FRANCKESCHE STIFTUNGEN

Alte Drucke

Pavli Castrensis In ... Codicis Partem Patauin[a]e Pr[a]electiones, Francisci Curtij, multorumq[ue]; qui hactenus Doct. incubueru[n]t Appendicibus ...

Paulus <Castrensis>

Lugduni, 1553

PAVLI CASTRENSIS, I. V. D. Longe Illustrissimi. Excellentissimique Leg. Interpretis, in Primum, Secundum, Tertium, Quartum, Sextum ac Septimum Codi. lib. Praelectiones, aut (si mauis) Lecturae non ...

Nutzungsbedingungen
Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.
Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.
Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use
All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downladed and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.
Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.
For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-150729

Visual Library

PAVLI CASTRENSIS, I. V. D. Longe Illustrissimi. Excellentissimiq; Leg. Interpretis, in Primum, Secundum, Tertium, Quartum, Sextum ac Septimum Codi.lib. Prælectiones, aut (si mauis) Lecturæ non luculentæ modò, sed eruditione abstrusiori vtilitatéq; incredibili summè commendabiles, perspicacis admodum Iurisconsulti clariq; Franci. Cur. Annotationib. marginarijs, Item & cuiuspiam recentioris ✻ Iuris cultoris haud doctrinæ vulgaris hoc signo ✻ præcisis, & demum nobilissi. D. Hieronimi Marliani Mediolan. Summarijs venutissimis illustratæ.

De nouo Codice fac. *Rubrica.*

1 ☞ Notarius conficiens instrumentũ inter iudeos põt inuocare nomẽ dñi Iesu Christi.
2 Inuocatio nominis Iesu Christi non est de substantialibus instrumenti: & reputatur leuis solennitas: cuius omissio non uitiat.
3 Qualiter cognoscat an solẽnitas sit leuis uel nõ, & an amissio solẽnitatis nõ leuis uitiet.
4 Annus domini & indictio sunt de substantialibus instrumenti, & posset instrumentum reprobari de falso si probaretur illo tempore non fuisse factum.
5 Imperator aliquando appellatur sacratissimus, aliquando sanctissimus, aliquando religiosissimus, & aliquando quasi deus in terris.

Diuiditur ista rubrica in tres partes. Prima est generalissima ad omne opus inchoandum. vsq; ibi [Codicis] Secunda generalis ad totum istud volumen duntaxat. vsq; ibi: [de nouo Codice faciendo.] Tertia specialis ad istam primam constitutionem. &
1 hoc voluit glo. in. super ver. [de nouo.] † Ex prima parte not.
a argu. secundum Car. q; notarius cõficiens [a] instrumentum inter iudeos potest inuocare nomen domini Iesu Christi: quia non sit
2 hoc à partibus, sed ab ipso qui Christianus est. † Item no. secun
b dum Bal. argu. q; non valeat instrumentũ [b] sine inuocatione nominis Iesu Christi. Contrarium ipse tenet: quia non reperitur inter substantialia instrumenti. de quibus in l. generali. j. de tab. lib. xj. & in auť. vt præpona. no. imper. & ita seruatur Pistorij. & dicit Bal. q; ista reputatur leuis solennitas: cuius omissio non vi-
3 tiat. vt l. j. §. fi. de ven. inspi. † Qualiter autem cognoscatur quod solennitas sit leuis vel non. vide Bar. in l. j. §. si plures. de exerci. in iij. q. & Bal. in l. hac consultissima. in iij. col. j. qui test. fac. pos. Omissi autem solẽnitatis non leuis clarum est quod non vitiat. vt l. cum hi. §. si prætor. ff. de transac. & l. diuus. ff. de integ. resti.
4 † Annus autem domini & indictio [c] sunt de substantialibus: qa
c significant tẽpus quod necessariò comitatur actum. vt in c. Abbate. de reiud. li. vj. & ex hoc posset instrumentũ reprobari de fal
5 so si ꝓbaretur illo tpe nõ fuisse factũ. † In tex. ibi. [sacratissimi.] dic alibi appellat̃ Imperator sanctissimus. a vt in l. quæris. ff. de nata. resti. Alibi religiod sissimus. [d] vt ff. de le. ij. l. vnũ ex familia. §. fi. e Alibi quasi deus in terris, [e] j. de nup. l. Imperialis. de sac. san. ec. l. iubemus. la j. in tex. & glo. Cętera dic vt hic no. per Barto. & Bal. qui valde commendat istam rubricam in singulis verbis aliquid vtile dicendo.

1 ☞ *Correctio legis quæ dicatur.*
2 *Interpretari quid sit, & an statuta recipiant interpretationem remissiuè.*
3 *Imperator se commẽdat. & prædecessoribus suis detrahit: & an & qñ liceat se commẽdare, uel alteri detrahere.*
4 *Amputare lites pertinet ad publicam utilitatem.*
5 *Statutum si dicat quòd ad petitionem partis debeat fieri cõ promissum: quando tale id habeat locum & an dicatur fauorabile.*
6 *Legum doctor dicitur habere dignitatem: & qualiter habeat iurisdictionem inter scholares.*
7 *Infames infamia iuris uel facti non debent doctorari, nec etiam incapaces dignitatum: ut iudei, nec etiam nutritus malis moribus.*
8 *Doctor postquam legit per xx. annos, est comes palatinus & poterit creare notarios, & legitimare spurios, licet non seruetur.*
9 *Doctor legens est exemptus in propria patria ab omnibus oneribus realibus & personalibus cum tota sua familia: & quid in scholaribus.*
10 *Statutarij electi super reformatione statutorum quid possint facere.*
11 *Leges uel statuta quæ uidentur inter se contrariari: possunt ad concordiam reduci, quando unum esset speciale, alterum generale: & idem in testibus uel scripturis.*
12 *Ea quæ reperiuntur prius scripta præsumuntur prius facta: sed potest probari contrarium.*
13 *Si in eodem uoluimine statutorum reperiantur statuta contraria: quæ non possint cum distinctione ad concordiã reduci, & Potestas iurauit seruare statuta, an debeat seruare ultimum, an neutrum.*
14 *In legibus clausis in corpore iuris non requiritur quòd appareat de tempore quo factæ fuerunt ad ualiditatem earum: secus in rescriptis non clausis in corpore iuris, & in instrumentis publicis.* b
15 *Quid in priuata scriptura.* c
16 *Dictio imò quid importet.*

LEX I.

HAec quæ necessariò. Ista fuit q̃dã epistola Iustiniani Imperatoris, quã direxit senatoribus urbis cõstantinopolitanę: vt patet in fi. eius. Et diuiditur in quatuor partes. vt in glos. In prima declarat eis qd ipse intendat facere pro vti d litate publica totius imperij. ibi ideoq;. Se- e cundò declarat eis quos viros solennes elegit ad tantùm opus faciẽdum, nominando eos per nomina propria, & etiã dignitates f eorum, & fuerũt decem, vsq; ibi: [quibus.] Tertiò declarat quid illis commiserit faciẽdum, quia decem dedit præcepta vt ex ordine tex. colligitur, & etiam glossellæ quæ ibi sunt assignatæ. Quartò mandat dictis senatoribus quid habeant agere postquam opus fuit completum. Et ex ista parte bene apparet q; illa epistola uel constitutio facta fuit antequam. C. fuerit factus, licet quidã dicant q; fuit facta post: propter verbũ qd' dicitur in rub. repetitæ prælectionis, & hoc voluit glo. j. huius l. Sed non tenet hoc imò quod ŝ. dixi. tamen bene potest dici q; ista rubri. fuit facta post compilationẽ istius. C. & post emendationem: aliàs non diceretur repetita lectio. & sic facta fuit post illã constitu. & duas seq. Ex prima parte ibi: [corri- 1 gẽda.] † No. quod correctio. [f] l. vel statuti f

¶ Notarius cõficiẽs. Adde Bar. in rub. ff. de no. ope. nun. Bal. in rub. ff. de iusti. & iure. Ange. de Are. in procœ. decre. Abb. & Ioan. de Ana. in rub. de iudęis. Et tu circa hoc an inuocatio diuini nois sit de substantia instrumenti. Adde quod do. post gl. in c. in nomine domini. xxij. dist. & in c. præter hæc. xxxij. dist. & Ioan. Fab. in procœ. insti. dicunt q; in arduis & ꝓpetuis requiratur sequendo opi. Spe. in ti. de inst. edic. §. nunc dicendũ restat in prin. de quo ꝙ Ro. & Alex. in ru. ff. de no. ope. nun. & ad Pau. de Ca. hic ad de eundem in l. iuris gẽtium. §. quod ferè. ff. de pact. & ibi per Alex. & ibi etiã de annis domini de quibus etiam per Fel. in c. j. colũ. j. & ij. extrà de fide instru. & addę q; vbi est consuetudo quod fiat inuocatio: talis inuocatio fieri debet etiam inter iudæos, vt pro Alex. in dicta rubri. de no. ope. nun. maxime in col. iiij. ver. circa secũdam. & dicit Auto. de Bu. in c. inter dilectos de fi. instru col. ix. & Fel. in d. c. j. col. iiij. versicu. sed dic. Francis. Cur.

¶ Quòd non valeat instr. Adde doc. in c. inter dilectos. de fide instrumentorum.

¶ Et indictio. Adde Bal. in l. j. C. de instr. Bar. in l. si nominati. ff. de condi. & demon. Bal. in l. Imperator. ff. de sta. ho. & de indictione an req ratur per Bar. in rep. rub. extrà de fide instru. & per Alex. de Imo. in cõsi. lxvj. co. ij. circa fin. in j. volu. Franci. Cur.

¶ Religiosissim⁹. ad de in procœmio instr.

¶ Deus in terris. Ad de Car. Alex. in c. ante omnia. in iij. notabi. xl. distinctio.

¶ Correctio. Adde quod correctio etiã est reuocatio ei⁹ qd' prius tenuit Card. in cle. statutũ. post glo. fin de ele. & in cle. si Romana. in princ. de præb. & qd illud qd' suppletur dicaĩ corrigi adde tex. ĩ auť. de nõ alie. §. j. & in auť. de nup. §. per occasionem. & quid cũ adij citur vel interpretaĩ dicatur etiam corrigi adde tex. in auť. qui. mo. na. effi. legi. & in l. nõ est nouum. ff. de legi. & de hui⁹ dictionis correctione adde Archi. in c. quia plerique. de officio ordinarij. in sexto. Franciscus Curtius.

a ¶ Et adde vt per eundē in l.ab executore.ff.de appel.& glo.in l.j.ff. de ori.iu. Alex.in d.l.oēs populi.Bal.in l.iij.C.de libe. præte. & Pau.ipsum in consi.lj.

b ¶ Liceat se cōmēdare. Adde l.obseruare.ff.de offi.proc̄ōsu.& leg.doc. in rub. de nouo codice fact.c.ecce xxiij.q.iij.Ioan.Andre.in c.nisi.& in 5 fi.de renū.

c ¶ Cōsului. Adde q̄ est inter eius cōsilia antiqua.xcj.secundū nouis. impressi. inci. In cā appel. col. iij.ỹ.circa tertiū, qd' etiā refert & sequit Alex.de Imo.in cōs. Ixxxij.col.ij. ver.ij.t j.vol.& idē tenet idē Alex.in cōsi. lxij.co. fi.circa fi.in ij.vo. & in l.si cā cognita.col. 2 fi.C.de trās.ac.& hoc idē tenet ipse Pau.de Ca. in l.fi.C. de trās. & Frā.de Are.in suo cōs.ci.co.fi.alle.Bal. in l.j. ff. de transacti. Francis.Cur.

d ¶ Legum doc.Adde a Bar.in l.oēs.C. de de cu.li.x.Ab. in c.sup. el ij de testi. & q̄ do ctor legū dicat habe re dignitatē.Adde tu Alex.in cōsi.xv.col. pe.& cōsi.xvij. col. fi.in fi. & in cōsi.xc- b tiij.col.ij.ver.sed ita. in j.vo Pe.de Anc.in c.j.de sum.tri.& fide cat.li.vj.Barb.plenē in c.ꝓpositi.de p- 4 ba. & multa vide p Feli.in rub.de magi. colū.ij. Francis.Cur.

e ¶ Infans habere non potest. Adde tex. in c.ex parte.de cor.vi.

f ¶ Vt iudgi.adde Bar. & Sal.in l.fi.C.de iu dg.Pe.de Anc.in cle. ij.de mag. Abb.in c. cū sit.de iudg.&in c. ꝓpositi. ad fi.de ꝓ bati.Ioan.de Ana.in rubrica de iudæis.

g ¶ Est exēptus. Adde q̄ nec poterit capi p sonaliter. gl. & Bar. ī d.l. medicos. quod intellige ēt in docto re actu nō legēte. ita Franci.de Are.in suo 5 cōsi.xcv.in princ.& adde q̄ testim̄ docto ris rōne præteritiōis nō cōtratabulat gl. ī l.j.ỹ.etiā.ff.si qs à pa. fuerit manu. & mul ta de doctorib⁹,vide etiā per do. Pari. de Nea.in suo trac.syn- c di.in ỹ.doc.Frā Cur.

h ¶ Alibi. Adde q̄ est in l. tutores. & ibi ēt tenet Ang.ff. de test. tute.& latissimē per Alex.de Imo.in cōs. cxxij.& in cōs. cxx- iij.in iiij.volum.vbi vide Francis.Cur.

i ¶ Cōiter.Adde Ale. de Imo. in cōsi. lxx. col.iij.ver.ecce ergo. in j.vo & in cōsi.vj. col.fij.ver.secūdò re- spōdeo.& in cōsi.lx xvj.co.iij.in fi. in iij. vo.& consl. cxxxij. col.ij.ver. quo ad ter 6 tiā.Tiij.vo.dixi plenē in l. admonēdi. ff. d de iureiurand. & ibi vide alios repetētes, maxime per senenses. Franciscus Cur.

k ¶ De dictione imō. e Adde l. si ita scripū. 7 & ibi Bar.ff de hær. instit.Bar. in l. stich⁹. ff.de manu. & de ve f

dicitur non solū quādo ex toto tollitur,sed etiā quādo aliqd additur vel detrahitur vel etiā obscuritas declarat.Et dicit Alb.se habuisse de facto cū sibi & qbusdā fuisset cō missa correctio statutorum & dubitabatur an posset facere prædicta. † Et hic patet q̄ sic ,p quo facit in simili hic verbū interpræ tari vel interpr̄tatio qd' nō solū ponit pro cōgrua declaratione:sed etiā pro totali cor rectione.vt no.in l.ij.in prin.de ori.iu.in gl. Et de multiplici significatione huius verbi interprætatio.ª vide Bar.in l.oēs populi.ff. de iusti.& iu.in ar.an statuta recipiāt inter- pretationē. Itē no.in ver.[interea.]qd'†Im- perator.se commendat,& prędecessoribus suis detrahit.An autē & quādo liceat se cō mendare;ᵇhabetur in c.tenere.xxx].dist.de trahere autē licet alteri quando nō ad infa- miā:& ita erat hic aliās secus:vt si moribus vel vitæ detrahitur;nam nō licet extra iu- diciū:in iudicio sicvt l.eum qui nocentē.ff. de iniuri.& l.quæ oīa.ff.de procur.† No. etiā secundū Bar.q̄ amputare lites pertinet ad publicā vtilitatē quia ex litibus priuato rū res publica lædit̄. Et ideo determinat ipse,si datum fuit arbitriū aliquibus super bono publico ciuitatis,q̄ virtute talis arbi- trij poterunt facere statutū q̄ litigatores te neantur cōpromittere : quia compromissa pertinent ad minuēdas lites. l. properandū in prin.j.de iudi.& l.iij.§.tametsi.ff.de arbi. Et rūdet quibusdam oppo.quę pñt fieri in cōtrarium. adde ad eius dicta an possit tūc peti cōpromissum sup aliquo incidēti vir- tute talis statuti : an autē tantū sup negotio principali.vide qd' no.per eū.in l.si quis in cōscribēdo.j.de pac.in fi.Et hoc pluries de facto vidi.† Itē an possit peti tale cōpromis sum in quacūq; parte litis etiā prope sentē- tiam,si statutū dicat qd' ad petitionē partis debeat fieri,videt q̄ nō: sed debeat peti añ publicatas attestationes:q̄ tpe res est dubia: pòst verò vr̄ clara. Et iste qñ videret cōtra se ferri sniam , recurreret ad cōpromissum malitiose.& ita al's cōsului de facto.ar.l.fi. j.de pœ. nō em̄ debet qs facere aduersariū fatigari litibus & expēsis coram iudice , & postea eludere quoquo mō. Et ꝓ hoc facit decisio Bar. qui tenet tale statutū nō habe re locū qñ qs haberet executionē paratā:qa haberet instr̄m guarētigiæ,vel sniam.nā & talis pro quo faciūt attestatiōes publicatæ, videt quodāmodo hr̄e rē clarā & liquidā. Itē an id statutū dicat fauorabile.vide Bal. ⁓ j.*vñ lib.l.qui se patris*circa fi.In secun- ⁓ da parte ibi: [ideoq;.] Bar.colligit vnū ex tex.dum dicit.[magisteria dignitate.]& in ver.Theophilū dū dicit: [virū clarissimū.] 6 &[iuris in hac alma vrbe doctorē.] † q̄ le d gū doctor' dr̄ hr̄e dignitatē & vr̄ ꝓbari in c. quāto.de magi.Et ēt ex eo qd' habet iurisdi ctionē iter scholares.vt in aut̄.habita.C. ne filius ꝓ pr̄e.& hr̄e iurisdictionē est dignitas qd'patet:qa infamis hr̄e nō pōt.' vt l.cū ꝓtor. §.j.ff.de iu.circa fi.†Et iō infames infamia iu- ris vel facti nō debēt doctorari nec ēt inca paces dignitatum:vt iudæi.ᵉ vt l.fi.j. de iu-

dæ.Adde quod nec nutritus malis moribus.vt idem no.in l.me dicos.j.de profes.& me.Nam & tales videntur infames infamia facti:quæ repellit à dignitate.vt.l.Caisius.ff.de sena.Item addo 8 † q̄ doctor postquam legit per.xx.an.est comnes palatinus ideo posset creare notarios,& legitimare spurios:licet non seruetur: 9 vt habetur in tex.& in gl.j.de proces.in vrbe Constan.lib.x.†Et g quilibet doctor legens est exemptus[e] in propria patria ab omni- bus oneribus realibus & personalibus cum tota sua familia & filijs & vxore.vt ex tex.in.d.l.medicos.de profes.& me. quid de alijs non legentibus nō reperio:ideo pondera eminentiam legē- tium contra alios.Et scholares in studijs generalibus studentes sunt exempti ab oneribus personalibus tantum vsque ad xx.an. 10 vt j.qui ęta.vel profes.l.j.li.xij.In tertia parte in.§.quibus.†Quid possint facere statutarij electi super reformatione statutorum.id quidem semel reperi Florentiæ.Nam possunt corrigere: de tra- here declarere,& in congruis locis collocare possunt virtute ge neralis arbitrij.Sed illa tria non,nisi specialiter eis sit mandatū: hoc colligitur in prin.in ver.specialiter.quod etiam videtur esse de mente Bart.qui dicit quod habentes generale arbitrium sup bono publico ciuitatis non possunt corrigere statuta , nec aliqd detrahere,vel addere,nisi ex aliqua iusta causa superueniente.l. si hominem.ff.manda.& hoc semel vidi de facto Peruij Cum in eorum cōmune quidā doctor legens volebat addere vel mi- nuere statuto quod disponebat de doctoribus legētibus. Et fuit cōsultū q̄ poterat mihi vr̄ q̄ si habebat solū arbitriū gn̄alissimū sup bono statu reipublicę,nō posset statuta corrigere.vt dictum est:sed si habebat spāle super reformatiōe statutorū, licet nō spe cialissimū q̄ posset addere vel minuere,satis potuit facere ex na tura talis arbitrij.Cū cōfirmatio cōsistat in p̄dictis:sicut in decla 11 rādo vel collocādo in locis cōgruis,† Not.etiā,& ad hoc semp allegat ibi dū dicit p̄terquā q̄ leges vel statuta quæ videt inter se cōtrariari p̄nt ad cōcordiā reduci,qñ vnū eōt spāle, alterū ge- ⁓ nerale.vt no.in.c.generi.de reg.iur.* & idem in test.l.in scriptu ⁓ris.Cy.in.l.in exer.l.de fide inst.in tex.* Quid autē si vnū esset speciale quo ad personas,aliud generale quo ad negotia vel res. alterū eēt ecōuerso speciale quo ad negotia vel res, gn̄ale quo ad p̄sonas:q̄ istorū sit seruādū si diuersimodè disponūt.vid pul chrè ꝓ Bar.in extrauagāti ad reprimē.in fi.sup ver.nō obstātib⁹ 12 & Bal.in l.executorē.j.de exe.rei iu.† Itē not.ibi.[primis quidē] &c.q̄ ea quæ reperiūt prius scripta p̄sumunt prius fcīā:& exe. ideo si in libro ꝓtocollorū notarij reperit q̄ Titius eadē die rem suā obligauit tibi,& ēt mihi si tua obligatio est prius scripa, præ sumit̄ prius facta:& sic debes mihi præferri.ꝓ regulā q̄ prior est tpe.posset tn̄ ꝓbari cōtrariū.sed si hoc reperiret in diuersis libris: tūc nō posset cōstare quę fuerūt prius scripta:& ideo ꝓpter du- biū cōcurremus in pignore:tāquā simul fuerit obligatū.vt.l.fi.§. 13 penulti.ff.de pigno.secūdū Bal.† Itē facit q̄ si in eodē volumine statutorū reperiant statuta cōtraria, quæ nō p̄nt cū distinctiōe ad cōcordiā reduci & potestas iurauit seruare, statuta quod de- beat seruare vltimū tāq̄ vltimo loco factū:& per cōsequēs cor rigat primū.vt in capitulo.j.de cōstitutionibus.lib.j.secūdū Dy h nū,q̄ hoc tenuit alibi.ᵇ Licet alij aliter dicāt q̄ neutrū teneat seruare.Et ita notat Io.an.in nouel.in.c.j.de iureiur.lib.vj.& Alberi. ponit istā.q.in opere statutorū referēdo diuersas opi.& finaliter 14 tenet istā. † Itē no.ibi,& si q̄.q̄ in legibus clausis in corpore iu ris nō reqrit q̄ appareat de tpe quo facta fuerūt ad valitudinem earū:secus in rescriptis nō clausis in corpore iuris in gl.quę inci pit sine die. Idē in instrumētis publicatis:qa ista recipiūt ꝓbatio nē in cōtrariū:ideo oportet apparere de tēpore nō sic de legibus 15 Quid †aūt de priuata scriptura an sit necesse q̄ contineat tps ad i hoc vt valeat:& fidē faciat cōtra scribētē:cōmuniter' tenet q̄ nō ꝓ l.cū tabernā.ff de pig.vñ si habeo scripturā manu tua,ī qua cō fiteris te mihi teneri ex iusta cā:licet nō cōtineat diē vel mēsem si cōfiteris q̄ si de manu tua,fidē facit.Si tn̄ propter defectū tē- poris posset actus annullari,nō admittit talis scriptura.vt si scri- psi quòd constituebas Titiū procuratorem in causa quam habe bas mecū,nā licet ista scriptura cōtineat in se tps vt ille admitta tur,vt in.l.si ꝓcuratorē absentē.ff.de ꝓcu.nō sic si nō habet diē, quia post latā sentētiā cōtra eū potes obijcere q̄ ipsum cōstituisti post latā sentētiā nō prius vt sic tibi nō noceret:nec ego pos- 16 sem probare cōtrariū.Et hoc voluit Bal.hic.licet per alia verba. k †Not.etiā de dictione imo' quia nō ponitur hic correctiuè sed addita

additarie. Secus quando proferẽ ab homine. vt in l. sticlrus, imò pamphilus. ff. de manumiſ. teſta. ideo ſi in ſententia iudicis reperitur abſoluimus Titium: imò condemnamus, cenſetur cõdemnatio: & non abſolutio ſecundùm Bal. primum enim verbũ abſoluimus non trahit ſecum executionem propter ſequens verbũ eodem contex. appoſitum. argu. in l. lecta. §. dicebam. ff. ſi certũ pet. Sed habetur pro appoſito poſtquam illico ab eo fuit receſſum: ſecus ſi ex interuallo. & de ſignificato huius dictionis vide vnam diſtinctionem quam ponit hic Barto.

De Iuſtiniano. C. confirmando. *Rubrica.*

1 ☞ *Statutarij quando eliguntur ad reformationem ſtatutorum, non ſufficit primum mãdatum ad ualitudinem eorum quæ fecerunt: niſi etiam ſequatur confirmatio populi.*
2 *Tuitio reipublicæ fecit Romanos antiquitus præcellere & dominari cunctis nationibus, & in quo conſiſtat hæc tuitio reipu. & tria remp. Romanorum deſtruxerũt, & quæ ſint.*
3 *Milites quando præferantur doctoribus in ſeſſionibus & in acceſſu.*
4 *Si in ſtatutis nouis redactis in nouo uolumine non contineatur quòd uetera ſint abolita, & accidat caſus qui non reperiatur deciſus per noua ſed per uetera ſic, & aliter quàm diſponat ius commune, quod decidatur ſecundum uetera.*
Allegans leges correctas quando incidat in crimen falſi. remißiuè.
5 *Per nouam legem uel ſtatutum non cenſentur reuocata priuilegia conceſſa ſingularibus perſonis etiam non comprehenſa in corpore iuris uel ſtatutorum & quid ſi addatur clauſula non obſtante quocunque priuilegio.*
6 *Priuilegia non poſſunt reuocari per concedentem quando concedens aliquid percepit, uel conceſſit per uiam contractus.*
7 *Conceſſiones ſi non fuerunt factæ per uiam priuilegij, ſed per uiam iuris communis obſeruandi, tunc per legem contrariam uel ſtatutum cenſeretur reuocatum reſcriptũ ſicut & ipſum ius commune.*
8 *Si aliquod ſtatutum continet idem quod ius commune, an correcto iure communi cenſeatur correctum etiam ſtatutum.*
9 *Materia indictionis. remißiuè.*
Si notarius non ponit indictionem in inſtrumento, non ualet inſtrumentum: ſed ſi ponit & falſam, non uitiatur ex falſitate: ſed debet corrigi ex appoſitione anni domini.

LEX vnica.

EX præcepto. Iſta fuit epiſtola directa ad prefectũ prętorij poſtquam viri de quibus in præcedenti dictum eſt, opus ei commiſſum expleuerunt. per quod Imperator confirmat codicem nouiter factum per illos, & mandat ipſum publicari & ſeruari. † Et ſic no. quando eliguntur ſtatutarij ad reformationem ſtatutorum, q̃ non ſufficit hoc primum mãdatum ad valitudinem eorum quæ fecerũt: niſi etiam ſequatur confirmatio populi. & ita de facto ſeruatur, quia in fine voluminis ponitur confirmatio. † Item no. in prin. quid fuit illud quod Romanos fecit antiquitus prẽcellere & dominari cũctis nationibus, ſcilicet tuitio rei publicæ: quouſq; eñ rem publicam magis dilexerunt quàm priuatam, creuerunt etiã in priuata & publicata. poſtquam autem animum conuerterunt ad ipſa commoda, perdiderunt vtranq;: vnde dicitur quod tria fuerunt quæ rem publicã Roma. deſtruxerunt, ſcilicet amor priuati commodi: occultum odium, & iuuenile conſilium: quæ (vt narrat Tullius) rem publicam labefactauerunt frequenter: quæ per ſenes fuit reſtituta. Item no. in quo conſiſtit hæc tuitio reipublicæ, ſcilicet in duobus. vt in diſciplina militari, & diſciplina legali. Ideo omnis reſpublica pro ſui conſeruatione habet his duobus eſſe munita: ſcilicet gentibus armorum, & obſeruatione legum & ſtatutorum: aliàs diu durare non poteſt. † Itẽ ex eo q̃ hic præmittit arma & diſciplinam militarem colligit Bal. q̃ milites præferuntur doctoribus in ſeſsionibus & in acceſſu. de quo tñ penes alios diſputatur. intellige tamen cæteris paribus. nam poſſet eſſe doctor antiquior & famoſus, qui præferretur nouo militi & ita de facto ſeruari videmus. † No. in ver. hunc igitur. dum prohibet allegari veteres. C. ad quæſtionem quam vidi de facto: quia in ciuitate Senarum fuerunt facta noua ſtatuta & redacta in nouo volumine, nec ibi continebatur q̃ vetera eſſent abolita, acciderat vnus caſus qui non reperiebatur deciſus per noua ſtatuta: ſed per vetera, ſic aliter quã diſponeret ius cõmune. dubitabatur an & qualiter deberet decidi an ſecundum vetera, an ſecundum ius commune. Et iſte tex. facit ad cõtrarium ſenſum q̃ ſecundum vtera: poſtquam expreſsè non fuerunt ſublata. & ita conſului. No. tex. ibi. [falſi criminis.] q̃ allegans leges correctas incidit in crimen falſi: quod quando ſit verum. dic vt no. in c. no uit. de iudi. ſuper ver. quicunq;. & per Bar. in l. fi. ff. de falſi. † Vltimò ſemper allegatur. §. [ſi quæ verò pragmaticæ ſanctiones.] q̃ per nouam legem vel ſtatutum non cenſentur reuocata priuilegia conceſſa ſingularibus perſonis, & nõ comprehenſa in corpore iuris vel ſtatutorum. cõ cor. j. de ſilentiarijs. l. decurionibus. lib. xij. & no. in c. j. in gloſ. antepe. de capel. mona. lib. vj. & per Archi. in c. renouantes. xxij. diſtin. & hoc quando lex noua vel ſtatutum non continet clauſulam non obſtante quocunq; priuilegio. Nam & tunc etiam ſi eſſent clauſa in corpore iuris vel ſtatutorum, non cenſentur reuocata, ſi autem continerentur, illa clauſa, tunc cẽſerentur reuocata illa quę non erant clauſa in corpore iuris. Sed illa quę non erant clauſa ſecus: hoc voluit glo. in l. hęres abſens in prin. ff. de iudi. & in aut. qua in prouincia. C. vbi de criagi opor. quod eſt notãdum † tunc aũt poſſunt reuocari priuilegia per concedentem: licet ex eis fuerit ius quæſitum quando cõcedens pro eis nihil percepit: quia tunc ipſe non eſt obligatus ad perſeuerandum poſtquam conceſsit per viam gratiæ. Si autem aliquid percepiſſet vel conceſsiſſet per viam contractus, ſecus. Ita tenuit Bal. cum Nico. Mat. in l. qui ſe patris. circa medium. j. vnde libe. vbi omnino vide. & etiam not. Ioan. An. in c. peruenit. de immu. ecc. † Sed ſi conceſsiones non fuiſſent factæ per viã priuilegij, ſed per viam iuris communis obſeruandi: tunc per l. contrariam vel ſtatutũ cẽſeretur reuocatum tale reſcriptum ſicut & ipſum ius commune: vt eſt caſus hic in ver. [ſi verò pro certis.] ſecũdum glo. † Et ſic videtur hic caſus de eo quod determinat glo. in c. j. de conſti. lib. vj. q̃ ſi aliquod ſtatutum continens idem quod ius cõmune, correcto iure communi non cenſeretur correctum etiam ſtatutum. nec ob. ille tex. quia debet intelligi quando non cõtinebat idem quod ius commune. & ex hoc ſequit q̃ tale ſtatutum continens idem quod ius commune nõ cenſetur ſtatutum, ſed ius cõmune. contrarium tñ videtur tenere Bar. in l. j. §. j. ff. ad leg. fal. contra quem fortiter facit iſte tex. qui videtur probare illam gloſſ. † Vltimò no. hic vltimã glo. de materia indictionis, quæ colligitur ex nonis & calendis de qua vide per glo. in l. cum biſſextus. de ver. ſigni. & ſ. data. vj. lib. decre. Et dicit Dy. cõſulendo notabiliter q̃ ſi notarius nõ ponit indictionem, nonvalet inſtrumentũ tanquam habens formã, ſed ſi ponit, & ponit falſam, valet: & nonvitiatur ex falſitate, & debet corrigi ex appoſitione anni domini ex quo põt apparere vera indictio quæ tunc currebat & potius præſumitur erratum in indictione quã in annis domini: cum illi ſint magis noti. pro quo facit quod no. Inno. in c. qualiter de accu. facit etiam in ratione ſui. l. qui habebat, de regu. iur. & per Barto. in l. ſi librarius. eo. titu. per Guli. de Cug. in l. Imperator. de ſtatu hominum.

De ſumma trini. & fide catho. *Rubrica.*

1 ☞ *Iuſtitia quid ſit, & quæ ſunt præcepta iuris.*
Quõ religio ſit potior pars iuſtitiæ, & quare iſta religio non poſſit haberi ſine fide.
2 *Laici non tenentur ſcire articulos fidei explicitè, ſed ſufficit q̃ implicitè credant illud quod credit ſancta mater eccleſia.*
3 *Presbyteri habentes curam animarum tenentur ſcire explicitè ſingulos articulos fidei, & intelligere quæ habentur in ſymbolo apoſtolorum credo in Deum, & in ſymbolo Athanaſij, quod incipit, quicunque vult ſaluus eſſe.*
4 *Epiſcopi & prælati tenentur etiam ſcire & reddere rationem de ſingulis, licet non ex improuiſo: ſed cum præmeditatione & conſilio.*

a Q ñ aũt cõtrà doctor militi & in quibus actibus prẽferat vide p do. Signorel. Medio in cõſi. inci. in noſe dñi amẽ. vtrum doctor &c. & vide in l. j. de offi. vica. & in l. ſi. de teſt. mili. Et quæ ſint doctorũ priuilegia vide per Lu. Ro. & Bal. in aut. habita. C. ne fil. pro pa. & Galeaul. in repe. l. Centurio. de vulga. & pupillari. ff.

b ¶ Vetera. adde quòd hãc deciſionem dicit notabilẽ Alexan. de Imo. in l. ſi. ff. de falc. in apo. ad Bar. & vide Bal. hic Frã. Cur.

c ¶ Vltimò. adde tu circa hãc q. ea quæ ponit ipſe idem Pau. de Ca. i cõſi. cxlvj. inci. ſup primo dubio. ſecundũ noui. impreſsionem Franciſ. Cur.

d ¶ Nõ ponit indictionẽ. Adde doc. in c. inter dilectos. de fi. inſtru. maximè p Feli. & in c. j. eo. ti. p Ioã. An. in data ſexti per Bar. l. ſi noſtrum. ff. de cõdi. & demõ. & ibi Imo. & Mo. Bal. i d. l. Imperator. & i l. cũ ꝓponeret. ff. de le. ij. & p Ang. i aut. vt prẽponat no. ſupera. in prin. & adde q̃ Bal. in d. c. inter dilectos. dicit q̃ ſi notarius dimiſit in inſtro ſpatiũ indictionis, q̃ inſtrm nõ vitiat. & vide in materia Lu. Ro. in ſuo cõſi. cccxxvj. & adde q̃ valet cõſuetudo q̃ nõ apponat indictio vt in c. cũ dilecti. extra de fi. inſtr. & talis cõſuetudo ꝓbat ſi ꝓducãtur ſex vel octo inſtrumẽta i loco vbi viget cõſuetudo cõfecta. dictum eſt ſingulare Bal. in l. fi. in fin. j. ad velle. & dicit Abb. in cõſi. ſuo. liij. Cur.

Pauli de Castro prima super Codce.

a ¶Honestè viuere. add de inst. de iu. & iu.

b ¶Dicit cõtãs. adde gl in verſ. iuſtitia in c. forus. de ver. ſign.

c ¶Religio. Adde tu q̃ modis capiat̃ religio. et dic vt p Car. ī cle. j. ī iñ. no. poſt gl. 1 ibi de teſti. et add̃ q̃ gl̃ libet cõtẽnẽs. volu prates põt dici religioſus, ſecũ Io. fa. hic et Imperator dr̃ religioſus l. vnũ ex familia. §. fi. ff. d leg. iñ. & in proœ inſti. et a adde q̃ religio mũda & immaculata, a pud deũ & patres ſe cũdũ Ia. eſt. viſitare pupillos & viduas ī tribulatiõe eorũ, & ſe immaculatũ ſe cuſtodi re ī hoc ſeculo Fran. b Cur.

d ¶Mundi dñs. vide hic p Mod. & vltra adducta p̃ ipſos ad de Car in cõ. cxxv. co iñ et dñm Bar. ſo pra. in cõ. clxxxj. col. iñ. ver alt quãdõ. & quartò. & ibi q̃ nõ tñ dr̃ eſſe dñs rerum ꝑticulariũ. et vide eũ dẽ Sozi. ī cõ. cclxxv. co. v. ver ꝑterea, vbi q̃ eiꝰ poteſtas nõ po teſt p̃ Papã ſupprimi. et adde an & qñ imperialis poteſtas ſubordinet̃ Papæ p̃ Car. in cõ. cliñ. co. ñ. & an imperiũ depẽdeat ab eccleſia. vid p̃ Are. in ſuo cõ lvñ. & p̃dictis adde etiã Bar. ī l. ſi duas §. grãmatici. ff. d excu. tu. et ibi Ale. et in cõ. xc iñ. iiñ. vol. & Car. in cle. ñ. §. vt illud. de re iu. & ſic tãcꝫ dñs po teſt vniuerſum mũdũ ab alio occupatũ vẽdicare. & tenet ẽt Bar. ī l. ñ. C. in qbus cau. col. li. ꝛ). et in ex traua ad repri. ī ver. tion⁹. Frã. Cur.

e ¶Nõ cognoſcẽt. Add de do & maximè Car. Ale. in rep. c. per venerabilẽ, qui filii. ſint legi.

f ¶Volum⁹. Add gl. ſi. in cle. vni. de rerũ p̃mu. gl. in ver. volu m⁹ in cle. vnica de offi. vic. Abb. in c. ex ratiõe in vl. no. d ap pe. Car. zaba. in c. de ſectoribꝰ. in. §. no de cle. ægr.

Veniamus primò ad expoſitionẽ rubri. Super gl. rubricę. dic q̃ ponit tres cõtinuationes. quarũ prima cõcernit ſecũdã partem rubricę: dum dicit de fide catholica. Secũdò concernit primã dum dicit de ſumma trinitate. Tertia põt dici qd̃ concernat vtrãq; Sed† circa primã. partem quæro vbi tractat Imperator de iuſtitia in hoc volumine, cũ in eo nõ contineatur titulus de iuſti. & iur. Reſpondeo in toto volumine in quo continetur ius credo q̃ fundatur in iuſtitia. l. j. in prin. ff. de iuſti. & iu. Eò quia eſt præceptum iuris honeſtè viuere: alterũ nõ lædere: & ius ſuũ vnicuiq; tribuere & iuſtitia dicitur conſtans b & perpetua volũtas ius ſuũ vnicuiq; tribuens: & ſic præceptũ iuris concordat cũ ſubſtantia iuſtitiæ: quæ colligitur ex diffinitione. Item quæro quo- 2 modo religio ſit potior pars iuſtitiæ? Reſpondeo religio (prout hîc ſumitur) nihil aliud eſt quam cultus diuinus, & iſte cultus debetur deo: quia ad nihil aliud eſt fecit homines niſi vt ipſum colerent: & ſuis meritis acquirerent regnum dei. Sed iuſtitiæ præcipuum præceptum eſt vnicuique tribuere quod ſuũ eſt: & ſic non ſolùm hominibus, ſed deo. Sed iſta religio & cultus debet̃ deo: ergo eſt pars præcipua iuſtitiæ. Tertiò, quæro quare iſta religio non poſsit haberi ſine fide? Reſpondeo, quia qui colunt deũ & nõ habẽt fidẽ chriſtianã & nõ intrant per oſtium: ideo fures ſunt & latrones. vt dicit euãgeliũ. Fides ergo chriſtiana eſt fundamentũ diuini cultus.† Vltimò dicit Inn. extrà eo. ti. c. firmiter. q̃ laici nõ tenẽtur ſcire articulos fidei explicitè, ſed ſufficit q̃ implicitè credant illud q̃ credit ſancta mater eccleſia, & ideo ſi aliquis errore ductus crederet q̃ pater eſſet maior filio in trinitate: vel qd̃ eſſent tres perſonæ & tres ſubſtantiæ, vel q̃ deus eſſet corporeus, & ſederet in trono ſicut Papa & Imperator, nõ propterea eſſet hæreticus: ſi pertinaciter hoc non defenderet nec peccaret mortaliter: dummodo ſit paratus corrigere.† preſbyteri verò habentes curã animarũ tenentur ſcire explicitè ſingulos articulos fidei, & intelligere quæ habentur in ſymbolo apoſtolorũ credo in Deum. & in ſymbolo Athanaſiũ quod incipit, quicunq; vult ſaluus eſſe† Epiſcopi aũt & prælati tenentur etiam ſcire & reddere rationem de ſingulis: licet non ex improuiſo. ſed cum præmeditatione & conſilio.

1 *¶ Cunctos populos regit Imperator: cũ ſit mũdi dominus.*
2 *Relatiuum qui quando ponatur demonſtratiuè uel declaratiuè, & quando reſtrictiuè.*
3 *Verbũ uolo quid importet, & quando inducat diſpoſitionẽ.*
4 *Fides & religio quãliter ſint diuerſa.*
5 *Imperium romanum eſt à Deo.*
6 *Quando poſſit quis ex eodem delicto pluribus pœnis puniri.*
7 *Si una pœna eſſet impoſita in foro pœnitentiali à confeſſore: non tolleretur alia pœna imponenda in foro iudiciali eccleſiaſtico uel ſeculari.*
8 *Si una eſſet impoſita in foro eccleſiaſtico iudiciali, an poſſit alia imponi in curia ſeculari. & nume. 9.*
9 *Excommunicatio dicitur pœna medicinalis.*
10 *Benonienſis quando poſſit conueniri Mutinæ.*
11 *Quòd tunc debeant ſeruari ſtatuta Mutinæ in concernentibus litis ordinationem.*
12 *Vſuræ an hodie ſint prohibitæ de iure ciuili, & quando poſſint peti. & nu. 14.*
13 *Statutum quòd uxori poſſit moram in reſtitutione dotis debeantur uſuræ pro centenario quolibet anno: quare ualeat ſeu tolleretur.*
14 *An ualeat diſpoſitio teſtatoris quòd hæres qui fuit in mora ſoluendi legatũ ſoluat pro quolibet centum pro uſuris.*
15 *Infamia iuris dicitur illa quæ infertur ab ipſa lege: & infertur aliquando ipſo facto ſine alia condemnatione. & an repellat à dignitate, & ab honore, omni officio publico, & à teſtimonio.*
17 *Quid in infamia facti, & quæ ſit.*

LEX I.

1 CVnctos populos. † Subditi Romano Imperio debent ſeruare fidem chriſtianam, vt credant Deũ eſſe trium, & vnum, ſcilicet trinum in perſonis, vnũ in ſubſtantia ſub pari maieſtate. Et qui hoc faciunt, vocantur chriſtiani, & ſerui denominantur ab ipſo domino: quia autem faciunt contrarium, vocantur hęretici & ſunt infames: & puniuntur non ſolùm à deo in alio ſeculo, ſed etiam ab homine, id eſt à magiſtratu imperiali in hoc ſeculo: & pœna temporali. hoc dicit in effectu. Et gloſ. diuiditur in tres partes & tu ſubdiuide primam in duas. Quia primò tradit fidem chriſtianam implicitè. vſq; ibi: [Ideoq;.] ſecunda explicitè ſecundùm Bar. † In tex. ibi: [quos.] ſupple cunctos. quod eſt circa. nam cũctos populos regit Imperator: cum ſit mundi dominus. d vt l. deprecatio. ff. ad leg. Rho. de iact. ponitur ergo illud relatiuum demonſtratiuè vel declaratiuè, non autẽ reſtrictiuè quoniam adiũcitur generalitati iſtud quod congruit cuilibet ſpeciei contentæ ſub genere. vt l. omnes populi. ff. de iuſti. & iure. Sed ſi non conueniret cuilibet ſpeciei, tunc appoſitum ſine copula poneretur reſtrictiuè. vt in l. ea tamen adiectio. de leg. iñ. vel dic ſecundùm Pe. & Cy. q̃ ponitur reſtrictiuè quod licet de iure omnes regat, de facto tamen non omnes: & illis non intelligit hanc l. dare, ne fiat ludibrio. in l. ſi prætor. ff. de iudi. Et quia non merentur legũ laqueis innodari. Bar. autem tenet contrarium, quia ſequeretur inconueniens quod eſſent melioris conditionis quàm aliũ. argu. in l. Seruius. ff. quod vi aut clam. Item ſequeretur q̃ leges imperiales non ligarent Florentinos & alios qui Imperatorem non recognoſcunt. e ſed tamen contrariũ ſeruari videmus quia viuũt legibus Imperialibus: tene ergo præcedentem expoſitionẽ. † In tex. ibi: [volumus.] dic hic quidam habent vnam gloſ. qui fuit Fran. Accur. quæ ſupplet tex. & mandamus: quia verbum volumus f diſpoſitionem non importat, ſed potius enunciationem: vt no. in l. ſerui electione. in prin. de lega. j. quia ſi dico volo eligere: non ſequitur tamen eligo. vt ibi notat̃. & ſic ſine dicta ſuppletione iſta nõ eſſent dicenda. l. quia omnis. l. aut prohibet. aut permittit &c. vt l. legis virtus. ff. de legi. & nullum iſtorum videtur facere: ſed certè iſta ſuppletio non eſt neceſſaria. quia quando iſtud verbum profertur à legislatore, neceſsitatem importat. quia qd̃ principi placuit. l. habet vigorem: vt l. j. ff. de conſti. princi. & hoc voluit glo. ſuper verbo, & dic q̃ religio. ver. Item ex eo. Et hinc ſumpta occaſione Bar. tractat hic de ſignificato huius verbi volo. & ponit vnam lõgam diſtinctionem. ad quam ſemper remittitur. ſed re vera ponit plura membra quãexpediat. Et inducit quandam concluſionem in mente legentium, dic ergo breuius q̃ per ſeipſum nihil importat, ſed cum adiuncto. tunc aut adiungitur aliquid per nomen certum & determinatũ, & tunc importat diſpoſitionem. vt ſi quis dicat volo talem hæreditatem, videtur eam adire: vel ſi dicat volo ſtichum videtur ipſum eligere: ſi legata erat ſibi optio ſeruorum ſecundùm Bar. & Bal. quia alia interpretatio hic nõ cadit: in hoc ſuſpenſio in futurum. ſi autem adiungatur verbum infinitum quod habet tractum in futurum, tunc aut illud quod ſignificatur per infinitũ non conſiſtit in mera voluntate loquentis, ſed in facto vel voluntate alterius, & tũc non inducit diſpoſitionem ſed enunciationẽ: vt ſi quis dicat volo aſcendere arborem, non ſequitur ergo aſcendo: vel volo vendere, ergo vendo. vt habetur in l. in vendentis. j. de contrahenda emp. Si autem dependet ex ſola voluntate loquentis, tunc omiſſa diſtinctione Bar. qui facit differentiam inter vltimas voluntates quæ habent dependentiam in futurum, & actus inter viuos. dic quod in vtriſq; diſtinguendum eſt q̃ aut profertur delibera to modo iſtud verbum, & inducit diſpoſitionem. vnde ſi vocatis teſtibus & notario quis dicat volo talem inſtituere, vel tali legare, perinde eſt ac ſi dixiſſet inſtituo vel lego. & hic eſt caſus in l. Pamphilo. §. propoſitum. dẽ lega. iñ. Idem in actibus inter viuos ſi aſsignato termino ad inſtantiam ſubſtituti ad adeundum vel repudiandum, vel ad eligendum aliquis diceret volo adire, vel volo eligere, talẽ: tunc perinde eſt ac ſi dixiſſet adeo, vel eligo. per

go.per id quod idem Bar.no.in l.ſed ſi ante.ff. ad Treb.l. ſi quis
ſaus.de iure delí.ſed ſi non profertur deliberatè, diſpoſitionem
non inducit:ſed enunciationem in futurum. & ita no.in l. ſeruí
4 electione.de leg.j.per glo.& Bar. † In tex.ibí:[religione.]id eſt
diuino cultu.qui conſiſtit inter viuos:puta genu flectendo, ma-
nus ad cælum leuando:& ſimílibus:& quę cerimonię dicuntur.
quaſi cerimonię quia ſunt acceptę Deo:& fundantur in fide de
quą j.Et ita intellige glo.ſuper verbo.[quã,id eſt qualem.]dum
dicit q religio curam cerimoniamq; nobis affert.dum autẽ gloſ.
exponit religionem,id eſt fidem:non placet expoſitio.quia fides
eſt fundamentum & religio eſt ſequela: & ſic ſunt diuerſa. In
tex.ibí:[pontificem damnoſum.] dic q fuit Papa tempore Gra
niani principis:cuius fuit hęc lex.& eius tempore facta fuit ſecũ
da ſynodus generalis,ſcilicet Conſtantinopolitana.de qua j.eo.
Lnemo clericus.& habetur xvj.diſtin.c.ſynodus.& fuit ſanctus,
quia in cathalogo ſanctorum,& fuit hiſpanus, & eius tempore
fuit ſchiſma: licet ipſe obtinuerit contra collectum in concilio
generali, & fuit accuſatus de adulterio, & ſe purgauit.xlvj.di-
ſtinctio.manu clericorum, & liberatus eſt, & accuſatores deie-
5 cti.vt legitur in eius legenda. † In fi.l.ibi:[quem ex cæleſti arbi
trio.] dic notanter hic q Imperium Romanorum eſt à Deo. vt
in authenti.de non alie.§.ſi minus. facit j.de murilegu.l. antepe-
6 nultima.lib.x.de ſtu.lib.vr.Roma.l.j.† Item no.quem puniri ex
eodem delicto pluribus pœnis & hoc quando imponuntur per
eandem l.copulatiuè, ſi autem alternatiuè, ſufficit vnam quam
iudex elegerit.vt j.de ſerui.fugi.l.ſi fugitiui.cum l.ſeq.Idem ſi di
uerſis legibus qualitercunq;,vt in l.ſenatus.ff.de adulte.quia nõ
debet quis ex eodem delicto pluribus legibus reus fieri. & ibi
habetur.& vide Bar.in l.quid ergo.§.pœna grauior.ff.de his qui
no.infa.& hæc procedunt quando omnes per iudicem imponũ
tur authoritate.l.ſed ſi vna imponeretur per l.ipſo iure altera per
iudicem. poſſent concurrere etiam ex diuerſis legibus. vt l.non 12
poterit.ff.de fur. vt infamia cum pœna corporali, vel pecunia-
ria.Item hæc procedunt quando quæritur an in eodem foro ci-
7 uili poſſent plures imponi.†Sed ſi vna eſſet impoſita in foro pœ
nitentiali à confeſſore,quantumcunq; eſſet magna, non tollere-
tur alia pœna imponenda in foro iudiciali eccleſiaſtico vel ſecu
8 lari.gloſ.eſt nota.in c.gaudemus.extrà de diuor. † Quid ergo ſi d
a vna eſſet impoſita in foro eccleſiaſtico*iudiciali,vt pervicarium
epiſcopi:& quæreretur an alia poſſet imponi in curia ſeculari,
diſtinguitur an fuerit impoſita per vicarium, & tunc non eſſet
9 terminus pœnæ.†vt excommunicatio quæ dicitur pœna.[b]xj.q.
b iij.c.nemo epiſcoporum.& no.in c.ij.de conſti.lib. vj. in nouel-
la.non tamen imponitur ad puniendum, ſed ad emendandum,
c vnde dicitur medicinalis.[c] vt in c.j. de ſenten. excommu. lib.vj.
tunc illa non obſtante poſſet puniri à iudice ſeculari alia pœna
pecuniaria vel corporali.vt j.de ſac.ſanc.eccle.l.placet.in fin. &
ibi per Iaco.But.& Bal.ſed ſi eſſet terminus pœnæ: quia impo-
ſita ad puniendum,tunc aut fuit congruenter punitus,& nõ de
bet iterum puniri à ſeculari: aut non, & tunc ſecus: vt no.in c.at
ſi clerici.de iudi.& per Bal.hic ad quod vide omnino quod not.
per Modernos,ſcilicet Anto.de But.in c.j.in fin.de offi.ordi. &
idem ſi ab vno iudice ſeculari fuiſſet homicida punitus pecunia
riter à iudice domicilij:quia non eſt congrua pœna poſſet à iudi
ce loci decapitari.ita dicit Ange.fuiſſe conſultum Peruſij,& ſer
uatum in l.ſi vacantia.de bo. vacan.lib.x.C.in repe. quam fecit
10 de illa l. † In glo.j.quæ incipit:[argumentum.]dic quæ glo.fuit e
additio.oppo.cõtra eam:quia præſupponit vnum falſum quòd
Bononien.poſsit conueniri Mutinæ contra l.iuris ordinem. de
iuriſdictione omnium iudicum.j.vbi actor debet ſequi forũ rei.
Solutio.intellige tribus concurrentibus, q conueniatur ratione
contractus vel quaſi ibi celebrati, ex quibus ſortitur forum.d.l.
iuris ordinem.& l.hæres abſens.§.j.ff.de iudi. Item q ibi reperia
tur.aliàs ſecus,vt in c.Romana.§.contrahentes. de foro compe.
lib.vj. Item q non tanquam aduena vel peregrinus ſtatim receſ
11 ſurus vt in d.l.hæres abſens.§.j. † Item adhuc oppo.contra glo.
q debeant ſeruari ſtatuta Mutinenſia.vt l.iij.in fi.ff.de teſti.& l.
cum clericis.j.de epiſco.& cleri.Solu. verum eſt in ſtatutis con-
cernentibus litis ordinationem: & iſta gloſ. debet intelligi in his
quæ concernunt litis deciſionem.Sed adhuc tertiò oppo.quia ſi
contractus fuit ibi celebratus,adhuc de ipſo debet iudicari ſecũ
dum ſtatuta mutinenſia.per l.ſi fundus.ff.de euict.Solu.verum

eſt ſi ſtatutũ loqueretur de ipſo contractu: a
puta quod in quolibet contractu ſeruetur
talis ſolennitas, vel q non ſit neceſſaria, li-
cet requiratur de iure communi.nam tunc
ſtatutum ligat & afficit contractum ibi ce-
lebratum licet per forenſes: quia talis con-
tractus dicitur ibi naſci vbi naſcitur & ſi-
cut perſona ratione originis ligatur à ſtatu
tis loci originis,ita & actus.Sed iſta glo.de
bet intelligi quando ſtatutum diſponit cir-
ca perſonas:puta q pupillus minor decen-
nio poſsit obligari ciuiliter & naturaliter ſi
ne tutore.nam tale ſtatutum mutinenſe nõ
obligaret pupillum Bono.ibi contrahentẽ: b
nec poſſet eius perſonam legitimare. per l.
j.in fi.& ibi no.per Bar.de tuto.& cura. da.
ab his. quod etiam tenet Bar.in hac l. quia
ceſſat ratio de qua ſ. Cętera circa materiam
ſtatutorum vide hic plenè per Bar.qui tra-
ctat de effectu ſtatutorum ad quod porri-
gantur,& in duobus conſiſtit articulis,ſci-
licet an porrigant effectum ſuum ad foren
ſes ibi contrahentes,delinquentes, litigan-
tes, vel teſtantes. ſecundus eſt econuerſo: c
an porrigant effectum ad ſubditum extra
territorium contrahentem & delinquentẽ,
litigantem,vel etiam teſtantem,& quilibet
iſtorum habet ſub ſe plures alios.ſed in l.o- d
mnes populi.ff.de iuſtitia & iure. tractatur
alia materia quæ poſsint condere ſtatuta,
ſuper quibus, & de ipſorum interpretatio-
ne. † In glo.quæ incipit: [ex hoc quod hic 12
&c.] dic duo facit. nam primò inducit iſtũ
tex. ad quæſtionem de qua plurimùm du-
bitatur.vtrum hodie vſuræ ſunt prohibitæ
de iure ciuili, nam de iure diuino & cano-
nico clarum eſt q ſic tam olim quàm ho-
die. Item de iure ciuili[a] ante Imperatores ca
tholicos:clarum eſt q non erant prohibitæ:
vt in titu.de vſu.ff.& C. vſq; tamen ad cer-
tum modum.vt in l.eos.j.de vſu.ſed eſt du
bium poſt Imperatores catholicos. de quo
etiam diſputatur in authẽ.ad hæc.j. de vſu.
Et inducit gloſ.hanc l.q ſint prohibitæ: cũ
velit hic Imperator debere ſeruare fidem
quàm docuit beatus Petrus apoſtolus: ſed
beatus Petrus docuit Romanos ius diui-
num ſeruare:quod habetur in pſalmis & in
Euangelijs:ſed illo iure ſunt prohibitæ: er-
go & per iſtam l.quicquid continetur in il- e
lo iure ad quod fit relatio per hanc legem
videtur contineri in hac l.argu. in l. aſſe to-
to.ff.de hæredi. inſti. & l.ſi ita ſcripſero. de
condi.& demon. Ita debes aptare argumẽ.
gloſſ. aliàs ineptè loqueretur. Item inducit
hic gloſ.tex.nouiorem Iuſtiniani.in authentica de eccle.titu.vbi
dicitur quòd leges debent imitari ſacros canones. [a] ſed in ſacris e
canonibus vſurę ſunt prohibitę ergo &c.per eandem rationem.
contrarium tamen ſentit glo.quia Iuſtinianus fecit titu.in authẽ
tica de neu.viu. Et ad hanc legem & ad aliam de qua ſ. reſpon
de vt in gloſ.quòd hæc loquitur quantùm ad fidem & eius arti-
culos,non quantum ad alia. Item in ſacris canonibus quí haben
tur in quatuor conſilijs primis & principalibus,ſcilicet Niceno,
Conſtantinopolitano,Epheſino,& Calcedonenſi.de quibus in-
frà eodem.l.nemo.& xv.diſtinctio.c. canones non prohibentur
vſuræ:niſi in clericis.xiiij.qõ.iij.c.quoniam multi.de illis autem
canonibus intelligitur tex.in authenti.de eccle. titu.non de alijs
factis pòſt in quibus prohibetur etiam laicis. & iſtam partem vi
detur tenere Ioan.An.in regula peccatum in mercu. vbi pleniſ
ſimè de hac materia.dicit tamen quod iura ciuilia non prohibẽt
vſuras,nec permittunt:ſed tolerant: & ſic non aufert malitia ea-
rum peccatum, ſed duntaxat pœnam quæ veniret imponenda

¶In foro eccleſiaſti-
co. Adde gloſ. & ibi
docto. in c. felicis. de
pœnis.lib.vj.gloſ. in
c.at ſi clerici. de iudi.
Per.de Ancha. in re-
gula ea quę de regu.
iuris. lib. vj. in ix.q.
Joã.de Imo.in c.j. de
offi.ordina. Ioan. de
Ana.in c.qualiter.el
ij.de accu.in vij. col.
Bal.in l.placet.C.de
ſac.ſan.eccle. & in l.
nullum.C. de teſtib.
Ang.in l.ſi vacantia.
C.de bon.vac.lib.x.
¶Quæ dicitur pœ-
na. Adde eſt etiam
nunc Ro.epiſcopi,vt
eſt glo.in c.corripian
tur.xxiij. q.iij. Car.
in c.quanto. in ix. q.
de offi.ordi. & quan
do excõmunicatio
dicatur pœna, & qñ
medicina, per doct.
maximè per Abba.
& Feli.in c.j. de ſen-
ten.excommu. Cur.
¶Dicitur medicina
lis. Adde glo. in c.no
tandum.xxij.qõ.iij.
Abba. in c.non du-
bium. in vj. colum.
de ſentẽ. excommu.
¶De iure ciuili. Ad-
de Ioan.An.in regu-
la peccatum. de reg.
iur. lib.vj. in mercu.
Abb.in c.cum ſit ge-
nerale.in ix. colũ. de
foro compe.Ang.cõ
ſilio ccxix.inci.arbi-
tror dictã litem Lu-
do.Roma.conſi.ccce
cxvij.incipi. In caſu
propoſitæ conſulta-
tionis.Pet.de Anch.
conſi.xxviij.incipiẽ.
In quęſtiõe quę ver
titur.Cardi. in conſi.
lxxviij.incip. amice
& maior honorãde.
& perAlex.de Imo.
in conſi. xlix.in j. &
ij.colum.in tiij. volu.
& do.Maria.Soci.in
ſuo conſi.ij.incip. ſe-
quendo ordinem. co
lum.tiij.ver.circa ter-
tiam vbi quod omni
iure ſunt prohibitæ.
Franciſcus Curtius.
¶Sacros canones.
Adde c.clerici. de iu-
di.c.vlti.de ſecun.nu
ptijs.c.j. de noui ope
ris nunciatione. &
gloſ.ſummæ x.diſtĩ.

a ¶ Iſtud tamen. Sed quid ſi teſtator in teſtamento mandauit hæredi ꝙ caſu quo diſtulerit ſoluere dotẽ vxori det ſibi octuaginta an tale legatum ſeu mandatũ dicatur cõtinere qd vſurarium, vide per Pe. de anch. in cõſil. ſuo. xeiij. inci. verba teſt. & per Alex. de im. ſ cõ. xxvij. col. ij. & ſe. ſ. iiij. Frã. Cur.

b ¶ Ideo maritus. adde de hoc & dic vt p Ale. de imo. ſ cõ. ſuo. j. colũ. j. & in conſili. lxxiij. & in conſil. cxlvij. in princ. in v. volu. Et adde tu etiã p d. Bar. ſozi. in cõſ. clxxvj. col. ij. ver. ſecundõ confirmo, & quando vſura peti poſſit tanquã intereſſe dãni emergẽtis, vel lucri ceſſantis p eundẽ Sozi. in conſil. prælle. col. iiij. & an et à quanto tempore debeatur per Caprã in conſili. cxxv. in. ij. dubio. Fran. Cur.

c ¶ Peti vſuræ. Adde in quibus caſibus de iure canonico permittitur vſura p gl. ſũmę. xiiij. q. j. ho. iti. de vſur. in. §. an aliquo caſu. Car. in cle. j. in §. ſane. in. xvj. qõ. de vſur. Abb. in c. conquæſtus. in vl. col. de vſur. Bar. in l. ſi cõſtante in. §. quoties. ff. ſolu. mat. Bar. & Io. de imo. in l. diuortio. ff. ſo. ma. bar. in conſi. inci. franciſcus vxorẽ quondã nomine thomaſinã. & vide Ale. & alios ĩ d. l. diuortio. et quãdo petantur vt intereſſe ab eo qui ſolitus eſt negotiari per eũdẽ Ale. in ſuo conſil. cxlj. col. j. in v. vo. & adde ꝙ vſurę de quibus in l curabit. j. de act. empti. debentur etiam de iure canon. vt per Alex. in conſ. lxix. colũ. ij. in fi. in j. vol. Frã. Cur. Et adde tu ꝙ vſurę de quibus in d. l. curabit. dicuntur vſuræ rei cõpenſatiuæ, quæ debẽtur ił iure diuino. ita d. Bar. ſozi. in ſuo cõſi. cxxxij. colũn. j. in princ. & in colũ. iij. ver. ij. vt ibi an tũc debeãtur vt intereſſe emergẽs vel ceſſans et aliquid per ipſum Sozi. in ſuo conſili. clxxvj. per totum. et ibi quando eſt vendita domus, vel venditus fundus ſterilis vel res ex qua non percipiuntur fructus Et quid quando adeſt pactum vt ratione retardatæ ſolutionis debeantur. Stra.

d ¶ Infames. Adde authen gazaros. C. de hær. c. ij. iiij. q. j. c. alie ni. iij. q. iiij. & c. ſi q.

13 temporaliter & in hoc ſeculo: certè imò videtur permittere: quia dat robur ſtipulationi vſurarum quod non fieret ex ſola tolerãtia. Ia. butr. & Bar. dicunt ꝙ de mente iuris ciuilis eſt permittere vſuras ad euitationẽ maioris mali: ſed nõ eſt de poteſtate ipſius: quia in his quæ concernunt præiudicium animæ leges contrariæ canonibus vel iuri diuino nõ valent, & iam factę corriguntur per ius canonicum, vt no. in c. ij. de reg. iu. lib. vj. per glo. † & hoc appareat ſecundum Bal. non valere ſtatuta terrarũ quod vxori paſſæ moram in reſtitutione dotis debeantur vſuræ pro centenario quolibet anno prout eſt in hac vrbe Paduana: quia ſi non valẽt leges imperiales multominus ſtatuta quæ ab eis ſumunt robur. De iſta quæſtio. dixi in l. Titia. ff. de ſol. vbi facio etiã iſtud arg. quod hîc & induco aliam rationem: quia toleratur tale ſtatutum fauore mulierum, ne inducantur ad meretricãdum: vel ſimilia faciendum cum ea dos ſit eius proprium patrimonium. † & eodem modo nõ
14 valet diſpoſitio teſtatoris quod hæres qui tardauit ſoluere legatum, ſoluat pro quolibet tantum pro vſu. is. vt not. Bart. in l. ij. ff. de his quæ pœn. no. Iſtud tamen a eſt mihi dubium: quia teſtator poteſt grauare hæredem prout vult, nec videntur dici vſuræ poſtquam teſtator ita voluit, ſed pœna hęredis, & conſtat quòd valet relictum nomine pœnæ quando præceſſit præceptum
15 poſsibile. vt. j. de his quæ pœnæ no. l. j. † Secundo loco gl. in ver. ſed diſtingue poſito quòd ſint prohibitæ omni iure tam diuino quàm canonico, quàm etiam ciuili, limitat hanc prohibitionem, vt habeat locum quãdo vſuræ petuntur vt lucrum propter retardatam ſolutionem, ſiue debitor fuerit in mora, ſine non, & petuntur ex eo quòd ille vſus eſt pecunia aliena: non propter aliud. Si autem petuntur vt damnum emergens: quia propter retardatam ſolutionem creditor aliquid perdidit de ſuo: & ſic vt intereſſe, tunc poſſunt peti omni iure etiã diuino & canonico per ea quæ not. in l. ſocium qui in eo. ff. pro ſoc. & ideo maritus b paſſus morã ab vxore bene poteſt licitè pe tere vſuras vt intereſſe, quia ſuſtinuit onera matrimonij. vt in c. ſalubriter. & ibi not. per Inn. de vſur. & etiam vẽditor qui rem tradidit, & pretium non recipit, quia caruit fructibus rei ſuæ, & emptor percepit vſque ad quantitatem fructuum. vt l. curabit. cum ibi not. infra de actio. empti. & quod nota Barto. in l. inſulam. §. vſuras. ff. ſoluto matrimo. Ego dico quod etiam tan
c quã lucrũ poſſunt interdũ peti vſurę ſi creditor erat mercator: et cũ pecunia ſua cõſueuit lucrari: & poteſt probari ſaltem veriſimiliter quod ſi eam habuiſſet, tantum fuiſſet lucratus ſecundum communem curſum mercatorum: poteſt illud lucrum perditum tanquam intereſſe petere per ea quę no. in l. iij. §. fin. ff. de eo quod cer. lo. & infra de ſentẽ. quæ pro eo. l. vnica. in fi. cũ ibi no. vbi poteſt peti intereſſe lucri ſicut dãni
16 ꝙ intelligitur mõ p̃dicto. vt ibi no. † In alia gl. ſup ver. infamiã, vt ipſam intelligas oppo. contra text. in fi. ꝙ hęretici nõ ſint infa
d mes, d nec puniantur pœna corporali: quia delinquunt duntaxat contra Deum: & ſic ſolùm Deum debent habere vltorem, & videmus in periuro. j. de iureiu. l. ij. Glo. timore huius videtur dicere ꝙ illa lex hodie corrigatur per iſtã: & ꝙ periurus ſit infamis, e & poſsit puniri corporaliter. Sed quantum ad infamiam doc. tenent contrarium quando iurauit aliqd de præterito. l. Lucius. cũ ibi no. ff. de inſa. Item ſecus ſi de futuro. j. de tranſ. l. ſi quis maior. ſimiliter de pœna corporali ꝙ non imponatur in iuramento deciſorio quod deferatur à parte: nam imputet ſibi pars quæ illud detulit licet in alio fortè ſecus. l. autem iſta non facit ad propoſitum quia non eſt bona argumentatio de hęretico ad periurum: quia primũ delictum grauius eſt: cum hæretici etiam alios inficiant:
17 ſed periurus non niſi ſeipſum. † In glo. ſeq. quæ inci. [quia ſeparatur à communione.] ad quam remittitur. non ex eo ꝙ infamis in
f famia facti f non repellitur à teſtimonio: licet ſecus in infamia iuris. contrarium videtur tenere glo. in l. Caſsius. ff. de ſena. quod idem infamia facti quod infamia iuris. debes autem ſcire illa ꝙ infamia iuris dicitur illa quæ inferẽ ab ipſa. l. ideo habet effectũ l. & infertur aliquando ipſo facto abſq; eo ꝙ quis ſit cõdemnatus, interdum poſtquã eſt cõdemnatus de crimine vel etiam in aliqua actiõe famoſa. Quod dic vt in l. j. ff. de inſa. & iſta repellit à dignitate, & ab honore, & ab omni publico officio, & à teſtimonio vt no. in l. ij. §. miles. ff. de inſa. & ab accuſando. l. infamen. ff. de pub. iudi. infamia verò facti dicit altero de tribus modis primo infamia, id eſt infamatio quando cõtra aliquẽ inſurrexit infamatio in populo qd aliquid turpe vel delictum commiſit: non tamen de hoc conſtat verè vel per aliquas veriſimiles coniecturas & iſta dicitur propriè vana vox populi: quæ non eſt attendenda. vt in l. decurionum. infra, de pœn. nec noceret infamato quantum ad repellendum ipſum à teſtimonio, nec à dignitate, vel officio. per ea quę no. p̃ Bar. in l. de minore. §. torméta. ff. de qõ. circa fi. qd etiã Bal. ſentit hic. ſecũdo modo dicit infamia facti quæ inſurgit ex veritate facti qñ quis verè cõmiſit delictũ: nõ tñ verè diffamatus eſt adhuc, ſed in occultũ: & ſic apud homines nõ eſt infamis de facto ſed apud Deũ: & iſta ĩfamia nõ cognoſcit à iure ciuili: nec de illa poſſet opponi: ſed de iure canon. bñ cognoſcit. qd imitat ius diuinũ: & dicitur infamia canonica. & de ipſa poſſet opponi per modũ exceptionis tam contra teſtem quam contra electum quàm etiam cõtra accuſatorem. & ſic probetur crimẽ, reijcitur. hoc tamen dic & limita: vt habetur in c. teſtimoniũ. de teſti. & in Spec. de teſt. §. j. ver. item ꝙ eſt criminoſus. Tertiò modo dicitur infamia facti prout loquuntur de præſenti, quãdo aliquis ꝓpter aliquod crimen vel turpitudinem verè cõmiſſam eſt infamatus penes bonos & graues: & ſic penes Deũ & homines. non tñ eſt adhuc condẽnatus in actione quę infamat: vt l. ceſſat. ff. de actione. & oblig. puta in condictione furtiua, vel interdicto vnde vir. quod tamen infamat: vt l. nec is. de vi & vi arma. vel per aliquã interlocutoriam iudicis: vt j. de inſa. l. interlocutio: vel patris redargu entis filium: vt in l. verbum. eo. titu. & de hac loquitur. l. ij. ff. de obſe. & per Dy. in regula infamibus: de regulis iuris circa finem. titu. vbi omnino vide: & de iſta etiam loquitur authenti. ſed cum teſtator. ad le. Fal. quia tales dicuntur turpes: & talis infamia habet duos effectus à iure duntaxat: vnus eſt quia repellit à dignitate & honore obtento & obtinendo: vt j. de decu. l. infamia. lib. x. alius eſt: quia tribuit querelam fratri contra teſtamentum factum in quo talis infamis eſſet inſtitutus: vt j. de inofficioſo teſtamen. l. fratres. Alios effectus non reperitur habere: vt no. in l. nullam. infrà, de his qui notantur infamia. ideo non repellit à teſtimonio: vt in hac gloſſa quod etiam tenet Specu. in titu. de teſte. §. j.

& c. beatus. §. j. & c. infames. vj. quæſti. j.

e ¶ Infamis. Adde Cy. in l. ij. C. de reb. cre. c. quicunq. vj. q. j. glo. in c. querelam. de iureiu. doc. in c. teſtimonium. de teſti. Doct. in cle. j. de iureiu. Archi. in c. authoritatẽ. xv. quæſtione. vj.

f ¶ Infamia facti. Adde gl. in l. iij. in §. cauſæ. ff. de Carbo. edic. glo. in c. teſtimoniũ. de teſti. tamẽ vbi agitur de pbãda ingratitudine teſtis, infamis Ifamia facti ipſo iure repellit. tex. eſt ad hoc no. in c. j. in v ficu. integrę opinionis. quem ad hoc no. ibi Bald. q teſtes ſint neceſſarij ad probandam ingratitudinẽ, i vſibus ſeu. et de infame qñ poſsit eſſe teſtis, vide plenè per Alex. de Imo. in cõſ. xj. col. ij. & ibi quid de infame Ifamia facti. & in conſi. cxxviij. col. ij. verſ & iõ in j. vol. & ibi quid de infame qui reperitur bonę famę. & in cõſi. xxiij. incipi. de principali quæſito. i pe. col. ver. nõ ob. qđ dicitur in ij. vo. & de infame infamia facti qñ dicaf integer teſtis. vide per eundẽ Alex. in cõſi. clj. col. iij. verſi. ſed teſtis. in v. volu. & ibi an ſola confeſsio criminis reddat teſtẽ infamẽ infamia facti, & an ſaltem in cauſa matrimonij debeat talis in ſubſidium admitti. Franciſcus Carti.

reste.§.j.ver.ité obiícitur quod est infamis: minor tñ fides ei adhibetur tanquã turpi personæ: ideo non sufficerent duo testes tales:quia non sunt omni exceptione maiores:nisi concurrerent etiã alia indicia quæ coadiuuarent:iuxta not.in l.ñ.in prin.ff. de
12 excu tut.†an aũt hæretici sint infames infamia iuris,et an cõtra hanc illa infamia ipso facto,an aũt requiratur sentẽtia glo. ista vult in effectu q tẽpore huius l.nõ erant infames ipso facto infamia iuris,sed facti:sequuta verò sic.nam etiam iure hodierno etiam ante sententiã sunt infames infamia iuris, & hæc est sentẽtia gl.

1 *Iudex quando uidet homines uenire ad occupandam aliquam possessionem cum armis,uel aliquos rixantes, debet illis obuiare.*

2 *Rescriptum impetratum de facto quando non ualeat,etiã si contineat clausulam non obstante aliqua lege in contrarium disponente.*

3 *Spiritus sanctus unde procedat.*

4 *Hæretici debent furore populi de ciuitate repelli,ita & leprosi.*

5 *Mulierem inhonestam uenientem ad habitandum in aliqua uicinia possunt alij uicini expellere.*

6 *Ecclesia si habet aliquo dfortilitium nõ possunt laici in fortilitio armare & imponere gentes armorum pro tuitione ipsorum cõtra uoluntatẽ clericorũ ad quos pertinet.*

LEX II.

1 NVllus hæreticis. Not. j. in hac l. † q congregationes suspectæ debent prohiberi & quod debet obuiari malis futuris antequã eueniant. Vnde facit in argu.secundũ Bal.q
2 quando†iudex videt homines venire ad occupandum aliquã possessionem cũ armis,q debet illis obuiare.& ita not. Inn.in c. in præsentia de proba.& probatur in l.fi ff.de offi.procu.cæs.Et sic not. contra iudices qui vident aliquos rixantes non obuiant
3 secundũ eum de quo per Cy.in l.seruus.j.de noxa.†Item no.casum in quo prohibetur impetrans rescriptum.Et glo. etiam ponit plures alios,& istud importat, quia rescriptum fuit impetratum de facto.Et si cõtinet clausulam nõ obstante aliqua l. in cõtrarium disponente nõ valet:nec debet seruari nisi remanet etiã iussio.ita no.Cy.notabiliter declarãdo hanc l.in l.fi.j.si cõtra ius vel vtil.pu-non sic in dispositione testatoris habẽte clausulã derogatoriam vt in l.si quis in prin.testamẽti.de leg. iij. Idem esset in l.aliquid prohibente vel vetante, non tamen rescriptum impetrati,quia bene illa tollitur per rescriptum habens clausulam derogatoriam non obstante in contrarium:& ita loquitur gl. in
4 aut.quibus mod.na.effi.sui.§.fi.†Item no.q Imperator dicit spiritum sanctum procedere à patre solo gl.dicit quòd ista est opi. græcorum:sed latini tenent q etiam à filio:sed etiam quidã græci sancti patres idem tenuerunt,scilicet Io.Chrisosto.Gul. athanas.aut.ephesini concilij,& in tota grego. & imperator Constantinus in concilio Lugdunẽsi tempore Gregorij x. mandauit suis legatis vt nostrum cantarent symbolum.ita no.glo. in c.j.eo. tit. super verb.græcorum.& tamen postea ad errorem suũ solitum redierunt:vnde parum est nunc de ipsis considerandum in con
5 cilio Basilien.quia dicunt se velle vniri cũ ecclesia latina.† Vltimò dicit Gul.de anno.per istum tex.in fi.dum dicit quòd hæretici furore populi debẽt de ciuitate expelli: quia alios inficiũt. Sed si aliqua inhonesta mulier veniat ad habitãdum in vicinia,
a possunt alij vicini * illam expellere.facit in aut. de leno. circa fi. et similiter quod leprosi possunt expelli de ciuitate.Item dũ tex. in fi.dicit quòd ecclesia dicitur restitui episcopis,quia ad eos &
6 alios electos pertinet inducitur per Cy.post Pet.† quòd si eccle
b sia habebat aliquod fortilitium non possunt laici in fortilitio capere & armare,& imponere gentes armorũ [b] pro tuitione ipsorum contra voluntatem clericorũ ad quos pertinet.determinat tamẽ contrariũ:quia nõ displicet deo q fiat in rebus ecclesiasticis id quod pertinet ad salutẽ multorũ: & sine quo salus haberi non possit verisimiliter vt l.prouinciarum.j.de ferijs.& eo. modo vnus dñs & vna cõmunitas pro sua salute possent de facto occupare terram,videtur casus in c.Pisanis.de resti.spol.

1 *Prædicatores non debent mouere dubia ardua in theologia quæ nesciunt soluere, uel etiam si ueritatem scire non expediat pro necessitate salutis.*

2 *Qui disputant quæstiones decisas per alios solennes doctores, & quorum decisiones communiter tenentur,facunt eis iniuriam.*

3 *Conuocare concilium generale hodie pertinet ad Papam sed olim ad Imperatorem.*

4 *Quando grauius sit delictum quod publicè committitur quàm quod occultè.*

5 *In pœna corporali plus puniuntur uiles personæ & acrius quàm in dignitate constituti: secus in pœna pecuniaria.*

6 *A sententia concilij generalis non est licitum appellare: sicut nec à sententia principis uel senatu:sed licet supplicare.*

LEX III

1 NEmo. †No.in prin.dum clericum pręponit militi, q maior est dignitas cuiuslibet clerici etiã in minoribus constitu
2 ti,quã sit dignitas militaris.†Not.ibi, [fortiter.]cõtra illos p̃dicatores imperitos q mouent interdum dubia ardua in theologia, quæ nesciunt soluere:nec etiã veritatẽ scire expedit p necessitate salutis: quia inducũt populos in errorẽ: quod prohibetur,sicut disputare de fide publicè propter hanc cau
3 sam ibi tumultus & perfidiæ.† Item not.ar. in ver.[nam & iniuriam.]cõtra eos qui disputãt.q.p alios solennes doc.quorum decisiones cõmuniter tenent:qa faciunt eis iniuriã reuocãdo in dubiũ decisa. Itẽ not.ibi: [per nostra præcepta.] q ad Imperatorem pertinet conuocare cõciliũ generale:et hoc illo tempore qñ summi pontifices non habebant potestatem temporalẽ: hodie verò pertinet ad Papã nec p̃ter eius authoritatẽ licet congregari, nec vocatur concilium, b
sed conciliabulum, vt habetur xj. q.ij. per
4 totum.†Item allegatur ista l. q grauius est delictũ qd' publicè cõmittit quã quod occultè.Sed in contrariũ facit,quia maleficia quæ contrahũtur de nocte grauius puniũtur.l.j.& ñ.& ibi not.ff.de fur.Bal.breuiter qñ est aliquod de genere permissorũ, si fiat occultè, magis præsumitur contra facientem quod faciat impedimentũ subesse,quã c
contra publicè faciẽtem,vt l.fi. de rit. nup. Sed si est de genere prohibitorũ, si maius resultat inconueniens quod fiat publicè, magis punitur:secus si maius resultet si fiat
5 occultè.Ita loquit contra.†allegatur etiam q plus puniuntur viles personæ & acrius quã in dignitate constitutæ: & hoc quo ad pœnam corporalem:sed quo ad pecuniariam econuerso. vt in l.
6 in seruorũ.ff.de pœnis de quo vide hic per Cyn. †Est etiam hic
c vna gl.quæ inci.[idest quod in dubiũ.]à sententia concilij ' generalis non est licitum appellare,sicut nec à sentẽtia principis, vel senatus:sed licet supplicare.

a ¶ Alij vicini. Adde Cep.in tracta.de ser. rusti.prædio.q.vj.& Nico.de neap.in aut. de leno.in §.fi.& adde q idẽ in socio, vel scholari de societate vel collegio ar.notatorum maximè per Lud.ro. in l.j.ff.solu. mat.& quod no.in l. si conuenerit. ff. pro socio et gl.in l.nõ alii ter.ff. de vsu.& eorũ quæ ponit Spe.in tit. de iudi.§. & generalia.¶.& no Ange.de but.in proœ.decre.et Pe.de peru.in trac.de duobus fratribus in xj. parte.q.xxiñj. & de leprosis vide q̃ dicit Bal.in c.intellexi mus de iudi. & in c. significauit.de rescri. & q̃ latissimè circa prædicta põt Barb. in c. Rodulphus. de resci.Fran.Cur.

b ¶ Gentes armorũ.ad de Host.in sum.ti.de immu.eccle. in §. inquãtũ ver. Itẽ & incastellari non debet. Arch.I c.sanctorũ.x. q.j.Anto.de bu. in c. cũ ecclesia.de immu. eccl. Ant. de bu.cõsi. lxxxñj.incipiẽ. super quo con.

c ¶ Consiliũ. An sicut à sentẽtia senatus q̃s non poterit appellare, ita hodie à sententia senatoris vide p d.Bar. soci.in suo cõ sil.cxcv.col. versi.ex quibus videt inferi. Stra.

De sacrosanctis ecclesijs *Rubrica.*

2 *Stylus quid sit,& in quo differat à consuetudine.*
Inhabiles ad testandum an possint testari pro ecclesijs uel ecclesiastico collegio,& quid si interueniat defectus proueniens à iure naturali,uel gentium.

3 *Relictum factum ecclesiæ si non dicitur cui debetur ecclesiæ parochiali.*

4 *Si non relinquitur ecclesiæ sed ecclesiasticis personis, an acquiratur ecclesiæ, tanquam eius contemplatione relictum sit.*

5 *Relictum an possit fieri singularibus personis de collegio.*

6 *Omne relictum ad causam piam dicitur pro anima: etiam si relinquatur consanguineo dummodo sit pauper,secus si diues.*
Institutio facta nutu ad piam causam ualet.

7 *Solennitates statutorum non sunt necessariò seruandæ in relictis ad piam causam.*
Damnatus ad mortem an possit relinquere ad piam causam.remissiuè.

LEX I.

1 HAbeat vnusquisque. † Collegia ecclesiastica sunt appellata licita,& põt eis in testamẽto relinqui.Et valet relictum si aliquis defectus non subest.h.d.secũdũ gl.intellectum.& fuit j.l. facta per Constan.post baptisma receptum per eum fauorẽ fidei christianæ:quoniam ante ipsum non licebat christianis se congregare,& congregationes eorum erant illicitæ: ideo non valebat legatum eis relictum.l.collegium.j.de hære.insti.Ista autem l.hoc solum facit quod permittit tales congregationes fieri: & tali collegio ecclesijs relinqui tam fauore collegij quàm relinquentis: vt habeat effectum sua voluntas.In text. ibi:[non sint eius cassa
2 iudicia.]subaudi sicut erãt cassa añ imperato.Cõstã.†In tex.ibi:

a ¶ Styl⁹. Adde an ſtylus curię facit i⁹. Cy. in l.ij. C. quæ ſit lon. cõſue. Ang. i l. fi. C. de iniur. Car. in c. ad hoc de of. arch. Abb. in. c. ex literis. in iij. col. de cõſti. Ant. de bu. in rep. c. fin. de cõſue. Io. de imo. in cle. ij. de ſup. ne. prela. & q ſtyl⁹ curiæ faciat i⁹ adde Car. in cõſil. xxx. et hoc ſtellige, niſi reperiat̃ ius ſ cõ trariũ qa tũc nõ poſ ſet allegari ad deciſionẽ cauſarum, ita Abb. in. c. ex literis. de cõſti. co. ij. in. c. ad hoc l. de ſentẽ. exc. in c. quã graui. de cri. fal. & in. c. bonæ me moriæ. el. j. col. vj. de poſt. prę. in c. aduerſario de exce. & in c. ſicut. de re iudi. & vi de text. & ibi Bar. in l. fi. C. de cano. largi. libr. xij. & qũo differat ſtylus ab vſu vel cõſuetudine q Ioan. And. in d. c. fi. de cõſue. & aliqd q Ale. de imo. i cõ. xxxix. in fi. in iij. vol. & ad præmiſſa vide etiã Feli in d. c. ad hoc. et adde q Ale. de imo. in cõ. xciij. col. iij. in v. dicit q iudex ex officio debet ſe ĩ ſtylo informare. & idẽ Flo. & Bar. in l. iij. ff. de teſti. & Alex. in l. iij. §. hoc autẽ. ff. de dã. infec. & an repugnãtia cõmuni ſtylo ſint nulla. vide Fely. in. c. cãm. el. ij. i fi. de teſti. Cur.

b ¶ Dicit cui. Add bar. in l. quę cõditio. i §. fi. ff. ad cõdi. et demõ. in l. j. de acqui. hære. in l. j. in §. cui bona. ff. de iure fiſci. Ange. in §. ſi verò, in authẽ. de nõ alie. doc. i. c. j. de ſolu. Ioan. andre. in. c. cum quis. de ſepu. lib. vj. in nouel. Pet. de anc. in rep. c. canonũ. ad cõſt. Abb. cõ. xcix. incip. cõdidit teſtamẽtum in. ij. volumi.

c ¶ Ad mortem. Adde Bar. in l. eius qui. in §. j. ff. de teſt. Ioan. de imo. in l. ſi quęram⁹. in fi. ff. de teſta. Ioã. de imo. i rub. de teſt. & in. c. ij. eo. tit.

d ¶ Non debet fieri cõ tractus. adde doc. in c. cœptum ij. q. ij. & Abb. in c. qua frõte. de appel.

a [liber ſit ſtylus.] * propriè loquendo ſtyl⁹ eſt conſuetudo curiæ: vnde dicit̃ ſtylus curiæ romanæ: vel talis curiæ & differt à cõſuetudine tanquã ſpecies à genere. Cũ cõſuetudo ſit etiam extra curiam. Ita not. per Cy. in l. j. quæ ſit longa conſue. ſed hîc ſumitur eo modo. ſ. pro depoſitione facta in ſcriptis ſecundũ glo. vel melius ſecundum Bar. pro forma teſtamẽti & vult dicere q forma dicitur circa libera & non ſubiecta re. iu. Et eodẽ mõ. arbitriũ. i. ſubſtantia diſpoſitionis ſecundum lec. ſuã: vñ aduertendũ q ſecundũ lecturã gl. quã ſequũt̃ Cy. & Gul. de cu. & etiam Bar. in antiquis recollectis l. illa non inducit aliquod priuilegiũ in relictis factis eccleſijs, vel eccleſiaſtico collegio: niſi circa perſonã teſtãtis, vt patet ex j. gl. quę reſtringit hãc l. ad teſtatiões habiles: nec circa formã teſtamẽti vt patet ex gl. quæ incip. [ob hoc ipſum.] quæ reſtringit eas ad vltimas voluntas ſolennes: & vult q ſi non haberent ſolennia non valerent. de quo. j. eo. l. generali nec circa ſubſtãtiã teſtamẽti. Sed ſolũ inducit vt poſsit eccleſiæ, vel eccleſiaſtico collegio relinqui qd olim nõ poterat & hac lec. retẽta quæſtiões plures hic formãtur per Cy. & Gul. de cu. inter aliàs. † Quid ſi relinquitur eccleſiæ, & nõ dicit̃ cui. b Et determinat qd debeatur eccleſiæ parochiali per. l. conditio. §. fi. ff. de cõdi. & demon. Et ſi tẽpus teſtamenti erat in vna parochia: tẽpore autẽ mortis erat in alia, debetur primæ ar. l. ſi ita de auro & argento leg. † Et ſi nõ relinquit̃ eccleſiæ, ſed eccleſiaſticis perſonis, an acquratur eccleſiæ tanquã eius cõtemplatione relictũ, an aũt ipſi perſonæ, videtur prima pars verior per l. nõ plures. j. eo. in fi. cũ gl. fi. Sed doc. diſtinguunt an relinquat̃ prælato, vel epiſcopo, vel rectori parrochialis eccleſiæ qui habẽt adminiſtrationẽ & vera eſt prima pars. An relinquat̃ nõ habẽti adminiſtrationẽ, vt canonico, tũc ſi omnibus vel ſimpliciter canonicis, & vr̃ relictũ capitulo ſeu collegio q repreſentat eccleſiã, vt l. & ar. in l. ciuibus de reb. dub. & ſic eccleſiæ acquirit̃, & hoc ſi relictũ ſit factũ ab extraneo: ſecus ſi à cõiuncta perſona. vt in c. requiſiſti. de teſta. Sí aũt vni canonico, vel duobus, & tũc etiã ſi ab extraneo, nõ acq̃rit̃ eccleſię. Sed illi ſoli q nõ adminiſtrat eccleſiã: nec eã ſolus repreſentat: et hoc etiam habet̃ in d. c. req̃ſiſti. & de hoc vide q Bar. in d. l. ciuibus. ĩ. de reb. du. Itẽ ſi ſit aliquod collegiũ reprobatũ, nec poſsit ei relinqui vt collegio. vt. l. collegiũ. j. de hære. inſti. † An poſsit relinq ſingularibus pſonis de collegio? Diſtingue an ſit reprobatũ cõe ſectę, puta hęreticorũ, & nõ põt relinqui. An nõ cõe ſectæ: puta iudeorũ: q habuerũt iuſtam originẽ, & tũc põt relinqui, vt l. cũ ſenatus. ff. de reb. dub. & ibi q Bar. & hic in vlti. gl. Verũ qa iſta lectura modicã vtilitatẽ cõtinet. Bar. poſtea ſubtilius cogitãdo dedit huic. l. aliũ intellectũ nõ reprobãdo lect. glo. qa vera eſt in ſe. Sed dicit q nõ eſt bona in hac. l. qa ſcd'm eũ Imperator ſeruiuiſſet nobis de vẽto. Nã ſtatim q Imperator Cõſtãti. recepit fidẽ chriſtianã, approbatæ fuerũt cõgregationes chriſtianorũ & eccleſiaſticarum perſonarum: cum per aliam dedit eis licẽtiã cõgregãdi ſe, vt patet. xv. diſt. c. canones. & per conſequens poterãt per alias leges veteres eis relinqui vt in gl. No. ergo expediẽs fuiſſe per hoc ſolũ hanc legẽ facere. Itẽ verba iſtius legis ſunt ita generalia q vidẽt̃ importare priuilegiũ in modo relinquẽdi tã in perſona teſtãtis: vt patet in ver. vnuſquiſq; q q. libet etiã aliàs inhabilis ad teſtãdũ, potuiſſet tñ teſtari relinquẽdo eccleſiaſticis collegijs, vel eccleſiæ, quã etiã circa formam, vt patet dũ dicit, liber ſit ſtylus, & circa ſubſtãtiam diſpoſitiõis: vt patet dũ dicit liberũ arbitriũ intelligẽdo liberũ à ſolẽnitate iuris ciuilis, vel ab alijs quæ in alijs teſtamẽtis requirũt̃, & nõ adſunt, vitiãt̃ teſtm̃. Secus tñ qñ relinquit̃ eccleſię. Et ſcd'm iſtũ intellectũ l. iſta cõgruit vltimę pti rubricę dũ dicit & priuilegijs earũ. Nam iſta lex fuit directa ad vniuerſum populũ ſubditũ imperatorí: & ſic facta fuit nõ ſolũ cõtẽplatiõe eccleſiaſticarũ pſonarũ, ſed etiã teſtãtiũ: vt poſsint relinquere q libito volũtatis ad ſalutẽ animarũ eorũ. Nã ſi hoc cõcedit̃ militibus, q pugnãt p republica corporaliter. vt. l. j. ff. de teſt. mili. in prin. fortius hominib⁹ exiſtẽtibus in articulo mortis, q pugnãt cũ diabolo p æterna ſalute & hoc colligitur ex prima parte huj⁹. l. in ver. nihil dicit rationẽ huius legis eſſe q talia relicta facta eccleſijs vel eccleſiaſticis collegijs ab eo q cõſtitutus eſt in articulo mortis, vt colligit̃ ex verbo decedẽs ſiue fiat inſtituẽdo vel legãdo, nõ ſubiaceant regulis iuris poſitiui, & q defectus inducti à iure ciuili nõ habeãt vitiare talia relicta. Et circa iſtas eſt diſpẽſatũ p hãc legẽ tã circa pſonas teſtãtiũ quã formã & ſubſtãtiã. Sed ſi eſſent defectus proue nientes à iure naturali vel gẽtiũ, circa illos nõ cẽſetur diſpenſatũ ſicut nec in teſtamẽto militis ideo carẽtes intellectu, vt furioſus vel pupillus, nõ poſſunt teſtari relinquẽdo etiã eccleſiæ: qa carẽt arbitrio de quo in fi. legis: & hæc carentia à natura, puenit. p ius rò canonicũ latius eſt prouiſum, q nõ ſolũ ſi relinquat̃ eccleſiæ vel eccleſiaſticis, collegijs: imò qualitercũq; pro anima tua relinquat̃ pauperibus dicatur relictũ ad piã cãm: & habeat tale priui legiũ q nõ ſubiaceat regulis iuris. Et nõ ſolũ ſi relinquat̃ à cõſtituto an articulo mortis: ſed etiã ab eo qui ſanus eſt per. c. cũ eſſes & per c. relatũ extrà de teſta. Secundò vt ſingula dubia quę poſſent accidere in materia declarentur diuide materiã in ſex articulos. Primus eſt de perſonis teſtãtiũ qui colligit̃ ex verbo vnuſquiſq;. Secundus de pſonis eorũ quibus relinquit̃, qui colligitur ex verbo ſanctiſsimo. Tertius de tẽpore in quo teſtat̃ qui colligitur ex verb. decedẽs. Quartus circa formã teſtamenti q colligit̃ ex ver. ſtylus: Quintus qui cõcernit res quæ relinquuntur q colligit̃ ex ver. [bonorũ quod optauerit.] Sextus qui concernit ſubſtantiam relicti q colligitur ex vltimo ver. dũ dicit arbitriũ, & in ſingulis articulis formant̃ plures quæſtiones dubitabiles, quas vide & proſequere vt hîc per Bar. Bal. tñ in omnibus nõ ſequit̃ Bar. quę omnia nõ ſunt recitãda in cathedra, ſed diligenter
6 inſtudio perſcrutãda. † Et adde q omne relictũ ad piã cãm dicitur pro anima. vt no. gl. in. l. ſi quis tu. ff. de leg. ij. etiã ſi relinquat̃ cõſanguineo: dũmõ eſſet pauper. vt not. in c. j. de ſepul. Secus ſi diues. vt. j. eo. l. illud. Item q valet inſtitutio facta metu ad piam
7 cãm: vt no. in c. cũ tibi de teſta. aliâs ſol. † Itẽ adde q ſolẽnitates ſtatutorũ nõ ſunt neceſſariò ſeruãdæ ĩ relictis ad piã cãm. vt no. elegãter no. Bal. in l. gñali. j. eo. & vide q no. Io. an. de dãnato ad
c mortẽ, ſan poſsit relinquere ad piam cãm in c. quãquam de vſu. in vj. in nouel.

2 *Iuramenta teſtium vel partis an poſſint præſtari in eccleſijs.*

LEX. II.

1 NEmo apoſtolorum. † Legit̃ quatuor modis in glo. tene
d vltimam, quia aliæ non ſeruantur: & vltima eſt vtilior quòd in eccleſijs non debet fieri contractus, a nec parlamenta, nec dari ſententia nec lauda. & iſta probantur in. c. decet. de immu. eccle. lib. vj. Et facientes contrà peccant, niſi ex neceſsitate faciant, quia non poſſunt eccleſiam exire: vel niſi ſint actus pij, vt manumiſsiones ſeruorum, legitimatio ſpuriorum. l. j. j. de his qui in eccleſijs ma: Sed an ſint nulli ipſo iure tales actus. Doc. dicunt quòd non: niſi ſint actus voluntarij, vt contractus. Sed iudicia ſi ſint in eccleſijs agitata, vel in locis ſacris ſi quidem eccleſiaſtica ſunt, valent: vnde vicarij epiſcopi poſſunt reddere ius in eccleſia. Et ita ſeruatur Florentiæ in epiſcopatu Feluſano, & etiam Florentino: ſi verò ſecularia, non valent ipſo iure, vt in d. c. decet. quòd nota quia poteſt Papa annullare actus laicorum geſtos in locis ſubditis ipſi Papæ, ſicut ſunt ec-
2 cleſiæ. † An autem iuramenta teſtium vel partis poſsint in eccleſijs præſtari: videtur quod ſic per. l. generaliter. in fi. infra de iureiur. de quo vide hîc per Bar. & Bal.

Faciens

1 ¶ Faciens contra legem quæ non contineat aliquam pœnam punitur, saltem extraordinem officio iudicis quando contra faciendo delinquat eodem modo faciens contra eandem, & contractus erit nullus.

LEX III.

1 NEmo martyres. † Lex ista secundum intellectum glos. confirmatur per aut. multomagis. j. eo. nã si bona ecclesiarũ nõ possunt vendi vel alienari multominus ipsæ ecclesiæ. quia cũ sint sacræ non sunt in cõmercio per se. Sed cũ vniuersitates possint esse: vt l. in modicis. ff. de cõtrahẽ. emptio. vt si quis in suo castro vel possessione haberet ecclesiã in qua ipse habet ius patronatus, & vendat castrũ vel possessionẽ, seu donet. an in emptorem vel donatariũ trãseat ius patronatus? videt q̃ sic per
2 illas leges de quo vide per Inn. in c. ex literis. de iure patro. † Et aduerte, quia hęc est vna gl. q̃ semper allegat dũ dicit q̃ faciens cõtra legẽ quæ nõ cõtineat aliquã pœnã punitur saltẽ extra ordinem officio iudicis. eo. modo faciens contra canonem: de quo vide gl. in c. gñali. de elec. lib. vj. intelligit tñ qñ contra faciendo delinquit aliàs secus: nã si lex statuat q̃ mulier nõ cõtrahat sine certa solẽnitate, faciẽs contrariũ nõ delinquit: propterea nõ punitur secũdũ Bar. Itẽ illa gl. vult q̃ vltra pœnã extraordinariam contractus sit nullus. & sic duæ pœnæ cõcurrunt quia vna imponitur ipso iure: alia per hominẽ: vt dixi in l. cunctos populos. & quia nullitas actus nõ est propria pœna secundũ Bal. & quia virtute eiusdẽ. l. videntur imponi: vt d. l. cunctos populos in fin. Sed videt q̃ ex quo alia pœna imponitur extẽsiua actus nõ sit nullus. per l. fi. ff. de diuor. & no. in l. nõ dubium. j. de legi. Sol. dic vt no. per Bar. in l. prætor. in prin. ff. de ope. no. nun.

2 ¶ Priuilegia concessa clericis censentur concessa uel fauore ordinis clericalis: uel fauore ecclesiæ: nec possunt eis renuntiare.
Priuilegia concessa filijs, censentur concessa contemplatione patris: & remanente priuilegio paterno remanet etiam priuilegium ipsorum.
3 Relictũ facti clerico, an censeatur factum contẽplatione ecclesiæ: & non suæ persone.

LEX IIII.

1 NOn plures. † In ecclesia non debet esse maior numerus, quã patiant facultates ipsius & si sint aliqui vltra numerum debet expectari quod moriantur: & in loco eorum debent substitui. Item recepti vltra numerum etiam per suffragia potentum non gaudent priuilegijs eorum qui sunt intra numerũ: quæ priuilegia videntur in fauorem ecclesiæ concessa. h. d. Adde l. in ecclesijs. j. ti. j. & c. cum M. ferrariensis. de consti. Nam primò in principio. & in ver. nulli. secundum intellectum gl. quæ est quod tempore huius legis in ecclesia constantinopolitana erãt quãplura vltra numerum: de quo hic quod statutũ de certo numero canonicorũ nõ præiudicat illis qui tẽpore cõditi statuti sunt in ecclesia incorporati: quia nullus debet inde amoueri. Sed debet expectari q̃ moriant: & loco eorũ nõ debẽt alij substitui quousq; peruentũ fuerit ad numerũ statutũ. Solum ergo præiudicat futuris canonicis quod nõ recipiãtur vltra numerũ. Et si fuerint de facto recepti per patrocinia & fauores potentũ, non debent inter præbẽdas nec quotidianas distributiones nec alias cõmo-
2 ditates vel priuilegia quæ habent iuuari. † Itẽ not. quod priuilegia cõcessa clericis, censent cõcessa vel fauore ordinis clericalis vel fauore ecclesiæ: ideo nõ possunt eis renuntiare. dicit Iac. but. & Bal. quod similiter priuilegia cõcessa filijs censentur cõcessa contẽplatione patris: & remanente priuilegio paterno, remanet etiã priuilegiũ ipsorũ puta concessum est alicui & filijs suis tale priuilegium: deinde reuocantur omnia priuilegia excepto illo Titij de filijs aũt nihil dicitur. dicunt Iac. but. & Bal. q̃ cõcessio facta filijs remanet: quia censetur facta contẽplatione Titij pa-
tris. arg. l. sed si pater. §. in arrogato. ff. de vul. & pup. Et not. glo.
3 fi. dum dicit quod ad alias acquisitiones trahi põt. † Sentit q̃ re-
4 lictum factũ clerico censeatur factum contẽplatione ecclesiæ: non suæ personæ: & sic illi acquiratur de quo videtur tex. cũ gl. in Lannua. §. fi. ff. de an. leg. sed distingue vt dixi in l. j. §. eo.

3 ¶ Princeps debet omnia facere cum consilio sapientum & sapientum: & quid in causis iudicialibus.
2 Quando causa non habet dubium, seu iudici non videtur habere, non auditur pars petens committi consilio sapientis.
4 Vectigal tributũ, indictum: & superindictum, qualiter differant, & quæ onera essent, qualiter & quando soluebantur, & ab eis ecclesiæ essent exemptæ, & quid hodie.

& nume. 5.
5 Onera q̃ hodie imponuntur per ciuitates & dominos sunt onera noua, licet inuenta ad similitudinem prædictorũ & plurimum imponuntur personis propter res.
Clerici ad quæ onera teneantur, & à quibus sint exempti.
6 Si ciuitas facit statutum q̃ omnia prædia infrà territorium sita dicantur tributaria pro oneribus imponendis, an istud statutum liget bona ecclesiastica. & nu. 7.
7 In generali collecta quæ imponitur personis per solidũ & libram, q̃ non comprehendantur forenses pro rebus intra territorium sitis: nisi specialiter imponatur onus illis rebus.
8 Possessiones allibratæ Laicis an transeant in ecclesiam cum onere allibrationis.

LEX V.

1 PLacet. † Ecclesia nullũ agnoscit onus nisi ordinariũ: vel per subitũ aduentũ principis. h. d. in effectu. quã diuide in
2 glo. j. † Not. q̃ omnia debet facere princeps cũ consilio suorũ baronũ & sapientũ. facit l. non dubiũ. j. de legi. & dicit ibi Iac. but. q̃ non est sumendũ consiliũ in causis iudicia
3 libus: nisi quãdo vertit dubiũ in iure. † Et
b sic nõ auditur b pars petẽs cõmitti consilio sapientis quãdo cauta nõ habet dubiũ, seu iudici nõ videtur habere. facit. l. ij. j. de legi. sed si est casus de quo dixi in l. cunctos populos. quod licet quis sit punitus per iudicem ecclesiasticũ pœna excõmunicationis
c nõ tamẽ minus põt puniri per iudicẽ secularem: vel quia lex ista secundũ gl. inquan-
d tum dicit ecclesiam teneri ad canonicam il
c latã, idest ad tributa c quæ dicũtur canonica idest ordinaria collectio, seu ordinariũ onus, quia impositũ per legẽ: & erat vniforme, & imponebatur ipsis rebus seu prędijs est hodie correcta per aut. itẽ nulla cõmunitas. j. titu. j. & alij dicũt cõtrarium, q̃ imò non est correcta: & quod etiã hodie ecclesia tenet ad tributa. vt in c. si tributũ. x. q. j. de quo etiã not. in l. de
4 his. de epi. & cle. † Debes scire q̃ nos habemus tria vocabula tributũ: indictũ, & superindictũ. Tributũ erat illud qd' erat impositũ prædijs prouincialibus secũdũ numerũ iugerũ: & erat onus reale: qd' soluebatur singulo anno: licet erat ordinariũ & vniforme: & erat certa pẽsio fructuũ: ideo alio vocabulo dicebatur tributio annona militũ: quia propter eos impositũ erat. vt j. de an. & tribu. in rubro & nigro: & dicebatur etiã census: vt ff. de cẽsi. Et de istis vocabulis vide gl. quæ etiã ponit differentiã inter tri
d butũ d & vectigal in l. j. §. j. ff. de publica. Indictum verò impone batur prouincijs singulis: quæ vno anno soluebant ferrum, alio anno soluebant argentum. Et istud tributũ dicebatur superindictum: & olim erat extraordinarium onus: posteà fuit effectum ordinarium per l. ij. de indi. lib. x. quoniam habet talem speciem quæ poterat prouideri, licet vniformiter nõ præstetur. & istud soluebat vltra tributũ singulis quinquẽnijs. Superindictũ erat qd' soluebatur vltra p̃dicta onera, non semper nec vniformiter: sed cũ casus occurrebat sterilitatis, vel guerræ: & nõ debebat imponi sine speciali mãdato principis & semper fuit extraordinariũ: qa p̃uideri nõ poterat: & de isto loquit iste tex. dũ dicit superindictũ, vt no. gl. in l. j. j. de superindi. seu sup rubrica. Nũc ad p̃positũ quare ecclesiæ p̃dia non erant exẽpta à tributis p̃ hanc l. nec ecclesiasticarũ personarũ. vt in l. de his j. e. erat, qa istud onus fuit inuentũ & impositũ prædijs antequã essent aliquæ eccl'iæ: vel antequã haberẽt bona aliqua, & qa tale onus erat affixũ prædijs, necesse est dicere qd' si p̃dia perueniãt ad ecclesiã, q̃d' transeant cum isto onere reali, quia hoc est regulare l. via constituit. §. qui fundus. ff. de seruit. rusti. prædio. l. si conuenerit. §. si fundus. ff. de pigno. actio. non sic erat in indicto & superindicto: quia ista non erant imposita prædijs, sed personis: & sic cessabat ratio prædicta. Hodie verò id onus tributorum cessat: quia etiam cessat romanum imperiũ eo modo, quo tunc erat: & ideo ista l. cum simil. quæ dicunt ecclesiastica prædia teneri ad ista tributa,

a ¶ Et in hoc qũ relictum uni dicatur factũ contẽplatione atque inmitu. alterius. vide p̃ Bart. in l. fi. in prima col. C. & vsuf. in ver. pro huius declarat. Bal. in auẽ. similiter. C. ad l. falci. in ver. quæro quid si donat. Bart. in l. filio. ff. de cõdi. & demõ. Bald. in l. cũ aliquis. in j. col. C. de iure delib. in ver. not. pro cõ memoratione.

b ¶ Non auditur adde Bar. & ibi Alex. in l. ille aut ille. §. cum in verbis. ff. de lega. ñ. Imo. & Alexã. in l. si sic stipulatus. ff. de ver. ob. Bal. in l. j. col. ñ. ver. quarta est relatio. j. de legi. Alex. in consi. lxx ñ. in ñ. vol. & in consi. cxlv. col. col. fi. in v vol. Ang. in consi. clxxiij. inci. In qõne vertente. & Io. de imol. in l. si qs mihi bona. §. pe. ff. de acqui. hæ. Fran. Cur.

c ¶ Ad tributa. Adde c. iam nũc xxvij. q. j. c. magnum. & in c. si tributum xj. q. j.

d ¶ Tributum. Adde q̃ ista gl. hic alleg. in d. l. j. §. j. Bal. alle. eam eam pro singu. in c. j. in fi. de mil. vas. qui contu. est in vsi. feud. & ibi dicit q̃ tributũ debetur ratione proprij soli, vectigal ratione publici.

a ¶ Diligenter. de hoc vide p Ale. de Imo. i cō. lxxviij. p totū in ij. vol. & an p ſtatutū fieri poſsit q̄ forēſes teneanť ad collectas ibi dicť et i cō. q. in. j. vo. & in ꝓpoſito qū collecta poſsit imponi p laicos clericis vid̄ p Car. i ſuo cō. xij. Frā. Cur.

b ¶ Eſt ſpūalis. Add qa matrimoniū eſt magnū ſacramētū vt in c. nō oīs. xxxij. q. iij. c. debitū. & ibi doc. de biga. gl. i c. veniēs de trāſ. Car. ale. in. c. cū haberet. i viij. no. de eo q̄ dux. in maquā pol. p adul.

c ¶ Ad inſtructiones. Adde de materia iſtius l. p Ia. bu. in l. iubem⁹. J. eo. doc. in auth. de eccl. ti. Abb. & doc. in c. nō min⁹. de immu. eccl. Per. d anc. i re. c. poſtulaſti. 6 in v. q. de ſo. cō. Bar. cep. i trac. de ſer. ruſ. p̄di. in. c. deuia. Ale. de imo. cō. lxviij. inci. viſo & dubū diſcuſſo. Abb. cō. iij. ſci. caſus ſup q̄. in. j. vol. Barb. cō. ſ. xxix. inci. clemētiſsimū deū. in ij. col. in iij. vol.

non habent locum nec ex eo quod fuerint correctæ per auth. Item nullus. licet gl. hīc dicat ſuper ver. canonica. quod doc. reprobant. nam iſta lex eſt canonizata. xvj. q. j. c. generaliter placet etiam expreſsè dicit in c. ſi tributū. xj. q. j. Sed hodie iſta iura nō habent locum: quia id tributū deficit: & hæc eſt veritas. Et qui hoc negaret, teneretur eccleſiæ. vt eſt gl. in c. j. de immu. eccle. lib. vj. †Onera quæ hodie imponuntur per ciuitates & dominos ſunt onera noua: licet inuēta. ſed ſimſlitudine iſtorū ab iſtis nouis imperator prædia eccleſiarū & clericorū exímit. l. j. j. ti. j. canonizata. xvj. q. j. c. generali. §. nouarū. Et vt plurimū imponiť perſonis propter res: nō aūt ipſis rebus. perſonæ autē eccleſiaſticæ nō ſunt ſubditæ ipſis laicis ideo non poſſunt imponi tā per rationē authē. itē nulla cōitas, quā de iure canonico. vt in. c. non minus. de immu. eccle. Circa q̄ vide qd' no. Spec. de cleri. coniuga. ver. huiuſmodi. vbi ponit ad quæ onera clerici teneantur: & à quibus ſint exempti. †Sed pone ciuitas facit ſtatutū q̄ omnia prædia infra territoriū ſita dicantur tributaria pro oneribus imponendis an iſtud ſtatutū liget bona eccleſiaſtica. videtur quod ſic: quia licet perſonæ eccleſiaſticæ nō ſint ſubditæ laicis propter ordinem clericalē: ſed prędia quæ ſunt intra territorium ſunt ſubdita: & ideo videtur dici poſſe teneri ad hoc onus per ea quæ no. Inn. in. c. poſtulaſti. de foro cōpe. & per glo. primā ſuper rubrica de iure pat. Breuiter aduerte diligēter aut loquimur de prædijs, quæ iam erant eccleſiaſtica tpe ſtatuti cōditi. Et iſta non afficiunť tali ſtatuto: quia licet ſint intra territorium, tamen ſunt exempta à iure laicorū: ſicut perſonæ clericorum. Et ipſa eccleſiaſtica ſunt imperialia: & iſta ſunt paria eſſe extra territoriū, vel eſſe infra & eſſe exempta. vt in. c. lumnioſo. xvij. q. ij. nō ſi eſſent prędia forēſiū qui nō habebant priuſlegium noui. licet perſona iſtorū nō ſubſit ſtatuentibus. vt in. l. libertis. §. ſola. ff. ad muni. tamen alia prædia ſunt ſubiecta. & ideo licet nō poſsit imponi collecta perſonis eorum, per iſta prædia bene pōt imponi iſtis prædijs: & ita loquuntur iura alle legata. ſ. in cōtrariū. & quod no. in. l. ſcripto. §. fi. ff. de mu. & ho.

7 †& no. diligenter. nā in generali collecta quæ imponitur perſo-
a nis p̄ ſolidū & librā, nō cōprehēderētur foreſes pro rebus intra territoriū ſitis. Sed oportet q̄ ſpāliter imponať onus illis rebus. ſi aūt quæritur de prædijs quæ non ſunt adhuc eccleſijs relicta, ſed relinquuntur: vel efficiuntur poſt ſtatutum cōditum: videretur qd' eccleſiæ teneantur ſicut tenebanur ad tributum antiquum. & ita eſt intelligenda gloſſa. in. c. j. de immu. eccleſiæ lib. vj. quod tenere videť Bar. dicēs q̄ eugubini fecerunt ſic qd' onera cōis deficiebāt propter multa prædia quæ remanebāt ad eccleſias, vide per Bal. qui dicit q̄ iſta ſtatuta præſumūtur facta cōtra immunitatē eccleſiarū: ideo nō tenētur niſi pro onere præteriti tpis: & hoc mihi placet nec poſſet apparere cōtrariū q̄ non fuerit factū in fraudē. Præterea idē Bal. in l. neminē. j. eo. dicit q̄ hoc videť impoſsibile facere q̄ pro oneribus quæ imponūtur in pecuniā nō vniformiter, ſed ſecūdū cōtingētiā caſuū poſſunt dici prædia tributaria: cū de natura tributi ſit vt ſoluať de fructibus & vniformiter. Si aūt ſtatutū dicat q̄ prædia intelliguntur obligata pro oneribus: & qd' dicātur onerare alia, tunc iſtud bene p̄ūt fieri: tū adhuc procedit dictū Bal. q̄ poſtquā peruenit ad eccleſiā, dicatur facta in fraudē, quæ fraus olim ceſſabat in po-
8 pulo romano, & principe, qui ordinarūt tributū. †Ex prædictis ſol. q. ſi aliquę poſſeſsiones iunt allibratæ laicis, & poſtea trāſeāt in eccleſiā, an trāſeāt cū onere allibrationis, tāquam affixa oneri reali. Et Bar. concludit in cōtrariū quod excipit ex facto fit expreſsè per arg. lo. an. quæ arg. alleg. in c. j. de immu. eccleſi. li. vj. quoniā illa allibratio non afficit prædiū nec poſt venditionē iā factā, gl. eſt in l. incola. ad munic. Et ſic ſi tranſeunt vēditionē factā, bñ tranſeuntcū illo onere. ſed nō pro futuris venditionibus. Et ideo nō debet amoueri de li. vel de cataſt. illius cui ſunt allibrata: & ipſe vel eius hæredes tenebuntur quouſq̄ durat illa allibratio. vide Bar. in d. l. incola. ad munic. p.

b ¶ Cauſa matrimonialis eſt ſpiritualis.

Si in cauſa matrimoniali uertitur quæſtio facti, quia negatur unquā interuenisse uerba de præſenti, poteſt iudex ſecularis cognoſcere, ſed ſi uertitur quæſtio iuris, iudex eccleſiaſticus cognoſcet.

3 Quid in uſuris, uel ſi dicatur quod contractus eſt uſurarius.

LEX. VI.

1 OMni innouatione. † Iſta l. allegatur in fi. q̄ ſi in cā cœpta corā iudice ſeculari incidat aliquis articulus ſpiritualis q̄ iudex ſecularis ſuper iſta nō poſsit cognoſcere, nec pronunciare: ſed debet remittere ad iudicem epiſcopi. Et quouſq̄ ibi expediatur debet ſuperſedere in cauſa. Et ſi cōtrafaceret, non valeret proceſſus: tanquā ſuſpenſa ſit eius iuriſdictio, de hoc in. c. lator. qui fil. ſint legi. Et poterit iudex eccleſiaſticus inhibere & vetare q̄ non procedat: & etiam prohibere quod non faciat nouitatem. † Et ponit exemplum ſi aliquis tanquam
2 filius talis petat hæreditatem, & opponitur. quod non ſit filius legitimus, q̄ inter patrem & patrem nō fuit legitimū matrimo-
b nium. Nam cauſa matrimonialis eſt ſpiritualis. dicit Bar. ſed fuit orignaliter Paul. de liaza. in clemē. j. de vſur. quod iſtud eſt verū, ſi vertitur q. iuris non facti. Pone partes fatentur quod interuenerunt verba de præſenti inter parentes, tamen iſta verba non erāt ſufficientia ad contrahendum matrimonium de hoc ſe non habet impedire iudex ſecularis, qa an ſint ſufficiētia ſtatuitur per canonem, nō per legem, & tempus eſt iudex canonum. Sed ſi qō facti verteretur vt exemplum: quia negatur vnquam interueniſſe verba de præſenti. Et aduerſarius vult probare contrarium. Iſtam probationem bene poteſt recipere iudex ſecularis, qa hoc ſolū in facto conſiſtit. nō tamen debebit ſuper matrimonio, ſed ſuper principali. vt. l. j. de ordi. iu. † Sed iudex eccleſia
3 ſticus bene pronunciat etiam in vſuris ſi producitur inſtrumentum de centum: aduerſarius dicit q̄ non fuerunt numerata niſi quinquaginta: & alia quinquaginta fuerunt appoſita pro vſur. & vult probare, certè probationem iſtam iudex ſecularis poteſt recipere, quia eſt qō facti. ſed ſi diceretur an contractus eſſet licitus vel illicitus ratione vſurarum. q. iuris eſt, & remittenda eſt ad ep̄m & habeo nunc cauſam pendentem de facto, quia productum fuit inſtrumētum de centum, & pars aduerſa probauit quod erat de lucro ſortis verę. & de hoc fecerunt cōpromiſſum: & ita arbitri pronuntiarunt & reduxerunt ad l. cū autem petať nunc executio de illis pars aduerſa vt hīc euitet, recurrit ad curiam epiſcopi petens relaxari iuramentum, & allegans contractum vſurarium & non potuiſſet cognoſci in curia ſeculari de hoc articulo. Et hoc facit ad finem protellandi litem: & quod etiam ſi ibi condemnetur poſsit appellare ad Papam, & in infinitum ducere: vnde petitur an poſsit impediri iſte acceſſus ad curiam eccleſiaſticam. Et per prædicta videtur q̄ ſic, quia de illo articulo facti potuit compromitti & cognoſci in curia ſeculari. & adde quod not. Bar. in l. Titia. ff. ſol. ma. & in l. quoties. infra de iudi.

a ¶ Eccleſia an teneatur ad refectionem pontium, uel murorum, uel guerræ.

3 Si alicui conceſſa eſt immunitas à muneribus, debet intelligi de his quæ tunc cōcurrebant. Quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio.

LEX. VII.

c 1 AD inſtructiones. ‘ Bart. dicit † q̄ iſta lex non procederet hodie ſi imponeretur collecta pro refectione pontium & viarum: quia cum illa imponatur perſonis & eccleſiaſticæ perſonæ, vel eccleſiæ non ſubſint laicis, non poſsit imponere eis tales collectas per auth. Item nulla cōmunitas. j. ti. j. ſed iſto tēpore bñ ſuberāt. Si aūt nō imponať collecta, ſed aliqua via ſit ꝓpe domū vel poſſeſsionē eccleſiæ vel p̄ refectiōe viæ, tale on⁹ dicitur reale & ad ipſam eccleſiā ſolū pertinet per l. fi. ff. de via pub. tñ nō poſsit cogi per laicos, ſed p̄ ep̄m. gl. aūt in c. gñaliter. §. nouarū. xvj. q. j. d. hāc. l. hodie non tenere & eē correctā, qa iſta eſt noua illatio. g̃ rō nō placet. nā noue illatiōes ꝓhibitę fuerūt etiā p̄ Cōſtātinū. vt l. j. j. ti. j. & tñ. p̄ l. iſtā cōcedūť iſtis caſib⁹. dico ergo q̄ qñ via eſt iuxta eccl'iā, vel domū eccl'iæ vel p̄diū ei⁹. Bar. dicit verū. et tūc eſt recurrēdū ad ep̄m q̄ eā cogat, Sed ſi ñ eſt iuxta p̄dicta et ſic ñ ꝓtinet ad ſolā eccl'iā refectio ſed ad totā

vicinam

vicinam quæ habet vsum vię illius vel pontis, si quidem ex illa via vel ponte ecclesia vel minister eius habebat vtilitatem propter prædia quæ ibi habebat, tenetur conferre ad istas expensas iuxta regulam: Commoda qui sentis iungas onus emolumētis. nō tñ cogetur per iudicē secularē, sed per episcopū: si non habebat cōmoditatē spēialē, licet fortè per hāc legem posset cōpelli ad cōferendū: expensa est pia hodie per illā aut. nō poterūt compelli nisi de licētia Papę. † Et idē videt dicēdū de alijs expē. simi 2 libus. vt refectione pōtis, vel murorū, licet gl. hic dicat ecclesias nō teneri. nā imò videtur cōtrariū per l. ad portus. j. de ope. pub. & in l. fi. j. de qui. mu. non licet se ex. lib. x. Et idē in expē. guerræ. Si erat dubiū de captiuitate ciuitatis, et districtu ecclesiarū, cum teneantur cōferre, & possint cōpelli per episcopū: alias non sine authoritate Papæ. & vide qd' no. in addi. Spe. in tit. de censibus.

3 † Dicit autē Cy. notabiliter in l. si ex toto. in prin. de leg. j. ꝙ si ali
a cui est cōcessa immunitas à muneribus, debet intelligi ' de his quæ tunc cōcurrebant. Sed si propter aliquē casum de nouo veniente, oportet imponi aliqua onera insolita, vt propter guerrā, talis immunitas nō prodest, quia quæ de nouo emergunt, nouo indigēt auxilio: vt l. de ætate. §. ex causa. ff. de interrog. act. facit l. in cōcedēdo. ff. de cōfir. tu. ī rōne sui. Tene mēti, qa quotidianū.

a ☞ Omni capitationis quod olim imponebatur capitibus puta masculis unus aureus, & feminis dimidius uocabatur tributum, & ab isto erant immunes personæ ecclesiasticæ.

LEX VIII.

1 SAcrosancta. † No. istā l. contra id quod vidi fieri percurial es curiæ Romanæ tempore quo ibi erat curia. nā Cortiani habebant
b immunitatem ne soluerēt gabellas b de propriis rebus vel victualibus quæ emebant ipsi autē volētes amicis eorū ieruire, introducebant victualia & res alias extraneorū, asserentes ea
1 sua esse: quod hic reprobat. † Not. etiā hic in ver. [capitationis.] iuncto ver. tributorū quod onus capitatiōis: quod olim imponebat capitibus, puta masculis vnus aureus: & fœminis dimidius. vt no. j. de an. & capi. super rub. vocabat tributū quod etiā gl. ibi dicit tamen ab isto tributo erāt immunes personæ ecclesiasticę: quia non erat onus reale, sed personale, non sic ab illo quod imponebatur rebus. vt l. placet.

a ☞ Si eligitur monachus unius monasterij ad regimen alterius, non debet ad illud transire, nisi obtenta licentia sui superioris.
An monachus possit transire de una religione ad alteram & quando non sufficit licentia sui superioris. sed debeat obtinere à Papa.

LEX IX.

1 QVi sub prætextu. † Doc. notant istā l. cōtra scholares qui sunt in matricula, & non intrant nec studeant, vt non gaudeant beneficio scholariū: nec percipiant fructus beneficiorū ex priuilegio concesso studentibus sicut nec hic clerici discreti in collegio clericorū si non exercēt diuina officia fa-
2 cit l. scrinarios. j. de tes. mi. & l. semp. §. pe. ff. de iu. im. † Itē no. tex.
c cū gl. in fi. ꝙ si eligat monachus vnius monasterij ad regimē alterius, nō debet ad illud trāsire: nisi obtēta licētia sui superioris. Quid si trāsiret sine electiōe de vna religiōe ad alterā, vide bonā gl. in c. cū singula. de p̄bē. li. vj. quę distinguit tres casus ꝙ aut vult trāsire ad arctiorē religionē, & sufficit petere licētiam, licet non obtineat: aut ad parē, & debet petere & obtinere aut ad laxiorem: & tunc non sufficit obtinere à suo superiore, sed debet obtinere à Papa.

1 ☞ Necessitas & utilitas publica præfertur priuilegio ecclesiarum.
In generali priuilegio immunitatis censetur excepta necessitas publica.
2 Statutum si disponit ꝙ non possint bona alienari in non subditum, non comprehenditur ecclesia, uel ecclesiastica personæ.
Communitas quando indiget animalibus pro mittendo aliquid ad aliquē locum, uel pro faciendo exportari ad ciuitatem, uel pro mittendo aliquem ad iustitiam, potest capere animalia priuatarum personarum, uel aliàs res.
4 Rescripta impetrata contra publicam utilitatem non ualent: nec est eis obediendum etiam si contineant clausulam non obstante aliqua lege uel statuto.
5 Propter delictū gubernatoris nauis, non confiscatur nauis aliena, si dñs in hoc cōsensit.
6 In his quæ tendunt ad utilitatem capituli, uel saltem non tendunt in damnum tunc quod maior pars fecit, uidetur fecisse totum capitulum. sed si tendunt ad damnum, requiritur quòd omnes concordent, & cōtradictio unius faceret ne uideatur gestum ab uniuersitate.
7 Factum Prælati, an noceat ecclesiæ?
Factum procuratoris uel tutoris, an noceat domino uel pupillo?

LEX X.

1 IVbemus. † Nauis ecclesiæ non excusatur ab onere ferendarū rerū vel personarū pro re publica. & illa quę subtrahit publicat. h. d. Et sic l. placet. §. e. quę dicit bona ecclesiarū non teneri nisi ad canonicā illationē. supplet tā ꝑ l. ad instructiones. §. e. quā ꝑ istā. & etiā ꝑ l. seq. vt
2 teneant etiā ad ista. de qbus in istis ll. † No. quod necessitas & vtilitas publica præfert priuilegio ecclesiarū, & sic in gñali priuilegio immunitas censet exceptuata rōne necessitatis publicę: qd' no. pro his quę dixi in
3 l. ad instructiones. §. e. † Sic et in statuto disponēte qd' nō possint bona alienari in non subditū, nō cōprehēdūt ecclesię, vel eccle-
d siastice ꝑsonę d, ne statutū dicat esse cōtra libertatē ecclesiasticā. ita no. ꝑ Io. And. per c. eos. de im. eccl. lib. vj. facit l. si qs sub cōditione. cū ibi no. ff. de codi. insti. & dicit Bar. per istum tex. in prin. qd' qñ cōitas indiget animalibus pro mittēdo aliqd ad aliquē locū, vel ꝑ faciēdo exportari ad ciuitatē, vel pro mittendo aliquem ad iustitiā, pōt capere animalia priuatarū personarū. & idem de alijs rebus, puta de mēturis. vt in l. fin. ff. de pig. act. Idē dicit ꝙ licet hæc loquat de naue vltra duorū miliū modiorū capaci, ni hilominus habet locū etiā in minori nauī:
4 cū sit eadē rō. † Itē no. ex versi. [nec si cælestæ.] qd' rescripta impetrata cōtra publicā vtilitatē nō valent: nec est eis obediēdū. qd' intelligę etiā si cōtineāt clausulā nō obstā. aliqua lege vel statuto. vt no. ꝑ Cy. in l. seq. & j. si cōtra ius vel vti. pub. l. fi. Sicut si qñ esset cōtra religionē Christianā: vt s. ti. j. l. ij. et ibi tetigi. subaudi nisi sequat secūda iussio cū tali clausula, vt ī aut. vt nulli iud. §. si verò iubemus. & no. in l. nec dānosa. j. de p̄ci. imp. of. Itē no. circa fi. qd' si nauis subtrahit ab isto onere, debet publicari. & sic delictū nocet ecclesię. & ad hoc semp allegat ista l. dicit Gul. de Cug. ꝙ nō sufficeret excusari nauē solo verbo ad hoc vt incidat in hanc pœnā: nisi sequat subtractio de facto, qa de lictū nō habuisset effectū propter solā verbalē excusationē si nauis fuisset capta: et sic
5 non debet pati pœnā. vt in l. j. in fin. ff. quod quisq; iur. † Itē dicit quod intelligit istum tex. quando prelatus vnà cū capitulo nauem subtraxisset, vel alius de ipsorū volūtate. nā ambo possunt præiudicare ecclesiæ, sed si solus prelatus, non fieret præiudiciū ecclesiæ, vt ꝑderet dominiū. sed sibi soli, si ipse haberet aliquod ius, puta vsum. & hoc per l. cotē. §. dominus. ff. de publicanis. q̄ bene facit. vbi propter delictū gubernatoris nauis non confisca
6 tur nauis aliena, si dominus in hoc nō consensisset. Dicit † etiā vnū verbū notabile quod si maior pars capituli consensisset, & minor contraxisset, adhuc non fieret præiudicium ecclesiæ, nec obst. l. quod maior. ad muni. quia debet intelligi de his quæ tendunt ad vtilitatem. vel saltem non tendunt ad damnum: & tūc quod maior pars fecit, videtur fecisse totum capitulum vel vniuersitas. Sed quando tendit actio ad damnum, requiritur ꝙ oēs concordent: & contradictio vnius faceret ne videatur gestū ab vniuersitate. quod perpetuò tene menti: quia raro reperies alibi
e hoc dictum. & est pulchra limitatio ' ad legem illam. Dicit etiā Baldus hic & Innocent. allegat istum text. in c. postulasti. de foro competen. ꝙ in defectum oneris realis confiscatur res etiam eius qui non erat subditus: nam hic ecclesia non erat subdita laicis, & istud onus erat reale, quia iniungebatur ipsi nauī. sed ipse dominus Baldus dicit quòd isto tempore, scilicet Codicis ecclesiæ erant subditæ, & quòd dictum domini Innocentij hodie haberet locum in rebus laicorum, vt si aliquis fo-

a ☞ Intelligi. Adde ꝙ Alex. in consi. cxciij. col. ij. ver. nūc attingo. tenet ꝙ extendat ad futura ī ij. col. sed ꝙ non intelligat concessa à collectis quæ imponunt pro guerra superuenienti. Ad de d. Ant. in c. peruenit. de censi. & eundē Alex. in cōsi. ccxvj. col. vj. ver. ad idē. in secundo vol. Cur.

b ☞ Gabellas. Adde c. quāquā. de cēsi. li. vj. & in cle. præsenti. e. ti. & diffusè ꝑ Berta. in tract. de gabel.

c ☞ Monasterij. Adde c. ꝙ Dei timorē, de statu mona. c. sanè. de regu. et in c. licet. e. ti. Archi. in c. mādam⁹. xix. q. iij. Lap. alleg. lxxxiij. Abb. in c. ea noscitur. in iij. no. de his quæ fi. à præla.

d ☞ Personæ. Adde circa hoc ea quæ ponūtur per doc. in c. noue rint. extrà, de sen. excō. & d. Alex. de Im. in cōs. xciij. in ij. vol. Cur. & tu vltra prędicta vide quę ponit satis in ꝓposito do. Barto. Soci. in consi. cclxxiij. col. v. ver. v. principaliter. & in cōs. cccxlj. col. iiij. ver. sed posito & ad principalē decisionē. pau. de Ca. hic de statuto prohibēte rē alienari in forensem ꝙ nō cō prehēdat clericū vel ecclesiā. adde Ang. in l. nemo. ff. de pac. & in l. filiuf. §. diui. ff. de leg j. et Bar. in l. fi. C. de exa. trib. lib. x. sed quod statutū valeat, vide eundē Bar. in l. j. C. ne li. habi. lib. xj. & de hoc in tract. de emp. & vē. q. iij. principali. q. xxj. & in finalibus verbis iij. q. principalis versic. de mum. Stra.

e ¶ Limitatio. Adde aliàs limitationes quas ponit Fel. in c. cū omnes. col. ix. cū duabus ſeq. extrà de cōſtit. in verſ. in eadē gl. ibi ſi ſunt plures. quas etiā habes per Ale. de imo. p maiori parte. in d. l. & maior in apoſti. ad bar. Cur.

a ¶ Gualdana. Ad hoc vide quę not. Bal. in extra. de pa. cōſtā. in verſi. nō iurantibus. Cur.

b ¶ L. cōtrariaſ canoni. Add ca. clerici. de iudi. c vlti. de ſecun. nup. c. j. de noui ope. nū. gl. ſummę. x. diſ.

e ¶ Sed miror. Add q cōtra Bart. tenet In. in l. nō ampli⁹ ff. de leg. j. & ibi do. Alex. in ij. col. qd dicit opi. cōtra Bar. veriorē. et allegat tex. in l. ſi qs curialis. j. de epiſc. & cle. & idē tenet ipſe Alex. in cō. ecviij in ij. colū. in ij. vo. ſed Are. ī d. l. nō ampli⁹. tenet opi. Bar quam dicit magis conſonā rationi. et vide eūdē Paul. de caſt. in d. l. ſi qs curialis. & Adde Fel. in c. eccleſia ſanctæ mariæ. co. xxxvj. ver. xij. quæro. extra de conſti. Cur.

rēſis haberet domum in hac ciuitate, vel p̄. dium in comitatu: nā propter hoc nō eſſet ſubditus, nec ſortiretur hic forū: vt l. libertus. §. ſola. ff. ad muni. tñ ſi iſta ciuitas illi domui vel prædio iniungeret aliquod on⁹, quod facere pōt cōferendo verba in ipſam rē quia eſt ſubdita ex quo eſt infra territoriū, licet nō perſona: vt dixi in l. placet. ſ. e. Si illud onus nō ſolueretur, poſſet cōfiſcari ſed ſi eſſet res eccleſiæ ſecus, ga tale onus nō poteſt ſibi iniungi, licet ſit infra territoriū. eſt excēpta: & videtur eſſe extra territoriū vt in c. luminoſo. xvij. q. ij. & ibi dixi in d. l. placet tene menti, qa multū declaratur ex his verbis id qd no. Innoc. in dicto loco.

7 † Quantū añt ad illū articulū an factū prę lati noceat eccleſię. doc. hic diſtinguūt, ſed vide quod in ſimili no. de facto procuratoris vel tutoris, an noceat domino, vel pupillo. q plenè no. Bar. in l. j. §. ſi procurator. ff. ſi quis ius di. nō obtē. & qd no. in l. Polla. j. de his qui. vt in. Et concludīt in effectu per doc. q cōtrahendo nō pōt prælatus prę iudicare eccleſiæ, niſi ſeruet formā iuris. vt. j. eo. l. iubemus. Delinquendo verò aut q̄rimus in acquirendo, an pōt preiudicare, ſi cut procurator vel ſeruus domino ſuo in nō acquirendo. vt in. l. ſi. j. de acqui. poſ. & l. ſi ſeruus. cū ibi no. j. de pac. ſed in acquiſitis perdendis dic aut delinquit extra adminiſtra. puta interficiēdo, vel vulnerādo aliquē, aut vlolētiā committendo, & nō præiudicat. vt in. l. neq; interdictio. ff. de reg. iu. & l. meminerint. j. vñ vi. aut delinquit adminiſtrando, & tunc aut delinquit in non faciendo, & poteſt præiudicare, puta nō petendo bona eccleſię, quia facit contra eā currere preſcriptionē. Aut delinqt faciēdo & tunc aut pœna non cadebat in ipſo adminiſtatore, & præiudicat eccleſię, vt in caſu huius. l. vbi fuit ſubtracta nauis. nam poſito q per prælatū & capitulum, prout intelligit, qd tamen iſti non ſunt domini, ſéd procuratores, ipſa etiā eccleſia eſt domina & nihilominus præiudicat eccleſiæ, quia iſta pœna confiſcationis non cedebat in ipſis: cum nauis non eſſet eorum: tamen eccleſia ab eis recuperat, vt in vna ſolutione quam ponit hic gl. & probatur in dicta. l. Polla. lō. ſi ſtatutū dexerit q ſi quis produxerit falſos teſtes perdat cauſam, & tutor in cauſa pupilli eos produxiſſet, quia iſta pœna non caderet in tutore qui non eſt dominus cauſæ, præiudicat pupillo vt cauſam perdat: tamen recuperat á tutore, Si autem caderet pœna in ipſo tutore, vel in prælato, tunc eius debitum non preiudicaret eccleſiæ, ſed ſibi: vt in c. delictum perſonę. de reg. iur. in. vj. & de excep. c. cū venerabilis.

3 *Milites non poſſunt capere panem vinum, pullos nec alia animalia ruſticorum ad comedendum, quando ſubditi grauantur in ſoluendo fiſco onera ſua annalia: quæ per hoc ſolauntur: niſi in caſu neceſſitatis.*

3 *Princeps ſi uult maritare filiam, vel aliquid facere ad ſuum honorem quod nō debet propter hoc imponere grauamen ſubditis.*

4 *An in foro conſcientiæ liceat emere res confiſcatas quæ per officiales publicos uendūtur.*

LEX. XI.

1 NEminem. † A muneribus incumbentibus propter principis aduentum res eccleſię non ſunt immunes. h. d. In glo. j. ſed contra. j. tit. j. & ij. Subaudi in ver. [vel perangarij.] vbi eccleſiæ & eccleſiaſticę pionę nō tenent ad angarias & perangarias ſed dic verū

2 eſſe niſi in ſubaduentu principis. vt hic. † in gl. hic. [gualdana,

a ideſt imperatoris.] dic. i. ſocietas militum quos ſecū ducit Imperator: vult ergo gloſſ. quærere an ſit licitū dictis militibus capere res ruſticorū: puta panem, vinū pullos, & alia animalia ad cōmedēdū, & finaliter determinat quod non, niſi in caſu neceſſitatis: qñ nō potuit ſe prę munire, qa non debet facere tranſitū cū iniuria priuatorum. ſatis em̄ grauant ſubditi in ſoluendo fiſco onera ſua annalia: quæ propter hoc ſoluūtur vt milites ſuſtentent, vñ nō debet aliud grauamē ſupaddi: niſi ꝓpter ſummā neceſſitatē.

3 † Ideo ſi princeps vult maritare filiam, vel aliquid facere ad ſuū honorē dicūt Doc. q nō debet propter hoc imponere grauamē ſubditis. vt. j. de ſtatu. & ima. l. ij. & in hac. l. Gul. multū bñ tractat materiā munerū: quę munera plures recipiūt diſtin. & ſemp recurritur ad dicta eius qm̄ multa capita habēt in ſe. & Bar. ponit

4 in l. j. j. de mulieribus. & in quo loco. lib. x. † idē Bal. quęrit an liceat emere in foro conſcientiæ res confiſcatas quę per officiales publicos vēdūtur. pone exemplum in iſtis pignoribus quæ quotidie vēdūtur in platea per publicos officiales, quia eorū dñi nō exegerunt ea infra terminum. In foro em̄ iudiciali clarū eſt qd' ſic. & remittit ad not. in c. eos. de immu. eccle. lib. vj.

2 ☞ *Confirmatio priuilegiorum quæ erant inualida, quando nihil operetur?*

3 *Quando lex contrariatur canoni, ſtatur canoni in his quæ concernunt ſpiritualia, vel periculum animæ: & quid in aliis?*

Si aliqua communitas per ſtatutum ſuum debat aliquas eleemoſinas religioſis, an ualeat ſtatutum poſtea factum in contrarium?

4 *Relictum annuum factum conuentui fratrum prædicatorum pro eorum ſuſtentatione. an ualeat?*

Quid in legato ad piam cauſam, quando eſt omnino incertum?

LEX. XII.

1 PRiuilegia. † Priuilegia eccleſiarum confirmātur: inducta in contrarium tollunt.

2 & eleemoſynæ conſuete dari iubentur. h. d. Iaco. butr. † No. primò de cōfirmatione priuilegiorū quæ ſi ſunt valida, parum operant: quia ſolum renouat, & obſeruantiam excitat: & aliqñ prodeſt propter vetuſtatē veterū. vt no. in authen. de hære. & fal. circa prin. Si autem erant inualida: tūc ſi cōfirmāt ex certa ſcientia efficiunt valida. ff. de adopt. l. adoptio non iure facta. & in l. ij. de re eo. Sed ſi princeps ignorauit inualiditatē, & confirmatio ſit facta in forma communi, non validātur: vt in c. j. cum ibi no. de confir. vtl vel inuti. Et dicit hic Bald. q gñalis confirmatio antiquorum priuilegiorum non refertur ad illa quę erant reuocata niſi ſpāliter dicat cōtrarium, vt fuit hic: nā multa erāt reuocata, hic per pragmaticas ſanctiones poſtea impetratas. quas Imperator hic tollit, & renouat vetera priuilegia, ſed ſi hoc non feciſſet expreſsè: ſolum operatur in priuilegijs non reuocatis ſecundū Iaco. but. quæ vigedāt tēpore cōfirmationis. & allegant ad hoc. l. Meuia. §. à me. de lega. ij. in ratiōe ſui. l. eum q §. ſi mulier. de iureiur. Allegat ēt Bald. l. Mela. §. j. ff. de ali. le. vbi ſtatur vltimæ conſuetudini. Item allegatur iſte tex. cum gloſſ. in

b ver. omnes ſanè. q qñ lex contrariatur canoni. [b] ſtatur canoni: q eſt verum in his qui concernunt ſpiritualia, vel periculū animę: vt no. in. c. ij. de re iudi. li. vj. In aliis autē diſtinguitur. aut ſumus in terris ſubditis romanæ eccleſiæ quo ad tēporalia. & idem in vtroq; foro tā eccleſiaſtico quam ſeculari. iuxta no. in. c. cū eſſes de teſta. Si autem in terris non ſubditis, tūc in foro eccleſiaſtico idem. Sed in foro ſeculari ſeruant leges: vt no. per gl. in c. ſi. de ar

3 bi. li. vj. & per alios in c. j. de ope. no. nun. † Vltimò Bart. inducit ſi. huius legis quod ſi aliqua cōmunitas per ſtatutum ſuū dabat aliquas eleemoſynas religioſis, non valet ſtatutū poſtea factum

c in contrarium. ſed miror' de iſta deciſione: quia ſicut potuit ſtatutum facere, ita potuit tollere: vt. l. ſi quis in prin. teſtamenti. de leg. iij. & d. Bartho. de ſali. reprehendit iſtud dictum in authent.

4 caſſa. Bartho. autem quęrit, † an valeat relictum annuū factum conuentui fratrum prædicatorum pre eorum ſuſtentatione, cū ſint mendicantes, & remittit ad q. Fed. de ſen. qui diſputando tenuit qd' non & eſt. xij. in ordine conſiliorum ſuorum. dicit etiam non valere legatum ad piam cauſam, quando eſt omnino incertum, quod etiam tenet Petr. ſecus ſi pt certificari per relationem ad aliud. vt hic. dum mandat præſtari eleemoſynas ſecundùm antiquam conſuetudinem. Idem ſi poteſt certificari per interpretationem iuris: vt in. c. cū tibi. deteſt. & aliàs ſecus, licet relictū factum ad refectionem viæ valeat non obſtante incertitudine: vt. l. quidam. de leg. ij. Sed certè ibi poterat declarari per relationem ad aliud.

1 ☞ *In his quæ ſunt nulla ipſo iure cadit caſſatio & irritatio. Cancellatio & inductio fit interueniente facto.*

3 *Caſſatio & irritatio qualiter fiat? & nu. 1.*

4 *Quæ dicantur ſtatuta contra libertatem eccleſiæ? & nu. 5.*

5 *Valet ſtatutum q clericis agentibus in curia ſeculari, reddatur illud ius quod redditur laicis contra eos, in curia epiſcopi.*

6 *Non ſufficit quòd poſt ſolutionem creditor faciat inſtrumentum quietationis: imò ſi debitor uult tenentur reddere inſtrumentum cancellatum.*

7 *Statutum ſi dicat quòd clericus declinans iuriſdictionem iudicis ſecularis, ſit exemptus à protectione cōmunis, et nō debeat ſibi reddi ius, an ſit cōtra libertatem eccleſiaſticā?*

Si ſta

1 *Si dicatur loquatur generaliter q̃ declinans iurisdictionem Potestatis sit extra protectionem communis, non comprehenduntur clerici.*

AVTHENTICA.

CAssa. Diuide in tres partes. Primò cassat statuta iam facta contra libertatem ecclesiæ: vsque ibi: [& de certo.] Secundò prohibet in futurum fieri vsque ibi. [si cõtra.] Tertiò punit cõtra facientes. et h.d.

1 nunquid a ficam ipso iure non valent, & debẽt de libris statutorũ amoueri. & faciẽtes contrariũ puniũtur. h.d. & fuit facta per imperatorem Federicũ: & sic est aut. nouissima: per quem etiã facta fuit aut. sacramẽta puberũ. & habetur in ti. de statutis cõtra libertatẽ ecclesiæ post compilla. vsus feudorũ. & reperitur in c. nouerint. de sen. excõ. vbi additur alia pœna spiritualis. l. excõicatio. & dicit Albe. q̃ ista aut. & illud c. fuerũt facta eadem die. Ista ab Imperatore, & illa ab Honorio papa. iij. qui ipsum imperatorem coronauit in die coronationis & fuit in M.ccxx. q̃ Imperaror post ea venit in discordiam cum successore illius papæ: & finaliter fuit depositus & priuatus dignitate imperiali per Innocẽ. iiij. de qua priuatione & sentẽtia habetur in c. ad apostolicæ. de re iudi.

2 lib. vj. tamẽ iuæ cõstitutiones firmæ remanserunt. † Not. in prin. q̃ in his quæ sunt nulla ipso iure cadit cassatio & irritatio, q̃ exponitur. i. cassa & irrita fiant in c. accedens. vt lit. non contesta. & sic cassatio potest fieri solo verbo: sed cancellatio & inductio fit

3 interueniente facto: vt in l. inductum. j. de sol. † Et qualiter fiant dic vt not. in l. si quis libertatem. in prin. & glo. super versi. inductum. ff. de pet. hæredi. pone ergo dicit statutum huius ciuitatis quòd si mulier constante matrimonio propter inopiam mariti, facit sibi assignari certa bona pro dote sua: instrumentum dotis debeat cassari & irritari. An ergo sufficiet pnuntiatio iudi. quod habeatur pro casso & irrito? videtur quòd sic nec requiritur q̃ incidatur prothocollum, vel instrumẽtum publicum. Ad quod bene facit l. emptor. §. Lucius. ff. de pac. ibi. vanum & pro cancellato &c. sed si diceret quod debeat cancellari & induci: tũc oportet quòd producatur actualiter instrumẽtũ & cancelletur cum

4 cruce. vt dicit glo. in d. l. si quis libertatem. † Item not. ibi: [aduersus canonicas &c.] quæ dicantur statuta b contra libertatem ecclesiæ nam dicit Inno. quòd sunt quæ auferunt ecclesiæ vel ecclesiasticis personis ea quæ fuerunt concessa eis in priuilegium per papam vel imperatorem: secus si non in priuilegium competebant eis sed de iure cõmuni. Itẽ secus si per priuilegiũ interioris puta regis, vel alterius dñi. Requirit etiam Innoc. q̃ talia priuilegia fuerint generaliter concessa omnibus ecclesijs. secus si vni tãtum, vt ipse not. in d. c. nouerint. & pro primo dicto videt cãus hic. sed Bart. tenet cõtrariũ hic q̃ etiã si auferantur ea quæ sunt de iure cõmuni, dicũtur contra libertatẽ ecclesiasticã. Nam de iure cõmuni est q̃ occidens occidatur: si ergo fieret statutum q̃ occidens clericum non puniatur pœna mortis sed pecuniaria illud auferet ius cõmune. nõ autẽ priuilegiũ & tamen erit contra libertatem ecclesiasticam: quia clerici ex hoc efficiũtur timidiores & hoc dicit probari per l. j. §. quæ onerandæ. ff. quarũ re. act.

5 non da. † Sed si auferrẽtur ea q̃ non cõpetũt ex priuilegijs principũ, nec de iure cõi: sed ex forma statuti, non esset contra libertatẽ ecclesiasticã pone enim q̃d sit statutũ q̃ instrm habeat paratam executionẽ, fuit aliud statutũ q̃ clericis agentibus in curia seculari reddat illud ius quod redditur laicis cõtra eos in curia epi̇copi. clarũ est aũt q̃ si laicus haberet instrm cõtra clericũ, nõ haberet executionẽ in curia epi: ergo nec si clericus haberet contra laicũ debet habere in curia seculari, si statutum valet. Quæritur ergo an valeat & determinat q̃ sic & nõ vr contra libertatẽ ecclesiasticã: cũ possint tollere clericis illud quod ipsi statuentes dederant. Nam poterant ab ipso principio statuere, q̃ si laici tũ haberẽt instrm hẽret executionẽ paratã, nec pñt cõqueri clerici q̃ põt rñderi meũ non tuũ tibi aufero beneficiũ. vt not. in l. alsi duus j. q̃ po. in pig. ha. Cætera vide hic per Bar. & Bal. & per d. Bar. de fait. qui repetijt. Et dicunt doc. per istum tex. ibi: [& ea de capitularibus &c.] nõ sufficere ad excusationẽ illorũ qui fauent statutis apponere clausulã q̃ si sint aliquę cõtra libertatẽ ecclesiasticã, habeanr pro non factis q̃d est verũ si patet manifestè esse probabile dubiũ excusarent secundũ do. Bart. de fait. quod placet postquã tamẽ hoc esset declaratũ, deberet inde amoueri: & illi ad quos pertinet si requisiti nõ faciant intra duos menses,

sunt excõicati. vt d. c. nouerint: sed ĩ penas a istius aut. nec in corpore vnde sumit incidũt, nisi post annũ. † dicit etiã Bart. per istũ tex. non sufficere q̃ creditor post solutionẽ faciat instrumẽtũ quietationis: imò si debitor vult tenetur reddere instrumentũ cancellatũ & ita debet intelligi l. ij. C. de condi.

7 ex l. facit l. ab omnibus. §. j. de leg. j. † Sed q̃d

c si' statutũ dicat q̃ clericus declinãs iurisdictionẽ iudicis secularis, sit exemptus à protectione cõmunis, & non debeat sibi reddi ius, an sit cõtra libertatẽ ecclesiasticam? dic q̃ sic: quia posse declinare talẽ iurisditionẽ est eis cõcessum per priuilegiũ tã apostolicũ, vt in c. si diligenti. de foro cõpe. quã imperiale. vt in aut. statuimus. j. tit. j. Et hic auferr eis per indirectũ. Sed an iudex hoc nõ d obstãte põt eis reddere ius adeo q̃ valeat? dic q̃ si statutũ aufert sibi iurisditionẽ, non põt nec propterea esset iudex excõicatus si nõ redderet postquã iurisditionẽ non habet. Sed si nõ aufert iurisditionẽ, sed solum inhibet ne ius reddatur, tũc posset: & valet processus secũdũ Bal. & Iac. but. qui hoc no. in d. aut. statuimus.

8 & hoc q̃n statutũ expresse loquit de clericis. † si verò generaliter q̃ declinans iurisditionẽ potestatis sit extra protectionẽ communis, nõ cõprehenderentur clerici. per ea quæ not. in c. eos de immu. eccle. lib. vj. quia in generali dispositione nõ comprehenduntur ea quæ specialiter fieri non possunt, vel quæ essent turpia, aut reprobata: vt in l. quanquã. de rit. nup. & l. si quis sub cõditione. ff. de condi. insti. & l. si pater. de his quæ in frau. credi.

2 *In testamentis ad piam causam quãdo relinquitur pijs locis, an censeatur dispensatũ contra omnem obseruantiam iuris positiui, ut censeatur remissa omnis solennitas iuris ciuilis, & nu. 5.*

3 *Quod relinquitur ecclesiæ uel pauperibus, censetur relictum Deo.*
In his quæ concernunt Deum, uel ius diuinum, non possunt statuta fieri in contrarium.

4 *Statutum si dicat q̃ mulier sine certa solennitate non possit alienare bona sua: quod non habeat locum si ingrediatur monasterium & quid si non ingrediatur, sed donaret ecclesiæ.*

¶ Cõtra libertatẽ ecclesiasticã. Adde Anto. de bu. Abb. & Io. de imo. in c. quod clericis. de foro compe. Cal. in disp. inci. Statuto cauetur.

¶ Quæ dicantur statuta. adde tex. in c. ij. de ver. sig. libr. vj. & Abb. consil. lxxxiij. incip. prẽsens dubiũ.

¶ Sed quid si. Adde tu & de hoc vide vt per do. meũ do. Bart. sozi. in suo cõsi. cxxij. in j. volu. & vide eundẽ Pau. de ca. etiã circa hoc in aut. statuimus in ij. col. j. de epis. & cleri. S.

¶ Constitutus. Adde quis dicat in mortis articulo constitutus. gl. & Doc. in c. pastoralis. in §. prætereà. de offi. or. & per Inn. & Hosti. in c. de his. de sent. ex com.

LEX XIII.

1 GEnerali lege. † Dubitatio huius l. erat quia postquã istæ personæ dedicauerant se deo, videbatur q̃ de bonis mũdanis non haberent se impedire: quasi renuntiauerint mundo. et sic non possent testari, sed venirent venictes ab intestato cuius contrarium hic determinatur quia per hoc non debent esse deterioris conditionis & sic licet loquatur quando volunt relinquere pijs locis: idem tamen si cuicunque alteri: sed hodie ista lex corrigitur in illis qui fecerunt professionem expressam vel tacitam per quam bona sua videntur in monasterium collata: ideo amplius de ipsis disponere nõ possunt, vt in aut. ingressi. hic posita. Sed in illis qui nondum fecerunt professionẽ: licet se dedicarint

2 deo: & stent in monasterio l. ista nõ est correcta. † Et no. tex. ibi. [quod tñ.] q̃a videt hic tex. cõtra determinationẽ. Bar. qui tenet in l. j. §. e. quod per illã l. in testamẽtis ad piã causam q̃n relinquit pijs locis, censeat dispensatũ cõtra omnem obseruantiã iuris positiui, & cẽseatur remissa oĩs solennitas iuris ciuilis: quia iste tex. vult expresse cõtrariũ, sed sustinẽdo Bart. dic quod loquit in eo

d qui non erat in mortis articulo constitutus d l. autẽ prima loquit in illo: sed hodie per ius canonicũ idem in vtroq;. & sic ista lex in hoc est hodie correcta per ius canonicũ: in quo nõ requiritur solennitas: sed duo testes sufficiũt. & etiã dicit Bal. notabiliter q̃ etiã si statutũ diceret quod mulier nõ possit testari sine presentia consanguineorũ: tñ ad piã causam poterit q̃a quantũ ad statutũ

3 nõ valet: cũ cõcernat deũ. quod † eĩ relinquit ecclesiæ vel pauperibus, censetur deo relictũ: cuius contẽplatione hoc censetur factũ. arg. in l. seruo legato. §. si testator. de lega. j. & in his quæ cõcernunt Deũ vel ius diuinũ non possunt statuta fieri, in contrarium. vt no. per Bar. in l. cunctos populos. in v. q. s. tit. j. Sed cõtra quia per generalem constitutionem iuris ciuilis vel canonici, disponentis quod in relictis ad piã causam non requiratur solennitas: non videtur derogatum statutis specialium locorũ, si nõ fuit

a ¶Vel tacitam. Adde c.j.d vot.li.vj.Doc. in rubric.de regular.
b ¶Religionib⁹. adde doc.in c in presentia de prob.c.statutum. xvij. q j.& in c. fin. xix.q.vlti.
c ¶De mēdicātib⁹. ad de q dicant mēdicātes.in c j.de reli. do. li.vj.c quorundā.de elect eo.li.gl.in cle. aut.pfessores d reg. 4

expressè dictū.vt in c.j.de constitu. lib. vj. Sol.hoc non contingit ex eo quod per illa iura fuerit huic statuto derogatum:sed procedit ex defectu potestatis statuentiū: qui specialiter non potuissent statuere in his q̄ concernunt piam causam.vel super bonis ecclesiasticis iam quæsitis,vel acquirendis ergo in generali dispositiōe statuti hoc nō comprehenditur.per ea quę dixi in authē. cassa. † Dicit etiam Bal.si statutū dicat qd̄ mulier sine certa solennitate nō possit alienare bona sua,si tamen ingreditur monasteriū:licet sine illa solennitate bona alienantur in monasterium quia transeunt cum persona:sed etiam si non ingrederetur monasteriū,& donaret sibi vel ecclesiæ,valeret:per id quòd dixi in tali statuto ecclesiæ non compræhenduntur.

1 ☞ Ingredi monasterium dicitur qui facit professionem expressam,vel tacitam,in manu abbatis vel alterius loco eius recipientis.
2 Professio expressa dicitur quando ingrediens promittit tria substantialia religionis. s. obedientiam,continentiam,& paupertatem.& uide.nu.1.
4 Tacita professio quæ dicatur?
Monasteria dicuntur illa in quibus sunt monachi qui habent in communi,& nō in particulari.sed illa in quibus sunt religiosi mendicantes appellantur loca pia,seu religiosorum.
Differentia inter monachos & fratres.
In fratribus minoribus non habet locum ista authen.nec possunt capere ut retineant, nec ut veniant.& ingressus talem religionem habetur pro mortuo.
5 Quid in aliis religionibus?
6 Qui dicantur mendicantes?
7 Ingrediens monasterium transfert se de potestate patris(si in eius potestate erat)in potestatem monasterij,vel abbatis,& sic mutat familiam:& patitur minimam capitis diminutionem,est seruus Dei,& re uera est liber homo,& retinet ciuitatem:quia potest succedere.
8 Ingrediens monasterium transfert dominium & etiam possessionem bonorum (si haberet)sine alia alia apprehensione,sicut transferuntur in arrogatorem.
9 Quid si non ingrederetur monasterium,sed donaret omnia bona sua,cum non transferatur possessio sine apprehensione,sed dominium sicl & nu.13.
10 Ingrediens monasterium si habebat dignitatem coherentem personæ, quia esset comes: Rex,vel imperator,statum quod ingreditur desinit esse.nec dignitas transit in monasterium.
11 Ingressus monasterium potest hæres instituj,& esse testis in testamento,& etiam executor testamenti.
12 Sicut non potest testari,ita nec aliud actum facere in præiudicium monasterij.
13 An testamentum quod prius fecerat rumpatur,& si non rumpitur, an possit illud mutare post ingressum?
14 Qui nulla bona habet in ciuitate,nec habere potest,non potest testari: secus si posset habere,licet actualiter non haberet.
15 Ingrediens ecclesiam secularem non efficitur religiosus,nec tenetur ad obedientiam nec castitatem:nisi recepisset ordines sacros,nec ad paupertatem. & potest acquirere & retinere bona & uxorem.
16 Quid in istis conuersis ecclesiæ regularis?
17 Per dedicationem in monasterium transfertur persona sub obedientia Abbatis solo uerbo.
18 Si non constat quid ingressus uoluerit sibi reseruare,an dominium,an nudam facti detentionem,quod tunc nec ingressus nec reseruatio uitietur,sed intelligatur reseruatio quòd nudam facti detentionem:quæ potuit esse penes monachum sciente & patiente abbate.
19 Quid si appareat quod uoluit retinere dominium?
20 Ingrediens si dicat dedico me cum bonis meis,uel dicat dedico me & bona mea, quæ sit differentia.& nume.16.
21 Si ingressus personæ non ualet (quis ingrediens habebat uxorem)an saltem monasterium habebit bona si uxor retraxit personam?
22 Monasterium tenetur ex persona ingressi usque ad quantitatem seu uires bonorum,& non ultra:sicut nec fiscus ex persona deportati: & contra quem dabitur libellus?
23 Monasterium habetur loco unius ex filis successoris.
24 Quid sit emphyteuta,liuellarius,uel precarius?
25 Ingrediens monasterium si habet utile dominium ut si est emphyteuta an illud transeat in monasterium.
26 Quid si habeat usumfructum?
27 Quid si habeat feudum?

AVTHENTICA.

INgressi. Authent.ista continet tria scilicet dictum.vsque ibi:[nec ergo.] Item illationem ex eo vsque ibi:[vt pote.] Item rationem illationis.& est canonizata.xix.q.iij. c. quia ingredientibus.Et circa materiam eius Spec.in titu.de sta.mo.format vitra xl.quæstiones.& Canonistæ habuerunt originem in iuribus eorum ab istis authent.& alleg.catholicorum imperatorum. quas postea canonizarunt & approbarunt in quantum concernunt fauorem ecclesiarum.Et corrigit.l.generalis.§. proxi. inquatum loquitur de his qui fecerūt professionem in monasterio.In aliis remanet incorrecta.venio ad casum.† In tex,ibi,[ingressi.]dic il
a 1 le dicitur ingredi qui facit professionem expressam vel tacitam
2 in manu abbatis,vel alterius loco eius recipientis,& dicitur† expressa quando promittit tria substantialia religionis.scilicet obe-
3 dientiam:continentiam:& paupertatem.† Tacita dicitur quando recipit habitum qui nō consueuit dari professis,& tunc statim dicitur professus.vel quando consueuit dari professis & nouicijs.& sic dicitur habitus indistincte,& cum eo perseuerauerit per annum.& hoc colliguntur in c.j.& c.beneficium. de reg.lib.vj.vel quando virgo recipit velum professionis.Sed pone quod quis in manu abbatis dicat dūtaxat hæc verba ego dedico me huic monasterio.nec exprimat illa tria?Respondeo. q.d̄ videtur professus, quia dedicatio quæ est translatio personæ & bonorum,est effectus professionis.vt hic colligitur.posito ergo effectu ponitur causa per articulum ab effectu. vt nota.§.titul.j. l.nemo clericus.in glo.quæ incipit verè.& xij.q.ij.c.quatuor. & quod notatur in l.constitutionibus.ad munici. Idem si vteretur
4 aliis verbis idem importantibus.In text.ibi,[monasteria.]dic[i] il la dicuntur monasteria secundū communem vsum loquendi in quibus sunt monachi qui habent in cōmuni,& non in particulari.& de illis loquit̄ iste tex.Sed illa in quibus sunt religiosi mēdicantes,non appellantur monasteria:sed loca pia,seu religiosorum:nec illi dicuntur monachi,sed fratres:puta sancti Francisci vel sancti Dominici:vel sancti Augustini.Et etiā fratres qui vocantur serui sanctæ Mariæ: qui etiā sunt mendicantes.An aūt in illis habeat locū ista auth. dic qd̄ in fratribus minoribus non habet locum:qa illi nō possunt capere nec vt retineāt:nec vt vēdant,cū illa religio sit in altissima paupertate fundata. vt in cle. exiui de paradiso.de ver.signi.& ideo ingressus talem religionē: habetur omnino pro mortuo.& eius bona deuoluuntur ad venientes ab intesta.vel ad hæredes scriptos. si prius fecerat testū: qa statim confirmatur,quasi mortuus esset,& io testū confirma
5 tur vt no. in auth.seq.si qua mulier.per doct.† In alijs verò religionibus
b mendicantibus si non sunt mendicātes ex regula.sed ex constitutionibus.vt no. Bal.in l.cū quæstio.infra de lega.& in auth.nisi,infra ad treb.& etiam in seq.auth.fuerūt opiniones, an in eas tranſeant bona ingredientium.de quibus per Cy. in l. deo nobis.in fi.infra ti.j.per Canonistas in c.in præsentia. de proba. sed quicquid sit de iure Prædicatores dicūt se posse capere nō vt retineant,quia quò ad hoc dicuntur mādicantes,sed vt vēdāt & pretium in eorū necessitates conuertant.pro quo vide bonā. glo.in c.j.de relig.domi.lib.vj.super verbo domum.sed Host.dicit q̄ nescit quo iure hoc faciant.& etiam Io. an.sed Archi.in d. c.quia ingredientibus.dicit se vidisse priuilegiū Clemētis quarti hoc eis concedentis cuius priuilegium de verbo ad verbum refert hīc Albe.& ita de facto seruatur.& etiam volunt posse succedere suis consanguineis ex testō.& ab intestato:sicut alii monachi de quibus in d.l.deo nobis.similiter.vt vendant.Et ego vidi consilium collegij Bononiensis hoc cōcludens pro verò cū sigillis pendētibus singulorum doc.Bal.hīc videtur de hoc tractare licet alibi videatur in hoc assentire per pulchram rationē, qa continet in se contrarietatem. Aut enim acquiritur eis dñiū, & est apud eos quousque vendant. & tunc non possunt dici mē-
6 dicantes.nam illi † propriè sunt mendicantes.de iure qui sunt in capaces acquisitorum,sicut deportatus,vel seruus penes quem nō pōt esse dñiū,Si aūt dicat̄ in eos nō trāsire dñiū.necnō dicāt mēdicātes.quomō vēdēdo ipm trāsferūt in aliū?vñ dicit ipse de iure idem esse in eis quod in fratribus minoribus: quia iura fa-
c cientia de mendicantibus' mentionem:pariter loquuntur de minoribus, & prædicatoribus,& alijs: vt in c. nimis. de excessi. prælato. & puto quod ipse dicat veritatem:quod nisi probent consuetudinem, capere non possint. vel nisi ostendant priuilegium apostolicum quod dicunt se habere in quodam libro magno, qui vocatur Mare magnum: sed pauci librum maris magni viderunt. Et hinc sumpta occasione Bal. hīc tractat de materia fratrum minorum.de quibus Bar.facit vnum tractatum quem appellauit minoricam valde pulchrū & subtilem.sed

Bald

Bal.nititur ipsum reprehendere in quàmpluribus. Dic vt hic per eum quando casus occurret, sed plenius in illo tractatu. & dicta Bar.limita secundū limitationes Bal. In tex.ibi. [dedicāt.]
1 glo.exponit.i.transferūt.inquantū transfert se:dic† ꝙ transfert se in potestatē alienā:scilicet monasterij,vel abbatis: & sic vbi erat sui iuris efficitur iuris alieni:& si erat in potestate patris desinit esse:vt notān l.si ex causa.§.Papinianus.aliàs Pompo. ff. de minor. Et sic mutat familiā.& per hoc dicūt Docto. ꝙ videtur capere minut.quod etiā hic tenet glo.ij.post mediū in versi. [Item si mechatur.]& etiā in auth.seq.non tñ dicitur capitis diminutio maxima vel magna,sed minima:licet in contrariū videatur: quia dicitur seruus:vt not.in authen.causa quæ fit cū monacho. j.tom.j.sed dic ꝙ est seruus Dei,non pœnæ,vel hominis.& reuerta est liber homo.vt no.glo.in l.cū hæredes.§.fi.ff.de acquir.pos. & etiā retinet ciuitatē.id est ciuilia:quia pōt succedere acsi non esset religiosus,& familiā non mutasset:vt d. l. deo nobis. & sic efficitur suus hæres patri:licet desierit esse in eius potestate: vt ibi no.propter verò minimā capitis diminutionē prædictā non rumpitur testamentū quod prius fecisset,cum tñ de ingressu cogitasset:vt dicam in auth.seq.quia mutat statū suum in melius: secus si in deterius:vt si transisset in potestatē hominis non spiritualis,vtputa per adoptionē:vt l.qui ex liberis. §. testamento. ff.
2 de secun.tabu. Inquantū verò transfert bona,dic † quod trāsfert dominiū & etiam possessionē si habebat,sine aliqua alia apprehensione:sicut transferuntur in arrogatorē. cui monasteriū hoc casu comparatur.vt hic notat glo.iuncto illo ver. iuncta l. si adoptauero.ff.de precario.& contingit hoc propter translationem
3 personæ quæ est principalis:sed si persona† non ingrederet monasteriū:licet donaret ei omnia bona sua,non transferretur possessio sine apprehēsione,licet secus in dominio.fauore ecclesiæ: vt in l.fi. & ibi no.j.eo.tit.licet quidā secus qñ translatio est vniuersalis.sed falsum est per l.j.§.qui vniuersę.ff.pro dote.intellige tñ quod hic dicitur.si monasteriū vult,vel non contradicit.aliàs secus si à principio tempore ingressus contradiceret:vt not.Bal. elegāter.j.auth.proxima ante fi.secus si ex postfacto. quia postquam dominiū esset acquisitū monasterio,non posset ab eo abdicari sine solennitate requisita à iure: sed bene potest impediri acquisitio.pro quo facit lex magis puto.§.si fundus. ff. de rebus eorū.& melius.l.j.§.an bona.ff.de iu. fis. æquiparando monasterium fisco.quæ æquiparatio melior est.iuxta no.per Innoc.in c. in præsentia.de proba.quia non tenetur vltra vires bonorū: sicut nec fiscus.Item intellige qñ sunt bona transitoria de vno in alte-
10 rum:aliàs secus.vt † si ingressus haberet dignitatē cohærentem
a personę:vt quia esset Comes, Rex,vel Imperator:[a] nam statim quod ingrederetur desineret esse in dignitate:& non transiret di-
11 gnitas in monasteriū.ita no.xxvij.q.ij.c.scripsit nobis. † In text. ibi.[testantur.]dic scilicet actiuè.sed nō perdunt testamenti factionem passiuè:quia possunt instituī,& esse testes in testamēto,
b & etiā executores testamenti:[b] vt in d.l.deo nobis.& in authent. de monachis.§.cogitandū.& in c.religiosus.de testa.lib.vj.excepti fratribus minoribus.vt in clemen.exiui de paradiso,de ver.
12 signi. Itē sicut] nō testantur,ita nec aliū actum facere possunt in præiudiciū monasterij.vnde si cōfiterentur post ingressum habuisse dotē ab vxore,nō præiudicaret ista cōfessio monasterio: si aliter non probaret dotē.& si cōfiteretur aliquid extorsisse per vsurariā prauitatē,& sic fore restituendum,adhuc idem. vt not.
13 Specu.de sta.mona.ver.lvj.& ver.lx. An †autē testamētū quod prius fecissent rūpatur vel non?& eo casu quo nō rumpitur, an
c possit illud mutare post ingressum[c]. Dic vt in authē.seq. In text. ibi [nec domini rerū.]subaudi actu vel aptitudine.vt etiā pro-
14 batur in l.lex cornelia.ff.de vulga.& pupilla. vbi dicitur † quod ille qui nulla bona habet in ciuitate:nec habere pōt.nō potest testari.secus si posset habere.licet actualiter non haberet vt hic in glo.fi. Et adde aliā rationē ad tex.quia sunt in potestate abbatis. xvj.q.j.c.de præsentiū.ergo &c.vt l.qui in potestate. ff. de testa. & nō habet nolle vel velle.xij.q.ij.c.non dicatis.ergo &c. vt l.j. eo.tit.de testa.vbi dicitur quod testamentū est volūtatis nostræ iusta sententia:ergo nō cadit in eo qui volūtatem non habet. In glo.j.ibi.[tacitè vel expressè.]dic hoc quod dicit gloss. refertur ad dedicationem bonorum:vt patet ex his quæ sequūtur in gl. quia si in dedicatione personæ non faciunt mentionem de bonis,dedicantur tacitè:si faciant,dedicantur expressè. Sed certè etiam dedicatio personæ potest fieri tacitè & expressè:vt dixi super primo verbo huius authen.& si bene consideres istam glo. dum dicit.[dedicent se.]sentit id quod dixi super text.quod dicēdo dedico me huic monasterio,videor profiteri. In ea gloss.ibi. [ergo idem] dic ergo secundùm istam gl. nō erit differētia inter ingredientem monasterium,& ingredientem ecclesiam secularem:vt etiam vult glo.seq.post prin.in ver.
15 [vnde.] quod est falsum: vnde dic † quod ingrediēs ecclesiam secularē etiam si profiteatur religionem expressè, non efficitur religiosus: quia nō profitetur in manibus abbatis, qui potest incorporare religioni: & hoc voluit Innocen.in c. correctum. de regularibus.vnde nec tenetur ad obedientiam,nec ad castitatem:nisi recepisset ordi-
c nes sacros:nec etiam ad paupertatem. vn-
d de potest acquirere,etiam retinere bona,& vxorem.[d] licet sit conuersus ecclesiæ secularis:ita not.in c.vt lex continentiæ. xxvij. quæstio.j.& ita dicit Barto. se consuluisse.
16 sed quid † in istis conuersis ecclesiæ [e] regu-
d e laris,qui vocantur conuersi nō monachi? Dicit Bald.in authen.sequen.quod si non mutant habitum,nec renuntiāt seculo idē: aliàs secus.si tamē in ecclesiam secularem
e conferrent bona, valeret collatio iure donationis:non tamen acquireretur possessio sine apprehensione:vt suprà dixi nec efficeretur intestabilis:licet nō haberet bona: quia non habet actu: sed potest habere & acquirere in futurum.& non caderet in donatione illa: sicut nec in confiscatione: vt not.in l.non ad ea.ff.de condi. & demonst. f In gloss.sequen.in princip.ibi. [sed impropriè quò ad bona.]hic vult dicere gloss.
17 quod † per dedicationem in monasterium bene transfertur persona sub obedientia abbatis solo verbo: sed dominium bonorum,vel possessio nō transfertur sine reali traditione:vt patet ex l.quam allegat. qđ est falsum:vt suprà dixi nec obst.illa. l. qa loquitur quando quis vouerat bona,& non personam:sed quādo personam:bona sequuntur illam, vt tranieant in consequentiam.vt in l.si adoptauero. ff.de preca. In ead.gloss. ibi. [Item quid si ex pacto.] dic in ista quæstione.gloss. aliter distingui in l.per seruum.§.primo. ff. de vsu & habita. Baldus autem sic di-
18 stinguit.quòd † aut non constat quid voluerit[f] sibi reseruare: an
f dominium,vel nudam facti detentationem:& tunc nec ingressus nec reseruatio vitiatur:sed intelligitur reseruatio quò ad nudam facti detētationem.quæ potuit esse penes monachum sciēte & patiente abbate.iuxta ea quæ not. Ioan. Andr. in regu. non est obligatorium.de regulis iuris libro sexto. in mercurialibus. sicut & penes seruum sciente & patiente domino. vt in l.iiij. ff.
19 de manumiss.Sed † si apparet quòd voluit retinere dominium, quod erat impossibile:tunc aut obligatio personæ fuit facta cōditionaliter si poterat bona retinere,& vtraque vitiatur. argum. in l.non solùm.ff.de actio.& obligatio.aut modaliter,vel sub pacto.& tunc tenet gloss.hic quòd vitiatur reseruatio,& nō ingressus.Sed domi.Anto.de Butri.in dicto capitulo finali. de condictio.apposit.videtur hanc distinctionem per omnia reprobare. Alij transeunt cum ea. In eadem gloss.ibi.[Item si dedi me &c.]
20 dic in ista quæstione non esse distinguēdum:an præcedat † me, vel præcedat verbum bona mea:quia cùm dedicatio bonorum veniat in consequentiam dedicationis personæ, non est attendendus ordo verborum,sed ordo iuris.vnde etiam si verbū bona mea præcederet in ordine verborum,tamen in ordine intellectus videtur sequi secundùm Baldum per l.talem.ff. de hære. instit.& de solutio.l.nec ordo.in principio.titu.& l. secunda. §. prius.cum ibi nota.ff.de vulga.& pupil. Sed est distinguendum

a ¶Comes, Rex, vel Imperator. Adde gl. in c. præsens clericus xx.q.iij.Bal.in l.data opera.C.qui accu. non pos.in l.fin.C.de episco.& cle.& eūdē Bal. in addi. Spe. tit. de statu mon. in §. j. ver. xj.

b ¶Et etiam executores testamenti. Adde tex.iunc.a glo.in c.j. de testa.ca.li religiosus.de cle.lib.vj. Ioā. an.in regula is qui tacet.de reg.iu.libr. vj. in mer.Io.de Imo.in c.quintauallis.de iureiu.Ab.in c.Ioānes. in vlt.col.de testa. & Barro.in l.alio. ff. de ali.& ciba.leg.

c ¶Mutare post ingressum.Adde c.vt officium.in §.ad conscribendas.de hære. lib. vj.gl.in cle.j.eo. titu. doct.in c.sicu. ne cleri.vel mona.

d ¶Retinere bona & vxorē.Adde glos. & doct.in c.cū dilecta. de ma. & obed. Inn. in c.vt priuilegia. de priui.

e ¶Cōuersis ecclesiæ. Adde c.per exēptionem.de priui. lib. vj. c.dilectus. de capel. mo.c. non dubiū. de senten. excommuni. Bal.in c.tuis quæstionibus,in princ. de testi.Cald.tit. de regu. consi.vlti.

f ¶Quid voluerit. Qñ quis offert se monasterio : quòd possit bona retinere. vide per Do.Bar. sozi. cō sil.lx).colum.ñij. ver sicu. circa quartum. in j. volu. & ibi an oblatio facta de se à demente teneat Stra.

a ¶ Dictione cũ. Adde l. ſi quis arbitratu. ff. de verb. obli. l. j. & ij. C. de verb. ſig. Card. in c. ſi. in j. not. de conſue. in c. j. in j. nota. de cõmo. & in c. nobis. in j. not. de iure patr. Rapha. cu. conſil. lvj. inci. Petrus hæres.

b ¶ An illud tranſeant in monaſteriũ. Adde in auẽ. de alie. in §. j. Io. And. in addi. Spe. tit. de loca. in §. nunc aliqua. verſi. cxx.

c ¶ Si ingreſſus habebat feudũ. Adde glo. in l. j. C. de leg. Hoſti. in ſum. tit. de immu. eccle. in §. inquantũ. Archi. in c. ſi qua mu lier. xix. q. iij.

qualiter exprimatur illud verbum bona mea, an acceſſoriè per dictionem cum: quę copulat acceſſoriè: vt dedico me cũ bonis meis: & tunc nihil operatur expreſsio: quia fit per eũ modum per quem tacitè inerat: vt l. non rectè. j. de fideiuſſo. & l. iij. ff. de lega. j. Aut exprimuntur æquè principaliter per copulam &, quæ coniungit principaliter. vt dedico me & bona mea: & tunc expreſsio operatur: quia monaſterium habet bona expreſſa cõceſsione, & principaliter: non acceſſoriè. Et effectus huius eſt magnus: quia per hoc deciditur alia quæſtio. j.

21 formata in glo. ſi †ingreſſus perſonæ nõ valet, puta quia ingrediens habebat vxorem: an ſaltem monaſterium habebit bona ſi vxor retraxit perſonam? Nam eſt diſtinguẽdum aut non fuit facta mentio de bonis, & ſic veniebant tacitè & in conſequentiam: & tunc vitiato expreſſo, vitiatur tacitum. vt l. iij. §. qui habet hauſtum. ff. de ſerui. ruſti.

a prædio. Aut fuit facta mentio: & tunc aut cum dictione cum', & idem quia nihil operatur expreſsio: vt dixi. Aut per dictionẽ &: & tunc videtur quod habeat bona. quia vitiato vno de principalibus, non vitiatur alterum æquè principale. & expreſſum, quando ſunt inter ſe ſeparabilia: vt plenè not. in l. ſi ſponſus. §. & generaliter, ff. de do. inter vir. & vxo. & per regulã vtile per inutile. & videtur probari. iſta diſtinctio per. l. j. ij. & iij. ff. de pec. leg. Tamen doctores in hoc vltimo caſu diſtinguunt. quod aut ingrediens ſciebat ſe non poſſe ingredi: & procedit quod dixi: aut ignorabat. vt quia credebat vxorem mortuam, & tunc monaſterium non habebit bona: quia non cenſetur voluiſſe ſe dedicare: vel bona, niſi verum ſit id quod credebat. argum. in l. nec apud. & l. ſi pater, j. de hære. inſti. & de fideicommiſ. l. eam quam. iecũdùm omnes Doctor. licet Bartol. ſibi ſoli videatur appropriare hanc diſtinctionem: ſed fuit antiquorum: vt colligitur ex nota.

22 in addi. Spe. de ſta. mona. † In ead. gloſſ. ibi. [Item ſi tenebatur.] In hac quęſtio. dic in effectu monaſterium teneri ex perſona ingreſsi vſque ad quantitatem: ſeu vires bonorum. & non vltra: ſicut nec fiſcus ex perſona deportati. cuius bona ſunt publica: vt l. j. §. an bona. ff. de iure fiſ. & hoc voluit Innoc. in c. in præſentia. de probatio. etiam Barto. hic. licet non alleget Innoc. & ſic monaſterium non habetur loco hæredis: quia teneretur in ſolidum.

23 licet gloſſ. mag. in fin. ſequen. authen. dicat contrarium. ſed †habetur loco vniuerſalis ſucceſſoris: vt in l. inter eos. in fi. cum ibi nota. ff. de fideiuſſoribus. Sed contra quem dabitur libellus? an contra monaſterium vel abbatem, an contra monachum? dic vt plenè nota. in authentica cauſa quæ fit cum monacho. infrà titu. primo. Et quod habetur in ſimili in arrogato & arrogatore: vt inſtitu. de acquiren. per arroga. §. fina. In ead. gloſſ. ibi. [Item quid ſi ingreſſus habeat precariam.] Dic not. gloſſ. de iſtis vocabulis: tamen in cõmuni vſu loquendi videtur idẽ importare ꝙ emphyteuſis, quæ in aliquibus locis vocaẽ liuellus in aligbus emphyteuſis in aliquibus precaria. & de his habetur in l. ſi finita.

24 §. ſi de vectigalibus. de dã. infe. Et †in effectu ille dicitur emphyteuta, liuellarius vel precarius qui habet vtile dominiũ: & recognoſcit alium habentem directum: ſeu id quod loco directi habetur. nam ſi emphyteuta concedit alteri emphyteuſim, non poteſt dici quod apud eum remaneat directum: cùm prius non eſſet: ſed penes illum qui ſibi conceſſerat: tamen remanet ſibi quoddam ius ſuperioritatis: quia ſecundus emphyteuta recognoſcit ipſum in ſuperiorem: & iſtud habetur loco directi dominij. facit quod in ſimi. not. in l. ex aſſe. ff. ad Trebel. & per Bar. in l. curatoris. j. de negotijs geſtis. In iſto ergo articulo quando ingreſſus habet tale ius vtile in quo alium ſuperiorem recogno-

25 ſcit. †Si quæritur an illud tranſeat in monaſterium? dic ſi in cõ-

b ceſsione ſibi facta fuit expreſsè actum quod non alienaret in eccleſiam, vt cõmuniter ſolet fieri, quod nec in potentiorem: nec in manum mortuam: & tunc non tranſit in monaſterium: ſed reuertitur ad ſuperiorem à quo recognoſcit: ac ſi eſſet verè mortuus. per gloſſ. quæ eſt in l. ſi ita quis. §. ea lege. ff. de verborum obligationibus. niſi recepiſſet pro ſe: & filijs, vel agnatis. & illi ſupereſſent: quia tũc deueniret ab illos ſicut ſi eſſet verè mortuus.

Si verò non fuit additum hoc expreſsè, tunc aut erat emphyteuſis eccleſiaſtica: id eſt, quæ tenebatur ab eccleſia, & apud illam erat directum dñium: ꝙ tunc mero iure tranſit in monaſterium: tamen eſt in poteſtate illius eccleſiæ detrahere: vt in authen. de alienatione & emphyteu. §. j. & ſi non retrahit, durat apud monaſterium quouſqꝫ viuat. & poſtea reuertitur ad eccleſiam: vel ad alios à quibus receperat. argumen. j. titu. j. l. ſi quis presbyter. ver ſicu. exceptis. Si vrò non erat emphyteuſis eccleſiaſtica, tranſit ipſo iure & cum effectu. quia ſuperior à quo retinetur, auferre non poteſt monaſterio quouſqꝫ ingreſſus viuat, quia debet trãſire in monaſterium illud ius quod habebat ingreſſus quouſque viueret. argumentum in l. peto. §. prædium. ff. de lega. ij. & l. Statius. §. Cornelio. ff. de iure fiſci. ſed poſt mortem dic. vt ſuprà dixi: & prędicta procedunt in eo qui habet vtile dominium: quod eſt à perſona ſeparabile, & tranſibile in aliam perſonam vel lo-

26 cum. Sed †ſi habebat ius cohærens perſonæ: puta vſumfructũ, vel vſum, eſt magis dubitabile: quia nec penes ingreſſum videtur poſſe remanere cùm ſit incapax illius iuris, ꝓpter profeſsionem: per quam à ſe abdicauit omnem potentiam habendi, vel acquirendi: nec in monaſterium videtur tranſire: propter nãturam ipſius iuris. vt inſtit. de vſufru. §. finitur. & ſic videtur quòd redeat ad proprietarium. Quidam dicunt quod in monaſterium non tranſit ius, ſed commoditas: quæ finitur finito iure per mortem ingreſsi: vt l. neceſſariò. §. fina. ff. de pericu. & commod. rei vendi. Sed iſti præſupponunt quod ius remaneat apud ingreſſum: quod videtur impoſsibile: vt dixi. Bartol. tenet quod ius tranſeat in monaſterium authoritate iuris ſcripti. quod ipſe per ſe facere nõ potuiſſet. quod olim erat in filioſa. adeunte hæreditatẽ qui ius hęreditariũ, quod videbatur merè perſonale, cum iuribus directis acquirebatur patri. & apud filiũ remanebat tantũ nudũ nomen facti. iuxta plenè no. in l. cum filio. de lega. j. Non tamẽ finiretur ex perſona monaſterij: quia tũc duraret per centũ annos: vt in l. an vſufructus. ff. de vſufruct. quia non fuit originaliter radicatum in perſonam monaſterij. Sed finiretur morte ingreſsi: licet non ſit penes eum iſtud ius, ſed ſolum nomen facti: quia ipſius tantùm contemplatione fuit conceſſum: ideo debet finiri eius morte: vt j. de vſufruct. l. fina. cum ibi nota. &

27 hoc placet. †Quid autem ſi ingreſſus habebat feudum? videtur

c dicendum idem quod in emphyteuſi. quia feudatarius habet vtile dominium: quod poteſt in alium transferri: tamen contrariũ eſt de conſuetudine feudorum: quia imò finitur per ingreſſum religionis: & reuertitur ad dominum: vel ſi erat antiquum feudum, tranſit ad agnatos: ſi eos habebat. vt in titu. ſi de feud. fue. controuer. c. j. §. qui. clericus. & in titu. dè milite vaſal. qui arm. belli. depo. c. j. & in titu. de feud. fœminæ in vſib. feud.

2 ☞ *Pater non poteſt auferre filio legitimam: etiam ſi uelit teſtari ad pias cauſas.*

3 *Ingreſſus monaſterium ſi habeat filios quibus uellet relinquere quantum plus poteſt, quod debeat retinere ſibi æqualem portionem quæ competet monaſterio.*
Si non uult diſponere, quid poterunt filij petere?
Caſus in quo monaſterium loco unius ex filijs habetur.
Monaſterium facit deficere conditionem appoſitam gratiato, ſi deceſſerit ſine liberis, & excludet ſubſtitutum ſi gratiatus ingrediatur monaſterium.

4 *Teſtamentum in quo eſt inſtitutus extraneus, an irritetur per ingreſſum monaſterij?*

5 *Ingreſſus an poſſit mutare teſtamentum quod prius fecerat?*

6 *Licet de rigore iuris ciuilis legitima nõ poſſit peti niſi mortuo patre, ſed alimenta tantum, poteſt tamen filius ingreſſi monaſterium petere à monaſterio quod ſibi aſſignentur certa bona de quibus poſſit ſe alere. & ſi contingat ipſum ſuperuiuere patri, remaneant penes ipſum pro ſua legitima, & quatenus tranſcenderent legitimam, reſtituantur monaſterio: & ſi præmoriatur patri, reſtituantur omnia monaſterio. & nu. 7.*

7 *Quod iſta erit aſſignatio facti & non iuris: nec tranſibit dominium in filium.*

8 *Si pater diſſipat bona ſua, an ipſo uiuente poſſit filius petere ſibi aſſignari legitimam?*

AVTHENTICA.

1 SI qua mulier. †Iſta eſt vtilis & ſingularis authenti. quæ primò confirmat authenti. præcedentem. inquantum illa dicit quod ingreſſus monaſterium non poteſt teſtari. vt habeat locum quando non relinquit filios in ſeculo. vſq; ibi: [ſed ſi perſona.] Secundò illam limitat. & ſupplet eo caſu quo liberos reliquit. & iſta ſubdiuiditur in tres partes ſicut ponit tres caſus. Primus eſt quando vult relinquere aliquid liberis, non tamen multum. & dicit quod ſaltem legitimam debet eis relinquere: & nõ minus:

minus: residuum verò erit monasterij. † & sic patet hic quod pater non potest auferre filio legitimam: etiam si velit testari ad pias causam. relinquendo pauperibus, vel ecclesiæ, vt etiã no. ta. in l. Papinianus. §. primo vel secundo. ff. de inoffic. testamẽto. vbi glo. allegat authoritatem Augustini dicentis q̃ qui vult filium exhæredare, & alium instituere: alium quærat pro consilio quàm Augustinum: & habet locum hoc siue filij erant in potestate, siue emancipati: quibus debetur legitima. dummodò sint legitimi & naturales: aliàs secus. vt in Specul. de statu monachorum. versicu. quid ergo si ingressus. & ver. liij. & hoc vsque ibi. [sed si omnem.] Secundus casus est quando vellet filijs relinquere quantum plus potest: & tunc non potest totum relinquere sed saltem debet sibi retinere portionem æqualem cum alijs filijs. quæ competet monasterio, vsque ibi. [sed si post.] quia non debet eius persona esse deterioris conditionis quàm persona vnius ex liberis. Si ergo erũt duo filij & facit tres partes æquales: duas habebunt filij, & ipse tertiam. & hoc secundum vnum intellectum. Sed glossa videtur intelligere aliter. quòd non diuidatur tota hæreditas: sed quatenus tangit quemlibet filiorũ pro legitima, eatenus sibi retinebit quod competet monasterio. Tertius casus est, quando non vult disponere. & tunc filij poterunt petere legitimam mortuo patre in monasterio, & non prius. residuum verò erit monasterij. & sic isto casu quando nihil disposuit: melioris conditionis erit monasterium quàm liberi: quoniã liberi non habent nisi tertiam partem: si sunt infrà quinq̃, & monasterium habebit duas tertias. sed quando pater vellet testari: tunc liberi possunt esse melioris conditionis quàm monasterij: quoniam potest eis totum relinquere si vult: dum tamen vnam portionem retineat sibi pro monasterio, quæ poterit esse parua: attento numero liberorum: & tamen econuerso si vellet relinquere liberis quantumminus posset, saltem integram legitimam deberet eis relinquere. quę non potest esse minor tertia parte. Pone ergo quod habebat vnum filium, ipsum instituit in legitima: de reliquis nihil dixit. iste textus vult quod reliqua cõpetat monasterio in versiculo. [sed si post.] & sic erit casus quo quis decedet pro parte testatus, & pro parte intestatus: quia residuum bonorum non accrescet filio instituto. sed est speciale secundùm

3 Bald. est etiam † hic casus specialis, in quo monasterium loco vnius ex filijs habetur. in versiculo. [sed si omnem.] Sed regulari-

a ter quicquid dicatur, monasterium nõ habetur loco liberorũ, * nec aliquo iure hoc cauetur: licet allegetur in contrarium. in authenti. de sanctiss. episcopis. §. sed & hoc præsenti. tamen ille text. hoc non probat: sed bene probat quod facit deficere conditionẽ appositam grauato: si decesserit sine liberis: quia si grauatus ingreditur monasterium, & ibi decedat, sine filijs carnalibus, non venit substituendus sub illa conditione, quia monasterium habet: sicut non veniret si reliquisset filios, non quòd monasterium dicatur filius: sed quia. l. hoc præsumit, quòd si testator cogitasset istum casum: institutum non sic grauasset: ne impediretur vita

4 contemplatiua. † In glo. ij. ibi. [Item quid si ante ingressum.] dic ista est notabilis quæstio. in qua glo. in effectu ponit tres opiniones. vnam quod indistinctè per ingressum irritetur testamentũ prius factum, in quo erat institutus extraneus. vsq̃ ibi. [sed dic.] Secundam quod si in eo erat aliquid relictum monasterio iure institutionis, non irritetur: sed possit monasterium petere vsque ad legitimam, si tantum fuit relictum. vel petat suppleri si non tantum. sed si nihil fuit relictum, præcedens opinio erit vera qd̃ irritetur: & extraneus nihil habeat. sed monasterium habeat totum. quod fortificat glo. tribus rationibus in verbo. [præterea.] vsq̃ ad versicu. [& econtrà.] Tertia opinio est. quòd non irritetur indistinctè, sed confirmetur. vt sic institutus statim possit capere omnia bona, & monasterium nihil habeat: ac si esset verè mortuus: quia pro mortuo reputatur. nec obstat principium huius authenti. & authenti. præcedentis. quia loquuntur quando ante ingressum non fecerat testamentum sed si fecerat, volunt isti quod bona non transeant in monasterium. Breuiter in hac quæstione dicendum est quod si ingrederetur monasterium fra-

b trum minorum, * ista tertia opinio esset verissima: quia in istum non transeunt bona & quia talis habetur omnino pro mortuo: & si non fecisset testamentum bona deuenirent ad venientes ab intestato. vt dixi in authenti. præcedenti: sed si fecit, veniunt ad institutum: qui potest statim capere: sed si ingreditur aliam religionem quæ possit capere, & retinere, vt a sunt religiones non mendicantium. vel capere & vendere, vt sunt aliæ religiones mendicantium, non fratrum minorũ: tunc nulla istarum opi. est vera simpliciter. sed est distinguendum. aut fecit illud testamẽtum cogitans de ingressu, & volens de bonis suis disponere antequam ingrediatur, ne monasterium habeat bona sua, quod præsumitur fecisse quando incontinenti post testamentum ingressus est: & tunc tale testamentum remanet firmum, & non irritatur. & sic monasterium capiet bona viuente ingresso: sed post eius mortem deuenient ad institutum: sicut si non fuisset ingressus. & nihil penes monasterium remanebit. per text. in authenti. de monachis. §. illud etiã. b vbi Imperator volenti monasterium ingredi dat hoc consilium quòd ante ingressum disponat. quod etiam probatur per authenti. nunc autem. j. titu. primo quę inde sumitur. Et tale consilium esset frustratorium, si testamentum tale irritaretur. quod esset absurdum. & dicit Bald. notabiliter per illum text. quod tale testamentum nõ subiacet solennitatibus iuris ciuilis: licet non fiat ad pias causam: quia saltẽ fit propter hoc, quia vult ad vitã spiritualẽ transire: sicut testamentũ militis, cũ intrat pugnã pro re publica. & sic ex præteritione filij nõ erit nullum: sed filius petet legitimã, nec propter defectũ numeri testiũ: quia ille text. vult qd̃ possit testari prout vult. & ista opinio quod dicto casu nõ irritet testm̃ fuit originaliter Iac. Bal. & Iac. butri. Sed si non cogitauit de ingressu, quod præsumit qn̄ dudũ ante ingressum fecerat: tunc testm̃ irritatur incõtinenti post ingressum, & institutus nihil habebit: nec viuẽte ingresso, nec post eius mortẽ: sed totũ erit monasterij. per rationẽ quę ponit in glo. in versic. [præterea.] & per rationẽ: quia res peruenit ad casum à quo nõ posset incipere, ante cõsummatũ effectũ. Nã testm̃ nõ habet effectũ ante mortẽ testatoris. & iste antequã moreretur effectus est instabilis. ergo &c. argumẽ. in l. pluribus. §. & si placeat. de verbo. oblig. & ista qn̄ erat institutus extraneus. si verò filius. gl. in seq. versic. tenet quod tũc nõ rũpatur. sed Bart. dicit esse distinguendũ prout in præcedẽti quęstione. Ego dico quod si talis testm̃ fecit cogitãs de ingressu, sine dubio nõ irritat̃: quia nõ irritaretur si esset institutus extraneus: sed si nõ cogitauit de ingressu, dici potest quod nõ irritat̃ ex toto. sed filius remanebit institutus in legitima, & residuũ perueniet ad monasterium. nã si nullũ testm̃ fecisset ante vel post, hoc esset. vt in ista auth. in fine fortius hoc casu qn̄ fecit, & filiũ instituit: & sic irritabit̃ testm̃ vsq̃ ad duas tertias. & nõ in tertia quę debetur filio pro legitima. Nec obstat qd̃ talis ruptura nõ possit fieri pro parte, ne pro parte decedat testatus, & pro parte intestatus. vt. l. pe. ff. de iniust. testa. quia hoc casu est speciale vt possit decedere pro parte intestatus. hoc colli-

5 gitur in versic. [sed si post.] secundũ Bal. † ex prędictis apparet an posset iste ingressus testm̃ qd̃ prius fecerat mutare? & certè si fuit ingressus religionẽ fratrũ minorũ, nõ põt. quia iã est cõsummatũ & acquisitũ hæredi ius in bonis, vel ius adeundi. Sed si aliã religionẽ, tunc si testm̃ fuit irritũ per solũ ingressum, non est tractandũ de alia mutatione: si nõ fuit irritatũ, tunc si in eo erat institutus extraneus, põt immutare instituẽdo monasterium, vel filiũ, sed aliũ extraneum nõ. Si verò filius, dic quod posset mutare eo modo, quo posset de nouo facere. & aliter nõ. In gl. quæ incipit. [qd si parẽtes.] habeat subaudi, & nõ liberos. & sic debeẽ parẽtibus legitima: sed si haberet liberos, nõ deberet̃. & pro hac quęstiõe vide in Spec. de statu mona. ver. liiij. & Doct. cõiter tenent idẽ esse in parẽtibus per l. nã & si parẽtibus. ff. de inoffic. test. nec est verũ quod monasterium habeat̃ loco liberorũ. vt dixi §. In glo. quæ incipit, [nunquid.] Dic in hac quæstione quod si adhibuit solennẽ numerũ testiũ, erit testm̃. argumen. l. non codicillũ. j. de testa. si nõ adhibuit nisi duos vel tres, tũc aũt assignauit filijs certas quotas: & idẽ. aut res singulares, & tũc erit vltima voluntas: non testm̃. vt hic habetur in simili per gloss. & Docto. in l. quo-

¶ Monasteriũ nõ habetur loco liberorũ. Adde Bald. in l. filiũ. in j. col. ff. de his qui sunt sui vel alt. iur. in l. hæredibus. in §. j. ff. ad Treb. & in c. j. in prin. de mili. vasallo. qui arma belli. depo. & Spec. tit. de loca. in §. nunc aliqua. ver. cliij. & se. Doc. in c. in præsentia. extrà. de pba. Ange. in consil. lxxvij. inci. q. hic subtilis. & in consil. cexxxv. inci. qdã fuit condẽnat. & Alex. de Imo. in cõs. cxxj. co. iiij. & in cõs. cxl. col. ij. in ij. vol. Cu.

¶ Monasteriũ fratrũ minorũ. Adde Bart. in tractatu minoricarum. in pe. q. Nic. de vrba. in tracta. de successio. ab inte. Mathesila. in tracta. de successio. ab inte. in iiij. no. Fed. de seniis. consi. xxvj. Car. cõsil. cij. Lud. ro. consil. cclxvij.

a ¶ Pater ingressus est monasterium. Adde Bart. in l. si ex causa. in §. Papinianus. ff. de mino. Abb. in c. in præsentia. de proba. 6 Idem Abb. in c. inde eorũ. de æta. & quæsti. Fede. de senis cõsi. xxxiiij. & tu circa hoc vide p̃ do. Fab. de mõte sancto saui. in repeti. auẽ. nouissima. ſ. de inoffi. testa. a char. vj. col. ij. ver. secundò quæritur qui videtur sequi opin. Bart. Stra.

b ¶ Quid autem si pater. Adde q̃ prefatus Do. Fabi. in d. repet. & char. col. iij. versi. quartò quæritur. sequitur & refert Bal. in d. l. ij. Stra.

c ¶ Reditus annui. Adde glo. in ver. reditus. in auẽ. vt illi qui habi. res mino. in §. si vero. el ij.

d ¶ Diuisio. An & qñ diuisio sit alienatio. vide in l. si pro fundo. & in l. siue apud acta. C. de transacti. Bal. in l. j. C. si aduer. transacti. & in c. j. de prohib. feud. alie. per Fede. Cur.

e ¶ An priuilegia concessa. Adde Doct. in c. ecclesia sanctæ Mariæ. de constit.

ti:s. & l. filij. j. fami. ercis. cõstat autem quod sicut potuit ingresso monasterium auferre potestatem testandi regulariter. ita & certo casu potuit concedere. arg. in l. eius est vele. j. de regu. iur. † In gloss. fina. quæ semper allegatur. dicit Bal. quod licet de rigore iuris ciuilis legitima non possit peti: nisi mortuo patre: cum in eius vita nihil filio debeatur à patre. nisi alimenta. vt l. j. §. impuberi. ff. de collatio. bono. quando tamen pater ingressus est monasterium[a], potest statim peti legitima de æquitate canonica per capitu. cum scimus. extra de regu. vbi dicit esse tex. cum glo. quæ non sunt alibi: sed vi- 7 detur sequi inconueniens. † quid enim si talis filius postea moriatur ante patrẽ? certè pater non tenebatur sibi ad legitimam: nec eam transmisisset ad suos hæredes si pater non intrasset monasterium: sed postquã erit sibi assignata, transmittet: & sic monasterium erit deterioris cõditionis quàm pater: vnde potest dici quod cùm monasterij teneatur alimẽtare filium istius ingressi eo viuente, quia bona transiuerunt in ipsum cum isto onere. vt in l. si quis à liberis. §. Itẽ rescriptum. ff. de libe. agno. possit petere filius vt sibi assignentur certa bona, de quibus possit se alere. & si contingat ipsum superuiuere patri, remaneant penes ipsum pro sua legitima. & quatenus transcenderent legitimam, restituant monasterio. Si verò præmoriatur patri: restituãtur omnia monasterio: quia tunc apparet q̃ legitima nõ fuit sibi debita. & sic ista erit assignatio

§ facti, non iuris. nec transibit dominium in filium † quid autem[b]

b si pater dissipat bona sua, an filius ipso viuente possit petere sibi assignari legitimam? vide Bal. in l. ij. ante fin. ff. si quid in frau. pat. & quod in simili habetur in l. Imperator. ff. ad Trebel. Et in aliquibus locis sunt statuta q̃ filio delinquente, pater teneatur sibi assignare legitimam suam: de qua soluatur pœna fisco. Sequitur lex Iubemus. quæ est longa in verbis. & fuit l. Leonis imperatoris. & fuit prima lex quæ fuit facta super prohibitione rerum ecclesiasticarum. & quia satis apparet intentio huius l. iubemus. procedam cum notabilibus sine aliquo summario.

1 Oeconomus quis dicatur, & in quo differat ab actore & syndico?
2 Reditus annui computantur inter immobilia, & an ualeat legatum annuum factum fratribus minoribus?
An in tali iure percipiendi annuos reditus sit dare petitorium & possessorium. & an spoliatus in quasi possessione talis iuris restituatur ante omnia per interdictum unde ui?
3 Qui non potest alienare, in quibus casibus possit diuidere? & nu. 4.
Diuisio est alienatio.
4 Pupillus habens prædium commune cum alio, non potest illum prouocare ad diuisionẽ iuris: nisi ex iusta causa. sed ad diuisionem gratia commodioris culturæ sic.
5 Donatio omnium bonorum præsentium & futurorum facta ecclesiæ an ualeat? & an restringatur ad præsentia?
6 Prælatus etiam sine solennitate requisita, potest remunerare benemerentes de bonis ecclesiasticis propter seruitia illata ecclesiæ, uel sibi? si de talibus beneficijs appareat, & de quibus bonis intelligatur hic?
7 Doctores non debent domum Dei scilicet scientiam quam eis tribuit, trahere ad iniqua compendia.
8 Priuilegia concessa ecclesijs super eorum bonis per leges imperiales, trahuntur ad ecclesias ædificatas post illas leges, uel ad bona postea quæsita.
9 Ecclesia nunquam moritur: sed semper est perpetua.

LEX. XIIII.

IVbemus Ista fuit l. Leonis imperatoris: vt patet in auẽ. de aliena. & emphy. §. quia verò leonis. & fuit j. l. quæ fuit facta super prohibitione alienationis bonorum immobiliũ ecclesiasticorũ: fuit tamen localis. scilicet duntaxat in ecclesia Constantinopolitana. Sed per alios imperatores tracta fuit ad alias ecclesias, & pia loca. vt in auẽ. hoc ius porrectum. & diuiditur in tres partes. §

1 vt in glo. in prima parte quæ durat vsq; ad §. [sanè.] † Not. primò circa primam diffinitionem, œconomi. nã est ille qui admi- c

nistrat bona ecclesiastica. & debet esse clericus, & non laicus: vt j. de episco. aud. l. decernimus. in tex. & glo. & quæ sit differentia inter œconomum, syndicum, & actorem. vide bonã gl. ff. quod

2 cuiusq; vni. no. l. j. §. quibus. super ver. œconomum. † Not. secun
c dò in ver. [annonas ciuiles.] cum gl. quod reditus annui computantur inter immobilia. & ideo disputando tenet Fede. de se. nõ valere legatum annuum factum fratribus prædicatoribus, qui possunt immobilia retinere. vt habetur in quæstionibus suis. q. xij. per hoc etiam patet q̃ in tali iure percipiendi annuos reditus est dare petitorium, & possessorium, sicut pro alijs rebus immobilibus. & est de hoc casus in c. querelam. de elec. vbi spoliatus quasi possessione talis iuris, restituitur ante omnia per interdictum vnde vi. & tamen illud habet locum in possessione rei immobilis. vt in l. j. §. si quis de naue. ff. de vi & vi ar. nec competunt pro re immobili: nisi cohæreant rei immobili, de qua quis fuisset spoliatus. vt ea. l. §. j. & etiam hic cum loquitur de colonis

3 & mancipijs existentibus in fundis. † No. tertiò ibi. [sed ea prędia diuidere &c.] quod qui nõ potest alienare. potest tamen di-
d uidere. Sed contrà. quia diuisio[c] est alienatio. vt j. communia vtriusq; iudi. l. j. & l. si pupillorum. in prin. ff. de re. eorum. glo. propter hoc dat plures sol. sed recollige tex. istũ procedere in tribus casibus. primus, quando esset diuisio facti & non iuris. puta gra

4 tia cõmodioris culturæ. vt l. Caius. §. j. ff. de lega. ij. † Et ideo quidam antiqui disputarunt quod pupillus si habeat prædium cõmune cum alio, certum est quod nõ potest illum prouocare ad diuisionem iuris: nisi ex iusta causa. vt statim dicam. sed an possit ad diuisionem factam gratia commodioris culturæ? & fuit determinatum quod sic per istam glo. cum tex. & per l. Lucius. ff. fami. ercis. vt refert Ioan. And. in addi. Specu. in tit. de curatore. super rubrica. vbi omnino vide. Secundò potest procedere iste text. quando ecclesia esset prouocata à socio. quia tunc esset alienatio necessaria. sed per istam l. non prohibetur nisi voluntaria. & hoc probatur in simili in d. l. si pupillorum. vbi de hoc dicitur in pupillo vel minore. Tertius casus. quãdo expediret ecclesiæ diuidere; quia habebat socium rixosum. quod est sing. secũdum Doct. & probatur in l. si conuenerit. ff. pro socio. Et in duo

5 bus casibus potest diuidere diuisione iuris. † Quartò dicit Bald. per istum text. dum infrà dicit. [patrimonium suum patrémue &c.] quod licet fiat quæstio an valeat donatio omnium bonorum præsentium & futurorum, quando fit alteri quàm ecclesiæ. vt not. in l. fina. j. de pact. quando tamen fit ecclesiæ, non est dubium quod valet per istum textum, qui tamen non multum astringit. quia potest intelligi de patrimonio præsenti. Bartol. ta-

6 men in d. l. fina. videtur hic tenere quod dicit Bal. † Quartò not. ibi. [beneficij colorati.] à contrario sensu. quod prælatus etiam sine solennitate requisita potest remunerare benemerentes de bonis ecclesiasticis, propter seruitia impensa ecclesiæ, vel sibi. quod intelligendum tamen si de talibus beneficijs appareat. nõ enim starẽt verbis ipsius prælati: quia posset hoc dicere in fraudem, & coloratè. vt hic. & argumen. in l. si fortè. de castren. pec. & quod not. in l. si donatione. infrà. de collatio. Item intellige de rebus mobilibus prælati tã in vita quàm in morte. & sic in præiudicium successoris ad quem illa deberent pertinere. vt not. in capitu. relatum. de testamen. de immobilibus verò non quantum ad perpetuam alienationem. Sed quantum ad temporalem & moderatè posset. super quo vide quod not. Ioan. and. in addi. Specul. de rebus ecclesiæ non alie. super rubrica. vbi narrat de quodam prælato, qui consanguineis suis qui ipsum fecerũt promoueri, concessit tanquam pro benemeritis & pro seruitijs impensis vltra duas partes reditus Episcopatus sui: quousq; viueret. & consilio cuiusdam docto. fuit factum instrumentum ita solenniter quod eius successor vix potuit obtinere quod rescinderetur. finaliter obtinuit: propter immoderatam remunerationem, & dicit quod illi doctori malè posteà successit. quem illimet quibus seruiuit expulerunt de omnibus bonis suis. & meritò. † quia non debent Doctores (vt ipse dicit) donum Dei licet scientiam quam eis tribuit, trahere ad talia iniqua compendia. & vide super isto argumẽ. quod not. Barto. in l. ambitiosa. ff. de decret. ab ordi. fa. circa finem. facit l. diuus. ff. si quid in fraud. patro. † Item in fine huius partis in versicu. [peruenial.] est casus de eo de suo plurimum dubitant Docto. in l. placet super eodem. An cõcessa priuilegia[e] ecclesijs super eorũ bonis per leges imper

imperiales trahantur ad ecclesias ædificatas post illas ll. vel ad bona postea quæsita? nam hic patet quod sic. facit. l. si seruitutis. ff. de seruit. vr. præ. † Not. etiam quod ecclesia nũquam moritur. a sed semper est perpetua. facit. cap. si gratiosè. de rescript. lib. vj. & quod debent habere bona similiter perpetuò pro sustentatione deseruientium ecclesijs. quod est contra hæresim istorũ de Boe mitaq; dicunt contrarium. quod procedit ex summa superbia. cùm velint plus sapere quàm omnes antiqui qui fuerunt à mille annis citra.

1 ℙ Pœna priuationis pretij, applicatur ecclesiæ quæ fuit læsa, & quid in pretio non dato, sed promisso?

Omnis pœna legalis applicatur illi qui læditur ex actu, propter quem pœna imponitur, & quid in pœna testatoris?

2 Statutum si dicat quod decedente uxore in matrimonio uir lucretur dotem datam: quod etiam lucrabitur non datam, sed promissam, si mulier fuit in mora soluendi: & quidnam dicatur in mora? & nu. 4.

4 Vir propter moram in soluendo dotem, potest uxorem expellere, & alimenta denegare: & requiritur prius interpellatio. licet secus quantum ad soluendas usuras.

5 Ille œconomus qui uendidit potest uenditionem retractare, & sic uenire contra factum suũ, postquam contractus est reprobatus, & non uenit nomine suo, sed nomine ecclesiæ.

Quod idem sit in quocũque alio administratore, qui uendidisset uel alienasset contra prohibitionem.

6 Delinquens in officio debet illo priuari, nec ad tale officium amplius assumi. & idẽ in prælato qui priuaretur prælatura si dissiparet bona.

7 Verbum priuetur requirit sententiam: sed uerbum priuatus sit tunc intelligitur ipso iure: & quid si dicatur mox priuetis?

8 Qui uenit priuandus officio: potest antequam priuetur ipsum exercere.

9 Notarius si uenit priuandus officio notariatus, an antequã priuetur, ualeant instrumenta per ipsum confecta?

10 Quando ille possit esse notarius & iudex, & scribere acta, tanquam notarius facta coram se, tanquam coram iudice.

1 §. Sanè si hæc. † Hic punit contra facientes. & primò recipientes rem ecclesiæ contra prohibitionem huius legis, duplici pœna. quia vendicatur ipsa res, & etiam perditur pretium solutũ. Item punit dantẽ. s. œconomum, vel administratorẽ ecclesiæ duplici similiter pœna: quia priuat officio, & tenetur ecclesiæ ad omne interesse. Et de iure canonico prælatus tanquã dissipator priuatur beneficio, vel dignitate. tertiò punit tabellionẽ scribentẽ: & iudicẽ authorizantẽ similiter duplici pœna. s. exilij. & priuatione dignitatis. secunda ibi. 2 [œconomus.] tertia ibi. [his tabellionibus. † Not. in ista parte q pœna priuationis pretij applicatur ecclesiæ quæ fuit læsa. & idem in omni pœna legali. vt applicetur illi qui læditur ex actu propter quem pœna imponitur. vt l. fi. ff. de litig. nõ sic in pœna testatoris: quia si mandat hæredi q non molestet vxorem in usufru. sub pœna priuationis hæreditatis. & non dicat cui applicetur. nõ applicabitur vxori molestatę. vt l. vxorem. §. hæres delegat. de leg. iij. & vide ibi oĩno Bart. Itẽ no. in verbo. [data.] glo. dicit esse idẽ in pretio nõ dato, sed ꝓmisso: vt possit peti ꝓ ecclesiã ab emptore malæfidei. per aut. q res. j. eo. vt habetur in glo. quę incipit. [Sic ergo.] quod tñ dic plenius vt ibi no. nã inducitur ad 3 quæstionẽ statuti dicentis † q si vxor decesserit in matrimonio, b vir lucretur dotẽ datã, q etiã lucrabit dotẽ, nõ datã sed ꝓmissam.[b] sed qdã disputãdo tenuit cõtrariũ: quia statutũ est stricti iuris: & nõ debet extendi ad casum diuersum. quod etiam tenet Bar. nec obstat ista glo. quia posito quod verũ diceret, hoc non contingeret authoritate istius tex. qui nõ loquitur nisi de pretio dato: sed per extensionem alterius. l. scilicet factum illius authẽti. qui res. sed istud statutum per aliud non proponitur extensum. ego habui istum casum pluries de facto, & reperi Bart. consulentẽ contrarium. veritas est quod si mulier fuit in mora soluendi dotem promissam: vir debet eam lucrari, sicut si fuisset sibi soluta. & potest petere eam ab hæredibus mulieris: ne in potestate mulieris sit quod vir nunquam eam lucretur. & sic sentiet commodum 4 ex mora sua. & ita potest procedere consilium Bart. † facit in authen. de non eligen. secundò nuben. §. pe. vbi vir propter morã c in soluendo dotem: potest eam expellere, [c] & alimenta denegare: non tamen puto esse in mora propter hoc solum quòd vir sustinet onera matrimonij ad hunc effectum. sed requiritur interpellatio. licet secus quantùm ad soluendas usuras postquam vir implet ex parte sua iuxta not. per Bartol. in l. de diuisione. so- 5 luto matrimonio. ff. † Item not. in text. cum glo. super ver. [œconomus.] quod ille idem, œconomus qui vendidit potest vendi tionem retractare, & sic venire contra factum suum, postquam contractus est reprobatus, & non venit nomine suo, sed nomine ecclesiæ. & idem in quocunque alio administratore qui vendidisset vel alienasset contra prohibitionẽ. b l. vt not. Barto. j. de iure fis. libr. x. l. si minori. vbi etiam dixit istam. l. cum simi. habere locum etiam si œconomus vẽdidisset rem quæ non esset ecclesiæ. sed sibi obligatam: & eam vendidisset iure creditoris eo casu c quo non potuisset, vt ipsemet posset retractare. † In secunda parte in versi. [œconomus.] not. quod delinquens in officio debet illo priuari. & adde quòd ad tale officium amplius vnquam non debet assumi. vt not. in authen. de armis in fi. & per Bal. infrà de ser. fug. l. mancipia. & sic similiter prælatus priuaretur prælatura, si dissiparet 7 bona. vt in c. quorundam. de solu. † Itẽ not. text. cum glo. dum dicit [priuetur.] & non dixit priuatus sit. vnde glo. dicit quod debet priuari per sententiam iudicis. sed si diceret priuatus sit: tunc ipso facto esset priuatus per sententiam. l. & ista gloss. semper allegatur. quando quærit an pœna priuationis infligatur ipso iure, vel per sententiã iudicis. & adde quod si addijceretur dictio d mox[d] vel incontinenti: etiam si diceret priuetis, statim est priuatus ipso iure. vt no. in authen. de incest. nup. §. j. & per Barto. in l. Imperator. ff. de iu. fis. & in authent. qui semel. C. quomodo & quando iudex. & l. in criminali. j. de iurisdictione omnium iudi. 8 † Item patet ex prædictis iuncto eo quod not. in præcedenti particula, quòd ille qui venit priuandus officio: antequam priuetur e possit ipsum exercere. nam iste œconomus potest cõtractum retractare antequã sit priuatus per sententiam vt ibi no. & hic 9 in gloss. super ver. [priuetur.] † & sic faciat ad q. Si notarius venit priuandus officio notariatus, quod antequam priuetur, valeant instrumenta per ipsum confecta. sed in contrariũ facit. l. si aliquid. j. de suscepto. & archa. lib. x. & l. si qs ex argẽtarijs. §. j. cũ ibi no. ff. de edẽ. Breuiter aut venit priuãdus ꝓpter crimẽ, nõ tñ commissum in officio, & tunc procedit quod dixi. quod etiam vult Bart. in l. eadẽ. ff. ad l. iul. pecu. Aut propter crimen in officio commissum, vt quia confecit falsum instrumentũ, & fuit cõdemnatus de falso: non tamen fuit priuatus officio per sententiã: & tunc est distinguendũ an illa condẽnatio sit notoria, & nõ dabitur fides instrumentis posteà confectis. ita intelliguntur iura in contrariũ allegata: nec ob. iste tex. quia quod dixi ꝓcedit propter derogationẽ fidei, quia si cõmisit falsum in vno, præsumit cõmittere in altero. Sed hic licet veniat priuandus propter alienationem factã, nunc eũ reuocat non alienat, sed alienata recuperat. & sic cessat ratio: sed si condemnatio esset occulta, valerẽt instrumẽta per ea quę not. in aut. de tabel. §. pe. & cũ ista distinctiõe debet saluari qd[d] no. Spe. in ti. de instr. edi. §. restat. ver. qd si tabellio. & Inn. in c. fraternitatis. de hæret. qui dicũt indistinctè valere instrumẽta: si nõ est priuatus officio expresse, licet sit condẽnatus de falso instrumẽto. ita videt etiã distinguere Bal. §. de sum. trin. in l. cũctos populos. & vide qd[d] per eũ no. in l. & militibus. j. de test. mili. & in l. ij. de sen. & interlo. om. iud. † Vltimò in 10 ver. [his tabelliõibus.] no. tex. cũ glossella q̃ ĩci. [id est scriptura.] qd[d] idẽ põt eẽ iudex & notarius, & scribere acta tãq; notarius facta corã se, tãq; corã iudice, qd[d] vr̃ esse cõtra ĩ c. qm̃ cõtra falsam. de ꝓba. sed ĩtellige istũ tex. cũ gl. in his q̃ sunt volũtarię iurisdictiõis: puta ĩ ĩterponẽda authoritate ĩ emãcipatiõibus vel adoptiõibus, vel ẽt ĩ cõtẽtiosa iurisditiõe. ĩ breuibus tñ causis ĩ qbus sicut credit ꝓbo suo, ita & eius scripturę. vt ĩ aut. nisi breuiores. j. de sen. ex breui. re. & ita faciũt vicarij comitatus hñtes cognoscere de paruis causis, quia si sunt notarij, ipsimet cõficiũt acta &c.

¶ Ecclesia nunquam moritur. Adde text. in c. liberti. iuncta gl. j. xij. q. ij.

¶ Promissam. Adde quod Ale. de Imo. in consi. lxiij. col. fin. in iij. vol. dicit hanc opin. esse magis verã & allegat Ang. in cõ fil. clxxix.

Põt eam expellere: Adde gl. in authẽ. de nõ eli. ij. nubẽ. text. in §. si quis sub potestate. auth. de nup. Bal. in l. fi. C. de senten. q̃ sine cer. quantita. & in l. q̃ in vxorẽ. C. de neg. gest. Lud. ro. in l. si verò. §. de viro. ff. sol. mat. Ant. de But. in c. per vestras. de dona. inter vir. & vxo. Abb. in c. j. de adul. & in c. salubriter. de vsu.

¶ Dictio, mox. Adde glo. in authent. de incestis nup. Bald. in l. Mæuius. in §. duobus. in vlt. colũ. ff. de leg. ij. & ad directa. hic vide Alex. in d. l. Imperator. in apo. & per quæ verba imponatur pœna ipso iure per Fran. Are. l. c. si diligenti. co. iij. de foro cõpe. & Barba. in cõ fil. suo xij. col. x. in j. vo. & aliquid in ꝓposito etiã ꝓ Alex. in cõsi. ciij. in j. vo. Cur.

¶ In breuibus tñ causis. Adde Bar. in aut. nisi breuiores. j. de sen. ex breui. reci. & Abb. & ibi Doct. in c. qm̃ contra falsam. extrà de proba. maximè per Aret. in secũdo no. & in c. iij. e. tit. Matheſi. suo no. j. & repetentes in l. admonendi. ff. de iureiurã. Cur.

a ¶ Absentes. Adde hic 1 not. per Doct. maximè per Feli. in c. cum omnes. co. xiij. in fi. 1 cum duab. seq. extra de constit. Cur.

☞ *Alienatio rei ecclesiæ quando de iure canonico totaliter admittatur.*

§. Sanè ne omnis. †Hic permittit posse alienari vsumfructum rei mobilis ecclesiasticæ, ad certũ tempus, vel ad vitã recipientis. dũ tamen recipiẽs promittat finito tẽpore vsufructus, restituere rẽ ecclesiæ, & etiã vnam aliam rẽ suam non minoris valoris quàm illa sit, quantũ ad proprietatem & vsumfructũ, aliàs vult contractũ non valere. sed per auth. quæ infrà sequuntur, ab illa auth. si quas ruinas. vsq; ad auth. hæc vsus prestatio permittitur alienatio in pluribus aliis: maximè quando nõ fit ex toto, sed quò ad vtile dominiũ,
2 remanente directo penes ecclesiam. †Et de iure canonico permittitur totalis alienatio, si vtilitas ecclesiæ hoc suadeat, vt in c. sine exceptione. xij. q. ij. & in c. ij. de reb. eccle. non alie. lib. vj.

3 ☞ *Hospitale priuatum non constructum cum authoritate episcopi, non reputatur locus pius. & relicta talis hospitali non applicantur sibi, sed Episcopus distribuere habebit inter pauperes, nec in eo habet locum ista authen.*

Quid in relictis pauperibus in genere, non existentibus in certo loco? quod talia possint uendi sine solennitate de qua hic.

Quid in relictis fraternitatibus laicorum? cum non contineantur appellatione locorum piorum.

In religionibus quæ capiunt non ut retineant, sed uendant, non seruatur ista authen.

4 *Quæ solennitas requiratur in alienatione rei ecclesiæ uel locorum piorum. & quod in quatuor casibus tantum possint tales res alienari. sed in aliis casibus (si fuit seruata solennitas requisita) ualeat contractus. sed ecclesia læsa potest petere restitutionem in integrum.*

Tres casus in quibus absentes sunt uocandi, & quando maior pars duarum partiũ quæ sunt præsentes, sufficiat quod consentiat.

5 *Episcopus uel Abbates exempti non possunt uendere rem immobilem Episcopatus uel abbatiæ etiam ex causa necessitatis: nisi cum licentia Papæ.*

6 *Casus in quibus creditor tenetur esse curiosus quod pecunia conuertatur in utilitatem accipientis. & nu. 6. & 9.*

7 *Creditor ecclesiæ compellitur recipere insolutum rem pro pecunia: & compellitur recipere rem mediocrẽ: addita in pretio decima parte æstimationis, ultra illud quod reperitur in subhastatione, sed regulariter secus.*

8 *Quando uenditur res alicuius ecclesiæ, Episcopus qui interponit authoritatem, & etiã notarij curiæ suæ non debent aliquid recipere pro sportulis & labore, licet seruetur contrarium.*

AVTHENTICA.

1 HOc ius porrectum. †Diuide istam authen. in tres partes, omissa diuisione aliorũ. In prima parte confirmat prohibitionem alienationis factã per l. iubemus. vt indistinctè locũ habeat in rebus donatis ecclesiæ per imperatorem: vt nullo casu possint alienari. & extendit eã ad alias ecclesias. & pia loca. cũ ille loquatur tantũ in ecclesia cõstantinopolitana. & etiam extendit eam ad contractũ pignoris. ex quo etiã non trãsfertur dominiũ. cũ illa loquatur in venditione & donatione & aliis ex quibus transfertur. & hoc vsq; ibi. [in cæteris.] ibi est secunda pars: in qua permittit alienationẽ posse fieri in rebus aliũde prouenientibus ecclesiis quàm ab imperatore in vno tantum casu, scilicet necessitatis, quãdo imminet æs alienũ. & ponit in effectu. xij. per ordinem. quæ requiruntur dicto casui ad hoc vt alienatio valeat, quorũ quatuor concernunt substantiam debiti, & alia cõcernunt solennitatem cõtractus. vsq; ibi. [emptore verò nõ inuento.] ibi. Tertia. in qua ponit tria vel quatuor specialia in ecclesia, quando non reperitur emptor, quæ nõ sunt in alio debitore. Venio ad casum. Imperator considerans dispositionẽ. Liubemus. q; erat nimis stricta. quoniam non loquebatur nisi in bonis ecclesiæ constantinopolitanæ, illam extendit ad omnes alias ecclesias, & extendit etiam ad alios contractus. scilicet em-
2 ptionis & donationis. confirmat etiã eam. †Circa primam partẽ debes scire quod ista auth. licet habeat locum in monasteriis, & hospitalibus, dũ dicit. [ad omnem venerabilem locum.] & probatur j. tit. j. l. orphanotrophos. non tamen habet locũ in hospitali priuato, quod non esset constructũ cũ authoritate episcopi. quia non reputatur pius locus. vt no. in cle. quia cõtingit. in fi. de reli. do. & relicta tali hospitali nõ applicarẽtur sibi: sed Episcopus haberet distribuere inter pauperes. vt hic not. Bal. qui etiã dicit nõ habere locũ in relictis pauperibus in genere non existẽtibus in certo loco: nam & illa possunt vendi sine ista solennitate. & eodem modo in relictis istis fraternitatibus laicorum. quia nõ continentur appellatione piorũ locorũ. nec etiam habet locũ in religionibus quæ capiunt non vt retineant: sed vt vendant. vt sunt fratres prædicatores: cũ illa venditio fiat ex necessitate. vnde nõ est seruãda ista auth. arg. in l. magis puto. §. si pater. ff. de re. eorũ. & similiter in hospitali Senensi. quod tenet quolibet anno vẽdere certas possessiones quæ ad ipsum perueniunt. & nisi sic fieret, breui tẽpore omnia essent sua. vnde cõmune Senarum ita prouidit. licet illa prouisio nõ valet de iure secundũ Bal. tamẽ ea præ-
3 suppositа nõ requiritur ista solennitas, ratione prædicta. †Circa secundã partẽ dic quod licet ista auth. sit canonizata. x. q. ij. c. ea enim. §. hoc ius porrectũ. non tamẽ de iure canonico requiritur tanta solennitas. Sed sufficit consensus rectoris cũ consensu capituli, si habet. & cum authoritate superioris. puta episcopi, si est ecclesia secularis, vel superioris abbatis: si est religio exempta. quia illevicem episcopi tenet. & etiã requiritur tractatus. & licet hic ponatur vna tãtum causa. s. necessitatis æris alieni. de iure tamen canonico sunt tres aliæ propter quas potest fieri alienatio in totum: scilicet causa vtilitatis. Item causa pietatis. Item causa minoris incõmoditatis. quod dic per gloss. sing. & not. xij. q. ij. in summa. Sed ideo fuit canonizata ista authen. vt videretur effectus principalis erga ecclesias. non vt ecclesia voluerit eam recipere de necessitate. Item nota. quia non sunt vocandi absentes, dummodo duæ partes sint præsentes. & maior pars istarum duarum partium consentiat. vt not. glo. singula. in c. præsentium. de testib. lib. vj. quæ dicit. in tribus tantum casibus esse necesse vo-
a cari absentes in electione prælati. Item in receptione canonici quando cessatur à diuinis. quæ glo. semper allegatur. & per hoc patet intellectus ad glo. hic. quæ incipit. [quæ attenditur.] quid autem si non subest aliqua de quatuor causis. de quibus suprà. fuit tamen seruata solennitas tractatus, & etiam consensus superioris: dicit glo. ꝭ. allegata. xij. q. ij. in summa in fine valere contractum mero iure: sed si ecclesia læsa sit vt possit petere restitutionem peti. c. j. de resti. in integ. dicit etiam hic Bal. nõ requiri subhastationem hodie de iure canonico. quia non reperitur expresum. †Item debes scire quod Episcopus & etiã Abbates exem-
4 pti non possunt vendere rem immobilem episcopatus, vel principalis abbatiæ, etiam ex causa necessitatis: nisi cum licentia papæ: quia iurant hodie non alienare romano pontifice incõsulto: vt in c. ego. de iureiur. habent ergo locum quæ ꝭ. dixi in inferiobus ecclesiis, vel monasteriis, quæ subsunt Episcopo, vel superiori Abbati, vt possint cum licentia eorum in dictis quatuor casibus alienare. & vide c. j. & ij. de reb. eccle. non alie. lib. vj. & cle-
5 mentinam monasteriorum. eod. tit. †& no. hic casum ibi. [pretio modis omnibus pro debito dando. &c.] in quo creditor tenetur esse curiosus quod pecunia conuertatur in vtilitatem accipiẽtis. scilicet quando venditur res ecclesiæ pro soluendo debitũ. alius casus ponitur in fi. in eo, qui mutuat ecclesiæ: alius ponitur in c. j. de depositо. extra istos. dicit ibi Inno. secus, & ideo si Abbas recipit pecuniam à mercatore pro induendo monachos. & cõstat quod indigebant indumento: licet posteà indumenta non conuertat in hoc, sed sibi retineat, tenebit ecclesia & successor istius
6 abbatis illi mercatori secundum Inno. †In vltima parte no. plura specialia. Primò, quod creditor ecclesiæ compellitur recipere in solutum rem pro pecunia: reculariter secus. vt in l. ij. §. j. vel ij. ff. si cer. pet. & ibi not. Item quod compellatur recipere rem mediocrem. regulariter secus. quia quando datur res in solutũ, quia non reperitur emptor: debet dari melior. vt in authen. de fideius. & not. in d. l. ij. Item quia additur decima pars æstimationis vltra illud quod reperitur in subhastatione. Item & quartò. quia creditor debet esse curiosus quod vertatur in vtilitatem ecclesię
7 regulariter secus. vt in l. doli. §. diuersum. ff. de dona. †Not. etiam in secunda parte dum dicit. [habitis absq; dispẽdio gestis.] quod quando venditur res alicuius ecclesiæ, Episcopus qui interponit authoritatem, & etiam notarij curiæ suæ non debent aliquid recipere pro sportulis & labore. cuius contrariũ seruatur. & malè. quia volunt tantũ pro centenario. ideo faciles sunt in protestando. vide hic per Doc. qui infinitas ponunt quæstiones. & vi
8 de glo. notab. in l. j. j. de vend. re. ciui. lib. xj. †& dicit q; etiam ille qui mutuat administratori ciuitatis: debet esse curiosus q; pecunia conuertatur in vtilitatem ciuitatis: aliàs non repetit per l. ciuitas. ff. si cert. peta. secus dicit in eo qui contrahit cum procuratore fisci. & istud est notabile. nã regulariter fiscus est magis priuilegiatus quàm ciuitas. hic secus.

AVTH.

AVTHENTICA.

Sicut alienatio. In ista auth. cum duabus se. confirmatur prohibitio. l. iubemus. vt habeat locum indistinctè in tribus casibus qui ponuntur in eis. †No. ex ista authen. damnū con-
1 tingere interdum in acquirendo, sicut in alienando. & dicit Bal. per istam authen. q; si ecclesia adiuit hæreditatem sine beneficio inuentarij, secundùm quosdam non valet aditio, ne cōsequatur damnum, vt hic, secundùm alios valet: sed non tenetur vltra vires hæreditarias, & hoc magis placet. de hoc vide per Bar. in l. fi. j. de iure delibe.

1 ☞ *Si venditur res ecclesiæ, cum pacto quòd nisi soluatur pretium infra certum tempus liceat venditori propria authoritate rem ingredi. an poterit rem recuperare? q. sic.*

AVTHENTICA.

Multomagis. †Ista authē. semper allegatur q; propter quod vnūquodq;, & illud magis: quia priuilegia quæ dantur bonis ecclesiasticis ne alienentur dantur propter ecclesiā ergo mul-
1 tomagis prohibetur ecclesia alienari. Ista tamen regula fallit interdum, vt no. glo. in cle. fin. de rebus eccle. non alie. quæ incipit videbatur. quia interdū est dare maiorē rationem, in vno quàm
2 in alio, & tñ non est dare idem ius vt ibi no. † Et not. hic ar. quod si venditur res ecclesiæ cū pacto quod nisi soluatur pretium infra certum tempus liceat venditori propria authoritate rem ingredi, & recuperare, non valeat, & ita videtur sentire Inno. in c. cæterū. de iudi. quia est facta sancta sanctorū domino: postquā peruenit ad ecclesiam. vnde non debet redire ad pristinū vsum laicorū, vt hic dicitur. Sed ista authen. nō facit, quia loquitur in ipso monasterio, vel ecclesia cōsecrata. nos loquimur in alijs bonis prophanis: quæ non prohibentur redire ad laicos ex iusta causa. vide quòd no. Barto. in l. iij. j. de pigno. & quod not. in addi. Spec. in tit. de pac.

1 *Prælati an possint concedere res ecclesiæ consanguineis suis pauperibus & bonæ famæ?*
3 *Quid si sint eorum finites & potentes, quas res: & qualiter poterunt eas locare, vel cōcedere in emphyteusim, vel feudum.*
4 *Prælato defuncto executor testamenti ad distribuendum bona inter pauperes: an possit distribuere in suos consanguineos, vel in suam ecclesiam?*

AVTHENTICA.

Quibuscunque modis, †Not. istā auth. quæ semper allegatur contra prælatos qui concedunt suis cōsanguineis res ecclesiæ: nam etiam si subsit iusta causa alienādi, & etiam si adhibeatur omnis forma: non tenet ratione perso-
1 næ in quam fit. quod est intelligendum etiam si palam hoc fiat, & bona fide, & est speciale, secus in alijs administratoribus. vt j. de contraben. empt. l. cum ipse. hoc tñ qualiter intelligatur & limitetur, vide bonam gl. in c. decenter. lxxxix. distinctione. & in
2 c. non satis. lxxxvj. dist. † quæ videntur intelligere de consanguineis diuitibus & potentibus, de quibus est suspicio: secus in pauperibus & hominibus bonæ famæ, in quibus cessat suspicio: de hoc etiam per Archi. x. q. ij. c. Episcopus. & Fede. de fe. in consi.
3 ij. † & hoc in alienatione perpetua. sed locatio ad modicum tempus non prohibetur eis fieri. nec etiam concessio in feudum vel emphyteusim de rebus consuetis infeudari, & de nouo reuersis ad ecclesiam, dummodò concurrant alia propter quæ posset cōcedi extraneo: quia ecclesia in hoc non lædit̄ in aliquo. debet ergo intelligi in ista authen. de rebus quæ sunt dānosæ ecclesiæ. i. non consuetæ dari in emphyteusim, vel feudū secundū docto. hic & Io. an. allegat istam auth. in addi. Spe. de instr. edi. §. nūc verò aliqua. in addi. quæ incipit cōtinuatur hic alia qō. ante fi. §. ad
4 q. de prælato † relicto executore testamenti ad distribuendū bona inter pauperes, an possit distribuere in suos consanguineos? vel in suam ecclesiam, & ibi omnino vide.

1 ☞ *in peri turpitudine, potior est conditio rei quàm actoris.*

AVTHENTICA.

Viri res. †Ista authen. respicit secundam partem. l. iubemus. s. §. sanè. vbi puniuntur contra facientes, & primò ille qui recipit rem ecclesiasticā con-
1 tra prohibitionem, vt perdat rem, & etiā pretiū quod dedit. & hoc firmat vsque ibi [sed aduersus.] postea addit tria quæ non ponuntur ibi. s. quod emptor licet non repetat ab ecclesia pretium quod dedit. repeti tamen ab œconomo qui vendidit. Item quod donatarius qui nihil debit vt ecclesia aliquid lucretur propter eius dolum non solum perdit rem: sed tantūdem de suo q; applicetur ecclesiæ. supple quod illud recuperabit ab œconomo. & hoc quando emptor & donatarius fuerunt bonefidei. aliàs à nomine recuperant & per illud ver. [donatarius.] gl. in illo §. sanè. tenuit supplendo illum text. dum dicit dato q; etiā si pretium non erat solutū, posset peti ab emptore: vt ecclesia lucretur, licet quidam dixerint contrarium per rationē: quia quædam honestè retinentur, quæ non honestè petuntur. Sed hoc poterat procedere ante istā auth. sed ista vult quod ecclesia aliquid lucretur de alienatione indebitè facta, sed nihil lucraretur si emptor solum restitueret rem emptam. & nihil solueret de pretio. additur & tertium in creditore qui recipit rem pignori indebitè: vt restituat rem, & cadat à debito, sed illud posset recuperare ab œconomo, quod intellige vt dixi si erat bonæfidei, quia œconomus non vendidit, nec donauit, nec pignorauit tanquā rem ecclesię, sed tanquā suam. aliàs quia isti essent in dolo, sicut œconomus si nihil ab eo repeterent, tū quia dolus cū dolo cōpensat.
2 tū etiam † quia in pari turpitudine potior est conditio rei quàm actoris, vt in l. si seruum. §. sequitur. de ver. obli. q; autē hic sunt bonæfidei gl. vult quod si non potest recuperare ab œconomo, quia non est soluendo, recuperet ab ecclesia: ne locupletetur cū aliena iactura, & hoc si soluerūt, aliàs possunt retinere aduersus ecclesiā. licet hoc non dicatur hic. nec ibi tamen glo. de æquitate ita determinant quòd ecclesia quæ est auctrix iustitiæ, non debet pati aliquid impium à se, vel à suis fieri: vt dicit text. in vsi feudorum.

2 ☞ *Cùm expedit ecclesiæ q; eius res concedatur in emphyteusim, tunc potest cōcedi etiā in perpetuum. & pro quanta pensione possit concedi?*
3 *Quid si non esset damnum ecclesiæ, nec etiam utilitas, q; adhuc is qui administrat possit rem dare in perpetuam emphyteusim, & quod tunc nō possit diminuere nisi sextā partem pensionis solitæ, & quando possit dari pro minori pretio? & nu. 4.*
4 *Qualiter intelligatur illud uerbum in perpetuum.*

AVTHENTICA.

Si quas ruinas. Ista authent. cum seq. concernit, tertiam & vltimam partem l. iubemus. in qua permittitur alienatio vsusfructus rei ecclesiasticæ, cum pactis etiam de quibus ibi. Sed per istas authent. extenditur permissio vt possit interdum alienari quò ad vtile dominium, remanente pœnes ecclesiam directo, vt contingit quando datur in emphyteusim: vt in ista authentica, cum sequen. Item interdum etiam quò ad dotalem alienationē vt in tribus casibus qui habentur in tribus authenti. sequen. vsq; ad authenticam, qui rem. postea in illa authentica, declarat quędam dubia circa istas duas primas. deinde in authentica, hæc vsus præstatio. declarat alia dubia circa casum. l. iubemus. §. fina. quando alienatur vsusfruct. duntaxat, & istæ duæ primæ reputantur difficiles, & habent materiam quotidianam, & videntur adinuicem contrariari. maximè ver. aut si ob cladem, positus in authen. perpetua, ad istam authenticam, si quas. vbi permittitur diminutio pensionis quando res erat ruinosa, & in illo ver. non permittitur, licet fuerit deterior facta ob cladem. & super isto cō trario gloss. laborat. & intelligit illum ver. secundùm distinctionem istius authenti. Sed iste non est bonus intellectus, imò intelligitur simpliciter vt iacet. ideo dic quod sunt casus diuersi: qa ista prima loquitur in ruinosis, in quarum refectione opus est magna impensa: ideo fit diminutio, sed ille versi. loquitur in non ruinosis, licet deterioribus factis: in quibus nō fit diminutio: qa non est opus tanta expensa vt deducantur ad pristinum statum ita dicit Spe. in tit. de loca. §. nunc verò aliqua. versi. vij. vbi quasi per duas columnas non tractat nisi de materia istarum duarū authentic. & multa bona dicit ad declarationem ipsarum, & ibi
1 omnia vide. † hoc ergo dicunt istæ authen. in summa quod quādo expedit ecclesiæ, vel saltem non est ei dānosum, de quo stat iuramento ipsam regentium: potest res ecclesiastica concedi in perpetuam emphyteusim pro pensionibus de quibus hic secundum diuersitatem casuum. h. d. Venio ad casum. Imperator Leo concessit q; non possit alienari res ecclesiastica, nisi quo ad vsumfr. vt in l. iubemus. postea in casu necessitatis permissum est alienari etiā proprietatē, vt in auth. hoc ius porrectū. nunc verò loquitur nō in casu necessitatis, sed vtilitatis, ne domus ruat: ex qua re ecclesia nullā postea habebit vtilitatē. vñ dicit Imperator hoc casu volo quod talis res ecclesiastica det̄ in emphyteusim,

vt omnino nõ alienetur.nã emphyteuta habet vtile dñium,& ecclesia directũ.& dicit quod licet tunc ipſi emphyteutæ vti materia domus ruinoſæ ad reparationẽ.†Pro declaratione iſtarũ au-
2 then.diſtingue tres caſus.nam cũ non expedit eccleſiæ quod nõ cõcedatur in emphyteuſim, nõ debet cõcedi nec perpetuò, nec ad tẽpus.ita loquitur.c.apoſtolicos.xij.q.ij.aut expedit,vt qñ res erat ruinoſa,& nõ poterat reſici ab eccleſia : vel eius reditus erãt diminuti ob cladẽ,vel aliã cauſam. & tunc poteſt cõcedi etiã in perpetuã emphyteuſim.vt in iſtis authenti. Sed ſi quæritur pro quanta penſione.diſtinguitur:aut erat res ruinoſa, in cuius refectionem magna imminet impenſa,& tũc ſi vult quod pẽſio ſtatim incipiat currere,poteſt dari pro tertia parte penſionis ſolitæ: vt ſi ſolebat dari antequam eſſet ruinoſa pro xij. detur pro quatuor,& octo remittantur ſecundùm vnum intellectum gloſ. vel detur pro octo,& remittuntur quatuor ſecũdùm alſum intellectum,quem tenet Speculator tanquàm æquiſorem.in d.ver. vij. Sed ſi non vult ꝙ incipiat currere penſio niſi poſt reædificationem, tunc debet dari pro penſione quæ reperitur tempore quo datur.& pro dimidia eius quod reperiebaſ plus poſtquã erat refecta. vt ſi tempore quo datur reperiebantur ſex : & poſtea augeantur alia ſex,detur pro nouem.hoc dicit iſta authen. ſi quas. Sed ſi res non erat ruinoſa, ſed alio modo fuerunt reditus diminuti.tunc debet dari pro illa penſione quæ reperitur cũ datur.& nihil de illa minuitur : vt ſi reperiebantur ſex,cũ prius reperirentur.xij. & nihil addit poſtea ex his in quibus meliorabitur res.vt in authen.perpetua.verſic.aut ſi ob cladẽ. Sed ſi eſt res pretioſa, quæ nec eſt ruinoſa,nec eius reditus ſunt diminuti,ſed nunquã ex ea fuit cœpta magna vtilitas , ſed parua vt ſi erat vna turris. tũc debet dari pro tanta penſione quæ collecta in xx.annis faceret verè pretiũ rei:vt in ver.[quod ſi res.] in gloſſ.quã not. quia ſemper ad eã recurritur quæ ſit iuſta penſio alicuius rei : videlicet quod faciat verã vigeſimã partem veri pretij.quod no.ſi minor vellet reſtitui in integrũ aduerſus locationem quã feciſſet.
3 quia diceret ꝙ pro nõ iuſta penſione dedit.†Interdum verò nec eſt damnum eccleſiæ,nec etiam vtilitas:quia res nõ eſt ruinoſa, nec diminuta.tamen quod detur alteri nõ reſultat dãnum: tunc is qui adminiſtrat poterit darẽ adhuc in perpetuam emphyteuſim.ſed tunc nõ diminuitur niſi ſexta pars pẽſionis.& ratio quare hoc fit ponitur per gl.ſuper verbo[ſextam partem] in recompenſatione damni : quod emphyteuta poteſt ſuſtinere. quia ſibi non fit remiſsio mercedis propter ſterilitatem. quæ tamen fieret ſimplici cõductori.vt l.ſi merces.§. vis maior.ff.loca. Sed contra omnia prædicta op.de notatis in authen.qui rem.j.eo. vbi gloſſ. dicit quod poteſt dari pro penſione vnius nummi. Solu.& tenementi.quia iſtud declarat iſtas authenticas.nam debent intelligi quãdo ille ꝙ recipit nihil ſoluit pro pretio rei , ſeu pro intratura: vt vulgariter dicitur.ſed ſi ſolueret pretium,non dico integrum, priuſquã plenũ:ius in ipſum non transfertur. ſed cum aliqua diminutione.puta valebat lxx.& datur pro l. tunc poteſt dari pro quacunq; modica penſione.vt in glo. & ita cõmuniter fiunt iſti contractus.licet alij dixerint quod tales conceſsiones factæ cõtra formam iſtarum duarum authen. non valent.& ꝙ recipiens tenetur reddere rem cum pœna.& ita intelligitur authenti.præcedens qui res in fi.vt no.in ver.vij.præallega.in fi.per duas col. Alij dicunt ꝙ ſuſtinetur de conſuetudine quam Papa ſcit & tolerat.vt idem not.§.vj. Tu dic quod etiam de iure,ſi poteſt apparere quod ille ſoluit pro intratura, & pretio , ſummam iſtam & rationabilem.ſed ſi nõ poteſt apparere:tunc aut fuit conceſſa tãto tempore,tali modo ꝙ completa ſit legitima præſcriptio, puta per xl.ann.vel vni,vel diuerſis. & tunc non poteſt retractari. & ſi reuerteretur ad eccleſiam propter aliquã cauſam,poſſet prælatus eodẽ modo alteri cõcedere:tanquã ſit conſuetum dari per c. ſi de beneficio.de præben.lib.vj.iuncto c.ij.de feud. Sed ſi præſcriptio non eſſet completa,poſſet retractari talis conceſsio:tanquam indebitè facta. & per hoc omnes opin. ad concordiã ducuntur.
4]Remanet ſolumvnum dubiũ qualiter intelligatur iſtud verbum [perpetua.] & glo.ponit tres opi.& tenet primam.quæ vult in effectu quod intelligatur tam reſpectu temporis quouſq; ſoluatur penſio,etiam ſi per mille annos, quàm reſpectu ſucceſſorum.quia tranſeat ad quoſcunq; hæredes etiam extraneos.ſed hoc verum.niſi in eccleſia conſtantinopolitana,& ſibi ſubiectis. quæ non poteſt ſuccedere niſi vſq; in tertiam generationẽ recipientis.vt in authẽ. de non alie.§.emphyteuſim.& idem eſſet in alijs eccleſijs,ſi hoc haberent de conſuetudine.& intelligitur tertia generatio computato ſtipite.ſ.recipiente filijs eius & nepotibus.vt d.§.emphyteuſim. Sed Bar.conſuluit quod ſi fiat conceſſio hoc modo Titio vſq; ad tertiam ipſius generationem , venirent pronepotes: nec cõputaretur ſtipes propter verbũ ipſius, quia grauat ſeipſum.quod cõſuluit etiam Bal. & frater eius do. Pet.& allegauerunt.c.ſtatutum.de hæretic.lib.vj. ſed multæ eccleſiæ habent de conſuetudine concedere alicui, & ſuis deſcendentibus in infinitum.& ſic dicitur perpetua reſpectu temporis, non reſpectu ſucceſſorum. quia non tranſit in extraneos hæredes.hoc caſu poteſt intelligi glo.quæ eſt in l.etiam.in prin. ſolut. mat.quæ dicit in emphyteuſim eccleſiaſticam non tranſire ad liberos. ſed de iure cõmuniter contrarium tenetur circunſcripta conſuetudine.vt hic refert Bal.allegans Cy. in l.liberti libertéq;. j.de bo.lib.& do.Raph.licet dicat ſe cõſuluiſſe contrariũ ſequendo gl.in d.l.etiam.& etiam Bar.qui cum ea trãſit ibidem.qui videtur velle per hoc ꝙ etiam non præſuppoſita cõſuetudine idẽ ſit.& vide hic bonam glo.in authen.de non alie.§. quia verò leonis.& ſcias quod iſta authen locum habet quando facta diligenti inquiſitione nõ reperitur qui velit plus dare.quo caſu licet reperiatur poſt, non reſcinderetur contractus per regulam quod legitimè factum eſt, ex poſtfacto non retractatur. ſed ſi reperiatur ab initio qui vellet plus dare, & fuiſſet data pro penſionibus de quibus hic,poſſet eccleſia tanquam læſa reſtitui.& per c.j.de reſti.in integ.ſecundũ Bar.Item loquuntur quando reditus ſunt diminuti : tamen aliqui percipiuntur.ſi verò nulli omnino,poſſunt dari pro quacunq; penſione quæ reperitur. vt not. Spec. in loco prælegato. Sed in caſibus iſtarum authen.non debent dari pro minori penſione quàm hic ſtatuat:etiam ſi non reperiatur qui velit eam dãre.Sed potius eccleſia debet ſibi retinere.& hoc vult glo.in iſta authen. perpetua quæ incipit.ſcilicet.[ad plus.] in princip.

1 ☞ *Eccleſia poteſt permutare cum alio priuato , dummodo detur res æquiualens , uel melior.*

Fundus dotalis licet non poſsit alienari,an poterit permutari, ſi redditur melior conditio mulieris?

AVTHENTICA.

SEd & permutare.† In iſtis tribus authen. alienatur res eccleſiaſtica etiam quo ad directum dominium. & poſito quòd nulla ſubſit neceſsitas, nec vtilitas, dummodò non ſubſit damnum. Et ex iſtis authentica. not. illos caſus quos ponunt Canoniſtæ in quibus dicitur poſſe rem eccleſiaſticam alienari : ſcilicet ex cauſa neceſsitatis æris alieni.vt in authenti. hoc ius porrectum. Item ex cauſa minoris incommoditatis.vt in authentica, Item prædium. Additur quarta cauſa : ſcilicet pietatis in redemptione captiuorum. vt j.eodem. l.ſancimus. de quibus
2 per gloſſ. xij.q.ij. ſuper rubrica. †Sed an poſsit eccleſia permutare cum alio priuato, videtur quod non , poſtquàm ſpecialiter ſtatuitur hoc in principe , & in alia eccleſia tamen communiter vidi ſeruari contrarium , dummodo detur res æquiualens , vel melior. nam & fundus dotalis non poteſt alienari:tamen poteſt permutari : ſi redditur melior conditio mulieris. vt l.finali.ff. de iure dotium.ſed de rigore iuris prima pars videtur verior per argumen.à ſpeciali.

2 ☞ *Emphyteuta eccleſiæ uel priuati pro modica deterioratione non poteſt expelli, ſed tenetur intereſſe refundere.*

3 *Vſufru.deteriorans rem,ita poteſt expelli ſicut emphyt.& intereſſe infundit.*

Quid in feudatario deteriorante feudum,uel male tractante ſubditos : ſi habebat caſtrum in feudum,quòd ſi idem.

4 *Emphyteuta eccleſiæ ſi ceſſat in ſolutione per biennium,& priuati per triennium, iure ſuo priuatur,& poteſt expelli. & an propria authо. & an poſſit moram purgare.*

Quid in ſimplici colono priuati,qui conduxit ad plures annos?

5 *Eccleſia ſciens rem incidiſſe in commiſſum propter canonem non ſolutum uel deteriorationem,ſi acciperet penſionem pro tempore futuro , cenſetur remiſiſſe petitam expulſionis,ſecus ſi ignoranter.*

Quid in emphyteuta priuati,ſi ſoluat pro tempore præterito?

6 *Colonus uel emphyteuta priuati qui expellitur,poteſt repetere melioramenta.*

Si eccleſia conceſſit in emphyteuſim aliquam aream pro modica penſione : ut ibi ædificaretur ædificium, quod eſſet proprium ædificantis , & pro illo nihil ſolueret, & ille poſtea non ſolnat penſionem pro area,an redibit ad eccleſiam ipſa area cum ædificio?

Scire autem poterit ædificium tollere, & qualiter possit procedere concessio pro modica pensione?

7 *Si ecclesia consuevit concedere pro certa pensione, & postea concessit pro minori, vel consuevit concedere usque in tertiam generationem: & concessit in quartam, vel in masculos, & concessit in fœminam, an valeat concessio?*

AVTHENTICA.

1 QVi rem. †Emphyteuta deteriorans rem, vel non[n] soluens canonem per biēnium, quatuor[r] pœnis hic contentis punitur: quia potest expelli. & sic perdit vtile dominium. Item nihilominus soluit quod soluere debebat pro tempore præterito. Item damnum seu interesse refundit. Item melioramenta non rem petit. hoc dicit. nota.

2 Itē †text. ibi [deteriorem.] subaudi magna deterioratione: quia de modica non esset curandum, quantum ad hoc vt posset expelli secundùm Docto. ff. de in integr. restit. l. Scio. sed bene tenetur interesse refundere. sed quid in emphyteuta priuati? dicunt doct. idem. & sic non est hic speciale in ecclesia. nam cum recipiat ad meliorandum. & ista est causa finalis, si non meliorat: sed deteriorat cessante causa finali debet rescindi concessio secūdum Guli.

3 de Cu. per l. ij. §. fi. ff. de dona. †sed quid in vsufructuario deteriorante rem, an possit per hoc expelli? videtur quod non. sed dunta xat contra eum committitur stipulatio ad interesse. quia promisit vti frui arbitrio boni viri. vt l. j. §. habet autem. & ibi videt hic probari. ff. vsufru. quemadmodū ca. & ita ibi dicitur tenere Bal. licet hic nihil dicat de hoc. sed Guli. de cu. tenet contrariū. & allegat. ff. de dam. infec. l. hoc amplius. §. fi. & j. de mancipijs & colo. cognouimus lib. xj. & de aquæ ductu. l. eos. eo. ti. quod verius puto. quia ista sunt penitus diuersa, & fateor quod committitur stipulatio ad interesse. quia etiam illud est refundendum. vt hic. sed non propterea euitat pœnam repulsionis. Item vt in feudatario deteriorante feudū, vel malè tractante subditos, si habeat castrū

4 in feudum. arg. in l. ij. ff. de his qui sunt sui vel ali. iur. † In tex. ibi.

a [per biennium nō soluerit.] dicit in emphyteuta[a] priuati requiritur triennium. vt in l. ij. j. de iure emphy. sed in simplici colono priuati qui conduxit ad plures annos si interuenit pactū de non expellendo, requiritur biennium. vt ff. loca. l. quæro. §. inter locatorem. sed si nullum pactum interuenit, statim potest expelli eo quod non soluit. vt in l. ædem. j. loca. quod Iaco. bu. & Bal. intelligunt quantum ad præsentem conditionem potest tamen purgare morā, & debet recuperare rem quod est notandū. & adde q̄ de iure canonico etiā post biennium pōt purgare infra modicū tēpus: q̄ de consuetudine interpretatur vna dies. vt in c. potuit. de loca. in tex. ibi. [repelli potest.] & sic non est ipso iure expulsus vel priuatus iure suo: sed ita demum si ecclesia vult. secundū Docto. per istum tex. & idem in emphyteuta priuati, si cessauit per

b triēnium nec sufficit declarare[b] quod ita vult. sed requiritur sententia priuatoria secūdùm Specu. in ti. de loca. §. nunc verò aliqua. & no. in l. ij. j. de iure emphy. alij tenent quòd sufficit declarare se velle. & dicunt q̄ declaratiōe facta pōt expelli propria authoritate. alij cōtra, q̄ etiam si nō requiratur sententia priuatoria, nō pōt propria authoritate expelli. sed requiritur iussus iudicis: ne detur materia litis & iurgij. vt notat per Cyn. in l. ij. in ij. & iij. q. infrà de iure emphy. arg. in l. non est singulis. de reg. iur. & ad de quid iuris in re quæ tenetur à fisco. ff. de iure fisci l. in fraudē. §. penul. Item pōt expelli etiam interueniente pacto de non expellendo. quia habet in se conditionem si ex parte sua facit q̄ debet vt d. §. inter locatorē. Sed qui si expresse dicatur etiā si rē deteriorauerit, vel pensionē non soluerit? quidā dicunt non valere

5 pactū, quia datur materia delinquēdi. Cy. determinat contrariū. in d. l. ij. in iij. q. per l. si quis in conscribendo. j. de pact. † In tex. ibi. [totius tēporis.] dic scilicet præteriti: non aūt futuri. vt not. gl. ś. e. aut. qui res quæ incipit, & sic. & si ecclesia sciens rem incidisse in commissum propter canonē nō solutum vel deterioratum, acciperet pēsionem pro tempore futuro: cēseretur remisisse pœnam expulsiōis. arg. ff. de lege commis. l. post diem. Secus si ignorāter. sed an hoc habeat locum in emphyteuta priuati, vt cadat à iure suo, & etiam soluat pēsionem præteriti temporis? Cy. in antiqua lec. plenè disputādo tenuit q̄ sic in eadem. l. in. iiij. q. secundùm Pe. per l. penulti. vbi videtur casus. ff. loca. Sed Guli. de cu. tenuit hic contrarium. quia priuatus debet esse altero contentus: vel pœna expulsionis, vel pensione præteriti tēporis. arg. in l. apud Celsum. § Labeo. de doli excep. & dicit esse speciale hic in ecclesia.

Nec ob. l. pe. ff. loc. quę loquitur in simplici conductore qui nō habebat ius in re. vnde propter eius expulsionem dominus nullā ius consequitur vltra quòd habeat. sed quā do expellit emphyteutam, consequitur ius vtile dominij quod ille habebat: quia cōsolidatur cum directo. ideo debet esse illa pœna cōtentus. nec ob. q̄ ista est pœna legalis, quæ pōt peti vnà cum principali. vt l. si pro fure. §. j. ff. de condi. fur. quia hoc est verum quando oritur ius ad pœnam ab ipso initio quo oritur ad rem. Secus si ex postfacto. vt l. metum. §. licet. cū ibi not. ff quod met. cau. Et de ista op. Gul. Cy. facit add. ad antiquā lec. in d. l. iiij. q. & videtur inclinare in istam sententiā in fi. tex. ibi. [nō repetiturus.] dic

6 hic est speciale in ecclesia. † sed in colono priuato, vel etiam emphyteuta qui expellitur, aliud est: quia potest repetere melioramenta. vt est casus in d. l. pe. ff. loca. q̄ est sing. illa tamē loquit in simplici colono. Sed pone cōcessit ecclesia in emphyteusim aliquam areā pro modica pensione, vt ibi ædificaretur ædificium, quod esset proprium ædificantis. & pro illo nihil solueret, ille postea nō soluit pensionem pro area. an redhibit ipsa area ad ecclesiā cum ædificio? videtur quod non: cum in illo non fuit pactum quod nihil pro eo solueretur. Breuiter cum tale ædificium cedat solo. & sic quo ad directum dominium sit ecclesiæ sicut dominium, & dominium areæ est illius ædificantis solum. & vtile dominium, sicut erat in area, determinat Bal. ipsum ædificium ad ecclesiam redire per l. obligationum ferè. §. placet. cum ibi not. ff. de acti. & obli. vel dic secundum eum. Et istud videtur æquius. quod ædificans possit ædificium remouere: nisi ecclesia offerat sibi iustam æstimationem. arg. in l. sed addes in §. si colonus. ff. loca. & vide quod not. per eundem in authē. excipitur j. de bo. quæ lib. & quod habetur in feudo seu vasallo in tit. hic finitur lex. c. j. §. si vasallus. in vsibus feu. In gl. magna ibi. [videtur q̄ sic.] hanc tenēt oēs per istā aut. q̄ generaliter loquitur. facit q̄ no. ff. de cōtra. emp. l. si res bona fide in glo. & Bal. allegat in aut. de nō alienandis. §. Itaque. vbi ponit de cēsu trium solidorum, & hoc etiam tenet Spec. in tit. de locato. §. nūc verò aliqua. in ver. ciij. & vide q̄ not. per gl. in l. cōi diuidūdo. in prin. ff. cō. di. & quod habetur in l. ea. §. Cato. de ver. obl. vbi propter nummum nō solutū de forte cōmittitur tota pœna. facit l. q̄diu. j. de distrac. pign. Qualiter aūt possit procedere ista cōcessio propter tam modicam pensionem. dixi in aut. si quas.

7 †VItimò Barto. quærit. quid si ecclesia cōsueuit concedere pro

c certa pēsione, & postea cōcessit pro minori, vt si cōsueuit cōcedere vsq; in tertiā generationē, & cōcessit in quartam. vel in masculos, & cōcessit in fœminas: & tenet in omnibus licet dubitan do. non valere concessionem. sed in contrarium quòd valeat, & restituatur. vt in c. j. de in integrum restitu. Solu. secundùm eum quando concessio est facta contra formam consuetam, non valet: vt dictum est. sed quando non est contra formam, tamen ecclesia reperiebat plus, & cedit secundùm formam consuetam,

d tunc restituebatur in integrum. vt in contrario. Bald. in authentica si quas. tenet vitiari concessionem quatenus fuit facta vltra formam solitam. & sic quo ad quartam generationem, vel quo ad fœminas: & valere vsque ad consuetam, puta tertiam, vel masculos: quia ista bene possunt separari. Et sic vtile per inutile, non vitiatur. Sed si facta esset concessio pro minori, posset retractari, nisi ille offerat iustam pensionem: argumen. in l. ij. j. de rescind. vendi. Et ista est melior opinio & æquior quam etiam Bar. amplexus fuisset, si cogitasset.

¶ Emphyteuta. Adde Docto. in ca. potuit. de loc. & diffusè per Iasonem. in. l. de iur. emph.

¶ Declarare. Circa hoc vide quæ ponit Alex. de Imo. in cons. vj. col. pen. & fi. in iij. vo. vbi dicit q̄ requiritur sniā Cur.

¶ Bart. Adde q̄ contra Bar. tenet Imo. in c. j. de feu. char. fin. & Ro. in l. j. §. si stipulāti ff. de verb. obli. vide Barb. in d. c. j. de feud. & Ro. in suo cōs. lxxj. & in proposito. adde Alexan. de Imo. consil. cxxv. colū. j. in v. volu. Cur.

Quis dicatur tyrannus?

3 *Quæ fiunt contra ecclesiam, videntur fieri contra Deum: & quæ relinquuntur vel donantur ecclesijs, videntur relinqui vel donari Deo.*

Donatio facta ecclesiæ, an valeat si non est aliquis præsens, qui recipiat pro ecclesia, & pro pauperibus?

LEX XV.

1 DEcernimus. †Omnia quæ facta sunt tempore Tyrannidis, superueniente iusto domino debent rescindi. hoc dicit. tota lex quod intellige de his quæ facta sunt per modum

a ¶Quis dicatur tyrãnus. Adde Alb.de roſar. ĩ auẽ. decernim⁹. C.de epiſc.& cler.& Gre.in mora.lib.x).

b ¶Scripturæ factæ. Adde Doct. in c.ſcripturã.de fi.iuſtr.

c ¶ Ad pias cauſas. Adde Spec.in titu.de inſtru.edi. in §. nunc verò.

d ¶Cõſanguineo. Adde Bald.in c.de priore.de appel. & in l.ſi heres.ff.de condic.ob cauſ.in c. fi. de ſepul. & Panor.in rub.extra de teſta.& Alex. de imo.in cõſil.cv.in iiij.volu.& vide etiã in propoſito. Io.and. in addi.Spec.in tit.de inſtru.edi. §. nũc verò aliqua.in addi. incip.ad iſtum. Franc. cur.

legis,vel priuilegij. Si verò per viam iuſtitiæ per eius officiales, tunc aut fundantur in legibus & priuilegijs prædictis.& idem, aut in iure cõmuni,vel ſtatutis loci.& tunc debẽt firma permanere.arg.in l.Barbarius. ff.de offi. præto. quia dicti officiales magis dicũtur vti iuriſdictione cohærẽte loco vel territorio, quàm data à tyranno qui nullã habet.de quibus vide plenè per Bar.in tracta.quem fecit in tyranno.& Bal. hic reaſſumpſit aliquaverba ipſius.†Et adde quod not.Arch.xxiij.q.v. c.rerũ.quis dicatur tyrannus[a], vel iuſtus dñs.ſi autẽ haberet ius, ſed propter delictũ fuiſſet illo priuatus, nõ diceretur fuiſſe tyrannus: & eius geſta firma remanerẽt.vt not.in l.iuſiurandũ quod ex conuentione.§.j.ff.de iureiur.& patet in Federico Imperatore qui fuit priuatus. vt in c.ad apoſtolicæ.de re iud.lib.vj.tamẽ remanſerũt eius ll. ſcilicet authen.caſſa.§. eo. & authen. Item nulla cõmunitas.j.titu.j. & authen.ſacramenta puberũ.j.ſi aduer. ven.

3 †Not.hic poſt prin.quod illa quæ fiunt contra eccleſiam:videntur fieri contra Deum. & eadem ratione quæ relinquuntur vel donãtur eccleſijs,videẽt relinqui vel donari deo.q⁹ facit cõtra gl. q̃ eſt j.l.proxi.q̃ vult q⁹ non valeat donatio niſi ſit aliquis p̃ſens q recipiat pro eccleſia,vel pro pauperibus. Sed certè præſens eſt Deus:qui vbiq⁹ eſt.& cui videtur donari Ideo multi non tenent illam glo.in donatione facta ad piam cauſam. Item not.de iſto verbo tyranno.de quo etiam j.de diuer.reſcri.l. pen. circa fi. & l.Fulcinius.§.quid ſit latitare.ff.qui.ex cau.in poſ.eatur.

captiuorũ valet donatio cuiuſcũque maximæ ſummæ ſine inſinuatiõe propter hoc dicunt quidam hodieper illam.l.eodem modo valere donationem factam eccleſiæ vel pijs locis cuiuſcunq; ſummæ.& hanc opinionem tenet hic Bar.& Ioan. and.in addi. Specu.de inſtrumẽ.edi.§.porrò.in addi.quæ incipit illa l.ſed bal. tenet cõtrarium quod aliud quãdo in redemptione captiuorum de quibus eſt maius periculum quòd ibi nõ moriantur.argumẽ. in l.proxi.circa fi.Et aliud in his, quæ donantur eccleſijs in quibus ceſſat iſta ratio periculi,quia eccleſiæ ſolent abũdare in bonis.Et iſta magis placet.& ita videtur de mente illius.l.in fi.dum dicit in alijs aũt &c.quaſi dicat præter quàm in caſibus.§. expreſ
2 ſis.†Not.in ver.[actis.]& in verſi.[actorum].quod ſcripturæ fa
b ctæ[b] coram iudice vel magiſtratu etiam per modum voluntariæ iuriſdictionis dicuntur acta.& ſic debet omnibus fieri copia ipſarum.vt ſunt emãcipationes,& adoptiones, & creationes tutorũ vel curatorum:in quibus requiritur authoritas magiſtratus. de
3 quo vide quod no.Inn.in c.j.de proba.† Item no. quæ dicantur
c donationes factæ ad pias cauſas.[c] quia illæ quæ fiunt pijs locis, vel pauperibus. Idem in redemptione captiuorum.vt d.l.ſi quis pro redemptione.& dicit Bal.nõ ſolum ab hoſtibus,ſed à latrunculis,ſed etiam ſi ſunt in carceribus communis,pro maleficio.&
4 allegat quãdam gl.decreti quod no.†Hic eſt vna gl.ſi.quæ ſemper allegatur in pluribus primò in prin.iũcto fine huius l. quod lex vel ſtatutum fauorabile extenditur ad alios caſus ſimiles,etiã ſi in eis dicatur quòd nõ fiat extẽſio ad alios caſus.quia debet intelligi:ſcilicet diſſimiles.quod perpetuò tene mẽti. Et vide pro declaratione huius l.qualiter debet intelligi quod notat Bart. in l.ſi conſtãte.ſol.matrimonio.in j.q.prin.q.vltima.facit ff. de edẽ. l.argẽtarius.in prin.verſicu.ad ſimilem.dicitur autem caſus ſimilis ſecundum Bald.quando in eo eſt eadem ratio, vel maior vt ff.de excu.tut.l.non ſolum.§.qui pupillum. Item allegatur iſta
5 gloſ.poſt prin.†quod ſi quis donat vel legat alicui diuiti conſan
d guineo,[d] vel extraneo.qui non indiget eleemoſyna.licet dicat ſe relinquere amore Dei,nõ dicitur relictum ad piam cauſam: nec habet priuilegia piæ cauſæ,quia non ſtatur talibus verbis,poſitq̃ conditio perſonæ nõ patitur.argu.in l.ſi fortè.ff.de caſtren.pecu. quia videntur dicere in fraudem:vt l.qui teſtamentum.ff.de proba.& per hoc diceretur quod ſi pater donat filio in poteſtate: licet dicat ſe donare pro benemeritis & ſeruitijs. niſi de illis appareat, non dicitur donatio facta propter merita. & ſic tanquàm extraneo. ſed tanquàm filio. quoniam filiatio cenſetur fuiſſe cauſa donandi:& non merita. ideo non valet à principio: ſed indiget confirmatione per mortem.& ſic poſſet à patre reuocari. quod non eſſet ſi à principio valuiſſet. vt not. in l. ſi donatione.j.de colla.Sed ſi talis perſona cui relinquitur vel donatur eſſet pauper, tunc aut relictum vel donatio eſt magnæ quantitatis; & ſimiliter non videtur fieri cauſa pietatis, aut modicæ quantitatis.& tunc ſecus per l.cum hi.§.ſi in annos.ff.de tranſac. & l.ſi cui.de annu.lega.& vide in addi.Specu.de inſtrumẽ. edi. §.nunc verò aliqua.in addi.quæ incipit ad iſtum fi.& Barto.in l.
6 j.ſ.eodem.in ij.q. principali. †Vltimò allegatur gloſſ. in vltima q.quod valet donatio etiam facta ad piam cauſam nemine recipiente pro donatario: quia cùm donatio ſit contractus, requirit conſenſum donantis & donatarij.vt in.l.j.ff. de pact. & hic non adeſt niſi donantis.& ſic etiam ſi mille teſtes eſſent p̃ſentes, non ſufficerent: niſi aliquis ipſorum nomine donatarij recipiat. & tunc ſecuta ratihabitione perficitur. iuxta nota.in l. ſi ego.ff. de nego.geſtis. & vidi in ciuitate iſta iſtum caſum:quia in inſtrumento continebatur quòd talis donauit tali, & non dicebat præſenti & recipienti, nec de eius præſentia apparebat. ego dicebam quòd donatio non valebat per iſtam gloſſ.quia poſtquàm non apparebat de præſentia: non præſumebatur fuiſſe præſens, ſed abiens. cum iſtud conſiſtat in facto: & facta non præſumuntur.vt not.in l.quæcũque.§.j.de publicia. & per conſequens non potuit fieri non interueniente nuntio,vel epiſtola: quæ requiruntur vbicunque contractus geritur inter abſentes vt dicit gloſſ. ſingularis in l. conſenſu. de actio. & oblig.alij dicebãt quod valebat, quia præſumebatur præſentia per gloſſ. quæ eſt in l. j.j. de inuti.ſtipu. ſed reſpondebant quod loquitur quãdo inſtrumẽtum facit mẽtionem de actu qui nõ poteſt fieri niſi inter præſentes.vt ſi dicat q⁹ Titius fuit ſtipulatus,niſi enim dicat quòd fuerint præſentes:notarius diceret falſum:

a ☞ *Scripturæ factæ coram iudice uel magiſtratu,etiam per modum voluntariæ iuriſdictionis,dicuntur acta.& debet omnibus fieri copia ipſarum.*

3 *Quæ dicantur donationes factæ ad pias cauſas?*

4 *Lex uel ſtatutum fauorabile extenditur ad caſum ſimilem, etiam ſi in eis dicatur quòd non fiat extenſio ad alios caſus.quia debet intelligi ad diſſimiles.*
Caſus finalis dicitur quando in eo eſt eadem uel maior ratio.

5 *Si quis donat,uel legat alicui diuiti conſanguineo,uel extraneo,qui non indiget eleemoſyna.licet dicat ſe relinquere amore Dei: non dicitur relictum ad piam cauſam,nec habet priuilegia piæ cauſæ,& quid ſi relinquitur uel donatur pauperi?*
Si pater donat filio in poteſtate,licet dicat ſe donare pro benemeritis & ſeruitijs: niſi de illis appareat,non dicitur donatio facta propter benemerita.

6 *Donatio facta ad piam cauſam nemine recipiente pro donatario,an ualeat?*

7 *Donatio poteſt fieri inter abſentes,per nuntium,uel epiſtolam.*

8 *Pax quòd non poſſit fieri inter abſentes,uel abſenti nemine recipiente pro ipſo.*

9 *Quid in ceſſione actionum?*
Quilibet poteſt ſtipulari pauperibus abſentibus,& uerbis in eos directis.

LEX XVI.

1 ILlud. †Donatio facta eccleſiæ vel pijs locis, vel miſerabilibus perſonis, vel ciuitati, vſq; ad quingentos aureos,non indiget inſinuatione.h.d. præmitte quod propter fraudes quæ committebãtur olim. quia quidam faciebant ſecretè donationem bonorum ſuorum alicui conſanguineo, & amico.& poſtea contrahebat cum alijs. deinde poſt mortem cum creditores vellent capere bona,donatarij dicebant ad ſe pertinere ratione donationis factæ ante quã cum illis cõtraheretur.Ideo fuit prouiſum quod ſi donatio trãſcendebat cc.aureos, deberet fieri publicè coram magiſtratu ad hoc deputato.& ibi confici publica ſcriptura.ad hoc vt volentes cum alio contrahere,poſſent videre vtrum ille habeat bona ſufficientia,vel nõ. quia notarius qui conficit acta tenetur cuilibet oſtendere cum opus fuerit.vt j.de eden.l.ij. & hoc habetur in l. donatio,ſiue.j.de dona.poſteà fuit ſtatutum q⁹ de ccc. aureis. vt in l.ſancimus.eod.titul. & quod ſi fiebat ad piam cauſam, poſſet fieri vſq; ad quingentos aureos ſine tali inſinuatione. vt ibi. & in iſta l. & quatenus tranſcenderet,non valeret. poſtea fuit ſtatutum generaliter quo ad omnes quod poſſet fieri vſq; ad quingentos aureos ſine inſinuatione: vt l. ſi quis pro redemptione. & §.fin.j.de dona.& ſic illud quod fuerat conceſſum eccleſijs & pijs locis in priuilegium,redactum eſt ad ius commune:nõ ſunt ergo eccleſiæ melioris conditionis quàm alij in hoc. Sed contrà de dicta l.ſi quis pro redemptione. in prin. vbi pro redemptione

sum. vt l. prima in princip. de verborum obligationib. Sed † donatio potest fieri inter absentes dummodo interueniat nuntius, vel epistola. & posito quòd non interueniat, licet donatio sit nulla, notarius tamen non dicit falsum: & pro ista fuit consultum. & facit in argu. ista glo. † quòd pax non possit fieri inter absentes, vel absente inimine recipiente pro ipso. vide Bal. in l. ij. ante fin. infrà de lib. & eorum lib. & quod not. Bartol. in l. Labeo. ff. de pactis
5 † Quid autem in cessione actionum? vide Cal. in l. per diuersas. j. mo. in xiiij. q. Cætera circa istam gl. an dicat verũ in casu in quo loquitur. vide hic per Docto. & tetigi in l. præcedenti. & in ista l. Gul. de Cu. tractat de materia insinua. donatiõis. de qua per Bar. in l. Modestinus. ff. de dona. & in addi. Spec. de instru. edi. §. fi. & dicit hic Bal. quòd quilibet potest stipulari pauperibus absentibus, & verbis in eos directis per gl. quæ est j. q. vij. c. quoties coram dis oculus. & tene menti ista: quia sunt multum utilia.

1 ☞ Casus quo res quæ non est in alicuius dominio, ut est res sacra, uendicatur.
Omnes actiones quæ dantur in rem, & contra quemlibet possess. possunt dici uendicationes.
Ciuitas uendicat ciuem suum ratione superioritatis, quam habet in eum.
2 Episcopus potest agere non solum pro bonis Episcopatus, sed etiam pro bonis cuiuslibet ecclesiæ sibi subditæ: licet illæ habeant specialem rectorem: qui tamen præfertur episcopo.
Sacristæ quorum custodiæ sunt res commissæ possunt agere pro earum recuperatione, assentibus alijs: implorando officium iudicis idem in alijs: quibus commissa sit custodia rei.
4 Actio in factum quando competat? & quòd sit triplex, una specialis, alia generalis, & alia generalissima.
5 Animæ hominum seu uita hominum debent præferri quibuscunque rebus.
Res subiectæ restitutioni possunt alienari pro saluanda uita grauati, uel pro redimendo eum à carceribus, uel tempore famis, sicut in causam dotis, & quid in rebus ecclesiæ?
6 Lex noua potest extendi ad præterita pendentia, quando hoc in ea expresse cauetur, & quid in pertinentibus ad ordinem iudicij?

LEX XVII.

1 SAncimus nemini. † Nota. istam l. contra illos qui recipiunt pignori calices, vel cruces ecclesiarũ. vt perdant pecuniã & illa restituant: quia postquam semel sunt dedicata diuino cultui, non debent redire ad humanũ. q̃ intelligit Inno. etiam ex pacto apposito in contractu. vt ipse no. in c. verum. de foro cõpetent. † Item no. casum in quo res quæ non est in alicuius dominio, vt est res sacra, vendicatur. nã vendicatio cõpetit nõ solum ratione dominij: sed ratione iuris realis. omnes enim actiones q̃ dantur in rem & contra quemlibet possess. possunt dici vendicationes. vt in l. si fundus. §. in vendicatione. ff. de pig. sic & ciuitas vendicat ciuem suũ ratione superioritatis quã habet in eũ. vt l. j. §. per hanc. cum ibi not. ff. de rei vend. † Item not. tertiò in versic. [episcopos.] cum glos. quod Episcopus potest agere non solum pro bonis episcopatus, sed etiam pro bonis cuiuslibet ecclesiæ sibi subditæ: licet illæ habeant specialem rectorem: ille tamen rector præferetur episcopo. vt not. in c. cum deputati. de iudic. per Inno. & adde c. cum dilectus. de succes. ab intest. & de religios. do. cum venerabilis. & de rescrip. c. transmissa. Item no. in ver. [cu fuer.] bonum text. quod Sacristæ quorum custodiæ sunt res commissæ, possunt agere pro recuperatione ipsarum alijs cessantibus, intellige implorando officium iudicis: non per actionem. vt in l. non tantum. ff. de peti. hære. & idem videtur in quocunq; alio cui sit commissa custodia rei. ar. j. si per vim vel alio modo. l. j. & ff. si cer. pet. l. cum filius. & de lib. causa. l. igitur. §. si opera.
4 † Item not. quod ad hoc semper allegatur ista. l. de actio. in factum generali. quæ competit ex varijs figuris causarum. nec alibi melius habetur quàm hic. nam datur vbicunq; æquum est actionem dari, & non apparet aliquam specialem actionem proditam. vt contingit hic quando vasa sunt conflata. quia non datur vendicatio: sed actio in factum ad æstimationem quæ cõcurrit cum certi condictione generali: vt hic patet dum dicit [per cõdictionem.] de ista etiam loquitur. l. fin. j. de peti. hære. & de iure deli. l. fi. §. licentia. & ista actio in factum est triplex. vna specialis quæ competit vbi cessant verba. l. & tamen est eadem mens & ratio legis, vt est illa quæ competit loco actionis legis Aquiliæ, quando cessant eius verba. quòd dic. vt j. ad l. Aquil. l. de pecoribus. Item alia generalis. quæ competit loco omnium interdictorum. vt insti. de interdic. §. pe. Item generalissima. de qua hic. quę interdum concurrit cum actione præscrip. a. verb. vt quando competit ratione alicuius contractus in quo verba interuenerunt, & dubitatur quis contractus sit, vel quæ specialis actio detur. vt in l. quoties. & ibi plenè not. ff. de præscrip. verb. aliquando datur ex dispositione legali propter æquitatem. non ratione verborum. & tunc loquitur hic. nec tũc datur actio
5 præscrip. verb. † Item not. circa fi. illud ad quod allegatur quod animæ hominum. id est vita hominum debet præferri quibuscũque rebus. vnde pro saluando vitam alicuius res quantũcunque prohibitæ alienari, poterunt. & sic est arg. quod res subiectæ restitutioni sicut possunt alienari in causam dotis. & ita pro saluanda vita grauati, vel pro redimendo ipsum à carceribus, vel tempore famis. de hoc no. in authentica, res quæ. j. communia deleg. & res
6 ecclesiæ etiam immobiles possunt ex iusta causa. pietatis aliena ri. vt no. xij. q. ij. in glo. summæ. † Vltimò no. in fin. quod lex noua potest extendi ad præterita pendentia: quando hoc in ea expræssè cauetur sic in l. proxi. in fi. & in l. fi. in fi. Sed hoc dicit Bart. verum in l. imperiali. secus dicit in statutis & reformationibus ciuitatum per tex. in auth. in medio litis nõ fieri sacras iussiones. in prin. & ipse no. in l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. Sed Bal. dicit hoc verum in pertinentibus ad decisionem causæ. Sed si pertinent ad ordinẽ, iudicij bene trahit ad p̃terita pendẽtia super lite futura. & ita dicit se consuluisse. pro hoc allego tex. licet ipse nõ alleget in l. fi. §. penul. j. de iura. calum.

3 ☞ Quando contra te allegatur aliqua lex quæ loquatur in ecclesia, si non occurrit alia congrua responsio: potes dicere speciale est in ecclesia.

LEX XVIII.

1 SAncimus res. † Not. hic arg. si sit statutũ q̃ de rebus quæ perueniunt ad aliquem ex causa lucratiua, puta donationis, vel vltimæ voluntatis, soluatur certa gabella maior quàm de alijs contractibus, vt est Bononiæ. non comprehenduntur ecclesiæ vel pia loca: posita etiam quòd de alijs contractibus ecclesię
2 soluerent gabellam. † Item not. arg. in fi. quando contra te allegatur aliqua l. quæ loquatur in ecclesia, si non occurrit alia cõgrua responsio, potes dicere speciale est in ecclesia: propter rationem quæ hic ponitur in tex.

2 ☞ Fideicommissum uniuersale dicitur hæreditas, & fideicommissarius hæres.
3 Verbum relinquo an importet institutionem directam. & numero. 10.
4 In fideicõmisso relicto ad pia cãm ecclesijs, uel pijs locis, seu pauperibus, non requiritur restitutio uerbalis ut transferantur iura hæreditaria, & an requiratur addatio hæredis?
Omnia priuilegia quæ dantur ecclesiæ, dantur etiam pauperibus.
An ualeat donatio facta in redemptionem captiuorum, si aliquis non recipiat nomine eorum absentium?
5 Si aliquis se absentauit à patria, & ignoratur an uiuat: quousque aliqua indicia sint de morte, præsumitur uiuere usque ad ætatem centum annorum: nisi probetur contrarium.
6 Statutum disponens bona immobilia non posse alienari in ecclesias: uel pia loca, an ualeat & si disponat quod non possint alie. in non subdi. an comprehendat ecclesias?
7 Contra ciuitatem uel fiscum quanto tempore præscribatur? & numero. 8.
8 Quid in fisco ecclesiæ?
9 Licet in aliquibus casibus reperiatur dominium acquiri sine apprehensione possessionis, uel sine traditione, quòd tamen etiam in eis casibus non possit possessio acquiri sine apprehensione corporali.
Potest fieri statutum quòd possessio quæ erat apud defunctum continuetur in hæredem ipso iure, absque corporali apprehensione.
Possess. translata per modum fictum dicitur uera possessio.
10 Si ille qui uendidit uni, iterũ uendat eandem rem alteri: an uterq; emptor habebit dñium.

LEX XIX.

1 VT inter diuiuum. † Ecclesiæ pia loca, & miserabiles psonæ, & etiã ciuitates, habẽt priuilegiũ circa p̃scriptionẽ: vt contra eas nõ p̃scribat minori ipatio. c. annorũ. in relictis inultima uolũtate, donatis & vẽditis, ac etiã circa dñij acqsitionẽ in casibus p̃dictis vt acqrat ipso iure ex solo cõtractu sine traditiõe, ac etiã tacita hypothecavt eã habeãt in dictis casibus. hoc. d. Et inquantũ loquitur de relictis in vltima voluntate, non est nisi in vno specialitas, scilicet circa præscriptionem, non autem circa acquisitionem dominij, vel tacitam hypothecam: quoniã illas habẽt etiã alij pro rebus legatis, & per fideicõmissum relictis. vt ĩ l. j. j. cõia de lega. Sed inquantũ loquit de donatis aut vẽditis: tũc in illis habẽt tria priuilegia scilicet tã circa præscriptionẽ, quã circa

a ¶Verbum relinquo. Adde tex.in l.ſi.ff.de tab.exhi.glo. in aut. de hære. & fal.in §.ſi verò.Doc. in c.Raynutius.de teſta.

b ¶Omnia priuilegia. Adde Bal.in l. pe. in §.cũ autẽ.in vltt. col. C.ad Turpil.Limita hoc eſſe verùm in re quæ ſit veri dñĩ eccleſiæ ſecus ſi res ſit quaſi dominĩ eccleſiæ.

c ¶Vitæ hominũ tempus. Adde Inno.in c. veniẽs.de fil.presby. Io.de anna. in rubri. de delictis puero.

d ¶Ad ætatẽ centũ annorũ. An elapſis centũ annis præſumatur mortuus.vide per Sa li.hic.& per gl. Bar. & Doc.in l.ĩj. in §. ſi dubitetur. ff. quẽad. teſta.aperi.

e ¶Contra libertatem eccleſiaſticam. Adde tex.in c. ĩj. de verbo. ſigni.lib.vj.Bal.in l. cunctos populos. C. de ſumma trin. Abb. conſi.lxxxiiij. incip. præſens dubium.

dominĩj acquiſitionẽ & hypothecam.quoniam illis nõ acquiritur dominium ex ſolo contractu: ſed requiritur traditio. ff. de rei ven.l.ſi ager.& j.de rei ven.l.pe. & de pac. l.traditionibus.nec etiam regulariter habẽt alĩj tacitã hypothecam: ſed dũtaxat in certis caſibus.de quibus in tit.in qui.cau. hyp. tab.contra.ff.& C.Extra caſus verò de quibus hic iſtæ perſonæ non habent iſta priuilegia.Et diuide. qa primò ponit procœmiũ. & etiam ſtatutum obſcurum.circa tempus præſcriptionis.vſq; ibi. [& nobis.] Secundò illud declarat ponendo ſpatiũ centum annorũ. vſq; ibi. [liue.] Tertiò concludit in præmiſsis. & etiam addit duo alia priuilegia de acquiſitione dominĩ, dãdo eis rei vendicationem. & circa tacitam hypothecam veniens ad caſum.†In tex.ibi.[aliquã reliquerit hæreditatem.] ſubaudi directò: inſtituẽdo: vt differat ab eo quod j.ſubĳcit à fideicommiſſo: nam etiam fideicommiſſum vniuerſale dicitur hæreditas, & fideicommiſſarius hæres. vt in l.ſi filiusfa.§. ſed ſi filio.ff. quod cum eo. & ſic nota hic diligenter quod verbum,relinquo adaptatur ad inſtitutionem directã. vt etiam apparet ante ſi. Si ergo aliquis dicat relinquo bona mea tali, videtur ipſum directò inſtituere hæredem.& ſic propria authoritate poteſt capere bona.ſed ſi importaret fideicommiſſum vniuerſale, tunc venientes ab inteſtato ſuccederẽt directò.& ille haberet petere ab eis reſtitutionem: & ante factam reſtitutionem verbalem non poſſet propria authoritate capere. & venientes ab inteſtato detraherent quartam Trebellianicam:quæ non detrahitur de directa inſtitutione.vt j. tit.j.l.ſi quis ad declinandam.†Sed an hoc ſit verum,q verbum relinquo importet inſtitutionem directam?vide per glo.& Docto.in l.his verbis.in prin.ff.de hæred.inſtituen. quia ſi non erat alius inſtitutus,importat inſtitutionem. aliàs importat fideicommiſſum.niſi qualitas perſonæ contrarium ſuadeat.vt ſi relinquere tur filio ſuo pro legitima:nam tunc debet relinquí iure inſtitutionis,ad hoc vt teſtamentum valeat. nam ſi relinquit ſibi certã quotam,videtur relinquere iure inſtitutiõis.ad quod vide quod notat Bald.in l.humanitatis.j.de impub.& ali.ſubſti. Si verò res ſingulares,ſecus. & ſic non valeret teſtamentum,niſi diceret relinquo pro legitima.per ea quæ not.per Bart.in authen. vnde ſi parens.j.de inoffi.teſtamen. †In tex.ibi. [vel fideicommiſſum] ſubaudi particulare vel vniuerſale ex iſto text.coniuncto ſi. vbi habetur q dominium acquiritur ſine traditione.Bar.diſputando in quæſtione quę incipit.Titius filium.determinauit notabiliter valde q in fideicommiſſo relicto ad piam cauſam, eccleſijs, & pijs locis,vel pauperibus,non requiratur reſtitutio verbalis: de qua loquitur titu. ad Trebel. quantum ad hoc vt transferantur iura hæreditaria actiuè & paſsiuè.imò ſtatim impleta conditione fideicommiſsi. & eo purificato transferuntur omnia iura. & hoc eſt quotidianum.quia teſtatores morientibus filijs ſine liberis relinquunt omnia bona pauperibus. Certè ſi filĩ decedunt relictis extraneis hæredibus,executores teſtamenti, vel Epiſcopus,qui eſt executor legalis.vt j.ti.j.l.nulli. nõ habent neceſſe petere ab illo hærede extraneo reſtitutionem fieri.Sed poſſunt capere propria authoritate, ac ſi eſſet facta.& mouere actionẽ contra hæreditarios debitores,vel poſſeſſores rerum.q perpetuò tenementi.& licet Bal.hic nitatur probare cõtrarium. plus placet determinatio Bart.nam etiam ſecundùm Bal. tale fideicommiſſum non requirit additionem hæreditatis,& cõſtat quod idem tribuit reſtitutio verbalis,fideicommiſſario vniuerſali,q tribuit additio,hæredi directo. Sed ſi in directo hærede non requiritur additio,ergo nec in fideicommiſ.requiritur reſtitutio. Bald.tamen ſe mouet per l.omnibus.ff.ad Treb. vbi in fideicommiſ. relicto ciuitati requiritur reſtitutio.& hic æquiparãtur ciuitas,& pia cauſa.Sed dic quod iure illo non erat introductũ priuilegiũ.de quo hic.vnde poſſet dici idem in ciuitate hodie per hanc legẽ.In tex. ibi,[ſed & ſi in redemptionem captiuorum.]dic idem ſi paupe-

b ribus in genere,quia omnia priuilegia[b] quæ dantur eccleſijs:dantur etiam pauperibus.vt in authentica.de eccle.titulo.& per Bal. j.ad Trebel.l.ſancimus.ad fin.& not.iſtum text.contra gloſſ.quę eſt in l.illud.§.eodem dum hic dicit donatæ.quòd valet donatio facta in redemptione captiuorum:licet tamen illi non ſint p̃ſentes.Sed poteſt reſponderi per text.dum dicit legitimo modo. qđ intelligitur quando aliquis eſt præſens,qui recipit nomine abſen
5 tium.† In tex.ibi.[longiſsimum vitę hominum tempus.][c] dic iſte
c text.ſemper allegatur.& per ipſum dicitur quòd ſi aliquis ſe abſentauit à patria,& ignoratur an viuat vel mortuus ſit, quouſcq; aliqua indicia ſint de morte præſumitur,viuere,quouſcq; peruenerit ad ætatẽ.c.annorũ.[d] & ille qui dicit eum mortuũ,habet ne-
6 ceſſe probare.de hoc vide per Bar.in l.ij.ff.quẽad.te.ape. †Vltimò per iſtum textum circa fin.dicit Bar.fuiſſe determinatũ per Oldra.in publica diſputatione.quòd ſi ſtatutũ dicat bona immobilia non poſſe alienari in eccleſias,vel pia loca,tale ſtatutum nõ valet:ſed dicitur eſſe contra libertatem eccleſiaſticam.quia contra priuilegium conceſſum eccleſijs per hanc l. Certè iſta l.non concedit priuilegium eccleſijs quod poſsint emere,vel donationem recipere.hoc eĩm competit eis de iure cõi:ſicut & in alijs:qa non debent eſſe deterioris cõditionis.Sed bene cõcedit eis priuilegiũ q ex ſolo tit.tranſferat in eas dominiũ. Iſtud aũt ſtatutũ aufert eccleſijs ius cõe nõ autem priuilegium vnde tenendo opin.
e Innoc.q dicat contra libertatem eccleſiaſticam,[e] niſi quando auferret priuilegiũ,iſtud ſtatutum nõ diceretur cõtra libertatem eccleſiaſticam:ſed tenendo aliam opinionem:de qua dixi in authẽtica caſſa.ſecus.Et per iſtum modum defendo Bar.Sed ſi tale ſtatutum nõ faceret expreſſam mentionẽ de eccleſijs.ſed ſolũ diceret quòd non poſſunt alienari in non ſubditos.tunc nõ comprehenderentur eccleſiæ vt not.per Ioan.and.in c.j.de immu.eccle. lib.vj.ſecus in l.imperiali generaliter loquente.quia comprehendit eccleſias.vt l.ſi.j.de exac.tribu.lib.x.& ibi per Bar.Itẽ iſta l.loquitur quando vẽdens vel donãs erat dominus,vt tranſferat dominiũ,quid ſi nõ erat dñs,an ex ſolo cõtractu trãſferat vſucapiẽ
7 di cõditio?vide in Spe.de loca.§.nũc verò ¶liqua.ver.lviij.†Pro declaratione gl.q̃ eſt ſuper verbo[cẽtũ.] & ad ſoluendũ omnia cõtraria gl.op.q cõtra ciuitatem nõ præſcribatur minori ſpacio c.annorũ.quia video q cõtra fiſcũ interdũ præſcribitur quadriẽnio.vt in l.intra quatuor.ff.de diuer.& tẽp.præſcri. Aliquãdo ſpatio xx.anno.vt in l.in omnibus.eo.tit. Aliquando ſpatio xxx.annorũ ſine titu.& bonafide.vt in l.ſicut.& l.omnes.j.de p̃ſcri.xxx. anno.vel longo.tẽpo.cum titu.& bona fid.vt in l.ſi.j. de præſcri. long.temp.& fiſcus eſt magis priuilegiatus quã ciuitas particularis.vt ff.ad muni.l.non debere propter hoc gl.dat multas ſolutiones.Sed aduerte quantum ad fiſcum aut loquimur de iure acquiſito fiſco perdendo.& in illo fiſcus vtitur iure priuati:vt præſcribatur cõtra ipſum aliquando longiſsimo:aliqñ longo tẽpore vt§.dictum eſt. Interdum quærimus de iure nondum quæſito, vel incorporato fiſco vt ſi aliqua bona ſunt fiſco delata:vel ratione delicti alicuius,vel quia deceſsit ſine hærede,& ſic ſunt bona vacantia:vel ex alijs cauſis,de quibus habetur in l.j.ff.de iu.fiſ.tamen fiſcus vel eius officiales nondùm acceperunt poſſeſsionem bonorum.Et tunc ſi talia bona ſic delata ipſo iure fuerunt fiſco denunciata,tunc ſi poſteanegligit per quadriennium capere poſſeſsionem,præſcribitur cõtra fiſcum.vt d.l.intra quatuor.& j.de quadri.præſcri.l.j.& ij.Si verò non erant adhuc denuntiata tunc præſcribitur contra fiſcum xx.annis.vt in l.omnibus.de diuer.& temp.præſcrip.allega.hic in gloſſ.pro contraria.niſi præſcribens haberet titu.& bonam fidem. quia tunc præſcriberet x.annis inter præſentes.ſicut contra priuatum.& prædicta in fiſco imperiali,vel temporali. †Sed in fiſco eccleſiæ diſtinguitur.aut inter
§ romanam eccleſiam, & requirũtur.c. anni etiam in talibus nondum incorporatis. aut in alia eccleſia. & ſufficiunt xl.vt eſt hodie caſus. in c.ij.de præſcrip.libro.vj. In ciuitatibus verò particularibus quæ non habent iura fiſcalia,in tribus caſibus,de quibus hic non præſcribitur minori ſpatio. c. annorum. & ſic ſunt melioris conditionis quam fiſcus in hoc: quia in alijs fiſcus eſt melioris, vt hic in prima ſolu.gloſſ.Extra iſtos caſus contra ciuitates præſcribitur; ſicut contra priuatos.quia inſtar priuatorum obtinent.vt in l.eum qui vectigal.de verborum ſignifi. & idem dicunt Docto.in caſtris ſubiectis ciuitati.quaſi ſint mẽbra eius. vt l.qui ex vico.ff.ad munici.licet glo.ſentiat cõtrarium in l. ſi finita

nita.§.si de vectigalibus.de damno infecto. Aliquandoverò etiã contra priuatos nunquam præscribitur.s.in facultate vtendi rebus adversum publicum destinatis.puta via publica,vel platea.nã etiam si per c.annos quis non iret,non perderet facultatem eundi.vt in l.via publica.ff.de via publica.& in fi.huius glos.quia illa via non est in patrimonio publico,sed in publico vsu.& ea q̃ supra dicti locum habent in his quæ sunt in patrimonio. In glos. quæ incipit [vtilem.] dic imò potest dici directum dominium: quia directum dominium est acquisitum:licet ex priuilegio huius legis secundum Bald. In glos.ibi.[soluto pretio.]dic hæc vera.nam ante pretium solutum obstat ecclesiæ exceptio.vt l.Iulia nam.§.offerri.ff.de acti.emp.& vbicunque obstat exceptio habẽ ti actus,ibi dominium non transfertur ipso iure: etiam vbi aliàs transferretur,si exceptio non obstaret. vt in l. Sempronius attalus.ff.de viufru.leg.secundùm Bald.†In ead.glos.prima.ibi, [respõdeo non.] nota.istam glossam.quia licet in aliquibus casibus reperiatur dominium acquiri sine apprehensione possessionis: vel sine traditione.vt patet in hærede adeunte.tamen nunquàm reperitur etiam in dictis casibus possessio acquiri,sine apprehensione corporali.& hoc etiam vult glos.clarius.in l.cum duobus. §.Item respondit.ff.pro socio.Ratio verò sumitur ex.l.j.§. Sceuola.ff.si quis te.liber.esse ius.fu. posset tamen hoc induci per consuetudinem.vt c.ex literis.de consue.vel propter statutum.vnde in pluribus locis vidi statuta quòd possessio quæ erat apud defunctum ipso iure continuatur in hæredem absque corporali apprehensione.& vide per Cyn.in l.ea lege.post princip.j. de condi.ob causam.†In ea glos.ibi. [prælata vtili actioni directæ.] &c. ista ratio est falsa . quia præsupponit quod vterque emptor habeat dominium,primus vtile:secundus directum.quòd nõ est verum.imò primus habet directum,licet translatum præter iuris regulas,scilicet sine traditione.nam possessio translata p modum actus,dicitur vera possessio.Et hoc præsuppositio secundus emptor nullum dominium potest habere.quia venditor nullum habebat:cum ipsum transtulisset in primum emptorem ex solo contractu.Vltimò ad id quod dixi in primo notabili de verbo relinquo.vide bonam glos.in authenti.de hæredi.& fal.quæ incipit no.verbum.

1 *Præscriptio lecem uel uigenti annorum quando & contra quem,& in quibus actionibus currat*

2 *Quid in præscriptione triginta annorum?*

3 *Præscriptio xxx.anno.est merè odiosa:& sic restringenda,sed usucapio est merè favorabilis,& quid de præscriptione x.uel xx.ann.*

4 *Romana ecclesia est illa cui præest Papa immediatè, & cuius ipse est specialis Episcopus.*

Ecclesia Lateranensis quæ dicitur sancti Saluatoris,fuit prima ecclesia totius orbis,& multa habet priuilegia.

5 *Priuilegiatus quando concurrit cum priuilegiato:priuilegia confunduntur,& habentur ambo pro non priuilegiatis, & quid si unus tractat de damno uitando, alter de lucro.*

Ecclesia quanto tempore præscribat contra alteram?

6 *Quando tempore præscribat contra priuatum?*

7 *Per identitatem uel maioritatem rationis non debet induci legum correctio. & quid in correctoribus,& quid si in ipsa lege exprimatur ratio motiua ipsius.*

8 *Concederetur alicui ecclesiæ quod contra eam non præscribatur nisi centum annis,an hoc talis concessio ualeat: licet in ea non contineatur clausula non obstante quacunque alia lege?*

9 *An talis concessio,quod nulla possit obijci præscriptio?*

10 *Contra præscriptiones quæ currunt contra ecclesiam,uel ciuitatem, an poterit ecclesia uel ciuitas restitui in integrum?*

11 *Ecclesiæ succedit ei contra quem cœperat currere præscriptio x.uel xx.uel xxx.annorum,tunc pro tempore præterito ecclesia utetur iure priuati sed pro futuro utetur priuilegio suo.*

AVTHENTICA.

1 QVas actiones. †Ista aut.tria facit.nam primò declarat quæ præscriptio curat contra priuatos in actionibus,de quibus in fi.l. præce.scilicet in personali & in reali rei ven.& hypotheca ria.vsque ibi,eæ si loco.Secundò corrigit legem codicis in eo q̃ dixerat cõtra ecclesias & pia loca non currere minorem præscri. c.annorũ.Et reducit eam ad annos.xl.Tertiò cõfirmat eam in sola ecclesia romana,vt contra eam nõ currat minor cẽtenaria . Et p̃dicta in p̃scriptionibus maioribus decẽnalibus . sed reperiunt̃ aliæ p̃scriptiones minores,vt vsucapio in rebus mobilibus. Item quadriẽnij cõtra fiscũ.de qua dixi in l.p̃cedenti.Et etiã vltra tex. reperiũtur p̃scriptiones annales,& sex mensiũ vt in redhibitoria. & quãto minoris,& in actione de dolo, in quibus currit p̃scriptiò biẽnij,& in alijs dicit nihil immutari nec per.l.codicis,nec p ista. quia oẽs sunt equales tã ecclesiæ quã ciuitates & etiã priuati.& vide circa hoc Dyn.in regula bonæ fi.de reg.iur.†In text.ibi, [decennalis.] dic ista currit contra rei ven. dũmodò præscribens habeat tit. & bonã fidẽ & etiam præscribat cõtra præsentẽ.Sequẽs verò vicennalis qñ cõtra absentẽ.vt j. de p̃scrip.lon.tẽ.per totũ.In actionibus verò personalibus nõ currũt . In hypothecaria verò similiter currũt si p̃scribẽs habeat tit.& bona fidẽ.vt j.si aduer.cri.p totũ.†Tertia verò scilicet tricẽnalis currit tã in personalibus actionibus,quam etiã in realibus qñ p̃scribens non habet titulũ vel bonã fidẽ.j.de p̃script.xxx.anno.per totũ.hoc tamẽ vltimũ de bona fide corrigitur per ius canonicum: quia sine ea nulla præscriptio currere põt. vt in c.fi.de præscrip.& in c.ij. de regu. iur. lib.vj. Bar.tamen in l.qui sequitur. §. si viã. de vsuca.dixit iura canonica debere intelligi solum in realibus actionibus quæ currũt ratione possessiõis: quia nisi quis possideat nõ præscribit in realibus : vt in regula,sine possess.Non aũt habẽt locũ in personalibus in quibus currit præscriptio nõ ratione possessionis,quia nõ est dare eã.†nam debitor meus non possidet actionem meã,nec rem aliquam meam, currit ergo solum ratione negligẽtiæ meæ. Ideo si negligo per xxx. annos.licet debitor sciat se debitorem meũ, præscribitur contra me.Cõmuniter tamen ista opinio reprobatur per Canonistas:& etiam Legistæ non tenent, vt not. Bald. in l.ij.infrà de serui. & aqua.& etiam idem Bart.videtur tenuisse contrariũ. in l. omnes populi.de iust.& iu.in ij.vel.iij.q.principali super quibus potsit fieri statuta.adde †q̃ præscrip.xxx.annorũ est merè odiosa:ideo restringenda.Sed præscriptio.x.vel xx.partim fauorabilis , scilicet respectu præscribentis qui habet titulum & bonam fidẽ. partim odiosa,scilicet respectu eius contra quem præscribitur . ideo non tantùm restringitur vsucapio,& ideo est merè fauorabilis, vt hæc habentur in l.edicto.circa finem.j.de edic.diui adri. tol. In tex.ibi.[xl.annis excludũtur.]scilicet indistinctẽ.siue præscribẽs habeat ti.siue nõ.etiã de iure canonico.nisi cõtra ipsum sit dispositio iuris cõis:quo casu etiã de iure canonico requiritur titulus tñ sufficit titulus etiã inualidus.vt hæc habentur in c.de quarta. de p̃scrip.& eodẽ tit.c.j.libro.vj.& in hoc ista authẽ. approbat̃ per iura canonica.†In tex.ibi.[sola romana ecclesia:] dic romana ecclesia est illa cui præest Papa immediatè.idest cuius ipse est specialis Epus & dicit archi.in c.j.de p̃scrip.lib.vj.q̃ est ecclesia Lateranensis:q̃ dicitur sancti Saluatoris:quæ illa fuit prima ecclesia totius orbis.& multa habet priuilegia vt habet in aut.vt ecclesia romana.& in glo.Et ad ipsam multæ prouinciæ ptinent,quæ sunt illi immediatè subiectæ etiã in tẽporalibus.vt in c. fundamẽta.de elec.lib.vj.& ibi vide.In prin.gl.magnæ ibi.[in quibus priuatus audiretur vsq; ad xxx.annos.]supple . & tamen fiscus vel ecclesia non auditur vltra annũ:vel quadriẽnũ:vt in iuribus infrà allegatis.sed hoc contingit:quia nituntur contra ius cõe. & quia loquuntur in bonis nondũ perfectè acquisitis, sed acquirẽdis.hodie verò illa iura corrigunt̃ in fisco ecclesiæ per.c.ij. de p̃scrip.lib.vj.& reducuntur ad præscriptiones de quibus ibi.In ea gl.j.ibi.[sed quid si ecclesiæ?]vide hic Io.an.in regula in iudicijs de regu.iur.in mercurialibus.& dubitatio in ista quæstione cõsistit.†quia quando priuilegiatus concurrit cum priuilegiato, priuilegia confunduntur.& habentur ambo pro nõ priuilegiatis.vt in l.sed & milites.de excu.tut.Sed hic ambæ ecclesiæ sunt priuilegiatæ,tam præscribens quàm illa contra quam præscribit̃.ergo præscribenti sufficit tẽpus:si habet titulum & bonam fidem. vel triginta anni,si non habet titulum:sicut sufficeret priuato contra priuatum.Sed dic q̃ ecclesia est priuilegiata:ne cõtra ipsam curat præscriptio:quia tunc tractat de damno vitãdo:non autem vt possit præscribere,quia tunc tractat de lucro captãdo.nõ est ergo

a ¶Sola rom.ecclesia. Adde c.cũ nobis . & c.si diligenti.de præscrip.gl.in c. cũ dilecta.de confir.vti.vel inuti.gl.j.in c.fi.eod. tit.lib.vj.

b ¶Est specialis Eps. Adde Archi.in c.ij.de p̃scri.lib.vj.in prima col.Feli. in c. in causis.de re iudi.Item appellatur Eps ciuitatis romæ secundum Car.Alex.in c. nunc autem.in ij.not.xxj. di. Item dicitur eps totius christianitatis scdm hosti . i summa ti.de autho .& vsu palij.in §.fi.

c ¶Quando priuilegiatus concur. Adde Cyn.in l.quicunque in vlti.colũ. C. de remil.lib.xij.Bart.in l. verũ in §.Item quæritur.ff.de mino. bal. l ij.C.de priui. fisci Ang.in l.fi.ff.ex qui. cau.ma.Ab.in c. auditis.in ix.no. de resti.in inte.Pau.de ca. consil. cccxij. incip. Viso puncto suprascripto.

verum ꝙ hic concurrat priuilegiatus cum priuilegiato, imò cũ non priuilegiato: quia illa eccleſia cuius eſt res quæ præſcribitur, eſt priuilegiata. Non autem eccleſia prę̃ſcribens. & hoc probat lex quam glo. alleg. ff. ex quib. cau. ma. l. fi. & vide c. illud. de præſcrip. & c. de quarta. in quibus eſt caſus ꝙ vna eccleſia non præſcribit contra alteram minori ſpatio xl. annorum: patet etiam quando priuilegiatus concurrit cum priuilegiato, præfertur ille qui tractat de damno vitando ei qui de lucro: vt habetur & not.
7 in l. verùm. §. fi. cùm l. ſeq. ff. de mino. † In ea. glo. ibi. [Item quid ſi eccleſia?] de hac quæſtione vide per Ioã. Andr. in regula qui ad agendum. de reg. iur. in mercuria. & conclude quod eccleſia præſcribit contra priuatum eo tempore quo alius priuatus præſcriberet. ſ. longo tempore, cũ tit. & bona fide, & longiſſimo ſine titu. cum bona tamen fide. vt etiam no. Hoſti. in ſum. de præſcri. §. quæ requirantur. verſi. ſed nunquid. quia non debet eſſe deterioris cõditionis eccleſia in p̃ſcribendo contra priuatum: nec cõtra eã põt retorqueri iſtud ius: quia non fuit ab ea impetratũ: ſed proprio motu principis conceſſum: ideo ceſſant verba edicti prætoris quod quiſq; iuris in alterũ ſtatuit: quia eccleſiæ nõ ſtatuerunt nec fuerunt cauſa ſtatuendi. hoc autẽ præſumitur, quãdo cõceditur priuilegium per viã l. cõmunis: ad quam faciendã princeps mouetur principaliter ad bonum publicum: nõ ad ſupplicationem alterius. Sed ſi per aliũ modum quàm per legẽ, ſtatuẽdo per priuilegiũ concedat nõ clauſum in corpore iuris, pręſumitur ad eius poſtulationẽ, niſi expreſsè in ea dicat contrariũ. vt in c. ſi motu proprio. de præbe. lib. vj. & j. de peti. bo. ſubla. l. j. lib. x. & de bo. vac. l. j. in fi. & per Bar. qui cõcludit hic quod ſi aliqua eccleſia impetraret hodie ne cõtra eam currat minor præſcriptio. c. annorum, vt eſt in eccleſia Nouantulana. de qua j. in verſi. [Item nunquid.] ſimiliter nec ipſa poſſet præſcribere cõtra alium minori tempore, quia poſſet fieri retorquutio per illũ tex. quod quiſq; iuris &c. Bal. contra. quia illud priuilegium eſt cõceſſum Deo. & contra Deum non debet fieri retorquutio. &
8 hoc tutius eſt. † In ea. gloſſ. ibi. [Item an idem in ciuitate.] dic iſta gl. in hoc ver. ſemper allegatur quod per idemtitatem rationis, vel maioritatẽ non debet induci legum correctio. Sed hoc verũ præter quàm in correlatiuis: in quibus facta correctione in vno, cenſetur facta in altero per l. ij. j. de indi. vidu. in fin. cum ibi nota. Item eſt verũ: niſi in ipſa l. exprimatur ratio motiua ipſius. nã tunc extenditur ad caſus in quibus habet locũ illa ratio: etiã ſi inducatur legũ correctio. hoc voluit gl. in cle. j. de elec. Glo. ergo iſta debet intelligi in ratione tacita. quæ tamen colligitur ex verbis legis. Et vide circa iſtum articulum quod plenè no. Bar. in l. ſi conſtante. ſol. mat. in j. q. principali. q. vltimę. & in l. omnes populi. de iuſti. & iu. in illo articulo. An ſtatutum recipiat inter-
9 pretationẽ extenſiuam. † In ea. gloſ. ibi. [Item nunquid poterit hodie.] dic iſta quæſtio videtur fatua. nã ſi olim potuit Imperator cõcedere. vt in l. inter diuinũ: quæ dubitatio poteſt eſſe: an hodie poſsit: cũ eadem fungatur hodie poteſtate. Breuiter ad hoc vt iſta quæſtio non ſit fatua, intellige hoc modo. An valeat talis conceſsio, poſito ꝙ in ea non contineatur clauſula nõ obſtante quancunq; alia l. in contrariũ diſponente. vt eſt iſta authentica. Glo. iſta ſentit quod ſic per rationes quas allegat. & vult dicere ꝙ ſi eccleſiæ nunquam habuiſſent iſtud priuilegium. per l. inter diuinum. talis cõceſsio ſine dicta clauſula non valeret. Sed quia ſemel habuerunt, licet per iſtã aut. fuerit ſublata cõceſsio, tamen per quã reducitur ad priſtinũ ſtatum nõ indiget dicta clauſula. Doct. tamen dicũt contrariũ: quia poſtquã fuit ſublatũ: perinde eſt ac ſi nunquã fuiſſet cõceſſum. & ſic nullæ reliquiæ remanſerunt: & per hoc nõ obſt. §. quod & in ſpecie: alle. in gloſ. quia ibi remanſerant reliquiæ. & ſic requiritur iſta clauſula, vel ꝙ dicat in priuilegio, quod cõcedit ex certa ſciẽtia: ꝙ tãtundẽ importat. vt in l. Idem Vlpianus. ff. de excu. tu. Item ratio gl. ꝙ pręſcriptiones ſint odioſæ, nõ eſt bona: quia nõ ſemper ſunt odioſæ. vt dici
10 tur ſuper tex. ſecundũ Bal. † In gl. ibi. [Item an hoc.] dic, iſta gl. videt determinare cõtra tex. l. inter diuinũ. in verſi. & nobis. vbi innuit ꝙ ſi voluiſſet hoc ſtatuere, potuiſſet: ſed nõ ſtatuit: qa mutauit propoſitũ: non ꝙ non potuerit. nec obſt. §. quæſitũ. quia ibi caſus fortuiti nõ erant determinati à iure. Sed infiniti poſſunt accidere. ſed præſcriptiones ſunt à iure determinatæ. & ſciuntur quæ ſint. vnde nõ ſubeſt tanta generalitas vel cõfuſio ſecũdum
11 Bal. † In glo. ibi. [Itẽ nunquid contrahas.] dic dubitatio in iſta q. erat quod quia poſtquàm iſta auth. concedit qđ contra eccleſiã currat præſcriptio xl. annorum deberet intelligi cum effectu: ita qđ nõ reſtituatur. nam ſi dicamus ipſam poſſe reſtitui, quia ęquiparetur minori: ſemper poterit reſtitui quia nunquam curret ſibi tempus reſtitutionis petẽdæ. ſicut non currit minori quia eccleſia nunquam efficitur maior. & ſic iſta l. erit ludibrio, quod eſſe non debet. vt j. de bo. quæ libe. l. fi. §. antepe. tamen determinatio gloſſæ eſt vera. & ad tollendum inconueniens: de quo ſuprà. tẽpus reſtitutionis tollendæ incipit currere ſtatim præſcriptione finita, quo elapſo eccleſia non auditur. & per hoc tollitur inconueniens de quo ſ. vt hæc habentur in cle. j. de reſtitu. in integ. q̃ fuit facta ad tollendum inconueniens de quo dixi. ſed minori q ſperatur effici maior non currit tempus reſtitutionis petendæ
12 quouſq; durat minor. in ſeq. glo. ſuper ver. [durantibus.] † In gl. ibi. [Item quid.] dic trahat quæſtionem qđ pro tempore præteri to eccleſia vtebatur iure priuati, ſed pro futuro poſtquàm ad eã peruenit, vtetur ſuo priuilegio. & ita vult. l. fiſcus allegata in gl. ſi ergo incœpiſti præſcribere rem Titij ſpatio. x. annorũ, quia erat præſens, & cõpleuiſti vſq; ad dimidiam pręſcriptionem: tenẽdo ipſam per quinquennium, deinde dominium peruenit ad eccleſiam, quia ille eam inſtituit: pro complendo aliam dimidiã, non ſufficit tenere per aliud quinquenniũ. ſed requiruntur. xx. anni, quia illi faciunt ad dimidiam præſcriptionem. xl. annorum currentium contra eccleſiam. & ſic in totũ pręſcribit per xxv. annos nam eccleſia de prima dimidia completa contra priuatum habebit acquieſcere illis v. annis. Et ad hæc vide quæ habentur & notantur in auth. hodie poſita ſuper l. j. j. de præſcrip. long. temp.

De epiſcopis & clericis. *Rubrica.*

1 §☞ *A quibus muneribus eccleſiaſticæ perſonæ ſint immunes? remißiuè.*
Statutum ſi faceret omnia prædia tributaria pro oneribus communis: an prædia quæ poſteà uenirent ad eccleſias, tranſirent cum oneribus quæ poſtea imponerentur?
2 *Quando familia poteſtatis, uel executoris, uadit per comitatum cauſa quærendi homines, uel malefactores, non poteſt hoſpitari in domibus eccleſiarum, uel clericorum illis inuitis.*
4 *Si princeps confirmat alicui tale priuilegium prout à ſuis anteceſſoribus conceſſum fuit: licet de illa conceſſione non appareat, ſi tamen in hac confirmatione exprimatur illud quod conceditur, valet. & habet uim nouæ conceſsionis: ſecus ſi non exprimeretur.*
Si iudex condemnat aliquem ad dandum mihi quolibet anno tale quid: ſicut meis anteceſſoribus dedit, licet non appareat de præterita datione, quod ualeat ſententia.
5 *Clerici non debent ſoluere gabellas ad portas pro fructibus beneficiorum ſuorum, uel propriarum poſſeßionum.*
Illa quæ clerici acquirunt de proprijs laboribus, pertinent ad pauperes (ſi aliter non diſponunt, & decedant ſine hæredibus ab inteſtato) aliàs pertinent ad eorum hæredes.
6 *Priuilegia alicui conceſſa tranſeunt ad familiam ipſius ſcilicet liberos: & uxorem, & qualiter intelligatur?*
7 *Officiales qui non poſſunt capere clericos pro impoſitionibus eis factis, non poterunt etiam capere eorum colonos, uel familiares.*
8 *Quid in alijs priuilegiatis: an eorum priuilegia extendantur ad familiares?*
Laicus propter delictum commiſſum in eccleſiam, uel in eccleſiaſticas perſonas, efficitur de foro eccleſiaſtico.
9 *Si ad eccleſiam peruenit aliqua res laici, quæ erat ſcripta in æſtimo communis ad onera publica, an poterunt de cætero onera imponi?*
10 *Cum eo qui eſt in ſacris conſtitutus quod committatur inceſtus ſicut cum conſanguineo.*

LEX I.

1 IVxta ſanctionem. † *Sicut per l. placet. §. tit. j.* priuilegiantur eccleſiæ, & eorum bona, vt non ſubiaceãt alicui oneri, præterquàm oneri tributorum: ita & per iſtam l. cum ſe. priuilegiantur miniſtri eccleſiarum ſ. Epiſcopi & clerici tam in perſonis eorum, quam etiam in bonis proprijs acquiſitis aliunde quam ab eccleſijs: vt non ſubijciantur alicui oneri perſonali vel reali. & poſteà in l. iij. quæ incipit de his. exceptuatur cauſa tributorũ, & etiam imponitur pœna confiſcationis prædiorum ſi non ſoluant. quod eſt intelligendum de prædijs proprijs clericorum. nam ſecus in bonis eccleſiarũ: quæ licet teneant ad tributa, non tamẽ cõfiſcantur propter ſolutionẽ non factam: vt d. l. placet. verũ quia cõmunitates terrarũ & etiã dñi temporales hoc nõ ſeruabãt: ſed imponebãt collectas & alia onera, dicentes fortè qđ iſtæ leges imperiales debeant intelligi

intelligi de oneribus quæ imponebantur pro imperio vniuersa-
liter non pro his quæ pro singularibus locis, quia Imperator bene
potuit tollere sine iniuria alicuius iura fiscalia: non autē singulo-
rum locorum pro eorum necessitatibus, idcirco emanauit auth.
2 †Item nulla cōmunitas. quæ prohibuit vel pro illis vexari tā ec-
clesias quā ecclesiasticas personas: & imponit pœnā. Et vide cir
ca materiam harū legum in Spe. de cleri. coniu. ver. ad huiusmo-
a di. à quibus muneribus[a] ecclesiasticæ personæ sint immunes. &
ista prima lex est canonizata. xvj. q. j. c. generaliter. §. nouarū. &
facit contra opinionē Bar. dum dicit q̄ si statutū faceret omnia
prædia tributaria pro oneribus cōis: q̄ prædia quæ postea veni-
rent ad ecclesias transirent cū oneribus quę postea imponerētur
per l. ij. vbi excipitur causa tributorū. Sed certè ibi loquitur de
tributis veteribus, quæ fuerant inuenta antequā essent ecclesiæ,
vel haberent aliqua bona: nam prædia erat tunc astricta. Sed ista
tributa quæ imponūtur per statuta sunt noua. & ista lex eximit
à nouis collationibus. maximè quia præsumitur illud statutū fa-
3 ctum in fraudem ecclesiarū: vt etiam dixi. in l. placet. † & not. hic
in fi. secūm Bal. q̄ qñ familia potestatis vel executoris vadit per
comitatū causa quærendi bannitos, vel malefactores, nō potest
hospitari in domibus ecclesiarum vel clericorum illis inuitis. Itē
ex primo verbo dum dicit. [luxta sanctionem.] q̄ glos. intelligit
de l. placet. s. ti. j. potius intelligitur de quadam sanctione quam
non habemus. nam ista fuit Constantini. sed l. placet. fuit alterius
4 posterioris: vnde non potest referri ad illam. † Et ex hoc sequit
notabile. q̄ si princeps confirmat alicui tale priuilegium prout à
suis antecessoribus concessum fuit, licet de illa concessione non
appareat, si tamē in hac confirmatione exprimitur illud q̄ cōce
ditur, valet: & talis confirmatio habet vim nouæ concessionis: se
cus si non exprimeretur. ar. l. si non designata. j. de fal. cau. ad. le.
Et eodem modo si iudex condemnat aliquem ad dandum mihi
quolibet anno tale q̄d, sicut meis antecessoribus dedit, vel sicut
ipse & sui antecessores dederunt: licet non appareat de prætérita
datione, valet sententia. & de hoc vide Cyn. j. de contrahen. stip.
l. ij. & Bar. post Guli. in l. eum qui. §. Iul. ff de consti. pecu. & q̄d
idem Bar. notat. in extrauagan. ad repri. super ver. prout &. c. Ab
bate. de verb. signi. vbi habetur q̄ illa dictio prout, non facit con
5 ditionem sed causam seu demonstrationem. † Item not. in l. ij. q̄
b clerici non debent soluere gabellas[b] ad portas pro fructibus be-
neficiorum sacrorum, vel propriarū possessionum. Item quòd illa
quæ acquirunt de proprijs laboribus pertinent ad pauperes. sed
hoc est verum si aliter non disponunt, & decedant sine hæredi-
bus ab intestato. aliàs pertinent ad eorum hæredes. vt no. Inn. de
6 testa. c. relatum. & c. cum in officis. † Item no. q̄ priuilegia, alicui
concessa tranſeunt ad familiā ipsius, videlicet ad liberos & vxo-
rem. q̄ qualiter intelligatur vide hic Cy. in ad. ditione. qui distin-
guit tres casus. Aut conceditur ~~ratione innatæ dignitatis~~. & per-
tinet ad filios etiam post mortem parentum. vt l. eos. qui. j. de ex-
cusa. mune. li. x. in l. fœminæ. ff. de iena. Aut ratione officij publi
ci. & tunc quousque viuunt parentes. ita debet intelligi hic. & in
l. semper. §. negotiatores. ff de iure immu. & ibi glo. ordinaria de
hoc. Aut conceditur ratione necessitatis. & tunc ad filios nō ex-
7 tenditur vt l. in filijs. j. de decur. li. x. † Item no. cōtra illos officia-
les qui nō possunt capere clericos, capiunt eorum colonos vel
familiares pro impositionibus factis clericis. nā non possunt hoc
facere. ar. in l. hæres meus. §. fi. de condi. & demon. ista tamen lex
vult q̄ homines clericorū etiā pro seipsis habeant priuilegia ne
8 verent, non solū pro hominibus clericorū. † Sed istud est specia
c le in clericis[c] non sic in alijs priuilegiatis, vt eorū priuilegia extē-
dantur ad familiares. nisi dicatur expressè. vt in c. sicut de verbo.
sign. li. vj. & ibi vide. in auth. Item nulla cōitas. no. specialiter tex.
cūgl. q̄ laicus propter delictum commissum in ecclesiam, vel ec
clesiasticas personas efficitur de foro ecclesiastico, vt hic patet.
dū dicit requisiti ab imperio vel ecclesia. & sic ecclesia pōt proce
dere contra eos, & similiter contra occupatores bonorum eccle-
9 siasticorum: q̄ dic vt in c. cū sit generale. de fo. compe. † Sed quid
si ad ecclesiā peruenit aliqua res laici, q̄ erat scripta in æstimo cō
munis ad onera publica? an poterūt de cetero onera imponi? dic
vt dixi in d. l. placet. q̄ nō: sed bene tenet ad onera iam imposita
antecq̄ ad ecclesiā peruenirent. qa pro illis erat iā affecta & obliga
ta, non pro futuris. licet esset in æstimo descripta. & ita determi-
nat Io. an. post Archi. in c. j. de immu. eccle. li. vj. & Bart. in cōsi-
lio q̄ incipit. Ex facto. & pro hoc est glo. a
ro in l. incola iam. ff. ad munici. † Nota etiam
gl. in l. ij. quę semper allegat q̄ cū eo qui est
in sacris constitutus cōmittitur incestus: si-
cut cū consanguineo. & fuit quæstio de fa- b
cto secūm Pet. cū statutū permitteret aliqd
super criminibus excepto crimine incestus
vel si aliquis haberet potestatē legitimandi c
exceptis incestuosis. Itē in l. ij. glos. dicit q̄
corrigitur per authē. Item nulla communi-
tas. Doc. tenent contrarium. quia est cano- d
nizata. in c. tributum. xij. q. ij.

1 ☞ *Si quis post delictum commissum factus est clericus, an iudex secularis hoc non obstante possit procedere contra eum, & punire?*

2 *Clericatus est honor, & dignitas, & an per acceptionem uxoris perdat quis priuilegia clericalia?*

LEX IIII.

1 OFficiales. † Oficiales publici ante finitū officiū si sunt debitores reip. non possunt promoueri ad clericatū: q̄ si contra faciant, non eximuntur à curia seculari Sed si non sunt debitores, possunt promoueri palā. & cū licentia administrato e
rū reipu. sed si clam faciant, puniuntur in certa parte bonorū hodie per auth. quæ sequitur. etiā si non sunt debitores, non pñt promoueri durante officio: & si aliquis non officialis clericatus fuerit, & posteà vxorem acceperit, priuatur honore & priuilegio clericatus. si verò fuerit finitum officium, possunt clericari: excepto eo qui habuit officiū primipilatus. & h. d. l. quisquis. j. eo. ti. la ij. quæ debet cōiungi cū istis. & ibi vide bonā glo. quæ recolligit oēs istos casus & ex istis iuribus emanauit in decre. ti. de obli. ad
2 ratiocinia. dic hodie vt ibi. † & allegatur iste tex. ad quæstionem
d de illo qui post delictum[d] cōmissum effectus est clericus. an iudex secularis (hoc nō obstante) possit procedere contra eum, & punire? de qua quæstione vide plenissimè per Io. an. in d. c. j. & q̄ Bar. in l. j. ff. de pœnis & Guli. de cu. tangit hic. & Bal. post eum.
3 † Not. etiam q̄d clericatus est honor & dignitas, [vt patet ibi. [ad
e clericatus honorem.] & vide in c. j. de cle. coniug. libr. vj. an per acceptionem vxoris perdat aliquis priuilegia clericalia.

LEX V.

1 SI quis non dicam. † Allegat semper ista q̄ in grauibus malefi-
cijs punit affectus & conatus cū opere subsecuto. licet nō sit secutus effectus, qa nō potuit: secus in nō grauibus. vt l. j. §. fi. quod quisque iur. Itē secus si non peruenit ad aliquem actum facti: sed stetit in solo cogitatu. vt in l. cogitationes. ff. de pœnis. Item secus si non perfecit quia noluit: sed pœnitētia ductus abstinuit vt l. qui falsam. ff. de fal. Cætera dic vt in gl. qa magistra. etiam plenius hic per Doct. videtur tamen quòd conatus minus puniatur[f] quàm effectus subsecutus, etiam vbi venit f
puniendus, vt l. j. §. fi. vbi dicit tex. quòd perfecto flagitio capite punitur. imperfecto verò deportatur. ff. de extraor. crimi. nisi quando exprimitur in l. eadem pœna. vt hic iūcta. l. raptores infrà eodem.

LEX VI.

1 PRæsbyteros. † Nota hic quòd priuilegia clericorum competunt etiam illis qui non sunt in sacris ordinibus, vnde etiam habentibus primam tonsuram, & sic verberans eos incidit in excommunicationem & sunt exempti ab oneribus personalibus & realibus. vt s. eo. l. j. & ij. Malè tamen seruatur. & nota.

LEX VII.

NEc honore. Ista lex † allegatur quòd episcopi nō debent vocari in forum ad testimonium.

2 ☞ *Episcopi cum testificantur sufficit quòd ponant manus ad pectus, absque eo, quòd tāgant uel uideant librum Euangeliorum.*

3 *Quando debeant tangi scripturæ, ad hoc ut ualeat iuramentum?*

a ¶ A quibus muneribus. Adde c. q̄q̄. de censibus. li. vj. cle. 5. senti. eo. tit. c. non minus. & ibi Doct. de immu. eccle.

b ¶ Gabellas add̄ diffusè per Bertha. I tra ctatu de gabellis.

c ¶ Speciale in clericis Adde Bal. in authen. habita. C. ne filius p patre.

d ¶ Qui post delictū. Adde extrauagantē Paul. ij. vbi vult q̄ ante delictū p duos menses debeāt deferre habitū clericalem.

e ¶ Et dignitas. Adde textū iuncta gl. j. & ibi Domi. in c. denique. iij di. c. reperiuntur. j. q. j. c. si officia. lix. di. glo. in c. sedes. de rese. glo. in c. vnico. de vita & ho. cle. lib. vj. Ant. de But. in c. recolentes, in vlti. col. de seruis non ordi. Ab. in cle. j. de priui.

f ¶ Conatus min⁹ punitur. Adde diffusè per Fel. in tractatu de conatu.

AVTHENTICA.

SEd iudex. †Ista authent. semper allegatur. nisi ad formā testificādi: quia testis debet dicere id ꝙ nouit de articulo: & sic pro vtraq; parte, vel contra non solum pro producēte de quo j. de edē. l.ij. in gl. & si interrogatus pro altera parte nollet respondere, deberet repelli secundū Bal. ibi tanquā suspectus. arg. de iur. fis. l.ij. §. diuus. †Gl. hic quærit, an Episcopus debeat tangere scripturā cum testificatur: & dicit ꝙ non. Practica est: & ita seruaui de facto cum examinarē Cardinales: quia ponunt manus ad pectus, absq; eo ꝙ tangant vel videant librum euangeliorū: & sufficit: †quando autem debeant tangi scripturæ, ad hoc vt valeat iuramentum. vide gloss. in cle. j. de hæreti. quæ incipit cùm nota.

1 ¶ Poterit cogi. Adde Doct. in c. dilectorū. de testi. cog. Spe. I tit. de teste in §. de testiū cōpulsione. versi. sed qualiter coguntur. Bartol. in l. j. ff. de fal. Floria. in l. j. ff. de testi. Maria. de senis in repe. c. qualiter & qñ el ij. in xj. q. princ. de accusa.

b ¶ Qui i notario. Adde Bal. in l. cū. j. ad l. cor. de fal. & in l. qui accusare. & in l. fin. j. de eden. Et eundem. Paul. de Ca. in l. non ideirco. C. de testam. Ange. Aret. in tract. malefi. in verbo falsario. & Alexand. de Imo. in consi. lxxiij. col. ij. in prin. in j. volu. Cur.

c ¶ Non puniret. Adde Salic. in l. ij. C. de exhi. reis. & in l. j. C. de his qui latron. & Par. de neap. in trac. synd. in verbo resistē tia. col. ij. ver. adde ꝙ si fami. Fatē. cur.

1 *Notarius negans se fuisse rogatum de instrumento, cū fuerit, an puniatur pœna falsi.*

Plus punitur si delinquat ille cui plus conceditur, tanquam magis ingratus.

Contra testem falsum datur parti lesæ actio in factum ad interesse.

LEX VIII.

PResbyteri. †Not. ꝙ ista lex allegatur circa finem ad duo. Primò in ver. [supresserint] ꝙ testis punitur de falso, si interrogatus non dicat veritatem. Sed dicat se nescire sicut si diceret falsum: & sic falsum cōmittitur in tacendo verum, sicut in exprimendo falsum. vt j. si contra ius vel vti. public. l. ij. & ibi per Bar. in fi. Adde ꝙ pōt cogi dicere verū. vt in c. j. de testi.

a 2 cog. †Quid in notario q negat se fuisse rogatū de instrumēto,

b cū fuerit: An puniatur pœna falsi? vide in addi. Spe. in tit. de instru. edi. §. instrumentū. Et vide hic glo. j. de la. lib. tol. l. j. §. sed & qui. Item allegatur in fi. ꝙ plus punit si delinquat ille cui plus cō

3 cedit, tāquā magis ingratus. facit c. cū quidā. de iureiur. †Nota etiā in versic. [salua.] quod contra testē falsum datur parti læsæ actio in factum ad interesse. facit l. qui nomine. ff. de fal.

LEX IX.

NVlla nisi. Ista lex cū duabus authen. corrigitur hodie p iura canonica nouissima sexti & clementinarum. †Nam abbatissa potest esse in trigesimo anno. vt in c. indēnitatibus. de elect. lib. vj. In presbytero sufficiunt vigintiquinq;. In diaconatu & subdiaconatu sufficiunt. xviij. vt in cle. fi. de æta. & quali. In episcopo requirūtur. xxx. vt in c. cùm in cunctis. de elect.

1

2 *Casus in quo iniuria est publicum crimen. quia cadit in priuilegium.*

Ad puniendum quem etiam pœna capitali, sufficit alterum de duobus quòd sit conuictus testibus (etiam si ad torturam positus nunquam voluerit confiteri) uel sola cōfessio ipsius sine testibus.

Casus in quo proceditur per inquisitionem de iure cōmuni, sed regulariter contrà.

3 *Quando possit iudex procedere contra suum subditum delinquentem extra territoriū?*

4 *Quando cognitio delicti pertinet ad duos iudices ordinarios habentes diuersa tribunalia, licet alter sit maior altero, ut ecclesiasticus (maior tamen temporali) potest præuenire ecclesiasticum: & idem in pluribus secularibus.*

5 *Quid si accusatus uel inquisitus coram primo esset contumax.*

Gloria & honor est episcopi remittere iniurias & delicta.

6 *Iniuria facta ecclesijs & sacerdotibus, censetur facta toti ciuitati. & populo.*

7 *Vnus iudex pro executione & defensione suæ iurisditionis potest implorare familiam alterius iudicis ordinarij, & est sibi exhibenda, quando subsunt uni superiori, & si non subsunt, potest: sed non compellitur.*

8 *Malefactor uel alius quem iudex mandat capi, si iustè se defenderet, & in defensione occideretur à familia, non puniretur occidens.*

LEX X.

SI quis in hoc. †Irruentes in ecclesiam, vt clericis & ministris iniuriā faciāt tanquam sacrilegi, per iudicem secularem capite puniuntur. ad quos capiendos si fuerit expediens, poterit auxilium alterius iudicis inuocari. hoc dicit. Hodie per authen. hic positam non imponitur pœna capitis, nisi quando per hoc turbatum fuerit diuinum officium. Et not. quia frequenter potest contingere. Et not. quia ista lex comprehendit plures casus. Primus, quando ~~ista tria concurrunt, quòd inferetur iniuria~~ cle-

1

ricis, & in ecclesia, & tempore quo celebratur diuinum officiū. Item quando nō celebratur, tamen in ecclesia & clericis iniuria infertur. Tertiò quando extra ecclesias, & sic personis: & non loco. Quartò quando loco, & nō personis, vt si qui frangerent portas ecclesiæ & violenter intrarent, nō vt offenderēt clericos omnibus istis puniunt per istam legē pœna capitali. & vide gl. in l. j.

2 j. de crimine sacri. †Item no. casum in quo iniuria est publicum crimen. quia cadit in sacrilegiū. Item no. ibi, [conuictos seu confessos.] ꝙ ad puniēdū quē etiā pœna capitali, sufficit alterū de duobus: ꝙ sit conuictus testibus posito ꝙ ad torturā positus nunq; voluerit cōfiteri. Item sufficit sola confessio ipsius sine testibus. facit de interdi. & releg. l. inter pœnas. & l. ij. §. si quis vltro. de q̄stio. Item not. casum in quo proceditur per inquisitionem de iure cōi. regulariter contra vt no. in l. ij. si publico. ff. de adul. †Item

3 no. casum in quo iudex procedit cōtra suū subditū delinquentē in loco sibi nō subdito. nā ecclesia nō est subdita iudici seculari: sed ecclesiastico. vt patet in l. ij. in fi. ff. de sum. tri. vbi mandat ecclesias restitui episcopis. Et pro hoc Cy. disputando determinauit generaliter iudicē posse per viā inquisitionis procedere, quādo inquisitio permittitur ex forma statuti contra subditū suū, nō solū pro delicto cōmisso intra territoriū, imò etiā extra. Sed alij dicūt ꝙ per viā accusationis bene potest procedere: tūc ratione originis vel domicilij. per j. j. vbi de cri. agi opor. Sed per viā inquisitionis, quæ extraordinaria est, non pōt procedere nisi ille iudex in cuius territorio delictū est commissum: quia illa tantum respublica est offensa. Nec obstat iste tex. quia ecclesia bene est j. vniuersitatem territorij, licet sit exempta, tamen nō est in bonis priuatorū. De ista q̄one vide per Bar. in l. omnes populi. ff. de iusti. & iur. †Item no. [nec expectet.] ꝙ qñ cognitio delicti pertinet

4 ad duos iudices ordinarios habētes diuersa tribunalia licet alter sit maior altero, vt ecclesiasticus maior tēporali. Attamē tēporalis pōt p̄uenire ecclesiasticū nec habet sibi deferre vel ipsum expectare. Et idē in pluribus secularibus, vt sit locus præuentioni. ar. in l. pluribus. ff. de p̄cur. & l. j. de off. cō. & l. si q̄s post ea. de iu-

5 di. †Si tamē accusatus vel inquisitus esset cōtumax, nō prohiberet alter etiā cū illo procedere, & personā capere. & punire. nec ille posset se defendere per exceptionē litis alibi pendētis: in qua ipse cōtumax est. ꝙ dic vt no. Bart. elegāter. in l. sepulchri violati. ff. de sepul. vio. Not. etiā ꝙ gloria & honor est Episcopis remitte

6 re iniurias & delicta. & hoc pertinet ad sanctos homines. † Item ꝙ iniuria facta ecclesijs, & sacerdotibus, cēsetur facta toti ciuitati, & toti populo, quia ius publicū cōsistit in sacris & sacerdotibus

7 vt in l. ius pluribus. ff. de iusti. & iur. †Vltimò not. ꝙ vnus iudex pro ~~executione & defensione~~ suæ iurisdictionis pōt implorare familiā alterius iudicis ordinarij. & sic est sibi exhibenda. & hoc quando subsunt vni superiori. facit in auth. vt nulli iudicū. §. si qs verò comprehensorū. aliàs puniretur à superiore. sed si non subsunt, potest: sed nō compellitur. De ista materia vide in c. j. de of-

8 or. per Inn. & facit. j. de his qui latro. l. j. † & scias ꝙ si malefactor vel alius quem iudex mandat capi, iustè se defenderet, & in de-

c fensione sui occideretur à familia, non puniretur occidens. vt j. de his qui ad eccle. confu. l. ij. in fi. &c.

1 *Iudex secularis potest capere clericum non habentem insignia clericalia.*

2 *Statutum si dicat ꝙ instrumentum publicum possit mitti executioni contra debitorem per capturam personæ quòd antequam procedatur ad capturam debeat citari, ut ueniat ad dicendam causam quare non debeat procedi ad executionem contra eū, alias captus sit relaxandus.*

4 *Quid si fieret propter suspicionem fugæ.*

Non prodest cessio bonorum, quando quis est obligatus ad aliquid personaliter faciendum.

5 *Statuta facta in fauorem clericorum an possint reuocari?*

6 *Priuilegia concessa subditis per modum gratiæ potest princeps reuocare, secus si per uiam contractus.*

LEX XII.

1 SI quis curialis, †Prohibitus clericari si contra facit, potest personaliter capi per iudicem secularem: & ad pristinum statū reduci: nec potest hoc euitare: licet vellet bonis cedere. h. d.

2 †Et sic no. ꝙ iudex secularis potest capere clericū non habentem

3 priuilegia clericalia. vt in c. si iudex laicus. de sen. excō. li. vj. †Item no. in ver. [conuentione.] ꝙ gl. exponit. i. citatione si statutum dicat quod instrumentum publicum possit mitti executioni cōtra debitorē

debitorẽ per capturã personæ: ꝙ antecꝫ ' procedatur ad capturã debet citari, vt veniat ad dicendũ causam quare nõ debeat procedi ad executionẽ cõtra eũ, & nisi præcederet citatio, captus veniret relaxãdus, quod perpetuò tene menti scdm Bal. † hoc verũ qñ fit captura pro executione. sed si fieret propter suspicionẽ fugæ, nõ deberet ad hoc citari, ne incitaret ad fugã. vt not. in l. cõsentaneũ. ff. qũo & qñ iu. † Itẽ not. quod non prodest cessio bonorũ quando quis est obligatus ad aliquid personaliter faciẽdum:
c & est magna limitatio ad titu. qui bo. ce. pos. † Item quod ille qui
b fecit legẽ ' in fauorem clericorum vel ecclesiarum, põt illã tollere, vel statuere quod non prosit: & sic videt valere statutũ dispones quod clerici declinantes iurisdictionem potestatis, nõ gaudeant bñficijs statutorum. Secus si auferret eis ius cõmune, qd' ab ipsis statuentibus non habet. nam eodem mõ nec tollere põt ar. ã l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adop. sed Bar. in l. priuilegia §. ti. j. i fi. videt sentire qd' nec ꝓpria priuilegia vl' statuta facta in fauorẽ clericorum possint reuocari. & pro hoc facit quod not. Inn. in c. nouit de iudi. super. ver. Theodosius. vbi videtur tenere quod imperator nõ possit auferre ecclesijs priuile. quæ eis concesit: cum sit eis acquisitum ius, quod auferre nõ põt, cum
6 non sint subditi † sed priuilegia concessa subditis, per modũ gre bene potest princeps reuocare. secus si per viam contractus. vt no. Bal. post Nico. de mata. de mutina. in l. qui se patris. C. vñ lib.

LEX XIII.

1 SI venerabilis. Ista lex est canonizata. xxv. q. ij. c. quęcunq;. §. ecclesiæ. † & glo. hic opp. de pluribus legibus, in quibus aliter punit violans priuilegia ecclesiæ. Sed non obstant quia in diuersis casibus loquuntur. nam interdũ violat indebitè ab eis exigendo. vt loquitur. l. placet. §. tit. j. interdum indebitè alienando. & loquitur. l. iubemus. §. sanè. Interdum iniquè impetrãdo. & loquitur. l. ij. de le. Interdũ alio modo & loquitur ista lex quæ imponit pœnam pecuniariam. & dic quòd applicatur illi ecclesiæ quæ lædit per l. fina. ff. de litigio.

1 ☞ Possessio excommunicationis per annum propter hæresim habetur pro confessio & conuicto. & quod in aliis criminibus.

AVTHENTICA.

1 ITem quæcunque. † Not. istam authenti. secũdùm Bal. dum dicit [communitas vel persona.] quod appellatione per-
c sonæ ' de proprio significato non comprehenditur cõmunitas, vel vniuersitas: & ideo notarij in instrumẽtis procurationum dicunt contra quancunq; personam, vel vniuersitatem. quia aliàs non veniret. pro hoc. j. de iur. cal. l. fin. § hoc etiam. ibi dum dicit siue pro nulla persona, siue pro aliquo corpore. Adde quod no. Bal. j. ad Treb. super rub. & quod no. in c. ij. de rescrip.
2 lib. vj. in nouella super glos. quinta. † Et adde hic quòd persistens
d in excommunicatione per annum d propter hæresim, habet pro confesso & conuicto. j. de hæreticis. authentica. gazaros. non sic in aliis criminibus. licet quidam dixerint contrà.

1 ☞ Non debet quis intercedere apud principem pro eo qui est in indignatiõe eius, quia eandem indignationem incurreret.

LEX. XIIII.

1 QVicunque. Nota istam legem contra patriarcham Aquilegiensem, qui fuit expulsus propter seditionem cõtra rem publicã venetorũ, vt nõ debeat audiri petens restitutionẽ: quia præsumitur adhuc deteriora debere moliri. & est casus huius legis ꝓ
1 quã etiã dicũt doctores † quod episcopus qui nõ est vtilis in ci-
e uitate, debet inde remoueri: & amplius ad illam non reponi: &
e etiam Inno. vult quod ille qui est suspectus ' in statu ciuitatis, nõ debeat promoueri ad episcopatum: vt ipse not. in c. super his de
2 accusa. & vide hic Gul. de Cu. † Item nota. quod non debet quis intercedere apud principem pro eo qui est in indignatione eius. quia eandem indignationem incurreret. Et adde hic authentica. quæ hic sequitur. quia clarius adhuc probat quod dixi.

2 ☞ Argumentum à contrario sensu non semper est ualidum in iure nostro, quando. s. resultaret absonus intellectus.
1 Multi modi arguendi in iure nostro remissiuè.

LEX XV.

1 CONuẽticula. † Ista lex allegatur propter vnam gl. qui est hic ad
f duo: primò de dictione etiam. f q̃ est implicatiua. Nam dicendo etiam extra ecclesiam implicat quod nec in ecclesia. de hoc etiam no. in l. imperium. ff. de iurisdict. om. iud. in gl. super ver. etiam & in glo. magna circa prin. & in l. iurisgentium. §. quinimò in prin. gl. mag. ff. de pac. & istud vidi allegari in arduissima quæstione cum Cardinales in Auinione elegissent in papã Petrum delimacum, hac promissione quod deberet vnire ecclesias per omnes vias cõmodas & possibiles, etiam vsq; ad cessionẽ inclusiuè. Et postea ipsi requirebant eum quod cederet papatui nondũ expertis alijs vijs cõmodis & possibilibus ipse se defen-
d debat quod non tenebatur cedere nisi primo alijs vijs probatis: propter illam dictionem etiam: quæ implicabat. & præsupponebat experientiam aliarum viarum. Et ad hoc principaliter allegabatur ista l. cũ gl. & etiam. l. cum pater. §. pe. quæ incipit à te. ff de leg. ij. quo probat debere ordinẽ seruari.
e
2 † Item allegatur gl. quod ar. à contrario sen-
g su 6 nõ semper est validũ in iure nostro per hanc l. scilicet qñ resultaret absonus intellectus. nam hic à contrario sensu sumitur. vñ dicitur extra ecclesiã q; in ecclesia possunt fieri talia conuenticula. Sed hoc esset absurdũ: imò multominus ꝓmissum, ideo istud
f argumentum non debet hic sumi. & eodẽ modo quando resultaret. l. correctio. vt in l. ij. & ibi notatur. j. de condi. insert. aliàs. ar. est bonum. vt l. j. §. huius rei. ff. de offic. eius cui man. est iur. & l. qui testamento. §. mulier. de testa. per quæ iura consuluit Cyn. super statuto Florentino: quo cauetur q; mulier non extante fratre masculo possit succede
g re matri, q; si extat masculus, à cõtrario sensu non poterit succedere. Sed contra: quia per hoc corrigitur ius commune per quod succedit vna cum masculo. ergo tale ar. nõ est bonum. Cyn. non respondet, nec Bal. Sed dic, q; hoc non contingit: ne statutum sit superfluum. Nam apparet intentionẽ statuentiũ ius cõmune velle corrigere. Aliàs procederet oppositio: & etiã clarius ꝓcederet qñ sequeret correctio alterius statuti. nã statuẽtes ne sibijpsis cõtradicãt nõ ꝓsumunt velle corrigere alia statuta. Et ad ꝓdicta facit qđ not. Bal. ĩ l. maximum vitiũ circa medium. j. de li. præte.
3 † Vltimò Bal. colligit hic multos modos arguẽdi in iure nostro, in quibus bona est argumentatio. & procedit etiam in testibus. Vide hic per eum, cum expedit videre an arg. sit bonum.

2 ☞ Quando quis seruit per substitutum. debet seruire suo periculo.

LEX. XVI.

1 QVisquis. † Ista lex allegat principaliter q; ille q tenet aliqd facere ꝓsonaliter, põt illud facere ꝓ substitutũ. hoc est verũ qñ ipse est ĩpeditus, et ita erat hic ꝓpter clericatũ: qa amodò nõ debeat vacare operi rurali. sed diuino offi. aĺs secus. qđ dic ꝓ car. ĩ l. cõtinuus.
2 §. si ab eo. ff. de ỹ. ob. & hic tãgit ꝓ Cy. † Et no. q; qñ quis seruit ꝓ substitutum: debet seruire suo periculo. vt j. eod. l. ad similitudinem. & j. de decurio. l. neminem. libr. x.

2 ☞ Clerici non possunt postulare, nec ad curias iudiciales accedere, nisi in propria causa uel tanquam syndici proprij collegij.
3 Statim quod quis est factus clericus in sacris, uel statim quod induit uestes clericales, licet non sit in sacris, non debet amplius uocari ad negotia reipub. nec ad consilia ciuitatis, nec potest esse officialis publicus.
4 Quod idem sit in medicis.
Illud quod cuidam permittitur facere pro se, permittitur etiam facere pro suo collegio, in quo est incorporatus.
5 Si prohibetur aliquid illis de collegio, puta doctoribus legentibus quod non possint aduocare in causis. si contra faciunt, debent remoueri de matricula collegij.

a ¶ Quod antequã. Add de circa hoc Ang. & Imol. in l. si sic. ff. de leg. j. qui dicũt quòd imò potest capi. & de veritate vide ibi per d. Alex. de Imol. ij. col. ver. & per istũ tex. & quæ ibi nota. Franc. Cur.
b ¶ Fecit legem Adde doc. in c. ecclesia sanctę mariæ. de consti.
c ¶ Appellatione personæ. Adde c. romana. & ibi doct. in §. in vniuersitatem de sent. excõ. lib. vj. Ioã. An. in c. cũ ĩ illis. de ꝓbẽ. Lu. ro. consi. ccccxxxvj. inci. quod indultum petri.
d ¶ In excõmunicatione per annum. Adde c. rursus. & in c. qcũque xj. q. iij. gl. i ver. hereticæ prauitatis. f c. fi. de ferijs. ab. in c. j. de iud. in xj. col. & in c. grauẽ. in iij. nota. de pœnis. Com. in c. j. in ij. col. de sen. ex. li. vj.
e ¶ Suspectus. Adde Ho. in sum. tit. de ele. in §. quis possit eligere ver. laicus. aũt. Abbas in c. j. & i iiij. col. de elec. & in c. cum terra. in ij. col. e. ti. do. in c. vt circa. in §. j. v. col. de ele. lib. vj.
f ¶ De dictione etiam. Adde Bar. in l. si tertius. in §. officiũ. ff. de aqua plu. ar. Bal in l. etiã C. si ru. vel cura. bar. Il. etiã. C. de fur. c. accusat. ĩ §. ĩ qõnibus. de hęre. libr. vj. cle. dispendiosam in fine. de iudi.
g ¶ Ar. à cõtrario sensu. Adde l. j. ĩ §. huius rei. ff. de offi. eius cui man. est iurisd. l. qui testamẽto. in §. mulier. ff. de test. c. sciendum. viij. q. j. Io. an. in c. publicato. de elec.

a ¶Nisi matrē. Adde 6 tex.I c.j.de coha.cler. & muli.
b ¶Vna ꝓsumptio.adde l.diu⁹.ff. d ritu.re. 1
c ¶Castitas dicit. add tex.in c. Nicena.xxxxj. distinct.
d ¶Nō pōt cōtrahere mīmoniū. Add.c.j. & ibi doc.de cle. cō.
e ¶Succedit ecclesia. adde doc.I c.ī ꝓsentia de ꝓba.& in aut.ingressi.de sacrosan.ec. 2

Semel remotus ab aliquo officio, quod non debeat amplius ad illud vocari.

LEX XVII.

PLacet nostræ. † Ista lex dicit ꝙ ille qui sumpsit habitum religionis nō debet ire in publicum per plateas: & per loca priuatorum. vnde etiā dicitur ꝙ Medici non debent assumi ad aliquē magistratū nec debent esse de consilio. nec secretarij. nec se impedire de statu: qm̄ debent vacare officio suo sanandi egrotos. † Not. ex ista lege ꝙ clerici non possunt postulare, nec ad curias iudiciales accedere, nisi in propria causa, vel tanq̄ syndici proprij collegij. h. d. De hoc habetur titulus extra de postu. per
3 totum. † Et nota ex ista lege ꝙ statim ꝙ quis est effectus clericus in sacris, ꝙ demum ad seculum redire non potest. vel statim ꝙ induit vestes clericales, posito ꝙ non sit in sacris, vt sunt isti protonotarij: qui non debent amplius vocari ad negotia reipublicæ: nec ad consilia ciuitatis nec possunt esse officiales publici. & ita potest intelligi dum dicit [ad curiam.] & sic non solum de iudi-
4 ciali. sed etiam de illa in qua negotia reipublicæ expediūtur. † Itē not. quod idem est in medicis. & hoc statuitur, cum magis attendant ad curam infirmorum. Item not. ibi [vel communes.] quod illud quod cuidam permittitur facere pro se, permittitur etiā facere pro suo collegio, in quo est incorporatus. vnde cùm in curia mercantiæ ciuitatis Senarum non debeat admitti aliquis ad allegandum pro alio, sed dūtaxat pro seipso, debebit admitti etiā pro suo collegio tanquam syndicus. Item no. circa fi. ibi. [& bre-
5 uibus parabolanis eximetur. ar. † ꝙ si prohibetur aliquid illis de collegio, puta doctoribus legentibus, ꝙ non possint aduocare in causis, vt est Perusij. si cōtra faciunt, debent remoueri de ma-
6 tricula. collegij secundùm Bald. Vltimò not. in fi. † ꝙ ad officiū de quo quis semel fuit remotus non debet amplius vocari, vt de hoc notatur in l. mancipia. de ser. fugi.

2 ☞ *Talis debet esse subrogandus, qui potuerit à principio eligi.*

LEX XVIII.

1 PArabolani. † No. in hac l. specialiter ꝙ collegium medicorum debet ordinari per episcopum loci. Sed ꝓpter hoc ista lex fuit posita in hoc tit. & hoc propter officium pietatis quod exer-
2 cent in curandis infirmis † Item nota. secundùm Bald. ibi. [exceptis. s. honoratis.] ꝙ talis debet esse subrogandus qui potuerit à principio eligi. quod facit contra iudices & assessores. qui recedentes de officio ante ipsum finitum subrogant loco ipsorum illos qui nō potuissent à principio eligi.

ꝓ *Vna præsumptio tollit alteram.*
Castitas dicitur cum propria uxore.
Si testator relinquat uxori aliquid quousq́ue caste uixerit, licet nubat, non perdit legatum: nisi etiam dixerit, & uitam uidualem seruauerit.
ꝑ *Ex bona conuersatione præsumitur quis bonus.*

LEX XIX.

1 2 EVm qui. † Clerici non debent apud se retinere mulierem: nisi matrem, filias, sororem vel vxorem quā ante sacerdotium habuerant. Nam in primitiua ecclesia omnes clerici etiam in sacris constituti habebant vxores, sed postea in sexta synodo fuit statutum quòd qui non habebant, postquam erant in sacris nō possent accipere. Sed si habebant, non debebant dimittere: sed eis alimen-
ꝛ ta præstare. & torum separare. † Not. ꝙ vna præsumptio tollit al-
b teram: vt hic in ver. [in his.] in text. facit l. cum de indebito. ff. de
c proba. Item not. in ver. [castitatis.] quòd castitas dicitur cum propria vxore. & ideo si testator relinquat vxori quousq́ue castè vixerit. videtur quòd licet nubat non perdat legatum. de hoc in l. mulier. §. cum proponeretur. ff. ad Treb. Ideo notarij apponūt vlterius, & vitam vidualem seruauerit tamen posito quòd hoc non dicerent, non præsumitur maritus cogitasse de tali castitate 1
matrimoniali: cum lex dicat quod anima eius tristatur. de secun-
3 nup. vxoris. sed intellexit de castitate viduali. † Item nota. in fin. quod ex bona conuersatione præsumitur quis bonus. & hoc etiam not. Inno. in c.j. extra de seru.

ꝑ ☞ *Bigamus qui habuit duas uxores, non potest clericari propter defectum sacramēti.*

AVTHENTICA.

1 d MVltomagis. † Not. quod hodie clerici nō possunt cōtrahere matrimoniū, nisi cum sint in ordinibus nō sacris: aliàs non teneret matrimoniu: n. & essent excommunicati. vt in cle.j. de cō
2 sang. & affi. † Item no. in fi. quod bigamus qui habuit duas vxores non potest clericari propter defectum sacramēti. vt extrà de biga. per totum.

AVTHENTICA.

1 PIscopo. † Ista authen. prohibet episcopis ne teneant mulieres quod si contra fecerint, priuantur episcopatu.

2 ☞ *In bonis clericorum, fiscus ecclesiæ præfertur fisco imperij.*
Si aliquis clericus non intitulatus in aliqua ecclesia decedat, non relictis consanguineis, bona eius debent distribui inter pauperes.
Si confiscantur bona emphyteotæ, uel uasalli, remanet saluum ius domini.
An saltem transeat feudum in fiscum, in uita confiscati?
3 *Si bona auferuntur ab hærede præsbyteri, tanquam ab indigno: quis tacitè accommodauit fidem de restituendo incapaci, puta spurio præsbyteri an applicentur fisco ecclesiæ, uel fisco temporali?*
4 *Si decedat præsbyter ab intestato, & consanguinei dicunt bona sua ad se pertinere ei quasi quæsita aliunde quàm ab ecclesia: scd ecclesia dicit oppositum, cui incumbit onus probandi?*

LEX XX.

1 SI quis præsbiter. † In bonis clericorū decedentium ab intestato nō
e extantibus consanguineis, succedit ecclesia: saluo iure curiæ si erat curialis, & iure patronatus si erat libertus. & iure domini si erat vasallus vel ascriptitius. Item hæres cuiuscunque administratoris ecclesiastici tenetur reddere rationem ecclesiæ de admini. h. d. Et est bona lex maximè in hoc vltimo, quod si aliquis rector ecclesiæ malè tractauit bona ecclesiastica, pōt eius successor agere contra eius hæredē, si reliquit alium
2 quam ecclesiam. & istud potest frequenter cōtingere. † Not. etiā quod in bonis clericorum fiscus ecclesiæ præfertur fisco imperij. Sed si aliquis clericus non intitulatus in aliqua ecclesia decedet non relictis consanguineis, bona eius deberent distribui inter pauperes. vt l.ij. §. eo. Et est ar. hic secundū Gul. de cu. quod si confiscātur bona emphyteotæ, vel vasalli, remanet saluum ius domini: & vide quod not. Bar. in l. si finita. §. si de vectigalibus. de dam. infect. An saltem transeat feudum in fiscum in vita cōfiscati. nam videtur ꝙ sic. l. Statius. §. Cornelio. ff. de iure fisci tamen ipse determinat contrarium, ꝙ statim reuertitur ad dīm: ac si naturaliter mortuus esset. non sic in emphy. arg. j. de fun. patri. l. fundum. & quod not. ibi in gl. Et vide Inno. in c. cū officij. de
3 testa. ad illud quod hic dicitur. in fin. † & inducitur ista l. si bona auferuntur ab hærede præsbyteri, tanquam ab indigno. vt quia tacitè accommodauit fidem de restituendo incapaci: puta spurio præsbyteri, an applicētur fisco ecclesiæ, vel fisco temporali? & facit ista l. pro prima parte tñ Bald. distinguit. Aut ille hæres erat clericus: & habet locū prima pars, aut laicus. & tūc secūda:
4 quia debet inspici conditio personæ cui auferuntur. † Item pone quod decedit præsbyter ab intestato, consanguinei dicūt bona sua ad se pertinere, quasi quæsita aliunde quàm ab ecclesia: sed ecclesia dicit oppositum quod sunt acquisita de bonis ecclesiæ: cui incumbet onus probandi? Respondeo ei qui non est in pos. & quousq; possessio vacat licitum est prꝛoccupare, vel consanguineis, vel ecclesię. & ille qui occupauerit erit potioris conditionis secundùm Inn. in c. cum officij. de testa. & adde quod no. per eundem. in c. in prꝛsentia. de proba.

ꝑ ☞ *Statutum excludens fœminam à successione ext ante masculo. non ualet. nisi mandet dari loco legitimæ, puta quòd dotetur.*
Ingressus monasterium si non testatur: bona omnia pertinent ad monasterium, salua legitima filiorum.
ꝑ *Si pater ingressus est monasterium, quòd filij possint statim etiam uiuo patre petere legitimam de iure canonico.*

AVTHENTICA.

1 NVnc autem. † Ista aut. primò cōfirmat auth. ingressi. §. titu. j. addendo vnum verbum quod est vtile. & hoc vsque ibi. [exinde.] ibi confirmat auth. si qua mulier. eo. tit. in eo quod ibi dicitur in fi. & corrigit. l. C. in prin. inquantum loquitur de monachis, & innuit ꝙ possunt testari. quia hodie non procedit. No. ex

prima

prima parte dum dicit. [si prius testatus non sit,] per quod declaratur & limitatur auth. ingressi. dum ibi dicitur quòd ingredíēs monasterium dedicat se & sua monasterio. nam hoc est verum si non fuerat primò testatus: si ergo fecerat testamentum, per ingressum non rumpitur, & dedicatio bonorū debet intelligi saluo testamēto, vt eo mortuo naturaliter instituti etiam extranei, habeant bona, licet eo viuēte debeant esse penes monasterium. & sic soluitur hæc quæstio quam format gl. in authē. si qua mulier. hoc tamen debet intelligi cum distinctione, de qua ibi dixi. quando cogitans de ingressu fecit testamentum: aliàs rumperet. ✠ hoc colligitur in corpore vnde sumitur in auth. de monachis. ✠ illud. †Item not. in fi. secundùm Bal. q cum auferre legitima filio sit iniquum, statutum auferēs vel excludens fœminam à successione extante masculo, videtur iniquum: & per consequens non valere. cum omnis lex debeat esse æqua. vt in c. erit autem. iij. distinct. cōmuniter tamen tenetur contrarium & seruatur de facto, si aliquis mandat dari loco legitimæ: puta q dotetur, aliàs procederet prima pars. & sic innuit Bald. hic q legitima possit
2 minui, non autem in totum tolli: & ita not. Dyn. in c. indultum. de regu. iur. in vj. alij dicunt q potest in totum tolli. quia si non posset, ergo nec diminui. per l. quod de bonis. §. fi. ff. ad legem fal. De hoc p Cy. in l. sancimus. j. de nu. & p Bar. ī l. Titio cētū. §. Ti. genero. de cond. & demō. & ibi dixi in gl. ibi vel secundū Io. dic hæc vera. non enim vult iste tex. dicere quod ingressus monasterium si habeat liberos non possit postea testari, imò potest inter eos. vt in auth. si qua mulier. sed vult dicere q si nō testatur, bona omnia pertinent ad monasterium: salua legitima filiorum, &
3 hoc etiam dicitur in illa auth. in fi. †Item glos. fi. dicit notabiliter secundū quosdā q filij possunt illā legitimam petere statim, etiā viuo patre naturali. Sed in auh. si qua mulier. in gl. fi. dicit contrarium quod eo demum mortuo. & hæc verior de iure ciuili. Sed de iure canonico videtur prima verior. vt ibi dixi. per c. cum scimus. de regularibus.

LEX XXI.

1 AD similitudinem. † Dignitas superueniens facit vt quis possit seruire p substitutum. h. d. Si ergo libertus acquirat dignitatem ecclesiasticam cùm per hoc nō præiudicet *iuri patroni, arg. in l. fi. ff. de nata. resti.* poterit operas præstare per substitutum. & not. hic quòd tunc præstat suo periculo. vt etiam dixi in l. quisquis. suprà eodem.

1 *Pœna pecuniaria quæ applicatur parti dicitur ciuilis, sed quæ applicatur fisco criminalis. & quando dicatur etiam ciuilis?*

2 *Pœnas literas in quibus fit mētio de persona sua præsumitur esse ille de quo fit mentio in literis, nisi probetur contrarium.*

4 *Non debet haberi pro clerico, qui non habet insignia clericalia.*
Percutiens clericum qui non erat in habitu & tonsura clericali, non incidit in excommunicationem nisi percutiens sciebat ipsum esse clericum.

5 *Clericatus an possit probari per testes?*
Quando iudex secularis fecit aliquem capi pro maleficio, & ipse dicit se clericum, & petit se remitti ad curiam episcopi, quæ sint partes iudicis secularis?

LEX XXII.

1 SI qua per calumniam. Ista lex semper allegatur. & h. dicit. † Accusans episcopū calumniosè de aliquo crimine, vltra pœnam calumniæ patitur pœnā pecuniariam pro temeraria vocatione de qua hic. hoc primò. Et priuilegia cōcessa ecclesijs,
b quantū ad hoc vt confugientes b ad eam sint securi: firma permanent. hoc secundò. & clerici peregrini nō habentur pro clericis, nisi habeant literas testimoniales suorum episcoporū. hoc tertiò & vltimò. Et de hoc vltimò habetur titulus in decretalibus de
2 clericis peregrinis, qui habuit ortum ab hac lege. †In prima parte not. gl. quæ incipit. [hoc si ciuiliter.] q pœna pecuniaria licet applicetur fisco, dicitur pœna ciuilis. Contrarium tñ dicunt doctò. quòd illa dicitur ciuilis quæ applicatur parti. & contingit in omnibus criminibus priuatis, vt pœna furti, vel vi bonorum rapt. vel similes: quando autem fisco, dicitur criminalis. vt l. agraria. & ibi not. ff. de ter. mo. de hoc vt per Cy. in l. qui sepulchra j. de sepul. viol. & per Bart. in d. l. agraria. sed hic ideo appellatur largo modo ciuilis, ad differentiam corporalis, quæ etiam imponitur hoc casu propter calumniam. vt in illa glo. & ista pecuniaria imponitur propter temerariā vocationem secūdū Ricar. malūb. & 3 alios doct. †Ex fine huius. l. colligūtur duo. primò quod si aliquis portet literas, in quibus fiat mētio de persona sua, & sibi aliqd cōmittatur, si opponatur sibi tu non es ille de quo fit mentio in his literis, nisi probes. potuisti enim cuidam alteri subtrahere. q ista cōtradictio non admittatur, imò si asserit se illum, præsumitur: nisi contrariū ostē datur. quod not. nā si aliquis de lōginquis partibus portet instrumentū procuratiōis, in quo cōtinetur quod talis cōstituit Titiū procuratorē ad agendū & ille asserat se esse illum Titiū de quo in instrumento. Aduersarius autē dicit non cognosco te, proba q sis ille Titius. dicunt doc. per istum text. q non habet necesse probare. quod perpetuò tene mēti. pro quo bene facit tex. cum glos. in l. fi. de pac. cōuen. quę vult q si penes alium reperiunt instrumenta mea, in qbus mihi teneris. & ille agat contra te tanquam procurator meus, nec producat mādatum ad agendum, satis præsumit esse: ex quo penes eum sunt iura mea. hoc tñ dic vt ibi no.
4 vt l. maritus. j. de procu. † Item colligitur in fi. ar. secūdū gl. quod non debet haberi pro
c clerico qui nō habet insignia clericalia, c &
d sic percutiens clericum d qui non erat in habitu & tonsura, non incidit in excōicationem, in quam incidunt percutiētes clericū secūdū gl. Doct. dicūt q est verū, nisi sciret ipsum clericū. nā tunc non excusatur, licet ille non sit in habitu & tonsura. quia dolus ipsius percutientis præponderat culpæ clerici non portantis tonsurā vel habitū. ar. in
5 l. Itē si obstetrix. in fin. ff. ad l. Aquil. †Item etiam allegat iste tex. q clericatus non pōt probari per testes. Sed requiritur scriptura. & idem dicūt quidā de titulo beneficij. Sed in contrarium q nō. Archi. in procemio sexti lib. dic vt ibi in nouella. vbi omnino vide de hoc. vide hic per Cy. post Pe. & p bal. q tāgit plura circa materiā. c. si iudex laicus. de sen. excō. lib. vj. qñ iudex secularis fecit aliquē capi p maleficio: & ipse dicit se clericū, & petit se remitti ad curiā episcopi. q̄ sint partes iudicis secularis. Et istud quotidie contingit de facto.

a ¶ Tolli. Adde de hoc & dic vt per Ale. de Im. ī sua dis. ici. Sigis mūdus. i iij. dub. co. xxij. & in suo cōs. lv. col. fi. in ij. volu. vbi vult q possit minui, nō autē in totū tolli. & q nō possit ī totū tolli tenet idē Paul. de Cas. in cōs. xvj. in j. parte cōsi. nouorū. & vide eūdē Pau. in auc. nouissima. j. d in offi. tes. & ibi d. Fab. in repetitiōe char. xvj. col. ij. & adde barba. in cōsi. xxiij. col. iij. in j. vo. Ab. consi. lxiij. lxv. & lxxvj. in j. vo. Cur. & vltra p dicta vide p d. Masozi. in cōs. xxx. col. j. & do. Bar. eius filiū in cōs. cl. col. ij. versi. prima igit radix. S.

b ¶ Cōfugiētes ad eā. Adde c. inter alia. & ibi doc. de imu. eccl. & ibi diffuse. p Pet. de Rauena in sua repetitione.

c ¶ Qui non habet insignia clericalia. Adde doc. ī c. clerici. el ij. de vi. & ho. cle. & doct. in c. j. de aposta.

d ¶ Percutiens clericū. Adde tex. & ibi Flo. in l. scientiā. §. si meū. ff. ad legē Aquil. cui adde tex. & glo. in l. si ignorans. ff. loca. Bart. in l. item apud Labeonē. in §. si quis virgines. ff. d iur. gl. magna in fine. & ibi Ioā. de Imol. in cle. j. de consangui. & affi.

LEX XXIII.

1 QVoniam. † Istæ Eutiches hęreticus qui fuit dānatus in cōcilio Calcedonēsi dicebat in Christo tm̄ vnā fuisse naturā. s. humanā: et ibi fuit determinatū qd erat duplex natura. s. diuina & humana: nā si humana tm̄, resurgere nō potuisset: & si diuina tantū nō potuisset mori de hoc habetur. xv. di. c. canones: & in isto concilio interfuerunt septingenti. xxx. episcopi. nec in aliquo alio vnquā tot fuerunt.

1 *Materia executorum ultimæ uoluntatis. remissiuè.*

2 *Appellatione pauperum etiam ecclesiæ continentur.*

3 *Pecuniæ relictæ pauperibus, an possint cōuerti in fabricā ecclesiæ, si indiget reparatiōe?*

4 *Pauper dicitur ille qui parum habet: sed inops qui nihil habet, & quæ sit differentia inter penuriam & paupertatem.*

5 *Paupertas qualiter probetur. remiss.*

LEX XXIIII.

1 QD quod pauperibus. † Relictum pauperibus valet nō obstante incertitudine personarum. Sic & donatio. vt §. ti. j. l. illud. & est speciale secundùm glos. quod incertitudo nō vitiat, regulariter secus. nisi sit commissa alterius arbitrio declarāda vl̄ in certum euentum. vt in l. quidam relegatus. ff. de rer. dub. & ibi plenè per Bartol. de isto articulo. Alij dicunt quod non est speciale. Sed ideo est quòd declaratio habebit fieri per executorem testamentarium: vt legitimum, puta episcopum. vt j. eod. l. nulli. Sed certè hoc procedit si expressè testator hoc eis permitteret, puta pauperibus, quos declarabit talis. Sed quando nō expressè committit, vitiat. ideo gl. verius videtur dicere. & ratio speciali-

a ¶ Qualiter probetur paupertas. Adde Ange. in l. vbi adhuc. in prima col. in gl. magna. C. de iure dot.

b ¶ Corã iudice seculari. adde c. ij. qq. vi. q. ij. & Spec. in tit. de teste ī §. sequitur. versi. quid de presbytero.

tatis est: quia tale relictum censetur factum Deo, qui est certus. Io. An. dicit quòd pauperes faciunt collegium. & collegiũ est persona certa. Sed Bal. dicit hoc nõ reperiri in iure, nec esse verũ: quia tunc nõ posset fieri distributio in quosdam sic, & in quosdam nõ, quia oẽs simul facerent collegiũ. quod tamen est falsum: vt j. eod. l. nulli. & propter hoc Bald. hic incidẽter tractat materiã executorũ vltimæ voluntatis, formando multas quæstiones, quas etiam firmat Iac. de Are. in quodã tractatu quem fecit de hoc. & plenius vide in Spe. de instr. edi. §. nũc verò aliqua. Et in addi. Io. an. in qbus infinita deciduntur super ista materia. & Bar. tãgit aliqua vtilia, sed pauca. in l. alio. de ali. & ci. leg. & quidam valens canonista repetẽdo. c. fi. de test. li. vj. adhuc
2 magis extẽdit materiam. † Et no. q; appellatione pauperum etiã ecclesiæ continentur. vt j. eod. l. omnes. §. hoc nihilominus. & ibi vide Bal. per quod videtur decidi quæstio quã format Ioã. And.
3 in nouella in d. c. fi. An † pecunias relictas pauperibus possit cõuertere in fabricam ecclesiæ, si indiget reparatiõe. videbatur qd' non sine licentia papæ, postquam poterat conuerti in vsum expressum à testatore. vt in cle. quia contingit. de religio. do. licet secus si non posset. quia tunc sufficeret authoritas ordinarij. vt in l. legatum. cum l. seq. ff. de vsufr. leg. & quod ibi per Bar. ipse tamẽ
4 determinat contrarium. pro quo facit. l. quam s. allegaui. † Vltimò dic q; pauper dicitur ille qui parum habet, sed inops dicitur qui nihil habet. vt not. Archi. viij. di. c. quo iure. Et quæ sit differẽtia inter paupertatem & penuriam. vide per eũdem in c. pericu-
5 loso. de statu reg. li. vj. Et qualiter † probetur paupertas, vide per
2 Bar. in l. si constante. ff. sol. mat. in primis quęstionibus. Et facit. l. paupertas. ff. de excu. tu. Cætera vide in locis prælegatis.

1 ☞ *Clerici coram quo iudice conueniantur. & nu. 2.*
2 *Iudicis electio pertinet ad actorem.*

LEX XXV.

1 **Cvm clericis.** † Clerici Constantinopolitani debent cõueniri coram Patriarcha, vel prefecto constantinopolitano, data electione actori, & non coram alio quocunq;. hoc dicit vsq; ad
2 verli. [memorati autem.] † Et allegatur istud principium quod quãdo actor habet plures iudices, potest eligere coram quo agere velit secundũ Iac. Bu. de quo etiam in l. fi. in tex. & gl. j. vbi in rem act. & ff. de iu. l. sed & si susceperit. §. si ea res. & de eo quod cer. lo. l. iij. nisi dentur in priuilegium reo: quia tunc ad reum pertinet electio. vt in auth. habita. C. ne fi. pro pa. Et adde quod not. Inn. in c. cum ab ecclesiarum. de officio or. in glo. quæ incipit benedicit. & c. quantò. post medium. hodie verò clerici etiam de iure ciuili non conueniuntur coram seculari iudice. vt ẽ. e. authen. statuimus. & auh. causa quæ fit cum monacho.

2 ☞ *Clerici conuenti an satisdent?*
2 *Prima citatio potest incipere à procuratore citati, si procurator habet ad illam litem mandatum, sed cautius est prius citare dominum.*
3 *Citatio, dicitur sententia iudicis interlocutoria.*
Interlocutoria quid sit?
Nuntius non debet citare partem sine commissione iudicis, etiam ad instantiam alterius partis, & an ualeat consuetudo in contrarium, & an ualeat generalis cõmissio iudicis, & an poterit nuntius citare die feriata pro non feriata?
4 *Principalis quando est idoneus præsumptione iuris uel de iure, uel est notoriũ quod est diues, non est cogendus dare fideiussores, etiam in cautionibus deputatis à iure cum fideiussoribus.*
5 *Approbatores fideiussorum qui tanquam idonei deputantur à communi, si conueniantur, non habent præstare fideiussores.*
6 *Clerici prohibentur iurare coram iudice seculari sine licentia episcopi, sed extra iudicium possunt iurare.*

1 **§. Memorati.** † Clerici Constantinopolitani conuenti satisdant de iudicio sisti, & iudicato soluendo in casu in quo est satisdandũ. & dãt in fideiussorem œconomum Constantinopolitanum vsq; in quinquaginta libras auri. vltra verò non satisdant, nec iurant, nec etiam ipse œconomus conuentus satisdat. hoc dicit vsq; ad versi. [statuimus.] hæc tamẽ
2 corriguntur in gl. tñ ex tex. aliqua sunt notãda. † Nota primò in ver. [procuratores.] q; prima citatio põt incipere à procuratore citati, si est procurator habens ad illam litem mãdatum. Quidã verò cautius volẽtes agere semper faciũt prima vice citari dñm & si compareat procurator, posteà faciunt citari procur. De hoc articulo vide per Bar. in l. solẽt. ff. de ali. & cib. leg. ltẽ no. in ver. [tuarũ sententiarũ.] q; glo. exponit. i. conuentionaliũ. † q; citatio
3 dicitur sententia iudicis. intellige. i. interlocutoria. vt no. in auth. de litigiosis. §. ad excludendas. in gl. quæ dicit q; quicquid fit in lite à iudice vsq; ad sententiã diffinitiuã, potest dici sententia interlocutoria. & no. hæc pro his quę habentur. in l. j. j. de sportulis. Itẽ no. in ver. [authoritate.] q; nuntius non debet citare partẽ sine cõmissione iudicis, etiam ad instantiã alterius partis. vt etiã probatur. j. de exhi. reis. l. neminẽ. Sed in quibusdam locis habẽt nuntij de cõsuetudine citare ad solã requisitionem partis, & hoc in multis locis seruatur. quia etiã iudices faciũt cõmissiones generales nuntijs curiæ. vt citent qñ fuerint requisiti absq; alia cõmissione speciali, & postea referant notario ad hoc deputato. Et tunc dicit hic Bal. notabiliter q; nõ poterit citare die feriata, pro non feriata. Sicut nec iudex posset die feriata citationem sibi cõmittere, quia iste nuntius ex consuetudine exercet actũ iurisdictionalẽ. non sic qñ citaret de cõmissione iudicis facta die non feriata. vt notatur per Cy. in l. dies festos. j. de feriis. †
4 Itẽ no. in ver. [Ipse vero reuerendissimus & c.] ar. quod qñ principalis est idoneus præsumptione iuris vel de iure, vel etiam est notoriũ quod est diues, non est cogendus satisdare fideiussoribus: etiã in cautionibus deputatis à iure cum fideiussoribus. ad hoc facit quod habetur in tit. j. de fideiussoribus. In gloss. super ver. sufficienter.
5 Item est ar. iste tex. † q; approbatores fideiussorum qui tanquam idonei deputantur à cõi, si cõueniantur, nõ habebunt præstare fideiussores. sicut nec hic œconomus: qui tanquã idoneus fideiu
6 bebat pro alijs. † Vltimò no. q; clerici prohibentur iurare. hoc in
b tellige corã iudice seculari sine licentia suorũ episcoporũ. ij. q. v. c. sacramentũ. & xxij. q. j. c. pe. in fi. & per Inn. in c. j. de iur. cal. & ibi omnino vide. & ita seruatur de facto, quod etiã qñ vocantur ad testimonium in curia seculari, nõ vadũt sine licẽtia episcopi, vel eius vicarij. Sed extra iudiciũ bene possunt iurare. vt not. in d. c. j. quia nõ est peccatũ iurare cũ expedit. vt in c. & si Christus. de iureiu. Secus cum non expedit. & etiã nimis frequentatur.

§. Statuimus. Clerici non dant executoribus nisi duos solidos pro citatione, & cum eis mitius
1 est agendum. hoc dicit vsq; in finem. † qui finis allegatur ad vnũ tantũ. q; quantum ad ea quæ pertinent ad ordinationem iudicij: debet seruari cõsuetudo & stylus loci vbi iudicium agitur. facit l. j. in fi. ff. de testi. & l. ij. j. quemad. testa. aper. & notatur. in l. cunctos populos. de sum. trini. per doctores.

1 ☞ *Quando Episcopus uel eius procurator agit in aliqua curia seculari pro negotijs ecclesiæ suæ, non habet soluere sportulas quas alij soluunt.*
Episcopus in causa ecclesiæ suæ q; ante litis contestationem possit constituere procuratorem, & quòd aliqui constituant actorem ante litem contest.
Verbum siliqua, quid importet, remiss.

AVTHENTICA.

1 **Sed hodie.** † No. hic secundum Bal. dum dicit q; non permittuntur dare vltra quatuor siliquas. q; si ita taxatur certa summa notarijs pro eorum scripturis per statuta, nõ licet eis recipere plus etiã à sponte soluentibus. nã si isti prohibẽtur accipere. ergo & illi dare per istum tex. ad quod. j. de iudi. vt l. ij. in fine cũ ibi not.
2 & vide tex. cũ gl. in c. statutũ. de rescri. lib. vj. † Itẽ not. in versicu. [Episcopus.] q; qñ episcopus vel eius procurator agit in aliqua curia seculari pro negotijs ecclesiæ suæ, nõ habet necesse soluere sportulas quas alij soluunt. puta tm̃ pro centenario. vt fit in ciuitate Lucensi, & in curijs mercantiæ Florentię. & in multis locis. Vltimò est hic vna gl. quę tenet q; Eps añ litis contest. in cã ecclesiæ suæ nõ possit constituere procuratorem, sicut nec tutor vel curator: cum ipse nõ sit dñs, sed procurator: licet ipse habeat legitimã administrationẽ. arg. in l. neq; j. de procu. iuncto. c. j. de dona. Doc. tenent contrariũ. quia non est nudus administrator, cũ gaudeat fructibus. ideo quantũ ad hoc æquiparat patri; qui habet vsumfructũ bonorũ aduẽtitiorũ. ideò cõstituit ꝓcuratorẽ, sicut si esset verus dñs. vt in l. j. j. de bo. ma. & no. in d. l. neque. Et per hoc. l. precedente fi. ibi: dũ dicit pro institutione ꝓcuratoris si per eũ voluerit litigare &c. Alij verò cõstituũt actorẽ ante litis cõte. & de hoc sunt casus pluriũ decretaliũ in ti. de procu. in c. petitio. cũ alijs similibus. De isto autẽ verbo, siliqua, de quo loquitur gl. j. vide text. in gl. j. de metallarijs. in l. j. lib. xj.

Approbatores

& Approbatores fideiussorum tenentur, si reperiantur non soluendo.
Qui tenetur satisdare cum fideiussoribus, si iurat se non reperire: relevatur ab eis dandis: & sufficit quòd promittat cũ iuramento & quod obliget bona sua, & promittat parnam.
1 *Ex pacto nudo in iudicio facto, seu coram iudice, oritur officium iudicis, & an habeat executionem paratam?*
Coram arbitris non præstantur satisdationes de quibus in ista authen.

AVTHENTICA.

GEneraliter. Ista authẽ. non est hodie in vsu. qa actores non præstant istam satisdationem de qua hic. nec illam de qua ĩ aut. libellum. j. de litis conte. vt no. in gl. insti. de satisd. §. sed hodie. dicunt tamen Rofre. & Alberi. q; si peteretur à reo ista satisdatio, non deberet præstari. quia ista auth. non est abrogata per contrariam consuetudinem, licet non sit in vsu. quia satisdationes istæ non
1 petuntur. †sed Bar. dicit se vidisse peti, & nõ obtineri. in singulis tamen locis sunt statuta, q; si actor sit forensis: vel alius nõ subditus iurisditioni iudicis coram quo agitur. non audiatur nisi satisder de expen. restituendis, si succũbat in causa. & sic non est ita data ista satisdatio sicut illa de qua hic. & tunc dico q; licet nõ reperiret fideiussores, nõ deberet admitti cũ simplici iuratoria cautione: quia nõ esset satisfactũ reo. nisi in illo loco possideret immobilia. nam posset possidere absq; eo q; sit de iurisditiõe illa. vt
2 l. libertus. §. sola. ff. ad muni. †Et notatur hic primò dũ dicit, [periculo competentis officij.] q; approbatores fideiussorum tenentur si reperiantur non soluendo secundũ Baldum. ad hoc l. cum ostendimus. in fi. ff. de fideius. tuto. Item no. in ver. [aut si fidessorem.] q; ille qui tenetur satisdare cũ fideiussoribus, si iurat se non
2 reperire, relevatur ab eis dandis. & sufficit q; promittat cum iuramento. adde & quòd obliget bona sua. vt j. eod. l. omnes. §. in hac autem inclita. & quod promittat pœnã. vt not. gl. in l. nisi. § quãvis. ff. si cui plus quàm per l. fal. & adde quod plenè not. in l. j. ff.
3 qui satisd. cog. †Not. etiam hic vnã gl. circa prin. super ver. [conscribat.] q; ex pacto nudo in iudicio facto seu coram iudice oritur officium iudicis. quod alibi nõ est secundùm Bal. in l. tale pactum. § j. ff. de pac. vbi tale pactum habet executionem paratam. quod nõ est in extraiudiciali. vt in l. si pacto quo pœnam. in fi. j. de pact. Cætera dic vt in gloss. & per Bal. qui multa verba hic dicit. Item etiam in fine. not. tex. cum gloss. quòd coram arbitris nõ præstant illæ satisdationes allegantibus. vide in Spe. de satisd.

3 *Patientia & modestia debet esse tam in clericis quàm in regentibus rem publicam.*

LEX. XXVI.

1 DEcernimus. †Not. in hac l. quòd reliquiæ sanctorum & etiã signum crucis nõ debent stare in locis prophanis: sed duntaxat In ecclesijs, & sacris locis. Item quòd ad curam episcopi pertinet vbi collocentur. & alij inferiores clerici non possunt mutare
2 de loco in locum sine licentia episcopi. † Vltimò no. text. moralẽ circa finem de patientia & modestia quæ debet esse tam in clericis quàm in regentibus rem publicam.

LEX. XXVII.

QVisquis. Pro declaratione huius l. vide. l. officiales. ff. titu. primo.

3 *In relictis ad piam causam executor quantũcunque merus habet actionem ex testamento contra hæredem scriptum, ne sibi soluatur pecunia relicta pro distribuendo pauperibus. secus in alijs non pijs: & quo nomine intentabit hanc actionem?*
An possit constituere procuratorem ante litem contestatam?
1 *Qualiter prouidebitur alijs executoribus in relictis non pijs?*
Hæres si præueniat executorem, & soluat legatarijs, an liberetur, & an legatarij possint agere contra executorem.
Executor debet specialiter designari à testatore, & an possit testator electionem executoris alteri committere?
4 *Executor cui commissa est executio personarum, non potest officium executoris alteri committere, si a testatore non est sibi data licentia.*
5 *Executor testamentarius præfertur episcopo, & etiam alteri priuilegiato à papa quòd possit recipere relicta ad piam causam. & quid si negligat?*
6 *Executor qualiter debeat facere inuentarium, & reddere rationem suæ executionis, & quid in episcopo?*
Episcopus vel curia sua ut notarij, non debẽt aliquid accipere pro eorum labore de summa relicta pauperibus.
† *Vicus & castra possunt dici pars ciuitatis: & an comitatenses possint dici ciues?*

LEX XXVIII.

NVlli licere. Ista est optima l. in materia vltimarum voluntatum. Et habet multa optima dicta. Continet in prima parte id quod habuistis. §. in l. id
1 quod pauperibus. † Ista l. allegat ad multa in materia executorum vltimæ voluntatis. primò quòd est dare executorem testamẽtarium, & etiam legitimum, vt episcopum. Adde & etiam datiuum, id est, datum à iudice. vt in l. solent. ff. de ali. & cib. leg. & hoc in relictis pijs, puta pauperibus, vel alimentorum: in alijs si testator non daret executorem, non esset dare legitimum, vel datiuum. Item allegatur q; in relictis ad piam causam executor quantũcunq; merus nullũ cõmodum sentiat. siue testamentarius, siue legitimus, habet act ex testamento contra hæredem scriptum, vt sibi soluatur pecunia relicta pro distribuendo pauperibus. vt ibi. dum dicit, [habeat exigendi licentiam.] & ibi, [habeat facultatem exigendi &c.] non sic in alijs relictis nõ pijs, vt in l. Lucius. §. j. ff. ad Trebel. Et hic
2 concurrunt quàm plura dicenda. † Primò quo nomine intentabit hanc actionem ex testamento. dicit Part. in l. si quis Titio. de leg. ij. q; nomine pauperum quibus competit illa actio, ipse verò executor habet dũtaxat exercitium. Sed Bald. ibi. id quod pauperibus. secundùm Jac. de Are. dicit q; nomine suo. id est, suo officio, quia si nomine pauperum: haberet necesse cauere de rato. nec posset eis fieri solutio. sed salua reuerentia. nam ipsi habẽt legitimum mandatum. vnde non expedit q; caueant de rato. vt l. ne satisdatio. ff. rem ra. ha. Et possunt recipere solutionẽ sicut tutor & cu. Nec video qualiter nomine suo possint. Itẽ an possint constituere procura. ante lit. contest. videtur quòd nõ. sicut nec tutor vel curator: sed debeant constituere actorem. vt in l. neq; j. de procura. Doc. tamen videntur tenere contrarium fauore piæ causæ, vt executio citius expediat. vt ibi. [sine vlla cunctatiõe.]
3 † Item qualiter prouidebitur alijs executoribus in relictis nõ pijs, postquam non possunt mouere actionem ex testamẽto, quomodo possunt implorari iud. offi. per l. quintus. ff. de an. leg. Item an hæres soluendo executori meo liberetur à legatarijs? & dic q; sic per l. liberto. §. largius. in fi. eo. tit. de annu. leg. Item an teneantur satisdare hæredi soluenti de defendendo ipsum, vel de exequendo vel de restituendo pecuniam quæ nõ fuerit executioni mandata. vide plenè per Bart. in l. diuus. ff si cui plus quam per l. fal. Item si hæres præueniat executorem, & soluat legatarijs, an liberetur vt nõ possit ab executore molestari? dic q; sic, si legata erãt facta certis personis. ita q; non erat necessaria nisi executio facti. tex. est in l. si libertus sub conditione. §. j. ff. de bo. lib. & in authẽ. de ecclesia. tit. §. si quis in nomine. & ibi per Jac. de bel. Sed si personis incertis declarandis per executorem. vt in casu huius l. secus. quia cum declaratio non pertineat ad hæredem, non videtur soluere illis qbus legatum est factum: nisi primò esset facta declaratio per executorem. Item an legatarij possint agere cõtra executorem. vide per Bart. in l. Firmio. § j. ff. quando dies leg. ce. Vlterius not. in §. j. in versi. [is qui specialiter.] q; executor debet specialiter designari à testatore. vnde dicunt quidam per hunc tex. q; testator non potest electionem executoris alteri committere. de hoc in c. j. de procur. libr. vj. in nouella. & per Baldũ in l. quidam relegatus. ff. de reb. dub. & per Baldum suprà eodem. l. id quod. & videt finaliter dicendũ q; aut testator constituit aliquã certũ executorem cum ptãte substituẽdi aliũ ad sui bñplacitum, et hoc potest, licet fiat de incerta persona, per id quod no. in l. cũ esset. in fi. ff. de ser. rust. prædi. & in cle. religiosos. de test. Aut nõ cõstituit aliquẽ certũ sed incertũ per alium nõ cõstitutum declarandum. & tũc aut cõmittit dũtaxat declarationẽ: puta facio executorẽ quẽ Titius nominabit. & valet per l. vtrũ. §. cũ quidã. ff. de reb. du. Aut cõmittit alteri ipsam cõstitutionẽ. puta cõmitto Titio q; possit cõstituere executorẽ quẽ voluerit pro exequẽdis relictis à me factis. & tũc nõ valet. quia vltima voluntas non debet pendere ex alieno arbitrio. & videt quodãmodo captatoria. licet Doct. soleant dicere q; in relictis ad piam causam valeat voluntas captatoria. per c. cum tibi. de testa. Sed in alijs terminis
4 loquũtur. Itẽ allegatur tex. hic dum dicit, [pro sua cõscientia.] † q; executor cui cõmissa est executio personarũ, nõ possit officium

¶ Satisdare. Add hoc etiã procedere in sequestratione. quia si ille cui res sequestrata sunt vult reuocare sequestrum, si nõ potest satisdare, fratur eius iuratoriæ cautiõi. Ita Nic. de neap. in l. huius C. de agri. & censi. lib. xj. Frãc. de Are. in c. examinata. de iudic. & bal. in l. j. C. de hære. vel ac. vend. Franc. Cur.

a ¶Et vni⁹ vxoris vir Adde capit. oportet eꝑm.xxvij̃.q.ij̃.c.legimus.xcij̃.di.c. niſi cũ pridẽ.I §.pſonę verò.de renũ.c.qũ virginibus.xxxj.q.j.originaliter. j. ad Thi. ij̃.capit.

b ¶Hoſpitalarij̃.Vide de hoc per do. Mari. Sozi.in ſuo cõſi.clxxxj.& in cõſi.ccxij̃. & ibi quod teneret reddere rationem. S.

execu.alteri cõmittere,ſi à teſtatore nõ eſt data ſibi licẽtia. quia cenſetur electa induſtria perſonæ.Nã arbitriũ nõ põt alteri cõmitti.Sed poſtquã declaraſſet perſonas,bñ poſſet cõmittere executi.facti. ar.in c. is q. de offi.deleg.lib.vj.& de hoc in c.fi.de teſt. eo.lib.& ĩ addi.Spec.de inſtr.edi.§.nũc verò aliqua.in addi.quæ incipit hoc dictũ.ibi dñ dicit dedit ipſe Nicolaus &c. facit etiã iſte tex.q nõ poſsit executori moueri q̃ſtio q nõ fuerit bñ executus, poſtq̃ hoc relinquit ſuæ cõſciẽtię.per ea q̃ no.in c. ſtatutũ. §.aſſeſſorẽ.de reſcrip.lib.vj.in gl.& in addi. Spe.e.§.in addi.quę incipit ad queſtionẽ.dicit tñ Ang.in l.de pupillo.§.qui opus.de ope.no.nũ.per illũ tex.q debet iurare.ar.in l.
5 Theopõpus.de do.prę leg.†Itẽ no.q executor teſtamentarius pręfertur epiſcopo. Adde q etiã prę fertur alteri priuilegiato à papa, q poſsit recipere relicta ad pias cauſam:vt not.in addi.Spe.vbi ś.in addi.quæ incipit.l.cuiuſcunq;.ibi omnino vide.Si tamen negligit executor teſtamentarius per annum poſt monitionem factam ab epiſcopo,deuoluitur executio ad epiſcopum. vt in authẽ.licet. quę hic legitur.& in c.tua.de teſt.niſi teſtator ob negligẽtiã primi cõſtitueret ſcd'm,quia tũc ad illũ deuoluitur ꝑ prius. ar.in l.ſi fundũ ſub cõditione.§.ſtichũ Sẽpronio.& quod ibi no. per Bar.ff.de leg.j.& ꝑ Bal.in l.j.poſt prin.j.de ca.tol.Sed quid ſi aliqs inſtituit pauperes eligẽdos per Titiũ,& nõ per aliũ? Rñd. deciſũ fuit Boñ.q Titio negligẽte epiſcopus nõ eligit.quod etiã videtur de mẽte Io.And.in addi.Spe.ś.allegato.verſi.ſed ſi pauperes.ibi.dũ dicit,ſed hodie addit,&c. & hoc etiã refert Ang.in l.illa inſtitutio.ff.de hęr.inſt.& reſpõdet ad iſtã aut.& ſcias q hodie Epiſcopi per ſuas conſtitutiones generaliter monẽt executores q exequant.j.annum.quę monitio poteſt dici q afficiat ſciẽtes nõ aũt ignorãtes ſe eſſe datos executores: vt per Bart.in l.genero.ff.de his qui no.infa.& dicũt etiã doct.q Epiſcopus poteſt executori teſtamẽtario prorogare tẽpus anni.†Vltimò no. ĩ ver. [cum autẽ.]cũ ſequẽ.quod executor debet facere inuẽtarium,& reddere rationẽ ſuæ executionis,oſtẽdendo vel declarando perſonas quibus diſtribuit:& quãtitatem quam diſtribuit.& iſta reddítio rationis fiebat olim iudici ſeculari tam per teſtamentarium quàm per epiſcopum:vt hic,hodie teſtamentarius reddit rationem epiſcopo tanquam patri pauperũ, à quo cõpelli poteſt.Sed ipſe epiſcopus ſoli Deo rationem reddit: vt j.eod.l.ſi quis ad declinandum.Item etiam q epiſcopus vel curia ſua vt notarij̃,non debeant aliquid accipere de ſumma relicta pauperibus pro eo
7 rum labore,vt patet ibi.[ita tamen &c.]†Allegatur etiam verſi. [quod ſi in vico.]quòd vicus & caſtra pñt dici pars ciuitatis,& ſic comitatiui poſſunt dici ciues.Eſt tñ differentia inter eos & ciues ciuitatis:vt no.Bar.in l.fi.ff.ad municip.Et vide quod no.Io. And.in addi.Spe.in tit.de cẽſibus.in magna addi. Cętera dic,vt in d.§.nũc verò aliqua.vbi Spe.tranſcripſit tractatũ antiqui doc. vtramõtani,qui fuit vocatus Io.Blãcus:& ipſum nõ nominauit qui formauit cxxx.queſtiones in iſta materia.et poſtea Io.And. in addi.poſuit plures alias.

a *Epiſcopus debet eſſe ſine crimine,& unius uxoris uir,& quæ alia requirantur?*

LEX XXIX.

1 SI quemquam. †Lex iſta tria facit.Primò ponit qualiter ſe debeant habere electores ep̃i,quia nõ debẽt eligere per pecuniam, aut ob gratiam,ſed pura mente & cõſcientia , puro,& ſincero iudicio,& propter virtutem electi.Secundò qualiter debeat habere electionem,quia nõ debet procurare vt eligatur, ne incurrat vitiũ ambitionis: & electus debet recuſare, & expectare quòd cogat acceptare. Tertiò punit cõtrafacientes.& no.hãc l.pulchrius declaratam quàm aliqua quæ ſit in toto corpore. C. & alia ſimilis eſt in l.quiſquis.j.de poſtul. & plenius habetur in authẽ.ad hæc de ſanct.epiſc.Canoniſtæ aliter habent. quod dic,
2 vt c.quia propter.de elect.†Et ſecundum Apoſtolũ, Epiſcopus
a debet eſſe ſine crimine,& vnius vxoris vir,' id eſt non bigamus. & debet eſſe moderatus,& nõ percuſſor,& multa alia requirantur,quæ proſequere:vt in decretalib.& caſſatur electio ſi probet ipſum fuiſſe locutum electoribus, vt ipſum eligerent.de elect.c. per inquiſitionem.& ibi not.per Inno.in princ.

3 ☞*Hoſpitalarij ſe habent ad inſtar tutorum,& curatorum.& an in cauſis hoſpitaliũ poſſint conſtituere procuratorem ante litem conteſtatam: & an præſtent ſatisdationes iudiciarias?*

3 *Hoſpitalarij debent conficere inuentarium,& recipere adminiſtrationem de manu ſuperioris,nec poſſunt agere niſi confecto inuentario.*
Bona hoſpitalium non poſſunt uendi ſine cauſa neceſſitatis, & quæ ſolemnitates tunc requirantur?

4 *Hoſpitalarij an & cui teneantur reddere rationem adminiſtrationis?*

5 *Prælati eccleſiarum parochialium,an teneantur conficere inuentarium,& reddere rationem epiſcopo?*

LEX XXX.

1 ORphanotrophos. † Iſta eſt melior lex quã habeamus in materia hoſpitaliũ & hoſpitalariorũ,ſunt loca pia, & primus auctor ipſorũ fuit quidam vocatus Loticus. vt j. eo.l.oĩa priuilegia.& de hoſpitalibus habeẽ in c.de xenodochijs extrà de religi.do.quæ ſubſunt ep̃is eccleſiæ.& hoc q̃n ſunt electa cũ authoritate ep̃i quod præſumit̃ q̃n habent eccleſiã & cãpanilas & de illis loquitur iſte tex.aliàs nõ dicuntur loca pia. & poſſunt deſtrui ad nutũ conſtruentiũ.vt in cle.quia cõtingit. & ibi no.per gl.de relig.do.& illa clemẽtina ſupplet & declarat iſtã
2 l.†Not.ergo q hoſpitalarij̃ ſe habent ad inſtar tuto.& cur. & ex
b hoc videtur q non poſsint cõſtituere procuratorẽ in cauſis hoſpitaliũ,niſi poſt litẽ conteſt.per l.neq;.j.de procu.Contrariũ determinat hic Bald.quia nõ ſunt nudi miniſtri, cũ debeant ali de bonis hoſpitalis:& potius æquiparentur in hoc patri:qui eſt legitimus adminiſtrator filij̃,non nudus: cũ habeat vſumfructũ. & ideo conſtituit procuratorẽ etiam ante litis conteſt.vt in l.j.j. de bo.mater. Itẽ quod hic dicitur videt̃ q hoſpitale ſe habeat ad inſtar pupilli vel adulti,& ideo ſicut illi reſtituunt̃ in inte. q̃n læduntur,& etiã eccleſiæ, ita & hoſpitale.illa eſt regula generalis in illis qui reguntur per legitimos adminiſtratores:vt ſunt furioſi,mentecapti,vel prodigi,vt no.in l.ij̃.j.de cur.fu.per gl. & tãgit Bal.in l.ſi curatorem habens.j.de in integ.reſtit. & per alios in l. Marcellus.ff.de fideiuſ.Item no.in prin.ibi.[ſine vlla fideiuſsione &c.]q tales non præſtant ſatisdationes iudiciarias: puta de rato,vel iudicato ſoluendo in cauſis hoſpitaliũ:ſicut nec tutores & curatores.vt l.ſi.§.defenſionẽ.j.de admi.tuto. imò nec etiã bona hoſpitaliũ ſalua fore,licet tutor & curator illã ſatisdationem præſtant.vt in ti.rem pub.ſal.fo.certè non eſt aliud in eis. quia nec tutor datus ex inquiſitione illã præſtat: & hoſpitalarij̃ ſemper dantur ex inquiſitione.& ita dicit gl.in d.clemen. quia con-
3 tingit.†Itẽ no.in ſecũda parte in ver.[Ita videlicet.] q hoſpitalarij̃ debent conficere inuẽtariũ,& recipere adminiſtrationem de manu ſuperioris,ſicut tutor & curator.vt not. in l.legitimos. in prin.ff.de legi.tuto.& dicit Bald.q nõ poſſunt agere niſi confecto inuentario ſicut nec tutor & q vidit caſſari quendã proceſſum agitatũ per quendã hoſpitalariũ,qui non produxit inuentariũ cũ peteretur ab eo. Itẽ no.in tertia parte in ver.[vt ſi quas.] q bona hoſpitaliũ non poſſunt vẽdi ſine cauſa neceſsitatis. Sed per auth.hoc ius porrectũ.ś.tit. j. requirunt̃ illæ ſolẽnitates quæ requiruntur in alienatione bonorũ eccleſiaſticorũ:niſi q̃n acqui
4 runt bona,& vendant,vt ibi dixi.†Vltimò no.in fi.q hoſpitalarij̃ nõ tenent̃ reddere rõnẽ adminiſtratiõis.qa præſumunt̃ boni, & bene adminiſtraſſe eoipſo q dedicant ſe ad tale piũ opus.hoc intellige q non tenent̃ reddere rationẽ pauperibus exiſtentibus in hoſpitali.Sed bene epiſcopo loci, vel alteri immediato ſuperiori.vt eſt caſus in d.cle.quia contingit.& ita dicit ibi gl. & etiã patet hic in ſecunda parte legis vbi tenẽtur conficere inuẽtariũ. aliàs ad quid conficerent?ſic pater non tenetur reddere rationẽ filio.j.de bo.quæ libe.l.cũ oportet.§.cũ autem.& ita declarat glo. ſi.& iſtum tex.allegat Spec.in titu.de inſtru.edi.§.nũc verò aliqua.in verſi.ſed an ſimplex cõmiſſarius, q executor deputatus ad piã cauſam,puta ad diſtribuendum bona inter pauperes, nõ teneatur reddere rationem.Sed contrarium eſt verius.vt eſt caſus in l.nulli. ś. eodem poſt medium. ibi poſt vnius verò anni.
5 †Quæro quid de prælatis eccleſiarũ parochialiũ, an teneantur, conficere inuentarium,& reddere rationẽ epiſcopo,ſicut hoſpitalarij̃? dicit Bald.q non,& non reperitur iure cautum.Sed non bene recordatur. nam bona ipſorum ſunt hypothecata pro mala adminiſtratione.vt ś.eod.l. ſi quis presbyter.in fi.& ibi notatur etiam per eundem & in c.literis.de pigno.ergo tenentur reddere rationem, & per conſequens inuentarium conficere. de

hoc

hoc etiam expressè per gl.in c. qualiter & qñ. el ij.de accus.ī gl. quæ incipit,sed qualiter.& per Inn.in c.cū & plātare de priuile.

1 ☞ Citatio seu commissio citationis quæ fit à iudice,appellatur sententia.

2 Clerici dicuntur habere domicilium in loco ubi habent beneficiū,& in illo loco(non alibi) debent conueniri.

4 Clericus etiam alienæ diœcesis (quò ad originem) habens beneficium in alia diœcesi, dicitur subditus illius,in cuius diœcesi habet beneficium,& ligatur statutis illius,non autem illius unde est oriundus,& cōuenitur etiā in curia Romana,si ibi reperitur.

1 Defensio effluenter & copiosè danda est unicuique.

Iudex statutum quod bannitus non audiatur etiam in defendendo?

LEX XXXI.

1 OMnes qui. †In ista l.primò declaratˇ corā quo iudice clerici prouinciales, vel Cōstantinopolitani debeāt cōueniri.vsq; ad [§.pręterea.] postea de fideiussoribus dandis ab eis.vsq; ibi.[hoc nihilominus.]Postea de sportulis dādis executoribus: nā faciebāt sibi solui à citato sportulas pro eorū labore,quę erāt taxatæ,& recipiebāt fideiussores ab illis citatis de pręsentādo se corā iudice. vt ff.in ius voc.vt eāt,aut satisf.per totū.& hoc vsq; ad [§.præterea.]Postea inhibet executoribus ne clericis quos citāt iniuriā faciant verbalē vel personalē:& punit cōtrafacientes,& firmat priuilegia concessa clericis vel ecclesijs.& vltimò punit illos qui temerariè vocāt clericos in ius in expēsis,& etiā in oībus damnis quæ sustinent.Nota in hac prima parte in verbo,[sententia iudi-
1 cis.]†q citatio appellatur sīnia iudicis. intellige de commissione citationis, quæ fit à iudice, non de executione, quam facit nuntius.de hoc est ş.eodē. l.cum clericis.& not. in l.quoties. de priuile.eorū qui in sa.pa.mili.li.x.& in l.quoties. de dign.l.xij.Itē
3 no.†q clerici dicunt habere domiciliū in loco vbi habēt bñficiū, & in illo loco(nō alibi)debēt cōueniri,etiam si alibi sortiant fo-rū rōne originis propriè vel paternę,vel ratiōe cōtractus, & ibi reperiantur:licet secus in laicis,iuxta notata in l. hæres absens.ff. de iu.& in l.assumptio.§.si filius.ff.ad munici.Et hoc per rōnem quę redditˇ hic in tex.vt transacta bona iudiciaria redeant ad eorū bñficia officianda:prout tenētur.& ista est spālitas in clericis. licet gl.hic,quę incipit[sed nōne.]videatˇ dicere q nō sit hic aliqua spālitas,quia nec laici possunt trahi coram alijs iudicibus: vt l.in criminali.j.de iuri.om.iu.Sed verū est nō suis,sed clerici etiā
4 corā alijs suis trahi 1.ō pñt extr.locū bñficij.†Et no.q clericus ēt alienæ diœcesis(quò ad originem)habens bñficiū in alia diœcesi dicit subditus illius in cuius diœcesi habet beneficiū: & ligatˇ statutis illius,nō aūt illius vñ est oriundus.vt not.Fede.de senis, in consi.xciij.& facit.c.nullus.de tēp.ord.lib.vj.in curia verò romana si reperiantˇ,bene possunt cōueniri:tanquā in cōi patria.& hoc probatur in isto[§.in hac autem regia.]vbi ciuitas Cōstantinopolitana in qua erat Patriarcha,qui habetˇ ꝓ Papa, & sic eius curia se habet ad similitudinem curiæ romanę in græcia si reperiebantˇ clerici prouinciales,poterant cōueniri vel corā pręfecto pretorio,vel corā patriarcha:& hoc etiā in causis profanis, & solent conueniri corā auditore cameræ:qui est ordinarius in curia. sed in causis beneficialibus non est dubium, in quibus cōueniū-
5 tur ex delegatis quam fecit vicecācellarius loco papæ.† Vltimò not.in fi.ibi.dum dicit,[affluens in defensionibus copia &c.]sc. cūdā Albericū q defensio affluēter & copiosè dāda est vnicuique.facit.l.facultas.j.de iure fisc.l.x.& ideo dicunt quidam non
2 valere statutum*.q bannitus nō audiatur etiam in defendendo: cū defensio sit de iure naturali.& nō debeat auferri:vt in cle.pastoralis.de re iud.De hoc tangitˇ per Bar.in l.cū mulier.ff.so.mat. quidā autem disputando tenuit cōtrariū, dicens q defensio corporalis contra illū qui vellet percutere bene est de iure naturali: vt in l.vt vim.de iusti.& iur.non sic in iudiciali. Sed contrarium cōmuniter tenetur,cùm sit eadem ratio.

1 ☞ Executores curiarum solent esse pertinaces & proterui.
Clerici schismatici uel hæretici non habent priuilegia clericorum.
Dare fideiussores est onus,nec facile est eos inuenire.
3 Quando plures simul uocantur,potest alter pro altero fideiubere.
4 Illi qui ex priuilegio uel aliqua causa excusantur à datis fideiussoribus: & remittuntur propriæ promissioni uel obligationi,debent eam facere solenniter:et cum hypotheca bonorum suorum:et etiam cum pœna.

1 §. Præterea, †In ista parte vult in effectu q clerici prouinciales cùm citantur coram præside,non tenentur dare nūtio citanti alios fideiussores de representando se nisi œconomum ecclesiæ suæ si habet,vel defensorē ecclesiæ: puta patronū,sed si nō haberet,teneretˇ dare aliū:& not.ad id quod dixi ş.q executores qui citabant faciebāt sibi dare tales fideiussores:vt patet ibi,dum dicit, [nedū exe-
2 cutoris &c.]Item not.† q tales executores curiarum solēt esse pertinaces & proterui. Item not.in versi.[approbētur orthodoxi.] q clerici schismatici vel hæretici nō habent priuilegium clericorum secundū Bal. Item ibi,[paupertati infligatur in cōmodū.]q non est facile inuenire fideiussores sic.ff.si cui plusquā per l. fal. l.cum non facile.& l.nisi.§.quamuis. ideo appellant grauamen habere dare fideiussores:vt in præcedenti parte. Item not.in seq.
3 §.in hac.ibi,dum dicit.aut[vicarijs fideiusiōibus.]†q qñ plures simul vocātur,pōt alter pro altero fideiubere:ideo si de nocte reperiunt duo cum armis qui tenentur dare fideiussores.pōt alter pro altero fideiubere:& ad hoc allegatur.l.pe.ff.de tu.& cura.da.
4 ab his,& in auth.de exhi.reis.§.sancimus.Vlti.not.in fi.q†illi qui ex priuilegio vel ex aliqua cā excusantur à dādis fideiussoribus & remittuntur proprię promissioni vel obligationi,debēt eā facere solēniter,& cum hypotheca bonorū suorū.facit.l.filio.ff. vt lega.not.ca.& etiam cum pœna.vt not.gloss.in d.§.iquamuis.

a ¶ Statutū. Adde de hoc & dic vt latissimè per d.Nel.de sancto ge.in tract. bānito.in secūda parte secundi temporis.q. ij. qui tenet statutum valere.Cur.

2 ☞ Oeconomus ecclesiæ dicitur defensor pauperum.
Pauperum appellatione continetur etiam ecclesia.
3 Si potestas Paduanus uult citare unum Paduanū existētem Veronæ: licet Paduæ habeat domicilium:an poterit directò mittere nuntiū ad eum cum literis:an habeat requirere potestatem Veronæ quòd illi mandet,ut coram eo compareat.
4 Quid in executione personali?

1 §. Hocnihilominus. †No.hic plura.Primò q in causis ecclesiarū debet cōueniri œconomus si ipsum habet,vel rector ecclesię si alium nō habet.Item q œconomus constituitur cum authoritate episcopi: & sic authoritas superioris videt necessaria in constitutiōe actoris de hoc in l.actor.ff.rem ra.hab.& ita tangitur per Gul.de Cu.
2 †No.etiam secundū Bal. q œconomus ecclesiæ dicitur defensor pauperum:& sic appellatione pauperum cōtinetˇ ecclesia per quod disputando tenuit quidam valēs vir vocatus dominus Recuperus de sancto geminiano,q ea quæ testator mandauit distribui inter pauperes,possunt cōuerti in fabricam vel recuperationem pauperis ecclesiæ,si non habet aliunde.de hoc per Ioā.An. in c.fi.de test.lib.vj.& not.per Bal.j.eo.l.si quis ad declinandam.
3 †Vltimò ver.[verum si apparitor.]semper allegatur pro decisione huius quæstionis quam disputauit Cy.in ciuitate Senarum,si potestas huius ciuitatis vult citare vnum Paduanum existētem Veronæ, licet hic habeat domiciliū.An poterit directò mittere nuntium ad eū cum literis.An autem debeat requirere potestatē Veronæ, q illi mādet vt corā eo cōpareat:videbatur quòd ista pars esset verior:quia nuntius nō potest executionem facere in alieno territorio,vt not.in l.cum vnus.§.is qui.ff.de bo. autho.iudi.possiden.per l.extra territorium.de iur.cm.iud.contrarium tamen determinat per istū tex.ibi,dū dicit,[in prouincia degentes eos cōueniri monueri',&c.]et sic apparitor præfecti prætorio,q nō habebat iurisditionem nisi in ciuitate Cōstantinopolitana,& eius territorio,si dicitur de præfect.vrb.vt l.j.§.cum vrbem.ff.de officio præfect.vr.Monet clericos degentes in prouincia ex parte dicti p̄fecti prętorio,nō aūt p̄les prouinciæ ad requisitionē dicti prefecti:& ita dixerūt antiqui p̄fatum tex.& per l. quod promulgatis.j.de offi.præfect.vrb.& etiam videtur text. expressior
4 in c.Romana.§.cōtrahētes.de fo.cōp.lib.vj.†Et prædicta in executione verbali,sed executionem personalem capiēdo personā non posset facere in alieno territorio:vt not.in d.c.is qui. & j.de iudi.l.properandum.§.sinautem reus. in contrarium. quòd nec etiam verbalem facere possit: sed debeat fieri per iudicem illius loci ad requisitionem primi iudicis:videtur casus in cle. pastoralis.de re iud.Sed solue,vt plenè nota.Barto.de isto passu in l.j.ff. de requi.reis.Item facit contra c.ij.de constit.lib.vj.Sol.ibi loquitur in sententia statuti,quæ non extenditur vltra territorium: vt si dicat quòd committens furtum sit excommunicatus.Nam nō ligat subditum extra territorium committentem: vt ibi,quia traheret secum executionem in alieno territorio, quod facere non potest.non sic in sententia iudicis,quæ potest ligare subditum in alieno territorio existentem:vnde potest iudex cōdemnare subditum suum etiam alibi existentem:vt ibi notatur.& sic in plus

a ¶ Monasteriũ nõ habet. Adde doct. in c.j. in pręsentia. de prob.

b ¶ Nisi canones cõtradicant. Adde c. clerici. de iudi. c. vlti. de secund. nup. ca. j. de no. ope. nun. gl. summæ. xl.

c ¶ Tale statutum non valet. adde docto. in c. ecclesia sanctæ Mariæ. de consti.

d ¶ Episcopi habẽt carceres. Quid de inferiorib⁹ ab episcopis vide glo. in verbo tibi. in c. quãuis. de pœnis libro. vj.

se habet sentẽtia hominis, quàm lex in hoc.

2 ☞ *Monasterium nõ habet bona ingressi tãquam hæres: & quid sequatur ex hoc, & qualiter ea habeat?*

Causa qualiter possit agitari cum monacho, non sic cum deportato. & nu. 3.

3 *Monachus per ingressum religionis non patitur capitis diminutionem.*

Sententia lata contra monachum quod nõ noceat monasterio, & quid in contractu celebrato cum monacho post ingressum.

4 *In causis ciuilibus est in arbitrio iudicis committere citationem personalem.*

5 *Episcopus in suo foro debet seruare leges imperiales: & secundũ illas ferre sentẽtias: nisi canones contradicãt, & quod debeat seruare statuta laicorum si facta sunt super his quæ pertinent ad laicos & ad decisionem causæ. vide tamen nu. 7.*

6 *Episcopi habent carceres, & sic merum imperium.*

Quando una pœna imponitur uni & pluribus simul copulatiuè, puta capitaneo & antianis, dimidia tangit capitaneum, altera dimidia omnes antianos.

Quid in vocibus?

AVTHENTICA.

1 CAusa quæ. †Ista authenti. corrigit. l. codicis. in monachis. in quantùm illa vult in princ. ꝙ possint cõueniri coram prędidibus prouincia rum. Ista vult quòd non nisi coram episcopo. auth. seq. clericus. corrigit etiam in clericis secularibus, & in ciuilibus tantũ causis. in criminalibus autem distinguit inter criminalia ciuilia & ecclesiastica. authen. statuimus. corrigit generaliter in omnibus personis ecclesiasticis quæ possint esse, licet non sint monachi vel clerici tamẽ Deo deuoti. vt in Iesuatis & eremitis. & etiã corrigit auth. clericus. vt indistinctè in criminalibus. siue sint ecclesiastica, siue ciuilia non trahantur nisi coram ecclesiastico iudice. & illa est nouissima auth. Imperatoris Fed. sicut authen. Itẽ
2 nulla communitas. §. eo. & in auth. cassa. §. tit. j. †per istum text. in prin. iuncta gl. j. quę intelligit quãdo monachus conuenitur pro contractu celebrato ante ingressum monasterij. determinat Bar.
a in auth. si qua mulier. §. tit. j. ꝙ monasterium non habet * bona ingressi tanquam hæres. quod patet: quia causa potest agitari cum monacho: & sic nõ habetur pro mortuo, ergo nec monasterium pro hęrede: quia viuẽs nõ habet hęredem. vt in l. j. ff. pro hęrede. & ex hoc sequitur ꝙ nõ habet necesse adire hęreditatem, ad hoc vt bona sibi acquirãtur, licet in hærede hoc requiraf. Sed ipso iure per ingressum acquiruntur monasterio tam proprietas quàm etiam possessio, sicut acquiruntur arrogatori: vt in l. si adoptauero. ff. de preca. licet secus in hærede: vt in l. cùm hęredes. in princ. de acqui. pos. Item sequitur ꝙ nõ tenetur monasterium vltra vires bonorum. sicut nec arrogator: vt instit. de acqui. per arro. §. fi. licet secus in hærede qui nõ confecit inuentarium. sed glo. viden
3 tur dicere quod habeat iure hęreditario, quod nõ est verum. †Itẽ per istum tex. apparet ꝙ monachus nõ patitur per ingressum religionis capitis diminutionem, quã patitur deportatus, cuius bona publicãtur: quoniã deportatus eximitur ab omni obligatione ciuili, & naturali, quibus primò tenebatur. & transeunt in fiscũ: vt ff. de fideiuss. l. si debitori deportato. & l. fi. de duo. reis. & tñ nõ sic in monacho. imò remanet obligatus. quod patet: quia potest cõueniri, & causa cum eo potest agitari. nõ sic cũ deportato, sed ipse fiscus est cõueniẽdus pro eius debitis. vt l. iij. j. ad l. iul. de vi. super hoc tñ sunt diuersæ opi. nam quidam dicunt quod daf libellus contra monachum: & ipse respõdet & litem contestatur, & cõdemnatur, per istum tex. dum dicit ꝙ causa fit cum monacho. ergo tota causa à principio vlq; in fi. Sed snia mittetur executioni cõtra monasterium in bonis cuiusdam monachi. & ista opi. multum mihi placet: quia satis colligitur ex isto tex. comparebit tamen cum authoritate Abbatis: & licet aliàs sententia lata contra eum non noceret monasterio. Sed vnum facit hic dubiũ: quia ex contractu vel quasi celebrato post ingressum monasterium non tenetur etiam vsque ad valorem bonorum: vt in glos. prima. Et illud iudicium & sententia agitatum est post ingressum. Sed solue quòd cum authoritate & consensu abbatis suprà dixi. Nam idem esset in alijs contractibus celebratis post de voluntate Abbatis. Alij dicunt quòd libellus datur contra monachum, & petitur ipsum condemnari: sed non respondebit ipse, nec litem contestabitur, sed syndicus monasterij vel abbatis, & illi condemnabuntur: quia sunt domini litis sicut quando datur libellus contra dominum, & comparet procurator, & respõdet. iuxta plenè notata in l. j. j. de sen. Alij dicũt ꝙ imò datur libellus contra ipsum monasterium, seu syndicum, vel abbatem, & petitur ipsos condemnari: licet narratio fiet ex persona monachi. de his omnibus vide in Spe. de sta. mona. §. j. circa princ. qui videt approbare omnes dictos modos, & ponit formas libellorum, & sic est in electione actoris. ad hoc d. §. fi. instit. de acqui. per arroga. & quod not. glo. plenè in auth. apud quos oporteat causam dicere. vnde sumitur ista auth. & quod not. Inno. in c. cum olim.
4 de priuileg. †Item no. secundùm Bal. dum tex. dicit de præsentia personæ, ꝙ est in arbitrio iudicis, & in causis ciuilibus committere citationem personalem. i. arctare citatũ ad personaliter comparendum. Regulariter enim contra. Cùm possit comparere per procuratorem, vt in ij. §. vius. ff. de procu. de hoc in l. fin.
5 j. de procur. per Cy. & in c. j. de iudi. lib. vj. †Item no. ibi secundũ legẽ.]ꝙ Episcopus in suo foro debet seruare leges imperiales, & secundùm illas ferre sententias, quod intellige nisi canones
b contradicant. [b] quod dic vt suprà titu. j. l. priuilegia. per Bartolũ. Sed an debeat seruare statuta laicorum. Breuiter si illa statuta facta sunt super his quæ non pertinent ad laicos, vt in causis spiritualibus vel ecclesiasticis, puta quia contractus præsumantur vsurarij, exceptis coniecturis quæ non habentur in iure canonico. nam ista q. iuris reputatur spiritualis, quando queritur an cõtractus præsumatur vsurarius. & si incidat in curia seculari, trãsmittitur ad curiam Episcopi, vt no Bart. in l. Titia. ff soluto matrimo. & j. de iudi. l. quoties. & tunc tale statutum non valet,
c nec est seruandum in curia episcopi. quia non pertinet ad laicos inducere coniecturas, ex quibus præsumatur vsurarius, sed pertinet ad papam, & ad episcopum cum synodo, & hoc determinauit Federi. de se. in consilio xcj. & in istis diebus habui consulere in causa valde dubia, in qua decisione allegaui præfatum cõsilium. Sed si statuta sunt super his quæ pertinent ad laicos, si curia episcopi cognoscat contra laicos, quod interdum facit, debet seruare illa statuta si pertinent ad decisionem causæ. Secus si ad ordinem iudicij, sicut in legibus iuris communis, vt hic iuncta l. cum clericis. in fi. §. eod. cum ibi nota. Vltimò not. in fi. secundũ
6 Bald. †quòd Episcopi habent carceres, [d] & per consequens ha-
d bent merum imperium: cum hoc non competat nisi habentibus imperium: cum carceratio fiat officio iudicis nobili, & ad publicam vtilitatem. De quæstionibus autem quæ hic mouentur per glo. satis patet quid dicendum sit ex his quæ. §. dixi. Vltimò no. glo. fi. quòd quando vna pœna imponitur vni & pluribus simul copulatiuè, puta capitaneo & antianis, dimidia tangit capitaneum & altera dimidia omnes antianos simul. Ideo si statutum imponit pœnam de c. syndico, & villæ alteram dimidiam per hanc gl. secundùm Bald. & Cy. & eodem modo si aliquid committeretur capitaneo & antianis. tantam vocem habet capitaneus solus quantam omnes antiani simul. ita no. per Cy. in l. nõ ambigitur. ff. de legibus. †Quod autem. §. dixi statuta laicorum
7 pertinentia ad decisionem causæ seruanda in curia episcopi. intellige scilicet in fauorem clericorum, & præiudicium ibi litigãtium, vt si dicat statutum ꝙ non valeat instrumentum si non est registratum in memorialibus communis, & laicus in curia Episcopi contra clericum, producit tale instrumentum. nam potest clericus opponere de statuto: quia tanquam vnus de populo potest vti beneficijs statutorum: licet sit exemptus à iurisditione laicorum. x. distinc. c. si in adiutorium. & ita disputãdo tenuit Paul. de lea. Docti. boñ. Nam ex clericis & laicis fit vnus populus, & vna respublica, quæ consistit ex sacris & religiosis. Sed è conuerso pro laico contra clericum non seruatur, vt si dicat statutum quod instrumẽtum mittatur executioni. nam si laicus habet instrumentum contra clericum, non potest petere, in curia episcopi quod mittatur executioni cõtra eum: cum illud statutum nõ liget clericos. licet Bar. tenuerit contrariũ in l. cunctos populos. qui reprehenditur à Bal. & etiam ab alijs Canonistis: & idem si clericus haberet instrumentum contra alium clericum. nam sufficit quòd ille contra quem est, non potuerit ligari.

2 ☞ *Clericus in quibus casibus possit coram iudice seculari conueniri? & nu. 3.*

3 *Instantia causæ criminalis regulariter quod durat biennio.*

Constitutus

4 Constitutus in aliquo gradu, uel dignitate, non debet personaliter condemnari, nisi primò priuetur & spolietur dignitate.
Crimina ecclesiastica quæ sint: & quid iudex de eis cognoscat.
An Episcopus pro crimine ecclesiastico posit purum laicum capere?
6 Quando degradetur clericus, ut tradatur puniendus curiæ seculari? remissiuè.

AVTHENTICA.

1 Clericus. †Clericus in cā ciuili debet conueniri corā ep̄o: nisi natura causæ nō patiatur. Sed in causa criminali si crimē est ciuile, cōuenit corā iudice seculari: nō tn̄ fit executio in personā eius antequam degradet ab ep̄o. Sed si est crimē ecclesiasticū, tūc coram ep̄o. h. d. Sed per aut. se. statuimus. nec in ciuili nec in criminali coram seculari trahi p̄ot. & de materia istius aut. habet. xj. q. j. per totū. & de foro cōpe. c. si quis contra clericum. In tex. ibi: [prius apud episcopū conueniatur.] dic q̄ glo. dicit q̄ negligente ep̄o recurritur ad iudicem secularē, quod hodie non est verū: quia nullo modo secularis potest se impedire: sed recurrit ad superiorem ipsius Episcopi, & sic ad Papam. †In text. ibi: [si natura causę] gloss. exponit pluribus modis. Docto. exemplificant in causa feudali: in qua etiam clerici conueniuntur coram domino feudi, etiam si sit laicus: vt in c. verum. cum ibi not. de foro compet. vel quādo venit clericus ad defendendum illum cui rem vendidit, qui conuenitur coram iudice laico, non coram eodem debebit ipsum defendere vt in l. venditor. ff. de iudi. vel in causa reconuentionis si ipse agat contra laicum in curia seculari, & laicus ipsum reconueniat, tenetur respondere coram eo: vt in c. j. de mu. pe. & not. in c. at si clerici de iudi. vel quando clericus esset incorrigibilis: vt not. in gloss. summæ. xj. q. j. quam omne vide: &
a plures alios casus in quibus clerici * subsunt laicis. vide per gl. in c. principes. xxiij. q. v. & etiam in Specul. de compe. iudi. adi. §. j.
3 per vnam columnam. †In tex. ibi. [duos non egrediatur mensęs &c.] dic speciale est in hoc casu. nam regulariter instantia causæ criminalis durat biennio infrà, vt infrà certum tempus. l. j. & ij. lib. iij. In text. ibi. [nec tamen puniatur,] subaudi in personam sed pecuniariter bene poterat condēnari hoc iure. hodie secus, nisi factus esset clericus post delictum cōmissum: & postquam esset exemptus à iudice seculari. quod dicvt plenè no. per Barto. in l. j. ff. de pœnis. & per Ioan. An. in c. j. de obli. ad ratioci.
4 †In text. ibi: [sacerdotio spolietur.] subaudi vel alio ordine clericali: & sic nota q̄ constitutus in aliquo gradu vel dignitate non debet personaliter condemnari, nisi primò priuetur & spolietur dignitate: ne videatur in dignitate puniri vel mori: vt habetur in l. C. in vlti. colū. in ver. præterea nullus ibi. dum dicit post
5 amissionem cinguli. †In text. ibi. [si verò crimen sit ecclesiasticum.] quæ sint crimina ecclesiastica plenius quàm glo. ponat hic: dic vt not. in c. cùm sit generale. de foro compe. per gloss. & in Specu. de compe. iudi. adi. §. j. Nam in illis etiam cōtra laicos cognoscit & punit episcopus: vt est crimen sacrilegij: hæresis: simoniæ: periurij: pacis fractæ: vsurarum: rapinæ: & fornicationis: & sunt aliæ etiā causę non criminales, sed ciuiles pertinētes etiā inter laicos ad forum ecclesiasticum: vt sunt causæ spirituales: puta matrimoniales, & decimarum, de quibus omnibus dic vt ibi & in d. glo. summæ. An autem episcopus pro crimine ecclesiastico posit purum laicum capere, vide in addi. Spec. de maio.
6 & obed. †Item quando degradetur clericus [b] vt tradatur puniendus curiæ seculari. vide de hæreticis. c. ad abolendam. & de iudi. c. cùm non ab homine.

1 [C]Citatus pro crimine non tanquam clericus sed laicus cum esset clericus: si fuit contumax, & in banno positus: & condemnatus tanquam confessus ex forma statuti: & postea capiatur pro executione personali facienda, si alleget se clericum, & ostēdat literas cum processus erit nullus: & quid in aliis priuilegiatis?
2 An debeat statutum disponens q̄, si clericus declinauerit iurisditionem potestatis sit extra protectionem communis? & q̄ reddatur sibi ius.
4 Clericus si declinauit, & postea agat coram iudice seculari contra aliquem & ille excipiat q̄ non reddatur sibi ius: quia declinauit: & clericus replicet q̄ non valet statutum, & protestetur iudici q̄ reddat sibi ius, alias incidat in pœnam huius authen. ter requisitus quid faciet iudex.
5 Quid si clericus citatus ad instantiam laici coram seculari comparet, & petat ab illo iudice pronunciari actorem cecidisse à iure suo propter vocationem: & ille replicat q̄ non valet ulterius procedere, an euadat pœnam?
6 Iudex negligens in reddendo iustitiam, quando perdat iurisditionem?
Quid in rectore scholarium requisito ab aliquo scholari quòd admittat eum ad examen?

AVTHENTICA.

a ¶ In quibus clerici. Adde Fede. de Senis consi. xxix.
b ¶ Degradetur clericus. Adde doct. in c. at si clerici. de iu. in c. tuæ. de pœnis. in c. cū non ab homine. de sentē. excom. Pet. de Anc. in repe. regulæ ea q̄ de reg. iur. li. vj.
c ¶ In istis Iesuatis. Adde Anto. de But. in cōsi. ix. inci. qa hic agitur in vj. col. ver. sed proponitur quòd sint sub obedientia episcopi.
d ¶ Per istum tex. Adde hic addita. ē. in authen. cassa. in ij. colū. ē. de sacro sanc. eccle.

1 Statuimus. †Ista auth. primò addit ad b aut. præce. quæ loquitur in clericis. & aut. cassa. quæ loquit̄ in monachis, vt non possint conueniri in causa ciuili nisi corā ep̄o: vt idē sit in personis ecclesiasticis quę nec sunt religiosi nec clerici, et quæ sint illę hr̄ xij. q. j. c. duo sunt. & xvij. q. c
j. c. cum lex continentię. vbi dicitur q̄ sunt conuersi ecclesiarum secularium vel regularium. & in c. nullus. de fo. compe. vbi dicitur q̄ sunt seruientes in ecclesijs vt scholares, vel pone exemplum in hæremitis, vel
c in istis Iesuatis, d qui portant habitum quasi religiosorum, & tenent vitam continentem & tamen non fecerunt professionem, nec habent ordinem clericalem. Secundò corrigit aut. præce. inquātum illa reliquit clericos iurisditioni iudicis secularis in criminibus ciuilibus: & statuit q̄ nec in ciuili nec in criminali possint trahi coram seculari: intellige nisi clericatus sit assumptus post crimen cōmissum in fraudem iurisditionis secularis. quo casu dic vt plenè no. in c. j. de oblig. ad ratioc. per Ioan. An. Circa primum de ciuilibus causis: dicunt quidam habere locum quando clericus conueniretur act. personali quæ afficit personam: secus si in actione reali pro re immobili: quia illa est temporali iurisditione: & in realibus fortitur quis forum ratione rei in loco vbi est: vt j. vbi in rem actio. l. fi. secundū Gul. de Cug. qui dicit q̄ ratione possessionis est de foro seculari. & allegat l. viros. de palatinis sacrarum largi. lib. xij. refert autem Alberic. hanc fuisse arduam q. inter regem Portugalliæ & quosdam alios: & plures rationes adducit hinc inde. sed veritas est in cōtrarium: & hoc tenet Bal. in authen. præce. per istam authē. quia licet fortiatur forum ratione loci, non fortitur forū iudicis. Nam & si clericus aliæ diœcesis contraheret in ciuitate ista, fortiretur forum non potestatis, sed episcopi. vt not. in authen. qua in prouincia. j. vbi de crimi. agri opor. & in capit. j. de priuileg. libro vj. Præterea versatur persona clerici in litigando: ergo non potest
2 hoc fieri à non suo iudice. †Circa secundum de causa criminali, quæritur si aliquis fuit citatus pro crimine nō tanquam clericus sed tanquam laicus, cùm esset clericus, & ipse non comparuit, & propter hoc fuit positus in banno, & condemnatus tanquā confessus ex forma statuti: posteà capit̄, & cùm vult iudex facere executionem in personam allegat se clericum, & ostē dit literas, & dicit processum nullum, tanquam factum à nō suo iudice: vt j. si à nō compe. iud. per totum. Iudex dicit contrarium quia debuit cōparere, & suum priuilegium allegare: quod cum non fecerit acquisiuit iudex iurisditionem supra eum ratione contumaciæ. per l. si quis ex aliena. ff. de iudi. quid iuris? Istam quæstionem mouet Bald. post Pet. in l. generaliter. j. eodem titu. & determinat pro clerico, quòd non valeat processus. Nec obstat contrarium: quia procederet in eo qui non esset exemptus ipso iure, sed ex priuilegio: vt scholaris de quo j. de pacī. l. si quis in conscribendo. secus in his qui sunt ipso iure exempti à iurisditione: quæ ratio non videtur bona. nam & forēsis est exemptus ipso iure, & tamen in dubio si non comparet, acquirit iudex iurisditionem supra eum: vt ibi: & no. in l. si si quis in ius voca. non ierit. Verior ergo ratio est: quia etiam si clericus vellet expressè non posset se subijcere iurisditioni seculari: multominus si vult tacitè non comparendo. Nec est possibilis acquisitio iurisditionis suprà clericum cùm iudex secularis sit incapax talis iurisditionis non sic suprà alium secularem sibi non subditum. Nam potest supra illum acquirere iurisditionē ipso volente. Istā etiam quæstio. tangit Gandinus in opere maleficiorū in tracta. de bannitis pro maleficijs, quam dicit habuisse Senis. †Per istum d
3 tex. etiā patet nō valere statutū quo disponit̄ q̄ si clericus declinauerit iuriditionē potestatis sit extra protectionē cōis, & q̄ non reddat̄ sibi ius: qm̄ est cōtra libertatē ecclesiasticā auferēdo sibi id quod per ll. imperiales & canonicas tribuitur: vt hic iūctis his quæ no. Innocen. in c. nouerint. de senten. excommu. Sed posito quòd statutum de facto seruetur dicit hic Iac. But. quòd cautela est quādo clericus citatur, et cōpareat corā Jseculari in habitu &

e ¶Quasi castrēsi. Ad de doc.in rub. de pecu.cleri. Et in quibus casibus possit testari clericus. vide gl. in c. quicūq; xñ. q. iij. gl. inc. ñ. de suc. ab intest. Inn. in c. cū in officijs. de testa. Pet. de anch. in c. abbate sanè de re iudi.

b ¶Aequiparant vsufructuarij. Adde glo. in c. cū olim. de rerū permu. glo. in c. fi. de pecu. cle. Inn. in c. ex literis. de pba. Abb. in c. causam quæ. de ver. sig. Abb. in c. post sessiões. de reb. eccle. non alien.

c ¶Clericatus nō liberat. Adde glo. in c. cū voluntate. de senten. exc. & quid de ordine sacerdotali. vide glo. in c. indecorū. de æta. & quali. q̄ est reprobata. & eā reprobant ibi Doc. in c. qa nos. de testa. Domi. in c. si annum quartū decimū. in 5. fi. de iudi. lib. vj.

tonsura, & dicat domine iudex ego declino vestram iurisditionem sed libenter litigarem coram vobis, tamen non possum. qa sum clericus vt videtis. & tunc non facit contra statutum & tamen consequeretur effectum suum quia iudex secularis videndo est quòd clericus ne incidat in pœnam excommu. non procedat cōtra eū. & idem not. per eū in l. ab administratione. j. de leg. Bal. dicit q̄ si allegat clericū, eo ipso videt declinare. Melius ergo facit si nihil dicat, sed cōpareat in habitu & tonsura. Nam & tūc iudex ignorātiam non pōt prętendere, vel melius faciat q̄ Episcopus ipsum repetat tanquā clericū suū. & sic non veniet cō
4 tra statutū. †Sed quid si declinauit, postea agit corā iudice seculari contra aliquem: ille excipit q̄ non reddatur sibi ius: qa declinauit. clericus replicat quod nō valet statutū, & protestatur iudici q̄ reddat sibi ius. aliàs incidat in pœnā huius aut. ī fi. ibi. [tertiò requisitus.] qd faciet iudex? Dicit Iac. but. q̄ aut statutū aufert sibi iurisditionem hoc casu, & tunc non est quid imputetur iudici si nō redditur illi ius, cū nō possit iurisdi. non præsuppositā. Aut non aufert iurisditionē: sed mādat vt non reddat illi ius: & tunc cū possit reddere, qa iurisditionē habet, delinquit si non reddat: non obstante statuto, quod non valet: & puniretur per superiorē pœna huius aut. Sed Albericus etiam in præce. casu dicit idē. qa non valet statutū auferēs sibi iurisditionē: tanq̄ contra libertatem ecclesiasticam. Certè bene potest statutū clericis non concedere quod suū est: sed non potest auferre quod aliunde habent quā ab eo: vt dixi in aut. cassa: & sic dictum Iac. videtur verius. & hæc de prima parte huius aut. vsq; ibi, [quod si actor fecerit.] ibi imponit triplex pœna scilicet actori, vt cadat à iure suo, & non valet processus, & iudici vt perdat iurisditionē.

5 †Sed quid si clericus citatus adinstantiam laici coram seculari compareat, & petit ab illo iudice pronuntiari actorem cecidisse à iure suo propter vocationē ille replicat q̄ nō vult vlterius procedere, & quòd ad ipsum pertinet. Quid iuris? videt qd̄ euadat pœnam: cū possit desistere vsq; ad sententiā. vt l. quāuis. ff. de in ius vocan. & in l. in criminali. j. de iurisdi. om. iudic. & in l. qui cū maior. §. accusasse. ff. de bo. libe. Doc. videntur tenere contrariū. quia hic imponitur pro iudicio attentato, & pro tractione clerici coram seculari. & hoc factum est. & sic delictum est consummatū: vnde non habet locū pœnitentia l. qui ea mente. ff. de fur. & l. j. in fi. infrà de asser. tol. Fallit in l. quamuis. ff. de in ius. vocā. Secus quādo pro iudicio consummato. vt si imponeretur pœna accusanti vel agenti coram vetito examine: quia sub istis verbis comprehenditur totum iudicium: & tunc potest pœnitere vsq; ad sententiā exclusiuè, vt euadat pœnam legalem. ita loquūtur
6 ll. in contrarium allegatæ. †Vltimò not. in fi. casum specialem in clericis, quod iudex secularis negligens in redendo eis iustitiam, ter requisitus perdat iurisditionem sed in contrariū est ius commune. vt in aut. de man. prin. §. sit tibi. vbi non priuatur iurisditione: sed incurrit indignationem principis: & potest extraordinem puniri. vt in aut. de qua. §. super hoc. & vt litigātes iurēt. §. j. secundum Pet. qui dicit ita fuisse terminatū in personam comitis Brandensis. de quo subditi fuerunt conquesti regi, quod non reddebat ei ius: & petebant ipsum priuari comitatu. quod not. pro istis qui habent castra in feudum, vt nō possint priuari feudo propter hanc causam. per quod etiam dicit Petr. quod si rector scholarium requisitus ab aliquo scholari q̄ admittat eum ad examē: quia studuit tempore debito, & fecit actus suos: licet recusetur: & ter fuerit requisitus, non priuatur officio rectoratus. & ita dicit fuisse de facto: licet ista admissio fiat per modum iurisditionis. vt in l. ij. de offi. magi. officiorum.

2 ☞ *Clerici de fructibus suorum beneficiorum utrum possint testari?*

3 *Clerici qui sunt milites cœlestis militiæ, quare in bonis acquisitis aliunde quàm ex beneficijs, vel occasione clericatus, sint melioris cōditionis quàm milites armatæ militiæ in bonis aliunde acquisitis quàm in castris vel occasione militiæ?*

4 *Clericatus non liberat à patria potestate: sed Episcopatus sic: & quid in ordine sacerdotali: & an religio faciat perdere patriam potestatem.*

5 *Statuto q. filiusfamilias non possit alienare, vel se obligare sine certa solemnitate, quod comprehendantur etiam clerici.*

LEX XXXII.

1 **Sacrosanctæ.** †Clerici filiusfa. de bonis acquisitis post clericatū tāquam de
a peculio quasi castrēsi " testari pñt, nec eorū testamēta iubiacēt recisioni. h. d. iuncta l. cum lege. j eod. Et aduerte: qa istæ leges loquūtur de bonis acquisitis post clericatum nō distinguēdo an fuerint acquisita ex fructibus beneficiorum suorum, vel aliūde. Sed aut. presbyteros. quæ sequitur post aut. licentiam. declarat quod vndecunq; & qualitercunq; sint acqui
2 sita. †Ex quo no. & possunt testari de fructibus beneficiorum suorum. Istud hodie limitatur vt habeat locū in beneficijs sine cura, & sic in clericis qui non sunt prelati. sed in his qui sunt prelati, vt episcopi vel rectores parochialium ecclesiarū, non pñt de fructibus beneficiorum suorū vel de his quæ sunt acquisita ex illis fructibus testari licet in eorum vita possunt disponere pro
b libito voluntatis: quia in vita æquiparantur vsufructuarijs[b], qui faciunt fructus suos, & de ipsis possunt disponere viuentes, & etiam in morte: sed ipsi in morte equiparantur vsurarijs, qui nō possunt: cum non faciant fructus suos, sed vtuntur ad necessitates eorum: & hoc per aut. licentiam. & per ea quæ plenè not. in
3 c. præsenti. de offic. ordi. in vj. per glo. & Doct. †Item nota inquantum loquuntur de bonis aliunde acquisitis, q̄ clerici qui sunt milites cœlestis militiæ sunt melioris conditionis in hoc quàm milites armatæ militiæ. nam illi non dicuntur habere castrense peculium, nisi in his quæ acquirunt in castris: vel occasione militiæ: & in illis habentur vt patresfa. & de illis possunt testari: & eorum testamenta non subiacent querelæ: vt l. fina. j. de inofficio. testa. Sed de alijs bonis aliunde quæsitis non possunt testari: quia non reputatur esse castrense peculium, sed paganicū: & in illis pater habet vsumfructum: vt j. de bon. quæ libe. per totum. in castrensibus non: sed clerici non solum dicuntur habere in acquisitis ex beneficijs, & occasione clericatus, quæ assimilātur acquisitis occasione militiæ, sed etiam in omnibus alijs vndecunque quæsitis: & sic pater in illis non debet habere vsumfructum, tanquam de castrensibus: quod perpetuò tene menti.

4 †Item no. quòd clericatus nō liberat quem à patria potestate.
c nam si liberaret, non dicerentur habere peculium: vt d. l. fina. & tamen istæ ll. volunt contrarium. illud hodie corrigitur in dignitate episcopali: vt in authen. sed episcopalis dignitas. quia episcopus præficitur in patrem, ergo non debet habere alium patrem temporalem cui subsit, cum ipse sit pater spiritualis: & spiritualia præferuntur temporalibus. Quid autem in ordine sacerdotali: vel in alio sacro ordine fuerunt diuersæ opiniones inter Canonistas. Sed Innocen. tenet quòd nullus ordo infra episcopalem liberat: quod dic vt plenè no. in c. indecorū. de æta. & qualit. nisi trāsiret ad religionē, illa enim bene liberat. vt no. gl. ff. de min. l. si ex causa. §. Papi. & no. j. e. aut. verū. Sed an religio faciat perdere patriā potestatē, si quis habens filios in potestate ingrediatur religionē? vide Bal. in l. pater. cum l. seq. quæ inci. sic eueniet. ff. de
5 adul. †& per h. d. Bal. si statutū dicat q̄ filiusfa. non possit alienare, vel se obligare sine certa solēnitate, cōprehenduntur etiā clerici habētes parētes: quia ipsi sint filiusfa. nisi in casibus in quibus s. & hoc no. quia ipse præsupponit tale statutum ligare clericos: quia est ligamē fauorabile: ne dissipent eorum bona: quia ex no. per Bar. in c. cūctos populos. in vj. q. de statutis prohibitiuis: ergo cōprehenduntur clerici: vt in c. si in adiutorijs. x. dist. & istum casum habui de facto: & ita scripsi antequā viderem Bal. hic: cum statutū dicat q̄ nullus possit alienare bona immobilia sine certa solēnitate: & quidā clericus fecit donationē cuidā attinēti suo sine illa solēnitate: dubitabat an valeat: & dicitur q̄ non: quia statutum laicorū non ligat clericos: ego dicebā contrariū per rationem quā s. dixi: & nūc reperio Bal. expresse hoc determinantē.

AVTHENTICA.

1 **Sed episcopalis dignitas.** Ad euidentiam eiusq; hic dicitur in fi. præmitte †q̄ si habeo filium in potestate mea, & nepotem ex eo, quia etiā est in mea potestate si filius meus exit de potestate mea per mortē meā, & ipse nepos reincidit

reincidit in ptātē ipsius. Sed si exiret per emācipationē, & sic per capitis diminutionē me viuēte, ille nepos nō reincideret in eius ptātē. Ista aut. vult ꝙ si exit de ptāte mea me viuēte, nō per emācipationē: sed ꝓpter dignitatē reincidat nepos in eius potestatē: ac si exiret per mortem meam: & sic no. ꝙ exire patriam potestatem per dignitatem, non dicitur capitis diminutio.

1 ☞ *Episcopus cui acquirat? & quid in cardinali, & quid si erat monachus? q. illi monasterio in quo erat non acquirat.*

Acquisita post episcopatum præsumuntur acquisita de bonis ecclesiæ.

1 *Judex administratoribus si post administrationem aliqua acquisiuerunt, an præsumantur acquisita de bonis administratis?*

AVTHENTICA.

1 LIcentiam. †Ista aut. cōfirmat l. codicis inquātū dat licentiā epīs posse testari de qbuscunq; bonis: & si sint filiōfa. vt hic habeat locū in illis quæ cōstat acqsiuisse: vel habuisse ante adeptū epātū: quia tūc apparet ꝙ non sunt quęsita de bonis epātus. Idē si sunt quæsita: posit tn ꝓuenerūt ab aliquo cōiuncto vsq; ad quartum gradū: qa præsumūtur ꝓuenisse nō cōtēplatiōe ecclesię: sed persone, vel sanguinis: si verò à remotiori, vel ab aliquo extraneo, vel nō apparet vnde, tunc præsumunt acqsita, vel de bonis epātus, qn nō apparet vn: vel cōtemplatiōe epātus, qn apparet: vnde puta ab extraneo, vel remotiore: & vtroq; casu tanquā bona sint ecclesiæ vel epātus, non pōt de ipsis testari: & idē in alijs administratoribus. i. rectoribus ecclesiarū parochialiū: nam & ipsi dicuntur administratores: & prædicta locū habent in casu dubio: quia sic præsumit ipsa lex: in casu aūt certo nō iremus per coniecturas: vnde si staret quod extraneus vel remotior donasset sibi, non cōtempla. ecclesiæ, sed personæ: quod etiā præsumeretur si erat magnus amicus suus ante etiā epātū & ex mō donatiōis posset testari: & sic ecōuerso si cōstaret ꝙ cōiunctus vsq; ad quartū gradū donasset sibi cōtēplatione ecclesiæ, nō posset testari: quia
2 in certis etiā. l. cōtinuus. §. cum ita. ff. de verbo. obli. † Item prædicta locum habēt in episcopo qui non sit religiosus, & sic potest acquirere sibi: sed si esset religiosus, tunc non potest sibi acquirere ꝓpter cōfessionem factam, per quam sibi abdicauit potentiam acquirēdi vel habendi in particulari: quā recuperat ratione cuiuscūq; dignitatis, etiā cardinalitatis: vnde acquirit vel ecclesiæ cuius est prælatus, vel ecclesiæ Ro. si est cardinalis: monasterio verò in quo erat monachus nō acquirit: quia propter dignitatē liberatus est ab obedientia illius monasterij: & hoc voluit Bal. hic licet nō ita plenè. Circa qđ vide qđ not. xvj. q. in c. de monac. & qđ no. Io. An. in merc. in c. semel Deo dedicatū. cir. fi. de re. iu. li. vj. Quid aūt si cōstat res ēptas ptim ex fructibus bn̄ficiorū: ptim ex proprijs paternalibus. vide quod no. Inn. in c. cū in officijs. de
3 test. † & quæ sit ratio quare in dubio post epātum præsumuntur
2 acquisita de bonis ecclesiæ. dicit Inn. ꝙ ꝓpter culpā p̄lati, q debuit facere inuētariū de omnibus, qđ si fecisset, appareret vnde quæsiuissent, & sic innuit ꝙ tali scripturæ staret, & etiam Bal. hic. Sed periculosum videt hoc: qa posset sibi appropriare bona ecclesiæ per indirectū: vnde videt standū huic aut. nisi per alias legitimas ꝓbatiōes quā aliūde: in alijs aūt administratoribus si post administrationē quæsiuerūt aliqua, an præsumātur de bonis administratis, vt sunt isti factores dominorum, qui in breui tempore efficiuntur ditissimi. gl. in l. defensionis. j. de iure fis. lib. x. dicit ꝙ sic. Bal. hic post Pet. & Cy. aliter loquitur: & etiam Bart. ibi nō tenet illam glo. dic vt hic per Bar.

1 ☞ *Si studium Paduanum priuilegiatur à principe ad instar studij Bononiensis, & postea illi studio concedantur noua priuilegia, an etiam studio Paduano competent?*

3 *Quid econtra si priuilegia studij Bononiensis desinant competere: an etiam desinent cōpetere studio Paduano?*

LEX XXXIII.

1 OMnia priuilegia. †Ad similitudinē hospitalis Lotici qđ fuit primum: cætera hospitalia priuilegiantur: & eorum priuilegia confirmantur. h. d. in effectu. † Et not. de istis priuilegijs quæ cōcedunt vni loco vel personæ ad instar vel similitudinē alterius loci, vel personæ: quæ vocātur priuilegia cōcessa ad instar: de quibus tangit per Io. An. in c. inter dilectos. de fide instru. in nouella. & sæpe cōtingit qđ Papa cōcedit vni loco indulgentias ad instar illarum quas habet Sancta Maria de portiūcula de Assisio. & est in arg. secundū Guli. de Cu. & Bald. ꝙ si studiū Paduanū priuilegiatur à principe a ad instar studij Bononiēsis: posteà illi studio cōcedant noua priuilegia, & etiā huic studio Paduano cōpetent: qa videt ptiuilegiū tā de ꝑteritis quā de futuris: nisi verba cōcessiōis nō patiant: vt qa sint de presenti: puta concedimus priuilegia studio Paduano quæ habet studiū Bononiē. nā hæc cōcessio nō extēderet ad priuilegia posteà cō
3 cessa studio Bononiēsi. per l. si ita. ff. de aur. & arg. lega. † Sed qđ si destruat studiū Bononiēse: & sic priuilegia eius desināt cōpetere: an etiā desinent cōpetere studio Paduano? videt ꝙ sic, qa si desinit exēplar: desinit exēplādū: vt l. in testō. ff. de cōdi. & demōstra. Dic cōtrà si apparet quę priuilegia illi cōpetebāt: qa fuit ius quæsitum huic studio: quod non aufertur ex casu contingente illi. arg. l. si post mortem. §. fi. ff. de contratab. de his quæstionibus vide hic per Gul. de Cu. & Bal.

¶ Præsumuntur acqsita de bonis ecclesiç. Adde glo. in l. etiam. C. de donā. inter virum & vxorem. & glo. in l. defensionis. C. de iure fis. lib. x.

2 ☞ *Serui an possint clericari?*

3 *Iudex non debet personaliter accedere ad partem: sed econuerso.*

Fons non debet ire ad asinum: sed econuerso.

Doctor non debet informari à scholaribus, sed econuerso.

LEX XXXIIII.

1 IVbemus. †In ista lege primò statuit ꝙ ascriptitij sine volūtate dominorum quorum sunt prædia qbus iunt astricti, nō possint clericari vel monachari: vsq; ibi, [seruos.] Et ista prima particula limitatur in aut. ascriptitios. ꝙ hoc sit verū: præterquā in illis eisdem prædijs, si fortè ibi est alia ecclesia: nam pōt clericari, vt illi deseruiāt: & tunc operi rusticali deseruient per substitutum cui
2 sunt ascripti. † Secundò statuit in versic. [seruos.] ꝙ serui etiam cum volūtate dn̄orū nō possint clericari: qa nō debēt remanere serui in clericatu. Sed si dn̄s vult primò eos manumittere, et postea clericabunt: vsq; ibi: [omnes.] & ista particula corrigit ꝑ authen. si seruus: qa si dn̄s cōsentiat ꝙ seruus suus clericet: vel non cōtradicat, cū sciat: fauore clericatus & libertatis statim efficitur liber: tn̄ si vitā clericalē relinqueret dn̄o, restitueret. Tertiò & vltimò statuit in hac l. quòd omnes clerici etiā in dignitate cōstituti subsint præsidibus ꝓuinciarū: & teneant cōparere coram eis
3 etiā epī cum citant: nō aūt debent præsides accedere ad eos. † Et ista particula semper allegat: ꝙ iudex nō debet personaliter accedere ad partem: sed ecōuerso: quantūcunq; sit homo magnus, vel in dignitate positus: quia nō debet dedignari cōparere corā illo qui positus est ad iustitiā ministrandā, quicunq; sit vilis cōditionis: vt dicebat Bal. ꝙ fons nō debet ire ad asinū: sed ecōuerso per istum tex. Sed & doctor non debet informari à scholaribus, sed econuerso. facit l. ij. si præies. in fine. ff. quis ordo in bon. possess. ser.

LEX XXXV.

SEruis. Ista lex Imitat. l. iubemus. in ver. seruos. qa illa loquit qn̄ seruus trāsit ad clericatū sim
1 plicē, vt nō posit etiā cum volūtate dn̄i: licet hodie illud sit correctū. Si aūt trāsit ad vitā monachalē tūc efficiebat liber: per istā legē. Tamē si derelinquebat illā vitā, restituebat dn̄o. † Et istā legē in fi. ego allego in decisiōe quæstiōis, quā pridie disputaui: qn̄ pater misit filiū ad studiū nō tenet sibi ministrare expēsas: nec pōt pœnitere secundū Docto. & gl. in l. macedoniani. C. ad mace. sed ego dico hoc verū, si ꝓficit in studio: sed si nō studet, & perdit tps, pōt pater ipsum reuocare: qa nō cōsentit vt staret studio & perderet tps: sed vt proficeret: & satis bene probat in fin. huius legis. Ista aut. suppleт per duas aut. hic positas, s. ꝙ qnq; etiā sine volūtate dn̄i seruus efficit liber, s. qn̄ transit ad dignitatē episcopalē: vel quando per trienniū stetit in monasterio, & probatus est pro bono & perfecto monacho.

1 ☞ *In officijs quæ non continent iurisditionem, sed nudum ministerium: ut in notarijs, si unus est positus ad scribendum in tali bancho: alius in alio: non debet alter ipsorū etiam de consensu partium scribere in causis non pertinentibus ad officium eius.*

LEX XXXVI.

1 REpetita. †Ista l. allegatur ꝙ quando iurisditiones sunt distinctè & limitatæ, non haberet locum prorogatio. Pone exemplum, si statutum huius ciuitatis dicat, quòd tales causæ ventilentur

coram tali iudice potestatis qui residet penes tale bāchū, et aliæ coram alio.& vnus nō impediat se de iurisditione alterius: vtrū partes de communi cōsensu possint in causa quæ venit tractanda coram vno litigare coram alio prorogando iurisditionem. & facit ista l.in arg.ꝙ non.concordat l.consulta diualia ℈. de testa.facit l.in agris limitatis.ff.de acqui.re.do.sic de causa ciuili non poterit prorogari iurisditio in iudicem maleficiorū, qui positus est ad maleficia,& prohibetur se nō impedire de ciuili.& istum ca-
2 sum vidi de facto.†Item Guli.de cug. in officijs quæ non continent iurisditionem sed nudum ministeriū,vt in notarijs, si vnus est positus ad scribendum in tali bancho,alius in alio , nō debet alter istorum etiam de consensu partium scribere in causis non pertinētibus ad officium eius.facit l.in fraudem.§.quoties.ff. de iure fis.in ver.manu commentarien.& l.j.j.de spor.

2 ☞ *De relictis uniuersaliter ad piam causam, an detrahenda sit trebellianica?*
3 *Quando pauperes instituuntur hæredes, uidetur institutus ipse Episcopus, qui est pater pauperum, & executor legitimus.*
4 *Quid si testator instituto filio pupillo dicat quòd quandocunque decesserit sine liberis bona sua distribuantur inter pauperes, & non dixit per quem, & qualiter mater succedat, & quid poterit detrahere si filius decedat in pupil.ætate?*

LEX XXXVII.

1 SI quis ad declinandam.†Valet institutio facta de captiuis vel pauperibus in genere: nec vitiatur ꝓpter incertitudinem:& in primo casu Eps capit hæreditatē & distribuit: in secūdo verò casu si in loco sit aliquod hospitale pauperū,pertinet ad illud:& si sint plura, pertinet ad pauperes: si verò nullū idē qd' in primo casu. vt Episcopus capiat tanquā hæres,& distribuit alienando mobilia, & immobilia reseruādo. & si nominata esset certa persona,vel locus,ad illū pertinet: nec Eps aliqd agere debet:nec debet aliquā vtilitatē sibi appropriare de talibus relictis.h.d.ista l.hodie.p aut.de eccle.ti.in §.si quis aūt ꝓ redēptiōe. pōt Eps capere & distribuere inter illos pauperes q sibi videbant,nō obstante ꝙ in loco sit aliquod hospitale, & pōt vēdere immobilia secūdū Bar.per id quod no. Ioā.in c.si pater.de testa.li.vj.in gl.q̄ incipit licet certa. sed ad quid fuit necessaria ista l.cū etiam ante istā esset statutū per l.id quod pauperibus.s.eo?Respon.illa loquitur in legatis & relictis particularibus,sed in restone directa maior videbatur dubitatio:cum in ea maior requiratur certitudo;vt j.de test.l.iubemus. tn Imperator vult idē esse.& de hoc an incertitudo vitiet vide Bar.in l. quidā relegatus.de re.du. Itē nonne poterant testatores aliū modū tenere magis clarū.s.instituere aliquē eorum amicū,& ipsum grauare de distribuēdo inter pauperes?Respō.propter hoc emanauit ista l.quia tūc ille institutus posset retinere quartā trebelliani cā tanquā directus hæres,& pauperes habentur loco fideicommissarij vniuersalis : nec poterant testatores hoc iure prohibere detractionē fal.vel treb.Sed hoc fuit introductū per aut. sed cū testator.j.ad l.fal.ipsi aūt volebant totā hæreditatē distribui sine diminutione quacūq;,ideo erat dubitatio an possent instituere pauperes in genere:quia de institutione directa vel etiā substitu
2 tione nulla venit detrahēda treb. vel fal. & ꝓpter hoc datur eis licentia.per hanc l.hoc faciendi.†Et videtur sic casus de q. quā disputauit Ia.de bel.qua quæritur an de relictis vniuersaliter ad piam causam detrahēda sit trebellianica. Nam de singularibus relictis cōstat ꝙ non detrahit fal.per aut.similiter.j.ad l.fal.& videtur hic casus ꝙ bene detrahat trebel. Nam etiā per istā l. ante fi.videbatur introductū ꝙ de singularibus relictis non detrahatur fal.& tamen in prin.l.innuitur ꝙ si testator instituere, & rogaret ipsum de restituendo totam hæreditatem inter pauperes, ille potuisset detrahere trebellianicā. licet enim istud vocabulū comprehendat etiam trebel.vt colligitur hic in prin.attamē pro priè loquendo non comprehendit nisi illam quæ detrahitur de singularibus relictis.vnde cū tex in illa aut.similiter.dicat de relictis ad piam causam non detrahi fal.quæ detrahitur de singularibus relictis.& ita tenent Canonistæ.vt not.Io.And.in d.c. si pater.in glo. Sed posteà in nouella videtur sentire contrarium.
3 Et etiam Bar.ita determinat in l. Marcellus.ff.ad trebel. †Item nota in §.[licentia.] ꝙ quando pauperes instituuntur hæredes, videtur institutus ipse Eps,qui est pater pauperum:& executor legitimus.Sed cōtra ꝙ nō sit hæres.sed tātū nudus executor vt š.e.l.nulli.Sol.ibi qn̄ pauperibus relinquitur nō directò,sed per modū legati vel fideicōmissi,hic qn̄ directo,nam talis habet eps in illis bonis,quales sunt ipsi pauperes,iuxta talis hæres habeor, qualis est is per quem hæres efficior.ff.de acquiren.hęre.l.qui in
4 aliena.§.interdum.†per hoc determinat Bar.no.in l.Centurio.ff. de vulg.& pup.in iij.q.principali ꝙ si testator instituto filio pupillo dicat ꝙ quandocūq; decesserit sine liberis bona sua distribuantur inter pauperes,& non dixit per quem,& sic debet fieri distributio per eum,ꝙ cum illud verbū,distribuātur,sit verbum obliquū,quia habent recipere pauperes per manū distribuentis: iuxta no.in l.inter oēs.ff.qui satisd.cog.& l.fundi Trebatiani.de vsufr.leg.ꝙ si filius decedat in pupillari ætate,ista substitutio nō erit directa pupillaris,sed fideicōmissaria: & ideo mater pupilli succedat sibi ab intestato directò, & poterit detrahere legitimā filij:licet nō treb.qa eps nō pōt videri directò institutus: postquā nec pauperes fuerūt directò instituti,vel substituti:sed per obliquum. Non sic si dixisset per quē deberet fieri distributio, puta per suos executores,quia tūc subintelligeretur vnū verbū directum.s.qđ executores caperent per prius:& postea distribuerēt, vt not.in l.alio.ff.de ali.leg.in glo.& illud verbū,capiāt,est directum:quia à seipsis capere pnt:& nō habēt petere de manu alterius.Sed in epo qui est datus executor à lege subintelligit illud verbū ex mēte testatoris:cum ille nō sit executor datus à testatore:sed à lege.lex aūt nō subintelligit,nisi tale verbū quale ꝓbatū est erga pauperes.s.directū si directò sunt instituti:vt hic & obliquum si per indirectū:vt in l.nulli.š.eo.quæ cōsideratio est pulchra & subtilis valde,& vtilis.Bald.aūt hic infideliter recitando Bar.istud reprehendit,& malè:quia Bar.nō dicit illud qđ Bald. dicit imò cōcordant:& ipse Bal.nō debuit videre lect.Bar.quādo hic scripsit confidens de sua memoria:& malè fecit: cætera vide hic per Bal.qui multa loquitur:& adde vnum qđ ponit Io. An.in addi.Spe.de instru.edi.§.nunc verò aliqua.in fi.& in vlti. q.Si de consuetudine sit aliquis locus:puta hospitale sancti Hieronymi,quod capiat omnia relicta ad piam causam sine specificatione personarum,vtrum communitas possit statuere contra rium,quod soluantur alteri hospitali.

2 ☞ *Delictum illius qui tenet primum gradum, quod non debeat sequentibus in gradu esse lucrosum.*
3 *Si pater redimat filium an illud quod expendit pro redemptione, debeat filio computari in legitimam.*
Si pater assignauit filio suo legitimam in eius uita: & ille eam consumpsit, si postea captiuetur, quod teneatur eum redimere, & alere, ac alia opera pietatis erga eum exercere.
4 *Si aliquis est in carceribus, & negligitur ab omnibus redimi, & periculum sit ꝙ ibi moriatur: potest aliquis amicus suus uendere bona illius: uel pignorare si non habet à se pecuniam. & tenetur ille ratum habere uenditionem: etiam si talis positus in carceribus contradicat: uolens potius ibi stare.*
5 *Fideiussor constrictus ad soluendum, si non habet unde soluat, potest alienare bona principalis debitoris: ne ponatur in carceribus.*
Qui emit à non domino qui uendidit iure creditoris, & habuit potestatem uendendi, potest ad maiorem cautelam implorare iudicis officium, ut dominus ratificet uenditionem per publicum instrumentum.
6 *Bona subiecta restitutioni possunt uendi pro redimendo grauatum à carceribus, etiam si erant peruentura ad ecclesiam: & ex quibus alijs causis possit fideicommissum diminui?*

AVTHENTICA.

1 SI captiui.†Sperās hæreditatē alicuius ex testamēto,vel ab intestato,si nō redimat filium de carceribus cū pōt,& ille ibi moriat̄, priuat̄ eius successione:& deuoluit̄ ad ecclesiā distribuēda in redemptionē captiuorū.h.d.notabiliter & intelligo de carceribus hostiū vel latrunculorū,vel de carceribus publicis,in ꝙbus esset detrusus pro debito publico,vel priuato. secus si pro alia causa, qui non posset redimi per pecuniam:vt pro inuestigatione alicuius delicti,vel in pœnam:quia multoties cōdēnatur quis ad carceres perpetuos,vel ad tempus:& non est locus redemptioni:ita intelligo quod dixi quando ibi moritur: aliàs secus.sicut in matre quæ negligat petere tutorem filio intra annum. Nam ibi demum priuatur eius successione si moriatur infra pupillarē ætatē non post:vt j.ad Tertul.l.matres. In text.ibi: [sed etiam.] l.j. per sentētiam istius l.& sic ipso iure sunt priuati: nec requiritur sententia iudicis:licet Bald. dicat contra. qui non ponderauit istum text. & fundat se in ratione quia si priuaretur ipso iure,

talis

talis hæreditas deuolueretur ad sequẽtem in gradu: nõ ad eccle-
bum. quæ ratio nihil valet: quia hoc esset verum si contrariũ ex-
prelse non statueretur in lege. Nam ista l. aufert existenti in pri-
mo gradu ad quem hæreditas pertinet, & defert eã in ecclesiã.
sicut in simili. in l. j. j. de secun. nup. nec possunt conqueri existẽ-
2 tes in remotiori gradu: quia †delictum illius qui tenet primum
gradum non debet eis esse lucrosum, si lex non vult: quia pote-
rat lex illum non priuare, & ad sequentem in gradu non perue-
nisse hæreditas. ergo & si priuat, potest in quem vult conferre.
sicut quod plenè no. in l. j. §. si plures. ff. si quis ali. te. prohi. & per
Bar. in l. fi. eo. ti. Fateor tamen q̃ antequam sibi auferantur bona
teneatur respondere creditoribus hæreditarijs. nã sufficit q̃ sit in
possessione tanquam hæres, vt ab illis possit conueniri. vt in l. fi.
3 j. de peti. hæredi. & ff. de transac. l. controuersia. †Sed quærit
hic Bal. si pater redimat filium, an illud quod expẽdit pro redẽ-
ptione debeat filio computari in legitimã & hoc dic vt no. Bar.
in l. stichus. ff. de pec. leg. Itẽ querit quid si pater assignauit fi-
lio suo legitimam in eius vita, & ille eam consumpsit, an si post-
ea captiuetur teneatur eum redimere? videtur q̃ nõ. per ea que
habentur in l. si cum dotem. §. j. fol. matri. cõtrarium determinat
ipse. nam fateor q̃ iterum non tenetur sibi cõsignare legitimam,
sed alere, & alia opera pietatis erga eum exercere bene tenetur.
quia ista necessitas durat quousq; durat paternitas ar. ff. de ope.
liber. l. libertus qui operarum. In tex. ibi. [in alijs capitulis] tã
tum valeat testamentum pondera hoc verbum. per quod patet
esse verum quod s. dixi. q̃ annihilatur institutio ipso iure, & in
alijs capitulis tantum remanet testamentum validum. simile in
4 authen. ex causa. de libe. prete. & in l. fi. ff. de hæredi. instit. †In
tex. ibi. [qui redimere.] Nota istũ versi. quia est notabilis. q̃ si ali
quis est in carceribus, & negligitur ab omnibus redimi, & peri-
culũ sit q̃ ibi moriat, põt aliquis amicus suus vẽdere bona illius,
vel pignorare, si nõ habet à se pecuniã, & tenetur ille ratã habe-
re vẽditionẽ. Sed qd si in carceribus positus cõtradixit volẽs po
nius stare ibi ad periculũ mortis quàm q̃ vendat. Barto. in simili
cõsuluit q̃ nõ stetur eius cõtradictioni per l. si fratres. §. Idem re-
spõdet. ff. proso. cio. in illo qui erat cõdẽnatus ad amputa. manus
nisi solueret centũ infra decẽ dies, & ille nolebat soluere. facit l.
5 non tamẽ. ff. de app. †Item dicunt doct. per istum tex. q̃ fideius-
sor conuictus ad soluendũ, si nõ habet vnde soluat, põt aliena-
re bona principalis debitoris: ne ponatur in carceribus. ad quod
ff. man. l. si procuratorẽ. §. si ignorantes. Item dicit Bal. per istum
text. q̃ si venluntur mihi bona per nõ dñm, & sic casus in quo
ego sum tutus aduersus dominum, puta si ille vendidit iure cre
ditoris, & habeit potestatẽ vendendi, qd ego possum ad maiorẽ
cautelã implorare iudicis offi. vt dñs ratificet vẽditionẽ p̃ publi-
cum instrumentũ: quia fortè nõ semper poterit probari q̃ ille ha
buerit potestatẽ vendendi: & sic expedit emptori habere expres
sam ratihab. quod tene menti: quia est pulchrũ dictũ: & hoc per
6 istũ tex. dum dicit Et capti si reuersi fuerint &c. †In fi. text. ibi,
[eadem pœna.] per istum tex. dico & puto verissimũ: q̃ si pater
instituat filium, & si decesserit sine liberis vult bona in pauperes
vel ad ecclesiam vel quẽcunq; alium venire, & cõtingat ipsum
filium capi, vel incarcerari pro aliquo debito publico vel priua-
to & non põt inde exire nisi vendat bona subiecta restitutioni:
quod poterit vẽdere, & diminuere fideicõmissum: vel fortè etiã
in totum tollere, si aliud fieri non potest: sicut potest diminui in
causam don. propter nuptias vt in auth. res quæ. j. commu. de leg.
Sicut etiam posset in causam alimentorũ si deueniret ad tale sta
tum, maximè sine culpa: quia non est verisimile quod pater si
talem causam cogitasset, voluisset filium mori in carceribus, vt
bona peruenirẽt ad illos. nam sicut si ipse viueret teneretˉ ipsum
redimere, ita & bona eius transeunt cũ hoc onere. arg. in l. li quis
à liberis. §. Item reciptum. ff. de libe. agno. & quod not. Cy. in l.
alimenta. in fi. j. de neg. gest.

a ☞ Clericalis ordo non liberat à patria potestate,
1 Tria priuilegia quæ habent clerici in bonis per eos acquisitis.
4 Testamenta clericorum licet non expugnentur per querelam, si tamen deficit alia solen
nitas, possunt dici nulla.
5 Itaq; si dicat q̃ testamenta insinuata, vel redacta in memorialibus communis non
possunt expugnari, an debeat intelligi de expugnatione quæ fieret contra testamen
ta de se nulla.
c Itaq; an possit tollere legitimam filiorum.

LEX XXXVIII. a

1 CVm lege. †Testamẽta cle-
ricorũ facta sem
per quasi castrẽsi peculio nõ sub-
iacẽant querelæ. h. d. & sic loquitur
de clericis existentibus in patria ptãte. nam
si essent sui iuris, nõ dicerẽtur habere pecu-
2 liũ. vt l. fi. j. de inof. test. †Ex quo patet q̃ or-
do clericalis etiã si sit sacer, nõ liberat à pa-
a tria ptãte, nisi sit ordo vel dignitas epãlis: b
vt in auth. sed epãlis. s. eo. & no. in c. indeco-
3 rum. de æta. & qua. †Et sic no. tria priuile-
gia quę habẽt clerici, s. quod habẽt quasi ca
strẽse peculiũ tam de acqsitis ex beneficijs
eorũ, quã de laboribus suis. item qd de ipso
põt testari: sed hoc hodie restringitur ad ea
quæ acquirũt ex eorũ laboribus, vel aliũde:
nõ ex beneficijs vel cõtẽplationibus eccle-
siarũ. in illis eñ testari nõ põt. x. q. j. c. j. &
per totũ. de quo tamẽ in c. præsenti. de offi.
ordin. lib. vj. Tertiò q̃ eorũ testamenta non
subiacẽt querelæ inofficiosi testamẽti. Sed hoc videtur regulare
etiã in nõ clericis testãtibus de peculio castrẽsi vel quasi, vt d. l.
fi. Et intellige qñ exhæredãt filios indebitè, nam si debitè, nõ es-
set dubiũ: ideo dico si prætereant eorũ filios: quia præteritio ha-
beˉ pro exhæredatione: tum quia sunt in eorũ ptãte ex quo ipsi
patres sunt: tũ q̃a clerici dicũtur milites cœlestis militiæ, & præ-
teritio militis habetur p̃ exhæredatione: vt in l. sicut certi. j. de te-
sta. mili. Bene aũt subiacent dicta testamẽta cõditioni ex authẽt.
presbyteri. s. eo. in fi. quidã habẽt hic per quã possũt filij petere
legitimã, & sic patet q̃ qui petit legitimã, nõ dicit expugnare te-
4 stamentũ secundũ Bal. †Item no. quod licet talia testamenta
nõ expugnent per querelã, si tamẽ deficit talis solẽnitas, possunt
5 dici nulla: vt colligitur circa fi. ibi. [secundũ leges.] †ꝓpter qd
dicit Bal. si statutũ diceret q̃ testamenta insinuata vel redacta in
memorialibus cõis, nõ p̃nt expugnari, debet intelligi de expu-
gnatione quæ fieret cõtra testamẽta de se valida, mero iure. Sed
si esset nulla, nõ tolleretur p̃ hoc ius, dicẽdi nullũ: q̃a nõ est ꝓpriè
expugnatio: sed petitur declarari nullũ. Super hoc tamẽ dubito
nec fateor simpliciter verè dictũ suũ. nam ista l. seipsam restrin-
git ad expugnationẽ quæ fieret per querelã: sed illud statutũ ge
6 neraliter loquitur. †Quærit etiã Bal. hic: an statutũ possit tollere
b legitimã b filiorũ: ista est quæstio antiqua de qua per Dy. in c. de
reg. iur. indultũ. li. vj. qui dicit q̃ põt minui, nõ tolli: & per Cy. in
l. sancimus. j. de nup. Bal. dicit q̃ ex iusta cã põt tollere: vt cũ di-
cit q̃ existẽte masculo filia fœmina nõ succedat. nã tũc nõ debeˉ
filiæ legitima: & eius præteritio nõ redderet testm̃ nullũ: vt ple-
nè no. Bar. in l. Titio cẽtũ. §. Titio genero. ff. de cõdi. & demõ. nã
tale statutũ est rõnabile: vt bona remaneãt in agnatiõe masculo-
rum. Secus si nõ esset rõnabile, vt si diceret q̃ solus primogeni-
tus succedat alijs exclusis. nam hoc est cõtra rationẽ, cum inter
filios debeat esse æqualitas: vt l. fi. j. commu. vtriusq; iudi.

a Vel epãlis dignitas. Adde Bal. in l. fi. in §. necessitatem. in j. col. C. de bon. quæ lib. Bald. in l. si maritus. C. de pat. po. bar to. in l. patre. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. Inn. in c. indecorũ. de æta. & qua. idẽ Inn. in c. cõstitut⁹. de in integ. resti.
b An statutũ possit tollere legitimã. Adde Bar. in l. Titio cẽtũ. ff. de cond. & demon. Bald. in l. fi. C. de bo. q̃ lib. Io. And. in addi. Spe. in tit. de suc. ab inte. & an possit minui p̃ statutum vide p̃ bal. cõs. ccxcvij. inci. circa p̃dicta. in ij. vol. Et vide quę notaui in auth. nũc autem. s. eo. Cur.

2 ☞ Confessio quando habeat vim pacti, & quando vim renunciationis?
3 Renunciatio fori quòd debeat fieri specialiter, nec sufficit generaliter renunciatio exceptionum.

LEX XXXIX.

1 SI quis in conscribendo. †clerici p̃nt
renunciare
priuilegio fori. h. d. De hoc dic plenè: vt in l. si qs in cõ
scribẽdo. j. de pac. In tex. ibi [in cõscribẽdo &c.] dic &
sic tempore quo contrahunt. Sed quid si post cõtractum ex in-
2 teruallo hoc faciunt? dic idem: cum sit eadem ratio. †In text. ibi:
[confessus fuerit.] no. tex. iuncto eo quod infra subijcitur. [ad-
uersus sua pacta &c.] q̃ confessio habet vim pacti, quod est ve
rum quando fit parte præsenti, vt in l. tale pactum. in princ. ff. de
pac. & habet vim renunciationis, quando cõfertur in futurum.
nam paria sunt dicere renuncio priuilegio fori: & dicere confi-
teor me non vsurum priuilegio fori. In textu ibi, [propter
sacerdotij prærogatiuam.] supple vel alium ordinem cle-
ricalem. Sed quod priuilegium habebant clerici tempo-
re huius legis cum possent conueniri coram iudice seculari?

a ¶ Iudicis ſecularis. non poſſent. Adde q̄ hoc priuilegium fori habuerunt clerici à Deo & non à papa. vt eſt gl.in c. ſi imperator.xcvj.diſt.glo.in c.quanquã. de cenſi. lib.vj.Inn.& ab.in c. ñ.de maio.& obed.

b ¶ Cũ hodie ſit ordo ſacer. Adde c. à ſubdiacono.xciij. diſt.c. illud. lxxvij.diſt.c.j. de cle.coniu. & gloſ. in verbo,pſalmiſta. & ibi.Car. Ale. in c. cleros.xxj.diſt.

c ¶ Monachus conſiſtit. Adde tex.in c.cũ ad monaſterium. de ſta.monach.

vt ſ.eo.l.cũ clericis & l.oẽs. Rñdeť. q̄ fortè aliq̄ habebant priuilegia ſpecialia,non incluſa in corpore iuris,q̄ nõ poſſent cõueniri niſi corã epiſcopo, & illi poterãt renuntiare.hodie verò ſi vellẽt ſe ſubijcere iuriſa ditioni iudicis ſecularis,nõ poſſent.' etiam de conſenſu ep̄i.vt in c.ſi diligenti. de foro compe.Sed ſi iuriſditioni alterius ep̄i, poſſent.cũ licẽtia tñ epiſcopi.vt in c. ſignificaſti.e.ti.ſed ſi habẽt priuilegium exẽptionis à ꝓprio ep̃o,an ei poſſent renũtiare ſine licentia papæ cui ſubſunt immediatè vel alterius cui per priuilegiũ fuerunt ſuppoſiti. Dic quod q̄a redeunt ad ꝓpriũ iudicẽ: q̄a facilius ſit.vt in l. ſi vnus. §. qd' & in ſpecie dotis.ff.de pac.Quod dic p̄ Io.an. in merc. in regula ſciẽti.de re.iu.li.vj. In tex.ibi[omnes licẽtiam habere.] dic ſuper iſta regula multæ cadũt dubitationes.de quibus in Spe.de renũ.& concluſione.vbi ꝓſequit multos caſus diuerſos & etiã Cy. aliqua tangit hic.An poſſint renuntiare exce.macedoniani, vel velleiani? & Alb.plenius.licet inordinatè:ſed tu recurre ad nota. per Bar. j.de pac.l.ſi quis in cõſcribẽdo.in magna diſtinctione quã facit: qua retenta poteris rñdere ad ſingulos caſus: ſed proſequendo,

3 vt facit Albe.nõ capies perfectam doctrinã. † Debes autẽ ſcire q̄ renuntiatio fori debet fieri ſpecialiter.nec ſufficeret generaliter renuntiatio exceptionum.vt l.j.in fi.ff.ſi quis in ius voc.non ie.& l.ſi fideiuſſor.qui ſatiſda.cogan.

2 ☞ *Clerici non poſſunt inuiti compelli ad ſubeundum tutelam uel curam,& an uolentes admittantur?*

3 *Poteſt quis eſſe monachus,abſque eo quod habeat aliquem ordinem clericalem.*

4 *Citatus ſi non eſt de iuriſdictione citantis,an teneatur comparere ad hoc,allegãdum? & ſi non comparet,an poſſit mulctari?*

5 *An ceſſante cauſa ceſſet effectus?remiſſiue.*
Cauſa an præſumatur finalis,uel impulſiua?

LEX XL.

1 GEneraliter. †Clerici in ſacris ordinibus cõſtituti & etiã monachi licet nõ ſint clerici,ſunt immunes ab onere tutelæ vel curæ ,[vt in uiti nõ coganť ſuſcipere,dũmodo clericaliter viuãt,et eccleſiæ deſeruiãt:ꝓpter qd' dať eis hoc priuilegiũ:ideo ceſſante cã ceſſat effectus.& ad hoc ſemper allegať iſta l. In tex. ibi [diab conos.] Idẽ in ſubdiaconis:cũ hodie ſit ordo ſacer.[b] Sed contra: quia primò idẽ in q̄buslibet clericis etiã nõ cõſtitutis in ſacris, vt ſ.eo.ti.l.p̄sbyteros.in prima charta ti.ſo. põt dici q̄ illa nõ loq̄tur de onere tutelæ:ſed de alĩs oneribus publicis. Alĩ dicũt iſtã ſuppleri p̄ illã. Alĩ q̄ illa corrigiť p̄ iſtã.tene p̄cedentẽ,tanquam

2 gis æquã †& diſtingue. Aut quæriť an clerici poſsint inuiti cõpelli ad ſubeũdũ tutelã vel curã, & diſtinctè dic q̄ nõ , ſiue ſint cõſtituti in ſacris,vt hic,ſiue nõ.vt ibi. Aut quæriť an volentes admittanť:& tũc diſtingue vt in auť.p̄ſbyteros q̄ hic ſequiť.Nã aut ſunt ep̄i vel monachi.& indiſtinctè nõ admittunť etiã volẽtes.vt in fi.d.auť.Aut ſunt inferiores ab ep̃o,& non monachi:& tũc aut nõ ſunt in ſacris:& tũc ad legitimã tutelã vel curã admittunť volẽtes fauore ſanguinis vel cõſanguinitatis. vt in prin.d. auť.ſed ad datiuã tutelã vel curã extraneorũ nõ admittuntur vt

3 ibi colligiť à cõtrario ſenſu.† In tex.ibi[licet nõ ſint clerici.] No. q̄ põt q̄s eſſe monachus abſq; eo q̄ habeat aliquẽ ordinẽ clericalẽ.nã monachus cõſiſtit ' in ꝓfeſsione paupertatis,caſtitatis, & obedientiæ , quã põt facere etiã non habens ordinẽ clericalem. Sed clericatus conſiſtit in collatione characteris quã facit Ep̃s:

4 nõ autẽ ipſe clericus.† In tex.ibi,[ipſo iure.] Iſtũ text.valde not. Pe.& Cy.qui dicũt per hoc limitari & declarari id quod no.per gl.in l.ñ.ſi quis in ius voc.nõ ie.cũ ſimi. dũ diſtinguit q̄n citatus non erat de iuriſditione citantis,an teneať comparere ad hoc allegandũ,& ſi non comparet,an poſsit mulctari.Nam glo.ibi diſtinguit.aut erat certũ vel notoriũ ipſum non eſſe de territorio iuriſditionis iudicantis,& nõ tenetur cõparere.Aut erat dubiũ. & tũc ſecus.l.ſi quis ex aliena.ff.de iudi. Nam iſta diſtinctio fallit eo caſu quo citatus ipſo iure nõ erat de iuriſditione ſua:vt q̄a erat forẽſis,vel ſi erat ciuis,erat exemptus per l.ſcriptam vel ſtatutum.Si autem non ipſo iure : ſed ita demũ ſi volebat vti.pone exemplum in ſcholari qui ſubeſt ipſo iure iuriſd. Poteſtatis:ſed ſi vult poteſt eam declinare,& petere ſe remitti ad rectorem vt in auť.habita.j.ne filius pro patre. Item pone exemplum in legato reperto Romæ, vel in curia Romana quæ eſt cõis patria: & in qua quilibet poteſt conueniri:tamen ſi erat ibi legatus, habet priuilegiũ reuocandi domũ ſi vult:vt l.ñ.§.legatis.ff.de iudi. iſto caſu tenetur ſemper cõparere etiã ſi erat certũ q̄ erat ſcholaris vel legatus:quia nõ erat certũ an vellet vti tali priuilegio niſi ipſum allegaret:vnde tunc tenetur ſemper comparere & allegare:aliàs poteſt procedi contra eum tanquam ſi nõ haberet priuilegiũ:ita vult Pet.hic,licet Bal. aliter ipſum recitet:& non bene: patet etiam q̄ ſi procedatur contra illum qui ipſo iure nõ ſubeſt iuriſditioni citãtis,& ipſe non comparet,proceſſus factus cõtra eum eſt ipſo iure nullus:& de nullitate põt allegari quãdocunq; tanquã factus à non cõpetenti iudice.Nam non cõparendo nõ videtur iuriſdi.prorogare:vt l.ſi quis ex conſenſu.j.tit.j.vt ſi erat clericus.Sed quantũ ad mulctam imponẽdã eo caſu quod erat dubium,& tenebať cõparere,poſſet imponi:niſi q̃n erat clericus quod dic vt no.ſubtiliter & plenè in c.ſcienti.de regu.iur.lib.vj. in mercu.in q.quã fecit ibi Io.And.de dictis Egidij Bononiẽſis

5 docto. †Vltimò de iſto brocardo. An ceſſante cauſa ceſſet effectus.Bal.Poſt Pe.qui hic diſtinguit ĩfinita verba,dicit.dic vt hic per eum : quia potius eſt laborioſum quàm vtile recitare verba ſua:& adde quod no.in l.ij.§.fin.ff.de dona. An cauſa præſumatur finalis,vel impulſiua.Item an ea quę dicuntur procedant de iure canonico.vide lxxxvj. diſtinct.c.fina. & xxj.quæſtio.iij.c. Cyprianus.

2 ☞ *Teſtis qui non cogitur inuitus teſtificari,ſi teſtificatur, quod debeat ſcribi in actis quod ſponte teſtificatur:& q. idem in proxeneta:qui nõ admittitur niſi uolentibus partibus,q. debeat de eorum uoluntate apparere.*

AVTHENTICA.

1 PResbyteros. †No.hic qd' illi q̄ nõ coguntť ſuſcipere tutelã:ſi volũt ipõte ſuſcipere,admittuntť,& debẽt declarare volũtatẽ eorum infra quatuor mẽſes:aliàs nõ admittuntť poſtea. Iſtud inducebat Bar.ad matrẽ & auiã quæ nõ cõpelliť:& põt accipere ſi vult:vt in auť.matri & auiæ.q̃n mu.of.tu.fun.põt q̄ debeat declarare volũtatẽ ſuã infra quatuor mẽſes,q̄ ſi nõ faciat:excluſtur à tutela:& vltra hoc priuať ſucceſsione filij moriẽtis in pupillari ætate:& ita dicit eſſe intelligendũ.l.ij.§.cõfeſtim.ff.ad tertul.Sed vtrunq; dictũ reprehẽdiť per Bal.q̄a mater habet annũ ad ſuſcipiẽdũ tutelã,vel faciẽdũ aliũ tutorẽ dari,vt inſti.ad Tertul.§.fi.& licet malè faciat,ſi prius habet facultatẽ hoc faciẽdi & nõ facit q̄a debet facere quãprimũ põt vt in d.§.confeſtim.attamen nõ priuať ſucceſsiõe filij:niſi negligat per annũ:aliàs ad q̄d dareť annus ſi nõ ꝓdeſſet:quinimò licet negligẽdo per annũ priuet ſucceſsione,ſi filius moriať in pupillari ætate, nõ tñ excludi tur à tutela ſi poſt annum vult ipſam accipere,vt no.in l.iij.ff.de legit.tut.& adde quod not.Bald.in l.precibus.j.de impu.& ali. ſubſti.Nec ob.iſte tex.quia illa ratio eſt in clericis,vt deſeruiant

2 eccleſiæ:quod poſt quatuor mẽſes etiã volẽtes nõ audiãtur.† Itẽ inducit in arg.ſecundũ Cy.quod q̃n eſt aliquis teſtis qui nõ cogitur inuitus teſtificari.de quo in l.lege Iul.& l.inuiti.ff.de teſti. q̃n teſtificať:debeat ſcribi in actis quod ſponte teſtificatur: aliàs præſumereť inuitus,& nõ valeret ſecũdũ Bart.de capua,& Cy. & Bar.dicit ita de facto ſeruiſſe in ciuitate Piſarũ:& Richar.dicit ſe habuiſſe de facto in quodã proxeneta,qui nõ auditur niſi volẽtibus partibus:vt in c.j.cũ ibi no.de teſti.lib.vj. Certè nõ loquimur q̃n ipſe teſtis inuitus nõ cõpellitur. Vltimò ꝓ eo quod hic dicitur in fi.vide lxxxvj.diſt.c.peruenit.in tex.& glo.

3 ☞ *Rapiẽs meretricẽ quæ eſt nupta,debet puniri pœna huius? & in ea cõmittitur adulterium ſicut in honeſta:& quid ſi non erat nupta?*
Rapiens uxorem ſuam fortè dedomo patris,non punitur pœna huius legis.

3 *Quid in ſponſa per uerba de futuro?quod ſit idem, ſi conſenſit, & quid ſi non conſenſit?*

4 *Si quis ſtuprauit honeſtam mulierem per uim,non tamen traxit eam de loco ad locum, qua pœna punietur?*

5 *Raptor ſi uult accipere raptam in uxorem,an euitet pœnam.*
Qualiter poßit dici quem præſtare opem poſt maleficium commiſſum?

6 *Valet ſtatutum permittens cuilibet priuato,interficiendi bannitum: & ſi permittit offendi:includitur etiam quod poßit interficere.*
Si permittitur certis perſonis,puta conſanguineis,quod poßint interficere raptorem

rem virginie repertum in flagranti crimine, an possit consanguineus ducere secum extraneum: & facere per illum interfici.

1 *Casus in quo malefactor per quēcunque iudicem capiatur etiam qui non sit index suus, nec in suo territorio delinquerit potest ipsum punire sine fori præscriptione.*

1 *Ille qui dicitur malefactor si fuerit comprehensus, nō potest condemnari vel puniri nisi legitime convincatur.*

Fuga an probet maleficium?

2 *Casus in quo possessio ipso iure acquiritur ecclesiæ sine apprehensione: & regulariter sic.*

Habere illam proprie tatem: quod dicatur habere plenum dominium, & qualiter ista ampla intelligantur?

LEX XLI.

RAptores. †Pœnæ huius l. locum habent etiam pro solo raptu sine stupro. Item ha- 1
bet locum in mulieribus honestis. † Quæro, vtrum 2
ista lex habeat locū in eo qui rapuit meretricem. Glos. insti. de publ. iudi. §. Item lex Iulia. dicit quod nō. Tu distingue. Aut erat nupta, & locū habet in ea. Nam in ea cōmittit adulterū sicut in honesta muliere. vt l. si vxor. in princi. ff. de adul. ergo & raptus. Aut non erat nupta: & tūc aut cōsensit: & nō habet locū, propter vtilitatem vitæ. vt j. de adulte. l. si ea quæ. per hoc differt ab honesta muliere. in qua locum habet etiam si consensit: vt in fine huius ¶. aut non consensit: & tunc ¶ aut habuit iustam causam ¶ contradicendi: quia fortè ¶ volebat redire ad honestā vitā: vel quia rapiens erat eius attinēs. Et locū habet ista l. aut nō habebat iustā causam, & tunc secus. arg. d. l. si ea quę. secūdum Guli. de Cu. & Bal. ¶ Item quæro an habeat locū in rapiēte vxorē suā fortè de domo patris? & dic q nō secūdū doc. ga maritus habet manuū iniectionē in vxorē. arg. l. sicut. ff. de oper. lib. 3
† Item quæro, an habeat locū in spōsa sua per verba de futuro dic q si cōsensit, nō habet locū: ppter præcedētē tractatū de matrimonio: quia si sequat copula carnalis, trāsit in matrimoniū de præsenti. vt in c. pe. de rapto. Si verò nō cōsensit, quia fortè volebat ingredi monasteriū: dic vt habetur in q. disputata: quā ponit Io. And in regula quæ cōtra ius de reg. iur. in mercuria. libro vj. 4
† Item quæro, quid si aliquis stuprauit honestam mulierem per vim, nō tamē traxit eam de loco ad locū? dic nō habere locū pœnam huius l. sed pœnam l. Iuliæ. de vi. quæ est minor. vt instit. de pub. iud. § Item eadē. l. & ita refert Gandinus in opere suo maleficiorū terminatū fuisse Bononiæ sub rubri. de multis quæstionibus tocidītibus in causis criminalibus. ad quod vide bonum tex. qualiter dicatur rapi in l. sed eximēdi. ff. ne quis eum qui in ius voc. † Item quæro, si raptor vult accipere raptā in vxorem? dic quod de iure ciuili nō euitat pœnā huius l. quia prohibetur matrimoniū inter eos, de iure verò canonico nō permittit: vt in c. fi. de rapt. Sed an hoc euitet pœnā legalē? est dubiū: propter ea quæ habētur in c. j. & ij. de adul. quæ vident ¶ pbare q sic: sed gl. & doct. intelligūt ibi in foro ecclesiastico, vel in terris in quibus 5 6
a ecclesia habet tēporalitatē. Ego aūt aliàs cōsului q euitet: qa ius canonicū potuit in hoc mitigare pœnā legalē, sicut ī multis alijs corrigit ius ciuile: hoc tñ verū sit rapta & parētes ei consentiunt aliàs secus. & per illud cōsiliū ille euasit mortē in ciuitate ¶ Mantuæ: scias q hæc l. habet locū in eo qui rapuit: licet nō stupraueri: deinde no. ex prin. huius l. iuncto fi. q præstās opē maleficio cōmendo, in ipso actu maleficij plus punit quā si post: de hoc dico vt plenè no. per Bar. in l. is qui opē. ff. de fur. Item q ita pōt dici quē præstare opē post maleficiū cōmissum sicut in ipso maleficio cōmisso, vel ante, puta receptādo. Adde quod dicit Inn.
b q ille stat armatus b iuxta occidētē vel vulnerātē, licet nihil faciat
6 nisi quia assistat, dicetur occidēs vel vulnerās. † Item not. dū dat licentiā cōsanguineis interficiēdi repertū in flagrāti crimine ¶ ar. q valet statutū permittēs cuilibet priuato interficiēdi bānitū. nā sicut lex iuris cōis pōt permittere priuato quod occidat generaliter ex iusta causa: vt hic & j. vt li. se sine iu. vin. & finaliter ita terminatū: vt not. in addi. Spec. in tit. de cōsti. super rubri. vbi refert dispu. Iac. de Are. & si permittit offendi, includitur etiam q possit interficere: quia dicit offensio. De his etiā not. pro Gandi. in prædicto opere rubri. xxiij. quæ incip. de bannitis pro maleficio: & etiam in vlti. rubri. illius operis, & Bar. consuluit in consi. quod incip. statuto castri plebij. & tangitur in l. iij. §. pe. de alimē. lega. Sed quid si permittit certis personis tantū vt hic: puta consanguineis. An possit cōsanguineus ducere secum extraneum, & facere per illum interfici: adeo q ille non puniatur: videtur q non: quia standum est verbis. In contrarium videtur per l. iij. §.
eum qui. ff. de vi & vi ar. & no. eo. tit. l. cum a fundū. in gl. super ver. postea. & hoc est vtile. Nam statutum Florētiæ permittit ei qui percussus vel vulneratus fuit ab alio: q possit se vindicare propria authoritate, reddendo similem percussionem. An ergo poterit b ducere secum socium & facere per illū reddi simile: solent allegari iura prædicta: & facit l. Gracchus. j. de adul. nam patri permittitur occidere repertum in adulterio cū filia, & ibi dicitur q si facit interfici per filium, q ille non punitur
7 & tamen permissio non fit filio, sed patri. † Item not. casum in quo malefactor per quēcunq; iudicem capiatur, etiam qui non sit iudex suus, nec in suo territorio deliquit: sed alibi pōt ipsum punire sine fori prescriptione: vt patet ibi: necnon alij cuiuslibet ordinis: nec remittitur ad locum delicti commissi: regulariter secus, vt l. j. j. vbi de cri. agi. opor. & in authē. vt nulli iudi. §. si quis
8 verò comprehēsorū. † No. etiam secundū doct. q ille qui dicitur malefactor si fuerit cōprehensus: nō potest condēnari vel puniri, nisi legitimè conuincatur: & sic fuga non probat maleficium, de hoc dic: vt l. lege Cor. ad sil. Et per hoc dicimus q de iure cōmuni bannitus pro maleficio: quia non comparuit, non habetur pro confesso: & si capiatur, debet inquiri & poni ad torturā: non autem eo ipso condemnari, vel puniri: nisi statutum dicat contrarium: vt in terris Tusciæ. Sed in partibus istis ponitur in banno ad inquirendum: & sic se cōformat cum iure cōmuni, & hoc patet in text. ibi. [post legitimas & iuri cognitas &c.] & post cōfessionem maleficij datur sibi terminus ad faciēdā suā defensionem. Sed si dixerit se nullā habere statim cōdēnabitur. glo. est sing. quæ allegatur ad hoc in l. j. ff. de fu. balne. ¶ Vltimò not. tex. ante ti. dum dicit [omnem proprietatem & plenā possessionē.]
9 † nam hic est casus in quo possessio ipso iure acquiritur ecclesiæ sine apprehensione: regulariter secus: vt no. in l. fi. §. tit. j. Item patet per istū tex. q ille qui habet solā proprietatē. dicit habere plenum dominiū: & sic nō est ineptus libellus in quo petat hoc declarari. Nam dicitur habere quis dominium pleno iure, quando habet directum: licet alius habeat vtile: vt no. l. Pompo. scribit. in vlti. ff. de rei ven. Aliquando verò ista verba pleno iure intelligunt respectu proprietatis, & possessionis. de quo vide per Bal. in l. si mater. ad Tertul.

a Ego aūt, Adde qđ est in cōs. ccvj. incip. cōsiliū viso dicto statuto. & de hoc aliqd per Alex. de Imo. in cōsil. j. in iij. volumi. Cur.

b Qui stat armatus. Adde Pe. de Anc. in in repe. regulæ accessorium. in vij. op. de re. iur. lib. vj.

2 *Matrimonio contracto per uerba de præsenti: si secuta sit copula carnalis, non potest alter ex coniugibus inuito altero religionem ingredi? & quid si alter consentiat?*

Quid si matrimonium non esset consummatum per copulam carnalem?

3 *Quid si ante matrimonium contractum interuenerit copula? sed postea non? & an Papa possit dissoluere.*

4 *Illud quod impedit religionis ingressum metu pœnæ: est contra Dei timorem: & sic reprobatur à iure.*

Si mulieri aliquid relinquatur sub conditione si nupserit: & ipsa non nubat: sed ingrediatur monasterium quod conseruatur relictum ac si nupsisset.

5 *Si pater relinquat filiæ mille si nupserit: & si ingrediatur monasterium relinquat cccc. si ingrediatur monasterium, an consequetur mille ac si nupsisset.*

6 *Datio arrharum, an probetur per confessionem recipientis?*

7 *Pactum uel statutum de dote lucranda, an habeat locum, si mulier quæ dotem dedit uel promisit, moriatur antequam ad domum mariti traducatur: uel ante copulam carnalem?*

LEX XLII.

DEo nobis. †Potest alter ex sponsis altero inuito, religionem ingredi, & soluuntur 1
sponsalia: nec per hoc aliquem pœnam arrharum patitur: quia non videntur dissoluta eius culpa: sed ex iusta & legitima causa. Similiter alter ex coniugibus, potest altero inuito religionem ingredi, & dissoluitur matrimonium. nec per hoc aliquam pœnam patitur circa dotem vel donationem propter nuptias, quasi eius culpa matrimonium sit solutum, habetur tamē ingrediens pro mortuo vel mortua: & sic vendicat sibi tur tamē ingrediens pro mortuo vel mortua: & sic vendicat sibi locum pactum vel statutum de certa parte dotis lucrāda in cau
2 sa mortis. h. d. vsq; ad §. hoc etiam cognitum. † Et aduerte: quia de sponsis per verba de futuro remanet hodie de iure canonico incorrecta: imò confirmata est: vt patet xxvij. q. ij. per totum: sed secunda pars de coniugibus qui contraxerunt per verba de præsenti, siue secuta erat copula carnalis, siue non, corrigitur de iure canonico eo casu quo matrimonium erat consummatum

a ¶Per ingreſſum religionis. Adde c.ex publico. & ibi doct. de conuer.coniug.

b ¶Ex quo etiam. De hoc vide per.d. Ant. & Abb. in c. in præſentia. de, probat. & Bal.in auᵗ.niſi.C.ad trebel. Ludo.Roma. in l.ſtipulatio hoc modo concepta.ff. de ỽ. ob. adde eundē Paul. de Caſt. in l.quoties. ſub conditione.ff. de condi. & demon. & in dicta auᵗ. niſi rogaſti.Matheſi.in ſuo notabili ccccxxj. & nouiſsimè per Fel.in d.c.in præſentia. col. xv.circa fin. & hanc quęſtionem declara. vt ibi per eum. Cur.

c ¶Pater non poteſt filium exhæredare.In quibus caſib⁹ pater pōt exhęredare filiū vide per gl.in c.quin tauallis. de iureiurā.

d ¶Per ingreſſum religionis. Adde gl. in l. ſi ex cauſa.in §.pe.ff. de mino.gl. j. in c.indecorum. de æta. & quali.Spec.ti. de ſta. mona.ver.xij.

per copulā carnalē: quia nō poteſt diſſolui per ingreſſum religiōis,quo ad hoc vt alter qui remanet in ſeculo poſsit contrahere cū altero vel altera.Nec poſſet papa ſuper hoc diſpenſare.Sed nec altero inuito poteſt ingredi.& ſi cōtrafaceret,poſſet vendicari & extrahi de monaſterio:ſed conſentiēte altero & continentiā promittēte:ſi nō ſit ſuſpicio de incōtinētia, bene poteſt ingredi. nec tunc ſeparatur matrimoniū, ſed thorus: vt hæc habentᵉ in c.Agatoſa.ea cauſa.et q.Sed ſi nō eſſet cōſummatū pcopulā carnalē: tūc p ingreſſum alterius, etiā altero inuito matrimoniū diſſolueretᵉ etiā quo ad fœdus matrimonij,vt poſsit cū altero vel altera cōtrahere.vt etiā de his habeᵗ plenè in c. ex publico.de cōuer. cōiu. & quæ ſit diuerſitatis ratio dic vt ibi no.& ſic bñ poſſet Papa diſſoluere matrimoniū cōtractū per verba de præſenti:ſi poſtea nō eſt ſecuta copula carnis. †Sed quid ſi ante matrimoniū contractū interueniat copula,poſtea non. Adhuc quæritᵉ an Papa poſsit diſſoluere.Bal. mouet hanc q.in l.Paulus.ff.de ſta.ho.dicēs ꝙ copula præcedēs cū nō fuerit matrimonialis,nō impedit ſeparationē matrimonij,per ingreſſum religionis.ᵃ vel diſpēſationē Papæ. Tene menti:quia iſta fuit quotidiana. 4 †In tex.ibi,[cōtra Dei timorē.]No,ſecundum Bal.quod illud qd impedit religionis ingreſſum metu pœnæ eſt cōtra Dei timorē.& ſic reprobaᵗ à iure.& in hoc videtur cōſentire ratio.§.ſed & hoc p̄ſenti.in auᵗ.de ſan.epiſc.vbi habeᵗ ꝙ ſi mulieri aliqd relinquiᵗ ſub cōditione ſi nupſerit:& ipſa nō nubat:ſed ingrediaᵗ monaſteriū,cōſequiᵗ relictū ac ſi nupſiſſet: quia illa cōditio reȷciᵗ in ea q̄ vult monaſteriū ingredi, tanquā cōtraria voto religionis.Similiter ſi aliquis fuit rogatus reſtituere ſub conditione ſi deceſſerit ſine liberis,& ingrediatur monaſterium:& ſic liberos habere non potuit. ꝙ non videtur extare conditio fideicommiſsi. nec veniunt bona reſtituenda: ſed eſt perinde ac ſi deceſsiſſet cum liberis: quia illa conditio ſimiliter videtur reprobari, tanquam contraria voto religionis. ita dixit Ricar.Mal.in q.diſputata hic per eum.in qua concluſit ꝙ etiā ſi conſtabat de intentione teſtatoris in cōtrarium,ſ. in primo caſu ꝙ ſenſit de matrimonio carnali non de ſpirituali. & in ſecundo ꝙ ſenſit de liberis veris.& ex ſuo corpore deſcēdentibus nihilominus habent locum ea quæ dixi. 5 † Ex quo etiamᵇ terminauit b q.quotidianā.ſi pater relinquat mille filiæ ſi nupſerit,et ſi ingrediatur monaſterium relinquit.cccc. duntaxat & ipſa ingrediaᵗ, ꝙ ipſa conſequetur mille ac ſi nupſiſſet in ſeculo.& ita diſputando tenuit do. Thomas de Formaglinis de Bononia, vt refert Io. And.in titu.de ſta.mo.in addi.Spec.ſed Iac. de Bel. & Bald.tenent contrarium,& ego etiam ſecutus alias cōſului quod dictę conditiones non reȷciantur,tanquam cōtrariæ voto religionis: ſed ex præſumpta mente defuncti,qui de ingreſſu religionis nō cogitauit.nam lex pręſumit ꝙ ſi cogitaſſet, tales conditiones nō appoſuiſſet.vbicunq; ergo apparet quod cogitauit & contrariū voluit ꝙ ſi ingrediatur religionē non habeat, vel ꝙ reſtituat:tūc ſeruanda eſt intentio teſtatoris,& ita communiter ſeruatur.& h. d.Bald.ſatis probari in ver.[et nihil amplius.]vbi tex.vult ꝙ pater neceſsitetur relinquere filio ſuam legitimam ſi ingrediatur religionem.nec vltra:ſi non vult.ſicut ergo nō cogiᵗ vltra relinquere ſi non vult,ergo & ſi relinquit poſſunt epiſcopi ſubſtituere in eo quod vltra relinquit ſi ingrediatur monaſteriū,& ſic ſi- 6 bi auferre.& vide Barto. in l.prima ff.de his quæ pœ.no.†Item not.ibi[niſi quod probata fuerit accepiſſe] ſecundum Baldum quòd datio arrharum non probatur per confeſsionem recipientis,vel per inſtrumentum quod non continet niſi confeſsionem ſed debet probari vel per teſtes, vel per inſtrumentum, in quo notarius atteſtetur de numeratione facta ipſo præſente. & ratio eſt: quia præſumitur facta confeſsio in fraudem l. dicentis ꝙ in matrimonijs non poteſt peti pœna: licet poſsit dari arrha. vt in l.Titia.de ver.obliga.iuncta l.j.j.de ſpon.& dicit Bal.quod Barto.hic tenet,ipſe tamen determinat contrarium, & dicit ſeruari.Sed ſalua reuerentia Bartol.non tenet hoc: imò tenet illud idem quòd ipſe tenet in dicta l.Titia.eo caſu quo alter tantum fuit confeſſus recepiſſe ab altero: ſed ſi ambo confitentur, puta ſponſus quòd recepit.c.à ſponſa.& econuerſo:tunc tales confeſsiones bene præſumuntur factæ in fraudem.l. quod dic vt ibi per eum. & etiam per Bald.infra quam lic.ab empti.di.l.ij.vbi omnino vide. †Vltimò determinat Bald.per iſtum ver.[nam & maritis] dum dicit habere locum pactum de dote lucranda per ingreſſum religionis, ꝙ tale pactum vel ſtatutum:etiam ſi mulier quæ dotem dedit vel promiſit moriatur antequam ad domum mariti traducatur,vel ante copulam carnalem,quia iſte ver.hodie reſtringitur ad dictum caſum, & quia verum eſt dicere ꝙ vxor prædeceſsit in matrimonio:cum illud fuit cōtractum per ſola verba de præſenti.vt in l.nuptias.de regulis iur.Tamen iſte tex.parum facit,cum loquatur etiā quando erat conſummatū per copulā carnalē,licet hodie hoc corrigaᵗ: & ad illū caſum poſſet referri quod hic dicit de lucro dotis ſecundùm do.Raph. qui bene dicit in hoc. Adde quod dicit Bald.no.in l.non ſine.C. de bon.quæ libe.ſi ſtatutum diceret ꝙ ſi mulier in matrimonio copulata præcedat,vir lucretur dotem, ꝙ illud verbum copulata importat ꝙ ſit conſummatum per copulam carnalem.aliàs nō lucrabitur. Quid autem in ſponſo? Dic vt ibi per Cyn.& adde quod Bal.no.in l.nihil.rer.amo.

1 §. *Statutum ſi dicat q. mulier ingrediens monaſterium,non ſuccedat] cum maſculo: an tale ſtatutum ualeat?*

3 *Filius licet per ingreſſum religionis exeat patriam poteſtatem,nihilominus patre mortuo defertur ſibi hæreditas iure ſuitatis,& quid in religione mendicantium.*

1 §.Hoc etiam. †Not.ꝙ ius religionis potentius eſt quàm patria poteſtas: quia pater nō poteſt abſtrahere filium à monaſterio:& ſic non habet interdictum c de liber.exhib.Item quod pater non poteſt filium exhæredare[c] propter hanc ſolam cauſam, ꝙ contra vel præter voluntatem ſuam ingreſſus ſit monaſterium. Sed quid ſi fuerat alia cauſa. Guliel.de Cu.dicit ꝙ ſi illa cauſa concernebat iniuriam patris: vt quia violentas manus in ipſum iniecerat,illa cauſa non tollitur per ingreſſum religionis:ſed poteſt ipſum exhæredare. Sed ſi non concernebat iniuriam patris:ſed vtilitatem ſuam:quia dū fuit in ſeculo inhoneſtè vixit,& fuit arenarius,quæ eſt iuſta cauſa exhæredandi,vel fortè contraxit matrimonium cum vili perſona ſine voluntate patris, iſtæ cauſæ abolentur per ingreſſum 2 religionis,& ita intelligatur glo.quæ eſt hic.†& iſte §.inducitur ad quæſtionem.Si ſtatutum dicat ꝙ mulier ingreſſa monaſterium vel ingrediens nō ſuccedat cum maſculo:an tale ſtatutum valeat?& eſt ar.hic ꝙ non:quia ſicut pater non poteſt eam exhęredare per ingreſſum,ita nec patria per ſtatutum:ſed iſtud argumentum non eſt bonum;quia plus poteſt patria quàm pater priuatus.iuxta no.in l.impoſsibile.ff.de pactis.vnde Docto.diſtinguunt,aut loquitur per verbum de præterito:puta ingreſſa monaſterium non ſuccedat:& tunc nō valet:quia ſtatuit in illa quæ ſibi non eſt ſubiecta poſt ingreſſum. Aut loquitur per verbū de præſenti:puta ꝙ ingrediens &c.& tunc ſecus:quia ſtatuit in ſibi ſubiectam:cum enim incipit ingredi, adhuc ingreſſu non facto eſt ſibi ſubdita;& ſic poteſt eam ligare.arg.in l.qui duos. de manumiſ.teſt. dum dicit ꝙ viuens qs moritur:& pro iſta diſtinctione facit optimè text.in l.ſtichus ſeruus meus.de manu.teſta.& hoc tangit Bartol.in l.fina.j.de pact. Mihi videtur quod iſta diſtinctio poſſet procedere, ſi ſtatutum diceret quod ingrediens vel ingreſſa efficiatur inhabilis ad ſuccedendum:quia iſta inhabilitas confertur cum incipit ingredi,vel eſt ingreſſa. Sed ſi dicat ingrediens vel ingreſſa non ſuccedat: tunc indiſtinctè non valet;quia ſuccedere vel non ſuccedere pendent de futuro,cum defertur hæreditas;ante enim non dicitur quis ſuccedere: ſed cū debetur hæreditas; & venit tempus ſuccedendi: tunc reperitur religioſa:& non poteſt inhabilitari à ſtatuto, etiam ſi loquatur per verba de præſenti. Tene menti: quia hoc eſt ſubtile & 3 & verum. †Vltimò Doct.dicunt quòd filius licet per ingreſ- d ſum religionis[d] exeat patriam poteſtatē,nihilominus patre mortuo defertur ſibi hæreditas iure ſuitatis:quia iſte rex.vult ꝙ ſuccedat perinde acſi non fuiſſet religionem ingreſſus:& ſic ſi decedat antequam ſe immiſceat, tranſmittit ad monaſterium iure ſuitatis,

ſuitatis,ſicut tranſmitteret ad ſuos hæredes & extraneos, & habet locum in religione quæ habet in communi:ſed in religione mendicantium dic vt dixi.ſ.in authen. ingreſsi.

De epiſcopali audientia. *Rubrica.*

1 Præmitte hîc,† q̃ Epiſcopi tempore harum legum,non habebant iuriſdictionem contẽtioſam etiam inter clericos niſi de voluntate partium.vt j.eo.l.ſi qui ex conſenſu.ſuberãt enim clericiiudicibus ſecularibus.vt.ſ.tit.j.l.omnes clerici. tamen ciuita ẽ conſtantinopolitanæ ſuberant etiam Patriarchæ.vt in l. cùm clericis.Sed in quibuſdam concernentibus pietatem recurrebatur etiam ad eos.& de hoc tractat iſte tit.

1 *Ad curam epiſcoporum pertinet ut tempore cariſtiæ victualia uendãtur pro iuſto foro:ne pauperes fame pereant.*

Redimens aliquem de captiuitate pro parua quantitate,non ei poteſt magnam tagliam imponere.

3 *An quis cogatur uendere res ſuas,& an pro certo pretio?*

4 *Alimentorum appellatione cùm contineantur veſtes, & etiam habitatio, quod poſſit impoſi certa taxa in penſionibus domorum,& in uenditionibus pannorum.*

LEX. I.

1 NEgotiatores. † Ad curam epiſcoporum pertinet ne redimẽtes captiuos ab hoſtibus plus ab eis exigant, quã pro eis ſoluerint.h.d.ſecundũ vnã lect. quæ declaratur.in l.fi.j.de capti. q̃ vel rehabeant quod ſoluerunt ad operas quinquennales.† ſecundùm aliam lecturam dicit quod ad curam epiſcoporum pertinet vt tempore cariſtiæ victualia vẽdantur pro iuſto foro,ne pauperes fame pereant. ſic no.ex prima lec.contra illos qui faciunt mercãtiam de hominibus,redimendo ipſos de captiuitate pro parua quantitate.& poſtea imponunt eis magnam tagliam.& ſi haberens ipſos in domo non poſſent ab eis aliquid exigere: quia idẽ iuris eſt de parte quo ad partem,quod eſt de toto quo ad totũ.

3 †Circa ſecundam lect.vide quod no.in l.inuitum.de contrahẽ. emp.an quis cogatur vendere res ſuas:et an pro certo pretio.de quo etiam tangit hîc Cy.nam victualia ſi habet quis extra ſuã indigentiam tempore cariſtiæ,tenetur vendere:& etiam pro iuſto pretio taxando.vt hîc & in.l.j.§.cura carnis.ff.de offici. præ-

4 fec.vrb.† Et dicit hîc Pet.quod cum appellatione alimẽtorum

2 contineantur veſtes & etiam habitatio:poteſt imponi certa taxa in penſionibus domorũ:& etiam in venditionibus pannorũ.

2 *Quando liceat appellare ab interlocutoria,uel ab alio grauamine?*

3 *Pœnæ quæ imponuntur clericis propter eorum delicta per curiam epiſcopalẽ,an debeant erogari pauperibus,uel applicari curiæ epiſcopali:& quid in malè ablatis.*

4 *Pœna an committatur ex actu nullo?*

LEX. II.

1 SI clericus. † Clericus appellans fruſtratoriè ab interlocutoria punitur pœna pecuniaria de qua hîc.quæ nõ applicatur fiſco: ſed pauperibus erogatur per epm̃.h.d.Et propter hoc vltimũ poſita eſt ilta.l.hoc ti.Nam etiam laicus appellans fruſtratoriè ab interlocutoria punitur eadem pœna.vt.j.quorũ app.non reci. l. ab executione.in fi.tamẽ tunc pœna applicatur fiſco.& hoc de iure ciuili.Ce iure verò canonico nõ reperitur q̃ tali pœna puniatur.glo.eſt ordi.quã tene menti.in l.j.§.fi.ff.á qui.app.non li. Ideo in terris eccleſiæ quo ad temporalẽ iuriſdictionem nõ ſeruaretur iſta.l.quò ad hanc pœnam.nec etiam in curia eccleſiaſticã,in qua ſeruantur canones.vt in c.quòd clericis.de fo.cõp. Et tamen appellatio fruſtratoria ita reprobatur de iure canonico,ſicut de iure ciuili ab interlocutoria.vt in c.paſtoralis.de appel.&

2 eo.ti.c.cũ appellationibus.li.vj.† Sed quando nõ eſt fruſtratoria:quia ex cauſa iuſti grauaminis:tunc differt ius ciuile à canonico:quia cũ de iure ciuili inſtantia duret triennio, ne contigat eam protelari,inhibetur talis appellatio ab interlocutoria.et ſi ſit cã iuſti grauaminis.ſi tamen eſt talis q̃ poteſt reparari p̃ appellationem interpoſitã à diffinitiua.vt in l.ante ſentẽtiæ tempus.j. quo.app.non re.ſed ſi non poſſet reparari,tũc permittitur. vt in l.ſi quis prouocatione.j.de app.& tunc durante cã appellationis videtur q̃ non currat tempus inſtantiæ.per l.intra vtile.ff.de minо.& per l.contra maiores.j.de inoffi.teſt.& l.ſi cũ ipſe.ff.de exc. tut. De iure verò canonico ſecundum quod inſtantia durat perpetuò:qa ceſſat ratio ſupradicta,poteſt appellari à quolibet gra-

uamine,& à qualiber interlocutoria,dummodo appelletur in ſcriptis:& inferant cauſæ grauaminis.vt in cle.j.de app.& in c.appellãti.eo.ti.Cætera vide per Bar. in.d.l. añ ſentẽtię tp̃s.& in l.eius qui.de appe.reci.& Bal.hîc aliqua tangit ad declarationẽ & limitationem eorũ quæ ibi notantur.† Quæritur hîc quid de alijs pœnis quæ imponũtur clericis propter eorum delicta per curiã epalẽ,an debeant erogari pauperibus,vel applicari curiæ epali, Bal.tenet hãc vltima partẽ,dicẽs q̃ reputatur eſſe de reditibus curiæ:& ſic Eps ſalua cõſcientia de illis pœnis põt facere quid vult ſicut de reditibus ſigilli.Nõ ob. iſta.l.ga hîc vltra.l. procedit mãdando q̃ diſtribuat inter pauperes,ſi hoc nõ faceret,eſſet idem q̃ ſupra dixi.tene mẽti. Incerta tñ & malè ablata nõ debet Epiſcopus ſibi appropriare:ſed inter pauperes diſtribuere.vt in

4 c.cũ ſit.de iudi.& ibi not.† In gl.j.in fi.ibi.[ſi quis ex clericis] ad cõtrariũ reſponde.q̃ loquitur in pœna conuentionali, quæ nõ cõmittitur ex actu nullo,ſeu de facto celebrato & non de iure.l. continuus.§.cum quis.ff.de verbo.oblig.nos loquimur in pœna legali,quæ cõmittitur ex actu nullo contra prohibitionẽ.l.attentato.Et de iſto arti.an ſufficiat de facto fieri vt pœna cõmittat. vide plenè per Bar.j.de tranſac.l.vbi pactum.in fine.

a ¶ Appellatiõe alimẽtorum. Adde gl.in c. Epiſcopus.x.q.ij.

b ¶ Quia extrahũtur. Adde Bart.in l. Lucius.in fi.ff.ad turpi.

1 *Imperator in locis in quibus ſe reperiebat tempore paſchali,qualiter faciebat captiuos relaxari?*

3 *Tenens equum in paſcuis,requiſitus ab aliquo ut illum ſibi cõmodaret,ſi dixit ſibi quod iret ad paſcua,& ipſum reciperet & ita feci: & poſtea expleto uſu,repoſuit in eiſdem paſcuis,& inde fuit ſubtractus,uel lupus comedit,an commodatarius teneatur?*

4 *Criminoſi dimittuntur impuniti:turbantur gaudia & letitiæ hominum.*

5 *Homicida quod fecit expectet.*

Qui occidit occidatur ſine redemptione,& quid ſi non dolo occidit?

6 *Crimen leſe maieſtatis non ſolum committitur aduerſus Principem uel Papam:ſed etiã aduerſus inferiores dominos terrarum,per eorum ſubditos: & quando ſeu, qualiter committatur?*

7 *Quod duabus uicibus inducatur conſuetudo.*

Qui in eodem genere delicti pluries conſueuit delinquere,grauius punitur: & ſi ſemel de primo delicto gratiam conſecutus eſt, amplius ſibi non parcitur.

8 *Ad hoc ut dicatur aliquid conſuetum quid requiratur?*

Verbum ſolitum uerificatur in una uice.

9 *Non ualet reſcriptum ſuper remiſſione pœnæ,ſi impetrans illud delictum aliàs commiſit,& in impetratione non fecit de hoc mentionem.*

Si aliquis ſemel fuit extractus de carceribus diebus paſcalibus,& poſtea iteratò carceratur propter idem crimen iteratò commiſſum,non eſt iterum excarcerandus.

LEX. III.

1 NEmo. † Tempore paſchali debent carcerati de carceribus extrahi:niſi ſint carcerati pro grauibus criminibus.de quibus hîc vel niſi cõſueuerint plu-

2 ries deliquiſſe in eodem genere delicti.h.d.tota.l.† Et dicit Cyn.ſecundũ Pet.q̃ licet extrahantur de carceribus:nõ tamen relaxantur ex toto:ſed retinẽtur ſub fida cuſtodia, & tranſactis diebus paſchalibus reponuntur in carceribus:quia illa nõ eſt abolitio criminis vel pœnæ:ſed relaxatio ad tempus à miſeria carcerum, propter reuerentiam dierum paſchalium: ſed de

b conſuetudine aliter ſeruatur.quia extrahuntur b vſq; ad certum tempus.& ex toto relaxãtur ſi ibi ſunt pro leuibus cauſis: & nõ reſultat præiudicium niſi fiſco.& hoc ſolet fieri in feſto natiuitatis,& in paſcha reſurrectionis.& ita ſeruatur Florentiæ & Bononiæ.& no.hîc quæ ſint grauia crimina.de quo etiam vide plenè per Bar.in l.non ſolum.§.ſi mandato.ff.de iuiu.& illa cura q̃ extrahantur de carceribus pertinet ad epiſcopũ loci.ſi laici vel officiales eorum eſſent in hoc negligẽtes:quia tenet hîc ad opus pietatis.ideo fuit poſita hæc.l.in iſto tit. Et not.q̃ Imperator in locis in quibus ſe reperiebat tempore paſchali faciebat captiuos relaxari:ſed eo ſe abſentãte nõ audebant iudices & officiales publici hoc facere ſine literis,& ſine ſpeciali commiſsione imperatoris.q̃ remouet Impator per hãc.l.mãdãs eis q̃ nõ expectẽt tales literas quę tardè ſolẽt mitti:ſed faciãt id q̃ impator facere cõ

3 ſueuit.† & facit iſte tex.ad q.no.in l.ſi negotia.ff.neg.geſt.de illo q̃ tenebat equum in paſcuis.& cũ requireret à quodã q̃ ipſe ſibi cõmodaret:dixit ſibi q̃ iret ad paſcua,& reciperet ipm:ille ita fecit.& poſtea expleto vſu repoluit in eiſdẽ paſcuis.et ide fuit ſubtract9,vel lup9 ipm comedit,cõqueritur dñs q̃ illũ ibi dimiſit, nec reduxit ad domũ ſuam,ille ſe excuſat q̃ fecit illud q̃ dñs facere cõſueuit.et ſic vr̃ de volũtate ſua feciſſe.ar.hic.de hoc tãgit Cy.

a ¶Crimen læsæ maiestatis. Adde Barb. consil. 1. ex. incipē. vbi xp̄s. an fi. xij. colū. in fin. vol. & tu vide p Ang. are. in trac. maleficiō. in verbo, che hai tradito. & p do. Maria. sozi. in suo consil. xxij. & per do. Bart. eius filiū in consi. cclxxv. et ibi an potuerit committi contra ciuitatē lucanā. et ad de an cōtra cardinalē vel p̄latū romanę ecc. committitur tale crimen. vide per Pet. de anc. cōsi. xxiiij. duplicato i cōsi. cccl. S.

b ¶Et iudęt Adde tex. in c. in nonnullis. de iudæis.

c ¶Reuelaret confessionē. Adde Doct. in c. olim vtriusq; sexus. de pœniten. et remiss.

d ¶Priuatus. Adde Bar. in d. l. in laqueū. & in l. iij. §. trāsfugas. ff. ad l. cor. de sica. & latissimè p do. Nel. de sancto ge. in trac. bannito. ij. parte secūdi tēporis. q. xxviij. Franc. cur.

& tenet contrariū. Dic vt hic per eū in d. l. si negotia. per alios. † In text. ibi, [gaudia letitiamq; communē.] No. q; si criminosi dimittunt impuniti, turbant gaudia et lętitię hominū. ideo sanctissimū est iustitiā facere de criminosis: nec potest pinguior victima mactari Deo quàm homo iniquus. vt dicit Seneca in tragedijs. † Itē no. ibi, [homicida quod fecit semper expectet.] qa semper allegat̄ q occidit occidat̄ sine redemptione secūdū Bal. sed hoc est verū si dolose: nō sic, si culpa. vt l. Iulia. & ibi no. ff. ad l. corne. de sica. Et dicit Bal. singulariter in l. data opera. j. qui accu. nō pos. q; illud est verū, etiam si statutū dicat q; debet restringi & intelligi secundū ius cōe. & de hoc vidi pluries dubitari. nam Iudices imperiti volūt stare verbis statuti simpliciter prout iacēt. sed si hoc esset, sequereť maximū absurdū q; ex homicidio casuali quod contingit sine aliqua culpa, deberet quis decapitari, quod esset valde iniquū. Ideo tene mēti ad cōfusionē imperatorū. & scio q; ego aliquos euasi à periculo mortis per dictū illud. quia qñ iudices habēt authoritatē cælebris doctoris, cauēt magis. & nō reperi adhuc aliquē aliū dicentē. Gand. in opere suo tractat de hoc. tñ ipse loquit̄ secundùm ius cōe. tene

6 menti dictū Bal. † Itē not. tex. ibi, [reus etiā maiestatis de dño &c.] qui est melior tex. quā sit in iure q; crimē

a læsæ maiestatis* non solū cōmittit̄ aduersus principē, vel papā: sed etiā aduersus inferiores dominos terrarū per eorū subditos. et similiter vide q; cōmittat̄ quādo per subditum fit contra statū & regimē ciuitatis. quæ per seipsam se regit, & nō regit̄ per aliū. vt est ciuitas Venetiarū: sicut quādo per aliū regitur. vt sunt terræ illis subditæ: quia illæ non dicuntur habere statum: pœna tñ de qua loquit̄ l. quisquis. j. ad l. iul. maie. nō imponit̄ nisi illi qui attentauit cōtra personā imperatoris. lex aūt iul. maiest. continet plura capitula. ita quod pōt quis incidere in l. iul. maie. licet non attentet cōtra personā principis. de hoc tangit̄ per Pau. de liaza. in cle. pastoralis. de re iudi. & per Io. and. in nouella. in c. statutū. de reseri. lib. vj. & vidi consilia cōtraria: scilicet Bal. & Ang. fratris eius de quodā q; attētauerat contra statum ciuitatis Perusij, quæ subest ecclesiæ Romanæ ex donationibus imperatorū. nā Bal. dicebat ipsum nō incidisse in crimē læsæ maie. quia nō dicebatur illa ciuitas habere statum postquā alteri iuberat, & regebatur per eū Ang. dicebat cōtrariū: quia tunc sciente & patiente suo pōtifice populus perusinus se regebat per seipsum. vide qđ no. Bar. in extraua. Feder. super ver. rebellādo. Quicquid sit de iure de facto ita seruat̄ videri meo q; attentationes cōtra statū ciuitatis iuæ siue recognoscat superiorē siue nō, vt est ciuitas Bononiæ q̄ recognoscit ecclesiā, si per seipsam regeret. vt hodie fa-

7 ciūt, puniūtur crimine læsæ maie. † Vltimò no. in fi. tex. qui semper allegat̄ quod ex duabus vicibus inducit̄ cōsuetudo. et q; frequenter dicit̄ factū quod bis factū fuerit intellige secuto spatio tēporis longo. quod requiritur ad inducēdū cōsuetudinē. vnde nō sufficeret fu sse iudicatū semel in x. ann. sed si bis fuit iudicatū, & à tēpore primæ sentētiæ transiuit longū tēpus, dicit̄ inducta cōsuetudo. Not. etiā quod qui in eodē genere delicti pluries consueuit delinquere, grauius punit̄: & si semel de primo delicto gr̄am cōsequutus est, amplius sibi nō parcit̄, facit ff. de re milit. l. iij. §. ū plures. & bonus tex. est in l. capitaliū. §. solēt. ff. de pœnis. & vide tex. cū gl. in c. monasteria. de vi. & ho. cle. Sic ecōtra qui tex. bene se habuit prę̄sumitur bonus. vt j. de athletis. l. j. li. xj.

8 † Adde quod licet illud verbū cōsuetū requirat sa'tē duas vices verbū tñ solitū verificatur. in vna vice. vt in l. Mela §. j. et ibi no. per Bart. ff. de ali. & cib. leg. & etiā per eundem in l. j. j. qūo & qñ iud. Item non dicitur consuetum, nisi lapso tēpore quo præscribitur consuetudo. vt in c. si de beneficio. de præben. lib. vj. quod

9 non requiritur in verbo solitum. vt in dictis locis not. † Item est arg. iste tex. secūdum Gul. de cu. quod non valet rescriptum super remissione pœnæ si impetrans illud delictum aliud commisit, et in impetratione nō fecit de hoc mentionē: quia non est verisimile quod superior cōcessisset si hoc expressisset. Item quod si aliquis semel fuit extractus de carcere diebus paschalibus, & postea iteratò carceratur propter idem crimen iteratò commissum, non sit iterum excarcerandus secundùm Bar. & Bald.

LEX V.

1 b MImæ. †Per hāc legem patet quod meretrices & iudæi, possunt cogi ad portādum habitum distinctum ab alijs mulieribus, vel christianis secūdum Docto. vt cognoscantur.

2 ☞ *Episcopus debet esse solicitus de animabus subditorum, ne pereāt: & pōt prohibere sub pœna excōmunicationis qđ aliquis non ducatur ad mortē: nisi prius confiteatur.*

LEX VI.

1 ARchigerontes. †Ad condēnatos ad mortē debet mitti p̄sbyter, vt audiat cōfessionem eorū. h. d. & dicit Bal. quod postea il-

c le p̄sbyter reuelaret confessionē ᶜ in iudicio. quod nullam fidē faceret: nec etiā iudicium: quia ille nō fuit confessus vt

2 homini, sed vt Deo, & allegat c. si sacerdos. de offic. ordi. † Not. quod episcopus debet esse solicitus de animabus subditorum, ne pereant: & non debet pati, sed potest prohibere sub pœna excommunicationis quod aliquis nō ducatur ad mortē nisi prius confiteatur.

1 *Familia potestatis dubitās ne ille quē ducunt ad iustitiam auferatur eis de manibus si interficiat eum antequam ducat ipsum ad locum, quod debeat puniri?*

2 *Qua pœna puniantur eximentes aliquem de manibus familiæ? remissiuè.*

3 *Statutum si permittat occidere bannitum, & aliquis bannitus & captus ducatur per familiam ad iustitiam, non licet tunc priuato ipsum interficere, & q; interficit, debet puniri.*

4 *Casus in quibus de iure communi permittitur, imo mandatur inquisitio fieri: & quem puniri sine accusatore.*

5 *Casus in quo iudex secularis potest de crimine punire clericos, quando impediunt iurisditionem eius.*

6 *Laicus postquā fuit præuentus à iudice seculari super crimine, faciens se clericum, an effugiat iurisditionem illius?*

7 *Bellum non debet fine principis authoritate moueri; uel eius qui locum principis tenet & imputandum est superiori cum subditi delinquunt, & eos non punit.*

8 *Condēnatus ad mortē, an possit duci ad iustitiā, etiā infra tēpus quo poterat appellare?*

9 *Criminosus quando ducitur ad iustitiam, si obuiat alicui cardinali, an ille cardinalis possit illum liberare?*

LEX VII.

1 ADdictos. †Damnatos ad mortē nemo potest eximere de manibus familiæ: alias punitur. etiam si sint clerici qui hoc faciant nō solum per iudicem cuius iurisditio est offensa: sed etiam per episcopū eorū. pōt tñ quilibet appellare p̄ talibus: & hoc modo impedire executionē fieri. h. d. Et primò prohibet vsq; ibi: [sed sciat.] secundò punit & puniri mādat sub pœna primò per iudicē cuius executio fuit impedita, secūdò p eūm si eius clerici hoc fecerūt, vsq; ibi, [quibus.] tertiò permittit appellari pro tali: et sic impedire executionē per actū iuridicū. nā post appellationē interpositā si iudex vellet executionē facere, quilibet posset sibi resistere de facto. vt no. Inn. in c. si qñ. de off. dele. & etiā p̄pria familia iudicis posset sibi resistere, & deberet, vt in l. qñ iudices. j. de ap.

2 † Circa primā partē q̄rit̄ quid si familia p̄tātis dubitans ne ille quē ducūt ad iustitiā auferat̄ eis de manibus, interficiūt eū añq; ip̄m ducāt ad locū. dicit hic Bal. q; dñt puniri: nisi hoc fecerint de cōmissione iudicis vel p̄tātis: qa nō debent egredi cōmissionē eis factā l. diligēter. ff. mā. † Item q̄rit̄, qua pœna puniant̄ exi-

3 mentes aliquē de manibus familiæ. dic vt no. Bar. in l. iij. ff. ad l. iu. ma. in fi. & qđ no. ī l. iij. j. de exac. trib. p Andreā de barulo. Itē quęrit̄. quid vult dicere lī̄a [ad locū pœnę sub p̄secutore &c.] gl. dicit qa licitū est cuilibet priuato talē sic ductū verberare. la-

4 de are. dicit cōtrariū. & istū tex. exponit sub p̄secu. i. sub fida custodia. i. cū familia. vt l. solēt. ff. de custo. reo. † Et hoc facit ad q. i

d statutū permittit occidere bānitū, et aliqs bannitus et captus ducebatur per familiā ad iustitiā, & aliquis priuatus⁴ in itinere ipsum interficit, an debeat puniri? Et certè sic: quia postquā erat in manibus familię: & sic respub. poterat de eo sumere iustitiam nō expediebat in hoc vti auxilio priuatorū quo non vtit̄ nisi in subsidiū. & ideo cessat prouisio statuti. de hoc habet̄ in l. laqueū.

5 ff. de acqui. re. do. facit l. j. §. j. vel ij. ff. de ser. fu. † Ex secūda parte no. casum in quo de iure cōi permittit̄. imò mandatur inquisitio fieri, et quē puniri sine accusatore. regulariter secus. nisi in certis

casibus

casibus. vt plenè not. in l. ij. ff. ad l. iu. de adul. Inter quos est iste, qñ offendit iurisdi. iudicis: qa eius executio impedit, vt hîc: vel qñ in præsentia iudicis delictũ cõmitteret. vel in eius personã.
6 vt hic. in l. nullũ. j. de adul. † Itẽ no. casum in quo iudex secularis põt de crimine punire clericos qñ impediũt iurisdictionẽ eius. dicit ũ hîc Gul. notabiliter q̃ nõ põt punire personaliter, sed in bonis ea personæ clericorũ totaliter sunt exẽptæ, propter cara-
7 cterẽ ordinis, à iurisdictione seculari. nõ sic in bonis eorũ. † Et il lud facit ad illã quæstionẽ qua quæritꝰ si aliqs laicus postq̃ fuit p̃cũrat iudice seculari super crimine, faciẽs se clericũ, an effugiet iurisditionẽ illius nã doc. dicũt q̃ nõ p̃ l. si qs posteaq̃. ff. de iudi. sed hoc est verũ quãtũ ad hoc vt iudex secularis nõ impediat p̃cedere cõtra eũ: sed quãtũ ad cõdẽnationẽ si cõcernat personã clerici, nõ poterit eã facere, nec ipm capere: nec retinere. secus si sit cõdẽnatio pecuniaria: qa poterit eã facere. et ĩ bõis primonialibꝫ clerici et eã mittere executiõi. de hoc plenè p̃ bar. ĩ l. j. ff. d
8 pœnis et p̃ Io. an. ĩ nouel. ĩ c. j. d ob. ad ra. † Itẽ no. dũ dicit [vt bel-
a lũ potꝫ &c.] q̃ bellũ nõ debet sine p̃cipis authoritate moueri, vel eiꝰ q locũ p̃cipis tenet facit. xxij. q. iij. c. j. & ij. et ĩ Spe. de of. dele. §. sequit videre. ver. sed nũq̃d põt. Itẽ no. ĩ ver. [ad episcoporũ.] q̃ imputãdũ est superiori, cũ subditi delinquũt. & eos nõ punit: sed dicit Bal. hoc limitãdũ dupliciter p̃ istũ tex. primò qñ delictũ peruenit in notitiã eius. vt hîc. in verbo [cognouerint.] Scd'ò q̃ sit cõmissum in suo territorio, vt colligit ibi. dũ dicit [in ea parte regionis &c.] p̃ delicto aũt cõmisso p̃ subditũ in alieno territorio, cũ eius respublica in hoc nõ sit offensa, dicũt qdã q̃ iudex nõ põt p̃ illo p̃cedere p̃ modũ inqsitiõis licet bñ posset p̃ modũ accusatiõis. vt j. vbi de cri. agi op. l. j. Cy. disputãdo tenuit q̃ etiã p̃ viã inqsitiõis posset p̃cedere. si tñ nõ vult nõ puniat. ar. huius tex. de ista q. vid p̃ Bar. & Bal. in l. cũctos pp̃os, circa fi. de sum.
9 tri. † Ex vltima p̃te huius l. no. q̃ vr̃ hîc casus q̃ cõdemnatus ad mortẽ posit duci ad iustitiã etiã. j. tp̃s quo poterat appellare. vt patet ex prin. l. iũcto fi. & ad hoc iste tex. allegat: qa dicit q̃ tũc licet per priuatũ nõ posit eximi de manibus familiæ põt tñ quilibet priuatus p̃ eo appellare, & executionẽ impedire, si tempora suffragãt. Nec ob. l. j. cũ ibi no. nil noua. ap. interpo. quia loquit in causis ciuilibus, vel criminalibus pecuniarijs. secus in personalibus propter immunitatẽ criminis. qd' etiã videt sentire Bar. in l. nõ tm̃ ff. de app. in fi. Sed in l. qui vltimo. ff. de pœnis tenet cõtrariũ. & mdet ad hunc tex. q̃ iudex hîc malè faciebat, vel qd' iste renunciauerat appe. vel defensioni. qd' facere poterat vt no. in l. j. seu. ñ. ff. de fur. balnea. & iudices malefactorũ cõsueuerunt hoc facere, qñ faciunt criminosos refirmare cõfessionẽ eorũ ad banchum quia faciũt eos confiteri quod nullã habent defensionẽ, & q̃ renuntiãt omni termino: per statuta tñ terrarũ solet disponi q̃ in criminibus non appellet. & quasi in omnibus locis vi
10 di talia statuta. † Vltimò dicit hîc Albe. se audiuisse in romana curia: licet hoc iure nõ reperiat cautũ: sed vbiq̃ audiui diuulgatũ: q̃ qñ criminosus ducitur ad iustitiam, & obuiat alicui cardi-
b nali q̃ ille talem criminosum põt auferre de manibus familiæ & familia non debet sibi resistentiã facere sed ob reuerentiam dignitatis sibi tradere: & tẽpore quo curia Florẽtiæ, sicut hodie cauebant rectores & cadinales ire per loca per quæ criminosi ducebantur.

1 *Prorogatio iurisdictionis de persona in personam, non habet locum in iudice delegato si ordinario tantum.*
Prorogatio iurisdictionis de re ad rem, habet locum in iudice delegato.
Item de tempore ad tempus. & an etiam de loco ad locum?
1 *In episcopum quando possit compromitti?*

LEX. VIII.

1 SI quiex. Lex ista secundùm intellectum gloss. hîc. & in l. seq. h. d. † quod in episcopũ p̃nt non subditi compromittere, tanquam in arbitrũ. & eius sententia si lata est partibus p̃sentibus, debet seruari. secus si lata parte absente etiam citata. h. d. Et primò per mittit ẽt alteram posse compromitti in episcopum. vsq̃ ibi: [sed experientur] postea mandat seruari eius sententiã, si lata est partibus p̃sentibus. vsq̃ ibi, [quod is] & videtur speciale in episcopo cognoscẽte vt arbiter. q̃ eius sentẽtia mittat executioni. non sic in alijs arbitris. nisi fuerit emologata expressè vel tacitè. vt in l. cũ antea. j. de arbi. vel nisi olim essent assumpti cũ iuramẽto. vt in. l. ne in arbitris. eo. tit. & sic videtur q̃ ex sententia episcopi co gnoscentis vt arbiter oriatur, actio in factũ a & officiũ iudicis pro executione fiẽda postea dicit qd iuris si lata sit parte adsente, et ẽt citata. & tũc in hoc episcopus nõ habet priuilegium: quia tũc nõ valet sentẽtia, sicut nec alterius arbitri, si non fuit hoc expressè dictũ in cõpromisso. l. si quis litigatorũ. ff. de arbi. Et notãdũ q̃ gl. mouet ad istũ intellectũ propter verbũ [arbiter] positũ in tex. Sed alij dicũt cõtrariũ per eundẽ text. dũ dicit [more arbitri.] ideſt ad similitudinẽ: quia nullũ simile idẽ. vñ. dicũt q̃ in hac l. episcopus nõ cognoscebat vt arbiter: sed sicut iudex. nec fuerat in ipsum factũ compromissum, sed proprogata fuerat eius iu- c risditio. nam præsupposito q̃ tẽpore huius. l. haberet iurisdictionẽ, nõ habebat nisi inter clericos suos. Ista. l. probat qd' nõ subditi. i. laici possunt se submittere eius iurisditioni & eã p̃progabũt de p̃sonis clericorũ ad p̃sonas laicorũ: sed alij clerici sibi nõ subditi nõ d
c possent p̃progare sine licẽtia sui episcopi. vt in c. significasti. de fo. cõpe. laici bene possent sine licẽtia sui iudicis. nisi tractaretur e de præiudicio illius iudicis propter sportulas. de quo vide no. per Barto. i. l. j. §. & post
2 operis. de no. ope. nũ. † Et hinc sumpta occasione Cy. tractat hîc materiã de prorogatione iurisditiõis. quę est pulchra & lata & Spe. circa eã plures format quæstiones in tit. de cõpe. iudi. adi. §. j. Est enim quadruplex de persona ad personã & ista non habet locum in iudice delegato. vt in c. pe. de offic. delega. sed in ordinario tantũ. vt habetur in l. j. ff. de iudi. & j. pe iur. om. iudi. l. j. Itẽ de re ad rẽ. & ista locũ habet in iudice delegato. vt in c. de causis. de offi. deleg. & in l. de qua re. ff. de iud. Itẽ
d de tẽpore ad tẽpus. a vt in d. c. de causis. & in l. j. §. si iudex. ff. de
e iudi. Item de loco ad locũ. a & de ista fit dubitatio inter doc. Pet. tamen tenuit quod posset fieri tã in delegatum quã in ordinariũ per. l. quęro. ff. de sol. videtur tñ esse necessarius expressus consensus partium. vt in c. statutum. §. illo. de rescripti. li. vj. licet in alijs prorogationibus videatur sufficere tacitus cõsensus. Cætera dic
3 vt in locis prædictis. † Contra primam lec. secundũ quã loquitur quando Episcopus cognoscit vt arbiter, opponitur. qd' in eum nõ posset cõpromitti: vt sit iudex ordinarius suæ diœcesis. vt extrà de offi. ordi. per totũ iuncta. l. sed & si in seruũ. §. si quis iudex ff. de arbi. So. in suos subditos inter quos potest cognoscere vt ordinarius non potest cõpromitti, vt in contrario. ne fiat iniuria iurisditiõi ordinarię. et hoc tãq̃ in arbitrũ: sed tãq̃ in arbitratorẽ sic. vt ibi no. per. l. ij. §. & post operis. ff. de ope. no. nũ. Item verũ de iure ciui. de iure canonico secus. vt etiã ibi no. in gl. & c. cum tẽpore. de arbi. & ij. q. vj. c. iudicibus. hoc verò debet intelligi qñ à nõ subditis, quo casu cessat ratio prædicta & hoc vult gloss. in princi. sed postea in ver. [& secundum hæc iura.] videtur sentire aliã solutionẽ. q̃ illud contrariũ nõ meruit signari quia secundũ hæc tempora vel iura episcopus nõ habebat iurisditionẽ ordinariã ẽt inter sibi subditos: quia erunt subditi solũ respectu morũ. Cõtrariũ aũt loquit de illo q̃ habet iurisd. ordi. vñ nõ expedit dare primã solutionẽ, q̃ hîc loquat de nõ subditis: imò põt loq ẽt de subditis, vt possint ĩ eũ cõpromittere tãq̃ ĩ arbitrũ. gl. ĩ fi. re prehẽdit hoc dictũ: qa imò iure isti epi hẽbãt iurisd. vt j. l. pxi. breuiter dic q̃ hẽbat iurisd. volũtariã ĩter cõsentiẽtes, sicut & iudices chartularij. Retẽta verò prima solutiõe opp. secũdò q̃ etiã p̃ nõ subditos non possit in eũ cõpromitti sine licẽtia iudicis illorũ. vt in auth. de san. episcopi. §. œconomos. dicũt quidã timore huius, q̃ cõtrariũ loquitur in clericis alterius episcopi. qui sine licẽtia sui episcopi nõ possunt cõpromittere in alienũ epm: sed id q̃ dictũ est in nõ subditis, debet intelligi de laicis, siue sint alienæ diœcesis, quo casu nullo mõ sunt subditi, siue diœcesis. q̃ non sunt subditi ratione personarum: licet ratione causarum specialium sint subditi. & isti bene possunt compromittere sine licentia sui iudicis secularis qui non habet tantam superioritatem supra laicos sicut episcopi supra clericos: glo. dicit quód potest loqui etiã in clericis alterius episcopi, q̃ possunt cõpromittere sine licentia

a Sine p̃cipis authoritate. Adde glo. & Doc. in l. j. ff. de acq. pos. gl. i e. qd culpat. xxiij. q. j. & Bar. i l. hostes. ff. de cap.

b Et obuiat alicui cardinali. Adde bar. cepolã cautela. ñ. & Mar. de lãde in trac. de cardinalibus. q. xlviij. & Salice. hic. Barba. in tra. de prestã. cardina. col. cxij. ver. Accedit nũc nota. & Corse. in suis notabilibus in verbo Card. Cur.

c Nõ possent prorogare. An prorogatio habeat locũ ĩ spiritualibus. vide per Ang. in l. nõ qdẽ. C. de iur. om. iudi. & p̃ Inn. in c. de causis. ẽt offici. dele.

d De tẽpe ad tẽps. Ad de Fel. in c. p. & g. in vlti col. de offi. dele.

e De loco ad locũ. ad de doc. in c. statutũ. de reseri. li. vj. Abb. i c. cũ olim el. j. in ñ. col. de offi. delega.

LEX IX.

EPiscopale. †A sentẽtia epi cognoscẽtis ex prorogatione non appellat̃.& mandat̃ 1
executioni per iudicẽ secularẽ.h.d. secundũ intellectũ gl.Pro declaratione gl. opp. sic ꝙ Eps cognoscens inter non subditos de ipsorũ cõsensu, vt cognoscere vt arbiter. vt ſ.l.pxi.secundũ primã lec.sed ſnia arbitri nõ est rata, cuius contrariũ hic dicit̃.in prin.nec mittitur executioni per se: licet metu pœnæ ei pareat̃ cuius cõtrariũ hic dicitur in fi.Et licet ab ea nõ possit appellari,hoc contingit:qa est inefficax.& nõ parit actionem vt j.de arbi.l.j.hoc ideo appellari nõ põt:quia est efficax.& propter reuerentiã personæ.Timore huius gl.dicit l.istã non loqui.vt loquit̃ l.præcedẽs.qñ cognouit vt arbiter.quia tunc procederet cõtrariũ,sed qñ cognouit vt iudex.Sed tunc opponitur si cognouit vt iudex,ab eius sentẽtia debet posse appellari.vt in auth.quæ hic sequit̃ gl.dicit hoc esse verum quãdo cognoscit vt iudex inter subditos. quo casu non requiritur consensus ambarum partium:imò ad instantiam actoris potest cõtra reum inuitum ꝓcedere:sed debet intelligi ista l.qñ cognouit inter nõ subditos prorogantes eius iurisditionem de cõmuni consensu: quo casu hoc qd̃ dicit̃ in princi.ꝙ ratũ est eius iudiciũ,seu ſnia. & id quod dicitur in fi.quòd mittit̃ executioni : est de iure cõi. sed id quod dicitur in medio quod nõ põt appellari est de iure speciali duplici ratione:scilicet ꝓpter reuerẽtiã epalem,& ꝓpter cõsensum partiũ.& altera deficiente nõ haberet locũ quod hic dicit̃. nam si non esset Eps,cõsensus partiũ in cognoscẽdo & pronuntiando non tolleret ius appellandi.vt in l.ex consensu. in princi. ff.de app.licet in contrarium videatur text.in c.à iudicibus.ij.q.vj.Sed dic vt ibi no.in gl.Item si non esset cõsensus partium,sola reuerentia epalis non sufficeret ad tollendũ ius appellandi.vt in auth.quę hic sequitur. Alij dicunt ꝙ per illam auth.corrigitur hęc l.quia non debet esse potentior iurisditio prorogata:quã sit iurisditio originalis & ordinaria.& istam partem sequitur Bal.hic vt possit appellari etiam cum cognouit ex iurisditione prorogata. Talis enim prorogatio est illius naturę cuius est originalis & ordinaria.† Quia quod iuris est de principali,debet esse de augmẽto.vt in l.etiã.j.de iur.dot.& l.inter socerum.§.cũ inter. de pactis dot.& si iudex cuius iurisditio prorogat̃,est talis ꝙ ab eius sententia nõ appellatur,vt præfectus pretorio, vel aliter ex forma statuti,similiter si cognoscat inter non subditos,ex ꝓrogata iurisditione nõ poterit appellari. Itẽ eo casu quo appellari potest ad istũ appellabit̃,quando cognoscit ex prorogata ad quẽ appellaretur:si cognosceret ex ordinaria.& ita determinat Spe.in tit.de cõpe.iudi.adi.§.j.in iij.col.No.tñ istã gl.quæ sentit cõtrariũ eius qd̃ dixi in l.p̃ce.ꝙ qñ Eps cognoscit vt arbiter,eius snia nõ parit actionẽ in factũ,sicut in quolibet alio arbitro. Sed in cõtrarium facit l.p̃cedẽs.in ver.sed reperiẽtur scdm intellectũ quẽ ibi legi. No.etiã gl.ꝙ in dubio cẽsent̃ cõsentire tanquã in iudicẽ potius quã tanquã in arbitrũ:nisi ex adiunctis appareat præsumptio in contrariũ.† Vltimò lex ista semꝑ allegat̃ in fi.ꝙ qñ fert̃ snia per aliquẽ iudicẽ qui nõ præsit territorio:nec habeat familiã : vt per rectorẽ vniuersitatis,vl̃ doctorẽ inter scholares:vel cõsules mercatorũ,& similes,mittit̃ executiõi p̃ iudicẽ ordinariũ loci,q p̃sit territorio,& habet familiã;& sic imperiũ. qa hoc ptinet ad imperiũ mixtũ:cũ expediat̃ iudicis offõ nobili ad priuatã vtilitatem. Sed ille q tulit nõ habet imperiũ,sed simplicẽ iurisditionẽ.& circa hoc vide q̃ plenè no.p̃ Bar.in l.à diuo pio.§.j.ff.de re iud. An aũt regrat̃ qd̃ hoc fiat ad requisitionẽ.& lras illius iudicis q snìam tulit. Dicit hic Albe.bis fuisse terminatũ Bononiæ ꝙ sic. Bal. tenet hic expsse cõtrariũ.ꝙ sufficit ꝙ ille q habet ꝓ se snìam cõpareat corã ptãte,& petat ipsam executioni mãdari . Nec ob. l.cũ vnus.§.pe.de bo.auth.iud.pos.& id qd̃ hr̃ in l. ꝓperandũ.§. finaũt reus j.de iud.& qd̃ no.in l.cũ q̃dã.de iurisdi.om.iudi. qa oĩa illa loquuntur quando iudex vnius territorij qui tulit sententiã, & potuisset executioni mandare eam,si bona forent in suo territorio,non potest:quia non sunt.& sic non propter defectũ iurisditionis:sed ꝓpter carentiã subiecti,siue materiæ sup qua debet fieri executio, tũc enim si petatur fieri executio in bonis sitis in alio territorio per iudicem illius , bene requiruntur literæ primi iudicis.aliàs ille nõ debet executionẽ facere:& opi.Bal. videtur mihi verior.† Allegat̃ etiam ista lex p̃ Spe.& alios Canonistas, ꝙ iudex ecclĩasticus potest implorare auxiliũ iudicis secularis, sic

a ¶Sine licentia sui episcopi. Addt Abb. in c.cũ cõtingit.& in c.exposita. & in c.p tuas.de arbit. Car.in c.peruenit.q.v.e. tit.

b ¶Criminali. Adde Bar.in d.§. Iulianus. & intellige in causa criminaliter intẽtata- a
secus si ciuiliter.l. qd ergo. §. ex cõpromisso.& ibi gl. & Bart. ff.de arbi.Spec.tit.de arb.§.restat.versi.qd de famoso delicto. Lãfrã.de brixia 1 tracta. de arbitr. quarta parte.in prin.& Adde quòd nec causa de mixta poterit fieri cõ promissum in qua b
pars pœnæ applicat̃ fisco.& pars parti secundũ Alex.de imo. in consil. lxxxij.in j. vol.Cur.

c ¶Põt implorare auxilium . Adde Card. in c.literas. de restit. spolia. & Old.consil. lxxxix.inci. Episcopus inuocat.

sui epi in alienũ epm.nec ob ille §. œconomus.quia loquit̃ in casu speciali, extra quẽ nõ reperit̃ p l.nec canonẽ cõtrariũ dispositũ.contra istã gl.vr̃ casus ĩ c. significasti.de fo.cõpet. Sed dic ꝙ loquit̃ qñ clerici vnius epi,vellẽt cõsentire in alienũ epm,tãquã in iudicẽ.prorogãdo eius iurisd.& hoc facere nõ pñt sine licentia sui episcopi:a licet laici possent.sine licẽtia sui iudicis q̃ sit rõ diuersitatis.dic vt p Bar.ĩ d.§. & post opis. & ĩ l. j.ff.de iudi.qñ aũt volũt cõsentire tãquã in arbitrũ,,pcedit ista gl. qd̃ nõ reperit̃ ꝓhibitũ aliqua l.vel canone.& hoc no.ad declarationẽ illius c.significasti. qd̃ videt̃ tenere Doc.hic. Vltimò tenẽdo secũdã lec.no.ibi. [dũ dicit in ciuili dũtaxat.]ꝙ non põt cõpromitti:de cã criminali:' qa est de imperio mero l.non distinguemus.§.Iulianus.ff. de arbi.tenẽdo aũt secundam lec.ꝙ loquat̃ qñ cognoscit vt] iudex ex iurisditiõe ꝓrogata de cõsensu partiũ,opponit̃ cõtra finẽ. nam tunc vr̃ ꝙ snìa lata contra absentem ciuitatũ si erat reus,valeat: qa corã iudice reo absente cõtrahebat̃ hoc iure heremodiciũ,vt posset ferri snìa diffinitiua:licet nõ sic acto re absente l.& post edictũ.§.j.ff.de iud.& licet non sic corã arbitro.vt l.si quis litigatorum.iste aũt tex. vult contrariũ.Sol.hoc esset verũ quãdo iudex procederet cõtra subditum ex ordinaria iurisditione.hic verò quãdo non cõtra subditũ:sed contra non subditũ absentem, qui nunquam in ipsum consenserat,videbatur autẽ tacitè consensisse per contumaciam sed iste tex.determinat contrariũ.nam requiritur consensus vtri usque partis præsentis : & expresè consentientis.vel tacitè litigando coram nõ suo iudice scienter.Sed si iudex ad instantiam vnius partis præsentis(siue sit subditus siue non)procedat contra eum non subditum absentẽ:licet faciat eum citari. & in banno poni,fortè ex forma statuta,non per hoc ille contumax videtur iurisditionẽ prorogare.Ad hoc semper allegatur iste text. & sic semper poterit opponere de nullitate processus, tanquã fuerit factus coram iudice nõ competenti.vt j. si à non compe.iud. per totũ.Et si dicatur quid mirũ:nã etiam si esset subditus,& nũ quã cõpareret.& sic nõ posset lis contestari,nec peruenirĩ ad diffinitiuam.l.fi.§.illud.j.de tempo.app.Responde. pone casum in quo cõtra subditum posset procedi ad diffinitiuam lite nõ contest.vt est Florẽtiæ vbi lis habetur pro contestata si nõ comparet vsq; ad certos dies.& proceditur vsq; ad diffinitiuã , certè si procedat̃ cõtra non subditũ:quia nõ censetur per hoc iurisdi.illius prorogare.& hæc fuerunt de mẽte gl.fi.in ver.[vel si habes abfuisse &c.]si enim semel fuisset præsens:& cõsensisset , fateor ꝙ nõ procederet id quod dicit̃ in fi. qa bene valeret snìa lata cõtra absentẽ,& citatum,quãdo processit vt iudex.& hoc si sponte consensit.secus si coactè,vt in prin.illius glo. Si habeẽ in text. affuisse per geminũ.ff.qñ aũt procedit vt arbiter,etiam si sponte à prin.cõsensit,nõ valet snìa lata cõtra absentẽ. etiam citatũ.nisi contrarium sit actũ in cõpromisso.& hoc vult illa eadẽ gl. in tertia & vltima expositione ver.[vel etiam si cõsenserint.] Vltimò extra gl.opp.quod sufficiat consensus vnius partis,ad trahendũ causam ad iudicẽ ecclesiasticũ.vt habetur xj.q.j.c.quicũq;. & in c.nouit.de iudi.Sol.verũ est in caulis quæ de sui natura possunt ad ecclesiasticũ iudicẽ pertinere etiã inter laicos:puta ratione iuramenti,vel pacis fractæ : in quibusdam alijs qui no.in Spec.de compe.iudi.adi.§.j.in j.col.aliàs secus.vt no.in d.c.nouit.cũ non possint trahi etiam ex denuntiatione euangelica vel ecclesiastica:aliàs euanesceret iurisditio temporalis.

1 *¶ Quod iuris est de principali,debet esse de augmento.*
Index cuius iurisd. prorogatur,si est talis quo ab eius sententia non appellatur, an idem erit in prorogata iurisditione?

2 *Quando fertur sententia per aliquem iudicem qui non præsit territorio: nec habeat familiam , mittitur executioni per iudicem ordinarium loci qui præest territorio & habet familiam,& sic imperium.*

4 *Index ecclesiasticus potest implorare auxilium iudicis secularis , sic econuerso. & quid in delegato?*

ſic econuerſo. de quo plenè in.c.j.de offi.ordi.& facit l.ſi quis in hoc genus.ſ.ti.j.& j.qui latrões.l.j.& in iudice ordinario. Iudex autē delegatus niſi in reſcripto cōtineatur expreſſa mentio:non pōt hoc facere.vt expreſsè determinat Archi.in c.vt offm̄.de hę reſcili.vj.ſed Spe.vī tenere cōtrariū ſecūdū Inn.& Hoſti.in ti.de of.deleg.§.ſequit̄ videre q̄ ſit offm̄.ver.ſed an poteſt implorare. In romana aūt curia ſtylus eſt q̄ ſemper exprimat̄ in reſcripto cū pāte implorādi brachium ſeculare, ꝓpter q̄ motus fuit Arc. ad dicēdū contrariū.ne talis cl'a ſuperflua ponat̄ ſi ſine ea poſſet& dicit hic Alb.q̄ ſi à ſententia lata per iudicē eccleſiaſticū fuiſſet appellatū:& poſtea dictus iudex imploret brachium ſecu lare ad faciendū executionē, q̄ iudex ſecularis cui eſſet facta fi des de appellatione nō deberet ſibi concedere:quia ſcit illius iu riſditionē ſuſpēſam per appellationē:& alle.de hoc caſum in l. q̄n iudices j.de app.vbi poſt appellationem nō debet iudex ad executionē ꝓcedere:& ſi contra facit officiales ſui pñt & debent ſibi reſiſtere,ergo fortius alius iudex cuius brachiū imploratur.

3 ☞ *Si ille contra quem fertur ſententia, dicat contradico huic ſententiæ quando habeatur pro appellato ac ſi diceret appello?*

4 *A ſententia epiſcopi cognoſcentis inter laicos, appellatur ad poteſtatem: ſi cognouit ex prorogata iuriſditione, & quid ſi inter clericos? & nu. 5.*

5 *Iudex appellationis quando confirmat ſententiam, an debeat eam executioni mandare, & non prius?*

6 *Poteſtas poteſt epiſcopo delegare aliquam cauſam inter laicos.*

AVTHENTICA.

1 SI quis. † Ab epiſcopo cognoſcēte ex ꝓgatione pōt appellari, ſi ſemel tm̄ offerat̄ ſententia cōfirmatoria:quæ mandabitur executioni per cōfirmatorē. Sed ſi feratur infirmatoria, pōt appellari ab ipſa ſecūda ſententia. Itē qñ Epiſcopus cognoſcit vt delegatus principis, vel alterius:appellat̄ ad delegātē.h.d.& eſt canoniza-

2 ta.xj.q.j.c.de perſona.† In tex.ibi.[cōtradicat.]No.ſcd'm Bald. q̄ ſi ille cōtra quē cōferē ſnīa dicat cōtradico huic ſentētię, q̄ perinde eſt ac ſi diceret appello. q̄ eſt ſingulare. dicit tamē ipſe hoc verū ſi ex alijs indicijs pōt apparere q̄ cōtradixit animo appellandi. vt quia petijt apoſtolos, vel dixit q̄ ſubmittebat ſe iudicio ſuperioris: aliàs hoc verbū ſolū nō ſufficeret pro hoc l.cū antea. j.de arbi.in ver,ſi aūt minimè. vbi ſimplex cōtradictio nō habet vim appellationis. nā appellatio habet duas partes: vnā quia cō tradicit ſententiæ: alia eſt, quia recurrit ad ſuperiorē. nō ſufficit

3 ergo dicere contradico.† In tex.ibi.[iudex.]iubaudi ſecularis & ordinarius illius loci. & ſic nō eſt mirabile q̄ à ſentētia epi appellatur ad ptātē. & hoc verū quando cognouit inter laicos. ex prorogata, iuriſditione. Secus quando inter clericos ex extraordinaria. quia tūc appellat̄ ad archiepm̄, ſi habet. vt in c. ſolicitudi nē. de appel. & ſic neceſſariò ſequit̄ q̄ iſta auth. loquat̄ in caſu. l. epiſcopale. & ipſam corrigit. vt poſsit appellari ſaltē temel. & eſt caſus ipālis, in quo prohibet̄ ſecunda appellatio, qñ cognouit ex prorogata iuriſditione inter laicos: nec reperitur in hoc correcta iſta auth. ſed qñ inter clericos, etiā ex prorogata iuriſditione de cōſenſu ꝑprij epiſcopi appellat̄ ad epm̄, vel ad papā. & fortè te-

4 mel tm̄ per iſtā auth.† In tex.ibi.[executiōi.]iſte tex. allegat̄ q̄d iudex appellationis qñ cōfirmat ſentētiam: debet eā executioni mādare: nō primus iudex. & ita no. Inn. de offi. deleg. c. paſtoralis. & Spe. in tit. de execu. ſen. §. nūc dicēdum. ver. ſed pone. q̄d iudex. Sed ſi appellatio deſerat̄, primus iudex ſentētiā exequit̄. de hoc dic. vt. j. de app. l. eos. in prin. & plenè per Bar. eo. ti. l. prę cipimus. §. officijs. Bal. dicit q̄ iſte tex. malè allegat̄ ad hoc: quia loquit̄ qñ ille qui tulit primā ſentētiā fuit Eps. hic non habet facultatē executionē faciēdi inter laicos, etiā ſi nō fuiſſet appellatū ab eius ſentētia. vt in l. epiſcopale. in fi. & tenet Bal. q̄ in cauſa criminali ſi iudex loci delicti cōdēnauit, & fuit appellatū, & cōdēnatio fuit cōfirmata, q̄ cōdēnatus remittetur ad primū iudicē pro executione fiēda. per. l. eos. §. ſuper his. j. de appe. vbi primus iudex retinet cōdēnatū in carceribus. ſed Bar. ibi dicit expreſsè cōtrariū q̄ retinet ipſum ad inſtātiā iudicis appellatiōis, ad quē 1
pertinet executio ſi condēnatio cōfirmetur. videt̄ tm̄ mihi opi. Bal verior per tex. in authen. vt nulli iudi. §. ſi quis verò compre
5 henſorū. vbi fit remiſsio ad locū delicti.† Vltimò eſt hic tex. in fi. q̄ ptās pōt epiſcopo delegare aliquam cauſam inter laicos: & tunc à ſententia epiſcopi appellabitur ad poteſtatem.

De his qui ad eccle. cōfugiūt, uel ibi exclamāt. *Rubr.*

2 ☞ *Pro quibus criminibus poſsit quis extrahi de eccleſia?*

3 *In cauſa ciuili qualiter procedatur contra eos qui non poſſunt de eccleſia extrahi?*

4 *Si ex forma ſtatuti debitor poſsit capi pro debito, an eccleſia non debeat talem defendere: ſed ipſum exhibere.*

1 †Quia inter aliàs immunitates quas ha
a bet eccleſia eſt hæc q̄ cōfugiētes ad eam [a] [b] timore iudicij ciuilis vel criminalis nō poſſunt inde extrahi, etiā per iudices ordinarios ſub pœna capitis. vt in l.ij.j.eo. ideò punitur hic illa rubrica, ſicut enim domus ꝓpria debet eſſe tutum refugium cuilibet, vt [c]
inde non poſsit extrahi in l. plericq̄.ff.de in ius voc. & l. nemo. de domo. de regu. iu. ita & eccleſia de domo tamen poteſt extrahi ratione criminis, vel pro debito fiſcali: nō
2 pro priuato. vt no. in d.l. nemo de domo. †ſed de eccleſia nō debet extrahi. etiā pro cauſa criminali. Fallit in quibuſdā criminibus. de quibus in auth. de manda. princi. §. neq̄. cū ſeq. & glo. in l.ij. dicit q̄ pro qualibet cauſa criminali poteſt inde extrahi: ſed de iure canonico ſtatutū eſt contrariū. q̄ pro nullo crimine. etiā ex quo veniat imponenda pœna mortis: nō poſsit inde extrahi: exceptis publicis latronibus, & nocturnis depopulatoribus agrorum. vt in c. inter alia de immu. eccle. quinimò pro alijs criminibus quantuncūq; magnis eccleſia defendit criminoſum à pœna corporali, & facit vt pœna commutetur in pecuniariam. vt ibi no. Prędicta in chriſtianis catholicis, et liberis hominib⁹. iudæos verò vel hæreticos criminibus vel debitis repletos eccleſia non defendit, etiā ſub colore q̄ velint ad chriſtianā fidem redire: quia præſumuntur hoc facere fraudulēter, quouſq; ſatisfecerint, vel puniti ſint. vt in l.j. huius ti. ſeruos etiam aufugientes à dñis non defendit in præiudiciū dominorū: ſed diſtinguit̄ an
3 fugiant armati ad eccleſiam & habet locum l. ſi ſeruus. an non armati, & habet locū l. præſenti §. fi. qui incipit ſanè. † Et de iſta materia vide per Hoſt. in ſumma. de immu. eccle. qualiter autē in cauſa ciuili procedat̄ cōtra tales, poſtquam de eccleſia non
4 poſſunt extrahi, habetur plenè in l. præſenti. † Sed dicit hic Alb ericus q̄ ſi ex forma ſtatuti debitor poſſet capi pro debito, q̄ ta
b lē eccleſia non deberet defendere: [b] ſed ipſum exhibere: quia eſt perſona conditionata, ſicut ſeruí aſcriptitij, quos eccleſia nō defendit in præiudiciū dominorū. q̄ dictū nō puto verū: quia l. p̄ſenti debet intelligi eo caſu q̄ ſi nō eſſet in eccleſia, poſſet capi perſonaliter ꝓ cā ciuili. q̄ videt̄ eſſe in arbitrio iudicis, nō vt carceretur: ſed vt veniat corā iudice. iuxta no. in d.l. plericq̄. Et tm̄ illa l. vult q̄ in eccleſia nō poterit capi: non autem debet habere plus iuris creditor qñ poteſt facere ipſum capi ex forma ſtatuti, quā qñ de iure cōi. & hoc de prima parte rubr. De ſecūda verò: ſcilicet de illis qui faciunt tumultū in eccleſia, loquitur. l. denū tiamus. & plenius. l. ſi quis in hoc genus. cum authen. ibi poſita. §. de epiſco. & cleri.

[a] ☞ Cōfugiētes ad eā. Adde Hoſt. in ſumma ti. de immu. eccl. ſ §. inquātū. ver. ſi aut tē liber. chriſtianus. Old. cō. cliij. & cōſ. lxiij.

[b] ☞ Eccleſia nō deberet defendere. Adde Alb. de roſa. ſ prima parte ſtatutorū. qō. xj.

[c] ☞ Bānit⁹ poſsit. Add Nellum intracta. de bannitis.

2 ☞ *Quando offenſa eſt impunita ex forma ſtatuti, non debet recipi accuſatio: nec formari inquiſitio ſuper ea.*

LEX. III.

1 SI ſeruus. † Iſta l. in fi. allegatur q̄ vbi permittitur offenſa, denegatur defenſio.
c Ideo ſi ſtatutum dicat q̄ bannitus poſsit impunè offendi non eſt licitum bannito ſe defendere. & ſi defendendo ſe occideret volentem ipſum occide
2 re, deponeretur iterum in banno pro tali homicidio. & vide quod no. Bar. in l. decuriones. j. de infa. † Item allegatur quod quando offenſa eſt impunita ex forma ſtatuti, vt in caſu prædicto non debet recipi accuſatio: nec formari inquiſitio ſuper tali offenſa. & ſic talis executio impedit ingreſſum iudicis. facit. j. vt nemo priuatus ti. l. ij. in fin.

LEX. IIII.

1 DEnuntiamus. † Iſta. l. allegat̄ circa fi. in ver. [nam ſi quis.]quòd ſi aliquis habeat inimicum, & dubitet offendi ab illo, poſsit adire iudicem, & implorare officium eius vt illum compellat ad præſtandum ſibi ſecuritatem de non offendendo. de hoc habetur per Gul. de cu. in l. illicitas. ff. de offic. præſi. & Bar. ponit. in ti. de dā. infec. in l. qui bona in §. ſi quis iuxta. & §. ſi qs. quia, & in l. prima in fi. infrà in quibus cau. col. cenſi. lib. xj.

a ¶An monachus succedat patri in feudo. Vide per Doc. in c. in præsentia. & ibi expresse per Io. de imo. de proba. Archi. in c. si qua mulier. xix. q. iij.

b ¶Rigor scriptus. Ad de l. placuit. C. de iudic. c. j. de mutu. peti. Card. Alex. in c. non est. in iij. no. de spon. & per Bur. Imol. & Abb in c. fi. de trãsa. & remissiuè p Felin. in c. ij. colũ. j. extrà de re iud. Cur.

¶ Pœna capitalis potest esse sine pœna mortis, & debet intelligi de minori pœna, & sic de illa quæ æquiparatur deportationi, nisi de morte aliter exprimatur.

3 Confugientibus ad ecclesias eo casu quo non debent inde extrahi, debent ministrari uictualia per ministros ecclesiæ, & etiam assignari locus ubi possint quiescere & dormire.

4 Ad missionem in possessionem ex primo decreto: licet non sit præiudicialis, requiritur solennitas edictorum, seu trium citationum, de quibus hic: & ad quos actus requiratur citatio peremptoria?

5 Quando contra aliquem est suspicio: & non sunt urgentes coniecturæ, debent stari eius iuramento ad eius purgationem.

Colonus numeratur inter personas domesticas, & sic non est idoneus testis.

LEX V.

1 PRæsenti. Nota ex prin. huius l. secũdũ Bar. † qd melius est regi iusto rege quã iusta lege. Nam Imperator non vult l. istam habere locum in ciuitate Cõstantinopolitana vbi residebat persona sua cuius præsentia de facili poterat haberi: vnde nõ expediebat prouidere per hãc l. quia melius ipse ꝓuidebit cũ fuerit requisitus
2 secundũ contingentiam casuũ. † Itẽ not. post prin. ibi. [capitali, & vltimi supplicij animaduersione &c.] nam non sufficiebat decere capitali, ad hoc vt imponatur pœna mortis naturalis: cũ pœna capitalis poterit esse etiam sine pœna mortis. vt patet in deportatione, & damnatione in metallũ, quæ dicunt pœnę capitales. Ideo subiunxit verba sequẽtia. Ideo dicũt Doc. si statutũ diceret pro tali crimine debere imponi pœnã capitalẽ, non debere imponi pœnã mortis: sed debet intelligi de minori pœna. arg. in l. si præses. ff. de pœnis. & sic de illa quę æquipararet deportationi: quia deberet bãniri & expelli de ciuitate. debet ergo hic dici expresse ꝙ imponat pœna mortis. Ideo iudices in sententijs criminalibus condẽnant ad pœnã capitalẽ. ita qd moriatur. & aia à corpore separet. & non sine causa apponũt illa verba: qa mors
3 est duplex: naturalis & ciuilis. † Itẽ no. ibi. [victualiũ &c.] ꝙ istis cõfugiẽtibus ad ecclesiã eo casu quo nõ debẽt inde extrahi dñt ministrari victualia ꝑ ministros ecclesiæ. & etiã assignari locus vbi possint quiescere & dormire. vt patet in verbo [aut vestis:] & in ẏbo [requies:] et probat circa finẽ huius l. etiã ibi. [& ipsi ꝑ
4 incõmodũ ecclesiæ egentiũ & pauperũ alienant expensis.] † Itẽ no. tex. ibi. [post edictorum solennẽ nõ citationem &c.] nã Bal. semper allegabat istũ tex. quod ad missionẽ in possessionem ex primo decreto: licet nõ sit ꝓiudicialis, requiriẽ solẽnitas edictorum seu citationũ: quæ solẽnitas cõsistit in hoc ꝙ fiãt tres citationes. & vltima fit cum peremptorio. vel quod fiat vnà cũ cõminatione peremptoriæ sicut qñ peruenit ad sententiã diffinitiuã. vt in l. ad peremptoriũ. ff. de iudi. Itẽ dicit Inn. qñ peruenitur ad absolutionẽ ab instantia iudicij. vt j. de iudi. l. properandum. §. & si quidẽ. & sic in tribus casibus extra quos quælibet citatio etiã si non dicatur, dicitur esse peremptoria. & sufficit vna vt aliquis citetur ad videndũ iurare testes, nõ enim expedit dicere peremptoriè: sed in dictis casibus nisi dicat, non posset ad tales actus peruenire vt no. per Inno. in c. consuluit. de offic. deleg. sed Iaco. but. dicebat nõ requiri peremptoriũ immissione ex primo decreto: cuius cõtrariũ patet hic & videt tenere gl. in l. consentaneũ. j. quomodo & quando iud. in j. gl. & l. si finita. §. Iulia. de dam. in
5 fec. † Item no. in ver. [inquirendi autẽ &c.] ꝙ quando contra aliquem est suspicio. & non sunt vrgentes coniecturæ, debet stari eius iuramẽto ad eius purgationem. Vltimò no. in versi. [sanè.] quod colonus numeratur inter personas domesticas: & sic non esset idoneus testis. quod no. secundùm Albericum.

De legibus & consti. princi. *Rubrica.*

a ¶ Æquitas quando præferatur rigori?

b An soli Imperatori liceat facere interpretationem, inter rigorem & æquitatẽ: an etiam cuilibet iudici?

LEX. I.

1 INter æquitatem. † Iudex non debet recedere à iure scripto propter æquitatem nõ scriptã. nisi authoritate principis. ad quẽ solũ hoc pertinet, scilicet limitare ius scriptũ. h. d. secundũ primã lec. quæ est ve
2 ra. & eã tenẽt † Bar. & Sal. legit glo. duobus alijs modis secundũ quos æquitas præferẽ rigori iuris. scilicet qñ nec rigor erat scriptus, nec æquitas in casu in quo dubitabat, licet esset scriptũ in alio casu simili: qa debemus potius sequi æquitatẽ quã similitudinẽ illã, vel qñ erat scriptus rigor iuris, & etiã æquitas: & tunc nõ habet dubium ꝙ seruanda est æquitas. vt in l. placuit. j. de iudi. Pone casum vel exemplũ in l. Panthonius. ff. de acqui. hęred. vbi siqs decesit infrà dies petendę bonorũ possessionis, tempore quo erat absens causa reipublicæ, de rigore iuris non trãsmittat bonorũ possessionẽ: nec restitutionẽ in integrum. qa nõ fuit læsus in vita eius. tñ de æquitate. quia lædit in articulo mortis. trãsmittit restitutionẽ in integrũ & sic ibi est scriptus rigor & æquitas. vnde præfertur æquitas vnde ista fit cõclusio. quòd cæteris paribus æquitas præferẽ l. si seruus. §. sequit. ff. de ver. obli. & dicũtur paria, qñ nec rigor est scriptus, nec ęquitas in casu de quo erat qstio: licet in simili esset scriptus. vel qñ tã rigor quàm æquitas scripta erat: sed si nõ sunt cætera paria, qa rigor erat scriptus, & æquitas, nõ locũ habet l. vt sit recedendũ à iure scripto. Pone exemplũ in l. prospexit ff. qui & à quibus. & mandati l. intercausas. §. non oĩa. vbi si mandatarius ꝑ exequendo mandatũ sit captus à latronibus, & derobatus. ꝙ damnum nõ recepisset si mandatũ nõ suscepisset. nõ ꝓptereà recuperat. quod videt cõtra æquitatẽ: tñ seruat rigor. vt ibi no. sufficit. In gl. ibi. [Item qñq;] glo. opponit cõtra illã primã lect. & verã. quod imò debeamus sequi ęquitatẽ. vt in l. pe. j. ad macedo. & l. sed Iulianus. §. mutui. ff. eo. & respondet qd ibi æquitas latius ponit, & aliquãdo strictius: sed illa verba parũ important. dic ergo ꝙ illæ ll. loquuntur de ęquitate scripta. nã ius scriptũ aliquãdo ex ęquitate extendit per aliã l. & ita loquit d. l. pe. aliquãdo restringit. & ita loquit §. mutui. nã senatusconsulto macedoniano loquebat in filiosa. & qa eadem ratio & æquitas erat in nepote ꝑ aliã l. ad nepotẽ extẽditur. Itẽ loquebat in mutuo pecuniæ. quod verbũ pecunię. latè sumitur ꝑ his q̃ consistunt in põdere, numero, vel mẽsura. vt in l. talis scriptura. de leg. j. tñ senatusc. restringit ad pecuniã numeratã ex qua emanauit: qa illa reperit in pecunia plusquã in alijs mutualibus. In gl. ibi. [Itẽ põt poni eodẽ modo &c.] intentio gl. est illa ꝙ in materia successionis feudorũ non habemus ius scriptũ: quia tpe harũ ll. illa materia nõ erat cognita. sed bene habemus ius scriptũ in successione aliorũ bonorũ. Itẽ in materia feudorũ habemus ius cõsuetudinariũ: qd dicit sine scriptis: qa sine scriptura illę cõsuetudines fuerũt ineſſe ꝓductę. licet postea ꝑ quosdã authores priuatos fuerint in scriptis redactæ. pone ergo dubi
a tat, an monachus succedat patri ĩ feudo, * ius ciuile in feudo nõ dicit, sed ĩ alijs bonis dictat ꝙ sic: sicut succedit monachus ĩ alijs bonis, nõ obstante monachatu. vt in l. deo nobis. §. de epi. & cle. æquitas verò consuetudinis feudorũ dictat contrariũ: qa feuda dant ꝓpter seruitiũ personale: qd monachus pręstare nõ põt do mino feudi, cũ sit suppositus abbati. qd istorũ seruabit? glo. non declarat. dic ꝙ ęquitas non scripta. i. inuenta ex cõsuetudine feudorũ. & ita declarat in tit. si de feu. su. cõtrouer. c. fi. & sic illa lec.
b contradicit præcedenti, vbi rigor scriptus b præferẽ æquitati nõ scriptæ: sed ibi rigor erat scriptus in casu in quo erat dubiũ hic, licet esset scriptũ in alijs rebus. ęquitas verò nõ scripta specialiter reperitur in casu de quo quærit, meritò præfertur. In gl. ibi. [Itẽ põt poni in æquitate scripta, & iure scripto.] dic ille casus non habet dubiũ per l. placuit. j. de iud. qa tunc l. continens æquitatẽ scriptã venit ad limitationẽ & correctionẽ l. continentis rigorẽ scriptũ, vt etiã æquitas patet in l. Pantonius. ff. de acqui. hære. Intellige tñ qñ tam rigor quã æquitas erant in specie. & in casu de quo dubitabatur in dicta l. Pantonius. sed si æquitas esset in genere, & rigor in specie: licet æquitas esset scripta sicut rigor, præferretur rigor, per regulã generi per speciem derogatur, pone exemplum de æquitate naturali: q̃ cit neminẽ debere locupletari cum aliena iactura. vt in l. nam hoc natura. ff. de condi. inde. cui æquitati generali scriptæ derogatur per ll. continentes rigorem specialem in contrarium, propter culpã vel dolum aduersarij: vt sunt iura loquentia de vsucap. & præscri. per quas quis locupletatur cum aliena iactura, tam propter bonum publicum: ne dominia sint semper in incerto. vt in l. j. ff. de vsuca. quã propter negligentiam aduersarij non prosequendo ius suum. Item pone in casibus in quibus restituto minore ad rem suam recuperandam non restituitur aduersarius eius ad recuperandum pretium propter

peter suum dolum. vt in l. Titius. ff. de fide fideiuss. & l. qui res. de sol. ver. huic applicatur. & dixi in l. j. & ij. j. si aduer. transact. Itē in alio casu. §. de sacrosanc. eccle. & l. iubemus la. ij. §. sanè. in. j. in gloss quæ incipit. sic ergo ecclesia locupletatur &c. & in authē. qui res iam dictas: & vbicunque ab illa regula reperitur excep-
5 tio. † in glo. ibi. [Item in eo] gloss. hic voluit oppone. cōtra tex. qui dicit quod soli imperatori est licitū facere interpretationem inter rigorem & æquitatem contrà. quod imò cuilibet iudici licet. vt in l. non possunt. ff. eodem. nam. l. dicit quod iudex debet habere æquitatē præ oculis. vt in l. quod si ephesi. ff. de eo. quod cer. lo. & alij dicunt quòd iudex tempore quo percipit administrationem debet iurare se redditurum ius secundùm æquum quod sibi videbitur. vt in authen. iusiurandum quod præstatur ab his gloss. videtur sic voluisse soluere: vt fateatur contrarium de plano, q̄ quilibet iudex possit: tamē sua interpretatio nō erit illius cōditionis & qualitatis cuius interpretatio principis: quoniam interpretatio principis est generalis necessaria, & in scriptis redigenda: sed illa quam facit iudex non est generalis, nec in scriptis redigenda: licet sit probabilis, aut necessaria. nam etiā quilibet doct. interpretari potest: & erit interpretatio probabilis. breuiter gloss. non bene soluit illud contrarium, nec formaliter vt debet: quia ista. l. vult quod iudex non possit talem interpretationem facere. sed solus Imperator. & dico quod interpretatio Imperatoris potest fieri totaliter quod non sit generalis: nec in scriptis redigenda, vt consulatur Imperator in carta causę, in qua reperitur ius scriptum pro vna parte, & æquitas non scripta pro altera, & ipse mandet seruari æquitatem. nam hoc mandatum seu rescriptum non habebit vim generalis. l. quò ad similes casus, sed duntaxat in illa. vt infra. l. proxima. & etiam in l. sequen. circa fin. dic ergo formaliter ad contrarium, quod quando reperitur rigor scriptus in vna causa: iudex ab illo rigore nō debet recedere propter æquitatem non scriptam, quam velit formare de capite suo, vel de communi opi. hominum nisi cum authoritate Papæ, vel Imperatoris, ad quem solum hoc pertinet. & iste est casus huius. l. Sed quando casus est de quo dubitatur, non reperitur specialiter decisus. & sic oportet decidi per ar. & similitudines aliarum, ll. in aliis casibus loquentium: & tūc pro-
3 cedit contrarium, quod iudex debet & possit interpretationem facere prout sibi æquum videbitur, sequendo potius ęquitatem quam rigorem in aliis casibus scriptum: quia sub specie rigoris pernicioſè aliquando erratur. vt in l. si seruus. §. sequitur. ff. de verbo. obliga. Fateor tamen quòd Imperator potest facere interpretationem generalem quæ habeat vim l. quò ad omnes. iudex verò non, sed solùm in causa quamlibet decidere. & vide similem glo. in c. j. de postula. præla.

1 *Si Imperator concessit debitori meo quòd non posset cogi ad soluēdum, hinc ad quinquennium, quòd idem non obseruabitur in alijs debitoribus.*
Concessio ad rescriptum, an extendatur ad alias personas, vel casus?
3 *Si princeps aut Papa, vel Imperator confert alicui castrum, & postea illud idem confert alteri, quod non habeat secunda collatio.*
4 *Statutum quòd causa debeat committi ad consilium sapientis altera parte postulante, debet intelligi quando esset dubia probabili dubitatione. non quando est clara, & sine dubitatione.*
5 *Relatio quando possit fieri ad superiorem?*

LEX. II.

1 VÆ ex relationibus. †Rescripta principis super certis causis decidendis, & concessiones eiusdem factæ singularibus personis, vniuersitatibus, vel locis, non habent vim. l. generalis quò ad aliàs causas, vel personas: sed tantū quò ad illas in quibus emaneret. & in illis debent obseruari pro legibus. & rescripta posteà impetrata contra illa non faciētia de illis mentionē, tanquam subreptitia non valent. & puniuntur iudices patientes illa impugnari malitioſè, vel sub specie dubietatis ad Imperatorem referentes, & illa executioni non mittentes. hoc dicit tota. l. Et præmitte q̄ dicit. ff. de cōst. prin. l. q̄ principi placuit. l. habet vigorem. siue per epistolam, vel subscriptionē. vel alio modo appareat de placito suo. Pone ergo quod iudex coram quo vertebatur causa inter te & me, dubitans qualiter deberet sententiam ferre, consuluit Imperatorem, & Imperator vel á seipso vel habito consilio cum proceribus suis rescripsit q̄ ferret causam pro te, fortè aliqua ratione motus. an illud rescriptum habeat vim l. generalis. vt in casu simili vertente inter Titium & Sempronium debeat id obseruari? & hîc dicitur quòd non sed solum in illa causa in qua emanauit. vnde alius iudex
2 non tenetur in illa causa illud sequi. † vel pone. Imperator tibi debitori meo concesit ne posses cogi ad soluendum hinc ad quinquennium. An idem obseruabitur in alijs debitoribus, vel meis, vel aliorum, creditorum. vr non possit cogi ad soluendū? & dicitur quòd non: & idem in alijs concessionibus factis per gratiam personarum vel locorum quibus conceduntur. vt hîc & in capitu. quod ob gratiam. de re. iur. in vj. & dicta. l. j. §. fin. ff de constitu. princip. quia talia rescripta non concedit Imperator eo animo vt faciat. l. generalem quó ad omnes, sed quó ad illos tantum. sed in quo habent vim. ll. quó ad illos? Respondetur quia debent seruari sicut l. generalis. & rescriptum impetratum contrarium non faciens de illo mentionem est subreptitium, sicut impetratum contra legem scriptam. nisi apponatur clausula non obstante. vt infra de præcibus Impera. offe. l. nec damnosa. puniuntur iudices qui permittunt talia rescripta malitiosè impugnari, & non mittunt ea executioni: sed simulant se dubitare. & referunt principi quid habeant agere ad protelandum tempus. hoc dicit in effectu. Gloss. prima ponit hîc exemplum in concessionem castri quam princeps facit alicui ad suggestionem alterius. quod exemplum non multum congruit mē ti huius. l. in qua dubitatur an concessio vel rescriptum extenderetur ad alias personas vel causas. vñ mellus exemplifica. vt dixi in casu. Aduerte. tamen: quia talis concessio castri dicitur beneficium principis. quod est latissimè interpretandum quó ad ipsum principem. l. beneficium. ff. de consti. prin. & in c. cum dilecti. de dona. & quod ibi not. per Innoc. Item est dare priuilegium quando concedit aliquid contra ius commune: puta immunitatem à collectis. & tale priuilegium est strictè interpretādum, cum offendat ius commune. non sic in casu præcedenti: cū talis cōcessio nō sit cōtra ius cōe. Est etiam dare rescriptū q̄ non continet beneficium nec priuilegium. sed datur ad iuris cō munis obseruantiam: vt rescriptum delegationis iudicis, de quo loquitur totus tit. j. de di. rescrip. & de his tribus. vide per glo. in c. j. eo. tit. de his etiam habetur. j. de preci. impe. offe. & in tit. si cō-
3 tra ius vel vtili publi. cum sequen. † Et not. ex ista glo. relata ad text. quod si princeps vt Papa vel Imperator confert alicui castrum, & posteà illud idem cònfert alteri, non valet secunda collatio. quia non potest nec debet primo auferri sine culpa sua. vt in tit. de feu. sine culpa non amittendo. & de hoc est gloss. in l. si qua infra de fundis & saltibus rei dominicæ. lib. xj. quam Bal. in multis locis allegat. quia tangebat eum. nam papa Vrbanus. vj. sibi contulerat vnum castrum quod vocatur Festina in comitatu augubij. & posteà illud idem contulit alteri, & nūquam Bal. potuit habere possessionem. licet multum litigauerit cum illo in
4 romana curia. † Item allegatur iste tex. in fi. si statutum dicat causa debeat committi ad consilium sapientis altera parte postulante. debeat intelligi quando esset dubia probabili dubitatione: quando verò est clara, & sine dubitatione quacunque in iure, non debet iudex audire partem petentem causam committi ad consilium: quia præsumitur hoc facere malitiosè, & causa differendi litem. Et not. per Iacob. de aret. in l. ille. aut ille. §. cum in verbis. ff. deleg. tertiò. In glo. quæ incipit [non ergo decretales.] ibi. [sed ibi de his quæ sunt in iuris corpore clausæ.] dic illa sol. est bona ad ambo contraria præcedentia. nam decretales epistolæ licet emanauerint specialiter in quibusdam causis, & inter certas personas, vt ex inspectione ipsarum patet: tamen romani principes posteà iusserunt eas reduci in vno volumine, quod miserunt studio bononiensi vt glossarentur, & legerentur pro legibus & canonibus generalibus. sic etiam multæ. ll. in vol. C. emanauerunt inter certas personas, & in certis causis. vt patet. j. de transact. l. cum proponas. cum multis similibus. & tamen habent vim. ll. generalium: quia redactæ sunt in volumi. C. aliàs secus. vt. §. de Iustinia. co. confir. §. si quæ verò pragmaticę sanctioneo &c. In gloss. j. ibi. [Item contra quod quisque iuris. l. j.] dic quod loquitur in concessione quæ non continet ius iniquum. aliàs si esset facta ad postulationem alterius retorqueretur contra eum. vt in illo tit. & sic haberet vim. l. non solum pro illo pro quo facta est, sed etiam contra illum pro aduersario. † Vltimò si quæritur an relatio ad superiorem posset fieri, vel sit prohibita distingue vt hîc per Bal. qui dicit quod aliquādo est necessaria.

aliquando probabilis. aliquãdo temeraria. Necessaria est qñ fit ꝓpter defectũ iurisdictionis referentis: vt quia nõ potest ipse renũtiare, cum causa fuerit sibi commissa audienda & referẽda. nõ terminanda. & tunc est licita. Idẽ si alio modo haberet potestatem audiendi, & non terminandi l. iolẽt. in princ. ff. de offi. proconsu. facit c. super quę stionũ. de offi. dele. & in auth. ad hæc j. de iudicijs. Probabilis est qñ fit propter probabile dubiũ quod indiget decisione principis. vt sunt plura quę occurrunt in materia auth. ex causa j. de lib. præte. sed si potest decidi per argu. aliarũ. ll. non debet iudex referre princi, sed procedere de similibus ad similia. vt in l. non possunt. ff. eo. & j. eo. l. cũ de nouo. & ibi not. Temeria est cũ iudex si mulat se dubitare, & refert magis ad exonerandum se quã ad declarationẽ habendã. vt in fi. huius l. & illa punit. dicit tamẽ Bal. quod si iudex posset incurrere periculum mortis, vel aliud magnum periculũ, excusatur si refert negotium ad iuperiorem, vt mandet qualiter vult causam determinari: quia non tenetur se subijcere illi periculo. & prædicta propter dubiũ iuris: sed propter dubium facti nõ debet referre principi: aliàs punitur l. eum quem temere. ff. de iudi. & vide in Spec. de rela. vbi ponit modũ & practicam referendi.

a ¶ Sit solutus legibꝰ. Adde l. princeps. ff. de legi. l. ex ꝓfectio. C. de testa. & in c. iustum est. ix. distin.

b ¶ Imponere legẽ successori suo. Adde gl. in vbo priuilegio. in cle. vnica. de regula.

c ¶ Dicat statutũ. Et an & qñ priuilegiũ alicui concessum possit reuocari. vide per Alex. de imo. in cõsil. ci. per totũ. & j. vol. & in materia adde Pet. de anch. in cõsil. ij. inci. vt tacitũ est. ß. per Inn. do. Anto. & Doct. in c. nouit. de iudi. & p eundẽ Inn. in c. in nostra. de iniur. & decisio Barto. est in q. tertiæ. q. principalis. & ibi vide Ale. de imo in apost. Franc. Cur.

d ☞ *Statutum quòd non ualeat statutum nisi per preconem sit publicatum in certis locis ciuitatis, & postea factum sit quoddam statutum in fauorem alicuius ciuis, & non sit publicatum per preconem, an sit nullum?*

e *Si in volumine statutorum sit aliquod statutum disponens quòd statuta ibi contenta extendantur ad casus similes, tunc illa statuta non erunt stricti iuris, & recipiẽt interpretationem extensiuam, etiam in casibus odiosis, & contra iura communia.*

f *Illa quæ reperiuntur clausa in corpore iuris, habentur pro legibus generalibus: dummodo proprietas uerborum hoc patiatur. & quid de sententijs non comprehensis in corpore iuris.*

LEX III.

1 LEges. †An lex sit generalis cognoscit ex vj. signis positis in tex. Interlocutoria verò principis & eiũ confessiones factæ singularibus personis non faciũt l. generalẽ, sed specialẽ inter illas personas. h. d. Et loquit illa lex qñ dubitat de aliqua l. nouiter facta per imperatorẽ, q̃ non sit inclusa in corpore iuris. vt si volumus cognoscere an sit lex gñalis recurramus ad illa sex signa de quibus in text. nã si mittit ad cœtũ senatorũ, est generalis: vel si dicatur in ea hac edictali l. sancimus &c. vt j. de secũ. nu. l. hac edictali. vel si mandat publicari per oẽs populos. vel si dicatur in ea qd̃ tractatur ad similes casus, posito ꝙ sit facta in certo casu speciali. vel si dicatur expresse qd̃ sit generalis, vel ꝙ pertineat ad omnes. †Et Dicit Bal. se de facto semel respondisse, cũ statutum diceret ꝙ non valeat statutum: nisi per preconem sit publicatum in certis locis ciuitatis, postea factum sit quoddã statutũ specialiter in fauorẽ cuiusdam ciuis, & non sit publicatum per præconem, quærebatur an esset nullum: videbatur ꝙ sic per dictum statutum. contrarium dicit. quia statutũ de publicatione debet intelligi in statutis generalibus qui fiunt ad omnes: nã in illis est necessaria publicatio. vt hic in ver. [vel per oẽs.] vt veniat in notitiã omniũ inter quos debet seruari: sed illud statutum factum in fauorẽ certi ciuis est speciale quo ad ipsum tantũ: vt in l. neq;. Dorotheũ infrà de decu. li. x. vnde nõ est necessaria publicatio: sed sufficit ꝙ ille sciat. Dicit etiam per istum tex. in ver. [vel expressus.] †ꝙ si in volumine statutorum sit aliquod statutum disponens ꝙ statuta omnia ibi contenta extendantur ad casus similes, quod tunc illa statuta non erunt stricti iuris: & sic recipient interpretationem extensiuam etiam in casibus odiosis, & contra iura cõmnia. & ita debet limitari quod communiter dicitur statuta esse stricti iuris: maximè pœnalia. & contra ius cõmune disponentia: vt in l. constitutionibus. ff. ad munici. Vltimò scias †ꝙ illa quæ reperiuntur clausa in corpore iuris habentur pro legibus generalibus: siue sint sentẽtiæ principis diffinitiuæ, siue interlocutoriæ l. metum. §. prætor. ff. ꝙ met. cau. siue sint aliæ concessiones: dummodo proprietas verborũ hoc patiatur. de his autem q̃ non sunt cõprehensa in corpore iuris distinguitur an sint sentẽtiæ interlocutoriæ, & nõ habent vim l. generalis. vt hic circa fi. an sint sententiæ diffinitiuæ principis in certis casibus, vel inter certas personas. & tũc si ista concurrãt, & lata sit ꝑsentibus partibus, & cũ causæ cognitione. & non sit cõtra ius expressum talis sentẽtia habebit vim generalis l. vt j. eo. l. fi. & no. ß. l. pxi. gl. quæ incipit imò. & hoc in gl. fi. altero illorum deficiẽte secus. & ita reducas ad cõcordantiã ll. discordãtes. Certæ verò cõcessiones continentes priuilegium vel beneficium non habent vim legis generalis. vt hic in fi. & ß. l. proxi. & in d. §. si quæ verò pragmaticæ.

1 ☞ *Quanto quis est in maiori culmine & maiestate, tanto magis decet eum benignum responsum dare.*

Omne ius potentius est in causa, quàm in causato.

3 *Honor est in honorante, & qui se humiliat exaltabitur.*

4 *Patere legem quem tu ipse tuleris.*

Princeps non pẽt imponere legem successori suo, à qua nõ liceat recedere, sicut nec sibi.

Inter mandatum & mandatarium debet esse differentia.

5 *Princeps si facit aliquem contractum cum subditis, debet illud obseruare, & nõ rumpere, uel frangere, uel contrauenire, sicut quilibet alius priuatus, & eodem modo eius successor obseruare tenetur.*

6 *Statutum quando transit in contractum, non potest à statuentibus reuocari, ut si statutum dicat quod quicunque forensis ueniet ad habitandum in ciuitate uel comitatu, sit exemptus à factionibus communis per decennium.*

7 *Episcopus qui fecit constitutionem synodalem quòd clerici ludentes ad aleam sint excommunicati, & ipse ludat cum alio clerico, an sit excommunicatus?*

LEX IIII.

1 DIgna vox. †Licet princeps sit solutus legibus, a vult tñ viuere secũdũ leges: à quibus habet principatũ & imperiũ. h. d. Et primò ponit quãdam suasionẽ. vsq; ibi. [adeo.] Secũdò suasionis rationem vsq; ibi. [& re vera.] Tertiò suasionis cõmẽdationem: vel melius prædictæ rationis ꝓbationẽ. vsq; ibi. [& oraculo.] Quare tò successoribus suis quibus præcipere nõ põt, indicat vt faciãt quod ipse facere intendit. & loquitur tam de legibus factis à se, quã factis à populo romano, à quibus habuit imperiũ. quoniã à l. regia quæ de imperio lata est Hortẽsio mirabili oratore prouocante. vñ dicit l. Hortensia. vt in l. j. ff. de const. prin. & in hoc casu illa lex est aliquantulũ scrupulosa. †No. primò in prin. ꝙ quãto quis est in maiori culmine & maiestate, tantò magis decet eũ benignũ respõsum dare. Itẽ no. secũdò in ver. [adeo.] vnum ad 3 quod lac. but. allegabat istum tex. † ꝙ omne ius potentius est in causa quã in causato. nã lex regia fuit causa imperij. ideo Imperator legibus submittit imperiũ in reuerentiam illius. Item no. in ver. [reuera.] Illud vulgare honor est in honorante: & qui se humiliat exaltabit. & illud Catonis: patere legẽ quã tu ipse tuleris.

4 †Vltimò no. in fi. ꝙ princeps non põt imponere legẽ successori
b suo ꝺ à qua non liceat recedere, sicut nec sibi l. si quis in prin. testamẽti. de le. iij. debet enim esse differẽtia inter mandantẽ & mandatariũ ff. de arbi. l. pe. †Vltimò ꝑ istã l. determinant duo. primò 5 secundũ Cy. ꝙ si princeps facit aliquẽ contractũ cũ subditis, debet illud obseruare, & nõ rũpere, vel frangere, vel contrauenire sicut quilibet alius priuatus. & eodẽ modo eius successor obseruare tenet: quoniã afficit ipsam dignitatẽ cuius ipse est administrator. †per hoc etiã determinat Bar. in l. oẽs populi. ff. de iust. & 6 iur. ꝙ quando statutum trãsit in cõtractu, non potest à statuenti
c bus reuocari. vt si dicat statutũ ꝙ quicunq; forensis veniret ad habitandũ in ciuitate vel comitatu, sit exemptus à factionibus cõmunis per decennium: certè si quis forensis veniat, nõ potest sibi auferri talis exemptio, quia sub spe illius venit ad habitandum. & sic fit quidã contractus innominatus facio vt facias. qui reuocari nõ põt postq̃ est impletus ab altera parte vnde nõ põt reuocari statutũ in præiudiciũ illius: sed in ꝑiudiciũ aliorũ q̃ nõ dũvenerũt, nec contractũ impleuerũt bene põt reuocari: quia in contractibus innominatis habet locum pœnitentia antequã cõtractus sit impletus. vt in l. si pecuniam. ff. de condi. ob cau. & de illa quæstione videtur casus in c. j. de ꝓba. & gl. in auth. de defen. ci. cir. prin. quæ loquitur de pace constan. quam imperator Federicus fecit cum comitatibus Lombardię sibi subditis, vt capitula illius pacis sint obseruanda per successores illius, & nõ violanda. Et hoc no. pro terris subditis ecclesiæ ro. vt est Bononia, ꝙ si Papa faciendo pacẽ cũ ea, faciat aliquas ꝓmissiones, teneat ipse

ipse & eius successores eas obseruare: nec possit eas rumpere de plenitudine potestatis quãdo autem nõ per viam cõtractus, sed per viã gratiæ & concessionis vel priuilegij aliquid cõcedit sub dmis, licet de ordinata potestate nõ debeat auferre sine iusta causa. de plenitudine tñ & suprema potestate põt eis auferre: licet sit ius eius acquisitum. vt in c. veniens. de præscrip. ver. priuilegium semel concessum reuocari potest, & de hoc vide per Bal. post. Nic. de mat. in l. qui se patris. j. vñ liberi. in antepe. col. dicit tñ hoc verũ, nisi nõ gratuitè cõcessisset: quia tunc hꝫ vim cõtractus. Sed in contrarium allego tex. optimum in l. Titius puerum. ff. de obsequijs. vbi libertas data licet nõ gratuitè põt reuocari tñ ibi loquit qñ reuocatur ex iuxta causa. Bal. loquitur quãdo de plenitudine potestatis volebat reuocare sine cã, tũc nõ potest si nõ gratuitè concessit, sed recepta pecunia. tene mẽti. Prædicta intelligo qñ concessio nõ cõtinebat translationẽ dñij directi, vel vtilis, vt est cõcessio de immunitate: alias videt q reuocari nõ potst sine iusta causa. vt. j. de fun. patr. li. xj. l. fundi. & l. cote. §. agri. cũ ibi no. ff. de publicanis. & in tit. de feudo sine culpa non amittendo. nã etiam princeps nõ põt auferre alicui dñiũ rei suæ: nisi ex cã publicę vtilitatis. & tũc ipsam debet restaurare de pretio. vt in l. Item si verberatum. §. j. ff. de rei vẽ. multò ergo minus qñ ab ipso quis habuit dñium. quia nõ debet venire contra factum suũ. † Itẽ inducit ista lex ad questionẽ disputatã per Ioã. and. quæ incipit Bononiẽsis eps. de episcopo. qui fecit cõstõnẽ synodalẽ, q clerici ludẽtes ad aleã sint excõicati, si ipse ludat cũ alio clerico, an sit excõicatus. & facit ista l. q sic. cõtrarium facit gl. quæ dicit q ipse ligatur legibus qñ vult. & sic spõte, nõ autẽ inuitus. quia princeps est solutus legibus. hic aũt ligaretur inuitus. & illã partẽ tenet ipse decidẽdo, quia nemo inuitus ligaretur lege sua. vt in l. princeps. ff. e. dicit tñ q licet nõ ligeꝫ immediatè à suo statuto, tñ quia clericus ludens cũ eo ligatur, & ipse participat cũ eo in crimine, vñ ligatur sentẽtia canonis loquentis de participante cũ excõicato in crie vt in c. si celebrat. de cle. excõ. minist. Archi. aũt tenet q ligaꝫ directò à suo statuto in c. j. de cõstitu. libro. vj. quoniam statutũ illud recipit robur à canone. cũ Episcopi possint facere statuta vt in capitu primo de maio. & obed. quem Ioan. and. reprehendit per hanc legem cum glo. dic vt ibi. & ponit istam questionem in mercurialibus.

1 *q; Ille dicitur offendere mentem & non uerba. l. qui fraudem facit legi, & quòd multis modis posset contingere.*

Factum contra leges, est ipso iure nullum quantũ ad producendum iuris effectum, licet in lege hoc expresse non contineatur, sed tacite censetur contineri.

Sicut est nullum quó ad iuris effectum producendum: quia nõ producit, ita habetur pro non facto, licet reuera factum sit, potest tamen fingi quod habeatur pro facto & cũ illa pertinent ad declarationem legum prohibentium, locum habent non solum in futuris, sed etiam in præteritis negotijs.

2 *Non solum id quod factum est contra prohibitionem legis est nullum, & habetur pro non facto, sed etiam quicquid occasione illius factum est, uel secutum, licet non sit contra prohibitionem.*

Quid dicatur facere contra legem?

4 *Verba legis aliquando extenduntur ultra proprium significatum, pro saluanda mente. quando in minus se habent uerba quam mens.*

5 *De mente legis potest constare quatuor modis.*

6 *Annullatio actus an sit pœna?*

7 *Quid sit contra mentem legis & non per uerba, an sit ipso iure nullum?*

8 *Lex uidetur prohibere actum, etiam si expresse non prohibeat, sed tantùm mandat eum fieri cum certa solennitate, & an sit nullus?*

Illa quæ sunt de mente legis, habentur pro expressis in lege.

9 *Quæ fiunt contra prohibitionem legis, an & quando habeantur pro infectis, quó ad euitandam pœnam, & quid quó ad euitandum incommodum, & an producant effectum iuris? & nu. 10.*

Actus est nullus si factus est contra prohibitionem legis sed confirmatio postea subsecuta per principem ex certa scientia ualet, & reddit ipsum ualidum.

11 *Dictio ex, denotat causam proximã, sed dictio ob, causam remotã, & quid in dictiõe det?*

12 *Lex ciuilis, an possit annullare iuramentum?*

LEX. V.

NOn dubium. Lex ista se habet vt mare ad flumina. Nã oĩa flumina ĩtrãt in mare: ita ĩfinitę leges reuoluũt sup hãc legẽ. qm̃ signãt ꝓ cõtrarijs ad tres regulas, q̃ hic ponũt. iõ de earũ ĩtellectu hoc agitaꝫ. Prima regula ponit vsq; ad ver. [nullũ.] 1 Secũda. vsq; ad ver. [sed & si qd.] Tertia vsq; in fin. † & prima regula est quòd faciens contra mentem. l. licet eius verba non offendat, committit in legem: & incurrit pœnam quæ imponitur facienti contra legem. sicut si offenderet mentem & 2 verba. † Et aduertendũ q; ille dicitur offendere mentem & nõ verba, qui fraudem facit legi, quod multis modis potest cõtingere. qui no. per glo. in l. contra legem. ff. eodẽ cum seq. quas omnino vide: quia declarant istud prin. In secunda regula quæ hic ponitur, tria dicuntur. Primò q; factum cõtra leges est ipso iure nullum quantum ad ꝓducendum iuris effectum: licet in l. hoc expresè. non contineatur: quia censetur tacitè cõtineri. nam eoipso q; lex aliquid prohibet fieri, censetur velle q; sit nullum si contra fiat, licet expresè hoc non dicat: aliàs frustratoria esset prohibitio. Secundò dicitur q; sicut est nullum quó ad effectum iuris producendũ, quia nõ producit. ita habetur pro non facto, licet reuera factum sit. & sic nõ potest fieri quin sit factum. potest tamen fingi quod habeatur ꝓ non facto: sed in præcedenti casu non expedit vti fictione, quoniam effectum iuris bene potest lex impedire verè: vnde nõ expedit hoc facere per fictionem. Tertiò dicitur q; cum illa pertineant ad declarationẽ legum prohibentiũ, locum habent nõ solũ in futuris, sed etiã in præteritis negotijs. & hoc dicitur in ver. [quod ad omnes.] vbi ponitur illud tertiũ quod hic ponitur medium inter primũ & secundũ. & in illo verſ. est casus secundùm Bal. q; lex vel statutũ facta vel facĩũ ad declarationẽ alterius, extenditur ad præterita. quod tenuit Io. An. in c. fi. de ver. sig. li. vj. bene facit in ratione sui. l. hæredes palam. §. sed si notan. ff. de testa. † Tertia regula est. q; nõ solũ id quod factũ est cõtra prohibitionẽ. l. est nullũ. & habetur pro nõ facto, sed etiã quicquid occasione illius factũ est, vel secutũ: licet nõ sit cõtra prohibitionẽ, nihilominus est nullũ: & habetur pro nõ facto, quia sublato principali tollitur accessoriũ. & sic stipulatio & iuramentũ emanãs ad cõfirmationẽ vel obseruationẽ illius ꝓhibiti nõ valet ipso iure. In prima parte legis ibi. [in legẽ cõmittere.] nõ dicit cõtra l. facere. nam ille facit cõtra legẽ, qui offendit verba & mentẽ legis. vt in l. cõtra. ff. eo. qui aũt offendit mentẽ & nõ verba, fraudat. l. pone exemplũ. vt in l. pe. in fi. j. quod me. cau. vbi sit fraus de persona ad personã: quia quod iudex facere nõ poterat pro se, facit fieri in personã vxoris, vel filij. vterq; aũt istorũ dicitur cõmittere in l. quod est gñale verbũ. & cõprehẽdit ambas species. adde qd' multòmagis qui legis interpretationẽ fraudat. vt ff. de iu. fil. l. ita fidei. Sed quęritur quę sit ratio q; offendẽs mentẽ nõ verba dicatur, in l. cõmittere? glo. ij. voluit hic declarare hoc modo: quia in qualibet l. potius debet inspici mens legislatoris quã verba. Nã virtus legis nõ cõsistit in verbis, sed in vi, & potestate eius, id est in intentione seu sensu. vt in l. scire leges. ff. eo. hinc est q; interdũ verba legis impropriantẽ pro saluanda mẽte. vt patet in l. ij. §. desinere. ff. vsufr. quẽadmodũ cau. vbi verbũ desinere ponit impropriè. cũ nõ dicatur desinere quod nõ incipit, & tamẽ ibi nõ incipit. & dicit desinere impropriè & qñq; accusare ponit pro agere. vt j. de edẽ. l. qui accusare. vel ecõuerso. † Itẽ aliqñ verba legis 4 extenduntꝫ vltra ꝓpriũ significatũ pro saluanda mẽte. qñ in minus se habent verba quã mens. Pone exemplũ si statutũ dicat q; extãte filio masculo nõ succedat fœmina. nã intẽtio statuti est vt hæreditas remaneat in agnatiõe per quã cõseruat familia. vt no. per Cy. in l. j. de adult. pone ergo quod extat nepos ex filio, an excludat filiã? videt quod nõ. quia statutũ loquit de filio. & appellatiõe filij nõ cõtinetur nepos. de ꝓprio significato. vt in l. iusta. de ver. sig. cõtrariũ est. quia verba statuti in minus se habent quã intẽtio. Ideo fit extẽsio: vt plenè no. in l. liberorũ. de ver. sig. aliqñ ecõuerso verbũ legis restringit, qñ in plus se habet quã intẽtio: & si statutũ dicat q; extrahẽs sanguinẽ in palatio* puniatur 3 tali pœna. nã talia verba cõprehẽderẽt etiã Barbitonsorẽ extrahentẽ per flebothomiã. quod nõ fuit de mẽte statuentiũ. quia sequereꝫ absurditas. Ideò illa verba restringunt ad extrahentẽ sanguinẽ iniurioſẽ. Ex quibus sequit q; licet Barbitonsor offendat verba, nõ tñ offendit mentẽ de qua cõstat, rõne prędicta: nec punitur. & sic soluitur qõ formata in gl. sed si de mẽte nõ cõstaret, standũ esset verbis: quia illud censent statuentes voluisse in dubio quod ꝓprietas verborũ importat. l. ꝓ. §. si is qui nauẽ. ff. de exerci. & propter prædicta Bar. hic examinat dictos tres articulos valde pulchrè an statuta recipiant interpretationẽ extensiuã. ltẽ an interpretationẽ restrictiuã. Itẽ an impropriã. quod ꝓsequere, vt hic per eũ. & plenius in l. oẽs populi ff. de iusti. & iur. † Et est

3 ¶ Extrahens sanguinem in palatio. Ad de Barto. in l. j. C. de agri. & censi. lib. xj. Bal. in l gracchus. C. de adulte. Sali. in l. ij. C. de noxa. Abba. in c. solitæ. de maiorita te & obedientia.

a ¶ Ratio legis. Adde Bal. in auſ. poſt fratres. C. de ſuis & le. Bal. in l. maximum vitium. in v. col. C. d li. præ. Ang. & Ioan. de Imo. in l. ij. in §. fi. ff. de donatio.

b ¶ Niſi vna. Adde de hoc & dic vt p Ale. de Imo. in cõſil. xlv- iij. col. ij. ver. & cum nulla. in j. volu. & in conſil. ex ciij. col. iij. verſ. ita debet eſſe. in ij. vo. & in cõſi. xcv. col. j. in iij. vo. Bald. & Imo. in l. fin. ff. de hæredi. inſti. & adde eundem Pau. de Ca. in ſuo conſi. cccxxxviij. inci. præſens ca- ſus. in ij. col. aliàs xlj. in j. parte conſiliorũ nouorum. & in cõſi. ccc. l. mci. Viſa quadã ſecuritate. aliàs cclij. in j. parte conſiliorũ antiquorum. & Pa- thor. in c. nihil. col. vj. de elec. Fran. Cur. & quando vnica ratio. ¶ l. vel ſtatuto habea tur pro expreſſa, & ſi expreſſa nõ ſit per eundem Pau. de Ca. in conſi. lxxxiij. in j. parte. conſi. nouorũ. ſecundùm nouiſ. im- preſ. S.

notandum q̃ de mente legis poteſt conſta- re quatuor modis. Primò per rationem ex- preſſam in l. nam ratio legis a idem eſt quod mens legis: vt in l. mulier. ff. ſolu. ma. & no. Dy. in c. fi. de re. iu. li. vj. facit l. ſi is qui ani- mo. cum ibi no. ff. de acqui. poſ. & tunc vbi cunq; habet locũ illa ratio, habet etiam lo- cum lex. vt no. per glo. in cle. j. de reſcrip. & etiam no. in l. j. j. de his qui ante aper. ta. per Cy. ad quod vide bonũ tex. quem alle. Iac. But. in modo exprimendi, in l. emptor. §. fi. ff. de reiven. ibi dum dicit. & ea ratione red dita &c. & in l. in fideicommiſſi. §. cum Po lidius. ff. de vſur. ibi dum dicit id quæ ratio &c. Secundò quando ratio nõ ſit expreſſa. b in l. tamen non poteſt dari niſi vna b ratio ſe cundùm communem opi. nam tunc illa ha betur pro expreſſa per tex. cũ glo. j. de fidei. l. quanuis. & ibi per Bal. & per eundem in l. maximum vitium. poſt prin. iij. col. j. de li. præ. Ideo in ſtatuto præferente filium ma- ſculum fœminæ cum ſecundũ communẽ opi. nõ poſsit aſsignari alia ratio, niſi vt bo- na remaneant in agnatione, per quam con- ſeruatur domus: vt in l. j. §. fi. de ven. inſpi. et no. Cy. in l. j. j. de adul. licitum eſt extendere ſtatutum de filio ad nepotem per dictã ra- tionem, licet Bar. videatur velle contrariũ in l. liberorum. ff. de verb. ſig. quia illa ratio in ſtatuto non ſit expreſſa: licet illud teneat per illam rationem. ſed Bal. cõtra per ratio nem prędictam. Tertiò modo poteſt conſtare per reductionem ad abſurdum, ſi ſequeretur abſurditas & iniquitas, ſi aliter intel- ligeretur. vt in ſtatuto de extrahente ſanguinem. vel de occiden te. nam ſi reſtringatur de occidente dolosè, q̃ poteſt quis puniri ad mortem de homicidio caſuali: cùm nulla inſit culpa, & tamẽ homicidium eſt: cùm ſit nomẽ facti, à cede hominis dictum. & hoc eſſet iniquũ: quia vbi nulla culpa, nulla debet eſſe pœna vt j. de pœn. l. ſancimus. & hoc tenet Bal. hic. quem no. pro eo quod dixi in l. ij. §. de epi. au. Quartò & vltimò poteſt conſtare per cõ munem vſum loquendi, qui cõtrariatur proprietati verborum: nam mens loquentis cenſetur fuiſſe ſecundùm cõmunem vſum loquendi, non ſecundũ quod verba important de proprio ſigni- ficato. vt in l. liberorum. §. quod tamen caſsius. ff. de le. iij. & l. cũ delationis. §. j. de fun. inſtru. his ceſſantibus. talis creditur fuiſſe voluntas, qualem exprimit proprietas verborum: à qua non eſt recedendum. vt in l. nõ aliter. de le. iij. & l. j. §. ſi is qui nauem. de
6 exer. l. ſi alij. de vſufru. le. † In tex. ibi. [nec pœnas.] dic poteſt in- telligi de pœna annullationis actus. de qua ſtatim loquit in ver. [nullum.] & ita intelligit Bal. & tũc no. q̃ annullatio eſt pœna. quod eſt verum ſecundùm Bal. quando prouenit propter prohi bitionem. l. ſed ſi propter aliam cauſam, nõ dicetur pœna. ita de- bet intelligi ſecundùm eum id quod no. Ioan. An. in nouella. in c. fi. de elec. lib. vj. quod tene menti, poteſt etiam intelligi de alijs pœnis extrinſecus impoſitis per l. prohibitam ſi fiat contra pro- hibitionem. & tunc eſſet hic caſus iuncto ver. ſeq. de quæſtio. de qua plurimum dubitatur, quando lex prohibens actum: fieri im ponit pœnam extrinſecam ſi fiat cõtra. vtrum tunc actus factus cõtra prohibitionem ſit ipſo iure nullus, nam dicunt quidam q̃ non, ne duplicem pœnam patiatur faciens. & dicunt eſſe caſum in l. ſi. ff. de diuor. Alij contrà per id quod habetur in tex. & glo. in l. nemo martyres. ſ. de ſac. ſan. eccle. & l. iubemus. §. ſanè. vbi non valet contractus factus contra prohibitionem illarum ll. & tamen ex eo incurritur pœna extrinſeca ibi poſita. de iſto articu 9 lo vide ſubtiliter per Bar. in l. prætor. in prin. ff. de ope. no. nunc. patet etiam hic ſecundùm illum intellectum quod actus factus contra prohibitionem. l. non habetur pro infecto quantũ ad hoc vt euitetur pœna quæ imponitur contrafacienti, licet habeatur pro infecto quó ad alia reſpicientia commodũ facientis, vel etiã incõmodum quod pateretur ſi actus valeret, vt j. in tex. dum di- cit. [ſed pro infectis etiam.] & in ſequenti glo. magna. in prin. dũ opponit contra illum tex. de maleficijs quę nõ habentur pro in- fectis quó ad euitandum pœnam, licet fiant cõtra prohibitionẽ legis certè non ſolùm maleficia quæ non ſolent ſortiri iuris effe- ctum, imò etiam contractus qui ſolent ſortiri quando valent, nõ habentur pro infectis quó ad euitandum, pœnam: prout hic pa- tet. iuncto ver. ſeq. vbi eſt caſus ſecundùm Bal. licet alij Doc. nõ 7 bene perpenderint nec notauerint iſtum tex. ad hoc. † In tex. ibi. [nullum enim.] quæ hic dicuntur locum habent tam in his quę fiunt contra verba & mentem legis, quàm etiam in his quæ fiũt contra mentem & non verba. de quibus. ſ. locutus eſt. vt illa nõ valeant ipſo iure quantùm ad producendum iuris effectum. & ſic nec producunt obligationẽ naturalem, nec ciuilem: quia pro hibitio legis poteſt impedire natiuitatem obligationis naturalis. vt in l. ſi non ſortem. in prin. ff. de condi. inde. licet poſtquam eſt nata diſpoſitio ciuilis non poſsit eam tollere. quia naturalis ratio authoritate legis tolli non poteſt. vt in l. ij. de vſufru. earum rerũ quæ vſu conſu. Nec etiam producunt exceptionem, vel alium effectum iuris. vt in l. cum lex. ff. de fideiuſ. ſed etiã habẽtur pro infectis, quatenus in facto conſiſtunt. nam oẽs contractus ſunt facti. vt in l. cum filio, §. fi. ff. de cu. fu. & ea quæ ſunt facti nõ põt lex facere quia verè facta ſint. vt in l. in bello. §. factæ. ff. de capti. ſed poteſt diſponere vt fingantur non facta, & pro non factis ha beantur, ex quo ſequitur ſi ſtatutum dicat q̃ de contractibus fa- ctis inter ciues ſoluatur gabella tantũ pro centenario, & fiat ali- quis contractus contra prohibitionem legis vel alterius ſtatuti, licet verè factus ſit, quia tamen habetur pro non facto, nõ debe bit ſolui gabella quoniam fictio tantùm operatur quantùm veri tas. iuxta no. per Bar. in l. j. §. hoc ſenatus. ff. ad Sil. & ſic non ſolũ habetur pro non facto quantũ ad commodũ facientis: ſed etiam quantũ ad hoc vt nõ patiatur incommodũ gabellæ, quod impo nitur pro contractibus validis. non ſic habetur pro infecto quã- tum ad euitandum pœnam contra facientis. vt dixi in prędeden ti ver. & aduertendum; quia illud procedit quãdo lex prohibet ſubſtantiam contractus: ſecus ſi prohiberet qualitatem: quia tũc non vitiatur contractus. Tex. eſt cum gl. in auſ. decernimus. j. de arbi. vbi non prohibetur compromiſſum fieri: ſed prohibetur iu ramentum interponi. vnde talis prohibitio non reddit cõpromiſ ſum nullũ, licet reddat nullum iuramentũ in effectu: vt ibi dixi.
8 † Item aduerte q̃ lex videtur prohibere actum, etiam ſi expreſsè non prohibeat ſed tantùm mandat eum fieri cum certa ſolenni- tate. puta q̃ minor nõ contrahat ſine conſanguineis, vel filius ſi- ne conſenſu patris vel pone q̃ dicat in contractu minoris vel fi- lijſa. requiri conſenſum propinquorũ, vel patris. nam eo ipſo vi- detur dicere quod niſi adhibeatur non fiat, & per conſequens q̃ ſit nullus. de hoc eſt gl. ff. de iu. fiſ. l. nõ intelligitur. §. diuus adria nus. & quod ibi no. ſicut enim expreſſa prohibitio importat an- nullationem, etiam ſi non dicatur. vt in iſto tex. ita & mandatũ ſeu diſpoſitio de certa ſolennitate ſeruanda importat tacitã pro- hibitionem, & etiam annullationem, ſi nõ ſeruetur. vt in illa gl. quam tene menti. No. etiam hoc in verſi. [cæteráq;.] q̃ illa quæ ſunt de mente legis habentur pro expreſsis in l. facit. l. nominis. & rei. §. verbum ex legibus. ff. de ver. ſig. & l. his ſolis. j. de re. do. ideò dicunt aliquid Doc. quod actio directa oritur non ſolũ ex mente legis, ſed etiam ex verbis. reprobantes glo. quæ eſt in l. cu rator. j. de neg. geſt. quæ dicit q̃ directa oritur ex verbis. ſed vtilis oritur ex mente. de quo ibi dixi. & facit quod no. in d. l. prætor. ff. de ope. no. nun. per Bar. Super iſto ver. eſt vna gl. quæ incipit. [op. de maleficijs.] quæ format plures oppoſitiones. ſed aduertẽ dum quod prima oppoſitio fit contra tex. inquantum dicit q̃ fa cta contra prohibitionem legis habentur pro non factis. Alię ve rò oppoſitiones cõcernunt id quod hic dicitur. quod talia facta ſunt ipſo iure nulla, & non producunt aliquẽ effectum iuris. Nã imò videtur quod non ſint nulla, imò aliquando valeant, & pro ducunt effectum aliquando ſine obſtaculo exceptionis, aliquan 9 do cum obſtaculo: & ad hoc tendunt omnia illa contraria. † Cir ca primum. op. de maleficijs quę ſemper fiunt contra prohibitio nem legis: & tamen non habentur pro infectis: quia ſi hoc eſſet, delinquens non puniretur. gl. dicit q̃ ille tex. loquitur de his quę ſunt de genere permiſſorum, vt ſunt contractus, & alij actus qui ſolent producere iuris effectum ſi non prohibeantur per legem. contrarium loquitur de his quæ non ſolent ſortiri iuris effe- ctum: quia ſunt de genere prohibitorum, & ſemper fiunt con- tra legem Doctores, dicunt quod quantum ad euitandum pœnam

pœnam quæ imponitur contrafacienti. etiam contractus & alij actus qui solent sortiri iuris effectum si non essent à lege prohibiti, non habentur pro infectis. vt patet in tex. cum gl. in l. nemo martyres. & l. iubemus. §. sanè. de sac. san. eccle. non debet adhiberi illa distinctio, an actus soleant sortiri iuris effectum vel nō. sed quæritur de euitatione pœnę. & non habentur pro infectis, siue non soleant sortiri iuris effectum, siue soleant: quó ad cōmodum facientis. & habentur pro infectis. vt hic. & ego addo quod enim quantū ad euitandum incommodum quod sentiret contrafaciens, si actus non esset prohibitus. vt in commodum gabellarum. vt ꝛ. dixi. Item primum dictum limitat Bar. nisi æquitas suggereret contrarium. quod etiam quantum ad euitandum pœnam habeatur pro infecto. vt cum quis deliquit iussu patris vel domini eo casu quo iussus excusat. quod quando sit. dic vt in l. liber homo. cum ibi no. ff. ad l. Aquil. nam tunc maleficium habetur pro non facto. Nunc opponitur quod actus non sit nullus: imò valeat cum effectu. vt in l. j. §. biduum. qñ appel. sit. ff. Gloss. non bene soluit. dic secundū Doc. quod l. vbi vltra procedit disponēdo, ꝙ ſnia nō sit nulla. licet lata cōtra ꝓhibitionē legis. sed si staret in finibus ꝓhibitiōis, esset nulla per hāc l. †Secundò oppo. de l. j. j. de contra. iudi. & de l. & si cōtra. de nup. & de l. j. §. fi. cū l. seq. ff. de rebus eorū. Sol. actus est nullus si factus est cōtra prohibitionem legis, sed confirmatio posteà subsecuta per principem ex certa scientia valet, & reddit ipsum validum: quia illa non est contra prohibitionem legis: sunt enim prohibita fieri, nō confirmari. Tertiò opponitur ꝙ producant effectum iuris licet inutiliter. vt patet in fideiussione mulieris, & in mutuo facto filiofa. quia licet fiant contra senatusconsultū Velleianum & Macedonianum, attamen oritur obligatio ciuilis & naturalis, & etiā actio, licet detur exceptio. glos. dicit ꝙ in effectum sunt inutilia. quæ solutio non est bona, quia ille tex. vult ꝙ nullum producāt effectum ipso iure. Dic ergo ꝙ illa l. loquitur quando l. prohibet ipsum actum fieri. dirigendo prohibitionem vel contractum. vt j. quæ res expor. non debe. l. fi. sed senatusconsulta Mace. vel Velle. non prohibent actum fieri: sed tollunt effectum, prohibendo iudicium vel actionem dari: quo casu non impeditur oriri obligatio, nec actio. vt in l. quia naturalis. ff. ad Macedo. & ita intelligit Bar. in l. cum lex. j. de fideiuss. vbi omnino vide melius quàm hic pro declaratione huius l. Sed quid si lex non prohiberet actum fieri, sed prohiberet obligationem oriri. Dic ꝙ non oriretur ciuilis vel naturalis, sicut si prohiberet ipsum actū. vt ibi no. per eū. Idem si prohiberet alienationem, quæ est effectus ipsius actus. Nam videtur prohibere contractum per quem venitur ad alienationem vt j. de præ. mi. l. si ad resoluendam. & per Bar. in l. j. de nou. sed quando denegat actionem dari, non censetur prohibere cōtractum, nec obligationem ciuilem vel naturalem, nec etiā ortum actionis. sed exercitium. Tene menti. Quartò opponitur de venditione liberi hominis. quæ prohibetur à lege: & tamē ex ea oriretur actio cum effectu ad interesse, si fiat ignoranti à sciēte. vt in l. & liberi. ff. de contrahen. emp. glo. soluit. sed nihil est dicere. Bar. dicit quod non prohibetur venditio, sed alienatio. certè etiam venditio prohibetur, si bene inspiciantur leges. Dic ergo quod ex tali venditione non oritur obligatio vel actio ad id qd' est de originali natura contractus, puta ad rem tradēdam, vel ad interesse. si non tradatur quatenus interest emptoris rē ipsam habere, imò quó ad istos effectus vēditio est ipso iure nulla. sed ꝓ
11 pter naturam contractus bonæfidei bene parit actionem exempto ad interesse deceptionis, quatenus interest emptoris nō fuisse deceptum. l. qui officij. §. j. ff. de contrahē. emp. nā etiam ex cōtractu nullo vel posteà annullato ꝓpter amplā naturā bonęfidei contractus datur actio ex illo cōtractu ad interesse deceptionis. quod dic vt no. Bar. in l. si id quod aurum. ff. dever. obli. Duas sequentes oppositiones quę restant in gl. vide per teipsum. Recolligendo igitur hanc materiā & quicquid tangit in glo. dic ꝙ aut quærimus an factum contra legem habeatur pro infecto quantum ad ipsum factum. & dic vt dixi in prima oppo. aut quęritur an sit nullum, adeo vt non producat iuris effectum, & tunc aut lex prohibens vltra procedit, statuendo quod non sit nullum: & tunc non erit nullum. vt in l. j. §. biduum. quando app. sit. & ꝛ. in ij. oppoſi. & similiter si vltra procederet dando remedium exceptionis, vel aliud ad annullandum: quia non erit nullum ipso iure, sed eo modo quo lex disponit annullabitur. si verò cōsistat in finibus prohibitiōis, nec vltra producit, & a tūc aut annullat qualitatē actus, & substātia non propterea erit nulla: sed ipsa qualitas. vt in authē. decernimus. j. de arbi. aut ꝓhibet ipsam substantiā actus, & tunc actus erit nullus ipso iure vt nullū producat effectū. vt in hac l. hoc tamē verum si est lex ciuilis: si verò prætoria, tunc actus annullat b ope exceptionis. per id quod no. gl. in l. iij. §. sed vtrū, ff. de mino. in gl. quæ incipit licet enim. in fi. & qd' no. Bar. in l. Iulianus. ff. de condi. ind. dum tractat de effectu sententiæ absolutoriæ. Item est verum qd' actus erit nullus quantū ad illū cuius fauore facta est prohibitio, non quantū ad illum cu- c ius fauore nō est facta. & iste casus est in l. & si is j. de prædi. mino. de qua opponit gl. super verbo. [ob id.] quæ incipit. [vt fideiussor.] & soluit multis modis. tene qd' dixi. & habetur in gl. in ver. [dic ergo.] licet autē ipse actus sit ipso iure nullus. traditio verò quæ fieret occasione illius actus non esset nulla. imò valet. & ex ea trāsfertur possessio. vt in l. j. §. si vir. ff. de acquir. poss. licet gl. super ver. [ex eo.] in prin. videat dicere cōtrariū, posset tñ saluari in facti traditiōe, si cōstitueret se nomine alterius possidere, quia illa cū sit mater, pōt per legē infringi. aut nō prohibeē subsātia cōtractus, sed effectus: & tunc aut prohibetur obligatio, & nulla nascitur obligatio ciuilis vel naturalis: vt in l. sed si serui. ff. de fideiu. & hoc qñ prohibitio dirigit in futurū, vt ꝙ talis mulier vel minor non possit obligari: si verò ꝓ verba de præsenti, non diceretur prohibitio: nec diceretur lex resistere. Sed nō assistere, iò oriret obligatio naturalis. vt ī l. stipulatio ista. §. alteri. cū si. ff. de verb. ob. vbi dicitur qd' alter alteri stipulari non potest. No. verbū pōt. qd' est de præsenti: & nō importat' prohibitionē. sed declarat ꝙ lex stipulationi non assistit. & illud contrariū format illa gl. super verbo. [ob id.] in fi. & bar. ita. declarat in l. cū lex. ff. de fideiuss. aut prohibet alienationē. & tunc censetur prohibere etiā ipsum cōtractum. & sic erit nullus. nec paret obligationē per. l. si ad resoluēdā. de prædiꝭ mino. aut prohibet actionē dari, & nō impeditur oriri obligatio ciuilis vel naturalis. nec etiā actio. sed solū hoc importat vt detur exceptio in Macedoniano vt Velleiano. qd' verum in ciuili: sed. in criminali ipso iure impediretur accusatio. vt no. Bar. secundū Jaco. de are. in l. j. §. j. ff. ad treb. per l. j. ff. de alle. aut prohibetur executio. & dic per Bar. in d. l. cum lex. in fi. licet autem impediatur oriri obligatio ad id quod est de natura contractus in casibus supradictis, non tamen impeditur oriri ad interesse deceptionis si erat contractus bonæfidei: posito etiam quod esset nullus. vt in venditione liberi hominis. ff. de contrahē. emptio. l. & liberi. In tex. ibi. [sed & si quid.] In ista vltima parte no. illud ad quod al-
11 legatur† quod dictio ex. denotat causam proximam. vt hic et in l. prima. §. ex incēdio. ff. de incē. rui. & nau. & l. eo tēpore. in fine. de peculio. Dictio verò ob, denotat causam remotā & mediatā, sicut dictio propter. vt d. l. eo tēpore. in fi. & no. in l. j. j. fi. ser. exte.

a Quid de dictione, de' dicit Bal. secundūm Jac. but. ꝙ denotat cām proximā, sicut dictio ex. & allegat. l. j. § nūc videamus. ff. de cōiun. cū emāci. lib. Iō si statutū dicat ꝙ cōdēnatus de vulnere vel de homicidio patiatur talē pœnā. si quis esset condēnatus ꝙ mandauerit vulnus vel homicidiū fieri, non videretur condēnatus de homicidio, vel de vulnere: et sic statutū non haberet locū in eo: quia debet intelligi immediatè, quia est cōdēnatus, quia ꝓ seipsum fecit. sed qui mandat facit per aliū, & sic mediatè. Tene
12 menti. facit ꝙ habeē in l. hæc verba. ff. de adulte.† Vltimò not. in fi. quod lex ciuilis pōt annullare iuramētū. & eodē modo statutū poterit secūdū Bal. ꝙ non placet hodie. cū non sit de foro laicorū. b vt dixi in authē. sacramēta puberū. j. si adue. vēdi. licet ēn c lex ciuilis vel statutū possit auferre iuramēto' vires quas ipa lex

¶ De dictione de. ad de Bar. ī l. ꝓtor. ff. de bo. autho. iud. poss. Bar. ī l. serui. ff. dele. j. gl. i c. j. xxxv. dist. Arch. in c. ecclesias. xiij. q. j. Rap. eu. cōsi. liij. incī. leonardus. marzarius.

¶ De foro laicorū. Adde Ale. de Imo. in cōsi. xxxix. co. ij. ver. restat ꝛndere. in quarto vo. Et vide eūdē in cōsi. liij. col. v. ver. Itē statutū. in tertio vol. vbi ꝙ est de iure diuino. Fran. Cur.

¶ Auferre iuramēto. Adde Bal. ī rub. ff. d iureiur. in l. pactū. in v. q. C. de col. & ī l. nec patron⁹. C. de ope. libe. Io. de imo. ī c. quāuis. de pact. li. vj. et ibi Pet. de anc. ī repe. regulæ ea quę de reg. iur. li. vj. Pet. de anch. consi. ccxv. incī. legii in canone. & per Ale. de imo. ī cō. cxxv. col. iij. ī primo vol. ī cōsi. xxxviij. col. pen. & consil. lvij. in. ij. & iij. col. in iij. vo. & ī cōs. cij. col. j. ver. x. probat. in iiij. volu. & ꝓ Frā. de are. ī cōs. viij. & ī cō. xxij. in ij. col. & in ꝓposito vide etiā ꝙ ponit Car. in suo cō. xcij. in vj. co. & repetēres in d. authē. sēra puberū. Frā cis. Cur.

vel ſtatutum tribuiſſet,vt in auth.decernimus.j.de ar. non tamen poteſt auferre vires quas habet de iure diuino & canonico:cū inferior legē ſuperioris tollere nō poſsit directò,vel per indirectū. has autē vires non poſuerunt nec cōſiderarunt iura ciuilia.ideo iuramēta annullabāt.Super illa particula ſunt duæ glo.quę ſunt expeditæ per diſtin.ſupradictam, ſi bene inſpiciant.ſed vnū eſt dubiū cum ex inutili cōtractu ſecuta traditione transferat domi niū interdū.vt habet hic cum glo.ſuper verbo.[ex eo.] qūo procedit quod hic dicitur nō valere quod ſequitur ab eo, vel ob id. ſed dic quod dominiū non transfert ex ipſo cōtractu.ſed ex traditione immediatè,& ex cauſa putatiua. vt patet in toto titu.de condi.inde.vbi cauſa putatur ſubeſſe,& nō ſubeſt.& tamē tranſfertur dominiū:ideo cōdicitur,vnde nō ob.ei quod hic dicit ex eo.& ſi dicat,certè obſtat ei id quod dicit:ob id,quia non pōt negari quin transferat ob id,id eſt ,ppter ipſum contractū, licet nō ex eo.reſpōdet Bar.q; inquantū hic dicit ob id, debet reſtrīgi ad caſus qui hic ponunt in tex.quādo illud eſſet acceſſoriū ad prohibitū:vt ſtipulatio,vel iuramentum,vel datio pignoris,vel fide iuſſoris.ſed trāslatio dñij non eſt quid acceſſoriū,ſed ęquè principalis:cum poſsit transferri etiam nulla ſubſiſtente cauſa iuſta: ſi tamen putabatur ſubſiſtere,ſufficit.

2 ☞ *Quod modis intelligatur regula quod fauore alicuius introductum eſt, non debet in eius odium retorqueri?*

LEX VI.

1 **Vod fauore.** Sic eonuerſo † qđ in odiū alterius eſt introductū,nō debet operari fauorem eius.ff.de lega.j.l.ſi ſeruus pluriū.§.ſi quis ante. & ibi no. & de inter.& rele.l.relegatorū.§.fi.glo.hic multa cōtraria ſignat.

2 & dicit Bar.†quod iſta lex poteſt intelligi tribus modis.ſcilicet de lege facta in fauorē alicuius,à qua ſeu cuius diſpoſitione pōt recedi in caſu quo redūdaret in eius odium ſi ſeruaretur. vt in l. non eo minus.j.de procur.Et ad iſtum intellectum veniunt tria contraria.glo.ſupple.de §.nęq;.inſti.de autho.tuto.& de l.pridē. j.de quæſtio.& de l.die ſabbato.ſ.de iudęis.quæ ſolue vt in glo. & hic per Cy. Secundò pōt intelligi de reſcripto ſeu priuilegio conceſſo in fauorem alicuius.& ad iſtum intellectum venit cōtrarium primum glo.de l.j.ff.quod quiſq; iuris. Item de l.ij.ff.de iure annulo.aure.Item de l.cum ex oratione.de excuſ.tuto.ff.& ſolue eodem modo.Tertiò poteſt intelligi in verbis contractus: ſi aliqua clauſula ſit appoſita in fauorem vnius ex contrahentibus.vt in l.ea lege.in prin.ff.loca.& ad illud venit contrariū vltimum formatum in glo.de l.ſi vina.ff.de peri.& commo.rei ven. Et ſolue eodē modo.nam ſi quis vellet proſequi per ſingula, nō ſufficerent duæ lectiones.& adde quæ habentur in l.nulla.ff.eo.

3 ☞ *Licitum eſt allegare leges ueteres & correctas ad deciſionem præteritorum negotiorum,ad quæ lex noua & corrigens non trahitur.*

LEX VII.

1 **Eges & conſti.** †Lex iſta debet intelligi.in l.no uiter facta ad aliquid de nouo inducendum.non autem ad declarandum.ll.præteritas.quia tūc traheretur ad præterita facta.vt in l.nō dubium.ver. quod ad omnes.ſ.eo.& ibi dixi ſecundùm Bal.& perIoan.An.in nouella. in c.ſi.de ver.ſigni.Iſtud tamen ſingulariter limitatur per glo.in c.j.de poſtu.præla.lib.vj.quod incipit licet videlicet.quod ſitverum niſi per tēpora pręterita lex fuerit intellecta alio modo quā declaretur per legem nouam:vt injiciatur laqueus præteritis negotijs.quod perpetuò tene menti.Iaco.autem de belui. diſputauit iſtam quæſtionem. an ſemper ſit verum quod lex noua non trahatur ad pręterita.& multa iura adducit pro & cōtra.ſed examina pleniſsimè per Bar. in l. oēs populi.ff. de iuſti. & iure. vbi ſubtiliter loquitur, & multas decidit quæſtiones diuerſimodè. Scias etiam quod ſi noua lex introduceret modum & formam in litigijs,haberet locum in litigijs poſteà inchoandis non ſolùm ſuper futuris negotijs,ſed etiam ſuper præteritis.vt in l.ij.§. pen.

2 ſeu ſi.j.de iura.calu.† No.ergo ex tex.cum gloſ.quod licitum eſt allegare leges veteres & correctas ad decilionem præteritorum negotiorum,ad quæ lex noua & corrigens non trahitur: ſed debet decidi ſecundùm legem veterem.vide Bar.in l.ſi.ff.de falſis. & glo.in c.nouit.de iudi.ſuper verbo quicunq;.& ſuprà in ſecūda conſtitutione.§.hunc igitur.

3 ☞ *Eá quæ fiunt cum conſilio prudentum,firmiora & ualidiora ſunt. Papa poteſt tollere conſtitutiones factas in conſilio:dummodo hoc dicat expreſsè.*

5 *Licet populi ſubditi poſsint condere ſtatuta, ſi tamen ſuperior eſt præſens requiritur eius confirmatio.*

4 *Si in lege uel ſtatuto apponatur clauſula derogatoria poteſtatis,ut ſi dicat quod nō uult poſſe aliter legem facere uel teſtamentum,tunc illa clauſula nihil operatur.*
Quid ſi apponatur clauſula derogatoria formæ?
Quid in clauſula derogatoria uoluntatis?

5 *Si facta eſt una reformatio uel ſtatutum cum clauſula quòd ab eo uel ab ea non poſsit recedi per aliam reformationem:niſi ſeruata certa forma, & poſtea fiat alia reformatio contraria non ſeruata illa,an ualebit?*

6 *Papa an debeat omnia facere cum conſilio Cardinalium?*

LEX VIII.

1 **Vmanum.** †Lex noua hoc ordine debet fieri quòd primò proponatur negotiū & examinetur: & ſi obtineatur quod fiat: committatur alicui quod ſcribat & dictetur & poſteà recitetur & approbetur.hoc dicit.& iſto modo dicuntur fieri ſtatuta & reformationes.vt patet in l. Item veniunt.§.pridie.ff.de peti.hære.

2 No.in fi.†quod ea quæ fiunt cum cōſilio prudentum, firmiora & validiora ſunt.facit j.de rep.l.non dubium.& in authē.de appel.& intra quæ temp.in prin.colum.iij.& j.de proxi.ſacrorum ſcriniorum.l. in ſacris. & j. de ingenuis manumiſsis. l. ſi auiam. ideo dicit Bal.hic & allegat Archi.in c.j.de conſtitu.lib.vj. licet non reperiam quòd hæc dicat, videlicet quòd ſi Papa facit aliquam conſti.nouam,quę contrarietur alicui conſtitutioni factę in cōſilio generali:oportet quòd expreſſam & ſingularem faciat mentionem de illo concilio.Sed ſi contrariaretur alteri decretali factæ à Papa etiam habenti clauſulam derogatoriam, ſufficeret facere mentionem generalem: non obſtante quacunq; alia conſtitutione contrarium diſponente.vt in cle.eos.in fin.de ſep. & ſi non haberet clauſulam derogatoriam, etiam ſi nullam faceret mentionem,tolleretur per vltimam.vt in d.c.j.de conſtit.lib. vj.poteſt ergo Papa tollere conſtitutiones factas in concilio,dū modo hoc dicat expreſsè:quia maior eſt eius authoritas.vt nota in c.ſignificauit.de electio.Nota etiam ſecundùm eundem Bal. ibi. dum dicit. [conſenſus noſtræ ſerenitatis authoritate firmetur.]quòd licet ſenatores poſſent facere legem tempore iſtius legis:vt in l.non ambigitur.ff.eo.titu. ſi tamen Imperator erat præſens requirebatur confirmatio imperatoris. vt hic patet. & ideo

3 †licet populi ſubditi poſsint condere ſtatuta, vt in l.omnes populi.de iuſti.& iure.ſi tamen ſuperior eſt præſens,requiritur cōfirmatio eius. Vltimò opponitur contra hanc legem,de toto volumine authenti.nam illæ fuerunt factæ poſt hanc legem: & tamen in eis non fuit hic forma ſeruata. Solutio illa forma traditur hic de humanitate & benignitate,non de neceſsitate. potuit enim Imperator ab illa forma recedere. & videtur receſsiſſe ex certa ſcientia.ſed contrà, quia iſta lex habet clauſulam derogatoriam.vt patet in ver.[ſcitote.] dum dicit. [non aliter in poſterum legem à noſtra clementina promulganda, niſi ſupradicta forma fuerit obſeruata.]ergo illæ conſtitutiones non valent.tāquàm non habentes voluntatem imperatoris, ex quo in eis non fuit appoſita clauſula non obſtante hac lege,per l.ſi quis in prin

4 cip.teſtamenti.ff.de lega.iij.†Solu.& tene menti ſecundùm Iac. de Are.Tres ſunt caſus.nam interdum apponitur in lege, vel teſtamento clauſula derogatoria poteſtatis,vt ſi dicatur quòd nō vult poſſe aliter legem facere vel teſtamentum. & tunc illa clauſula nihil operatur. quia non poteſt ſibi tollere poteſtatem quā habet à iure publico. Interdū ponitur clauſula derogatoria formæ: vt ſi dicatur quòd ſi contingat aliam legem vel teſtamentum fieri,vult in eis ſeruari talem formam,& aliter ea vel ipſum non fieri:& tunc faciendo non ſeruata forma cenſetur ab illa lege,receſsiſſe,& à dicta clauſula.vt hic.iunctis dictis conſtitutionibus. Aut interdum ponitur clauſula derogatoria voluntatis, vt ſi dicatur vltra prædicta quòd ſi contingat aliter fieri, non vult valere. & tunc ſi aliter facit non apponendo clauſulam derogatoriam non obſtante alia lege, vel teſtamento, non valeret ipſa lex vel teſtamentū: tanquam carens volūtate condentis. quæ non præſumitur ſubeſſe propter primam clauſulam. & iſte eſt caſus.in dicta l.ſi quis.in princip.teſtamenti. & ſi dicatur quòd etiam in caſu præcedenti videtur idem. quia ſi dicat quòd vult ſeruari talem formam, & aliter non fieri, tacitè videtur dicere quòd ſi fiat contrarium, non valeat. vt in l. non dubium.ſ.eodē.Solu.& tene menti.verum eſt quòd tacitè videtur hoc vo-

hoc voluisse:tamen ad tollendum hanc tacitam derogatoriam non requiritur clausula non obstante imò, eoipso quod facit contrarium ex certa scientia,sensetur eam tollere per.l. fi.in prin cip.ff.de leg.ij.secundùm Bal.quod tene menti.Sed quando dixit expresse q nolebat valere:tũc requirit expressa clausula non obstante.q etiam not.in d.l.si quis in prin.†Et per prædicta determinat quæstio quam Cy.disputauit.si facta est vna reformatio vel statutũ cum clausula quod ab eo vel ab ea possit recedi p alia reformationẽ,nisi seruata certa forma,vt quotidie fit Florentię:puta q requirant omnes pallotæ discrepantes:cùm aliàs sufficiãt duę partes,& posteà fiat alia reformatio cõtraria nõ seruata illa forma,an valebit,& breuiter si in prima sit dictũ & alitermõ valeat:nõ valebit.sed si nõ sit hoc expresse dictũ, sed solũ q debeat seruari talis forma,& aliter nõ fiat,& tunc valebit per hanc legem:iũctis dictis constitutionibus authenticarum.an autem eo casu quo requiritur clausula non obstante sufficiat clausula generalis nõ obstante quacunq; lege,vel statuto contrariũ disponẽte vel testamẽto.an requirat clausula specialis? breuiter in testamẽto qñ præcedit aliquod testamentũ habens clausulam derogatoriã,non sufficit in secundo ponere clausulam generalẽ non obstante quocunq; alio testamento.nec etiã requirit singularis vt dicta nõ obstãte alio testamẽto facto manu.talis quo cõtinentur talia verba,sed requiritur quòd fiat mẽtio specialis nõ obstante quocunq; alio testamento,etiam si contineat clausulã derogatoriam.vt d.l.si quis in prin.& in.l.si mihi & tibi.§. in legatis.& ibi nota.de leg.j.in legibus verò condendis sufficit clausula generalis.vt in cle.eos in fin.de sepul.& de sen.exc.c. fi. lib. vj.in fin.In rescriptis verò dic vt plenè per Io.an.qui recitat plures opo.in c.j.de excess.præla.lib.vj.in nouella.& tangam in l. fi. infra si contra ius vel vtili.publi.†Facit etiam iste text.cum his quæ suprà dixi,quòd licet Papa debeat omnia,facere cum cõsilio Cardinalium,si tamen aliquando facit sine eis,valet vt hic iunctis dictis authen.

2 ☞ Vter ignorare quod non liceat,quando non habeat locum,& sic quando iuris ignorã tia excusat?

3 Quid in statutis?

4 Si aliquis faciat contra legem,an uideatur in dubio scienter fecisse, & sic præsumatur in dolo,an autem ignoranter,& sic præsumatur esse in lata culpa?

LEX. IX.

1 LEges sacratissimæ.† Non est licitum ignorare leges: & si de ipsarũ intellectu dubitatur.recurrendũ est ad principẽ,si nõ fuerint per cõsuetudinẽ certo modo interpretate.h.d.cũ.l.se.Et primò ponit vnũ dictum,quod habet locũ quando lex est clara,& de ipsius intellectu non dubitat. vsq; ibi.[Si quid.]Secũdò ponit aliud dictũ.qñ est dubia, vt recurrat ad principẽ p interpretatione.vsq; ad l.cũ de nouo.Tertiò declaratur & limitat hoc dictũ secundũ,vt procedat qñ nõ fuit certo mõ intellecta p cõsuetudinẽ:qa tũc ille intellectus seruat vt ff. e.
2 l.si de interpretatiõe.†Primũ dictũ q nõ sit licitũ ignorare iura, fallit in quibusdã personis quas excusat iuris ignorantia.vt sunt minores.xxv. milites armatæ militiæ,mulieres, & rustici.vt ff. de proba.l.cũ de indebito.circa medium.& in l.si adulterium cũ incestu.§.Idẽ Pollioni.de adul.& j.de iuris & fac.igno.l.j.& l.fi. Iõ limita primum dictum vt habeat locum in legibus redactis in corpore iuris:quas omnes tenentẽ scire:qa possunt informari vel per se,vel querẽdo à peritioribus:sed si aliqua lex nõ sit redacta adhuc in corpore iuris,tũc post publicationẽ eius & post lapsum duorũ mensium à publicatione.idem in auth.vt factę nouæ cõstitutiões.Si tamẽ quis primò scribat qd' lapsi essent duo menses,tenetur facièdo cõtra ipsam per.l.si à contrario sensu.ff. de decre.ab or.fa.& est casus in c.j.de postu.præla.vbi etiã p batur q satis diceretur publica si in præsentia multorum condita fuisset.ita q communiter sciebatur,& per quosdam & per multos obseruabatur.notandum tamen q iuris & facti ignorantia non nocet in dãnis vitandis.vt in l.iuris ignorantia.ff.de reg.iu.
3 In statutis†verò si quidẽ sunt redacta in volumine statutorum, idem quantũ ad ciues & inhabitantes per omnia.vt §.dictũ est. sed si non sit redacta in volumine:sed sit quædam noua reformatio,non requiritur lapsus duorum mensium: sed requiritur arbitrium iudicis secundùm Doc.& vide not.per glo.super dicta.vj. li. & per Bar.in l.omnes populi.in iiij.q.principali.vbi tra-

crat à quo tẽpore ligẽt statuta. Circa secũdum & tertium dictũ glo.in l.seq.distinguitur.sed Doc. dicunt quod non procedit ordinatè: quia vult q ad principem recurrat antequã fiat interpretatio de similibus ad similia. quia dicunt quod vltimo loco princeps est adeundus qñ non reperitur simile: nec curãt an de facili possit adiri vel nõ.mihi videt quod glos.melius dicat.& quod si fuit certo mõ per cõsuetudinem intellecta, tunc non sit necesse ad principem recurrere.etiam si de facili possit recurri.qñ autem nõ fuit sic intellecta, tunc si de facili possit ad principem recurri, quia sit præsens, vel in loco propinquo,post positis omnibus sit ad ipsum recurrendum.ar.de his qui ad eccle.cõfu.l.præsenti.in prin.aliàs sit p̃cedendũ de similibus ad similia, si põt: sed si non põt,nec apparet certa p̃prietas verborũ, tunc sit recurrendũ ad principem:etiã si de facili nõ posset haberi.qñq; tñ cõcurrit cõis opi.Doc.in vnã sniam.vt in pluribus dubijs quæ mouent in aut thẽ.ex cã.quæ scd'm Doc.requirerẽt decisionẽ imperialẽ:sed qa hodie rarò vel nunquã fiunt,recurrit ad interpretationem magi
4 stralẽ.vt ibi no.sufficit.† Vltimò quæritur si aliquis faciat cõtra legẽ,an videatur in dubio scienter fecisse:& sic præsumatur esse in dolo,an autẽ ignoranter,& sic præsumatur esse in lata culpa. Iac.But.& Bal.hic post eum tenent hanc secundã partem, tanquã benigniorẽ.arg.in l.si præses.ff.de pœ.& q ignorare iura sit lata culpa,habetur in l.liberorũ.§.notanter.ff. de insa. & facit p ipsorũ dicto j.de his qui sibi ascribunt in testa.l.pe.in fi.& l. sena tusconsulto.& ff.de adulte.l.si adulterium cũ incestu.§.Idẽ pollioni.& quod no.Bal.in l.ij.j.de erro.aduo.istud tamen est verũ, nisi.l.sit fundata in iure naturali:vt si imponeret certam pœnam pro maleficijs.quia iure naturali maleficia sunt mitius punita. licet enim quis ignoret statutum quod imponat certam pœnam maiorem quam imponat ius commune: quia tamen sciebat vel scire debebat se facere rem illicitam de iure naturali,q ignorare non potest præsumeretur potius in dolo quàm in culpa secundùm Bal.facit l.dolus.ff.mand.& l.si procuratorem.§.dolus.sed quando actus nõ est de iure naturali illicitus, licet per statutum sit illicitus ex aliqua causa.puta quòd non portetur frumentum extra territorium,tunc haberet locum dictum primum, vt præsumatur lata culpa & non dolus.Non sunt alia.

2 ☞ Imperator solus etiam sine consilio procerum potest legem condere.
Senatus populi Romani,an hodie possit condere legem.

3 Sententia principis,uel Imperatoris,uel Papæ lata parte non citata non ualet, sicut sententia alterius iudicis.

4 Quod om.sio alterius ordinis iudiciarij qui non esset de iure naturali,nõ nitiet processum uel sententiam principis.

LEX XI.

1 SI imperialis.†Sententia diffinitiua principis lata causa cognita & partibus præsentibus in aliqua causa vim legis generalis habet in causis similibus etiam aliarum personarum:licet non sit redacta adhuc in corpore iuris:& similiter interpretatio declaratio quã faceret princeps de aliqua.l.dubia in aliqua speciali causa cõsultus.hoc dicit vsq; in finem.secus in interlocutoria.vt ŝ.eo.l.iij.§. fi. & etiam in specialibus concessionibus quę non fierent per modum declaratio nis,vt ŝ.eo.l.ij.quę videtur huic contraria.Et primò loquitur de sententia diffinitiua vsq; ibi. [eum igitur.] postea de interpretatione quam imperator faceret ad aliquam.l. dubiam vel obscuram. secundum ea quæ habentur in legibus præcedentibus. in quadam tamen speciali ad relationem vel suggestionem iudica
2 re debemus. † & no. quod Imperator solus etiam sine consilio procerum potest legem cõdere.& sic illud quod dicitur in l.humanum.ŝ.eo.non est necessitatis sed humanitatis, vt debeat adhibere consilium procerum. Quærit autem glos.vtrum senatus populi Roma.hodie possit condere legem.quæ quęstio satis est bona:cum hodie non sit penes populum Romanũ imperiũ, sed penes imperatorẽ:qa recognoscit ab ecclesia:vnde priuat & cõ
3 firmatur à summo pontifice.vt in cle.Romani.de iureiur.† Vltimò no.hic vnã glo.quæ est sup̃ j.parte.& incipit,i.[præsentialiter.]quod sententia principis, imperatoris, vel papæ * lata parte

a

¶ Vel Papæ. Adde Bal.in pœ. feudorũ, in ix.col. Abb.in c.j. in ij.col.de cã pos. & proprie. Frã.de Are. consil.clxv. Adde tu & vide plenissimè p Barb. in c.j.de cã pos. & pprie.per do.Ma. Soci.in suo cõsil.xij. & per do.Bar.eius filiũ in suo cõs. cxliij. colũ.vij. & ibi q est de iure diuino. & de materia vide etiã per Fel.late.in c.olim.de re; iudi.colũn.ix. & seq.Cur.

a ¶ Citatio est de iure naturali. Adde Ioan. Mo. in extrauaganti Bonifacij octaui. inci. rē nō nouā I gl. fi.

b ¶ In cardinali legato de Bar. in l. vnica. C. de supindi. li. x. Bal. in l. exēplo. C. de proba. gl. i c. sicut. de sentē. excō. Pe. de An. c. in clemē. j. de proba. Angel. consil. xxix.

c ¶ Notarij dicunt hīe dignitatē. Adde gl. et Bal. I l. gñali. C. de tabula. li. x. & Bar. in l. fi. C. de primi. li. xij. etvidē tex. et ibi Bar. in l. fi. in prin. C. qui mi. nō pos. li. xij. vbi q dicit quoddā munus & vide eundem Bar. & ibi Alexā. in apostil. I l. eadē. ff. ad l. Iul. repe. & Abb. in c. fraternitatis. co. iij. extra de hę. Frā. cur.

d ¶ Incipit à citatione. Adde Pau. de Ca. in l. libert⁹. de in ius vo.

e ¶ Sniæ. Vide Alexā. de Imo. in d. §. I vēditione. col. ix. ver. extra gl. & Feli. in c. ex ratione. colum. fi. de appella. Franci. Cur.

nō citata, nō valeret sicut nec snīa alterius iudicis. quia citatio est de iure naturali⁹ qd' princeps auferre non potest. † sed obmissio alterius ordinis iudiciarij qui nō esset de iure naturali non vitiaret processum vel sententiam principis. vt sentit Inno. in c. in causis. de re iudi. secundùm Bal. sufficit.

De mandatis principum. Rubrica.

☞ *Iudex delegatus debet bene custodire rescriptum: nec de ipso crederetur sibi si non ostenderet.*

Cardinali legato creditur de sua legatione, etiam si nō ostēderet literas papales. & quando?

Notarij an dicantur habere dignitatem.

LEX vnica.

SIquis. †No. hic q̄ commissio vel māda datū alicui factū à principe debet ꝓbari per scripturā: aliās nec creditur asserēti se habere: nisi doceat, & literas ostēdat. facit l. ꝓhibitū. j. de iure fis. & qd' ibi per Bar. li. x. de super. in d. l. per eundem. & qd' no. glo. in c. cū in iure. de offi. dele. † quę dicit qd' iudex delegatus, debet bene custodire rescriptū. quia de ipso nō credereť sibi si nō ostenderet: fallit hoc, in cardinali legato, ᵇ cui creditť de sua legatiōe: ꝓpter magnā dignitatē eius. etiā si nō ostēderet literas papales xcvij. di. c. nobilissimus. nisi super his quæ essent reseruata papæ. vt no. Io. An. in nouel. in c. j. de offic. leg. lib. vj. & in c. eos. de sen. excō. eo. lib. † Vltimò no. hic in verbo. [notarij.] q̄ notarij. dicuntur habere dignitatem' doc. dicunt hoc non esse verum nisi in prothonotarijs principis. & de illis loquitť ille tex. & adde quod no. Bar. in l. eadē lege. ff. ad le. Iul. rep.

De iuris & facti ignorantia. Rubrica.

2 ☞ *Quædam permittuntur ante factam executionem ad eam impediendam: quæ nō permittuntur post ad eam retractandam.*

Mora quòd possit purgari ante executionem factam à lege, uel ab homine.

3 *Miles si omittit peremptoriam scienter, ei non subuenitur.*

Militibus licitum est ignorare iura.

Quod ista l. non habeat locum in militibus nostri temporis.

Permissio facta in speciali causa certæ personæ habet uim legis generalis si clausa est in corpore iuris.

4 *Conuenire dicitur ille qui citatur.*

Quando in executione sententiæ sit pars citanda?

5 *Quæ exceptiones possint opponi post sententiam?*

6 *Sententia lata à iudice excommunicato publicè non valet: & idem in alijs actibus.*

7 *Exceptio excommunicationis potest opponi in curia seculari.*

LEX I.

1 OVanuis. † Miles potest exceptionem peremptoriam quam per errorē iuris omisit, opponere ante sententiā: opponere etiam post sententiā, quę transiuit in rem iudicatam, & impedire executionem eius si facta non est. sed postquam esset facta, non posset virtute priuilegij militaris propter hoc retractari. hoc dicit ista l. singularis. † sic no. quod quædam permittūtur ante factam executionē ad eam impediendam, quæ non permittuntur post ad eam retractandā. sic & mora potest purgari ante executionem factam à lege, vel ab homine. sed posteà non ad eam retractandam. vt in l. qui ob rem non defensam. ff. de condi. inde. & l. si is qui. ff. de leg. ij. quę loquitur de executione facta à lege. & intellige hanc legem, qd' etiā sine aliqua restitutione obtinēda à iudice posset miles ipso iure talem exceptionem omissam opponere: siue agatur ordinaria actione in factū oriente ex sentētia, siue petatur executio officio iudicis: cum loquatur generaliter. & sic non excluditur miles per lapsum quadriennij. non sic esset in minore, vel absente causa reipu. non opponentibus exceptionem peremptoriam ante sententiam, quia non possent posteà opponere nisi impetrata & obtenta restitutione in integrum. j. tempora debita. vt in l. minor. xxv. annis. omissam. ff. de mino. miles ergo melioris conditionis est in hoc quàm alij absentes causa reipu. nec mirum. Nā ad hoc ostendendū ponitur titu. specialis de restitutione militū. diuersus à generali titu. quibus ex cau. ma. vt patet. j. de testa. mi. & quibus ex causis ma. ad denotandum maiorem prærogatiuā in militibus. venio ad casum. † In tex. ibi. [ignorantia iuris.] dicit Bal. quod si apparet ipsum ex certa scientia iuris & facti omisisse talem exceptionē ꝓponere, non subueniretur sibi. ar. à cōtrario sensu. quia nō sufficit priuilegium militare nisi cū eo concurrat iuris ignorātia. & multòmagis ignorantia facti. No. ergo hic q̄ militibus licitum est ignorare iura. In tex. ibi. [allegationes.] exceptiones peremptorias secundū Doct. si ibi miles erat reus. vel replicatione, scilicet si erat actor. & sic potest habere locum vtroq; casu secundū eos. licet glo. videatur hic sentire quod habeat locum solū eo casu quo erat reus: dum dicit quod illud erat vnum de his quæ faciebāt pro reo. sed Doc. dicūt eandem ratio nē esse in actore: quia primò ad replicandū actor videtur reus. In tex. ibi. [armatæ militiæ.] non ergo haberet locū in militibus nostri temporis, qui non exercent militiam armatam. sed solūvadunt per plateas, & sedent in primis sedibus secundū Doc. quia cessat rō fauoris in eis. In tex. ibi. [permitto tibi.] No. quod illa permissio facta in certa & speciali causa. certæ personæ habet vim l. generalis, vt debeat obseruari quò ad alias personas & similes causas. quia ista lex fuit clausa in corpore iuris. aliās nō extēderetur ad alias personas, vel causas: quia nō pertinet ista permissio ad declarationem legis dubiæ: quo casu extenderetur ad alias: etiam si non esset clausa in corpore iuris. vt in l. fi. §. de legi. sed pertinet ad nouam cōcessionem factā fauore personæ. ergo
4 &c. in l. ij. eo. titu. & l. iij. circa fi. ff. de cōsti. prin. l. j. in fi. † In tex. ibi. [conueniri.] dicit Bal. per istum tex. quod cū ille dicať cōueniri qui citatur, quia omne iudicium incipit à citatione. ᵈ vt no. j. de in ius voc. super rubrica: quod hic videtur casus quod in exe
e cutione sententiæ' sit pars citanda. sed certè hoc non est semper verum. sed dic vt no. in c. de cætero. de re iudi. per Innoc. & per Bar. in l. à diuo pio. §. in venditione. ff. eo. titu. de re iudic. potest autem iste tex. intelligi quādo cōueniebatur actione in factum, in qua proceditur ordinariè. & tunc nō esset dubiū q̄ pars esset citanda, potest etiā intelligi quādo petitur executio officio iudicis. & tunc verbum conueniri exponeretur, id est molestari. sufficit. venio ad glo. magnam. † Vltima glo. enumerat aliquos casus, in quibus potest opponi exceptio peremptoria post sententiam. Præmitte ad euidentiam glo. mag. duas regulas. vnam qd' 1 2 3 4
exceptiones quæ oriuntur post sentētiam possunt similiter post sententiam opponi. quia per eam non est præclusa via his quæ oriuntur post eam. sed his quæ prius erant orta: sicut videmus in litis contesta. vt patet in l. ij. j. de cōfortibus eiusdem litis. iuncta. l. Pomponius. §. ratihabitionis. ff. de procura. facit quod no. in l. si maior. j. de transac. in purgatione moræ contractæ post litem conte. quia potest purgari vsq; ad sententiam: & tamē si esset cō missa prius, nō posset purgari nisi vsq; ad contestationē. vt in l. si insulā. ff. de ver. obli. Secunda regula est quod exceptiones quę 2 3
nō impugnant sententiā de iniquitate, imò præsupponunt eam bene & iustè latam, similiter possunt opponi post sententiā: quia se cōpatiuntur cum ea: tunc verò post sententiā non possint opponi regulariter, qñ erant ortæ ante & si opponerent' post, impugnarēt sniam de iniquitate: tanquā latam malè. & ita loquitur. l. peremptorias. C. sen. rescin. non pos. Fallit in casu huius legis fauore militis. Itē fallit vbicūq; vel ratione ætatis, vel absentię ratione causæ reipu. daret' restitutio aduersus sententiā. ex his possunt decidi oēs casus facti in gl. nā quædā sunt exceptiones quæ opponunt' cōtra validitatē sentētiæ, vel processus: quia dicitur q̄ 1
sentētia sit nulla. & ista pōt opponi post snīam. tū quia nō videť opponi post sententiā, ex quo est nulla. j. de procu. l. licet. iuncta l. iij. §. condemnatum. ff. de re iudic. tum quia incipit competere post latā sententiā de facto. nā antequā esset lata non posset dici quod competeret: nec etiā ista impugnat sententiam de iniquitate. quia ista possunt simul stare q̄ sententia in se sit iusta quò ad negotium principale, & tamen sit nulla, quia lata nō seruata forma: puta parte non citata. Item sequitur ex prædictis quod exceptiones quæ opponuntur ad moderandum executionem similiter possunt opponi post sententiam: eisdem rationibus. Pone exemplum in exceptione, ne quis exigat vltra quàm facere possit in casibus in quibus competit. vt in l. Neiennius. in fi. ff. de 2

ff. de re iudi. & l. ex diuerso. §. fi. so. ma. nam præsupponit condemnationē bene factā in tota quātitate, quia erat debita, sed gauisus facere pōt. & ex his dicunt Doc. qd' exceptio inuentarij cōfecti pōt opponi post sententiā si hæres esset cōdemnatus ad solvendum solida legata, & opponeretur qd' bona hæreditaria nō sufficiant, & qd' inuentariū fuit confectū: tamē in hoc ego semp dubitaui: quia ista exceptio videt impugnare sententiā de iniquitate si ēa bona nō sufficiūt ad soluendū integra legata, & inuēta sunt cōfecta, legata ipso iure nō debentur vltra vires hereditarias. si ergo hæres est cōdēnatus ad solida legata tanquā debita, malè condēnatus est. non sic in præcedēti exceptione. quia ibi bō condēnatus est. qd' patet. quia si posteà peruenīret ad pinguiorē fortunā, illa exceptio sibi nō prodesset: nō sic in ista, quia licet bona hæreditaria augerentur, nō propterea augerentur legata. vt in l. in quantitate. ff. ad leg. fal. breuiter pōt dici sustinendo dictū Doc. verū esse, quia illa exceptio impugnat sentētiā de iniquitate inspecta iuris dispositione, quæ resecat legata quatenus vltra vires hæreditarias cōfecto inuētario, nō autē inspecta voluntate defuncti, qui voluit ea solida præstari. vt in l. cū fidei. ff. de cōfes. Pone etiā exemplū in exceptione cedendarum. ff. de fideius. l. si fideius. in d. §. fi. alle. hic in glo. pro tertio casu. sed tendit ad idē cū præcedēti. nā illa nō impugnat sententiā de iniquitate, sed moderat executionē: ne fiat antequā actio cedatur vbi erat cedēda. Pone etiā exemplū in exceptione legitimarū impēsarum restituendarū, si egi contra te rei vēdicatione ad fundum meum, in quo fecisti expensas necessarias bona fide; & obtinui, nec opposuisti exceptionē impensarū, poteris opponere in executione sententiæ. l. planè. ff. de peti. hære. in Specu. de excepti. §. dicto. ver. sed pone ædificaui. Sed in exceptione pretij non soluti, vel rei non traditæ si emptor agat contra venditorem ad rem tradendam, & sit condemnatus non opposita exceptione pretij non soluti, an in executione poterit eam opponere. Spec. idē in seq. §. videt tenere qd' sic. sed in §. fi. de execu. sen. ver. Item pone exemptor. videt tenere contrariū. & etiam Bar. qui ipsum refert in l. si duo patroni. §. si quis iurauerit. ff. de iureiu. quia ista exceptio peremptoria impugnat sententiam de iniquitate, quia si pretium non erat solutum, non poterat in effectu agere ad rem: nec debebat ad eam condemnari. l. Iulianus. §. offerri. ff. de actio. empti. ergo fuit iniustè condemnatus. tradat ergo rem, ne sententiā impugnet ex iniquitate, & posteà petat pretium actione ex vendito. & ista est verior. & ita videtur dicendum vbicunq; illud q̄ poterat obiici per viam exceptionis, potest etiam peti per modū actionis: vt in exceptione compensationis: quia si non est opposita ante sententiam, non opponeretur post: sed soluat & agat actione quæ sibi competit. vt in l. si cum dos. ff. rerum amo. & qd' ibi no. Bar. Idem videtur in executione non numerate pecunię: nam potest opponi per modum excipiendi, & etiam per modū agendi. vt j. de non nu. pec. authen. hęc autem querela. tamen in hoc cogitādum est. quia fortè non est verū, cū etiam si opponat per modū agēdi impugnet sniam de iniqtate, qa faceret retractari executionem. sed in prędictis tibus nō retractaret executio: sed peteret alia res quā illa sup qua facta est executio. Ex prædictis etiā patet qd' exceptio trāiactiōis vel solutiōis factæ post sniam posset opponi cōtra executionē sniæ: qa nec eam impugnant de iniquitate, nec erāt ortæ añ sniam. vt in l. post rē. ff. de trās. qd' aut dici realiter nō posse opponi exceptionē perēptoriā post sententiā quæ habuisset originē añ, & eam impugnaret de iniqtate, ꝓcedit si agat ex ipsa snia actione in factū: vel si petat eius executio officio iudicis: sed si ageret actiōe prima, qd' facere pōt actor, licet fatuè faciat. vt no. in l. duobus. ff. de exe. rei iu. & no. in l. j. j. de iudi. quia post sniam nō fuit sublata, tūc oēs exceptiones quę poterāt opponi ante latā sniam, poterāt etiā nō opponi per ibi no. per doc. Vltimò ista gl. alle. dū dicit. [vel excōicatus.] † qa sniа lata à iudice excōicato nō valet. qd' est verū si erat publicè excōicatus, secus si occultè, & nesciebat. vt in c. ad ꝓbandū. extrà de re iu. & idē in alijs actibus & officijs pub. vt interpositiōe authoritatis, vel officio tabelliōatus: qa ista sunt īterdicta excōi. & sunt nulla ipo iure, si erat publicè excōicatus. secus in actibus priuatis. nā eius testm̄ vel cōtractus nō reddit nullū seu nullus, qd' plenè dic ꝓ Io. an. ī nou. ī c. pia. de exce. li. vj. Et adde qd' no. ī c. decernimus. de sen. excō. e. li. † Allegat etiā ista gl. q̄ exceptio

b excōicatiōis pōt opponi in curia seculari, sicut in ecclesiastica: puta q̄ nō debeat audiri actor, quia est excōicatus. Et si iudex secularis ad instantiam actoris exceptionē non admitteret, posset cōpelli per ecclesiasticū ad īstātiā rei opponētis, sicut si non admitteret exceptionē iuramēti. vt in. c. fi. de excep. li. vj. et c. licet mulieres. de iureiu. eo. li. Est etiā hic vna gl. quę reprobat. s. ꝑcedēs dū dicit idē esse in rustico qd' in milite. qnō est verū: qa licet rusticus excuset ab ignorātia iuris, sicut miles: nō tn̄ est privilegiatus eo mō quo miles, vt possit opponere exceptionem peremptoriam post sententiam.

2 ☞ *Suus si non repudiauit expresse potest adire perpetuo, scilicet usque ad xxx. annos: & quid si repudiauit, & quid in emancipato? & nu. 3.*

Quid in eo qui non est suus nec emancipatus, ut est filius matris?

LEX. II.

1 # Vm ignorantia.†

Maior xxv. annis qui hæreditatē repudiauit etiā maternam, nō potest propter ignorātiā iuris amplius ad eā redire. h. d. in effectu. sed si esset minor posset mediante bñficio restitutionis: vt. j. si minor se ab hęre. absti. l. j. & ij. cū ti. sequē. In text. ibi [ignorātia iuris.] quia fortè errās in iure credebat post renuntiationē posse ad eā redire si sibi placebat, cū esset hīditas materna, in qua putabat esse idē q̄ in paterna. vt in l. si qs suus. ff. de iure delib. sed nō est idē. vt hic in tex. iuncta gl. & ista iuris ignorātia sibi nō prodest in lucro captādo: si tn̄ potuit cōsulere peritiores. aliās secus. vt in l. proxi. in gl. In tex. ibi. [subueniri tibi.] qa repudiādo abdicauit à se potētiā adeundi: quā amplius recuperare nō pōt. vt. ff. de ædi. edic. l. Itē q̄rit. §. si vēditor & j. de remi. pig. l. fi. In glo. ibi [solutio ibi in paterna.] hic in materna. Istā tenēt Doc. qa magis debet filio hīditas pīna. quā materna insti. de hære. qua. & dif. §. cæterū. Nec ob. l. fi. §. j. ff. ad tertu. qa solue vt in gl. q̄ ibi nō repudiauit, sed dixit se nolle adire: quæ verba videt potius dicta causa differēdi additionē, vt nolit eā facere ꝓ nūc, sed deliberare: quā importēt repudiationem: cū lapsu tn̄ anni verba illa repudiationē importēt. vt per illā. l. singularē. q̄ declara plenè per Bart. in l. si quis suus. ff. de iure delib. qñ autē dicit repudio statim est exclusus, nec ex priuilegio illius. l. amplius ad eā pōt redire. Idem in paterna, si filius erat emancipatus. vt j. l. proxi. Sol. verò quam infrà subijcit gl. licet in se sit vera, cōtinet tamē diminutionem ad hanc. l. Pe. autem dicit non esse fiendam differētiam inter paternam & maternam hæreditatem, nec inter suum vel emancipatum, cum illæ differentiæ sint hodie sublatæ per authē. de hæredi. ab intest. sed certè verum est quātum ad successionem intestati, non quantū ad alios effectus no. in. l. si emācipati. j. de colle. & in l. gallus. §. & quid si tantū. ff. de lib. & posth. † Concludo omnia coniungendo. aut loquimur in suo, aut in emācipato. primo casu si non repudiauit expresè, pōt adire perpetuò: scilicet vsq; ad xxx. an. vt no. in l. licet. & in l. cum in antiquioribus. j. de iure deli. Si repudiauit, admitit vsq; ad trienniū. Si loquimur in emancipato qui repudiauit, nunquā audit. Adde tertiū casum in eo q̄ nec est suus, nec est emancipatus, vt est filius matris. & si repudiat expresè, nō auditur. ita potest intelligi iste tex. vt dicit glo. si nō repudiauit expresè, tunc si protulit verba quæ habeant vim repudiationis, puta nolo adire, vel nō esse hæres vsq; ad annū: tūc audit. de col. bo. l. nunquā. ita loquitur. l. filij mater. §. j. ff. ad tertu. si verò nulla verba protulit, nam de iure ciuili audiretur perpetuò. d. l. licet. de iure prætorio vsque ad annum tantum. l. ij. j. qui poss. admit. ad bono. possess. & ita Doct. c. declarant istam legem.

2 ☞ *Hæreditas paterna uel hodie legitima ad quam reducitur tota hæreditas, non est debita filio; sed quasi debita.*

3 *Ille qui perdit quasi debitum, nō dicitur recipere damnum, sed potius lucrum non acquirere? & quid habito respectu ad alia lucra?*

4 *Quinque capita in successione intestati per successorium edictum, quibus deficientibus quòd admitatur fiscus.*

a Si erat publicè excōicat⁹. adde Bal. in c. cōtingit. in ix. col. de dolo & cōtu. vid latè ꝑ Fel. in c. ad ꝓbādū. col. ij. ver. limita sed'o. & in col. se. extrà d re iud. et vid ꝑ eūdē in c. cū inter. co. ix. ver. dū dicit. e. ti. & ibi an ꝓcessus factus ab excōicato teneat. & vide eūdē Fe. in c. fi. col. iij. ver. no. etiā de exceptio. Fran. Cur

b Opponi ī curia seculari. Adde Bal. ī. c. intellexim⁹. de iudi. Et adde Are. in. c. postulasti. col. j. de homi. et Bal. in l. placet C. de sac. sanc. eccl. q̄ declara. vt ꝑ eūdem Bal. ī. l. quoties. in fi. C. de iud. et ꝑ Pet. & anch. in. c. pia. de excep. in vj. ad quę vide Feli. in c. fi. col. iij. ver. no. etiā. de exce. Fran. Cur.

LEX III.

1 SI emancipata. †Ignorantia iuris non excusat in lucro seu quasi lucro captādo. h. dicit. Barto. oppo. extra glos. quia ista erat mulier quam excusat iuris ignorantia. vt l. cum de indebito. ff. de proba. Solu. verum est in casibus de iure expressis. qui no. in l. fina. j. eo. per glo. inter quos iste non est. & extra illos paris conditionis est mulier cum masculo. & vide multos casus in quibus mulier est melioris conditionis quàm masculus. & econuerso in Spec. de procu. §. j. venio ad glo. aduertatis. In glo. ibi. [quæ est.] istam videntur tenere Doc. per l. si quis suus. ff. de iu. deli. tamē sequens solutio quā glo. sentit, videtur verior & æquior, q̄ ibi loquitur in hæreditate delata de iure ciuili, quam filius expressè repudiauit. & illa repudiatio potuit fieri inconsultè: & indeliberatè ideo l. subuenit sibi in hereditate paterna, vt ea non obstante possit eam adire si res est integra, id est per alios posteriores nō adita. hic loquitur in bonorum pos. delata de iure prætorio, quæ debebat peti iure isto infra annum. & non fuit petita, ideo tacitè videtur repudiata. ideo sibi non subuenitur, quia in maiori negligentia deprehēditur per lapsum anni. sed si eam expressè repudiasset infra annum, esset eadem ratio quæ in hæreditate. vnde videtur sibi subueniendū per istam l. quia emancipato non debet esse causa affe rendi beneficium illius l. cum attēta dispositione iuris prætorij, & esset hodie iuris ciuilis non minus sit debita hæreditas patris filio emancipato, quàm filio in potestate. quod patēt. quia pręteritio emancipati sine causa reddit hodie testamentum nullum, sicut præteritio filij in potestate. vt no. in auf. de hære. & falci. §. exhæredatos. per glo. & sic si exhęredetur, habet querelam sicut
2 filius in potestate. †In glo. ibi. [non est debita, sed quasi debita.] Ista glo. semper allegatur q̄ hæreditas paterna, vel hodie legitima ad quā reducitur tota hæreditas, non est debita filio, sed qua si debita: quoniam pro ea non competit aliqua actio filio contra patrem, quo casu diceretur debita. sed pater quodam vinculo naturali astringitur. vt in l. cum ratio. de bo. dam. & ex voto parentum. quia quicquid acquirunt liberis ex voto acquirunt. vt in l. nihil. §. facilior. ff. de bo. lib. glos. tamen in l. si quis legatum. ff. de fal. videtur dicere q̄ sit debita sed intellige illud respectu legitimæ quæ debetur patrono in bonis liberti. quia illa quæ debetur filio in bonis patris est magis debita: vnde respectu illius est verè debita. sed illa quasi debita: alio verò respectu de quo hic, non est propriè debita: sed quasi. facit. ff. pro soc. l. & quia. in prima
3 charta. Item no. ex glo. †q̄ ille qui perdit quasi debitum non dicitur recipere damnum: sed potius lucrum non acquirere: tamē habito respectu ad alia lucra quę non sunt debita nec quasi debita, diceretur recipere damnum. & ita loquitur l. fi. j. de codi. allegata in glo. †
4 In fi. glo. ibi. [ex alio capite.] nam in edicto prætoris circa successionem intestati erant. v. capita. scilicet caput liberorum, caput agnatorum, caput cognatorum, & caput vnde vir & vxor. & omnibus deficientibus fiscus. primum caput præfertur omnibus, quo excluso deuoluebatur bonorum possessio ad secundum caput per successorium edictum: & excluso secundo deuoluebatur ad tertium. & sic de singu. in filio autem erat considerare tres qualitates: scilicet filiationem. & illo respectu est de capite liberorum. Item agnationem, quia omnis filius est patri agnatus. Item cognationem, quia omnis agnatus est cognatus: licet non ecōuerso. si ergo filius excludatur à bonorum possessione per lapsum anni ex capite liberorū deuoluitur ad eundem, & bonorum possessio ex capite agnatorum, quibus omnibus ipse præfertur tanquam propinquior agnatus. & debet petere infra centum dies. quod si nō faciat, nec extant alij agnati, deuoluitur ad eundem, & ex capite cognatorum. & eodem modo debet infra centum dies petere. si autem extarent de primo capite alij liberi, vel de secundo alij agnati, deferebantur filio volenti redire ex alio capite. quia nisi excluso toto capite liberorum nō admittebatur sequēs caput agnatorum. & nisi ex toto capite agnatorū non admittebatur sequens caput cognatorum. & hæc habentur in titu. de succes. edi. vult ergo glos. hic q̄ licet ista filia fuerit exclusa per lapsum anni à capite liberorum, admittatur ex capite cognatorum per l. j. §. videndum. de succes. edi. quod est verum vt dixi, si in capite liberorum non erant alij sequentes in gradu, qui possent ex illo venire. Idem intellige in exclusione quæ sit per lapsum temporis. sed si fieret per expressam repudiationem, excluderetur repudians ab omni capite. vt ibi no. glo. singularis, quæ semper allegatur.

2 *Pro scriptura quæ habeat formam debitam præsumitur, nisi probetur contrarium. Error qualiter probetur?*

3 *Sententia lata super diuisione prætextu testamenti falsi potest rescindi per restitutionem in integrum: & quid si testamentum erat non solenne?*

4 *Licet ex testamento non solenni hæres institutus in eo qui obtinet hæreditatem ab intestato teneatur naturaliter ad soluendum legata & fideicommissa non autem ciuiliter, tamen cohæredi suo in eodem testamento instituto qui ab intestato non succedit nō tenetur naturaliter ad faciēdū q̄ habeat partē hæreditatis in qua institutus est.*

LEX IIII.

1 SI post diuisionem. †Diuisio facta perversū hæredem cum hærede putatiuo per ignorantiam iuris vel facti non præiudicat verò hæredi probata veritate. hoc dicit. & ponitur casus in testamento falso, vel non iure facto. reperiebatur institutus filius, & quidam extraneus: qui filius credens testamentū verum vel validum, diuisit hæreditatem cum extraneo, cū tota pertineret ad eum certè probata falsitate vel inualiditate poterit repetere partem quam tradidit extraneo. & qua actione. dic vt in fi. glo. ma. In glo. ibi. [per ignorantiam.] id est, errorem iuris vel facti. secus si scienter. quia videreris donasse: & ita loquitur l. non dubium. j. de testa. de qua glo. mag. opponit. & hoc quando peruenisti ad traditionem. li verò ad confessionem tantùm. quia fuisses cōfessus testamentum esse validum & verum etiam scienter, cū esset falsum & non validum. & non peruenisses ad traditionem, talis confessio non præiudicaret quominus posit probare cōtrariū. vt in l. proxi. In tex. ibi. [tibi.] scilicet filio testatoris, ad quem to-
2 ta hæreditas pertinebat ab intestato. † In tex. ibi. [ostēde igitur.] no. hic duo. Primò q̄ pro scriptura quæ habeat formam debitā pręsumitur: nisi probetur contrarium. sic. j. de proba. l. cum precibus. Item q̄ probato contrario quicquid factum est contra veritatem pręsumitur esse factum per errorem. & sic error probatur eoipso q̄ probatur rem aliter se habere. quem articulum declara plenè per Bar. in l. non fatetur. ff. de confes. An illud sit verū in-
3 distinctè. & tenet ibi q̄ non: sed cum longa distinctione. † In gl. mag. in prin. ibi. [cum iudice: hic sine iudice.] dic q̄ etiam hic si fuisset facta cum iudice eo casu quo testamentum erat falsum. de quo casu etiam loquitur iste tex. dum dicit. [vel fide veri defici.] posset rescindi diuisio, & etiam sententia lata super diuisione mediante beneficio restitutionis in integrum. vt in l. diuus. ff. de re iudi. & j. si ex fal. instru. per totum. non sic quando erat testamentum non solenne: quo casu procedit quod dixit glos. vt distinguatur an sit facta cum iudice vel sine. nec obstat q̄ testamentum nō solenne habetur pro falso. vt in l. iubemus. in fi. j. de testa. quia verum est quò ad puniendum notarium qui scienter omisit adhibere solennitatem: non quantum ad hoc vt sententia lata virtute ipsius tanquam lata ex falso instrumēto rescindatur
4 per restitutionem in integrum secundùm Bar. quod no. † In gl. ibi. [respondeo secundum quosdam.] dic isti dicunt veritatem. licet glo. dictum ipsorum non teneat. volunt enim & bene, q̄ licet ex testamento non solenni hæres institutus in eo qui obtinet hæreditatem ab intestato teneatur naturaliter ad soluendum legata & fideicommissa, non autem ciuiliter, cohæredi tamen suo in eodem testamento instituto qui ab intestato non succedit, nō tenetur naturaliter ad faciendum q̄ habeat partem hæreditatis in qua institutus est. & ratio est in promptu: quia si testamentū esset solenne, vnus hæres non tenetur alteri naturaliter & ciuiliter ad faciendum q̄ habeat partē suam à seipso. vt in l. sed si sub conditione. §. fi. ff. de hære. insti. si ergo ex testamento solenni nō nascitur ciuilis & naturalis inter cohæredes pro portione hæreditaria directò consequenda, similiter ex testamento non solenni non oritur naturalis tantùm. nam tunc oritur naturalis tantū ex non solenni. quando ex solenni oriretur ciuilis & naturalis. sed quātum ad legata & fideicommissa, cum ad illa sit grauatus, hæres, & ab eo habeantur, non autem habent legatarij à seipsis, si testamentum est solenne, oritur ciuilis & naturalis. & eodem modo si non est solenne, oritur naturalis tantùm secundùm opi. glo. quæ est vera, propter voluntatem defuncti. vt plenè no. j. e. l. cum quis. Ex quibus omnibus sequitur q̄ ista lex potest intelligi siue diuisio sit facta per errorem facti, siue iuris: & sic nō obstat oppositio facta in glo. q̄ error iuris impedit repetitionē debiti naturalis soluti: quia hoc non erat debitum naturale nec ciuile

ciuile inter istos cohæredes. glos. hic tamen tenet contrarium, q̃ ex testamẽto solẽni sicut hæres ciuiliter & naturaliter obligatur legatarijs & fideicõmissarijs, ita obligatur cohæredi vt patiatur ipsum habere partẽ suam: & sicut quando nõ est solenne obligatur naturaliter legatarijs, ita & cohæredi. & ideo intelligit istam l. in errore facti tantũ quod ab omnibus Docto. reprobatur: & etiam inquantum tenet q̃ ex stipulatione minus solenni oriatur naturalis obligatio: nam contrarium tenent Doct. per l. j. §. eum qui de consti. pec. & per l. j. §. qui ita. de verb. obl. quod dic vt ibi not. per Bar. sufficit. In fi. gl. ibi. [per condictionem indebiti vel sine causa.] vel dic q̃ potest agi condictione indebiti provtraq; portione quo ad possessionem inducendam. ff. de condi. indebi. l. indebiti. §. sed & si nummi. secundùm Cy.

2 ☞ Si confessio fuit facta extra iudicium, siue per ignorantiam iuris siue facti, siue etiã ex certa scientia, non immutat ueritatem: sed præiudicat quousque probetur contrarium. & quid si uirtute talis confessionis lata sit sententia?

Quid si confessio fiat super eo quod est in potestate confitentis facere, uel fiat ad liberandum? & nu. 4.

3 Obligatio rei uel hypotheca quòd possit fieri nudo pacto sine traditione si subsistat debitum cui coheret.

4 Si confiteris scirues quòd res tua sit mea, an talis confessio habeat uim donationis?

5 Confessio falsa facta in iudicio, an habeat uim dispositionis?

LEX V.

1 CVm falsa. †Falsa confessio non immutat veritatem: ideo probata veritate nõ præiudicat cõfitenti. h. d. & semper allegatur: & multa declarãtur per hanc l. potest autem intelligi duobus modis. primò q̃ ista confessio sit facta extra iudiciũ: secundo quòd in iudicio. Item quælibet earum potest adhuc intelligi duobus modis. primò q̃ fuerit facta per ignorantiam iuris, vel facti. & re vera hoc casu loquitur ista lex, vt conueniat titulo in quo situata est. Potest etiam intelligi q̃ facta fuerit ex certa scientia. de primo loquitur glos. ſ. de secundo loquitur. l. vltima. veniamus ad casum. †Dic ergo q̃ si confessio fuit facta extra iudiciũ 2
siue per ignorantiam iuris, siue facti. siue etiam ex certa scientia, non immutat veritatem: quoniam cõfessio nõ est dispositio, sed pronuntiatio. ideo inducit probationem, non dispositionem. vt in l. Publia §. fi. ff. depos. omnis autem probatio regulariter recipit aliam probationem in contrarium fortiorem se. vt in l. cũ de indebito. ff. de prob. præiudicat ergo dicta falsa cõfessio quousq; probetur contrariũ: quia præsumitur vera. vnde non potest quis contra suam confessionem venire, si contrarium non probat. vt in l. generaliter. j. de non nu. pecu. sed si vult cõtrarium probare, indistinctè admittitur: & tunc confessio sua etiam scienter facta nõ præiudicat. & iste est casus huius l. secundũ istum intellectũ. hoc tamen intellige si adhuc virtute istius cõfessionis nõ sit lata sententia. nã si transiuisset in rem iudicatã, nõ posset posteà probari cõtrarium: etiam si fuisset facta per errorẽ facti. vt j. eo. l. error. per quam limitatur ista lex. vt ibi habetur in prin. gl. mag. in prima oppos. quæ ibi fit de ista l. Sed cõtra istam lect. venit vna oppositio quam format gl. fi. in fi. de l. tale pactum. in princ. ff. de pac. eo casu quo cõfessio falsa fuisset facta ex certa scientia. nam ibi dicitur q̃ inducit dispositionem, id est, pactum de nõ petendo. quia si cõfiteris me nõ esse debitorem tuum, cũ sim: & hoc facis scienter videris mihi facere pactum de nõ petendo. & sic nõ admitteris posteà volẽdo probare q̃ sim debitor tuus: quia nihil prodesset probatio postquã habet vim pacti: sed ego supra dixi contrarium q̃ non inducit dispositionem, sed probationem tantum. ideo recipit probationẽ in cõtrarium. dicũt Doc. q̃ ibi fuit confessio facta super eo quod est in potestate confitentis facere. nam si ego sum debitor tuus, in potestate tua est me liberare: sed si fit super eo quod nõ est in potestate tua, tũc habet locũ. vt s. dixi in casu huius l. si cõfiteris rem quæ nõ fuit matris fuisse, vel si cõfiteris rẽ quæ est tua esse meam. nam nõ est in potestate tua in me trãsferre dñium nuda voluntate: sed demum subsistẽte iusta causa, & interueniẽte traditione vera vel ficta: quorũ neutrũ hic fit. per hoc infert Bar. j. eo. l. cũ testamẽtum. in fi. q̃ si in casu huius l. quãdo agebatur hypothecaria, si tu cõfiteris rem quam peto vel petere volo mihi esse obligatam tãquam maternã, cum nõ esset: & hoc faceres scienter, talis confessio induceret dispositionem: quia †obligatio rei vel hypotheca potest fieri nudo pacto 3
sine traditione, si subsistat debitũ cui cohæret. vt in l. j. & ibi not. ff. de pig. act. Breuiter ista quæ dicũt Doc. nõ placent. vt distinguatur an fiat super eo quod est in potestate confitẽtis facere vel non, quia sequeretur scẽdm hoc q̃ si cõfitereris te esse debitorem meũ in centũ ex aliqua causa, cũ sit in potestate tua te mihi obligare si volo, induceretur obligatio. q̃ est falsum. imò solũ inducitur probatio. vt in d. l. Publia. §. fi. Dic ergo q̃ in l. tale pactum in prin. illa confessio falsa & scienter emissa emanauit ad liberandũ ideò fauore liberationis inducit dispositionẽ. sed quãdo emanauit ad agendum vel obligandũ, etiã si sit in potestate facientis se obligare, dispositionẽ nõ inducit. & hoc de mente Doc. in l. generaliter. j. de nõ nu. pec. & l. j. j. de cõfes. sed si esset facta per errorẽ, dispositionem nõ induceret: etiã quando tenderet ad liberandũ. bene tamen faceret probationẽ quousq; probaretur cõtrariũ. Plus dico q̃ etiam quando tẽdit ad liberandũ, si fiat super dominio etiam scienter, non inducit liberationẽ: puta possideo rẽ tuã, tu confiteris scienter me præsente rem non esse tuã, sed meam, an videris mihi facere pactũ de nõ petẽdo? dic q̃ nõ. in l. trẽs fratres in prin. & ibi expresè per Bar. ff. de pac. q̃ cũ fiat principaliter super dñio transferendo, & illud nõ transferatur ex simplici falsa confessione, quia non præcedit causa habilis ad translationẽ dominij. vt in l. nunquã nuda. ff. de acqui. re. do. similiter nec producit pactum de non petendo: ideo admitteris ad probandũ cõtrariũ. interim tamen pro ea præsumitur. Aduertendũ q̃ ex verbis Bar. videtur hic colligi contrariũ. nam ipse videtur sentire q̃ ta-
4 lis †confessio q̃ res tua fit mea sciẽter facta habeat vim donationis. tamen si fiat priuato, nõn ideo transfertur dominiũ: quia non sufficit titulus sine traditione. Et si interueniret traditio ficta, adhuc non sufficeret: quia non possunt occurrere duæ fictiones circa idem. vnde dicunt Doct. quòd fictus titulus & ficta traditio non sufficiunt ad translationem dominij. vt no. per Cy. j. loca. l. si ad probationem. & per Bart. in l. si aliquam. ff. de acqui. pos. sed si fiat ecclesiæ, quia in ea transfertur dominium ex solo tit. donationis sine traditione. vt in l. fi. de sac. sanct. eccle. sufficeret dicta cõfessio ad translationem dominij: cum contineat fictum titulũ. & sic non sunt duæ fictiones, vna in tit. alia in traditione. Breuiter istud procederet si tu rem quam scis tuam tanquam meam vel ecclesiæ, à me vel ab ecclesia cõduceres: vel recognosceres in feudũ. talis em̃ cõductio & recognitio est dispositio. ideo continere põt aliã tacitã dispositionẽ. i. tacitã donationẽ. & tũc esset distinguẽdũ inter priuatũ & ecclesiã. ita loquit illa lex. si aliquã cũ sua materia, sed quando dũtaxat confiteris rem illã non esse tuã, sed meã, vel ecclesiæ. talis confessio nõ habet vim tacitæ donationis sed dũtaxat probationis, quæ recipit probationẽ in cõtrariũ indistinctè. & illud videt hic de mẽte Bal. & semper mihi visum fuit q̃ Bar. malè loquereť. & q̃ ista materia nihil habeat cõe cum illa de qua in l. si aliquã. siue ergo eras in possessiõe illius rei tuæ quã confiteris meam. siue ego erã, nõ trãsfers in me dominiũ ex ficta donatiõe: sed an trãsferas possessionẽ gl. fi. vť sentire q̃ sic. tu dic q̃ facta fuit cõcessio super dominio: cum illud nihil habeat cõe cũ possessione. vt in l. naturaliter. §. nihil cõe. ff. de ac. po. nihil operatur circa possessionem: sed si fuisset facta circa possessionẽ: qa confiteris te non possidere, sed me. cũ tamen reuera tu possideas tunc si per errorẽ iuris vel facti, nõ amittis possessionẽ. quia sine animo non amittitur. si aũt ex certa sciẽtia. tũc amittis possessionẽ, q̃ solo aĩo remittit. l. iij. §. in amittẽda. ff. de acqui. pos. & l. si q̃s vi. §. dria. sed si quæriť an in me trãsferatur, tũc si non erat penes me, nõ transfertur nisi apprehẽdam. l. iij. in princ. eo. tit. sed si erat penes me, puta ex locato, deposito, vel cõmodato, quo casu possessio est apud te, & detẽtio apud me, tunc cõfitendo me esse possessorem ex certa scientia tu amitteres, & ego acquirerẽ ratione
5 detentionis. l. qua ratione. §. interdum. de acqui. re. do. & q̃ in simili no. in l. j. in fi. mag. gl. j. de ser. fu. †Qñ verò cõfessio falsa facta esset in iudicio, tũc si sciẽter, vel per ignorantiã iuris, haberet vim dispositionis: quia faceret confitentem haberi pro condẽnato. vt in l. j. j. de confes. ideo posteà non posset reuocari: etiã si contrarium vellet probare. sed si per errorem facti, posset contrariũ probare vsq; ad sententiã excluſiuè. vt j. e. l. error. & not. j. de om. agro. deser. l. rura. lib. xj. & ibi vide omnino per Bar. Ex qbus ista l. remanet declarata melius quàm declaretur per doc.

LEX VI.

1 SI non transactionis. †Promittẽs plus quã debeat per errorẽ, potest liberationem condicere. h. d.

a ¶ Confessio erronea. quando confessio doc.de errore posſit reuocari. adde & dic vt per Alexā. de Imol.in cōſi. xxxiij. colū.j.& in conſi.cij. col.pen.verſic. circa aliud.& in cōſi.lxxxiij.col.iij.in j. vol. & ibi quādo dicatur reuocari incontinenti. in cōſi.xlvij.col. vij. ver.ſecundò reſpondeo.& in cōſi.xc.co. ij.verſi.hoc probo.c. vol.& quādo eſt accepcata per partē. in cōſi. cxij. colū.iij. in prin.& in cōſi.cxix. quaſi per totum. in iij.vo.Fran.Cur.

b ¶ Cōtineat cauſam. Et qū confeſsio dicatur cōtinere cauſam, vide per Alexan. de Imo.in cōſi. lxxxiij. co.ij.verſi. pondero. in j.volu.Cur.

2 ☞ *Confeßio transfert onus probandi contrarium in confitentem.*

3 *Confeßio extra iudicium facta non ualet, niſi contineat cauſam, ſed in iudicio etiam ſine cauſa ualet. & uide aliam differentiam.*

Contra confeßionem quando non poßit confitens probare contrarium?

4 *Poteſtas reuocandi confeßionem erroneam & probandi contrarium, uſque ad quantum tempus duret?*

5 *Error iuris quando noceat erranti nō ſolum confitenti, ſed delinquenti, uel omittenti facere quod facere debeat, & quid in errore facti?*

An poßint reuocari iſti errores ante litem finitā, uel poſt?

6 *Poſtquam lis eſt terminata per ſententiam, uel factum ſit præceptum de ſoluendo, an poßit allegari error facti, ſi allegans uult illud probare? nu. 9.*

7 *Intentans unam actionem per errorem, ſi in ea ſuccumbat, an poterit ad aliam redire, & an requiratur reſtitutio in integrum. & nu. 9.*

Erranti ſuaſionibus & aſſertionibus aduerſarij qualiter parcitur quo ad aduerſarium qui ſuaſit, & an requiratur reſtitio in integrum ut admittatur errans ad probandum contrarium?

8 *Confeßio in iudicio poteſt fieri tribus modis: & quando cōfeßus in iudicio habeatur pro condemnato?*

LEX VII.

Error facti. Lex iſta habet difficilem materiā: quam Bar.ponit in l.nō fatetur. ff. de confeſ. Sed Bal. hoc plenius & pulchrius videtur explicare. † Et tria colliguntur ex ea. Primum eſt q̄ error facti etiam in iudicio commiſſus per reum vel actorem in cōfitendo aliquod falſum contra ſe, vel in omittendo aliquid facere quod ſibi incumbebat, non nocet: ſed poteſt reuocari. Secūdū eſt q̄ illud eſt verū quouſq; cauſa ſit deciſa. Tertium eſt q̄ poſtquam eſt deciſa ſecus. quia noceret. & non poteſt reuocari. Primū dictū, ꝓcedit in errore facti. vt dixi ſecus in errore iuris cōmiſſo in iudicio. quia nocet ſicut certa ſcientia. & non pōt reuocari quando eſt commiſſus in iudicio vt in d.l. non fatetur in fi. ſecus ſi extra iudicium. vt ſ. eo. l. cum falſa. Secundū dictum debet intelligi quando eſt deciſa per ſententiam, vel tranſactionē. Et idē ſi adhuc non eſſet deciſa per ſententiā tamen eſſet concluſum in cauſa ſcdm Bal. qui allegat ad hoc determinationē. Io. an. in c. fi. de reſt. in inte. lib. vj. in nouella. facit l. ſi rem. ſ. fi. cum ibi no. ff. de eui. Tertium dictū procedit vt non poſsit poſteà reuocari. ſ. ipſo iure. ſed per beneficium reſtitutionis in integrum. in caſibus in quibus poteſt competere etiā poſt cauſam deciſam reuocari pōt vt ff. de confeſ. l. cum fi. dei cōmiſſum. & ibi per Bart. in fin. & per eundē in d.l non fatetur. & in iſta. l. ſunt duæ glo. quarū prima eſt gl. noua. & non fuit ac. ex qua colliguntur octo oppoſitiones, q̄ reſpiciunt primum & ſcdm dictum. Secūda fuit regula antiqua accurſij quæ concernit vltimum dictū. veniamus ad caſum. ponamus caſum in nube. Sed quia oppoſitiones primæ gl. diuerſimodè debent ſignari ad hoc vt bene intelligant. q̄ tamen gl. non facit, ideo redditur obſcura. & Bar. etiam infraſcat, vt videatur ad quid tendūt, recita eam ſic. Primò em̄ opponitur de. l. cum falſa. ſ. eo. vbi dicitur indiſtinctè falſam cōfeſsionē non nocere. hic aūt diſtinguitur an ſit lis deciſa, vel nō. Sol. lex illa licet ſimpliciter loquatur, ſiue intelligatur in cōfeſsione falſa facta in iudicio ſiue extra iudiciū, debet limitari per hāc. l. niſi cauſa ſit deciſa vir tute talis confeſsionis erroneæ, quia tunc nō poſſet poſteà reuocari, etiā volēdo probare cōtrariū. Scdò opponitur in ver. [eſt tamen differentia.] q̄ imò falſa confeſsio præiudicet ſtatim, quia trāſfert onus probādi cōtrarium in confitentē: & niſi probet cōtrariū, ſtatur confeſsioni. vt j. de erro. aduo. l. ij. & ad idem tendit aliud cōtrarium infrà formatū in gloſ. in ver. [ad hoc.] de l. iubemus. j. de libe. cau. Glo. reſpondet quod illud eſſet verum ſi talis confeſsio facta fuit in iudicio: ſi autem extra iudicium, non præſumitur pro confeſsione. ideo poteſt reuocari abſque eo qđ probetur contrarium. † Tu dic melius ſecundum Io. quod ſiue fit facta in iudicio, ſiue extra iudicium, bene præiudicat in hoc vt pręſumatur pro ea, vt tranſferat onus probandi contrarium in confitentem vt l. cōtrarijs. & l. generaliter. j. de non nu. pec. Sed poſtquam fuerit probatum contrarium, talis confeſsio erronea * non nocet. vt hic. in hoc ergo non eſt differentia inter factum in iudicio & extra iudicium: ſed in tribus alijs bene eſt differentia: quia facta extra iudicium nō inducit obligationē, ſed probationē. vt in l. Publia. ſ. fi. ff. depoſi. facta verò in iudicio inducit obligationē & actionē in factū, ſicut ſentētia cōdemnatoria: cum cōfeſſus habeatur pro cōdemnato: vt j. de cōfeſ. l. vnica. † Item extra iudiciū nō valet, niſi contineat cauſam[b]. vt in l. cum de indebito in fi. ff. de proba. ſed in iudicio etiā ſine cauſa valet vt ſi cōfiteris te mihi teneri in cētum, & nō diceres ex qua cauſa, habereris pro cōdemnato. vt no. in d. l. vnica. de cōfeſ. Item extra iudicium falſa cōfeſsio etiam ſi emanauit ex certa ſciētia, vel per errorem iuris. nō nocet probato cōtrario. vt in l. cum falſa. & ibi dixi. ſecus in facta in iudicio. quia nō poſſet probari cōtrariū, niſi eſſet facta per errorem facti. vt in hac l. & dixi in l. cum falſa. Tertiò opponitur. q̄ nō ſit neceſſe probare cōtrarium: ſed ſufficiat pœnitere reſpōſi, ſeu confeſsionis. vt in l. de ætate. ſ. fi. ff. de interro. ac. glo. neſcit quid dicat. dic ergo q̄ ibi loquitur in cōfeſsione facta circa præparatoria iudiciorum. & quando lis nō erat conteſtata: nec ex reuocatiōe reſultabat captio ſeu deceptio aduerſarijs. his tribus cōcurrentibus locū habet q̄ dixi. ſed ſi facta eſt circa ea quæ cōcernūt deciſionē cauſæ, nō ſufficit reuocare: niſi probetur cōtrariū. & idē ſi circa præparatoria, ſi lis eſſet cōteſtata: vel reſultaret captio aduerſarij: vt ff. de rei vēd. l. is q̄ ſe obtulit. cū l. ſequēti & ſequēti in prin. & hoc credo voluiſſe gl. dū infrà ſubdit. [& ſi eſt captio pœnitet ante lit. cōte. &c.] Sed quartò opponit q̄ etiā ſi velit probare cōtrariū nō audiatur vt in l. ſi is cū quo. ff. de cōfeſ. Sol. ſpālis eſt eo caſu quo facta eſt ſup actiōe. l. aquiliæ in qua cōtra negātē probato cōtrario creſcit cōdemnatio in duplū. nā ſi timore ne incidat in hāc pœnā cōfitetur, licet falſum, nō pōt venire cōtra etiā ꝓbādo cōtrariū: cum videatur quodāmodo trālegiſſe cū aduerſario. & ſatis eſt q̄ in dubio euaſit pœnā dupli. potuiſſet em̄ ſi negaſſet probari cōtrariū: licet falſò, & fuiſſet in duplū condēnatus. Quintò ad idē opponitur. q̄ etiā ſi velit probare contrariū nō audiatur quia video q̄ eſt falſum in muliere, vt aduerſus falſam cōfeſsionē iuuetur Velleiano: ꝓpter fragilitatē ſexus. vt ff. ad l. velleia. l. ſi mulier. in iure ergo cōtrariū erit in maſculo gl. dicit q̄ mulier iuuatur priuilegio ſpeciali mulieris. vt ibi. & etiā iure cōi ſicut maſculus. vt hic. hoc nihil eſt dicere. dic ergo q̄ mulier iuuatur cōtra ſuā cōfeſsionem, etiam eo caſu quo maſculus nō iuuaretur: nā ſi maſculus nō probaret cōtrariū, nō iuuaretur. ſed mulier ſic. vt ibi. Itē ſi cauſa eſſet deciſa, maſculus nō iuuaretur. vt hic ſed mulier ſic. vt ibi. Itē ſi error maſculi caderet in latā culpā, non iuuaretur. vt in l. de ętate. ſ. penul. ff. de interro. ac. ſed mulier ſic. vt in l. cōtraria. Et hoc fortè voluit gl. in vltima ſo. dū dicit. [vel dic quòd iam erat contra ipſam lata ſentētia &c.] Sextò ad idē opponitur. q̄ nō admittat ꝓbatio in cōtrariū de l. fi. j. arbi. tu. Sol. ſpeciale eſt ibi in tutore conficiente inuentariū, & per errorem apponente aliquā rem tanquā pupilli, cum nō eſſet. † Vltimò opponit. q̄ poteſtas reuocādi & probandi cōtrariū nō duret vſque ad ſententiam incluſiuè. ſed ſolū per triduū. vt infrà de erro. aduo. l. fi. Sol. ibi quando quis volebat reuocare errorē alienum: vt ſui aduocati, vel ꝓcuratoris commiſſum ipſo clientulo præſente & tacente. hic q̄ volebat corrigere & reuocare errorē propriū ſecundū Pla. qui aſsignat rationē: quia de primo faciliùs perpendit quā de ſecūdo. vt in eo qui ſtat ad vidēdum ludū ſcachorū, qui facilius perpendit de errore ludi quam ipſe ludēs: & ideo minus temporis datur ſibi ad reuocādū. Gl. nō approbat, ſed remittit ab ibi no. & ibi gl. dicit q̄ ibi cauſa non erat duratura vltra triduū. aliàs haberet locū quod hic dicitur. Et Doct. videnter hoc ſequi q̄ videt ridiculū. ideo dicit melius q̄ clientulus vſq; ad triduū pōt reuocare erroneā cōfeſsionē ſui aduocati, vel procuratoris factam eo præſente & tacēte, abſq; eo q̄ probet cōtrariū. & ita loquit illa lex. poſt triduū verò cōfeſsio illa haberetur pro ſua cōfeſsione, vt ſibi noceret. vt in l. j. eiuſdem tituli. niſi probaret cōtrariū: quia tūc ſicut ſibi non noceret propria cōfeſsio, vt in hac l. ita nec cōfeſsio procuratoris vel aduocati. vt ibi dixi. & hoc voluit gl. in c. olim. extrà de cēſi. quæ melius declarat. Et ex eis ſint expeditæ oēs op. gl. vnde duo articuli eſſent examinādi. primus quando cōfeſsio falſa facta fuit circa præparatoria iudiciorū. alius q̄n circa deciſoria in quibus duobus articulis diſtingue plenius per Bar. in d. l. non fatetur. ſed Bal. altius exordiendo examinat generaliter alios: ſcilicet ſi † & q̄n error iuris noceat errāti nō ſolū confitenti, ſed delinquenti, vel omittēti facere qđ facere debeat. & eodē modo qđ iuris in errore facti: & an poſsit reuoca

ti iſti errores ante litem finitã, vel poſt. & loquitur multùm ſciẽ-
tiſice, & ad plenum, declarando totum iſtum tit. Circa vltimum
4 dictum l. † q etiam poſt quã lis eſt terminata per ſententiam, po
teſt allegari error facti, ſi allegans vult probare illud. Glo. ſi. op-
ponit multis modis. primo de l. j. j. de erro. calcu. melius diceret
de no. ibidem per l. j. ff. quæ ſentẽtiæ ſine app. reſcin. Et reſponde
q iſta l. debet intelligi de ſentẽtia valida, ſed ſi eſſet inualida vel
propter errorem iuris, aut calculi expreſſum vt ibi. vel propter
aliã cauſam, nõ impediret allegari errorẽ poſt ſententiam. & ad
idem tendit l. ſi prętor. §. Marcellus. ff. de iudi. allegata in gl. quia
ibi erat nulla. quia lata parte abſente per falſas allegationes ſcien
ter factas. Secundò opponitur de l. fi. j. de re. cre. vbi cauſa erat
terminata per iuramentum. & tamen poterat allegari error facti.
Sol. ſpeciale eſt in his quæ dependent ex vltima voluntate, q ſi
cauſa terminetur per tranſactionẽ, vel per iuramẽtum, nõ inſpe-
ctis vel cognitis verbis vltimæ volũtatis, non valeat tranſactio, 9
nec iuramentũ. & ſic poſsit poſtea allegari error: tanquam cauſa
nõ ſit deciſa. vt ibi. & l. de his. ff. de tranſact. non ſic ſi eſſet termi-
nata per ſententiam, quia nõ reuocaretur ex dicta cauſa. Tertiò
oppo. toto tit. j. ſi ex fal. inſtr. & ff. de re iud. l. Diuus. & de iureiur.
Ladmonendi. & j. ſi aduer. rem iud. per totũ. Sol. vt dixi in princ.
q hic dicitur procedi mero iure, ſed mediante beneficio reſtitu-
tionis in integrũ, in caſibus in quibus deberet cõcedi bene poſ-
ſit allegari error facti poſt ſententiã. cõcedi autem debet ex plu-
ribus cauſis, veluti ſi lata ſit per falſos teſtes, aut inſtrumẽta. vt
in d. l. diuus. & in tit. ſi ex fal. inſtru. vel ex falſo inſtrumẽto & ne-
ceſſario inſtramenta fuerũt poſtea de nouo reperta. vt in d. l. ad-
monendi. vel ratione minoris ætatis. vt j. ſi aduer. rẽ iud. vel ex a-
lia iuſta cauſa. vt l. pe. ff. de cõfeſ.. Quartò oppon. de l. fi. §. ſi autẽ
neſcius. j. dẽtur. Sol. vt in glo. quia ibi poteſt allegari reſpectiu di
uerſæ perſonæ. Quintò opp. de l. habebat. in prin. ff. de inſti. vbi
ſi actor egit ex vna cauſa, & nõ probauit, poteſt eandẽ actionẽ
iterũ intẽtare propter errorẽ in prima cauſa cõmiſſum. Gl. dicit
q ibi agebat ex alia cauſa diuerſa. ſed ſi ita eſſet deberet ibi ſub-
uidiri mero iure. vt in l. cũ quærit. de exce. rei iud. & tñ nõ ſub-
ditur ibi niſi de æquitate, & per beneficiũ reſtitutiõis. ſed dic q
ibi nõ variabat cauſa ex qua agebat, nã fuit actũ i primo iudicio
ex mutuo pecuniæ: & eodẽ mõ agitur in ſecũdo. & ſic nõ variat
cauſa ex qua agit. ſed variabat cauſa propter quã agebat: nã ex
mutuo facta ſeruo primo fuit actũ cõtra dñm ratione vnius mã
dati q dederat ſeruo. & illud non fuit probatũ. poſtea agebat ex
eodẽ mutuo ratiõe alterius mandati. illa variatio cauſæ propter
quã agebat cõtra dñm ex facto ſerui nõ facit ipſum agentẽ ad-
mitti ipſo iure de rigore. ſed per beneficiũ reſtitutionis de æqui-
7 tate. & ſic eſt caſus valde ſingularis illius l. † Vltimò extra gloſ.
op. de l. j. j. fi. ff. qñ act. de pec. eſt anna. aliàs incipit. l. quæſitũ. vbi
per errorẽ primo fuit actũ actione peculio tẽporali. & ſuccubuit
actor. & ibi dicit q poſtea propter errorẽ auditur intẽtata actio-
ne peculij perpetua, vel ecõuerſio. Gl. ibi ſoluit pluribus modis.
inter alia ponit vnã ſolutionẽ quæ ſemper allegat, & eſt ſingula
ris. q ibi errãs fuit inductus ad errandũ ſuaſione aduerſarij: quó
casu põt allegari error etiã poſt ſententiã. quia parcit errãti quó
ad aduerſariũ q ſuaſit, & fuit cauſa erroris, propter quod dicunt
doct. q ſi feciſti poſitiones, & iuraſti eas eſſe veras, & ego credã
tuę aſſertioi cũ iuramẽto. cõfiteor eas eſſe veras, ſi poſtea poſſum
probare cõtrariũ etiã poſt ſentẽtiã admittor ad probãdũ mediã-
te beneficio reſtitutiõis: nõ ſic ſi nõ iuraſſes eas eſſe veras. qa tũc
nõ videor inductus ſuaſiõe tua. Tene mẽti ꝓpetuò. Bal. verò di-
cit q ibi intẽtabat actio diuerſa, qm̃ ex diuerſis edictis orit actio
de peculio perpetua. de qua in tit. de peculio. & annalis, de qua
in tit. qñ actio de pec. eſt anna. ſed tũc nõ eſſet neceſſariũ benefi-
ciũ reſtitutiõis. ſed dic q licet ibi variaret actio nõ variabat cau
ſa: qa tũc procedit cõtrariũ. vt dixi in præcedẽti cõtrario de l. ha
bebat. de inſti. Vltimò adhuc extra gl. opp. nã ſi verũ eſt q error
facti cõmiſſus in iudicio nõ põt allegari poſt ſententiã, ſequeret
illud nunquã poterit allegari: eo quia cõfeſſus in iudicio pro cõ
demnato habet: nec eſt neceſſaria alia cõdẽnatio. vt j. de cõfeſ. l.
vnica. qa in cõfeſſum nullæ ſunt partes iudicis niſi in exequen-
do. l. proinde. in fi. ad l. aq. l. ff. & tamẽ iſte tex. innuit cõtrariũ. Sol.
confeſsio in iudicio põt fieri tribus modis. primo rñdendo poſi
tionibus, in quibus nõ cõſiſtit tota intẽtio actoris, ſed circũferen
tiæ ad eã: q tũc nõ eſt verũ q cõfeſſus habeatur pro condẽnato.

vnde nõ obſtat contrariũ. Secũdò põt fieri a
reſpondẽdo ad libellũ animo litẽ cõteſtãdi:
& ſic nõ declinando iudiciũ, ſed ſubeundo
& tunc idẽ. vel nõ habeatur pro condẽna-
to, ſed expectetur ſententia poſtquã lis eſt
conteſtata, & tunc idem: nã poterit probari contrarium vſq; ad
ſententiam. Tertiò poteſt fieri reſpondẽdo libello nõ animo litẽ
conteſtandi & iudiciũ ſubeundi, ſed potius declinãdi: & tunc ve
rum eſt q habetur pro cõdemnato, & non expectatur alia ſentẽ
tia: ſed fit ſibi præceptũ de ſoluẽdo. vt in l. ſi debitori. ff. de iudi. &
tunc obſtat contrariũ. nam videt q poſt talẽ confeſsionem non
audiat volens allegare errorẽ facti. doct. tamen tenent contrariũ
nã tunc eſt verũ q cõfeſſus in iudicio tali modo habetur pro cõ
demnato, quãdo non allegat ſe cõfeſſum per errorẽ: aliàs ſi offe-
ret ſe paratũ probare errorẽ, nõ habetur pro condẽnato ſecundũ
Iac. bu. & alios, & ſic adhuc habet locũ iſta lex. † Sed quid ſi iam
præceptũ fuerit factũ de ſoluendo. Bar. adhuc tenet idẽ: qa illud
præceptũ non habet vim ſententiæ diffinitiuæ. & ſic poteſt alle-
gari error poſt illud præceptum. Bal. hic videtur tenere contra-
rium. dicens q ſicut non poteſt allegari poſt concluſionẽ in cau-
ſa, ita nec poſt tale præceptum. quia tranſit in rem iudicatã, ſi non
fuit appellatum: ergo antequã tranſeat in rem iudicatam & ſic in
frà decem dies à die facti præcepti, bene poteſt allegari error. Cæ
terum materiam huius l. vide hic plenè per Bal. nam quantũ ad
intellectum tex. & gl. tantum dictum eſt quòd ſufficit.

¶ Vel alius prælatꝰ. Adde Doct. in c. potuit. de loca. & per Doc. in l. ñ. de iure emphy.

2 *Quis dicatur libertus orcinus?*

3 *Si Abbas uel alius prælatus recipit penſionem ab aliquo tanquam emphyteuta rei eccleſiaſticæ cum non ſit, non prohibetur poſtea dicere quòd non ſit emphyteuta, & quid ſi erat conſueta dari in emphyteuſim?*

LEX VIII.

1 CVm teſtamentum. †Verba enuntiatiua per errorẽ emiſſa, ſi-
ue principaliter propter ſe, ſiue propter aliud, diſpoſi-
tionem non inducũt etiã fauore libertatis. h. d. iſta lex
cum ſequenti. & iſta loquitur quãdo fuerũt emiſſa principaliter
propter ſe. lex verò ſequẽs quãdo propter aliud, & propter ſolu-
tionẽ quã recipiebat ab aliquo tãq; liberto, cũ eſſet ſeruus. nã nõ
videtur ſibi per hoc dare libertatẽ: videbatur cõtrariũ fauore li-
bertatis & liberationis. ar. in l. tale pactũ. in prin. ff. de pact. ſed ibi
qñ ſciẽter fuerũt emiſſa, quo caſu ſufficit fauore liberatiõis abſq;
fauore libertatis ad inducendũ diſpoſitionẽ. i. pactum de non pe
tendo. hic verò per errorẽ facti vel iuris, qui excludit cõſenſum:
vnde nec fauor liberationis nec fauor libertatis ſufficit vt habeat
vim liberationis. quid autẽ ſi ſciẽter eſſent emiſſa in caſu harũ. ll.
an inducerẽt diſpoſitionẽ. i. dationẽ libertatis? gl. hic recitat quã-
dam gl. Irnerij factã ſuper hoc. quæ cõtrarijs modis intelligitur.
& quidã intelligunt qñ voluerit dicere q ſic. quidã intelligũt q
voluerit dicere q nõ. primã partẽ tenet gl. & etiã Bart. ſecũdam
partẽ tenuit Pla. & etiã Pe. quinimò etiã gl. in l. ſeq. videtur eã te-
nere. ſed Bar. dicit q in caſu l. ſeq. procedit illa glo. quia ibi ꝓpter
aliud fuerũt emiſſa: ſed in caſu iſtius l. procedit gl. hic poſita. nam
verba enuctiatiua tunc inducũt diſpoſitionẽ quãdo fuerũt emiſ-
ſa principaliter per ſe. nõ autẽ propter aliud: niſi fauore militis,
2 vt j. de teſt. milita. l. ex his verbis. ſufficit. veniamus ad caſum. † In
tex. ibi [orcini.] dicitur libertus orcinus ille cui relinquit libertas
directò. Nã ſtatim adita hæreditate ſi teſtm̃ valet, efficitur liber
ſine manumiſsione hæredis: vñ cũ habeat libertatẽ à ſolo teſtato
re, dicit libertus teſtatoris, & non hæredis: tanq; manumiſſus ab
eo q tendebat ad ortũ, i. mortẽ: vt in gl. ſed ſi fuiſſet relicta per fi-
deicõmiſſum: & ſic foret neceſſaria manumiſsio, diceret libertus
hæredis à quo libertatẽ cõſequit: nõ à teſtatore. In fi. tex. ibi, [cũ
errãtis volũtas nulla ſit,] ergò ſi nõ errauit à contrario ſenſu, qm̃
eſt volũtas cõfitẽtis, cẽſeret ſibi data libertas ab illo hærede ſecũ
dũ Bar. † In l. nõ idcirco. no. ſecũdũ Bal. q ſi abbas vel alius præ-
3 a latus recipit penſionẽ ab aliquo tanquã emphyteuta rei eccleſia
ſticæ cũ nõ ſit nõ prohibet poſtea dicere q emphyteuta nõ ſit:
quinimò etiã ſi ex certa ſciẽtia hoc feciſſet nõ potuiſſet præiudi
care eccleſiæ ſi res nõ fuiſſet conſueta dari in emphyteuſim vel
feudũ. quia nõ eſt in poteſtate prælati ſolius dare de nouo in em
phyteuſim vel feudũ rẽ quæ eſt de mẽſa. Sed ſi fuiſſet cõſueta da
ri: et ſic eſſet ĩ poteſtate abbatis cõcedere cui vellet, in c. ij. de feu.
videt diſtinguẽdũ an hoc fecerit ex certa ſciẽtia, vel ꝑ errorẽ. tñ

a ¶Ne paſsim. De materia iſtius l. vide per Alex. de Imo. in l. ſi quis id. ff. de iuriſdiom. iud. & per eundem Alex. in l. iuris ignorantia. C. qui ad mi. & Abb. in c. ſ. de constitutionibus.

gl. hic ſentit idē qñ ex certa ſcīctia: quia non principaliter propter ſe: ſed ꝓpter aliud videt cōfiteri illū eſſe emphyteutā, i. ꝓpter ſolutionem quam recipit. tene menti. ſufficit.

L E X XI.

QVamuis. † Mulieribus non ſuccurrīt propter ignorātiā iuris in lucris captādis, ſicut nec maſculis: niſi ratione minoris ætatis. quo caſu tam mulieribus q̄ maſculis ſuccurrīt per beneficiū reſtitutionis. h. d. cōcordat cum primo. l. ſi emancipata. ſ. eod. Intellige tamen quando potuit conſulere peritiores. vt ibi nota.

L E X XIII.

a 1 NE paſsim. † Mulieribus nō ſuccurrīt ꝓpter iuris ignorantiā vltra quā maſculis: niſi in caſibus à iure expreſsis. h. d. notabiliter. & declarat plures ll. & glo. quæ eſt hic enumerat illos caſus. tñ ponit quoſdā qui nō faciūt ad propoſitū. nā ſunt multi caſus in quibus iura prouidēt mulieribus ꝓpter fragilitatē ſexus, nō propter iuris errorē: quia etiā ſi nō errarēt eis prouideret. vt patet in Velleiano. nā etiā ſi ſciat ſe non poſſe intercedere, nihilominus ſi intercedat iuuat: niſi renuntiet Velleiano in caſibus in quibus permittitur renūciatio. aliquādo autē ſuccurrīt eis propter errorē iuris q magis excuſat in eis q̄ in maſculis. vt in l. cū de indebito. ff. de proba. & tunc habet locū iſta l. qa regulariter vbi iuuant maſculi, iuuant mulieres propter iuris errorē & vbi nō iuuant maſculi, nec etiā mulieres: vt in lucris captādis, vt ſ. e. l. quāuis. Falsit in qbuſdā caſibus in qbus iuuant mulieres, & tñ nō maſculi, qui ponunt in glo. vt in l. ſi adulterium cum inceſtu. ff. de adulte. & l. cùm de indebito. ſupra allegata.

2 ¶ *Indebitum ſolutum per errorem iuris. quando poſsit repeti, & quāſi per errorem facti. & nume. 5.*

3 *Tutus exceptione Macedoniani ſoluens per errorem iuris, non repetit. & numero 5. Quid in indebito ratione exceptionis temporalis ſoluto per errorem?*

4 *Naturalis obligatio quæ nunquam fuit iuncta cum ciuili: nec unquam peperit actionem, non eſt ita efficax ut impediat repetitionem ſoluti per errorem facti, ſicut illa quæ ſemel fuit iuncta cum ciuili, & produxit actionem. & poſtea fuit ſublata ciuilis per ſententiam.*

5 *Tutus exceptione inducta ad iuris rigorem conſeruandum, ſcilicet exceptione litis pendentis. uel ea quæ habet filiusſor ex epiſtola diui Adria, uel ea quam habent plures rei debendi ex noua conſtitutione ut diuidatur actio inter eos. ſoluens etiam per errorem facti, non repetit.*

Quid in debito quod creſceret per inficiationem.

L E X X.

1 QVm quis. † Lex iſta duas ponit regulas, vnā negatiuā, qa indebitū ſolutū ꝓ errorē iuris nō repetīt, alterā affirmatiuā, q̄ ſolutū per errorē facti bene repetīt, & eſt lex repetibilis. quoniā habet materiā valde ſubtilē diſputatiuā: & leges præcedētes loquunt qñ error fuit cōmiſſus in omittēdo, vel in cōfitēdo falſum. lex iſta loquīt qñ in ſoluēdo indebitū. Cōtra primā regulā negatiuā opponīt primò de tex. l. j. ff. de cōdi. inde. vbi dicīt indiſtinctè q̄ indebitū ſolutū per ignorātiā repetīt. & illud verbū, ignorātiā, pōt intellīgi, tā de ignorātia iuris q̄ facti, & poſtea ſubiūcīt q̄ tūc demū denegat repetitio qñ fuit ſolutū ex certa ſcīctia iuris & facti. hic aūt denega
2 tur etiā qñ ꝓ ignorātiā iuris. † Itē opponīt de ratione. nā cōmuniter tradīt q̄ ignorātia iuris nō nocet in dānis vitādis. vt in l. iuris ignorantia. ff. eo. ſed ille qui ſoluit indebitū, cū vult repetere tractat de dāno euitādo: ergo non debet impediri repetere propter iuris ignorantiā. timore huius gl. intrat vnā diſtinctionē quadrimembrem. vſq̄ ibi. [ſi autē eſt vtroq̄ iure debitum.] & poſtea vltimum mēbrū ſubdiſtinguit in alia quatuor membra. Item ſecūdum membrū dictæ ſubdiſtinctionis ſubdiſtinguit in alia duo. & ſic in effectu ſunt decem mēbra. Quatuor in prima principali diſtinctione. Item alia quatuor in ſecunda ſubdiſtinctione. Item duo in alia ſubdiſtinctione. & hoc vſq̄ ibi. [Item opponīt.] vbi autem opponit contra dicta per ſe in primo membro primæ diſtinctionis de dictis etiam per ſe quarto mēbro eiuſdem diſtinctionis, & ſoluit. reſpondendo autem ad contrarium primo loco formatum & etiam ad rationem dicit gloſ. q̄ illa lex quæ generaliter loquitur de indebito, debet reſtringi ad illud. quod erat indebitum ciuiliter. naturaliter tamen erat debitum: quo caſu qa non poterat peti efficaciter. dicebatur indebitum; ſed propter naturalem obligationem quæ ſubſiſtebat non poterat dici indebitum: ideo ſoluens ſi vult repetere non dicitur tractare de damno vitādo: ſed potius de lucro. quia nollet ſoluere quod naturaliter debet, ſed illud potius lucrari. cùm tamen ius naturale & etiā gētiū arctat ipſum ad ſoluendū. ideo non obſtat ratio. ſ. facta in cōtrariū. quia iuris ignorantia nō prodeſt in lucris captandis. vt j. l. proxi. & ſ. e. l. ſi emancipata. l. aūt cōtraria. & etiā ratio in contrarium facta pōt habere locum in alijs ſpeciebus indebiti, ſ. econuerſo quādo erat indebitū naturaliter. licet ciuiliter debitū. Item quādo vtroq̄ iure erat indebitū. Itē quādo erat indebitū ope exceptionis ꝓpetuæ & fauorabilis. licet quo ad obligationē vtroq̄ iure eſſet debitū. vt in muliere intercedente: quæ ciuiliter & naturaliter obligat. & etiā oriat actio cōtra eā. ſed habet exceptionē Velleiani. in his tribus ſpeciebus indebiti locū habet cōtrariū, vt impediat repetitio demū qñ ſoluit ſcienter, ſecus ſi qñ per errorē iuris vel facti. quia in iſtis bñ tractat de dāno vitando. nā in primo licet ſit ciuiliter indebitū, ex quo tñ eſt naturaliter indebitū, ius gentiū vel naturale ipſum nō arctat ad ſoluendū, nec etiā ius ciuile. quia rarò reperīt tale debitū ciuiliter tñ, quin ſit eliſum ꝓ exceptionem. Pone exemplū in eo qui eſt tutus exceptione pacti vel iuriſiurādi, quæ tollunt naturalem obligationē, et elidunt ciuilem. vt in l. ſi vnus. §. pactus. ff. de pact. multò magis in ſecundo caſu quādo erat indebitum vtroq̄ iure. quia tunc nullū ius arctat ipſum ad ſoluendū. vnde volens repetere tractat de damno euitando. idem in tertio. quia mulier licet ſit ciuiliter & naturaliter obligata. & etiā contra eam cōpetat actio, attamē per ſenatuſconſultū tam actio q̄ obligatio elidīt. & ſic perinde eſt ac ſi non eſſet in rerū natura quātū ad hoc. ſed in primo caſu qñ eſt indebitū ciuiliter & naturaliter debitū, præſupponamus q̄ illa naturalis obligatio non ſit eliſa in aliquo, licet non ſit efficax ad agēdum. nec vnquā fuit cōiuncta cū ciuili. Gl. ponit duo exempla, ſ. in eo quod venit detrahendū per falcidiā. nam attenta diſpoſitione. l. falcidiæ nō debetur legatario ciuiliter. ſed attenta voluntate defuncti, cōtra quam falcidia detrahitur. vt in l. Titia. ff. ad l. falci. dicitur debitū legatario naturaliter. Itē ponit exemplū in legato relicto in minus ſolēni teſtamēto vel vltima volūtate. qa habito reſpectu ad defectū ſolēnitatis, quæ eſt de iure ciuili, nō debetur ciuiliter: ſed habito reſpectu ad volūtatē defuncti: quæ ita adeſt in voluntate nō ſolenni, ſicut in ſolenni. vt in l. fin. ff. de rebus eorum. debetur naturaliter. Vltramōtani reprehendunt iſta exempla. Bar. verò ſuſtinet Bal. cum diſtinctione. dic vt hic per eos. quia in his conſiſtit tota ſubtilitas huius materiæ quia Vltramontani in omnibus exemplis reprobant glo. ſed Bart. conatur eam tuſtinere. ſed pone exēplum indubitatū in eo q̄ eſt promiſſum per pactum nudū. nā illud debeī naturaliter tantum. & illa naturalis non eſt eliſa per aliquam. l. quia licet lex non alsiſtat tali promiſsioni vt faciat eam producere actionē. nō tamē reſiſtit: ideo talis obligatio naturalis dicitur ſubſiſtere in ſuis viribus. ideo meritò arctat debitorē ad ſoluendū. licet inefficaciter. quia ſola per ſe non ſufficit ad agendum, ſed bene ſufficit ad ſolutum retinendum. ſi ergo eſſet talis naturalis quę eſſet eliſa, non haberet locum quod hic dicitur. Pone exemplum in debitore liberato per præcriptionem: quæ tollit ciuilem, & elidit naturalem. nā ſolutum quocunq̄ errore repeteretur. vt no. in l. fi. ff. rem rat. ha.

ſic ergo diſtinctio huius l. habet locum in illo indebito ciuiliter,
3 ſed naturaliter debito. vt diſtinguatur, † an ſit ſolutum per errorem iuris, vel facti: habet etiam locum in indebito per exceptionem perpetuam & peremptoriam & odioſam. vt Macedo. nam tutus illa exceptio ſoluens per errorem iuris non repetit. vt in l. qui exceptionem. ff. de condi. indebi. ſecus ſi facti. vt ff. ad Macedo. l. fina. aliquando verò quocunq̄ errore ſolutum non repetitur, ſcilicet quando eſſet indebitum ratione exceptionis tēporalis. vt in l. in diem. ff. de condi. inde. ſecundū opi. Azo. quam hic refert glo. & communiter per Docto. licet quidam dixerint contrariū. Itē quādo eſſet indebitū ratione exceptionis inductæ gratia rigoris iuris conſeruandi. gloſ. ponit exēplum per l. Iulianus. de condi. inde. in exceptione reſiudi. tamen aduertendum q̄ illa videtur cadere ſub primo mēbro de indebito ciuiliter. ſed naturaliter debito. quia ſententia abſolutoria tollit ciuilem, & non naturalem. vnde in ea videtur diſtinguendum prout hic. aut fuit ſolutum per errorem iuris vel facti. & ſecundam partem tenet hic Barto. ſed in d. l. Iulianus. tenet illam quam tenet gloſ. q̄

quocunq̄

quocunq; errore solutum nõ repetatur. dicens quod sentẽtia absolutoria tollit ciuilem, & naturalem eo modo tangit. & si dicatur licet nõ tangat. & sic non elidat, videtur adhibẽda distinctio de qua hic. ipse respondet †q; ista distinctio procedit in naturali obligatione, quæ nunquã fuit iuncta cum ciuili. vt in exemplis supra positis nec vnquam peperit actionem. illa enim nõ est ita efficax vt impediat repetitionem soluti per errorẽ facti. sed quãdo semel fuit iuncta cum ciuili. & produxit actionem. & postea per sententiam tollitur ciuilis, non propterea tollitur actio, sed remanet in virtute naturalis solius. quòd patet ex eo quoniam exceptio rei iudi. est propriè exceptio: & sic præsupponit actionem. quia igitur naturalis non est elisa, nec in aliquo tacta per sententiam & habet actionem secum. licet illa sit elisa, est fortior quam illa quæ nõ habet actionẽ secũ, vt impediat repetitionem. soluti etiam per errorem facti, & est subtilis imaginatio sua, & plus placet quam illud quod ipse notat hic: quia concordat cum ista gl.

5 †Docto. autem ponunt alia exempla de exceptione inducta ad iuris rigorem conseruandum, scilicet in exceptione litis pendentis. Item in exceptione quam habet fideiussor ex epistola diui Adria. vt diuidatur actio. Itẽ in exceptione quam habent plures rei debendi ex noua constitutione, vt diuidatur similiter actio inter eos. & dicunt q; tutus tali exceptione soluens etiam per errorem facti non repetit: est etiam tertius casus, quando esset debitum quod crescent per inficiationem: vt l. aquiliæ: nam solutum quocunq; errore non repeteretur. quia videretur solui ratione cuiusdam tacitæ transactionis: vt ſ. e. in j. glo. mag. in quarto contrario de l. si is cum quo. ff. de confes. & j. de condi. inde. l. ea quę. & sic collige quòd interdum indebitum quocunq; errore solutum repetitur, & solum denegatur repetitio, quando sciẽter. vt in primis casibus: interdum quocunq; errore solutum nõ repetitur: vt multominus si scienter, vt in vltimis casibus. interdum distinguitur an sit solutũ per errorẽ iuris & ex certa sciẽtia & nõ repetitur. An per errorẽ facti. & tunc repetitur in casu huius legis, cui addidit etiam alium. distinctiones autem gl. reducuntur ad hoc. quod quoddam est indebitum ciuiliter, & naturaliter debitum. quoddam econuerso indebitum naturaliter, sed ciuiliter. debitum quoddam vtroq; iure indebitum: quoddam verò indebitum per exceptionem. licet debitum vtroq; iure inspecta obligatione. & ista est principalis distinctio. Secũda subdistinctio est, quia vltimum membrum de eo quod est indebitum ope exceptionis. subdistingue in alia quatuor. quia illa exceptio vel est temporalis, vel est perpetua, vel est dubia. an sit tẽporalis seu perpetua. quod vltimum in dubio præsumitur. vt in l. ſufficit. ff. de condi. indebi. vel est inducta ad iuris rigorem conseruandum. Item vltima subdistinctio. quia secundum membrũ prædictis scilicet quando exceptio est perpetua, subdistingui tus in duo. quia vel est fauorabilis, vel est odiosa. Sed quicquid boni ex prædictis sumi potest superius dixi: quia omnia prædicta verba reducũtur ad illa de quibus dixi, & ad illos casus. Postremò glosſ. opponit contra primum membrum primæ distinctionis, quando est indebitum ciuiliter, sed naturaliter debitum: & etiam contra tertium, quando nullo iure est debitum. constat enim quod in dictis casibus datur exceptio, & illa est perpetua fauorabilis. ergo quocunque errore solutum deberet posse repeti per id quod dicit glosſ. in ver. [si autem est vtroque iure debitum.] & respondet glo. q; propriè loquendo non dicitur exceptio, quia exceptio est actionis exclusio. ergo vbi non competit actio, propriè non est exceptio. sed impropriè. scilicet intẽtionis. Tale igitur non dicitur indebitum ope exceptionis. quando autem competit actio mero iure. tunc dicitur exceptio. vt in macedoniano & velleia & tunc dicitur adhiberi distinctio de qua in illo ver. [si autem.] an sit fauorabilis vel odiosa. & in primo casu non habet locum ista lex, imò indistinctè repetitur quocunq; errore solutum. sed in secundo sic. Cætera vide hic per Docto. quia nõ sufficerent sex lectiones ad recitandum ea quæ hic tanguntur.

De precibus imperatori offerendis. & de quibus rebus supplicare liceat: & ubi. *Rubrica.*

1 vt Casus in quibus seruus habet legitimam personam.
Laudabilis fides serui inducentis necem domini sui.

LEX I.

1 Icet seruilis. †Rescripta impetratum à seruo super nece domini sui valet. quia licet realiter fit inhabilis ad impetrandum, quantum tamen ad hoc est habilis: & etiam ad accusandum de
2 nece domini. hoc dicit. †Et sic not. casum in quo seruus habet legitimam personam. & sic alibi infrà si per vim vel alio modo. l. j. Item not. laudabilem fidem serui vindicãtis necem domini sui.

a ¶ Non obstante. De hac clausula non obstante. vide latissimè per Fel. in c. nõnulli. de rescrip. & per eun dẽ Pau. de cast. in cõsil. cclxxv. in ij. parte consiliorum antiquorum. inci. passus iste Cur.

b ¶ Vt est papa. Adde vt in c. cũcta p mundũ. ix. q. iij. c. si Papa. xl. dist. & c. nunc autem. xxj. distin.

2 ☞ *In clausula non obstante. an debeat fieri expressa mentio de lege disponente contrarium an autem sufficiat generaliter dicere non obstante quacunque lege contrariũ disponente?*

Tollere totum ius alterius non pertinet nisi ad suppremum principem, qui non recognoscit superiorem.

3 *Dilatio si conceditur debitori meo per principem, an interim teneatur mihi ad usuras? An interim præscribat contra me? An ista concessio facta debitori prosit fideiussoribus suis?*

4 *De quanto tempore possit peti dilatio, & si excedat quinquennium, quòd rescriptum reddatur in totum nullum.*

LEX II.

1 Voties. †Rescriptũ per quod conceditur vel tollitur dilatio temporis permittitur impetrari. & impetratum tenet: non sic in illo per quod totũ ius alterius absorbetur. h. d. & semper allegatur. In tex. ibi, [moratoria præscriptio]. i. dilatoria exceptio. In tex. ibi, [mandatur.]. i. permittitur supplicari per hoc. & per consequens confessio facta. ad talem supplicationem valet secus in casu sequenti: vbi prohibetur postulari, ergo confessio facta ad talem postulationem prohibitam non valet: quia cuius prohibetur petitio, eiusdem facta confessio nõ valet ipso iure. vt j. de peti. bo. subla. l. j. lib. x. Et ideo hoc no. in gl. j. Circa primam partem quando tollitur vel conceditur dilatio temporalis, valet: intellige etiã si in re
a scripto nõ contineatur clausula non obstante quacũq; l. qui nulla. l. obstat, cum illa permittat hic impetrari: secundum verò dcim q; non valet. debet intelligi nisi in rescripto cõtineatur dicta clausula non obstante. quo tamen casu distinguitur an princeps tollat id quod est de iure ciuili, vt actionem: & valet: quia potest hoc facere an id quod de iure gentium, vt dominium, & tunc non valet: quia non potest hoc auferre. nisi ex causa, & pro bono rei publicæ. & tunc etiam debet prouidere illi de pretio. vt in l. Item si verberatum. §. j. ff. de rei vend. & hoc vult glosſ. mag. in vlt. q. quę concernit istam secundam partem: & non primam sed aduerte. quia ista distinctio videtur contra istum text. qui prohibet tolli exceptionem peremptoriam. nam illa videtur de iure gentium si oritur expacto de non petendo: vel ex solutione facta. & glosſ. videtur sentire quod si continetur clausula non obstante, valeat rescriptum dum specialiter loquitur de dominio. dicens quod nõ valeret si illud tollerentur. Præterea licet actio sit de iure ciuili, oritur tamen ex contractu. qui est de iure gentium. vnde videtur quod non possit tolli sicut nec ipse contractus. Innocen. tamen videtur stare cum ista distinctione in c. quæ in ecclesiarum. de consti. de ista materia tractatur per Cyn. j. eod. l. rescripta. & per
2 Bart. in l. fina. j. si contra ius vel vti. publi. dic vt ibi. †& etiam an requiratur quod in clausula non obstante fiat expressa mẽtio de l. disponente contrarium, puta non obstante. l. quoties. C. de preci. impe. offe. An sufficiat generaliter dicere non obstante quacũque. l. contrarium disponente. & ista pars vltima communiter ibi tenetur. per ea quæ habentur in. l. si quis in princip. testamenti ff. de leg. iij. Adde vnum quod est notandum. nam dicit hic Alberi. quòd tollere totum ius alterius nõ pertinet nisi ad supremum
b principem qui non habet superiorem: vt est Papa, b vel Imperator. Inferior verò qui superiorem recognoscit, vt sunt Comites, & Marchiones, qui recognoscunt ecclesiam, vt Marchio ferrariæ & similes, non possent: etiam si in eorum rescripto contineretur clausula non obstante. & etiam si esset casus in quo Imperator posset tollere. & allegat Archi. hoc tenentem. xxv. q. ij. in summa glosſ. & ego habui consulere isto anno in ciuitate Pergami. quia dominus Pandulphus tempore quo ibi dominabatur per suum rescriptum liberauit quendam partialem suum ab eo in quo tenebatur alteri pergamensi. dixi quod non valebat rescri-

a ¶Duce Mediol. & quod dux Mediolani in terris suis exerceat vices imperij adde eundem. Pau. de cast. in cõsi. cxcvi. per totũ. & maxime in sing. inci. consi. super primo dubio videtur dicendũ. & ibi q̃ põt auferre ius tertij. & per Alexan. de Imo. in cõsi. ij. co. iiij. in j. volu. Cur. & tu adde cõsi. Pau. de ca. ẽ. in prima parte cõ. nouorũ. Et prædictis adde quæ pulchrè dicit d. meus do. Bart. Sozi. in suo consilio. clviij. col. ij. & Aret. in c. at si clerici. §. de adulterijs. de iudi. S.

b ¶De quanto tẽpore. Adde Bal. in l. fin. C. qui admit.

c ¶Sine septẽ testib⁹. An valeat testamentum cum duobus testibus & notario parochiano vide per Io. in addi. Spec. titu. de instru. edi. in §. compendiosè. Doct. in c. cum esses. de testa.

ptum, etiam si ipse fuisset iustus dominus, & cũ iusto titulo habito ab impetratore, cũ ipse recognoscat imperatorem in superiorẽ & omnia faciat tanquã eius vicarius. & idẽ a esset dicendũ de duce Mediolani' qui facit vt dux. & sic nomine imperij. quia hoc nõ pertinet nisi ad supremũ principem. secus in illis comitatibus q̃ de facto nõ recognoscũt superiorẽ, sed regunt semetipsos absq; vicariatu imperatoris, sed proprio quia ille obtineret principatum supremũ in eorum territorio, & loco principis habẽtur. vt not. Cyn. in l. ea lege. ante fi. j. de cõdi. ob cau. & Bar. in l. hostes. ff. de captiuis: Tene menti. quia est quotidianũ: vt dixi. † Circa primã verò partẽ. Cy. mouet hic aliquas q̃stiones. videlicet si per principẽ cõceditur dilatio debitori meo. an interim teneatur mihi ad vsuras. Itẽ an interim præscribat cõtra me. Item an ista cõcessio prosit fideiussoribus suis: vt possit cõtra me obijcere exceptionẽ dilatoriam tempori. de quibus dic vt plenè per eũ notabiliter loquitur secundùm Pet. & semper remittitur ad eius dicta. Extra Cy. quæro de quanto tẽpore b possit peti dilatio. breuiter puto modico tẽpore. per rationem positam hic in prin. gl. quia in mora modici temporis nõ est magnũ periculũ vel damnũ. vt in l. si debitori. ff. de iudi. & in illa ratiõe fundatur iste tex. vt patet ex ratione posita in secũda parte. dum dicit [sine graui partis alterius dispendio.] à contrario sensu. puto aũt modicũ tẽpus debere determinari prout habetur in simili in l. fi. j. qui bonce. pos. scilicet in dilatione quinquẽnalf. & quando excederet, diceretur afferre graue præiudicium. sed an tũc redderet rescriptũ in totum inutile. an verò esset vtile, vsque ad quinquennium. puto primam partem esse veram quia petitur vtum tempus indiuisibile. ar. eorum quæ no. in l. si sponsus. §. generaliter. ff. de dona. inter vir. & vxo. iuncta. l. scire debemus. de verbo. oblig.

2 *¶ Quando per legem expressè prohibetur impetratio, in quo differat iste casus ab alio quando non prohibetur, expressè tamen impetratio est contra tenorem legis, ad hoc ut rescriptum videatur nullum.*

LEX III.

1 NEc damnosa. †Primũ dictũ huius l. vr̃ posse intelligi etiã si rescriptũ in modicum esset damnosum fisco. vt si cõcederet modicã dilationẽ in præiudiciũ fisci debitori fiscalis. vt differat à priuato. vt §. l. proxi. Item procedit nisi cõcederet indulgentiam pœnę delicti antequam pœna esset exacta per fiscũ. nam in hoc non censetur rescriptũ esse fisco damnosum. vt j. e. l. rescripta in fi. secus si pœna esset exacta, vel bona cõfiscata. vt est casus in l. j. j. de peti. bo. subla. gl. aũt hic ponit exemplũ q̃ contineret graue præiudiciũ fisci. & vult tũc etiam si cõtineret clausulã, nõ obstante quacũque. l. cõtrariũ disponente. non valeret rescriptũ. nisi sequeretur secunda iussio. i. secundũ rescriptũ idẽ cõtinens. Et idẽ dicũt quidã vbicũque impetratio expressè per l. pro hibet. vt in casu l. p̃ced. q̃ tollit ex toto ius alterius. & in l. ij. §. de sum. tri. vt requiratur secunda iussio. & non sufficiat clausula non obstãte secundùm Iac. de Raue. vt no. Cy. in l. fi. j. si contra ius, vel vti. pu. Pet. contra. q̃ sufficiat clausula: nec requiritur secũda iussio:
2 nisi quãdo tẽdit in p̃iudiciũ fisci. & hoc magis placet. † & si quæratur in quo ergo differt iste casus q̃ per l. expressè prohibet impetratio, ab alio q̃ nõ prohibetur expressè, tamẽ impetratio est cõtra tenorẽ. l. puta q̃ Pupillus possit testari. nã etiam dicto casu videtur esse rescriptũ nullũ. vt in isto tex. dũ dicit [iuri cõtraria.] vt in d. l. rescripta. quod est intelligẽdũ nisi cõtineat clausulã nõ obstante. Rñdeo quia q̃ non prohibet expressè impetratio. licet rescriptũ esset cõtra tenorẽ iuris, si tamẽ neminẽ offenderet, & p. desset impetranti, valeret etiã sine clausula p̃dicta. vt in d. l. rescripta. ver. nisi fortè per quẽ etiã iste tex. limitatur. dũ dicit. [nec iuri cõtraria.] vt intelligatur scilicet q̃ aliũ lædent. quia tũc nõ valẽt nisi cũ clausula. sed si expressè prohibetur impetratio, tũc etiã si aliũ nõ læderet nõ valeret rescriptũ sine dicta clausula. vt not. in d. l. rescripta. sic ergo recollige. aut rescriptũ est dãnosum fisco. & rũc nõ valet etiã cũ clausula. sed expectat secũda iussio. & etiã si modicũ esset dãnosum: licet secus in priuato. autnõ est dãnosum fisco. sed priuato. & tunc aut parum, & valeat etiam sine clausula. aut multũ. & tũc non valeat nisi cum clausula. & hoc si est casus in quo non prohibetur expressè impetratio. aut nulli est damnosum. & valet, etiã si sit contra tenorẽ iuris. vt in d. l. rescripta. ver. nisi vtsi quis impetrauit q̃ posset facere testamentum sine septẽ
c testibus, & cũ quinq; hoc eẽ nulli nocet. & tamẽ est cõtra dispositionẽ iuris. valet etiã sine clausula. vt in l. si qñ. j. de inoffi. test. si verò ,phibet impetratio expressè, tũc nõ valet sine clausula: etiã si nulli noceat, quia præsumitur per fraudẽ impetratum. vt §. de sum. tri. l. ij. & ibi no. in glo. super verbo per fraudem.

2 *¶ Habens dilationẽ soluendi à principe, non potest ea uti, nisi satisfiet cum fideiussoribus de soluendo adueniente termino. & idem si habet à testatore: & an possint præstari fideiussores post rescriptum? & nu. 5.*

3 *Quid si habeat dilationem à leget*

4 *Quid in eo qui habet dilationem à parte contrahente, quòd non teneatur dare fideiussores nisi superueniat nous causa suspicionis?*

5 *In dilationibus in quibus tenetur præstare fideiussores, si non potest præstare, exigitur debitum deducta utilitate medij temporis. & quid si non uult præstare?*

6 *Quando lex uel statutum mandat fideiussores præstari, aliàs annullat actum. intelligitur si petatur.*

7 *Quid in iuramento calumniæ, quod nisi præstetur non ualet processus. quod hoc intelligatur si fuerit petitum.*

LEX IIII.

1 VNiuersa. †Obtinẽs dilationẽ à principe per rescriptum, non potest ipso gaudere vel vti. nisi ipse satisfdet cũ fideiussoribus de soluendo adueniente termino. h. d. nota. si ergo per concilium ciuitatis fiat reformatio quòd mercatores habentes pecunias alienas in depositum non possint grauari vel compelli ad soluendum. prout fecit cõitas Florentiæ durante guerra. poterunt tamẽ creditores petere dari eis fideiussores. per hanc l. vbi est casus. nisi etiam in reformatione cõtineat cõtrariũ. ideo sint cauti dicta tores reformationum. vt faciant hoc reformari & apponi. & venit ista. l. ad limitationem. l. quoties. in primo casu. §. e. vbi debitor po
2 test à principe impetrare dilationem ad soluendum. † Not. ergo ex ista. l. primò quod habens dilationem soluendi à principe nõ potest ea vti: nisi satisfdet cum fideiussoribus de soluẽdo aduenientẽ termino. Idem si habeat à testatore: vt in legatis relictis in diẽ, vel sub conditione. l. inter omnes. ff. qui satisd. cogan. & in toto ti. vt lega. no. ca. ff. & C. Idem si à iudice: vt in l. ij. §. sed & si dubite-
3 tur. ff. de iud. in ver. competenti cautela. † Quid autem si à lege. dicit Cy. & Bal. q̃ tunc sufficit q̃ caueat nuda cautela sine fideiussoribus. vt in §. sed & si dubitetur. Certè ipsi videntur loqui contra tex. in l. si constante. §. quoties. ff. so. ma. vbi maritus habens dilationẽ legalẽ ad restituendam dotẽ debet interim cum fideiussoribus cauere. Fallit in casu. d. §. sed & si dubitetur, per rationẽ ibi positam. quia ibi petebatur cautio à forense, cui erat difficile re-
4 perire fideiussores. Nos loquimur quãdo à ciue vel incola. † Itẽ quid in eo qui habet dilationem à parte cõtrahente vt si promisisti mihi soluere hinc ad annũ, vel purè: & postea feci tibi pactum de non petendo hinc ad annum, an interim possum petere q̃ des fideiussores, hic est distinguendum. aut superuenit noua causa suspicionis, & possum: aut non superuenit, & tunc secus: qa mihi debeo imputare cur dilationem feci. & iste est casus in l. in omnibus. ff. de iud. & in l. si creditores. de priui. cre. & prout in prin. l. si is à quo. §. fi. cum. l. seq. in præcedentibus casibus non requiri
5 tur quod causa de nouo superueniat. † Quid aũt si in illis in q̃bus tenetur p̃stare fideiussores, nõ põt præstare. Dic q̃ exigit debitũ deducta vtilitate medij tẽporis: sed si præstare non vult, exigitur nulla facta deductione. vt in d. l. si constante. §. quoties. vbi est tex. no. secundùm Cy. Sed opponitur contra tex. dũ dicit. [nõ aliter valeant.] nã aut rescriptum à prin. fuit ipso iure nullum: quia nõ erãt præstiti fideiussores, & tũc licet postea præstarent, nõ reconualescerent. vt in l. q̃ ab initio. de re. iur. cuius contrariũ videtur esse de mẽte huius. l. quæ vult q̃ possint p̃stari post rescriptũ impetratum: aut rescriptum à principio valuit. & tum licet post ea nõ p̃staretur, nõ deberet irritari. vt in c. factũ legitimè. de re. iur. lib. vj. & sic iste text. videtur implicare contradictionem. timore cuius Pla. dixit quod erant præstandi ante impetrationem & nisi fuerint præstiti, non valebit rescriptum ab ipso initio:

nec

nec reconualescet ex post facto: sed hoc est cõtra mentem huius l. quæ sentit ꝙ debeant præstari post. ideo gl. sentit ꝙ rescriptum ab ipso principio fuit validũ: tamen nõ potest eo vti nisi pręstet fideiussores. & si nõ præstat, nõ est nullum ipso iure. sed per exceptionem. quæ glo. semper allegatur ꝙ qñ l. vel statutũ mandat aliquid fieri post actũ celebratum. & nisi fiat dicit actũ nõ vale- re ꝙ debet intelligi nõ ipso iure sed ope exceptionis. vt si dicat testamentũ vel contractũ aut instrumentũ debere insinuari. & nisi fuerit insinuatum non valeat: quia illa insinuatio venit fienda post actum celebratum. licet per multũ tempus steterit ꝙ nõ fuerit insinuatũ, non est nullum: sed semper poterit insinuari, & insinuatione facta poterit quis vti: nisi apponatur in statuto certum tempus intra quod debeat fieri. nã eo elapso irritabat ac si dicat ꝙ sit nullum. & ista faciunt ad quæstionẽ de vsurario manifesto, cuius testamentũ nõ valet nisi præstiterit cautionẽ de restituendis vsuris. vt in c. quãquam. de vsu. lib. vj. nam illa cautio non est de forma testamenti. quod patet: quia ea quæ sunt de forma debent interuenire in ipso actu obligati. §. tutor. instit. de autho. tut. sed illa cautio potest pręstari ante factum testamentum. & tunc valeret sine dubio. in d. c. ergo & eodẽ modo potest pręstari, post factũ testamentũ ex interuallo. licet illud c. dicat testamentum nõ valere si quouscp dixit cautionem nõ præstiterit. & sic est in præcedenti quouscp viuit. & ita determinatur per Doc. ibidẽ. & per Bar. in l. filio præterito. in fi. de iniust. test. post mortem verò si præstaretur per hæredem, non faceret recõualescere testamentũ: sed prodesset hic dũtaxat ad sepulturã. vt not. per gl.
6 in cle. j. de vsu. †Vltimò not. glo. dum dicit [si aduersarius postulet.] quã perpetuò tenementi. ꝙ qñ l. vel statutum mãdat fideiussiones præstari, aliàs annullat actum. puta ꝙ qñ forensis agit contra ciuem teneatur præstare fideiussores, de expẽsis soluendis. aliàs non valet processus. vt dicit statutũ huius ciuitatis forẽ sis egit, & nõ præstitit, quia non fuerunt petiti. opponebatur ꝙ
a processus erat nullus. ego dicebam' nõ esse verum si non fuerint petenti. pars aduersa dicebat contrarium quod illi incumbebat hoc onus. & quod debebat offerre si volebat admitti. certè hic est gl. iuncto text. pro eo quod ego dicebam. bene facit l. peto. §.
7 fratre. de lega. ij. vbi dum dicit si cautio non fuerit postulata. †Et quòd habetur in iuramẽto calumniæ. ꝙ nisi præstetur nõ valet processus. nam est verum si fuerit petitum. aliàs secus. vt not. in l. ij. §. sed quia veremur. j. de iura. cal. & co. ti. c. j. lib. vj. & vide hic ad ea quæ dixi in præcedenti articulo no. per Bar. in l. si ita quis. §. ea lege. de ver. obli.

a ☞ Differentia inter appellationem & supplicationem. & nu. 3.
b Quando non potest appellari, non supplicatur nisi semel. & quando etiã non possit supplicari
Per supplicationẽ non rescinditur sententia, sed potest mandari executioni ea pendẽte.

LEX V.

1 Si quis. †A sententia præfecti prætorio nõ supplicatur nisi semel. h. d. Pręmitte ꝙ à sententia
2 principis, †vel senatus, vel præfecti prætorio propter excellentiam dignitatis non appellatur. vt ff. à quibus appel. non lic. l. j. nec à sententia cõcilij generalis. vt §. de summa trini. l. nemo clericus. & ibi not. in gl. quę incipit primũ dubium. Potest tamen à sententia prædictorũ supplicari. vt j. de sen. præfec. præto. l. vnica. & differt appellatio à supplicatione, quia per appellationem conqueritur appellans non tolum de sua simplicitate seu negligentia. vel de dolo aduersarij. sed etiam potest cõqri de iniquitate iudicis. sed quãdo supplicatur, nõ conqueritur de iniquitate iudicis, sed de primis duobus, sicut quãdo petitur in integrum restitutio. vt in l. præfecti. ff. de mino. & not. in Spe-
3 de supplic. §. ij. †Item differt in eo quod dicitur in hac l. quia qñ potest appellari, bis appellatur. sed quando non potest appellari, non supplicatur nisi semel. vt hic iuncta l. vnica. j. ne lic. ter. prouo. Item in alio. quia per appellationem rescinditur pronuntiatum. & per cõsequens impeditur sentẽtia executioni mãdari. ff. ad turpil. l. j. in fi. & l. furti. §. j. de infami. & nil inno. ap. interpo. l. j. sed per supplicationem nõ rescindit sententia. ideo etiã ea pendente potest executioni mãdari: secũdùm formã tamen auth. hic positæ. tunc autẽ permittit supplicare aduersus sentẽtiam, qñ in priuilegiũ iudicantis denegatur appellatio. vt in personis suprà dictis. sed qñ denegaretur de iure cõi. vt quia renũtiasset appellationi tacitè vel expressè, non admitteretur supplicatio. vt j. vt lit. pen. l. fi. vel si bis appellasset. & sic nõ li-
a ceret tertiò appellare. nam nec supplicare. vt j. ne lice. tertiò prouo. l. id equa glossa hic opponit. Item si ex qualitate causæ. vt si statutũ diceret ꝙ in causis criminalibus non summarijs nõ appelletur. vel si princeps cõ- b mitteret causam appellatiõe remota. in istis enim sicut non posset appellari. ita nec supplicari. ar. iurium prædictorum.

2 ☞ Tempus præfixum à lege ad aliquid faciendum, dicitur concernere formam actus. & quod fit non seruato tempore dicitur fieri contra formam.

Si datum est arbitrium potestati super maleficijs puniendis: an possit prorogare tempus statutum per statuta ad accusationem porrigendam, uel ad formandam inquisitionem?

3 Appellatio semper fit ad superiorem. sed supplicatio potest fieri coram eodem, dummodo fiat infrà decem dies. & in hoc habet similitudinem cum restitutione in integrum, & etiam in alio: quia pendente restitutione in integrum fit executio præstitis fideiussoribus.

Pendente causa nullitatis, an impediatur executio sententiæ?

4 Appellatio an possit porrigi notario iudicis appellationis absque præsentia ipsius iudicis. & quid de instrumentis causæ, & quid in productione testium?

5 Si non potest appellari post decem dies, an etiam nec supplicare. an autem possit supplicari infra biennium?

AVTHENTICA.

1 Qvæ supplicatio. †Si supplicatur à sententia præfecti prætorio. j. decem dies à tempore latæ sententiæ põt supplicatio porrigi coram ipso, eodem præfecto, vel corã officialibus suis. & tunc ipse idem præfectus cognoscit de causa supplicationis, nec interim mittit sententiam executioni, nisi præstitis fideiussoribus de restituendo si contingat supplicantem obtinere. si verò supplicatur post decem dies, potest sententia executioni mandari sine dationе fideiussoris. remanente tamen salua causa retractationis sententiæ. & etiam executioni si contingat supplicantem obtinere. h. d. Adde ad hoc vltimum ꝙ supplicatio non est porrigenda coram ipso præfecto, vel suis officialibus. sed coram principe. & potest supplicari. j. biennium. quod datur ad supplicandum. & etiã ad causam finiendam. vt j. de sen. præfe. præto. l. vnica. In tex. ibi, [offerenda est] subaudi si vult ꝙ per eundem præfectum cognoscatur. & non habet necesse adire principem. vel si vult ꝙ executio nõ fiat nisi præstitis fideiussoribus. aliàs potest supplicari etiã post. x. dies. & j. biennium. vt patet ex fi. & ex dicta. l. j. j. de sen. põ-
2 fe. præto. † In tex. ibi. [nisi sub hac forma.] i. nisi j. x. dies. vt §. dictum est. & sic not. secundùm Bal. ꝙ tempus præfixum à lege ad aliquid faciendum dicitur concernere formam actus, & quod fit non seruato tempore dicitur fieri contra formam quod no. diligenter ad statuta: secundùm eum facit. ff. de excusa. tuto. l. scire oportet. §. consequens alibi forma refertur ad qualitatem. vt j. de ser. fu. l. mancipia. & hæc faciunt ad quæstionem si datum est ar-
b bitrium potestati super maleficijs puniendis. vtrum possit prorogare tempus statutum per statuta ad accusationem porrigendã, vel ad formandam inquisitionem. ar. est hic. quia arbitriũ est datum circa ea quæ concernunt qualitatem maleficij. & quantitatẽ pœnæ. sed tempus concernit formam, ex quo concernere videt qualitatem. & ad hoc vidi allegari istum tex. cum dicto Bal. sed in l. si in lege. in princ. ff. loca. & est casus contra. & hoc puto verius. nam propriè loquendo tempus non concernit formã. licet
3 largo modo dicatur de forma. † Et not. in hac auth. aliam differẽtiam inter appellationem & supplicationem. quia appellatio semper sit ad superiorem, & coram eo non potest fieri vt ipse habeat cognoscere, nec valet consuetudo contrarium disponens. vt in c. ij. extrà de consue. lib. vj. sed supplicatio potest fieri coram eodem: dummodo fiat. j. x. dies. & in hoc habet similitudinem cum resti. in integ. vt in l. præfecti. cum l. seq. ff. de mino. & etiã in alio quia pendente restitutione in integrũ fit executio præstitis fideiussoribus. sicut hic. vt in c. suscitata. de in integ. restit. sed quærit quid in causa nullitatis, an ea pendente impediatur executio sententiæ. Innoc. in c. cum in iure. de offic. deleg. dicit quod non meminit se legisse quod habeat impedire executionem. & sic poterit fieri etiam non præstitis fideiussoribus. sed secuta declaratiõe nullitatis retractabitur executio. vel dic melius. aut incipitur ab executione. & contra eam excipitur de nullitate. & tunc si fue-

a ☞ Ego dicebã. Adde ad hoc Ale. de Imo. in cõsi. ccv. in ij. vol. & Franc. de Aret. in cõsi. cxxxvij. & vid multa quæ ponit hic d. Ias. in iij. col. St.

b ☞ Si datũ est arbitriũ. Adde Doc. in c. quintavallis. de iureiu. docto. in c. cum cõtingat. de arb. & §j ponunt Bar. & Alex. in l. si lege. ff. loc. & Io. de Imol. in l. filiusfa. ff. de don. & in l. qui Romæ. ff. de verbo. obli. & Ale. de Imol. in cõsi. lxv. col. ij. & col. fin. in j. vol. Frãc. Cur.

runt latæ tres sententiæ diffinitiuæ conformes debet fieri executio non admissa dicta exceptione.vt est casus in cle.j.de re iudic. aut fuit lata vna sententia,vel duæ tantum quæ transiuerūt in rem iudicatā.& tunc si probatio nullitatis requirit altiorem indaginē.idē.ar.l.satis apertè.j. de fal. aut offertur in promptu.& tūc debet in executione supersederi.vt no.per Bar.qui tangit istū passum in l.iiij.§.cōdemnatū.ff.de re iudi.ar.in l.ij.cum ibi no.j.de edic. diui adri. tol. nam in illo possessorio proceditur executiuè.vt in l.edicto.eo.tit.& tamen impeditur executio si obijcitur exceptio concernens proprietatem.& offertur in promptu probatio. vt l.ille à quo.§.si in testamento. ff. ad treb. aut incipitur à nullitate.quia antequā petita sit executio ille contra quem lata est sententia dat libellum super nullitate. & tunc indistinctè superseditur in executione propter præuentionem iudicij.ar.in l.qui prior.ff.de iudi. & ita vidi seruari Florentiæ.nam festināter dant libellū nullitatis, antequā implorata sit executio & faciūt inhiberi tam iudici ad quē executio pertinet,quàm etiā parti ne lite super nullitate pendente procedatur ad executionem.& vidi allegari no.per Bal. hic licet ipse non dicat eo modo quo.s.dixi nec ex eius dictis apparet veritas.sufficit.Veniamus ad gl. In gl.j.opponitur duobus modis. primo q̄ præfectus non possit cognoscere de sua sententia. vt eā retractet.vt l.eos.j.de appel.Sol.verum est per viam appellationis,per quam quis implorat non misericordiam.sed ius cōmune hic quando per viam supplicationis, in qua implorat misericordiam,sed ius cōmune:sicut cū petitur in integrum restitutio: sed contra adhuc.nam in integ.restitutio non debet peti coram inferiore:vt in l.minor autem.ff.de mino.sed ille tex.probat cōtrariū dum dicitur quod porrigitur corā consiliarijs præfecti, qui sunt inferiores.gl.ꝓpter hoc reprehendit Bul.& Pla.qui intelligebant q̄ isti consiliarij haberent cognoscere & retractare sententiā præfecti & tenet q̄ porrigitur coram eis,non vt cognoscent & retractent,sed vt referant præfecto prætorio.& per istum tex.videtur
4 q̄ †appellatio possit porrigi notario iudicis appellationis absq; præsentia ipsius iudicis.& similiter instrumenta causæ & etiam testes possint produci coram notario causæ,etiam iudice absente.& videatur productio rite facta,si facta est j.tempus à iure vel statuto præfixum:nec possit opponi quod non valeant. & q̄ nō faciant fidem sicut si non essent producta.vt hic videtur tenere Bar.per hunc tex.& etiam.j.de appel.l.eos.cum ibi not.per glos. super verb.firma.& in l.ij.in fi.j.de iur.fis.lib.x.Bal.hic.& in l.ij.j. de eden.& in l.hac consultissima.§.si quis autē.de testa.tenet cōtrarium per no.per gl.ibidem.& in l.iubemus.de li.cau.& istum tex.& illam.l.eos dicunt.intelligi in illis officialibus qui habebāt ad hoc specialem cōmissionem:vel dic quod in casu huius.l.etiā sine speciali commissione procedit:quia hoc permittitur per hāc l.Sed in casibus tactis per Bar.habet locum dictum Bal.l.in productione instrumentorum & testium:quia probationes debent fieri iudici.libellus verò & exceptiones videntur posse porrigi coram notario sine præsentia iudicis.arg.huius tex.nec hic obstāt
5 notata in.d.l.iubemus:quia ibi loquitur in probationibus.† In gl. fi.pro eius declaratione opponitur contra fi.nam innuit q̄ si supplicatio fuit porrecta post decē dies,valeat : quia dicit exceptionem tunc fieri saluo iure retractationis:quæ retractatio venit ꝑ virtute supplicationis q̄ si nō valeret,nō fieret:sed cōtra.quia supplicatio subrogat̄ loco appellatiōis:ergo sicut nō licet appellare post decem dies,nec etiā supplicare.timore huius dixit Azo. quod iste finis debet intelligi q̄n allegabatur nullitas sententiæ: tunc em̄ non proceditur per viā supplicationis: sed iuris cōis.& posset allegari q̄ncūq; etiā vsq; ad xxx.annos. vt l. si expræsim. cū ibi nota.ff.de app.sed q̄n sentētia esset valida,& peteret̄ rescindi,tūc peteret̄ per viā supplicationis,& ꝓcederet cōtrariū:sic ergo sensit Azo.expresè referendo dictū suum ad tex.q̄ causa nullitatis non impedit executionem,alij intelligunt de ipsa supplica
1 tione,de qua loquitur prin.& sic q̄n sinia erat valida.& ad cōtrarium rn̄detur.q̄ alterius naturę est supplicatio quā appellatio:cum per appellationē rescindatur pronuntiatū.ideo præfigitur minus tps ad appellandū.sed p supplicationē nō rescindit pnuntiatum: ideò præfigitur maius tps,scilicet biēniū.vt in d.l.j.de offi. p̄fec. præto.& q̄ in prin.dixit decē diebus.locū habet quādo vult q̄ nō mittat̄ sinia executiōi nisi datis fideiussoribus.sed si de hocnō curat,pōt supplicari post decē dies.& istam cōiter tenent Doc.

a *¶ Excommunicatus non potest aliquid impetrare à principe, nec pro se nec pro alio. Rescriptum potest impetrari pro alio ab eo qui non habet mandatum nisi asserat se habere & non habeat.*

3 *Statutum si dicat quod consilium debeat congregari ad sonum campanæ & uocem præconis,& quòd proposita debeat fieri per priorem ancianorum, si non appareat q̄ in congregatione fuerit seruata ista forma tunc illud quod fiet erit nullum?*

4 *Quid in congregationibus scholarium factis super facto seu electione rectoris nō interueniente iussu & mandato rectoris ueterist*

LEX VI.

1 VNiuersis. †Rescriptū principis non vitiatur ex persona illius qui libellū supplicatorium porrexit,licet sit talis qui ad agendū vel actū explicandū non sit habilis vt seruus.h.d.& pone casum q̄ seruus meus porrexit supplicationem principi,in qua petijt causam quæ erat inter te & me alicui cōmitti.& princeps rescripsit, & commisit:certè valet non inspecta persona serui.Op.de l.j.§.e. vbi seruus est inhabilis ad supplicandū principi:nisi cum supplicat de morte dñi sui.Dicunt quidā q̄ licet posset repelli à prin.si tamē nō sit repulius,sed princeps signauit supplicationē porrectā per seruū,& rescriptū emanauit,nō vitiatur.multa em̄ fieri prohibētur quæ facta tenēt.l.patre furiosō.de his qui sui vel alie. iu.vel dic melius.q̄ aut seruus supplicat pro se,vt admittat̄ ad aliquid faciendum,& tunc nō admittitur,& rescriptum per eū impetratū nō valet.fallit in casu.d.l.j. ltē si princeps ex certa scientia hoc faceret quia censetur personam suā habilitare:tūc aūt videretur ex certa scientia,quando fieret mentio in rescripto de seruili conditione:qa apponeret̄ clausula nō obstante q̄ sit seruus: vel poneretur in restitutione q̄ princeps ex certa scientia hoc faciebat.aliàs non videretur fieri ex certa scientia.licet probaret q̄
b princeps sc̄iuit.Gloss.est notabilis in cle.& si principalis.[b] de reseri.in glo.fin.sicut non dicitur fecisse motu proprio: nisi hoc in rescripto contineatur expresse:vt in c.si motu proprio.de præbē. li.vj.& no.in l.j.j.de peti.bo.subla.lib.x.hic autē loquimur quādo impetrauit pro alio.& tunc non curatur quis sit ille qui porrexit
2 supplicationē.sed quis sit ille pro quo rescriptū emanauit. †Sed
c cōtra extra gl.de.c.j.de rescr.lib.vj.Sol.speciale est in excōicato[c]
d vt nō possit impetrare pro se nec pro alio[d] vt rubore cōfusus redeat ad gremiū ecclesiæ.& interim excōicatiōe durante vitiatur eius conuersatio. Itē adhuc opp.de c.nonnulli.de reseri.in decre. vbi nō valet rescriptū impetratū ꝑ illū q̄ nō habet mādatū.So.verū est si asserat se habere,qa est subreptitiū ꝓpter mādaciū. sed si hoc non asserat,valet si ille pro quo impetrauit ratum, habet.& ita obseruatur nec curatur cuius conditionis sit per hanc legem.
3 †per eam dicit Bar.hic si statutum dicat q̄ consilium debeat congregari ad sonum campanæ & vocem præconis.& quòd proposita debet fieri per priorem ancianorum.reperitur consilium congregatum,& propositam factam,& reformationem subsecutam non tamen apparet quod in congregatione fuerit seruata forma statuti quòd ad sonum campanæ & vocem preconis. & quòd prædicta fuerit facta per priorem:an dicta reformatio erit nulla?tenet ipse quòd non.imò valet.per argu.huius.l. quia sufficit concilium fuisse in vnum congregatum.ad quod etiam facit no. in l.humanum.s.de leg.vbi datur certa forma ad concedendum
4 leges.& tamen valent ea non seruata.vt ibi no. †Et not.hic pro congregationibus scholarium quæ fuerunt factę illo anno super facto rectoris non interueniente iussu & mandato rectoris veteris.prout dicitur in statuto.nam ipse dicebat non fuisse vniuersitatem legitimè congregat am & non valuisse gesta per eam. sed contrariū patet hic per no.hic per Bar.& in l.ij.j.de decur. lib.x.

2 *Rescriptum per quod remittitur pœna,an ualeat.& nu.4.*

3 *Per rescriptum quòd ius posit princeps alteri tollere.& nu.4.*

4 *Rescriptum si est contra ius,non tamen prohibeatur expresse,impetratio valet si alteri parum nocet.*

LEX VII.

1 REscripta. †Lex ista ponit vnam regulam negatiuam.quòd rescripta impetrata cōtra ius
i.cōtra tenorē.l.cōtrariū disponētis nō valēt:qa nō cēsen
tur

tur habere voluntatē principis: ſed per importunitatem obtenta cum intentio principis ſit ꝙ leges ſeruentur. Item ab iſta regula ponit duas exceptiones. prima eſt. quādo nulli nocerēt, & prodeſſent petenti. ex qua exceptione appareret ꝙ regula intelligitur quando ſunt alteri nociua. ſup. non parum. ſed multum. vt ſ. eo. l. quoties. & hoc in gl. ij. & ad hoc j. de præpoſi. iac. cubi. l. fin. lib. xij. Alia exceptio eſt. quando contineret indulgentiam delinquendi iam cōmiſsi. nam ſuper committendo nō poteſt cōcedi reſcriptum. & ſi concederetur, non valeret: quia præberet materiam delinquendi: ſicut nec valeret pactum: vt in l. cōueni- 2 te de pac. dota. † Item intellige quando per reſcriptum remittitur pœna ex qua fiſcus non augetur. vt pœna corporalis: vel infamiæ: vt gl. ſi. Si verò pecuniaria: ex qua fiſcus augetur: vel confiſcatione bonorū: tunc videtur quod nō valeat: quia eſſet dānoſum rei publicæ: vt ſ. eo l. nec dānoſa. vel dic ſecundū Bal. ibidē quod ſi pœna nondū eſt exacta, nō reputatur reſcriptum dānoſum propter odium pœnæ: ſecus ſi eſſet exacta. vt j. de peti. bon. ſubla. l. j. Et eſt canonizata iſta l. xxv. q. ij. c. reſcripta. & fuit Theodoſij & valentiniani. & ibi vide bonā glo. quæ exemplificat iſtā regulā multis modis inter alios per l. cauſas vel lites. j. de trāſact. & l. peremptorias. j. ſen reſcin. nō poſ. & ſ. eo. l. quoties. ver. quid autem. procedit autē iſta: niſi in reſcripto cōtineatur clauſula nō obſtante quacunq; l. contrarium diſponente. vel niſi in eo diceretur quod princeps cōceſsit motu proprio. nā iſta verba habent vim clauſulæ prædictæ, vt in d. l. j. de pe. bo. ſubla. vel niſi diceretur quod ex certa ſcientia princeps conceſsit. vt in l. idem Vlpianus. ff. de excu. tut. iuncta glo. quæ eſt in cle. & ſi principalis. de 3 reſcrip. † Intelligo tamē omnia iſta in his quæ princeps poteſt facere ſeu tollere: vt ſunt iſta quæ conſiſtunt in iure ciuili, ſecus in his quæ non poteſt: vt in his quæ cōſiſtunt in iuregen. vel naturali ſecundum not. per gl. in l. quoties. ſ. eo. & per Cyn. hic. & per Bart. in l. fi. ſi contra ius vel vti. publi. Item intelligo in his quæ quis acquiſiuiſſet ex ſuo facto vel induſtria, quæ difficilius poſſunt ſibi auferri: iuxta ea quæ not. in l. id quod. ff. de lega. j. ſed in his quæ ipſe princeps cōceſsit, licet ius eſſet alteri acquiſitum. ſi tamen ille eſſet ſubditus, ſicut princeps cōceſsit ita & auferre poteſt. vt patet in priuilegijs ex quibus acquiritur ius ei cui cōceſſa ſunt. & tamē cōcedens poteſt auferre, ſi cōceſsit vt princeps, & per modum priuilegij. ſecus ſi vt priuatus. & perviam cōtractus ad quod vide qd̄ ponit Bal. poſt Nico. de ma. in l. qui ſe patris. j. vnde libe. Item ſi per modū priuilegij cōceſsiſſet ei qui nō eſſet ſibi ſubditus: vt Papa alicui laico: vel Imperator alicui eccleſiæ: nam nō poſſet ſibi auferre: vt ſentit Inn. in c. nouit. de iudi. ſuper ver. Theodoſius. De prima autē exceptione pone hic exemplū per l. ſi quando. j. de inoffi. teſt. ſi cōcederet alicui ꝙ poſſet teſtari ſine ſolennitate iuris: ſed quid ſi concedit pupillo quod teſtari poſsit: Bal. tenuit non valere, niſi reſcriptum cōtineat clauſulam vel aliud de ſupradictis tribus, quia tendit in præiudiciū venientium ab inteſtato. cōtrarium puto. quia illi nullum ius habēt viuente pupillo. vnde nō poſſunt cōquæri, quia viderētur ſolliciti de hæreditate viuētis. valet ergo reſcriptū qñ alteri non nocet, licet ſit cōtra ius: etiā ſi nō cōtineat aliquod de dictis tribus. & idē qñ cōtinet indulgentiam criminis. aliàs nō eſſet differentia inter 4 regulā & exceptiones. † In gl. j. ibi [non autem poteſt intelligi.] dic ſ. illud quod hic dicitur in ver. [niſi.] ꝙ qñ reſcriptū contra ius nocet & prodeſt petēti, valet: quod ego intellexi etiā ſi contineat clauſulā derogatoriā, vel motū propriū, vel certā ſcientiam. nā illud nō pōt intelligi eo caſu quo per l. expreſsè prohiberetur impetratio: quia tūc etiam ſi neminē lederet, nō valeret: ſubaudi niſi cōtineret clauſulā derogatoriā, vel motū propriū: aut certā ſcientiā: vt in l. j. j. ſi nup. ex reſcri. pete. & l. ij. ſ. de ſum. trin. quinimò. lac. ra. dicit requiri etiam ſecundā iuſsionē. Pet. cōtra. quod eſt verius: vt dixi ſ. eo. l. nec dānoſa. aut ergo reſcriptū eſt ſecundum ius, & valet: etiā ſi alteri noceat: aut eſt cōtra ius. & tūc aut prohibetur expreſsè impetratio: & non valet: etiā ſi nulli noceat: aut nō prohibetur expreſsè impetratio. & tūc aut alteri multum nocet, & nō valet: vt in regula huius l niſi cōtineat alterū de illis tribus. aut nulli nocet, vel parū: & tunc valet etiam ſi nullum de prędictis cōtineat. Vltimò opp. cōtra vltimā excep. de l. venia. j. de in ius voc. Sol. ibi. pœna veniebat applicāda parti. vnde princeps per ſuū reſcriptum ſibi nō aufert, nec valeret reſcriptū non continens clauſulam derogatoriā, ſecus quādo venit applicāda fiſco. & ita intelligitur hic. ſed cōtra de l. mācipia. j. de ſer. fugi. in fi. Sol. ſpeciale eſt ibi in officialibus publici qñ delinquūt in officio negligēdo, vel malè faciendo: vt nō valeat reſcriptū cōtinēs remiſsionē pœnæ: ſubaudi ſi nō cōtinet clauſulam derogatoriā.

2 ☞ *Actor in ſuo libello quando facit mentionem de aliquo inſtrumento, ſufficit quod dicat ſubſtantiam, & referat ſe ad inſtrumentum. & idem in appellante, qui habet neceſſe in appellatione facere mentionem de ſententia lata contra ſe.*

3 *Quando pars petit ſibi fieri copiam inſtrumenti a parte quod continet diuerſa capitula, non debet fieri niſi de eo quod pertinet ad petentem. & idem ſi peteret a notario. Iudica debet totum inſtrumentum exhiberi.*

LEX VIII.

1 INſtrumentorum. † Quādo in ſupplicatiōe principi porrigēda neceſſe eſt facere mentionē de aliquo inſtrumēto, nō debet, nec eſt neceſſe ponere totum tenorē de verbo ad verbū: ſed ſufficit & debet fieri mētio de ſubſtātia in breuibus verbis ſi tamē in aliquibus verbis inſtrumenti oriretur queſtio, debent illa ſola inferri: & non alia. h. d. † No. ergo ꝙ actor in ſuo libello qñ facit mentionē de aliquo inſtrumēto, debet ſeruare formā huius l. quia nō debet eſſe verboſus. ſed ſufficit ꝙ dicat ſubſtātiā, & remittat ſe ad inſtrumentū: puta vt cōtinet in inſtrumento publico manu talis notarij. & eodē modo appellans: qui habet neceſſe in appellatione facere mentionē de ſententia lata cōtra ſe, vt nō habet neceſſe ponere totum tenorē ſententiæ de verbo ad verbū: ſed ſufficit ꝙ exprimat ſubſtantiā eius quod eſt 3 contra ſe: facit l. fi. §. in his. j. de temp. app. † Item Cy. inducit iſtū tex. in ſol. &c. quando pars petit ſibi fieri copiam inſtrumenti à parte quod continet diuerſa capitula, non eſt fienda: niſi de eo quod pertinet ad petentem. vnde ſi legatarius petat, debet ſibi fieri copia de particula ſui legati: & etiam inſtitutionis, à qua legatum dependet: non de aliȝ legatis vel particulis: & idem ſi peteret à notario qui qui rogatus: quia notarius non debet ſibi publicare niſi particulam ad ipſum pertinentem. Decretalis autem contingit. de fide inſtru. declarat ꝙ iudici debet totum inſtrumētum exhiberi: ſed ipſe debet mandare vt tradatur parti petēti ſolùm particula quæ pertinet ad eum.

Quando libellus principi datur lit. conteſt. faciat. Rubr.

2 ☞ *Reſcriptum non trahitur retro ad tempus datæ ſupplicationis. ſed in eo ponitur tēpus ſignatæ ſupplicationis.*

3 *Reſcriptum delegationis impetratum contra Titium, etiam ſi uirtute ipſius Titius nunquam fuit in ius uocatus, & mortuus ſit, extenditur cōtra hæredes eius: licet in reſcripto de hærede nulla ſit facta mentio.*

4 *Quid ſi reſcriptum non faceret actionem tranſitoriam ad hæredem?*

LEX I.

1 DVbium. † Supplicatio porrecta principi ſuper obtinendo iudice delegato in actione prætoria & temporali, ſi reſcriptū & delegatio fuerint ſubſecuta, habet vim lit. cōteſt. quātum ad duos effectus. ſ. vt faciat illam actionem tranſitoriam ad hæredē, licet de ſui natura nō eſſet: & ſic perpetuat actionē quó ad tranſmiſsionē. Item quó ad faciendū ipſam perpetuā reſpectu tēporis: quia ſi erat annalis, vel minoris tēporis, perpetuat̄ vſq; ad quatuor annos: ſicut per verā conteſtationem. h. d. iſta l. cū ſeq. & ſunt notabiles. Præmitte ꝙ actiones prętoriæ & pœnales regulariter ſunt annales, vel minoris tēporis, & nō trāſeūt cōtra hæredē ante lit. cōteſt. vt inſti. de perpe. & tēpo. act. & idē ſi ſint rei perſecutoriæ: tamen datur cōtra diſpoſitionē iuris ciuilis. vt eſt vtilis actio reſciſſoria perſonalis vel realis, quę datur conceſſa reſtitutione: vt in l. fin. j. quib. ex cau. ma. & in l. in honorarijs. §. ſed cum reſciſſa. ff. de actio. & obli. dicitur etiam in iſtis ll. quod ſi ſuper eis porrigatur ſupplicatio principi. vt det iudicem delegatū, & ſequatur datio, perinde eſt ac ſi lis foret conteſtata, ſicut per veram conteſtationem perpetuarētur reſpectu tranſmiſsionis ad hæredem, & reſpectu temporis, vt in l. fin. j. de anna. excep. ita etiam per talem libellum ſupplicatorium ſecuto reſpectu in alijs autem actionibus ciuilibus de ſui natura perpetuis qualiter interrūpatur pręſcriptio, & perpetuet̄ actio. dic vt in l. fi. in prin. ff. de eo per quem fac. erit. & ibi vide Bar. nam in illis non habent locum iſte ll. 2 † Venio ad caſum or. ccc. & nota quod l. j. ſuppiet primam. quia prima videretur requirere ſolum oblationem precum. ſed l. ij. ſupplet quod requiritur etiam

a ¶ Vt lite pendente. Adde quando dicaſ lis pendere & dic vt per glo.in c.ij. extra. eo.tit.& per Alexan. de imo.in l.cũ notiſsimi C.de præſcriptio. xxx.anno.practi.Papien. in forma libelli in rei ven.in ver. excepc.lit.pen.& Card. latè in cle.ij.extra eo. tit.Fran.cur.

b ¶ Tempus præſentationis. Adde. c. eam te.& c. cõſtitutus. de reſcrip.c.ſi eo tẽpore. eo.tit.libr.vj. Anton. de but. in c. dilectus. el ij.de præben. Arch.in c.ſi ſoli.de concef.præben.lib.vj.

reſcriptio & conceſsio:niſi enim delegaretur iudex vt petitum eſt: non fieret perpetuatio per ſolam porrectionem precũ, ſed pone quod tempore porrectę ſupplicationis tempus actionis nõdum erat elapſum: ſed tẽpore quo ſupplicatio erat ſignata & delegatio fuit conceſſa: iam erat elapſum tempus,& ſic act.erat extincta, an reſuſcitabatur? dic quod non: quia debet inſpici tempus reſcripti,& tempus ſupplicationis porrectæ.caſus eſt.j.tit.prox.l.j. ſicut enim poſt lapſum tempus & actionem extinctã non admitteretur ſupplicatio ſuper eo reſuſcitando per l.cauſas vel lites.j. de trãſac. & per l.quoties.ſ.tit.j. licet ante ipſam extinctam bene admittatur ad eã perpetuandam,quia facilius conſeruatur in eſſe quã quod reſuſcitetur extincta.vt no.in ſimi.in l.ſi teſtamẽtum.ff.de teſta.& ita ſi porrecta fuit ſupplicatio,tempore quo adhuc non erat extincta, non debet admitti reſcriptũ emanans poſtquam extincta eſt:quia non trahitur retro ad tempus datæ ſupplicationis.nam in reſcripto ponitur tempus ſignatæ ſupplicationis,non porrectæ.& illud eſt tempus datæ. † Et
3 no.in hac l.j.ſecundũ Docto.q reſcriptum delegationis impetratum contra Titium,etiam ſi virtute ipſius Titius nunquam fuit in ius vocatus,& mortuus ſit,extenditur contra hæredes eius:licet in reſcripto de hærede nulla ſit facta mentio:& poteſt hæres virtute ipſius citari,ſed illud eſt verum in caſu huius legis. qñ reſcriptum habet vim lit.conte.vt faciat actionem tranſitoriã contra hæredem.nam niſi hæres poſſet conueniri virtute illius, videretur fruſtratorium:vel poſito quod non eſſet quod poſſet cõueniri coram alio iudice.attamẽ ſicut illud reſcriptũ facit actionem trãſitoriam,ita etiam durat:vt virtute ipſius poſsit actio in
4 iudicium deduci coram illo delegato,† ſed quando reſcriptũ nõ operaretur illum effectum,quod faceret actionem tranſitoriam ad hæredem,quia eſſet de ſui natura tranſitoria, & tunc an virtute reſcripti impetrati contra certam perſonam ſi contra illam non erat lis inchoata,vel facta citatio,an virtute ipſius poſsit in iudicium trahi hæres eius.dic vt plenè not. per Canoniſtas in c. ſignificauit.de reſcri.& de iud.c.quia.& de fo.compe.c. dilecti. Decrarat etiam lex ſecunda legem primam,& reſtringit eam ad actiones prætorias annales.Bald.intelligit eſſe idem etiam cum durant minori tempore,vt redhibitoria,vel quanto minoris. qñ durant.vj.menſibus.

a *Vt lite pendente vel poſt prouocationem aut diffinitiuã ſententiã nulli liceat ſupplicare imperatori. Rubri.*

1 †No.quoniã habemus duos tit.ſ.iſtũ in quo tractatur. An pendente lite ſuper aliqua cauſa vel actione ſit licitum alicui ſupplicare principi,vt aliquid concedat ſuper illa lite,vel mandet fieri de quo etiam loquitur ti.in authentica.in me.lit.non fieri ſacras formas vel iuſsiones. Item habemus alium titu. j. de litigio. in quo tractatur quod lite pendente non ſit licitum parti vel reo aliquid innouare,puta actionem alteri cedere,vel rem de qua litigium eſt alienare,quia ſunt effectæ litigioſæ,& Canoniſtæ habent titulum vt lite pendente,in quo tractatur de omnibus prędictis tam in decretalibus quam in vj.& cle.

2 *¶ Reſcriptum non trahitur retro ad tempus ſupplicationis:ſed habet uim ex tempore ſignaturæ ſupplicationis,& hoc in gratioſis,& quid in contentioſis?*

3 *Iudex delegatus in quibus caſibus poſsit à principe impetrari?*

4 *Procurator meus ſi me inſcio impetrauit mihi iudicem delegatum in caſu in quo licitũ eſt impetrare:& ego ignorans conteſtatus ſum litem coram ordinario: non potero poſtea ordinarium declinare uiſa impetratione.*

5 *Sententia lata poſt ſignaturam ſupplicationis,& ante præſentationem reſcripti, nalet: nec poteſt irritari uirtute reſcripti poſtea præſentati:ſed lata poſt præſentationẽ reſcripti non ualet.& nu.x.*

6 *Sententia diffinitiua quòd etiam appelletur decretũ: ſed ſtrictè loquendo decretum ſumitur pro alia interlocutoria,uel pro interpoſitione authoritatis.*

LEX I.

1 LIcet poſtquam. †Lex iſta loquitur quando ſupplicatio fuit porrecta lite pendente:ſed ſcriptũ fuit ſubſecutũ lite finita. Lex aũt ſecunda loquitur qñ ſupplicatio ſit porrecta lite pendẽte. Et etiam reſcriptũ ſubſecutũ lite nondũ finita. Lex autẽ ſi.loquitur qñ poſt litẽ finitã fuit porrecta ſupplicatio,& reſcriptũ conceſſum.& iſta l.j.h.d.Snĩa nõ retractat virtute reſcripti poſtea ſubſecuti:licet ſupplicatio fuiſſet prius porrecta. h. d. notabiliter. †Et ſic reſcriptũ nõ trahit retro ad tps ſupplicatiõis:
2 ſed habet vim ex tpe ſupplicatiõis:licet dudum poſt literę expediãtur.hoc tñ in gratioſis,vt in beneficialibus.vt in c.tibi qui.de reſcrip.lib.vj.Sed in contentioſis videtur attẽdi tempus præſen-
b tationis.[b] qñ antequã literæ præſentẽtur iudex habet iuſtam cauſam ignorandi. & videtur delinquere ſi aliquid faciat quod ſit contra tenorem reſcripti per ea quæ not.in c. ex conquæſtione. de reſt.ſpo.per Inno.Et pone hic exemplum,per ea quæ dixi in præcedenti tit.vel pone q inchoauit lit.conte.corã iudice ordinario,lite pendẽte ſupplicaſti principi quod cauſam ad ſe aduocaret,& auferret de manibus ordinarij: qa fortè habebas ipſum ſuſpectum:vel quod delegaretur cuidã alteri:antequã princeps ſupplicationẽ ſignaret iudex ordinarius tulit ſententiã cõtra te, tu aũt præſentas reſcriptũ poſt ſententiã conceſſum & expeditum.& dicis virtute illius ſententiã tunc nullã ex defectu iuriſdictiõis,quia princeps ad ſe cauſam aduocauit,vel alteri legauit, & ſic abſtulit iuriſditionem iudici ordinario: vt in c. ſignificaſti. de offi.or.ego replico virtute reſcripti poſt ſententiã impetrati non poſſe ſententiã retractari:vt j.ſen.reſcin.non poſ.l.j.tu replicas quod licet reſcriptũ fuit conceſſum poſt ſupplicationẽ,tamẽ data fuit dudum ante.& hoc probas,certè non ſufficit tibi, quia
3 non inſpicitur tempus ſupplicationis datæ.h.d.l iſta.l. nota. † In glo.j.ibi.[nam etiam ante nõ eſt adeundus princeps.] ſubaudi vt det iudicẽ delegatũ in cauſa omiſſo ordinario. Itẽ intellige q nõ eſt adeũdus nec per actorẽ nec per reũ,niſi in caſu qui ſequit qñ ordinarius requiſitus negligeret iuſtitiã facere, & hoc reſpicit pſonã actoris, vel niſi pars impetrãs delegatũ ſui aduerſarij potẽtiã phorreſceret:vt j.qñ imper.inter pup.& vidu.l. vnica. & hoc reſpicit tam actorẽ quã reũ.olim verò ſecus:qa etiã reus trahebat actorẽ ad extraordinariũ iudicẽ:vt in l.criminali.j.de iuriſ. om.iud.& no. p Bart. in aut.qua in puincia.j.vbi de cri.agi.opo. vbi etiã dicit quod qñ eſſet impetratus iudex delegatus eo caſu quo põt impetrari,quod erat olim.regulariter hodie non: niſi in ꝑdictis caſibus, q locus eſt preuẽtiõi inter ordinariũ & delegatũ:qa ſi ordinarius ꝑueniret faciẽdo partẽ citari, delegatus non poſsit poſteà in cã ꝓcedere:& ſi corã eo altera pars traheret, poſſet opponere exceptionẽ litis pẽdentiæ corã ordinario. vt in l. ſi qs poſtea.& l.vbi cœptũ.ff.de iudi.quod intelligo niſi princeps ipſi ordinario iuriſditionẽ abſtuliſſet,reſcribẽdo q impetrãs nõ poſſet corã eo cõueniri,vel iuriſditionẽ ad ſe reuocando.ar.in c. quia cũctis.de conceſ.prębẽ.lib.vj.& prędicta de iure ciuili: ſed de iure canonico omiſſo ordinario impetrãt delegatus in cã etiã extra ꝑdictos caſus:dũ modo nõ trahãt aduerſarius vltra vnam dietã à loco originis, vel cõtractus.iuxta ea quæ plenè habẽt.in
4 c.ſtatutũ.de reſcrip.lib.vj.† Sed pone. procurator meus me inſcio impetrauit mihi iudicẽ delegatũ in caſu quo licitũ eſt impetrare,ego aũt ignorans fui conteſtatus litẽ coram ordinario,an poſſim poſtea ordinarium declinare viſa impetratiõe tenet hic Cy. q nõ.argu.huius legis.& ff.man.l.ſi fideiuſſor.§. pœnã.& quod no.in c.vt debitus.de appel.Item quęritur.iſta.l. loquitur quãdo poſt latã ſententiã fuit ſignata ſupplicatio quæ prius erat porrecta:quid ſi ante latã ſententiã? gl.ſuper ver.ſuggeris. tenet idem quod hic.Tu dic q illud eſt verũ,ſi etiam literæ non erãt expeditæ ante latã ſententiã.vel ſi erãt,nõ erãt præſentatæ iudici. nã propter ignorantiã iudex corã quo cã vertebãt cenſebãt adhuc habere iuriſditionẽ,licet per reſcriptũ fuiſſet ſibi ablata per l. ſi
5 fortè.ff.de offi.præſi.& per c.ſi duobus.de app.† Ideo ſententia lata poſt ſignaturã:& ante præſentationẽ reſcripti valet. & tenet: nec poteſt irritari virtute reſcripti poſtea præſentati,ad quod bene facit.c.audita.de reſt.ſpolia.ſed ſi poſt præſentationem reſcripti iudex ferat ſententiam,non valeret: quia ſciret ſibi iuriſditionem ablatam,ad quod vide quod not.in c. ex conquæſtione. de reſti.ſpo. Item adde quod no.per Ioan.and.ſuper data.vj.libri.quòd inſpicitur tempus dati reſcripti,quod eſt tẽpus ſignaturæ: non tempus ſupplicationis porrectæ vt in hac.l. Vltimò
6 no.in vltima glo.iuncto tex.† quòd ſententia diffinitiua appellatur decretũ:ſed ſtrictè loquendo decretũ ſumitur pro alia interlocutoria, vel pro interpoſitione authoritatis: vt in titu. ff. de

rebus

rebus eorum sine decreto non alienandis.

1 ☞ Sententia dicitur esse de actis.
Aliorum appellatione, continentur etiam interlocutoriæ & decreta quæ interponuntur: & quæ alia contineantur? & nu. 4.

2 Aliarum copia semper est fienda, & etiam sententiæ cum die & consule, secus in aliis instrumentis priuatis.

3 Ne quis producat aliquam scripturam uetitam produci sub certa pœna, quod eoipso possit condemnari ad pœnam sine alio processu.

LEX II.

1 SVpplicare. †Lite pendente coram vno iudice, non licet principi supplicare vt causa cõmittatur alteri iudici, sed bene licet supplicare vt mandetur iudici causæ q̃ faciat copiã actionis, vel pronũtiationis, quæ prius fuerat denegata. Item post latã sententiã quæ transiuit in rẽ iudicatã, nõ licet supplicare vt causa finita retractetur, & iterũ cognoscat. & cõtrariũ faciẽs punitur. h. d. licet ergo ante causam cœptã corã ordinario possit supplicari vt alteri causa delegetẽ in duobus casibus: vt dixi ſ. l. proxi. post quã verò est inchoata corã ordinario, nõ licet etiã in illis impetrare: vt causa de manibus illius aduocetur, & alteri cõmittatur: sed bene licet impetrare mãdatũ illi iudici: vt in causa procedat, si fortè erat negligẽs, vel vt alter iudex sibi adiungat, si fortè ille erat suspectus. & h. d. glos. quæ incipit. [scilicet interlocutoriæ.] quæ ad tex. addit etiã duos casus, in quibus lite pẽdẽte licet supplicare. & hoc videt procedere etiã de iure canonico: vt in c. fin. extrà eo. & per Inn. in c. causæ. lo ij de testi. licet secus sit q̃n causa nõ erat adhuc inchoata. & tũc dic vt dixi in l. præcedẽti. Item post causam inchoatã & ante latã sententiã quæ trãsiuit in rẽ iudicatã. & tũc dic vt in secundo casu huius legis. & in l. fi. In gl. j. in fi. ibi: [si autẽ aliud priuilegiũ peteret, q̃ncunq; peti potest.] Intellige hãc gl. si petatur aliud priuilegiũ: non in illa causa quæ pẽdebat. nã si in illa, nõ valeret. vt in auth. in medio litis nõ fieri sacras formas. Itẽ intellige quod dicitur hic in prin. q̃n in rescripto impetrato nõ fieret mẽtio de litis pendẽtia corã alio iudice. nã ex hoc redderet rescriptũ surreptitium: quia si hoc fuisset expressum principi verisimile est q̃ causam de manibus illius non auferret, nec alteri cõmitteret. ad hoc faciũt ea quæ habẽtur in c. vt debitus de appel. secus si fieret mentio de pendentia litis: quia princeps põt à quolibet inferiori iuridi. aduocare. & causam per seipsum cognoscere vel alteri delegare: vt in l. iudiciũ soluitur. ff.

2 de iudi. † Deinde Doc. inducũt istũ tex. dũ dicit [nisi vel actorũ cõmunium, vel pronũtiationis.] q̃ sentẽtia non dicatur esse de

a actis, cũ alternatiua ponatur inter ea tanquã inter diuersa. sicut & copula solet poni inter diuersa. vt in l. is qui ducẽta. ff. de reb. dub. ad quod facit ff. de re iud. l. acta. & j. de re iud. l. vl. & de sen. quæ sine cer. quãti. l. vlti. & de app. l. à procõsulibus. Cõtrarium determinãt Doc. per l. actorũ. ff. de re iud. & no. in l. in fraudẽ. §. neq; instrumẽta. ff. de iur. fis. & hoc ibi tenet Bar. & Io. an. in addi. Spec. tit. de sen. §. j. nec obst. iste tex. quia hic alternatiua ponit inter genus & speciẽ: sicut in tit. de serui. & aqua. nã etiã & seruitus aquæ seruitus est. & in Euãgelio. dicite discipulis eius & Petro. Sed quid de sententia ab obseruatione iudicij? dicit Inno. q̃ nõ est de actis. de offi. deleg. c cõsuluit. cõtrariũ puto. per ea quæ ibẽ not in c. j. de prob. vbi appellatione actorũ cõtinẽtur etiã in-

3 terlocutorię & decreta quæ interponũtur. † Item no. ex isto tex.

b secundũ Bal. q̃ semper est fiẽda copia actorũ[b]. & etiã sententię, supple etiã cũ die & consule. & ita intelligitur iste tex. & l. ij. j. de eden. licet secus in alijs instrumẽtis priuatis: vt in l. j. §. editiones. ff. de eden. Item Bal. not. istũ tex. circa fi. dũ dicit [protinus condemnetur.] q̃ si quis producat aliquã scripturã vetitã produci sub certa pœna, q̃ ex eoipso potest condẽnari ad pœnã sine alio

4 processu. † Not. etiã gl. super verbo [actorũ.] quæ sint illa quæ

c cõprehenduntur appellatione[c] actorũ. s. illa quæ aguntur in iudicio sub audi: eõtentioso. de quibus gl. ponit exemplũ. Idem si in iudicio voluntario: vt sunt emãcipationes, vel dationes tutelæ per ea quæ no. Inn. in d. c. j. de proba. qui dicit q̃ omniũ prædiorũ fienda est editio cũ die & cõsule: quia fuerit coram iudice vel magistratu: nõ sic in illis quæ nõ coram iudice: sed corã notario licet nõ sit publica persona: nisi notarius hoc faciat ex priuilegio notariatus. in quo cõtinetur q̃ sit iudex ordinarius. nã posset ex hoc interponere authoritatem in emancipationibus: sed an datio libelli sit de actis. vide Bar. j. de in iusvoc. super rub. Itẽ vide hic ea quæ not. per Gul. de cu. j. de iu. om. iud. l. nomen.

2 ☞ Qui post sententiam latam contra se à qua non appellauerunt, uadunt puta Venetias ad dominationem, & supplicant quòd causa iterum reuideatur, & recognoscatur, quòd nõ debeant audiri, nisi ex iustissima causa.

3 Supplicare est tunc licitum ei qui non potest appellare: quando sibi denegaretur appellatio ex priuilegio iudicis iudicantis. secus si propter factum suum uel negligẽtiam, uel propter ius commune, quia bis appellauit & succubuit.

4 Qui supplicat ut retractetur sententia, quæ transiuit in rem iudicatam, incurrit infamiam: & efficitur inhabilis ad testificandum, & quam aliam pœnam patiatur?

LEX III.

1 QVi licitam. †Qui renuntiauit appellationi expresse vel tacitè, nõ potest aduersus sententiã supplica-

2 re. h. d. †No. cõtra illos qui post sententiam latã cõtra se à qua nõ appellauerũt, vadunt Venetias ad dnationẽ, & supplicãt q̃ causa iterũ reuideatur, & recognoscatur, vt nõ debeant audiri: nisi ex iustissima causa. vt si allegarẽt se fuisse impeditos in appellatione interponẽda. Itẽ per hanc legẽ declarat. l. si quis aduersus. cũ aut. ibi posita. ſ. titu. ij.

3 †q̃ tunc sit licitũ supplicare ei qui non põt d appellare. q̃n sibi denegaretur appellatio ex priuilegio iudicis iudicãtis. secus si propter factum suũ, vel negligentiã: vt hic. vel propter ius commune: quia bis appellauit, & succubuit: vt j. ne. lice. ter. prouo. & hic in

4 glos. †Not. mirabile in fin. q̃ incurrit infamiam qui supplicat vt retractetur sententia, quæ transiuit in rem iudicatã. & sic si produceretur in testem: posset sibi obijci q̃ non esset habilis. Patitur etiam aliam pœnam, de qua in l. præcedenti. in fi. sed illud nunquam vidi practicari, tamen tene menti: quia posset tibi facere honorem, si casus occurreret. cum pauci sint qui aduertãt, & scirent de hoc excipere. sufficit.

Si contra ius uel utilitatem publicam, uel per mendacium fuerit aliquid postulatum uel impetratum. Rubri.

3 ☞ Surreptitio reddit rescriptum gratiosum ipso iure nullum, sed ad lites ope exceptionis, & quid si in rescripto continetur clausula motu proprio, uel ex certa scientia?
Quòd plus operetur motus proprius principis in rescripto quàm clausula non obstãte.

1 Quæro †, ad quid fuit necessarius iste tit. cũ istud fuit expeditũ in l. nec damnosa. & l. rescripta. §. de preci. imper. offer. in quibus dicitur quòd rescripta impetrata contra ius vel vtilitatem publicam nõ valent? Rñde q̃ illæ loquuntur quando rescriptum non erat surreptitium: quia impetrans non expressit aliquid falsum, nec omisit aliquod verum. & tunc talia rescripta non vitiantur, nisi quia non videntur habere mẽtem principis. nisi apponatur clausula non obstante. vel fuit cõcessa motu proprio, vel ex certa scientia hoc expresso in rescripto. hic verò ti. loquitur quando fuerunt impetrata per mendacium expressum in supplicatione, vel per taciturnitatem eius: quod si fuisset expressum, princeps non concessisset, quo casu etiam si rescriptum contineret clausulam non obstante, nõ valeret. vel ipso iure vel in effectu. ipso iure si erat rescriptum gratiosum: vt j. eo. l. & si legibus. in effectu. id est, ope exceptionis si erat rescriptum ad litem. vt delegatio iudicis. vt not. j. eo. l. ij. & in c. cæterum. extra de rescrip. per Innoc. &

2 eo. titu. c. ad audientiam. † In quibus not. quòd subreptio reddit[d] rescriptum gratiosum ipso iure nullum. sed ad lites ope exd ceptionis: sed si in rescripto contineretur quòd motu proprio, vel ex certa scientia: tunc subreptio cessaret: vt in c. si motu proprio. de præbẽ. lib. vj. & sic plus operatur motus proprius quàm clausula non obstante. de quo etiam habetur hic. in l. j. j. de peti. bo. sublatis. lib. x.

a ¶ De actis. Adde Bart. in l. actionũ. ff. de re iudic. Doc. in c. cũ æterni. de re iudic. lib. vj.

b ¶ Copia actorũ. Adde Barto. in l. fi. ff. de bo. autho. iud. pos. & quid de copia articulorũ vel capituli vide Bal. in c. per tuas. in ij. col. de test.

c ¶ Appellatiõe actorum. Adde de hoc & dic vt per Alex. in l. acta. & in l. actorũ. ff. de re iudi. & ibi q̃ venit sentẽtia. glo. & ibi Bar. in l. f fraudẽ. §. neq; instrumẽta. ff. de iur. fis. Cano. in c. q̃n cõtra falsam. de proba. in c. in præsentia. de renunt. & in c. prudentiã. in prin. de offi. dele. Et adde q̃d omnis scriptura quæ fit corã iudice dicit de actis. l. illud. & ibi gl. in verbo. actorũ. & Bal. ſ. de sacrosan. eccle. adde Bal in l. interrogatã. j. de libe. cau. vbi q̃ venit ea quæ fiunt corã iudice etiam non in figura iudicij. Cur.

d ¶ Subreptio reddit. Adde c. ad audiẽtiã. el ij. de rescrip. Inn. in c. olim. de re iudic. & in c. cũ olim. de cau. pos. & proprie.

Si alicui mandata eſt cognitio alicuius cauſæ, uidetur etiam ei mandata diffinitio. Ille cui mandata eſt executio ſuper negotio nondum diſcuſſo, an etiã poſſit cognoſcere

LEX I.

1 NOn idcirco. †Licet non omnia quæ in facto contigerunt fuerint in ſupplicatione narrata, non propterea reſcriptum redditur ſubreptitiũ. h.d. quod intellige qñ ſunt talia: quæ etiam ſi fuiſſent expreſſa, impetrans nihilominus reſcriptum obtinuiſſet. altàs ſecus. vt in c. ſuper literis. extra de reſcript. Pone exemplũ, feci tibi debitori meo pactũ de non petendo, tu poſteà feciſti mihi pactum dẽ petẽdo. impetro. contra te iudicem delegatum tanquã contra debitorem meum ex tali contractu, non facta mẽtione de dictis pactis, hoc nõ noceet. nam ſi feciſſet eodẽ modo obtinuiſſet: vel ſi à ſententia appellaui, & impetraui iudicẽ delegatũ in cauſa, nõ habeo neceſſe in impetratione facere mẽtionẽ de omnibus actis in prima cauſa.
2 & ita ponit caſum glo. † In text. ibi. [cognitio delata eſt.] not. ex hoc text. iuncto tex. ſeq. [iudicare &c.] q͛ illi cui mãdata eſt cognitio alicuius cauſę, videtur etiam mandata diffinitio, & ſic poteſt cauſam terminare: ſicut econtra illi cui mãdata eſt executio ſuper negotio nondũ diſcuſſo: cenſetur mandata etiã cognitio, vt j. eod. l. & ſi non cognitio. de hoc tamen an ſit verũ vide Bart. in l. à diuo pio. in prin. ff. de re iudi. & eſt glo. in l. qui procuratorem dat. ff. de procu. in romana curia ſemper exprimitur in ſupplicationibus non ſolũ cognitio, ſed determinatio: vt committat cauſa cognoſcenda, & ſine debito terminanda: & niſi hoc vltimũ apponeretur: non poſſet terminare: ſed deberet referre poſtquam omnes termini fuiſſent ſeruati: vt j. de iudi. auc. ad hæc & Lſolent. in prin. ff. de offi. proconſul. nam commiſſarius remitteret cauſam ad cãcellariã vt alteri cõmitteret diffinitionẽ ſufficit.

2 *Impetrans dolosè reſcriptum, ſi expreſſit mendacium, uel tacuit ueritatẽ, an reſcriptum ſit ipſo iure nullum? & quid ſi non per dolum, & an tribuat iuriſditionem? & in. i. 4. 5. & 6.*

3 *Qualiter intelligatur diſtinctio, an ſint talia, quæ ſi non fuiſſent expreſſa uel tacita, impetrans reſcriptum obtinuiſſet uel non?*

4 *In reſcriptis de gratia mendax precator penitus caret impetratis.*

5 *In omni reſcripto, etiam de iuſtitia, ſubintelligitur clauſula ſi præces ueritate nitantur, & an iſta conditio referatur ad collationem iuriſditionis?*

6 *Decretum deciſiuum negotij, interpoſitum ex falſa cauſa: eſt nullum ipſo iure.*

7 *Si narro principi me fuiſſe inſtitutum in teſtamento condito à pupillo, & quòd iure caueatur tale teſtamentum eſſe ualidum, cum contrarium ſit, & petij iudicem delegatum ſuper executione talis teſtamenti, & princeps dedit, talis delegatio non eſt nulla, poteſt tamen probari quòd princeps errauit in iure.*

8 *Princeps non præſumitur habere notitiam de conſuetudine ſpecialium locorum, ſicut nec de ſtatu, & in dubio non uidetur uelle eis derogari, niſi de ipſis facta ſit mentio expreſſa.*

Licet iura ſcripta non ſint producenda, nec probanda, quia ſunt notoria. conſuetudo tamen eſt probanda, & ſuper ea poteſt fieri articulus.

9 *Statuta alterius loci ſunt producenda & probanda in termino dato ad producendum in ra: non ſic de ſtatutis eiuſdem loci clauſis in uolumine ſtatutorum.*

10 *Per conſuetudinem uel ſtatuta locorum poteſt tempus decem dierum datum ad appellandum prorogari, & etiã abbreuiari, licet non poſſet tolli appellatio ad ſuperiorem. Appellatio iuris ſcripti ita concludit ius conſuetudinarium, ſicut ius commune ſcriptũ.*

11 *Si fiat compromiſſum in arbitros & arbitratores, ut in procedendo poſſint procedere de iure & de facto, ſed pronuntiare de iure tantum. & reperiatur contrarietas inter ius commune ſcriptum & conſuetudinem uel ſtatutum, ſecundum quod ius debebunt pronuntiare?*

12 *Si narraui principi quod tenebas librum meum ex cauſa depoſiti & nolebas reſtituere, & obtinui iudicem delegatum, poſtea uidens quòd non fuit depoſitum ſed commodatum, formo libellum ſuper actione commodati, poterit delegatus procedere ſecũdum ueritatem?*

13 *Si narraui principi quod eras debitor meus, cum non eſſes, & impetraui iudicem delegatum, & poſtea effectus es debitor. an poſſim agere coram illo delegato? Quid econtrà ſi tempore impetrati reſcripti eras debitor, poſtea liberaui te per pactũ, uel alio modo, & tu petis coram illo delegato te abſolui diffinitiue?*

14 *Si dicatur reſcriptum eſſe falſum, quia nunquam emanauit à principe, uel de eius cancellaria, an delegatus in eo expreſſus poſſit ſuper hoc cognoſcere?*

15 *Si princeps ſcribat iudici ordinario in aliqua cauſa ut iuſtitiam faciat, & talis ordinarius procedat in ea cauſa ut delegatus, quòd ualebit ſententia.*

LEX II.

1 PRæſcriptione. †Lex iſta legit duobus modis in glo. licet glo. quæ incipit [quatuor.] videatur ponere quinque lec. ſed reuera reducuntur ad duas. vna fuit lectu. Pla. altera fuit lect. Io. & Azo. quę ſunt de directo contrariæ. nam iſta l. hoc dicit quòd ſi reſcriptum impetrationis iudicis delegati eſt ſubreptitium propter aliquam falſitatem expreſſam, vel propter aliquam tacitam. ex tali reſcripto nulla tribuitur iuriſditio delegato. ideo de cauſa debet cognoſci per iudicem competentem, qui debet ſequi veritatem. h.d. ſed ſecũdùm Ioan. & Azo. die quòd imò ex tali reſcripto tribuitur iuriſditio delegato: tñ ipſe debebit procedere in cauſa, non ſecũdùm narrata vel tacita, ſeu expreſſa, ſed ſecundũ q͛ eſt rei veritas. pro qualibet harum lect. faciũt iura & rationes. Pro lect. enim Pla. facit tex. imò videtur ibi caſus. & ex illa l. fuit motus in l. & ſi legibus. j. eod. q͛ mendax Imperatori carere debet penitus impetratis: ſed non careret penitus, ſi per tale reſcriptũ tribueretur iuriſditio delegato. nam ſaltẽ obtineret iudicem ſibi propitium. Pro lec. Azo. facit. l. pręcedẽs. nam illa lex æquiparat ſurreptionẽ quæ fit in tacendo, ei quæ fit in exprimendo falſum. & tamen in primo taciturnitas non reddit legationem nullam: ergo nec ſecunda. multæ etiã rationes & iura introducuntur pro vtraq; parte. propter quas diſſentiones tollendas emanauit c. ſuper literis. extra de reſcri. † in quo diſtinguitur. aut impetrans doloſè expreſiſit mendaciũ, vel tacuit veritatem: & tunc reſcriptum lit ipſo iure nullũ, & non tribuet ex eo iuriſditio. & illo caſu locũ habet opi. Pla. aut non per dolum: & tunc aut fuit expreſſum vel tacitũ, tale quid, quod ſi non fuiſſet expreſſum vel tacitũ, impetrans reſcriptum nihilominus obtinuiſſet, & tunc reſcriptum valet: & tribuetur ex eo iuriſditio cũ effectu: quia iudex delegatus poterit procedere in cauſa: ſecundũ tñ veritatẽ, & non ſecundũ expreſſa vel tacita. & ita locũ habeat opi. Io. & Azo. quæ videt de mente huius. l. nolendo tex. cauillare, dum dicit [datũ iudicẽ:] vt intelligat de illo iudice qui fuit datus per illud reſcriptũ. nam tenẽdo lectu. Pla. oportet tex. impropriare, quod intelligat de alio iudice: puta ordinario. & dum dicit [datum.] intelligatur. ſ. à lege. vel ſi intelligat de illo eodẽ iudice delegato. debet intelligi quod etiã ipſe erat ordinarius: & quod non cognoſcet vt delegatus, ſed vt ordinarius, & illa eſt magna impropriatio. ſi verò fuit expreſſum tale mendacium: vel tacita talis veritas, quòd vel quæ ſi non fuiſſet expreſſa vel tacita, reſcriptum non obtinuiſſet: tũc ſeruatur media via: quia reſcriptum mero iure valet, & in hoc applaudet lec. Azo. non tñ in effectu: quia poterit elidi ope exceptionis, & in hoc applaudet lec. Pla. & ſi non obijceretur exceptio, poſſet iudex cum effectu procedere. ita intelligitur illud. c. licet hoc non bene exprimat ibi, ſed no. eo. tit. c. cæterũ. Pe. autem dicit primũ membrum illius. c. eſſe cõtra iſtum tex. expreſsè, q͛ hic loquitur qñ impetrans fuit in dolo. dum dicit [in tacendi fraude.] & tamen tenendo in hoc. c. lec. Io. & Azo. quæ eſt de mente literę. reſcriptum nõ eſt nullũ ipſo iure: nec in effectu, imò valet, & ſine obiectu exceptionis poteſt iudex procedere ſecundũ veritatẽ. Bar. tñ ſuſtinet, dicens illã. l. procedere qñ cõmittitur cauſæ cognitio, & diffinitio: ſed ſi cognitio inciperet ab executione: quia mandaret princeps quod rem quã tenes, quã ego expreſſi eſſe meam. reſtituas mihi, quo caſu videt cõmiſiſſe etiam cognitionem, vt eſt in l. & ſi non cognitio. tunc habet locum q͛ in illo capitulo in primo mẽbro, quæ verba Bar. traxit de capite ſuo non quòd text. ibi hoc probet, vel velit. vnde puto quòd Pet. verius dixit. † Qualiter autem intelligatur alia diſtinctio, an ſint talia, quæ ſi non fuiſſent expreſſa vel tacita, impetrãs reſcriptum obtinuiſſet, vel non. hoc non declaratur ibi in text. ſed Docto. noſtri videntur dicere, & de illa eſt veritas, quòd aut ſunt talia quę reſpiciunt negotium principale, non autem iuriſditionem: vt ſi narraui quòd poſsidebas rem meam, cum reuera non eſſet mea: vel quòd eras debitor, cũ nõ eſſes. tunc habeat locum opi. Azo. qui ſaltẽ erat dubium, & princeps non fuit motus ad dandum iudicem, propter hoc quòd aſſerui rem meã, ſed vt litem & dubium decideret: ſed ſi ſit tale quid quòd non concernat negotiũ principale: ſed iuriſditionem: vt quia non narraui quòd ſuper illa cauſa lis penderet corã alio iudice, quod ſi narraſſet, princeps alteri non commiſiſſet: vt ſ. tit. proxi. l. ñ. vel narraui me appellaſſe, cum eſſet falſum: & ſit idem. vt ſ. titu. proxi. l. fina. tunc habet locum tertium membrum illius diſtinctionis: quia reſcriptũ valet mero iure: ſed poteſt elidi per exceptionem: quæ debet opponi ante lit. conteſta. & tunc iudex delegatus pronuntiabit ſe non eſſe iudicem: ſed ſi opponeretur poſt, non deberet admitti: quia eſt exceptio dilatoria. & idem ſi eſſent exceptiones litis finitæ per tranſactiones, vel iuſiurandum. illæ enim poſſunt appo-

3 ni non

tl non ſolum in vim peremptoriæ:& tũc reſpicerẽt negotũ prin cipale,& nõ haberent vitiare reſcriptum: ſed etiã poſſunt obijci in vim dilatoriæ cõtra reſcriptum & iuriſdictionẽ: quia ſi princeps ſciuiſſet cauſam finitam, per reſcriptum eam noluiſſet reſu ſcitari per l.cauſas.j.de tranſac.& ita no.in c.j.de lit.conte. lib.vj. in gl.Et eſt notãdũ q in caſibus in quibus procedit lec. Azo. vt quo mendacium ſeu expreſsio falſitatis, vel taciturnitas veritatis cõcernunt negotium:ſeu expreſsio falſitatis vel ſubreptionis nõ poſſunt opponi contra reſcriptum: quia non intrat delegationem,nec impedit iuriſdictionem cõferri:non enim principem creditur fuiſſe motum ad dãdum iudicem delegatum propter ea quæ narraui impetrãs,ſed quia ſuper eis erat lis inter partes.vndevoluit quod decideretur.& ſic delegatio dicitur eſſe pura.ſed debet opponi.in vim peremptoriæ, poſt lit.conteſt. vnde ſi narraui q occupas rem meam,vel q me expoliaſti poſſeſsione eius.q eras debitor meus.& petij dari iudicem delegatum vt cognoſcat de prædictis,& te cõdemnet.& tu opponis de reſcripto.quod eſt ſubreptitium.& offers te paratum probare rem nõ eſſe meam.& q me nõ expoliaſti quo probato petis pronuntiari reſcriptum eſſe ſubreptitium.& illũ nõ eſſe iudicem cõpetentem,& te abſolui ab obſeruatione iudicij:quæ abſolutio non eſt interlocutoria.& me cõdemnari in expẽſis.ego autem dico iudicẽ debere procedere in negotio principali.& facere te reſpõdere libello meo,& litem conteſtari.& ſi probabo quæ narraui,dabit ſentẽtiam diffinitiuam pro me.& ſi nõ probabo,vel tu probabis me dixiſſe falſum,dabit ſentẽtiam diffinitiuã pro te. tu verò opponis q primò & ante omnia oportet cõſtare de iuriſditione iudicis:vt j.de excep.l.fi.quæ ergo erũt partes iudicis?certè nõ admittet exceptiones tuas cõtra reſcriptum & cõtra iuriſdictionẽ: quia poſito q eſſent vera nõ reddunt reſcriptum nullum:nã eodem modo princeps cõceſsiſſet,propter dubium litis. quod erat inter te & me ſuper prædictis,ſecundũ q ego peto,quare faciat te reſpõdere libello meo,& litẽ conteſtari:nõ autem feret ſententiam ſecundũ narrata per me:niſi probẽ illa eſſe vera, ſed ſequetur veritatẽ.& ſi apparebit q ego nõ dixi verum,dabit ſententiã
4 pro te diffinitiuã.†Hæc eſt lec. Azo.quæ eſt vera in iſtis terminis.cui lec.ob.l.& ſi legibus.j.eo.vbi dicitur q mendax precator penitus caret impetratis: ſed nunc non carebo penitus,quia ſaltem habebo iudicem delegatum ad voluntatem meam, nõ plures dantur ſolutiones.ſed iſta cõmuniter tenetur,q illa loquitur in reſcriptis de gratia, quæ propter ſurreptionẽ redduntur ipſo iure nulla etiã quó ad cõferendũ iuriſdictionẽ executori ſuper hoc delegato.vt in c.ad audientiam.el ij.& ibi gloſ.mag. circa fi. extra de reſcrip. nos loquimur de reſcripto de iuſtitia. quæ proprie reſcripta dicuntur.nulla enim gratia vel priuilegium cõceditur, ſed ſolus iudex delegatus ad obſeruãtiam iuris cõmunis, vt faciat iuſtitiam inter partes, quæ nõ redduntur ipſo iure nulle propter ſurreptionẽ:nec etiam in effectu ſi ſurreptio non con
5 cernit delegationẽ:ſed negotium principale. † Item ob.huic lec. quia in omni reſcripto etiam de iuſtitia apponitur vel ſubintel
a ligatur clauſula ſi preces veritate nitantur[a]. vt j.titu.j.l.fin.& illa conditio videtur concernere omnia in reſcripto contenta tã delegationem vel commiſsionẽ iuriſdictionis:quam etiã diffinitionem cauſæ.vnde ſi reperiãtur falſa quæ narrata ſunt, videtur omnis conceſsio reddi nulla:quia conditio de præſenti falſa non ſuſpendit actum, ſed ſtatim reddit ipſum nullum: vt l. cùm ad præſens.ff.ſi cer.pet.Dicunt Doc.q imò illa cõditio nõ refertur ad delegationẽ:ſeu collationẽ iuriſditionis. ſed ſolum ad diffinitionẽ cauſę,q diffiniatur ſecundũ quod petitur,ſi vera ſunt quę in precibus narrãtur:& nõ aliter:ipſa verò delegatio cenſetur facta purè,nõ ſub aliqua cõditio. Bald.ſubtiliter & melius dicit.q falſa conditio etiam diffinitionẽ non reddit cõditionalem:quia ſi redderet:ſequeretur q ſi iudex pronũtiaret pro me impetrãte: cũ tamen narrata pro me fuerint reperta falſa,nõ valeret pronũtiatio:quia nõ eſt ſeruata forma reſcripti.vt in c.cũ dilecta .de reſcri.cuius tamẽ cõtrarium eſt veritas.nã Inn.in c.ſuper literis. dicit q ſi Papa mãdet iudici q cõdemnet te mihi:ſi probabo te debitorem meũ,& iudex hoc nõ probato condẽnet: q valet condemnatio.& eſt ratio: quia illa cõditio ineſt à iure, etiã ſi nõ exprimatur.ideò nõ reddit actũ cõditionalẽ. vt l.conditiones quæ extrinſecus.de cõdi.& demõ. ſed potius facit admonitionẽ quã conditionẽ.vt eſt tex.notab.in ſimili in l.muto.§.ſub cõditione.

ff.de tute.valebit ergo ſentẽtia lata pro impetrante.etiã ſi preces veritate nõ nitãtur, § illa cõcernebant negotium principale. & inerãt etiã ſi nõ fuiſſent expreſſa.& ſic non
6 obſt.dicta oppoſitio.†Tertiò & vltimò obſtat huic lecẽ.l.cùm verò.§. ſubuentũ. ff.de fideicõ.lib.& l.j.§.hæc verba. ne vis fiat eicum ſimil.in quibus habetur q decretum interpoſitum ex falſa cauſa eſt nullum ipſo iure.ergo & delegatio:ſed dic q contrariũ loquitẽ in decreto deciſiuo negotijs,quod fundatur in cauſa.vnde ſi illa reperitẽ falſa ruit:ſicut & reſcriptũ gratioſum. vt in l. & ſi legibus.j.eo.nos loquimur in reſcripto nõ deciſino:ſed tẽdente ad deciſionẽ dubij,quod erat inter partes : vnde nõ fundatẽ in expreſsione narratorũ,ſed in dubio litis,quæ erat inter partes.& iſta cauſa nõ erat falſa,imò vera. Cõcluditur ergo q tales exceptiones nõ ſunt admittendæ cõtra reſcriptum.& ita determinat expreſsè Io.and.in regula exceptionẽ obijciẽs.de reg.iu.li.vj. in mercur.in quæſtione ibi diſputata.ſi narraui te me ſpoliaſſe, & impetraui iudicẽ vt te cõpellat ad reſtituendũ, & tu opponis q reſcriptũ eſt ſurreptitiũ,& proteſtaris q nõ vis litẽ cõteſtari. ſed cognoſcatur de illa ſurreptione, & pronũtietur ſuper reſcripto, & q ille nõ ſit iudex cõpetẽs,q iſta exceptio non debet admitti: ſed debet te cõpellere ad rñdendũ libello meo,& ad procedẽdũ ſuper principali negotio:& feret ſentẽtiã pro eo qui probabit.& ſecundũ veritatẽ, nõ ſecundũ aſſertionẽ meã. tenendo autẽ opi. Pla.in caſibus in quibus eſt vera:quia narrata cõcernũt delegationẽ,quã princeps nõ feciſſet ſi ſciuiſſet narrata nõ eſſe vera:tũc procedũt ea quæ ś. dixi in cõtrariũ. quia talis exceptio opponetur cõtra reſcriptũ, & non cõpelletur obijciens procedere in negotio principali:niſi prius diſcuſſo & pronũtiato ſuper exceptionibus. & ſi apparebit eas obſtare,pronũtiabit reſcriptũ eſſe ſubreptitiũ,& ſe nõ eſſe iudicẽ competentẽ:& abſoluet ipſum obijcientẽ ab obſeruatione iudicij.& condemnabit impetrantem ad expenſas. Huic lec. obſt.iſte tex.in fi.dum dicit q talis iudex ferret ſentẽtiam. & ſic innuit q poſsit cognoſcere de negotio principali,& ſentẽtiam diffinitiuã ferre. Plac.dicit q nõ loquitur de diffinitiua:ſed de interlocutoria ſuper reſcripto. & ſuper ineõpetentia iuriſditionis : vel ſi vis intelligere q loquatur de diffinitiua:& q poſsit cognoſcere de negotio principali:tunc dic q non cognoſcetvt delegatus,ſed vt ordinarius,ſi erat alius ordinarius inter partes & ſi dicas hoc eſt cõtra tex. qui loquitur de ipſo delegato,dum dicit [datum iudicẽ.] Rñdet ipſe [datum.] ſ.à l.& eſt ſenſus q alius ordinarius à l.datus cognoſcet:vel ſi vis intelligere de eodẽ delegato.dic q cognoſcet de cõſenſu partium,non aliter:certè ſi ſua opi.eſt vera,q reſcriptũ reddatur ipſo iure nullum,& nulla cõferatur iuriſdictio, tunc etiam de conſenſu partium nõ poſſet procedere.vt d.l.priuatorum.j.de iur.om.iud.ſed in hoc ſua opin.non eſt vera, q reſcriptũ reddatur ipſo iure nullum,& nulla cõferatur iuriſdictio:tunc etiam de cõſenſu partiũ nõ poſſet procedere.vt d.l.priuatorũ.ſed in hoc ſua opi. non eſt vera.imò valet mero iure,licet poſsit elidi per exceptionẽ eo caſu quo fuerunt talia narrata,quæ ſi nõ fuiſſent, princeps nõ conceſsiſſet.& tenent omnes Doct.maximè Cano.ideo poteſt procedere q idem iudex poterit cognoſcere de negotio principali. ponit autẽ gloſſ.exemplum circa iſtam lect.quam vt plurimùm videtur ſequi in iudice delegato.in cauſa appellationis,& exemplificat gloſ.tribus modis id quod hic dicitur,quod fuit mendacium in narratione iuris. Tu potes breuiter exemplificare ſecundum.Bal. quia dixit ſe legitimè appellaſſe:cũ tamen appellauit, & non legitimè infra decem dies in narratione facti : quia dixit ſe appellaſſe, & non appellauit in taciturnitate veri : quia dixit ſe appellaſſe,& erat verum:tamen tacuit quod erat caſus in quo nõ poterat appellari. poteſt etiam poni exemplum in iudice delegato in cauſa principa.non expreſſo in ſupplicatione quod lis pendebat ſuper illo negotio coram alio iudice. vt ś.titu.j.l.ij. vel quod ordinarius interpellatus negligebat reddere ius. & tamen hoc nõ erat verũ:vt no.in l.j.eo.ti.in omnibus enim iſtis caſibus ſi illa nõ fuiſſent narrata principi:vel ſi ſciuiſſet ea non eſſe vera, reſcriptum delegationis non conceſsiſſet:quia non eſt veriſimile & lites ſopitas velit per ſuũ reſcriptũ reſuſcitare.ideo in omnibus illis procedit opi.Pla. †Vltimò ex prima expoſitione gloſſ.
7 magn.no.& collige quòd ſi narrõ principi me fuiſſe inſtitutũ in

a Nitãtur. Adde Bal. in l.ff.C.de diuer. reſcri. Doc.in c.ex parte.de reſcrip. Spec.in tit.de reſcr.præſenta. in §.viij.Io.and. in c. j.de lit. conteſta. lib. vj.in nouella.

a ¶Notitiã. Adde Bal. in rub.de consue. recti feu.& in l.ñ. C. q sit longa consue. & Abb.in c.j. de re iud.

b ¶De iure. Nunquid appellatiõe iuris simpliciter veniat ius municipale.vide per Abb.in proœ. clem. Abb in c.j. vt lit. pen den. Abb.in c.cumana.in pe.col.de elect. Lu.ro.cõsi.cclxj. incip. clarissimè videt & de hoc adde tu & vide vt per d.meum. d.Bar.foz.in suo con sil.cclxxj.col.ñ.vers. quinto confirmatur. & per do.Maria.eius genitorẽ in suo consil. ix.colum.vj.ver.non obst.secundũ Sera.

c ¶Cognoscere. Adde doct.in c. si eo tẽpore. de rescri. libr. vj. Cal.in tit.de rescrip. consil.ñ.

testamento condito à pupillo, & quod iure cauetur tale testm̃ esse validũ:cum contrariũ sit, & petij iudicem delegatũ super executione talis testamẽti: & princeps dedit:quod talis delegatio non est nulla propter hoc mendacium:quia princeps in hoc non decipitur:cũ habeat omnia iura in scrinio pectoris:vt l.omniũ.j.de testa. tunc ergo est rescriptũ surreptitiũ qñ narrantur illa quæ princeps verisimiliter ignorat: non qñ princeps verisimiliter scit, sed licet tale præsumatur,potest tñ probari contrarium quod princeps errauit in iure. tex. est xxv. dist.c.præterea.† Ex secunda expositione 8
glo.not.plura. Primò quod princeps non præsumitur habere notitiam de consuetudine specialiũ locorũ,sicut nec de statu: vt in c.j.de cõsti.lib.vj.ideo nõ videtur in dubio velle ei derogare, nisi de ipsis sit facta expressa mentio. Item q̃ licet iura scripta non sint producenda nec probãda:ga sunt notoria,consuetudo tñ bene est probanda: & super ea põt fieri articulus secũdũ Bart. & no.in l.ij.§.q̃ obseruari j.de iura cal.† & 9
idem de statutis alterius loci,vt sint producenda in termino dato ad producendum iura,& etiam probanda:non sic de statutis eiusdem loci clausis in volumine statutorũ:quia ista etiam sunt notoria: nõ sic in reformationibus nõ clausis in volumine statutorum.nam in eis idẽ est quod de statutis alterius loci.iuxta not. per Bar.in l.cũ prælatis.ff.de re iudi.Sed tertiò principaliter no. in glo.secundũ Bald.& dicit q̃ alibi vix reperies,quia ista gloss. 10
sentit.†q̃ per consuetudinem vel statuta locorũ potest tempus decem dierũ datum ad appellandũ prorogari,& etiã abbreuiari: licet non posset tolli appellatio ad superiorẽ:vt in c.venientes.de iureiu. Et ego addo quartũ notabile quod colligitur ex glo.iuncto tex.dum dicit gloss.[dic ergo iuris. s.consuetudinarij,] quia appellatio iuris scripti facta ita concludit ius cõsuetudinarium, sicut ius commune scriptum.nam tex.dicit in iuris narratiõe, & 11
glo.intelligit.s.consuetudinarij.†& per hoc videtur determinari quæstio.si facimus compromissum in arbitros & arbitratores vt in procedendo possit procedere de iure & de facto.i.seruato ordine iudiciario,vel non seruato: sed debeant pronuntiare de iure tantum:vt quotidie fit:& reperiatur contrarietas inter ius cõmune scriptum quod dicit vnum , & consuetudinem vel statutum quod dicit contrarium,& in illo loco corrigit ius commune:quia secundũ ius habebunt arbitri pronuntiare.constat enim quod partes potuerunt à statuto & consuetudine recedere, & velle stare iuri communi.Doct.alibi videntur sentire q̃ debeãt pronuntiare secundũ ius commune:quia quando fit mẽtio de iure
b simpliciter. intelligitur in potiori significato de iure Romanorum scripto:vt l.penul.ff.de iusti.& iur.& instit.de iure naturali gen.& ciui.§.sed quoties.tanquam de excellẽtiori.& ita sentit Io.and.in addi.Spe.tit.de arbi.§.exigere,dicens q̃ ille qui habet ius secundũ consuetudinẽ vel statuta,& non de iure cõmuni,periculosum facit cõpromissum tali modo:quia videt à consuetudine vel statuto recessisse.Idẽ videtur sentire Bart.in l.quicunque.j.de ser.fugi.sed in contrariũ facit ista gl.quia illud verbum ius,põt cõprehendere ius consuetudinariũ. & ad hoc facit quod no.Inn.in c.significauit.de rescrip.vbi dicit q̃ petẽs quartã quæ sibi debet de iure,videt intelligere de illa quę sibi debet de cõsuetudine.& ista videt tutior pars.quia nõ est credendum q̃ compromittẽs velit renũtiare iuri suo in dubio, qñ verba possunt aliter intelligi.& sic dicẽdo q̃ pronũtiãs de iure, videt sensisse qd̃ pronũtiet illo iure quod prędualet ius cõsuetudinariũ, & statutariũ iure cõi.ergo &c.& no.q̃ illa l.& oẽs sequẽtes istius ti. & etiã sequẽtis.& ti.præcedentiũ sunt canonizatę in decre.xxv. q.ij.per totũ.& ibi vide glos.in summa.& fuit illa.l. Diocletiani 12
maximiani.vt ibi habet.†Quęro circa lectu. Azo.pone qd̃ narraui principi q̃ tenebas librũ meũ ex causa depositi, & nolebas restituere,& obtinui iudicẽ delegatũ:postea vidẽs q̃ nõ fuit depositũ sed cõmodatũ formo libellã super actione cõmodati. Tu opponis q̃ super illo nõ potes ꝓcedere:& qd̃ ego expreisi mendatium:vnde petis pronũtiari rescriptũ subreptitiũ.ego tñ oppono q̃ non põt opponi illa exceptio ad reicriptũ , cũ istud tangat negotiũ principale:vnde dico q̃ procedat secundũ rei veritatẽ. vt hic secundũ lec. Azo.quęrit quid iuris? Rñdeo nõ poterit ꝓcedere quia sup illa actiõe nõ est delegatus.quod hic dicit secũdum naturã actionis.ꝓcedit qñ cã vel forma secundũ quã volo procedere,põt claudi in rescripto.al's secus secundũ Cy. & Bal. sed si exprimit vna cã,non includit alia diuersa, sicut in libello cõuentionali:quia si peterẽ ex cã depositi,& postea probarẽ de cõmodato,nõ possum obtinere sententiã.vt no.Inn.in c.j. de lit. cõtest.eodẽ mõ si impetrarẽ iudicẽ sup proprietate.& postea videns me nõ posse probare dñiũ quod narraui principi,volo agere ꝓ possessorio restituẽdæ.nõ poterit iudex cognoscere,quia non claudit in rescripto,cũ diuersa sit cã possessionis & ꝓprietatis. l. naturaliter.§.nihil commune.ff de acqui.pos.de hoc tñ dic.j. si à nõ cõpe.iudi.l.si de proprietate.& in c.j.de sequest.pos. An de- 13
legatus super proprietate possit cognoscere de possessione.† Itẽ quæro narraui principi quod eras debitor meus,impetraui iudicem delegatũ:tempore impetrationis postea effectus es debitor meus,an possim agere corã illo delegato? dicit Bald. in distinctiõ q̃ non per c.fi.de rescri.vbi rescriptũ ad lites nõ extẽditur ad lites futuras,quę tempore impetratiõis nõ erãt.Cyn.distinguit,& melius,aut efficitur debitor ex cã præcedẽte rescriptũ,& poterit cognoscere,aut ex cã subsequente.& tunc secus:sicut in libello conuentionali.vt in l.si rem.§.fi.ff.de pig.acti. iuncta l.non põt videri.ff.de iudi.Sed pone ecõuerso tempore impetrati rescripti eras debitor,postea liberaui te per pactũ,vel alio modo,tu petis coram illo delegato te absolui diffinitiuè.ego dico quod delegatus à modo nõ habet iurisdictionẽ : quia liberando te videor renuntiasse rescripto.quid iuris.Bald.tenet hanc partem.ego dico contrariũ:quia licet ego renuntiauerim,tu tñ cũ quo rescriptum illud erat effectũ cõe,si fuerit iudici prẽsentatũ.vt no. Inno.in c. ex cõquæstione.de restit.spo.non renuntiasti: nec mea renũtiatio sibi nocet,quominus possis petere te absolui diffinitiuè : vt est glo.in l.vlti.ff.de rei ven.in vers.quid si actor.& per Inno. in dicto c.ex conquæstione, sicut renuntiatio appellationis facta per appellantem nõ nocet appellato:qui poterat eam prosequi. l.ampliorem.& ibi not.j.de appel.per Doct.& l. omnem honorem.qñ prouo.non est necel.j.per Cy.in fi.& sicut actor nõ põt renũtiare instantiæ inuito reo.vt in auth.qui semel.j.quomodo & 14
quando iu.† Item quæro,quid si dicitur rescriptum esse falsum, quia nunquã emanauit à principe,vel eius cancellaria: an delec gatus in eo expressus possit super hoc cognoscere,' & pronũtiare se esse iudicẽ competentem? Inno. multum dubitat de hoc in c.super literis.de rescript. quia si verum est quod sit falsum, etiã de voluntate partium non potest vti iurisditione:vt in l.priuatorum.j.de iurisd.om.iud.sed hoc est verum super negotio principali: sed super hoc articulo an sua sit iurisditio est dubium. nam in iudice ordinario clarum est,quia cum ipse iurisditionem habeat inter suos subditos, potes cognoscere & pronuntiare an sua sit iurisditio etiam quo ad illum qui non est sibi subditus : & pronuntiatio facit ius,si ab ea non appellatur.& facit eum iudicem,licet non esset.vt l.si quis ex aliena.ff.de iudi.sed in delegato qui non habet iurisditionem nisi virtute rescripti , si rescriptũ daretur subreptitium:tum quia non est nullum ipso iure , posito quòd subreptitium esset. & sic iurisditionem habet, licet posset elidi,adhuc idem,vt possit pronuntiare se,esse competentem iudicem,& pronuntiatio facit ius,& si dicitur esse falsum,tunc est magis dubium: quia si poterit pronuntiare , in potestate cuiuscunque erit acquirere sibi iudicem delegatum propitium,faciẽdo fabricari falsum rescriptum.& postea per eum pronũtiari rescriptum esse validum & verum,& se habere iurisditionem,non immeritò Innocent.dubitat Bartol. hic dicit q̃ si falsitas est notoria ex forma rescripti,non poterit ex ea cognoscere: sed si non est notoria,sed dubia.tunc per tale rescriptum licet falsum constituitur in quasi possessione iurisditionis : ratione cuius poterit cognoscere,& iudicare,& iste est casus in quo ratione dubitationis põt quis habere iurisditionẽ,quã aliàs nõ habet:vt in glo. mag.ff.super verbo [sententiã.]circa prin.& quod no.in l.si putas.j.de pet.hæredi.potissimè hoc procederet si talis commissarius haberet aliàs iurisditionem:vt in casu quem habui de facto: 15
†quia dominatio Venetorum scripsit potestati pergami , quod in quadam

in quadam causa quæ vertebatur inter pergamẽses procederet, & iustitiã faceret. ipse pronũciauit se esse iudicẽ delegatum in illa causa virtute dictarũ literarũ: & tanquam delegatus processit, & nullit sententiã. opponabat quod sentẽtia erat nulla: quia illæ literæ nõ faciebant illum delegatũ, cum nihil adderẽt ad formam procedẽdi vltra formã statutorũ, & emanauerãt inter subditos: vnde videbatur potius excitata iurisditio ordinaria. vt in c. licet. de offi. ordi. & pronũciatio illa quod erat delegatus, nõ valebat: quia facta virtute literarum quæ sibi nullam iurisdictionem dabant ego dixi cõtrarium: quia saltem habebat iurisdictionem ordinariam, in qua poterat fundari illa pronuntiatio. & sic faciebat ipsum iudicem delegatũ. postquã non fuerat appellatum: & per cõsequens processus & sententia in causa principali factus & lata tanquã à delegato valebãt per not. per Inno. in d.c. super literis. & per Bart. in l. ex quacunq;. ff. si quis in ius voc. non ierit. & etiam hic per istam glo. & id quod not. in d.l. si putas.

1 ☞ *Si contra rescriptum opponitur exceptio subreptionis, an excipiens debeat hoc probare: an verò impetrans habeat necesse probare veritatẽ narratorũ & expressorũ?*

2 *An semper stetur narratis in literis principis, seu narratis in literis impetrantis rescripti?*

LEX III.

1 PVniri iubemus. †Opp. contra hanc legem de l. ij. s. de legi. in fi. vbi puniũtur iudices admittẽtes exceptiones cõtra rescriptũ principis. & hic puniuntur si nõ admittũt. dicit ibi Alber. quod illa loquitur quãdo opponeretur cõtra potestatẽ principis, ꝙ illud nõ potuerit cõcedere. hic verò contra voluntatem: quia dicitur ꝙ à principe nunquã emanauit, vel si emanauerit, nõ secundùm suam intẽtionem: quia sibi fuerit narratũ falsum. & sic opponebatur exceptio falsitatis, vel surreptionis: ibi verò exceptio impotentiæ: vel dic ꝙ etiam si exceptio surreptionis: si erat talis surreptio quæ nõ habeat vitiare: quia eodem modo rescriptum obtinuisset, si surreptio nõ fuisset. & sic erit temeraria exceptio. & sic adhuc locum habet l. contra. hic nõ erat temeraria, sed cõcludens: vel dic ꝙ ibi loquitur etiam quãdo erat cõclu-
2 dens tamen apparebat manifestè falsa exceptio. hic non. †Item adhuc opponitur: quia ille text. innuit ꝙ ille qui opponit exceptionem surreptionis, habeat necesse surreptionẽ probare. cõtra imò impetrãs habet necesse probare veritatẽ narratorum & expressorũ in rescripto: vt in l. ij. j. de his qui ve. æta. impe. Iste articulus est dubius: cui incumbat onus probãdi, an impetrãti, ꝙ narrata per eum sint vera: an excipienti, ꝙ sint falsa. quæ tangit Cy. super l. proxi. in vlti. vel antepe. q. & obscurè loquitur Io. and. in addi. Spec. de clande. despon. super rubri. vbi allegat hanc legẽ, dicens ꝙ quãdo princeps aliquid concedit per seipsum ad supplicationem alterius, & alius opponit ꝙ cõcessio nõ valet: quia narrata per illum sunt falsa, ipse habet necesse probare falsitatẽ: quia præsumatur pro impetrante & pro rescripto: quia illa sint vera: nisi probetur cõtrarium, si rescriptũ habet debitã formam. & ita intelligit hanc legẽ: sed si mãdat alteri quod faciat, vt quotidie videmus fieri per summos pontifices, qui cõmittunt alijs, tanquam ipsi nõ sint plenè informati de veritate, ꝙ si vera sunt quæ narratur, faciãt id quod à petente postulatur, & tunc impetrans habet necesse probare veritatem narratorum, & ita loquit l. ij. de his qui ve. ætat. impe. nam illa probatio de qua ibi fit corã iudice corã quo insinuatur rescriptum veniæ, ad quem pertinet ipsum executioni mãdare: vt l. ea quæ. de tempo. in integr. Sed idẽ Io. and. plenius resumens hunc articulum. in c. j. de lit. cõtest. lib. vj. narrat diuersas opi. & finaliter videtur tenere ꝙ veritatem expressorũ necesse habeat probare impetrãs. & nisi ꝙbet succũbat. etiam si princeps per seipsum cõcedit: sed veritatẽ suppressorum necesse habeat probare oppositiones, qui dicit impetrãtem aliqua tacuisse, quæ sunt in facto quæ si fuissent expressa, rescriptum nõ obtinuisset. hanc opi. videtur tenere Inn. ꝙ impetrans habeat necesse probare veritatẽ narratorum indistinctè: cum super eis fundetur intentio principis; sicut in libello conuentionali, in quo fundatur sua intẽtio, habet necesse illud probare. l. ij. ff. de proba. ita tenet ipse in c. ex parte abbatissę. de priui. & Spe. in tit. de excep. §. nunc videndũ. ver. licet autẽ. Breuiter in rescripto ad lites tenenda est distinctio Cy. in l. præcedenti. ꝙ autem sunt talia quæ cõcernunt negotium principale. & ille habet necesse probare, cui de natura negotij incumbit onus probãdi, vel actor vel reus: sed si cõcernunt rescriptum & intentionem principis cõcedentis, multum placet mihi distinctio prima quàm facit lo. and. in ti. de clande. despõ. in addi. Spec. & Bar. in l. præcedenti videtur sentire ꝙ incumbat opponẽti probare falsitatem, sicut in alijs exceptiõibus. vt in l. exceptionibus. ff. de prob. quia
3 excipiendo quis efficitur actor. †Vltimò cõtra prædicta opponitur: quia videtur ꝙ semper stetur narratis in literis imperatoris, vel papæ: vt in cle. j. de appel. Sol. quæ dicta sunt suprà locũ habent in his quæ primò fuerunt narrata per supplicationem & princeps postea ea referret, tãquã narrata. per partẽ. vt videmus in literis papalibus. cum autẽ tua petitio: postea subiũgebat &c. & si nõ fuit facta per partem: sed per ipsum principalem, tũc distinguitur. aut narrabat aliquid ꝙ consistebat in facto suo: puta cõtulit alicui beneficium spectãs ad collationẽ Episcopi, quod beneficiũ Episcopus cõtulerat alteri. & narrat Papa se illud beneficium reseruasse ad suam collationẽ, ꝙ si est Episcopus, non poterit cõferre, certè statur tali narrationi: nec potest Episcopus vel ille cui cõtulit contrarium probare: aut non cõsistebat in facto papæ. sed alterius, & tunc statur narrationi: tamẽ potest probari contrarium: vt ibi not. in glo. & in c. si Papa. de priuil. lib. vj. Non sunt alia.

2 ☞ *Literæ conquestus quæ ueniunt de curia romana, licet incipiant ab executione, si tamen pars contradicat: poterit executor cognoscere de ueritate.*

3 *Quis possit executionem delegare?*

4 *Executor quando non possit audire exceptiones.*

LEX IIII.

1 ITem si non cognitio. †Ille cui committitur executio super negotio nondum discusso, nec determinato per sentẽtiam, si coram eo opponatur quod executio fieri non deberet, quia principi fuit narratum aliquod falsum, potest de his exceptionibus cognoscere. & secundùm veritatem pronuntiare: licet cognitio non fuerit expressè mandata: quia censetur mandata tacitè h. d. & pone exemplum ꝙ narrauí principi quaeliter iniustè tenes & occupas rem meam: quare petij mihi dari iudicem, qui te compellat ad restitutionem eius. vel narrauí ꝙ me expoliasti. & idem obtinuí: debes scire ꝙ practica est ista ꝙ debeo præsentare literas illi commissario, & ille debet te citare missa tibi copia literarum, & mandare quod mihi restituas postquam fuit delegatus super restitutione, & sic super executione. vnde debet incipere à via executiua, sicut sibi mandatum est: tamen debet iustificare præceptum quòd si senseris te grauatum, compareas coram eo recepturus iustitiæ complementum: iuxta not. in l. de pupillo. §. meminisse. ff. de ope. noui nunci. si compares, & dicis te non teneri obedire præcepto: quia res nõ est sua, vel tua: vel me non spoliasti, ideò petis per me debere dari libellum super rei vendicatione, vel interdicto, offerens te paratum respondere. & ordinariè litigare coram dicto delegato. Sed ego dico quod nolo dare libellum, nec ordinariè procedere. quia hoc nõ est sibi commissum sed quod procedat via executiua, certè postquam contradicis, talis deputatus super executione poterit ordinariè procedere. & non debet ad vlteriora super illo mandato procedere, sed mandare quòd dem tibi libellum: quia illud præceptum resoluitur in vim simplicis citationis: vt not. in dicto §. meminisse. & sic ingrediemur iudicium ordinarium: vt in simili. j. de edi. diui Adria. tol. l. fin. versi. si autem contradictor &c. in quo necesse habeo probare narrata per
2 me. †quia ille est casus. & istud videmus quotidie fieri in istis literis conquestus quæ veniunt de curia romana. nam incipiunt ab executione: dicunt enim. Conquestus est nobis talis, quòd talis iniuriatur eidem occupando rem suam, quapropter mandamus tibi vt vocatis qui fuerint vocandi, si ita tibi constiterit, restitui facias eidem. videtur ergo mandata cognitio veritatis. sufficit. In gloss. quæ incipit. [cum hoc.] ibi, [sed respondeo princeps mandat, vt hic: non alius.] dic istam tenet Bartol. sequens autem solutio est contra hunc tex. Item vlterius est falsa: quia etiam missio ex primo decreto non potest demandari: licet cognitio an sit fienda vel non bene demandetur: vt l. cognitio. §. vt poss. de offi. eius cui mand. est iurisd. & not. in d.l. iubere. †Sed
3 contra istam sol. quam Bar. tenet opp. quia etiã alius inferior à principe, mandat executionem. vt videmus in arbitris proferẽti-

a ¶ Exceptiones. Adde Ant. de but. & Abb. in c. decætero. de re iud. & per Lap. alle. ñ.

b ¶ Alicui. Adde Paul. de ca. consi. ccxvj. in ci. præsuppositio sine dubio. & per Car. zaba. cõsi. lxxxvj. in cip. d. Nicolaus. & Abb. consi. xlj. inci. saluatoris. in vlti. co. in j. volu.

bus sententiam, vel in iudice delegato, vel in episcopo inter laicos, vel in doctore seu rectore scholarium dantibus sententiã inter scholares. nam cõmittunt executionem potestati: vt in l. episcopales. in fi. & ibi nõ. §. de epis. audi. & in iudice vnius territorij qui cõmittit iudici alterius territorij: vt no. in l. properãdũ. §. sinautẽ reus. j. de iudi. & in. l. cũ vnus. §. is qui. ff. de bo. autho. iu. pos. Sol. cõtraria loquunt qñ talis cõmissio fit propter defectum iurisdictionis illius qui sententiã tulit: quia vel functus est iurisdictione: & sic nõ potest exequi: vel est talis qui nõ habet familiã, nec imperium, cum executio requirat vtrunq; : vel quando fit in auxilium iurisditionis: vt quia iudex qui tulit sententiam nõ potest in suo territorio executioni mandare: quia ibi non reperiuntur bona condemnati. si autem ille qui tulit sententiã, vel ad quẽ pertinet executio posset eam facere de per se: tunc non potest eã alteri delegare: cum sit de imperio. nam tunc procederet ille vt delegatus, sed in primis casibus nõ ꝓcedit vt delegatus: sed suo iure vt ordinarius. licet ad requisitionẽ & iussum illius qui sententiam tulit, vt in simili habetur in text. & glo. in l. nec mandante. ff. de tuto. & cura. da. ab his. † Vltimò oppo. in glo. fi. quòd ex-
4 a ecutor non possit audire exceptiones. * vt j. de execut. rei iudi. l. si (vt proponis) glo. soluit. sed non bene: licet fortè bonum intellectum habuit. dum dicit[vel ibi de nuntio hic de iudice.] dic ergo clarius ꝙ si fuit commissa executio super negotio nondum discusso nec terminato per sententiam, quo casu non est intẽtio principis facere contra quem committit, nisi narrata sint vera. ideo si narrata sunt vera, vult ꝙ talis cõmissarius de hoc cognoscat, & pronuntiet diffinitiuè: ibi verò quando fuit commissa executio super negotio discusso & terminato per sententiam, quæ executio potest fieri per illum iudicem qui sententiam tulit. quo casu aut committit mero executori vt nuntio: & nullam exceptionem debet admittere, sed facere executionẽ vt sibi iussum est: vt in l. contraria. aut promittit alteri iudici, quo casu cõmis. dicitur executor mixtus. & procedit vt ordinarius, non vt delegatus. vt §. dixi. & tunc quid iuris sit plenè tangitur per glo. in l. pastoralis. de offi. dele. sed plenius & vtilius per Bar. in l. à duo pio. in prin. ff. de re iud. vbi omnino vide prædicta, qñ executio venit in præiudiciũ alterius: sed si posset fieri sine prejudicio: tunc etiã qñ committitur super negotio nondum discusso, est in electione ipsius commissarij, procedere per viam executiuam, nulla facta citatione, vel per viam iudiciariã citatis his qui possunt lædi: vt si papa mandat mihi conferri beneficium vacans, pertinens ad collationẽ ordinarij. nam potest executor ipsum cõferre ordinario non citato: quia ista collatio non tendit in præiudicium ordinarij: quia postea disputabitur an fuerit bene facta, vel non: prout in simili not. in bonorum pos. petita & decreta. ff. de bono. pos. l. iij. §. bonorum. & §. si causa cognita. & põt eligere viam iuris, & facere citari ordinarium, & tunc declaratio quam postea faciet, ei prejudicabit, & hæc habentur plenè per Inno. in c. dudum. de præsum. & per glo. in cle. j. de offic. delega.

2 ☞ *Accusans aliquem puta Titium tanquam bannitum in persona seu capite, cum non esset ille Titius. & accusator hoc sciebat, debet puniri similitudine supplicij.*

LEX V.

1 ET si legibus. †Rescriptum impetratum per mendacium, etiam si non sit iuri contrarium non valet, & mendax punitur, si in eo reperitur improbitas. i. dolus. h. d. Intellige per mendacium in exprimendo falsum, vel in tacendo verum, quod potuit mouere principem ad concedendum: secus si sit tale ꝙ verisimiliter non potuit mouere, vt in expressione confinium falsorum, vt si narretur aliquid fuisset gestum in tali castro comitatus Boñ. vel diœce. & nulla subest ratio ꝙ propter hoc magis cõcesserit, quã si esset de alio comitatu vel diœcesi. aliàs secus. vt not. Bar. in l. præscriptione. §. eo. & intelligunt cõmuniter hanc l. in priuilegijs, vt not. Archi. xxv. q. ij. c. dicenti. §. & si legibus. vbi lex ista est canonizata, sed hoc non videtur conuenire litteræ: quia priuilegia sunt contra ius cõmune: vt no. in c. j. de rescript. & hic dicitur ꝙ rescriptum erat consentaneum legibus. ergo nõ concedebat priuilegium. dic ergo melius quod loquitur in rescripto gratioso, siue contineat priuilegium quod est contra ius cõmune, siue beneficium quod est secundùm ius commune, vel non contrà, vt concessio alicuius castri in feudum, vel beneficij ecclesiastici, talis tanquam gratia fundatur in expressione narratorum, si sunt talia quæ potuerunt inducere principem ad concedendum: ideo ruit si illa non reperiũtur vera. Sed rescriptum de iustitia per quod conceditur iudex delegatus, vt faciat iustitiam inter partes, quod dicitur emanare ad iuris communis obseruantiam. secundùm quod dicunt glo. iuris canonici. & probatur in l. ij. j. tit. j. ibi cum ea quæ ad ius rescribuntur &c. fundantur principaliter in lite, quæ est vel esse speratur inter partes. nõ in expressione narratorum concernentium negotium principale. ideo licet illa sint falsa. rescriptum non est nullum, nec annullandũ: quia sufficit ꝙ sit lex de prẽsenti, vel de futuro. quod dic,
2 vt plenè dixi in l. præscriptione. §. eod. † Ex secundo dicto dicit Bald. se vidisse decapitari quendam, qui ex nimia improbitate & dolo impetrauit à iudice: vt caperetur quidam Titius, tanquã bannitus in persona seu capite: prout continetur in libris communis: cum tamen nõ esset ille Titius: nec illud idem corpus, & ipse impetrans bene hoc sciebat: sed captus cum magno labore hoc ostendit, & sic impetrans fuit repertus in tanta improbitate: quia fortè inimicitias habebat cũ illo, certè quod impetrauerat aduersus illũ falsò, necesse habuit sustinere in ꝓpria persona cũ accusator calũniosus puniat similitudine supplicij: vt j. de accu. l. fi. debet ergo hoc intelligi qñ mendaciũ tendebat in læsionẽ alienam, vel contra publicam vtilitatem non sunt alia.

3 ☞ *Princeps an possit tollere ius disponens?*
Non potest Imperator facere legem generalem, quod spurij possint succedere sicut legitimi.
Rescriptum quando est contra aliquam legem derogantem legi præcedenti, an valeat sine clausula derogatoria?
3 *Qualiter debeat concipi clausula non obstante?*
4 *Lex noua tollit & corrigit præcedentem cui contrariatur, licet in ipsa noua non contineatur clausula non obstante exceptis duobus casibus.*
5 *Quid in rescriptis?*

LEX VI.

OMnes cuiuscunque. Lex ista in effectu dicit idem quod l. nec damnosa. & l. rescripta. §. de preci. impe. offe. & debet restringi & limitari secundùm illam legem rescripta. Item ista lex habet locum quando rescriptum quod est contra ius commune, non continet clausulam non obstante. Si autem continet tunc per eam apparet quòd princeps voluit illud ius quod contrariatur rescripto tollere, sed an possit, est dubium, & ad hoc tendit glo. magna hic posita, quæ considerat in effectu quatuor iura, scilicet diuinum, naturale: gẽtium, & ciuile. Prima tria non potest tollere: quia inuenta sunt à maiori potestate. Quartum ius bene potest tollere. hæc est fi. intentio glo. & sic illa clausula nihil operaretur circa illa tria prima iura, sed operatur circa quartum. similis gloss. habetur in l. j. ff. de constit. prin. quæ glo. implicant multa quæ sunt inter se diuersa: ideo nõ
1 explicant bene materiam. † vnde alius exordiendo, debes scire quòd duo sunt puncta vel articuli, primus: an princeps possit
b tollere ius quæsitum alicui [b] priuato, & sic ius dispositum. alius articulus, an possit tollere ius disponens, id est, ipsam legem sic disponentem, vel aliud ius. circa primum dico sic: quòd si priuatus habet aliquod ius quæsitum sibi ex suo cõtractu vel quasi siue illud sit ius de iure gẽtium: vt est dominium, siue de iure ciuili, vt actio per rescriptum, non potest illud auferre sibi: nisi ex causa publicæ vtilitatis contrarium suadentis: & tunc debet illum reinstaurare de pretio: vel alio præmio vt in l. Item si verberatum. §. j. ff. de rei vendic. & hoc esse verum probatur. Nam & sic ex contractu celebrato per principem priuatus acquisiuisset dominium, vel actionem, non posset princeps sibi tollere: vt dixi in l. digna vox. §. de legi. & probatur in c. j. de probat. multo minus si ex contractu celebrato cum alio: legem verò condẽdo vel iurisditionem exercendo bene posset princeps auferre exalijs causis: vt patet in tit. de bo. dam. & j. de iure dominij impetran. l. fin. & non solum princeps: sed etiam iudex ex l. principis hoc facere potest, vt dictis iuribus. Si verò quæsitum est sibi, nõ ex suo contractu vel quasi: sed ex alio de prædictis iuribus: tunc si de iure diuino naturali vel gentium est quesitum, similiter per rescriptum non potest sibi auferre quod ipse non dedit: vt

iura

ira ſanguinis, vel libertatis: vt in l. iura ſanguinis. ff. de reg. iur. & l. ius agnatiõis. ff. de pac. ſed ſi de iure ciuili poſitiuo vt eſt ius patriæ poteſtatis: vt in l. iij. ff. de his q ſunt ſui vel alie. iur. vel ius agnatiõis, bñ poſſet ſibi auferre: cũ ſit ſupra ius ciuile: ſicut papa ſupra ius canonicũ: vt in c. ꝓpoſuit. de cõceſ. ꝓb. & patet in l. tutelã. de capi. dimi. vbi põt tollere ius agnationis ſicut etiam conſtat eſſe: vt in l. lex. xij. tab. j. de legi. hære. & in caſibus no. per glo. in l. noñ põt. ff. de adop. in quibus pater cogit̃ emancipare filiũ ex diſpoſitione principis, vel iuris cõmunis. Idem ſi illud ius quęſitum eſſet ex priuilegio conceſſo ſibi à principe. nã põt reuocari quãdo cõceſſum eſt ſubdito: vt dixi in l. reſcripta. in dubio autẽ nunquam princeps cenſetur velle derogare alterius, etiam ſi illud ſit tale quod poſſit ꝓ ipſum auferri: vt in l. ij. §. ſi quis à principe. & §. meritò. ff. ne quid in loco publi. & de offic. dele. c. ſuper eo. de verbo. ſigni. c. dilecto. & de vſu pal. c. ex tuarum. An autem aliqua communitas poſsit per ſuum ſtatutum auferre ius alicui? vide Bart. in l. quoties. ff. de pollici. & l. Antiochenſium. de priui. credi. qui diſtinguit inter ſtatutum ſpecialiter factum contra certam perſonam. & dicit ipſum non valere: aut generaliter, & tunc ſecus per dicta iura. & dictum Barto. in l. quoties. §. de preci. impe. offe. O dof. multum inſiſtit ſuper iſto articulo, & multa iura allegat pro & contra. & non facit ad ꝑ dictã deciſionem. quid aũt in alio inferiore à principe, vt in comite, vel alio magiſtratu, & in legato de latere, vel ꝑ ſide alicuius prouinciæ. dic quòd quantũcunq; ſit magnus, non poteſt auferre ius alterius. vt j. de offi. præto. ori. l. ij. & not. glo. in c. ſtatutum. de hæreti. lib. vj. dicens: quòd tales non poſſunt apponere in reſcriptis eorum clauſulã non obſtante aliquo iure &c. quia non poſſunt iura tollere. Ex quibus etiam ſequitur ꝙ comes Palatinus q habet

a poteſtatẽ legitimandi, * etiam poſt mortem patris non poſsit ſpurium legitimare poſt aditam hæreditatem, propter venientem, ab inteſtato quoniam auferret dominium adeunti quod acquiſiuit per additionẽ: in qua quaſi cõtrahitur: vt in l. hoc aũt. in fi. quibus ex cau. in poſ. ea. Sed ante additionem hæreditatis: qa non eſt quæſitũ dominium, licet ſit quęſitũ ius adeũdi: qa illud eſt de iure ci. poſitiuo, bene poſſet legitimare: & illi auferre. ita videntur ſentire Bal. in l. reſcripta. §. de preci. imper. offe. ante fi. & hoc de

2 primo articulo. † De ſecundo, videlicet an poſsit tollere ius diſponens, clarum eſt ꝙ ius diuinũ naturale vel gentiũ nõ põt tollere, etiam legẽ condẽdo: licet poſsit diſtinguere vt in illo iure,

b ꝙ in ore duorum vel trium ſtat omne verbum. quòd licet ſit de iure diuino & naturali: tñ limitatur per ius ciuile præter quã in teſtamentis. & in quibuſdã caſibus in quibus requiritur maior numerus. Ex quibus patet ꝙ nõ poſſet Imperator facere legem generalẽ, q ſpuriũ poſsint ſuccedere ſicut legitimi: quia tolleret ius diuinum: quo cauetur ꝙ non erit hæres filius ancillæ cum filio liberę, & induceret homines ad peccandum: quia diſponit in futurum, licet ſpecialiter poſſet aliquem ſpurium legitimare: qa diſponit de pręterito. & non dat materiam peccandi ita determinat Hoſti. in ſum. qui filij ſint legiti. in pen. colũ. & tangitur per Bartol. in l. iij. ff. teſta. Ius autẽ ciuile tollere poteſt etiam per reſcriptum. & hoc ſi apparet de eius volũtate nec videtur appare re li reſcriptum impetratum contra ius non continet clauſulam derogatoriam, ideo nõ debet recipi: vt in hac lege. niſi appareat ex eo ꝙ ſit conceſſum motu proprio, vel ex certa ſcięntia: vt dixi in l. reſcripta. Eſt etiam alius caſus. ſ. quãdo reſcriptum eſſet contra aliquam legem derogantem l. præcedenti. nam tũc quia per reſcriptum redditur ad legem derogatam, videtur quod valet etiã ſine clauſula. ita ſentit gl. in auẽ. quas actiones. §. de ſacroſan. eccle. in iij. q. iã illa gl. cõſter non teneẽ. ſi aũt apparet ex tenore reſcripti ꝙ fuerit conceſſum ex motu proprio vel ex certa ſcientia, & tñ eſt contra ius. aut nõ cõtinet clauſula nõ obſtante, aut cõtinet. Primo caſu dic vt dixi in l. reſcripta. §. de ꝑci. impe. offe. nam aliquãdo nõ valent, etiã ſi neminẽ lædãt. vt qñ per l. ſpecialiter prohibeẽ impetrari: quia ꝑſumit̃ falſum, vel per fraudẽ elicitum: vt in l. j. j. ſi nup. ex reſcri. pe. & in l. ij. §. de ſum. tri. ſpecialiter vt dixi quia generaliter omnis lex videtur habere clauſulã derogatoriam, nec reſcriptum impetretur cõtra eã: vt in l. nec damnoſa. in fi. tamen illa gñalis derogatoria, nõ tantum operatur quantum ſpecialis in certo caſu: vt patet in d. l. reſcripta. quando. valet quando nemínem lædit, vel parum lædit. niſi in caſu l. authoritatẽ. j. vnde vi. & iam propter præteritam improbitatem ſuppli

cantis: quia aliũ ſpoliauit, nõ valet reſcriptũ ſuper retentione ſpoliationis: vt ibi not. per Bar. Item valet qñ indulget pœnã criminis vt d. l. reſcripta. in fi. Si verò iſert alteri graue præiudiciũ, nõ valet etiã ſi ſpecialiter nõ prohibeaẽ impetrari: vbicunq; autẽ dixi ibi ſi cõtinetur clauſula nõ obſtante, valet: qm̃ apparet de intentione principis ꝙ vult legi derogare: & poteſt: cùm ſit ſupra ꝑ.

3 † Sed vertitur magnũ dubiũ: qualiter debeat concipi illa clauſula non obſtante: an debeat facere ſpecialẽ & expreſſam mentionẽ de illa lege, cui cõtrariaẽ reſcriptum; an verò ſufficiat ꝙ generaliter nõ obſtãte quacũq; lege. Glo. ſentiunt primã partẽ in l. cauſas vel lites. j. de tranſac. & in auẽ. hoc inter liberos. j. de teſta. Cyn. examinat hic iſtum paſſum principaliter. & Ioan. An. recitando ſeptem opi. examinatas in c. j. de exceſ. præla. lib. vj. Bar. hic dicit nõ ſufficere ꝙ dicat nõ obſtãte quacũq; lege: quia iſta eſt generalis non obſtante: & tamen requiritur ſpecialis, propter derogatoriã quã quælibet l. habet: vt §. dixi per l. nec damnoſa. in fin. & l. ſi quis in principio teſtamenti. de leg. iij. vbi quando prędecedens teſtamẽtũ habet clauſulã derogatoriã, non tollitur per ſecundũ: niſi ſpecialiter de eo fiat mentio, nec requiritur ſecundũ Bar. ꝙ fiat ſingu-

c laris mentio de lege quæ cõtrariatur: puta nõ obſtante tali lege * poſita in tali titu. quia iſta eſſet ſingularis mentio quæ non requiritur ſed ſufficit ꝙ dicatur non obſtante quacunq; lege cõtrariũ diſponente. nam per hæc verba contrarium diſponẽte: redditur illa clauſula ſpecialis: quæ ſi non eſſet, eſſet generalis. Ego autem approbo hoc, nam etiam ſi dicatur non obſtante quacunq; lege: tacitè ſubintelligitur ſcilicet contrarium diſponente: non enim intendit tollere ll. non contrariantes: ſed ſolùm contradicentes: vnde non plus operatur expreſsio, poſtquam ſi facta non eſſet, ſubintelligitur. dico ergo in iſto paſſu, ꝙ aliquando illa l. nominetur: vt quando in aliquo caſu ſpeciali prohibet reſcriptum impetrari: vt in caſu d. l. ij. §. de ſumma trini. & in l. j. j. ſi nup. ex reſcr. pe. vnde debet dicere non obſtante. d. l. ij. & d. l. j. quia illæ habẽt clauſulam derogatoriam ſpecialem, & tunc facit ratio d. l. ſi quis in principio. Generalis autem derogatoria quam habet quælibet, non facit vt reperiatur clauſula ſpecialis non obſtante, quia eſſet quaſi impoſsibilis: cùm multæ ll. ſint quæ dicunt vnũ & idem, ſi expedit de omnibus facere mentionem, Eſt & alius caſus, quando reſcriptum Papæ eſſet contra aliquod concilium generale: vt Lateranenſe factum tali anno: vel Conſtantiæ: nam oporteret de tali concilio facere ſpecialem & expreſſam mentionem: hoc tenet Ioan. Andr. in dicto capitu. j. quod eſt ſingulare: & Bald. in l. humanum. ſuprà de legibus allegans Archidiac. in loco vbi hoc non dixit. vt ibi dixi, & iſta ſummi pontifices habent de more in eorum literis: ideo etiam in eorum decretis: quando contradicerent alicui concilio, dicunt non obſtante cõcilio Lateranenſi &c. Sunt etiam alij caſus quos ibi ponit Ioan. And. extra illos puto ſufficere clauſulam generalem non obſtãte quacunque l. etiam ſi non dicat contrarium diſponente: per rationem quam dixi: quia ſubintelligitur: nec obſtat l. ſi quis in princip. nam alia ratio eſt in teſtatore, quia apponendo clauſulã derogatoriam in primo teſtamen. ſe artauit. nam & idem eſſet in principe ſi in lege ſpecialiter apponeret dictam derogatoriam: vt ſupra dixi: ſed in omnibus appoſita eſt: licet tacita ſubintelligatur: & hoc non facit vt requiratur ſpecialis non obſtante per l. fina. in princip. de lega. ij. ita quòd ſi bene conſideretur, idem vi-

4 detur in vno quod in altero. † Sed contra prædicta omnia opponitur: quòd non requiratur clauſula non obſtante, licet contrariareẽ legi: vt in c. j. de conſti. li. vj. So. quæ ſuperius dicta ſunt procedunt in reſcriptis impetratis contra tenorem l. præcedẽtis. ſed ſi fiat aliqua l. noua, quæ contrariareẽ legi præcedenti, tollit & corrigit eam: etiam ſi in ipſa noua non contineatur non obſtãte tali l. vt in contrario. Fallit in duobus caſibus. ſ. quando in l. præcedenti eſſet clauſula derogatoria l. ſequentis diſponens nõ valere lege ſequen. ſibi contrarium, niſi ſpecialiter de illa faceret mentionem: vel niſi ſit ſeruata talis ſolennitas, prout diſputando tenuit Cynus in ſtatuto quando præcedens habet clau-

f

a ¶ Legitimãdi. Adde Bal. in l. reſcripta. de preci. imper. offe. Innocen. in c. cum p. tabellio. de fid. inſtru. doct. in c. per venerabilem. qui filij ſint legi. Pau. de Caſt. conſil. ccxxv.

b ¶ Vel trium. Adde c. ab iſto die. xxxv. q. vj. c. licet. de teſti. & in c. relatum. el j. & c. cum eſſes. de teſta. c. nouit. de iudic. originaliter Deutero no. xix.

c ¶ Tali lege. Adde Bal. ĩ cõſi. cccxxviij. inci. præmittendum eſt quod natura. in ij. col. iij. vol.

a ¶Secus in excõmunicatione. Adde glo. & Doct. in c. dilectus. el j. de præscri- & diffusè per Fel. in c. fi. de excep.

b ¶Duret perpetuò. Ar: compromissum finiatur morte alterius compromittentium vide tex. & ibi Abb. in ca. ex parte. de arbi. in v. no. l. diē proferre. in §. j. & l. sed interpellatus. ff. de arbi.

c ¶Sunt perpetua. Adde c. j. & ij. xxv. q. ij. Car. in c. per tuas. in ij. q. de ma. & obe.

sulã derogatoriã seq. vt dixi in l. humanum. §. de legib. quod declara vt ibi dixi. Item in secũdo casu quãdo lex præcedẽs cui noua contrariatur esset facta in priuilegium alicuius personæ: pone casum in l. ij. ff. de iud. in §. legatis. nam in priuilegiũ legationis & legatorum disponit l. illa q̃ legatus in loco delegationis non possit conueniri durante legatione, ratione originis quã habet, vel ratione cõtractus ante legationẽ ibi celebrati: certè talis lex & tale priuilegiũ non tollitur per aliàs ll. disponentes quod in loco cõtractus possit quis conueniri, etiam si dicat non obstante quocunque priuilegio: quia debet intelligi de priuilegio non clauso in iuris corpore, non de prædicto quod est clausum. tex. est in l. hæres absens. in prin. ff. de iud. & in aut. qua in prouincia. j. vbi de cri. agi opor. ibi dum dicit quocunq; priuilegio nõ obstãte oportet ergo q̃ in tali lege derogãte dicatur nõ obstante: quocũq; priuilegio etiam clauso in iuris corpore: aliàs istud non tolleretur. Sed cõtra. q̃ imò tollat per gñale: vt in Cle. eos. in fi. de sepul. & de sen. excõ. c. alma. in fi. lib. vj. Sol. verũ est q̃ gñalis clauula nõ obstãtibus quibuscũq; priuilegijs apposita in aliqua l. noua sufficit ad tollendũ priuilegia singulariũ personarũ nõ clausa in iuris corpore: quæ tñ nõ tolleret per l. nouã eis cõtrariã, si talẽ clausulã nõ haberẽt: vt suprà in secũda cõstitutione. C. l. vnica. §. si quæ verò pragmaticæ: & ibi tetigi. †Ex prædictis recollige q̃ aliquãdo l. cõtrariat l. præcedẽti. aliquãdo cõtrariatur priuilegijs præcedẽtibus, seu rescriptis, aliquãdo rescriptũ seu priuilegiũ cõtrariat legi præcedẽti: & in his quid iuris sit supra dixi. aliquãdo verò vnũ rescriptũ vel priuilegiũ cõtrariatur alteri eidem, vel diuerso concesso, & tũc oportet q̃ de illo expressam mentionẽ faciat. aliàs ipsum nõ tollit: vt in c. veniẽs. de resc. & no. xvij. dist. c. qm̃. quidẽ. & per gl. in c. j. extra de rescri. Dicit etiã hic Cy. q̃ si cõtraximus adinuicẽ, & tu p̃misisti cũ iuramẽto nõ impetrare super hoc aliquod rescriptũ: si impetras, nõ valet: nisi de tali pacto vel iuramẽto facias mentionem: quia nõ est verisimile quod princeps cõcessisset, si de hoc esset facta mẽtio, ne detur materia veniẽdi cõtra propriũ iuramentũ: sed si faceret mentionẽ, valeret. nec esset periurus secundũ quosdã: quod põt procedere in rescripto cõcesso per Papã, qui põt dispẽsare super iuramẽto: & ipsum remittere: secus in principe seculari, qui hoc nõ põt: cũ nõ sit de foro suo: vnde bene valebit rescriptũ: sed erit periurus: quia hoc non reddit eum inhabilem ad impetrandum, sicut cum quis iurat nõ facere testamentũ, & postea facit: vt no.
a Inn. in c. dilectus. de præben. secus in excõicatione, * quæ reddit aliquem inhabilem ad impetrandum: vt in c. j. de rescript. lib. vj. Ex quibus omnibus patet intellectus ad vnam magnam distinctionem quam ponit hic Cy. satis subtilius quàm ipse loquatur.

De diuersis rescriptis, & pragmaticis Sanctionibus. Rubrica.

Hoc est nomen generale. Sequens autem est speciale de illis quæ conceduntur cum consilijs procerum: id est in sacro consistorio principis. quædã enim conceduntur à solo principe, absq; eo q̃ deliberetur in consistorio, vltimum verbum sanctionibus, importat id quod procedit ex metu principis secundùm Cy. vel dic de differentia istorum nominum: vt plenè not. xxv. q. ij. in c. rescripta.

LEX I.

1 SI libellum. †Si supplicat principi p̃ duos in cã cõi super delegatione iudicis: licet sequat delegatio & rescriptũ referẽs se ad personã vnius tm̃: censet noie vtriusq; concessum. h. d. notabiliter. dic dubiũ faciebat. l. j. §. vt si. pẽ. vbi nõ inspicit tps supplicatiõis correctiæ, sed tp̃s cõcessiõis & signaturæ. Itẽ videbat nõ inspici tps supplicatiõis, sed tenor rescripti, q̃ erat cõceptus in personã vnius. Itẽ faciebat dubiũ id quod no. Inn. in c. sup̃ literis. extra eo. ti. de rescr. vbi dicit q̃ nõ inspicit tenor petitionis, sed tenor cõcessiõis: pñt am̃ peti multa, & concedi pauca. Breuiter dic q̃ est spãle in casu huius l. ppter tria, s. q̃ rescriptũ erat de iustitia: & nõ de gratia; & qa parũ erat p̃iudiciale, s. delegatio iudicis: & qa cõcessum i casu cõi. & quodcũq; istorũ deficeret: secus esset in cõtrarijs: vnde in gratiosis nõ prodesset nisi ei in quẽ verba cõcessionis dirigerentur: quia maioris sunt præiudicij. Et etiam quartũ: quia supplicatio fuit cõiter correcta: si autẽ per vnum solũ, illi soli p̃desset secundũ Cy. licet Pet. contra. sed fortè verius loquitur Pe. sicut in libello appellatorio correcto in casu cõi per vnũ ex socijs: quia prodest alteri: vt j. si vnus ex plu. ap. l. vnica. facit l. si duobus. ff. de tut. & rat. distr.

2 ☞ *Rescriptum delegationis principis dicitur emanare à iuris communis obseruantia, & dicitur de iustitia.*

Si aduersarius impetrauit aliud rescriptum, & primus negligeret infra annum præsentare suum, secundum rescriptum assumit postea vires.

3 *Morte principis delegantis re integra: vel etiam delegati re integra, vel non, expirat rescriptum: nisi esset concessum contemplatione dignitatis, & etiã sublata actione experet.*

Compromissum factum in arbitros iuris durat perpetuò: quousque viuunt arbitri, si causa coram arbitris non fuit cœpta: & quid si fuit cœpta?

4 *Rescripta de gratia, ut priuilegia, de sui natura sunt perpetua? & quando non sunt perpetua?*

LEX II.

1 IAlso, †Rescripto de iustitia sunt perpetua: nisi in
2 eis apponatur certum tẽpus. h. d. †Not. tex. ibi dum dicit. [cum ea quæ ad ius rescribuntur.] secũdum Bal. pro eo quod cõiter dicunt gl. & Doc. q̃ rescriptum delegationis principis dicitur emanare à iuris cõis obseruantia: & dicitur de iustitia: nam hoc sumitur ex isto text. quem intellige qñ per aduersariũ nõ foret aliud rescriptũ ipetratũ aduersus iudicẽ: aliàs licet illud nõ valeret in effectu, si nõ faceret mẽtionem de primo. si tamẽ primus impetrãs negligeret per annum præsentare suum, perderet vigorẽ: & secundũ rescriptũ assumeret vires: quia non erat ipso iure nullum: & iste est casus in
3 c. plerunque. & in c. fi autem. extra eodem titu. †Item intellige rebus in eodẽ statu durantibus. nam si princeps delegãs moreretur re integra, vel etiã delegatus re integra: vel nõ integra, expiraret rescriptũ: nisi esset cõcessum contemplatione dignitatis: vt in c. qm̃ abbas. de offi. delega. Item intellige durante actione: sed ea sublata per rescriptũ: expirat rescriptũ: quia nõ potest stare accessorium sine principali secundũ Doct. Pe. verò dicit contrarium q̃ duret viuẽte delegato: licet actio sit extincta: nam adhuc corã eo põt agi de facto; & habebit iurisdictionẽ in absoluendo reum & istud tacit secundũ Bald. q̃ cõpromissum factum in arbitros
b iuris duret perpetuo[b] quousq; viuunt arbitri, si causa coram eis non fuit cœpta. Sed si cœpta fuisset: tunc per lapsum temporis instantiæ, sicut perimitur instantia, ita & cõpromissum: nec posset iteratò coram eodem litigari, nisi de nouo cõpromitteretur, vel nisi de communi cõsensu: quia eo ipso non videret: de nouo recompromittere: ad quod vide quod nota. in l. Item si vnus. §. si
4 multo post. ff. de arbi. †Rescripta verò de gratia, vt priuilegia:
c similiter de iui natura sunt perpetua: siue concedantur à principe, siue ab inferiore: vt in c. decet. de regu. iur. lib. vj. & ibi not. in glo. nisi propter abusum perderentur vel ex eo q̃ incipiãt inferre magnum grauamen quod non inferebant à princi. vt in c. sug gestum. de deci. vel nisi priuilegiatus negligeret vti per xxx. an. an. vt in c. præcedentibus. de priuileg. & aliquando, i. per x. vt in l. j. ff. de iur. immu. vel nisi priuilegiatus renuntiet priuilegio expresse, vel tacitè, faciendo actum contrarium priuilegio, vt in c. cum omnes. de constit. & de iure dominij impetran. l. j. & ij. hoc tamen quando habebat causam momentaneam. secus si successiuam & iterabilem: vt in l. voluntariæ, & quod ibi nota. infra de excu. tut.

1 ☞ *Sumptum debet fieri de originali cum authoritate iudicis, & parte citata: non autẽ de alio sumpto, & qualiter fiat? & nu. 4.*

3 *Originale scriptum qualiter cognoscatur?*

LEX III.

1 SAncimus. †Originalia rescripta sunt illa quæ fidẽ faciũt in iudicijs, non aũt sumptum vel exemplum de eis. h. d. secundũ vnam lectu. tunc ista l. habet multas cõcordantias. nam multa iura dicunt quòd sumptum vel exemplum non facit fidem: vt in l. ij. ff. de fide instru. nisi sit sumptũ cum authoritate iudicis, & citata parte

parte quæ ex ea læditur: vt plenè no. in auᵗ. si quis in aliquo do-
cumento. j. de eden. Et secūdum istū intellectū dum dicit [insi-
nuentur.] in fi. l. debet exponi prout in glo. j. [in iudiciū ostendan
1 tur ad aliquā probationem faciendā.] †Secūdū verò aliam lect.
dicit vnum quod alibi non reperitur, quòd si sumptū vel exem
plum semel factū fuit de originali, cū authoritate iudicis & par-
te citata, si quis velit facere aliud sumptum de illo simili solenni
tergā fidē vult ipsum habere in diuersis locis, nō posset hoc fie
ri si iudex super hoc non deberet interponere authoritatē. sed si
vult habere aliud sumptū authēticū, debet ꝓducere originale. vt
ipse assumatur, sicut produxit quando receptū fuit primū sum
ptū secūdū Ricardū malumb. quod etiā sentit glo. licet breuiter
loquatur in prin. in ver. [insinuentur.] i. publicentᵉ. quod perpe-
tuò tene mēti. & Bal. multū no. in auᵗ. si quis in aliquo docume-
to. Et vide circa primā lec. vel prin. dictā l. ij. ff. de fide instr. † Et
originale rescriptū cognoscitur, qñ habet si gillū cōsuetum: puta
plūbeam bullam, si est papale, vel aureū, si est imperiale: vt j. de
accesso. l. fi. circa mediū ibi. dū dicit signum, qd̄ solitū est, chartis
imponat &c. & alia etiā sigilla non apponuntᵉ in sumpto. Ratio
dubitādi in secūda lec. poterit esse. qa sicut sumptū solēne factū
cū authoritate iudicis, & citata parte habeᵗ ꝓ originali, quantū
ad fidē faciēdā secundū oēs, vt l. cirographis. ff. de admi. tut. quæ
de tali sumpto intelligiᵗ. & qd̄ no. in auᵗ. si qs in aliquo. ꝓ Bart. j.
de eden. ita videbaᵗ ꝙ deberet haberi quantū ad sumendū aliud
sumptū similiter cū solēnitate. sed nō est verū per hāc l. & si fie-
4 ret, nō daretᵉ ei fides secundū Ricar. mal. † satis enim cognosceretur ex scriptura notarij, qui recitaret vltimū sumptū: de quodam
alio sumpto manu talis notarij, cuius tenor talis est. debet ergo
dicere hoc est quoddam sumptū ex originali scriptura, cuius te-
nor talis est, & cætera. Videᵗ tñ dicendū ꝙ si pars citata oppone
ret hāc exceptionē, ꝙ non deberet ita fieri, valeret: quasi de suo
consensu esset factū. debet ergo intelligi dictum Ricar. quando
comparuit tñ non videᵗ consensisse: vt ff. de epis. audi. l. si qui ex
consensu in fi. vel si comparuit, & expresè contradixit. nam iu
dex non debuit authoritatem suam interponere obstante contra-
dictione & faciendo contrarium non valet. quia non potuit iu-
ri derogare. vt in l. j. ff. de ferijs.

LEX IIII.

1 SIqua. † Ista l. est canonizata xxv. q. ij. c. dicenti. §. si qua. & vide hoc in Spe. de instru. edi §. in
strumento. ver. Itē ꝙ nō est. et ver. qd ergo si dies. Et ad aliud
qd̄ requiritᵉ ad hoc vt rescriptū valeat: imò tria q̄ habe-
nt in l. iacet affatus. Itē ꝙ sit subscriptū manu principis. vt ff. l.
proxima. & sit ibi nomē Imperatoris. vt in auᵗ. vt ꝓponaᵗ nomē
imperatoris. & etiā sit subscriptio: vt in auᵗ. vt diuinæ iussiones.
ista tria nō ignorantᵉ sic consuetudine. & semel vidi quendā doc.
qui consulebat non valere rescriptum Imperatoris. qa non erat
subscriptio iacti quæstoris, q̄ noluit subscribere. reperio tñ hoc
fuisse dubitatū Bononiæ tempore Iac. bu. & finaliter fuisse con
sultum ex hoc non vitiari: quia non est de consuetudine.

2 ✠ Imperator potest conferre dignitates alicui non habenti, faciendo eum comitem vel militem.

3 Quidā disputat de potestate principis utrum bene fecerit vel non, est crimen sacrilegij & ꝙ ponunt tales exceptiones infamantur, & puniuntur.

LEX V.

1 SAcrilegij. No. hic in ỹ. [diuinis.] † qa rescriptū imperatoris dicitur res diuina. qa est
deus in terris. vt no. ī l. iubemus nullā. ff. de sac. san. eccl.
& in l. imperialē j. de nup. Itē no. in ver. [dignitatibus.]
2 ꝙ † Imperator pōt conferre dignitates alicui non habenti. vt fa-
ciat eum comitē vel militē: ꝙ declara plenè per Bart. j. de digni.
3 l. j. ff. xij. Item † ꝙ disputatur de potestate principis, vtrū bene fe-
cerit vel non, est crimen sacrilegij: vt j. de cri. sacrile. l. ij. ideo qui
ponunt tales exceptiones infamantur, & puniuntur. vt ff. de leg.
ij. in fi. quæ sic debet intelligi.

1 ✠ Carta appellatione, etiam membrane continentur.
2 Quid dicatur tyrannus?

LEX VI.

1 SAcri affatus. † Non valet rescriptum principis sit scriptum de in causto im-
periali, quod conficiebatur ex quodam pisce, vel ex
quodā animali: & nisi sit scriptū in chartis, vel perga-
meno & nisi habeat subscriptionem manu Imperatoris: & non licet alicui priuato vi
tali ī causto sub pœna capitis. h. d. Casus est
iste. De isto pisce qui vocabatur murex, de
quo fiebat incaustū imperiale habeᵗ in l. j.
j. quæ res vē. nō pos. & capiētes tales pisces
ad vsum imperatoris vocabantᵉ murilegu-
li. & de his habeᵗ j. de murilegulis. li. x. hoc
hodie non est in vsu. tñ aliqui Imperatores
vtuntᵉ certis characteribus in medio rescriptis positis vt faciebat
Imperator Carolus pater huius Imperatoris, qd̄ tñ iste non facit.
Itē ꝙ dicit de chartis seu mēbranis, credo ꝙ debeat exponi siue
2 in mēbranis. † nam appellatiōe chartæ[a] etiā mēbranæ continentᵉ
a vt l. charta. de bo. pos. & l. librorū. de leg. iij. Sed nō video qualiter
in illis possit scribi rescriptū principis, cū debeat habere sigillū
pēdens qd̄ ibi appēdi nō possit, videᵗ tñ per tex. ꝙ possit de cā c.
cum dilecto. de cōfir. vti. vel inut. sed fortè ibi loquiᵗ de trāssum
pto, vbi nō appo nitᵉ sigillū vel bulla: & idē in ſpe. de instru. edi.
§. postremò. ver. Itē qd̄ rescriptū in papyro. & §. restā. ver. porrò
sunt nōnulli. Quod autē dicitᵉ de suscriptiōe principis hoc olim
faciebāt summi pōtifices: vt videᵗ in literis valde antiqs, in qui-
bus ipsi & oēs Cardinales se subscribebāt manu ꝓpria, quod etiā
hodie nō est in vsu. Itē no. ante fi. de isto ver. [tyranno.] de quo
3 fit mētio in l. Fulcinius. quib. ex cau. in pos. ea. † & dicitᵉ tyrānus
qui vsurpat sibi ꝓpria authoritate illa quæ sunt principi reserua
ta. de quo Bar. fecit vnum pulchrum tractatum: de quo fecit mē
tionem Bal. in l. decernimus. ff. de sacrosan. eccle. vbi etiā fit men
tio de tyranno. sufficit.

2 ✠ Quæ dicantur causæ consistoriales,

3 In literis quæ diriguntur in personam supplicantis, solet princeps per ipsum gratiam facere, non autem mandare ꝙ per alium fiat: & quæ bulla imponatur tunc, & quod sigillum?

4 In contractibus priuatorum non subintelligitur clausula. si narrata uera sunt.

LEX VII.

1 VNiuersa. † Non valet rescriptū principis ad postulationē alterius cōcessum nisi in eo
cōtineaᵗ clausula si preces veritate nitantᵉ: etiā si impe
trās velit veritatē ꝓbare: quia prę̄sumitᵉ fallum, vel per
falsum elicitū præsumptione iuris, & de iure: & scribētes talia re
scripta puniuntᵉ, & etiā officiales sup̄ cācellaria deputati, q ꝓmit
b tuntᵉ talia rescripta trāsire. Itē pragmaticæ sanctiones[b] quę fiebāt
in cōsistorio principis, nō fiūt sup̄ negotijs priuatorū: sed sup̄ ne
gotijs vniuersitatū. h. d. tota l. de iure verò canonico bene valet
rescriptū: licet istā clausulā nō cōtineat expresè. quia subintelli
2 gitur tacitè, vt in c. ij. extra de rescri. & hic in gl. † Item circa vlti
mum dictū. dic verū esse ꝙ causę priuatorū nō solēt dici cōsisto
riales: vt in cōsistorio ꝓponantᵉ, nisi occurrat casus in quo sit lo-
cus authoritati principis: vt in restit. in integ. cōcedēda, ex cā, nō
cōcessa à iure scripto, & in multis alijs quæ non sunt de iure cōi
scripto: & ita videmus fieri in cōsistorio Papę. nā vt plurimū ibi
nō ꝓponunᵗ causæ priuatorū: sed causæ vniuersitatū: & dicunᵗ
cōsistoriales, etiā si pñt de iure esse trāsitoriæ. Et dicit Bal. ꝙ Pa-
pa Vrbanus quintus cū venit in Italiā, & ipse fuit ambasiator ex
parte suæ cōitatis, vt ꝓponeret sibi factū eius. Rñdit ꝙ erat cau-
sa cōsistorialis, & ꝙ summi pōtifices nō cōsueuerūt tales cautas
expedire nisi in publico cōsistorio: & ita rñdit Imperator Caro-
lus in ciuitate Lucana, cum tūc venissetᵉ ad partes Italiæ ad reci
3 piendū coronā. † In prin. l. ibi. [in personam præcantium: siue
ad quēlibet iudicē &c.] No. ꝙ in literis quæ dirigūtur in perso-
nam supplicātis, solet princeps per seipsum gratiā facere: nō aūt
mādat ꝙ per alium fiat: ideo dicunᵗ rescripta gratiosa: & appen-
ditur ibi bulla & sigillū cū filo serico. Sed qñ dirigunᵗ ex perso-
na alterius, cōmittēdo illi quod faciāt, quia fortè princeps nō est
plenè informatus: & vult ꝙ capiaᵗ informatio & si vera sunt quę
narrantᵉ per illū cōmissariū, faciat quod postulat: vt plerūq; facit
summus pōtifex: tūc dicunᵗ literæ executiuę, nō gratiosę: qa nō
sunt super gratia facta: sed super fienda: & appendaᵗ tunc bulla
4 seu sigillū cum filo canapi. † Quocūq; ergo modo concipiaᵗ re-
scriptum, vult ꝙ debeat inseri dicta clausula. Item adde ꝙ in cō-
tractibus priuatorum non subintelligitur illa clausula: si narrata
vera fiunt: vt not. gloss. singularis. j. de transact. l. ij ex falsis. super
verbo præcipimus.

a ✠ Appellatione chartæ. Adde Bart. in l. j. ff. de secun. tab.

b ✠ Pragmaticæ Sanctiones. Adde gl. in l. iubemus nulli. C. de sac. san ecc. gl. in c. di centi. xxv. q. ij. & gl. in c. peruenit. extra de fideius.

Pauli de Castro Prima super Codice.

De statuis & imaginibus. Rubrica.

☞ *Quando dantur honores potestatis uel capitaneo, eo quòd bene se gessit, ut puta una banderia seu standardum, qualiter debeat eos capere, & si alter capiat, quod incurrat penam: ut hic.*

3 *Famulus qui delinquit in officio, quod priuetur salario? Adulatio est species proditionis.*

LEX I.

1 SI quis. † Præmitte q olim officiales publici qñ se bene gerebãt in administratiõe cõsulatus, vel officij: Imperator eis concedebat q possent habere statuã, quod erat signũ nobilitatis prout multi antiqui romani habẽt qui bene se gesserunt in republica: vt patẽt hodie reliquiæ per totã vrbẽ, vbi reperiunt̃ tales statuę. dicit ergo ista l. q non licet alicui officiali eã sibi sumere propria authoritate, sine principis rescripto: aliàs restituit salariũ quod percœpit ex publico quadruplicatũ, & etiam
2 priuatur tali titulo vel dignitate: qa sibi auferẽ statua. † & hoc no. pro eo quod seruaẽ Florẽtiæ qñ danẽ honores potestati vel capitaneo qui bene se gessit. i. vna bãderia seu standardũ cum armis cõis, qua vtitur cum vadit per alia loca, quod nõ debet sibi talis officialis assumere talẽ honorẽ, nisi deliberet̃ in cõcilijs opportunis, quæ habẽt vim principis: & si assumeret de manibus priorũ dũtaxat, qui nõ tenent locũ principis, incurreret pœnam de qua
3 hic. † Et est argu. q famulus qui deliquit in officio priuetur salario secundũ quosdam. Vltimò not. in fi. contra adulatores, quibus plenus est mundus. nam est species proditionis.

2 ☞ *Qui debet adesse in certo loco ex forma statuti, debet se probare affuisse.*
Statutum si dicat quod quilibet potestas hora iuridica debeat sedere ad banchũ singulis diebus: quod potestas debeat facere constare de hoc ex actis, quod singulis diebus affuit ad banchum.

LEX II.

1 SI quando. † Præmitte qd̃ cuilibet imperatori post suã creationẽ erigebanẽ statuæ in singulis locis subditis imperio, sicut cuilibet Regi Franciæ, vt patet in palatio antiquo regio Parisiensi his qui viderũt, vbi sunt infinitæ statuæ regales: vult ergo ista l. qd̃ quando talis statua in honorẽ Imperatoris erigit̃ in singulis ciuitatibus vel locis: Iudex qui præest illi loco debeat interesse personaliter in honorẽ principis, non tñ debeat genu flectere, & adorare statuã erectã: ꝓut aliqui fatui fortè faciebãt: qa princeps tali am-
2 bitione nõ gaudet: sed sufficit sibi sola præsentia. † Et no. secũdũ Bart. quod qui debet adesse in certo loco ex forma statuti, debet se ꝓbare affuisse: nec credit aliter. Vnde si dicat statutũ quod qlibet potestas hora iuridica debeat sedere ad banchũ singulis diebus: debet potestas esse cautus, vt faciat constare ex actis quod singulis diebus affuit ad banchum: aliàs in syndicatu haberet cõtrouersiam & damnum: quia syndicatores aliquãdo, imò vt plurimum quærunt eos contra officiales.

3 ☞ *Si imperator uel aliquis dominus maritat filiam suam, uel uult aliquid facere pro honore suo, non debet imponere talliam suis subditis, nec eos grauare, sed facere de sua bursa fiscali, & quid si dedit uxorem filio?*

LEX III.

1 IN nostræ serenitatis. † Præmittę q qñ fiebat statua ad honorẽ Imperatoris in aliquo loco, in quo necesse erat facere magnã impensam, iudices fortè locorũ nõ audebant ponere manũ ad pecuniã fiscalẽ, sed ponebãt tallias singulis personis pro honore principis. dicit Imperator hoc nõ debere fieri; quia nõ vult esse onerosus subditis, vt soluãt ad ea quę
2 pertinẽt ad honorẽ Imperatoris. † Et est arg. q si Imperator vel aliquis dñs maritat filiã, vel vult aliquid facere pro honore suo, non debeat talliare suos subditos, sed facere de sua bursa fiscali. Pone enim q aliquis marchio recipit aliquem magnũ hominẽ, vt fuit alio die in marchisone Ferrariæ qui recœpit Imperatorẽ, vel pone quòd dedit vxorem filio: debet ne grauare subditos ꝓ expensis: hic dicitur quòd non sed malè seruatur. concordat l. sequens. & ff. de offic. proconsul. l. obseruare. in principio. & in authenti. de collat. §. ad hoc iubemus. & ff. de officio præsid. l. illicitas. §. ne potentiores, & infra de lucris aduo. l. j. libro xij. & de pascuis priuatorum. l. finali. libro xj. & de cur. pu. l. iudicibus. ibi: virtutum &c.

LEX IIII.

1 ET virtutum. No. prin. huius l. ad sermones incõuent scholariũ. † Itẽ not. in fi. arg. qñ aliqua cõitas cõcedit honorẽ alicui ptãti ꝓpter officiũ bene gestũ, qd̃ debeat fieri expẽsis ipsius ptãtis qa satis est q cõitas cõcedat sibi hũc honorẽ, qa possit portare arma cõis, ipse aũt habeat soluere preciũ qd̃ cõstat: tñ credo q nõ seruetur in practica: quia cõitas soluit de pecunia cameræ, & si nõ haberet talem pecuniam, non debet collecta imponi: sed ipse potestas faciet impensam. Pone exemplum in ista ciuitate, ad quam non pertinet tangere pecuniam cameræ: si vellet facere aliquem honorem extra solitum alicui potestati.

De his qui ad statuas confugiunt. Rubrica.

2 ☞ *Au fugiens de terra sua sub prætextu quod aliquis uolebat eum interficere, si hoc faciat ad prouocandum populum & officiales contra eum, debet acriter puniri.*

LEX VNICA.

1 VI ad statuas. † Præmitte qd̃ sicut olim fugiẽtes ad ecclesiã erant tuti: vt ibi nõ possent capi: nec extrahi: vt ſ. de his qui ad eccl. cõfu. per totũ. ita & fugiẽtes ad statuã principis: dicitur tamen in hac l. hoc esse verum quãdo fiat non malitiosè, nec causa alicui nocẽdi sed causa se defendendi. secus si causa nocendi: nam erant multi qui hoc faciebãt ad diffamandũ aliquẽ eorũ inimicũ: & dicebãt recœpisse minas de interficiẽdo, vel aliquid faciẽdo iniustè: cer-
2 tè tales debẽt puniri: † & ego semel vidi quendã qui fugiebat de terra sua: & dicebat q timore hoc faciebat, quia talis volebat eũ interficere: & qd̃ faciebat tractatum in domo sua de nocte: & tñ mẽtiebatur: & hoc nõ faciebat ad alium finẽ nisi ad infamandũ eum: & ad prouocandũ populũ & etiam officiales publicos cõtra eum: certè debet acriter puniri: & illam pœnã pati quã quærebat alteri inferre: vt in simili dixi ſ. si contra ius vel vti. publi. l. & si legibus. & infrà de famosis libellis. l. vnica.

Et sic est finis primi libri.

Sequitur liber Secundus,

De edendo. Rubrica.

2 ☞ *Editio rationum & instrumentorum non est præparatoria, sed instructoria causæ.*
3 *Editio actorum pertinet ad deliberationem & decisionem causæ.*

Super gl. Rubricæ ibi. [sequit̃ de iudicijs:] & de istis tractat̃ in tertiò lib. sed in hoc secũdo tractat̃ de prępparatorijs iudiciorũ.
1 † & quia inter alia præparatoria editio actiõis est principalis. de
2 qua in l. edita. j. eo. Ideo ꝓpter hoc tit. iste fuit præmissus. † In quo tñ tractat̃ etiã de editione rationũ & instrumẽtorũ: quæ non est præparatoria, sed instructoria causæ secũdũ Bald. qui allegat ad
3 hoc l. postquam. §. si dies. cũ ibi no. ff. vt leg. no. ca. † Tractat etiã de editiõe actorũ. in l. ij j. eo. Et illa pertinet ad deliberationẽ & decisionẽ causæ. In fi. gl. ibi. [& nõ de editione.] dic melius quã gl. secũdũ Doct. qa intẽdit tractare de actu edẽdi: qui significat per gerũdiũ: vt in tit. de postu. & de in ius voc. nõ aũt de substantia vel effectu editionis: quæ significatur per nomen.

2 ☞ *Casus in quibus reus tenetur edere actori: sed ad commodum actoris, uel ad eius intentionem fundandam. & nu. 3.*
3 *Femina q. non posset esse argentaria.*
4 *Si actor non potest habere instrumentum à notario, quia mortuus est: & non reperiuntur protocolla eius, utrum possit compellere aduersarium ad edendum illud instrumentum?*
Reus si uteretur dicto instrumento in aliqua particula, tenetur facere copiam actori de toto.
5 *Mercatores hodierni, uel illi qui publicam artem faciunt: & conficiunt, & retinent libros in publico, in quibus scribunt omnia quæ habent agere cum aliis, quando teneantur illos edere?*

LEX I.

1 IPse dispice. † Reus nõ tenetur edere actori librũ ꝓpriũ rationum, vel ꝓpriũ instrm, nisi ex iusta cã in iure expressa: cuius indagatio ptinet ad iudicis officiũ: ideo qa vult agere nõ debet cõfidere de tali editiõe sibi faciẽda: sed debet ꝓparare sibi alias ꝓbatiões, ne succũbat, & in expẽsis condẽnet̃, si ꝓbare nõ põt. h. d. in effectu ista l. quæ legit̃ duobus modis in gl. l. in editiõe rationũ, & in editione instrumẽti. Venio ad casum

casum. Aduerte quia oportet aperire aures in isto titu. Ideo non bibbi mai chi mi legesse al principio queste lege come te lego à teco te imbocho. Et credo che e vno grando auantagio quello che dico. In tex. ibi. [deberi tibi probes.] Iubaudi & nō confidas de exhibitione fienda per aduersariū tuum, cū illa non sit faciē da nili ex causa à iure expressa. & tu in tua petitione non expri mis mihi aliquā causam, ꝓpter quā illa posset cōpelli: vnde non possum tibi precisè cōsulere. Melius ergo facies inspicere & vi dere an habeas aliū modū probandi per testes, vel instrumenta. In glo. ibi. [vel alia.] dic hæc vera: non præcedens quia in tex. ponitur pro cōstanti ꝙ volebat agere ex causa depositi, nō alia. In glo. quæ incipit. [vt faciat.] in principio ibi. §. ꝓhibet. dic imo cū §. pertinere. † Et dū gl. dicit [non aliter.] dic: imò sunt tres alij casus l. si reus auersarius vteretur tali libro, producendo ipsum in iudicio cōtra actorē in aliqua particula. nam teneretur etiam ostendere illum in alio loco ad commodū actoris. vt l. j. §. eden da. ff. eo. Itē est alius casus si actor esset priuilegiatus: vt est fiscus nā sibi debet fieri editio ad intentionē fundandā tam rationum quā etiā instrumentorū: etiā si nō fuissent scriptæ mādato suo vt Lne quisquam. ff. eo. tit. † Item est tertius casus odio rei, vt si esset vsurarius, * qui tenetur suos codices edere etiā ad fundandā in tentionē actoris: vt in cle. j. de vsur. Et vide quod plenè not. per Inno. in c. j. de fide instru. & Spec. eo. tit. §. restat. Et sic sunt qua tuor casus, in quibus reus tenetur edere actori ad intentionē fun dandam librū propriū rationū. Si aūt nō scripsisset de mandato actoris, sed suo proprio arbitrio in libro suo secreto: & non esset vsurarius, nec illū librū produceret pro se, nec actor esset priuile giatus. nō teneret talē librū producere cōtra se ad intētionē acto ris fundandā, sed ad fundatā coadiuuandā remedio replicatio nis bene teneretur edere, sicut & etiā instrumētū propriū edere tenet: vt in se. lec. & j. eo. l. fi. In gl. ibi. [cū fœmina non possit esse argentaria.] & dic ꝙ ista editio rationū petebat ab argentarijs. nā in illis loquebat edictū prætoris factū super ista materia. vt ff. eo. l. prætor. in prin. Sol. vt in gl. nam etiā ab hæredibus argen tarijs poterat peti. vt in l. quædā. §. j. & l. si quis ex argentarijs. §. j. ff. eo. Sed alij timore huius cōtrarij, dicunt ꝙ ista lex non loquit in editione rationū, sed instrumentorū. Et exponūt. [rationes.] i. instrumenta vel instrumentū. Et tenendo istā lect. inteligit ꝙ notarius fuit rogatus de isto depositi facto penes istam mulie rem. & ꝙ ipsa mulier recolligit instrumentū à notario de sua pe cunia, & sic est suum respectu dñij. † Quærit ergo si actor non pōt habere à notario, qa mortuus est, & nō reperiunt protocol la eius, vtrū possit cōpellere istū aduersariū ad edendū illud in strumentū. Et ex primo capite ꝙ factū fuerit, eo mandāte, cla rū est ꝙ nō quantū ad istū aduersariū. qa nō recollegit de māda to illius actoris. sed suo arbitrio tñ adhuc dicit hic ꝙ ex causa pōt cōpelli. Glo. dicit ꝙ causa iusta est isto casu, qñ actor nō po terit ad intētionē suam fundandā: quia iam esset fundata p alios testes vel instrumenta. Sed ad ipsam coadiuuādā per replicatio nē. vt d. l. si. ponamus eīn ꝙ iste reus excipiebat de pacto de nō petēdo cōtra intentionē fundatā, actor replicabat de posteriori pacto de petēdo: de quo dicebat apparere per dictū lib. tunc cō pellitur ipsum edere non quò ad intentionē fundandā l. qui ac cusare. Certè si reus vteretur dicto instrumento pro se in aliqua particula, teneretur facere copiam actori de toto: vt in d. §. eden da. vt posset tunc actor aduersus ipsam se iuuare. Itē si esset actor priuilegiatus, adhuc esset iusta causa. et eo modo si reus esset vsu rarius. & ita supple ad gl. Sed si peteret editio à notario qui fuit rogatus de instrumēto, ille teneretur edere. i. publicare ad instan tiam rogantis, & non alterius. † Sed quid in ipsis mercatoribus qui tenent libros, in quibus scribunt omnia quæ habent agere cū alijs: an teneant illos edere? dicit Ia. bu. et Bar. ꝙ sic quia iecū dū consuetudinē cōem illi qui vadūt ad eos, & habent cum illis agere, videtur cōsentire, & mandare vt scribant in libris eorū: & sic dicūtur scripti mandato illorū ꝙ cū eis habent agere: vt in d. §. pertinere. Sed Bal. sentit hic cōtrariū per argumentum ex spe ciali, quod sumit ex illa cle. prima de vsur. nam si est speciale in eis qui tenent libros, ergo in alijs hoc nō est, et argumentū istud est difficile. Et fortè Bal. de iure verius dicit. Et sic nisi qs probet se mandasse ꝙ scribat, non pōt quis cōpelli ad edēdū librū suū, etiā si publicā artē faciat, & librū teneat. Sed si potest probare, nunc edere teneretur: etiā si non gerat publicam artē. sed in secre to teneat librū suū. Sed cōtra dictū Bal. qđ a originaliter fuit dictū gl. in d. Cle. j. de vsu. facit determinatio Gul. de cu. in l. edita. qui tenet quod mercatores hodierni qui conficiunt & retinēt libros in publico, præsumā tur omnia scribere de mādato illorū qui cū eis cōtrahūt, & sic tenēatur indistinctè ede re. & alleg. l. fi. j. de pac. cōuē. & Bal. videtur hāc determinationē sequi: & sic sibīpsi cō trariari. Sol. reducēdo ad cōcordiā, dic ꝙ si ille qui petit edi librū à mercatore, asserat se expressè mādasse ꝙ scriberet, nō tñ pōt ali ter ꝓbare, præsumat pro eo ꝙ dicat verum, ꝓpter hoc solū ipse gerit publicā artē, & fa bcit publicū librū, & ita loquit Guli. de Cu. Ant. hic nō asserit ꝙ expressè mandauerit. sed fundat se in tacito & præsumpto māda to resultāte ex publica arte: & tūc ꝓcedat di ctum Bal. & etiā dictū gl. ꝙ hoc nō sufficiat ad cōpellendū ipsum edere librū. Similis distinctio fit in alia ma teria. de qua in l. si certis annis. j. de pact. & l. cū de in rem verso. ff. de vsu. Conclude ergo ꝙ si peto à te vt edas eodicē rationum tuarū ad fundandā intentionē meā, in quinq; casibus obtineo. s. si probo me tibi expressè mandasse: siue esses mercator, siue non. Idē si hoc nō probo. tamē allego hoc, & tu eras publicus merca tor secūdū Guli. de Cug. Idem in alijs tribus de quibus §. Extra istos secus. Et ita seruat Florētiæ: quia mercatores nō tenentur suos libros ostendere, nisi ei qui habet scripturam de manu ipso rum cum expressione folij, in quo dicatur esse scriptam suam ra tionem. Cætera vide hic per Bar. notanter.

¶ Vsurarius. Adde ꝙ de hoc saltē summariè cōstare debet. ita Cardi. in Cle. j. §. j. de vsu. & in consi lio suo cxix. incipiē. Duo sunt examinā da. col. ij. & vtrobiq; ꝙ non solum librum sed etiam quamlibet aliā scripturam edere tenet. & adde Ioā. de Ana. in c. quia nobis. de vsu. Et Lau. de ro dulphis in repe. c. cō suluit. eo. titu. Franc. Curt.

¶ Non possit esse argētaria. Adde Barb. consi. j. inci. magnus. in iij. volu. in xviij. col. ver. & adduco si mile ꝙ voluit glo.

a No tarius actorum non debet dare copiam eorum, nisi de mandato iudicis, sic etiam non posset aliquam productionem recipere quæ fieret à partibus, nisi in præsentia uel de commissione iudicis.

3 Acta dicuntur illæ scripturæ quæ fiunt de his actibus factis coram iudice: siue per mo dum contentiosæ iurisdi. siue uoluntariæ, & quare dicantur publica?

Dominium talium scripturarum non est alicuius priuati, nec etiam ipsius notarij scri bentis sed est illius reipu. cuius authoritate sunt confectæ.

4 Notarij quando dimittunt offi. non portant secum librum actorum, sed dimittunt in ca mera communis sub custodia officialis ad hoc deputati, qui uocantur communtarien sis: & unicuique petenti copiam pro suo interesse, tenetur eam facere.

Iudex maleficiorum, debet facere tradi inquisito uel accusato copiam inquisitionis uel accusationis, & omnium actorum cōtra eum, & etiam copiam inductorum propter quæ iudex uult ad torturam deuenire.

5 Iudex semper debet attendere ad ueritatem reperiendam, & illam sequi omissis cauil lationibus.

Iudici pertinet dirimere lites.

6 Actorum copia, an sit fienda alicui ex litigatoribus?

Quid de editione fienda iudici?

7 Iudex appellationis potest mandare iudici primæ cause, uel etiam notario, ut sibi mit tat originalia acta, & similiter mandare parti quæ haberet sententiam in publica for ma, contra quam fuit appellatum, ꝙ ipsam exhibeat: & si non uelit exhibere in ter mino assignato, an poterit pronunciare ꝙ illi sententiæ non detur fides.

Successor iudicis coram quo facta sunt acta, non potest ferre sententiam nisi acta au deat.

Verbalis productio quando sufficiat.

8 Iudex ordinarius qui delegauit audientiam causæ reseruata sibi sententia: tenetur ip se adesse in principio, medio, & fine. & ꝙ. debeant ei exhiberi acta gesta coram illo commissario.

9 In singulis actibus, cum producitur aliqua scriptura, uel aliquod instrumentum, de mo re est ꝙ petitur & datur terminus ad recipiendum copiam, & opponendum.

Quid in attestationibus receptis?

10 Actorum copia est danda unicuique petenti, & iuranti sua interesse, etiam si non fuit in iudicio.

11 Quid si petatur à priuata persona?

12 Quid in alijs instrumentis facientibus ad causam, & sic alterius partis: quia recollegit de sua pecunia: an sint edenda priuato?

13 Attestationes receptæ pro me contra unum in uno iudicio, an prosint mihi contra aliū in alio iudicio?

14 Attestationes receptæ contra ie in una instantia: & pro me si fortè peremptæ sit instan tia, & ego reincipio nouam instantiam, an ille attestationes fidem faciant in noua instantia, absque eo ꝙ testes iterum examinentur?

LEX II.

1 I Sapud quem. † Acta publica sunt edenda cuilibet prętendenti interesse, h. d. secundū cōem lect. Et ad infinitos casus allegatur, tanquam singularis. Venio ad casum. Habui litigium

a ¶ Dicunt autē acta. Adde Inn.in c.j.de ꝓba. hic adde q̄ not.in l.supplicare.ff. vt lit. pen.Fran.Cur.

b ¶ Copiā indiciorū. Intellige hoc verum de idicijs,ꝓbatispost ingsitionē & negationē:citata parte (secus de idicijs habitis añ ingsitionēformatam ꝓ iformatiōe curiæ ita Ang.in l.fi vacantia.C.de bo. va.li.x. & in l.q̄nis.ff.de q̄ōni. & fuit de mente Bar.in l.fi.e.ti. & facit rō.qa talia idicia sumpta ꝓ iformatione curiæ, iudicant parti non citatæ nisi repetant:vt per Bar. in d.l.fi.& Ioā.An.in addi.Spe.inti.de sen. in fin.& ꝑ An.in d.l. 2
fi vacātia.& ꝑ cōsequēs cū non interfit, non pōt peti editio. ita Soc.hic.

c ¶ Copia actorū. Adde Bald.in l.fin.ff.de bo.auct.iud.pos. & ꝑ Lanfrā.in repe.c.qm̄ contra.de proba.

tecum coram dño potestate, vel eius vicario:modo tunc in calculo ferendæ sentētiæ volo habere cōsilium cum aduocato meo, vado ad notariū, à quo peto copiā omniū actorū:& notarius denegat:vnde non possum habere consiliū ab aduocato, si nō videt acta.Vnde dicit Imperator vade ad iudicē causæ corā quo acta sunt facta inter te & aduersarium,& ipse iubebit illa tibi dari.

†In text.ibi: [is apud quem.i.] iudex. & sic facit q̄ notarius actorū nō debet dare copiam eorū,nisi de mādato iudicis: & iudex pōt ipsum cōpellere ad dādū.Sic etiam nō posset aliquā ꝓductionē recipere,quę fieret à partibus nisi in præsentia iudicis, vel de ipsius cōmissione:seu mandato:vt not.in l. hac cōsultissima.§.fi.j.de test.& l.iubemus. de epis.aud.& de adopt.l.adoptio.nō tabu-

3 lis.†In tex.ibi: [acta.] Dicunt aūt acta, a illæ scripturæ quæ fiunt in his actibus quæ fiunt corā iudice:siue per modū cōtentioſę iurisditionis,seu volūtariæ,vt per Inn.in c. j.de ꝓba.& no.in l.ij.§.vt lit.pē.& in l.acta. ff.de re iudi.in glos.j.Circa quas scripturas multæ occurrunt dubitationes: de quibus per Io.An.in addi. Spe.in tit.de articulorū ꝓductione.in libello ij.vbi recitat vnā notā Nico.de Ma.valde singularē, declarantem quāplurima dubia:& ibi omnino vide.In tex.ibi: [publica:] die & dicūtur triplici respectu:quia confecta manu publici notarij: vt in c.qm̄ cōtra falsam.de ꝓba.aut quia facta corā iudice, q̄ est persona publica.Et qa dñiū taliū scripturarū nō est alicuius priuati,etiā ipsius notarij scribētis:sed est illius reipublicæ cuius au-

4 thoritate sunt cōfecta.†Iō notarij qñ dimittūt offm̄,nō portāt secum librū actorū:sed dimittunt in camera cōis sub custodia officialis ad hoc deputati:qui vocat Commētariensis:vt l.in fraudē. §.quoties.ff.de iure fisci. Et vnicuiq; petēti copiā pro suo interesse,etiā illi cū quo nō fuit iudiciū agitatū tenet facere copiā;vt habetur in d.no. Nic.de Ma.& per Inn.in c.j.de proba.vbi quā-

5 plurima vide de ista materia.†In text.ibi. [criminalia:] per hūc tex.dicit Bal.q̄ iudex maleficiorum debet facere tradi inquisito vel accusato copiā inquisitionis:vel accusationis:& omniū acto-

b rum cōtra eū,& etiā copiā indiciorum, b per quæ iudex vult ad torturā deuenire:vt possit illa purgare.In tex.ibi: [exhiberi.] dicas dando copiā,nō aūt originalē scripturā:quia illa debet remanere penes notariū quousq; est in offō: & postea penes camerā cōis vt dixi.In tex.ibi: [ad inuestigādā veritatis fidē.] No.q̄ iudex ſemper debet attēdere adveritatē repīēdā,omissis cauillationibus,& illā sequi:licet ad aduocatū cause pertineat sequi verisimilia:vt inquit Tullius de officijs.Multi tī malè seruāt: qa videntes veritatē pro vna parte,ꝓpter cauillationes & subtilitates alterius partis,cum tī possint illā defendere,nō defendūt:sed cōculcant.Sed veh animabus eorū:facit l.si eum.in fi.prin.ff.si quis cau.& in l.fi.de proba.in fi.Sic etiā ptinet iudici lites dirimere.l.

6 quidā existimauerūt.ff.si cer.pet. †Pro declaratione primæ glos. op.q̄ non sit fienda copia actorū alicui ex litigatoribus, quia cū fiant dietim altera parte præsente vel etiā citata,seu eis procura. notitiā habet ille de cūctis gestis,vel per eum stat quominus habeat:ergo vlterius non est fienda notitia seu editio.argu.in l.j.in fi.de act.emp.ff.Propter hoc glos.legit hanc l.quinq; modis:sed reducuntur ad duos principales:primus est:q̄ non loquātur de editione fienda parti:ne obstet contrarium:sed de fienda iudici. Et si dicatur multominus debet fieri iudici,cum sibi sint omnia nota.quia coram eo gesta sunt.argu.eius quod no.per Inno.in c. cùm clamor.extra de testi.Glo.dicit q̄ debet poni in alio iudice coram quo non fuerunt acta.qui tamen habet sententiam ferre, & non potest ferre nisi videat acta.Et hoc potest contingere tri-

7 bus modis.†primo in iudice appellationis,vt in prima lect.glos. qui potest mandare iudici primę causę,vel etiam notario,vt sibi mittat originalia acta:& similiter posset mandare parti quę haberet sententiam in publica forma,contra quam fuit appellatum, quòd ipsam exhibeat:& dicit Bart.quòd si non vult exhibere in termino assignato,poterit iudex appellationis pronūtiare quòd illi sententiæ non detur fides.ac si lata non fuisset:per nota.per Innocen.in c.g.perpetuus.extra de fide instru.Sed do.Raph.dicit,& bene: quòd Innocen. non dicit hoc quando profiteretur se habere,& nollet eam exhibere:sed bene dicit hoc quando negaret sententiam esse latam pro se: & sic diceret appellationem frustratoriam, & appellans non potest sententiam producere: quia eam non habet penes se.nam in istum tanquam in confessum bene potest facere talem pronunciationem:quòd si vllo tēpore reperiatur non habeat vires: sed si id dixisset per errorem, & probaretur,non noceret sibi argumentū in l.ij.in fi.ff.de iure fisci.sed si illam sententiam exhiberet,dicit Bald.quòd potest petere compelli appellantem ad refundendum impensas factas in recolligendo sententiam à notario.pro quo j.de iure do. impe.l. fi.ante fi. Potest etiam poni in successore illius iudicis corā quo facta sunt,qui non potest ferre sententiam nisi videat acta propter quod dicit Bar.q̄ quando iudex mutatur:consiliū est ꝓducere acta coram successore,quod intellige de productione facta sine qua non pōt sententiā ferre non visis actis:quia esset nulla: vt in l.properandum.§.& si quidem.j.de iudi. ibi dum dicit acta apud se confecta conspicere &c.non autem dicit de productione verbali,quæ solet fieri de alijs scripturis productis per partē: quia non possunt:nisi pars dicat producet talia,& talia instrumēta:vt habetur in aut.sed nouo iure.j.si cer.pet.& in l.producit.ff. de testi.nam de actis nō est necessarium facere talem productionem: nec coram iudice coram quo facta sunt, nec coram eius successore:cum eadem fit iurisditio,& nihilominus prosint acta: licet non prodessent instrumenta:& hoc voluit Innoc.in c.cum in iure.circa fi.de offi.deleg.Et hoc tenuit hic Bald.& etiam do. Rapha.loquentes melius quàm Bar.qui videtur requirere productionem verbalem:& quòd aliàs acta nō prosint.Et hoc vult

8 in effectu prima lect. †Tertio modo potest contingere in iudice ordinario,qui delegauit audientiam causæ reseruata sibi sententia quo casu tenetur ipse adesse in principio,medio,& in fine: vt in aut.ad hæc.j.de iudi.Si ergo seruatis seruandis vult dare sententiam:faciat sibi exhibere acta gesta coram illo commissario, quibus non visis non posset eam dare:& hoc vult glos. in versi. [quarto.] ibi:in administratore &c.Et his tribus casibus exhibitio actorum fit iudici,& non parti:sed potest intelligi q̄ etiā fiat parti.Et ne obstet contrarium primo loco formatum,dicit glos. in ij.lectu.q̄ debet intelligi quando pars quæ fecit acta exhiberi,non fuit præsens,vel procurator eius:sed fuerunt facta in eius contumaciam eo absente. Si ergo fuisset præsens,non esset sibi danda copia actorum secundùm hoc:ideo dicit Bar.quòd parti quæ præsens ligauit non est dandus terminus ad recipiendum copiam actorum:sed imputet sibi quare dietim in singulis actibus non fecit sibi dare copiam.Breuiter intelligo dictum suum quando esset præsumptio cōtra eum q̄ faceret causa differendi: vt si iudex esset in calculo ferendæ sententiæ:& pars peteret sibi dari terminum ad recipiendum copiam omniū actorum.Et pro hoc differretur prolatio sententiæ,uō esset sibi dandus terminus quia præsumitur ipsum petere in fraudem. Sed si cessaret præsumptio posito q̄ fuisset negligens in singulis actibus petere copiam,cū nulli noceat hæc assignatio,non iubet ratio quare de-

9 beat denegari:quod etiam tenet do.Raph. †Sed in singulis actibus cum producitur aliqua scriptura,vel aliquod instrumētum, est de more q̄ petitur & datur terminus ad recipiendum copiā, & opponendum.Et ita declara dictum Barto.potest etiam poni vt loquatur in attestationibus receptis,quæ debēt teneri secretè per notarium antequam iudex eas publicet.Sed postquā pronūtiauit eas esse publicatas,notarius tenetur dare parti copiam: vt possit opponere quicquid vult, & ita seruatur in practica. Et

10 hoc voluit glo.in vltima lectu.in ver. [quinto &c.] †In gl.magna. ibi: [hic autem de actis dicit,] dic hæc vera quòd copia

c actorum ' sit danda vnicuique petenti,& iuranti sua interesse: etiam si non fuit in iudicio tam ciuilium quàm criminalium: vt supra dixi: & non solùm priuato:sed etiam fisco: & multò magis:si tamen petatur à publica persona,vt à iudice causæ, vel à notario qui scripsit,& penes se habet:vel si sunt in camera com-

11 munis,à notario cameræ. † Sed si peteretur à priuata persona: tunc aut penes illam erat originalis liber actorum casualiter: & idem: quia non est suus, sed reipublicæ, aut penes eum erat

copia

copia recollecta per eum à notario de sua pecunia. & tunc qa il
la est sua,non tenetur exhibere nec copiã dare, ita sentit Inn. in
c.j.de proba.nisi fortè ex causa,si originalis liber esset perditus.
Et tunc tenet refundere partẽ impensarũ ille qui petit sibi dari,
sicut in simili qñ quis petit cõmunicari sibi tenutã quã alius ac-
12 cepit vt j.de iur.do.impe.l.ij.Et etiã hic tangit Bal.†sed si loqui-
mur de aliis instrumẽtis facientibus ad causam. Et sic alterius par
tis ga recollígit de sua pecunia.tunc an illa sint edenda priuato.
dic vt dixi in l.præcedenti.sed an sint edenda fisco,clarum est q̃
sic si erat causa ciuilis etiã ad fundandã intentionẽ.vt l. ne quis-
quã.ff.eo.et nisi edãtur,præsumunt subtracta.vt in l.ij.§.Diuus.
de re fisci.alleg.in gl.pro contrario . Sed si erat causa criminalis.
13 glo.sunt duæ opi.vna q̃ sibi non edantur,si non prætendit in
rem esse pecuniariũ.Alia est q̃ imò edantur,tñ non præsumuntur
subtracta si nõ vult edere Bar.Distinguit.aut est talis causa cri-
minalis in qua seruus torquetur contra dñm . Et vera sit prima
opi.vt in casu l.primæ.ff.de quæstionibus.quia tunc sicut de do
mo rei potest sumi probatio per seruos eius:ita & per instrumen
tum eius.Sed si sit talis in qua serui nõ torquẽtur cõtra dñm. &
tũc secus.ar.j.de testi.in l.nimis.ga nimis est durũ in causa crimi
nali recipere probationes de domo rei,si non vult confiteri cri-
15 men.†Circa mediũ gl.ibi. [Item an ex his.] dic in ista particula
Bar.effundit plura verba quã expediat.nã glo. quæsiuit de duo
bus primò an attestationes receptæ per me contra vnũ in vno
iudicio, prosint mihi contra aliũ in alio iudicio. Pone exẽplum
si tenebaris mihi in centũ,& Titius promisit mihi omne illud in
quo mihi tenebaris,nõ specificãdo quãtitatem:egi contra te, &
feci testes examinari,qui probarunt debitũ: & sentẽtia fuit lata,
vel perẽpta fuit instantia:ago contra Titiũ nunc ex sua promis-
sione:& ad probandũ q̃ tenebaris in c. produco illas attestatio-
nes publicatas: non tñ facio de nouo examinari testes qa fortè
2 mortui sunt.Tu dicis illas tibi nõ nocere,quærit qd iuris?Glo.ª
tenet pro ista parte q̃ nõ faciãt plenã probationẽ:sed aliqualem
præsumptionẽ. Intellige hoc verũ si ille non fuit citatus in causa
agitata cõtra te. Itẽ intellige eo casu quo sñia lata cõtra te nõ fa-
cit illi p̃iudiciũ:sed si fuit citatus.quo casu sñia facit illi p̃iudiciũ.
iuxta no.per Cy.j.de aduo.diuer.iu.l.j.ante fi. vel ẽt nõ fuit cita-
tus.tñ erat ciusus in quo sñia lata contra te faceret illi præiudiciũ:
vt in casu l.æpe.ff.de re iud.vel qñ sñia facit ius.vt in casu l.Pa-
pi.§.fi.ff.de inof.testa.tunc etiã attestatione p̃iudiciũ facerẽt.per
ea quæ no.p̃ Bar.in d.l.sæpe.qui hoc tenet expresse q̃ cui nocet
sñia nocẽt etiã acta.p̃ quo bñ facit l.añpe.ff. de manumis. vbi fit
ista cõparatio:si autẽ nõ noceret sñia:secus. per tit.res inter alios
14 acta.†Secũda qõ gl.est an attestationes receptæ cõtra te in vna
instãtia,& p̃ me si fortè perẽpta sit instãtia.& ego reincipio no-
uã instãtiã,an illæ attestationes fidẽ faciãt in noua instãtia.absq̃
eo qd testes nouũ examinent. In hoc arg. plenius quã gl. dic qd
si attestationes fuerũt publicatæ in prĩa instãtia p̃ iudicẽ,& etiã p̃
notariũ cũ signo suo.qa non tenet dare copiã : nisi iudex primò
publicauerit:vt dixi in prima gl.tunc fidẽ faciãt in noua instan-
tia:nec est necesse testes iterum examinari:etiã si viuant , licet si
fuissent recepti corã arbitro & viuerẽt,esset in electione tua pe-
tere q̃ iterum examinent:vt in l.fi.j.de testi.quę nõ habet locum
in receptis corã iudice.vt ibi no.& in l.properandũ.circa fi.j. de
iud.Sed si nõ essent publicatæ,fidẽ nõ facerẽt,quia esset scriptu
ra priuata.& hęc habent in l.gesta.j.de re iud.& in l.ij.ff.de his q̃
in fraud.cred.Sed si instãtia prima in qua fuerũt recepti,nõ fuit
peremptasquia fuit lata sñia & fuit appellatũ:tunc licet in causa
appellationis sit noua instantia:tñ fidem facerent etiam non pu
blicatæ.Ita eleganter dicit Bal.in l.prolatam.ante fi.j. de senten.
Et idem si fecisset trãsitum ad successorem.Nec ob.ei quod pri-
mò dixi in l.cũ lite mortua.ff.iudi.sol.quia licet sit perempta in-
stantia.& omnis effectus nondũ secutus,sed qui speratur sequi,
valet posse peruenire ad sñiam:quia nõ potest virtute peremptę
instantiæ:nõ tñ sunt perempta acta probatoria: vt attestationes,
confessiones,etiã tenores instrumentorum in actis redacti quæ
fidem faciunt etiam perempto originali:vt l. chirographis.§.fin.
ff.de admi.tut.his iunctis quæ no.in d.l.cum lite. & j. de iudic.l.
properandum.§.& si quidem.

1 ¶ *In libello non debet exprimi nomen actionis,& si exprimatur ineptè, non uitiatur libellus,sed sufficit exprimere causam,quæ si ineptа sit,uitiatur libellus. & quid si libellus deficiat in aliis solennitatibus*

3 *Petitio olim fiebat in uoce,uel in scriptis per se,uel per aliũ, a hodie uerò debet dari in scriptis.*
Libellus debet taliter edi,ut reus possit deliberare, an uelit cedere uel contendere.
4 *Emendatio unde dicatur, & quid sit,& in quo differt à mutatione?*
5 *Actor an & quando possit emendare libellum? & nu.7.& 8.*
6 *In particularibus iudicijs non potest addi ad rem peti tam quantum ad principalem,sed quantum ad actiones orientes post litem contestatam potest addi.& quid in unuersalibus?*
7 *Libellum ineptum ut hic,an possit iudex ex officio repellere:etiam post litem contestatam,& reo non opponente? & nu.8.*
8 *Libellus in criminali si non habet mensem uel annum,est nullus, & potest à iudice repelli,etiam reo non postulante.*
9 *Libellus quando est obscurus,debet reus esse cautus:quòd non petat ipsum declarari:sed opponat exceptionem quòd libellus non procedit,quia obscurus & malè formatus, quia si postea fiat contestatio non facta declaratione,non ualebit processus nec sententia.*
10 *Mutatio libelli quid sit? & an quando possit fieri.*
11 *Quid in cumulatione,in quo differat à mutatione,& an & quando possit fieri in libel.*
12 *In eadem accusatione potest quis accusari de criminibus orientibus ex diuersis factis.*
An dicantur diuersæ actiones uel libelli,ut sic soluantur tot gabellæ propter cumulam.
13 *In eodem libello potest peti fors,& usuræ conditionaliter , & quid in diuersis libellis eodem tempore datis?*
14 *Dictio prout,quid importet?*
15 *Si fiat mentio in libello de aliquo instrumento,debet ante litem contestatam exhiberi.*

¶ Gl.tenet hic.Circa istã materiã vide,q̃ pulchrè ponit Fel.in c.causam.el j.de pb. col.j.Cur.

LEX III.

EDita actio. Ista est famosa lex,& habet materiã longã,& hic veniũt tractanda
1 oĩa quæ habent in l.j.ff.e.& Cy.hic oĩa tractauit:ideo aduertẽdũ hic bñ est.†Editio actiõis demõstrat qualitatẽ futuræ litis:ideo est fiẽda ante oĩa,qa per hoc instruit reus: an velit cedere vel contendere:& si fuit malè facta vel formata, põt emẽdari vel mutari,sine præiudicio tñ ipsius rei:tã in delibe rãdo quã etiã in recuperãdo expensas quas fecit:& non fecisset si editio fuisset aptè facta,q̃ iudicis arbitrio relinquit:qui debet in hoc seq mẽtẽ edicti p̃toris facti sup hac materia.h.d.in effectu ista l.famosa & vtilis in sui materia cũ suppletiõibus necessarijs: quã Bar.repetijt,& dũtaxat examinauit tres articulos qui tangũ tur hic in tex.in gl.ſ.de emẽdatione libelli . Itẽ & de mutatione, an & qñ possit fieri etiã reo inuito.Item tertiò de cumulatiõe de qua in tex.nihil habet.Sed gl.incidẽter tãgit,& plura de ipsa loquit:sed nõ perfectè,plura alia possent hic tangi,quæ tangit Cy. hic:& gl.in l.j.ff.eo.in princi.ſ.qualiter debeat cõcipi libellus,& quæ sint necessaria ad hoc vt procedat,quæ facerẽt aliã repetitionem per se satis longã.Bal.aũt mirabiliter volat p̃ aera : dicens q̃ vult loq magis vtiliter quã diserte,& sine põpis.Sed salua reuerẽtia doct.mei oĩa q̃ dicit tẽdunt ad põpã,& tñ subtilizat q̃ seip̃m frãgit:vnde adhæreas Barto.qui subtiliter, & breuiter & diserte procedit:& sine tædio legẽtiũ:& licet videat loqui clarè:subtiliter tñ cõsiderãdo difficultates & in distinguẽdo mẽbra sua etiã in aliquibus loquit imperfectè. Venio ad casum.Aduerte bene.
2 †In tex.ibi: [edita actio.] gl.in ver.[actio.] exponit.i.actiõis editio.Tu potes dicere.i.tenor petitiõis seu libelli:nõ em intelligas q̃ nomẽ actionis sit exprimendũ in libello:vt si dicã mutuaui tibi c.quare peto ad hoc te cõdẽnari:& ad hoc ꝓpono certi cõ dictionẽ ex mutuo:hoc em vltimũ nõ est necessariũ: licet quidã cõtradixerint per istũ tex.Sed cõiter tenet cõtrariũ tam de iure ciuili:vt hic no.Cy.in v.q.quàm de iure canonico:vt in c.dilecti de iudic.sufficit em exprimere causam: quoniam ex illa apparet quæ actio sit intentanda.argu.in l.gallus.§.j.& ibi no.per Barto. ff.de libe.& posthu.plus dicit Inno.in c.examinata.de iud.quòd si exprimatur nomen actionis:quod tamen non conueniat causæ,vt si dixissem in mutuo,& ad hoc propono actionem ex locato:nõ redditur libellus ineptus:sed illa verba tanquam superflua vitiantur:sed non vitiant.argum.in l.quæ extrinsecus.ff.de verbo.obligatio.sed si proponeretur causa inepta ; vt quia cum deberet proponere causam commodati,proposuisset causam locati.tunc libellus esset ineptus:& super eo non posset sequi valida sententia:ideo absolueretur reus ab obseruatione iudicij, reseruata facultate dandi nouum libellum.Et actum:vt in d.capi. examinata.& l.j.post prin.ff.si mẽ.fal.mo.di. Et idem si deficia: libellus in alijs substantialibus:vt in l.libellorum.§.quòd si libel-
3 li.ff.de accusat. † fiebat autem olim petitio vel in scriptis, vel in

a ¶ Ideo dicit Spe. Ad-de Ant. de Bu. in c. fi. de libel. obla. & eundem Paul. de Ca. & ibi Alex. de Imo. in l. j. ff. eo. tit. in princi. Franc. Curt.

voce per ſe, & per alium: vt in l. prima. §. primo. ff. eodem. hodie verò debet dari in ſcriptis. vt in authenti. offeratur. j. de lit. conteſta. In text. ibi: [demonſtrat.] dic quoniam ex ea apparet an agatur in contractu vel quaſi: delicto vel quaſi. Item in actione bonæ fidei, vel ſtricti iuris. Item an ea quæ naſcitur ſolo conſenſu, vel rei interuentu, vel verbis, quod eſt neceſſarium: quia alia deliberatio cadit in vna quàm in altera: & iſta editio non fit propter aliud: niſi vt reus poſsit deliberare, an
4 velit cedere vel contendere: vt l. j. §. ij. ff. eodem. †In textu ibi: [emendari.] dic ſcilicet reformando: & extra vitium ponendo. nam menda dicitur dicitur vitium: ideo emendatio componitur ab e quod eſt extra & menda quaſi extra mendam. Et dum ſubdit, [vel mutari.] ſubaudi variando: quod fit recedendo à cauſa prius intentata, & ponendo aliã cauſam, vel ab actione prius intenta, & ponendo aliam alterius naturæ: etiam ſi oriantur ex eadem cauſa, vel recedendo à re petita, & ponendo aliam diuerſam: & ſic fit mutatio in totum: ſed non ſic emendatio. quia illa eſt potius ſuppletio quàm mutatio. Veniamus ad gloſſ. Iſta gloſſ. magna diuiditur in duas partes principales. primo tractat de emendatione vſque ibi: [ſequitur.] ſecundò de mutatione. Et in prima parte format duas quæſtio. ad quas reſpondet. vſq; ibi: [ſed quomodo.] poſtea format tres oppoſitiones. & prima concernit reſponſionem factam ad primam. Aliæ duæ concernunt reſponſionem factam ad ſecundam. in ſecundo membro quod tangitur in gl. ibi: [in ſingularibus vſque ad lit. conte. non poſt.] In gloſſ. ibi: [nunc plus, vel econtra.] Docto. dicunt quòd emendatio conſiſtit etiam in alijs quatuor ſcilicet in declarando obſcura, etiam addendo neceſſariò omiſſa: in remouendo ſuperflua: & hoc reſpectu ſubſtantiæ. Item in addendo vel remouendo qualitatem ſubſtantialem, vel non ſubſtantia-
5 lem. †In gloſſ. ibi: [in ſingularibus vſque ad lit. conteſta.] Tu dic quòd ſi emendatio fiat detrahenda de ſumma vel re petita, & renuntiando ei quod detrahitur, poteſt fieri quandoque etiã poſt lit. conteſta. quia ſuper illo finitur lis: & poſſet renunciando recedere à toto: vt l. poſtquam liti. infra de pactis. ergo & à parte. Non tamen ita euitabit actor pœnam plus petentis: vt j. de plus peti. l. prima. & inſtitu. de acti. §. plus. Sed ſi vellet detrahere & non renunciare: ſed differre: tunc non poſſet non ſolum poſt lit. conteſta. ſed nec etiam ante. Itelligas tamen libello porrecto: vt ſoluit ibi text. aliàs non procederet quod hic dicitur hodie per authentica qui ſemel. infrà quomodo & quando iudex. & dicam in ſequenti articulo de mutatione. Sed ſi fiat emendatio, addendo ad ſummam petitam: tunc poſt lit. conteſta. ideo non poteſt fieri: quia ſuper illo addito lis non fuit conteſtata: nec iſta additio trahitur retro: vt fingatur conteſtata: & ſic ſuper ea non poſſet ferri ſnia per l. nõ põt videri. ff. de iudi. ſed intẽtio actoris in emendatis eſt, vt poſsit conſequi ſententiam ſuper eo quod emendando addidit ante lit. conteſta. ideo poteſt fieri, quia conteſtatio quæ poſteà fiet concernet etiam ſummam additam: & ſic poterit habere intentum: procedit autem dicta diſtinctio quãdo actor vellet emendare remanente eodem libello, abſque eo quòd det libellum de nouo: quia oporteret ſoluere nouas ſportulas in locis in quibus ſoluuntur: & oporteret facere reum iterum citari. Ipſe autem vult quòd procedatur ſuper eodem libello, & quòd non habeat iterum citare: & quòd reus reſpondeat ad libellum ſic formatum, abſque alla citatione vel termino dando. Reus autem contradicit, & petit ſe abſolui ab illo libello, & con
6 demnari actorem in expenſis: certè non auditur in contradictione per hanc l. poſt quam lis non erat conteſta. dummodo ſalua ſit, ſibi noua deliberatio, ſi expedit: & refundantur ſibi expenſæ quas non feciſſet ſi libellus fuiſſet à principio bene formatus, quod totum relinquitur arbitrio iudicis: ſed ſi actor vellet dare nouum libellũ, & reum abſolui à primo, nõ eſſet dubium quòd etiam poſt lit. conte. hoc fieri poſſet. †Quod autem dixi in particularibus iudicijs poſt lit. conteſt. non poſſe addi ad rem petitã: verũ eſt quãtum ad principalem: ſed quantum ad actiones orientes poſt lit. conteſt. poteſt addi. quia etiam ſi nõ adderentur, venirent in officio iudicis mercenario: & in eis poſſet fieri cõdẽnatio: vt l. ædiles. §. Item ſciendum. ff. de ædil. edic. Item quod gloſ. ſupra dixit in vniuerſali poſſe addi poſt lit. conteſ. Intelligo non ad id quod principaliter petitur: ſed ad aliud quod in illo includebatur: vt ſi petij à te hæreditatem. i. me declarari hæredem: & hæreditatẽ talis ad me pertinere: & cõdemnari ad reſtitutionẽ rerum quas poſsidebat: & aliquas exp̃ſi. nã poſt lit. cõteſ. poſſum aliàs exprimere: qm̃ ſi exprimerẽ, lata ꝑ me inia poſſet fieri executio etiã in nõ expreſsis: & etiã ſi poſt lit. cõte. vel poſt ſentẽtiã incœpiſſet eas poſsidere: vt in l. iiij. ff. de peti. hære. Nam iſtæ res non fuerunt petitæ, ſed ipſa vniuerſitas: quæ eſt potius iuris quã facti: & etiam dicitur ſine aliquo corpore: vt in l. hæreditas. j. de peti. hære. Sed ſi petijſſem dimidiã partẽ hæreditatis, & poſt lit. cõteſt. vellem addere alterã dimidiam, nõ poſſem: quia adderem ad rem petitã: & ſic eſſet idẽ quod in particularibus. licet Doct.
7 non tangant hic, ſed eſt ipſa veritas. †Quid aũt de alijs modis in quibus cõſiſtit emendatio, qui non tangãtur hic per glo. an poſt lit. cõteſta. poſsint fieri? vide hic per Bar. qui diſtinguit: ꝙ aut fit addendo ad ſubſtantialia, ſine quibus libellus nõ poterat procedere: vt eſt libellus criminalis ſine menſe vel anno cõmiſsi delicti, vel libellus in ciuili ſine apta concluſione: vt ſi peto te cõdẽnari: quia Rex eſt in Francia. nam iſti libelli ſunt inepti: & reo etiam non opponente iudex ex officio poſſet repellere: etiã poſt lit. conteſt. iuxta no. in l. j. ff. de offi. aſſeſ. Et tunc dicit ipſe quòd ante lit. conteſt. poſſet fieri iſta emendatio ita demũ ſi tẽpora largiantur infra tẽpus accuſandi vel agendi: ſed ſi eſſet lapium, tũc ſicut non poſſet nouũ libellum dare: ita nec veterem reformare: quia reputatur nouus ratione reformationis. arg. l. ius ciuile. ff. de iuſti. & iur. & ibi no. per doc. Et allegat pro hoc caſum in l. accuſaturus. ff. de adul. Sed ſi lis eſt cõteſtata, nõ tangit ipſe an poſsit fieri, poſito ꝙ tẽpora largiant̃: & eſt dicendũ ꝙ non: ſi vult quod procedatur ratione veteris libelli reformati, quia cõteſtatio fuit nulla: & ſic erat nullus libellus: & ſic ex eo nõ poſſet ſequi ſentẽ-
8 tia. †Sed do. Raph. reprehẽdit Bart. primò inquantũ loquit̃ de libello in criminali ꝙ ſit nullus, ſi nõ habet menſem vel annũ etiã parte tacente: nam in contrariũ videtur glo. in l. libellorũ. §. quod ſi libelli. ff. de accu. quæ dicit ꝙ tunc nomen rei aboletur poſtulante reo: & eſt caſus. §. fi. eiuſdem l. ergo requiritur allegatio partis. Sed tu dic ꝙ hoc nõ obſtat: nam fateor ꝙ reus nõ debet abſolui niſi poſtulet, tamẽ iudex etiam eo nõ poſtulante poteſt libellum reijcere: & iſtud conſiderauit Bar. Item dicit Bar. nõ ꝓcedere libellum in ciuili ſi non cõtinet iuſtam cauſam: ipſe etiã reprehendit, nam etiam ſi nullam contineret, procederet reo non opponente: vt in l. fin. j. de anna. excep. Sed tu dic aliud eſſe quãdo nullam cõtinet: quia poteſt actor in proceſſu litis declarare cauſam aptam: & ſuper illa facere probationes: ſed ſi à principio exprimit ineptam: vt dico te mihi teneri in c. quia Rex eſt in Francia, nõ poteſt poſt lit. cõte. alia cauſa acta ſpecificari: & ideo etiã reo nõ opponente ab ipſo principio põt iudex repellere libellũ, & iſtum reſpectum habuit Bar. quem do. Raph. indebitè reprehendit. Si verò fiat emẽdatio declarãdo, tunc aut obſcuritas nõ vitiabit libellum parte non opponente: vt ſi dico te mihi obnoxium, in c. vel obligatum. & non dico ex qua cauſa: quare peto te condẽnari. nam procedit libellus parte nõ opponẽte: vt d. l. fi. j. de anna. excep. & tunc etiam poſt lit. cõte. poteſt declarari cauſa vt & ſuper illa fiant probationes. Sed ſi pars oppoſuiſſet, tunc fuiſſet neceſſaria declaratio à principio, & ea non facta non valeret conteſtatio, tanquam ſuper libello nullo, quod intelligo qñ reus cõteſtaret̃ ſalua excep. obſcuritatis per eum propoſita: aliàs videretur illi renũtiaſſe: & tunc poſt lit. cõteſt. nõ poſſet fieri declaratio: vt poſsit ſequi ſentẽtia virtute cõteſtationis p̃cedentis
9 nullæ: & nõ valeret. †Ideo dicit Spe. in tit. de libel. concep. §. fi.
a ver. cautus. in pe. col. ꝙ quando libellus eſt obſcurus, reus debet eſſe cautus, ꝙ non petat ipſum declarari: quia inſtrueret aduerſarium, vt faciat libellum valere: ſed opponat excep. ꝙ libellus nõ procedit, quia obſcurus & malè formatus: ita hodie faciũt procuratores: nam ſi poſteà fiat conteſtatio non facta declaratione, non valebit proceſſus: nec ſententia. Sed Cyn. in ſimili in l. j. j. vt quæ deſunt aduo. par. reprehendit tales ita malitioſè procedẽtes ſed dicit quod reportant gloriam in hoc mundo, ſed in alio pœnam eternam. Cętera circa iſtum articulum declarationis. dic vt ibi per Bar. In gl. ibi: [cum vna de concomitantijs.] Tu dic melius & clarius quod hic nõ ſumitur actio ſtricto modo: prout ſumitur inſti. de ac. in prin. ſed ſumit̃ pro toto tenore libelli: vt dixi ſuper tex. Et nõ eſt dubiũ quod ſi additur vel detrahitur rei vel quantitati

quantitati prædictę, dicitur mutari tenor libelli: & sic actio. In gl. ibi [non mutatur actio, vel res.] dic quòd in §. si detracta. petitur quantitas dãni per act. l. aquiliç. nõ autẽ petitur seruus qui damnũ dederit cum ille nõ sit in obligatione, sed solũ in facultate tradẽdi pronoxa. Si ergo additur vel detrahitur propter quod detur aut auferatur dicta facultas, puta scientia, vel ignorantia domini, nihil addimur vel detrahitur de re petita: nec de actione intẽtata, sed detrahit de qualitate. Ideo potest fieri post litem cõtest. sed si qualitas quæ adderetur vel detraheretur immutaret factum, vel etiã actionem posset addi talis qualitas post lit. cõtest. quantum ad hoc vt virtute eiusdem libelli & contestationis posset ferri sententia super facto vel act. de nouo eductis, super quibus cõtestatio nõ est facta, vel si poneretur aliud tempus commissi maleficij, vel celebrati contractus, vel alius locus: quia cum sint actus reiterabiles, ex diuersitate locorum vel temporum diuersificatur substãtia. vt not. in l. Panthonius. §. rei. ff. de acqui. hęre. & per Bartol. in
10 l. denuntiasse. §. qui tamen. de adul. † In prima parte gl. ibi. [sequitur de mutatione.] dic ꝙ mutatio dicitur quãdo remouetur causa vetus, & ponitur noua. vt si petij librum ex causa depositi, volo remouere illud verbum depositi, & ponere commodati: quia testes dicũt mihi quod fuit commodatum. & si ponerem de commodato, succumberem in primo libello. iuxta not. per Inno. in c. j. de lit. cõtest. Item dicitur mutatio quãdo recedo à veteri actione, & pono nouam: vt si narraui ꝙ mihi dedisti dãnum in vinea. & peto te cõdemnari ad interesse: & sic propono act. l. aquiliæ. postea volo dicere ꝙ dedisti damnum, incidendo vites, & petere te cõdemnari ad duplũ: & sic recedo ab act. l. aquiliæ. & trãseo ad act. arbo. fu. cæs. vel quãdo nec à causa, nec ab act. recedo, sed à re: vt quia petij codicem ex causa commodati, nũc volo remouere C. & ponere. ff. vt insti. de act. §. si quis aliud. & dicit glos. ꝙ ista mutatio in dictis casibus nõ potest fieri post li. cõtest. Et hoc est clarum in eodem libello: sed si vellem dare libellum de nouo, sine dubio possem de iure isto. sed ante lit. cõtest. bene posset fieri iure isto ꝑ hãc l. vbi vt virtute eiusdem libelli detur sentẽtia in causa. & in act. vel re nouiter deducta: quia super eis cõtestabit lit. hodie verò ꝑ authẽtic. qui semel j. quomodo & qñ iudex. etiã ante lit. cõtest. si reus fuit citatus, nõ potest fieri mutatio ista: sed cogitur actor perseuerare in veteri, quousq; ꝓ sententiam diffinitiuam lis sup illa sit finita, vt sic reus sup illa non possit amplius molestari. Et hoc vult glo. j. in ver. [quod dixi,] & sic hodie corrigitur hæc lex quantum ad mutationem: non quãtum ad emendationẽ in quo non recedit à veteri. Sed alij dicunt ꝙ imò non corrigitur, quia illa authen. loquitur in deferẽte, nõ autem in mutante. Bar. ponit vnam distinctionem cõfusam. veritas est ista in paucis verbis: quòd aut actor vult mutare recedẽdo à veteri cã act. vel re, & ei penitus renuntiando. Et tunc hoc potest fieri: qa per hoc lis finitur sup illis: & reus nõ posset per diffinitiuam sententiam plus consequi, quàm consequatur per istam renũtiationem per l. postquam liti. j. de pact. vnde nõ interest sua petere ꝙ super ea procedatur. Sed si vellet recedere à pristina, & ei renũtiare ex toto, tũc verum dicit glo. quia reus nõ est securus. posito enim quòd actor loco primæ ponat nouam causam, vel act. vel rem, si in illa noua succũberet, posset ad veterem redire. Et sic interest rei: vt sup ea omnia verba remaneant clara. & Barto. ꝓ mul
11 ta verba potius obfuscat quàm declaret. † In glos. ibi. [sed cumulatio.] dic cumulatio differt à mutatione: quia in cumulatiõe nõ recedit à veteri: sed alia sibi adiungitur. & vult glo. ꝙ cumulatio possit fieri post lit. cõte. quod ītellige sanè ī diuerso libello. & sic erũt diuersa iudicia. & diuersæ cõtestatiões. Certè etiã mutatio posset fieri in diuerso libello, vt §. dixi. Si autẽ quatuor species cumulationũ, ĩterdũ cumulãtur diuersę actiões ex diuersis causis orietes ad res diuersas. Et sic sunt tres diuersitates cãrũ, actionũ, & rerũ. Interdũ plures actiões ex eadẽ cã orietes ad res diuersas. & sic sunt duæ tm̃. Interdũ plures actiões ex ea. cã orietes ad eãdẽ rẽ. & sic est vna tm̃ diuersitas. Interdũ plures actiões ex diuersis causis orietes similiter ad eãdẽ: & sic sunt duæ simul ī secũda, & ī oĩbus istis breuiter recollígẽdo ex dictis doc. ī scdo & tertio gñe. vbi est idẽtitas causæ. etiam si sit diuersitas rerũ, nõ admittit cumulatio: qa subest vna regula ꝓhibitiua. Sed ī prĩo & vltimo genere vbi est diuersitas cãrũ. etiã si sit idẽtitas rei, potest admitti cumulatio: si est dare casum ī quo nulla subsit regula impeditiua. Sed in p̃cedẽtibus duobus semꝑ subest vna quę habet impedire, quod nõ est in istis duabus. Sũt aũt a duæ regulæ impeditiuę secundũ gl. Prima est qñcunq; duo iudicia vel causæ sic se habẽt, ꝙ sñia absolutoria lata in prima intẽtata parit vel parere põt excep. rei iud. in secunda. nõ enim põt cumulari cum prima: sed debet expectari ꝙ prima finiat. Et si dabit absolutoria, nõ intẽtabit secũda, si condẽnatoria poterit intẽtari. & hic est casus in l. fundi. & l. fundũ. ff. de excep. quæ melius probant quàm. ll. allegatæ in gl. Secunda regula est, qñ sic se habent plures actiones ꝙ electione tollunt: vt l. quod in hæredẽ. §. eligere. de tribu. quia tunc vna electa altera extinguitur, & quæcunq; sentẽtia sequat, non reuiuiscit. & etiã ponit exemplum per. l. fin. j. de codi. Addit tertia regula per Cy. qñ sunt actiones cõtrariæ in origine: nã tunc non põt nasci nisi vna, & sic nõ habet locũ prędcẽs regula, ꝙ electiõe tollant: quia electio non cadit nisi inter plura. prohibet ergo cumulatio per hãc tertiã: quia non est possibile ꝙ simul cõpetant: ergo nec possunt simul cumulari. Addunt & tres aliæ per Bar. scilicet qñ vna est maior altera: vt ciuilis & criminalis per l. per minorẽ. ff. de iud. & l. j. j. qñ ciui. actio. & ff. de pub. iu. l. interdũ. Item qñ est inter eas ordo. vt petitoriũ & pos. retinendæ: quę non possunt simul cumulari, sed est ordo vt cã possessorij p̃cedat. ff. de ac. pos. l. exitus cõtrouersiæ. & de iud. l. si de vi. & j. de interdi. l. incerti. Itẽ vltima & ista est de farina Bart. ꝑ ipsum inuẽta, & ꝑ nullum aliũ, qñ duo iudicia sic se habẽt ꝙ lata sñia cõdẽnatoria ī prima, & facta executiõe, obstat exceptio in altera. nõ possunt simul cumulari: vt l. j. in fi. ff. si fami. fur. fe. di. Pone exẽplũ. si debet mihi vna res ex diuersis causis lucratiuis, à diuersis pſonis, vel ab eadẽ. Nã si cõsequor eã ex vna, extinguit altera ꝑ. l. oẽs. ff. de act. & obli. Secus si ex vna lucratiua, & ex altera onerosa, vel si vtraq; erat onerosa. & ideo in primo gñe cumulatiõis. licet Cy. dicat ꝙ nunquã admittit. Bar. dicit ꝙ imò admittit, qñ lata est sententia in vna, & facta executione adhuc supesset altera. qm̃ habẽt effectũ solidę executiõis. Sed si altera extingueret, secus ꝑ d. l. j. in fi. licet Dy. dicat cõtrariũ, quẽ ipse reprehẽdit. Ex quibus sunt expedita tria genera cumulationis. solũ restat primũ, in quo dic ꝙ cõcurrẽtibus tribus. s. ꝙ diuersę actiões orietes ex diuersis causis ad res diuersas se inuicẽ nõ cõtingũt. qa vtraq; est æquè principalis, & altera ab altera nõ dedẽdet. Itẽ ꝙ vna nõ sit maior altera: qa sunt ambæ ciuiles, & quod inter eas nõ sit ordo, qa non sit petitoriũ & possessoriũ. his cõcurrẽtibus admittit cumulatio, & isto casu debet intelligi ista gl. Et si lis erat cõtestata in prima, requirit nouus libellus, vt dixi. Si nõ erat cõtestata, tũc si sunt similes actiões, puta plures actiones fami. ercis. sup diuersis hr̃ditatibus, vel plures actiões ꝑ socio sup diuersis societatibus. & tunc põt & debet fieri cumulatio in eodẽ libello, & non in diuersis: vt sic sit vnũ iudiciũ, nõ diuersa ꝑ. l. hr̃des. §. de pluribus. ff. fa. ercis. & ꝑ. l. actiões. §. si plures. ꝑ socio. & ꝑ. l. nõ est nouũ. de act. emp. Sed si sunt actiões dissimiles, tũc põt fieri cumulatio in diuersis libellis. nõ in eodẽ secundũ Bar. Sed tu dic ꝙ in eodẽ ꝑ tex. cum gl. in c. querela. de elect. & tot dicẽtur libelli quot cauiæ. & ideo ꝑ tot soluet gabella si venit soluẽda. secus in cã prędcẽti: qa nõ cẽsebit esse nisi vnus, ꝓpter cõformitatẽ. & vna tm̃ gabella soluetur. Sed si aliqd prędictorũ triũ deficeret, nõ admitteretur cumulatio: qa semꝑ ibi esset vna regula impeditiua. Et ꝙ in eodẽ libello possint cumulari plures actiões ex diuersis causis ad diuersa, etiã si nõ sint vniformes, & eiusdẽ generis. est tex. in l. si idẽ cũ eo. ff. de iur. om. iud. nã illa. l. nõ haberet dubiũ si loqueretur in diuersis libellis. Item patet per iura quæ volũt ꝙ petitoriũ & possessorium recuperandæ vel adipiscendę possint simul intentari in eodẽ libello: vt in c. cum ecclesia. de causa pos. & proprie. & c.
12 pastoralis. † Itẽ quia in eadẽ accusatione põt quis accusari de di-
a uersis criminibus orietibus ex diuersis factis: vt no. infrà de accu. l. qui crimine. in glos. super ver. ab alio. & in l. libellorum. §. sed si per aliud. ff. de accu. & ibi vide per Bar. an dicantur diuersæ actiones, vel libelli: vt sic diuersæ soluantur gabellæ. ad quod facit. l. j. §. si plura. ff. ad turpillian. Sed oppo. contra primam regulam. de l. fundi. & l. fundum. ff. de exception. & l. sed si ante. eodem titu. secus quando sunt duo iudicia inuicem dependentia. quia vnum est super principale, puta dominio rei. aliud super seruitute illi debita, vel super fructibus inde perceptis, vel super diuisione, si primò est intentatum principale super

¶ Accusari de diuersis criminibus. Adde glos. in c. lator. ij. qõ. vij. & in c. placuit. iij. quæst. x.

dominio, non poteſt intẽtari dependẽs vel acceſſorium quouſq; primũ ſit finitũ:duplici rõne pria,quia abſolutoria lata in primo qualitercũq;:ſiue qa actor nõ ſit dñs,ſiue quia nõ ꝓbauit dñiũ, parit exceptio rei iudicatæ in ſecũdo. Alia eſt,quia cõdemnatoria quæ ferret in ſecũdo faceret præiudicium reo in primo: quia ſi nõ pronũtietur pro actore in ſecũdo,antequã expediatur retinuletur pro eo præſumptio q̃ eſſet dñs: & ꝓ minorẽ cãm nõ debet fieri præiudicium maiori:vt l.per minorem.ff.de iu. Et ſi poſtea ſequeretur abſolutoria in prima,detegeret iniquitas ſnĩæ latæ in ſecunda,ideo ne inducatur perplexitas:debet expectari q̃ prima finiat̃,ſed ſi primo eſſet in iudiciũ deducta cauſa acceſſoria, poſſet illa pendẽte deduci principalis:quia ceſſant ratiões de q̃bus ſ.imò iſta ſecũda fecerat ſuperſederi in prima tanq; p̃iudicia lis ad eam:& ita loquit̃ l.ſed ſi añ. Vltimò adhuc op.de ſ.ſed neque.in auth.de fideiuſ.vbi in eodẽ libello poſſum intẽtare perſonalẽ actionẽ,& hypothecariam.& tñ inuicẽ dependẽt,& abſolutoria lata in perſonali pareret excep.rei iudicatæ ĩ hypothecaria, ſicut & pactũ de nõ petẽdo:vt in l.ſoluitur.§.j.ff.quib. mod.pig. vel hyp.ſol.dixit Dy.q̃ illa regula quod nõ admittit̃ cumulatio quãdo abſolutoria lata in primo pareret excep.in ſecũdo: locum habet quãdo ex poſtfacto vellet quis cum prima cumulare ſecũdũ:& ita intelligit illam l.fundi.& illam l.fundũ. Secus ſi à principio ſimul & ſemel.Bart.reprehendit mordaciter, dicens q̃ eſt cõtra caſum illarum ll.quæ in hoc nõ faciunt vim.Et ad illum §. dat aliam reſponſionem eũdo per mẽdicata ſuffragia, quòd ibi eſt ſpecialius.ſed ſi opi.Bart.eſt vera,nõ procedit practica quæ vbicũq; ſeruatur:qa in eodẽ libello petitur res cũ fructibus pcœptis,quam practicam Cy.dicit procedere ĩ l.cum propria.j. ii qs al.vel ſibi.Ideo dico quòd Dy.dicit ipſam veritatem:limitãdo tamen dictum eius,dum dicit ſimul vel diuerſis temporibus. Nã intelligo ſimul,id eſt,eodẽ libello,& diuerſis temporibus,id eſt, diuerſis libellis:nã dico q̃ in eodẽ libello iſta iudicia poſſunt cumulari cum modo.Et hoc eſt ſecũdũ quod addo ad Dy. ſecũdũ acceſſorium cumuletur conditionaliter ſi apparebit actorem habere ius in primo.Et ad hoc allego glo.ordi.ff.de inoffi.teſt.l.qui de inofficioſo.in fi.mag.gl.quę dicit querelam inofficioſi & petiher̃e.ſimul poſſe intẽtari.Et tñ ſecunda dependet à prima, dũ tñ
13 cõditionaliter:vt ibi dicit gl.Itẽ allego Cy.in l.j.j.de iudi.† qui dixit in eo.libello poſſe peti ſortem & vſuras,cõditionaliter tamẽ. Sed in diuerſis libellis an poſſint cumulari etiam eodem tẽpore datis:quia tunc duo eſſent futura iudicia & inſtãtiæ: ſed in præſenti vnum iudiciũ tñ.Et ratio quare libellus ſuꝑ acceſſorio nõ procedit,vel fuit intẽtatum purè.& reperitur per regulam q̃ abſolutoria lata in altero principali pareret excep.ĩ hoc acceſſorio. Aut fuit illud acceſſorium deductum cõditionaliter: & nõ procedit libellus:quia fundatur ex toto ſuper futuro per l.nõ quem admodum.ff.de iu.Sed qñ in eodem libello,tũc nõ fundatur ex toto ſuper futuro:quia ibi continetur etiam principale quod deducit̃ purè,rõne cuius procedit ſuper acceſſorio. licet cõditionali,ſicut in ſimili in annuo debito:quia ſicut ſi debeẽ de præſenti, põt illud peti:& occaſione ipſius põt peti etiã ſuper futuro tẽpore fieri cõdemnationẽ,nõ ſic ſi nihil deberet̃ de præſenti:vt not. in d.l.nõ quemadmodũ.& in l.j.j.de ſen.quæ ſine cer.quanti. & hęc eſt ipſa veritas:quam tñ nõ reperio ab aliquo tactam vel vi-
14 ſam.& omnia remanẽt clara.† Vltimò de natura iſtius dictionis prout,de qua in tex.vide omnino quod not.Bart.in extrauag.ad
15 reprimẽdum ſeper ver.prout.& ad q.quam Bart.hic format.† Si in libello fiat mẽtio de aliquo inſtrumẽto,an ante lit.conteſt.debeat exhiberi:vide omnino quod not.Spec.in titu.de inſtru. edi. §.nũc dicamus.ver.quid ſi quis in libello,&c.

2 *Actor non debet ſumere arma de domo rei, & ipſum reum cũ ſuis armis offendere. Si reus recollegit inſtrumentum de ſua pecunia à notario, licet in eo contineatur contractus communiter factus inter ipſum & actorem, non tamen illud eſt commune, ſed proprium ipſius rei, ſed protocollum notarij eſt cõmune ratione contentorum in eo.*

3 *Si reus producat aliquod inſtrumentum pro ſe, tenetur facere copiam actori ſine die & conſule: non autem dare originale.*

Reus ſi abſoluitur diffinitiuè à petitione actoris: non poterit actor amplius agere: etiã ſi poſtea ſuperueniãt probationes, ſecus quãdo abſoluitur ab obſeruatione iudicij.

4 *Caſus in quibus non abſoluitur reus ſimpliciter, uel indiſtinctè, licet actor non probauerit. remiſſiuè.*

LEX IIII.

QVi accuſare. †Reus nõ tenetur edere actori propria inſtrumẽta ad intẽtionem actoris fundãdam.hoc dicit. Sed ecõuerſo actor bene tenetur edere reo ad fundãdam exceptionem:vt in duabus ll.ſe.& ita ſoluit imperator cõtrarietatem quę videtur eſſe inter iſtam & illas.j.eo.l.fi.Et per hoc ſunt expeditæ iſtæ tres leges.& eadem ratione reus teneretur edere actori ad fundãdam replicationem ſuam:quia actor in replicãdo habetur pro reo.&
2 probatur in l.penul.§.fi.ff.ad leg. Fal.† In text.ibi. [alienorum.] dic,nam ſi reus recolligit inſtrumẽtum de ſua pecunia à notario licet in eo cõtineatur cõtractus cõmuniter factus inter ipſum & actorem.nõ tamẽ illud eſt commune:ſed proprium ipſius rei: vt not.Inno.in c.j.de proba.& Spec.in tit.de inſtru.edi.§.vidẽdum. ver.ex præmiſſis.ideo nõ tenetur edere: quia actor nõ debet ſumere arma ex domo rei,& ipſum reum cum ſuis armis offendere.arg.in l.nimis j.de teſti.Sed protocollum notarij bene eſt commune.& nõ dico ratione dominij:quia dominium eſt ipſius notarij:ſed ratione cõtẽtorum in eo.quia de vtriuſque mãdato ſcripſit.ideo bene tenetur notarius edere cum die & cõſule.
3 † Quod autem hic dicitur fallit,quãdo reus illud inſtrumẽtum ꝓduxiſſet pro ſe:quia tenetur facere copiam actori:ſine die tamen & cõſule.nõ autem dare originale.arg.j.eod.l.procurator. In l.ibi.[obtinebit.]dic quia ibi abſoluitur diffinitiuè à petitione actoris:nõ ab obſeruatione iudicij:& hoc vult gloſſ.j.quomodo & quãdo iud. auth.qui ſemel.in fi.mag.gloſſ.ſuper verbo quod locum. Et ſic eſt:quia licet ad actorem poſtea peruenĩãt probatiões non poterit propterea amplius agere:vt colligitur in l.argentarius.§. cum autem.ff.eodem.& j.de re iudi.l.ſub ſpecie.& ff.eodẽ.c.Imperatores.Secus quãdo abſoluitur ab obſeruatione iudicij. l.j.ſi
4 men.fal.mo.di.& in c.examinata.de iud.† In gloſſ.ibi.[de ſepulvio.] l.iij.dic,& not.in l.qui deſtitit.ff.ad Turpil.per gloſſ.& per Ioã.And.in addi.Specu.in titu.de na.ex libero ven.in addi.quæ incipit,Rofre.In gloſſ.quæ incipit.[idem in accuſatore.]in fi.dic alios plures caſus. vide plenius in Specu. de proba. ver.ſed licet reus.& per Innocẽ in c.j.vt eccleſiaſtica beneficia. & etiam Bal. hic aliquos enumerat, in quibus licet actor nõ probauerit, reus nõ ſimpliciter vel indiſtinctè abſoluitur.

LEX V.

NOn eſt nouum. Dic in iſta l.licet iſtæ duæ ll.videantur loquiin ratio
1 nibus,† tamen Docto.dicunt eas etiam procedere ĩ inſtrumẽtis propriis ipſius actoris,per ipſum recollectis à notario de ſua pecunia: vt ſit differẽtia inter actorem qui tẽdit ad offenſam:vt ſibi non edantur à reo.vt in l. præce. & inter reũ. & ſibi edantur ab actore qui tẽdit ad offenſam, qui fauorabilior eſt:ſed alij non facientes differentiam inter actorem & reum: vt alter alteri non edat ad intentionem fundandam, intelligũt iſtas ll.in rationibus quæ ſunt edendæ quando factæ ſunt mandato alterius,tamen ab actore ipſi reo:vt in iſtis ll.quam econtra.vt ſupra eodem.l.prima.in fi. dum dicit ex cauſa &c. cum gloſſ. Sed primus intellectus videtur communior & verior. Cætera dic,vt infrà eodem l. fi.

2 *§ Multi modi quibus inſtrumenta poſſunt dici communia, & edenda ſint. remiſſiuè. Bona fiſcalia quando dicantur publica? & quando priuatæ rationes dicantur?*

3 *Si apud te eſt inſtrumentum meum quod ego recollegi a notario, poſſum petere ipſum mihi edi per actionem ad exhibendum, & etiam ipſum à te uendicare.*

Quid ſi nec eſt meum, nec tuum? & quid ſi pertinet ad ultimam uoluntatem?

4 *Quid in libro rationum.*

5 *Copia inſtrumenti quòd non faciat fidem in iudicio.*

LEX VI.

PRocurator. †Inſtrumẽta communia debent eſſe penes digniorem:& alteri fieri copia:& cũ expediẽs fuerit debet exhiberi originale.
1 h.d.Et vide in Spec.de inſtru.edit.§.videndum.ver.ex
2 præmiſſis.† vbi ponit multos modos quibus inſtrumẽta poſſunt dici cõmunia,& edẽda ſunt.caſus eſt iſte &c. In text.ibi.[priuatæ rationis.]dic,id eſt, cæſaris. Nam bona fiſcalia cum ſint deputa ad vſum & neceſsitatem publicam,dicuntur publica:vt in tit. de fundis reipubli.j.lib.xj.ſed bona deputata ad vſum imperatoris dũtaxat,vt horti ſaluſtiani ad amœnitatem,velmolendina ad gubernationem familiæ ſuæ, dicũtur bona priuatæ rationis: ad
3 differẽtiam fiſcalium:vt in ti.de fun.rei pri.] In text.ibi. [communia.] dic.ſ.rõne dñij,ſicut & cætera bona hæreditaria erant hic

communia

communia inter fiscum & priuatum, qui erāt hæredes. & not. q̄ si apud te est instrumentum meum, quod ego recollegi à notario possum petere ipsum mihi edi, nō officio iudicis per hoc edictū, sed per act. ad exhib. l. tertia. in §. penultimo. ff. ad exhibē. Et etiā ipsum à te vēdicare. si verò erat commune inter te & me, adhuc nō habet locum propriè edictum, de quo in isto titu. Sed seruandum est quod hic dicitur. & ff. fami. ercis. l. si quæ sunt cautiones. Nonnim fit editio ex edicto de edendo. Si verò instrumentum sit tuum habet locum quod dictum est in ll. prēce. si verò nec sit meum, nec sit tuum: vt si apud te esset liber protocollorum notarij vel liber actorum, teneris edere cum die & consule, sicut ipse notarius, per not. in Spec. in loco suprà allegato: & per Innocē. in cap. de proba. Et si pertineret ad vltimam voluntatem, haberet locum interdictum de tab. exhi. vel edictum quemadmodū test.

4 aper. † si autem est liber rationum, tunc aut inter me & te præcessit contractus vel quasi generalis administrationis: quia fuisti tu eor vel procurator meus, & confecisti librum rationum: tunc fit editio iure actionis: non officio iudicis ex hoc titu. vt l. quædam. in princip. ff. eodem. titu. sed si talis contractus generalis administrationis nō præcessit, licet præcesserit mādatū speciale de scribendo in libro tuo cōtractum inter te & me celebratum: nō agit actione mandati: vt fiat editio. sed agitur officio iudicis nobili ex hoc edicto: & si lis erat inchoata, locum habet officium mercenarium deseruiens actioni intentatæ: sed si non erat inchoata, locū habet officium nobile. Et per hoc patet declarata vna distinctio

5 Bart. quam ponit. s. eodem. l. j. in fi. Et quia iste tex. vult † q̄ copia

2 instrumenti' nō faciat fidem in iudicio, propter quod dicit exhibendum originale cum expediens fuerit. facit authenti. si quis in aliquo, quæ ponit alium simílem casum: & est singu.

1 ¶ Notarius si in instrumento facto per eum, faciat mentionem de alio instrumento, nō potendo uti de uerbo ad uerbum: sed attestatur in suo illud uidisse & legisse (pro ut communiter facere solent) dicendo ut constat tali instrumento, per me notarium scripto eorum ipso & lecto: ei non creditur.
Exemplum seu copia factum seu facta cum authoritate iudicis: quando faciat fidem! & quare? & 5.

3 Testes si deponunt se uidisse unum instrumentum solenne manu talis notarij, sine aliquo uitio in quo continetur quod eras debitor meus &c. licet sit perditum, an faciant fidem?

4 Notarius si fecit plura instrumenta diuersis personis, postea perdat protocollum suum: an possit petere ab omnibus illis quòd faciant sibi copiam instrumentorum redditorum, & ille copie faciāt fidem ipsi notario, ut ex eis possit facere nouum librum protocollorum?

5 Notarius si dicat hec est copia cuiusdam instrumenti confecti manu mei notarij infrascripti, cuius tenor de uerbo ad uerbum infrà describitur, non statur tali copiæ.
Notarius cui est commissa publicatio protocollorum, notarij defuncti debet describere quæ reperit in protocollo, nihil addito uel diminuto. & quid de speciali mandato?

6 Si in instrumento notarij narratur aliquid aliud quam tenor alterius instrumenti, an stetur tali narrationi?

7 Si instrumentum sententie faciat mentionem de alio instrumento, ei non statur, nisi totus tenor illius instrumenti sit descriptus in actis.
Quid si instrumentum sententie faciat mentionem de actis, an stabitur uerbis sententie?
Negatiua dicitur scriptura probatur per eius inspectionem.

8 Si in actis reperitur quod talis fuit citatus, & quod ita retulit nuntius, ille uerò dicat quod nunquam fuit citatus, quid iuris?

AVTHENTICA.

1 b **S**I quis in aliquo. † Not. ad euidentiam huius authē. q̄ l. procurator loquitur de copia alicuius instrumēti, quę dicitur quādo describitur totus tenor ipsius de verbo ad verbum hoc modo. Hæc est copia cuiusdam instrumenti confecti manu talis, cuius tenor de verbo ad verbum, infrà subiicitur: & talis copia habet tria noīa. Nam dicitur copia. Item dicitur exemplum. Item dicitur iudex. Sed illud instrumētum quod copiatur habet alia tria noīa hic: quia dicitur originale. Item dicitur authēticū. Item dicitur exemplar. Ista verò auth. loquitur de quodam alio simili, quod vocatur mētio, seu narratio: quia notarius de aliquo rogatus inter te & me facit mētionem de tenore cuiusdā alterius instrumēti, nō tn describēdo tenorē de verbo ad verbum sed pondēdo effectum: quia dicit aliquē procuratorē cōstitutū ab aliquo ex nobis, prout cōstat instrō cōfecto manu talis; vel dicit te debitorē meum prout cōstat alio instrumēto cōfecto manu talis. Certē sicut copiæ vel exemplo nō datur fides: ita nec huic narratiōi vel mētioni: nisi producatur aliud instrumentum de quo mētionem facit. per rationem quæ hic ponitur in glo. quia in illo possent esse adhuc cancellationes, vel vitia, propter quæ si produceretur, appareret quòd non faceret fidē, vnde nō est iustum quòd ista narratio faciat fidem. Et vide ad prædicta bonam gl. quæ est in l. ij. ff. de fi. instr. & dicit Spe. in tit. de

2 instr. edi. §. restat. ver. pe. † Ista auth. nō haberet locum si notarius qui talem mentionem facit, diceret se vidisse & legisse tale instrumentum, vt quotidie videmus fieri: quia dicunt vt constat tali instrumēto per me notarium infrascriptum viso & lecto. Sed ego semper fui miratus de isto dicto, cum ista auth. generaliter loquatur: & etiā ratio glo. hoc casu vendicat sibi locum, & semper credidi istud dictum nō esse verū, licet nullus Doc. de hoc faciat mētionem: nunc reperi Alb. magnum practicum, qui hoc dictum reprehendit: & dicit se in practica obtinuisse cōtrarium per istam auth. & licet notarij sic seruent: si tn opponeret, haberet locū quod dixi: sed si non opponitur, procedit practica. & imputet sibi qui negligit opponere. In fin. glo. ibi. [nili originale officio iudicis sit publicatum.] expone. i. exemplatum. vult ergo glo. q̄ licet exemplum vel copia factum vel facta sine iudicis authoritate, non faciat fidem, vt colligitur ex l. si procurator, si tn cum iudicis authoritate, bene faciat: per legē chirographis. ff. de admi. tu. Et sic illa l. non ob. huic: quia illa loquitur de copia: ista verò loquit in narratione vel mentione, quæ nunquā fit authoritate iudicis: sed notarius à seipso facit. nec etiā ob. illa. l. huic. l. procurator. quia ista loquitur qn̄ sine authoritate iudicis ibi cū ea. Sed intellige hoc verū qn̄ pars fuit citata, aliàs nō præiudicat non citato: etiā si xx. notarij attestarentur se vidisse originale non vitiatū, nec cancellatū, sed omni sua figura integrū, cuius tenor sequitur de verbo ad verbū. & iudex interponeret authoritatem. vt no. Spec. in tit. de instr. edit. §. offensa. ver. in summa. & quod no. Inn. in c. Albericus. de test. & in c. significauit. & quod not. in l. publicati. j. de test. per Doct. & hic. Et ista est cōis opinio. sed cōtra, quod imò fidē faciat. licet pars non fuerit citata per c. cū olim. de priui. vbi si † testes deponunt se vidisse vnū

3 instrumentū solenne, manu talis notarij, sine aliquo vitio: in quo cōtinebatur q̄ eras debitor meus ex tali causa, licet illud instrumentum sit perditū, si tales testeserant literati, & cognoscebāt vitia instrumentorū, statur depositioni ipsorū, & condēnaberis, posito quòd non fuerint præsentes in contractu. & sic nō deponant de veritate negotij: sed solum de tenore instrumenti. Solu. aliud in testibus, qui examinati per iudicē cum iuramēto ita deponunt, Ideo deponunt vt testes. Aliud in notarijs ita attestātibus, qui nō iurarunt nec pars fuit præsens vel citata: sed in iuramento testiū est præsens vel citata. & hoc vult hic Bart. & etiam Io. and. in c. bonæ. de elec. & in addi. Spec. titu. de senten. §. vt autem. in add. quæ incipit supple. ibi dū dicit posse probari per testes literatos: & si nō essent literati, nō facerent plenā fidē: sed semiplenam. vt no. de fide instr. l. sicut. per glo. & doc. Habes ergo c vnum casum in quo copia facit fidē. qn̄ est facta parte citata, & cum authoritate iudicis. Est & alius casus. s. cōtra illū qui copiā dedit, & ideo si produxisti instrumentū corā iudice: & ego petij copiā, quæ fuit mihi data de tua voluntate, ista copia faceret fidem cōtra te: si cōtineret aliquid in tui præiudiciū. posito quod originale amplius non produceres per l. in fraudē. §. necp̄ instrumenta. ff. de iure fisci. ideo ille qui capit copiā sit cautus, vt faciat apponi quod de volūtate partis & de mādato iudicis facta fuit.

4 Est & † alius casus similis. si ipse notarius fecisset plura instrumēta diuersis personis, posteà perderet protocollū suū, certè posset petere ab omnibus illis q̄ facerent sibi copiā instrumentorum redditorū, & deberent cōpelli ex iusta causa per. l. si quis ex argentarijs. §. pertinere. ff. de eden. & illæ copiæ facerēt fidē ipsi notario. vt ex eis posset facere nouum librum protocollorū: ita debet intelligi ille. §. pertinere: non autem facerent fidem quò ad alios licet Bar. hic dicat q̄ qn̄ copia est facta manu illius qui fecit originale, q̄ stetur tali copiæ: per illū. §. pertinere. sed ipse determinat expresse contrariū in l. j. §. si qs in duobus. ff. de bo. pos.

a ¶ Instrumenti. Adde Lamfra. in repe. c. quoniam contra falsam. de proba.

b ¶ In aliquo. De materia istius l. vide per Doct. in c. ñ. de fide instr. & intellige hāc auth. non procedere in habentibus potestatem. l. condendæ. ita ipse Pau. de castr. in l. admonendi. ff. de iureiu. & ibi dixi in mea repe. colum. xv. Cur.

c ¶ Fidem. Adde Bald. in rub. C. de fide instru. Albe. de ro. in l. contractus. j. de fide instr. Ang. in authen. vt sponsa. largi. in §. & hoc super. in ñ. co.

a ¶ Instrumentō. adde Lāph.in repe.c. qm̄ contra falsam.de proba.& Bart.& Doct. in l scięd̄ū.ff. de ver. ob. & per.Fel.in c.si cui.de re iu di. Cur.

b ¶ Alicuius scripturę. Adde Bar.in l.si quis diuturno.in vj.colū. ff.si ser.ven.

c ¶ Edenda. Adde Inn. in c. 1.de fide instru. Spec.tit.de instr.edit. in §. nunc dicamus, ver. sed quid si quis.

secundū tab.† Ideo si notarius diceret hæc est copia cuiusdā instrumenti confecti manu mei notarij infrascripti, cuius tenor de verbo ad verbum.j.describitur: nō staretur tali copiæ.quod perpetuò tene menti.nam & hic subest eadē ratio,quia originale posset esse vitiosum,& nō statur verbis notarij quod nō sit vitiosum,cū assereret hoc sine iuramento,etiam si interuenirent iudicis authoritas.Est & quartus casus, qñ esset aliqs notarius,cui esset commissa publicatio protocollorum notarij defuncti, vel per rempub.vel per iudicem:nam debet describere prout reperit in protocollo,nihil addito vl̄ diminuto, nisi de speciali mādato iudicis:& creditur tali sumpto, licet alia iudicis authoritas nō interueniat,nec partis citatio, quam facere nō pertinet ad talem notarium:sed sufficit cōmissio sibi facta per c. cum tabellio.de fi.instr.nam & ista videtur esse copia:& ista pertinent
6 ad l.nostram procurator.†Sed quantū ad narrationem vel mentionem de qua loquitur ista auth.dubitatur: quid si in instrumēto notarij narratur aliquid aliud quàm tenor alterius instrumenti.Breuiter si est tale quid quod potuit interuenire tempore confecti instrumēti:statur narrationi:vt nota.in l.j.j.de fid. instru.& iure hastæ fisca.lib.x.si verò non potuit tunc interuenire:tūc aut loquimur an stetur in prędiudicium alterius contrahentium, qui nō fuit pñs,& nō statur:per id quod habetur in l. cum aliquis. j. de iur.del.puta de cōfinibus plebanatus vel loci.Si verò quó ad præiudicium partiū pñtiū,tūc aut erant tales personæ quæ poterant sibi præiudicare, & statur tali narrationi. facit l.optimam. j. de cōtrahend.stipu. Aut nō potuit præiudicare, puta minor,qui narrat quòd fuit seruata solennitas in eius cōtractus: puta quòd factæ sunt subhastatiōes,nō statur in eius prędiudicium : quia nō potuerunt fieri tempore cōtractus:& ipse non potuit sibi præiu
7 dicare.†Quid aūt si instrm̄ sniæ faciat mentionem de alio instru
8 mento,* dicit Inn.ei nō stari:nisi totus tenor illius instrī sit descriptus in actis.vt ipse not.in c.qm̄ cōtra falsam.de prob. Quid aūt si instrm̄ sniæ faciat mentionē de actis.puta ꝙ lis erat contest.& iuratur de calūnia,& pars citata,& aliter de prædictis nō appareret,an stabitur verbis sniæ? Bart.tangit hic succinctè.& tāgit an fuerit lata cōtra pñtem vel cōtra absentem.Spe.latius in tit.de instru.edi.§.restat.ver.in sum.circa fi.§.& in tit.de sen.§.quoniam. ver.in summa.Similiter circa fi.§.& in §.vt autem.ver.& not.& Inn.in c.bonæ.el grande.de elec.& ipsi distinguunt, an sentētia trāsiuerit in rem iudi.vel nō.Breuiter dic ꝙ si nō transiuit, quia fuit appellatū,nō statur verbis.per d.c.qm̄ cōtra falsam.de prob. vbi nō statur verbis iudicis vel notarij:nisi quatenus ex actis apparet.sed si trāsiuit in rem iudi.tunc aut acta producuntur, & in illis nō fit mentio de prædictis:& tunc non præsumuntur inter-
b uenisse.Nam negatiua alicuius scripturæ b probatur per eius inspectionē.vt j. de re.cre.l.fi.& ibi not.in glo.& per Bar.in l.Titiæ textores.de leg.j.hoc etiam dicit Ioā.And.in addi.Spec.in tit.de instru.edit,§.vt aūt.ver.& no.si verò nō producuntur acta:quia fortè nō reperiuntur,tunc aut probātur deperdita,puta combusta:& stabitur tali narratiōi per causam necessitatis. per id quod not.in l.in exceptionibus.in fi ff.de proba.seu.in l.quoties.in fin. Si verò non constat quòd sint deperdita,tamen de facili nō possunt haberi:tunc aut fuit lata de longinquo.& nō de proximo:& præsumitur pro sententia,tam ex ordine quàm ex causa.vt in ca. in pñtia.de renunti.aut fuit lata de proximo:& tunc aut parte pñsente,& nō reclamante:& idem,arg.j.de rela.l.j.per quam Barto. se fundat.& not.Inno.in c.innotuit.de eo qui fur.or.suf. Aut nō fuit pñs:& tunc nō stabitur illis verbis, nisi ostendantur acta.&
g sic intelligatur opi.Barto.†Quid si in actis reperitur ꝙ talis fuit citatus,& ꝙ ita retulit nuntius, ille verò contradicit ꝙ nūquam citatus fuit. Quid iuris? Istam quęstionem format Cy.in l.si quis decurio.j.de fal.& fuit disputata per Ricar.ma. & eam refert Io. And.in d.§.vt autem.ver.& not.

* ☞ *Instrumenta per quæ legitimantur personæ,ut procurationis,uel tutelæ.seu curæ, debent edi ante litem contest,& sic agens uel comparens ut talis, debet ante omnia probare se talem.*

§ *Instrumenta pertinentia ad decisionem causæ non sunt producenda ante litem contestatam:sicut nec testes,nisi actor de illis faceret mentionem in libello,uel reus in excep-*
tionibus.

4 *Rationes sunt edendæ à reo actori,& econuerso,& quid in instrumentis proprijs illius à quo petitur*

LEX VIII.

1 ET quæ à diuo.†Lex ista legit̄ duobus modis in gl. prima secundū Ioā. vt tota loquatur in instrīs de quibus fit mētio in fi.eius & vbicunq; reperitur in textu verbum rationes. sumit̄ pro instrumentis.Secundo modo loquit̄ secundū Azo. quod loquatur de rationibus.vsq; ad ver.fi.quæ incipit. [quando hoc casu &c.]ibi verò loquatur de instrīs: & sic nulla est fienda impropriatio verborū.secundū primum intellectum:ista l.tollit quādā cōtrarietatē,quæ videbatur esse inter.l.nō est nouū. & l.iustū.q̄ fuerūt factæ ab Alex.imperatore:sicut & ista. & l.qui accusare. quæ fuit facta ab Antonio patre eius:quia in l.nō est nouum. & l.iustū.dicitur sumēdo ibi verbū rōnes pro instrumētis,quod instrumēta sunt edēda ad intētionē fundandā:& in l. qui accusare. dicitur cōtrarium.nā respōdit imperator quod nō sunt cōtrariæ, imò diuersę:quia l.nō est nouū.& l.iustū. loquūtur in reo qui petit ab actore sibi edi instrā ipsius actoris ad fundādā suā exceptionē,q̄ editio est fiēda,sed l.qui accusare.loquit̄ ecōuerso in actore qui petit à reo ad fundādā intētionē suā:et ista editio nō est fiēda quia actor q tendit ad offensam,nō debet sumere arma de domo rei ad offendēdū ipsum:qa nō esset iustū:sed reus tēdit ad se defendēdū:vñ nō est iniustum ꝙ sumat arma de domo actoris.Nā rei fauorabiliores sunt ꝙ actores.& istam lec.sequit̄ Bar.& vltrà etiā addūt Doc.quod si intētio actoris est fundata per aliàs probationes,tñ si reus cōtra ipsum excepit, potest actor petere editionem sibi fieri de instrīs rei ad ipsam coadiuuādam,& etiā ad fundādā replicationem:eadem ęquitate qua reus ab actore:quia hoc casu actor reputat̄ reus:& dicūt hoc probari i l.pe.ff.ad l. fa. Secūdū aliam lect.nō tollit cōtrarietatē aliquā,sed in prima parte vsq; ad ver.[quando,]ponit cōcordātiam inter l.j. ex vna parte,quæ vult ratiōes debere edi actori ab ipso reo ex causa.quādo sunt cōfectæ mādato actoris,vt ibi not.in glosī.& inter l. nō est nouum.& l.iustum.ex altera,quæ vult ꝙ eodem modo sint edēdæ ab actore ipsi reo,& multò magis in ratiōibus:ergo quę sunt communes,quando mādato alterius sunt cōfectæ, nō est distinguendus actor à reo:sed in instrumentis vult ista l.in fi.secūdùm Azo.quòd illa indistinctè non edāt:nec à reo actori,nec ecōuerso:sed Pet.qui posuit tertiā lect.dicit quod in instrumētis debet distinguí actor à reo secūdùm primam lect.Et sic tenet secūdam lecturam vsq; ad ver.[quādo.]ibi verò tenet primā: & hoc satis
2 potest tolerari.†Quæritur hic pro declaratiōe materiæ,an instru
c mēta sint edēda' añ lit.cōte.& dic breuiter ꝙ illa ꝑ quæ legitimatur persona,vt instrumētum procuratiōis,vel tutelę,vel curę debet edi añ lit.cōte.quia qui agit vel comparet, vt talis. debet ante oīa probare se talē:vt in l.nō ignorat.& ibi not.j.qui accu.nō pos. Et debet fieri editio cum die & cōsule secūdùm Inn.in c.j.de ꝓba.& debent tradi originalia instrumēta,ad hoc,vt ille cōtra quē producūtur possit se ex illis iuuare cōtra illū cuius nomine iste venit aliàs.remaneret delusus.vel dic quòd si producēs vult originalia penes se retinere,debēt tenores eorum rescribi in actis de verbo ad verbum,& sic efficiētur de actis, vt not.Inn.in c.qm̄ cōtra falsam.de proba.& faciet fidem tale rescriptum: vt no.ī l.chirographis.§.fi.ff.de admi.tut.Si verò loquimur de alijs instrumē
3 tis†pertinētibus ad decisionem causæ,illa nō sunt producēda añ lit.cōte.sicut nec testes extrà,vt lite nō cōte.per totum: nisi actor
4 †de illis mētionem faceret in libello. vel reus in exceptionibus suis.& nō posset deliberare plenè nisi eis visis. & de hoc vide in cap.j.de proba.& Bartol.tāgit.ī l.edita.circa fi.& adde quod habetur.ī l.postquam.§.si dies.ff.vt l.no.cauea.Cætera vide hic per Bartolum & Bald.qui per multa verba prosequūtur casus prędictos.Sed ī substātia nō dicūt plus,cōcludēdo †quod ratiōes sunt
5 edēdæ à reo actori,& ecōuerso:cum sint cōfectę de mādato eius qui petit eas edi. In instrumētis autem proprijs illius à quo petitur editio, distinguitur reus ab actore. Et etiam in actore distinguitur , an petat ad intentionem suam fundandam : an ad ipsam coadiuuandam,& hoc nisi pars aduersa vtatur instrumento,producendo ipsum in iudicio: quia tunc indistinctè debet edere alteri parti,id est, copiam tradere . quod dic vt in l.j.§. editiones.ff. eodem.nisi pars velit redarguere de falso.

De in stu

De in ius uocando. *Rubrica.*

1 Iudicium incipit à litis contestatione perfectè, ut partes obligentur instantiæ quæ incipit currere à tempore litis contestatæ.
2 Differentia est inter instantiam & processum, seu acta.
3 Quibus liberis porrigitur pars sit præsens, an requiratur citatio?

1 †Glo. ubi cæ dicit q̄ iudiciū incipit à citatione: & per cōsequēs
2 processus, per quod dicūt doc. q̄ rōne libelli q̄ p̄cedit valet, pa-
ter ordine præcedētis ti. in quo tractat de libelli porrectiōe in
fine. & istius ti. qui sequit. q̄ porrectio libelli nō est ī actis. nec
de processu iudicij, quod patet etiam, quia potest fieri die feria-
to ut l. miles. §. sexaginta. ff. de adul. & l. j. j. de pœnis. Et tn̄ proces
b sus iudicij tempore feriato nō potest fieri. Certè aliqn̄ citatio p̄-
cedit porrectionem libelli: & istud cōiter seruatur: & patet ex or
dine titulorū in ff. quia tit. de in ius voc. præcedit tit. de edēdo. &
tunc sine dubio porrectio libelli est de p̄cessu seu act. vt est text.
in c. quoniam contra falsam. de proba. Gl. verò in cle. j. de iudi. in
gl. ij. dicit q̄ prima citatio est extraiudicialis, licet per eam perpe-
tuetur iurisditio delegati: & præueniatur iurisditio: quia faciens
citari vtitur iurisditione. & hoc sufficit ad prædicta duo: vt in c.
gratum. & c. relatum. de offic. dele. & in l. & quia. ff. de iurisd. om.
2 iud. †Item alia gl. in l. fi. §. illud. j. de tempo. appell. dicit q̄ iudiciū
incipit à lit. cōtest. sed hoc est verum perfectè: vt partes obligen-
tur instātiæ, & sic ipsa instantia incipit à contestatione: vt ex tūc
incipiat currere tempus præfixum instantiæ: vt in l. properandū.
post princip. j. de iudi. sed ipse processus incipit à citatione: & sic
3 nota. †differentiam inter instantiam & processum seu acta. quia
quicquid est de act. est de processu. & ecōuerso, non tamen sem
per requiritur citatio, vt quando pars esset præsens cum libellus
porrigitur de hoc tamen dic vt plenè not. in ca. fi. de elect. in no-
uella. & tangit Bar. in l. j. ff. eodem titu.

1 Honor qui debetur marito, debetur etiam uxori eius, & non econuerso.
Lex quæcunque pœnalis, & sic odiosa est restringenda, & loquens in marito, in his quæ dicit ad uxorem, extenditur ad uxorem.
2 Vnus uocauit patronum in ius requirit iussum & licentiam iudicis, cum causæ cognitio fit, an uocatus actio famosa contra patronum.

LEX I.

1 Sicut bonis. †Sicut libertus nō pōt
in ius vocare patronū si
ne venia. ita nec vxorē eius. h. d. Et sic no. q̄
2 †honor q̄ debet marito, debet et̄ vxori ei⁹.
c nō sic ecōuerso. vt in gl. quia vxores fulgēt
radijs maritorū. nō ecōuerso. No. secundùm
Bald. quòd l. quantuncunq; pœnalis, & per
cōsequens odiosa, est restringēda: & loquēs in marito, in his quę
ab eo tribuuntur ad vxorē, extēditur ad vxorem. nā si libertus facit
in ius vocari vxorē patroni. licet in edicto prætoris, de illa nō fie
ret mentio, incidit tn̄ in pœnam edicti: quæ est l. aureorum: vt l.
3 pe. ff. eo. sicut si ipsum patronum citari fecisset. †Sed opp. ista ve
nia nihil aliud est nisi iussus & licētia iudicis: vt patet in fi. huius.
Sed certè nulla citatio est fienda de quacūq; alia sine iussu iudi
cis. vt l. neminem. j. de exhi. reis. Quodergo priuilegiū habet pa
tronus? Respondeo, quia contra alium iudex nulla causæ cogni
tione adhibita pōt committere citationem: sed cōtra patronum
vel parentem non debet committere nisi causa cognita: quia de-
bet videre libellum volentis agere, vtrum velit intentare actio-
nem famosam, & tunc non recipiet libellum, nec committet cita
tionem: an non famosam. & tunc secus: vt hic probatur in l. sed si
hac lege. §. prætor. ante finē. l. ff. eodem. Si ergo libertus non facta
mentione quod ille erat patronus: fecit committi contra illum, ci
tationem adhibita hac causæ cognitione, illo comparente inci-
dit in pœnam edicti: quæ applicatur ipsi patrono: secus si nō cō-
pareret: vt in l. quamuis. ff. eodem titu.

1 Priuilegium principis latè debet interpretari in præiudicium eius, non autem alterius qui ex eo lædatur.
Quando fit pax inter communicantes, & fiunt remissiones hincinde, quòd hoc non noceat singularibus personis.
1 Ignorantia iuris naturalis, uel quasi iuris naturalis, ut est illud quòd benefacientibus benefaciamus, & quod superioribus nostris reuerentiam exhibeamus, non excusat à pœna: nec in damnis uitandis.
Quid in matre non petente tutorem filio infrà annum?
4 Statutum quod existente filio masculo filia fœmina non succedat, cum ex parte masculi sit fauorabile, ex parte fœminæ odiosum, an extendatur ad nepotem, licet loquatur de filio.

De in ius vocando. 47

LEX II.

1 Venia edicti. †Libertus
& eius libe
ri vocantes in ius sine venia pa-
tronum, vel eius parētes, vel eius
liberos, vel eius hæredes etiā extraneos, in-
cidunt in pœnam edicti l. aureorum appli
candorum ipsi vocato. Ideo princeps per
suum rescriptum talē pœnam nō remittit:
ne illi faciat iniuriam. h. d. Sed q̄n pœna ve
nit applicanda sibi, vel eius fisco, solet re-
2 mittere. vt in l. rescripta. §. de preci. impe. of
fe. †Et istud not. quia priuilegiū principis
larè debet interpretari in præiudiciū eius,
non autem alterius qui ex eo lædītur, vt
no. in c. dilectus. de don. per Inn. & in l. be-
neficium. ff. de consti. prin. per Cyn. Item videtur per istum tex.
quòd q̄n fit pax inter cōmunicantes vel dños, & fiunt remissio-
nes hincinde, q̄ hoc non noceat singularibus personis. de hoc vi
de per Inno. in c. in nostra. de iniu. Venio ad casum. quidā liber-
tus per errorem vocari fecit in ius filiū sui patroni. vnde vellet
sibi remitti pœna l. aureorum, in quam incidit. vt l. pe ff. eo. excu
sans se q̄ propter ignorantiam vel rusticitatem fecit. vnde respō
dit Imperator quòd hoc non potest fieri, licet ignorantia fuerit.
nam istud est de iure naturali præstare reuerētiam patrono, per
regulam benefacientibus benefaciamus. Et ius naturale debet
esse insitum mentibus vniuscuiusque. Et pro tanto, cum pœna
veniat applicanda vocato, dixit Imperator non intendimus re-
3 mittere. †Not. quia semper allegatur, quòd ignorantia iuris na-
turalis vel quasi naturalis, vt est illud quòd benefacientibus be-
nefaciamus. & quòd superioribus nostris reuerentiam exhibea-
mus, non excusat à pœna: nec in damnis vitandis. Sic nec mater
non petens tutorem filio infra annum excusatur à pœna: quia
peccat in iure naturali, quod debet esse sibi insitum à natura, vt
indennitati filij prouideat. vt j. qui pe. tuto. l. fin. Ego tamen aliàs
consului quòd istud debet intelligi quando nec petijt, nec bona
administrauit: quia tūc peccat in iure naturali: quæ debet astrin-
gi ad procurandam vtilitatem filij, & ipsa neglexit: & permisit
perire: sed si non petijt sibi decerni tutelam per iudicem, tamen
diligentissimè bona pupilli administrauit, tunc non peccauit in
iure naturali: sed merè in positiuo, quod vult non sufficere ad-
ministrare nisi administret legitimè cum iudicis decreto, & alijs
solennitatibus, vt not. gloss. in l. ij. §. si mater. ff. ad tertul. Si ergo
mater erat in loco vbi facilè poterat consulere peritiores, non
euitat pœnam, sed cum quædam mulier habitans in locis mon-
tanis & rusticolis hoc fecisset, nec habuisset copiam consulendi
peritiorem, dixi eam excusari à pœna priuationis hæreditatis
per l. in bonorum. cum ibi not. ff. de bon. possess. & licet aliqui do
ctores dubitauerint consulere: tamen ista inuestigatio eis pla-
cuit. quam ego puto verisimam. & hodie etiam iterum consu-
lerem: quia est benigna & humana. In gloss. quæ incipit. [cum
patribus. ibi: quia frustra adijceret liberis.] dic quia tunc ipsi li-
beri essent liberti sicut & pater. Et ex propria persona teneren-
tur ad hanc reuerentiam, vnde sufficisset dicere libertis alijs,
quid ergo plus voluit Imperator cum dixit. [seu liberis.] scili-
cet comprehendere liberos qui non erant liberti: sed ingenui na
ti, & concepti post manumissionem, & qui ex propria persona
non tenentur ad hanc reuerentiam, quia beneficium libertatis à
patrono immediatè non receperunt: sed tenentur ex persona pa
tris: quia receperunt mediatè. nisi enim pater fuisset manumis-
sus, ipsi non essent ingenui: tenentur tamen quousque viuit pa-
ter. non vltra. In fin. gloss. ibi [ex parte liberi est odium.] dic. i.
4 gauamen. nam non est propriè odium. †Et per istam glo. deter-
minat Bal. q̄ si statutum dicat q̄ existente filio masculo filia fœ
mina non succedat: cum istud statutū ex parte masculi sit fauo-
rabile: ex parte fœminæ sit odiosum, quo ad masculum extendi-
tur: vt licet loquatur de filio, locū habeat in nepote ex filio. licet
quis decesserit cū tali nepote, & filia fœmina excludetur ab illo
nepote: licet appellatione filij de stricto significato non compre
hendatur nepos. iuxta plenè not. in l. liberorum. ff. de verborum
significationibus, sed bene comprehenditur interdum per in-
terpretationem extensiuam, vt in l. iuxta eodem titu. quæ debet

a ¶Incipit. Adde Paul. de cast. in l. j. C. de iuris & fac. igno.
b ¶Tempore feriato. Adde Ange. in auth. de iud. in §. appellationibus. & Doct. in c. conquæstus. de feriis.
c ¶Vxori eius. Adde tu & intellige verū etiā marito mortuo. & ea existēte vidua per tex. in l. filij liberorum. §. viduam. ff. ad muni. & per ea quæ ponit Bart. in l. Titia. §. vsuras. ff. de legat. ij. ita Franc. de Are. hic.

fieri in fauorabilibus:vt in l.illud.in fi.§.de ſacroſanc.ecc. Ex parte verò filiæ cum ſit odioſum,nõ extẽdit ad nepotẽ ex filio,ſi qs decedat cũ filio maſculo,& cũ nepte ex altero filio præmortuo: quia non excludet à filio maſculo. Sed veniet ex perſona patris, qui ſimiliter nõ excluderetur,ſed ſi eſſet ex filia,ſecus:quia ſi excluderet eius mater ſi viueret. fortius eius filia. quinimò etiã nepos ex filia,fœmina excluderetur:quia natus ex ĩfecta radice: vt etiam in ſimili habet in vſi.feu.qui feud.dare poſſunt.§. cũ verò Conrad.cũ ſeq.& no.per Doct.in l.j.§.fi.ff.de cõtratab.& p Bal. in l.maximũ vitiũ.j.de lib.præte. Alij dicunt q̃ filius & nepos ex filio excludunt non ſolũ filiam,ſed etiam nepotem ex filio: cũ ſta tutum factum ſit in fauorem agnationis:vt apud eam remaneãt bona,vt not.in l.j.per Cy.j.de adul. Et ſi tranſiret ad neptem,per uenire poſtea poſſet ad extraneos. Vide per Bar.in d.l.liberorũ.

5 †In glo. ſuper verbo.[naturali ratione.]ibi.[falſum eſſet.]dic:qa de iure naturali primeuo omnes homnines liberi naſcebãtur. vñ cum nõ eſſet cognita ſeruitus:ergo nec manumiſſo:& per conſequẽs nec reuerentia quę debetur ratione manumiſsionis.Expone ergo glo.vt in ea.ſed parum valet illa exceptio:quia adhuc viget eadem oppoſitio. Dic ergo in iure naturali,id eſt, gentium quod etiam vocatur naturale.ex quo fuit inuenta ſeruitus & manumiſsio.vt l.manumiſsiones.ff.de iuſti. & iure.

LEX III.

1 QVi in poteſtate. †Filius in poteſtate etiã petita venia nõ põt in ius vocare parentem:quia inter eos lis nulla eſſe põt vt in l.lis nulla.ff.de iu.Sed ſi eſt emãcipatus,põt eſſe inter eos iudicium:ſed nõ debet eum in ius vocare ſine venia. h.d.

De pactis. *Rubrica.*

Quia in iudicio obijciuntur exceptiones pactorum, poſtquã in ius quis eſt vocatus,ideo ſequenti loco ponitur de pactis. Et iſte titu.cũ ſeq.ſunt difficiles,& multa bona in eis dicuntur:ideo diligenter eſt aduertendum.

2 ☞ *Aequalitas eſt ſeruanda.*
Verbum conditio,quòd etiam ponatur pro toto fideicommiſſo conditionali.

3 *Ius uel fideicommiſſum de futuro,ſeu conditionale poteſt per pactum remitti:& talis remiſſio duo operatur.ut hic.*
Quòd ſpes talis fideicommiſſi dicatur eſſe aliquid in rerum natura,& poſſit donari.

4 *Promiſſio de dando ſextantem de præſenti pro remiſſione, etiam datione ſubſecuta non reuocatur,nec retractatur,licet conditio fideicommiſſi defecerit.*

5 *Iuri de præſenti an poſſit renuntiari?*

6 *Quid iuris de futuro,& in ſpe probabili de iure?*

7 *Quid ſi non habeo ius in re nec in ſpe,ſed impoſſibilitate, ſuper qua ſpes à iure non approbatur?*

8 *Fideicommiſſarius conditionalis,ſi remiſit fideicommiſſum propter promiſſionem ei factam, uel pactum de non petendo fecit,poteſt ſtatim agere contra poſſeſſorem actione præſcriptis uerbis.& nu.9.*
Quid ſi promiſit hoc modo, promitto ſi non petieris,uel ut non petas?

LEX I.

1 COnditionis. †Fideicommiſſum conditionale poteſt pendente conditione remitti per pactum:& datum pro remiſsiõe non repetitur etiam conditione defecta. hoc dicit in effectu. Et quia eſt difficilis in poſitione caſus, ideo ipſum pone ſic:vt omnia remaneant clara. Quidam habẽs duos filios,quorum vnus vocatur Philinus,alter verò Licinius frõto,fecit teſtamẽtum,& eos æqualiter inſtituit & ſi contingat aliquẽ ipſorũ decedere ſine liberis,alterũ ſuperſtitẽ ſubſtituit per fideicõmiſſum in dimidia illius quę cõtinet ſex vncias , mortuo teſtatore cum Philinus nõ haberet liberos,nec ſpem habendi(qa fortè vxor eius erat ſterilis)vidẽs q̃ poſt mortẽ ſuam dimidia debebat peruenire ad fratrẽ deducta quarta trebellianica:puta vncia cum dimidia,de qua ſola poterat teſtari,volẽs poſſe teſtari de pluribus,conuenit cum fratre de danda ſibi de præſenti ſextam partem filius dimidiæ: puta vnam vnciam,& ille quittaret eum de illo fideicommiſſo,& ipſum remitteret per pactum de nõ petendo,etiam ſi cõtingat illum decedere ſine liberis:vt ſic ille poſſit teſtari de quinq; vncijs.& ita factum eſt,quia ille Philinus tradidit ſibi vnam vnciam.i.ſextam partem dimidiæ , & per pactũ promiſit nunquã petere amplius virtute teſtamenti,poſtea quicquid ſequatur.deinde contigit quod vxor Philini mortua eſt. & ille recœpit aliam vxorem,de qua procreauit te filium;& poſtea mortuus eſt.Tu nũc vis repetere illam vnciam,tanquam indebitè traditam,vel ob cauſam quæ nõ eſt ſecuta.Nam ſi illa cõuentio facta nõ fuiſſet,cùm pater tuus deceſſerit te filio relicto:& ſic defecit conditio fideicommiſsi , nihil ergo debebatur illi patruo tuo facta dicta conuentione:quia pater tuus illam vnciã ſibi tradidit pro remiſsione quam ab illo recipiebat,ſed illa remiſsio videtur eſſe vana & inanis,poſtquam fideicommiſſum ſibi nõ debebat cõditione defecta.Nam priuatio prę ſupponit habitum:& vbi nunquam ſubſiſtit debitum,remiſsio eſſe nõ poteſt.apparet ergo nunc q̃ illa remiſsio nõ fuit neceſſaria:nec aliquid fuit operata.ergo dicta cõuẽtio de dando ſibi illam vnciam videtur fuiſſe iniqua,& per cõſequẽs datio poſsit reuocari:tãquam facta ob cauſam quæ nõ eſt ſecuta. Et nũc apparet q̃ritur quid iuris.Imperator determinat cõtrarium,q̃ nõ poteſt repetere:dicẽs q̃ iſta cõuentio nõ fuit iniqua,ſed iuſta. Nam fuit facta tempore quo pendebat fideicõmiſſum:& ſic ſuberat ſpes,poterat enim cõtingere quòd cõditio exiſteret,quod pater tuus decederet ſine liberis. Iſtam ergo ſpem abſtulit tibi patruus tuus per pactum , intm̃ quòd ſi deceſsiſſet ſine liberis,nõ poſſet aliquid plus petere.Nõ eſt ergo iniquum q̃ licet deceſſerit cum liberis,poſsit retinere illam vnciam ſibi datam ex eo quòd illi ſpei renũciauit.h.d.in effectu.†Et ſic æqualitas eſt ſeruãda, vt ſicut ille nõ poſſet venire 2
cõtra cõuentionẽ ſi conditio extitiſſet:ita nec tu repetendo ſolutũ:licet conditio defecerit.arg.ad hoc.infrà,de vſu.l.ſi ea pactio ne.In text.ibi.[conditionis incertum.]id eſt, fideicõmiſſum ſub incerta conditione relictum:vt patet ex ſequentibus: & ſic verbum conditio poteſt ſumi pro toto fideicommiſſo conditionali, per quod dixit Barto.ſe conſuluiſſe,cum teſtator filios ſuos inſtitutos inuicem grauauerit per fideicommiſſum, quod ſi quis eorum prius ſine liberis deceſſerit,eius portio deueniat in ſuperſtitem.Et poſtea in codicillis dixit,conditionem quam appoſui filijs meis in teſtamento adimo vel reuoco:quærebatur an videretur reuocaſſe totum fideicõmiſſum,an verò conditionẽ dũtaxat remouiſſe,quam conſtat remoueri poſſe ſtante etiam fideicõmiſſo,vt l.iij.§.cõditio.ff.de adi.le Et determinauit ipſe quod videatur reuocatum totum fideicommiſſum: & ſic verbum illud conditionis ponatur pro toto fideicõmiſſo conditionali:nõ eſt extranea expoſitio:vt patet per iſtum text.& ad hoc dicendum mouetur.q̃ ſi ſtaret propriè remaneret fideicommiſſum reciprocũ purum hincinde,& ſic eſſet inutile:quia tantùm reciperet quis à fratre,quantùm ſibi daret incontinenti, vt l. ab omnibus.§.ſi Titio. in fi.de legat.j.Bald.addit. Nam hoc quando verba proferuntur ab eo qui nec erat obligatus:nec obligatio erat quęſita:quo caſu ſi reſultaret inconueniens de quo ſuprà, quia remaneret fideicõmiſſum inutile,debet exponi vt dictum eſt. aliàs deberet ꝓpriè & ſtrictè ſumi pro ſola conditione. Vnde ſi teſtator legauit tibi ſub conditione,poſtea in codicillis dicat conditionem quam apposui tibi reuoco,ſola conditio eſſet reuocata: & remaneret fideicommiſſum purum, nec aliquod inconueniens reſultat:ſicut reſultaret quando eſſet fideicommiſſum reciprocum. Si verò proferantur verba ab obligato,vt ſi eras mihi obligatus ſub cõditione,poſtea dixiſti remitto & renuntio illi conditioni,an reddatur obligatio pura? not.in l.lecta.ff.ſi certum peta. Sed ſi ego creditori remitto,videor totum debitum remittere. In text.ibi. [non iniquis rationibus.]Hic dicit Cy. imò æquis, & quidem tribus. Primò,quia fideicommiſſum erat relictum in fauorẽ iſtius Frõtoniſ;ergo poterat ei renuntiare. vt in l.ſi quis in conſcribendo. infrà eodem. Item quia tollitur votum captandæ mortis. Nam amodò non ſperabit in morte fratris.ergo &c.l.fina.j.eod.titulo. Item tollitur inuidia inter fratres.ergo &c.l.cum pater.§.cuictis. ff.de legatis ij.& ibi in gloſſ.j.& l.cùm oportet.§.primo. infrà,de bo.quæ libe.†Nota.ergo,& ad hoc allegatur,quod ius vel fideicommiſſum de futuro ſeu cõditionale poteſt per pactum remitti:& operatur iſta remiſsio duo.vnum de præſenti, & ſtatim:qa tollit ſpem quam remittens habebat:& erat à iure approbata. nã & illa ſpes dicitur eſſe aliquid in rerum natura. Vnde poteſt donari:vt in lege ſpem.infrà, de donat. & venditio. vt in lege,ſi factum rhetis.ff.de actio. empt . ergo & remitti pro aliquo dando de præſenti, vt hic. Secundò operatur in futurum ſi contingit illam ſpem deuenire ad rem. Quia iſta conditio non tollet tunc illam rem,id eſt,ipſum fideicommiſſum.Et iſtum effectum non habet remiſsio de præſenti. Sed demum conditione impleta: ſicut

ficut & ſtipulatio puta interpoſita ſuper cõditionali animo no-
uandi quia nõ habet effectum nouationis, niſi cum eõditio exi-
ſtiterit vt in l. quoties. de noua. Quãtùm ergo ad primum effectũ
nouandi ſpem remiſsio eſt purà. ſed quantùm ad ſecundum tol-
lendi rem eſt cõditionalis, ſicut & ipſum fideicõmiſſum. & ſi cõ
ditio nõ exiſteret, ſicut fideicommiſſum haberetur pro nõ facto:
ita & prædicta remiſsio. Ad iſtud autẽ notabile quòd nõ valeat
remiſsio pendente cõditione, & ſic non tollat ſpem de præſenti,
nec tollat rẽ de futuro, ſi cõditio poſtea exiſtat: imò ea nõ obſtan
te poſſit peti fideicommiſſum. tendunt oppo. gl. mag. ab illo ver.
4 [ſed videtur.] vſq; ad ver. [quintò.] †Secũdò not. ex fi. q; promiſ
ſio de dando ſextantẽ de preſenti etiam datiõe ſubſecuta: licet in
tex. de datione nõ fiat mẽtio, ſed gloſ. ſic intelligit, nõ reuocatur
nec retractat. licet cõditio fideicommiſsi defecerit: & per conſe- 7
quẽs etiam defecit remiſsio quantũ ad ſecũdum effectũ: quia ha-
betur pro nõ facta quantùm ad illum: vt §. dixi. Et cõtra illud no
tabile tendit oppoſitio quam format glo. in illo ver. [ibi pactum
&c.] & etiam principium gl. vſq; ad ver. [ſed videtur.] nam vide
bat cõtrarium: quia illa promiſsio & datio fuit facta ob cauſam
quæ defecit. Aut enim facta fuit propter carentiam liberorũ, &
defecit ſuſceptis liberis, aut propter remiſsionẽ ſibi factam. & il-
la etiam defecit: & pro nõ facta habetur, poſtquam defecit fidei-
commiſſum: quia nõ poteſt operari ſecũdum effectũ. de quo §. di
xi. ſed cõtrarium eſt, quia ſaltẽ nõ defecit effectus primus. quia
ſuſtulit ſpem incõtinenti quæ erat aliquid de præſenti: in tantùm
q; modo nõ poterat deduci ſpes ad rem. etiam ſi cõditio exiſte-
ret: & propter hoc nõ dicitur defecta cauſa propter quam facta
fuit ipſa promiſsio vel datio. Et propter hoc clarius quã gl. dicat
remaneret declaratũ iſtud cõtrarium ſuper quo cõſiſtit tota ſub-
5 ſtantia & dubitatio huius l. † Pro declaratione ergo primarum
op. diſtingue tres caſus. nam interdũ habeo ius de præſenti: & ſic
in re. Interdũ de futuro, & ſic in ſpe probabili de iure, puta cõdi
tionale. Interdũ non habeo in re, nec in ſpe: ſed in poſsibilitate, ſup
qua ſpes à iure nõ approbatur. puta q; poſsim alicui viuenti ſuc-
cedere ex teſtamento, vel ab inteſtato. Nam ſpes ſuccedẽdi, non
approbatur à iure, propter votũ captandæ mortis: vt l. poſt emã-
cipationem ff. de li. leg. de primo & vltimo nõ loquitur iſta l. ſed
tantũ de ſecũdo dic tamẽ in primo pro ampliatione materiæ vo-
lentium repetere, quod aut illud ius de præſenti eſt mihi acqui-
ſitum ex diſpoſitione legali, ſine vel citra meã volũtatem. Pone
exemplum in hæreditate mihi delata. Nam ſtatim acquiritur mi
hi etiam ignoranti ius adeundi. Item in legato, in quo ſtatim mi-
hi ignoranti acquiritur actio ex teſtamento, & etiã dũiũ ſi teſtator
erat dãs: vt in l. cũ pater. §. ſurdo. ff. de lega. ij. vel ſi aliquis geſsit
negotia mea me ignorante: quia acquiritur mihi actio. neg. geſt.
etiam ignoranti: vt plenè not. in l. Pomponius. ff. de neg. geſt. vel
ſi aliquis mutuauit tibi nomine meo pecuniã ſuam: vt l. certi cõ
dicto. §. ſi nummos. ff. ſi cert. peta. Et tunc ſi dico quòd per ſim-
plicem renuntiationem vl' potius repudiationem etiam parte ab
ſente & extra iudicium poſsum illud ius à me abdicare: & erit
perinde ac ſi mihi non fuiſſet delatum: vt infrà, de repudia. hære.
per totum. & l. ſeruum filij. §. j. de legat. j. & ſi certum pet. l. proin
de. Si verò erat quæſitum meo conſenſu vel voluntate, & ſic per
facte, nunc aut erat ius poſſeſsionis: & poſſum illi renuntiare nu-
da voluntate mei ſolius: vt l. iij. §. iij. admittenda. ff. de acquirẽda
poſſe. & dicitur renuntiatio potius quàm repudiatio. Et in hoc
differt à præcedẽti. Aut erat ius dominij: & tũc ſecus niſi habeat
animum pro derelicta. vt in l. ſi quis vi. §. differentia. ff. de acquirẽda
poſſe. Aut erat ius perſonalis obligationis: & idem vt nulla vo- 9
luntate mei ſolius non poſsim ei renuntiare, vel à me abdicare,
ſed requiritur pactum: & ſic cõſenſus vtriuſque debitoris, & cre
ditoris, quemadmodum & contracta fuit: vt in l. prout quiſque.
de ſolu. Nam & ſi cuidam tertio promitterem non petere à te, nõ
oriretur tibi exceptio pacti, vl' etiam in factum: niſi recepiſſet tuo
nomine, & tu ratum haberes: vt plenè nota. in l. non ſolum. §. ſi
6 liberationis verba. de liber. lega. †In ſecundo caſu, quando eſt
ius de futuro conditionale. & in ſpe. approbata à iure, conſtat
quòd per pactum de non petendo in quo eſt conſenſus vtriuſ-
que, poteſt tale ius remitti. Et hic eſt caſus in princip. huius l.
quòd per ſimplicem renuntiationem meam non poteſt remitti.
vt in l. ſi ita ſcriptum. §. ſi ſub conditione. de legatis ſecundo. niſi
facta fuerit parte præſente & acceptante: quia tunc habet vim
pacti per l. tale pactum. in prin. ff. eo. tit. vel a
niſi facta fuerit in iudicio iudice eam reci-
piente: quia tunc etiam haberet vim pacti,
quia recipit pro abſente, vt in l. in pluriũ.
& ibi no. ff. de acqui. hære. & l. j. de cur. bo.
dan. ff. Rationem diuerſitatis ponit hic gl.
in verſ. [& poteſt.] Sed clarius dic q; pactũ
principaliter tendit ad obligandum credi-
torem: quod facere poteſt, etiam ſi ius non
habeat de præſenti: licet repudiatio tendat
principaliter ad abdicandum à ſe ius quod
habet. Sed pendente conditione nullũ ius
habet in re. vt l. cedere diem. de ver. ſigni. ergo non põt illud à ſe
abdicare. quia priuatio præſupponit habitum. † Circa tertium
caſum, dicendum eſt quòd nec per pactum, nec per renuntia-
tionem poteſt tale ius remitti de iure ciuili. vt j. eo. l. pactũ quod
dotali. & ff. de acqui. hære. l. qui ſuperſtitis. Sed de iure cano. va-
a let pactum ſi interueniat iuramentum: vt c. ij. de pactis. libr. vj.
Vel dic quod iuramentum non validat pactum, ſed eſt de ſe ſer
uandum officio iudicis eccleſiaſtici. & etiam ſecularis: vt ibi. &
in c. fi. de excep. & c. mulieres. de iureiurã. lib. vj. Et idẽ ſi ille de
cuius hæreditate tractatur, erat mortuus: tñ ignorabatur. vt j. de
capti. l. nec nos. quæ eſt notabilis ad hoc: & per prędicta rema-
nent expedita oĩa contraria gloſ. vſq; ad ver. [quintò.] Excepto
cõtrario de l. j. §. quod ait. ff. quorũ leg. per quẽ videtur nõ poſſe
remitti etiam per pactũ. Sed dic q; ibi nec fuit pactum, nec fuit
renuntiatio, ſed fuit quædam licentia vel conſenſus ab hærede
tempore quo dare nõ poterat ſcilicet ante aditam hæreditatem:
quo tempore nullũ ius habebat in bonis hęreditarijs. vnde pote-
rat dare licentiam legatario de ingrediendo, nimirũ ſi poſt aditã
hæreditatẽ habet interdictũ quorũ lega. cui per pactũ non renũ
tiauit. & q; poſt aditam hæreditatẽ nasci incipit, & etiam aliud
contrarium. q; hoc pactũ erat contra voluntatẽ defuncti, & ſic
videbatur eſſe contra. l. & per conſequẽs non valeret. vt j. eo. l. pa
cta. Sed reſponde, q; etiã ſi teſtator expreſsè inhibuiſſet fideicõ-
miſ. quod non remitteretur, tamen valeret remiſsio: quia hoc nõ
concernit niſi fauorẽ prohibiti: cui poteſt renuntiare: vt in l. fi-
liusfa. §. diui. de leg. j. & l. quoties. j. de fideicõ. & j. eo. l. ſi quis in
conſcribendo. Sed qñ inhibitio. l. vel teſtatoris tenderet in præiu
dicium alterius quàm prohibiti: tunc procederet oppoſitio gloſ.
8 †Reſtat vltimò vna quęſtio, quam glo. format in fi. & propter
eam ſemper remittitur ad iſtam gloſſam, & in multis locis alle-
gatis in titul. de tranſact. videlicet quòd ſi iſte Philinus non tra-
didiſſet iſtum ſextantem, ſed promiſiſſet, & Frontonius per pa-
ctum remiſiſſet fideicõmiſſum. An poſſet nunc vel etiã viuente
Philino dictus Frontonius petere dictũ ſextantem. Et ſic patet
qd' gl. intelligit iſtũ textũ qñ Philinus iã tradiderat, & filius eius
volebat repetere. licet in textu hoc nõ dicat expreſsè. Glo. in iſta
quæſtione diſtinguit. nã aut Philinus promiſit talẽ ſextantem: ſi
Frõtonius faceret ſibi pactũ de nõ petẽdo fideicõmiſſum, vt ſi
ipſum fideicõmiſſum remitteret per acceptilationẽ, vel alio mõ:
vel ꝓmiſit ſub modo, vt fieret ſibi pactũ, de non petendo, vel re
miſsio: & tũc ſtatim facto pacto vel remiſſione videretur imple
uiſſe conditionẽ vel modũ perfectè, & per cõſequẽs poſſet age-
re act. præſcri. ver. etiam ſi promiſsio de ſextãte fuiſſet facta per
pactum nudũ: quoniã habita relatione promiſsionis ad condi-
tionem vel modum, reſultat contractus innominatus do vt fa-
cias: in quo parti quæ perfectè impleuit datur actio præſcri. ver.
9 vt in l. naturalis. de præſcrip. verb. †Aut promiſit dare ſextantẽ
hoc modo, promitto ſi non petieris, vel vt non petas. & tũc licet
fecerit pactũ de non petendo, vel acceptilationem: & ſic nõ poſ
ſet petere de iure: quia ſaltẽ remouetur exceptũ: tamen quia po-
teſt petere de facto quouſq; viuat, non videtur impleuiſſe con-
tractũ perfectè: quia illa verba ſi non petieris vel vt non petas,
intelliguntur ſcilicet nec de iure, nec de facto. Et primum potuit
perfectè impleri: ſecundũ nõ quouſq; viuat. & ei qui nõ perfecit
ex parte ſua cõtractũ innominatũ nõ dat ae. præſcri. ver. qũo er-
go ſubueniet ſibi. Rñdeo ſi promiſſor recuſat dare cũ cogi non
poſsit, repeteret ille liberatus & petet illũ reponi in priſtinã obli
gationẽ ſi liberauit per acceptila. Sed ſi ꝑ pactũ qd' act. nõ tollit
ipſo iure, aget act. ex teſtõ ad fideicommiſſum. Et ſi excipietur
de pacto, replicabitur quod non ſeruanti pactum nõ eſt ſeruan-

¶ Pactũ. Adde Bald. de feud. Doct. in l. ſi conſtante in §. ſi vir. ff. ſo. matr. Bald. in c. j. §. ſi minori. ſi de feud. fue. contro. in vſi. feu. Ioan. And. in addi. Spe. tit. de pact. in §. ij. in princ. & an pacta inualida firmẽ tur iuramento. vide per docto. in c. debi-tores. de iureiu. & in c. cum contingat. eo. titu.

a ¶Ex tenore.adde diſ fusè in iſta materia poſt eum per do. Fe. in d.c.ex tenore.

dū.vt j.e.l.cùm proponas. Et dicit gl.quòd nec præſtādo cautionē Mutianā de nō pe-
tēdo videt perfectè implere illi qui tenetur nō petere:qa illa cautio ſolū habet locū in vltimis volūtatibus.hęc ſunt quæ voluit gl.ſubtiliter. & per oēs Doct.approbat:recipit tn vnā limitationem, qa nō procedit qn promiſsio de ſextāte fuit nuda per ſimplex pactū.nam tūc ex ea nō datur actio:vt in l.iuriſgētium.§.igitur nuda.ff.e.nec etiā dat actio ex cōtractu inominato reſultante habita relatiōe prędicta promiſsiōis ad cōditionē vel modū,niſi ei qui perfectè impleuit: ſed ſi promiſsio fuiſſet facta per ſtipulationem, quæ ſola ſufficit ad actionem producēdam,bn poſſet agi ex ea ſola certi cōditione,licet nō perfectè impleuerit:quia ſufficit impleuiſſe prout potuit.ad hoc vt agere poſsit ex cōtractu noīato:ſicut eſt ſtipulatio licet nō ſufficiat vt agere poſsit ex contractu innominato, q eſt debilior:ita videt ſentire hic Cy.licet aliter videat loqui in l.ſiue apud acta.j.tit.j.in quinta oppo.in addi.Sed Bal.hic tenet primā opi.pro qua dico eſſe caſum.j.e.l.cum proponas in ij.ibi dum dicit ſi tibi ſtipulatiōe nō proſpexiſti,ex cōtrario ſenſu.Nam ex cōtractu nominato poſſum agere ſi impleui eatenus quatenus potui,licet nō perfectè:vt ſi tibi vendidi vſumfructum.Nā nō poſſum tradere,niſi patiēdo te vti frui.& iſta patiētia nō poteſt præſtari perfectè quouſq; viuo:quia licet præſtē hodie, poſſum cras nō p̄ſtare.& tn nullus negabit quominus poſsim petere pretiū: ac ſi pfectè tradidiſſem.ſcdm Bald.qd eſt multū vtile & ſubtile.

2 ☞ *Licet in emptores tranſeant actiones quas habet hæres venditor contra debitores hæreditarios ſaltem utiles, actiones,tamen paſſiuæ quas habent creditores contra hæredem non tranſeunt,& quære*

LEX II.

1 POſt venditionem. †Si creditores hæreditarij cōueniāt emptorem hæreditatis,& ille ſpōte ſubeat iudicium, cenſetur pactum factum de non petēdo hæredi.h.d. Ad euidentiam præmitte q ſi hæres vendit hęreditatem, actiones paſsiuæ nō tranſeunt in emptorem, ſed remanent apud ipſum: quia ipſe emptor ius nō habet in illis actionibus:qm̄ ſunt creditores.& ſic hæres tenet directa actione:ſed actiones actiuæ bn trāſeūt.Scias tn q ſi vēditor cōuentus à creditoribus hęreditarij quicquā ſoluit,repeteret ab emptore pac.neg.ge.l.ij.j.de hę.vel ac.vē.In tex. ibi.[à te.]ſupple hęrede.† In text.ibi.[ſpontanea ſuſcepiſſe volū tate.]ſubaudi & fuerūt cōdemnati iſti emptores, ſed reperiunt nō eſſe ſoluendo.vn volūt iſti creditores redire ad hæredem,qui per vēditionem hæreditatis non fuit liberatus ab eis: licet enim in emptores trāſierint actiones quas habebat hęres vēditor contra debitores hæreditarios,ſaltem vtiles.vt in l.ij.j.de hæredi. vel actio.vendi.actiones tamē paſsiuę quas habebant creditores cō tra hæredem,nō tranſiuerūt:& quę ſit ratio.dic vt in d.l.ij. Tndicitur hic,q ad hæredem redire non poterunt:quia poſtquam illi emptores ſponte ſubierūt iudicium, cenſetur eſſe factum pactū de non petendo illi hæredi. Ex quo datur ſibi exceptio.Sed quomodo ſi ille hæres erat abſens,& in pacto requiritur volūtas vtriuſque.So.verum eſt in pacto expreſſo,ſed in tacito & legali ſecus: quia conſenſu reſultat ex actu geſto inter creditores & emptores hæreditatis,ideo non requiritur conſenſus partis cui acquiritur. ad hoc ſemper alleg.iſta l.contra quam opp. Dy.de l.tale pactū. §.ſi poſt.ff.eodem tolu.hic egerūt iſti creditores:ibi non egerunt, ſed ſolutionem à ſpōte ſoluente recœperunt. & per hoc non videntur pactum feciſſe.quod tene menti.

3 ☞ *Seruus poteſt tollere obligationem domini recipiendo ſolutionem,ſi contractus fuit celebratus per eum.*

LEX III.

1 SEruus. †Seruus nō poteſt per pactum remittere actionem competentem domino ſuo. h. d.Et hoc eſt verū:ſiue ſit acqſita dño ex ſuo,pprio cōtractu,ſiue ex cōtractu ſerui:hoc tn ſcdo caſu ſi tēpore celebrati contractus ſeruus apponeret aliquod pactum præiudiciale domino,illud eſſet ſeruādum:quia ius nō erat adhuc perfectè quæſitum domino.& in quęrendis poteſt præiudicare. nā acquiritur cum illo pacto:& hic eſt caſus in l. ſi autē domini cā. ff.eodem titu.& vide l.prece.ibi, ſcilicet l.contra iuris.§.ſi filius. vbi plenè declaratur iſta materia. In text.ibi.[cauſam domini facere poteſt.]Nam bene poteſt facere ſibi fieri pactum à credito re domini ne petatur à domino,& acquirit domino exce. pacti: 2 ſed econuerſo quòd dominus non petat, paciſci non poteſt.† In text.ibi.[reformare.]ſubaudi vel tollere. non ergo ſeruus poteſt nouare obligationem domini:ſicut nec facere pactum de nō petendo.bene tamen pōt eā tollere recipiendo ſolutionem, ſi contractus fuit celebratus p eum.vt in l.quod ſeruus.ff. depo. ſecus ſi per dominum.vt in l.ſi vnus.poſt prin.ff.eod.tit. In gl.magna. ibi.[ſecus in acquirendis.]dic quia poteſt non acquirere domino,vel acquirere cum aliquo pacto præiudiciali.quod eſt ſeruādum:vt ſ.dixi. In gloſſ.ibi.[Item in dominicis.] dic appellat dominica ea quæ non ſunt ſeruo conceſſa in peculio. Nam etiam conceſſa dominica ſunt,tamen ſunt pecuniaria & commiſſa adminiſtrationi ſerui.ideo magis in illis poteſt præiudicare domino.& imputet ſibi cur commiſit. In gloſſ.ibi.[in re autem peculiari facit deteriorem &c.]dic hoc intellige quando habebat liberam adminiſtrationem peculij.aliàs ſecus.ſed nec tunc cū habet poteſt in omnibus,imò excipiuntur aliqui caſus.quos gloſſ. j.ſubiūcit,qui videntur exceptuati de generali adminiſtratione: & cum libera.& not.gloſſ.& ſigna eam.

3 ☞ *Exceptio oriens ex hac renuntiatione litis motæ dicitur exceptio litis finitæ.*
Non dicitur propriè renuntiatio quæ conſiſtit in ſolo conſenſu renuntiantis tantùm, ni ſi etiam adſit conſenſus alterius partis:& an talis conſenſus requiratur? & nu. 6.
3 *Vnde procedit quòd qui renuntiat liti motæ uideatur etiam renuntiare iuri quod habet, & quod in iudicium deduxit,cum uerbum lis ponatur ſolùm pro inſtantia? & nu.4.*
4 *Differentia inter iudicium,inſtantiam,cauſam,uel actionem in iudicium deductam, & litem.*
5 *Ius qualiter ſumatur hic? duobus modis.*
6 *Si actor renuntiauit liti motæ,an talis, renūtiatio ualeat quominus poſsit reus petere q; procedatur in cauſa?*

LEX IIII.

1 POſtquam liti. †Qui renūtiat liti mortę,vidētur renuntiare tā inſtantiæ q̄ etiam iuri quod in iudicium deduxit.h.dicit. Iſta l.habet materiam multùm inuolutam ad quam omnino
2 vide quod habetur in c.ex tenore.* de reſcrip.& quod ibi no.per Moder.ſ.per d.Ant.de Bu.qui dicit tria circa intellectum huius l.per illum tex.Primò q videt renūtiare liti,dicendo, nolo amplius litigare. Item q iſta renuntiatio poteſt fieri etiam altera parte inuita.Itē tertiò quòd iſta l.habet locum poſt litem motam, id eſt,conteſtationem factam:& tūc videtur renunciare iuri, & ſic toti cauſæ,ſed ſi non eſſet cōteſtata: quia tunc ius adhuc in iudicium non eſt deductum,non poteſt dici ſublatum per hanc renuntiationem:ſed certè de his duobus dic,vt j.dicam ſuper gloſ. quia magna eſt altercatio inter doct.Dicit etiam per hanc l.limitari authē.qui ſemel.j.quomodo & quando iud.quæ vult quòd actor nō poſsit renuntiare inuito reo: quia illa loquitur quando vellet renuntiare inſtantiæ duntaxat, vel differre proſequi. Sed quādo toti cauſæ & iuri in iudicium deducto, nō habet locum illa auth.ſed iſta l.vt poſsit parte inuita. Sed de hoc etiam dic vt j.dicam. Veniamus ad caſum. Ego moui tibi litem ſuper aliquo prædio,agendo cōtra te reivē.poſtea renūtiaui iſti liti,dicēdo nolo amplius litigare,vel agere:ſed volo renuntiare iſti liti: poſtea volo facta renūtiatiōe iterū intētare act.cōtra te.Et dicit Impera-
2 tor,quod nō poſſum.† In tex.ibi cauſam finitam:dic per iſtū tex. dicūt doct.q exceptio oriēs ex hac renūtiatiōe dicitur exceptio lit.finitæ ſicut exceptio trāſactiōis iuriſiurādi.& rei iud. ideo impedit lit.cōteſt.quia poteſt opponi ad initium iudicij. ne quis cogatur libello reſpōdere ſicut & illæ alię de qbus.ſ. vt in c.j. de li. cō.lib.vj.Et hoc etiam ſequit aliud q ſi iſta renūtiatio eſſet facta ob cauſam de futuro,& ſic reſultaret cōtractus inominatus etiā re integra ab altera parte.i.cauſa nōdū impleta, nō haberet locū pœnitentia per l.fratris.j.ti.j.licet in alijs contractibus innominatis qui nō tēdunt ad litem finiēdam locum habere poſsit. vt in l. ſi pecuniā.ff.de cōdi.ob cauſam.In gloſ.ibi:quā iuri. Intellige,id eſt,actioni intētatæ,nō autem intelligas q ſi intentauit rei vēdi. per hāc renūtiationem perdiderit dñium rei:& ſic acquiſitū reo: imò adhuc remanet penes actorem.per l.ſi pro fundo.in fi.j. tit. j.Et ita intelligit Bar.in l.naturaliter.§.nihil commune.ff.de acq. poſſeſ.ſuper ſecunda lect.vbi omnino vide. nec etiam intelligas quòd actio ſiue ſit rei vēdicatio: ſiue actio perſonalis: ſint ſublatæ ipſo

ri ipso iure, postquam remãsit penes actorem dominium, vel si
natur actio personalis, remansit ciuilis obligatio: sicut post pactũ
de non petendo. in cuius virtute remaneret etiam actio. vt no. in
§. pactus ne petereꝛ. l. si vnus. ff. e. sed aduersus dictas actiones pa
natur exceptio pacti. per istam l. ideo situatur in hoc tit. aliâs non
obstaret. Et ex hoc sequitur determinatio ad aliud de quo
in alia gl. scilicet ꝙ in hac renunciatione requiritur consensus al
terius partis: aliâs non posset dici pactum quod consistit in con
sensu duorum. Et sic non est propriè renunciatio quæ cõsistit in
cõsensu renunciantis tantũ. vt no. in l. j. ff. e. nõ enim põt à se ab
dicare actionẽ perfectè acquisitã sua volũtate per nudã volũta
tem. sed vt l. Pomponius. la j. ff. de neg. gest. & dixi in d. l. j. † Sed
pone ibi videndũ super ista glo. vñ procedit ista renũciatio iuris.
ad verbũ lis ponit pro instãtia. vt l. cũ lite mortua. secundũ vnũ
sensum. ff. iudi. sol. & instantia est diuersa à iure cũ consistat solo
structu & ordinatione processus, & regula est quod renũciatio
vel pactũ factũ super vno ad aliud penitus diuersum non exten
ditur: vt l. si vnus. §. in summa. & §. ante omnia. ff. eo. Dixit Bar.
timore huius cõtrarij, ꝙ ista renũciatio iuris, ꝓuenit nõ ex ꝓprio
significato litis, quia nõ cõprehendit super verbo litis. sed ratio
ne cuiusdã necessarij preambuli. nã qui renunciat vni, videt etiã
renunciare alteri sine quo prima renunciatio non valeret. vt in l.
illud. ff. de acqui. hære. Sed iure isto soli instãtiæ post lit. cõte. nõ
posset renũciari: quia lis per hoc nõ finiretur. & patet ex notatis
per Bal. in l. edita. §. de eden. vbi non potest fieri mutatio vel emendatio
post lit. conte. Sed instantiæ & causæ seu iuri bene poterat renũ
ciari etiam isto iure quia per hoc finiebatur lis, & reus erat secu
rus: sicut si obtineret sententiam diffinitiuã. Cum ergo quis post
lit. contesta. renunciat liti seu instantię: quod idem est: & sic cre
dendum ꝙ velit renunciationem valere, & valere non potest ni
si renunciet etiam causæ seu iuri. vt sic totum finiatur. sequitur
ad renunciationem litis seu instantiæ renunciatio etiam causæ:
seu iuris ex præsumpta mente renũciantis. Sed si apparet de cõ
traria volũtate, tunc nec ius esset renũciatum: quia non vult. nec
soli instãtiæ quia nõ potest: ita intelligit ipse hãc l. & malè: & re
prehẽditur per Bal. & meritò. etiã per domi. Rapha. sequentem
Bal. quia facit malũ fundamẽtũ dum dicit quod isto iure actor
post lit. cõte. nõ poterat renũciare soli instãtiæ. nam hoc est fal
sum: cũ possit differre & negligere prosequi: & permittere instã
tiam finiretur: poterat cõpelli per reum ad ꝓsequẽdum, nec cõ
trahebatur hermodiciũ vt possit peruenire ad diffinitiuã. vt l. &
post edictum. §. j. ff. de iud. & ideo facta fuit aut. qui semel. j. qũo
& ꝙ iudex nec aliquid faciunt notata in l. edita. quia ibi nolebat
renũciare instãtiæ: sed emẽdare vel mutare, & prosequi eundem
modum, & super eo sentẽtiam obtinere. nam illud fateor ꝙ face
re non poterat: nec olim nec hodie per rationes ibi notatas. sed
permittere instãtiam perire. & per cõsequẽs illi renũciare etiam
contra reo poterat olim. hodie non per illam aut. qui semel. ergo
renũciatio iuris nõ est necessarium preambulum ad renũciatio
nem instãtiæ. Præterea negare nõ potest Bar. quin reo consen
tiente etiam hodie posset renunciari soli instantiæ: sed l. illud. lo
quitur quando nullo modo poterat vni iuri renunciare: quin re
nunciaret per prius alteri. † Aut ergo reus acceptat renunciatio
nem instãtiæ vel litis, quod idem est secundũ Bar. & tũc ex pro
prio significato nõ extenditur ad renũciationem iuris: nec ꝓpter
necessarium preambulum. Aut nõ acceptauit, & tũc nõ valeret
hodie renũciatio: sed olim sic ad solam instãtiam: dic ergo quod
istud procedit ex proprio significato verbi litis, quod importat
duo, scilicet ipsam instãtiam. & etiam ius in iudiciũ deductũ. &
hoc voluit ista glos. & etiam oẽs alij doct. & sic est dare quatuor
alia vocabula, scilicet iudiciũ. quod cõplectit totũ. & incipit à ci
tatione. vt no. §. ti. pxi. super rubrica. Itẽ instãtiam: & ista impor
tat dilatat exercitium. & incipit in conte. litis. vt j. de iudi. l. pro
perandum. post prin. Item ius seu causam, vel actionem in iudi
cium deductam. & ista etiam incipit à cõte. & ante conte. nõ di
citur in iudicium deducta. vt no. glos. in l. fi. §. illud. j. de temp. ap.
& j. ti. j. in l. causas vel lites. Itẽ habemus quartũ vocabulũ, scili
cet lis. & ista cõprehẽdit tam instãtiã quàm causam. & similiter
incipit in conte. vt in c. ex parte vestra. extra de ver. signi. Meri
to renũciatio litis comprehẽdit tam instãtiam quàm etiã ius vel
causam: & hæc est veritas quàm voluit ista glo. notabilis. In glo. 6
seq. mag. in princ. ibi. lite tantùm mota nocet &c. Intellige mota,

scilicet per conte. nã tunc incipit esse lis & a
instãtia & causa: vñ cũ ista tria sint de præ
senti, possunt tolli per simplicẽ renũciatio
nem, etiã in qua altera pars nõ cõsensit. ga
iuri de præsenti põt renũciari. & sic dũ glo. b
dicit nocet intellige, scilicet vt videatur re
nũciatum instãtiæ & iuri: & habeat locum
quod hic dicitur in tex. sed si adhuc nõ est cõtesta. nullum isto
rum dicitur esse de prẹsenti. sed de futuro. Ideo nõ sufficeret sola
renũciatio facta parte absente: sed requireretur pactũ, & sic con
sensus alterius partis. & per cõsequẽs eius prẹsentia, vel alterius
qui reciperet pro ea & hẹc est intẽtio glo. Per quod patet ꝙ glo.
hanc l. intelligit in simplici renũciatione quæ nõ habeat vim pa
cti, quod etiã statim clarius declarat dũ dicit ꝙ nõ curat an pars
fuerit præsens vel absens: nõ ergo valeret renũciatio facta parte
absente si lis nõ erat cõte. secundũ glo. sed cõtra. quia saltem ius
actoris erat de præsenti, scilicet actio: ergo poterat ei renunciari.
b Solu. dicit Jaco. Bu. ꝙ per renũciationem li. b videtur tacitè renũ
ciatũ iuri. si ergo nõ valet expressum, scilicet litis renũciatio. quia
lis adhuc nõ est: nõ valet tacitum, scilicet renunciatio iuris. licet
5 illud sit de præsenti. † Vel dic quod ius sumitur hic duobus mo
dis, scilicet in abstracto prout adhuc nõ est in iudiciũ deductũ.
Item in cõcreto postquam est deductum: nam tũc comprehẽdi
tur sub isto ver. causa qñ aũt renũciatur liti iam motæ per conte.
renũciatur iuri. prout est in cõcreto: quia cõprehẽditur sub ver.
causa. nam tũc etiam dicitur esse causa. nõ autem prout est in ab
stracto. & sic cessat obiectio. Bar. dicit ꝙ ista procedunt iure isto:
sed hodie licet lis nõ erat cõte. si tamẽ datus erat libellus, & pars
citata, nõ potest actor renũciare instantiæ etiã futurę, nec etiã ei
quod est gestum de prẹterito perauț. qui semel. nisi vellet etiam
renũciare iuri per quod finiretur causa: & ideo si simpliciter re
nũciaret, cẽseretur renũciasse instãtiæ & iuri: ad hoc vt valeat re
nũciatio: nisi de cõtraria volũtate appareat. sed istud dictũ suum
fundatur in falso fundamẽto. de quo §. dixi. Ideo nõ est curãdũ.
Bal. tamẽ dicit ꝙ etiã si lis nõ erat cõte. licet per renũciationem
nõ tollatur instãtia, quæ adhuc nõ est: imponitur tamẽ obstacu
lum ad instãtiam futuram. quia nõ poterat postea eam inchoare
parte inuita, dicẽs ꝙ ista glos. nõ vult dicere ꝙ nõ valeat. sed qđ
non operatur illum effectum ante contestationem quam opera
tur post: quia post operatur duplicem effectum. Tollit enim in
stantiam quæ est de præsenti, & etiam ius: sed si non est conte
stata, nõ tollit aliquid de præsenti. sed inducit impedimẽtum ad
futurum. ista eius verba parum mihi placẽt. nõ enim respõdent
ad fundamẽtum Iac. But. quia si nõ valet quó ad id quod est de
præsenti: quia nihil est: non potest valere quó ad id quod est de
futuro. Alb. dicit communiter teneri ꝙ valeat etiam ante lit. cõ
te. Et sic vides magnam perplexitatem in dictis doctorum. Bre
uiter intelligẽdo hãc l. prout dixi quod nõ loquatur de propria
renũciatione cõsistente in volũtate vnius tantũ, sed de illa quæ
habeat vim pacti: cum vt cõueniat cum ti. in quo est situata, tum
etiam quia ius actionis perfectè acquisitum ex sui volũtate nõ
potest à se abdicari nuda volũtate sui tãtùm. vt etiam tetigi in l.
j. §. eo. tũc nõ est curãdum an sit lis cõte. vel nõ: quia per pactum
potest renũciari ei quod est: vel esse de futuro speratur. & sic te
neo id quod dicit Albe. si autem fieret parte absente, Iac. But. te
net cõtra glo. ꝙ nõ valeat. siue esset lis cõte. siue non. nisi absens
haberetur pro præsente: vt quia esset cõtumax. Idem sentit Bar.
addẽdo: vel nisi facta esset coram iudice pro absente & recipiẽ
te, & sic quãdo pars esset præsens, posset fieri ista renũciatio etiã
extra iudiciũ, & sine præsentia iudicis. quod no. Bal. sentit cõtra
rium, dicẽs ꝙ differẽtia debet esse inter renũciationem & pactũ.
Sed cum reuerẽtia nõ subtiliter cõsiderauit. & etiam dicit aliud
in quo videtur subijpsi cõtrariari. videlicet ꝙ nisi pars cõsentiat
nõ acquiritur sibi ius vel exceptio ex ista renũciatione, nõ tamẽ
requiritur eius præsentia secundũ eum: sed sufficit ꝙ quãdocũqꝫ
sciat ratificet. Certè si hoc est, ergo requiritur vel eius præsentia,
vel alterius qui pro eo recipiat. aliâs etiã si hoc audito acceprat,
sibi nõ requiratur ius. per glo. quæ est in l. illud. §. de sac. san. ecc.
Et tamẽ ipse vult cõtrariũ, ꝙ nõ requiratur præsentia, quod est
intelligẽdum nec sui nec alterius recipientis pro ipso. aliâs nihil
valeret dictũ suum. † Breuiter aduerte clarius & subtilius quã
ipse loquatur. ꝙ aut interest ipsius rei ꝙ procedatur ad sententiã

¶ Renunciationem. Adde glo. in c. significauit. de testi. Ant. de But. in c. causam. el j. eo. tit.

¶ Litis. Adde Geor. Na. in rep. c. quãuis. de pactis. lib. vj.

a ¶Iuramento. Adde doc.i c. cū cōtingat. de iureiu. Doc.i c.licet mulieres.eo.titu. lib.vj.

b ¶Inter virū & vxo. Adde Ioā.de imo.in rep.c.cū cōtingat de iureiu. Abb.in c.fin. de do.īter vi.et vxo. & circa hoc adde eū dē Pau.de ca.in cōs. Ixij.& cō.ltij.ī j.parte cōsiliorū nouorū. Ale.d imo.ī cō.viij. & ī cō.clvij.ī ij.vol. Roma.ī cō.xciij.& in cōs.ccxciij. Abb.ī cō.lxxxviij.ī ij.vol. & Frā.de are. in suo cōs.lxxiij.Cur.

& ꝙ non desistatur à lite.per ea de quibus habetur in l.vtiq;.ff.de rei ven.vel quia renuntiatur soli instantiæ,non iuri:& sic nō finitur lis.& tunc reo non consentiente nō valet renuntiatio,quominus possit reus arctare actorem ad prosequēdum litem: quousq; peruenīatur ad sentētiā diffinitiuam p authē.qui semel.aut non interest ipsius rei ꝙ fiat prosecutio,seu ꝙ procedatur in causa:& tunc aut quærimus an valeat renuntiatio sine voluntate eius,quantum ad hoc vt actor non cōpellat prosequi si nō vult, & dico ꝙ valet.ar.in l.si reus paratus. ff. de procu.vbi reus non compellitur litigare, si vult soluere:ergo & eodē modo actor non debet compelli prosequi si vult renuntiare & reus ex hoc nullū dānum patitur. & ex toto quantum ad istū effectū valet renuntiatio,etiam facta parte absente & non consentiente,& nullo pro eo recipiente. Aut quærimus an valeat quantū ad hoc vt ipsi reo acquiratur ius exceptionis,per quod possit repellere actorē volentem reinchoare litem.& in hoc stat substātia huius.l.in quo dico ꝙ requiritur voluntas rei,sine qua nō potest sibi acquiri,& per cōsequēs requiritur eius pūtia,vel alterius recipientis pro eo, vel nuntius, aut epistola.per ea quæ no.in l.consensu.ff.de ac.& ob.Et non curo si alterum istorū interuenit ante lit.contest.vel non.cum habeat vim pacti.& ista faciunt te intelligere hanc l.difficilem in sui materia malè per Doct.declaratam.

2 ☞ *Exceptio pacti est de iure prætorio,non de rigore iuris ciuilis.*

3 *Per pactum de non petendo licet non tollatur ciuilis obligatio,sed duntaxat naturalis,tamen solutum per errorem tam facti quā iuris repetitur.*
Quid si obligatio non esset elisa per exceptionem?

LEX. V.

1 CReditori. †Eadem obligatio potest tolli partim ipso iure per solutionem,& partim per pactum de nō petendo.& sic ope exceptiōis
2 h.d.†Not.hīc quod exceptio pacti est de iure prætorio,non de rigore iuris ciuilis,& sic pactum de non petendo de rigore iuris ciuilis nihil prodesset,quia est nudum: sed requireretur acceptilatio præcedente aquiliana stipulatione.sed per edictum prætoris quo cauetur pacta seruabo.vt l.j.in prin.ff.eo.
3 & l.iurisgentium.§.ait prætor inducitur exceptio.Item†no.glo. fi.ꝙ licet per tale pactū nō tollat ciuilis ogligatio: sed duntaxat naturalis,nihilominus solutum per errorem tam facti quam iuris repetitur.Sed contra.quia tunc error iuris induceret repetitionem quando solutum nullo iure erat debitum,nec naturaliter nec ciuiliter.vt not.in l.j.ff.de condi.inde. Solu.quod imò etiam inducit quando altero tantum iure erat debitum, tamen elisum per exceptionem.nam & tunc perinde est ac si nullo iure erat debitum,si exceptio erat fauorabilis.quinimo etiam si vtroque iure erat debitum.vt in exceptione velleia.vt l.qui exceptione.ff.de condi.inde.Sed quando obligatio non est elisa per exceptionem,tunc etiam si vna obligatio subsistat, error iuris non inducit repetitionem:sed error facti tantum,vt l.error. §. de iur.& fact.ign.& l.error.infra.ad l.fa.& per hoc intelligas.glo.fi.

2 ☞ *Pactum de non succedendo,licet sit inualidum de iure ciuili:non tamen est contra bonos mores,& an firmetur iuramento? &c.*

3 *De iure canonico non dicitur contra bonos mores,nisi illud quod inducit ad peccandum.*

4 *Donatio facta inter virum & uxorem,an firmetur iuramento.*

LEX. VI.

1 PActa quæ. †Glo.exemplificat istam.l.cum dicit [bonos mores]in pacto de futura successione.Quod intellige in pacto de succedēdo,vel de futura successione certo modo diuidenda, tunc bene esset contra bonos mores quia inducit votum captādæ mortis.Ideo non firmaretur iuramēto etiam de iure cano. vt
2 in c.non est obligatoriū.de reg.iu.in vj†Sed pactū de non succedendo licet sit inualidum de iure,vt in l.pactū.j.de coll.nō tñ est
a contra bonos mores:quia non firmaretur iuramēto.ª cuius contrarium est verum:vt in c.ij.de pac.in vj. Reprobatur ergo alia ratione.quia pro modico de præsenti renuntiaret quis de facili magnæ hæreditati futurę:sicut in fi.in pacto.l.comissorię:vt in l.
3 fina.j.de pact.pig.& de hoc dic per Barto.j.eodē.l.fina. † Et dicit hic Bald. quòd non dicuntur contra bonos mores de iure canonico nisi illa quæ inducant ad peccandum.Sed de iure ciuili etiam si non inducant ad peccandum, alia tamen ratione possunt dici contra bonos mores.vt patet in do.inter coniuges.quæ dicitur esse contra bonos mores alia ratione quàm peccati.vt in l.j.cum seq.ff.de do.inter vir.& vxo.& ideo remanet dubium satis difficile.qualiter intelligatur illud.c.non est obligatorium:an de his quæ sunt cōtra bonos mores de iure canonico tantùm:an
4 de his quæ etiam de iure ciuili. † Et si dicamus ꝙ primo modo
b tunc donatio facta inter vir.& vxorem.ᵇde iure canonico firmabitur iuramento.& si intelligatur secundo modo,nō firmabitur. & in hoc articulo Bar. variauit. vt patet in notatis per eum in l. Seius & augerius.ff.ad l.fal.vbi eam iuramēto firmari tenuit. & in l.j.de dona.inter vir.& vxo.vbi tenet cōtrarium.& no.per eū. in l.si quis pro eo.ff.de fideiusso. Puto illud.c.debere intelligi de his quæ sunt contra bonos mores de iure canonico, quæ inducunt ad peccandum.& ideo illa donatio firmabitur iuramento, quia non est contra bonos mores de iure canonico. De materia autem vltimæ glo.dic vt in l.si vnus.§.pactus.ff.eo.licet Bal.hic ingrediatur materiam illius.§.gratia commentandi.

2 ☞ *Quando creditor succedit debitori, an actio extingat successionem iure cōfusionis: an iure solutionis?*

3 *Si confecit inuentarium,quod remaneat ei obligata hæreditas ac si non esset,heres pro actione quæ sibi competebat contra defunctum: & possit ponere suum creditum in cumulo cum aliis creditoribus hæreditarijs.*

4 *Ratio quare cum debitor succedit creditori,uel econtrà extinguatur actio etiam cōtra fideiussorem?*
Quando reus stipulandi succedit reo stipulandi,uel reus promittendi reo promittendi, quare actio non extinguatur?

5 *Propter traditionem quam feciſti alicui sario tuo de hæreditate super qua obtinuisti sententiam contra eum,si promisit tibi qui eras creditor defuncti & alijs satisfacere,& non satisfecit,habes actionem ex illa stipulatione: scilicet certu condictionē generalem ut soluat tibi,& actionem ex stipulatu ut soluat alijs.*

6 *Quid si interuenit traditio & non stipulatio:sed conuentio nuda?*

7 *Quid si etiam traditio non interuenit,sed dimissio & conuentio nuda.*

8 *Quid si non interuenit traditio sed dimissio & nulla conuentio,qualiter sit tibi subueniendum?*

9 *Si petis tuum debitum antequam adeas hæreditatem,non uteris hæreditatem repudiare,si ignorabas hæreditatem tibi delatam,& quid si sciebas.*

10 *Hæres antequam adeat potest implorare iudicis officium, ut sibi satisfaciat de bonis hereditarijs usque ad quantitatem sibi debitam,& postea adire.*

LEX VII.

1 DEbitori. †Si creditor succedat debitori, obligatio confunditur,& promissa cùm aliquid tradatur,iunt seruanda.hoc dicit.secundùm Bar. In tex.ibi:[confusa est.]& sic non potes eam intentare cōtra aduersarium tuum cui dictam hæreditatem tradidisti, cum pacto quod tibi solueret & alijs creditoribus hęreditarijs id quod à defuncto vobis debebatur.posito ꝙ ille contra fidem suam & pactum non soluat: quoniā actio extincta non reuiuiscit:vt in l.qui res.§.areā.ff. de solu.
2 An autem per successionē†extinguatur actio iure confusionis, an iure solutionis.dic vt no.in l.Vrannius.ff.de fideius. & l. hæres à debitore.§. fi. In tex.ibi, [obtinuisti.] hoc potuit esse duobus modis vel ꝙ ille tibi possidenti mouit litem super ista hæreditate, & tu fuisti absolutus.& sic ista possessio bonorum apud te remansit,vel quia tu sibi possidenti litem mouisti, & obtinuisti sententiam condemnatoriam, quæ fuit executioni mandata: & possessio ad te peruenit:& hoc est necessarium scire: propter quæstiones formatas in vlt.glo.Debes ergo agere ex cōuentione habita inter te & illum,si fuit vestita. quia interuenit stipulatio vt ille seruet tibi promissa,non autem actio prima quę com-
3 petebat contra defunctū.†In glo.j.ver.[confusa est [ibi.]]sed ibi propter inuentarium.]innuit glo.quod si hæres confecit inuentarium,actio ibi competens contra defunctum nō extinguatur. Bar.dicit ꝙ imò extinguitur.quia si non extingueretur, offenderetur regula quæ est,quod quis nō potest esse sibijpsi obligatus. vt no.in fi.primæ magnę glo.in l.frater à fratre.ff.de condi.inde. Tamen licet sit extincta propter inuentarium, potest deducere quod sibi debebatur,non autem partem: nisi esset priuilegiatus vltra quàm alij creditores: sed potest ponere suum creditum in cumulo cum alijs creditoribus hęre.vt sic si bona non sufficiunt ad soluendū omnibus,vt nihil supersit,habeat ipse pro rata partem suam,sicut alij creditores:sed si inuentarium nō fecisset, nō
posset

posset hoc facere. imò teneretur creditoribus hæreditarijs satisfa
cere etiam de suo, si bona hære. non sufficerent. Bal. autem dicit
q imò non extinguitur ipso iure, quia cõfectio inuentari: faciet
haberi perinde ac si hæreditas non esset adita. & sic non erit ve
rum q quis reperiatur sibijpsi obligatus. imò sicut ante aditã hæ
reditatem ipsa hæreditas erat obligata hæredi futuro, ita & nunc here
di presenti, tanquam si non esset hæres. & hoc vult tex. in d. l. fi. §.
In computatione. j. de itine deli. & hoc est pulchrum & subtile: &
ideo in ista l. si fuisset confectum inuentarium, posset iste hæres
sustinere actionem primam cõtra aduersarium non seruantem
pactum. Tene menti. quia hoc est magnæ vtilitatis. Cætera dic
vt in gl. quã no. quia plenè colligit istos casus melius quã alibi.
4 † Ettrõ quare extinguitur qñ debitor succedit creditori. vel ecõ
uerso est illa: ne reperiatur quis obligatus sibijpsi. Item rõ quare
tunc extinguitur in fideiussoria est, qui sublata principali, stare
nõ potest accessoria: nõ autem est illa de qua. s. postquã fideiuſ
sor nõ successit, nec sibi succeditur per alterũ ex principalibus.
Ratio aũt quare nõ extinguatur qñ reus stipulandi succedit reo
stipulãdi, vel reus ꝓmittẽdi reo ꝓmittẽdi est, quia cessant dictę
duæ regulæ: nã nõ reperit actiua. & passiua cõcurrere in pſona
eiusdẽ. quia essent cõtrariæ. sed duæ. actiuę, vel duę passiue, quę
nõ sunt inter se cõtrariæ, nec vna est accessoria ad alterã. sed am
bæ æque principales. Rõ autẽ quare si fideiussor succedat credi
tori extinguat fideiussoria est propter aliã regulã: qui pro eodẽ
apud eundẽ non põt quis esse obligatus. vt l. si quis pro eo. §. j. ff.
de fideiuſ. sed si nõ extingueret, reperiret sic obligatus. Ideo rõ
quare si fideiussor succedat debitori principali vel ecõuerso, ex
tinguit. est: quia superfluũ est durare accessoria cõtra eundẽ, cõ
tra quẽ viget principalis: cũ tantũ possit cõsequi per principalẽ
sola, quantũ per ambas: sed si ista rõ cessaret, quia hæreditas prin
cipalis esset nõ soluẽdo: & esset confectũ inuentariũ, tunc nõ ex
tingueret accessoria: quia ex ea põt cõsequi debitũ, ex principa
li nõ arguin. hæres à debitore. §. q si hic seruus. ff. de fideiuſ. &
sic diuersæ sunt rõnes & regulæ quæ inducũt hanc extinctionẽ
5 per successionẽ. † Glo. fi. colligit vnã distinctionẽ, & venit decla
rida per tres qõnes. Prima est. quia in fi. istius tex. loquit. qñ duo
intervenerint, scilicet traditio quã fecisti aduersario tuo de hæredi
tate super qua obtinuisti sententiam cõtra eũ. Itẽ conuẽtio vestita
stipulatione, quia ꝓmisit tibi & alijs satisfacere. & tũc nõ est du
bij q si nõ satisfecit, habes actionẽ ex illa stipulatione: videlicet
certi cõditionẽ gñalẽ vt soluat tibi, & actionẽ ex stipulatu vt sol
uat alijs, qa quantũ ad hoc stipulatio dicit potius cõtinere factũ
6 quã actionẽ, vt l. liber hõ. §. fi. de ver. ob. † Nũc ergo primò quę
rit. quid si interuenit traditio: sed nõ stipulatio imò cõuẽtio nu
da. Secũdo quærit qd si etiã traditio nõ interuenit. sed dimissio &
cõuẽtio nuda. Tertiò quid si nõ interuenit traditio sed dimissio,
& nulla cõuentio qualiter sit tibi subueniendũ. Quantũ ad pri
mam facilis est rõsio, quia illa cõuentio licet de se nuda sit, tñ ve
nitur cohærẽtia traditionis vt pariat actionẽ præsc. ver. vt j. eo. l.
legẽ. & in hoc differt à casu hic posito. vbi nõ datur actio præsc.
7 ver. sed certi cõdi. vel ex stipulatu. vt dixi. † In secũdo casu cõuẽ
tio de se nuda, nõ potuit vestiri cohærẽtia traditionis. quæ nõ in
uenit ideo nec parit actionẽ præscri. ver. & per cõsequẽs nec
ex ea potes agere vt soluat tibi & alijs, nec actione prima quæ ti
bi cõpetebat contra defunctũ vt tibi soluat. quia illa est extincta
per traditionẽ hæredi. nõ est ergo aliud remediũ nisi vt postquam
ille nõ seruat cõuẽtionẽ, nec etiã tu serues. & sic agas cõtra ipm
ex sententia actione in factũ ad ipsam hæreditatẽ, vel petas eam
tradi executioni per officiũ iudi. & si ille excipiat de pacto di
missorio, quo promisisti ab eo hæreditatẽ nõ petere, potes repli
care de dolo: quia nõ seruat cõuentionẽ. vt j. eo. l. cũ ꝓponas. nec
habẽt locũ prædicta eo casu quo egisti cõtra illũ, quia ipse possi
debat, & sententiã cõdemnatoriã obtinuisti. & executio nũquã
fuit facta. sed si tu possidebas, & obtinuisti absolutoriam. postea
vero casu bona peruenerũt ad eũ, & tu ꝓmisisti ab eo illa nõ pe
tere, dummodo tibi & alijs solueret, nõ videt q habeas actionẽ
ex sententia si nõ soluat: quia illa cũ esset absolutoria peperit exce
ptionẽ, nõ actionẽ. sed dic q etiã actionẽ si fuisti absolutus adie
cta causa: quia hæreditas ad te pertinebat. secus si ideo quia ille
non ꝓbauit. vt hic habẽt: notat & probat in l. sed & si possessori.
ff. de iureiur. Item dum glo. vult & etiam doc. q ex ista dimissio
ne pactũ non vestiatur: procedit quando aduersarius adhuc ne

gabat hæreditatem ad te pertinere. & sic res erat dubia. aliâs ista
dimissio loco traditionis haberetur, & vestiret pactum nudum
secundũ Bal. argu. insti de rerũ diui. §. venditæ. & de acqui. rerũ
§ domi. l. qua actione. §. interdũ. † In tertio casu quãdo nulla inter
uenit cõuentio de soluẽdo tibi & alijs: & tu dimisisti, vel etiã tra
didisti. nõ curo hæreditatẽ prædictã. Certũ est quod de proprio
significato hæreditas cũ sit vniuersitas iuris, cõprehendit cõmo
da: & onera: & ideò tacitè videtur actum quod soluat omnibus
creditoribus hæreditarijs. Quare ergo si vult soluere, quomodo
tibi prouidebitur. dicit glos. mirabiliter q quantũ ad debitũ tuũ
potes agere actione prima: quantũ ad debitum aliorũ potes age
re actione cessa ab alijs. Sed vtrunq; dictũ videt falsum. Primũ
ideo quia actio prima quæ tibi cõpetebat cõtra defunctum, fuit
extincta. Bar. vt soluet glo. dicit q nõ intellexit de illa, sed de ac
tione oriẽte ex sentẽtia: sed truffa est: imò de illa sensit. Quantũ
ad secundũ vt illi creditores habeant obligatũ. non autẽ illũ pro
ea quæ dixi s. eo. in l. ij. quomodo possunt tibi cedere actionẽ cõ
tra illũ. dicit Bar. ideo quia si solueres creditoribus recuperares
ab illo. Sed ad propositũ per hoc non tollit obiectio. & ideo ista
glo. non bene fuit locuta. Dic ergo q quantũ ad debita aliorum
quæ nõ sunt extincta clara est responsio. q si tradidisti vel dimi
sisti ex causa vendi. potes agere actio. ex vẽdito vt soluat: quia si
vt solueres, posses ab eo per eandẽ actionem repetere: vt in l. ij. j.
de hære. vel actio. ven. Si verò ex causa donationis habes actio.
præscri. ver. tex. est no. in l. hæreditatẽ. ff. de dona. Quantũ verò
ad debitũ tuum. quia illud erat extinctũ, si nõ fuit expresse actũ
q tibi solueret, non videt tacitè actũ: solùm enim videt actũ de
illis debitis quæ subsistebant tẽpore traditionis vel dimissionis.
argu. in l. cũ filius. §. j. cũ ibi no. ff. de lega. ij. vnde nõ video reme
dium q possit agere etiam ex sentẽtia. & imputes tibi quare ex
presse nõ cauisti tibi: siue ex causa venditionis. siue donationis
9 tradideris. Tene mẽti. quia ista sunt subtilia & no. † Vltimò quę
ritur. quid si petis tuũ debitum antequã adeas hæreditatẽ, an vi
dearis hæreditatẽ repudiare. glo. j. de hęre. actio. l. vt debitum. te
net q nõ per illam l. Tu dic hoc verũ si ignorabas hæreditatẽ ti
bi delatã. Si autẽ sciebas, tũc aut petisti à venientibus ab intesta
to, vel à cohærede totũ debitum. ac si ipsi essent hæredes, & non
tu: videris hęreditatẽ repudiasse. argu. in l. illud. ff. de acqui. hęre.
Si verò partẽ illius tãgentẽ, secus. quia hoc facere potes absq; eo
10 q repudies. j. de nego. gest. l. si ab eo. † Dicit etiã hic Bal. vnũ ver
bũ notabile: quod hæres antequam adeat põt implorare iudicis
officiũ: vt sibi satisfaciat de bõis hrẽditarijs vsq; ad quantitatẽ sibi
debitã, & postea adire. qd tene mẽti. qa nõ memini alibi vidisse.

2 *Si quis tradidit alicui pecora pascenda, cum pacto ut fœtus diuidantur: an isti uideã tur uoluisse contrahere societatem, an autem uideatur contractus innominatus.*

LEX VIII.

1 SI pascenda. † Valet pactũ inter socios de cõmodis inter eos diuidẽdis. h. d. Quod intelli
2 ge & limita prout habetur in l. si nõ fuerit. §. j. ff. pro soc. † In glo. fi. ibi, [si voluerũt esse socij.] sed quid in dubio? Rñdeo aut peco
ra fuerũt cõmunicata, & videturvoluisse cõtrahere societatẽ. vt
in l. si id quod. ff. pro so. Aut dñium eorum fuit in totũ translatũ
in pastorẽ, vel in totũ retentum per dñm: & tunc fuit contractus
innominatus. vt in l. si tibi. allegata in gl. Sed quid si nõ apparet.
Rñ. aut fuerũt data æstimata, & videntur cõmunicata. pastor vi
detur emisse dimidiã partem. & sic eis mortuis vel peremptis te
nebitur restituere dño dimidiam ęstimationis. Si verò inæstima
ta: tunc fuit contractus innominatus: & si perirẽt animalia, nihil
cõsequeret dominus à pastore. quia videt perijsse sibi qui erat
dñs. vt j. de pi. ac. l. si pignus. & vide per Cy. post Pe. in l. j. j. ꝓ so.

LEX IX.

1 CVm postea. † Pacta inita dolo, doli exceptione tollũtur. hoc dicit. & nihil aliud est
hic. In tex. [circunuenerit.] scilicet dolo dante causam
contractui. vt etiam innuit glos. hic.

2 *Quæ sint pacta nuda, quæ uestita?*

LEX X.

1 LEgem quam. † Pactum appositum iuxta rei tra
ditionem vestitur ab ea, vt actionẽ
producat. hoc dicit. & istud est verum quando traditio fuit volũ
taria: secus si facta ex causa necessitatis pręambulæ. vt in l. tradi

a ¶ Non nasci. Adde Bar.in l.fideiussor.in §.qui certo.ff.de fide. Bar.in extrauag.ad repri.Bal.i auē.ad hęc. C.de vsu.Archi.in c. sunt nōnulli.j.q.j. & per Alex.in Lāuriscē tiū.§.sed cū nulla.ff. eo.& per eundem in consi.xvj. col.ij.ver. quod ꝙuīē.in ij. vol. & ibi quid sit pactū nudū. & quando pariat actionē per eundem in consil. xlj. in ij.volumi.Cur.

b ¶ Maximè hæc dictio. Adde Bar.in extraua.ad repri.in verbo.maximè. Doc.in c.audītis.de elec. Rapha.Cu.cōsi.lxxxij. inci. Frā. de la.cāpa.

tionibus.ff.eo.dic vt ibi.& de vestimētis pactorum dic vt no.in l.Iurisgen.§. quinimò. ff.eo. In tex.ibi,[non nasci. ª] dic de iure canonico secus.vt in c.j.extra eo.ti.& ibi no. xij.q.ij.c. quicunq; suffragio. & q.v.c.quia Ioannes.& j.q.vij.c.quoties cordis oculus. †Esset vidēdum hic quæ sunt pacta nuda, & vestita, Pactum nudum est illud quod non cadit in aliquem contractum nominatum.& sic est simplex conuentio: nec vestitur cohærentia traditionis, vel cohærentia contractus nominati, vel etiam rei interuētu.vt in cōtractibus innominatis. & aliquo istorum deficiente non dicitur nudum,sed vel vestitum naturaliter, id est natum cum vestimento.vt quando cadit in cōtractum nominatum,vel supernaturaliter,vel qī de se est nudū, sed ex alia recipit vestimentū. vt est cohærētia.de qua ś.vel rei interuētu.

a ☞ *Quando non desinat actio competere,licet desinat interesse?*

LEX XI.

1 EX conuentione. † Si deficit interesse, desinit actio competere: secus si nō desinit.hoc dicit.& nihil aliud in effectu. Nam quando maritus recipit fundum in dotem.qui alteri erat obligatus ad certam annuam præstationem,quouiq; durat matrimoniū, interest ipsius illam non præstare:sed ꝙ alius præstet.postquam verò matrimonium est solutum & fundus reuertitur ad mulierem, non interest sua:sed si apud eum remaneret, quia fuisset traditus æstimatus,adhuc sua interest: si ergo fecit pactū cum vxore vt ipsa solueret.& postea matrimonium est solutū diuortio: vel morte viri,& fundus reuertitur ad illam: ex ista conuentione non potest agi:quia non interest mariti,vel eius hæredis.secus si remaneret
2 penes eum.hoc dicit.†Sed oppo.extra glo. ꝙ licet desinat interesse, non desinat actio competere vt in l.qui autem.§.j.ff. si quis cau.Sol.illud quando non cessat damnum de præterito. aliàs habet locum quod hic dicitur.& de hoc articulo dic vt ibi per Bal. Item oppo.de l.si fundo.ff.de serui.Solu.si stipulor aliquid mihi dari,vel in re mea fieri:possum agere,licet & mea non interlit.vt ibi.sed si stipulor ne aliquid facias in re tua:vel vt des alteri,non ago nisi mea interfit.l.quoties.la j.ff.eo.titu.& hic.& in l.stipulatio ista.in §.si quis insulam.ff.de verbo.obli. Vltimò oppo.de l.si remunerandi.§.si tibi mandauero.cum ibi no.ff.mand.Sol.hic à prin.interfuit.& postea interesse desinit.ibi econuerso.à prin.nō interfuit.& postea incipit interesse. vnde potest agi. vt ibi no.in glo.quod est no.quod intelligo quando cœpit interesse antequā dies obligationis cederet,vt pendente cōditione,vel alio modo. si autem post,tunc quia cessit inutiliter,si non intererat ex postfacto:nec conualescit.nec oritur actio quæ à principio oriri non potuit.argu.in l.serui & filij.in princ.ff.de fur.& in l. si rem meā. ff.de verbo.obli. Nam si stipulor rem meam sub conditione, & antequam existat.conditio desinit esse mea.valet stipulatio.quia tunc incipit interesse mea.quo tempore possum de nouo stipulari,licet à principio non interfuerit.secus si tempore conditionis euenietis reperiatur esse mea: quia tunc inutiliter cecidit dies aduenientе conditione & licet postea desineret esse mea tunc non conualescit stipulatio. Et de hoc argumento quando ex postfacto incipit interesse,tangitur per Bar.in d.§.si quis insulam.

2 ☞ *Reus qui renunciat exceptioni pacti de non petendo,potest conueniri prima actione quæ non fuit per pactum sublata:& si excipiatur de primo pacto, replicari potest de secundo.quo videtur actum vt petat,eoipso quòd renunciauit exceptioni, vel dixit se non usurum pacto.*

Vires pacti de non petendo,& pacti de petendo.remissiuè.

3 *Qui asserit se non usuram exceptione,perdit eam non ipso iure, sed tribuit aduersario replicationem.*

Qui extra iudicium dixit se non usuram tali pacto, quod sibi præiudicet in illo priori pacto.

4 *Opposita exceptione pacti de non petendo,si actor non replicaret de ultimo pacto de petendo,quod succumberet,nec posset iudex supplere de facto.*

5 *Pactum primum si derogat ultimo, non uideret ultimum: nisi illius derogationis facta fuerit expressa mentio.*

6 *Si aliquis protestatus est tibi ut non recipias eum in fideiussorem,quia si fideiubebit,nō intendit tibi obligari,& postea tu ipsum recipias,an obligabitur?*

Protestatio in actu necessario non prodest protestanti,nisi aduersarius ei consentiat, secus in uoluntario.

7 *Si factum fuerit instrumentum uenditionis de rebus datis pignori,occasione mutui.& re uera erat pignus,quid requiratur ad probandum hanc fictionem,ut creditor computet fructus in sortem?*

8 *Sicut in ultimis uoluntatibus clausula derogatoria posita in prima derogat ultimæ nisi in ea sit facta mentio de primacitā & in actibus inter uiuos.*

Si aliquis ultramontanus portans literas sui episcopi,quæ notificent qualiter sit clericus,uel in tali dignitate,quod debeat credi illis literis: propter sigillum authenticū licet non sint in publica scriptura.

LEX XII.

1 PActa nouissima. † In pactis cōtrarijs nouissima de rogant prioribus.h.d.Et si non sin cōtrarta sed diuersa, neutrum derogat alteri:ideo vtrunq; saluandum.vt j.l.proxi. Si verò sunt similia.vt quādo facta sunt super substātialibus. sicut est res et præciū in venditione.vt si vendidi pro.x.rē,postea agit ꝙ sit vendita pro quinq; vel quindecim.An aget ex vltimo vel primo iuncto vltimo?hoc plenè habetur per Cy.& est materia. l.iurisgē.§.adeo.ff.eo.ti.& l.pacta conuenta.ver.paulus.ff.de cōtrahē.emp.Bal.autē dicit ꝙ Doc.loquuntur hic impropriè:quia ista.l.non loquitur de pactis contrarijs cū contrariorū hæc sit natura,quod si vnum est verum,alterum sit falsum. sed hic ambo pacta fuerunt vera,ergo non sunt contraria.sed possunt dici incompatibilia.ſ.pactum de non petendo cum pacto de petendo: nec etiam in vltimo membro possunt dici similia:sed incompatibilia:quia nō potest dici res vendita pro quinq;.& pro decem,
2 vel aliter summa,& proprius ad literam hoc modo. † Reus qui renunciat exceptioni pacti de non petendo,potest cōueniri prima actione,quæ non fuit per pactum sublata:& si excipiatur de primo pacto,replicari potest de secundo,quo videtur actum vt petat eoipso qd renunciauit exceptioni,vel dixi se non vsurum pacto.h.d.Et hic venirent examinandæ vires pacti de non petendo:& etiam vires secundi pacti de petendo, in quibus magna consistit vtilitas.& plenè tractatur in l.si vnus. §. pactus ne peteret.ff.eod.& Bal.ponit in l.pacta quæ contra.ś.eod.sed melius caderet.hic.In tex.ibi.[quàm ipsius rei &c.]dic quando vltima pacta habent voluntatem contrahentium.Prima nō.quia censentur ab eis recessisse.ideo vttima sunt seruanda.vt in l.obli
3 gationum substantia.ff.de act.& obliga.† In textu ibi [vsuram se non esse.] Nota quod ille qui asserit se non vsurum exceptione,perdit eam:non intelligas quod perdat ipso iure, sed aduersus eam tribuit aduersario replicationem.Et hoc voluit tex.in §. pactus ne peteret.dum dicit prius pactum.scilicet de non petēdo per posterius scilicet de petendo elidetur: non quidem ipso iure quia effectus producti per primum pactum non tolluntur. Nam obligatio naturalis extincta nō resuscitatur licet nascatur noua:& renuntiatio producta ex primo pacto non extinguitur: sed aduersus eam replicatio petatur. Item secundò quòd ex ista renuntiatione resultat pactum de petendo.videtur enim tacitè consentire quod agere possit cum effectu, non obstante pacto
b de non petendo.In text.ibi.[& maximè.]hæc dictio ᵇ implicat vt etiam si extra iudicium dixit se non vsurum dicto pacto. locum habeat quod hic dicitur vt no.glo.in l.illud.ff.ad l. aquil. In text.ibi.[apud acta.hoc prodest in multis.ſ.presentia iudicis primò quia sufficit minor numerus testium. vt infra de testi. l.omnium.& facit cessare præsumptionem doli:vel metus.vt infra de præ.cur.l.j.& de decu.l.si quos.lib.x.secundum Bal.Item in eo quod not.in authen.generaliter.ś.de episcop.& cleri.& in
4 l.tale pactum.§.j.ff.eod.† In text.ibi.[actionem quæ super prima &c.]dic quod illa non fuit extincta per primum pactum de non petendo,sed duntaxat elisa.& si dicatur quomodo potuit remanere sublata naturali obligatione:quam constat sublatam. vt l.fichum.§.naturalis.ff.de solu.Respondeo quod licet non possit inesse ꝑduci regulariter ex sola ciuili siue naturali:qa naturalis se habet vt mater,ciuilis vt pr̄ in ꝑducēdo actionē.l.licet. §.ea obligatio.ff.de proc.pōt tamen remanere in sola ciuili quę non fuit sublata:sed elisa.& ista elisio sanatur per vltimū pactū depetendo.ad similitudinem vulneris,post quod remanet cicatrix.& ita hic remanet.ideo opus est replica.quod non esset si ipso iure primū pactum tolleretur.& hoc est vtile: quia nisi actor replicaret, succumberet opposita pacti exceptione, nec posset iudex

fidei de facto supplere, licet sibi notum esset pactum de petendo vt no. in d. §. pactus. in glo. ver. opponendo. † In glo. ij. [Item est verum nisi.] Iubaudi quia tunc non valeret vltimum, nisi illius derogationis facta fuerit expressa mētio, sicut in vltimis voluntatibus vt in l. si quis in prin. testamen. ff. de lega. iij. puta si in primo pacto de non petendo fuit dictum q̄ valeret, & deberet seruari non obstante quocunq; alio pacto de petendo, quod postea fieret, nam tunc pactum de petendo non valeret, nisi diceretur q̄ valeat non obstante primo pacto: & nō obstantibus verbis derogatoriis. & hoc est vtilius quàm aliquid aliud quod habeatur
6 in hac l. † Et super hoc Doc. insistunt. nam inducunt ad q. q̄ si aliquis protestatus est tibi vt non recipies eum in fideiussorem, quia si fideiubebit, non intendit tibi obligari: & postea tu ipsum recipias, non obligabitur: nisi dicatur non obstante protestatione tam facta. Non ob. l. fi. §. Item si prædixerit. ff. nau. cau. sta. vbi
2 protestatio nō prodest protestanti, nisi aduersarius ei cōsentiat. nam dicunt q̄ ibi loquitur in actu necessario: secus in voluntario. Item non ob. l. cum plures. §. locator horrei. ff. loc. quia ibi quando non fuit facta parte præsente secundùm vnum intellectum. vel si fuit, postea ex interuallo fuit actus gestus: quo casu censet recessum ab illa protestatione. vt in c. cum Mar. Ferrarien sis. de consti. secus si incontinenti. & ita debet intelligi ista glo. Iac. Bu. verò dixit q̄ etiam quando ex interuallo, idem est: si in protestatione fuit dictum q̄ quandocunq; in futurum contingat istum fideiubere, non vult teneri. Si autem simpliciter fuit locutus, tūc censetur se retulisse duntaxat ad fideiussionem quam faceret in continenti, vel infra modicum interuallum: non ad illam quam
7 faceret post: per ea quæ no. in l. per retentionem. j. de vsu. † Et dicit pro hoc Bal. no. Si aliquis te requisiuit vt mutuares ei cētum, & obtulit se daturum pignus: tu autem dixisti q̄ eras contentus recipere pignus, sed volebat q̄ fieret instrumētum venditionis: postea verò factum est instrumentum venditionis. Altera pars dicit instrumentum fuisse fictitium, & non fuisse venditionem, sed pignus vt sic computes fructus in sortē. vt in l. j. & ij. j. de pigno actio. Tu dicis q̄ imò fuit venditio, vt sic lucretis fructus: licet feceris pactum de reuendendo: vt in l. ij. j. de pac. inter emp. testes autem partis aduersæ testificantur qualiter prius fuit actū inter vos q̄ esse pignus. An hoc sufficiat ad probandum fictionem? & dicit Bal. notabiliter quod nisi deponant de tēpore quo ita fuit actum inter vos: propter quod posit apparere quod incontinenti postea fuit factum instrumentum: non probant: quia potuit fieri multū ex interuallo, propter quod videtur recessum ab eo quod actum fuit primò: tene menti. quia quotidianum est. Adde quod notatur per eundem in l. emptione. j. plus. va. quod
a ag. Caeterā circa istud ar. vide hic per Bar.[a] qui clarè distinguit. & vtiliter. Et ex glos. collige quod sicut in vltimis voluntatibus clausula derogatoria posita in prima, derogat vltimæ: nisi in ea facta fit mentio de prima. ita & in actibus inter viuos. Et ad hoc principaliter allegatur ista glo. Vltimò no. glo. super verbo maximē. quæ inducit istum tex. ad literas sigillatas ab episcopis vl§ tra montes, vult dicere quod † si aliquis vltramontanus portans literas sui episcopi, quæ notificent qualiter sit clericus, vel in tali
b dignitate, quod debeat credi illis literis:[b] propter sigillum authēticum licet non sint in publica scriptura. quia ibi non sint testes vel signum notarij, & alia essentialia instrumēti. & hoc propter sigillum. De hoc videtur tex. in l. si qua per calumniam. de epi. & cle. & ibi per Cy. & Bar. in l. si publicanus. ff. de publi. & per Ca. no. in c. post cessionem. extrà de proba. quæ loquuntur etiam de literis inferiorum magistratuum: quæ non habent talia sigilla authen. quia non sunt perpetui, sed temporales. An illis stetur.

1 *Pactum incontinenti appositum iuxta contractum uestitum, qualiter recipiat fomēntum ab eo & uestiatur, ut pariat actionem, & quam actionem, & quando informet actionem ueterem.*

LEX XIII.

IN bonæfidei. † Ex pacto incontinenti appositio iuxta contractum bonæfidei oritur actio. quia vestitur. ab eo, licet de se sit nudum. hoc dicit. Sicut vestitur cohærentia traditionis & stipulationis. j. ea. l. petens. In tex. ibi, [actio ex pacto.] per istum tex. dicunt Doct. nostri confundi opi. vltramon. qui dicebant q̄ ista actio præscri. ver. cōpetit ad id quod conuenit ex pacto incontinenti appositio, nec oritur ex ipso pacto sed ex quodam contractu innominato, qui resultat habita ratione pacti ad contractum: & enim si resultaret, non oriretur. contrarium dicunt Doc. quia tex. est hic. & secundùm illam opi. non oriretur ex pacto, sed ex cōtractu innominato propter pactum. Itē iste tex. fallit in pacto vsurarum præstandarū: quod non vestitur cohærentia contractus quando consistit in pecunia. l. quanuis. j. de vsu. secus si in alio: vt l. frumenti. eo. ti. Fallit etiam in pacto pœnali. quod similiter nō vestitur. vt l. seruus ea. ff. de ser. expor. Est & alius casus in quo conuentio vestita non vestit pactum nudū incontinenti appositum. scilicet quando vestita est accessoria, vt pœnalis stipulatio, & principalis conuentio. vt est j. l. proxi. & l. nuda. j. de contrahen. stipu. † No. ergo hic vnam virtutem pacti incontinenti appositi iuxta contractum vestitum, quia recipit fomentum ab eo, & vestitur vt pariat actionem. quam glo. dicit esse præsc. ver. & est casus in l. ij. j. de pac. inter emp. habet etiam aliā virtutē. quia informat actū. ex veteri, id est ex principali cōtractu: iuxta quem est appositum, vt detur nō solùm ad id quod deuenit in pacto. vt si vendidi cum pacto de retrouendendo. nā non solùm possum agere præsc. ver. vt reuendas, sed etiam actione ex vēdito informata pacto, id est ampliata. vt licet ordinetur ad primum principaliter: tamē etiam detur ad id quod deuenit in pacto. & sic informatur, id est impinguatur, & dilatatur sicut saccus à frumento. vt ff. eo. l. iurisgē. §. quinimò. in tex. & glo. & sic possum agere duplici actiōe, scilicet ordi. & extraordi. Sed cōtra de l. quoties. de præscr. ver. Sol. ex eadem materia non potest oriri actio ordi. vt ex vendito. & extraordi. vt præscri. verb. & ita loquit ibi. sed ex diuersis materijs sic, vt in casu nostro: qa actio ex vendito oritur ex veteri, id est principali contractu. sed actio præsc. ver. ex pacto. vt hic no. ex veteri contractu. Ideo opi. do. Rapha. Ful. quam dicit se disputando tenuisse in sua iuuentute, q̄ illa actio ex vēdito oriatur ex pacto. per §. quinimò. circa medium. vbi dicit q̄ si pactum apponitur ex interuallo: ex eo non agitur ex empto: ne ex pacto actio nascatur. ergo à contrario si fuisset appositū incontinenti, oriretur ex eo actio ex empto. Sed istud argumentum à contrario sensu non est bonum. quia repugnat regulæ iuris. vnde expone ibi ex pacto, id est, ꝓpter pactū ex interuallo appositum nascitur, id est informatur quia totus ille. §. loquitur de ista virtute informatiua. Limita tamē q̄ informat veterem, scilicet quando eam inuenit informandam: vt no. glo. in l. pacta conuenta. ff. de contrahē. emp. vbi plenius tractat de hac materia, quam alibi. secus si nō reperit eam informandā. vt in contractu cōditionali. nam pendente conditione actio nō est orta. ergo ex pacto incontinenti appositio actio non informatur, bene tamen vestitur ab eo secundum glos. quæ est j. eo. l. petens. per l. si in vendi. ff. de peri. & commo. rei ven. Item limita secundò. quando est tale pactum quod legem cōtractui dat. vt dicit tex. in d. §. quinimò. vt quia cōtinet tale quid quod potest cadere sub veteri actione. sed si non posset, vt in contractibus qui re contrahuntur. nam si ego commodaui vel deposui rem penes te, pacto appositio incontinenti q̄ debeas mihi scribere librum: istud pactum non informat. vt agi possit ad librum scribendum: quia re cōtrahuntur. & in hoc non interuenit rei traditio. Quinimó nec vestiuntur à tali cōtractu cum tex. ibi dicat, q̄ ea pacta insunt quæ legem contractui dant. constat autem q̄ ambæ istæ virtutes, scilicet vestimenti & informationis producuntur ratione ineſſentiæ. vt l. lecta. ver. dicebam. ff. si cer. pe. ergo vbi defecit in essentia, deficiunt ambæ. Sed tertiò & vltimò limita quando tam actio competens ex principali cōtractu: quam etiam pactū sunt pro eadem persona, aliâs secus. Vnde si promisisti mihi centum per stipulationem: & sic mihi soli competit actio contra te ex ista stipulatione: & fuit appositum pactū q̄ deberem tibi scribere librum ex isto pacto non informatur actio competens mihi, vt detur etiam ad scribendum librum: quia informaretur & daretur cōtra meipsum. bene tamen talis stipulatio vestit pactū. vt patet in l. ex morte. in fi. j. de pac. conuen. & de rei vxo. actio. in l. j. §. accedit. vbi si promisisti mihi dotem per stipulationem: & ego per pactum promisi eam tibi sol. ma. potest agere eo soluto ex pacto, quod fuit vestitum cohærentia stipulationis ad tui commodum: licet stipulatio sit ad meum cōmodum: nec potest

¶ Per Bar. Vide eundē Bar. in l. Itē quia. §. fi. ff. eo. & Cepo. in trac. de simul. contra ciuū. & circa istum modū ꝓbandi simulationem. vide quæ posuit hic in apostil. ad Ale. de Imo. Cur.
¶ Literis. Adde doctores in c. post cessionem. & in c. tertio loco. de probationi.

a ¶ Aliq̃d.add q̃ licet hoc dictũ ſit I ſe verũ.tñ nõ probat hic qa nõ præſupponit hic q̃ iſta ſtipulatio pœnalis fuerit reducta in inſtrumẽto.et ad.pbãdũ hoc dictũ allega tr tex.i l.minor. xxv. annis cui fideicõmiſſum.ff.de mino.et ſtellige hoc verũ.niſi iſtrumẽtũ eſſet cõfeſſionatum vel guarẽtigiatũ ſecũdũ Cy.i l.j.J.de cõfeſ.p Alex. de imo. i l.cũ ꝓtor.§.de re iudi.& i l.ſi cũ dotẽ. §. eo aũt.ff. ſol. ma. & habes cõſ.Pet.de ancha.in iij.cõſ.Pau.de ca.i j.parte cõſ.antiquorũ.cõ.cclxj.ſcip. Vtilis cõpromiſſo & laudo.co.tij.Frã.cur.

b ¶ Pactũ.add Raph. cu.i l.j.in §.ſi qs ita. ff.de ver.obli.

c ¶ Cõuenimus. Adde Frã.de are.i l.q Rom.§.Callimach⁹.in tertio no.ff.de verb. obliga.

d ¶ Permutatio eſt cõtract⁹.ad⁹ gl.inſti.de emp.& ven.§.Itẽ ꝓtũ.ver.nã & ſcteris. Doc.in.l.j.de rerũ permu.

dici quod imò veſtiatur à traditione dotis quam poſtea facis.per l.legem.§.eod. quia tunc eam facis ex neceſsitate ſtipulationis præcedentis.vnde nõ potes pactum veſtire.vt ibi dixi per not.in l.traditiõibus.j. eo. Eſt ergo neceſſe dicere quod veſtiatur ab ipſa ſtipulatione.quod eſt mirabile,poſtq̃ illa non eſt pro te, ſed pro me. commodo ergo poteſt veſtire pro te?vide Cyn.in.d.l. ex morte.Poſſum etiam habere aliã actionem præ.ver.ad obſeruantiã pacti.ſ. illam quæ reſultat ex contractu innominato, ſi ex tale pactum quod faciat rem reſultare habita relatione pacti ad contractum: quia continet tale quod propter quod pars fuit inducta ad contrahendum. puta volebam quod ires Romam pro me tu dixiſti nolo ire niſi vendam tibi talem rem,& vendidi, pacto appoſito quod vadas pro me Romã: tunc reſultat cõtractus innominatus facio. ideſt vendo vt facias ideſt Romam vadas poſſum ergo agere vt vadas triplici actiõe ſ.ex vendito informato.vt hic. Item alia actione præ.ver.quæ non oritur ex pacto, incontinenti appoſito:vt hic Itẽ alia actiõe præſcriptis verbis quę non oritur ex pacto ſed ex contractu innominato reſultante habita relatione pacti ad contractum.Et hoc eſt vtile:quia ſi ſuccumbam in vna: quia non probaui,poſſum redire ad alteram per l.ſi actor.ff.de iureiu.ſecus ſi cõ qa cõtractus nõ fuiſſet geſtus.l.ſi duos.§.Itẽ Iu.e.ti.et ex iſtis reducũtur ad cõcordiam Vltramõ.cũ Citramõ.in iſta materia.quia Pe.non perfectè intellexit.licet ipſe hoc dicat de alijs cætera dic vt dicam.infra eo.l.petens.Si autem illud pactum nõ eſſet tale propter quod pars fuiſſet mota ad contrahendum ſed quia mota propter aliud incidenter,appoſuit pactum, vt pacto de dandis fideiuſſoribus,vel de retrouendendo.non enim quis mouetur propter illa ad vendendum.ſed propter neceſsitatem ſuam tunc non reſultaret contractus innominatus, & hoc non tangunt Doc.tamen eſt neceſſarium.nam indiſtinctè videntur dicere quod reſultet contractus nominatus habita relatione pacti,ad contractum:quod tamen non eſt verum ſimpliciter.ad q̃ facit.j.de pac.inter empto.l.j.cum ibi no.

a *Inſtrumenta de iure communi non habent executionem paratam,ſed debet ſuper eis ſententia diffinitiua fieri.*

3 *De ſolemnibus nihil eſt omittendum,& ſi iudex contrarium de facto faceret,deberet de facto reuocare:& ſi fecit parte non citata,uel ſimiliter ea non citata. deberet reuocare*

4 *Conuentio de permutando de qua hic,quòd fuerit nuda:& licet ſit nuda,quod tamen ſi non ſeruatur faciat committi ſtipulationem pœnalem,ſicut ſi eſſet veſtita.*

5 *Principalis ſtipulatio,an mouetur per pœnalem poſtea interpoſitam?*

quere ab inuito.vt j.colligitur ex verbo.[exiges.]vt l.fideicommiſſa.§.ſi rem.de le.iij.nam ad eam pœnã condemnabitur ſi moram non purgabit.In tex.ibi,[nam bona &c.]iſte volebat quod liber.quem aduerſarius ſuus conuenerat de permutando,de facto auferretur illi,& traderetur ſibi ſine alia ſentẽtia diffinitiua,

2 Imperator dicit q̃ iſtud non eſt fiendum.Vnde aliquando alle

a gaui iſtum tex.q̃ de iure communi inſtrumenta non habent exe cutionem paratam: ſed debet ſuper eis ſentẽtia diffinitiua ferri. & ideo ſtatuta contraria diſponentia ſunt contra ius commune.

3 ideo reſtringenda.facit j.de acqui.poſ.l.nec ex vera.† No.q̃ nihil omittendum eſt de ſolennibus.facit l.Diuus.ff. de in inte.reſti.& l.cum hi.§.ſi prætor.ff.de tranſ. Et adde q̃ ſi iudex contrarium de facto faceret,deberet de facto reuocare. & ſi fecit parte non citata,ſimiliter & ea non citata,deberet reuocare. ad hoc allegatur tex.cum glo.in l.minor.in prin.ff.de eui.& no.in c. querela.de elec.In glo.ibi.[tria fuerunt pacta.]poteſt enim poni ſecundùm doc.q̃ fuerũt duo tantùm, ſcilicet primum nudum de permutando.ſecundum veſtitum de pœna.Nam etiam ſtipula-

b tio poteſt dici pactum.ideo non ob.tex.dũ dicit: [ſi pacto quo pœnam.] In glo.ibi.[de aliqua permutatione.]nam continebat in inſtrumento q̃ tu & ego cõuenimus de permutando librum

c tuum,cum libro meo.Iſtud enim verbum conuenimus,nõ importat ſtipulationem: ſed nudam conuentionem. vt in l.lecta.§. conuenitq̃.ff.ſi cer.pe.& ita debet intelligi.l.ex placito.j. de rerũ permu. Sed ſi cõtineret q̃ promiſimus adinuicẽ permutare iſtũ librum.verbum importat ſtipu.vt in l.ſciendum.ff.de ver.ob.& ſic non eſſet nuda conuentio. Bal.autem hic multum errauit ſal ua ſui pace.Nam reprehendit hic exemplum glo. dicens q̃ per-

d mutatio eſt contractus innominatus: & hoc fateor. & q̃ ex tali contractu non oriretur actio niſi rei interuentu.vt in l.iuriſgentium.in prin.ff.eo. Aut ergo ego nondum tradidi librum meũ, & non poſſum agere ad pœnam:aut tradidi,& tunc poſſum agere ex prima cõuentione nuda.quia eſt veſtita rei interuentu:cuius contrarium hic dicit.Sed ſalua ſui pace.nam verum eſt q̃ antequam tradam,etiam ſi ſum paratus tradere,non poſſum agere vt mihi tradas.glo.eſt ordina.in d.l.iuriſgẽ.in fi.magnæ glo. Sed ſi volo agere ad pœnam.quia per me nõ ſtat quominus tradam. ſed per te:quia nõ vis recipere.dico q̃ agere poſſum.quia eſt caſus huius.l.ſecundum iſtam glo.quod etiam tenet hic do.Raph. & bene,reprobando Bal.ſed nõ allegat glo. quã.ſ.allegaui. Pro declaratione magnæ gloſ.vt melius intelligatur, non ſequendo

4 ordinẽ glo.ſed ordinem tex.collige ex iſta l.plura.Primò † q̃ cõuentio de permutando ceſſat ſecundũ caſum quẽ ponit glo. & fuit nuda,licet iuxta ſtipulationem pœnalem, quæ erat veſtita. ſed contra.q̃ veſtiatur ab ea,vt pariat actionem. vt ſ. l.proxi. & j.eo.l.petẽs.Sol.vt dixi in l.præcedenti. & hoc in gl.mag.in ver. Item nunquid veſtitur.Secundò no.q̃ licet ſit nuda, attamen ſi non ſoluatur,facit committi ſtipulationem pœnalem: ſicut ſi eſſet veſtita.Sed contra.quia non committitur niſi propter morã: ſicut & ſtipulatio vſurarum,quæ dicuntur pœna.vt l.lecta. ver. ſed cùm ſortis.ff.ſi cer.pe.& vbi nulla petitio,nulla mora.vt in l. pupillus.ff.de ver.obli. Iſtud contrarium ſentit glo.mag. in fi.& nõ ſoluit.ſed remittit ad no. in l.& ſi poſt tres.ff.ſi quis cau. & in l.nuda.j.de contrahen.ſtipu.& ibi volunt glo.q̃ faciat committi:ſed non ita cito ſicut veſtita conuentio, ſcilicet propter ſolam interpellationem extraiudicialem, quæ non conſtituit in mora: ſed per conteſtationem factam de facto,vel ſuper pœnali ſtipulatione:vt in hac l.vel ſuper nuda cõuẽtione, vt in d.l.nuda. tũc qualiter poterit ſequi ſententia ſuper pœna quod innuit iſta l.in verbo.[vel pœnam.] cum ante cõteſtationem actio ad pœnam non eſſet nata.vt in l.non poteſt videri.ff.de iudi.Rñ. quia naſcitur in ipſo actu conteſtationis,nõ poſt nec ante.Nam ſi eſſet nata ante:nõ eſſet dubium q̃ poſſet ſequi.& ſi naſceretur poſt, nõ eſſet dubium quod ſequi non poſſet. vt in d.l. non poteſt videri. ſed quia ſimul cum conteſtatione naſcitur:gloſ.& Doc.volũt q̃ poſsit ſequi. Iſtum articulum latè examinat Bar. in l.ita ſtipulatus.de ver.ob.in illa q.quando ſtipulatio pœnalis incipit à prẽcedenti cõuentione nuda.& licet iſta quæ dicit gl.poſsint de ſe ſuſtineri modo prædicto,attamen ipſe tenet opi.Pet.q̃ non requiratur lit.conte.ſed propter ſolam interpellationem extraiudicialem committatur,licet per eam aduerſarius non conſtituatur in mora:quia hoc videtur fuiſſe de mente partium:cùm mora non poſsit

LEX. XIIII.

1 SI pacto. † Quando ſtipulatio pœnalis incipit à præcedenti conuentione nuda,ſi illa cõuentio nõ ſeruatur,pœna committitur.& ex ſtipulatione pœnali tantũ agi poteſt:non ex principali nuda Et effectus eri : quia vel conuentus timore ne condemnetur ad pœnam ſeruabit conuentionem:vel ſi non ſeruabit,ad pœnam condemnabitur. Item bona aduerſarij propter conuentionem non ſeruatam,non debent de facto & ſine iuris ordine transferri in creditorem:ſed ordine ſeruato. hæc dicit iſta pulchra.l. & difficilis,famoſa,& repetibilis:quia hîc dominus Cyn.tractat de triplici materia.de qua poſſent fieri tres ſolennes repetitiones:& Bar.in l.inſulam.de verbo.oblig.fecit vnam : & in l.ita ſtipulatus.& fecit aliam quæ valet pro duabus,in quibus examinauit profundiſsimè & vtiliſsimè ea quæ Cyn.hîc abbreuiando verba doc.antiquorum poſuit ſatis leuiter.In textu. ibi.[ex ſtipulatu agens.]quaſi dicat ex prima conuentione nuda, agere non poteſt.eſt ergo neceſſe quod agas: ex ſtipulatione ad pœnam In textu. ibi: [conſequeris.] ſcilicet à ſponte ſoluente, ſi volet moram purgare, vt in pœna non condemnetur. ſed ab inuito non potes extorquere. Pœnam verò bene potes extor-

posit hic propriè committi ꝙ cõmittatur eo modo quo potest: & sic potius committitur pœna ex euentu conditionis quã propter moram. nam est verum ꝙ ad commissionem pœnę semper requiritur mora. vt patet quando incipit à præcedenti conditio nam sufficit euentus conditionis. Bal. hoc reprobat. & sequitur opi. glo. quia si ista opi. esset vera. nam esset orta actio ad pœnam ante lit. conte. propter interpellationem. & si ista esset facta post conte. super pœna, non haberet locum purgatio morę. vt in l. iubemus. ff. de ver. ob. cuius contrarium vult ista l. secundùm quę posit purgare quandocunq; vsq; ad sentẽtiam. vt ibi. vel dic quod in conuentionem deuenerat &c. Sed tenendo opi. gl. quod nascatur in ipso actu conte. Non ob. quia tunc contestatio non est terminus purgationis moræ super ipsa sententia. vt not. Pe. & Cy. j. ti. j. l. si maiores. xxv. annis. Breuiter iste tex. nõ dicit quod ista purgatio possit fieri quomodocunq; vsq; ad sententiã, vnde potest intelligi sanè, quod fiat ante contestationem statim perfecto libello super stipulatione pœnali, antequam illi respõdeat. Vel dic melius quod etiam post poterit fieri actore volente: & ita loquitur iste tex. quia actor hic desiderabat conuentionem impleri. & Imperator dat sibi consilium per quod potest venire ad suam intentionem. † Item no. tertiò vnum quod colligit ex ista purgatione moræ. nam per hoc videtur ꝙ prima conuention non fuerit nouata per stipulationem pœnalem. quia si fuisset nouata, illud quod continebatur in ea non deberetur amplius. sed sola pœna. ergo non posset euitari pœna. illud soluendo creditore inuito: quia solueret aliud pro alio. l. ij. ff. si cer. pe. & tamẽ iste tex. potest intelligi creditore inuito, quando ante lit. contest. Timore huius contrarij glo. formauit hic istam qõ. in ver. [Item quæro.] & dicit ꝙ isto iure fiebat nouatio, nisi fuisset expressè actum contrarium: & tunc oporteret intelligere quod hic fuisset expressè actum quod non fieret ad soluendum contrarium. vel dic quod etiam si facta fuisset, non ob. cõtrarium: quia licet desinat esse in obligatione, remansit in solutione. & illud quod est in solutione, ex dispositione legali potest solui inuito creditore. vt patet in actio noxali. l. Item veniunt. §. Idem rectè. ff. de peti. hæ. hodie verò secundũ glo. nõ fit nouatio, nisi expressè fuerit actũ. vt in l. fi. j. de nouatio. Sed in hoc glos. reprehenditur per omnes. quia ibi loquitur in stipulationibus coæqueuis. Sed an principalis stipulatio nouetur per pœnalem nihil est immutatum per illã legem intellige per pœnalem, id est per commissionem pœnalis stipulationis. Ante enim quàm sit commissa, clarum est principalem non esse nouatam per l. quoties. ff. de noua. Item dum dixit. [nouetur.] intellige sicut desinat esse in obligatione ciuili: & naturali, vt sola pœna debeatur: licet remanserit in solutione. vt dixi. In hoc autem articulo quod fuerunt capita, tot fuerũt opi. quas Bar. ad plenum recitat in d. l. ita stipulatus. quia quædã iura probant notionem fieri, vt est l. obligationũ ferè. in fi. ff. de ac. & ob. & d. l. ita stipulatus. in fi. de ver. ob. & l. j. de pe. le. Quidam probant contrarium: quia volunt quod possit agi ex prima conuentione, licet pœna sit commissa, quod nõ esset si facta esset nouatio vt est l. Si quis à socio. cũ l. seq. ff. pro soc. & l. prædia. de ac. emp. Bar. distinxit an precedens conuentio sit ex causa onerosa. & loquuntur secunda iura: an ex lucratiua, & loquuntur prima. Ego vitra hanc posui aliam opi. in d. l. ita stipulatus. dic vt ibi.

LEX XV.

1 PActum quod dotali. † Pactũ quod quis alteri succedat, factum cum illo, nõ valet: quia aufert sibi liberam testamẽti factionem. & sic est contra bonos mores: nec aliquam obligationem inducit. h. d. Et sic etiam naturalem nõ inducit. vt l. stipulatio hoc modo. de ver. ob. Nec firmatur iuramento, etiam de iure canonico. vt in c. nõ est obligatorium. de re. iu. in vj. Licet secus in pactis de nõ succedendo. vt in c. ij. de pac. eo. li. Ergo illud non est cõtra bonos mores. In tex. ibi. [pactum.] subaudi etiam stipulatione vallatum. In tex. ibi. [patri suo.] subaudi non obstãte hoc pacto solùm masculum hæredem instituit vniuersalẽ. & illam filiam in x. solidis. vt moris est. & certè valet testamentum. nec ista filia potest plus petere, si dos sufficit ad legitimam. quia computatur in eam. & valet testamentum, postquam in aliquo ipsam hæredem instituit. vt no. in l. iij. §. sed vtrum. ff. de mino. in glo. ordinaria. Et idem si instituisset eam in sola dote. vt ibi nota. secus si in nullo: & sic esset præterita. nam succederet ab intesta-

to vna cũ fratre equaliter de iure communi. Sed pone quod iste pater decesit intestatus. & in loco erat statutum quod fœmina non succedat cum masculo ab intestato. ista verò vult succedere virtute pacti: dicens quod illud pactum habet vim vltimę voluntatis postquam non apparet de contraria voluntate patris: & sic videtur pater sibi reliquisse dimidiam, saltem iure fideicommissi, vel legati: & statutum eam nõ excludit ab eo quod sibi relinqueretur à patre: quid iuris? Dico quod non potest succedere per casum. l. sing. j. eo. & l. licet. quę determinat istud dubium: qd istud pactum sicut non habet vim contractus, vt obliget patrem & ipsum nec esset: ita non habet vim vltimæ voluntatis. nisi in milite, etiam si fuisset factum coram. vij. testibus. Et hoc singu. tene menti. quia per illam. l. ista glossatur & suppletur.

2 ☞ *Bona subiecta restitutioni sub condition: si alienentur præsente illo cui debent restitui: & non contradicente, quòd valeat alienatio, & quando possit rescindi*

LEX XVI.

1 QVm proponas. † Fideicommissum cõditionale potest per pactum remitti. h. d. dic vt §. e. l. j. & † hic est vna glo. quæ allegatur. j. ꝙ bona subiecta sub cõditione restitutionis, si alienentur præsente illo cui debent restitui, & non contradicente, valet alienatio, quia ille videtur remisisse ius suũ: quod facere potuit. vt hic. quod per etiò tene menti. Sed in contrarium facit fortiter. quia non potuit impedire alienationem per suam contradictionem, quominus valeat cõditione pendẽte. licet postea rescindatur. iuxta no. in l. seruo legato. §. j. ff. de lega. j. ergo tacendo non videtur cõsentire. per ea quę plenè no. in l. Gaius. ff. de pig. actio. & hoc magis placet. licet Bal. in l. quoties. post prin. j. de fidei. videatur tenere istam gl. eo casu quo tacet malitiosè. per l. j. j. ad vellei. & l. si fine. cũ ibi no. sed nõ cõsiderauit id quod §. dicit. Tene mẽti. & differt l. j. quia hic ambo fuerũt rogati inuicem: ibi nullus fuit rogatus.

LEX XVII.

1 ACtum quod bona. † Tantùm valet pactũ cum scriptura, quantùm sine scriptura. h. d. Et sic scriptura non est de substantia cõtractus: sed fit ad proba. vt in l. contrahitur. ff. de pig. fallit tamẽ in quibusdam casibus ibi notatis.

2 ☞ *Creditor quando recipit partem ab uno ex pluribus obligatis insolidum, sit cautus, ut dicat recipio, saluo iure solidi.*

3 *Si unus ex pluribus reis debendi obligatis insolidum soluit partem, quando inducatur diuisio: & quando non? & nume. 4.*

LEX XVIII.

1 SI creditores. † Ex receptione partis debiti soluti ab vno ex correis debendi, inducit diuisio debiti, ex quo resultat taciti pacti exceptio. h. d. secundũ Bar. In tex. ibi, [quenquam.] Antiqui habent quemq;: & illa est dictio vniuersalis comprehendens omnes in l. hoc articulo. ff. de hęre. instit. alij habent quemquam. & illa est particularis comprehendens tantùm vnum. & ista est vera litera. In tex. ibi, [pro sua persona:] istud verbum pondera. nam cum tenerentur ad centũ quilibet insolidum, vnus soluit quinquaginta, dicens ꝙ pro sua persona & pro parte sibi cõtingẽte soluebat. creditor postea volebat ipsum conuenire pro alia parte: quia fortè correus nõ erat soluendo, videbatur ꝙ posset. quia cum ille esset obligatus ad solida centum, soluendo partem liberatus fuit ab illa parte tantũ, & pro alia remansit obligatus. in l. si stipulatus. ff. de sol. in j. charta. sed istud procederet si simpliciter soluisset. vt etiam probatur in l. inter eos. §. j. ff. de fide. Sed quia dixit soluo pro persona mea, vel pro parte mihi cõtingenti: creditor sponte recipiens videtur sibi fecisse pactum de non petendo alteram partem, & est pactũ tacitum, vt hic dicit glo. Et est aduertendum. quia si nõ erant nisi duo debitores, non potest dici ꝙ hic fuit inducta diuisio actionis. nam tunc actio dicitur diuidi inter plures, quando primò tenebatur quilibet insolidũ. & tunc incipit quilibet teneri pro parte tantùm d. l. inter eos. §. pe. sed hic primus qui soluit, liberatur in totum statim ipso iure. quatenus ipse soluit partẽ in virtute taciti pacti. vt & §. eo. l. creditori. alter verò qui non soluit, fuit liberatus similiter ipso iure à parte soluta. & remansit efficaciter obligatus in parte non soluta. vnde non est propriè diuisio actionis, per quam quis remanet obligatus in parte efficaciter: & in alia parte pleno iure, sed non efficaciter. Vnde hoc casu non placet summarium Bar. qui dicit ꝙ inducitur diuisio, sed si essent plu-

res,puta quatuor qui tenebantur ad c.quilibet insolidũ,& vnus solueret xxv.pro parte sua,quantum ad eum dicendum est.vt ſ. dixi.sed quãtum ad alios tres bene fuit inducta dicta diuisio: vt sic postquam creditor recœpit ista ab illo:non possit aliquem de alijs tribus conuenire nisi pro xxv. Nec ob. q̃ non fuerint præsentes in illa receptione.quia hoc est tacitum pactum legale, qd̃ prodest etiam absentibus.vt ſ.eo.l. ij. cum ibi no. Et ibi saluo & intelligo id quod no.Bar.circa finem, quod non potest intelligi nisi in casu prædicto.& istum intellectum perpetuò tene menti: quia quilibet diceret contrarium prima facie,quod quilibet aliorum posset conuenire ad totum residuum,postquam cum eis nihil fuit actum.Sed intentio Bar.& aliorum, qui dicunt hic inducí diuisionem,non potest saluari nisi modo quo dixi.& etiam in quantum ipse dicit q̃ ista diuisio prodest absenti,si bene cogitabis,& hoc male declaratur per ipsum,& alios postea scribentes.

2 & per eos tamen non tangitur & est necessarium.† Sit ergo cautus creditor quando recipit partem abvno ex pluribus obligatis insolidum.vt dicat recipio saluo iure solidi.nã ista verba important vt alteram partem possit ab eodem petere,& etiam à quolibet:aliorum insolidum.& ita dicit Albe.se vidisse fieri. & etiam ego vidi. Sed quidam dubitabant quid est dicere iure solidi, & non intelligebant.Glos.hic magna format tria contraria.& sunt difficilia informatione. quia illæ leges loquuntur diuersis terminis.Primum contrarium est de l.reos.j.de fideiuſ.vbi dicitur qd̃ si vnum de fideiussoribus mihi obligatis insolidum conueniam, vel insolidum,vel pro parte. & contingat ipsum mihi condemnari,& postea reperiatur non soluendo,non prohibeor illud idẽ petere à fideiussore.ergo per petitionem primam non fuit inducta diuisio:quia si fuisset inducta pro rata quæ tangebat illũ primum conuentum,non posset confideiussorem conuenire. sicut nec hic pro rata quæ contingit non soluentem,non possum conuenire soluentem.Est enim perinde ac si à principio quilibet se obligasset pro parte, quo casu licet alter eorum sit non soluẽdo, possum pro parte illius alterum conuenire:vt in l.legatorum. in principio.ff.de leg.ij.Glo. soluit istud contrarium tribus modis. Primo.quòd hic interuenit expressum pactum quòd quilibet illorum haberet soluere partem tantùm,& sic habet tex. quemq;. Ista solutio, non est bona. quia tunc ista lex non haberet dubiũ. Præterea communiter habetur in textu quenquam.Secunda solutio est quod ibi creditor conuenit vnum insolidum, quo casu non inducitur diuisio. Si autem conueniſſet pro parte: tunc induceretur, sicut quando reciperet solutionem pro parte. vt in hac l. Ista solutio confunditur per illum textum, quia etiam ibi loquitur quando conuenit pro parte. Tertia solutio est quòd ista intelligatur secundùm illam. Nam illa vult, quòd si primò conuentus reperiatur non soluendo, possit alter conueniri pro eo pro quo primò fuit conuentus. Et eadem ratione hic si alter non est soluendo, posset ille soluens conueniri pro altera parte. Inducitur ergo diuisio quando ambo sunt soluendo. Et tunc alter pro altero conuenitur: nec hic nec etiam ibi conueniretur. sed eo non existente soluendo cessat diuisio. Hæc solutio est truffa. quia postquam est inducta diuisio, non curatur an alter efficiatur soluendo vel non facit l.inter eos. §. primo. ff. de fideiussoribus. † Dic ergo quòd isti casus sunt diuersi. quia ista lex

3 loquitur quando vnus soluit partem.Et tunc inducitur diuisio. quod tamen intellige vt suprà dixi.& sic iste soluens non posset conueniri pro altera parte, etiam si correus esset non soluendo. secundùm verum intellectum. Sed lex contraria loquitur quando vnus tantùm fuit conuentus:quo casu aut insolidum.& tunc constat quòd non inducitur diuisio, sed electio & clarum est quod electio non præiudicat, nisi sequatur solutio.vt in l.finali. eodem titulo. Aut fuit conuentus pro parte,& tunc similiter diuisio non inducitur, nec etiam resultat pactum de non petendo alteram partem, nec illi, nec correcto. vt ibi patet. Sed contra vtrunque opponitur primò contra primum. quòd nec inducatur per solutionem partis.dicta l.inter eos.§.primo.ff. de fideiuſ. allegat in glo. Dicunt Docto.quòd hic loquitur in pluribus reis debendi, qui non habebant inter se beneficium diuisionis, hoc iure, & sic creditor non tenebatur recipere partem, si nolebat. vt lege, tutor. §. Lucius. ff. de vsuris. Recipiendo ergo sponte videtur vti liberalitate: & sic pactum fecisse, & actionem diuisisse. Ibi loquitur in pluribus fideiussoribus: q̃ habebãt hoc iure bñficiũ diuisiõis ex epistola diui Adriani,si erãt soluẽdo:& sic creditor cogebat recipere partẽ.si ergo partẽ recepit ab vno ex eis:cũ hoc faciat de necessitate,nõ videt vti liberalitate,nec fecisse pactũ,nec actionẽ diuisisse,qa in necessitatibus nemo &c.vt in l.rẽ legatã ff.de adi.le.& iõ si postea añ diuisionẽ factã per iudicẽ alter reperiatur nõ soluendo, posset ille idẽ cõueniri,et etiã si sint soluẽdo & perueniat ad diuisionẽ fiẽdam per iudicem:residuum qd̃ restat debet diuidi inter omnes, etiam in non soluente.vt ibi. Ista distinctio est bona, & procedit eo casu quo soluens non dicit soluo pro persona mea, vel pro mea parte:sed si hoc dixit,inducitur diuisio per pactum non solum in pluribus reis debendi non habentibus beneficium diuisionis:vel olim, vt hic,vel hodie si ei renuntiasset.sed etiam in fideiussoribus,vel in habentibus tale beneficium.cum sit eadem ratio.quia creditor sic recipiendo videtur sibi fecisse præiudicium.& ita intelligit.Ang.illum tex.limitando secundùm istam l.q̃ ibi loquatur quando ista verba in solutione non fuerunt apposita:aliàs esset idem ibi quod hic.& hoc.& hoc etiam videtur de mente Bar.in l.ex duobus.de duobus reis.Contra secundùm opp.q̃ etiam agendo pro parte inducatur diuisio.vt in l.liberum j.de fideiuſſ.Sol.si creditor agit pro parte contra omnes simul.i. cõueniẽdo quẽlibet pro pte,tũc inducit diuisio facta cõtestatione.& sic altero effecto nõ soluẽdo alter nõ condẽnabit nisi pro parte.& ita loquitur.l.liberum,sed si agat contra vnum tantum pro parte,tunc non inducitur diuisio.nec pactum.vt in d.l.reos. Ratio secundũ quosdam est.quia ad iudicium venit quis quodãmodo inuitus.sed solutionem recipit volens.& hęc est differẽtia inter casum huius.l.& illius.l.reos. quæ tamen non videtur bona.quia non cogitur petere partem si non vult,cum possit petere totum.vnde sponte videtur petere:potest ergo dici q̃ ibi loquitur quando petijt partem simpliciter.sed si dixisset in libello pro tua persona,vel pro parte quæ te contingit,induceretur diuisio facta contest.lit.& etiam pactum de non petendo alteram partem.sicut inducitur hic ex receptione partis.& sic non fit differentia an pars soluatur,an pars petatur:sed si quemadmodum soluatur vel petatur,an cum appositione istorum verborum vel sine.& secundũ hoc potest saluari gl.quę est hic in secunda sol. vbi non facit differentiam an petatur,an soluatur pars: sed solũ an petatur pars,vel totum.sed tunc oppo.q̃ per petitionem partis non inducatur diuisio.vt in l.si ex toto.§.j.ff.de leg.j. Gl. soluit tribus modis.Doc.tenẽt illã.q̃ ibi sit speciale in vltimis voluntatibus.sed certè non apparet ratio specialitatis,& regula est in contrariũ.q̃ de contractibus ad vltimas voluntates bona est argumentatio. vt in l.seruũ filij.§.cum qui.de lega.j.dic ergo illum.§.intelligendum sc̃d'm prædicta q̃ in petendo partem non

4 apposuit ibi illa verba.† & ex prædictis collige distinctionẽ per teipsum.quando sunt plures obligati insolidũ,et vnus soluit partem,an inducatur diuisio?quia vel cum appositione istorũ verborum.& inducitur.vt hic,aut sine.& tunc aut habebat beneficium diuisionis.vel non:aut conueniuntur in totũ:& non inducitur diuisio,etiam si vnus tantum.sed electio:quæ non præiudicat.aut pro parte.& tunc aut omnes conueniuntur quilibet pro parte,& inducitur.vt in d.l.liberum. aut vnus tantum: & tunc aut cum appositione dictorum verborum.& idem ita intelligatur glo.hic posita. Aut sine.& tunc secus.& ideò alter potest cõueniri pro eadem parte pro qua primus fuit conuentus,si ille reperiatur non soluendo.& iste est casus in.d.l.reos. & econuerso primus conuentus pro parte poterit conueniri pro altera parte si reperiatur non soluendo : & iste est casus in l.si ex toto.§.fi.de de leg.j. Vltimò glo.format contrarium de l.tale pactũ.§. si post diuisionem.ff.eo.tamen isti casus sunt diuersi:quia hic loquitur quando plures erant obligati in solidum,& vnus soluit partem. Ibi econuerso plures erant obligati quilibet pro parte, & vnus soluit totum.non dico sortem principalem,sed totas vsuras, ac sibipse solus deberet.& quæritur an creditor præiudicauerit sibi in sortem:quominus ab omnibus petere possit pro rata,& dicit q̃ non.sed tunc magis ob.l.ij.ſ.eo.Sed solue vt ibi dixi.quia l.ij. loquitur quando creditor conuenit procuratorem in rem suam quem tamen conuenire non poterat,ille tamẽ sponte suscipit iudiciũ.Et tunc videtur fecisse pactũ de non petendo à principali debitore.sed ille.§.quando non conuenit vnũ pro tota sorte, sed recepit solutionem totarum vsurarũ ab vno:& tunc nõ prę̃iudicat sibi

cat sibi in sortem. quod est singulariter notandum: quia non sic successorium debet facere præiudicium in principali. arg. l. si pa-
tio quo pœnam. 5. eod.

1 *Quibus possint facere testamentum in eadem scriptura.*
2 *Quantum importet uerbum rebus, quantum uerbum bonis?*
3 *Verbum pertinere quòd possit importare directam institutionem.*
4 *Hæreditas sicut non potest dari per codicillos: ita nec per donationem causa mortis.*
5 *Si quis dicat dono tibi hæreditatem meam, an ualeat donatio?*

LEX XIX.

1 Licet inter. † Pactum de succedendo nõ habet vim vltimæ voluntatis, nisi inter milites. hoc dicit ista singu. l. q̃ non est alibi secundũ Bar. Et vide quod no. pro ipsius declaratione Io. and. in ad Spec. de instr. edi. §. porrò. Et vt intelligas, pone casum quòd tres quatuor fratres. & tu & quidã alius, & eratis milites, & fecistis pactũ. de quo hic. Postea ille mortuus est in prœlio. Alij volebant vnà tecũ succedere illi, dicentes hanc conuentionẽ non valere, vt tu solus succedas. vt suprà eodẽ l. pactũ. Tu autẽ dicebas q̃ licet non valeat iure pacti, vt illum astringeret quominus ponaillet alterũ instituere si voluisset, quo casu loquitur illa l. sal tem valet iure vltimæ voluntatis: post quã hoc non fecit. quia videtur in illa perseuerasse. Imperator dicit q̃ si non fuissent milites, cũ sit facta per modũ contractus, non haberet vim vltimæ volũtatis. vt l. verba contraxerunt. de ver. sig. quia cõtractus tendit ad obligandũ contrahentẽ. & vltima voluntas non tendit ad obligandum testatorẽ, nec etiam valeret iure do. cau. mor. licet illa partim teneat vim contractus, partim vltimæ voluntatis: quia contractus inter viuos tendunt ad præcisè obligandũ, illa verò ad nõ præcisè sed quia eratis milites, & milites sunt priuilegiati vt eorum dispositiones vltimæ voluntatis non vitientur, ex defectu solemnitatis omissæ. similiter hoc casu non vitiabitur ex ineptitudine verborũ: quia cũ debuistis per viã contractus: & ideò determinat Imperator ad te pertinere omnia bona virtutæ vltimæ voluntatis. nõ aut emintelligas q̃ etiam inter milites possit valere iure contractus vt obligetur: cũ sit contra bonos mores.
2 & sic non esset priuilegiũ militis, sed potius damnũ. † In tex. ibi. [scriptũ.] per hũc tex. dicit Bal. q̃ duo possunt facere testamentum in eadẽ scriptura. & ita dicit se vidisse, & etiã ego vidi q̃ vir & vxor in eadẽ scriptura vniformiter per omnia testati sunt. Fa
3 cit Leo. q̃ si licet. pe. In tex. ibi. [rebus.] iste tex. semp allegat. † q̃ tantũ importat verbum rebus, quantũ verbum bonis. & ideò sicut si aliquis diceret relinquo tali omnia bona mea. videret ipsam instituere, si aliũ vniuersaliter non instituit. vt not. in l. in his verbis in prin. ff. de hæredi. instit. ita si dicat. relinquo tibi omnes res meas. vt hic. & sicut appellatione omniũ bonorum continen
a tur iura & actiones, & nomina debitorum. a ita appellatione om
4 nium rerum. vt no. Cy. in l. j. ff. de stat. ho. † Vltimò allegatur iste
b tex. in fi. vt in ver. [pertinere.] b q̃ istud verbũ potest importare directam institutionem, & tamen non est verbũ commune. vt no. Bar. in l. Centurio. de vulg. & pup. & nota glo. quę est hic. q̃ sicut hæreditas non põt dari per codicillos: ita nec per donationem causa mortis. quod nõ est alibi secundũ Bal. vnde videtur q̃ si quis dicat, dono tibi hæreditatẽ meam, non valet donatio: cũ hæreditas non sit in vita donantis. In contrarium videtur q̃ idẽ in hoc dicere dono omnia bona mea, quæ nunc sunt bona. sed post mortem meam erunt hæreditas. vt in l. quæsitum. §. fi. ff. de lega. j. & ibi omnino vide per Bar.

1 *Dominium in quibus casibus transferatur sine traditione?*

LEX XX.

1 Traditionibus. † Dominium nõ acquiritur ex solo consensu vel contractu. sed demũ traditione secuta si tradẽs est dominus. & si non est dominus, secuta etiam vsucapione. h. d.
2 † Gl. enumerat aliquos casus fallẽtiæ. tu adde aliũ casum, in quo transfertur dominiũ sine traditione, scilicet in societate omniũ bonorum. vt l. j. in fi. cũ l. seq. ff. pro socio. non sic in alijs contractibus licet factis super omnibus bonis. vt in l. j. §. fi. ff. ꝑ dote. & ibi nota. Item in diuisione. vt not. gl. ff. de cõdi. furtiua. l. & ideò. in fi. gl. mag. & vide per Bar. pro ratione. Et adde quòd sufficit traditio etiam possessionis non vacuæ. vnde si fundus tuus possidetur, perderetur per tertium. & si tu mihi vendas potes in me transferre dominium: immutando me ad illum fundum, & indu
cendo me in eum: licet nõ transferas in me a possessionem l. si fundum. & ibi not. ff. de fun. do.
2 ☞ *Licet ille qui promisit non petere, uel non molestare, non uideatur implere contractum transactionis perfectè quousque uiuit, ut possit agere ex contractu transa b ctionis factæ pacto nudo, tanquam ex contractu innominato, bene tamen potest agere si interuenit stipulatio: quæ est contractus uestitus & qualiter, & ad quid?*
5 *Ex contractu quem quis impugnat, uel non seruat, se iuuare nõ põt, quatenus durat impugnatio, sed ea finita sic.*
4 *Si duo fecerunt pacem inuicem, & promiserunt se non offendere sub certa pœna, & alter eorum incipit offendere, & alter poterit offendere etiam ex interuallo: nec incidit in pœnam appositam in contractu pacis.*
5 *Si ille qui primò rumpit pacem fuit conuentus ad pœnam appositam in contractu pacis: & eam soluit, quod non poterit deinceps rumpi ab altero, & si rumpatur, incidit ille in pœnam pacis ruptæ.*

LEX XXI.

1 Cum proponas. † Ex pacto nudo transfac. datur possidenti exceptio: sed non possidenti non datur actio si perfectè nõ impleuit, nec implere potest trãsac. pro parte sua. sed cõtra non seruantem tranſactionem licitum est sibi redire ad pristinam actionem. quia non seruanti fidem non est fides seruanda. h. d. Et not. hic tex. in ver. [sit tibi.] vbi probatur expressè id qd'
2 dixi in l. j. q̃ † licet ille qui promisit non petere, vel non molesta re, non videatur implere contractum transac. perfectè quousq; viuit. vt possit agere ex contractu transactionis factæ pacto nudo, tanquam ex contractu innominato, bene tamen potest agere si interuenit stipulatio, quæ est contractus vestitus: quia sufficit ad agendum ex eo q̃ quis impleat quatenus implere potest. licet non impleat perfectè: sed si nullo modo impleret, agere nõ posset etiam ex contractu vestito, vt in l. quæro. §. inter locatorẽ. ff. loca. & ad hoc vt possit agi ex contractu innominato celebrato per pactum nudum, sicut est tranſactio: non sufficit implere quatenus potest, si non impleuit perfectè. vt in ver. prœced. nam hic promisisti amplius non molestare aduersarium tuum super fundo: & ipse promisit tibi per pactum nudum diuidere æqualiter tecum hæreditatem fratrum suorum prædefunctorũ. & nũc diuidere nolebat, nec tu agere potes vt diuidat: quia nõ impleuisti perfectè. contractus enim innominatus celebratus pacto nudo non videt nisi rei interuentu. i. ex perfecto implemento eius tantum qui impleuit, non eius qui non impleuit. In tex. ibi. [nec aduersario tuo trãsactione vti. &c.] subaudi si agas ac prima ad fundum: & ipse excipiat de pacto: quo promisisti eum amplius nõ molestare super dicto fundo. nam replicare potes, quia non seruat transac. diuidendo hæreditates: & sic recurras hic ad glo.
3 magnam in fi. in l. j. §. eo. per quam datur intelligi ista l. † Et adde q̃ ex contractu quem quis impugnat, vel non seruat, se iuuare non potest. vt hic probatur. scilicet quatenus durat impugnatio sed ea finita sic ff. de ver. obli. l. qui Romæ. §. Seia. & ibi not. per
4 Barto. quod tene bene menti. † Et allegatur ista l. quòd si duo fecerunt inuicem pacem, & promiserunt se non offendere sub certa pœna, & alter eorum incepit offendere: quòd alter etiam ex interuallo poterit offendere. nec incidet in pœnam. quod intelligo, s. appositam in contractu pacis: quia nõ videtur rumpere pacem ille cui primò rupta fuit. vt no. in addi. Specu. super rubrica de treu. & pa. & etiam no. in l. qui fidem. ff. de trãsac. & in l. cum pater. §. libertis in fi. de leg. ij. Sed bene incidet in pœnam malefi cij statutam à iure communi, vel municipali, quia nõ licuit sibi ex interuallo vindictam sumere. vt in l. scientiam. §. cum aliter. ff. ad l. aquil. & ita videtur determinare Ioã. and. in mercu. super
5 regula frustra. de regu. iur. lib. vj. Tene menti. † Dicit etiam Bal. no. quod si ille qui primò rumpit pacem: fuit conuentus ad pœnam appositam in contractu pacis: & eam soluit, quòd non poterit amodo rumpi ab altero: & si rumpatur, incidit in pœnã pacis ruptæ quia illa solutio pœnæ succedit loco rei. i. obseruantiæ pacis arg. in l. apud Celsum. §. Labeo. de doli excep. Et hoc etiã expressè voluit Pet. j. eo. l. petens.

2 ☞ *An tutor uel curator possit facere pacem de iniuria illata patri pupilli, uel aduli, & remittere pœnam?*

1 Debitorum. Adde gl. in aut. de nõ alie, in §. j. col. ij. Bart. in l. pupillus. ff. de auth. tu. Doct. in l. à diuo pio. ff. de re iudi.

Pertinere. De hoc verbo pertinere vide per Alexan. de imol. in consi. xxxv. colũ. iij. circa fi. & in cõsil. xlij. in iij. vol. tex. in l. si quis ex argentarijs. §. pertinere. ff. de eden. Inn. in c. cũ ecclesia. de causa. pos. & proprie. & in c. cõstitut⁹. de reli. domi. & ibi per doc. Franc. cur.

a ¶Curator. Add Cy. & Bal. in l. j. C. de in inte. resti. Ant. d bu. in c. j. de tren. & pa. Bal. in addi. Spe. tit. de treu. & pa. & per Abb. in cõs. xxxix. in j. vol. et vid Ang. in l. tutor. et ibi eũdẽ Pau. de ca. g legit illã l. l. l. reſcriptũ. §. ff. Ang. j. l. ſi nõ cõuitꝝ ff. de iur. Bal. i ru. de treu. et pac. et in l. turiſiurãdi. ff. d iureiu. Franc. cur.

b ¶Pactũ. addẽ Spe. in ti. de pac. i §. pe. verſ. quid ſi filiꝰ dõi. in c. quãuis. de pac. li. vj.

c ¶Plures fratres. Ad de Bal. l. l. pactũ qđ dotali. i. viij. et ix. q. C. de colla.

LEX. XXII.

Pactum curatoris.

†Legitimus adminiſtrator non poteſt facere pactum de non pe tendo: ſed bene poteſt recipere ſolutionem & per hoc liberare debitorem illius cuius negotia adminiſtrat. h. d. Ratio primi dicti eſt. quia licet tutor & curator habeant legi timam adminiſtrationem, & per cõſequẽs habeant etiam liberam, & ſic poſsint alie nare. vt in l. procurator cui libera. ff. de pro cu. propter quod videbatur quod poſſent facere pactũ de nõ petendo, quia continet alienationem actionis, tamen contrarium eſt: quia non poſſunt donare, licet aliã alie nationem vtilem pupillo vel adulto facere poſsint. quia donatio non eſt vtilis: cum ſit dilapidatio. & intelligitur excepta de gene rali adminiſtratione cum libera vt in l. contra. §. ſi filius. ff. eo. & de manu. l. ſeruus furioſi. & hoc quando debitum erat liquidum vel de facili poterat liquidari: aliàs ſecus: quia non tranſigere & remittere aliquo dato vel retẽto, hoc magis expedit pupillo vel adulto, quam ponere ſe in dubio lit. vt in. ll. alleg. hic in gloſ. pro
2 contrarijs. †Et hoc inducitur ad q. an tutor vel curatorª poſsit fa
a cere pacem de iniuria illata patri pupilli vel adulti, & remittere pœnam. Nam dicunt quidam quòd ſi iniuria erat notoria, non poſſunt, aliàs ſecus. alij debent & melius, quod etiam ſi ſit liqui da & notoria, & ſi expedit pupillo vel adulto potius remittere, quam vindictam expetere, poſſunt pacem facere. & ipſe pupil lus vel adultus tenebitur eam obſeruare. & ita no. per Gand. in opere ſuo maleficiorum. & per Bal. hic. & etiam per Alb. qui no minat antiquos doc. qui fuerunt huius opi.

2 *¶ Si filius poſtea ſucceſſit patri, an tenebitur obſeruare pactum de non petendo quod ipſe fecit debitori paterno, & an poſsit retractare venditionem?*

LEX. XXIII.

1 Filius. †Filius non poteſt tollere actionem compe tentem patri per pactum de non petẽdo. vel etiam debitum recipiendo. h. d. Et hoc eſt verum ſine dubio, ſi illa actio competebat patri ex contractu cele brato per ipſum patrem, vel alio modo: non tñ ex contractu fi lij. Si autem ex contractu filij, non poteſt tollere paciſcendo: ſed bene poteſt tollere ſolutionem accipiendo per. l. ſi vnus. poſt principium. ff. eo. & per l. qꝫ ſeruus ff. de ſolu. & quod dixi. §. eo l.
2 ſeruus. Sed quid † ſi filius poſtea ſucceſsit patri, an tenebitur ob
b ſeruare pactumᵇ de non petendo qꝫ ipſe fecit debitori paterno? videtur qꝫ ſic, poſtquam poteſt & res deuenit ad caſum quo de bitum pertinet ad eum. nam ius ſuperueniens actori meo, confir mat ius meum. vt in l. cũ vir prædium. ff. de vſuca. pro quo facit. l. ſi non ſortem. §. filius. ff. de condi. indebi. In contrarium qꝫ ipſe poſsit venire contra tanquam hæres patris. ſicut ipſe pater poſ ſet ſi veniret. vt hic, iſta quæſtio formatur in fine. per doc. quan do filius vendidit rem patris. & poſtea patri ſucceſsit. an poſsit retractare venditionem. de qua. q. per Bar. poſt Dy. in l. filius. j. de ſolu. & quod no. per eum in l. ſtichus. ff. de pecu. & adde. l. & hæredi. §. filia. ff. de pac.

3 *¶ Si ſunt plures fratres, quorum unus uel duo maritant ſororem, & illa renuntiauit hæreditati paternæ, ad quam vocabatur ſimul cum maſculis, an iſta renuntiatio proſit etiam alijs fratribus? & nu. 5.*

5 *Pactum factum pro tuo hæredi contemplatione ipſius: non prodeſt uerò hæredi Si uxor teſtatoris credens hæreditatem mariti pertinere ad fratres mariti propter affe ctionem quam habet ad eos remittat eis legata à marito facta, & poſtea apparet quod hæreditas pertinet ad alium, talis remiſſio ſibi non nocet.*

4 *Si es debitor meus: & ego facio alteri pactum de non petendo à te, non prodeſt tibi, ut ex eo quæratur exceptio pacti uel doli,*

LEX. XXIIII.

Factionem.

1 Lex iſta legitur tribus modis in gloſſ. ſecundum primam lec. hoc dicit. † Pactum de non petendo factum vni vel qui buſdam, non prodeſt aliꝭ, nec nocet paciſcenti con tra alios. hoc dicit. concor. l. ſi vnus. §. ante omnia. ff. eodẽ. Et ſe
2 cundùm iſtam lectu. facit. [. ad quæſtionem. quod ſi ſunt plu
c res fratres, ' quorum vnus vel duo maritant ſororem. & illa re nuntiat hæreditati paternæ ad quam vocabatur ſimul cum maſculis, quòd iſta renuntiatio non profit alijs fratribus. & ſic por tio quæ tangeret ipſam ſororem applicabitur illis tantum qui dotauerunt, & quibus eſt facta renuntiatio. Tu aduerte hic ſub tiliter. quòd aut iſta adiuerat hæreditatem: & tunc poteſt proce dere quod dixi quia videtur partem ſuam illis donaſſe: aut non dum adiuerat, & tunc iſta repudiatio facit haberi perinde ac ſi hereditas non fuiſſet ſibi delata. & ſic eius portio accreſcit omni bus pro rata: & omnibus prodeſt iſta renuntiatio. & ita voluit Dy. in quodam conſilio: vt etiam refert Ioan. andre. in addi. Spe. cu. in titu. de teſta. in §. in primis. in magna addi. Tene menti quia quotidianum eſt hoc. Et idem in legato. vt diſtinguatur an renuntiet poſt acceptationẽ, vel ante quia hoc vltimò caſu re maneret totum legatum penes omnes, tanquam non factum, cum repudiatio faciat haberi pro non facto. vt in l. proinde. ff. ſi
3 cert. peta. †Secundùm aliam lec. dicit quod pactum factum pu tatiuo hæredi, contemplatione ipſius non prodeſt vero hæredi. Et ſecundùm hoc dicit Bald. quod ſi vxor teſtatoris credens hę reditatem mariti pertinere ad fratres mariti propter affectionem quam habet ad eum, remittat eis legata à marito facta, & poſtea apparet quod hæreditas pertinet ad alium ad quem talem affe ctionem non habet: talis remiſsio ſibi non nocet quominus ab il lo repetere poſsit. Tene menti. Gloſſ. contra lec. opp. de l. ſi poſt. ff. de conſti. pe. vbi pactum factum poſſeſſori hæreditatis; pro deſt voro hæredi. Solu. ſecundum Doc. ibi ille poſſeſſor erat ve rus hæres, licet rogatus reſtituere alteri, vnde pactum factum ſibi prodeſt fideicommiſſario. ſecus ſi eſſet nudus poſſeſſor ſine iure. vt in l. ſi tibi. §. cum poſſeſſor. ff. eod. tit. ſecundum. Bart. do. Raph. reprehendit. quia illa. l. loquitur etiam in nudo poſſeſſore & ſoluit aliter. quod ibi pactum ideſt conſtitutum ſuper debito hæreditario, fuit factum ei qui poſsidebat hæreditatem credito ris vt hæres, cum non eſſet: vnde cum apud eum non eſſet actio principalis, non cenſetur factum contemplatione ſui. ſed con templatione illius apud quem erat. & ſic veri hæredis: cum con ſtitutus ſequatur primum debitum: ideó prodeſt vero hæredi. ſed pactum de non petendo factum poſſeſſori hæredi non pro deſt vero hæredi. vt in d. §. cùm poſſeſſor. quia debitum & actio perſonalis pro Ipſo competens non erat in hæreditate debitoris paſsiuè. ſed apud creditorem actiuè. Et ſic ceſſat dicta ratio. quę
4 verba ſatis placent. & ſubtiliter mouẽtur. † Secundum tertiam lec. dicit quòd ſi eſt debitor meus, & ego facio alteri pactum de non petendo à te, non prodeſt tibi, vt ex eo quæratur exceptio pacti vel doli. Et hoc etiam not. glo. in perſonam. ff. eo. licet con trarium tenuerit glo. ſed non bene. in l. non ſolum. §. ſi liberatio nis ff. de libe. lega. Iſtud tamen intellige ſanè. niſi ille haberet mandatum à te vt in. l. reſcriptum. §. fi. ff. eo. Nam acquireret ſibi exceptionem doli, non directam exceptionem pacti, etiam nul la interueniente ceſsione. Idem ſi non habebat mandatum tamẽ accepit nomine tuo, & tu ratum habuiſti. quia retrotrahitur. & mandato comparatur. facit quod no. in l. ſi ego ff. de nego. geſt. Idem ſi neutrum iſtorum fuit: tamen iſte erat particeps obliga tionis. & ſua intererat tibi acquiri. vt in. l. & hæredi. §. fi. ff. eod. de bet ergo intelligi hæc lex quando omnia iſta ceſſabant; & ſic pa
5 ctum extranei tibi nihil prodeſt. Tene menti. † Et vide Bald. pro his quæ. §. dixi. de dona. l. pactum. in. vij. quæſtio. vbi allegat conſilium Dyn. de quo. §. feci mentionem. & facit illa diſtinctio quàm. §. feci in ſorore renuntiante vni ex fratribus, an ſua portio accreſcat omnibus, an illum non pertineat cui renuntia uit, per hoc remanet declarata gloſſ. quæ videtur obſcura, & ſine vtilitate.

2 *¶ Quare ex pacto debitoris non poteſt fieri procurator in rem ſuam inuito creditore?*

3 *Subditi non poſſunt paciſci inter ſe, in præiudicium domini, ſed in præiudicium eorũ ſic. An dominus poſsit eos inuitos alienare?*
Debitor ſi ſibi non nocet, tenetur alteri promittere ad inſtantiam creditoris.

LEX. XXV.

Debitorum

1 †Pactum inter debitores ſeu hæ redes debitorum factum, quo d alt ter ipſorum ſoluat omnia debita hæreditaria, non no et creditoribus, quominus agere poſsint cõtra quẽ libet pro debita ſua hæreditaria portiõe. h. d. iſta. l. cũ. ſeq. Nã iſta ponit

ponit regulam in nube. & sequens l. ponit exemplũ. sed quæro hic creditores non tenentur sequi pactum istorum hæredum, si
1 nolunt. † Sed quid si volunt, an possint? puta volunt conuenire illũ de quo fuit actũ vt omnibus solueret? Respondeo non posse illum inuitum conuenire, qa illud pactũ non obligauit ipsum sed bene obligauit alijs creditori bus sed ũ sponte ille suscipiat iudiciũ, potest: & tũc videntur facere pactũ alijs de non petendo ab eis. vt ſ. eo. l. ij. Nam ille põt dici procurator in rem suã, sed si alij soluunt, possunt ab alio pe-
re propter pactũ. sic venditor hæreditatis ab emptore. In vno tamen casu singulariter posset creditor conuenire illũ ad quem pertinet solutio, etiam inuitum: qui habetur in l. cũ ab vno. ff. de le. ij. quæ non est alibi. & istud est ibi speciale fauore dotis. Item ex istis ll. dicit Bal. patere rationem, quare ex pacto debitoris nõ potest fieri procurator in rem suam inuito creditore: quia pactio debitoris non potest præiudicare creditori: cum nõ sit in sua libertate posse se ab obligatione eximere, & loco sui alium ponere in præiudicium alterius, & ponitur hoc in l. si mandato meo. ij. ff. man. vbi creditor non cogitur mutare actionẽ suã, & aliam pro alia recipere & ecõuerso ex parte creditoris bene potest fieri procurator in rem suam inuito debitore: qa potest cedere suã actionem cui vult cum per hoc non fiat præiudicium debitori, quia non refert sibi cui soluat an creditori, vel alteri pro eo: per eundum tñ delegationis, in qua requiritur promissio debitoris: non posset fieri sine illius voluntate. vt in l. j. j. de noua. Et pro his
3 vide quod not. in l. planè. ff. fami. ercis. † Dicit etiã Bal. per istas
2 ll. quod subditi non possunt * inter se pacisci in præiudicium domini: sed in præiudicium eorum & sic. vt l. inter creditores. ff. eo tit. sed ecõuerso an dominus possit eos inuitos alienare. vide glo. in l. iuuinas. ff. de fideicom. liber. Et aliquando debitor si sibi nihil noceat tenetur alteri promittere ad instantiam creditoris. quod dic vt in l. ij. ff. sol. mat. in prin. & quod not. in l. si non sortem. §. liberas in fi. de condi. inde.

2 * Quatenus iubeatur in stipulationem id quod deuenit in pacto, & qualiter possit ex pacto sequi stipulationem, vt possit agi ex illa stipulatione ad id quod pactum est in pacto?
3 An iste petitum iubeat statim sequi post stipulationem? & vide nu. 5.
4 Qualiter intelligatur illa dictio statim?
5 Secunda lectura huius legis. & nu. 1.
6 Pactum inconuenti oppositum iuxta stipulationem, continens aliquid diuersum à stipulatione, informat actionem ex stipulatione, vt detur etiam ad id quod deuenit in pacto, & quando eam non informet? & nu. 8.
7 Duo inconuenta pactorum?
8 Pactum nudum oppositum inconuenti iuxta contractum uestitum: siue sit contractus bonæ fidei, siue stricti iuris, inest contractui, & uestitur ab eo vt ueterem actionem informet, & non aliam pariat præscriptis uer. & vide sallentias.
9 Si stipulatio interposita pro me uestit pactum simulater pro me interpositum: an etiam uestiat pactum pro te debitore interpositum?
10 Si conuentio nuda erat, & conuentio principalis, quia conuenimus de permutando libru tuum cum meo, & conuentio uestita seu stipulatio erat accessoria, quia promisisti prius si uoluisses permutare, an ista stipulatio pœnalis uestiat principalẽ nudũ?
11 Conuentio principalis uestita, an uestiat pactum pœnale, si fuit promissa pœna nudo pacto?
12 Conuentio principalis si non erat uestita à principio, sed uestitur ex post facto, an illud adnexum nouiter acquisitum uestiat etiam pactum?
13 Si primum contractus erat conditionalis, & sic conditione pendẽte nulla erat nata obligatio ad actio, sed nescitur ex post facto condutione existente: an tunc pactũ iuxta illum oppositum uestiatur ab eo?

LEX XXVII.

PEtens. Lex ista legitur tribus modis in glo. Et in primo & secũdo loquitur de vno tantum pacto: sed secundũ tertium modum fuerũt duo pacta & vna stipulatio est valde profunda ista lex: primò in intellectu sui, postea adhuc plus in materia secundùm primam
1 lecturam. h. d. † Si id quod venit in pacto deductum sit in stipulationem, agitur ex stipulatione ad id quod deuenit in pacto. h. d. & pone casum per l. Titia. §. fi. ff. de verbo. obliga. & per l. duo
1 socieratem. ff. pro socio. & per id quod cõmuniter seruatur. † & quotidie videmus fieri: quia notarius narrat plura in instrumento de quibus partes conuenerunt, & sunt in cõcordia, & postea in fi. dicit quæ omnia & singula prædicta partes per solennem stipulationem inuicem promiserunt. Si ergo volo agere ad obseruantiam conuentorum, debeo agere ex ipsa stipulatione apposita gratia seruandi placiti. & cõuentorũ & ad ipsorum robur & confirmationem, & sic ex confirmante, non ex confirmato, & hoc ante placitum seu pactum præcessit, potest etiã esse quòd sequatur, vt si partes adhuc nõ deliberarũt plenè de his quæ volunt fieri. tamen habẽt notarium, coram quo inuicem stipulantur de obseruando omnia quæ postea inter eos agentur: prout cõstabit ex scriptura manu talis nam tunc si postea concordant, & conficiunt scripturam de placitis, debebit agi ex instrumento continente stipulationem ad eorũ obseruantiam: & hoc dicit ista lex secundum primam lecturam, quæ multum congruit literæ, quæ dicit. [placiti seruandi causa.] & nihil obstat huic lecturæ. nisi verbum [statim.] quod infra ponitur in fine. quia ponendo isto modo illud verbum est superfluũ. nam etiam si ante per longum interuallum, vel post stipula. partes conuenerint, agi posset ex illa stipulatione cuius contrarium innuit ista litera. & propter hoc glo. reprobat istam lecturã non quòd in se non sit vera, sed quia ista non videtur mens istius literæ: propter illud verbum statim. b † Quòd autem non referat
3 tunc an statim, vel ex interuallo pactum apponatur iuxta stipulationem glo. voluit sic probare. nam tunc refert an statim vel ex interuallo quando esset agendum ex pacto, quia tunc si statim, bene potest agi ex pacto vestito, & ex stipulatione, sicut ab alio contractu bonæfid. vt ſ. eodem l. in bonæfidei. secus si ex interuallo, sed in casu istius l. nõ agitur ex pacto, sed ex stipulatione ergo non debet referre an pactum factum fuerit statim: an ex interuallo, & hoc voluit dicere glo. post prin. in versi. [præterea non ageretur ex pacto &c.] & sic non somniauit glo. in illo ver. secundùm quosdam quia in tex. non dicitur quod agatur ex pacto quare ergo dicit glo. [præterea non ageretur ex pacto &c.] cum tex. hoc non dicat. sed intelligendo (vt dixi) non vult glos. dicere quod hoc agatur ex pacto. sed vult dicere id quod ſ. dixi. Quidam volẽtes sustinere hanc lec. dicunt quod illud verbum statim, bene stat eo casu quo pactum sequatur post stipulationem. & ad illum casum dicunt illud verbum referri: non ad casum quo pactum præcessit. & hoc tenet dominus Rapha. quia illud verbum non est ante vel post, vel inter conuenta sed inter vnum capitulum, dum dicit seu statim, & sic refertur duntaxat ad verbum post. & dicunt quòd quando pactum præcessit stipulationem, non refert an præcesserit statim, vel post longum interuallum. sed quando sequitur post stipulationem, bene refert. quia si statim post, tunc illa conuentio implet stipulationẽ, quæ censetur esse illa de qua partes cogitarunt: sed si ex longo interuallo, secus: quia partes censentur recessisse ab illa stipulatione: & sic conuentio postea facta per pactum nudum nõ implet stipulationem. si enim promisisti mihi per stipulationẽ illa de quibus postea conueniemus adinuicem, viderer sensisse solùm de illis de quibus conueniemus statim, vel post modicum interuallum, non de illis de quibus per longum. arg. eius quod not. in l. per retentionem. j. de vsur. & in l. cùm plures. §. locator horrei. ff. loca. Nec obst. l. cum apud. & l. iudicatum solui. ff. iud. sol. vbi ex interuallo potest impleri: quia ibi imple. nentum non dependebat ex volũtate partium, sed ex facto iudicis. cum verò à voluntate partium, tunc cum stipulatio sit incerta de se, si partes non certificant eam statim cum possint, remanet incerta & inualida l. cum post. §. gener. ff. de iure dot. iuncta l. quia ratio. de condi. insti. Barto. reprehendit hunc intellectum. per l. qui pecuniam. ff. si certum peta. & l. quidam cum filium. de verbo. obli. vbi dependebat à voluntate partium. puta fui stipulatus à te pecuniã quam tibi mutuabo. & in illis probatur quòd si mutuo etiam ex interuallo. stipulationẽ impleo: vt ex ea agere possim. & vt censeatur illud mutuum de quo sensimus tempore stipulationis: & sic istam lec. dicit non congruere isti l. dominus Raph. qui dicit q credit istam esse mẽtem huius l. & verisimam. lex dicit quòd hic debet intelligi quando fuit actum inter partes, vt statim deberet pactum interponi. sed ista est diuinatio. Breuiter vnum
4 aliud facit me recedere ab ista lec. quia † istud verbum [statim] secundũ oẽs intelligitur. i. antequã diuertãt ad extraneos actus. Sed secũdũ qd illi intelligunt, volendo sustinere etiam si diuertissent ad alios actus. si tñ j. modicum spaciũ: qñ iudicis arbitrio

a ¶ Nõ possunt. Adde Doct. in c. cũ tẽpore. de arbi. Doct. in c. cũ dilecti. de maiori. & obed.

b ¶ Verbũ statim. Ad de l. cum quidam. ff. de leg. iij. Là diuo pio in §. si post addictũ. ff. de re iudi. archi. in c. constat. j. q. j. Doct. in c. cũ hoïes. de deci.

committeretur,ſequeretur cõuentio,impleret ſtipulationem: & cenſeretur illa conuentio de qua partes ſenſerunt tempore ſtipulationis.ſi verò per longum interuallum,ſecus:niſi fuiſſet dictũ quandocunq;.puta promittis mihi illa de quibus conueniemus adinuicem quandocunq; prout in ſimili :not.ſ.eo.l.pacta nouiſſima.per Bar.poſt la.but.Vltimò præſupoſita iſta lect.pro vera in ſe.quia eſt limitanda:vt ſ.dixi.Quæritur.text.vult qđ agatur ex ſtipulatione ad conuenta,ſed an poſsit agi ex ipſa conuentione?Dic quod nõ,ſi eſt nuda: ſed ſi eſt veſtita, licet non verbis, ſed conſenſu,vel alio modo.tunc an poſsit agi ex ea.dic vt ſubtiliter & pulchrè examinat Bar.in l.ſingularia.ff.ſi cer.pet.& vt colligitur ex d.l.duo ſocietatem.ff.pro ſocio.& dico quod ſecũdum iſtam lec.non eſt curandum an placitum de quo tex.loquitur,fuerit pactum nudum,ſeu nuda conuentio: vel veſtita alio veſtimento quàm verborum:vt patet in venditione cui ſubijcit ſtipulatio ſecundũ ſtilum notariorum,nam poteſt agi eſt ſtipulatione:& etiam ex empto & vendito,quãdo ſtipulatio fuit facta incontinenti quia non preſumitur facta animo nouandi,ſed corroborandi contractum.vt d.l.duo ſocietatem.& per Bart.in d.l.ſingularia.Videbatur autẽ hîc agendum ex conuentione tãquam principali.ad cuius confirmationem veniebat ſtipulatio: cuius contrarium hîc dicit:& de iſto artic.in agatur ex cõfirmato,vel ex confirmante dic vt per Bar.in l.& quia.ff.de iuriſ. om.

5 iud.†Secũdo mode legitur,vt intelligatur de pacto appoſito cã declarandæ ſtipulationis,quia ſi promiſiſti mihi decẽ libras ſimpliciter,cũ poſsit intelligi de decem libr.paruis.vel de x. lib. imperialibus,quæ ſunt groſsiores:debes ſcire q̃ in dubio videretur actũ de paruis.vt in d.l.numis.de lega.iij.& in l.apud Iu. §.ſcio. de leg.j. Iſta l.dicit q̃ ſi per pactum antecedens vel ſequens,fuit actũ inter nos q̃ intelligatur de imperiali,poſſum ex ſtipulatione petere imperiales. Iſta lec.non congruit literæ quia litera iſta dicit q̃ ſtipulatio fuit interpoſita cauſa ſeruandi placiti. & tunc non eſſet ita:ſed contra placitũ eſſet appoſitum cauſa declarandæ ſtipulationis.Præterea tunc non eſſet vis an placitũ ſeu pactũ iſtud,foret appoſitum incontinenti,vel ex interuallo,q̃ hoc ſit verum:probat Barto.hoc modo.Nam iſtud pactum fuit appoſitum ad inducendam replicationem: quia ſi peto decem libras imperiales ex ſtipulatione:& tu excipias q̃ ſtipulatio fuit interpoſita ſimpliciter:& ſic intelligitur de minoribus nummis. vt d.l.poſſum replicare ex illo pacto, dicendo quod iſtud eſſet verum.niſi inter nos cõueniſſemus q̃ intelligatur de maioribus. conſtat autem q̃ pacta etiam ex interuallo appoſita ad inducendum exceptionem vel replicationẽ,eã inducũt:licet.ſi eſſent appoſita ad inducendã actionẽ,eam non inducerent.& ff.eo.l.iuriſgentium.§.igitur nuda.& §.quinimò. dñs Rapha. reprehendit Bart.de inepto modo loquendi.dum dicit q̃ eſt appoſitũ ad inducendã replicationem,quia non eſt locus replicationi. niſi vbi eſt dare actionem.vt.j.tit.j.l.ſub prætextu.la prima.ſed hîc non eſt dare actionem ad imperiales,ſed ad minores.dicit q̃ debuit dicere q̃ eſt appoſitũ ad confeſsionẽ.breuiter truffa eſt.Bar.bñ loquitur.& dico q̃ iſta litera poteſt congruere quantũ ad verbũ ſtatim.nam ſi incõtinẽti antequã diuerterẽt ad extraneos actus vel ante vel poſt ſtipulationẽ paciſcunt̃,q̃ intelliguntur de imperialibus.tale pactum videt̃ ineſſe ſtipulationi.ideſt eſſe perinde ac ſi in ſtipulatione fuit facta expreſſa mentio de imperialibus.vt probat̃ in l.lecta.§.dicebã.ff.ſi cer pet.Et ſic orta eſt actio ex ſtipulation · ad imperiales.& tunc iſtud pactum faceret prę-iudicium non ſolùm inter partes.ſed etiã reſpectu tertij.cui poſſet prę-iudicare ſtipulatio imperalium.Sed ſi ex poſtfacto,vel ex interuallo,tunc pactũ nõ ineſſet:cum actio eſſet orta ad minores nũmos.nec poſſet fieri per pactũ ſubſequens.quod mutaret ſtatum ſuũ ad imperiales:vt l.inſulam j.bienniũ.ff.de verborũ obli. vnde non poſſem petere imperiales.argumẽ.eorũ quæ not.in d. l.lecta.& poſſet procedere dictũ dñi Raph.q̃ haberet vim cõfeſſionis,non q̃ mutaretur veritas.nã in veritate non poſſum petere imperiales.Sed de facto potero petere.& ſi excipies q̃ intelligit̃ de minori ſumma replicabo q̃ ſemel confeſſus fuiſti q̃ intẽtio noſtra fuit intelligere de imperiali.& iſta confeſsio facit tibi

6 præiudiciũ non tertio.†Tertio modo vt ſatisfaciat tex.dum dicit [ſtatim.]& ad hoc vt illud verbum aliquid importet.gl. legit alio modo ſecũdũ quem hoc dicit.pactum incontinenti appoſitum iuxta ſtipulationem,continens aliquid diuerſum à ſtipulatione,informat actionem ex ſtipulatione,vt detur etiam ad id q̃ deuenit in pacto.hoc dicit.Sed contrà.quia tex.dicit q̃ ſtipulatio fuit appoſita cauſa ſeruandi placiti.ſed ſi pactum cõtinebat aliud diuerſum,non poteſt dici q̃ ſtipulatio interuenit cauſa ſeruandi placiti.Solutio ſecundũ iſtam lecturã textus loquitur de duobus pactis,& de vna ſtipulatione,& debet poni caſus ſic:q̃ primò per pactũ nudum promiſiſti mihi centum,poſtea per ſtipulationem promiſiſti eadẽ centum. illud primũ placitum eſt illud,ratione cuius ſeruandi fuit appoſita ſtipulatio. Deinde incontinenti promiſiſti ire pro me Romam,& ratione iſtius ſecũdi non fuit appoſita ſtipulatio,nihilominus actio ex ſtipulatiõe cõpetit mihi,ad id quod deuenit in pacto,vt vadis pro me Romam:quia ex illo pacto informatur actio ex ſtipulatione.vt dec̃ ad vtrũq;.Sed cõtrà:imò videtur q̃ debeat agi vt vadas pro me Romam non ex ſtipulatione:ſed ex pacto actionis præ.verb.tã quam veſtito cohærentia ſtipulatiõis.vt l.ij.j.de pactis inter emptorẽ.Gl.fatutur q̃ poſſum agere ex ſtipulatiõe informata à pacto:vt hîc.& etiam actione præſcri.ver.ex pacto tanquã veſtito vt in contrario.& hos duos effectus operatur iſtud quod dicit in tex.q̃ ſtatim interuenit pactũ:non ſic ſi ex interuallo,quia nõ ſufficeret ad actionem producendã.Sed adhuc cõtrà quia iſtud non reperitur niſi in contractibus bonæfidei.vt in l.bonę fidei.ſ. eodẽ.& in d.§.quinimò.Solut.hoc inducit iſta lex vltra illas & ſimiles,quæ loquũtur in bonę fidei.vt idem ſit in ſtricti iuris, qđ contractus veſtitus veſtiat pactũ incontinenti appoſitũ,vt veterem informet.& nouã pariat.& ad hoc principaliter iſta.l. & l. lecta.& aliàs leges de hoc non habemus. Aduerte tamen, quia hoc ego reſtringo ad contractum ſtipulationis,qui contrahitur verbis & conſenſu.non ſic alijs ſtricti iuris, qui contraherentur reipſa.vt in mutuo nam actio ex mutuo quę reipſa contrahitur non poteſt dari vltra quã res interuenerit vt in l.ſi tibi.ff.eodem & in l.rogaſti.§.ſi.tibi.ff.ſi cer.pet.Sed adhuc op.quia cõtractus ſtricti iuris habent ſtrictã naturã,vt actio competens ex eis non detur niſi ad id q̃ in contractu deuenit expreſsè.l.quicqd aſtringendæ.de ver.obli.Solu.& in id q̃ deuenit in pacto incontinenti appoſito cenſetur deueniſſe in ſtipulatione cui ineſt pactum.vt d.l.lecta.Sed adhuc opp.nam tex.in.§.quinimò dicit q̃ pactum incontinenti appoſitum informat actũ ex cõtractu veſtito vt detur ad id quod deuenit in pacto:ſed ponendo caſum vt poſui,q̃ per ſtipulationem promiſiſti mihi.c.& per pactũ nodum ire pro me Romam,actio ex ſtipulatione quæ datur ad c. eſt certi condictio:ſed iſta actio nõ poteſt dari vt vadas pro me Romam.quia omne factum eſt incertum: ſed datur actio ex ſtipu.vt in l.ſi quis certũ.ſi cer.pe. Quomodo ergo informatur hæc actio.Sol.qñ actio poteſt informari,quia eſt apta dari ad id q̃ deuenit in pacto.tunc informatur act.vt ſi tam in ſtiputatiõe quam in facto veniret aliquid certum:tunc daretur certi condictio pro vtroq;.& ſi in vtroq; veniret in certum,tunc pro vtroq; daretur actio ex ſtipulatu:ſi verò in ſtip.deuenit certum, & in pacto deuenit pactum,q̃ eſt incertum,tunc non informat̃ actio quia non apta informari:ſed informatur ipſa ſtipulatio:vt pariat duas actiones.ſ.certi conditionem ad certum.& actionem ex ſtipulatu ad incertum.quæ finguntur eſſe duæ ſtipulationes: licet ſit vna in conceptu verborum.& ita declarat Barto.in d.l. lecta. circa fina.Vltimò opponi.quia tunc pactum incontinenti appoſitum informat,quando legem contractui dat ideſt continet aliquid quod venit acceſſoriè ad id quod deuenit in contractu.ſed in terminis in quibus poſui, non eſt ita: imò continet duas res diuerſas Solu.quidam hic fatentur,& dicunt quòd debet poni caſus quod pactum continebat aliquid acceſſorium, puta promiſiſti per ſtipulationem ſcribere librum:& per pactum incontinẽti appoſitũ ipſum corrigere,vel minutare. Si autem aliquid penitus diuerſum,puta ire pro me Romam, non informaret: quia non daret legem contractui.quòd ſatis placet. Petr. autem reprehendit hanc poſitionem alia ratione.nam ipſe eſt in opini. quod act.præ.ver.non detur niſi ex contractu innominato,ſi ergo per ſtipulationem promiſiſti mihi. cap. & per pactum promiſiſti ire pro me Romam, hoc non eſt dare contractum innominatum, habita relatione ſtipulationis ad pactum. quia contractus innominatus eſt hincinde obligatorius, ſed in iſtis terminis tu ſolus obligaris mihi: & ego non tibi, vnde ipſe tenet quod in iſtis terminis iſtud pactum non veſtiatur à ſtipulatione

habeat vt pariat nouam act. præs. ver. & per cõsequẽs q̃ nec informet actionem ex stipulatione, quoniã isti duo effectus proueniant ab vna radice, & si tollit̃ vnus, tollit̃ alter. dicit ergo esse possibilem casum taliter, quòd habita relatione stipulationis ad pactum resultet contractus innominatus. puta conuenimus de permutando librũ tuum cum meo: postea per stipulationẽ illud idem promisimus. deinde per pactũ tu promisisti ire pro me Romã habita pro me relatione stipulationis ad pactũ, resultat contractus innominatus. nam ego tibi obligor, & tu mihi ad permutandũ. & ideò me tibi obligaui vt ires pro me Romã. alio nõ obligaturus. Isto modo recitat Bar. opi. Pet. tamen Pet. loquitur aliter. sed ad idem tendit. † Breuiter Pe. non rectè conceperunt mentem gl. nã duo sunt vestimẽta pactorũ * inter alia. vnum quod dicitur cohærentia cõtractus. & istud producit inconuenienti hac. Aliud quod dicitur rei interuentu. & istud non producit, nisi secuto implemento. Glo. aũt considerauerunt primum, & non negant secundũ. sed Pet. non cõsiderauit primum, dico ergo quòd actio. præ. ver. non solum datur ex contractu innominato, prout dicit Pe. sed etiam ex pacto incontinenti appositio quando resultaret contractus innominatus. & oritur incontinenti, si contractus primus erat purus. vt s. eo. l. in bonæfidei. dum dicit ex pacto actio competit. sed secundùm Pe. non oritur ex pacto, sed ex cõtractu innominato resultante, habita relatione ad pactum. † Conclude ergo q̃ pactũ nudũ appositum incontinenti iuxta contractum vestitũ, siue sit contractus bonæfidei, siue stricti iuris. ineſt cõtractui: & vestitur ab eo vt veterem actionem informet, & nouam pariat præ. ver. siue sit tale q̃ habita relatione contractus ad pactum resultet cõtractus innominatus, siue non resultet secundùm opi. gl. & Doc. vltramon. dummodo sit super depẽdentibus à contractu. vt super cautione præstanda, vel iuramentoribus dandis, aut pignoribus. Fallit interdũ. quia non vtitur. vt in casibus in quibus dixi: in l. in bonæfidei. & aliter non informat. i. quando non reperit informandã. quod declarat per gl. in l. pacta conuenta. ff. de contrahen. emp. & q̃n non est apta informari. vt suprà declaraui de certi condictione quæ non est apta informari vt competat ad factum. & etiam in contractibus qui re contrahũtur. siue sint bonæfidei, siue stricti iuris. vt actio depositi, vel cõmodati. quæ non potest informari, vt detur ad aliud quã ad rem depositam, vel commodatam. & actio informata oritur ex prtincipali contractu. sed actio noua præ. ver. oritur ex pacto. sed secundũ opi. vltramon. nunquã vertitur ad prędictos effectus. nisi habita relatione pacti ad contractum resultet contractus innominatus. & tunc actio præscript. verb. oritur ex illo contractu. non ex pacto. & in hoc longa est differentia, quia si oritur ex pacto. vt volunt Doc. nostri, statim oritur actio, & datur exceptio antequã creditor impleat contractũ, ex parte sua. sed si oritur ex contractu innominato, non oritur ante impleri contractũ. De hoc tamen die vt dicã infrà in quarta quæstione. Sed do. Rapha. est in mirabili opi. ipse enim tenet partim opi. vltramon. quòd nisi resultet cõtractus innominatus pactum non vestitur, & q̃ quando non resultet actio informata non oritur ex principali contractu. sed ex pacto per text. §. quintus. ver. idem reponsum. à contrario sensu. dum dicit q̃ si opponatur ex interuallo, non datur actio ex emptione, vt ex pacto actio nascat. ergo si incõtinẽti, agitur ex empto quæ nascitur ex pacto. sed certè hoc nõ esset informare, sed nouam * actionem parere vel producere, quod ridiculosum est. nec est intentio illius ex hoc dicere. sed debet exponi ne ex pacto: id est propter pactum nascatur actio informata ad id quod deuenit in pacto. Doct. autem papienses nullo modo volunt fateri quòd quãdo pactum apponitur iuxta stipulationem. etiam si sit de appendice ipsius stipulationis, & etiam si contineat tale quid ad quod posset competere actio ex stipulatione habeat ipsam informarẽ. quoniam informare est nouam formã dare veteri actioni. quod hic non potest contingere. quia licet vna stipulatio sit quantum ad conceptum verborum, videntur tamen tot esse stipulationes quot sunt res promissæ. vt in l. scire debemus. de verbo. obli. igitur certi condictio, vel actio ex stipulatu: quæ datur ad id quod deuenit in stipulatione principali: sed diuersa. ergo illa nõ informatur. sed alia sibi adiungitur. non sic quando apponitur iuxta contractum bonęfidei. vt emptionis & venditionis. quia hic nõ potest dici q̃ sint plures cõtractus: sed vnus, ex quo oritur actio quæ informatur à pacto. & hoc satis potest a tolerari. vnde dicũt q̃ in casu huius l. malè dicit gl. dum dicit q̃ agitur ex stipulatione informata, imò agit̃ ex noua stipulatione. Nam si promisisti mihi scribere librum, & b per pactum promisisti mihi illum corrigere: peride est ac si fuissem stipulatus j. duo: sed si hoc esset: duæ essent stipulationes. & quælibet istarum pareret actionem ex stipulatu. ergo illa quæ competit vt scribas librum, non competit vt ipsum corrigas: & sic non informatur à pacto. sed ad corrigendum oritur actio ex b stipulatu. ex alia stipulatione, quæ fingitur interuenisse. sed si hoc est, etiam in alio quod dicit glo. videtur malè dicere. icilicet quòd oriatur act. præscrip. verb. quia nõ potest oriri actio præs. verb. ex eodem, cũ illa non concurrat cum alia ordinaria oriente ex eadẽ causa. vt in l. quoties ff. de præscrip. ver. Ista sunt subtilia in speculando potius quã vtilia. vt dicit hic. Alberic. Nunc 9 circa istam materiam gl. format quinq; quæstiones. † Prima est. nam clarum est secũdùm eam, q̃ stipulatio interposita pro me, vestit pactum similiter pro me interpositum. Sed quærit glo. an vestiat pactũ pro te debitore interpositum: puta mutuaui tibi cẽtum, quæ per stipulationẽ restituere promisisti, pacto appositio incontinenti vt vadã pro te Romam. An istud pactũ vestiatur pro te, vt possis agere contra me. vt vadã Romam. & an informet actionẽ ex stipula. gl. hic distinguit. aut mutuaui tibi gratis sine vsuris. & tunc non vestit, nec informat. nã non ideo promisisti restituere, quia promisi ire pro te Romã, sed ideo quia mutuo recepisti, & teneris restituere. etiã si nõ promisisses. & sic nõ resultat contractus innominatus. aut mutuaui nõ gratis, q̃a promisisti vsuras, & tunc dicit glo. fortè est iecus. q̃a propter vsuras ego me oneraui de eundo Romã. nã non teneris ad vsuras: nisi promisisses l. quãuis. j. de vsur. Ideò promisisti, non ideo q̃a teneris videris promisisse, sed vt vadam pro te Romã: sed ego ecõtrà ideò promisi pro te ire Romam. vt promitteres vsuras. & sic resultat contractus innominatus. ex quo põt oriri actio. Pet. reprehendit gl. in primo mẽbro. dicens quòd etiam quando gratis resultat cõtractus innominatus, habita relatiõe stipulationis ad pactũ. Breuiter super hoc articulo tria sunt videnda: primum est vtrũ ex isto pacto informet̃ actio ex stipulatione, vel ipsa stipulatio, præsuppositа opi. gl. qd' possit informari. & in hoc clarum est, nec põt agere Pet. negare q̃ in neutro istorũ duorũ casuum siue gratis siue non gratis mutuaui, nõ potest informari: q̃a esset quædã contrarietas. nam actio ex stipulatione non tibi sed mihi cõpetit, si informaretur à pacto, vt detur ad id quod deuenit in pacto, esset dicere qd̃ actio mea daretur cõtra meipsum, quomodo enim potest informari tibi, si nõ cõpetit tibi, sed mihi. & quo modo põt informari mihi contra meipsum. Secundus articulus est. an si nõ informat̃ saltẽ à me, stipulatione vestiatur, vt pariat tibi actionẽ prę. ver. vt vadam Romam. & gl. hic nõ tangit hoc. sed in §. quinimò. super verbo bonæfidei iudicis. tenet idẽ quod non vestiatur. q̃a mea stipulatio non debet vestire pactũ contra me. q̃a sic noceret mihi, cũ tamen sit interposita ad meam vtilitatẽ: quod esse nõ debet. vt ff. loca. l. si merces. in prin. aliàs est l. si tibi. Sed in contrarium. q̃ stipulatio mea possit vestire pactum cõtra me, videt̃ esse casus in l. ex morte. in ti. j. j. de pac. do. & in l. j. §. accedit. de rei vxo. ac. Nã si promisisse mihi dotẽ per stipulationẽ. & ego per pactum incontinẽti appositũ promisi eandem dotem tibi restituere soluto matrimonio, istud pactũ vestitur ea hærẽtia stipulationis, vt ex eo oriatur actio prę. ver. & tamen stipulatio est pro me. & pactũ cõtra me, & pro te. Doc. hoc non declarant. sed tenendo præcedentẽ opi. quæ secundũ Doc. probatur in l. si tibi. j. loca. secundũ verum intellectum ibi not. in gl. dic quod stipulatio mea non vestit pactũ cõtra me regulariter. Fallit q̃n pactum esset interpositum super eodem, super quo est interposita stipulatio. vt in ll. cõtrarijs. quia per stipulationẽ promisisti mihi dotem dare. & ego per pactũ promisi eandẽ dotem restituere Tene menti. Tertius articulus est an saltẽ resultet contractus innominatus, vel sic oriat̃ actio præs. verb. non ex pacto vestito, sed ex cõtractu. & tunc in casu quẽ ponit gl. quãdo per stipulationẽ promisisti restituere pecuniam quam recepisti mutuo. Gl. optimè loquitur melius quã Pet. quia si mutuaui gratis, non resultat cõtractus innominatus. quia vt suprà dixi, nõ ideò

¶ Vestimenta pactorum. Adde quid sit pactũ vestitum per Car. zaba. ſ. c. j. in vj. q. de pactis.

¶ Oriť actio ex stipulatu. Adde Doct. in l. pacta. ff. de contrahen. emp.

promisisti restituere:quia ego promisi prote ire romã, sed ideò quia tenebaris restituere etiam si nõ promisisses:si autẽ nõ gratis,sed vsuris,tũc si nõ promisisses vsuras.nõ tenereris ad eas.videris ergo promisisse vt vadã pro te Romam.& ideò tunc reiultat contractus innominatus,ex quo oritur præscri.ver.qđ ergo dicit gl.fortè cõtra esset.non intelligas ꝙ velit dicere quod tunc informetur actio ex stipulatione:vt ꝯ.dixi.nec etiam ꝙ vestitur pactum,vt dicit gl.in docto.§.quinimò.sed vult dicere ꝙ tũc resultat contractus innominatus,ex quo põt agi postquam fuerit impletus ex parte tua.qua vsuras soluisti.& tũc poteris agere vt vadã pro te Romã.sed antequã soluas,ipso iure non habes actionẽ.quia cõtractus innominatus factus nudo pacto solam naturalem obligationẽ inducit,antequã impleatur per aliquam partem.vt in l.ex placito.j.de rerũ permuta.& postquam fuit imple
10 tus,producit actionẽ præscri.ver.vt in l.iuregen.§.j. † Secunda quæstio gl.est si conuentio nuda erat cõuentio principalis.quia conuenimus de permutando librum tuũ cum meo.& conuẽtio vestita seu stipulatio erat accessoria,quia ꝓmisisti pœnã si recusares permutare.vtrũ ista stip.pœnalis vestiat principalem nudã Gl.dicit ꝙ non.quia ista.l.& aliæ similes quæ volunt qđ stipulatio vel contractus vestitus vestiat pactũ nudum,debẽt intelligi qñ iste cõtractus vestitus erat principalis.& nudus erat accessorius.nã tũc principale dat robur accessorio.nõ sic econuerso Quia principale non debet robur recipere ab accessorio.vt l.qđ ꝓ manus.ff.de iure codicillo.& de hoc videt casus in l.si pacto quo penam.§.eodẽ.& in l.nuda.j.de contrahẽ.stipula.Pet.insurgit contra gl.dicit enim ꝙ pœna loco rei succedit.vt.l.apud Celsum.§.Labeo.de doli except.& si ita est.sicut si traderes mihi librũ tuũ,vestiret cõuentio nuda,vt posses agere cõtra me,vt dẽ meũ:& ita si soluis mihi pœnã quæ loco rei.id est libri tui succedit,dicũt Doc.ꝙ gl.intellexit de vestimento cohærentiæ cõtractus.Pet.autem de vestimento rei interuentus.& quod tam glo. qua Pet.verum dicunt.Sed mirabile est quod Pet.tã impertinẽter fuerit locutus,& malẽ.nã gl.quærit an cõuentio principalis nuda vestiatur à stipulatione pœnali.& ad hoc nõ tẽdunt verba Pet.sed vult Pet.ꝙ solutio pœnæ non dico:stipulatio, vestiat tibi contractũ innominatum.sicut si tradi dixisses rem.Item gl.quærit an stipulatio pœnalis vestiat conuentionem nudam ad mei vtilitatem.vt possis agere,vt tradam librũ tuum offerẽdo meũ. Nã si conuẽtio de permutando vestit̃ à stipulatione,habeo act. prę̃s.ver.etiã antequam tradam meum:dummodo ipsum offerã. aliàs obstaret exceptio.Sed si nõ vestitur,secus:quia nõ possum agere,etiã si offeram meum:cum possis pœnitere re integra. Et hoc dicit gl.magna in l.iurisgentiũ in prin.circa finem.gl.Dic ergo ꝙ gl.dicit veritatem,quod ista conuentio non vestitur à stipulatione pœnali.& sic non possum agere vt des tuum antequã tradiderim meum.etiam si offerã meum.per illã gl.secus si vestiretur,quia sufficeret offerre.vt in l.iul.§.offerri.ff.acti.empt.Sed si quæritur an si solueris,pœnã:quia recusasti tradere tuum, possis agere cõtra me vt tradam meũ.perinde ac si tradidisses tuũ? ad ꝙ interdum verba Pet.qui dicit quod sic. Docti. nostri putãt eum bene dicere per suã rationem.dico quod ipse malè & peisimè dicit,quia qui soluit pœnam,non implet cõtractũ.imò ideò quia nõ implet soluit.qui aũt non implet ex parte sua contractũ innominatũ,agere ex eo nõ potest.vt dicta.l.ex placito.j.de rerũ permu.Nec obstat ratio Pet.qa pœna succedit loco rei quo ad recipiẽtẽ vt postquã habet pœnam,nõ possit petere rem: nisi sit apposita clausula rato manente pacto.sed nõ sic quò ad soluentẽ,vt habeatur pro implente.& ac si rem suam tradidisset. foret enim hoc absurdũ quòd ego cogerer tradere tibi librum meum, postquã non tradidisti tuum,licet soluis pœnam:cũ ea solueris propter contumaciã,non tradendo tuũ. Præterea hoc casu pœna non succedit loco tui libri.sed loco interesse,ꝙ nõ æstimatur tantũ quantũ valet liber tuus.sed tantum quantũ interest mea potius tuum habere quàm meum.Pone enim qđ tuus valet.l.& meus.xl.non interest mea.in.l.sed in decem tantũ,& istam rationem subtiliter facit hic dominus Rapha.& sic cessat fundamẽtũ Pe.Concludo ergo qđ stipulatio pœnalis non vestit principalẽ conuentionẽ nudam vestimẽto cohærentiæ contractus. Et ista est intentio gl.quam Pe.non intellexit.Item ꝙ solutio pœnę nõ habet vim implementi:nec succedit loco rei quantũ ad solutẽ, vt ex hoc consequatur actionẽ:perinde ac si contractum imple
uisset:licet Pet.dicat contrariũ.& Doc.nostri transeũt cum eo. sed bene succedit loco rei quantũ ad recipientẽ,vt postquã habet pœnã,non petat rem.& etiam quó ad soluendũ, vt habeat
11 exceptionẽ super illa re.& in ista opi.est etiã.d.Raph.† Sed quærit ipse, quid econuerso,an cõuẽtio principalis vestita vestiat pactũ pœnale,si fuit promissa pœna nudo pacto. Dicit ipse ꝙ hic videt̃ gl.per expressum ꝙ sic.dũ dicit.[Item intellige stipulationẽ factã super principali:pactũ verò nudũ sup accessorio.]Intelligendo accessorio.i.pœna. Nec ob.l.quãuis.j.de vsu.vbi nõ vestit pactum:quia iunt odiosę.ergo nec pactũ pœnalẽ:quia similiter est odiosum.& dicit Bal.hoc idẽ tenere in.l.in bonæfidei. §. eodẽ quia vsuræ accedunt sorti:sed pœna non accedit,sed succedit loco sortis:postea verò idẽ dominus Rapha.mutauit opiñ.et scripsit manu tua super lectu ꝙ putabat cõtrarium:quia tale pactum non potest ineisse principali cõuentioni:cum sit super alia re,& non habet locum nisi principali deficiente. Breuiter de ista quæstiõe est casus.& miror ꝙ ipse allegat:cũ esset bonus textualis in l.feruus ea lege.ff.de ser.expor.ꝙ principalis conuentio vestita etiam bonę̃fidei,vt emptor & vẽditor,non vestit pactũ pœnale:nisi quatenus interest creditoris,quia patitur damnũ ex eo quia non seruatur contractus,attamẽ in pacto vsurarũ distinguitur.aut principalis conuentio erat bonæfidei,& vestit pactũ vsurarũ.vt in l.Publia.§.Lucius.ff.depo.Aut stricti iuris.& tũc aut pactũ vsurarium est super pecunia,& nõ vestitur.vt in l. quamuis.j.de vsu. Aut super alio,vt super oleo,vel frumẽto,& tũc secus.vt in l.frumenti.eo.tit.Et sic videt̃ ex primo dicto ꝙ pœna sit magis odiosa quã vsuræ:licet ipse dicat econuerso. Qđ ergo hic dicitur accessorio in gl.non intelligo de pœna:sed de aliis cõtingentibus contractũ,vt de dandis fideiussoribus,vel pignoribus.& sic bene sentit ista gl.id qđ.ꝯ.dixi quòd iura dicentia pactũ nudum vestiri,debent intelligi quãdo ponitur super aliquo accessorio ipsius contractus:quia tunc ipsi contractui legẽ dat. vel quando põt esse pars contractus.vt in l.fundi partẽ.ff.de cõtrahend.empt.secus si super æquè principali.& ideò exemplum quod ponunt Doct.in hac l.quod tui stipulatus pecuniã.& per pactum fuit actum quod ires pro me Romam:non videtur bonum:quia istud pactum est super æquè principali.& hoc etiam est de mente Bal.quia tunc non dat legem cõtractui,nec ipsum
12 qualificat. † Quærit tertiò gl.in versi.[Item si nudo pacto.] clarum est quod quando principalis conuentio est vestita ab ipso initio,vestit pactum nudum incontinenti appositum.Sed quid si non erat vestita à principio,sed vestitur ex postfacto.An illud vestimentum nouiter acquisitum vestiat etiam pactum,vt si cõuenimus de permutando librum tuũ cũ meo,ista est nuda conuentio,ex qua oritur duntaxat naturalis si non interuenit stipulatio.sed si posteà impleo ex parte mea tradendo tibi meũ , tunc oritur ciuilis,& etiam actio præscrip.verb.vt l.iurisgentium.§.j. ff.eo.& sic vestitur pro se,vt possim agere vt des tuũ. An ergo istud vestimentũ porrigat̃ ad pactũ ꝙ fuit à principio appositũ iuxta illã conuentionẽ,puta vt vadas pro me Romam?Glo.hic tenet ꝙ non.qm̃ ad hoc vt vestiat̃ pactũ,requiritur vestimentũ ab ipso principio:vel si non fuit à principio,& superueniat ex postfacto,ꝙ fingat̃ retro affuisse.vt ī cõtractu cõditionali: ī quo nulla obligatio vel actio nascit̃ añ conditionis euẽtũ.Sed si conditio existat:nascit̃:& fingat̃ retro nata:cũ depẽderet ex voluntate mea.non em̃ cogebar tradere si nolebã,& conditio potestatiua non trahitur retro.vt in l.fi.ff.quæ res pi.ob.pos.& l.j.qui po. in pig.hab.Pe.cõtra gl.insurgit.dicit em̃ ꝙ in isto casu. habita relatione conuentionis de permutando ad pactũ de eũdo Romã, resultat cõtractus innominatus facio vt facias:ex quo orit̃ actio p̃scri.veb.mihi implẽti cõtractũ.Doc.nostri dicũt ꝙ glo.habuit respectũ ad vestimẽtũ cohærãtiæ cõtractus.& in hoc gl.dicit verũ:sed Pe.ad vestimẽtũ rei interuẽtus.& in hoc verum dicit Pe. Aduerte.qa hic duo sunt vidẽda.primò an sit vnus cõtractus innominatus,vel duo.& Pe.& doc.videt̃ innuere ꝙ sint duo.primus p̃ncipalis est ip̃a cõuẽtio de p̃mutãdo.Scd's est ille,q resultat habita relatiõe istius cõuẽtionis ad pactũ de eũdo Romã.& vult Pe.ꝙ si impleo primũ cõtractũ,tradẽdo rẽ meã,videor implere etiã secũdã:& sicut habeo ac.p̃scri.ver.ex primo, vt tradas tuũ,ita habeo aliã p̃scri.verb.ex scd'o,vt vadas ꝓ me Romã vnũ ergo ad idẽ implemẽtũ vestit vtrũq; cõtractũ innominatum vestimento rei interuentus.secundò videndum est:clarũ est qđ

ex pri

re primo nō possum agere pręs.ỹ.nisi illū impleā, tradēdo rem
mihi & si eam offerā, & tu recuses, cū locum habeat pœnitētia.
Sed ego quæro an ad hoc vt possim agere ex scēdo, requiratur ꝙ
impleverim primū. Istā quæstionē mouet Cy. in l. in bonæfidei.
versi. sed eo. Loquit tamen quando priuata conuētio quæ erat
secundi & sic vestita ab ipso initio, puta vendidi tibi rem pro
centum pacto appositō ꝙ vadas pro me Romā. nam certū est ꝙ
statim mihi competit actio ad pretium. sed ob. executio nisi rem
meam rem vel offeram, an sit idē quantū ad hoc vt vadas pro
me Romā. & quidā dixerūt ꝙ sic: vt habeat actionē p̄scri. verb.
sed contra excep. Pe. dicit contrariū, ꝙ ipso iure non habeo: ga illa
pactum contractu innominato relultante: ergo non oritur an-
te quam ipsam impleam realiter tradēdo rem venditam. Sed Bar.
in l. ꝙ videtur velle ꝙ habeam etiam cum effectu, & sine ob-
stantia exceptionis, etiā antequā impleam primum cōtractum:
quia ille secundus cōtractus innominatus resultās habita relatio-
ne videtur per me impletus, eoipso ꝙ primum contractū feci.
Ideo em̄ vendidi tibi pro centum, vt vadas pro me Romam: sed
ista venditio iā est perfecta. & amplius non habet reiterari: ergo
impleui pro parte mea. nō em̄ promisi tradere, vt vadas pro me
Romā quia tunc restaret traditio fienda & antequā fieret nō di-
cerer impleuisse. sed vendidi, vt vadas pro me Romā, & ista vē
ditio iam est perfecta. Et sic sequeretur mirabile, ꝙ possum age-
re vt vadas pro me Romā, & tn̄ non possum agere ad pretiū. ga
nō impleui venditionē. plus vult Bar. in seq. q. ꝙ etiam si vendi
tio esset cōditionalis. & cōditio esset defecta, adhuc possum age
re vt vadas pro me Romā. ga sufficit ꝙ vendiderim tibi condi-
tionaliter vt vadas pro me Romā. quia iā impleui quatenus in
me est: curat quid postea sequatur. Et secūdū hoc in q. gl. li-
cet nō impleverim primū contractū, tradēdo rem meā, & sic ex
eo non possum agere vt tradas tuā. Attamen eoipso ꝙ conueni
mus de permutando rem meam cū tua, vt vadas pro me Romā
videor impleuisse secundū contractū. ꝙ omnia videtur mihi ab
surdissima. & ideò in præsenti q. puto dicendum contrariū eius
quod doctores tenent: scilicet ꝙ non sit nisi vnus cōtractus inno
minatus cuius pars dicitur esse id quod deuenit in pacto. nam
ideo conueni de permutādo meū vt des tuum, & vadas pro me
Romam. & si impleo ex parte mea tradendo, possum agere vna
cum rei uxorij præscr. verb. vt tradas tuū, & vadas pro me Romā. de
inde sequitur sic vt dicā in seq. q. † Quartò quærit in gl. in versi.
sed dicetur, quid si primus contractus erat conditionalis. & sic
conditione pendente nulla erat nata obligatio vel actio, sed na-
scitur ex positō conditione existente. An tunc pactum iuxta
suum appellatiū vestiatur ab ea. Glo. tenet ꝙ sic. quia ista actio li-
cet hodie nascatur, fingit retro nata, licet cōditionaliter. et sic po
nit veritate pactū. & dicit esse casum in l. si in vēditione. de peri.
& cōmo. rei vend. In ista q. Docto. videntur distinguere tres ca-
sus, & aut quæritur an istud pactū habeat informare actionem
ex veteri contractu. & hic simpliciter & indistinctè dicūt quod
nō, quia nō repetit eam informandā: cū pendente cōditione nō
velit nata qd' eā voluit gl. in l. pacta cōuenta. * ff. de contrahē.
Vemp. * Aut quæritur an hoc pactū vestiat cohærētia istius cōtra-
ctus cōditionalis. vt pariat act. præscri. ver. & tūc dicunt esse di-
stinguēdum an cōditio existat. & tūc vestitur. & istud voluit di
cere hic gl. nihil aliud. & in hoc est differentia inter istā q. & præ
cedentē q. hic vestimētum fingitur retro, & à principio affuisse
debet in q. præcedēti. ga. s. ibi erat cōditio potestatiua, ꝙ non
erat nata. vt in l. potior. qui po. in pig. ha. Si verò cōditio defi-
cit, nō potest dici qd' vestiat. quia cōtractus qui nunquam pro-
duxit act. pro se, nō potest facere vt pactum producat: quod est
iuxta se positum. Certè ista eadē distinctio cadit in præcedenti
membro, quando quæritur an informet act. ex contractu: licet
etiam pendente conditione vel ea defecta nō informet, quia nō
repetit informandum. ipsa tamen existente potest informare. &
hæc est veritas. Aut quæritur an oriatur actio præscrip. ver. non
ex vestimento cohærentiæ contractus, sed ex vestimento rei in-
struentus ex cōtractu innominato, qui resultat habita relatione
pacti ad cōtractum: & tunc Barto. hic dicit ꝙ illa oritur etiam si
condītio deficit: nam ideo vendidi cōditionaliter, vt ille iret pro
me Romam. & eoipso ꝙ vendidi, impleui cōtractum: nec post-
ea curatur quid sequatur. & ita dicit se intelligere l. si in vendi-
tione. quam gl. allegat. s. quòd pactum nō vestiatur cohærentia
contractus in casu illius l. sed rei interuentu conditione defecta.
Verè magnā admirationē recipio de verbis suis: qui tantum in
speculatione trāsgressus est, quod nō considerauit quid diceret.
nam illa l. si in venditione. non loquitur quādo cōditio deficit,
imò tunc non haberet locū quod ibi dicitur, sed loquit quando
extitit. nec est verum ꝙ in casu illius l. habita relatione pacti ad
contractum, resultet contractus innominatus: quia pactum ibi
non tendit ad producēdum actionem nouam: quod esset neces-
sarium, si nollemus illud dicere: sed tendit ad cōseruandum iam
productam, cuius rei gratia sciendū est quòd si vendo tibi rem
sub conditione. quia pendēte cōditione contractus nō est perfe
ctus, periculum rei interim ad me pertinet: si ergo res periret in-
terim, licet postea conditio existeret, nō possem agere ad pretiū.
quia non possum tradere rem. licet hoc nō contingit culpa mei.
Sed si pactū fuisset actum ꝙ periculum ad se pertineret, tūc exi
stente cōditione possum agere ad pretium, non ex pacto: ga nō
tendit ad hoc, sed ex primo cōtractu venditionis: ex quo fuit or
ta actio conditionaliter. ꝙ actio conseruatur conditionaliter per
pactū: vt si conditio existat possim agere: licet rē non possim tra
dere. Non ergo est quærēdū in casu illius l. an illud pactū vestia
tur cohærentia contractus, vel rei interuentu, postquā ex ea nō
est agendū: nec ibi resultat cōtractus innominatus. Nā nō ideo
vendidi, vt suscipias in te periculū. sed perhibendo pretiū. & sic
illa l. nec facit pro gl. nec ꝓ Bart. dico ergo qd' in ista materia nō
semper est vera opi. Pet. & aliorum ꝙ vbicunq; habita relatione
pacti ad cōtractū possit resultare cōtractus innominatus, quod
propter ea resultet, sed solū quomodo apparet de intētione par-
tiū. qd' ideò contraxerunt vt fiat illud qd' deuenit in pacto: aliàs
non contrahitur. vt si vendidi tibi pro. x. librū, pacto appositō ꝙ
vadas pro me Romā, tunc resultat dictus cōtractus, qñ apparet
ꝙ non fuissem aliàs cōtracturus nisi vt vadas pro me Romam.
quod pręsumitur si fiat. vt puta si vēdo tibi vt vadas pro me Ro
mam, aliàs præsumor potius vendere vt habeā pretium. & ista
præsumitur potius causa finalis, quā vt vadas pro me Romā, &
effectus est magnus: quia primo casu si non ires pro me Romā,
possem reuocare venditionem: & si traditionē rem possem eam
condicere casus est singularis in l. cum te. j. de pac. inter emptorē
& venditorē. In secundo aūt secus. sed deberem agere vt vadas
Romam, sicut non possem rescindere contractum si non trade-
res pretium. quia deberem agere ad pretiū l. in ciuile. j. de rei ven
di. & eo casu quo resultat contractus innominatus, vadunt ille
opiniones: de quibus suprà dixi, an possit agi ad id quod deuenit
in pacto antequam impleatur primus cōtractus: & inter illas pu
to quod Bar. dicat verius, quòd possit agi cum effectu. cū videa-
tur pro sua parte impleuisse. De sequēti autem q. gl. vide hic per
Bar. distinguentem. & multas alias quęstiones vide per Cy. in l.
in bonæfidei.

2 ☞ *Per diuturnam præstationem quando quis obligetur in futurum?*
3 *Quid in obligatione personali?*
4 *Sicut diuturna præstatio inducit probationem tituli allegati, an ita & diuturnum silen
tium cum patientia?*
5 *Si permisisti me tenere rem tuam quam possidebas. & ciuiliter & naturaliter, & te
absente occupaui naturalem, an perdas ciuilem quam animo retinebas?*

LEX XXVIII.

1 **SI certis annis.** † Pactum nudum ex diuturna præstatione non vestitur. h. d. Sicut ergo tēpus nō est modus inducendæ obligatio-
nis. l. obligationum ferè. §. placet. ff. de act. & oblig. Ita non est modus obligationis inualidæ validandæ. & ad hoc alle-
gatur ista l. sed bene est modus obligationis validæ allegatæ, ali-
ter nō probatæ probādæ. & iste est casus in l. cū de in rem verso.
ff. de vsuris. Et vide glo. quæ ponit ista tria mēbra & Bart. ipsam
extendit. & vide per eum plenissimè, qui multa bona & vtilia di
cit in paucis verbis quā facit hic Bal. per plura verba. Venio ad
casum. & tene primum. & sume exemplum gloss. Tertium non
est bonū. ga text. loquitur qñ conuētio erat vtilis ex eo ga nuda:
sed in eo exēplo etiā si fuisset vestita stipulatione, esset inutilis:
quia seruus non obligat nisi naturaliter: & licet postea fiat liber,
nō tn̄ tenet efficaciter ex añ gest. vt j. an seruus ꝓ suo facto post
ma. tene. per totū. Nūc opp. quatuor modis ꝓ declaratione glo.

a ¶ Per tp̃s lõgũ. Adde q̃ dicaẽ tp̃s lõgũ gl. ĩ l. cũ de ĩ rẽ verſio ff. de vſu. Bal. ĩ. l. ſperiũ. ff. de iur. om. iu. l. fi. C. de p̃ſcri. lõg. temporis. Hoſt. in c. pe. de conſue.

b ¶ Memoria. Adde q̃ tp̃s cuiꝰ memoria ñ extat ſ cõtrariũ. idẽ operaẽ q̃ priuilegiũ ſcd̃m Io. mo. ſ. c. ñ. d præben. lib. vj.

quod iſta. l. non habeat dubiũ quia ſoluens poteſt repetere ſolutum tanquam indebitum. vt in toto tit. de condi. inde. Quid ergo dubium eſt an teneatur ſoluere in futurum, nam qui habet actionẽ ad repetendũ, fortius habet exceptionem ad non ſoluendum. vt in regula non intereſt &c. Solut. ſi ſoluiſſet ignoranter, fateor contrarium: ſed ita intelligendo etiam cum ſoluat, tunc nõ poteſt repetere ſolutum. vt in l. cuius per errorem. de reg. iur. & tamen non tenetur ſoluere in futurum. dic ergo non refert ſoluere ſcienter vel ignoranter, quantum ad hoc vt in futurum ſoluere non cogatur. Sed ad hoc vt repetat ſolutum, bene refert an ſolueret ſcienter vel ignoranter. & an fuerit ignorantia iuris. & adhuc non reperitur: quia erat naturaliter debitum. vt l. error. j. ad l. fal. An facti. & adhuc repetitur. Item opp. de l. j. j. de fideiuſ. vbi pro reſol. rei reconualeſcit vltima voluntas non ſolennis, vt teneatur ſoluere in futurum. So. ibi eſt ſpeciale fauore vltimę volun. & alimentorũ. & iſtam tenent cõiter Doct. intelligũt tñ ſi ſoluitur ſcienter, vel per errorem iuris. Si autẽ facti, non recõualeſceret. Item dicit ibi Bal. quod non recõualeſcit, vt detur actio ex teſtamento. Sed q̃ poſsit implorari officium iudicis ex æquitate. quia legatum alimentorum conſiſtit plus in facto quã in iure. vt l. ſeruos. de ali. & cib. leg. & valet licet factum ſeruo: vel alteri incapaci de iure. quia non ſunt capaces de facto. volunt tñ comedere ſicut alij. & hoc magis attendit. Idẽ dicit Bart. q̃ eſſet in alio legato æquè fauorabili. puta dotis, vel pig. eadem ratione. nec obſtat huic dicto. l. cum de in rem verſo. ff. de vſur. quia loquitur in dote. & tñ requiritur longum tẽpus. vt l. j. de le. ij. quia ibi non erat fauor vel voluntas, cum loquatur de contractibus. Tertiò oppo. de l. cũ ſidem. j. de nõ num. pec. vbi per vnicam ſolutionem validaẽ cõfeſsio quæ erat inualida. Sol. ibi non erat inualida propter defectũ ſuiipſius. ſed propter quoddã extrinſecũ. Sed quia facta ſuper mutuo, in quo lex deponit obſtaret exceptio non nume. pec. ei. qui ſoluere incœpit. & ſic remanet confeſsio valida. Sed hęc conuentio erat inutilis propter defectum ſuiipſius. & ſic nõ obſtat exceptio niſi intentionis: cui poſito quòd renuntiaret, non interueniſſet conuentio nuda, nec
2 efficeretur veſtita, nec ad hoc durat exceptio. † Quintò & vlti-
a mò opponitur. quod ſi ſoluat per tempus lõgum, puta decẽniũ ſufficiat q̃ teneaẽ in futurum ſoluere. vt d. l. cum de in rem verſo. Solu ibi creditor allegauit cauſam validam & efficacem. quia dicebat aduerſarium per ſtipulationẽ ſibi promiſiſſe, vel mutuum vel dotem recepiſſe, non tamen poterat probare niſi per ſolutionem vſurarum factam longo tempore. Certè ex præſumptione illius. l. reſultat probatio tam debiti principalis, quã etiam vſurarum. & ſic ſtipulatiõis vſurarum. & dicitur ſtipulatio præſumpta à iure ex diuturna præſtatione. ſuper qua Roſ. in libellis fecit vnam rubricam. & quã plurima dixit ſuper ea materia: Aut ergo agens fundat ſe ſuper tempore, ſolũ dicendo peto te condemnari in quolibet anno, quia mihi ſoluiſti tanto tempore. & tunc libellus eſt reijciendus. quia non concludit: quia tempus non eſt modus inducendæ obligationis. vt l. obligationum ferè.
b ff. de actio. & obli. vel allegat tantũ tempus cuius memoria non extat in contrariũ. per l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quoti. & æſti. q̃ tenet Bar. hic. & gl. in c. fin. xvij. quæſtio. vltima. & Io. an. in c. peruenit. de cenſi. & ibi plenè tractatur per Canoniſtas de materia huius l. & ſic quando allegatur curſus tanti temporis, non expedit allegare cauſam vel titulum: quia de ſe titulũ importat, cum habeat vim conſtitutiõis: vt dicto §. ductus aquę & probatur in c. j. de præſcrip. libro. vj. Sed Pet. videtur tenere contrarium, dicens q̃ de rigore iuris iſtud procederet in præſcri
3 ptione iuris realis. † Sed quando quæritur de obl. perſonali, non ſufficit ſolutio tanti temporis ad probandum qd̃ ſoluens ſit obligatus. niſi allegetur aliqua cauſa habilis ad obligandum. & certè tunc non requireretur curſus tanti temporis: ſed ſufficeret longum tẽpus. vt d. l. cũ de in rem verſo. Cõiter tñ practicatur contrarium. Nam & libellantes dicunt talem obligatũ ex iuſtis cauſis & titulis loco & tẽpore allegãdis. & q̃ ſoluit cõiter. x. vel. xx. vel. xxx. & etiam tanto tempore cuius memoria non extat: ſi eſſet vera opi. Pet. omnes errarent ſcd̃m Albe. agens ſe fundat in cã inhabili, dicens aduerſarium teneri ex tali conuentione nuda, & ſoluiſſe per lõgũ tp̃s & lõgiſsimũ. Et propterea cõuentionem eſſe veſtitã per diuturnã ſolutionẽ. Sed & adhuc talis libellus non concludit: nec tenetur aduerſarius rñdere tãquã inepto per hanc legẽ: niſi concurrẽte fauore cum ſolutione triennij ſcitẽr facta. vt dixi. Sed cõtrà. q̃ imò cõuẽtio nuda veſtiaẽ per diuturnã ſolutionẽ indiſtinctè, vel rei interuẽtu: ſolutio eñ facit ad propoſitũ. Nam ſolutio veſtit pactũ nudum ad cõmodum ſoluentis. Si aũt hic veſtiretur, cederet ad incõmodum. Itẽ ibi conuentio nuda facta fuit tẽpore conuentionis. hic aũt dudum añ, & poſt ſecuta eſt ſolutio. Item ſoluens hoc non ſoluit, vt corroboraret nudã conuentionẽ: ſed vt liberaret ſe ab obligatione naturali, qua tenebatur: vnde non debet operari cõtrarium effectũ. Ibi aũt ſoluit vt veſtiret conuentionẽ. vt trado ibi pacto appoſito vt vadas pro me Romam. Item adhuc oppo. q̃ inutilis obligatio efficiatur vtilis propter vnicã ſolut. vt infra ad l. fal. authẽ. ſed cũ teſtator. So. ibi erat inutilis propter detractionẽ falcidiæ: quæ eſt odioſa, cum fiat contra voluntatem defuncti. vt in l. Titia. ff. ad l. fal. ideo ſoluendo aliquod legatum integrum, videtur velle adimplere voluntatem defuncti ad plenum; & renuntiare falcidiæ in omnibus alijs. hic ceſſabat dicta ratio. Adhuc opp. de l. qui ſemiſſes. ff. de vſuris. So. dico quòd obligatio non aſſumit vires ex diuturna ſolutione. vt hic. Sed bene liberatio inducitur ex diuturna ſolutione facienda minoris quantitatis quàm debeatur, ſi debitum erat odioſum. vt in l. contraria. Nam aliquando inducitur ex ſola taciturnitate. vt in l. cum poſt. in princip. ff. de iur. do. Sed ſi non erat debitum odioſum: & tunc cum eſſes mihi obligatus in decem quolibet anno, per longum tempus ſoluiſti quinq;: an ſis ab illis quinq; liberatus: videtur quod ſit diſtinguendum: an ego ſciens te obligatum ad. x. recepi. quinque ſcienter per plures annos, & non es liberatus: cum ignoranter, & tunc ſecus per l. is qui. ff. quibus mod. vſusfruct. amit. Breuiter de hoc articulo tangitur per Barto. in l. ſi prius. ff. de oper. no. nuncia. in princip. Et per Cy. in l. cum notiſsimi. infra de preſcrip. xxx. anno. & habetur per Innoc. in c. olim. de cenſi. Si verò agens fundat ſe in cauſa legitima & habili ad producendũ obligationẽ efficacem, & ad ipſam probandam inducit ſolutionem longi temporis, tunc procederet libellus. vt in d. l. cum de in rem verſo Subaudi niſi aduerſarius probet contrarium. quia iſta nõ eſt præſumptio iuris & de iure: ſed iuris tantum. quæ recipit probationem in contrarium. vt infra de proba. l. ſiue poſsidetis. qd̃
4 tenet hic Cy. † ſed reſtat dubium. an ſicut diuturna præſtatio inducit proba. tituli allegati: ita & diuturnum ſilentium cum patientia: puta tranſiui per fundum tuum ad fundum meum per longum tempus te ſciente & patiente, nunc dicerem quod hic non præſcripſi ſeruitutem itineris: quia cum habebat cauſam diſcontinuatiuam, non præſcribitur tanto tempore cuius memoria non exiſtat. vt in l. ſeruitutes. la grand. ff. de ſerui. ſed dico qd̃ nolo me fundare in præſcriptione. quia mihi conceſsiſti ſeruitutem: quia probare non poſſem: aliter volo probare per diuturnã patientiam an hoc ſufficiat? Glo. in d. l. ſeruitutes. tenet quod ſic per l. cum de in rem verſo. Pet. tenet contrarium. quia iſta loquitur in ſoluente. quod eſt plus. nam in eo eſt dare conſenſum ſine dubio: non ſic in patiente. nam non ſemper patientia habetur p̃ conſenſu. imò pro diſſenſu in his quæ tendunt in præiudicium patientis. vt in. l. qui vas. §. vetare. ff. de fur. Bart. diſtinguit inter ea quæ ſunt modici præiudicij, vt in ſeruitutibus realibus. vel perſonalibus: & tunc tenet gl. q̃ probetur titulus allegatus per l. ſi filius: de peti. hære. & per l. qui in aliena. ff. de acquir. hæredi. §. ſi filius. & per id quod no. in l. ij. j. communi diuidun. per gl. quæ tenet quod per patientiam longi temporis probatur diuiſio allega. quæ eſt modici præiudicij. Sed in his quæ ſunt magni præiudicij, tenet opinio Pet. q̃ ſi ſciente & patiente te poſſedi rem tuã per longum tempus. Et tu tunc eam à me petis, & dicis qd̃ non potui præſcribere ſine titulo longi temporis, & ego nõ oſtendo de aliquo titulo ab aliquo acquiſito, ego dico quod habeo titulũ à te, quia mihi vendidiſti, & tradidiſti, nec ſtatim fui effectus dominus. non tamen poſſum extendere, quia longo tempore fuiſti paſſus me tenere & poſsidere: certè hoc non ſufficit. Nam ſi hoc ſufficeret, nugatorius eſſet titulus de præſcriptione longi tẽporis in quo oportet probare titulum habitum à tertio. nam ſem per poſſeſſor allegaret titulum habitum à domino ſufficit pro-
bare

1 bare possessionem' longi temporis cũ patiẽtia: & etiam esset fru-
ſtratorius titulus de prescrip. xxx. anno. cum per aliam viã pos-
ſe tueri l. solennibus. j. de rei vendi. in fi. vbi gl. videtur tenere
contrariũ: quia si fuisti passus per longũ tempus me possidere rẽ
tuã & soluerim functiones fiscales, pręsumeretur mihi alienasse.
Sed illa gl. reprehenditur. j. per Gul. & Bal. ad quod. l. nullo. j. eo.
tit. Cætera vide per Bar. in l. cum de in rem verso. hic alle. & hic
1 per Cy. & per Canonistas in c. peruenit. de censi. † Quid autẽ in
possessione, si permisisti me tenere rem tuã quã possidebas ciui-
liter & naturaliter. & te absente occupaui naturalem, an perdas
ciuilẽ quam animo detinebas? gl. in l. pe. in fi. magnæ glo. de iur.
fisc. tenet q̃ sic, si per decennium passus es. Breuiter etiam si nõ
fuisti passus: quia nesciuisti me, quia neglexisti petere, & sic re-
cuperare naturalẽ, per decennium perderes ciuilem ratione obli
gationis præsumptæ ita intelligitur glo. illa. Sed si sciuisti & pas-
sus fuisti, nõ requiritur tantum tempus ad perdendam ciuilem.
Sed quid interlit. dic vt per Inno. in c. querelam. de elec. & per
Bart. in l. si de eo. §. si fortè. ff. de acqui. possess.

1 ℣ Potest quis renuntiare ei quod pro se introductum est.
1 Ter pactum extraiudiciale non potest quis prorogare iurisdictionem iudicis non sui, & cui nullo modo subest. & si in instrumento consentiat se posse ubique conueniri, ubicunque fuerit repertus, per hoc non tribuitur iurisdictio iudici non suo, & si eo rum eo conueniatur, potest forum declinare ante litis contest. & uide nu. 6.
4 Quòd diui sit prorogare iurisdictionem iudicis non sui, & cui nullo modo quis subest, & aliud renuntiare priuilegio fori, & qui possint renuntiare priuilegio fori, & quòd posita ista renuntiatio fieri per pactum extraiudiciale. & nu. 5.
1 Licet sine licentia sui iudicis potest prorogare iurisdictionem iudicis non sui per pactũ: homologatum fiat coram iudice, cuius iurisdictio prorogatur.
6 Remedium ut quis possit ubique conueniri.
7 Confessio habet vim renuntiationis & pacti.
Verba renuntiatiua interdum inducunt dispositionem.
1 Non potest quis decipere illum qui secum contraxit.
Iudex qui indebitè absoluit partem ab instantia iudicij, quæ absolutio est interlocutoria, facit litem suam sicut quando profert iniquam sententiam diffinitiuam.
9 Exceptio declinatoria quæ poterat opponi coram ordinario, potest opponi coram delegato ab eo dato, & illa quæ non poterat apponi coram ordinario, quia ei fuerat renuntiatum, nec etiam coram delegato ab eo dato.
10 Iudex qui male iudicat, sicut facit litem suam: ita arbiter uel arbitrator, sed tamen non tenetur nisi de dolo & lata culpa.
Quid si consilium cui causa per iudicem fuit commissa? & quid in teste uel notario?
11 Statutum dicens quòd quotiens causa uertitur inter consanguineos debeat fieri compromissum, an obligentur de tota causa, an etiam de aliquo articulo non concernente negotium principale?
12 Casus in quibus non potest quis renuntiare iuri pro se introducto.

LEX XXIX.

1 Si quis in conscribendo. † Potest qs renuntiare priuilegio fori, & omni alteri iuri introducto in eius fauorem, & iudex admittens exceptionem fori nõ ad-
2 mittendam, facit litem suam. hoc dicit not. ista singularis. l. † Et semper allegatur, q̃ potest quis renuntiare ei quod pro se introductum est. facit. l. si iudex circunuento. de mino. & ff. eod. l. pactum. Dubitatio huius. l. erat: quia ista renuntiatio erat facta extra iudicium in instrumento contractus. Nam promittit debitor & consentit se posse vbiq; conueniri coram aliquo iudice, non obstante quocunq; priuilegio fori. Si enim coram aliquo iudice fieret ista renunciatio, & q̃ posset conueniri corã illo, etiã de iure veteri non erat dubiũ q̃ valebat, vt in l. j. ff. si quis in ius voc.
3 non it. & in l. si fideiussor. in prin. ff. qui satisd. cog. † sed per pactum extraiudiciale non poterat prorogari iurisditio iudicis nõ sui, vt in l. si conuenerit. ff. de iur. om. iud. alleg. in prin. gl. ma. pro contraria. & illa poterat facere dubium. Sed certè aliud est prorogare iurisditionẽ iudicis non sui, & cui nullo modo quis subest, & fateor q̃ istud nec olim nec hodie fieri potest per pactum extraiudiciale: vt si quis in instrumento cõsentiat se posse vbiq; conueniri, vbicunque fuerit repertus: puta Boñ. Floren. &c. & vbiq; locorũ, & tunc per hoc pactum non datur iurisditio iudici non suo: & si corã eo conueniatur, potest forũ declinare ante li-
4 tis contest. vt in d. l. si conuenerit. † Aliud est renuntiare priuilegio fori, quo casu non dat iurisditionem ei qui nõ habet: imò cũ ab illo qui habet esset exemptus per priuilegium, per hãc renũciationem ad ipsum reuertitur. Pone exemplum in scholari qui subest iurisditioni potestatis, tamen habet priuilegium per au-
⁊ then. habita * j. ne filius pro patre. vt * possit declinare iurisditionem illius, & petere se remitti ad rectorem. Item in milite, qui
potest se remitti ad magistrum militum, puta suum capitaneum, vt l. magisteriæ. j. de iurisdict. om. iud. Item in clerico qui obtinuit à Papa q̃ coram episcopo suo nõ possit inuitus conueniri. licet coram alio quodam. puta Archidiacono, vel conseruatore. certè possunt isti renuntiare huic priui- b
legio: & sic poterit conueniri corã potestate, vel episcopo: quia res per hoc reuertitur ad sui naturã. quod est facilius, vt ff. e. l. si vnus. §. quod & in specie dotis. Et dico q̃ hoc poterit facere clericus absq; licentia filius specialis iudicis, propter rationẽ prędi c
ctã. licet non possit prorogare iurisditionẽ alterius iudicis penitus nõ sui: puta alterius epi, nisi cũ licentia sui epi. vt in c. significasti. de fo. cõpe. & si vellet ꝓrogare in laicũ d
etiã cum licentia epi, non posset. eo. tit. c. si
5 diligenti. † Sed laicus sine licẽtia sui iudicis bene posset prorogare iurisditionem iudi-
b cis b non sui. vt in l. j. j. de iur. om. iud. & pos-
c set fieri ista prorogatio per pactum, dũmodo fiat coram ipso iudice cuius iurisditio prorogatur. vt ff. de iudi. l. j. & extrà de iud. c. j. non aũt per pactũ extraiudiciale. vt d. l. si conuenerit. licet renũtiatio fori bene posset fieri per pactũ extraiudiciale. vt hic: quia redit ad suum iudi-
6 cem ordinariũ non aũt ꝓrogatur iurisditio iudicis. † Est ergo remedium vt quis possit conueniri vbiq; locorũ, q̃ ꝓmittat soluere vbicunq; fuerit inuentus. & tunc ratione collatæ solutiõis fortitur vbiq; fortũ, sicut si ibi cõtraxisset. vt l. cõtraxisse. ff. de act. & ob. & probat̃ ista practica in l. Titiũ & Mæuium. §. tutores. ff. de admi. tu. & in l. Lucius. la j. ff. depo. Et ista est cõmunis opi. doc. vt not. Cyn. in l. si quis in conscribendo. C. de episco. & cleri. vbi ista. l. ponitur de verbo ad verbum. Sed do. Raph. tenet q̃ etiam si non conferatur solutio, sed consentiat se posse conueniri vbicunq; fuerit inuentus, q̃ istud sufficiat per c. dilecti. de foro compe. & per. l. in bonæfidei. in fi. ff. de eo quod cer. lo. & ratio est. quia tacitè videtur promittere ibi soluere, postquam vult ibi posse conueniri. cum solutio sit fienda in loco vbi petitur. vt in l. vinũ. ff. si cer. peta. & quia ratione cõllatæ solutionis posset ibi conueniri. licet de conuentione nihil esset dictum: quia venit in consequentiam. Ita & econuerso si fit mentio de conuentione, sufficit: licet de solutione nihil sit dictum. Et putat hanc opi. esse conformem iuri ciuili & canonico. Ego bene vidi hoc seruari in curia Romana in instrumentis quæ ibi fiunt, vt pars se submittat iurisditioni cuiuscunq; iudicis ordinarij etiam non sui: & hoc solũ sufficit, vt coram quocunque possit trahi. & ita vidi seruari de facto. Sed ad. l. si conuenerit. ipse non respondet. nec video qualiter posset responderi. ideo de illa practica mirabar: quia contra communem sententiam doc. Nunc ergo no. j. in prin. dum dicit
7 [si confessus &c.] † quòd confessio habet vim renuntiationis & pacti. quod probatur in l. tale pactum. in prin. ff. eod. licet confessio sit quædam renuntiatio, sed renuntiatio & pactum sit dispositio. & sic verba enuntiatiua interdum inducunt dispositionem. quod dic, vt in l. ex hac scriptura. ff. de dona. per Bart. & in
8 l. ex his. j. de mil. te. † Item no. circa medium quòd nõ debet quis
d decipere illum d qui secum contraxit. facit. ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. sed & si aliàs. & de exerci. l. j. §. magistrum. facit. l. iij. §. j. ff. de arbi. Item no. circa fi. primò quòd iudex qui indebitè absoluit partem ab instantia iudicij: quæ absolutio est interlocutoria vt not. per Bartol. in l. Titia. ff. de accu. ita facit litem suam sicut quando profert iniquam sententiam diffinitiuam. Si enim admittit exceptionem declinatoriam fori, absoluit reum ab instantia iudicij: & pronuntiat se non esse iudicem competentem. & sentit hic Bartol. quòd teneatur in æstimatione totius litis: licet actori remaneat saluum ius agendi iterum per. l. pe. §. j. ff. ne quis eum qui in ius voc. sicut si iudex debitorem ad instantiam creditoris captum relaxaret indebitè. Sed Bald. tenet contra quòd non teneatur nisi quatenus religioni syndicantis, id est, syndicorum æquum videbitur. vt in l. si filius. ff. de iudi. & de var. * & extraord. * cog. l. finali. vnde si facile est actori reinchoare litem condemnabitur solum in expensis factis in prima lite,

¶ Sufficit ꝓbare possessionem. Adde Barba. cõsil. lvij. inci. clementissimum Deũ. in x. co. in iij. vol. idẽ Barba. consi. xĩj. inci. difficile est. in v. col. in ij. volu.

¶ Prorogare iurisditionem iudicis. An qñ prorogatur iurisditio iudicis sit necessarius consensus iudicis. vide per Ang. in l. j. in ij. col. de iurisd. om. iud.

¶ Per pactum. Adde Inno. in c. dilecto. de offi. archi gl. & Doc. in c. significantibus. de offi. deleg.

¶ Decipere illũ. Adde text. in l. sed & si pupillus. in §. sed & si aliàs. ff. de insti. & in l. j. in §. magistrũ. de exerci. ca. vtilem. xxĩj. q. ij. & in c. pen. de emp. & vend.

a ¶Exceptio declinatoria. Adde Lud. ro. in l.j.ff.de arbit.

b ¶Iudicat. Adde l.j.ff. ff.de var.& extraor. cog.insti.de obli.quę ex quasi deli.in prin.

c ¶Et ita dicit. Adde ꝙ Bal. in l. pupillus. §.si ex causa.ff.de mi no.& l.pe.ff.de his q̃ sunt sui vel alie. iur. tenet cõtrariũ. & refert d.Bart.sozi.I suo cõsil.ccc.col.vj.Moderni plerique tenuere contrarium.

quæ fuerunt perditæ propter dictam absolutionem.Sed si non est facile,potest procedere dictum Barto. lex autem in qua sefundat loquitur in eximente; per vim. qui plus delinquit.s.dolo:sed hic iudex per imprudentiam:sed si dolo,adhuc posset procedere dictum Bart.Intellige tamen quando talis interlocutoria esset valida: & sic facit præiudicium saltem in instantia.secus si esset inualida:& sic nullum faceret præiudicium per ea quæ not.in d.l.fi.de var. & extraor.eog. Item not.†quòd exceptio declinatoria* quæ poterat opponi coram ordinario,potest opponi coram delegato ab eo dato. Et econuerso illa quæ non poterat opponi, quia ei fuerat renuntiatum coram ordinario,nec etiam coram delegato ab eo dato.facit j.qui pro sua iurisd.l.j. †Item not.tertiò.& ad hoc sem b per allegatur,quòd sicut iudex qui malè iudicat^b,facit litem suã: ita arbiter, vel arbitrator. sed tamen non tenetur nisi de dolo & lata culpa. postquam fuerunt assumpti de cõsensu partium. per l.j.§.j.ff.si men.fal.mo.di. Et idem videtur in consultore cui causa per iudicem fuit commissa. ad quod vide j.de discus.libr.x. & quod ibi not.per Bar.Et idem videtur in teste.& in notario.vt j. de testi.l.si quando. in fi. Item in isto fine est vna glo. super verbo [sententia.] in fin.quam Barto.multum not.nam dicit posse hoc intelligi quando fuit factum compromissum de isto articulo duntaxat.scilicet an exceptio fori esset admittẽda vel nõ pro-

9 a

11 pter renuntiationem. †Quod dicit facere ad statuta dicentia ꝙ quando casu vtitur inter cõsanguineos, quòd debeat fieri compromissum ad instantiam alterius eorum petentis. Pone ergo ꝙ vertitur dubitatio super aliquo articulo non concernente negotium principale,sed ordinem iudicij,vel instantiam,vna pars petit articulum compromitti virtute statuti. Altera pars dicit statutum debere intelligi quando peteretur compromissum super tota causa. Bart.dicit hanc glo.facere pro prima parte.& ad hoc c vidi pluries allegari istum tex.cum glo.& ita dicit^c domi.Raph. obtinuisse de facto,cum peteretur cõpromissum super tota causa.& dubitaretur an esset fiendum,& iudex sententiabat ꝙ fiendum nõ erat,ipse petijt compromitti istum articulum solum : an esset fiendum compromissum super tota causa vel non:& sic ex-

12 traxit de manibus iudicis suspecti. †Vltimò habes hic vnam gl. magnam quæ ponit multos casus fallentiæ ab ista regula. quòd potest quis renuntiare iuri pro se introducto. Barto.autem recol legit per modum distinctionis. Tu conclude quòd ista regula solum habet locum quando illud cui renuntiatur erat ius positiuum introdum merè in fauorem sui, & renuntiatio non inducit aliquid quod sit contra bonos mores, vel ad delinquendum: & quando talis renuntians est talis conditionis quòd potest sibi præiudicare.his concurrentibus habet locum ista regula : altero deficiente non: puta si non erat positiuum, sed naturale. vt l.ius agnationis.ff.eod.vel si erat positiuum,erat introductum ob publicam vtilitatem,vt sunt iura statuentia certam formam seruandam in actibus hominum : vt in l.nemo potest.de lega.j.vel iura fiscalia:vt in l.ius publicum.ff.eo.vel si erat introductum odio alterius,non fauore renuntiantis.vt in l.tamet si.ff.ad macedo.vel fauore tertij.vt in l.si vnus.§.ante omnia.ff. eo. vel communiter fauore renuntiantis,& publico seu tertij : quo casu si possunt separari,tenet quo ad ipsum renuntiantem,non quo ad ius publicum,vel tertij.vt in l.si vnus.§. Item si pacíscar. ff. eodẽ. Secus si non possunt separari:quia tunc in totum nõ valet. vt in l.de die. ff.de pact.do. Item si esset contra bonos mores. vt in l.alia causa. §.eleganter.ff.sol.matrimo.vel induceret ad peccandum. vt in l. conuenire.ff de pact.dot.vel esset minor,aut mulier,qui nõ possunt renuntiare beneficijs pro se introductis : propter fragilitatem ætatis,seu sexus.vt not.in l.si iudex circunuento.ff.de mino. Cætera circa istam materiam vide per Cyn.in d.l.si quis in conscribendo. & in authenti. vt sine prohibit.ma.§.quia verò.& in Specul.de renun.& conclu.§.j.vbi plenissime prosequitur hanc materiã per singulos articulos,formãdo plures.q. Et adde quod not.per eundem.in tit.de proba.§.videndum.versi. sed pone. & versi.quid si ibi.

* ☞ *In hæreditate viuentis,an possit quis habere spem probabilem?*

Si quis remittat alicui omne ius quod habet.uel habere sperat super bonis suis,uel alterius.ista remissio non extenditur ad hæreditatem postea directo ad ipsum deuoluendam : nec ad illam spem quæ oriretur ex causa de nouo superueniente.

1 *Quot modis dicatur esse contra bonos mores?*
Filius potest pacisci cum creditoribus paternis, quòd ipsum non conueniant, postquam erit hæres patris, & sic super hæreditate paterna.

4 *Filius an possit uiuente patre liberare debitores paternos, & an teneatur seruare liberationem postquam erit hæres patris?*

5 *Pater an possit pacisci super hæreditate filij uiuentis?*

6 *Si filij uiuente patre deuidunt inter se bona paterna, conferendo diuisionem post mortem patris,an post mortem illius possint eis per fiscum auferri?*

7 *Concessio præbendæ non uacantis an ualeat?*
Si à principio cùm confertur beneficium uacans alicui, apponatur clausula quod ipso mortuo peruenire ad alium,non ualeret.
Si conferatur absenti beneficium uacans,cum clausula quòd si non acceptabit, conferatur alteri,non ualet hæc clausula.

8 *Non potest inferior à Papa dare speciale mandatum alicui de conferendo beneficium uacaturum,etiam incerti hominis:sed potest dare mandatum generale, puta suo uicario,quòd conferat beneficia quæ uacabunt.*
An in eo quod quis facere non potest,possit alteri facienti consentire?

9 *Differentia an quis promittat aliquem instituere,uel promittat sibi suam hæreditatem: quia non ualet promissio,an autem si promittat bona sua,etiam omnia.*

10 *Donatio omnium bonorum præsentium & futurorum est in totum nulla, & non solũ in futuris,sed etiam in præsentibus : etiam si donator reseruauit sibi usumfructum.*

11 *An ualeat pactum uel conuentio super iure successionis futuræ conseruando. quòd perderetur si pactum non fieret? & nu.13.*

12 *Clausula apposita in donatione,quod non possit illa reuocari propter causam ingratitudinis futuræ,non ualet.*

13 *Statutum si dicat quod existente masculo, filia dotata non succedat ab intestato. an tunc cum filia dotatur,possit pacisci cum patre quòd sibi sit saluum ius successionis?*

14 *Quid si statutum dicat quod ingressa uel ingrediens monasterium non succedat patri, an ualeat pactum in contrarium,posito quòd statutum ualeat?*

LEX XXX.

1 DE quæstione tali. †Conuentiones seu cõtractus celebrati super hæreditate tertij adhuc viuentis sub spe ad ipsos deuoluendæ.non valet:nisi interueniente cõsensu illius, & perseuerante vsq; ad mortẽ.h.d.ista l.vulgaris,& est de quinquaginta decisionibus Iustiniani.vt colligitur eo ꝙ recitat opin. antiquorum,& super eis decidit. Et idem videtur dicendum de l.præcedenti:quæ idem facit.Et diuide in quinq; partes. *Primò* ponitur quæstio & dubitatio antiquorũ.vsq; ibi.[faciebat.] Secundò ponitur vna ratio pro parte negatiua, & altera pro affirmatiua.vsque ibi.[sed nobis.] Tertiò ponitur decisio pro parte negatiua. vsq; ibi.[nisi ipse fortè.] Quartò ponitur limitatio & modificatio decisionis. vsq; ibi.[iubemus.] Quintò & vltimò ponitur extensio ad alios casus,qui reperiebãtur etiã de iure veteri decisi. †In prima parte ibi. [spes alienæ hæreditatis fuerat &c.] videtur ergo per istũ text.ꝙ in hæreditate alicuius viuẽtis possit quis habere spem probabilem:sed si hoc est,quare nõ potest super illam cõtrahere tam vendendo quàm donando. vt in vltma parte huius legis:cum super spe probabili possit fieri contractus.vt j.de dona.l.spem.respondendo secundũ Barto. ꝙ ista spes de qua hic,nõ est à iure reprobata.quia depẽdet à mera voluntate illius.vt in l.post emãcipationem.ff.de lib. leg.tunc autẽ est probabilis,quãdo dependet à casu fortuito:nõ autem à mera volũtate alterius.& ideo si quis remitteret alicui omne ius quod habet, vel habere sperat super bonis suis vel alterius, ista remissio nõ extenderetur ad hæreditatẽ postea directò ad ipsum deuoluendã,quominus non obstante remissione posset adire. Nec etiã extenderetur ad illam spẽ quæ oriretur ex causa de nouo superueniente,sed solũ ad illam quæ ex causa subsistente tempore remissionis.& ita not.per Barto.in l.qui Romæ.§.duo fratres.ff. de ver.obl.& in l.si vxor.§.diuus.ff.de adul.& etiam hic in fi. tãgitur per eũ. In text.ibi [mortuus fuerit.] subaudi qui viuebat. Idem videtur si erat mortuus, sed de eius morte dubitatur per l. nec nos.j.de capti.& quod no. Bal.s.e.l.j. In secũda parte in ver. [faciebat autem.] ibi. [quia adhuc &c.] ponitur ratio pro parte negatiua.& dum j.dicit. [& quia.] ponitur ratio pro parte affirmatiua. quia licet ista conuentio facta fuerit tempore prohibito.scilicet viuente illo de cuius hæreditate agitur:tamen fuit collata in tempus permissum.scilicet post mortem illius.& postquã ad eos deuenisset hereditas.ergo &c.argumen.in l.in tempus.ff. de hæredib.instituen. In tertia parte.in versicu. [sed nobis.] ibi odioix.

2

[odiosæ.] i. odibiles secundū Bald. Item ibi. [periculosi euentus.] Iubaudi illi de cuius hæreditate agitur, quia causant & vocant captādæ mortis inducunt, & propter hoc dicūtur cōtra bonos mores, vt sequitur. † Et vide quot modis aliquid dicitur esse cōtra bonos mores, quod no. Bal. in l. pactū. j. de colla. xix. q. Itē in quarta parte ibi. [& in ea vsq; ad extremū &c. Sic ergo not. quod licet semel cōsenserit, pōt pœnitere quousq; viuit: quia ex illo consensu nullum ius fuit acquisitū ipsis cōtrahētibus: alias pœnitere non posset, vt in regula quod semel placuit. & ff. de aqua plu. arcen. l. in diem. In vltima parte ibi. [iubemus.] Sed quę differentia est inter hunc casum & primum? Respondeo: quia in primo plures sperabant hęreditatē ad se deuolui, & paciscebantur super ea diuidenda. hic verò alter sperabat alter non, & primus cum secundo contrahebat, vendendo, pignorando, vel donando bona, cum ad eum ex successione peruenerint. & iste casus reperitur de iure veteri decisus, vt in l. quidā in iure. §. j. ff. de dona. in l. ij. in fi. ff. de his qui. vt indig. & hic in glos. quæ incipit [sed potius. Super secunda gl. quæ incipit [hæc lex.] in fi. contra istam glo. opp. de l. & suū hæredē. aliàs est. l. iurisgentiū. §. pe. in fi. ff. eo. vbi filius potest paciscī cū creditoribus paternis quòd ipsum non conueniant post quā erit hæres patris, & sic super hæreditate paterna. Solu. speciale est ibi duplici fauore. s. liberationis, & filiationis. & sic alio modo non possit paciscī. nec etiam ✳ alius quàm filius. vel q̄ etiam alius posset ✳ peruenire ✳ ad liberationē, & sic est solus vnus fauor. nam non paciscitur ibi super hæreditate viuentis: quia illæ actiones quæ cōpetunt contra patrem, sunt in bonis paternis, sed in bonis creditorū, secundū domini Raph. quod placet. † econtrà verò an filius possit viuente patre liberare debitores paternos, & an teneantur seruare liberationem post quā erit hæres patris, ista. l. facit q̄ non. imò q̄ hæreditas sibi auferatur tanquam ab indigno. vt in alia glo. quæ incipit [sed potius.] iuncta ista gl. quæ vult q̄ habeat locū in filijs. vide de hac quęstione per Bar. post Dy. in l. cū dñs. §. fi. de pecu. lega. & in l. filius ff. de sol. & tetigi. s. eo. l. filius. † Item an ista. l. habeat locum in parentibus paciscentibus super hæreditate filij viuentis, videtur q̄ non: quia nunquā ipsi optant mortem filiorū: sed prædiligunt eos superuiuere sibi. vt in l. nam & si parētibus. ff. de inoffi. testa. & sic cessat ratio huius. l. Contrarium determinat Bald. hic. quia non saltem cessat ratio posita in fi. huius. l. † Si ergo filij viuente patre diuidunt inter se bona paterna, conferendo diuisionem post mortem patris: videtur q̄ post illius mortem bona possint eis per fiscum auferri. per id quod dicitur in alia gl. Ideo cauent. nam Bar. in d. l. cum dominus. videtur sentire q̄ sibi posset etiam sibi locum vendicet in filijs. † In alia glo. quæ incipit [sed potius.] ibi. [quòd tenet concessio præbendæ non vacantis.] Aliqui habent q̄ non tenet. & hoc magis placet, per id quod infrà subiicit gl. quod falsum est. & vult dicere quòd si cōferatur præbenda vacatura certi hominis post mortem illius, nō valet per hanc. l. Sed si incerti, puta prima præbenda quæ vacabit, tunc valet: sicut pactum super hæreditate futura hominis incerti. vt l. iij. §. pro illo. ff. pro socio breuiter de iure canonico. in Papa qui potest omnia, ista distinctio esset bona. ipse enim concedit beneficia vacatura hominis incerti, sed certi non consuetus conferre. Inferior verò à Papa nec certi neque incerti potest conferre. etiam de voluntate illius cuius est beneficium: licet in contrarium faciat ista lex. vt in c. ij. de concess. præbend. & ibi notant in gl. ij. & etiam si sit legatus de latere. vt in c. dilectus. eodem tit. licet legatus possit reseruare ᵇ sibi collationem beneficij vacaturi. vt in c. generali. de offic. delega. lib. vj. Et not. glos. Accur. in l. si certarum. in fin. ff. de testa. milit. vnde etiam si à principio cùm confertur beneficium vacans alicui, opponeretur clausula quòd ipso mortuo peruenìret ad alium, non valeret vt in c. accepimus. extra de pactis. Et si conferatur absenti beneficium vacans, cum clausula quòd si non acceptabit, conferatur alteri: non valet hæc clausula. vt in c. si tibi absenti. & ibi no. in glo. sed quid. de præben. libro vj. † Nec etiam potest inferior à Papa dare speciale mandatum alicui de conferendo beneficium vacaturum etiam hominis incerti, puta primum vacans: quia videretur fieri in fraudem consilij generalis. de quo in dicto ca. ij. sed bene potest dare mādatum generale, puta tuo vicario quòd conferat beneficia quæ vacabunt. vt in c. si. & ibi not. de offi. vica. lib. vj. In alia glo. quæ incipit [sed ipse.] ibi. [& sic no. quòd non potest facere.] Istud notabile colligitur ex hac. l. non enim hic consentit in eo quod facere non potest. nam ipse non potest taliter paciscī super sua hæreditate, q̄ ipse obligetur ad ipsam dandam alteri. vt s. eodem. l. pactum. Et eodē modo non posset consentire alteri, taliter quòd cōsentiēs obligaretur. Sed hic non obligatur: quod patet. quia potest recedere à cōsensu quousque viuit. vt dixi super text. quod facere non posset si ex illo consensu esset obligatus. vt ibi dixi. An autem istud sit verū in se vt in eo quod quis facere non potest, possit alteri facienti consentire. dic vt not. in l. si fundus. §. j. ff. de pigno. & in regula iuris. Aliud est vendere &c. † In glo. ibi. [per stipulationem.] tamen ista gloss. prima facie videtur velle facere differentiam inter stipulationem, & pactum. s. quod pactum super hæreditate viuentis non valeat: vt in hac l. sed stipulatio sic. cuius contrarium voluit alia glo. iuprà. quæ incipit [per stipulationem.] nam intelligit hanc. l. etiā si interuenit stipulatio. & bene. dic ergo quòd ista non fuit intentio glo. sed alia, quòd longa est differentia an quis promittat aliquem instituere, vel promittat sibi suam hæreditatem. & tūc nō valet promissio. vt in l. pactum. s. eod. Aliud est quòd promittat sua bona etiam omnia: quia tunc valet & obligat statim. & si cōferret post mortem, puta omnia bona mea do. post mortē meā, adhuc valeret: quia intelligeretur de bonis quæ habebat tempore promissionis, & non venirent postea quæsita. licet in contrarium faciant illa verba post mortem. quasi intellexerit de omnibus bonis quæ tempore mortis habebat. cuius contrarium vult ista gloss. & etiam Doctores, quod est sing. vt ista generalis promissio, vel donatio de omnibus bonis suis post mortem restringatur ad illa quæ habebat tempore promissionis vel donationis, & non extendatur ad alia. per. l. si ita. de au. & argen. lega. Sed in contrarium facit. l. cogi. in princ. ff. ad Trebel. Sōlu. in vltima voluntate si quis relinquat alicui omnia bona sua: videtur sensisse de præsentibus & futuris. & ibi fauore vltimæ voluntatis, quæ extenditur: nec redditur nulla ex hac extensione: secus si in contractibus: qui non sunt ita fauorabiles. & ex ista extensione redderetur donatio nulla. quoniam per indirectum auferret liberam testamenti factionem, seu facultatem habendi hæredem ex testamento, vel ab intestato: quia nullus vellet eius hæreditatem apprehendere, cogitans quòd necesse haberet omnia bona tradere donatario. & hæc fuit sententia Pet. super hac gloss. quam sequuntur Barto. & Bald. & quasi omnes excepto Ange. de perusio. qui disputando tenuit contrarium: sed probationes suæ non vrgent, quia concludunt quòd non tollitur facultas testandi directè, cùm non efficiatur intestabilis, sed hoc negant prædicti Docto. sed dicunt tantum valere tolli per indirectum quàm directò. arg. c. cum quid vna. de reg. iuris. in vj. & istud quotidie contingit de facto. † & plus tenet Bald. licet Bartol. non determinet, quòd donatio præsentium & futurorum in totum erit nulla, nō solùm in futuris, sed etiam in præsentibus. & istis diebus consului secundū istam opinionem. quā etiam sequitur do. Raph. Bar. etiā consuluit eo casu quo reseruauit sibi vsumfructum: quia de vsufructu non potest testari post eius mortem, cum confirmatur morte. nec etiā de fructibus perceptis, si extarent: quia includerentur appellatione præsentiū & futurorū: & venirent in don. In gl. fi. ibi. §. [de illo.] dic q̄ ibi de hæreditate incerti hominis. hic certi. Itē in sequenti contrario venit hæreditas ratione cuiusdam necessariæ cōsequentiæ. Item in alia l. si quis seruū. ff. de act. emp. valet pactū propter necessitatē præcedentis contractus. † Vltimò Bar. satis vtiliter examinat materiā huius. l. per quatuor quæstiones principales: ad quas semper recurritur. prima est an valeat pactum vel conuentio super iure successionis futuræ conseruando, quod perderetur si pactum non fieret. & in hoc breuiter aduerte, quod aut veniret perdendum facto testatoris: puta si filius commisit causam ingratitudinis, propter quam potest exhæredari, & faciat pactum cum patre quòd ipsum non exhæredet. & tale pactū valet: quia iniuria præterita potest remitti. vt in l. in ipsius. j. fami. erciscū. & in l. iij. §. fina. ff. de libe. leg. & si eum exhæredaret, esset iniusta exhæredatio. & rumperetur testamentum per querelā. non sic si iniuria

a ¶ Viuente patre. Adde Spe. in tit. de pac. in §. pen. versi. quid si filius. Lap. & domi. in c. quamuis. de pac. lib. vj.

b ¶ Reseruare. Adde glo. in c. dilectus. de offic. leg. c. cum dilectus. de iur. pa. c. præsenti. & c. deliberatione. de offic. legat. lib. vj.

9

10

11

LEX I.

Neque pactio. †Liberatio facta per pactum gratuitum, vel per tranſac. vni ex tutoribus vel curatoribus, nō prodeſt alteri, quominus conueniri poſsit pro mala adminiſtratione. h.d. Et reputatur valde difficilis propter gl. quæ primò præmittit vnum ad euidentiam. vſq; ibi. [cùm igitur]: poſtea determinat caſum de quo quærebatur. Et pone caſum q̄ iſti tres tutores vel curatores dānificauerunt pupillum vel adultum in centum, qui poſtea maior factus liberauit duos gratis, & ſic nihil habuit, vel non gratis cum tranſegit eum eis pro viginti, & à reſiduo eos liberauit. poſtea vult conuenire tertium, quem nō liberauit. vel in totum, vt in primo caſu, vel quatenus ſibi deficit. puta in lxxx. vt in ſecundo caſu. quæritur an poſsit? videbatur q̄ non: quia cū teneantur ex eadem adminiſtratione, licet quilibet inſolidum, ſi adminiſtratio nō fuiſſet diuiſa per teſtatorem, vel per iudicem, videbatur quod liberatio facta illis porrigeretur ad omnes alios, ſicut interruptio præſcriptionis facta contra vnum ex pluribus reis debendi extē ditur ad alios. vt j. de duo. reis. l. fi. Contrarium reſpondetur, præmittendo primò q̄ tale pactum vel tranſactio non prodeſt alteri quàm ei vel eis quibus eſt facta. & hęc ſit regula generalis. quę traditur in l. fi vnus. §. ante omnia. ff. de pactis. Ex quo infertur quod iſte tertius poterit conueniri. ſed inquantum? an in totum, an in reſiduo, an in virili, puta tertia parte? nō declaratur in textu. Sed glo. voluit declarare, quod tamen facere non potuit: niſi primò ſciatur qualiter teneatur, an quilibet pro parte tantum. an autem quilibet inſolidū. Item eo caſu quo quilibet inſolidum, ſi conueniatur vnus, an habeat beneficiū ordinis ſeu excuſsionis, quod prius cōueniatur alter inſolidū, vel diuiſionis, quod prius cōueniatur alter pro parte, ſi eſt ſoluendo. Itē an eo caſu quo nō eſt ſoluendo. & ſic ille conuentus habeat neceſſe totum ſoluere, an habeat beneficium ceſsionis, quod nō teneatur ſoluere niſi primò cedatur ſibi actio contra alterū: & ſic non eſt ceſſa, an habeat vtilem actionem. nam iſta quatuor beneficia locum habēt inter plures tutores vel curatores. non tamen ſemper, ſed aliquādo vnum. aliquando alterum. aliquando omnia. aliquando nullum, & ſuper hoc declarando gl. inſiſtit. Et vult in effectu quod eo caſu quo ille tertius non haberet aliquod de iſtis beneficijs, poſſet conueniri primo caſu in totum: puta in centum. Secundo caſu in eo quod reſtat, puta in octuaginta, quia quatenus recepit puta. xx. illa trāſactio prodeſt illi tertio. & nocet adulto quominus poſsit illū conuenire ne bis exigat per l. ſi ex duobus. ff. de tuto. & ra. di. Et hæc colligūtur ex gl. ibi. [his ergo caſibus &c.] Sed eo caſu quo ille tertius haberet aliquod ex prædictis benefi cijs, tunc licet mero iure talis tranſactio ſibi nō profit quominus poſsit cōueniri, prodeſt tamen in effectu. quia conuentus opponet de tali beneficio, & cum agens nō poſsit amplius illos duos cōuenire propter ſuā liberationē, nec cōtra eos act. cedere. repelletur ab agendo ope exceptionis per l. ſi pupillus. ff. de admi. tut. quæ videtur cōtraria huic l. per l. ſtichū. §. pe. vel §. ſi creditor. ff. de ſolu. vbi qui tenetur cedere, ſi ſuo facto cedere nō poteſt: repellitur ad agendo per exceptionē cedendarū. & iſta ſunt quæ voluit gl. à principio vſq; ad illū verſi. [His ergo caſibus.] per quæ breuibus verbis remanet declarata ſubſtantia. ſed plura reſtant in ſingulis caſibus videre. †Et primò qualiter plures tutores teneātur, pro parte, an inſolidū, & hic diſtingue duos caſus. licet gl. faciat plures. primus q̄n adminiſtratio fuit diuiſa per teſtatorē, vel per iudicē: puta q̄ vnus adminiſtret bona intra ciuitatē, alter extra ciuitatē, tunc quilibet tenebitur pro ſua mala adminiſtratione, & nō pro adminiſtratiōe alterius. vt j. de diui. tu. l. j. ideò ſi vterq; malè adminiſtrauit, & trāſactio ſit facta cū vno pro ſua adminiſtratione, nō proderit alteri quominus poſsit pro ſua cōueniri. & procederet iſta l. ſine ſcrupulo, & ita intelligi pōt tex. dū dicit [cōmunitérve.] nec iſto caſu tractādū eſt de beneficijs de quibus j. vel aliquo ipſorū, ſed ſolū eo caſu quo tenētur inſolidū, & ſic alter pro altero. Secūdus caſus eſt q̄n nō fuit diuiſa per iudicē, vel per teſtatorē, & tunc tene indiſtinctè q̄ quilibet eorū tenetur inſolidū. & ſic nō ſolùm pro ſe, ſed pro altero: ſiue omnes geſſerunt, ſiue nullus geſsit, ſiue vnus geſsit, & alter nō. Item ſiue hoc fecerit doloſè, ſiue nō dolo, ſed culpa: vt mero iure quilibet inſolidum teneatur ad damnum pupilli, vel adulti, vt

1 Succedat. Adde Lat do. Ro. in l. ſtipulatio hoc modo. ff. de verb. obli. Abb. in repe. ecclesia ſanctæ Mariæ. de conſtit. Pet. de Anch. conſi. cclxviij. incip. pro & contra. Car. conſil. lxviij. inci. in ciuitate trigeſti.

nondum erat cōmiſſa. & quia pactū q̄ pro cōmittenda nō exhæredetur, quia dat materiam delinquēdi. & dolus futurus remitti nō poteſt. vt in l. conuenire. ff. de pac. do. & in l. ſi vnus. §. illud nulla. ff. eo. titu. Et ſic 12 nota. †ſecundū Bal. non valere clauſulam appoſitā in donatione, quod nō poſsit reuocari propter cauſam ingratitudinis futuræ: licet cōiter in donatione apponat. quod tene mēti. Et iſtis diebus allegaui iſtud dictū in quodam cōſilio. Si verò illud ius ſucceſsionis venit perdendū ex diſpoſitione l. 13 vel ſtatuti, puta. †Dicit ſtatutum q̄ exiſtēte maſculo filia dotata nō ſuccedat ab inteſtato, filia cū dotatur paciſcit cū patre quod ſibi ſit ſaluū ius ſucceſsionis, an valeat pactū? videtur quod nō: quia hæreditas nō debet deferri per pactum, ſed per l. vt in l. lege obuenire. ff. de ver. ſig. & j. de pac. cōuen. l. hæreditas. In contrarium. nā iure veteri cū pater emancipabat filium, ſoluebatur ius agnationis. & per cōſequens ius legitimæ ſucceſsionis. & tamen pater cū emācipabat, poterat paciſci quod tale ius remaneret ſibi ſaluū, & valebit pactū: licet hodie ſit ſaluum etiā ſine pacto. inſtit. de legi. agna. ſucceſ. §. fi. Bar. tenet hanc partem eo caſu quo pater teſtando poterat prouidere filiæ, nō obſtante ſtatuto quod loquitur ab inteſtato & ſic nō excludit à ſucceſsione teſtamentaria. Sed ſi excluderetur ab illa: puta q̄ nō poſſet ſuccedere ex teſtamento, vel ab inteſtato: tunc nō dicit non valere. Tu aduerte q̄ iſta filia nō eſt excluſa patre viuēte. quia ſtatutum eam excludit ſi deceſſerit pater cū filijs maſculis. & poteſt eſſe q̄ ipſe habeat maſculos. decedat tamen ſine eis. vnde excluſio venit ſiē da tēpore mortis, ſi tunc maſculi extabant. Venit ergo hoc pactum ad conſeruandum ius ſucceſsionis à quo filia nondum eſt excluſa. Item iſta excluſio nō fiebat per ſtatutum fauore patris, ſed maſculorum cui fauori pater renuntiare nō poterat. vt in l. ſi vnus. §. ante omnia. ff. eo. Sed ipſi maſculi ſic: vt in l. præcedenti. Dic ergo in vtroq; caſu. ſecundū Bal. q̄ aut maſculi cōſentiunt in hoc pacto, & valet vtroq; caſu. Aut non conſentiunt, & tunc ſecus. Nec obſtat ille §. fi. quia nihil facit ad propoſitū: ibi enim pater promiſsione legis expreſſa poteſt ſibi reſeruare ius legitimæ ſucceſsionis in bonis filij emancipati: non ſic contrà poterat emancipatus reſeruare ſibi ius legitimæ ſucceſsionis in bonis patris. quia iure hoc nō cauetur, vnde nō ſuccedebat de iure veteri, nec de iure prætorio per bonorum poſſ. licet hodie ſuccedat de iure ciuili per authen. de hæred. ab inteſta. Cum ergo in caſu propoſito nō reperiatur lex vel ſtatutum q̄ permittat filiæ reſeruare ſibi per pactum tale ius. imò in contrarium videtur caſus. ſ. eo. l. pactum. non valebit reſeruatio: quicquid Bar. dicat. Sed ſi maſculi conſentiant, ideo valet: quia videntur renuntiare ſtatuto facto in eorum fauorem. Et hoc præſuppoſito talis filia non ſuccedat patri ex pacto, ſed de iure communi non remiſſo per ſtatutum. Et ſic non obſtat ratio. ſ. in contrarium facta de l. lege obuenire. & de l. hæreditas. Si autem poneremus aliquā eſſe excluſam purè & ſimpliciter à ſucceſsione alicuius. Pone exemplum in l. j. j. de ſecun. nup. tunc nullo modo per pactum poſſet recuperare talem ſucceſsionem. quia tunc hæreditas deferretur per pactum, & non per legem: quod eſſe non poteſt. vt in iuri- 14 bus ſ. allega. †Pone exemplum. ſi ſtatutum dicat quòd ingreſſa a vel ingrediens monaſterium non ſuccedat patri, vel q̄ ſit excluſa ab hæreditate paterna, præſuppoſita validitate ſtatuti. nā iſta filia eſt excluſa ab hæreditate viuente patre: vnde per pactum non poteſt recuperare. Cætera vide hic per Bar.

De tranſactionibus. *Rubrica.*

1 ☞ *Qualiter plures tutores teneatur, pro parte, an inſolidum.*
3 *In caſu quo tenentur inſolidum, ſi unus tantum conuenitur: an habeat aliquod de quatuor beneficijs, quorum unum uocatur beneficium ordinis uel excuſsionis, aliud diuiſionis, aliud ceſsionis, & aliud utilis actionis.*
4 *Si facta eſt tranſactio cum uno ex ipſis tutoribus ſeu curato. in caſibus de quibus hic, an proſit alteri. & etiam noceat pupillo, uel adulto contra alterum?*
5 *Quare magis uni ex tutoribus uel curatoribus habenti beneficium ceſsionis, ſi ſoluat, & actio non cedatur, datur utilis ex æquitate, & tamen non uni ex fideiuſſoribus qui etiam habent beneficium ceſsionis?*
6 *Si fuit facta liberatio per acceptilationem præcedente aquiliana ſtipulatione, quæ habet uim ſolutionis, an extendatur ad tertium?*

2 Qualiter plures tutores teneātur, pro parte, an inſolidū, & hic diſtingue duos caſus. licet gl. faciat plures. primus q̄n adminiſtratio fuit diuiſa per teſtatorē, vel per iudicē: puta q̄ vnus adminiſtret bona intra ciuitatē, alter extra ciuitatē, tunc quilibet tenebitur pro ſua mala adminiſtratione, & nō pro adminiſtratiōe alterius. vt j. de diui. tu. l. j. ideò ſi vterq; malè adminiſtrauit, & trāſactio ſit facta cū vno pro ſua adminiſtratione, nō proderit alteri quominus poſsit pro ſua cōueniri. & procederet iſta l. ſine ſcrupulo, & ita intelligi pōt tex. dū dicit [cōmunitérve.] nec iſto caſu tractādū eſt de beneficijs de quibus j. vel aliquo ipſorū, ſed ſolū eo caſu quo tenētur inſolidū, & ſic alter pro altero. Secūdus caſus eſt q̄n nō fuit diuiſa per iudicē, vel per teſtatorē, & tunc tene indiſtinctè q̄ quilibet eorū tenetur inſolidū. & ſic nō ſolùm pro ſe, ſed pro altero: ſiue omnes geſſerunt, ſiue nullus geſsit, ſiue vnus geſsit, & alter nō. Item ſiue hoc fecerit doloſè, ſiue nō dolo, ſed culpa: vt mero iure quilibet inſolidum teneatur ad damnum pupilli, vel adulti, vt

ſ ſi vt in l.diuus.ff.de admi.tut.† Secundò eſt vidēdum hoc caſu quando tenentur inſolidum,ſi vnus tantum conueniatur, an habeat aliquod de quatuor beneficijs quę habent locum inter eos, quorum vnum vocatur beneficium ordinis vel excuſsionis.per quod poteſt petere vt alter prius inſolidum conueniatur & excutiatur,& demum eo reperto non ſoluendo deueniatur ad conuentum.Aliud eſt beneficium diuiſionis.an poſsit petere quòd alter conueniatur pro parte, & eo reperto non ſoluendo deueniatur ad conuentum inſolidum:& non prius. Tertium eſt beneficium ceſsionis, ſi in dictis caſibus alter non eſt ſoluendo: & ſic conuentus neutrum prædictorum habeat, & neceſſe habeat ſoluere totum,an poſsit petere ſibi cedi actiones contra alterum qui non eſt ſoluendo, qui poterit poſtea effici ſoluendo cùm ipſe ſoluat pro illo.Quartum eſt beneficium vtilis actionis,ſi dicta ceſsio facta non fuit: de quibus beneficijs habetur in l.j.§. nunc tractemus.ff.de tu.& ra.di.Et ſuper iſto articulo diſtingue tres caſus.Primus eſt,quando vnus geſsit, alter non. Secundus eſt,quando omnes geſſerunt, vel nullus geſsit: quia iſti duo æquiparantur.In primo caſu aut conuenitur ille qui non geſsit, & tunc habet tertium de iſtis beneficijs, ſcilicet ordinis. vt ille qui geſsit primò conueniatur & excutiatur. Item beneficium ceſsionis,ſi ille reperiatur non ſoluendo.& ſic iſte qui non geſsit habeat neceſſe ſoluere pro illo.nam poteſt petere quod actio tutelæ vel nego.geſto.quam habet agens,ſibi cedatur cōtra illum gerentem.Tertium eſt beneficium vtilis actionis,ſi ceſsio facta non fuit.De beneficio autem diuiſionis non eſt tractandum iſto caſu,ſed ſolùm quando petitur quod alter conueniatur pro parte.Prædicta tamen vera:niſi ille qui geſsit hoc fecerit de voluntate & mandato non gerentis.nam tunc etiam non gerens videretur geſsiſſe per alium, & ſic non haberet beneficium ordinis. Ltres tutores.j.non ſolum.ff.de adminiſtratio. tut. & eſſet idem hoc caſu quod dicam.j.quando omnes geſſerunt. Item procedunt prædicta quando non gerens conuenitur pro malè geſtis, vel pro neglectis dependentibus ab illis. vt in dicta l. tres tutores.j.Item in eo.Si autem pro neglectis ab illis non dependentibus,tunc non habet beneficium ordinis:vt gerens primò excutiatur inſolidum:quoniam in hoc ſunt pares in negligendo. & erit idem quod infrà dicam,quando nullus geſsit.vt in l.tutores qui poſt.§.in eum.ff.de admi.tut. Sed econuerſo ſi conueniatur gerens,nullū de prædictis beneficijs habet contra non gerentē, ſi conueniatur pro malè geſtis, vel neglectis dependentibus ab illis.ſic ergo ſi tranſactio vel pactū factū eſt cū gerente,& poſtea conueniatur nō gerēs,licet mero iure poſsit cōueniri, tñ in caſu quo ibi cōperunt dicta beneficia, vel ſtatim beneficiū ordinis habebit exceptionē in totū:qm̄ actor non pōt excutere gerentem qui primò erat conueniendus & excutiendus.& hoc cōtingit facto agentis,ſed ſi tranſactio eſt facta cum non gerente, & poſtea conuenitur gerens,cùm nullū de prædictis beneficijs habeat,non poterit ſe prædicta exceptione tueri:ideo conuenietur cū effectu vel inſolidū,ſi nihil percepit pupillus,vel adultus:vel quatenus nō percepit.vt in ſecundo caſu quē poſui ſuper litera. Si verò oēs geſſerūt,vel nullus geſsit.primò eſt videndum an ſi vnus cōueniatur inſolidū,habeat beneficium diuiſionis,vt alter conueniatur pro parte. Et hic fuerunt opiniones inter Azo.& Hugo.quia Azo dixit diſtinguendū an fuerint in dolo oēs. & tūc non habēt beneficiū diuiſionis.& iſtā partē tenent Doct.per l.ſi plures.ff.de admini.tut.Hugo dicebat q̄ illa loquitur qñ non geſſerūt.ſecus qñ geſſerunt doloſè.& hoc refert gloſ. licet nō teneat in d.§.nūc tractemus.Sed pro opi.Azo videt eſſe caſus in l. in magiſtratibus. aliàs habet in l.magiſtratus.ſa.pr/ma.ff.de ma. con.quæ per illū allegatur,& fortè verior eſt opi.Azo.per illam

1 Secundò eſt videndū eo caſu quo alter ſit nō ſoluēdo,& ſic nō conuentus habeat neceſſe totū ſoluere,an habeat beneficiū ceſsionis.& hic ſeruanda eſt diſtinctio Azo.Aut fuerūt in communi dolo,& non habet:an in culpa tātum,& tūc ſecus. vt eſt caſus in d.§.nūc tractemus.Sed quæ eſt ratio q̄ qñ ſunt in dolo, nihilominus habēt beneficium diuiſionis,& tñ nō habēt beneficium ceſsionis?Dicūt vltramon.quia beneficium diuiſionis tēdit ſolū ad defenſionē,ne cōuentus ſoluat totum, ſed poſtquàm ſoluit, deficiente illo beneficio,ideo non poteſt petere ſibi cedere: quia illud beneficium tēdit ad offenſam alterius. Item aduertendum q̄ iſto caſu qñ omnes geſſerunt,aliquando locū habet beneficiū ordinis:videlicet qñ damnum euenisſet nō cōmuni dolo, vel cō muni culpa,vel dolo vnius tātum.nam tūc eſſet idem quòd qñ vnus geſsit,alter nō per d.§.nūc tractemus.Item in alio caſu qñ eſſent tutores diſparis cōditionis:quia vnus teſtamētarius, alter datiuus datus loco alterius teſtamētarij prædefuncti. nam pro illo datiuo nō tenetur teſtamētarius:niſi illo prius excuſſo & fideiuſſoribus eius,& in magiſtratu qui dedit. vt eſt caſus ſingu-
4 laris in l.Lucius.§.cum teſtamēto.ff.de admi.tut.† Ex quibus apparet ſi facta eſt trāſactio cum vno in caſibus prædictis,an proſit alteri,& etiā nocet pupillo vel adulto cōtra alterum. nā quatenus ille alter quem nūc vult cōuenire haberet beneficium ceſsionis vel diuiſionis,poterit cum effectu conuenire: ſed eo caſu quo non haberet,vt ſi fuiſſent in communi dolo,& alter cū quo tranſactio eſt facta nō eſt ſoluendo,& ſic non habet iſte tertius beneficium ceſsiōis,tūc in nullo ſibi prodeſt:& poterit cōueniri vel in totum,vel in eo quod deficit.Et ex prædictis ſunt omnia declarata melius quam declaret Bar.Et aduerte ad tria:ne gl.faciat te vacillare:primò quia tex.loquitur per vnum modū,& gl. per alium: tamē tēdūt ad eūdem effectum:quia tex. dicit q̄ trāſactio facta cum duobus nō prodeſt tertio. glo. dicit q̄ nō nocet. intellige.ſ.ipſi pupillo vel adulto quominus poſsit tertium conuenire.nam ſi nō prodeſt tertio:ergo nō nocet adulto,& ſic idē eſt dicere.& vbi prodeſſet tertio ope exceptionis, vt in caſibus ſuprà tactis,ibi nocet adulto.Item dum gl.dicit circa mediū ibi. [in tertio & quarto dic idem ius &c.] Intellige hoc modo.nō q̄ ſit idem ius quod in proximo præcedēti caſu tacto per gloſ. ſed vult dicere q̄ tertius & quartus caſus parificantur, & quod ius eſt in vno,eſt etiā in altero,q̄ aūt ſit illud gl.poſtea in verſi. [his ergo caſibus.]declarat.ex quo apparet q̄ eſt ius diuerſum ab illo quod eſt in proximo præcedēti caſu.Tertiò & vltimò inquātùm dicit gl.[electo gerēte vel electo vno &c.]intellige de elec. quæ fit faciēdo pactū,vel trāſactionē cū vno.nā ille videtur per
5 hoc eligi.† In vltima aūt.q.glo.quærit.quare magis vni ex tutoribus vel curatoribus habēti beneficiū ceſsiōis ſi ſoluat, & actio nō cedatur,datur vtilis ex æquitate,& iñ nō vni ex fideiuſſoribus,qui etiā habēt beneficium ceſsionis:& ſi totū ſoluat, poteſt petere q̄ cedatur ſibi actio nō ſolùm cōtra principalem: ſed etiā cōtra fideiuſſores,& tamen ceſsio nō eſt facta, nō habet vtilem actionem contra fideiuſſores.vt l.fideiuſſor.ff.de fideiuſſo.& ratione diuerſitatis gloſſ.aſsignat hic aliquas rationes, quæ reprobantur per Doct.& dicunt quòd vera ratio ponitur per gloſſ. in l.ex facto.ff.de nego.geſt.in fi.ma.gloſſ.quia vnus ex tutoribus ſoluendo totum,gerit negotium cōtutoris ſicut ſuum: ſed vnus de fideiuſſoribus ſoluendo,nō gerit negotium confideiuſſoris: cùm illud ad eos nō pertineat ſed gerit negotium principalis debitoris:& cōtra illum habet actionem mādati,etiam actione nō ceſſa.ideo etiam non datur vtilis.quæ directa competit creditori.Et ſi dicatur.imò gerit negotium cōfideiuſſorum,quia ſicut liberatur reus principalis,ita & alij confideiuſſores.Gloſ.reſpondet quòd iſtud nō cōtingit officio geſtionis, ſcilicet ex eo quòd ille gerat negotiū illorum,ſed cōtingit in conſequentia ſol. quia liberato principali in cōſequentiam liberātur fideiuſſores: cum exceptio quæ incipit principali competere, ad fideiuſſores trāſeat,vt in l.exceptiones.§.rei.ff.de excep.† Vltimò quia iſta l.loquitur quando liberatio fuit facta per pactum gratuitum & nō gratuitum,de cuius pacti natura nō eſt quòd pactum vnius extendatur ad alterum,etiam ſi ſint correi. vt l.iij. §. nunc de effectu.ff.de lib.leg.quia non habet vim ſolutionis. Quæritur quid ſi fuit facta liberatio per acceptila.præcedēte aquiliana ſtipula. quæ habet vim ſolutionis,an extendatur ad iſtum tertium? videtur quòd ſic per illum §.nunc de effectu.Breuiter aduerte plenius quàm dicat Bart.quòd in caſu iſtius l.Si adminiſtratio fuit diuiſa per teſtatorem, vel iudicē,cū quilibet eorum teneatur de ſua tātum adminiſtratione,talis acceptilatio habet vim ſolutionis ſolum in eo ad quod ipſe tenetur:& ideò etiam tunc nō proderit alteri:ſed ſi nō erat diuiſa,& quilibet tenebatur inſolidum mero iure,licet aliquando habeat aliquod de prædictis beneficijs,aliquādo nō.vt ſuprà dixi. tūc ſi liberatio fuit facta vni per acceptilationem gratis factam, & ex liberalitate, non ex cauſa tranſactionis,tunc indiſtinctè prodeſſet alteri:quia haberet vim ſolutionis in tota quantitate ad quam ille mero iure tenetur, poſito quòd in effectu non teneretur propter dictum benefi-

a ¶Age. Adde istū text iuncta gl. q̄ imperatiuꝰ relatū ad eū cuius cōmodo agitur, nō importat necessitatē: sed cōsiliū facit l.ij. in fi. & ibi Bar. ff. mand.

b ¶Scripturis. Adde quia tūc ex quo ipsi per acta hoc fit notoriū, ipse supplet de facto etiā parte nō petente ita Ange. in l. si pars. ff. de inoffi. test. per l. vbi. j. eo. & in l. fi. ff. de pet. hæ. Alex. de imol. in l. eū qui ita. §. q ita. ff. de ver. obli. & in l. iiij. §. hoc autē. ff. de dam. infec. & ibi plenè de materia. Cur.

ciū: quia largè est interpretanda talis liberatio fauore libertatis. & hoc per illum §. nunc de effectu. qui etiam hodie locum habet; licet hodie plures rei debēdi habeant beneficium inter se diuisionis ex noua constitutione de duobus reis. & etiam olim habebant beneficium cessionis, & vtilis actionis, quando erant ex causa onerosa. iuxta not. in l. j. j. de duob. reis. Sed si esset facta liberatio ista non ex mera liberalitate, sed ex causa transactionis, quæ est stricti iuris. vt patet j. eo. l. iij. & l. si de certa. tunc non haberet maiorem vim quàm simplex pactum. & ideo eo casu quo pactum nō prodesset alteri nec etiam acceptilatio proderit: quæ debet intelligi secundū naturam act. seu cōtractus super quo fit. arg. in l. si stipulatus. ff. de vsu. & quod habet in l. si legati serui nomine. de lega. j ad quod facit quod nota. in ea. l. si de certa. & l. si causa cognita.

LEX II.

1 CVm te proponas †Propter litem etiā de facto motam, vel quæ speratur moueri, potest fieri transactio. & debet obseruari. h.d. In text. ibi. [hæreditate.] subaudi paterna, quæ fortè ex forma statuti ad te solum pertinebat ista sorore exclusa: sed illa prætendebat se debere succedere vnà tecum: sed certè nulla est dubitatio in iure. vnde videbatur q̄ trāsactio per te facta cum illa non valeret. quia transactio fit super lite. & lis est de aliquo dubio. & hic nulla erat dubitatio, potissimè si adhuc lis de facto non erat mota in iudicio. vt in l. j. ff. eod. Et his non obst. determinatur contrarium q̄ sufficit quod lis fit de facto, licet non de iure quod speratur moueri: licet adhuc non sit mota. & ad hoc semper allegatur ista lex. per quam decraratur l. j. ff. eo. sed obst. vnū contrarium difficile, quia secundum hoc lis quam mouebat soror, vel sperabatur moueri, erat manifestè calumniosa. ergo vitiatur transactio per l. in summa. in princi. ff de condi. inde. Glos. hic super verbo [nulla.] soluit, q̄ istud procederet si ista soror fuisset actrix, & tu reus, quia possidebas. Nam dolus & calumnia actoris in litigando vitiant transactionē. Sed si illa soror erat rea, quia possidebat, & tu actor, tūc dolus & calumnia rei non vitiant transactionem: quia potius toleratur reus malitiosè se defendendo, quàm actor calumniosè molestando. & ista est cōmunis opi. de qua no. j. eo. l. sub prętextu. la j. & hoc quādo dolus fuit cōmissus in litigando. Si autem in trāsigendo, non distinguitur ex qua parte committatur secundū Iac. but. vt ibi not. sed Bal. tenet ibi contrarium. & ibi tangam.

a ☞ Quando petitio est generalis, & transactio specialis, an præiudicet in his, de quibus est transactum?
3 Petitio si est generalis, an sententia absolutoria prosit absoluto etiam in nō prosecutis?
4 In his quæ constant iudici ut iudici, potest iudex de facto suppliere.

LEX III.

a 1 AGe cum geminiano. †Si petatur pars pecuniæ debitæ, & super illa transigatur. non extenditur transactio ad alteram partem. h.d. secundū vnum intellectū: qui tangitur in glo. super verbo [nominatim,] secundum quem hic tenebatur ad certam quantitatem: puta ducenta ex vna specie tan
2 tum administrationis. †Secundum aliū intellectū dicit. q̄ quando est petitio generalis, & transactio specialis, non præiudicat nisi in his de quibus est transactum, & secundū istum intellectū tenebatur iste ad centū ex vna specie, puta ex mala administratione salis. & ad alia cētum ex alia specie, vt ex mala administratione frumenti. Et iste adultus generaliter petijt istum compelli ad reddendū rationem administrationis, & reliqua: quæ petitio cōprehendebat vtrunq; debitum: postea in prosecutione nō fuit prosecutus nisi primū, & super illo transegit, recipiendo partem de centum, & ipsum liberando simpliciter ab eo quo iple tenetur. vnde videbatur quod esset in liberatione ab alijs centū, propter generalem petitionē in qua cōprehendebantur, & propter simplicē transactionem vel liberationem, cum qua etiam poterant cōprehendi. Sed contrarium est verius: quia talis liberatio restringitur ad prosecuta, non attenta generalitate petitionis. & hoc vult ista l. secundū aliam lectu. quam voluit glos. fi. quæ distinxit. Sed plenius die vt in l. ij de certa. j. eo. † In glo. fi. in prin. ibi. [quod nō placet &c.] vult dicere. gl. q̄ in secunda lectu. illa generalis trāsactio reputatur specialis, quia restringitur ad prosecuta. & sic ipso iure non facit prejudicium in alijs capitulis, in quibus nō est facta prosecutio, nec est necessaria replicatio. sed quando petitio esset generalis, & prosecutio specialis, & sententia generalis, quia nō fuisset transactū. sed lata sententia absolutoria simpliciter, tunc quia de natura sentētiæ est se referre ad petita. vt in l. fi. j. de fideico. lib. mero iure faceret prejudicū in omnibus deductis, seu quæ includuntur in generali petitione. sed de æquitate restringitur ad prosecuta, Ideo est opus replicatione. quia mero iure talis sententia absolutoria prodest absoluto etiam in nō prosecutis. sed si opponatur exceptio rei iudic. replicabitur de prosecutione non facta in illo, & nisi replicaret, succūberet actor & iste est casus in l. licet. j. de iud. Sed in casu legis nostræ viso instrumento transact. si reus excīperet, licet actor non replicaret, quia cōstat iudici istā transactionē non extendi vltra nisi ad prosecuta, dabit sententiam pro actore: supplendo in his quæ cōstant sibi vt iudici. & dicuntur constare vt iudici quādo
b constāt ex scripturis productis vel attestatiōibus receptis, aliàs non debet supplere de facto: vt hic. quod dic vt j. vt quæ desunt aduo. par. l. vnica. & per Bal. in l. iiij. §. hoc autem iudiciū. de dā.
4 infec. & ita declarat gl. super verbo iudicij. †Nam ad hoc allegatur ista l. q̄ in his quæ cōstant iudici, vt iudici potest iudex de facto suppliere. nam dicit Imperator q̄ ita debeat agere, & aduersarius excipiet de transactione, oportbit q̄ producat instrumentum, quo producto iudex videbit super quo trāsactio facta fuit. & licet videatur dicere q̄ hoc cōtingat eo quia actio intentata. s. nego, gest. erat bonæ fidei. Doct. dicunt idem si erat stricti iuris. quia semper potest supplere de facto in his quæ constant sibi vt iudici. Cætera circa distinctionem. glo. quæ sequitur. dic vt in l. sub prætextu. la ij. & l. si de certa. j. eo.

2 ☞ Quando reus non obseruat transactionem, & actor sic, qualiter succurratur actori & quid si actor non potest plene obseruare. & quid econuerso. & nu. 1. 3. & 4.
3 Si actor fuit dolo inductus ad transigendum, an transactio sit nulla?
4 Vbi datur alia actio, non datur de dolo.
5 Quando plus extenditur dispositio inter viros, quàm ultimæ voluntates?
6 Dictio nisi, quid importet?

LEX IIII.

1 ACtione. †Actor seu creditor dolo inductus ad transigendum per debitorem, ad actionem penitus extinctam redire non potest: sed ei per actionē doli succurritur ad interesse, nisi super illa actione etiam fuerit transactum. h.d. secūdum lec. Azo. quam gl. hic videtur tenere. & etiam Bal. & do. Raph. qui dicit q̄ non videt qualiter possit sustentari alia lect. sed secundum Pileum seu Pila. h.d. Si reus non obseruat transactionem actori qui etiam non plenè potest obseruare. facit tamen quicquid potest, ad actionē extinctā non datur regressus: nec potest agere vt impleatur trāsactio, si non interuenit stipulatio, sed simplex pactū. ideo in subsidium succurritur sibi per actionem de dolo ad interesse: nisi super ea sit transactum. h. d. in effectu. Et sic aduerte. quia in prima lect. reus volebat implere transactionem, sed actor nolebat recipere, nec etiam ipse volebat implere: sed eam reicindere, quia dolo fuerat inductus. In secunda verò lec. econuerso reus non seruabat transactionem, subaudi nec poterat compelli ad obseruādum: quia nō interuenerat stipulatio: sed simplex pactum. Item pactum illud non erat vestitum rei interuentu: quia actor nō plenè impleuerat, nec poterat implere ex persona sua: quia promiserat amplius à reo non petere, nec ipsum molestare super debito: & postea pro obseruatione huius liberauerat reū per acceptilationem: nam per hoc non videbatur perfectè impleuisse, cū illa verba intelligātur tam de iure quàm de facto. vt no. §. ti. j. l. j. in fi. gl. mag. & tunc licet de iure nō possit, potest tamen de facto. nō tanquam nō plenè vel perfectè impleuerit. & licet fecerit quicquid potuerit, nō datur actio præ. ver. vt sibi impleatur. cum illa detur nisi ei qui perfectè impleuit. vt l. naturalis. §. j. & l. ob eam. ff. de præ. verb. & tunc datur vel vt sibi impleatur, vel ad interesse, quia non impletur: nam ex hoc illud pactum nudum quo se reus

[e reus obligauit, vestitum est rei interuentu quo ad pariendam actionem ipsi actori, vt in l. iurisgētium. §. j. ff. de pac. In subsidiū ergo deficiente alia actione huic actori, quæ datur iuris rigore, postquam fecit quicquid potuit, succurritur sibi de æquitate ad interesse contra reum nō implentem. & iste est casus singularis huius l. secundū iect. Pla. seu Pilei. quā glo. declarat in ver. [vel tertio.] Et puto eam esse verissimam, quam etiam sequitur Bar. Nam secundū primam lect. ista l. modicā dubitationē haberet. Sed d Rapha. dicit q̄ ista lectu. est periculosa, propter difficiles obiectiones quæ fiunt contra eam: sed statim respondebo clarè. † Et secundū istam lectu. ista lex incipit tractare de vna materia quando reus non obseruat transactionem, & actor sic, qualiter succurratur actori. de qua etiam tractatur in l. cum mota. j. eo. & in l. siue apud acta. quæ similiter sunt difficiles valde. in l. si pro fundo. quæ loquitur quando reus impleuit, sed non perfectè. de hoc etiam tractat. l. cum proponas. s. tit. j. cū illa loquitur quādo actio non erat extincta ipso iure, sed ista & etiam l. cum mota. loquuntur quando erat extincta. s. per acceptilationem, vt in hac l. vel per mortem actoris. vt in l. cum mota. Aliquādo econuerso reus obseruat transactionem, sed actor venit contra, & tunc loquitur l. vbi pactum. & l. si quis maior. j. eo. quæ similiter sunt difficiles. & ista præbent magnam introductionem ad intellectum huius l. cum sua gl. quæ reputatur valde subtilis. & dicit Bart. q̄ est ita de medula iuris sicut aliqua quam ipse sciat. † Contra lect. Pilei opp. quia si actor fuit inductus per dolum ad transigendū, videtur transactio nulla: quia facta super actione bonæfidei. s. vbi neg. ge. nam sicut contractus vel quasi est bonæfidei, ita & distractus. vt nota. j. sub prætextu. & dolus dans causam contractui bonæfidei, reddit ipsum ipso iure nullū. vt l. & eleganter. in princ. ff. de dolo. ergo & transactio quæ dicitur distractus. ergo actio prima non est ipso iure sublata: & potest iste actor ad eam redire. cuius contrarium hic dicitur. Sol. aliud est trāsactio, aliud liberatio quæ fit pro executione transactionis: sicut aliud est vēditio, aliud traditio: sed posito quòd vēditio sit nulla propter dolum dantem ei causam, traditio tñ non est nulla: quia l. facti est. & ex ea transfertur possessio. vnde dixit Bal. præcessit venditio vt infirma, secuta est traditio vt infirmanda per actionem de dolo. vt nota in d. l. & eleganter. Eodem modo hic transactio est nulla, sed liberatio facta per acceptilationem non est nulla, imò valet: sed retractatur per actionem de dolo. quia assimilatur traditioni, cū trahat secum executionem. ita not. j. e. l. sub prætextu. la prima. Adhuc oppo. q̄ non agat actī. de dolo, cum possit agere condi. ob causam, vt se reponat in pristinam obligationem. vt l. si quis accepto. ff. de condi. ob causam. Solu. non est verum: quia illa datur ex eo q̄ causa non impletur, sed hic non stat per eum quominus impleatur: sed per actorem qui dicit se deceptū. Contra lect. Pilei extra glo. oppo. primò. q̄ si reus non seruat transac. possit actor redire ad actionem primam. vt §. tit. j. l. cùm proponas. Solu. ibi non erat extincta, quia non interuenerat acceptilatio sed pactum: hic secus. Sed contrà. quòd etiam si non erat extincta, non possit ad eam redire: vt j. e. l. si pro fundo. Sol. in illa l. poterat agere præscript. verb. vt sibi impleretur transactio. ideo odio iste non permittitur sibi vt redeat ad actionem primam, & transactionem rescindat, posito quòd reus non plenè adhuc impleuerit ex parte sua. facit tamen quòd potuit. Et hoc est singulare per illam si pro fundo. quòd vbi potest agi ad obseruantiam transactionis, non possit agi ad ipsam rescindendam, etiam causa non impleta. † Sed iterum oppo. de l. cum mota. j. eodē. vbi querela erat extincta sicut hic actio prima, & tamen nō agitur de dolo, sed præ. ver. vt impleatur transactio, etiam si nō interuenit stipulatio. Solu. ibi actor impleuerat perfectè ex parte sua, & sic poterat agere vt sibi impleatur secundum vnam lect. hic autem non perfectè impleuerat: quia promiserat nunquam petere. ideo non habet actionem vt sibi impleatur. Breuiter his non ob. gloss. reprobat hanc lectu. duplici ratione. prima: quia vbi datur alia actio, non datur de dolo vt l. j. §. si quis. ff. de dolo. Sed hoc post reus non implet si actor vult agere ad rescindendam transactionem, quia causa non impleta potest agere cōdi. ob causam, vt reus se reponat ad pristinam obligationem. vt in d. l. si quis accepto. ff de condi. ob causam. Item alia ratione: quia iste contractus videtur fuisse contractus innominatus * do vt des, vt remittere sit dare, ex quo oritur actio præscript. verb. vel vel ad interesse, quia non impletur, vel vt a impleatur vt ff. de præscrip. verb. l. naturalis. §. j. & l. ob eam. & sic debet cessare actio de dolo. cuius contrarium hic dicitur. Et per istud Azo ab ista lect. recessit. & posuit primam gl. tamen dicit posse hanc lectu. iu stineri. respondendo dictis obie. primò. q̄ licet possit agi vt se reponat in pristinā obligationem, tamen ad hoc agitur certi condictione generali, non cōdi. ob causam. & ita intelligatur. l. si quis accepto. cum qua generali concurrit actio de dolo, licet non concurrat cum speciali. Sed hoc reprobat, quia l. si quis accepto. debet intelligi secundùm materiam tit. & sic de condi. ob cau. cum qua actio de dolo non concurrit. vel dic secundùm gl. quòd licet loquatur in condi. ob causam, tamē non habet locum illa l. nisi quando debitum remissum erat liquidum: sed hic non potest agi condictio ob causam, vt se reponat in primam obligationē, meritò datur actio de dolo: sed nec ista placet. quoniam illa l. etiam habet locum quando debitum non erat liquidum. vt patet ex ibi notatis, vt reponat se in eo statu in quo prius erat. Sed quidam hanc approbant dicentes quòd q̄n debitum non erat liquidum, tunc remittere non est dare, sed facere contra, licet possit agi condi. ob causam: attamen iste contractus dicitur facio vt des. ex quo oritur actio de dolo secundùm naturam contractus, quæ concurrit tunc cum dicta condictione. vt in l. naturalis. §. quod si faciā. ff. de præsc. verb. sed nec hoc placet: quia tunc est hoc verum quando ex eo quod factum est nihil adest aduersario. ita intelligitur illie §. sed quando adest, tūc oritur actio præscrip. verb. sicut est do vt des. vt j. eod. l. cum mota. secundum communem intellectum, sed hic aderat liberatio. vnde gl. tertiò pro sustentatiōe huius iect. dicit in effectu quod debent intelligi hæ lectu. ad hoc vt possit procedere, quando actor nō plenè impleuerit ex parte sua, quia promisit nunquam petere. quod intelligitur de iure & de facto. & sic non implet quousque viuit: quia licet deliberauit, & sic de iure non possit petere, potest tamen petere de facto. vt not. per gloss. infrà. l. j. in fin. mag. glo. suprà. titu. j. sicut ergo non potest agere præ. verb. vt sibi impleatur, postquam ipse non impleuit: ita nec potest agere condict. ob caus. vt se reponat in pristinam obligationem: quia illa cond. datur propter moram non implentis, sed hic reus non constituitur in mora si actor non impleuit. l. Iul. §. offerri. ff. de act. emp. & Bart. sustinet hanc lectu. per hanc rationem. Bal. contrà: quia sufficit quòd fecerit quicquid potuit, illum liberando per accepti. Sed hoc non est verum: quia qui duo promittit, non satisfacit si vnam tantum facit rem contra notata in d. l. j. in fin. magn. gl. sed do. Raph. fortius arguit contra Bar. quia nō est verum q̄ cōdictio ob causam solum detur quando aduersarius est in mora implendi. hoc enim reprobat gloss. in l. iij. §. ij. de condi. ob cau. & dicit quòd sufficit causam non esse impletam. licet non sit in mora. vt si dedi tibi x. vt vadas pro me Romam: licet fueris impeditus, & sic non fuisti in mora, datur mihi condi. ob causam ad repetendum. vt ibi not. sed ego addo rationē fortem: quia si actor non impleuit ex parte sua, reus nihil dolo facit si non implet. quare ergo datur contra eum actio de dolo? propter hoc d. Raph. dicit quòd non videt qualiter ista lectura non possit sustineri. Breuiter puto contrarium, quòd non sit verum quod dicit Bart. vt requiratur mora. nam in hoc do. Raph. dicit melius: sed dico quod huic actori qui perfectè non impleuit, nec actio prescrip. verb. nec condictio ob causam datur propter causam sibi non impletam: quoniam istæ actiones dantur secundùm iuris rigorem. & sic ei qui perfectè impleuit. verum quia actor fecit quicquid potuit liberando, licet reum non constituerit in mora de rigore, attamen secus de æquitate: quia constituit in mora. & etiam dolo: quia deberet sibi sufficere quòd taliter est liberatus q̄ de iure non potest conueniri. ideo de æquitate succurritur actori per actionem de dolo. & iste est verus casus huius l. ita sustentatus, vt fiat differentia inter rigorē & æquitatem, quæ tollit omne contrarium. licet glo. istam finaliter non teneat, sed primam lectu. Azo. quæ modicam dubitationem habet. † Ex prædictis recollige hic de publici dolo. s. de illo qui fuit cōmissus in inducēdo actorē ad trāsigēdū, & sic à prin. vt in pri-

¶ Cōtractus innominatus. Adde q̄ in cōtractu innominato est locus pœnitentiæ secundū gl. & Doct. in l. si cū fundum. ff. de pact. Fallit fauore dotis. vt in l. si ergo. in §. j. ff. de iure dot. Bar. in l. ij. in §. si pecuniam. in fi. ff. de do na. Bal. in l. sicut. C. de act. & obl. & in l. mandatum. in iij. co. C. manda.

a ¶Dictionis niſi. Add de Ange.in l.ſi eũ. in §. qui iniuriarũ. ff. ſi quis cau.& per Dy. in regula peccatũ. de regu.iur. libr. vj.per Alex. de imo.i d.§.q iniuriarũ. & in ſuo cõſil.xciij.col.ij.circa mediũ.in j. vol.& in conſil.xx.in fi. in iij. vol.& in cõſil.clij.co. ij. verſ.nec obſtat. in v. vol Cur.

b ¶Cõtractus innomi natus. Adde qui ſint cõtractus innominati. dic octo. de quib⁹ enumerat. Andr. in l. naturalis. ff. de præſcrip.verb.

c ¶Verbum ſuſcipiẽs. Adde §. ſic itaq. inſti.de act.

ma lee.de illo qui cõmittitur poſt in nõ ſeruando tranſac. vt in ſecũda. Eſt dare tertiũ dolũ ſcilicet cõmiſſum in adminiſtratione, ſi iſte curator dãnificauit adultũ in aliqbus per culpã,an per liberationem ſimpliciter poſtea factã inter viuos, cenſetur liberatus ab vtroq;. De hoc tangit gl. ſi. quæ ſemper allegatur,& tenet quod ſic.licet ſit ſecus in legato liberationis eidẽ facto.quia non cõprehendit illa in quibus fuit dolus cõmiſſus:& in quibus ratione doli tenetur:ſed ſolùm illa in quibus tenetur ratione culpæ.l. ſi quis rationes. & l. Aurelio.§. Caius.ff.de libe.leg.& dic vt ibi pleniſsimè per Bar.de iſto articulo. & iſta gl. tanquã ſing. ſemper allegatur, q; plus extendatur diſpoſitio inter viuos quàm vltima voluntas. Sed in cõtrariũ facit.quia fauorabilior eſt vltima voluntas.vt in l.in teſtamentis. de reg.iur.ſed dic quod in fauorẽ doloſi non eſt fauorabilior: cum fiat propter merita legatarij, & doloſus non meretur. Sed qui liberat inter viuos, ſibi imputet quare ſe non reſtrinxit.

6 †De materia verò iſtius dictionis niſi' quæ aliquãdo ponit, ali-
a quando priuat.de quo dic vt hic per Cy.vide per Bart.in l.ſi eũ. §.qui iniuriarum.ff.ſi quis cau.& in addi.Spec.in tit.de ſpon.

LEX V

1 Vm te. †Valet tranſactio, licet ſcriptura non ſit inde confecta.h.d. De hoc vt ſ. titu.j.l. pactum q; bonafide. Hic nõ ſunt alia. venio ad ſubtilem. l.cùm mota inofficioſi querela.

2 ☞Verbum ſuſcipiens. an etiam importet translationem dominij?

3 In his quæ non tranſmittũtur ad hæredes, promiſſio de non agendo reſtringitur ſolùm ad perſonam promittentis:non autem hæredum: niſi fuerit expreſſè dictũ de hęredibus ſecundũ Bal. quæ verba ſunt ſubtilia.

4 Actiones non tranſitoriæ ad hæredem fiunt tranſitoriæ per litis conteſtationem: niſi à litis conteſtatione fuerit per conſenſum partium receſſum.

5 Cùm quis renuntiat propter aliquid ſibi dandum, uel fiendum,an uideatur renuntiatio conditionalis,uel modalis,ſi aliud non apparet?

6 Contractus innominatus quando ex una parte uenit datio, ex altera factum, an ſit contractus facio ut des,an uerò do ut facias, & quæ actio detur?

7 Contra reum non ſeruantem tranſactionem, quando poſſit actor ad actionem primam reuerti?

LEX VI.

1 Vm mota. †Ad querelam extinctã non datur regreſſus, licet reus tranſactionem ſeruet:ſed contra ipſum per actionem ex ſtipulatione ſi interuenit,vel præ.verb.ſi non interuenit,ad intereſſe ſuccurritur actori qui ex parte ſua impleuit. h. d. iſta ſubtilis lex propter oppoſitiones quæ formantur contra eam. & primò determinat caſum propoſitũ vſq; ibi. [verũ.] ſed contra actorem poſtea ſibi conſuluit & prouidet.vſq; ibi.[aut enim.] poſtea ſuam prouiſionem declarat.In text.ibi [eũ diuerſa parte.] id eſt eũ hæredi ſcripto à patre matris veſtræ,quæ fuit in illo teſtamẽto exhæredata. In tex.ibi.[partẽ bonorũ.] no.hic iuncta gl.quę
b dicit q; iſte fuit contractus innominatus' do vt facias. †q; iſtud
2 verbũ ſuſcipiens'.importat translationẽ dominij. ſi ergo promit
c tis mihi q; recipiã à te, vel ſuſcipiã talem rẽ. videris promittere dare,& dominiũ trãsferre. In contrariũ videt tex.in l.naturalis. §.j.de præſcr.verb.q; importet potius factũ quàm dationẽ.Bart. ibi dicit q; ſi apponatur ad certã ſpeciẽ,importat factũ & ſimplicem traditionẽ.vt ibi.Si verò alicui generi opponat. puta alicui quotæ,vt q; ſuſcipiã quartã partẽ bonorũ,tũc importat dationẽ. vt hic.& vide per eũ.ff.de ver.obli.l.ſi fundũ præſtari. In tex.ibi
↬ [in id quod intereſt.] Cõtra iſtũ tex.op.quia in obligationibus dandi nõ ſuccedit obligatio ad intereſſe.vt in l.vbi autẽ.in fi. de verb.obl.Sol.verũ eſt niſi in contractibus innominatis. d.l.naturalis.§.j.& no.per Pet.& Cy.in l.j.j.de ſen.quæ pro eo*quod in-
↬ tereſt profe.*& per Barto.in l.ſtipulationes nõ diuiduntur.§.j. ver.Celſus.de ver.ob.& patet per iſtũ tex.iuncto eo quod ſtatim dixi. Item adhuc opp.q; imò debeat agi vt obſeruetur trãſactio, & detur illa pars bonorũ,poſtquam actor ſeruauit ex parte ſua, vt in l.ob eã.ff.de præſ.verb.Sol.fateor q; hoc facere poteſt: nec hoc hic negatur,ſed etiã agere põt ad intereſſe ſi vult. In fin.tex. ibi.[præſcriptis verbis.] dic contra hoc opp.ſ. e.de l. actiõe vbi agitur actione de dolo quando actio erat extincta.Sol.ibi.nõ poterat agere actione præ.ver.quia nõ impleuerat ex parte ſua,hic ſic.ideo ceſſat de dolo.& hic quia actor ſolũ promiſit renuntiare liti præſenti.& hoc fecit,& ſic impleuit.ſed ſi promiſit negatiuè nunquã amplius agere, tũc videtur q; non potuerit implere. vt ibi not.ſed dic adhuc hoc idem. quia verum eſt q; non potuit perfectè implere quouſq; viuit,ſed moriẽdo ſequitur implemẽtum.quia verum eſt dicere q; nunquã amplius egit.Et ſi dicatur imò nõ eſt ſecutũ implementum, quia poterunt agere hæredes
3 eius.†Reſpondeo q; in his quæ nõ tranſmittũtur ad hæredes eſt vt querela.promiſsio illa de non agendo querela reſtingitur ſolum ad perſonã promittentis,nõ autem hæredum:niſi fuerit expreſsè dictũ de hęredibus ſecundũ Bal.quæ verba ſunt ſubtilia. & vtroq; caſu cum ex parte actoris fuerit tranſactio perfectè impleta,datur in præ.verb. directa.& quod dicitur [vtilis.] exponitur.id eſt,efficax:vt in gl.parua.& eſt datiua,nõ natiua. vt l.iuriſgentiũ.§.j.verb.& ideo puto.ff.de pact.& ideo tex. dum dicit. [danda eſt.] debet exponi.i.cõpetit.nõ autem datur à lege.Sed glo.ibi ſentit contrariũ.dũ dicit à lege.quæ gl. cõtrariatur præcedenti gl.& ſic videtur velle q; ſit vtilis,nõ directa:& datiua,non natiua:ſed tũc oporteret dicere q; actrix nõ impleuerit perfectè. ſed ſi hoc eſt,non deberet dari vtilis præ.verb.ſed de dolo. vt in l.actione dicit Bart.q; ibi nõ datur de dolo:quia actio fuit extincta facto actoris acceptilantis:ideo magis poteſt impingere reo dolũ,quod tranſactio non ſeruatur. quia hic fuit extincta morte iſtius matris.vnde non ſicut hæredes eius poſſunt impingere dolum alteri parti:ideo de æquitate ſubuenitur per vtilem act.præ. ver.& tunc dicit eſſe caſum huius l.ſubtilem & ſingularem. ſed tunc oporteret dicere quòd iſta mater promiſit pro ſe, & hæredes ſuos amplius non redire ad querelam: & hoc non eſt adhuc implerum: cum hæredes eius poſsint agere adhuc de facto. ſed hoc eſt diuinare.quia in tex.non dicitur. & ponendo q; promiſerit ſimpliciter,non cenſetur promiſiſſe niſi de ſe, cũ querela non trãſmittatur ad hæredes & ſi ita ſit ex parte actricis, ſecutum eſt implementum poſtquam eſt mortua, & amplius agi nõ poteſt, ergo deberet dari directa.Sol.dicit Bal.ſubtiliter ſi volumus impropriare hãc literã,dicit[vtilis.] & dũdicit[danda.] dic q; qñ ex parte actoris ſecutum eſt implementũ,aut illud contingit facto actoris,vt quia ſolũ promiſit deſiſtere à lite præſenti,& deſtitit. & tunc datur directa datiua. vt dixi ſ. Aut contingit ſine facto ſuo caſu fortuito:vt quia promiſit amplius non agere querela, & poſtea mortua eſt. & ſic amplius agere non poteſt poſt mortẽ,& tunc non datur directa,ſed vtilis & iſte ſit caſus huius l.& ſic in duobus caſibus poteſt dari vtilis præ.ver.ſ.in caſu dato à Barto.ſcilicet quando non eſt ſecutum implementum,tamẽ extincta eſt ſine facto actoris, vel quando eſt ſecutum, non tamen facto actoris,ſed caſu.vt in caſu dato à Bal. Sed extra iſtos caſus daretur de dolo. vt in l.actiones. & iſta ſunt valde ſubtilia & ſpeculatiua.Pro declaratione primæ gloſſ. oppo. contra text. qui præſumit quòd ſit extincta querela. nam aut dicimus quòd ſit extincta per renuntiationem matris,& falſum eſt per l.ſi inſtituta.ff.de inoffi.teſtamen.vbi mater poſſet ad eam redire, ſi non ſeruarentur ſibi promiſſa.& not.in ſeq.glo.quæ incipit. [ſed per matrem.] Aut dicimus quòd fuerit extincta per mortem,& adhuc videtur falſum: quia iſta querela fuit in iudicium deducta per matrem,& ſic præparata, & per cõſequens tranſmittitur ad hæredes.vt in l.poſthumus.§.fina.cum l.ſequen.ff.de inoffi. teſt. Glo.iſta vult in effectu quòd fuerit extincta per mortem.Et ad hoc vltimum cõtrarium reſpondet.quòd procederet ſi à lite nõ fuiſſet receſſum:ſed poſtquam eſt receſſum, ſicut extinguitur lis
4 & inſtantia: ita & effectus ille tranſmiſsionis ad hæredes. †Ex quo no.ſing.ſecundùm Barto. quòd leges dicentes quòd actiones ad hæredem non tranſitoriæ per lit.conteſt.fiant tranſitorię: limitantur ſecundùm iſtum tex.cum glo.niſi à lit.conteſt. fuerit per conſenſum partium receſſum. quod tene menti. Sed contra extra gloſſ.quia licet inſtantia ſit perempta, effectus tamẽ introductus per lit.conteſt.non permittitur.puta interruptio præſcriptionis,& mala fides perſumpta, & etiam ille de quo dixi, vt actio ſit perpetua,& facta tranſmiſsibilis.vt not. in l.ij.j. de fruct. & lit.expen.& in l.cum lite mota.iudica. ſolui. Solut. verum eſt quando eſſet extincta lapſu temporis,vt triennij:ſecus ſi de cõ-

ſenſu

ſus partium. Tene menti. quia hoc alibi non ita bene habetur. Bal. dicit ſe dubitare de hoc dicto, nam per renuntiationē matris nec querela eſt extincta ipſo iure, nec etiam inſtātia ſuper ea inchoata. vt patet ex illa l. ſi inſtituta. vbi pōt redire tā ad querelam quām ad inſtantiā, ſi non ſeruētur promiſſa: ergo nō eſt ſublatus effectus tranſmiſſionis cauſatus ab ea. nam illa inſtantia trāimittitur, ergo & querela propter hoc ipſe intelligit q̄ hic fuit renuntiata expreſsè iſti querelæ & etiam inſtantiæ. & ideo etiā ipſa mater non poſſet ad eam redire. ſed in l. ſi inſtituta. non fuit renūtiata liti vel inſtantiæ, licet fuerit tranſactum: ſed ſolū diſtulit non proſequendo. & tunc tranſmitteretur ad hæredes. & puto q̄ bene dicat. & do. Raph. ſibi appropriat nō nominando Bal. & tenet idem per l. Papinianus. §. j. ff. inoffi. teſta. q̄ per ſolam renunciationem litis ſit extincta lis, & etiam querela ipſo iure, ſicut extinguuntur actiones ex delicto. vt in vltima gl. huius l. hodie vero dicit gl. q̄ tranſmitteretur querela ad deſcendentes etiam nō præparata. & ſic corrigeretur iſta lex. inquantum vult q̄ nō fuerit tranſmiſſa ad iſtos deſcendentes. quia fuit receſſum à lite. certi ſcām Bal. ſi per receſſum à lite fuit ſublata querela, quia fuit renuntiatum liti, etiam cauſæ non tranſmittentur etiam ad deſcēdentes. nam tunc tranſmittitur quando ſibi non eſt renuntiatum. vt in l. ſi quis filium. j. de inoff. teſta. ſed ſi nō fuit renuntiatū liti: ſed ſolum diſtulit, tunc etiam olim tēpore huius l. per mortē non extinguitur iſte effectus, poſtquā durat iſta inſtantia, & trāſmittitur etiam ad extraneos hæredes. iſta iunt valde ſpeculatiua. In gl. quæ incipit. [ſed per matrem poſſet.] Tu diſtingue vt §. dixi q̄ aut tranſegit, ſed nō renūciauit liti. & verum eſt hoc q̄ dicit gl. & ita loquitur. l. illa ſi inſtituta. Aut renuntiauit liti. & tūc ipſa mater poteſt. vt in fi. huius l. per ll. quas allegat. † An autem cum quis renuntiant propter aliquid ſibi dandum vel fiēdum, videatur renuntiatio cōditionalis vel modalis, ſi aliud nō apparet. dic ſecundùm doct. notabiliter q̄ potius modalis quam conditionalis per l. quæro §. inter locatorem. ff. loca. inquātum dicit dari exceptionem, quia modus non impedit ſubſtantiam diſpoſitionis: ex quo ſequitur q̄ ſi teneris mihi actione iniuriarū, quæ tollitur ipſo iure per pactū. vt in l. ſi tibi. §. quædam. ff. de pac. & ego remitto eam, & tu promittis mihi dare decem, talis actio eſt ſublata, quia videor eam remiſiſſe vt des. & iſte modus non impedit remiſſionem. nō aut ſi des. quia tūc impediret. ex quo ſequitur q̄ licet nō des, nō poſſum ad illā actionē redire: quia ipſo iure ſublatam nec agere poſſum vt reponas te in priſtinam obligationem: quia illa per pactū nō reſtauratur. l. ſi vnus. §. ſed ſi pactum conuentū. ff. de pac. & ſic habes neceſſe recurrere ad actionē de dolo vt §. ecō. actione. ſi nō interuenerit ſtipulatio, & ego nō perfectè impleuiquia promiſi nō agere. & vide q̄ not. gl. in c. cauſa inter ſe. de elect. quæ vult in effectu q̄ quando remiſsio nō repetit in ſe conditionē expreſſam vel tacitam, ſeu modū, vt eſt renūtiatio beneficij, quæ debet fieri purè, licet aduerſarius nō ſeruet promiſſam, nunquam poteſt redire ad beneficiū primū. & allegat iſtā l. † In gl. fi. * ibi. [licet ipſa præuenerit.] vult ergo iſta gl. q̄ contractus innominatus quādo ex vna parte venit datio, ex altera venit factū. ſi quæritur an ſit cōtractus facio vt des, an verò do vt facias. vt ſtamus an detur actio de dolo, quæ datur quādo eſt facio vt des. an præ. ver. quę datur quādo eſt. do vt facias. debemus inſpicere modū ineūdi ſeu cōtrahendi. quia ſi primò fuit conuentū de dāo, vt hic fuit. dū dicit. [ita vt partem bonorū,] & poſtea de faciēdo. dū dicit. [& à lite diſcederet.] dicatur do vt facias. & ideo detur actio præſ. ver. licet fuerit præuētū in faciēdo. vt hic fuit ſcām gl. ſed ecōuerſo ſi diceret facio vt des, daret de dolo vt Saturalis. §. q̄ ſi faciā. de prę. ver. quam alle. gl. per cōtraria. Sed Pe. dicit q̄ imò cognoſcitur ex modo implēdi. Bart. truffatur de iſtis duobus. & dicit nō eſſe inſpiciendū modū ineundi vel implēdi. ſed q̄ eſt vnus contractus. qui ex vna parte dicit facio vt des, ex altera parte dicit do vt facias. ſicut cōtractus emptiōis & venditionis eſt vnus, & tamē ex vna parte dicitur venditio, ex altera dicit emptio. & idem in locatione & cōductione. ex parte ergo eius qui fecit cōtra nō dantem datur actio de dolo. ſed ex parte eius qui dedit cōtra nō faciētem datur actio præ. ver. Sed ſecūdū hoc ob. cōtrariū. quia hic ex parte matris quæ fecit cōtra non damnē deber dari de dolo: & hic dicit q̄ datur præ. ver. qñ nō interuenit ſtipulatio. Sed rñdeo q̄ ille. §. q̄ ſi faciā. locū habet qñ ex eo q̄ ego feci nihil tibi adeſt vt ſi fuit factū q̄ manumitterē ſeruū meū, & tu dares mihi. x. ſi manumiſiſti, & tamē nō das. habeo actionē de dolo: quia nihil tibi adeſt. etiam iuſpatronatus. ſed mihi quando verò tibi adeſt, vt erat hic: quia hæres ſcriptus ex renūtiatiōe matris cōſequebatur bona q̄ poterāt auferri, & tūc datur præ. ver. caſus eſt hic. per quē limitat ille. §. q̄ ſi faciā. & hoc voluit gl. Bal. reprehendit Bar. ſed indebitè. dicit enim q̄ Bart. de vno cōtractu facit duos, ſed ſalua reuerētia ſua, vt patet ex p̄dictis. ideo nō eſt curādum de ſua reprehēſione. † In gl. j. ſ. ti. j. l. cū ꝓponas. illa l. obſtat in duobus primò qa contra reū nō ſeruātem trāſactionē actor pōt ad actionē primā redire & hoc not. & quātū ad hoc gl. nō dat ſolutionē. Sed tu ſolue. q̄ ibi actio prima nō erat extincta ipſo iure, qa per pactū tm̄ hic ſic: ſicut in l. actiōe. ſ. e. Et ſi dicatur poterit agi vt ſe reponat in priſtinā actionē. vt l. ſi qs accepto tulerit. ff. de cōdit. ob. cau. Rñdeo q̄ nō eſt verū. quia loquit̄ i obligatiōe vel actione q̄ pōt oriri ex cōuētiōe partiū. hic in q̄rela q̄ nō orit̄ ex cōuētiōe ſed ex legis diſpoſitiōe: ſicut & actiōes oriētes ex dilecto. vt in l. ſi vnus. §. pactus. ver. ſed ſi pactū cōuētū. ff. de pac. ſcdò ob. illa. l. qa ibi cōtra reū nō ſeruantē nō pōt agi. p̄. ver. ſi nō interuenit ſtipulatio vt impleat cōtra ctū. & hic dr̄ q̄ ſic in fi. gl. dicit eſſe ſpeciale in filijs, vt poſtq̄ nō poſsūt redire ad querelā extinctā, ne pdāt ſucceſsionē paternā vel auitā, habeāt præ. ver. quare aūt fuerit extincta gl. tāgit duas opi. & vna eſt q̄ fuerit extincta per mortē, licet fuiſſet præparata, qa deſiſtit à p̄paratiōe vt in gl. j. altera eſt q̄ fuit extincta ſola renūciatione matris, quia eſt odioſa: & aſsimilat̄ actionibus oriētibus ex delicto: quæ ſolo pacto nudo tolliūtur ipſo iure. vt l. ſi tibi. §. quædam. ff. de pac. Doc. hoc vltimū reprehēdunt. quia ſecūdum hoc etiā ipſa mater ſi viueret, nō poſſet ad eā redire. cuius cōtrariū dicit gl. pręcedēs. quę incipit [ſed per matrē.] ego. ſ. dixi q̄ illa lex ſi inſtituta. in qua illa gl. ſe fundat, nō loquitur in renūtiante querelæ ſed ſolū in tranſigente & differente proſequi litē: ſed ſi renuntiaſſet liti & cauſæ, licet ſub ſpe aliquid recipiendi, quia tamē renūtiatio eſt pura, licet modalis, nō impediretur effectus renūtia. & ſic eſſet extincta ipſo iure. nec ipſa mater ad eā redire poſſet vt l. Papinianus. §. j. ff inof. teſt. ff. & l. nā & ſi parētibus. §. j. e. tit. Et ſic iſta glo. vī melius dicere: tñ quātū ad ſolutionē cōtrarij de l. cū ꝓponas. q̄ ſit ſpeciale in filijs. eſt refugiū miſerorū: imò etiā hic hr̄des extranei iſtius mr̄is poſſent agere. ſcdm doc. vera ſolutio eſt q̄ i l. cōtraria actor nō impleuit plenè tranſactionē, qa promiſit nō petere, & adhuc viuebat: & petere poterat: vnde pōt peterevt ſibi impleat. ſed hic impleuerat perfectè: qa promiſerat ſolū à lite diſcedere, & hoc fecit: vel ſi promiſit nūquā amplius agere, per eius mortē hæc promiſsio eſt impleta in primo caſu. quia implemētū peruenit facto ſuo, agitur præſ. ver. directa ſecundo caſu. quia cōtingit ſine facto ſuo. ſ. per mortē, agit̄ pręſ. ver. vtili. ſcdm diuerſos intellectus. vt dixi. ſ. ſecundùm Bal. Et ex his remanet iſta lex cum ſuis glo. valde declarata. & omnia ſunt valde ſpeculatiua.

a ☾ Modalis. Circa hoc vide q̄ no. Bart. & ibi Imo. expreſsi⁹ in l. à teſtatore. ff. de condi. & demon. & quod dicit Franc. de are. in ſuo conſi. cl. in prin. Cur.

b ☾ Tranſactio. Adde gloſ. in §. j. in aut. vt dif. iu. Iaſ. in l. j. ſiij. col. verſ. iiij. principaliter no. ff. de tranſac. Bar. in l. mandato generali. ff. de procu.

c ☾ Vel ſi liberam. Ad hanc l. vide Petr. de Ancha. in c. qui ad agendum. de procu. libr. vj. & ibi an iſta l. habeat locum, quā do tranſactio nō eſſet proficua domino. pro quo facit quod no. Bal. in rubr. ff. de exercit. vbi in mandato quantuncunq; generali veniunt ea quæ mandanti profi cua ſunt. Et etiā adde quod iſta lex non videtur habere locū in reb⁹ minimis. iux ta ea quæ ponit Innocē. in c. tua nos. de arbit. & Ange. in l. mandato generali. ff. de procur. & hic adde quæ habes hic ad Alex. notata per me. Cur.

Compromiſſum de iure & de facto quòd ſit quædam tranſactio. Procurator quando poſsit tranſigere et

1 TRanſactionis. † Procurator conſtitutus ad agendum tranſigere non poteſt. h. d. † Et eodem modo nec compromittere. cum
2 compromiſſum de iure & de facto ſit quædam tranſ-
b actio. ᵇ vt in auth. ſi verò. j. de iudi. iuncto. c. per tuas. de arbit. & no. in c. qui ad agendum. de procu. li. vj. Item in procuratore conſtituto ad exigēdū. vt j. de noua. l. nō abſtulit. In gl. ſi. ibi [vel ſi li-
c beram.] declara hoc quādo habet liberam adminiſtrationem omnium bonorum, vel habet liberam adminiſtrationem in lite. & cauſa illa in qua tranſegit, ſecus ſi in lite tantum: quia non poſſet tranſigere de cauſa principali ſed ſolum ſuper inſtantia. vt not.

per Bar.ff.de procu.l.mandato.& l.qui Romæ.§.Callimachus.de ver.obl.& probatur in d.c.qui ad agendum.

a ¶ Vel dubitat. Adde circa hoc Bal.in l. fi. col.ij.ver. & est notã dñ.j.de edi.di.Adria. tol. & in l. quisquis. j.quorũ app.nõ reci. & ibi habes q licet nõ acquiratur libellus, tamẽ summariè debet cõstare de possessione.Cur.

b ¶ Ex quo sequitur. Adde quæ dicantur exceptiones litis finitæ,& impeditiuè litis ingressum & an tunc impediãt cõpromissum, vide latè p do Maria. sozi.I suo cõsi.xxxviij.col. iñ. eũ duab seq.in verũ. assumo nunc. St.

c ¶ Innominatus. Adde Bart. in l.iij. ff. de iureiur. Bal.in rubri. C.de rerũ permu. & per Alex. de imo. in cõsi.xl.in prin. in v. vol.Fran.Cur.

d ¶ Cõcordia fratrum. An cõcordia & pax differãt,vide per Bal. & Angel. in l.j. ff.de pact. Bald.in rub. de treug.& pac. Et quæ dicatur plena cõcordia.adde gl.in c.licet de clem. Doc.in.c.cũ nobis olim eo.tit. in c.j.de postu.præl.gl. & Doct.c.ad aures. q met.cau. diffusè q Fely. in c. nõ potest. de re iud. co.viij.ver. verissimiliter dicit.& adde q cõcordia dicitur à cordis cõiunctione.& est duplex.ita Bal.in suo tracta. schissma.quẽ ponit in rub.j.ſi quis ali. test. prohi. co.xij.ver.hoc itaq; p misso & ver. & est notandũ. Cur.

e ¶ Ad vitã suã. Adde text. in c. in ciuitate. de vsur. Iaso. diffusè in l.j. C. de sum. trinita.

1 *¶ Transactio propriè fit, quando agitur ut reus det actori, & actor desistat à lite.*

2 *Sicut ex parte debitoris quando est dies & pœna non habet locum purgatio moræ:ita ex parte actoris qui promisit dare.*

Quid si non est dies & pœna: sed dies tantùm,uel pœna tantùm.

3 *Ille qui est in possessione si ab aliquo turbatur. uel dubitat turbari,uel inquietari, potest implorare officium iudicis de plano absque libello,ne illum prohibeat, uel uim fieri uetet.*

Quid ad repellendum uim de futuro?

Quid in eo qui non possidet, sed detinet ut quia missus in tenutam bonorum,& dubitat turbari?

LEX IX.

SI super possessiõe.

Potest fieri transactio †vt actor det aliquid reo, & reus cedat liti, & actor si non dederit j.certũ tẽpus, agere postea nullo modo possit.h.d. ratio dubitãdi in primo dicto erat. †quia propriè transactio fit quãdo agitur vt reus det actori. & actor desistat à lite.nã transactio dicitur recessus à lite. & ille dicitur recedere qui litẽ mouit.& ideo propriè loquẽdo actor dicit transigere,nõ reus.vt not.s.e.l.ij.hic autẽ fit ecõuersio,quia actor dat reo,& reus cedit liti.nõ autẽ propriè recedit. tamẽ adhuc ista l.vult q dicatur trãsactio.Tene mẽti. In tecundo dicto ratio dubitãdi erat.quia transactio nõ dicitur nisi aliquo dato vel retẽto. vt j.e.l.transactio nullo dato. sed hic fuit actum q si actor nõ dederit j. certũ tempus, reus sit ꝓpetuò securus. nec actor amplius agere possit.& tamen reus nihil dedit pro hac securitate.Sed certè sufficit q fuerit cõuentũ vt actor det.& reus cedat.sicut econuerso vt reus det, & actor à lite discedat.si ergo nõ dat,nõ propterea reicinditur trãsactio,sed implet.nã hic cõtingit culpa non dantis. †In tex.ibi. [pati nõ debere.] no.ex hoc text.q sicut ex parte debitoris quando est dies & pœna, non habet locũ purgatio moræ.vt in l.magnã.j.de cõtra.& cõ.sti.ita ex parte actoris.quia iste actor promisit dare.x.j.certũ diẽ:& si nõ daret,vlterius quæstionẽ nõ faceret.nec distinguit an possit purgare morã inconti nẽti,vel nõ.Sed cõtra.quia ex parte actoris qñ agit de actiõe cõseruãda locũ habet purgatio j.paucos dies.vt in l.si ita qs.§.Seia. ff.de ver.ob.Sol.& tene mẽti qñ nõ est dies & pœna,sed dies tantũ,tũc habet locũ distinctio an tractet de veteri actione cõseruãda.& põt actor purgare morã.j.paucos dies. vt ibi.aut de actiõe nouiter quærẽda,& tũc secus.vt in l. Thais.§.intra.ff.de fideicõ. lib.Si verò est dies & pœna,nõ adhibetur dicta distinctio; imò etiã si agit de veteri cõseruanda,locũ non habet purgatio. vt est

4 casus hic.& pluries istã l.ad hoc allegaui. †In tex.ibi. [vim fieri prohibebit.] Not.& tene menti q ille qui est in possessione si ab

a aliquo turbatur,vel dubitat turbari vel inquietari,põt implorare iudicis officiũ de pleno absq; libello vt illũ ꝓhibeat, vel vim fieri vetet.cõcor.l.fi.ff.de offi.pro.cæ.& in l.si seruus. i fi.j. quod cũ eo.Sed cõtra.imò vr q debeat dare libellũ.& ordinariè procedere in interdicto vti possidetis.Sol.ad prohibendũ & ad impediendũ vim de præsenti põt vti via supradicta summaria ne partes veniãt ad arma.vt l.æquissimũ.ff.de vsufr. sed ad repellendũ vim de futuro,vt declaretur possessio, & q nõ possit de iure turbari,necesse est ordinariè agere.& ita loquitur cõtrarium. Circa quod vide quod no. Inn.in c.cũ venissent.de insti.& in c.in præ

5 senti.a.de prob.† Quid aũt si aliqs nõ possidet, sed detinet. vt qa missus in tenutã bonorũ,& dubitat turbari. vide quod no. ponit Bar.& plenè in l.j.§.necessariò.ff.li mu.ven.no. & etiam vide id quod no.Bal.in l.fi.j.de edic.diui adria.tol.in fi.ij.col.

2 *§ Exceptio transactionis potest opponi ad litis contestationem impedien.sicut exceptio rei iudicatæ.*

3 *Transactio licet sit contractus innominatus,tamen in ea odio litis ne resuscitetur, non habet locum pœnitentia etiam re integra.*

LEX X.

1 ERatris tui. †Lex ista allegatur pricipaliter ad duo primò q exceptio transactiõis dicitur exceptio litis finitæ.vt colligitur ibi.[nullus & enim &c.] †Ex quo sequitur b q potest opponi ad litẽ

2 b cõte.impediendã.sic exceptio rei iud.& iurisiur.vt est casus in c.

3 j.de li.con.lib.vj & in l.eleganter.§.si post ff.de condi.inde. †Se-

c cundò alleg.q licet transactio sit contractus innominatus,'tamẽ in ea odio litis ne resuscitetur non habet locum pœnitentia etiã re integra.quia iste frater volebat recedere à transactiõe per pœnitentiã.quia adhuc sibi non erat obseruata transactio.videbat q;posset per l.si pecuniã.ff.de condi. ob cau.sed illa l. intelligitur in alijs contractibus innominatis qui non fiunt ad litem finiendam.sed si transactio fuisset sibi seruata,non esset dubium quod ab ea non posset recedere.sicut in alijs contractibus innominatis quia res non esset integra.Sed quid si non erat seruata,nec volebat seruare aduersarius,an possit adhuc recedere? dic q si poterat agere ad obseruantiam transactionis, repellatur à veniendo contra odio litium per l.si pro fundo.j e.Sed si nõ poterat agere tunc non potest contrauenire.vt l.cum proponas.§.ti.j.De præcedenti casu tamen est dubium.quia qui non seruat transactionem,videtur q non possit obijcere aduersario q nõ veniat contra:sed agat ad obseruantiam.quia q ipse nõ facit,non põt impugnare aduersario.Et de hoc plenius dicã in l.si pro fundo.j.eo.

2 *§ Probabilis est conuentio,per quam retinetur concordia fratrum,& tollitur votum captandæ mortis.*

Quando ex aliqua conuentione uel actu potest quis recipere utilitatem sicut & damnũ: licet casualiter receperit,non est iusta causa petendi restitutionem in integrum, etiã si sit minor,tanquam fuerit læsus.

Quid in dote?

3 *Qui emit ab aliquo Abbate fructus alicuius possessionis ad uitam suam dando puta. cc. si uixit tanto tempore quòd fructus ascendunt ad ualorem.cccc.an salua conscientia teneatur restituere,tanquam sit usurat*

LEX XI.

1 DE fideicommisso. †Quando reciprocũ fideicõmissum remittitur,neutra pars lædi videtur.h.d.& reputat Bart.hãc l.notabilem.quam inducit ad vnam q.s.in prima constitutione huius voluminis. †No.probabilem esse conuentionem

2 d per quam retinetur concordia fratrum,c & tollitur votum captã dæ mortis.facit quod not.in l.cum pater.§.euictis.ff.de le.ij.Item no.in fi.quod quando ex aliqua conuentione vel actu põt quis recipere vtilitatem sicut & damnum, licet casualiter receperit, non est iusta causa petendi restitutionem in integrum, etiam si sit minor:tanquam fuerit læsus.quia hanc læsionem debet compensare cum vtilitate quam poterat consequi:& sic propter dubium euentum reputatur damnosa:licet secuto euentu cõsequatur damnum.Facit in ratione sui.l.si ea lege.j.devsuris.hoc tamẽ in dote non procedit.quia non sufficit q possit vtilitatem consequi.nisi realiter fuit consecutus, ad hoc vt dicatur effecta dotis conditio melior:vt ff.de pac.do.l.Atticilinus.in fi. & ibi not. per

3 Bar.expresse.† Et ista l.potest induci ad illã q.quando quis emit

e ab aliquo abbatè fructus alicuius possessionis ad vitam suam, dando ponamus.cc.& q possit vti & frui tali possessiõe quousq; vixerit,& contingat quòd ipse vixit tanto tempore quòd fructus ascendunt ad valorem.cccc.vtrum salua conscientia teneatur restituere,tanquam sit vsura? & facit iste text. q non quia si fuisset mortuus eodem anno,tota quantitas remansisset penes monasterium,& sic ille quasi nihil vel parum habuisset:debet ergo monasterium compensare illud damnum cum hac vtilitate,quam cõsequi poterat,& sic ratione dubij euentus videtur fuisse conuentio licita.de hoc per Cyn.in d.l.si ea.per Inno.in c. in ciuitate de vsu.&c.

3 *§ Syndici constituti à toto populo seu adunantia generali,generaliter ad negotia ciuitatis,uel à concilio seu consilijs oportunis repræsentantibus totũ populũ,sunt legitimi administratores,sicut tutor & curator:& habent administratoriõ cũ libera.*

1 *Populus seu adunantia,uel concilium,loco domini habentur.& possunt etiam debitum liquidum donare.*

Quid in prioribus,seu ancianis.

Donare de alieno dicitur ambitio.
Decreta etiam decurionum ambitioſa reſcinduntur.
Negligentia adminiſtratoris ſeu prælati plus poteſt nocere domino, ſeu ciuitati, uel eccleſie, quam ipſius contractus.
Prælatus uel curator habent liberam adminiſtrationem, etiam ſi eis non concedatur.
Tutor uel curator non poſſunt tranſigere ſuper re immobili minoris, etiam ſi cauſa eſſet dubia: niſi etiam interueniat decretum iudicis.
Quid in patre legitimo adminiſtratore filij tranſigente?
Quid in epiſcopo?
Adminiſtrator legitimus an poſſit remittere uſuras?
Tutor an poſſit facere pacem de offenſa uel morte patris pupilli?

LEX XII.

PRæſes. †Adminiſtrator legitimus poteſt tranſigere de re dubia, ſed debitum liquidū remittere non poteſt. h. d. Intellige primum dictum. quando expedit ei cuius negotia adminiſtrat, propter nimiam dubietatem, quia dubitat ꝙ feratur ſententia contra eum: ſecus ſi non expedit, quia facta fortè diligenti inquiſitione potuiſſent reperiri probationes. & hoc totum relinquitur arbitrio iudicis diſcernendum an bona fide ſe habuerint, vel non: ſed quando debitum eſt liquidum, tunc clarum eſt quod non expedit: & talis remiſſio haberet vim dona. & ſic nō cadit ſub legitima adminiſtratione, quia donare non eſt adminiſtrare, ſed perdere. ideo ſemper intelligitur excepturata de omni generali adminiſtratione. vt l. contra iuris in fi. ff. de pac. facit l. ab agnato. ff. de cura. fu. & de dona. l. 2 ſiue. In tex. ibi. [adminiſtratores ciuitatis.] & dic vt ſunt ſyndici conſtituti à toto populo, ſeu ab adunantia generali generaliter ad negotia ciuitatis, vel à concilio ſeu conciliis opportunis, quæ repræſentant totum populum. vt not. in l. ſed ſi ex dolo. §. j. ff. de dolo. & j. quæ ſit lon. con. ſuper rubrica. tales enim ſyndici ſunt legitimi adminiſtratores, ſicut tutor & curator. l. munerū. §. defenſores. ff. de mu. & ho. iuncta. l. j. §. quibus. & l. nulli. ff. quod cuiuſ. vni no. & ſic habet adminiſtrationem cum libera. vt hic colligit. aliàs etiam ſuper re dubia nō poſſunt tranſigere ſine ſpeciali mādato. vt i. eo. l. tranſactionis placitum. & ita voluit gl. in l. mandato. ff. de procu. †Sed ipſe populus ſeu adunantia vel etiam concilium loco domini habentur: & poſſent etiam liquidum debitum donare, priores verò ſeu Anciani nec habentur loco dominorū, nec legitimorum adminiſtratorum. vnde nec ſuper re dubia poſſent tranſigere ſine ſpeciali mandato. vt no. gl. in l. item magiſtri. ff. de tranſac. & talibus aſsimilantur Venetijs domini conſiliarij domini ducis. & hoc de iure communi: ſalua ordinatione ſtatutorum, ſi qua eſſet in contrarium. Similiter poteſtas ciuitatis, licet deficiente ꝯo legitimo adminiſtratore poſsit agere pro ciuitate, vt no. gl. in l. nulli præalle. non tamen poſſet tranſigere etiā ſuper re dubia. quia non habet mandatum ad gerendum negotia, ſed ad reddendum ius. Et in defectum ad agendum. & hoc voluit hic Cyn. qui allegat l. prohibere. §. planè. ff. quod vi aut clam. In tex. ibi. [ambitioſè.] i. per gratiam, quam voluerūt illi facere, vt
4 acquirerent amicitiam tecum. †& ſic not. ꝙ donare de alieno dicitur ambitio. & decreta etiam decurionum ambitioſa reſcinduntur. vt in l. ambitioſa. ff. de decre. ab or. fa. In glo. ibi. [l. aduerſus.] dic ꝙ nō interuenit remiſsio, ſed negligentia adminiſtratoris nō exigens, quæ poteſt plus præiudicare domino ſeu ciuitati quā ipſius cōtractus, ſeu remiſsio: ſicut negligētia prælati plus poteſt nocere eccleſiæ quàm ipſius contractus. vt l. iubemus nullā. cum ſibi no. iuncta. l. iubemus la grande §. de ſac. ſan. ec. Ad ꝙ ff. de publicanis. l. fi. §. ſi quis profeſſus. In gl. ibi vt prælato, tutore, vel curatore. dic qui habent liberam adminiſtrationem, etiam ſi ſpecialiter eis non concedatur. ſecus in adminiſtratoribus nō legitimis, in quibus requiritur ſpecialis conceſsio. vt l. quam Tuberonis. §. alia eſt cauſa. ff. de pecu. Dicit autem hic Bal. †quod ſi tutor vel curator tranſigeret ſuper re immobili, non ſufficeret ꝙ cauſa eſſet dubia: niſi etiam interueniret decretum iudicis. ſine quo non poſſunt alienari immobilia minoris. & actio etiam perſonalis cōtinens pro tali reputatur res immobilis. vt not. j. ſi aduer. tran. l. j. Pallit in epiſcopo tranſigente. & etiam in patre legitimo adminiſtratore. in quibus non requiritur alterius decretum, ſed ſufficit quod res ſit dubia. & dicit Inno. hoc tenere in prælato. in c. de cęt. ro. de tranſac. & Azo. in patre in ſumma. de bo. quæ lib. quod eſt ſing. menti tenendum. Cum enim iſti habeant vſumfructum plus iuris habent in adminiſtrando quā tutor & curator, qui ſunt nudi: ſicut & in conſtituendo procuratorem: ꝙ facere poſſunt ante lit. conte. tanquam domini. vt no. in l. j. j. de bo. ma. & tamen tutor & curator nō. vt
6 in. l. neq; j. de proc. †In glo. ibi. [ſed quid ſi nō ambitioſè.] dic. i. nō cōtemplatiōe eius cui remittitur, vt velit ſibi gratiā facere: ſed cōtemplatione eius cuius negotia adminiſtrāt, vt nō incidāt in peccatum recipiendo vſuras. vel quia aliter expedit eis vt ſi remit b terēt iniuriam, ne incurrerēt inimicitiam, & aliquid deterius in futurū. gl. hic ſentit ꝙ hic poſſet fieri licet debitū eſſet liquidū. Pla. cōtra, & iſtam rationem videntur communiter tenere Doc. dicēntes ꝙ ambitioſè dicitur fieri quicquid fit cōtra iuris diſpoſitionem. Iac. but. cuius opi. mihi placet diſtinguit modo quo ſ. dixi. ꝙ aut remittūt vſuram contemplatione dūtaxat eius qui habet ſoluere. & procedat opinio Pla. quia tunc eſt ambitioſa. Aut hoc faciūt contemplatione eius cuius negotia adminiſtrāt. & tunc procedat alia opi. & ex qualitate perſonarum & modo remittendi poterit hoc conſtare. facit ꝙ no. Bal. & ibi etiā tetigi in l. pactū curatoris. ſ. tit. j. ſcilicet an poſſit tutor facere pacem de offenſa vel morte patris pupilli. quia poteſt, ſi expedit pupillo. vt ibi no.

a ¶ Quod metus cauſa. Adde quòd hoc fallit in matrimonio contracto per metū: quia eſt *ipſo iure* nullum. vt in l. Titia. in princi. ff. de ver. oblig. l. ſi mulier. in §. ſi dos. ff. quod me. cau. c. cum locū. de ſpon. gl. *in c. ñ. de eo q dux* in ma. quam pol. per adul.

b Quando plura allegantur. Adde Barto. in l. diuus ff. de re iu. c. licet cauſam. de prob. doct. in c. examinata. de iudi.

2 ☞ *Ad hoc ut competat actio directa quod metus cauſa, ex verbis & mente edicti prætoris poſiti in l. j. ff. quod met. cau. requiritur metus iuſtiſſimus, ſcilicet mortis, uel cruciatus corporis & quid de utili?*
Quid ad hoc ut competat officium iudicis ad reſcindendum?
3 *Ad hoc ut competat condictio ex lege, ſufficit impulſio facti per iudicem, uel alium ſuperiorem habentem poteſtatem uel iuriſdictionem.*
4 *Metus uel dolus per quæ indicia probetur?*
5 *Quando allegantur plura impertinentia, & poſtea unum pertinens, conſueuimus uti iſtis uerbis, quia confutatis primis dicimus, alia ratio reformat pactum.*
6 *Quando plura allegantur, quorum quodlibet per ſe ſufficit, ſi eſt uerum, licet unū non probetur, ſufficit quòd probetur aliud.*
7 *Quando narrantur plura in libello, an requiratur omnium probatio?*
8 *Licet appareat in primo cōtractu uel promiſſione interuenisſe mutuum, & aliquid aliud poſtea fiat pro executione uel confirmatione illius contractus ex interuallo, an præſumatur idem metus interuenisſe?*

LEX XIII.

INterpoſitas. †Tranſactio facta iuſto metu, rata non habetur & inter dominum & ſeruum non valet tranſactio. h. d. †Not. melio
2 rem text. quem habeamus de hoc. ꝙ ad hoc vt cōpetat
a actio directa ꝙ metus cauſa ex verbis & mente edicti prætoris poſiti. in l. j. ff. ꝙ met. cau. requiritur metus iuſtiſsimus. ſ. mortis, vel cruciatus corporis, aliàs illa actio directa non competit. quod non ita bene declaratur in illo tit. ſed quantum ad hoc vt cōpetat vtilis actio ex mente tantum, & tamen ex verbis, non requiritur tantus metus. ſed ſufficit ille de quo in l. iſti quidem. in fi. eo. tit. ff. Item quantum ad hoc vt competat officium iudicis ad reſcindēdam, adhuc non requiritur tātus meus: ſed ſufficit ille de quo habetur in tribus ll. hic allegatis in gloſ. j. ſ. in l. fi. §. ſi fœnerator. ff. e. ti. & de var. cog. l. medicus. & qua. re. ac. non da. l. j. §. quæ onerandæ, quæ leges ponūt diuerſos caſus, & diuerſos metus qui faciūt
3 competere iud. offic. †Item ad hoc vt cōpetat condictio ex lege ſufficit impreſsio facta per iudicē vel alium ſuperiorem habentē poteſtatem vel iuriſditionem. vt in l. ſi per impreſsionem. j. ꝙ me. cauſa. & iſta gl. ſemper alleg. nec habemus meliorem. In ver. [ad
4 vim tamē.] †No. ꝙ metus vel dolus non probatur per extrinſeca indicia. ſed oportet probari plenè, vel per indicia appropinquantia. vt in l. dolum. j. de dolo. & quę ſint indicia extrinſeca, & nō appropinquātia gl. hic ſuper verbo [qualitas.] ponit tria: quā no. Adde quartum ſi diceret ſe pro modico remiſiſſe magnam ~†quantitatem, *& ꝙ non eſt veriſimile quod hoc fecerit ſponte.
5 Nam hoc non *ſufficit ad probandum metum vel dolum. † Itē no. hic illa verba per quæ ſemper allegatur. dum dicit. [alia ratio pactum reformat.] nam quādo allegantur plura impertinentia, & poſtea vnū pertinens, cōſueuimus vti iſtis verbis. quia confu-
6 tatis primis, dicimus alia ratio pactum reformat. † & ſic nota. ꝙ
b quādo plura allegātur, ᵇquorū quodlibet per ſe ſufficit, ſi eſt verū licet vnū nō probetur, ſufficit ꝙ probetur aliud, facit qđ not. gl.

a ¶ Intelligendū. Adde Io. de Imo. in l. quod iuſsit. ad fi. ff. de re iudi. Bal. in c. preſentata. in ℟. col. de reſtrib. Alex. de imo. conſil. xcv. incip. vtilis pro cōſi. in j. col. in ℟. vo. & p Ro. i cōſ. cccx. circa fi. p Frā. de are. in ſuo cōſil. lxviij. & per Alexan. in conſt. xxxiij. col. ℟. ver. circa ſecūdā. & ver. vñ per dictā. in fi. col. ad ꝙ oſtendōdū. in j. vo. & per Feli. in c. inter monaſteriū. col. xvj. extrā de re iud. Fran. Cur.

b ¶ De arbitramento. De iſta materia vide per Doc. in c. quinta uallis. de iureiur.

7 in c.ij. extra de reſcript. †& vide quod not. Cy. in l. cū te. j. de prob. qui dicit ꝙ quando narrantur plura in libello, nō requirit̄ probatio omnium. ſed ſufficit probare vnū de ſubſtantialibus. Sed Inno. in c. ex parte. de priui. dicit ꝙ quādocunq; aliquid narratur in libello per modum cauſæ ad intentionē agentis, ſemper eſt neceſſe illud probare, tanquā ſubſtātiale: quod perpetuò tene mē ti: quia poteſt de facto frequenter cōtingere. & melius intelliges in practica quā poſſit dari intelligendum verbis. †No. etiā gl. ſuper verbo [qualitas.] quia licet appareat in primo contractu vel promiſsione interueniſſe metum & aliquid aliud poſtea fiat pro executione vel cōfirmatione illius cōtractus ex interuallo, non propter ea præſumitur idē metus interfuiſſe in hoc ſecūdo, quod apparet interueniſſe in primo. ſed eſt neceſſe probare ꝙ interuenerit, vel ꝙ durabat eadem cauſa metus: aliàs per ſequentē videtur metus præcedens purgatus. vt j. quod met. cauſa. l. ij. & ff. de condi. ob turp. cau. l. pe. Sed quando fieret incontinenti, præſumeretur fieri eodē metu durante. facit quod not. in l. per retentionem. j. de vſur. In vlt. gl. diſtingue. aut dominus paciſcitur cū ſeruo ſuo ſuper alio quàm ſuper libertate. & non valet. nec ſibi obligatur. vt hic. Aut ſuper libertate, & tunc aut erat res dubia, & valet. vt in l. fin. j. e. an eſſet ſeruus vel non. aut erat clarum ꝙ erat ſeruus, & tunc aut paciſcitur cū eo: & non valet. aut cum alio. & tunc ſecus. vt in ll. hic alle. in gloſſ.

8 *Si actor qui tranſegit & obtulit ſe reſtituturum pecuniā quam receperat, & non uult reſtituere: tamen mouit litem de nouo, & reus ſponte litigat, & uult rehabere pecuniam, qua actione eam recuperabit?*

1 *Si actor reſtituit pecuniam, & tunc agit, & reus excipit de tranſactione, an actor habebit neceſſe replicare de receſſu facto ab ea de communi conſenſu?*

Si prima actio erat ſublata ipſo iure, & actor reſtituerat pecuniam, & uult agere contra reum, quomodo ſubuenitur ſibi poſtquam receſſum eſt à tranſactione de communi conſenſu?

An poſsit recedi à prima ſententia, & ferri ſecunda quæ ualeat iure ſententiæ?

4 *An ualeat ſecundum arbitramentum contra primum, & an ualebit contra ſententiam iudicis?*

5 *Poſtquam receſſum eſt à tranſactione de cōmuni conſenſu, an actor poſsit redire ad primam inſtantiam inchoatam, an autem habeat inchoare nouam?*

LEX XIIII.

1 SI diuerſa. †A tranſactione poteſt recedi de cōi conſenſu vtriuſq; partis. h. d. Sed vnius tantū non. vt ſ. e. l. fratris. & ratio dubitandi in hac l. prouenie bat ex illa l. fratris. quia odio litis per pœnitē

2 tiam non poteſt recedi à tranſactione. ſed reſpondeo vt dixi. † Et pone hic caſum ꝙ reus dedit actori certam quantitatē, & actor promiſit ipſum amplius non moleſtare, poſtea moleſtabat, & oferebat ſe reſtituturū quod acceperat, reus in hoc cōſenſit, dicit hic ꝙ hoc pōt fieri. ſed glo. videtur intelligere ꝙ actor dedit reo, ſuper verbo [pecunia.] dum dicit ibi. [tranſactionis nomine data.] Sed tunc non bene adaptarentur quæſtiones ſequentes, quæ ponūtur in gl. & aduerte. quia tex. hic vult quādo cōſenſerunt partes vt recederetur à tranſactione. & in cōſenſu perſeuerauerunt. quia actor reſtituit pecuniā quā receperat. & reus ſpōte ſuſcepit iudiciū quod actor mouerat, nō opponēdo exceptionem tranſactionis. Sed quæſtiones quæ colligūtur ex gl. locū habent quādo nō perſeuerauerūt in tali cōſenſu, & tunc occurrūt quæſtiones. Primò ſi actor obtulit ſe reſtituturū pecuniā quam receperat, & nunc nō vult reſtituere. tamē mouit litē de nouo. & reus ſponte litigat. & vult rehabere pecuniā. qua actione ipſe recuperat? Iſta gl. vult ꝙ per condictionem indebiti. Doc. volunt ꝙ per cōdictionē ſine cauſa. quia nō fuit ſoluta vt debita: ſed ob cauſam tranſactionis, quæ reducta eſt ad non cauſam propter

3 receſſum. vt in l. eleganter. §. ſi quis poſt. ff. de condi. inde. † Alia q. currit econuerſo. ſi actor reſtituit pecuniam, & nunc agit. & reus excipit. de tranſact. an actor habeat neceſſe replicare de receſſu facto ab ea de communi conſenſu: an autē non habeat neceſſe, & ſic ipſo iure admittatur. & gloſ. ſe. tenet ꝙ nō admittitur ipſo iure: ſed habet neceſſe replicare. & ſi hoc non faceret, ſuccūberet. vt in l. ſi vnus. §. pactus. ff. de pac. & ibi gloſ. quæ incipit in opponēdo. quia primo modo fuit de nō petēdo. & iſte receſſus habet vim pacti de petēdo. Itē occurrit aliud dubiū. prima actio erat ſublata ipſo iure, & actor reſtituerat pecuniam, & vult agere cōtra reum actione prima, quomodo ſubuenitur ſibi poſtquā receſſum eſt à trāſactione de communi cōſenſu? gl. tenet ꝙ reſtituitur vtilis actio. per ll. quæ nihil faciunt. quia loquuntur in eo qui reſtitutus eſt in integrū, & ſic datur ſibi vtilis reſciſſoria. nos loquimur in eo qui nō eſt reſtitutus. Doc. dicunt ſi eſt talis actio quæ poſsit reſuſcitari ex cōuentione partium, poterit agi cōdi. ſine cauſa, vt ſe reponat in priſtinā obligationem. Si nō poteſt reſuſcitari, poteſt procedere dictum gl. ꝙ detur vtilis per l. quā gl. allegat l. pupilli. §. j. ff. de ſolu. vbi eſt caſus, & ibi tangitur p Bart. Vltimò gl. format opi. inepram de. l. j. j. quando prouo. nō eſt neceſſe. nam iſta l. vult ꝙ de cōi cōſenſu partiū poſsit recedi à trāſac. Lex cōtraria vult ꝙ poſt latam ſententiā quæ tranſiuit in rem iudicatam nō poſsit dari alia ſentētia cōtraria illi. ꝙ gl. intelligit etiam de cōſenſu partium. ſed quid ad propoſitum? nam dicitur ibi ꝙ de conſenſu partium nō poſsit recedi à ſentētia lata. ſi enim hoc diceret, cōtrariaretur huic. quia iſta dicit ꝙ bene pōt recedi à trāſact. & ſentētia & trāſactio æquiparantur quātum ad finē litis. nec eſt verū ꝙ nō poſsit recedi à ſentētia. imò poteſt ſibi renūtiari per eū pro quo lata eſt ſentētia. vt no. in l. duobus. ff. de excep. rei iud. Breuiter intētio gl. fuit iſta ꝙ hic pōt recedi à trāſactione prima, & fieri ſecūda trāſactio, quæ valebit iure trāſac. ſed ibi non poteſt fieri ſentētia ſecūda quæ valeat iure ſententiæ. Quæ eſt ratio diuerſitatis? Rñdeo. quia trāſactio eſt cōtractus, & innititur conſenſui partiū, & ab illo ſumit robur: ſed ſententia nō innititur cōſenſui partiū, ſed iuri publico. vnde partiū cōſenſus nō attenditur, vt faciat eam valere iure ſentētiæ: ſi iure publico, nō poteſt valere. ſed bene pōt facere vt valeat iure cōtractus. vt l. ij. j. cōmu. vtriuſ. iu. illud tamen eſt verum ꝙ ſi ſentētia ſecūda ferretur ex eiſdē actis: vt etiā ſi de cōſenſu partiū, nō valeat iure ſniæ; ſed iure pacti. & per hoc videtur receſſum à prima iure renuntiatiōis: quod facere potuerūt. Sed ſi partes vno cōtextu repeterent oīa actā iecūdū ea quæ no. in l. mutari. ff. de procu. tunc dico valeret iure ſentētiæ. Si autem partes nō cōſentiūt ꝙ recedatur à prima, & feratur ſecūda etiā ex proceſſu diuerſo agitato cōtra inuitum, & ſic cōtraria primę, tūc iſte eſt caſus illius l. iecūdum verū intellectū: qui vult ꝙ nō valeat iecūda. ſed ꝙ ſtetur primæ: quia nec el

4 videtur renūtiatum. †Sed qualiter ſit illud intelligēdum vide p

a Io. an. qui melius diſtinguit quàm aliquis in c. inter monaſteriū. de re iudic. in nouella. Cætera hic vide per Bal. qui trāgit aliquas

b quæſtiones de arbitramēto, an valeat iecūdum cōtra primū, &

5 an valeat cōtra ſentētiam iudicis. † Quærit hic Bar. & nō ſoluit, an in caſu huius l. poſtquā eſt actū ꝙ ſit receſſum à trāſactione, poſsit actor redire ad primam inſtantiam inchoatam. An aūt habeat inchoare nouā. & pro iſta ſcūda parte facit tex. dū dicit [cauſam ex integro.] In cōtrarium facit ꝙ no. j. ſiue apud. in fi. per eū dem. j. eo. De hoc vidi pluries dubitari in examinibus. quia iſta l. cōſueuit dari in pūctis. veritas eſt vt diſtinguamus. aut cū trāſegerūt actor renūtiauit inſtantiæ ſeu liti & cauſæ, & tūc inſtātia eſt ipſo iure finita per l. poſtquam liti. ſ. tit. j. Ideo habet inchoari de nouo ſuper veteri actione, quæ nō eſt extincta. aut fuit renūtiatum expreſsè inſtantiæ ſeu liti: ſed ſolùm facta trāſactio prout dixi. ſ. eo. in l. cum mota. in caſu. l. ſi inſtituta. in prin. ff. de inoff. teſta. & tūc aut actio fuit extincta ipſo iure per acceptila. & idē. ga perempta act. cēſetur etiam perempta inſtātia ſuper ea inchoata. vt in d. l. cū mota. aut actio fuit extincta ipſo iure: & tūc aut reus iam ſeruauit pro parte ſua trāſac. & idem. vt in caſu huius l. vbi reus iam ſoluerat actori. quia tūc inſtantia perimitur. aut nōdum impleuerat, & tunc cenſetur inſtantia perempta, poſtquam ei nō eſt expreſsè renuntiatum, & actio non eſt extincta. vnde ſicut actor poteſt redire ad eandem inſtantiam contra reum non ſeruantem, quando non eſt receſſum à tranſactione. vt l. ſiue apud. cum ibi no. in fi. j. eo. eſt receſſum de communi conſenſu. vt ſit eadem ratio. & per hoc quod not. idem Bart. poſt Cy. in l. ſi maior. j. eo. & in l. ſi ex falſis. circa medium.

2 *Si tranſactio fiat per acceptilationem precedente Aquiliana ſtipulatione, & reus non obſeruat tranſactionem, qualiter prouidebitur actori, qui non poteſt ad actionem primam redire?*

3 *Qualiter debeat conſultor reſpondere ruſtico qui uadit ad eum pro conſilio, & non portat inſtrumenta ſua, ſed ſimplici uerbo narrat caſum. & quid ſi alius*

iuriſp

ris peritus indiſcretè interrogaret?
gabit actio (etiam realis) poteſt deduci in aquilianã ſtipulationem, & quæ ſit eius formæ remiſſ.

LEX XV.

VT reſponſum. †Si tranſactio fiat per acceptilationem præcedente aquiliana ſtipulatione, non poteſt actor ad priſtinam actionem redire. & ſi reus non obſeruet tranſactionem. h. d. concor. ſ. eod. l. actione. In tex. ibi [inſere pacti.] & vult dicere. in hac ſupplicatione ſeu libello quem mihi porrexiſti, inſeras tenorem inſtrumenti tranſactionis quam feciſti cum aduerſario tuo: vt poſsim comprehendere an fuerit facta per ſimplex pactum. & hanc te non obſeruante pactum potuit redire ad actionem priorem. & ſi excipias de tranſactione, replicabit de dolo: quia eam non obſeruas. vt in. l. cum proponas. ſ. ti. j. An interuenerit acceptilatio præcedente ſtipulatione aquiliana. & tunc omnis actio fuit ſublata non ſolum perſonalis, imò & realis vel mixta. vt petitio hæreditatis, vel rei vendicatio & tamen etiã te non ſeruante tranſactionem non poteſt ad priſtinam actionẽ redire. & ſi cõtra fecerit, tanquam ineptè agẽs debet ſuccumbere. quia nemo ſine actione experitur. † Qualiter ergo ſibi prouidebitur ſi nõ obſeruat? Reſpondeo ſi ipſe impleuit ex parte ſua perfectè, agatur p̃ſcript. ver. vt impleas. vel ex ſtipulatione, ſi interuenit. vt ſ. e. l. cũ mota. & etiam poteſt agere condictione ob cauſam vt ſe reponat in priſtinam obligationem, ſi eſt talis quæ ex conuentione poſsit contrahi. vt in l. ſi quis accepto. de cõdi. ob cauſam. aliàs ſecus. vt in actione reali, vel mixta, quæ non oriuntur ex cõuentione: ſed exire q̃ quis habet in re, q̃ ſola cõuentione nõ reſtituitur. vt dixi in l. cum mota. Sed ſi non impleuit perfectè ex parte ſua. dic vt no. in l. actione. † Et no. hic contra ruſticos qui veniunt ad cõſultorem pro habendo conſilio, & non portant ſua inſtrumenta, ſed ſimpliciter verbo narrant caſum, vt debeat eis reſponderi portetis inſtrumenta, aliàs nõ poſſum cõprehendere veritatẽ: nec debent obiurgari ex indiſcreta conſultatione: cũ faciant ex ruſticitate nõ ſic ſi aliàs iuriſperitus indiſcretè interrogaret.[a] nam dicunt Doc. q̃ bene põt eis reſpõderi ruſticaliter. Aut tenõ intelligo, aut ſtulta eſt cõſultatio tua. vt ff. de teſta. l. Domitius. & habetur in l. ã. de oriſ. vbi Iuriſcon. obiurgauit quendam peritũ patritiũ, qui indiſcretè interrogauit, dicens q̃ turpe erat patritio viro ignorare iura inter quæ quotidie verſabat. † No. etiã in ſi. q̃ quælibet actio etiam realis poteſt deduci in aquilianam ſtipu. cuius formã vide per Iuriſcõ. in l. & vno. §. j. ff. de acceptila.

5 Itaque contenitur quòd iudex cognoſcat non obſtãte tranſactione, quòd hoc nõ ſuffic. niſi dicatur non obſtante aliqua lege contrarium diſponente.
1 Differentia inter actionem, cauſam, & licem.
4 An ſit concedenda compromiſſum factum poſt ſententiam quæ tranſiuit in rem iudicatam.

LEX XVI.

1 AVſas. †Per reſcriptũ principis nõ reſcindit tranſactio. h. d. ſicut nec ſententia. vt j. ſenten. re. nõ poſ. l. ſi. Et pone hic caſum q̃ trãſegi tecum, poſtea impetraui iudicem à te ſuper debito ſuper quo trãſegi nõ facta mentione de tranſactione, certè ſi facio te citari corã iudice, & tu compares, & excipis de tranſactione iam facta, & facta ſtet eidem, iudex debet pronũciare reſcriptũ eſſe ſurreptitium. quia ſi de tranſactione feciſſem mẽtionem, tale reſcriptum nõ impetraſſem. quia non eſt intentio principis lites ſopitas per tranſactionem vel ſententiam reſuſcitare: & ſic pronũtiabit ſe nõ eſſe iudicem competẽtem. exceptio ergo tranſac. nõ ſolùm opponitur ad impediẽdum lit. cõteſt. ſed etiam ad infringẽdum reſcriptum, & ad elidendũ iuriſ. Hoc voluit expreſsè gl. in c. j. de lit. cõteſt. lib. vj. in fi. gl. magnæ: quæ ponit practicam illius. c. ſed ſi agerem coram ordinario, nõ poſſet opponi ad iuriſdictionem impediendam: ſed ad impediendam litis conte. & ſimiliter poſſet opponi corã delegato, ſi excipiens nollet apponere ad reſcriptum. vt in d. c. j. ſecundum alium intellectum. † Sed quid ſi continetur reſcripto q̃ iudex cognoſcat nõ obſtante tranſac. Reſpondeo 2 adhuc nõ ſufficit.[b] niſi dicatur nõ obſtante aliqua lege contrariũ diſponente: quia præſumitur impetratum per obreptionem & importunitatem: cum nõ ſit intẽtio principis reſuſcitare lites finitas, nec derogare conuentionibus partium. vt c. ex multiplici. de decimis. vnde hoc reſcriptum habet clauſulam derogatoriam huius l. Eſt ergo neceſſe quod de hac l. ſaltem fiat mentio in genere, put in ſimili. ſ. de ſum. trini. l. ij. & in l. ſi qs ĩ prin. teſtamẽti de leg. iij. & tũc bene valebit reſcriptũ. licet ſit iniuſtũ. Sed an ſit neceſſe facere ſpãlem mẽtionẽ de hac l. gl. hic in fi. ſenſit q̃ ſic. de hoc no. in auth. hoc inter liberos. j. de teſta. Sed communiter tenetur cõtra q̃ ſufficiant verba generalia. ſ. nõ obſtãte quacũque lege cõtrarium diſponẽte. de hoc pleniſsimè per Io. an. in c. j. de exceſ. præl. li. vj. in nouella. vbi recitat plures opi. 3 † In gl. j. ibi. [ſed poſt litem cõteſt. incipit eſſe lis.] ſubaudi deſinet vocari cauſa. ſed iſta opi. eſt falſa: quia etiã poſt lit. cõteſt. dicitur c cauſa[c] vt in iij. opin. hic recitata. ſed nec illa eſt vera, dum vult q̃ lis dicatur ante & poſt quia eſt contra tex. in c. ex parte veſtra. de ver. ſign. vbi lis dicitur ſolũ poſt lit. cõteſt. Et ſic iſta q. non bene declaratur per gl. nec per Doct. Tu ergo dic melius vt dixi in l. c poſtquam liti. ſ. tit. j. q̃ habemus tria vocabula. ſ. inſtantiam. & iſta importat dũtaxat ordinem & ſtrepitum iudicij. & incipit à conteſtatione litis. vt in l. properãdum. poſt prĩ. j. de iudi. Item habemus cauſam. & iſta importat negotium principale. & ſimiliter incipit à conteſtatione. nec ante dicitur cauſa inchoata. vt l. fi. §. illud. j. de temp. app. & d ibi no. Item habemus litem. & iſtud vocabulum eſt generalius. quia comprehendit tam inſtantiam quàm negotium principale. & ſimiliter incipit à cõteſtatione. vt d. c. ex parte veſtra. habemus & quartum vocabulum. ſ. controuerſiam. & iſta eſt ante lit. conteſt. Poſtquam tamẽ partes comparuerunt coram iudice, & aliquid egerunt. vt in l. diuus. de pet. hęr. poſtea deſinit vocari cõtrouerſia. habemus & quintum. ſ. iudicium. q̃ poteſt cõprehendere omnia iſta. In ea gloſ. ibi. §. [ſi quis] dic & ſ. eod. l. ij. vbi eſt caſus q̃ ſufficit timor litis futuræ vt poſsit tranſigi. In ea gl. gl. ibi. [ea. l. §. ſi poſt.] hoc verũ niſi partes expreſsè renuncient ſententiæ: quod facere poſſunt. vt dixi in l. præceden 4 ti. † Et eodem modo ſi quæritur an valeat compromiſſum factum poſt ſententiã quę tranſiuit in rem iudi. nam ſi in eo dicatur nõ obſtante ſententia valet: [illegible]nſetur ei renũtiatum. quod etiam volu[illegible]al. in l. præcedenti ſi diuer[illegible]a. aliàs non valet. vt in c. expoſita. extrà de arbi.

a Interrogaret. Et ꝯ ſit reſcindendũ explicitè interroganti implicitè. vide Bal. in l. precibus. in prin. j. de impube. & aliꝭ ſubſti. Fran. Cur.

b Non ſufficit. Adde q̃ imò videtur q̃ ſufficiat. quia ſi princeps dicit nõ obſtãte trãſactiõe, veriſimiliter ſciuit trãſactionẽ eſſe factã. & lõgè magis prouidet contra trãſactionẽ quãdo ita loquitur, quàm quãdo in genere dicit nõ obſtante. l. cauſas vel lites. per ea quæ dicit Barto. in l. ſi quis in prin. teſtamenti. ff. de leg. iij. & ita Franc. d Are hic Cur.

c Poſt litem conte. dicitur cauſa. Adde auth. qui ſemel. & in corpore vnde ſumit. C. quomodo & quãdo. iu. gloſſ. fi. in c. ex parte. el ij. de ver. ſig. doct. in cle. ij. de his cõte. gl. in c. ſup quæſtionũ. de offi. dele.

d Vel pro &. De hac dictione vel quando ponatur pro &. & quando prodeſt in cõtractibus & in vltimis voluntã. vide in cle. ſæpe de verb. ſig. & per Car. maximẽ in cle. pleriſq̃. de ele. per Ale. de Imo. in conſi. xxij. col. j. & col. ſe. & i cõſi. lxxx. col. ij. ver. hoc autem & ibi quid in ſtatutis. in primo vol. Et quando copula, & ponatur pro vel. per eundẽ Ale. in conſil. xlvij. col. ij. verſi. nã natura. & in cõſi. xlix. col. iij. in prin. in j. vol. in conſi. lv. col. ij. verſi. præterea dato. & in cõſi. cxvj. in iij. col. in. ij. volu. & de dictione vel. & d copula & per eundẽ Alex. in cõſil. ccxvij. col. ij. in prĩ. in ij. vo. & in conſi. xij. colũ. j. in iij. volu. Franc. Cur.

2 Caſus in quibus poteſt quis exceptionem obijcere, & aduerſarium repellere, & nihilominus repetere data: & etiam pœnam.
1 An extra illos caſus non poſsit peti res & pœna?
4 In alternatiua rerum debitarum electio eſt debitoris, ſed in alternatiua remediorum vel ſecuritatum pro debitis, ſi competant ex una diſpoſitione, electio eſt illius cui competunt.

LEX XVII.

1 CVm proponas. †Poteſt q̃ datum eſt repeti, & exceptio opponi, ſi in tranſactiõe fuit appoſita clauſula rato manente pacto aliàs ſola exceptio ponitur. h. d. ſecundum Bar. In tex. ibi vel pacto ſtari, [vel data reſtitui.] dic q̃ vtrunq; vel ponitur d pro &.[d] Volebat enim vtrunq;. ſ. reſtitui tibi data illi, poſtquam illam tranſactionem impugnat, veniendo contra quia non debet conſequi commodum ex eo quod impugnat. in regula iuris. & ipſam à lite repellere per exceptionem tranſac. & pacti & reſpondetur quòd hoc facere potes ſi in caſu quo veniat contra, promiſit tibi reſtituere data firma, & rata manente tranſactione.

Et ſi iſta clauſula non fuit appoſita, potes duntaxat excepţ ptionem obijcere: ſed data repetere non * potes. hoc vltimum intellige, quando non potes * ſimul habere vtrunque:

a ¶Pacto. Adde de iſta clauſula.l. qui filius. ff.de trãſact.doc.in l. ita ſtipulatus. ff. de ver.ob.glo.& doc.in c.fi.de loca.Et etiam adde q̃ hæc clauſula operat etiã vt pœna cedat lucro creditoris.l.id quod.cũ glo. ff.de ſol.Itẽ operatur quia ſtipulatio pœnalis nõ nouat præcedẽtem. de quo per Bart.in l.inſulã. in ij. q.ff.de ver.ob.& per eũdẽ in l.pactũ.ã.tit. j.& adde q̃ ſi tranſactio interponeret ſuper actione bonæ fidei.puto q̃ hæc clauſula rato manẽte pacto ſubintelligeret, ex quo in cõtractib⁹ bonæ fidei ſubintelligitur per no.q̃ Bald. in l.pactũ.col.iij. ã. tit j. Et eo maximè, qa taliter tranſactio hoc caſu iudicaret bonæ fidei.l.ſub prætextu. j.eod. & etiã adde q̃ hęc clauſula æquipara tẽ iuramẽto.Bart.in l.ſi quis maior.colũ. ij.in prin.ver. idẽ dico.& ibi Bal.in vlti. col j.eod.& Alex.in l.ita ſtipularus. in fi. ff.de verb.obli.& de hac clauſula vide etiã aliquid q̃ Abb.in c.cùm inter R.de ele. & an trãſactio dicat cõtract⁹ bonæ fidei. vide q̃ Alex.de imo. in conſi.xlix. maximè col.vj.in iiij.vol. Fran.Cur.

ſed ſi vis vti exceptione,illa debes eſſe contentus:& data non repetes: ſed ſi exceptionem non obijceres & velles repetere data, bene poſſes. vt in l. reſcriptum. §.ſi pacto. ff.de pact.vbi eſt in electione tua. vt etiam vult hic gl. Item ſi oppoſuiſſes exceptionẽ, & in eo ſuccubuiſſes,nõ potes redire ad repetitionem datorũ.vt l.elegãter. §.pe.ff. de
2 cõdi.inde.†In gl.mag.ibi.[vt j.e.vbi &c.] & ſic recolligo tres caſus. in quibus poteſt quis exceptionẽ obijcere, & aduerſariũ repellere: & nihilominus repetere data,& etiam pœnam. Primus eſt.quando appoſita eſt clauſula rato manente pacto⁴. vt in iſta l.Secundus eſt.quãdo non eſt appoſita: tamen actio prima erat ſublata ipſo iure per acceptilationem.vt j.eo.l. vbi pactũ. Secus quando nõ erat ſublata ipſo iure: tamẽ interuenerat iuramentum de non veniendo contra.vt j.eo.l. ſi quis maior. adde quartũ caſum in quo poteſt quis petere rẽ & pœnam.ſ.quãdo pœna fuit appoſita loco particularis intereſſe.quod præſumitur quãdo nõ æquiualet totali. vt in l.traiectitiæ.§. de illo.ff.de act.& ob. Item adde quintũ.quãdo fuit appoſita loco cõtemptus,& petitur ex diuerſa cauſa. vt ſi promiſiſti nõ venire contra laudũ ſub certa pœna,ſed ei parere. ſi non pares:ego poſſum petere pœnam.& vltra hoc poſſum agere actione prima ad debitũ.quia ago ex diuerſis cauſis.ſ.ad pœnam virtute cõpromiſſi:& ad debitum primũ virtute primæ actionis.& iſte eſt caſus in l.ſi quis rẽ.ff.de arbi.ſed ſi agerẽ ex eadẽ cauſa, puta ago ex cõpromiſſo, vel ex laudo ad obſeruantiã eius,& ex eodẽ compromiſſo ago ad pœnã. tunc nõ poſſum conſequi vtrunq;:ſi nõ fuit appoſita clauſula. & iſta fuit opi.Pet.ſatis ſingularis. quã hic recitat Cy.& etiã Bar.eam tenet pro intellectu illius l. ſi quis rem.
~ in l.ſi ita ſtipulatus.in xj.opp.vltimæ partis.*de ver. obli. *ſed Bal.in l.j.j.de his quæ pœ.not.in fi.vij.oppoſi.videtur reprobare hanc opi.in prin.caſus.& vult q̃ etiam ſi agatur ex diuerſis cauſis,non poſſe peti pœnam & res.ſed præcedens op. verior eſt &
3 pulchrior. quia probatur in illa l. ſi quis rem. †Extra iſtos caſus nõ poteſt peti res & pœna: ſed ſi petitur,quid ſi deſiſtat peti? diſtingue. aut præcedens obligatio fuit nouata per ſtipulationem pœnalem.quod quando ſit dicitur in l.ſi ita ſtipulatus.de verbo. obli.& tunc non poteſt peti niſi pœna: etiam ſi ſit minor quàm res,val totale intereſſe.vt l.j.ff.de penu.lega. Aut non fuit nouata,& tunc aut præcedit conuentio liberatoria,quæ non nouatur per ſtipulationem pœnalem.& eſt in electione eius cui competit exceptio an obijciat exceptionem & tunc non petit pœnam. vt hic in fi.niſi (vt dixi) in exceptione oppoſita ſuccũberet. aut petit pœnam,& tunc excep.non poteſt obijcere.vt in l.reſcriptũ. §.ſi pacto.ff.de pac.Si verò præcedit cõuentio obligatoria, quia promiſiſti aliquid facere ſub pœna,& non facis, tunc quatenus eſt plus in vna quàm in alia poſſum agere ex vtraque ſcilicet ex promiſsione prima ad rem vel intereſſe:quo conſecuto ex ſtipulatione ſpeciali,quatenus ſuccedit intereſſe vt l.prędia.ff.de act. emp.& l.ſi quis à ſocio.ff.pro ſocio. Quatenus autẽ concurrunt agi non poteſt.niſi ex vna.& hæc ſunt quæ tanguntur per Iaco. de Bel. in quadam ſua diſputatione quam poſuit in l.ſi pacto.§. tit.j.de qua facit mentionem Io.an.in c.bonafides. de reg.iur. in
4 mercu.& Cy.voluit hic tangere,ſed imperfectè locutus eſt. †In gloſſ. fin. ibi. [tu dic in electione repetentis]: ſed contrà. quòd imò in electione illius à quo repetitur,l.plerunque. ff.de iure dotium.in fine.Solu.dicunt Docto.quòd interdum mihi competit vnum remedium ad duo alternatiuè, ſi promiſiſti mihi ſtichum aut pamphilum, & tunc electio pertinet ad te debitorem. vt ibi. Interdum competunt duo remedia alternatiuè: puta exceptio, vel actio: & tunc electio pertinet ad me.vt in hac gloſ. primum dictum procedit in alternatiua rerum debitarum:ſed in alternatiua remediorum vel ſecuritatum pro debitis,ſi competant exvna diſpoſitione,electio eſt illius cui cõpetuntvt ſi teneris mihi in cẽtũ,poſtea promiſiſti vel ſoluere in tali termino,vel dare mihi pignora,vel repręſentare te coram iudice detinendũ in carceribus ſub tali pœna.omnia iſta veniunt pro ſecuritate debiti mei. Ideo adueniente termino nõ potes obijcere,ego nolo ſoluere, vel me repræſentare,ſed dare tibi pignora,imò eſt in electione mea q̃ illorum remediorum velim.vt in l.quamuis.ff.de pig.ac. ſecundũ Gul.ibidem.& facit.l.cauſam.§.puellam.ff.de manumiſ.

1 *¶ In criminalibus in quibus non ingeritur pœna ſanguinis,non licet tranſigere vel paciſci ſine licentia iudicis,& impetratione abolitionis.*
2 *Quæ dicatur pœna capitalis?*
3 *Quòd in crimine adulterij non liceat tranſigere.*
4 *Si fiat tranſactio in criminalibus,quo ad quos effectus operetur talis,& quo ad quos nõ ſi fiat ſine licentia iudicis?*
5 *Licet in crimine falſi non imponatur pœna ſanguinis,tamen ita uituperatur homo condemnatus de falſo quòd uix audet comparere inter homines:ideo aſſimilatur pœnæ mortis.*
6 *Reus uel accuſatus tranſigendo uel paciſcendo cum accuſatore,an habeatur pro confeſſo? & an pro condemnato?*
7 *Licet talis tranſigens haberetur pro confeſſo & conuicto,ſi tamen moriatur antequã condemnetur,pœna non tranſit ad eius hæredem.*
In ciuilibus confeſſus in iudicio habetur pro condemnato.
8 *Statutum quòd contumax uel inobediens habeatur pro confeſſo, & deceſſat antequam condemnetur,non poteſt hæres eius condemnari uirtute talis confeſſionis.*
9 *An per tranſactionem uel pactionem factam in criminibus, proceſſus irritetur & annihiletur?*
10 *Si reus tranſegit,uel pactus eſt:an habeatur pro abſoluto à crimine?*

LEX XVIII.

1 TRanſigere. †In criminalibus in quibus ingeritur pœna ſanguinis excepto adulterio,& etiam crimine falſi:licet talis pœna non ingeratur.licitum eſt tranſigere & paciſci. Sed in crimine adulterij,& etiam alijs talem pœnam non ingerentibus nõ licet tranſigere.h.d.in effectu.Et ponit duas regulas.vnam affirmatiuam.& aliam negatiuam.& quælibet earum habet vnam exceptionem.& reputatur materia huius.l.difficilis, propter multas opi.quæ hic fuerunt.& quas recitat Alberi. melius quam alius. Et eſt materia vtilis & quotidiana:quia frequenter contingit q̃d de maleficio fit pax inter offenſum & offendentem. & quæritur quid operatur iſta pax.nam pax dicitur pactio.l.j.in princ. ff. de pac.De hoc tractat iſta l.dum dicit[paciſci.]Sed ſi aliquid detur offenſo per oſtendentem,dicitur tranſactio.Aduerte tamen diligenter q̃ iſta loquitur de tranſac.vel pacto quæ tendunt ad irritandum proceſſum agitatum vel agitandũ ſuper crimine.& etiã loquitur quando fit inter accuſatoremvel accuſatum:qui accuſator poteſt eſſe penitus extraneus,nõ offenſus.vnde cum illo nõ cadit pax.licet cadat tranſactio vel pactio,per quas recedit à lite proſequenda.& pax fit per offenſum,ſiue ipſe accuſet,ſiue alius. & tendit etiam ad aliud.ſ.ad tollendum offenſam in futurum,ne de offenſa recepta faciat vindictam.Et circa hoc occurrunt plures q.quas poſuit Gandinus in opere ſuo in tit.de tranſac.& pac. fac.in maleficijs.Et etiam aliquid tangit Io.an.in addi.Spe.in tit.
2 de accu.in primo libro Spe.†In text.ibi.[tranſigere vel paciſci.] dic etiam ſine licentia iudicis. quo caſu regulariter non eſt licitũ accuſatori deſiſtere ab accuſatione.aliàs incidit in Turpil.& punitur pœna pecuniaria,& infamatur,& reus corrumpens accuſatorem habetur pro confeſſo & pro conuicto vt l.ſi. de prævaricа.Sed hoc caſu quando pœna ſanguinis imponitur,parcitur ſibi.quia licitum eſt pro redimendo ſanguinem ſuum accuſatorẽ ſuũ corrumpere,vt ab accuſatione deſiſtat.Si aũt cum licentia iudicis,& impetrata abolitione deſiſtat,nulli dubium eſt q̃ hoc eſt licitũ.& nullam pœnã patitur.vt in tit.de abo.nec tunc loquitur
3 iſta lex.†In tex.ibi.[de crimine capitali.]dic hoc verbũ ſumi ſtricтè.ſ.pro illo pro quo imponitur pœna ſanguinis,vel amputationis mẽbri.vt colligit ibi.dũ dicit[pœnam ſanguinis nõ ingerit.] Et ſic patet iuncto illo tex.q̃ pœna capitalis dicitur non ſolũ q̃n amputatur caput,& ſic tota vita perditur,ſed etiã ſi membrũ.& ſic perdit vita illius membri.Poteſt aũt eſſe capitale crimẽ in quo pœna ſanguinis nõ imponit.ſed alia.ſ.pditionis ſtatus ciuilis. vt cum perditur libertas,vel ciuitas.vt ſi dãnatur in metallũ vel deportatur.& tunc non habet locũ iſte tex.Et hoc vult gl. ſecunda
4 q̃ incipit.[puta q̃.]†In tex.ibi.[excepto adulterio.]difficile eſt reddere

eddere rationem huius exceptionis,nisi persuasiuã. vt propter
sequentiam delicti,vel fauore matrimonij:ne honor matrimo-
ij lædatur.ista plus placet quàm aliqua alia.licet Bal. aliàs po-
nat.† In tex.ibi.[prohibitum non est.]dic quantum ad tres effe-
tus.primus est ne reus puniatur,& habeatur pro confesso & cõ
uicto,vel imponatur sibi pœna pecuniaria,quia corrumpit suũ
accusatorem.de qua in l.Imperatores.ff.de iure fisci.Item quan-
tum ad accusatorem.quia euitat pœnam prævaricatoris, vel ca-
lumniatoris:in quam incideret regulariter si accusationem pro-
sequeretur,& crimen non probaret.Nam licitum fuit sibi transi-
gere vel pacisci,ad illas pœnas euitandas in causa in qua impo-
nitur pœna sanguinis.ita intelligitur hic. Item ad tertium quan-
tum ad irritandum processum inchoatum:quoniã per hanc trãsi-
actionem fit irritus,postquàm lex eam approbat.& ideò nec ipse
idem accusator potest amplius eundem processum prosequi:nec
etiam aliquis alius priuatus.nec etiam iudex.sed si transactio nõ
esset licita,posset ipse idem iudex illum processum prosequi: qa
non fieret irritus.vt in casu sequenti.& probatur.in l.ij.j.de abo-
li.Et istum intellectum habuit Bar.in ista l.& nullus alius quan-
tum ad illã irritatur processus.Sunt & alia in quibus nihil opera
tur illa transactio.primò quantum ad reum.quia per eam non
aboletur crimen:nec reus à pœna liberatur.imò licitũ erit ipsum
accusare de nouo,vel ex inquisitione contra eum procedere, si
est tale crimen contra quod possit procedi per inquisitionẽ, vel
de iure communi,vel ex forma statuti. Item quantum ad accusa
torem:quia nihil prodest sibi ista prouisio.l.vt possit pacisci vel
transigere, quantum ad hoc vt euitet pœnam turpil.quæ est
pecuniaria propter desistentiam sine iudicis licentia. & quomi-
nus efficiatur infamis.vt hic in gl.quæ accipit.[l.accusato,] licet
euitet pœnam calumniæ vel prævaricationis,vt suprà dixi. nec
etiam prodest sibi permissio,quominus ipse repellatur ab accu-
sando de eodem crimine:etiam si velit nouũ processum inchoa-
re per l.qui desistit.ff.ad turpil.& hoc contingit quia est infamis
propter desistentiam quam fecit sine abolitione.sed quidam di-
xerunt,quos refert Albe.quòd imò accusator non incidit in tur-
pil.nec patitur pœnam desistẽtis,postquam est casus in quo sibi
fuit licitum transigere.nam si licitum fuit reo quod est clarum:
ergo & ipsi accusatori.quia quod de vno correlatiuorum dicitur
ergo & de alio dici videtur.vt l.ij.de indi.vid.in fi.Communiter
tamen tenetur opi.gl.quæ incipit.[l.accusato.]q imò incidat. &
quantum ad hoc non prosit permissio huius.l. & aduerte . quia
vta prima pars non solum potest procedere in criminibus publi-
cis,sed etiam in priuatis.sed imponetur pœna sanguinis,vel mor
tis.& sine sanguine,vt in furto.vt si ex forma statuti fur debeat
suspendi.nam eadem est ratio.quia debet attendi qualitas pœnæ
non titulus criminis,an sit publicum,vel priuatum quo ad statũ.
vt l.ij.ff.de pœnis.Item ista prima pars non habet locum de iure
canonico.secundum quod ex nullo crimine imponitur pœna
sanguinis.vel mortis.vt not. Inno.in c.crimina de collu.detegen.
& de accu.c.cum oportet. In tex.ibi.[trãsigere nõ licet.]nec reo:
quia debet innocentiam suam aliter ostendere quàm corrumpẽ-
do accusatorem.ideo transigendo habetur pro confesso & con-
uicto.vt.ff.de prævari.& etiam aliter punietur. vt l. Imperato-
res.ff.de iure fi.iuncta.l.eius qui delatorem.nec etiam accusatori.
vale non euitabit pœnam calumniæ si apparet ipsum accusatio
nem non probasse,& transiuisse tempus probandi. nec irritatur
processus.imò ipse idem iudex poterit ipsum prosequi.vt in d. l.
ij.de aboli. Accusator tamen non admittitur ad prosequendum:
nõ ex eo q transactio valeat,sed ex eo quod suspectus est & in-
famis.quia desistit sine abolitione.vt l.qui desistit.† In text.ibi.ci-
tra falli accusa.dicit Bar. q ratio huius est. quia licet in crimine
falli non imponatur pœna sanguinis.tamen ita vituperatur ho-
mo condemnatus de falsa,q vis audet comparere inter homines
quia non est crimen in mundo ita ignominiosum.ideo assimila-
tur pœnæ mortis.istam rationem posuit Gandinus.licet Bar. de
ipso Gan.non faciat mentionem in loco suprà allegato in vna ru
brica. Ista glo.format tria contraria vsq; adversi.[Item contra in
eo.]ad primam illam affirmatiuam.& aliud quartum ad eãdem
regulam format in ver.[Item contra.ff.de pact.]in illo autẽ ver-
si.[Item contra in eo quòd.]excipit.vsque ad illum versi. si for-
mat alia quatuor contraria contra exceptionem.& illud sufficiat
pro diuisione gloss.† Postposita recita.omnium glo.quas Doct.

ordinariè recitant,tria principaliter sunt vi a
denda.in quibus recolligetur substantia o-
mnium.primum est.vtrum reus vel accusa
tus transigendo vel paciscendo cum accu-
satore,habeatur pro confesso. & super hoc
dic q aut paciscitur gratis . quia nulla data b
pecunia precibus induxit accusatorem ad
desistendum.& tunc clarũ est q non habe-
tur pro confesso.vt in l.in fisci causis. ff. de
iure fi.aut transigit data pecunia.& sic cor-
rumpit quodammodo per simoniã.& tunc
aut est tale crimen in quo licitum est transi-
gere.vt in prin.huius.l.in fi.& non habetur
pro confesso per istam l.secundũ gl. q̃ sunt
hic:aut est tale crimen in quo non est licitũ
transigere.& tunc habetur pro confesso. vt
in d.l.in fisci.& in l.qm̃ intelligitur.ff.de in-
fa.& pro conuicto.l.per testes.vt in l. fi. de
præua.ff.& l.eius qui delatorem. ff. de iure
fisci.Ex quo sequitur q cùm habeatur pro
confesso & cõuicto,non põt appellare.vt j.
quo.app.nõ re.l.ij.Si autem quæritur an habeatur pro cõdemna-
to.dic q quantum ad hoc vt incurrat infamiam quæ incurritur
per sentẽtiam,& nõ aliter.vt in casibus positis in l.j.ff.de infami-
bus.habetur pro condemnato.vt in.d.l.quoniam intelligitur.eo.
tit.iũcto præcedẽti.Sed si quæritur an habeatur pro cõdemnato
quãtum ad imponẽdam pœnã criminis,dicẽdum q nõ.nam etiã
ille qui verè cõfessus est nõ habetur pro cõdemnato in crimina-
libus.sed requiritur cõdemnatio:etiã si fuit cõfessus in iudicio.
vt ff.de custo.re.l.si cõfessus.si fuit fictè cõfessus,ex ista ficta cõ-
fessiõe quæ resultat ex trãsactiõe,põt cõdemnari. Et licet transi-
actio fuerit facta extra iudiciũ,ficta tamẽ cõfessio quę resultaret
ex illa,habet vim cõfessiõis factæ in iudicio,vt sufficiat ad con-
demnationẽ.vt l.eius qui delatorẽ.ff.de iur.fic.nã si haberet vim
cõfessiõis extraiudicialis nõ sufficeret ad cõdemnationem, sed
ad torturã.vt l.capite quinto.ff.de adul.& ibi no.& hæc habẽtur
§ per doc.in d.l.quoniam intelligitur.ff.de infami. † In ciuilibus b
b cõfessus in iudicio habetur pro cõdemnato.vt in d.l.j.j.de cõfes.
sed extra iudiciũ nõ.tamẽ illa sufficit ad cõdemnationẽ.Et no.di
ligẽter.quia licet talis trãsigẽs habeatur pro cõfesso & cõuicto: si
tamẽ moriatur antequam cõdemnetur,ista pœna nõ trãsit ad hę
redẽ eius.imò per mortẽ crimẽ extinguitur. casus est singularis.
in d.l.eius qui delatorẽ . q̃ fuit prima.l.quæ daret honorẽ Bart.in
9 ciuitate Perusij.vt ipse ibi refert.per quã patet† q si statutum di-
ceret q cõtumax vel inobediẽs habeatur pro cõfesso,siue dece-
dat antequã cõdemnet,nõ põt hæres eius cõdemnari virtute ta
lis cõfessiõis:imò per mortẽ extinguitur.q perpetuo tene menti.
10 pro eo q habetur.in l.ij.j.de iur.cal.& in.c.j.de cõfes.li.vj.† Secũ
dus articulus est.an per trãsactionẽvel pactionẽ factam in crimi-
nibus processus irritetur & annihiletur.quãtũ ad istũ articulum
nõ est distinguẽdũ inter trãsactionẽ & gratuitã pactionẽ secũdũ
Bar.hic.sed solũ an crimẽ ingerat pœnã sanguinis vel nõ. In pri
mo casu qa licita est trãsactio & pactio,dicit Bar. processum in-
choatum totaliter extingui:& sic nec iudex potest ipsum prose-
qui ex officio:nec idẽ accusator,nec alius.& hũc dicit esse intel-
lectũ huius.l.per neminem animaduersum . Ex quo sequitur q
accusator sentit vtilitatem in hoc.quia euitat pœnam calumniæ,
& similitudinis supplicij:quã pateretur si processus nõ esset irri-
tatus.& cogeretur ipsum prosequi,& nõ probaret.per cõsequẽs
istud q dicitur.in prin.huius.l.locum habet nõ solũ quo ad accu
satum:sed etiam quo ad accusatorem.vt accusator euitet damnũ
tacitæ cõfessionis ex permissione trãsactionis.& accusator pœ-
nã calumniæ:& sic oritur exceptio dilatoria.dicit tamẽ gl.in l. ac
cusationis.j.q met.causa.quòd hoc est verũ si reus seruauit trãs-
actionem.sed si non seruat,quia nõ soluit q promisit accusatori,
non tenetur seruare.Et illa glos. videtur manifestè probare opi.
Barto.quod processus irritetur.vt ibi ipse nota.do.Rap ha.tenet
quod non irritetur processus.& ita dicit seruari. Et sic iudex po
terit ipsam prosequi per l. ij. j. de aboli. tum quia non est ali-
qua lex quæ hoc dicat quòd irritetur. tum quia hoc non vtile:
cum possit de nouo accusari per alium.vt hic in glos.magna cir-
ca principium.Ad quid ergo est vtile illum processum irritari?

¶Non habet locum de iure canonico.Ad de gl in c.si quẽ pœnitet.§.prævaricator ij.q.iij.Pau. de Cast. cõsi.cxix.inci. notãdũ q adulterium.

¶In ciuilibus.Adde glos.in ver.ex cõfessione. in c. peruenit. de fideius.gl.j.in c.fi. de cele.mis.car.zab. in c.ex literis in j.no. de diuor. Idem Car. in c.quoniam in j.no ta.de prin. Rota decisione.cccexxv. inci. fuit dubitatum.in no uis.Bar.in l.de ætate. in §.qui interrogat⁹. ff.d interrog.act. sed in criminalibus requ ritur sententia cõtra confessum . vt per Spe.tit.de confes. in §.ij.ver.pe.

a ¶ Sed trãsactio. Adde de hoc & dic vt p Fede. de senis. in cõs. cclxxxv. incip. Rector ecclesiæ sanctæ Mariæ. i ij. dub. Cur.

Sed ab opi. Bart. non recederem per illã gl. Si verò sit crimen super quo nõ liceat trãsigere, processus nõ irritatur. & sic ipse idem iudex poterit ipsum prosequi. sed an ipse idem accusator, vel alius tertius? dic ꝙ sic: postquam transactio non valet: quia non præstat impedimentum quod de iure non sortitur effectum: & isto modo potest intelligi. l. iij. §. pe. ff. de sepul. vio. & quod not. gl. in l. Iurisgen. §. si paciscar. ff. de pact. facit l. nõ quemadmodũ. j. de agri. & censi. lib. x. & quod not. in l. iubemus. §. sanè. s. de sa. san. eccle. vbi potest venire cõtra factum suum, quãdo illud non valet. & est à iure prohibitum. Hoc verũ in accusatore, quando nõ incidisset in turpi. vel quia destitisset ante inscriptionem. vt l. quæsitum. ff. ad Turpil. Si verò post. & sic incidit, tenet quia effectus est infamis, & nõ admitteretur ipse ad prosequendum eundem processum: nõ propter transactionẽ vel pactionẽ, cum non valeant: sed propter infamiam quã incurrit. vt l. infamem. ff. de pub. iud. Alius verò extraneus bene admitteretur. j. xxx. dies. l. li bellorum. §. fi. ff. de accus. ad accusandũ verò de nouo vbi etiam transactio fuit licita, admittitur extraneus sed non idem accusa-
11 tor, si incidit in turpil. aliàs ipse etiam admittitur. † Tertiò & vlti mò vidẽdum est an si reus transegit vel pactus est: habeatur pro absoluto à crimine. & in hoc clarũ est ꝙ vbi transactio nõ est licita, nõ habetur pro absoluto. sed quãdo est licita, quidã dixerũt ꝙ si accusator erat ille in quem fuit cõmissum crimen, habetur pro absoluto: & sic transactio non solùm sibi sed cuilibet alteri præiudicat. Secus si ille nõ erat offensus. & ita intelligatur princi. gl. magnæ. Cõmuniter tenetur cõtrarium. quia etiã si ille erat offensus, licet poterit remittere suam iniuriã, nõ poterit remittere iniuriam factam reipublicæ: cum ex quolibet publico crimine duplex oriatur offensa. l. licitatio. §. quod illicitè. ff. de publicanis. Quid autem si crimẽ erat priuatum, & agatur ex eo ad pœnam extraordinariam corporalem, vel pecuniariã applicãdam fisco. iuxta no. in l. si de priua. delic. Iac. but. tenuit ꝙ habeatur pro absoluto. & ꝙ priuatus potest eam remittere. Barto. autem contrà. quod dic vt hic plenè per eum.

2 ☞ Sententia an possit rescindi per instrumenta de nouo reperta, & an requiratur restitutio in integrum? & nu. 4.
3 Replicatio est inuenta ad coadunandam actionem elisam, non autem ex toto sublatam, sed quando est sublata, non prodest replicatio.
Dolus debitoris dans causam liberationi, an reddat causam nullam ipso iure, seu liberationem? & nu. 5. & 7.
4 In transactione rescindenda propter instrumenta de nouo reperta, an requiratur restitutio in integrum?
Quid in arbitramento?
5 Transactio quam partes faciunt per seipsas, non petitur reduci ad arbitrium boni viri.
Si pars abstulit probationes testium, corrumpendo ipsos, uel minando eis quòd non testificentur, quòd propter eius dolum possit rescindi transactio.
6 Dolus, an reddat transactionem nullam ipso iure?

LEX XIX.

1 SVb prætextu. † Transactio non remittitur prętextu instrumentorum de nouo repertorũ, si fuit facta bona fide. Sed si reus per dolum extorsit eam, tunc rescinditur vel per doli replicationem, si actio nõ erat ipso iure sublata: vel per doli actionẽ,
2 si actio sublata erat. h. d. † In tex. ibi. [iura nõ patiuntur. sicut nec sententia rescinditur per instrumenta de nouo reperta regulariter. vt l. sub specie. j. de re iudi. nam in hoc sententia & transactio æquiparãtur. vt hic. & l. proxi. dicit tamẽ Raph. se vidisse quosdam tenentes ꝙ si reus absolutus sciebat se teneri, & sic erat in mala fide, talis sententia potest rescindi per instrumẽta de nouo reperta. sed ipse tenebat & dicebat contrarium. propter authoritatem rei iud. & nihilominus lata fuit sentẽtia contra opi. suam; & malè. quia ipse putat eam esse veram sicut Deus est in cœlis. Et ego puto & sum certus. nam ego vidi alios plus errantes. ꝙ absolutio facta si actor non probauit, potest rescindi etiam per instrumenta de nouo non reperta. & sic putat eam sententiam esse interlocutoriam ab obseruatione iudicij. quod est falsissimum. imò diffinitiua. vt dicit glossa. in authenti. qui semel. j. quomodo & quando iudex. quæ incipit. scilicet citatio. ad fin. & est tex. expressus. in l. argentarius. §. cum autem. ff. de eden. quòd nõ rescinditur ex probationibus etiam de nouo superuenientibus. sic parit exceptionem rei iud. In tex. ibi. [extorsisse.] dic scilicet per indirectum: quia actor videns se non posse probare, voluit potius transigere, & modicum habere quàm totum perdere: nõ autem extorsit directò suadendo sibi vel faciendo suaderi quod transigeret, vtendo aliquo mendacio: tunc enim locum haberet. l. actione. §. eo. secundùm primam lec. Azo. & in hoc differt ista l. ab illa. s. contingentia, non in decisione iuris. In text ibi. [actio supereſt.] vt quia liberauit illum per pactum. per quod actio nõ tollitur, sed elíditur. sed in casu sequenti liberauit per acceptila-
3 tionem. † No. ergo hic ꝙ replicatio est inuenta ad coadunandam actionem elisam, non autem ex toto sublatã: sed quando est sublata, non prodest replicatio. & ad hoc pluries allegaui legẽ istam. Item patet ex ista. l. ꝙ dolus debitoris dans causam liberationi, non reddit causam nullam ipso iure: imò valet. siue fiat per pactum, siue per acceptilationem mero iure: sed rescinditur ex æquitate propter dolum. gl. tamen in l. de tutela. j. de in integ. resti. videtur facere differentiam: an sit facta per pactum, an per acceptilationem. vt primo casu reddatur nulla. secũdo in illo quod videtur contra tex. istum qui loquitur de vtroque casu. & tamẽ hic patet quod liberatio facta per pactum non est nulla: quia dicit comperere replicationem. ergo pactum induxit exceptionẽ. aliàs non esset opus replicatione ergo pactum non est nullum, quia non potuisset inducere exceptionem. Super prima gl. in fi. dic adde alium casum specialem in quo sententia rescindit per instrumenta de nouo reperta. scilicet in l. admonendi. ff. de iureiu. quando est lata virtute iuramenti necessarij. Item aliũ in causis spiritualibus. vt not. Inn. in c. quia propter. de elec. Itẽ in alio. quando est lata ex probationibus priuilegiatis: quæ regulariter non essent sufficientes, sed propter priuilegiũ alicuius sunt sufficientes. vt no. Inn. in c. tua nos. de coha. cle. & mu. † Et aduertendum. quia in illis casibus rescinditur sententia mediante restitu-
4 tione in integ. vt in dictis iuribus: sed in transactione rescindẽda propter instrumenta de nouo reperta non est necessaria restitutio: sed potest mero iure redire ad actionem primã vel ad actionem de dolo. vt hic patet. & in hoc maioris authoritatis est sententia quam transactio: quia difficilius rescinditur sententia. Sed quid in arbitramento? videtur idem quod in transactione, cum habeat vim transactionis. Bal. hic sing. sentit quod si petitum est reduci ad arbitrium boni viri, in causa reductionis poterũt produci instrumenta de nouo reperta: sicut possunt produci in causa appellationis. quinimò vlterius dico. ꝙ etiam non de nouo reperta, sicut in causa appellationis non probatũ probabo &c. vt in l. per hanc. j. de temp. appel. Sed si non est petitũ reduci, & sit trãsactũ tempus petendi, tunc secus. nisi in casibus specialibus posi-
5 tis hic in gl. & tunc mediante restitutione in inte. † Sed trãsactio
a quam partes faciunt per seipsas, non petitur reduci ad arbitrium boni viri. quod tene menti: quia non recolo aliàs vidisse. plus dicit Bal. notabiliter ꝙ etiã si pars abstulit probationes testiũ. corrumpendo ipsos, vel minando eis quod non testificẽtur, habeat locum ista lex. & ꝙ. s. dixi vt propter dolum eius possit rescindi transactio: quia instrumenta & testes æquiparantur. l. in exercendis. j. de fi. instr. Iñ gl. se. in fi. dic vel secũdum Ia. bu. & Bar. ꝙ duplex fuit dolus. vnus in subtrahendo instrumẽta, & pro illo datur actio furti & nõ de dolo. Alius in extorquendo transac. & pro illo datur actio de dolo, & non furti. sed etiã imò videt ꝙ nõ fuerit nisi vnus. s. in subtrahẽdo instrumẽta: ꝓpter ꝙ actor inductus est ad transigendũ. non enim post transactionem dolosè suasit sibi ꝙ transigeret. nã tunc doc. isti dicerent verũ. quia vt verior solutio. quã posuit hic Pe. dicens ꝙ ad idẽ petendũ non põt cõcurrere actio de dolo cum alia actione. sed hoc non ad idem: sed ad diuersa quia actio furti datur ad pœnã. sed actio de dolo ad interesse: licet Bart. ipsam reprobet. sed mihi magis placet. In gl. fin. in prin. ibi. [licet sit secus in actore] dic quia si actor est in dolo redditur transactio ipso iure nulla. l. in summa. §. j. ff. de condi. indeb. vbi dicitur quod est imperfecta. quod verbum significat substantiam. Si ergo vult ista gl. quod dolus rei non reddat trãsactionem nullam ipso iure sed dolus actoris sic ipso iure per illam l. & per l. ij. s. eo. sed per dolum actoris sic. Ego miror de ista l. ij. s. eo. quæ probat quod dolus rei non reddat transactionem nullam ipso iure, nec in effectu: quia non facit eam rescindi. sed iste tex. vult quod licet non reddat liberationem nullam ipso iu-
6 re. tamen reddit in effectu. doctri. ibi non declarant. † Tu aduerte diligenter.

ligenter.q̃ interdum eſt ſimplex dolus rei ſine admixtiõe alí-
ius delicti:quia ſcit ſe nullum habere ius,ſic reſiſtit actori calũ
nioſè:& tũc habet locũ.l.ij.ſ.e.vt trãſactio ſit nulla iure, nõ in ef-
ectu. Interdũ nõ eſt ſimplex,ſed cũ admixtiõe delicti:vt qa ſub-
raxit inſtrm propter q̃nod extorſit per indirectũ trãſactionẽ: &
ic licet nõ reddat nullam ipſo iure,reddit tñ nullam in effectu:
quia eſt duplex dolus:vnus in litigãdo & reſiſtendo per calũniã,
alius in extorquendo trãſactionẽ:ſed in actore eſt hoc plus: quia
etiã ſi ſit vnicus dolus tm̃.ſ.calumniosè litigãdo, vt ſi ſciat ſe nul
lam ius habere,vel ex poſtfacto apparet euidenter, & tunc ipſa
tranſactio redditur ipſo iure nulla:vt d.l.in ſumma.§.j. & hoc in
dolo qui committit nõ tm̃ re ipſa,ſed etiã aio. ſed ſi re ipſa tm̃. vt
quia licet nõ foueret ius,tñ debebat fouere:tũc nec dolus rei,nec
dolus actoris reddit trãſactionem nullã,vel annulãdam. de prio
eſt clarũ:de ſecũdo eſt caſus.j.e.l.nec intẽtio.vbi creditores hr̃dita-
rij nullum habebãt ius agẽdi cõtra illũ qui nõ erat hr̃s: & tñ trãſa
ctio cũ illo facta valet.& nõ reſcindit:quia credebat ſe habere ex
aliqua iuſta cauſa.vñ nõ litigauerunt calũniosè:& iſta nõ decla-
rant per doct.& ſunt neceſſaria.& Iac.But.dicit (vt refert Bar.)
q̃ dolus actoris committit calũniosè litigãdo.& tunc eſt differẽ-
tia inter dolũ actoris,qui reddit tranſactionẽ nullã ipſo iure. l.in
ſumma.& dolum rei,qui nõ reddit nullã ipſo iure, nec ĩ effectu.
l.ij.i.e. Interdũ cõmittit in extorquẽdo tranſactionẽ. Et tunc nõ
eſt differẽtia inter dolũ actoris,& rei,ſed aduerte.quia quidã per
peram intelligunt hoc modo qñ cõmittatur in extorquẽdo trãſa
ctionem,ſicut dolus rei nõ reddit eã nullã,ita nec dolus actoris.
Iste intellectus eſt falſus:qa plus debet efficere dolus proximus,
qui eſt qñ committitur in extorquendo tranſactionẽ,q̃ dolus re-
motus,qui eſt quando committitur in litigãdo per l.pe.ff. de cõ-
dict.cauſam.voluit ergo dicere Iac.But.q̃ eſt qñ committit
in extorquẽdo,ſicut dolus actoris reddit eam vitioſam.ita & do
lus rei per iſtam l. In hoc tamẽ differentia eſt. quod dolus acto-
ris reddit eam nullam ipſo iure:ſiue ſit commiſſus in litigãdo, ſi-
ue in extorquendo trãſactionem.ſed dolus rei nõ reddit eam nul
lam ipſo iure,ſed in effectu:vt hic qñ in extorquẽdo. Pet.verò di
cit q̃ neutrius dolus reddit eam nullam ipſo iure. cum ſit cõtra
ſtrictũ iuris:nec facit eam reſcindi. nec illa l. in ſumma. pro-
bat contrarium,quæ opi.mihi placet.licet Bart. ipſam reprobet.
Tu autem recollige ex omnibus quæ ſuprà dixi. Aut eſt dolus
commiſſus re ipſa, non animo. & tunc neutrius dolus reddit
eam nullam, vel annullandam. Interdum conſilio, quia ſcit ſe
nõ habere ius:& nihilominus litigat calumniosè. Et tunc ſi non
ſit admixtum delictum,diſtinguitur inter dolum rei,qui nõ red
dit tranſactionem nullam,nec annullandam.l.ij.ſ.eod.& dolum
actoris,qui reddit eam nullam ſecundùm opi.glo.& Docto.vel
dic non nullam,ſed annullandam ſecundùm opi.Pet.quę magis
placet.Nec ob.opi.Barto.qui dicit quòd ſi ibi non eſſet nulla,cõ
peteret reo exceptio doli antequam ſolueret:quæ eſt odioſa. Et
ideo ſi ſolueret,non repeteret.l.qui exceptionem.ff.de condi.in-
de.& tamen in l.in ſumma.dicitur contrarium quòd repetit.Nã
nego quòd illa exceptio doli ſit odioſa,cum competat ex natura
li æquitate:vt idem Barto.not.in l.ij.j.quod me.cauſ. Et hoc tan-
git Raph.& bene contra rationem Barto.Si verò ſit commiſſum
in extorquendo tranſactionem.tunc dolus rei facit tranſactionẽ
reſcindibilem hac l.per rationem quam ſuprà dixi. quia eſt do-
lus duplex. Sed dolus actoris redderet eam nullam ipſo iure ſe-
cundùm opinionem Pet. & vt ſuprà dixi.quòd facit eam reſcin
dibilem poteſt tamen dici quòd hic non loquitur de tranſactione, ſed
de liberatione quæ facta eſt pro executione tranſactionis. Nam
tranſactio eſt illa conuentio quam partes faciunt vt recedant à
lite, & actor promiſit aliquid facere,& reus econuerſo. illæ pro
miſſiones ſiue fiant per pactum,ſiue per ſtipulationem,ſunt ſtri
cti iuris: ideo non redduntur nullæ ipſo iure propter dolum:
ſed ope exceptionis, vel replicationis.l.dolo.infrà,de inut.ſtip.
ſi poſtea actor faciat quod promiſit: quia liberet, illa liberatio
non redditur nulla ipſo iure: ſed in effectu. Et ſimiliter ſi reus
tradere, quia transferret dominium, ſed poſtea condiceret.vt
dicta lege,in ſumma.§.primo.& hic in ſe.ver.gloſſ.ibi.[ſed cum
dolus,& cætera.] † Et poſito quòd dolus redderet promiſſionẽ
nullam quæ tendit ad obligandum, non ſic reddit nullam li-
berationem fauore liberationis. lege, Arrianus. de actioni.& ob-
liga.ff.

2 ☞ *Si in inſtrumento dicatur actum tali die, & probetur a quòd fuit factum de nocte, an reddatur inſtrumentum falſum?*

Dies naturalis xxiiij. horarum more Romano incipit in media nocte, & finitur in media nocte ſequenti.

3 *Sententia lata de nocte, an ualeat?*

LEX XX.

1 NOn minorẽ. † Valet trãſactio etiam ſi fiat de nocte.hoc dicit. &
2 idem in quolibet cõtractu.†dic ſi in inſtrumẽto dicatur actum tali die,& p-
betur quod fuit factum de nocte,an redda
tur inſtrumentum falſum? Dicit Innoc. q̃
non:quia dies ſumitur pro die naturali.xx-
a iiij.horarum.[a] qui incipit more Romano in
media nocte præcedẽti, & finitur in media
nocte ſequenti.& ſi inſtrumentum diceret
actum quindecim dierum, talis menſis. &
probaretur q̃ fuit actum poſt mediam no-
ctẽ diei artificialis quintodecimo, bñ eſſet
falſum:quia debuiſſet dicere ſextadecima die,quę tunc erat ince
3 pta.†Quid autem in ſententia,[b] an valeat lata de nocte? docto.vi
b dentur dicere q̃ non. Alij dicunt contra.vt not.in c.conſuluit.de
offi.deleg.mihi videtur dicendum q̃ aut eſt lata à iudice ordina
rio,qui habet certum locum pro tribunali,& certas horas in qui
bus debet ſedere,& tunc lata extra illam horam,ſiue de die, ſiue
de nocte,non valet.per auth.de iudi.§.ſedebunt. Aut loquimur
in ſententia iudicis delegati,qui nõ habet certã horam, vel termi
num:ſed pro libito voluntatis tam locum quàm horam ſibi de-
putat.& tunc valet etiam lata de nocte, dũmodo intra terminũ
ſuæ iuriſditionis,& in loco honeſto.& no.j.de ſen.l.cũ ſententiã.
in fi.gl.& idem in ſententia arbitrorum vel arbitratorum.

a ¶ Pro die naturali. xxiiij.horarum. Ad de Ang.& Mod.in l. fi.C.de his qui.vt in di.Io.de Imo.l1. qua ætate.ff.de teſta.Bal. in c.ij.de ferijs.Et per Bart.in l.ij.§.fin.ff.de ver.ſign. Et vtrũ albeſcente ſero,de quo loquitur tex. ſing. in l.Titius.§. Lucius.ff. de li.& poſthu. attri buatur diei vl nocti. vide quod not.Bart. in l.j.ff.de manu.teſt. per illũ tex. dũ dicit, viuens moritur. Facit tex.in l. quoniam indignum.j.de teſta. Curt.

b ¶ Quid autem in ſen tentia. Adde Io.An. in addi. Spec.in ti.de ſen.prola. in §. iuxta in ver.quia tunc.

LEX XXI.

1 CVm ea quæ. †Plus valet quod agitur quàm quod ſimulatè cõcipitur.h.d. Et
nihil aliud &c. Dubium erat hic,quia iſta x. promiſſa
per aduerſarium iſtius ſcholaris,nõ fuerunt promiſſa
per ſtipulationem,ſed pacto nudo.ſcholaris volebat petere,& di
cebat q̃ actum fuit in inſtrumento q̃ eſſet emptio & vẽditio,ex
qua oritur actio etiã ſine ſtipulatiõe.Certè probato q̃ reuera fuit
actum vt eſſet tranſactio, licet ſimulatè conceptum q̃ eſſet ven-
ditio,non poterit ille ſcholaris petere illa x. voluit autem ſchola-
ris q̃ inſtrm cantaret de venditione pro honore ſuo,qui propter
ignorãtiam eius erat in caſu perdẽdi litem.vnde trãſegit pro mo
dico:& quia verecundebatur dicere quòd tranſegerat,voluit in-
ſtrumentum cantare de venditione.

2 ☞ *Vnus caſus in quo non repetitur ſolutum indebitum.*

LEX XXIII.

1 NEc intentio. †Solutum ex cauſa validæ trãſ actionis nõ reperitur: licet nul-
2 lum debitum præceſſerit.h.d.in effectu. † Et eſt vnus
de caſibus in quibus nõ repetitur ĩdebitum ſolutũ: qa
licet debitum ſuper quo facta eſt tranſactio, nõ præceſſerit, ipſa
tñ trãſactio facit eſſe debitum.quod ex cauſa permittitur: vt à li-
te recedatur.Nec re vera nõ eſt ſolutũ indebitum. Et adde legẽ
in ſumma.§.j.ff.de cõdi.inde.Oppo.q̃ illa trãſactio fuerit nulla:
quia ſi tu non eras hęres Archimedori, iſti creditores eius cõtra
calumniosè litigarũt.& calũnia actoris cõmiſſa in litigando red-
dit tranſactionem nullam ipſo iure vel ſaltem annullãdã,vt poſ-
ſit repeti datum.vt in d.l.in ſumma.§.j.Solu.vt dixi in l.ſub præ-
textu.licet doct.nõ tangãt,ille tex.loquitur qñ detegitur manife
ſta calũ.actoris,quia vt ſciẽs ſe nullum ius fouere, de facto litem
mouit & inſiſtit.hic verò nõ fuerũt in manifeſta calumnia: quia
crediderũt te hęredẽ eſſe ex alia iuſta cã.& ſic nõ fuit dolus cõ-
miſſus cõſilio,ſed re tm̃:qui nõ habet vitiare trãſactionẽ nec ipſo
iure,nec in effectu:ſiue ſit in actore:vt hic.ſiue in reo. vt in l. ij.ſ.
e.ſcd'm vnũ intellectũ.Sed ſi fuiſſet dolus,& aio cõmiſſus diſtin
gueretur inter reum & actorem:vt dixi in l.ſub prætextu.

2 ☞ *Si ſoluiſti mihi centum tanquã debitor meus, poſtea agis contra me ad alia centum, tanquã debitorem tuum ex alia cauſa, & ego dicam quòd non eſt ueriſimile quòd ſim debitor tuus, quia ſi eſſem tu non ſoluiſſes mihi, ſed compenſaſes, an hoc probet me non eſſe debitorem?*

LEX XXIIII.

1 SI quidem. †Solu.partis ex causa transactionis facta inducit liberationem à toto.secus in confessione partium facta à reo.hoc dicit.& ponit casum q; quędam mulier tenebatur tibi in centum, mouisti sibi litem super tota quantitate,postea venisti ad transactionem cum ea pro quinquaginta quæ ipsa tibi soluit,& tu cõpromisisti eam amplius non molestare,tunc vis petere alia quinquaginta,dicẽdo q; illa promissio tua debet restringi ad quantitatem solutam.contrarium respõdetur hic,postquã de alijs quinquaginta mota erat lis.vnde intelligitur tam de solutis quàm de non solutis,postquàm de illis mota fuerat lis. Si verò nulla mota lite venit ad te,& soluit tibi quinquaginta,dicẽs se tibi in plus non teneri,tunc licet receperis,& nil dixeris,verba illius tibi nõ præiudicant quominus alia quinquaginta petere posses:quia nõ videris illi,illis verbis consensisse. Sed si verba essent à te prolata,qa dixisses in scriptis vel sine scriptis ipsum tibi teneri ĩ quinquaginta,tunc bene præiudicares tibi. per ea quæ habentur, & not.in l.rationes.infrà, de probat.Et tene menti hunc secundum
2 casum:quia singularis.† Sed pone soluisti mihi centum tanquã debitor meus,postea agis contra me ad alia cẽtum,tanquàm debitorem tuum ex alia causa,ego dico quòd non est verisimile q; sim debitor tuus:quia si essem,tu non soluisses mihi, sed compẽsasses:an illa allegatio sit bona, vel probem me non esse debitorem?Dic quòd non per l.cum dos.& ibi not.per Barto.ff.rerum amotarum. Nam illa possunt simul stare, vt tu sis debitor meus ex vna causa,& ego tuus ex altera.& q; noluisti, vel nõ potuisti vti exceptione compensationis: quia debitum meum erat liquidum:tuum non facit l.qui inuicem.ff.de condi. inde.

LEX XXV.

1 SI maiores. †Transactio vel liberatio nõ rescinditur ex defectu causæ in mente retentæ & non expresè.hoc dicit. Ad hoc j.de cõdi.ob causam.l.si repetendi.istæ ll.sequentes nihil habebant præter causam.vsq; ad l. siue apud acta.

2 ☞Transactio licet fiat super lite quæ agitur coram iudice,ut ab ea discedatur non tamen est necesse quòd fiat coram iudice.

3 Si interuenit stipulatio,licet actor non impleuerit perfectè,nec implere possit transactionem,tamen ex tali stipulatione agere potest,& uide oppositiones in nu.4.si nõ interuenit stipulatio.& nu.5.& 6.

4 Si dimitto penes te rem meam ex causa transactionis aliquo à te recepto:nõ tamẽ transfero in te dominium,& si non est mea,an possis eam usucapere uel præscribere contra uerum dominum?

5 Cautio Mutuna an etiam habeat locum in contractibus, sicut in ultimis uoluntatibus?

6 Reus si impleuit transactionem ex parte sua,an possit restringere actorem ad cautelam de non agendo in futurum de iure uel de facto?

7 Actor an agere possit contra reum non seruantem transactionem,& qua actione?

8 Eo casu quo actor non potest agere præscriptis uerbis ad obseruantiam transactionis, an possit agere condictione ob causam ad ipsam rescindendam?

9 Actor in casu illius l.an possit redire ad primam instantiam,prosequendo illam in eo in quo erat tempore factæ transactionis?

10 Quæ remedia competant reo contra actorem uenientem contra transactionem.

LEX XXVIII.

SIue apud acta. †Ex transactione facta nudo pacto actor qui non perfectè impleuit,nec implere potuit,sed fecit quod ĩ eo est, agere non potest:sed cõtra reum non seruantem transactionem redire potest ad actionem primam,si non est extincta. hoc dicit.secũdùm intellectum glos.& Docto.Et est lex repetibilis: quia habet materiam subtilem, de qua habetur in pluribus ll.huius tit. Et sic loquitur ista lex solum in casu quando actio prima non erat extincta.sed l.actione.§.eodem.secũdùm lecturam Pil. loquitur quando erat extincta.Et cum ista concordat etiam l.cũ proponas.suprà,titu.j.quæ loquitur qualiter prouidetur actori contra reum nõ seruantem transactionem.sed l.cum proponas. suprà,eodem titu.loquitur econuerso qualiter prouidetur reo cõtra actorem venientem contra transact.Et hic Barto.plenè colli-
2 git materiam,ponendo omnia remedia quæ dantur vtriq;.† No. in princip. quòd licet transactio fiat super lite quæ agitur coram iudice, vt ab ea discedatur : non tamen est necesse quod fiat coram iudice: quia non est actus iudiciarius : cum sit contractus.bene tamen aliquando ex ea oritur tacita confessio,quę habet vim iudicialis confessionis,vt sufficiat ad condemnandum. vt l.quoniam.ff.de infami.& vide quod no.Bald in l.bonorum.
3 j.qui admi.ad bo.pos.possunt.† Item no.ibi. [nec huius rei causa &c.] q; si interuenit stipulatio,licet actor non impleuerit perfectè,nec implere possit transact.quia promisit non petere secũdum quod gl.istam.l.intelligunt,nihilominus ex tali stipulatione agere potest:quia stipulatio est promissio de se vestita: & nõ indiget vestimento rei interuentus,sed si stipulatio non interuenisset,non posset pactum nudum vestiri rei interuentu, si actor perfectè implere non potest.& sic est casus hic de eo quod not. Bald.in l.cum proponas.s.tit.j.& ibi tetigi.& Cy.in l.j.s. de pca. & est etiam hic gl.mag.circa medium ibi.dum dicit. [nec ob.q
4 si stipulor &c.] quæ ponit rationem.† Item no.dum dicit[vendicatione pendente.] iste text.semper allegatur,q; si dimitto penes te rem meam ex causa transactionis aliquo à te recepto,non propterea transfero in te dominium : quia non est illa intentio mea,sed solum à lite recedere.& hoc patet hic, dum dicit q; vendicatio pendet,quia si remanet penes me dominiũ, ergo rei vendicatio.Ex his sequitur q; si res quam dimitto penes te non erat mea, sed putabam ipsam esse meam illa dimissio vel transactio non est sufficiens titulus,vt possis eam vsucapere vel præscribere contra verum dominum:quia titulus qui non operatur trãsla. dominij,qui habetur à vero domino,nec operatur vsucapiendi conditionem,si habetur à non domino,& de hoc est glo.in l.pe. j.de vsuca.pro emp.per istã.l.& per.l.si pro fundo.j.eod. Ex ista glo.mag.colliguntur plures opi.contra istum tex.qui vult quòd si non interuenit stipulatio,non possit agi contra reũ,vt impleat transactionem.primò de.l.iij.§.j.de condi.ob causam. vbi datur condictio ob causam.& gl.dicit q; ibi loquit in reo.hic in actore. sed malè loquitur: quia quantum ad condi. ob causam non est differentia inter reum & actorem,sicut enim competit reo ad repetendum quod dedit contra actorem non seruantem transactionem:vt ibi.ita & actori,vt reus se reponat in pristinam obligationem,quando prima erat extincta.vt.l.si quis accepto. eod.
* tit.*de condi.ob causam.ff.* Dic ergo q; illa.l.loquit de actiõe orienda ex pacto nudo.illa ergo non oritur actori contra reum, nec econtrà.cum sit eadem ratio.l.autem in cõtrarium allegata loquitur de condi.ob causam.quæ nõ oritur ex pacto nudo, sed extra id quod agitur.vt in.l.si is qui.ff.commo. Secunda op.est: quia vel datur actio præ.ver.vt seruet transact.l.ob eã.ff.de præ. ver.Et gl.soluit duobus modis.primò q; illa non orit nisi ex tribus speciebus cõtractuũ innominatorũ.s.do vt des,do vt facias. facio vt facias,sed ex quarta specie.s.facio vt des,non oritur act. præ.ver.l.naturalis.§.q; si faciã.& hic fuit facio vt des: quia promisit nunquã petere,vt ille sibi daret.x. & si dicat ex illo cõtractu,licet nõ oriat præ.ver.orit de dolo.vt ibi.& hic nõ dicitur q; agat de dolo.sed actiõe prima.Rndet q; illud cõtingit per accidẽs,nõ ex prima natura cõtractus.s.qa actio prima durabat,quę fecit cessare actionẽ de dolo,sed si non duraret prima, ageret de dolo:gl.tñ reprobat istã solutionẽ,qa imò ille cõtractus põt dici do vt des.cum remittere sit dare.l.si mulier.de cõdi. ob causam. Ista reprehẽsio nõ est bona.quia verũ est hoc qñ remittitur debitum liquidũ,sed qñ nõ est liquidũ,tũc remittere non est dare: sed facere ꝓpter aliud.tñ dicta solutio nõ est bona: quia non est verũ q; ex facio vt des nõ oritur actio præ.ver.qñ ex facto nihil adest aduersario,secus qñ adest saltẽ liberatio.l.cũ mota.s.eo. tit. ergo deberet hic dari actio præ.ver.qa aderat aduersario. Soluit ergo gl.q; actio præ.ver.orit ei q; perfectè impleuit ex parte sua, sed hic nec impleuit,nec implere põt: qa ꝓmisit factũ negatiuũ habẽs tractũ in futurũ.s.amplius nõ petere,vel molestare, quod implere non põt quousq; viuit.vnde de rigore huius nõ põt dari actio præ.ver.directa:licet aliquãdo detur vtili ex æquitate in casu.l.cũ mota.s.eo.secundũ vnũ intellectum, sed hic etiã vtilis nõ datur qa cessat ratio de qua ibi.& istã so.tenẽt oẽs doc.sed tertiò cõtra istã op.qa põt dari modus q; pfectè impleat. s.liberãdo reũ ꝑ acceptilationẽ.nã etiã rei vẽdicatio põt reduci in aquilianam stipulationẽ. & postea per acceptilationẽ tolli ipso iure.vt l.& vno.§.j.ff.de accepti.& si postea agere non poterit, quia sine actione nemo experit. Quidã ista farent, si per acceptilationem facta fuisset sed dicũt qd' nõ fuit facta:vel melius si fuisset fcta, quia ꝓmissio sua de nõ veniendo cõtrà debet intelligi nec de iure,nec de facto.vnde licet ꝑ acceptilationẽ abstulerit sibi potentiam

dum agendi de iure, non tamen abstulit, nec auferre potuit potē
tam de facto. & sic non dicitur impleuisse. Sed contra quartò,
quia est dare alium modum ad hoc efficaciorē, vt caueat de non
agendo amplius nec de iure nec de facto, quæ cautio loco imple
menti habetur. l. iiij. §. fi. de conditio. instit. & l. Mutianæ de cōdi.
& demon. glos. fatetur quòd si cautio ista foret interposita, posset
agere. † Et hic innuit quòd cautio Mutiana * locū habeat in cō-
tractibus. sicut in vltimis voluntatibus. contrarium tenet in l. j. su
prà, de pac. in fi. glo. magnæ. & in l. iij. de cōdi. ob causam. Dic de
hoc, vt not. in dicta l. Mutianæ. sed quantum ad propositum glo.
loquitur ineptè. quòd cautio locum habet in conditionibus ne-
gatiuis: nos loquimur in modis negatiuis. vnde potius diceretur
cautio, quæ præstatur de modo implendo: vt in l. quibus diebus.
§. fi. de condi. & demon. An ergo ista cautio de implendo modū
habebitur pro implemēto in cōtractu transactionis, vt deē actio
sicut habetur in vltimis voluntatibus? glos. tenet quòd sic. Bald.
idem dicens quòd postquam aliter non potest impleri: debet cā
sufficere. arg. l. statuli. ff. de statulibe. Bart. dicit se nō reperire hic
alli in cōtractibus bonæfidei: vt l. insulam. §. fi. ff. lo. Et ideò ipse
distinguit. quod aut transactio fuit facta super act. bonæfidei. &
tunc quia reputaē bonæfidei: vt no. ſ. eo. l. sub prętextu. & j. de in
integrum resti. l. de tutela. quòd tūc erit vera illa glos. sed si super
actione stricti iuris, dicit contrarium. Breuiter mihi videtur op-
positum, quód nō habeatur pro implemēto, nam l. insulam. §. fi.
loquitur in cōtractu nominato, ex quo oritur obligatio & actio
statim, etiam ante secutum implementum: licet obstet exceptio
quousq; impleat: vt in l. Iulianus. §. offerri. ff. de act. empt. si ergo
nō potest impleri ex parte actoris, nisi prius impleatur ex parte
rei, quia venit fiendū implemētum ex eo q reus dabit: vt si locas
mihi opus fiendum pro centū: q de illis centum facere debeo tūc
æquitas dictat q agere possum antequam faciam. & q cauendo
de faciendo debeat sufficere cum mihi nō obstet exceptio. & ita
loquitur si vt non enim habeo actionem ex implemento, sed ex so
lo cōsensu, sed nos loquimur in cōtractu innominato in quo añ-
quam impleam nō est mihi orta obligatio, vel actio. quæ debet
oriri ex implemēto: vt in l. iuri siugentium. §. j. ff. de pac. nō sic er-
go dicitur æquitas q cautio de implēdo faciat mihi oriri actionē,
& obligationem: nec ita faciliter fit sicut dictat, q actionem non
datam posset exercere sine obstaculo exce. hoc enim facilius fit.
& hęc est veritas sicut Deus est in cœlis. Et in vltimis voluntati
bus est eadem ratio: quia ex legato facto sub modo, statim adita
hereditate orta est obligatio, & actio ex testamento etiam ante
modum impletum: licet obstet exceptio, nisi caueatur de implē-
do. & ista nō tangūt Doct. nec ergo cautio Mutiana locū habet
in casu nostro: quia nō est conditio: sed modus, nec etiam cautio
de implendo modum: quia illa non est sufficiens, nec inuenta est
vt faciat oriri act. & oblig. sed bene est sufficiēs: vt orta obliga. &
actio faciāt cessare exce. in vltimis vo. & etiam in contractibus.
maximè qū modus deberet impleri de eo quod debet dare reus.
Et secundùm hoc videtur dicēdum q si in trāsactiōe interuenit
stipulatio, quo casu. l. ista vult q ex ea possit agi: licet actor non
impleuerit perfectè, nec implere possit, dūmodo faciat quod in
eo est. iste saltem debet cauere de faciēdo, & implēdo in futurū.
ar. d. l. insulam. §. fi. Et ita limitatur iste text. nec obstat. d. §. offerri.
qui vult exci. etiam in cōtractibus inominatis, nisi agens imple-
uerit. Nam si potest implere perfectè, nō admittit ad cauēdum:
sed si nō potest, tūc sufficit cauere: & ista not. quia valde declarat
istam materiā. † Sed ponamus q reus impleuit ex parte sua, nūc 7
vellet restringere actorem ad cauēdum de nō agēdo in futurum
de iure, vel de facto. An possit? illud voluit quærere glo. in ver.
[non tamen possum cogi.] & determinat gl. q nō per l. iij. ī prin.
ff. de condi. ob cau. sed in cōtrarium. alleg. l. in bonæfi. ff. de iudic.
vbi debitor in diē vel sub cōditione tenet cauere de dādo adue-
niente die vel cōditiōe. sed iste actor est debitor in diem: quia nō
potest agere quousq; viuit. gl. dicit q illa l. in omnibus loquitur
in bonæfid. cōtractibus. nos loquimur in stricti iuris. hæc sol. nō
est bona: quia licet illa loquatur in bonæfi. tamē est idem in stri-
cti iuris: vt est casus in l. si creditores. ff. de pri. credi. dic ergo me-
lius q propter illud nō ob. quia tunc non est verum quòd debi-
tor in diem vel sub conditione teneatur interim cauere quando
superuenit noua causa, quæ nō erat tempore cōtracta obligatio
nis: vt quia factus est pauper, vel dubitatur de fuga eius: vt colli-

gitur dum dicit. [causa cognita.] sed in ca- a
su nostro non superuenit noua causa: & sic
nihil ad propositum illa l. Bene tamē dicit
gl. quòd non possit cogi ad cauendum per
illam l. iij. in princ. vbi est casus: licet in ser-
uitutibus realibus rusticorum talis cautio
✠ *nō requirat. * l. & harum. si serui. vend.
quod aūt glo. dicit in vltimis voluntatibus
etiam præstari cationem. intellige vt nō possit cogi præcisè, sed
causatiuè si vult legatum consequi factum sub cōditione negati
ua. & sic nihil ad propositum: quia nos loquimur, an possit cogi
præcisè, quia reus impleuit ex parte sua. Nūc opp. gl. in ver. [nec
obst.] Nam si hæc est ratio quare actor nō possit agere nō inter
ueniente stipulatiōe: quia nō impleuit perfectè ex parte sua nec
potest implere: eadem ratione nō poterit agere, etiam qñ interue
nit stipulatio: licet sit cōtractus vestitus. cum em̄ ex cōtractu ve-
stito nō possit quis agere nisi impleat ex parte sua quod implere
debet. vt in d. §. offerri cuius contrariū sentit ista. l. circa medium
à cōtrario sensu. ibi. [nec huius rei &c.] Glos. respōdet per breuia
verba. q ex cōtractu vestito iam est orta actio, & obligatio, ex
prouisione ipsius cōtractus, licet obstet exceptio ante implemē-
tum. Si ergo implet quatenus pōt. l. nō debet sibi denegare actio
nē quā acquisiuit ex sua ꝓuidētia. Sed qñ cōtractus nō est vesti-
tus de sui natura, licet possit vestiri ex l. prouidētia, si impleat ex
parte volētis agere. l. iuris gē. §. j. añ implemētum nō est nata obli-
gatio vel actio. & licet faciat quicquid pōt, lex tñ pōt sibi sine q̄-
rela auferre ꝓuisionem suā, & denegare sibi actionē & obligatio
nē: quia ex prouidētia actoris nō sunt natæ. vñ non pōt cōqueri
de l. si vult q nō nascat nisi perfectè impleuerit. hæc est intentio
gl. quod tñ declara. vt ſ. dixi xi, vt saltem debeat cauere qñ inter-
posita est stipulatio. Sed extra gl. opp. q etiā si interuenit stipula
tio, nō possit agi ante perfectū implemētū. vt ff. de verbo. oblig. l.
quicquid astringēdę. §. fi. Dic breuiter q ibi loquitur ī stipulatio
ne cōditionali, ex qua nō oritē actio vel obligatio añ perfectū im
plemētum. l. cedere diem. de verb. sign. & sic est eadem ratio qua
in cōtractu innominato. nos loquimur in stipulatiōe purè facta,
licet sub modo: ex qua statim oritē obligatio, & actio, & modus
nō suspendit natiuitatem earum: sed executionē tātū, vt not. per
Pet. & alios in l. cū mota. ſ. e. Itē opp. in glo. de d. l. cū mota. & d. l.
fi. ꝓfundo. j. eo. in quibus pōt quis agere, etiā si nō interuenit sti-
pulatio. sed rñdet q in illis perfectè impleuit actor. hic nō: nec im
plere potest. Et sic in illis datē directa actio præ. ver. si implemē-
tum processit ab ipso actore. secūdū vnum intellectū. Sed si po-
tius per casum, daretur præscrip. verb. vtilis: vt in d. l. cū mota. se-
cūdū alium intellectū. Vltimò opp. de l. ob eam. ff. de pręscr. ver.
Breuiter dic q ibi fuit promissum factum affirmatiuum. quod
potuit expediri momēto. Ideo si expediat, datē p̄. ver. directa: hic
verò factū negatiuū, qđ nō pōt expediri momēto. sed habet tra-
ctū quousq;. ideo nec datē directa actio præ. ver. sed vtilis: sed re-
curritur ad actionem primā. per quā nō agetē directò ad obseruā
tiā trāsactiōis. sed potius ad ipsam rescindēdā: licet caſualiter pos
sit actor cōsequi implemētū, si reus vult illā euitare. sed cōtra: q̄
imò datē actio de dolo. vt ſ. e. l. actione. Sol. ibi actio prima erat ex
tincta. hic nō. Itē cōtra quod agatur conditione ob cām. vt in l. si
quis accepto. de cōdi. ob cau. Solu. nō expedit ad hoc agere hic,
quia actio prima durabat. Et posito q essēt extincta, nō poterat
resuscitari ex solo cōtractu: quia erat rei vendicatio, quæ oritē ex
translatione dominij, nō ex solo contractu. vt j. de rei vend. l. pen.
† Ex prædictis recollige, si quæritur an actor agere possit cōtra
reum non seruantem transactionem qua actionē distingue, aut
ipse impleuit transactionem ex parte sua, aut nō, primo casu si in
teruenit stipulatio, potest agere ex illa stipulatione, vel certi cō-
dictione, si reus tenebatur ad pecuniam: vel ex stipulatu si tene-
batur ad factum. vt ſ. titu. j. l. cum proponas. sed si non interuenit
stipulatio potest agere præscr. ver. directa: si implementum pro-
cessit ab ipso actore. vt in l. cùm mota. suprà eodem secundùm
vnum intellectum, vel vtili datiua, si processit à casu fortuito.
vt ibidem secundū alium intellectum, ad rescindendam autem
transactionem non potest agere actione prima, vel condictiōe
ob causam. nec ex capite pœnitentiæ, quæ nō habet locum in cō
tractu transactionis. vt j. eodem. l. quamuis. licet sit contractus in
nominatus. nec ex capite quia reus non implet causam, postquā

¶ Cautio mutiana. An & quando cautio Mutiana locum habeat in contractibus. vide per Imo. & latius per do. Nozi. in l. Mutianæ cautioni. col. iiij. ff. de condi. & demon. Franc. Curt.

poteſt agere ad obſeruãtiã tranſactionis odio litiũ.vt j.eo.l.ſi pro fundo ſi verò actor nõ impleuit, tunc aut ſtat per eum, quia põt implere perfectè:& nõ implet.tũc nõ põt agere:etiã ſi interuenit ſtipulatio:& tunc repellitur ope exceptionis.vt in d.§.offerri.vel ipſo iure,ſi ſtipulatio non interuenit, quia nulla eſt orta actio ex pacto nudo nõ ſecuto implemento,vt in l.lege.§.tit.j.& in l. iuriſ gen.§.j.ff.de pac.Si verò nõ ſtat per actorẽ quominus impleat p fectè.ſed facit quod põt.vt quãdo promiſit factũ negatiuũ. tunc ſi interuenit ſtipulatio,agere põt.vt in tex. dũmodo caueat. vt §. dixi.licet hoc nullus dicat.Sed ſi nõ interuenit ſtipulatio.tũc agere nõ põt præſcrip.verb.ad obſeruantiam tranſactionis,nec vtili,nec directa.etiam ſi liberauit reũ per acceptilationem.vt hic in gloſ.& etiam ſi vult cauere de nõ agendo, cũ adhuc hoc nõ obſtante poſsit agere de facto,licet gl.hic & Doct. ſentiãt aliud.& ſi eã cauiſſet,poſſet fortè procedere dictum gl.& doct.quia reus teneret illã cautionẽ recipere pro perfecto implemento.† Sed ſi quæritur eo caſu quo non põt agere act.præ.ver. ad obſeruantiã tranſactionis,an poſsit agere cõdi. ob cãm ad ipſam reſcindẽdã. Breuiter puto quòd nõ à ſufficienti partium enumeratiõe: nam aut actio prima nõ erat extincta,& nõ expedit agere vt ille ſe reponat in priſtinã obligationem,cum poſsit ad eam recurrere : vt in hac l.Aut erat extincta,& tunc aut erat talis quæ non poterat reſuſcitari ex cõtractu partium.& idem,vt in l.cùm mota.§.eod. Aut poterat reſuſcitari, & tunc aut poterat agere ad obſeruãtiã tranſactionis:& idem.quia debet ad illud agere:nõ ad eius reſciſſionem.vt j.eo.l.ſi pro fundo.Aut nõ poterat agere ad obſeruantiam:quia non impleuit perfectè,& tunc ſimiliter de rigore iuris non poteſt agere,vt ſe reponat in priſtinam obligationem, ſicut non poteſt agere præ.ver.ad obſeruantiã,quãdo ambæ ille actiones competunt ſecũdũ rigorem iuris. & rigor iuris eſt quòd agi non poſsit niſi agẽs perfectè impleuerit. ſed de æquitate datur actio de dolo.& iſta æquitas oritur ex eo quòd actor fecit quicquid poteſt.vnde reus eſt in dolo nõ faciendo ſimiliter quod po
9 teſt.& iſte eſt caſus in l.actione.§.eod.† Vltimò quæritur,an in caſu iſtius.l.poſsit redire ad actionem primam:& an poſsit redire etiã ad primam inſtãtiam,proſequẽdo illam in eo. in quo erat tempore factæ tranſa.Et dic breuiter ꝙ ſic,ſi illa inſtãtia nõ erat perempta lapſu tẽporis,vel expreſsè renũtiet.l.ſi iſtituta. in prin. de inoffi.teſ.ff.nec etiam per extinctionem actionis:quia ipſa nõ erat extincta,ſed ſi quoquo mõ extincta eſſet quod qñ ſit, dixi in l.ſi diuerſa.§.eo.tũc haberet inchoare nouam inſtãtiam. vt in illa l.ſi diuerſa.in fi.Ex his apparet ꝙ ad tempus potuit iſte reus purgare moram ſuam,& offerre ꝙ promiſit, vt euitet actionem primam.Nam in gl.fi.ſunt opi.ſed dic ꝙ ſi actor inchoauit nouam inſtãtiam ſuper veteri actiõe, tũc auditur vſq; ad cõteſtationem litis ſuper noua inſtãtia,vlterius nõ.per l.ſi inſulam.de verb.obl. Si verò proſequitur inſtãtiam primam,aut tẽpore trãſactiõis nõ erat adhuc lis cõteſtata & idem:quia cõteſtatio facta poſt morã recludit facultatẽ purgãdi moram.vt in iſta. Aut erat iam cõteſtata,& tũc auditur vſq; ad ſentẽtiam excluſiuè:vt not.j.e.l. ſi maior annis.per Pet.nam mora commiſſa poſt cõteſtationẽ purgat vſq; ad ſniam:poſt ſentẽtiam verò nõ admittitur ad moram purgãdã,quãdo vnum eſt in obligatiõe,aliud in ſolutiõe ex cõtractu partium.ſed ſi ex l.diſpoſitiõe,tũc bñ admittit quouſq; cõueniat actiõe iudicati.vt ff.de pet.hær.l.Item veniũt.§. Idem rectè. & adde quod no.ĩ l.ſi qñ.§.hęres.de leg.j.per Bar. & de ſol.l.ſi qs
10 ſtipulatus fuerit.x.in melle. † Quę autẽ remedia cõpetãt reo cõtra actorem veniẽtem cõtra trãſactionem.Dic,vt j.eod.l.vbi pactum.& l.ſi quis maior.& ſuprà eodem l.cum proponas.

Tranſactio generalis,ſeu generalis quietatio facta ex cauſa tranſactionis,an extendatur ad omnia etiam ignorata:& de quibus non fuit cogitatum.

LEX XXIX.

1 SVb prætextu.† Generalis tranſactio nocet in omnibus quæ poſſunt includi ſub actiõe intẽtata,ſi præceſsit generalis petitio, & ꝓſecutio generalis:& illa fuerit ignorata. hoc dicit. vſque ad ver.[error.]Sed ſi præceſsit ſpecialis petitio,reſtringitur ad illam tãtùm.vt in l.ſi de certa.j.eo.ſimiliter ſi præceſsit ſpecialis proſecutio,licet petitio fuerit generalis.Et ita ĩtelligo.l.agecum Geminiano.§.eod.licet gloſſ.videantur intelligere illã quãdo præceſsit petitio ſpecialis, & tunc l. ſi de certa.nihil adderet. Vnde præcedens verior eſt : & illæ ll.habent materiam periculoſam:quia eſt quotidiana,& pauci habent præ manibus. vnde de facili incidunt in errorem.Et debet hic poni caſus in generali vel vniuerſali actione tutelæ,vel nego.geſt. mota contra tutorem vel curatorem per quendam pupillum,cuius pater diuerſas negotiationes exercebat, & tutor eas continuauit. vel quia habebat bona in diuerſis locis,& tutor omnia adminiſtrauit in vna negotiatione,vel bonis ſitis in vno loco. tutor damnificauit pupillum in centum,& pupillus hoc ignorabat,quia erat occultum,dedit libellum generalem, petens reddi rationem adminiſtrationis,& reliqua de omnibus quæ ille geſſerat, faciendo de omnibus mentionem, excepto de illo damno quod ignorabat, & poſtea facta eſt proſecutio ſimiliter generalis, computando & ſpecificando de qualibet negotiatione, & de quibuſcunque bonis,non tantum de illo damno, & finaliter tranſegit cum tutore pro centum,& ipſum liberauit ab omni eo in quo ſibi teneretur, vel teneri poteſt ratione adminiſtrationis tutelæ. poſtea ſi vellet pupillus quondam agere ad alia centum,de quibus nullã habuit notitiam,nec facta eſt mentio,dicitur hic quod non poteſt:quia illud damnum includebatur in actione propoſita.ideo ſibi imputetur,ſi non credebat vel ignorabat,quòd trãſactio generalis non extenditur ad hoc debitum ignoratum. vnde ſicut tranſactio non reſcinditur propter inſtrumẽta de nouo reperta. vt in l.ſub prætextu.ſuprà eod. ita nec propter ſpecies de nouo
2 repertas.† Sed contra extra gl.opp.in fi.primæ gl. Diſtingue ſic. quæritur an generalis tranſactio,ſeu generalis quietatio facta ex cauſa tranſactionis,extẽdatur ad omnia etiam ignorata, de quibus non fuit cogitatum? Dic quòd aut fuit propoſita ſpecialis actio,& tunc non extenditur ad ignorata.l.cum aquiliana. & l. cum tutoribus.§.fin.ff.eod.tit.ſecundùm Doct. quod tamen limito,niſi ratio recti ſermonis non patiatur reſtrict.quia apparet ex verbis tranſigentium quòd voluerunt eam extẽdi ad omnia ignorata.quod fieri poteſt.argumentum in l.qui iure militari. ff. de teſta.milit.iuncta l.pluribus.ff.de accep.& not.per Bart.ſ.eo. l.ſi diuerſa aut fuit propoſita actio vtilis,puta tutelæ, vel negogeſt.vel pro ſocio.ff.pro ſoc.l. pro ſocio arbiter. pro reddítione communis adminiſtrationis,& reſtitutione redditorum, in qua adminiſtratione erant plura negotia diuerſa.& tũc ſi petitio fuerit generalis:quia petijt reddere rationem omnium adminiſtratorum,& omnium negotiorum, & etiã proſecutio fuit generalis:quia de omnibus fuit facta mentio & computatio. & ſimiliter tranſactio,& quietatio fuit generalis,quia pro x. quæ recepit liberauit eum ab omni eo in quo ſibi teneretur ratione adminiſtrationis,& tunc liberatio extenditur ad omnia etiam ignorata.& iſte eſt caſus huius l. Nam poteſt eſſe quòd in vno negotio vel adminiſtratione de qua facta erat mentio in proſecutione, tutor dederat aliquod damnum quod pupillus ignorabat. & tamen cenſetur ab illo liberatus : quia licet pupillus de hoc non cogitauerit in ſpecie, cenſetur cogitaſſe in genere : quia includebatur ſub actione propoſita ſecundùm Pe. & alios. hoc fallit quando interueniſſet dolus tutoris in occultando, & ex hoc remaneret in lucro, ſi cenſeretur ab illo liberatus.& iſte eſt caſus.in l.tres fratres.ff.de pac. Altero autem deficiente, quia non interuenit dolus in occultando, & poſito ꝙ interuenerit, non tamen aliquid ex eo adeſt ipſi tutori,licet adſit ipſi pupillo quem tutor damnificauit ſine ſuo lucro.nam tunc cenſetur ab illo dolo liberatus.vt no.glo.fi.in l.actione ſuprà eo, licet ſecus in vltima voluntate.l.Aurelio.§.Caius.ff.de libe. leg. Fallit enim quando facta eſſet tranſactio ſuper his quæ dependent ex teſtamento vel codicillis,non viſis vel cognitis verbis eorum. nam hæc ſpecialis tranſactio poteſt valere.vt l.de his.ff. hoc tit. ergo nec includitur ſub generali.vt in ſimili notat glo.l.j.circa principium.in glo.quæ incipit argumentum triplex.ff.de offi. eius cui mandata.eſt iuriſdi.Si verò alterum triũ prædictorũ fuit ſpeciale, tunc generalis tranſactio reſtringitur ad illud,ſiue fuerit ſpecialis petitio.vt j.e.l.ſi de certa.ſiue fuit ſpecialis proſecutio.licet petitio ſit generalis.vt in l.iij.§.eo.ſecundũ vnã lecturam.Et hæc locum habent etiam in ſententia,hoc ſaluo ꝙ quando petitio fuit generalis,& proſecutio ſpecialis : ſententia generalis mero iure facit præiudicium in omnibus contentis in petitione : licet ope exceptionis reſtringatur ad illa tantùm de quibus fuit facta proſecutio.vt j.de iudi.l.licet.ſed tranſactio generalis quando proſecutio fuit ſpecialis, ipſo iure non præiudicat niſi in proſecu-

tione

sione ratione diuersitatis. dixi in dicta l. age. quia in dicta sententia habetur respectus ad petitionem mero iure. vt in l. vt fundus. 1 ff. cõmuni. diuid. nõ sic in transactione. Prædicta vera quòd fiat restrictio in dictis casibus, si ratio recti sermonis hoc patiatur: alias secus. vt dixi in primo casu. & nota. in dicta l. si de certa. Cætera sic vt ibi dicam, per quæ supplebitur materia huius l.

Error autem. Iste ver. est dubius, & principaliter legitur duobus modis ī gl. primo vt veniat b ad restrictionem & limitationẽ regulæ positæ in prin. l. dum illa vult ꝙ generalis transactio extendatur ad ignorata: quia nõ sem per hoc est verũ. sed fallit in casu huius ver. Et secũdũ istam lect. verba hic dirigũtur ad actorẽ, qui propriè dicitur trãsigere. Alio modo loquitur per cõtrarium, vt veniat ad ampliationem regulæ, vt locum habeat etiam in casu huius ver. Et tũc verba dirigũtur hic ad reum. Et dum in fine dicit. [nihil potest nocere.] debet intelligi. s. quominus generalis quietatio extẽdat etiam ad ignorata: vt in regula posita in principio. & sic istæ lecturæ de directo inuicem cõtrariantur. Et prima lect. exemplificatur in gl. tribus modis. Secũda verò vno tantùm secũdum primum modum. h. dicit. †Quòd generalis trãsactio tũc extẽditur etiam ad ignorata, qñ illa includebatur in generali petitiõe tempore trãsactionis quia tutor erat debitor in illis: sed si tunc debitor nõ erat, sed incepit esse debitor per trãsactionem factam, tũc ad illa nõ extẽditur generalis trãsactio. nõ enim potest videri liberatus tutor per generalia verba ab eo, in quo tempore trãsactionis nõ tenebatur: sed incepit postea teneri. puta quædam res pupilli tempore trãsactionis nõ erat penes tutorem, licet putaret esse, sed erat penes quẽdam tertium, sine dolo & culpa tutoris. Certè nõ tenebatur tutor ad illius restitutionem. Vnde ab illa videtur liberatus. sed si post trãsactionem res peruenit ad eum, tunc ratione nouæ possessionis. & si ex noua causa incipit teneri, saltem actione reali, licet ibi nõ sit obligatio, potest ergo cõueniri rei vẽdicatione, non obstante trãsactione generali, quæ nõ extẽditur ad futura. Et sic nõ obstat regula posita in principio quæ debet intelligi in his ad quæ tenebatur tutor tempore trãsactionis. Alio modo exemplificatur ecõuerso, ꝙ tempore trãsactionis res erat penes ipsum tutorem. & sic tenebatur, sed pupillus putabat esse penes tertiũ. Et dicitur idem ꝙ ad istã rem non extenditur trãsactio, & potest vẽdicari. sed tunc obstat regula posita in principio. l. sed dic hoc exemplum debere restringi ad causam, qñ ipse tutor occultabat pl. tres fratres. ff. de pac. aliàs non posset sustineri. vel dic vt in secũdo exemplo. & in istis duobus erat error circa possessionem, quam pupillus putabat esse penes vnum, & erat penes aliũ. Sed quia hoc videt impropriare text. dum dicit. [circa proprietatẽ.] Ideo gl. ponit tertium exemplum. quãdo in possessione nõ erat error, quia res erat penes tutorẽ, & pupillus hoc sciebat, sed erat propter errorem, quia pupillus credebat rem nõ esse suam: & tñ erat. dicitur hic quod ꝓpter istum errorem non præiudicat sibi transactio quominus posset illam vendicare, sed tunc contra de regula posita in prin. Solu. & tene menti illa debet intelligi in his quæ non poterãt à tutore vẽdicari, sed peti actione personali: vt damna à tutore illata. sed quó ad ea quę poterãt vendicari: quia erant pupilli, generalis transactio non extenditur. ꝓ l. non solùm. in ẽ. § fi. hæres. & ibi vide Barto. in l. fin. §. Titia. & l. Aurelius. §. Mæuia. ff. de lib. leg. quod perpetuò tene menti. & aliam secundam lecturam principalem prosequere. Et defende vt hic per dominum Bartolum.

a *Nũ quis possit allegare turpitudinem suam?*

LEX XXX.

Transactione. †Qui aliquẽ induxit per dolũ ad trãsigendum, non potest petere trãsactionẽ rescindi occasione sui doli: quia suã turpitudinem allegaret. hoc dicit. Ille ergo potest hoc petere qui passus est dolum. vt §. eo. l. sub prętextu. nõ aũt qui dolum cõmisit: vt hic, & sic est in electiõe dolũ passi: an velit rescindere vel seruari. vt not. in l. elegãter. in prin. ff. de dolo. & hoc ī gl. 2 †Et de isto articulo, an possit qs allegare suã turpitudinẽ. * Vide plenè ꝓ Bar. ī l. iusiurãdũ qd' ex cõuẽtiõe. §. fi. cũ seq. ff. de iureiu. adde ī c. iter dilectos. extra de don. & qd ī c. cũ M. de cõsti. extra.

1 *Verba generalia quando debeant generaliter intelligi, & generaliter operari, & quando debeant restringi?*

2 *Transactio generalis, an extendatur ad aliam transactionem super eadem re.*

LEX XXXI.

Si de certa. †Generalia verba trãsactiõis restringũtur ad rem & causam de qua litigatur, & vltra nõ extẽdũtur. hoc dicit ista l. quæ semper allegat. qd' est verum. nisi alia sit illis cõnexa, quia tũc etiam ad illa extẽditur. b glo. est ordi. in c. ac cusatus. de hære. lib. vj. super verbo iudicari. & etiã extẽdũtur ad accessoria. vt ad pœnam, vel fructus. vt in l. ij. ff. si quis caut. & pone casum ꝙ tenebaris mihi ad diuersas quãtitates. & diuersis causis, egi cõtra te ad cẽtum, quæ mihi tenebaris ex causa mutui & trãsegi pro quinquaginta, et promisi à te nil amplius petere. ista verba possunt intelligi. s. ex causa mutui in libellum inducta. Item possunt intelligi generaliter ex quacũque alia causa, cum dicitur hic, ꝙ intelligũtur primo modo: quia cum trãsactio fiat super re dubia & litigiosa: verba ista debẽt restringi ad illam causam de qua litigabat, nõ autem debẽt extẽdi ad alias de quibus nullum erat litigium. licet de proprietate ipsorum posset etiam alias comprehẽdere. & secũdũ hoc fuit ꝓposita actio specialis, & nõ extẽditur ad alias etiam quæ sciebãt, & de b quibus fuit cogitatum. & hoc differt à l. sub prætextu, quę loquit etiã de illis de quibus fuit cogitatum: potest etiam intelligi quòd fuit ꝓposita actio vniuersalis, tamẽ nõ vniuersaliter, vt cum tutor gessisset plura negotia intra ciuitatem, & extra fuit petita ratio administrationis de gestis intra ciuitatẽ, & dicas idem: cum nõ videatur liberatus à gestione extra ciuitatẽ habẽs causam claram.

2 Veniamus ad gl. † In gl. ibi. [in trãsactiõe.] dic ar. in l. j. §. generaliter. ff. de leg. præstan. vbi generalia verba generaliter debẽt intelligi. Gl. nõ soluit illud cõtrarium, sed tu solue. quia illud est verum, quoniam nõ subest alia causa propter quam debeat fieri restrictio magis ad vnã causam, quàm ad aliã. prima causa teneris mihi ex diuersis causis ad diuersas sentẽtias, liberaui te ꝓ pactum gratuitum animo donãdi ab omni eo in quo mihi tenebaris, certè tũc ab omnibus videris liberatus. sed si subest alia specialis causa propter quã debeat fieri restrictio: vt quia soluisti mihi ex vna causa: & ego liberaui te ab omni eo ī quo mihi teneris, certè debet intelligi. i. ex illa cã. quia optimè potest fieri hęc restrictio salua ratiõe recti sermonis vt in l. si ex maiore. & ibi no. ꝓ Cy. j. de except. Idem si litigiũ erat tãtùm super vna causa, & super alia peruenimus ad trãsactionẽ: vt hic, sed si nõ posset fieri restrictio salua ratione recti sermonis: vt quia dixissem libero te ab omni eo in quo mihi teneris ex qua cũqꝫ cã, quæ dici vel cogitari posset, tũc ab omnibus esses liberatus per l. pluribus. ff. de accep. Sed opp. de notatis per gl. in l. oẽs. §. Lucius. ff. de pac. quæ dicit generalia verba debere generaliter operari, etiam si sint appositа iuxta aliquã specialitatem ex qua poterãt restringi. Sol. glo. dic hoc verum in pacto liberatorio & gratuito: nõ sic in trãsactione non gratuita, quod etiam tenet hic Cy. in antiqua scriptura. sed Gul. de Cu. dicit, quòd etiam pactũ gratuitum restringitur quãdo poterit restringi per l. quã hic allegat glo. ff. in fi. §. l. fi. §. Idem quærit. ff. de cõdi. inde. & l. Aurelius. §. stichum. de lib. leg. & Cy. idem tenet hic in addi. vnde non est fienda in hoc differẽtia. sed solùm in eo, an generalia verba possint restringi salua ratione recti sermonis ad specialem causam, c cuius occasione sunt prolata: & tunc restringuntur. aut nõ poterant restringi, & tunc secus, & ita erat in illo. §. Lucius. si bene inspiciatur. & hoc tenet hic Bart. In gl. fi. notandum est quòd text. huius. l. determinat generalem trãsactionem nõ extẽdi ad aliam rem quàm ad illam super qua fit trãsactio &c. † Glos. quærit an 3 extẽdatur ad aliam trãsactionem sup eadem re, vt si primò fuit petita actione personali tanquam debita. & super ea transactum postea vult actor eam petere actione reali rei ven. An sibi obsta-

a ¶ Allegare suam turpitudinẽ. Adde Bart. in l. j. ff. de iureiu. doc. in l. j. C. de lib. causa. gl. & doc. in c. ex tenore. de conce. præb. Doc. in c. tertio loco. de ꝓbum. & vide bar. in cõs. cxiij. Et an ille qui cõmisit simulationẽ in contractu possit illam allegare ad sui commodũ. vide Fran. Are. in cons. xcvj. Pet. de Anch. in cons. ccxix. Et vide ad materiã gl. et doc. in l. si seruus plurib. §. fi. ff. de le. j. & adde ꝙ vbi tractat de fauore æ permittitur allegatio turpitudinis. vt per gl. in c. inter dilectos. de dona. & gl. fi. in c. cõstitutus de transact. & in c. ex tenore. de test. Et vide Felin. in c. Iator. col. j. de re iudi. & ibi per eũ habes multos casus in quibus quis auditur allegãdo turpitudinẽ suam. Fran. Curt.

b ¶ Etiã ad illa extenditur. Adde Ang. & Io. de Imo. in l. qui ro mę. in §. duo fratres. ff. de ver. obl. Iaso. in l. j. ã. eod.

c ¶ Specialem causam. Ad quæ extendatur tranſactio generalis vide per Alexan. de Imo. in cons. xlij. co. iij. ante fin. in primo vol. & in cõs. xj. col. v. in secundo li. Cur.

bit exceptio transactionis? Cōstat enim quod exceptio rei iud. super prima actione nō obstabit in alia actione. vt in l. cum quęrit. cum sequēti. ff. de excep. rei iud. vnde eodem modo dicūt quidā. & bene, nō ostare exceptionē transactionis. & hic est casus in l. si ita quis. §. fi. ff. de ver. obl. sed gl. secundū Vgo. determinat cōtrarium q̄ aliud est in trāsactione quæ procedit ex consensu partiū, vt extendatur ad aliam actionem: sed sententia fertur cōtra inuitum: vnde nō sic extēditur. & probat gl. tribus rationibus, q̄ oēs hic reprobantur p̄ Docto. posset autem procedere determinatio gl. si libellus fuisset generaliter conceptus, & non fuisset oppositū: quo casu p̄cederet & cōprehenderet omnes actiones ex quibus res posset peti. vt in l. fi. j. de anna. excep. Ideo transactio tunc censeretur facta super omnibus actionibus. sicut in casu. l. sub p̄textu specierum. §. eo. q̄n fuit p̄posita actio vniuersalis: quia censet super omni specie quæ poterat sub ipsa cōprehendi. & ita posset procedere prima ratio quæ fundat super ista l. sed si esset proposita specialis actio, nō pōt facere præiudicium in aliā quę sub illa nō comprehendatur. sicut nec in casu huius l. quā ad aliam rem vel ad aliud quā deductum sit in iudicium. nec obstat. l. stipulatio ista. §. quæsitum. quē gloss. secunda allegat. quia in stipulatione habere licere interposita super contractu venditionis ex quo det euictio, ideo venditor nō potest venire contra, etiam ex iure de nouo superueniente: sed potest repelli per exceptionem quē de euic. tenet act. vt in vendicantem. ff. de euic. etiam si non promisisset habere licere. Ideo illa promissio intelligitur secūdū naturam contractus. vt in l. si stipulatus. ff. de vsuris.

5 ☞ *Appellatio uel petitio restitutionis in integrum, quòd suspendat sententiam, & an eam extinguat? & hoc ex futuro euentu apparebit.*
Super sententia quæ fuit in dubium reuocata, potest fieri transactio.
5 *Quid si non reuocetur in dubium. sed actor rei renuntiauit, & quid si nouetur? & nu. 5.*
4 *Non ualet compromissum uel transactio facta super eo de quo habeo instrumentum, quod habet executionem paratam. si contra tale instrumentum non potest opponi aliqua exceptio ex forma statuti ad impediendum executionem.*
5 *Vbi reprobatur transactio post rem mutatam, censetur reprobata & quælibet eius species.*
A quo remouetur genus, & quælibet eius species.

LEX XXXII.

1 SI causa cognita, †Super eo quod est iudicatum nō potest transigi: sed bene potest iudicatum per acceptilationem remitti: & si non est remissum, potest executioni mandari. hoc dicit. In text. ibi. [suspensa non est.] Nota ergo q̄ †appellatio vel petitio restitutionis in inte. suspendit sententiam. Sed alibi dicitur q̄ appellatio extinguit sententiam, vt in l. j. in fi. ff. ad Turpil. breuiter dic q̄ ex futuro euentu apparebit an fuerit extincta vel suspensa: quia si appellans nō prosequitur appellationem, rata maneret sentētia. Ideo apparet eam non fuisse extinctam: quia si fuisset extincta, nō restitueret. vt in l. quę res. §. aream. ff. de sol. Sed si prosequeret applonē, & cōfirmaret sentētia. tunc apparebit fuisse extincta: quia nō posset agi ex prima. sed ageret ex secunda confirmāte. vt in l. furti. §. j. ff. de infami. & multò fortius si fuisset reuocata, interim actio dicitur stare in pendenti, & futurus euentus declarabit. ita debet intelligi iste tex. facit l. j. §. si pēdeat. ff. ad mace. In text. ibi. [frustra transigi.] quia res finita per transactionem secundùm Cyn. & quia res effecta est liquida, & transactio non fit super liquido, sed super dubio. vt in l. j. ff. eo. Secus si sniaret in dubium reuocata, quia fuisset dicta nulla. & super hoc fertur iudicium vel litigium, vel si peteretur annullari p̄pter aliquam causam. nā tunc valeret transactio. vt in l. post rem. ff. eod. tit. †Sed oppo. fortiter: nam licet actor habeat pro se sententiam quæ non reuocetur in dubium, potest illi sententiæ renūtiare si vult. vt patet hic in ver. [proinde.] & ex his quæ no. in l. duobus de excep. rei iudi. Quæritur ergo quare nō valet transactio cum per eam videatur sententiæ renuntiatum. De hoc nunquam fui bene clarus, nec reperio aliquem docto. bene declarantem. vnde pro nunc dico. l. istam cum similibus habere locum in duobus casibus. Primus est si ille cōtra quem sentētia esset lata negaret ipsam sententiam calumniosè: & ille qui pro se habebat eam, nō poterat ipsam ostendere. ideo venit ad transactionem, & sic non præsumitur voluisse renunciare sententiæ: sed ex quadam necessitate transegisse. Si ergo postea peruenit sententia ad manus eius, poterit dicere transactionem nullā, quia facta post rem iud. non ob. q̄ calumnia vel dolus rei resistentis nō reddat trāsactionem nullā. vt no. ś. eo. l. ij. quia fallit q̄n contra eū lata esset sententia, & per calumniam eam negaret, & illud voluit gl. in d. l. post rem. & eodē modo pōt intelligi. l. j. j. q̄n prouo. non est necel. vbi dicitur non valere secundā sententiam latam contra primam, vt intelligatur etiam si lata sit in diuersa instātia, & pro illo qui primò calumniosè negabat, quia non poterat probare deuentum esse ad secundū iudicium, & ille intellectus est rationabilis, & singularis. Secundo modo potest intelligi quando non negabatur sententia, vel si negabatur, poterat de facili ostendi: & tunc obstat contrariū, quod non reperio solutū, nisi ex quibusdā verbis quæ no. Bal. refert. ś. eod. l. si diuersa. qui dicit q̄ post sententiam quæ transiuit in rem iudicatam fiat cōpromissum, quod habeat vim transactionis. ita demum si fuit dictū non obstante sententia. nam tunc videtur sententiæ renuntiatum. aliàs secus. iste est singularis intellectus per quē declaratur illud quod habetur in c. exposita. de arbi. & etiā per Docto. hic qui dicūt non valere
4 compromissum factum super eo. quod est iudicatum. † Nā intellige sicut dicit Bal. nisi fuerit dictū, non obstāte iudicato. Tene menti, per hoc etiam dicit Bar. hic nō valere compromissum vel transactionem factam super eo de quo habeo instrumentū, quod habet executionem paratam: cum habeat vim sententiæ. quod dictū potest procedere, si contra tale instrumentū non potest opponi aliqua exceptio ex forma statuti ad impediendā executionem. nam tunc habet simi: itudinē cū sententia, postquam non potest opponi excep. vt l. peremptorias. j. sen. rescin. nō pos. Sed si tale statutum non esset, tunc posito q̄ haberet executionē paratam. & sic non oporteret dare libellum, vel litem contestari. attamen in tali executione possūt obijci omnes exceptiones quæ possent obijci in iudicio ordinario ante latam sententiam. extra ea quæ no. per Bar. in l. j. in fi. ff. de leg. ij. & in l. j. ff. de eden. & etiam in l. j. ff. de præto. stip. ideo non haberet vim sentētiæ. & posset transigi, & compromitti. Tene menti: quia hoc declarat. d. Bar. quia si in dubio esset falsum quod sic simpliciter intelligeretur vt loquitur. †In tex. ibi [peremisti.] non transigendo, sed liberauit remittendo, quia si per viam transactionis fieret, non valeret: quia sicut non valet transactio, ita nec acceptilatio. & hoc voluit gl. super illo verbo, & bene. isto ergo casu q̄n ex mera liberalitate perempta est actio per acceptilationem, etiam debitum est extinctum. Sed si actor solū nouaret stipulationē reo quod sibi debet virtute sententiæ, tunc actio iudicati esset extincta, & officium iudicis nobile quo poterat peti executio, nō tamen est extinctum debitum: quia potest peti ex hac stipulatione interposita animo nouandi. sed tunc non posset peti executio istius stipulationis, sed deberet agi ordinariè dato libello. ideo super illo posset transigi, & compromitti, per id quod habetur & no. in l. minor xxv. ann. cui fideicō. ff. de mino. quia talis actio non est adhuc indubitabilis, quousq; super ea lata esset sentētia. per prędicta patet illum ver. [sed non.] limitare principium legis. licet quidam contra voluerunt. vt illud quod dicitur in prin. non valere transactionem post rem iud. procederet nisi facta sit pro acquiren. stip. & accep. glo. tamen tenet contra. & bene: quia cum ibi reprobetur transactio post rem iud. censetur reprobata quælibet eius species. ista glo. semper allegatur ad hoc ad quod facit. l. j. §. quod ait. ff. de calū. & l. j. in fi. ff. de suis & legi. & j. de vsuris rei iudi. l. fi. in fi. in quibus habetur quod à quo remouet genus, remouetur etiam eius species. & vide Bart. in l. Iurisgentium. §. sed si fraudandi. ff. de pac. sed an tunc valeat acceptilatio iure pacti. videtur quod sic. vt in l. an inutilis. ff. de acce. & de pac. l. si vnus. §. si acceptilatio. contrarium dicunt Doct. nam illud verum quando non valet acceptilatio propter defectum sui rationem materiæ. secus quando nō valet propter aliquid extrinsecum, quia facta super transactione inualida, quæ non est materia liberatoria sed obligatoria. vt patet in l. j. §. si quis ita. ff. de verborū obligation. sed quando fit ex mera liberalitate, tunc est merè liberatoria. vnde si non valet vt ago, valet vt valere potest fauore liberationis, non sic fauore obligationis. tene mēti, quia ista sunt vtilia.

2 ☞ *Contra reum non seruantem promissa in transactione, qualiter possit actor agere?*
5 *Titulus transactionis super re dimissa, non est sufficiens ad usucapiendum, nec ad dominium transferendum super illa re, sed si est tradita res. secus. & nu. 7.*

Vbicunq;

1 Vtcunque actor potest agere ad obseruantiam transactionis, uel ex stipulatione, uel præscripteis uer. licet non obseruauerit perfectè ex parte sua, non potest actor agere ad rescindendam transactionem, uel actione prima, si non erat extincta: uel condictione ob causam, ut se reponat in pristinam obligationem, si erat extincta, sed debet agere ad obseruantiam transactionis, & quid si non potest agere? & nū. 5.

2 Cessat in quo ille qui impugnat actum ut reus, non obseruando potest se ex illo iuuare.

3 Quando actor non implenit perfectè ex parte sua, nec potest implere, facit tamen quod potest, licet non habeat actionem præscriptis uerbis contra reum nullo modo obseruantem, si non interuenit stipulatio, si tamen reus obseruauit quatenus in eo fuit rē tradendo licet non perfectè, potest actor agere,

4 Ille qui renuntiauit liti & causæ motæ super rei uendicatione, non tamen transfert dominium in ipsum reum, sed solùm à lite recedit, nec dominium abdicat à se,

LEX XXXIII.

SI pro fundo. †Si res data ex causa trāsactiōis euincatur, de euictione agitur; sed si non erat tradita, sed dimissa ex causa trāsact. tūc de euictione non agit. h. d. ista l. sing. de toto isto articulo secundū Bart. Et primò loquit actor cui res data fuit à reo, vt sibi alia res remaneret, super qua erat litigiū. vsq; ibi. [si tñ.] & actori fuit illa res euicta super qua litigium nō erat, sed erat tradita vt actor à litigio inchoato super alia re desisteret. postea loquitur reus cui fuit res dimissa ex causa transactionis. & postea fuit illa res euicta: quia non agit de euictiōe contra actorem, nec ab eo petit quod dedit: quia censetur voluisse se ad hoc obligare; sed duntaxat à lite discedere. Et hoc fecit, nec amplius litigium restat, si ergo res illa per alium euincat sine culpa vel facto actoris, damnum debet esse ipsius rei qui posuit se in dubio; vt sibi remaneret sine controuersia actoris. In text. ibi. [liberum dari.] Et sic transferri dominium, taliter q; euocari nō possit: vt ī l. fi. ff. de condi. ob causam. & in l. si rem. ff. de sol. Si ergo fuit euictus iste fundus à tertione donationis; quia non erat tradentis: sed alterius, apparet q; non dedit; quia nō transtulit dominium, & si fuit euictus p hypothecam; & apparet q; ipse dedit, non tamen bene dederit: quia nō liberum, nec taliter q; euocari nō posset: ideo potest agere de euictione per stipulationem, si interuenit, vel præ. versi. ad interesse si non interuenit. vt j. sequitur. nō autem potest agere act. prima, & sic trāsact. rescindere. † In text. ibi. [instaurari denique litem prohibent iura.] Sed cōtra hoc fortiter oppo. quia si reus non seruat quod p̄misit vt dictum est, videt q; agere posse act. primaq; non est sublata. vt §. eo. l. siue apud acta. in fine. & posito quod esset sublata, adhuc videt q; possis agere ad rescī dendū transactionem cōdictione ob causam, vt se reponat in pristinum obligationem: vt ī l. sī quis accepto. ff. de cōd. ob cau. Gl. quæ licet hic, nec declarat istud contrarium. dicit enim gl. quæ incipit. [sic & in contractu.] q; ex quo tradere promiserat. hoc seruauit quoquomodo tradēdo. & sic fecit quod in eo erat: licet traditio non habuerit effectum. Et adde simile in l. j. §. j. de re. p̄mu. Sed quid ad propositum? cum paria sint non tradidisse vel tradidisse sine effectu. vt in l. fi. ff. de condi. ob cau. vnde videt ista solutio reprobari. Solutio. illud est verū in alio contractu innominato quàm trāsactionis; sed in cōtractu transactionis odio litium ne lis sopita restauretur, permittitur ad litem pristinā redire: quā do reus ex parte sua fecit quod potuit. vt hic. Secus si nihil fecit: vt in l. siue apud acta. Nam in primo casu potuit agere ad ipsam retinendam: & hoc vult ista l. singu. Sed in secundo casu non potest agere, si ipse actor nō p̄fectè impleuit ex parte sua. vt ibi. ideo succurritur ei vt trāsactionem rescindat. Sed cōtra fortiter opponi. Aut enim in ista l. actor impleuerat trāsactionem perfectè quia fuit actum, vt promitteret de nō petendo, & p̄misit, & sic perfectè impleuit: & tunc possit agere, vt si seruetur trāsactio siue reus nihil fecit, siue fecit, & nō p̄fectè, nō debet agi ad rescindendum, si attendatur ratio prædicta. ergo ista differentia an aliquid fecerit vel nihil fecerit, non est attendenda. Aut non impleuit ex parte sua: quia fuit actum, vt non peteret, aut promitteret de non petendo: & tunc non potest agere vt sibi seruentur promissa: siue reus nihil fecerit, vel fecerit id quod in eo erat. Ergo deberet posse agere ad rescindendum vtroq; casu. Hæc est difficilis oppositio. Sed dic quòd hoc modo impleuit actor perfectè ex parte sua: quia fuit actum quòd non peteret; & tamen potest agere act. præ. ver. etiam si interuenit stipulatio, vt sibi seruentur promissa, quando reus tradidit. quoniam tradendo videtur voluisse quòd habeatur actor pro perfecto implemento: eoipso qd' tacet, non molestat: & sic præsentem taciturnitatem habet pro p̄

fecto implemēto. & iste est casus singu. in ista l. sed si nihil fecit, non potest dici præsentem taciturnitatem haberi p̄ perfecto implemento. Ideo actori non datur actio præ. ver. ideo permittitur sibi transactionem rescindere. vt in l. contraria. hic non quia post quàm perfectè impleuerit reo hoc acceptante, poterit agere, vt sibi perfectè impleat. & hoc tangit do. Bart. hic singulariter, sed Bal. non intellexit. & dominus Raph. non ponderauit. & nullo alio modo potest dissolui ista contrarietas. & est valde subtilis ratio. †Vltimò collige quod dixi, in l. siue apud acta. ad quod semp̄ allegatur ista lex, quòd titulus transactionis super re dimissa nō est sufficiens ad vsucap. nec ad dominium transferendum super illa re; quia si esset sufficiens illa euictio, ageretur de euictione: qa dimittens videretur se obligasse ad dominium transferendum, vel vsucap. conditione & quòd poterit vsucapere. Item si euincatur antequàm impleat vsucap. tenetur de euictione, cuius cōtrarium hic dicitur. & secus in re tradita ex causa transact. Et de hoc est tex. cum gl. in l. pe. j. de vsucap. pro empto. † Recollige ergo ex ista l. singulari quatuor, quibus singulariter allegatur. Primò quòd vbicunq; actor potest agere ad obseruantiam trāsactionis, vel ex stipulatiōe, p̄s. ver. licet nō obseruauerit p̄fectè ex parte sua, non potest actor agere ad rescindendum transactionē, vel actione prima, si non erat extincta. vel condi. ob causam, vt se reponat in pristinam obligationem, si erat extincta. sed debet agere ad obseruantiam transactionis. & hoc dixit antiquus doctor. Gul. de Suza. vt refert Cy. j. c. l. si maior. vnde videtur esse casus secundùm lect. suam, licet istam non allegauerit odio litium. †Et est casus in quo ille qui impugnat actum, vt reus, non obseruando potest se ex illo iuuare. hoc etiam videtur probari rectè inspiciendo. in l. siue apud acta. in ver. nec huius rei causa, à contrario sensu: nam innuit ibi quòd si interuenisset stipulatio. quia si posset agere ad obseruantiam transactionis. non deberet agere actione prima ad rescindendum, de hoc etiam videtur casus, si gl. non destrueret text. in l. ob eam causam. ff. de præsc. verb. Et videtur hoc esse verum quando reus fecit quod potuit tradēdo, licet nō perfectè, quòd etiam si nihil fecit: vt in dictis iuribus. Sed si non potest agere, & reus transactionē non obseruat. tunc si actio prima durat, bene potest ad eam redire. Et isto mō transactio rescinditur. in dicta l. siue apud acta. sed si non durat, non potest agere conditione ob causam: vt illam apud se reponat: sed debet agere de dolo, si non perfectè impleuit ex parte sua. vt l. actione. §. eo. sed quid in eo qui tutus est exceptione, & sic potest semp̄ facere, vt transactio seruetur repellendo actorem: an si actor veniat contra, possit transactionem rescindere petendo data per conditionem ob causam? Et clarum est, quòd in casibus in quibus in rem & pœnam potest consequi. vt in l. vbi pactum. cum sequenti. j. eo. & quando est apposita clausula rato manente pacto, tunc potest repetere data: & exceptionem opponere: & sic transactionem non rescindit. & facit sibi eam seruari: sed dubium est quando non potest repetere rem & pœnam, an duntaxat debeat vti exceptione, & sic facere transactionem seruari: an autem repetere data, & sic eam impugnare. videtur quòd sic. eadē ratiōe qua & actor. & videtur esse casus in dicta l. cum proponas. in fi. §. eo. non destruendo literam. tamen ibi Docto. sentiunt contra. vt ibi dixi supplendo literam. & etiam glossa. mag. in princi. l. siue apud acta. quæ videtur facere differentiam inter reum, & actorem, do. Raph. hic dicit se valde dubitare: & finaliter tenet hac secundam partem, propter authoritatem gl. & Docto. nec potest reddi alia ratio diuersitatis: nisi quia fauorabiliores sunt rei quàm actores. †Secundò recollige, quòd quando actor non impleuit perfectè ex parte sua, nec potest implere: quia promisit factum negatiuū, vt non petere, vel molestare. facit tamen quod potest, quia non molestat, licet non habeat actio. præ. ver. contra reum nullo modo obseruantem, si non interuenit stipulatio. si tamen reus obseruauit quatenus in eo fuit rem tradendo, licet nō perfectè, potest actor agere. secundùm intellectum Bald. & istud facit pro eo quod dixi in l. siue apud acta. quòd licet actor qui promisit non petere nō possit implere promissum, offerēdo cautionem de nō agendo: si tamen reus rem recipit sponte, videtur habere ipsam pro perfecto implemento; & sic poterit agere. Tertiò, Bartol. in l. naturaliter. in §. nihil. commune. ff. de acquirend possess. in prima vel in secunda lect. allegat istum text. in fi. † quòd ille qui renuntiauit liti & causæ motę super rei vendi. non propterea trāsi-

fert dominium in ipſum reum,ſed ſolùm à lite recedit.nec domi nium à ſe abdicat:quia ſi ſua intentio foret in illum transferre do minium,tunc illo non translato,quia non erat ſua, teneretur de euictione.Cuius contrariū hic dicitur.quod etiam probatur cla rius.vt in l.ſiue apud.in fi. ſed illa ad hoc principalius allegatur, & iſta eſt magna declaratio ad l.poſtquā liti.ſ.eo.titu.Quartò & vltimò recollige illud quod ſ. dixi. q̄ titulus tranſactionis in re quę eſt tradita,eſt ſufficiens ad translationem dominij,vel quaſi vt poſsit res prę ſcribi.vt hic patet.quia ſi res euincatur,agitur de euictione.ſecus in re quæ dimittitur.ſed contra dictam l.ſi dona tæ.ff.de do.inter vi.& vxo.allegata in glo.fi.pro contraria. & in ſti.de re.diui.§.venditæ.alias in §.interdum.vbi transfertur domi nium & vſucapiendi conditio in re quæ dimittit,ſicut in re quæ traditur.Solu.ibi in re quæ dimittitur ex aliqua cauſa vel titulo habili ad transferendum dominium, nam tunc ille penes quem dimittitur,retinet eam vt dimittentis.nō vt ſuam.& ſic habet ani mum acquirendi dominium quod prius non habebat. ideo ac quirit,ſi dimittens eſt dominus:vel ſi non eſt dominus, acquirit vſucapiendi conditionē,ſed ſi dimittit ex cauſa tranſactionis eā vt ſuam,cum intentione continuandi dominium quod prius ha bebat,ideo ſi non habebat,nec acquirendi dominium: quia non habet animum acquirendi, nec vſucapiendi conditionem per l.iij.§.ſubtilius.ff.de condi.ob cau.Ideo non debetur ſibi euictio. Et hoc etiam modo ſoluitur aliud contrarium quod poſſet fieri: quia hic traditur res pro re,& ſic videtur permutatio: & per con ſequens vt pro euicta re dimiſſa poſsit agi actione prima, Cuius contrarium vult iſta lex.nam non eſt verum quòd ſit permuta tio,quia ille penes quem dimittitur non habet animum recipien di nouum dominium:ſecus in permutatione: & per hæc reſpon detur ad l.j.ff.de re.permut.& ad l.ſi quis aliam.ff.de ſolu. Et ibi vide Bar.in oppo.quam facit de iſta l.Nam dicit eſſe ſpeciale in tranſactione gratia minuendarum litium,vt quacunq; re euicta, ſiue tradita, ſiue dimiſſa,non poſsit agi actione prima ad re ſcindendam tranſactio. non ſic in permutatione. Et iſta ſunt ſubtilia, & ſingularia. Nec iſto titulo videtur ſubtilior lex, quàm iſta.

1 ☞ *Liberatio facta ex eo quòd reus ſubtraxit inſtrumenta vel teſtes actori,an ſit nulla?*
2 *Conditio ſi me feceris hæredem,apposita in liberatione,an vitiet liberationem? & num.* 4.☞ 5.
4 *Inſtitutio poteſt fieri ſub conditione præmij futuri.*
5 *Conditio plus inficit quàm modus.*

LEX XXXIIII

1 CVm donationis. †Liberatio facta ex cau ſa trāſactionis ſub ſpe fu turæ ſucceſsionis etiā pollicitę vel expreſſæ.licet ſpes deficiat,non poteſt reſcindi,tanc̄ remittēs dolo fuerit inductus:nec ex eo quod cauſa ob quam facta eſt,non ſit ſecu ta.Nec etiam poteſt agi ex pollicitatione vel promiſsione: quia non valet nec obligat tāquam cōtra bonos mores.h.d.iſta.l.not. ☞ & differt à l.ſi maiores.§.e.quia ibi à neutra parte fuit facta mē tio de futura ſucceſsiōe,licet remittētes hoc habuerint in animo: & ſub iſta intentione remiſerint. ſed hic ille qui liberatus fuit pollicitus & remittens, ſub illa pollicitatione remiſit vel libera uit.& poſtea nō ſeruauit promiſſa; vnde maior erat dubitatio: quia remittens vel liberās tanquam dolo inductus poſſet libera tionem reſcindere, vel ſaltem;quia cauſa ob quam promiſit,nō eſt impleta: etiam contrarium hic dicitur. quod nō poteſt dici dolo inductus, cum ſciret vel ſcire deberet pollicitationem vel promiſsionem nō obligare promittentem, tanquàm contra bo nos mores, & per cōſequens liberationem haberi p puro, nō p conditionali vel modali. vnde ex defectu modi non poteſt reſcindi.hæc eſt intentio huius.l.in qua eſt in vlti.q. gloſ.in verſ. [ſi verò remittat & dicat &c.] licet enim remittens non fuerit vſus verbis.glo.tamen quia aduerſarius pollicitus erat, iſta pol licitatio videtur habere vim modi; quia ſi p̄mittis vel polliceris mihi aliquid,& ego ſtatim aliqd facio tibi,videor facere ſub mo do,vt ſerues p̄miſſa.licet nō dicā,per id quod no.per Pe.& alios in l.cū mota.§.e.& ſic videtur remiſsio modalis.ſed non quia ille modus non erat obligatiuus, tanquàm contra bonos mores, nō ſic erat obligatus:quia tūc deficiēte modo poſſet reſcindi libera tio ex defectu modi extra cauſam trāſactionis.ſed in tranſactiōe

2 ageretur ad implementum modi.vt in l.præcedenti.† In glo.j.ibi [tranſactioni non nocere.] quia non reddit eam nullā, vel an nullandam.vt hic patet in l.ij.§.eo.& hoc in ſimplici ſcientia, q̄ habebat ius licet ſi in illa eſſet mixtum delictum.vt quia ſubtra xit inſtrumenta vel teſtes actori, licet non redderet liberationē nullam ipſo iure,facit tamen eā retractari vel per actionem de dolo,vel vt agatur actione prima ſi non eſt perempta.vt in l.ſub prætextu.§.eod.& l.nec intentio. In gl.ſeq.poſt prin.ibi.[impu tatur ergo ei qui tali pollicitationi credidit.]cum ſciret vel ſcire deberet eam non eſſe obligatoriam.& ſic nō poteſt dici dolo in ductus.vt in tex.nec poteſt dicere cauſam ob quam remiſsionē fecit,non eſſe ſecutam:& ſic liberationem debere reſcindi: quia liberatio potius dicit̄ pura quàm modalis,vel facta ob cauſam. ſed ſecundū hoc videtur quod ſi libero minorē vt mihi det rem ſuam immobilem,cum adhuc non poſſet ſe obligare ſine autho ritate tutoris,& decreto iudicis.vt in l.ſi ad reſoluendā.j. de p̄ di.mino.quia iſta liberatio dicetur pura:& imputetur mihi quia ſibi credidi:nec potero eam facere reſcindi propter defectū cau ſæ non impletæ eſt ne hoc verum videtur quod ſic arg. huius.l. cum glo.niſi hic dicamus quòd non erat obligatoria, quia con
3 tra bonos mores.ſecus ſi alio modo cogitur ſuper hoc. † In gloſ. ibi.[Pla.dixit.] in hoc eſt differentia inter iſtam opp.& præce dentem:quia in præcedenti conditio illa ſi me feceris hæredem, tanquam turpis & impoſsibilis reiicitur. & de iure vitiat libera tionem,ſicut vitiat obligationem inter viuos.vt in l.non ſolum. ff.de act.& oblig.licet non vitiet vltimam volun.ſed vitiatur. vt in l.obtinuit.ff.de condi.& demon.ſed ſecundū illam oppoſitio nem Pla.talis conditio non vitiat liberationem,ſed facit eā ſtare in pendenti,ſicut quælibet alia conditio.& ſi ſequatur inſtitutio, habet effectum:ſi non ſequatur,deficit liberatio:propter defectū conditionis.& hanc rationem ponit Pet.dicens non eſſe verum quod illa conditio eſt turpis, vel impoſsibilis de iure. nam non eſt turpe me hæredem inſtituere,ſed bene eſt turpe & contra bo nos mores quem obligari ad hoc faciendum.non autem eſt tur pe quem induci ſub ſpe præmij ad me inſtituendum.arg.in l.Ti tio centum.§.j.ff.de condi.q demon.& illa liberatio facta ſub ille conditione,eſt inductio:non compulſio,vel obligatio. Barto. tenet primam opi.quia eſt compulſio per indirectum,& ſicut re probatur præcipua compulſio & cauſatiua.nec eſt verum ſecūdū eum quod quis poſsit induci ſub ſpe p̄mij ad inſtituēdum. vt in l.illæ autem inſtitutiones.ff.de hære.inſtit.vnde redditur inſti tutio captatoria.& hoc non obſt.d.l.Titio.§.j. quia in matrimo nio:ad quod quis metu nō poteſt aſtringi,ſed ſub ſpe præmij,ſic: quia in matrimonio poteſt interuenire præmium pecuniarium, ſed ad quem inſtituendum non poteſt quis arctari metu pœnæ. vt in l.ſtipulatio hoc modo.ff.de verb.obl.nec ſub ſpe præmij.vt in d.l.illæ autem.Bald.reprobat iſtam opi. & tenet præcedentē; quia ſecundum Bart.ſequeretur quod ſi me inſtitueret ſub con ditione ſi te alimentauero,non valeret inſtitutio.quod eſt abſur dum.vt in l.quidam cum filius.de verb.oblig.ſed non pependit
4 Bal.quia ipſe non loquitur ad propoſitū.† Nam ipſe vult quod inſtitutio poſsit fieri ſub conditione p̄mij futuri,& hoc fateor, ſed Bar.vult quod præmium non poteſt dari alicui ſub ſpe futu ræ inſtitutionis,vt promitto tibi aliquid dare vel facere ſi me in ſtitues:quia non valet mea promiſsio, vt ſub ſpe alterius induca ris ad me inſtituendum,quia per hoc tollitur libertas teſtādi per indirectum,& ſic non valet,licut quando directò.iuxta no.in l. fin.ſ.de pac.in q.illa.an valeat donatio præſentium & futurorū.
5 † In fine gloſ.ibi.[dico quod non poſſet petere debitum.]& de hoc eſt caſus in hac l.rectè intelligēdo.vt §.dixi.& ſic collige ex gloſſ.quod licet conditio ſit turpis vel impoſsibilis vitiet actum inter viuos ſcilicet obligationem vel liberationem: vt in præce denti.q.in prima opp.modalis tamen impoſsibilis vel turpis nō vitiat,ſed vitiatur.& ſic plus inficit conditio quàm modus:& hoc probatur in l.demonſtratio.§.quod autem iure.ff. de condi. & demon.vbi falſa cauſa cōditionaliter prolata vitiat legatum. ſecus autem ſi per modum cauſæ vel modi apponatur. Bal. au tem fatetur hanc glo.deciſionem,ſi conditio non fuit fundata in illo modo turpi.ſed in alio,puta libero te pro decem. vt me hæ redem inſtituas.nā liberatio habetur pro pura.vt hic patet: quia illa pollicitatio habebit vim modi. Tene menti quia iſta ſunt ſubtilia.

Qui

† Qui dolum allegat, eum probare debet.
Interuentus amicorum facit cessare præsumptionem metus & doli.
Quo cautela uti debeat aduocatus, quando contra suum clientem allegatur dolus uel metus.
Ratio statutorum dicentium quod mulier uel minor non possit contrahere, sine præsentia duorum uel trium consanguineorum.
Quæ mulier uel minor uolens contrahere habeat consanguineos, qui non sunt præsentes, poterit adhiberi authoritas iudicis loco istorũ, ne actio eorum impediatur.

LEX XXXV.

TRansactionem. †Interuentus amicorum facit cessare præsumptionem metus, & facit præsumi quod non interuenerit dolus vel metus. ista enim sunt diuersa. nam interdum subest alia præsumptio quod interuenit, & tunc præsentia amicorum [a] illam excludit, & sic non proderit ista præsumptio cum vno teste ad probationem metus. interdũ nulla est præsumptio. & tunc facit præsumi qđ nõ interuenerit. & effectus huiusmodi est † quia qui dolum allegat, eum probare debet: vt in l. quoties. §. qui dolo. ff. de proba. sed illa præsentia amicorum aggrauabit probationem: & sic non sufficit probare per duos testes, sed requirantur tres ad probandum præsumptionem quæ est contra. ita colligitur ex dictis Barto. pro quo facit quod not. in l. si duo. in princ. ff. de iureiuran. Idem in decreto iudicis, vt faciat cessare præsumptionem metus & doli, vt infrà de prædi. curia. l. j. & ibi not. per Barto. lib. xj. Et dicit Bart. † quòd tu aduocate debes esse cautus quãdo contra tuum clientem allegatur metus vel dolus, vt facias articulum de præsentia amicorum, & probes, si vxor ad instantiam mariti aliquid faciat: vel in alio contractu cõsentiat, vel filia ad instantiam patris forte renuntiat hæreditati cum iuramento, & apponatur quod hoc fecerũt propter nimiam reuerentiam mariti vel patris, non audentes contradicere. & per hoc petatur rescindi per l. j. §. quæ onerandæ. ff. quar. rer. act. non de. & per not. in l. interpositas. §. eo. quòd probes interuentum amicorum vel consanguineorum, & grauabit aduersarium in onere probandi, & non sufficiunt duo testes. † Ex his etiam dicit apparere rationem statutorum dicentium quod mulier vel minor [b] non possit contrahere sine præsentia duorum vel trium [b] cõsanguineorum. scilicet ad excludendum præsumptionem doli, vel metus, quia tales propter fragilitatem sexus & ętatis solẽt induci per dolum. † Et no. hic vnum verbum quod dicit Bald. quòd in illo casu si mulier vel minor habeat consanguineos, qui nõ sunt præsentes, ne actio eorum impediatur, poterit adhiberi authoritas iudicis loco istorum. & sufficit argu. in l. bonorum. infrà qui admit. ad bono. pos. poss. & istam causam vidi de facto.

† Quod dolus allegatur, eum probare debet.
Interuentus amicorum facit cessare præsumptionem metus & doli.
Quo cautela uti debeat aduocatus, quando contra suum clientem allegatur dolus uel metus.
Ratio statutorum dicentium quod mulier uel minor non possit contrahere, sine præsentia duorum uel trium consanguineorum.
Quæ mulier uel minor uolens contrahere habeat consanguineos, qui non sunt præsentes, poterit adhiberi authoritas iudicis loco istorũ, ne actio eorum impediatur.

LEX XXXVI.

SI maior annis. Intellectus huius legis est dubius. nam videtur de directo contrariari. l. siue apud. suprà eodem. † dicit enim quod transegi tecum pro quinquaginta, quæ promisisti mihi dare, & ego promisi te amplius non molestare, si hoc non obstarus, ago actione prima. quia non soluis quinquaginta. licet nec cõtras in lite. attamen habes contra me exceptionem transactionis ex æquitate, vt possis me repellere ab agendo, & à te nõ consequar nisi illa quinquaginta. cui contrarium de directo dicitur tibi, quod non habes exceptionem, nisi soluas, vel offeras. & tunc per indirectum consequar quod de directo cõsequi non poteram propter hoc: quia ista lex videtur cõtinere iniquitatem apud laicos, id est idiotas, vt ille qui nõ obseruauit transactionẽ, nec offert se paratum seruare, possit se ex ea iuuare, & obijcere exceptionem contra actorem agentem actione prima. contra l. cum proponas. suprà titu. j. quanquam text. dicat [exceptionis proficit æquitas.] imò est iniquitas. Glos. ponit casum duobus modis subaudiendo ad text. primo quia reus non soluit, nec obtulit terminum infra quem soluere debeat. & ita loquitur tex. si postea conuentus act. prima obtulit, certè tunc purgat moram: & parat sibi exceptionem efficacem. † Et illud quod ofera † post, non dicitur in text. sed gloss. vult [a] quod debeat subaudiri: ne cõtineat iniquitatem. iste intellectus est verus in se, sed cõtinet diuinationem ad hanc legẽ inquantũ ponit de termino & de obligatione facta post terminum tantum. debet tamen limitari vt possit purgari mora offerẽdo, quãdo non fuit apposita dies & pœna. postea fuit actum quod solueres intra certũ terminũ. quod si nõ feceris, licitum esset mihi redire ad actionem primam sine obstaculo exceptionis: certè illud vltimum loco pœnę apponitur. ideò si non solueris intra terminũ, non posses moram purgare: nec exceptionẽ tibi parere: vt suprà eo. l. si super possessione. licet illa loquatur in actore. Sed eadem ratio est in reo, per regulam generalẽ: quod vbi est dies & pœna non habet locum purgatio moræ: vt infrà de contrahen. stipul. l. magnam. sed occurrit dubitatio contra istã lect. quanto tempore durabit facultas offe- [b] rendi, vt possis me repellere. de hoc tetigi in l. siue apud. in vltima glos. suprà eod. & Doct. tangũt hic. & dicũt quod si trãsactio fuit facta post litem contestatam in primo iudicio, durabit facultas vsque ad sententiã fiendam super iudicio reassumpto per me super actione prima. sed si ante litem contesta. in primo iudicio, tunc durat vsque ad contestationem fiendam super iudicio reas- [3] sumpto per l. si insulam. de verb. obliga. † Et ad hoc semper allegatur ista lex, quòd mora commissa ante lit. contesta. potest purgari vsque ad contesta. sed commissa post, potest purgari vsque ad sententiam: non quod ista lex hoc dicat secundùm Docto. & est glos. in dicta l. siue apud. Bald. valde subtiliter & melius, vult quod etiam si sit commissa ante lit. contesta. puta dedi libellum contra te super. c. comparuisti, & ante lit. contest. transegimus vt dares quinquaginta, & ego promisi vlterius non prosequi, non dedisti, ego prosequor litẽ super eodẽ libello & actione prima, & facta est contesta. vult Bal. hic in fi. quod possis adhuc offerre post lit. contest. vsque ad sententiam exclusiuè. & si hoc feceris, non condemnaberis in prima actione ad totam sententiam, imò cogor accipere, & absolueris ab illa. nec obst. l. si insulã. de verb. oblig. nam tunc lit. contest. præcludit materiam purgandi morã, quãdo facta est super interesse, vel pœna, ad quam vel ad quod orta est mihi actio propter moram tuam: sed dudum ante ex cõtractu celebrato tecũ. quod est subtile & singulare. sed do. Raph. videtur sentire idem. & assignat vnam rationem: quia quãdo fit contestatio super actione vel pœna, tunc fit super actione valida & efficaci orta propter morã: sed quando fit super actione prima quæ nõ fuit orta ꝓpter morã: fit super actione reddita inefficaci tũc ratione trãsactionis. & etiã fit ad conseruandã exceptionem sibi ortã ex illa transactione, sed redditã inefficacem ꝓpter morã in nõ seruãdo trãsactionẽ. ideo durat illa facultas quousq; durat illa exceptio, id est vsq; ad sententiam, vt in l. peremptorias. j. sen. rescin. nõ pos. & ista ratio est pulchra: & declarat intentionẽ Bal. licet ipse nõ referat Bal. à quo ista opi. habet originẽ. sed si mora esset cõmissa post lit. contest. & ageret ad pœnã, vel interesse ratione moræ, nõ duraret facultas vsq; ad sniam, sed vsq; ad primũ actũ qui gereret inter partes, qui haberet vim contestationis. per ea quæ no. in l. nihil. j. de procu. cũ si. alio modo legit gl. quod hic reus nõ soluit, nec obtulit intrà terminũ, q nõ erat adhuc lapsus, & actor agit actione prima intra terminũ, dicẽs qđ reus nõ indiget illo termino: cũ posset de facili soluere de præsenti: ideo non debet gaudere illo termino. sed certè hoc nõ nocet reo: quia posito quod nõ egeat termino, tamen non deberet sibi auferri, quẽ habet ex intentione partium: vt in l. si tibi mandauero. in prin. ff. mãda. poterit ergo reus vti except. transactionis. quia ipse adhuc non est in mora, licet ipse non soluerit vel obtulerit: ideo non potest actor redire ad actionem primam. Ista lectu. est vera in se, & nõ habet dubitationem. tamen tex. dum dicit [si maior annis] esset superfluus. quia idem esset si actor esset minor, vt nõ possit agere ante terminum: nec reum in mora constituere. † Ideo ex- [4]

Præsentia amicorum. Adde Bart. in l. fi. ff. quod met. cau. Cano. in causãm matrimonij. extra de of. deleg. Alex. de Imo. in l. si cum dotem. §. eo autem tempore. ff. solu. mat & Frãc. de Are. in suo consil. xiiij. & Angel. in suo consi. ccxv. & ibi an talis præsentia amicorum faciat cessare præsumptionẽ metus in cõtractu celebrato cum Tyrãno. & etiam adde quod idẽ operatur quó ad cessationem præsumptionis metus præsentia honestorũ virorum. ita Ange. in l. quæro. §. seruum. ff. ff. de ędi. edi. Fr. Cur
Not. cautela.

Sine ꝓsentia duorum vel triũ. Adde Bald. in l. pactum. in vlti. col. in xxj. q. C. de coll. Bal. in l. si furiosi. C. de nupt. & adde hic quæ notaui ad Alexan. Frã. Cur.

a ¶Clausula rato manente pacto. Adde q̄ ista clausula operat̄ etiã in fauorẽ conuenientis. cõtrarium tenet gl. in c. potuit. de loca. & in l. ij. C. de iur. emphy.

tra gl. Guid. de suza. legit alio modo. & magis vtili, & sine subauditiõe. quod hic reus fuit in mora, quia non soluit: nec obtulit in termino. sed quia actor habebat actionem ad petendum sibi dari promissa, vel ex stipulatione, quia interuenit act. præseri. ver. quia impleuit ex parte sua, non põt redire ad actionẽ primã: & petere trãsactionẽ rescindi. imo reus põt ad huc sibi obiicere exceptionẽ trãsactiõis, & dicere agas ad obseruãtiã transactionis postq̃ potes. & non actione prima. & sic nõ obstant ll. in cõtrariũ allegatæ: qa in illis nõ poterat actor agere ad obseruantiã transactionis. & ista lec. videt̄ esse ipsa veritas, & congruere huic literę: pro qua etiã est casus in l. si p̄ fundo. vt dixi in l. siue apud acta. circa mediũ. & est singularis intellectus. & sic est casus hic in quo fallit regula. quæ est quod quis ex eo q̄ impugnat. se iuuare non potest. vt in regula iuris. nam fallit in transactione quam quis impugnat. nam non seruando, qa actor potest agere ad obseruãtiam. & hoc odio litium: ne redeatur ad litem semel sopitam. Tene menti.

LEX XXXVII.

PRomissis. Ista l. potest intelligi tam in reo quã in actore q promisit in transactione aliquid dare, vel facere sub pœna. & debet intelligi qñ non promisit dare pecuniã, sed speciem, vel aliquid facere. si verò pecuniã, tũc videndum est an pœna fuerit apposita in fraudem vsurarum, quia odio earum non possit peti. an non quo casu. an & quando præsumatur. dic vt no. Bar. in l. cum stipulati sumus. de verb. obl. & Cy. in l. cum allegas. j. de vsuris.

1 ☞ *Ille in quem factum est compromissum de iure & de facto, non potest uti arbitrio in re clara & lucida.*

LEX XXXVIII.

1 TRansactio nullo. †Per istã l. videtur q̄ si petebam à te cẽtum, & compromisimus de iure & de facto in Titiũ, vt possit de iure vnius p̄is auferre, et alteri dare, sicut et arbitra-
↩ tor. vt in l. si de meis ✱ al's incipit idẽ Põpo ✱. §. recepisse. de arb. ff. & per cõsequẽs dicebat̄ q̄dã trãsactio. vt in auc. si verò. j. de iudi. iple aũt arbitrator te in totũ absoluit, vel in totũ condẽnauit, quod non valet absolutio vel condemnatio: qa nõ est facta per modũ trãsactionis aliquo dato vel retẽto, id est auferẽdo de iure vnius, & dando alteri. & sic nõ processit vt arbitrator, sed vt arbiter. sed veritas est in contrariũ per l. quod si epheſi. & de eo qđ
2 cer. loco. †Et ibi vide per Bar. qui respondet ad talem oppositionem. quia si vidit clarè vnius partis ius, nõ debet sibi aliquid auferre. imò peccaret si hoc faceret. sed tunc videtur sibi data licentia auferendi, quando res videtur sibi dubia pro bono pacis & concordiæ. Tene menti. quia si reciperes tale arbitramentum, vt non vtaris arbitrio in re clara & lucida. facit quod notatur in l. si filius. ff. de dona. per Barto.

3 ☞ *Contractus innominatus si ordinatur ad nominatum, uel est mixtus cum nominato. non habet locum pœnitentia.*

LEX XXXIX.

1 QVamuis eum. †In cõtractu transactionis nõ habet locum pœnitentia: licet sit cõtractus innominatus. & ad hoc semper allegatur. & hoc odio litium: licet in aliis cõtractibus innominatis re integra ex parte eius qui vult pœnitere, locũ habeat vt in l. qui pecuniã. ff. de condi. ob cau. tũc autẽ dicitur integra quando non est adhuc sibi impletus contractus, posito etiam quod ipse impleuerit. vt si dedi tibi decem vt vadas pro me Romã. nã possum pœnitere, & repetere si nondũ iuisti, nec præparamenta fecisti ad eundũ, ex quibus remaneres in dãno si restitueres x. vt
2 ibi patet †dicit aũt Bal. notabiliter. qd' si cõtractus innominatus ordinatur ad nominatũ, vel est mixtus cũ nominato, non habet locũ pœnitẽtia. & de primo dicit esse casum in l. Labeo scribit si mihi bibliothecã. ff. de contrah. emp. de secũdo dicit esse casum in l. fundi partẽ. & in l. si sterilis. §. si tibi. de act. emp. sed cũ labore & subtiliter extrahes hoc de illis ll. tñ dictũ eius est pulchrum quidã etiam dicunt non habere locum pœnitẽtiam in alio casu quã transactionis. quando scilicet cõtractus innominatus continet liberationẽ. puta libero te ab eo quod mihi teneris, vt vadas pro me Romã, quia etiam re integra nõ possum pœnitere fauore liberationis. & illa dicat esse rationẽ huius l. Bart. cõtra per l. si qs accepto tulerit. ff. de cõdi. ob cau. & dicit hoc esse spãle odio litiũ, non fauore liberationis: quod dictũ placet: licet Bal. videat ipsum impugnare dicẽs quod d. l. si quis accepto. nõ loquitur in pœnitentia, nec in capitæ pœnitẽtię: vbi repetebat liberationẽ. s. ꝓpter causam nõ impletã: sed nõ video quare magis si dedi pro te decem vt vadas pro me Romam, possim repetere decẽ ex capite pœnitentiæ: & si te deliberaui à decem, non possum repetere liberationẽ: quæ liberatio pro datione habetur: vt l. si quis obligatione. de reg. iur.

1 ☞ *Vbi actio prima fuit ipso iure sublata, si tamen reus opponit exceptionem transactionis: deducet potius ad notitiam iudicis carentiam actionis, ut illum ex officio suo repellat, qui im ipsemet repellat.*

2 *Si actio prima fuit ipso iure sublata: quare actor ueniens contra transactionẽ si soluat pœnam, teneatur eam restituere data?*

4 *Reus contra actorem agentem de facto, potest obijcere exceptionem transactionis dupliciter.*

5 *Verba enunciatiua de præsenti, interdum habent uim pacti.*

6 *Si reus consecutus est pœnam & restitutionem datorum ex forma huius legis, an aliter admittatur ad agendum de facto.*

7 *Quando constat iudici actorem nullam actionem habere, uel accusatorem non habere ius accusandi, potest eos ex officio suo repellere, etiam reo non opponente: & si iudex non repellit, an teneatur reo in syndicatu?*

8 *Statutum q̄ bannito non reddatur ius, nec agendo nec excipiendo: & ego contra bannitum, poterit bannitus deducere notiam in iudicio, q̄ actor nullam habet actionem, nec dicitur excipere.*

9 *In causa criminali ubi imponitur pœna personalis: licet non admittatur procurator: tamen admittitur tertius qui ostendit ius inquirendi uel accusandi non competere, nec uenit ut procurator, sed tanquam defensor innocentiæ.*
Qualiter dicatur res deduci in notorium?

10 *An in casu huius l. quando actor incepit uenire contra & sic incidit in pœnam, habet locum pœnitentia, ut possit & pœnam euadere, & etiam restitutionem datorũ desistendo ab agendo?*

11 *An quis aliquid faciendo de facto consequi possit actionem, uel incidat in pœnam.*

LEX XL.

1 VBi pactum. †Si actio prima fuit ipso iure sublata, actor veniens cõtra trãsactionem, & ipsam intẽtans, repellit̄ à limine iudicij ꝓpter carentiã actionis: & etiam soluet pœnam promissam si venerit contrà, & restituetur data. h. d. secundũ lect. Azo. quæ tenetur per Bar. & Bal. & tunc illa alternatiua bis posita in text. ponitur pro & licet loquatur ista l. quando prima actio fuit extincta per aqui. sti pul. & acceptilationem secutam. Idem puto si alio modo, vt si sit actio ex maleficio, quę per pactũ tollitur ipso iure: vt l. si tibi. §. quædam. ff. de pac. & l. si vnus. §. pactus. versic. sed si pactum conuentũ. nõ subsit eadẽ ratio, & etiã maior. quia tunc potest restaurari per nouum pactum, vt in dicto ver. sed si pactum. sed quando per acqui. sti pul. potest restaurari expresse & tacitè secundũ quosdã. sed secundũ lect. aliquorum glossatorum antiquorum nõ potest consequi reus omnia ista tria: sed est in electione sua: an repellat actorem ab agendo, & tunc non põt petere pœnam & restitutionem datorum. potest tamen petere vt differatur iudicium primũ reassumptũ per actorẽ, quouscq; habuerit pœnam & restitutionem datorum. quibus habitis procedetur in illo iudicio. & sic fallit hic illa regula qui prior appellat. ff. de iudic. quia regulariter deberet procedi super iudicio prius inchoato, & etiã ad finem deduci. & si actor in illo succumbat, reduci potest ad transactionem, vt in l. qui Romæ. §. Scia. ff. de verb. oblig. tamen supersedetur in illo quousq; pœnam & data rehabuerit reus, & tunc actor non potest succumbere in primo iudicio: sed procedetur in eo, & vincet secundum intellectum istorum. quoniam prima facie videtur litera pati: nec impropriabitur litera, vt ponatur vel pro &. sed do. Azo fatetur quod si reus vult possit ita fieri. & nõ impropriabitur litera: sed si omnia ista vult, potest per vnam rationem. de qua dic vt in glos. & in hoc stat tota difficultas huius legis. Pet. tenet opin. aliorum, & non Azo. & etiam Rapha. dicens quod nunquam potuit sibi cadere in capite lect. Azo. per l. cum proponas. suprà eodem. & l. qui fidem. ff. eod. cum simil. qui indistinctè dicunt quòd nisi
a sit apposita clausula rato manente pacto' non potest reus actorẽ repellere, & pœnam petere: sed debet esse altero contentus: vt
2 etiam habet in l. rescriptum. §. si pacto. ff. de pact. † Sed volentes sustinere lectu. Azo. dicunt illam legem debere intelligi quando actio prima non erat ipso iure extincta, sed dabatur contra

n eam exceptio:quo caſu ſi reus vtitur exceptione,ipſe eſt qui
epellit actorem:quia ſi eam non opponeret actor vinceret:cum
abeat actionem:ergo non poteſt petere pœnam,nec reſtitutio-
non datorum: ſed quando actor nullam actionem habet, & ſic
egit de facto:licet reus obijciat exceptionem intentionis,ipſe nō
ſt ille qui repellat actorem, ſed carentia actionis. nā & ſi non
objceret,ſed taceret,iudex ex officio cum videat actorem age-
relinæ actione, repellet ipſum ab agendo : vt in l.ſi pupilli.§.vi-
decimus.ff.de negotijs geſtis.igitur ſi opponit reus exceptionem
intentionis,deducit potius ad notitiam iudicis carentiam actio-
nis,vt illum ex officio ſuo repellat,quàm ipſemet repellat:& hoc
voluit dicere glo.magna poſt medium &c.ibi.[Tertia quia cùm
iudex &c.] quæ ſemper allegat:vt ff.de pac.l. ſi vnus.§.pactus.
in glo.in opponendo:cum igitur reus nō ſit ille qui repellat acto
rem,ſed carentia actionis,non prohibetur petere pœnam & re-
ſtitutionem datorum:& ſic opi.Azo.remanet viua:& tunc fun-
datur,poſito quòd non fundaretur ſuper hac l.hoc probat: ſed
prima facie innuit contra.per illam alternatiuam: ſed ipſe dicit
hoc procedere ex voluntate rei:propter illa verba poſita.in fi.ibi:
[ſi aduerſarius hoc maluerit &c.] In tex.ibi: [pactum.] gl.in-
telligit,ſ.gratuitum:vt differat à tranſactione quæ eſt pactū non
gratuitum.Doct.dicunt quod hæc l.non loquitur de pacto gra-
tuito per id quod ſequitur de reſtitutione datorum:ſed dūtaxat
de tranſactione:& ideo ipſi exponunt pactum vel tranſactionē:
a vtilla dictio vel * exponatur pro id eſt : quia omnis actio eſt pa-
ctum:& ſic alternatiua poſita inter genus & ſpeciem reſoluitur
in identionem,id eſt de hoc dic vt per Bart.in l.ſi is qui.§.vtrum.
ff.de reb.dub.& in l.j.eo.ti.Bal.exponit melius:vt dum dicit[pa
ctum.] intelligatur de pacto non gratuito, quod tamen non eſt
tranſactio.quia factum fuit ſuper liquido.Et dum ſubdit[vel trā-
ſactio.] loquatur de non gratuito,quod factum fuit ſuper debi-
to non liquido:& ſic vocatur trāſactio.Sed neſcio quare fiat iſta
difficultas,cū poſſit intelligi ſicut gl.dicit.nec ob.verbum quod
infrà ſequit.de reſti.datorū.quia debet referri ad id quod poteſt
reſem ſciscere ad tranſactionē,non ad pactum gratuitū: non ex-
pedit ire per illas ambages.facit quod no.infra l.proxi.in glo.in
ver.actor.dū dicit in his pœnis quæ poſſunt ei aptari &c.qa illa
pœna eſt reſtitutio datorum &c.non adaptatur ad pactū gratui-
3 tum ſed ad tranſactionem. †In tex.ibi: [vna cum his quę data
probantur:] contra hoc opp.quod ſi actor ſoluat pœnā videtur
quòd non teneatur reſtituere data:quia ſoluendo pœnā loco rei
habetur:vt not.ſ.titu.j.l.petens.& ſic perinde videtur ac ſi tranſ-
actionem ſeruaret.ergo deberet retinere data.Sol.ſecundū Bar.
ſalit quādo eſt ſublata actio ipſo iure,quia tunc pœna cenſetur
apposita loco cōtractus,vel loco rei:& eo modo ſolue aliud cō-
tractū quod potuit fieri:quia ſi actor venit cōtra tranſactionē, &
ſuccūbat,potest tranſactionem redire:& facere eam ſeruari ſibi:
vt in l.qui Romæ.§.Seia.de verb.ob.Si ergo actor ſecundū lect.
Azo.repellitur ab agendo,& ſic ſuccumbat,quare nō poteſt ad
trāſactionē redire,& facere eam ſibi ſeruari,& non reſtituat da-
ta?quia hoc eſt de ſubſtātia trāſactionis:ſed ſolue eo modo: quia
illud qū actor ſuccūberet facto rei obijcientis exceptionē contra
actionē nō extinctā:ſed hic nō ſuccumbit facto rei , ſed propter
4 defectū iuris ſui. †In text.ibi: [ante cognitionem cauſæ.] dic
quod tenēdo lect.Azo.pōt ſic intelligi ſecundū Bal.quod reus
contra actorē agentem de facto pōt obijci exceptionē tranſactio-
nis duplicater ſcilicet per modum dilatoriæ ad impediendū con-
teſtat.& ad faciendū ſe abſolui ab obſeruatione iudicij. Secun-
do modo per modū peremptoriæ poſt lit.conteſ.& ad faciendū
ſe abſolui diffinitiuè:vt in l.eleganter.§.ſi quis poſt.ff.de condi.
indeb.& hic eſt intellectus ipſius:ſi ergo eligat primum modum,
repellat à limine iudicij,& abſoluatur ab obſeruantia iudicij, vt
vltra hoc petat pœnam,& reſtitutionē datorum:& ſimiliter obti
nebit:ſed ſi nō opponeret ad impediendū conteſtationem,quod
eſt facere poteſt:procederet in vtroque iudicio,& intentato per
actorē & intentato per reū cōtra actorem ſuper pœna:& ſimili-
ter invtroq; obtinebit reus abſolui diffinitiuè.In ſcdo cōdēnabit
actor.ſed ſcdm lec.aliorū ꝓcedunt opi.gl.& ille intellectus Bal.
magis placet.In gl.quæ inci.obligatus.in fi.ibi cū hoc [pactū nu-
dum etiam faciat:ſed ibi nō eſt bona cōparatio: quia pactum nu
dum cōtinet promiſsionē de futuro,quæ eſt apta parere obliga-
tionē naturalē:vt plenè no.in l.ſi vnus.§.pactus.ff.de pac.Sed ac
ceptilatio non cōtinet promiſsionē de futu b
ro,ſed diſpoſitionē vel enunciationem per
verba de præſenti:quæ ſunt apta parere ob
ligationē.iuxta no.in l.vlti.§.ſtipu.de verb.
obli.& l.j.in prin.ff.de pac.& videtur caſus
in l.fi.§.j.ff.de iur.do.cum glo.ibi poſita:ſed
alij dicunt plus quàm gl.quòd imò oriatur
ciuilis & naturalis propter ſolennitatē ver- b
borum:quia cum pactū nudū pariat natura
lem acceptilationē,quę eſt veſtita:debet pa
rere etiā ciuilē. quibus obſtat quod ſ. dixi
ſed pro eis facit:quia acceptilatio videt cō-
tinere tacitū pactū de nō petendo:quod pa
tet:quia interdū ſi nō valet tanquā acceptī-
latio,valet vt pactū:vt l.ſi vnus.§.peñ.ff.de c
5 pact.†Et interdū verba enūciatiua de præ-
ſenti habent vim pacti:vt l.tale pactum. in
prin.ff.de pac.Bar.reduxit ad concordiam:
quod aut quærimus,an ex ipſa acceptilatio
ne oriat alia obligatio,& dicendū eſt quod
nō:qa verba eius non ſunt apta ad hoc:niſi
ex interpretatione iuris,qñ nō valeret vt ac
ceptilatio : aut vtrū ꝓpter acceptilationem
oriatur naturalis obligatio ex æquitate na-
turali:quæ dictat vt amplius nō petatur,&
dicendū quod ſic per l.Mæuia.§.j.ff.lo.ma.
nō autē ciuilis:quia illa æquitas non produ
cit ciuilem:vt in l.hoc amplius.§.his natura
debet.de reg.iur.& illa iunt diuerſa.nam ſi
ex acceptilatione,vel ꝓpter acceptilationē:
b quia dictio ex ᵇ ſignificat cauſam remotā:vt l.eo tēpore.in fin.ff.
6 de pecu. †In glo.magna ibi: [reſpondeo quinque ſunt opi.]
ſecundū primam quæ fuit Azo.ſi reus conſecutus eſt pœnam,
& reſtitutionem datorum,actor admittitur ad agendum de fa-
cto:cum nullam habeat actionem . reo hoc patiente: non aliter :
quia ſi vult,poteſt ipſum repellere:& ſic conſequi omnia tria:&
ꝓbat Azo quod repellatur tribus rationibus.ſecundū Vltra. in
verſi.[alij.vt Al.dicunt.]admittitur actor ad agendum de facto
etiam reo inuito:quia cogitur pati,poſtquam conſecutus eſt pœ
nam & reſtitutionem datorū:& illam tenuit Pe.per l.Iul.§.quæ-
ſitum.ff.ad exhibend.Bartol.dicit quod ille §.nihil facit:quia ibi
non compellitur inuitus:ſed volens ad admittendum quem age
re de facto.nam quod rogatur inuitus,nullo iure cauetur domi.
Rapha.hanc opi.iuſtinet : quia verum eſt quod ibi nolens pati-
tur à principio,ſi vult abſolui ab actione ad exhibendum,vt di-
cat cotētor quod agat de facto:poterat enim hoc nō dicere ſi no
lebat : ſed poſtquam conſecutus eſt illud quod intendebat con-
ſequi: quia fuit abſolutus ab actione ad agendum:vt dicat con-
tentor quod agat de facto,cōpellitur inuitus pati quod ille agat
de facto.aliàs actor deciperetur authoritate illius l.quod non eſt
dicendum.l.in commodato.§.ſicut.in fi.ff.commoda. ita in caſu
noſtro : quia ſi reus vult conſequi pœnam & reſtitutionem da-
torum,poterit dicere contentor quod agat de facto: nec poterit
intentioni exceptiones obijcere:quia videtur actum tacitè quod
non obijciat:quaſi de communi conſenſu ſit à tranſactione re-
ceſſum in lege,qui habebat.in fine.cum ibi nota. per gloſſam.ff.
de manumiſ.teſta.& nota.in lege,lecta.ff.ſi certum petatur.in gl.
ſuper ver.menſium.facit l.cum putarem.ff.famil.ercīſcun. verſi.
nam videtur &c.vbi valet iudicium,& ſententia:licet actor nul
lam habuerit actionem,ſi reus non oppoſuit:vel quia noluit:vel
quia non potuit : & illa eſt tolerabilis : licet ipſe non alleget di-
ctas leges,nec ita clarè loquatur ſecundùm alias tres opiniones
quæ ſunt in iudicio,actor admittitur ad agendum de iure, quia
actionem recuperat,directam, vel vtilem, propter hoc quod
reus conſecutus eſt pactum:ſed omnes reprobauerunt quod dic
vt hic per Bartolum qui tenet opinio.Azo.per rationes de qui-
7 busſuprà per l.ſi vnus.§.pactus.ff.de pactis. †Et iſta gloſſa in
verſic.[Tertia.] ſemper allegatur:quod quando conſtat iudici
actorem nullam actionem habere vel accuſatorem non habere
ius accuſandi,poteſt eos ex officio ſuo repellere: etiam reo non
opponente. Sed quid ſi iudex non repellit,an tenebitur reo in
c ſyndicatu? Doct.hoc non tāgunt,puto dicendū * quod ſi reus nil

¶ Dictio vel. Adde gl.ñ.in l.ſi mater.ff.de impen.Car.in c.cumana.in v. oppo.de ele.idem Car.in c.fi. in fi.primæ q.de tempo.ordi.& in c.tertio loco in j.not.de probat.& in c.j.in j.op. de purg.cano.

¶ Dictio ex. Adde Bar.in l.j.in §.ex incendio.ff.de incendi. rui.naufra.Bart.in l. non dubium.C.de legib.idem in l. ex placito.C. de rerū permu.idem in l.ex hoc iure.ff.de iuſt.& iur.

¶ Puto dicendum. Adde Spe.in titu. de offi.iud.§.impendit. ver.quid ſi iudex.& Ang.in d.l.non quic quid.& ibi ponit notabile verbum, allegando gl.in auth.de teſti.§.quoniam vbi gloſ.vult q; licet iudex ex officio poſt concluſum in cauſa poſsit repetere teſtes vt declarent dictum ſuum : tamen ſi non facit , pars aduerſa conqueri non poteſt quod tene mētu. Curtius.

a ¶ Si quis maior. Ad de Bal. consil. ccccxi. incipiē. Super primo puncto. in ij. volu. & ad materiam hui⁹ l. vide Alex. d imo. in cōsi. xxxiij. & in cōsil. lxxxij. col. ij. ver. ij. fortifico. & in cōsi. lxxxv. in j. vol. & in cōsi. xlix. colū. iiij. & seq. in iiij. lib. Franc. Cur.

b ¶ Supplicando. Ad hoc dictū pau. de ca. adde Car. in suo cōs. xxvij. & hoc dictū Pau. hic refert & sequitur Alex. de imo. in cōsi. xxxiij. colū. ij. circa prin. in j. vol. Fran. Cur.

dixit, non tenetur: quia licet possit repellere. vt in hac gl. nō tamen cōpellitur reo nō postulante. vt in l. non quicquid. ff. de iudi. secus si reus postulauit hic. vt in l. iiij. §. hoc autē iudiciū. ff. de dam. infec. † Et allegatur ista gl. ad duas q. primò secundū Ia. bu. si dicat statutū quod bannito non reddatur ius nec agendo, nec excipiendo, & ego ago cōtra bānitum. ipse aūt excipit quod nullam habeo actionem, replico q̄ nō debet audiri propter statutū ipse replicat quod nō est ipse ille qui me repellit. sed defectus actionis sine qua agere non possum. & sic licet. ego repellar, non propterea redditur sibi ius. & sic nihil fit contra statutum, licet mihi denegetur, vt ꝓpter defectū iuris rei: quia actor nō metitur ius ex defectu iuris rei: sed metiri oportet ex persona sua. vt in l. j. §. ꝓinde. ff. si pars hære. peta. & l. militis. §. veteranus. ff. de testa. milit. certè ista glo. facit pro bannito, quod debeat audiri: quia non excipit.

9 sed defectū iuris in notitiā iudicis deducit. † Item inducit Bar. si proceditur contra aliquē criminaliter quod occidit Titium, qui tamen Titius erat bannitus, & poterat impunè occidi, tamen inquisitus nō audet comparere, ne ponatur ad torturā: comparet tertius. dicens domine iudex non potestis procedere contra illū quia nullū maleficiū cōmisit: cum potuerit illum impune occidere. ga erat bannitus. et producit ad notitiam bannū in publica forma certè debet audiri: quia per hoc deducitur ad notitiam iudicis quod ipse actor non habet ius inquirendi, vel accusandi. Et per istum modū prouidebitur contra l. dicentē quod in causa criminali vbi imponitur pœna personalis, nō admittitur procurator: sed debet comparere principalis. vt in l. j. §. ad crimen. ff. de publi. iudi. quia bene admittit̄ ille qui ostēdat ius inquirendi, vel accusandi nō competere, nec venit vt ꝓcurator, sed tanquā defensor innocentiæ. Cy. autem in l. reos. circa fi. j. de accu. dicit eum audiri si bannum est notorium: nō aliter. sed certè si producit in publica forma, sunt deducē. in notoriū. argu. in l. edicto. ff. de edi. diui adria. tollen. vbi per inspecturā scripturæ dicitur res

10 in notorium deduci. vt no. Bar. in l. iij. j. de pigno. † Vltimò quęritur circa prędicta vtrū in casu huius l. posset actor qui incœpit venire contra, et sic incidit in pœnam, pœnitere: & pœnā euadere. & etiam restitutionem datorū desistendo ab agendo. videtur quod sic. quia hoc concedit reo, qui fuit in mora implendi trāsactionem, vt possit moram purgare: & pœnam euitare. vt ſ. eo. l. si maior annis secundùm primam lec. glo. in l. siue apud acta. in vlti. glo. & videtur per Bar. in l. quamuis. ff. de in ius vocā. sed contra hoc Bar. videtur sentire. quia reus non admittitur ad purgandam moram quam omisit in non faciendo. Sed acta in malè faciēdo, quod est difficilius. vt not. in l. ij. ff. ad sil. certè etiam mora commissa in malè faciendo potest purgari infra modicū tempus, si ius aduersarij nō est effectum deterius. vt in l. si in lege §. colonus. ff. loca. & illa videtur æquior opi. nam minus esset iniquum quod si actor dedit libellū, & fecit reum citari, qui comparuit, & per hoc videtur actor venisse contra transactionem: vt l. proxima. non possit pœnitere, & à lite discedere refundendo reo expensas, si non remaneret reus in aliquo damno. per d. l. quamuis. lex autē ista debet intelligi quando actor stabat in pertinacia sua volendo admitti ad agendum. licet à iudice fuerit repulius inuitus. & istud est substantiale in hac l. In glo. ibi. [de effectu beneficij tantum cogitauit.] dic quod ibi fuit actum quod non produceretur seruus ad libertatem sub certa pœna. Si ergo emptor ipsum de facto duxit, quia manumissio non tenuit, non producitur ad libertatem, in pœnam non incidit. quia nō fit cōtra pactum manumittendo de facto. tamen nō sequitur effectus de quo fuit cogitatum. sed in casu isto nō fuit cogitatum nisi de facto & actu facti. quia actor abstulerat sibi actionem liberando reum per acceptilationem. & postea promisit nō venire contra transactionem, certè non poterat venire contra. nisi de facto. ergo de illa contra venit non videtur cogitatum, vt faciat ipsum

11 in pœnam incidere. huius rei gratia. † Barto. dicit quod aut quæritur an quis aliquid faciendo de facto consequitur actionem. & de hoc dic vt in l. mulier. §. j. ff. de conditio. insti. aut quæritur an faciendo de facto, & nō de iure incidat in pœnam: & ista est materia nostra. in qua est dicendum quod aut loquitur in pœna legali, & in ea incidit. vt in l. quæ ea mēte. ff. de fur. aut de pœna conuentionali, & tunc si constat de intētione partium, standum est illi: si non constat, aut erat tale quid quod non poterat fieri de iure, & etiam de facto, & videtur actum quod si de facto fiat, incurratur in pœnam. vt hīc, quod tamen dicit verum si pars aduersa incommodatur. aliàs secus. & vide hic per eum. quia semper allegatur super isto passu.

2 ☞ *Quatuor necessaria, vt veniens contra transactionem iuratam, incurrat pœnas huius legis, quæ pœnæ sunt quatuor. & quæ sunt?*

3 *Tres modi, per quos dicitur quis contrauenire.*

4 *Pœnæ conuentionales applicantur parti seruanti contractum, & quid in pœna legali, & quid in testamento?*

5 *Iuramentum an habeat firmare contractum, licet non faciat iurantē incidere in pœnam, & quando faciat quem incidere in pœnam huius legis?*

6 *Perjurus quando sit infamis, & quando non?*

LEX XLI.

1 SI quis maior. † Actor veniens contra transactionem iuratam, si maior erat

a xxv. annorum, incurrit infamiā: & repellitur ab agendo, soluit pœnam, & data restituit: quæ applicantur aduersæ parti tranſactionem obseruanti hoc dicit ista singularissima. l. † Nota. quatuor necessaria ad hoc vt incurratur

2 pœna huius. l. scilicet quod transigens sit maior. xxv. annis &c. Item q̄ tranſactio sit sponte facta, nulla coactione interueniēte: & intelligit Bart. siue licita siue illicita. vnde si ex forma statuti fuit compulsus ad transigendum, vel compromittendū, licet illa compulsio sit licita, quia authoritate statuti: tamen veniendo cōtra non incidit in istas pœnas. Idem Raph. dicit hoc procedere si fuit compulsus compromittere, & etiam iurare: quia fortè sic dicit statutum. Sed si dicat tantum quod compellitur compromittere, & ad hoc sit compulsus. sed sponte præstitit iuramentū, tunc veniendo contra bene incideret in istas pœnas propter contemptam religionem iuramenti: cum illud iuramentum fuit præstitum sponte nullo cogente imperio. Tertiò requiritur quod tranſactio fuerit iurata de non veniendo contra: nec tunc est curandum an facta fuerit per acqui. stipu. & acceptilationem. nam tunc etiā non interueniēte iuramēto patiet̄ pœnas huius. l. excepta infamia. vt in l. præcedenti. an autem facta fuerit per pactum nudum propter interuentum iuramenti, quod tantum operatur quantum acceptilatio quó ad illas tres personas. & etiam plus. quia facit incurri in infamiam. Quartò requiritur quod venerit

3 contra. † Secundo nota tres modos veniendi contra, scilicet interpellando iudicem: intellige & faciendo aduersarium citari, & incommodari per id quod habetur in simili in authenti. qui semel. infrà quomodo & quando iudex. intelligitur tamē quod ipse non fuit ab aduersario prouocatus, vt ipse interpellaret iudicem: quia tunc non videret̄ venisse contra. arg. l. libertus. ff. de in ius vocan. Item intellige quod aduersarius comparuit: aliàs non videretur venisse contra: vt in l. quamuis. eodem titulo. Et quod perseuerauerit in veniendo contra: secus si esset si remitteret per patientiam, vt in eadem l. probatur, alio modo videtur venire

b contra. supplicando b principi vt det delegatum contra aduersarium in illa causa: & tunc etiam parte non citata: nec etiam illo iudice adito videtur hoc sufficere ad faciēdum pœnas incidere: quod satis est & durum, & rigorosum: & fortè in practica non seruaretur, Tertiò modo si non seruauit promissa. quod intellige id est: non fuit in mora obseruandi: aliàs secus: vt in l. si duo. §. ti. cum ibi no. per Barto. ff. de consti. pe. Tertiò nota quatuor pœnas quæ incurruntur contra iurantem, scilicet quia efficitur infamis, & repellitur ab agendo, soluit pœnam, & restituit data. Et est aduertendum quod pœna infamiæ & priuatio act. incurruntur ipso iure: vt hic patet in verbo. [priuatus.] absque alia licentia iudicis: ex quo sequitur secundùm Barto. quod non habet locum purgatio moræ quia quandocunq; execu. facta est à l. vel ab homine, cessat moræ purgatio: vt in l. si is cui. ff. de legat. ij. & in l. qui ob rem non defensam. de condictio. indebi. quod ergo suprà dixi posse ipsum pœnitere, & pœnam euadere, non procederet quantum ad infamiam & priuatio act. sed quantum ad restitutionem datorum, & solutionem pœnæ extrinsecæ: quia istæ non incurruntur ipso iure: sed requiritur sententia

ondẽnatoria:patet ergo quod iuramẽtum impedit purgationẽ
uinq; ſecundũ Barto.tu reſtringe vt ſ.dixi in his in quibus facta
ſt execution.Item patet quod habet vim clauſulę rato manẽte pa
ſtoquia facit repelli ab agẽdo,& ſolui pœnam,& reſtitui data:
quæ pœnæ nõ currerent niſi appoſita eſſet clauſula illa:vt l.cum
proponas.ſ.eo.vel nõ interueniſſet acceptilatio.vt in l.prece.ha
bet etiã clauſulã ſi non valet vt ago,valeat vt valere poteſt:vt in
l.cum pater.§.filius matrẽ.ff.de leg.ij.ideo dicit ipſe quod ſi trãſ
actio nõ valeret vt tranſactio,quia facta poſt rem iudi.ſ.eod.l.ſi
cauſa cognita:facit eam valere iure pacti:cuius contrariũ eſſet ſi
nõ interueniſſet iuramentũ:vt ibi no.per Doct. †Vltimò no.ſe
cundũ Bal.quod pœnæ cõuentionales applicant parti ſeruanti
contractũ:quid in pœna legali:dic vt in l.fin.ff.de liti.Et quid in
æthamẽtis?dic vt per Bar.in l.vxorẽ.§.ſi hæres.ff.de leg.iij. Cæte
ra hic vide per Doct.vnũ tñ dico quod nõ tãgitur per alios: qđ
ſta l.debet intelligi qñ tranſactio erat valida,vel poterat aliquo
modo valere iure trãſactionis,vel pacti:vt ſuprà dixi.Sed ſi nul
lo modo eratvalida,veniẽs cõtra eam etiã iuratã nõ incurrat pœ
nas de quibus hic:etiã ſi erat maior:per gloſſ.quæ eſt j.l.proxi.in
glo.mag.circa mediũ.ibi:vel dic quod ibi fuit vẽditio facta cum
decreto,vnde valuit.†Sed ſi quæritur an iuramentũ[a] habeat fir
mare cõtractũ,licet nõ facit iurantẽ in pœnã incidere.dic qđ de
iure ciuili ſi valebat,vel non poterat expugnari,ratione minoris
ætatis faceret ipſum valere & impugnabile eſſet:vt in l.j.j.ſi ad
uer.ven.& in auẽ.ſacramẽta.Sed ſi alia rõne,ſecus vt in l.non du
bium.ſ.de legi.de iure cano.verò ſi põt ſeruari ſine interitu ſalu
tis æternæ,ſeruandũ eſt:etiã ſi contractus eſſet nullus de ſe: vt in
eam contingat.de iureiur.poſſet tamen peti abſolutio, vt indu
ceret pactum in partem aduerſam,vt ſi eſſet extortum per metũ:
vel præſtitum ſuper vſuris:vt in c.j.de iureiuran.& in c.ad aures
quod met cau.& ibi per Inno.in c.debitores.eo.tit.de iureiuran.
Concludo ergo breuiter quod quando iuramentum non habet
vãi dare contractũ,quia de ſe eſt validus,& irretractabilis:tunc
ſi fiat contra,facit quem incidere in pœnam huius l. ſed ſi habet
contractum validare,quia de ſe erat nullus,vel poterat retracta
ri priuilegio minorũ:vt in caſu l.pe.& auẽ.ſacramenta.j.ſi aduer.
tunc ſibi vnã iuramẽtum de nõ veniẽdo contra ſolũ habet vnũ
effectũquia facit cõtractũ irretractabilẽ,vt in illis iuribus,& his
finibus cõtentis nõ extenditur ad aliũ effectũ,vt faciat quẽ inci
dere in pœnã huius l.vt d.gl.in fi.in l.frater à fratre.ff.de condic.
ideo in ij.gl.mag.Sed ſi ſit duplex iuramentũ, quia iuratẽ nõ ve
nire cõtra,ratione vel ex priuilegio minoris ætatis,vel alia qua
cunq; ratione tunc iſta videnẽ duo iuramenta:& tũc primum facit
cõtractum irretractabilẽ,ac ſi eſſet celebratus à maiore:& ſecun
dum hoc vt veniens contra incidat in pœnas huius l.tanquam
contractum ſic celebratus à maiore ſecundũ Jac.Bu.ad quod fa
cit quod no.glo.j.de reſcin.ven.l.ij.ſed Bar. tenet quod etiã hoc
caſu nõ incurrat pœnas huius l.quia quod primũ iuramentũ fa
cit ipſum haberi pro maiore.hoc eſt ſecundũ veritatẽ, ſed ſcdm
fictionẽ ſed illa l.quæ requirit ipſum eſſe maiorẽ xxv.an.debet in
telligi qđ ſit maior ſcdm veritatẽ,nõ ſcdm fictionẽ. ar. in l.fi.j.de
his qui ve.æta.impe.nã in pœnalibus caſus fictus nõ idẽ impor
tat, qđ verus.ar.in l.iij.§.hæc verba.ff.de neg.geſt.& ſic nõ habet
locũ ſita l.in illa qui impetraſſet veniã ætatis:& hæc opi.æquior
eſt.†Vltimò ſimpliciter allegat iſta l.qđ periurus eſt infamis:[b] qñ
iurauit aliquid facturum in futurum,& non facit:ſecus ſi iura
uit aliquid fuiſſe de præterito:vel de præſenti eſſe,quod tamẽ nõ
fuit,nec eſt:& ſic periurus:vt in teſte falſo,qui ꝓpterea nõ infa
matur ipſo iure:vt in l.Lucius.ff.de infa.ſed ſi eſſet cõdemnatus
de falſo,bene infamaretur:nõ tñ rõne periurij,ſed rõne cõdẽna
tionis de publico crimine:vt in l.infamiæ.ff.de pu.iu.ſed hic infa
matur ipſo facto ſine ſentẽtia:dicit tñ Bal.qđ requiritur ſnĩa decla
ratoria:ſed certè etiã ſine ea ſi põt probari per iuramentũ, habeẽt
pro infame ablq; ſententia,dicit etiã Bal.qđ hoc ſolũ habet locũ
qñ iuratẽ ſuper cõtractu de nõ renũciando, vel de nõ veniendo
cõtra,vel de ipſo obſeruãdo:ſed ſi nõ ſub cõtractu,vt ſi qs iura
uit obedire iuramẽto rectoris:licet ſit de futuro,non tamen infa
matur ſi non obedit,quod perpetuò tene menti: quia debemus
ſtare regulæ:niſi in caſu qui reperiatur exceptuatus:& regulari
ter periurus non eſt infamis:quia hoc non comprehenditur in l.
ff.de infa.vbi ponũtur caſus in quibus incurritur infamia ipſo
iure:vel per ſententiam, & ille non enumeratur ibi: & reperitur
illę caſus exceptuatus in hac l. quæ loquitur quando fuit iuratum ſuper contractu. tene menti.

a ¶An iuramẽtũ. Add Bal.cõſi.cccxj.incĩ. Super primo pũcto. in ij.vol.

b ¶Periur⁹ eſt infamis. Adde glo.in c.q̃relã. de iureiu.gl.in c.venerabilẽ.de ele.gl.in c.ſi qs cõtũct⁹.xxij. q.v.Cyn.in l.ij.C.de reb.cred.

c ¶Annullare iuramẽtũ. Adde doc.in c.venerabilẽ.de elec.doc. in c.nouit.de iud.Hoſtiẽ.in c.quẽadmodũ de iureiu.Alexan.de Imo.conſil.xxxviij. incip. viſa petitione Ant.de Ro.in iij.volumine.

d ¶Si ſtatutũ. De hoc qñ ſtatutũ poſsit annullare iuramẽtũ vide ꝑ Alex.de Imo.in cõſi.xij.col.ij.& col. iiij.in j.vo.& in cõſ. xxxviij.col.pe.i iij. vol.& in cõſil.lxij.in fi.& iij.col.& in iiij. vol.in conſi.cij.Francif.Cur.

1 Princeps ſecularis,ut Imperator,an poſsit annullare iuramentum,& eius uires?
2 De connexis idem eſt iudicium,
Separatorum, ſeparatim debet eſſe ratio.
Vtile per inutile non uitiatur, quando poſſunt ſeparari, & non habenti inuicem dependentiam.
3 Quid ſi mouetur quæſtio falſi ante tranſactionem uel ſententiam,& poſtea fiat tranſactio,uel detur ſententia?
4 Inſtrumentorum appellatione continentur teſtes, & quid in dilationibus quæ dantur à iudice?
5 Quot modis agatur de falſo?
6 Sicut ſententia lata per falſa inſtrumenta, uel teſtes,non reſcinditur niſi mediante beneficio reſtitutionis in integrum.ita nec tranſactio facta prætextu falſorum inſtrumẽtorũ,uel teſtiũ:& unde procedat iſta reſtitutio?
7 Reſciſſio quæ fit per iſtam legem ratione falſitatis inſtrumentorum,uel teſtium,non requirit dolum uel calũniã ducentis,& requiritur reſtitutio,& quid ſi probetur ſcientia producentis?
8 Sententia ſi lata ſit prætextu falſorum inſtrumentorum, etiam ſi producens fuerit bonæ fidei, tamen poteſt aduerſus ſententiam petere reſtitutionem in integrum.
9 Si quis fuit motus ad tranſigendum prætextu falſi inſtrumenti ſuper illo tantum articulo ſuper quo fuit productum aliàs non:ſed ſuper aliis bene erat facturus,etiã ſi inſtrumentum non fuiſſet productum, & una ſumma tantum fuit data pro omnibus,an reſcindatur contractus in totum?
10 Valor alicuius partis poſſeſſionis uel fundi æſtimatur pro bonitate ipſius partis, nõ pro menſura.
11 Inſtrumentum an ſit totum uitioſum ratione partis.
12 Teſtis falſus in uno capitulo,an uitietur in alio?

LEX XLII.

1 SI ex falſis. †Eatenus reſcinditur trãſactio etiam iurata,quatenus reperitur facta prętextu falſorum inſtrumentorum,vel teſtium, cæteris in ſua firmitate manentibus:niſi ſint illis connexi,& niſi ſuper falſo fuerit tranſactum.h.d.iſta ſing.l. Et prima exceptio dum dicit,niſi ſit illis connexa.intelligitur:quia tunc vitiatur ſicut vitiatur principale.Secunda exceptio intelligitur:quod fiat retractatio,niſi ſuper falſo fuerit tranſactum: vt ponitur,hic caſus:vt in gloſſ.fina.in princip. In text.ibi:[quamuis iuſiurandum.] hic faciebat dubium propter l.præcedentem.Sed vt ibi dixi l. loquitur quando fuit iuratum ſuper contractu valido & inexpugnabili, etiam ſi iuratum non fuiſſet. Sed hic ſi non fuiſſet iuratum, contractus erat expugnabilis, propter falſas probationes:quibus iurans fuit inductus ad tranſigendum,credens illas eſſe veras, aliàs non facturus: ſicut & poſſet reſcindi ſententia lata ex falſis inſtrumentis,vel probationibus: vt infrà ſi ex falſo inſtrumento,per totum.& ff.de re iudica.l.diuus.& ff. de except.l.quæ agnitis.ergo & idem ſi interuenit iuramentum:
2 quia non debet eſſe iniquitatis vinculum. †Et ſic nota quod
c princeps ſecularis,vt Imperator, poteſt annullare iuramẽtum,[c] & eius vires:vt ſupra de legib.l.non dubium;ideo dicit gloſſ.lex ciuilis habet vim apoſtolici: idem quantum ad annullationem iuramenti:vt not.in l.adigere.§.quamuis.aliàs.§.Iulia.ff.de iure pa.& l.fina.qui ſatisda.cogan.certè hodie de iure canonico non ita eſt:quia ſi poteſt ſeruari ſine peccato iuramentum,debet ſeruari:nec poteſt quis propria authoritate contrauenire:ſed ſi continet iniquitatem,petat abſolui ab epiſcopo:quod dic per Innocen.in capit.venerabilem.de elect.c.fratrem.& in capitu. ad aures quod metus cauſa.vel hodie in caſu huius legis eſſet petenda abſolutio:& eo modo ſi ſtatutum[d] annullaret iuramentum, non eſſet ſeruandum;quia non poteſt ſtatutum hodie facere,ſi l. imperialis non poteſt:licet ſeruetur contrà de facto;& Bald. videtur approbare hanc obſeruantiam in auẽ. ſacramenta. j. ſi aduer.vendi.ſed non placet dictum eius,vt ibi dicam: & repetendo aliàs hoc tenui. In text.ibi: [tamen ciuiliter falſo reuelato,] ſcilicet duntaxat,& non criminaliter:& ſic bene probat hic tex.illud quod not.gloſſ.in l.fi.j.de fide inſtru.quæ inci.quæ inſcriptiones:quod non expedit prius accuſare criminaliter: ſed

peruenìatur ad ciuilẽ q.orientem ex crimine.imò poteſt incipi à ciuili.vt hic placet.licet quidam dixerint contrarium. ſed cõtra. quod ſilli melius dixerunt.vt j.vbi cauſ.fiſ.l.j.ff.ad ſil.l. in cognitione.So.ibi criminalis dabat aditum ad ciuilem in quã ciuiliter proceditur. ibi executiuè. ideo oportet præcedere criminalem antequam executio fiat in ciuili.ſed hic non dabat aditum ad ciuilem, in quã nõ ꝓcedebatur hic executiuè: ſed ordinariè facit
3 l.j.de appel.† In tex.ibi.[conuicta fuerit.]Not. quod idẽ eſt iudiciũ de connexis.facit j.de neg.geg.l.ſi cognati.et ff.de ſepara.l.j. §.præterea.& de admi.tuto.l.ita autem.§.ſi tutor.In tex.ibi. [firmis manentibus.]No.ergo quod ſeparatorũ ſeparata debet eſſe ratio l.ſi.ff.de calum.& quod vtile per inutile nõ vitiatur,quando poſſunt ſeparari,& non habent inuicem dependentiam facit l.ſi ſponſus.§.generaliter.cum ibi no.ff.de do.inter vi. & vxo. & aduertendum quia intelligo hanc l.niſi inſtrumentum falsò vel falſum productum ſuper vno articulo,dederit cauſam trãſactioni fiendæ ſuper omnibus alijs articulis hoc poſſet probari quod altera pars ſuper nullo alio articulo trãſegiſſet,ſi tale inſtrumentum productum non fuiſſet.nã dico quod tunc retractabitur in omnibus,licet nõ fuerit productum niſi ſuper vno arti.vel ca.et hoc Doc.nõ tangunt.ſed ratio naturalis ita dictat.qa deficit cauſa finalis,ob quam aduerſarius tranſegit.& non debet remanere
4 deceptus.arg.in l.eleganter.§.ſi poſt.ff.de condi.inde.† In fi.tex. ibi.[controuerſia.]not.quod ſi mouetur quęſtio falſi ante tranſactionem vel ſententiam,et poſtea fiat tranſactio,vel detur ſnĩa ſuper negotio principali,licet nihil dicatur de falſitate, cenſetur tranſactio:vel ſententia lata ſuper falſitate,vt de cætero non poſſit allegari.vt hic.& not.in l.ſi.j. de fide inſtru. multòfortius qñ ſuper q.falſi expreſsè fuit tranſactũ,vel lata ſentẽtia ſ.eo.l. actio
5 ne.in fi.† In glo.j.& ibi.[& idem in falſis teſtibus.] vt j. ſi ex fal. inſtru.in rubro & nigro quia appellatione inſtrumẽtorum continentur teſtes l.j.ff.de fide inſtru.l.notionem. §. inſtrumentorũ. de verbo.ſig.niſi in dilationibus quæ dantur à iudi. nam ſi dare tur dilatio ad producendũ inſtrumenta,non poſſent j. illam produci teſtes vel econuerſo:quoniam ad diuerſam rem daretur.vt patet in c.cum dilectus.de fide inſtru. vbi inſtrumenta poſſunt produci vſq; ad cõcluſionem in cauſa excluſiuè:licet ſit lapſa dilatio data ad probandũ.quia illa cenſeẽ data ad probandũ per teſtes.vt j.illã poterant inſtrumẽta produci. & ita tenet Spe. in tit.
6 de dila.† In gl.ſe.ibi.[quatuor ergo modis.]adde quintũ.ſ. ꝓ officiũ iudicis.per qđ impetraẽ reſti.in inte.aduerſus tranſactionẽ factã ꝓtextu falſi inſtr.nã ad hoc vt obtineat in reſtitutione petita neceſſe habebat ꝓbare falſitatẽ.ita intellige gl.ſeq.nã nõ ſupereſt locus exceptioni vel replicationi de quibus.j.qđ promiſerat ex cauſa tranſac.nã tũc non eſt locus tranſibilis,ſed repetitiuum quã cõſequi nõ põt niſi petita & obtẽta reſtitutione in integ.in qua non habebit neceſſe probare falſitatẽ inſtrumenti.Et econuerſo in actore inducto per reũ, ſi liberaſſet eũ per acceptilationẽ,nã tunc nõ eſſet locus replicationi,cũ non poſsit interim agere actione prima,ad cuius ſubſtẽtationem venit replicatio. vt l. ſub prætextu inſtrumẽti.ſ.eo.ſed indiget noua actione.quã conſequi non põt niſi habita reſtitu.in integ. Et tunc dabitur vtilis reſciſſoria q̃ prius dabatur directa l.j.& ñ.j.ſi aduer.tranſac.& in hac reſtitutione neceſſe habebit probare falſitatẽ.Sed ſi ille contrã quẽ fuerunt producta falſa inſtrã incœpiſſet à cauſa crimina li,& feciſſet condẽnari producentẽ inſtrã de falſo, quia ſcienter produxit,tunc illa ſentẽtia ſufficeret ad probandũ falſitatem in cauſa ciuili poſtea mota ſuper reſciſsione tranſactionis:nec impediret aliter probare falſitatẽ:cum iſtæ cauſæ deſcendãt ab eodem principio.& in cauſa criminali ſolenniores fiunt probationes.vt l.ſciant.j.de proba.& idẽ ſi primò egiſſet act. in factũ, & petiſſet producentẽ condẽnari ad intereſſe.nam illa ſentẽtia faceret fidem in cauſa reſtitutionis.& ita ſentit iſta gl. & etiã Bal. In glo.ibi.[Tertiò per excep.] & aduertendũ. quia exceptio & replicatio non prius videtur cõpetere quã concedatur ſic in inte.reſt.de qua loquitur ſequens gl.per l. nam & poſtea. §. ſi minor.ff.de iureiur.& l.neçnõ.§.exẽplo.ff.qui.ex cau.ma.& de excep.l.exceptiones.in fi.quę reſtitutio peti poteſt principaliter et incidenter nullo dato libello,nam ſi actor qui reũ induxit, agat ad ſibi promiſſa,reus volens eum excludere debet dicere quòd tranſactio fuit facta prætextu falſi inſtrumenti, quapropter petit ſe reſtitui aduerſus eam,qua reſtitutione cõceſſa excipit contra agentem de dolo,quia dolo facit agere ex tranſactione reſciſſa: & ſic per modum contradictionis in nouo libello petat reſtit. ſi tamen tempora ſuffragantur:quia ſi lapſum eſſet quadrienniũ ſic non poſſet petere reſtitutionem agendo principaliter:ita nec contradicendo:vt d.§.ſi minor.vbi eſt caſus:ideo remedium eſt quod petat intra tempus,& nõ expectet q̃ actor agat: qa poſſet deferre ad agendum poſt quadrienniũ vt illum excludat à reſti. in integ.Alij dicunt quòd imò exceptio competit non prohibita reſtitutione, cum videatur competere act.in factum: fortius ergo competit exceptio.ſed in §.ſi minor. non dabatur acti.ſine reſtitut.eodem modo nec exceptio. de hoc articulo vide hic per Bar.qui aliter loquitur.& do.Raph.qui per illa verba ſuper hoc
7 effundit,& deuiat à Bar.& eſt paſſus ſubtilis. † In gloſ.ſeq.in prin.ibi: [per in inte.reſti.] no.quod ſicut ſententia lata per falſa inſtru.vel teſtes non reſcinditur niſi mediante beneficio reſti. in integ.vt l.diuus.ff.de re iudi.& j.ſi ex fal.inſtru.per totum.ita nec tranſactio facta prætextu falſorum inſtrumentorum, vel teſtium:& ſic mero iure valeat:aliàs nõ eſſet neceſſaria reſtitutio. l.in cauſæ.la ij.in prin.ff.de mino.facit quod no.gloſſ in l.ſi is ad quem.ff.de acqui.hære.de ſententia lata prętextu falliæ cauię an valeat,vel non:videtur hoc verum:etiam ſi in ſententia vel tranſacti.fuerit facta mentio de dictis inſtrumẽtis: puta quia conſtat nobis per talem inſtrumentum &c. nam adhuc iſta verba non reddunt ſententiam vel tranſactionem conditionalem,ſed purã: vt infra ſubijcitur in gloſſ.Sed vnde procedit reſtitutio? Dicunt quidam ex generali clauſula edicti prætoris poſita in l.j.in fin.ff. quib.ex cau.ma.ſi qua mihi iuſta cauſa &c.Et ſi ita eſt,olim debebat peti intra annum vtilem.hodie verò infra quadrienniũ cõtinuum:vt in l.ſi.de temp.in integ.reſt. Alij dicunt:& hanc tenet do.Raph.quod ex cõſtitutionibus principum.de quibus in l.diuus.& l.qui agnitis.ff.de exce.quod tũc poterit perpetuò peti.i. vſq; ad xxx.an.quia remedia iuris ciuilis ſunt perpetua:ſed prętoria ſunt temporalia:vt inſti.de perpe.& temp. act. & ita etiam tenui in l.admonendi.ff.de iureiur.vel dic quod vſq; ad xx.ann. quia tantũ durat accuſatio:vt j.de fal.l.querela.& adhuc iſta placet:ſed contra,quod non ſit neceſſaria reſtitutio, quia videmus quòd datur act.in factum ex crimine falſi:vt l.qui nomine.ff.de falſis:etiam ſine alia reſtitutione:propter hoc quidam dixerunt, quod etiam tenet.Bart.quòd dabitur exceptio & replicatio etiã ſine reſti.& probant per l.iudicati.j.ſi ex fal.inſtru. vbi dicit denegari act.iudicati ex ſententia lata per talia inſtrumenta:vt in c. cùm venerabilis.de except.quia ſi datur actio,fortius exceptio. quomodo ergo eſt neceſſaria reſtitutio:de qua loquitur iſta glo. dicit Barto.quando quis vult cauſam de nouo tractari:quia erat perempta inſtantia & act.ſed nõ intelligo quid velit dicere: ideo mihi videtur dicendũ quod licet actio detur ſine reſtitione, exceptio tamen & replicatio minimè dẽtur.nam actio datur ad intereſſe:exceptio & replicatio dantur ad reſcindendũ tranſactionem,vel ſententiam. Item actio ad intereſſe non datur niſi cõtra dolоſum qui ſcienter produxit falſa inſtrumẽta, ſed exceptio & replicatio etiam contra non dolоſum:quia ſufficit falſitas inſtrumenti abſq; dolo producentis,vt fiat reſciſsio de qua hic:vt j.ſequitur in gl.ideo non cõpetit exceptio vel replicatio niſi prohibita reſtitutione:quæ poteſt peti incidenter:vt dixi in gl.præcedenti.prout eſt caſus in l.nam & poſtea.§.ſi minor.ff.de iureiur. & l.exceptiones.in fi.ff.de excep.& l.necnon.§.exemplo.ff.qui. ex cau.ma.& ita debent intelligi iura allega.per Bart.in contrarium.ſcilicet.l.iudicati.& c.cùm venerabilis.de excep.licet ſimpliciter loquatur. In gl.ibi: [nec enim intelligitur tacita conditio.] contra hoc oppo.de l.ſi.de diuer.reſcri. Sol.ibi in reſcripto principis conceſſo ad poſtulationem alterius,in quo ſubintelligitur conditio ſi preces veritate nitantur:ſecus in act. priuatorũ vel inferiorum à principe factis etiam prætextu alterius ſcripturæ;quia non intelligitur ſi illa conditio ſit vera:quod no.diligenter.pro quo facit glo.in l.ita demum.in prima glo.ff.de arb.In gl. ibi: [nec diſtinguo.] pro declaratione huius ver.oppo.quod reſtitutio non ſit neceſſaria:quia propter calumniam producentis falſa inſtrumenta tranſactio eſt nulla ipſo iure,ſi ille erat actor: vt in l.in ſumma.§.j.ff.de condi.indebi.& ſi reus, reſcinditur per actionem doli,vel replicationem:vt ſuprà eo.l.ſub prætextu inſtrumenti:etiam alia reſtitu.non conceſſa.Solu.& tene menti re-
8 ſciſsio †quæ fit per iſtam l.ratione falſitatis inſtrumentorum vel teſtium

ctiam,nō requirit dolum vel calūniam producētis: quia etiam produxit bona fide,probata tamē falſitate fit reſciſsio:ita intel gi gl.ſimpliciter.ideo hoc nō præſupponit calūniā in litigan- & per cōſequens nō ſequitur trāſactio vt nulla:ideo requirit reſtitutio.Sed ſi probaret ſcientiā producentis, & ſic calūniā procederet contrarium:ſed quia hoc eſt difficile probare.ſ.ſcien- tiam:ſed probare falſitatē nō ſic eſt difficile:cautius eſt intentare hanc ſ.quàm illam.licet iſta reſtitutio detur infra quadriennium ſecundū quosdam:ſed remedio illarum ll.perpetuò. †Not.ergo ſecundū Docto.ex hoc gloſ.intellectū ad totum tit.j.ſi ex fal.in- ſtru.& ad calum.l.Diuus.ff.de re iudi. quod habet locū etiam ſi producens fuerit bonæ fi.& nihilominus poſsit aduerſarius ad- uersus ſententiam petere reſtitu.quod perpetuò tene menti. In glo.dic; vel dic quod ibi fuit facta venditio cum decreto,vnde valuit:hic non valuit tranſactio.] Iſta glo.videtur hic ſibi con- tradicere in eo quod dixerat in principio valere tranſactionem, in eo iure non fore neceſſariam reſtitutionem:vt hic dicit: cōtra quod non valuit.Sed præſens dictum eſt notandum per hanc l. pro eo quod dixi in l.præced.quod quando tranſactio eſt nulla, non prouidetur quis venire contra iuramentum de iure ciuili. & ſic non incideret in pœnam, vel ſententiam lege, prece. Idem ſi contractus eſſet validus mero iure,poſſet tamen expu- gnari alia ratione præter quàm minoris ætatis,ſi iuramentū non fuit appoſitū.nam tunc ſi appoſitū eſt,adhuc non facit ipſum cō- tractum inexpugnabilem.ſecus ſi ratione minoris ætatis. l.j.ſi aduer.ven.de iure cano.verò indiſtinctè reddit contractum va- lidum & inexpugnabilē,ſi pōt ſaluari ſine interitu ſalutis æter- næ,quō poteſt ergo ſoluere cōtrarium de d.l.j.nam hoc iuramē- tum non excludit à beneficio reſti.in inte.poſtulando,vt in tex. cōiuncta iſta glo.in princi.& in d.l.j.vnde excludit à beneficio reſtitutionis.Sol.dic quod ibi loquitur de reſtitutione quæ con- cedunt maximè in priuileg.ætatis,non propter malitiam aduer- ſarij,quæ minimo de facili denegatur:hic verò de illa quæ con- cedit propter vium falſorum inſtrumentorū aduerſarij, pro- pter quæ fuit iurans inductus ad tranſigendum,& deceptus: & ſic ſtandum in maiori æquitate:quia non propter fauorem, ſed propter ſalutem naturalem:quæ difficilius tollitur quàm priui legium:& hæc eſt ipſa veritas fundata de iure communi tam minoribus quàm maioribus:quòd difficilius tollitur quàm pri- uilegium,minorum vt not.gloſſ.in dicta l.j. In glo.ſequen.ibi: [ſed eſt data pecunia pro omnibus qui erāt in cōtrouerſia.] ſup- ple nō tamē iurās fuit motus in omnibus ad trāſigēdum præte- xtu falſi inſtrumenti:quia tunc trāſactio in omnibus reſcinderē- tur nec daret principio:ſed ſolùm † fuit motus ad tranſigēdum prętextu falſi inſtrumēti ſuper illo tātùm articulo ſuper quo fuit productum falſum nō:ſed ſuper alijs bene erat facturus, etiam ſi inſtrumēntum non fuiſſet productum:eſt ergo dubium:quia vna ſumma tātùm fuit data pro omnibus an reſcinderetur cōtractus in totum:quia aut erat vnicus propter vnitatem ſentētiæ:& ſic videbatur nō poſſe p parte reſcindi:ſicut quādo plures res emū- tur vno pretio.l.quod ſi,de in diem adiectio.glo.tamēvult quòd reſcindatur ſolùm pro parte:quia alia capitula erant diuidua:& poterat ſemper ſeparari:alia dubitatio eſt quātum videbitur da- tum de illa pecunia pro illo capitulo quod reſcinditur,vt ſcimus quantum poſſit repeti à dāte.& gloſſ. hic ſingulariter dicit quòd pro tanta parte ſit reſcindendum pro rata rei & valore rerum:vnde ſi erat quęſtio de fun- dō hæreditate,& produxi falſum inſtrumētum ſuper hęredi- tate,non ſuper fundo,& trāſegiſti mecum ſuper vtroque,probata falſitate inſtrumēti & reſciſſa trāſactione ſuper hæreditate ſi ipſa tractum poterit repetere de ſumma,æſtimabitur hæreditas & fundus:& ſi hæreditas valet in triplo plus quàm fundus, diuidi tur quinque in quatuor partes,& repetes tres partes,& alia quar ta penes me, remanebit pro fundo:ita vult gl.quam Bartol.dicit ſe ſequi dam. †Et inducit ad quæſtionem de facto quam habui: quia ſtatutum dicit Perusij quòd ille qui repetit dotem cōſiſten- tem in pecunia,ſi debitor nō habet pecuniam: teneatur recipere de bonis ipſius pro libito voluntatis ad æſtimationem cataſtri: quam repetebat mille, & erat vna poſſeſsio quæ valebat tria millia tamē vna particula:puta tertia ſecūdum mēſuram valebat ſi duplo plus quàm aliæ, ipſe valebat eligere illam particulam ſummam pro iuris mille, quæ volebat forte duo milia per ſe dicit Bartol.ſe reſpōdiſſe quòd nō poterat:quia æſtimatio facta in ca- taſtro de tribus millibus,cenſetur facta pro bonitate cuiuslibet particulæ:nō pro mēſu ra:& ſic iſta particula quæ valebat duo mil lia,pro bonitate ſua cēſetur fuiſſe æſtimata duobus millibus: & aliæ duæ tertiæ mille: non ergo debet habere illam pro mille:licet non faciat niſi tertiam partem ad mēſuram & eodem modo ſi vēdidi tibi fundum pro mille,& euincatur quarta pars fundi, quæ pro ſui bonitate valet dimidiam iſtorū mil le,poteris agere de euic.nō pro quarta par- te de mille,ſed pro dimidia: facit lex j.ff.de 12 euic. †In ead.glo.ibi. [Item not.hic arg. a quod inſtrumētum non eſt totū vitioſum[a] ratione partis.] dic quòd ſi inſtrumētum in vno capitulo eſt falſum propter vitium no tarij,qui ipſum cōfecit,quia ſcienter appo- nit falſum, tunc in omnibus alijs capitulis reputatur eſſe falſum:quia attenditur fides notarij:vt l.ſi aliquid.j.de ſuſcept.& archa. li.x.& no.in l.ſi quis ex argētarijs.ff.de edē. à qua fide depēdet authoritas totius inſtrumēti,vnde cum appa pareat ipſum dixiſſe falſum in vno de ſubſtātialibus pręſumitur etiam in alijs falſum dixiſſe.ſecus ſi nō erat de ſubſtātialibus,vt ſi dixiſſet actum ante domum talis:& tamē illa domus non erat illius:& ita voluit loā.An.in c.fraternitatis.de hære.in fi. vbi o- mnino vide.Sed in caſu huius l.inſtrumētum tranſactionis non erat falſum in alio capitulo propter vitium notarij qui confecit: bene tamē vnum capitulum erat vitioſum propter alterius vitiū notarij,qui cōfecerat inſtrumētum falſum:& ratiōe cuius fuerat facta trāſactio ſuper illo:ſed ſi nō erat vitioſum inſtrumētum ra- tione notarij ſcribētis,ſed alia ratiōe tūc ſi vitium erat in aliquo quod requiritur ad ſolēnitatem inſtrumēti:puta in annis dñi,vel in dictis,ſimiliter vitiatur totum.ſecus in his quæ nō cōcernunt ſolēnitatem,ſi alia capitula ſunt diuerſa & ſeparabilia,& ab illo 13 nō depēdent:vt no.in l.ſi vnus.j.de teſta.† & quod ſuprà dixi de inſtrumēto falſo.locum habet in falſo teſte,ſi in vno capitulo re- peritur dixiſſe falſum,cp non valebit dictum eius etiam in alijs, ſuper quibus virtute eiuſdem iuramēti quod violauit, teſtifica- tus eſt:& ſic redditur periurus in vno:vnde perdit fidem etiam in alijs ſecundum doct.Tene menti.

a ¶Vitioſum.] De hoc vide per Bald.in ſuo conſil.celxiiij.in pri- ma parte. & in cōſi. xxvij.in iij.vol. Ol- dra.in conſi.xxxvij. & ibi quid in teſte: & p eūdē Pau.de ca. in cōſi.ſuo ccv.in no uis.incip.quātum ad primū.Et vltra præ- dicta vide p Ant.de Bu.in c.cū Io.de fide inſtr.& in c.cū olim. col.xij.de cēſi.Bar.in l.quntus.ff.de aur. & arg.leg.& Doc.in l. j.§.ſi qs ſimpliciter. ff.de verb.obli.Ale- xā.de Imo.in conſil. xliij.colū.iij in iij. vol.& aliquid in cō ſil.cxxxij.in j.vo.& in dictis locis habes quid in teſte. Franc.

2 ☞ *Super queſtione an quis ſit monachus,an poſsit fieri tranſactio?*

LEX XLIII.

1 IVbemus in omnibus. †Super cauſa ſtatus poteſt fie ri tranſactio.h.d.in effectu.& hoc quādo tranſactio tē dit in fauorem ſtatus:vt quia litigo cum aliquo, dicēs ipſum eſſe ſeruum meum,vel aſcriptitium,ipſe dat mihi certam ſummam:& conſentio quod remaneat in ſua libertate.nam poſ ſum cōſentire in mei præiudicium,& facere ipſum liberum.Sed quid econtrà.ſi do tibi,& ipſe conſentit remanere in ſua ſeruitu te.gloſſ.dicit quod non valet:per l.nec ſi volens.infrà de libera- li cauſa.& quia cōtra bonos mores:& quia remanēdo in ſeruitu te non poſſet illam rem habere.Doctores dicunt hoc eſſe verū, ſi conſtaret ipſum eſſe liberum hominem.quia non poteſt face- re ſe ſeruum,niſi ſe vendat ad pretium participādum: ſed ſi erat dubium,dicunt tranſactionem valere per hanc l.quæ loquitur ſimpliciter:& quia multa valent ratione dubij:quæ ſi eſſent cer- ta,non valerent:vt nota.in l.ſi putas.j.de petitio.hæredita. & l.ſi quis ex aliena.ff.de iudi.nec obſtat vltima ratio: quia bene po- teſt ſeruus de facto tenere pecuniam: tamen conniuentibus oculis domini ſui, id eſt domino patiente: vt lege,quarta.ff.de manumiſsio. Et nota prædicta pro concordijs & tranſactio- nibus quæ fiunt per Papam cum communitatibus terrarum eccleſiæ. Exemplum in Bononia:quæ eſt eccleſiæ Romanæ quò ad plenam iuriſditionem:ſi Papa concordat cum eis quod debeant certum cenſum in anno: & ſtent in ſua libertate quò ad omnia: quod talis compoſitio valeat: nec debeat per ſuc- 2 ceſſorem eius retractari. †Vltimò gloſſa quærit quid in mo- nacho:ſi ſit quæſtio inter Abbatem & quendam alium, quem

a ¶ Vſq; ad qđ tẽpus. Adde Bar.i l.in oĩb⁹. in fi.cũ gl.ff.de diuer. & tẽp. p̃ſcri. & adde qđ iſte error calculi ita põt allegari in cã appellatiõis, ſicut in cauſa principali etiã ſi eſſet deductus in cã principali. ita ipſe Pau.de Caſt.in cõſi. ſuo.x.incipiẽ. in caſu præſenti. in nouiſ. Franc.Cur.

b ¶ Sniã pro parte valere. Adde Ang. in l. ſancimus.in j.no. C. de pac.Car.in c. Raynuti⁹.in ij.no.de teſt. et qñ error expreſſus in ſnia.vide p. Are.in cõſi.lxxv.in cõſil.ci. & cõſi.cx.& in cõſi. clvij.Franc.Cur.

c ¶ Recedẽdum à cõi opi. Adde Io.and.i c. j.de conſti.Abb. in c. prudẽtiã.& in c.quæ rẽti.de offi. delega. p eundẽ in c. tua nos. de vſu.& per eũdẽ et ibi nouiſ. in c.j. de cõſtit.Alex. de Imol.in conſi.ij.colũ. v. & in cõſi.xxviij. colũ.iij. circa fi.i ij. vol. Cur.

Abbas dicit eſſe monachum.et ipſe negat, & tranſigunt.quia ipſe dat certã pecuniam Abbati.& Abbas cõſentit quod remaneat laicus.vel ecõtrà.gl.in prin.dicit valere trãſact.ſi interueniat decretũ epi.certè nec eps hoc poſſet qſi eſt monachus,efficiaẽ laicus nam etiã de Papa dubitatur an hoc poſsit. vt in cap.cũ ad monaſteriũ.in fi.de ſta. reg. oportet ergo quod iſta qõ.dirimaẽ per ſententiã diffinitiuã.quia illa habebitur pro veritate.Sed ecõuerſo bene eſt in ſua poteſtate facere ſe monachũ,licet cõtrà nõ ſit propter hoc non vitiaẽ tranſactio. ſed propter aliud videretur vitiari:quia continet ſimoniam,recipiẽdo pecuniã ab Abbate, vt remaneat monachus. Tene menti perpetuò.

De errore calculi. *Rubrica.*

Si inter duos mercatores pluries fuerit ſaldata ratio & ſummata,ſi tamen alter ipſorum dicat fuiſſe commiſſum errorem in calculo,iterum debet calculari.

Error calculi uſque ad quantum tempus poſſit allegari?

Sententia in qua eſt expreſſus error calculi,uel ſumme,an ſit nulla? & nu.5.

Qnid ſi error non fuit expreſſus in ſententia?

LEX VNICA.

ERrorem. † Si ĩ calculo ſit errarũ, poteſt iæpius retractari. niſi ſuper errore ſit iudicatum,vel tranſactũ,& in debitũ ✱per errorẽ calculi ✱promiſſum condicitur. hoc dicit ſe cundũ Bar.vel ſic ſecundũ Bal.licet pluries in calculo ſit erratũ & licet etiã in ſtipulationẽ deuenerit, adhuc põt retractari, niſi ſit ſup eo trãſactũ,vel iudicatũ.h.d.† In tex.ibi.[vnde rationes.] per iſtũ tex.dicit Bald.quod licet inter duos mercatores pluries fuerit ſaldata ratio & ſummata,ſi tñ alter ipſorũ dicat fuiſſe commiſſum errorem in calculo,iterum debet calculari. Sed contrà. quia nunquam erit finis.Reſpon.iudex dabit calculationem:cuius relationi ſtabitur niſi probetur contra. vt in l.ij. j. de vſur. & fruc.leg.& ita not.Barto.in l.inſtar.j.de iure fiſ. lib.x. Sed vſque ad quod tempus * poterit allegari error calculi?dic vt ibi per eũ & per glo.in l.calcularij.ff.de admi.re.ad ciui.perti.q̃ dicit ꝙ vſque ad xxx. annos. ibi tamen loquitur in computatione facta per adminiſtratores publicos ſuper adminiſtratione alterius adminiſtrationis:& in damnum reipublicæ ſed non fuit error, ſed gratia:quia admiſerunt aliquas expenſas, quas non debuerunt admittere.& tunc poteſt allegari vſq; ad decẽnium. vide de hoc per Barto.in d.l.inſtar.Item dicit Bal.per iſtum verſi.quòd licet fuerit facta confeſsio,& pluries reiterata,non tamẽ nocet.quod intellige ſi per errorem fuit omiſſa. ſed ſi ex certa ſcientia, tunc nocet quia ſi non fuiſſet reiterata,poſſet adhuc infringi probato contrario per l.cum falſa.ſuprà de iur.& fac.igno.ſecus ſi eſt reiterata etiam ſemel.ita ſimpliciter colligitur ex tex. & ex not. per Barto.in l.cum ſcimus.j.de agri.& cenſi.poſt princi.lib. xj.& ſic extra iudicium.ſed in iudicio nocet etiam ſi non ſit reiterata. vt in l.j.j.de confeſ.& quod not. in l.rura.j. de omni agro deſer.lib. xj.† In tex.ibi.[ſi res iudicatæ nõ ſunt.] hoc poteſt intelligi duobus modis.Primò quando fuit iudicatum poſt motam controuerſiam de errore,& ſic ſuper ipſo errore & tunc ſi tenetur quæſtio erroris ſit s.tit.primo l.actione in fine.& l. ſi ex falſis. Secundò quando non fuerit mota quæſtio erroris, tamen fuit iudicatum ſuper quantitate per errorem aſſummata. puta fuit aſſummata ratio pro omnibus deductis & computatis reſtas debitor meus in centum, & de hoc confecta eſt ſcriptura confeſsionis vel promiſsionis: quia promiſisti illa centum mihi dare ad mei petitionem,cũ tamen reuera non reſtares debitor in tanta quantitate:ſed in maiori,vel in minori,certè ſi peto centum,et lata eſt ſententia pro me, in qua non eſt appellatum. nec ego amplius potero quærere de errore,nec tu.licet q.erroris nunquam fuerit not.etiam quod dixi in d.l.ſi ex falſis.In glo. magna ibi. [ſolutio diſtingue.]hæc vera.ſed in primo membro diſtinctionis.ij. fuit error expreſſus in ſententia ſi dixit iudex: quia conſtabat nobis Titiũ teneri Seio in quĩquaginta ex tali cauſa. Itẽ in xxv.ex alia cauſa:ideo condemnatus ipſum in centum:& ſic condemnauit in xxv.vltra.ſed ſi diceret per errorem calculi,quaſi xxv.faciant centum. Quæritur vtrum ſententia erit nulla ſolum in xxv. in quibus fuit erratum?gloſſ.ibi ſentit quod in totum ſit nulla: & idem in fi.voluit gloſſ.quæ eſt in l.fina.ff.de iuriſdi.omnium iudicum.quia in vno articulo vel ſumma non poteſt ſententia pro

b te ᵇ valere,& pro parte non:vt in l.in hoc iudicio.ff.famil. erciſc. ſed in diuerſis articulis ſecus:vt l.etiam.ff.de mino.& hanc partem communiter tenent Docto.contrarium, tamen determinauit gloſſ.in l.ij.j.de re iudicata.quod non eſt nulla niſi in xxv.Et hanc tenet hic dominus Rapha. reſpondeo ad iura allegata in contrarium:dicit tamen non eſſe recedendum à communi opi-

c nione ᶜ in iudicando.ſed pone quòd iudex condemnauit in minus quàm debuerit:putat quòd conſtat nobis talem teneri tali in xx.ex tali cauſa:& in xxv.ex alia cauſa, ideo condemnamus in xl.dixit Iaco.de Raue.quod cenſebitur condemnatus in xlv. in l.qui quartam.ff.de legatis j.arguendo de ſententia teſtatoris ad ſententiam iudicis.& Pet.& Cy.non audent recedere ab iſta opinione:licet eam non reprobent,nec approbent.Breuiter ridiculum eſt dicere quòd in caſu præcedenti non valeat in ſumma expreſſa in iſto caſu: valeat etiam in non expreſſa in ſententia: ideo verius videtur dicere quod in totum ſit nulla, quia debuit in illis quinque eum condemnare,vel abſoluere,ſi fuerunt petita.aliàs ſententia eſt nulla:vt no.in l.j.j.ſi aduer.rem iudi.& ff.de

4 doli excep.l.apud Celſum.§.quare.el primo. † Circa ſecundũ membrum gloſſ. quando error non fuit expreſſus in ſententia, poſito quòd colligatur ex actis gloſ.tenet ad ſententiam valere. Vltramonta.dicunt contra.cum ſententia referatur ad acta:vt l. ait prætor.§.j.ff.de re iudicata.& infrà de ſenten. quæ ſine certa quacti.profe.l.hæc ſententia.& ſic error qui colligitur ex actis, cenſetur contineri in ſententia.Barto.dicit hoc verum ſi iudex ſe referat expreſsè ad acta:vt quia dicat,quia conſtat nobis talẽ teneri tali in c.vt apparet ex actis,& ex inſtrumentis productis in cauſa,cùm tamen in vno non contineatur niſi quinquaginta, & in alio xxv.idem condemnamus ipſum in c.nam tunc fatetur Bartol.quod licet iſta non exprimantur in ſententia, tamen erit nulla:quia cenſentur expreſſa,poſtquam ſe retulit ad inſtrumẽta:vt l.aſſe toto.ff.de hęre.inſti.ſed ſi non retulit ſe expreſsè,tunc quædam ſunt acta ad quæ de neceſsitate refertur, vt *libellus*.l. vt fundus.ff.communi diuidun.vel ſententia *primi iudicis* appella.Et hoc caſu ſi in ſententia vel in libello *primi iudicis* contineatur error,non valebit ſententia *ſecundi iudicis*: etiam ſi expreſsè non referat ſe ad illa quæ cenſentur referri præſumptione iuris,ſed ſi ſint talia acta ad quæ de neceſsitate non refertur, tunc niſi ſe referat error contractus in illis non cenſetur contineri in ſententia: & ſic erit inualida: hæc ſunt verba notabilia Bartol.& Bald.ſimpliciter tenet gloſſ.quod etiam ſi referat expreſsè ad acta, ſententia non ſit nulla: quia ſi iudex dicat:cum conſtat nobis ex dictis talis teſtis Titium teneri tali in c.cum tamen illi non fuerint exminati,vel ſi fuerint,hoc non probant,nihilominus valet condemnatio:vt not.Innocen.& Ioan.Andr.in c.quoniam contra falſam.de probatio.& in c.cum Bertoldus.de re iudic.aliud ergo quod eſt exprimatur ſpecificè,tunc non valet propter defectum formæ:& aliud quod exprimatur implicitè: quia tunc non eſt defectus formę ſecundùm Bald.ad quod facit quod in ſimili habetur in l.ſi quis legatum.ff.de fal. iuncta l.ſi quis aliquid.§.teſtamentum.ff.de pœnis.& iſta opi.fortè verior eſt:prædicta in ſententia quæ innititur voluntati & authoritati iudi.tranſact.verò quæ innittitur voluntati partium, ſi non continet errorem expreſſum,clarum eſt quod non eſt nulla: nec venit annullanda:licet facta fuerit ſuper quantitate aſſummata per errorem calculi:& imponit finem quæſtioni de errore,& ita

5 intelligitur iſte text. † Sed ſi continet expreſſum errorem, gloſſa vult quod nihilominus valeat mero iure: ſed reſcindatur quatenus fuerit error licet Vltramonta.teneant quod ipſo iure non valeat,propter defectum conſenſus. Doctores noſtri dicunt quod non eſt defectus conſenſus,quia non fuit erratum in ſubſtantialibus,qui error inducit defectum conſenſus:vt in l. in venditionibus.ff.de contrahen.emptio.ſed eſt defectus in cauſa. Nam ſi promittis mihi centũ,credens te ad ipſa teneri,quod cum nõ tenearis,bene conſentis in promittendo:ideo obligaris:vt hic in fi. literę.Sed ſi in cauſa erras,& hic deficit conſenſus:quia credis te

teneri

ueri,& propter hoc consentis promittere,& ille error non vi-
uat nec promissionem,nec transactionem dominꝰ si solueris. vt
in toto titu.de condi.indebi.Et hæc vera sed inquantum glo.di-
cit transactionem debere rescindi in effectu,quatenus est erratū
dom.Raph.multū miratur.dicit quod videtur contra hunc tex.
qui dicit quod transactio imponit finem errori calculi: sed non
perpendit quod glo.loquitur & debet intelligi qñ in transactio-
ne continetur error expressus.sed tex.loquitur quando non con
tinetur.& ita colligitur ex dictis Bal.hic.

De postulando. *Rubrica.*

Vt ex sententia contumatoria, oriatur naturalis obligatio?
Vtrum per sententiam diffinitiuam fuit prohibitus postulare perpetuò, vel ad tempus vel simpliciter ab vno iudice ordinario, puta potestate paduæ, an possit postulare in ducatu, vel etiam in eadem coram alio iudice?

LEX. I.

1 CVmà. †Prohibitus perpetuò postulare, re-
pellitur à postulādo.h.d.vel sic. Qui
non appellat cum potest, videtur acquiescere
sententiæ.h.d.secūdū Bar.In tex.ibi. [prohibitus.]
dic scilicet per sententiam diffinitiuam.et sic cau
sa cognita.& præcedente accusatione, vel inqui
sitione:quia fortè fecerat pactum de quota litis.vt j.eod.l. si qui
aduocatorum.vel quia monitus à iudice:vt officium aduoc.iu-
uaret pro alio,sine iusta causa recusauit.vt j.eo.ti.l. prou dē
ditis circa medium.ibi.si quis verò monitus.Et q̄ loquatur quan
do per sententiam diffinitiuā:patet in verbo.[non appellaueris.]
quoniam ab interlocutoria non appellatur.Si ergo per interlo.
non precedente accusatione vel inquisitione,vt quia fortè ni-
mis garrulabat,non potuisset iudex perpetuò ipsum prohibere,
nisi quousq; durat officium eius.quod solebat durare per annū.
& ita loquitur.l.j.ff.de pœ.Et si fuisset dictū perpetuò,non vale-
ret nisi quousq; durat officium:quia si non valet q̄ ago vt ago:
valet vt valere potest.vt l.si tam augusti.ff.de serui.Quid autē si
2 hoc verbum perpetuò * non fuisset appositum in sententia? dic
si erat interlocuto.idē vt §.dixi.Si verò diffinitiua:tūc aut fuit di
ctum prohibeo te postulare ad tempus, nec specificat quan
titē videtur prohibitus vsq; ad decennīū.vt in l.si diuturno.
ff.de pœnis.Si verò simpliciter,tunc videtur prohibitus ppetuò
vt l.imperitos.§.j.seu in prin.ff.de excu.tut.vbi illud q̄ non ha
bet expressum tempus,intelligitur perpetuum.Et ex prædictis
patet q̄ si legatus de latere ponit interdictū in ciuitate, nō per
b motum sententiæ diffinitiuæ,durat quousq; officium eius. * vt
l.si certum.§.fi.ff.de test.mil.& idem si iudex exponit aliquem
ad confria non precedente processu,& diffinitiua sententia secū
2 dū Bal.† Intex.ibi.[placitis.]in hoc fundatur summariū Bar. q̄
qui non appellat cum possit,videtur consentire in sententia se-
cus si nō poterat:vt quia erat tertia appellatio.Et ex hoc decidi-
tur q̄.an ex sententia cōdēnatoria oriatur naturalis obligatio.nā
cū ita naturalis oriatur ex consensu.l.stichū.§.naturalis. de sol.
debet distingui,aut potuit appellare,& non appellauit,& oritur
obligatio.l.Aut non potuit,& tunc secus cum lata sit in inuitū.
Item insipientem.§.j.ff.de verbo.obli.tamen Bal.in l.Iul. ff. de
condic.indeb.determinat adhuc idem cum naturalis obligatio nō
solum oriatur ex consensu:sed etiam ex omni æquitate.l.iurisgē
tium.vbi um amplius.§.is natura debet.de reg.iur.Sed equitas
ista quantum est vt magistratibus pareamus.vt l.veluti.ff.de iu-
stit.& iu.Illa tamen quæ oritur ex consensu potior est: quia for
tius habet fundamentum.& ideo non potest tolli per sententiā.
vt in dicta.l.Iuli.sed illa quæ fuit orta ex sententia sine consensu
posset tolli per alteram sententiam ipso iure.vt in l.prout quisq;.
de sol.Posset tamen dici quod iste text.non loquitur de placito
quia tales præfecti qui tulit sententiam.& sic non facit pro Bar.
secundum do.Rapha. In glo.mag.in ver.[Item quod dicit.]dic
glo.in eo quod sequitur loquitur inuolutè.† Quæritur ergo pro
declaratione glo.§.visum est de tempore, quæritur de loco. Si
aliquis per sententiam diffinitiuam fuit prohibitus postulare
perpetuò,vel ad tempus,vel simpliciter ab vno iudice ordina-
rio,puta potestate Paduæ,vtrum possit postulare in alia ciuita-
te,vel etiam in eadem coram alio iudice?& glo.distinguit inter
expressam prohibitionem,& tacitam.& videtur innuere in ver-
bis suis quòd tam possit operari tacita quā a
expressa.Sed ista non est intentio gloss. est
distinguendum aut fuerit prohibitus ex ali
quo delicto quod infamiam nō irrogat. vt
l.si qui aduocatorum.j.eo.& in l.prouiden-
dum.vers.si quis verò,quo casu requiritur b
expressa prohibitio,& tunc prohibetur in
alio loco postulare. Aut fuit prohibitus p-
pter aliquod crimen quod irrogat infamiā,
& fuit condemnatus ad pœnam delicti,ex
positus ad confinia, vel punitus in pœna
pecuniaria,vel corporali.quo casu est infa
mis:etiam si iudex expressè non dicat, vt
in l.nō potest.ff.de fur.Et sic potest prohiberi expressè,si iudex
dicat:& etiam tacitè,si iudex non dicat.& hoc operatur infamia
quæ ipsum comitatur:sicut lepra leprosum.ad quemcunq; locū
iret.vt no.in l.ex ea.ff.eo.& tunc glo. distinguit. Aut Pœna de-
licti erat perpetua,aut temporalis:si erat temporalis,aut fuit au-
cta vel minuta causa cognita,& tunc censetur cum infamia dis-
pensatum.& sic non prohibetur in alio loco.per l. quid ergo. §.
pœna grauior.ff.de infa.l.& si seuerior.j.eodem tit.& l.si Posido
nium. Aut non fuit aucta:vel diminuta:vel si fuit, non tamen
causa cognita:& tunc durat infamia:& prohibetur in alio loco.
non eo quòd iudex qui ipsum condemnauit.potuerit corrigere
effectum sententiæ ad alium locum.arg.in l.cùm vnus §.is qui.
ff.de bon.auto.iudi.pos.sed ex dispositiōe iuris communis quæ
repellit infamem à postulando.de qua infamia in quocunq; lo-
co poterit opponit.vt in dicta l.ex ea.

¶ Verbū ppetuò. ad de Raph.Ful.cō.clvij.inci.In cā benedicti polastri.Ale. d imo.i cō.lx. inci. omisso multiloquio l j.volu.

¶ Quousq; officiū ei⁹.Quid de statutis eorū,an sint ppetua vid per Doc.in c. fi. de offi.lega.Doc.i c. j de of.le.Car.i c. cū oēs.de cōsti.i pe.col. Archi.in §.j. iij. dist.

LEX. II.

1 NEc cæterorum. †Liberti possunt esse aduo-
cati,si sunt literati.sicut inge-
nui.hoc dicit.

Exceptio non numeratæ pecuniæ fuit inuenta contra confessionem & promissionē, quæ fiunt sub spe futuræ numerationis,vel alterius causæ de futuro,quæ postea non est secuta,& competit etiam condictio sine causa.& nu.4.
Ille qui patitur contra se labi tempus præscriptionis, censetur consentire quod debitor sit liberatus,& tollitur ciuilis obligatio.
Exceptio non numeratæ pecuniæ est temporalis:& durat biennio.
Confessio facta sub spe causæ secuturæ,quæ non est secuta: & lapsum sit biennium, an præiudicet confitenti?

LEX. III.

1 SI sub specie. †Si sub specie patrocinij præ-
standi sibi promiserit quis ali-
quam quantitatem tanquam sibi mutuatam, cum nō
esset,& patrocinium non præstetur, cuius est excep-
tio non numeratæ pecuniæ.& etiam condicere potest libera-
tionem infra tempora debita hoc dicit.Et reputat Barto.istam.l.
valde difficilem.sed mihi non sic videtur.rectè intelligendo.sed
2 potest summari generalius hoc modo.† Confessio de recepto.
& etiam promissio facta contemplatione alicuius causæ secutæ
licet non ipe futuræ numerationis,si illa causa non sequatur,po
test infringi per exceptionem non nume.pecu.etiam per condi-
ctionem sine causa,sicut si facta fuisset spe futuræ numerationis
quæ non fuit secuta.& hoc si infra tempora debita.ideſt bien-
nium constat hoc dicit.Præmitte q̄ exceptio non nu.pe. vel in
factū.de quibus loquitur tit.de non nu.pec.locū sibi vendicant.
& ad hoc fuerunt inuentæ quādo quis cōfitetur se recepisse spe
futuræ numerationis:cū tamen non receperit, & promisit resti-
tuere:nec postea secuta est numeratio.quo casu si sola confessio
interuenit,locū habet exceptio nō nume.pec.si verò interuenit
etiam promissio,locū habet exceptio in factū.vt j.de nō nume.
pecu.l.cū vltra.Sed quid si fuit facta non ipe futuræ numeratio
nis:sed alterius causæ secuturæ,quæ tamen nō est secuta?licet in
hoc tex.non dicatur,sed debet suppleri:vt si requiro aduocatū p
patrocinio,& cū nō habeam pecuniam in promptu,ipse vult q̄
confitear recepisse ab eo.x.tanquā mutuata.& quod promittam
per stipulationē sibi:restituere ad suum beneplacitū:postea non
præstat mihi patrocinium:quia fortè concordaui cū parte.ipse au-
tem petit à me istā pecuniam tanquam mutuatā.& producit in-
strumentū cōfessionis.ego autē excipio quòd nullam pecuniā
vnquā mihi mutuauit:ipse hoc fatetur:sed dicit qd ego promi
si,& fui confessus sub ipe vt mihi patrocinium præstaret:ideo nō

a ¶ Aduocatus qui paciscitur. Adde glo.in l.sumptus.ff. de pac. Bar.in l.j. §. si cui. ff. de var. & extraord. cog.Spec.in tit. de sta.in §. sequitur.ver. personæ.& ibi Ioan. Andræ.

possim obijcere exceptionē non nu. pecu. vel in factum,quæ nō fuerūt inuentæ nisi. vt s.dixi. certè hic dicit q̄ imò possum qa licet emanauerint sub spe futuri patrocinij: ex quo tñ non est præstitū,ratio suadet qđ possim illas exceptiones obijcere sicut sub spe futuræ numerationis,quę nō esset secuta.dummodo tēpora nō transiuerint.s.biennīū:sed possum etiam condicere liberationē.Sed si tēpus transierit innuit,text.q̄ nō possum obijcere.& istud est verum quantū ad hoc vt transferatur onus probandi in aduersariuni quod mihi numerauit:quia transacto biennio prę̄sumitur pro confessione mea quòd mihi numerauit,nisi probem cōtrarium.& iste est
3 verus intellectus.†In tex.ibi.[consensum ac fidem accommoda sti.]Not.scdm Doc.quod ille qui patit cōtra se labi tēpus p̄scriptionis,censetur consentire qđ debitor sit liberatus & sic videt q̄ per præscriptionem tollatur naturalis obligatio de ciuili autē non est dubium cū prę̄scriptio sit de iure ciuili.Cōtrarium tñ videtur no.in l.fi.ff.rem rat.hab.q̄ tollitur ciuilis tantū, & non naturalis.nam iste cōsensus est informis,& nō ordinatus ad tollendam obligationem.
4 †Not.etiam hic q̄ exceptio non nu. pec. est temporalis:& durat biennio tantū.Sed contrà:quia quę tēporalia sunt ad agendum,perpetua sunt ad excipiēdum.vt l. purè. in fin.ff.de do.exce.Solu.ibi in exceptione doli propriè sumpta, quæ tendit ad elidendū exceptionem agentis perpetuò sed exceptio non nume.pec.non tendit directò ad elidendum : sed ad transferendum onus probandi in aduersarium et ad faciendum q̄ confessio non noceat confitenti,vt ex ea possit se aduersarius fundare.Si enim confiteor me recepisse pecuniam mutuo : talis confessio deberet regulariter probare contra me, absq; alia probatione,si facta est te præsente,vel te absente,interueniente nuntio vel epistola.vt in l.Publia.§.fi.ff.depositi. & tñ statuit contrarium in tit.de non nu.pecu.quia frequenter fiunt confessiones spe futuræ numerationis.& numeratio non sequitur: ideo quousq; lapsum sit biennium , creditor ex illa confessione non potest se fundare:sed habet necesse alio modo probare numerationem:lapso verò biennio secus nisi confitens ꝓbet contrariū qđ facere potest:quia confessio nō immutat veritatem.vt l.cū falsa. §.de iur.& fac.igno.Et eodem modo respondeat ad aliud de quo potest obijci contra fi.huius l.nam regulariter conditiones cùm sint actiones personales , sunt perpetuæ saltem vsq; ad xxx. annos.vt in l.ij.j.de constitu.pecu.& tamen conditio est temporalis vsq; ad biennium,& non vltra : ille qui confessus est se recepisse mutuo:& promisit restituere,pōt condicere confessionem infra biennium,& non vltra.si fundat se in numeratione non facta.vt hic patet iuncto fi.qui habet limitari per istum text. In gl. mag.ibi.[& hoc in id &c.] vt intelligas hanc glo.quæ loquitur inuolutè & sibijpsi videtur cōtrariari:quia hic vnū dicit in prin. & aliud in fi.Forma igitur oppositionē sic.nam videtur qđ non habeat locum exceptio non nu.pec.quia quādo quis confitetur se recepisse mutuo non spe futuræ numerationis , sed ob aliam causam de præterito verā,vel de futuro,q̄ postea est secuta,non habet locum dicta exceptio.vt l.si ex pretio.j.si cer.peta. Sed hic fuit huiusmodi:qa sub spe patrocinij præstandi.si ergo illud est præstitum,debet cessare dicta exceptio. Glo.timore huius contrarij dicit q̄ ista l.non debet intelligi quando fuit confessus.& promisit maiorem quantitatē quā illi deberetur pro patrocinio. vt si debebantur decem:& promisit xx.tunc in x.quæ debentur non habet locū exceptio:sed in residuo locū habet. Ista est diuinatio ad istū tex. q̄ loquit de toto eo quod promissum est. Ideo dic quod ista opi.haberet locū si patrocinium fuisset præstitum. & tunc procederet solu.gl.Sed hic debet intelligi qñ non est prę̄stitum:qa partes fortè venerunt ad concordiā.& sic in tota summa obstat exceptio:dubium autem erat hoc quod suprà dixi.qa exceptio non nume.pecu.fuit inuenta contra confessionem & promissionē,quæ fiunt sub spe futuræ numerationis . Certè ista l.hoc inducit de nouo.vt habeat locū etiam quando sub spe alterius causæ de futuro:quæ postea nō est secuta. Et hoc tene menti.Si autem de præterito,vt si tenebar tibi in centū ex vna causa. & confiteor illa habere penes me ex causa mutui : tunc non habet locum dicta exceptio & si eam oppono,tu potes eam excludere proponendo & probando debitū præcedens.vt in l.singularia.cū ibi not.si cer.pet.& eo.tit.j.l.si ex pretio.Ex hoc apparet
5 solu.quæstionis formatæ per gl.† Quid iuris si lapsum est biennium?nā glo.refert tres opi.Tu dic breuiter. Aut patrocinij nō est secutū.& tunc confessio nocet confitenti in tota quantitate: nisi probet simulationē,q̄ fuit facta confessio sub spe futuri patrocinij,quod secutū nō est:non spe futuræ numerationis : quia tunc haberet necesse probare numerationē non fuisse secutam. quod esset difficile.Sed hoc non esset difficile probare per testes qui interfuerunt conuentioni:sed si patrocinij fuit secutū : tunc vsq; ad quantitatem debitam pro patrocinio:etiam si nō esset lapsum biennij,non haberet locū exceptio:propter præcedentem oppositionem,multominus post.sed in eo quod excedit,lapso biennio præiudicaret confessio:nisi probaretur simulatio vt dixi:& ita reducitur ad concordiam finis glo.cum principio.

LEX IIII.

1 VElamento. †Not.in hanc l. q̄ licet iudex non audierit aduocatū alterius partis: quia erat absens,& noluit ipsum expectare, licet pars instabat vt expectaretur,vel erat præsens , & non fuit visum iudici necessariū audire aduocatos:vel etiam audiuit aduocatum vnius partis,& non alterius,non propterea sentētia lata contra aliū est nulla.Fallit in causa fiscali.vt j. de sentē. aduer. fis.la.j.lib.xij.Et idem videtur in causa ecclesię:quę est eodē modo priuilegiata.vt ibi not.Ex hoc etiam patet quod non est danda dilatio pro aduocato habendo.Quod est verū post litem cœptam.sed ante sic.ff.ex quib.cau.ma.l.ait prætor. §.j. & etiā post datur ex causa.vt si sit mortuus iste qui habebat , vel se absentauit.vt eo.ti.l.sed & si per prætorem.§.pe.& in l.necnon.eo.ti. secundum Cy.licet si non detur,non sit sententia nulla:vt hic.De hoc vide in capitu.j.vt lit.non contest.in gl.ij.& per Imol.

2 ☞ *Fam: & honor debet præferri omni lucro.*
3 *Aduocatus an possit pacisci cum clientulo,de certa quantitate solita & moderata, siue perdat,siue uincat?*

LEX V.

1 SI qui aduocatorum, † Aduocatus qui
2 paciscitur[a] cū clien tulo de quota litis , repelletur ab officio aduocationis. h.d.Patitur etiam aliam pœnā.deq ua in l.si remunerādi.§.fi.ff.manda.& idem in procura.vt ibi patet.& in l.item.j.de
2 procura.† In tex.ibi.[existimationi:] idest famæ & honori suo. & sic no.famam & honorem præferendū omni lucro.facit l.Iul. ff.si quis omis.cau.test.& l.miles.§.iocer.in fin.de adulte. secundum Cy. In tex.ibi.[certæ partis.] dic:scilicet quotę vt dimidię, tertiæ,vel quartæ.Certè etiā si non sub nomine quotæ.vt si erat quæstio de hæreditate,& pactus est de vna re hæreditaria.cū sit eadem ratio.Secus si de alia re q̄ non erat in controuersia secundum Bal.sed salua reuerentia:qa eadē est ratio prohibitionis: qa inducitur aduocatus ad calūniandū . Dic ergo quod vbicunq; pactū confertur in euentū victoriæ:puta si vincā tibi hanc quę̄stionem,volo habere tantū:si non vincā. nihil volo habere : sed volo te iuuasse gratis:semper pactū est reprobatū,ratione prædicta.quoniā vt vincat,vtetur omni calūnia et falsitate:quibus poterit.& conabitur per fas & nefas vincere.& ista fuit causa prohibitionis.& satis colligitur ex dicta l.si remunerandi.§.fi.& l.salariū.ff.man.
3 †Tunc aūt pactum est licitū, quando non confertur totaliter in euentū litis,vt quādo paciscitur de certa quantitate solita,& moderata,siue vincat , siue perdat.nam tunc cessat ratio calumniæ.& si vltra hoc pacisceretur , q̄ in casu victoriæ aliquid plus consequatur.dic q̄ nō esset licitū.vt l.j.§.& si nomine.ff.de va.& ex.cog.quia postquā in omnem euentū habet certum salarium : non sic mouebitur ad calūniandum pro illo modico pluri.Quantum autem si non esset taxatū , iudicis arbitrio relinquitur.sed do.Rapha.dicit hic se intelligere istum tex.quādo post litem finitam paciscitur aliquid dare nomine palmarij. id est victoriæ.nō autem quando post litem cœptam. & dicit se postea reperisse Pet.hoc idem tenentem in dicta l. item infrà de procu.& tunc non esset dubium.vnde præcedens intellectus videtur mihi verior & rationabilior.vide quod not. in l. sumptus. ff.de pact.

3 ☞ *Excipiens de crimnibus contra personas testium,non debet prorumpere ad uerba iniuriosa ultra quàm litis utilitas expostulat:alias tenetur actione iniuriarum, & quando uideatur utilitas litis expostulare*

Lex

LEX. VI.

Vis quis vult. Lex ista primò prohibet aduocatis quatuor. vsque ibi [apud.] Secundò permittit vsq; ibi. [quisquis.] Tertiò præcipit. & est l. moralis. & pulchrè dictata. Et dicit Bald. quòd qui eā seruaret, reputaretur & esset optimus aduocatus. † Not. in prima parte post princi. ibi. [aduocatus & iudex.] hoc potest intelligi tribus modis. primo quod ille qui fuit aduocatus in vna causa, non possit postea in eadem esse iudex. quod intellige: scilicet delegatus: sed ordinarius sic. & no. in Spe. de iudi. dele. §. supereſt. versi. Item si fuit aduocatus. vt probatur in l. prætor. ff. de iur. om. iud. debet tamen causam delegare ordinarius, si ab eo petatur: cum sit suspectus propter officium aduocationis: quia videtur habere affectum ad causam in qua fuit aduocatus. & ista est iusta causa recusandi. & sic habet iurisditionē mero iure: sed delegatus videtur quod ipso iure non habeat: vt sit aliqua differentia inter delegatum & ordinarium. Secundò potest intelligi econuerso q̄ ille qui fuit iudex in causa, non possit finito officio esse aduocatus in eadem. Cy. non tenet hoc: quia non est eadem causa suspitionis. Iudex enim non præsumit̄ habere affectionem plus ad vnam dartem quàm ad alteram. Mihi videtur, & ita vidi fieri: & est honestum quod si dedit sententiā in vna causa pro vna parte, non possit finito officio suo in causa appellationis sumere officium aduocationis pro illa parte: vel saltem non debeat: quia tunc resultat suspitio q̄ faueret illi parti: vel quòd intellexerit se cum illa: sed si non oderat sententiam, se rursus potest acceptare officium. Tertio modo potest intelligi q̄ eodem tempore quo quis est iudex non debeat tanquam aduocatus vnius ex partibus, allegare pro ipsa. Et ita faciunt cauti iudices quando vna pars ducit aduocatum, & altera non. nam dicunt illi. duc as aduocatum tuum, vt respondeat aduocato alterius partis: quia non intēdo esse iudex & aduocatus pro te. Sed præsentibus aduocatis vtriusq; partis, si alter ipsorum deficeret in respondendo, potest supplere de iure: allegando meliorem legem, vel rationem. vt infrà vt quæ desunt aduoc. l. vnica. Et istā
2 credo fuisse mentem huius literæ. † In tex. ibi. [prorūpant.] Not. argumentum cum quis excipit de criminibus contra personas vltrum non debet prorumpere ad verba iniuriosa. vltra quam lis vltima exposcat aliàs tenetur ac. iniuriarum. & ita fieri vidi fieri. Si verò pro condemnato. §. j. ff. qui satisda. cog. & quando videtur vltima litis exposcere. dic vt in l. quæ oia. ff. de procu.

3 Qui si una pars assumpsit omnes aduocatos meliores pro se: & iudex compellat aliquos ex illis mutare illam partem, & assumere aduocatos pro altera, & si hoc recusant per ea quæ possunt perpetuò priuari officio aduocationis.

4 Secundum quos non potest quòd nullus ex litigatoribus debeat in causa sumere consiliū in scriptis, & cum sigillo, nisi ab uno doctore huius ciuitatis: seu ex his hic manentibus aliàs perdat causam.

5 Qui subtrahit alteri partis suas probationes vel defensiones, subtrahendo instrumentum, vel corrumpendo testes, vel eis minādo quòd nō debeāt testificari pro altera parte, si conuincatur de hoc, debet causam perdere.

LEX. VII.

PRouidendum. Tria sunt dicta huius l. secundùm ibi. [si quis verò] tium ibi [si quis autem.] † No. ex prima parte q̄ si una pars assumpsit pro se omnes meliores aduocatos potest iudex ad instantiam alterius compellere aliquos ex illis dimittere illam partem, & assumere aduocatos pre altera. Et ita plures vidi fieri. licet gl. dicat q̄ istud fiebat olim q̄n salariū dabatur de publico: hodie nō: cū detur a clientulis: vnde licet vnicuique facere facta sua prout melius potest. Sed contrarium patet ex fi. huius. l. quia videtur facere malitiosè, vt subtrahat alteri parti partis defensionis copiam: ideò debet puniri. vt ibi. & facit. ff. de offi. procō. l. nec quicquam. §. obseruare. & §. fi. Itē not. tex. lecūdo dicto q̄ si tales aduocati quibus iudex præcipit. vt §. dictū. recusant hoc facere sine iusta causa, possunt perpetuò priuari officio aduocationis. istud nunquam vidi obseruari: esset autem iusta causa recusandi, quando sciret partem illam non fore istam causam secundùm Guid. de suza. per. l. rem non nouam. §. patroni. j. de iudi. † Ex tertio dicto no. pro statuto huius ciuitatis quo cauetur q̄ nullus ex litigantibus debeat in causa sumere consilium in scriptis. & cum sigillo, nisi ab vno doctore huius ciuitatis, seu ex his hīc manentibus, aliàs perdat causam: & hoc fuit statutum: quia semel fecit quidam consuli pro se ab vno doctore: & postea subscribi ab omnibus alijs vnde nō re periebatur qui vellet alteram partem iuuare. Et ex hoc resultat præsumptio contra taliter facientem quod foueat iniustam causam. Gl. tñ hîc dicit q̄ non ꝓpterea debet causam perdere. † sed Cyn. dicit contrariū in additiōibus. q̄ ille q̄ subtrahit alteri partī suas probationes vel defensiones: puta subtrahendo instrumentū, vel corrumpēdo testes, vel eis minādo q̄ non debeāt testificari pro altera parte, si conuincatur de hoc: debet causam perdere per. l. si de possessione. j. de proba. & per. l. ij. §. j. ff. de iure fisc. vbi est text. notabilis de hoc. & ibi per Bar in d. l. si de possessione. Ad q̄ facit. c. peruenit. extrà de rest. cog. & c. constitutus. in fi. & q̄ no. Inn. in. c. intimauit. de testi. & hoc fortè voluit dicere iste tex. in fi. q̄ experiretur authoritatem iudiciariam à se lesam. Tene menti: quia singulare est: licet rarò practicetur: sed vnus bonus aduocatus qui recordet̄ de his, multùm potest prodesse suo clientulo. & iterum tene menti.

a Ille q̄ fuit aduocatus. Add. Inn. Ant. de but. & Doc. in c. irrefragabili. de offi. or. Ant. de bu. in c. dilecto. de testi. Phili. in c. postremò. de app. ¶ De hoc nomine ꝓuaricator, qualiter ex sentētia Labeōis à varia certatiōe tractū sit, & q̄s ꝓpriè ꝓuaricator dicatur. aduocat⁹. aūt nō nisi impropriè. vide l. j. ff. eo. titu.

De aduocatis diuersorum iudiciorum. Rubrica.

1 *Aduocatus qui colludit cum aduersario, uel patitur ipsum uincere, dicitur præuaricator impropriè, & quis dicatur præuaricator? & quod sit crimen publicum.*

2 *Quid in procuratore?*

3 *Detecto crimine procuratoris uel aduocati, & ipse condemnatur criminaliter, sententia retractatur: & causa de nouo agitatur: & si lata est sententia, an sit nulla ipso iure? & nume. 5.*

4 *Sententia lata contra absentem, intercedente dolo partis, & falsis allegationibus, est nulla.*

5 *Sententia contra aduocatum qui præuaricatus est, an faciat fidem in causa ciuili contra alteram partem, ut per hoc rescindatur sententia, absque eo quòd probetur iterum præuaricatio?*

LEX. I.

1 SI patronum. † Ex præuaricatione aduocati punit̄ aduocatus: sentētia rescinditur, & causa restauratur. h. d. secundū Iac. bu. & est difficilis ista. l. in sui materia. & quotidiana. & Cy. hîc multa dicit: vel sic secundùm Barto. præuaricatio aduocati probata facit eum puniri, & sententiam rescindi: sed non probata facit vt puniatur accusator, & sententia firma permaneat. hoc dicit. † Not. qd' aduocatus qui colludit cum aduersario, vel patitur ipsum vin-
b cere, dicitur præuaricator, b quod est verum impropriè. nam propriè loquendo non dicitur præuaricator nisi ille qui accusat aliquem de publico crimine. & postea patitur ipsum absolui, fortè corruptus ab eo. & sic prodit rempublicam: cuius interest delicta puniri: & tunc tale crimen est publicum: sed hîc prodit personam priuatam. ideò impropriè dicitur. & crimen est priuatū.
3 & hæc habentur in l. j. ff. de priua. deli. † Sed quid in procuratore glo. j. de procu. super rubrica a. videtur sentire quod non committat crimen præuaricationis. cum dicit quod aduocatus accusatur de dicto crimine: sed contra procuratorem agitur de dolo, si collusit cum aduersario. Certè non video differentiam: vnde puto quod ita impropriè dicatur præuaricari procurator, sicut aduocatus: & possit de hoc crimine puniri, & pœna est extraor. vt in l. j. ff. de præua. Quinimò maius est periculum in procuratore. in cuius persona substantiatur iudicium. & maius damnum facere potest: cum teneat omnes terminos litis. non sicut aduo-
4 catus. † Item not. quod detecto crimine procuratoris vel aduocati: & ipse condemnatur criminaliter, sententia retractatur. & causa de nouo agitatur. Sed est dubium an ipso iure sit nulla. qd' innuit iste tex. prima facie. an sit rescindenda per restī. in integ. quod videtur per. l. minor autem magistratus. §. j. ff. de mino. de qua glo. oppo. Fuerunt diuersæ opi. quas glo. recitat & finaliter distinguit: an interuenerit corruptio per pecuniam: & est ipso iure nulla. vt l. venales. j. quando prouo. non est ne. An per gratiā: & tunc non est necessaria restitutio. vt l. seruo inuito. §. cum prætor. ff. ad trebel. Petr. dicit quod ista distinctio bene reperitur in iudice corrupto: in quo substātiatur iudicium. cum tres personæ

a ℂ Præsentia. In teste qñ pñtia includat intelligẽtiam. vide per Abb. in c. puenit. de testi. cogẽ. per Alex. de Imol. in consil. v. col. nij. ver. vẽ igitur in consil. lxxij. col j. & cõsi. lxxij. col. ij. circa med. in j. volu. & in consil. cxxxij. col. ij. ver. simõ quatus. in ij. volu. Et adde q pro eo quod dicit hic Pau. de Cast. ad excusandũ notarium de falso. facit quod dicit Card. in suo cõsi. ccxxx ij. col. ij. in prin. vbi existẽs in loco præsumitur scire, et intelligere ea quæ gerũtur in loco. facit etiam id qđ dicitur. quod quælibet causa etiam bestialis, excusat à dolo. l. igitur. §. pe. ff. de lib. cau. no. gl. in l. j. in fi. ff. de abige. et in l. plagñ. la. ij. C. ad l. faui. de plagñ. Cur.

sint necessariæ ad substantiam iudicij: scili, cet iudicis, actoris, & rei. vt in c. forus. de verbo. sig. Sed in persona aduocati nõ substantiatur iudiciũ. cũ possit esse sine aduo. vt s. ti. j. l. velamento. & ideo tenet indistincte necessariã fore restitutionẽ: etiã si interuenerit corruptio per pecuniã: quod etiam tenet hic Bar. & Iac. de are. dicit quod si interuenit pecunia: tunc pars aduersa perdit causam. vt j. de pœ. iu. q ma. indi. p totũ & l. ij. de cõdi. ob tur. cau. & sic sententia pro se lata erit nulla. prout dicit gl. tamẽ tunc non habet locũ iste tex. dũ dicit q de principali causa denuò quæretur. & sic innuit q debeat videri quis fouet iustã causam. Et pro isto debeat alia sentẽtia ferri, sed in casu p̃dicto hoc non fiet. imò si altera pars erat rea. habebitur pro conuicta: etiã si fouebit iustam causam & condẽnabitur si erat actrix reus absoluetur. si verò nõ interuenit pecunia: tunc est necessaria restitutio. sed Cy. dicit quod si interuenit dolus alterius partis: licet sine pecunia, & collusio cum aduocato, non est necessaria restitutio imò est ipso iure nulla. & ita intelligit: hanc l. si verò non interuenit dolus, vel collusio alterius partis. sed duntaxat malitia aduocati: tunc erit necessaria restitutio. & ita intelligit leges in contrarium allegatas. Sed certè quando non interuenit dolus, vel collusio aduersarij, videtur quòd restitutio non sit concedenda: quia non debet sibi nocere malitia aduocati alterius partis. Sed imputet sibi qui talem aduocatum pro se habuit. vnde debeat agere contra ipsum de dolo ad interesse. vt in l. si dolo. ff. de dolo. & si non est soluendo: tunc poterit agere de dolo contra partem aduersam, vel in factum: ne ex dolo aduocati mei lucretur cum dãno meo. vt in l. & eleganter. §. pe. eo. ti. iuncta l. fi. in prin. ff. de eo per quẽ fac. erit. nisi aduersarius meus sit paratus subire iudiciũ de nouo. non obst. sñia pro se lata, ac si lata non esset. vt d. §. pe. dũtamen notaẽ de malitia aduocati per prius: si tñ aduocatus fuisset visus aliqua falsitate, propter quam esset lata sñia: tũc esset danda restitutio. & hoc casu intelligunt. ll. cõtrariæ. Ex quibus potes distinguere per teipsum. Dicit etiã Cy. hic qđ ita demũ sententia rescindit, si interuenit præuaricatio aduocati: si probatur qđ propter illã lata fuit aliàs quia fieri potuit, etiã si præuaricatio non interuenisset, non sufficeret parti allegare & p̃bare præuaricationẽ, sicut in simili qñ in causa fuerunt p̃ducti falsi testes, vel instrã: quia nisi probetur q iudex fuerit motus ex illis, non propterea sententia rescin-
5 dit. vt l. iij. j. si ex fal. instru. † Itẽ dicit Bart. qđ si lata est sñia contra absentẽ interueniente dolo partis, & falsis allegationibus, sine dubio esset nulla. vt in l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iudi. aut igitur interuenit dolus partis, & corruptio per pecuniam, & tũc sentẽtia est nulla: & causa de nouo agitaẽ: & ferẽ alia sñia cõtra aduersariũ secundũ Iac. de are. Aut interuenit dolus partis, non corruptio per pecuniã: & tunc aut est lata cõtra absentẽ, & sñia est nulla: & cã de nouo agitatur & fertur pro illo qui reperitur fouere iustitiã, & ita potest procedere iste tex. Aut fuit lata contra presentem. & tunc adhuc Cy. tenet eam non valere ipso iure sed Pet. & Bar. contradicentes dicunt q est necessaria restitutio. Aut non interuenit dolus alterius partis: sed aduocati duntaxat & tunc nec est nulla sñia, nec rescindit per restitutionẽ in integrum, nisi aliqua falsitas fuerit admissa: ied agitur contra aduocatũ de dolo ad interesse: si tñ nõ est soluẽdo, in subsidium recurritur contra partẽ quæ obtinuit: ne lucretur in dãnum alterius ex dolo aduocati: & tũc serua qđ s. dixi. Et posset etiã restitutio pœnę peti. Ex istis apparet quod in casu huius l. si interuenisset dolus aduersarij, iste ordo de quo hic, vt primò accusẽt aduocatus. non est necessarius secundũ Bal. sed potest incipere à causa ciuili, & petendo iterum pronuntiari, & deducere præuaricationẽ aduocati per modum incidentis. facit qđ no. glo. in l. fi. j. de fi. instru. q̃ vult q nõ sit necesse per prius accusare de crimine falsi criminaliter. vt in l. damus. j. de fal. sed põt incipere à ciuili. nec
6 dolus habet beneficium ordinis secundũ Bal. † Sed an sententia contra aduocatũ qui præuaricatus est, facit fidem in causa ciuili contra alteram partem: vt per hoc rescindatur sententia, absq; eo q probetur iterum priuatio dic quòd sic. si in illo iudicio criminali præuarica. pars p̃ qua fuit lata sñia fuit citata pro suo interesse. & hoc tenuit Cyn. hic facit qđ no. in l. in causæ. la. j. §. interdum. ff. de minori. & j. si propter pub. pen. l. si deserta. vel sciuerit causam illam agitari, & non cõparuerit pro suo interesse. vt l. pe. §. sed scientibus. ff. de re iudi. aliàs secus. vt in c. inter quatuor. de maio. & obe. & ff. de adult. l. denuntiasse. §. fin. vbi sententia lata contra vnum ex delinquentibus, nõ nocet alteri. quod intellige vt s. dixi. aliquando tñ secus. qñ ex tali sententia quæ facit ius. vt suprà statu. vt l. ingenuũ. de sta. ho. vel super quereia inoffi. l. Papi. §. fi. ff. de inoffi. test. tunc enim sententia lata contra illum ad quem causa pertinet, nocet aliis etiam ignorantibus, & non citatis. Et circa hoc vide quod no. post Dy. Barto. in l. cum filius. de verb. ob. Rogo vos caueatis ab istis præuaricationibus, ne eueniat vobis quod euenit in persona Oldradi. q postea dolore tristitiaq; mortem obijt.

De errore aduocatorum. *Rubrica.*

1 *Si aduocatus facit vnam interrogationem aduersario: & ille respondeat pro suo clientulo præsente, proderit illi.*

3 *Si aduocatus parte sua præsente, respondet libello, confitendo uel negando, fit litis contestatio: nec ipse aduocatus efficitur dominus litis, & quid in procuratore?*

4 *An possit dici præsentia sine intelligẽtia: & an notarius causæ antequam scribat debeat interrogare partem: an intellexerit dicta per aduocatum suum?*

LEX I.

1 LA quę. † Dicta per aduocatũ præsente suo clientulo & tacẽte cẽsetur dicta per clientulũ. h. d. s. quantũ ad duos effectus. s. vt illi noceãt si sunt nociua. vt in gl. nisi fuerint infra triduum per clientulum reuocata. vt j. eo. l. fi. quæ limitat illã: q̃ qualiter intelligaẽ dicã tibi. † Itẽ quantũ ad hoc vt illi proficiãt si sunt p̃ficua. Vñ si aduocatus facit vnã interrogationẽ aduersario, & ille rñdeat p suo cliẽtulo, p̃derit illi secundũ Doc. nõ sic si fuisset facta à quodã extraneo. & hoc not. quia factum aduocati: licet in eo nõ substantietur lis, prodest cliẽtulo: si
3 cut factũ procuratoris, quod non est penitus extraneo. † In tex. ibi. [ab ipsis dominis litium &c.] no. q p̃ istũ tex. dicit Bal. qđ si aduocatus parte sua presente rñder libello, cõfitendo vel negando, fit lit. conte. sicut si ipsa pars respõderet: vel eius procurator. nec efficitur ipse aduocatus dñs litis: sed ipse principalis, acsi ab ipso fuisset facta rñsio. vt hic colligiẽ. quoniã appellat istũ principalẽ dñm litis. nõ sic in procuratore respondente libello parte sua presente. qm̃ ipse efficeretur dñs litis, vel instantiæ: cum in ipso substantietur iudicium. posito etiam q pars fuerit præsens: nã non censeẽ responsio partis: sed sua. ar. ff. de verb. ob. l. si procuratori præsentis. vbi si p̃curator stipulatur præsente parte sua procuratorio noĩe illius, acquiriẽ sibi directa, & dño vtilis. & sic non poterit reuocari ipso inuito vel aduersario: nisi ex iusta causa. vt l. post litem. de procu. Tene menti quia multũ aperit intellectum huius l. † In gl. j. ibi. [& intelligentibus.] dic hoc non expediebat dicere secũdũ Bar. postquã text. dicit [p̃sentibus &c.] quia nõ dicit præsens qui nõ intelligit l. si quis litigatorum. §. coram. ff. de arbi. dicit Bal. per hoc q notarius causę qñ aduocatus loquit literaliter parte sua præsente debet esse cautus q nõ scribat parte præsente: nisi prius interroget partem: an intellexerit aduocatũ suũ. & si dicat q nõ. vulgarizet sibi dicta per aduocatum: aliàs posset accusari de falso, dicẽdo parte præsente, vt non intellexit: sed certè puto ipsum excusandũ per l. si dictũ. §. si præsente. ff. de euic. qui tex. vtitur verbis quibus gl. hic. Et sic innuit
a q possit dici præsentia' sine intelligẽtia. nõ tñ est perfecta: quia corporalis, nõ mẽtalis: & sic non ex toto dixit notarius falsum, censeẽ potius dixisse per errorẽ quàm ex malitia. vt j. de his qui sibi ascri. in te. l. fi. nec ex toto est falsum quod primordio veritate iuuatur. vt in l. cũ filius. §. hęres meus. ff. de leg. ij. & vide super ista gl. quod no. Bar. in l. j. in fi. ff. de autho. tuto. & aliam gl. quæ est j. si maior factus alie. fac. l. fi. in gl. mag. post prin. ibi cũ dicit: aliàs perinde habetur ac si non esset præsens. Est ergo præsens re vera: licet fingatur non esse per illam glo. ergo notarius excusatur. quia habuit respectum ad veritatem: quod nota perpetuò.

Syndici

Publici comitatus qui tenentur denuntiare maleficia infra tantum tempus, si faciunt fieri scribi denuntiationem, quam postea portant ad iudicem, & in ea continetur error in nomine malefactoris, qualiter excusentur, nisi potuerint legere & intelligere, & probatur error scribentis.

Quis parregit aliquam scripturam in iudicio, in qua continetur aliquid contra se, ille qui scripsit nocet: nisi probet illud per errorem fuisse factū. & qualiter probetur error? Si in libello supplicatorio narrem principi me fuisse tibi condemnatum in centum, tamen hoc non esset verum: & petij mihi iudicem concedi, qui me restituat in integrū an hoc mihi preiudicet?

Quid si dicit me condemnatum pro maleficio, & petij mihi remitti partem pœnæ: cùm tamen fuerim condemnatus, uel si fui, non in tanta quantitate?

Aliquis respondendo positioni dicat quod credit: prout continetur in tali instrumento, & in illo instrumento: eo inspecto, non continetur illud quod continet positio. sed dico modo, talis positio non dicitur confessata.

Malitia non præsumitur.

LEX. II.

RRores. †Error scribentis libellum supplicatorium vel conuentionale nō nocet parti eo probato. h. d. †No. primò secundùm Iaco. but. ad executionem syndicorum comitatus, qui tenētur denuntiare maleficia infra tantum tempus, aliàs puniuntur, & debent denuntiari secundum veritatem, & cum plurimū sint rustici illiterati vadunt ad notarium, & faciunt sibi scribi denūtiationem, quam postea portāt ad iudicem: nā si in ea cōtinet error puta in nomine maletactoris, hoc non debet nocere syndico quali hoc factum fuerit errore scribentis: non ex malitia ipsius syndici & tenementi: quia postquam scriptura est aliena. non licet per ipsum porrigatur: potius præsumitur error scribentis quam ipsius porrigentis. quod perpetuò tenementi. Quod puto verum. nisi talis sit qui potuit libellum legere, & intelligere. tunc tunc præsumitur quod viderit & legerit. arg. in l. nō est tenendus ff. de transl. & sic error ascribitur sibi: nō aūt scribēti. † Itē no hāc limitationem ad id q̄ habet in l. cum præcū. j. de lib. cau. per gl. q̄ ille qui porrigit aliquam scripturā in iudicio, in qua cōtinetur aliquid contra se, quod illud sibi nocet: siue sit actor siue reus. tam hoc est verum. nisi probet illud per errorem fuisse factum. vt in hac l. In dubio autem non intelligitur factum per errorem, vt ibi. & ita intelligit gl. quę est in l. rura. de oī agro de leg. 3. probatur aūt error probando rē aliter se habere. q̄ dic. vt ta. li. post diuisionem. ſ. de iur. & fac. igno. per. Bar. & plenius p eum. de hoc in hoc fatetur. ff. de confes. † Itē not. secūdū Bal. q̄ si in libello supplicatorio narrem principi me fuisse tibi condēnatū in centū cū hoc non esset verū: & petij mihi iudicē concedi, qui me restituat in iure. vel dixi me condēnatū pro maleficio: et petij mihi remitti partē pœnæ: cū tñ nūquā fuerim cōdēnatus, vel si fui, nō in tanta quantitate: q̄ hoc mihi non nocet: probata veritate in contrariū. ad hoc vide bo. tex. cū gl. in l. ij. ſ. finali. ff. de iure fis. & in l. forma. ſ. ff. de cēſi. & ibi gl. distinguit. aut dicit per errorē iuris. & tunc non nocet mihi si sum talis qd' excuser à iuris ignorantia. vt rusticus miles, minor. aut mulier. vt l. cū de indebito. ff. de proba. aliàs nocebit. Aut per errorē facti. & tunc indistinctè non nocet. & hoc qñ extra iudiciū: sed in iudicio videtur distinguendum an lis sit contestata, vel non. vt no. gl. in l. qui familiæ. ff. fami. ercis. & per Bar. in l. ex hac scriptura. in fi. ff. de dona. In gl. fi. dicit contra quod non probatur. contra. dic q̄ est contra.] dic qd' est contra illū tex. qui dicit [manifestè probare] secūdū Bar. Certe si sic bene posset saluari. si ista negatiua non erat fortè coarctata loco & tempore: quia simpliciter dicebat q̄ erā condēnatus in. l. & ideo per quē iudicē, & quo tpe: & est impossibile probare contrariū. & ideo sufficit me negare nūquā fuisse cōdēnatū, post quā scriptura non fuit facta per me: sed per aliū, nec per me intellecta. tamen pars aduersa probet contrariū. sed si fuisset per me facta, aut intellecta, tunc noceret mihi: quia in præsump. iuris. quę est q̄ non præsumitur aliquid factum nisi probetur. vt not. in l. quemadmodum. de publiciana. fuit recessum per meā confessionem secundū Bal. quæ intelligo cū prædicta distinctione. Si verò negativa erat coarctata loco vel tēpore: quia dicebat q̄ fuerā cōdēnatus per talē potestatē qui fuit hic tali tpe, tunc procedit sequēs nō. quia possunt inspici illi libri cōdēnationū in camera factarū a dicto potestate. & si ibi non reperitur dicta cōdemnatio, vel reperitur aliter facta quam dicatur probat negativa de directo: quia per inspectionem scripturæ. probat negativa scripturæ. vt l. fi. j. de re. cre. & l. Titiæ textores ff. de le. j. & ibi p. Bar. † Ex. h. d. Bal. q̄ si aliquis rndēdo positioni. dicit q̄ credit prout continetur in tali instrumento, & illo instrumento inspecto non continetur illud qd' continet positio: sed alio modo: talis positio nō dicitur confessata. Tene mēti facit l. edita in fi. ſ. de eden. cū ibi not. Vltimò op. Bar. secundū Iac. but. hoc modo. si in libello dicebatur q̄ eram condemnatus in quinquaginta, & ego produco condemnationē, in qua non erāt condēnatus nisi in xx. videtur per hoc non probare contrariū nam licet ista condemnatio non contineat nisi. xx. potuit tamen esse alia, quæ continebat quinquaginta & de illa intelligatur confessio contenta in libello. dicit Bar. qd' si hoc dicatur per alterā partem: ego debeo esse cautus quod faciam vnam positionē qualiter non fui condemnatus nisi semel. & faciam sibi responderi per partem aduersam. Certè si altera pars respondebit nō credit: quia fortè non est certa istud consilium nihil mihi proderit. vnde non probabitur negativa. vnde dicit Iac. butri. & Bal. quod nisi producatur alia sententia per te tenens quinquaginta non præsumitur fuisse lata alia sentētia quā illa quā ego p̄duco: †qa pluralitas[a] nō p̄sumit. iuxta no. in l. qui iurasse. ſ. si pater. & l. eū qui ſ. in popularibus. ff. de iureiuran. Et hoc tene menti: quia est ting. ad quod facit quod not. per Bar, in l. triticum. de verbo. obliga. l. si seruum. ſ. inter duos. de lega. ij. & per Bald. in l. fina. infra. de re. cred.

↦ No. cautel.

a ¶ Pluralitas. Q̄ si pluralitas præsumat. vide aliqd p̄ Bal. in l. neque natales. col. ij. ver. circa hoc. c. de p̄ba. Bal. l. si duo. ſ. j. ff. de arbi. per Alex. de imo. in l. is q̄ re⁹. ff. d̄ pu. iud. & in l. Diu⁹. ff de cui. reo. & in l. si in rē. ff. de ret vē. in apost. ad Bar. p̄ Ant. de bu. in c. in p̄sentia de p̄ba. et p̄ Alex. in cō. iij. col. j. in fi. & cxix. col. iij. in j. vo. Cur.

b ¶ Q̄d' fit j. triduū. ad de Arch. iij. qō. iij. in sum. Interdū intelligit̄. i. nullo actu interposito vt in c. cū ſle. de app. & gl. in c. j. d̄ mu. petī. & vide l. iij. ſ. cū igit̄. ff. de vi & vi ar. & ibi Car. Ale. in l. cū specialis j. de iud. ī cōſ. xcviij. aliàs fi. & in cōſ. cxvj. in iij. vol. Cur.

6 a *Illa quæ possunt fieri usque ad sententiam, possunt etiam fieri post si à sententia fuit appellatum: quia pro non lata habetur: & reponitur pars in terminis in quibus erat ante ipsam latam, & tempore litis contesta. ut nō probatum probetur, & non allegatum allegetur. secus si sententia transiuit in rem iudicatam.*

7 *Confessus potest appellare ad hoc ut suam confessionem tanquam erroneā reuocet in causa appellationis: sed & conuictus per testes non appellat & quid in condemnato ex præsumptione iuris & de iure?*

Inconuenit dicitur fieri, quod fit infra triduum.

Quid in pactis?

LEX. III.

SEntētijs. † Error aduocati potest reuocari vsque ad triduum: & etiam post vsque ad sententiam: & si fuit appellatum, etiam post sentētiam in causa appellationis. hoc dicit. Sed quid prodest dicere quod potest reuocari infra triduum, cum possit etiā post vsque ad sententiam? & glo. & doc. se inuoluunt. & cum reuerentia eorum non intelligunt. nam sine ministerio hoc dicitur hic. & in c. omnis. de sensi. vnde dic. & istud videtur sentire Albe. & etiam glo. in d. c. omnis & glo. hic videlicet quòd si aduocatus aliquid dicat vel confiteatur contra me, si infra triduum reuoco confessionem suam, hoc solum mihi sufficit. vsq; eo quod probem contrarium, vt illa mihi non noceat: nec habeatur pro facta à me: etiam si fuit præsens & intelligens: sed si non reuoco infra triduum: tunc si fuit præsens, habetur perinde ac si à me fuisset facta. vt l. j. ſ. eodē & sic possum reuocare tanquam confessionem meam vsque ad sententiam: sed tunc habeo necesse probare contrarium per modos tactos in l. præcedenti. & iste est 2 verus intellectus huius l. † Not. quod illa quę possunt etiam fieri vsq; ad snīam, p̄nt etiā fieri post, si à snīa fuit appellatū: qa p̄ non lata habet. & reponit pars in terminis in qbus erat ante ipsam latā, & tēpore contestationis lit. vt non probatū probetur, & nō allegatum allegetur. secus si sententia transiuit in rem iudicatam: 3 & ad hoc vide bo, text. in l. creditur. ſ. iussus. ff. de appel. † ex quo sequitur quod confessus potest appellare, ad hoc vt suam confessionem tanquam erroneam reuocet in causa appellationis: sed & conuictus per testes non appellat. vt infra. quo. appel. non re. l. ij. & quod not. per glo. in c. romana. de appel. libr. vj. & in ſ. si autem post. quæ incipit not. & idem vbicunque quis est condemnatus ex præsumptione iuris & de iure. vt not. Bald. singu. infra de adult. l. antepenul. Item not. quod incontinenti dicitur b fieri q̄ fit j. triduū & sic facit pro illis qui offerūt se incontinenti probaturos secundū Bal. hoc tamen nō est simpliciter verum. nam non dicit incontinenti pactum appositū, nisi opponat an

a ¶ Cõſuetudine. Q3 conſuetudo debet allegari et probari. Add de l.ſi qs reũ.j. de cu. reo. Bart. in l. oẽs populi. ad fi. ff. de iuſti. & iure. Ange. & idẽ Paul. in l. cũ prolatis. ff. de re iudi. & Abb. in c. paſtoralis. de ſi. inſtr. Et adde q3 Frã. de Are. in conſi. xlij. col. iij. in prin. allegãdo Ant. de but. i. e. fi. de cõſue. dicit q3 vbi conſuetudo eſt notoria iudex. de ea põt ſe informare. Cur.

b ¶ Pro me. Adde de hoc vt per Ludo. ro. in conſil. cccxxxiij. & do. d Rot. deciſio. cclxxxij. in ti. de fide inſtr. in nouis. Bal. in addi. Spe. in tit. de appel. ver. officiũ iudicis. & in tit. de inſtr. edi. verſ. pductio. & ibi Spe. ver. vlti. no. & Alexã. de Imo. in conſi. cxxxvj. in ſecũdo vol. Cur.

tequã partes diuertãt ad aliũ pactum extraneum. vt not. in l. bonefidei. ſ. de pact. Erat autẽ hic caſus: q3 iudex dedit cõtra me ſententiam virtute cuiuſdam confeſsionis erroneæ factæ per aduocatum meũ me præſente, & me non reuocante: nec poſtea appellaui. & poſtea petebam illam reſcindi, tanquã fundatam in errore aduocati mei. qui non debet mihi nocere: & Imperator reſpondet quod tunc non nocet, quando fuit reuocatus infra triduum: & tunc ſufficit ſola reuocatio. vel poſt vſq3 ad ſententiã ſecundùm glo. & tunc requiritur q3 probetur error. & neutrum horum factum fuit: ideo per reſcriptũ non debet ſnĩa reſcindi.

Vt quæ deſunt aduocatis partium iudex ſuppleat. *Rubrica.*

2 *Statuta non ſunt neceſſariò allegãda, & poſito q3 non fuerint allegata iudex poteſt ferre ſententiam ſecundum formam ſtatutorum: conſuetudo verò eſt allegãda, & probanda.*

3 *Iudex an & quando poſſit ſupplere de facto, & quando videatur ſupplere de facto, et quæ ſunt illa quæ debeat facere ad inſtantiam partis. & nu. 4. & 5.*

4 *Si reperitur ſententia lata pro me contra te, nec apparet ad cuius inſtantiam lata fuerit an ualeat?*

5 *Quando produco inſtrumentum, ſi proteſtor q3 produco in his quæ faciunt pro me tantum, & non in his quæ contra: an iſta proteſtatio profit, an verò poſſit iudex ferre ſententiam pro reo, ſi continetur aliquid in inſtrumento in cuius fauorem?*

LEX VNICA.

1 NOn dubitandum. †Iudex põt ſupplere de iure, in his in quibus aduocati partium deficiunt. ad hoc allegatur iſte tex. non autem in facto. & h. d. glo. Et glo. quæ ſunt in iſta l. & etiam ſuper rubrica, parum vtiliter exemplificant iſtam l. Tu pone exemplum hoc modo. quod aduocati partium allegauerunt coram iudice & in voce & in ſcriptis: tamen iudici (qui erat valens) non ſatisfaciũt illæ allegationes, & ipſe recordatur de aliqua l. vel de aliquo dicto doct. quæ vel quod determinat quæſtionem pro vna parte. & tamen aduocatus illius partis non allegauit, vel de aliquo ſtatuto quod etiam determinat, & pro parte non fuit allegatum. Ipſe ergo iudex qui dat ſententiam pro illa parte, fundando ſe in d. l. vel ſtatuto, altera pars in ſyndicatu conqueritur de iudice: dicens quod ipſe habuit ſecundùm allegata & probata iudicare, non de capite ſuo. vt l. illicitas. ſ. veritas. de offi. præſi. ff. & q3 illa lex vel dictum vel ſtatutũ non fuerant allegata per aduocatum alterius partis. Ideo nõ debuit ſe in illis fundare: ſed in allegationibus ſui aduocati, quę erant multò meliores quàm aduocati alterius partis. et iudex hoc fatetur: & tamen dedit ſententiam pro altera parte, motus de capite ſuo, quęritur quid iuris? Certè pars non habet ius conquærendi de iudice: quia iudici hoc facere licuit in his quæ iuris ſunt. etiam parte hoc non allegante. hoc dicit iſta l. †Not. glo. ſecundũ Bald. quòd ſtatuta non ſunt neceſſariò alleganda. & poſito quòd non fuerint allegata, iudex poteſt ferre ſententiam ſecundùm formam ſtatutorum non ſic in conſuetudine. a quæ eſt alleganda & probanda: quia de ea non ſic cõſtat iudici ſicut de ſtatutis. cum iuret ipſe ſtatuta ſeruare, quę tradunt ſibi. Nec obſt. l. quiſquis. ſ. de poſtul. vbi non debet quis eſſe iudex & aduocatus, & hic videtur fuiſſe aduocatus pro illa parte, allegando ea q3 non fuerunt allegata per eam, vel per eius aduocatum: quia hoc non fecit vt aduocatus: ſed vt iudex. tunc autem videtur facere vt aduocatus, quãdo aſſumeret onus pro vna parte non habente aduocatum, allegando & reſpondendo aduocato alterius partis. & vide de materia huius l. in Spe. * de diſpu. & alle. ad no. in §. iſtis clarè. & quod no. in c. j. * de poſtu. præla. & tene menti hæc omnia, quę quotidie practicãtur. † Reſtat nunc videre vtrum iudex poſsit ſupplere de facto. & dicit hæc glo. quòd non. & hoc eſt videndum primò quãdo videatur ſupplere de facto. circa quod eſt ſciendũ quod quædã ſunt quæ pertinent ad officiũ iudicis, vt reiicere libellũ ineptum. vt l. j. de offi. aſſe. Itẽ dare dilationẽ partibus. vt in l. à procedẽte. j. de dila. Itẽ dare interloc. vel diffi. vt j. quomodo & qñ iudex. per totum & de ſenten. Item alia facere de quibus in l. j. ff. de iuriſdic. om. iudi. & iſta debent fieri per iudicem parte, petente vel ad partis inſtantiam, & quando ita facit, non videt ſupplere de facto. ſed ſi hoc faceret parte non petente ex ſuo officio: tũc diceretur ſupplere de facto. An autem hoc poſsit facere, & in quibus caſibus pleniſsime tractat Bar. in l. iiij. §. hoc autem iudicium. ff. de dã. in fec. Sed quantum ad propoſitum. dic quod ſi negotium non eſt adhuc reductum coram iudice, regulariter non poteſt à ſeipſo deducere parte non petente. vt in d. §. hoc autem iudicium, quia in cauſa priuata & ad priuatam vtilitatem non habet locum inquiſitio, quę expeditur iudicis officio: niſi in certis caſibus. vt in cauſa miſerabilium perſonarum, vt in l. illicitas. §. ne tenuis. ff. de officio præſi. & in cauſa vſurarum. vt in c. ad audientiam. de iureiuran. & quod ibi per Inno. ſed in cauſa publica, & ad publicã vtilitatem, bene habet locum. vt no. in l. ſi vacãtia. j. de bonis vacan. lib. x. Et iſta eſſet quædam inquiſitio, ſi iudex me non petente compelleret debitorem meum ad mihi ſoluendum. vnde nec tenetur. vt d. §. hoc autem iudiciũ. Poſtquã verò negotium eſt deductum coram eo per me dantem libellum. & lit. conteſt. an poſsit dare dilationem alteri parti, vel mihi ad probandum, me vel illa non petente. & ſimiliter an poſsit dare ſententiam. tunc aut ambæ partes ſunt præſentes, & poteſt maximè ex iuſta cauſa, ſi videt perire inſtãtiam, & vult cauſam expedire, & hoc per l. properandum. poſt prin. j. de iud. vbi dicitur quod partes inuito iudice non poſſunt inſtantiam protelare: ſed hic non poſſet iſta facere parte non petente illud non eſſet verum: quia protelaret tacendo. Si verò partes non ſunt præſentes: tunc non poteſt ſe impedire ex ſuo officio, & idem ſi vna pars eſt abſens, & proceditur contra illam. non poteſt aliquid facere niſi altera parte petente, quæ eſt præſens. vt l. ad peremptoriũ. ff. de iudi. † Et per hoc determinatur quæſtio, ſi reperitur lata ſententia pro me contra te, nec apparet ad cuius inſtantiam lata fuerit, an valeat. Bald. format hic hanc quæſtio. Et in multis proceſsibus ego hoc vidi. Breuiter ſi eſt lata pro actore, ſine dubio valet: quia ſufficit petitio ſua quam facit in libello: licet eam poſtea non repetierit: ſed ſi eſt lata pro reo tunc ſi apparet exactis quòd partibus præſentibus, præſumitur lata ad inſtantiam rei: ſi hoc non apparet: tunc diſtinguitur an fuerit lata contra actorem abſentem. & videtur non valere: ſi non apparet an ad inſtantiam rei. Tene menti: quia dubium eſt pulchrum. & Bal. nõ firmat pedes. Quędam verò ſunt quæ pertinent ad ſolicitudinem partis principaliter vt q3ducere libellum exceptionis, & replicationes facere. Item inducere teſtes, & producere inſtrumenta. & in iſtis diceretur: tunc iudex ſupplere de facto, quando nõ expectaret quòd pars faceret: ſed ipſe à ſeipſo faceret: & ſi quæritur an poſsit regulariter. dic quod non: quia habet iudicare ſecundùm allegata & probata per partes. vt l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præſi. & ideo ſi pars non opponit exceptionem vel replicationem eo caſu quo actor habet actionem, vel reus exceptionem, non poteſt iudex à ſeipſo opponere. vt not. in l. ſi vnus. in §. pactus. in gl. in opponendo. ff. de pact. licet conſtet ſibi nõ tamen vt iudici competere exceptionem, nõ ſic ſi actor caret actione ipſo iure. vt not. in l. vbi pactum. ſ. de tranſact. Fallit tamen in aliquibus caſibus. quãdo aliquid eſt ſibi notum vt iudici, puta ex productis coram eo. vt ſi ex tenore libelli mei, vel etiam inſtrumenti à me producti apparet ſibi competere exceptionem, nam licet non proponas, poteſt pro te dare ſententiam. vt not. in l. ij. §. quod ſi actor. in glo. quæ incipit per hoc apparet. j. de iur. cal. & ſ. de tranſac. l. age cũ geminiano. † Et ex hoc dicit Bal. magiſtraliter quod licet quãdo produco inſtrumentum, proteſtando, quòd produco in his quę faciunt pro me b duntaxat, non in his quæ contra, quòd iſta proteſtatio mihi non prodeſt, quominus iudex poſsit ferre ſententiam pro reo, ſi aliquid in inſtrumento continetur in eius fauorem: quia illud conſtat ſibi vt iudici & mea proteſtatio non poteſt ligare manus eius in his quæ põt de iure facere. & allegat glo. pro hoc in l. j. §. editiones. ff. de eden. licet in contrariũ faciat quod habetur in Spec. de inſtru. edi. §. nunc videndum. verſicu. quid ſi produco. & iſtũ caſum pluries vidi de facto, & tene menti:

ſiquis ſing. eſt. Secundò fallit in his quæ ſunt notoria facti permanentis. vt in l. ij circa fi. ff. de pœnis. & in l. j. cum ibi no. j. qui & aduer. quos. Et ideo ſi ex vulnere remanſit cicatrix cùm illa poſſint videri ad oculum, non expedit ꝙ qui pro vulnere agit ad pœnam propter cicatricẽ, habeat neceſſe illam ꝓbare: quia notoria eſt, & iudex poteſt ſupplere de facto, ſubñciendo rem ocularis. Similiter ſi producatur decretũ alicuius iudicis ordinarij nõ eſt neceſſarium probari ꝙ ille ſit iudex vel poteſtas: quia iuriſdictio ordinaria eſt notoria facti permanentis. vt no. in d. l. j. qui & aduerſus quos. Tertiò fallit qñ proceditur contra abſentem, & poteſt peruenirj ad ſententiam diffinitiuam. nã põt iudex perquirere veritatem pro abſente, & inducere teſtes. per l. ampliorẽ in princ. j. de appel. & per auth. qui ſemel. quomodo & qñ iud. ibi dũ dicit iudex perquiſita veritate &c. ſecũdũ Bar. & Bal. hic & in d. l. ampliorem. videtur hoc limitare. qñ eſſet abſens ex iuſta cauſa: puta reipublice: aliàs dicit. ipſe ꝙ iudex poteſt ſupplere pro abſente in his quæ producta ſunt corã eo vel facta, vt inſpiciat an faciant ꝓ eo: ſed non poteſt inducere nouas probationes, vel noua inſtrumẽta à ſeipſo. Tene menti hanc limitationẽ. Vltimò fallit, qñ tendit ad vtilitatem publicam. vt l. quos prohibet. ff. de poſtul. ideo poteſt iudex ex officio ſuo etiam parte nõ petente repellere bannitum ab agendo. ſi ſtatutum prohibet bãnitum audiri: quia hoc fit propter publicam vtilitatem. vt in d. l. quos prohibet. Cætera dic vt per Bar. in d. §. hoc autẽ iudicium.

Ex quib. cauſis infa. irro. *Rubrica.*

Quæro hic qd differt iſte titu. ab. alio. quẽ habemus in tribus libris. C. de infami. Rñ. iſte tractat de cauſis ex quibus quis efficitur infamis. Ille de effectu infamiæ: quæ repellit à dignitate. & etiam ab officijs publicis. l. ij. §. miles. & ibi no. ff. eo. & adde qñ infamia eſt ſumma, vt in quibuſdam caſibus, qui habentur in l. j. §. remouet. ff. de poſtu. & habetur per glo. ea. l. §. ait prætor. ver. hoc edicto. aliquando non ita magna. vt ibi no.

LEX. I.

1 INfamiæ. † Miſſus in carcere vel in vinculis cauſa maleficij inquirendi, non efficitur infamis. h. d. Secus ſi in pœnam. vt ſi fuit cõdemnatus ad carceres perpetuos ꝓpter eius delictum: vel etiam ad tempus. nam efficitur infamis ex genere pœnæ: ſicut propter furtum furtum. vt l. ictus. ff. eo. licet de ſe nõ eſſet delictum famoſum. Si ergo producitur aliquis contra me in teſtem: & ego abij eo ꝙ non eſt habilis: quia eſt infamis, cum ſemel fuerit captus pro malitia ceputa pro furto, & ſtetit in carceribus per plures menſes, & ſimè fuit tortus, ſi non fuit repertum maleficium, & propter hoc fuit relaxatus, non procedit exceptio mea per hanc l. & per. l. nullam. j. eo.

a ¶ Damnatus de publico crimine, eſt infamis indiſtinctè: ſed damnatus de priuato crimine non eſt infamis, niſi in tribus: ſcilicet actione furti, ui bonorum rap. & iniuriarum.

b Nullum ſeruigat à tranſeuntibus vltra quàm debeant ad quid teneãtur?

LEX. II.

1 NEque furti. † Damnatus de actione in factũ ex edicto de publicanis, non efficitur infamis. h. d. † Præmitte ꝙ dãnatus de publico crimine a indiſtinctè, eſt infamis. vt in l. infamen. de publi. iudi. Sed dãnatus de priuato crimine, non eſt infamis. niſi in tribus: ſcilicet in act. furti. vi bo. rap. & iniur. vt. l. j. ff. eod. titu.

2 † Item præmitte ꝙ contra publicanos emanauit edictum prætorium, quo cauetur ꝙ ſi exigant à tranſeuntibus vltra quã debeant: teneantur reſtituere duplum per actionẽ in factũ. vt per totũ tit. de publicanis. cõtra quos etiã datur actio furti, ſi contra voluntatẽ tranſeuntis indebitè rem ſuam arripiãt. vt. l. etiam. j. de fur. Dubitat ergo ſi fuit actũ cõtra publicanũ ad duplum, an ſit infamis & dicitur ꝙ nõ: quia non eſt cõdẽnatus de crimine publico peculatus. ꝙ eſt crimẽ publicũ: qñ officialis extorquet pecunias publicas nec etiã de crimine priuato famoſo: quia non act. fur. nec vi bo. rapt. ſed act. in factũ deſcẽdẽte ex illo delicto. Nec obſt. l. etiam. §. alle. quia ibi qñ parte inuita rem ſuam aufert: tũc eñ cõmittit furtũ. ꝙ eſt cõtrectatio rei alienæ cõtra voluntatẽ dñi. ſed hoc ſoluit ſponte inductus falſa ſuggeſtione à publicano. vnde furtum non committit.

2 ¶ Iudici permiſſum eſt ex iuſta cauſa, & ante ſententiam minuere uel augere pœnas, & ſi ſine iuſta cauſa minuit. punitur illa pœna quam debuiſſet imponere. & nu. 8.

3 Gratia facta in uno, non extenditur ad aliud, ſi eſt mera gratia.

4 Cauſe propter quas poteſt minui pœna delicti. & nume. 2. & 5.

5 An etiam ſint iuſtæ cauſe minuendi pœnas ſtatutorum? Statutum quod qui aliquem occiderit decapitetur, & aliquis proiciendo lapidem, & non credens aliquem occidere. occidit, non debet decapitari.

6 Si iudex apponat hanc clauſulam in ſententia, quòd ſi ſit lata in minori uel maiori pœna quàm lex uel ſtatutum dicat, quòd ex nunc reducit eam ad pœnam à lege ſtatutam: & ſi impoſuit minorem pœnam, quod non cenſeatur cum infamia diſpenſatum.

7 Poſtquam iudex aliquem condemnauit ad certam pœnam, non poteſt poſt ſentẽtiam illã tollere, uel minuere, & ſi pronunciauit illum deliquiſſe, nec aliquam pœnam impoſuit, non eſt in eius poteſtate eam imponere.

8 In criminalibus non requiritur concluſio libelli: ſed in ciuilibus ſecus.

a ¶ Dãnat⁹ de publico crimine. Adde. l. j. ff. de infa. glo. in c. multũ. ñ. q. j. Car. in c. at ſi clerici. in fi. vlti. col. de iu. Paul. de caſt. conſi. lix.

LEX. III.

1 ET ſi ſeuerior. † Si pœna maleficij (cauſa cognita) fuerit per ſententiam diminutam: infamia videtur eſſe remiſſa. h. d. ſecundũ Bar. Sic etiam econuerſo ſi fuerit aucta. etiam ſine cauſæ cognitione, cenſetur cũ infamia diſpenſatum. vt l. quid ergo §. pœna grauior. ff. eo. & j. l. proxi. ſecundũ vnã lect. & qualiter intelligatur ibi dicam. Præmitte qd' ſi lex pro aliquo crimine publico imponit pœnam temporalem, quod etiam tranſacto illo tẽpore: & ſic pœna finita nihilominus cõdẽnatus remanet infamis quia licet pœna ſit temporalis: infamia tamen quæ infigit oſibus non eſt propriè pœna maleficij: ſed ſequella ipſius pœnæ remanet perpetua. vt j. eo. l. ad tẽpus. & quod eſt verum quãdo cõdemnato imponitur illa pœna quã lex ſtatuit in illo crimine: ſed ſi lex ſtatuat maiorem pœnam perpetuam, vel etiam maioris temporis. & iudex ex iuſta cauſa motus imponit pœnã temporalem, vel minoris tẽporis: tũc illa infamia durat quouſq; durat tps pœnæ: ſed ipſo finito finitur ipſo iure: quia ſicut illa eſt iuſta cauſa minuendi pœnam maleficij. ita etiam faciendo finiri
2 infamiam: quæ eſt eius ſequela. & hoc vult lex iſta. † In text. ibi. [& ſi ſeuerior.] dic: ſcilicet attenta natura maleficij: ſed attenta qualitate vel cauſa propter quam iudex fuit motus ad minuendam pœnam, non debebat dari ſeuerior ſententia: quia propter illã cãm minuebatur delictũ. & hoc eſt ꝓmiſſum iudici ex iuſta cã minuere pœnas. ar. l. ſtatuas ∗. ff. de acq. re. do. ∗. vt eſt caſus hic quem tene mẽti. ſed ſine cã iuſta nõ licet: imò punitur iudex illa pœna quam debuiſſet imponere. vt. §. ne ſanctũ baptiſma. l. fin. in fin. & l. ſeruum. in fin. j. ad legẽ iul. de vi publica. † In text.
3 ibi. [certis rationibus motus.] dic quæ minuebant delictum, vt ſi delinquẽs erat minor, vel deliquerat ſine dolo. vt in exemplis glo. & ideo etiã pœna merebatur mitigari. Sed ſi illæ actiões nõ minuebant delictũ: tunc ſecus. quia non debuiſſet pœna minui. & ſi fuit diminuta indebitè, non debet diminui infamia: ꝙ gratia facta in vno, cum fit ex mera gratia, non extenditur ad aliud vt in l. fi. de gene. abo. quam allegat glo. mag. in prin. pro contraria. In tex ibi. [tranſacto tẽpore] ergo illo tpe: durante bene eſt infamis. Secus ſi fuiſſet pœna aucta. quia tunc ſtatim cenſeretur cum infamia diſpenſatum. vt. l. ordine. §. durioribus. ff. ad municipa. In gl. ibi. [vſque dum durat &c.] dic ſcilicet tẽpus pœnæ: ſed certè non eſſet differentia inter caſum quando pœna fuit diminuta. & inter caſum quando non fuit diminuta. nam etiam primo caſu durante tempore pœnæ remanet infamis. & poſtea non. & glo. vult quod idem ſit quando non eſt diminuta. dic ergo quod ſi non eſt diminuta. etiã tranſacto tempore pœnæ durat infamia. vt infra. eo. l. ad tempus. & ff. de decur. l. ad tempus. & vide glo. in l. ordine. quæ hic allegatur in glo. quæ melius loquitur quàm iſta. † In glo. quæ incipit [pone] aduerte: quia exẽplificat hanc. l. duobus modis principaliter. Primo. quando pro
4 crimine veniebat imponenda pœna perpetua, & fuit impoſita temporalis. Secundo quando ad maius tempus: puta decennũ. & fuit impoſita ad minus: puta ad biennium. quod proſequere vt in glo. Item vult iſta glo. quod cauſæ quę mouerunt iudicem ad minuendum pœnam, minuebant etiam delictum. vt minor, vel ſenior ætas. vel quia maleficium fuit commiſſum ſine dolo.
5 † & dicit Cal. d. notabiliter quod iſte ſunt iuſte cauſæ minuendi etiam pœnas ſtatutorum: licet iudices iurẽt ſeruare ſtatuta: quia

a ¶ Et ideo. Ad hãc doctrinã Paul.de Cast. add.d. Alex.de imo. in consi.cxliij.col.fi. a in secundo vol.& vide addita ad Ang.de are.in trac. malefi. in verbo scienter.& do Iosè. & nouisi. in l. iij.§.quod ait prætor. ff.ne quis eum qui in ius voca. vi.exi. & cõtra iudices qui volunt seruare statuta ad vnguen. Adde eũdem Pau. de Cast.in consi.cclxxv.in secũda parte consiliorum nouorum. incipiẽ.In causa incarceratorũ. in fi.col.Fran. Cur.

b ¶ In criminalibus. Adde vt per Bart. in l.libellorũ.ff. d accu. in l.ij.§.si publico.v. tertio ꝗro.ff.de adul. Bal.in l. edicta colũ. xv.ẽ.de edendo. vbi dicit ꝙ de consuetudine est quod concludatur,peto ipsum cõdẽnari secũdũ formã iuris & statutorum. de quo latè per Ang. Are.in suo opere maleficiorum. in verſi. necnõ ad querelam. col.xj. ver. procedamus vlterius. Franc. Cur.

per hoc non tollitur arbitrium quod datur iudici à iure cõmuni.vt ex iusta causa possit minuere pœnas à l.statutas. Et ideo "licet statutum dicat ꝙ qui aliquem occiderit decapitetur.& quidã proiiciendo lapidem & non credens aliquem occidere occidit: nõ debet decapitari. & istum casum habui de facto.& quendam euasi à pœna mortis: quia iudices dicebant verba statuti debere seruari ad vnguem. & non debere fieri interpretationem vltra quã patiantur verba: licet de iure communi sit certũ ꝙ propter latam culpam sine dolo non debet puniri pœna capitali l.in lege.ff.ad l.corne.de sica. Ego allegaui dictum Bald. in l. data. ante ⇝ fi. ✳ j.de his qui accu.non possĩ. ✳ & etiam hic hoc tangit.& si non habuissem authoritatem Bald. quia non reperiebam aliquem hoc dicentem, fecissent illum decapitari. ⇝ Tene menti. In glo.fi.post princ.ibi.✳[sed ⇝ ibi loquitur] de ✳ indulgentia principis quẽ fecit post pœnę interpositionẽ dic et si de mera gratia remisit pœnam. & ista gratia nõ extenditur ad infamiã.vt ibi. sed hic iudex de iustitia propter causas minorantes maleficium minorauit pœnam.vnde eadem ratio est in tollendo infamiam non sic in mera gratia:qa sufficit si cui-, vel in paucis &c.vtj.de neg. gest.l. tutori.& intellige glo. quando princeps solũ remisit pœnam ad quam erat condemnatus:sed si restituisset damnatum in inte.tunc censeretur remississe infamiam.per l.solet.ff. eo. & per l.j. §.de qua.ff. de post.se-
6 cundùm Bald. † In ea.gl.ibi.[& non per errorem.] per hoc patet ꝙ si iudex apponat hanc clausulam in sentẽtia: ꝙ si sit lata in minori vel in maiori pœna quã lex vel statutũ statuat, ꝙ ex nũc reducit eam ad pœnam à l.statutam.prout communiter iudices maleficiorum faciunt.& de quo etiam not.per Barto. in l.iudex postea quã.ff. de re iudi.quod licet imposuerit minorẽ pœnam non censetur cum infamia dispensatum quia patet ex ista clausula ꝙ per errorẽ hoc fecit. In glo.ibi.[Item not.] dic.ꝙ declaratio istius ver.oppo.de l.ad tempus.j.eod.& de l.ad tempus.ff de decur.vbi translato tempore pœnæ durat infamia : quidã dicũt ꝙ ista l.debet intelligi quando crimen non erat famosum ibi qñ erat:sed certè in primo casu etiam durante tempore non esset infamis cuius contrarium vult iste tex.ideo intellige istam l.etiam in crimine famoso.vt innuit tex.Et ad contraria respõde.vt ẽ.dixi
7 quia ibi nõ fuit pœna minorata.hic sic.& ex iusta causa. † In glo.ibi.[vel post sententiam:] iunge istam cum præce. & dic ꝙ postquã iudex aliquem condemnauit ad certam pœnam, non potest post sententiam illam tollere,vel minuere:etiã si sibi constat de innocentia. vel quod tantam pœnam non merebatur: sed est recurrendum ad superiorem.l.moris.§.istæ ferè.ff. de pœnis.& l.j.§.fi.de quæstio.& si pronuntiauit illum deliquisse: nec aliquam pœnam imposuit,adhuc non est in eius potestate eam imponere.Sed debet imponi illa quã lex statuit : sufficit enim in criminalibus ferri sententiam declaratoriã criminis:cum pœnæ sint à iure præfixæ in ordinarijs criminibus. & dicunt doct. per
b hoc ꝙ in criminalibus [b] non requiritur conclusio libelli accusatorij,vt petat imponi talẽ pœnam:sed sufficit quod petat declarari ipsum deliquisse:licet secus in ciuilibus.vt no.in l.nec exemplum.j.de fal.per Cyn.sed ante sententiam latam iudici licitum est pœnam augere,vel minuere ex iusta causa. & in ista sententia.quia hoc facit iure permittente.Cætera dic. vt hic per Cy. & per Bald.qui plura loquuntur.

a ☞ *Si pœna fuit aucta:quando non censeatur cum infamia dispensatum? & nu.3.*
3 *Positus ad cõfinia,debet ipsa seruare,et nõ excedere:aliàs nõ gaudet bũficio de quo hic.*

LEX IIII.

1 SIposidonium. †Si fuit imposita maior pœna quã debuit imponi,censetur cum infamia dispensatum.h.d. secundum vnam lectu. secundum aliam dicit idem quod l. præcedens in hoc tamen differt:quia ibi quando per beneficium fuit remotus ab ordine,id est priuatus officijs communis.ista vero quando per aamũ fuit positus in exilio , cum debuerit poni per quinquennium.Bal.dicit quòd ista l. dicit vtrũqꝫ,scilicet quãdo pœna fuit minorata ex iusta causa.& hoc viqꝫ ibi.[quoniam.]secũdò quando fuit aucta maiori crimine.& hoc ne text.improprietur tenendo tantum primam lec.quæ conguit fini , oportet impropriare tex.præce.dum dicit [in tempus anni relegatum:] vt exponatur.i. relegandum.& dum dicit postea. [quinque annis exilio &c.]oportet exponere.i.damnatũ. & sic tempus pro parte exponi oportet:sed tenendo secundam lec.tex. nõ impropriatur : sed finis legis non patitur eam dum dicit [sententiæ seueri-
2 tas &c.Et sic fuit sententia seuerior quàm esse debuit. † Tenendo tamen primam lect.quod si pœna fuit aucta , censeatur cum infamia dispensatum.debet limitari duobus modis.primo quando pro pecuniaria pœna fuit imposita corporalis quæ censetur maior omni pecuniaria l.in seruiorum.in fi.ff.de pœnis. Vel pro corporali seu personali minori fuit imposita maior. vt quia veniebat relegandus per annum , & fuit relegatus per quinquenniũ. Sed si pro pœna pecuniaria minori fuisset imposita maior pecuniaria:vt pro duplo quadruplum,non censeretur cum infamia dispẽsatũ:vt l.quid ergo.§.pœna grauior.ff.eod.Secunda limitatio debet intelligi quando fuit imposita maior,non propter aliquam causam quæ habeat augere delictum: sed propter aliquam iustã vel rationabilem.vt quia pluribus grassantibus fuit locus exemplo.vt si pro delicto veniebat imponenda pœna pecuniaria:sed quia plures tale delictum committebãt,fuit vni amputata manus:ad deterendum delinquentes:tunc locum habet illa lec.vt no.in d.§.pœna grauior. quia postquam fuit grauatus in pœna:debet releuari in infamia.& idem si propter nullam iustam causam fuit in pœna grauatus.& hoc voluit dicere glos.in l.ordine.ff.ad muni.quòd quando pœna augetur , non requiritꝫ quòd fiat ex iusta causa,vel causa cognita.ad hoc vt cum infamia censeatur dispensatum:licet secus quando minuitur . Sed si fuisset aucta propter aliquam qualitatem augentem delictum. Vt quia commissum de nocte,vel in platea , vel in palatio communis:vel in ecclesia.quæ oia augẽt delictũ.quæ omnia habentur in l.aut facta §.tempus.& in alijs.§ ff.de pœnis. tunc non diceretur lata seuerior sententia.nec videretur grauatus.in pœna. & per consequens cessaret ratio.de qua ẽ.nec in infamia debeat releuari secundùm Pet.& Barto.qui sibi appropriat verba Pet.
3 in d.§.pœna grauior.& hic per Cy.† Vltimò not.ibi.[non excessisse] quod positus ad confinia,debet ipsa seruare:& non excedere:aliàs non gaudet beneficio de quo hic.imò tempus duplicatur.Tertiò limita.nisi quis fuerit condemnatus de crimine capitali:& sic perderet vitam,libertatem,vel ciuitatem.& eius status esset annihilatus.vt in l.cognitionum.§. consumitur. de var. & extraor.cog.vnde esset infamis.non obst.ꝙ pœna fuerit diminuta.& hoc de mente doc.& adde quod not.ẽ.eo.in glo.in l.j.

2 ☞ *Qui lege prohibente fuerit de facto fustigatus,an incurrat infamiam?*
3 *Sufficit in crimine etiam ciuiliter intentato.i.ad pœnam explicandam parti sententiam declaratoriam ferri,absque condemnatione pœnæ.*
4 *Potest esse crimen,& tamen impunibile.*

LEX V.

1 DEcuriones. †Cõdemnatus de crimine, vel in actione famosa est infamis: licet sit in dignitate constitutus.& habeat priuilegiũ quòd non possit torqueri,vel fustigari.h.d.Nam reatus omnem honorẽ excludit.vt j.vbi sena.vel cla.l.j. priuilegiũ ergo cõ-
2 cessum in vno,nõ extenditꝫ ad aliud.† In tex. ibi. [prohibitum:] sed quid de facto fustigetur,an erit infamis?videtꝫ ꝙ sic ex genere pœnæ.vt ff.eo.l. ictus. & j.eo.l.fustibus. tantũ enim operatur genus pœnæ subsistente causa,quantũ operatur condẽnatio de crimine famoso secundũ intellectũ doc.in illis iuribus.Cõtrariũ tñ videtꝫ postquã lege ꝓhibente hoc factũ est. & hoc quantũ ad infamiã iuris sed infamiã facti nõ euitãt.vt no.j.c.l.nullã. in gl.j. In tex.ibi.[verũ si iniuriã.]subaudi atrocẽ.vt ff.de iniurijs. l. diuus. ꝙ leui iniuria cõdẽnatus nõ est infamis:vt ibi colligit à cõ-
3 trario sensu.† In tex.ibi[te.fecisse.] No.ꝙ sufficit in crimine etiã ciuiliter intẽtato.i.ad pœnã explicandã parti ĩniam declaratiuã ferri absq; cõdẽnatione pœnę.Qñ enim criminaliter intẽtaꝫ,clarũ est:qa tũc accusatione nõ expedit petere illũ cõdemnari ad talem

rem pœnã cũ illa ſit ſtatuta à iure. vt l. j. ff. ad tur. Breuiter ĩ actio
ac iniuriarũ in qua nõ eſt certa pœna ſtatuta: ſed cõmittit arbi-
1 trio iudicis acta æſtimatione iniuriæ cũ taxatione iudicis. vt no.
in l. iniuriarũ. ff. de iniur. non puto ſufficere ferri ſniam declarati
uam, niſi etiã cõdemnetur ad certam pœnam. quia actor ex illa
ſententia nullam pœnam certã poſſet petere: niſi fortè dicamus
quod in executione ſententiæ poterit fieri hæc declaratio iuxta
nota. in ſimili. in l. j. ff. de eden. in princi. in glo. mag. in l. j. de leg.
i per Bar. in fi. facit. infra eo. l. ſi te. verſi. etiã probatur quod ſuffi
cit ſententia declaratiua: ſic etiam in omni actione ciuili non ſo-
lum realiſed in perſonali. l. quid tamen. §. ſi arbiter. ff. de arbi. &
2 l. cum prætor. in princ. ff. de iudi. † In glo. ij. ibi. [non eſt remiſſa
pœna ipſo iure:] ſed propter decurionatum inflĩgi non poteſt.
& ſic nor. ſecundùm Bald. quod poteſt eſſe crimem: & tamen
eſt impunibile. nam ſi eſt tale crimen pro quo veniret imponen
da pœna fuſtium, decurio illud committens diceretur cõmitte-
re crimen: & in pœnam fuſtium incideret mero iure. & tamen.
a illa non poſſet ſibi imponi. vt in hac glo. & ſic remanebit impu-
nitum: ſed certè poſſet pœna commutari, ſicut fit commutatio
in alio caſu. l. legatũ. ff. de vſufr. leg. Bald. tamen. ex iſta gloſſ. ar-
guit quod ſi ſtatutum dicat quod offendens banitum non pu-
niatur. non ſequitur propter ea quin ipſum offendens commit-
tat crimen: licet impunitum, & ideo ſi ſtatutum diceret quod ho
micida non poſsit habere officium in communi propter eius
crimen talis occidens licet non puniatur de homicidio, non pro
pterea poterit habere officium propter crimen quod commiſit.
Tale enim homicidium licet ſit tolerabile, non tamen eſt proba
bile ſecundùm Bald. ſecus dicit ipſe ſi ſtatutum diceret quod li
citum ſit offendere bannitum. quia tunc offenſa non dicitur eſſe
crimen, vel delictum & tene menti.

1 ¶ Damnatus ad opus publicum quam in metallum, perdit ciuitatem, non libertatẽ
ſed qui ad metallum: perdit etiam libertatem.

2 Condemnatus ad balneum in carceribus per decennium, eo finito licet ſit infamis, ſi crimẽ
eius famæ pœna non fuit alterata, remanebit liber & ciuis: ſed ſi ad carce-
res perpetuos eſt liber: ſed non ciuis, ſi uerò in metallum, uel opus metallorum per-
petuò, nec liber, nec ciuis.

LEX VI.

1 A Dtempus. †Legitur iſta lex duobus modis. ſecundùm primam lect. quæ colli
gitur ex prima gl. & etiam ex vltima. h. d. Si pœna fue
rit minorata ſine cauſæ cognitione, ſeu ſine iuſta cau-
ſa, etiam finito tempore pœnæ remanet perpetua infamia ſi cri-
men erat famoſum. h. d. & ſic ſupplet. l. & ſi ſeuerior. §. eo. quæ lo
quitur quando ſuberat iuſta cauſa minuendi hîc non ſuberat ſe
cundum aliam lect. h. d. Quando pœna non alteratur: ſed impo
nitur ila quæ ſtatuta eſt. licet finitum ſit tempus pœnæ durat
tamen infamia perpetua ſi crimen erat famoſum. h. d. & iſta eſt
alia limitatio ad ſtam. l. & ſi ſeuerior. quod licet pœna ſit tempo
ralis infamia tamen quæ non eſt propriè pæna: ſed ſequela eius,
eſt perpetua. venio ad caſum. In text. ibi. [in opus publicum dã-
nati.] quis fuit cõdemnatus vt ſtaret per decennium pro ma-
nali ad portandum lapides, & calcem in quodam edificio qd
faciebat fieri reſpublica, quia commiſerat crimen publicum, ex
quo condemnatus eſt infamis. l. infamen. ff. de publi. iudi. Sed
2 eius duratio quantum duraret illa infamia. nam videbatur du-
rare tantum quantum illa pœna. cuius contrarium hîc dicitur,
quia pœna finitur decennio: ſed infamia durat perpetuò. † In
glo. ſcitota princi. ibi. [quia tunc perdit ciuitatem.] dic quaſi di-
cat non libertatem, & hoc quando in aliud opus publicum quã
in metallum. vt §. poſui exemplum ſed quando in metallum, vel
in opus metallorum. tunc perdit ciuitatem. & etiam libertatem.
& hoc eſt quod ſequitur in glo. & ſic longa eſt differentia inter
iſtas pœnas. Item glo. dicit quod adhuc eſt differentia inter pœ
3 nam metalli, & opus metallorum in aliis de quibus in glo. † Cõ
demnatus autem ad ſtandum in carceribus per decennium, fi-
nito decennio licet ſit infamis, ſi crimen erat famoſum, & pœ-
na non fuit alterata: quia nec aucta, nec minuta, remanebit liber
& ciuis. Sed ſi ad carceres perpetuos, eſt liber. ſed non ciuis. Si
verò in metallum, vel opus metallorum perpetuò, tunc nec li-
ber, nec ciuis.

¶ Condemnatus de furto: ſi poſt ſententiam quæ trãſiuit in rem iudicatam poteſt pro
bare q̃ non commiſit furtum, licet non euitet pœnam dupli uel quadrupli tamen
euitat infamiam?

LEX VII.

a ¶ Condemnatus de furto. Adde gloſſ. & Bar. in l. j. ff. de infa. Bar. in l. athletas. in §. ſi. ff. de infa. Spe. in ti. de reo. in §. ñ. verſ. & no. Pau. de Ca. in conſilio lxxxiij.

SI furti. † Dãnatus de furto eſt infamis. ſecus in damna
to quia res furtiua reperta eſt penes eum. hoc dicit. In tex. ibi. [famæ damnum
ſubijſti.] dic ſic ſola ſententia condemnato
ria vel declaratoria criminis famoſi facit cõ
demnatum infamen, abſq; eo quod miſſa ſit executioni in pœ-
nam maleficij, & ſic quó ad infamiam trahit ſecum executionẽ:
ſicut & ſententia excommunicationis. vt no. in l. furti. §. j. ff. eo.
titu. & l. ſi quis filio exhæredato. §. j. ff. de iniuſ. teſta. † In tex. ibi.
[durior ſententia.] dic quia condemnauit iſtam ad pœnam du-
pli. propter hoc ſolũ q̃ res furtiua fuit reperta penes eam, quod
fieri non debuit: imò in nulla pœna veniebat condemnanda. vt
no. in l. in ciuile. j. de fur. licet aliqua ſuſpicio ſit contra eam niſi
oſtendat auctorem à quo habuit. Et aduerte quia Mar. gloſſator
ad iſtam legem dicebat q̃ tunc condemnatus de furto * eſt infa-
mis. vt l. j. ff. eo. quando reuera furtum cõmiſit: ſed ſi poteſt pro-
bari q̃ non commiſit, etiam poſt ſententiam: licet non euitet pœ
nam dupli, vel quadrupli, ad quam fuit condemnatus: ſi ſenten
tia tranſiuit in rem iudicatam: quia fecit ius quó ad partem: licet
ſit iniqua l. præſes. ff. de re iudi. & l. cum putarem. C. fami. ercíſ.
bene tamẽ euitet infamiam per hanc l. Alij gloſſatores tenuerũt
contrarium q̃ etiam infamiam non euitat: quia talis ſententia ha
betur pro veritate & claudit os ipſi condẽnato vt nõ poſsit pro-
bare contrarium. & de hoc habetur per glo. in l. athletas. in fi. ff.
eo. tit. Ad iſtam autem l. difficilis eſt reſponſio. quę videtur pro-
bare opi. Mar. glo. nititur ſoluere multis modis. & finaliter adhæ
ret illi ſolutioni. q̃ in vltimo caſu huius l. nõ fuit propoſita actio
furti. quia tunc ſecuta condemnatione eſſet infamis: ſed propoſi
ta fuit rei vendicatio, vel certi conditio. quę ſol. mihi non placet:
quia illæ actiones ſunt merè perſecutoriæ: nec fuiſſet iſta condẽ
nata ad pœnam. cuius contrarium vult iſte tex. dum dicit. [durior
ſententia.] Ideo dic q̃ in primo caſu huius l. loquitur qñ agens
in libello narrauit q̃ illa ſubtraxerat, & petijt ipſam condemna-
ri ad duplum. & ita factum eſt. vnde videtur intentaſſe actionẽ
furti. & in illa ſecuta eſt condemnatio: ſed in ſecundo caſu narra
uit q̃ res furtiua reperta eſt penes iſtam. Nec propterea dicebat
iſtam ſubtraxiſſe. & tamen dicebat ipſam condemnari ad pœnã
dupli, ac ſi cõtraxiſſet. & ita iudex facit. & ſic apparet manifeſtè
de iniquitate ſententiæ: quia licet videatur intentaſſe actionem
furti, ex quo petunt eam cõdemnari ad duplum: attamen ineptè
poſtquam non narrauit illam ſubtraxiſſe. & ideo talis ſententia
tanquam lata ex inepta actione non infamat: & fortè ſententia
eſt ipſo iure nulla: quia lata ſuper inepta actione. vt no. inſti. de
obli. in prin. & per Bal. in l. actori. j. de iureiuran.

2 ¶ Licet quis audiat malè loqui de patria ſua, & non reſpondeat uerbum pro defenſio-
ne eius, ex hoc non efficitur infamis.
Quod ſit idem ſi recuſet ire in legationem pro patria, uel recipere aduocationem, uel
procurationem.

3 Defendens patriam ſuam ſuper actione famoſa intentata contra eam, & ſuccumbens,
non eſt infamis.
An ille qui defenditur infametur, ſi pro eo ab initio interuenit procurator?

LEX IX.

1 NEminem. †In hac l. habetur duplex litera: ſcili-
cet negatiua. [ob non defenſa &c.] Item affirmatiua. [ob defenſa.] ſecundùm primam di-
cit q̃ licet quis non defendat patriam ſuam, nõ propterea eſt in-
2 famis. † & ſic no. q̃ licet quis audiat malè loqui de ſua patria, &
non reſpondeat verbum pro defenſione eius. ex hoc non effici-
tur infamis. Item ſi recuſet ire in legationem pro patria, vel reci-
pere aduocationem, vel procurationem, non propterea eſt infa
mis. videbatur cõtrariũ. quaſi eſſet malus & ingratus ciuis quaſi
non deſiderans bonũ publicum, neq; curans. Tene menti: quia
nõ poteſt obijci, ſi vocaretur ad aliquod officium publicum, tan
quam inhabilis ex dictis cauſis: in multis tamen locis prouide-
tur per ordinationem in talia recuſantes. vt Venetijs, & Floren-
tiæ. ſecundùm aliam literam legitur tribus modis in glo. † ſecun
dùm primam dicit q̃ defendens patriam ſuam ſuper actione fa-
moſa intẽtata contra eam, & ſuccũbens, nõ eſt infamis. quia nõ
eſt cõdemnatus ſuo nomine, ſed alieno. vt in l. j. ff. eo. & idem in
3

a ¶ Iniuria facta seruo. Adde quid de iniuria facta ecclesijs, & sacerdotibus, an censeaf facta toti ciuitati, & toti populo. Vide per Paul. de Castro in l. si quis in hoc C. de epi. & cle.

b ¶ Contrahitur infamia. An talis admittatur in testem ex necessitate cum tormẽtis. Vide in l. iurti. & l. ob carmen. ff. de testi. doc. in l. j. C. de naufra. lib. xj. Bal. in l. ij. ff. de senatorib⁹.

c ¶ Infamis efficit. Ad de l. liberorũ j. §. notanter. ff. e. & tex. in c. infames. § porrò. iij. quæstio. vij.

d ¶ Mortuo viro. Adde q̃ anima defuncti contristatur de secundis nuptijs vxoris secundùm Bal. in authẽ. cui relictum. in ij. col. versi. no. q̃ anima. C. de edi. diui Adria. tol. & an sint sublatę pœnæ inductæ contra secundo nubentes vide Ioan. de Ana. in consil. cij. & Alexã. de Imo. in consi. exxxiij. in iij. volu. Cur.

defendente quemlibet priuato & condemnato nomine illius, non suo. vt l. furti. §. si quis alieno. ff. eo. Nec etiam is qui defenditur infamatur, si pro eo ab initio interuenerit procurator. vt in d. §. si quis. vel etiam ex postfacto. vt voluit gl. ibi. & intellige q̃ nõ infamatur is qui defenditur &c. scilicet infamia iuris: sed facti sic. vt ibi glo. secundũ aliam lect. dicit q̃ ille qui defert bona in fiscum, & non probat, nõ efficitur propterea infamis: si hoc nõ facit corruptus pecunia. l. ij. in prin. ff. de iure fisci. aliâs secus. Tertiò modo legit gl. vt ponatur casus per l. ex varia. j. de dilatoribus. lib. x.

LEX X.

Niuriarum. Condẽnatus de iniuria facta etiam in vilissimam personam, est infamis. h. d. secundùm Bar. hoc nõ placet: quia ponẽdo casum secundùm quod glos. ponit, non fuit hic condẽnatus de iniuria facta seruo[a] ex persona serui: sed de facta dño ex persona serui. qui dominus non erat vilis persona. dic ergo† q̃ condemnatur actione iniuriarum ex iniuria facta alicui non principaliter: & in personam suam: sed consequenter fit in personã alterius suæ potestati supposiri si est infamis. h. d. Videbatur enim q̃ edictum prætoris quo cauetur q̃ condemnatus in actione iniuriarum est infamis. vt l. j. ff. eo. deberet intelligi quando egit actione iniuriarũ ratione iniurię factæ in personam meam: & sic principaliter: non autem quando in personam serui, vel filij mei, vel vxoris, nõ casus. duplex resultat iniuria. vna in persona filij, vel vxoris: & illa est principalis: altera in personam meam. & ille venit in consequentiam. Vnde videbatur q̃ condemnatus ex ista vltima non esset infamis. cuius contrarium hic dicitur.

a ¶ Cedens bonis, quam infamiam incurrat?

LEX XI.

1 **Debitores.** † Lex ista debet intelligi de infamia iuris. nam iste casus non cõprehenditur in edicto prætoris. de quo in l. j. ff. eo. vbi ponuntur omnes casus in quibus incurritur infamia iuris. sed infamia facti bene incurritur in quibusdam locis, in quibus cessio fit cum vituperio secundùm Cy. qui allegat consuetudinem huius ciuitatis. quæ est, q̃
2 † qui cedit bonis, vadit in medio palatij ad lapidem vituperij. & consuetudo ciuitatis Romæ. vbi vadit ad leonem. qui stat in capite scalarum capitolij. & ibi nudus percutit lapidem. Et ista infamia facti non est parui effectus. vt no. j. eo. l. nullam.

LEX XII.

1 **Ite expilasse.** † Condemnatus de crimine expilatæ hæreditatis. efficitur infamis: sicut condẽnatus de furto. licet non sit proprię furtum. quia hoc crimen succedit loco furti. & est improbius quam furtum simplex. hoc dicit. secundùm intellectum doc. Sed do. Rapha. dicit q̃ iste intellectus sibi nõ placet. quia pro tali crimine datur actio in factum. vt no. in l. aduersus. j. fami. erciscun. quæ non infamat. Præterea non potest dici furtum imporbius. Imò minus improbum quam illud quod fit viuenti. & dicit intentionem huius l. esse in contrariũ. Vult enim dicere q̃ ex sententia lata super hoc crimine delatoria criminis, licet nullam cõtineat condemnationę pœnę, non propter hoc solùm euitatur infamia: quia in actione furti quæ est famosa, non euitaretur. licet sentẽtia sit merè delatoria, & non contineat condemnationem pœnæ. sed bene euitat secundum eum propter aliam rationem: quia tale crimen nõ est furtum. sed imò quia defecit furtum, & per cõsequens actio furti de re hæreditaria per crimẽ possessa, fuit prouisum de ista. Et tamen ipsemet postea apostillando lectu. suam, & non valendo bene respondere contrarijs dicit esse sequendum intellectũ communem docto. per l. minimè. ff. de legibus.

LEX XIII.

1 **A quæ.** † Increpatio paterna erga filium ipsum non infamat infamia iuris, sed facti. hoc dicit. & hoc vltimum est verum secundùm Bal. quando deliberato animo, seu ex proposito, non autem ex calore iracundiæ pater erga filium profert verba vituperosa, & ignominiosa. aliâs paucirepererentur qui non essent infames infamia facti. quæ est maximi effectus. vt no. j. l. proxi. caueant ergo filij non irritare parentes.

2 ☞ Tortus uel fustigatus post sententiam, & sic in pœnam, efficitur infamis.
3 Effectus infamiæ facti: & qualiter contrahatur

LEX XIIII.

1 **Vllam.** † Tortus vel fustigatus pro inuestigatione criminis, non efficitur infamis. hoc dicit. Et si non fuit postea secuta condemnatio. sed fuit relaxatus tanquam innocẽs. secus si fuisset repertus culpabilis. & postea fustigatus in pœnam criminis: posito etiam q̃ de crimine non fuisset condemnatus. sed fuisset incœptum ab executione. quod interdum fit quãdo quis reperitur in flagranti crimine: nam capitur, & statim ponitur ad tormenta in pœnam: non pro inuestigatione, vel fustigatur. talis enim efficitur infamis ex genere pœnæ: non ex condemnatione ita intelligunt Doc. l. ictus fustium. ff. eo. & l. fustibus. j. eo. titu. Et sic tribus modis irrogatur infamia iuris. scilicet ipso facto in tribus vel quatuor casibus positis in l. j. in prin. ff. eo. Item per sententiam. vt in alijs casibus postea sequentibus in illa l. Item ex genere pœnæ non ex ipso delicto nec ex condẽnatione, si facta non est. sed ex pœna vituperosa dummodo subsistat causa vera, propter quã fuit imposita. & in hoc differt iste casus à precedenti. quia quando incurritur ex condemnatione, etiam si causa vera non sit, quia tamen sententia proveritate habetur, efficitur infamis. quia non potest contrarium probari. vt
2 dixi §. eo. l. si furti. † In tex. ibi. [si sententia.] expone si pro quia. Nam si fuit positus ad inuestigationẽ criminis, clarum est q̃ sententia nõ preceisit. quia tortura debet præcedere sententiam. nõ econuerso vult ergo dicere si fuit tortus vel fustigatus ad inuestigationem criminis, quia nondum erat lata sententia super crimine. non autem in pœna non est infamis secus si lata esset quia tunc fuisset positus in pœnam. & iste est verus sensus. In glo. j. in prin. ibi. [sed facti infamiam &c.] Tu dic contrarium. q̃ nec infamiam facti, ex quo fuit repertus innocens. quia iniquum esset q̃ ex hoc aliquod damnũ pateretur. & probatur hic in ver. [nullam.] secundùm Bar. sed do. Raph. dicit glo. posse sustineri. quoniam ad torturam pro inuestigatione criminis non proceditur, nisi precedentibus indicijs. & illa indicia inducunt infamiam facti. sed non placet. quia videntur purgata postquam non est repertus culpabilis. ideo Bar. melius dicit. † In glo. ibi. [repellitur à
3 dignitate.] Ista glo. semper allegatur de duplici effectu quem habet infamia facti. Adde tertium. quia facit vt minor fides adhibeatur ex testimonio. licet ex toto nõ expellatur. vt no. ff. ad car. l. iij. §. duæ autem sunt causæ. & aliquando repellit ex toto testimonio. vt in l. Cassius. ff. de sena. quando esset casus ab aliquo of
b ficio ex causa ignominiosa. Qualiter autẽ contrahatur infamia[b] facti, & de eius effectibus vide per Dy. in c. infamibus. de regu. iuris. libro vj. vbi melius declarat quàm alius.

a ☞ Pœne legales impositæ mulieri nubenti alteri uiro infra annum luctus mortuo primo, an hodie sint sublatæ?

LEX XV.

1 **Decreto.** † Mulier quæ maritum mortuum nõ luxit lachrymis, nec veste lugubri, non efficitur infamis. Sed si nõ luxit pudicitia viduali, quia infra annum alteri nupsit, tam ipsa quàm etiam qui sci
c enter eam accepit infamis efficitur. ' hoc dicit. & hoc ꝓuenit ex edicto prætoris. de quo in l. j. ff. e. vbi cauetur q̃ mulier debet lugere virum per annum, & non transire ad secundavota. aliâs efficitur infamis. sed dubium erat qñ non transiuit, tñ in funere nõ effundit lachrymas, nec induit se veste lugubri, cũ tñ facilè hoc posset. quia potius gaudet de morte viri quã tristetur. qđ appareret per aliqua indicia an ex hoc efficiat infamis. declarat ista lex quod non. & sic venit ad declarationem edicti prætoris positi in
2 l. j. ff. eo. † Hic est vna glo. quæ quæritur vtrum hodie attenta au
d thoritate apostoli dicentis quod mortuo viro[d] nubat in domino. & etiam iuris canonici eam approbantis. in ca. dominus noster. de secund. nupti. sint correctæ pœnæ legales quæ imponuntur mulieri

mulieri tranſeunti ad ſecunda vota infra annũ luctus.vt eſt pœna infamiæ,vt in hac l.& aliæ plures de quibus in l.j.j. de ſecun. nup.& tenet q̃ non ſint correctæ.quia dicta authoritas intelligi tur q̃ poſſit nubere ſine peccato.nam viuente viro legata eſt ei: nec ei licet ad alium virum tranſire ſine peccato mortali.ipſo vi mortuo eſt ſoluta lege viri.& poteſt nubere ſine peccato.qd' eatem non patiatur pœnas legales quæ nõ fuerunt impoſitæ ratione peccati,ſed alia ratiõe.vt euitetur incertitudo prolis, quia poſſet parere tali tempore quod eſſet dubium vtrum filius eſſet primi mariti,vel ſecundi.dicit hic Bal. per dictum apoſtoli non probari.quia licet poſsit ſine peccato mortali mulier ad ſecunda vota tranſire,& infra annum luctus, non propterea ſequitur q̃ poſſit eundere pœnas legales. Vnde nõ fuit intentio apoſtoli diſpoſitionem legis in hoc mutare.& iſtam opi. multi legiſtæ ſequuntur.ſed in l.j.j.de ſecundis nup. tenet cõtrarium. ne mulier habens authoritate apoſtoli permittentis,remaneat decepta.qd' eſſe non debet.vt l.in commodato.§. ſicut.in fi.ff.commo.& iſtã opi.ſequitur Bar.in d.l.j.& etiam Inno.& alij Canoniſtæ,qui dicunt quod pœnæ quas mulier incurrebat de iure ciuili propter tam feſtinãtiam:quia infra annum luctus nubebat, ſunt ſublatæ propter dictam rationem:ſed aliæ quas incurrit etiam ſi nubat poſt annum.vt in l.ij.j.de ſecun.nup.& per multas alias ll.illius vtu.non ſunt ſublatæ: quia illic fuerunt impoſitæ in fauorẽ eorum primi matrimonij,nõ propter delictũ mulieris: vt quia fuit prohibitam.Et huic diſtinctioni multi doc.adhærent. ſed Bal.tenet primam opi.in d.l.j.hic verò dicit ſe voluiſſe conſilij Cy.de fur.& Pau.de Liaza.qui conſulebant quod ſi non potuerit qui perturbatio ſanguinis ex nuptu mulieris:puta ſi poſt quatuor vel quinq; menſes à morte viri, nupſit: nam tũc proles quæ poſtea naſcetur ex ea,non poteſt eſſe primi viri: ſed ſecũdi. vel fortè primus vir mortuus eſt in abſentia.& ſteterat per annũ vel vltra quod nõ fuit reuerſus.nam tunc ſi ſtatim etiam nubat, proles quæ naſcetur non poterit eſſe primi viri,ſed ſecundi.vt l. finam ff.de his qui ſunt ſui vel alie.iur. Iſto caſu non incurrit dictas pœnas:licet olim incurreret: quia lex ſimpliciter loquebatur. Sed ſi poſſet eſſe vtriuſq; viri:tunc incurreret etiã dictas pœnas. quæ diſtinctio ſatis eſt rationabilis.Et iſto anno fui interrogatus de iſta q̃ſtione nolui cõſulere propter diuerſitates opi. Alberi. in d. l.dicit ſe vidiſſe practicare dictum Innoc.& eius diſtinctionẽ. Sed ſecundum conſcientiam meam putoveriorem eſſe gloſſam iſtam,quia nec ad apoſtolum nec ad conditorem canonis pertinet corrigere ll.ciuiles. vbi non eſt quæſtio de peccato, ſed de bonis moribus.

LEX XVI.

1 VStibus. †Iſta lex fuit ſuperius in alijs legibus huius tituli declarata.hoc dicit. Fuſtigatio irrogat infamiam, ſi fiat in pœnam criminis famoſi.hoc dicit. Intellige etiam non præcedente ſentẽtia diffinitiua.vt quia fuit repertus in flagrãti crimine:& ſic erat crimen notorium. tantùm ergo valet interlocutoria lata cauſa cognita facta executione pœnæ quantùm ſola diffinitiua,etiam executione non facta.ita intelliguntur iſta l.& l.ictus.ff.eo. titu.

a Vt videre poſſit facere aliquas experientias ex ſuo officio,ad reperiendum crimen.
b Si interlocutoriam ſcripturam eſſe de manu ſua cum iuramento, poteſt iudex ad conuincendum ſuum periurio & falſitate compellere ipſum ad ſcribendum, vt fiat comparatio literarum.
c Condemnatus in damno dato,non eſt infamis.

LEX XVII.

1 VErbum. †Interlocutoria iudicis lata ſine cauſæ cognitione, non infamat. hoc dicit. cũ l.interlocutio.j.e. & hoc de infamia iuris. ſed infamiã facti videtur importare. vt ibi.[verecũdiam onerare &c.]Et pone caſum ſecundùm ſecundam poſitionem glo.q̃ iudex dicit vni ex litigatoribus qui nimis garrulabat,ſiue præuaricator, vel calumniator. ſicut audiui à Baldo q̃ Papa in publico conſiſtorio ſemel dixit Oldrado de Laude. Nam videbatur ex hoc infamatus, quia condemnatus de præuaricatione vel calũnia,eſt infamis.vt ff.eo.l.j.Sed illud eſt verum. quando eſſet cõdemnatus per diffinitiuã. & ſic cauſa cognita. ſed hic fuit interlocutoria non continens condemnationẽ:ſed enunciationẽ. † Ex prima verò poſitiõe gl. no. ſecundũ Bal.q̃ iudex põt facere aliquas experientias ex ſuo officio ad reperiendũ crimẽ.Ideo ſi aliquis negauit ſcripturam ſcriptam eſſe de a manu ſua cum iuramento,iudex ad cõuincendũ ipſum de periurio & falſitate poteſt a compellere ipſum ad ſcribendum. vt fiat comparatio literarum No. etiam ſecundũ Bal.q̃ condemnatus de damno dato non eſt infamis.tamen hic nõ erat condẽnatus.

2 ☞ *Qui paciſcitur data pecunia ſuper criminibus famoſis, b an habeatur pro confeſſo & conuicto per ſententiam? Confeſſio extraiudicialis in criminibus regulariter nõ facit plenam fidem,ſed indicium ad torturam. & quid in iudicio?*

LEX. XVIII.

1 NOn damnatos. †Nõ ſolum damnatus de crimine famoſo eſt infamis,ſed etiã pactus per pecuniã.ſecus ſi ſine pecunia, vel ſi iureiuran. res deciſa eſt.h.d.Declara hoc.vt in l.athletas.§.fi.cum.l.ſeq.ff.eo.In tex.ibi.[iniurię.] dic vel furti,aut vi bono.rap.vt in l.j.ff. eo. 2 & in d.l.athletas.† In text.ibi. [ſed pactos quoque.]Ratio eſt.quia qui paciſcitur data pecunia ſuper talibus criminibus habet. pro confeſſo & conuicto per ſententiam.vt l.quia videt.ff.eo.licet tranſactio fuerit facta extra iudicium.& regulariter confeſſio extraiudicialis in criminibus non facit plenam fidem:ſed indicium ad torturam.vt no.in l.capite.quinto.ff.de adul.Et ſi fiat in iudicio, non facit quem haberi pro condemnato.imò requiritur expreſſa condemnatio.vt in l.ſi confeſſus.ff. de cuſto. reorũ licet in ciuilibus habeatur pro condemnato.vt l.j.infra de confeſsis.Sed in caſibus iſtis eſt ſpeciale.& iſta confeſsio licet reſultet ex actu extra iudiciali:tamen habetur pro iudiciali cõfeſsiõe & etiam vltra hoc habet pro condemnatione.In text.ibi. [pro mala cõſcientia.]hoc in dubio.ſed ſi probaret aduerſarium fuiſſe potentem,qui potuit metũ inferre,& ſe feciſſe tranſigere per timorem,ex iſta tranſactione non infamaretur:quia potius videretur facta ad redimendam vexationem b ſuam.quam pro mala conſcientia criminis.vt probatur in l.ſerui ob violatum. infra de adul.ſecundùm Bal.quod tenet menti.

LEX. XIX.

1 INterlocutio. †Iſta lex dicit idem q̃d' l.verbum.§.eo.& pone caſum q̃d' ductus eſt quidam captus de nocte per familiam poteſtatis ad iudicem,quem cum iudex ſciret eſſe vitioſum,dixit ei incontinenti tu ex vnus ribaldus,& habeo quotidie querelam de factis tuis,ſed volo tibi parcere p̃ iſta vice.Sed ſi de cætero duceris ad me,caſtigabo te taliter quod eris cæteris in exemplum.Dicit iſta lex quòd iſta verba non infamant.quia dicta ſunt cauſa corrigẽdi,nõ infamãdi.Sic ergo no.q̃ admonitio iudicis vt quis ad meliorẽ vitã ſe cõformet,nõ infamat. h.d.

a ☞ *Statutum quod minor,vel mulier non poſſit contrahere ſine præſentia duorum conſanguineorum bonæ uitæ & famæ:ſi adhibeantur conſanguinei uſurarij,quod non ualeat contractus.*

LEX. XX.

1 IMprobum. † Breuis eſt. & non ſummatur, per hanc.l. patet ſecundùm doc to.quod omnes vſurarij ' ſunt hodie infames infamia iuris:cum omnis vſura ſit hodie improbata. ſed reprobata nõ erat iure iſto,ſi non excedebat ſummam taxatam à l.eos infra de vſur.& de illa quæ excedebat loquitur lex iſta. Et ſic ſiue teneat altare paratum, & ſic eſt publicus vſurarius, ſiue occultus,eſt infamis ipſo facto:non per ſententiam. ſecundùm glo.quam no.quia iſte caſus non ponitur in edicto prætoris.de quo in l.j.ff.eo.vbi enumerantur caſus in quibus incurritur infamia ipſo facto ſiue ſententia.in princ.illius.l. in fin. Sed per iſtam additur alius caſus.Si tamen eſſet occultus vſurarius:requireretur ſentẽtia declaratoria nõ tñ oriret infamia ex illa,ſed ex crimine præcedẽte per ſentẽtiã.declaratoriã.non ſic q̃n incurritur infamia per ſententiã.quia non oritur ex crimine, ſed ex ſententia.ideo ſi vſurarius fuiſſet receptus in teſtẽ, & poſtea declaratus foret vſurarius,teſtimoniũ præcedẽs irritaret. qa tpe lati teſtimonij erat infamis:nõ ſic ſi oriret ex ſnia.et dicit Bal.q̃

c ☞Cõpellere. Adde Bal.in l.cõparationẽ. ff.de fide inſtru. licet bar.cõtra.l.l.cõtracius.eo.ti.adde tñ q̃ opi.Bal.Ale.& imo. in d.l.cõtracti.cõtra Bar.dicit verũ. Frã. Cur.

☞Vexationẽ. Adde q̃ etiã in bũficialib' licitè qs redimit,nec cõmittit ſimoniã.ita do.Mar.ſozi.I cõſil. xv.incip. Viſis publicis inſtrumentis. col.ix.verſi. quintò.

c ☞Omnes vſurarij. Adde c. infames. §. porrò.iij.q.vij. Abb. I c.inter. dilectos. in iij.no.de excef.præla.Abb.in c.debitores.de iureiur. Ant.de bu.in c.Raynutius de teſta. Bal. in c.j.de iureiu. Ioã. de ana.in c.quã pernicioſum.de vſur.

a ¶Doli capaces. Qui dicantur doli capaces. Vide per Doctores j. de deli. puero. can. in clem. j. de nomi. doc. in c. j. §. quia verò de regu. libro vj. Lap. allegat excellentes.

b ¶Idonea vel sufficiens. Adde Bar. in l. prætoriæ. Iason. ff. de præto. stipu. Ang. in authē. de executore. in prin. Oldra. in suo cōsil. lxviij. intellige tamen q̄ etiam intelligitur sine fideiussoribus, licet sint apposita dicta verba ratione subiectæ materiæ Anto. de Bu. in c. fi. de resti. spo. quem refert & sequit Ale. de Imo. in consil. xxxv. col. iij. versic. circa tertiam. in iij. volu. Franc. Cur.

posito q̄ pœnitētia ductus restitueret post ea usuras: nihilominus remanet infamis: quia infamia fuit inflicta ossibus, & perpetuò durat etiā post peractam pœnitentiā. sicut post finitam pœnam. vt §. e. l. ad tempus. & hoc tene mēti, quia usurarij sunt in magno periculo propter hoc. Et si instruerētur hæredes à fratre meo, facerent mihi competere querelam inofficiosi: tanquam turpi persona hærede instituta. vt in l. fratres. j. de inoffi. testa. † Facit etiam si statutum dicat q̄ minor, vel mulier nō possit contrahere sine præsentia duorum cōsanguineorum bonę vitæ & famæ: q̄ si adhibeantur consanguinei usurarij non valeat contractus: quia nō sunt bonæ vitæ nec famæ. Imò prodigi famæ ipsorum secundùm Bal. licet Jac. But. videatur dicere contrarium q̄ verba statuti debeant intelligi de hominibus discretis & cautis. & tales usurarij sunt magis cauti quàm alij. sed Bal. truffatur de ista interpretatione. imò verba debent intelligi vt sonāt. Et adde quod notat Bal. j. de iureiurā. l. in bonæ fidei. per hanc l.

2

LEX XXI.

1 SI fratres. † Minor xxv. annis exercens artem ludicram, non efficitur infamis. hoc dicit. Secus in maiore, vt in l. prima. in princi. ff. eo. non ergo reputabatur hoc crimen in minore. sicut nec negligentia non petenti tutorem, vel nō facienti vindictam de morte defuncti. vt j. si aduer. delic. l. fi. & ex qui. cau. in inte. resti. est necess. l. j. & sic non indiget restitutione. sed alia delicta bene cadunt in
a minorem sicut in maiores, si sunt doli capaces.[a] licet interdū minor pœna eis imponatur ratione ætatis. vt in l. auxilium. §. in delictis. ff. de mino. & no. ś. eo. l. iij.

LEX XXII.

1 IDem rumpens. † Condemnatus in actione pro socio de fide rupta, est infamis. Idem in quibusdam alijs actionibus orientibus ex contractibus depositi & commodati. vt in l. j. ante fin. ff. eo. in istis tamen actionibus ex contractu orientibus requiritur sentētia. nec sufficeret transactio ad irrogandā infamiam. vt l. in actionibus. eo. titu. licet secus in orientibus ex delictis. vt ś. eod. l. non damnatos. & ibi no. in glo. j. in fi. In tex. ibi. [suo nomine.] id est ex contractu celebrato cum eo. secus si hæreditario nomine. & ex celebrato cum defuncto. Item secus si procuratorio nomine. Non sunt alia.

De procuratoribus. *Rubrica.*

2 *¶ Litis contestatio legitimat personam procuratoris, sicut cautio rati.*
Procuratoris persona qualiter etiam legitimetur per interlocutorium iudicis, & non compellatur cauere de rato. & quid si probetur contrarium?
3 *Cautio quando intelligatur cum fideiussoribus?*
4 *Procurator comparens coram arbitro, si de ipsius mandato dubitatur, quòd non tenetur cauere quòd dominus habebit ratam sententiam arbitri, nec ipse dominus tenetur eam ratam habere, si vult soluere pœnam: & si litigaret coram iudice, non tenetur cauere, quòd habebit ratam sententiam. sed factum ipsius procuratoris sic.*
5 *Quando dicatur esse dubium de mandato, ad hoc vt procurator admittatur cum cautione rati. & nunc. 6.*
6 *Procurator actoris si non habeat mandatum, cautius est quòd admittatur cum cautione rati, si nulla aut parua fit iniuria reo, cum sibi sit cautum de sua indemnitate.*
7 *Qualiter probabit procurator de mandato?*
8 *Procurator actoris quando est certum quòd habet mandatum admittitur etiam sine cautione rati: sed si constat quòd non habet, non admittitur etiam cum cautione rati: ni si sit coniuncta persona, & in quibus casibus admittatur, & quid operetur cautio rati?*

LEX I.

1 CAutio. † Procurator actoris cauet de rato, quando est dubium de eius mandato. hoc dicit. Sed procur. rei cauet de iudicato soluendo, etiam si nō sit dubium de mandato. vt in l. j. j. de satisdan. Et quę sit ratio diuersitatis. dic vt ibi no. & in l. non solùm. §. qui alieno. ff. eo. & ibi
2 plenè per glo. de materia huius l. † In tex. ibi. [tunc exigitur.] dic scilicet ante li. conte. posteà verò non cōpelleretur cauere: si simpliciter fuit admissus. quia litis cōtestatio legitimat personā procuratoris, sicut cautio rati. vt ff. e. l. Pomponius. §. ratihabitionis. & l. inter quos. §. alieno. ff. de dam. infe. Est etiā tertius modus legitimandi personā procuratoris, scilicet per interlocutoriā iudi. si pronūciat ipsum habere legitimā personā ad agendū. & tunc etiā non compellitur de rato cauere. de hoc dic vt no. j. eo. l. licet hæc tamē vera. nisi probetur contrariū, q̄ mandatū non habeat. vel dic q̄ hic nō prodest allegāti quousq̄ lis durat, postquā legitimata est persona. sed ea finita, tūc nō obstāte legitimatione prę dicta potest opponi & probari q̄ mandatū non habebat. quod dic vt no. in d. l. licet. in gl. magna in prin. ibi. [quare dicitur actiuè & passiuè.] vide qd' no. per hanc glo. in l. ij. circa fi. ff. de duo.
3 reis. per Bar. in duplici significato nominum verbalium. † In gl. ibi j. [de ver. signi. l. sancimus.] dic q̄ quādo verbū cautio profertur à l. prætoria, intelligitur cū fideiussoribus. vt in l. j. de præto. stipu. & sic sumitur cautio pro satisd. Si verò à lege ciuili, intelligitur de simplici cautione sine fideiussoribus. vt d. l. sancimus. nisi
b addatur verbū idonea, vel sufficiens.[b] vt l. si mandato. Titij. §. fi. ff. man. & in l. si debitori. ff. de iudi. Lex autē ista est ciuilis, tamē ista cautio originaliter fuit inuēta ab edicto prætoris. & ad illud habuit hic respectū imperator. ideo illud verbū sumit̄ pro satisdatione sicut in originali edicto prætoris. vel sumitur in significato gñali, nō speciali. secundū glo. Nā sub isto generali vocabulo plures species cōprehenduntur, scilicet cautio satisdatoria cū fideiussoribus. & cautio simplex sine fideiussoribus. Si ergo sumatur in significato speciali ponitur pro satisdatione. si autē ge
4 nerali, non obstat contrarium de l. sancimus. † In glos. ibi. [l. non distinguemus.] §. pe. Tu dic melius q̄ procurator cōparens coram arbitro, si de ipsius mandato dubitatur, nō tenetur cauere q̄ dominus habebit ratā sententiā arbitri. Nam nec ipse dominus tenetur eam ratam habere, si vult pœnam soluere. & quia etiā si litigaret coram iudice, nō tenetur cauere isto modo q̄ dominus habebit ratam sententiā. sed q̄ habebit factum suum ipsius procuratoris, scilicet q̄ litiget coram arbitro, vel iudice, vel q̄ habebit ratum compromissum. & ita declaratur per glo. in illo §. pen.
5 Tene mēti. † In glo. ibi licet reus negaret, & procurator cōfiteretur se nō habere mandatū ab his, non diceretur esse dubiū vel incertum de mandato: quantùm ad hoc vt admittatur cū cautione rati. imò certū est de non mandato. & sic non admitteretur, etiā si vellet de rato cauere: nisi esset coniuncta persona quæ admitti
tur. etiam si constet eam nō habere mandatū. vt j. eo. l. exigendi. & ff. eo. l. sed & hæ. in prin. dummodo non constet de contraria voluntate dñi. vt in l. Pompo. §. fi. eo. titu. Bar. & Doc. quasi oēs videntur reprehēdere hanc glo. in contrariū vult q̄ etiam si procurator nullam fidem facit de mandato plenā, vel semiplenam, sed solùm asserit se habere, & reus negat, q̄ propter hoc dicitur effici res dubia. & sic admittatur cū cautione rati. Nam ex hoc sequeretur q̄ negatio noceret ipsi reo neganti. quia si nō negaret, non admitteretur procurator cum cautione rati, quando nullo modo probet. quia paria sunt non esse, & non apparere. vt in l. duo sunt Titij. de testa. tute. & in l. in lege ff. de contrahen. emp. Et sic diceretur esse certum de non mandato, sicut si confiteretur non habere: sed negatio facit rem dubiam ad commodum negantis. non autem ad incommodum. & ita loquitur. l. quam glo. allegat. Prætereà quando actor nihil probat, & reus negat, non dicitur res esse dubia: imò clara pro reo, vt simpliciter absoluatur. vt in l. qui accusare. ś. de eden. & tunc dicitur dubia quando actor semiplenè probat: quo casu reus non absoluitur simpliciter. sed defertur iuramētum vel sibi, vel actori, propter dubium.
6 vt l. admonendi. ff. de iureiuran. † Ideo concludunt Doc. q̄ tunc dicitur esse dubium de mandato reo negante, & procuratore asserente, quantùm ad hoc vt admittatur cum cautione rati: quando procuratori aliquam fidem facit de mandato, sed non plenā: vt quia habet vnum testem, vel literas domini non authenticas, vel quia sunt penes eum instrumenta causæ, ex quibus resultat aliqualis præsumptio. ar. eius quod no. in l. fi. j. de pac. conuen. & tunc admittitur cū cautione rati. aliâs nullo modo. & dicunt hoc probari in simili. in l. iij. §. causæ. ff. de carb. edic. Iac. But. tenebat glo. simpliciter. & do. Rapha. ipsum sequitur. quia si procurator affirmat, & reus negat, nec est certum q̄ habeat, nec etiam q̄ nō haberet. vtrunq; ergo est possibile ergo dubiū est vel incertū. & si ita est, locus est huic l. Præterea si re vera habet mā. datum fit iniuria

ria domino si non admittitur. & contra hanc iniuriam nō pro
uidetur. Sed si non habeat, tunc posito ꝙ admittatur cum cautio
ne rati, aut nulla, aut parua, fit iniuria reo: cū sibi sit cautū de sua
indēnitate ideo cautius est in dubio falsum procura. admitti cū
cautione rati, postquam reus ex hoc non dānificatur, quā ipsum
expellere: etiam si cauere velit. cū sit possibile ꝙ mandatum ha-
beat. & sic fieret iniuria domino. & ad ipsum non prouideretur
si nullam fidem faciat de mandato etiam semiplenam, postquā
alienē se habere: & de contrario non cōstet. si vult cauere, debet,
admitti. quæ opi. satis placet. postquam est. de. mente. glo. Et ad
contrarium de l. actor. j. de proba. facilè respondetur. quia ibi reo
negauti nullo modo prouideretur si actor admitteretur per cau
tionem rati. & vide istam. q. in Spe. eo. tit. §. ratione formæ, ꝙ ibi
habetur in addi. † Sed restat dubium difficile. qualiter probabit
procura. de mandato. dicit Pet. quòd nō potest probare nisi per
instrumētum celebratum inter se & dominū. quia reus illud in-
strumentum poterit producere contra dominū: si habebit pro se
sententiam, non posit venire contra eum si sit celebratum cum
eo. & faciet fidem contra eū. Si velit probare per testes, non de-
bent audiri reo contradicente. quia examinatio testium fit inter
procuratorem & reum. & sic non faceret fidem contra dīnm, qui
non fuit ad hoc citatus. Vnde si admitteretur procur. & posteà
obtineret sententiā, & dīns nollet eā habere ratā, & diceret se nō de
disse mādatū nō posset reus se ex illis testib⁹ iuuare cōtra dīnm,
cui præiudiciū non faciunt. vt j. res inter alios acta. per totum. et
in tenet Pet. Sed Gul. de cug. contra. per l. si procu. absentem. ff.
ex vbi dicit esse casum. quod etiam tenet Bar. Et ad rationē Pet.
respondet qd imò attestationes receptæ inter proc. & reū faciēt
fidem contra dīnm, quia in hoc dubio procurator habuit legiti-
mam personā ad faciendū hoc declarari. sicut in simili qñ oppo-
nit exceptio incōpetentiæ iudi. ipse iudex habet in dubio legiti-
mā personā pronūtiandi se iudicē. & posito ꝙ non sit, ꝓnuntia-
tio facit ipsum iudicē: si nō fuit appellatū. l. si quis ex aliena. ff. de
iudi. Quæ similitudo est satis extranea, & cōtra omne debitum
rōnis. ꝙ factū procuratoris falsi facientis examinari testes, possit
facere præiudiciū dño absenti. vt sic sibi noceat sententia lata ꝓ
reo, nā probet falsitatē testiū per. l. in causæ. §. j. ff. eo. Ideo opin.
* Petri nisi vnitur ratione & æquitate. Nec ob. l. si procuratorē.
ff. eo. dum dicit literis eius approbatis. nā debet intelligi. s. per cō
fessionē eius qui cognoscit literam dñi. sed si negaret, non posset
probari per testes ꝙ sint scriptæ manu dñi, quantū ad hoc vt ꝓ
cura admittatur. bene tamen testes faciunt indicium vt admitta
tur cum cautione rati, non autem sine cautione rati. licet Guli.
alij qui tenent aliam opi. velint ꝙ admittatur etiam sine cautio-
ne. In glo. [respondeo sic.] dic tñ non remanebit cautio præ-
toria quæ requirit fideiussorem: sed potius erit conuentionalis.
§ vt l. in stipulationibus. cum ibi notatis. ff. de verbo. oblig. † In gl.
* fin. Item distingue. dic ꝙ in primo casu qñ est certum quòd ha-
bet, quia plenè probauit, admittitur: etiam: sine cautione. vt in.
d. l. si procuratorem. & l. ne satisdatio. rem rat. hab. licet in con-
trarium faciat. l. si sine. §. cum autem. eodē titul. vbi patet quòd
etiam tunc vilis est cautio rati. quia licet dominus de iure non
possit venire contra postquam dedit mandatum: potest tamen
venire contra de facto. & sic committeretur stipulatio cōtra pro
curatorem & eius fideiussores ad expensas litis: quia eas non recu
perat a domino posteà veniente contra de facto. Sed si cautio
non ei præstita, non habet reus regressum contra procurato-
rem postquam ostendit mandatum quia non tenetur ex eo qd
dominus de facto fecit. & ille text. semper fecit me dubitare. dic
vt ibi tetigi. nam video quod etiam do. Raph. dubitauit. quia di
cit arg. contra. in d. l. si sine. §. cum autem. & non soluit. Item qd
supra dixi procedit quando mandatum est legitimum & suffi-
cienter alias haberetur pro non mandato. & non admitteretur si-
ne cautione. vt l. illud. in fi. cum l. seq. ff. de mino. Item procedit
quando non dicebatur mandatum fore reuocatum. quia tunc
mandatum prædictum, licet probatum reuocaretur in dubium:
& sic debent caueri. vt l. vulgo. ff. de admi. tuto. In secundo ve-
rō membro quando constat quod non habet: non admittitur:
etiam si velit de rato cauere. Fallit in coniuncta pſona vt ſ. dixi.
Item in casu l. non tantum. ff. de appella. Sed ibi potius suo no-
mine appellat quam nomine condemnati, vt ibi patet. In ter-
tio verò casu quando est dubium, admittitur cum cautione rati.

Fallit in casu l. quæ ita. §. j. ff. ad Trebel. per a
rationē de qua ibi. Item fallit in eo qui vel-
let agere procuratorio nomine ad exigen-
dum pecuniam. Nam oportet ꝙ plenè pro
bet mandatum: nec admittitur cum cautio-
ne rati. vt no. in l. non solùm. §. quæ alieno.
ff. eo. per glo. quod etiam tenent Doc. exce
pto Bar. qui tenet contrarium in l. si sine. ff.
rem ratam habe. dic vt ibi. Paulus.

¶ Testes. Adde Ang. in cōsi. cxcj. & adde ꝙ mandatum ad cō trahēdum matrimo-nium probatur per testes. & hæc est cōmunis opi. secundū Alex. de Imo. in cōsi lio cxlix. col. pe. ver. nec dicatur in v. volumi. Francis. Cur.

2 ☞ *Pœnæ si uenit applicanda parti, dicitur causa ciuilis, sed si fisco, dicitur criminalis: & an in ea possit interuenire procurator?*

3 *In causa appellationis an sit præstanda cautio de iudicato soluēdo, si fuit præstita in causa principali, & quid si non fuit præstita, sed post litem contestatam fuit legitima-ta persona procuratoris rei?*

LEX II.

1 CVm rem. † In causa pecuniaria principali vel
2 appellationis, potest interuenire pro
curator. hoc dicit. † In tex. ibi. [rem pecuniariam esse
dicas.] dic quia fuit actum ex contractu vel quasi ad
pecuniam vel rem æstimabilē per pecuniam, vel ex delicto vel
quasi ad pœnam applicandam parti. & sic dicitur causa ciuilis:
in qua sine dubio pōt interuenire procurator, tam in causa prin
cipali, quàm appellationis. vt l. j. §. vsus. ff. eo. Si verò ad pœnam
applicandam fisco, & sic erat causa criminalis. vt no. in l. agraria.
de ter. mo. tunc est dubium an possit interuenire procu. & glos.
videntur sentire ꝙ sic. quia volunt ꝙ quando imponitur pœna
* à relega. infrà possit interuenire. Secus si suprà. vt no. in l. seruū
quoq;. §. publicè. ff. eo. alter. contra argu. huius textus. à cōtrario
* sensu. dum vult quod ideo hic admittatur quia erat pecuniaria,
id est ciuilis. Si verò criminalis, licet pœna esset pecuniaria, tunc
secus. vt innuit hic. & ita tenet Pe. dic vt no. in l. pe. §. ad crimen.
de publi. iudi. In tex. ibi. [solennibus impletis.] dic glo. intelligit,
id est præstita cautione vel satisdatione de iudicato soluendo. &
tunc ista mulier quæ quęsiuit ab Imperatore, erat rea. vel dic de
rato si non probaretur mandatum. & tunc erat actrix. & lata fuit
3 sentētia pro se à qua aduersaria appellauit. † In glo. super verbo.
[appellationi.] oppo. vt in glos. contra tex. ꝙ non sit præstanda
cautio de iudicato soluēdo in causa appellatiōis. quia si fuit præ-
stita in causa principali, durat in causa appellationis. & sic super
flua iterū interponeretur causa. nam debet durare quousq; cau-
sa fuit finita. sed si non fuit præstita, tunc si post lit. conte. fuit le-
gitimata persona procuratoris rei, vt amodo non possit compel
li præstare dictam cautionem, sicut nec cautionē rati. vt l. Pom-
ponius. §. ratihabitionis. ff. eo. ita sentit gl. quam no. propter hoc
glo. soluit tribus modis. primo quod hic non erat causa appella-
tionis. sed principalis. & non erit lis contesta. & dum dicit appel
lationi. exponit, id est interpellationi. Sed truffa est. quia destruit
literam. Vnde soluit secundò. ꝙ in causa principali non fuit præ
stita: quia iste maritus in illa causa non interuenit. sed nūc inter
uenire vult in causa appellationis. Vnde necesse habet legitima
re suam personam quæ nunquam fuit legitimata. vt in l. ij. de cō
sor. eius. lit. Nam contestatio precedens non legitimat personam
procura. posteà interuenientis. & ista est satis bona. Vel tertiò
potest intelligi ꝙ interuenit & satisdedit. Tamē illa satisdatio fi-
nit per sententiam: quia non habet effectū nisi in sententia illius
iudicis, coram quo fuit interposita. quia illi tantùm sententiæ vi-
dentur fideiussores se subiecisse: cum agitur ab illa sententia, &
fuit appellatum. & sic non transiuit in rem iudicatam, & fideius
sores sunt liberati: quia posito ꝙ per iudicem appellationis con-
firmaretur illa sententia, non mitteretur executioni illa sententia
prima. sed secunda. vt l. furti. §. j. & ibi no. ff. de infa. & illi secun-
di fideiussores se non subiecerunt. & de hoc est casus in l. cum
apud Sempronium. ff. iudi. sol. & in l. ij. in princi. ff. eodem titu.
Ideo necesse erat eam renouare. argu. in l. si filiusfami. ff. de dam
no infecto. ita vult ista glos. Breuiter dic de isto articulo, vt ple-
nè no. in dicta l. cum apud. ff. iudi. sol. per Barto. quæ est singula
ris. In fin. glo. ibi. [sed curator non.] Ratio diuersitatis est. quia
procurator datur à minore, & potest reuocari pro libito volun-
tatis. sed curator datur minori. & non potest reuocari per mino-
rem. & ideo de minori agitur præiudicio. quia posset maritus da
mnificare vxorem, si esset eius curator legitimus. Et ab ea non
posset reuocari. Non sic si est procurator.

Pauli de Castro Prima super Codice.

a ¶ Prima citatio. Ad de de hoc & die vt̃ Barb. in consil. xviij. colum. iij. in j. volu. Francf. Cur.

b ¶ Contumacia procuratoris. Adde Bar. in l. cum à matribus. C. qui pet̃ tutores. Bald. in l. fi procurator. ff. de condi. inde. & in l. j. ff. si quis ius dicen. non obtem. & quando contumacia procuratoris noceat dño. vide per Alex. de Imo. in cõsi. xlix. col. ij. ver. & si procurator. & in cõsi. xcv. col. iij. & v. in ij. vo. & in consi. lxxxiij. in fi in j. volu. & ibi quid de machinatione. Francis. Cur.

c ¶ Mulier non possit esse. Adde glos. in c. non solent ij. q. vj. & gl. in c. dilecta. de cõfirm. vti. vel inutili.

d ¶ Nõ potest esse procurator Adde Arch. in c. scriptũ. vj. q. iij.

Prima citatio, an possit incipere à procuratore rei?

Iudex potest amouere ab administratione, illum qui contumaciter abest, & dominum non defendit, & quid in procuratore?

Contumacia procuratoris, quando nocet domino?

LEX III.

1 EVmqui. † Ex contumacia administratoris potest ipse ab officio remoueri vel contra principalem admissionem in possessionem ex primo decreto peruenire. hoc dicit. ista l. multum singularis secundùm Barto. Alij contra. quòd propter solam contumaciã procura. possit procedi admissionẽ. sed debet requiri ipse dominus absens iteratò. & eius amici & consanguinei. & si nullus comparet ad defendendum, fit missio ex eo quòd non defenditur. & hoc probat iste tex. dum dicit. [deliberauit autem prætor, si non &c.] Sed si opin. Barto. esset vera, non expediret aliam deliberationem facere. sed sufficeret procuratorem non comparuisse, neq; defendisse. & hæc opi. placet. quam tenet domi. Raph.

2 † Nota. primò secundùm Barto. quòd prima citatio* potest incipere à ꝓcuratore rei, facit l. solent. de alimen. & ciba. lega. & hoc quando habebat legitimum mandatum ad causas, vel generale, vel speciale in hac lite. Sed glos. in capitu. causam. de do. & contuma. dicit primam citationem debere fieri de ipso principali. & si non comparet, potest postea citari procurator. & dicit Barto. quòd sine dubio ista practica melior est. Sed dic quòd istud procedit principali existente in ciuitate, vel prope. ita ꝙ de facili potest citari. aliàs posset procedere simpliciter primum dictum. facit l. j. §. primo.

3 vel secundo. ff. de libe. agno. † Nota. secundò quòd iudex potest amouere ab administratione illum qui cõtumaciter abest. & dominum non defendit. sed hoc videtur habere locũ in tutore, vel curatore, vel alio legitimo administratore. Nam illi sicut dantur à iudice, ita possunt à iudice remoueri. non ita videtur in procuratore. quia ille non datur à iudice, sed à parte. ideo non pertinet

4 ad iudicem alicui prouidere de procuratore. † Not. tertiò quòd

b contumacia procuratoris* nocet domino in his quæ sunt modici præiudicij, scilicet vt perueniatur ad missionem ex primo decreto contra dominum. non in his quæ sunt magni præiudicij, quod perueniatur ad secundùm decretum. vt l. hoc amplius. §. fi. de dam. infect. secundùm Barto. Tu dic melius, vt ŝ. dixi. quod hic non peruenitur ad primum decretum propter solam contumaciam procuratoris. & vide hoc quod nota. in Specu. de actore. §. primo. versi. sed quæritur vtrum pater.

LEX IIII.

e 1 QVia absente. † Absens ex causa probabili & necessaria si non fuit legitimè defensus, & lata sit contra ipsum sententia, restituitur ad totam causam, vt sententia de nouo feratur. & non dicitur legitimè defensus, si pro ipso comparuerit vxor eius. cũ

c mulier non possit esse procuratrix etiam sui mariti. hoc dicit. Restituitur etiam ad processum agitatum eo absente, vt possit fieri de nouo si non est agitatus vtiliter. Vnde dicitur restitui ad hermodicium. vt no. in l. fi. ff. de in integ. resti. Opponi. primò quòd iste non restituatur nisi ad appellandum. vt ff. de in integ. resti. l. fina. Solu. ibi fuit legitimè defensus. hic non. Item opponi. quòd non fit necessaria restitutio: quia sententia est ipso iure nulla, postquam processus fuit agitatus illo absente: quia nõ potuit lis contestari: cum contestatio requirat præsentiam, & sententia lata lite non contesta. non valet. vt not. in l. fina. §. illud. de tempo. appella. propter. hoc dicit glos. quòd iste se absentauit post litem contesta. & sic verus processus fuit agitatus ipso absente, & cita to ad domum, aliàs si non interuenisset citatio prædicta. similiter non valeret. l. ad peremptorium. cum l. sequen. ff. de iudi. Tertiò opponi. quòd non restituatur nisi in casu quando reliquisset procura. qui mortuus fuisset. vt l. necnon. in princip. ff. ex quibus causis maiores. Solu. ibi quando fuit absens ex causa probabili, non tamen necessaria. vt studiorum. Hic verò debet intelligi quando est necessaria, puta reipublicæ. & omnia ista colligun tur ex glossa prima. & ista prosequere vt nota. in l. finali. ff. de in integrum restitutione.

2 *Procurator actoris, an possit repelli ab agendo, si non habet etiam mandatum ad defendendum in causa reconuentionis?*

LEX V.

1 ACtionem. † Procurator actoris non admittitur ad agendum, nisi defendat dominum in causa reconuentionis. hoc dicit. Venio ad casum. In tex. ibi. [si non eum defendat.] dic. dum tamen defendere possit arbitrio boni viri, vt in causa ciuili mouẽda per reum contra dominum. sed in criminali non tenetur defendere. quia non posset etiam si vellet. secundùm Pet. & Cyn.

2 † Item videtur quòd debeat habere mandatum ad defendendũ in causa reconuentionis. aliàs non censetur mandatum legitimum, & contra instrumentum posset obijci. vt nota. in Specul. eo. titu. §. j. versi. Item exigitur quòd licet habeat. In glos. ibi. [si reus statim agere vult.] dic scilicet ipse reus, id est statim reconuenire. si autem nõ statim, sed ex interuallo. tunc glo. vult quòd procurator actoris debeat cauere cum fideiussoribus de defendendo, quando reus vellet agere. Pet. contrarium dicit. quia hoc non reperitur iure cautum. & quia sequeretur absurdum, quòd esset in potestate rei procuratorem actoris semper repellere. dicere enim se velle reconuenire dominum in mille marchis auri. & sic non reperiret procura. qui vellet pro eo fideiubere. Glo. verò in l. sed & hæ. §. defendere. ff. eo. limitat quod hic dicit glo. vt procedat quando reus nõ haberet iurà sua in promptu. vt nunc possit agere. & de hoc facit fidem iudici. nam æquitas suadet vt sibi prouideatur, & iudex poterit sibi statuere certum tempus infra quod agat. argu. l. si quis libertatem. post medium. ff. de peti. hære dita. quod si non fecerit, liberati sint fideiussores. Sed si non ostẽderet iustam causam quare nunc non agat, locum habet opi. Pe. & istam videtur tenere Barto. & dicit esse casum. in l. j. j. de satis. quòd teneatur cauere. facit l. & ideo. §. sed si pater. ff. rerum amo

* tarum. iuncta l. j. §. sed cùm possint. ff. de colla. bono. Et notandũ quod cum incipit defendere: tenetur cauere de iudicato soluendo, tanquam procurator rei. in qua cautione continetur clausula de defendendo in tota l. Pe. autem ad illam l. j. de satis. respondet. sed distinctio de qua suprà communiter approbatur.

LEX VI.

1 REum criminis. † Accusatus vel inquisitus de crimine, quousq; pẽdet processus non potest esse procurator alterius ad iudicia. propter hoc contra instrumentum in causa procuratoris deductum potest obijci quod non est legitimus procurator. quia contra ipsum pendet inquisitio vel accusatio coram iudice maleficiorum. & dicit Petrus quòd nõ refert de quo crimine, quia iste tex. loquitur indistinctè. & sic etiam de leui crimine. Sed aliqui dicunt quòd debet intelligi scilicet de crimine capitali: præcedens magis placet. vt tendat ad purgationem innocentiæ antequam pro alio admittatur. Ista tamen exceptio est dilatoria. ideo debet opponi ante lit. conte. posteà verò non posset opponi. sicut cæteræ dilatoriæ. vt infrà eodem. l. ita demum. & hoc vult glossa.

2 *Clericus quòd non possit esse procurator alterius, si est constitutus in sacris, vel habeat beneficium ecclesiasticum, cui debet intendere. & quid in monachis?*

LEX VII.

1 MIlitem. † Miles non potest esse procurator[d] alterius, etiam coniunctæ personæ. hoc dicit. Et hoc ne abstrahatur ab officio militiæ in damnum reipublicæ pro factis alienis. Sed pro propriis bene potest agere. vt infrà eadem. lege, qui stipendia. In glossa, super verbo. [rescripto.] ibi. [de precibus imperatoris offerendis. lege, quoties.] vbi per rescriptum potest tolli exceptio dilatoria. & hic dicitur contrarium. Dum dicit textus. [ex sacro rescripto.] nam ista excep. tu es miles. ideo non potes esse procurator, est dilatoria. vt j. eodẽ. l. ita demum. glos. soluit tribus modis. tene vltimam. quam declara hoc modo, quia contrarium loquitur in

...rin exceptione dilatoria:quę non fuit inuenta pro vtilitate rei ...blicæ.sed ista ꝙ miles non possit exercere procu.pro alio,fuit ...uenta pro vtilitate reipublicæ. Ideo rescriptum per quod ista ...ceptio tolleretur,tanquam subreptitium non valeret. vt l.nec ...nosa.ſ.de preci impe.offe.& in l.fi.ſ.ſi contra ius vel vti.pu ...ſi diceret non obstante quacunq; l.contrarium disponente. ...et non exprimeret illam l.vt no.in d.l.fi.per Doc.& in authē. ...tibus modis natu.effi.sui.§.fi. † In ea.glo.ibi.[an autem idem ...clericis.'] dic Doc.dicunt ꝙ sic.si sunt constituti in sacris,vel ...beneficium ecclesiasticum:cui debent intendere: aliàs se ...cus sicut in officio tutelæ distinguetur.vt no.ſ.de epiſc.& cleri. ...alien.presbyteros.& l.generaliter. Item & monachi [b] etiam si ...non sunt clerici, non possunt esse procuratores laicorum. vt in ...dicta authentica presbyteros.in fine.

Procurator quando ante litem contestatam possit aliũ substituere?

Procurator habens potestatem substituendi aliũ nõ specificata aliqua persona,an possit substituere quem vult?

1 *Dubium talis procurator aliũ substituit,an possit eum reuocare?*

Videtur de ista substitutione,an debeat substitutus cauere quòd substituens habebit ratum,an autem quòd ipse dominus?

2 *Procurator constitutus ad negotia cum generali mandato, potest quandocunque ad negotia procuratorem constituere,& si uellet qũ debeat substituere, an agere possit.*

LEX VII.

QVod quis sibi. † Procurator ad lites constitutus,non potest ante lit.cõtesta.alium loco sui substituere.h.d. † In tex.ibi. [exigere tibi mandauit &c.]& sic loquitur in procu.actoris.idem in procura.rei. vt ante litem conte.non possit alium loco eius substituere. hoc tamen verum. nisi satisdedisset de iudicato soluendo, quia tunc loco domini haberetur.l.antepe.ff.eo. & facit l.defunctus.eo.ti.& sic posset substituere.ita no.in Spec. ...ut.§.j.versed nunquid defensor.Bal.tamen hic videtur aliqd ...tire qui quantum ad effectum de quo in ista l. non habeatur ...loco domini. Item intellige hanc l. nisi talis procurator habeat potestatem substituendi.nam tunc posset, dummodo exprimeretur certa persona quam substituere posset secundùm quosdã. per l.fi.ff.eo.† Sed certè hodie determinatum est in c.j.extra eo. ...ti.in vi.ꝙ etiam si non fuerit specificata persona,valeat ista potestas substituendi in instrumento procurationis.& sic potest substituere quem vult.hoc tamen verum.si talis procurator principaliter constitutus erat habilis ad officium procuratio...nis exercendum sed si inhabilis: vt quia miles, vel mulier, vel religiosus,tunc si data est sibi potestas substituendi alium: an possit substituere,posito ꝙ ipse non possit per se exercere. & sic an sit habilis ad substituẽdum,vel non.dic vt plenè no. in cle. religiosus.eo.ti.Et ꝙ possit substituere, Legistæ solent allegare tex.cum glo.in l.cum essent.§.fi.vel in prin.ff.de ser.rusti.prædi. 4 vbi glo.alle.suam tex.in ar.ad hoc.† Item an postquam talis procurator alium substituit,possit eum reuocare?dic vt habetur hodie in c.is qui.eo.ti.li.vj.Et adde quod no.per Bar.de ista materia in l.fi procuratorem.§.j.ff.man.Item si dubitatur de ista substitutione, an debeat cauere ꝙ iste substituens habebit ratum. An autem ꝙ ipse dominus principalis, videtur distinguendum. an substituerit ex eo ꝙ litem erat cõtestatus. & sic sit effectus domini ...ratus.& tunc qui substituit nomine suo,& ex iure in eius persona cessauit, debebit cauere ꝙ ipse substituẽs habebit ratum. Si vero non erat lis conte.sed substituit propter potestatem substituendi sibi datam.tunc quia non substituit iure suo,sed domini,debebit cauere ꝙ dominus habebit ratum.de hoc no. in d.§.j. ...ff.in fi.de cura.bo.dan.Item prædicta procedunt quando procurator vellet substituere in tota causa,quę erat aliena,non sua. Sed pone ꝙ disceptabatur an haberet sufficiens mandatum, vel nõ.& super hac disceptatione ipse vult procuratorem substituere ante li.cõte.an possit?dic ꝙ sic.quia ista est causa propria,sua, non aliena.ita no.eo.ti.in Spe.§.ratione formæ.ver.porrò.& no. ...j.col.licet.† In glo.ibi.[sed ad negotia sic.]intellige istam glo. sa...lem vt procurator constitutus ad negotia cum generali mandato possit quandocunq; ad ipsa negotia procuratorem constituere: quia in negotijs non contestatur lis.Sed aduerte.quia virtute ta...lis mandati ad negotia potest etiam agere, quia hoc est de negotijs.vñ si vellet substituere,an agere posset?dic ꝙ nõ.nisi lis fuisset cõtestata per gñalẽ ꝓcuratorẽ.vt l.si ꝓcuratorẽ.§.j.ff.mã. vbi ...ꝓbatur.& adhuc expressius in l.neq;.j.eo. Nã tutor & curator habent generale mandatũ ad negotia.& possunt agere per se ipsos virtute talis mãdati pro pupillo,vel adulto.& tamen in causa nõ possunt dare procuratorem nisi lit.cõtesta.per eos.sed est necesse vt perueniatur ad actorem.vt ibi habetur.multominus ꝓcura.generalis qui non habet legitimũ mãdatum.ad ipsa verò negotia extraiudicialia bene potest alium substituere: & sic licet virtute talis mandati dati à dño veniat potestas agendi.si tñ est datũ ab ipso ꝓcuratore,qui non erat dñs ante lit. contest. non venit potestas agendi. quamuis illud non poterit dari nec specialiter,nec generaliter. Hæc autem procedunt qñ non fuit electa industria personæ,aliàs etiam ad negotia non posset substitutum dare. & præsumitur electa industria,quando fuit datũ mandatum super vno negotio non limitato.sed limitando eius arbitrio.puta quod venderet talem rem meliori pretio,quo posset.nã tunc censeretur electa industria.& nõ posset alium substituere.l.fi.§.primo. ff. de diuer.& tempo.præscri.si verò limitatum.puta quòd venderet ꝓ tanto pretio,non censeretur electa industria.quia quilibet sciret facere:& sic posset substituere.ita no.in dicta.l.si procuratorem. §.fi.& in dicta l.fi.ff.de diuer.& tempo.præscri.per Barto.

a ¶Idẽ in clericis. addẽ Abb.l.c.in nostra. & ꝓcu.Abb.in c.cũ essent.in j.no.de simo. Ab.in c.ꝓ venerabilẽ.j.no.q filij sint legi. Archi.i c. puerit. lxxxvj.distin.

b ¶Idẽ & monachi.ad de tex.in cle. religiosus.de ꝓcu.Inn.in c. cũ I.& A.de re iudi ca.Abb.in c.ex parte.de postulando.

c ¶Ceil.an & qñ agẽs ex iure cesso debeat in libello hoc exprimere. adde & dic vt per Alexã.de imo.i cõs.cxxxviij. co.ij.ver.ñ ex alio. i ñ.volu.Cur.

d ¶Bãnit⁹.adde Bal. i l.q accusare.C.de edẽ.Io.an.in c.sup eo. quod met.cau.

e ¶Excõicatus. Adde Doc.in c. intellexi-mus.de iud.

2 *Mulier,potest esse procuratrix in rem suam.*

3 *Factum uel confessio cedentis an possit præiudicare cessionario?*

4 *Quomodo cognoscatur an cessionarius intendat utilem,an exercitium directæ?*

5 *Cessionarius quando agit iure cessso,facit narrationem ex persona cedentis. tamen concludit in personam suam.& nu.6.*

6 *Si narrat aduersarium sibi teneri,an libellus erit ineptus?*

LEX. IX.

1 QVi stipendia. † Miles potest esse procurator in rem suam.h.d.Quia tũc gerit negotium suum,non alienum.& l.non prohibet sibi gerere negotia sua:sed aliena sic.Et idem videtur in
2 muliere,quæ propter verecundiam sexus prohibetur esse procuratrix alterius.pro se non prohibetur litigare. ideo poterit esse procuratrix in rem suam:quia licet respectu directæ actiõis quę remansit penes cedentem,nec ab eius ossibus potuit separari.vt in l.quis ergo casus.ff.de pecu.dicat cessionarius esse procurator,respectu tñ vtilis in ipsum translatæ non dicitur procurator: sed alterius dominus.& etiam respectu vtilitatis,quę debet peruenire ad eum:& penes eum remanere:sed si haberet restituere cedenti:tunc diceretur procurator alterius potius quàm dominus:licet per cessionem vtilis fuerit in ipsam trãslata.per ea quæ no.in l.fi.j.eo.& quod tangitur per Bar.in l.facta.§.si hæres.ff.ad
3 trebel.in q.illa † an factũ vel cõfessio cedentis possit præiudicare cessionario?quia si commodum est penes cessionarium remã surũ,non potest.secus si ad ipsum cedentem reuersurum: quia non diceretur nocere cessionario:sed ipsi cedẽti.In tex. ibi. [qui honesta & verecunda pręcedẽte causa.]vt quia est debitor suus & cũ non posset sibi soluere,cessit sibi actionem contra aliũ debitorem suum.vt ex eo quod inde redigeret sibijpsi soluent: vel quia cedens sibi donauit actionem suam, vel vendidit ex ista causa:aliàs præsumeretur redemptor litis.& sic nõ esset honesta
4 & verecunda cã. † In tex.ibi mandatas.i.cessas per quem cessio
c nẽ transfertur vtilis,& etiã exercitiũ directæ & primam intentat suo noĩe:secundã verò intentat nomine cedẽtis:sed qñ cognoscit an intẽtet vtilẽ vel exercitiũ directę?dic ex cõclusiõe libelli:qa si petit aduersariũ cõdẽnari sibi suo noĩe,vĩ intẽtare vtilẽ. Si verò ꝓcuratorio noĩe cedẽtis,vĩ intẽtare exercitiũ directæ. Est aũt vtilis in hoc:qa in primo casu nõ poterit sibi opponi ex
d ceptio cõcernẽs merè pſonã cedẽtis.puta ꝙ sit bãnitus[d],vel ex
e cõicatus[e] q; phibẽt agere.& ista ꝓbatio afficit dũtaxat pſonã:non aũt ipsum debitũ:sed si ageret ꝓcuratorio noĩe cedẽtis.talis exceptio posset sibi opponi:sicut si ipse cedẽs per seipsum ageret: qa videt per se agere.ex quo per procuratorem sum.de hoc not. in c.j.de iurepa.lib.vj.& in l.apud Celsum.§.sed cũ legitima. ff. de doli excep.si autem non appareret ex conclusione libelli quam

videatur intentaſſe. dicit Specu. q̃ videtur intentaſſe exercitium directæ. & q̃ non tenetur declarare quam velit intentare. vt no. per eum. eo. titu. §. fi. de inſtru. edi. §. nunc videamus. verſi. ſed quid ecce. & no. per Dy. & Bar. in l. ſi duo. ff. de ſolu. ſic ſi ſuccũbat in directa, in caſu quo ipſam videtur intentaſſe, non prohibetur poſteà intentare vtilẽ. vt no. Specu. titu. de procu. §. ſequitur. verſ. ſed quæritur an talis. facit l. minor. xxv. an. §. j. ff. de euic. in tex. ibi. [cum, licet contentio.] † Iſte tex. ſemper allegatur quod ceſſionarius quãdo agit iure ceſſo, facit narrationem ex perſona cedentis. dicit enim aduerſarium contraxiſſe cum cedente, & fore illi obligatum: tamen concludit in perſonam ſuam: quia petit illum condemnari ad ſibi dandum, vel procurato. nomine cedentis. & tunc intentat exercitium directę, vel ſuo nomine. & tunc intentat vtilem, vel ſimpliciter: eſt tamen dubium quam videatur intentaſſe. ſuper quo. dic vt ſ. dixi. † Sed quid ſi narrat aduerſariũ ſibi teneri, an erit libellus ineptus? videtur q̃ ſic: quia cum illo nõ contraxit ipſe. & ſic non eſt ſibi obligatus: vt ex tenore præcedentium apparet: tamen dic libellum poſſe ſuſtineri. quia poteſt intelligi quantum ad effectum. quia venit cõdemnandus ad dandum ſibi. Et quando libellus poteſt ſuſtineri, quoquo modo etiã impropriando' verba debet ſuſtineri. vt no. Inno. in c. examinata. de iudi. hoc etiam videtur terminare Bald. in ſimili quando ille cui ceſſa eſt rei. ven. agit. nam debet narrare cedentem dominum, non ſe: quia nec eſſe potuit ante poſſeſſionem adeptam. vt in l. ſi res. ff. de rei ven. & no. Bar. in l. ſi culpa. eo. ti. tamen determinat Bal. in l. per diuerſas. j. man. in xj. q. libellum poſſe ſuſtentari, licet petat ſe declarari dominum. cum tamẽ ſi licet habeat vtilẽ rei ven. quã põt habere abſq; eo q̃ ſit dñs. vt patet ex nota. in d. l. ſi culpa. non ſunt alia.

a ¶ Impropriãdo. Ad de Bar. & ibi Alex. ſi l. ſi olei. j. loc. Inno. in c. cõquerẽte. de offi. ordi. & in c. cũ venerabilis. de except. & not. in l. ſed & ſi poſſeſſori. §. Itẽ ſi iurauero. ff. de iureiur. & in l. inter ſtipulantẽ. §. j. ff. de ver. obl. per do. Mari. Soci. latẽ in c. dilecti. art xxxij). de libelli obl. & domi. Alex. de Imo. in cõſ. cxxj. colum. j. in j. volumi. Franciſ. Cur.

b ¶ Libera ptãs. Adde q̃ virt⁹ iſti⁹ verbi libera. operaẽ q̃ qñ facta eſt cõmiſsio plu ribus cũ libera. puta ſi dicaẽ cõmittimus, Titio & Seio, dando ipſis liberã cõmiſsionẽ tũc vẽ quilibet inſolidũ facta cõmiſſio. ita Bal. in rubri. j. de exerc. & adde qd̃ dicit Bal. nota. in l. ff. j. qd̃ cũ eo. q̃ ſi appa ret cõmiſsio, in qua dicaẽ volum⁹ q̃ Titius poſsit illud qd̃ poſſum⁹: q̃ propter hoc vẽ hñe potentiã obligãdi dñm. quod nõ eſt ex alio niſi qa videẽ hñe ſpãlẽ magiſtratũ. & idẽ ſi dicatur volo q̃ habeat totaliẽ ptãtẽ. ita Ang. in l. ſi illud. §. ſi ſales. ff. eo. titu. Cur.

c ¶ Miniſter nud⁹. Add de qs dicaẽ nud⁹ miniſter in l. ſi qs. ff. de le. ij. & in l. pecunię. ſi prin. ff. de ali. & cib. lega. Ang. in l. nec ciuitatis. ſuper glo. magna. ff. de procurato.

5 6 a

si licet habeat vtilẽ rei ven. quã põt habere abſq; eo q̃ ſit dñs. vt patet ex nota. in d. l. ſi culpa. non ſunt alia.

2 ☞ *Paria ſunt non habere mandatum, uel habere tale quod non extendatur ad articulũ de quo quæritur.*

3 *In eo in quo mandatum non extenditur, factum procuratoris non poteſt domino nocere quoquo modo, ſicut ſi nullum mandatum haberet.*

Dolus uel fraus procuratoris mei, non nocet aduerſario meo: quando cum eo non participauit, fraudem, ut faciat ſententiam latam pro eo reſcindi.

4 *Libera poteſtas per quæ uerba dicatur concedi?*

Procurator conſtitutus ad aliquem articulum cauſæ, ut ad reſpondendum poſitionibus, uel ad opponendum aliquam exceptionem ſi litigauit uſque ad ſententiam inclusiuè, & fuit citatus an ad alios actus ualeant geſta per eum.

5 *Clauſula conſtituit ad agendum & defendendum, quid importet?*

Si quis cõſtituit procuratorem ad aliquem actum, quem iudex dixit facturum tali die, & non faciat tali die, ſed alio die citato procuratore, an ualeat actus?

6 *Ille qui conſtituitur ad articulum ſolum cauſæ, dicitur nudus miniſter, nec in eo ſubſtãtiatur iudicium: & an admittatur procurator conſtitutus ad proponendum exceptionem duntaxat?*

LEX X.

1 SI procurator. † Si procurator egreditr fines mãdati, in eo quod facit ipſo iure nõ præiudicat domino. Sed ſi non egreditur, præiudicat mero iure, tamen ſi fraudem vel dolum commiſit, aduerſus ipſum
2 ſuccurritur domino per actionem mandati. hoc dicit. † Nota primò quòd paria ſunt habere mandatum, vel habere tale quod nõ extenditur ad articulum de quo quæritur. facit l. aliâs. ff. de iure-
3 iur. & quod no. in l. j. §. fuit quæſitum. ff. ad Trebel. in glo. † Item no. q̃ in eo in quo mandatum non extenditur, factum procuratoris non poteſt domino nocere quoquo modo, ſicut ſi nullum haberet mandatum. l. in cauſæ. §. j. ff. eo. titu. Item no. in fi. quòd dolus vel fraus procuratoris mei, non nocet aduerſario meo: qñ cum eo non participauit fraudem. vt faciat ſentẽtiam latam pro eo reſcindi. ſed mihi ſuccurritur contra ipſum procura. ad intereſſe. ſed ſi participauit ſecum dolum vel fraudem, tunc ſecus, &

tunc dic vt l. & eleganter. §. pe. & l. cum à te. ff. de dolo. & quod tetigi de aduo. diuer. iudi. l. j. Circa iſtam l. quæritur de exemplis in prima parte. glo. quę ſunt hic exemplificant quando habebãt mandatum ad litigandũ, & ipſe tranſegit. in qua requiritur ſpeciale mandatum. vt ſ. de tranſac. l. tranſac. placitum. ſufficeret tamen generale mandatum cum libera. & ita debet intelligi ſecundus caſus. dum dicit. [quod ſi plenam poteſtatem agendi habuit
4 &c.] nam dicitur habere plenam quando habet liberam. † Et al-
b legatur iſte tex. q̃ libera poteſtas⁵ videtur conceſſa per hæc verba. concedo tibi plenam poteſtatem. licet tex. in l. quam tuberonis. §. alia cauſa. videatur velle q̃ ſimpliciter dicatur concedo liberam. tamen ſuppletur per hunc tex. videtur etiam concedi libera ſi dicatur q̃ poſsit facere omnia quæ poſſet dominus ſuper illa cauſa. vt l. creditor. §. Lucius. ff. mandati. vel ſi promittat ſe ratum & gratum habiturum quicquid per procura. factum fuerit. vt l. prima. in princip. ff. de offi. procura. ceſa. Quidam tamen hoc non fatentur. de hoc dic vt ibi per Cy. Breuiter poſito quòd iſta vera ſint in ſe. tamen non conueniunt huic literæ. cum gloſ. dicit quòd tranſegit. quia imò dicit tex. quod lata fuit ſententia. Ideo Barto. exemplificat alio modo. vt ſi procurator fuit conſtitutus ad aliquem articulum cauſæ. puta ad reſpondendum poſitionibus, vel ad opponendum aliquam exceptionem, & ipſe litigauit vſq; ad ſentẽtiam incluſiuè. Et fuit citatus etiam ad alios actus, & ad ſententiam. Certè nõ valet ipſo iure: tanquam geſta cum non legitima perſona. Sed ſi fuit conſtitutus ad litem conteſtandã, & ipſe fuit proſecutus vſq; ad ſententiam, videtur non valere per hanc l. In cõtrarium. quia per hoc eſt factus dominus litis. & non poteſt inuitus reuocari. vt j. eod. l. procuratoribus. & iſtam partem videtur hic Cyn. tenere. Innocen. ter. et primam in c. petitio. extra eo. titu. Specu. eo. titu. §. ratione formæ. verſ. quid ſi non diſtinguit. Et iſta eſt veritas. Aut fuit appoſita dictio taxatiua: puta ad litem conteſtandam tantùm: & tunc vera eſt opin. Inno. & poteſt tunc ipſe vel aduerſarius conqueri, cum viderint & acceptauerint formam mãdati limitati. Si verò ſimpliciter ad lit. conteſtandam, vera ſit ſecunda opi. pro hoc facit l. qui procu. dat ff. eo. titu. vbi videtur eſſe caſus. quod qui procuratorem dat vt agat, & ſic litem cõteſtetur, videtur etiam dare vt pergat vſq
5 ad finem. quod intellige vt dixi quãdo ſimpliciter. † Ex quo no. quòd illa verba quæ apponuntur per notarios in inſtrumentis procuratoris, dum dicunt quòd cõſtituit ad agendum & defendendum. Et poſteà ſubijciunt ad litem conteſtatam, & iurandũ de calumnia, diſcurrendo per ſingulos actus iudicis, non ſunt neceſſaria: quia illa comprehenduntur ſub illis verbis ad agendum & defendendum. vt eſt caſus in dicta l. qui procuratorem. Sed quid ſi conſtituit procuratorem ad aliquem actum, quẽ iudex dixit ſe facturum tali die: puta facere citari dominum ad audiendum ſententiam tali die. dominus ad audiendam ſententiã conſtituit procuratorem. poſteà iudex non dedit ſententiam tali die, ſed alio die citato procuratore. an valeat? dic q̃ non. quia expirauerat mandatum procuratoris. argumẽ. huius legis. & ſic videtur lata parte non citata. ita determinatur in additione Spe-
6 cula. §. ratione formæ. verſicu. quid ſi conſtitutus eſt. † Vltimò ſcias quod ille qui conſtituitur ad articulum ſolùm cauſæ, dici-
c tur nudus miniſter. nec in eo ſubſtantiatur iudicium. vt not. infrà eodem. l. nihil. per gloſ. & docto. Et an admittatur procurator conſtitutus ad proponendum exceptionem duntaxat: dic vt in dicto §. verſicu. quid ſi conſtitutus eſt.

2 ☞ *Tutor & curator licet habeant generale mandatum ad negotia, in quo cadit etiam quòd poſsit litigare, & poſsit conſtituere procuratorem ad alia negotia extraiudicialia, tamen ad negotium iudiciale nõ poteſt conſtituere: niſi poſt litem conteſtatã.*

3 *Cuius effectus ſit quod tutor, & curator & procurator ſubſtituunt poſt litem conteſtatam, ex propria perſona & iure eis quæſito per conteſtationem: ſed quando ſubſtituunt ante litem conteſtatam uirtute poteſtatis eis datæ à domino, non ſubſtituant ex propria perſona, ſed ex perſona domini, & tanquam nudi miniſtri?*

4 *Legitimi adminiſtratores conſtituunt actorem in cauſa pupilli ante litem conteſtatam cum decreto iudicis, & qualiter conſtituatur actor? & nume. 5. & 7.*

5 *In his quæ poſſunt expediri per ipſum pupillum, uel adultum, quia pupillus habet intellectum: debet actus geri per ipſum adultum, uel pupillum, cum authoritate tutoris uel curatoris, non per ipſum tutorem, uel curatorem.*

6 *Tutor, uel curator poſt litem conteſtatam ſubſtituit procuratorem.*

7 *Adultus non poteſt conſtituere procuratorem ad iudicia, niſi cum authoritate curatoris. & quid in negotijs extraiudicialibus, ſi non habeat curatorem?*

8 *Executor ultimæ uoluntatis, an poſsit ante litem conteſtatam conſtituere procuratorẽ? Quid in epiſcopo?*

LEX XI.

NEque tutores. † Ista lex continet vnum dictum negatiuũ in principio sui, vsq; ibi. [sed actorẽ.] & tria dicta affirmatiua. vsq; in fin. primum est quòd tutor & curator in lite pupilli vel adulti non possunt constituere procuratorẽ ante litem contestatam. Et quòd post lit. contest. etiã iste tutor vel curator potest cõstituere procuratorẽ sine pupillo, vel adulto. h.d. †Nota ex primo dicto id quod dixi in l. q; quis. §. eo. q; licet tutor & curator habeant generale mandatũ ad negotia, in quo cadit etiam q; possit litigare. qa hoc est de nego. licet possit constituere procuratorem ad alia negotia extraiudicialia. ad istud tamen negotium iudiciale non potest constituere procuratorem nisi post litem cõtesta. per id quod not. glo. in dicta l. quod quis dum dixit q; procurator cõstitutus ad negotia potest substituere quandocunq; vult per l. si procuratorem. §. j. ff. mãda. Sed intellige vt dicit ad alia extraiudicialia, in quibus nõ contestat̃ lis. non sic ad iudiciale. Item notãdum dicit ex sua persona functo fine huius 2 l. quod post lit. contest. † tutor, & curator, & etiã procurator substituunt ex propria persona. & iure eis quæsito per contest. quia sunt effecti domini litis. Sed quando substituũt ante lit. contest. virtute potestatis eis datæ à domino, non substituũt ex propria persona sed ex persona domini. & tanquã nudi ministri. & istud est magni effectus: quia in primo casu licet substitutus acceptauerit mandatum. & tamen nondum cœpit vti, posset ipse substitutus ipsum reuocare re integra: sicut posset ipse dominus. vt l. ante litem. ff. eod. Secus in secundo casu. quia functus est officio suo. Et ille casus in c. is qui. extra eo. tit. lib. vj. licet in primo casu caueat ipse substitutus, si dubitant de mandato suo, ipsum substituentẽ ratũ habiturum, non dñm principalẽ ratũ habiturũ q̃d 4 dic in d. l. si procurator. §. j. ff. man. per Barto. † Itẽ no. extra in primo dicto affirmatiuo, q; legitimi administratores constituunt actorem in causa pupilli ante litem contesta. cum decreto iudicis. vt in glo. non sic alij administratores non legitimi. vt procurator. non enim ad eos pertinet constituere actorem. Vnde si volunt substituere, necesse habent per se primo litem contestari. 5 † Item no. in secundo dicto affirmatiuo. q; in his quæ possũt ex peti per ipsum pupillum, vel adultum. quia pupillus habet in relatum debet negotium geri per ipsum adultũ, vel pupillum cum authoritate tutoris, vel curatoris. non per ipsum tutorẽ vel curatorem facit l. potuit. j. de iure delibe. sed si pupillus non habet intellectum, quia esset infamis, non posset actio expediri per eum. Idem tutor vel constituit actorem, si lis non est contestata, vel contestetur eam. & posteà substituit procuratorem. 6 † Item not. quòd adultus ad iudicia non potest constituere procuratorem nisi cum authoritate curatoris. Sed contra quòd imò posset si curatorem non habebat l. si curatorem. j. de in inte. resti. Solu. illa distinctio locum habet in negotijs extraiudicialibus: sed in iudicialibus adultus non habet legitimam personam sine curatore, siue ipsum habeat, siue non habeat. nec aduersarius tenetur ipsum admittere. vel procur. ab ipso solo constitutum facit. ergo ibi dari curatorem. vt probatur in l. acta. §. fin. ff. de re iudi. & not. per glo. in l. cum & minores. j. si aduer. rem iudi. possunt tamen esse tales causæ in quibus adultus habet legitimam personam sine curatore: vt in causa matrimoniali: vt not. in c. ex parte. de resti. spoliat. & in l. iij. ff. rem rat. habe. & l. ij. seu iij. infrà 7 qui pro tut. † Vltimò circa fi. quæritur quid de executore vltimæ voluntatis, vtrum possit ante lit. contest. constituere procuratorem? vide in Specu. in tit. de instru. edi. §. nunc aliqua. versic. sed numquid. In gl. ij. ibi. [quia non sunt domini.] dic, s. actiones exercendæ. nec lit. non inceptæ. vnde nõ posset tradi diffinitio procu. in tali constituto ab eis, quæ est vt ille dicatur procurator qui aliena negotia mandato domini administrat. ff. eo. l. j. sed bene sunt domini negotiorum: quia negotia pupilli dicuntur tutoris & curatoris cura & solicitudine. vt l. si pupilli. in princi. ff. de nego. gest. In ea. glo. ibi. [Idem in actore ciuitatis.] dic qui habet similitudinem cum tutore & curatore. sicut enim pupillus vel adultus habent legitimos administratores, qui vocantur tutor & curator. ita & ciuitas, quę vocatur actor. & iste similiter non potest constituere procuratorem ante lit. contesta. In gl. mag. in princip. ibi. [si impediti fuerint administrare.] dic hoc non est necessarium secundùm Doct. imò tutor & curator possunt constituere actorem, etiam si non sunt impediti. & iura quæ faciunt mentionem de impedimento, loquuntur secundùm accidẽtiam facti, sed iudicis decretum bene est necessarium: aliàs non est differentia inter actorem & procuratorem. In ead. glos. ibi [vel potest dici.] dic quòd duplex est practica in cõstitutione actoris, vna quòd constituatur à tutore vel curatore cum decreto iudicis. et ista probatur in hac lege, dum dicit, [sed actorem constituere debent.] Alia quòd constituatur per iudicem ipsis consentientibus. & ista probatur in l. si actor. infrà de appel. 8 † In glos. ibi. [Idem in episcopo.] dic quòd ista gl. per omnes reprobatur. quia licet episcopus sit administrator b, & non dominus. in cap. secundo de dona. quia tamen nõ est nudus administrator: quia gaudet de fructibus, potest constituere procuratorem ante litem contest. sicut patet in bonis aduentitijs filij in quibus pater est administrator, non nudus: vt in l. j. infrà de bo. mat. & probatur in cap. petitio. de procura. & suprà de epis. & cleric. l. cum clericis. circa finem. & not. in authent. sed hodie. quæ sequitur eodem titu. & probatur in authen. quã gl. allegat. 9 † In glos. ibi. [actor ad omnia.] dic contrarium quòd nõ possit actor constitui etiam ad vnum negotiũ. infrà de appel. l. si actor. & vide Ioan. And. in addi. Specul. in titu. de actore ad vniersita. in prima parte Specul. In glos. ibi. [eisdem quibus & tutori.] dic hoc verum si generaliter actor fuisset cõstitutus. Secus si ad vnum actum: quia eo finito finitur officium actoris, vt dicta l. si actor. de appella.

a ¶ De executore vltimæ volũtatis. Adde Ang. in l. j. ff. eo. & eundẽ Paul. de Cast. in consi. xiij. incip. Super primo dubio. col. iij. in princip. vbi tenet q; possit cõstituere procuratorẽ ante lit. cõtest. & est in prima parte consiliorum antiquorũ secundũ vltimã impressionem. Curt.

b ¶ Episcopus sit administrator. Adde glo. in c. præsenti. de offic. ordin. & quòd Episcop⁹ possit. adde Alex. in consilio clxvj. in ij. volu. & vide Mart. suo not. cxcj. Cur.

a *Si filius non fuit admissus ad defensionem causæ patris absentis, & lata sit contra eum sententia, qualiter restituatur in integrum: sicut ille qui dimisit procuratorẽ qui postea mortuus esset?*

Qualiter possit quis defendere inuitum.

3 *Quòd interdum in causa appellationis nõ admittatur quis ad defendendum aliquem, nisi ostendat mandatum.*

4 *Non solum ad totam causam admittitur quis sine mandato ad aliquem defendendum, ut hic. sed etiam ad unum articulum causæ.*

Defensor non satisfiat, quãdo defensio patet ex actis, nec defensor uult producere alios testes, uel instrumẽta. sed dicit iudici quod uideat acta. & minor ad hoc est etiam idoneus. & nu. 6.

5 *Qui fatetur se non habere mandatũ, nisi sit coniuncta persona, non admittitur ad agendum: etiam si uelit cauere de rato. sed si dicit se habere, admittitur cum cautione, dummodo hoc probet semiplenè uel præsumptiuè. & uide nu. 7.*

6 *Minor xxv. ann. admittitur ad defensionem patris absentis, contra quem potest peruenire ad diffinitiuam: & eodem modo ad defensionem matris uel fratris admittitur. & sic quod duo requirantur ut admittatur: & sit lis contesta ta. & nu. 8.*

7 *Exceptio tu non potes esse procurator quia minor, an possit etiam opponi post litem contesta tam? & nu. 8.*

8 *Minor an hodie cuiuscunque ætatis sit, possit esse procurator ad negotia, & ad iudicia, si est ætatis annorũ octodecim. & an admittatur ad plenam defensionem? & nu. 9.*

9 *Minor quando uenit ad defensionem patris absentis, qui fuit litem contestatus, quis ueniat condemnandus, an ipse qui non fuit litem contestatus, an pater?*

Veniens ad allegandas causas absentiæ tantùm, an debeat cauere de rato?

10 *Posito quòd minor admittatur ad plenam defensionem patris absentis, & quòd debeat ipse condemnari, & sit condemnatus: & sententia transiuit in rem iudicatam: an restituatur in integrum ratione minoris ætatis?*

LEX XII.

1 EXigendi. † Ad defendendum admittitur quis sine mandato, dummodo satisfidet de iudic. soluen. Sed ad agendum pro alio nõ admittitur quis sine mandato, nisi sit coniuncta persona. Item minor xxv. ann. non est idoneus procurator vel defensor ad iudicia regulariter. Fallit quando vult defendere patrem absentẽ: contra quem potest procedi ad sententiam diffinitiuã, tanquam contra contumacem. h.d. ista not. l. & si. quia potest intelligi dupliciter, scilicet quòd sententia non erat lata contra patrem absentem: sed iudex noluit istum filium admittere ad defensionem duabus de causis hic expressis: vnde quęsiuit iste pater an deberet admitti: & an iudex bene fecerit illum repellendo, & hic dicitur quòd non. Secundo modo potest intelligi quòd sententia erat lata contra patrem, quæ sic non fuisset lata si iudex istum fi-

lium admisisset ad defensam:quia p̃duxisset testes, & iura, propter quæ pater fuisset absolutus. & ab illa sententia non fuisset appellatum:& sic transiuit in rem iudicatam.vnde quęrebat iste pater remedium contra sentētiam. Imperator non dat remediū, sed solùm dicit quòd iudex malè fecit istum filium repellere: &
2 istum intellectum sonat litera in fine. † Sed an sit remediū:puto quòd sic, scilicet vt aduersus hanc sententiam pater restituatur in integrum ex clausula generali si qua mihi iusta causa:vt l.j.in fi.ff.ex quib.cau.ma.sicut si dimisisset procuratorem qui posteà mortuus esset.l.necnon.in princip.ff.eodem tit. In tex.ibi [sine mandato potest.] glos.dicit quòd etiam contra mandatum:quia potest quis defendere inuitum, vt l.solutionem vel iudicium.ff. de solu.Quod est verum quando suscepit in se iudicium animo nouandi:volente tamen actore: quia non compellitur actor. l.si mandato.in fi.princip. ff.mandati. Sed si non suscepit iudicium animo nouandi,videtur quòd inuitum nō possit defendere.Sed bene potest si non est inuitus,& inuito actore:quod dic vt in dicta l.si actor. ff. eodem titu. Item intelligo hanc legem in causa
3 principali,& etiam appellationis regulariter. † Sed interdum in causa appellationis non admittitur quis ad defendendū aliquē, nisi ostendat mandatum: vt in casu quem ponit Cy.in l.ij.suprà eodem.in addi.Si conueni te rei vendicatione, & tu fuisti absolutus,& ego appellaui:in causa appellationis comparet quidam ad te defendendum:& non docebat plenè de mandato, volebat admitti:saltem cum cautione de rato,vel etiam sine.per hanc legem determinauit Cyn. illum non esse admittendum nisi plenè probet de mandato.Ratio.quia si reuera non habebat mandatū, & tu non haberes ratum id quod fecisset, sententia lata pro te transiret in rem iudicatam:& sic perderem dominium: licet haberem regressum contra talem defensorem, & eius fideiussores. Et fortè interest mea habere potius rem quàm pecuniam. & nō debet fieri deterior conditio mea propter interuentum talis defensoris,vel procuratoris,quàm esset si per me ipsum litigassem. vt l.hæc autem.ff.quibus ex cau.in posset. ea. Nam posito quod in causa appellationis obtinerem reuocari sententiam, hoc non noceret tibi si non dedisti mandatum,& nō ratificares:& sic tua sententia transiret in rem iudicatam.Tene menti hanc decisionē propter quam semper allegatur Cyn. in dicta l.ij. suprà eodem.
4 in addi.†Et adde quòd non solum ad totam causam admittitur quis sine mandato ad aliquem defendendum: sed etiam ad vnū articulum causæ,vt infrà de nego.gest.l.ij.in fi. & ibi per Barto. per illum tex. In tex.ibi. [satisdatione.] tamen ista satisdatio nō præstatur quando defensio patet ex actis:quia defensor nō vult producere alios testes,vel instrumenta:sed dicit iudici quòd videat acta: quia ex eis apparebit sibi iustitia rei ex tali vel ex tali causa,vt not.Innocen.singu.in c.veniens.de accusa.& Ange.de
5 Peru.in l.si filius.ff.qui satisda. cogan. †In tex. ibi. [mandatum probare non cogitur.] subaudi plenè, vel semiplenè: quinimò etiam si fateatur se mandatum non habere, debet admitti,dummodo caueat de rato:quia est coniuncta persona: & dummodo non appareat de contraria voluntate.l.Pomponius. ff.eodē titu. Sed persona non coniuncta non admittitur:etiam si velit cauere de rato,quando fatetur se non habere mandatum. Sed si dicit se habere,admittitur cum cautione, dummodo probet semiplenè, vel præsumptiuè secundùm communem opinionem:vel etiam
6 nullo modo,secundùm ea quæ dixi in l.j.suprà eodem. †In tex. ibi. [non iniustè.] dic scilicet attenta regula generali,quæ est vt minor non habeat legitimam personam standi in iudicio pro alio,sicut nec pro se sine curatore:vt l.minor.ff.eodē.Sed attenta ratione speciali debuit admitti in casu isto,propter duo:quia veniebat ad defensionem patris:& quia in casu in quo poterat peruenire ad diffinitiuam contra patrem: quia erat lis contesta. antequam se absentaret.vnde sufficiebat citatio ad domum in reliquo processu:vt l.ab eo.infrà quomodo & quando iud.Sed an idem sit in matre, vel in fratre absente. glos.in d.l.minor. tenent expresè quòd sic, quòd tene menti: quia cum ista lex loquatur contra regulam generalem,videbatur non extendi vltra personā de qua hic loquitur.Ideo authoritas glos.est menti tenenda. Pro extraneo verò defendendo,etiam si possit peruenire contra eum ad diffinitiuā, non videtur admittēdus minor. Nec obst.l.seruū quoq;.§.publicè.ff.eod. quia debet intelligi in eo qui est habilis ad standum in iudicio pro se.hic autem loquitur de inhabili. vel dic quòd etiam inhabilis deberet admitti, quando vellet ostendere innocentiam ex ipsis actis, vel per euidentiam facti:vt ibi. aliàs secus.vt hic à cōtrario sensu.Et per hoc habetis tex.optimè
7 declaratum. †Venio ad glos.in gl. super verbo, [non cogitur.] ibi. [respondeo,non.] dic verum.nisi talis coniunctus prætēdat interesse proprium:tunc enim admittitur pro cōiuncto sine mādato:etiam vbi requiritur mandatum speciale: vt in lege.quam glos.allegat l.patri.in princ.In ea.ibi. [ied tu expone.] Nam secundùm opin. glos.est in electione procuratoris: an velit plenè probare,an autem semiplenè,& cauere de rato vt plenè not.in l. non solùm.§.qui alieno.ff.eod.tit. Ideo expone hic text. vt infrà sequitur in glos.& sic non sumitur hic argu. & contrario sensu, prout sumit Placen.quòd si est speciale in cōiuncta persona, vt non teneatur probare mandatū: ergo in cōtrarium est ius commune:vt si non est coniuncta, teneatur probare,si reus vult: & non admittitur cum cautione rati.Nam hoc est falsum. In glos. quæ incipit [iure communi.] Pro declaratione principij oppo. contra istum tex.de cōtrarietate.ver. [Sanè.] quia dicit iste tex. quòd iustè potuit repelli: quia minor. & postea dicit q̃ iustius fuisset ipsum admittere.Nam cum repulsio & admissio sint cōtraria,si primum sit iustum,non potest esse secundum multominus.propter ista glos.dicit quòd referuntur ad diuersa. Primum refertur ad rigorem iuris.secūdum refertur ad æquitatem.& ista est vera.vel dic quòd primū refertur ad tempus ante lit.contest. secundum ad tempus post litem contestatam.dicit Bartol.quòd ista glos.est notab. & vult quòd ista exceptio, tu non potes esse procurator,quia minor.debeat opponi ante litem contest. & nō posteà.sicut illa:tu nō potes esse procurator,quia miles. vel quia fœmina:vt infrà l.proxima. vel quia pendet contra te processus
8 in causa criminali,vt not.gl.suprà eod.l.eum. †Sed certè ista gl. noluit hoc dicere,sed habuit alium intellectum.Nam ad hoc vt minor admittatur ad defensionem duo requirūtur.Primò quòd veniat ad defendendum patrem.Secundò quòd in causa in qua possit procedi ad diffinitiuam sententiam ipso absente:hoc autē non posset,nisi quando esset lis contestata. Sed si nō esset,secus. quia non valeret.ideo si non erat contestata:quia non poterat ad diffinitiuam procedi, potuit iustè repelli.postea verò nō. & hoc declarat glos.vltima mag.in princip.Et idem vult glos.hic. Præterea nec est verum id quod Bartolus dicit: quia cum exceptio procuratoris debeat opponi ante litem contestatam non posteà quando sunt tales quæ repellunt quem agere pro alio, non pro se: vt suprà eodem.l.qui stipendia.& l.militem. vt quia mulier. Sed quando repellunt quem agere non solùm pro se, sed etiam pro alio:puta quia seruus,vel monachus.Et istæ possunt opponi etiam post litis contestationē,quia reddunt iudicium retro nullum:vt not.per Cyn.in l. sequen. & ista exceptio tu es minor.repellit quem ab agendo non solùm pro alio, sed etiam pro se sine curatore:vt not.in l.cum & minores.infrà si aduer.rem iudic.& hoc etiam sentit hic do.Raph.In glos.ibi. [Solu.ibi ad negotia.] Docto.vltramon.dicunt quòd minor potest esse procurator ad negotia:quia imputet sibi qui constituit talē:vt in l.sed & si quis. §.parui.ff.de insti.& l.ied & si pupillus.& tamen iste text.requirit quòd sit xviij. ann. ergo non potest loqui in procuratore ad negotia,sed ad iudicia.& in hac opi.sunt ipsi quòd ad iudicia sit
9 legitimus procurator,dummodo habeat xviij.ann. †Sed ad negotia cuiuscunque ætatis breuiter hodie declaratum est in c.qui generaliter.aliàs si duo.eod.titu.in vj.quòd opi.glos.sit vera.Ad legem contrariam responde vt hic per Bald.in glos.fi.post prin. Aduerte quòd ista quæstio loquitur quando filius iste fuisset admissus non obstante maiori ætate. de quo non loquitur text. sed solùm quando fuit repulsus.quęrit glos. quis veniat cōdemnandus,an ipse qui non fuit lit.contest.An autem pater qui fuit litem contest.Circa quod notandum est quòd in isto tex.fuerūt duo intellectus.Vnus est quòd talis filius non obstante defectu ætatis admittatur ad plenam defensionem, vt possit producere testes & instrumenta,& obijcere exceptionem, sicut si ipse esset maior:& tunc procedat quæstio prædicta. In cuius persona debeat fieri sententia. & Mar. tenuit quòd in personam patris, qui erat litem contesta.& sic erat dominus instantiæ. & hoc per l.j.j. de sen.& interlo.om.iudi.vbi fundatur hæc opi. Alij tenēt & hęc gl.tenet q̃ cōdemnatur defensor ipse postquam plenè defendit. & de hoc videtur casus in l.liberto.§.fin.ff.de nego.gest.Et istam opi.

ꝓ.tenet gl.quę ſine dubio vera eſt,qñ ſuſcipit in ſe iudiciū aīo nouādi volēte actore:quia tūc tm̄ iudiciū eſſet præteritū: & ſic ꝓſa cōteſtatio trāſfertur in eum.Si verò nō aīo nouandi. dic de hoc vt plenè no.in l.j.j.de ſen.Secūdus intellectus eſt ꝙ poſtquā ille eſt minor,nō admittat̄ ad plenā defenſionē: & ſic nō ſubeat iudiciū ſed ſolū admittat̄ ad allegādas cauſas abſentiæ,vel cōſi-
dentes in facto.qa dicat. Dñe iudex nō ꝓcedatis cōtra talē tan-
quā cōtra contumacē,cū ipſe non poſsit cōparere: qa infirmus, vel detentus,vel cōſiſtēs in iure:qa dicat ipſum nō teneri cōpa-
rere ꝓpter priuilegiū nouiter impetratū:vel qa actor eſt excōica
tus& ſic nō admittitur ad agendū,vel ad proſequēdū iudiciū vl
terius.vt in c.pia.de excep.vel quia bannitus.& ſic nō ſubit iudi
ciū imò declinat.cū veniat ad impediendū proceſſum, non ad proſequendū ad quod admittīt etiā inhabilis:vt no.in c.ſeruum quoq;.§.publicè.ff.eo.& notabiliter Inno.in c.veniēs.de accuſa. Gl.reprehendit iſtū intellectū:qa iſte text.poſt principiū dicit ꝙ ſatisdat de iudicato ſoluen. Sed ſi admitteī ad declinandū ſolū iudiciū,illā ſatisdationē nō prēſtaret:vt no.in l.nemo. de reg.iur. Sed illi rñdent ꝙ tex.in illa parte in qua loquit̄ de iſta ſatisdatio-
ne,debet referri ad caſum in quo iſte defenſor ſeu filius eſſe ma-
ior,& ſic habilis.vñ admitteret̄ ad plenā defenſionē. Sed eo caſu quo eſt minor,nec admittit̄ ad plenā defenſionē nec ſatisdat.Gl. tenaliter tenet primū intellectū ꝙ hic admittat̄ ad plenā defen-
ſionē,licet ſit minor.& ſic ſatisdet.& cōdemnatio ferat̄ in perſo-
nam ſuā.† An aūt qui venit ad allegandas cauſas abſentię tm̄,ha
beat cauere de rato. Inn.notāter in d.c.veniēs.dicit ꝙ ſi ſunt cau
ſe cōſiſtentes in facto tantū:vt ꝙ ſit infirmus, vel detētus,nō ha
bet neceſſe cauere de rato.qa poſſunt allegari ſine mandato: qa
2 velit vel nolit ipſe impeditus:ita eſt in facto tantū ꝙ comparere
non pōt:nec huic pōt renuntiare,nec ſua volūtate facere ꝙ poſ-
ſit cōparere ſi non pōt.Si autē conſiſtāt in iure, tūc habet neceſ-
ſe cauere de rato.qa ad ipſas proponēdas requirīt volūtas abſen
tis,cū poſsit illis cauſis renūtiare,& facere vt cōparere poſsit,& teneat. Tene mēti.Et hoc in gl.vſq; ibi.[ſi ergo.] ibi q̄rit de alia
q̄one præſuppoſita opi.gl.ꝙ admittat̄ ad plenā defenſionē.& ꝙ
debeat ipſe cōdēnari.Quæriē ſi eſt condēnatus, & ſnīa tranſiuit
in rem iudicatā vtrū aduerſus eū reſtituat̄ in integrū rōne mino
ris ætatis& gl.finaliter tenet ꝙ nō.Nam rōne læſionis ſuæ nō:
qui nō fuit læſus defendendo patrē.ad qd̄ teneī de iure natura
2 li.ītē rōne læſionis patris ſimiliter:qa ſic reſtitutio ꝓdeſſet maio
ri.qd̄ nō eſt dicendū.vt l.iij.§.ſed vtrū.ff.de mino. Lædit aūt pa
trem quia ſnīa mitteret̄ executioni contra patrē: q non pōt con-
queri q filius cōparuit,& nō bñ defendit:& ſic factū ſuū nō de
bet ſibi preiudicare.vt l.in cauſæ.ff.eo. §.j. quia pōt replicari ꝙ
eodē modo ſi nō cōparuiſſet lata fuiſſet ſnīa cōtra ipſum, aduer
ſus quā nō reſtitueret̄ in integrū.ergo nec filius aduerſus latam
cōtra ſe,q̄ mittit executioni cōtra partē,debet reſtitui ad cōmo-
dū patris.& ſi ipſe filius ſolueret ꝓ parte.ab eo repeteret.Contra
iſtam gl.vī eſſe alia gl.in l.j.j.ſi de mo.poſ.quæ plenè diſputādo
3 determinat ꝙ licet in aliquo caſu l. perſonam minoris legitimet
ad effectū in iudicio:nō ꝓpterea tollit ſibi beneficiū reſtitutionis
in integ.vt iſta gl.relata ad tex.dicit cōtrariū:qa lex iſta legitimat
perſonā minoris hoc caſu.& gl.vult ꝙ tollat beneficiū reſtitutio
nis,licet ſi verè eſſet maior:qa l.repræſentat eū maiorem. Solu.
ſecūdū Bal.gl.illa loquitur qñ lex legitimat perſonā minoris ad
ſtandum in iudicio:quia tūc reſtitutio proderit ſibi.iſta verò qñ
legitimat ad ſtandum in iudicio pro alio. quo caſu non prodeſ-
ſet ſibi ſed illi pro quo:& ſic maiori. quod eſſe non debet.vt in
dicto §.ſed vtrum.ſequitur l,ita demum.

1 *Et appellatio reponit partes in eo ſtatu in quo erant ante ſententiam & poſt litem conteſtatam non in eo in quo erant ante litis conteſtationem.*

Qui in cauſa reſtitutionis in integrum?

1 *Mater & mulier an poſſint opponere declinatoriam vel dilatoriam etiam poſt litem contſtatam? & nu.4.*

4 *Tempus datur à iure quòd præiudicet etiam ignoranti.*

LEX XIII.

Ita demum, †Exceptio dilatoria debet oppo
ni ante lit.cōteſt,poſteà verò nō poteſt opponi etiā in cauſa appellationis.h.d.notabili-
ter.et ſemper allegat.In tex.ibi.[ſi cum primū litem cō
teſtaueris.] Litis ergo conteſtatio præludit viā ad opponendas exceptiones dilatorias. Poſito ergo ꝙ ad aliquos actus fuiſſet pro ceſſum circa litem conteſtatā:& non fuiſſet a oppoſita hæc exceptio, nihilominus poſſet opponi:quia per illos actus nō eſt pręcluſa via opponendi, vt hic patet. & etiam in fi. quia res dicitur adhuc integra non facta li-
tis cōteſt.Hoc tamen verum in exceptione dilatoria concernente perſonam procura-
toris.Sed in declinatoria concernente per-
ſonam iudicis(quæ etiam dicitur dilatoria) ſi dicatur quòd ſit iudex incompetens, illa dicitur opponi in iudicio, id eſt ante omnē actum qui expediretur per iudicē:& ſi non fuiſſet oppoſita, iudex ꝓceſsiſſet ad aliquē actum tanquam iudex, licet conteſtatio nō eſſet facta,præcluſa eſſet via opponendi:vt infrà de except.l.fin.& ff.de iudic.l.ſed & ſi ſuſceperit.in princ.& per Bar. in l.quidam. ff.de re iudi. Item intellige iſtū tex.quando conteſtatio valuit.Sed ſi fuiſſet nulla,& in-
choaretur noua inſtantia, poſſet iſta excep-
tio opponi: licet nō poſsit in cauſa appel. vt not.Guil.de Cu.in l.eum qui.ff. de cōſti. pecu.pro hoc l. hos accuſare. §.hoc benefi-
cio.ff.de accuſ. Item adhuc limita iſtū text. ſecundùm Cyn.quando exceptio eſt talis quæ prohibet procu-
agere pro alio, non pro ſe. Si verò etiam pro ſe: vt quia dicatur quòd eſt ſeruus,vel bannitus, vel minor, tunc etiam poſt litem conteſtatam poſſunt opponi iſtæ exceptiones quæ reddunt iu-
dicium retro nullum:vt l.argentarium.§.fi.ff. de iudi. & infrà de iud.l.ſeruos.Sed quid in exceptione excommunicationis? Rñd. illa non reddit iudicium iam agitatum nullum:ſed impedit fieri in futurum:vt in c.j.de except.lib.vj.ideo dico quòd etiam poſt lit.conteſt. poterit opponi contra procuratorem non ad annul-
landum iam factum:ſed ad impediēdum quòd vlterius nō pro-
cedatur.facit quod not.Bar.in l.eleganter.ff.de condi.indebi.§.ſi poſt. Itē iſta lex loquitur in exceptione dilatoria quæ concernit perſonam iudicis:idem ſi ordinem procedendi impediat vt non poſsit poſt lit.conteſt.opponi.facit l.j.j.de appel. In tex.ibi. [qd̄ nec.] dicit Bald.quòd iſte ver.non reperiatur alibi.† Et Bart.hic dicit probari quòd appellatio reponit partes in eo ſtatu, in quo erant ante ſententiam,& poſt lit.conteſt.non in eo quo erāt ante litem conteſta.Et ſic illa quæ non poterant opponi in prima in-
ſtantia ſeu cauſa poſt conteſt.factam, non poterunt opponi etiā a in cauſa appellationis: * licet in illa ſi partes ſunt præſentes: fiat noua conteſtatio:vt not.in c.per venerabilem. qui filij ſint legit. Sed quid in cauſa reſtitutionis in integ. ſi conceſſa ſit cōtra ſen-
tentiam, & agatur ex cauſa de nouo, an poterunt opponi iſtæ exceptiones dilatoriæ,quæ non poſſunt opponi in cauſa appel-
3 lationis? tangit Bartol.in l.fi.j.ſi aduerſ.rem iudi.† Et adde quòd minor & mulier,videntur poſſe opponere declinatoriā vel dila-
toriam etiā poſt lit.cōteſt.per l.de die.§.minor. ff. qui ſatisd.cog. ſecūdùm vnū intellectū.de quo ibi per Bal.in gl. prima ibi. [vel à iudice.] dic quod iudex ex ſuo officio vel pro publica vtilitate tam ante lit.conteſt.quàm poſt poteſt repellere militē ab officio procura.vt l.quos ꝓhibet.ff.de poſtu.Sed pars aduerſa pōt ante lit.cōteſt.etiā ſi expreſsè cōſenſerat ꝙ poſsit eſſe ꝓcur.& renun-
ciaſſet huic exceptioni,quia nō poſſet in damnū reipublicæ.Sed poſt cōteſt.non poteſt.& hoc vult dicere gl.in l.filiusfa. §.vete-
rani.ff.eo.ꝙ plus operari pōt tacitus conſenſus quàm expreſſus. Cy.hoc reprehendit;quod poſt lit. cōteſt. nō excluditur obijciēs ratione taciti conſenſus; quia non poſſet plus operari quàm ex-
preſſus,vt l.qui ad certum.ff.loc.Sed excluditur ratione termini legalis præfixi ad excipiendū.facit c.cum in tua. qui ma.accuſa. poſ.Et iſte terminus legalis videtur excludere etiā ignorantem exceptionē ſibi cōpetere:per tex.cū gl.parua.in l.qui ꝓcura.dat. 4 §.fi.eo.tit. †Sed quidam tenent contrarium,per c.paſtoralis.de except.ſed dic quod loquitur in termino dato à iudice ad exce-
ptiones dilatorias proponendas,qui non excludit à proponēdo illas quas ignorabat ſibi competere, & poſt laptum termini de-
uenit ad eius notitiam.nos loquimur in termino dato à iure,qui præiudicat etiā ignoranti. Tene menti perpetuò.Sed ſi exceptio de nouo poſt lit.conteſta.oriretur, & inciperet competere:tunc

¶ Appellationis. Ad-
de Abba. in c.ad au-
dientiam. col.iij.ver. in gloſ.ſi.& ibi Imo. extrà de reſcript. & ibi vide Felyn. po-
nērem aliquas limi-
tationes: & adde ꝙ per iſtum text.cōſu-
luit Pau.ipſe in cōſi. ſuo cccxix. incip. ꝙ in cauſa appellatio-
nis non poſsit peti cōpromiſſum in an-
tiquis. quòd ſtante ſtatuto quod cōpro-
miſſum poſsit peti in cauſa antequā aſ-
ſignet̄ terminus pro-
batorius, quòd ſi in cauſa principali non fuit petitum cōpro-
miſſum non poterit peti in cauſa appel-
lationis. Refert et ſe-
quitur Alexand. de Imo. in l.ſi cauſa co-
gnita. col.ſi.ſuprà de tranſact. & ibi vide tenorem. Fran. Curt.

contestatio non præclusisset viam ad ipsam proponendam. arg. in l. ñ. infrà de consor. eiusdem litis.

1 ☞ *Aduersarius minoris, an possit minorem non legitimè comparentem, uel eius procuratorem non legitimè constitutum repellere à iudicio: nisi legitimè compareat: cum si feratur sententia pro se nõ ualeret, sed contra se ualeret, & an ista exceptio possit opponi quandocunque?*

LEX XIIII.

1 ON eo. †Defectus cura. non vitiat factũ qui tendit ad vtilitatem minoris. Ad hoc allegat. & eodem modo defectus tuto. nõ vitiat actũ tendentem ad vtilitatẽ pupilli: vt no. gl. per hanc legẽ. ś. l. necq. quæ incipit, & sic dicitur. & hoc ne statuta in fauorẽ creditorũ, redundent in odiũ, seu damnũ: vt l. quod fauore. ś. de legi. In tex. ibi. [non eo minus.] dic videbat contrariũ. quia sñia fuisset lata in fauorẽ ipsius petẽtis, & cõtra minorẽ, seu ꝓcuratorẽ eius sine curatoris authoritate constitutũ, & sic esset ipso iure nulla: quia sicut minor sine curatore nõ habet legitimã personam standi in iudicio: vt l. vniuersis. j. qui dare tuto. pos. & l. j. & ñ. j. qui legi. ꝓso. ita nec per aliũ, scilicet procuratorẽ legitimè constitutum cũ authoritate curatoris. & hoc est clarũ. ergo & si lata sit cõtra ipsum petentẽ in fauorẽ minoris, non debet valere, vt æquitas seruetur in iudicijs: vt in l. fi. j. de fruc. & lit. expen. & ne iudiciũ claudicaret. l. si cũ dies. §. penult. ff. de arbi. cõtrariũ est verũ, vt j. sequit. Et iste est casus in quo iudiciũ põt claudicare, qñ aliquid est factũ in fauorẽ alicuius, ne vertatur in odiũ: & sic nec seruat æqualitas: vt ff. de actio. emp. l. Iul. §. pe. vel antepe. Qñ igitur agitur de cõmodo minoris, nõ requiritur authoritas curatoris, vel tutoris, nisi veniat obligandus ipse minor. nã tunc etiã si ageret de eius cõmodo, requireretur authoritas, vt patet qñ adijt hæreditatem locupletẽ: vt in l. obligari. §. pupillus. de autho. tut. Sed quęro, hic loquitur qñ sñia iam erat lata, sed quid si nõ erat lata, & dicatur processus nullus? etiam Cy. tangit hoc & non clarè determinat.

2 †Breuiter aduertendũ ꝙ aut quærimus an aduersarius minoris posit minorẽ non legitimè cõparentẽ vel eius procura. nõ legitimè constitutum repellere à iudicio, dicendo ꝙ nõ vult litigare secũ, nisi legitimè cõpareat, & tunc tam à principio quàm post lit. contest. potest ipsum repellere pro suo interesse: quia interest sua ne frustra litiget cũ illo: quia si ferretur sententia pro se non valeret, sed cõtra se valeret: & sic nõ reciperet nisi damnũ. Et ista exceptio quia reddit iudiciũ retro nullũ in casu prædicto, quandocunq; potest opponi quò ad reliquũ processum nondũ factũ: vt j. eo. l. licet. cũ paria sint nõ habere mãdatũ, vel habere, sed nõ legitimũ. arg. l. quoties. qui satisd. cog. Sed si peteretur pronũciari processum iam factũ esse nullũ: quia cũ non legitima persona factus est: tunc si hoc petat aduersarius, & minor contradicat, non est audiendus, sed expectandus finis: quia poterit ferri sententia pro minore: & sic futurus euentus declarabit an ille processus valuerit, vel non. arg. l. iij. §. qñ autem. ff. de iure fisci. Si verò ipse minor cũ authoritate tuto. peteret pronunciari processum nullũ, tunc debet audiri: & iudex examinabit processum, & si videat malè gestum, pronunciabit pro minore ipsum nullum. Si videat contrarium. pronunciabit valere. & si postea videat ferri sententiam cõtra minorem ex defectu processus, postquam semel pronunciatum fuit illam tendere in fauorem minoris: ita intelligo no. hic per Pe. & Cy. qui obfuscatè loquuntur.

2 ☞ *Ad hoc ut oriatur actio mandati inter dominũ & procuratorem, debet mandatum esse gratuitum etiam à remuneratione licita, aliàs non oritur actio mandati, sed locati, uel præscriptis uerbis.*

LEX XV.

1 ITem te. †Procurator qui pactus est de quota litis, repellitur ab officio procur. h. d. In tex. ibi. [professus est.] dic scilicet in libello supplicatorio, & vltra hoc narrauit etiam iste qualiter fuit repulsus propter istã causam ab agendo: vnde petijt à ꝓcuratore, an iustè fuerit repulsus, vel nõ. & Imperator rñdit quod licitum non fuit sibi litẽ redimere, per consequens ꝙ iustè fuit repulsus: vt l. si qui aduocatorũ. ś. de postu. & ff. de pactis. l. sumptus. & qñ dicatur litẽ redimere: dic vt ibi, scilicet qñ paciscitur de quota litis: vel de tota quantitate in casu victoriæ: & nisi vinceret, nihil volebat: vt l. salariũ. ff. mand. Sed si in omnẽ euentũ: siue vincat, siue non vincat, paciscereturde cõperẽti salario, hoc non est improbatum: vt in d. l. salariũ. Et si tunc in casu victoriæ aliquid paciscatur in loco palmarij: vt l. j. §. sed palmarij nomine. ff. de var. & extraordi. cog. In text. ibi. [officium gratuitũ esse debet.] Dic ab illicita conuentione, nõ à licita remuneratione secũdùm Cy.

2 in d. l. salariũ. † Sed opp. quia isti ꝓcur. palatij nunquam sumunt gratis: ergo non videntur habere mandatũ, quod debet esse gratuitum: vt l. j. ff. mand. Sol. & tene menti quantũ ad hoc vt ornatur actio mandati inter dominum & procurato. debet esse gratuitum: etiam à remuneratione licita: aliàs non oritur actio mandati: sed locati: si cõsueuit operas suas ad hoc locare, vel præscriptis verbis, si non consueuit locare: vt l. naturalis. §. penult. ff. de præscrip. verb. Et habito respectu ad hoc dicti ꝓcur. nõ dicũtur procur. ꝓriè loquẽdo. Sed quantũ ad hoc vt qui admittãtur ad agendũ, bene dicũtur procu. quia in eis cadit diffinitio ꝓcur. qui dicitur ille qui mandato dñi aliena negotia administrat: vt l. j. ff. eod. tit. Et per istum modum respõdetur cauillationi quæ posset fieri. si quis opponeret contra instrumentum procur. ꝙ non est legitimum: vel quòd non probat ipsum esse procur. cum ibi cõtineatur pactũ de dicto salario: & mãdatum debet esse gratuitũ: vt not. Bald. in dicta l. naturalis. §. penult.

2 ☞ *Habens mandatum generale cum libera, quòd possit uendere.*

LEX XVI.

1 PRocuratorem. †Venditio facta in præiudicium dñi per procura. non habentem ad hoc sufficiens mandatũ, est nulla: nec ex

2 illa transfertur dominiũ. h. d. †Tunc aũt dicit habere mandatũ sufficiẽs, qñ hoc specialiter exprimitur in instrumẽto, vel qñ habet generale mandatũ cũ libera: vt l. ꝓcur. cui libera. ff. eo. secus si gñale sine libera: vt l. mãdato gñali. & l. ꝓcura. ff. eod.

3 ☞ *Procuratores palatij qui consueuerunt operas suas ad hoc locare, possunt cogi ex iusta causa officium procurationis acceptare. & nu. 9.*

Si reperitur in instrumento quòd talis constituit talem procuratorem suum præsentem & intelligentem, nisi dicatur & acceptauit, non tenetur prosequi litem, & si acceptasset, nec faceret diligentiam suam, an teneatur domino ad interesse?

Procurator recipiendo instrumentum procurationis, an uideatur officium acceptasse?

3 *Si scholaris posuit librum suum in domo alicuius præsente & uidente domino domus, & inde fuit acceptus: an ille dominus teneatur?*

4 *Appellatio est de appendatijs primæ instantiæ seu causæ, & quid de prosecutione appellationis? & nu. 5.*

5 *Procurator qualiter debeat appellare: an suo nomine tanquam dominus litis, an procuratorio nomine domini?*

6 *Procurator si non defendat: an possit remoueri ab officio procurationis? & quid in tutore uel curatore?*

7 *Procurator si non appellauit, an excusetur propter pubertatem.*

8 *Si appellauit, & non potest prosequi propter paupertatem, an currant tẽpora fatalia?*

9 *Procurator si acceptauit officium sponte, & postea non defendit: an compellatur defendere? & nu. 10.*

10 *Procurator actoris, an uideatur habere mandatum ad defendendum, si in instrumento hoc non dicitur?*

LEX XVII.

1 INuitus. †Non cogitur quis inuitus acceptare officium procurationis pro actore, vel pro reo. Sed si spõte acceptauit, & cõtra se sententiam reportauit, tenetur appellare: nõ autẽ prosequi appel. virtute mandati simpliciter dati ad primã causam. h. d. Et primò loquitur in ꝓcuratore cõstituto ab actore, vsq; ibi. [Sed nec.] Et de ista prima parte nõ est dubiũ. Secundò de dato reo ad defendendũ secũdùm vnã lect. quæ cõiter tenet, vel secundũ aliã quæ fuit antiquorũ, psequitur eandẽ causam. de procur. actoris. & loquitur, & debet intelligi qñ officiũ acceptauit. Et in hoc differt à principio, vbi non acceptauit. Sed cũ reus vellet actorem reconuenire, & petere ꝙ ipse defenderet dñm in causa recõuentionis, si hoc recusabat facere, quærit an cõpellatur præcisè defendere, & dicit ꝙ non: quia sufficit ꝙ fidẽ susceptam, scilicet de agẽdo, impleat. Nã ad hoc videt habuisse mandatũ, & illud acceptauit. Si autem defendat dñm in causa recõuentionis. licet lex dicat ꝙ nisi hoc faciat repellat ab agẽdo, vt ś. eo. l. actionẽ. hoc tamen nõ censet mandatũ à dño: vt not. in l. si defunctus. ff. eo. tit. §. fi. ideo præcisè nõ cõpellit: licet ab agẽdo repellat. ita intellexerunt antiqui: quẽ tñ intellectũ gl. non approbat. venio ad casum. Sed iecundùm aliũ intellectũ ꝙ loquat in procur. rei, debet intelligi qñ nondum officium acceptauit. Nam sicut cõstitutus ab actore si nondũ acceptauit, non compellitur acceptare: vt in princ. l. ita & constitutus à reo: si nondũ acceptauit: vt in fi. dicitur. [cũ fidem susceptam &c.] debet sic intelligi, ꝙ ille qui dedit fidem super aliquo

aliquo, debet ipsam fidem obseruare. Sed ille qui nõ acceptauit, non dedit fidem: ideo non tenetur obseruare. Et istam lect. tenẽt Docto. † In tex. ibi. [nemo cogitur.] dic nisi consueuerit ad hoc operas suas locare, vt sunt isti procu. palatij. Nã illi verè possent cogi ex iusta causa: sicut aduocati: vt ſ. de postula. l. prouidendũ. ver. si quis verò monitus. Videtur aũt acceptare si recipit instrumentũ procu. & nihil protestatur in contrarium: vt est hodie casus in cle. j. eo. tit. facit l. si filius. ff. ad maced. In dubio autem censetur inuitus, si non probatur quòd fuerit volens. vt in j. glo. Ex qua not. quòd si reperitur in instrumento quòd talis constituit talem procu. suum præsentem, & intelligentem. nisi dicatur & acceptantem, non tenetur prosequi litem: quia censetur ille potius recusasse quàm acceptasse. Sed si acceptasset, & non faceret diligẽtiam suam, domino teneretur ad interesse. l. si procurator. ſ. ff. man. hoc tamen verum secundùm Cy. ni si ille sit attinens, vel multum amicus constituentis. quia videretur potius acceptasse. argu. l. si seruus. ff. de dona. inter vir. & vxorem. † Et istud reducit Cy. ad pulchram quęstionem. Pone quod scholaris portauit librum suum in domum cuiusdam: quia non poterat tunc ad domum suam redire: prędente & vidente domino domus. Liber fuit inde arreptus: scholaris repetit ab illo: qui non bene custodiuit. ille dicit se non recepisse in custodiã. dicit ipse: & si erat multum amicus vel consanguineus & affinis, videtur recepisse custodiam tanquam depositarius. ideo si interueniente sua culpa liber fuit arreptus: quia recessit de loco sine custodia dimisit librum, tenebitur emendare. l. quod nerua. ff. depos. alias secus. Et istam quæstionem mouet Ioan. Andræ. in addi. Spec. in titulo de depositio. tene menti. quia iste casus posset de facili contingere. In textu ibi. [vltra, nisi prouocationis causa, extende.] Iste textus intelligitur duobus modis. Primo vt velit dicere vltra causam prouocationis, id est vltra interpositionem appellationis: bene enim tenetur interponere appellationem. sed vlterius prosequi tam nõ tenetur: & iste intellectus probatur in l. si actor. ſ. de appella. vbi actor constitutus à tutore in aliqua causa pupilli, si feratur sententia contra se, tenetur appellare. Sed prosecutio appellationis non sit ab eo: sed à tutore, vel curatore. Et sic istum intellectum tenent Docto. Secundo modo intelligitur secundũ antiquos vltra causam prouocationis. i. vltra interpositionẽ appellationis: & etiã prosecutionẽ ipsius non tenetur extendere se ad aliã causam penitus diuersam. Si fortè fuit cõstitutus in duabus causis, & ipse acceptauit officiũ in vna tantũ, & non in alia. † No ergo secundũ vnũ intellectũ q̃ appellatio est de appendicijs primæ instãtiæ seu causæ: ideo qa acceptauit officiũ in prima causa, tenetur appellationẽ interponere tanquã de appendicijs eius. vt alibi in simili. l. nã et seruus. ſ. si viuo. ff. de neg. gest. Idẽ dicit Spec. in omni actu præiudiciali q̃ fiat p̃ iudicẽ cõtra procuratorẽ, procuratorio nõie, q̃ ipse debeat appellare, aliàs tenebitur dño adinteresse: vt l. liberto. ſ. fi. ff. de neg. gest. nisi iusta causa subsistente omisisset: puta ppter metũ. tñ tũc debet denuntiare dño infrà tẽpus, vt possit appellare. arg. in l. Itẽ quærit. ſ. exercitus. ff. loc. Et hęc habentur in Spec. in ti. de appel. ſ. j. ver. breuiter, si post prin. ſ. & ver. illud aũt. † Qual'r aũt deberet appellare. ad hoc nõie tanquã dñs litis, an procuratorio nõie dñi vide Bal. in l. j. ſ. ſi appel. sit. Item no. ex eadẽ lec. prima q̃ prosecutio appellationis nõ est de appenditijs primæ causæ: ideo qui acceptauit officiũ in prima causa & appellauit, non tenetur prosequi: tãquã in causa diuersa hoc tñ verũ qñ appellauit à diffinitiua. secus qñ ab interlocutoria: qd' dic vt p̃ Bar. in l. cũ procurator. ff. de no. ope. nun. Hic est verũ qñ mandatũ suũ non extendebatur nisi ad primã causam: qa tunc nec tenebatur prosequi: nec etiã poterat virtute illius mãdati. sed si extendebatur ad cãm appellationis: vt qa fuit gñaliter cõstitutus ad causas vel lites, p̃sentes vel futuras, vel speciali ter ad vnã cãm cũ potestate appellandi, & appellationẽ prosequẽdi. isto casu simpliciter acceptando vr̃ acceptasse super eã, eo qd cõprehenduntur in mãdato. ideo tũc posset si vellet prosequi, & persequẽs etiã teneretur: qa nisi hoc faceret fidẽ susceptã nõ implere. qd' fieri nõ debet: vt in fi. huius l. Et isto modo debẽt intelligi iura allegata in gl. per antiquas gl. propter quæ mouebantur ad dicendũ q̃ procurator tenebatur etiã prosequi: vt ff. an pali. cau. appel. l. fi. † in gl. q̃. in fi. ibi. ſ. [eo. l. eũ qui.] tu dic q̃ hic loquit̃ qñ nõ acceptauit officiũ. ibi qñ acceptauit: & tũc vel cõpellitur defendere: vel si nõ defendit, remouetur ab officio procurationis. Bar. autẽ intelligit illam legem in tutore & curatore, quos põt iudex remouere ab officio procuratiõis, si nõ defedũt. nõ sic p̃curator vt ibi dixi. Sed vt illa lex faciat ad ti. vr̃ posse ĩtelligi etiã in p̃curatore: & istã partẽ tenet hic do. Raph. & sic licet ad iudicem non pertineat, sed ad partẽ. qñ enim dñs est absens, bñ pertinet ad eũ procuratorem constitutũ ab administratione remouere ppter negligentiã: qui potest supplere de facto pro absente. argu. in l. ampliorẽ. j. de appel. in prin. † In gl. seq. in prin. ibi. ſ. [si ignorantes.] Dic ille. ſ. obsta. qd' excuset̃ ab appellando propter paupertatẽ. Sed contra. quia potest appellari viua voce: & sic nulla imminet impensa: vel si appellatur in scriptione, est paruissima expensa in dando libellum appellatorium. quare ergo excusat paupertas. b vnde dicit Bart. quòd ille ſ. non loquitur de interpositione appellationis: sed de prosecutione. in qua imminet impẽsa. Sed tunc obstat his quæ hic no. q̃ non teneat̃ prosequi: quia ille. ſ. vult cõtrariũ. nisi excusetur propter paupertatem. So. scd'm Bar. ibi nõ loquitur in procu. sed in fideiussore condẽnato: qui litigauit suo nomine: ppter suã obligationẽ: licet ad cõmodũ debitoris: vnde debuit appellare, & appellationẽ prosequi. & idẽ in emptore condẽnato cã euictionis. nisi sinia sit euidẽter iusta: quia nõ p̃hibentur agnoscere bonam fidẽ: vt l. herẽnius. ſ. Caia. ff. de eui. Sed p̃cu. litigat noĩe dñi: & p̃ obligatione dñi, nõ p̃ sua. vñ tenet̃ appellare, sed nõ p̃sequi: quia nec potest si mandatũ suũ ad hoc se nõ extẽdit: ita intelligit Bar. qd' placet. tñ ille. ſ. videt̃ loqui de actu appellandi. non de prosecutione. vnde vult q̃ paupertas excusset. vnde potest poni exemplum. qñ appellãs tenetur soluere in cõi certã quãtitatem, si vult q̃ appellatio admittat̃: vt est in ciuitate Lucana. vel q̃ det certos fideiussores: & ille fideiussor nec soluere potest propter paupertatem. † Quid aũt si appellauit aliquis, & ppter paupertatem nõ potest p̃sequi. an currãt tempora fatalia? vide qd' no. vj. q. iij. c. si ægrotãs. & c. si dilecti. de dolo & cõtu. Et tutor & curator tenentur appellare, & appellationẽ prosequi: qm̃ mandatũ ipsorum est generale. & ad oĩa extenditur. h. d. Spe. in tit. de appel. ſ. j. ver. & breuit̃. & j. de appel. l. si actor. & vt causæ post pubertatẽ assit tutor. l. vnica. Ad leges aũt in cõtrariũ allegatas q̃ p̃curator teneat̃ prosequi. Rñdeo vt j. sequit̃ in gl. in ver. [sed videt̃]. vsq; in fi. gl. fi. quæ incipit. [puta.] † pro declaratione glo. & materiæ recolligẽdo sic distingue. Nã aut quærimus vtrũ ille qui nõ acceptauit officiũ procurationis cogatur illud suscipere. & dicẽdum quod nõ. nec p̃ reo. nec pro actore. scd'm verũ intellectum huius. l. nec precisè. nec causatiuè: nisi solitus sit operas suas locare. ad hoc. l. prouidendum. ſ. de postula. Aut acceptauit officium sponte: sed postea non defendit: & quærit̃ in cõpellatur defendere. tunc loquitur ista glo. & pro eius declaratione: quia multa dicit: dic q̃ aut præstiterat satisdationẽ de iudicato soluendo: & tũc si quęritur an cõpellatur precisè. dicendũ est q̃ nõ: sed bñ causatiuè cõpellitur: quia si est procurator rei, repellit̃ ab officio p̃curatoris. vt. ſ. eo. l. iij. si verò est p̃curator actoris, repellitur ab agẽdo: vt. ſ. eo. l. actionẽ. & tenet̃ dño suo ad interesse: quia fallit fidẽ. postq̃ eĩ acceptauit officiũ, censet̃ dedisse fidẽ de agendo & defendẽdo, sine qua fideiusione nõ poterat admitti ad agendũ: vt in. d. l. actionẽ. & hic in glo. circa mediũ. ibi. [quia si alicui est mandatũ &c.] nisi ex iusta causa: vt si nõ posset dare fideiussorem de iudi. sol. & nõ fuit à dño releuatus. & hoc voluit hic Azo. in sum. vbi locutus est dubitatiuè, dicẽdo q̃ fortè teneat̃ ad interesse, licet hic affirmatiuè loquat̃ scd'm Cy. Aut iã satisdederat de iudicato soluendo: & tunc si est procurator actoris, potest precisè compelli ad defendendũ: vt. l. sed & hæ. ff. eo. ſ. præter. & hoc si pendet cã cõuentionalis. Sed si esset cã finita, & reus vellet postea reconuenire actorẽ, non teneretur procurator defendere: & ita quidã intelligunt hanc legem in ver. [sed nec.] & ista glo. in prin. innuit ibi. [puta egit procurator &c.] intellige egit & peregit. & hæc est singularis limitatio ad nullum. ſ. præter. † Si verò loquitur ex parte rei: & tunc distinguitur. an ipse dñs satisdederit procu-

a ¶ Multum amicus. Aduerte quia cõtra hãc decisionẽ videt̃ facere qd' ponit Bal. in authẽ. habita. j. ne fil. p̃ patre vbi dicit qd' doctor legẽs ĩ domo ppria, non teneat̃ scholari deferẽti ibi librũ, si illũ p̃diderit licet tũ doctor appellet̃ magister, & pater scholariũ facit glo. in l. liberto. ff. de op. li. ibi dũ supplet & magistri. secundò facit tex. in l. si ego. ſ. fi. ff. de iure do: & ibi põderat Bal. in reportatis antiqs. q̃ loquit̃ ĩ viro & vxore. ideo cogita. Fran. Cur.

b ¶ Paupertas excusat. Adde Baldum in l. acceptum. C. de furt. & in l. ĥ. in ſ. si qs. ff. si qs cau. Inno. in c. ex rõne. de app.

1 ij

ratore præsente,& cõsentiente:& tũc idem. ✠vt pręciſè cõpellatur defendere vt.ff.eo.l.ſi defunctus. Si verò ipſo abſente,& nõ præſente vel ipſe procurator & non dñs ſatiſdederit,non cõpellitur pręciſè.quia ſufficit cõtra eum cõmitti ſtipulationem de iud.ſol. ob clauſulã de defendẽdo.l.nõ cogendũ.§.j.&.l.filiuſfamilias.§. fi.ff.eo.ti.& de hisvide bonã & plenam gl.in.d.l.ſed & hæ.§.prę ter. Et q̃ ſit ratio diuerſitatis inter procuratorẽ actoris, & rei.dic vt ibi no. An autẽ procurator actoris videatur habere mandatũ ad defendendũ, ſi in inſtro hoc nõ dicat.ſed ſolũ ad agendũ?gl. hic.videtur tenere q̃ ſic in illo verſ.quia ſi alicui &c.tamen illud mandatum eſt tacitum:& venit in conſequentiam expreſsi. Sed gl.in.d.l.ſi defunctus.§.fi.in gl.j.vult contrarium. quòd non defendat ratione mãdati taciti,vel expreſsi. ſed ex diſpoſitione legali. Prima pars verior hic videtur,per rationem, quam ponit gloſſ.per.l.ad rem.&.l.ad legatum.ff.eo.

1 De facto. Adde Bald.in l.ũj.j.de vxo. mili.

Mulier ſi diſpenſatiuè admittitur in procuratricem filij,non iuuatur uelleiano. Minor qui diſpenſatur ad deffriendum alium, quòd non iuuetur per reſtitutionem in integrum.

LEX XVIII.

ALienam. †Mater non poteſt eſſe procuratrix filij,ſi poteſt filio de alio prouidere, & etiã ad defendendũ.h.d.bene facit.l.qui aliena.§.quãquam.ff.de neg.geſt.&.l.filiæ.ff.de ſol. In gl.ibi. [ff.de app.re.] j.dicit Bart.quòd ratio eſt: quia in cauſa appellationis poteſt ferri ſententia contra pupillum:non ſic in cauſa principali.Bal.reprehendit. dicens quòd contra pupillũ indefenſum nec in cauſa principali nec in cauſa appellationis,põt ferri inia diffinitiua, vel ſibi ſimilis.vt l.ſi præter j.qũo & qñ iudex. Breuiter intentio Bar.fuit alia.quòd qñ eſt lata inia cõtra pupillum interueniente fortè tutore: & ſic eſt valida, & poſtea fortè moritur tutor infra tẽpus appellãdi:& ſic nõ eſt qui appellet, poteſt mater appellare:& appellationem proſequi:quia periculũ eſt in mora:quia ſi nõ appellatur,inia tranſit in rẽ iudi.& idem ſi non fiat proſecutio:vnde tunc nõ attenditur an poſsit ſibi facere dare tutorem:an nõ.ſed in cauſa principali non imminet hoc periculũ: nec ſimile: q̃ nõ põt pati ſcd'm decretũ.l.ſi minor. de bo.autho. iu.poſſ. In gl.ibi.[quia eis poteſt conſuli p tutores.] ſecus ſi eſſet maior.& ſic non poſſet ſibi conſuli de tutore:& eſſet impeditus. & nullus alius reperiretẽ qui eũ defenderet.& ita tenet gl.in d.l.j. de appel.re.quia ſi poſſet defendere aſcendentem (vt in.l.fœminis.ff.eo.) poſſet & deſcẽdentẽ ſubſiſtente eadẽ cauſa. † In fi.gl. ibi.[multò magis defendere.]dic in cõtrariũ videt:quia cũ agit, non intercedit:ſed qñ defendit,intercedit ſatiſdando de iudi.ſol. & ſic nõ videtur admittenda:quia nõ eſt idonea,vt iuuetur velleiano.dicit Barto. quòd imputet ſibi actor quare non facit eam renuntiare velleiano:quòd ſi vult admitti ad defendum,tenetur renuntiare vellei.& valebit indiſtinctè renuntiatio. ſicut quãdo ✠ſuſcipit tutelam filij,vt in authẽ.matri & auiæ * j.qñ mu.tu.offi. fun.põt. Breuiter tex.in.d.l.j.de appel.recip.vñ.dicere q̃ eo caſu quo admittitẽ diſpenſatiuè,nõ videtur intercedere.& nõ iuuatur velleiano. Et hoc placet.ne actor decipiatur. & quia video in ſimili qñ diſpenſatur cũ minore,q̃ poſsit alitũ defendere.quia non iuuatur per reſti.in integ.vt no.ſ.eo.l.exigẽdi.in glo.fi.

LEX XIX.

SI pretium. † Pretium conuerſum in vtilitatem dñi, qui venditioni rei ſuę facte per geſtorẽ ſuum non conſentit,reſtitui debet emptori per ipſum dñm rem ſuã vendicantẽ.h.d.facit.l.emptor. ff. de rei ven.ita dixi his diebus in qõne de facto.' quia executores vltimæ voluntatis pro exſoluẽdo legata & debita vendiderunt quandã poſſeſsionem nõ ſeruata debita forma: quo caſu poteſt retractari venditio:iuxta no. per Bar.in.l.alio.ff.de alí. & cib.leg. quòd ſi hæres agat contra emptorem rei ven.neceſſe habet reſtituere pretium in ipſius vtilitatẽ cõuerſum,& ſolutum legatarijs aut creditoribus. Sed plus videtur q̃ ſi executores habent poteſtatem vẽdendi(vt moris eſt)& ipſi vẽdant nõ bonafide:qa ipſi poterãt ponere manus ad mobilia quæ extabãt, vel non fecerint ſubhaſtationẽ,ad videndum ſi poterant habere maius pretium: vel pretium conuerterunt in vtilitatem hæredis, q̃ propter illas

1

a de rei ven.ita dixi his diebus in qõne de facto.' quia executores vltimæ voluntatis pro exſoluẽdo legata & debita vendiderunt quandã poſſeſsionem nõ ſeruata debita forma: quo caſu poteſt retractari venditio:iuxta no. per Bar.in.l.alio.ff.de alí. & cib.leg. quòd ſi hæres agat contra emptorem rei ven.neceſſe habet reſtituere pretium in ipſius vtilitatẽ cõuerſum,& ſolutum legatarijs aut creditoribus. Sed plus videtur q̃ ſi executores habent poteſtatem vẽdendi(vt moris eſt)& ipſi vẽdant nõ bonafide:qa ipſi poterãt ponere manus ad mobilia quæ extabãt, vel non fecerint ſubhaſtationẽ,ad videndum ſi poterant habere maius pretium: vel pretium conuerterunt in vtilitatem hæredis, q̃ propter illas

2 *Differentia an procurator cõſtituatur à principio litis, an poſt litem conteſtatã.*
3 *Duo an poſsint eſſe domini inſolidum?*
Procurator ſi fuit conſtitutus poſt litem conteſtatam: an condemnatio fieri debeat in perſonam procuratoris, an domini?

LEX XX.

NIhil. †Non refert an cõſtituatur procurator à prin-
1 cí.ante lit.conte. an poſt eam cœptã.hoc dicit. & ſemper allegatur.dic quòd quærebatur ab Imperatore.nam certũ eſt quòd à principio poteſt quis conſtituere procuratorẽ ad agendũ & defendendũ.l.j.ff.eod.§.vſus. nõ enim cõpellitur quis per ſe agitare cauſam.l.fi.j.eo. Sed quid ſi elegit viã agitandi per ſe:& fuit litem cõteſtatus: poſtea tędio affectus vult conſtituere procuratorem:aduerſarius autem non vult ipſum admittere. dicẽs quod quã viam elegit dñs.l. litigando pro ſe,hæc ſibi pateat,& teneatur eam proſequi:vt in.l.ſi mulier.§.fi.ff.quod met.cau. Quæritur quid iuris: & determinatur hic contrarium:& ſi non videatur ſe aſtrinxiſſe ad litigandũ per ſe.ideo fuit inuentus vſus procuratoris, vt quandocũq; placuerit alicui ipſum cõſtituere,& ſe à labore eximere,hoc facere poſſit. † Pro declaratione gl.opp.circa fi.gl.quòd imò ſit longa diſ-
2 ferentia: an procurator conſtituatur à principio, quia tunc ipſe conteſtatur litem. & per conſequens efficitur dominus litis:vt j. eo.l.procuratoribus. & ſic ſuo nomine, & ex ſua perſona poteſt alium procuratorẽ loco ſui conſtituere,etiam dño inuito,qui ſicut non põt ipſum reuocare inuitũ. vt in.d.l.procuratoribus. ita nec impedire ſubſtitutionẽ prædictã. Sed ſi dñs primò litem conteſtatur:& ſic efficitur dominus litis & inſtantiæ,deinde conſtituit procuratorẽ,nõ eſt amplius fienda conteſtatio.& per conſequens non poteſt procurator effici dñs litis.ergo non põt alium ſubſtituere ſuo noĩe.ſed demũ nomine dñi,ſi habeat ad hoc ſpeciale mandatũ.gl.hic fatetur in fi.quòd quãtum ad hunc effectũ non eſt idem cõſtituere à principio,vel poſt:ſed quantũ ad alios effectus quos gl.enumerat in prin.vſq; ad illũ ver. [porrò.] non refert conſtituere à prin.vel ex poſtfacto.& Bar.vñ ſequi gl.Dicit tñ q̃ ſi dñs qñ conſtituit procuratorẽ poſt lit.conſta.factã per ſeipſum,faciat remitti omnes actus iudiciarios vno contextu in perſonã procuratoris. & ſic dicitur fieri quædã delegatio. iuxta ea quę habentur in.l.mutari.ff.eo.& trãſfertur in procuratorẽ directum ius inſtantiæ:quod tamẽ fieri non põt: niſi conſentiente aduerſario:vt in.l.j.ff.de noua.quod tũc talis procurator tanquã dñs directus litis poterit alitũ ſubſtituere. Idẽ ſi dñs cedat procuratori tale ius inſtantiæ. quod tunc apud ipſum dñm remanet directum:& in procuratore remanſit vtile. ratione cuius poterit ſimiliter ſubſtituere.Sed ſi neutrum iſtorum factum eſt:puto gl. dicere veritatẽ,quia cũ principalis ſit effectus dñs,duo non poſſunt eſſe dñi inſolidum, talis procurator per actus quos poſtea faciet non efficietur dñs: & per conſequẽs non poterit procurator aliũ ſubſtituere.ſed Pet.& Iac.but.quos ſequitur Bal. dicunt quòd imò ipſe procurator per primũ actum cõtradictorium quẽ poſtea faciet,efficietur dñs quò ad ſequentes actus: ſicut fuiſſet effectus à principio per conteſtationem litis. quia primus actus quantũ ad ſequentes habet vim conteſtationis.vt etiam præcludat viam opponẽdi exceptionem procura. de qua in.l.ita demũ. ſ.eod.ſicut præcluſerat per conſtitutionem. ſed tunc quomodo reſpondetur ad rationem Bar.quòd duo non poſsint eſſe dñi in-
3 ſolidum † Et iſto caſu reperirentur duo. ſcilicet ipſe principalis effectus per conteſtationẽ:& procurator effectus per alios actus contradictorios. ipſi tenent quòd hoc non ſit inconueniens. nam in iuribus incorporalibus, vt in ſeruitute, poſſunt eſſe duo domini eiuſdem ſeruitutis inſolidum. ſed ſi lis eſt huiuſmodi:quia eſt

ſit quoddã ius incorporale ad litẽ ꝓſequẽdam vſq; ad finem. & ita poſſunt ſtare ſimul: quia ipſe principalis poſt cõteſtationem litis lit obligatus ad hoc. nec per cõſtitutionẽ ꝓcuratoris poſtea ſuã liberetur ab iſta obligatione. & ſimiliter ipſe ꝓcurator per primum actum quem fecit obligetur ad proſequendum cæteros actus vſq; ad finem. Ita declaro intentionem prædictorum licet ipſi non ſic clarè loquantur. & eſt ſatis pulchra & ſubtilis imaginatio: & ſic poſito etiam q̃ ſi neutrum de duobus quos dicit Bar. interuenerit, ſ. nec delegatio, nec ceſsio. nihilominus poterit dictus procurator poſtquam aliquem actum fecit, eum in parte ſubſtituere ſuo nomine, tanquam dominus litis. Et ex hoc reſpondetur ad aliud quod gl. hic tangit. Sed quæro eo caſu quo fuit conſtitutus poſt lit. conteſt. & ſic procurator rei, & veniat ſerenda condemnatio. In cuius perſonã feretur? an ꝓcuratoris: an dñi. Et glo. hic tenet q̃ in perſonam procuratoris. & fuit opi. Io. & Bal. pro qua faciunt aliqui tex. quos gl. alle. ſed in cõtrariũ facit opinio eiuſdem Io. recitata in fi. gl. qui vult quod talis procurator nõ poſsit effici dñs litis per actus ſequẽtes. Et ſi eſt hoc, quomodo poterit ferri ſnĩa in perſonã eius contra. l. j. j. de ſentẽ. Ideo Azo tenuit cõtrariã opi. q̃ imò in perſonam dñi principalis. Nos poſſumus dicere: & ita ſeruat conſuetudo, q̃ in perſonã veniſq; quia vterq; eſt dominus litis: & licet Vltramõ. reprehẽdat glo. tũ ibi dicit (vt omniũ ſeruetur opi.) condemnet vterq;. Pet. dicit imò omniũ deſtruit opi. quia ſic non proderit conſiliũ iuriſconſulti ad euitandam infamiam. l. furti. §. qui alieno. ff. de ũſu. Tu dic q̃ imò illa opi. procedit de iure, non ſolum de conſuetudine, per ea quæ dixi. Ad rationẽ Pet. q̃ illud conſilium ſit fruſtratorium. reſpondetur: imò nõ eſt: qa ſi procurator interuenit à prin. ſine dubio ipſe ſolus cõdemnat, & nõ dñs, & ſic dñs euitat infamiã, ita loquit̃ ille §. q alieno. Si verò poſt litem conteſtatam factã à dño: tũc cõſiliũ eſt (ad euitandũ infamiã) quòd cõdemnetur procurator: & non dñs. cum hoc poſsit fieri. & erit idem. Sed ſi cõdẽnabitur dñs, fateor q̃ poſsit fieri ſed non euitabit infamiã. Conſilium eſt ergo q̃ cõſtituat ab initio. & hoc vo- Iuris conſultus in d. §. qui alieno. ſi bene conſideretur. De iſta materia vide tex. cum glo. in c. querelã. de elec. vbi probatur q̃ vterq; cõdẽnetur, ſ. procurator & dñs: & ſic de iure canonico dicta opi. approbat̃. Sed qd ſi iudex vult tantũ vnum condẽnare, pro vtro? Reſpõdeo poteſt quem velit. vt ſenrit Bal. in l. j. de iſs. Sed quid ſi libellus erat datus contra dominum, nec erat ſnĩa conformis libello, contra. l. vt fundus. ff. commu. diui. cum ſtatim hic Bal. hoc non obſtare. q̃ ex quo in procuratorem trãſlatum iudicium. vt patet in hac l. in fi. dum dicit. [tranſitum fecerit.] ſentiat etiã trãſire libellus, ſeu virtus eius. In duobus tamẽ caſibus nõ poteſt ferri in procuratorem. Primus q̃ verbà non poſſunt cõgruere in ꝓſonã eius: vt in criminali, vel matrimoniali cauſa vt hic ſequit̃ in glo. in ver. [& hoc ſi verba.] quã Barto. reputat ſingularem. & quãdo procurator fuiſſet conſtitutus ad vnũ tantùm actũ cauſæ: puta ad ſnĩam audiendam dũtaxat, & ſi nihil egiſſet in cauſa. & ſic nõ poſsit dici dominus litis: vt hic in glo. quam tenet menti. Et eam allegaui. ſ. eo. l. ſi procurator. vel ſi ad proponendas exceptiones dũtaxat: quia tunc diceretur nudus miniſter potius nuntius quàm procurator.

a Maritus poſſet agere. Adde l. fin. C. de pact. conuen. Doc. in c. cõſtitutus. de ꝓcu. Doc. in. c. j. q fil. ſint legit. Abb. i c. ex parte. de cõſeſ. Et pro limitatione huius l. vide d. Mari. ſoz. in repe. c. veniens. col. lix. extrà de accu. Franc. Cur.

b In paraphernalib⁹. An propter adulterium vxor amittat bona paraphernalia. vide glo. ſing. in ver. dotalitium. in c. plerunq;. de dona. inter vi. & vxo.

1 Maritus poſſet habere triplex patrimonium, & ſi feratur ſententia contra maritum, tenuit uxorit

2 Qui habet unum ad unum, cenſetur etiam habere ad aliud ſine quo illud explicare non poſſet, vel quòd uenit in conſequentiam.

3 Mulier eſt in cauſa, quòd in cauſato. imò potentiut.

4 Masculi accipi emphyteuſim pro ſe & liberis ſuis per lineam maſculinam deſcendentibus, & poſtea decedat relicta filia, & nullo maſculo, an filia admittatur ad emphyteuſim?

5 Numerus ſit principio numeri, & ſic de uno, quod eſt de ipſo numero.

6 Moneta falſa pro uno nummo, an ualeat?

LEX XXI.

MAritus. † Maritus poteſt agere* pro vxore etiam ſine mandato, dummodo caueat de rato in quacunq; cauſa ipſius vxoris, niſi habuerit mandatum expreſſum de agendo ab ea in quadam cauſa: qa tunc cenſetur in alijs prohibitus agere: & ſic non poteſt etiam ſi velit, de rato cauere. hoc dicit in effectu ſecũdum intellectum ſuũ. Et ponit caſum quòd vxor dedit mandatũ marito, de agendo cõtra te in aliqua cauſa, iſte maritus egit in iſta & in alia quadam ſimul, & produxit mandatum. Tu oppo. quòd ad aliam, mandatum ſe non extendit: & ſic non debet admitti. vt. ſ. eo. l. ſi procurator ad vnã. ipſe replicat quod licet non poſsit virtute mandati expreſsi: poteſt tamẽ virtute mandati legalis: quia cõiuncta perſona. Reſpõdetur quòd ſi nullum habuiſſet mãdatum. iſta eſſet bona ratio ad admittendũ eum in quacunq; cauſa ipſius mulieris. dummodo caueret de rato. & hoc duplici ratione. quæ aſsignatur in tex. licet non ſit perſona conb iuncta reſpectu ſanguinis. eſt tñ affinis, ſeu principium affinitatis, quòd tantum valet quatũ cõiunctio ſanguinis: vt. l. ſed & hæ. ff. eo. ſed quia habuit mandatũ limitatum, vt prohibitus in alia cauſa agere. quia qui vnũ concedit, videtur aliud prohibere: vt. l. cum prætor. in prin. ff. de iudi. Coniuncta verò perſona licet poſsit agere ſine mandato, non tñ põt agere contra mandatũ. l. Põponius. §. fi. ſ. eo. ti. etiã ſi velit cauere de rato. vt ibi. & hoc ſiue ſit expreſſa prohibitio, ſiue tacita: vt in hac lege. quam no. In tex. ibi. [citra mandatum.] id eſt, poſito q̃ conſtet ipſum nõ habere mandatũ. qui hoc fatetur. ſed ſi aſſereret ſe habere, etiã ſi nõ eſſet maritus, admitteretur cũ cautione de rato. poſito q̃ non haberet reuera. dũmodo faceret aliqualẽ fidem de mãdato ſcd'm Doc. vel etiam nullam. ſcd'm gl. vt no. ſ. eo. l. j. In tex. ibi. [irruant.] ſ. nolentes. In tex. ibi. [cogantur.] ſ. inuitæ. In tex. ibi. [ſuſceperit.] ſubaudi ſcilicet de his actionibus intendis. Fran. accur. † In gl. ij. ibi. [in2 paraphernalibus]b & ſic mulier habet triplex patrimoniũ ſcd'm Ia. bu. nã primò habet dotem: & illa eſt in dñio mariti: & ideo ſi maritus cecidit à poſſeſsione rei dotalis, poteſt ipſam vendicare ſuo noĩe, nõ vxoris. l. doce ancillam. j. de rei vendi. ideo nõ cauet de rato vxoris. Sed quid ſi feratur ſnĩa contra maritũ. an nocebit vxori ſoluto. ma. Cy. in. d. l. doce. vr̃ tenere q̃ ſic. In contrariũ facit. l. Titio centũ. ff. de cõdi. & demõ. de hoc vide per Bar. in l. de die. §. j. vel. ij. ff. qui ſatiſda. cog. qui dicit q̃ non nocet. niſi ſciuerit iſtam cauſam agitari, & non defendit: vt. l. ſæpe. de re iudi. Nec obſt. q̃ maritus erat dñs tẽpore ſnĩæ. & ad ipſum ſpectabat facultas agendi: quia verũ eſt quòd tẽpore quo duraturũ erat matrimonium, non poſt. Secundò patrimoniũ eſt rerũ paraphernaliũ. quas vxor tradit marito in cuſtodiã, quod facere videtur ſi ſibi tradat inſtr̃a illarum rerũ: & tunc eo ipſo videtur ſibi dare mandatum de agendo pro illis rebus. ideo nõ cauet de rato: quia conſtat de mãdato, eo ipſo q̃ docet maritus eas res fuiſſe ſibi traditas ab vxore, vel inſtr̃a ipſarũ: vt l. ne ſatiſdatio. ff. rem ra. habe. Bar. autem dicit quòd etiam in quolibet alio eſſet idem, qui probaret ſibi tradita inſtrumẽta aliquarũ rerum fuiſſe à dño: licet aliter de mandato nõ appareret, vel cenſeatur dediſſe mandatũ de agendo. per l. fi. de pac. cõuen. Sed Pet. reſtringit iſtud ad cõiunctam perſonam: quod eſt no. per c. coram. de offi. deleg. Sed ille tex. poteſt intelligi qñ non conſtat de traditione facta à dño. Poſito eñ quod apud te extraneum reperiantur inſtr̃a mea: ſi nõ appareret quod hæc tibi tradiderim, hæc nõ eſſet ſufficiens cauſa ſeu ꝓbatio mandati. per illud. c. ſed aliqualis reſultat preſumptio, qua fecit te admitti cũ cautione de rato: vt not. Bart. in l. iij. §. duæ autẽ. ff. de carbo. edic. Sed ſi appareret de traditione facta dño, eſſet ſufficiens ꝓbatio de mãdato. & non tenereris de rato. etiã ſi eſſes extranea perſona etiã ſcd'm quod hic Bar. innuit. Tertium patrimonium eſt rerum quæ nõ fuerant datæ in dotem, nec in cuſtodiam marito. & de illis loquitur iſta lex: quia in illis nõ cenſetur habere maritus ab vxore tacitum vel expreſſum mandatũ. ideo nõ poteſt dici procurator eius, licet habeat facultatem agendi ex diſpoſitione legali. ideo nõ admittit̃ ſine cautione rati. ſicut nec alia quælibet perſona: & iſte eſt tex. qui hoc declarat in. d. l. iij. §. ſed ſi fortè. in. d. gl. & ſnĩa lata cõtra ipſum nõ prꝫiudicaret vxori, vel alteri coniunctæ perſonę, niſi ratam haberet. Secus in caſu præcedẽti. qñ habet mandatũ tacitũ: vt in paraphernalibus: quia tũc eſt verus procurator, cũ habeat mandatũ ab homine. & ſnĩa lata cõtra procuratorem nocet dño. l. in cauſæ. ff. eo. Tene menti3 prædicta: quia vtilia ſunt, & nõ bene declarata hic per Doc. † In gl. fi. ibi. [ad rem mobilem.] dic q̃ qui habet mandatũ ad vnum, cenſetur habere ad aliud ſine quo illud explicare non poſſet: vel quod venit in conſequentiam illius. ita loquuntur illæ leges. & facit. l. ij. cũ ibi plenè no. ff. de iuriſdi. om. iudi. Sed ad aliud peni-

¶ Ego dicebã. Adde eũdem Paul. de cast. I suo cõsi. ccccxxxvij. inci. presupponendũ. qđ dictũ statutũ. & Ale. & Moder. I. I. gallus. ℈ nũc deleg. ff. de de libe. & posth. & hanc decisionẽ Paul. de ca. refert & sequitur Alex. de imol. in xlij. col. ij. versũ. sed præmissis in. xij. vol. Franc. Cur. Et tu ad prædicta, vide do. Ias. in l. ñ. colũ. xcij. versic. xxj. I. de iure emphy.

tus diuersum non: vt hic in fi. ℈. eo. l. si ꝓcu. ad vnã. sed Pe. hic habuit aliũ intellectum quàm glo. Dicit enim intentionẽ huius l. in fi. hanc esse. ꝙ si maritus habet mandatũ ad extraneã rem, virtute dicti mandati nõ potest agere ad aliam diuersam. Sed virtute facultatis datæ à lege bene poterit agere prẽstita cautione de rato: quia non censeẽ prohibitus i aliꝭ agere. quia inducta ad augmẽtum, nõ inducũt diminutionem. l. si mancipia. ff. de fun. instru. & istud mãdatum fuit inductum ad augmentũ facultatis agendi: ergo non debet importare diminutionem in aliꝭ. Tum quia casus omissus remanet in dispositione iuris cõmunis. l. si extraneus. ff. de condi. ob cau. & dispositio iuris cõmunis est, quòd possit agere in omnibus causis: & in illa in qua habet mandatũ expressum, nõ tenetur cauere de rato: in alijs sic. Docto. sequuntur intellectum glo. quia dispositio iuris cõmunis, quòd cõiuncta persona possit agere pro coniuncta sine mandato. habet limitationem. nisi de cõtraria voluntate ipsius coniunctæ appareat, verè vel præsumptiuè, vt in. d. l. Põpo. ℈. fi. Et hoc apparet prẽsumptiuè. eo ipso quòd dedit mandatum limitatum. Vltimò, quia marito nec est persona coniuncta sanguine, nec est affinis: quia si esset affinis, non posset esse matrimonium inter se & vxorẽ: sed est principium, & causa affinitatis. Et nihilominus videtur esse idem quod in affinibus, vt
4 admittat̃ ad agendũ sine mandato. † Colligũt Doc. duo not. primum. ꝙ idem iuris est in causa, quod in causato. imò potentius. quia marito est causa affinitatis. & si eius consanguinei tanquã affines possunt agere pro sua vxore: fortius ipse, qui est causa
5 affinitatis illorum. † Et ego inducebam semel ad decisionẽ quẽstionis vtilis. in qua multi celpitabant: & inductio fuit eis vtia pulchra & concludens. Nam quidã receperat emphyteusim pro se & liberis suis per lineam masculinã descedentibus, postea decessit relicta filia: & nullo masculo. Quærebatur an filia admitteretur ad emphyteusim. Et quidam dicebãt quòd sic. quia licet sit fœmina, non descendit tamen ex linea fœminina, quæ videt̃ excluſa per illa verba per lineam masculinam descendentibus: sed descendit ex patre: qui est masculus: & sic per lineam masculinam.
6 Ego dicebam * contrarium: nam linea nõ incipit à patre. sed in filiꝭ. Si enim pater qui recipit emphyteusim haberet filios masculos, & filiã fœminam, incipit in masculo linea masculina ipsius patris. Et in filia fœmina incipit fœmina linea. Sed certũ est quòd descendẽtes ex ista filia, tanquam descendentes per lineam fœmininã non admittunt̃ ad emphyteusim. sed solùm descendẽtes ex filio masculo secundũ tenorem inuestituræ. Quod ergo iuris esset de descẽdentibus ex ista filia, debet esse etiam de ipsa, quæ est caput lineæ. arg. hoc quia intentio concedentis fuit quod res non transiret ad cognatos, licet ipsa sit agnata: ergo debet excludi, ne per ipsam perueniatur ad cognatos: & sic illa concessio sibi & descendentibus per lineam masculinam, debet sic intelligi liberis. j. masculis, & descendentibus ex masculis. & hoc
6 videtur tenere Specu. in tit. de locato. ℈. nũc aliqua. ver. xvj. † Inducit etiam Cy. ꝙ idem est de principio numeri. i. de vno, quod est de ipso numero. Ideo facit ad quæstionem illam: an venditio quæ facta est de vno nummo, valeat? & videbatur quòd non: quia ad substantiam venditionis requiritur pretium in pecunia nume. sed vnus non est numerus, sed principiũ numeri. De hoc etiam habetur. ff. de acquir. possess. l. si quis ante.

2 ☞ *Lite contestata per procuratorem, cum dominus non possit eum inuitum reuocare, quid poterit facere dominus.*

3 *Si procurator contestatus est litem, & aduersarius cum producit testes, uel instrumẽta, non facit citari procuratorem, sed dominum: non ualet receptio seu productio, tanquam facta non citata parte, & quid si dominus sponte comparet?*

4 *In causis in quibus lis non contestatur, quòd per primum actum quem facit procurator contradictorium, efficiatur dominus litis, sicut per contestationem.*

5 *Si feratur sententia cõtra procuratorem qui fuit litem contestatus, uel quasi post mortem domini, qualiter condemnabitur?*

LEX XXII.

1 PRocuratoribus. † Per litem contesta. à se factã ꝓcurator efficitur dñs lit. Ex quo sequunt̃ tres effectus: quia inuitus nõ potest reuocari sine iusta causa: nec eo inuito si ipse vult prosequi, dñs admittetur ad prosequendũ. secũdus est. quia morte mandantis nõ expirat eius mandatũ, tanquã re non integra. Tertius effectus est. quia põt substituere suo noĩe. hoc dicit cum. l. seq. in ista. l. ꝓcuratoribus. ibi. [facultatẽ negotia ꝓsequendi.] † dic põt tñ dñs adesse ꝓcuratori, si suspicat̃ de eo: licet non possit reuocare: vt in l. Paulus. ff. eo. c. quãuis. eo. tit. lib. vj. & ꝓducere testes & instra vt ibi no. & in l. si suspecta. ff. de inofficic. testa. Sed an poterit alios actus facere: vt opponere exceptionem, vel facere positiões & articulos? iste tit. videt̃ clarè dicere ꝙ non: sed hoc puto verũ. si ꝓcurator est ꝓpiens, & per se velit dictos actus facere, & cõtradixit dño: tũc sicut nõ põt inuitus à dño reuocari ita nec prosequi causam, si ꝓcurator est paratus prosequi. Sed si ꝓcurator nõ prosequeret̃, sed esset negligẽs, dñs posset hoc facere ex ea parte qua põt adsistere vel adesse: vt in iuribus. ℈. allegat. Sed si procurator esset abiens, bene posset dñs oẽs actus facere virtute vtilis iuris instantiæ, sibi quæsiti per procuratorẽ: & hoc determinat Bar. in l. ante litẽ. & in l. post litẽ. ff. eo. ti. circa mediũ. nec propterea cẽsetur procura. reuocare: quia nec põt: sed si ipso ꝓcuratore præsente & etiã aduersario, & non cõtradicente tales actus faceret dñs, cẽseretur reuocatus ꝓcurator. nisi diceret se facere citra reuoca. procuratoris. Item per hanc legẽ determinat antiquus aduocatus Bonoñ. Vbertinus de Rampo. secundum
3 Bart. † ꝙ si procurator contestatus est litem, & aduersarius cum producit testes vel instrumẽta nõ facit citari ꝓcuratorẽ: sed dñm nõ valet receptio seu productio: tanquã facta nõ citata parte: qa nõ debuit citari dñs: qui nõ habet facultatẽ prosequẽdi litem: vt in hoc tex. sed ipse procurator: & quia dñs cõstituẽdo procuratorem cẽsetur declarasse, & protestatus fuisse, ꝙ nõ vult ꝓsequi litem hanc per se: sed per procuratorẽ. Et hęc facultas datur sibi à iure. l. j. ℈. vius. ff. e. quæ sibi nõ debet auferri: vt in c. indultum. de reg. iur. lib. vj. & j. eo. l. fi. Et per cõsequens citatio ipsum non artauit: quia si artaret, auferret sibi facultatẽ datã à iure. si tñ dñs ipõte cõpareret, valeret receptio: ꝓpter id quod ℈. dixi. quia hoc vtile ius instãtiæ: & potest actum facere nõ cõtradicente ꝓcuratore. Ex quibus etiã patet ꝙ si nõ cõpareret, nõ posset dici verus cõtumax: etiã si citatio ipsum personaliter apprehẽdat: postquã nõ tenebatur cõparere: vt in l. vir bonus. iud. iol. & si nõ compellitur ab appellãdo, si lata esset sentẽtia cõtra ipsum ipso nõ citato: & hoc no. Bal. in authen. hodie. de appella. j. & facit quod no.
4 in l. j. ff. quãdo appel. sit. ℈. fi. † Vltimò dicit Bar. in l. seq. duo verba. primò ꝙ in causis in quibus lis nõ cõtestatur ꝙ per primum actum quẽ facit procurator contradictoriũ, efficitur dñs lit. sicut per cõtestationẽ: & hoc dicit colligi ex ista lege ibi: [post cautam in iudicio agitatã.] non cõtestatam: & sic erit idem effectus qui resultat ex cõtestatione. de hoc vide per glo. in c. j. de electi. lib. vj. super ver. assentiat. † Quærit etiam si feratur sentẽtia cõ
5 tra procuratorem qui fuit litem contesta. vel quasi post mortem dñi, qualiter cõdẽnabit̃? Nam si cõdẽnabitur vt procurator talis defuncti: nõ valebit sñia: quia videt̃ cõdemnatus ipse dñs defunctus in effectu: ergo &c. vt l. fin. ff. quæ sen. sine appel. rescin. & l. de qua re. ℈. j. ff. de iud. & quia nõ potest dici procuratorem illius nunc esse. sed fuisse: vt in fi. habetur in l. qui Romæ. ℈. Augerius. ff. de verb. obli. & non soluit: sed dicit cogita. Bal. dicit ꝙ cõdemnabitur tanquã procurator hẽredis: sed hoc nõ videt̃ bene dictũ quia hæreditas iacens nõ habet ꝓcuratorẽ: sed datur ei curator: vnde ipse Bal. in l. j. j. de sentẽ. dicit ꝙ debet vti istis verbis: condemno talem procuratorẽ olim talis defuncti: quia debet loqui aptè & nõ ineptè, etiam si hæreditas esset adita: quia non põt dici procurator hæredis qui non fuit cõstitutus ab eo, & ad ipsum non transit constitutio.

2 ☞ *Ille ad quem pertinet commodum litis, dicitur dominus, licet ipse non fuerit adhuc litem contestatus, non tamen dicitur dominus instantiæ, sed ille qui contestatus est, dicitur dominus litis uel instantiæ. & quando ei qui dicit alii nullum habere mandatum uel reuocatum, incumbat onus probandi? & nu. 4.*

3 *Iudicium tres personas de substantia requirit.*

4 *Exceptio procuratoria, ut tu non potes esse procurator: quia miles, uel mulier. an possit opponi post litem contestatam, & quid si quis fuit litem contestatus salua sua exceptione, uel cum protestatione, cui non renuntiabat?*

5 *Quid si dicatur tu non es procurator?*

6 *Iudex an possit ex officio suo compellere procuratorem ad ostendendum mandatum?*

7 *Procuratoris persona, an legitimetur per pronuntiationem iudicis, etiam si uere esset falsus procurator?*

8 *Indebitum solutum per sententiam non reperitur. & quid si non per sententiam?*

Quat

*Quatur modi per quos legitimatur persona procuratoris: ut sic postea non possit re-
peli a prosecutione iudicij, quousque sit finitum, nisi opponens assumat in se onus
probandi.
Lata ẽ sententia pro falso procuratore, an dominus possit eam habere ratam ad sui
vtilitatem?*

LEX XXIIII.

Licet. † Exceptio falsi ꝓcuratoris pōt qñcunq; opponi: quia si hoc reperiatur: redditur iudicium retro nullum. & est lex solennis. & semper allegatur. In text. ibi. [in princip.] q. d. i. ante lit. cōte. vt in l. qui ꝓcuratorem dat. ff. e. In text. ibi. [procuratoris.] iubaudi. s. actoris: vt statim sequitur. [ad agendum &c.] Sed etiā potest intelligi in ꝓcuratore rei: quia interest actoris scire an defendat cū mādato, vel sine. licet vtroq; modo admittatur ad dēfendēdum: vt ff. eo. l. exigendi. quia primo casu sñia contra eum lata præiudicat dño, & contra eum mittetur executioni. secundū not. in l. Plautius. ff. eo. & prius personæ ratio quęrenda est. l. quidam referunt. de iure codicil. & ita seruatur in practica: quia vterq; ꝓcurator producit mandatum suum ante oia, & legitimat personam suā: faciendo pronuntiari mandatum esse legitimum. In text. ibi. [à domino habeat.] † Not. q; ille ad quē pertinet cōmodum lit. dicit dominus, posito q; ipse nō fuerit adhuc lit. contest. nō tñ dicitur dās instantiæ: sed post cōtestationem ille qui cōtestatus est dicit dās litis, vel instantiæ: vt ff. l. præce. In tex. ibi. [si tñ falsus procurator inueniatur.] Dic, vt quia nullum habebat mandatum, vel habuerat, sed fuerat reuocatū: & ex hoc verbo colligitur q; ille q; hoc dicit, & opponit post litē contestatā, debet hoc probare: quia si opponeretur ante litē cōtestatā, nō haberet hoc probare necessē ipse procurator, vel haberet probare plenè, vel caueret de rato. & hæc procedūt lite adhuc nō finita. Sed si esset terminata per sñiam latam cōtra reum, & ipse reus opp. q; procurator actoris nō habuit mandatum: & sic sententia non debet mitti executioni contra eum: quia ex ea nō est quæsitum ius actori, tunc nō haberet necesse aliter probare, sed ipse procurator haberet necesse probare mandatum, vel ratihabitionem secutam. lite enim pē dente postquam legitimata est ꝑsona, nō admittitur reus ad hāc exceptionem proponendam. & ad impediendū processum, nisi assumat in se onus probandi. Sed ea finita, quia non impedit processum, non habet necesse probare, si procu. nulla fidem facit de mandato: sed simpliciter fuit admissus. † In text. ibi. [nec dici consuetūdinē solent, nec potest esse iudicium.] Dic q; dēfecit vna ex personis substantialibus in iudicio. s. actoris, cum trēs sint necessariæ. s. actoris, iudicis, & rei. vt in c. forus. de ver. sig. & idem dicit glo. in auth. iudicis incompetentis: quia facit deficere in personam iudicis quod intellige, nisi per exceptionem omissionis incompetentię fuisset prorogata iurisditio. l. sed & si fuscepcrit. de iudi. ff. † Pro declaratione glos. mag. op. primò de l. qui ꝓcuratorem dat. ff. eo. tit. vbi dicitur q; post litem contestatam nō pōt opponi exceptio procuratoris glos. ibi dicit verum. quando opponeretur tu non potes esse procurator: quia miles: sed si opponeret tu nō es ꝓcurator. Tunc si opponēs vult ꝓbare, admitti debet tunc. l. sed in casu precedenti etiam si vellet probare, nō admittebatur. Secundo op. q; ista exceptio est dilatoria: vt l. iij. ff. de except. & natura dilatoriarū est, quod debeāt opponi ante litem cōtestatam: vt in l. exceptione. j. de prob. Solu. verum est, nisi sint tales q; dāt iudicium retro nullum: vt est ista per rationem quam dat. s. &c. quia tunc semper videtur opponi in initio, cum consensus non valeat. & hoc in gl. vlq; ibi. [Alij dicūt.] & dum dicit [vel melius.] nō vult ponere sol. nouam, sed declarare ꝓ cessum: quare possit talis exceptio qñcūq; proponi: quia semper licet deponi in initio. Tertiò op. in alio ver. de l. ita demum. & sol. ibi quando proponitur in hunc modum: tu non potes esse procurator: quia miles, vel mulier. Nam ista est dilatoria secundū quosdam: sed ista tu non es procurator: est peremptoria: sed hoc est falsum ꝓ hūc tex. dū dicit q; est ꝓponenda in initio: quia si esset peremptoria, esset falsum: quia imò nō nisi post litem cōtestatam vlq; ad sententiam: vt l. peremptorias. j. sentē. rescin. nō pot. Alij dicunt quòd est fienda differentia per quem modum proponatur, & an proponens sciuerit eum non esse procuratorem. Aut credebat, eum esse procuratorem, aut ambigebat. Primo casu, aut sciebat illum non esse procuratorem, & non habere mandatum: & non opposuit. tunc videtur illi exceptioni renuntiasse: & nō potest opponere ante litē cōtestatam. subaudi etiam si velit hoc probare. Si verò crediderit iusta cā motus, quod haberet mandatum: quia fuit productum instrumentū procuratiōis: sed erat falsum, vel fuit postea reuocatū: & tūc quandocunq; peruenīat ad eius notitiā, potest opponere: etiā si non sumat in se onus probandi. istam gl. ita intelligūt Doc. licet glo. videatur aliter dicere, & hoc per c. pastoralis. de exce. vbi post terminum datum ad proponandas dilatorias pōt proponi dilatoria, quæ de nouo peruenit ad notitiam: de hoc stabitur eius iuramento: vt ibi not. in tertio casu qñ dubitabat debuit hoc dicere ab initio, & petere mandatum probari, vel de rato cauere: & si hoc nō facit, nō potest obij̄ci post, nisi velit assumere in se onus probādi. In primo ergo casu nō prodest assumere in se onus probādi: cum videatur renūtiasse. In secūdo nō requiritur. In tertio requiritur, & prodest: ita intellige in effectu gl. in secūdo ver. [aut scio.] sed primum dictū non est verum: quia licet sciat illum non esse procuratorem, attamen eius scientia nō facit illum procurat. cùm hoc non dependeat ab ipso reo: sed ab illo cuius dicit se procur. esse. bene tamen præiudicat reo dicta scientia, vt non possit agere cōtra falsum procuratorem ad interesse, dicendo quòd debeat respondere se talem qualem se asserebat secundū Barto. & secundùm dictum similiter non est verū: quia c. pastoralis. non loquitur in termino dato à iudice: sed in præfixo à iure: vt litis cōtest. dic quòd præiudicat etiam ignoranti, vt non possit obij̄cere. etiā si de nouo ad eius notitiam perueniat. glos. est parua quæ reputatur no. in d. l. qui procuratorem dat. §. fina. dum dicit sciens vel ignorans, non curo. Tertium verò membrum glos. bene est verum. Alij̄ soluūt aliter, quod si nullo modo fuisset exceptio proposita ante lit. contestat. posset opponi post. & ita loquitur. l. ita demum. & aliæ & concordantes, sed hoc debet intelligi quòd fuit proposita: sed non discussa: quia ea non obstante reus admisit procuratorem ad contestandum litem. per quòd videbatur sibi præiudicasse, & renuntiasse exceptioni propositæ: quia faciebat actum contrarium, vt in l. cum in plures. §. locator. ff. loca. tamen intelligendum est quòd admisit cū protestatione, vel salua sua excep. cui non renuntiabat: tunc post litem contestatā potest petere q; ostendat mandatum. aliàs repelletur, & hoc vult glo. in fi. dum dicit. [alij̄ dicunt.] licet multum breuiter loquat. & Bar. eam reprehendit, dicens quòd ista protestatio ei nōn prodesset, postquam fecit actum contrarium. Sed tu dic quòd potest sustineri, si iudex non obstante exceptio. oppositione compellit ipsum ad litem contestandā: nam tunc si contesta. est præmissa protestatione, quod sit sibi salua, non videtur renuntiasse: & potest postea eam prosequi. per id quod habetur in l. nam & postea. circa princ. ff. de iureiuran. & in l. prætor. in princip. ff. de dam. infec. & in l. exceptionem. j. de proba. Quantum autem ad solutionem contrarij̄ de l. ita demū. vera solutio est ista. ōmissis aliis, q; ibi loquitur qñ opponitur. tu nō potes esse procur. quo casu distinguit. an ex causa quæ prohibet ipsum agere pro alio, non pro se, & tunc post lit. contest. non admittitur ista exceptio: etiam si eam ignorauit sibi competere: & etiam si velit in se assumere onus probandi: quia non reddit iudicium retro nullū. Sed si erat talis quæ prohibet ipsum agere etiam pro se, potest admitti: si suscipiat in se onus probandi: quia reddit iudicium retro nullum. vt in l. non idcirco. ff. de iudi. & in l. ij̄. cum ibi no. in glos. in §. j. ff. qui satisda. cog. † Si verò dicatur tu non es procurator: ista potest opponi. etiā post lit. conte. dūmodo opponens assumat in se onus probandi: licet ante lit. contest. non haberet necesse hoc facere, nisi procu. fundasset intentionē suā producendo instrumentū mandati. & reus obij̄ceret q; erat reuocatū: quia teneretur probare reuocationē. l. in exceptionibus ff. de proba. † Sed contra prædicta oppo. de no. per gl. in c. j. de elec. lib. vj. super verbo absentiæ. Sol. licet pars aduersa non admittatur nisi assumat in se onus probandi. iudex tñ ex officio suo potest cōpellere procu. ad ostendendū mandatū, ne iudiciū sit illusoriū: aliàs repelleret eum: si dominus non erat multum à longe: aliàs secus. ne iudiciū impediatur. Et imputet sibi reus qui non opposuit. hoc vult ista glo. signanter, non ergo iudex ad instantiam partis quæ non op-

a ¶ Quæ de nouo. Adde Bar. & doc. in l. ij̄. C. de cōsor. eiusdem litis. & in c. insinuante. de offi. dele. maximè per Fel. in ij̄. colū. & vide Alexand. de Imo. in consi. lxxij̄. in iij̄. volu. & ibi qūo ista exceptio tu nō es procurator. possit opponi post conclusum in causa. Fran. Cur.

Not. cautela.

a ¶ Ita voluit. Adde Pet. de Anc. in consil. xl. & an sufficiat producere mandatum, absque alio ꝙ aliter constet iudici. Vide Fran. Are. in suo cōs. lxviij. & vide ad materiam Ale. de Imol. in consil. vj. in iij. vo. & ibi an presumatur de mandato procuratoris, si notarius asserat illud in actis productum. Fran. Curt.

b ¶ Si vnus Episcopꝰ. Adde c. fina. v. q. iij. Doc. in c. j. de procu. Doct. in c. j. de syndi.

posuit ante litem cōtestatam, tenetur hoc facere: sed bene pōt, si vult ex officio suo: in casu prædicto. Et quod dixi post litem cōtest. ideo est: quia per eam legitimat̄ persona procuratoris, sicut p cautionem rati: vt sentit gl. in l. Pomponius. ff. eod. Nam post eam nō potest aduersarius petere cautionē rati: vt in tex. ergo nec ꝙ ostēdat mandatū: quoniam hoc nō tenebat̄ facere ante lit. cōtest. si noluisset cauere de rato. vt no. in l. nō solū. §. qui alienasse. e. ti. ergo multò minus post. licet Bart. sentiat cōtra. ꝙ lis cōtest. nō præcludat viam exceptioni. sed fateor. dūmodo opponens assumat in se onus probā di. Et hoc sentit Ioan. And. in c. qm̄ contra falsam. de proba. post Inn. vbi multa bona dicit circa istā materiam. & ibi omnino vi-

7 de in glos. seq. † Pro eius declaratione oppo. cōtra text. dum dixit ꝙ nō potest esse iudicium, si procurator est falsus. Nam secūdū hoc nō poterit legitimari persona procur. per pronuntiationem iudicis, cuius contrarium quotidie fieri videmus. & postquam pronuntiatum est hanc legitimam personā, etiā si verè esset falsus procurator, si transiuit in rem iudicatam, nō poterit amplius opponi, quouisq; lis sit finita ꝙ non sit ꝓcura. nisi opponens assumat in se onus ꝓbandi: sed si verum esset quod dicitur in tex. pronuntiatio esset nulla. timore huius dicit glos. ꝙ debet intelligi de iudicio causæ principalis. Sed super legitimatione personę bene est iudicium: quia illud tangit personam procu. non domini. Not. istam glo. ꝙ secundū Doct. sequitur quòd talis procu. potest cōstituere alium ꝓcura. ad hunc articulum, etiā an lit. cōtest. quia est causa ꝓpria. non sic in cā dñi. vt ff. eo. l. quod quis. Itē sequitur secundū Bart. ꝙ si est ꝓcu. minoris vel tutor, aut curator, aut syndicus ecclesiæ: de quorum mandato dubitatur. & sic an sint legitimè constituti: si sup hoc disceptatur, & ꝓnuntiatur contra eos, nō competit restitutio minori, vel ecclesiæ. quia ista cā nō pertinet ad eos sed ad tuto. vel cura. vel syndicum, quibus non com-

8 petit restitutio. † Item not. in ista glos. in eo quòd sequitur ꝙ ista distinctio quæ fit in l. si sine. ff. rem ra. habe. qñ soluit indebitum ꝙ distinguitur an soluatur per ignorantiam, & non repetitur: quia ignorantia de indebito facit debitum. l. j. j. de cōd. inde. aut non per ignorantiam: & tunc repetitur: qa ista distinctio habet locum, qñ soluit putatiuo creditori: sed si putatiuo procu. putatiui creditoris, indistinctè repetitur ab ipso procura. falso. siue sit solutum p sentētiā, siue nō.

9 † Vltimò circa istam materiam recolligitur ꝙ quatuor modis legitimat̄ persona ꝓcu. vt sic postea nō possit opponi, nec repelli à prosecutione iudicij, quouisq; sit finitū: nisi opponens assumat in se onus probandi ꝙ nō sit procurator. Primo qñ de mādato fuit disceptatum. & non fuit ꝓnuntiatū; sed fuit admissus cū cautiōe rati: vt in l. inter quos. §. alieno. ff. de dā. infect. Secūdò qñ fuit ꝓnuntiatū ꝙ habebat legitimū mādatū, & ignorauit se tradiuit in rem iu. vt l. ij. j. si ex falsis instr. & de fi. instru. l. fi. vñ Spe. in ti. de exce. §. nūc videndum restat. circa fi. dat cōsilū ꝙ fiat talis ꝓnūtiatio. de qua tangit Bal. in l. falsus. in pe. col. j. de fur. Aduerte tñ: quia Spe. videt sentire quod talis ꝓnuntiatio facit ius, non solū inter ꝓcu. & aduersarium, inter quos facta est: sed etiam cōtra dñm, cuius nomine in iudicio est: sed Bar. & Cyn. tenuerunt cōtrarium hic, & etiam in loco præalleg. nisi ipse dominus sciuerit disputari: & de hoc dissimulauit, & non contradixit. & hoc verius: quia si dominus ignorauit: & fuit citatus, res inter alios acta sibi nō præiudicare potest. Si autem scisuit, & nō cōparuit, tūc sibi præiudicat iudicium agitatum per falsum procuratorem: etiam si nō fuisset pronuntiatum super legitimatione personæ: quia sciendo ipsum agitare cām suam, & nō contradicendo, videt habere ratū. facit, quod no. Inno. in c. ex parte decani. de rescr. quod etiam tenet hic Bal. in fi. nisi esset procu. rei qui potest etiam eum inuitum defendere. vnde patiendo non videtur propterea consentire: quia nec potest prohibere: secus quando potest, iuxta no. in l. Caius. ff. de pign. act. Tertio modo, legitimatur persona: quando fuisset ꝓductum instrumentū mādati. & notarius in actis de hoc facit mentionem: ponendo principium instrumenti, & finē: sed nō totum tenorem. & altera pars nihil oppositit. Nam licet postea nō fuerit præstita cautio rati, non pronuntiatur super mandato: nec lis contest. nec amplius producetur originale, non potest opponi ꝓ alteram partem ꝙ nō habebat mandatum. nisi hoc probet. ita vo-

a luit * Inno. in c. qm̄ contra falsam. in ver. instrumentorum. de pro-
ba. sit ergo cautus procu. alterius partis, quando sic producitur mandatum: & sic exprimitur in actis ꝙ nō consentiat nisi prout de iure &c. sed dicit instrumentum esse falsum, vel mandatū nō esse legitimum. & tunc postea poterit opponere: & nisi appareat de originali, & ipsum producat, repelletur à iudicio: & ita faciūt aduocati. Quarto modo legitimatur. posito ꝙ nullum istorum trium interueniat, si fuit admissus non facta oppositione nec ꝓtestatione, & lis fuit contest. quia postea nō potest peti cautio ra-
ti: vt in l. Pomponius. §. ratihabitionis. ff. eo. nec compelli ad ostēdendum mandatum, cum etiam ante contestationem nō posset compelli: ergo necessariò sequit̄ ꝙ sit admittendus tanquā legitimus ꝓcura. nisi probetur contrarium. & hoc innuit Ioan. And. in d. c. quoniam cōtra. licet Bart. videatur sentire contrarium. ꝙ litis contest. sola non præcludat viam opponendi. & sic innuit ꝙ non incumbat onus probandi ipsi opponenti. mihi tamen semꝑ visum est contrarium: & nunc reperio domi. Raph. idem tenere per dictas rationes. & prædicta omnia locum habent si non est secuta ratihabitio domini: sed si secuta est, siquidem adhuc lite pendente, retrotrahitur. & mandato comparatur, idem si ea finita, & lata sit sententia contra procurato. falsum: quia dominus potest eam ratam habere: etiam in sui præiudicium: & his

10 duobus modis intelligitur. l. licet. ff. de iudi. † Sed si esset lata ꝓ falso procuratore, Petr. tenuit quòd dominus non possit eam habere ratam ad sui vtilitatem: quia malitiosè videtur tacuisse, expectando quòd pro eo feratur sententia: vt not. Cy. in l. tutor. j. qui. ex cau. in integ. resti. non est necessaria. sed glos. ordi. quam sequitur Barto. in l. si mater. §. hoc iure. ff. de exce. rei iudic. tenet contrarium. de hoc dixi in dicta lege, licet. quia Bald. & Angel. distinguunt. dic vt ibi.

LEX XXV.

1 QVicunque. † Constituti in dignitatibus non debent litigare per se: sed per procura. aliàs puniuntur, tam ipsi quàm iudex qui hoc patitur. hoc dicit cum authen. quæ hic ponitur. & ratio est: quia faciunt verecundiam dignitati, vnde si vnus Episco-

b pus ᵇ vellet agere coram vno iudice seculari contra debitorem Epī, vel ecclesiæ nō debet ꝓ seipsum litigare: quia magna re-
sultaret verecundia dignitati ie constituere procuratorē. Et iste est casus in quo cogitur quis consti. procuratorem. econtrà in l. seq. est casus in quo non cogitur personaliter, sed potest si vult: si non vult, potest mittere procura.

2 *¶ In causis criminalibus etiam in quibus admittitur procurator, si iudex non vult procuratorem admittere, potest citare principalem: tanquam melius informatum de veritate, & quæ sit practica si compareat, vel non?*

3 *Statutum quò debeat quis citari ut compareat per se, vel per procuratorem: & iudex citauit aliquem ut compareat simpliciter, & nō dixit per se, vel per procuratorem. an citatio valeat?*

4 *Si habeo contra te iura cessa à Titio, & ago ex illis iuribus, tu vis ꝙ citetur Titius, tāquam melius informatus de veritate, ut veniat ad respondendum positionibus tuis, an ille sit citandus?*

LEX XXVI.

1 IN pecuniariis. † Quilibet citatus in causis pecuniarijs potest comparere per procuratorem: licet hoc non contineatur in citatorio, nisi fuerit citatus vt personaliter comparet, quod facere potest iudex ordinarius ex iusta causa, non aliter. h. dicit. Et causa est iusta: quando est informatus melius de veri-

2 tate quàm procurator. Et † ideo in causis criminalibus etiam in quibus admittitur ꝓcurator; quia imponitur pœna à relegatione infrà, si iudex non vult procura. admittere, potest citare principalem, tanquàm melius informatum de veritate: quia agitur de facto suo, Et practica est: quia citat̄ vt veniat ꝓsonaliter ad informandū curiam de quibusdam, & si cōparet, detinetur ꝓsonaliter: & ponitur ad torturam: si non cōparet, proceditur contra eū tanquàm contra contumacem: & ponitur in banno secundū formam statutorum & habetur pro confesso: & huic cautelæ non possunt citati obuiare. vt not. Cy. in l. eos. j. de accus. Sed Iacob. But. dixit cōtrarium. vt possit procu. constitui. ad hic respondendum

ium determinatè. Bar. dicit ꝙ hoc nõ ꝓdest: quia veritas magis
dicerniẽ ex præsentia ꝑsonæ: vt iudex videat qua fronte, & qua
ngidatione loquaẽ. l. de minore. §. tormenta. ff. de quæst. † Quæ
c hic Iacob. Butr. quid si statutum dicat ꝙ debeat quis citari vt
compareat per se, vel ꝑ procu. iudex citauit aliquem vt cõpareat
mpliciter, & nõ dixit per se, vel ꝑ procu. An citatio valeat? Et
ideretur quòd nõ: quia nõ est seruata forma statuti. Cõtrariũ ipse
determinat: quia semper subintelligitur: vt in hac l. & expressio eo-
rum quæ tacitè insunt non est necessaria: vt l. iij. ff. de leg. j. † Item
uzzus Cy. si habeo contra te iura cessa à Titio: & ago ex illis iu-
ibuerit vis ꝙ citetur Titius, tanquàm melius informatus de ve-
itate, vt veniat ad rñdendum positionibus tuis. An ille sit citan
dus? Videtur ꝙ sic: vt in hac l. contrarium est verũ: quia sua rñsio
nõ est attendenda, vt possit mihi ꝑiudicare post cessionem factã
& ius mihi acquisitum. ar. l. si partem. §. fi. ff. quemad. ser. amit.
Breuiter ipse distinguit. aut periculum cessionis, & sic commo-
dum vel incommodum, competit ad ipsum cedentem: & tũc sta
bit fidei cõcessioni: quia præiudicat sibi, & nõ mihi. ¦ Aut nõ per-
tinet ad ipsum: sed ad cessionarium. & tũc nõ ꝑiudicat, ꝓ rationes
supra dictas. De hoc vide ꝑ Bar. in l. facta. §. si haberes. ff. ad treb.
& de materia huius l. vide in c. j. de iud. lib. vj.

Ne liceat potentioribus patrocinium litiganti præ-stare. *Rubrica.*

1 *Quibus litem cum potentiori, quòd possit aduocare ipatrocinium æquè potentioris.*
2 *Iuramento appellationem, an contineantur domini priores, etiam si scribant literas in-ferioribus subditis?*
4 *Quam materia, præsentiæ.*

LEX I.

1 Diuinè. †Aduocans patrocinium potẽtiorum, ratione officij punitur in hoc: quia cau-
sam perdit. & ipse potentior auxilium præstans pu
nitur arbitrio iudicis ordinarij illius loci: licet aliàs
eius illius iurisditioni nõ iubsit. hoc dicit. Et põt
intelligitur per viã ꝓcurationis, siue aduocationis, siue cessiõis
aduocauerit: vt in hac l. cum seq. & sic post licita patrocinia pro-
cur. & aduo. de quibus s. tractauit: nunc tractat de illicitis. quo-
niam omnia mala ex bonis principijs orta sunt: vt in gl. rubri. Et
primò ponit cõsti. diui Claudij. vicꝫ ibi. [quare.] Secũdò infert
ad casum sibi ꝓpositum. rñdendo cuidã præsidi, quærenti fortè,
qui debeam cõstitutionem ignorabat: & ibi debet incipi casus in
termino. Et põmitte ꝙ senatores & clarissimi viri nõ habebant prę
fidibus patrocinium. sed habebãt alios iudices maiores, vt j. vbi
Iason. vide per totum. Quidam ergo ꝑles requisitus vt ꝓcederet
cõtra aliquẽ de prędictis potẽtioribus: quia ꝑstiterãt patrocinij
in quadã ciuitate priuatũ, dubitabat procedere cõtra illũ rõne ꝑ
dictã: ideo cõsuluit imperatorem. qui rñdet ꝙ in hoc nõ habet ti-
mere: quia erat iudex cõpetens virtute dictæ cõstitu. diui Clau-
dij, cuius tenorem hic infert: & hoc vult ista lex in effectu. † & in
contrarium istam legẽ qñ ille qui aduocauit patrocinium potẽtioris,
nõ habebat inter eũ potentiori. si autem habebat, tunc videtur to-
lerandus & excusandus, si aduocauit patrocinium æquè potẽtio
ri: quia hoc non videtur fecisse vt metum inferret: sed potius vt
ipsum excludat ar. in l. cum pater. §. Titio in fi. ff. de leg. ij. Et hoc
vidi in quadam muliere vidua, quę habebat litem cũ vno
magno doctore, q̃ poterat videri potẽtior respectu eius, cũ ipsa
esset destituta auxilio cuiuscunq;. Ideo aduocauit patrocinium
cuiusdã magni doctoris, qui erat magnus in statu: & nõ cõsueue
rat patrocinari. Sed illud patrocinij libenter assumpsit, vt illam
mulierculã defenderet: vñ nõ videt fecisse cõtra hãc cõstitutio-
nẽ. † Sed intelligit Bart. istã legẽ. siue talis potẽtior palã patrocine
tur, siue occultè ꝑ interpositas personas, vel literas. Et inducit cõ
tra illos, qui in causis quas habẽt assumunt patrocinij dnorum
priorum, vel alterius eorũ, & faciũt scribi literas iudicibus infe-
rioribus, vt incidant in hanc cõstitutionem: & non solũ ipsorum
priorum: imò etiam si notarij ipsorum per hoc quod hic dicitur.
[potẽtiorum domorũ opibus &c.] quia notarius priorum dicit
de domo priorũ. Sed do. Raph. hoc nõ tenet: quia ista cõstitutio
est pœnalis, & restringenda. Gl. etiam cum tex. in fi. videt esse ꝙ
ꝓ per l. specialiter cõmittitur alicui iudici ordinario aliqua cau
sa quæ non sit naturaliter de sua ordinaria iurisditione, non po-
terit illa causa delegari: & sic nõ videt esse iurisdictio ordinaria.
sed delegata. licet per l. sit collata. Regula-
riter aũt iurisdictio quæ datur à l. est ordi-
naria: vt no. in l. & quia. ff. de iurisd. om. iu. &
si dicatur posito ꝙ sit delegata debet posse
subdelegari: quia delegata est à principe:
vt in l. à iudice. j. de iud. gl. respondet no. ꝙ
illud est verũ qñ delegatur à principe viuente per speciale rescri
ptum. nõ aũt qñ per generalẽ constitutionẽ: vt hic. & in l. j. circa
prin. de off. eius cui man. est iur. adde l. j. ff. de dam. infec. vbi per
4 legẽ fit delegatio, sicut per speciale rescriptum. † Vltimò glo. hic
intrat materiã cessionis. quæ potius concernit l. sequentẽ. quę lo
quitur de cessione: & ponit vnam distinctionẽ. Sed circa istã ma
teriam multæ occurrunt rationes. de quibus in Specu. de cessio.
actio. & j. man. l. per diuersas. & in l. ab anastasio. & ibi vide per
Bald.

a ¶ Depingi arma. Adde quid de pingentibus arma in capellis. an tales habent meritum ecclesię vide per Doct. in c. duæ sunt. xlv. dist.

2 ☞ *Constituens potentiorem procuratorem in rem suam, quòd etiam perdat ius credi-ti sui.*
3 *Primò debet poni & assignari titulus propter quem fit cessio, ut donatio, uel uenditio, & deinde sequi cessio quæ fit.*

LEX II.

1 Si cuiuscunque. †Cedens actionem suã po-
tentiori ratione officij per-
dit actionem illã. & sic cessio est inualida. h. d. & dic ꝙ
applicatur alteri parti: vt no. j. tit. proxi. l. j. in gloss. pen.
2 Sed † quid si non cessit, sed procuratorẽ in rem suã illũ dominus
constituit. dic idẽ: quia videtur in fraudẽ hoc fecisse: vt not. gl. ff.
3 de pac. l. Iurisgentiũ. §. ait prætor. in vlti. gl. † No. in gl. fi. ꝙ primò
debet poni & assignari titulus propter quẽ fit cessio: vt donatio,
vel venditio, & deinde sequi cessio, quæ fit &c. & tene mẽti gl.
perpetuò. ad hoc qñ dicatur simulata cessio: quia ex tribus in ea
numeratis præsumitur simulata.

De his qui potentiorum nomine titulos prædiis affigũt, uel eorum nomina in lite prætendunt. *Rubrica.*

Super gl. rub. ibi. [prohibuit actores.] Idem tenet glo. ff. de alie.
iudi. mu. cau. fac. l. j. in gl. mag. quod tit. præce. nõ habeat locum
in reo, sed in actore tantum. Doc. tenent cõtrariũ per. l. j. quæ ge
neraliter loquitur. Ideo dic ꝙ titu. præce. loquitur de patrocinio
quod præstatur verbo ipsius patrocinantis. hic de eo quod fit fa
cto ipsius aduocantis patrocinium: & sic sine facto ipsius peten-
tis, & sine voluntate vel consensu ipsius: aut etiam cum consen-
1 su. Primo tamen casu non punitur. † Secundo sic. Fateor tamen
ꝙ iste tit. loquatur de reo, non de actore. qui reus conuentus ra-
tione alicuius rei quam possidet: dicit se eã tenere ab aliquo po-
tentiore, vt incutiat timorem litem mouenti, cum tñ ab illo non
teneat. & supra muros illius rei describit titulum, vel facit depin
gi arma * illius potentis: quia punitur prout hic, reperta veritate,
& sic declarat tit. j. vbi in rem act. l. ij. vbi qñ possessor conuentus
nominat alium in iudicio, à quo dicit se rem illam tenere, euitat
iudicium: quia citatur ille vt veniat ad suscipiendum in se litem:
& si non venit, procedit ur secundùm formam istius legis cõtra
illum nominatum, non contra possessorem nominantem. Non
eueniebat ꝙ aliquis volens euitare iudicium nominabat aliquẽ
potentem: & petebat illum citari: & contra eum procedi, nõ con
tra se. Actor non audebat contra illũ procedere, vnde potius à li
te desistebat. Reperto ergo ꝙ ab illo non tenebat: sed noie pro-
prio, habet locũ iste tit. quia punitur pœna de qua hic. & ille po-
tens si non consensit, non punitur: sed aliàs infamatur.

2 ☞ *Sicut statur libello actoris in eo quod continet contra eum. ita statur scripturæ quã dat reus per modum exceptionis, si aliquid continet contra eum.*

LEX VNICA.

1 Animaduertimus. †Bart. not. hic cir.
medium in ver.
[contradictorijs libellis.] quòd sicut scriptura
quam dat actor petendo aliquid à reo dicitur li-
bellus: ita scriptura quam dat reus excipiendo,
2 & contradicendo dicitur libellus. † Et ex hoc infert quòd sicut
statur libello actoris in eo quòd continet contra eum, vt in l. cũ
precum. j. de lib. cau. ita statur scripturæ quam dat reus per mo-
dum exce. si aliquid continet contra eum, per istum text.

Vt nemo priuatus &c. *Rubrica.*

1 ☞ *Qui facit depingui arma imperatoris, uel nomen principis super domo uel posses-sione alicuius, qualiter puniatur?*

1 Glos.ponit differentiam inter istū tit.†& præcedētem, quæ satis est bona;sed imperfecta.& ideo dic q̄ in tit.præce.aduocabāt patrocinium potentis in lite iam mota ad excludendum eam.in isto titu.non erat mota lis,nec aduocabat ad excludendum litē: sed extra iudicium aliquid fecit;vel vt magis timeretur: vt in l.j.
2 vel in iniuriam alterius:vt in l.ij.†Nam suprà limē domus suę vl̄ possessionis,fecit describi nomē imperatoris,vel arma imperatoris:vt viderentur sibi multùm acceptus, vel eius familiaris.Et vidi multos qui faciunt pingi arma alicuius Cardinalis,vel Papæ. Et in ista ciuitate faciunt pingi arma sancti Marci.& vult ista l. q̄ talis domus cōfisceť;quia non debet aliquis priuatus hoc præsumere,cū cedat in dedecus principis.cum nō alibi debeāt pingi nisi ꝭ.domos principis.& hoc secundū vnum intellectum.Secundū alium dicit q̄ etiam nomē suum ꝓprium nō debet describere;quia est magnæ temeritatis.Aliud tñ signū,nō tñ vexillum apponere potest,vt no.gl.j.titu.pxi.l.fi.Nō tñ seruatur hæc lex. nec secundū primum,nec secundū intellectum.Lex autē secunda loquitur qñ quis in iniuriam alicuius facit apponi vexilla regia,seu principis,vel depingi arma,vel nomē imperatoris super domo vel possessione alicuius detenta per eum. q̄ illa ad denotādum vel infamādum eū possessio nō est sua:se principis, vel cōmunis;nā licet ipsi possessori ꝓpria authoritate amouere: nec de hoc potest accusari,nec accusatio debet recipi.

3 ☞ *Ea quæ illicitè ædificata sunt,possunt per quencunque licitè destrui,& sine pœna.*

3 *Si locaui domum alicui,qui in ea uendat uinum sine pedagio, non possunt gabellatores eam confiscare.*

LEX II.

1 NEquis.†Bart.not.in ista.l.ij.circa fi.q̄ quando per stat.aliquod maleficium redditur impunibile;puta q̄ bannitus posit impune offendi.non debet super hoc recipi accusatio. Et sic ista exceptio potest
2 opponi ad impediendū iudicium criminale.†Nota.etiam quòd ea quæ illicitè ædificata sunt,possunt per quencunque licitè destrui,& sine pœna.facit.l.fideicommissa.§. si quis illicitè. de leg.
3 ij.†Not.gl.in l.j.ꝭ.eo.in verbo dominicum cum ibi not. ibi confiscatur possessio, Ista gloss.facit contra gabellatores vini, qui vēdunt vinum,pone q̄ dedi ad pensionē alicui domum,q̄ in ea vēdit vinum sine pedagio:& ob hoc volūt eam cōfiscare: nō debēt audiri.Nam nō deliqui ego cuius domus est:& ideo ad maiorē cautelam faciunt locatores in instrumentis locationum, quod nolunt in talibus domum suam esse obligatam:& faciunt conductores sibi promittere ista.

Vt nemini liceat sine iudi.&c. *Rubrica.*

1 ☞ *Non licet alicui propria authoritate à seipso accipere insignia doctoratus, sed quòd debeat ea petere,& recipere à superiore ad quem pertinet.*

LEX I.

1 SAepe.†Glos.hic assignat duas diuersitates inter istum titu.& præcedentem.& parum vtilitatis continent. dic ergo q̄ tit.præcedens loquitur,quādo quis signum, vel arma principis, aut vexillum, apponit rebus à se possessis ad terrorem aliorum,vel rebus possessis per alium ad iniuriam illius. Hic verò loquitur qñ quis signum suū vel arma sua apponit in re possessa ꝓ alium ratione iuris quod prætendit in illa re habere: quia asserit illam esse suā:vel sibi obligatam. Nam non licet hoc facere antequàm obtineat pro se sniam,quę transiuerit in rē iudicatam:quia non debet sibiipsi ius dicere sine licentia iudicis, & istum casum vidi de facto Senis,cū quædam fraternitas in qua erant multi ciues potentes,litigarēt cum vno notario super vna possessione ꝓ illum detenta:quia statim lata vna snia pro se antequàm transiret in rem iudicatam,quia fuit appellatum, fecit depingi arma ipsius fraternitatis super ostium.Et ille notarius cum pluribus iuit armatus,& illa arma destruxit,& accusabať. Certè non merebatur accusari: sed potius ista fraternitas,quæ propria authoritate hoc fecerat. Ista est intentio huius titu. & sic longè differt à præcedenti. Et pro declaratiōe istorum ti.vide oīno gl. bonā & plenam in auth.de man.prin.§.fi.quę incipit titulos &c. Et dicit Bar.sæpe se allegasse rubr.cum tit.in cōuentibus scholarium,cùm daret insignia.dicendo † q̄ non licebat propria autho
2 ritate à seipso accipere insignia doctoratus, sed debebat ea petere, & recipere à superiore,ad quem pertinebat.

Ne fiscus uel respublica &c. *Rubrica.*

LEX I.

1 REipublicæ.†Iste tit.differt à tit.ne li. potē.quia hic implorabatur patrocinium fisci,vel reipublicæ,ratiōe debiti.ī quo implorans illi tenebať:vnde videbatur quod esset licitum fisco vel reipublicæ præstare illi patrocinium pro suo interesse: vt posset consequi debitum suum: quia si ille succumberet, fortè non essent bona sufficientia illis ad satisfaciendum fisco. In isto autem tit. potentior non veniebat ad præstandum patrocinium pro suo interesse,seu debitori suo.Tamen adhuc dicitur in isto titul.contrarium.quod fiscus propter hanc causam non debeat patrocinium præstare.vni priuato cōtra alterum,ad incutiēdum illi terrorem.& hoc vult.l.j. & etiam pe.& vlti.cōtra quas oppo.quia non debet esse deterioris conditionis fiscus quam vnus priuatus. Sed si moueretur qō debitori meo à quodam alio,licitum est mihi pro meo interesse illum defendere,& opponere exceptionem quam ille omittit opponere: vt infrà,de non nu.pec.l.si cui.ergo fortius fisco . cuius contrarium istæ ll.videntur innuere.sed dic quod propter hoc solū q̄ iste sit debitor fisci, vel rei publicæ,non licet fisco vel rei publicæ præstare sibi patrocinium. & ita loquuntur istę ll.ſ.si in fraudem fisci illi omitteret exceptionem obijcere,quæ ille competit, & bona non sufficerent.& sic prætendit interesse. Bene posset fiscus comparere,& pro suo interesse defendere, etiam illo non postulante.vt in l.contraria.

LEX II.

1 CVm allegas.†Not.ex ista l.secundū Bartol. q̄ si aliquis est expulsus de castro quodam, & vult donare, vel vendere ius quòd habet alicui potenti,vel ciuitati:quia ipse non videatur posse recuperare per seipsum : talis venditio, vel donatio nō valet.Et istud est quotidianum secundū eum.& istud vidi de facto in quodam nobili partium mearum expulso à suis consortibus,qui volebat donare cuidam magno domino ius suum in despectum aliorum:sed eius filia sibi contradixit. & propter hoc abstinuit.Vidi etiam Florētiæ in quodam qui litigabat cum suo fratre, & volebat donare communi Florentiæ omnia iura sua: & non fuit auditus,quia contra hanc l.

De negotijs gestis. *Rubrica.*

2 ☞ *Qui gerit negotia aliena,& in eis impendit,potest repetere à domino,quod fallit in duobus casibus.*

3 *Mali mores, & mala admini. faciunt tut. suspectum,non autem accusatio de suspecto.*

4 *Si reperitur in instrumento quòd iudex talem legitimam tutorem dedit pupillo,non uitiatur actus:licet legitimus tutor non detur à iudice,sed à lege.*

5 *Mater si faciat impensas in petendo tutorē filio non habenti,quando possit eas repetere.*

6 *Verbum officium,quid importet.*

LEX I.

1 CVm tutores.† Expensæ factæ pietate materna,vel affectione domestica,non repetuntur per actionem nego. gest. quia non videntur factæ animo repetendi: sed potius donandi.hoc dicit.no.†Semper ergo qui gerit
2 negotia aliena,& in eis impendit,pōt repetere à dño. Imò fallit in duobus casibus huius l.& i aliꝭ qui ponunť ꝓ gl.j.e.l. si pūno. Regulariter cōtra.si vtiliter gesit.vt l.j.& ij.ff.eo. vbi ponit edictū prętoris factū sup hac materia,ꝓ quod dať actio neg.ge.directa dño negotiorū cōtra gestorē malè gerētem.& ecōuerso eadē actio cōtraria dať gestori bñ gerēti cōtra dñm ꝓ impēsis. p̄ter in casibus p̄dictis.Primò ponit dictū.vſq; ibi.[cū etiā.] Secdo illud ꝓbat à minori:qa si qdā domesticus qui fuisset m[illegible]'rū amicus patris istorū pupillorū:istas expēsas circa eos fecisset. nō ꝓtestādo qđ faciebat hoc aīo repetēdi,p̄sumeret fecisse affectiōe domestica:& sic potius aīo donandi,nec repetereť.vt ff.e.l.is qui.Multò minus ista mr̄,q̄ p̄sumitur mota pietate materna.si ergo fuisset ꝓtestata,an repetereť?dic vt no.in l.ꝓxi.per Bar.qui distinguit.sed in extraneo indistinctè dic q̄ sic, quia ille non tenebatur suspectos facere,vel etiam petere alios dari:sed mater licet nō teneat suspectos facere,bñ tñ teneť petere nō habēti, si nō vult priuari
3 eius succeisione.† In gloss.j.in prin.ibi.[i.detegeres.] hoc ideo dicit

ãrit gl.quia tutorem ſuſpectum faciunt mali mores, & mala ad
miniſtratio. vt in l. ſuſpectum.ff.de ſuſpe.tu. Non autẽ accuſatio
a ſuſpecto:qui enim accuſat,potius detegit ſuſpicionem allegã
do malos mores:& malã adminiſtrationẽ,q̃ ſuſpectũ faciũt.† Et
ad hoc ſcilm Bart.ſi reperiẽ in inſtrõ q̃ iudex talẽ legitimũ tuto-
rem dedit pupillo,nõ vitiat datio. a licet eñ legitimus tutor non
detur à iudice,ſed à l.vt l.legitimos.de leg. tu. Tamen illud ver-
bum poſitum in inſtrumento quòd iudex dedit,non vitiat:quia
debet exponi dedit,id eſt,dat.ar.huius gl.quia verba debent in-
telligi ſecundũ ſubiectã materiã. vt in l.ſi vno.in prin.ff. loca. fa-
et quòd not.Bar.in l.ñ.in prin.ff.ſi ſer.ven. In gloſſ.ibi.[vel vlte-
rius.] Iſte verſi. fuit additus ad hanc gloſſ. per Franc.Accur. &
ponit tertiam opi.diſtinguendo inter accuſationem de ſuſpecto:
quã mater non tenetur facere,nec præciſè, nec accuſatiuè:quia
ea potius virile officium quã muliebre:vt in l.quã gloſſ.alleg.ff.
qui pe.tu.l.fi.§.fi.Et licet non accuſet,non priuat ſucceſsione fi-
li & petitione.ſ.tutoris filio non habenti. & illam tenetur facere
cauſatiuè infrà annum: ſi non vult priuari eius ſucceſsione. Ex
hoc apparet quod ſi accuſauit de ſuſpecto,cum ad illud non te-
neretur, ſi fuit proteſtata quod expendebat animo repetendi,
poterit repetere:vt l.& ſi quis.§.plericq; in fi.ff.de reli. Sed quando
petit tutorem filio nõ habenti:quia hoc fecit ex quadam neceſ-
ſitate,ne priuaretur ſucceſsione, etiam ſi fuiſſet proteſtata, non
poſſet repetere:quia hoc fecit pro ſeipſa, & pro ſuo commodo.
pro quo facit in ratione ſui text.ſing.in l.creditor.§.j.ff.man. hoc
tamẽ nõ eſt verum indiſtinctè.†Sed dic vt no.Bart.in l.ſeq.quia
poſſunt fieri expenſæ diuerſimodè in hac petitione. Nam quędã
sunt in perſona ipſius matris:vt ſi mater ducat pupillum Romã
pro tutore petendo: & in hoſpicijs expendat pro ſua perſona.
iſtas expenſas non repetit: quia cum teneatur tutorem petere
ſuo ſumptu,hoc facere tenetur pro ſua perſona. l.ſuo victu. ff.de
ope.libe.& ſic proteſtatio nihil operaretur:vt no.j.eo.l.alimenta.
poſt prin.gl.magnæ. Quædã fiunt in perſonam pupilli in hoſpi-
tijs,vel in lite coram iudice.& iſtas non tenetur facere mater de
ſuo:ideo ſint proteſtata. & ita locũ habet quod hic dicitur:vt eas
videatur feciſſe pietate materna: & non poſsit repetere.quod tñ
eſt verũ:erãt paruæ,& mater diues, & pupillus pauper: & ali-
quo ũtrõ deficiente repetere poteſt: & hoc voluit gloſ. ſeq pro
b quo bene facit.l.vtrũ.de do.inter vir.& vxo.† In glo.ſeq.in prin.
b Ad officio illo quod eſt pietas. b]Nam habemus hoc vocabulũ
officium,quod eſt generale:& cõuenit cuilibet homini erga alte-
rum,quia inter homines natura quandam cognationem conſti-
tuit:vt vim.ff.de iuſt.& iur.propter quem tenetur alter alteri
ſeruire ſe eo quod põt:& ſub iſto vocabulo comprehẽduñ alia
duo ſpecialia,pietas,quæ conuenit parentibus erga liberos, &
obſequium,quod erga patronum cõuenit liberto.vt j.e.l.officio.
Omnis ergo pietas vel obſequium dicit officiũ:ſed nõ ecõuerſo.
& de tali officio loquitur liber Tulij de officijs. & alio vocabulo
dicitur munus:vt in hoc tex.& ita intelligit gl. In gl.ibi.[ex qua-
libet.] dic vt ſi eſt talis impenſa quę cõcernat perſonam filiorũ:
vt in hac l.ſi autẽ bona filiorum,iſta nõ præſumunt facta ratiõe
pietatis,licet ſit parua,ſiue magna:vt j.eo.l.alimenta.in fi. cũ l.ſe.
Sed quando cõcernit perſonam,tunc diſtingue: vt ſequit in gl.
Ita in expenſa parua,& mater diues.& filius pauper.& videtur
facta animo donandi,aliàs ſecus.facit ad hoc quod not.in l. filij.
j.de dona.inter virum & vxorem.

*c Relatiuum inter te & me, poteſt aliquis tertius comparere non ſolum pro ſuo
ſed pro intereſſe tuo, vel meo: & allegare illud quod prodeſt ſibi, ſi per te
allegatur: & qualiter?*

LEX II.

c 1 COntra. †Pupillus ex geſtione tenetur: quatenus
eſt effectus locupletior:nec etiam in illo
2 tenetur, ſi alius gratis erat facturus. hoc dicit. & pri-
d mò præmitte generaliter. quid iuris ſit in eo qui ge-
rit negotia pupilli: quoniam habet actionem eatenus quatenus
eſt effectus locupletior. & non vltra. Et hoc eſt ſpeciale in pu-
pillo,cum non ſufficiat vtiliter negotium fuiſſe geſtum. ſi vti-
lis non durauit.ſecus in alio: vt in l.ſed an vltro.§.primo. ff.
eod.titu. Et hoc vſq; ibi. [quæ tibi.] deinde infert ad caſum pro
poſitum de illo qui geſsit ducendo pupillũ Romam, p faciendo
3 ſibi dari tutorem: vt illam impenſam poſsit repetere indiſtinctè
quãs ex illa ſit effectus locupletior,niſi matertera fuiſſet gratis
facturа,vt in fi.quod no. Quod intellige ſi iſte gerens hoc ſciebat:ſed ſi ignorabat, nõ eſt quid ſibi imputetur quare iſtam impenſam fecit ſecundũ Pe.ar.j.de tab.l.generali. li.x.ſed q̃n ſciebat illã fuiſſe facturã gratis, eſt quod ſibi imputeẽ quare fecit animo repetendi.Sed oppo.de l.præce. So. intellige iſtam l.in extraneo.& qui nõ erat multum domeſticus patri.vnde indiſtinctè videtur feciſſe animo repetendi:ſecus in matre, vel
2 in multũ domeſtico,vt in l.præce.† Vltimò Bar.not.iſtã.l.fin.in fi.quod ſi eſt litigiũ inter te & me,põt quidã tertius cõparere nõ ſolũ pro ſuo intereſſe:ſed etiã pro intereſſe
b tuo,vel meo. & allegare illud quod ,pdeſt ſibi,ſi per te nõ allegatur.& dicit quod nõ meminit ſe alibi legiſſe. & ſicut ſi tu nullo modo te defendis, põt quidã tertius cõparere ſine mandato ad plenã defenſionem. dummodo ſatiſdet de iudi.ſol.l. exigẽdi. ſ. de procu. Ita ſi tu te defendis,& nõ plenè: quia omittis opponere quandam exceptionem,põt quidã tertius pro te cõparere, & illam allegare,& probare per iſtũ text. quẽ ibi allegaui,& hoc intelligendo text. quod iſta matertera cõparuit in iudicio, qd erat inter geſtores & pupillos quondã,ſed poſſet intelligi quod ipſe pupillus hoc allegabat,& probabat,& tunc nõ facit pro Bart. facit.l.Titia.ff.ſol.matri.& quod ibi not.

1 *Relatiuum facit ſimplicem relationem quandoque, non propriam.*

2 *Debitor meus in centum, ſi non poterat ſoluere partem debiti me inuito, & decedat duobus hæredibus relictis. an unus ex eis poterit me inuito ſoluere partem ſuam tantùm?*

4 *An ſit reperire actionem in genere?*

LEX III.

1 Siue pro fratre. †Pro eo qd quis ſoluit ſponte & vtiliter pro alio nulla neceſsitate cogente, cõ petit ad repetendum hæc actio directa, ſed ſi ſoluit ex neceſsitate cõmuniõis, vel cauſatiuè, competit actio ſa. ercíſ. vel cõmuni diuidundo.h.d.ſecundũ communẽ intellectum gl. Et primò loquitur q̃n ex mera voluntate, vicq; ibi.[ſiue pignoris:]poſtea q̃n ex quadã neceſsitate, vt lueret pignus qd erat cõe inter ſe & cohęredem,quod luere non poterat,niſi totum debitum ſolueret: vt j.de diſtra.pigno.l. quandiu. Et iſta ſecunda ſubdiuiditur in duas, quia loquitur quando iudicium fami.ercíſcun.ſemel fuerat motum vtiliter,& ſic amplius moueri non poterat pro ipſa pecunia repetenda.vnde tunc datur actio communi diuidun.ſecundùm gloſſ. fin. & Bartol. non autem nego.geſt. directa vel vtilis. Et dum tex.dicit [eandem habebis,]non refertur ad actionem nego.geſto.de qua ſuprà dixerat, ſed ad actionem in genere. & ſic illud relatiuum eandem facit ſimplicem relationem, non directam, ſicut alibi mulier damnauit quæ ſaluauit. nam non refertur ad Euam, quæ damnauit: ſed in genere ad mulierem.& in ſpecie ad Beatam virginem †. Et ad hoc ſemper allegatur iſte text. cum gloſſ.quod relatiuum d facit ſimplicem relationem, quandoque non propriam. Alij dicunt quòd ſtat propriè de act.nego.geſt.non tamen de directa.de qua. ſ. dixerat: ſed intelligitur de vtili quando non ſponte:vt j.eo.l.curatoris, ſed illa loquitur quando alia actio deficiebat. & tunc recurritur ad vtilem, quæ non deficiebat quia licet non deficeret fa.ercíſ. competebat cõmuni diuidun.& ſi fami.ercíſ.non erat intentata,illa poterat intentari.vt in fi.† Et per iſtam l.in princip.determinat Pe. contra aliquos qui dicebant quod ſi eſt aliquis debitor meus.in c.& deceſsit duobus hæredibus relictis, ſicut ipſe non poterat ſoluere

a ¶Datio. Adde in ſimili Bar.in l.j.ff.ſi ſeruꝰ vend. & in l.j. ſ. quibus. ff. quod cuiuſque vni. nomi. & in l.inſulã. per illum tex.ff.de præſcri.ver. Inn.hoſ. & doc. in c. petitio de ꝓcu. Bal. in l.ñ.de confir.tu. & in l. id quod pauperibus.ã.de ept.& cle. Alexã. de Imo.in l.ſi quis in feudi vocabulo in prin. ff. de leg.j. Et in conſi. xiiij. col. v.ver. Item dato. in iiij.volu.Franc.Cur.

¶Pietas. Et tale eſt q̃ debet etiã filius patri.l.cogi.ſ.ſi pater.ff. ad treb.& l.j.ff.de inoffic.teſta.& de eo q̃ debet homo homini. adde Io.an. in c. non eſt ſine culpa. de reg. iur.li.vj. & de officio quod debet vxor viro. vide in l. ſicut patronus.ff.de op.li. Itẽ adde q̃ officiũ dicit religio quã homo debet Deo.l.nemo.ã.de epi.aud.Itẽ dicit cura vel ſolicitudo. j. de ſer.fu.l.ij.Item tutela dicit officiũ, vt j. qñ mul.tu. offi. fun. po. Itẽ dicit impenſũ: vt ff.de off.cõſu.l.j.& in ſum.Azo.ã.eo.tit. & de hoc verbo officio vide plura per Fel.in c.inter cætera. de offor.& in c. poſt ceſsionem.in prin.de prob. Franc.Cur.

c ¶Ad euam. Adde originaliter. Geneſis j.

d ¶Relatiuum. Adde Bart.in l. Iulianus.ff. de hær. inſti. & in l. hoc articulo. col. pe. ver.Itẽ habemus. eo. tit.& in l.ſi ſic.ſ.j. ff. de leg.j. & in l. ea tñ adiectio.ff.de leg. iij. & de iſta ſimplici relatione.vide etiã gl. in d.l.Iulianus. & in l.dñm.j.de inju. Et ꝑ Lud.ro.in l.j. in prin. ff.de no. ope. nuncia. Cur.

a ¶ An vnꝰ. Adde bar. in l.si procuratori. la ñ.ff.de cond.ide. Ale. de Imol.in d.§. si tutores in addi.ad Bar. in l.j.§.si plures.ff. de exer.& vide in §. sed si ex.instit.de satisf.tu. intellige hoc nomine pupilli:non suo,vt p Ale. in d. §.si plures. Franc. Cur.

b ¶ Libertus. Adde glos.in l.j.C.de oper. li. & in l.solo. C.de lib. causa.

partem debiti me iuito:vt l.tutor.§.Lucius. de vsu. Ita nec vnus ex hæredibus inuito me potest soluere partem suam tantùm: vt se liberaret,sed habet necesse soluere totū. & sic liberare se & cohæredem.per l.ñ.§.ex his.de ver.obl.vbi dicitur quod ex persona hæredum conditio obligationis nō immutaretur si posset soluere partē,cū defunctus non posset. Pe.tenet contra per prin.huius. l.quia si haberet necesse soluere totum,non cōpeteret sibi actio.neg.gest.directa. cuius contrarium vult ista l.in princ. sed daretur vtilis,vel fa.erc. vt in secunda parte.tanq̄ pro negotio non sponte gesto. sed vrgente necessitate:quia volebat se liberare.& non poterat nisi totum solueret,sicut qñ volebat liberare pignus. Ad cōtrariū de §. ex his. dic vt ibi. Nam non debet intelligi quantū ad facultatem soluendi id quod debebatur.sed quādo vellet soluere aliud pro alio: qa si defunctus nō poterat,nec etiam aliquis ex cohęredibus:vl' qñ actio erat indiuidua de sui natura respectu solutionis.secus quā-

4 do diuidua.† Vltimò ex eo quod dicit glo.pe.in fi.not.q̄ est reperire actionem in genere.quod tenet Bart.licet quidam cōtra. qm̄ actio nō potest esse sine præiacente materia, ex qua oriatur. Sed actio in genere non potest habere præiacentem materiā. & sicut non reperitur homo in genere nisi in fantasia hominis: quia pōt homo hoc in mente sua cōcipere:ita non reperitur actio in genere de quo per Bar.in l.si seruus communis mæuij.de stipu.ser.& l.iij.§.fi.de acquiren.possess.

a *In actione tutelæ bona gerentis sunt tacitè obligata pro mala administratione. sicut bona ueri tutoris, sed in actione negotiorum gestorum secus: sed competit actio personalis contra gerentem.*

2 *Gerēs negotia pupilli sine mandato tutoris,an habeat ipsum tutorem obligatum?*

4 *Tutor in negotijs pupilli potest facere procuratorem suo nomine,cùm ad se pertineāt. An unus tutor possit facere contutorem,procuratorem:& sibi committere vices suas?*

LEX IIII.

1 QVi pupillæ. † Gerens negotia pupilli vel pupillę mandato tutoris:tenet pupillæ hac actione,nō actione tutelę.hoc dicit. Et sic māda um tutoris nō impedit hanc actionem oriri inter gerētem & pupillam:sed inter gerētem & tutorem sic: quia nō tenet tutori hac act.sed acti.mandati.& ecōuerso tutor sibi. quia mandatū facit hāc actionē cessare iter mādātē & mādatariū:nō inter

2 mādatariū & nō mādātem:vt hic patet.l.iij.§.fi.ff.e.ti.† In tex.ibi [nō videtur gessisse:] dic & sic nō tenetur actione tutelæ.de qua ff.de eo.qui pro tu. Nā iste titulus habet locū quādo quis credens se tutorem cum nō esset,gessit negotia pupilli:sed hic iste nō credebat se tutorem,neq̄ gessit vt tutor.sed mandato veri tutoris. Ideo cessat illa actio:& datur ista.& hoc est magni effectus:quia in actione tutelæ bona gerētis sunt tacitè obligata pro mala administratiōe,sicut bona veri tutoris:vt j.de admi.tu.l.pro officio. & ibi no.in fi.gl.fi. Sed per actionem neg.gest.secus:quia hoc nō reperit iure cautū.& sic in primo casu posset bona aduocare per hypothecariā à quocunq̄ possessore.in secundo,secus: quia solū

3 posset agere actione personali contra gerētem.† In gl.j.in fi. ibi. [licet mandauerit tutor.] sed ista sol.nō videt bona:quia mandatum tutoris censetur esse mādatum pupillæ, sicut scientia tutoris censet esse scientia pupilli.vt l.iij.in fi.ff.de tribu. sed dic hoc verū in his q̄ principaliter nō pertinerent ad tutorē: sed ad pupillū, sed gestio negotiorum pupilli pertinet ad tutorem suo nomine. & ille qui gerit negotia pupilli sine mandato tutoris, habet ipm tutorem obligatum:tanq̄ gesserit negotia eius.nō dicuntur eius. scilicet,cura & solicitudine:non vtilitate:vt in l.si pupilli.in prin. & ibi no.ff eod.Si ergo tutor mandauit alicui q̄ gereret, censet illi mādasse negotium suum licet etiam sit negotium pupilli: & propter hoc illud non reputatur negotium pupilli:sed solius tutoris.si autem tutor non mandaret vniuersaliter geri negotia pupilli, sed particulariter mandaret alicui quòd aliquam rem venderet,vel emeret pro pupillo,tunc censeretur mandatum pupilli.& inter mandatarium & pupillum nō oriret actio neg.gest. sed

4 mandati.† no.ergo secundùm Bald. q̄ tutor in negotijs pupilli potest facere procu.suo nomine.cum ad se pertineāt:vt dixi.Sed

a an vnus tutor possit facere cōtutorem procuratorem in hoc, & sibi committere vices suas? Dic quòd sic secundùm Bald.qui allegat text.in l.si procurator.§.si tutores.ff.mand. In gloss.fina.ibi. [j.eod.si mandatum.] & plenius.ff.eod.l.iij.§.fi.

2 *Officium ratione cuius debet alter alteri prodesse,& non nocere,an inducat præstā di necessitatem? & an impediat actionē negotiorum gestorum: & quid in obsequio, & quid in pietate paterna uel materna?*

LEX V.

1 OFficio. † Quod quis facit ex necessitate obsequii debiti,non venit in hac actione. hoc dicit.

b debes scire q̄ libertus ᵇ si potest tenetur alere patronū egentem. & etiam filios eius egentes.hoc tamē secundùm,non semper est verū.sed cum distinctione. & hæc habent in l.si quis à liberis.§.solent cōsequi.ff.de lib.agn.& tenetur hoc rōne obsequij,ad quod tenetur patrono propter bñficium liberatis ab eo receptum.& ad istud debitum licet nō competat actio sed officio iudicis redigit̄ ad præstandi necessitatem: quia potest ad hoc præcisè cōpelli:sicut filius ad alendum patrem.dicto casu.si ergo aluit, absq̄ actiōe nō repetit:quia soluit decitum quasi naturale:& se liberauit.& eadem solutio nō debet parere solu.& repetitionē.vt in l.cū his.§.j.ff.de cōdi.indebi.† In glo.prima ibi. [inter hominem & hominē.] dic propter cognationem quā natura inter eos constituit.l.vt vim.de iust.& iur.ratione cuius debet alter alteri prodesse.& nō nocere,hoc tamē officium non redigitur ad præstandi necessitatem. Ideo impedit act.neg.gest.qa licet quis debeat alteri prodesse si potest,nō tn̄ tenetur p illo de suo expendere,aliàs sequeret̄ q̄ ista actio nūquā competeret.sed obsequiū magis arctat:quia redigitur ad præstandi necessitatem ideo istam actionem excludit. Pietas autem paterna vel materna impedit.cum dist.tn̄ de qua dixi in l.j.§.eo.& no.j.eod.l. alimēta. gl.fi.ibi.[sed die idem in adulta,nisi protestetur.] Sed certè non videtur prodesse protestatio,ex quo libertus teneꝫ alere nō solū pupillos:sed adultos,si potest.vt in d.l.si quis à liberis.§.solet. iuncto eo quod no.j.eod.l.alimenta.post prin.gl.magnæ.

2 *Curator an possit dari in testamento?*

LEX VI.

1 CVratorem. † Si officium iniunctum non arctat regentem pro gestis,competit hæc actio directa.hoc dicit.secundùm Bartol. Sed si artactet,& alia actio ordinaria cessaret: & daretur hæc actio vtilis.vt infrà eodem.l.curatoris. Si verò competeret alia actio ordinaria, cessaret vtilis.& daretur ista: vt suprà eodē.

2 l.siue pro fratre.in fi.& quod ibi not.† In text.ibi.[iure factum.] Dic quòd curator adulto non debet dari à testatore in testam. Sed à iudice ipsi adulto petenti,si ergo testator dedit,datio ipm non artauit ad gerendum. Et per consequens si gessit, videtur sponte gessisse. & sic competit hæc actio directa.Sed contra quòd possit dari in testamento:vt in l.de creationibus.suprà, de epi.audi.Sol.speciale est in furioso secundùm Bartolum: sed Bald.dicit q̄ omnes illi qui habent curatorem legitimum qui datur à l.vt mutus,& surdus,& alij de quibus in l. prima, in fin.cum l.sequen.ff.de postu.possunt habere curatorem etiam testamentarium.quia sicut datur à l. non petente, ita potest dari à testatore. cuius dispositio vim. l. habet: vt in authentic.de nup. §. disponat.

LEX VII.

1 SI ab eo qui. † Pro ea parte qua creditor debitori succesit,confunditur obligatio. pro alijs verò partibus competit contra hæredes actio. hoc dicit. Adde quod nota.per gloss.in l.prima, infrà de hære.actio.gloss.intelligitur quando fuit institutus iste in istis duabus vncijs animo compensandi,aliàs si istę sufficerent ad debitum non posset agere contra hæredes: ita intellige gloss. sed quando non animo compensandi:tunc etiam si multò plus valeret quàm sit debitum,posset agere contra cohæredes:& non confunderetur obligatio nisi pro sexta parte.

LEX VIII.

1 ADuersus. † Actio personalis non tollitur longo tempore.hoc dicit.concor.l.ij infrà,de constitu.pecu. sed longissimo tollitur. id est, elidit̄ per exceptionem præscriptionis.vt l.sicut. & l.omnes. de præscript. xxx.anno.

Negotium

a Negotium dicitur nostrum quatuor modis: scilicet ipso gestu: re ipsa, cura & solicitudine, & ratihabitione.

LEX IX.

SI pecuniam. †In negotio quod est nostrum ratihabitione, hæc actio oritur ratihabitione secuta, & non prius. hoc dicit. †Et debes scire quod quatuor modis dicitur negotium nostrum. scilicet ipso gestu quando pro me solueres creditori meo. Nam statim quod soluis: me liberas. Ideo dicitur ipso gestu meum. & tūc statim oritur tibi actio contra me etiam inuitum. vt in l. soluendo. ff. eodem secundo modo re ipsa: vt si impendis in rem meam vtiliter, vel necessariò. Nam eo ipso res mea efficitur melior: & sic vtiliter idem: quia teneor ratū hoc habere. Tertio cura & solicitudine. vt si eram tutor alicuius, & tu gessisti negotia illius, cum ad me pertineret gestio: vt in l. si pupilli. ff. eodē. & idem per omnia. Quarto modo ratihabitione quando ex illa gestione non sentio vtilitatem, nisi quatenus velim: vt si emisti pro me aliquam rem, vel rem meam nomine meo vendidisti, vel à debitore meo debitum exegisti. & tunc non cogor habere ratum, nec dicitur negotium meum antequam ratum habeam: ideo nec prius oritur hæc actio post quam verò ratum habeo, negotium meum efficitur ratihabitione: de hoc loquitur iste tex. Et in isto vertitur quęstio in ter glossatores: vnde oriatur ista actio, ex gestione, an verò ex ratihabitione. Et glo. videtur sentire quòd ex ratiha. Docto. tenent contra, quia tunc non diceretur actio neg. gest. sed actio ratihab. vnde dicunt quod oritur ex gestione mediante ratiha. quia ratihabitio hoc solum facit: quia facit ꝙ negotium dicatur meū, post quā facta est: non autem parit actionem. imò nascitur ex gestione tali facta, de hoc in l. si pupilli. §. item quæritur. ff. eod. ar. l. placito. j. de rerum permu.

b Mater quando possit repetere quod expendit in alimentando filium viuente patre? in his quæ non dependent à voluntate protestantis non prodest protestatio.

c Quatur casus in quibus mater compellitur alimentare filium. & quid in alijs casibus, si fuit protestata?

d Si quis alimentauit aliquem tanquam filium suum, cum non esset, an possit repetere ab eo cuius est? an ab ipso alimentato?

e Si quo defuncto relicto masculo hærede vniuersali, & relicta filia, cui reliquit dotem non soluendam, & mater retinuit istam filiam, & alimētauit de suo, an possit repetere à masculo?

LEX XI.

ALimenta. †Quod mater expendit in alimentā do filium ab eo non repetit: quia nō videtur expendisse animo repetendi, sed ex pietate materna. Secus in eo quod expendit circa res filij. hoc dicit. tex. cum gloss. †In text. ibi. [pręstitisti.] subaudi post mortem patris, & nō præmissa protestatione: & quod intendebat repetere. sed si patre viuente, cum onus alimētandi ad ipsum pertineat, posset repetere quia quo ad ipsum non vigebat materna pietas: vt ff. eod l. Neſennius. ver. pone peregrè patrem à filio verò nō. post l. ij in fi. s. eo. Item si fuisset protestata, etiam à filio posset repetere. vt in d. l. Neſennius: nisi esset casus in quo mater teneret alimentare filium, & posset ad hoc compelli: quia tunc protestatio sibi non prodesset. vt hic in gloss. quæ semper allegatur ꝙ in his quæ non dependent à voluntate protestātis, non ꝓdest protestatio. sunt autem tres casus in quibus mater compellitur necessitate præcisa filium alimētare primo infrà triennium. vt j. de pa. post loc filiū: quia teneret ipsum lactare viuēte patre: sed hoc est verum nisi esset sibi dedecus secundū morem patriæ, vel quia esset nobilis. & non consueta secundū Azo. in sum. illius tit. Vel nisi careret lacte, vel nisi esset paupercula, quæ viueret de labore manuum suarū, & non posset ad hoc vacare. Vnde dicit Bal. si ſchola- ris haberet filiū ex aliqua fanticella, vel paupercula, tenet ipsum facere lactari, si illa mitteret eū ad domū suā: quia non posset ad hoc vacare ꝓpter paupertatem. Alius casus est quando esset factū diuortiū culpa mulieris: vt j. diuor. fac. &c. & in auc. vt li. ma. & aui. §. illud quoq;. Tertius casus est quādo filius esset pauper, & non esset alius qui teneret ipsum alere. l. si qs liberis. §. si mater. & quod ibi not. ff. de lib. agn. adde quartū casum in quo etiam post triennium: vt viuente patre tenetur ipsum alere necessitate præcisa, quod habetur in l. j. §. si mater. de libe. agno. Extra istos casus non tenetur necessitate præcisa: ideo pro dicit protestatio: sed si non protestetur, in dubio videtur alimentasse ex pietate materna, si alimēta nō sunt magna, & mater est diues: & hoc voluit gl. in hoc post princ. dum dicit [ex qualitate personarū &c.] & no. ſ. eo. in l. j. Eodē modo secundū Bal. si mater solueret condēnationē pro filio, vel redimeret ipsum ab hostibus, videretur fecisse ex pietate: & non posset repetere: quia expensa cōcernit personā: vt j. de cap. l. liber. Si aūt aliquid expēdit in emendo aliquā rem filio, pōt repetere, si nō cōcernit causam alimentorū: quia in talibus nō censetur materna pietas. Adde quod modica impensa facta circa res filij, nō repetitur. sicut nec facta per maritū circa res vxoris: propter affectionē personarū per l. omnino. ff. de impen. secus si fieret per aliam personā, in qua nō caderet affectio, vt ea. l. probat. Et dicit Cy. ꝙ in tali parua impēsa protestatio nō prodesset, sed mihi videtur contrariū, per no. in l. si quis à liberis. §. si mater. de lib. agno. nisi esset ita parua quod esset deluſoria. † Quæro. quid si aliquis alimētauit aliquē tanquā filium suum, cū non esset. an posit repetere ab eo cuius est? an ab ipso alimentato? vide Bart. in l. j §. cōpetit. ff. si ven. no. mu. † Item quæro pone ꝙ aliquis decessit relicto masculo hærede vniuersali, & relicta filia, cui reliquit dotem iure institutionis, mater istam filiam retinuit penes se, & alimētauit de suo, vtrum possit repetere à filio masculo, sicut posset à patre si viueret? Cy. hic format istam q. & arguit pro & cōtra, & determinat quod possit repetere: quia illud onus qđ imminebat patri viuenti, transit ad illum masculum ad quē trāseunt bona per l. si quis à liberis. §. item reſcriptum. ff. de lib. agn. Bar. ibi videtur sentire cōtrarium quasi illud onus personale & extinctum fuerit morte patris. vnde nunc cum dicta filia reperiat se habere fratrem, & matrem, onus primo loco pertinet ad matrem: quæ est ascendens. & in subsidium si mater non existeret, pertineret ad fratrem, & hoc colligit ex isto tex. De ista q. tāgitur in additionibus Specu. in tit. qui fil. sint legi. super rubrica. circa fin. & tit. de sta. mo. super rubrica. circa fin. Constat autem quod si non extaret mater, talis frater teneretur eam alimētare. per casum no. in l. qui filiū. ff. vbi pu. edu. de. Mihi placet determinatio Cy. & dicit se ita consuluisse. Vltimò quod hic dicitur in expensis alimentorum. Idem in alijs concernentibus personā: vt in l. j. §. eod.

¶ Mater tenetur alimentare. Adde glo. in versic. secundū facultatē. in c. cū haberet. de eo qui du. in ma. quā pol. p adul. doc. in c. j. de conuer. infi. & in c. fi. eo. tit.

¶ Frater teneretur eā alimentare. Adde l. Mutius. in §. manēte. ff. de iur. do. l. quāuis. ff. solut. matr. Bart. in tract. de ali. & eundē Paul. de ca. in consil. ccccxxxiij. col. ij. in secunda parte cōsil. antiquorum, secūdū notiſ. impreſsionē. Cur.

LEX XII.

SI filius. †Si filius soluit debitū paternū viuente patre animo donādi, nō repetit. si hoc cōstat: aliàs secus, quia videt soluisse animo repetendi. h. d. secundū communē intellectū quē tenet Bart. & not. bonam. l. qñ aliquis habet plures filios. & vnus eorū soluit debitum paternū, & post mortē patris veniunt ad diuisionē, an ille possit ante partē recipere quàm soluit. nā ipsi appareat ꝙ animo donādi soluerit, pōt repetere: ita debet intelligi iste versi. igitur glo. tñ videt sentire cōtra secundū Io. quod in dubio præsumat soluisse animo donandi. Sed Bar. dicit de directo hoc esse contra text. qui in prima parte loquit cōditionaliter. si donandi aīo &c. ergo si nō apparet, præsumitur soluisse animo repetendi. Hoc tñ verū si soluit de propria pecunia castrensi, vel quasi castrensi, vel si erat emancipatus. & si habebat dñium quo ad proprietatem & vsumfructū. si aūt soluit de pecunia paterna profectitij peculij, clarū esset ꝙ nō repeteret: quia nihil sibi obesset: cū tale peculiū post mortē patris veniat in collationē. l. certū. j. fa. ercis. si verò de pecunia aduētitæ peculij. cuius vsusfructus pertinet ad patrem, & proprietas ad filium, tunc viuente patre non repeteret, sed eo mortuo à fratribus succedentibus patri, pro rata pro qua succedunt. Et prædicta locū habent, etiā si ex volūtate nō ex necessitate soluit. multò fortius si ex necessitate: vt quia fideiussierat pro patre: quia in necessitatibus nō præsumet liberalitas. l. rem legatam. ff. de adimen. l. iuncta. l. si dubitet. §. filiusfa. vbi est casus. ff. de fideiusso. In gloss. j. ibi. [non de castrensi, peculio vel quasi:] dic ista distinctio non cadit in primo casu huius l. qñ soluit animo donandi, quia tunc de quacunq; pecunia soluerit, non repetit. ideo ista glo. malè fuit posita in hoc princi. sed bene staret in secundo casu, quando non apparet animo donandi: & tunc dic vt supra dixi.

a ¶Sed impensam funeris. Adde Pau.de cast.in l.ũ filia.ff.sol. mat.Abb.in dispu.in ci.Sempronius.in primo dubio.

b ¶Marit⁹ tenetur.adde c.p vestras. de do. Iter vir.& vxo.abb. Ic.ex literis.d diuor.

c ¶Posset marit⁹ vxorem repellere. Adde text.i l.fi. C.ad vell⁹. Bal.in l.fi.C.de sentẽ. quæ sine certa quanti.profe.& Abb.in c. j. de adul.

d ¶Duos fratres nobiles. Adde Ang.i l. vt nemini.& etiã l.fin.in Iec.Florentina. C. de col.& in l. ex duob⁹. ff.de neg.gest. & Pe. de Peru.in suo tract. de duobus fratrib.in sexta parte.cõs.xxij. q.xxiij. cũ trib⁹ chartis se.vbi latissimẽ.& adde ꝙ in fratrib⁹ socĩs omnium bonorũ nõ habetur ista cõsideratio,ꝙ vnus haberet familiã,alter non. ita Paul.de Castr.in suo cons.cccj.inci.super primo quæsito. col.j. versi. venio ad quintum . in nouis. Curt.

1 ☞ *Maritus an teneatur de necessitate expendere in uxorem ægram,uel non?*

2 *Maritus tenetur alere uxorem,etiam si nullam dotem habeat: si est in suo obsequio,& sit sana,& quid si infirmetur?*

3 *Si mulier,uel alius pro ea promisit dotem: & eam non solueret integraliter,posset maritus uxorẽ expellere, & remittere ad domum patris.*

4 *Si uxor recederet à uiro propria authoritate sine iusta cã: etiam si uir haberet penes se dotem, non tenetur eã alimentare,cum teneatur etiam ad obsequia.*

5 *Si maritus expulit uxorem sine iusta causa,etiam si nullam dotem habeat,nec præstet obsequia, quia per eam non stat.tenetur maritus ministrare sibi alimenta.*

LEX XIII.

QVod in vxorem.

†Impensam quam maritus fecit in infirmitate vxoris, ea mortua non repetit à patre vxoris:licet dos ad eum reuertatur:sed impensam fueris⁹ bñ repetit dicto casu.h.d.Sed si non reuerteret ad patrem: sed remaneret apud eũ ex pacto, vel ex forma statuti,vel propter liberos de cõsuetudine,tunc ad ipsum maritum pertineret impensa funeris.& si pro parte reuertit, pro parte remanet,ꝑ rata ptinet ad vtrancꝙ. vt ś.de reli.& sum tu.l.Celsus. cũ l.seq. In text.ibi.[nõ à socero.] subaudi etiam si ad ipsum dos reuertatur.vt differat à casu seq. †In text.ibi.[sed affectioni.]istud verbum facit dubiũ in hac l.nã videt quod debeat dicere:sed debito tuo:postquàm habebat dotẽ penes se tenebat ex debito tales impensas facere secundũ facultates dotis,& fructus eius.vt est casus in l.si cùm dotem.§.finautem in seuissimo. ff.sol.matri.Est enim longa differentia an faciat ex debito: quia tũc protestatio quam facit,animo repetendi,sibi nõ prodesset: vt not.ś.eod.l.alimenta.post princip.gl.an autem ex affectione maritali:quia tũc ꝓtestatio sibi prodesset.sicut quãdo mater facit ex pietate materna:vt ibi no.& in l.Nesennius.ff.e.propter hoc Cy. intelligit istum tex.quando impensa transcenderet facultatẽ dotis,seu fructus eius.per illum text.in §.si autem in seuissimo. vbi dicit ꝙ tenet facere vsque ad vires dotis.& tunc videtur facere ex affectione.& si protestaretur,bene repeteret:sed vsq; ad vires dotis ꝓtestatio nõ prodesset. †Sed contra,quia maritus tenetur alere vxorẽ,etiam si nullam dotem habeat,ꝑ l.si nulla.ff.de lega. So.verũ est si est in suo obsequio:quia sit sana & obsequatur marito,sed quãdo infirmatur,tũc si modica infirmitate:vt nõ abstrahatur ab obsequio.idem,si verò grauí:tunc si non habet alia bona vnde posit viuere.& securare,nec patrem & matrem ad quos pertineat.idem,si verò habeat alia bona, vel habeat patrem vel matrem,non tenetur eam curare si non habet dotem,vel vltra vires dotis.Sed si hoc facit sponte,non præmissa protes. videtur fecisse ex affectione maritali.& sic animo donãdi.& isto modo potest intelligi iste text.secundùm Cyn.Adde quòd si mulier vel alius pro ea,promisisset dotem,& non solueret integraliter, posset maritus vxorẽ expellere.⁹ & remittere ad domum patris, etiã si illa vellet obsequium præstare viro,vt in authen.de non eligẽ. secũ.nu.§.pe.& ibi not. †Item si vxor recederet à viro propria authoritate sine iusta causa, etiam si vir habet penes se dotem, non teneretur eam alimentare,cum teneatur etiam ad obsequia.vt in l.sicut.& ibi nota.ff.de ope.li.& frustra petit debitum qui quod debet non impedit.vt in l.ædiles.in fin.ff.de ædil.edic. †Item & tertiò quòd si maritus expulit vxorem sine iusta causa, etiam si nullam dotem habeat,ne præstet obsequia:quia per eam nõ stat, tenetur maritus ministrare sibi alimenta,& etiam curare in infirmitate. secus si obsequia præstaret. argu.in l.qui concubinam. §.vxori.de lega.iij.& vide Bald.j.ad Velleia.l.fina. & in l.prima, infrà de lega.

1 ☞ *Si gessisti negotium alicuius,an & quando habeat contra ipsum actionem negotiorum gestorum:& ipse contra.*

LEX XIIII

1 SI mandatum. †Mandatum tertij non impedit hanc actionem oriri inter gerentem,& eum cuius sunt negotia gesta: sed inter mandantem & mandatarium parit actionem manda-
2 ti.hoc dicit.concor.l.qui pupillæ.ś.eod. †In glos.ibi.[l.iij.§.fin.] Super hoc articulo quando gessisti negotium alicuius,si quæritur an habeas cõtra ipsum act.negotio.gest.& ipse contra te? dic aut nullum credebas obligare:quia putabas negotium esse tuũ, & tunc non habebas acti.sed retentionem,si contra te agatur, vt in l.si in area.in fi.ff.de condi.inde. Aut credebas tibi aliquẽ obligare:& tunc illum cuius erat negotium. vt quia sciebas ad eum pertinere.& non est dubium ꝙ ille tibi obligatur,& tu sibi.vt in toto isto tit.ff.& C.aut credebas obligare alium ad quẽ putabas negotium pertinere,& tunc aut ad illum nullo modo ptinebat & obligas verum dominum, ad quem in veritate pertinet.ita loquitur.l.hic allegata in gl. Item si cum.§.fi.ff.eo.& etiam in ista l.vnde hic si putabas negotia mulieris pertinere ad maritum:& nõ ad mulierem,cum ad maritum nullo modo pertinẽt. obligas vxorem.& te sibi.aut ad illum quoquo modo pertinebant negotia.& tunc aut cura,& solitudine duntaxat.& idem, vt ś.eodẽ.l. qui pupillæ.aut alio nõ suo nomine,& tunc non obligas verum dominum negotiorum,nisi quatenus efficitur locupletior:vt l.si pupilli.§.sed si ego.ver.eodem.& ibi not.ff.eodem.& hoc de isto passu difficili.& subtili in quo iura videntur variare. & de quo plus tractatur.in l.iij.§.fi.ff.eo.

2 ☞ *Si ex duobus fratribus unus habeat filios & uxorem,alter non, & ille qui non habet liberos recepit obsequiadia seruitia à liberis alterius non potest in diuisione restaurari,quatenus ille qui habebat uxorẽ & liberos plus expendiderat de cõmuni.*

3 *Victricus quando æquiparatur patri,& quando non?*

LEX XXV.

1 SI paterno. †Alimenta præstita per victricum priuignis,non repetuntur, nisi fecerint animo repetendi.hoc dicit.& sic sibi incumbit onus probandi.quod probabit si fuit protestatus, vel si expensæ erant magnæ & ipse non erat multùm diues.glos. verò dicit quòd in dubio præsumuntur factæ animo repetẽdi, nisi ab eis aliqua obsequialia seruitia reciperet,quę possent talibus æqui-
2 parari impensis.† Et istud inducit Bal. ad quæstionem quæ fuit
d hic non est diu inter duos fratres nobiles,⁴ quorum vnus habebat vxorẽ & filios,alter non:tamen primus omnia onera domus subibat.& alter quasi in nihilum.cum autem venirent ad diuisionẽ,volebat ille alter restaurari,quatenus ille qui habebat vxorẽ & liberos expenderat de cõmuni,plus quàm ipse q nullos habebat,certè si à liberis eius recepisset obsequialia seruitia, nõ posset hoc petere.per istã gl.ita si recepit à matre illorum & patre, qui (vt dixi)oĩa onera domus subibat.& ille nõ habebat aliud agere nisi ponere se ad mensam.& ita rñdi per istam glo.& per not.hic
3 per Bald.† In tex.ibi aluisti:& sic patet ꝙ priuigni possunt alipes victricũ.sed cõtra de l.j.j.vbi pu.edu.de.vbi dicitur quod nõ sunt filij alẽdi penes matrem.qñ victricũ superinduxi:quia est ꝑsumptio cõtra eos.Sol.verum est in dubio.& qñ possent alibi cõmodè alimẽtari:sed posset esse talis victricus de quo nulla posset esse suspicio:& de tali intelligitur.hic,totum ergo residet in arbitrio iudicis.vt l.j.in princ.ff.vbi pu.edu.de. Quinimò interdum victricus decernitur tutor priuignis:vt in l.fi.in princ.j.de cõtra-iu.tu.& ff.de ado.l.nõnunquam. si tamẽ nõ esset idoneus: mater quæ fecit ipsum dari puniret,acsi nullũ dari fecisset.vt no.Bald. in l.precibus.j.de impu.& alijs substit. Aliquãdo enim victricus nõ æquiparatur patri,nec habetur loco parentis, vt j. de furt.l.si nõdum.cum ibi nota.Sed hic sic ex qualitate personæ.

2 ☞ *Venditor si soluit tributa post uenditionem,quia res uendita non fuit remota à fisco:reperit ab emptore per hanc actionem.*

3 *Quod tamen fiscus posset etiam compellere emptorem possidentem, licet res non fuerit adhuc posita ad suum æstimum.*

4 *Quòd res uendita non debeat remoueri de libra uenditoris,nisi apponatur in libra emptoris idonei facilitate conueniendi.*

LEX XVI.

1 SI negotium. †Soluens tributa pro alio, etiam si sit soror,vel frater, potest alium repetere per hanc actionem,& sic inter fratres & sorores non præsumitur animus donãdi. Certè nec inter patrem

patrem & filium, in expensa quæ non concernit personam: vt §. 2 rat &c.] † In tex. ibi. [nec ad eos officium a administrationis &c.] Quæ autem sit ratio
l. si filius. & l. alimenta. in fi. In hoc tamen videtur differre, qñ cp officium tutoris vel curatoris, nõ transit
id modica impensa, quia inter patrem & filium præsumitur ani ad eorum hęredes. ponitur in tex. in l. cuius b
mus donandi: sicut inter maritum & vxorem: vt in l. omnino. ff. bonis. ff. de cura. fur. quem omnino vide. &
de impen. iuncta l. publica. ff. depo. per quàm videtur hoc termi idẽ per omnia videtur in quolibet alio offi
nare Bar. in l. quæ dotis. ff. so. ma. nõ sic inter collaterales. ar. hic. cio publico vel priuato, vt videatur electa
quia hic non distinguitur an sit parua, vel magna. † Et per istam 3 industria personæ. † In hac l. sunt tres glos.
l. dicit hic Bal. cp si vendidisti vel donasti mihi rem tuam, & tra- prima magna. super ver. [vtili.] & etiam se
didisti, nõ tamen fuit remota de tuo allibratu, seu catastro, quia cunda. Dicit Cy. cp non fuerunt necessariæ
nisi fiat noua libra, quæ solet fieri de tempore in tempus, non re in hac l. & cp immiscuerunt se rei ad se non
mouetur de allibratu venditoris. & sic semper compellitur ven- pertinenti. & cp dant laborẽ nobis sine vtili
ditur soluere quousq; remoueatur de libra sua, quam ipse potest tate. & in aliquibus bene loquuntur. Certè
reportare ab emptore. per hãc l. quia hoc est onus fructuum. vt l. imò resultat vtilitas, si bene inspiciãtur istę
nosce stipendium. ff. de impen. & l. si pendentes. §. si quid cloaca- subtilitates: maximè quia dant intellectum
rũ. ff. de vsufr. & sic pertinet ad illum qui recipit fructum. Meri ad alias res vtiles. Pro declaratione glo. magnę formo talem op-
to si soluatur per alium, vel sponte vel coactè, potest ab illo repe- po. contra tex. dum dicit cõpetere vtilem actionem huic adulto
tere. † Adde quod fiscus potest etiam cõpellere emptorem pos- contra hæredes curatoris. contra imò est directa. nam actio quæ
sidentem posito etiam quod adhuc nõ fuerit posita res ad suam datur domino negotiorum est directa. illa verò quæ negotiorũ
libram vel æstimum. casus est in l. fi. & ibi expressè no. Bar. j. fine gestori dicitur contraria: vt §. eo. l. si mandatum. in fi. Sol. hoc ver
cen. vel reli. & sic potest exigere quem vult de prędictis: quia res a bum directa* dupliciter sumitur. primò respectu contrariæ, quæ
est ibi obligata pro talibus oneribus fiscalibus: vt in l. Imperato datur gestori: & hoc casu non loquitur hic. Vnde fateor cp ista
resã. de publi. videtur tamen cp hoc non debeat fieri nisi in sub- actio vtilis illo respectu potest dici directa. Alio modo sumitur
sidium, non existente soluendo venditore. sed plus placet qd' in directa respectu vtilis. & hoc modo sumitur hic. quia non datur
distinctè. Nam si venditor solueret, repeteret ab emptore: vt hic. 4 directa seu vtilis. † & circa hoc sume duas regulas secundũ glo.
ergo non potest conquæri si ipse directa via soluere cogatur. & prima est. quandocunq; actio quæ alicui competit datur ex ver
4 vt vitetur circuitus: vt in l. dominus. ff. de cõdi. inde. † Item adde bis & mente legis. tunc dicitur directa. Pone exemplum in duo
quod non debet remoueri de libra venditoris, nisi apponatur in bus primis casibus edicti prætoris positi in l. j. in prin. ff. eo. quã-
libra emptoris idonei facilitate conueniendi. Ideo si aliquis ven- do quis gerit sponte negotia viuentis, alius est quando gerit ne-
deret rem suam ecclesiæ, quæ non potest cõueniri: nunquam re- gotia quę nunc cum geruntur non sunt viuentis: sed fuerunt de-
mouebitur de libra venditoris, nisi faciat cp ecclesia se obliget ad functi. vt negotia hæreditaria hæreditate iacente, & tunc actio
soluendum. vt in auẽ. sed & periculum. & ibi no. per Bar. eo. titu- competens vel domino vel negotiorum gestori. dicitur directa.
lo sine cen. vel reli. & per Bar. in l. incola iam. ff. ad munici. licet alio respectu vna dicatur directa, alia cõtraria. Secunda re-
5 gula est. † quando actio quæ competit nõ datur ex verbis & mẽ-
te, sed ex mente tantùm, tunc dicitur vtilis. secundùm gloss. quæ
ponit exemplum in tertio casu addito per Vlpi. in ea. l. hæc vera
quando gesit negotia quæ nec sunt viuentis, nec fuerunt defun-
cti: vt si post mortem aliqua fuerunt acquisita hæreditati iacenti
per seruum hæreditarium. Ista enim nũquam fuerunt defuncti.
nec hodie sunt alicuius viuẽtis. vnde dicit glo. cp datur vtilis ex
mente. Doc. in hoc reprehendunt glo. dicunt enim quod vbi ha
b bet locum mens. b licet deficiant verba legis. datur directa: sicut
si adessent verba & mens per l. nominis & rei. §. verbum ex legi-
bus. ff. de verb. signi. & per l. j. j. vti pos. & no. in l. prætor. in prin.
de ope. no. nun. Dicunt ergo doc. tunc dari vtilem quando defi-
ciunt verba & etiam mens. tamen extentione facta per iurisco-
sultos datur actio. & ita loquitur ille tertius casus non fit exten-
sio per idemtitatem rationis. sed per similitudinem. & ita est in
casu nostro. Nam edictum prætoris loquitur de voluntario ge-
store. & mens prætoris & ratio fuit inducere homines ad geren
dum negotia aliena absentium, ne perirent. vnde prouidit gesto
ri de actione contraria. hoc autem non potest habere locum nisi
in illo qui non tenetur genere: quia inducitur ad gerendum pro
pter edictum prætoris, sed ille qui tenetur gerere. & nisi gerat te
netur ad interesse, inducitur ex quadam necessitate causatiua: ne
ad interesse teneatur: vnde de tali non sensit prętor. nec fuit locu
tus. ideo non datur directa. verùm quia purè gesit negotia alie-
na. & sic est similitudo inter volũtarium & necessarium: licet nõ
sit identitas rationis. Iurisconsulti extenderunt edictum præto-
ris, vt hoc casu detur hęc actio, cum alia deficeret: ideo datur vti
6 lis: vt in hac l. † Item dicit glo. quod ista distinctio nominum. seu
quæ fit per nomina, respicit agẽtem: qua quicunq; agit, vel agit,
directa, vel vtili, vel contraria. sed secundũ conueniri debet fieri
distinctio: quia quicunq; conuenitur: conuenitur directò vel vti
liter: & aliquando datur directa directò. vt quando adsunt extre
ma naturalia ex vtraq; parte. Aliquando directa vtiliter. vt quã-
do adsunt ex parte agentis. & deficiunt ex parte conuenti secun
dùm veritatem. & adsunt secundùm fictionem. Pone exemplũ,
si sum dominus directus alicuius rei, quã tu tenes verè: & si ad-
sunt ambo extrema necessaria in rei vendi. vt in l. j. j. de alie. iudi.
tunc datur mihi directa directò. Sed si deficeret extremum tuũ
secundùm veritatem, & adesse secundũ fictionem. vt quia dolo

m

¶ Directa. Vide Innocen. in c. Abbate sanè in princi. de verborum signific. Cur.

¶ Locum mens. Vide in ppposito Ange. in consi. ciiij. & adde cp actio vtilis transfertur ex dispositione l. vel statuti: vel etiam ex dispositione testatoris. vt per Ange. in suo consilio lxxxij. & cp vtilis veniat ex mente. Adde Signo. de homo. in suo consil. clxxv. & in consilio ccix. Cur.

1 Quæ efficax tutoris uel curatoris non transeat ad eorum hæredes si gerens negotia moritur, & de qua culpa teneantur? & nume. 8.

2 Actio negotiorum gestorum directa, qualiter sumatur. duobus modis, & cui competat contraria? & nume. 6.

3 Quando aliqua actio quæ alicui competit, datur ex uerbis & mente legis, tunc dicitur lex deficere, & quid si deficiant uerba? & nume. 5.

4 Quando actio competit non datur ex uerbis & mente, sed ex mente tantum, tunc dicitur lex uelle, & quando, & an etiam debeat deficere mens. sed extentione facta per iurisconsultos talis actio datur, & quid de contraria directa? & nume. 6.

5 An pro tali utili & directa actione locum habeant: ex parte conuenti?

6 Vbi quæ reperiatur? dupliciter.

LEX XVII.

1 CVratoris. † Contra hæredes gestoris necessarij competit hæc actio vtilis, in qua ve-
rit dolus & lata culpa defuncti, nõ leuis: licet officiũ ad ipsos hęredes non transeat. hoc dicit. secundũ Bar. In tex. ibi. [etiam successores.] videbatur contrarium. quoniam officium curatoris non transiuit ad successores. vt j. in vers. [nec ad eos.] ergo nec actio competens ratione officij. Sed ista conse quentia non est bona. Nam officium non transit pro tempore fu turo. sed actio datur pro præterita administratiõe, sic habetur in simili. §. pro soc. l. verum. §. in hæredem. vbi actio pro soc. datur in hæredem socij: & tamen ad ipsum non transit societas. In tex. ibi. [vsque iubaudi] non directa. quoniam illa fuit inuenta contra gestorem voluntarium, sed iste fuit necessarius. Postquam enim fuit dominus curator, necesse habuerit gerere, aliàs tenetur ad in omnia. l. quidam decedens. §. fi. ff. de admi. tut. Ideo autem datur vtilis hoc casu: quia non est dare aliam actionem: aliàs illa dare-tur. j. non ista vtilis: vt quando necessitas non peruenit ratio-ne officij necessarij: sed ratione cõmunionis, quo casu posset da- 6 ri vel fami. ercis. vel communi diui. vt §. eod. l. siue pro fratre. In tex. ibi. [latam culpam præstare.] scilicet ipsius defuncti: non au tem seruum. nisi in tribus casibus. qui habentur. in l. j. j. de hęre. tu. Sed de propria culpa hæredum an teneantur? dicũt doc. cp si ipsi administrauerũt ex necessitate qua compleuerunt inchoata per defunctum, etiam de propria culpa leui non tenentur hæredes. licet ipse defunctus teneretur. & de hoc est casus. in l. cum ostendimus. ff. de fideiuss. tuto. Sed si gesserunt noua negotia voluntarie tunc tenẽtur de leui culpa ex persona propria, sicut alius gestor voluntarius & ita intelligatur hic gl. fi. super ver. [culpam.] in prin. dum dicit. [sed sua sic, licet ex suspicione necessitatis ge-

deſijſſes poſsidere,& ſic haberis pro poſſeſſore,dareť mihi directa reſpectu extremi mei vtiliter reſpectu extremi tui, Et idē in petitione hæreditatis. Doc.reprehendūt glo.primò.quia iſta diſtinctio aduerbiorum non reperitur iure cauta:ſed potius magiſtralis.Secundò.quia non eſt vera:nam ſi deficit vnum extremū neceſſarium,non poteſt dari directè.ideo in caſu prædicto quando dolo deſijt poſsidere,nō datur mihi directa.licet ſim directus dominus:ſed datur vtilis vt eſt caſus.in l.electio.§.ſi is. ff. de nox.& per hoc expedita eſt iſta gl. iuxta literā. Debes ergo ſcire circa primū articulū de directa & vtili actiōe.q̄ iſta diſtinctio reperiť q̄n variantur nomina contrahentium,vel quaſi cōtrahentiū.nō tn̄ variať nomē cōtractus,vel quaſi contractus. & primū dictum poteſt procedere duobus modis. primo q̄n vnū nomē contrahentiū deriuať ab altero.vt commodās cōmodatarius:& deponens depoſitarius.quo caſu directa dať cōmodati & deponenti,ad quēres principaliter pertinet:& cōtraria datur cōmodatario & depoſitario pro expenſis factis per eū:vt in l.in cōmodato.§.j.ff.commo.& hoc dixit gl.in l.conſenſu.ff.de acti. & obli. Item poteſt cōtingere q̄n vnū nomē non deriuať ab altero.vt in contractu.pignoris.nam ex vtraq; parte dicitur pignus, ſed ille q tradit vocať debitor:qui verò accipit vocatur creditor: & tunc pignoratitia directa datur debitori,ad quem res principaliter pertinet.contraria verò datur creditori pro impenſis: vt in l.tutor.§.contrariam.ff.de pig.act. Item in geſtione negotiorū nam ex vtraq; parte dicitur geſtio:cum ſit nomē verbale:vt no. ſ.de procur.l.j.in prima glo.Sed ille cuius ſunt negotia,vocatur dñs,qui verò gerit,vocatur geſtor.& primo datur directa.ſecundo datur contraria vt ſ.eo.l.ſi mandatum:& ita intellige gl.mag. in prin.dum dicit.[econtra geſtor ſpōtaneus habet directam.] Intellige ſanè.ſ.cōtrariam.quæ alio reſpectu dicitur directa: q̄a geſtor eſt ſpōtaneus,& ſic venit ex verbis & mente legis:& dū ſubdit:[at qui ex neceſsitate vtilem,]ſ.contrariam:quia non venit ex verbis vel ex mente.Sed ex extenſione. Iuriſcon.ideo dicitur vtilis talis contraria.& pro hoc.l.ſi.j.eo.vbi patet q̄ contraria reperitur directa & vtilis:ſi verò nec variatur nomen cōtractus:nec contrahentium:tunc iſta diſtinctio non ſit.imò vtriq; cōpetit directa.vt in cōtractu ſocietatis. q̄libet ēm dicit ſocius. & ex vtraq; parte dicitur ſocietas:nec reperitur hīc directa et cōtraria:ſed duntaxat directa.& idem quando variareť nomē contractus & etiā cōtrahētiū:vt in cōtractu emptiōis,vel vēditiōis: locationis & cōductionis.Nā ab vna parte dicit vēditio & locatio:ab altera dicit emptio & cōductio.Itē vnus vocať venditor & locator,alter emptor & cōductor.Nā hīc nō reperit directa & cōtraria.ſed cuilibet eorū dať directa.ſ. vēditori & locatori. ex vēdito & locato emptori & cōductori:ex empto vel cōduc-
7 cto,& quælibet eſt directa.l.Iul.§.ex vēdito.ff.de acti.cū ſi† Circa ſecūdū articulū de directa & vtili.debes ſcire.q̄ vtilis reperitur dupliciter.nā aliquando nullā præſupponit directam competere illi,cui competit vtilis vel alteri pro eo ad quod competit,vt in caſu noſtro in geſtore neceſſario in quo deficiunt verba & mens edicti prætoris.nam vtraque parte datur vtilis.directa verò nullo modo competit:ſed dicetur vtilis reſpectu directæ.quæ competit ex geſtione voluntaria.& ſic in alio caſu. & tunc iſta vtilis ſuccedit per omnia loco directæ: & eiuſdem eſt effectus & vtilitatis:ita debet intelligi.l.actio.ff. eodem ex quo ſequitur quod ſi alteri dedatur , à dedente ex toto non euelletur: ſicut nec directa: quæ affigitur oſsibus: vt in l. quis ergo caſus.ff.de pec.& l.iij.pro ſocio. Sed ex ceſsione cauſatur quędam alia vtilis, quæ competit ceſsionario: reſpectu cuius illa quæ competit cedenti poteſt dici directa: licet alio reſpectu ſit vtilis.Et ex hoc ſequitur magna vtilitas. quia poterit cedens adhuc agere,& exigere à creditore:præterquam in tribus caſibus qui ponūtur.in l.iij.infra de noua.Eſt & alia vtilis.quæ præſupponit directam competere vnà cum ea,tn̄ alteri perſonæ:Pone exemplum.qū habens directam actionem cedit eam alteri. Nam penes ipſum cedentem remanet directa & in ceſsionariū tranſit vtilis.quę producitur ineſſe tempore ceſsionis.& euellit de ipſa directa:ſicut filius de vtero matris.& idem ſi habens directam eam alteri venderet:vel donaret.& in alijs caſibus de q̄bus.in l.ij.infra de acti.& obliga.& in l.ex legato infra de legat. Item pone exemplum in hærede qui habet directas actiones, ſi reſtituit hæreditatem ex fideicō.nam penes eū remanēt actiōes, directæ & in fideicōmiſſa.tranſeunt vtiles. & ambæ tendunt ad idem. Item pone exemplum in procuratore cōtrahente nomine domini in caſibus in quibus ex tali contractu competit domino vtilis ſine ceſsione.l.in cauſæ.in fi.cum ſeq.ff.de proc.& iſtis caſibus talis vtilis nō ſapit naturam directæ:nec eius loco ſuccedit per omnia.ideo ſi habens talem vtilem eam alteri cederet,penes eum nihil remaneret.ſed tota trāſiret in ceſsionarium:vt no.per glo.in l.ex aſſe.ff.ad Treb.& ſic non poſſet poſtea agere:nec etiā exigere extra illos caſus.qui ponunť in l.iij j.de noua.& iſta ſunt ſubtilia ſecundùm Bar.& vtilia.quæ tamen Cy.non conſidera-
§ uit:or ſufficit.†In glo.ſuper verſi.[culpam.]in prin.ibi.[licet ex ſuſpicione neceſsitatis gerat.]Contra iſtam glo.videtur caſus.in l.cum omnibus.ff.de fideiuſ.tu. q̄ hæres tutoris vel curatoris gerens etiam de propria culpa leui non teneatur: ſed ſolùm de dolo & lata culpa.Sol.vt ſ.dixi. quia ibi loquitur quando geſsit ex vera neceſsitate:quia fuit proſecutus inchoata per defunctū.ad quod tenebatur.vt in l.nam & ſeruus.§.ſi viuo.ff.eo.tit. Sed iſta glo.debet intelligi quando non ſuberat vera neceſsitas, quia geſsit nō inchoata per defunctum:licet putaret ſubeſſe neceſsitatē: quia credebat officium in ſeipſum tranſire.& tunc tenetur de leui culpa ſua.licet non de leui ipſius defuncti. In glo.ibi.[niſi in tribus caſibus.]ſubaudi in quibus tenetur etiā de leui ipſius defuncti. In glo.ibi.[ſecus autem in hærede eius qui ſpōte gerit.] hoc idem tenet gl.in l.actio.ff.eo.& doc. approbant. quia in iſto non reperitur differentia inter hæredem & defunctum.ideo debemus ſtare regulę.vt hęres teneatur in omni eo in quo tenetur defunctus.vt in l.ex contractibus.ff.de actio.& obli.ſed in hærede neceſſarij geſtoris reperitur hęc differētia:quia defunctus tenetur non ſolùm de dolo & lata culpa: ſed etiam de leui. vt j.e.l. tutori.hęres autem eius non tenetur ex perſona defuncti,niſi de dolo & lata culpa eius,non de leui.vt hic colligitur.& in l.j.& ij. de hære.tut.præterquam in caſibus.de quibus ibi.& hoc in caſu contractus:ſed ex contractibus eodem modo tenetur hęres quo defunctus:vt in d.l.ex contractibus.ſecundū Cy. Sed extra glo. oppo.fortiter qd' hæres non teneatur de dolo defuncti,niſi quatenus ad eum peruenit:vt in d.l.ſi plures.§.fi.ff.de dolo. Sol. aut dolus defuncti purgatur per actionem de dolo.i. agitur de dolo quia nulla alia actio competit. & tunc procedit cōtrarium. Aut cōpetit alia actio ex contractu vel quaſi.& ſic ceſſat actio de dolo.& tunc talis actio competit contra hæredem inſolidum.& ſic nihil ad eū peruenit:ita debet intelligi hic.& probatur.in l.ſi ho-
9 minem.§.datur.ff.depo. †In glo.ibi.[ſed contra.ff.eo.l.actio.]ſi licet quod hæres teneatur etiam de leui culpa defuncti in hac actione vtili. ſicut tenetur in actio.directa. poſtquam non differt vtilis à directa.Sed ſolue aliter quàm glo.q̄ in caſibus in quibus vtilis competit nō differt à directa.ſed eſt eiuſdem vtilitatis: qd' declara: vt ſ.dixi.non tamen ſequitur q̄ vbicunq; datur directa detur vtilis.Nam directa bene datur contra hæredem voluntarij geſtoris etiam pro culpa leui defuncti.per l.iij.§. hæc autē actio.ſecundū verū intellectū.ff.eo.licet glo.ſentiat contrarū.ſed iſta ſentit qd' ipſi.& eſt verior:vt ſ.dixi.vtilis verò nō cōpetit cōtra hæredē pro culpa leui defuncti.Nō ſunt alia in hac l.difficili.

2 *Geſtor etiam ſine mandato,& fortius cum mandato legis vel hominis poteſt (ſi expedit)recipere pecuniam aduſuras,pro gerēdo negotia domini:& illas uſuras à domino repetere,ſi illas ſoluit de ſuo.*

LEX XVIII.

1 OB negotium. †Hæc actio eſt bonæfid.ſiue ſponte,ſiue ex neceſsitate geratur.ideo in ea veniunt vſuræ ex mora,vel alia iuſta cauſa.hoc dicit. & etiam ſine mora. vt in caſibus qui
2 ponuntur.in glo. In gl.ibi.[vt quia accepiſti ſub vſuris.] †No. q̄ geſtor etiam ſine mandato, & multò fortius cum mandato legis vel hominis,poteſt(ſi expedit) recipere pecuniam ad vſuras pro gerendo negotia domini.& illas vſuras poteſt à domino repetere,ſi illas ſoluit de ſuo.Et iſtud non corrigitur etiam hodie. quia non debet officium ſuum eſſe ſibi damnoſum,vt in l.videlicet.ff.qui.ex cau.ma. In glo.ibi.[& eras ſolitus fœnerare.] dic vnde non tenebaris pecuniam tuam ſoluere in negotijs domini. quā fortè alij mutuaſſes ad vſuras. Sed hoc hodie corrigitur.cū ſint prohibitæ.& ſi eas peteret tractare de lucro : non de damno. In glo.ibi.[aliâs ex mora.]ſubaudi per dominū commiſſa in nō reſtituēdo ſibi pecuniam ſuam quam expedit. & hoc etiam locū non habe-

non haberet.quia vsuræ etiam ex mora non possunt * peti tanquam interesse,si ex mora sua esset damnificatus in perdēdo aliquid de suo.vt ff.pro socio.l.socium qui in eo.cum ibi no.

LEX XIX.

AB vno hærede. †Vendens rem communē cum alio tanquam cōmunem, tenetur socio restituere partem pretij per actio. neg.gest.hoc dicit. Ratio est quare cōpetat hęc actio: quia vendendo eam tanquam communem,videtur vendere cō muni nomine suo,& etiam socij.Ideo socius ratam habendo vēditionem, facit negotium esse suum. ideo habet hanc actionem. non enim est suum nisi ratihabitione.ideo Bar. in l.si mater.j. de rei ven.vult per hanc l.& l.si fami.erci.ff.fa.erci.q̄ quandocunq; quis rem communem vendit,vt alienam,videaturvendere eam nomine domini.& ideo dominus ratum habendo etiam re extā habet hanc actionem directam ad petendum pretiū.sed si vēderet nomine suo,& tanquā sit sua insolidum.tunc glo. vult hic q̄ non possit habere ratam vēditionem.vt faciat negotium suū, & possit pretiū repetere.nisi in subsidium re perempta, vel præscripta.gl.verò notabilis.in l.ij.j.si ven.pig.aga.dicit hoc esse verum quando vendens esset omnino extraneus, nullam habens communionem in re, aliās etiam si suo proprio nomine vendens,socius ratam haberet re extante,& nō præscripta. & haberet hanc actionem quam glos.perpetuò tenementi. & hoc per hāc l.& per illam l.si familiæ.

1 ☞ *Quæ sit differentiæ inter officium tutoris uel curatoris,& officium gestoris.*
1 *Vbi quando teneatur in his quæ non gessit?*

LEX XX.

1 TVtori vel. †Tutor vel curator differunt à gestore. quia ipsorum officium est necessarium.& finitur cessante necessitate.Sed officium gestoris est voluntarium.& finitur propria voluntate. Item primi possunt exercere actiones competētes domino,quia habēt mandatum à lege per legitimam administrationem.Secūdus nō,quia nullum habet mandatum legis,vel hominis:in hoc tamen conueniunt:quia oēs non solùm tenentur de dolo & lata culpa,sed etiā de leui.hoc dicit.Vel breuius dic. gestor negotiorum non tenetur si debitores domini non exigit, vel res domini ab alio possessas non vendicauit:quia exigere vel vendicare non potuit sine mandato.de alijs autem gestis vel etiam omissis quæ gerere potuisset,postquam tenebatur,& inceperat,bene tenetur gestor etiam de leui culpa:sicut tutor & curator.hoc dicit in esse cru.& in pe casum.in ver.[secundùm quæ.]quia quidam conquerebatur de negotiorū gestore,q̄ non recuperauerat res suas à detentoribus.& nō exegerat à suis debitoribus.Vnde dicebat eum sibi teneri ad interesse propter leuem culpam,sicut teneretur 2
tutor vel curator qui ita neglexisset.Imperator determinat contrarium quia non est bona comparatio inter tutorem & curato-
1 rem ex vna parte.& gestorē ex altera.† Sunt enim quatuor differentiæ.Nam officium tutoris & curatoris est necessarium: quia 3
possunt compelli: sed officium gestoris est merè voluntariū. Itē a
officium tutoris & curatoris non finitur nisi finita necessitate.i.officio non est in potestate tutoris & curatoris omittere gestionem quandiu durat necessitas & officium.Secus in gestore, qui si gessit vna vice,non 1
tenetur gerere alio:sed potest omittere pro libi voluntatis.Non intelligas tamen q̄ postquā cœpit gerere possit omittere:& non perficere:imò tenetur perficere:vt in l.in cōmodato.j.sicut.ff.cōmo.sed postquam perfecit,non teneturvltenius gerere.vñ si isto anno incœpisti facere laborare vineas meas tenes perficere vsq; ad perfectum laboratoriū istius anni, aliās peccas:sed anno sequenti non teneris idē facere,si non vis,nec ego possum cōqueri.sed mihi sufficere debet id quod sponte fecisti.Item tutor & curator tenetur gerere omnia gestor autē pōt quædam gerere,& alia omittere.vnde si plures habebāt vineas, & incœpisti facere laborari vnam:non teneris facere alias labo- 2
rare,quod tñ est verum , nisi incœpisses vt omnia gesturus. quia tunc omnia deberes gerere:saltem pro isto anno.vt in l.pompo. in negotijs.in fi.ff.eo.ti.De quo tamen hic in gl.sunt opi.sed hęc communiter tenetur.Quartò & vltimò:quia tutor & curator possunt mouere contra extraneos actiones reales & personales,cōpetentes pupillo vel adulto:cum habeant legitimam administrationem,& mandatum à lege:ideo si negligunt, sunt in culpa.& tenentur ad interesse.Sed negotiorū gestor a
voluntarius nullum habet mandatum:& si ageret.repelleretur exceptione. ideo nō est in culpa si nō egit. Tamen si ipse teneretur domino,bene deberet à semetipso exigere: quia hoc facere debet.& si nō faceret, esset in culpa: & teneretur hac actione.quod tñ dic:vt in l.diuortio.ff.e. Iste est effectus huius l.Cętera dic vt in gl.& per doc.† Et dis- 3
tingue si quæriť an gestor teneatur de his quæ non gessit,quod aut accessit ad gerendum,tanquam omnia gesturus.vt hic constat.& tunc teneretur:etiam si sint omnino diuersa & separata ab his quæ gesta sunt.p̄ l.Pompo.in negotijs in fi.cum l.seq.ff.eo.licet Ioan.tenuerit cōtrarium:vt in gl.quæ incipit.[quam ab initio habuit.] per l.nam & seruus.§.si viuo.ff.eo.Sed loquitur postquam dominus mortuus est:quia tunc non tenetur gestor noua negotia aggredi.sed finite inchoata.Nos loquimur quando dominus viuebat:aut accessit non tanquam omnia gesturus:sed quędam,vel non appareret.& quædam gessit. & quædam non gessit. & tunc aut illa nō gesta erant cōnexa gestis:vel erant pars gestorum.& tenetur: vt j.e.l.si cognati.in fi.& l.incommodat.§.sicut.post prin.ff. cōmo. aut erant omnino separata.& tunc aut alius fuisset gesturus oīa, si ille non accessisset ad gerendum aliqua,& ipse hoc sciebat. & tunc tenetur.per l.si pupilli.§.fi.ff.eo. aut alius non fuisset gesturus.& tunc nō tenet per hanc l.post prin.ibi.[satis abundéque.] An autē ille qui accessit vt gesturus aliqua,vel vnum tantū negotium,teneatur à se exigere id qd' debet domino tantū glo.quę incipit.[accedēs.] doc.dicunt qd' si ipse incepit teneri ex illa gestione,bene tenet à se exigere:quia est de cōnexis illius. Secus si tenebať aliūde,postquā accessit ad gerendū nisi quędā vel vnū.

¶ Idem est iudicium de cōnexis. Adde c. quæsitū.de rerū per. c.præterea.de transactio.c.quāto de iudic.Abb.in c.literas. de iura.cal.& Bal.in l.cū necessitatē. in fi. j. de fideicō. & in c. eā te.de æta.& qual. Car.in cle.fi.q.xx.e. ti.de ęta.& quali. & quę dicantur connexa. vide per Alex.in consi.lviij.in fin.in j. volu.& in consi.cc. i fi.in ij.vol.Frā.Cur.

2 ☞ *Seruus post manumissionem,non tenetur de contractu uel quasi , celebrato in seruitute,sed ex delicto in seruitute commisso bene tenetur.*
3 *De connexis idem est iudicium.*

LEX XXI.

1 SI cognati. †Seruus qui alterius negotia malè gessit,non prohibetur à domino manumitti. nec ex ante gesto post manumissionē potest conueniri.hoc dicit.Oppo.contra primum dictum,q̄ imò debuerit differri manumissio,quousq; rationem reddiderit. vt j.de bo.dam.l.j.Sol.pœna mortis bene deberet differri: vt ibi. sed datio libertatis non.vt hic.Vnde si esset condēnatus ad mortem aliquis,qui fuisset actor meus,vel administrator.& non reddidisset administrationis rationē,deberet differri exeçutio quousq; reddiderit.per illam l.Ex secundo dicto no. † q̄ seruus post manumissionem non tenetur de contractu, vel quasi contractu celebrato in seruitute:vt j.an seruus ex suo fac.per totum.Sed ex delicto in seruitute commisso bene tenetur,quia noxa caput sequitur:vt insti.de no.†Vltimò no.q̄ idē est iudiciū de cōnexis.* facit ff.de sepa.l.j.§.præterea.& admi.tu.l.ita aūt.§.si tutor.& de tu.& ra.di.l.si tutor.& extra.de cōsti.c.trāslata.& ff.eo.l.eū actū.

LEX XXII.

1 NEgotium. †Exemplificat hāc l.quod si gestor bene gessit,& vtiliter.sed postea casu fortuito sine sui culpa illud qd' gessit,perijt. Ita qd' dominus propter hoc nullam sentit vtilitatem ex gestione,hoc nō imputatur gestori, quominus agere possit pro impensis factis per eum.vt in l.sed an vltro.§.j.ff.eo.Fallit in eo qui gessit negotia pupilli.quia nō tenetur pupillus:nisi quatenus tēpore li.cōte.reperitur locupletior.vt ŝ.eo.l.ij.& ibi notať in ij.gl.

LEX XXIII.

NEgotijs. Actio negotio.gestorū.est actio personalis: non autem realis.hoc dicit.

2 ☞ *Actio contraria,reperitur directa & utilis.*
3 *Protestatio non operatur nisi pro tempore futuro,post factam protestationem.*
Statutum quòd syndicus comitatus debeat denunciare maleficia infra decem dies, si per illum contra quem commissa sunt fuerint sibi denunciata,an illi decem dies currant à tempore denunciationis factæ per offensum? an à tempore maleficij commissi.& debet fieri in scriptis ista denunciatio.& nume.5.
4 *In eo qui gerit sine mandato(licet res non sit integra , quia incœpit iam gerere) potest dominus prohibere ne ulterius gerat:& tenetur parere. & quid si gestor remaneret in damno?& quid in eo qui gessit ex mandato?*

a ¶Proteſtatio poteſt fieri. Adde gl. in ver. propoſita. in c. cupiẽtes. in § q; ſi per xx. de elec. li. vj. Ioã. An. in regula in gñali. de re. iu. li. vj. in mercu.

b ¶Spāliter. de hac dictiõe. vide per Alex. de Imo. in l. j. ff. ſi qs in ius vo. nõ ierit. & in l. j. co. vj. ff. de offi. ei⁹ cui mã. eſt iu. cur.

c ¶Soluens. Adde hic no. per Bal. & Alex. in l. quãuis. ff. ſo. ma. & Bar. in l. ſtich⁹. ff. de pe. le. & ibi Alex. in apoſtil. Cur.

Proteſtatio poteſt fieri cum ſcriptura, & etiam ſine: debẽt tamẽ adhiberi teſtes, vt poſſit probari. & quãdo ſi per ſcripturam, debet eſſe manu notarij. ut fidẽ faciat etiam mortuis teſtibus, & ſi haberet vim libelli, debet fieri per ſcripturam: ſicut libellus.

Qualiter debeat fieri iſta proteſtatio geſtori, ut amplius non gerat?

Si mandaui tibi ut emeres rem pro decem, & emiſti pro viginti, non potes à me recuperare illud plus quod ſolui ſti: niſi habeam ratum debeo tamen dimittere rem penes te, donec reſtituas mihi decem.

Quid ſi negotiũ eſſet meum ipſo geſtu, & quid ſi re ipſa?

Non minor eſt fauor reip. defenſare vitam viuentium, quã ſepelire mortuos. ita vt ſi quis ſoluat pro aliquo etiam contradicente, qui erat in periculo perdendi perſonam niſi ſolueret puta cẽtũ quod põt ſolutũ ab eo repetere.

LEX XXIIII.

1 SI quis nolente. †Prohibitio domini tollit hanc actionem in his quę poſt prohibitionem geruntur. ſecus in his quæ prius geſta erant. h. d. tota l. Et eſt de quinquaginta deciſionibus Iuſtiniani. quod colligitur ex eo q; recitat diuerſas opi. & vnam earum eligit. ſicut in l. fi. ſ. de pac. & l. ſi quis in conſcribendo. & ſemper allegatur iſta l. fuerunt autem factæ dictæ deciſiones poſt primam compilationem codicis vnde poſtea fuit diſſolutio. & incertæ fuerunt iſtæ deciſiones: vt ſ. in ſecunda & tertia conſtitutione huius voluminis. In tex. ibi. [quid enim.] dixi ſ. talem geſtorem non habere actionem de geſtis poſt denunciationem: ſed de geſtis ante bene habet, quoniam denunciatio ad illã non porrigitur: ne ſequatur incõueniens. de quo j. ſubijcit. quia ſi porrigeretur, daretur materia malignãdi: quia dominus videẽs geſtorem multa de ſuo impendiſſe ante prohibitionem: ne illi te
2 neretur ꝓhiberet de cætero miniſtrare. quod eſſet iniquũ. † No. ergo ex iſta l. plura. primò. dũ dicit. [directã vel vtilem.] q; actio cõtraria reperitur directa & vtilis: vt ſ. dixi. in l. curatoris. Et quidam dicebant q; hic credebatur directa, nõ obſtante prohibitione quæ habebatur pro non facta. Quidam verò q; non dabatur directa de rigore ꝓpter prohibitionẽ. ſed dabatur vtilis de ęquitate: ne dominus efficeretur locupletior cum iactura aliena. Sed Saluius Iulianus tenebat q; nec directa nec vtilis: & iſtam approbat Imperator. cuius ratio eſt ſecundùm Bal. quia ſicut non teneor tecum contrahere, nec me tibi obligare: vt in l. nec emere. j. de iure deli. ita nec quaſi contrahere, vel te in creditorem meum accipere: licet ergo iſte quaſi contractus geſtionis non requirat expreſſam voluntatẽ domini. quia etiã ignorans dominus obli-
3 gatur. tamẽ bene requiritur q; nõ adſit contraria voluntas. † No. q; proteſtatio nõ operatur niſi pro tempore futuro, poſt factam proteſtationem, vel tempore præterito. Et inducit Bal. ad qõ. Si ſtatutum dicat q; ſyndicus comitatus debeat denunciare maleficia infra x. dies, ſi per illũ cõtra quem commiſſa ſunt fuerint ſibi denunciata, quando currant illi x. dies. an à tempore denunciationis factæ per offenſum. & tenet hanc ſecundam partem. quia illa denunciatio eſt cauſa q; ſyndicus teneatur denũciare curiæ. & talis denunciatio offenſi, non trahitur retro. ideo non facit vt illi x. dies, intelligãtur cucurriſſe à tempore maleficij commiſſi.
4 ſed vt incipiant currere poſt illam denunciationem. † Item no. q; in eo qui gerit ſine mandato. licet res nõ ſit integra: quia incepe rit iam gerere, poteſt dominus prohibere ne vlterius gerat. & tenetur parere. non ſic in eo qui geſsit ex mandato quia ſi res non eſt integra quia incepit gerere, non poteſt prohibere dominus, quominus compleat. ſecundùm Bal. per l. ſi pecuniam. ff. de cõdi. ob cau. Sed aduerte, ne erres: quia hoc eſt verum q; nõ poteſt prohiberi: ſi ex hoc remaneret geſtor in dãno. & ita loquitur ille
~ tex. & l. ſi mandaſſem. ff. mã. & l. ſi quis prohibuit * aliàs incipit Papinianus. de publiciana. Si enim mandaui tibi vt venderes, & traderes, ſi vendidiſti, & non tradidiſti: es tamẽ obligatus ad tradendum. non poſſum prohibere q; non tradas: quia teneris ad intereſſe: vnde potes prohibitiones ſpernere. l. vtrum. de conſti. pe. Sed ſi nullum damnũ patereris, deberes prohibitioni parere pro futuro tempore, per eandem l. ſi pecuniam. in §. j. & ij. vbi bene ꝓ
5 batur. vnde Bal. nimis indiſtinctè loquitur. † Vltimò no. ſecun-
a dùm Bar. ante fi. q; proteſtatio poteſt fieri[a] cum ſcriptura. & etiã ſine. debent tamẽ adhiberi teſtes: vt poſsit probari. & quando ſit per ſcripturam, debet eſſe manu notarij: vt fidem faciat etiã mortuis teſtibus. Hæc vera. niſi ꝓteſtatio haberet vim libelli: qa tũc deberet fieri per ſcripturã: ſicut libellus. vt in l. vt perfectius. j. de annu. excep. nõ dico ſcripturã publicã. quia de libello poteſt fieri ſcriptura priuata, & porrigi coram iudice notario qui rediget eam in actis. Vnde dicit Bal. qd' iſti denuntiatores maleficiorũ qui ſunt per comitatũ, quando denuntiant, debent portare ſcripturam. quia talis denuntiatio habet vim libelli accuſatorij: cũ triplex ſit modus ꝓcedẽdi in maleficijs ſcilicet per accuſationẽ, denuntiationem, & inquiſitionem. vt l. ab accuſatione. § Nuntia
6 tores. ff. ad turpil. † In gl. ibi. [i. expreſsè.] No. iſtã expoſitionẽ. q;
b iſtud verbum ſpecialiter[b] ſumitur interdum expreſsè. vult dicere glo. quod non habeat dominus enumerare omnia & ſingula negotia: licet iſtud verbum prima facie innuat contrarium. ſed ſufficit quod dicat inhibeo tibi q; mea negotia non geras. & dicitur prohibitio ſpecialiter facta, poſtquã facta eſt expreſsè. Certè etiam tacitè poteſt fieri vt in caſu quem ponit glo. ſi. ſi mando tibi q; emas mihi rem pro decem, nam tacitè videor prohibuiſſe q; plus non expendas: & tantum valet iſta tacita quantum expreſſa: vt in l. qui aliena. §. libertos. ff. eo. In glo. ſeq. ibi. [qui etiam inuitum &c.] Iſta ſolutio procedit. ponendo q; erat ſeruus proprius, & habebat peculium à domino non prohibente. & ita intelligit ibi Io. tamen ille tex. videtur poſſe intelligi etiam in ſeruo alieno. & tunc iſta ratio non procederet. vñ põt dici quod per illum tex. limitatur iſta lex. vt habeat locum: niſi dñs locupletaretur cum aliena iactura geſtoris: quia tunc de æquitate tenetur quatenus lucrum ſentit ex geſtione: quia contra exceptionem quam dominus põt obijcere de rigore per hanc l. ipſe geſtor habebit replicationem. Et hoc ſatis placet, & multum conſonat æquitati. Multum tñ facit in contrariũ. l. ſi pro te. ff. manda. vbi ſi me ꝓhibẽte fideiuſsiſti pro me, & ſoluiſti, non habes actionem contra me ad recuparandum. Sed põt dici q; non habes actionẽ mandati, vel negot. geſt. ſed bene habes actionem in factum ex ęquitate. l. ſi & me & Titium. ff. ſi cer. pe. niſi dicatur quod æquitas illa nõ ſubeſt ꝓpter culpam tuam: quia veniſti contra volũtatem & prohibitionẽ meã: ſed ecõuerſo poteſt dici qd' imò ſubeſt: quia lex permittit q; me inuitũ liberare poſsit. vt l. ſolutionem & iudicium. ff. de ſolu. & l. ſoluendo. ff. eo. ti. In gloſſ. fin. ibi. [ſed Bal. contrà, & Ioã. & nos.] Iſta opinio ſine dubio eſt vera
7 terminis in quibus gl. loquitur quãdo † mandaui vt emeres pro decem, & emiſti pro. xx. nam iſtud negotium non eſt meum. niſi ratihabitione. nec reputatur mihi vtile. niſi ratum habeã. Ideo poſito quod res valeat xx. & etiam vltra. non potes à me recuperare: ſi non habeo ratum. videtur tamen q; debeo tantum ſoluere ſi rem volo. vel ſi nolo totum ſoluere debeam rem dimittere penes emptorem. & ipſe reſtituet mihi decem & hoc ſuadet æquitas facit. l. generaliter. §. pe. vel antepe. ff. de fideicom. liber. quia vel debeo totum approbare, vel totum reprobare vt in l.
8 cum quæritur. ff. de admi. tu. † Sed quando negotium eſt meum ipſo geſtu. qui pro me ſoluſti, ſentio vtilitatem etiam inuitus. quia liberor. ideo videtur quod de æquitate habeas ac. & hoc tenuit Gul. de cu. licet doc. hoc reprobẽt per illã l. ſi pro te. ſed poteſt reſponderi vt. ſ. dixi in alia glo. Si verò negotium eſſet noſtrum re ipſa. vt ſi impenderes in colendo vineam meam, vel agros meos. tunc poſt prohibitionem delinqueres ingrediendo fundum contra meam voluntatem. in l. diuus. ff. de ſer. ru. præ. vnde tunc ipſe Guli. fatetur locum habere hanc l. vt non poſsis recuperare ſumptus, etiam vtiliter factos propter delictum tuũ.
9 & iſto caſu toleratur vt fiam locupletior cum iactura tua. † In fin. gloſſ. ibi. [§. idem labeo.] dic quod ſpeciale eſt ibi propter publicam vtilitatem: quæ vertitur in ſpeliendo cadauera mortuorum. vt etiam contra prohibitionem hæredis poſsint ſepeliri & recuperari impenſę ab hærede. Et per hoc dicit Bal. quod ſi
c aliquis eſſet captus pro maleficio, & eſſet in periculo perdendi perſonam niſi ſolueret centum. q; ſoluens etiam illo prohibente põt ab illo recuperare: quia nõ minor eſt fauor reipubli. defenſare vitã viuentiũ, quã ſepelire mortuos. cũ publica vtilitas ſit in augendo perſonas imperij. vt in l. cum ratio. circa. fi. ff. de bodã. hoc idẽ voluit Ioã. an. in c. fi. de fo. cõpe. lib. vj. in nouella. vbi recitat diſputationẽ factã Bononiæ. de illo qui erat captus pro debito. & deficiebat omnis ſpes exeũdi de carceribus niſi ſolueret. & quidam ſoluit pro eo cõtradicente, quod poteſt repetere de æquitate: non obſtante iſta l. niſi eñ exeat carceres, forte mo-

rietur

ctur. Et adde ꝙ no. Bar. in l. stichus. de pecu. lega. Nō sunt alia.

De his quæ ui metusue causa gesta sunt. Rubrica.

¶ Quæ dicatur violentia?

Super glo.† rubricæ. ibi. [hodie sufficit alterum.] nam vis est in agente. Metus in patiente. & ponit actum prout est in patiente. ex abundanti posito. vnde hodie post compilationem digestorum, detrahatur de rub. illud verbū vis. tanquam superfluum. & dicitur metus causa &c. & quoniam in lege non debet esse aliquod verbū superfluum: vt no. in l. j. ff. eo. Item vis infertur corpori, metus vero infertur animo. quia dicit metus, id est mentis trepidatio: vt ff. l. j. & no. j. eo. l. iij. in j. & ij. glo.† Sed quæ dicatur violentia. b vi per Bar. in l. j. §. fi. ff. ad l. Iuliam. de vi publica. In fi. glo. dic vel continua ad inferiora: quia tractaturus de resti. in integrum. trahit de his quæ fiunt officio iudicis nobili. Item istæ primæ fundantur in ratione naturali. nam ratio naturalis dictat quod si per metū vel dolum aliquid à me extorqueres: illud mihi restituas. Sed alia quę fit officio iudicis ex edicto de minoribus, fundatur in fauore ætatis, nec est ita amplianda: vnde statuitur quadriennium ad eam petendam: vt in l. fi. j. de tempo. in integ. resti. Sed in istis duabus primis competit actio personalis. & etiam vtilis realis quæ non tolluntur quadriennio. sed longo tempore cum titulo vel longissimo sine titulo: vt j. eo. l. iij.

1 ¶ Res subtracta, vel per uiolentiam ablata (etiam postquam est perempta) potest peti a fisco in rerum natura, licet re uera non sit, & fiet condemnatio in re, & executio in æstimatione, potest etiam peti æstimatio.

¶ Quæ dicatur violentia? quotuplex sit violentia. Vide per Bal. in rubrica extrà quod metus causa.

¶ Quotuplex sit violentia.

¶ Quæ dicatur violentia?

a ¶ Facta incontinenti. De significatione verbi incontinenti vide p Bar.in l. idē est. in §. eū igitur.ff. de vi & vi ar. Cy.in l.j. in §.j. ff.de verbo.obligat.

b ¶ Personalis. & sic psonā sterētē vim nō egredi,nisi quatenꝰ cōmodū ad eū pueniat.vt l.si quis alius. ff.eo.tit.

me extorques,debeas restituere : ne detur materia delinquendi.vnde sunt odiosæ respectu metum vel dolū inferētis:nō aūt respectu metū vel dolum passi.Ideo si per errorem iuris non credens se tutū tali exceptione solueret,posset repetere ,nec haberet locū ista.l.sed illa. l. qui exceptionem. hīc aūt debet intelligi qñ non errabat in facto,nec in iure.Et istud tene menti.qm̄ istā distinctionē de exceptione odiosa non habes alibi melius tactam,quā hīc declarant ea quæ habentur in l.qui se debere.ff.de cōdi.ob cau.ad intellectū huius.l.In glo.ibi.[tum etiam quia vna solutio.]Nec ista ratio est bona.nam fateor ꝙ vna solutio non debet parere libera. & repe.Sed quēritꝫ in casu nostro parit liberationem ab obligatione ciuili & naturali qua mero iure tenebatur promittēs:licet per metū,& non parit repetitionē:quia potius videretur dicē dū contrarium,ꝙ pariat repetitionem:& non liberationē. Ideo ista ratio nō est perfecta,& si solutio esset facta per errorē iuris induceret repetitionē:& non liberationē.vt §.dixi.Sed quia est facta ex certa scientia.ecōuerso ꝙa videtur renūtiasse exceptioni metus,& purgasse metū:vt §.dixi.Tene ergo primam rationem gl.

5 †In glo.ibi.[ꝙ non placet secundum Hug.]Tu dic ꝙ si constat solutionem fuisse factam sponte:& ex certa scientia,non refert an incontinenti post promissionē,vel ex interuallo :quia neutro casu repetit.ita debet intelligi ista op.gl.& Hug.si aūt nō cōstat

a tunc aut fuit facta incontinenti,* & pręsumitur facta eodem metu.ar.in l.si ventri. §.in bonis. ff. de priui. credi.& quod habetur in tex.& glo.in c.officij.de elec.si autem ex interuallo: tunc aut durabat eadem cā metus,& idē.vt si per metum illatum à tyranno promisit.& ex interuallo eodem tyranno viuente soluit:licet nulla interueniente coactiōe.Nam si negaret soluere,verisimile est quod idem tyrannus ipsum cogeret.& ad hoc quod not. Innoc.in c.causam matrimonij.de oīf. dele. si autē cessabat causa metus:vt quia iste mortuus erat,videtur sponte soluisse secundū

6 doc.†In glo.ibi.[respondē non repeto.]Ista opi.est vera de iure ciuili.qm̄ vbicunq; actus est nullus,vel potest infringi de iure ciuili,iuramentum non artat.sed potest contenni & infringi eodem modo per l.non dubium.§.de legi.& ideo soluens cessante causa metus non potest dici ꝙ soluerit timore periurij.sed ponte.quia non esset periurus nō soluendo,cum hoc facit.l.permittente.sed de iure canonico licet actus sit nullus & possit annullari iuramentū,quod pōt seruari sine interitu salutis ęternæ:seruādū est.aliàs incurritur periurium:vt in.c.cū contingat.de iureiurā.si ergo soluit,nō pręsumit̄ spōte soluisse,nec animo renūtiādi exceptioni metus:sed ne periuriū incurrat.ideo pōt soluere, & euitat periuriū:& postea repetere.per iura quæ gl.alle.Sed vnū facit dubiū.nā ipse poterat euitare periuriū alio modo quā soluēdo.s.petēdo se absolui à iuramēto:& debebat absolui.vt i c. j. de iureiurā.& p Inno.in c.ad aures.extrà ꝙ metus cā.& in c.venerabilē.circa fi.de elec.ergo si voluit,videt̄ spōte soluisse. istud nō declarāt Doc.sed pōt dici ꝙ nō potuit sibi imputari cur à superiore nō fecit se absolui.qa à iure duplex via sibi cōcedebatur vel ꝙ peteret absolutionē,vel ꝙ solueret:& postea repeteret. & poterat eligere quā volebat:vt ff.eo.l.si mulier.§.pe.In gl.ibi.[Itē nonne hac lege soluens erat in iure.]dic ꝙ debet intelligi qñ nō errabat nec in iure,nec in facto.Sed si constaret quod erraret in iure,licet error esset supinus & fatuus,non prohiberetur repetere:quia in damnis vitandis hoc non nocet.l.sed & si me putē. ff. de condi.inde.quicquid dicat gl.hic,quæ innuit cōtrariū:sed nō

7 bene.Non sunt alia.Cætera videatis ver vos.†Et ex eo qđ gl.s. dixit quando iurauit.colligit Bar.not.qđ qñcunq; subest aliqua coniectura,qđ metū passus non fecit animo approbandi cōtra

8 ctū:sed ꝙ per aliam cām,non resultat approbatio.†& ideo si dicat statutū ꝙ instrumentū mittat̄ executioni,nō obstante quacunq; exceptione,quæ debeat reseruari post executionē faciam & per metū coegisti me per publicū instrumētū ad promittēdū tibi aliqd,vel vēdēdū.si postea soluā,& tradā, cessante metu & eius cā,nō videor ꝓpterea approbare cōtrariū:qa videor solui̇sse timore statuti vel instrumēti:cōtra ꝙ nō potuissem opponere hāc exceptionē si petijsses cōtra me executionē:iō postea repetere potero ꝙhāc actionē.bñ facit.l.nouissima.§.j.ff.qđ fal.tu.& de peti.hære.l.in numerationibus.in fi.gl.mag.&c.

2 ¶ Licet de rigore iuris ciuilis uendens & tradens transtulerit dominium,propter traditionem & consensum licet coactum : eodem tamen instanti de æquitate prætoria restituitur utile eidem tradenti,propter quod res non uidetur exisse de patrimonio suo,ratione cuius dominij habet utilem contra quemlibet possessorem.

3 Violentia compulsiua non afficit rē uitio reali,sicut afficit furtū,uel uiolētia expulsiua.

4 Casus,in quo ille qui est dominus præscribit.

LEX III.

1 SI vi vel metu. † Vendens & tradēs rem per metum,habet vtilem actionē in rem contra quemlibet possessorem, dummodo restituat pretium quod percepit,& actio longo tempore nō sit prescripta.hoc dicit.In tex.ibi.[distrahere coactus est.] subaudi & etiam tradere : vt §.l.proxi.in fi. Nec ob.prin.illius l. & dic ꝙ fuit coactus per tertium, qui postea vendidit Sempronio bonafide emēti:vnde erat dubium: an tu qui eras hæres metum passi,posses agere contra Sempronium possessorem,& singularem successorem metum inferentis, & videbatur quod nō.

b quia actio quod metus causa est personalis.[b] & sic videtur ꝙ nō detur nisi contra metū inferentem,vel eius hæredes.aut vniuersales successores:non autem contra singularem : vt l.fi.in fi.ff.de contrahen.emp.quia personalis actio nō sequitur fundum.vt in l.si fideicommissum.§.tractatum.ff.de iudic.Nam & interdictū vnde vi quod datur pro violentia expulsiua:non competit contra singularem successorem vim inferentis:vt in l.cum à te.ff. de vi & vi ar.sed alia remedia prodita sunt contra succedentem singulariter in vitium.vt in c.sæpe.de resti.spoli.contrarium tamen determinatur hic.quādo ex edicto prætoris facto super ista materia nō solùm datur actio quod me.cau.quæ est personalis.imò datur & vtilis in rem:quæ est realis.in l.metum.§.violenti.ff.eo: cum enim dicat edictum prętoris quod mea causa gestum est ratum non habebo.nullo tempore ratum habet: etiam ab initio.l.si mulier.§.pe.ff.eo.& sic ista venditio fuit improbata à principio.

2 † Ex quo resultat ꝙ licet de rigore iuris ciuilis vendēs & tradēs transtulerit dominium:propter traditionem & consensum, licet coactum,eodem tamen instanti de æquitate prętoria restituitur vtile eidem tradenti.propter quod res non videtur exīsse de patrimonio suo.vt d.l.metum.§.licet. & ratione cuius dominij habet vtilem contra quemlibet possessorem. & etiam hic.licet non dicatur habere actionem personalem quod met.cau. quia est in rem scripta:cum sit coniuncta cum reali: & sic sapit eius naturā. & datur contra quemlibet possessorem:vt d.l.metum.§. fi. & hic in gl.quæ incipit.[quoque.]sic ergo restitutio quę fit ex hoc edicto,scripta est in rem.Idem in ea quę fit ex edicto de minoribus per officiū iudicis nobile: vt l.in causæ. la j.§.interdum.ff.de mi. quod dic vt ibi. In tex.ibi.[reddito à te pretio.]dic,scilicet percepto per annum,ne habeas rem & pretium. quod esset iniustum. sicut enim non debes pati damnum:ita nec lucrum ex hac violētia,nec curo vtrum fuerit cōuersum in vtilitatem vel non, postquam ipse pretium percepit.si erat talis qui poterat sibi pręiudicare.Sed si pretium fuit solutum altero quā vendicanti,nō esset restituendum à vendicante:nisi foret cōuersum in vtilitatē eius. vt j.de rei ven.l.si mancipium.iuncta l.emptor.ff.eo.ti.de rei vē. & ita intellige primam glo.mag.in ver.[sed ad hoc quod dicit.]

3 † Vltimò no.in fi.huius l.ꝙ violētia compulsiua non afficit rem vitio reali.sicut afficit furtum,vel violentia expulsiua:quia tunc res tradita per metum non posset vsucapi vel præscribi longo tempore:vt in vltima glo.mag.in versi.[Item adhuc contra.insti. de

4 vsu.]† No.etiā casum in quo ille qui est dominus præscribit:qa licet sit dominus directus.non tamen est plenè dominus:cū possit res ab eo auocari per vtilem rei ven. & eo respectu quo pōt auocari, non videtur esse dominus : & quò ad illum præscribit. Simile in l.in bello.§.si quis seruum.ff.de cap.iuncta l.non quocunq;.§.si ex bonis.de le.j.& per hoc determinat Bar.notab.ꝙ si possedisti fundum bona fide,& fructus percepisti,& cōsumpsisti, teneris mihi condictione sine causa ad restitutionem æstimationis,quatenus es effectus locupletior.quęritur si ago contra te post triēnium à tempore quo percepisti, an possis obijcere mihi exceptionē vsucapionis ꝙ vsuceperis eos ti.pro suo ? videtur ꝙ non:quia non percipiēdo fuisti effectus dominus propter bonā fidem.vt in l.qui scit.§.in alieno.ff.de vsu.& ille qui est dominus non vsucapit:nec præscribit.l.sequitur.§.lana. de vsu. contrarii

determi

determinat ipſe.nam ſi nō fuiſſes effectus dominus, ſine dubio vſucepiſſes:propter bonā fidē & ti.pro ſuo.iuxta no. in l. ſi ego. & pactus.ff.de publi.cum ibi no.licet ergo ſis effectus dominus, quia tamen à te poſſum condicere per actio.perſonalem:ſiue ex eat, ſiue ſint conſumpti:& factus ſis locupletior, nō debes eſſe deterioris conditionis quam ſi non fuiſſes dominus effectus: vt in d.§. ſi quis ſeruū. & ſic vſucapis eo reſpectu quo poſſum à te auocari.& hoc voluit gl.mag.ſi.in ver.[Item oppono.]In prima glo.mag.quę incipit.[ſcilicet ei.]in prin.dic q̄ ſi agitur cōtra primum emptorem, reſtitutio pretij debet fieri ſibi: & ita intelligit prima expoſitio glo.ſi verò contra ſecundū emptorem, reſtituit ibi:& nō primo.& ita loquitur ſecūda expoſitio:& primus emptor tenetur ratam habere reſtitutionem factam ſecūdo emptori quia ſi nō eſſet facta,re ab eo auocata poſſet agere de euictione contra primum emptorem,qui ſibi vendidit:& ſic eſſet creditor primi emptoris.Sed debitor ſoluens creditoris ſui creditoris: liberatur ope exceptionis.in l.ſi opera.de do.exce.allega. in glo. Aduerte tamen:quia ſi res valebat.plus quā primus emptor de- 1
derit,& quā ipſe recuperet à vendicante, remanet ipſi ſecundo emptori ſalua actio de euictione,ad id qd' plus valebat. vt l.Ti- 3
tius.§.fi.ff.de actio.empt.vel ad duplum:ſi fuit ſibi promiſſa.de- ductio pretio quod recepit à metum paſſo.ff.de euic.l. cum fun- dum vti optimus. In fi.glo.ibi.[Reſpondeo q̄ prętitum eſt.] dic 1
& non vltra.ſi fortè minus erat quā eſſet præſtitū primo empto- ri per ſecundū.vt ſi primus emptor dedit.c.auo.& ſecundus de- dit.cxxv.primo emptori.Nam non teneris reſtituere niſi.c.quia ſi nihil auus recepiſſet,nihil reſtitueret.Remanebit tamen actio huic ſecundo emptori ad xxv.contra primum:vt §.dixi.& ſic o- nes reponentur in ſuo ſtatu. Sed quid econuerſo ſi auus rece- pit cxxv. ſed primus emptor à ſecundo nō recepit niſi centum, an erunt huic ſecundo emptori reſtituēda.cxxv.gl.videtur vel- le quod ſit in electione vendicantis quod iſtorum pretiorum re ſtituat.Et dicit q̄ imò tenetur reſtituere.cxxv.quæ auus perce- pit,quoniam ſecundus emptor ſuccedit in locum primi.Bar. di- cit hoc verum ſi ſecūdo emptori fuit ceſſum omne ius,quod ha- bebat occaſione rei,aliās nō debet reſtitui niſi quod ipſe ſoluit. Bal.dicit q̄ celsio nō eſt neceſſaria:quia iſta reſtitutio fit per viā exceptionis:& exceptiones tranſeunt in ſingularem ſucceſſorē ſine ceſſione:vt in l.in hoc iudicium circa medium.ff.communi divi.& plus dicit q̄ etiam ſi poſſeſſor nihil ſoluiſſet:quia habuiſ- ſet ius lucratiuum donationis:non cogeretur rem reſtituere niſi reſtituto ſibi pretio, ſoluto per donatorem dicto auo, à quo erat.ſed ſi poſſeſſor nullum titulū haberet ab illo primo empto- re non poſſet ex perſona illius iſtam exceptionē obijcere.& bre uiter Bal. loquitur ſubtilius quā Bar. ego cum puto q̄ licet iſta 2
ſint vera, illud tamen quod percepit iſte poſſeſſor plus quā ipſe ſoluerit ei a quo habet cauſam,teneatur reſtituere: vt ſic oēs reponantur in ſtatu ſuo, vt dicit glo.iſta in prin.niſi ille ex cauſa a
donationis ceſſiſſet ſibi omne ius quod habebat occaſione dictę rei.non enim ille ſecundus emptor vel donatarius debet lucrari cum alieno incommodo. In glo.quæ incipit.[præſcribit.] circa fi. ibi. [de his quæ à non domino.l.fi.]doc.contra. quia illa loquitur qñ dominium quod habebā in re poſſeſſa per alium,erat cauſa dan- di actionis mihi contra alterum. quo caſu perdito dominio per præſcriptionem, tollitur etiam illa actio. Sed in caſu noſtro alia erat cauſa actionis dandæ contra metum inferentem,quàm do- minium rei,ſcilicet ipſa violentia illata per eum. & ſic tenet q̄ etiā in præſcripta per poſſeſſorem poſsit agi q̄ met.cau.contra metū tollitur.vt in l.iij.in prin.de alie.iudi. In gl.ibi.[Item nunquid finitur anno reſciſſoria.]id eſt iſta vtilis rei ven.quę ideo dicitur reſciſſoria:quia quæritur reſciſsio cōtractus venditionis per edi ctum,& ſic deberet durare anno tantùm.vt l.in honorarijs.§.ſed cum reſciſſa.ff.de actio.& obli.& in l.fi.j.ex qui.cau. ma. ſed hic in fi.dicitur q̄ longo tempore tollitur.Sol.vt in glo.quia contra- riam loquitur quādo reſciſsio fit per prætorem viuum: puta ex iuſſu de mino.vel quib.ex cau.ma.& offi.iudi.nobili.licet oriente ex edicto prætoris mortui:hic verò quando fit per ipſum edictū 3
prætoris mortui,abſq; miniſterio prætoris viuentis,vt in hoc edi cto,quo cauetur q̄ met.cau.geſtum eſt ratum non habeo.& pro uidet prætor de actione quod me.cau.& de vtili reali.Sed in edi cto de mino.committitur hoc iudici fiendū cauſa cognita. vt in l.quod ſi minor.§.fi.de mi.In glo.ibi.[reſpōdeo ex varijs figuris

cauſarum.]Tu dic ſecūdū Bal. q̄ oritur ex a violentia illata per metū inferente.nam illa eadem actio quæ contra illum datur & oritur ex violentia, extenditur ad ſingularem ſucceſſorem,qui violentiam nō commiſit. Sed tenendo id quod glo.dicit,eſſent actiones diuerſæ.Sed illa quæ daretur contra inferentem metum,oriretur ex violentia.quæ verò contra ſingularem ſucceſſorem:oriretur ex varijs figuris cauſarum.Bar.tamē multum no. iſtam gl. & eam approbat:ſed plus placet dictū Bal.In fi.gl.ibi.[vel illud in ſimplici dolo.]hæc vera.quia contractus etiam bonæ fidei factus per multum & violentiam compulſiuam,non continet deceptionē:imò pręſupponit conſenſum.& ſic non eſt nullus ipſo iure.per l.ſi mulier.§. pe.ff.eo. ſed dolus præſupponit exceptionem:& ſic excludit conſenſum.Ideo ſi eſt bonæ fidei, cōtractus redditur ipſo iure nullus.vt in l.Et eleganter.in princip.ff.de dolo.ſecus ſi ſtricti iuris:vt ea.l.§.non ſolùm.

Cùm Cum condemnatus. Quando alis legitimè mora dici nō poſsit, niſi reſtituì fuerit prius in iudicio declaratū. vt ex prædictis apparet.

Cùm hæc actio detur intra annum ad quadruplū: à quo tempore incipiet iſte annus? & duplex eſt modus agendi, & quòd iſte annus ſit utilis. & nume. 3.

Quòd iſtud quadruplum non ſit pœna violentiæ uel metus illati, ſed pœna contumaciæ, & moræ commiſſæ in non reſtituendo.

LEX IIII.

SI per vim. †Hæc actio intra annum datur ad quadruplum, ſi res non reſtituatur. poſt annum verò datur ad ſimplum: ſi alia actio non competit.h.d.In tex.ibi.[aut cruciatus corporis.]dic. quibus caſibus datur hæc actio directa:quoniam adiunt verba, & mens edicti prætoris.Si verò per alium metum,qui produceret officium iudicis,vel vtilem actionem. ſecundùm ea quæ notantur in l.interpoſitas.§.de tranſ.tunc non eſſet pœnalis ad quadruplum,etiam intra annum.& hoc puto fuiſſe de mente huius l.In tex.ibi.[conſenſu corroborastis.]puta tradendo rem poſtea ſponte:vt §.eo.l.ij.Sed ſi recipiat pretium ſponte,& ceſſante omni metu,non propterea videtur venditionem conſenſu roborasſe:vt j.patet.dum dicit.[reddito à verbis pretio.]quia poteſt hoc videri feciſſe alio reſpectu: vt ſibi ſit magis cautū ſecundū Bar. qui ad hoc alle. Inno.in c.ſuper hoc.extrà de renū.Quod eſt notandum.& ſing.dictum Bal.autem videtur cōtradicere. q̄ ſi incontinenti recipiat pretium, cenſetur hoc feciſſe in conſequentiam prioris metus:licet ad recipiendum non cogeretur.ſed ſi ex interuallo,& ceſſante metu vel eius cauſa, tūc tenet q̄ videretur contractum roborasſe nouo conſenſu: ſicut cùm rem ſponte tradit.& idem ſentit do.Raph.decens cautius eſſe non recipere,qd' ſine dubio puto verum:tamen à dicto Inno.& Bar.non recedo. per ea quæ dixi §.eo.l.ij.in fi.glo.& attenta ratione ipſorum.†In tex.ibi.[intra annū quidem agentes.]puto q̄ iſte annus incipiat à tempore moræ commiſſæ in reſtituendo.tunc autem committitur mora,cum condemnatus ad reſtitutionē rei per metum ablatæ non reſtituit infra quadrimeſtre tempus:quod datur iudicatis.vt in l.ſi cum exceptione.§.quatenus.ver.quod ſi homo.& in §.ſatis enim clementer.ff.eo.Eſt autē duplex modus agendi.Primo.q̄ petatur reſtitutio rei. & facta condemnatione ſi non reſtituatur infra quadrimeſtre,agatur infra annum vtilem ad pœnā quadrupli.non q̄ detur nouus libellus. ſed petatur per modum executiuum.& ex primis actis. & tunc cōdemnatus habebit facultatem reſtituendi rem vſq; ad ſententiam ferēdam ſuper quadruplo,qua lata nō habebit amplius facultatem,vt euitet pœnā, & ſic ferentur duæ ſententiæ ſecundū opi. gl. quod plenè dic vt in l.ſi cū exceptione.§.hæc autem actio.ff.eo. quia hæc actio eſt arbitraria.ſed in non arbitrarijs non fertur niſi vna ſententia: vt no.in l.j.ff.de actio.emp.in prin. Dicunt etiam doc.q̄ poteſt ferri vna ſententia tantùm,& q̄ in libello poterunt peti duo.vnum purè,ſcilicet reſtitutio rei.aliud ſub conditione,ſcilicet condemnatio in quadruplum,ſi non reſtituatur poſt ſententiam infra tēpus quadrimeſtre.& iudex ita condemnabit, & non fiet poſtea alia condemnatio ſed executio condemnationis factę.iuxta no. in d.l.j.de actio.emp.in prin.& in l.conductores.j.loc.& no.†q̄ iſtud quadruplum non eſt pœna violentiæ,vel metus illati, ſed pœna contumaciæ, & moræ commiſſæ in nō reſtituēdo.vt probatur & ibi no.Bar.in d.l.ſi cum exceptione.§.in hac.in fi.& patet quoniam etiam ille qui non commiſit violentiam nec metū, condemnatur ad hoc quadruplum ſi rē non reſtituat ad iuſſum

a ¶ Potentiã. Adde ꝙ etiã pręceptũ vel preces dñi tẽporalis in ſubditũ, nõ inducãt iuſtũ metũ, licet ĩducãt præceptũ vt per gl.i.l.j.ff. ſi rec. puin. & dicit Alex. in cõſ. xvj. col. ij. ver. & tãto. & col. iij. ver. nec ob. in iij. vo. & vide eundẽ Alex. in cõſil. xciij. colũ. ij. in v. vo. & ibi an & qñ quis nõ eſt in loco vbi cõ ſueuit habere potentiã terrẽdi, videat ceſſare præſumptio & ſuſpicio metꝰ. & gl. in d.l.j.C. ſi rector ꝓuin. refert. & ſequit Frã. de Are. in l. ſi negotium. ff. de negogeſtis. Fran. Cur. 1

b ¶ Metu mortis. Add Bal. in ru. qd' me. cã. extra. & de materia metus vide per Arc. in c. ſi qñꝙ. xv. q. vj. in c. fuerũt. vij. diſ. & ſic. ex his. xxv. q. iij.

c ¶ Donatio eſt cõtractꝰ. Adde gl. & Bar. in l. iuriſgentiũ. in §. j. ff. de pa. Bar. in l. ſi. ff. de condi. ob cau.

iudicis. vt ibi patet in fi. In tex. ibi. [quo experiundi &c.] Ex quo patet ꝙ iſte annus eſt vtilis. vt l. j. ff. de diuer. & tempo. pręſcri.

2 *¶ Coactus ab aliquo rem ſuam uendere alteri, agit hac actione contra emptorem, licet ipſe metum ſeu uim nõ intulerit.*

1 *Venditio facta in carceribus, qñ poſſit reſcindi, & qñ non.*

4 *Minor qui uẽdidit rem minori pretio quàm ualeret, & ſic fuit læſus tamen intererat ſua uendere, ſed iuſto pretio: ſi petat ſe reſtitui, an debebit agere ut ſuppleatur pretium, uel reſtituatur res, an ſimpliciter ad reſcindendam uenditionem.*

5 *Si pater tuus per ſimoniam faciat tibi conferri beneficium eccleſiaſticum: licet tu ignores, non tamen licitè detines. & poteſt à te auferri.*

LEX V.

NOn intereſt. † Hæc actio datur cõtra poſſeſſorẽ rei per metũ ablatæ: licet ipſe vim nõ cõmiſerit, ſed alius. Item datur. ſiue coactus fuerit qs vendere, ſiue minori pretio vẽdere quã vellet. h. d. & ſic ponit duos caſus ſecundũ gl. in primo volebat vendere. & fuit coactus vendere. & ſic metus dedit cauſam cõtractui. In ſecũdo quæ ponitur ibi. [nã ſi.] nolebat vendere. nec curabat cui venderet. an metũ inferẽti, vel alteri. & fuit coactus minori pretio quã vellet, & ſic metus non dedit cauſam cõtractui. ſed minoratio pretij. In primo reſcinditꝰ cõtractus. & agitꝰ vt reſtituat res reſtituto pretio. in ſecꝺo caſu nõ reſcinditꝰ pręciſè. ſed agitꝰ alternatiuè. vt vel ſuppleat pretiũ, vel reſtituat rẽ recepto eo qd' ſoluit ſecꝺm Pe. ar. ff. de iu. do. l. ſi res. §. j. Sed qd ſi res valebat x. tm̃, & ipſe nolebat dare ꝓ minori de xv. & fuit coactus dare ꝓ x. An ſupplebitꝰ pretiũ iniuſtũ? dic ꝙ ſic. qa nõ cogebat vẽdere ſi volebat ꝓ minori: licet pretiũ eſſet irrationabile. Sed magis fuit irrationabile ipſum cõpellere. ſed qd in tertio caſu ſi volebat vẽdere ꝓ x. qa tm̃ valebat. nõ tñ Titio ſed alteri. & fuit cõpulſus vẽdere Titio ꝓ dictis x. gl. mouet iſtud dubiũ ſup ver. [maiore.] & videt ꝙ nõ poſsit agere: qa ſua nõ intereſt. l. ſed & partus. §. fi. ff. eo. cõtrariũ tñ videt ſentire: qa põt ſua intereſſe rõne affectionis. qd em̃ ſi Titius erat inimicus eius, vel anteceſſorũ ſuorũ, & intererat ſua ne ad illũ pueniret? & huius
2 intereſſe debet haberi rõ. ar. l. fi. in emptio. ff. de mino. † In tex. ibi. [vtrũ ab emptore.] ſubaudi qui hodie poſsidet. & emit à patre tuo & patruo, nõ tñ ipſe cõpulit: ſed quidã tertius. certè delictũ illius nõ debet huic emptori ꝓdeſſe: vt in l. ſi cũ exceptione. §. in hac. & ibi declaratꝰ iſte tex. & ponitꝰ ibi rõ. & hoc vidi pluries de facto: qa iſti tyrãni qñ volũt extorquere pecuniã ab vno ſubdito eorũ, qui nõ habet pecunias ad manũ, faciũt ipſum carcerari. & cõpellũt ad faciendũ venditionẽ cuiuſdã poſſeſsionis ſuę cui dã aliꝭ pecunioſo: g libẽter emit. & credit emere ſecurè. poſtquã ipſe nõ cõmittit violentiã, & ſoluit pecuniã illi incarcerato, vel alteri recipiẽti ꝓ eo. & poſtea tyrãnus aufert ab eis: iſto anno cõſului ꝙ ipſe cõpulſus poſsit recupare ab hoc emptore. & ille emptor recuperat pretiũ ab hoc vẽditore. qa nõ fuit conuerſum in vtilitatẽ eius, allegabat in cõtrariũ qd' no. in l. quæ in carcerẽ. ff.
3 co. per doc. † ꝙ tũc vẽditio facta in carceribus reſcinditꝰ: qñ facta eſt illi qui detinet illũ in carceribus: & ita loquitꝰ illa l. ſecus ſi alteri qui ipſum nõ detinet. ſed eſſet verũ: qñ nõ ad inſtantiã detinẽtis. vt ſi eſt captus ꝓ debito, ad qd' ipſe teneꝰ, nã habet neceſſe vẽdere de bonis ſuis ſi vult exire carceres: & tũc vẽditio nõ eſt licita. ſed in caſu noſtro ſic. & cõtra bonos mores extorta. & ad inſtantiã detinẽtis: qui nullã cauſam habebat iuſtã detinẽdi. Sed in quo differt iſta l. à l. iij. §. eo. Reſpondeo illa loquitur qñ venditio fuit facta inferenti violentiã, & ipſe poſtea aliꝭ vẽdidit: & agebatur cõtra ipſum ſecundùm emptorem. hic verò facta fuit ei qui
4 nullam violẽtiam intulit. † Circa ſecundùm caſum dum dixi ꝙ agitur ad ſuppletionem pretij. procedit in caſu huius l. Sed quid in minore qui vendidit rem minori pretio quàm venderet, & ſic fuit læſus. intererat tamen ſua vendere: ſed iuſto pretio. Quæritur ſi petat ſe reſtitui, an debebit agere vt ſuppleatur pretium: vel reſtituatur res, an ſimpliciter ad reſcindendam venditionem, & recuperandam rem, reſtituto pretio quod percepit. Cy. not. ſecundùm Pe. tenet hãc ſecũdã partẽ infra de prędiꝭ mino.
5 l. ſi quidem. Sed quare diuerſum in hoc caſu. cogita. † In gl. [Nã
* idem eſt in emptore ignorante.] dic quia ignorantia ſua non debet eſſe cauſa vt lucretur, & commodum habeat ex dilicto alterius: & ſic facit ad hoc vt ſi pater tuus per ſimoniam faciat tibi conferri beneficium eccleſiaſticum: licet tu ignorares, non tamẽ licitè detines: & poteſt à te auferri. facit. l. j. in §. j. ff. ſi quis ali. teſta. prohi. In fi. glo. ibi. [quia ſi ignoret liberatur rei interitu.] Certè etiam ſi ſciuit, non tamen fuit in mora reſtituendi: liberatur interitu rei continente ſine culpa ſua, quia propter ſolam ſcientiã non eſt in mora ſecundùm Pe. licet ſecus in eo qui violentiã cõmiſit: quia ſemper eſt in mora: vt l. j. §. eodem.

2 *¶ Si aliquis pauper homo uendidit poſſeſsionem ſuam alicui Potenti, uel militi, & poſtea dicat ſe feciſſe per metum ab illo illatum, qꝙ ad hoc probandum nõ ſufficiat inducere potentiam illius & impotentiam ſuam.*

3 *Si uxor ad inſtantiam mariti, faciat aliquem contractum ſuper bonis ſuis, non præſumitur hoc ipſo feciſſe per metum, niſi probetur quòd conſueuerit inferre uxori metum.*

LEX. VI.

1 AD inuidiam. † Ex ſola dignitate contrahentis violentia non præſumitur, ſi aliter non probetur. h. d. quia dignitas non debet nocere: ſed prodeſſe: vt in l. ſi longius. §. ſi filius in fi. ff. de
2 iudiciꝭ. † Et pone caſum ſi aliquis ruſticus & pauper homo vendidit poſſeſsionem ſuam alicui potenti, vel militi: & poſtea dicebat ſe feciſſe per metum ab illo illatum. & inducebat ad ꝓ
a bandum metum potentiam ª illius, & impotentiam ſuam: certè
3 hoc non ſufficit. † Et dicit hũc Bar. ꝙ ſi vxor ad inſtantiam mariti faciat aliquem contractum ſuper bonis ſuis non præſumitur hoc ipſo feciſſe per metum: licet ille ſit maritus, & potentior ea: niſi probetur ꝙ cõſueuerit inferre vxori metum: vt in l. j. §. quæ onerandæ. ff. qua. re. act. non da. quod etiam tenet Inno. in c. cauſam matrimoniꝭ. de offi. deleg.

2 *¶ Quando dicatur quis inferre metum mortis?*

3 *Donatio eſt contractus.*

LEX. VII.

1 SI donationis. † Quilibet contractus celebratus iuſto metu, ſiue ſit hincinde obligatorius, ſiue ex altera parte tantũ, reſcinditur ꝓ
2 hãc actionẽ. h. d. In tex. ibi. [metu mortis.] ª ſubaudi inb ſtantis: quia erat ibi cum gladio: vt differat ab eo quod infrà ſubiicit, [vel capitales minas.] vbi loquitur quando non erat inſtans: quia non erat ibi cum gladio, ſed minabatur: nam idem eſt, quod eſt verum ſi erat talis perſona quæ conſueuit minas ſuas ad effectũ ꝓducere: aliàs ſecus: vt j. eo. l. metũ. & ff. eo. l. metũ in prin. & per hoc remanet ſuperflua glo. ſuper ver. [capitales.]
3 quæ innuit hoc contrariũ. † Vltimò allegatur iſte tex. ꝙ donatio
c eſt contractus. ª licet quidam dicant contrarium, quia donatio eſt doni datio. & poteſt incipere ab executiõe, nulla pręcedente obligatiõe. vt ſi rẽ meã tibi tradidi animo donãdi, nulla p̃cedẽte promiſsione, ſed contractus innominati dicuntur propriè quãdo ſunt vltro citroque obligatorij: vt in l. Labeo. de ver. ſigni. Et per hoc dicunt ꝙ authẽ. ſacramenta. j. ſi aduer. ven. quę loquitur de iuramento minoris ſuper contractibus eius non retractãdis, non habet locum in donatione. Contrarium tamẽ communiter tenetur per hanc. l. dum primò dicit [donationis,] & poſtea dicit. [cuiuſcunque alterius cõtractus:] nam illa dictio alterius includit vt donatio ſit contractus.

2 *§¶ Soluens aliquid alicui, ne eum ad cuilia munera nominaret, an ſolutum repetat per hanc actionem? an per condictionem ob turpem cauſam?*

LEX. VIII.

1 CVm te domus. † Factum metu iniuſto per hãc actionẽ nõ reſcinditur. h. d. ſecũdũ Bar. In tex. ibi. [quòd de frumẽto feceras inſtrumentum.] quia fortè promiſeras ſibi per inſtrm̃ publicũ certã quãtitatẽ frumẽti indebiti. & volebas ꝙ ille reſtitueret tibi dictũ inſtrumẽtũ, & quia dubitabas ꝙ nollet, hoc timore vt reſtitueret, vẽditionẽ feciſtis: certè nõ põt reſcindi per hanc actionẽ: ſed bñ poſſet reſcindi ꝓ cõdi. ob tur. cau. ſi illud inſtrm̃ tãq̃ indebitè factũ veniebat tibi gratis reſtituẽdũ: qa nõ de-
2 buit extorquere venditionẽ: vt ĩ l. fi. de cõdi. ob tur. cau. † In tex. ibi

fol. ſine ad ciuilia munera nominareris.] ſubaudi. & nō fuiſti no
minatus certè per hanc acti. nō potes reſcindere. Sed an per cō
ob tur. cau. diſtingue: vt in glo. quia aut eras inhabilis ad talia
munera, & tunc potes repetere: quia vertebatur turpitudo dūta
xat ex parte aduerſarij: qui volebat te nominare cum non eſſes
dignus, vel eſſes inhabilis. ſi verò eſſes habilis, tunc verſabatur
turpitudo ex parte tua, & illius: ideo melior eſt conditio poſſi-
dentis. & ideo non poſſes repetere: vt in l. quod euitandi & ibi
no. j. de condi. ob tur. cau.

LEX IX.

METum non. †Ex ſolis minis nō probatur me-
tus, niſi fuerit peruentū ad actū.

Hoc dicit ſecundùm primam lec. quæ probatur etiam
in l. metum. in princ. ff. eo. ſed glo. dicit hoc verum niſi 3
ſint illatæ à perſona quæ conſueuit eas ad effectum perducere.
Facit l. famoſi. ff. ad l. iuliam maie. & j. ſi quis impera. maledi. l. j.
& ſ. eo. l. ſi donationis. in ver. minas. facit quod not. in l. de pupil
lo j. ſi quis ipſi prætori. ff. de ope. no. nun. per Bart. vel dic quòd
ex ſola proteſtatione non probatur metus. hoc dicit ſecundum
aliam lectu. poteſt etiam dici quòd iſta l. dicit vtrunque vnum
colligatur ex ver. [iactationibus:] aliud ex verbo [conteſtatio-
nibus].

*Quando ſs permittitur tranſactio in cauſa criminali, effectus tranſactionis eſt, ut im-
pediat proceſſum.*

Quo tempore perſone priuatæ licitum ſit mortem inferre: & quando?

LEX. X.

ACcuſationis. †Timor accuſationis inſtitutę
vel inſtituendæ non facit hāc
actionem competere ad reſcindendum cōtractum. h.
l. intellige etiā ſi erat de crimine capitali. vt ſit magis
delictum. vnde videbat contra per l. iiij. ſ. eo. & per l. ſi donatio-
nis. ed ibi q̄ videbat mors inferenda à priuata perſona: quia ſæ
pe ſolet obuiare iuſtitię & rationi & ſic eam illicitè inferre. vt in
vſibus feu. de ali. feud. vbi dicitur q̄ priuatus ſemper obuiat iu-
ſtitiæ hic verò q̄ñ à iudice pro quo præſumitur q̄ contra iuſti-
tiā non facit. vt ſ. de offi. ciui. iudi. l. ij. & arg. extra de procu. c. in
noſtra. & quod no. Inno. in c. innotuit. de eo qui fur. or. ſuſcepit.
facit j. ante ff. ff. de offi. præto. In tex. ibi. [metu.] metuebat enim
ne illa accuſatio inſtituta perſeueraret, vel ne inſtituendam face
ret, & ſic vt deſiſteret fecit ei venditionem, & ille deſtitit & ſic
implebat quod promiſit. volebat autem iſte hoc non obſtante re
ſcindi contractum tanquā factum per metum mortis, & dicitur
q̄ non poteſt nā iſte ti. loquitur quādo quis timebat ſibi inferri
mortem, vel corporis cruciatum iniuſtè: ſed hoc caſu timere hic
nō potuit quia nō eſt præſumendū q̄ iudex eū iniuſtè condē-
net. Sed quare pro declaratione gloſ. in prin. Quid ſi accuſatio
erat iniuſta & calūnioſa. & hoc poteſt probari? Reſpō de adhuc
nō habet hanc actionē ad reſcindendū per rationē prædictā. ſed
ſi quæritur an habeat aliud remediū puta condi. ob tur. cau. glo.
videt diſtinguere aut nō fuit expreſſa hæc cauſa in cōtractu: &
nō pōt reſcindere, aut fuit expreſſa & tunc pōt per l. in ſumma.
in princ. ff. de cōdi. inde. vbi nō valet tranſactio quādo ſuberat ca
lumnia ex parte agētis & datū ob talem trāſactionē repetitur. nam
hic verebatur turpitudo ex parte accuſantis, nō accuſati cui vi
debatur litium vexationem redimere: vt ſuam j. de adul. l. ſerui
ob violat. & quod ibi not. & hac ratione attenta puto q̄ ſi hoc
pōt probari, q̄ venditio vel cōtractus fuit factus ob iſtā cauſam
licet nō fuerit expreſſa tēpore contractus adhuc poſſit reſcindi.
Nec obſt. l. ſi repetendi. j. de condi. ob cau. quia ibi fuit in mente
metum, & nullo modo de ipſa apparebat quæritur quid ſi accu-
ſatio non erat calumnioſa & accuſator non fecit quod promiſit.
quia nō deſiſtit: licet ꝓſecutus fuit? gl. no. in ver. [aut nō calūnio
ſa.] quæ debet intelligi modo quo dixi diſtinguit aut erat tale
crimē de quo licitum erat tranſigere, & pecuniam dare, ſecū dū
ea quæ hūr in l. trāſigere. ſ. de tranſac. & tunc poteſt iſte repetere
quod dedit, trāquā eā nō ſecuta & nihilominus illū repellere per
exce. trāſactionis à proſecutione accuſationis. † Not. ex illo ver.
ſecundū Bart. intellectū ad illud verbum tranſigere pro eo caſu
quo permittit trāſactio in cauſa criminali, effectus tranſactionis
eſt vt impediat proceſſum: quia trāſigēs nō pōt ipſum nec etiam
alium proſequi, licet alius poſsit accuſationem de nouo inſtitue-
re & iſtū intellectum dedit ibi Bar. ad illam l. & nullus alius qui
videt probari per hāc gl. dū dicit: [& excep-
tio obijcitur.] Inquātū gl. vult q̄ vtrunq; 2
cōſequatur accuſatus nō videt bene dicere
niſi fuerit appoſita clauſula rata manente
tranſactione & actū fuerit de reſtituēdo, ſi
nō ſeruet tranſactio: ſed debeat ſtare cōten
tus altero vt l. cū proponas. ſ. de trāſac. & l.
reſcriptū. §. ſi pacto. ff. de pac. ſi verò nō poterat tranſigi: tunc di-
cit gl. q̄ datum nō repetitur quia fuit turpitudo ex parte dantis:
nec ideo exceptio obijcitur. ita ſupple ad gl. quia trāſactio nō va
luit. Tene menti hāc gl. pro declaratione illius l. tranſigere. Vlti-
mò glo. opponit de l. nec timorē. ff. eodem. & ſoluit. vt in princ.
dixi: & ibi timebatur mors à priuata perſona ſed hic à publica.
†Item adhuc oppo. nam interdum etiam priuatæ perſonæ lici- 3
tum eſt mortem inferre: vt ſi occidat quis furem nocturnū qui
telo ſe defendit vel pater occidit adulterum cum filia repertū. et
ſic videtur præſumendum pro priuato, ſicut pro iudice. Sol. nō
eſt verū: quia iudex facit ex neceſsitate, & tanquā miniſter legis
priuatus enim eſt voluntate quia licet lex permittat ſibi in dictis
caſibus, nō tamē præcipit nec permittit in omnibus caſibus, nec
eſt miniſter legis in dictis caſibus. Ita dicit iſta mirabilis glo. po-
tius aūt præſumitur pro eo qui facit ex neceſsitate, vt miniſter le
gis, quàm pro eo q̄ facit ex volūtate hinc eſt q̄ prohibitio aliena
tionis facta per teſtatorem. vt l. non extenditur ad illam quæ fit
ex neceſsitate ſed ſolum ad voluntariam: vt in l. alienationis. ff.
fami. erc. No. iſtam glo. ſingularē: quæ dicit q̄ priuatus cui licet
occidere ex forma l. vel ſtatuti, non eſt vltus ſuā iniuriam: quòd
videtur ſecūdū quoſdā q̄ huic promiſsioni poſsit renūtiari per
regulam generalem l. ſi quis in cōſcribendo. ſ. de pac. quod non
eſſet verum ſi eſſet miniſter legis: q̄ proſequeretur iniuriam pu
blicam per l. ſi vnus. §. Item. ff. de pac. Ex quo videtur ſequi q̄ ſi
ſtatutum dicat * vt liceat occidere bannitū & aliquis fecit pacē a
cum bannito de aliqua offenſa, quā in eum fecerat, & promiſit
eum non offendere, q̄ non poterit offendere occaſione banni.
ſicut non poſſet pro ſua iniuria. Sed contra fuit diſputatum per
Barto. in q. quæ incipit Lucanæ ciuitatis. vt no. in l. ſi ſeruum. ff.
de verb. obli. Ad hanc autē glo. reſpondeo q̄ interdum promiſ
ſio de occidendo facta priuato per ſtatutum, ſit ob priuatam vti
litatem ipſius. Pone exemplum vt in ſtatuto Florentiæ, quo ca-
uetur vt licitum ſit offenſo re offendere: & vindictam ſumere de
ſuo offenſore vſq; ad ęquiualentē offenſam & non vltra: et tunc
habet locum iſta glo. quia non eſſet miniſter legis ſed vltor ſuæ
iniuriæ. & non ſequitur publicam vtilitatem ſed priuatam. Ioā.
ſi feciſſet pacem cum eo, non poſſet poſtea virtute ſtatuti ipſum
offendere: quia videtur ſtatuto renuntiaſſe quod facere potuit
aut talis promiſsio fit ob publicam vtilitatem, puta q̄ liceat occi
dere bannitum. vt in l. j. j. quando lice. vnicui. ſine iud. ſe vin. &
iſto caſu quilibet eſt miniſter legis, quia quod reſpublica nō po-
teſt facere ſuos officiales ad hoc deputatos committit fiendum
cuilibet priuato ſibi ſubdito. Ideo ſi quis facit pacem cū aliquo
de ſua iniuria, qui ſit bannitus, vel poſtea banniatur pro alio cri
mine non prohibetur ipſum occidere pro vindicta rei publicæ
ad quam iſta pax non extenditur vt in d. q. diſputata. Et per hoc
remanet declarata iſta gloſſ. difficilis ad intelligendum etiam &
ad modum recitandi.

*Vſurarij licet faciant cantare inſtrumentum uſurarium in perſonam uxoris, uel al
terius coniunctı: ne reſcindatur propter uſurariam prauitatem, q̄ hoc eis nō profit.* 2

LEX XI.

SI per impreſsionem. †Venditio facta 1
officiali deputa-
to ad iuſtitiam adminiſtrandam per impreſsionem ſi-
latam ab eo, reſcinditur per condictionem ex hac l.
ſiue ſit facta venditio ſibi, ſiue alteri ſuppoſito ab eo nec reſtitui
tur pretium. hoc dicit iſta lex vulgaris. In tex. ibi. [per impreſsiō
nem.] dicitur impreſsio quando officialis habens miniſtrationē
miniſtratur alicui de ſua iuriſdi. quod niſi ſic fiat, proceder con-
tra eū de aliquo maleficio: vel dabit ſnīam cōtra eū in tali cauſa,
quæ coram ipſo ventilatur. vnde licet nō timeat periculum mor
tis, vel cruciatum corporis: & ſic nō habet locum actio q̄ metus
cauſa directa tm pōt reſcindere cōtractum celebratū ad commo-
dum officialis condictione ex hac l. & dico quòd non eſt pœna

¶ Statutū dicat. Ad-
de Bal. & Alb. de ro
fa. in tracta. ſtatuto-
rum. & do. Nellum
de ſancto Gemini. in
trac. bannitorum. in
iij. parte ſecundi tem
po. q. j. Cur.

a ☞ Subdito suæ iurisdictio. quasi metu officij coactus ex p te.& nō liber sit futur⁹ cōtract⁹ q̄ fieri non debet. vt per ll. præcedētes satis patet.

lis in quadruplum.sicut act.q̄ metus causa directa.vt dixi ſ.eo.l.iiij.sed sufficit pœna de qua hîc quia perdit pretium datum. Or expediatis Bidellum.Sed quid si contractus non fiebat ad commodum officialis,sed tertij(Respondeo non puto hanc.l. habere locum.quia non debet extendi vltra terminos:de quibus hîc loquitur.sed habebit locum .l.sed.vt contractus posit rescindi.non tamen emens perdit pretiū.l. iij. ſ.eo.Et aduerte.quia hîc officialis peccauit in duobus.quia primo violētiam intulit,& impressit,& propter hoc perdit pretiū: & remanet penes venditorē vt in verbo[retineatur.]Secundò, quia posito q̄ per impressionē non fecisset,non debebat emere
a à subdito ꝑ suę iurisditionis:& emptio non valet.nisi secundū ea quæ habentur in l.vnica.ſ.de contra.iudi. & tunc quid erit de pretio?dic vt in l.aufertur.§.q̄ à prę̄sidè.ff.de iure fisci.qui loquitur in isto casu.& hoc in officiali habente administrationem.sed si erat in dignitate sine administratione cōtractus,non rescinditur.vt ſ.eo.l.ad inuidiam.nisi probaretur q̄ minas vel violentiā intulisset.vt ibi dixi.Et prædicta quādo est officialis ad iustitiā ministrandā.& sic licet personæ suæ iudisditionis sint sibi suppositæ,res tn̄ eorū non sunt in eius administratione.si autē esset talis q̄ positus esset ad administrādū bona,& tutor & curator vel execu-testamēti.& emeret bona suæ administrationis, tunc distinguitur:aut palā & bona fide.& non delinquit.sed valet contractus:vt j.de cōtrahē.emp.l.si cum ipse,aut clā & malā fide: & tunc nō valet & restituit rē & pretium quadruplicatum.vt ff.de cōtrahē.empt.l.nō licet.& l.qui officij.secundū Pe.& Cy.hic & Bar.de hoc tractat in dicto.§.q̄ à præside.vbi oīno vide.& per hoc est expedita glo.Pet.quæ incipit.[quadruplum.]quāquam
2 imperfectè loquatur.†Vltimò no.in fine contra vsurarios. qui faciunt cantare instrumentū in personā vxoris: vel alterius ex cōiunctis:ne rescindatur propter vsurariā prauitatē, & hoc non prodest eis.& sic præsumitur vsurarius,ac si esset celebratus cū eodē.secundū ea quæ habentur in c.illa nos. de emp.& vend.& c.ad nostram.& facit. l.j.in fi.ſ.de contra.iudi

LEX. XII.

1 VEnditiones. †Quæro quid addat ista l. ad aliàs.ll.huius tit.Respōdeo. q̄ generalior est,cū aliæ loquantur quādo timetur mors vel cruciatus.Ista loquitur generaliter:etiam quando illud non timeretur.tamen cōtractus facti essent per potentiam. exemplum.vt dixi in l.non interest.ſ.eo.& in l. præcedenti. quādo officialis cōpelleret me ad vendendū alteri quā sibi officiali. nam cōpeteret condictio ex ista.l.& etiam officium iudicis ad rescindendū:vt in l.illicitas.in prin.ff.de offi.presi. Et ne ista remedia sint pœnalia:quia non cauetur hac l.nec illa.Tene menti pro intellectu totius tituli.

De dolo malo. *Rubrica.*

LEX. I.

1 SI fideiussor. †Fideiussor emens rem pignoratā à creditore venden te iure creditoris non aquirit dominium.sed censetur eam potius fuisse.quam emisse.propter fidē datam debitori desoluendo pro eo.propter q̄ dolo videtur facere emendo,& ꝓpter dolū cōpellitur actione mandati restituere rē cum fructibus.percepta tamē quātitate quam soluit,tam pro sorte quam pro vsuris.hoc dicit. ista.l.cum gl.suis.& sic non loquitur de acti.de dolo:sed de actione mandati.quæ datur propter dolum secundū verū intellectū quæ ponitur in gl.& eodē modo si secūdus creditor emit à primò,non præiudicatur tertio crditori,quominus possit sibi auferri q̄ soluit.& ab eo pignus auocari.licet sit quidā tertius qui nec esset creditor,nec fideiussor,& emisset:& acquireret dominium & nō posset sibi à sequēti creditore auferri:vt.ff. de distra. pig.l.cum secundus.in fi.& l.ij.& infra si antiquior creditor l. j. & ibi vide.

2 ☞ *Quoniam intelligatur ista lex,quod actio de dolo non competit ubi competeret alia specialis ex alia æquitate quàm ratione doli:& quid si sit generalis?*

LEX. II.

1 DE dolo. †Exemplifica hanc.l.per l. præced. vbi datur acti.mandati ex dolo ibi cōmisso. ff.mandati.l.si mandato.§.j.ideo cessat de dolo: vt ibi no.in gl.fi.in prin.& cōpetit mādati propter dolū Sed an actio de dolo concurrat cum exceptione doli? glosſ.in l.j.§. ait prætor.ff.eodem super vers.exceptio tenet quòd sic. tamen competeret ex eadem æquitate. sicut concurrit cum actione quod met.cau.quia ex eadem æquitate.sed cōtra facit.quia ille §.et etiā.l.fi.eo.ti.vbi videtur casus.& hanc tenet Pe.tu dic ēt.verum si per exceptionem doli plenè videt cōtra dolū.& ita loquitur l.si aliàs procederet prima opinio.†Vltimò no.glo. qualiter intelligatur ista l.q̄ ista actio non competeret:vbi cōpeteret alia specialis ex alia æquitate quā ratione doli.Si verò nō sit spālis, sed gnālis,bn̄ pōt illa concurrere:vt cum certi condictione sine causa,sed in licitis potest concurrere cum alia magis spāli quam ipsa sit,vt cū actione q̄ met.caus.dolus est duplex,qdā simplex & ocultus:quidā apertus.& tn̄ infertur metus:& sic ista actio se habet vt genus ad actionem qd' metus cā:ideo concurrit cū illa quia cōpetunt ex eadē æquitate.Sed cū alia quæ nō se habet ad eam vt genus,nec vt species,sed vt excedentia & excessa,nō cōcurrunt:& ita loquitur hîc & etiam illa.l.j.§.ait prętor eo.ti.cum §.seq.vnde non concurrit cum restitutione in integrum, quę potest dari propter dolum:& etiam ibi cessāt dolus.sed est læsio re ipsa.vnde dicit glo. quòd se habet ad modum inuidi qui inuidet pari:non maiori,nec inferiori.

LEX. III.

NOn possunt. De vtili tempore,deducitur tēpus absentiæ.h.d. Et dic quod tempore huius.l.actio de dolo durabat anno vtili:quia prætoria & odiosa.Ideo tempore absentiæ non curabat annus:quia requiritur q̄ habeat facultatem agendi, ad hoc vt tp̄s vtile currat:vt in l.j.ff.de diuer.& tēpo.præscri.hodie verò durat biēnium cōtinuū.vt infra eo.l.fi.Ideo curreret absenti, & etiā alio modo impedito:tn̄ propter iustum impedimentū daretur in integrum restitutio ex clausula generali,si qua mihi iusta causa &c.vt no.in d.l.fi.

2 ☞ *Inter liberam & seruum non est matrimonium,sicut inter seruum & seruā & quid de iure canonico?*
Matrimonium,hodie regulatur secundū ius diuinum.
3 *Libertas semel data non reuocatur,nisi ex causa ingratitudinis.*
Qui non seruat promissa negligendo,ita rumpit fidem,sicut non seruaret agendo.
4 *Factum quādo ordinatur ad dationem,q̄ dicatur potius datio quàm factū inspecto fine.*
5 *Quòd una tantum sit actio de dolo,quæ datur in contractu innominato facio ut des, & an etiam competat ubi datur actio præscr. & an subrogetur loco eius quando illa deficit?*

LEX. IIII.

1 CVm proponas. †Ex contractu innominato facio vt des si non detur illi qui iam fecit,datur actio de dolo.h.d.concordat.ff. de præscrip.verbis l.naturalis.§.quid si faciā: licet ēn tribus speciebus contractuum innominatorum.ſ.do vt des: do vt facias,facio vt facias.ei qui impleuit ex parte sua detur actio præscri.ver.vt sibi impleatur,vel ad interesse:quia nō impletur vt in d.l.naturalis.§.pe.in fi.quæ dicitur actio ciuilis.in ista tamē specie facio vt des,nulla datur ciuilis act.facienti contra non dātem:sed sibi prouidetur de actione de dolo:quæ competit ad interesse,quatenus interest sua se non fecisse.q̄ facit si erat factum irrepetibile. Ita loquitur iste tex.qui exemplificatur ibi per glo. secundum terminum huius.l.Et sic ista actio de dolo datur loco deficientis acti.præ.ver.& ita vult glo.hîc.quæ incipit.[acti. præ.ver.deficiente &c.]vnde nō datur vt impleatur cōtractus, nec ad interesse.quia non impletus,seu quatenus interest fuisse impletum:quia si ad hoc daretur,nō subesset ratio quare potius daret acti.de dolo quā præ.ver.sed dat quatenus interest se non fecisse q̄ fecit.si factum erat irrepetibile.qd' interesse potest esse maius vel minus,quā aliud de quo.ſ.dixi.sed Pe.quem sequitur Bar.vult q̄ in casu huius.l.nō deficiat act.præ.ver.imò competat,si ille qui fecit vult eā intētare,vt sibi impleat cōtractus vel ad interesse agere quia non impletur.& hoc per l. Iurisgenti.§.l. ver.vnde Marcellus.ff.de pac.& per d.l.naturalis.§. sed si dedi q̄ hîc ex facto.i.ex manumissiōe istī⁹ ancillę. licet nihil adesset

aduer

aduersario,aderat tñ ancillæ de volũtate aduersarij,s.libertas.Et secundũ opi.gl.qñ ex facto aliud adest aduersario, nõ habet locũ ille §.qd' si facia.cũ competit act.præ.ver.vt impleatur cõtractus.gl.cùm mota.s.de trãsac.& per l.solẽt.in fi.de præs.ver.Sed hic nolebat agere:vt sibi contractus impleretur.sed agere ad rescissionẽ cõtractus.qd' permittitur incõtractibus innominatis, põt etiã ille q impleuit si aduersarius nõ impleuit,nõ solũ agere pq.ver.vt sibi impleat.Sed etiã pœnitere & agere cõdi.ob cau. & repetere qd' dedit,vel fecit,qñ datũ vel factũ est repetibile.& res est integra ex parte aduersarij.vt in l.iij.§.j.ff.de cõdi.ob cau. sed si factũ nõ est repetibile:vt in casu huius l.nõ põt dari cõdi. ob cau.sed loco eius datur actio de dolo,non ad repetendũ: sed ad interesse.quatenus interest se nõ fecisse:& ita loquit iste tex. vnde nihil habet facere ista l.cũ §.quod si faciam. q loquitur de actione de dolo,quæ cõpetit loco act.præ.ver. Ista verò loquit de illa quæ cõpetit loco condictionis ob causam. & secundum hoc in contractu facio vt des reperitur duplex actio,s. de dolo secundũ prędictos quę opinio mihi nõ placet.imò nõ reperitur nisi ista,q dat loco deficientis actionis præ.ver.& de illa loquitur iste tex.secundũ intellectũ glo. In tex.ibi.[pro eadẽ daret mancipium.] subaudi & tu eã manumitteres. & sic fuit contractus facio vt des,ex parte tua. sed ex parte illius fuit do vt facias. tu autẽ manumisisti,& ille nõ vult dare mãcipium.Quæritur quę actio tibi competat:& respondeẽ q si velles reuocare libertatẽ, & sic rescindere cõtractũ ex pœnitentia:quæ locũ habet in contractibus innominatis re integra,hoc facere non posses. quia libertas semel data nõ potest reuocari. Et quòd dixit de pœnitentia locũ habet quando factum est reuocabile.ideo in subsidium datur tibi actio de dolo:quia nulla alia actio cõpetit præter act. præ.ver.vt tibi detur.Cum ex isto facto seu manumissione nihil adsit aduersario,vnde cum de alia actione tibi nõ prouideatur, recurritur ad hanc actionem:quia ille non implendo dolo facit: postquã tu impleuisti: & etiam quia ita est de natura istius contractus.vt d.§.quod si faciã.Sed si manumissio adhuc facta non esset & penes te remansit dñium:vt quia tradidisti,duntaxat,hoc pacto q postquã dederis mancipiũ,acquiratur sibi dominium. & non ante & tunc possit eã manumittere, tunc nõ datur actio de dolo:cum possis eam vendicare vna cum natis ex ea. Qui sequuntur ventrem.& sunt serui tui. sicut & ipsa:si non mouent tibi quæstionẽ status:quia nõ dicunt se liberos ex eadem causa.

1 †Not.ergo in prin.q inter liberam & seruum, * vel econuerso non est matrimonium:sed contubernium sic inter seruum & seruã. De iure canonico secus.vt in ti.de coniugio seruorum, cum quod Deum non sit differentia inter seruum & liberam & matrimonium hodie regulatur secundũ ius diuinum:quia est sacra

b mentum,sei sacræ signum, * significat enim incarnati in vtero virginali.vt in c.ex publico.cũ ibi not.de conuer.coniuga.† Itẽ not.quòd libertas semel data nõ reuocatur.quod est verum.nisi ex causa ingratitudinis.Ita not.ver. parati. quòd qui non seruat promissa negligendo,ita rumpit fidem,sicut si nõ seruaret agendo.In glo.super ver.[tradidisti.]opp.contra tex. dum dicit [vel si tradidisti.]Subaudi.& dominium transtulisti. aliàs non posset procedere quod statim sequit. [& ille manumisit &c.] vt infrà requiritur in glo. [sed huic so.&c.] nam si ita fuit. ille contractus fuit do vt des.ergo datur actio præ. verb. & per consequens debet cessare actio de dolo:vt in l.ij.§.eo.So.duobus modis.primò q non fuit conuentum vt sibi dares:& ille manumitteret. sed vt is manumittens.licet postea ex mera voluntate sibi dederis: vt ipse manumittat.vnde ille contractus nõ denominatur ab eo q voluntate fecisti:sed à conuentione præcedenti.quę fuit vt face rex.vel dic q etiam fuit conuentum vt dares,& ille manumitteret,adhuc dicitur facio vt des.quoniam illa datio non fiebat propter te.& ad hoc vt remaneret penes te.& sic ordinabatur ad factum.vnde pro facto debet reputari secundum glos. quam not.

4 †Et sic econuerso quando factum ordinaretur ad dationẽ,diceretur potius datio,quàm factũ.inspecto fine.vt in l.qui res.§. mihi Romæ.ff.de solu.& ita not.in §.quod si faciam.per glo.& per hoc determinat Bar.q. si dicat statutum q pœna apposita obligationi dandi,illud quod consistit in pondere,numero,vel mensura,non posset peti:tanquã apposita in fraudem vsurarum. Secus si obligationi facti,quod etiam videtur de iure communi.& notatur in l.cum aliàs.j.de vsu.Et duo compromiserunt,& pro-

misserunt parere laudo sub pœna: istud parere laudo est facti,& in factũ sonat. Pone ergo q arbiter condẽnauit ad dandum c.in certum terminũ.quæro si non dat:an possit peti pœna?videtur q sic.quia fuit apposita obligationi facti, si non pareret laudo. sed in laudo venit datio. ergo reputatur datio. b & non factũ secundũ Bart. de quo per eũ, in l.quinta.§.fi.ff.de verb.obli.& dicit Bal. se vidisse pluries de facto. In gl.ibi.[licet in faciendo fuerit præuentum.] Ista est truffa secundum Pet.quia an sit facio vt des vel do vt facias. non debemus inspicere à quo istorum primò inceperit executio.sed sicut in contractibus emp.& ven.loca. & conduc. an dictus contractus assimilatur ex vna parte dicitur loca.ex altera condictio à quocunq; inceperit.ita hic ex parte illius qui debet dare. dicitur do vt facias.& si dedit,& sibi non fiant,habet act.præ. verb. Ex parte verò illius qui debet facere,dicitur facio vt des:& si fecit,& sibi non detur,non competit acti.præscri.ver.vt detur.sed actio de dolo: quatenus interest se non fecisse: vt in d.§.quid si faciam.& in hac l.nec obstat lex cum mota suprà allegata, quia ibi ex facto aderat vtilitas aduersario:quo casu nõ habet locum ista l.nec §.quid si faciam.vt patet in l.solent.in princ.ff. de præ. ver.hic verò non aderat,vnde essent inæquales: si posset agere vt sibi daretur: & sic adessent:nec est dare aliam rationem. Sed contra hoc extra glo.oppo.quia imò adest aduersario ius patro. eo casu quo sibi fuit data ancilla,& ipse manumisit. Sol. ex illo iure non dicitur effici locupletior:vt not.in l. naturalis. in fin.& sic non videtur adesse.Item adhuc cõtra quia saltem adest libertas huic ancillæ de voluntate aduersarij: & sic videtur adesse ip si aduersario.arg.in l.solutam.ff.de sol.propter hanc opinionem. Pet.& Bar.recedũt ab isto intellectu.& fatentur quòd hic competebat act. præ. ver.si iste vellet agere vt sibi impleretur.sed nolebat ad hoc agere sed rescindere contractum per condi. ob causam, quam Imperator dicit non competere sed loco eius dari actionem de dolo hoc non placet.vt detur hic act.præsc. ver.vt impleatur contractus:tanquam sibi adsit. quia libertas est inæstimabilis.Et sic non videtur ex hoc locupletior,sicut nec ex iu. patro.præterea glo.in §.quod si faciam exemplificant illum tex. per hanc l.sed quòd opi.Pet.& Bar.sit vera magis facit text.in l. iurisgẽtium.ver.& ideo.ff.de pactis.& in l.naturalis.§.sed si dedi.& l.solent. responsum est suprà & clare. †Et conclude in effectu quòd vna tantum est actio de dolo; quæ datur in contractu innominato facio vt des. licet ex dictis Petr. & Bartol. colligatur quod sint duæ. Item quòd illa competit solum, quando deficit actio præscriptis verbis, quia ex facto nihil adest aduersario,& deficit cond.ob causam.quia factum est in repetitione: licet dominus Rapha. teneat quòd etiam quando non deficit actio præscriptis verbis: quia adest aduersario, potest dari de

: Inter liberã & seruum. Adde c.j. de cõiug.seruo.& an contrahens cũ serua efficiatur irregularis,& an possit ꝓmouere vide tex.& glo. in c. omnibus.xxix. q.j.

Sacramentũ.i. rei sacræ. Adde c.multi. j.q.j.c sacrificium.de consecra. distin.j. & Abb. i rub.de bapti.

a ¶Dolus dicit culpa. Adde Car.zaba.ī c. j.in v.q.de cōmo.& q dolus dicat ver⁹, q̄ pr̄ſumpt⁹.vide p̄ Ale.de imo.ī cō.ciū. col.v.ī j.vo.Frā.cur.

b ¶Culpa leuis & leuiſsima.Quæ dicat culpa leuiſsima.vid per Bar.ī l.q̄ nerua. ff.depoſi.p̄ Car. zaba.in c.j. in x.q.de commo.

dolo actio.dicēs quòd actio præſcri. verb. eſt generalis.vt in l.j.ff.de præſcrip. ver. & l.quoties.& ſic poteſt concurrere cū actione de dolo ſicut certi condi. ſine cauſa: vt no.ſ.eo.l.ij.ſed iſta ratio non placet. quoniā actio præſcrip.ver.reperitur etiam ſpecialis. vt eſt illa quæ datur ex pacto incontinenti appoſito:vt in l.ij.infra de pac.inter emp.Et nos loquimur de ſpeciali,quæ oritur ex cōtractu innominato.& licet aliquādo ſit generalis.ſ.in tertio caſu.quando deficit nomen contractus,& eſt æquū actionē dari.vt d.l.j.& l.quoties.& no.in l.ex placito.j. de re. permu. tamen eſt ſubdiaria.quia nō datur vbi alia datur:ſed vbi omnis alia ſpecialis deficit:ſed certi condictio generalis, & etiam ſine cauſa,non ſunt ſubſidiariæ:imò concurrunt cum aliis ſpecialibus nominatis. Ideo non eſt bona comparatio.Item tertiò concludo qđ iſta actio de dolo non ſurrogatur loco actio.præſcrip. verb.deficientis.vt detur ad obſeruantiam contractus, vel ad interesſe:quia non ſeruatur.licet glo.hic quæ incipit. [actione.præſcrip.ver.deficiente &c.]innuat contra.quia(vt ſ.dixi) non extat ratio quare potius deberet dari de dolo quā præſcriptis verbis.ſi ad hoc daretur:ſed ſurrogat̄ loco cōdictionis ob cauſam: vt det̄ quatenus intereſt eum nō feciſſe qđ facit:& ita intellgitur verſ.& ſic ad æſtimationem ancillæ manumiſſæ non datur mācipiū promiſſum,vel ad æſtimationē mācipiī , nec obſtat lex naturalis.in fi.de præſcrip.ver. vbi tale intereſſe de quo hic venit in actione præſcrip.verb.quia ibi non poterat dari ad aliud, aliàs daretur ad illud & non ad hoc.Et ex p̄dictis remanet iſta l.declarata melius fortè quā per alium.& iſta ſunt ſubtilia et ſpeculatiua.Vltimò glo.pe.quæ incipit.[quia adhuc] qđ etiam in aliis quam inuenit per traditionem non transfertur dominium, niſi per aliam partem ſit contractus adimpletus,vel habita fides de hoc,de quo vide per Bar.in l.ſi ſeruus.in ij.ff.de fur.

2 ☞ *Forma libelli in actione in factum,quæ datur loco actionis de dolo contra patrem.*
3 *Pupillus uel pupilla poſſunt emancipari,& pater tunc erit eorum legitimus tutor.*
Pater quando adminiſtrat bona filij tanquam tutor tenetur ſibi reddere rationem: non ſic quando ut pater,& legitimus adminiſtrator ratione uſusfructus,quia filius ſit in eius poteſtate.

LEX. V.

1 SI ſuperſtite. †Contra patrem nō datur actio de dolo,nec etiā exceptio ſeu replicatio,ſed loco eorum datur actio vel exceptio ſeu replicatio in factum.h.d.in effectu iſta lex. & hoc p̄pter
2 reuerentiam paternalem. † Et ideo in libello quando concluditur.non debet fieri mentio de dolo patris: vt dicatur qñ nō debet locupletari ex dolo ſuo,vel q̄ ipſe decipit filium , ſed oportet verba tēperari:vt dicatur q̄ nō congruit bonæfidei filium debere remanere in damno ex tali cōtractu.& ſi aliter fieret,reijceretur libellus officio iudicis,tanquam ineptus,tanquā fuerit intētata act.vel exce.doli.hoc voluit tex.in l.nō debet.in fi.ff.eo.pone hic caſum.per l.ſub prætextu.ſ.de tranſact.excepto q̄ illa loquitur in extraneo:iſta in patre,& ideo ibi datur actio,vel exce. doli.ſeu replicatio.hic in factum. In tex.ibi[poſtea trāſegiſti cū eo bona fide.] ſubaudi & ipſum liberaſti ab eo quo tibi tenebatur acti.tu.propter malam adminiſtrationē : & hoc feciſti dolo eius inducta,vel non inducta,tñ ipſe nō obſeruat trāſactionem ex parte ſua,vnde vis eum reſcindere : & agere ad id quod tibi tenebatur. Quæritur ergo qua actione tibi prouideatur? & reſpondetur cum diſtinctione.aut tu liberaſti eum per pactum, & tunc ac.tu.nō fuit ipſo iure ſublata.ſed ope excep.ex quo ſequitur,licet in tex.non dicat̄,q̄ poſsis agere act.prima tute. Et ſi excipiat de tranſactione,replicabis in factum:quia non bona fide ſe habuit.& ſic obtinebis in act.intētata. Si autem facta fuit per accep.præce. aqui. ſtip.per quam actio poſt tutelam fuit nouata,& ipſo iure perempta.tunc ad eam nō poteſt amplius recurrere:ſed loco actionis de dolo,quæ daretur cōtra extraneum , dat̄
3 tibi actio in factum.& hoc eſt quod ſequitur.†Not.ergo ex hac lege.in princ.quod pupillus vel pupilla poſſunt emancipari. Itē quia pater erit tunc ipſorum legitimus tutor. Item quod quando pater adminiſtrat bona filij tanquam tutor , tenetur ſibi reddere rationem:non ſic quando vt pater & legitimus adminiſtrator ratione vſusfructus,quia filius ſit in eius poteſtate.vt infra de bo.quæ lib.l.cum oportet.§.non autem hypotecam.& ad. de quod no.Bal.ſ.de epi.& cle.in l.orphanotrophos. ante fi. ibi vltimò &c.

2 ☞ *Indicia per quæ poteſt probari dolus,& qualia eſſe debeant?*
3 *Quando non ſit neceſſaria probatio doli ex indicijs,ſed ipſo iure præſumatur?*
4 *Dolus uerus in quibus differat à dolo præſumpto?*
Verbum,culpa quid comprehendat?

LEX. VI.

1 DOlum ex indiciis. †No.hic q̄ ea quæ conſiſtunt in animo (vt dolus:qui prouenit à malo animo)nō poſſunt directò probari per teſtes:quoniam animus hominis ſolī deo notus eſt.vt dicit gloſ.inſti.de actio.§.æquè.ſed bñ poteſt probari per indiția quæ proueniunt ex interioribus actibus, qa
2 per exteriora cognoſcuntur interiora.† Item no.qđ talia indicia debent eſſe perſpicua.id eſt qđ non poſsint interpretari niſi in malū:ſecus quando in malū & in bonū:quia tunc præſumptio fieret potius in bonā partem.gl.ponit exēplum de primo in ſcholaribus Hiſpanis,qui inuitauerunt quēdam ad prādiū: & ipſum inebriauerunt,vt inducerent ad fideiubendū pro eis. Nam ille actus inebriandi nō pōt interpretari niſi in malū , q̄ apparet ex
3 eo q̄ poſtea fecerūt.†In glo.ibi.[hoc tñ fallit.]ſ.iſtud q̄hic dicit q̄ ſit neceſſaria p̄batio ex indicijs:nā aliquando nulla neceſſaria eſt p̄batio doli,etiā per inſidias:ſed ipſo iure præſumit̄.& iſtud cōtingit qñ quis nō facit illud ad q̄ tenetur.& ſcit ſe teneri,vñ ſi delata eſt alicui tutela.& ip̄e hoc ſciuit,et nō adminiſtret, nec ſit impeditus,præſumitur hoc dolosè facere.& idē in quolibet adminiſtratore:vt in procuratore,non faciendo illud ad q̄ faciendū tenetur.ff.māda.l.ſi procuratorē.§.ignorātes.ver.dolū. Itē in caſu legis dolo.ff.ad le.fal.Itē qñ quis aſſerit ſciēter illud de quo nō eſt certus,an ſit vel nō.& aſſerit pro firmo,cū nō ſit verum. quia nō debet eſſe facilis ad temerariā aſſertionē.vt l.ſi quis affirmauerit.ff.eodē iuncta.l.Iul.poſt princ.ff.de actio.empt. Itē qñ in rebus depoſitis nō adhiberet eandē diligētiā quā in ſuis.q̄ dic
4 vt in l.q̄ nerua.ff.depoſi.†Et ille dicitur dolus præſumptus à iu
a re ſine alia probatione,qui dolus dicit̄ culpa ª lata.qñ aūt probatur per indicia,dicit̄ dolus verus.& differunt in multis. quoniā à vero dolo minor nō excuſatur:vt in l.auxiliū.ff.de mino. Sed à præſumpto ſic.vt in l.vbi exigitur.& ibi no.ff.de eden. Itē dolus præſumptus recipit probationē in cōtrariū:p̄ alias coniecturas.cum præſumptio regulariter recipiat probationē in contrariū.vt.j.de proba.l.ſiue poſsidetis.& ibi not.& vna præſumptio iuris tollit alterā.vt in l.cum de indebito.ff.de proba.Sed quando dolus verus probat̄.nō ſic recipit̄ cōiectura in cōtrariū. Debes autē ſcire q̄ illud verbū culpa eſt generale , & cōprehendit ſub ſe dolū verū.qui dicit̄ culpa latiſsima:& præſumptio quæ dicitur culpa latior,& diſſoluta negligentia,quæ nō eſt dolus, ſed dolo cōparat̄ in pluribus.& dicit̄ culpa lata.vt l.late.ar.de verb.
b ſig.& etiā culpa leuis & leuiſsima.ᵇ q̄ plenè proſequere. & etiā vtiliter.vt ponit Bar.in d.l.q̄ nerua.Et q̄ illud verbum culpa ſit generale,patet ex gl.quæ eſt in l.ſi ex cauſa.§.ſi mulier.ff.de mino.vbi omnino vide.

2 ☞ *Contractus bonæfidei quando reddantur nulli,propter dolū dātē cauſam cōtrahit*
Cuius naturæ eſt contractus,eiuſdem debet eſſe diſtractus.
3 *Repudiatio hæreditatis,quòd ſit ſtricti iuris?*

LEX. VII.

1 SI maior. †Repudiatio hæreditatis facta per dolum alterius , ad quem fuit deuoluta hæreditas,non redditur propterea nulla.ſed contra illum
2 per act.de dolo ſuccurritur ad intereſſe.hoc dicit.† Opponi.pro declaratione gloſſ. quod iſta repudiatio hæredita.cui dolus dedit cauſam,ſit ipſo iure nulla . & ſic competat actio de dolo.Sed poſsit hæreditatem adire:quia dolus dans cauſam contractui bonæfidei , reddit ipſum ipſo iure nullum vt l.& elegan ter.in princ.ff.eodem ſed petitio hæredita.eſt bonæfidei , ergo & repudiatio eius ſimiliter debet eſſe bonæfidei : quia cuius naturæ eſt contractus, eiuſdem debet eſſe diſtractus : vt nota.in l. ſub.prætextu.la.j.ſ.de tranſact.& infra titu.j.l.de tutela.ergo debet reddi nulla iſta repudiatio.glo.in effectu reſpōdet verū eſſe, quod cotractus bonæfidei redduntur nulli,propter dolū dantē cauſam

causam cõtractui,* qñ sunt tales quæ nõ trahũt secũ executionem.vt vẽditio. Nam ex sola vẽditione nõ trãsfertur dominiũ[b] sed requiritur traditio, quæ est executio. & tunc licet cõtractus sit ipso iure nullus, cũ nulla oriatur obligatio, si tñ postea sequatur executio: quia res tradatur, illa non est nulla. imò transfertur dñium. vnde dicit Bal. præcesisit vẽditio vt infirma: qa dolus dedit ei causam, & secuta est traditio infirmãda per actionẽ de dolo. & no. in d.l. & eleganter. sed repudiatio hæredita. posito q̃ esset bonæ fidei, trahit secum executionẽ: quia statim abdicat repudiantem à potentia amplius adeundi. Nec alia executio facti requiritur. & ideo cõparatur venditioni factæ per dolũ & postea executioni mandati per traditionẽ, quo casu ad actionẽ de dolo recurritur. vt rescindatur traditio ita hic. hæc est intentio gl. licet per verba obscura. quam Bar. valde notat. dicẽs q̃ sentit id quod suprà dixi. q̃ cuiuscunq; qualitatis est contractus, eiusdẽ sit dissractus. et q̃ dolus dans causam alicui actui, q̃ trahit secũ executionem, non reddit ipsum nullum ipso iure. sed facit eũ annullabilem per actionẽ de dolo in effectu tñ hoc casu non recuperat hęre ditatem sed æstimationem eius, quia datur ad interesse. vt idem videt in petitione hæ. si quis per dolũ inductus adiret quia statim efficitur dñs absq; alia apprehensione. Et sic trahit secũ executionẽ. nam contra dolũ inducentẽ habet actionem de dolo. & etiam excep. doli. si ille erat creditor hæreditarius: vt in l. fi. ff. eo.

1 Alij dicunt †q̃ repudiatio hæreditatis est stricti iuris: quia non numeratur in §. actionum. vt insti. de act. ideo non est nulla ipso iure. sic nec transactio, vel liberatio: vt ſ. eo. l. si superſti. & in d. l. fi. prętextu. l. j. & in l. actione. ſ. de trãſac. Et ista magis placent. fallit.

LEX VIII.

1 Primum. †Hæc actio debet hodie per hanc legem infra biẽnium cõtinuum moueri, & terminari: alias ipso iure tollit. & istud tẽpus currit absenti, & etiam ignoranti. h. d. ante istam legem durabat anno vñ, & sic non currebat absenti: nec ignorãti. vt ſ. e. l. non possunt. Succurritur ergo impedito agere propter absentiam vel ignorãtiã. per resti. in integ. per clausulã gñalem si qua alia iusta causa. de qua in l. j. in fi. ff. quibus ex cau. maio. quam debet petere: & expediri facere infra quadriennĩũ à die cessan. impedi. & sic à die ſcientiæ, & reuersionis: vt in l. fi. j. de temp. in integ. resti. & sic illud quadriẽniũ est vtile à principio. quia non incipit currere impedito, ne sequat incõueniens q̃ currat: & ex eadem æquitate: qa non debet dari restitutio ad restituendũ. vt nota. l. interdũ. ff. de min. postquã aũt incepit currere, est continuum. l. biennium de quo hic, est continuũ tam à prin. quàm ex postfacto, qa incipit currere absenti & ignoranti. ecce ergo. In gl. supra ver. [abfuerit.] ibi. [vel verius.] Tu dic q̃ omnes istę solutiones sunt veræ in se, & possunt simul coniũgi. vt patet ex prædictis nã ante istã l. dabat annus vtilis: vt in d. l. non possunt. quæ hodie coniũgi per istã. vt in prima & secunda solutione. Et restitutio cõceditur ei q̃ fuit absens ex causa reipublicæ quæ in hoc est priuilegiata: secus si ex causa merè voluntaria. vt in vltima & penultima solutione.

De in integrum restitutione minorum uigintiquinque annis. *Rubrica.*

1 *Utilis le lolo, & actio q̃ metus causa: in quibus differãt à restitutione in integrũ?*

1 ſ *Supra* glo. rubricæ. ibi. [dixit suprà.] Dic, ſ. duobus titulis præ
2 to. † & sic actio quod metus causa. & actio de dolo. dicuntur restitutoriæ. Ideo in ff. primò ponit titulus generalis de restitutione in integ. & postea ponitur titulus quod metus causa de dolo, ad notandũ q̃d sunt restitutoriæ. sed nõ ita hic: & hoc fortè. quia
3 propriè restitutio in integr. dicit illa q̃ fit officio iudicis nobili.[c] Ideo si statutũ loqueret de resti. in integ. intelligeretur de illa in dubio, non de ea quæ fieret iure actionis. cũ verba eius sint propriè intelligenda: vt in l. iij. §. hæc verba ff. de neg. gest. Sed vnde procedit q̃ præcedentes fiãt iure actionis: & sequentes fiãt officio iudic. Respõdeo hoc intelligitur ex verbis edicti prætoris: qa in edicto q̃d metus causa, de dolo prætor per suũ edictũ infringit actum gestum per metũ, vel dolo, sine ministerio iudicis viuentis, dũ dicit ratũ nõ habebo ad iudiciũ. i. actionem: vt in l. j. quod me. cau. & in l. j. §. j. ff. de dolo. Sed in edicto a de minoribus cõmittit hoc fiendum iudici causa cognita. nã non improbat semper gestum cũ minore: sed ita demũ si lædatur sui facilitate, vel dolo aduersarij vñ dicit vtiq; quæ res fuerit animaduertã. quæ verba intelliguntur ad iudicẽ directa, vt adhibeat b cauiæ cognitionẽ. vt l. j. §. j. iuncta l. quod si minor. in fi. ff. de mino. & istud officiũ iudicis nobile quo rescindit actus celebratus cũ minore, dicitur officiũ rescissoriũ, & durat quadriẽnio continuo: quo expedito datur actio vtilis: q̃ dicitur rescissoria. & prætoria: & durat anno: vt l. fi. j. ex q̃ cau. maio. sed actio de dolo. & qd' metus causa sunt personales. & durant. xxx. annis. nisi cõtra possidentem titu. pro bona fide: quia tunc longo tempore tolluntur. vt l. iij. §. quod metus caus.

2 *Quæ dicatur dissimulatio?*

3 *Qui permittit labi tempus præscriptionis, seu intra quod potest actum facere, censetur tacitè renuntiare quæ taciturnitas habet in se consensum in iure nondum quæsito: & quid in quærendo?*

Præscriptio longissimi temporis, q̃ non tollat naturalem obligationem, & quando?

4 *Minor eoipso q̃ renuntiat querelæ inofficiosi testamenti, an dicatur læsus, absque eo q̃ probet lesionem?*

5 *Solus tutor, an possit facere pacem de morte patris pupilli?*

LEX I.

1 Llud. †Minor læsus in renuntiando querelæ inofficiosi testamenti, tacitè vel expresè restituit in integrum. h. d. Et primò loquit in maiore secundũ glo. vsq; ibi. [nec hoc.] postea in minore, nos possumus intelligere totã in minore. Et in prima parte dicit esse inspiciendum, an sit renuntiatum querelæ vel non: quia si non esset renuntiatũ, nõ esset necessaria restitutio in integrũ. Secunda verò loquitur q̃n fuit renuntiatũ, quæ renũtiatio in effectu nõ nocet, nec parat sibi p̃iudiciũ: quo
2 niam aduersus eam cõpetit restitutio, licet mero iure valeat. † In
d tex. ibi. [tacita dissimulatione.] dicitur dissimulatio[d] quãdo tacuit per quinquẽnium. quo durat querela: vt j. de inoffi. testa. l. si quis filium. in fi. Glo. tamen hoc intelligunt quãdo approbasset iudicium defuncti, acceptãdo legatum sibi factum in testamento, in quo erat exhæredatus. vel aduocando pro hærede instituto. Certè ista non est propriè dissimulatio. cum isti actus consistant in faciẽdo, fateor tñ quod per ipsos inducitur tacita approbatio: & renuntiatio querelæ, sed dissimulatio consistit in tacendo
3 secundùm Bar. † Ex quo not. quòd ille qui permittit labi temporis præscrip. seu intra quod potest actum facere, censetur tacitè renuntiare. & sic ista taciturnitas habet in se consensum. quod est verum secundùm Bald. in iure nondum quæsito. sed quęrendo: vt in l. bonorum. j. qui admit. ad bon. pos. possunt. sed in iure quæsito perfectè non habet consensum, per ea q̃ not. in l. fi. rem rat. habe. vbi glo. not. quòd præscriptio longissimi temporis non tollit naturalem obligationem. sed si haberet cõsensum creditoris, eam tolleret. sicut pactum de non petendo. vt l. stichum. §. naturalis. ff. de sol. † In tex. ibi. [nec hoc.] subaudi præiudicium. sed
4 hoc quæritur an si renũtiasset expresè vel tacitè, necesse habeat probare se læsum cũ petit restitutionem? videt q̃ sic: vt j. eo. l. minoribus. & sic habebit necesse probare q̃ hæreditas paterna erat locuples, & intererat sua nõ excludi à querela. & q̃ erat iniustè exhæredatus. Contrariũ hic determinat Bal. dicẽs q̃ eoipso q̃ renuntiat, censetur læsus. & sic nõ habet p̃bare læsionẽ alio modo per gl. quæ est in l. si iudex. ff. de min. & per aliã quæ est. j. eo. l. si intra ętatẽ. Tene mẽti. & hoc etiam videt de mente gl. fi. huius l. In gl. magna circa fi. ibi. vel tertiò dic istã tenet Bar. sed nõ videtur vera. qa lex illa est antiqua sicut ista per l. autẽ fi. eiusdem tituli bene posset dici q̃ corrigatur: quia illa est lex noua. & vult quòd minor ipso iure seruetur illæsus aduersus cursum præscriptionum: quæ olim currebant contra ipsum. Vnde videtur

* Dolũ dantem cãm contractui. An dolus dans cãm cõtractus de iure cano. reddat cõtractum ipso iure nullũ? vide per Bal. in c. vnico. in fi. extrã de plus peti.

[b] Transferẽ dñium. An transferatur solo titulo. vide in l. pen. C. de rei ven. & in l. traditionibus. C. de pactis.

[c] Nobili. Adde Bar. in l. in causæ. la. ñ. & in l. si minor. in prin. & §. fi. ff. de mino. & adde q̃ licet dicatur officium iudicis, tamẽ venit appellatione actionis. ita Bart. in l. j. §. idẽ Pomponius. el ñ. ff. de dolo. Cur.

[d] Dissimulatio. Adde quod de dissimulatione habentur. in l. j. C. de deser. hib. xñ. & dissimulatio habetur loco prohibitionis. ita Spec. in tit. de loca. §. sexto. vers. sextò quærit. & qd sola dissimulatione tollatur iniuria. add Specu. in tit. de iniurñs. post prin. & habetur inst. de iniur. §. fi. Cur.

dicendū q̄ ſecunda præcedens ſolu.ſit verior.& etiā iure veteri iſta præſcriptio quinquēnalis non currebat ipſo iure minori odio quærelæ:vt in illa.l.ij.& q̄ iſta intelligatur ſecundū illā: & ſic verbum cadere propriè & impropriè ponitur prout refer
5 tur ad diuerſa.ſecundū gl.†In gl.ibi.[vel dic.]per iſtam gl.videt ſi eſſet vera,q̄ ſicut non valet renuntiatio quærelæ expreſſa vel tacita odio quærelæ.& propter iniuriam factam filio.ita non valet pax facta per minorem de morte patris propter iniuriam magnā factam ipſi filio:etiam ſi fiat cum authoritate tutoris,vel curatoris:contrarium tamen determinant doct.quia intereſt minoris non ſtare in inimicitia:& dicunt q̄ etiam ſolus tutor(ſi pupillus eſt infans)poſsit eam facere.maximè cum authoritate iudicis:de hoc tangit Bal.in.l.pactum curatoris.§.de pac. & hîc per Cy.& eundem Bal. facit.ff.de mino.l.minoribus.

LEX. II.

1 EO tempore. †Numerus liberorum non ſupplet ætatem quantum ad excludendum à reſtitutione in integ. h.d. ſed quantum ad honores ſic.vt eſt gl.ſi.In tex.ibi.[accipere debuit.]ſubaudi & nō accepit.& ſic fuit portio ſua ad te deuoluta per ius accreſcendi.ipſa verò potebat reſtitutionem in integrū.Tu excipiebas q̄ non erat audienda:quia tempore quo fuit excluſa per negligentiam.erat.xx.anno.& habebat quinque liberos incolumes.quia repræſentabat.v.annos.vt in l.ad rem.de mu.& ho.& ſic fingebatur eſſe maior.& aduerſus actum præiudicialē geſtū, & tempore quo quis eſt maior.xxv.an.vel fingitur eſſe,non datur reſtitutio.vt infra,de his qui veni.æta.impe.l.ij.Iſta verò fingebatur eſſe maior:imperator rñdet q̄ propter hoc non excludi tur,ſi eſt infra tēpus petendæ reſtitutionis.quia numerus libero rum bñ prodeſt patri.vt faciat ipſum habilem ad honorem. & habeatur pro maiore.non autem debet nocere:vt eum excludāt à reſti.in integ.hoc vult iſta.l.

1 *Iudicium agitatum per adultum,etiam ſi curatorem non habeat, non valet.*
Pupillus ſi contrahit ſine tutoris authoritate,contractus eſt ipſo iure nullus,etiam ſi tutorem non habeat:& quid in prodigo,cui bonis interdictum fuit?

3 *Minor hodie non poteſt alienare res mobiles cum authoritate tutoris,uel curatoris,ſine decreto iudicis,niſi ſint tales quæ ſeruando ſeruari non poſſunt.*
Authoritas tutoris uel curatoris interueniens,uel iudicis decretum facit actum valere mero iure,ſed non excludit minorem à beneficio reſtitutionis in integrum,ſi fuerit læſus & nume. 5.

4 *Prodigus cui fuit bonis interdictum,habens curatorem,in quibus æquiparetur adulto curatorem habenti:quòd talis prodigus non poſsit teſtari.*

5 *Si aliquis eſt minor:& etiam prodigus,& datus fuit ſibi curator.an iſte poterit obligari naturaliter ſine curatore,tanquam minor.& non prodigus,& etiam teſtari: an neutrum poſsit,tanquam prodigus?*

6 *Adultus habens curatorem,& pupillus,in quibus æquiparentur?*

7 *Authoritas iudicis.an poſsit ſupplere defectum tutoris uel curatoris?*

LEX. III.

1 SI curatorem. †Bona lex contractus celebratus ab adulto curatorem habente, ſine illius authoritate, non velet ipſo iure.Ideo non eſt neceſſaria reſtitutio in integrum.ſed ſi cum authoritate illius,valet mero iure.Sed ſi eſt læſus, competit in integrum reſtitutio.h.d.& ſemper allegat. quia eſt melior in hoc quam aliqua quæ ſit in iure melius declarat hunc articu-
2 lum.& habet locum in actibus extraiudicialibus.†ſed in iudicialibus etiam ſi curatorem non habeat:non valet iudicium agitatum per eum. vt no.in l.cum & minores.infra ſi aduer.rē iudi.In tex.ibi[poſt pupillarem ætatē.] hoc ideo dicit.q̄ intra pupillarē ætatē ſi pupillus cōtrahit ſine tutore, nō diſtinguit:an ipſum habeat,ver non.Sed indiſtinctè contractus eſt ipſo iure nullus, cum non habeat legitimū adminiſtratorem bonorū ſuorū. vt l. iuſiurandum quod ex conuentione.§.j.& ibi no.ff.de iureiu.ſed poſt pupillarem ætatem habet adminiſtrationem bonorū à iure cōceſſam,niſi ſibi auferatur.per quā cenſetur ſibi interdicta. ſic vt prodigo,cui bonis interdicitur.& datur curator.h.d.iſte text. non tñ habet eam perfectè.q̄ patet.quia ſi lædatur,datur ſibi in integr.reſtitutio.vt in ſi.In ſi.tex.ibi.[cauſa cognita.]ſ.an ſit læſus.vel non ſed hîc non attenditur in primo caſu qñ contractus eſt ipſo iure nullus,vtrum læderetur,ſi valeret vel non.nā etiā ſi non lederetur,non valet:propter defectū ſolēnitatis. Item intelige hoc in his ad quę extenditur curatoris adminiſtratio.ſed in his ad què non extenditur,perinde eſt ac ſi curatorē nō haberet & ſic valeret actus mero iure:licet factus ſine illius authoritate; vt not.per glo.in l.j.§.fuit quæſitū.ff.ad trebel.in vna ſo.glo. pone exemplum vt in l.in copulandis.infra de nupt.& hoc eſt ſin
3 gulare. † In glo.ſuper verbo[res.]ibi.[vel hodie.]hoc ideo dicit quoniam ante legem.lex quæ tutores.infra de adminiſtra. tutorum.minor poterat indiſtinctè alienare res mobiles ſine iudicis decreto.& ſufficiebat authoritas tutoris vel curatoris:hodie per illam legem non:niſi ſint tales res:quæ ſeruando ſeruari nō poſſunt.ſed requiritur decretum iudicis,ſicut in alienatione rerum immobilium. Authoritas autē tutoris vel curatoris interueniens vel iudicis decretum,facit actum valere mero iure.ſed non excludit minorem à beneficio reſtitutionis in integ.ſi fuerit læſus:
4 vt infra ſi tutor vel curator inter.per totum. † Pro declaratione glo.quæ incipit.[quantum ad hoc.]oppo.q̄ iſta æquiparatio de adulto curatorem habente ad prodigum,non ſit bona:quoniam prodigus cui bonis eſt interdictum,& datus curator: non pōt teſtari etiam cum curato.authoritate:vt l.is cui lege. ff.de teſtamen.ſed adultus curato.habens poteſt teſtari,& ſine curato. authoritate.quoniam illa ſe non extendit ad actus morientium: vt in l.Aurelio.§.ij.& ibi no.ff.de libe.leg.gl. fatetur qd' iſta æquiparatio non eſt bona per omnia:non enim procedit in actibus morientium : vel in vltimis voluntatibus prodigus eſt deterioris conditionis : quia ſibi interdicitur adminiſtratio propter eius culpam , & defectum:non ſic in adulto:ſed in actibus inter viuos eſt bona.Primò quantum ad effectum de quo hîc: cū non valeat contractus ſine curatore.& in hoc bene dicit gloſſ. Item quantum ad obligationem etiam naturalem,vt ſicut prodigus ſine curatore non obligatur naturaliter,vt colligitur.ex.l. is cui bonis.ſ.de verbo.obliga.ita nec adultus ſine curatore. ſed in hoc bene non dicit:quia video quod pupillus doli capax ſine tutore naturaliter obligatur. vt l. j. ff. de noua. ergo fortius adultus ſine curatore.In hac oponio.reſidet glo.in l. puberes. ff.
5 de verbo.obligatio.de quo dic vt ibi prenè per Barro.†Sed circa hoc quæritur.pone quòd aliquis eſt minor: & etiam prodigus,fuit ſibi curator,vtrum iſte poterit obligari naturaliter ſine curatore, tanquam minor & non prodigus,& etiam teſtari. An autem neutrum poſsit,tanquam prodigus , Prima pars videtur verior:quia ille curator cenſetur datus tanquam minori , non tanquam prodigo: quia cauſa naturalis potius eſt inſpicienda quàm accidentalis:vt not.in l.qui habet.ff. de tute. Barto. tenet quod iſta pars ſit vera.niſi etiam vltra hoc.fuerit ſibi* expreſſe bonis interdictum quia iſta interdictio cenſetur facta ſibi* propter prodigalitatem:licet non habeat curatorem, tanquam prodigus , ſed tanquam adultus:ſufficit autem ad impediendos dictos actus,quod ſibi fuerit bonis interdictum,tanquam prodigo:licet non fuerit ſibi datus curator vt prodigo:vt in.l.is cui lege bonis.ff.de teſta.& de verbo. obligatio.l. is. cui. Tene menti hoc dictum.Item quæritur adultus etiam habens curatorem & contrahens cum illius authoritate reſtituitur in integr. ſi lædatur infra ſi tutor vel curator interue.per totum.quid in prodigo contrahente cum cura.authoritate ſi lædatur? Quidam dicunt quam non reſtituitur:quia non reperitur iure cautum. Tu dic contrarium.quod omnia beneficia quam dantur adulto:dantur etiam prodigo,cui bonis interdictum eſt. vt non valeat alienatio bonorum immobilium ſine decreto iudicis.& vt reſtituatur in integ.& vt præſcriptio longi tpis,cōtra eum non currat.vt eſt tex.cum gl.in l.ij.infra de cur.fu.ad q̄ ff.de priui.cre.l.iiij.§.j. cū l.ſeq.& per Bar.in.l.ſi infanti.infra de iur.deli.& in l.Marcellus ff.de fideiu.& hoc tenet hîc Bal.& in l.iij.j.qui admit. ad bonor. poſſeſ.poſſunt.& not.in addi.Specu.tit.de præſcrip.ſuper rubri & ſic in hoc bona eſt æquiparatio.in alio tamen differunt etiam in actibus inter viuos:quia adultus habens rem cōmunem cum maiore,pōt diuidere cum eo:ſi prouocetur ad diuiſionem ab illo:vt in l.ſi pupillorum.de re.eo.& l.inter omnes. in fi. infra. de præ. mi.ſecus in prodigo,cui bonis eſt interdictum.vt ff. de cape
6 cul.l. ex.caſtrenſi. † Et ſic recollige ex omnibus prædictis duos caſus,in quibus æquiparatio. non eſt bona , etiam in actibus intrer viuos.ſ.iſtum:& etiā alium quo ad naturalē obligationem,vt ſ.dixi.& alios duos , in quibus æquiparatio eſt bona. ſcilicet quantum ad nullitatem actus celebrati ſine curato.& quantum ad beneficia quæ conceduntur adulto. ſed vlterius dicit gloſſ.colligi ex hac.l. iuncta.l. certi conditio. §. quoniam.

Ñ cer. pet. q̃ adultus curat. habens æquiparatur pupillo. quo
niam prodigus pupillo æquiparatur. vt ibi, ergo & adultus, qui
a æquiparatur prodigo, similiter pupillo comparatur. [a] hic tamẽ
dicit gl. fallere in duobus casibus. in ver. [Item differt.] tu adde
b rentium. quando interueniret iuramentum. quia hoc tolleret [b] be
neficium restitutionis adulto: siue habeat curatorem, siue nõ
ve auf. sacramenta. j. si aduer. ven. & tamen non tolleret eam &
pupillo cõtrahenti etiam cum tutore: vt ea. auf. colligitur. in ver.
paverum. à contrario sensu secundùm Bal. † Vlti. gl. quęrit vtrũ
authoritas iudicis possit supplere defectum tutoris & curatoris
& arguit pro & contra. Tu dic secundũ Bar. quòd si est actus in
quo requiratur vtraq; authoritas. tam tuto. & curato. quã etiam
iudicis. & tunc nõ sufficeret solius iudicis. qa deficeret vnum de
bitis. ff. de iudiciis. ita procedit prima ratio glo. per l. cum hi. §. si prę
tor. ff. de transac. Aut est casus in quo sufficit authoritas tutoris.
vel curato. Et tũc aut loquimur in actu liberationis, qui dicitur
necessarius. quia fit ex necessitate: vt in sol. & tunc sufficit autho
ritas iudi. vt possit quis se perfectè liberare soluẽdo pupillo, vel
adulto, sine tutoris vel curatoris authoritate cũ decreto tamen
iudicis. ita loquitur secundùm argu. gl. pro parte affirmatiua: vt
in l. ait prætor. §. permittitur. ff. de min. Aut loquimur in actu ob
ligatorio. vel voluntario, & tunc aut loquimur in adulto contra
hente sine cura. sed cum decreto iudi. & dico quòd sufficit: siue
cura non habeat, siue habeat, quoniam etiã habenti cura. potest
dari alias curator: vt in l. ventri. ff. de tut. & cur. da. ab his. sicut er
go iudex posset dare alium curatorem, qui authoritatem præsta
ret & valeret actus. ita & ipse potest assumere vices alterius cu
ratoris, & faciet actum valere. vt in l. bonorum. j. qui admit. ad
bono. poss. possiunt. & in l. si infanti. in fi. j. de iure deli. an habeat
curatorem tunc secus quãdo tutorem habenti alius tutor non est
datus regulariter: vt j. in quibus cau. tut. habenti. per totum. er
go nec potest iudex assumere sibi officiũ alterius tutoris. quod
autem dixi in adulto. vt iudex possit supplere defectum curato
ris. procedit in actibus extraiudicialibus: non autem in iudiciali
bus. in quibus requiritur indistinctè authoritas curatoris. siue
ipsum habeat, siue non: aliàs non valet iudicium: vt no. in l. cum
si minores. j. si aduer. rem iudi. & iudex non potest hoc supple
re. quia sibi stat vt iudex. ergo non potest stare vt pars, seu ad
ministrator partis: quia fungeretur vice duarum personarum.
quod esse non debet hic. vt not. Bald. in l. fin. §. necessitatem. j. de
bo. quæ lib. Item quod in pupillo nõ habenti tutorem iudex sup
plere possit defectum illius, intellige dummodo iudex sciat q̃
tutorem non habet. & facit hoc ea intentione. vt suppleat: ideo
debet exprimere qualiter talis iudex sciens pupillum non habe
re tutorem. & volens supplere, & etiam vt probatur ex d. l. bo
norum ad quod facit l. si seruus. ff. de bo. possess. in ratione sui.

a ¶ Qui eam allegat, debet eam probare.
b Qualiter probetur minor ætas?
c Ita ago contra te ad aliquam rem, quam dico esse penes te. & tu negas esse penes te, licet
probem q̃ aliquando fuit penes te, non tamen sequitur q̃ hodie sit. & fallit in duo-
bus casibus.
d In libello quo quis agit vt dominus, si vult uti hac præsumptione, debeat asserere se ho
minem. & tunc sufficit probare q̃ semel fuerit.
e Ipse in petitum tanquam debitam (cum non esset) & repeto eam per cõdictionem
indebiti. & hoc quòd erat indebita tempore quo solui, quam præsumptionem indu
cam probandam?

LEX IIII.

1 Si minorem. † Qui petit restitutionẽ in integr. ratione minoris ætatis, necesse ha
bet probare ætatem quam allegat. aduersarius autem
qui vult ipsum excludere, necesse habet probare quod
tempus restitutionis in integ. petendæ & terminandæ sit iam la
psum. hoc dicit. Et primum dictum procedit. siue allegetur mi
nor ætas agendo, siue excipiendo: vt not. in Specula. de acto. §. j.
vers. si ergo excipis. Nam si ago contra te ex contractu celebra
to tempore quo eras minor: & tu excipis de minori ætate: & per
modum conditionis petis te in integ. restitui secundùm formam
traditam in l. nam & postea. §. si minor. ff. de iureiur. necesse ha
bes probare ętatem. & etiam lęsionem, sicut si de directo ageres
contra me. & peteres contractum rescindi. † & ad hoc semper al
legatur ista l. quòd qui ætatem allegat, eam probare debet: siue
agendo, siue excipiendo. Nam & reus ha- a
bet necesse probare exceptionẽ: qa in hoc
videt actor: vt in l. j. ff. de exceptionibus. &
3 l. in exceptionibus de proba. † Qualiter aũt
c probet ætas minor' vide plenissimè p̃ Bar. b
in l. de ætate. ff. de mino. & valde subtiliter
tractat hãc materiã. Et audiui à quodã Car
dinali, q̃ erat tẽpore suo. q̃ qñ Bart. repetijt c
illam l. stetit per quinq; annos ad compilã-
dum illam repeti. & ita dixit in cathedra. d.
Cardinalis, qui erat eius scholaris me au-
diente. Et à me par molto verisimile poi d
che pose tante subtilitade è belle cosse, che
glie vno miraculo: è vno scholare se vergo
gnarebe adesso de dire che habesse consu-
mato pur à sei messe in vna repetitiõe. Ma
oggi di se fanno repetitione da donzenna,
respecto à le soe, lequale mentre durerano
le lege serano di ꝑpetua fama à memoria.
In glo. magna. [ibi secus autem si ex aspe- e
ctu appareat contrarium.] declara: quia si
dico me fuisse minorem tẽpore contractus
celebrati iã sunt quatuor anni, & peto resti.
si nunc cum peto appareo ex aspectu esse
minor, non habeo necesse probare. Nam si
nunc appareo minor, fortius tunc debebã
apparere, & ætas minor probat ex aspectu:
quod tamen dic vt d. l. de ætate an intelliga
tur de aspectu quo ad iudicem, an quo ad
testes? In glos. ibi. [sed cum aliquando fue
rit minor, quare non semper prę̃sumitur mi
nor.] subaudi tam contractus celebrati tẽ-
pore, quam nunc, cum agit nisi probetur
contrarium. cuius contrarium vult ista l.
quòd habeat necesse probare minorem æ-
tatem. ad quod glos. respondet. quòd ar-
gumentatio procederet in his quę tractu temporis nõ mutantur
vt est dñium. Nam si probaui me semel dñm, & assero me nunc
dominũ, præsumor dñs. etiã si nõ probẽ nunc me esse: qa domi-
nium tractu tẽporis, vel de facili nõ mutatur: vt in l. si possidetis.
j. de proba. sed ætas solo tractu tẽporis mutatur. ideo non est bo
na argumentatio de præterito ad præsens. † alleg. glos. duo simi-
lia. vnũ in possessione, quæ de facili perditur. vt in l. si quis vi. §.
differẽtia. ff. de ac. pos. vnde si ago cõtra te ad aliquã rem, quam
dico esse penes te. tu autẽ negas esse penes te, licet ego probẽ q̃
aliquando fuit, non propterea fundo intentionẽ meã: quia non
sequitur ergo hodie est, postquã tu negas esse. Fallit in duobus
casibus, s. qñ habebas à me causam, vt qa penes te deposui, vel ti
bi cõmodaui. nã si diceres eam perdidisse sine tui dolo & culpa,
sufficeret mihi ꝓbare q̃ semel à me habuisti, nisi ꝓbes te perdidis
se. quoniã adhuc præsumit esse penes te. Idẽ si nõ habebas à me
causam, & tẽpore litis contest. probẽ illã fuisse penes te, nunc tẽ-
pore sententiæ tu dicis q̃ penes te nõ est. Nam prę̃sumitur esse:
vt condemneris, nisi probes contrariũ q̃ nõ sit. istud vult dicere
gl. quia possessio de facili perdit: nec sequit aliquãdo possedisti,
d ergo hodie possides [d] postquã negas. nisi in dictis casibus. sed si
ille q̃ semel possedit nõ negaret, imò assereret se hodie possidere
bene prę̃sumeret possidere. vt no. ꝑ Cy. in l. nõ ignorabit. j. ad ex
5 hibendũ. † Itẽ debes scire q̃ licet ille q̃ semel fuit dñs, præsumat
e hodie [e] esse in libello tñ quo agit vt dñs, si vult uti hac p̃sumptio
ne, debet asserere se hodie dñm & non sufficit probare q̃ semel
fuerit, s. si hoc nõ diceret. sed solũ quòd aliqñ fuit dñs: & petere
aduersarium condẽnari, nõ obtineret: qa non præsumeretur esse
postquam non allegauit. vt no. in l. certum. §. si fundũ. ff. de con-
fes. per Bar. facit quod idẽ no. in l. cum quid. ff. si cer. pet. & quod
no. Bal. in l. si certis annis. ante fi. §. de pac. Tene menti: quia præ
sumptiones iuris non prosunt nisi ei q̃ eas allegat. vt in l. si adul
6 terium. §. ĩdem Pollioni. ff. de adul. † Adducit etiam gl. aliud si-
mile. si solui tibi pecuniã tanquã debitam. (cũ non esset) tunc re-
peto eam per condictionẽ indebiti. & dico q̃ erat indebita tem-
pore quo solui, & ad hoc probãdũ induco hanc præsumptionẽ.
nã cõstat q̃ aliqñ fuit indebita: nã nullus hõ naturaliter p̃sumit

¶ Pupillo comparatur. Adde Bald. in c. cũ cõtingat. de iurei. in xv. col. ver. vtrum prodigus.

¶ Quia hoc tolleret. Adde Alex. de Imo. in consil. xlij. col. iij. circa fi. in j. vol. Cur.

¶ Aetas minor. Adde gl. in c. j. xxvj. q. j. & Ale. de imo. in cõsil. xxj. col. j. & ij. in j. vol. Cur.

¶ Possides. An et qñ ille qui semel possedit præsumatur etiã hodie possidere. vide per Alex. de Imo. in consil. cxxxiij. col. ij. ver. nec ob. in j. vo. & in cõsi. lxxx. col. j. & col. pen. ver. & si qui sunt. in ij. volu. Cur.

¶ Præsumatur hodie. Adde & dic ꝑ Alex. in consil. cxxxvj. in ij. volu. & in consil. lxix. col. ij. in v. vol. vbi q̃ hoc etiã debet allegari. Adde tamẽ in proposito quod quando fundamentum intentionis alicui' est, quòd ipse ea li tempore fuerit dominus alicuius loci: vel castri, q̃ habet necesse ꝓbare se hũc esse dominũ nec sufficit allegare & probare se fuisse domi-
nũ. ita Alex. de imo. in suo consil. xvj. col. j. in v. lj. Fran. Cur.

debitor alicuius;nisi appareat quòd se obligauerit.si ergo dico sic.tempore natiuitatis meæ nō eram debitor tuus.& sic ista pecunia semel fuit indebita.& hoc non potest negari:ergo cū soluí præsumitur similiter fuisset indebita.certè si alio modo nō ꝓbo ꝙ erat tunc indebita,non sufficit mihi ista præsumptio:vt possim obtinere.vt l.cum de indebito.ff.de proba.sed Ia.de raue. & Pe.dicunt ꝙ istud non est bonum simile:nam pecunia quæ semel fuit indebita,etiã hodie præsumeret indebita,nisi alia præsumptio esset in cõtrariũ.& ita erat in d.l.cũ de indebito. qa propter solutionẽ quã semel feci(cũ nemo præsumat iactare pecunias suas.)præsumiturquod fuerit debita.aliàs non soluissem.& propterea si eam repeto, tanquam tunc fuerit indebita:necesse habeo probare aliter quã per dictã præsumptionem ꝙ semel fuerit indebita,Hoc tñ verum.si non negasti me soluisse. sed si negasti,& de mendacio,fuisti conuictus, bene sufficit mihi illa præsumptio,nisi tu probes contrarium. quod erat debita tempore solutionis:vt d.l.cum de indebito. & idem qñ non soluissem,& tunc ageres contra me tanquã pro debita pecunia: quia nisi probes ꝙ hodie sit debita,sufficit mihi illa præsumptio ꝙ semel fuerit indedita.si non probetur contrarium.& sic debeo absolui:vt in l.actor.infra.de proba.& l.qui accusare.ś.de eden.

LEX. V.

1 Minoribus. †Minor læsus restituitur.etiã si non dolo aduersarij sit læsus.sed iuí facilitate. Itẽ restitutio in integrum pōt implorari etiã durante minori ætate,non solũ post infra quadriẽnium. h.d.Sufficit ergo læsio re ipsa ad restōnem petendã. Dubitatio secundi dicti erat:quia si petat restō infra vicesimum annũ, pōt in iudicio lædi.& aduersus istam lęsionem daret restitutio & sic dabitur restitutio ad restituendũ.ꝙ esse non debet.vt no.in l. interdum.ff.de mino.vñ videbat ꝙ deberet differre quousq; compleuerit.xxv.an.& postea petere ie restitui infra quadriẽnium. nã tunc si lædatur in iudicio,non restituitur:qa quadrienniũ illud non est priuilegiatũ.sed priuilegiatæ rei datũ:vt l. doli. §. diuersum.ff.de noua.nisi in casu.l.fi.infra.de repu. hæ. Contrariũ tñ determinatur hîc.ꝙ etiam durante minori ætate pōt peti restitutio.Nec ob.ratio facta in contrarium:quia nō restituitur ad restituendũ.sed ad alium diuersum effectũ,& propter nouã læsionẽ contingentẽ in actis.Tunc autẽ diceretur restitui ad restituendum,quando tẽpus statutum ad petendã rationẽ curreret, & aduersus talem cursum daretur restitutio.ꝙ esse non debet. ideo tale tempus non currit ipso iure durante minori ætate.

2 ☞ *Minor eoipso ꝙ renuntiat iuri suo,videtur lesus:nec habet probare aliã lesionem.*

LEX. VI.

1 Si intra. †Iudicium restōnis in integrũ inchoatũ non extinguitur morte rei:sed continuat contra hæredem eius.h.d.Sicut ergo beneficium rest. in integ.transmittitur ad hæredẽ eius cui competit:vt in l.non solum.ff.eo.tit.ita & contra eius hęredem contra quem competit tam post lit.cõt.vt hîc.quã etiam añ:vt infra l.proxi.in fi.bñ tñ extingueretur iudicium per lapsum temporis dati ad inchoandũ,& finiẽdũ si non esset finitũ.vt l.fi.j.de temp.in integr. rest.In tex.ibi.[cui succurri solet.] ✳vt intra minorem ætatem, vt ś.l.proxi.Nam illi ætati ✳ subuenitur dupliciter.primò ꝙ aduersus contractum in illa celebratum datur restitutio. Item quia infra illam ætatem potest restitutio quãdocũque implorari. vt l.præce.vel.dic etiam post,si fuit inchoata infra quadriennium continuum.illi tñ ætati vel tempori non subuenitur nisi in vno: quia intra illud potest peti restitutio aduersus læsionem contingentem in minori ætate.non autem intra illud quadriẽnium. vt
2 dixi in l.præcedenti.† In glo.j.ibi.[in minori non potest.]ś.renũtiare bñficio restōnis in integ.& si renuntiatur,ipso iure non valet:quia si valeret,restitueretur in integrum aduersus eam : cum hoc ipso lædatur.vt in glo.& sic daretur restitutio ad restituendum.ꝙ esse non debet in l.quam glo.allegat.& no.istam glo.qđ minor videtur læsus eo ipso ꝙ renuntiat iurí suo,nec habet subire aliam læsionem.Ideo si renũtiauit hęreditati,et petat restōnẽ, nō habet necesse probare ꝙ hæreditas sit lucrosa:& ꝙ intererat sua eam habere.nam sufficit hæc iuris præsumptio ꝙ sit læsus, eoipso ꝙ renuntiat.Simile no.in l.si iudex.ff.de mino.& ś.eo. l.j. in vlti.glo.& ibi tetigi.

2 ☞ *Quod possit quis allegare turpitudinem suam,& in ea se fundare contra illum qui fuit particeps turpitudinis,*

3 *Quòd possit quis hodie credere unum licitè:licet aliàs crediderit aliud,nec ex hoc incurrit turpitudinem.*

Qui respōderit semel positioni per uerbum credit,an postea si iterum interrogetur, poterit respondere per uerbum non credit?

4 *Si dolus fuit commissus per aduersarium,ut excluderet minorem à beneficio restitutionis,quia fecit,ut in contractu assereret se maiorem,an tunc illa assertio nocet minori?& quid si interuenerit iuramentum?& nu.5.*

5 *Cuius naturæ est contractus:eiusdem debet esse distractus.*

6 *Consanguineus præsumitur scire ætatem uel facta consanguinei. & an testis interrogetus quomodo scit reddat sufficientem causam dicti sui, respondendo quia sum consanguineus?*

LEX. VII.

DE tutela. Ista l.est aliquantulũ difficilis propter gl.quę legitur duobus modis. Primo. ꝙ hîc dolus fuit cõmissus per minorẽ volentem inducere aduersariũ ad transactionem,& istam prosequitur vsq; ibi.[vel dic ꝙ.]ideo posuit gl.hãc lec.vt effugeret quoddã cõtrariũ ꝙ colligitur in illo ver.[vel dic.]ibi.[& tũc quęro quo modo tenet remissio.]& cõtra istã lecturã gl.format tres oppositiões.vsq; ad illũ ver.& rñdet,sed nõ bene clarè:ideo dic vt dicã super ea.Secũdo modo legitur:ꝙ dolus fuerit cõmissus per aduersariũ:vt excluderet minorẽ à bñficio restitutionis in integrũ: qa fecit ipsum fateri ꝙ erat maior tẽpore quo trãsegerunt.inducendo aliqd:per ꝙ suasit sibi ꝙ erat maior.Nã tũc qñ minor asserit se maiorẽ tẽpore cõtractus,solet denegari beneficium restitutionis in integrũ.vt infra si mi.ma.se di.l.si alterius.& tũc plo. format opp.de qua suprà dixi.cui rñdet duobus modis ĩ effectu sed prima rñsio est vera.Ideo ista.l.redditur difficilis propter gl.
1 secundũ primam lectu.hoc dicit.† Minori qui dolosè asseruit se maiorem,vt induceret maiorẽ ad transigendum.non denegatur resti.in integrum:si aduersarius sciebat, vel scire præsumebatur eum fuisse minorẽ,& sic eum mẽtiri:quia scienti dolus nõ infertur.hoc dicit.Non enim pōt conquæri de minore ꝙ eũ deceperit:qa nõ pōt dici deceptio,ex quò sciebat:sed imputet sibi quare cũ eo transegit.facit.l.cũ donationis.ś.de trãsac.Super prima ꝑte gl.ibi.[& sic turpitudinẽ suã allegat.]nec in ea se fundabat. nõ em̃ in suo libello narrabat se asseruisse maiorẽ:sed dicebat se fuisse lęsum ex trãsactiõe facta cũ quodã tutore suo:& sic nõsũdabat se in turpitudine sua:sed in eo ꝙ erat de iure.Aduersarius aũt bene allegabat turpitudinem minoris ad ipsum excludẽdũ corã iudice,dicẽdo ꝙ asseruerat se maiorem falsò,& dolosè. & ipse aduersus hãc exceptionẽ replicabat qđ nõ debebat audiri: quia ipse nõ erat ignarus suæ ætatis:& sic sibi non fuit cõmissus
2 dolus.contrariũ autẽ gl.procederet quando quis agendo se fundaret in sua turpitudine.eã allegando in libello.† In gl.ibi:[nam tutor præsumitur sciuisse.] No.istã solutionẽ.per quã gl.innuit ꝙ possit quis allegare turpitudinem suam,& in ea se fundare cõtra illũ ꝙ fuit particeps turpitudinis.de isto articulo vide ꝑ Bart. in l.iusiurandũ ꝙ ex conuentione §.fi.cum l.seq. ff.de iureiurã. ista tamẽ solutio nõ est necessaria:vt suprà dixi.In gl.ibi.[vel tũc credidit.]subaudi bona fide.& nullũ dolũ cõmittendo.& sic nõ
3 cõmisit turpitudinẽ,allegãdo se maiorẽ.hoc vult dicere gl. † Ex quo no.ꝙ potest quis hodie credere vnum licitè,licet aliàs crediderit aliud.Nec ex hoc incurrit turpitudinẽ:& istud facit.si aliquis respõderit semel positioni per verbum credit possit postea respondere per verbũ non credit,si iteratò interrogetur: nec incurrit periuriũ:facit qđ no.in l.ij.§.ꝙ obseruari.infra de iura. calum.in fi.gl.mag.& per Io.an.in c.fi.de iureiu.lib.vj.in nouella. Bal.tenet contrariũ.nisi ostendat aliquam iustam causam,ꝓpter quã mutauit credulitatem.qđ placet:facit etiam ista gl.ad excusationem doc.qui diuersis tẽporibus consulunt contrario modo sed limita vt suprà dixi.quando ostenderent iustã causam variãdi:vt etiam faciebat aliquãdo Bal.vt patet ex notatis per eũ in l. suus quoq;.ff.de hęr.instí.Aliàs erubescẽda est talis variatio:& reprehẽdẽda secũdũ Bal.qui tamen frequenter in hoc incidebat ex nimia subtilitate ingenij sui,nõ malitiosè. In gl.ibi.[Itẽ ibi coram iudice:hîc non.] Dic hæc vera:sed imperfecta.vñ dic ꝙ si iudex ꝓnuntiauit illũ esse maiorẽ,vñ tunc excusat tutor si stetur huic ꝓnuntiatiõi:licet sciret hoc esse falsum:vt ibi patet in fi. hîc verò iudex ꝓnũtiauerat.vñ nõ excusat si credidit soli assertioni minoris.In gl.ibi.[hîc sciẽs fuit tutor.]subaudi iuris ꝓsumptiõe. vt in tex.&

vt in tex.& sic ꝓhanc l.notabiliter limitatur.l.ij. & l.si alterius.in princ.j.si minor le maio.dixe.Et sunt expeditæ tres oppositiones gl.cõtra primam lect.† In gl.ibi ſ.vel dic secundo.]ꝓ declaratiõe illius particulæ.& istius secundæ lect.hic dolus fuit commissus ꝑ aduersarium:vt excluderet minorem à beneficio restitutionis: quia fecit:vt in contractu venditionis: & in instrumẽto assereret se esse maiorem,ostendendo fortè sibi aliquid, ꝓpter quod ipse sibi credidit.& tunc dicitur hic ꝙ illa assertio nõ nocet minori ꝓpter dolum aduersarij.cum hoc cõcor.l.j.& l.si alterius.ver. ꝙ si per iniuriam.j.si mi.se ma.di. Sed tunc ista l. videtur superflua ꝓ illos text.So.vt habeat vtilitatẽ,& dubita.pone ꝙ asseruit.& etiã tenuit se maiorem,certè adhuc hoc sibi nõ nocet,quominus de tenuit sibi restitutio:sed tũc cõtra ꝺ dicta l.si alterius.ver.aditus itaque.vbi dicitur ꝙ dicto casu vel denegat sibi in totum restitutio si iurauit corporaliter tactis scripturis:vt in fi.illius l.vel denegat nisi ꝓbetur ꝑ instrumenta, & non per testes se tunc fuisse minorem.Sol.& tene menti.ille ver.& dicta distinctio ꝓcedunt eo casu quo neutrius dolus interuenit,nec ipsius minoris, nec aduersarij sui secundũ intellectum doct.ibidem.si verò interuenit dolus aduersarij,tale iuramentum indistinctè nõ nocet, ac si non fuisset iuratum ꝑ hãc l.quæ loquitur indistinctè.& per illam l.si alienas.ver.quod si per iniuriam. Tene menti:quia hoc videtur 1
intellectus doct.ibi.† Tunc oppo.ꝙ nõ sit concedẽda restitutio: quia liberatio videtur fuisse nulla,postquam dolus dedit ei causam,sicut & contractus bonæ fidei:vt l.& eleganter in prin.ff.de dolo.Nam cũ actio tutelæ sit bonæ fidei.& etiam liberatio ab ea est bonæ fidei:quia cuius naturæ est contractus, eiusdem debet esse distractus.ita præsupponit ista glos.quæ ad hoc semper allegatur.alias oppositio non concluderet,nec procederet: vt etiam tangit.ti.j.l.& si maior. Breuiter extra gl. dico ꝙ oppositio nõ ꝓcedit:quia hic dolus nõ dedit causam liberationi.Nõ em aduersarius induxit minorem ꝑ dolũ ad transigẽdum, & liberandum. sed dolũ ad asserendum se maiorẽ.Ideo talis dolus nõ debet reddere libe.& transact.nullam.vnde non requireret alia solutio ad cõtrarium gl.Sed præsupposito ꝙ induxisset eũ per dolũ ad liberandum,nunc procedunt solutiones gl.quarum prima est.ꝙ contractum procederet si liberatio esset facta per pactũ nudum.nam tũc nõ esset sublata ciuilis obligatio,nec actio. & tũc quantũ ad contractus liberatio nõ traxit secum executionẽ. ideo liberatio est nulla dolo date causam nec iste minor indigebat restitutione:qa potest agere act.prima.& si excipietur de tranactione, replicabit de dolo dante ei causam.Nã etiam si esset maior posset repiere nulla præhabita rest.vt in l.sub prætextu.la j.ſ.de tranac.& ſ.de dolo.Ulsperſti.fortius si est minor.cum nõ debeat esse deterioris cõditiõis quàm maior.sed si dolus nõ dedisset ei causam tunc ratione minoris ætatis nõ posset replicare de lęsione.nisi ꝑ habita restitutione & postea.§.si minor.ff.de iureiur.& l.necnon. §.exemplo.cũ ibi no.quibus ex cau.ma.Sed si liberatio fuit facta per acceptilationem,tũc traxit secum executionem quo ad ciuilem & naturalem obligationem,& etiam actionẽ. Ideo propter dolum non redditur liberatio nulla.sicut nec contractus bonæ fidei,cessata executione.vt dixi in l.si maior.ſ. tit.j. & ideo si iste esset maior,succurreretur sibi per actionem de dolo.vt in d.l.sub prætextu.sed quia est minor,cui succurritur beneficio restitutionis,cessante de dolo:quia est subsidiaria.hæc est intentio glos. in prima solutione,quam puto veram.postea ponit aliam. dicendo ꝙ ista l.potest intelligi etiam quando per pactum fuit facta liberatio:& tũc nõ indiget restitutione,quantum ad hoc vt possit intentare actionem primam:cum illa non sit sublata:sed ut eam intentet,& aduersarius excipiat de transactione,& ipse velit replicare de dolo,nõ admittitur nisi præhabita restitutione. & hãc puto fuisse mentem gl.in fi.sed nõ puto hoc verum : quia procederet si dolus aduersarij non interuenisset, & vellet replicare solummodo propter priuilegium ætatis.Sed quãdo interuenit dolus aduersarij non indiget restitutione:quia etiam si esset maior, non indigeret.prædicta tamen vera. præsupposito ꝙ tranactio valeat mero iure:quia interuenit solennitas debita.scilicet authoritas,cura,vel decretum iudicis supplentis.vel nõ habebat curatorem.vt ſ.eo.l.si curatorem habens:sed si habebat,& non intervenit nunc transactio est nulla alio respectu.i.propter solennitatem si nullus dolus aduersarij interuenisset: & hoc puto fuisse de mente glo.dum dicit.[dic cum iudicis authoritate, aliàs ipso iure.]tota ista gl.loquitur obscurè : & parũ intelligibiliter:sed ex prędictis remanet clarissima:illa tñ nõ erat necessaria. † Vltimò allegat iste text. ꝙ cõsanguineus ꝑsumat scire ætatem consanguinei, vel facta eius. et sic si aliquis interrogatus quomodoscit respondeat qa sum eius cõsanguineus. videtur reddere sufficiẽtem causam dicti sui. per hãc l.& per l.octaui.ff.vñ cog.& ita dicit Bar.in l.j.ff.si cer.peta. Sed hoc nõ verũ indistinctè:vt not.hic per Bald.

a

2 *Libellus in quo quis diceret se minorem, & lesum, ideo peteret se restitui:non concludit.*

3 *Quid si iudex talem libellũ non reijcit, sed super eo processum est, & fuit oppositum de ineptitudine, an sentẽtia lata super eo valeret?*

4 *Minor qui iure communi usus est, faciendo aliquem actum, non propter hoc uidetur circunscriptus.*

5 *Ad positionem speciei sequitur positio generis, affirmatiue: sed non sequitur remotio generis, negatiue.*

LEX IX.

NOn videtur. †Minor lęsus nõ sui facilitate: quia fecit id quod diligẽs paterfamilias fecisset,nec etiã læsus dolo aduersarij:sed casu fortuito,non dicitur circunscriptus:ideo non restituit in integrũ.h.d.secũdũ lect. gl.quæ exemplificat qñ emit seruũ sibi necessarium:qui post ea casu fortuito,et sine eius culpa mortuus est.ff.de minori.l.verũ.§. Itẽ sciendum. vel adiuit hæreditatem locupletem : & postea casu fortuito bona perierunt:vt ea.l.§. si locupleti. & ista lectura sine dubio est vera.nec propter eam facta est hæc glo.Guar.sup cuius intellectu glo.hic laborat.† Et ex ista lectura dicit Barto. hic in fi.notabiliter ꝙ libellus in quo quis diceret se minorem,& læsum:& peteret se restitui,nõ concludit:quia nõ sequitur est læsus & minor:ergo restituendus:quia põt esse læsus casu fortuito: & non sui facilitate:nec dolo aduersarij:& sic non dicit circũscriptus,& restitutio non est fienda:nisi qñ est lęsus cum circuitiõe, quæ præsupponit eius facilitatem,vel aduersarij dolum. potest ergo opponi de ineptitudine. & iudex potest ipsum reijcere ab ipso principio.l.j.cum ibi not.ff.de offi.asse.†Si autem nõ reijcit, & super eo processum est:& tunc aut fuit oppositum de ineptitudine:& tunc videtur ꝙ sententia lata super eo non valeat : per notata.insti.de obligationi.in princ. & per Bald.in l.actori.j. de iureiu.nisi statutum dicat exceptionem fore reseruandam in culo ferendæ sententiæ: quia tunc iudex procedendo sup eo ad vlteriora non delinqueret,nec grauaret partem: & tũc etiam qñ nõ esset oppositum de ineptitudine,deberent inspici acta tpe ferendæ sententiæ:& si ex eis posset apparere de sui facilitate, vel dolo aduersarij,poterit ferri sententia pro minore:quia per sequẽtia actus,seu prosecutionem videtur libellus fuisse declara.ar.in l.ij.j.de iudi.vel inspicitur prosecutio ad limitationem libelli generalis.Sed ista lect.nimis restringit hanc l.quia non loquitur ita specialiter in eo qui fecit id quod diligens fecisset. & quãdo fuit læsus per casum:sed loquitur in eo qui fuit vsus iure communi aliquid faciẽdo:& nihilominus fuit læsus,nõ per casum.& dicit hic ꝙ nõ ꝓpterea fuit circunscriptus.& sic non est restituendus: qa nõ videt læsus sui facilitate,nec dolo aduersarij,ex quo vsus est iure cõmuni:ꝓpterea nõ videt circunscriptus.Pone exemplũ per id quod no.j.ti.proxi.l.j.per Cy.in filio minore,qui fideiusit pro patre incarcerato.nã iste vtit iure communi:quia lex sibi hoc mandat:si nõ vult posse exhæredari:vt in aut.si captiui.de epi.& cle.licet ex hoc lædatur,nõ restituit.& tñ nõ lædit casu fortuito. † vel pone.dicit statutum ꝙ causæ inter cõsanguineos debeant cõpromitti.minor litigat cũ cõsanguineo.fuit coactus cõpromittere,iste vtit iure cõmuni:quia fecit id quod habet necesse facere,si postea lædat:quia ferat cõtra ipsum sniã,nõ lædit casu fortuito,& tamen nõ restituitur propter hoc ꝙ compromisit secus si nõ fuisset artatus per statutum.quoniam eoipso quòd compromittit læderetur.l.si minor.§.minores. ff. de mino. Et tunc ista

1

2

3

4

a ¶Consanguineus ꝑsumitur. Adde Bald. in l.quicunq;.in j.col.].de ser.fu.Barto.in l. minor xxv.annis. in fi.de mino. Et vide not.in l.j.ff.si cer. pe. & an ista sit bona rõ in teste:quia consanguineus,vel vicinus. vide per Alex.in cõs. lj.col.ij.vers. Item si testis.vbi ꝙ sic & in consi. lxxv. colũ. iij. ver.non obstat.in secũdo vol.& in consi. lxxxij.in iij.volu. & qñ cõiunctus vel cõsanguineus præsumatur scire facta consanguinei vide per eundem Alex. in consil. xxxvj.col.ij.& consil.xlj.col.iij.in j.vol. & in cons.cij.col.iij. in iij.vol.& ibi de vicino.Franc.Curt.

b ¶Insti.de ob.in prin. Ad gl.ibi adde Bal.ſ l.j.ff.de iurisdi.om.iudi.& Lud.de ro.ſ suo cons.lxxvij.inci.viso qõnis Themate. & latè.d.Maria.in repet.e.dilecti.arti.xxxij.de libel.obla. Et eundẽ Paul. de ca. in consi.cccj. in antiqa Franc. Curt.

a ¶ Maius gaudium. Adde c. quodcũque. xxiij.q.j. & in c.q̃ sanctitas tua.l. dist. c.pœnitentem.xxvj. qõ.vij. & in ca. hæc autem. vita.xxiij.q. iij.

lex deberet sic exponi minor, q̃ iure cõmuni vsus est.aliquẽ actum faciẽdo, nõ ꝓpter hoc videt circunscriptus. & sic tollitur per hanc l.quædã consequentia affirmatiua. si quis diceret:est vsus iure cõmuni. ergo est circunscriptus,& ista cõsequẽtia nõ valet, & infertur quædam cõclusio negatiua:quę est oppositа affirmatiuè,nõ tamẽ est oppositа antecedenti,vt dicamus est vsus iure communi.ergo non est circunscriptus aliud est enim dicere est vsus,ergo est circunscriptus.& ista cõsequentia nõ est bona aliud est dicere est vsus,ergo nõ est circũscriptus & ista est bñ bona.& est oppositа seu contraria præcedenti conclusioni affirmatiuæ,nõ autem est oppositа antecedẽti quod est vsus iure communi.quare autẽ nõ ideo oppositа est.ratio:quia illud añcedens vsus est iure communi.habet se ad cõsequentiam negatiuam.tanquam species ad genus:quia esse vsum iure communi est spẽs.& cõsequẽs se habet vt genus:quoniam eorum q̃
5 non scribunt,quidam vtuntur iure cõmuni,quidam nõ. † Et regula est.ꝙ ad positionem spẽi bñ sequitur positio gñis affirmatiuè.Sed nõ sequitur remotio generis negatiuè. Nã si dico iste est homo,bene sequitur ergo animal. Sed si dico iste nõ est homo, nõ sequitur:ergo nõ est animal.& hoc modo intellexit Guar.qui posuit super hac.l.talem glo.cõsequentiam tollit hæc.l. nõ oppositum infert:quia pars eius est.& fuerunt verba Aristotelis. vt dicit gl.in fi.in quorum enim verborum expositione gl.laborat.exponit enim tribus modis:vt ex ea colligitur. Cõstat autem ꝙ genus & species nõ sint inter se oppositа : cùm species affirmatiuè referat genus:sed Hugo.neg.hoc vltimum.ꝙ illud antecedẽs est vsus iure communi:se habeat vt species:& illud cõsequẽs.nõ est circunscriptus,se habeat vt genus:& sic antecedens sit pars cõsequentiæ:accipiendo partem & totum pro specie & genere:imò se habent vt excedentia & excessa. Sicut enim nõ circũscriptorum quędam vtũtur iure communi,quædam nõ. Ita & vtẽtium iure communi quædam circunscribũtur,quædam nõ. Pone exẽplum in eo qui cum magna deliberatione adiuit hæreditatem, quæ apparebat locuples prima facie:iste vtitur iure communi. si postea apparet quoddam debitum, quod erat occultum. per quod remanet hæreditas damnosa:iste remanet circũscriptus. & restituitur:vt j.si mi.se ab hæredi.absti.l.j. Vel pone quęstionẽ: vt ponit gl.j.ti.j.in l.ij.in fi. vlti.gl.in eo accepit pecuniã mutuo, vt emeret seruum sibi necessarium:ille vtitur iure communi, si postea antequam emat perdit pecuniam, sui facilitate reperitur circũscriptus.et restituitur,ergo ista cõsequẽtia nõ est bona.vsus est iure cõmuni:ergo nõ est circũscriptus,nec restituitur. ꝓpter hoc dicit Bar.ꝙ ipse putat intẽtionem Guar.fuisse aliam quam dicat gl.ꝙ ista lex tollit cõsequẽtiam affirmatiuam : & vult dicere ꝙ propter hoc ꝙ quis est vsus iure communi,nõ sequitur ꝙ sit circũscriptus.vñ si quis affirmatiuè diceret:iste est vsus iure communi:ergo est circũscriptus:ista cõsequẽtia nõ est bona. Sed nõ vult inferre ista lex cõsequẽtiam negatiuam,quæ est oppositа affirmatiuè,vt velit dicere est vsus iure communi. ergo nõ est circũscriptus.Certè hoc nõ vult dicere ista lex,nec esset verũ:vt patet ex prædictis exemplis.in hoc ergo differt ista expositio à præcedẽti:qm̃ in præcedẽti vult dicere,dum dicit.[nõ oppositum.] ꝙ cõsequentia negatiua nõ est oppositа añcedẽti : quia se habet vt genus & species.sed secũdùm illam vult dicere ꝙ licet tollat affirmatiuam ,consequẽtia nõ infert negatiuam illi appositam: quia nõ dicerent verum.vt docto. etiam tenẽt. & idem Bartol. sentit quod imò infert quòd ista consequentia sit bona. Iste est vsus iure communi.ergo nõ est circũscriptus. nec obstant allegata in contrarium:quia qui adiuit hæreditatem,licet cum magna deliberatione,nõ propterea vtitur iure communi,nec facit vt diligens paterfamilias fecisset:quia tunc fecisset inuentarium, & fuisset securus. & illud cõsilium dat Imperator. j.de iure delibe.l.fina.§.sed quia quidam.vel añ illam potius abstinuisset q̃ adiuisset in re dubia. Item in alio casu licet fuerit vsus iure communi, accipiendo pro emendo seruum necessarium, non sic tamen postea. cùm sui facilitate perdidit.

De filiofamilias minore. *Rubrica.*

2 ☞ *Filiusfamilias minor, in quibus casibus possit fideiubere pro patre.*

LEX I.

1 Filiusfamilias. † Minor fideiubens etiam pro patre, restituitur in integrum: nisi sibi successerit tit.hæreditario.h.d.casus est ille. Intex.ibi: [implorare non prohibetur.] Subaudi etiam antequam soluat:vt liberetur à fideiussore: quoniã eoipso q̃ fideiussit læsus est,nisi fideiusserit in causam propriam. & potius
2 interest sua nõ soluere,quàm solutũ repetere.† In tex.ibi. [sed & si pro patre suo fideiussor extitit.] eo casu quo sibi non erat necesse:aliàs secus:vt si pro patre capto, vel carcerato:quia lex sibi mandat vt hoc faciat,si non vult posse exhæredari: vt in aut. si captiui.§.de epi.cle.vel si pro patre vsurario in extremis constituto,ne careret sepulturis secundũ Cy.arg.ff.solu.matr.l.quãuis. quia tunc videretur vsus iure cõi.& sic non esset circũscriptus, vt §.tit.proxi.l.fi.Et habes duas glos.quas recita per quæstiones pro declaratione gl.& de glo.in l.iij.§.sed vtrum.ff.de mino.q̃ incipit.ex quo.& sunt claræ istæ gl. & ex qualibet earum colliguntur tres quæstiones.dic vt in eis.

2 ☞ *Maius gaudium est in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis non indigentibus pœnitentia.*

3 *Filiusfamilias an restituatur aduersus suam obligationem? an uerò ipse pater contractum filij.*

LEX II.

1 Si frater tuus. † Filiusfamilias minor restituit aduersus mutuum,nisi iussus patris interuenerit,vel except.mace.iuue.h.d. In primo ergo casu non restituitur : quia tunc contractus adeo roboratur propter iussum patris,ꝙ inexpugnabilis efficitur. Et quæ sit ratio.dic vt in l.iij.§.sed vtrum.in ver.excepta mutui datione per glo.Sicut enim.l.abhorret cre.mutuantẽ sine voluntate patris(quod frequenter contingit.) Ita & mutuantem cum voluntate patris,quod rarò reperitur.adeo complectitur,vt contractum inexpugnabilem reddat : non solum à senatusconsulto Macedo. Sed etiam ab edicto de minoribus:iuxta illud euangelij.
2 † Maius gaudium * est in cœlo super vno peccatore pœnitentiã
a agente,quàm super nonaginta nouem iustis , qui non indigent pœnitentia.secundùm glo.no.ibi.Secundo verò casu non restituitur in integrum:quia sine restitutione tutus est except.maced. quæ licet non tollat naturalem vel ciuilem obligationem ,adeo tamen eas lędit.& etiam act.quòd non nocet.& sic est hic text. contra glo.fina.quæ est j.tit.proxi.l.fin.quæ videtur velle quòd tutus exceptione adhuc possit petere restitutionem , vt obligatio tollatur ipso iure;quod est falsum:vt hic patet.Præterea restitutio quæ fit autho.præto.non posset ipso iure tollere actionem, vel obligationem ciuilem : nec etiam naturalem obligationem vt insti.de iure naturali.§.sed naturalia.& in titul.de bono. possess.Ecce casum. † In fin.glos.primæ ibi. [& illam aliter expone:] vt ibi: quia ibi pater nondum erat obligatus:sed sperabatur
3 obligari ex sententia. Recollige ergo. quòd aut quæritur an restituatur ipse filiusfamilias aduersus suam obligationem , & dicendum quòd sic restitutio in alio prodest patri in obligatione de peculio:vel quòd iussu, aut de in rem ver. Aut quæritur an restituatur ipsi patri contra contractum filij , tunc tres sunt casus. Aut ipse erat obligatus de peculio, vel quod iussu , vel de in rem verso . & non restituitur , si ex ista sua obligatione conueniatur:vt in dicto tertio §. sed vtrum. aut ipse non erat obligatus adhuc , sed conueniebatur filius . & ipse pater ipsum defendebat : & sperabatur obligari ex sententia quæ sequebatur : & tunc ipse restituitur in integrum . etiam inuito filio : vt in l.patri pro filio.ff. de minorib.Aut ipse non sperabat obligari : & tunc non restituitur inuito filio. hoc enim est de mente glossæ.

De fideiusso.minorum. *Rubrica.*

2 ☞ *Pactum interdum dicitur personale respectu fideiussoris,ut sibi non prosit : non respectu hæredis,interdum respectu utriusque.*

3 *Fideiussor datus pro euictione,tenetur etiam si res euincatur per ipsum creditorem ante speciali.*

4 *Administrator,an possit uendere rem prohibitam alienari,puta à minore, & se obligare, & fideiussorem dare?*

LEX I.

POstquam. †Restitutio cōcessa minori, nō prodest eius fideiussori: Ideo si soluat, vel ad soluēdum cōdemnatus sit, mero iure repetit à minore: sed nō in effectu: quia minor etiā aduersus eum restituitur. h. d. totum ergo damnum principalis non fideiussoris, qui cogitur soluere. & tamē in effectu non repetit & hoc ne creditor remaneat in damno, qui de fideiussore sibi prosperit. ff. de mino. l. in causæ. la j. in princi. vbi ponit rō huius legis. & facit l. exceptiones. in fi. de excep. Limitatur autem quod dixi duobus modis, primò nisi fideiussor succedat minori: quia tūc iuuat restitutione. vt l. Stichum. §. quod vulgo. in fin. ff. de sol. Sed certè secūdùm Dy. ibi: tūc nō iuuat vt fideiussor. sed vt hæres minoris: licet alij contra. quia fideiussoria obligatio per successionem extinguitur: vt ibi secundùm veram lect. quæ habet ibi in text. duplicem negatiuam. vñ nō est ibi speciale. Alia limitatio est, nisi minor (cum fideiussor conuenitur à creditore) velit ad sui defensionē. & opponat exceptionem ex sua persona, puta dō fideiussorem restitui. quod facere potest. Si fideiussor est habiturus regressum cōtra eum per l. Idēq;. §. generaliter. ff. man. Secundū Bar. Sed nō video qualiter possit procedere: qa in effectu nō quàm est habiturus regressum, cū minor possit aduersus eum restitui: ne sibi teneatur actione mādati: vt patet ex isto tex. alias creditor remaneret in damno. quod esse non debet. & vide quid plenè not. per Bar. in d. §. quod vulgo. pro declaratiōe huius legis. In tex. ibi. [restitutus es.] & sic acquisiuisti exceptionē contra emptorem: nō autem fuisti ab obligatione ciuili vel naturali liberatus, nec sublata fuit actio: quia prætor nō pōt eas tollere, cū ab eo nō fuerint inductæ: licet aduersus eas posset except. parare. Sed quare ista exceptio nō trāsit ad fideiussores. l. exceptio. §. rei. ff. de excep. Rñdeo, quia nō est merè realis, concernēs merè dictum. Sed est personalis cōcessa in fauorem ætatis. ideo persona minoris nō egreditur vt d. l. excep. in fi. Sed si sic est, quare ad hæredem minoris transmittitur: cū remedia personalia ad hæredes nō trāsmittantur: vt in l. quia psonalis. ff. sol. mat. Rñdeo non est merè psonalis, sed mixta. cū etiam cōcernat dānū patrimonij. ideo seruat media via, vt transeat ad hęredes, qui reputātur eadē persona & teneāt eadem obligatiōe: nō ad fideiussores, qui tenēntur ex propria obligatione: quæ est diuersa ab obligatione minoris vt dicit j. proxi. ibi. ex persona sua &c. † Sic etiam pactum interdū datū personale respectu fideiussoris, vt sibi non prosit, nō respectu debitoris interdum respectu vtriusq;: quod dic, vt no. in l. qui in fundum. §. j. ff. de pact. & in l. & hæredi. §. fi. cum ll. seq. Differt autem ista lex à lege prox. j. e. quia hic minor erat iam restitutus: & quæritur an restitutio proficiat fideiussori. Ibi nō erat restitutus: quæritur an officium iudicis per quod petitur restitutio, cōperat fideiussori sicut competit minori. & adhuc dicit q; non. In tex. ibi. [periculum euictionis.] dic. i. vt tenearis emptori ad duplū, vel etiam ad interesse, quatenus res euicta plus valebat quæ tuerit empta. nō tñ euades restitutionem pretij percepti: aliàs traheres de præda, & locupletareris cū aliena iactura, quod fieri nō debet. Ex minoris actū circa fi. ff. de admi. tuto. hoc tñ verum, nisi pretium ei facilitate p̄ didisses. & hoc sentit hic gl. magna circa medium. ibi. [vel quia pretiū amisit.] In gl. magna ibi. [vnde dic quid fuit patris quo ad existimationem: quia si credidit.] Tu potes dicere q; erat verè patris: & tñ potuit per tertiū instè euinci. nō ratione dñij, sed ratione hypothecæ: vt in l. si rem meam. ff. de sol. † In glo. ibi. [aliqui dicunt prædium fuisse minoris, & eū restitutum ad rem vendicandā.] No. istam sol. quæ ponitur in l. prouti in prin. & ex ea collige notabile q; fideiussor datus pro euictione, tenetur etiam si res euincat per ipsum venditorē iure speciali. Si ergo minor qui vendidit p̄misit (vt moris est) rem vendi ei emptori nō molestari: sed eā aduersus quēcunq; molestātē defendere sub pœna dupli, vel interesse: & postea fuit restitutus ad rem vendicandā: & fuit rescissa venditio, & etiam dicta promissio vt ipse nō teneat ad duplū, vel interesse. nihilominus pōt emptor à fideiussore duplū vel interesse recuperare. Videbat cōtrarium quasi fideiussor nolit se obligare pro molestia quā faceret sibi vēditor: sed p̄ illa q̄ fieret à tertio. cōtrariū est verū: vt in ista glo. & in l. seq. & hoc qñ molestat de iure speciali. si verò de iure communi: puta quia vēdita minus quàm sit dimidia iusti pretij. & postea agit vt suppleat pretium, vel restituatur res p̄ l. ij. j. de rescin. vē. tunc pro tali molestia fideiussor, non tenet: etiā si suppleat pretium, & nō recuperat emptor à fideiussore: qa cū illud sit remedium iuris cōis, prodest fideiussori sicut principali: vt j. l. proxi. in fi. secundū Pet. licet Bar. super hoc dubitet: sed nō est dubitandum. † In fine gl. ibi. [& tñ fideiussor semper teneretur.] dic certè si vēditio erat nulla: qa nō interuenit decretum, fideiussor nō potest teneri: quia nō subest obligatio principalis, cui possit fideiussori adhęrere. Sed quidam dicūt q; licet nō valeat vēditio orit, obligatio. quod non placet p̄ l. si ad resoluendam. j. de præ. mi. nec ob. l. & si is. eo. tit. quam allegat glo. quia ibi venditio non fuit facta à minore: sed à tu. vel cura., p̄hibitio autem est circa personam minoris: sed administrator potest vendere in sui prę iudicium. & se obligare. & fideiussorem dare, & hoc tenet hic dominus Rapha. & bene.

1 ☞ *Si principalis obligatio uel contractus, quo ad personam minoris rescinditur quomodo potest stare fideiussoria, quæ sine principali stare non potest, nec à principio, nec ex postfacto, licet hypothecaria possit ex postfacto, non à principio.*

2 *Quando requiritur utraque authoritas: scilicet iudicis & legitimi administratoris, non potest iudex supplere defectum administratoris, & quia si sufficiat authoritas administratoris?*

4 *Plus uidet fatuus de facto suo, quàm sapiens de alieno.*

LEX II.

1 SI ea quæ. †Quādo minor lædit sui facilitate: bñficium restitutionis nō trāsit in fideiussorem: quia conceditur priuilegium p̄sonę. Secus si dolo aduersarij: quia tunc conceditur de iure cōi. & cōcederet etiā maioris. & sic non est p̄sonale, sed reale. h. d. In tex. ibi. j. [interposito decreto præsidis.] dic & sic fuit valida venditio: vel nō est necessaria restō: & tñ tale decretū nō tollit beneficium rest. in ītег. si fuit læsa ista vēditrix: vel ideo, quia intererat sua ne ista res venderetur: sed alia, vel ideo: quia fuit vendita minori pretio quàm valeret: vt patet ex se. In text. ibi. [ætatis. tantūmodo auxilio iuuatur.] dic, & sic de iure speciali: quia fuit læsa sui facilitate. quo casu maior nō restitueret. non autem dolo emptoris. quo casu etiam maior iuuaret. † In tex. ibi. [ex persona sua obnoxiū esse contractui.] dic, sed si principalis obligatio vel contractus quo ad personam minoris rescinditur. quomodo pōt stare fideiussoria, quæ sine principali stare non potest. nec à principio, nec ex postfacto: vt not. in l. si hæres pecuniam. ff. ad Trebel. licet hypothecaria possit ex postfacto, non à principio: vt in l. ij. j. de lui. pig. Quidam dicūt per resti. in integ. obligationes p̄sonales non tolli: sed personam minoris ab eis subduci. sicut dicimus ī deportato: ideo potest dari fideiussoria: vt in l. fideiussori deportato. ff. de fideiuss. Sed certè ibi obligatio à qua deportatus subducitur, transit in fiscum: sed hic in nullum transiret: & sine subiecto stare non potest: quia volaret p̄ aēra: & ideo melius est dicere q; p̄sona minoris non subducat ab eis. & q; in illa remanent obligationes & ītrā: quia nō tollunt mero iure. sed aduersus eas parat exceptio, quæ tñ est p̄sonalis. & in fideiussorem nō transit. potest tamen remanere fideiussoria, quia remanet substantia principalis obligationis: & istam sequitur Bar. & credo q; fuit de mente glos. in l. in causæ. la prima. in princ. ff. de mino. quæ mouet istam opi. In fin. text. ibi. [consulendum esse.] dic, glo. intelligūt q; tūc vterq; restituatur tam minor, quàm etiam fideiussor. Et hoc præsuppositio occurrunt aliqua dubia: de quibus in gl. fi. & nos possumus dicere q; restitutio tunc non sit necessaria: sed vterq; iuuet de iure cōmuni, si res est integra. s. p̄ exceptionem doli: sed si res non est integra, quia fuit tradita: tunc minor iuuat p̄ restitutionem, sed cessat actio de dolo: & fideiussor iuuat sine restitutione de iure cō-
3 muni p̄ doli exceptionē. † In glo. super verbo. [præsidis.] in prin. ibi. [& tutoris authoritas est necessaria.] dic aliàs nō valeret. etiā si interuenisset decretū iudicis. & hoc vult ista glo. p̄ quam p̄bat id quod dixi in l. si curatorem habens. §. titu. ij. quòd quando requiritur vtraque authoritas, scilicet, iudicis, & legitimi administratoris. non potest iudex supplere defectum administratoris, quia non debet fungi vice duorum, scilicet iudicis, & administratoris: sed quando sufficit authoritas administratoris. tunc distingue. vt ibi dixi. In ead. glos. ibi. [& tamen nihilominus poterit restitui.] Sed hoc quomodo, si non interuenit dolus aduersarij? Non enim potest dicere se deceptum sui facilitate, cum interuenerit tanta solennitas, scilicet iudicis, & tutoris authoritas. qui non p̄miserunt eum decipi sui facilitate. Solu. post

8 ☞ Cessat restitutio, qa ex suo officio præsumitur Iudicem procuraſſe ne quid à debitore doli aut fraudis in pupillũ cõmitteret. vñ rõ quare eo casu restitutio cesset, manifestè sumi poterit.

quã reperitur deceptus, censetur sui facilitate deceptus. Quia si fuisset maior, cautius fortè fecisset quã tũc fecerit, etiam cũ tutore, & cũ iudice: iuxta illud vulgare. † Plus videt fatuus de facto suo, quàm sapiens de alieno. Et no. quia istud dubium nõ mouetur per doct. In glos. ibi. [sol. precipit.] Tu dic q; ibi in actu necessario: vt in solutione debiti: in qua si interuenit iudicis authori-

9 tas cessat * beneficiũ restitutionis. hic in actu voluntario. Item ibi in libera. quæ est fauorabilis. hic in obligatione, quæ est odiosa. In gl. quæ incipit. [sed non videt.] Ista gl. per ea quæ dicit intelligit tex. in secundo casu. q; tunc ei consulatur: scilicet per beneficium restit. in integ. quod cõpetit vtriq; & tũc cadunt ea quæ tãguntur in glo. Sed aduertẽdum: quia si iste intellectus est verus diuersis temporibus, tollent istæ resti. quia minori non currit tẽpus restitutionis petendæ nisi post completam minorẽ ætatem. Sed fideiussori statim incipit currere secundũ Bald. Quod autẽ glo. hic in fi. dicit resti. in integ. concurrere cum alia actione ordinaria ex eodem contractu. verum est quãdo tendunt ad diuersa: ita loquitur tex. quem gl. allegat in l. in causæ. la ij. §. Pompo. ff. e. vt ibi not. Bar. sed ad idem nõ possunt cõcurrere: quoniam offic. ord. non patit secum extraor. iuxta plenè not. in l. in ꝓuinciali. ff. de ope. no. nun. An autem beneficium restit. concurrat cum exceptione. text. videtur q; non. ſ. tit. proxi. l. ij. dum dicit nec cõtra senatusc. &c. vbi restitutio nõ datur ei qui habet exceptio. maccedo. Sed gl. in l. in causæ. la ij. in fi. mag. gl. & etiam seq. glo. sentiunt contrarium. Cy. examinat. & non soluit. in d. l. ij. ſ. titu. j. & Bart. nõ tangit. Sed tu dic ꝓ cõcordia q; si per except. plenè prouidetur. restitutio necessaria non est: sed si non plenè, potest cõpetere. sicut dixi in actione de dolo. An cõcurrat cum exceptione doli. ſ. de dolo. l. ij. & l. fi. ff. e. tit. In gl. fi. quæ incipit. [hoc odio illius.] dic ista gl. similiter intelligit tex. quòd vtrique subueniat per beneficium rest. & primò format duas q. circa casum: scilicet quãdo interuenit dolus empto. vsq; ibi. [Item in eo.] postea duas opi. cõtra primũ casum, quãdo nõ interuenit dolus circa primã q. notandum q; text. videt velle q; vterq; possit petere se restitui in integ. ex sua persona. Sed glos. quæric. quid si solum minor petijt, & fideiussor non petijt. & fortè lapsum est tempus petendi: an restitutio concessa minori prosit fideiussori glos. secundùm Bartol. respondit solenniter. quod prosit quantùm ad exceptionem sibi parendam: non vt eius obligatio tollatur ipso iure. Sed si hoc vult, debet petere ex sua persona secudùm Azo. licet hoc videatur mirabile. Accu. Mihi videtur quòd Azo. præsupponit tria. & quodlibet eorum malè. Primò præsupponit quod fideiussor habens exceptionem ex restitutione concessa minori, possit petere restitutionem, quod videtur falsum: quia debet sibi sufficere exceptio, per quam sibi plenè prouidetur. vt in l. ij. ſ. titulo primo. Item præsupponit quòd per restitutionem concessam: fideiussori tolletur omnis obligatio ipso iure: quia ipse tenetur. q; etiam est falsum: quia cum non fuerint inducta à prætore, non possunt tolli ꝓ beneficium prætoris: sed aduersus eas exceptionem parari: vt ſ. dixi, vnde cum habeat eam ex restitutione concessa minori, non expedit quod aliam consequatur ex noua restitutione: quia esset superfluum. Item tertiò, vult ista glos. q; iste fideiussor restituatur: sed intelligendo text. vt intelligit glos. præce. quòd hic restituatur minor ad rem quam tradidit, non est opus fideiusso. alia restitutione: vnde puto text. debere intelligi. quod vterq; iuuetur de iure communi sine restitutione: nisi ꝓ uentum esset ad traditionem: prout intelligit glos. præce. & tunc ipse minor indigeret restitutione: sed fideiussor non: quia est tutus exceptione.

Si tutor uel curator interuenerit. *Rubrica.*

1 Si iam puberes. † Leges huius ti. quę omnes possunt simul legi. dicũt quatuor in effectu. Primũ est quod interuẽtus tutoris vel curatoris in actu pertinente ad minorẽ non impedit resti. in integ. si minor lædatur, siue geratur actus per ipsum minorẽ: cum authoritate illorũ, quo casu loquit. l. j. & ij. siue geratur per ipsos administratores: quo casu loquitur. l. iij. & l. fi. simile. ſ. tit. j. l. fi. vbi etiam interuentus iudicis non impedit restitutionem. Vi debatur contrariũ, quasi non possit dici lætus sui facilitate qñ tales interueniunt, sed rñde vt ibi dixi: & hoc verũ. etiã si tutor vel curator sit pater ipsius minoris emancipati: vt ff. eo. l. etiam. & in isto adhuc maior ratio dubitãdi erat: quia diligentius præsumit pater se habuisse, quã extraneus. Est etiam verũ. posito quod tutor vel cura. nullã culpã habeat: quia fecit actũ ex quadã necessitate & bona fid. vt ff. eo. l. tutor vrgẽtibus. in prin. vbi est casus. Itẽ erat ratio dubitãdi. qñ actus gerit per ipsum tuto. vel curato. quia edictũ prætoris quod cõcedit resti. loquit de actu gesto cũ minore: vt patet in l. j. §. j. ff. de mino. & tñ extendit ad gestum cũ administratore administratorio nomine: vt in l. etiam. & l. fi. j. eo. Sed si ꝓprio nomine: vt in l. pe. j. e. tit. vbi creditor non habuit re-

2 spectum ad minorẽ. Sed solũ administratorẽ. † Secundò dicunt istæ leges q; ipse minor etiã habet actionẽ ordinariam tutelę, vel neg. gest. cõtra ipsum tutorẽ vel curatorẽ ad recuperationẽ dãni sui: quod intellige: qñ illi fuerũt in culpa, nõ aliter. Et potest esse vtile minori hoc: qa põt esse q; est excluſus à bñficio restitutiõis ꝓpter lapsum tẽporis: vñ tũc habebit recursum cõtra administratorẽ, qñ illę actiões ordinarię cũ sint personales, durãt xxx. ann.

3 & hoc voluit ista lex in fi. † Tertiò dicũt q; si tpa restõnis petendæ suffragant, est in electiõe minoris: an petat restõnẽ: an aũt cã omissa agat cõtra tutorẽ vel curato. vt in ista l. j. in prin. & in l. ij. & fi. & sic remediũ extraordinariũ põt cõcurrere cũ ordinario, qñ competũt cõtra diuersos. & etiã dantur ad diuersa: & ad hoc semper allegatur. l. iij. & fi. contra quas gl. in d. l. fi. format aliquas oppo. sed oẽs solue vnomodo, quod leges allegatę in contrariũ loquuntur contra eundem, vt non possint ambo concurrere: & etiã qñ ad idem. Est etiã speciale in instantia iudicij: vt non det electio, sed primò agatur contra administratorẽ & in subsidium petatur restitutio aduersus lapsum instantię: vt in l. properandũ.

4 in fi. j. de iud. † Quartò & vltimò dicit. l. fi. q; per electionẽ vnius viæ non præiudicatur alteri. quod est intelligendũ quando in ila succubuit. Sed si obtinuit: repellitur ab altera. ne bis idem consequatur. Quod dic vt in simili not. in l. j. j. de fur. & nihil aliud boni est in istis legibus. Ista autẽ prima l. potest sic summari. Minor aduersus additionem hęreditatis restituitur, si tẽpora restitutionis suffraganture: aliàs à curatore recuperat. qui perperã authoritatem accommodauit. h. d. In tex. ibi. [parentũ hęreditatem.] subaudi dãnosam. In tex. ibi. [in ea ętate estis.] puta infra xxix. ann. In tex. ibi. [præsidẽ prouinciæ.] subaudi & faciatis vos restitui aduersus additionẽ. vt j. si se. mi. ab hære. per totũ. In text. ibi: [excelsissis.] Dic & sic resti. petere nõ põt. In tex. ibi. [curatores vestros.] subaudi q; prędtiterũt authoritatẽ in additione hr̃ditatis.

Si in communi eadémque causa &c. *Rubrica.*

1 ☞ *Potest quis habere ratum non suo nomine gestum, quantum ad sui præiudicium: ut non possit actum retractare: non in sui utilitatem: nisi in subsidium.*

2 *Minor ætas unius ex socijs, quando prosit alijs?*

3 *Ratificatio facta post minorem ætatem, præiudicat.*

LEX VNICA.

1 Nec si. † Factum vnius ex socijs habentibus rẽ vel causam cõmunẽ, alijs consentientibus non nocet: sed si consenserint, nocet. Sed restitutio vni concessa ratione ætatis, alijs maioribus non prodest. h. d. Certè etiã si sint omnes minores, restitutio concessa vni, alijs nõ ꝓdest: quia quilibet habet ea ex sua persona: potest ergo quilibet petere se restitui. In tex. ibi. [minuere potuit.] præiudicat ergo sibi, & non vobis: vt in l. per fundum. ff. de ser. rusti. prædi. † In text. ibi. [cõmodastis.] põt ergo

2 quis ratum habere non suo nomine gestũ: vt hic patet iuncta gl. quæ incipit. [etiam non nomine fratrum.] & hoc quantum ad sui præiudiciũ, vt non possit actum retractare: vt in l. si fundus. §. j. ff. de pig. non quantum ad sui vtilitatem: vt ex ratihabitione faciat negotium suum, & acquirat actionem neg. gest. vt in l. si pupillus

pupilli.§.sed si ego.ff.de neg.ges.nisi in subsidiū,vt in l.fi.eo.ti.& l.mater.j.de rei ven.cum ibi plenè no.& ff.si cer.per.l.si quis ser-
1 uum.† In glos.mag.ibi.[l.si communem.] Doct.dicūt ꝙ minor ætas vnius ex socijs bene pōt prodesse alijs socijs. ne seruitus vel aliud ius indiuiduum tollat̄ ꝑ non vsum, vel ꝑ præscriptionem. in loquit̄ illa l. cum enim nō possit tolli contra minorem seu pupillum ꝓpter priuilegium ætatis,tota conseruat̄.& sic etiam quo ad socios:cum diuisionem non recipiat. Sed si poneremus illam seruitutem fore perditam aliqua ratione:vt quia omnes simul remittauerūt:& postea vnus ratione minoris ætatis restitueretur ad ipsam recuperandam:talis restitutio nō ꝓdesset socijs:quia fallus conseruat̄ in esse,quam postquam ꝑdita est recuperet̄. ar. l.parte furioso.cum ibi not.ff.de his qui sunt iui vel alie.iur.& ꝓter materiam resti.in integ.quæ est beneficium personale. Sed qualiter poterit restitui hæc seruitus ad fundum cōmunem vni, quin restituat̄ etiā alijs:cū ꝑ parte fundi,ꝑ indiuiso constitui nō possit:vt in l.pro parte.ff.de serui. Dicit Pet.ꝙ non restitueretur substantia seruitutis:sed commoditas:tenebit̄ enim aduersarius pati ꝙ ille restitutus vtatur seruitute per fundum suum ad fundū communem:sed nō tenebit̄ pati ꝙ alij vtant̄:& hoc pōt fieri: vt in l.per fundum.de ser.rus.prædi.Raph.dicit ꝙ si hoc esset,minor ille non esset plenariè restitutus: quia non ad ius reale seruitutis sed ad personalē commoditatem,quæ extingueret̄ cū ꝓprietate:vt patet ex ibi not. Sed cū restitutio debeat reddere quod abstulit læsi:vt in l.quod si minor.§.restitutio.ff.de mino. & læsio abstulit ius reale,restitutio debet ius reale reddere.id est,substantiam seruitutis.hoc autem facere non pōt quo ad vnum,quin faciat etiam quo ad alios: Ideo tenet cum glo.quæ sentit quòd restitutio alijs prosit.& subtiliter mouetur. Item in seruitute propter indiuisibilitatem sententia lata pro vno alijs prodest : vt in l.loci communis.§.si fundū.ff.si ser.ven.Aliæ ll.allega. in glos. loquuntur
4 in diuersis casibus† In gl.ibi.[Item no.quòd quidam signant cōtrariam huic.]Isubaudi.scilicet,in ver. [nam si cognitis.] dum vult quod ratificatio facta post minorem ætatem,noceat ratificātibus:nam si tempore transactionis erant minores, videtur ꝙ nō noceat:cum debeat inspici principium:& non finis: vt in §.scio. quem gl.allegat pro contrario.si enim ratificassent in mino.ætatē ꝓiudicaret eis in effectu.quia saltem restitutionem haberent, ergo idem si post.Glos.dicit cōtrarium:ꝙ ista l. non dicit quādo illi essent minores tēpore transactionis vnde non curat an essent minores,vel maiores:& ꝙ etiam si erāt minores:ratificatio facta post mi ætā.præiudicat eis & aduersus eā nō habēt restitutionē. Nec ob contrarium.quia loquitur in his quæ habent necessariā consequentiam ad principium quod hic non est: non enim tenētur ratificare si nolebant:vnde nō trahitur retro. Nō sunt alia.

Si aduersus rem iudicatam.&c. Rubrica.

1 ꝓ Sententia quidem ex post facto posit pro parte ualere, & pro parte rescindi:sicut in testamento.
Statutum quod non ualeat sententia, nisi sit soluta gabella ad rationem sex denariorum pro libra,& late sit sententia in c.& nō fuit soluta gabella nisi pro quinquaginta, q̄ in totum erit sententia nulla.
2 Statutum quod nō ualeat instrumentum,nec fidem faciat,si continet maiorem summam quinquaginta: nisi sit registratum in libro communis, & aliquod instrumentum fuit factum & non registratum.an saltē faciat fidem in quinquaginta? & nu.4.
4 Donatio facta ultra quingentos aureos sine insinuatione:an saltem teneat in quingētis?
5 Iudex qualiter habeat tres partes,& an contineat sententiam?
Aduersus appellationem,an contineatur sententia?
Iudicium interdum ponitur pro sententia diffinitiua, interdum pro ultima uoluntate.
6 Absque gesta cum maiore non datur restitutio,nisi haberent necessariam cōsequentiā ad gesta in minori ætate.
7 Restitutio quando conceditur restitutio aduersus sententiam.
8 Sententia lata in parte tātū,quādo ualeat licet regulariter debeat ferri super tota summa petita.
9 Absentes restituuntur propter impedimentum proueniens ex absentia, qualiter & quotiens illud idem impedimentum durat: postquam reuersus est.

LEX I.

1 Minus.† Iste tit.haberlocum in sentētijs diffinitiuis:sed ī interlocutorijs videt̄ dicere In
7 no.in c.corā.de resti.in inte.ꝙ minor nō restituit̄. Sed Io.An.dicit distinguendū; an interlocutoria inferat gtaue p̄iudicium:al's secus.& hoc dicit ista
1 ¶ Minor restituitur * aduersus sententiam diffinitiuam latā cō-
tra se.tpe minoris ætatis, si ex ea læsus est. Secus si sit lata post minorem ætatem completā:licet totū iudiciū fuerit agitatū tpe minoris ætatis.h.d.singu.est,& aliquantulum subtilis secundū Bar.Venio ad casum.† In
2 tex.ibi.[consecuti.] sic ergo erat facta executio in illis quinq;,in quibus erat facta cōdēnatio:& nihilominus possunt isti minores petere restōnem pro alijs quinq; in quibus fuit fact̄ absolutio.& sic possunt sniam pro parte approbare, & ꝑ parte reprobare secundū Bart.ar.contra in l.cum quæsit.ff. de admi.tu.Sed ibi in gestis à tutore: & est alia ratio q̄ hic.Item ex hoc sequit̄ ꝙ snia
b pōt ex postfacto ꝑ partevalere,b& ꝑ parte rescindi:sicut in testō:vt in l.circa.ff.de iof. test.sed à principio nō pōt ꝑ parte valere:& ꝑ parte nō.licet sit lata sup̄ re diuisibilis:quia snia de se est indiuisibilis,quó ad validitatem:vt no.ff.de iurisd.om.iu.l. fi.p.glo.p.l.in hoc iudicio.ff.fami.erc.vnde dixit Bal.si dicat statutum ꝙ nō valeat snia nisi sit soluta gabella ad rationem sex denariorū ꝑ libra, & lata sit snia in c.tñ nō fuit soluta gabella nisi pro quinquaginta, ꝙ in totū erit sentē-
3 tia nulla.& his diebus fui interrogatus in simili.†Si statutū dicat ꝙ nō valeat instrumētū,nec fidem faciat si cōtinet maiorē summam de quinquaginta,nisi sit registratū in libro cōis. & quoddā instrm erat de c.& non erat registratum.volebat pars vti eo saltē in quinquaginta.† Quærebatur an posset:& ꝑ parte affirmatiua facit.l.Iancimus.j.de dona.vbi nō valet donatio vltra quingē-
c tos aureos, sine insinuatione.& tñ si cōtinet maiorē summā, nō vitiatur.saltem in quingentis:licet vitiet̄ in eo quod s.est.qa summa est diuisibilis ꝑ se.vnde vtile ꝑ inutile nō debet vitiari.In cōtrarium facit determinatio Bal.hic.sed Bald.loquit̄ in summa q̄ per se est diuisibilis.non sic in insirō. Facit quod plenè no.in l.si ponitus.§.generaliter.ff.de do.inter vi.& vxo.Et vide quod circa hoc not.per Cy.in l.j.s.de erro.cal.& no.ī l.ij.j.de re iu. In tex. ibi.[habere actionem.]Isubaudi præmissa tñ rel.in integ.Sed mirandū est,vt restō cōcedat̄ ratione læsionis contingentis ex fragilitate ætatis,si minor fecit oēm diligentiam:quare restituit̄ a d-
5 uersus snīam:Respondeo propter dolū vel imperitiā iudicis: sicut propter dolū partis aduersæ:vt §.de fide instr.l.fi.† In tex.ibi. [si tempore iudicij.]gl.exponit,scilicet totius. nam iudiciū habet tres partes.i.principiū in cōtestatione. medium in ꝓbationibus: & finē in snia:vt j.de iud.aut̄.ad hæc.& sic applone iudicij continet snia.nō sic videt̄ cōtineri appellatiōe actorū per l.ij.s.vt lit.
d pen.in prin.in alternatiua q̄ ibi ponit̄. Sed cōtra d videnť tenere Doct.p l.actorū.ff.de re iudi.& not.in addi.Spec.in ti.de sen.§.j. vel exponꝰiudicium.i.sniæ.& sic ponitur totum ꝑ parte: vt colligitur ex tex.qui sequitur.[sentētia ꝑlata est &c.]Et sic no.ꝙ interdū iudiciū ponit̄ ꝑ sentētia diffinitiua. Interdū ꝑ vltima voluntate:vt cū dicimus iudicium testatoris.In tex.ibi.[vobis largitur.]vt quia estis adhuc infrà minorē ætatem,vel infrà quadriē-
6 nium quo petit̄ restō.† In tex.ibi.[snia prolata.]Isub.intellige etiā si ꝑ vnā diē post completam minorē ætatē scd'm gl.q̄m aduersus gesta cū maiore nō dat̄ restō:nisi haberēt necessariam cōsequentiam ad gesta in minori ætate:vt in l.iij.§.scio.ff.de mino.Ideo dicit hic.Bar.no.ꝙ si ista snia absolutoria ī quinq; fuisset lata ꝓpter defectū cōmissum ī minori ætate;quia ꝓbassent nisi q̄nq;, ꝙ erat cōclusum in causa.& sic iudex habuit necesse snīam ferre: & tūc isti restituerēt̄.licet lata esset tpe maioris ætatis;sed ista lex debet itelligi q̄n isti minores nō cōmiserūt defectū tpe minoris ętatis: sed defectus ꝓcessit à iudice.tūc em̄ licet hēret iudex necesse sententiā ferre,post̄ cognouit de cā.l.de qua re.ff.de iu. nō tñ habebat necesse sic ferre.& in hoc snia ista nō habet necessariā consequentiam ad gesta in minori ætate.ideo nō trahit̄ retro:vt videat̄ lata in minori ætate:vt dixi in l.p̄ce.† In tex.ibi.[iterato eandem &c.]No.secundū Bar.qa ista l.vī ponere practicam q̄n cōcedit̄ restō aduersus snīam:vt debeat dūtaxat reicindi snia q̄ obstabat: & iudiciū debeat de nouo iterari,& noua instātia inchoari corā iudice cōpetēti.Et istud est vtile:quia pōt esse ꝙ iudex q̄ restituit

a ¶ Minor restituitur. Adde gl.in c. ex parte.de resti. spolia.
b ¶ Pro parte valere. Adde Ang. in l. sancimus.in primo not. C.de pac. Car.zaba. in c. Raynutius.in ij. no.de test.Abb.& selyn.latè in c. cum inter.extra de re iudic. Franc. Cur.
c ¶ Donatio vltra qngentos aureos. Adde Ioan. Andr. in addi. Spe.tit.de instru.edi. in §. porrò.
d ¶ Sed contra. Quòd sentētia contineatur appellatione actorū. Adde Bart. in l.neq; §.in fraudem.in fi. ff. de iure fis. Franc. de Arc.& ibi Lanfran. de brixi.in c. quoniā contra. de proba. do. Anto.& doc.in cap. prudentiam.de offic. deleg.Bald. & ibi addita.l ij.§. vt lit. pē. Franc. Curt.

nõ fuit iudex causæ qui tulit sniam:sed superiori:vt in l.p̃fecti.ff. de min.Nã rescissa sentẽtia super negotio principali,de nouo inchoãdo iudiciũ,remittent partes ad cõpetẽtẽ iudicẽ:& sic res. inte.nõ deuoluit negotiũ principale ad superiorẽ, sicut deuoluit appõ,vt ĩ l.Carmelia pia.de iure pa.Et ita videt terminare Cy. post Pe.j.ſi aduer.lib.l.j.& etiam in alio differt restõ ab appõne: quia appellatio statim rescindit pronũtiatũ: vt in l.j.in fi.j.ad tur. & ff.de infa.l.furti.§.j.sed petitio restõnis nõ imò expectatur:sed snia rescindẽs.Vult etiam Bart.q̃ nõ redeant partes ad veterem instantiã:sed inchoãt nouã,quod est verũ.si tps primę instãtię iã erat lapsum.al's redibunt ad veterem:vt in simili dixi in l.si diuersa.§.de transact.& sic læsio consistebat in sola snia : quia minor fecit diligenter ea q̃ habebat facere,tũc snia rescissa petet pronũtiari ex eisdẽ actis cõtrarium eius quod fuit pronũtiatum.Si verò cõmiserat defectũ:puta in probando,petet se reponi in eo statu in quo erat ante illum defectum:puta vt possit probare quod ꝓbare omiserat:vt in l.minor.xxv.annis.§.omissam.ff. de mino. Iudex ergo restituens solũ irritabit sniam quæ obstabat. nec vltra progredit:qa restitutio solũ restituit quod abstulit lęsio,sed si aduersarius minoris fuit absolutus, cũ deberet cõdẽnari, rescindetur absolutio.& nõ restituitur condemnatio per iudicẽ rescindentem,vt ipse possit condemnare, cum illam condemnationẽ nunquã minor habuerit: sed apperiet sibi via vt possit petere eã fieri ꝓ iudicẽ cõpetentẽ:& ita declaro not.hic per Bar. satis confusè.& per Cy.in d.l.j.qui melius dat ad intelligendum. † In gl. j.in fi.Tu distingue.q̃ aut in libello nõ fuit expressa certa quantitas:vt quia petierunt tutorem cõdemnari ad reddendum rationem administrationis de tali articulo:puta de administratione salis,& etiam ad restitutionẽ reliquorũ.& reliqua erãt x. & iudex nõ condemnauit nisi in v. & tũc videtur absoluisse in alijs v. & ita potest ꝓcedere opi.quæ ponitur in ver.[sed quidam dicũt.] & hic valet in totum:& potest optimè procedere ista l.aut expres sit certam quantitatem:quia petierunt ipsum cõdemnari in x. & iudex nõ cõdemnauit nisi in v.& de alijs nõ fecit mẽtionẽ:& tũc nõ videt in alijs quinq̃ absolutus. & snia erat nulla: quia sup toto summa deducta debebat pronuntiari : & ita procedit alia opi. quã tenet gl.& Azo. Et ista est cõis opi.per l.in hoc iudicio.ff.fami.ercis.& no.in l.apud Celsum.§.Item quærit.de do.exce.& ad hoc semper allegat ista gl.hoc tamẽ procedit.qñ ex vna causa petit vna summa tãquam vna.Sed si ex diuersis causis peterentur x.puta ex vna v.& ex alia v.& sic peterentur, vt plures summæ, tunc valeret sentẽtia in quinq̃ ex vna causa : licet de alijs quinq̃ ex alia causa nihil esset pronuntiatum: quia tot censentur libelli & sententiæ quot sunt causæ diuersæ & summæ:vt in l.etiam.ff. de mino.Item procedit qñ ab vno esset petita vna quãtitas.si verò à pluribus:tũc vnus posset cõdemnari in parte illius quãtitatis,& quó ad alios supersederi:& alia die condemnari:vel absolui:vt in l.nõ idcirco.ff.de iudi.& not.in l.de vno quoq̃. de re iudi.quia propter pluralitatem personarum: licet vna fuerit causa petẽdi,censentur tamẽ plus & plures summæ : nisi in prædictis duobus casibus fuisset actum expresse q̃ super toto ꝓnuntietur: quia tũc nõ valeret snia lata in parte:vt in l.quid tamẽ. in prin. & ibi no ff.de arbi. Item prædicta procedunt.quãdo instantia tenet super tota summa.Si aũt ꝓ parte,licet sit vna summa & vna causa,valet snia ĩ illa parte:licet de alia nõ fuerit facta mẽtio:vt in l.si cõstãte.§.fi.& ibi no.ff.sol.ma.Item si in parte summæ petitę fuisset opposita exceptio, & in parte nõ:valeret sentẽtia lata in parte in qua fuisset opposita:& ab illa parte in qua non fuit opposita censeretur absolutus:ita tenet Barto.no.in l.si plures.in fi.in princip.ff.de fideiuss. Item si fuisset actum cõtra duos reos debẽdi ad c.& fuisset petitum quẽlibet eorum insolidum condemnari vna solutione:tamẽ sufficiẽte:si iudex quẽlibet eorum cõdemnaret ꝓ parte:licet ab altera parte nõ absolueret:valeret snia:qa lata esset super tota quãtitate petita:licet nõ eodem modo quo petitũ fuerit.& sic nõ in substãtia,sed in qualitate iudex omisit:ita no.dicit Bar.j.ſi plu.vna.sen.l.vnica. Item si super parte cognouit iudex: & sup alia parte nõ,vt si petebam à te x.tãquam ab hærede Titij: qa tenebamini mihi ad x.& sic quilibet ꝓ parte, si iudex cognouit de obligatiõe tua.de hæreditate verò nõ cognouit, põt te cõdẽnare ĩ v.& licet de alijs v.nullã faciat mẽtionẽ:& nõ videris cõdẽnatus ĩ illis,nec absolutus.ꝓ ea q̃ no.bar.ĩ l.terminato.j.de fru. & lit.expẽ.Et no.istas limitatiões,q̃ per neminẽ ita plenè ponũ-

9 tur hic.† In glo.quæ incipit. [s.totius.] in fi. Tu dic q̃ alia ratio est in absente causa reipublicæ quã in minore. Nam absens restituitur ꝓpter impedimentũ ꝓueniens ex absentia:quia nõ potuit adesse iudicio,& certè illud idẽ impedimentũ durat postquã reuersus est ad paucos dies,quibus non põt vacare ad iudicium: sed cõponit sarcinulas,& quęrit aduocatũ, & vult de facto informari.Ideo illud paucũ tẽpus habet pro absentia, & ita est priuilegiatũ,sicut tps absentiæ.quæ ratio cessat in minore facto maiore:quia restitutio non concedit propter impedimentum, sed propter priuilegium ætatis:quod cessat completa ætati minori. Or habetis vnam optimam & vtilissimam legem, & clarissimè declaratam.

2 ☞ *Actor potest in suo libello facere mentionem de exceptione quàm prætendit se reus habere,& eam non obstare:tamen fatuè facit.*

3 *Qualiter debeant deponere testes in probando quod quis gessit se pro patrefamiliast*

LEX II.

1 SI cùm pater. †In causa status filius restituit contra patrem in sententia contra filium lata.h.d. In tex.ibi:[miniméque emancipationem &c. †[No.secundũ doct.q̃ põt actor in suo libello facere mentionẽ de exceptione quã prætendit se reus habere,& eã non obstare:vt si peto à te x.non obstãte pacto de nõ petendo:qd' dico nõ valere:& de hoc per Inn.in c.cũ Bertoldus. circa fi.de re iudi.& in c.sup literis.de rescri.& ꝓ Bal.ſ.de pac.l. pacta quę cõtra.in fi.& in l.tale pactũ.§.qui ꝓuocauit.ff.e.ti. Fatuè tñ facit actor ita exprimendo:sed cautius est dissimulare,& ꝓmittere q̃ reus excipiat : qa fortè hoc nõ faciat:& sic succũbet. vt no.in l.si vnus.§.pactus.in gl.in opponẽdo.ff.de pac.vel si opponet,nõ ꝓbauit.& idẽ quia actor sic faciẽdo releuat reũ ab onere ꝓponendi,& etiã ꝓbandi.& onerat se in probãdo replicationem:ideo melius facit dissimulare.ar.in l.doli.circa fi.ff.de exce. do.In gl.ij.ibi & longũ.Doc.dicũt q̃ aut patri mouẽti qõnẽ status filio,opponit dũtaxat lapsus tpis, qa filius dicit se gessisse ꝓ emãcipato:& ꝓ homine sui iuris ꝓ plures annos pre sciẽte: & patiẽte & tũc ad excludendũ patrẽ requirit cursus xx.annorũ.vt in l.j.j.de pat.pote. Aut opponit cursus tpis,& etiã factũ patris:qa dr̃ q̃ ipsum emãcipauit. licet pr̃ dicat q̃ emãcipatio nõ valuerit: & tũc sufficit cursus x.annorũ ad excludẽdũ patrẽ, ne possit dicere emancipationem nullã.ita loquit.l.si post mortẽ. de adopt.

3 † Qualiter aũt debeant deponere testes in probãdo q̃ gessit se ꝓ patrefa.vide hic per Bal.Si verò opponitur duntaxat factũ patris:puta emãcipatio,tũc nõ excludit pater si vult ꝓbare eã nullã:sed in p̃cedenti casu sic,& isto casu loquit ista l. & no. secundũ Bal.q̃ põt interesse filij esse emãcipatũ à pre:aliàs nõ restitueretur tanquã læsus:iõ emãcipatio dicit beneficiũ secundũ Bald.

2 ☞ *Ordinarius iudex potest aduersus suam sententiam restituere: sed appellatio debet interponi ad superiorem?*

3 *Quid in delegato?*

4 *Cum constitutio legati de latere dictet quod appellatio non intelligatur deferta, licet apostoli non fuerunt petiti,& aliquis delegatus à papa dedit sententiam in terra suæ delegationis,à qua fuit appellatum,& apostoli non fuerunt petiti, an appellatio erit deferta?*

LEX III.

1 ADuersus. Contra sententiam delegati à principe non potest inferior ordinarius restituere:sed solus princes.h.d.†Sed an ipsemet delegatus possit? Doc.dicunt q̃ si est sententia diffinitiua, nõ potest:quia statim ea lata finita est iurisdictio sua:vt in l.si iudex postea quam.ff.de re iudi.secus si est interlocutoria,quę non habeat vim diffinitiuæ:quia post eã speratur diffinitiua. aliàs esset idẽ quod in diffinitiua.nã cũ habeat iurisdictionẽ super principali,videtur habere super incidẽtibus.l.ij.ff.de iurisdom.iudi.Sed d. Rapha. tenet q̃ etiam aduersus diffinitiuam vel habentem vim diffinitiuæ,possit restituere : quia iurisdictio delegati à principe non finitur per diffinitiuam:vt in c.quærenti.de offi.delega. Sed certè est verum q̃ durat post diffinitiuam quantùm ad mittẽdam executioni.non quantùm ad retractandum ipsam. Ideo tone præce.opinio.† ordinarius verò iudex bene potest aduersus 2
suam sententiam restituere:quia eius iurisdictio non finitur : vt in l.præfecti.ff.de mino.& etiam superior eo,sed non inferior ordinarius.vt in l.minor autem. eodem titu. Et in hoc differt appellatio à restitutione : quoniam appellatio semper debet interponi ad superiorem:non autem ad eundem qui sentẽtiam tulit,

nec

nec valet consuetudo in contrarium: vt in c. ij. de cõsuetudine. li. vj. sed restitutio potest peti coram eodem, vel coram superiore. secundũ ea tamẽ quæ ŝ. dixi: & idem quod dixi in restit. est etiam in causa nullitatis: quia potest peti coram eodẽ si est ordinarius: vel coram superiore: non autem inferiore. † Sed si sit delegatus. est distinguendum an sit diffinitiua, & de illius nullitate nõ potest cognoscere ipse idẽ: an interlocutoria, & tũc secus. imò nõ. nisi ipse idem, sed ordinarius: quia super nullitate interlocutoriæ non potest adiri superior: ne differatur iudiciũ, secundũ Inno. qui ita singu. not. in cap. dilecto. de appel. licet bene possit appellari ab interlocutoria. Tene menti: quia singu. est hoc: & Bal. hic tãgit: sed si esset legatus bñ posset delegatus adiri per viã querelæ sup nullitate interlocutoriæ: quia sicut delegãs põt eam reuocare. vt in l. ff. quis & à quo. ap. ita declarare nullã secundũ Inno. in loco ꝑallegato. Tene bene mẽti. quia nõ ita reperies alibi. † In fi. tex. ibi. [solus princeps.] super. per se vel per alium cui committet, sicut causa appellationis: vt in aut. de appella. l. fi. & sic est expedita vltima gl. quæ opponit de illo ŝ. sed iste text. debet intelligi secũdũ illum. Et inducit Bald. hanc legem subtiliter & notabiliter ad q̃stionem talem. Dicat constitutio legati de latere ꝙ appellatio nõ intelligatur deserta, licet apli nõ fuerint petiti. Modò quidã delegatus à Papa dedit sentẽtiam in terra suæ delegatiõis, à qua fuit appellatum: & apostoli nõ fuerũt petiti.[a] An appellatio erit deserta? videt ꝙ nõ per illam cõstitutionem. In cõtrarium: quia illa cõstitutio cum sit facta ab inferiore à principe. s. legato de latere, nihil potest operari in sentẽtia delegati à principe: vt hic patria prætore, qui non potest aduersus illam restituere. & quod potest inferior nõ potest per viam sentẽtiæ, nõ potest etiam ꝑ viã statuti, vel cõstõnis: cum ista ꝓcedãt à pari potẽtia causæ efficiẽtis. & hoc si dicta cõstitutio facta fuit authoritate legatiõis, & tũc nõ includat nisi sentẽtias quæ ferũtur à iudicibus suæ delegationis, quæ sibi subsunt. nõ autem quæ ferrẽtur à delegato principis, qui in ea causa superior est eo: vt in c. studuisti. de offi. leg. Et istud est verum. etiam si Papa cõstitutiones eius cõfirmaret: quia natura cõfirma. est roborare cõfirmatum. nõ autem ipsum extẽdere ad ea quæ sub illo nõ comprehẽdebãtur: vt est casus notabilis in l. Aurelius. §. j. ff. de lib. leg. Sed talis sñia delegati nõ cõprehẽdebatur añ cõfirmationem. ergo nec põt incipi cõprehẽdi. Sed si facte fuissent cõstitutiões authoritate Papæ dãtis in hoc sibi expressum mãdatũ, cẽsentur factæ à Papa. & sic comprehẽderet sñia delegati à Papa. Ista sunt verba sua subtilia & pulchra licet nõ ita clarè. Tene mẽti: quia ipse habuit intellectum ipeculatiuum. Et pro certo fui vno polito doctore, & seppe bene anche lui indure piu subtilmẽte che Bartolo Ma. pur Bartolo generalmente lequita meglio il vero che Baldo.

1 *Licet tutor & curator possit authoritatem interponere, an ita & procurator cum sit tutus cum eorum authoritate?*

2 *Sententia lata contra absentem qui nõ habeat curatorem non valet, & quid in interlocutoria, & quid si habuit curatorem qui postea defuit? & nu. 4.*

3 *Possitne possessionem ex primo uel secundo decreto sunt interlocutoriæ. & qualiter ipsi possint contra minorem indefensum?*

4 *Si tutor uel curator affuit in principio, & etiam in medio causæ: sed in fine ad audientiam pronunciationis non fuit citatus ipse tutor uel curator, sed ipse minor cum alio curatore, qui non interuenerat in præcedentibus, an ualebit sententia?*

LEX IIII.

1 VIm & minores. † Sentẽtia diffinitiua lata cõtra minorẽ idefensum, ipso iure nõ valet: ideo restitutio nõ est necessaria: sed si fuit legitimè defensus per tutorem vel curatorem, seu procuratorem legitimè cõstitutum, valet. Ideo est necessaria restitutio si læsus fuerit, & sñia trãsiuerit in rem iudic. hoc dicit. Si enim nõ trãsiuisset, posset appellare. vñ nõ esset necessaria: sed bene posset esse vtilis, si volet adire superiorem: & coram eodem se restituí petere. vt not. j. l. pxi. & sic auxilium extraordinariũ põt concurrere cum ordinario. qñ per ipsum extraordinariũ plenius prouideret: quod dic vt not. in l. in prouinciali. de ope. no. nũ. Si vero pcu. nõ fuisset legitimè cõstitutus: tunc nõ censeret legitimè defensus. nec valeret. ar. ŝ. de procura. l. qui absente. & hoc quãdo contra minorẽ est lata. Si aũt pro eo, valet. licet in iudicio legitimè nõ interuenerit: quia nõ cum authoritate sui administratoris. per l. nõ eo minus. ŝ. de procu. Erit ergo iudicium in pendẽti. & ex futuro euentu declarat. an fuerit nullum, vel nõ: quia si feratur pro minore, censetur semper fuisse validum. Si contra, semper inuali

2 dũ secũdũ. Bal. † Et dicit Bal. per istum tex. in fi. ꝙ sicut tutor & curator posset authoritatem interponere. ita & procurator cõstitutus cum eorum authoritate, sed mihi dubium hoc videtur: quia interpositio authoritatis nõ potest fieri ꝑ alium: vt in l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offi. procõsul. licet possit constitui procurator ad litigandum. aliud est litigare. aliud authoritatem interponere: vñ in hoc gñali mãdato procurator nõ comprehẽditur: nec põt specialiter demandari. & hoc puto verius. In gl. mag. ibi. [licet nulla lex hoc dicat.] Tu dic quòd imò est. l. expressa. quam gloss. ŝ. allegat. ff. de re iudi. l. actra. §. fi. & etiam in pluribus alijs legibus dicentibus ꝙ minor sine authoritate curatoris nõ habet legitimam personam stãdi in iudicio: & qui vult cum eo litigare, faciat sibi dari curatorẽ: ad hoc vt iudicium valeat: vt j. qui da. tut. pos. l. vniuersis. & qui leg. per. l. ij. & qpe. tu. l. j. & l. admone. & insti. de cura. §. inuiti. secundùm Gul. de Cu. qui allegat has ll. in d. l. ij. & j. qũo & quãdo iu. l. si præles. Sic
3 ergo no. istã gl. quæ semper allegat † ꝙ distinctio. l. si curatorẽ. hñs ŝ. de in inte. rest. nõ habet locũ in iudicijs: quæ nõ valẽt in ꝑiudiciũ minoris sine curatore. siue ipsum habeat, siue nõ: & hoc quãdo cõtra eos ferẽ sñia diffinitiua: si autẽ interlocutoria: dic vt in seq. q. In gl. ibi. [l. si minor.] & est ratio: quia istę remissiões ĩ possessionem ex primo vel secũdo decreto iunt interlocutoriæ: & ipsarum natura est ꝙ nõ ferũtur nisi cõtra indefensum. ideo valẽt cõtra minorẽ indefensum eo modo quo glos. dicit. Sed in alijs interlo. quarũ natura nõ est vt ferãtur cõtra indefensum, distingue. An sint præiudiciales, vt habeãt vim diffinitiuę: & nõ valẽt cõtra minorẽ idefensum. vt in l. si ꝑses quasi desertam. j. quomodo & qñ iu. Aut nõ sunt ꝑiudiciales: nec habẽt vim diffinitiuæ: & tunc secus. Circa quod vide quod no. Bar. in l. fi. post princ. ff. de in inte. rest. Sed pone quod est quædam sñia quę est diffiniti ua vno respectu. s. iudicis. & alio respectu. s. partium est interlo. Pone exemplum si fuit appellatum ab interlo. & iudex pronũtiauit bñ vel malè appellatum: certè ista pronũtiatio est diffinitiua respectu iudicis, qui fuit principaliter aditus super hoc grauamine: nec super alio habebat principaliter iudicare: sed respectu partium potest dici interlo. qa finis huius pronũtiatiõis ordinat ad primã interlo. an ergo valebit si lata sit cõtra minorẽ idefensum? Bal. hic tãgit. & videt posse dici ꝙ sit inspiciẽda natura illius primæ iterlo. vt si sit talis quæ possit valere cõtra minorem idefensum: valebit etiam ista quæ ordinat ad illam. aliàs secus. Quãdo aũt valeat vel nõ, dixi ŝ. Et per istam glos. & id quod ŝ. dixi, dicit Bal. ꝙ sñia bãni põt ferri cõtra minorẽ idefensum: qa de natura eius est ꝙ nõ feratur nisi cõtra indefensum. sicut interlo. de mittẽ
4 do in pos. ex prio vel secũdo decr. Tene mẽti. † In gl. ibi. [ied dic cõtra.] ista determinatio nõ placet doct. qa qua ratiõe nõ tenet processus: licet tut. vel cura. interueniret à principio. i. in cõte. lit. si postea defuit in reliquo processu: eo quia mortuus est: vt in l. si prçses. j. qũo & qñ iud. eadem ratiõe nõ debet valere si defuit: qa comparere noluit: vtroq; em casu minor est indefensus. vñ Doc. distingũt aliter. ꝙ aut defuit in medijs causæ in quibus consistit defensio: vt inducẽdo testes. vel istrumẽta: & tũc nõ valebit sentẽtia. etiam si affuisset in principio. & etiã in sentẽtia: qa verũ est dicere quod fuit defensus. Quod aũt dixi de medijs causæ ꝓcedit qñ nõ fuissent datæ dilatiões solitæ: vel datæ fuissent sine curatore. Si aũt fuerũt datæ cũ curatore, licet infrà illas curator nõ comparuerit, ne probationem fecerit: nõ erit ꝓpterea ꝓcessus nullus: quia nõ potest dici fuisse idefensus secũdùm Bald. qui subtiliter loquit: ad quod facit l. properãdum. §. & si quidẽ. j. de iudi. Si aũt affuit curator in princ. & medijs causæ: sed solũ defuit ĩ sñia, fuit tñ legitimè citatus: tũc habereẽ pro præsente propter eius cõtumaciam: ideo sñia nõ esset nulla. & hoc probat ĩ l. quã allegat gl. j. de adul. l. quãuis ĩdubitati, nã & si cõparuisset, nõ potuisset aliã defensionem facere quam fecerit: cum sit cõclusum in causa: & latæ sint dilatiões. & tũ citatio quę fit ad audiẽdã sñiam, dicit fieri ad defensionẽ. & si nõ fiat, nõ valet sñia: vt ĩ l. j. §. Item cum ex edicto. ff. quæ sen. sine ap. rescin. Cõclude ergo quòd ista lex habet locũ primò quãdo in nulla parte iudicij fuit legitimè defensus quia defuit curator in principio, medio, & fine. Idem si ĩ principio tãtum. vt ĩ sequẽ. quæstio. glo. in versic. [sed quid si ĩ prin.] quia nõ fuisset legitimè inchoatum. Vnde reliqua quæ sequunt nõ possunt valere: vt j. qui legi. per. l. momentaneæ. Tertiò quãdo

[a] Apostoli non fuerunt petiti. Adde tex. & ibi Doct. in cle. appellanti. de appel.

a ¶ Tactis ſcripturis. Adde gl.in verbo tactis,in cle. vnica. de iureiu. Abb.in c.tuis qõnibus.de reſti. doct.in c.ſi.de iura. ca lũ. Doct.in c.ego. N. de iureiu.

affuiſſet in prin.ſed defuiſſet in mediꝭ cauſæ.intelligẽdo tñ vt ſ.dixi. Quãdo aũt ſoluẽ in ſnĩa audiẽda defuiſſet, tunc ſi nõ fuiſſet citatus,nõ valeret:ſed ſi fuit citatus,& non comparuit,valet.Sed vltimò quærit gl.notãter.quid ſi tutor vel curator affuit in principio, & etiam in medio cauſæ: ſed in fi.ad ſentẽtiam audiẽdã nõ fuit citatus ipſe tutor vel curator: ſed ipſe minor cum alio curatore,qui non interuenerat in præcedẽtibus. Gloſ.videtur tenere quod valet.Bar.dicit hoc eſſe verum ſi cõparuit,quod facere potuit ratione vtilis iure inſtãtiæ ſibi acquiſiti p̃ tutorẽ vel curatorem:ſed ſi nõ cõparuit, nõ valebit: quia nõ debebat ipſe citari:poſtquã litẽ nõ fuerat proſecutus: ſed ille penes quẽ erat directũ ius inſtãtiæ:quia cum eo fuerat iudiciũ agitatũ.per ea quæ no.in ſimili per eũdem Bar.poſt do. Lamber.de Rampo.in l.procuratoribus.ſ.de procura.

b *An iſte titulus ſit hodie correctus,ut non poſsit peti reſtitutio in integrum aduerſus ſententiam?*

LEX V.

1 IN rem.†Minor reſtituitur aduerſus ſnĩam latã cõtra defenſorem eius, ſicut aduerſus latam cõtra ſe.hoc dicit. Ratio dubitãdi erat hæc:quia verba edicti prætoris concedẽtis reſti. loquuntur de geſtis cum minore:vt in l.j.ff. de mino.Sed certè cum minore dicitur eſſe geſtum id quod eſt geſtum cum eius adminiſtratore legitimo ĩ cã ptinẽte ad ipm minorẽ:qa cẽſet geſtũ adminiſtratorio nomine l.poſt mortẽ.ſ.fi.ff.quãdo ex fac.tu.vñ iſta ſnĩa mitteretur executiõi cõtra ipſum minorem,vt in glo.hic. quæ incipit. [mãdaretur.]Sed cõtra de l.ſi creditor.ſ.ſi tu. vel cura. interue. Sol. ibi loquit in cõtractu celebrato cum curatore,qui potuit celebrari proprio nomine curatoris,vl' adminiſtratorio nomine:& creditor habuit primum reſpectum,& nõ ſecũdũ. vnde nõ habet minorem obligatum.ſed hic cauſa pertineret ad minorem:iudicium ſuper illa agitatum nõ potuit agitari ꝓprio nomine, ſed
2 tutoris,nec alium reſpectum potuit habere pars aduerſa. † In gl. mag.ibi.[vnde dicũt hodie.]Pro declaratiõe op.q̃ hodie iſte tit. ſit correctus.& q̃ nõ poſsit peti reſtitutio aduerſus ſentẽtiam diffinitiuam:eo quia poteſt minor appellare.quod eſt remedium ordinarium:& debet facere ceſſare extraordinarium.vt in l.in cauſæ.la ij.ff.de mino. Et ſi dicatur facultas appellãdi,nõ durat vltra x.dies.& facultas,proſequẽdi nõ durat vltra annum, vl' ex cã biẽnium,ſed facultas petẽdi reſti.durat quadriẽnio.& ſic eſt melior reſtitutio quã appellatio.Reſpõdeẽ q̃ hodie per l.ſi.j.in qui. cau.in inte.reſti.nõ eſt neceſ.iſtæ præſcriptiões ipſo iure nõ curũt minori.& ſic ſemp poterit appellare.& appellationem poterit proſequi quouſq̃ durat minor ætas.gl.tenet cõtra. q̃ nõ corrigatur.& primò dicit nõ eſſe verum q̃ hodie præſcriptiões iudiciales nõ currãt.imò currũt per l.properãdum circa fi.j. de iudi. & ſic vtilior eſt reſtitutio quã appellatio.Doct.dicũt q̃ illa l.properãdum.loquit in tẽpore præfixo inſtãtiæ:quod ideo currit minori etiam hodie.qa in perẽptiõe inſtãtiæ modicum vertitur prę iudicium:cum ius nõ pereat.Nos loquimur in tempore appellatiõis vel reſtitutiõis petẽdæ.q̃ ſi curreret,magnum inferretur p̃iudicium.quia ſnĩa lata cõtra minorem trãſiret in rem iudicatã. & ſic periret ius eius:ideo videtur q̃ nõ currãt,ſicut & aliæ præſcriptiões extraiudiciales per d.l.ſi. In hoc Bart.videt diſtinguere.an minor habeat curatorem:& tunc currãt dicta tempora, ſed recuperabit à cura.an nõ habeat,& tũc ipſo iure nõ currãt.præſuppoſito aũt q̃ nõ currãt ipſo iure,adhuc eſt vtilius minori poſſe reſtitutionem petere ad totam cãm,quã appellare,aliàs petere reſtitutionem ad appellãdum:quia cum appellat, neceſſe habet adire ſuperiorem cũ ſumptibus & expẽſis,ſed cum petet reſti. ſecus.quia põt eã petere corã eo.ſi eſt ordinarius.aſsignãt etiã doc. al's vtilitates:quod dic vt hic p̃ eos. & iſta opi. cõmuniter tenet. vñ allegat iſta gl.q̃ qñ per remedium extraordinariũ plenius p̃uidetur quàm per ordinarium poſſunt ſimul concurrere. ad hoc quo not.in l.j.§.j.de op.no.nun.& l.in prouinciali eo. titu.

Si aduerſus uenditionem &c. *Rubrica.*

c *Iuramentum de iure ciuili qualiter debeat præſtari corporaliter,& ſic tactis ſcripturis? & de iure canonico uerbaliter,exceptis quibuſdam caſibus.*

d *Iuramentum an tollat beneficium retractan.contractum, in quo interuenit dolus aduerſarij?*

LEX I.

1 SI minor.†Iuramentum minoris de non veniendo contra contractum, tollit ſibi beneficium reſtitutionis in integrum.h. d. ſecundùm intellectum omnium, & ſic loquitur quando contractus erat validus:tamen competebat reſtitutio propter læſionem: vt conueniat materiæ,in qua fituata eſt.ſi verò contractus eſſet inualidus:quia non interueniſſet decretum iudicis. vbi erat neceſſarium:vt in alienatione rei immobilis,vel non interueniſſet authoritas curatoris,cum ipſum haberet:& ſic eſſet ipſo iure tutus minor:tunc iſta lex nihil ſtatuit in hoc:quia non conueniret materiæ ſecundũ opi.Bul.& ſic nihil operaretur iuramẽtũ:nec redderet contractũ aliquem:imò eſſet nullum:ſicut ipſe contractus per l.non dubiũ.ſ.de legi.Glo.dicit q̃ iſtud erat verũ ante aut.ſacramenta,quæ ſequitur.nam illa addit vt prædicto caſu debeat iuramentũ ſeruari,cũ generaliter loquitur q̃ nõ poſsit retractari:ita retractaretur dicendo nullum,ſicut petendo reſtitutionem in integrũ.prima tñ retractatio eſſet facti potius quàm iuris:quatenus de facto proceſsiſſet,ſed ſecunda dicitur retractatio iuris: quia de cõtractu valido facit nullum in effectu. verbũ aũt illud quod non retractetur,comprehendere põt vtranq; retractationem,& hæc eſt intentio glo.Ratio huius legis eſt:quia iuramentum repreſentat eũ maiorem:& licet non ſit maior:verè eſt tñ fictè:& hoc ſufficit.vt non detur reſti.vt patet.j.de his qui ve.ætate impe.vbi maior xx.annis impetrauit veniã ætatis: & ſic fingitur maior xxv.licet non ſit:& nõ reſtituit aduerſus contractũ, ſicut
2 ſi verè maior eſſet.† In ſecunda gl.in verbo. [corporaliter.]Dic q̃ procedit de iure ciui.ſed de iure ca.ſunt quidam caſus in quibus requiritur q̃ iuramentũ corporaliter præſtetur. i. tactis ſcri-
a pturis:* aliàs non valeret,inter quos iſte caſus non eſt: & ideo iuramentũ etiã verbaliter præſtitũ eſt ſeruandũ de iure ca.in caſu noſtro.& de hoc vide glo.in cle.j.de hæreti.ſuper verbo tacta.&
3 in c.vt circa.de elec.lib.vj.ſuper ver.corporaliter.† In gloſ.fi.ibi. [ſed ibi fuit dolus ex altera parte,hic non.] dic iſta eſt vera. & cum ea iunge vltimã ſol. Azo.quæ non eſt diuiſa ab iſta:ſed iſtã declarat.Nam qñ interuenit dolus aduerſarij,tunc non interueniente iuramento retractaretur contractus de iure cõmuni, non ſolũ ſi fuiſſet celebratus à minore,ſed etiã à maiore:vt in toto tit. de dolo propter iuſtitiam naturalẽ,non ex aliquo priuilegio.Iuramentũ ergo non tollit beneficiũ retractandi:vt in l.ſi ex falſis. ſ.de tranſac.Sed qñ non interuenit dolus aduerſarij. tũc de iure cõmuni non retractatur ſi non interuenit iuramentũ,ſed ex priuilegio ætatis bene retractatur:ſiue contractus fuerit validus,& in eo fuit læſus per beneficium reſti.in integ.ſiue fuit inualidus: quia nõ interuenit decretũ prætoris:quod debebat interuenire, vel non interuenit authoritas curatoris:& totum hoc cõceditur minori in priuilegium ætatis.iſtud ergo priuilegiũ de facili tollitur per iuramẽtum:& hoc vult dicere Azo.in ſua ſolu facit. ff. de accuſa.l.illud ſciẽdum.la.ij.& l.eius militis.§.ſi militia. de teſta.mi.vbi potentius eſt ius commune quàm priuilegium.& illa l.& etiam iſta glo.ad hoc allegantur.

e *Leges quæ requirunt in alienatione rei minoris decretum, uel curatoris authoritatem quod hodie intelligantur niſi fuerit iuratum de non ueniendo contra.*

f *An hæredes minoris iurantis poterunt uenire contra tale iuramentum?*

g *Quod dicitur de iuramento minoris,non habet locum quando prælatus iurat non uenire contra contractum damnoſum eccleſiæ.*

h *Iuramentum quando continet religionem,quòd magis uitietur per metum: & an debeat peti abſolutio ab epiſcopo antequam quis contrauenat? & uide.nu.11.*

i *Non ualet iuramentũ de non accuſando aliquem de maleficio commiſſo,uel cõmittendo.*
Iuramentum impuberis quando tenet,& quando non?
Proximus pubertati dicitur quis poſt annum decimum cum dimidio.

k *Iuramentum,an ualidet contractum nullum ipſo iure?*

l *Quid addat ius canonicum ad iſtam authenticam: & quid requiratur de iure canonico ut debeat ſeruari iuramentum. & nu.9.*

m *Quando de iure canonico debeat peti abſolutio à iuramẽto,ut quis poſsit cõtrauenire?*

n *Si minor uendidit rem immobilem ſine decreto,& fuit deceptus ultra dimidiã iuſti pretij,cum tanquam minor poſsit dicere contractũ nullũ,& tanquam deceptus etiam ſi eſſet maior poſſet petere ipſum reſcindi, ſi iurauit ſimpliciter non uenire contra, an expellatur ab utraque expugnatione?*

o *An per ſtatuta terrarum poſsint tolli uires iuramenti: & annihilari?*

p *Quando minor uel melior iurauit de non ueniendo contra, an ſit neceſſe quòd certioretur de modis per quos poſſunt uenire contra?*

AVTH

AVTHENTICA.

SAcramenta. Iſta auth.ſumitur ex corpore de pac.iur.fir.§.Item ſacramenta ꝓhibita ſimiliter cõmẽtauit in ſua gl. proſequẽdo ſuper quolibet verbo ipſius:& Rofre.in ſuis libellis ſimiliter cõmẽtauit inter ſenatuſc.& multa bona dixit.ſecundũ Bar.& fuit cõſtitutio Fed.imperatoris.qui poſtea ꝑ eccleſiã fuit reprobatus:& dicit Cy.ꝙ multas animas deduxit ad infernũ.illorũ q̃ inducũt minorẽ ad iurãdũ:vt excludãt eos à beneficio minoris ætatis:& multa patrimonia minorũ exhauſit:& Albericus dicit ꝙ Imperator †Henricus ſeptimus audiẽs multas querelas de iſta auꝯ.propoſuerat ipſam corrigere:ſed morte præuentus nõ fecit.h.d. Iuramẽtũ puberũ prę̃ſtitũ ſup̃ cõtractu nõ retractãdo ſpõte,facit eũ irretractabilẽ rõne minoris ætatis:ac ſi fuiſſet celebratus à maiore. Sed ſi per vim,vel metũ ſit iuratum ipſo iure non valet iuramentum:etiam ſi maiore præſtitum ſit. Similiter non valet,ſi ſit præſtitum:ne querela fiat de maleficijs commictendis,vel cõmiſsis.h.d. Subaudi etiã ſi non ſit præſtitũ per vim,vel metum:vt maleficia puniantur:& ne detur materia delinquendi. In tex.ibi:† inuiolabiliter cuſtodiantur.] Dic,nam facit ceſſare reſtit.in inte.ſi cõtractus eratvalidus.& ſi non erat ꝑpter priuilegiũ minoris ætatis faciũt ipſum validum: & ſic q̃ſque cõſirmãt & faciunt ex eo oriri act.& excep.vt in glo.fi.quia faciunt ceſſare ꝓhibitionẽ legis:quaſi cũ iuramẽto ſit licitũ contrahere ſine alia obſeruantia iuris. Vnde † leges quæ dicunt in alienatione rei minoris requiri decretum,vel curatoris authoritatem,intelliguntꝫ hodie per iſtã ant.niſi fuerit iuratũ de non vendẽdo cõtra:qa tũc iſta nõ reqruntꝫ.†Et aduerte:qa iſtud eſt magni effectus:nã iuramẽtũ ex parte iurãtis eſt ꝓſonale:& nõ trãſit ad hæredẽ iurãtẽ ſecũdũ Inn.in c.veritatis.de iureiu.vnde hęres iurãtis nõ cogit̃ ſeruare iuramẽtũ defuncti:ſed iſtud eſt verũ.q̃n ꝓmiſſum ꝓmiſſo ſit.i.nõ ſup̃ cõtractu. Si aũt ſuper cõtractu lite:inualidat,cũ ipſum faciat validũ in cõſequẽtiã virtute ipſius cõtractus,trãſit in hæredẽ iurãtis:vt teneat̃ ipſum ſeruare:& ita limitatur quod not.in d.c.veritatis,& vide quod no. Bal.in l.fi.ſ.de pact.hoc tñ verũ q̃n cõtractus erat nullus & reprobatus fauore iurãtis. Si verò odio recipientis iuramẽtum, & cõpromittuntur vſuræ,& iuratur de ſoluendo,vel in mutuo facto de uſura. quod reprobatur odio creditoris, tunc iuramentum adhuc eſt perſonale:& cõtractũ nõ confirmat:ſed dũtaxat debet ab ipſo iurante ſeruari:cum poſsit ſine interitu ſalutis æternę:ſed eo mortuo hæres eius non tenetur ſeruare:ideo non indiget abſolutione fienda ab eꝑo : ſed poteſt obijcere exceptionem meroiure nullitatis promiſsionis:vt in primo caſu:quia nõ valet promiſsio de ſoluendis vſuris:cum ſint reprobatę:nec producit obligationẽ ciuilẽ,vel naturalẽ:vt in l.cum lex.ff.de fideiuſ.& in ſecundo caſu competit exceptio macedo& hoc caſu ſentit Bart. in l.ſi quis pro eo ff.de fideiuſſ.in quarta ſpecie iuramenti.quando contractus reprobatur odio creditoris. Tenementi quia iſta dant valde intelligere iſtam materiam.† Item adde quod dicitur in minore:non ſic habet locum quando prælatus iuratvenire cõtra contractum damnoſum eccleſiæ vt dicit glo.in c.j.de reſti.in integ.vj. In tex.ibi:[per vim autem vel per iuſtum merũ.] Dic primum verbum poteſt intelligi de violentia præcila: quæ non habet animum iurantis:& tunc clarè procedit quod dicitur infra vt iuramentũ nullius ſit momenti:vt in c.ſacris.extrà quod metu cau. Secundũ verbũ dum dicit[per metum.]poteſt intelligi de violentia cõpulſiua:quæ habet animũ iurantis:ſed coactum: & tunc dicitur in fine [nullius eſſe momenti,] procedit de iure ciuili,& eſt ſpãle: quia regulariter actus celebratus per metũ valet & retractatur. Fallit tamẽ aliquãdo:vt in l.ſi mulier.§. ſi dos. ꝙ quod me.cau.†Et etiam eſt hic alius caſus fallentiæ:quia cum iuramentum contineat religionem, maior debet eſſe puritas & libertas in eo:ideo magis vitiatur per metum.Sed de iure canonico non debet dicto caſu propria authoritate venire contra:ſed petere abſolutionẽ ab eꝑo , qui põt & debet eam concedere : ne iuramentum ſit iniquitatis vinculũ.Et de hoc no.per Inno.in c. venerabilem.in fi.de elec.& in c.ad aures.quod met.cau . & per Archi.in c.ij.de pact.libr.vj.Si autem interueniſſet dolus aduerſarijs:tunc iuramentum eſſet ipſo iure nullũ:quia deceptus nõ cõſentit & ſic caret iuramẽtũ vno de ſubſtantialibus de qubus per glo.in aut.quod cis.j.de nup.†In tex.ibi:[quærimoniã.]No.ſing.

nõ valere iuramentũ de nõ accuſando aliquẽ de maleficio cõmiſſo vel cõmittẽdo,ꝑ rõnẽ quã §.dixi.In gl.j.ibi. [impuberes em̃ nõ iurãt vt teneantur]dic hoc eſt verũ ſine dubio,q̃n nõ ſunt doli capaces.ª qa nõ ſunt ꝓximi pubertati: qd̃ eſt vſq; ad decimũ annum cum dimidio , poſtea verò incipiunt eſſe ꝓximi pubertati,& ſic pręſumunt̃ doli capaces,& obligant̃ naturaliter,& de iure ciui.ſine tutore, non ciuiliter:vt in l.j.ff.de ſol.ſi ergo iurant,an obligentur etiam ciuiliter ſunt opin.Breuiter dic ꝙ de iure ciuili non obligantur ciuiliter.per iſtam aut̃.quæ figit pedes in impuberibus:ſic & in alijs: licet ſit ꝓximus pubertati,nõ reputat̃ pubes:vt in faciẽdo teſtm: niſi enim exceſſerit pupillarẽ ætat.facere non poteſt: vt in l.qua ætate.ff.de teſta.nec etiã exit tutelã,qa requirit̃ ꝙ ætatẽ puerilẽ cõpleuerit.ſolũ etiã de iure ciuili reputat̃ maior pupillo quo ad naturalem obligationem tantum contrahendam , non quò ad alios effectus,aliàs fruſtratoriè iura limitaſſent pupillarẽ æta.vſque ad xiiij.an.ᵇcõpletũ.ſic hic:ſed de iure canonico qd̃ conſiderat periculũ animę,& peccatũ,qd̃ nõ cõſiderarũt iura ciuilia: ſtatim qd̃ eſt doli capax obligat̃ iuramẽto,ne veniẽdo contrà peccet,& hoc ꝓbat̃ in tex.& gl.in c.ex literis.de ſpõ.iũcto c.j.de delic.pue.& no.in c.cũ cõtingat.de iureiur.in nouella,& in c.ij.de pact.lib.vj.per Archi. †Quæritꝫ ꝑ declaratione materię huius aut̃.quæ eſt multũ ꝓfunda & ꝓlixa:& primò qualiter veniat ad l.codi. Rñde breuiter poſtpoſitis alijs ꝙ ſcd̃m intellectũ gl.j.in fi.l.codi.quæ cõiter tenetur,venit addendo ad l.codi.& etiã limitãdo.Nam addi duo.Primũ.quia l.cod.ſecundũ.intellectũ Bal. loquitur quando contractus erat validus,& poterat expugnari per reſti.in inte.vt conueniat materiæ in qua ſituata eſt, in quo caſu iuramentũ tollit beneficiũ reſtitu.quod eſt leue, & faciliter tolliť.Sed quando erat contractus nullus nõ faciebat ipſum validum:quia hoc non ita de leui fit:vt in glo.fina.illius.l.j.Sed per iſtam aut̃. addit̃ hoc vt reddat ipſum validũ:cum loquat̃ generaliter:vt iuramenta cuſtodiantur,& contractus nõ retractet̃.Bal. autem & Mar.dicebãt quod nihil addebat ad l.codi.ſed eam cõfirmabat,& declarabat quilibet ſcd̃m opin.tenet Pet. ſequendo opi.Bul.ꝑpter verbum[retractãdis:]qa tũc contractus retractatur qñ eſt validus mero iure:& per retractationẽ efficitur inualidus. Sed tu dic ꝙ etiã qñ eſt nullus retractetur,quatenus de facto proceſsit:& ſic bene poteſt pati iſta authẽ.intellectum Mar. Item addit:quia l.codi.loquitur de vendi.vnde poterat dubitari an extenderetur ad alios contractus, cum diſponat contra ius cõmune:quod erat ante illam l.vt dicam in ſequenti quæſtione. Sed iſta authentica generaliter loquitur inueſtigando in quolibet contractu:& hic venit inueſtigandum an ſit fauorabilis,vel odioſa:& Docto. tenent quòd ſit fauorabilis animabus: ne incurrant peccatum:& ſic venit extendenda per identitatem vel ſimilitudinem rationis. Item dico ꝙ limitat l.codi.quæ loquebatur ſimpliciter de minore,iſta verò reſtringitur ad minorem puberem:quia ſi ab impubere præſtetur iuramentum nõ cõfirmat contractum.Quidam dicunt ꝙ ſi contractus erat validus,& poterat expugnari per reſt.in integ.tunc etiam ſi ab impubere præſtetur,tollat̃ beneficiũ reſti.& in hoc remaneat l.codi. ꝓut prius erat:indiſtinctè loquẽs.Si aũt ſit nullus:tunc habeat locum diſt. de qua hic.Tu dic contrà:quia iſtud verbum [puberum]determinat vtrunq; caſum.tam quando poterat expugnari per reſti. quàm etiam quando ipſo iure,& ſic pariter debet determinare: vt in l.iam hoc iure.de vulga.& pupil. †Secundò principaliter quæritur:quid addat ius canonicum ad iſtam aut̃.reſpondeo:qa debes ſcire & conſiderare quatuor tempora.primo tps.l.veteris. §.de legi.l.non dubium.cum ſi.& tunc iuramentũ nõ dabat aliquod robur cõtractui.nam ſiue cõtractus eſſet nullus, non fiebat validus propter iuramentũ:imò iuramentũ tanquam acceſſoriũ erat nullũ:ſiue erat validus,& expugnabilis,non fiebat inexpugnabilis eadem rõne.facit l. Iuriſgen.§.& generaliter.ff.de pac.& l.ſi quis inquilinos.§.fi.de lega.j.Superuenit iſta l.j.codicis,quæ incipit ſibi dare robur eo caſu quo cõtractus erat validus,& poterat expugnari per reſti.in integ. ex priuilegio minoris ætatis.Quando autem erat nullus,etiam ex priuilegio minoris ætatis non reddebat ipſum validum ſecundùm opinio. Bul

a ¶Doli capaces. Qui dicantur doli capaces.vide Car.in Cle. j.in v.q.de homi:domi.in c.j.in §.qa verò.de reg.lib.vj.

b ¶Vſq; ad xiiij.ann. Adde gl.in verbo ꝓfectus'. in proœ. vj. Io.de Ana.in ſub.de delic.pue.Bal.in rep. c.ſi pater.de teſta. libro vj.

a ¶Iuramentū non firmaret cōtractū. Adde Bal.in cōſ.ccccxj. incipiē. Super primo puncto.in ij.col.

b ¶Poſsint tolli vires iuramēti.Adde Bart. in l.oēs populi.in iij. q.principali.ff.de iuſtitia & iure.Bald.in l. p̄cim. q̄ dotali in v.& xj. q.C. de col. Pe.de ancha.in repe. regulæ ea quæ.in iij. q.princi.de regu.iur. lib.vj æundē in regula accеſſoriū.& in regula poſſeſſor. eo.ti. & lib.eū dē in c.j.ver. quid iudices in materia iuramēti.de cōſti.

c ¶In his quæ concernunt animā. Adde c. j.de nouo ope. nū. Itē adde qđ vbi tractaſ de ſalute aīarū, non eſt diſputandum de apicibus iuris. ſecūdum Archi.in c.ſcriptum eſt.vj.q.iij.

d ¶Papa poteſt.Adde gl. & Archi.in c.authoritatem.xv.q. vj. Cardi. in cle.j. de iureiuran.Spec.in ti.de leg.j.§.nunc oſtendēdum.ver.xxiij.

quæ erat vera tpe illius legis. Itē ſi poterat expugnari alia rōne quàm minoris ætatis, ſimiliter illa lex nihil inducebat: nec tollebat expugnationē:ſuperuenit iſta auť.& inducit hoc plus q̄ etiam quādo contractus erat nullus ſi tamē ex priuilegio minoris ętatis reddať validus p̄pter iuramētū quod repræſentat eum maiorē & ſic facit ceſſare omnē prohibitionem quæ fiebat à iure cōmuni circa cōtractus minorū:vt locum habeat quādo non interuenit iuramentū: ſed q̄n interuenit,licitum ſit contrahere cū minore qualitercunq̄,ſicut cum maiore vt in gl.fi.huius auť. Si verò cōtractus ſit nullus alia ratione quā ex priuilegio minoris æta. vel poſsit expugnari ſimiliter alia rōne:tūc iſta auť. nihil inducebat:& ſic nō reddebať validus,nec impugnabilis.Supuenit quartū ius canonicū quod diſponit vt tribus cōcurrentibus,ſcilicet q̄ iuramentū poſsit ſeruari ſine interitu ſalutis æternæ:qa eius obſeruantia nō inducit pactū in iurante, & q̄ nō ſit cōtra bonos mores: nec ſit cōtra publicā vtilitatem,q̄ tunc ſit ſeruandū:& reddat cōtractū validū: & tollat omnē expugnationē quæ poſſet fieri ex quacūq̄ cauſa de contractu valido:etiā ſi propter publicā vtilitatē ſecūdariò:vel propter fragilitatem ſexus muliebris eſſet præſtitū:vt in c.cū cō

9 tingat.de iureiu.†Sed q̄n deficeret aliquod de illis tribus,nō valeret iuramētū ipſo iure: nec eſſet neceſſaria abſolutio fienda ab eō,ſi autem illa tria concurrāt,tūc validatur cōtractus:& efficitur inexpugnabilis:nec poteſt peti abſolutio: niſi eſſet prohibitus contractus odio creditoris,vel induceret pactum non in iurante:ſed in creditore cui iuratur: vt cum promittuntur vſuræ cum iuramento, vel ſi fiat contractus per metum tunc enim licet iuramentum valeat mero iure,& ſit ſeruandum, aliàs incideret in periurium:tamen poteſt peti abſolutio ab epiſcopo: ne ſit iniquitatis vinculum.vt §.dixi.propria verò authoritate non debet venire contra iuramentum:tunc tñ iuramentū non firmaret

a contractum.' ideò mortuo iurante hæredes eius non tenerentur ſeruare:quia eſt perſonale ex parte iurantis, vt in c. veritatis. de iureiuran.Et hoc voluit Barto.in l.ſi quis pro eo.ff.de fideiuſſori.in quarta ſpecie iuramenti.Sed quando non inducitur peccatum in creditore:quia nō eſt reprobatum in odium eius. tunc validat contractum; & ſic vires contractus tranſeunt ad hæredem:qui tenetur contractum ſeruare: & poteſt ad hoc compelli,ſi tamen non ſeruaret,non eſſet periurus:quia vires iuramenti quantum ad peccatum inducendum non tranſeunt ad hæredes,licet tranſeant quò ad vires contractus. Et hoc voluit Bart. not.in l.ſi.in penul.colū.§.de pac.& iſta dant tibi intellectum ad omnes infrafcationes quæ poſſent hic acciderere.Et iſtam materiam quatenus iuramentum habeat vires de iure canonico proſequitur Bart.no. in l.ſi qs pro eo.ff.de fideiuſ.Totus enim contractus quem ipſe ponit, cōcernit quatenus debeat intelligi ius-

10 cano.quando iuramentum ab eo vires habet. †Tertò principaliter quęritur quid ſi contractus poterat expugnari tam ex priuilegio minoris ætatis,q̄ etiam alia ratione & locū haberet etiā in maiore,pone exemplum ſi minor vēdidit rem immobilē ſine decreto,& fuit deceptus vltra dimidiam iuſti prætij: nam tanquā minor pōt dicere cōtractū nullum:& quia deceptus eſt vltra dimidiam; etiam ſi eſſet maior poſſet petere ipſum reſcindi beneficio l.ij.j.de reſcin. ven.iurauit ſimpliciter nō venire contrà:an expellatur ab vtraq; expugnatione'glo.fi.huius auť.in fi. mouet dubiū & remittit ad notata in d.l.ij.Doct. cōmuniter dicūt q̄ poſtquā erat minor,& iuramentū poteſt operari in expugnatione quā poterat facere quaſi minor,cū illa tantū operetur, & nō extēdať ad aliā quā poterat facere vt maior et hoc videtur ſatis p̄bari in tex.& gl.j.ſi ma.fac.l.j.in v.li. Tale enim iuramentū facit cēſeri ipſum fuiſſe maiorem,& his terminis contentum vltra nō progreditur:vt dixit gl.in ſimili in l. frater à fratre in ij. §.loſ.mag.ff.de conditio.inde. Sed ſi eſſet factus à vero maiore, poſſet expugnari per d.l.ij. ergo & nunc poterit ad hoc ergo vt nō poſsit debet dici expreſsè q̄ nō veniet cōtra rationē minoris ætatis,nec etiam alia quacunque ratione ex quo poſſet etiam vt

11 maior. †Sed quartò quæritur & vtiliter:an per ſtatuta terrarum

b poſsint tolli vires iuramēti,b & ānihilari.iſtud ēm quotidie videmus de facto.Breuiter aduerte:ſi q̄riť an poſsint tolli vires quæ cumulanť à iure ciuili:vt per l.j.codi.& per iſtā auť.& hic fateor de plano q̄ ſic ex permiſsione iuris ci.de qua in l. oēs populi. ff. de iuſt.& iur.quæ vult q̄ populi poſsint facere ſtatuta derogatoria iuri ci.infra ſuū territoriū:& quò ad ſuos ſubditos, & terrigenas. Et ſi quæriť an poſsint tollere vires iuramēti quæ cumulātur à iure canonico:quod fundaťin iure diuino:& cōcernit peccatū,& habuit reſpectū ad ſaluādas animas.Bart.fuit in hac opi. q̄ ſi ſtatu.dirigat p̄hibitionē in perſonā: vt ſi dicat q̄ nulla mulier,vel minor cōtrahat ſine tali ſolēnitate:aliàs cōtractus nō valeat,q̄ nō valebit:etiā ſi interueniat iuramētū:& q̄ tale iuramētum ſit ipſo iure nullū:nec ſit neceſſaria abſolutio fienda ab eō etiam de iure cano.& mouetur ipſe tali ratione:quia tunc faciēt contrauenit contra præceptum ſtatuti,ſeu prohibitionem:quod ſtatutum factū eſt à ſuperiore.i.à toto populo: qui eſt ſuperior cuiuslibet priuati:& ſic facit contra ius gentium:quod mādat vt ſuperioribus pareamus:vt in l.veluti.ff.de iuſt.& iu.& cōtra ius diuinū:quod mādat vt ſubditi obediant ſuperioribus: vt in epiſtola Petri.Subditi eſtote &c.& per conſequens peccat mortaliter:vnde non poteſt ſeruari iuramētum ſine interitu ſalutis ętern æ.i.ſine peccato.ergo etiam de iure canonico non eſt ſeruandum:vt in d.c.cùm contingat.& hoc ipſe ponit hic:& in d.l.ſi qs pro eo.in tertia ſpecie iuramenti.Si verò prohibitio non dirigať in perſonam:ſed in ipſum contractum:puta q̄ non valeat cōtractus minoris,vel mulieris ſine tali ſolennitate: tunc aut quærimus an poſsit auferre vires iuramenti de directo. q̄ dicendum eſt q̄ non.Vnde ſi ſtatutum diceret q̄ etiā non valeat ſi interuenit iuramentū,quātum ad hoc nō valet ſtatu.q̄ non poteſt tollere iuramentū, q̄ eſt hodie de foro canonico & ſpirituali. non de foro ciui:vt in c.fi.de foro compe.lib.vj.& ſic habebit locum ſtatutum quādo non interuenerit iuramentū.aliàs non habet locū. imò valebit cōtractus nō obſtāte expreſſa p̄hibitione & annullatiōe iuramenti:quia ſtatutū inducit peccatū,& ſicut per ius canonicū derogatum eſt legibus imperialibus annullantibus iuramentum:vt eſt l.non dubiū:ita & fortius derogatur ſtatutis terrarū:nam in his quæ cōcernunt animā' vel peccatum,laici ſubſunt iuri canonico:ſicut & iuri diuino:vt no.in c.ij.de regu.iuris libro.vj.Sed ſi quæritur an ſtatutum poſsit tollere vires iuramēti per indirectum:eſt dicendum q̄ ſic:vt ſi diceret q̄ contractus celebrati per minorem vel mulierē ſine tali ſolēnitate cenſeātur ſimulati,vel dolo vel metu initi: tunc iuramentum non valeret. nec haberet vires etiam de iure canonico:quia ſi ita verè eſſet q̄ contractus eſſet ſimulatus:& ſic non haberet conſenſum partiū etiam de iure canonico,per iuramentum non confirmaretur: vt no.in l.emptiōe.C.plus val.quod agi.qa careret ſubſtantialibus. de quibus per gl.in auť.quod eis.§.de nupt.Idē ſi verè eſſet celebratus per dolū vel metū:vt in c.j.de pac.lib.vj.tunc ergo authoritate iuris canonici tale iuramentum pōt ſperni. tanquam fuerit contractus verè ſimulatus,vel dolo initus: quia fictio ſtatuti idem operatur quod veritas.facit quòd no.in l.j.§.quòd ſenatus ff.ad ſille.& iſta ponit Bar.in l.omnes populi.de iuſt.& iu.in iij. q.principali.in qua tractat ſuper quibus poſsint fieri ſtatuta: dū poſtea inducit ea quæ dixerat ad q.de facto. in verſi.ecce aliam quæ.Bal.aūt plus videť dicere tam in iſta auť. q̄ in cor.vñ ſumitur.q̄ in l.nec patronis.j.de ope.li.& in multis aliis locis.q̄ ſtatuta poſſunt tollere vires iuramenti etiam de directo,ſtatuendo q̄ non valeat contractus,etiam ſi fuerit iuramento valiatus:qm̄ ſtatutum quod eſt lex quantum ad ſubditos ſtatuentiū, habet vim apoſtolici.i.Papæ,ſicut lex imperialis vbiq̄: vt dixit gl.in Ladigere.§.quāuis.de iure pat.& ſicut apoſtolicus.i. Papa pōt 'iura-

d mentū tollere & annullare ex cauſa, ita & Imperator per l.ſuſc vt patet in iſta auť.in ver.[per vim autem.]maximè & ſimiliter ſtatuentes in ſuo territorio:quæ opi.licet de facto ſeruetur vbiq̄ falſa eſt per ea quę dixi §.q̄ per ius canonicū ſunt leges correctę quæ annullāt iuramentū & iſta auť.in hoc nō ſeruaretur de iure canonico:inquantū annullat iuramentū factū per metum: quia nō eſt nullū ipſo iure:vt dixi ſuper tex.& illa gl.quam Bal. allegat in

c

gat in §. quãuis, habuit respectũ ad ius ciuile. qđ etiam annullare 1
poterat iuramentũ, & annullabat: sicut hodie põt Papa. Sed ho-
die nõ põt annullare: quia in hoc Imperator subest Papæ: & le-
ges imitãtur canones. Similiter cõsideratiões Bar. nõ sunt bonę.
primò eñ dũ dicit nõ valere iuramentũ qñ ꝓhibitio dirigitur in
personã: hoc est expresse cõtra tex. in l. ĩj. ff. de reb. eo. vbi in ꝑso-
nam dirigit tutoris & minoris: & tñ valet iuramentũ etiã de iure
ciuili ista aut. & fortius de iure canonico, nec est bona ratio quòd
dic facies cõtra peccet mortaliter: qa hoc ꝓcederet: qñ ꝓhibitio
vel ꝓceptũ nõ cõcerneret merũ fauorẽ illius cui fit: sed alterius,
vel fauorẽ publicum. Sed quando fauorẽ illius tm̃, dicit potius
cõsilium quã ꝓceptũ. vt in l. ĩj. in fi. ff. man. Sed facies cõtra cõ-
silium. I. vel superioris nõ peccat: & ita pluries cõsului de facto:
& vidi alios cõsulẽtes: & etiã do. Rapha. adhæret huic opi. dicẽs
se vidisse cõsilia contra Bar. etiã canonistarũ. Similiter alia consi
deratio an tollat per directũ, vel indirectũ: nõ est bona: qa si non
põt directò, nõ põt per indirectũ: vt in c. cum quid vna. de regu.
iur. lib. vj. & in l. scire oportet. de tu. & cura. da. ab his. sic ergo de
iure concludendũ est statuta nullo modo posse tollere vires iu-
ramẽtiquas habes à iure canonico. dũmodo cõcurrant illa tria:
de quibus suprà dixi. † Vltimò quæritur an sit necesse qñ minor
annus vel mulier de nõ veniẽdo contra, ꝙ certiorentur de modis
per quos ꝑñt venire cõtra. Dy. cõsuluit ꝙ sic. aliàs dixit iuramẽ-
tum nõ valere: sic nec valeret renũtiatio iuris, quod quis ignorat
sibi cõpetere: vt in l. qui cum tutoribus. ff. de trãsa. & idem tenet
Cy. in l. ĩj. de rescin. ven. Bar. tenet cõtrariũ tñ rõnes suæ nõ sunt
multũ vrgentes: ego aliqñ tenui cõtra eũ per Dyn. postea reperi
Archi. & Io. An. in c. ĩj. de pac. lib. vj. qui tenẽt expresse idem qđ
Bar. dicẽs eñ quod licet simplex renũtiatio nõ teneat nisi fuerit
cuis certificatus de iure cui renũtiat: tñ iuramẽtũ bene tenet: qa
nõ tollit ius expugnãdi virtute renũtiationis tacitè vel expresse
qa si hoc esset nõ posset præstari à minore: qui nõ põt iuri suo re
nuntiare: & tñ contrariũ est: vt in ista aut. sed tollit ius expugnã-
di ꝓpter religionẽ iuramenti. ne incurrat qs peccatũ: & ista ratio
locũ habet etiã si nõ sit certioratus: ĩputet eñ sibi quare nõ fecit cer
tiorari: & quare iurabat antequã certioraret: debebat enim scire
vim iuramẽti: & nesciẽdo peccat contra ius naturale: & sic sibi
nõ subuenitur. Cętera vide hic per Doc. & in cor. vnde sumitur
Nam in istis paucis quæ dixi consistit tota vtilitas huius tracta-
tus. Multa enim & infinita dicunt Canonistæ circa materiam iu
ramenti, maximè Moderni in d. c. cum contingat. ad quæ pote-
runt capi addi per illa pauca quæ dixi.

Si aduersus uenditionem pignorum. *Rubrica*

Pignus quotuplex sit

Titulus præcedens loquitur quãdo minor petit restit. aduer-
sus rei suę vẽditionẽ factã per se, vel per alium eius nomine. Sed
hic tit. quãdo fuit facta per aliũ ratiõe iuris quod habebat in illa
re puta pignoris: & sic nomine ipsius vẽdẽtis. † & debes scire ad
euidentiã quod triplex est pignus. s. conuentionale, qñ ipse debi
tor obligat rem creditori. Item ꝓtoriũ qñ creditor in cõtuma-
ciam debitoris se nõ defendentis, mittitur in possessionẽ bono-
rum suorum ex primo decreto. Nam ista missio pignoris vocat
& dicitur prætorium, quia fit authoritate edicti prætoris. de quo
in tit. quib. ex cau. in pos. ea. & postea vendit ex secundo decreto
debitore latitante: vt in tit. de bo. autho. iu. pos. Item est pignus iu
diciale, ꝙ capit post ĩniam condẽnatoriã, quæ trãsiuit in rem iu-
dicis pro exec. ipsius: vt in l. à diuo pio. §. si pignora. ff. de re iud.
& si in cau. iud. in rubro & nigro: & in oĩbus istis pignoribus
potest loqui iste tit. An minor facta venditione pignoris per credi-
torem, possit eam rescindere per resti. in inte. & dubiũ erat, quia
dicit actus non est gestus per eum, sed per alium maiorem, & iure
suscedit edictũ prætoris de mino. cõcedens resti. loquit de gestis
per ipsum minorem: vel cum ipso, seu cum eius administratore
legitimo, vnde non videbatur restituendus. tamen restituitur se
cundum ea quæ dicam in l. j. & ĩj. & aliquando non restituitur:
vt patet in d. l. ĩj.

1 ✠ *Pignus quotuplex sit*

2 ✠ *In pignore conuentionali uenditio per creditorem minoris fit resti. etiam pro mo-
dico damno licet non pro minimo, etiam si non intercesserit fraus: & quid in alijs
contractibus.*

LEX I.

ETiam. † Minor aduersus vẽditionem pig. ꝓtorij restituit si patitur ma- a
gnũ detrimẽtũ, vel ĩmoderatè læsus est: aliàs secus. h. d. b
Adde vel si fraudem participauit creditor
cũ emptore: & tũc etiã pro paruo dãno re-
stituit: licet nõ ꝓ minimo: vt glo. per l. ĩj. j. de
ꝓd. mi. & est spãle ꝓpter authoritatẽ iudicis
quæ interuenit in tali pignore & vẽditione
vt nõ det restõ: nisi in dictis duobus casibus & eadẽ ratio in pi- 2
gnore iudiciali: sed in cõuẽtionali † vbi nõ interuenit authoritas
iudicis in pignore restituẽdo: fit restitutio etiã pro modico dãno
licet nõ ꝓ minimo: licet etiã nõ interuenerit fraus: & iste est intel
lectus glossarũ, quẽ sequuntur Bart. & Bald. & Ia. sed Pet. quem
sequit Cy. dicit nõ esse siẽdã differẽtiã inter pignus prętoriũ * & a
iudiciale ex vna parte: & cõuentionale ex altera, qa in nullo ex
istis pignoribus restituit minor aduersus vẽdi. eius: nisi pro ma-
gno dãno, & fraudis cõsilio: licet aduersus venditionẽ factã per
se: & aduersus alios cõtractus restituat etiã pro modico damno:
& etiã si nõ interuenit fraudis cõsiliũ: sed re ipsa: & ratio diuersi
tatis est: vt minores reperiant creditores in eorum negotijs agen
dis: quia si fieret restõ pro modico damno, verisimilè est ꝙ non
reperiret creditorem cum sibi expediret. arg. in l. & si sine. §. Idẽ
faciunt. ff. de min. & istam opi. sequitur d. Raph. est satis pulchra
& mihi placet: licet cõmuniter teneat ꝓcedens: & ista lex de-
bet intelligi eo casu quo pignus incœpit à minore, vel si incœpit
à maiore cui minor successerat, & fuit postea aliquid gestũ cum
minore, aliàs nullo modo fieret restitutio in pignore prætorio,
vel conuentionali: sed ageretur contra creditorem, vel contra
administratorem: vt j. l. proxi. nisi in subsidium eis existentibus
non soluendo: quia etiam maiori succurreretur aduersus empto
rem: vt j. si vendi. pig. agatur. l. j. dummodo emptor non fuerit in
mala fide: vt ibi patet.

a ✠ Differentiam inter pignus ꝓtortũ. Adde Pau. de Cast. in l. j. ff. de pign. act. & Abb. in c. cum aliquibus. de re iudi.

b ✠ Ignorauit rem esse emphyteuticam. Ad de doct. in c. potuit: de loca. & Iason dif fusè in l. ĩj. C. de iure emphy.

1 ☞ *Hæres emphyteutæ si ignorauit rem esse emphyteuticã: & ideo non soluit canonẽ intra tempus, & sic res incidit in commissum: qualiter possit restitui ex clausula ge nerali si qua mihi iusta causa &c. & nu. 1.*

2 *An minor restituatur aduersus uenditionem rei suæ, factam à creditore iure creditoris & possit rem ab emptore auocare.*

LEX II.

REm quam. † Minor aduersus vẽditionem pi- 1
gnoris (quæ habuit originẽ à ma-
iore cui ipse successit) non restituitur si nihil gestum
fuit cum eo: sed contra creditorẽ, vel eius administra-
torem sibi succurritur, si non fuerint in dolo, vel in culpa. hoc. d.
Supple ꝙ in subsidium illis repertis nõ soluẽdo restitueret, etiã
aduersus ven. quia etiam maiori succurreretur, si emptor fuit in
mala fide: vt in l. j. j. si ven. pig. aga. In tex. ibi: [distraxit,] dic. s. ex
pacto facto cũ prẽ vestro, ꝙ nisi restituat pecunia ĩtra certũ tps
posset creditor vendere: si pecunia non fuit soluta. Vnde credi-
tor vendidit post mortẽ patris vobis non reqsitis: qa nec reqrere
tenebat. vñ nihil fuit gestũ vobiscũ. Sed si tale pactũ nõ interue-
nisset, tũc dictus creditor nõ poterat vẽdere nili vobis hęredibus
debitoris ter reqsitis ꝙ soluatis sibi pecuniã: vt l. si conuenerit. ff.
de pig. act. Si ergo reqsiti nõ soluistis: tũc qa vẽditio fit ꝓpter mo
rã vestrã, & vobiscũ fuit hoc negotiũ gestũ: licet pignus incœpe
rit à maiore. possetis restitui aduersus vẽditionẽ etiã ꝓ paruo dã
no, licet nõ ꝓ minimo, si pignus erat cõuẽtionale. vel ꝓ magno,
si erat ꝑtoriũ: vel tenẽdo opi. Pe. nõ nisi ꝓ magno: & ita intelligit
gl. istã legẽ: & ita limitat in l. si cũ militaribus. j. de test. mil. Qñ au
tẽ nihil fuit gestũ cũ minore cessat ætas: & nullo mõ fit restõ,
vt in l. Emilius. ff. de mi. qđ est verũ ex edicto de min. sed ex edi-
cto q. ex cau. ma. & ex clausula gñali si qua mihi iusta cã. de qua
in l. j. in fi. e. ti. bñ possent isti minores restitui, ẽt qñcũq; cũ eis ni-
hil fuisset gestũ. si ignorauerũt pignus fuisse datũ cũ tali pacto,
ꝓ id qđ hr̃ in l. cũ filius. §. in hac. ff. de ver. obli. per Dyn. † & eadẽ 2
rõne si hæres emphyteutæ ignorauit rem esse emphyteuticam, b
& ideo nõ soluit canonẽ intra tps: & sic res incidit in cõmissum
põt restitui ex dicta clausula, etiã si sit maior ꝓpter iustã ignorã-
tiã. Sed si sciuit, & erat minor, an ex priuilegio ętatis possit resti-
tui? dubiũ: qa negotiũ fuit inchoatũ cũ maiore, & nihil gestũ fuit

cū eo quia tempus præfixum à iure interpellabat. In cōtrarium videtur ꝙ illud tempus nō currat hodie minori j. in quib. cau. in integ. resti. nō est necess. l. fi. Dic vt l. si ex causa. §. si in cōmissum. ff. de mino. † Ex prędictis recollige distinctionē bimembrē. quā facit glo. cū quærit an minor restituatur aduersus venditionem rei suæ factā à creditore iure creditoris, & posset rem ab emptore auocare dic ꝙ aut pignus incepit ab ipso minore: & tunc distinguit inter prætoriū & iudiciale ex vna parte & conuentionale ex altera: vt in prin. gl. vsq; ibi. [sinautē à prædecessore:] & istam partem cōmuniter tenēt doct. licet Pe. dicat nō esse fiendā talem distinctionē sed indistinctè quodcūq; pignus sit, non dat restitutio, nisi pro enormi damno, vel fraudis consilio: vt minores facilius reperiāt creditores: & dicit Cy. ꝙ ista opi. est ipsa verittas. Quando aūt incepit à maiore. Glo. recitat quatuor opi. sed reiectis tribus primis tene vltimā, quæ fuit Azo. ꝙ tunc nullo modo restituit minor aduersus talē venditionē, quod tamen limita tribus modis: quod patet ex his quæ s. dixi. Prima limitatio est qñ aliquid fuisset gestū cū minore: qa restituere. per gl. q̄ est in l. si militaribus. j. de testa. mili. Secūda est qñ nollet restitui tā quā minor sed tanquā maior, ꝓpter iustā ignorātiā: qa tūc posset etiā si cū eo nihil fuisset gestū per not. in l. si filius. §. in hac ff. de verb. obl. Tertia limitatio est, qñ creditor vel administrator non esset soluendo, & emptor participasset ei fraudē: quia tūc in subsidium restitueretur aduersus emptorē per l. j. j. si ven. pign. aga. extra istos casus habet locum ista lex & l. Emilius. vt nullo modo restitutio concedatur ad rescindendam venditionem.

Si aduersus donationem &c. *Rubrica.*

☞ Sponsalitia largitas non fit nisi in rebus mobilibus.
In actu gesto per minorem, si tutor uel curator est præsens, absque eo quod loquatur (dummodo intelligant quod agitur) an hoc ipso uideantur authoritatem præstare.

LEX I.

SI quæ. † Minor nō restituitur aduersus donationem factam sponsæ ante nuptias, dū modo sit moderata. h. d. Et ratio est, quia videtur vsus iure communi, cum fecit illud quod communiter omnes faciunt ergo &c. vt s. de in integ. rest. l. fi. In tex. ibi. [congruenti &c.] dic & sic loquitur de sponsalitia largitate quam facit sponsus sponsæ de futuro, quia contractis sponsalibus mittit sibi munera consueta: & statim efficitur pleno iure ipsius sponsę: nec indiget talis donatio confirma. quia facta est ante contractum matrimonium: & sic non ob. tit. de don. inter vi. & vxo. nec ista donatio reuertitur postea ad virum sol. ma. Sed pertinet ad mulierem, vel eius hæredes: ideo debet esse moderata, aliàs videretur læsus: & posset restitui: non autem loquitur de dona. propter nup. quæ fit in recompensationem dotis. & sol. mat. reuertitur ad virum, sicut dos ad mulierem: nam si ita quantūcūq; magna sit, non dicitur maritus lædi ex ea: non indiget insinuatione: vt in glo. quæ incipit [hodie:] & potest fieri etiam in rebus immobilibus: dum tamē (si erat minor) interniat authoritas curatoris. vt in l. lex quæ tutores. j. de admi. tut. & ibi no. & etiam decretum iudicis. vt in. l. prædia. j. de præd. mi. † Sed sponsalitia largitas non fit nisi in rebus mobilibus & tunc non est necessarium decretum iudicis: in immobilibus autem non fit quia esset necessarium iudicis decretum: & hic nō subesset iusta causa, propter quā deberet interponi: cum illa donatio non redeat ad maritum secundū Iac. But. † In text. ibi. [etiam curatore præsente.] innuit iste text. ꝙ sufficiat præsentia tutoris vel curatoris in actu gesto per minorem, absq; eo ꝙ loquantur dummodo intelligant quod agitur: & hoc ipso videantur authoritatem præstare: & hoc quidam dixerunt. Sed contrarium tenet glos. in l. etiam. ff. de aut. tu. ꝙ imò requiratur quòd loquātur. Et de hoc etiam in l. vbi non voce. de reg. iur.

☞ Postquam donauit tibi rem, & dominium in re transtulit: no possum illam rem alteri donare in præiudicium tui, nec tibi dominium auferre, uel donationem reuocare.
Donatio facta à minore de re immobili cum decreto iudicis, an ualeat?
Maior si consentiat alteri maiori, rem ipsius consentientis uendenti, an per dat ipse consentiens dominium?
Actus quando est nullus, restitutio in integrum non est necessaria.
Adultus, an possit donare res suas mobiles?

LEX II.

SI in te ac. † Minor consentiens rem ipsius minoris donari alteri sine decreto iudicis, præiudicium sibi non parat: sed si mobilē, parat: sed restituit. h. d. In tex. ibi. [abstulit.] † Not. ergo ꝙ postquā donaui tibi rem, & dñiū in te trāstuli, nō possum illā rē alteri donare in p̄iudiciū tui: nec tibi dñiū auferre, vel donationē reuocare. † In tex. ibi: [ppter senatusc̄ōsulti authoritatē:] dic ꝙ requiritur decretū iudicis in alienatiōe rei īmobilis ipsius minoris: qđ hoc nō interuenit, sic ergo nō pōt alienare rem suā, sine certa solēnitate: sic ergo innuit hic ꝙ si in hoc cōsensu interuenisset iudicis decretū, valeret alienatio. Sed in cōtrariū v̄ tex. j. si ma. fa. ra. l. ij. & l. fi. ver. cū aūt. vbi dicit ꝙ donatio facta à minore de re immobili, etiā cū decreto iudicis: ipso iure nō valet. Nam nō sufficit decretū iudicis: nisi etiā subsit iusta causa æris alieni exoluendi: vt in l. magis puto. §. pe. & l. si præses. de reb. eorū. ergo debet hic sumi ar. à cōtrario sensu: postquā reperit contrarium in iure: vt no. in l. cōuēticulā. §. de epis. & cle. † Colligit etiā hic arg. ꝙ si maior cōsentiat alteri maiori vēdenti rem ipsius cōsentiētis, perdat ipse cōsentiens dñium: nō ergo videt cōsentire vt pretiū habeat: sed animo donādi: vide quod not. Bar. in l. dotē. ff. io. matri. Quid si cōsentio tibi vendenti rem meā? dic vt in l. si fundū per fideicō. de leg. j. † In tex. ibi: [nec auxilium] Not. ꝙ qñ actus est nullus, resti. in integ. nō est necess. in l. in causæ. in prin. ff. de min. Poterat aūt hic esse ratio dubitādi ex duplici capi. primò, qa iste donās erat pater: & inter patrē & filiū præsumit animus donādi de leui: & quia ipse donauerat istis filijs. Vnde in recōpēsatione primæ donatiōis videbat ꝙ iste donatarius posset cōsentire patri rem illā alteri donāti. per l. si verò nō remunerādi. §. inde Papi. ff. man. Sed hic patet contrarium. † In text. ibi: [in alijs verò rebus.] subaudi immobi. Sic ergo non: ꝙ minor pōt donare res suas mobiles: & valet donatio, sicut potest hic consentire alteri ꝙ eas donet. Quod puto verum, si non habet curatorem: sed si ipsum habet: tunc requiritur authoritas: & hic nō subest iusta causa interponendi authoritatem: quia donare est perdere. Et ideo non valeret donatio: siue interueniret authoritas: siue non: quia perperam interposita esset: & hoc probatur. ff. de cura. furi. l. ab agnato.

Si aduersus libertatem &c. *Rubrica.*

☞ Sententia diffinitiua potest dici decretum.
Iudex qui restituit minorem aduersus sententiam, non decidat litem quæ uertebatur inter minorem & eius aduersarium, sed eam restaurat.
An tunc partes habeat necesse inchoare nouum iudicium, uel prosequi uteretur instantiam & actas?
Aliud est pronuntiare quem liberum, & aliud est pronuntiare quem liberandum.
Aliud est pronuntiare quem deportatum, aliud quem deportandum.
Aliud est absoluere, aliud pronuntiare absoluendum.
Licet ex formi statuti iudex in ultimò mense sui officij non possit aliquem absoluere ab inquisitione uel accusatione, poterit tamen pronuntiare absoluendum: & an tenebit talis absolutio?
Si consultor cui commissa est causa consulenda per iudicem, consulat talem fore condemnandum, uel absoluendum: & iudex postea uiso consilio dicat pronuntio in omnibus & per omnia secundum formam consilij: an uideatur condemnasse, uel absoluisse?

LEX I.

SI post. † Aduersus sententiam qua pronuntiat minorem teneri ad libertatem dandam, potest minor restitui: si per eam lædatur: sed postquam libertatem dedit, licet indebitè, non restituitur ad ipsam retractandam: sed contra tutorem vel curatorem ei succurritur, si fuerūt in dolo, vel in culpa. h. d. in effectu ista l. In text. ibi [post decretū.] dic vel sniam diffinitiuā vt j. patet in ver. [pnūtiauit.] † & sic no. qđ diffinitiua snīa pōt dici decretū. In tex. ibi. [debet pnūtiauit.] dic & malè: qa ille seruus non debet manumitti. nisi cōditione impleta: qa ita fuerat sibi relicta libertas, si tibi hæredi daret x. & ille nō dederat: & sic non debebatur sibi libertas, & iudex prountiauit contrarium. Per quod videtur remississe conditionem: vt debeat purè: quia non dicitur deberi quod sub conditione debetur. cum interim nulla sit nata obligatio: nec etiā illud cui pōt obstare exceptio dicit deberi. facit l. eum qui. §. si mulier. ff. de iureiu. per quem patet ꝙ illud verbum deberi: intelligitur cū effectu: & sic nulla obstāte exceptiōe. † Itē in tex. ibi. [licta instaurationē admittit.] No. ꝙ iudex q̄ restituit minorē aduersus sententiam

siam, nō decidit litē quæ vertebat inter minorē & eius aduer-
sarium,sed eā restaurat qa rescindit sniam:& ipsi redeūt ad litē quę
erat sopita p sniam.& in hoc differt à iudice appellatiōis,q deci-
dit negotiū principale.Nā p solā interpositionē appellatiōis snia
erat tā rescissa.vñ nō est opus q̄ iudex appellationis eā amplius
rescindat.debet ergo p̄nūtiare sup negotio principali.aliàs nihil
faceret.ie per imploratiōnē restōnis in integrū suia adhuc rescis
sa nō est. vnde satisfacit iudex si eā rescindat: & super negotio
principali reponat partes in primo statu:& hoc est vtile: qa fuit
implorata restitutio corā superiore, q nō erat iudex ordinarius
in causa.ideo remittunt partes ad ordinariū iudicē,vt iterū reco
gnoscat,& sentētiet inter eas,qđ nō debet facere iudex appel. &
sic restituit in integ.nō deuoluit negotiū principale ad superiorē:se
4 cus in appellatione.quod tene mēti.& hoc tangit hic Cy. † An
dūc habeat necesse partes inchoare nouū iudiciū,vel p̄sequi ve-
rē instātiā,& acta:tetigi.§.si aduer.rē iud.l.j.& etiā Bar.ibi tan
git ante fi. Pro declaratiōe gl.quæ incipit. [per in integ.restit.]
Op.cōtra primū dictū q̄ ille minor nō habet necesse petere resti
tutionē aduersus illā snīam,cū p eā nō sit læsus.nā dū p̄nūtiauit
libertatē deberi,& ip̄m teneri ad manumittēdū,licet nihil dixe-
rit de cōditiōe,subintelligit illa cōditio.s.dūmō prius īpleat cō-
ditionē de dando x.prout colligitur ex ll.quas allegat glos.ff.de
rebus.ven.l.pe.& si quis omis.cau.test.l.quia aūt.§.fi. Gl.respon
det q̄ hoc debet intelligi qñ dixit expresè in snīa q̄ debeatur li
bertas,ablq; eo q̄ det x.aliàs p̄cederet cōtrariū quod est diuina-
re.vnde Cy.secundū Pet.dicit q̄ verba sentētiæ nō patiuntur in
tac.talē cōditionē inesse.pronuntiauit enim libertatem deberi.
quod non potest intelligi nisi purè:quia (vt supra dixi) qđ de-
betur sub conditione vel in diem,nō p̄riè debet:ideo per hāc
sniam omne obstaculū videt remotū.In ll.aūt cōtrariis verba po
nūtur pari talē cōditionē inesse.Et pro hoc allego bonū text.cum
gl.quē ipsi nō allegāt in d.l.eum qui.§.si mulier.ff.de iureiur.vbi
de directo fit illa distinctio.facit.l.Mæuio.§.à me.de legat.ij.vel
aliter secundū alios,aut per illum minorē hæredē fuit opposita
exce.q̄ nō debeat libertas nisi cōditiōe īpleta,& hoc nō obstāte
iudex p̄nūtiauit libertatē deberi:tūc sine dubio vī illā exceptio
nem repulisse per l.q̄ in diē.§.si rōnē.ff.de cōpē.& tūc esset ipsius
talis exceptio nō fuit opposita,& tūc redeas ad præcedētē di
stinctionē,tūc aut iudex fuit vīus talibus verbis quæ nō p̄nt se-
cum cōpati talē tacitā cōditionē,& idē:vt in hac l.aut poterāt pa
ti.& tūc subintelligit cōditio,dūmō prius cōditionē adimpleat
per Lqūuis.& ad hoc bene facit.l.si duo.§. Marcellus.ff.de iure
iur.vbi si iurauit te mihi vēdidisse rē,& sic habeo actionē sicut si
fuisset p̄nuntiatū,tñ subintelligit dūmodo pretiū soluat.licet de
ipso nulla sit facta mentio in snīa vel iuramento. Debes aūt sci-
re q̄ oppositæ exceptiōe iudex debebat reum absoluere, cū ante
conditionē nō sit nata obligatio.l.qui hæredi.in fi.de condic. &
demonst.iuncta l.bouem.§.quæ sub conditione.ff.de ædil.ędic.
sed exceptione non oppo.si constabat sibi vt iudici libertatē de-
beri sub conditione, vel in diem, poterat pronunciare eam debe
ri adueniente die,vel condi.ar.l.quod si in diē.in prin.ff.de peti.
hæ.quod not.Barto.j.de excep.& per Bald.in.l.exceptionem.
facit.l.j.§.illud.ff.de fideicom.liber.Oppo.vltimò q̄ etiam ad-
uersus sententiam (licet non sit secuta manumissio) non possit
restitui vt j.eo.l.fi.Sol.aduersus sententiam, qua pronuntiatur li
bertatē deberi in futurū,potest restitui:vt hic:sed aduersus illam
qua p̄nuntiat libertatē iam competere,vel competīsse,non pōt
restitui sicut nec contra manumissionem: vt in l.contraria.licet
enim talis sententia non det libertatem:sed declaret iam datam:
eiusdem tñ virtutis est cuius est ipsa manumissio,per quam da-
tur libertas,† & hoc vult illa glos.in fi.quæ semper allegatur q̄
aliud est pronuntiare quem liberum,& ad aliud quem liberan-
dum.Sic aliud p̄nuntiare quem deportantū,aliud quem depor-
tandū.Item aliud est absoluere aliud pronuntiare absoluendū.*
† Et per hoc dicunt doct.q̄ licet ex forma statuti iudex in vlti
mo mense sui offic.cū non possit aliquem absoluere ab inquisitio
ne, vel accusatione,poterit tamen p̄nuntiare absoluendum. Et
1 illud pluries vidi de facto.Nec per hoc incidet in pœnam statu
ti.Et si snīa transiuit in rem iudicatam, successor eius tenebitur
absoluere.Vel fortè dicendum est q̄ illud videat factū in frau-
dem statuti,& sic illa p̄nūtiatio non sit seruanda:sed habeat suc
cessor videre an veniat absoluēdus,vel cōdēnandus.& hoc plus
placet.Ideo & iudex nō incidit in pœnam
statuti cum sua pronuntiatio nō sortiat effe
7 ctum.† Item inducit q̄ si consultor cui cō-
missa est cā cōsulenda per iudicē, consulat
talem fore condēnandū,vel absoluendū:&
iudex postea viso cōsilio dicat p̄nuntio in
omnibus & per omnia secundū formā con
silij:q̄ ille nō videat cōdēnatus,vel absolu
tus:cū cōsultor nec absoluat nec condēnet
per verba sua:sed declaret cōdēnandū vel
absoluendū per iudicē.Non debet ergo iu-
dex ita loqui:sed debet dicere cōdēno vel absoluo , qa cōsultor
fuit locutus per verba futuri tp̄is:cū p̄ præsentia loqui nō possit
qa nō p̄tinebat ad eū cōdēnatio vel absolutio:sed iudex ad quē
pertinet,debebat loqui per verba præsentia.Sed Io.An.in addi.
Spe.in tit.de excep.& repli.§.viso.videt tenere talem pronūtia-
tionem iudicis non valere:cum debeat continere condemnatio
nem vel absolutionem,& non contineat.ar.j.de senten.l.cum iu
dex.Tu dic secundū Iac.de Are.q̄ imò valet,& quod iudex vi-
detur fecisse illud quod consultor dixit ipsum debere facere:vi-
delicet q̄ condemnauerit vel absoluerit:& sic dicta sententia tal
tem æquipollenter continet condemnationem,vel absolutionē.
Quod etiam tenuit quidam vocatus Ioan.Facioli de Pisis anti-
quus doct.& etiam Bar.consuluit vt res potius valeat quàm pe-
reat.facit l.fundus.ff.de rescin.ven.

2 *Modus quid sit*

¶ Absoluendū. Adde circa hoc Bart. & ibi con. in l. fundus. ver. vlti. ff. de rescin. ven. Lu. Ro. in ru. de arbitri. Alex. latè in l. j. §. si qs ita. col. iij. in fin. ff. de ver. obl. Ang. in cōs. ccxix. Et an talis snīa dicat cōdēnalis. p eundē Pau. de Ca. in suo cōs. xv. scip. p clariori. Fran. Da.

LEX II.

1 ET si minor. †Dolus manumissi nō reddit da
tionē libertatis nullā:sed facit cō-
tra ipsum cōpetere actionē ad interesse:& ætas manu
mittētis nō facit vt det restitutio aduersus libertatē iā
2 datā.h.d.Ad euidētiā debetis scire. † In tex.ibi. [in cōcilio.] gl.
exponit.i.cā cognita:qa tūc ibi fit cōgregatio,& inde traxit no-
men cōciliū prælatorū:& illud est vocabulū latinū. & dicit etiā
synodus & hoc est græcū.& ita dicit decretū.dist.xvij. vel xviij.
Minor eū xx.ann.per l.e:iescentiam non poterat manumittere
seruum suum,nisi coram iudice,& causa cognita:& tunc dicebā
tur facta in concilio,& vindicta illa manumissio.ff.de ma.vin.in
rubro & nigro.& quid sit vindicta ibi no.

3 *Iudex qui cognouit de causa ciuili, potest incidenter reperto crimine circa contin-
gentia causæ ex officio suo & extra ordinem delinquentem punire*

3 *Iudex maleficiorum, potest incidenter de causa ciuili cognoscere.*

LEX III.

1 QVos retrahi. †Libertas non legitimè data: po
test à minore retractari . quate-
nus de facto processit.secus si legitimè data esset.h.dicit.
Defectus ergo solennitatis reddit actum nullum,sed si
nō deficit solennitas:licet ex actu minor lædatur,qa valet actus
nō facit fauor ætatis ipsum rescindi:quia maior fauor est liberta
tis,quā minoris ætatis:& bene patet hic illud quod hic dicit glo.
in l.j.§.si aduer.ven.in gl.fi.quod fortius est ius cōmune quam
priuilegiū.qñ em̄ deficit solēnitas:ius cōmune est in omnibus q̄
actus sit nullus,sed qñ actus est validus, q̄ debet rescindi, hoc
2 nō est in priuilegio ætatis,vel absentiæ.† Allegat etiam tex.in fi.
q̄ iudex qui cognouit de causa ciuili, potest incidenter reperto
crimine circa contingentia causæ ex officio suo,& extra ordinē
3 delinquētem punire.facit l.nullum.j.de testi.† Sic econtrà iudex
malefactorum potest incidenter de causa ciuili cognoscere:nam
si condemnat furem ad furcas,potest etiam ipsum condemnare
ad restitutionem rei subtractæ.facit.l.quod euitandi.j.de condi.
ob tur.cau.& l.interdum.§.qui furē.& ibi no.per Bar.ff.de furt.
& per Cyn.in l.quoniam multa facinora.in fi.j.ad l.Iuliam.de vi
publi.& per Inno.in c.cum oporteat.de accu.

LEX IIII.

1 IN iudicio. †Aduersus sententiam qua pronū-
tiatum est quem esse liberum , non
potest minor restitui.sicut nec aduersus dationē liber-
tatis.h.d.dic vt in l.j.§.eodē. etiam hic est casus q̄ for-
tius est ius commune appellationis,quàm priuilegium speciale
restitutionis in integ.

Si aduersus transact.uel diuisi. in integrum mi.re.uelit. Rubrica.

¶ Quia actio. Adde Bal.in l. si cõuenerit. la.ñ.1 secundo notabi li.ff.de pig.act.Ang. in aut. de non alie.§. hoc ergo.v.no. Bar. & ibi Doc.in l à Diuo pio §. in venditio ne.ff.de re iudi.Alex. de Imo.i cõsil. xxvij. & in consil. xlix. in iij. volu. Franc. Cur.

☞ *Actio quando reputetur mobilis uel immobilis?*

2 *Restituto minore qui erat reus, restituitur aduersarius eius ad pristinam actionem, & quando aduersarius non restituatur?*

4 *Restituto minore in iudicio, ad probandum aduersus lapsum dilationis: an restituatur etiam aduersarius eius, ut etiam possit probare?*

LEX I.

1 CVm in integrum. †Si minor quia egerat & postea transegerat, restituatur aduersus transactionem, actio prima sibi restituitur.h.d.secũdũ primã lec. quod intellige.vt si erat per trãsactionẽ in totum sublata:qa liberauerat aduersariũ p acceptilationẽ, restituit sibi vtilis prætoria: q̃ prius erat directa & ciuilis & dicitur rescissoria.& durat anno.vt in l.in honorariis.§.sed cũ rescissa.ff.de acti. & obli.licet prior directa esset perpetua. Si verò actio prima nõ erat ipso iure sublata,per restitutionẽ acquirit replicationẽ. vt in l.proxima.& sic poterit intentare primã directã: & sicut illa est perpetua,ita & replicatio est perpetua: quæ venit ad corroborationẽ ipsius & secũdũ illã lect.primã procedit glo.ij. quæ incipit [distingue.]tũc illa glo.cadit super hãc l.quia text.præsupponit q̃ valuerit trãsactio.& gl.op.q̃ nõ potuit valere sine decreto iudicis,si agebat minor de re immobili:vt in ti.de rebus eorũ. †Et 2 soluit q̃ illud esset verũ si ageret de re immobili, etiam actione personali ad rem sibi debitã quia sicut ipsa res est immobilis ita & actio personalis cõpetẽs p̃ ipsa,reputatur immobilis quę glo. semper allegatur sed si agebat de re mobili:tũc potuit tranligere 3 sine decreto iudicis qa actio ' reputat mobilis.ppriè aũt loquendo actio cũ est ius incorporale,nõ põt dici mobilis, vel immobilis,sed facit tertiã speciẽ:vt in l.quã tuberonis.ff. de pecu. sed q̃n expedit ipsam æquiparari rei mobili vel immobili. & cũ quæritur an possit alienari sine decreto:tũc seruanda est distinctio ipsius 5 glo.& de hoc vide p Bar.& Dy.in l.nõ potest.ff.de aut.tut. †secundũ aliã lect.dicit q̃ restituto minore qui erat reus,restituitur aduersarius eius ad actionem pristinã.h.d.quod intellige eodem modo quo suprà dixi & hoc probat in l.seq.quæ venit ad declarationẽ istius lect.& in hoc ista l.differt ab illa: & tũc formatur vnũ cõtrariũ in j.glo.quæ respicit illã lec. in l.cũ minor.ff. de mino.Solue ergo illud cõtrariũ de l.cũ minor. q̃ hic aduersarius q̃ trãsegerat cũ pupilla perdiderat actionẽ per transactionẽ, aduersus quã pupilla fuit restituta quia restitutio in integrũ debet oĩa reponere in eodẽ statu l.q̃ si minor §.restitutio.ff.de mino.sed in l.contraria perdiderat propter aliud quod non erat connexum trãsactioni aliàs esset idẽ quod in præcedẽti l.etiã ff.e.item intellige hãc l.quãdo aduersarius istius minoris nõ fuit in dolo, aliàs restituto minore nõ restitueretur aduersarius eius.vt ff. de solu. l.qui res post prin.in ver.huic applicatũ & l.si Titius. de fideiuss. 4 & no.per Cyn.in l.vnica.j.de repu.quæ fiũt in iudicio.† an autẽ restituto minore in iudicio ad probandũ aduersus lapsum dilationis,restituatur etiam aduersarius eius,vt etiã probare possit? vide Barto.in l.j.§.nuntiatio circa fi.ff.de no,ope.nuntia.

5 ☞ *Restituto minore aduersus transactionem,an aduersarius eius qui est actor, redibit ad primam instantiam,& si prima actio quæ erat directa ciuilis, est extincta an uelis prætoria quæ loco illius ei restituitur,erit eadem cum prima?*

LEX II.

1 SI ex persona. †Restituto minore aduersus transactionẽ, aduersarius eius põt redire ad actionẽ primã,si non erat ipso iure extincta,& aduersus exceptionem transactionis habet minor replicationem sed si erat extincta,restituitur sibi vtilis prętoria quæ prius erat directa ciuilis.h.d. † Sed quæritur vtrũ actor 2 redibit ad primam instantiam? Respõdeo si actio fuit ipso iure perempta,similiter & instantia quæ super ea fundabatur,non redibit ad eam:sed nouam inchoabit super noua actione instituta & ita intelligitur tex.dũ dicit[ex instauratione negotij.] & quia lis de nouo reintegratur.Sed si non erat perempta,quia liberasti minorem per pactum: tunc si durabat tempus primæ instantiæ poterit ab eo redire in eo statu in quo erat cùm fuit transactum alàs inchoabitur noua vt dixi in simili in l.si diuersas.§.de transa.

Item an istis vtilis quæ restituitur,erit eadem cum prima. Pet. dicit hic quod sic:& q̃ resuscitatur prima miraculosè sicut Lazarus.Breuiter hoc est falsum:quoniã illa vtilis datur ex edicto prætoris:& sic est prætoria & annalis.prima non poterit esse directa & perpetua:sed quãdo resuscitatur de iure ciuili, bene posset dici,id quod dixit Pet.per l.deferre.§.fi.cum l.seq.ff.de iure fisci. Item prima erat natiua:quia oriebatur.ex præexistente materia:vt in l.Iurisgentium.§.& ideo puto.ff.de pact.illa verò vtilis est datiua:vt patet in ver.[tributa.] & datur ab electo prætoris: si autem actio prima non fuisset extincta ipso iure,tunc ista quã nunc agit esset eadem cum prima:& ita intelligo tex.l.præcedẽtis.cum dicit actionibus quas pridem habuisti,veteris.qui tex. videtur probare opinio.Pe.Sed intellige vt dixi:& tunc non facit pro Petro.

Si aduersus solu.â debi.uel à se factam &c. Rub.

2 ☞ *Cautela pro matre quæ administrauit tutelam filij:& transiuit ad secunda uota & sic priuatur tutela,ne perdat hæreditatem filij si postea decedat impubes?*

3 *Soluens minori uel eius tutori seu curatori, quando consequatur plenissimam liberationem: sic minor non restituatur contra eum?*

LEX I.

EXemplo. Lex prima huius tit.loquitur quãdo minor restituitur aduersus solutionẽ factam sibi,vel suo curatori.Lex autem secunda econuerso.quando restituitur aduersus solutionem factã à 1 se minore alteri.& h.d.l.j.& l.ij.† Debitor minoris soluẽdo curatori suo,liberatur ipso iure à minore.& si pecunia soluta non sit salua minori,põt minor restitui cõtra soluentẽ: vt iterum soluat tanquam non fuerit liberatus.h.d. Quod intellige si fuit perdita facilitate ipsius minoris.secus in casu fortuito,& hoc vult glossa singu.quæ ita intelligit hanc l.in l.verũ.§.sciendum.ff.de mino. quam Barto.dicit esse notandam.& ita limita secundum membrum distinctionis glo.Cætera dic vt in ea.quia clara est. †Et 2 dicit Bald.per hanc l.quòd quando mater quæ administrauit tutelam filij,transiuit ad secunda vota.& sic priuatur tutela: & ne perdat hæreditatem filij si decederet impubes, reddat rationem administrationis,& reliqua tutori nouiter dato ad postulationẽ matris.vt in aut.matri & auiæ.j.quando mu.tutelæ offi.fun.po☞ test debet esse cauta vt adhibeat iudicis authoritatem. ne si pecunia postea perdatur:pupillus restituatur contra ipsam, vt iterum soluat:vt in hac l.quam restitutionem tollit iudicis authoritas:vt in glo.& ista l.est periculosa debitoribus minoris soluentibus,& videtur contra omnem æquitatem bene considerando, q̃ postquã soluerunt legitimo administratori,vel cum illius authoritate,& sic sunt liberati ipso iure à ciuili & naturali obligatione:q̃ postea pecunia perdi debeat ad damnum suum, quia quod legitimè factum est,ex superuenienti causa non debet retractari:sed postquam lex dat remedium vt expectet iussum iudicis,imputet sibi si sponte, non coactus soluit quia contemnit 3 l.consilium. †Sed quid si perdatur culpa administratoris, sine aliqua facilitate vel culpa minoris? adhuc videtur idem,vt cõpetat restitutio.licet etiam detur regressus cõtra illũ qui fuit in culpa:vt supra si tutor vel curator interuenerit.l.etiã.& l.fi.Sup.glo. mag.ibi.[Plenã si soluit pupillo sine tutore.] Dic nam nõ liberatur ab aliqua obligatiõe ciuili vel naturali:& ideo mero iure potest pupillus vel minor agere vt iterum soluat.Sed si pecunia sit salua,habet soluẽs exceptionẽ de æquitate:sed in casu sequẽti q̃ soluit cũ authoritate tutoris,vel curatoris,liberat ab omni obligatiõe:& sic posito q̃ pecunia postea perdat,non poterit minor agere vt iterũ soluat:nisi petat resti.in integ.& fuerit sibi cõcessũ tn debet sibi cõcedi sine causæ cognitione:vt hic in fi. & ista causæ cognitio consistit in hoc vt videat an pecunia sit perdita, vel nõ:& si sit p̃dita, an casu fortuito vel fragilitate minoris,vel alterius:qa talis casus euenisset cuilibet maiori: & tunc non dat restitutio:vt in d.l.verũ.§.sciẽdũ.An aũt interueniente aliqua negligẽtia minoris,vel administratoris:ita q̃ casus ille non euenisset si ipse fuisset maior,vel sit verisimile q̃ euenisset:& tũc restitutio cõcedit.In tertio verò casu q̃n nõ interuenit authoritas dicis,denegat restitutionẽ.qđ est verũ si ipse soluẽs cõtradicit iudici.& nõ obstãte cõtradictiõe iudex p̃cipit sibi q̃ solueret.nã nõ vult solui sposse sed coactè:ideo nõ debet pati dãnũ.& ille est casus in l.ait

l.ut ſpror.§.permittit.ff.de mino.Sed ſi nō cōtradixiſſet iudici.licet iudex mādaſſet,nō videret ſoluiſſe coactus:ſed ſpōte, & nō obediſſet ſibi præceptū iudicis:vt colligit ex illo §.qd' eſt ſingulare vñ ſis cautus qñcunq; iudex tibi mādat q; ſoluas,vel aliqd facias ſivis,q; videaris feciſſe coactus.facias tibi cōtradictionē tuā & cām.per quā cōtradicas.qd ꝓpetuò tene mēti p illū.§.ſing. In ꝓbatis aūt caſibus qui cōtinent in l.alleg.hic per gl.in ver.[niſi in rebus.] ſoluēs minori etiā ſine iudicis authoritate cōſequitur plenā liberationē:vt ſic minor nō reſtituat cōtra eū: ſed inquantū alleg.glo.l.pe.j.ad treb.quæ loquit de hærede rogato de reſtituēdo hæreditatē pupillo vel minori, & reſtituit tutori vel curatori. Dicit Raph.ſe putare q; illa l.ſolū loquat in reſtitutiōe verbali,per quā ſolū reſtituunt iura hæreditaria in pupillū, vel minorē:& ſi fiat reſtitutio realis de tota hæreditate, puta ipſe, q; poſtea res vel pecunia perdantur negligentia vel facilitate minoris,aut tutoris,vel curatoris, non debeat reſtitutio denegari: quia ſolū denegatur in paruis ſolutionibus, vel īpenſionibus:vt in Licinius.j.de admi.tu.& ſubdit, q; licet illud fortè difficile eſſet obtinere in iudicio,vel in practica:quia nullus doc.hoc dicit: tamen putat q; debeat cuilibet placere illa limitatio.intantum q; vbicūq; ſingularis opinio ſua, efficiatur communis omnium: & in practica debeat obſeruari.

1 *Si debitum ſolutum per errorem iuris, quando poſſit repeti, & an requiratur reſtitutio!*
2 *Qui ſi per errorem facti ſolutum ſit? q; non requiratur reſtitutio.*

LEX II.

NDebito. † Indebitū ſolutū à minore eo caſu quo ſi eſſet maior denegaret ſibi repetitio per condictionē indebiti pōt repeti: impetrata prius reſti.in integ.quæ debet ſibi concedi.h.d.in effectu ſecundū intellectū gl.& doc.& habet materiā aliqualiter difficilē & inuolutā:etiā ponitur in l.interdū.ff.de condic.inde.vbi eſt difficilis glo.& dic vt ibi.Non ergo repetit hoc,niſi prius reſtituatur ad repetendū:ſed poſtquā fuit reſtitutus,intētabit condictionē indebiti.vel dic q; vnū tm iudiciū agitabit:quia reſtituetur alipiam petitionē ſolutiōis,q; reſtitutio tribuit id quod abſtulit:alio.nō em fuit læſus in perdendo cōdictionē indebiti:q; et ſi ſoluit eam nō habeat,nec etiā acquiſiuit per ſolutionem:quia habita maior,eā nō acquiſiuiſſet:intelligendo prout gl.intelligit in debito ciuili,ſed naturaliter debito fuit ergo læſus in ſoluendo.ergo reſtituitur ſibi pecunia ſoluta:& hæc vera. † Oppon. cōtra tex.qui dicit q; legatū erat indebitū:& q; fuit ſolutū per errorem iuris:& poſtea dicit q; nō repetit niſi per reſti.in inte.nam videt q; no.ſit neceſſaria reſtitutio:quia indebitū ſolutū per errorem iuris repetitur à quolibet maiore per condic.indebi.ſine reſtitutione,vt in toto titu.de cōdi.inde.& ſ.de iur.& fac. ign.l. cū quisq; error iuris nō debet nocere in dānis euitandis. Timore hostes gl.& etiā ff.in princ.volēs ſoluere,dicit q; cōtrariū ꝓcedere,ſi eſſet omno indebitum tam ciuiliter quàm naturaliter,quo caſu nō haberet locū quod hic dicitur quia maior poſſet repetere reſtitutione:fortius minor.ſed illa l.debet intelligi quādo nō erat indebitū omni iure:ſed ciuiliter tātum, naturaliter verò erat debitū:quo caſu ſi eſſet ſolutū à maiore per errorē iuris, non repetet naturali obligatione impediēte: ſed ſi ſoluat à minore ꝓpter beneficio ætatis per reſtitutionē in integ. Adde q; eadem ratio eſſet quādo eſſet omnino indebitū,& foret ſolutū ſcienter non per errorē.Nam tūc maior nō repeteret.l.cuius,per errorē.de re. iur.l.j de cōdi.inde.ſed minor poterit repetere per reſti.in integ. Et ita tolle hāc l.dū dicit [per errorem iuris:] ſubaudi:vel ſciēter.& tūc nō curo an eſſet indebitū omni iure,vel ciuiliter tātū. Ponit autem glo.exemplum in legato facto in minus ſolēni vocatur:quod eſt indebitum ciuiliter:propter defectum ſolēnitatis.& naturaliter debitum:propter volūtatem defuncti. Item in eo quod poteſt detrahi per Falcidiam:quia eſt indebitum ciuiliter per l.Falcidiam,quæ reſecat:& naturaliter debitū: ꝓpter voluntatē defuncti,quia præſumitur voluiſſe q; integraliter ſoluat tum detrahere Falcidiam fiat cōtra voluntatem defuncti: vt in l.Titia.ff.ad l.Fal.Pet.reprehendit iſta exēpla,dicens q; in illis casibus legatū eſt indebitū:etiam naturaliter,propter reſiſtentiā. l. quæ impedit naſci naturalē obligationē: vnde intelligit hāc l.in indebito omni iure:& ad cōtrariū reſpōdet q; tunc tale indebitū ſolutū per errorē iuris.poſſit repeti à maiore,qñ ſoluēs tractaret de damno euitādo,ſed hic tractat de lucro,ibi,hęres ſoluēs cum lucretur hæreditatē,& quicquid nō ſolueret lucretur: vnde maior ſoluēs legatum omnino indebitum non repetet per errorē iuris,quia,quia talis error non prodeſt in lucris captādis. Breuiter doct.noſtri ſequuntur opi.glo.quod plenè dic vt in d.l.cū quis.

3 † Secundò oppo.q; ex quo facta ſit ſolutio per errorē, & non ſit neceſſaria reſtitutio:quia etiā maior repeteret: vt in l. error.j. ad l.Fal.Sol.verū eſt ſi eſſet error facti,quo caſu nō haberet locū iſta l.inquātū loquit de reſtitutiōe:ſed hic fuit error iuris. Sed vltimò oppo.ad idē:q; nō ſit neceſſaria reſtitutio:vt in l.interdū.ff. de cōdi.inde.vbi dicit q; ꝓſona facit locū repetitioni:nec poteſt intelligi illa l.qd' repetat per reſti.in inte.qa cōgrueret tit. in quo ſituata eſt,ſed repetit per condi.indebi.ſine reſtitutione.Sol.ſi talis minor non legitimè ſolueret,nec cum authoritate tutoris:vel etiam curatoris,qñ ipſum habebat:& tunc fateor cōtrariū.Nam tunc nō tranſtulit dñium eius quod ſoluit,ideo ſi extat,pōt vendicare:& eſt cōſumptū,pōt cōdicere:quia talis ſolutio nō liberauit eū ab obligatione naturali qua tenebatur, poſtquā non trāſtulerat dñiū:& ſic nō inducat liberationē, nō prohibetur inducere repetitionē:ſed hoc debet intelligi qñ ſoluit legitimè cū authoritate tutoris,vel curatoris,quo caſu liberat à naturali obligatione,& ſic mero iure non inducit repetitio,etiā re extante:quia quia translatū eſt dñium:ideo neceſſaria eſt reſtitutio,per quam recuperat ſolutū:& aduerſarius recuperat naturalē obligationē quæ per ſolutionē fuerat extincta:vt ſ.tit.ꝓxi.l.j.& ij.& hoc voluit glo.mag.circa fi.in effectu. Sed tunc extra gl.opp.quia aut minor peret reſtitutionē ad id quod ſoluit: aduerſarius obijciet cōpenſationē de naturali debito quo pōt obijci.l.etiā.ff.de compen.Solu.dicit gl.in l.cum is qui.§.j.ff.de condi.indebi.& in d.l. interdū.q; cōpenſatio pōt obijci peteti.nō aūt repetenti:ne repetitio quæ cōcedit à iure,hoc caſu ſit fruſtratoria.Bal.dicit ſubtilius:q; cū minor petit ſe reſtitui,nō erat obligatus naturaliter,cū illa naturalis obligatio erat extincta per ſolutionē:vt ſ.dixi:ergo nō poteſt obijci compenſatio.poſtquam minor recuperat quod ſoluit,tunc aduerſarius recuperat naturalem obligationem, & non eſt tractandum de compenſatione:cum executio ſit iam facta.Cætera dic vt no.in d.l.interdum.

Si aduerſus dotem reſtitutio poſtuletur. Rubrica.

2 ☞ *Beneficium reſtitutionis in integrum (licet concedatur ex priuilegio ætatis) tranſmittitur ad hæredem,quando concernit læſionem patrimonij.*
3 *Prædia,an poſſint dari in dotem à minore?*
4 *Mulier maior omnia quæ habet poteſt dare in dotem,& quid ſi eſt minor?*
5 *Quòd aliud ſit lucere vltra patrimonium,& aliud vltra vires patrimonij.*
6 *Mulier minor non habens curatorem,ſi promittat in dotem vltra patrimonium ſuum, an ualeat promiſſio:& quid ſi habebat curatorem?*

LEX VNICA.

VOniam. † aduerſus dotē immoderatā reſtituit mulier minor,& eius hæres.h.d.ſecundū Bart.In text.ibi [dediſſe.] ſ. illi qui tantam dotē nō merebatur inſpecta qualitate perſonæ ſuæ,& etiam vxoris, & cōſuetudine loci:ſi autē merebat:tunc licet dediſſet oīa bona in dotē,in nō eſſet læſa:quia vtit iuri cōi:vt j.de iure dot.l.nulla. ſed ſi dediſſet plus quā haberet tūc diſtingue vt in gl.fi.licet Ia. de Are.videat tenere q; qñ maritus meret dotē datā,etiā ſi excedat patrimoniū,vel vires eius,nō dicat lædi.quod falſum eſt:qa nō ſequitur ille meretur:ergo mulier bene facit dare pluſquā haberet,quia hoc non feciſſet diligēs perſona. † In tex. ibi. [ſi ad te hæreditas &c.] No.ergo q; beneficium reſtitutionis in integrum licet concedatur ex priuilegio ætatis,tranſmittitur tamē ad hæredem:quia nō eſt merē perſonale,cū cōcernat læſionē patrimonij.alias ſecus.l.quia tale.ff.ſolu.matri.& facit l.non ſolū.ff.de integ.reſti. † In glo.iij.ibi. [ſed an prædia poſſint dari in dotē?] ſubaudi à minore cum decreto iudicij,vel ſine:& videtur q; etiā cum decreto non poſſunt dari cum non poſſint alienari niſi ex cauſa æris alieni ſoluēdi:vt in l.ob æs.allegata in gl.in toto ti.de reb.eorum.& hoc nō negabat æs alienū.Gl.tamen tenet contrarium per l.Titia.ff.de iure dot. vt ſicut poſſint alienari ex cauſa æris alieni: ita ex cauſa dotis:& eſt ſpeciale fauore dotis:& hæc

a ¶Vltra patrimoniū. An appellatione patrimonij intelligatur de qualibet re tẽporali? vide per Archi. in c. ei qui appellat. §.nominatiões.in iij. col.ij.q.vj.

b ¶In criminibus.ſubaudi atrocibus. q̃ dicuntur crimina enormia, & quæ mediocria,& quæ leuia. Vide p Car. zaba. in c. vlti. in vj.q. de tẽpo. ordi. & q̃ ſunt crimina grauia, grauiora & grauiſsima. vide Abb.in c.tuæ. de pœnis. & in c. qualiter. el.ij.de accu.

c ¶Maleficium. An in maleficijs voluntas coacta habeatur pro voluntate, vide per Abb.conſi.iiij.

vera. Intellige ergo iſtã l. q̃ interuenit decretũ iudicis:ſi illa mulier habebat p̃dia.q̃ dedit oĩa ſua bona in dotẽ: & ſic valuit datio:aliàs nõ valuiſſet. & ſic nõ eſſet neceſſaria reſtitutio:ſed poſſent prędia vẽdicari.& de eis nihil lucrareť maritus ex pacto,vel à l.quia nõ eſſent dotalia.& pactũ nõ operať niſi ſup̃ dote.quidã tñ reſpõdẽt ad illã l. Titia vt in gl.& tenẽt q̃ etiam cũ decreto non poſsint dari quod eſt falſum.In ſeq.glo.ibi. [vel aget pro fructibus.]dic hæc vera ſecũ dũ Pet.pręcedẽs aũt ſibi non placet: qa illa mulier nõ fuit leſa in pacto de lucrãdo,ſed in datione dotis. Tu dic qd̃ etiã præcedẽs eſt bona,quia lædiť in vtraq;, ſi enim dedit maiorẽ dotẽ quã ille mereť, ille plus lucrať quã debeat lucrari, potuit ergo præhabita reſtitutione repetere totũ illud qd̃ habuit vltra cõpetentem,vnà cũ fructibus perceptis cõſtante matrimonio qm̃ illos non lucratur pro oneribus matrimonij ſed ſolum vſq; ad debitã quantitatẽ & etiam ipſa mulier quæ dedit ſi viueret,poſſet petere reſtitutionem,vt in dote nõ ſit niſi quãtitas debita:& reſiduum ſibi reſtituatur.Opi.autẽ Mar. poſita in l.fi.gl. communiter nõ tenet,videlicet quod beneficium reſtitu. in integ.quod eſt extraordinarium,cõcurrat cum ordinario.ad idem nec obſtat l.in cauſæ.§.Põponius.ff.eo.in quo Mar.ſe fundabat
4 quia ibi competebat ad diuerſa.†In glo.fi.ibi.[dic q̃ mulier maior omnia quę habet põt dare in dotẽ.]ſubaudi etiã non merẽti. & licet lædať,non reſtituiť in integ.ſed minor dicto caſu reſtitui tur ſi autem maritus meretur:tunc licet mulier ſit minor, dando omnia ſua nõ lædit̃ nec reſtituitur ſed ſi dedit vltra vires, lo-
5 cum habet diſtinctio ſequens.†In gloſ.ibi.[ſi verò vltra vires.] Nota illum modum loquendi q̃ aliud eſt dicere vltra patrimonium aliud vltra vires patrimonij quod declarat vt in gloſ. ſed Pet.dicit hãc differentiã non eſſe hic fiendam & q̃ etiam quan-
a do p̃miſit vltra p̃rimoniũ * mero iure valet,p̃miſsio.Nã ipſe põt ſe obligare in mille millibus:licet ipſe non habeat in patrimonio niſi centũ,& obligatur efficaciter.vt l.cõtinuus.§.illud.ff.de ver.
6 obli.†Et ideo tenet q̃ ſi mulier minor non habens curatorẽ promittat in dotem vltra patrimonium ſuum, quia cum nõ habeat niſi c.promittit cc.valet promiſsio mero iure: quia potuit ſe obligare ſicut maior:vt in l.ſi curatorem habens.ſ.de in integ. reſtit. & ideo ſibi neceſſaria eſt reſtitutio:ſicut ſi promittatur infra patrimonium,tamen vltra vires patrimonij,vt hic ſubij̃cit gl. ſi verò habebat curatorẽ,tunc aut promiſit ſine vllo & valet promiſsio ipſo iure etiam vſq; ad congruentem quantitatem : quia non potuit ſe obligare.vt in d.l.ſi curatorẽ habens aut cũ illo, & eius authoritate:& tunc aut iſte ſciebat promiſsionẽ eſſe vltra patrimonium vel vires patrimonij.& idem qa videtur dolosè authoritatem ſuã interpoluiſſe. & hoc quantũ ad obligandum minorem.ſed in præiudicium ſui poteſt valere.l.cum poſt.§.j.ff. de admi.tu.Si verò ignorabat,& ſic bona fide & tunc poſſet procedere diſtinctio glo.aut promiſit vltra patrimoniũ,& nõ valet ipſo iure quatenus eſt vltra,aut vltra vires:& valet,ſed reſtituitur.

Si aduerſus delictum ſuum &c. Rubrica.

2 ☞ *Minor quãdo in totum excuſetur in delictis, & quando iuuetur per reſtitutionem?*
3 *Differentia inter crimen,delictum,maleficium, & peccatum.*

LEX I.

1 IN criminibus. †Aduerſus delictũ dolo cõmiſſum minor nõ
2 reſtituitur.ſecus ſi culpa.hoc dicit.†In tex.ibi.[in
b criminibus.]ſubaudi atrocibus: * & cum agiť criminaliter.Si aũt non ſint atrocia,ſed cõmunia tũc ſubuenitur quatenus miſeratio ętatis patitur:vt ff.eo.l.auxiliũ.§. in delictis.Itẽ ſi non criminaliter,ſed ciuiliter ageretur tũc ſubuenitur in hoc vt habeatur p confeſſo,vel trãſigẽte.vt ff.e.l. in cauſæ la.ij̃.§.nũc vidẽdũ.ſecũdũ Pe.& Cy.vel diſtingue plenius ſecũdũ Bar.q̃ aut loquimur in infante,& ille videť in totũ excuſatus qa nõ habet animũ nec tũc videť delictũ cõmiſiſſe.vt ff. ad l.Cor.de ſica.l.infans.& de fur.l.impuberem. Aut loquimur in maiore infante:& tunc aut eſt tale delictum quod in eum nõ cadit:& idem:vt in l.proxima.Aut cadit,& tunc commiſit dolo:& non iuuatur per reſtitutionem:vt in prin.huius l.ſed minor pœna ex officio iudicis ſibi imponitur:vt in d.§.in delictis. & l.aut facta.in fin.de pœnis.Aut commiſit per culpam,& iuuatur per reſtitutionem in integ.in totum:vt nulla pœna ſibi imponatur:
3 vt hic in ver. [ſi tamen delictum.] †No.hic illa duo vocabula l.crimen.& hoc importat dolum.& aliter non dicitur crimẽ. ſẽ delictum:& hoc eſt generaliùs:& poteſt committi cum dolo,&
c ſine dolo.Eſt & aliud vocabulum, quod dicitur maleficium, & in quo differat à prædictis.vide Bar.in l.aut facta.in princi.ff. de pœnis.Eſt & aliud vocabulum.ſ. peccatum, & in quo differat à prædictis:vide gloſſ.de pœni.diſt.j.c.ſi peccatũ.& per prædicta ſunt expeditæ omnes gl.quæ ſunt hic.

2 ☞ *Maius eſt delictum commiſſum in faciendo (quia poteſt cadere in minore) quam in non faciendo.*
A dolo præſumpto in præteritum minor conſeruatur illeſus ipſo iure.
Minor,an poſt dicta teſtificata, admittatur ad producendum teſtes?
3 *Mater minoris negligens infra annum petere tutorem filijs pupillis,non priuatur eorũ ſucceſsione,ſi moriantur infra pupillarem ætatem: & quid ſi antequam labatur annus facta eſt maior, & quid ſi poſt annum?*

LEX II.

1 LIcet in delictis. †Delictũ cõſiſtens in non faciendo,non cadit in mi-
nore:ideo ab ipſo ſeruatur ipſo iure illæsus. h. d.notabiliter,& ſemper allegatur.l. † & ſic maius eſt delictũ
2 commiſſum in faciẽdo:quia poteſt cadere in minore:vt in l.pęce.quã in non faciendo:vt no.in l.ij̃.j.ad ſille.& quod not.Bar.in l.ſi quis in tantam.j.vnde vi. Adde q̃ etiam à dolo præſumpto in præteritum minor conſeruatur illæsus ipſo iure : quia liceret quibuſdam præſumatur dolus in maiore:non ſic præſumetur in minore,etiam ſi conſiſtat in faciendo:vt in l.vbi exigitur. & ibi no.per glo.ff.de eden.ſed à præſumendo in futurum minor non excuſatur:quòd tamen dic vt no.Bar.in l.j.ff.de ope.no. nuntia. §.nuntiatio.in quæſtione illa.vtrum poſt dicta teſtificata minor admittatur ad producendum teſtes?& conſtat quod maior non admittitur propter timorem ſubornationis,qui eſt dolus de futuro:vt in auť.at qui ſemel.j.de.p̃b.ſed dubitať an ille dolus de futuro præſumať in minore,ſicut in maiore, quia ſi nõ præſumitur,ſicut nec dolus de præterito,admittitur ad producẽdũ.aliàs
3 ſecus.dic ergo vt ibi.†Et no.optimam l.pro matribus remanentibus viduis,quæ tenentur infra annum petere tutorem filijs pupillis.aliàs priuantur eorum ſucceſsione,ſi moriatur infra pupillarum ætatem.l.ij̃.§.ſi mater.ff.ad tertu.nam hoc eſt verũ ſi ſint maiores xxv.annis.tempore quo maritus moritur:ſi verò minores.tunc excuſantur ab illa pœna.vt licet negligant:eam non patiantur:& quotidie ille caſus accidit de facto:& illud clarè procedit ſi per totum annum quo deberet petere tutorem, fuit minor. Sed pone q̃ tempore mortis mariti habebat xxiij̃.annos cum dimidio,vel vltra,puta decem menſes:& poſtea infra annũ effecta eſt maior,non incipiat ſibi neceſsitas petendi infra reſiduum temporis:& ſi non facit,incidet in pœnam:illũ caſum habui de facto:& dixi q̃ ſi reſtabant tantum de anno quòd posſit commodè petere,& facere illi dari, incidit in pœnam ſi non fecit.Si autem in reſiduo temporis quod reſtabat nõ potuiſſet hoc commodè facere, attenta conſuetudine vel ſtylo curiæ, prout erat in caſu poſito:tunc non incidit : & pro hoc quod habetur in l.cum ſtipulatus ſim mihi à proculo.de verbo.obliga. Sed quid ſi fuit minor per totum annum:poſtea effecta eſt maior:tamẽ filius adhuc erat pupillus: puta duorum vel trium annorum. & ſic adhuc egebat tutore,an neceſsitas incipiat currere matri à tempore quo facta eſt maior:vt debeat infra annum ab illo tempore petere, vel per ſeipſam tutellam accipere ſub beneficio inuentarij̃:& ſi non facit,incidit in pœnam ſi filius moriatur in pupillari ætate?quilibet prima facie diceret quòd ſic: quia ceſſante excuſatione,ſcilicet minoris ætatis,debet ceſſare excuſatio:vt extunc incipiat incumbere neceſsitas.argu.in l.Titia.§.vſuras.ff.de legatis ſecundò.In contrarium facit quod no.glo.infrà in quib. cau. in integr.reſtitu.non eſt neceſ.l.j. & iſtam partem tenet Bald.in pluribus locis.& dicit ſe ita conſuluiſſe: & poſtea reperijſſe Speculą.hoc idem tenentem in titu.de reſtitu. in integ.§.j.verſic.ſed quid

quòd si ipsa mulier. tangam fortè in d.l.j. & per Bar. in aut. si ca. priuil. de episc. & cle. & in l. precibus. de impu. & alijs substitu.

Si aduersus usucapionem &c. *Rubrica.*

Si aduersus usucapionem &c.

Præscripio quæ non est inchoata contra defunctum, non currit ipso iure contra minorem.

Præscripio triginta annorum inchoata contra defunctũ, cui minor successit, quòd durante minori ætate, & illa finita excitetur.

Præscripio quæ non est inchoata contra defunctum, currit contra minorem qui ei successit sine spe restitutionis.

Quæ sit actio competit præscribenti, sed ille qui præscripsit habet uerum dominiũ, utile uel directum.

Ago contra te ad fundum & ad fructus perceptos ex fundo, iam sunt x. anni uel ultra, quod non habeam necesse petere te condemnari ab ipsos fructus, sed possum petere te condemnari ad æstimationem, quia non est uerisimile quòd extent.

LEX VNICA.

Contra. †Aduersus cursum præscriptionis. inchoantis contra defunctũ cui minor successit: & cõpletis cõtra ipsum minorẽ. minor restituit in integ. h.d. secundũ intellectũ glo. ma. in fi. q est verus reiectis alijs. & illa l. nõ corrigit per l. fi. j. in qui. cau. in integ. rest. nõ est necess. vbi dicitur † q hodie minor ipso iure seruatur illæsus aduersus cursum præscriptionis quia nõ currit ipso iure minori, sed incipiũt currere post quã est maior. nã hoc habet locũ in præscriptionibus nõ inchoatis contra defunctũ: sed inchoãdis cõtra minorẽ, quia nõ inchoat. sed si erãt inchoata cõtra defunctũ, cõtinuant cursum cõtra minorẽ & cõplentur. aliàs esset dicere q dormirẽt durante minori ætate. quod regulariter nõ reperit iure ciuili, nisi in præscri. xxx. an. inchoata cõtra defunctũ cui successit: qa durãte minori ætate dormit: & nõ currit. & illa finita excitat vt in l. sicut. circa fi. j. de præscri. xxx. an. & de hoc plenè no. in l. ei cui. ff. de mino. † Inquantũ autẽ dicit hic q restituit in præscriptione legali: sed si esset cõuentionalis & inchoata cõtra defunctũ, curreret cõtra minorẽ sine spe restitutionis: vt in l. Emilius. ff. e. ti. de min. In j. glo. magistri: sed quasi dominiũ]. gl. nõ bene loquit per præscriptionẽ longi tẽporis acquirit dñiũ vtile, nõ autẽ quasi dñiũ: vt no. in aut. nulli tricẽnale. j. de bo. mat. licet p vsucapionẽ triẽnij acquirat ẽtã directũ. & ibi no. sed quasi dñiũ cõpetit ante præscriptionẽ cõpletã, & sic præscribẽti. nõ autẽ illi qui præscripsit. ille enim habet verũ dñium, vtile, vel directũ: sed ille q nõdũ præscripsit, sed præsumit, quia habet titulũ vel bonã fidẽ, dicit habere quasi dominium vt no. in l. postulassem. de dã. infe. quod facit cõpetere publicianã, nõ rei vendicationẽ: vt in toto titu. de publi. habet ergo locũ illa in vsucapione & præscriptione longi tẽporis. & illa, dicitur vsucapio. vt in toto tit. vsuca. ff. eo. In glos. ibi. [& not.] dic hoc quod sequit in gl. emanauit timore cõtrarij de l. fi. j. in quib. cau. in integ. rest. nõ est necess. per quã videbat nõ procedere hãc l. inquantũ vult vsucapionẽ vel præscriptionẽ currere cõtra minorẽ. quod etiã glo. corroborat per alia argumẽta. sed solue vt in fi. glo. & per id quod ẽ. dixi: quia omnino procedit in inchoanda cum minorẽ. nõ autẽ inchoata cõtra defunctũ, cui minor succes[sit. † In gl. ibi. [quia tãto tẽpore. s. trienij retineri nõ potest.] Illa gl. allegata ad vnũ. q si ago cõtra te ad fundũ. & ad fructus percepturo fundo iam sunt x. anni. vel vltra, non habeã necesse petere te condẽnari ad ipsos fructus: sed possim petere te condẽnari ad æstimationẽ, quoniã nõ est verisimile q extẽt: sed q sint consumpti. quia nõ tanto tempore possunt durare. licet vt plurimũ petãtur condemnari ad fructus, si extant. & si nõ extant ad æstimationem.

Si aduersus fiscum &c. *Rubrica.*

Privilegiatus utitur suo privilegio contra privilegiatum.

Quid si privilegiatis eodem privilegio?

Procurator Cæsaris de quibus causis recognoscat?

Procurator potest dici longe minus iusto, licet non sit ultra dimidiam iustè.

LEX I.

Si probus. †Minor restituit etiã aduersus fiscũ: & tũc procurator cæsaris vnà cũ præside erit iudex. h.d. cũ l. seq. cũ primo dicto cõcordat. l. in fraudẽ. §. fi. ff. de iure fis. † Et sic not. q priuilegiatus vtit suo priuilegio contra priuilegiatũ: hic sunt priuilegiati diuersis priuilegijs. nã minor est priuilegiatus vt restituat in integ. si lędat. de fisco autẽ nõ reperitur iure cautũ qđ in hoc sit priuilegiatus: licet habeat alia priuilegia. s. de tacita hypotheca & vt p̃ferat alijs. De hoc tamẽ dic vt no. in l. respu. j. quib. ex cau. ma. † Qñ aũt sunt priuilegiati eodẽ priuilegio: an alter contra alterũ possit vti, vt vnus minor cũ alio? dic vt in l. verũ. §. fi. cũ l. seq. ff. de mino. & ẽ ĩsto brocardo dic p Cy. in aut. quas actiões. §. de sacr. ec. † Cõtra secũdũ dictũ. s. cõtra. l. ij. in opp. q solus procurator cæsaris sine p̃side sit iudex inter fiscũ & priuatũ, etiã ipso iure: vt j. vbi causæ fis. l. ad fiscũ. Sol. Cy. hic in additiõibus videt distinguere, aut loqmur de causis meri imperij, vt sunt causæ criminales, & de illis se nõ impedit procurator cæsaris, sed solus p̃ses. l. nec qcquã. in pri. ff. ẽ of. procõ. & j. vbi cau. fis. l. j. Aut loquimur de causis mixti imperij, & tũc vterq; simul est iudex, ita loqmur hic, nã resti. in integ. cum expediat iudicis officio nobili, & ad priuatã vtilitatẽ, est de imperio mixto vt no. in l. iubere cauere. ff. de iur. om. iud. aut in causis merè iurisditiõis simplicis, & in illis procurator cæsaris solus est iudex inter fiscum & priuatũ, vt in d.l. ad fiscũ. Adde q est verũ in loco vbi dictus procurator cæsaris reperit, aliàs p̃ses erit iudex: vt j. de bo. va. l. si vacãtia. li. x. & ibi no. per Bar. adde q dicã j. in l. fi. † No. etiã l. j. dũ dicit [pretio longè minore iuncta gl. secundũ d. Raph. q pretiũ potest dici longè minus iusto, licet non sit vltra dimidiam iusti.

2 *Quando camera uendit bona rebellium, quòd quilibet habens ius in talibus bonis comparere debeat ante uenditionem factam: ad impediendum eam, & protestandum ut hic. & si compareat post uenditionem, quod remedium habeat, & quis erit iudex & num. 4.*

3 *Quando camera uendit, quæ sint necessaria ut ualeat uenditio? & non possit retractari, etiam beneficio ætatis.*

4 *Si fiscus uendidit rem minoris, tanquam debitoris: an ille minor poterit ex priuilegio minoris ætatis restitui ad rescindendam uenditionem oblato debito ipsi fisco?*

LEX III.

1 Dicto. †Quando fiscus vendit rẽ minoris tanq; sui debitoris, nõ iuuat minor beneficio restitutionis: nisi fraus intercesserit vel solẽnitas seruata not. h.d. not. In tex. ibi, [nullam admittunt quæstionẽ] hoc est dicere q casus quem proponebat iste minor imperatori, nõ faciebat ad propositũ edictũ diui Marci. in quo cõtinetur q qñ fiscus vendit rem alienã: & dñs non conqueritur infra quinquenniũ, emptor est securus. sed infrà quinquenniũ si conquerit & probat, potest ab emptore eã auocare, & emptor habet regressum cõtra fiscũ de euictiõe: sed si dñs esset minor, audiretur perpetuo. nã illud edictum loquitur quãdo fiscus vendit rem vt suã. Pone exẽplum. si bona alicuius rebellis sunt confiscata, & fiscus capit possessionem omniũ, & vendit: tamen inter illas res quas rebelles possidebant, erat quædã possessio quæ non erat sua, sed mea. & fiscus illã vendidit tanquã suã, si sum maior tpe venditionis, vsq; ad quinqueniũ possum eã rescindere. si sum minor, perpetuò, & hoc olim. hodie per tit. j. de quadri. p̃scri. emptor statim est securus. & nõ põt ab eo res auocari: sed ille q erat dñs põt agere cõtra fiscũ vsq; ad quinquẽniũ ad recuperationẽ pretij. si aũt erat minor, dicit gl. q vsq; ad quadrienniũ põt recuperare rem. Doc. dicũt cõtrariũ. q ad rem nõ datã regressus nec intra quadriẽniũ, nec post: sed bene põt agere cõtra fiscũ etiã post quadriẽniũ. & in hoc differt à maiore. de hoc dic vt no. per Cy, post Pet. in l.
2 neq; j. de resti. mili. † Et sic not. magnũ periculũ qñ camera vẽdit bona rebelliũ: vnde quilibet cõpareat antevenditionẽ factam ad impediendũ eã ne fiat, & protestet q talis possessio nõ vendarur qa est sua, & nõ rebellis, & si hoc facit, & eo nõ obstãte vendatur poterit vẽditionẽ per oĩa retractare per l. singularẽ. ff. de resci. vẽ. l. fundus. & j. de distrac. pig. l. si residuũ, sed si veniant post vẽditionẽ, non habet remediũ nisi cõtra camerã ad pretiũ, sed in casu quẽ proponebat ille minor imperatori. fiscus nõ vẽdiderat rem ipsius minoris tãquã suã. s. fisci: sed tanquã ipsius minoris, ꝓpter debitũ fiscale. in quo pater suus vel ipse tenebat. † quo casu ad
3 hoc vt venditio valeat, & nõ possit retractari etiã bñficio ætatis, plura sunt necessaria: de qbus hic p gl. Sed plenius per gl. j. de fi.

o

¶ Longi temporis. Adde auth. nisi ꝺ homa. c. quicunque episcopus. xvj. q. iij. gl. in c. vlti. xviij. q. vlt. Doct. in c. ad aures. de præscri.

b ¶ Priuilegio. Adde Bal. in auth. habita. C. ne fil. pro patre. Cy. in l. quo tempore. in vl. col. C. de resti. mi. Abb. in nono no. c. auditis. de rest. in integ. Pau. de Ca. cõsi. cccxij. inci. viso puncto suprascripto.

c ¶ Imperij. An causæ meri & mixti imperij possint delegari? vide gl. in cle. j. de offi. dele. Inn. in c. super quæstionum. eo. tit. Bal. in l. j. in ij. col. C. vbi de cri. agi opor. Lu. Ro. & Pau. de Ca. in l. j. in §. j. ff. de offic. eius cui man. est iur.

Si aduersus creditorem. &c. *Rubrica.*

L E X I.

1

VM & ipse, †Minor q petit se restitui aduersus creditorē fœneratitiū, restituit: nisi creditor probet ipsum forè effectū locupletiorē ex pecunia mutuata. h. d. cū l. seq. scīdm cōem intellectū gl. & doc. Et est spāle in odiū foneratorū q̄ sufficit minori petēti restitutionē aduersus eū allegare & ꝓbare se fuisse minorē tp̄e mutui facti. Itē allegare q̄ pecunia non fuit versa in suā vtilitatē: sed ꝓdita. tñ nō habet ꝓbare necesse, sed potius cōtra creditor habet necesse ꝓbare cōtrariū, licet secus sit regula. q̄ minor debet ꝓbare nō solū minorē ætatē: sed etiā læsionē: vt in l. nā & postea. §. si minor. ff. de iureiu. & de materia harū ll. habetur ff. de min. l. patri pro filio. §. si pecuniā. qui loquit̄ in creditore nō fœneratio, sufficit: notabilis l. est. Sed oppo. q̄ nō sit speciale odio vsurariorū, vt habeat necesse ꝓbare pecuniā versam in vtilitatē minoris. cū idē sit in alijs nō vsurarijs: vt j. de p̄di. min. l. si p̄diū gl. hoc nō soluit, sed remittit ad ibi no. sed plenius dicit gl. ſ. de in. resti. l. fi. quorū verba Bar. hic trāscripsit. & nō fecit mētionem de eis: & etiā fuerunt verba Iac. bu. dic vt in dictis locis plenè no.

Si minor ab hæreditate se abstineat. *Rub.*

2 ☞ *Veritas non indiget adminiculis uerborum.*

3 *Filius abstinendo ab hæreditate paterna: an hodie remaneat hæres nomine?*

L E X I.

1

SIVOS. †Filius qui se nō immiscuit hæreditati paternæ nō indiget restitutione, cum sit tutus ipso iure aduersus creditores hæreditarios: sed si se immiscuit, vel bonorum possess. agnouit, & sit læsus, potest restitutionē in integ. petere aduersus aditionē. h. d. In tex. ibi: [nō immiscuistis. subaudi expræsè vel tacitè capiēdo bona hæreditaria, sed tacuistis, per aliquos fortè annos, & nō fuistis protestati q̄ non intendebatis obligari huic hæreditati: vel creditoribus hæreditarijs, vnde propter hoc creditores cōueniebāt vos, tāquā tacitè volueritis hæreditatē acceptasse, eo maximè quia eratis filij. & si filius, ergo hæres. Imperator dicit, q̄ si non apparet vos immiscuisse, ista taciturnitas &
2 omissio protestatiōis, nō noceret vobis. †quia veritas nō indiget adminiculis verborū, & ad hoc semper allegatur ista l. & veritas apparet eo ipso q̄ nō probatur contrariū: quia pro negatiua præsumitur. Sed contra de. l. j. §. qui sunt in potestate. ff. si quis omis. cau. test. vbi dicitur q̄ filius statim mortuo patre in cuius erat potestate, velit nolit efficitur hæres ipso iure. Nec ob. beneficium q̄ habet à prætore, vnde possit substituere. quia hoc nō facit quo minus de iure ciuili etiam de l. xij. tab. infigatur sibi hereditas etiā inuito. So. illud est verū quo ad nudū nomen. & etiam quantū ad vtilitatē. vt decedēs etiam ignorās sibi hæreditatē delatam, eam transmittat ad quoscūq̄ hæredes: vt plenè no. in l. ex militari. §. fi. de testa. mili. & etiam cōfirmantur tabulę pupillares, & dationes tutorū. vt hic. & in l. si filius qui patri. de vul. & pup. nō quantum ad hoc vt obligetur creditoribus hæreditarijs cū effectu, nisi se immiscuerit. & hoc vult illa. l. & istud propter beneficiū prętoris q̄ cōcedit sibi vt abstinere possit sicut quilibet volūtarius hæres propter q̄ beneficiū redactus est ad instar emācipati: vt in l. nam nec emancipatus de le. j. Ideo si creditores conuenirēt filium, & filius cōpareret, nō tamē apparet q̄ cōparuerit vt hæres, nec creditores probauerūt institutionē, non habent intentionē eorū fundatā propter hoc solum q̄ ille erat filius: & propter quod deberet illis solui. & hoc voluit glo. in l. si cum dotem. §. transgrediamur ff. sol. ma. & per Doc. in l. necessarij ff. de acqui. hæredi. & ꝓ hoc est expedita gloss. quæ est hic. †Dicunt quidam per hanc legem
3 quod hodie filius abstinendo se ab hæreditate paterna, non remanet hæres nomine: cum habeat beneficium abstinēdi ab ista l. imperiali. quæ pōt facere ipsum desinere esse hæredem: vt no. in l. in substitutione filij. ff. de vul. & pup. licet prætor per suū edictū nō potuerit. vt inſti. de bo. pos. §. quos aūt: sed veritas est in contrarium: quia illa l. non intendit dare ptātē abstinendi de nouo. sed refert & fundat se in potestate datā ab edicto prætoris. Idem esset in instituto: nisi expresè diceret contrarium nam de illa opinione multa mala sequuntur, & perderetur existentia sui hæredis cum

a Et aduerte diligenter. Adde q̄ hoc dictum Pau. de Ca. alleg. do. Bar. soz. i suo cōſ. q̄ inci. & elegāter & subtiliter. col. ij. in contrariū tamen alle. tex. in l. fundus. ff. de rescin. vend. & tex. hic in l. ij. & q̄d ibi bar. Bal. & Ang. vbi sit differentia an agatur aduersus fiscū. & erit iudex procurator cæsaris. an aduersus priuatum & erit iudex præses prouinciæ. & tenet Bal. in l. si minori. C. de iur. fis. li. x. & videtur casus in l. vnica. C. de 4
vē. rerū fis. li. x. & ibi a
hoc tenet gl. & sic aliquando attribuitur iurisdictio procuratori cæsaris, aliquando præsidi & sic ordinario. sed pro concordia idem d. Bart. in d. cōſ. dicit q̄ possumus dicere q̄ ambo habeant iurisdictionē. s. procurator cæsaris, & præses prouinciæ. & sic ordinarius & alleg. ita tenere. d. Io. de pla. in d. l. vnica. C. de ven. re. fis. & sic dicetur vtrique attributā iurisdictionem demonstrati uè: prout habetur in l. j. ff. de off. cōsu. & in l. j. C. de off. præfe. vr. & in auth. habita & ibi declarant naturā Bal. & Sali. C. ne fi. pro pa. Vel scdò q̄ possumus dicere: prout dicit præfatus d. Io. de pla. in d. l. si minori vbi dicit q̄d quando agitur cōtra emptorē, nō solū coram præside q̄ est iudex inter priuatos. l. j. ij. & iij. C. si vē. pi. aga. sed etiā coram pro curatore cæsaris, qui est iudex inter fiscū & priuatum vt probatur hic in l. j. & ij. vel inter duos priuatos, quorū alter habet causam à fisco ad cuius defensionē se offert fiscus. & dicit q̄ illa lex reddit in hoc singularis. videlicet q̄ licet priuilegiatus superueniens ad defensionē emptoris pro euictione rei venditę nō immutet forum rei, nec trahat actorē ad forū ipsius auctoris. l. venditor. ff. de iud. tamē secus est in fisco, qui superuenies ad defensionē vēditoris trahit actorē ad forū suū. i. coram procuratore cæsaris. 8tra.

instr. & iur. hastæ fiscal. l. j. lib. xij. & j. de præscrip. xxx. an. l. j. quorum si aliquid deest, vē ditio ipso iure non valet. & potest reuocari etiam per maiorem sed hic deficiebant duo s. solēnitas subhastationis, etiā quia fuit vendita minus iusto pretio dolo & fraude interueniente, ideo poterat ille minor nō ex priuilegio minoris ętatis, sed de iure cōi ab emptore rem auocare soluēdo tñ debitū ipsi fisco. et fiscus tenebitur emptori de euictione Poterit etiā soluere ipsi emptori illud ī quo tenebatur fisco: quia potest quis soluere creditori creditoris sui. l. si opera, de dolꝰ exce. & hoc si ille emptor iam soluerat pretiū fisco. per ea q̄ no. s. q̄ me. cau. l. iij. in glo. mag. Et aduerte diligēter. quia tex. hic circa fi. ibi dum dicit [si aditus rationalis nr̄. &c.] videtur velle q̄ tunc inter dñm vendicantem rem, & emptorem, & sic inter duos priuatos sit iudex procurator cæsaris. q̄ est notādū si quis emat à camera cōis rem alicuius pro debito fiscali: & postea cōueniatur à domino: tanquā vēditio fuerit malè facta coram potestate, pōt emptor petere se remitti ad iudices camere: qui tenēt locū procuratoris cæsaris. & isti erūt iudices. Casus est hic notabilis & singularis. vnde volēs retractare talē venditionē, bene cogitet qualiter potest obtinere, si illi qui vēdiderūt rē habēt esse iudices in retractatione vēditiōis. Oportet ergo q̄ habeat ius clarissimū, ad hoc vt illi veniant cōtra factū propriū, vel suorum antecessoriū. Sed hic quæro: q̄d si omnia requisita interuenerūt hoc casu, sed facta venditiōe cōpareat aliquis dicens rem venditā fuisse sibi obligatā, & ideo nō potuisset vendi in sui præiudiciū? Respōdeo debuit hoc dicere tēpore quo subhastatur: si hoc nō dixit, nō debet audiri si subhastationes sciuit vel scire potuit, quia censet ius suū remisisse, casus est notabilis. j. de remi. pig. l. si hypothecas. & est spāle in vēditiōe q̄ fit p fiscū vt ibi no. per gl. in l. sicut. §. nō videt. ff. qui. mo. pig. vel hy. so. secus si fieret per aliū etiā illo sciēte, & patiēte. vt in illo tex. & sic not. tu Paduan. q̄ qñ emis à camera cōis rem alterius pro debito fiscali cū solēnitatibus req̄sitis, nō habes necesse facere cridas q̄ durēt p annū scdm formā statuti noui Paduani, q̄a illud habet locū qñ fieret vēditio p alio debito quā fiscali: vel qñ ipse dñs venderet. sed sufficit tibi ad excludēdū oēs, q̄ nullus tp̄e subhastatiōis cōparuit ad cōtradictionē: alias esset secus. vt ſ. dixi. sed q̄d si ille debitor erat minor, an poterit ex priuilegio minoris ætatis restitui ad rescindendā vēditionē oblato debito ipsi fisco? Gl. hic vī dicere q̄ nō. dū dicit [i qua vēditiōe nec maiores, nec minores iuuātur.] In cōtrariū facit j. si ꝓpter publicas pēsitatiōes. l. fin. Breuiter si fuit req̄situs minor cū tutore vel curatore vt solueret debitū fiscale, & nō soluit. & sic est cōstitutus in mora: amplius nō audiet. ita debet intelligi ista gl. alias secus. q̄a non esset in mora. & ita ꝓcedit l. cōtraria. q̄ not. & ita videtur declarare Bar. in l. pe. j. de fi. instr. & iur. hastæ fisc. sed si res nō esset vēdita, licet ꝓpter vectigal nō solutū fuisset confiscata: restitueretur in integ. vt ff. de min. l. si ex causa. §. si in commissum. & si esset pupillus, audiretur ipso iure sine restitutione vsque ad xxx. dies. vt in l. Imperatores. §. j. ff. de publi. Tenementi. quia quotidiana sunt illa. & declarata male hic per doctor.

cim omnibus effectibus suis. quod est periculosum dicere.

1 Q Presentes in ciuitate uel loco, debēt citari personaliter, sed absentes à ciuitate possunt citari ad domum: & si nuntius perquisiuisset presentem in ciuitate, & reperire non potuisset, posset eum citare ad domum: & qualiter faciet relationem?

2 Minor petens restitutionem aduersus additionē hereditatis: qualiter necesse habeat probare se lesum ex additione?

3 Sufficiat generale proclama quòd quicunque uoluerit contradicere ne talis restituatur, compareat infra talem terminum: an autem necesse sit singulos citari personaliter uel ad domum?

4 Restitutione in integrum, an contestetur lis? nu. 6.

5 Quando possit ad diffinitiuam perueniri, lite non contestata?

6 Iudex ex officio etiam nemine petente, postquam concessit restitutionem aduersus additionem & hereditas est repudiata: debet prouidere ne bona hereditaria dissipentur, dando curatorem bonis, & faciendo inuentarium apud acta.

AVTHENTICA.

SI omnes. Ista auc. est vulgaris. & ponit practicā l. C. in eo quod ibi dicitur in ver. quòd si pro hærede. † & docet qualiter sit cōcedenda restitutio aduersus additionē hereditatis. & cōtinet plura. nam prima facit q sint citādi omnes creditores hæreditarij tā præsentes quā absentes.a Intellige de præsentibus in ciuitate, vel in loco in quo petit restitutio: nō tamen si sunt præsentes in iudicio, quia tunc nō sunt citādi: vt no. in l. j. C. de in ius voc. & in c. fi. de cēc. lib. vj. in nouel. debet tamē eis assignari terminus ad dicendū quicquid volūt, & possunt, quare restitutio nō sit cōcedenda: & deberent expectari usq; ad lapsum termini. † Et no. q illi q sunt præsentes in ciuitate, vel loco, debēt citari personaliter, quia nūtius de facili potest hoc facere: sed illi qui absunt à ciuitate, possunt citari ad domū: quia nō de facili nūtius posset eos quærere per mundū: vt j. quo. & qñ iud. l. ab eo. & hoc fortè fuit de mente istius auc. alias superfluè videtur loqui. dū dicit præsentes vocādos. & postea idem dicit de absentibus.b si in modo vocandi nō esset aliqua differētia, si tamē nūtius ipsum perquisiuisset per ciuitatē, & reperire nō potuisset, posset citare ad domum: debet tamen in relatione de hoc facere mentionē. secus quando absunt. quod dic vt no. in c. causam. de dolo & cōtu. & per Bar. in l. si filius. § . Iulia. de dam. infec. debēt etiā citari legatarij: vt in gl. quo nū de ipsorū præiudicio agitur, cū repudiata hæreditate legata imbuatur. Nec obst. de iure deli. l. fi. §. sed legatarij. vt ibi not. nā quādo bona non sufficiunt, creditores sunt melioris conditionis quā legatarij. sed in casu illo sunt equalis condi. & si illa citatio non fiat, nō valeret sentētia: vt in gl. Intellige quo ad præiudicium nō citatorū. sed quantum ad citatos bene valeret secūdum doctores quia fatuus iudex: vt refert Bald. qui credebat quòd si omnes essent citati excepto vno, nō valeret sentētia. quod est fatuum. & iō dicit Bal. in inuētario quod cōficitur per hæredē, vt nō vitietur: licet aliqui creditores non fuerint citati. imò valet quantū ad citatos: licet illis non citatis præiudicium non fiat, quia causæ sunt separatę & diuersæ per l. etiā. ff. de min. † Et per prædicta videtur q minor petēs restitutionē aduersus additionē hereditatis, necesse habeat probare se læsum ex additione. quod facit, probādo hæreditatē esse dānosam. & plus esse in debitis q̄ in bonis: alias ad quid citarent creditores? aliàs si creditores pro hac contrarium, q bona sufficiunt, non erit restitutio concedenda, & interest creditorum vt nō concedatur vt habeant certam portionem quā conueniant: si tamen esset multum implicita dubitatio q necesse haberet ire per litigia: licet appareret aliàs q nō esset dānosa, propter hoc solum posset restitutionem petere. ff. de min. l. minoribus. xxv. an. De hoc vide hic per Cy. & quod no. Inn. in c. causam. qui filij sint legi. ante fi. ij. col. Secundò vult ista authē. q creditores citati debeant expectari per tres menses, quod intellige. nisi prius cōpareant. nam tūc finita causa dilationis finiretur dilatio l. à filia. §. alendo. ff. ad Treb. Item habet locū hoc de iure cōmuni: sed statuta terrarum dant alios terminos, & illi sunt seruandi. † Sed quæritur. an sufficiat generale proclama q quicunq; voluerit cōtradicere ne talis restituat, cōpareat infra talem terminū: siue fiat per præconē in loco cōsueto, siue per edictum in scriptis affixum, an autē sit necesse singulos citari personaliter, vel ad domū? Doct. dicunt q illi quos constat esse creditores, sunt tantū citandi singulariter: sed quo ad illos qui ignorāt sufficit tale proclama generale, quod tamē nō præiudicabit absentibus à loco ad quorū notitiam peruenire non potuit: vt not.

c Inn. in c. in nostra. de procu. & vide in d. c. fi. de elec. in nouella. Statuta etiā terrarū dāt certum modū: & vt plurimū videtur mihi q fiant illæ citationes gñales: quia difficile est ire per singulos. † Tertiò dicit ista auc. q non cōparentibus creditoribus infra terminū datur restitutio: & sic valet sentētia diffinitiua etiā lite non cōtesta. nō em potuit lis cōtestari si creditores qui faciebāt partem in hoc iudicio, non cōparuerūt. sed contra de l. Papinianus exuli. in fi. ff. e. vbi in restit. integ. contestatur lis. Sol. est verū qñ quis p restitutionē petit aduersariū condēnari ad aliquid dādū, vel fiendū sibi: sed in casu isto nō petit illos creditores condēnari ad hoc, sed solū remoueri obstaculū additiōis, propter q nō poterat hērditatē repudiare: postquam eā adiuerat. vt in l. sicut. j. de repu. hē. Vnde petit rescindi additionē, & reponi in eo statu in quo erat antecq̄ adiret. & sic non pōt postea repudiare. Petit aūt à iudice hoc fieri: nō aūt à parte. quo casu quia in cōtumaciā istorū creditorū nō pōt huic minori consuli per missionē ex primo vel secūdo decreto. idcirco cōsulitur vt possit peruenire ad diffinitiuā lite nō contest. & ad hoc allegatur illa auc. & l. iij. in fi. regū. in fi. & c. j. de eo qui mit. in poss. lib. vj. propter q dicit la. Bu. fuisse determinatū. cum quidā fuisset cancellatus de matricula indebitè, & peteret se in ea remitti. poterit lite nō cōtesta. ferri diffinitiua. & eodē modo si quis peteret se cācellari de bāno. nā in contumaciā syndici cōis. à quo nihil petitur dari vel fieri, poterit ad diffinitiuā peruenire. 6 Tene mēti. † Sed qd si creditores vel aliqui eorum cōparuissent, & vellent litē cōte. & litigare? & vellent ostēdere q restitutio nō est cōcedēda. Rñdeo deberēt audiri per gl. q̄ est in c. per venerabilē qui filij sint legi. quæ dicit q licet in causa appellatiōis parte absente nō sit lis cōte. vt no. in l. fi. § . ill. iud. j. de tempo. app. Si verò pars est præsens. & vult cōtestari, necessaria est cōtesta. facit c. per tuas. de appel. & illa glo. reputatur sing. prædicta procedūt qñ restitutio petit principaliter. si autē incidenter, tunc indistinctè sine nouo libello, & sine cōtestatiōe pōt cōcedi: vt in c. cora. de in integ. rest. & ff. de autho. tu. l. defendente. cum ibi no. secundū Bal. hic facit q not. Bar. in simili. in l. cū procurator. ff. de ope. no. nū. Vltimò not. in fi. q iudex ex officio etiā nemine petēte postq̄ cōcessit restōnē, & hērditas est repudiata, debet prouidere ne bona hērditaria dissipētur: qa hoc cōstat sibi vt iudici q hæreditas iacet. & sic pōt de facto supplere: dādo curatorem bonis, & faciendo fieri inuentarium apud acta.

a Absentes. Adde doct. in c. cū omnes. de cōstit. & ibi Fely.

b De absentib⁹. Adde glo. in verbo ipsorum in c. præsentiū. de testi. li. vj. & diffusè per Fel. in c. cū omnes. de cōsti. ver. prima fuit opi.

c Vt no. Inno. Adde eundem Innocen. in causam. qui matri accu. poss. & in c. Albe. extra de testi. Bar. & Bal. in l. fi. C. de iu. de li. & Bar. in extraua. ad repri. in versi. per edictum. Car. in suo cōsi. lxxiij. col. j. Pe. de Ancha. in consil. cclxx. inci. In primo dubio. & in cōsi. xcij. incip. prima facie. & per Ale. de Imol. in cōsi. cvj. col. pe. in v. li. Fran. Cur.

LEX II.

SI cum aui. † Minor potest mediante beneficio restitutionis adire hæreditatē auitā, quā repudiauerat: et repudiare paternam, quam adiuerat. h. d. in effectu. An autem sine beneficio restitutionis possit hoc facere quis? dic vt in illa. l. difficili. j. vnde lib. l. qui se patris.

In quibus causis in integr. restitutio non est necess. Rubrica.

☞ Quando defunctus fuit interfectus, hæres non debet adire hæreditatem: nisi prius accusset occisores: & faciat eos puniri, & quid si hoc non faciat?

1 Illud quod dicitur quòd mater negligens petere tutorem filio infra annum à morte mariti, priuetur hæreditate filij, si decedat in pupillari etate, si ipsa mater erat minor: an iste annus incipiat currere nisi à tempore quo est effecta maior?

LEX I

MInoribus. † Non vindicare necem defuncti, non reputatur delictū in persona minoris. ideo in pœnam nō incidit. nec indiget restitutione. h. d. facit l. fi. s. si aduer. deli. & sic maius est delictū in faciendo quā in nō faciendo. quia primum cadit in minore: vt in l. j. eo. tit. secundum non: vt in l. fi. & in ista l. † Et prēmitte q quando defunctus fuit interfectus hæres non debet adire hæreditatem: nisi prius accusset occisores. & faciat eos puniri. & si nō faciat, aufertur sibi hæreditas tanq̄ ab indigno. l. j. j. vbi cau. fisca. l. in cognitione. ff. ad sille. hoc verū si hæres erat maior. xxv. ann. sed si erat minor, & adiuit non excu

2 ¶ Facit ad quæstionē. Adde eundē Pau. de Ca. & ibi Ale. de Imo. in l. sciendū. §. fi ff. q fatis. cog. Bal. in cōsil. 63. an iij. lib. incip. dña Frācisca. & aliās est in ij. li. & Aug. in cōsil. cxvij. Lu. ro. in cōsi. clxxvij. & in suo singu. ccxxj. inci. tu habes & hic adde eundem Pau. de ca. in consil. xvij. inci. in puncto suprascrip. in nouis. Fran. Cur.

¶ Et tu prędictis ad de do. Maria Sozi. in suo cōsil. xx. colū. iij. versic. quamuis per do. Bar. cius filiū in suo cōsi. cliij. colū. pe. versi. quinto. & ver. se. Et ibi qñ ipsa mē excusaē qa minor vel rustica. Stra.

b ¶ Qualiter cōmittit. adde Bar. in l. insulā, ff. de ver. o blig.

satis occisoribus nō incidit in talē pœnam: quia non censetur deliquisse: ideo nō indiget restitutione, vt hic. & l. minoribus. j. de his quib. vt indig. In gl. quæ incipit, scilicet, [accusando.] in fi. pro illa gl. facit optimè l. qui iussu. ff. de insa. & c. fi. de sentē. excom. iuncto c. de cętero. in fi. eod. titu. sed in contrarium facit l. Titio Seio. §. vsuras. de leg. ij. vbi beneficiū quod concedit alicui ratione minoris ætatis, finitur ea finita: vnde licet tēpore additionis fuerit ille accusatus: quia erat minor, ab accusando occisores, postq̄ tamē effectus est maior, debet illa excusatio cessare: duo enim necessariò incumbūt hæredi, scilicet q̄ vindicet necē defuncti, accusando occisores, & q̄ hoc faciat ante aditā hęreditatem: licet ergo sit excusatus ab hoc secūdo per minorē ætatē, remanet tñ obligatus ad primū: cū minor ætas fuerit completa. arg. ff. de arbi. l. Celsus. §. j. & l. generaliter. §. de epis. & cler. cū ibi not. & illā partē videt tenere Cy. in l. minoribus. j. de his qb. vt indig. Alij tenent gl. nā illa necessitas incumbit ante aditā hęreditatē. Postquā ergo licitè adiuit proprer minorē ætatē, & aditio non reiteratur, debet remanere perpetuò excusatus: sed si reiterarē, cessaret excusatio si tēpore additionis esset maior. ita probāt iura in cōtrariū allegata.

3 †Et propter hoc illa gl. nō facit ad quæstionē ad quā allegaē. Si
a mater qui remānsit vidua, & erat minor, & stetit minor per annū vel vltra, à morte mariti, & nunquā petijt tutorē filio, & postea effecta est maior, & filius est impubes, & indiget tutore: an illa mater habeat necesse petere infra annū à tēpore à quo est effecta maior tutorē dari: aliàs priuet hęreditate filij, si decedat in pupillari ætate. Quidā allegant illā gl. q̄ nō habeat necesse hoc facere, quia postq̄ per integrū annū à morte mariti, infra quē imponebatur sibi necessitas, fuit excusata ratione minoris ætatis: vt l. fi. §. si aduer. deli. remanet perpetuò excusata, licet effecta sit maior: quia beneficiū excusationis debet esse perpetuū: vt in hac gl. licet certè gl. refert se ad casum huius legis: in quo necessitas incūbebat sibi ante additionē, & tūc excusatur, & aditio non reiteraē, vt dixi. nos loquimur in necessitate incumbente matri, quæ incūbit infra annū à morte mariti sed annus velanni bene reiterantur. & iura quæ dicunt q̄ infra annū à morte mariti possunt suppleri & legitimæ ætatis ipsius matris. arg. in l. iij. §. seruus si hæredi. de sta. lib. & quod not. Bar. in l. genero. de his qui no. infa. vt cū illa mater tēpore mortis mariti esset minor, nō incipit ille annus necessitatis, cū ad eius inceptionem requirant duo, vt maritus sit mortuus: & ipsa sit legitimę ętatis. Incipit ergo currere postq̄ effecta est maior: & istā partem puto veriorē. licet Spec. in tit. de resti. in integ. §. j. ver. sed quid si ipsa mulier. teneat primā partē. & etiam Bal. in l. precibus. de impub. & alijs substi. & in auth. si captiui. de epis. & cler. & dicit se consuluisse. & ego etiam aliqñ cōsului secundùm illā partē: quia benignior est. sed alia verior est in pūcto iuris. nā necessitas semper incūbit matri donec filius indiget tutore. & ista mater sit maior. & ista habent tractū successiuum, & concomitantiā tēporis: ideo diuersimodè intelligunt secundùm diuersitatem temporum, vt quousq̄ est minor, desinat esse necessitas: & postquam desijt esse minor incumbat, cum filij adhuc indigeant. Si autem mater efficeretur maior infra annum à morte mariti, tunc quid iuris sit etiam retenta opi. Bal. & Specul. prout dixi in dicta l. fi. & habui de facto consulere.

4 ☞ *Ius agendi ad supplementum legitimæ, quanto tempore tollatur?*

LEX II.

1 ADolescentiæ. †Tēpus quinquennij præfixū ad mouendū querelā inoffic. test. nō currit ipso iure minori. h. d. & dicit Cy. q̄ glos. quæ est j. de his qui ve. æta. impe. l. fi. malè intelligit hāc legem. Et adde q̄ illud quinquenniū præfigebatur etiā per iura Digestorū. l. Papinianus. §. fi. ff. de inoffi. testa. & etiam iure Codicilorum: vt j. de inoffi. testa. l. si quis filiū. in fi. & Bart. ibi dicit q̄
2 †ius agendi ad supplementū introductū per l. omnimodo. eo. ti. similiter tollitur quinquēnio: quia succedit in locū querelę quod Bal. reprobat: quia hoc ius est fauorabile: querela verò odiosa. Itē quia pro supplemento cōpetit cōdictio ex l. quæ est actio personalis, & durat xxx. ann. vt in l. ij. de consti. pecu. nec est verum q̄ succedat in locū querelæ, imò fuit introductum in odiū querelę. Item quia suppletio fit ipso iure, vt in l. scimus. in prin. eod. tit. & sic præsupponit ius quæsitum: & illa pars tutior est.

5 ☞ *Mora qualiter committatur, & quis sit eius effectus, & materia more. remiss.*
5 *Casus in quibus committitur mora re ipsa sine interpellatione.*
4 *Actio ex testamento licet sit stricti iuris, habet instar bonæfidei, ut in ea ueniant usuræ post moram: & in ea contrahatur mora irregulariter.*

LEX III.

1 IN minorum. †Minoribus fauore ętatis cō-
mittitur mora re ipsa, sine interpellatione ex sola retardatione solutionis in cōtractibus bonæfidei: & etiā in actione ex testamēto, quæ in hoc habet instar bonæfidei. h. d. illa lex quæ semper allegatur
2 ad ista duo. †& Cy. hic recitat repe. Pe. de materia morę: qualiter
b cōmittitur. & qs sit eius effectus. quam posuit gl. in l. mora. ff. de vsur. & repetētes solēt eā assumere in l. quod te. si cer. pe. Effectus autē moræ, de quo loquitur ista lex, & quantū ad vsuras quæ veniunt ex mora in actionibus bonę fidei, & in actione ex testamēto, & etiā quantū ad periculū qd̄ pertinet ad debitorē post morā:
3 aliàs nō bene percipio qualiter ista lex faciat ad titulum. †In tex. ibi. [re ipsa.] id est etiā sine interpellatione secundùm glo. quę tū regulariter requiritur ad constituendū debitorē in mora: vt not. in d. l. mora. in prin. gl. mag. Sunt & alij casus in quibus mora cōmittitur re ipsa sine interpellatione: qui ponunt per eandē gl. ma. circa fi. & in oibus dicit cōtrahi mora irregularis: & ideo sicut irregulariter cōtrahitur, ita irregulariter purgaē: quia cū ad purgationē moræ regulariter requiratur oblatio, in casu isto sufficit q̄ creditor efficiatur maior: & tunc sine alia oblatione mora purgat seu finitur. l. Titia, §. Seia. ff. de leg. ij. & intelligo istū text. quando minor habeat curatorē, cui debitor poterat soluere: vnde imputatur sibi quare nō soluit: licet non esset interpellatus. secus videt si esset pupillus & nō haberet tutorē: per l. cū quidā. §. si pupillo. ff. de vsur. In tex. ibi: [tardæ pretij solutionis &c.] istud verbum, [pretij.] largè ponitur secūdùm Cyn. vt exponatur debiti, cū habeat locū in omni debito ex cōtractu bonæfidei: nō autē restringitur ad cōtractū emptionis & venditionis: quia *in illo eoipso q̄* venditor etiā maior tradidisset rem, & emptor non soluisset pretium, esset in mora: etiā si aliàs interpellatus nō esset. ✳ l. curabit. infrà de ac. emp. vnde nō esset ✳ specialitas hæc in minore, posset tñ dici q̄ illud esset verū si emptor percepisset fructus ex re tradita: quia tūc teneret ad vsuras pretij, etiā sine interpellatione. sed si nō percepit fructus, nō teneret ad vsuras, si vēditor erat maior. si non est interpellatus, si est minor, secus per hanc legem. & ista
4 est satis bona. †In fi. l. ibi: [& fideicommissis.] semper allegatur iste text. quod actio ex testamēto licet sit stricti iuris, habet instar bonæfidei quātū ad effectū de quo hic: vt in ea veniāt vsurę post morā: & in ea contrahaē mora irregulariter. non sic quo ad alios effectus: vt in l. aliàs. ff. de in litem iuran. & de cōdi. ob turp. caus. l. fi. & not. Bar. in l. si hæres. ff. de eo quod certo loco. dic vt ibi.

6 ☞ *Paria sunt aliquem non esse tutorem uel esse, & non habere administrationem.*
Gesta contra illum qui non est procurator, nocent domino, & quid in gestis contra tutorem, qui non habet administrationem?

LEX IIII.

1 ITutor tuus. †Tutor qui nō satisfecit rem pupilli saluam fore, nō habet administrationē: licet sit tutor: ideo litigium agitatum secūs. sententia lata cōtra eū in causa pertinente ad pupillum nullū facit pupillo præiudiciū: ideo restitutione non indiget. h. d.
2 †Not. ergo q̄ paria sunt aliquē non esse tutorem, vel esse, & non habere administrationē; quia sicut gesta cōtra illum qui non est tutor nō nocerent pupillo, sic gesta cōtra illū qui nō est procurator non nocerent dño; vt l. in causæ. §. j. ff. de procura. Ita & gesta per illum qui est tutor; non tñ habet administrationem: nam non sufficit tutelam fore delatam alicui, ad hoc vt possit administrare: sed debet administrationem recipere de manu iudicis, conficiendo inuentarium, & præstando ibi cautionem cum fideiussoribus rem pupilli saluam fore, vt infrà arbitrium tutelæ. l. fina. quod dic vt declarat Bart. in l. iij. de legit. tuto. in principio. Idem esset

essin gestis per iudicē qui haberet iurisditionem,sed non exer
cēs,quia nō valerent.vt patet in his que habentur.in c.prude
tiam.in prin.de offi.delega.Sed quæritur.quid si lata esset sentē
tia pro illo tutore:an prodesset pupillo? Gloss.dicit q̄ sic iure sin
gulari,nō iure communi per l.non eo minus.§.de procu.Ego in
duco glos.sic.q̄ ideo prodesset:quia licet tutor non satisdedit,
non habeat administrationem,quantum ad hoc vt possit nocere
pupillo.j.de tutor.& curator.qui satis nō dedit l.fi.vnde determi
nauit Bart.per illam legem q̄ sentētia tutoris qui non satisdedit,
nec fecit inuentariū, prodest pupillo,quantum ad hoc vt dece
dens transmittat ius deliberandi in hęreditate sibi delata,& non
obstat:quia hoc nō potest nisi esse proficuū,& nō damnosum:vt
q̄le plenē notat in l.qui duos.ff.de rebus dub.& dic q̄ proderit
ista sentētia pupillo:etiam si aliter nō ratificauit factus maior ge
stum cum dicto tutore.quoniā ptās tutoris nō dependet à ratifi
catione pupilli:sed à iure publico.per hoc patet quòd illa gl.non
facit illud ad quod inducitur per Pet.qui de ipsa gl.facit magnū
fētē,dicit enim quòd si est speciale in pupillo,vt sibi prosit sen
tentia lata pro tutore, qui non habebat administrationē:ergo in
contrariū est ius cōmune. Et ex hoc cōcludebat q̄ si aliquis tan
quā procurator meus cū non esset,egit nomine meo.& obtinuit
sententiā,q̄ ista mihi nō prodest:etiā si ratifico gesta per eū:nam
si est tpāle quādo essem pupillus,ergo si sim maior,secus est.nec
obst.l.licet.ff.de iudi.quia debet intelligi qñ esset lata cōtra fal
sum procuratorē,nā tūc posset ratificare in mei præiudiciū vel qñ
adhuc sententia nō esset lata:quia tūc est dubiū an feratur pro eo
vel cōtra eū:sed postquā lata est pro eo,non possem ratificare in
mei fauorē,aliàs esset aperta via malitijs,nā facerem q̄ tanquam
meus procurator ageret cōtra te,cū non esset,expectarem finem
litis,& si feratur sentētia cōtra eum,dicam q̄ mihi non nocet:
quia nō habuit à me mādatū.& sic eris vexatus frustra,& si pro
eo ratificabo,ideo ne hoc sequitur.vel debeo ratificare ante latam
sententiā,quādo res est dubia:vel si tūc non ratificabo,nō possum
postea in mei fauorē: sed in mei præiudiciū sic,vt auferatur via
malitijs.vt in fundo.ff.de rei ven.Sed gl.ª expressè determinat
contrariū in l.si mater.§.hoc iure.ff.de except.rei iudi.& Pet.ibi
sequitur illā gl.& Bar.nec aliquid facit illa gl.quæ intelligit etiā
ratificationis pupilli nō secuta,& quādo esset lata sententia pro
nobis:nos loquimur quādo pro falso procuratore,& quādo
est iusta ratificatio,nec tunc iure singulari,sed iure cōmuni de
beo prodesse. Adde q̄ si posset probari q̄ ego sciui illū agere no
mine meo,& nō contradixi,eoipso videor approbare gesta per
eum,& ratificare:vt in l.qui patitur.ff.mād.& hoc voluit Inno.in
c.ex parte.de rest.extra de rescri. Et sic sententia lata cōtra eum
mihi nocebit,& lata pro eo mihi proderit,postquā patiētia habe
tur pro mādato.nec obstant iura dicētia q̄ patientia nō habetur
pro cōsensu:in his quæ possunt esse præiudicialia l.qui vas.§.ve
rum.de fur.cū ii.quia verū nisi gerantur nomine illius eo sciente
& patiente,quia tūc bene habetur pro cōsensu secundū Inn.quod
vide de hoc tēgit Bar.in l.fi.ff.de re iudi. Quantū autē ad questio
nem de qua.§.dic,q̄ si ille fuisset semel verus procurator:& post
ea fuisset reuocatus.& hoc nō obstāte egisset:nō posset dominus
ratificare gesta cū eo,quantum ad sui fauorem:licet secus ad sui
præiudiciū per l.dispensatorem. cū ibi not.ff.de sol.Si verò tan
quam fuisset procurator, tunc aut ipse obrepsit iudici probādo
mādatū per falsos testes,vel per falsum instrumentū:quia illam
procurationē facit nomine suo,nō nomine domini iuxta not.in
l.ita.§.de procu.& ita videtur sentire Bal.in l.si falsos.j.de fal
sis.dicit iudici non obrepsit quia fuit admissus:licet mandatum
non probauerit:tunc habet glo.que est in d.§.hoc iure.vt possit
ratificare per eum, etiam in fauorem ratificantis Et adde quod
idem Bald.not.in l.licet.ff.de iudi.

¶ Sed glos. De hac quæstione vide Frā. de Arer. in c.causam quæ.col.iij. de iudi. & ibi dicit commu-nem opi. esse q̄ valeat in mei fauorē, si eā ratifico. Et per ra-tiones per eū ibi as-signatas.

furiosis & prodigis:per ea quę no.gl.in l.ij. a
j.de cura.furio. primò ponit causam l.con
dendæ:quia aliàs statuerat Imperator q̄ tē
pus infra q̄ debet ꝓponi exceptio non nu
meratæ pecuniæ, quod est hodie biennū:
vt in l.in cōtractibus.j.de non nu.pecu.non
currat minori durante minori ætate,quia si
curreret, & sic esset necessaria restitutio,
posset cōtingere casus q̄ ꝓpter aliquod im
pedimentū restitutio nō posset peti vel obtineri.& propter hoc
quia frequēter hoīes faciūt confessionē de recepto:& etiam pro
missionē sub spe futurę numerationis:vnde patrimonia minoris
possent de facili subuerti,si tale tempus ei curreret, & restitutio
esset necessaria.& hoc vlq̄ ibi: [sed humanius.] & quia ita fuit
vtilis ꝓuisio:& per cōsequēs extēdenda erit ad alias pręscriptio
nes tēporales,quæ currebāt contra minorē,& dabatur restitutio,
eā extendit ad oēs præscriptiones vt hodie ipso iure non currant
durāte minori ætate.Ad finem ibi. [videlicet.] excipit præscri
ptionem longissimi tēporis, in qua nihil vult innouare. ideo illa
currit minori:sed restituit̄ præterquā in pupillari ętate,in qua nō
currit,etiā si fuisset cœpta cū defuncto:vt in l.licut.j.de pręscrip.
2 xxx.anno.& hoc vult illa lex singularis & vtilis. ¶ In glos.ij.ibi.
[alij exponunt.] dic tu melius.q̄ dum tex.dicit [exceptionē non
numeratæ pecuniæ.] debet exponi, id est tēpus infra quod dicta
exceptio debet ꝓponi.In hac lege sunt multæ gl.ex quibus colli
guntur multæ oppositiones:sed recolligēdo breuiter dic.si quæ
ritur an pręscriptiones hodie currāt minori,& restituat:an autem
ipso iure nō currant per hanc legē:& quid sit innouatū per eam.
dic q̄ aut loquimur in præscriptionibus inchoatis in personam
maioris defuncti,cui minor successit,aut loquimur de inchoādis
cū ipso minore.Primo casu nihil innouat̄ de iure veteri per hanc
legē secūdùm opi.gl.quā sequunt̄ Doct.licet Ia.de Ra.& Pe.te
neant cōtrariū per rationē quæ hic ponitur quæ est generalis: &
cōprehendit etiā dictū casum:sed cōiter Doct.sequunt̄ gl.Quid
autē iuris esset de iure veteri dicto casu.dic q̄ aut erat pręscriptio
cōuentionalis:qa tēpus erat præfixū à cōtrahētibus.& illud tem
pus currit,& continuat̄ in personā hęredis minoris sine ipe resti
tutionis,& hic est casus in l.Aemilius.ff.de min. Idē si erat tēpus
testamētariū à testatore præfixū.l.iij.§.si hæres.ff.eo.tit.de mino.
Aut erat tēpus legale,id est à lege pręfixū.& tūc aut illud curre
bat ad corroborationē contractus celebrati per defunctū,& idē:
vt curreret sine spe restitutionis. & est casus in l.si intra.j. de non
nu.pec.si bene intpiciat̄.quia tex.ibi dicit q̄ currit minori,vt cō
pellatur soluere,ergo sibi restitutio nō dat̄:quia tūc cōpelleretur
soluere.licet gl.ij.hic in fi.teneat cōtrariū:quia ibi dat̄ restitutio,
quod est falsum:nec ex aliqua parte illius text.hoc colligit̄. bene
tamen est verū aliud quod dicit hic gl.quod ibi tēpus inceperat
à prędecessore.ideo currit in personā minoris ipso iure,sed quod
currat cū effectu,& nō det̄ restitutio, vt ibi colligit̄.hoc nō pro
uenit ex eo q̄ inceperat currere in ꝑsonā ꝑdecessoris: vt patet in
l.vnica.cauta ibi no.§.si aduer.vsuca.sed ꝓuenit ex eo q̄ illud tps
proponēdi exceptionē nō nu.pec.currit ad corroborationē con
tractus gesti per defunctū.Si autē est tēpus legale,& cœptum in
personā defuncti maioris,qd' nō currit ad corroborationē cōtra
ctus celebrati per defunctum:tūc dico q̄ currit etiam hodie ipso
iure:tñ dat̄ restitutio.& ita intelligat̄ d.l.vnica.§.si aduers. vsuca.
cū gl.& l.etiā ei.ff.de mino.in quibus nihil innouat̄ per hāc legē.
& hoc vult gl.quæ incipit [secundū veteres.] circa fi.dū opponit̄
de dictis legibus.Scd'o casu principali cū loquimur de inchoan
dis cū minore,tūc distingue tres casus:vt habet̄ in prin.d.gl.quæ
incipit [secundū veteres.] Nā dicit̄,iure veteri quædā erāt præ
scriptiones quæ currebant cū effectu sine spe restitutionis: vt in
casu l.si mater.j.de sta.defun.& in l.auxilium.ff.de min.& in illis
nihil innouat̄ per hāc legē.& sic hodie currōt,& non restituit̄.Et
sic quædā erant præscriptiones quæ ipso iure non currebāt:vt in
casu l.ij.§.eo.& in casu l.interdū.ff.eo. scilicet in tēpore qd' dat̄ ad
petendū restitutionē:illud etiā iure veteri non currebat durante
minori ętate:qa si cucurrisset cū petijsset restitutionē,sibi daretur
restitutio ad restituēdū,qd' esset absurdū.& in illis similiter nihil
innouat̄ per hanc legē:quia nec fuit necessariū. Quędā verò erāt
præscriptiones quæ currebāt, & dabat̄ restitutio:& in illis inno
uatur per hanc legē,vt ipso iure nō currant. Fallit in præscriptio-

¶ Præscriptiones an hodie currant contra minorem ut restituatur:an autem ipso iu-re non currant? & nume.6.

¶ Regula que dicit q̄ quæ nō possunt alienari nō possunt præscribi:an sit semper ver

¶ Minor an ex ipso quòd constat de lesione,conseruetur ipso iure ille sue

¶ Tempus appellandi,an hodie etiam currat minori:sed restituatur.

LEX V.

SAncimus † Præscriptiones tēporales quæ olim currebāt cōtra minorē cū beneficio re
stitutionis, nō currūt hodie ipso iure:ideo restitutio non
est necessaria.h.d.& cessant cōtraria. Ia.bu.qui dicit idem esse in

a ¶ Minori. Adde gl. in ver. postliminiū. in ca. prima actione. xvj. q. iij. & gl. ī ver. cōstante. in c. cū nō liceat. de præscri.

b ¶ Aut erat reus. Ad de q̄ hoc refert & sequitur Ale. de Imol. in cōsil. cxv. col. fi. in v. vol. Fran. Cur.

nibus iudicialibus, vt in tempore triennij, quod datur in prima instātia: quia illud etiā hodie currit, & non datur restitutio nisi in subsidium tutoris vel curatoris existētis nō soluendo: vt j. de iudic. l. properandū. §. fi. & in tēpore scilicet appellationis interponendæ: quod est hodie decē dierum. vel tēpore appellationis prosequendæ: quod est hodie annus. & ex causa bienniū. ista enim tēpora etiā hodie currūt propter rigorē seruandū, vt in authē. de appel. & j. quæ tēpo. & datur restitutio etiā non in subsidiū: quia maius in hoc vertit præiudiciū minoris, cū pereat ius eius. & hoc patet in l. j. j. si sæpius in integ. restī. postu. quæ loquit de tēpore appellandi, quod currit, & datur restitutio. & in l. si sine. in §. pe. & fi. ff. de mino. & eodē modo currunt tēpora dilationū assignatarū per iudicē, vel per statutū litigantibus ad singulos actus: & dabitur restitutio, vt in dictis iuribus. Fallit etiam quod dicit in hac lege infra tēpore statuto ad conficiendū inuētariū: quia similiter curit: vt in auth. de hære. & fal. §. pupillis. Itē in authen. si minor. j. de temp. in integ. rest. Sed tunc est dubiū qualiter exemplificabitur hoc extra dictos casus, q̄ fit aliqua præscriptio quæ olim curreret, & daret restitutio: hodie verò ipso iure non currat. in hoc est difficultas, quæ consistit in contrarijs, quæ facit gl. super verbo, [quærere.] Nā videt q̄ etiā ante hanc legem præscriptiones ipso

a iure nō cōcurrerent minori. primò: quia in pupillo habemus legem veterē Digestorū expressam, qd contra ipsum in rebus suis non currebat olim vsucapio, vel præscriptio ipso iure durāte pupillari ætate: vt ff. de acqui. rer. domi. l. bonæfidei. post prin. Itē in adulto. j. quib. non obstat longi temp. præscrip. l. non est. & in l. j. & fi. j. si quis igno. rem mi. eme. in quibus expresse dicitur quod

3 incipit currere finita minori ætate. †Item probat per rationem: quia res minoris immobiles non poterat alienari sine decreto: vt in ti. de reb. eorū. nec etiā mobiles, quæ seruādo seruari poterāt: vt in l. lex quæ tutores. j. de adminis. tuto. ergo nec præscribi, vel vsucapi. l. alienationis. de verb. sig. non videtur ergo posse exemplificari hæc lex. super istis contrarijs illa gl. laborat, & ad primas leges dat tres solutiones. Doct. vident sequi primā. q̄ illæ leges quæ vident dicere præscriptiones nō currere, debeant intelligi, scilicet cū effectu: quia currebant, & dabat restitutio. hodie verò per hanc legē ipso iure nō currunt: quod est destruere illos text. qui volunt manifestè contrariū. ideo semper mihi visum fuit q̄ debeat illa lex exēplificari in præscriptionibus actionū personalium prętoriarū, quę durabant anno, vel minori tēpore, vt redhibitoria, quāto minoris vel in actione de dolo, quæ durabat biennio: vt §. de dolo. l. fi. hodie ipso iure ista tēpora nō currūt per hāc legē. & hoc voluit gl. secundùm quosdam: licet non teneant. sed reperio d. Raph. esse in illa opi. sed in præscriptione actionū realium, vt cū præscribūtur vel vsucapiunt res pupilli, vel minoris: & sic tollitur rei vēdicatio. nō potest bene exēplificari, quia illæ præscriptiones etiā iure veteri nō currebāt minori, vt patet in dictis legibus quę nō possunt cauillari. & per hoc tollit etiā oppositio quā facit gl. in ver. [Itē eodem modo quæro.] gl. tñ ad illam oppositionem respondet multis modis. Et finaliter dicit q̄ illa regula quæ nō possunt alienari, nō possunt præscribi: nō semper est vera. per l. si fundū. ff. de fun. do. quē ver. Doct. reprobāt: quia fundus dotalis sicut prohibet alienari, ita & præscribi. Nec obst. illa l. si fundū. quia ibi præscriptio erat inepta antequam fundus esset dotalis: vnde cōtinuatur postquā est effectus dotalis: sed nō posset inchoari postquā esset dotalis. vnde Cy. aliter soluit secūdùm vltramon. q̄ interdū prohibitio alienationis est in rē: puta q̄ res sacra vel religiosa nō potest alienari, & tunc etiā nō potest præscribi. Interdū est in personā: vt est prohibitio alienationis rei minoris, vel sui administratoris: vt in l. j. ff. de reb. eo. & tūc si alienatio fiat per personā prohibitam, non poterit virtute illius alienationis vsucapi, vel præscribi: quoniam alienatio est nulla: & sic non tribuit titulum qui est necessarius in vsucapione, vel prę scriptione longi tēporis. si autē fiat per personā nō prohibitam, vt est extraneus: vel etiam prohibitā, vt est tutor, vel curator: nō tamen tutorio vel curatorio nomine, sed proprio: & tunc alienatio seu venditio valet in prę iudicium ipsius alienantis, vt in l. & si is. j. de prædi. mi. non tamen facit præiudicium ipsi minori durante minori ætate. ideo ipso iure nō incipit currere præscriptio, sed finita minori ætate cessat priuilegium: & poterit incipere præscriptio virtute dictæ alienationis. & ille est casus in legibus §. alleg. scilicet l. j. & fi. si quis igno. rem mi. emerit. & l. non est. quibus nō obst. longi temp. præscrip. Bart. autem dixit q̄ illa argumentatio procedit in his quæ indistinctè prohibentur alienari: sed res minoris non prohibētur indistinctè: sed ita demum si non interueniat decretum: ideo cessat dicta argumentatio. plus placet quod superà dixi per dictas leges in quibus patet locū habere argumentationē illam in rebus minorū, quę nō simpliciter prohibētur alienari. & tñ sicut non possunt alienari sine decreto, durante minori ætate,

4 ita nec præscribi. †Vltimò gl. illa in fi. sentit vnā oppositionem contra rationē quę hic ponitur in tex. in ver. [melius etenim.] Nā si illa est vera, destructus erit totus tractatus. de rest. in integ. quia semper erit melius minorem cōseruari illęsum, quàm pati ipsum lædi, & dari sibi restitutionem. ad quam glo. respōdet. q̄ in curia præscriptiōis cōstat eoipso de læsione q̄ tempus lapsum est. sed in alijs læsionibus proueniētibus ex cōtractu: non statim cōstat de læsione. Innuit ergo q̄ vbi in alijs cōstaret de lęsione, cōseruretur ipso iure illæsus. Pone exemplum. si minor fideiusserat pro alio, vel cōpromisit. nam ipso iure lædit. l. ait prætor. & l. si minor. ff. eo. ergo hodie per hanc. l. nec valebit fideiussio, nec cōpromissum. q̄ esset singulare. si esset verum. Sed doct. videntur sentire contrariū. q̄ illa. l. nō debeat extendi vltra terminos in quibus loquitur. Innuit etiā illa gl. q̄ ex solo lapsu tēporis per quem minor excluditur ipso iure, videt cōstare de læsione. per q̄ Bar. determinat. q. †Pone q̄ lapsum est tps appellandi: vnde hodie cur-

5 rit etiā minori. vt §. dixi. & restituitur: petit minor restitutionē, vt possit appellare: opponitur sibi q̄ nō est dāda restitutio nisi probet de læsione. in qua probatione erit necesse ostendere q̄ sentētia erat malè lata, & sic intererat sua appellare, & facere eā retractari: minor replicat q̄ nō habet necesse ꝓbare de iniquitate sententiæ, nisi postquam restitutus fuerit ad appellādum, & appellauit: quia quātum ad hoc vt restituatur, sufficit sibi q̄ lapsum est tempus appellandi, & in hoc est læsus. Bart. tenet secundā partē per hanc gl. sed in l. nam & postea. §. si minor. quòd petens restitutionem ad appellandū, etiam per gratiam cōcessam à papa (quod aliquando cōceditur per dominationē Venetorum) etiam maioribus, nō debeat audiri corā iudice, cui causa cōmittitur. nisi aliqualiter doceat: vel fidem faciat saltem semiplenā, quod fouet iustam causam. sed distinctio do. Raph. tollit

6 omnem dubitationem quæ posset accidere. †In glo. fi. ibi: [sed Aldr.] subaudi contradicens Ioan. in eo quod vltimo loco dixit scilicet dari restit. minori aduersum præscriptionem longissimi temporis. nam ad hoc vt talis præscriptio compleatur in persona minoris, oportet ponere quod fuerit inchoata in persona maioris, cui minor successit. si enim inchoaretur contra ipsum minorem post pupillarem ætatem, clarum esset quòd nō posset compleri durante minori ætate, hoc ergo præsuppositō quod inceperit contra personam maioris, debet denegari restitutio per. l. Emilius. ff. de minoribus. & per. l. ij. suprà. si adu er. vendica. secundùm Alberi. & eadem ratione idem esset dicendum in præscriptionibus longi temporis secundum glos. sed

cenè

certè ll prædictæ loquũtur in præscriptione conuentionali: seu in tempore apposito per cõtrahentes.nam tunc sicut minor non restitueretur aduersus contractũ celebratum per defunctũ:ma- itur est cui ipse successit:vt.j.de resti.mili.l.quæ à patre.ita nec re stitueretur aduersus lapsum tẽporis appositi in dicto cõtractu. non autem loquimur in præscriptione legali.in qua nõ denega- tur restitutio:licet non inceperit cõtra personam maioris defun- cti.vt patet in l.vnica.s.si aduer.vsuc.secundum intellectum gl. ibi positæ.in fi.est etiã alia ratio quare in d.l.ij.si aduer.ven.pig. nõ datur minori restitutio aduersus emptorẽ pi.quia sibi succur rit alia via cõtra creditorẽ malitiosè vendẽtẽ,vel cõtra curatorẽ quod hic nõ est.tenet ergo glo.primã opi.Io.secundum op.Alb. 1 erate.Pone exemplũ.ego cepi prescribere contra patrẽ tuum,& incœpta prescriptione per annũ mortuus est pater tuus te mino re hærede relicto:cõtinuaui præscriptionẽ:& in capite trium an- norũ quo cõpletur præscriptio.tu iã effectus es maior,certè nõ restitueris:quia lesio cõpletur.l.in maiori ętate.vt.s.si aduer.rem iud.l.j.la.tamẽ de ra.dicit q etiam illo casu posses tu minor resti- tui ante completã præscriptionẽ.petendo q tempus decursum donec minori ætate subducatur de præscriptione.quoniã actio tua effecta est minoris vitę per lapsum illius tẽporis.& hoc per l. quod tempore.j.de resti.mili.secundũ vnam opi.ibi no.sed Pe. tenuit contrariũ.nam cũ ante completã præscriptionẽ nõ sis læ- sus in actione tua,& sic potes eam intentare,licet sit effecta bre- uioris vitæ:nõ subest æquitas q petas restitutionẽ,vt illud tẽpus subducatur per l.pater qui castrẽse.ff.de cestren.pecu.quod dic vt plenè no.in d.l.quod tẽpore.j.de resti.mili.per Cy. Item scias quod do.Raph.illum tex.induci pro opi.Pe.qui tenuit quod il- la l.immutet etiã in præscriptionibus inchoatis in personam de- functi:vt illę non currant in personam hæredis minoris.per ra- tionem quæ hic ponitur in tex.licet gl.& doc.teneãt cõtrarium. nam ille tex.in fi.loquitur de præscriptione inchoata in personã defuncti.& vult q sit speciale in prescriptione lõgissimi tempo ris.vt currat cõtra hæredẽ minorẽ.ergo in cõtrariũ est ius cõmu ne in aliis minoribus prescriptiõibus,vt illę ipso iure nõ currant. Si dicit te nõ videre rei põsum sed certè alia ratio est in præscri- ptione lõgissimi tẽporis,propter magnã negligẽtiam quæ com- mittitur in tacẽdo tãto tempore. Vltimò dicit Inn.in c.consti- tutus in fi.de resti.in inte.legẽ istam nõ habere locum in prescri- ptionibus introductis per statuta,vel cõsuetudines terrarũ:quia illæ currũt hodie cõtra minorẽ,sed datur resto.qm illa l.non tol- lit nisi prescriptiones introductas per iura vetera etiam cõia:vt patet.si dũ dicitur.[in quibus vetera iura &c.] De inuẽtis verò per statuta singulariũ locorũ,non cogitauit hic imperator.Bar. tatet hoc verũ qn minor tractaret de lucro captãdo.& ita loquit illud c.sed si de dãno euitãdo,tũc statutum simpliciter loquẽs de bet restringi ad personas maiores,nec habet locũ in personis mi- norũ:ne indebite dãnũ patiant:vt in l.ij.j.de noxa.& illa l.potuit cogitare in genere:licet nõ in specie.qd tantũdẽ valet:vt in l.sub pretextu.cũ ibi no.la.ij s.de transac.Bal.quẽ sequit Raph.tenet simpliciter opi.Inn.etiã vbi minor tractat de dãno euitando,nã si princeps per l.suam nõ intendit tollere statuta specialium lo- corũ,nisi de ipsis faciat specialem mentionẽ:vt in c.j.de cõsti.lib. vi.quando magis quãdo princeps specialiter se restringit ad iura sua,quia corrigit iura vetera, non statuta specialium locorum. Nam si illa verba hic non essent,non tollerentur statuta.quantò magis si sunt facta statuta post hanc legem.per glo.no. q est in l. hæres absens.§.j.ff.de iudi.circa medium mag.glos.

Qui & aduersus quos in inte.restitui non possunt. Rub.

De prima parte huius Rub.loquitur l.j.vbi denegatur minori restitutio ex qualitate suæ personæ.de.ij.parte loquitur l.fi.vbi denegatur ex qualitate personæ,aduersus quã restitutio petitur.

Ille qui est diligens & industriosus in officijs publicis, præsumitur etiam esse in suis priuatis negotijs.

Prudentia supplet ætatem sicut & malitia.

In incertis locus est coniecturis:non autem in certis.

Propter defectum sapientum, & idoneorum, interdum fatui & inhabiles ponuntur in cathedra, & assumuntur ad officia.

Licet fuit interdictum bonis, tanquam prodigo: & datus fuit sibi curator: licet postea assumatur ad officium publicum, & efficiatur decurio, vel prior, non tamen cessat interdictio, nec datio curatoris.

4 *Pro iurisdictione ordinaria præsumitur, nec est necessariò probanda. licet secus in delegata.*

5 *Ei qui semiplene probauit, quando deferatur iuramentum in supplementum probationis, & quando non?*

6 *Limitatio ad leges dicentes creditorem uel soluentem pecuniam minoris habere necesse probare eã uersam in utilitatem minoris, ad hoc ut excludat illum ab agendo.*

LEX I.

IN consilio. Ista lex reputatur singularis.legitur in glo. duobus modis secundũ primũ intellectũ.h.d.†Si minor petens restitutionẽ nõ plenè probauit de læsione:sed semiplenè probato q exercuit officium publicũ,tanquã idoneus & diligens patersa.excluditur à restitutione in integ.etiam si vellet iurare in defectum probationis,sed si plenè probauit de læsione,propter hoc solum quod publicum officium exercuit,non excluditur à restitutione:quia potuit assumi ad officium propter necessitatem:quia deficiebant alij idonei 2 hoc dicit notabiliter. Not.j.quod ille qui est diligens & industrioſus, & prouidus in officijs publicis, præsumitur etiam esse in suis priuatis negotijs.& ex hoc sequitur quòd prudentia sup- a plet ætatem,sicut & malitia' j.tit.j.l.ij.& ibi no.in fin.primæ glos. b Item not. illud vulgare quòd in incertis locus est coniecturis. non autem in certis:quia si de læsione non plenè probatur: sed aliqualiter,tunc recurritur ad coniecturas. vt in primo casu huius legis. Si verò plenè probatur,non attenduntur coniecturæ: 3 vt in versi.[verum]. †Item not.ibi.[scilicet quòd vrgentibus &c.] quòd propter defectum sapientum & idoneorum interdũ fatui & inhabiles ponuntur in cathedra secundum Cyn. nam c de iure communi minores xxv.annis non sunt idonei ad officia publica.l.ad rem.ff.de mune.& hono.sed interdum ex necessita te assumuntur deficientibus alijs:vt hic dicit tamen Titus liuius per eos rempublicam labefactatam,& postea senum consilio re- stituram.Item no.optimum argu.secundum Bart. quod si alicui fuit interdictum bonis tanquam prodigo,& datus fuit sibi cura- tor:licet postea assumatur ad officium publicũ, & efficiatur de- curio,vel prior non propterea cessat interdictio: vel datio cura- toris. quia potuit assumi non ex eo quod effectus sit diligens in suis agendis:sed propter necessitatem patriæ:vel alium respectũ: 4 & illa est vtilis & pulchra inductio. †Item not.in glosſ.j. quæ semper allegatur.vult enim quòd hic aduersarius minoris non haberet necesse probare quòd ipse minor fuisset decurio:quia il- lud erat notum vt notorium ipsi iudici: ideo non erat necessaria probatio.secus in eo quod est sibi notum non vt notorium.quia non est publicè notum:sed sibi soli,vel paucis: quia tunc fienda est probatio.nec habet iudicare secundum suam conscientiam: sed per acta & probata.l illicitas.§.veritas.ff.de offic.præsi. vnde allegatur ista glosſ.quod pro iurisditione ordinaria præsumitur, & quod non est necessariò probanda: licet secus in delegata: vt in c.cum in iure.cum ibi not.de offic.deleg. & vide quod nota. Bald.in l.j.s.vt quæ desunt aduo.partium iu.sup.vbi dicit quòd si in causa quam habeo tecum coram potestate moderno: produ co vnam sententiam latam per potestatam præteritum,& in ter- mino dato ad probandum non probo illum non fuisse potesta- tem,hoc mihi non nocet quominus pro ea sit præsumendum, acsi esset lata per verum potestatem,quia pro iurisdictione ordi- naria quæ est,non in omnibus præsumit:nec habeo necesse pro- ducere electionem suam factam Venetijs,nec etiam quod fuerit in possessione officij:sed sufficit quod illud non sit notũ vt noto- rium apud omnes.Tene mẽti. In alia gl.quæ incipit. [cũ dubita- tur.]ibi.[sed respõdeo neutrũ prædictorũ erat:]vult dicere gl.q argumẽtatio suprà facta non est à sufficienti partium enumera- tione.& sic non est bona.nam dicit duos tantũ casus.s. qn proba ta esset læsio plenè.& tunc fieret restitutio: posito q exercuisset officiũ publicũ,vel qn nullo modo.& tunc non fieret: etiã si tale officiũ nõ exercuisset.Iunde em in illis casibus nõ est curandum exercuerit,vel nõ.sed est dare tertiũ,qn probauit lesionẽ semiple nè.quo casu si non exercuisset officiũ publicũ,daretur sibi iura- mentũ in defectũ probationis:sed si exercuit,nõ dabit.ita loquit 5 primus casus huius legis.†Ex qua glo.no.duo singularia primò limitationem ad id quod habetur in l.in bonæfidei.j.de iureiu.&

a Sicut & malitia. Adde c.literas. &.c. iuuenis.& ibi doc. d spon. & in c.j. & in c.cõtinebatur.de despon.impu.

b Coniecturis. Add l.continuus.in §. cũ ita.ff.de verb.oblig. l.in obscuris.ff. de regu.iur.regul. inspicimus.e.ti.lib.vj. Car. zab.in c.fi. de cõsue.

c Minor.xxv.annis Adde Abb.in c.cũ vigesimũ d offi. deleg.

ff.eo.l.admonẽdi.quod ei qui semiplenè probauit deferẽ iurẽm in defectũ probationis,cõcurrentibus quibusdã aliis.de quibus ibi no.nã hoc estverũ,nisi pars aduersa induceret aliquas cõiecturas in contrarium:per quas eneruaretur illa semiplena probatio:vnde habetur pro non facta nec est standum eius iuramento.& ad hoc semp allegat̃ ista gl.ltẽ no.ex ista gl.q̃ etiam in causa in qua petitur restitutio contra ius cõe,& ex priuilegio personali,ei qui semiplenè probauit defertur iuramentum in defectũ probatiõis, si per alias coniecturas illa semiplena probatio nõ sit eneruata: sed illud est verum.cũ allegatur simplicitas ipsius restitutionem petentis.secus si allegatur dolus aduersarij:vt not.ff.eo.l.ij.§.j.in fi.super verbo leuior.In ea.gl.ibi.[Alij dicunt.] dic licet gl. non videatur illam tenere.tamen est singularis in se.& bona.Ex qua no.limitationem ad tit.ẽ.si aduer.credi.& ad omnes ll. dicentes creditorẽ vel soluentẽ pecuniam minori,habere necesse probare eam versam in vtilitatem minoris : ad hoc vt illum excludat ab agendo.vt in casu.l.si prædium.j.de prædi.mino.& in eo q̃ no.in l.si prædiorũ.eo.tit.nam omnes habent locum,ita demum si minor non exercuit officium publicũ tẽpore solutionis factæ. aliàs præsumitur pecunia versa in vtilitatem minoris : nisi ipse minor probet cõtrariũ.quod no.diligenter.Pe.verò de bellaperti. vt refert Cy.alio modo intelligit hanc legem videlicet q̃ si minor petit se restitui in eo q̃ fuit publicè approbatus, non debet audiri: etiam si probat læsionem.secus si ex necessitate fuit admissus ad publicũ offictũ & per hoc determinabat q̃ si aliquis minor fuit publicè approbatus,& doctoratus & postea in quadã causa sua petit se restitui,& aduersus omissam,allegationem vel malè agitatam causam,non debet audiri:quia professio sua cum eius desiderio non concordat.non enim potest dicere se læsum,si non fecit illud in quo tanquam idoneus fuit approbatus. & idem esset si aliquis minor fuit effectus notarius: vel positus in matricula mercatorum,tanquam idoneus mercator,vel notarius:& postea peteret se restitui in actu mercantiæ,vel notariatus. vt nõ debeat audiri,ratione prædicta:quam lectu.Bal.non approbat.quia talis approbatio non excludit læsionem secundùm Iac.But.quod etiam sequitur do.Raph.

2 ☞ *Filius quando possit restitui contra patrem,uel factum patris?*

LEX II.

1 CVmapud. †Filij & liberti cõtra parentes & patronos non habent restitutionem in integ.ratione minoris ætatis.hoc dicit.Et sic priuilegiũ ætatis quod est de iure speciali,cedit reuerentiæ paternali,vel patronali,quæ est de iure gentium & cõi: vt in l.j.ff. de obsequijs.sed si peteret restitutionem:non ratione ætatis sed ex alia iusta causa, q̃ esset de æquitate naturali:vt in.l.j.§.fi. quibus ex cau.ma.non denegaretur ei restitutio aduersus prædictos secundũ doc.& recitantur hic duæ opi.in text.eorũ qui distinguebant.Sed Imperator ponit tertiam, vt sine distinctione procedat.

2 quòd restitutio non concedatur contra prædictas personas. † In glo.quæ incipit,[vt argumento.] in fi.dic pro solutione illorum contrariorum.quòd aut filius petit restitutionem contra patrem iure actionis,& auditur:vt in l.superstite. §. de dolo. Aut officio iudicis nobilis,quod non est ita efficax sicut actio:quia non residet in parte,sed in iudice:& tunc aut petit restitutionem aduersus patrem,& aduersus factum patris,& non est sibi concedẽda & ita loquitur ista.l.aut petit contra patrem non tamen cõtra patris factum,& tunc bene conceditur.vt in l.ij.§.si aduers.rem iudic.Nam ibi petebatur contra factum iudicis;sed contra patrem aut econuerso petitur contra factum patris,non tamen cõtra patrem de directo.& tunc similiter conceditur.vt §.si aduers.dona. l.ij.etiam si per indirectum redundet contra patrem:vt in l.fi. §. sinautem patre in fi.j.de bo.quæ libe.

Si minor se maiorẽ dixe.uel maior proba.fue.&c. Rub.

1 ☞ *Licet in quantum ad ætatem pupillarem differat masculus à fœmina,in ætate tamẽ adulta non differt.*

2 *Iuramentum à minore præstitum de quo in auth.sacramenta puberum.ẽ.si aduer.uenerit,in quo differat à iuramento de quo in l.si alterius.uersi.si tamen in isto titu?*

4 *Pupillus si iurat se adultum,& postea iurat super contractu de non uenendo contra, excludetur à restitutione in integrum.*

5 *Quando minor dixit se maiorem ex dolo aduersarij,& non minoris,conceditur restitutio,etiam si minor iurauit corporaliter tactis scripturis quod erat maior, uel etiam si non fuit dolus aduersarij,si tamen fuit falsitas instrumentorum,uel testium productorum per aduersarium.*

6 *Quid si interuenit dolus minoris,non aduersarij?*

7 *Quid si neutrius dolus interuenit?*

Quid si interuenit dolus utriusque?

Quid si non constat an interuenerit dolus alterius eorum,uel non?

8 *In probando ea quæ sunt de longinquo tempore,& de facili possunt exire de memoria, melior est probatio per instrumentum quam per testes.& in alijs par probatio est, & aliquando melior per testes.*

LEX I.

1 SI cum minor. †Si minor dixit se maiorẽ dolo aduersarij inductus, nõ denegat̃ ei restitutio.secus si dolo ꝓprio interueniente.sed si nullus dolus intercessit, restitutio conceditur.nisi fuerit iuratum.hoc dicũt istæ tres ll.secdm bar.Et primò ponit̃ q̃n interuenit dolus aduersarij,& nõ ipsius minoris,ad fi.vt minori deneget̃ restitutio.& hoc in l.j.Secũdò q̃n interuenit dolus ipsius minoris, ad inducẽdum aduersariũ ad cõtrahẽdũ secũ:nõ aũt dolus aduersarij.& hoc ĩ l.ij.Tertiò si alterius & repetũtur ambo dicti casus. & primò, casus, l.j. vsq; ibi:[q̃ si per iniuriã.]secdò,casus.l.j.& hocvsq; ibi:[si tamẽ.] secdm vnũ intellectũ.tertiò dictus casus,l.j.limitatur vt nõ procedat q̃ ibi dr̃.q̃n interuenisset iuramẽtum:quia tũc esset distinguẽdũ an fuisset verbaliter tantum p̃stitũ : an aũt corporaliter manu tactis scripturis.& secdm illũ intellectũ ad illũ casum quẽ profert ab illo ver.[q̃ si per iniuriã.]vsq; in fi.veniũt.cõtra quæ formantur in gl.quæ inci.[nõ corporaliter.] §.de l.si ex falsis.§.de transa. vbi q̃n interuenit dolus aduersarij,nõ curatur iuramẽtũ minoris, vel etiã maioris.imò eo nõ obstante cõcedit̃ restitutio.& hic dicitur cõtrariũ.q̃n fuit verbaliter,& nõ corporaliter præstitũ : quia cõcedit̃.dummodo probetur ætas per iuramẽtum.& nõ p̃ testes & quãdo fuit præstitum corporaliter nullo modo cõceditur.& gl.soluit multis modis.sed ad fugiẽdũ hoc cõtrariũ , datur alius intellectus.quem sequitur gl.in fi.indistinctè.s.q̃ illa.l.si alterius. vsq; ad vers.[aditus.]repetat casus.ll.præcedẽtiũ: sed in illo ver. [aditus.]ponat tertiũ casum . videlicet q̃n non interuenit dolus minoris,nec etiã dolus aduersarij:& tunc dicitur quòd si nõ interuenit iuramentũ,licet minor asseruerit se maiorem: non denegatur restitutio sibi:sed si interuenit iuramentũ,qa iurauit se esse maiorem,tunc etiam verbaliter tantum:& denegatur restitutio, nisi probet se minorẽ per instrumentum:& nõ per testes:aut fuit prẽstitũ corporaliter manu tactis scripturis:& tũc indistinctè denegatur restitutio:etiã si per instrumentũ velit se probare minorem.& tũc nõ obstabit.l.si ex falsis.quia ibi interuenit dolus aduersarij,vel etiã falsitas:quo casu iuramentũ nullo modo noceret minori,vel etiã maiori decepto dolo aduersarij,qualitercunq; sit præstitũ.hicverò non interuenit dolus aduersarij:nec etiã ipsius minoris.& illã intellectũ sequunt Doct.& secũdũ illum intellectũ qui cõiter tenet̃ in illo ver.[additus.] dũ tex.dicit[si tuũ dolũ nõ reperierit intercessisse.]debet suppleri nec ẽt aduersarij fuit & sic est tertius casus additus hic p̃ Imp̃atorẽ vltra casum.l.j.& ij.Itẽ aduertẽdũ.qa iste titulus principaliter factus fuit ꝓpter cautiõnã.l.ij.qa minores ad inducẽdũ homines ad cõtrahẽdum secũ qui recusabãt cõtrahere,dubitãtes de restitutiõe in inte.asserebãt se maiores:& postea hoc nõ obstãte volebãt ꝓbare cõtrariũ, qa eorũ cõfessio falsa nõ innitebat veritati : vnde videbãt audiendi p̃ l.cũ falsa.§.de iur.& fac.igno.sed qa hoc videbãt iniquũ:cum aduersarius si hoc sciuisset secũ non cõtraxisset.per diuersas cõstitutiões imperiales,& scripta principũ determinatum fuit ipsum nõ fore audiendũ.cũ velit venire ex priuilegio personali mediãte dolo suo.& hinc sumpta occasiõe cõtrahẽtes cũ minore nolobãt q̃ minor assereret se maiorẽ:vt restitutionẽ petere non posset & si minor denegabat hoc faceret:quia fortè ignorabat ætatem suã:conabãtur cõtrahẽtes per falsas ꝓbatiões ipsum inducere ad credẽdũ se maiorem:vt in l.j.ideo necessarium fuit prouidere aduersus istas fraudes,quinque ergo sunt casus.nam interdum interuenit dolus aduersarij,& non minoris, interdum econuerso, interdum neutrius. Interdum verò dubitatur an aliquis eorum fuerit in dolo,qui casus colliguntur ex glo.mag.fi.posita in l.si alterius dic vt ibi dicam.† Et ex illa.l.j.not.secundùm Cyn.j.de his qui ve.æta.impe.l.iij.in fin.quòd licet inquantum ad æta.pupillarem differat masculus à fœmina : quia in masculo durat vsq; ad xiiij.anno.in fœmina vsque ad xij. in æta.tamen adulta non differunt

differant: quia sicut in masculo durat illa ætas vsq; ad .xxv. annũ cõpletum. ita & in fœmina. vt patet in illa l. j. in prin. quæ loquit de fœmina & de .xxv. an. ita dicit ibi Cy. per hãc legẽ. † Itẽ aduer sus dũ q; illa l. si alterius. in ver. si tamẽ. dum loquitur de iuramento. vide & differt ab auth. sacramenta puberũ. ş. si aduer. vo. qm̃ illa auth. loquit qñ minor iurat se nõ vẽturũ cõtra cõtractũ, quo casu nõ pot venire cõtra nec per restitutionẽ in integ. nec etiam dicẽdo cõtractum nullũ rõne minoris ætatis: propter defectũ solẽnitatis nõ seruatæ secundũ opi. positã in d. auth. & in l. illius ti. dũ tamẽ sit præstitũ corporaliter manu tactis scripturis ꝓut dicitur in d. l. ad cuius interpretationẽ & extensionẽ venit illa aut. vt ibi no. & sic loquitur de iuramẽto de futuro. ista autẽ l. qñ iurauit se ma rem. & sic de præsenti. nõ autem iurauit se nõ venturũ contra hoc casu solũ denegaretur restitutio præsupposita validitate con tractus sed si cõtractus esset nullus propter defectũ solennitatis, nõ excluderet à iure dicẽdi nullũ propter hoc iuramẽtum: quia hoc nõ reperit iure cautũ. & ita diputãdo determinatũ fuit per Nic. mat. cuius decisionẽ refert Io. an. in addi. Spe. in ti. de sent. §. vltimã. & in ti. de resti. in inte. §. ij. in secũda parte Spe. vbi omni no vide. & etiã ipsum Specu. in eo. §. ij. &. in ver. sed cũ ei. & tene mus. quia hoc nõ tãgitur hic per Doct. & est substantiale. & ha bui de facto, & nõ reperiebam aliquem mihi declarãtem in illo dubio licet essem istius opi. etiam antequam reperirẽ Io. and. in locis allegg. & ideo post quã reperi, satis mihi placuit. † Quid autem 2 ꝓ pupillus iurat se adultũ, & postea iurat sup cõtractu de nõ ve niendo cõtra, an excusẽt à restõne in inte. nã auth. sacramenta. lo quit in iuramẽto puberis: & ego præsuppono q; erat impubes. & hoc vult probare. tamen si iurauerat se puberẽ: an habeat pro puberẽ vt sic secundũ iuramentum ipsum excludat: vide Guil. de cu. in l. qui iurasse. ff. de iureiu. vbi hoc decidit. † In gl. fi. recol lige præfictos quinq; casus hoc modo. Nã in primo qñ interue nit dolus aduersarij, & nõ minoris, concedit restitutio: etiã si mi nor iurauit corporaliter tactis scripturis quod erat maior: siue do lus aduersarij fuerit cõmissus in inducẽdo minorẽ ad contrahen dum secum, siue in hoc solo. vt assereret se maiorẽ. per l. si ex fal sis. ff. de transactio. ita videtur intelligere gl. illã l. ego dico q; etiã si nõ fuit dolus aduersarij, si tn̄ fuit falsitas instrumẽtorũ, vel te stium productorũ per aduersariũ. idẽ est. vt ibi no. in gl. mag. cit 4 capita. † In tertio casu qñ interuenit dolus minoris, nõ aduer sarij denegat restõ. i. respectu illius contra quẽ dolus est cõmis sus, non aũt respectu alterius cõtra quẽ dolus non fuit commis sus. vel minor .xxv. annis adito. §. planè. ff. eodem. Itẽ ita demum denegat. si aduersarius ignorabat illum esse minorẽ, & ignorare præsumitur si aũt sciebat, vel scire præsumit, tunc dolus minoris sibi nocet. & ille est casus in l. de tutela. ş. de in inte. resti. & illæ 7 duæ limitationes colligũtur ex glo. j. illius l. si alterius. † In tertio casu qñ neutrius dolus interuenit. distingue vt in litera in versi. [adeo ita q;] nam si interuenit iuramentũ, talis falsa assertio nõ nocet minori, quominus habeat restitutionẽ: secus in falsa asser tione maioris. quę reputatur temeraria: licet nõ fuerit dolo emis sa. & ideo sibi nocet. qa nõ debuit temerariè asserere quod igno rabat. & hoc patet in l. Iulianus post princip. ff. de actio. empt. In quarto casu qñ interuenit dolus vtriusque. similiter falsa assertio enim iuramẽto nõ tollit bñficiũ restõnis, per illã l. de tutela se cundũ vnũ intellectũ, quã ibi nota. In quinto casu. qñ nõ con stat si interuenerit dolus alterius eorũ, vel nõ Gl. circa fi. videt dicere q; præsumat dolus in ipso minore asserẽte falsum. Doc. te net contrariũ. qa minor excusat à dolo præsumpto in præteritũ, vt no. gl. singularis in l. vbi exigit. ff. de eden. & per l. fi. eo. ti. & vide 8 sup hoc Io. an. in loco. ş. alle. † Vltimò collige ex fi. huius l. cũ gl. qui ibidem ea quæ sunt de lõginquo tpe, & de facili pñt exire de memoria, melior est ꝓbatio p̃ instrumẽtũ quàm p̃ testes. & in hoc semp allegat ista lex. in alijs aũt par ꝓbatio est, vt l. in exer cendis. j. de fide instru. & aliquando melior per testes: vt ibi not.

¶ Restitutio quæ semel est denegata per sententiam, quæ transiuit in rem iudicatam. 2 non potest amplius petit

3 Num auxilium extraordinarium, quòd concurrat cum alio extraordinario.

LEX IIII.

Cum circa. † Si minor fuit pronũciatus maior per errorẽ hoc probato nõ nocet sibi pronũciatio quominus possit petere restõnẽ aduersus cõtractus, vel quasi cõtractus: in quibus docet se fuisse læsum. h. d. secũdum intellectũ quẽ habeo a in ista l. & semp̃ habui. licet Doc. ipsum nõ tangant: sed nunc reperi do. Raph. in fi. ipm̃ tangentẽ, quod mihi placuit. nam secundũ illũ congruit huic ti. quia minor volẽs cõse qui legitimã administrationẽ bonorũ suo rum, & nõ esse amplius sub curatione. adi uit iudicẽ, asserendo se maiorem, dicens q; erat natus tali tempo re. puta illo anno quo dominatio Venetiarũ: habuit ciuitatem Pa duæ. & non est verum. imò fuit natus tempore guerræ Vngaro rum: iudex ꝓnunciauit ipsum esse maiorem, & habere legitimã administrationem. postea ille minor cõtraxit cum aliquo, vel li tigauit cum aliquo, & postea sentẽtia fuit lata contra eum. vole bat in integ. restitui. opponebat de illa ꝓnunciatione. ipse autem dicit illam fuisse factã per errorẽ, quia credebat se fuisse natũ illo anno: quo tn̄ nõ fuit, & docet de errore, certè non nocet sibi. sed huic lec. obst. l. minor .xxv. an. addito præsi de. ff. de mino. Sol. ibi loquit in debitoribus soluentibus ipsi minori, qui si sunt bonæfi dei, & crediderunt dictæ pronũtiationi fauore liberationis, ipso iure liberãtur: nec minor restituitur. etiam si pecunia non sit sal ua. sed hoc intelligo qñ se obligauit, & vult restitui aduersus ob ligationem. quę non est ita fauorabilis sicut liberatio. Tene men ti hunc casum singularẽ iuncta ista l. † Sed gl. quæ est hic. & etiã Doc. ipsam sequũtur. ponit casum q; ille minor asserebat se mi norẽ fuisse tẽpore cõtractus, & petebat se restitui: & aduersarius excipiebat q; imo fuerat maior. & non erat restituendus. iudex pronunciauit cõtra minorẽ: quia putauit esse probatum q; fue rat maior: certè licet illa pronũtiatio transiuerit in rẽ iudicatam, adhuc potest minor iterum petere restõnẽ aduersus dictũ cõtra ctum. & aduersus dictam pronũtiationẽ probãdo errorẽ. sed tũc nõ cõgruit aliquo modo huic ti. sed potius cõgrueret ti. seq. Itẽ si bi ob. fortiter l. j. sequẽtis ti. vbi habet q; si restõ semel est denega ta per sententiã quæ transiuit in rẽ iudicatã, amplius nõ põt pe ti. Timore huius gl. in fi. videt soluere duobus modis. Primo qñ fuit denegata restõ per sniam diffinitiuam, hic verò lata erat in terlocutoria duntaxat: quia cã principalis erat cã restõnis: & arti culus de ætate erat incidens. super quo nõ erat ꝓnunciandum: sed fuit ꝓnunciatũ de facto. & nõdum erat lata snia diffinitiua, certè poterit probari error istius interlocutoriæ, & hoc modo nõ denegabitur restitutio. Sed fertur sententia pro minore, vel dic quòd erat lata diffinitiua, sed cõceditur restitutio ex noua causa. quod ibi promittit: quia dicitur q; ętas maior fuit falsò probata. & hoc voluit gl. in fi. licet obscurè loquatur. Bart. autẽ dat aliam solutionẽ, quę non placet: tn̄ esset singularis si esset vera. quod il la l. loquatur quãdo fuit denegata propter defectum probatio nis lęsionis: secus qñ propter defectũ probationis: sed hoc non habet in se rationẽ diuersitatis quæ bona sit: licet ipse conet assi gnare. Tene primũ intellectũ secũdũ quẽ illa l. cõgruit ti. & red ditur notabilis. In gl. j. ibi: [& sic errore ductus iudicauit eũ ma iorem] dic ille error potuit esse in ꝑte. i. in ipso minore, qui allega bat se maiorẽ quia dicebat se natum tali anno: cũ nõ esset. Idem potuit esse in iudice. Item in testibus. & si fuit in iudice, dic quòd iudicauit: scilicet in mente sua postquam viderat acta, nõ tamen expressit in snia: vt j. sequit in gl. In glos. ibi: [sicq; nõ restituen dum.] Dic subaudi si dedit sniam cõtra eũ, q; non erat restituen dus. quæ sentẽtia fuit diffinitiua. In gl. ibi: [& hoc non expresso errore in sententia.] hoc ideo dicit glos. quia si fuisset expressus error, illa sentẽtia vltima esset ipso iure nulla: vnde non esset ne cesse petere aduersus eam restitutionẽ: & sic innuit glo. q; nunc nõ petatur restitutio quæ fuerat denegata per istam sententiam, aduersus cõtractus: vel aduersus aliam sentẽtiam: sed petatur ad uersus illam sentẽtiam denegantẽ restitutionẽ: certè etiam posset intelligi q; petatur restitutio illa eadem quæ fuerat denegata pro pter nouam causam. † In glos. ibi: [nec vnum auxilium extra 3 ordinarium aliud tollit.] Not. illam glos. quæ semper allegatur a q; vnum auxilium extraordinarium " concurrit cum alio extra ordinario. de hoc dic plenè per Barto. in l. j. in prouinciali. de oper. no. nunt. Breuiter ista lec. glos. quam sequuntur Doct. est difficilis eam sustinendam, etiam nec congruit literæ. dum dicit [falsa opin. te præsumpsisse.] & sic ille allegauit se maiorem, sed illa lec. vult quod allegauit se minorem fuisse tempore contra ctus: vnde venit difficultas istius legis.

¶ Extraordinarium. Adde glo. in l. in cau sæ. ff. de mino. Cyn. in l. pen. C. si tu. vel cura. in. vj. q. gloss. & Bart. in l. j. in. §. vnde quæritur. ff. de publi canis.

Si sæpius in integ. resti. postuletur. *Rubrica.*

a ☞ *Præscriptiones iudiciales, quòd etiam hodie currant ipso iure minori.*
Facilius conceditur appellatio, cùm sit de iure communi quàm restitutio in integrum, quæ est de iure speciali.
b *Princeps quòd etiam concedat id quod ab eo non fuit petitum.*

LEX I.

1 SI post sententiam. †Si restitutio fuit semel denegata, iterum non conceditur nisi ad appellandū: vel nisi ex noua causa. h.d. totus tit. secundū Bar. In text. ibi: [nec obtinuistis.] & sic duæ sententiæ latę erāt contra istos minores: & à neutra appellauerunt. Prima fuit lata super fundo secundū gl. qa fuerunt condēnati ad dandū fundū. Secunda fuit lata super restitutione in integrum, quā petierant aduersus illā primā: si ergo iterū petatur restitutio: aut petit̄ aduersus illam primā sententiā, & sic petitur restitutio denegata, & tunc si cōcederet̄, illa secunda sententia esset fruſtratoria: & nihil operaretur, quod esse non debet: quia decreta iudicū non debent esse illusoria: vt in l. si prætor. ff. de iudi. Si autem peteretur aduersus hanc secundam sententiam, & sic non peteretur eadē restitutio denegata: sed noua restitutio aduersus sententiā denegantē: & tunc si concederetur, restitueret̄ ad restituendum. quod similiter esse non debet: vt in l. interdū. ff. de mino. debuerunt ergo appellare ab hac secūda sententia, si credebāt eā malè latam sed si omiserunt appellare, aduersus hanc omissionem nō denegatur restitutio: imò concedit̄ vt possint appellare ab hac vltima. & sic collige plura & sic q tempus appellandi quod est hodie decem dierū, olim verò biduū, vel triduum, currit minori. Sed restituit̄. nec corrigitur ista. l. in hoc per l. fi. §. in quibus causis. licet illa sit nouior ista, quia hoc etiā est confirmatū per iura
2 nouissima: vt in aut̄. de app. & j. quæ tēpora. † & est speciale in præscriptionibus iudicialibus, vt etiā hodie currāt ipso iure minori. vt ibi dixi. Itē not. q facilius conceditur appellatio, cū fit de iure cōi, quā restitutio in integ. quæ est de iure speciali. potētius em̄ etiā est ius cōmune, vt no. in l. j. §. si aduer. ven. per glo. & in l.
3 eius militis. §. si militia. ff. de testa. mili. † Item no. in fi. q princeps concedit id quod ab eo non fuit petitū. nā isti minores petebant à principe se restitui aduersus primā sententiā latam super fundo: quā restitutionē semel petierant, & fuit eis denegata, & Imperator illam eis non concedit, vt patet. dum dicit [rursus vt ea quæstio &c.] sed bene concedit restitutionē ad appellandū ab hac vltima, quod tñ non petierant: nō sic posset facere alius inferior à principe, vt in l. fi. j. de fideic. li. Contra istā l. opponitur de l. vlt. ti. præcedēti secundū lec. glo. Sol. vt ibi dixi. Bar. autē aliter soluit, q ista l. intelligatur qñ fuit denegata, quia non fuit ꝓbata læsio. illa verò qñ fuit denegata, & non fuit ꝓbata minor ætas. & assignat rationem: quia in primo casu bis fuit cognitum de iustitia istius minoris primo tempore primæ sententiæ latæ super fundo. secundo tempore secundæ sententiæ latæ super restitutione: sed de ætate non fuit cognitum nisi tempore secundæ. & hoc est vna truffa. quid enim si petita fuit restitutio aduersus cōtractum, & fuit denegata, quia non fuit probata læsio? certè tūc de iustitia minoris non fuisset cognitum nisi semel: quia non fuit nisi vnum iudicium, & sic non haberet locum ille titu. imò iteratò posset peti, quod est contra. l. sequē. vt ibi no. in glo. & sic ille tit. habet locum non solum quādo fuit petita restitutio aduersus sententiam, sed etiam quando aduersus contractum, quòd esset falsum tenendo rationē Bart. In gl. ibi [nisi ad appellandū, vt hic.] subaudi à secunda sentētia, per quam fuit restitutio denegata. & ab ea non fuit appellatum: potest etiam peti, & debet concedi si hoc magis vult ad prosequendam appellationem interpositam à prima quam non fuit prosecutus. vt §. glos. posuit dum dixit: [& tempus cucurrit] subaudi appellatiōis prosequendæ. & sic deserta fuit appellatio secundùm Bartol. non autem est concedendum vtrunque: quoniam alterum sufficit ideo debes intelligere, vt in l. quòd in hæredem. §. eligere. ff. de tributoria.

c ☞ *Vxor quæ est in potestate mariti, interdum est etiam sub cura alterius curatoris, & sic non potest celebrare contractum cum consensu mariti tantùm, sine consensu curatoris.*
d *Restitutio semel denegata, qualiter supereueniente causa iusta possit iterum peti.*

LEX II.

1 QVanquàm. †No. hic quod interdum pupillo vel pupillæ datur curator, licet regulariter dandus sit tutor glos. dicit q hic fuit adiunctus tutor propter largū patrimoniū vel dic quia non habebat tutorē, nam interdū pupillo non habēti tutorem datur curator. de cuius officio dic vt not. in l. curatorem. de tuto. & cu.
2 da. ab his. † Item not. hic in fi. quod interdū vxor alicuius quę est sub potestate mariti, est etiā sub cura alterius curatoris. & sic pōt celebrare contractū cū consensu mariti duntaxat. sed requireret̄
3 consensus curatoris. † In glo. ij. ibi [contra quos est §. tit. j. l. fin.] Dic hæc vera vt ille tex. & etiā. l. sequens posit intelligi siue causa superueniat de nouo, quæ non suberat tēpore denegatæ restitutionis. siue suberat, & de nouo peruenit ad notitiā. Sed qualiter pōt exemplificari primū q superueniat causa noua, ex qua sit concedēda restitutio quæ prius concedēda nō erat. Rñ. pone exemplū. si petita fuit restitutio aduersus lapsum tēporis instantiæ, quę fuit denegata ex eo q suberat tutor & curator, à quibus poterat consequi suū interesse, & erant soluendo. vnde fuit iustè denegata. vt patet in l. properādū. §. fi. j. de iudi. postea verò effecti sunt non soluēdo: certè illa est iusta causa propter quàm posset peti restitutio semel denegata, & superuenit de nouo. & sic non facit videri sententiā denegatam fuisse iniustā, sicut qñ iudex appellationis rescindit sententiā ex noua causa. In fi. glo. sic̄ [vel non videtur denegata.] hæc vera: quia sententia denegās restitutionem fuit rescissa per appellationem, & si pronuntiatur bene appellatum, & malè iudicatum. non censetur denegata ei effectu restitutio. vñ non conceditur restitutio semel denegata.

De his qui ueniam ætatis impetrauerunt. *Rubrica.*

a ☞ *Cōcedere veniam ætatis est de reseruatis principi, sicut restitutio aduersus infamiā*
b *Statuta dicentia quòd maior xviij. uel xx. annis habeatur in omnibus pro maiori xxv. annis, an ualeant?*
c *Contrahentes non debent remanere decepti authoritate legis, uel rescripti principis, quibus confici contraxerunt cum aliquo.*

LEX I.

1 EOs qui. †Aduersus gesta post impetrationē veniæ ætatis iudici intimatæ restitu-
2 tio non conceditur. h.d. † In text. ibi. [principali clementia.] & sic notatur, q concedere veniam ætatis ad solum principem pertinet, & est de reseruatis principi: sicut concedere restitutionē aduersus infamiā, quia solus princeps & senatus hoc pōt. l. j. §. de qua. ff. de postu-
3 lan. iuncta l. iij. circa prin. ff. de munici. † non ergo videntur valere statuta dicentia quòd maior xviij. vel xx. ann. habeatur in omnibus pro maiore xxv. ann. vt est Florentiæ. Sed quòd imò valet si talis populus non recognoscit superiorem, saltem de facto: quoniam in suo territorio locum principis tenet. vt not. Cy. in l. ea lege. de cōdi. ob cau. circa fi. & Bar. in l. apud hostes. ff. de capt. Secus in populo subiecto alicui dño, vel alteri populo. vñ populus huius ciuitatis non posset facere tale statutum: nec va-
4 leret. nisi confirmaretur per dominationē Venetiarū. † In fi. tex. ibi. [principali authoritate.] No. quia semper allegat q nō debent contrahentes remanere decepti authoritate. l. vel rescripti principis. quibus confici contraxerunt cū aliquo. & vide qđ no. j. de pet. hære. l. si putas. in fi. primæ glo. Quæritur hic si minor impetrauit veniam ætatis. & postea vult ei renūtiare, vt hic habeat restitutionem aduersus cōtractus. An possit? dicit Pe. hic quòd sic. cum eius fauore fuerit sibi concessa. ergo &c. vt in l. si quis in conscribendo. §. de pac. bene facit. l. si iudex circunuētō. ff. de mino. & quod no. j. de repu. quæ fiunt in iudicio. l. vnica. in glo. debet tamen hoc publicè fieri. vt deueniat in notitiam cuiuslibet, sicut & ipsa venia ætatis debet insinuari publicè. vt j. l. proxi per rationem istius tex. ne contrehentes decipiantur: & hoc per l. fi. & si populus. §. proscriptum. ff. de institoria.

a ☞ *Impetratio ueniæ ætatis non prodest nisi insinuetur coram iudice competenti. i. ordinario loci: & ab ipso reincipiatur administratio bonorum.*
b *Impetrans, an teneatur probare illud de quo facit mentionem in suo libello supplicatorio. an autem probatio incumbat aduersario qui uult dicere impetrationem fabro petitam?*
c *Si continentur aliqua in rescripto, quæ non fuerunt narrata per partem, sed per principem, an illa sint probanda per impetrantem, uel stetur narrationi principis?*

4 Vbi requiritur examinatio persone, debet quis per seipsum comparere, & non admittitur procurator.
5 Masculus differt à fœmina in etate necessaria ad impetrationē ueniæ: quia debet habere duos annos ultrà fœminam: sed non differunt in infantili uel uirili ætate.
6 Fœmina non potest citari ut personaliter compareat, etiam ubi masculus posset citari ut compareat in loco uirorum: sed in aliquo loco honesto sic, ut in aliqua ecclesia: & iudex ibit ad eam examinandam.
7 Aetas potest probari per testes: sed euidentius & clarius per scripturam.
8 Venia etatis non prodest, quantum ad hoc ut bona immobilia possint alienari sine decreto iudicis, & quid si contractus alia ratione sit nullus?
9 Statutum quòd etas. xviij. ann. intelligatur etas perfecta & legitima. an erit legitima quantum ad alienationem bonorum immobilium, ut possit fieri sine decreto iudicis?
10 Statutum si dicat uelere contractum minoris. xxv. annorum. & maioris. xx. an tale statutum faciat ipsum censeri maiorem solum quantum ad ualiditatem contractus, licet deficiant requisita in contractibus minoris: ut non tollat beneficium restitutionis in integrum?

LEX II.

OMnes. †Masculus maior. xx. an. & fœmina maior. xviij. possunt impetrare veniam ętatis. secus si sunt minores, & præfata venia postquam est concessa. debet insinuari coram iudice competente: & probari dicta ætas tam per masculum quàm per fœminam. masculus tamē nō admittit̄ ad probandum per procuratorē, sed per seipsum: fœmina verò bene pōt per procuratorem. Itē masculus debet probare morū institutа: sed fœmina non tenetur hoc probare. Item talis concessio non facit ipsum haberi pro maiore quantum ad venditionem rerum immobilium, nō interueniente decreto iudicis: imò ea non obstante nō valet alienatio. hoc dicit ista l. cum l. sequē. †No. quod impetratio veniæ ætatis nō prodest, nisi insinuetur coram iudice competenti ideſt ordinario loci & ab ipso reincipiatur administratio bonorum. hoc habetur clarius in l. ea quæ. circa principium. j. de temp. in integr. restitu. sicut nec prodest esse tutorem, nisi decernatur administratio per iudicem cum solennitate debita. vt. j. arbi. tute. l. fi. & quod plenè no. in l. iij. ff. de legi. tut. & debuit facere iudex. illam registrari in actis publicis, & ponere in camera communis, vel in loco consueto: vt quilibet possit videre & instrui nec decipiant̄ cōtrahētes.
*Item no. in ver. [ita vt post.] ibi. [probent.] &c. quod impetrās ventur probare illud de quo facit mentionem in suo libello supplicatorio. facit de rescrip. lib. vj. c. statutum. §. cum verò. circa fi. ibi primò fidem iudici faciat &c. de hoc est magnum dubium. an incumbat impetranti, an autem aduersario qui vult dicere impetrationem surreptitiam quasi falsum expressérit. quasi ꝙ narrata sint falsa. de quo per Cyn. in l. præscriptione. circa. fi. §. si contra ius vel vtil. pub. & in Spe. de except. §. nunc dicendum. ver. licet autem. & per Ioan. an. in addi. Spe. in ti. de clandestina desponsatione: sed si continentur aliqua in rescripto quæ non fuerunt narrata per patrem, sed per principem, an illa sint probanda per impetrantem, vel stetur narrationi principis: dic vt in clemen. literis. de proba. in text. & glos. † Item not. tertiò quod vbi requiritur examinatio personæ. debet quis per seipsum comparere. & non admittitur procurator secundùm Bal. ideo quando aliquis accusatur vel inquiritur de maleficio per ipsum commisso, potest citari vt personaliter compareat, vt videat iudex quo vultu & qua trepidatione loquatur. vt in l. fi. §. de procu. iusti. l. de minore. §. tormēta. ff. de quæst. & no. per Cy. in l. reos. in fi. de accu. †Quarto not. quòd masculus differt à fœmina in ætate necessaria ad impetrationē veniæ: quia debet habere duos annos vltra fœminam: & sic tardus pubescit. sicut & in ætate puerili, sed in infantili non differunt: quia vsq; ad septimum annum durat infantilis ętas tam in masculo quàm in fœmina. nec etiam differunt in ætate virili. quia post. xxv. an. dicetur habere legitimam ætatem, & virilem tam masculus quàm fœmina. vt. §. si minor se maiorem dixerit l. j. & hoc ita dicit Cyn. pro illa lege.
†Item no. quòd fœmina non potest citari vt personaliter compareat etiam vbi alias masculus posset citari secundùm Bal. hoc verum vt compareat in loco virorum in insula palatij: sed in aliquo loco honesto. vt in aliqua ecclesia. & iudex vadat ad eam examinandam bene consueuit citari. & ita practicatur quando necessaria est præsentia personæ. †No. etiam ibi. [probare possit testibus &c.] quod ætas potest probari per testes, sicut per scripturam, euidentius tamen & clarius per scripturam: maximè quando est de longinquo. vt. §. si mi. se. ma. dix. l. si alterius in fi. cum ibi no. per glos. & plenius per Bart. in l. de ætate. ff. de mino. †Vltimò no. hic in l. seq. quod venia ætatis nō prodest, quātum ad hoc vt bona immobilia possint alienari sine decreto. nec reputat̄ quātū ad hoc maior. Sed quid si contractus alia rōne sit nullus? vt si dicat statutū non valere contractū minoris. xxv. ann. sine certa solennitate, aliquis minor impetrauit veniā ętatis, & post ea contraxit sine vllā solēnitate, an valeat? Respōdeo. cum sit spāle in alienatione immobiliū, qd̄ per impetrationē veniæ nō dispenset̄ circa omissionē solēnitatis, in cōtrarium puto esse ius cōe: & sic. n. talis venia tollit nullitatē cōtractus proueniētis ratiōe minoris ætatis, & etiā tollit restitutionem in integrum eo casu quo cōtractus est validus. vt in l. j. §. e. & etiā operat̄ vt quadriennium datū ad petēdum restōnē in integrum aduersus gesta ante dictā impetrationē, incipiat currere per impetrationem venie, & post intimationē ipsius, etiam ante cōpletum. xxv. an. aliàs nō nisi post ipsum completum: non tn̄ finitur dictū tēpus nisi post cōpletū. xxv. & sic poterit esse quinquennium: licet realiter sit quadriennium continuū: & hoc habet̄ notabiliter in d. l. ea quæ. j. de temp. in inte. rest. iuncta l. fi. eo. ti. †Sed pone dicit statutū qd̄ ætas. xviij. an. intelligatur ætas perfecta & legitima. vt Florentiæ an erit legitima quantùm ad alienationem bonorum immobilium, & possit fieri sine decreto iudicis? videtur qd̄ non arg. huius. l. ꝙ illud statutum videtur quodāmō concedere veniā ætatis. Cōtrariū puto: quia illa l. loquitur quādo fit cōcessio per rescriptū: qd̄ nō est ita fauorabile, sicut qn̄ ꝑ modū legis vel statuti: ideo puto qd̄ quantū ad oīa reputabat̄ ætas legitima, & valebit contractus sine solēnitate quæ requirit̄ in cōtractibus minoris. & si lædat̄, nō petere restitutionē. ꝑ hoc bn̄ facit. auth. sacramēta. §. si aduer. vē. quia iuramētū facit vt minor reputet̄ maior, & nō possit dicere cōtractū nullū rōne minoris ętatis, nec petere restitutionē in inte. †sed si diceret statutū valere contractū minoris. xxv. an. & maioris. xx. tūc tale statutū facit ipsum cēseri maiorē, solū quātū ad validitatem cōtractus, vt nō possit ipsum dicere nullū: licet deficiat solēnitas requisita in contractibus minoris: & sic poterūt alienare sine decreto: sed nō tollit beneficiū restōnis, si in tali cōtractu lædantur. & hoc tenuit Iac. de bel. in quæstiōe disputata per eū. quæ incipit. lege perusina cauetur: de qua in addi. Spec. de in inte. resti. §. j. in additione quæ incipit. saluo quod dicitur. & vide bona verba Bal. in auth. si captiui. §. de epis. & cleri. quam glos. allegat hic pro contraria, sed solue per ibi no. per eum, & ad dictam decisionē vide bonam gl. & magistram. j. si de momen. pos. fuerit appellatum. l. vnica. & aliquantulum tetigi in l. exigendi. §. de procura.

1 Tardius pubescit. Adde l. minorem. ff. de ritu nupt. & in c. cōtinebatur. & in c. attestationes. de despon. impu.
2 Aetas. Adde gl. in ver. pfect⁹. in proœ. vj. in. §. quem librū. Cy. in l. si infanti. C. de iure deli.
3 Potest citari. Adde Ange. in authen. de temp. nō sol. col. viij.
4 Per testes. Adde glo. & Bart. in l. ij. ff. de excu. tu. Bart. in l. ij. in. §. si à pupillo. ff. pro empto. Spe. in ti. de proba. in. §. j. ver. restat.
5 Aetas pfecta. Adde glo. iusti. de fiduciaria tutela. in ver. si perfecte. & Signo. de homede. de medio. ī fino consil. clvj. & quando fit detentatio detracta legitima, an intelligatur de naturali, an verò de accidentali. & sic. de dispensata. per Alex. de imo. in cōsi. ij. co. ij. ver. iij. & col. vij. ver. non obstat. l. fi. in. j. vol. & duplicatū in. ij. vol. consi. lxxxvij. Franc. Cur.

2 ☞ *Aetas. xxv. annorum dicitur perfecta & legitima, & etiam nupta.*
Si factum est legatum impuberi cum peruenerit in suam ætatem quòd intelligatur ideſt postquā fuerit effectus pubes.
3 *Statutum quòd si aliquis decesserit cum filijs masculis legitimis & naturalibus, non succedant fœminæ, & aliquis decesserit cum filio masculo originaliter bastardo, sed legitimato, quòd ille non excludat filiam fœminam.*
4 *Si alicui facta fuit substitutio si decesserit sine filijs legitimis & naturalibus, & decessit cū filio legitimato: an locum habebit substitutio?*
5 *Quòd aliud sit dicere si decesserit sine filijs legitimis, ut comprehendatur legitimatus, & aliud si decesserit sine filijs legitime natis.*
6 *Quis dicatur legitimatus? & quis legitimus & naturalis? & nume. 5.*
7 *Quis dicatur uerus ciuis, an originarius tantum, an susceptus de gratia?*

LEX IIII.

SI quis. †Si in l. vel vltima voluntate fit mentio ætatis legitimæ vel perfectæ, intelligitur de naturali perfectione ideſt de illa ætate quæ est legitima & perfecta per l. scriptam. non autem de illa quæ per rescriptum principis specialiter concessum: & semper allegatur. h. d. ista l. †In tex. ibi [perfectę ętatis.] supple vel iustæ. Nam

a ¶Substitutos. Adde Iaſ.de trno.in l.ſi qs posthumos.in princ. ff.de libe. & posthu. Ang. in diſputatione inci. Nobilis quidam genere.& eādē Paul. in l.cùm acutiſsimi.j. de fideicō. Alexā.de trno.in cōſil.lxvij.co. ij. verſi.nunc deſcendo.in j.vo.& in cōſil. ij.co.vo.duplicatū in cōſ.lxxxvij.in ij. vo. Franc.Cur.

ætas.xxv. annorū dicitur perfecta & legitima,vt hic,& etiā iuſta.ff.de leg.iij. l. cū filio.in fi.Sed pone quod ille in quē verba diriguntur,erat impubes:& factū fuerit ſibi legatū cū peruenerit ad legitimā vel iuſtā ætatē,certè potuit habere reſpectū teſtator ad pubertatē,vt habeat legatū ſtatim cùm fuerit effectus pubes.vel ad virilē ætatem peruenerit,poſtquā fuerit effectus xxv.an. vt in d.l.cū filio.circa princi. quæ eſt optima:quid in dubiū?Rndeo intelligit de ætate xxv.annorū.vt in fi.illius l. no.per gl. Si aūt dixiſſet cū in ſuā ætatem peruenerit.in

3 telligitur.ſ.poſtquā fuerit effectus pubes.vt j.e.l.circa prin.†Vltimò illa l.allegatur.ſi ſtatutum dicat ꝙ ſi aliquis deceſſerit cum filijs maſculis legitimis & naturalibus, non ſuccedant fœminæ & aliquis deceſſerit cum filio maſculo originaliter baſtardo: ſed legitimato:ꝙ ille non excludat filiam fœminam. Item ſi aliquis accipiat emphyteuſim per ſe,& filios ſuos legitimos & naturales,ꝙ non veniat legitimatus:quia nō eſt legitimus per l. ſcriptā

4 ſed per reſcriptum.†& ſi alicui fuit facta ſubſtitutio ſi deceſſerit ſine filijs legitimis & naturalibus:& ipſe deceſsit cum filio legitimo,locum habeat ſubſtitutio:ſed contrarium videtur determinare Bal.in ij.quęſtio.j.de fideicō.l.eam quā.circa mediū,& in l. cum acutiſsimi.dicēs ꝙ in legitimato eſt verus ſtatus legitimorum:ideo in omnibus habetur pro legitimo, etiā quantū ad excludendum fœminam vt in vltima quæſtione de ſubſtitutione. Iaco.de are.diſputando tenuit cōtrarium, quòd legitimatus ex-

a cludat ſubſtitutos.vt refert Ioan.and.in addi.Specu.de ſucc.ab inteſt.in fi.quia legitimatio eſt actus iuris ciuilis: nihil em̄ aliud eſt niſi eſſe habilem ad ea quæ ſunt de iure ciuili: ſed princeps hanc habilitatem poteſt verè concedere:vnde non videtur con-

5 ceſsiſſe fictè.arg.l.quia ratio.ff.de condi.inſti.†vnde omnes concordant quòd legitimatus eſt verè legitimus,non fictè:licet non ſit verè legitimè natus:ſed fingatur legitimè natus:aliud eſt dicere ſi deceſſerit ſine filijs legitimis,quia tunc comprehenditur legitimatus:ſufficit enim quòd ſit legitimus tempore quo deceſſerit,& aliud eſt ſi dixerit ſi deceſſerit ſine filijs legitimè natis,quia ille verè non eſt legitimè natus,ſed fictè:& verba debent intelligi de vera & propria ſignificatione,non de ficta.l.iij.§. hæc verba.ff.de nego.geſtis.nec obſtat iſta l.quæ loquitur de ætate perfecta,niſi naturaliter perficiatur:illa enim perfectio naturalis nō poteſt vere tribui per principem,ſed fictè: vnde ille qui impetrauit veniam ætatis, non habet ætatem perfectam vel legitimam verè,ſed fictè:mihi autem videtur quòd licet de proprietate verborum verum ſit id quod dicunt doct.tamen non eſt verum ſecundùm intentionem loquentis,ſiue teſtatoris, ſiue ſtatuētium, quorum verba debent intelligi ſecundum conſuetudinem loquendi.vt in l.liberorum.§.quod tamen caſsius.de legat. iij. & l. quam Tuberonis.§.j.ff.de pecu.& quod not. in l. ſtipulatio iſta habere licere.§.hi qui.ff.de verborum obligation.¶licet communis vſus loquendi eſt ꝙ ille dicitur legitimus & naturalis qui legitimè natus eſt ex viro & vxore.legitimatus aūt ſemper remanet cū illo noīe ſecundū vulgarē vſum loquendi,quia dicitur ille eſt naturalis tm̄: ſed legitimatus. ideo puto contrariū eius qd̄ dicunt doc.& ita dixi in deciſione illius q̄ſtionis quā anno præterito diſputaui:ſed ſi aliquis eſſet legitimatus nō per reſcriptū, ſed de iure cōi per cōtractū matrimonij ſubſequutū:vel quia datus eſſet curiæ,vel per alios modos,de quibus in auth. qui. mod. nat.effi.legi.& no.per glo.in c.per tuas.qui fil.ſint leg. tunc talis legitimatus cōprehēderetur per verba ſtatuti,vel teſtatoris. per id quod habetur in c.innotuit.de elec.& per gloſ. & vide de his quæſtionibus Ant.de But.in c.per venerabilem.qui fi.ſint leg.in vltima quæſtione principali.vbi tractat de effectu legitimatio-

7 nis.†& etiā vide quod no.Bald.in l.ciues & incolę.j. de app. in ver.quærit gl.ſ.qui dicaf verus ciuis:an originarius tm̄:an ſuſceptus de gratia.nam dicit ꝙ in dubio ſi ſtatutū loquitur de ciue, debet intelligi de originario,quod eſt notandum,non tamen aſſero pro firmo quòd ſit verum.

Si maior factus ratum habuerit. *Rubrica.*

LEX I.

1 SI inter minores.†Quæro in quo differat iſte tit.ab alio ti. poſito in quinto libro huius voluminis circa finem,qui ſimiliter incipit:ſi maior factus. Reſpondeo iſte loquitur qn̄ contractus celebratus erat validus,tamen erat læſus minor.& ſic competebat in integrum reſtitutio,quàm reſtitutionem tollit ratificatio facta poſtea in maiori ætate, ille verò loquitur quando cōtractus erat nullus: quia non interuenerat decretum in alienatione rei immobilis:& tunc ratificatio facit ipſum valere vt ex nunc,nō vt extunc: & etiam facit ipſum inexpugnabilem ratione læſionis:ſi fuit ſcienter facta:& his diebus in examine cuiuſdam dixi illa verba cuidā doctori qui intelligebat illum titu.quando cōtractus eſt nullus,& ſic intricabatur intellectus eius, & ipſe dixit nunc intelligo:& prius non intelligebam. In l.ij.gl.opponit de l.iij.§.ſcio.ff.de minori.vbi per actum factum poſt minorē ætatem circa actum geſtum in minori ætate,per quē inducitur tranſactio illius actus, non tollitur in integrū reſtitutio.& iſte tex.vult contrariū quod ratificatio ſubaudi expreſſa vel tacita tollat: ſed reſponde quòd ibi actus ille factus poſt minorem ætatem veniebat in cōſequētiam actus geſti in minori ætate: ideo trahitur ad tempus illius actus,& non inducitur ratificatio:hic verò non veniebat in conſequentiam,ſed contrà quòd idem eſt quando veniebat in conſequentiam,vt in l.liberis.§.j.ff.de libe.cauſa. ſed reſponde ꝙ ibi ratione delicti commiſsi in ætate minori.

Vbi & apud quem cognitio in integrum reſtit. agitanda ſit. *Rubrica.*

2 ☞ *A ſententia vicarij principis ſeu procuratoris cęſaris ſolus princeps reſtituit, non alius inferior,& an ipſe idem vicarius?*

LEX I.

SI quid. Lex iſta & etiam lex finalis loquuntur de ſecunda parte rubricę,ſcilicet,apud quem iudicem cauſa reſtitutionis in integrum ſit agitanda.l. autem ſecunda loquitur de prima parte, ſcilicet, vbi

1 ſeu in quo loco:& iſta prima l.h.d.†A ſententia delegati à principe ſolus princeps reſtituit non alius inferior.hoc dicit ſecundū primam lec.gloſſ.ratio eſt:quia fungitur vice principis, & quod vicarius facit,ipſe princeps facere videtur.vt j.l.fi.poſt prin.ibi, vt videatur ipſe &c.& ſic talis delegatus eſt maior quolibet ordinario,in cauſa ſibi delegata,vt in cap.ſtuduiſti.de offi.deleg. ſed reſtitutio nō poteſt peti corā inferiori iudice,ſed corā ſuperiore, vel coram eodem ſi eſt ordinarius.l.præfecti.cum l.ſeq.ff.de minoꝝ.ſed an illo caſu coram eodem delegato poterit peti?gl. ſi. innuit quòd ſic.Sed Doc.dicunt contrarium.in l.iij.§.ſi aduer.rem iudi.quia functus eſt officio ſuo lata ſententia illam autem glo.

2 referas ad lec.ſequentem ſecundū quàm. hoc dicit.† A ſententia vicarij principis ſeu ꝓcuratoris cæſaris ſolus princeps reſtituit. non alius inferior.hoc dicit,ſed an ipſe idem vicarius?dic quod ſi illo caſu:quia ordinarius.dic ſuprà,de offi.eius qui vi. alterius gerit,in rubro & nigro.& in titul.de offic.vica.& in iſto caſu verum dicit gloſſ.ſi.

2 ☞ *Si ego paduanus, & tu Vicentinus,cōpromiſimus in aliquē vicentinum,qui talis ſententiam contra me,& pro te,coram quo,& in quo loco debeam petere reſtitutionem in integrum?vel dicere laudum iniquum?*

3 *Laicus in cauſa quam habet cum illo laico,ſi petat abſolutionem à iuramento coram ſuo vicario epiſcopi ad effectum agendi,& ille concedat,& abſoluat:quod efficiatur iudex inter eos etiam in cauſa principali.*

4 *Minor ſi eſt læſus in non proſequendo appellationem:vel in non appellando, coram quo iudice petet reſtitutionem:an coram iudice à quo,vel coram iudice ad quem?*

LEX II.

1 QVoniam.†In integrū reſtitutio aduerſus cōtractū poſtulāda eſt corā iudice rei,non corā iudice actoris.h.d.Et vt ſit magis dubia, pone caſum de tribus locis,ꝙ quidam minor paduanus in ciuitate Vicentiæ trālegit cū quodā Bononiēſi,& aliquid ſibi ſoluit noīe trāſactiōis:nūc vult petere reſtitutionem,& recuperare quod dedit:dicit hic quod debet adire iudicē ciuitatis Bononię quia regula eſt gn̄alis ꝙ actor ſequit̄ forum rei:ſed an in ciuitate Vicētiæ,vbi fuit celebratus contractus,ſi ibi reperiat̄? videt ꝙd̄ ſic p l.ſ̄.j.de iu.om.iud.qa in loco cōtractus ſortit̄ quis forū, ſed certè hoc eſſet verū.ſi ageretur ad obſeruationē cōtractus: ſed ſi agitur ad eius reſciſsionē; ſecus:quia tūc agit̄ ad diſtractū: & ita no.

no. hic Bal. ſecundū Gul. de cu. facit quod no. per Bar. poſt Gul. in l. qui loco certo. ff. de cōdi. indebi. & ita ex improuiſo reſpōdi cuidā doctori me interrogāti primo anno quo huc veni, de quo fuit ille miratus. nec pro tūc erā memor iſtius dicti Bal. Sed opponitur de his quæ habētur ſ. l. proxi. Solu. ibi qñ petit reſtitutio aduerſus ſententiā, tūc poteſt peti corā ſuperiore illius iudicis qui eā tulit. vel corā eodē ſi erat ordinarius nō corā alio pari vel minori. hic loquitur qñ petitur aduerſus cōtractū, tūc nō eſt inſpicēda maioritas, vel minoritas, vel paritas: ſed eſt adeūdus iudex territorij vbi reus habeat domiciliū. per regulā generalē quæ eſt q actor ſequatur forū rei vt l. ij. j. de iur. om. iudic. † Et ita inducit Bar. ad nouā quæſtionē: Pone quod ego Paduanus, & tu Bononienſis cōpromiſimus in quēdam Vicentinū, qui tulit ſententiam cōtra me, & pro te. volo petere reſtitutionē in integrū, vel volo dicere laudū iniquū, corā quo iudice debeo hoc dicere: & in quo loco: an corā poteſtate Paduæ: vel Bononiæ: vel Vicētij? & dicit ipſe q aut laudū non habet executionē ex forma ſtatuti, quo caſu ſi vellem agere ad obſeruātiam laudi, deberē agere ex compromiſſo impleto per laudū. vt not. in l. ij. ff. de arbit. & tūc quia cōqueror de cōtractu, quia cōpromiſſum eſt cōtractus ſeu trāſactio, debeo adire iudicē Bononiæ per hāc legem, ſed ſi ex forma ſtatuti laudū haberet executionem: tunc nō cōquæror de cōtractu, ſed cōquæror de laudo lato à Vicentino: ideo debeo adire ſuperiorē ipſius arbitri.[a] & ſic poteſtatē Vicentiæ per l. præcedentē. & Doc. vidētur tranſire cū Bar. ſed ego nō intelligo illam concluſionē. nam ipſe non declarat de quo ſtatuto loquatur, q det laudo executionē. an de Paduano, vel Vicentino, vel Bononiē? ſ. præterea ridiculum valde videtur eſſe q habeam aliquo caſu adire poteſtatē Vicētiæ, quia ille nō eſt ſuperior illius arbitri in hac cognitione ſibi data, cū eam nō dederit ipſe poteſtas: ſed nos compromittētes: nec in ea recognoſcebat illum in ſuperiorem. & per hoc tollitur l. præcedens. puto ergo q debeam adire poteſtatem Bononiæ per hanc l. & per talem rationē: quia ille qui eſt iudex competēs in iudicio præparato. eſt etiam in iudicio præparante, ſeu præparatorio. vt j. de rei ven. l. ordinarij. in fi. in verb. ib eodem iudice. & ibi elegāter hoc no. Bal. dicēs per illum tex. 3 † q ſi laicus in cauſa quam habet cum alio laico, petat abſolutionem iuramēto corā vicario epiſcopi ad effectū agendi, & ille abſolvat & abſoluat, quod efficitur iudex inter eos etiā in cauſa principali, quæ trahitur ad illam curiā, propter abſolutionem à iuramēto. quod eſt ſingulare, & iſto anno habui ſuper hoc diſcepta cauſa reſtitutionis in integ. eſt præparatoria ad cauſam principalem. nam ſi ſic illa cauſa eſt præparatoria ad finē agendi: & ecōtra ſi ipſe erat actor, ego Paduanus erā actor & reus. Bononienſis fuit abſolutus: peto reſtitutionē in integ. vt agere poſſim nō obſtante laudo: & ſic illa cauſa eſt præparatoria ad finē agendi, & ecōtrà ſi ipſe actor habebat ſequi forum meum: & ego nō poſſum petere coram iudice meo: nec puto in hoc adeundum iudicem Vicentinum quoquo modo. † Item quæro. quid ſi minor eſtimās in non proſequendo appellationem, vel in non appellando coram quo iudice petet reſtitutionē: an corā iudice à quo, vel coram iudice ad quem? vide Bar. de hoc poſt Iaco. de are. in l. penul. de appel. & etiam in q. præceden. vide quod no. Bart. in l. ſi ſocietatem. §. arbitrorum. ff. pro ſocio. in ver. quæro qui eſt iudex cōpetens &c. & quod etiā not. glo. in l. ij. in fi. gloſſ. j. quib. quib. ex cau. maio.

a ¶ Arbitri. Adde quod no. in l. ſi ſuſpecta. §. fi. ff. de inoff. teſta. & Bal. in addi. Spe. ſ. ti. de arbi. col. ij. ver. petitio. & vide Pet. de Anc. in ſua diſp. inci. C. Iaicus. Ant. de bu. in c. fi. de fo. cōpe. & ſ. c. qntaudlis. & ibi Abb. ſ. col. xvij. de iureiur. Fede. de ſeſ. in ſuo cōſi. cclxxiij. & vide Ang. in l. qui ad certū. ff. loc. ibi videt velle q corā iudice rei. & in d. l. ſi ſuſpecta. quod corā iudice arbitratoris. cogita. Fran. Cur.

1 Quæ cauſa reſtitutionis in integrum, licet ſit de imperio mixto: poteſt tamen delegari.
Quæ dubitatur an poſſit cognoſcere de cauſa reſtitutionis in integrum?
1 Ea quæ facit iudex delegatus cenſentur fieri à delegante.
Ideo quæritur ſi electus ad ſcribendum in omnibus cauſis quæ uentilantur coram poteſtate, uel coram tali iudice, & contingat poteſtatem aliquam cauſam delegare alicui doctori, quòd ille doctor non poterit aſſumere alium notarium ad ſcribendum coram ſe.
4 Licet dicatur delegatus poſſit ſubdelegare, & quando? tamen cauſam reſtitutionis in integrum alteri delegare non poteſt.
2 Quæ ſit mandato iuriſdictionis: ut ſi delegantur omnes cauſe quæ uertentur inter tales homines, puta tales parochiæ, ueniunt etiam cauſe reſtitutionis in integrum: ita ſic in mandato generali procuratoris.
1 Cauſa reſtitutionis, non poteſt compromitti in arbitros.

LEX III.

CVm ſcimus. † Iudices ordinarij habentes iuriſdictionem cum adminiſtratiōe, & etiā delegati ab eis, & delegatus à principe, ſiue ſpecialiter, ſiue generaliter ad vniuerſitatē cauſarū: ſiue in quadā alia cauſa, de reſtit. in integ. in illa incidat. poſſunt de reſtitutiōe cognoſcere, ſiue petat̄ à minore, ſiue à maiore, eo caſu quo eſt cōcedenda: ſed ſubdelegati à delegato, & etiā arbiter, & ordinarij, nō habētes adminiſtrationē (licet habeant iuriſdictionē) cognoſcere de ea nō poſſunt. h. d. tota lex. quā diuiſde in quatuor partes: quia primò ponit dubitationē veterū. vſq; ibi. [Iancimus.] ſcd'ò ponit deciſionē. ponendo tria genera iudicū: q poſſunt de reſtitutione cognoſcere, vt in ſummario. vſq; ibi: [ſed ne quis.] tertiò ponit alia tria genera iudicum nō valentium de ipſa cognoſcere. vſq; ibi. [ſed ne quid.] quartò & vltimò declarat quæ dixerat in ſecūda parte de delegato à principe, vel ordinario, quod poſſit cognoſcere. vt intelligatur tribus modis. Primò qñ cauſa reſtitutiōis foret ſibi ſpecialiter legata. Secūdò qñ erat delegatus ad vniuerſitatē cauſarū generaliter: & tūc poteſt reſtituere: etiā ſi principaliter adeat̄ ſuper reſtitutione in integr. quia iſta cauſa cōprehēditur ſub illa generalitate. licet ſit mixti imperij: ſicut aliæ cauſæ ſimplicis iuriſdictionis. Tertiò poteſt intelligi qñ eſſet ſibi delegata quædā cauſa ſpecialis: puta ſuper fundo inter te & me, & lite pendēte: & ego minor ſui læſus in aliquo actu. quia fortè nō probaui in termino, nō poſſum corā illo delegato petere reſtitutionē, incidenter aduerſus lapſum termini vt probare poſsim: nec tūc eſt neceſſarius libellus, nec litis conteſt. & ſi cauſa mea agitabat̄ per procuratorē, poteſt ipſe procurator ſine ſpeciali mādato eā petere. vt in c. ſuſcitata. de reſt. in integ. licet ſi vellet principaliter petere, regrereret̄ ſpeciale mādatū. vt no. j. tit. ij. l. vnica: eodē modo in illo delegato ſuper fundo, quia pōt adire ſuper hac reſtitutione, quæ incidēter petat̄: licet nō fuerit ſpecialiter & expreſsè ſuper ea delegatus: ſic nō poſſet adire ſuper reſtitutiōe quæ principaliter peteret̄, niſi eſſet ſpecialiter ſibi delegata: vel eſſet delegatus ad vniuerſitatem cauſarum. & 2 hoc vult tota lex. † Not. primò ex hac l. & ad hoc ſemper allegat̄, q cauſa reſtitutionis in integ. licet ſit de imperio mixto, quia expedit iudicis officio nobili, & ad priuatā vtilitatē. nihilominus pōt delegari. & eſt ſpeciale. regulariter ſecus. q a cauſæ mixti imperij delegari nō poſſunt: cū requiratur cauſę cognitio. vt in l. iubere cauere. ff. de iuriſ. om. iud. & ibi no. & dicit illud fuiſſe verū etiam de iure antiquo. vt patet circa fin. dum dicit. [q & veteribus nō fuerat incognitum.] nō tamen de iure antiquo cōpetebat magiſtratibus municipalibus, qui nō habebant niſi ſimplicē iuriſdictionē: quæ nō eſt imperiū. vt eſt caſus in l. ea quæ. §. magiſtratus. ff. ad muni. hodie verò per hanc l. glo. hic & ibi videntur tenere q cōpetat iure magiſtratus: & ſic magiſtratus municipales. id eſt, caſtrorū & villarū, licet imperium nō habeant, poterunt reſtitutionē cōcedere per hanc l. quæ tribuit hanc poteſtatem iudicibus habētibus tribunal. & per conſequēs certū territorium. Quidā autem habēt iuriſditionem ſine certo tribunali, & per cōſequēs ſine territorio. Pone exemplum in rectore vniuerſitatis, qui poteſt cognoſcere inter ſcholares in quocunq; loco honeſto. & ita intelligo hanc l. q coram eo nō poterit peti reſtitutio per tex. in ver. [hos tantum.] dū dicit. [qui vel certæ adminiſtrationi cui & iuriſditio adhæret.] nā doc. intelligūt de habētibus territorium. & not. ex illo text. q iuriſdictio adhæret territorio, quod declara vt ſubtiliter not. Bar. in l. j. ff. de iuriſ. om. iudic. circa fi. Sunt etiam quidam iudices ordinarij, qui habent iuriſdictionē ſine adminiſtratione: qui non poſſunt cognoſcere niſi inter conſentientes. vt ſunt iudices cartularij, & notarij, qui in eorum priuilegijs hoc habent. vnde in eorum ſubſcriptionibus dicunt. talis imperiali authoritate notarius, & iudex ordinarius: iſti non poſſunt cognoſcere de reſtitutione. vt hic in gloſſ. quæ incipit. non habent, de his no. in l. j. ff. de iudic. † Item not. in ver. [vt videatur.] quod ea quæ facit iudex delegatus, cenſeantur fieri à delegante: & ideo dicit Bald. per hunc tex. ſecundùm Iac. But. q ſi aliquis notarius ſit electus ab ſcribēdū in omnibus cauſis, quæ vētilantur coram poteſtate, vel coram tali iudice, & cōtingat poteſtatē aliquā cauſam delegare alicui doctori, quod ille doctor nō poterit aſſumere alium notarium ad ſcribendum

3

a ¶ Delegatus poſsit. Adde tex. in c. ſi pro debilitate. de officio delega.

coram ſe: quia id quod ipſe facit, cenſetur fieri à poteſtate. Tene menti. ea ẽ iuriſdictiõe vtiẽ delegatus, qua delegãs. nec habet propriã iuriſditionẽ: ſed vtitur iuriſditione delegantis. l. j. §. qui mandatam. de offi. eius cui man. eſt iuriſdi. & hic circa mediũ legis, dum dicit. [vel apud eos qui danẽ à iudicibus qui propriã iuriſditionẽ non habent &c.] nam loquitur de ſubdelegatis: qui danẽ à delegatis: qui delegati ꝑpriã iuriſditio-
4 nem nõ habent. † Itẽ no. ꝙ licet aliquando delegatus poſsit ſub-
a delegare, vt qñ eſt delegatus à principe, vel proconſule. j. de iudi. l. à iudice. vel ad vniuerſitatẽ cauſarũ. vt ibi not. attamen cauſam reſtitutionis in integrũ ſibi ſpecialiter vel generaliter delegatam alteri delegare non põt. & hoc voluit illa gloſſ. quæ incipit. [id eſt, non habent.] in ver. [& ſi quæras.] Ita intellige illã gl. licet Rapha. non ita intelligat. imò dicit ꝙ delegatus à principe poterit eã ſubdelegare per l. à iudice, quod non placet. non per hoc videẽ ſentire quod hic tex. intelligaẽ in ſubdelegatis ab eis: qui ſubdelegare non poſsint: ſed tũc non haberet dubium gl. aũt videẽ intelligere in delegatis, qui ſubdelegare non poſſunt regu-
5 lariter. tñ fallit in cauſa reſtitutionis. † Vltimò no. circa finem ibi: [vel ſi generaliter dati] quod in generali mandato iuriſditiõis, vt ſi delegantur oẽs cauſæ quæ vertũtur inter tales homines, puta talis parochiæ, vel talis quartæ, veniãt etiã cauſæ reſtitutionis in integrũ, non ſic in generali mandato procuratoris: quia nõ veniunt. imò requiriẽ ſpeciale mandatũ. vt ff. de minori. l. illud. §. ſi
6 talis. & no. in l. j. j. ti. ij. & do. Raph. hoc no. hic & bene. † No. etiã illud quod omiſi circa mediũ. quod cauſa reſtitutionis non põt compromitti in arbitros: quia eſt de imperio. vt in l. non diſtinguemus. §. de liberali. ff. de arbi. dicit tñ hic Cy. quod bene poſſet arbiter concedere reſtitutionẽ, quæ peteretur incidenter coram eo ratione alicuius læſionis contingentis in cauſa quæ coram eo ventilaẽ. per c. fi. extrà de reſti. in inte. & per l. quoties. j. de iudi. & quod habetur in fine huius legis.

De reputationibus quæ fiũt in iudicio in integ. reſt. Rub.

2 ☞ *Diſpoſitio facta in fauorem alicuius ut non ſit in damno, non debet operari ut remaneat in lucro, cum iactura aliena.*
Quis dicatur interceſſor? & quòd plures ſint modi intercedendi.
3 *Si emi rem à minore, & de mandato eius ſolui pretium creditori ſuo, & poſtea minor reſtituitur contra me ad rem an poſsim repetere quod ſoluit*
4 *Minor reſtitutus ad rem venditam, ſi non vult uti reſtitutione, non poterit emptor eũ inuitum compellere, ut rem recipiat, & reſtituat pretium.*
An beneficio quod habeo à te, poſsim uti contra te inuito te?
5 *Mulier ſi ſuſcipiat in ſe obligationem debitoris mei animo nouandi: eodem inſtanti debitor meus primo liberatur ipſo iure, & mulier obligatur ciuiliter & naturaliter ſed quia in eodem inſtanti incipit mulieri competere exceptio uelleiani contra me, abſque aliqua reſtitutione petita per eam. Idcirco eodem inſtanti reſtituitur mihi actio priſtina utilis, contra priſtinum debitorem.*
6 *Reſtituto minore, non reſtituitur eius aduerſarius, qui fuit in dolo.*

LEX VNICA.

1 OVi reſtituitur. † Reſtituto minore oĩa reponunt in priſtinum
2 ſtatũ. etiã contra tertiũ. h. d. Et declara hanc l. vt dici in l. j. & ij. ſ. ſi aduer. tranſactio. in text. † Not. in prin. huius l. quod diſpoſitio facta in fauorẽ alicuius vt non ſit in dãno, nõ debet operari vt remaneat in lucro, cũ iactura aliena. ſufficit eñ quod operetur primũ ꝓpter quod facta eſt, & illud põt allegari ad multa, & ſæpe de facto eſt opus hoc conſiderari in conſiliis occurrẽtibus. Itẽ no. in ver. [ſed & ſi interceſſor.] ꝙ ſi minor ſuſcipit in ſe obligationem debitoris mei aĩo nouandi, dicitur interceſſor: & tñ ipſe ſolus eſt obligatus: quia debitor liberaẽ ipſo iure. in plus ergo ſe habet nomẽ interceſſor, ꝙ illud nomẽ fideiuſſor, qui non põt dici, niſi ſubſiſtente obligatione principali, ſed interceſſor põt dici etiã illa extincta. plures eñ ſunt modi intercedẽdi, de quibus dic vt no. in l. in ꝑſonã. §. j.
3 ff. de pac. † Sed quæritur circa iſtũ ver. quid ſi emi rem à minore, & de mãdato eius ſolui pretiũ creditori ſuo, & poſtea minor reſtituitur cõtra me ad rẽ, an poſsim repetere qd ſolui? videẽ ꝙ ſic ar. huius ver. qa reſtituto minore, reſtituitur aduerſarius eius. etiã cõtra tertiũ, vt hic. in cõtrariũ facit: quia ille recepit qd ſibi debebatur. l. ſi pœnę. §. j. ff. de condi. inde. Cy. diſtinguit ſecundũ Pet. ꝙ aut ille erat creditor minoris ex cã lucratiua: & tunc prima pars eſt vera, quia conuenientius eſt ꝙ ille non lucretur, quã quod ego ſim in dãno. arg. l. at ſi quis. §. ij. vel iij. ff. de relig. & in l. ff. §. licentiam. j. de iure deli. Aut erat creditor ex cauſa oneroſa: & tunc ſi minor non eſt ſoluendo, tunc reſtituar aduerſus creditorẽ: & ſic ab eo non poſſum recuperare: & idem argumentum in l. planẽ. la. ij. in §. j. ff. de leg. j. aut eſt ſoluendo: & tunc debeo agere cõtra minorem: qui ex mea ſolutione fuit liberatus: & ſic eſt perinde ac ſi ſibi ſoluiſſem, quo caſu ab eo poſſem recuperare, vt in primo caſu huius l. In glo. quæ incipit. [ſi locupletior eſt?] dic. nã ſi pecuniam perdidiſſet minor, non teneretur eam reſtituere emptori, & tamen emptor rem emptam reſtituet minori: & ſic totũ damnum erit emptoris, & incumbit ipſi emptori onus probandi quod minor ſit factus locupletior, & pecunia ſit ſalua. vt not. in l. ſi prædium. infrà de prædi. minor. & l. ſi prædiorum. niſi minor exercuerit officium publicum: tanquam induſtrioſus & prudens, quia tunc incumberet ipſi minori probare quod pecunia ſit perdita, vt ſuprà qui & aduer. quos. l. j. ſecundùm ſecundam lect. gloſſ. In glo. ibi. [l. ſi per impreſsionem.] dic quod ibi emptor non recuperat pretium: & tamen reſtituit rem propter eius delictum commiſſum in emendo: quia intulit impreſsionem
4 venditori. hic verò carebat delicto. † In eadem gloſſ. in fin. ibi. [ff. eod. l. ſi iudex.] dic ſi minor venditor obtinuit pro ſe ſententiam ſuper reſtitutione in integrum ad rem venditã, & poſtea non vult ea vti, nec mittere eam executioni: non poterit emptor ipſum inuitum compellere vt recipiat rem ſuam, & reſtituat pretium per illam l. quia cum hoc quòd poſsit recuperare rem conſequatur ex priuilegio dato minori, quòd poſsit venditionem reſcindere, non poteſt ipſe emptor illud priuilegium retorquere contra minorem, & eo vti illo inuito poſtquam minor non vtitur cum effectu. & de iſto articulo an beneficio quod habeo à te poſsim vti contra te inuito te? dic vt not. per doct. in l.
5 petendæ. infrà de tempore in integrum reſtitut. † In gloſſ. quæ incipit. [& ita.] ibi. [ſecus in muliere intercedente dic.] nam ſi mulier ſuſcipit in ſe obligationem debitoris mei, animo nouandi eodem inſtanti debitor meus primò liberaẽ ipſo iure: & mulier obligatur ciuiliter: & naturaliter, ſed quia in eodem inſtanti incipit mulieri competere exceptio velleiani contra me abſque aliqua reſtitutione petita per eam. idcirco eodem inſtanti reſtituitur mihi actio priſtina vtilis contra priſtinum debitorem: ſed quando minor ſuſcepit: ſicut ſibi non competit exceptio niſi reſtituatur in integrum. vt in l. nam & poſtea. §. ſi minor. ff. de iureiuran. ita nec mihi reſtituitur actio contra priſtinum debitorem, niſi prius reſtituto minore: & ita fuit intentio gloſſ. quod ergo glo. dicit quòd mulier ab ipſo initio ipſo iure non tenetur. intellige ſanè, non quòd ipſa non obligetur ciuiliter & naturaliter: quia tunc diceret falſum. vt l. ſi mulier in re. ff. ad velle. ſed vult dicere quòd ſibi incipit competere exceptio velleiani ipſo iure. abſque aliqua reſtitutione: & ſic ab ipſo initio non tenetur cum effectu: ſed minor ſic. niſi reſtituatur. In glo. ibi. [vel dic verius.] dic iſta glo. ſubtiliter loquitur. nam eo caſu in quo minori neceſſaria eſt reſtitutio, quia eſt efficaciter obligatus: cum natura reſtitutionis ſit omnia reponere in priſtinum ſtatum. l. quod ſi minor. §. reſtitutio. ff. de mino. reſtituto minore, reſtituitur eius aduerſario actio in veterem debitorem, vt hic: ſed ſi minor nõ fuit efficaciter obligatus: ſed naturaliter tantum, quia ſine tutore, vel ſine curatore, cum ipſum haberet: licet hoc non obſtante debitor meus à me liberetur, cuius obligationem in ſe ſuſcepit animo nouandi: non tamen mihi reſtituitur actio vtilis contra eundem: quia hic non interuenit reſtitutio minoris: & ſic ceſſat ratio de qua ſuprà, ſed ſi contingeret minorem reſtitui aduerſa naturalem obligationem, quod aliquando contingit. vt in gl. quod declaratur per Bartol. in l. Marcellus. ff. de fideiuſſo. aut ſecundum gloſſ. reſtitueretur mihi actio in veterem debitorem.
6 † Vltimò. l. iſta limitatur vt hic dicitur in gloſſ. in verſic. [niſi dolo creditoris.] quia reſtituto minore, tunc reſtituitur aduerſarius eius, quando non fuit in dolo: aliàs ſecus. vt ff. de fideiuſſo. l. ſi Titius. & in l. qui res. poſt principium. in ver. huic applicatur. ff. de ſol.

Etiam per procuratorem cauſam in integrum reſtitutionis, agi poſſe. Rubrica.

2 ☞ *Tutor uel curator, an poſsit petere reſtitutionem in integrum?*
3 *Quid in ſyndico uniuerſitatis? an dicatur habere legitimam adminiſtrationem?*

LEX

LEX VNICA.

CAusam. †Glo. intelligit hanc l. quãdo procurator habebat speciale mandatũ, nã in generali mandato ad causas vel lites nõ cõprehenditur causa restitutionis. sed hic dubitatur an sufficiat dicere ad petẽdã restitutionẽ in inte. cõtra quãcunq; personã &c. an autẽ sit necesse dicere cõtra talẽ. & in tali causa. Pe. tenet hãc secundã partẽ. Bar. tenet contrariũ. quia sufficit speciale mãdatũ, nõ autẽ requiritur singulariter quod habeat similitudinẽ individui: differẽtia enim est inter speciẽ & ogi. si autẽ requireret q̃ specificaret causa, vel persona, potius dicetur singulare quàm speciale. quod ꝓsequere vt no. Bar. in l. Titius. ff. de don. & etiã tãgit. in l. Titius. ff. de lib. & posthu. simiter no. per eũ in l. si quis in prin. testamẽti. de leg. iij. †Sed quæritur, an hic tutor, vel curator possit petere restitutionẽ in integrũ: Doc. dicunt q̃ sic. quia cùm habeãt legitimã administrationem. nõ requirit aliud speciale mãdatũ: qa quæ possunt fieri cũ spãli mãdato, possunt etiã fieri ab eo qui habet legitimã administratio nẽ, vt no. in l. præses. s. de trãsac. & l. mãdato generali. ff. de proc. Sed quid dixi de speciali mãdato, procedit q̃n restitutio peteret principaliter: sed si incidẽter, puta in causa in qua procurator habuit mandatũ fuit læsus minor in aliquo articulo: vt quia non probauit infra terminũ: certè procurator licet nõ haberet mãdatũ speciale ad petendã restitutionẽ in integrum, nihilominus potest eã incidẽter petere, vt in c. suscitata. de in integ. resti. & in c. eorum. & quod no. Bart. in l. cũ procurator. ff. de ope. no. nuntia. *Quid in syndico vniuersitatis? dubiũ stat, an dicat habere legitimã administrationẽ. Cy. hic secundũ Pet. distinguit. an sit syndicus vniuersitatis ciuitatis, castri, vel villæ: & tunc dicitur agere officiũ publicũ, & habere legitimã administrationẽ. l. munerum. j. defensore. ff. de mu. & ho. ideo nõ requiritur in eo speciale mandatũ. Imuit ergo Cy. q̃ quælibet vniuersitas facies ciuitatem: castrũ, vel villã, habet beneficiũ restitutionis. sicut minor. l. respublica. j. quib. ex cau. ma. sed de hoc est ibi magna disceptatio: vt ibi per Cy. Si verò talis vniuersitas nõ facit ciuitatem: castrum, vel villam, vt sunt vniuersitates artiũ: tunc talis syndicus dicitur gerere officium publicũ, & sic non habet legitimam administrationẽ. vnde indigeret speciali mãdato. Innuit ergo q̃ ciuitates vniuersitates habẽt beneficiũ restitutionis. tu dic q̃ vniuersitates quæ regũtur per alios: æquiparẽtur minoribus, qui etiã regũtur per alios, & illæ habẽt beneficiũ restitutiõis: sed si nõ per alii, sed per seipsos gerũt negotia eorũ: vt sunt vniuersitates artiũ: vt patet in vniuersitate scholariũ, quæ conuocatur in omni negotio præiudiciali: tunc nõ habent restitutionẽ in integ. & hoc videtur esse de mente doc. vt not. in l. iusiuran. & ad pecunias in §. defensor. ff. de iureiur. magnę autẽ vniuersitates solent regi per alios, quia difficile est semper eas cõgregare. nec etiã expedit rei publicæ semper cõgregare adunantiã generalem: ideo tunc priores & consiliarij: sed paruæ villæ solent sępius totũ populũ cõgregare: ideo nõ habẽt restitutionẽ. Tene mẽti: quia verba Cy. quæ ponit hic, semper allegãtur, q̃n syndicus vniuersitatis dicitur habere legitimã administrationẽ, & sic æquiparet tutori, vel curatori, & quando nõ: & sic æquiparetur procuratori. Quod autem dixi de speciali mandato, procedit quãdo restitutio petitur principaliter: sed si incidenter puta in causa in qua procurator habebat mandatũ, & fuit læsus minor in aliquo articulo, vt quia nõ probauit in termino, certè procu. licet nõ haberet speciale mandatũ ad restitutionẽ. nihilominus posset eã incidenter petere. vt in c. suscitata. & in c. coram. de in integ. restit. & quod not per Bar. in l. cùm procurator. ff. de ope. no. nun.

In integ. restitutione postulata, ne quid noui fiat. Rub.

Tenente appellatione à diffinitiua, nihil debet innouari in præiudicium sententiæ: & quid pendente causa restitutionis, vel supplicationis?

LEX VNICA.

POstulata. †Pendẽte causa restitutionis in integrum, nihil debet innouari. h. d. & sic in hoc æquiparat causæ appellationis. vt ff. nil no. app. interpo. nõ aũt per omnia: quod dic vt dixi in l. j. §. si aduer. liber. & in l. j. si aduer. rem iudi. Et glo. exemplificat tribus modis: sed duo primi tendunt ad hoc, q̃ pẽdente restitutione in integ. nihil sit innouandũ in præiudicium petentis. vnde si petitur aduersus venditionẽ: res vendita non poterit per aduersariũ alienari lite pendente. & si fiat contrariũ, non transit in eũ dominiũ, & poterit retractari per viã attentati. vnde minor nõ habebit necesse dare libellum, nec intẽtare rei ven. contra secundũ emptorẽ. sed iudex aditus super restitutione in integ. ex officio suo retractabit alienationem: auferendo illi rem manu militari. & videtur q̃ etiam lite pendente super restitutione, sicut in attẽtatis pendente appellatione. quod dic vt plenè no. in c. nõ solum. de app. lib. vj. Item ponit exemplũ in sentẽtia lata contra minorẽ: quia si petitur restitutio aduersus eã, non debebit mitti executioni lite pendente. †Contra hoc opponitur de c. suscitata. de restit. in integr. vbi mittitur executioni præstita cautione de restituendo, si petens restitutionẽ obtineat in causa. Sol. illud q̃n restitutio in integ. non habet executionẽ in prõptu. quia nõ offerũtur probationes in promptu. aliàs haberet locum quod hic dicitur. Item habet locũ quãdo esset suspicio cõtra petentẽ restitutionẽ q̃ hoc faceret animo impedidi executionem. vt j. de fal. l. satis apertè. quod cõtingit q̃n habet altiorem indaginẽ. nisi executio esset irretractabilis, quia tunc indistinctè impediretur: vnde dicit Bar. q̃ minor nõ possit capi pro executione, etiã quãdo haberet altiorẽ indaginẽ. quia illa iniuria capturæ nõ posset retractari. ad hoc facit quod in simili not. in l. ij. de app. reci. & in l. ea lege. ff. de cõdi. ob cau. Quid autẽ si pendẽte supplicatione? dic vt in aut. quæ supplicatio. s. de precib. impe. offer. in hoc ergo differt causa restitutionis à causa appellationis: quia pẽdente appellatione à diffinitiua indistinctè nihil debet innouari in præiudiciũ sententiæ: sed nõ sic pendente causa restitutionis, vel supplicationis, quia interdũ innouatur præstita cautiõe. Secũdo modo glo. intelligit q̃ nihil innouetur in præiudiciũ aduersarij. nam si minor restituitur ad rẽ, acuersarius debet recuperare pretium, si minor ex eo est factus locupletior. pone ergo q̃ erat locupletior tẽpore litis contestate, super restitutione postea desinit esse locupletior. dicit gl. quod hoc non nocebit aduersario, quominus recuperet pretiũ. dicit Pe. q̃ illud videtur iniquũ: quia secundũ hoc illa cõtestatio & diligentia quã habuit minor, sibi nocebit. nã si nõ fuisset cõtestatus, q̃cunq; perdidisset pecuniã, damnũ non erit suum: sed aduersarij. nunc est suum. & hoc est cõtra l. nõ solet. de reg. iur. quia contestatio non solet nocere actori, sed prodesse: dicit ergo Pet. glo. istam procedere si minor recusabat restituere pretium, & super hoc erat litigium: cum tamen saluum esset si restituisset. & non fuisset perditum: sed si super hoc non contendebat minor: imò paratus erat restituere, dũmodo restitueretur sibi res, locum habet oppositio. nec ista glos. dicere verum. tene menti.

De restitutionibus militum: & eorum qui reipublicæ causa absunt. Rubrica.

2 *Tempus ad quod fit restitutio, licet sit minus quàm tempus infra quod potest restitutio peti: tamen datur integrum tempus ad petendum.*

3 *Tempus bonorum possessionis petendæ, currit absenti causa rei publicæ.*

4 *Impedito de facto, an currat tempus?*

5 *Si fuit absens causa reipub. etiã si potuit mittere procura. & nõ misit, ei nõ imputatur.*
Quid in absente non causa reipu. sed probabili tamen, ut studiorum, vel mercaturæ?
Quid in absente nec ex causa reipu. nec probabili?
An ille qui potuit actum facere per se, teneatur mittere procuratorem?

6 *Absens causa reipu. si læditur in lapsu temporis, habet beneficium restitutionis, ut subducatur tempus absentiæ: & illud ad hæredes suos transmittat.*

7 *Minor qui decessit hæreditate non adita, an transmittat beneficiũ restitutionis in integ.*

LEX I.

1 ISi valerianus. †Beneficium restitutionis in integrum, quod incœpit cõpetere defuncto, trãsmittit ad hæredẽ eius. Secus si nõ incœpisset cõpetere, qa nõ fuisset læsus functus in eius vita: licet lędat in morte. qa quod nõ habuit, trãsmittere nõ potuit de rigore iuris. h. d. illa l. subtilis valde: sed de æqtate bñ trãsmittit. vt l. pãtonius. ff. de acq. hęr. per quã ista l. singulariter suppleẽ. dicit tñ Pet. q̃ tũc hæres nõ restituit ex ꝑsona defuncti: sed ex ꝓpria ꝑsona. sed hoc vĩ impossibi

a ¶Magnæ autẽ. Et q̃ magnæ vniuersitati & non paruæ detur restitutio in inte. adde eundẽ Pau. de ca. in cõsil. cccxvij. Bar. cepol. in l. cũ qui victigal. q. ij. ff. de ver. sig. Fran. Cur.

b ¶Pendente appellatione. Adde l. quædã mulier. ff. famil. er. & in l. scio. in §. fin. ff. de appel.

le:& impublicaret contradictionem quod veniat tanquam hæres:& nō veniat ex perſona defuncti:ſed propria, ſecundū Bal. Ideo dic quod veniat ex perſona defuncti.nō de rigore: qa bñficiū reſtitutionis nō incœpit cōpetere defuncto ante mortis articulū:ſed incipit cōpetere in mortis articulo,ſed in cuius perſona radicaſ?In defuncto nō videſ radicari:qa eſſet radicatio momē tanea,propter hoc Pe.dicit ꝙ radicatur in perſona hæredis. Tu dic ꝙ radicaſ in perſona defuncti,quia eoipſo quod incipit mori,etiā antequā perfectè ſit mortuus,læſio cōpletur: quia tūc incipit eſſe certū quod moriēs amodo nō poterit adire, vel bonorū poſſeſsionē petere.arg.in l.pen.ff.qñ dí.leg.ced. & in l.ſi filius hæres.de libe.& poſthu.& l.fi.de cōdi.inſtit.& ſi dicaſ. ſi ita eſt. ergo tranſmittitur de rigore iuris: quia ſi in vita defunctus fuit læſus,eodē pūcto incipit ſibi cōpetere beneficiū reſtitutionis: ergo ipſum tranſmittit de rigore per hanc l.tñ contrariū patet per d.l.Pantronius.iſta oppoſitio ſemper fecit me dubitare: ſed dic ꝙ illa læſio licet cōpleaſ in articulo mortis,antequā perfectè ſit mortuus.tñ hoc nō cōtingit propter abſentiā, quæ facit reſtitutionē cōpetere:ſed contingit propter mortē,quæ non facit eam cōpetere,quia moriens hæreditate non adita,vel bonorū poſſeſsione petita,non tranſmittit hæreditatē,nec bñficiū reſtitutionis ad eā adeundā:ſed hoc quia hic ſi non fuiſſet abſens, veriſimile eſt quod nō diſtuliſſet vſq; ad mortis articulū:& ſic abſentia fuit cauſa differendi.idcirco licet de rigore nō tranſmittaſ bñficium reſtitutionis.quia læſio cōtingit propter mortē, quæ in hoc non eſt priuilegiata,tñ tranſmittit de æquitate,quia propter abſentiā diſtulit:ſed ſi non fuiſſet abſens,non tranſmitteret:hæc eſt ſubti-
2 lis imaginatio illorū duorū iuriū.†In tex.ibi:[intra annū vtilē.] Dic hic eſt caſus ꝙ licet tēpus ad quod fit reſtitutio,ſit minus q; tempus infrà quod pōt reſtitutio peti, nihilominus datur integrum tēpus ad petendū.nam hic loquitur de bonorū poſſeſsiōe ex linea tranſuerſali.quæ debet peti infrà centū dies, vt colligit ibi [poſt exactos dies,] illa verò quæ deferē ex linea aſcēdentiū,vel deſcendentiū,debet peti infra annū. vnde de illa non loquitur,quia diceret poſt elapſum annū.& tñ ſi illi centū dies lapſi ſunt in abſentia,& ad eos fit reſtitutio,datur annus vtilis intra quē petit & finiaſ reſtitutio,qui annus cōtinet. cccLxv. dies. vt l.cū hæres.§.ſtichus ſi hæredi.ff.de ſta.lib.& hodie dareſ quatrienniū continuū,vt in l.fi.j.de temp.in teg.reſti.Quidā legiſtæ tenuerunt cōtrariū,ꝙ tunc dabatur vtilis annus,& hodie datur quadrienniū,qñ petitur reſtitutio aduerſus contractū,vel qñ petitur aduerſus lapſum tāti tēporis quantū eſt hodie quadriēniū. Sed ſi aduerſus lapſum minoris tēporis,dicebant nō dari maius tēpus ad reſtitutionē petendā,quàm ſit illud à quo petit reſtitutio. Alij dicebant cōtrariū.ꝙ quātuncūq; modicū ſit illud tps ad quod datur reſtō,puta decē dierū lapſorū in abſentia, nihilominus olim dabaſ annus vtilis & hodie quadrienniū.& illa opi. approbaſ in cle.j.de in inte.reſt.certè eſt etiā caſus in hac l. ſi bñ cō ſidereſ.Aduertendū tñ ꝙ licet detur integrū quadriēniū hodie ad cām finiendā,debet tñ inchoari infra tantū tps quantū eſt illud ad qd fit reſtō.Vnde ſi fiat ad decē dies debet infra decē dies inchoari.& ſi fuerit inchoata,poterit expediri vſq; ad quadrienniū:ſed ſi nō eſſet inchoata infra decē dies excludereſ à reſtōne petēda.gl.eſt ordi.in l.Diuus.in vlti.gl.& in l.fi.in prin.glo. magnę ff.de in integ.reſti.& ſic negligētia tāti tēporis in inchoādo quantū eſt illud ad quod daſ reſtō,excludit reſtōnē. Canoniſtæ tñ ſentiunt cōtrariū in illa cle.& dicunt hoc eſſe de mente iſtius tex.ꝙ ſufficiat inchoare infra quadriēniū qñcunq;: dūmodo infra quadriēniū expediaſ.vt ibi no.gl.ſed Bar.tenet cōtrariū in l. ab hoſtibus §.ſed quod ſimpliciter.ff.qui.ex cau.maio.ſuſtinēdo gl.prædictas:& ad illā cle.rñdet,ꝙ potius facit probādo ſuū intellectū.Ego reſpondeo clarius,ꝙ illa cle.nō dicit aliquid de inchoatione;ſed bene dicit de finiendo:ꝙ cauſa reſtōnis debet fieri infra integrū quadrienniū,etiā cū datur aduerſus lapſum minoris tēporis,ſed infra quātū tps debeat inchoari. illa cle. nō declarat.ideo ſtandū eſt in hoc prędictis gl.illud tñ modicū tēpus infra quod debet inchoari:nō incipit currere niſi poſt reuerſionem,& poſt lapſum alterius modici tēporis,quod daſ ad cōponēdas ſarcinullas,& quęrendū aduocatū,& procuratorē.de quo loquit ille §.ſed ꝙ ſimpliciter.prout determinat Bar.poſt prin.il la & multa alia circa illā materiā.de qua in l.quod tēpore.j. eod. & ſunt de apicibus iuris & pauci intelligūt.& multę ſunt diuerſitates inter doc.de quibus per Cy.in l.fi.j.de temp.in integ.reſt. In ſex.ibi: [poſt exactos dies.] ſic ergo ante dies exactos mortuus eſt,puta poſt lapſum.l.dierū cū reſtarent adhuc alij. l. tunc quia nō erat adhuc excluſus à bo.poſſeſsione /per lapſum tēporis,nō cōpetebat ſibi reſtō quæ non cōpetit niſi læſo,& ille non erat læſus quouiq; vixit:ideo ad hæredē nō trāſmittit beneficiū reſtōnis:qd ipſe nō habebat de rigore iuris à cōtrario ſenſu huius tex.eſt ergo hic caſus cōtra Ia.de are.q dicebat (vt refert Cy. in l.fi.) ꝙ ſi alicui cucurrit in abſentia aliqd tps preſcriptiōis,nō tñ totū,& cū præſcriptio nō eſſet cōpleta,reuerſus eſt: & ſic poterat adhuc agere de iure cōi,ꝙ nihilominus ſtatim poſt reuerſionē pōt petere reſtōnē in integrū, vt de præſcriptione ſubducaſ illud tps qd cucurrerat in abſentia eo quia actio ſua erat effecta per hoc breuioris vitæ.nec obſtat:quia reſtō nō concurrerat cū auxilio iuris cōis:vt in l.in cauſæ.in prin.ff.de mino. quia verū eſt ad idē:ſed ad diuerſa pōt cōcurrere:vt eo.l.Pōponius, ſed hic de iure cōi pōt adhuc agere ad rem,cū preſcriptio nō ſit cōpleta.Iſta verò reſtō nō datur ad rē:ſed datur ad ſubducēdū tps: ſed hæc opi.improbaſ per docto.& eſt caſus hic cōtra eū: quia ſi eſſet vera,cōpeteret beneficiū reſtōnis, etiā ſi deceſſerit añ dies exactos,ad ſubducendū illos dies exactos:ergo & illud trāſmiteret ad hæredes,cuius contrariū hic patet à cōtrario ſenſu. Nō obſtat quod actio ſit effecta breuioris vitæ:qa hoc nō eſt conſiderandū.poſtquā pōt adhuc agere:& reſiduū præſcriptionis interrūpere ſecundū Pet.qui reprobat Ia.de ra.per l.pater q caſtrē
3 ſe.ff.de caſtrenſi pec.quę eſt iex optima ad hęc.†Not. primò ex hac l.ꝙ tps bono.poſ.petendæ currit abſenti cā reipublicæ.& in hoc minor eſt melioris cōditionis quā abſens:qñ à curſu tēporis minor ipſo iure ſeruaſ illæſus.vt in l.fi.§.in qui.cau. abſens verò nō:hoc tñ intellige,ſi abſens ſciebat bo.poſ.ſibi delatā:& ſic licet nō potuerit eā petere per ſeipſum ꝓpter abſentiā,potuit tñ eā petere per procuratorē de iure:vt in l.iñ.§.acquirere.ff.de bo.poſ. Sed ſi ignoraſſet,nō curreret:quia tūc nec per ſe,nec per aliū petere potuiſſet de iure,ſicut nō pōt adire hæreditatē, qui ignorat eā ſibi delatā.Sed tūc opponit.ſi potuit eā petere per ꝓcuratorē, nō reſtituitur:quia fuit negligēs immittendo ipſum, & negligēti iura nō ſubueniūt:ſed impedito.l.nō enim.ff.quib.ex cau.ma. iſtā oppoſitionē & præcedentē ſentit gl.mag.in verſi.[Itē qūo:] & rñdet ꝙ potuit habere procuratorē,quē nō habet militia impeditus.vnde videt ſibiꝑſi contrariari dū primò dicit ꝙ potuit habere procuratorē,& poſtea dicit ꝙ fuit impeditus propter militiā habere.nam ſi fuit impeditus,ergo nō potuit habere. cuius contrariū glo.ſ.dixit.Sol.glo.eſt ille potuit habere.i.potuit de iure bono.poſ.petere per procuratorē ; ſed de facto propter militiā fuit impeditus ipſum habere:quia forte nō reperit.& hæc eſt cā concedendę reſtitutionis.primū verò eſt cauſa ꝙ tempus currat
4 ipſo iure,ſed tunc oppo.extra glo.†ſi fuit impeditus de facto tēpus non debet currere.quoniam ad hoc vt currat tempus vtile, neceſſe eſt quòd non ſubſit impedimentū iuris,vel facti.vt in l.j. de diuer.& temp.præſcrip.illa verò ſunt contraria quod currat, & quod detur reſtitutio,primum enim præſupponit quòd non fuit impedimentū, ſecundū præſupponit quòd fuit. Quidam dicunt ꝙ bene fuit impeditus de facto,non tamen per omnia,quia bene potuiſſet (ſi voluiſſet) laborare in habendo:ſed non ita facile potuit habere,ſicut ſi fuiſſet prȩſens: ſed iſtæ ſunt truffæ. Dic ergo ꝙ debet intelligi.etiā qñ non fuit quoquo modo impeditus de facto:& ſic potuit de iure & de facto petere per procuratorem,ſi voluiſſet.meritò cucurrit ſibi tps.tñ ideo datur reſtō quia poſtquàm erat abſens cā reipublicę nō potuit ſibi imponi quare nō miſit ꝓcuratorē,quia cautus ꝓ ſeipſum feciſſet.oportebat eū informari an hæreditas eſſet ſoluendo,vel non. ne implicaret oneribus hæreditarijs, & hoc diligentius feciſſet per ſe quàm per procuratorē.vnde poſito quòd potuerit,& non miſerit,non dicit fuiſſe negligens:ideo daſ reſtitutio:licet gloſ. hic in ver. [ſecus ſi fuiſſet.] dicat cōtrariū.& nō bene.ſed ſi fuiſſet abſens non ex cauſa reipublicæ,ſed ꝓbabili, vt ꝓpter mercantias, bñ imputareſ ſibi quare nō miſit ſibi ꝓcuratorē,ſi nō fuit impeditus de facto:& tūc poſſet ꝓcedere gl.ſecus ſi non potuit de facto.l.necnō.in prin.ff.qui.ex cau.ma.ſi verò fuiſſet abſens ex cā neceſſaria,& non ꝓbabili:tunc etiā ſi fuiſſet impeditus mittere procuratorē de facto,non ſubuenit ſibi.vt in l.Papinianus ex
5 li.ff.de mino.Et ſic intelligo tres caſus. † Primus fuit in abſentie cauſa

est reipublicæ: & isti etiam si potuit de facto mittere, & nō mi-
sit, nō est imputandū: postquam per seipsum fuit impeditus: Se-
cūdus casus in absente nō cā reipublicæ, ꝓbabili tñ occasione:
vt studiorū, vel mercātiarū: & isti bñ imputat̃ si potuit: & nō mi-
sit. & dicit fuisse negligens. secus si non potuit, Tertius. quando
aut ex causa reipublicæ, nec probabili. & isti imputatur. etiam
si non potuit de facto mittere, de iure aūt quilibet istorum mit-
tere potuit procuratorē. vt in d. §. hoc iure. & hinc sumpta occa-
sione Cy. ponit hic vnā longam distinctionē an ille qui non po-
tuit actum facere per se, teneatur mittere procuratorem: & si nō
misit, an sibi imputetur. de quo etiam tangit Bar. in l. ij. ff. si qs
cumio. †Secūdò no. ꝙ absens causa reipublicæ si lædatur in la-
psu tps, habet beneficum restōnis: vt subducat̃ tēpus absentiæ.
vt infra eo. l. ꝙ tēpore. Tertiò not. quòd illud transmittit ad hære
des suos. cōtra hoc opponitur. nam ille non excluditur ꝓpter ab
sentiā sed propter lapsum temporis: si em̄ tempus non fuisset la-
psum, absentia eū non excluderet: sed lapsus temporis: nō est cā
restitutionis concede aliàs frustratoria essent iura, quæ dicunt
non petentem bo. posſ. infra tēpus excludi ab ea, sed non obstā-
te exclusione haberēt restōnē in integ. So. vt in fi. glo. quia verū
est ꝙ lapsus tēporis excludit: tñ verisimile est quod si non fuisset
absens, nō permisisset labi tempus. excludit ergo lapsus tempo-
ris propter absentiam: & ideo datur restitutio de rigore. Sed tūc
contra glo. opponitur. si hoc idē debet esse, si excludatur per mor
tem: & nō per lapsum temporis: vt si decessisset ante dies exa-
ctos: licet enim lapsus temporis adhuc eum non excluserit: ta-
men excludit ipsum mors, quæ de se non est priuilegiata: vt fa-
ciat restitutionē concedi. aliàs frustratoria essent iura dicētia hæ
reditatē nō agnitam non transmitti, si hoc non obstante daretur
restitutio hereditatum, quia verisimile est quod si non fuisset ab
sens, nō defuisset vīq; ad articulum mortis. idcirco dicūt Doc.
ꝙ transmittit restōnē de æquitate. vt in l. Pantonius. ff. de acqui.
hære. quare em̄ non transmittit de rigore? Doc. dicunt qd' læsio
non contingit propter absentiam, sed propter mortem, & ego di
co ꝙ non contingit propter mortē tm̄, sed propter cām consum-
ptā iniicet absentiā, sicut cōtingit ꝓpter lapsum tēporis tamen
tunc cum absentia. si ergo exclusio proueniens ex lapsu tē-
poris mediante absentia est causa transmittendi de rigore, eadē
ratione videtur ꝙ exclusio proueniens ex morte mediante absen-
tia debet esse cā transmittendi de rigore. Cuius contrariū dicūt 1
Doc. per d. l. Pātonius. nec video resp̄sum ad hāc oppositionē.
vtrōq; possumus dicere ꝙ vtroq; casu trāsmittatur de rigore: et ꝙ
hic nō debeat sumi argumētū à cōtrario sensu. & reperiatur cō-
trarium in iure. vt d. l. Pātonius. & quia læsio cōtingit in vita eū in
cipit mori qñ decedit ante dies exactos, sicut qñ decedit post ꝙ
autem dicitur in l. Pantonius de æquitate ꝙ nō referatur ad trās
missionem sed ad restitutionē in integrum. quæ semper cōcedi
tur de æquitate, non de rigore. trāsmissio verò sit de rigore. † Et 1
sic inducuntur ad quæstionē de minore qui decessit hæreditate
non adita, vt licet non transmittatur beneficiū restōnis in inte-
grum, quia non fuit læsus quousq; vixit, cū semp̄ potuerit adire:
quia tūc dicitur in mortis articulo, scilicet cū incipit mori, antecq;
possit mortuus, quia perdit volūtatē. sine qua adire nō pōt. 2 a
& illud cōtingit verisimiliter propter minorē ętatē. quia creden
dum est ꝙ si fuisset maior, nō tamē distulisset transmittere bene
ficium restōnis. Doc. dicunt de æquitate. Nos possumus dicere
eisdem rōne etiam de rigore. et de hoc plenè per Bar. in l. q duos 2
ff. de reb. dub. quæ opinio cōiter seruat̃. tanq; vtilis: licet quidā
doctores ipsam impugnēt. sed do. Raph. post impugnationē
eā sustinuerit. licet audiuerim ꝙ do. Rapha. cu. tenebat cōtrariū.

LEX. II.

Liquid. †Absens causa reipublicæ restituitur ad-
uersus præscriptionē quæ currit tpe absen
tiæ super re sua, vel super actione personali sibi cōpetē
te, & hoc infra annū vtilē. q incipit currere post reuer-
sionē. h. d. In tex. ibi. [diminutum est.] gl. exponit vsucaptū, vel
præscriptū. & sic perdidit actionē realē. i. rei vendicationē. vt dif
fert à sequenti. In tex. ibi. [actione.] subaudi personali qa debi-
tor erat obligatus actione aliqua temporali, vt redhibitoria, vel
quāto minoris. vel actione de dolo, quæ tollūtur tēpore. Nā illæ
præscriptiones currūt ipso iure absenti. vt ś. l. ꝓxima. licet nō cur
rat minori. & no. qa illa l. recitat effectū edicti prętoris facti sup
hac materia. de quo habetur in l. j. ff. eod. & pōdera. quia illa verba proferuntur in rem
non in personā. dū dicunt [si quid de bo-
nis eorū diminutum. est &c.] sed edictum
de minoribus loquitur in personā. qa dicit
ꝙ cū minore gestū esset &c. vt ff. de mino. b
l. j. §. j. & hoc est vtile propter vnum quod
habetur. j. eo. l. si cum militaribus. vbi gl. æ-
quiparat absentiam minori. sed do. Rapha.
nō placet ibi illa æquiparatio ꝓpter id qd'
dixi: vt ibi tāgam per hāc. l. In tex. ibi [intra
annum vtilem] iste annus non currit durā-
te absentia: licet alia tēpora bene currāt. vt
ś. dixi. quia si curreret, aduersus cursum restitueretur: & sic dare
tur restō ad restituendū. qd' esse non debet sicut nec currit mino
ri durante ætate: vt hęc habent̃ in l. interdum. ff. de mino. & infrà
de in integ. resti. l. fi. incipit ergo currere post reuersionē: & si añ
cursum cōpletum iterum se absentaret causa reipublicæ, desine
ret currere: & post reuersionē reinciperet. vt ff. qui. ex cau. ma. l.
necnō. §. si quis sepius. & postquā totū est decursum in præsen-
tia, non restitueretur, nec aduersus dictū cursum, nec aduersus
læsionē cōtingētē in absentia. vt j. l. proxi. in fi. in ver. postea quā.
vbi probantur prædicta. Hodie verò datur quadriennīū conti-
nuum. vt in d. l. fi. ad inchoandā & finiendā cām restōnis. in quo
tēpore dic per omnia idem quod suprà dixi in anno vtili. cū lo-
co eius succedat. ar. ad hoc. j. de non nu. pe. l. in cōtractibus. in fi.
princi. dum dicit. licet biennium pro quinquennio statutum est.

a ☞ *Ille qui fuit absens causa reipubli. si petat restitutionem aduersus præscriptionem an debeāt fieri duo iudicia: scilicet unum per quod rescindatur usucapio, uel præscri-
ptio, & aliud per quod uendicetur res. & nu. 1. & 5.*

1 *Tempus datum ad petendum restitutionem, an incipiat statim currere eo reuerso & numero. 1.*

4 *Quando datur restitutio ad tempus lapsum in absentia, an semper detur quadriennium licet fuerit absens mino. tempore quàm per decem dies tantum?*

5 *Si incœpi contra te absentem præscriptionem. xxx. an. & tu stetisti absens per annum tantum, postea reuersus tacuisti per. xxix. an. quibus potuisti agere, & nō egisti an finito tempore præscriptionis habebis adhuc quadriennium ad petendum restitu-
tionem?*

LEX. XXIII.

Quod tempore. Lex ista legit̃ duobus mo-
dis. †Primo secundū lect. Mar. secūdo secundū lect. Bul. Debes enim scire qd'
inter prædictas glossatores super eo quod dicitur. ś. l. 1
proxima. fuerunt contrariæ opi. in duobus. Primò quia Mar. te-
nuit quod tunc sit verum quod absens causa reipublicæ post re
uersionem restituatur aduersus præscriptionem: vel vsucapio-
nem rei suæ quando dicta præscriptio vel vsutapio fuit com-
plecta durante absentia, vel completur post reuersionem infra
modicum tempus. quod relinquitur arbitrio iudicis, quod datur
ad componendas sarcinulas, & quærendum aduocatos, & pro-
curatores, quod quidem tempus habetur pro absentia. cum in il
lo sit impeditus propter prædicta. & propter absentiam præteri-
tam. ideo est priuilegiatum tempus absentiæ. sed si compleretur
post reuersionem: & post modicum tempus, * tunc quia fuit ne a
gligens in agendo cum posset, non restitueretur ad subducen-
dum de præscriptione tempus ꝙ currit in absentia: & dicit esse
casum de his omnibus in l. ab hostibus. §. sed qd' simpliciter. cum
l. seq. ff. quib. ex cau. ma. †Secundò Marti. fuit in opi. ꝙ non de 2
beant fieri duo iudicia. ś. vnum per quod rescindatur vsucapio,
vel præscriptio. quod dicitur iudicium rescissorium: & expedit̃
iudicis officio nobili, & aliud per quod vendicetur res sua per
vtilem rei vēdicationem quæ dicitur rescissoria, quia frustra fit
per plura, quod potest fieri per pauciora, vnde ipse tenuit quod
in eodem libello debeat petere vsucapionem, vel præscriptionē
rescindi, & rem suam sibi restitui. sed Bul. in vtroq; dicto fuit in
contraria opin. †Primò quod licet vsucapio, vel præscriptio nō 3
fuerit completa in absentia, vel infra modicum tempus post re-
uersionem: sed dudum post, nihilominus ea completa, & nō an-
te cùm ante posset agere de iure communi, petere posset restitu-
tionem in inte. ad subducendum tempus quod currit in absen-
tia: & quod annus vtilis, * ꝙ olim currebat ad petendā restitutio b
nē. & hodie quadriēniū, nō incipit currere dicto casu statim eo
reuerso, vel statim post modicum tēpus: sed post cōpletam vsu-

1 ¶ Modicū tēp⁹. Qd dicat modicū tp̄s. vt de in l. j. ff. si qs caut. Ant. Corse. i tract. de min. i pe. co. ver. qd dicat modicum tempus.

b ¶ Annus vtilis. Adde qūo accipit̃. gl. in l. ann⁹. ff. de calū. gl. fi. & ibi Cy. in ꝛ. q. in l. fi. C. de tēp. in te. rest. et gl. fi. in l. cōtra maiores. C. de inoff. test.

a ¶Durat anno. An iste annus sæpius habetur pro cõpleto vide c. si annũ. de iudi. lib.vj.& ibi Arch.& Doc. gl.in c. subdiaconus.lxxvij.dis. gl. in c. cũ in cunctis. de elec.glo.& doc. in c. cum vigesimum. de offi.deleg.

capionẽ, vel præscriptionẽ & de hoc dicit esse casum in l. necnon.§. si quis sæpius.ff. quib.ex cau.ma. Itẽ in secundo ipse tenuit ꝙ imò sunt necessaria duo iudicia,s.rescissorium:ꝙ qđ petat rescindi vsucapionẽ vel præscriptionẽ,si erat cõpleta: vel ad subducendũ tẽpus qđ cucurrerat in absentia: & hoc facto qa restitutione concessa restituit per edictum prætoris actio pristina vtilis: quæ
a prius erat directa: & durat anno.[a] licet prima esset perpetua de qua loquitur l.fi.j.quib.ex cau.ma.debet institui nouum iudiciũ infra annum,per quod vendicet rem suã,si perdiderat actionẽ, realem seu dominium vel si actionem personalem,agat actione vtili ad condemnationẽ aduersarij quia frustra iura inuenissent ista duo remedia:scilicet officium iudicis nobile:per quod fit restitutio,& dicitur rescissorium:& actionem rescissoriam ad rem vendicãdã,vt in l.in honorarijs.§.sed cum rescissa. ff. de actio.& obliga.si sufficeret vnum tantum iudicium:& pro illa opin.facit d.§.sed cùm rescissa.& d.l.fin.& quia illa l.est obscura, & potest induci in vtroq; dicto pro mar. & etiam pro Bul. ideo quilibet eorum ponebat casum suo modo vt probaret suam opi. & non opin.alterius,& gl.ponit casum:vt clarius detur intelligi in vsucapione triẽnij,& sic in re mobili militis vsucapta tempore absentiæ:quia Mar.vult quòd vsucapio fuerit completa in absentia. vnde ponebat casum quòd ego incœpi vsucapere titulo & bonafide quandam rem mobilem cuiusdam militis ipso præsente,& tenui & possedi eam per biẽnium postea se absentauit causa rei publicæ:& ipso absente per alium annũ qui restabat compleui vsucapionem, dicitur hic quòd ipso infra annum vtilem à die reuersionis potest petere contra me restitutionem in integrum ad rescindendum vsucapionem, & vendicandũ rem suã: quia petit in eodem libello vsucapionem rescindi, & rem suam restitui.Sed si taceret per annum à die reuersionis,amplius non audiretur,et quod hic fuerit vsucapio completa in absentia,ipse probat per istum tex.dum dicit quod annus vtilis incipit curre re statim post reuersionem,nam si non foret completa etiam secundũ Bul.non incíperet currere statim post reuersionem:cum adhuc posset agere de iure communi, sed inciperet currere post eam completam.Sed contra ipsum quod vsucapio non sit completa in absentia facit tex.in versi.[possessum:]quia non dicitur quod fuerit vsucaptum vel prescriptum,sed dũtaxat possessum vnde dicit Bul. quod fuit completa post reuersionem & etiam post modicum tempus:sed Mar. supplebat ad text. dum dicit [possessum]subaudi & vsucaptum.Item contra ipsum Mar. facit tex.dum dicit [medij temporis] quia ponendo casum prout ipse ponit,ille annus vltimus qui cucurrit in absentia, non dicitur tempus medium vsucapionis:sed dicitur vltimum sed Mar. dicebat quòd tex.non dicit de tempore medio vsucapionis, sed de medio inter primam præsentiam antequã se absentaret, & secundam postquã fuit reuersus & certè ille annus vltimus vsucapionis fuit medius inter dictas præsentias:sed Bul.ꝓpter prædicta ponebat casum alio modo,& inducebat istã l. pro sua opi. ego incœpi possidere titu.& bonafide rem quandam mobilem cuiusdam militis,& tenui ipsam per annum ipso presente,postea se absentauit,& stetit absens per annum, postea reuersus est, & post reuersionem tacuit per alium annum, & sic compleui per vsucapionem partim ipso præsente, ꝙ partim ipso absente dicitur hic quod ea completa poterit infra annum vtilem petere restitutionem, vt subducatur de vsucapione ille medius annus,qui fuit tempus medium vsucapionis inter primũ annum & vltimum:quo subducto instituet nouum iudicium vendicando rem suã vtili rei vendicatione,sed post lapsum anni si tacuit, amplius non auditur & tenendo istam lect.istud verbum [possessum:]stat propriè & nihil debet subaudiri, & similiter illud verbum [medij tẽporis]stat propriè,& intelligitur de medio tẽpore vsucapionis: qa principiũ & finis vsucapionis fuerunt in præsentia:sed medium fuit in absentia & illud tantum subducitur contra istam tamen lec.facit text. ille dum dicit annũ vtilem inchoari statim post reuersionem:quia si vsucapio nõ erat cõpleta in absentia,etiam secundùm Bul.restitutio nõ concedebatur ni post vsucapionẽ completam:cũ prius posset agere de iure cõmuni ergo nec annus ad petendam restitutionem debet incipere nisi post completam vsucapionẽ: quia non debet incipere tẽpus ad agendũ antequam agere possit:sed officiũ iudicis ad petendum restitutionẽ non oritur nisi post completam vsucapionem:ergo nec tẽpus ad ipsum implorandũ incipit ante currere. Bul.fatebat & supplebat tex.dũ dicit dicit. [postea quã is reipublicę causa abesse desijt.]supple et post vsucapionẽ cõpletã nec est extranea ista suppletio:qa & alibi in simili fit in l.iij. §. si quis hæredi.ff.de sta.lib.vbi dicitur infra annũ à die mortis.& tñ suppletur,& aditæ hæreditatis,& illam opi.Bul.tenuit Dy.insti.de act.§.rursus.Bar.& Bal.hic,sed lec. Mar.tenuerunt Pe.& Cy.& tenet etiã do. Rapha. & ego etiã semper tenui tam hic quàm in §.sed qđ simpliciter.et ille §.si quis sępius.in quo principaliter se fundat Bul.nihil faciat pro eo, quia põt intelligi sinè quocunq; inconuenienti,quod etiã vbi fuit vsucapio cõpleta in absentia. & eodẽ modo omnes leges quas Bul.adducit pro se.Nam ille §. sed quod simpliciter.vbi Mar.se fundat,ita clarè videt probare suam opi. ꝙ non sit ad ipsum dare responsum. Or videte quæsta lege che è reputata difficile,voi intẽdere te testo pero che la
4 intenderebe vno puto paruulo.†Cętera dic & declara vt plenè no.per Bar.in §.sed quod simpliciter. Et quod gl.mag.circa fin. ibi dũ dicit [si tanto tẽpore &c.]recitat vnã opin.quã reprobat in l.j.per illũ tex.& hodie clarius hoc declaratur, & reprobat in cle.j.de resti.in integ.quòd quãdo datur restitutio ad tempus ipsum in absentia,nõ semper datur quadriennij: sed ita demum si illud tempus erat tantũ quantum quadriẽnium,vel maius.Si autẽ minus,tunc ad petendam restitutionem non datur nisi tantum tẽpus quantũ est illud ad quod peritur restitutio: ergo si illud non est nisi decẽ dierum,non dabuntur nisi decẽ dies.quod est falsum vt probatur per d.l.j.§.eo. bene tamen est verum ꝙ infra decem dies debebit inchoari iudiciũ restitutionis et postquã erit inchoatum,poterit durare per quadriennium secundùm gl. nostras iuris ci.in l.diuus.& in l.fina.de in integ.re. licet gl. iuris canonici dicat contrariũ,vt ibi dixi. Licet autem illa gl. non procedat in tẽpore restitutionis petendæ:quia illud semper est vniforme,procedit tñ in tẽpore restituendo:quia licet iura dicant ꝙ actio rescissoria vtilis,quæ cõpetit data restitutione,duret anno. vt in l.fi.j.qui.ex cau.ma.& in l.in honorarijs.§.sed cum rescissa. ff.de act.& oblig.illud tamen debet intelligi quando esset læsus in anno,vel vltra quia tantum stetit absens.Sed si minori tempore,puta per mensem,talis actio non duraret nisi per mensem:qa non restituit nisi mẽsis:& de hoc est casus in l.fi.ff. de mino.& l. si debitrix.§.fi.ff.ad velleia.& not.ꝑ Cy.in d.l.fi.in vij.q.j. qui ex
5 cau.ma.†Item scias quòd tenẽdo op.Bul.sequeretur tale inconueniens ꝙ si incœpit contra te absente præscriptionem xxx. annorum:& tu stetisti absens per annum,tantum, postea fuisti reuersus,& tacuisti per xxix.annos,quibus potuisti agere, & non egisti,finito tẽpore præscriptionis habebit adhuc quadriennũ ad petendũ restitutionẽ,vt subducatur iste primus annus,& restitutione concessa poteris vẽdicare vsq; ad annũ & eodem modo si incepi talem præscriptionem contra te minorẽ,& post primum annũ effectus es maior,& tacuisti per xxix.annos,et postea habebis quadriennium,vt subducatur ille primus annus:& sic in quinquagesimoquinto anno tuæ ætatis restitueris propter minorem ætatẽ,quod Iac.de Ra.& Pe. visum fuit valde inconueniens:vt in senectute restituaris.Ideo dixit Iaco.de Ra. quod imò ad subducendum istum primũ annum incipit currere quadriennium statim te reuerso, vel maiore effecto quia actio tua fuit effecta breuioris vitæ:sed glo.hic secundùm Bul.ibi. [antequam enim compleatur vsucapio.]tenet cõtrariũ cũ adhuc posit agere de iure communi: & ego in l.j.§. eo. dixi esse ibi casum cõtra eum.Pet.autem propter hoc inconueniens recessit ab ꝙ Bul.& tenet opi.Mar.ꝙ non restituatur nisi compleatur, præscriptio in absentia,vel in modico tempore post reuersionem vt in minori ætate:sed tunc de modico tempore post minorem qatem non est tractandum:quia illud non datur.vt no.gl.in l.j.§.si aduersus rem iud.qualiter ergo respõdetur ad tale inconueniẽs per illos qui tenent opi.Bul.vt est Cy.Bar.& Bal.hic licet idem Bar.in §. sed quod simpliciter distinguat inter præscriptionem longissimi temporis,in qua dicit habere locum opin. Bul. quia quælibet pars temporis operatur suum effectum in tali præscriptione & prescriptionem longi temporis in qua non fit,imò finis præscriptionis est ille qui operatur effectũ, s. acquisitionem dominij.

dominij. Et in ista dicit habere locum opi. Mar. sed salua reue rentia sua potius deberet dici totum ecōuerso, si bene conside remur. hic verò simpliciter tenet opin. Bul. Ad præfatum autem inconueniens respondet in §. sed quod simpliciter. quod si post reuersionem non fuit in sua potestate præscriptionem interrum pere, nunc nullum est inconueniens. quod post eam finitam re stituatur. licet post tam longum tempus. & idem dixit Iaco. de ave. limitando opi. Bul. vt tollatur tale inconueniens. q̄ dicta o pinio intelligatur quando reuersus ignorabat contra se præscri ptionem cœptam: quia fortè nesciebat rē illam fuisse suam. Vñ satis est q̄ ea finita, licet per longum tempus restituatur. certè si ignorauit, non solum restituitur ad illum annum absentiæ: imò ad tot si tempus præscriptionis decursum ex clausula generali si qua mihi iusta causa esse videbitur. prout determinat Bar. in l. j. §. si quis in venditione. ff. de iti. actuq; priua. & est glo. ordi. in l. fi. sic. ff. quemad. ser. amit. opi. ergo Bul. qui dicit restitutionē fie ri duntaxat ad tēpus absentię debet intelligi qñ sciebat. & tūc re manet inconueniens. Bar. autem tunc fatetur quòd si potuit in terrumpere cursum præscriptionis, & tacuit per integrum qua driennium: quod illa negligentia corrodat & consumat tempus restitutionis petendæ: & sic amplius non audietur. sed glos. quæ est hic. sentit q̄ negligentia in agendo commissa ante completā præscriptionem non absorbeat tempus restitutionis petēdæ sed ita quæ committitur post completam præscriptionem in peten do restitutionem, bene absorbeat de tempore restituendo. & ita intelligit. §. sed quòd simpliciter, in quo Mar. se fundat. & hoc vult glo. ibi. [tantò enim minus restituetur. quanto fluxit post modicum tempus, completa tamen vsucapione.] Breuiter istæ sunt inuolutiones mirabiles: ideo nullo modo placet opi. Bul. & ad ima in quibus se fundat. respondeo vt §. dixi. quia sine aliquo inconuenienti pñt intelligi quando prę scriptio fuit completa in absentia, & miror q̄ isti doc. sequuntur opinio. Bul. & prædicta omnia quantum ad primum articulum. in quo Bul. & Mar. fue runt discordes quantum autem ad secundùm. in quo Mar. vult q̄ non sit nisi vnum iudicium, quod expediatur iudicis officio nobili & quod rescindatur vsucapio, vel prę scriptio, & restitua tur res. Bul. autem vult quod sint duo. doct. nostri dicunt q̄ aut ille qui fuit absens fuit læsus in absenta tam in possessione quā in dominio: quia ipso absente incœpit præscribens possidere: & præscripsit. tunc sit vera opi. Mar. qui vt restitutio sit repositio in pristinum statum. & ipse an absentiam possidebat, et habebat dominium, & propter absentiam perdidit vtrunq;: ideo ad vtrū que recuperandum sufficit proponere iudicis officium nobile per quod rescindetur præscriptio: & restituetur res. & dicunt es se eam de hoc in l. si sine hærede. §. interposito. ff. de admi. tut. & in l. a te prætor. §. Item ei. ff. qui. ex cau. ma. nec tunc iste petens restitutionem habebit necesse probare dominium rei: sed solam possessionem ante absentiam, ex qua præsumebatur dominus: aut non fuit læsus in possessione propter absentiā quia præscri bens incœperat ante possidere. sed compleuit præscriptionem ipso absente. & tunc sit vera opi. Bulg. quia reuersus implorabit officium iudicis rescindens & petet præscriptionem vel vsuca pionem rescindi: quia in illa tantum fuit læsus. qua rescissione facta, intentabit vtilem in alio iudicio. et ita intelligatur. d. l. in ho nore. §. sed cum rescissa. dicit autem Cy. secundùm Pet. q̄ in primo iudicio rescissorio habebit necesse probare summatim de dominio illius rei: vt videatur q̄ interest sua restitutionem pete re. Et in secundo iudicio habebit necesse probare plenè se fuisse dominum ante præscriptionem. & sic in primo iudicio probare plenè de dominio: talis probatio cum sit facta præter naturam il lius iudicij, quod cum sit præparatorium vel rescissorium, non requirebat plenam probationem: talis probatio non facit fidem in secundo iudicio: sed erit necesse q̄ iterum probetur: quæ ver ba sunt singularia, licet Bal. visus fuerit Pe. reprobare: nesciens fi. non considerās q̄ dicebat. & postea in fi. videtur approbare: sed eius verba notare. Sed dubium est posito q̄ possint fieri duo iudicia dicto casu. an sit necessarius vnus libellus, an autem pos sint ambo cumulari in eodem libello, saltem conditionaliter. vt peto vsucapionem vel præscriptionem rescindi: qua rescissione facta peto declarari me dominum, & aduersarium condemnari ad restituendū. Bal. hic videtur sentire quod nō & q̄ sint necessaria duo iudicia duplici ratione. Primò. quia ista sunt talia qd' sententia absolutoria lata in primo, parit exceptionem rei iud. in secundo: ergo non pñt cumulari. vt in l. fundum. & l. fundi. ff. de excep. Ista ratio nihil valet. quia procederet si cumulatio fieret simpliciter, & non conditionaliter. per ea quæ no. per Cy. in l. j. infra de iudi. & per no. in l. conductores. infra. loc. & in l. j. ff. de act. emp. in gl. & tetigi in l. edicta. §. de eden. Secunda ratio sua est: quia actio rescissoria non est nata antequam præscriptio sit rescissa: ergo super eo non potest fieri contestatio lit. sic & nec cumulari. sicut non potest cumulari. petitio hæreditatis cū que rela inofficiosi testamenti: quia nascitur post quærelam latam. vt no. in l. qui de inofficioso. ff. de inoffi. testa. sed salua reuerentia ibi gl. expresse determinant contrarium in fi. q̄ querela & pe titio hæreditatis possunt cumulari cōditionaliter. nec ob. q̄ non sit nata adhuc. hoc tollit per not. in l. nuda. j. de cōtrahen. stip. vbi fit cōtestatio antequā actio nascatur. & nascitur. in ipsa cōtesta tione: eodem modo potest dici quod fiat sub conditione cū na scetur. i. post rescissam præscriptionem: ideo puto contrarium q̄ possint cumulari: & si dicatur. quę ergo differentia erit inter istū casum quando fuit læsus in possessione: & præcedentem, post quam vtroque casu potest expediri in vno iudicio? Respondeo qa in præcedenti expeditur totū per iudicis officiū nobile. sed in secundo rescisio præscriptionis sit per iudicis officium nobile. & restitutio rei fit iure actionis rescissoriæ. Item in precedenti ca su nō possunt dictari duo iudicia sed vnū tātū. in hoc verò secū do pōt actor dictare duo, vel etiā tātū vnū, cumulādo duo reme dia. dñs aūt Raph. tenet q̄ etiā in hoc secūdo casu nō possunt di ctari duo iudicia: sed vnū tātū: quia licet ꝓpter absentiā nō sit læ sus in possessiōe, attñ poterit possessionē petere per ea quę in si mili habent. in l. si mulier. ff. de cōdi. ob. cau. vbi si liberaui te per acceptillationē ob cau. quę nō est sequuta, possum cōtradicere pecuniā debitā. & tñ eā tibi nō solui: sed liberationē præstiti, ne fi ant per plura quę possunt fieri ꝑ pauciora: & dicit ipe q̄ satis est icōueniēs q̄ de vno cerasco fiāt duo boli. & ita itelligit op. Mar. q̄ sit vera indistinctè: sed in hoc nō recedo à distinctione doc. ꝑ illum. §. sed cū rescissa. si actor vul vt fiant duo iudicia. supplēdo (vt dixi) q̄ potest fieri etiam vnum. Cætera dic vt not. in. d. §. sed quod simpliciter. & per Cyn. hic. & in l. fi. j. de tēpo. in integ. rest.

2 *& Quis dicatur latitare, & quod per adiudicationem quæ fit ex secundo decreto, debi tor perdat dominium.*

3 *Cum contra absentem non possit peruenīri ad secundum decretū, qualiter prouideatur creditori si non vult tantum expectare quòd absens redeat, & pro quo nullus venit ad defensionem*

4 *Contra absentem quando possit peruenīri ad secūdū decretum? & quando restituatur?*

LEX. IIII.

1 IGnorare. † Contra absentem non latitantem potest peruenīri ad primum decretū: non ad secundùm: sed postquam incœperit latitare, ex primo decreto interposito contra non latitātem po terit peruenīri ad secundum. h. d. In tex. ibi: [possideri.] id est cre ditorem in possessionem mitti. non tamen possidet: sed detinet. vt l. iij. §. fi. ff. de acqui. pos. & l. si duo. §. si creditores. ff. vti. pos. & sic modicum fit præiudicium absenti: quia nec perdit dominū, nec possessionē: sed duntaxat incommodatur: & attentatur per creditorem missum in tenutam: quia potest percipere fructus, et ingredi possessionē, & aliqua facere contra voluntatē debitoris: ideo quia non est magni præiudicij, potest fieri cōtra absentē cā reipublicę. licet non sit cōtumax: sufficit enim q̄ nō defendat sic cut pōt fieri cōtra pupillū. vt in gl. quæ tñ potest dici cōtumax.

2 † In tex. ibi [venditionem autem.] vel aduocationē, quę dicunt fieri ex secundo decreto: & sunt prę iudiciales: qa debitor perdet dominum: ideo nō possunt fieri nisi cōtra latitātē. i. turpiter se oc cultātē: quia cū nuntius vadit ad ipsum citādum, absc̄ōdit se: vel facit dici q̄ nō est ī domo: & nūtius ita refert. vt in l. Fulcinius. § quid sit aūt latitare. ff. quibus ex cau. in pos. eat. & per illum tex. Bar reprehendit Iac. de are. qui tenuit q̄ ad secūdū decretū con tra latitatē nō possit peruenīri: nisi etiam primum fuerit interpo sitū contra latitantē. q̄ est falsum. & est hic casus. quia fuit inter positū tpe absentiæ causa reipublicæ: & sic nec latitabat, nec erat cōtumax: quia vtrūq; illorū præsupponit delictū, seu dolū verū vel præsumptū. vt in l. cōtumacia. ff. de re iudi. & in hoc neuter istorū est: & tamē virtute ipsius primi decreti interpositi contra nō latitantē peruenītur ad secundū, si postea incipit latitare. vt

3 hic. † Sed quærit Bart. quid si creditor nō vult tantum expecta-

a ¶Priuilegiat⁹. Adde Bar.in l.verū.in §.Itē quæritur.ff.de mino. Bal.i l.ĵ. C. de priui. fisci.Abb. in c.in præ sentia.de probatio.in xv.col.

b ¶Militū. Adde Bar. in l.ex eo. ff.de testa. mil.l. veterani. ff. ad legē fal.l.ĵ. C. nego. ne mili.xŋ.& inst.de test.mil.in princi.per Spec. in ti. de procu. §.j.ver. Itē ꝙ est mi-les.& in ti.de acc.§.j. Itē excipit. Ianisimè per Alexā.de Imo.in l.Centurio. colū.tiĵ. ver.vlti.ff. de vulga. & pup. Franc.Cur.

re ꝙ redeat,qualiter sibi prouidebit,si nul-lus venit ad defensionē? nec est conueniēs quod absentia illius(licet iusta)noceat cre-ditori.Respondet qđ si certū est illū de ꝓxi mo rediturū,cogitur expectare per ea q̄ ha benē in l.si longius.in prin.ff. de iudi. sed si longo tēpore est abfuturus, dabit curator bonis absentis, & indefensi l. ab hostibus. in prin.ff.quib.ex cau.in pos.ea. & cōtra il-lū dabitur libellus: & cū eo lis agitabit & & dabit diffinitiua q̄ postea mittetur exe-cutioni in bonis absentis.vt in tit.de cu. bo. dan. † In gl.ibi:[vel quod melius?]dic illæ opi.sunt cōtrariæ & tñ vtraq; est vera in ca su suo. Vnde dic pro concordia, quod aut agebatur contra absentē ex facto suo: puta actione personali descendēte ex cōtractu, vel quasi delicto,vel quasi ipsius,vl̄ actiōe reali ratiōe possessio nis per ipsum detentæ:& tūc secundū decretū interpositū cōtra nō latitantē est ipso iure nullū:quia deficit id quod erat substan tiale ipsius decreti,s.latitatio:sine qua non poterat ad ipsum per-ueniri.vt d.l.Fulcinius.§.j.& ĵj.ergo &c.vt in l.cū hi.§.si p̄tor. ff. de trāslac.aut agebatur cōtra eū nō ex facto suo, sed ex facto rei suæ,seu de facto,puta actione personali noxali ex noxa data à seruo suo:vel agebat vt caueret de damno infecto ꝓpter domū suam quæ erat ruinosa quibus casibus contra nō defendentem fit immissio in possessionem serui,vel domus ruinosæ:& illo ca su pōt peruenire ad scām decretū sine latitatione, postquā non agitur ex facto ipsius dñi.Ideo valet mero iure:sed si erat absens causa rei publicę reuersus restituit.vt in l.si finita.§.si fortè.ff.de dā.infec.secus si alia absentia nō priuilegiata & ita reducunt ad concordiā gl.q̄ vident contrariari adinuicē.in l.Fulcinius.§.j.ff. qui.ex cau.in pos.ea.in glo.quæ incip.no.duo. & in §. sed is qui fraudationis.gl.quæ incip.nā & voluntas & in l.cū qui.de priui. cred.& l.Imperatores.potest etiam dici ꝙ in hoc secundo casu si iudex sciebat absentiam causa reipublicæ: non valeat ipso iure, sicut in primo per id quod habetur in tex.& gl.in l. quęsitum.ff. de re iudi.qñ verò ignorabat,procederet distinctio supradicta.

2 ☞ *Priuilegiatus quòd utatur priuilegio suo contra alium priuilegiatum, si sunt primi legiati diuersis priuilegijs.*

LEX V.

1 NEque reipublicæ. † Etiam aduersus fiscū restituitur ille qui fuit absens causa reipublicæ. hoc dicit. Præmitte ea q̄ habentur in l.fi.§.si aduersus fis. & no.hic ꝙ quadrien-nium de quo ibi no.currit absenti causa reipub. licet non currat minori:vt ibi in tex.& in glo.& in hoc minor melioris est condi
2 tionis. † No.hic quod priuilegiatus * vtitur suo priuilegio aduer
a sus alium priuilegiatum: ratio est quia sunt priuilegiati diuersis priuilegijs quod dic vt in auf.quas actiones.§.de sac.san.eccle.

2 ☞ *Si debitor est absens,qualiter fiat uenditio Pignoris,si dederat creditori licentiam uendendi*

LEX VI.

1 AS cum militaribus. † Aduersus venditionem pignoris factam per creditorem restituitur absens causa rei publi.h.d. sicut & minor.vt §.si aduer.ven.pign.& glo.hic in l.ĵ. quæ reputatur notabilis dicit hoc esse verum quando venditio
2 fuit facta per l.non ex pacto. † Nam primo casu aliquid fuit ge-stum cum absente:quia fuit requisitus ad domū vt solueret ter. secundum formam l.si conuenerit.ff.de pig.acti. Secundo casu non expediuit ipsum requirere. Et sic secū nihil fuit gestum si-cut dicimus in minore:vt no.in l.illius titu.In tex.ibi. [distraxe-runt.] Et sic transtulerunt dominium si vendiderunt cum solen nitate debita:licet ipsi dominium non haberent.vt in d.l.si con-uenerit. In tex,ibi:[retractataquè vēditione.]dic,s. per officium iudicis nobile quod dicitur rescindēs quod autem sequitur. [re-cipies possessiones.]expeditur per vtilem rescissoriam rei ven-dicatione:& sic erunt duo iudicia:quod dic vt dixi in l.quod tē-pore.Sed do.Raph.tenet cōtrariū:qa illa distin.an aliquid fuerit gestū cū minore, vel nō;ideo fit.qa verba edicti p̄toris de mino. loquunt̄ de his q̄ gesta sunt cū minore:vt patet in l.j.ff. de mino. vbi dicitur quod cum minore gestum est &c. sed verba edicti prætoris in titu.quib.ex cau.ma. quorum sententia ponitur in l. ŋ.§.eo.non loquuntur de his quæ gesta sunt cū absente: sed lo-quuntur in rem,videlicet si quid de bonis *eorū qui reip.causa absentes sunt,diminutum est *sed negari nō potest quin si cre-ditor vendidit pignus,etiam ex pacto diminuatur de bonis ab-sentis:qa perdit dominiū & tranisfert in emptorem: ergo locum habent verba edicti:& per cōsequēs eius dispositio vt restituat̄ in integ.sed opi.gl.& doc.ipsam sequentiū plus placet:qa maior nō restituit̄ ratione absentiæ aduersus gesta per eū.vt j. in l. ꝓxi. sed aduersus neglecta:licet minor etiā aduersus gesta restituat̄: si ergo dedit creditori licentiā vendēdi si nō solueret infra termi num,& creditor vendidit si restitueretur aduersus vēditionem, restitueretur aduersus gesta per eum.i.aduersus pactū seu licen-tiam datam de vendendo,quod esse non debet:illud ergo quod dicitur in l.ŋ.§.eod.si quid de bonis eorum diminutum sit debet intelligi quando propter eius negligentiam vel omissionē esset diminutum,non interueniente pacto suo:sed hic interuenit.

LEX VII.

1 LA quæ à patre. † Hæres non potest restitui aduersus contractum cele-bratum per defunctum ratione absentiæ ipsius defun cti.nec etiam ratione absentiæ suæ.h.d. secundum gl. doc.qui ponunt casum ꝙ hic tam pater q̄ fecit contractū,quam etiā filius q̄ erat miles,& fuerūt absentes causa reipublicę: vt vī dicimus per hanc l.in hoc esse differētiā inter talē absentē & mi norē:qa minor restituitur tā aduersus eam si fuit læsus,quàm ad uersus neglecta & omissa:sed absens causa reipublicę,vel aliter impeditus,propter quod meret restitutionē per tit.quib.ex cau-ma.non restituit̄ nisi aduersus omissa nō aūt aduersus gesta per eum.Et pone casum:vt videatur habere dubitationem ꝙ hic si-le pater miles esset absens causa reipublicæ,fecit quendā contra ctum in quo fuit lesus,nec fuit conquęstus in vita sua: sed post eius mortē filius eius,q̄ similiter erat miles, & absens volebat re stitui tā ꝓpter absentiā patris,quā propter propriā & dici hic ꝙ non pōt maximè qa pater non fuit conquæstus certè etiā si con quæstus fuisset,nō debuisset audiri:quia nō videtur læsus iuri ta cilitate:cum esset maior nec propter absentiam: qa potuisset ab stinere à contrahendo si voluisset fuit ergo læsus iui culpa,ergo &c.vt in regu.damnum.de regu.iur.lib.vj.

2 ☞ *Milites nostri temporis,qui non occupantur pro repu. sed uadunt per plateas, & propria negotia gerunt,& honorantur in sessionibus, quod non habeant priuilegia militum.*

LEX VIII.

1 SAncimus. † Milites non habēt priuilegiū nisi pro tpe quo iunt in expeditiōe re-
2 publicæ.h.d. † & ideo dīt Doct.ꝙ hāc l.ꝙ milites no-stri tpis,q̄ nō occupant̄ ꝓ re publica: sed vadūt ꝑ pla-teas,& propria negotia gerūt,& honorant̄ in sessionibus no ha-
b bēt priuilegia militū.vt etiā no.in l.j.§.de iuris & fac. ign. sed si ciuitas ꝓpria haberet guerrā,& ipsi starēt ad stipendia ciuitatis sicut alĳ stipendiarĳ,vī ꝙ debeāt habere priuilegia in sua ciuita te,sicut habebant milites Romani:q̄ stabant in expeditione mi litari pro republi.& tñ habebant stipēdia,& nō soiū milites,imò etiā quicūq; homines armorū q̄ starēt ad stipēdia ciuitatis, nam potius inspicitur actus militaris quā cinguli:olim enim Roma ni non mittebāt ciues suos nisi essent milites,q̄ iurabant pro repu-bli.nō cuitare mortē.vt no.in l.pe.qui.ex cau.ma.hodie nō est in vsu ꝙ omnes armigeri sint milites.dicitur ergo ꝙ milites nō ha bent priuilegium militare,vt possint restitui in integrum.

De uxoribus militum, & eorum qui reipu. causa absunt. *Rubrica.*

2 ☞ *Vxor an cogatur inuita sequi maritum quocunq; loco ierit? quòd non.*
3 *Famuli quos milites secum ducunt de patria propria, an mercentur restitutionem sint ipsi milites?*
4 *Quid de chirurgicis, quos secum ducunt.*
5 *Petens restitutionem aduersus uenditionem rei suæ, uel aduersus præscriptionem, ne cesse habet ostendere q̄ illa res sit sua, ut rescindatur uenditio, uel præscriptio, et qualiter hoc intelligatur?*

LEX I.

EMporalibus. Non ſolum milites qui læduntur tẽpore quo ſunt abſentes pro republica, reſtituuntur in integrum imò etiam vxores eorum, quę ipſos ſequutæ ſunt. & in abſentia ſunt læſæ dummodo oſtendant intereſſe ſuum, & reſtituant quod in earum vtilitatẽ fuit cõuerſum. h. d. ambæ ille. ll. † Oppo. qd̃ non reſtituatur vxor. quia malè fecit ſequi maritum: & etiã ipſe mari tus malè fecit ipſam ducere: & debet ex hoc puniri: vt. l. obſerua ti. ff. de offi. procõ. cir. prin. ergo nõ debet cõſequi præmium, ex quo meretur pœnam. l. ſiue hæreditaria. ff. de neg. ge. dñt Doc. quod illud eſſet verum. quando fuiſſet abfuturus modico tempore nam tunc debet vxorem ducere: ſecus quando longo tempore. & ita intelligũt hîc. † An autem vxor inuita cogatur ſequi maritum quocũq; ierit. Doc. dñt qd̃ non: & ad hoc no. in. l. liber libertęq;. j. de ope. lib. Sed quæritur de alijs famulis quos miles ſecũ ducũt de patria ꝓpria, an merent reſtõnẽ ſicut ipſi milites dic ꝙ ſi ducũt ſecũ medicos, maxime chirurgicos: quia ſunt neceſſarij ꝓpter vulnera, merent idẽ priuilegiũ. vt. ff. qui ex cau. in. l. inter eos. §. militũ medici. ſecus in alijs famulis qui vadunt ſpõte. & ſpõte poſſunt recedere ſecundũm lac. de ra. vt. d. l. inter eos. §. j. nec ob. ſ. de epi. & cle. l. j. quia aliud in clericis. vt non deſeruiatur ſeruitio. & poſſint vacare ad diuina. vt in. l. j. de epi. & cle. Pe. dicit ꝙ licet famuli militũ nõ reſtituãtur tanquam abſentes * ex cauſa reip. pñt tã reſtitui tanquã abſentes * ex cauſa proba † bili. Inter quę tñ differẽtia eſt: vt no. in. l. ſi. ff. de reſti. in integ. † Et no. in. l. q. ibi dũ dicit. ad ſe ꝓtinere monſtrauerit. ꝙ petens reſtõnẽ aduerſus venditionẽ rei ſuæ, vel aduerſus ꝓſcriptionẽ neceſſe habet oſtẽdere ꝙ illa res ſit ſua. vt reſcindat venditio, vel præſcrip. hoc qualiter intelligat. dic vt dixi in. l. ꝙ tempore. nã ſi abſens fuiſſet læſus in poſſeſ. & in præſcrip. ga ipſo abſente fuiſſet ꝓ alĩ capta poſſeſsio: nõ haberet neceſſe ꝓbare dñium: ſed ſolam poſſeſsionẽ. vt in. l. ait prætor. §. Itẽ ei qui. ff. quib. ex cau. ma. ſed ſi poſ. fuiſſet capta añ abſentiã, & in abſentia fuiſſet cõpleta vſucapio, vel præſcriptio: tũc cũ peteret reſtõnẽ, vt reſcindatur vſucapio vel ꝓſcriptio, nõ vt reſtituat res: habet neceſſe ꝓbare ſummariẽ ꝙ illa res erat ſua. nõ plenariè: ga iſtud iudiciũ eſt prępa ratiũ ad reſciſſoriã actionẽ: ideo ſufficit plenaria ꝓbatio. vt. ff. ad exhib. l. q. §. ibidẽ. & l. theſaurus. poſtea verò cũ agit reſciſſorie neceſſe habet ꝓbare plenè de dñio pręterito. i. ꝙ habebat añ preſcriptionẽ. quo facto apparebit ꝙ nunc habet vtile. & dic vt ibi per Cy. Vltimò illa. l. ij. in ver. ſed quia. reputatur aliquãtulũ differẽs ꝓpter glo. & ꝓpter hoc ꝙ hîc dicit ꝙ iſta mulier habet neceſſe cũ petit rẽ ſuã venditã: præhabita reſtõne reſtituere prætiũ ſolutũ per emptorẽ: quia hoc videt cõtra. l. ſi mãcipiũ. j. de rei ven. Brewer dic ꝙ hoc fuit conuerſum in ſuam vtilitatem. Sed qualiter põthoc ꝓcedere. Rñdeo ſi fuit vẽdita ꝓ creditorẽ ſuũ. vt in ti. ꝓcedẽtiã cũ militaribus. vel ſi per ꝓcuratorẽ ſuũ gñalẽ, cuius mãdatũ non extẽdebat vt poſſet vẽdere, tñ vẽdidit: & pre tũ in vtilitatẽ eius cõuertit: ſed ſi quidã tertius nõ noie mulieris ſed ꝓpria ſed tanquã ipſe eſſet dñs vẽdidiſſet, non conuerteret pretium in vtilitatẽ mulieris: ſed ſuã. ideo non tenetur mulier reſtituere. Et ita loquit cõtrariũ: & ita intelligit glo. mag. ibi. [vt ſi procurator generalis &c.] Et dicit Bal. ꝙ audiuit à Bar. illã glo. dic ꝙ ſtudiam ad hoc. ꝙ nõ ſolũ qñ aliquis vendit rẽ meã tanquã ſuã mihi tit. ſibi tulũ emptori, & dat cãm vſucapiendi, vel præſcribendi, quo caſu loquit ti. pro emp. ſed etiã ſi aliquis meo nomine vellet ſe mãdatũ habere cũ nõ, haberet, vendidit. nõ em̃ trãſfert dñiũ, ſed trãsfert vſucapiẽdi cõdõnẽ. & iõ dicebat ꝙ ſi exeritores vltimę volũ. vẽdũt rẽ hęreditariã, cũ tñ nõ haberet mãdatũ ad hoc: emptor ex illo ti. põt vſucapere vel ꝓſcribere. Certè iſtud eſt verisimũ. nec vr̃ mihi ita mirabile ſicut Bal. dicit ꝙ de hoc eſt caſus i. l. quã ipſe nõ all. ff. ma. l. mãdatũ diſtrahẽdorũ: ſed ꝙ haberet mãdatũ trãſferret dñiũ: nec eſſet neceſſaria ꝓſcriptio.

De tẽporibus in integrũ reſtit. tã minorũ & aliarũ perſonarũ quæ reſtitui poſſunt quã hæredũ eorũ. *Rubri.*

LEX I.

NHis. † Tempus reſtitutionis petendæ non curit durante minori ætate: nec etiã durante tempore abſentiæ cauſa reipublicæ: & ſi abſentia concurrat cũ minori ætate in perſonã eiuſdẽ, vel diuerſorũ vth hæredũ, non incipit currere niſi completa minori ætate. & illo reuerſo. h. d. iſti. l. cũ tribus ſequentibus. vſq; ad. l. ea quę. Et no ꝙ. l. j. iij & iiij. loquũtur qñ in perſonã eiuſdẽ ſuperuenit cã noua. ſ. abſentia. l. autẽ ſcd̃a loquit qñ in ꝓſona hęredis: ga defunctus fuerat minor: & trãſmiſit bñficiũ reſtõnis ad hr̃dẽ: ꝙ erat minor, vel abſens. Nã nõ currit ſibi niſi poſt reuerſionẽ: & eſt ſpãlis in hoc tẽpore ꝙ datur ad reſtõnẽ petendã. ꝙ erat olim annus hodie quadriennium ꝙ etiã olim nõ currebat minori. & qd̃ nec olim nec hodie currit abſenti cã reipublicæ: quia ſi curreret, reſtitueretur: & ſic daretur reſtõ ad reſtituẽdũ. & eſſet quidã circuitus vt hîc. & l. interdũ. ff. de mino. alia verò tempora currebant olim minori. hodie verò non. vt in l. fi. §. in quibus cauſis abſenti non currebãt olim, et hodie currũt. ga per illã. l. nihil in abſentibus innouatur. & per prædicta patẽt declaratæ oẽs gl. ſi bñ inſpiciant.

a ¶ Vxor inuita. Adde gl. in. c. vna queq;. xiij. q. ij. Cy. in. l. libertæ. C. de ope. lib. Gul. de cug. in. l. obſeruare. in. §. pficiſci. de offi. pcõ. Part. in l. Mæuia. in §. j. ff. de annu lega. Doct. & ibi Cardi. Alex. in. c. de illis. deſponſa.

b ¶ Tps datæ. Adde doc. ſup data. vj. lib.

c ¶ Aetas. xxv. anno. Adde Io. de ana. in rub. de delic. pue. Bar. cõſi. lxxj incip. Illud in mediũ referã. in. v. col. i. iij. vol.

2 ☞ *Reſcriptum ad lites non prodeſt quouſque ſit præſentatum: & poteſt impetrans illi renuntiare, & ipſum lacerare inuito iudice, & etiam aduerſario ante præſentationẽ non poſt.*

3 *Reſcriptum gratioſum poteſt prodeſſe ante præſentationem.*

4 *Aetas taxata per reſcriptum, an habeatur pro legitima ætate per omnia: & quid ſi taxatur per ſtatutum?*

Tempus petendæ reſtitutionis in integrum, quantum ſit hodie?

LEX. IIII.

1 EA quæ. † Tempus reſtitutionis petendæ incipit currere ei qui veniam ætatis impetrauit, poſtquam impetrationem intimauit iudici, & iudex eã approbauit: & adminiſtrationem rerum ſuarum ſibi commiſit: nõ añ. non tñ finitur quouſq; verè compleuit. xxv. annũ. h. d. notabiliter vſq; ad §. ſi qñ. † No. ſecundũ Bal. non prodeſſe reſcriptum quouſq; ſit prẽſentatum. ideo Spe. facit titulum de reſcripti præſentatione. hoc in reſcripto ad lites. nam añ præſentationem iudex delegatus ex eo nõ conſequitur iuriſditionẽ vel ſaltim excercitũ iõ impetrans põt illi renuntiare: & ipſum lacerare inuito iudice, & etiam aduerſario. poſtquã verò fuit præſentatũ, ſecus: quia effectum eſt cõe cũ iudice & parte. ita no. In no. eleganter in c. ex cõquæſtiõe de reſt. ſpo. & vide in Spe. ti. de cõpetẽti iud. addi. §. pe. circa. fi. †. Reſcriptũ verò gratioſum bñ poteſt prodeſſe añ præſentationẽ. nam ſi quis impetrauit beneficium, licet nõdũ præſentauerit, ſi alius poſtea impetret, non valet ſecunda impetratio tanquam facta in beneficio non vacante

2 quia in hoc inſpicitur tẽpus datæ, non præſentationis. vt in c. tibi qui. de reſcrip. li. vj. conceſsio verò veniæ ætatis partim ſapit gratiam quia concedit ad adminiſtrationem quã nõ habebat. & partim ſapit naturam reſcripti ad lites quò ad geſta per eũ poſt impetrationem cum alijs, vt denegaretur reſtitutio in integrum tanquam maiori: & ideo in ꝓiudicium aliorum non videtur ſortiri effectum: ſeu quo ad alios in præiudiciũ ſui. quouſq; fuerit præſentatũ. vt hîc. nam & añ ꝓſentationem habetur pro minore: & de geſtis interim poſſet reſtitutionem petere. vt hic not. glo. & in l. j. §. de his qui. ve. æta. imp. † Item per iſtum tex. in ver. [ita tamen.] videtur dicendum ꝙ ſi ſtatutum dicat ꝙ ætas. xxv. an. habeatur pro legitima ætate: & ante illam ætatem aliquis cõ traxerit: & fuerit læſus: tẽpus in integrum reſtitutionis petẽdæ incipit currere poſt competũ. xvij. & non finitur quouſq; compleuerit. xxv. licet de geſtis poſt. xviij. non poſsit petere reſtitutionem. & ita ſemel de facto cõſultus. Florentiæ dicebã per hunc tex. & vide quæ no. in addi. Spe. in ti. de reſti. in integ. §. j. in addi. quæ incipit. ſaluo quod dicitur in ſecunda parte. Spe. & ſic durabat per vij. licet olim eſſet annus vtilis. & hodie quadriennium. qñ inciperet currere poſt. xxv. Tene menti. niſi dicamus. Aliud dicitur eſſe qñ per modum legis, vel ſtatuti taxatur ætas. & tunc per oĩa habeat ꝓ legitima ætate. Aliud qñ ꝓ ſpãle reſcriptũ. ad ꝙ vide ꝙ no. Bal. in auth. ſi captiui. ſ. de epi. & cle. illa tñ lex ſatisfaciat ad iuuãdũ minorẽ. In gl. ſuꝑ verb. [intimata.] in fi. ibi. l. j. Sol. illa. l. limitat ſcd̃m illã. vt ibi no. In gl. j. In gl. quę incipit. i. [dicere. in fi. ibi. [demũ cõpletis. xxv. an. dic prima verior ſecundùm doct. vt incipiãt currere Poſt inſinuationem veniæ: ſed non expiret tempus quouſq; compleuerit. xxv. annos.

1 ☞ Si minor xxv.an.exiſtens in ætate.xx.anno.cõtraxit,& fuit læſus:& ſic tempus reſtitutionis petende ſi uiueret,inciperet ſibi currere poſt quinq; annos: tamen ſi moriatur tunc relicto hærede,quando incipiant currere illi quinque anni cõtra hæredem qui eſt minor:& quid ſi erat maior? & nu.6.

6 Quid ſi ille minor deceſſit in ætate xxvj.anno.& ſic de quadriennio reſtabant tres anni,quos tranſmittit,an illi currant durante minori ætate hæredi:& quid ſi ſucceſſit maiori? & nu.6.

4 Præſcriptio ſemel inchoata,quando deſinat currere:& poſtea excitetur

5 Præſcriptio inchoata contra defunctum,an currat iacente hæreditate?

1 §.Si quando. †Si minor ſuccedat minori, vel etiã maiori effecto,quibus cõpetebat beneficiũ reſtõnis nõ incipit currere ſuccedenti quouſq; ſit effectus maior xxv.ſed ecõtrà ſi maior ſuccedat minori,incipit currere poſt adita hæreditatẽ:licet minori nõ ſucceſsit nõ inciperet niſi poſt cõpletã ętatẽ xxv.annorũ.h.d.vſq; in fi.l. Et ponitur tertius caſus tanquã dubitabilis & omittit quartũ tanquã indubitabilẽ ſecundũ gloſ.quia ex deciſione prædictorũ triũ apparet clarè deciſio quarti ſed qualiter glo.nõ declarat:vt j.dicã.No. ex primo caſu.

2 ☞† ſi minor xxv.an.exiſtẽs in ætate xx.an.contraxit, & fuit læſus:& ſic tẽpus reſtitutionis petẽdæ ſi viueret,inciperet ſibi currere poſt quinq; an.ſi tamen tunc moriatur relicto hęrede v.an. ad quẽ tranſiuit beneficiũ reſtitutionis nõ incipit hæredi currere tẽpus niſi poſt xx.an.& ſic poſt cõpletam ætatẽ hęredis ga ſicut qñ cum ætate minori cõiungitur abſentia,quæ durat vltra ætatem non incipit currere ſtatim poſt ætatem cõpletã:ſed poſt reuerſionẽ vt in legibus p̃cedẽtibus:ita qñ cũ ætate defuncti cõiungit̃ ætas hæredis q̃ vlterius extendit̃,non incipit currere niſi

3 poſt finitã ætatem hæredis.vt hic.† Ex ſecundo caſu no.ꝙ ſi minor cui competebat beneficiũ reſtõnis,factus eſt maior:& ſic incœpit ſibi currere tempus:& cũ eſſet xxvj.an. deceſsit. & ſic de quadriẽnio lapſus erat annus,& trãſmittit reliquos tres annos:ſi ſibi ſuccedat minor,illi tres anni nõ currũt etiã durante minori ætate hæredi: ſed reincipiũt currere poſt cõpletã ætatẽ hæredis. & hæc erat maior dubitatio quã in præcedẽti caſu: ga ibi nõ incœperat currere defuncto:hic ſic. Vñ videbat̃ quod ꝓpter mortẽ nõ deſineret cõtinuare curſum ſuũ vt videmus in alijs preſcriptionibus inchoatis cõtra defunctũ:ga etiam hodie cõtinuãtur cõtra hęredẽ minorẽ:licet detur reſtõ.vt ĩ l.vnica.ſ.ſi aduer.vſucap.& no.in l.fi.ſ.in qb.cau. Sed breuiter aliud eſt in tẽpore reſtitutionis petẽdæ:ga ſi cõtinuareẽ curſus cõtra hæredẽ minorẽ, deberet aduerſus curſum reſtitui ex perſona ſua: & ſic dareẽ reſtitutio ad reſtituẽdũ quod eſſe nõ debet.vt dixi in legibus præcedẽtibus,ideo ne hoc cõtingat,deſinit cõtinuare curſum:&

4 interim dormit præſcriptio.† & ſic no.cõtra Bar.q̃ dicit in l. naturaliter.ff.de vſuca.quod de iure ciuili nõ reperitur quod præſcriptio poſtquã fuerit inchoata,deſinat currere:& dormiat:& poſt ea excitet niſi in caſu l.ſicut.j.de præſcri.xxx.an.ſ.in præſcriptione xxx.an.inchoata cõtra defunctũ: cui ſucceſsit pupillus quia durante pupillari ætate nõ currit:ſed dormit, licet de iure canonico bene reperiat̃ in multis caſibus ſecundũ eũ certè de iure ciuili reperitur alius caſus.vt hic & etiam alius j.de iure delib.l.fi.

5 §.donec.in fin. †Sed hic quærit̃ an mortuo illo in cuius perſona cœperat,curſus cõtinuet̃ ſaltẽ iacente hæreditate? videt̃ quod ſic:qa hæreditas iacens repræſentat perſonã defuncti.vt l.hæreditas.de acq.re.do.ſed ſi defunctus viueret continuaret curſum ſuum:ergo idem ſi mortus eſt & eius hęreditas iacet poſtquàm aũt fuerit adita ꝓ minorẽ,ex tũc incipiat dormire quia tunc hæreditas nõ repreſentat perſonã defuncti,ſed hæredis: qa eſt minor illud nõ declarat hic gl.nec doct.in illo ſecundo caſu,tñ dic contrariũ:qa ſi curreret iacente hæreditate,minor poſtea adiens reſtitueret in integrum:tanquã ſi fuerit læſus nõ ſtatim adeũdo hæreditatẽ,& faciẽdo curſum impediri: & ſic daretur reſtitutio

6 ad reſtituendũ quod eſſe non debet.† Ex tertio caſu not. ꝙ ſi minor cui competebat beneficium reſtitutionis & nõdum inchoauerat tẽpus reſtitutionis petendæ, qa erat xx.an. Et ſic debebat inchoare poſt quinq; annos decedat relicto hærede quodã maiore, iacente hæreditate eius non incipit currere tempus: quia repræſentat perſonam minoris defuncti,& illi ſi viueret non inciperet currere ergo nec hæreditati iacenti ſed poſt aditam hæreditatem incipit ſtatim currere: licet defuncto non incœpiſſet quia non inſpicitur amplius ætas defuncti poſtquã mortuus eſt ſed ætas hæredis,qui eſt maior ſed ponamus ꝙ hęreditas iacuiſſet ꝓ vj.vel viij.an.& ipſe defunctus ſi viueret lapſis quinq; annis inciperet ſibi currere. An eodem modo hæreditati iacenti lapſis quinq; an.incipiat currere? videtur ꝙ ſic, ſi conſideramus dictã rationẽ,quam etiam Bart. conſiderat ſcilicet quia repræſentant perſonã defuncti.Bal.determinat contrarium, & ideo reprobat dictam rationem Bar.Et dicit quòd alia eſt ratio quare hęreditati iacenti non incipit currere pręſcriptio,q̃ non incœperat currere contra defunctum:quia hęreditas iacens non poteſt agere:cũ ſit res inanimata,& non valenti agere de iure nõ incipit præſcriptio currere:vt in l.j.§.fi.de anna. excep. & hoc idem videtur de mente glo.ſuper hoc.§.quæ dicit hoc eſſe realiter verum ꝙ nulla præſcriptio quæ non inchoauerit contra defunctũ, poteſt inchoare poſt hęreditatem iacentẽ & ſemper allegatur iſta glo.cũ tex.ad hoc plus dicit Bald.quod etiam ſi eſſet datus curator hęreditati iacẽti,quæ poſſet agere pro ea: adhuc putat idẽ poſtquã nõ poteſt agere ꝓ ſe qd' tene mẽti perpetuò. Reſtat quartus caſus.qui nõ ponitur in text.quando minori effecto maior contra quẽ cœperat tẽpus currere,cucurrerat:ponamus ꝙ annũ ſuccedat maior dicit gl.ꝙ iſte caſus eſt indubitabilis: ſed certe imò videtur dubitabilis cum illud reſiduũ temporis currat iacente hæreditate:& videt̃ ꝙ ſic,poſtquã erat inchoata p̃ſcriptio cõtra defunctũ:vt in gl.j.huius §. In cõtrarium quia hæres poteſt habere iuſtam cauſam differendi cõditionẽ & propter illam cauſam reſtituereẽ aduerſus curſum & ſic daretur reſtitutio ad reſtituẽdũ breuiter ſuper hoc dicunt doct.quòd ſi haberet iuſtam cauſam, hoc eſſet verum ſecus ſine cauſa diſtulit ad rem quia nõ reſtitueretur:& ſic ceſſabit inconueniens ſecundùm Pet.& Cyn.

AVTHENTICA.

1 SI minor. †Iſta auth.eſt merè poſitiua & dicit aliqua quę non fundantur in aliqua ratione nec fortè ĩ fauore dotis:& dicit Bal.ꝙ cõitas vnius paruæ villæ non feciſſet iſtam auẽ. in qua nõ ſunt niſi ruſtici:& vult ꝙ tempus præfixum ad proponendã querelã nõ numeratæ dotis quando illa querela competit minori xij.ann.licet in maiore alia tempora ſtatuãtur, & ꝙ dictum tempus incipiat currere minori quod eſt ſpeciale cum regulariter ſit contrarium.vt in l.fi.ſ.in quibus cau. & ꝙ incipiat à tempore quo fuit habilis ad contrahendum matrimonium:etiam ſi matrimonium ſit cõtractum poſt.& etiam confeſsio fuerit poſtea facta:& ſic à principio quintidecimi anni:licet facta fuerit confeſsio infra vigeſimũ:quod eſt mirabile,incipiat currere tempus antequã incipiat competere executio,nã ſi in xx.an.cõtraxiſſet matrimoniũ, & fuit cõfeſſus ſe recœpiſſe dotẽ, poterit opponere executionẽ vſq; ad xxvj.completũ quoniã à principi.xv.an. quo incœpit eſſe habilis vſq; ad cõpletũ xxvj.ſunt xij. an. & etiã vult ꝙ ſi interim moriatur hæres eius,ſi eſt maior,non habeat niſi annũ licet defuncto ſupereſſet etiã longè plus & ꝙ currat durante minori ætate ipſius.h.d.ſecundũ cõmunem intellectum ſed alij intelligebant ꝙ iſti xij.anni inciperent currere poſt xxv.an. & ſic vſq; ad xxxvj. poſſet illam exceptionẽ opponere quod videt̃ abſurdum. Ideo glo.& doc.non tenent:qa illud non eſſet fauor dotis: quia dicta exceptio tãto tẽpore duraret:ſed potius eſſet cõtra dotẽ.Et illa aut̃.noluit cõſiderare fauorẽ dotis non loquit̃ ergo illa aut̃.de materia ti.ſ.de tẽpore qd' dat̃ ad reſtitutionẽ petendã:ſed de alio qd' dat̃ ad proponẽdũ exceptionẽ ſed quia ſtatuit aliqua ſpecialia in perſonã hæredis,quæ non erant in perſonam defuncti:ideo Guarnerius poſuit eã hic neſciens vbi cõgruentius poſſet ponere cum ibi loquatur de ſimili materia vel dic ꝙ loquatur de tempore reſtitutionis petendæ aduerſus curſum tẽporis prefixi ad proponendum querelam non numeratæ dotis quæ non fuerat propoſita infra tempus aliàs à iure præfixũ j.de dote cauſa non nume.& hoc innuit principium in verbo[reſtituitur.]

2 ☞ Dilatio ad probandum,debet dari petenti:& an poſſit dari non petenti.

3 Quòd debeat dari cauſa cognita, & ſic ſedente iudice pro tribunali. Sed an debeat probationes factæ non data dilatione?

4 Si non ſunt datæ dilationes,nec factæ probationes,an poſſit peruenuri ad ſententiam definitiuam,ita quòd ualeat?

5 Non eſt danda dilatio actori qui nolo petit maiorem quàm ſit terminus inſtantiæ infra quem debet cauſa expediri.

6 Si defendo cauſam in qua datur quadriennium ad inchoandam & finiendam cauſam reſtitutionis,an poſſit procelari per iudicem ad inſtantiam rei,cui nihil poterat imputari?

Tempus

* Tempus præfixum inscriptioni, vt si committatur ea causa terminanda infra annum, non potest prorogari per petitionem dilationis ab una parte, sed de communi cõsensu partium potest prorogari ad maius tempus: & debet esse consensus expressus, & antequam finiatur.
* Dilationes iudiciales licet datæ uni tantum parti, sunt communes cum altera parte.
* Si iudex dedit pro te sententiam sub conditione probatoria si iuraueris, uel si probabis quòd post sententiam tu potes facere probationes ad sententiam ualidandam & purificandam, an ita & ego ad ipsam impugnandam?
* Numquid restituatur aduersus lapsum dilationis, ut possit probare: similiter & aduersa pars poterit probare, etiam si fuit publicatus processus, & iudicata testificata.
* Si actor renuntiauit allegationibus & probationibus: & reus postea petat dilationem ad probandum: & fuit sibi data, an actor qui renuntiauit possit probare infra illam.
* Si pars cui fuit data dilatio ei renuntiet, an ista renuntiatio nocebit alteri parti.

LEX. VI.

PEtendæ. † Si infra terminum quo debet lis finiri super causa restitutionis petatur dilatio ad probandum, quæ terminum non excedat, danda est: si verò excedat, non est danda actori petenti: sed tibi imputatur cur tantum distulit. reo verò bene datur, si sibi non potest imputari. tñ si detur reo, & actor potest ea uti. l. d. ista singularis & vtilis l. valde enim no. † ꝙ dilatio ad probandum debet dari petenti sed an possit dari non petenti? Respondeo ad petitionẽ alterius partis petentis dari potest tam præsenti quàm absenti. vt in l. ad peremptorium. ff. de iudi. & si detur absenti, debet notificari. aliàs ipsum nõ artat per. l. ij. j. vbi idem act. & ꝙ no. in l. Labeo. ff. de iureiu. sed si nullus petit, an iudex ex offic. suo dare possit? dic vt no. per Bar. ſ. vt quæ de. absen. partium. l. vnica. quæ dicit ꝙ si ambæ partes sunt præsentes potest (si vult) causam expedire per l. properandũ. post prin. infra de iudi. sed si vult: & altera pars est absens, non debet illi dari nisi ad postulationem alterius partis præsentis: & econuerso si vult dari præsenti, & non petenti, neutro postulante pro absente. hic Bar. non tangit sed Spe. in ti. de dila. §. nunc videamus in principio & in fi. notabiliter loquitur. † Item not. in versiculo. [causis cognitis.] ꝙ etiã illa dilatio debet dari cã cognita. iõ non potest dari à iudice procedente, sed sedente prò tribunali. vt infra de dila. l. à procedente. & adhibetur modica causæ cognitio in prima dilatione, quæ vertitur circa ea quæ dicũtur in l. j. infra de dila. imò de ratione temporis secundũ qualitatem negotij, & distantiam locorum. Sed an valeant probationes factæ non data dilatione? Spe. in titu. de dila. §. videndum. quærit & non solu. videtur ꝙ sic per l. in crimine. ff. de adulter. de hoc dic vt in Auth. ff. de feriis. † Item si non sunt datæ dilationes, nec factæ probationes, an possit peruenire ad sententiam diffinitiuam: ita ꝙ valeat videtur quòd non: tanquam de causa non videatur cognitum. Sic duntaxat possit peruenire ad interlocutoriam ab obseruatione iudicij per l. properandum. §. & si quidem. infra de iud. Breuiter si iurisdictio vel potestas iudicandi habebat certũ terminum, vt quia causa fuit delegata alicui: vt deberetur expedire infra mẽsem. vel factum compromissum, & tunc terminus appositus iurisdictioni habetur pro dilatione data ad probandũ & si actor infra terminum nõ facit suas probationes, reus potest obtinere diffinitiuè: vt no. Inn. in c. super eo. de appel. & Bar. in l. si de metu. §. fi. cum l. seq. ff. de arbi. & in l. admonendi. post princi. de uiuere. sed si iurisdictio nõ habeat certum terminum, secus per rationem suprà tactam, & per no. in d. §. & si quidem. iũctis his quæ no. in l. prolatam. infra de sen. ꝙ non valeat diffinitiua lata causa non cognita. Falit in casu huius l. qñ actor petit dilationem transcendentem terminum instantiæ: quæ fuit sibi denegata propter id ꝙ hîc dicitur in versi. [si verò.] nam reus tunc potest obtinere diffinitiuè. & tñ nulla dilatio fuit data: quod est notandũ secundũ Bal. † Vlterius in versi. [si verò.] no. non esse dandã dilationem actori quando petit maiorem quàm sit terminus instãs infra quam debet causa expediri. per rationem hîc positam nec certè etiam si non esset maior, si tamen infra id quod restat ad instantiam cũ non potest expediri: vt quia erant dies festi. idem esset dicendum, cùm sit eadem ratio. vtrunq; tamẽ dictum procedit quando actori potest imputari cur se arctauit. vt qui potuit inchoare causam in prin. quadriennij: & ipse distulit per tres annos, sperans infra annum facere causam expediri, & postea petebat dilationem trãscẽdẽtẽ annũ vltimũ. Nã imputatur ei qui se arctauit: vt in l. ij. §. si quis in iudicio. ff. si quis cau. sed si se nõ arctauit, quia incœpit in princi. quadriennij. & propter cauillationes rei oppo-
a nentis exceptionem, vel contra libellum, vel contra personam: & appellantis ab interlocutorijs, negotium fuit dilatum. vnde cũ peruenit postea ad dilationes probatorias, necesse habet petere dilationẽ transcẽdentem quadriennium: an sibi sit dãda? gl. b iij. quæ est hîc super verbo, [quippe.] innuit quòd non: dum dicit quòd duo sunt necessaria ad hoc vt excludatur à petitione, si incipiatur à primo scilicet ꝙ si arctauit, & ꝙ dilatio petita trãscendat tempus: quasi dicat si incipias ab hoc vltimo, illud sufficit: vt primum non est necessarium: ergo etiam si se non artauit, ex quo tamen transcendit tempus, non est dandã. Tu dic contra. per. l. intra vtile. ff. de minori. vbi est casus. & per l. si cũ ipse. & l. quinquaginta. ff. de excu. tuto. & per l. fina. cum ibi no. per Cyn. infra de adul. & eadem ratione dicunt Docto. quod si actor fecit suas probationes debito tempore: siue reus se artauit, siue non: reus autem opposuit exceptiones, contra quas actor dedit replicationes, ad quas probandas necessaria est dilatio transcendens terminum: quia illa est danda, quia non potest imputari actori cur non diuinauit de exceptionibus dandis per reum. Ego puto quòd si se non artauit in inchoando, illud sit verum: sed si se artauit, licet fecerit suas probationes congruo tempore, non est dãda dilatio ad probandas replicationes vltra terminũ instantiæ: si exceptiones datę per reum sunt secũdũ naturam causę. & sic de illis poterat cogitare: secus si essent penitus extraneæ: de quibus verisimiliter nõ potuit cogitare. & hoc totũ relinquit̃ arbitrio iudicis: & adde ad illũ tex. l. si qñ. infra de dila. vbi ponitur eadẽ ratio: quare magis denegatur dilatio actori quã reo, & fecit l. fi. ff. de feriis. vbi reus est magis priuilegiatus quã actor in dilationibus dandis: qa dan-
6 tur plures reo quã actori. † Vlterius no. in vers. [qd' si defensio.] casum in quo quadriennũ datũ ad inchoandã & finiendã cãm restitutionis, põt protelari per iudicem ad instantiam rei, cui nihil poterat imputari & dicit gl. in l. sequẽ. quod illud est ideo. qa illud tẽpus quadriennij præfigit̃ fauore rei. Ideo ad ipsius rei postulationem põt protelari. Ego puto quod non: nisi cùm petit dilationem necessariã trãscendentem terminum: sed si solùm consentiret ꝙ posset causa expediri post quadriẽniũ, dubito an hoc possit fieri. nã Bal. hîc dicit ꝙ sententia lata post quadriennium ipso iure nõ valet. etiã reo sciente & patiente: sicut nec valet sententia iudicis appellationis lata post lapsum fataliũ: & sic postẽꝫ appellatio est deserta: vt in cle. si appellatiõe. de appel. Tẽpus aũt triennij præfixũ instantię causę: principaliter censetur præfixũ ob publicã vtilitatẽ: & in illo non est dubium, quòd etiam de cõ sensu partium prorogari non potest: vt no. in l. properandũ infra de iudi. quia per lapsum illius tẽporis licet pereat instãtia, nõ tamen perit ius, hîc secus. sicut hîc instantia causæ appellationis: tñ illa instantia de consensu partium potest prorogari. vt in cle. quãdiu. cũ ibi no. extrà de appe. dũmodo expressè cõsenserint, vel cõpromiserint: qa durãte cõpromisso dormit. Aliàs si sciunt & patiunt̃ ferri sentẽtiã: etiã si ꝓsequãt̃ cãm post lapsum fataliũ, non inducit̃ ꝓrogatio. vt in d. cle. si appellatione. Idẽ per oĩa põt
7 dici in illo quadriẽnio: ꝙ tene menti. † tps aũt præfixum iurisdictioni. vt si cõmittitur causa determinanda infra annum, prorogari non potest per petitionem dilationis ab vna parte: siue sit reus, siue actor sit: vt no. in c. de causis. de offi. dele. sed de com-
a muni cõsensu partium põt prorogari ad maius tps: debet tñ esse consensus expressus, & antequam finiatur. vt l. ij. §. si iudex. ff. de
8 iudi. & tangitur hîc per Cyn. † Vltimò not. fin. huius l. qui semper allegatur quod dilationes iudiciales licet datę vni tantum
b parti, ᵇ sunt cõmunes cum altera parte. & sicut illa cui datę sunt potest facere suas probationes & actus ita & altera cui nõ sunt datæ. per hoc determinat Barto. in l. admonendi. ff. de iureiurã. super tertia lec. quod si iudex dedit pro te sententiam sub conditione probatoria si iuraueris, vel probabis, quòd sicut post sententiam tu potes facere probationes ad sententiam validandam & purificandam: ita & ego ad ipsam impugnandam. Limita tñ vt ibi no. per eum quẽ omnino vide. Per hunc etiam tex. dicunt docto. quod licet actori dentur duæ dilationes tantum: & reo tres. per l. fin. ff. de feriis. si reo data fuit tertia, poterit actor infra

¶ Prorogari. An prorogatio habeat locũ in spiritualibus. vid Ange. in l. cũ q̃dã. ff. de iur. om. iu. Ange. in l. j. In vlt. col. ff. de iudi. Car. in c. pe. & gl. in xiij. q. de offi. delega.

¶ Parti. Adde Sozi. in l. qui prior. ff. de iudi.

illam probationes facere: & tñ si nõ fuisset data reo non fuisset dãda actori. †Itẽ quod si minor restituat aduersus lapsum dilationis, vt possit probare: similiter & aduersa pars poterit probare, etiã si fuit publicatus processus, & didicita testificata: circa qd vide qd no. Bar. in l.j.§.nuntiatio. de ope. no. nun. ante fi. Et adde quod no. in Spec. de dila. §. videdũ. ver. in summa. ibi dũ dicit hic aũt &c. Sed quid si actor renuntiauit allegationibus & ꝓbationibus, quæ renuntiatio non nocet reo. vnde reus postea petit dilationẽ ad probandum, & fuit sibi data, an actor qui renũtiauit possit probare infra illã, si dicat ꝙ renuntiauit non credẽs reum velle aliam dilationẽ petere: sed ꝙa petijt: vult ea vti? Respõdeo nõ poterit. vt not. j. de iudi. aut. iubemus. per doct. †Sed quid si pars cui fuit data dilatio, videns ꝙ altera pars poterat ea vti, ne vtatur renũtiauit, an illa renuntiatio nocebit alteri parti? videt quod nõ, per l. si post mortẽ. §. h. ff. de cõtra tabu. si per præteritũ aperitur mihi via succedendi ab intestato, non põt ꝓteritus approbare in mei ꝓiudiciũ, vt excludat me à successione. doc. vident dicere contrariũ per l. si iudex circũuen. to. ff. de mino. vbi minor põt renuntiare iniæ quã habuit super restitutione in integ. ne aduersarius eius illa vtat. Nec ob. contrarium, quia beneficio qd habeo à te bene possum vti contra aliũ te inuito. vt ibi, sed contra te non. vt d. l. si iudex. & in l. amicissimos. ff. de excu. tuto. nisi renuntiares re non integra. vt postquã incœpi vti. ar. in l. si pecuniã. ff. de cõdi. ob cau. Bal. verò simpliciter tenet quod non põt renuntiare dilationi in mei ꝓiudiciũ quia postquã tibi data est, nõ dicitur res integra: cum sit effecta cõmunis: licut si impetrasses rescriptũ: & ipsum præsentasses cõtra me iudici delegato. nã non põt ei renũtiare me inuito. vt no. Inno. in c. ex conquestione. de resti. ſpo. l. aũt illa si iudex loquit in priuilegio speciali nos loquimur in iure communi, & de ista quæstione vide oĩno in Spec. de dila. §. videndũ. ℣. quid si reus.

a ¶ Prouincia. Adde glo. in ver. in prouincia. in §. hæc considerantes. in aut. vt oẽs obe. iud. puin. col. v.

b ¶ Dicto alij. Adde gl. in aut. qui semel. C. quomodo & qñ iu. doc. in c. sedes. de rescrip.

c ¶ Cõitate. Add Bar. in l. j. C. de sum. trini. Bal. l. si nõ spãli. C. de testa. doc. in c. per venerabilem. qui fil. sint legi.

9 *Italia non est prouincia, sed domina prouinciarum & an prædia italica sint tributaria, sicut & prædia prouincialia?*

Dictio alij non facit relationem: quando resultaret absonus intellectus.

Notarius creatus ab aliqua communitate, uel ab aliquo domino, quòd possit conficere instrumenta extra territorium inter subditos illius communitatis uel domini & de rebus positis infra territorium.

LEX VII.

1 VPeruacuam. †Pro vili anno qui olim dabatur hodie per hanc l. datur quadrienniũ ad inchoandã & finiendã causam restitutionis in inte. qd à principio est vtile: ga nõ incipit currere durãte minori ætate, vel durãte absentia, vel alio impedimẽto ratiõe cuius posset dari restitutio: ne det restitutio ad restituẽdum. postquam aũt incœpit currere, est cõtinuum: vt currat diebus feriatis, & nõ feriatis: & etiã si existat aliud impedimentum: ratione cuius restitutio non daret. h. d. Sed si post inchoationem superueniret iterũ absentia, ratione cuius posset dari restitutio, adhuc tẽpus illius absentię deduceret vt hic in gl. sup verbo [excipiat.] quæ dicit quod deducitur tale tẽpus: siue sit primũ, siue mediũ, siue vltimũ, ratione qua s. dixi. ne cõtingat dari restitutio
2 nem ad restituẽdum. Venio ad casum aduertite. †In tex. ibi: [&
a in alijs prouincijs.] innuit quod Italia sit prouincia. & per consequẽs qd prædia italica sint tributaria, sicut & prædia ꝓuincialia gl. determinat contrarium. j. si sine sensu vel resti. l. oẽs. in fi. gl. magnæ dicens ꝙ non est prouincia, sed domina prouinciarum.
3 †nec obstat illud verbũ [alijs:] quod est relatiuũ: ga non semper facit relationẽ, quãdo resultaret absonus intellectus. vt ibi Chri-
b stus est crucifixus, & alij duo latrones cũ eo: ga illa dictio alij:
4 non importat ꝙ Christus fuit latro. † In tex. ibi, [ex differentia enim.] ille tex. semper allegatur & procedit qd hic dicit nisi ex diuersitate locorũ resultet diuersa ratio & induco ad quẽstionẽ.
c Doc. dicunt ꝙ notarius creatus ab aliqua cõitate, vel ab aliquo domino, nõ potest cõficere instrumẽtum extra territorium vel iurisdictionẽ illius cõmunitatis, vel domini per l. ij. ff. de offi. ꝓcõ. quoniã habet potestatẽ ab inferiori principe: sed pone qd est extra territoriũ: & cõficit instrumẽta inter subditos illius cõmunitatis, vel dñi: & de rebus positis infra territorium, an valebit instrumẽtum? videtur ꝙ non inspecta decisione doct. qui dicũt ꝙ non põt extra territoriũ: cũ locus vbi recepit sit extra territoriũ: contrarium consului nõ est diu in ciuitate Pergami, quia penes diuersitatem locorum non subest diuersa ratio: sed penes personas inter quas: & penes res de quibus cõficitur instrumentum, & ita debet intelligi determinatio doc. dũ dicũt extra territoriũ. i. extra personas, vel res de territorio: sed intra illas potest in quocunq; loco sit ipse & etiam partes & placuit consilium pluribus doc. qui se subscripserunt. In tex. ibi. [finiendãque litẽ.] dic quæro hic pone ꝙ in principio quadriennij fuit incepta lis super restitutione, & trãsiuit triẽnium ꝙ non fuit causa expedita, quod præfigitur instãtiæ de iure cõi, vel aliud tẽpus breuiter qd præfigitur per statutũ: an poterit postea terminari, si adhuc superest satis de quadiennio? videtur ꝙ sic per illũ tex. cõtrarium puto ꝙ instãtia sit perempta: quia per hanc l. nõ deroget l. properãdum. cũ illud quadriẽniũ non præfigatur simpliciter instãtię, sed iuni. absoluet ergo reus ab instãtia iudicij, & poterit iterũ agi, et infra quadrienniũ terminari. Sed quid si tẽpus instantiæ secũdæ litis transcendat residuũ tẽporis quadriẽnij? Rñdeo nõ poterit terminari nisi infra residuũ tẽporis quadriẽnij: & sic licet prima instãtia durauerit ꝑ trienniũ: secũda reincœpta non põt durare vltra annũ qui restat & istud nõ declaratur hic per doc. est tamen necessarium ad intellectum huius l. & verissimũ. & qui aliter intelligit, non bene intelligit. gl. quæ sunt hic tãgunt quæstiones quę fuerunt tactæ & declaratæ in l. quod tempore. & l. j. de resti. milit. Ideo de eis dic vt ibi dixi. nec cũro hic replicare ꝙa nõ expedit.

Quibus ex causis maiores in integrum restituantur. Rubr.

1 ℣ Quæ dicatur respublica?

3 *Quando petitur restitutio aduersus sententiam, non petitur reformatio sententiæ: sed restauratio iudicij.*

4 *Forma libelli, quando petitur restitutio aduersus sententiam.*

Omne ius potentius est in causa, quam in causato.

LEX I.

1 SI propter. †Absens ex causa legatiõis, ꝓ suo municipio restituit aduersus sententiã latã contra se tempore absentiæ: licet propriè non fuerit absens causa reipublicæ. h. d.
2 Nam †respublica propriè erat apud populũ romanũ, vel imperiũ: vt not. j. de iur. reipubli. & in ciuitatibus non cognoscentibus superiorẽ est apud ipsam ciuitatem, vel populum eius: non apud cõmunitates terrarũ subditarum: & nihilominus absentes pro negotijs taliũ terrarũ in ipsis terris & territorijs restituuntur, tanquã absentes causa reipublicæ: quia pro republica illius communitatis: quare non dicitur simpliciter respublica. In tex. ibi. [officium legationis.] s. pro tuo municipio. In tex. ibi: [bonafide:] secus si data opera: & ꝓcurata ambaiata: vt ff. eo. l. qui data. In tex. ibi. [absens & indefensus.] dic fuit ergo absens tẽpore quo de causa cognoscebat & nullus ꝓ eo defendit: sed si tẽpore cognitionis causæ fuit ꝓsens, sed post cõclusionẽ in causa se absentauit, ga tũc aliæ defensiones nõ poterãt fieri, licet citatus ad sniam audiẽdam ad domũ non cõparuerit, nec aliquis pro eo, nõ puto ipsum restituendũ: ga non põt dici indefensus, cũ tẽpore defensionis fiẽdæ fuerit ꝓsens ad hoc j. de adult. l. quis indubitati. cũ ibi not. †In text. ibi. [Instaurationem iudicij.]
3 Not. secundũ Bar. ꝙ qñ petit restitutio aduersus sniam, nõ petit reformatio sniæ: & per cõsequẽs nec petit ꝙ super negotio principali pronuntiet, sed petit restauratio iudicij. i. reicisio sniæ, & ꝙ reponat in eo statu in quo erat ante latã sniam & si fuit læsus in ꝓcessu: et propter hoc fuit lata snia, ꝙ reponatur in eo statu in quo erat ante læsionẽ: qd dic vt dixi in l. j. §. si aduer. liber. & pone hic dũ dicit. [vt ex integro defensionibus tuis vtaris.] ga non fecit defensiones infra terminũ, vnde terminus restauratur ibi
4 vt eas facere possit. Not †etiam secundum eum formam libelli, qñ petit restitutio aduersus sniam: quia põt petere restaurationẽ lit. & vt possit vti defensionibus omissis. In tex. ibi. [in quo fuit qui reip. causa &c.] quasi dicat licet nõ fueris causa reip. si ergo absens ꝓ suo municipio restituit, ergo & ipsum municipium aduersus sententiã latam contra se debet restitui: ga omne ius potentius est in causa, quã causato, vt in aut. multòmagis. §. de fac. fac. ec. sed ille restituitur propter municipiũ, ergo & fortius ipsum municipium licet quidam contra. vt no. j. eo. l. respublica.

Carcer

1 ¶ Carceratus pos conclusionem in causa,licet citatus ad sententiam non comparuerit, non adquis pro eo non restituetur.
2 Carceratus pro debito cū fertur sententia contra eum existentem in carceribus,an possit stare ad domum,& an valebit sententia?
3 Iuuerati,quando non restituantur aduersus sententiam?
4 Quando in compromisso agitur q. arbiter possit ferre sententiam præsentibus uel etiam absentibus partibus,an poterit ferri etiam absente non citato?
5 Finitus restitutionis quando quis ledatur ex sententia arbitri.

LEX. II.

Idcirco. † Detentus in carceribus publicis restituitur aduersus sententiam latā contra se tempore detentionis,si non fuit defensus. h.d. & iste nec est absens cā reipublicæ,nec pōt haberi p tali absente:quod ēm si erat retētus ppter debitū suū,vel ex cā maleficij inquirendi?& dic eodem modo quo dixi in l. p̄cedēti: qñ tempore defensionis fiēdæ erat detētus,& nullus eū defendit lite non cōtestata cū eo per prius aliàs nō valeret sniа:& sic restō nō esset necessaria.vt no.gl.ś.l.pxi. non ꝓtest fieri ipso absente in iudicio:& nullo pro eo cōparente.†sed si fuit carceratus post cōclusionē in causa licet citatus ad sententiā nō cōparuerit,nec aliquis p eo,nō restitueretur:vt ibi dixi,qa nō pōt dici indefensus. †No gl.magna.ibi * [Nā nec citatus ibi fuerat ad domū,hic sic.] *No.gl.qa frequentius accidit ille casus.q aliqs habēs litigia in curia incarceretur p debito,& ipso existēte in carceribus ferē snīa cōtra eū facta citatiōe ad domū.gl.ista vult q sufficit ista citatio,quātū ad hoc vt snīa valeat mero iure:& trāseat in rē iudicatā,multò fortius si citaretur personaliter:qa nūtius iret ad carcerem,sed Bar.in l.j.ff.de in ius vo.dicit q si iudex scit ipsum essē in carceribus.& sic scit ipsum nō posse cōparere,snīa est ipso iure nulla.per l.quæsitū.cū ibi no.ff.de re iudic.*sed in l.is q reus. *circa fi.ff.de publi.iud.*simpliciter dicit eā valere.& īputet sibi q est in carceribus si nō mittit procuratorē,quia pōt maximè si in ciuitate sit copia procuratoris.& de illo casu aliàs Florētiæ vidi multū dubitari.propter istā veritatē Bar.cautius est vt citetur ad domū.& ita referat nūtius,& tūc nō apparebit de snīa iudicis:& sic habebit.vt in ista gl.sed si citaret ad carceres: & ita retulisset,& fuisset ita scriptū in actis,tunc credēdum est quod iudex,qui tenet inspicere acta antēq̄ ferat sentētiā.l.ꝓperandū.§. & si quidem.infra de iudi.habuit notitiam de impedimento: & sic non valebit sententia:vt in primo dicto Barto. sed si de carcere tum nuntius non faceret mentionem in relatione,sed solum dicat se citasse in personam,locum habebit secūdū dictū Bart.in d.l.si qui reus.in fi.†No.etiam q tales restituuntur aduersus sententiam q intelligo.nisi fuerint in culpa quare fuerint incarcerati:ut pro eorum maleficio commisso.talis nāq; absentia & impedimentum non meretur restitutionem.vt in l.Papinia. exuli. ff.de mis.In gl.ibi:[præcesserit conuentio:]vt etiam vno absente ferat sententiam.†No.glo.quæ innuit q quando in compromisso agitur q arbiter possit ferre sententiam præsentibus vel etiā absentibus,'vt quotidie fit:poterit fieri etiam absente nō citato. ita innuit gl.alias non faceret ad propositū.ſ.ad solu.contrarij.de l.j.Item cum ex edicto.ff.quæ sen.sine appe.reci. contrariū expresse determinat Spe.in ti.de arbi.§.excipitur.in fi.nam sufficit q illud pactum operetur:vt possit ferri sententia parte absente. quæ si pactum non fuisset,ferri non potuisset:etiam absente citato.ff.de arbi.l.si quis litigatorum.non ergo debet plus operari quam verba pacti patiantur.Ideo cauti notarij apponūt par absente,præsentibus,vel nō citatis:& tunc non esset necessaria citatio.†Circa fi.gl.ibi:[sed haberet exceptionē in pœna.]dic not. pulcram q quando aliquis læditur ex sententia arbitri: si talis sententia ex forma statuti non parit actionem,nec habet efficaciam,nū etiam de iure cōmuni nō pariat.vt in l.j.infra de arbitr. sed impleat compromissum.& ex compromisso agitur, q tunc restitutio non est petenda aduersus sententiam:sed aduersus cōpromissum seu promissionem pœnæ.& hoc facit ad ea quæ notat Bar.ś.vbi & apud quem.

*Quæ dicatur enormis lesio?

LEX. III.

In contractibus. † Maiores restituuntur in contractibus propter dolum aduersarij, vel enormem læsionem maximè in cōtractibus bōæfidei.h.d.Regulariter ēm maiores etiā absentes causa reipublicæ non restituuntur aduersus gesta per eos:sed aduersus neglecta & omissa.vt ś.de resti.mili.l.ea quæ à patre.hoc verum.nisi interueniat dolus aduersarij,†vel
2 b enormis lesio,[b]vt vltra dimidiam iusti pretij:quia eis tunc subuenitur aduersus gesta per eos.glo.verò dicit quod subuenitur nō per restitutionem in integrum,quæ conceditur officio iudicis nobili:sed iure actionis b
vel ex contractu,si dolus incidit in contractu,vel de dolo,si dedit causam:& sequuta est traditio: vt illa traditio reuocetur: vel si est cōtractus stricti iuris:qui valet mero iure.etiam si dolus dedit ei causam:sed subuenitur ei per actionē de dolo:etiam traditione non sequuta. vt hæc habentur in l.& eleganter.in prin.& §.nō solùm.ff.de dolo.& istæ actiones sunt perpetuę:licet officiū iudicis quo petitur restitutio sit temporale.vt ś.tit.proxi.l.fi.& secundùm hæc ista lex nō faceret ad titu.ideo Bar.intelligit eam vt faciat ad ti.in restitutione quæ petitur officio iudicis nobili.& dicit qd debet intelligi nō ex cōtractu celebrato per ipsum maiorem. c
nec obstat l.ea quæ à patre.sed de celebrato per alium super re ipsius maioris.vt si creditor suus vendidit rem nō bona fide. vt in l. si cū militaribus.ś.de resti.mili.vel eius generalis ꝓcurator.ś.de vxo.mi.l.ij. certè illæ leges loquuntur in absente de quo Bar. nō perpendit.sed præsens aduersus tales cōtractus nō restitueretur.nam aut sunt nulli, si non interuenerunt solēnia:aut sunt irretractabiles,& imputet sibi dominus.in vno tamen casu posset procedere dictum eius.ſ.si fuit in iusto errore.vt ff.de exce.rei iudi.l.si mater.in prin.secundùm vnum sensum. & ibi omnino vide per Bar.& tunc limitaret.d.l.ea quæ à patre.quod est notādum. satis autē facit ad ti. qui loquitur de maioribus, qualiter eis subuenitur: quia nō solùm per restitutionē in integ.aduersus neglecta:sed etiā iure actionis aduersus gesta ꝓpter dolū aduersarij, & enormen lesionem,sufficit. Et vt intelligas istā glo.forma oppositionem cōtra tex.de l.ea quæ à patre.ś.de resti.mil.vbi maiores etiā absentes causa reipublicę nō restituunt aduersus cōtractus celebratos per se:& iste tex.innuit cōtrariū.& solue qd ibi loquit de restitutione quæ cōcedit officio iudicis nobili. & loquit qñ nō interuenit dolus aduersarij,vel enormis lesio, vñ tūc illa nō cōcedit ꝓpter solā absentiā:qñ interuenit dolus,vel enormis lesio. & loquit hic de restitutione quę cōcedit iure actionis.vel de dolo:vel ex eo cōtractu.qd'qualiter ꝓcedat ꝓsequere vt in glo.sed cōtrà:qa tex.dicit.[offi.iudi.]So.loquit de offi.iud.mercena.deseruiēte illi actioni,nō de nobili.& ex his remanet gl.declarata.

LEX IIII.

Respublica. Non expedit summare ꝓpter eius breuitatē.& idem in ecclesia: vt in glo.& tex.sunt infiniti de iure canonico quid in fisco. nam differentia est inter fiscū,& rempublicā.vt plenè no.j.de iure fis.super rub.†Nam fiscus est camera reipublicæ cōtinens cōmoda pecuniaria:sed respublica' consistit etiam in alijs cōmodis.& sic in plus se habet.Breuiter fiscus restituitur aduersus sententiam latam cōtra se.vt j.de sen.aduer.fis.latis. in rubro & nigro: sed qd' restituatur aduersus contractus celebratos per suos officiales, vel aduersus præscriptiones quæ cucurrerūt cōtra fiscū,non bñ reperitur, sed respublica restituitur aduersus omnem lesionem per hanc l.quā glo.tamen intelligit in republica Romanorum.& dicit idē esse in republica aliarum ciuitatū non castrorū,vel villarum. Alij non faciunt differentiā inter ciuitatē & castra.sed an sint magnæ communitates,quæ nō congregantur omnes pro singulis agendis: sed habent suos administratores:vt priores, vel cōsiliarios. & in illis habet locum ista lex per rationem hic assignatam in glossa quia sicut minores reguntur

¶ Absentibus. Adde l. si qs litigatorū. ff. de arbi. secus in delegato.vt in c.cōsultationib⁹.de offi. dele. & vide Alexand.de Imo.in d.l.si quis litigatorū. & Lu.Ro. in suo sin.cclxix.cur.

b ¶ Enormis lesio quę dicat enormis læsio vide tex.in §. atrox. insti.de inītr. tex.in c.reuertimini ad me xvj.q.j.glo. in verb. sanguinis.et ibi doc. in c.cum illorum.de sen.excō.glo.in ver. effundēdis. in cle. ne romani. de elec.& q̄ dicat enormis læsio in ꝓposito per Alex. de Imo.in cōsi.xlvj. col.ij.ver.sed ita. & in cōsi.seq.col.ij.vſ. & nimis magnā. in j.volu. & in cōsi.cij. col.ij.ver. & de dolo.in ij.vo.Frā. Cur.

c ¶ Respublica.Et quę dicatur respublica. Adde & dic vt per Spe.in tit.de resti. in inte.§.j.ver.idē quoque per Bar. in l. cū rem publicā. C. qui poti.in pig. hab. vide glo.in l.eū qui vectigal.ff. de ver. sig. & Car.in cle.j.extrà de re iudi.& adde q etiā ecclesia dicit habere fiscum.ita Car. in cle.ij. §.j. de hære. & quis dicatur propriè fiscus.dic vt per Alex. in consi.xxxj. col.ij.in j vol & ibi: quæ sunt illę ciuitates vel qui domini dicantur habere iura fiscalia.Cur.

a ℂCapaces. An ſeruꝰ poſſit adire hꝫ reditatē. vide p Soc. cōſi. xxij. incipiēdo ordinē. ver. quartò hoc ꝓbatur. in j. volu. Et adde tu. in iij. colmu.

per ſuos adminiſtratores: ita & reſpublica, ideo æquiparatur minoribus. Si verò ſint paruæ vniuerſitates, quæ congregantur omnes in negotijs agendis, tunc nō reſtituatur. & eadem ratione alię vniuerſitates quā caſtrorū, ciuitatum, vel villarum, quæ ſemper congregantur in negotijs præiudicialibus: & nō reguntur per alios. iſtæ nō æquiparantur minoribus: nec reſtituuntur ſecundū Iac. Bu. & Bar. ſed Bal. dicit ſe putare quod vniuerſitates caſtrorum, vel villarū, ſiue ſint magnæ, ſiue paruæ: quia in eis ſunt multæ perſonæ quæ nō congregantur in vniuerſitate: vt mulieres, infantes, & minores. quibus non debet fieri præiudicium, & iſtam partem tenet Ioan. An. in addi. Spec. tanquam æquiorem in ti. de reſti. in inte. & incipit currere quadriennium à die læſionis: quia non ſperantur effici maiores. ſicut hodie determinatum eſt in eccleſia. in c. j. de reſcrip. libro vj.

a ☞ *Filius captus ab hoſtibus cum patre & matre, ſi illis ibi defunctis reuerſus eſt, qualiter beneficio legis corneliæ quæ fingit eos fuiſſe mortuos prima hora captiuitatis, & ſic liberos, & poſtliminij. quod fingit filium reuerſum nunquam fuiſſe captum conſequatur eorum hæreditatem, & etiam alienata, uel præſcripta tempore captiuitatis? & nume. 5.*

1 *Qualiter poteſt ipſe tanquā hæres habere reſtitutionē quæ nunquā cōpetijt defuncto?*

4 *Actio quæ datur huic reuerſo, an ſit illa utiliter reſciſſoria quæ ſolet dari ad reſtitutionem in integrum? de qua in l. in honorarijs. §. ſed cum reſciſſa. ff. de actioni. & obligationi. & nume. 5.*

5 *An hodie duret quadriennio?*

LEX V.

1 SI ab hoſtibus. †Reſtitutione habita cōpetit vtilis reſciſſoria: quæ anno finitur. h. d. ſecundū Bar. & habet glo. difficilē, & etiam difficilē materiam. & obfuſcatā ſecundū eum. de natura iſtius reſciſſoriæ: de qua plenè hic per Cy. qui vtiē multis verbis, & ſatis tędioſis, recitando repeti. Pe. quæ reſciſſoria habeē in
2 l. in honorarijs. §. ſed cum reſciſſa. ff. de actio. & obli. † In tex. ibi. [his ibi defunctis.] dic capias verbum reuerſus. qđ' eſt j. de conſti. pecu. ſic ꝙ tu defunctis illis reuerſus quæſiuiſti ſucceſsiones eorū beneficio. l. Cornelię. quę fingit illos fuiſſe mortuos prima hora captiuitatis, & ſic liberos: vt per cōſequens potuiſſet habere hæreditatem: nam inſpecta veritate mortui ſunt ſerui: & ſic non poſſunt habere hæredē. vt j. cōmu. de ſucceſ. l. ſeruus. ſed adhuc iſtud nō ſufficit. Nam ille quærens etiā fuit captus: & ſic ſeruus. vnde tēpore quo illi finguntur mortui nō potuit ſibi deferri ſucceſsio illorū: ſed fuit delata alijs venientibus ab inteſtato. propter hoc glo. ſupplet & beneficio poſtliminij cōcurrentis cum beneficio. l. Corneliæ. quia ille reuerſus fingiē nunquā fuiſſe captus, & ſic fuiſſe liber tēpore delatæ ſucceſsionis. inſpecta ergo veritate non potuiſſet ille ſucceſsionem illorū petere: ſed inſpecta duplici fictione potuit quærere. & ſupple hic quod ille reuerſus & factus hæres illorum repetit bona quæ quondam fuerunt patris & matris, alienata & vſucapta, vel preſcripta tempore captiuitatis. vnde quæſiuit quo remedio poſsit ea recuperare. Imperator ſecundū vnum intellectū & veram lect. primū præſupponit qđ' ille poſsit petere reſtitutionem ad reſcindendum vſucapionem, vel præſcriptionē. qua reſtitutione conceſſa, licet de hoc in tex. non fiat mētio: dicit ipſum habere vtilē actionē. quę ſolet dare in integrum reſtitutionē: quæ prius erat directa. & durat anno. per
3 quā ſi agat intra annū, poterit vēdicare & recuperare res. † Sed qualiter poteſt ipſe tanquā hæres habere reſtitutionem quæ nūquā cōpetijt defuncto? nā aut inſpicimus veritatē: & tūc illi erāt, ſcilicet tempus quo fuerunt res vſucaptæ vel præſcriptæ: vnde nō competit eis beneficiū reſtitutionis: tū quia ſerui, qui nō ſunt
a capaces' eorū quæ ſunt de iure ciuili. vt in l. qđ' attinet. de re. iur. Aut inſpicimus fictionē quę facit eos videri mortuos tēpore captiuitatis: & tūc illo tēpore nondū erant res vſucaptę vel preſcriptæ: & ſic nō cōpetebat eis reſtitutio: nec potuerūt ipſum tranſmittere ad filios eorū vt §. de reſti. mili. l. j. & tamē iſte tanquā hęres habet beneficiū: & per cōſequens ex perſona defuncti. aliās nō haberet tanquā hæres. hoc nō declarant glo. nec doc. Dic ꝙ debemus inſpicere fictionē. & ꝙ illud beneficiū fuit acquiſitū hæreditati ipſorū. nam ſi finguntur mortui hora captiuitatis, ab inde citra fingitur eorū hæreditas iacuiſſe: & ſic præſcriptione completa hæreditate iacente fuit acquiſitū beneficiū ipſi hęreditati. & per hæreditatē acquiritur poſtea hæredi adeunti. Et ſi dicatur ꝙ cōtra hæreditatē iacentem nō potuit incipere vſucapio, vel præſcriptio quæ non erat cœpta contra defunctum. vt ſ. de tempo. in inte. reſti. l. ea quæ. & ibi no. in glo. Reſpondeē illud ꝙ cedere quādo verè iacet hæreditas. ſed hic nō veré, ſed fictè fingunt hæreditates illorū iacuiſſe: ſed quare hæreditati iacenti acquirit beneficiū reſtitutionis? Rñ deo. quia cū hæres cui fuerunt delatæ impeditur adire ꝓpter captiuitatem, & interrūpere prę-
4 ſcriptionem, ſubeſt iuſta cauſa reſtitutionis ex clauſula generali ſi qua mihi iuſta cauſa &c. vt ff. eo. l. j. in fi. † In tex. ibi. [exemplo vtilis actionis.] dic illud verbum exemplo. reddit illam legē difficilem: & propter ipſum facta eſt tota glo. mag. Nam innuit illud verbum ꝙ actio quæ datur huic reuerſo, non ſit illa vtilis reſciſſoria, quæ ſolet dari ad reſtitutionem in integ. de qua loquitur l. in honorarijs. §. ſed cum reſciſſa. ff. de actio. & obliga. ſed ſit quædam alia quæ datur ad exemplū illius. quia nihil eſt exemplum ſuiipſius: ſicut nullū ſimile eſt idē. l. qđ' nerua. & ibi no. ſi depoſiti. & tamen non poſſumus videre quę ſit illa quā iſte tex. dicit cōpetere illi ad exemplū vtilis reſciſſoriæ. propter hoc glo. dicit ꝙ iſte tex. poteſt legi duobus modis. Sed mihi videtur ꝙ ex ꝓſequutione glo. colligantur tres modi. aliās glo. circa finē non videretur habere ſenſum. Primus modus. ꝙ vſucapio vel præſcriptio in iſtis rebus cōpleta erat ante reuerſionem iſtius. & qđ ille reuerſus poſt aditā hæreditē fuit in integ. reſtitutus aduerſus vſucapionem, vel præſcriptionem: & his duobus præſuppoſitis dicendum eſt ꝙ actio quæ cōpetit iſti, eſt illa vtilis reſciſſoria. de qua in §. ſed cū reſciſſa. i. vtilis rei vēdicatio. quæ ante vſucapionem vel præſcriptionem completam erat directa. nam illa fuit extincta. & conceſſa reſtitutione fuit reſtituta vtilis à prætore. Nec obſtat verbum exemplo. quia debet exponi tribus modis vt in glo. non enim vult dicere quod ſit exemplum ſuiipſius ſed ꝙ ipſa vtilis datur ad exemplum directæ: & ille eſt verus intellectus. quem glo. proſequitur vſq; ad verſi. [ſed ſi ponas.] † Secundo modo quod hic dicitur ipſum durare anno. gl. in ver. [& qđ dicit.] videtur intelligere ꝙ illud ſit hodie correctum per l. finitu. j. & ꝙ hodie duret quadriennio continuo. in hoc gl. non bene dicit. quia illa l. loquitur de officio iudicis reſcindente. quod etiam olim durabat anno vtili. hodie quadriennio continuo. iſta l. loquitur de actione vtili: quæ datur poſt reſtitutionem in qua non reperitur correctum quod erat de iure veteri. Poteſt tamen vno modo ſaluari glo. ſ. antequam illa vtilis naſcatur, ſcilicet ante reſtitutionem conceſſam. nam per lapſum quadriennij ſi non fuit reſtitutio conceſſa, iſta vtilis reſciſſoria tolleretur, id eſt eius natiuitatis impediretur. & nō minori tēpore: ſed poſtquam eſſet nata, nō duraret quadriennio cōtinuo. ſed anno vtili: ſicut olim. etiam glo. dicit ꝙ per litis cōteſtationem iſta vtilis perpetuatur. non ſic officium iudicis reſcindens. vt in d. l. fi. & in hoc bene dicit ſecundùm Dy. inſti. de actio. §. rurſus. Et Cy. hic. ille ergo annus non datur ad inchoandum & finiendum: ſed ad inchoandū tantùm: quia inchoatione facta per lit. conteſtationem, etiam ſi cauſa non expediretur: & ſic periret inſtantia, duraret actio vſq; ad xxx. annos. & poſſet iterum agi. nō ſic in officio iudicis. vt in d. l. fi. Sed dubium eſt cū illa reſciſſoria ſit rei perſequutoria: quare eſt annalis: licet ſit prætoria. nam etiam prætoriæ ſunt perpetuę quando ſunt rei perſequutoriæ: licet quando ſunt pœnales ſunt annales. vt inſtitu. de perpe. & tempo. actio. Reſpondeo qđ datur præter vel contra ius commune. cum enim actio prima directa ſit extincta, de rigore iuris non deberet reſuſcitari: ſed quia prætor de æquitate reſtituit vtilem, noluit reſtitutionem limitare vſq; ad annum: & iſta no. in d. §. ſed cum reſciſſa. Secundus intellectus glo. eſt. vt non improprietur illud verbum exemplo. ꝙ vſucapio vel præſcriptio non erāt completæ tempore reuerſionis, & per conſequens actio directa non erat extincta, ſed durabat. nec fuit impetrata reſtitutio: quia nec expediebat. & vult dicere ille tex. ꝙ ille reuerſus poterit intentare directam rei vendicationem, quæ datur ante vſucapionem, vel præſcriptionem cōpletam: & ante conceſſam reſtitutionem: ſicut ſi eſſet completa. & conceſſa reſtitutione poſſet intentare vtilem annalem. & qđ ad exemplū illius vtilis, quæ datur in inte. reſt. datur illa directa. non tū intelligas ꝙ illa directa ſit annalis: imò durat tanto tēpore quantum reſtat ad vſucapionem vel præſcriptionem cōpletam. & illū intellectū glo. proſequitur vſq; ibi: [ſic ergo annua.] qui nō placet: quia directa nō datur ad exemplū vtilis. ſed poſſes

econuerſo

ersonarũ directa ſe habeat per prius: & ſic dicitur exemplar vtilis per poſterius, & ſic dicitur exemplũ. iuxta ea quæ no. ff. de ſide inſtr. l. ij. Tertius intellectus colligitur in illo ver. [ſic ergo.] quem proſequitur vſq; ad fi. videlicet q; vſucap. vel præſcriptio erant cõpletæ tempore reuerſionis. nondũ tamen erat impetrata reſtitutio. & dicit gl. ſecundũ quoſdam. q; actio vtilis reſciſſoria nihilominus erat nata. nam tenent quidã q; naſcatur ſtatim completa vſucapione, vel præſcriptione. tamen nõ habeat effectum niſi concedatur reſtitutio: per quã prætor viuus ſufflat in eũ ſpiritum vitæ. & q; illa opi. ſit vera. glo. adducit illũ tex. inquantum dicit. [exceptionis annuæ obiectu: quia ſi non eſſet nata, nõ poſſet cõtra eam dari exemplo: ſed melior ratio poteſt adduci. quia videmus in edicto quod me. cau. q; quando quis per metũ perdidit actionẽ vel dominium, quo caſu datur actio qd' me. cau. & etiã reſtituit ſibi vtilis actio realis, vel perſonalis, quæ prius erat directa actio: q; illa vtilis oritur ſtatim pro directo dñio vel actione & antequã intentet actio qd' me. cau. ergo idem ex edicto de min. vel qui. ex cau. ma. debet naſci ante reſtitutionẽ conceſſam: quia ſicut per edictũ quod me. cau. principaliter datur actio qd' me. cau. & ſecundariò vtilis, quæ prius erat directa: ita & per edictum de mino. vel qui. ex cau. ma. principaliter datur reſtitutio: & ſecundariò vtilis. quæ prius erat directa. & hac ratione allegat Rapha. Ful. tenet hic hanc opi. eſſe veriſimã. & vltra. h. d. plus q; ſicut illa vtilis ex edicto qd' me. cau. oritur ſtatim cõpletis actionẽ. etiã cum effectu. ita & iſta orietur cũ effectu: nec expedit dicere vt illi dicebant. q; ſit neceſſariũ vt prætor vnius per reſtitutionẽ inſufflet in eam ſpiraculũ vitæ, ſicut nec eſt neceſſarium in edicto qd' me. cau. q; intentetur actio quod me. cau. vt ſpiretur ſpiraculum vitæ. & in probãdo hanc ſuam opinio. multum laborat in reſpondendo tex. qui faciunt contra eum: ſed alij quos glo. recitat hic in verſi. [alij dicunt.] tenent q; nullo modo naſcatur per reſtitutionem conceſſam. Doct. noſtri diſtingunt. aut actio prima directa erat ipſo iure extincta: puta minor per acceptilationẽ liberauit debitorẽ ſuum: & poſtea reſtitutus eſt: & tunc reſciſſoria non naſcitur niſi per reſtitutionẽ. Idem ſi res abſentis ſit vſucapta, nã per vſucapionem perditur dominiũ, & directum acquiritur vſucapienti. & per conſequens perditur directa rei vendicatio, & per conſequens vtilis non naſcitur niſi per reſtitutionẽ. Si verò directa non erat ipſo iure extincta, ſed dicit ſi minor debitorem ſuum liberauit per pactũ: vel ſi præſcripta eſt res immobilis longo tempore, quo caſu non perditur dominiũ directum: nec directa rei vendicatio. licet præſcribenti acquiratur vtilis. iuxta no. in auth. niſi tricennale. de bo. ma. & tũc poteſt procedere prima opi. q; etiam ante reſtitutionẽ ſit nata reſciſſoria ſine effectu: quia obſtat exceptio. ſed poſt reſtitutionem recuperat vires: quia tollitur exceptio: nõ ipſo iure, ſed mediãte explicatione, quę datur & oritur ex reſtitutione. & prima eſt illa inſufflatio ſpiraculi vitę, de qua illi loquuntur. & hęc eſt veritas. Cadunt hic aliquæ ſubtilitates propter opi. Pet. de quibus vide hic per Cy. & Bar. & illa reſciſſoria non eſt vtilis, ſed directa. & poteſt dici annalis in hoc. quia niſi præhabita reſtitutione intra annum. ſi poſtea intentetur, contra obſtaculum exceptionis non poterit replicari. quia eſt quid impunetur ei: cũ fuerit poteſtate ſua poſt reſtitutionem conceſſam intentare illam actionem: poſtquã recuperauerit vires. argu. ad hoc in l. nam & poſtea. ſi minor. ff. de iureiur. & l. necnõ. §. exemplo. cũ ibi no. q; ex cau. ma. vocabitur autem reſciſſoria: licet ſit illa directa quę prius erat. quia per reſtitutionem recuperat vires quas perdiderat. opi. autẽ domini Rapha. q; etiã ante reſtitutionẽ habeãt vires. eſt vna fantaſticaria & falſiſsima. nã alia ratio penitus eſt in illa vtili quæ oritur ex edicto qd' me. cau. illa enim non expedit actionẽ qd' me. cau. per prius intentari. cũ dentur ad diuerſa, nec vna eſt preparatoria alterius, nam actio qd' me. cau. datur ad intereſſe, vel ad rem: ſed vtilis datur ad ipſam rem tantùm ex edicto de mino. vel quibus ex cau. ma. cõceditur per prius reſtitutio ad reſtituendam læſionem, & per poſterius vtilis. vnde reſtitutio eſt præparatoria ad vtilem. oportet ergo quòd proceda. ur. Vnde caueas à prædicta opinio. quia non eſt vera: & contra multos tex. & rationes: quibus ipſe conatur reſpondere: ſed non poteſt. Cætera vide hic per Cyn. & Bartol. & quia multæ quæſtiones occurrunt in illa materia. or baſta. In gloſſa, in verſiculo [ſic ergo anna.] in illo verſiculo gloſſæ latenter ingreditur tertium intellectum. & de hoc non perpenderunt Doctores ſcribentes. ideo non dat bñ ad intelligendũ iſtam glo. nam videtur prima facie proſequi præcedentes intellectus: tũ ſi hoc faceret non poſſent intelligi quæ ſequuntur in glo. quia non facerent ad propoſitũ: primus ergo intellectus fuit. qd' vſucaptio vel præſcriptio erant completæ in abſentia, & q; poſt reuerſionem erat ceſſa. quia non eſt neceſſarium. Præterea eſt dare tertium intellectum. q; erant completæ: ſed reſtitutio nõdũ erat conceſſa & de hoc loquitur à dicto ver. vſq; in ſi. caueas ergo ne gl. te decipiat: nam videtur tenere reſtitutoriã natã eſſe ante reſtitutionẽ: licet ſine effectu. tu dic vt ſ. dixi. Item cõtra dominũ Raph. facit ratio clara quoniã edictũ quod metus cauſa. reſcindit læſionẽ ab ipſo principio ſine facto iudicis. quia dicit quod metus cã geſtum eſt ratũ non habeo. i. nullo tẽpore. vt in l. ſi mulier. §. j. ff. quod metus cauſa. ſed edictum de mino. & quibus ex cau. ma. non reſcindit. ſed mandat reſciſsionem fieri per iudicẽ cauſa cognita. vt in l. q; ſi minor. ĩ fi. ff. de mino. expectat ergo q; fiat anteq; naſcat reſciſſoria. ſed in præcedenti cum ſit iam facta, amplius nõ expectat.

De alienatione iudicij mutandi causa facta. Rubrica.

1 †Quia edictũ de quo loquitur iſte titu. eſt reſtitutorium ſicut præcedentia. ideo poſt illa meritò ſubijcit de iſto. debes enim ſcire q; ſi poſsides rem meam, habeo contra te rei vendicationẽ. ſed ſi deſinis poſsidere, deſinit mihi contra te cõpetere, vt non det contra te: niſi ratione poſſeſsionis: vel detẽtatiõis: nõ aũt alicuius obligationis. quia illa duraret: licet deſineres poſsidere. verũ qa cõtingebat q; deſinebas poſsidere doloſè: transferẽdo in aliũ duriorem mihi aduerſarium, prætor prouidit vt loco directæ rei vendicationis, quæ prius cõpetebat: detur actio in factum. quę eſt perſonalis contra te ad intereſſe. & illa eſt reſtitutoria actio. quæ datur mihi loco actionis deperditæ. competit mihi etiã cõtra te vtilis rei vendicatio: quæ non oritur ex illo edicto. ſed ex dolo tuo. vt in l. electio. §. ſi is. ff. de noxa. & contra illũ in quẽ facta eſt alienatio incipit cõpetere directa, quę tranſit de pſona in perſonã ratiõe poſſeſsiõis. & ſic habeo tria remedia. & eſt in electione mea quo vtar. & hoc dicit illa. l. & vide hic omnino qd' no. Inn. ſuper rubrica de ſententia & re iudi. & l. j. ff. eo.

2 *Rei uendicatio non præſupponit aduerſarium obligatum & quid poſt litem conteſtatam: & an tranſeat contra hæredes poſſeſſoris?*

3 *Quaſi dominium proprie loquendo, non eſt dominium: nec parit rei uendicationem: ſed publicianam.*

Quid in quaſi poſſeſſione?

4 *Si dominium eſt in perſona mea, & ego rei uendicatione contra te, qui non poſſidebas, & poſtea in calculo ferendæ ſententiæ negas te poſſidere, nec ego probaui, qualiter poterit fieri ſententia diffinitiua: & ſi poſtea incipias poſſidere, qualiter mandabitur executioni?*

5 *Cum inſtrumentis uenditionum apponatur quòd uendens cedit omnia iura ſua & actiones, quæ uel quas habet in re uendita, an emptor habeat rei uendicationem antequam fuerit ſibi res tradita?*

6 *Differentia inter iſtum titulum, & titulum ne liceat potent. & in quo differat à titul. infra de litig?*

Si poſſeſſor ante conteſtationem litis, & timore litis, futuræ alienauit rem, quo caſu directa rei uendi. eſt extincta, & loco eius ſubrogatur utilis, & etiam actio in factũ & agatur utili contra priſtinum poſſeſſorem quòd ſententia lata contra ipſum non nitatur executioni cõtra ſecundum poſſeſſorẽ non citatũ ad inducias & ad ſententiã.

7 *Si poſt libellũ datũ ſuper directa trãſtulit poſſeſsionẽ in aliũ, & ſic loco directæ ſubrogatus eſt utilis, an poterit ferri ſententia uis tute eiuſdem libelli ſuper utili?*

8 *An per actionem in factum tollatur directa, uel utilis?*

9 *Multa de natura rei uendicationis uide remiſsiuè.*

LEX. VNICA.

Vm in rem. †Lex iſta ſemper allegatur ad hoc in prin. cũ gl. ſua qd' rei vendicatio habet duo extrema. Vnũ ex parte agentis: & hoc eſt dominium. q; in eo requiritur. Aliud ex parte rei conuenti, & hoc eſt poſſeſsio: ſupple vel detentio. ita q; habeat facultatem rei reſtituẽdæ: aliàs contra eũ nõ daretur. & ratione primi extremi fertur ſentẽtia declaratoria: quia iudex declarat rem illã eſſe meam: vt in l. at ex diuerſo. §. j. ff. de rei vendi. ratione ſecundi cõdemnat poſſeſſorem ad reſtituendum. & dicunt doct. quod primum expeditur iure actionis. Secundum officio iudicis mercennario illi deſeruienti & idem in petitione hæreditatis quæ eſt mixta. vt in l. licet minimam. ff. de peti. hæredi. & vtrunque prædictorum debet peti

a ¶ Duo extrema. An ſi per duo extrema probè medium trahere ad ſe extrema. vide per doc. in c. qa ſūt culpæ. xx viij. di.

in libello, ſcilicet declaratio iuris ſui, & cō demnatio aduerſarij. ſed poſito q̄ primum non peteretur expreſsè, ſed duntaxat ſecūdum: ex quo tamen fuit narratum de domi nio, procedit libellus. & poſſet fieri declara tio: tanquam tacitè videatur petita. & etiam condemnatio. ita determinat Bar. in d. l. at ex diuerſo. §. j. bene fa cit quod no. Inno. in c. cum eccleſia. poſt prin. de cau. poſ. & pro priè. vbi dicit poſſe ferri ſententiam ſuper cauſa eius quod peti tur, non ſolùm ſuper cauſato: licet non fuerit petitum ferri ſuper
2 cauſa. In gl. j. ibi. [ſicut oblatio actionis in perſonam.] dic †nō in telligas q̄ rei vendicatio præſupponat aduerſarium obligatum. vt inſti. de actio. in prin. ſecundùm Pe. & Cy. licet alij contra. de quo hic plenè per eos. poſt litem tamen conteſtatā bene eſſet ad uerſarius obligatus ex quaſi contractu, qui celebratur in cōteſta tione. vt in l. iij. §. idem ſcribit. ff. de pec. & iſta obligatio tranſiret in hæredes poſſeſſoris pro hæreditaria portione. ſed rei vendica tio quæ datur ratione poſſeſſionis, non tranſit in hęredes: vt tan quam hæredes, ſed tanquam poſſeſſores. & ideo ſi vnus tantùm poſſideret, in ſolū tranſiret. quæ omnia dic & proſequere vt ſubtiliter no. in l. ij. §. fi. ff. de præto. ſtip. & in l. cū autem. de rei
3 ven. iuncta l. ſi de eo. §. fi. ff. ad exhi. † In glo. ibi. [ratione dominij vel quaſi, & poſſeſſionis vel quaſi.] Intellige ſanè iſtam gloſ. dū dicit. [quaſi.] nam dum loquitur de quaſi dominio, debet ſumi quaſi dominiū pro dominio vtili q̄d' habet emphyteuta: vel ſu perficiarius, vel ille qui præſcripſit longo tēpore. ſed propriè lo quendo quaſi dominium, non eſt dominium: nec parit rei vēdi cationem, ſed publicianam: eſt enim quaſi dominiū illud ius vē dicandi q̄d' habet ille qui habet titulum & bonā fidem in re alie na, quæ ſibi fuit ſemel tradita. & poſtea cecidit à poſſeſsione an tequā eam perfecerit vſucapere, vel præſcribere: poſtquā autem vſucapio vel præſcriptio completa eſt, deſinit habere quaſi do minium & publicianam ſuperueniēte dominio directo per vſu capionem acquiſito, vel vtili per præſcriptionem. vt in l. nō tan tùm. §. j. ff. de peti. hære. quia fortius & potētius ius ſuperueniēs obfuſcat minus potēs. vt in l. ſi te ſolū. de hære. inſti. ſimiliter dū glo. loquitur de quaſi poſſeſsione intellige ſanè. id eſt nō ſolū de vera poſſeſsione, vel naturali: ſed etiam de nuda detētione quā glo. appellat quaſi poſſeſsionem. & parit rei vendicationē. ſicut vera poſſeſsio. vt in l. officium. ff. de rei ven. propriè verò loquē do. quaſi poſſeſsio eſt illa quæ habetur in iuribus corporalibus. & illa non parit rei vendicationē: ſed confeſſoriā, vel negatoriā: quæ etiam ſunt vendicationes iurium incorporaliū. & ſunt rea les actiones. vt in l. ij. ſi ſerui. vendi. & ſi vſufru. pe. l. vti frui. & in
4 inſti. de acqui. re. do. §. incorporales. † Item ex eo quod dicit hic gl.
a & etiā dixi ſ. quod requiruntur duo extrema. videtur quod al tero deficiēte non detur rei vendicatio. ex quo ſequitur quod li cet ſit dominium in perſona mea, egi contra te rei vendicatione. qui non poſsidebas. & poſtea in calculo ferendæ ſentētiæ negas te poſsidere, nec ego probaui: licet probauerim dominium non poſsit ferri ſententia diffinitiua. ſed abſolutoria ab obſeruatione iudicij. quia egi ſine actione. cōtrarium tenet glo. ſingularis quæ non eſt alibi. ff. de exce. rei iudi. l. ſi à te. §. j. quod poteſt ferri diffinitiua declaratoria iuris mei ratione extremi quod requiritē ex parte mea: quia illud adeſt. ſed reſpectu extremi quod requiritē ex parte tua: vt condemneris, non poteſt fieri condemnatio: ſed abſolutio ab obſeruatione iudicij. ſed ſi poſtea incipias poſsidere, ſententia illa mandabitur cōtra te executioni. nec poteris mi hi obijcere exceptionem rei iudicatæ propter illam abſolutoriā quæ non fuit diffinitiua: ſed interlocutoria ab obſeruatione iudi cij. & etiam quia ſuperuenit noua cauſa, quæ facit ceſſare illam exceptionē. vt in l. cum quæritur. de exce. rei iudi. & quod no. in l. qui iuraſſe. §. ſi pater. & l. eum qui. §. in popularibus. ff. de iure
5 iur. † Per prædicta etiam reſpondetur ad quæſtionem pulchrā. quotidie in inſtrumentis venditionum apponitur quod vendēs cedit omnia iura ſua & actiones, quæ vel quas habet in re vendi ta. quæritur an emptor habeat rei vendicationem antequā fue rit ſibi res tradita? videt quod non: quia nec habet dominium. vt in l. ſi ager. ff. de rei ven. & co. ti. in l. pe. Breuiter ſi venditor non poſsidebat illam rem, ſed quidam tertius. cū ipſe haberet rei ven dicationem contra illum poterit eam cedere emptori. quam po terit emptor intentare. licet adhuc non ſit dominus effectus. ſed efficitur cum poſtea poſſeſsionē fuerit adeptus. vt no. in l. ſi cul pa. ff. de rei ven. ſed ſi ipſe venditor tenebat & poſsidebat rē, tūc videtur quod per ceſsionem nihil fuerit translatum: quoniā ipſe venditor non habebat rei vendicationem cōtra ſeipſum, nec cō tra alium: cum nullus alius poſsideret. Contrarium determinat Petr. dicens quod licet non haberet in actu, habebat in habitu poſtquàm erat dominus. & cum poſſeſsio peruenīret ad tertiū, de habitu tranſitura erat ad actum. Ideo potuit cedere quatenus habebat eam in habitu, & in perſona emptoris ceſsionarij dedu ceretur ad actum: quia poterit intentari contra ipſum venditorē & poſſeſſorem, quia tunc habetur actio ſua extrema, quod ergo dicunt leges allegatæ in contrarium. procedit quando non eſſet facta ceſsio actionum. ſed ea facta licet in emptorem non fit trā latum ante traditionem veram vel fictam, poterit tamē emptor intentare rei vendicationem vtilem tam contra ipſum vendito rem, quam contra alium in quem venditor poſtea transferret tra tione dictæ ceſsionis. & habet etiam actionem ex empto perſo nalem contra venditorem tantùm, & ſuos hæredes. non contra ſingularem ſucceſſorem. Tene menti prædicta ſubtilia & vtilia. de quibus etiam in d. l. ſi culpa. per hoc etiam dicit Petr. quod ſi quis legat omnes actiones ſuas, videtur legare omnes res ſuas in effectu etiam per ſe poſſeſſas. quia pro illis habet actiones: id eſt rei vendicationes in habitu. licet non actu. quas poteſt trans ferre cedendo & legando. ſed docto. in hoc tenent contrarium.
6 & bene. quia non cenſetur ſenſiſſe niſi de actionibus competen tibus in habitu & actu. de quo vide hic per Bald. † In alia gloſ. quæ incipit. [ſcilicet actione.] in fin. ſed in quo differt ille ti. à ti tulo. ne liceat po. Reſpondeo vt ibi no. quia ille loquitur quan do in potentiorem ratione officij publici. iſta verò quando quā cunq; alia ratione. vt diuitiarum. Item in quo differt à ti. j. de lit. Reſpondeò. ille loquitur quando poſt litem conteſtatam ſuper directa, quæ per conteſtationem eſſet perpetuata ratione obli gationis contractæ in conteſtatione. vt non extinguatur. licet do nat poſsidere. & illa eadem ſententia lata contra primum poſſeſ ſorem mittetur executioni contra ſecundum poſſeſſorem & ſi non fuit in iudicio, vel ad eam citatus propter vitium litispēdē. vt in l. ij. eo. titu. Sed iſtæ loquitur quando ante conteſtationem lit. & timore litis futuræ poſſeſſor alienauit. quo caſu directa rei vē dicatio eſt extincta: & loco eius ſurrogatur vtilis. & etiam actio in factum. & ſi agatur vtili contra priſtinum poſſeſſorem, & fo ratur contra ipſum ſententia, non mittetur executioni contra ſe cundum poſſeſſorem: niſi fuerit ad iudicium citatus, & ad ſentē tiam. quia non faciunt ſibi præiudicium: per ea quæ no. in l. in cauſæ. la prima. §. interdum. ff. de mino. & qui. ex cau. ma. l. cum
7 miles. §. fi. per Cy. in l. j. ſ. de aduo. diuer. iudi. ante fi. † Quid autē ſi poſt datum libellum ſuper directa tranſtulit poſſeſsionem in alium: & ſic expirat directa, & ſurrogata eſt vtilis: an poterit fe ri ſententia virtute eiuſdem libelli ſuper vtili ſuper quo datum non fuerat? Dyn. videtur tenuiſſe quod ſic in l. quamquam. §. Iu lia. ff. de aqua plu. arcen. In vltima gloſ. ibi. [quia contra diuerſos datur.] Dic vt ſ. ſi tutor vel curator interue. l. etiam. & vtrobiq;
8 no. † In glo. [ſed an per actionem in factum toliatur directa vel vtilis in rem.] dic intellige glo. quando primò fuit actum actio ne in factum ad intereſſe, & exactum, an poterit agere ad rem. & dic in hoc quod aut nouus poſſeſſor habuit cauſam à primo poſſeſſore, talem propter quam haberet regreſſum contra eum de euictione. & tunc non poterit agere ne primus poſſeſſor bis idem cogatur ſoluere: vt in l. illicitè. ff. de rebus eorum & de reg iur. l. bona fides. aut non habuit cauſam ab illo, vel non habet re greſſum de euictione. & tunc poterit agere ad rem contra nouū poſſeſſorem. licet fuerit conſecutus intereſſe à veteri poſſeſſore vt ff. de ſolu. l. ſtichum. §. dolo. econtra verò ſi primò egit rei ven dicatione, & conſecutus eſt rem, poterit agere ad intereſſe cōtra veterem poſſeſſorem, quatenus plus intereſt quam rem habet. puta in expenſis litis factis propter alienationem. vt in l. iij. §. ex quibus. allegata in glo. & de illa materia plenè vide per glo. in l. nec vllam. §. fina. ff. de peti. hæredi. & per Barto. in l. quoties. ff. ſi
9 fami. fur. feciſſe dicatur. † Vltimò Cyn. hic referendo repeti tionem Petri, multa tractat de natura rei vendicatione de qui bus vide hic plenè per eum. quia multi ſunt qui repetunt hanc legem, propter dictas quæſtiones. in quibus Petrus multùm ſubtiliauit.

De receptis

De receptis arbitris. *Rubrica.*

1 A sententia arbitri de iure canonico appellatur, & quod non sit proprie appellatio, & an sint alie constituta in vera appellatione, habent locum in tali appellatione?
2 Arbitrium quod cause inter consanguineos debeant cõpromitti, q. tunc ab eorum sententia possit appellari de iure communi quia assumuntur ex necessitate imposita à statuto, & quod sic de iure ciuili sic appellatur. & nu. 4.
3 Ex sententia iudicis quod non sit nata actio ante lapsum x. dierum: & infra eos potest appellari, aut impediatur oriri, & quid in sententia arbitri?
4 Arbitrum quod sententia arbitri mittatur executioni, sicut sententia iudicis, an poterit tunc appellari?
5 Coram arbitris quod detur libellus, & lis contestetur.
6 An a sententia arbitratoria possit appellari?

LEX I.

EX sententia. † A sententia arbitri * non appellatur. quia non parit actionem, vel exceptionem: licet em̃ metu pœnæ pareatur. h. d. & apta istam rationem hoc modo qm̃ appellatio est inuẽta [b] ad rescindendũ sententiam quæ post decem dies si non appelletur, transit in rem iudicatã & parit actionem: si est cõdemnatoria. & exceptionẽ, si est absolutoria. sed sententia arbitri non est huiusmodi: quia posito quod ab ea nõ appelletur, nõ est tãtæ efficacię quod pariat actionem, vel exceptionem. ergo nõ cadit appellatio ad impediendũ nativitatem actionis vel exceptionis: cũ oriri nõ possint. & si dicatur ad quid ergo cõpromittitur, sententia arbitri non est paritura effectum. respondetur verum esse quod non est parituta de directo: & per se, sed per indirectũ sic: quia in compromisso promittitur per stipulationem pœna si non paretur laud. vñ timore pœnæ quis inducetur ad parendum. prout in simili habetur in l. si pacto quo pœnam. in fi. ff. de pact. Prædicta vera quando latum est laudum infra tps compromissi. si verò post, non parit effectum directò, nec per indirectum. quia non facit committi pœnam compromissi: licet ei non pareatur. & sic talis sententia est nulla omni respectu. & idem si esset lata per dolum arbitri, vel partium. vt j. eo. l. iij. sed in primo casu quando infra tps compromissi, & sine dolo licet sit nulla vno respectu quantum ad producendum vires de per se, non est nulla quantum ad effectum, vt faciat pœnam committi si sibi non paretur: propter hoc tamẽ nõ potest appellari. qm̃ appellaret à cõtractu cõpromissi, vel pmissionis pœnę. q. esse nõ debet. qa debet appellari sententia. & ad impediendũ effectũ sententię: sed hic oriri nõ potest & alia rõ: qa per appellationẽ trãsfert iurisdictio à iudice a quo ad iudicẽ ad quẽ. q. hic fieri nõ põt. cũ arbitri iurisdictionẽ non habeãt: sed simplicẽ nationẽ. l. ait ptor. & ibi no. ff. de re iud. credit tñ hic in arbitris assumptis mera ex partiũ volũtate. que dicunt cõpromissarij. nõ de assumptione ex necessitate. l. quę dicunt potius iudices. & ab eis appellat. vt j. de iudic. l. fi. & procedit etiã de iure ciuili. † nã de iure canonico bene appellat à sententia arbitri. v. q. vj. c. statuẽdũ. sed nõ est ꝓpria appellatio. vñ videt qd fatalia cõstituta in vera appellatione, nõ habeant locũ in tali. cũ per eorũ lapsum cẽseatur appellatio deserta: sicut si in cõpromisso fuisset appositũ pactũ q. posset appellari. nam licet doc. videant tenere q. tũc potuerũt appellari. vt no. per Dy. in l. nemo plus. ff. de leg. j. licet Cy. hic teneat cõtrarium, attamen retẽto Dy. non erit propriè appellatio. nec obseruabũtur fatalia secundum Bal. quod est singulare. solum enim operatur vnũ. q. minuit iniquitatẽ sententię. & poterit corrigi per iudicẽ appellatiõis. quo facto nõ cõmittet pœna: licet ei nõ pareat: sed si nõ esset tale pactũ appositũ, cogeret pars stare laudo quantuncũq; iniquo metu pœnę que cõmitteret: vt in l. diẽ ꝓferre. §. stari. ff. de arbitris. & hoc de iure ciuili, & in terris imperij. sed de iure canonico secus. vt. ŝ. dixi. † In glos. super ver. [nõ posse.] in fi. ibi. [a iudice delegato.] illa solutio est bona ad l. arbitro. qui satisd. cogam. sed ad l. fi. j. de iudi. dic vt. ŝ. dixi. quod ibi loquitur in arbitris iur. quæ assumuntur ex necessitate à iure imposita. vt in causa suspicionis iudicis. Et ideo si statutum dicat quod causæ inter consanguineos debeant compromitti. videtur quod à sententia illorum possit appellari de iure communi: quia assumuntur ex necessitate imposita à statuto. † In glo. seq. ibi. [Secundo non quia ante x. dies non datur. & sic non appellatur.] Dic illa cõsequentia nõ est bona. nã etiã ex sentẽtia iudicis ante lapsum x. dierum non est nata actio. & tamen potest appellari. vt impe-

diatur eius natiuitas. ergo idẽ videtur à sententia arbitri, qñ speratur oriri post x. dies: vt interim possit appellari. vt impediat oriri. Bar. tenet istã partẽ. quod possit appellari: quia appellando approbatur sentẽtia. & sic oritur actio & appellatur, vt reprobetur eius tenor. & sic approbat vt lata. nõ vt bene lata. in l. iij. §. falsus. ff. rem ra. habe. Bal. reprobat ipsum Bar. in vtroq; dicto. dum dicit quod qui appellat, approbat sententiam vt latã: non vt sic latã. nam ille. §. falsus. non ꝓbat hoc. bene tñ probat qd qui appellat à sentẽtia contra suũ falsum ꝓcuratorẽ, bene videt approbare factũ ꝓcuratoris. cũ potuerit in iudicio suo noie venire. sed sentẽtiam nullo modo approbat. sed reprobat appellãdo. & propter istum errorem in quo fuit Bar. per illũ tex. in multis alijs quæstiõibus ad quas adduxit illum. §. ipse errauit: vt in materia. l. posthumo. j. de cõtrata. Secũdò inquantũ Bar. tenet qd in casu l. cũ antea. j. e. possit appellari j. x. dies. Bal. contra dicit. qm̃ statim qd appellat apparet de cõtradictione sua. qua præsuppositа post x. dies snĩa in casu illius. l. actionẽ non parit: vt in ver. altera aũt. ergo illa appellatio nõ tenebit vt appellatio: sed vt simplex contradictio. nã secundũ Bar. teneret vt appellatio. & ideo si nõ obseruaret fatalia, & nõ prosequeret eam corã iudice appellationis, transiret in rẽ iudi. & pareret actionẽ: contrariũ est verius. nã sufficit qd appareat de eius cõtradictione, absq; eo qd vlterius ꝓsequatur, vt infringat illã snĩam, & impediat actionẽ oriri. vt colligit ex ver. si aũt post snĩam. in verbo attestatio. & ibi tangã in d. vers. altera aũt. & loquit Bal. satis subtiliter. & melius quã Bar. † Sed extra glo. quæritur. qd si statutũ dicat qd snĩa arbitri mittat executioni sicut snĩa iudicis, an poterit tũc appellari. Bar. tenet qd sic. qa cessat ratio de qua hic Bal. distinguit, aut dicit qd mittat executioni sicut snĩa iudicis diffinitiua, quę trãsiuit in rem iudicatã: & tunc nõ poterit appellari. sed statim habebit effectũ. sicut qñ interuenisset iuramentũ: vt j. e. l. ne in arbitris. nã à snĩa iudicis quæ trãsiuit in rem iudicatã nõ appellat. sed illa ex forma statuti statim qd est lata æquiparat snĩæ iudicis quæ trãsiuit in rẽ iudicatã. Sed si simpliciter diceret qd mittat executioni sicut snĩa iudicis, poterit appellari: qa etiã à snĩa iudicis appellat antequã trãseat in rẽ iudicatã. mihi videt quod etiã in prędicto casu possit appellari. licet dicat q. mittat executiõi sicut snĩa quæ trãsiuit in rem iudi. qa debet intelligi. s. postquã in rẽ iudicatã transiuit, qa non fuerit appellatũ. nõ enim est credendũ quod statutũ voluerit snĩam arbitri esse maioris efficaciæ quã sit snĩa iudicis: vt statim qd est lata trãseat in rem iudicatã. sufficit enim quod operet vt aliqñ transeat. qd non est realiter de iure cõi. iuncto eo quod in simili no. in l. si quando. in prin. j. de inoffi. testa. & prædicta ꝓcedunt in arbitris. qui necesse habent procedere de iure sicut iudices. cũ compromissa sint redacta ad instar. iudiciorũ. vt in l. j. ff. eo. † Ideo coram arbitris datur libellus. & lis contestatur. vt j. eo. l. cum antea. §. pen. & non est data et licẽtia auferendi de iure vnius partis. & dandi alteri. sed debent de iure pronunciare secus in sententia arbitratoria. cui videtur dari licentia vt procedat de iure & de facto. & auferendi de iure vnius partis in modica quantitate, & dandi alteri. vt in l. si de meis. §. recepisse. ff. eo. licet non appellatur: quia non habet iurisdi. & sic appellatio non possit operari effectum suum. & transfert iurisd. eius in iudicem ad quem. potest tamen peti laudum reduci ad arbitrium boni viri. vt j. annum secundũ materiam. l. si societatem. §. arbitrorũ. ff. pro soc. quod dic vt ibi plenè per Bar. & illa petitio. est quædã species appellandi. arg. in l. non distinguemus. §. cum quidam. ff. eo.

LEX II.

SI contra compromissum. † Propter cõtumaciam litigatoris coram arbitro non comparentis pœna compromissi committitur. hoc dicit. Opponi. primò de l. non ex omnibus. ff. eo. titu. vbi directè dicitur contrarium. quod pœna compromissi non committitur ex omni cõtumacia. sed ex illa tantũ quæ cõmittitur in non parendo sentẽtiæ diffinitiuæ ipsius arbitri. Itẽ per rationem, quia pœna ꝓmittit in

¶ A sentẽtia arbitri. Adde Albe. Bal. Sal. & Paul. de Ca. in l. j. C. de arb. Bal. in l. cũ quedã. ff. de leg. ij. c. à iudicib⁹. ij. q. vj. c. ab arbitris. de offi. dele. li. vj. doc. in c. ij. & in c. per tuas. de arbi. & per doc. in c. quinta uallis. de iureiuran.

¶ Appellatio est inuenta. Adde c. fugge stum. et c. ad nostrã. de appel. Spec. eo. tit. in §. ij. versi. ij. & seq.

¶ Corã arbitris datur libellus. Adde Cy in l. j. in iij. q. C. de cõtrah. emp. & per An. de Butri. in c. quinta uallis. de iureiuran.

a ¶Quod valet compromissum. Adde Bal. in rub. extra qd' me. causa in ij. colũ.

compromisso, si non pareatur sententię arbitri. & hoc debet intelligi de diffinitiua in dubio. vt in l. qd' iussit. ff. de re iudi. propter hoc doc. intelligunt hãc l. qñ fuisset expresè promissa pro qualibet contumacia. quia fuisset actũ quod ad omnem iussum arbitri tenerẽtur partes comparere sub pœna. & hoc innuit tex. dum dicit. [si cõtra compromissum.] si enim hoc non esset factum expresè, non videretur facere cõtra compromissum non comparendo: sed duntaxat nõ stando sententiæ diffinitiuæ: potest etiam intelligi qñ hoc nõ fuit actum expresè. tñ fuit citatus ad sententiã audiendã. & quia non cõparuit, non potuit sententia ferri etiã in contumacẽ: vt in l. si quis litigatorum. ff. e. vnde cũ impediuerit eam ferri, per ipsum stare videtur quominus diffinitiuæ pareatur. & ideo incidit in pœnã: sicut si esset lata diffinitiua, & ei nõ pareret: sed si arbiter potuit ad diffinitiuam ꝓcedere, quia fuisset actũ expresè in cõpromisso ꝙ posset ferri sententia parte absente: tũc cessaret illa ratio. quia non videt per ipsum stetisse quominus diffinitiua feratur, cum ferri posset eius absentia nõ obstante. ideo si lata non fuit propter hoc incideret in pœnã. & hoc voluit glo. in d. l. si quis litigatorũ. & vide in Spe. eo. ti. §. fi. ver. sed nũquid. & glo. in aut. de iudi. §. quia verò. in verbo coeant. põt etiam intelligi qñ non fuit citatus ad sententiã diffinitiuã. sed ad litigandũ de causa. qua litigatione nõ facta nõ potuit ad diffinitiuã ꝓcedi. etiã, si erat factũ qd' posset ferri parte absente. vt j. de iudi. l. properandum. §. & si quidem.

2 ☞ Dolus arbitri ratum, an noceat parti pro qua tulit sententiam?
3 Quando valeat compromissum inter patrem & filium?
4 Sententia arbitratoris lata per sordes uel gratiam, an faciat pœnam committi? ut hic.
5 Quando uideatur adesse dolus arbitrorum?

LEX III.

1 ARbitrorum. † Sententia arbitri lata per sordes, vel gratiã, nõ facit pœnam cõmitti ipso iure. vel in effectu. licet ei non pareatur. h. d. Primũ dum dixi ipso iure. ꝓcedit qñ per sordes. i. per pecuniã. sicut eñ sentẽtia iudicis est ipso iure nulla, vt actionem nõ pariat. vt in l. venales. j. qñ prouo. nõ est necessita & sententia arbitri, vt faciat ipso iure stipulationẽ pœnalẽ non cõmitti. si verò per gratiam sine pecunia, tunc si est sentẽtia iudicis taliter lata, valet mero iure. sed nõ in effectu. quia potest aduersus eam peti restitutio. si de hoc põt constare. vt l. seruo inuito. §. cũ prætor. ff. ad Tre. ita in sentẽtia arbitri valet mero iure, vt faciat pœnam mero iure cõmitti. sed non in effectu. quia obstabit exceptio. & sic dũ tex. dicit. [exceptione doli mali.] Primo casu ponitur impropriè pro exceptione intentionis. Secũdo propriè. ꝓput est actionis exclusio. quia actio est certa ad pœnam: sed in primo
2 non. † In tex. ibi. [eorum qui arbitrati sunt.] glo. intelligit quod etiam interuenit dolus aduersarij, pro quo lata est sentẽtia. ideo quærit quid si non interuenit nisi dolus arbitrorũ? videtur quod istud non habeat nocere parti. pro qua tulit sententiam. ff. de re. iu. l. non debet alteri. contrarium tamen determinat glo. & bene. quia licet non commiserit dolũ in faciendo ferri sententiam. cõmittit tamen nunc cùm ea vtitur. quia nõ debet ex dolo arbitrorum lucrari cũ mea iactura. & ad hoc l. non distinguemus. §. cũ
3 quidam. ff. eo. † In tex. ibi. [aduersum filiam tuam.] no. secundũ
a Bal. quod valet cõpromissum ª factum inter patrem & filiũ. sed intellige de emancipato. vel hodie etiam existente in potestate, si fiat super aduentitijs. in quibus patri nõ quęritur ususfructus. nam de illis potest esse lis inter eos. aliàs secus. vt in l. lis nulla. ff. de iudi. In tex. ibi. [sed ex dolo mali clausula.] quasi dicat non solũ habet exceptionem aduersus petitionem pœnæ. vt s. sed etiã actionem doli ad interesse, si propter dolum aduersarij damnũ passus est ex clausula quæ fuit apposita. prout in simili no. in l. j. s. de dolo. sed si non fuisset apposita, daretur actio doli. vt in l. &
4 eleganter. §. non solũ. ff. de dolo. Sufficit. † In gl. quę incipit: imò. ibi. [Solutio tacita conditio. & ista solutio reprehẽditur per doc. quia qñ conditio tacita prouenit de mente partium, ita suspẽdit actum sicut cõditio expressa. l. Item quia. ff. de pac. quod autem glo. dicit. procedit in tacita cõditione legali. quæ actũ nõ suspendit: etiam si exprimatur. vt in l. iij. ff. de leg. j. soluunt ergo doc. qd' in illa l. ita demum. alle. per gl. illa conditio inest actioni. non aũt stipulationi. & sic nõ suspendit natiuitatẽ actionis: sed executionem eius. Tu distingue. vt s. an interuenerint sordes, vel non. vt hic: secundo casu procedit determinatio Doc. sed in primo ipso iure non cõmittitur pœna. Sed quæritur. quid in sententia arbitratoris? Rñdeo idem. vt si lata sit per dolum arbitratorũ, faciat pœnam in effectum non committi. & quod possit peti reductio ad arbitrium boni viri: etiam si fuit renũciatum reductioni cum iuramento: quoniam in omni generali dispositione dolus intelligitur esse exclusus & exceptuatus: vt in l. creditor. §. Lucius Titius. ff. man. & ita disputando tenuit do. Io. cãderillis: vt refert Io. An. in addi. Spe. in ti. de arbi. §. fi. in magna addi. & in c. quintauallis. de iureiuran. nec est periura pars quæ laudo non obtemperauit: quia in iuramento subintelligitur tacita conditio: vt in l.
5 fi. j. de non nu. pec. videtur † autem adesse dolus arbitratorum qñ immoderatè lædunt. & in maxima quantitate. argu. in l. omnes. §. Lucius. ff. quæ in frau. credi. & not. per Barto. in l. arbitrorum.

1 ☞ Coram arbitris fiunt acta in scriptis: & talia acta non possunt probari nisi per scripturam. nisi testes deponerent scripturam semel fuisse factam, & nunc non reperiri: tamen in ea sic contineri.
2 Quæ rationes oriantur ex sententia arbitri?
4 Non statur dicto iudicis, uel arbitri, de gestis uel actis coram eis.
Quid si in compromisso dictum fuit quòd arbiter possit procedere cum scriptura & sine scriptura.

LEX IIII.

1 NE in arbitris. † Si compromissum fuit iuratũ à partibus & arbitro, vel à partibus tantùm, vel ab arbitro tantũ ex sententia arbitri oritur actio & exceptio. si de tali iuramẽto cõstet per scripturam actorum, vel alio modo legitimè, secus si non cõstet nisi per assertionem vnius partis. etiam si arbiter de hoc attestetur verbo. Item si arbitri sententia emologatur, postquã lata est, similiter actionem producit. hoc dicit. ista l. quæ in prima parte corrigitur per authẽ. hic positã. quæ vetat fieri compromissa ci iuramento: ne detur via periurandi. & si contrà factum fuit, nõ iuramentum non roborat sententiã, vt faciat eam parere actionem, vel exceptionem: sed solùm inducit peccatum in iurante si faciat contra iuramentum. Contra primam partem huius l. opp. de lega. j. §. eod. vbi ex sententia arbitri non oritur actio iudicati. & hic dicitur quod oriuntur quamplures. scilicet actio in factũ, condictio ex l. & vtilis in rem. Sol. ibi non interuenit iuramentũ partium: vel arbitri. hic sic: si ergo ibi interuenisset iuramentum, etiam eo casu quo ibi loquitur quando interuenisset stipulatio pœnalis, vel de obseruantia laudi, adhuc orirentur illæ actiones de quibus hic. & esset in electione partis an vellet agere ad obseruantiam laudi. vel ad pœnam. quia non seruatur. ad vtrumq; autem agi non posset. nisi esset clausula rato manente pacto. vt in l. qui fidem. ff. de trasac. Sed adhuc oppo. quod quando interuenit stipulatio pœnalis, vel de obseruantia laudi, non debet transire sententia in rem iudicatam, sed ita demum quando factũ est compromissum pacto nudo, & sine pœna: vt j. l. proxi. Solu. ibi quando non interuenit iuramentum. sed fuit laudum emologatum expresè vel tacitè: talis emologatio non est tantę virtutis quantæ iuramentum: quia non facit ex laudo oriri actionem, nisi in subsidium: quando si non oriretur vel operaretur sententia vel emologatio, nec directò, nec per indirectum: sed quando interuenit iuramentum, tunc etiam non in subsidium facit oriri actiones illas quibus licet non ortis posset agi ex stipulatione vel ad obseruantiam laudi. vel ad pœnã. ita intelligo hanc l. licet glo. & Doc. non declarent. sed an illo casu licitum esset appellare antequam corrigeretur. ista l. per authen. videtur ꝙ sic per illam l. à contrario sensu. postquam parit actionem. contrarium dic per istum tex. post prin. ibi. dum dicit. [eius diffinitionem validã omnimodo custodiri cẽsemus, & neq; reum, neq; actorem posse
* discedere: sed ✱tenere omnifariam, quatenus obedire ei compellantur.] Nam ex hoc sequitur quod statim cũ est lata, transiit in rem iudicatam: ergo non potest appellari: tantæ virtutis erit hoc iuramentum: & etiam vltra. patet hic secundũ glo. quod licet nõ appareat iuramentum fuisse præstitum nisi per confessionẽ partium, vel arbitri factam in scriptis apud acta, perinde est ac si verè iuratum esset: posito quod vellet probare contrarium: quia est præsumptio iuris & de iure: vt colligitur ex glo. quæ incipit. [non aperit.] nec ob. s. de iu. & fac. igno. l. cũ falsa. vbi falsa confessio nõ immutat veritatem. & potest probari contrarium. quia
2 fallebat hic in casu huius l. † No. etiã hic qd' coram arbitris fiunt acta in

a acta in scriptis.* & quod talia acta non possunt probari nisi per scripturam.vt hic in versi.[sin autem in scriptura:]nisi testes deponerent scripturam semel fuisse factam.& nunc nō reperiri. tñ in ea sic contineri secundum Bar.vt in l.quoties. in fi.ff. de pro-
b batt.Item no.quæ actiones oriantur ex sentētia arbitri.nam si lata sit super actione personali,oritur actio in factum. sicut ex iuramento:quę dicitur actio iudicati.vt in l.j.ſ.eo.sicut & illa quę oritur ex sententia iudicis.vt in l.miles.§.qui iudicati.ff.de re iu. si verò super reali,oritur vtilis in rem similiter.sicut ex iuramento.& idem in sentētia iudicis.vt no.in l.j.j. de iudi.Item vtroq; casu videtur quod oriatur condictio ex l.quæ est actio personalis, scilicet vel ex l.illa in casu ipsius.vel ex l.seq.in suo casu.qa sunt. ll.nouæ facientes oriri actionem, quæ ante ipsas non oriebatur. ergo &c.& in l.j.ff.de condi.ex lege.† Vltimò allegatur iste ver. [sin autem in scriptura.]cum glo.q; non statur dicto iudicis, vel arbitri,de gestis vel actis coram eis.& in hoc fundatur.c.quoniā cōtra falsam.extrà de proba. quod vult ad scribendum acta deputari notarium,vel alium probum virum.dicit tamen Barto.in aut.nisi breuiores.j.de sen.ex bre.reci.q; si in compromisso dictū fuerit quod arbiter posset procedere cū scriptura,& sine scriptura,videretur actum quod staretur eius dicto de omnibus gerendis vel gestis coram eo:quod tene menti: sed si hoc nō fuit actū. tunc coram seipso si verteretur.q.inter partes, non posset esse iudex,vel arbiter,& testis: vt in l.quisquis.§. de postu. coram alio verò aut quæritur an possit testificari super iustitia sententiæ.& idem.quia essent iudices in causa propria.si verò super alio qđ concernat ordinationem litis,si sunt plures arbitri,possunt testificari per l.fi.C.de testi.sed si esset vnius, nō valeret testimoniū: non ratione prohibitionis,sed quia non creditur vni testi. quantuncq; magnæ sit dignitatis.vt in l.iurisiurādi.j.de testi.& hoc casu loquitur iste tex. dum dicit. [solius arbitri sermones minimè esse credendos &c.] & de hoc videbis per Cy.& etiam glos. ita tenet.& vide c.cum à nobis.de testi.

a ☞ *Arbiter si iurauit æquam ferre sententiam, licet faciendo contrarium sit periurus, attamen facit litem suam?*

AVTHENTICA.

1 Decernit ius.† Quæritur primò de quo sacramento loquatur.in glo. sunt duæ opi.vna q; loquatur in omni casu in quo loquitur.l. C. & sic tam de sacro arbitri, quàm de sacro partium. & hæc est vera.cum veniat ad correctionē eius. sicut & l.interpretatio intelligitur in casu in quo loquitur.l.interpretata. vt in aut. de ſl.nunc dot.instru.na.& in l.nihil. cum ibi no. ff.de conjugen. cum mul.li.Alij dicunt q; loquitur duntaxat de sacramento arbitri:partes autem non prohibentur iurare.sed Pe.dicit econuerso.q; arbiter non prohibentur iurare.sicut nec iudex.vt in authē. de iusiuran.quod præstatur ab his:loquitur ergo secundùm eum de iuramento partium.de hoc vide in Spe.eo.ti.§.fi.ver.hic autem. Et aduertendum quod ista authen. non annullat iuramentum. quia nec annullare posset.cum non sit de foro temporali.& ideo non procedit quod hic dicitur de iure canonico:quia possunt iuratus compelli officio iudicis ad obseruantiam iuramenti:vt in c.cum contingat.de iureiu.secundū doc.nec etiam annullat compromissum.imò valet eo modo quo valeret si non esset interpositum iuramentum:& hoc vult glo.in ver. quid si bene? dicens q; non reprobatur hic substantia.sed qualitas.sed ego.§. dixi. quod nec qualitas reprobatur.quia non potest reprobari: solùm enim facit hic facit.quia vires quas l.C.dabat sententię arbitri protrahit tēpus,quia faciebat oriri ex ea dictas actiones, aufert & tollit.quod bene facere potuit Imperator.iuxta illud.meū nō tuum dico.sibi denego auxilium.vt no.in l.assiduis.j.qui po.in pi.ha. & ista dant intelligere istam aut.†Item facit vnum aliud:quia si arbiter iurauit æquam ferre sententiam.licet faciendo contrariū sit periurus.& à Deo puniatur.vt in tex. ex quo apparet nō esse iuramentum improbatum.quia tunc non esset periurus. nihilominus verò facit litem suam:licet si non iurasset, fecisset.& hoc vult glo.fi.in fi.dum dicit.[quidam habent.] dum opponit de l. si quis in conscribendo.in fi.ſ.de pac.qđ tene menti:sed hoc puto verum qñ ad instantiā partium iurasset.quia tunc partes tenentur stare conscientiæ illius.& ei videntur se submisisse. vnde non possunt referre.q.d.de periurio.sicut & alibi.j.de iureiurā.l. quod si à seipso sine partium requisitione,non puto qđ hoc præ-

a ¶ In scriptis. Adde gl.in l.pe.in §.sanci-mus.C.de arbi.Hosti.in c.cū tēpore. de arbi. & Archi. in c. statutum.ij. qō. vij.
b ¶ Sentētia arbitri emologata. Addē Docto.in c. quintauallis.de iureiu.

iudicium potuerit facere partibus. cū non faciat litē suam.aliàs facile esset arbitro hoc euitare,q; esse nō debet.vt ff. de iureiurā.l. iij.§.j.Bar.aūt dicit hoc iuramentū esse improbatū.quia cōtra prohibitiōem huius. l. & sic iurans peccat mortaliter.sed ipse loquitur cōtra istū tex.quia si verū diceret, non teneretur iuramētū seruare.& sic non seruando,non esset periurus: nec expectaret pœnā à Deo.cuius contrarium hic dicitur.loquitur etiam in arbitro iuris.in arbitratore verò locum non habet q; hīc dicitur. quia potest assumi cū iuramento:vt in c.quintauallis,de iureiur.

2 ☞ *Sententia arbitri emologata, quando producat actionem?*
3 *Quòd talis emologatio debeat fieri post latam sententiam: & si partes in compromisso emologauerunt omne laudum ferendum.an ualeat?*
4 *Emologatio quæ fieret post latum laudum, ita demum ualet si tenor laudi erat notus emologanti.*

1 §. si quis.† Intentio huius.§.est.quod si quis lata sententia arbitri se subscribat ei,dicēdo nō cōtradico huic sententiæ:licet non dicat approbo,vel emologo: videatur tamē approbare:& emologare.inspecta intentione potius quam verborum cortice.nam secundū corticem verborum ista verba nō cōrtadico nō importarent approbationē. cum sit dare medium inter approbationem & reprobationē. s.nō reprobare, nec approbare.& hoc est non contradicere. sed quia se subscribendo censetur aliquid voluisse facere dispositiuè.aliàs frustra se subscriberet. & ita intelligendo nihil faceret. & hoc ideo inspecto sicut Imperator in materia stipulationum correxit plures errores:sequendo potius mentem partium quàm verborum corticem.vt infra de cōtrahē.stipu.l.scrupulosam.ita hīc dicit verba importare approbationem:ne subscriptio videatur superfluè facta:si verò possent aliquid aliud importare dicta verba, cessaret ratio in qua Imperator se fundat.ideo non recedemus à proprio significato: secundū Rapha.& puto qđ dicat verū: Pone exemplū qđ ille qui vsus est talibus verbis,per prius fecerat alí quem actum de quo poterat dubitari an fecisset causa improbādi:vel contradicendi.& ipse volens declarare animum suum dixit hæc verba.non dixi nec feci animo contradicendi:tunc non
2 importarēt approbationem,sed declarationē actus dubij.† Not.
b ergo hīc quod sententia arbitri emologata b expresè producit actionem. Idem hodie si emologetur tacitè per taciturnitatem. x.dierum.& hoc addit.l.sequens.versi.si autem post sententiam minimè quidem.& aduertendum.quia iste.§.intelligit secundū istā.l.s.eo casu.quo cōpromissum fuisset factū nudo pacto,& si ne pœna:aliàs emologatio expressa vel tacita non faceret ex laudo oriri actionem.& ita ibi no.† Item no.quod talis emologatio
3 debet fieri post latam sententiā:si ergo fieret añ,nihil operaretur si in instrumento cōpromissi dicat q; ex nunc partes approbant & emologāt omne laudum ferendum per arbitros secūdū Dy. qui ita consuluit in consilio qđ incipit. Tholomeo manente. de quo vide per Bal.in l.fi.circa fi.de contrahen.emp.& in.l.j. infra de his quæ pœ.no.in vij.col.hoc tñ videtur verum.nisi etiam dixissent alia verba.s.quod possint arbitri facere altè & bassè prout voluerint.quia ista verba habent vim emologationis quæ fieret post latū laudum.ita eleganter videtur tenere Io.an. & Ant.
4 de but.in c.humiles.de ma.& obe.† Item emologatio quæ fieret post latum laudum ita demū valet,si tenor laudi erat notus emologanti:sed si portaretur scriptura clausa, vel etiam aperta.& ipse eam non perlegisset,& hoc posset probari,licet se subscripserit approbando,nihil operatur.tex.est notabilis.infra plus valere quod agitur.l.fi.& de re.ali.non alie.l.ij.& quod not. Cy. infra commodati.l.j.in ij.quæst.& Bar.in l.j.§.fi.ff.quemadmo. test.aper.in fin.ij.col.& l.diuus.§.Item senatus.de falsis.nisi appareat quod voluit approbare qualitercunq; stet scriptura, vel quicquid contineat vt in l.qui iure militari.ff.de testa.mil.& no. per eosdem doct.in d.c.humilis.quos intelligo eo mō quo dixi. nam in dubio non censetur voluisse approbare scripturam, nisi contineat vtilitatem suam.si non apparet cotrarium.

2 ☞ *Si pro obseruantia laudi fuit datum pignus,licet nulla stipulatio intercesserit,an tūc propter emologationem oriatur actio & exceptio?*
5 *Quid si intercessit stipulatio pœnalis cum clausula rato manente pacto, & quia non fuit obseruatum laudum pœna fuit commissa,& exacta,& nunc pars uellet agere ad obseruantiam laudi uirtute illius clausulæ:an possit agere ex ipso laudo?*

a ¶Clausula rato manēte pacto: Quid importat ista clausula vide tex. & doc. in l. cum proponas. C. de transl. doc. in l. ita stipulat⁹ magna. ff. de ver. ob. gl. & doc. in c. fi. de loc. Doc. in c. Iter. R. seniorē. de ele.

4 *Sententia arbitri debet ferri in scriptis.*
Emologatio debet fieri post sententiam latā & an etiā aūt
5 *An possit renunciari reductioni ad arbitrium boni viri?*
Verba non displicet. quod habeant vim approbationis.
6 *Quod partes pro eorum consensu possint facere quòd sententia pariat actionem, vel exceptionem.*
Quid si est lata tempore feriato, propter messes?
7 *Executio sententiæ quòd non fiat per actionem in factum: quia in ea datur libellus, & contestatur lis, sed fiat per officium iudicis: & quòd non possit fieri nisi à iudice qui eam tulit, vel ad requisitionem eius, datis literis: & quid si est lata ab arbitro?*
An ex interlocutoria detur actio in factum?
8 *Sufficit parti quæ non vult parere laudo, ad faciendam laudum irritari, si non est vallatum stipulatione pœnali, vel alia, quòd dicat in præsentia iudicis vel aduersarij, & nō est cōtētus dicto laudo. nec habet necesse ulterius pſequi. & quid si appellaret?*
9 *Per solum compromissum non inducitur interruptio præscriptionis.*
Quid per solam citationem?
10 *Quid si talis citatio fiat coram arbitro, & quid si coram arbitratore?*

LEX V.

1 CVm antea. †Ex sententia arbitri pacto nudo & sine pœna assumpti emologata expressè vel tacitè oritur actio. hoc primò vsq; ad ver. [licet nō ignoremus.] Et ex citatiõe facta corā eo inducitur interruptio præscriptionis. sicut ex facta coram iudice. hoc secundo. vsq; ad ver. [ad hęc.] & acta probatoria facta corā eo faciunt fidem coram iudice inter easdem personas. ad quem recurritur expirato compromisso, & non secuta sententia. hoc tertiò & vltimò. dicit tota l. & prima pars tractat de viribus sententiæ arbitri. & limitatur duobus modis. vt §. dixi. quando compromissum fuit factū pacto nudo. quia nō interuenit stipulatio de obseruando laudū: sed simplex conuentio. quod tamen rarò potest cōtingere. quia semper notarij interponunt stipulationem. & quia si cōfecta est scriptura etiam priuata continens verbum promiserunt, cōtinet etiam stipulationem. vt in l. sciendum. de verbo. obli. & j. de contrahen. stipu. l. j. & si contineret hoc verbum conuenerit. tantùm posset procedere. quia illud non cōtinet nisi pactum nudum. vt l. lecta. ff. si cer. pe. inver. conuenit. quia ibi per Bar. alia limitatio est quod non interuenit pœnalis stipulatio. vt in prin. huius l. secunda verò pars tractat de effectu processus pertinentis ad ordinationem. Tertia verò de effectu processus pertinentis ad decisiones, scilicet de actis probatorijs. & istæ duæ partes non recipiunt dictas limitationes. sed quod in eis dicitur, locū habet etiā si compromissum fuit factum cum stipulatione pœnali. vel etiā de obseruantia laudi. Et aduerte. quia antiqui qui distinguebant an feratur sententia absolutoria pro eo. & tunc oriebatur sibi exceptio pacti. aut condemnatoria pro actore. & tunc nulla actio oriebatur. habuerūt respectum ad naturam pacti nudi. quod parit exceptionem si fiat ad liberandum. sed nō ad actionem, si fiat ad obligandum vt in l. iu. ilgētium. §. igitur nuda. & §. quinimò. ff. de pac. & sic bene patet quod loquitur ista l. quando compromissum fuit factum pacto nudo. nec etiam interuenit stipulatio pœnalis. & sic si feratur sentētia pro actore, nullus resultabat effectus, quia nec poterat agi ad obseruantiam laudi ex stipulatione, quæ non interuenit. nec ad pœnam: quia non fuit promissa. ideo per hanc l. prouidetur quod si interueniente emologatione expressa vel tacita oriatur actio ex ipsa sententia, non dico ex pacto nudo: tamen propter authoritatem huius l. quæ dat illi sentē tiæ robur, sicut quando l. dat robur pacto nudo. vt ff. de pac. l. legitima. vnde gl. quæ incipit. §. [l. proxi.] in prin. dum dicit quod nascitur actio & exceptio ex l. non ex sententia. non bene loquitur. sed debet intelligi sanè quod oritur ex sentētia propter l. authoritatem. & erit exceptio rei iudicatæ: non pactum tantùm. cō sideratio verò Iustiniani quod non sit distinguēdum inter actorem & reum. fundatur ex æqualitate seruanda in iudicijs: vt j. de fru. & li. exp. l. fi. propter quod voluit imperator quod vel nasca tur actio vel exceptio vtriq;, vel nulli. vt si fuerit sententia emologata, nascatur exceptio reo. sed lata pro se, & actio actori. si nō fuit emologata, nec reo nascatur exceptio. nec actori actio. sed Imperator non considerauit compromissum, vel pactum interueniens in compromisso: sicut considerauerunt antiqui: sed solū sententiam vbi interuenisset stipulatio de obseruātia laudi. licet nō de pœna. quia posset agi ex ea. vt in l. diem proferre. §. fi. ff. eo. non haberet locum illa l. & propter emologationē oriatur actio ex ipsa sententia. & sic econuerso si interuenisset stipulatio pœnalis, & non super obseruantia laudi, quia posset agi ad pœnam: emologatio non faceret oriri actionem vel exceptionem ex laudo præter naturam ipsius laudi. quod cū sit latum à priuata persona non habente iurisdictionem, non est aptum parere actionē vel exceptionem: nisi in subsidium. quando redderetur compromissum & laudum inutile: interueniente tamen emologatione. vt hic. & hoc voluit glo. in contrario formato de l. j. §. eo. & de d. l. diem proferre. §. fi. †Sed quærit glo. quid si nulla stipulatio interuenit, tamen fuit datum pignus pro obseruantia laudi: & sic non erit inutile compromissum, vel sententia. quia per retentionem pignoris potest quis consequi executionem. an tunc habebit locum ista l. vt propter emologationem oriatur actio & exceptio? videtur q̄ non. sicut quando interposita fuit stipulatio, distinguit tamen glo. an fuerit datum ipsi arbitro pro obligatione naturali: quæ partes sibi obligantur ad obseruantiam. an datum fuerit sibi vt det parti. doc. dicunt quod partes nō obligantur arbitro in aliquo. quia in hoc non prætendit interesse nisi honoris. ideo semper videtur sibi dari vt tradat parti vincēti. & ideo semper potest agi contra eum præscri. verb. vt tradat parti. per l. si cē. §. pe. ff. de præscri. ver. cum ergo consultum sit parti de pignore, cessat prouisio huius l. & multòmagis si esset datū ipsi parti per alteram partem. † Item quærit glos. quid si interuenit stipulatio pœnalis cum clausula rato manente pacto. & quia non fuit obseruatum laudum, pœna fuit commissa & exacta: nunc pars vellet agere ad obseruantiam laudi virtute illius clausulæ, an possit agere ex ipso laudo? glo. non soluit. sed remittit ad no. in l. ñ. ff. e. Aduerte. quia si interuenit stipulatio de obseruātia laudi. & etiā de pœna cum dicta clausula. non est dubium q̄ soluta pœna potest agi ex præcedenti stipulatione ad obseruantiam laudi virtute dictæ clausulæ: vt in l. qui fidem. ff. de transac. sed dubium est quando illa stipulatio de obseruantia non interuenit. Nam soluta pœna non potest agi virtute pacti ad obseruantiam. dubium est an possit agi propter emologationem tacitam vel expressam. Cy. hic tenet quod nō. postquàm interuenit stipulatio pœnalis. & sic cessat remedium emologationis. glos. in d. l. ij. tenet eam quasi fuerint duo compromissa. vnum cum pœna. aliud sine pœna. quod resultat ex appositis. d. clausulæ. & istam opi. sequitur. in l. ait prætor. ff. de re iudi. & Ioan. An. in addi. Spec. in tit. de arbi. §. j. & Anto. de Butri. in c. per tuas. de arbi. & vide quod no. Bal. in l. post sententiam. j. de sen. Deinde ex ista prima parte declarata no. primò ibi. [si quidem subscripserint.] † q̄ sententia arbitri debet ferri in scriptis aliàs non caderet subscriptio. Item no. in verbo. [postquàm.] quod emologatio debet fieri post sententiam latam. non ante. Sed contra hoc oppo. quod possit fieri ante. vt j. de tēp. appel. l. fi. §. fi. alle. hic in glo. quæ incipit. [aliud.] Solu. appellationi bene potest renūciari tam postquàm ante sententiam. vt ibi. sed non potest sententia emologari ante. sed post. vt hic. † Et propter hoc inducitur ad illam q. an possit renunciari reductioni ad arbitrium boni viri. & facit iste tex. quod nō ga talis renunciatio habet vim emologationis. Istum articulū examinat Bal. hic & Dy. in c. scienti. de reg. iu. in vj. & Bar. in l. si societatem. §. arbitrorum. ff. pro soc. Ioan. An. in addi. Spec. in tit. de arbi. §. fi. vbi recitat opi. Ioan. Cal. quando fuerit facta cū iuramento. Item no. dum dicit. [quod nō displiceat.] q̄ ista verba habēt vim approbationis. vt §. l. proxi. §. fi. quod declara. vt ibi. † li. quod partes pro eorum consensu possum facere quod sententia pariat actio. vel exce. vnde inducitur per Cy. ad q. Si lata est sententia tempore feriato, propter messes. & sic est nulla: an partes possint eam approbare vt valeat iure sentētię? videtur quod nō sed solùm quod valeat iure pacti. vt j. cōmunia vtri. iudi. l. ij. contrarium facit iste tex. & etiam ratio. quia si partes à prin. consensissent q̄ ferretur sententia. isto tempore valeret iure sententiā. quæ possunt renunciare dictis ferijs. vt l. j. ff. de ferijs. ergo & post sententiā: quasi consensus retrotrahatur. & effectus istius est magnus: quia si pars appellasset à tali sententia. & sic videtur approbasse quod sit lata tempore feriato: quia si non approbasset, non appellasset, sed si petijsset declarari nullum: si postea deferret appel. remaneret sententia firma. breuiter doc. tenent quod nec expresse nec tacitè potest approbari iure sententię vt valeat. sed iure conuentionis. sicut de consensu communi partium: vt in d. l. nec obstat iste tex. quia hæc sententia non erat nulla: quia non lata contra formam iuris: licet esset inefficax: sed per istam l. efficit efficax

effectu mediante approbatione. Nos loquimur quando est nul
la quia lata contra formam iuris: nec tantum valet hoc casu con
tumax interueniens post sententiam, quantū si interuenisset an
te iniam quia hoc secūdo casu nō fuisset lata contra formā iuris
* interueniente consensu partium. vt ibi. †Item iste text. videtur
probare dā dicit acti. in factum dari quod possit inia executio
ni mādari quod executio fit per act. in factū: sed est falsum imò
fit per officiū iudicis, vt plenè no. in Spec. in tit. de execu. sent. §.
hic. in princ. & etiam hic subijcitur in ver. [in hac quidē re
gula in act. adit in factū nō proceditur executiuè: sed ordinariè.
quia in ea datur libellus, & lis contestatur et vbiq; pōt exerceri:
vbi reus habeat forū. Sed executio non potest fieri nisi à iudice
qui tulit sententiam, vel ad requisitionē eius, datis literis: vt not.
in Largentariū. §. fi. ff. de iudi. & j. de iudi. l. properandū. §. si autē
non. Sed si esset lata ab arbitro, quia iste functus est officio non
requiruntur eius literæ: sed posset peti executio à iudice ordina
rio. vt hic in ver. [in hac.] de quo plene not. in l. à diuo. §. j. ff. de
re iudi. An autem ex interlocutoria detur actio in factum? die
mihi. Li postulauerit. §. si liber homo. ff. de adul. per glo. & Bar.
& vide per eundem in l. à diuo. in fi. princ. prēallegata. †Vltimò
no. Bal. hic in ver. [sinautem.] in verbo [attestatio missa fuerit.]
quod sufficit parti quæ non vult parere laudo, ad faciēdum lau
dum irritari, si nō esset vallatum stipulatione pœnali, vel alia, q;
dictum præsentia iudicis vel aduersarij: quod nō est contentus
dicto laudo, nec habet necesse vlterius prosequi. Sic ergo nec te
netur appellare. Et si appellaret, nō tenetur prosequi & non pro
sequendo nō transiret in rem iudicatam. Cy. contra videtur se
qui ex determinatione Bar. quā ponit in l. j. ſ. e. dum dicit quòd
potest appellari: ex appellatione statim apparet de contradictio
ne iuris ergo statim euanescit laudū, nec expedit quòd amplius
infringatur per iudicem appellationis cum ista l. det potestatem
parti infringere: eoipso quod reprobat non sic in sentētia iudicis
quia pars non infringit eā propter suā contradictionem nisi ap
pellet & appellationē prosequatur: & faciat eā infringi per iudi
cem appellationis. †No. ex §. [licet non ignoremus.] q; per solū
compromissum nō inducit interruptio præscriptionis: quod est
singulare: quia hic dicit q; inducitur per conuentionē postea fa
ctam corā arbitro: ergo prius nō erat facta interruptio. Item no.
q; per solā citationē interrumpitur præscriptio: quod est verum
in præscriptione longissimi temporis: quæ currit ob solam ne
gligentiā non petētis: vt probatur in l. etiā. j. de præscri. xxx. ann.
Sed præscriptio lōgi tēporis non interrumpitur: nisi interueniat
contestatio. vt l. moræ. j. de rei ven. vsucapio verò triennij etiā per
contestationem nō interrumpitur mero iure: quantū ad hoc vt
impediat acquisitio dñij tienda per eū. Sed bene interrumpitur
quo ad effectū qa licet vsucapione acquiratur, non virtute eiusdē
instantiæ condemnabitur ad restitutionē rei: vt l. & post edictum. ff.
de iudi. †Nota etiam citationem factam coram arbitro inducere
interruptionem. quid si corā arbitratore? die secus. vt not. Spec.
in ti. de lit. contest. §. effectus: patet etiam hic coram arbitro dari
libellum & per cōsequēs fieri cōtesta. quod dic vt in glo. quan
tum ad vltimum casum huius l. q; probationes factæ coram ar
bitro inter easdem personas faciant fidem coram ordinario, qua
lem prius edat: dic vt in l. fi. j. de testi. per quam iste. §. declaratur.
qui autem econuerso? vide in Spec. de proba. §. videndū. verū.
sed quid.

* Quo iure fiunte qd sententia arbitri mittatur executioni nulla exceptione obstante, aperta obijca exceptio quod in illum qui tulit sententiam nō potuit cōpromitti?
Item quomodo obijci exceptio quod pars non potuit compromittere?
Quomodo est Laudum arbitratoris reduci ad arbitrium boni viri, & ille bonus vir reduxit & correxit, an pœna compromissa committatur si non paretur sententiæ boni viri alias corrigentis?
Quid si pro parte fuit correctum, & pro parte confirmatum, an petens reduci incidat in pœnam compromissi?

LEX VI.

SAncimus. †Glo. intelligit hanc l. in mulieribus non habentibus regimē, idest iurisditionem, vel imperium aliàs possent assumere ar
bitrium ponit exemplum in comitissa Campaniæ & Matildæ quæ fuit filia regis Italiæ secūdum Cy. & mortuo pa
tre rexit multas terras in Italia, & fecit plura monasteria quæ ex
stant vsq; in hodiernum diem, vt Mantuæ. & in pluribus alijs lo
cis. & hoc potius p;cederet de cōsuetudine quā de iure. vt extra
eo. tit. c. cū dilecta. arbitramentū verò bene a
p;nt sumere mulieres secundū Doc. qa nec
2 hic nec alibi hoc phibet. †Pone em̄, dicit sta
tutum q; inia arbitri mittat executiōi nul
la exceptione obstāte, an poterit obijci ex
ceptio qd in illū qui tulit iniam non potuit
compromitti: quia erat mulier, vel bānitus,
vel excōicatus? dic quod sic: qa statutū loquit de inia arbitri, &
nunc dicitur quod ille nō erat arbiter. facit l. Diuus. cum ibi no.
ff. de test. mil. per Bar. & per eundē in l. j. ff. qd vi aut clā. similiter
posset obijci exceptio qd pars non potuit cōpromittere per l. iij.
§. si seruus. ff. de pecu. & ibi per Gul. de Cu. est em̄ hic eadē ratio 2
quia si nō potuit cōpromitti, ergo ille non est arbiter. facit quod
no. in gl. quæ semper allegat in cle. j. de sequest. poss. & fru. quę di
a cit quod per talia verba gnalia nunquā videt excluia exceptio
3 de incompetentia iurisditionis †Vltimò Bal. quærit hic si pcutū
est laudum arbitratoris reduci ad arbitrium boni viri. & ille bo
nus vir reduxit, & correxit, an pœna cōpromissi committatur si
nō paret sententiæ boni viri. i. iudicis corrigētis: & tenet q; non:
qa in pœnis dimittēdis non recedit à persona primi arbitratoris
per l. mulcta. ff. de cōdi. & demō. & ibi hoc determinat Bart. ad
quod optimè facit l. iij. in princ. & l. cū apud Sempronij. ff. iudi.
4 sol. quod tene mēti. †Quærit etiā quid si pro parte fuit correctū
& pro parte cōfirmatū: an petēs reduci incidat in pœnā compro
missi? si em̄ in totū esset confirmatū clarū est q; cōmitteret pœna
nisi habuisset iustam causam petendi reductionē: vt not. in addi.
Spe. tit. de arbi. in §. fina. & Dy. in consi. suo quod incipit Ptolo
meus manentis: & refert Bar. in l. Iulianus. de condi. & demonst.
& in l. qui Romæ. §. duo fratres. de verb. obl. & si fuisset in totū
reprobatum, clarum est quod in pœnam non incidisset: vt in di
ctis locis not. Sed dubiū est quando pro parte corrigitur, & pro
parte confirmatur. de hoc vide hic per eum.

De satisdando. *Rubrica.*

Quæ satisdationes iudiciariæ hodie præstentur, & quando, & à quo?

†Satisdationes iudiciariæ quædam præstātur à personis prin
cipalibus quę per seipsas litigāt: & de istis nō loquit ista l. sed dic
quod duæ præstant ab actore. de quarū vna loquit aut. gnaliter
de epi. & cle. & de altera aut. libellū. j. de lit. cōte. & istæ hodie nō
sunt in vsu: vt j. no. & in Spe. de satis. §. j. quædā à reo. s. de iudicio
sisti: si nō possidet immobilia: & tūc cū fideiussore: vel si possidet
sufficit sola ꝓmissio solēnis cū hypotheca bonorū: & de illa log;
tur tit. qui satis. cog. ff. Item si conuenitur rei vendi. pro aliqua re
mobili, & sit suspectus de dilapidatiōe: vel de trāiportatione ad
alium locum: de re non baratanda, vel non trāiportanda, sed re
præsentanda ad iussum iudicis: & de illa loquitur. l. fideiussor. §.
fi. qui satisd. cog. & ista sunt in vsu, de iudicato verò soluendo nō
satisdat suo nomine conuentus: vt insti. de satis. §. sed hodie. quę
dam verò præstantur à personis litigantibus alieno nomine: vt
sunt procuratores, vel defensores sine mandato & de his loqui
tur l. huius titu.

2 *Procurator constitutus apud acta, an possit reuocari extra acta?*
3 *Satisdatio rati, seu de de finiendo, vel de iudicato soluendo, q; debeant peti à procuratore ante litem contestatam.*
4 *Procurator actoris quod teneatur defendere dominum in causa reconuentionis: aliàs nō admittatur ad agendum.*
Quid si reus non vult adhuc reconuenire: an procurator actoris teneatur cauere de suscipienda lite, & de definendo cum uolet reus reconuenire?
5 *Sententia lata contra procuratorem reuocatum, quando nocet reuocanti, & si feratur pro tali procuratore, an poterit reuocans eam uti.*

LEX VNICA.

NOn est incerti. †Procurator actoris, de cuius mandato cō
stat, vt qñ est cōstitutus apud acta, vel qñ dñs est
præsens & nō cōtradicit, nō tenet cauere de rato
sed si reus vult recōuenire dñm, bene tenet caue
re de defendēdo eū in cā recōuētionis: & etiā de
iudicato soluēdo: aliàs nō admittit ad agēdū: ꝓcurator verò vel
defensor rei etiā si de mādato eius cōstat, non admittit nisi satis
det de iudicat o soluēdo. Itē reuocatio ꝓcuratoris facta ab igno

¶ Nūquam videtur exclusa exceptio. A. de Bar. in l. si quis §. Ilio. in 9. quod si quis ff. de inuit. test. Lanfrā in repet. ea. quoniam contra famam. de proba.

rãte aduersario et iudice,nõ releuat reuocãtẽ:nec p̃iudicat aduersario:sed habeẽ ꝓ nõ facta quãtũ ad præiudiciũ illius.h.d. tota l. quæ primò loquit in ꝓcuratore actoris.vsq; quasi ad fi.ibi.[rei autem &c.] postea de ꝓcuratore rei. Item in prima parte primò ponitur determinatio quæstionis.vsque ibi:[si autem.] Secundò respõdet tacitæ quæstioni quæ posset fieri circa cautionẽ de rato.vsq; ibi.[si autem.] Tertiò loquit de alia satisdatiõe.s.de defendendo in causa recõuẽtionis. In tex.ibi.[hoc enim casu:] dicit scilicet quo cõstitutus est apud acta,& agit nũc dño absente: nã perinde nõ cauet de rato;ac si dñs esset præsens & nõ cõtradiceret:quo casu etiã si prius nõ fuisset apud acta cõstitutus,nõ tene
2 retur satisdare de rato,vt sequitur.†In tex.ibi.[Itaq; & si postea mutata voluntate:]põt ergo dñs qui cõstituit ꝓcuratorem apud acta,ipsum reuocare etiã extra acta.nõ tamẽ hoc nocet aduersario si nõ fuit de hoc certificatus:& hoc vult iste ver.& quod loquatur de reuocatione facta extra acta,patet:quia si apud acta, vel esset nota aduersario,vel iudici nõ haberet locum quod hic dicitur:quia præiudicaret aduersario: ergo hic est casus contra Bar.qui dicit hic ꝙ quãdo est cõstitutus apud acta,nõ põt reuocari nisi apud acta.contrariũ tenet hic Bal.circa fi.& bene:qa nõ fuit necessariũ cõstituere ipsum apud acta.ar.in l.siue apud.s.de transac.ergo posito ꝙ constituerit,non est necessarium reuocationem facere apud acta:quia quod nõ est necessariũ in cõstruẽdo,nõ est necessariũ in destruendo:& etiã idẽ Bar.dicit in simili in l.actor.ff.rem ra.habe.in syndico vel œconomo constituto ab abbate & conuentu eo casu quo poterat per solũ abbatẽ. nã per ipsum solum poterit reuocari:vt etiam idem no.ff.quod cuiusq; vniuer.nom.in l. item eorum.§. quod si actor.bene tamen puto quod quando est cõstitutus apud acta, sufficiat ipsum reuocari apud acta:absq; eo ꝙ aliter notificet iudici,vel aduersario:& habebitur pro reuocato quantũ ad hoc vt processus habitus cũ eo & sentẽtia lata cõtra eum nõ noceat dño reuocanti,etiã si iudex vel aduersarius dicãt se nõ habuisse notitiã de tali reuocatione: quia nõ viderũt acta:qm̃ postquã in actis erat cõstitutus, debebant ad acta recurrere:vt viderent an constitutio duraret:& hoc nõ tangit Bar.Bal.habuit istam intentionem:licet aliter fuerit lo
3 cutus.†In tex.ibi [in ipso litis exordio.]not. tex.& etiã circa fi. ibi.[in ipso litis limine.]quod illę satisdationes iudiciarię debẽt peti à ꝓcuratore ante litẽ cõtestatã:cum pertineant ad legitimationem personæ:siue loquamur de satisdatiõe rati; siue de defendẽdo,siue de iudicato soluẽdo:& nisi tũc fuerint petitæ,nõ post sent post litem cõtestatã peti:vt hic:& l.Pomponius.§.ratihabitionis.ff.de procu.illa tamen loquitur solum de cautione rati.sed
4 ista loquit etiã in alijs:& ad hoc allegat ista l.†In text.ibi.[super excipienda lite.] Dic.f.in causa recõuẽtionis.& hic videt casus secundũ Pe.& Vltramõ.qui dicunt quod licet procurator actoris teneatur defendere dñm in causa reconuentionis: aliàs non admittit ad agendũ:vt ſ.de procu.l.actionem.si tamen reus non vult adhuc recõuenire:quia fortè nõ est paratus,nec habet iura sua in prõptu:nõ ꝓpterea tenetur procurator actoris cauere de suscipienda lite:& de defendendo,cũ volet recõuenire:quia dicunt qđ hoc nõ reperit iure cautum:sed contra eos videtur text. expressus hic secundũ Bar.Certè ipsi bene perpẽderunt de hoc tex.& intelligũt ipsi de satisdatiõe iudicatũ solui:quã teneẽ prę stare reo cõueniẽti dñm:quæ satisdatio continet tres clausulas: quarũ vna est de defendendo;dicũt ergo quod reus hic nolebat differre reconuentionẽ:quia tũc ꝓcurator actoris nec præstaret satisdationẽ de defendẽdo specificè cũ nollet recõuenire, nec de iudicato soluẽdo:sed dicũt qđ reus hic iam recõueniebat: & tũc ꝓcurator præstat secundã.f.de iudicato soluẽdo:& nõ primam. quæ claudit super hãc secũdã opi.Pe.tenet Io.An.in addi.Spec. tit.de ꝓcu.§.j.nisi qñ reus haberet iustã causam differendi : quia nõ haberet iura in prõptu:quia tunc procurator actoris tenetur cauere de defendẽdo:& de suscipienda lite cũ volet recõuenire. & hoc voluit gl.in l.sed & hæ.§.defendere.seu in §.p̃cedẽti.ff.de procu.& postea cum dabit libellũ in causa reconuentionis,præstabit aliam cautionẽ de iudicato soluẽdo.Spe.tamen in ti.de satisda.§.ñ.videt tenere quod illud sit verũ vsq; ad cõtestationem lit.factã super causa principali,vel incõtinenti post: sed si ex interuallo post litem contestatã vellet recõuenire dñm non tenere tur ipsum defendere:quia reconuentio debet fieri vel ante litem contestatam,vel incontinenti post;aliàs nõ diceretur recõuentio:vt in auth.& cõsequenter.j.de sentẽ.Sed licet nõ dicatur ꝓpriè recõuentio:assimilatur tñ sibi:vt extra de rescr.in vj.* c.dispendia.§.reus quoq;.vñ puto qđ teneatur defendere nisi distulisset: quasi vsq; in fi.quia tunc sicut post litẽ finitam non teneretur dominũ defendere:ita nec dicto casu qñ tm̃ distulit argumentũ in
5 c.pastoralis.de causa.pos.& ꝓprie.†In gl.quæ incipit.[iudice & aduersario ignorãte.]Distingue hic tres casus:qñ dñs reuocauit procurationem ante litem contestatam:& sic tempore quo poterat reuocare.nam aut reuocationem non notificauit procuratori,nec aduersario,nec iudici:& tunc habet locum iste tex.in ver. [itaque.]quod processus agitatus postea cum tali procuratore, & sententia lata contra eum,nocebit reuocanti: ac si non fuisset reuocatio facta.Sed quid si habuerunt notitiã de illa reuocatione:non tamen per ipsum reuocantem:videtur sufficere quia qui certus est,amplius certiorari non debet: vt in l.j.in fi.ff.de actio. emp.Item quid si lata sit sententia pro ipso procuratore :an ipse dñs qui ipsum reuocauit, poterit ea vti:videtur quod non: quia licet reuocatio non notificata aduersario illi non noceat,bene tñ debet nocere ipsi reuocanti. & hoc videntur tenere Canonistæ in c.ij.de procur.lib.vj.secundũ Hostien. pro quo allego bonum text.in lege,sed & socius.§.primo.& lege,actione.§. Item si E. pro socvbi si socius absente socio,vel etiam tempus renunciato cietati,hoc non nocet socio:& ideo quicquid renuntians postea acquirit,est cõmune cum socio:sed id quod acquirit socius non est commune cum illo:quia sua renuntiatio debet sibi nocere nõ alteri.Bal.hic non allegando dictas ll.videtur tenere quod illud possit procedere si saltem procuratori fuit notificata reuocatio, licet non aduersario,vel iudici.Si verò nulli fuit notificata: tunc cẽsẽt imperfecta:& habeẽ pro nõ facta:& sicut sententia lata cõtra eum noceret sibi,& lata pro eo ꝓderit: quod satis placet:licet illi tex.faciãt in contrarium:tamen est æquum. Item glos.in d. ij.de procu.limitat mirabiliter quod supra dixi. & istum textum habeat locum in casu quo aduersario fuerat facta fides de mandato:quo casu * debet sibi fieri fides,& notificari ipsa reuocatio:sed si * mandatum non erat ostensum adhuc aduersario:non net illa glo.quod etiam non sit necesse intimare sibi reuocationem:ex hoc sequitur magnum inconueniens.pone enim quod procurator meus habebat instrumentum mandati penes se,qđ adhuc non produxerat in iudicio:nec adhuc tibi ostenderat:ego reuocaui ipsum:post reuocationẽ ipse prosequitur litem,& producit instrumentum mandati:tu ignorans reuocationem litigasti secum,& obtinuisti sentẽtiã cõtra eum,poterit dici quod ista non nocet mihi:quia reuocaui ipsum antequam tibi fidem faceret de mãdato:sed quid ad rubum:semel enim dedit sibi causam agendi:& tu iustam causam habuisti credendi: ego puto cõtrarium:ꝙ etiam si adhuc nõ fecerat tibi fidem de mandato, quam̃ facere posit post reuocationẽ debeo te certificare de vtroq; ſ.qđ ipsum feci ꝓcuratorẽ : & qđ habet instrumentũ penes se, vel põt habere:& quod ego reuocaui ipsum.Et caueas si contingat ipsum agere nomine meo,& producat instrumẽtum, quòd sibi non credas:aliàs de facili posit cõmitti magna fraus,& eodem mõ dico cõtra Bar.qui tenet hoc:quod si ꝓcurator fuit cõstitutus gñaliter nõ cõtra certã personam ad agendum & defendendũ,possum ipm̃ reuocare absq; eo qđ notificet reuocationẽ alicui:certè idem inconueniens sequeretur:ideo puto contrariũ: quod si scio ipsum habere,vel habere posse instrumentum mandati:& eo vti,ne decipiantur illi qui secum litigant:debeo mihi re gñale proclama ꝙ ipsum reuocaui per l.sed & si pupillus.§. de quo.& §.proscriptũ ff.de insti.& multum miror de opin.Bar. & etiam illius gl.quã Canonistæ videntur multũ notare ad limitationẽ huius ver.Secũdus casus est:qñ reuocatio ꝓuenit ad notitiã omniũ prædictorũ:& tũc habetur perinde ac si nunquã fuisset cõstitutus,vt sniã lata cõtra eum non noceat dño reuocanti: sed quid si lata est pro eo:vr quod profit:& imputet sibi aduersarius quare cum eo litigauit:postquam sciujt ipsum esse reuocatũ videt em̃ reuocasse sub spe notificatiõis fiendæ:sicut si nũquam habuisset mãdatũ:ideo ratihabitiõe secuta sniã proderit ipsi dño vt no.in l.si mr.§.hoc iure.ff.de exce.rei iu.& qđ dixi in l.si tutor. ſ.in qui.cau.in ite.rest.nõ est nec.tertius casus est. qñ alter prædictorũ habuit notitiã de reuocatione:& nõ alij tunc gl. hic mirabiliter distinguit tres casus : quod aut iudex solus: aut solus aduersarius:aut solus procurator:quos casus prosequere vt hic

ocpter Bal.ſed ſi reuocatio eſſet facta poſt litem cõteſtatam, & eo caſu quo nõ poterat fieri,quia non ſuberat iuſta cauſa: tunc etiã ſi peruenilſet ad notitiam omnium,habetur pro nõ facta & ſua lata contra procuratorẽ reuocatum nocebit dño hoc voluit glo.in ver.[& hoc ante litis conteſt.] Sed ſi eſſet caſus in quo poſſet reuocari idẽ eſſet quod quãdo ante litem conteſtatã non eſt ergo fienda differentia,an reuocetur ante litẽ conte. vel poſt ſed an poſsit fieri reuocatio, vel non licet text.in c. mandato. de procu.videatur velle facere differentiã ſecundũ quoſdam:vt qñ ſit poſt litem conteſtatam debeat notificari aduerſario & iudici, quando ante ſufficiat notificare procuratori quod quidã tenuerant: ſed glo.ibi ſubaudit maximè poſt quia etiam idem ſi ante vt etiam no.in d.c.

De iureiur.propter calumniam dando. Rubrica.

¶ Non eſt ſepius iurandum ſuper eodem: & quid ſi præceſſit iuramentum generaliter Terminus datus ad probandum,non incipit currere quousq; aduerſarius reſponderit poſitionibus cum iuramento calumniæ.

Quid ſi iudex dixit do tibi terminum octo dierum ab iſta die, & non erant adhuc facte poſitiones?

Non datur de calũnia,niſi in his que ſunt de contentioſa iuriſdictione ſecus in his que ſunt voluntarie iuriſdictionis.

Quilibet articulus litis, q; dicitur habere ppriã inſtantiã: & q; dicatur proprie inſtantia?

Quantum quilibet inſtantia duret ſexaginta diebus, & non ultra & ego petam terminum ad probandum in inſtrumentorum, in qua proceditur ſummarie, & ſuper exceptionibus diſputatur tantum q; tranſeant xl. dies q; non poterit poſtea iudex pronuntiare exceptiones non obſtare, & executionem fore fiendam.

Quid torturam non deueniatur: niſi in defectum aliarum probationum.

Inſtrumentum appellatione, an comprehendantur ſcripturæ priuatæ?

Aſſeritur de conſuetudine tempore quo porrigit accuſationem, iurat uera eſſe contenta ex parte abſente nec aliud iuramẽtũ poſtea exigitur, & reſpondetur per confeſſum per uerba affirmatiua, uel negatiua, & nõ per uerbũ credit, uel nõ credit.

Quid in cauſa ciuili.

Quid in cauſa ſpiritualibus?

LEX I.

IN omnibus. † Siue quis ab aduerſario exigat probationem: ſiue petat ſe ad probandũ admitti, debet prius de calũnia iurare.h.d. Et primò loquit̃ de prima parte iummarij vſq; ibi.[ne autem.]poſtea de ſecunda parte quãdo petebat ſe admitti ad probãdũ per torturam ſeruorum& põt intelligi hæc l.duobus modis.Primo ante litẽ conteſtatam& tũc nõ corrigitur per aut.hic poſitam: qa tunc nõ erat in hac præſtitũ generale ſacramentũ de calũnia quod præſtatur poſt litem conteſtatam.vt j.l.proxi. Ideo in ſingulis actibus occurentibus ante litẽ conteſtatã * vbi ſubeſt ſuſpitio calumniæ, etiã hodie exigitur hoc iuramentũ.Secundo modo põt intelligi poſt litem conteſtatam.& tunc corrigit̃ quia cum hodie per l.ſequentem itaq; poſt litem conteſtatã præſtetur generale iuramentũ reſpicit̃ totam cauſam,& per conſequẽs ſingulos actus ipſius,non expedit poſtea in ſingulis actibus ipſum repetere: vt in hac aut. ¶Quia non eſt ſæpius iurandũ ſuper eodẽ poſſet tñ iudex exigere iuramentũ malitiæ in ſingulis actibus nõ obſtante iuramẽto generali prius præſtito de iure canonico:vt in c.ij.e. tali.ij.ſed ante l.ſequentẽ non erat inuẽtũ tale iuramentũ generale ſed præſtabat̃ ſpecialiter in ſingulis actibus: quia tũc pertinebat ad reperiendũ veritatẽ,quã ad ſolennizandũ iudicij hodie verò pertinet ad ſolẽnitatẽ iudicij ideo ſi peteretur, & nõ præſtaretur,nõ valeret iudiciũ ſecus ſi nõ peteret̃. vt in c. j.eodẽ ij.& no.in l.ſe.§.ſed qa veremur.& ſecũdũ iura vetera loquit̃ ita l.j.ſed ĩ ff.licet fiat mẽtio in multis locis de iuramẽto calũnie,ibi non habemus ſpecialẽ ti.ratione quam ſ.dixi. In tex. ibi.[ſecretnitas probationis incũbit.] dic vbi ergo non deſiderat̃ probatio,vt in notorijs non iuratur de calũnia.vt no. in Spe. eo. ti.§.ij.ver.qd ſi emptor.Bal.† In tex.ibi.[niſi prius.] ſi ergo nolit iurare,haberet̃ pro confeſſo nec tenetur aduerſarius ꝓbare. vt j.l.proxi.§.ſi aũt reus & dicit Bal.per illũ tex.qd terminus datus ad probandũ non incipit currere quousq; aduerſarius reſponderit poſitionibus cum iuramento calũniæ:quia poſitiones cõfeſſatæ non habebit neceſſe ꝓbare ideo expedit ſibi ſcire ſuper qui bus habeat neceſſe teſtes ꝓducere & hoc vult Spe.in tit.de dila. §.ij.ver.ſed nunquid currit. † Sed quid ſi iudex dixit tibi terminũ octo dierum ab iſta die, & tñ adhuc nõ erant factæ poſitiones, vel nõ erant eis in vſu? Reſpõdeo intelligitur & poſt reſponſionem:niſi pars fuerit negligeus in faciendo a poſitiones,vel faciendo reſponderi. prout in ſimili no.in eo qui negligit adire hæredi b tatem:qa incipit currere præſcriptio ſicut ſi adiuiſſet:vt no.in l.ea quæ.ſ.de temp.in integ.reſt.In tex.ibi.[contentioſa.] No.ſecũdùm Bal.quod non iuratur de calũnia niſi in his quæ ſunt de contentioſa iuriſdictione. ſecus quæ ſunt voluntariæ iuriſdictionis: vt in Spec.eo.titu.§.ſequitur.ver.quidam vbi. † In tex.ibi.[inſtantia.] No.ſecundũ Bald. quod quilibet articulus litis dicitur habere propriam inſtãtiã:ſed propriè loquẽdo inſtãtia dicitur ſuper tota lite vniuerſaliter:& incipit ab ipſa cõteſtatione:vt in l.properãdum.j.tit.proxi.tamen ſi ſuper aliquo parti c culari articulo diſceptatur. adhuc dicit̃ largo modo habere inſtantiã talis diſceptatio. facit quod not.in c.prudentſam.§.ſexta. de 6 offic.delega.Et per hoc † ipſe reſpondet ad quæſtionẽ. Dicit ſtatutum ꝙ quælibet inſtantia duret ix.diebus,& non vltra:ego peto executionem inſtrumenti, in qua proceditur ſummariè:& ſine conteſtatione: obijciuntur exceptiones quod non debeat fieri,& ſuper eis diſceptatur:& antequã contentio terminetur tranſeunt lx.dies. vtrum poterit pronuntiare poſtea exceptiones nõ obſtare,& executionem fore fiendam? videtur ꝙ ſic:quia illa cauſa executoria b non videtur habere inſtantiam:ratione quam ſ. dixi.contrarium videtur Bal.terminare.ar. huius literæ de quo etiam no.per eum in l.ij.j.de execu.rei iudi. & iliud habui pluries de facto Florentiæ: & allegabatur determinatio Bal.hoc tene menti:quia non de facili reperies per alios 7 tactum.† Vltimò no.in fi.huius l.quod ad torturam non deuenitur niſi in defectum aliarum probationum.Ideo Cyn.in l.obſeruare.j.quorum appel.non reci.dicit quod iudices malè faciunt: qui licet de maleficio ſit probatum ſufficienter per teſtes:nihilominus inquiſitum vel accuſatum ponunt ad torturam:vt poſtea tanquã conuictus & confeſſus nõ poſsit appellare:vt ibi:qa poſtquam curia habebat ſufficientes probationes ad cõdẽnandũ: licet inquiſitus negaret,non debet extorquere confeſsionem per torturam.ſed Bal.hic dicit quod bene faciunt ad obuiandum fri 8 uolis appellationibus.† In glo.j.ibi:[vel dic literas &c.] No.ex c tex.& gl.ar.quod appellatione inſtrumentorum* nõ comprehẽduntur ſcripturæ priuatæ: quia hic ponuntur vt diuerſa: & eſt ar.ſi datur terminus ad producendum inſtrumenta, quòd poſt terminum poterunt produci ſcripturæ priuatæ. Contrarium videtur terminare Spec.u.quod infra illum terminum debeant produci omnes ſcripturæ tam publicæ quàm priuatæ:qa omnes continentur appellatione inſtrumẽtorum de proprio ſignificatu:vt in l.notionem.§.inſtrumentorum.ff.de verb.ſign.& Spe.in tit.de dila.§.nunc dicamus.& l.nõ tñ.de inſtru.edit.§.reſtat.ver.illud aũt.& ver.quid ſi ꝓducit de cõmuni viu loquẽdi, nõ dicit̃ inſtrm niſi publicũ:ad quod vide ꝙ no.Bar.in l.in fraudem.§.neq; inſtrumenta.ff.de iur.fiſ.& ſi ſtatutum faceret mẽtionem de inſtrumentis,probata iſta conſuetudine reſtringeret̃ ad publica inſtrumẽta.nõ ſic dilatio data à iudice.nam duæ dilationes ſolent dari:vna ad probandum;& intra illam ſolent produci teſtes:alia ad producendum iura & intra iſtam producũtur in 9 ſtrumẽta & aliæ ſcripturæ.† In gl.magna quæ incipit.[ſic ergo.] in fi.quicquid dicat iſta gl.de conſuetudine ſic ſeruatur.qd̃ accuſator tempore quo porrigit accuſationem,iurat vera eſſe contenta in ea:nec aliud iuramentum poſt ea exigitur: & hoc facit etiã parte abſente:& ſic in duobus differt cã criminalis à ciuili quoniam in ciuili iuratur poſt litem conte.per vtrãq; partẽ in criminali tempore porrectæ accuſationis,& per ſolum acculatorem. Item in ciuili iuratur de credulitate,quod credit ſe bonam cauſam fouere:vt j.l.proxi.poſt prin.ſed in criminali iuratur de veritate:& ſimiliter non reſpondetur per accuſatum perverbum credit,vel non credit: ſed per verba affirmatiua,vel negatiua:vt in

¶ Añ lit:cõte. Adde gl.in l.j.C.de iur.cal. & Cy.in l.ij. eo.titu.

¶ Executoria. Vide de hoc p Bald.& ibi Alex.in l.litibus.C. de agri.& cẽſi.li. xj. p Alex.& Mod.in l. ꝓperãdũ.in prin.j.de iud.p L.u.Ro.in cõſ. clxxiij.inci.ampliſsimẽ doctor.in j. duo. & Alexã.de Imo.in cõſi.l.in ij.& iij.col. in ij.vol.& in l.non tm̃.§. Idẽ recte.ff. de peti.hær.& p d.meũ Soc.in ſuo cõſi.xcv. per totum.in j.parte. Stra.

¶ Appellatiõe inſtrumẽtorũ. Adde Iaco. Bu.& Alb.deRoſ.in in l.j.ff.de fi.inſtr.Io. de Imo.in Cle.j.in j. no.de pcu.Lu.Ro.in cõſi.xxiij.inc. neſcio qd dubitatiõis.Frãc. de Are.in conſil.lj.& ibi qd in ſtatuto.Alexã.de Imo. in rub ff. de fid.inſtru.Abb.& Feli in rub.extra eo. tit.ſ.de fi.inſtr. Doc. plenè & ibi dixi in l. admouẽdi.ff.de iure iur.Curt.& vide tu. per do.meũ Soci. in ſuo conſi.lxj.col.fin. ver.ſed tunc.Stra.

a ¶ Quod nō eſt pluries iurādū. Adde gl. inīti. de fideiuſ. gl. in l. cū de indebito. in §. j. ff. de pba. Bart. in l. q bona. in §. ſi qs ſtipulaturus. ff. de dam. infe. glo. in c cū dilecti. de ele. & in c. j. & ij. de iur. cal. lib. vj.

b ¶ Præſtari poſt litē cōte. Adde c. j. de iur. cal. lib. vj. & in l. ij. ee ibi Bar. C. e. ti. Bal. in add. Spe. titu. de iur. cal. ver. j. & glo. in c. ex līris. extra e. tit. & ibi qđ poterit ꝓſtari qñcūq; añ cōcluſionē in cā. gnimò ēt poſt cōcluſum in cā. in l. j. §. eo. vt ꝑ Bald. & in §. ſed qz vere- 3
mur. j. eo. Cur.

I. Marcellus. ff. rerū amo. & ibi no. & l. inter omnes. §. rectè. ff. de fur. eodē modo in cauſis ſpiritualibus: in quibus procedit ſine ſolenitate iudiciorū: vt in cle. diſpēdioſam. de iudi. olim nō iurabat de calūnia: cū illud iuramentū cōcernat ſolēnitatē: ſed iurabat de veritate dicenda ſecundū canones, hodie ꝑ c. j. eo. ti. li. vj. inductū eſt qđ etiā de calūnia iuret in eis nō ſolū de veritate: vbicūq; aūt nō iurat de calūnia, iurat tm̄ de veritate: & etiā vbi fuit iuratū de calūnia, gn̄aliter pōt in ſingulis actibus exigi iuramentū malitię vt in c. ij. eo. tit. Iſta tm̄ nō fuerūt inuenta de iure ciuili: ſed per cōditores canonū. q ſum mi legiſtæ fuerūt: & cōſideraverunt mentē iuris ciuilis: & etiam rigorem verborum: & temperauerunt rigorē cum intentione.

☞ *Teſtis qui depoſuit cum iuramento, ſi repetitur per iudicem ut declaret dictum ſuum: non eſt neceſſe iterū ſibi deferri iuramentum: nec partem aduerſam citari.*

2 *Poſtquam pars iurauit de calumnia: ſi dētur poſitiones, & petitur q. eis reſpondetur per uerbum credit, uel non credit: nō expedit q. iterum iuret; & quid ſi calumnioſè reſpondeat.*

4 *Si recuſaret iterum iurare de calumnia: quòd non habeatur pro confeſſo, cùm non poſſit arctari?*

AVTHENTICA.

1 HOc ſacramentum, †No. hīc quod nō eſt pluries iurādū de ca-
2 lumnia ſufficit em̄ qđ ſemel ſit iuratū. in prin. poſt litē
5 cōte. † & dicit Bal. per hoc qđ ſi teſtis qui depoſuit cū iuramēto, repetit per iudicē vt declaret dictū ſuū: nō eſt neceſſe iterū ſibi deferri iuramentū. Ex hoc ſequit quod nō eſt neceſſe partē aduerſam citari: quia nō citat niſi ad videndū iurare teſtē: nō aūt ad audiendū depoſitionē ſuā, quæ debet fieri in ſecreto: vt j. de teſti. l. ſi qñ. & ibi no. Si ergo nō habet neceſſe iterū iurare
3 ſimiliter nō habet neceſſe partē citare. † Itē dicit Bal. per hāc auth. quod poſtquā pars iurauit de calūnia, ſi dentur poſitiones, & petit: quod reſpōdeat eis per verbū credit: vel nō credit: nō expedit qđ iterū iuret: ſed virtute præſtiti iuramēti rn̄debit: ſed ſi fortè iudici videbit, poterit deferre iuramētū malitię: ſi videat quod ca-
4 lūnioſè rn̄deat per verbū nō credit. † Ex his ſequit qđ ſi recuſaret iterū iurare de calūnia, nō haberet pro cōfeſſo: poſtquam nō pōt arctari. loquit aūt auth. poſt lit. cōte. ſed in cōtingētibus ante I. C. remanet incorrecta. & ibi dixi. Itē dicit Cyn. qđ etiā poſt lit. cōte. I. C. in ſcd'o caſu. in ver. ne aūt remanet incorrecta;: quia ibi agit de magno præiudicio. ſ. de tortura: quæ nō pōt reſtaurari: iō qui eam petit fieri, debet iurare de calūnia ſpāliter ſuper hoc. licet in prin. gn̄aliter iurauerit. ar. ff. de iniur. l. Item apud Labeonem. §. hoc edictum: quia vbi maius periculum cautius eſt agendum; vt ff. de carb. edic. l. j. §. Pomponius.

3 ☞ *Generale iuramentum de calumnia inuentum per hanc legem, quod prius non erat ad ſolennizandum iudicium debet præſtari poſt litem conteſtatam; & quid ſi eſſet præſtitum ante, & quid de particulari?*

5 *Quòd debeat præſtari incontinenti poſt litem conteſtatam: & quid ſi non petatur incōtinenti, & non præſtetur, q. non uitietur proceſſus, & in quacunque parte litis poterit peti, & debebit præſtari.*

Quid præſtetur à partibus antequam ab aduocatis.

4 *Copia articulorum uel poſitionum an ſit danda parti cum termino ad deliberandum, ut poſſit ſe inſtruere cum aduocato ſuo quid habeat reſpondere.*

5 *Teſtes poſſunt inſtrui à parte, uel ab aduocatis in modo teſtificandi, ut non deficiant in redditione cauſæ bona fide & quò ad ea quæ conſiſtunt in iure.*

6 *Litis conteſtatio quomodo fiat?*

7 *Quando ſit per confeſſionem, an ſit neceſſarium iuramentum calumniæ?*

8 *De calumnia an prius iuret actor quàm reus?*

9 *Si mutatur inſtantia, an debeat iterum iurare?*

10 *Quid ſi mutetur iudex, & non inſtantia?*

11 *Quando coniuncta perſona agit pro coniuncta, quæ ipſorum iurabit de calumnia?*

LEX II.

1 CVm & iudices, †Lex iſta primò loquitur quando partes litigant per
ſeipſas, qñ debeant iurare de calūnia: & per quemmodum: quia incontinenti poſt lit. conteſt. & generaliter ſuper tota cauſa quilibet per ſe tam reus quàm actor quod putat ſe bonā fouere cauſam: & illud introducit per hanc l. quod olim non erat: & hoc vſq; ad §. [quod obſeruari.] poſtea qñ litigant per alios vſque ad §. [quod ſi actor.] & primò qñ per legitimos adminiſtratores. vſq; ad ver. [ſi autem abfuerit.] poſtea quando per procuratorem de quorum mandato conſtat vſque ad verſi. [hoc etiam .] poſtea quando dubitatur de eorum mandato. In tertia parte. l. punit recuſantes iurare. vſque ibi: [ſed prædictum ſacramentum.] ibi quarta. in qua declarat ad quas lites iſta l. extē datur: cum multa introducat de nouo. quæ non erant introducta per iura vetera: & dicit quòd ad lites cœptas poſt iſtam l. &
2 quid iuris ſit in pendentibus tunc declarat. † Not. in iſta prima parte quod generale iuramentum de calumnia inuentū per hāc l. quo prius non erat ad ſolennizandum iudicium, debet præſtari poſt litem conteſt. ᵇ ſi ergo eſſet præſtitum ante, non ſufficeret
b & poſſet reiteratio peti poſt litem conteſt. ſed particulare in occurrentibus ante lit. conteſt. quod non pertinet ad ſolennizandū iudicium, bene poteſt præſtari ante: vt dixt in l. j. & in auth. ibi poſita. † Secundò no. quod debet præſtari incontinenti poſt litem
3 conteſt. ſi tamen non petatur incontinenti, & ſic non præſtatur, non vitiatur proceſſus, & in quacunq; parte litis poterit peti, & debebit præſtari: & hoc hodie eſt deciſum. vt in c. j. eo. tit. libr. vj. Tertiò no. quod præſtatur à partibus antequam ab aduocatis: & ex hoc arguit gloſ. quæ incipit. [per hoc apparet.] quod qñ reus reſpondet litem conteſtando, nō debet inſtrui ab aduocato ſuo qui nondum iurauit: quia non debet exercere officium aduocationis antequā iurauerit. Iudex ergo qñ iubet reo ꝙ reſpōdeat libello, debet dicere aduocato ſuo (ſi ibi eſt preſens) ꝙ remoueat ſe, & ſtet ad partem facit c. paſtoralis. extra de iudi. & idē in interrogationibus quæ fiunt ante litem conte. ad præparationē iudicij. de quibus in ti. de interro. act. Sed quid in reſpōſionibus quæ fiunt ad articulos vel poſitiones? nam illæ fiunt poſt lit. conteſt. & poſt iuramentum præſtitum ab aduocatis. videtur ſecus à cō-
4 trario ſenſu huius gl. † Ex quo ſequitur quod danda ſit copia articulorum vel poſitionum parti cum termino ad deliberandum vt poſſit ſe inſtruere cum aduocato ſuo quid habeat reſpondere. & hoc in aliquibus locis ſeruatur. In contrarium: quia hodie aduocati non iurant: ideo videtur quod nulla danda ſit copia: ſed quod debeant legi coram parte: & incontinenti habeat reſpondere. nam aut continet aliquid de facto ſuo: & tunc non debet habere terminum ad reſpōdendum: cum debeat eſſe certus. vt in c. excommunicato. de reſc. Idem ſi de facto alieno, ſi poteſt eſſe certus. Si verò eſt factum de quo poſſit dubitare, pōt reſpōdere dubito, & petere terminum ad deliberādum. nam præſumptio eſt poſtquam iurauit de calumnia vt non petat malitioſe: & cauſa differendi iudicium: vt j. ea. l. [§. quod obſeruari.] in glo. ſi. dicit tamen Spe. in tit. de poſitionibus. quod ſi clientulus eſſet homo ſimplex, & de leui poſſet decipi in reſponſionibus, poſſet aduocatus ipſum inſtruere potius in iure quàm in facto, tūc aduocatus poſſet aſsiſtere in reſponſionibus: non dico vt detur ſibi copia cum termino ad deliberandum: ne excogitet malitiam, & vide quod no. Bal. circa prædicta in l. ij. §. vt lite pēdente. & Inno-
5 cen. in cap. per tuas. extra de teſtib. † dicit etiam Bal. hic quod Rofredus in vtu. de ſenatuſconſul. Liboniano. dicit quod etiam teſtes poſſunt inſtrui à parte, vel ab aduocatis in modo teſtificandi, vt non deficiant in redditione cauſæ bona fide & quò ad ea quæ conſiſtunt in iure. pone enim quod articulus erat ſuper fama: poteſt inſtrui teſtis qui eſt imperitus, quid ſi interrogetur quid eſt fama, non debeat reſpondere id quod publicè dicitur vel dicat id quod dicitur à maiori parte populi: aliàs nō cōcluderet dictum eius: vt no. per Bar. in l. Labeo. ff. de ſup. leg. Item allegat ille tex. dum dicit [niſi poſt narrationem & reſponſionē.] qđ ſi reſpōſio poſsit eſſe duplex. ſ. negatiua, & affirmatiua, & hic ſim-
6 pliciter dicat reſpōſionē, † qđ litis conte. nō ſolū fit negādo narrata, prout narrant in libello: ſed etiā ſi confiteantur contenta in eo. vt hic. & j. tit. j. l. rem non nouam. & no. per doct. in l. j. j. de lit. conteſta. hoc tamen verum. niſi dicat expreſsè contrarium quod non animo litem conteſtandi: & tunc fieret ſibi præceptum de ſoluendo cum certo termino, vt haberet locum l. ſi debitori. ff. de iudi. & idem ſi ante datum libellū confiteretur: quādo autem poſt datū libellū reſpōdendo ad ipſum negat: & ſic inducitur litis conteſtatio, proceditur ad vlteriora in cauſa: & peruenitur ad ſentētiam diffinitiuam. Et aduerte quod gl. j. l. at qui natura-

§. cum

1 ſ. cū me. ff. de neg. geſt. ſentit † q̄ qñ cōteſtatio fit per confeſsionē, nō fit neceſſariū iuramētū calūniæ ſed illud poſſet procedere qñ cōfitereť narrata prout narranť: ſed ſi confitereť narrata: puta quòd mutuaui tibi decem ducatos: tamen petita fieri non debere: quia fortè intendis opponere exceptionem ſolutionis', vel pactū: tunc potius videris negaſſe, & ideo vterq; debet præſtare iuramentum. † Sed quis noſtrum prius? hoc quærit glo. quæ incipit. [ſi ergo.] in fi. & dicit quod ego qui ſum originarius actor licet confeſſus fueris intentionem meam & ſic non habeo neceſſe probare: ſed tu qui in exceptione videris actor. Bald. dicit q̄ putat iſtum ordinem nō eſſe de ſubſtantia iuramenti, q̄ prius iuret actor quàm reus: nā in hoc ipſe nō facit vim. facti l. ſi mancipiū. §. ſi cōl diuidundo. ff. de euic. vbi præpoſteratio vnius iudicij ad alterū non vitiat proceſſum licet in contrarium faciant no. in l. prolatam. j. de ſenten. q̄ ſecus ſit in actibus vnius iudicij: quia ibi non debet eſſe præpoſteratio, & vitiat. vt in c. exhibita. de iudi. ſtarem tamen in practica dicto Bal. quia illa eſt leuis ſolennitas: & modicæ importantiæ, ideo non vitiat omiſsio. vt in l. circa fi. ff. de ven. inſpi. † Vltimò quæritur ſi mutatur inſtātia, an debeat iterum iurari? & certè hoc poteſt contingere duobus modis, primo quādo per appellationem quo caſu prima inſtantia non fuit peremptа, ſed executioni mandata per ſententiam diffinitiuam, ad quam ipſa ordinabatur: tamen inſtantia cauſæ appellationis eſt diuerſa à principio. & tūc inter gloſſatores fuit opi. quas gl. hic recitat an debeat præſtari nouum iuramentum, & videbatur q̄ nō: quia virtus primæ inſtantiæ trāsfunditur in ſecundā. & ſic videť q̄ cū omni ſua qualitate. Cōtrarium tamen determinatur hodie in c. ij. eo. ti. li. vj. vbi approbatur opi. Jo. de qua hic in glo. Secundò pōt contingere qñ prima inſtātia fuit peremptа per lapſum tēporis: non aūt executioni mandata: quia nō fuit lata ſnīa, vnde oportet de nouo eam inchoare. vt in l. cum lite mota. ff. iudi. ſolui. & tunc minus dubitationis habet: quia virtus primæ inſtantiæ nō trāsfunditur in ſecundam, imò permittitur prima inſtantia cum omnibus concernentibus ordinem iudicij: vt eſt litis cōteſt. & iuramentū calumniæ. licet non percentа probatoria. vt ſ. de arbit. l. cum antea. in fin. ideo de nouo eſt iurandum ſine dubio: quia illud iuramentum ſolennitatis inſtantiam, non iſtam. † Si verò non mutaretur inſtantia. iudex, non eſſet iterū iurandum ſecundū gl. licet loquať ſub dubio fortè, ſed nō eſt dubitandū: nec in cōtrarium facit l. cùm apud Sempronium. iudi. ſol. & l. iij. in princi. quia ibi de cautione iudicatum ſolui in qua habetur reſpectus ad perſonam iudicis, alio mutato iudice perimitur: quia ſententię alterius iudicis ſe non ſubiecit: ſed illius de quo confidebat nos loquimur in iuramento de calumnia in quo non habetur reſpectus ad perſonā iudicis: ſed ad inſtantiam ad quā ſolennizandam fuerit præſtitum, & hæc durat eadem ſi autem non mutetur inſtantia: nec iudex, ſed actio. adhuc glo. tenet non eſſe de nouo iurandum quia fuit iuratum ſuper facto propoſito: & illud non mutatur: licet mutetur actio quæ a per errorem fuit inepta actio propoſita. † Vltimò quærit glo. quando cōiuncta perſona ' agit pro coniuncta quæ ipſarum iurabit de calūnia? & iſta quæſtio potius concernit §. [ſi autem abfuerit.] vbi qñ cauſa agitatur per procuratorem ſuiipſius principalis dñs debet iurare, idē ergo videtur in caſu noſtro. ſed contrarium dic aut iſta coniuncta agit pro ſuo intereſſe quo caſu etiam inuita coniuncta perſona poteſt agere. vt in l. iij. & ibi de li. cau. & tunc ipſe agens reputatur principalis, ergo ipſe debet iurare aut agit non pro ſuo intereſſe, ſed pro intereſſe coniunctæ perſonæ & tunc cùm habeat mandatum à l. vt poſſit agere ſine mandato l. ſed & hæ. in prin. ff. de procu. dicitur habere legitimā perſonam: ſicut tutor & curator, ideo ſicut illi iurant vt in §. [quod obſeruari.] ita & iſta coniuncta nunc agens.

1 *Quando fiant poſitiones, & eorum reſponſiones?*
Differentia inter articulos, & poſitiones ut an ponens uel articulans uideatur affirmare uel negare in eis.

AVTHENTICA.

NIſto iuramento. † Per iſtam auť. additur vnum ad iuramētum de calumnia, vltra illud quod continet princ. I. C. nam ibi dicitur q̄ iurant partes ſe credere iuſtam cauſam fouere: tam actor in agendo, quàm reus in reſiſtendo hic dicitur q̄ etiam aliud debet iurare q̄ neuter iſtorum exiget ab alitero probationē aliquā, niſi quā putat neceſſariò exigēdā: ideo ſi peto à te centū. qa mutuaui tibi, cum tu hoc ſcias vel ſcire debeas, nō debes exigere à me q̄ probem: ſed confiteri veritatem: ſed ſi peto v. quæ mutuaui patri tuo: qa de hoc nō potes eſſe certus, bene potes exigere à me probationem:

¶ Coniuncta perſona. An cōiuncta p̄ſona admittať ſine mā dato in beneficialib⁹ vide per Bal. in c. cū pridem. in vlt. col. de pactis.

2 † & ex iſta auť. ſumpta eſt materia poſitionū. nam cū actor neceſſe habeat p̄bare ea quæ fundāt ſuā intētionē, ſi reus negauit narrata in libello, vel petita fieri debere: & ſua intentio fundatur ex multis, vt ſciat ſuper q̄bus habeat neceſſe teſtes p̄ducere, faciat ſup oēs ſingulos articulos: & interroget aduerſariū: an credat illos veros: & ſic ab eo nō exigať p̄batio quā aduerſarius ſcit non exigēdam. Rñſio. aūt fiūt per verbū credit, vel nō credit: qa eodem mō de calūnia iurať cū ſit iurm credulitatis, nō veritatis: vt in [§. quod obſeruari.] & ſic ex iſtis duobus tex. inuēta eſt materia poſitionū, & rñſionū: quæ ante iſta iura nō erat inuenta: licet quidā dicāt cōtrariū: q̄ per l. Offilius. de leg. iij. ſed Doc. dicunt q̄ ibi loquiť in interrogatiōe p̄paratoria. de qua in tit. de interro. actī. † Et aduerte q̄ eſt differētia inter articulos & poſitiōes. Primò eī dant articuli, & pars quæ dat, nō videť cōfiteri contenta in eis: ſed dicit ſe velle illa p̄bare, ſi fuerint negata: & poſt reſpōſionem illos articulos qui fuerunt negati dat iteratò per modum poſitionum: & tunc contenta in eis videtur affirmare: nec poſſe poſtea reuocare niſi ex cauſa iuſti erroris: & ſi in eis eſſet aliqu contrarietas manifeſta, diceretur periurus: vt habetur in text. & per Ioan. An. in nouella. & etiam per gl. in c. fi. de iureiuran, lib. vj. vbi omnino vide.

2 *Legitimi adminiſtratores iurant in animam ſuam proprtam cùm iurant de calumnia: & an eorum reſponſiones faciant præiudicium pupillo uel adulto? & nume. 4.*
3 *Quid in procuratore ſpecialiter conſtituto ad iurandum de calumnia?*
4 *Quid ſcit ſcire?*
Quòd dicatur quis eſſe certus de eo quod uehementer opinatur.
5 *Tutor, uel curator: an teneatur ſubire iuramentum in litem pro pupillo, uel adulto?*
6 *Cum filiusfamilias poſsit conueniri uel agere cum conſenſu patris, ſi habet legitimam etatem: an tunc ipſe filius iurabit de calumnia: & quid in adminiſtratoribus eccleſiarum, uel hoſpitalium: & quid ſi conueniatur pater? & nu. 8.*
7 *Adultus debet ſubire iuramentum ueritatis, licet curator iurauerit de calumnia.*
8 *Si pater conuenitur ex facto & nomine filij, an filius qui melius eſt informatus de ueritate quàm ipſe filius, poſsit interrogari de ueritate: & iurare teneatur?*
9 *Quando diſceptatur an conuentus ſit minor, uel maior: & ſic an ſit ei dandus curator, an debeat iurare de calumnia?*
Quid ſi diſceptatur de iuriſdictione.
10 *Quòd quilibet articulus cauſe dicatur habere propriam inſtantiam, quando expectatur pronuntiatio iudicis: licet non ſit diffinitiua, & in ea præſtetur iuramentum de calumnia: & qualiter in ea ſit dare conteſtationem, uel quaſi?*
11 *Proteſtatio qua poteſt uti uolens agere contra minorem tanquam maiorem non obſtante exceptione minoris ætatis.*
11 *Teſtis debet iurare de ueritate: & quando etiam de credulitate?*
13 *Qui iurat de calumnia, q̄ debeat iurare quatuor.*
14 *Verbum credo, an habeat uim confeſsionis? ut ex eo oriatur actio.*
15 *Caſus in quibus non tenetur quis reſpondere poſitionibus per uerbum credit, uel nō credit: uel non tenetur reſpondere, & ſi reſpondeat ſponte, quòd ualeat reſponſio. nu. 16. 19. & 20.*
16 *Si teſtis in dicto ſuo aliquid impertinens dixit non ſtatur in hoc eius dicto. & quid in poſitionibus? & nu. 15.*
17 *Quæ ſunt probabilia, ſunt punibilia.*
Poſitiones fiunt ad releuandum ponentem ab onere probandi.
Ponens interrogatur an credat poſitiones eſſe ueras: ne ponat eas per calumniam.
18 *Poſitio, qualiter dicatur negatiua?*
19 *Si ſit poſitio alicui qui ſemel reſpondit, an teneatur iterum reſpondere?*
20 *Excluſus à probando per lapſum termini, non poteſt facere poſitionem.*

1 §. Quod obſeruari. † Legitimi adminiſtratores ſiue litigēt per ſe in cā pertinēte ad illū cuius negotia adminiſtrāt, ſiue illi litigāti authoritatem præſtēt, debēt de calūnia iurare: nō aūt illi: & iurāt in animā
2 propriā ipſorū. nō illorū. h. d. vſq; ad §. ſi aūt. † No. tex. in ver. ibi. [iureiu. affici:] & infrà dū dicit [ex animi ſui ſciētia &c.] q̄ iſti legitimi adminiſtratores iurāt in animā ſuā p̄priā: ex quo ipſi afficiunť iuramēto: & ſi iurarēt falſum ſciēter, ipſi ſunt periuiuri: nō
3 principales † & in hoc differūt à p̄curatore cui datū fuit mādatū ſpāle: ad iurādū de calūnia. qđ hodie fieri pōt: vt in c. fi. eo. tit. lib. vj. qa iſti nō iurāt in animā ſuā: ſed in animā dñi: & illi afficitur iuramento: & ille eſſet periurus, non procurator: ſed ſi poſt iuramentum præſtitum à dño: & poſt litem conteſta. conſtitueretur

a ¶ Quod ſcire dicitur. Adde c. hoc videtur xxij.q.v. Car. Zab. in c.cū nobis.de ele. in xiij.no. & eundē. Car.in c.te nobis.in j.no.de cler. peregrinis.

b ¶ Quis eſſe certus. Quid ſit certum vide per Archi.in capi. ſecundo.de elec.libro vj.& qd ſit certitudo.vide Io.An.in c. certificari. de ſepul. gl. in c.conſtitutionem.de ver.ſig.li.vj.

procurator,quo caſu inſtātia facit tranſitū in eū:vt in l.in cauſæ.§.ſi ex parte.ff.de ꝓc. & hoc nō obſtāte ꝙ dñs iurauerit,iterū ipſe iurare teneť. vt eſt hodie deciſum per c.ij.e. tit.li. vj.qdā etiā dixerūt eē deciſum ꝓ auť. ſeq.quæ incipit principales.circa princ.vbi dum dicit,vel illæ ad quas negotiū in medio migrauerit &c.tūc talis ꝓcurator etiā ſi nullū habuit mādatū ad iurādum,quia nec expediēs fuit, poſtquā ipſe dñs principalis iurauit per ſeipſum,teneť iurare dictus ꝓcurator in animā ꝓpriā:quia iurat pro ſe:& nō pro dño:vt ibi:& ſi dicatur quare hoc:poſtquā dñs iurauit:quare ꝓcurator iterū teneť iurare? Reſponndeo ſi aduocati iurant pro ſe non obſtante iuramēto partiū vt in l.C.eadē & fortiori rōne teneť ipſe ꝓcurator iurare: in cuius perſona ſubſtātiať iudiciū:& poteſt plus nocere,

4 & plus prodeſſe:& iſtam rationē tangit Bal. † Item not.in verſi.

a [ſcientes.]iūcto tex.circa fi.in ver.[credit.]quod ſcire dicitur * illud quod quis vehementer credit:licet per veram cauſam & cōcludentem nō ſciat:quod eſt propriū ſcire.ſ.rem per cām cognoſcere.ſed ſcire per credulitatē eſt vehementer opinari per coniecturā:& adhuc ſcire dicit qñ animus eius ad hoc inclinať. facit l.ij.§.Idem Labeo.cum ibi no.de aqua plu.arc.bene facit.l.ſi ita

b §.pe.ff.de teſta.tu.vbi dicitur quis eſſe certus* de eo quod vehementer opinatur:licet non ſit verum in ſe. Oppo.pro declaratione glo.ꝙ iſti legitimi adminiſtratores non habeant iurare de calumnia:quia iſtud iuramentum principaliter ordinatur ad reſpōſiones fiendas per iurantem,vt reſpondeat veritatem, per id qđ habetur in auť.in iſto:ſed iſti legitimi adminiſtratores non debēt interrogari:nec habent reſpondere:quia ſi reſponderent aliquid quod tenderet in præiudicium pupilli,vel adulti:nec hoc noceret ipſi pupillo,vel adulto:vt l.certum.§.ſed an & ipſos.ff.de cōfeſ.nec per conſequens prodeſſet interroganti. ad quid ergo iuraťglo.non videns veritatem multum ſe inuoluit ſuper hoc cō trario.Docto.dicunt,& fuit originaliter dictum Pet. quòd imò debeant interrogari:& eorum reſponſiones faciunt præiudiciū pupillo,vel adulto. Nec obſt. contrarium: quia debet intelligi ſanè quia tutor,vel curator nō compulſus à iudice,vel compulſus,vbi non poterat compelli de iure ad reſpondendum confiteretur aliquid in præiudicium pupilli, vel adulti: ſed quando compulſi vbi poterant compelli:puta ad reſpondendum libello,vel poſitionibus: tunc ipſi poſſunt agnoſcere bonam fidem, & confiteri veritatem:quia non debeant pro commodo alieno animam ſuam damnare: ideo ius præſumit quòd confiteantur veritatem: & vult quòd eorum confeſsio præiudicet pupillo, vel adulto mero iure:licet fortè reſtituantur in integrum ex iuſta cauſa:& propterea ipſi iurant. nam & idem in procuratore reſpondendo libello,vel poſitionibus:vt plenè not.in l.non ſo-

5 lum.in princip.ff.de procur. † Iuramentum autem in litem non tenetur tutor vel curator ſubire pro pupillo, vel adulto; vt l.videamus.ff.de in lit.iuran. Adhuc opponitur:quia ſequatur inconueniens:pone quòd vnus eſt tutor duorum pupillorum, alter ipſorum agit contra alterum,lex videtur dicere ꝙ ipſe poſsit præſtare authoritatem vtriq;.ff.de autho.tu.l.accipientis.ſi ergo habet neceſſe iurare de calumnia,neceſſariò incurret periurium quia non poteſt vterque ipſorum iuſtam cauſam fouere. Solu. imò non poterit tunc præſtare authoritatem vtrique nec hoc vult illa l.accipientis.& hoc not.gl.& ꝓ hoc eſt expedita tota iſta glo.magna.In glo.ſeq.quæ incipit.[vt patet in bonis filij aduentitijs:]ſubaudi in quibus pater habet vſumfructum:& ſic eſt legitimus adminiſtrator filij:vt in l.j.de bon.mater. ſecus ſi vſumfruct.non haberet:vt in caſibus not.in authen.excipitur.de bon.

6 quæ lib.† In glo.ibi[verum in filio:] quaſi dicat in legitimis adminiſtratoribus eccleſiarum,vel hoſpitalium , vel etiam infantium,qui ſemper conueniuntur:vel agunt: & non ipſi principales non cadit ſequens dubitatio: ſed in legitimo adminiſtratore filijſa.quæritur cum poſsit ipſe filiusfa.cōueniri, vel agere cum conſenſu partis,ſi habet legitimam ætatem:an tunc ipſe filius iurabit de calumniaſ& gl.ſecundū quoſdam tenet ꝙ ſic: quia ipſe reputatur principalis tex.autem iſte debet intelligi quando ipſe legitimus adminiſtrator agit,vel conuenitur: & non eſt iſte cuius negotia adminiſtrat:ſed certè ſequēs gl.melius loquit. quod etiam ſi principalis conueniatur vel agat cum cōſenſu legitimi adminiſtratoris, nihilominus ipſe adminiſtrator debet iurare: quia cum illud iuramentum præſtatur ad ſolennizandum iudicium,non cadit niſi in perſonam legitimam,ſed ille cuius negotia adminiſtrantur per legitimum adminiſtratorem, non dicitur habere perſonam legitimam:quia ſine illius authoritate nihil facere poteſt.ergo in eo nō cadit iſtud iuramentū,ſi tamen melius eſt informatus de facto quā legitimus adminiſtrator, vltra iuramentum de calumnia præſtitum à legitimo adminiſtratore poteſt ipſe interrogari:& tenetur præſtare iuramentum de veritate dicenda:quod non pertinet ad ſolennizandum iudicium:ſed ad veritatem eruendam, & ad releuandum aduerſarium ab onere probandi:ita vult gl.ſequens.facit l.ſi actor.ff.de procu.& eo.tit. ſ.l.fi.vbi qui melius ſcit veritatem poteſt interrogari, &; tenetur reſpondere. In glo.ibi.[in caſtrenſi autem vel quaſi.] Dic.q.d.in aduentitijs:non ita clarum eſt ꝙ filiusfa.agens vel conuentus cū authoritate patris præſtet iuramentum calumniæ:ſed in caſtrēſi vel quaſi clarum eſt:& ſine dubitatione:cū in illis pater non ſit legitimus adminiſtrator.vnde non debet ipſe iuramentū hoc ꝓeſtare:ſed ipſe filius:& ſubdit glo.cum conſenſu tamē patris. Sed in hoc malè loquitur:cum in illis habeatur pro patrefa.vnde nō requiritur conſenſus patris in aliquo:vt ff.ad Macedo.l.ij. & de caſtren.pecu.l.iij.lex autem fi.de bon.quæ lib.in §.neceſsitatem. loquitur in aduentitijs. In fi.glo.ibi.[reſpondeo ſic:]quia cum perſona ſerui legitimetur dicto caſu ad ſtandum in iudicio: per conſequens etiam ad omnes actus iudiciarios explicādos,& ad hoc tendit l.j.ſ.de his qui ven.æta.impe.alleg.in gloſ. Eridem eſſet in minore eo caſu quo habet legitimam perſonam ſtandi in iudicio ſine curatore:vt in cauſa matrimoniali,vel beneficiali:vt in c.ex parte.cum ibi no.de reſti.ſpo.& in c.fi.de iud.li.vj. In gl. ſeq.quæ incipit:[ex hoc dicunt quidā.]ſubaudi & malè:qa glo. reprobat hanc diſtinctionē.j.in ver.[ſed tu dic.] vbi etiā melius loquitur quā gl.præcedens. In glo.ibi.[ſcit veritatē melius quā

7 curator.] Dic vt qa agit de facto ipſius adulti.ſed certè aliud eſt melius ſcire veritatē:ꝓpter qđ nō deferť iuramentū calūniæ:ſed veritatis,& aliud eſt ſcire qualitatē cauſæ.i.iuſtitiā eius: & illud magis cadit in curatore quàm in adulto:etiam ſi agatur de facto ipſius adulti:& propter hoc defertur iuramentum calumniæ ſibi & hoc vult glo.in ver. [ſed tu dic] † In gl.ibi. [an ergo de veritate dicenda iuret?]ſubaudi dicto caſu quo melius ſcit veritatem ipſe adultus quàm curator:vel etiam ita bene:& gl.tenet ꝙ ſic.& bene.nō obſtante ꝙ per procuratorem fuerit præſtitū iuramentū de calumnia:& probat:quia propter hoc ꝙ melius ſcit veritatem poteſt interrogari:ergo debet iurare de ipſa veritate dicēda:ꝙ autem poſſet interrogari:gloſſ.probat:quia lege cauetur ꝙ reſtituitur aduerſus ſuam confeſsionem & reſponſionem: vt in l.certum.§.vlt.ff.de cōfeſ.ſed ſi non deberet interrogari, nō eſſet neceſſaria reſtitutio.quia cōfeſsio ipſo iure ſibi non noceret:nec eſt dicendum ꝙ interrogetur:niſi quando melius ſcit veritatem.

8 † In glo.ibi.[Item dico in filio cuius nomine conuenitur pater.] Dic.i.ex cuius facto:& ſic melius eſt īformatus de veritate ipſe filius quàm pater,& idem in ſequētibus exēplis:tūc em̄ iuramēto de calūnia præſtabiť per ipſum patrē:vel dñm,vel abbatem qui cōueniuntur:ſed ipſe filius:ſeruus:vel monachus interrogatur de veritate quam melius ſciūt. An autem ipſe pater,dñs,vel abbas,poſsit reuocare confeſsionē vel reſpōſionē prędictorum, volēs probare contrarium,ne eis noceat?dic ꝙ ſic:vt no.in l.ij. j.ff.ſi ex noxa.cau.aga.patet ergo ꝙ in cauſis interdum præſtatur iuramentū de calumnia,interdum iuramētum veritatis. interdum iuramentū malitiæ:quod eſt inuētū à canoniſtis.de qua

9 in c.ij.eo.ti.lib.vj.† In gl.ibi.[Item quid ſi aliquis ſe minorem cens.] ſubaudi cū cōueniatur ab aliquo tāquam maior: ipſe aut aſſerit ſe minorem,& petit ſibi dari curatorē, cum cuius authoritate poſsit eſſe in iudicio:aduerſarius autem contradicat, aſſerens illum eſſe maiorem:& vult litigare cum eo tanquam cum maiore:& petit ne ſibi detur curator: quia per hoc iudex videť declarare ipſum eſſe minorem:& ſic poſtea ſi haberet ſententiā contra ſe, poſſet in integrum reſtitui: intereſt ergo aduerſarij ꝙ nō detur:quærit gl.vtrū ſuper illa diſceptatione iureť de calumnia:& gl.tenet & ſic:qm̄ illa diſceptatio dicitur habere inſtantiā. & expectať ꝓnuntiatio iudicis,tanquam ſuper emergenti.iuxta no.in

no.in l.de qua re.ff.de iudi.& ad hoc probandum tendunt ll.alle gatæ in gl.quę loquunt qñ diſceptat de iuriſditione an ſit iudex cõpetens,vel nõ nã expectat pronuntiatio iudicis iſta gl.eſt no
a rabilis†.& bene probat id qd dixi ſecundũ Bal.in l.j.ſ.eo. ꝙ qui libet articulus cauſæ dicit habere propriã inſtantiã,qñ expectatur pronũtiatio iudicis:licet nõ diffinitiua:ſed interlocutoria : & in ea eſt præſtandũ iuramentũ de calũnia.vt in hac gl.ergo in ea eſt dare conteſtationẽ,vel quaſi:quę fit poſt propoſitionẽ vnius partis,& contradictionẽ alterius. Et ex hoc ſequitur ꝙ ſi petitur executio inſtrumenti ex forma ſtatuti:licet nõ procedatur ordinariè,ſed executiuè:nec detur libellus : nec fiat litis conteſtatio. ſed ſolũ producit inſtrumẽtũ:& petitur verbo executioni mandare:& partẽ citari ad dicendum cauſam : & quare non debeat executioni mandari ſi cõparet, & cõtradicit.& cõtradictio vim conteſtationis habet & ex tunc dicit incipere inſtantia: & debebit iurari de calũnia:& niſi expediat intra tẽpus præfixum à ſtatuto,vſq; ad quod inſtantia durat,nõ poterit expediri poſt:licet nõ expectet ſnia diffinitiua:ſed interlocutoria per hãc gl.notabi
b le ſic ſubtiliter inductã.† In gl.ibi.[vel dic iurari de calũnia in facto principali.]ſ.locuta eſt gl.qñ actor vult ꝙ ꝓnũtiet ſuper dicto articulo an ſit maior,vel minor: & an ſit dãdus curator , vel nõ.ſed gl.vult ꝙ ipſe poſsit dicere dñe iudex ſuper ſedeat in hoc articulo,ipſe dicit ſe minorẽ : & ego dico ipſum maiorẽ.& ſum paratus litigare ſecum tanquã cum maiore : rñdeat libello tanquã maior,& iuret de calumnia tanquã maior , ſub cõditione ſi in eſt ꝙ ſit maior ſi poſtea apparebit minor, damnum erit meũ quia nõ valebit proceſſus:nec ſententia in mei fauorem , ſi non apparebit minor,non perdidero tẽpus meũ.Certè iſta gl.vult ꝙ actor debeat audiri:& ꝙ iudex debet ipſum cõpellere ad litigandum cum eo modo prædicto quod eſt valde ſingulare. & non bene notatũ per Doc.quod tamen videt limitandũ niſi ex aſpectu iudici appareat contrariũ & ſic debet intelligi qñ res eſt dubia vnde põt iudex credere ꝙ actor non ſine cauſa hoc petat;& velit ſe ſubijcere periculo,ne perdat expenſas & quod ipſe ſciat veritatem ꝙ eſt maior:tñ fortè pro nunc non põt oſtendere ſed conſilii oſtẽdere in futurũ ſigna bene iſtam gl. quia videtur mi
c hi valde ſingularis ita declarata.† In glo.ſuper ver. [ſic & quod dicit prin.ibi.[ſecus in ſacramento teſtis.] ſubaudi quod eſt verus vt etiã not.ff.de iureiur.ſuper rubrica.Fallit in quibuſdã caſibus in quibus teſtis iurat de credulitate ſed tunc non eſt proprie teſtis vt no.ff.de aqua plu.arc.l.ij.§.Idem Labeo.in gl. & ad
d cõ dilecti.de accu.In gl.ibi.[debere inſeri etiam de credulitate]ꝙ hoc reprobat ꝙ teneat interſerere ſed quid ſi interſerit. an videt teſtimonium qd primò protulit de veritate,ſi primò dixit ita eſſe & poſtea dixit ſe credere ita eſſe;Bal. dicit per hãc gl. ꝙ non vitiat & ita enim ſentiebant iſti de quibus in gl. aliàs fuerunt locuti,& dicit eſſe ſingulare & notãdũ. Adde quod no.Spec.in tit.de teſte.§.j.ver. Itẽ quod depoſuit de credulitate.
e Sufficit.† In glo.ibi.[ſed videtur quod non tenetur ad hoc reſpõdere cũ nõ iurauerit niſi ſuper tribus.] vult glo. dicere qui iurat de calumnia iurat tria , primò ꝙ putat ſe fouere iuſtam cauſam. vt ſ.poſt prin.huius l.et ꝙ non exigat ſuperfluam probationem. vtin aut.in iſto & ꝙ nihil dedit aut promiſit iudici ꝓ ſnĩa obtinenda.vt in aut.principales.Additur quartũ quod colligitur ex
f ijs.ꝙ nihil facit cauſa differẽdi litem ex quibus quatuor colligantur verſus qui ſequuntur in gl.ſi ergo pars aduerſa interroganda credat poſitiones veras vel non. videtur ꝙ non teneatur reſpondere quia hic non promiſit virtute iuramenti,ſ.reſpondere an credat,vel nõ credat propter quod quidã dixerunt ꝙ non debet ita fieri interrogatio an credat eas veras vel nõ; ſed credat ſuper illis debere fieri ꝓbationẽ,vel non.Et ad hoc vꝫ teneri per aut.in iſto certè nec ad hoc vꝫ teneri ; quia licet promiſerit non exigere ſuperfluas probationes ; non tñ promiſit rñdere an credat probationes debere fieri,vel nõ ſufficit ergo nõ exigat et ſer
uet iuramentũ abſq; eo ꝙ rñdeat glo.dicit ꝙ conſuetudo gñalis cõtrariũ admiſit ꝙ teneat reſpondere & dico ꝙ iſta conſuetudo fundatur in aut.in iſto ſi enim non rñdetur , ſi tñ ſciat in mente, ſua ꝙ ille poſitiones ſunt veræ tacendo & nõ reſpõdẽdo requireret ſuperfluas probationes:qm̃ altera pars timens non deficere in probatione adduceret teſtes ad illas probandas & ſic grauaretur non eſſet ſi iſte reſpondiſſet veritatẽ. Materia ergo interrogandi & reſpondendi ſumpta eſt ex iſta aut. in iſto ; ſed modus reſpõdendi credit vel nõ credit,habet origi
a nẽ ab illo.§.qd obſeruari:& ex princi.l.ꝙ iuramẽtũ calũniæ eſt credulitatis, & rñſiones fiũt ſuper illo iuramẽto:& ſic limitãtur
14 ſcd'm ipſum. † Sed an iſtud verbũ credo a habeat vim cõfeſsionis:& ſic ex eo oriatur actio:ſicut ex cõfeſsione facta in iudicio ꝓ verba affirmatiua:vt in l.j.j.de cõfeſ. Bald. hic notabiliter vꝫ tenere ꝙ nõ.dicẽs ꝙ magis releuet ab onere ꝓbandi quã ꝙ vim cõfeſsionis habet. certè etiã cõfeſsio releuat ab onere ꝓbandi:& nõ eſt propriè probatio:vt no.Io.An.ſuper rub.de ꝓba.& ꝓbat in l.Publia.§.fina.ff. depoſiti.videt ergo dicẽdũ ꝙ habeat vim cõfeſsiõis factæ in iudicio:& ſic oriatur actio ꝙ de directo confitetur debitũ,vt ſi fit mihi poſitio.pono ꝙ teneris mihi in centũ.nam dicis credo : illa eſt confeſsio iudicialis.ſicut ſi diceres fateor hoc eſſe verum:ſed poſitiones nõ ſic fiunt.ſ.ſuper iure debiti:ſed ſuper his quæ conſiſtunt in facto.puta pono ꝙ tali die & tali menſe mutuaui tibi x. Item ꝙ ꝓmiſiſti mihi reddere:licet dicas credo , nõ oritur actio: nam non eſt ſuper debito.nam iſta poſſunt ſimul ſtare ꝙ iſta ſint vera,& tamen mihi non teneris:quia reſtituiſti : vel feci tibi pactum de non petendo , vel præſcripſiſti: & iſta dant intelligere iſtum articulum melius quàm declaret Bal.intentio tamẽ mea eſſet fundata:niſi tu ꝓbares exceptiões.ſed primo caſu qñ pono ꝙ teneris mihi in centũ,ſi tu dicas credo,oẽm exceptionẽ excludis:quia ſi aliquã haberes,nõ teneris cũ effectu:& illud verbum credit cũ effectu intelligitur:vt in l.creditores.de verb.ſigni.& l.
15 eũ qui.§.j.vel ij.de ff.iureiu.† In gl.ibi.[Itẽ quid ſi ita.]dicit poſtquã gl.ſupra poſuit & determinauit de calũnia,tenet rñdere poſitiõibus partis aduerſæ per verbũ credit,vel nõ credit,ſecundũ gñalẽ cõſuetudinẽ quæ habuit originẽ ab iſtis text.hic vſq; in fi. gl.ponit aliquos caſus fallentiæ:in quibus rñdere nõ tenetur per verbũ credit,vel nõ credit:& iſta gl.nõ reperitur alibi in iure ciuili : & ſemper ad eam recurritur in materia poſitionum.Et eſt aduertendũ quod licet in iſtis caſibus & quibuſdã alijs quos addunt Docto.nõ teneat quis reſpõdere:ſi tamẽ ſponte reſpõdet, valet reſpõſio & cõfeſsio:ita determinat Spe.in tit.de poſitionibus.§.vj.poſt prin.Sed in cõtrariũ facit l.maritus.ff.de quæſtioni,vbi qui nõ debet torqueri:tortus & cõfeſſus nõ facit præiudicium ſibi:ſed dic ꝙ tunc ideo quia nõ ſponte confitet,ſed metu tormẽtorum;nos loquimur in eo qui ſpõte: & ideo ſi cõpelleret per iudicem de facto,poſſet dici contrariũ eius quod dicit Spe. per illam l.maritus.ad hoc tamen vt videatur coactus rñdere,oponat exceptionẽ ꝙ reſpõdere non tenetur.aliàs licet iudex iubeat ſibi ꝙ reſpondeat,non videtur coactus reſpõdere.per l.ait prætor.§.permittitur.ff.de min.& per l.ij.in prin.de iudi.Primus ergo caſus eſt qñ poſitio continet aliquid quod nõ cadit in ſciẽtia interrogati:quia nõ conſiſtit in facto ſuo:ſed in caſu fortuito. puta an Titius qui eſt vltra mare,ſit mortuus,vel non:& de hoc loquitur iſte ver,vſq; ad ver.[Item non ad ea.] vel cõſiſtit in facto alieno.vt in ver.[Item nõ de facto alieno.]qui caſus licet gl. ponat eos ſeparatos tamen ad idem tendunt:& tunc glo.dicit ꝙ poteſt reſpondere:dubito:nec iudex debet ipſos compellere vlterius reſpondere:licet quidam imperiti contrarium faciant : & tunc gloſſ.dat conſilium quòd reſpondeat præmiſſa negatione: quia tunc non videbitur fateri,vel negare:ſed illud conſiliũ eſt fruſtratorium;quia iudex non admittit hanc reſponſionem , per quam aduerſarius nõ releuatur ab onere probãdi:ſicut nec vult admittere reſpõſionem per verbum dubito: eadem ratione licet in vtroq; malè faciat, quia deberet admittere: ſi tamen eſſet tale quid,de quo dato termino poſſet informari de veritate, daretur terminus ad deliberate reſpõdendum per verbum credit,vel nõ credit:quo elapſo iudex poſſet ipſum compellere ad ſic reſpondendum per l.iuſiuran.& ad pecunias.§.j.ff.de iureiuran.& hoc poſſet eſſe etiam ſi poſitio aliquid cõtineret de facto ſuo, ſ.reſpõdeat.quod tamen eſſet de longinquo tempore ; vnde iſte poſſet habere ignorantiam.arg.l.peregrè.ff.de acquir.poſſ.vel eſſet pactum intricatum:vt l.emptor.§.Lucius.ff.de pact. nam per diligentem inquiſitionem poterit ad notitiam peruenire : ideo tunc dabitur ſibi terminus.facit quod no.in l.ſi res obligata.ff.de le.j. per Bar.& prædicta qñ incertitudo prouenit ex parte habentis reſpõdere,& ex qualitate rei contentæ in poſitione. ſi verò prc-

¶Verbũ credo. Adde ꝙ verbũ credo eſt verbũ dubitatiuũ,et regulariter nõ ꝓbat ſecundũ gl.& Doct. in l.teſtiũ.C.de teſti. gloſ.in l.ij.in ſ.pe.& ibi Barto.ff.de aqua plu.ar.gl.& Doc.in in c.quoties.de teſti.

a ¶ Pupillus potuit facere testamentū. Adde an pupillus doli capax. & proximus pubertati possit testari ad pias causas vide per Phi de Frā chis in rubri. de test. in vj.

¶ Pupillus potuit facere testamentū. Adde an pupillus doli capax. & proximus pubertati possit testari ad pias causas vide per Phi de Frā chis in rubri. de test. in vj. cederet ex parte interrogātis, vel ponentis ꝙ interrogatio vel positio esset obscura, & posset multis modis intelligi: tunc nō cogitur respōdere nisi prius declaretur qualiter ipsam intelligat: vt in l. certum. in prin. ff. de cōfes. Secundus casus est: qñ positio est impertinens: quia cōtinet aliquid quod nullo modo facit ad causam: vt si peto à te x. quæ mutuaui. & facio positionē quod Rex est in Francia: vt in simili no. in l. ij. §. circa. ff. de doli excep. talis namq; positio nō debet recipi per iudicem: & super ea nō sunt testes examinādi. l. si duo. §. Idem Iulianus. & ibi no. ff. de iureiur. & ibi vide Bar. hoc tamen verum, si nullo modo ad causam pertinet: secus si quoquomodo potest pertinere: vt est tex. cum gl. in l. iam nō dubitari. ff. de hær. instit. ante fi. in gl. mag. vt si facio positionem & talis est notarius, ad hūc fi. vt instrumētum quod habeo de manu sua, & sum producturus, fidem faciat. vel si ago rei vēdicatione pro dño prę sen ti. & facio positionem ꝙ iam sunt x. anni ꝙ erat dñs illius rei. nā hoc cōfessato præsumor hodie dñs. quia dñium nō mutatur tractu temporis. licet secus in possessione. vt no. in l. siue possidetis. j. de proba. licet ergo prima facie positio videatur impetinēs, tñ quoquomodo facit ad causam. Et no. ꝙ licet de iure cōmuni sit discutiendum ab ipso principio an positiones sint pertinentes, vel non: & reiciendæ sunt impertinentes. vt not. c. cùm contingat. de off. dele. quod fortè seruat in romana curia. vbi litigia durant perpetua, per statuta tñ terrarū prouidetur (vt lites abbreuient) ꝙ admittant indistinctè saluo iure impertinētiū & nō admittēdarum: & ideo tūc in calculo ferendę inīæ poterit opponi ꝙ nō debuit tali positiōi rñdere: & ꝙ habeat ꝑ nō rñso: qa necesse habuit rñdere ꝓpter statutū: reseruato tñ iure suo de impertinē

16 tia. †eodē mō si testis in dicto suo aliqd impertinēs dixit, nō statur in hoc eius dicto. iuxta no. in d. §. Idē Iul. vbi vide p Bar. & in l. momētaneæ. j. qui legi. perso. & l. si quis libertatē. in vlt. gl. ff. de pe. hære. Tertius casus est. quādo positio de qua interrogat, habet depēdētiā ab illa positione negata, vel cōfessata. nam potest respōdere illa positio pēdet, nec teneor aliter respondere: quia si respōderē aliter quā respōderim in prima, essem mihijpsi contrarius: & periurus: vt si primò posui ꝙ Titius fecit testamētū: post ea pono quòd me hæredem instituit: si primam negasti, ad secundam respondere non teneris: quia si eam cōfitereris, esses tibijpsi contrarius: & periurus: & sic loquitur gl. de contrarietate ipsius respōdentis: sed si positio cōtineret in se cōtraria, esset repellēda: & alia ratione nō esset ei respōdendum per l. primam. j. de furtis & l. ij. §. sed si alius. ff. quādo appella. sit. & similiter si vna positio cōtrarietur alteri, ambæ essent repellendæ: & ponēs eoipso esset periurus: vt in c. fi. de iureiu. lib. vj. Et ad similitudinē eius quod dicit gl. dicimus ꝙ nec positioni captiosæ respōdendū est: & dicitur captiosa qñ ad quācūq; partē rñderet, se illaquearet, vt in l. qui iurasse. §. si pater. cū ibi no. ff. de iureiu. Quartus casus est. qñ positio est iuris & facti: vt si pono ꝙ pupillus potuit facere testa

a mentum' vel ꝙ cōtra minorem nō currit prę scriptio de iure, nō teneris respondere: sed potest dicere iuris est per l. ornamentorum. de aur. & arg. leg. & posito ꝙ respōdeas aliter quā iuris est: tua respōsio nihil operaretur: vt no. Bar. in l. nō fatetur. circa fin. ff. de confes. & etiam hoc verum de iure cōmuni & scripto, idem de iure municipali illius terræ vbi est litigium redactum in volumine statutorum. talia enim iura non sunt probāda: quia sunt notoria: sed si positio cōtineret ius cōsuetudinariū, quod est probandum: si negatur: tunc bene esset ei respondendū. Item si contineret ius municipale alterius terræ: quia etiam illud probandū. si negatur. idem si illius terræ: tamen non erat redactum in volumine statutorum: sed erat aliqua reformatio, quæ adhuc erat in ea mera communis. talia enim erant producenda, & probanda: iuxta no. in l. cùm prolatis. ff. de re iudi. & in l. præscriptione. §. si cōtra ius vel vtil. pub. per doct. & prædicta de iure disponente, sed si positio continet ius dispositum: puta seruitutis realis, personalis, vel dominium rei tali positioni bene est respondendū: sed tunc loquitur ista glo. Quintus casus est. quando positio est negatiua: per rationem quæ subijcitur in glo. tamen hodie contrarium est determinatum, quod admittatur positio negatiua: & sic ei sit respondendum: quia licet non posset probari per testes, potest tamen probari per confessionem: vt est casus. in c. j. de cōfes. lib. vj. hoc tamen videtur procedere quando parti incūbit onus probandi negatiuam: quia fundat intētionem suam in ea. iuxta no. per Bar. in l. hoc iure. ff. de verb. oblig. sed si nō habet necesse probare, vt intētio sua sit fundata: videtur impertinens talis positio negatiua: & ꝙ nō sit ei respōdendū. Pone exēplū. peto à te x. quæ mutuaui, tu negas me vnquam mutuasse: & intētio tua est fundata nisi ꝓbē mutuū: nec habes necesse ꝓbare negatiuā: nec posset probari per testes: quia non est coarctata loco & tempore vt j. de proba. l. actor. pone ergo ꝙ tu facis positionem negatiuā ꝙ ego tibi nunquā mutuaui, tenebor ne respondere sub iuramēto de calumnia? puto quòd non. ratione prædicta: quia est superflua: & per consequens impertinens. nam & superfluis posi-

17 tionibus non est respondendum secundùm Bald. hic. † Et no. gl. inquantum dicit quòd ea sunt punibilia quæ probabilia: & ꝙ positiones fiunt ad releuandum ponentem ab onere probandi: & quòd ponens interrogatur an credat positiones esse veras: ne ponat eas per calumniam. Tene menti ista tria. ad quæ ista glos.

18 allegatur. †Qualiter autem dicatur positio negatiua: dic hoc colligi ex effectu, non ex verbis. ideo cautela quavtuntur hodie procuratores. quia dicunt quòd res est absque eo quòd ita sciat credentes, per hoc positionem esse affirmatiuam: quia perverba affirmatiua prolata parum prodest: quia in effectu est negatiua: & tantum est hoc dicere quantum dicere non ita est, iuxta nota. per Barto. in l. inter stipulantem. §. j. ff. de verbo. obligatio. facit l. ij. §. j. si ser. vendi. cum ibi no. vnde si statutum diceret quòd non admittatur positio negatiua. talis positio non admitteretur. licet de iure canonico statutum sit quòd admittatur. & respondeatur

19 ei: vt in dicto capi. primo. de confes. libro vj. †Vltimò dubitatur. quid si sit aliqua positio, cui quis semel respondit: & nūc iterum super ea interrogatur, an teneatur respondere? glos. videtur hic sentire quòd sic, quia poterit aliter respondere quā prius responderit. nec erit periurus: quia respondit per verbum credit. & potuit tūc credere vnum, & nunc aliud ex iusta causa superueniēte. Breuiter postquam semel respōdit, si iterum interrogatur super eadem positiōe, vel fiat alia similis illi, seu cōtinens idē in effectu, potest dicere nolo respōdere, quia semel respondi: & illa interrogatio est superflua, ita videt sentire Bart. in l. si duo. §. Iulianus. circa prin. ff. de iureiu. & ita habeo nūc de facto: quia sæpe sunt post primas positiōes quibus erat responsum: quædam aliæ quæ vident idem cōtinere, & pars recusauit ei rñdere, nec iudex eam coegit: sed si ſpōte respōdere vult: tūc puto gl. procedere: & ꝙ potest aliter respōdere quā primò, propter iustam causam superueniēte. ad quod facit tex. ſ. de in integ. restit. l. de tutela. quod not. Bald. j. de appella. l. ampliorem. §. in refutatoriis. ad quod vide omnino quod no. Ioan. An. in dicto c. fina. de iureiu. lib. vj. in nouellis. super verbo post iuramentum. sed si nulla causa iusta superueniisset, foret periurus. quia quod semel credidit, hodie debet credere non superueniente noua causa. ad quod facit. l. filio. in princip. seu in §. j. ff. de adimen. leg. vbi quod quis semel scruit, præsumitur hodie scire. Vltra glos. docto. ponunt alium casum in quo quis nō tenetur respondere, scilicet qñ positio esset criminosa, quia si responderet per verbum credit, detegeret crimen suū. ꝙ nemo cogit facere: & de hoc per Canoni. in c. dudum. de elec. & Bar. examinat illū articulū hic. & Bal. ibi in quibusdam cōtrariat. Adde alium. quādo positio cōtineret aliquid quod esset decisum per īniam diffinitiuā. iuxta ea quæ no. in d. l. qui iurasse. §. si pater. ff. de iureiu. Adde aliū. l. in causa criminali. in qua nō respōdetur per verbū credit, vel nō credit: sed affirmatiuè. de hoc dic per Bar. in l. Marcellus. rerum amotarū.

20 Adde alium. †quādo quis excluſus à probādo per lapſum tēmini, quia nō potuit facere positionem quam vellet probare per cōfessionē aduersarij: vt j. de nō nu. pec. l. in contractibus. §. illo. Cætera circa materiā positionum vide per gl. in d. c. j. de confes. lib. vj. & in Spec. de positionibus. & Iac. de Aret. fecit super hoc vnum pulchrum tractatum.

2 ☞ *Triplex practicatica ut iuretur de calumnia, quando causa agitatur per procuratorem. & vide nu. 6.*

3 *Si dominus iurauit de calumnia, an etiam eius procurator teneatur iurare?*

4 *Quid si est procurator in rem suam?*

5 *An cedens debeat ipse interrogari, cùm melius sciat veritatem: & an eius responsio nocebit aduersario?*

De fensor, an iuret de calumnia?

§. Sinautem

§. Sinautem. † Si causa agitatur per procuratorem, ipse dominus principalis debet de calūnia iurare. hoc dicit. & in hoc differt procurator à legitimo administratore. qui iurat, & non dominus: vt ſ. proxi. §. Et not. q triplex est practica. † Prima est q dñs qui totam litem vult agitare per ꝓcuratorem tempore quo constituit ipsum ꝓcuratorem apud iudicē loci vbi degit, iuret de calumnia super lite futura per ꝓcuratorē agitāda. siue sit actor, siue reus. & istam practicam ponit iste tex. q autem possit cōstituere procuratorem ad totam litē agitādam. ꝓbat hoc in legibus allegatis in gl. j. sed mirabile est qualiter sufficiat dñm iurare de calūnia tempore quo cōstituit ꝓcuratorē, cū causa nō sit adhuc cœpta. & tale iuramentum est pręstandū post quā cœpta est, & lis cōtesta. ſ. post prin. huius. l. Rñdeo illud qñ causa agitat per ipsos principales, sed si quis vult agitare eam totum per ꝓcuratorem: & ad iudiciū nūquam venire, pōt præstari ante ipsam cœptam. vt hic. quidam aūt dicebant q ipse prīò debet incipere. & de calūnia iurare. & postea cōstituere ꝓcuratorē. & ita intelligebāt istū tex. qñ cōstitueret ꝓcuratorem post lit. cōtest. per eū. gl. hoc nō tenet. quia alia iura dicunt q pōt cōstituere ꝓcuratorē ad totam litē. & ista fuerūt de mēte gl. j. q̄ ꝓ hoc remanet declarata. licet videat obscura. & Doct. eā nō declarāt. Secūdus modus practicādi est. q cōstituat ꝓcuratorē ad totā litem si vult absq; eo q ipse iuret de calūnia. postea ꝓcurator incipiet litē & eā cōtestabit. postea dabitur sibi terminus ad faciendū dñm cōparere in iudicio, & ad iurādū de calūnia: sed tūc occurrūt duo hesitationes, quid si dñs erat absens in longinquis partibus? quidā dicūt q dabit curator bonis: qui iurabit de calūnia: tanquā legitimus administrator. Bar. hoc impugnat. & dicit q tūc in subsidiū ipse procurator iurabit. ar. in l. j. ff. de insti. & si altera pars cōtēta non q procurator iuret, etiam si posset haberi copia domini de facili, poterit procurator iurare: ita colligitur ex no. in l. non solū. in prin. ff. de proc. quinimò etiam interdum altera parte inuita, qñ talis procurator præcisè compellitur litigare: quia poterit etiam de calumnia iurare. vt etiam colligit ex ibi no. Vnum est quod facit dubitare, quia secundū istam practicam si comparet in iudicio ꝓcurator de cuius mandato dubitatur, leges dicunt q debet admitti cū cautione rati: sed ad quid ꝑstabitur illa cautio, si post lit. contest. incontinēti habet necesse facere dominū comparere. & de calūnia iurare? Nam per hoc ratificabit gesta: & sic ista cautio rati nunquā pōt admitti. ad quid ergo superfluo præstat? & ff. ista lex. j. in §. hoc etiam dicit eam pręstādā. istud est quod not. glo. in prin. & nō rñdet, sed remittit ad no. ī l. Pōponius. §. sed & ff. de pecu. dic propter gesta. ante lit. cōtest. quæ dñs potest non ratificare licet ratificet gerenda. l. Iul. qui satisd. cog. & in illis cō mittet stipulatio. vel fortè pars altera nō exiget iuramentum de calūnia, vel nō iurabit q dominus compareat de iure. & tūc cautio nō erit inutilis. Datur tertius modus. & iste practicat, q dñs constituat ꝓcuratorem cum speciali mandato ad iurandum de calumnia. & istud hodie probatur: licet olim de hoc dubitaretur in ff. eo. tit. lib. vj. & dicit Bart. q debet habere speciale & singulare in tali causa, vt debeat iurare in animam domini: nec sufficere vt date mandatum in gñe ad iurandum in omni causa &c. quia illa ꝙlitas intelligeret de causis iustis. & sic si sumeret causam iniustam, & iuraret in animam dñi, non faceret dñm in periuriū incidere. quę verba perpetuò tene menti. Et per ea poteris infringere multos processus: quia vt plurimum procuratores constituuntur generaliter ad lites & causas. & nō specificantur causæ cum mandato de iureiu. de calumnia: si virtute talis mandati iurat, habetur pro non iurato: quia non est sufficiens: sed si pars adversa petijt iurari, & non fuit iuratum vt debuit, processus erit nullus. vt not. j. proxi. §. Tene menti perpetuò. orbasta. In gl. j. ibi. [videtur quod ad lit. contest.] ſ. per hunc. §. qui vult quòd iuretur de calumnia per dominum tempore qui constituitur procurator: quia cum sit præstandum post lit. contest. videtur debere intelligi ꝙlis per prius fuerit contestata per dominum: non tamē erat iuratum de calumnia: ergo non potest constitui procurator ad contestandum: nec; ad interrogationes quæ fiunt ante lit. cōtest. & sic non potest instituī ad totam causam. gl. tamē dicit / contrarium. sed non rñdet ad oppositionem. tu rñde. vt §. dixi. In gl. seq. in prin. notandum q gl. præsupponit aliam practicam quā ponat tex. ſ. q nō iuretur per dñm de calumnia tempore quo cōstituit ꝓcuratorē; & q fiat cōtestatio per ꝓcuratorem; & q post ea faciat dñm comparere, & iuuare de calūnia: vel quod mittat ad eū, & iuret corā iudice loci vbi est: vt ea. l. seq. §. hoc etiā. hoc præsuppositō videtur q cautio rati non sit pręstāda eo casu quo de mandato talis procuratoris dubitet: quia cū lite contest. non procedatur ad vlteriora prius quā per dñm fuerit iuratum, si iuretur: videtur dñm ratificare gesta & gerenda per procuratorē: & sic cautio rati nunquàm committitur: quia committitur si nō habetur ratum propter processum factum. gl. tamen dicit quòd imò etiam præstatur talis cautio. vt in d. §. hoc etiā. ad contrariū 3 respondet. vt §. dixi. licet gl. non respondeat. † In gl. ibi. [Respondeo. iudex cum cautela &c.] Dic hoc est truffa. vnde dic q licet iuramentum de calumnia quod habet solennizare processum, debeat præstari per dñm: attamen etiam ipse procurator iurabit de calumnia sua: non tñ istud iuramentum pertinet ad solennitatem: vt si admittatur cū fuerit petitum, vitietur processus: sicut vitiaretur qñ non præstaretur per dñm. vt j. e. §. sed quia veremur, sed quia pertinet ad obuiandū suæ calumniæ seu malitiæ. vt est casus. in c. ij. §. j. extra eo. tit. lib. vj. & probatur in l. qui bona. §. si alieno. ff. de dam. infec. alleg. in fi. glos. ff. sed si procurator habens speciale mādatū à dño præstitit primum iuramentū in animam dñi: an teneatur etiā præstare per se in animā suā, sicut si primū fuisset præstitū per dñm? quidam q non. mihi videt contrarium eadē ratione. & sic iurat in animā dñi, & in animā suam. propter 4 hoc qd' gl. h. d. † In gl. ibi. [sed Placētinus distinguebat.] hęc distinctio nō placet: quia siue ꝓcurator in rem suā intēret vtilē suo noīe, siue exercitiū directæ noīe dñi cedentis, semper litigat ad suū cōmodū, vel incōmodū. ergo ipse reputat principalis dñs litis. & sic ad ipsum pertinet hoc iuramentū præstare: si tñ cōmodū esset reuersurū ad dñm, posset ꝓcedere qd' j. subjicit secūdū 5 Roge. † Item si quęrat an dñs. i. cedēs debeat interrogari ex eo q melius sciat veritatē. similiter debet distingui: an ad ipsum sit cōmodum reuersurū. & tūc pōt interrogari: quia tūc eius rīsio nocebit cessionario. & per cōsequēs sibi, sed si nō esset ad eū reuersurū. secus per ea quæ no. in l. fi. §. de procu. & Bar. in l. facta. §. si hæres. ff. ad trebel. In gl. ibi. [si autē non est in rem suam.] Dic §. gl. est locuta in procuratore actoris. hic loquitur in defensione rei: qui aliqñ defendit cū mandato. & tūc dicitur procurator. aliquādo sine, & tūc dicitur simplex defensor. & notandum q hoc secūdo casu ipse satisdat de iudicato soluendo: & si ferat sententia cōtra eū, mittitur executioni in bonis suis: nec recuperat à domino. nisi ꝓbet q dñs verè erat obligatus, & sic eū liberauit. In primo verò casu si dñs nō releuauit ipsum à satisdatione iudicatum solui. similiter habet ipse procurator necesse satisdare si vult admitti: quia nemo idoneus defensor est etiā cū mandato nisi satisdet. l. minor. in fi. ff. de procu. & sic potest conueniri ex sua satisdatione. tamen recuperat à dño: absque eo quòd aliter probet ipsum dñm fuisse obligatū: sed si dñs releuauerit (vt moris est) in instrumento procuratoris. satisdando de iudicato soluendo pro ipso: prout habetur insti. de satisda. §. si verò aliquis. tunc sententia non potest mitti executioni contra procuratorem. est ergo quæstio cum primis casibus talis defensor subire possit periculum, & litigare ad suum incōmodum, an ipse debeat de calūnia iurare, tanquam dñs litis: & plenius quàm gl. dic q in primo casu quando sine mandato sit: siue suscipiat in se iudicium animo nouandi nolente actore, siue nō. propter præiudiciū: de quo §. similiter in secūdo qñ pro seipso satisdedit: quia potest recipere periculum si dominus non esset soluendo: in vltimo casu qñ dominus satisdedit secus. Cætera dic vt in l. quam glos. allegat. 6 Sufficit. † In fine glo. ibi. [sed ibi est speciale.] Tu dic quòd ibi loquitur de iuramento calumniæ inuento per hanc l. ad solennizandum iudicium: quia istud non præstatur per procuratorem: sed per dominum: vt hic, sed loquitur in alio inuento per iura vetera. quod pluries præstabatur in causa ad remouendum calumnias: & illud poterat præstari etiam per procuratorem ad excludendum calumniam suam.

AVTHENTICA.

1 PRincipales. † Ista aut. tāgit quasi omnes partes huius legis: quia primò ponit quando principales personæ litigant per seipsas: & tunc ipsi habent necesse iurare. Secundò addit vnū ad l. C. & ad aut. in isto quòd continetur sub iuramento calumniæ. scilicet q nec dederunt, nec promiserunt aliquid pro sententia

a ¶ Appellatione perſonæ. Adde c roma. in §. vniuerſitatem ff ſen. excō. lib. vj. Ioā. An. in c. cum illis. de præbē. li. vj. in nouel. Ia. Bald. in auth. Item quæcunq;. C. de epi. & cleri.

obtinenda: exceptis perſonis de quibus in text. Tertio ponit quid iuris quādo partes litigant per procuratorem: & ipſæ ſunt abſentes: & procurator conteſtatus eſt litem: & eſt neceſſe q̄ dominus iuret de calumnia. quia mittitur ad eū ſi non poteſt comparere perſonaliter ad iurandum. vel ſi eſt mulier: aliàs cōpelletur venire. ſi iudici videbitur: poſtea ponit de pœna nolentium iurare. de qua in §. qd' ſi actor. vnde melius legeret iſta auth. poſt illum §. & not. in verbo per ſententiam. pro glo. quæ eſt in §. quod ſi actor. quod pœnam illius. §. non patitur ipſo iure per ſententiam. Vltimò ponit qn̄ litigaſ p̄ legitimos adminiſtratores: de q̄bus ī §. qd' obſeruari.

3 ☞ *Poteſt quis renuntiare fauori in eius fauorem introducto, ſecus ſi ob publicam utilitatem introductum eſt.*

3 *Clerici quando teneantur iurare de calumnia?*

4 *Sacramentum teſtis, an poſſit remitti?*

§. Sed quia,

Iſte §. eſt quædam interpoſitio inter præcedentia & ſequentia quæ deberent continuari. cùm in §. præcedenti loquitur quādo litigatur per procuratorem, de cuius mandato certum eſt: in ſequenti verò quando erat dubium. ſed in hoc §. interponitur vnū diuerſum à prædicta ma
3 teria. † q̄ hoc iuramentum non poteſt remitti per partes, cū ſit in-
2 uentum ob publicam vtilitatem. † quod not. ad materiam. l. ſi q̄s in conſcribēdo ſuprà, de pact. vbi poteſt quis renūtiare iuri ſuo. quod eſt verum quando merè in ſui fauorem inuētum eſt ſecus ſi etiam ob publicam vtilitatem: vt ſunt ſolennitates iudiciorum. puta q̄ detur libellus: vt in auth. aufferatur infrà, de lit. conteſta. Item q̄ lis conteſtetur: vt in eodem tit. & q̄ iuretur de calumnia. & iſta non poſſunt per partes remitti: vt not. in c. de cauſis. de offic. delega. & not. q̄ poteſt intelligi duobus modis. Primò, quādo ambæ partes inuicem ſibi remittunt expreſsè: & tūc remiſsio nō valet: quominus iudex ex officio poſsit ipſas compellere ad iurā dū: prout in ſimili. ff. de poſth. l. quos prohibet. ſed ſi iudex ſe nō intromittit, & partes perſiſterem in eadem remiſsione non exigendo alter ab altero, non vitiaretur proceſſus. Secundò poteſt intelligi quando altera pars remiſit alteri, & nō econuerſo: & tūc non valet remiſsio: quominus ea etiam nō obſtante poſsit petere quod iuretur: & ſi petat, & non iuretur: non valebit proceſſus: ſi nō petat, non vitiatur proceſſus: quia non eſt de ſubſtantia iudicij: niſi fuerit petitum. poteſt enim omitti. licet non remitti. vt in c. j. eod. tit. lib. vj. licet Barto. in §. quod obſeruari. videatur dicere propter hoc quod non vitiatur proceſſus. quòd non poteſt eſſe de ſubſtantia iudicij, vel de ſolēnitate. certè verum e : quòd non eſt de ſubſtantia ſi non petatur: ſed ſi petitur, bene eſt de ſubſtantia & ſolennitate: ſed quid ſi partes nō petunt: ſed iudex mādet q̄ iuret: & nō iuretur. puto proceſſum nō vitiari. quia exactio debet fieri apertè: vt ſit de ſubſtantia. In gloſſ. mag. ibi. [ſed Azo dixit etiam tacitè non poſſe remitti.] hoc placet. nā nec expreſsè nec tacitè remitti poteſt, ſed poteſt omitti. quod eſt diuerſum à re
3 miſsione. † In gl. ibi. [Item quid de clericis?] quicquid dicat gloſ. dic q̄ clerici coram iudicibus eorum quādo agitur de re peculiari vel prophana, ita iurant ſicut & laici: vt in toto ti. extra de iura. calum. Si verò agitur de cauſa ſpirituali: vt de titu. beneficij, ſiue decimarum, tunc in illis cauſis non ſeruatur ordo iudiciarius: ga nō requiritur datio libelli: nec lit. conteſt. ſimiliter nec requirebatur olim iuramentum de calumnia, quod pertinebat ad ſolennitatem. de qua loquitur iſta lex. ſed præſtabatur iuramentū de veritate dicenda: quod pertinebat ad ſolennitatem. hodie licet non requiraſ libellus. vel lit. conteſt. vt in cle. diſpēdioſam. de iudi. bene tamen præſtaſ iuramentum de calum. vt in c. j. eod. titu. lib. vj.
4 † In gloſſ. ibi. [Item ſacramētum teſtis.] puto etiam expreſsè remitti. dic de hoc eſt caſus. in c. tuis extra de teſt. & vide quod no. Bar. in l. poſt legatum. de fal. an teſtis qui non iurauit, ſi ferat falſum teſtimoniū, cōmittat falſum. poſtquàm iuramentū teſtis nō eſt de ſubſtantia teſtimonij. quia ſi eſſet, non poſſet remitti.

1 ☞ *Quòd etiam ſecundū iſtam legem præſtetur cautio rati, quando dubitatur de mandato procuratoris: licet uideatur nunquàm poſſe committi.*

Procurator ſi plenè probat de mandato, non eſt neceſſaria cautio rati. & ſi nullo modo probaret, non admittitur etiam cum cautione rati: niſi ſit connuncta perſona.

6 *Per cautionem rati firmatur & legitimatur perſona procuratoris, ſicut per oſtenſionē mandati: & quis ſit effectus.*

4 *Perſonæ appellatione non continetur uniuerſitas, quæ dicitur perſona ficta.*

5 *In cauſa uniuerſitatis admittitur quis cum cautione rati: ſicut in cauſa priuatorum.*

§. Hocetiam

† Qui admittitur cum cautione rati, nō
1 poterit in cauſa procedere: niſi poſt li. cō
2 teſt. faciat dominum de calumnia iurare. hoc dicit. † Et ſic patet q̄ etiam ſecundùm iſtam legem præſtaſ cautio rati, quando dubitatur de mandato: licet videatur eā nō poſſe vnquam committi: ex quo neceſſe habet facere principalem de calūnia iurare. declara vt dixi in §. ſinautem abfuerit. In text. ibi. [nullo mandato prolato.] id eſt, inſtrumento mandati: quod plenè ꝓbaret. vnde non eſſet neceſſaria cautio rati. ꝓbauit tamē ſemiplenè: ideo fuit admiſſus cum cautione rati vt ſequatur: quia diceret eſſe dubiū de mādato: ſed ſi nullo mō probaſſet, nullo modo diceret dubiū: imò certum de non mandato. & non admitteret etiam cum cautione rati: niſi eſſet coniuncta perſona: quod dic vt plenè not. in
3 l. j. ſ. de proc. † In text. ibi. ſuam perſonam firmauerit.] No. q̄ per cautionem rati firmaſ & legitimatur perſona ꝓcuratoris: ſicut ꝓ oſtenſionem mādati. & effectus huius eſt: quia poſtea non audietur aduerſarius, dicens ipſum non habere mandatum, & non debere admitti niſi mandatum oſtēdat: niſi ipſe aduerſarius hoc allegans vellet probare q̄ mandatum non habeat. quia tantùm valet cauiſſe de rato, quantùm mandatum oſtendiſſe, ad hoc vt iudicium non differatur. lata verò ſententia neceſſe habet procurator mandatum oſtendere: quæ omnia dic, vt dixi in l. j. de procu.
4 & not. in l. inter quos. §. alieno. ff. de dāno infect. † In text. ibi. [ſiue pro vna perſona.] Not. hic iuncto text. ſe q̄ appellatione perſo-
2 næ non continetur vniuerſitas. quæ dicitur perſona ficta & nō præſentata. vt in l. mortuo. ff. de fideiuſ. quia hic ponuntur vt diuerſæ. ideo notarij dicunt in inſtrumento mandati contra quālibet perſonam, collegium, vel vniuerſitatem. Nam ſi dicerent ſolùm contra quālibet perſonam, non videtur q̄ poſſet agere contra vniuerſitatem. contrarium videtur ſentire Cy. in l. metum. j. animaduertendum. ff. quod met. cauſ. ſed primam partem videtenere Cy. infrà, ad Treb. ſuper Rub. & adde quod not. Ioā. An.
5 in cap. ij. de reſcrip. lib. vj. in nouella ſuper gloſſ. vlti. † Not. etiam hic quòd in cauſa vniuerſitatis admittitur quis cum cautione rati. ſicut in cauſa priuatorum. In text. ibi. [faciat perſonas principales.] ſcilicet expenſis iuis, non aduerſarij. vt l. ij. in fi. ff. quibus ex cauſ. poſſ. ea. & in Specu. de iura calum. §. reſtat. in fi. vel dic quòd faciat ipſum principalem comparere: ſi poteſt commodè niſi ſit mulier. & hoc addit authen. principales. quæ videtur ꝛ ſtringere iſtum tex. dum hic dicitur quòd mittitur ad abſentem, quando ipſe abſens commodè comparere non poteſt.

2 ☞ *Vbicunque quis habetur pro confeſſo, an adhuc requiratur ſententia cōdemnatoria?*

1 *An quis poſſit renuntiare inſtantiæ ſaluo iure ſuo?*

4 *Propter contumaciam in non comparendo, an poſſit quis cadere à iure ſuo?*

5 *Interrogatus ſi reſpondere recuſat, qua pœna puniatur: & quid ſi recuſat reſpondere libello, & quid ſi poſitionibus?*

6 *Si actor cadat ab actione ex eo quòd recuſat ſubire iuramentum calumniæ, uel reus habeatur pro confeſſo, & propter hoc feratur contra eum ſententia, an poterunt appellare?*

7 *Statutum quòd in cauſa criminali contumax ponatur in banno, & habeatur pro confeſſo, & poſſit condemnari de crimine, an ſi fuit condemnatus, poſſit appellare?*

8 *Quando ex tenore libelli apparet aliquid contra ipſum actorem, propter quod reus deberet abſolui, licet reus uerè uel fictè confiteatur contenta in libello, non debet condemnari: ſed abſolui.*

9 *Bannitus licet ex forma ſtatuti habeatur pro confeſſo, non tamen ſequitur q̄ ſemper ſit condemnandus ſi ex defectu inquiſitionis uel eius formæ uenuiret abſolucndus.*

§. Quòd ſi actor.

† Actor nolens iurare de calum-
1 nia cadit ab actione: reus ver habetur pro confeſſo. hoc dicit. vſq; ad ver. ſic enim. cōcordat fi. in fi. extra eod. & de materia huius. §. habetur in Spe. eod. ti. fi. In text. ibi. [noluerit ſubire.] ſubaudi cum eſſet iuſſus à iudice iurare cum termino ſibi ſtatuto. argumen. eorum quæ not. Inno. in cap. extirpandæ. de præbend. quando dicatur commiſſum delictum negotium. & not. in l. j. infrà, de his quibus vt indig. la. text. ibi. [triſtitia iudicum.] hoc dicit. quia iudex ipſum triſtem
2 facit pronuntiando contra eum. † in text. ibi. [& liceat iudici ſententiam proferre.] licet ergo habeatur reus pro confeſſo: adhuc tamen requiritur ſententia condemnatoria: vt hic patet: & ſi hoc eſt in reo, potius debet eſſe in actore. vt requiratur ſentētia prætoria. quod tenet hic gl. & antequā ſententia ſit lata, ſi ille qui no cuſauit decederet. hęc pœna nō trāſmitteret cōtra hęredē eius vt poſſet hæres rei condemnari virtute dictæ tacitæ vel fictæ confeſſionis

confessionis: nec etiam hæres actoris repelli à iudicio. casus est singularis in l. eius qui delatorem. quam perpetuò tene menti. nã dicit hic Bartol. quòd illa fuit prima lex quæ fecerat sibi honorem in ciuitate Perusij. cum ipse ad hoc eam allegauerit: & nullus alius prius perpenderat. & idem vbicunque quis ex dispositione legis vel statuti propter contumaciam habet pro confesso. vt hæc pœna ad hæredem non transeat ante latam sententiã diffinitiuam, vt si in criminali causa ex forma statuti bannitus habetur pro confesso. & potest condemnari. Tene menti. In glos. j. in princ. ibi. [sed per sententiam.] Iubaudi priuatoriam iuris sui. vl' dic absolutoriam: quia iudex absoluet reum à petitione actoris, ac si actor non foueret ius. sed quid si reum condemnat actori, qui recusauerat iurare? Rñdeo, valet condẽnatio: nisi per prius pronuntiasset actorem cecidisse à iure suo secundum Baldum. sed si hic pronuntiasset non valeret: quia esset contraria præcedenti sententiæ. vt l. j. infrà, quãdo ꝙuo. non est necess. potest autem iudex virtute eiusdem processus pronuntiare actorem cecidisse à iure suo, sine alia petitione rei per modum libelli, & noui iudicij. sufficit enim petitio verbalis. & hoc vult Cynus. hic. Sed quid si antequam sententia feratur actor pœnitentia ductus vult iurare? dicunt Docto. quòd admittitur ad purgandum moram si res est integra: & ius rei non est effectum deterius. argu. in l. alia. j. de his quibus vt indig. & quod no. in l. criminali. j. de iurisd. omn. iudi. nam hoc videtur regulare in pœnis legalibus: vt euitentur per desistentiam vel purgationem moræ ante sententiam. l. qui cum maior. §. accusatione. ff. de bo. libe. † In glos. ibi. [cùm fortè nolit causam prosequi.] expone. id est, instãtiam. & vult dicere glo. quòd si sibi est licitum renuntiare instantiæ saluo iure suo: videtur etiam licitum recusare, & iuramentum præstare. Quare ergo punitur hanc pœnam? glos. d. quòd hodie non est sibi licitum renuntiare instantiæ saluo iure suo. imò tenetur vel prosequi vsq; ad sententiam, vel renuntiare liti & causæ. vt in authentic. qui semel. quomodo & quando iudex. Meritò ergo si recusat iurare, punitur hanc pœnam: ac si renuntiaret liti & causæ, postquàm non facit id quod est necessarium ad expeditionem causæ: certè hoc non erat statutum iure isto, & sic adhuc remanet contrarium glos. sed dic quòd aliud est expresè renuntiare instantiæ: quia tunc soluit expensas. aliud est recusare iuramẽtum præstare, & velle prosequi. quia tunc punit: vt hic. † In glos. ibi. [Solu. ibi debilente.] Dic quòd ibi in eo qui est contumax in non comparendo qui ꝓpter hoc nõ cadit à iure suo. hic in non iurando, quæ contumacia reputatur maior. aliquando etiam prima contumacia habet quem cadere à iure suo. vt in casu. l. locorum. infrà: de contra. ago deter. lib. xj. & in alio ff. de iure fis. l. secũda. §. senatus.

† Sed hic quæritur. quid i eo qui recusat rñdere interrogatus, qua pœna puniatur: ista enim sunt diuersa recusare iurare: & recusare respondere. Breuiter dic ꝙ aut quis recusat respondere interrogationibus quæ fiunt ante lit. contest. ad præparationem iudicij. de quibus hic in ti. de interro. act. & tunc erat prouisum per l. illius. ff. ꝙ haberetur pro confesso. vel pro negante: prout sibi dabitur est, & vtilius interroganti. vt in l. de ætate. §. qui tacuit. cũ simo. eod. tit. & idem si respondet: sed nõ ad ꝓpositum. vel non clare: vt ibi patet. Aut recusat respondere libello. & sic litem contestari, & non erat prouisum olim, vel etiam hodie, ꝙ habeat ꝓ confesso. imò proceditur cõtra eum tanquam contra contumacem ad missionem ex primo vel secundo decreto. vel etiam cogitur præcisè captis pignoribus, vel mulcta indicta. vt in l. j. §. quid ergo. ff. de ven. inspi. & quod no. in authẽti. qui semel. quomodo & qñ. ad. in gl. interdum recusat rñdere positionibus quæ fiunt post lit. cõtest. ad releuandum ponẽtem ab onere probãdi: & tũc olim fuit magna dubitatio: vt refert hic Cy. tamen hodie est hoc expeditum per c. ij. de confes. ꝙ habeat pro cõfessione illa positio cui recusauit respõdere: concurrentibus tamẽ tribus, vel quatuor. l. ꝙ fuerit iussus respõdere per iudicem: & quod ipse iussus fuerit præsens: & ꝙ sine iusta causa recusauerit. & ꝙ iam præstiterat iuramentum de calumnia. & altero deficiente secus. Vnde si ante iussum se absentauit, licet iudex faciat eũ citari, vt veniat ad respondẽdum positionibus, & ipse nõ compareat: nõ potest iudex pronũtiare eas haberi pro confessatis: vt est ibi casus. Spe. ti. in tit. de positionibus. §. nono. circa medium. videtur tenere ꝙ si fecit eum citari, cum commination ꝙ nisi compareat pronuntiabit eas haberi pro confessatis, ꝙ tunc possit in eius contuma-

ciam hoc pronuntiare. hoc tamen videtur a cõtra istum tex. posset tamen saluari dictũ eius, si iudex ad eum misit copiã positionũ & sic habuit notitiam: aliàs non potest dici ꝙ videatur fuisse confessus ea quæ ignorauit. nam etiã si esset præsens, deberent sibi b legi, ad hoc vt habeatur pro cõfesso. vt ibi no. Ia. autem Butri. quẽ videtur sequi Bal. j. de iureiur. l. generaliter. §. his de prẽsentibus. dat aliũ modũ, ꝙ mittat copia positionum ad iudicẽ loci vbi degit, & quod per illum interrogetur, vt sibi iubeatur ex parte iudicis causæ vt respo ndeat. & tunc perinde est ac si præsens coram iudice causæ fuisset iussus respõdere, sed certè poterit recusare comparere coram illo. Ideo præcedens practica videtur melior, ꝙ iudex causę mittat sibi copiam positionum, & iubeat sibi cum cõminatione ꝙ respondeat: aliàs habebit eas pro confessatis. si autem simpliciter faceret eum citari ad respondendum positionibus: tunc secus: quod etiam tenet Bar. in d. l. locorum. j. de omni agro deserto. Prędicta procedunt in causis ꝓphanis: sed in causis specialibus puta beneficialibus, videtur ꝙ non habeat pro confesso qui recusaret iurare de calũnia, vel de veritate: aut respõdere positionibus: ne alteri parti det vitiosus ingressus: quia fortè nullum ius habet in beneficio. nec propter fictam confessionẽ illius potest acquirere, cum non sit in eius potestate dare titulũ: & ita videtur sentire Spec. ar. in c. eũ qui. de eo qui mitt. in poss. nisi propter contumaciam in non comparendo, non fit missio ex primo decreto in beneficialibus, ratione prædicta. non etiam habẽt locum prædicta in causis criminalibus, vt no. Bar. in l. j. j. quomodo & quando iudex. in fi. tertiæ col. quia qui non deliquit per confessionem suam veram, vel etiam fictam, non propterea efficitur delinquens: vt in l. inter 6 omnes. §. rectè. ff. de furt. † In glo. seq. ibi. [tu dic secundũ Ioan. quod sic.] Cy. secundũ alios videtur tenere præcedentem opin. quòd appellari non possit. primò: quia est verus cõtumax. ergo non appellat, vt in l. & post edictũ. in fi. ff. de iudi. Secundò. quia frustratoria esset appellatio. nam iudex appellationis visa recusatione iuramenti, & ficta confessione, confirmabit sententiam cõdemnatoriam, sed communiter tenet ista glos. nec ob. prima ratio: quia verum est quòd vera contumacia tollit beneficium appellandi, quando committitur circa sententiam: quia citatus ad ipsam audiendam noluit comparere, sed hic non fuit commissa contumacia circa sententiam, sed circa processum. Præterea satis operatur ista contumacia: quod faciat haberi pro confesso, & dari sententiam contra se, non ergo debet inferri aliud præiudicium, vt appellare non possit. * glos. est singularis in cle. causam. circa fin. de elec. quæ est valde notabilis ad propositum. Ad secundam rationem respondetur, quòd imò non erat frustratoria appellatio. nam in causa appellationis poterit fortè ostendere quòd iustè recusauit iurare: si fortè de hoc habeat priuilegiũ. vel quòd licet habitus fuerit pro confesso, non tamen debebat condemnari. per id quod habetur in glos. sequen. & eodem modo si quis recusauit respondere positionibus, nam poterit ostendere quòd iustè recusauit: quia fortè non erat eis respondendũ, 7 secundùm ea quę no. in §. quod obseruari. † Et ex prædictis soluitur quæstio in qua Bald. consuluit. si statutum dicat quòd in causa criminali contumax ponatur in banno, & habeatur pro confesso, & possit condemnari de crimine: an si fuit condemnatus, poterit appellare? & determinauit Bald. quòd sic. per hanc glos. & per illam glo. in cle. causam. & etiam addit quòd poterit probare se maleficium non commisisse: quo facto sententia retractabitur: quia non deberet condemnari ex vera confessione. si apparet ipsum non deliquisse. vt in l. qui occidit. in fin. ff. ad l. aquid. & no. in l. vnica. j. de confes. in glo. multò minus ex ficta. 8 vt no. Bar. satis eleganter. in l. absentem. circa fi. ff. de pœnis. † In glo. seq. quæ incip. [per hoc.] ibi. [quid enim &c.] Not. istam glo. quæ reputatur singularis, quòd quando ex tenore libelli apparet aliquid contra ipsum actorem, propter quod reus deberet absolui: licet reus verè vel fictè confiteatur contenta in libello: non debet condemnari: sed absolui: quia censetur confiteri cum 9 omnibus suis qualitatibus. † & ideo allegatur ista gl. ꝙ licet bannitus ex forma statuti b habeatur pro confesso: nõ tñ sequit semp ꝙ sit condẽnandus: sed ex defectu inquisitionis, vel eius forma

a Vt appellare non possit. Adde Lud. ro. Alex. de imo. in l. nõ solum. in §. morte. ff. de ope. no. nun. Phi. in c. si iustus metus. de appel.

b Bannitus ex forma statuti. Adde Bald. in l. ij. ff. e. ti. & per Nellum in tractatu de bannitis.

a ¶ Pro actu triũ pſonarũ. Adde Barb. I rubri. extra eod. tit.

b ¶ Pro diſcretione. Adde c. Ifamis. §. triarũ. q. vij. Arc. & doc. I c. Statutũ. in §. inſup. de reſcrip. lib. vj.

veniret abſoluendus. vt nota. Bald. in l. ſi vnus §. pac. ff. de pact. per hanc gloſſam. Et adde quod no. per Bartolum. in dicta lege, abſentem. in fine. ff. de pœnis facit l. ſi filius cum patre. ff. de interroga. act. & quod no. Gulie. de Cug. ff. de iureiurand. in lege, ſi duo patroni.

1 ☞ Cõſtitutio reſpiciens litis ordinationẽ, locum habet in litibus futuris, ſuper negotijs præteritis, & in litibus pendentibus quo ad ea quæ reſtant.

2 Quando procurator conſtituitur poſt litem conteſtatam, & dubitatur de eius mandato: quando debeat præſtari cautio de rato?

4 Quid in cauſis in quibus non conteſtatur lis?

Ver. Sic enim.

† In ij. [ſed prædictum ſacramẽtum.] Not. prìò dũ dicit. [in ipſo litis primordio.] q̃ hoc iuramẽtum eſt præſtãdum à principio litis. i. ſtatim poſt litis cõteſt. ſed hodie declaratum eſt in c. j. e. tit. lib. vj. q̃ hoc nõ ſit de ſubſtãtia: quia licet nõ fuerit præſtitum à princip. (quia nõ fuit petitũ) poſsit peti in quacunq; parte litis, & debeat præſtari. ſed ſi fuiſſet petitum, & non præſtitũ, valuiſſent acta poſtea
2 facta. vt not. in §. ſed quia veremur. ſ. eo. l. † Item not. in ver. [ſin autem cauſæ adhuc pendentes inueniãtur.] ſecundũ Bart. quòd cõſtitutio reſpiciẽs litis ordinationem, locum habet in litibus futuris ſuper negotijs præteritis. Item in litibus pẽdẽtibus, quó ad
3 ea quæ reſtant, licet non quó ad iam geſta. † Item not. text. ibi. dũ dicit. [& in primo poſt hanc l. ingreſſu &c.] q̃ eo quod not. in l. nihil. ſ. de procu. quãdo procurator cõſtituitur poſt lit. cõteſt. & dubitatur de eius mandato, quãdo debeat præſtari cautio de rato? Et dicit quòd antequàm procedat ad vlteriora: ſed ſi pcederetur, & non peteret cautio, nõ poſſet poſtea peti. ſicut nec poſt litem cõteſtatam: ſi ante cõteſtationem nõ eſſet petita: quia quod operatur conteſtatio in his quæ præcedunt eam operatur etiam primus actus contradictorius. in quo ſequitur conteſtationem.
4 † Et vide in caſibus in quibus non conteſtatur lis, quia primus actus contradictorius habet vim conteſtationis: vt not. in c. j. de elec. lib. vj. non ſunt alia. Laudetur Deus.

Sequitur Liber tertius.

De iudicijs. *Rubrica.*

a ☞ Verbum iudicium, quot modis ſumatur?

b In iudicijs non eſt habenda diſcretio perſonarum.

1 † Quæro, quare loquitur in plurali, & nõ in ſingulari de iudicijs? Rñdeo, quia ſunt plures ſpecies iudiciorũ. Sunt enim quædam vniuerſalia: vt petitio hæreditatis. vt in l. j. in princi. ff. de rei vend. Quędam generalia. vt actio q̃ ſocio. ff. q̃ ſocio. l. q̃ ſocio arbiter. vel nego. geſt. vel tutelæ. Quædam ſunt particularia. vt rei vẽdicatio. quod dic: vt ff. de eden. l. j. in prin. gloſſ. mag. Item quędam ſunt ſimplicia. in quibus vnus eſt actor: & alter reus. Quædam duplicia. in quibus vterq; eſt actor & reus: vt ſunt iudicia diuiſoria. ff. eo. l. in tribus. & interdum vti poſſidetis. vt l. ij. de interdictis, quæ omnia proſequere. vt in Spec. eod. titu. per totum.
2 † Item hoc verbum iudicium ſumitur multis modis. Primò, pro
a actu trium perſonarũ: ' valet actoris, iudicis, & rei. vt in hoc titu. & ff. eod. & in c. forus. de verbo. ſignifi. Secũdò pro inſtãtia lit. vt j. eod. l. properandum. Tertiò, q̃ vltima voluntate. vt in l. j. ſuprà,
b de ſacroſanc. eccle. Quartò, q̃ diſcretione. ᵇ ff. eod. l. cum prętor. §. j. dum dicit. iudicio caret &c. Quintò ſumitur iudiciũ q̃ actione. vt in dicta l. in tribus. ff. eod. dum dicit in his tribus iudicijs, id eſt, act. & l. mora. §. in bonæ fidei. ff. de vſur. Sextò, pro ſententia. vt in l. epiſcopale. & in authẽtic. ibi poſita ſuprà, de epiſ. aud. & l. j. de re iudica. Septimò, q̃ cauſa ſeu q. vt j. de ordi. iudi. l. quæſtionum. Octauò, pro voluntate. ff. de fideicommiſ. libe. l. Thais. §. Lucius. Nonò, q̃ actis & ſcripturis, quæ fiunt in iudicio. vt not.
3 in authentic. vt præpo. no. impera. §. penultimo. † Et adde quæ not. per Archi. in princi. decreti. & quod in iudicijs non eſt habẽda diſcretio perſonarum: ſed ita magnum iudicabis, vt paruum. vt in c. in iudicijs. extra de regu. iur. lib. vj.

* ☞ Quando ſunt duo iudicia quæ ſic ſe habent q̃ ſententia abſolutoria lata ſuper uno, poteſt parere exceptionem rei iudicatæ ſuper alio: an poſſunt eodem tempore cõtinuari?

3 Per litis conteſtationem an fiat nouatio, & quid per citationem? & nu. 4. & 5.

4 Iudicium non incipit à citatione, ſed quaſi incipit quantum ad aliquos effectus primò: ut citatio ducatur actus iudiciarius: hinc eſt q. non poteſt committi die feriato, ut per ũ perpetuetur iuriſditio iudicis delegati: ut non expiret, & ut per eam præoccupetur iuriſditio, & interrumpatur præſcriptio xxx. annorum.

5 Si lata eſt ſententia pro actore, deſinunt currere uſuræ pendente tempore quod datur iudicatis: ſed eo finito currit uſura centeſima, quæ eſt legalis. & quid ſi feratur contra actorem?

6 Peremptio non cadit in eo quod non eſt in rerum natura.

7 Iudiciũ non admittitur ſuper futuro: & quod fundetur ſuper obligatione de præſenti.

8 Vſuræ quæ decurrunt tempore quo durat litigiũ, an poſſint in iudicium deduci uel petí.

9 Nouatio uoluntaria fit per ſtipulationem: & an poſſit fieri per aliam cõtractum cum ſtipulationem, & quid detrahatur priſtinæ obligationi?

10 Nouatio neceſſaria quæ fit per litis conteſtationem, quid operetur? & quid de nouatione quæ fit per ſententiam abſolutoriam? & nu. 9.

11 Quid de nouatione neceſſaria, quæ fit per ſententiam cõdemnatoriã? & nu. 9. & 14.

12 Pro ſententia, an agatur uis executiua? an actione iudicati?

13 In executione ſententiæ an requiratur cauſæ cognitio?

LEX I.

Vdicio cœpto.

Lex iſta eſt difficilis in recitatione. gloſſ. & materiæ. & conſueuit repeti. h. d.
1 † Per litis conteſtationem factam ſuper ſorte, ac etiam in parte vſurarum, non perimitur ſtipulatio vſurarum commiſſa vel committendæ nec impeditur curſus earũ lite pendente: & vſuræ quæ poſſunt peti iure actionis, ſi nõ fuerunt petitæ in iudicio ſortis, etiam illo finito peti poſſunt in alio iudicio. hoc dicit. Et primò præmittit vnum ad euidẽtiã vſq; ibi. [iupereſt.] Secundò determinat caſum de quo quæritur: & legitur duobus modis in gl. quæ incipit, [quæ pendente.] primo in ſtipulatione committenda. & ſic loquitur de vſuris futuri temporis currentibus poſt litem cœptam. alio modo vt loquatur de ſtipulatione vſurarum commiſſa: & ſic de vſuris præteriti temporis: quæ nõ omnes fuerunt in iudicio ſortis petitæ, & erat dubiũ, an illæ quæ non erant petitæ poſſent in alio iudicio peti. Nos poſſumus addere tertiam lect. quòd loquatur tam de futuris vſuris quàm de præteritis hoc modo. Mutuaui tibi centum, & tu per ſtipulationem promiſiſti x. quolibet anno pro vſuris. ſtetiſti per quatuor annos quòd ſortem non ſoluiſti. & ſic debes mihi quadraginta p vſur. egi ad repeti. ſortis. & etiam petij vſuras duorum annorum. lis durauit per triennium: deinde lata eſt ſententia condemnatoria in ſortem & vſuris duorum annorum: nunc facta executiõe ſentẽtiæ, vel etiam non facta: vellem petere vſuras aliorum duorum annorum, quæ cucurrerãt ante litem cœptam: & etiam trium annorũ, quibus durauit lis: quęritur an poſsim? Imperator rñdet quòd per conteſta. factam ſuper ſorte non fuit perempta ſtipulatio vſurarum. pro vſur. præteriti temporis: nec etiam probentibus currere lite pendente. Et ideo cucurrerunt: poſſunt ergo eas petere in alio iudicio iure obligationis & actionis, quæ non finiuntur lite finita: licet ſecus in officio iudicis mercenarij vt l. iij. C. depo. Sed ſecundùm primam lecturam, petij vſuras omnium quatuor annorum: non autem tempore quo durauit lis: quia tunc adhuc non erant commiſſæ vſuræ: ſed nũc commiſſæ ſunt, & volo illas petere. Sed ſecundùm ſecundam lecturam gloſſ. petij vſuras duorum annorum tantùm, & nunc volo petere aliorum duorum annorum qui cucurrerant ante litem cœptam: non autem volo petere pro tempore quo durauit lis. Ita text. ibi. [non eſt perempta.] Dic quòd non eſt perempta obligatio, & actio principalis, competens ad ſortem: vnde ſtipulatio vſurarum quæ eſt acceſſoria, habet cui cohæreat: ideo poteſt committi eo tempore quo lis durat. In text. ibi. [contingere poſsis.] ſcilicet in nouo iudicio. Secundùm verum intellectum: non autem in iam cœpto: quia eſſent duo iudicia. vnum ſup ſorte: alterũ ſuper vſuris. ſicut eſſent duo libelli, q̃ iudicia ſic ſe habẽt adiuicẽ, q̃ lata ſnĩa abſolutoria ſup ſorte, ex eo q̃ nõ eſſet lata ſup vſur. pareret exceptionẽ rei iu. ſup eis. q̃ ſi nõ eſt debita, non pot

non poterunt vsuræ currere, quia debitor prętensus non esset in mora. vt in l. lecta. §. sed cum sortis. ff. si cert. peta. † Et regula est in materia cumulat. q̃ quãdo sunt duo iudicia quæ sic se habent q̃ sentẽtia absolutoria lata super vno, potest parere exceptio. rei q̃ sentẽtia absolutoria lata super vno, potest parere exceptio. rei iudi. super alio: vt quã do vnum est super principali, aliud est sup accessorijs: puta fructus, vel super vsuris, nõ possunt eodem tempore cumulari. vt l. fundum. & l. fundi. ff. de excep. & per Dynũ in regula nullus pluribus. de regu. iur. libro vj. & per Bartolũ in l. edita. §. de edendo. dicet aliquis si ita est, positio casus quam §. feci non procedit. dum dixi q̃ in eodem libello petij sortem, & etiam vsuras præteriti temporis: & sic cumulaui ambo illa iudicia: dicit Dy. ĩ dicto c. nullus quòd in eodem libello bñ possunt cumulari. sed in alio libello dato post litem cõtest. sup vno, nõ tamẽ possunt cumulari. & ita loquit cõtrarium. Bart. nõ tenet istã distinctionem p. l. interdum. de pub. iud. & j. qñ ciui. actio præiudi. criminali. l. j. vbi ciuilis & criminalis ĩ eodem libello cumulari nõ possunt. & ipse idem Dy. dicit q̃ nõ est alia ratio, nisi q̃ sñia absolutoria lata in vno, facit præiudicium in alio. nec obst. auth. de fideiuss. §. sed neq̃. vbi psonalis & hypothecaria possunt ĩ eodem libello cumulari: & tamẽ absolutoria lata sup psonali parit except. rei iudi. sup hypothecaria: quia ibi est alia ratio, quod dic, vt ibi q̃ eum Pe. de bellapertica. & Cy. post eum, vident dicere q̃ etiã in diuerso iudicio potest cumulari iudiciũ vsurariũ cũ iudicio sortis dummodò nõ purè petãtur vsuræ: sed sub cõditione si ferat sñia p̃ actore ĩ sorte, quod dictum nõ placet: quia sic istud iudicium totũ fundaret super futuro. quod esse nõ potest. vt l. nõ quãdmõdũ. ff. eo. nec posset ꝓcedi sup isto secũdo libello dato sup vsuris, quousq̃ lata esset sñia pro actore sup sorte. Ad quod ergo frustra dabit̃ talis libellus: mihi videt̃, & semper visum est. quòd Dy. dicat veritatem: & p̃ eo est casus in ista l. ponẽdo, vt §. posui. quia in prio libello petij sortem & vsuras incurias. & dico q̃ sic video eas petere sub cõditione si feratur sñia p̃ me super sorte. arg. j. loca. l. cõductores. cum glo. & extra de test. c. Raynaldus in glo. quæ incipit. sed nũquid. Sed in alio libello dato super vsur. post lit. cõtest. sup sorte, nec purè, nec sub cõditione. potest cumulari hoc secũdùm eum. Primò, p̃ dictã regulã. & p̃ id quod ĩ dicit sed debeo expectare q̃ ferat̃ iudicium sortis, & si ferat̃ p̃ me sñia, apparebit q̃ vsuræ sunt mihi debitæ. & sic potero eas petere in alio iudicio: nõ autem in eodem. si est dubium an p̃ me ferri, vel nõ: & sic est incertum an vsuræ sint debitæ, vel nõ. Nec obst primo dicto. l. interdũ. & l. j. quãdo ciuilis actio: quia ibi sunt duo iudicia æquè principalia, quæ sic se habẽt q̃ sñia absolutoria lata super vno, potest parere excep. rei iudi. sup alio: quo casu nec in eodem libello nec diuersis possunt cumulari, sed vno expedito p̃ accusatore, poterit aliud inchoari: secus si contra eum: sed quãdo vnum est sup principali, aliud super accesso. debet distingui prout distinguit Dy. aut in eodem libello, & possunt cumulari. aut in diuersis, & tunc secus: & pro hoc quod no. in glos. in l. qui de inofficioso. in mag. glo. ff. de inof. test. quæ dicit quod in eodem libello potest intẽrari querela, & petitio hæredi. & tamẽ sñia cõtra actorem super querela pareret except. rei iud. super hæredi. Item dicit Bal. in iudicio restitutiõis in integ. quod vocatur rõcindens, & in actione rescissoria, vt posit cumulari in eodem libello: dicit tamen q̃ cumulatio debet fieri sub cõditione. mihi videt̃ quòd censeat̃ semper sic fieri: quia est de natura istorum iudiciorum. † In glos. ij. ibi. [quod fit lit. contest.] Cõtra gl. oppo. duobus modis: primò, quia p̃ cõte. fit nouatio volũtaria, p̃ quam tollitur prima obligatio sortis: vt l. solutionem vel iudiciũ. ff. de dol. & not. ibi gl. mag. post princ. ibi. [Item fit hæc volũtaria in cont. &c.] & p̃ cõsequens perimitur stipulatio vsur. cõmittẽ dã. vt ff. de noua. l. noua. cuius cõtrarium hic dicitur in text. Sol. intellige glo. in cõtest. facta cum eo qui inuitus venit ad iudiciũ. vt quia erat citatus, quo casu per cõtest. non fit nouatio voluntaria, sed necessaria. p̃ quam nõ tollitur actio prima, sed noua qualitas ei adijcitur. vt in ea glos. magn. sed si fieret contesta. cum eo qui non inuitus comparuit, sed sponte. vt si volebam agere contra te, & feci te citari: alius spõte comparuit, & suscepit in se iudicium animo nouãdi: quod facere nõ potuit te inuito: sed me cõsentiente. vt l. mãdato meo. §. j. ff. mã. tũc fateor cõtrarium. q̃ nõ proce 4 dere ista glos. nec iste text. † Secundo oppo. q̃ imò iudicium in 1 cipit à citatione. vt instit. de pœna teme. litigan. §. fi. & no. ş. de in 2 vocand. super Rubrica. Solu. per cita. propriè non incipit. sed quasi incipit quantum ad aliquos effectus. a primò vt citatio dicatur actus iudiciarius. hinc est q̃ nõ potest cõmitti die feriato, vt no. in l. dies festos. j. de ferijs. non sic in datione libelli. l. miles. §. sexaginta. ff. de adul.

a Incipit à citatione. Adde Bal. in l. j. C. de iur. & fac. ign. Paul. de ca. in gl. rubric. C. de in ius vocan.

Item vt per eã perpetuetur iurisditio iudicis delegati, vt nõ expiret, vt in c. gratum & c. relatum. de offic. dele. Tertiò vt per eam prȩoccupetur iurisditio. si sunt duo iudices ordinarij, quorũ quilibet habet iurisditionẽ insolidũ. & vnus facit citari, alter non potest se impedire. l. si quis postea. ff. eo. Item vt per eam interrumpatur præscriptio xxx. ann. vt l. sicut. de præscrip. xxx. anno. per istos autem effectus nulla fit nouatio. etiam necessaria, quia nulla qualitas adijcitur obligationi pristinæ: sed per conte. verè incipit iudex. & per eam adijciuntur plures qualitates pristinæ obligationi. de quibus in glo. mag. ver. [necessaria autem.] quartũ dicitur fieri nouatio. & illa faciebat dubium in hac l. vt not. in se. glo. In glos. seq. super verbo [vsurarum.] ibi dum dicit. [quæ pendente iudicio &c.] hoc non dicitur expressè in ista l. sed satis colligitur ex eo quod dicitur quod non est peremptoria: sed bene dicitur expressè in l. lite. de vsu. ff. Et ratio colligitur ex l. 5 non solum. de reg. iur. † Sed quæro. si lis est finita an postea currant vsuræ contra act. Respondeo si lata est sentẽtia pro actore, desinũt currere. & pendente tẽpore quod datur iudicatis, nulla vsura currit: sed eo finito currit vsura centesima: quæ est legalis. vt j. de vsu. rei iu. l. fi. & no. j. in gl. mag. circa fi. ibi dum dicit. [decedit autẽ. &c.] Si verò lata est sentẽtia cõtra actorẽ, non solum desinũt currere in futurũ: sed etiam in iam decursis obst. except. rei iud. si reus fuit absolutus, quasi nõ debitor. vel quia actor nõ probauit. vt in eadẽ gl. mag. ver. [fit quoq̃ necessaria per sententiam &c.] sed si lata est ex eo q̃ debitor soluit, non obst. exce. rei iud. in vsuris quæ ante solutionem cucurrerant: sed post solutionem non currunt. sunt enim duo debita diuersa. vnũ sortis: aliud vsurarum. & vno soluto remanet alterũ. vt ff de eo quod certo loco. l. centum Capuæ. & l. j. de sol. & hoc tenet hic Cyn. in ij. oppo. & in distinctione, sed si lata est absolutoria ex eo quod sic prȩscriptum obligationi sortis, similiter nocet in vsuris etiã præteritis. vt j. de vsur. l. eos. in prin. Nec ob. j. de luitione pig. l. intelligere. quia ibi duæ erant actiones: vna personalis. altera realis. s. hypothecaria. & minori tẽpore præscribit̃ personalis quàm hypothecaria. secundũ Cy. Secus quod ambæ sunt p̃sonales. i. principalis, & accessoria quę possunt peti vnà cũ principali: sed si nõ possent peti vt pœna, sublata principali etiã per solutionẽ tolleretur pœna. vt in l. ij. in prin. ff. si quis cau. Et per ista declarantur quædã dicta Cy. polita hic latis confusè. In glo. ibi. [quasi hæc nouatio.] certè in hac l. non dicitur q̃ fiat nouatio per conte. Respondeo bene dicitur in l. aliã. ff. de noua. In glo. ibi. [sed contrà est.] & ad contrariũ respondeo, q̃ procederet in nouatione voluntaria, de qua. j. in gl. mag. post prin. Nos loquimur de illa quę fit per contest. faciam cum inuito: quæ dicitur necessaria: & per eam non tollitur obligatio, sed noua qualitas ei adijcitur. per l. non solent. de reg. iur. & j. in glos. mag. ver. [alia necessaria.] In glo. ibi. [Alij dicunt.] scilicet timore dicti contrarij de nouatione: sed doc. dicunt q̃ ista lect. est vera in se. sed nullam habet dubitationem declaro: quia si stipulatio est iam commissa. & sic incœperunt vsuræ deberi: etiã si fieret nouatio voluntaria, per quã tolleretur obligatio principalis, non perimitur stipulatio vsurarum iam commissa: sicut nec per solutionem sortis: vt ş. dixi, sed ponendo quòd loquatur de vsuris futuri temporis. & in stipulatione nondum commissa, sublata ptincipali non possunt vsuræ currere pro sorte quæ non debetur. vel cuius obligatio est per- 6 emptoria. vt l. lecta. §. sed cum sortis. ff. si certum petatur. † In glo. seq. ibi. [secundùm primum casum.] scilicet quòd loquatur de vsuris futuri temporis. & sic impropriè dicit quòd non est peremptа: quia peremptio non cadit in eo quod non est in rerum natura. ar. l. nam & si sub conditione. §. rumpẽdo de iniusto test. certè licet non commissa est, tamen interposita. & ex ea oritur obligatio conditionalis, si debitor erit in mora soluẽdi ergo propriè loquendo potest in ea cadere peremptio. & tamen hic di- 7 citur quòd non perimitur. † In glos. quæ incipit. [quia nec poterat.] secundùm primam glo. communiter reprehenditur. nam procederet quod dicit gl. qñ totũ iudicium fundaret̃ super futuro: vt si non peterem sortẽ, sed peterẽ te condẽnari ad vsuras fu-

a ¶ Nouatio voluntaria. An nouatio voluntaria tollat priuilegiũ. vide per Bart. in l. aliã. ff. de noua. Bar. in l. si is qui. ff. de iure fisci.

b ¶ Actio in factum. Quotuplex sit actio in factum, & qñ & quõ competat. vide gl. in §. fi. instit. de interdi. Bal. in l. ex placito. i v. & viñ. q. C. de rerum permuta.

turi temporis, cũ erunt commissę, vel ad cauendum de ipsis soluendis. tunc enim quia est quòd mihi imputeť quare non peto sortem: & sic faciã cessare cursum vsurarum: & etiam quia totum iudicium fundať sup futuro, talis petitio non admittiť. ita loquiť l. j. §. j. ff. de vsu. & l. nõ quẽadmodum. ff. eo. sed quia hic loquiť quando petñ sortem: & sic nihil est qꝙ mihi imputeť, & fundo iudicium sup obligatione de p̃senti. dicunt Docto. qꝙ possum petere te condemnari nõ solũ ad sortem & vsuras præteriti tẽporis: sed etiam ad vsuras futuri temporis, quæ current quousqꝙ lis durabit. vt hæc habentur plenè in l. j. de ien. quæ sine. cer. quanti. Et ideo si nõ peterẽ sortẽ, sed peterẽ vsuras præteriti temporis, nõ possum adijcere rem futuri temporis. arg. eorum quæ habentur in l. j. j. de fideicom. hoc non placet: quia est quod mihi imputetur. fateor tamẽ quod si in annuis præstatiõibus peto aliquas iam p̃teritas: & sic fundo iudicium sup p̃senti possum etiam petere condemnationem fieri sup futuro: quia nõ est quid
8 mihi imputeť: ita loquuntur quæ no. in l. j. j. de fideicõ. † In gl. ibi. [sed tamen.] format oppo. §. dixi qꝙ vsuræ temporis quo durauit litigium nõ poterũt in iudicium deduci, vel peti. cõtra. de l. ædiles. §. Item iciendum, de ędil. edict. dixit Azo, quem sequiť gl. qꝙ nõ poterunt peti in libello: quia adhuc non erant decursæ: sed in calculo ferendæ sn̄iæ: & sic quãdo erant decursæ, potest implorare officium iudicis mercenarium: vt etiam in illis faciat cõdemnationem: licet nõ fuerint petitæ in libello. Io. tenuit contrarium: quia ille §. loquiť in actione bonæ fidei, nos loquimur in actiõe stricti iuris. Item loquiť in accessionibus, quę nõ veniũt iure obligationis, vel actionis: sed officio iudicis mercenario. vnde si nõ possent peti ante sentẽtiam: nõ possent etiam peti post. p̃ l. iiñ. j. de si. Item nos loquimur in vsuris deductis in stipulationem, q̃ possunt peti iure act. & obl. vñ nõ est necessarium officium iudicis: quia possunt peti post sn̄iam. gl. dicit qꝙ istæ relpõliones nõ sunt bonæ p̃. l. nõ solũ. de rei vẽdi. ff. p̃ quam ambæ istæ rñsiones confundũtur: quia loquiť in stricti iuri iudicijs, & in accessionibus q̃ poterãt peti iure act. vel l. aquil. & tamẽ ibi dicit quòd officium iudicis mercenarium potest in calculo ferẽdæ sn̄iæ imporari: vt in illis cõdemnari faciat: licet non fuerint in libello petita. Doctores tenẽt opinionem Io. Et ipiam dicũt esse veram. Quia quædam sunt accessiones quæ veniũt ex natura ac. vt vsuræ ex mora in actio. bonæ fidei. Item fructus, & deterioratio rei in actione stricti iuris reali. vt est in rei vendi. & fateor quòd p̃ illis potest implorari iudicis officium, si lite pendẽte emergũt: licet etiã competat actio ordinaria. vt in dicto §. Item iciẽdum. & d. l. non solũ. & sic nõ est ſienda differentia inter actio. bonæ fidei. & stricti iuris: sed inter accessiones, an veniãt iure actiõis, vel nõ. Vsuræ autem in actione stricti iuris nõ veniũt de natura actio. etiam post moram: nec post litem cõte. vt l. j. & ibi no. j. de cõdi. inde. ergo pro eis nõ potest implorari iudicis officium: sed debuit in nouo iudicio & nouo libello peti primo finito, & lata sn̄ia p̃ actore, sed eo pendẽte etiam in nouo libello nõ possent peti. vt §. dixi. quia nõ potest fieri cumulatio. Pro opinione Io. qꝙ nouo iudicio opus sit. videť esse casus in l. Athenis. cum l. seq. ff. de aqua plu. arcẽd. Sed pone quòd erat actio bonæ fidei, in qua veniebãt vsuræ officio iudicis post moram ex natura actio. fuerũt tamẽ deductæ in stipulationem, vtrum lite pẽdente in calculo ferendæ sn̄ię poterit actor petere qꝙ fiat cõdemnatio in illis quæ currerunt lite pendẽte? Nam in illis quæ concurrũt clarum est quòd nõ, dic qꝙ sic: & isto casu potest p̃cedere opi. Azo. quam tenet gl. licet Docto. nõ tãgant. Nec ob. quòd p̃ eis datur actio ex stipulatione: qa nõ ꝓpterea cessat officium iudicis mercenarium deseruiẽs actioni: vt est casus in d. l. nõ solum. de rei vendi. sed officium iudicis nobile bene cessaret vbi competeret actio ordinaria: cum illud sit extraordinarium: vt in l. in causæ. in princ. ff. de mino. & non veniat deseruiendo actioni: iuxta not. in l. in prouinciali. de ope. no. nun. Et ex prædictis apparet declaratum principium glos. mag. & quòd non benè dicit. dum ibi sentit quòd lite pendente possit implorari iudicis officium pro istis vsuris, si ponimus
9 quòd actio competens ad sortem erat stricti iuris. † In gloss. mag. ibi. [& quia nouatione.] diuide in quatuor partes. Primò loquitur de nouatione voluntaria, per quam perimiť actio prima: quia dicit vnius obligationis in aliam transfusio. vsqꝙ ibi. [alia necessaria.] Secundò de necessaria quæ fit per lit. contest. per quam actio prima nõ perimitur: sed nouæ qualitates ei adijciuntur in fauorem actoris: & ꝓpter hoc dicitur nouatio: vt l. aliã. ff. de noua. vsque ibi. [fit quoque.] Tertiò loquitur de nouatione necessaria: quæ sit per sententiam absolutoriam. per quam similiter actio prima non perimitur, nec etiam naturalis obligatio: sed tolliť sibi effectus: quia contra eam parať exceptio. vsque ibi. [si autem damneť.] Quartò loquiť de nouatione necessaria quæ fit per sentẽtiam cõdemnatoriam: & per eã similiter nõ tollitur actio prima: sed alia noua cum illa accumulatur: in aliquibus tamen distrahitur: vt in gl. hĩ vsqꝙ in fine. Circa primam partem dã
a glos. dicit qꝙ nouatio voluntaria * fit per stipulationem. quæritur vtrum possit fieri p̃ alium cõtractum citra stipulationem. rñdeo qꝙ sic, si expresè hoc agatur: vt plenè not. in l. si mandato meo. §. j. ff. manda. secus si nõ agatur expresè. etiam si interueniat noua ꝑsona. vt l. Item illa. §. fi. ff. de cõsti. pec. & in hoc differt à stipulatione: quia per eam inducebatur olim nouatio nõ solũ cũ agebať expresè, sed etiam tacitè p̃ interuẽtum nouæ ꝑsonæ. vel si aliqd adijciebať pristinæ obligationi: vt l. qui vsumfructum. de verb. li. & l. ñ. de noua. hodie secus: nisi agať expresè. vt l. fi. j. de noua. Item quæro, quid detrahiť pristinæ obligationi? Rñdeo, quia nõ la tollitur: & etiam priuilegia quæ sibi inerãt in fauorem actoris, & ex conuentione partium: vnde liberãtur pignora, & fideiussores: & tolliť stipulatio vsurarum, nec ceniet repetita in obligatione nouãte: vt in l. nouatione. cum alijs allegatis in glo. ff. de noua. sed priuilegia quæ inerãt ex dispositione legali, cẽsent repetita in obligatione nouãte: vt l. ñ. ff. de priui. credito. §. j. ante fi. & l. aliã.
10 ff. de noua. & ibi not. in gl. † Circa secũdam partem, dum glossa dicit qꝙ perpetuať p̃ conte. intellige ad lx. annos. etiam si prius ex annalis. vt in l. h. j. de præscri. xxx. ann. p̃ alium autem actum extra cõtest. vt p̃ citationem, nõ ꝓpetuať ad xl. an. licet quãdoq; interrumpať præscriptio longi tẽporis: vt not. glos. in l. cum notissimi. de præscrip. tri. an. Fallit tñ istud quod dicit gl. in vsucapione triennij, quæ est inducta mero fauore vsucapientis: Nam plus cõte. nec interrumpiť, nec ꝓpetuať actio mero iure: vt ff. p̃ empto re. l. secũda. §. fi. & l. si post acceptum. ff. de rei vendi. & ibi not. & etiam j. in glos. dum dicit. [Item interrumpiť præscriptio: & etiã vsucapio quantùm ad effectum: currit tamen &c.] Nam illa verba. [quantùm ad effectum: currit tamen &c.] debent referri ad verbum vsucapio. non autem ad verbum præscriptio. i. longi temporis in rebus mobilibus. illa enim bene interrumpiť mero iure & actio perpetuať. vt in l. moræ. j. de rei vendi. Quod autem dicit glos. quòd efficitur trãsitoria in hęredes. exemplifica in actio. pœnalibus, quæ non transeunt ad hæredes ante lit. contest. vt in l. j. ff. de pri. delic. & infrà, ne ex delictis defunctorum. Item quod subditur in glos. quod periculum rei transfertur in reum. declara: quia per contesta. inducitur mora, si non præcesit interpellatio: vt l. fina. ff de triti. quia post moram periculum speciei debitæ pertinet ad debitorem: vt l. quod te. ff. si certum peta. secus ante. vt l. si ex legati cauta. de verbo. obliga. Item est quod dicit gl. quod actio reicitsoria perpetuatur. Supple secus in officio iudicis reicindente, per quod petitur restitutio in integrum. Nam debet peti, & etiam cauta terminari intra quadriennium continuum qua restitutione conceita oritur vtilis actio, quæ prius fuerat directa, & erat perempta per præscriptionem. Et durat anno: vt l. fina. suprà, quib. ex caus. maio. & lege, in honorarijs. §. sed cum rescissa. ff. de actio. & obligatio. & præscriptio interrumpitur per contest. & etiam actio perpetuatur ad xl. anno. De tertia parte glos. dic, vt plenè nota. in lege, Iulianus. de ex
11 dictio. indebi. ff. † Circa quartam partem glos. reprehenditur in duobus, primò, dum dicit quod ex sententia condemnatoria
b oriť actio in factum *. Nam imò vocatur actio iudicati: vt in lege, miles. §. qui iudicati. ff. de re iudic. Licet ex iuramento detur actio in factum, & etiam ex sententia arbitri emologata. Item in alio, quia vult quòd ex sententia condemnatoria in reali non oriatur actio personalis in factum, vel iudicati: sed vtilis rei vendicatio. contrarium nota. per glos. in l. nam & postea. §. fina. & l. sed & si possessor. i. ff. de iureiuran. Et ita communiter tenetur per Docto. quòd oritur in reali sicut in personali. Item dum dicit glos. qꝙ prima actio datur, & noua sibi accumulatur

mulatur quod dic. vt not. in l. fi. j. de vsur. rei iudi. & quòd actor
potest iterũ intentare acti. primã: nec sibi potest obijci de senten-
tiã sit lata in fauorem actoris p l. euidenter. ff. de exce. rei iudi.
Sepple ad gl. q bñ potest obijci alia exceptio peremptoria: puta
pacti, vel solutionis, vel præscriptionis: quæ fuerunt omissæ in
primo iudicio: & ideo fatuus est actor qui actionem primam in-
tentat, cũ possit agere ex sententia actione iudicati, & tunc illæ
exceptiões nõ possent obijci per l. peremptorias. j. sen. rescin. nõ
pos. & hoc vult gl. notabilis in l. duobus. ff. de excep. rei iudi. † Itẽ
dum gl. dicit q snia habet executionem paratam non intelligas
quòd actio in factum sit illa: sed est officium iudicis nobile. quo
potest peti executio: vt l. à diuo pio. per totam legem. ff. de re iud.
& l. minor xxv. ann. cui fideicommissum. ff. de mino. in actione
autem iudicati non ꝓcedit executiuè: sed ordinariè. s. dato libel-
lo, & lite cõte. vt not. de execu. sententiæ. in prin. in Spe. Et ꝓdest
agere tali via & modo: quia executio nõ potest fieri nisi per iudi
cem qui tulit snĩam, vel p alium ad literas eius. vt l. ꝓperandum.
§. finali ff. eo. sed actio iudicati posset moueri corã quocũq; iu-
dice ordinario vbi reus sortiret forum: nec requiruntur literæ
iudicis qui tulit sentẽtiam. l. argentarium. §. nomine pupillę. ff. e.
tit. quod est plus quã intẽtare actionem primam. p. id quod ego
dixi i. de exceptionibus peremptorijs. † Inquantum gl. dicit q
executio fit sine cognitione. innuit secundùm Bal. & Ange. q in
executione sentẽtiæ non requiratur citatio * partis, aliàs non dicere
tur fieri sine cognitione: qa citat vt contradicat si vult, & potest
& in ista cõtradictione vertitur causæ cognitio: vt in l. in causæ.
ff. eo. mino. de hoc articulo dic breuiter p Inno. in c. ex ratione. de
appel. & per Barto. in l. à diuo pio. §. in venditione. ff. de re iudi.
& p Bald. qui allegat illam glos. s. de iur. & facti igno. l. j. Et ad-
de bonam practicam quæ colligit in l. defendente. ff. de autho. tu
to. & ibi omnino vide Bald. Vltimò etiam glos. reprehendit. in-
quantum dicit in fi. q p sententiam cõdemnatoriam detrahit pri
mæ obligationi: quia vbi erant primò plures obligati insolidũ
si simpl condẽnant, quilibet est obligatus ꝓ parte. l. j. j. si plures
vna sententia. nam illud est verũ in obligatione vel actione quæ
orit ex sententia: quia non cẽset cõdẽnati quilibet insolidum, ni-
si hoc expressè dicat: licet sint obligati insolidum. Cæterũ prima
adhuc obliga. quæ non sunt sublatæ: in suis terminis durant. & si
alter eligeret agere potius actione prima quàm ex sententia, pos
set conuenire quẽlibet nõ insolidum, nec simul, sed separatim. vel
simul, cum protestatione quod vna solutione contentus est: vt
not. Bart. in l. secunda. §. fi. de duo. re. Non sunt alia.

1 *Nisi absoluta sit realiter proposita nulla expressa causa, licet in prosecutione una causarum exprimatur, & secuta sit sententia absolutoria: an obstet exceptio etiam rei non prosecutis? & quid in actione personali? & nu. 3. & 4.*

1 *Quid si generalis fuit circa causas rei petitæ?*

4 *Quando opponitur tibi exceptio quæ præsupponit actionem, cautus sis replicare: aliàs succumbes, licet iudici constaret tibi competere replicationem: quia non debet de facto supplere. & quid si exceptio non præsupponat actionem.*

LEX II.

1 Licet iudice. † Snĩa absolutoria gñaliter lata sup actione gñali, & etiam sup gñali petitione, mero iure porrigit effectum suum etiam ad non prosecuta in iudicio: sed de æquitate cõtra excep-tionem rei iudi. in non ꝓsecutis datur replicatio. hoc dicit. & est notabilis & semper allegatur. ibi. [egisti.] scilicet generaliter ꝓposi ta actione. vt redderet rationem administrationis, & reliqua, sub qua actione omnes species comprehendebantur: sed actor non fuit prosequutus nisi quasdam, in quibus reuera tutor non erat ob ligatus, & omisit vnam ꝓsequi, ex qua re erat obligatus. Iudex ab illam tut. simpliciter absoluit à petitione, & snĩa transiuit in rem iud. Tunc si actor vellet eandem actionẽ intentare ꝓ specie sibi ꝓsecuta, dicit q posset: quia illa actio etiam in ꝓsecu. nõ est ipso iure sublata: cũ nec naturalis obligatio sit sublata, & actio re manet in virtute naturalis, licet non potuerit ex sola naturali oriri sed etiam ex ciuili, & illa sublata est. iuxta plenè nota. in l. Iulianus. ff. de condi. inde. sed in prosecutis obstat exceptio, & non datur replicatio. Sed in non prosecutis licet non obstet mero iure, datur replicatio de æquitate: quæ prævalet. vt j. eod. l. placuit. quæ fundatur in hoc quód iudex inspecta veritate nõ censetur ipsum voluisse absoluere à specie non prosecuta, de qua nullam notitiam habuit, & animus iudicis in hoc debet attẽ

a ¶ Requiratur citatio Adde Bart. in l. decẽ. ff. de ver. oblig. Bald. in l. j. in iij. col. C. ne fil. pro par. Bald. in l. fi. in §. j. ff. si cer. peta.

di: vt l. si ex testamẽto. in fi. cũ l. seq. in prin. ff. de excep. rei iudi. Et si dicat si ita est, ergo non deberet obstare exce. in nõ prosec. & sic non esset opus replica. postquam non censet ab illa specie absolutus. Rñdeo de rigore iuris bene censetur iudex sensisse de omni specie, quæ sub actione generali poterat comprehendi: vt l. sub prætextu. la ij. cũ ibi not. s. de transi. Et hoc est potius ex fictione quàm secundùm veritatem: sed inspecta veritate secus, ideo ob exce. & dat replicatio. Sed cõtra: quia nullo modo ob. vt d. l. si ex testõ. cũ l. seq. cũ ibi no. in glo. So. duobus modis. Primo quia hic fuit absolutus reus gñaliter in illis, fuit condẽnatus in prosecutis, & in nõ prosecutis nõ fuit absolutus: & sic ob. exce.

2 † Quinimò si fuissent in iudicio deducta expressè, nisi expressè fuisset absolutus ab eis, nõ valeret sentẽtia condẽnatoria in ꝓsecutis: vt no. in l. j. §. si aduer. rem iudi. sed ideo ibi valuit ꝓsecutio, quia de ꝓsecu. nõ fuerit facta expressa mẽtio in libello. Vel dicit q hic loquitur in actione gñali tut. sub qua oẽs species dictę administrationis comprehendebant. ibi loquit in actione ex testõ, quæ non erat gñalis: vnde etiã si reus fuisset absolutus simpliciter, talis absolutio nõ porrigeret effectũ suũ vltra ꝓsecuta, & sic in nõ prosecu. nõ ob. exceptio: nec esset opus replicatiõe. Sed cõtra. q licet actio nõ sit gñalis, si tñ sit generaliter ꝓposita, & prosecutio sit facta in vna sentẽtia absolutoria, q noceat in alijs etiã nõ prosecu. vt l. & an eadẽ. §. actiones. de excep. rei iud. Sol. glo. no. in d. l. si ex testamẽto. & in l. habebat. in princi. de instito. dicit hoc verũ in actione reali, quæ si fuit generaliter proposita nulla expressa causa: licet in prosecutiõe vnã causam tantùm, vel aliàs expresserit, & secuta sit sentẽtia absolutoria, obstat exceptio, etiã in nõ prosecu. sed in actione personali secus. vt dicta l. habebat.

3 & hoc perpetuò tene menti. & vide gl. in illa l. habebat. † Et conclude quod aut generalitas petitionis fuit circa res, aut fuit circa causas rei petitæ. Primo casu si ꝓsecutio fuit specialis in quibusdam rebus, & sententia generalis: & quæritur an obstet in non ꝓsecutis. est distinguendũ inter actionem generalem, & obstat: sed datur replicatio: vt hic, & actionem non generalem, sed singularem, & tunc mero iure non obstat per illam l. si ex testamento, secundũ vnum intellectum. de quo s. dixi. Secundo casu qñ generalitas est circa causas: debet distingui inter actionẽ personalẽ: & obstat exceptio mero iure in nõ ꝓsecutis: & datur replicatio: & iste est casus in d. l. habebat. & actionem realem: & tunc ob. exceptio. & non datur replicatio per glo. quæ est ibi: & in dictis ll. & per l. & an eadem. §. & ista non tanguntur per doc. & tamen sunt vtilia, & necessaria. In tex. ibi. [& ideo si rursus eundem iudicem.] glo. dicit quòd habuit necesse hoc facere: ne causæ continentia diuidatur. Tu dic cõtrarium: quia postquam erat finitum primum iudicium, potuit impetrare alium iudicem, licet primo iudicio pendente secus. per rationem prædictam: & ita no. in c. fi. de rescript. & eod. tit. c. dispendia. lib. vj. & j. eod. l. nulli. per Cy. In tex. ibi. [contra vtilem exceptionem rei iudi.] Intellige scilicet prima facie: quia mero iure dabatur exceptio etiam in non prosecutis: sed non in effectu: quia per replicationẽ tollitur. vt dixi. In fine, ibi. [replicatione doli mali veteris.] Dic etiam non præhabita resti. in integ. licet Azo cum legeret istam l. interrogatus à quodã scholari dixerit contrarium: sed cũ scholaris diceret quod dixi q nõ erat necessaria restitutio: dñs Azo se corrrexit, & cõmendauit scholarem: vt hic refert Alb. Per hoc videtur reprehendi intellectus quorundã: quem tenet Bar. in d. l. habebat. dum dicit ad causam non prosecutã non potest redire nisi mediante resti. in integ. nisi ex causa iusti erroris: quod non placet. imò ipso iure de æquitate. Et per istũ text. Pet. reprehẽdit quosdã, dicens q exceptio rei iudi. nõ est propriè exceptio: quia præsupponit actionem. nam si non esset propriè exceptio, nõ ederet replicatio. Præterea præsupponitur actio quæ per sententiam non est sublata: vt expressè dicitur. s. in text. Item d. Ange.

4 dicit per istum tex. † Not. tu qui practicas palatium, q qñ opponitur tibi exceptio quæ præsupponit act. sis cautus replicare: aliàs succumberes. licet iudici constaret tibi competere replica. quia non debet de facto supplere: quia si non esset propriè exceptio, quia non præsupponeret act. replicatio nõ est necessaria. & iudex pòt supplere, quod dic vt in l. si vnus. §. pactus. in glos. in opponendo. ff. de pact. Vltimò quæro quid si actor nõ fecit ali-

a ¶ Spiritualia digniora ſunt. Adde c.illud. & c.ſolitę. & maiori. & obe.c.ñ.de trãsla. epi.& ſ c.prçcipim⁹. xñ.q.ñ.

a ¶ Poſſunt repeti in curia ſeculari. Adde gl.ſi.in c.ex literis.de iureiur. Pau.de leaza. & Car.ſ cle.j.de vſu. li.vj. Archi.in c.quid dicam.xiiñ.q.iiij.

c ¶ Non tamẽ poterit ipſum clericum punire. Adde Sal. in l.nullũ.C.de reſt. Adde ſecus ſi corã eccleſiaſtico:qa ab eo puniretur etiã exẽpt⁹ p̃ no. in c. j.de priui.lib.vj.

quam proſecutionẽ,& fuit reus abſolutus, & actor vult agere, an poſsit? & videtur q̃ ſic,ſaltem ope replicationis. quia ſi facta p̃ ſecutione in quibuſdam,poteſt agere in nõ proſecutis:ergo p̃ſecutio,in illo facta debet poſſe agere in omnibus.quia quod iuris eſt de parte quo ad partem : debet eſſe de toto quo ad totum.Contrarium hic tenet Bald. quia ſic ſnĩa abſolutoria nihil operaretur: ſed hic operat ſaltem in proſecutis:quia qñ aliqua fuit proſecutio.cẽſetur iudex ad illã tantum habuiſſe reſpectũ:ſed qñ nulla eſt p̃ſecutio facta,cenſet habuiſſe reſpectũ ad omnia.Item videt q̃ cũ in nõ p̃ſecutis nulla fuerit adhibita cauſę cognitio,valeat ſententia ſaltem in nõ proſecutis.& ſic ipſo iure poſsit agere.per ea quę no.per Bal.in l.prolatam.circa fi.j.de ſen.Sol.ſi nullus terminus datus fuit ad probã dũ,cẽſet lata ſubito , & ſine deliberatiõe cõtra.l.ñ.de ſen.ex breui.reci.Sed hoc debet intelligi q̃ fuit datus terminus ad probandum,& ſic nõ dicitur lata ſine cauſæ cognitione ſecundũ Bar.in d.l.prolatam.Bal.hic in fi.dicit q̃ fuit datus terminus in proſecutis,non ſuper petitis.vt excluderet actor ex vi termini lapſi.hoc non placet:quia rarò habet locum iſta lex.cum ſemper det terminus ad probandum antequã fiat proſecutio,quæ dicitur fieri cũ dantur articuli ſeu capitula.non ergo excluditur lapſu termini. poſtquàm de aliqua ſpecie non capitulauit: Tene mẽti.Limitat iſta lex per l.ſi cum tibi.j.eo.ſcilicet niſi nõ proſecuta ſint de dependentia proſecutionis:quia tũc dat exceptio cum effectu. & nõ replicatio.& per l.de rebus.in fi.de arbitris.ff. quãdo ignoranter omiſit proſequi:ſecus ſi ex certa ſcientia:quia tũc æquitas nõ ſuadet dari replicationem doloſam ſecundũ Pet. Cy.& Bar.per illam l.ſingularem.ſed idem Cy.in additione quam hic ponit ex dictis Gul.de cu.tenet contrarium.q̃ detur replicatio:tñ tenetur alteri parti ad omne damnum & intereſſe quod patit ex iterata moleſtia.Et ita videtur eſſe de mente illius.l. de rebus.

1 ☞ Quæ dicatur incidentia cauſæ?

2 Omnis ſententia lata ſuper emergẽti uel incidenti dicitur interlocutoria? ſed ſuper principali dicitur diffinitiua.

3 Sententia lata ſuper principali cauſa an faciat præiudicium in incidenti poſtea principaliter in iudicium mouendo?
Si lata eſt expreſsè ſuper incidenti, an præiudicet ſuper eodem mouendo principaliter?

4 Si in cauſa principali & prophana quæ uertitur coram iudice laico incidat aliquis articulus ſpiritualis: debet iudex illum remittere ad curiam epiſcopalem. & quis modus tenebitur tunc coram epiſcopo? & quid in cauſa criminali? & nu. 6.

5 Quid ſi coram epiſcopo in cauſa ſpirituali incidat aliqua quæſtio de re prophana? quòd ipſe cognoſcat de utroque.

6 Si opponatur actori q̃ eſt excommunicatus, & ipſe replicat q̃ excommunicatio non ualuit uel negat q̃ facta fuerit quòd debeat fieri remiſsio ad iudicem eccleſiaſticum.

7 Si in cauſa ciuili coram iudice ſeculari incidat cauſa criminalis, uel ecõuerſo in cauſa criminali incidat cauſa pecuniaria, an iudex qui cognoſcit de principali poſsit de tali incidenti cognoſcere?

8 Quod non licet principaliter, an & quando liceat in conſequentiam?

LEX III.

1 QVoties. † Iudex qui cognoſcit de cauſa principali, poteſt etiam cognoſcere de incidenti, licet ſit tale de quo principaliter cognoſcere nõ poſſet. hoc dicit.& ſemper allegat.Prçmitte q̃ de cauſa ſtatus cum ſit magnæ iuriſditionis (quia multũ præiudicialis) nõ pñt cognoſcere niſi magni magiſtratus:vt præſes prouinciæ.non inferiores.vt magiſtratus municipalis,vel iudicis delegati; vt j. de pedane.iudi.l.placet.hoc verum principaliter : ſed ſi in cauſa pecuniaria quæ vertit corã eis,incidat cã ſtatus, bñ pñt cognoſce-
2 re.†& dicit incidere qñ nõ mouet per viã agẽdi:ſed per viã excipiendi,vel replicandi:& rõ eſt,quia tũc nõ expedit q̃ ſuper illo incidẽti pronũtiet:ſed ſufficit q̃ cognoſcat, & poſtea pronũtiet ſuper principali cã pecuniaria.vt j.de ord.iud.l.j.põt tñ p̃nũtiare ſi vult,licet nõ debeat:& idẽ in omni incidẽti: vt l.viro atq; vxore:& ibi Bar.ff.ſo.ma.& tũc an ſnĩa lata ſuper incidẽti faciat præiudicium ſup illo eodem poſtea mouẽdo p̃ viã agẽdi? dic vt plenè no.in d.l.j.de ord.iu.& p̃ Bar.in l.qui Romæ.§.duo fratres.de
3 ver.obl.in iij.col.& in diſtinctiõe magna.† In tex.in fi.ibi.[diſceptatio terminet.] ſ.tacitè p̃nũtiando ſuper principali.Nam ſi cõdemnabit reũ,tacitè videtur p̃nuntiare agẽtem nõ eſſe ſeruũ ſi-
lius,vel in ſua ptãte:quia eſſet reum nõ condemare, ſed abſolue-
re.vel dic expreſsè pronuntiãdo illum nõ eſſe ſeruum:licet hoc facere nõ teneat.& dic,[terminetur.] ſ.p̃ ſnĩam interlocutoriã: quia ſnĩa omnis lata ſuper emergẽti vel incidẽti dicit interlocutoria:ſed ſup̃ principali dicitur diffinitiua. In gl.j.ibi. [vt ſi à me hæreditatem petas.] ſ.coram delegato, vel magiſtratu municipali. In gl.ibi. [& te ſeruum meũ dicã.] ſupple.& ſic te agere nõ
4 poſſe.† In gloſſ.ſi.ibi.[ſufficit ad libertatem.] vt ſi reus qui cõdẽnatus eſt ad reſtitutionem hereditatis,nõ obſt.exceptiõe ſeruitutis:& ſic tacitè videt p̃nuntiatum illũ nõ eſſe ſeruũ,ſed liberum. ſi vult poſtea per modũ agẽdi principaliter petere declarari ſibi eſſe ſeruum,nõ poterit:quia obſtat exceptio rei iud.ex illa tacita pronũtiatione fauore libertatis:& ſic ſententia lata in principali, facit præiudicium in incidenti poſtea principaliter mouẽdo.nõ ſic econuerſo ſi reus fuit abſolutus ex eo quòd actor erat ſeruus ſi poſtea actor vult principaliter petere declarari ſe eſſe liberum, poterit:quia talis ſentẽtia nõ præiudicat in incidẽti:niſi reſpectu illius cauſæ ſuper qua lata eſt:nõ aũt ſi poſtea principaliter in iudicium deducatur:& ſi declarabitur liber,retractabit prima ſnĩa abſolutoria lata ſup̃ hereditate.Sunt ergo duo articuli examinandi. vnus an ſnĩa lata ſup̃ principali cauſa faciat præiudicium in incidenti poſtea principaliter in iudicium mouendo. Alius ſi lata eſt expreſsè ſup̃ incidenti:an præiudicet ſup̃ eodem mouendo principaliter.de quibus ambobus dic, vt in dictis iuribus habe-
5 tur.& p̃ Innocẽ.in c.fi.de ordi.cog.† Extra gloſſ.op. quia videtur quòd iudex debeat illam cauſam ſtatim remittere examinandi & terminandam ad maiorem magiſtratum, qui poteſt principaliter de ipſa cognoſcere:non autem debeat ipſe cognoſcere:vt i c.tuam.de ordi.cog.& in c.lator.qui fil.ſint legi.Sed hic loquitur quãdo vtraq; cauſa tam principalis quàm incidens erat prophana:ſed ſi principalis erat prophana , & incidens erat ſpiritualis vel eccleſiaſtica:vt ſup̃ decimis:ſuper matrimonio & ſuper viris:tunc iudex laicus coram quo vertitur cauſa principalis,ſicut non poſſet cognoſcere principaliter:ita nec incidenter:ſed debet remittere ad curiam epiſcopalem:& tunc quis modus teneatur coram epiſcopo? Dic vt not. Inno.in d.c.lator.Nam iudex laico-
6 laris non eſt capax talis iuriſditionis ſpiritualis. † Sed econuerſo ſi coram epiſcopo in cauſa ſpirituali principaliter mota incidens q.pecuniaria prophana, bene poſſet epiſcopus etiam de illa cognoſcere p̃ iſtum text.& p̃ ca.de prudentia. de dona. inter vir. vxo.quia epiſcopus bene eſt capax iuriſditionis temporalis vt pphanæ:vt ñ.de epiſ.au.p̃ totum.& de epi.& cler.maximè in authen.caſſa.& in auth.ſtatuimus. Sed do. Cy.dicit q̃ Canoniſtæ fecerunt ſibi iura p̃ libito voluntatis,& p̃pter ambitionem iuriditionis ſecularis occupãdæ:ſed malè loquitur ſecundùm Bald. quia imò iſta iura ſunt fundata in ratiõe:quia ſpiritualia digni-
a ra ſunt ª quàm temporalia:ſicut anima dignior eſt quàm corpus. ideo nõ eſt mirũ ſi iudex ſecularis ſit incapax iuriſditionis ſpiritualis:ſed non ecõuerſo.facit c.ſolitæ.de maio.& obe. Si ergo coram iudice ſeculari petat executio inſtrumẽti,& opponat q̃ contractus ibi cõtentus eſt vſurarius,iſta cognitio remittit ad curiam epiſcopi:& interim iudex ſecularis debet ſuperſedere: & ſi nõ remitteret,ſed pronuntiaret,nõ valeret ſnĩa ſcdm doct. quia contraret ordinem. Eodem modo ſi petat hæreditas p̃ aliquem,qui dicit filiũ legitimum & naturalẽ defuncti.& opponitur q̃ nõ fuit matrimonium inter patrem & matrem,debet remitti ad epm. hæc declara ſecũdùm no.p̃ Bar.in l.Titia.ff.ſol.mat.qui dicit an ſit facti, vel iuris.Sed Bal.hoc reprobat.& tenet q. remittendum ſit iuris,ſiue facti ſit.p̃ cle.primã.de iud. Et ita cõmuniter pro-
b catur in q.vſuraria: quia licet vſuræ poſsint repeti in curia ſeculari:cõtrarium tamẽ cõmuniter ſeruat:quia ſemp̃ repetunt in curia eccleſiaſtica.Sed in cauſa criminali:puta accuſatur Titius de adulterio commiſſo cum Berta vxore Sempronij.& opponit q̃ nõ erat legitima vxor:quia nõ valuerat matrimoniũ. Dixit Bal. communiter ſeruari q̃ talis cã nõ remittit ad curiam epalem:ſed iudices ſeculares de ea cognoſcũt,& p̃nuntiãt.Sed pone,q̃ dicatur clericus in teſtem in cã ſeculari. opponunt ſibi crimina,vel defectus, p̃pter quod dicit quòd non poteſt teſtificari.an iudex ſecularis poterit de hoc cognoſcere? Dic q̃ ſic ſecundũ Inno.in c
c verum de foro cõpe.nõ tñ poterit ipſum clericum punire. vt in
7 c.iudex laicus.cum ibi no.de ſen.excõ.lib.vj. † Item pone q̃ de
actum

¶ Delegatus ab ordinario. Adde Abb. in c. cum cauſam. de appel. in pe. no. Abb. in c. cum Bertoldus. de re iudi. Doc. in c. ſuper quæſtionum. de offi. deleg.

a ſſeri exceptio excõmunicationis ad ipſum repellendũ, quod pòt fieri etiam de iure ciuili: vt no. in l. j. ſ. de iur. & fac. ign. & l. placet. de fac. ſan. eccl. replicatur q̃ nõ valuit excõicatio, vel negatur quod facta fuerit, an debeat fieri remiſſio? dicũt Doct. q̃ fac. ex quo nõ põt probari in curia ſeculari. Et dicit Bal. q̃ ſi produceret inſtrumentũ excom. coram laico, niſi prius eſſet per eccleſiaſticũ cognitũ, non valeret: ſicut ſi eſſent producti teſtes: vt in c. at ſi clerici. de iudicijs. † Vltimò quęritur, quid ſi in cauſa ciuili coram iudice ſeculari incidat cauſa criminis: vel econuerſo in cauſa criminali incidat cauſa pecuniaria. An iudex qui cognoſcit de principali poſsit de tali incidenti cognoſcere? dic quòd ſic. vt infra de ordin. iudic. l. tertia. & ſ. de officio rector. prouinc. l. j. & j. ad l. cor. de fal. l. ſi lis pecuniaria. & ad l. fauiam. de pla. l. præſes. & de adult. l. quoniam Alexandrum. & ſic iudex malefactorum qui non poteſt cognoſcere principaliter de cauſa pecuniaria, cognoſcet incidenter. vt l. ſolemus. ſ. fina. ff. eo. iuncta l. inter ſ. qui furem. ff. de furt. Et alius iudex qui de criminali non cognoſcit principaliter: cognoſcere poterit incidenter. vt j. de cõ dãnatorum. cau. l. quod euitandi. † Vltimò op. de regula cum quid vna. de reg. iu. lib. vj. & l. athletas. ſ. j. ver. ſuis autem. ff. de infamibus. vbi quod non licet principaliter, non licet in conſequentiã. Solus ſecundũ Dyn. & Cy. quando permiſſum ſic ſe habet quod expediri non põt ſine prohibito, tunc trahit ad ſe prohibitum: vt hic. Si autẽ permiſſum põt ſtare ſine prohibito: tunc aut ad poſitionẽ permiſſi neceſſariò ſequitur prohibitũ. & idẽ in l. ſi vnus. ſ. illud ff. de pact. vbi licet dolus futurus non poſsit expreſsè remitti ſi remittatur, actio ex contractu in quo dolus fuit commiſſus concenſet etiã dolus remiſſus qui veniebat actione deſcendente ex contractu. Si autẽ non ſequitur neceſſariò, loquitur cõtrariũ: quod dic vt hic per Cy. & per Dyn. in d. regula cum quid vna.

LEX IIII.

Si cum tibi. † Sentẽtia generalis parit exceptionem rei iudi. etiam in non proſecutis quę ſint de appenditijs proſecutorũ. h. d. Bar. Et eſt ſingularis caſus ſecundũ eum. & vide omnino gl. in c. accuſatus. de hæreticis. lib. vj. ſuper verbo iudicari. & ſic limitat iſta l. eo. vt ibi dixi. In tex. ibi: [ſi cũ tibi,] ſcilicet agenti act. neg. gẽ. cõtra quondã cura. tuũ, & petenti reddi rationẽ admi. & reliqua. & inter alia de certa quãtitate pecuniæ, quæ de bonis tuis ad eius manus peruenerat: ipſe aũt excipiebat q̃ illã pecuniã cõmerat in prediũ quorundã prædiorũ quę emerat pro te, & tradidit ibi inſtrumenta emptionis: quæ prędia re vera poſtea fuerunt erepta. & ſi de hoc replicaſſes, nõ fuiſſes abſolutus: ſed condemnatus, q̃ malè emeras. Tu aũt nõ replicaſti: & ſic fuit abſolutus, volebas agere eadẽ actiõe ad dictã pecuniã, videbatur q̃ poſſes. & ſi excipieret de ſentẽtia, poſſes replicare q̃ omiſiſti replicationẽ de euictione: & ſentẽtia in replicatione nõ proſecuta nõ debet tibi facere præiudiciũ: cõtrariũ tamen dicitur q̃ agere non poteris. & ſic exceptio rei iu. erit illi vtilis. Sed contra de l. ij. ſ. eo. gl. ſol. multis modis. cõis ſol. eſt q̃ eſt de appenditijs proſecutorum, & ideo ſicut in proſecutione facit prędiudiciũ, ita & in iſtis poterunt. Sed cõtra ſecundũ Bald. nã ratione culpæ illius poterit agere ad illã quantitatem. de qua culpa non fuit replicatũ in primo iudicio. Sol. illa ſentẽtia abſolutoria nõ ſolũ facit præiudicium in replicatione: ſed etiã in via agẽdi, ſi illud erat tale quod vtraque via poterat in iudicium deduci: vt hic eſt caſus.

1 ¶ Delegatus non ſubdelegat niſi ſit delegatus à principe.

2 Quis delegato à legato proconſulis? & quid in delegato à Cardinali legato de latere? & nu. 10.

4 Quis cognoſcatur locũ tenens à delegato ad uniuerſitatem cauſarum?

5 Item delegato ab ordinario eſt lis conteſt. an poterit poſtea ſubdelegare? & nu. 10.

6 Item ordinarius delegauit cũ pte ſubdelegãdi: an tũc ſubdelegatus poterit ſubdelegare?

7 Delegatus ab ordinario licet nõ poſsit totã cauſam ſubdelegare an poſsit certũ articulũ?

8 Delegatus à principe ſi fuit electa inluſtris perſonæ, an tunc poterit ſubdelegare?

9 Subdelegatus à delegato principis, an poſsit iterum ſubdelegare?

10 Quantum quod de tali cauſa poteſtas ſit cognitor (cũ tamen generaliter etiã iudices eius ſint cognitores cauſarum) an poterit eam delegare?

11 Delegatus delegatur oẽs cauſe que uertũtur inter Titiũ & Seiũ, uel inter mercatores, non poteſt unã ſubdelegare, nec dicitur ſubdelegatus ad uniuerſitatem cauſarum.

LEX V.

Iudice. † Delegatus non ſubdelegat, niſi ſit delegatus à principe. h. d. & licet ſit breuis, habet tñ materiã diffuſam & latiſsimã: de qua Canoniſtæ plenius fuerunt locuti quàm Legiſtę: licet habuerint fundamẽta à legiſtis. vt plenè habetur in tit. de offi. dele. tam in decretali quàm in ſexto, & pleniſsimè in Spe. de offi. dele. vbi formantur infinitæ quæſtiones. In tex. ibi: [à iudice.] ſcilicet inferiore à principe: puta à poteſtate: nam quilibet ordinarius habet poteſtatẽ delegandi cauſam ad ſuã iuriſdictionẽ pertinẽtem: vt j. qui pro ſua iuriſdi. l. j. & l. & quia de iuriſ. om. iudi. ff. In tex. ibi. [iudicis dandi.] i. ſubdelegandi. In text. ibi. [cũ ipſe iudiciario munere fungãtur.] Expone. i. quãuis fungantur iudiciario munere: nã ratio ſumitur ex l. j. ſ. qui mandatũ. ff. de off. eius cui mãda. eſt iuriſdi. quia delegatus nõ habet propriã iuriſdictionẽ. i. nõ habet proprietatẽ iuriſdictionis, qua vtatur: ſed habet vſum iuriſdictionis ordinariæ, quę radicatur in perſonam delegãtis. & iſte vſus dicitur iuriſdictio delegata: & munus ſeu poteſtas iudicandi. ſicut ergo vſuarius, vel vſufructuarius non poteſt ius quod
2 habet in alium transferre: vt inſti. de vſufruct. ſ. finitur. † Ita nec delegatus vſum iuriſdi. quem habet trãsferre poteſt. Fallit cum eſt delegatus à principe: & ratio fallentiæ eſt: quia in cauſa delegata eſt maior quolibet ordinario: vt l. minor autem. ſ. penult. in fi. ff. de mino. vnde ſi ordinarius delegat, fortius delegatus à prin
3 cipe. † Fallit etiam ſecundũ gl. in delegato à legato proconſulis. vt in l. legatus. de offi. procon. nam legatus non eſt iudex: ſed delegatus: vt l. legati. circa fin. de offic. procon. & tamen poteſt delegatus proconſ. ſubdelegare: vt dicta l. legatus. Dicit Bar. quòd ratio eſt: quia legatus proconſ. eſt legatus de conſcientia. l. quæ diſponit vt proconſul habeat legatum per magnitudinem prouinciæ commiſſæ procon. Vel dic melius ſecundùm Bald. quia legatus proconſulis videtur legatus ad vniuerſitatem cauſarũ: cum ſibi committitur territoriũ. i. tota prouincia: & quilibet delegatus ad vniuerſitatem cauſarum poteſt ſubdelegare vnam cauſam: vel aliquas: quia propter vniuerſitatem territorij potius dicitur ordinarius quam delegatus: vt in l. j. ff. quis & à quo appel. iuncta l. j. ſ. cum vrbem. de off. præfec. vrb. nec diceretur delegatus ad vniuerſitatem cauſarũ ille cui non decerneretur territoriũ: licet generaliter omnes cauſæ vertentes inter talem & talem, vel inter mercatores eſſent commiſſæ. iſtæ enim diceretur generaliter. delegatus ad cauſas & perſonas: non autem ad vniuerſitatẽ cauſarum, nec poſſet ſubdelegare ſecundùm Bal. quod
4 perpetuò tene menti: † & vide Bald. in d. l. j. in fi. ff. quis & à quo appel. qui declarat qualiter cognoſcatur locum tenens à delegato ad vniuerſitatem cauſarum: quia locũ tenens eſt ille qui ius reddit in eodem tribunali: vt vicarius epiſcopi: & ſic dicitur eſſe vnum & idem tribunal. ideo à vicario non appellatur ad epiſcopum: vt in c. ij. de conſue. lib. vj. ſed delegatus ad vniuerſitatem cauſarum eſt ille qui non reddit ius in eo. tribunali: vt vicarij epiſcopales rurales, qui reddunt ius in caſtris foraneis: & ſunt delegati, & ab eis appellatur ad epiſcopum. † Sed quæro. quid ſi coram delegato ab ordinario conteſt. eſt lis: an poterit poſtea ſubdelegare? videtur quod ſic: quaſi ſit effectus dominus litis. ſicut videmus in procuratore, qui non poteſt ſubſtituere ante lit. conteſt.: ſed poſtea ſic. vt l. quod quis. ſ. de procu. & hoc quamplures dixerunt: ſed communiter tenetur contrarium. quod iudex per conteſt. non efficitur dominus litis eo modo quo procura. in cuius perſonam concipitur conteſt. ſed in perſonam iudicis non: & ſi fieret dominus non poſſet reuocari inuitus: ſicut nec procu. vt l. poſt litem. ff. de procu. & tamen contrarium eſt: vt l. iudi
6 cium ſoluitur. ff. eo. † Item pone quod ordinarius delegauit cum poteſtate ſubdelegandi, vtrum tunc delegatus poterit ſubdelegare? videtur quod ſic: quia tunc ſubdelegatus videtur potius ab ipſo ordinario quàm ab ipſo delegato: ſicut procurator conſtitutus cum poteſtate ſubſtituendi: qui poteſt etiam ante litem conteſtat. ſubſtituere. Alij dicunt contrarium, quod iſte non eſt actus quem ordinarius poſsit exercere per alium, maximè circa incertam perſonam: ſed ſi diceret quòd poſſet ſubdelegare talem poſſet procedere quod ſ. dixi. Iſtam quæſtionem diſputauit Ioan. And. poſt Arch. de qua vide per eum in c. is cui. de offic. delegat. libro ſexto. † Item quæro an delegatus ab ordinario:
7 a licet non poſsit totam cauſam ſubdelegare, an poſsit certum articulum? dic quòd ſic: vt eſt caſus in clemen. j. de offic. delegat.
8 puta receptionem teſtium ad iuramentum: licet † Specu. eodem

a ¶ Iſtis aſſeſſoribus. Adde doc.in c.ſtatutum.de reſcript.li.vj.

titu.multùm dubitet.§.j.vel ij. Item quæro in delegato à principe. ſed quid ſi fuit electa induſtria perſonæ, puta fuit commiſſa magna cauſa vel inquiſitio? videtur ꝙ tũc nõ poſsit ſubdelegare:arg.j.de cadu.tol.l.vnica.§.ne autem.in fi.In cõtrariũ videtur caſus in d.cle. vbi fuit cõmiſſa inquiſitio. & ſic electa induſtria perſonæ:& tamen poteſt alteri cõmittere. niſi dixiſſet ꝙ deberet perſonaliter intereſſe:vt in c.fi.de offi.dele.in decreta. Et licet eſſet dictum tuã conſcientiam eligimus: nõ propter ea videretur prohibitus.quia iſtud inerat etiã ſi nõ fuiſſet dictũ.& ita fuit determinatũ ſecundũ Ang.hic,& adde quod no.in d.c.fin. vbi de-
9 claratur & limitatur iſta l.in c.ſuper quæſtionũ.† Poſtremò poſſet quæri,an ſubdelegatus à delegato principis poſsit iterũ ſubdelegare videtur quod nõ:quia extẽderetur proceſſus in infinitum.Sed contrariũ videtur,poſtquã iuriſdictio eſt effecta ſubdelegabilis.per no.in l.pater filiũ.§.quindecim.ff.de leg.iij.per Bartol.& per Cy.in l.j.j.qui pro ſua iuriſd.ad quod facit l.videamus. cum ibi no.ff.quod met.cau.Oppo.ꝙ ſi princeps delegat vnam cauſam ſpecialiter alicui:ꝙ ille nõ poſsit ſubdelegare. vt ſ.ne lice.po.l.j.iuncta l.j.in prin.de offi.eius cui man.eſt iur.Sol.ſecundum gl.in d.l.j.ne lice.po.in prin. gl. fi.mag.quæ format contrarium quãdo princeps per l.ſcriptã hoc facit:quo caſu etiã ſi vtatur verbo delegamus:facit illum ordinariũ in illa cauſa ſpecialiter:ideo ſubdelegare nõ poteſt: ſecus ſi viua voce. quia tunc eſt delegatus. Et ſi dicatur ſi facit eũ ordinarium, multòmagis debet poſſe delegare.l.more maiorum.ff.de iur.om.iud. & in prin. huius l.Reſpondetur verũ eſſe quãdo efficeretur ordinarius generaliter,vel vniuerſaliter:ſecus ſi ſpecialiter in vna cauſa,& hoc
ro tene menti. † Nam ſi ſtatutũ huius ciuitatis dicat ꝙ de tali cauſa poteſtas ſit cognitor: cùm tamen generaliter etiam iudices eius ſint cognitores cauſarũ,poteſtas in illa cauſa eſt ordinarius:quia habet poteſtatẽ à ſtatuto.& tamen eã ſubdelegare nõ poteſt per illam l.in prin.de offi.eius cui man.eſt iur. & hoc põt frequenter cõtingere. Et adde ꝙ pro illa opi.ꝙ delegatus ab ordinario poſt litẽ conteſt.efficiatur dñs litis,& poſsit eã ſubdelegare.facit optimè tex.cum gl.ꝙ ibi videtur caſus in l.ſi reus paratus. in fi.ff. de procu.ſed expone & intellige vt ibi no.per Bar. qui tenet cõtrarium. Item adde ſecundũ Gul.de cu.ꝙ ſi alicui delegãtur omnes cauſæ quæ vertũtur inter Titiũ & Seium. vel inter mercatores, nõ poteſt vnã ſubdelegare:quia nõ dicitur ſubdelegatus ad vniuerſitatẽ cauſarũ,poſtquam ſibi nõ aſsignatur territorium:ſecus ſi omnes cauſæ quæ vertũtur in tali caſtro. Adde ſecũdũ Alb.ꝙ ſi Cardinalis legatus à latere delegat vnam cauſam, ille delegatus nõ põt ſubdelegare:quia dicitur legatus procõſul.licet ęquiparetur procõſuli:quia lega.proconſu.eſt qui habet iuriſditionẽ in tota prouincia, licet delegatus à procõſule ſit ad vniuerſitatẽ cauſarũ:ſed iſte ſecus.dicit tamẽ pluries vidiſſe terminari cõtrariũ:ſed malè tanquã ille æquiparetur legato procõſulis.Item vide quod not.Gul.de cug.in l.omnes.ff.de in integ.reſtitu.

1 *¶ Iudices habentes ſimplices aſſeſſores,qualiter debeant eis uti? & an poſsint eis cõmittere audientiam cauſarum,& quid aliud,& quid ſi non eſt aſſeſſor:ſed iudex appellationis?*

2 *Iudices ordinarij proprijs expenſis,& delegati à principe expenſis partium habent aſſeſſores.*

4 *Cauſa quomodo habeat principium,medium,& finem?*
Cauſa appellationis,an poſsit delegari?

AVTHENTICA.

1 AD hæc. † Iſta auth. recipit triplicẽ intellectũ. primum ſecundũ gl.ꝙ nõ corrigat, ſed limitet l.codicis.nã ibi innuitur in prin.quod iudex ordinarius poſsit delegare cauſam ad ſuã iuriſditionẽ pertinentẽ. Idẽ dicit in fi.de delegato principis.hoc eſt verũ qñ volũt totã cãm delegare nihil ſibi reſeruato:ſed ſi volunt reſeruare ſibi ſententiã,& delegare audientiã tantũ: tunc diſtinguitur per iſtã auẽ. Aut loquimur in ordinario primarũ cauſarũ, & põt delegare:dũmodo etiã in audientiã reſeruet ſibi principiũ litis.i. cõteſt. & mediũ.i.probationẽ.quia corã eo debet lis cõteſt.& teſtes vel inſtrumẽta produci.Cætera põt cõmittere.puta facere fieri citationes,& dare dilationes ad probandũ: & ferre interlocutorias ſuper emergẽtibus:vel incidentibus. Aut erat iudex ordinarius cauſæ appellationis;& tũc ex eo ꝙ ſibi reſeruat ſententiam,nihil de audiẽtia cõmittere poteſt ſed debet ipſe in omnibus intereſſe. Idem ſi erat delegatus à principe.& imponit pœna cõtra cõtrafacientẽ.iſte intellectus ſaltẽ in hoc vltimo corrigit per ius canonicũ:quia delegatus principis põt partẽ,vel totã audientiã delegare:& ſententiã ſibi reſeruare:vt in c.ſuper quęſtionũ.de offi.del. Itẽ põt delegatiõi adijcere modũ vel limitationẽ, vt ferat ſniam cũ cõſilio ſapiẽtis.vt no.in c.ſi pro debilitate.de offi. dele. & debet reſeruare ad formã ſtatuti.aliàs nõ valeret qđ agit. vt in c.ſi lecto.de reſcr. Alius eſt intellectus.ꝙ iſta auẽ.corrigat l.C.vt nec ordinarius poſsit cauſam delegare,niſi ,put hic habeẽ:qa ſi eſt ordinarius primę cauſæ:nec litis cõte.nec receptionẽ teſtiũ,vel inſtrumẽtorũ:nec ſniæ prolationẽ põt delegare:ſed cætera ſic: ſed iudex app.nihil delegare põt.& idẽ in delegato à principe: quia in iſta auẽ.& etiã in corpore vnde ſumit. nulla fit mẽtio de reſeruatiõe diffinitiuæ ꝙ velit delegare audiẽtiã,& reſeruare ſibi ſententiã: Iſte intellectus non approbat.quia ſic infinita iura eſſent correcta. Tertius fuit intellectus Pet.ꝙ hic nõ loquat de delegatione:ſed de iudicibus habẽtibus aſſeſſores:qui nullã habẽt iuriſditionẽ ordinariã vel delegatã:ſed dicũtur ſimplices cõſiliarij,ſi
2 cet habeãt poteſtatẽ in quibuſdã.vt no.l.j.ff.de offi.aſſe. † Quęritur ergo qualiter iſti iudices debeãt vti iſtis aſſeſſoribus', an poſſint eis cõmittere audiẽtiã cauſarũ,vt ſic termini corã eis ſeruentur.& ipſi dẽt dilationes, & ferãt interlocutorias,& citẽt partes. Et breuiter dic ꝙ ſi iudex eſt adminiſtrator id eſt ordinarius primarũ cauſarũ,põt aſſeſſoribus cõmittere audientiã in prędictis ſaluo quã in cõteſt.lit.& in receptione teſtiũ, vel inſtrumẽtorũ, quæ debẽt fieri corã ipſo adminiſtratore:& ipſe etiã ferat ſententiã diffinitiuã.cætera poſſunt expediri corã aſſeſſore:licet iuriſditionẽ nõ habeat ordinariã,vel delegatã: ſed ſi eſt iudex app.ipſe debet intereſſe in omnibus actibus.& nihi poteſt fieri corã aſſeſſore ſine eius preſentia.& idẽ in iudice delegato.gl. tamẽ in corpore vnde ſumit dicit ꝙ iudex app.ſi eſt impeditus publicis occup.poteſt totã audientiã cõmittere aſſeſſori:ſed tũc nõ eſſet dã ferẽtia inter iudicẽ primæ cauſæ & iudicẽ appel. niſi ſubaudiatur hoc in principio.dũ dicit [publicis occu.impediat:] verbũ maximè:quia iudex primæ cauſæ ſiue impediat,ſiue nõ,põt cõmittere excep.illis tribus:ſed iudex app.nõ: niſi impediat publicis occu.ſecundã iſtũ intellectũ:iſta autẽ nõ reſeruãtur in romana curia in dñis Cardinalibus,quibus cõmittũtur cauſæ appel.& eã principales.nã ipſi habẽt auditores ſuos,qui dicunt aſſeſſores: cõſiliarij.quibus cõmittũt totã audiẽtiã.ita ꝙ corã eis ſit litis cõteſt.& producũtur teſtes, vel inſtrumẽta. & poſtea examinãt proceſſum,& referũt Cardinalibus. qui ſecundũ relationes eorũ ſtatuunt ſniam.& licet periculoſum ſit:tñ ſeruatur.& vidi ſeruari,& ſeruaui in propria perſona: quia fui auditor cardinalis Florẽtini,
3 & corã me fiebãt oẽs actus. † No.tñ ſecũdũ intellectũ ꝙ iudices ordinarij & etiã delegati à principe habeãt aſſeſſores. Dic ꝙ ordinarij habẽt expẽſis proprijs:quia habẽt ſalariũ de publico tam pro ſe ꝙ pro familia:ſed delegatus à prin. qui ſalariũ non habet, debet gratis cauſam audire:& ſi dubitat in iure, põt recipere ſibi aſſeſſo.expẽſis partiũ.qđ dic vt in c.ſtatutũ.§.aſſeſſorẽ.de reſcri.
4 lib.vj.† No.etiã ꝙ cauſa habet principiũ,mediũ,& finẽ.principium incipit in litis cõteſta.à qua incipit.vt l.j.§.eo.mediũ conſiſtit in probatione:finis cõſiſtit in ſnia diffinitiua.& iſtæ dicunt principales partes:cætera quæ interueniũt in medijs iſtorũ nõ dicũtur partes principales.ideo facilius alijs cõmittũtur.Ex forma ẽnim tutorũ cõſueuerũt aſſeſſores habere iuriſditionẽ ordinariã in certis cauſis.vt patet in iudicibus palatij dñi poteſtatis.nam aliquæ tractãtur corã vno,aliquæ corã alio.& ſunt quædã quæ reſeruntur dño poteſtati. & in talis poſſet habere locũ iſta auẽ. ſecũdũ intellectũ Pet.quia poſſet cõmittere audientiã vicario ſuo tã cõteſtatione ꝙ in receptione teſtiũ. Item quidã dixerũt per textum iſtũ in verſi. [Itẽ iudex:] ꝙ cauſa appellationis nõ poteſt delegari.& hoc ſentit gl.in l.j.j.de pœna iud.& Spe.de offi.dele.§.incipitur ver.Itẽ ꝙ eſt cauſa appellationis.Sed cõtrariũ vult glo. hic.quæ incipit.[nõ ergo.] ſuper verbo [delegatus.] & eſt cauſus in c.ſuper quæſtionũ.§.intẽtionis.de offi.dele. Vi.ſed etiã hic tex.circa fi. ibi dũ dicit.[cõſiliarij, ſi quidẽ aduocati ſint.] quod aduocatus poſsit eſſe aſſeſſor.Sed cõtra de l.quiſquis.ſ.de poſtu. Sol.nor intelligas de cauſis in quibus ipſe eſt aduocatus.& vult dicere ꝙ licet ſit in numero aduo.vel in matricula, poteſt tamen aſſumi in aſſeſſorem.quod tene menti ſecundùm Docio.

Scru

1 ¶ Seruus, quando possit esse in iudicio?

LEX VI.

SEruus. †Seruus non potest esse in iudicio: & sententia lata cum eo, non valet. h. d. subaudi etiã si putabatur liber. vt l. non idcirco. §. cũ postea. ff. e. Et procedit siue sit in iudicio suo nomine, siue ꝓcuratorio nomine alterius: & licet nõ fuerit apposita exceptio ꝓcuratoris, sententia tñ lata pro eo, vel contra eũ, nõ valet. nec obstat. l. ita demũ. §. de procu. quia ibi de illo qui poterat esse in iudicio suo noĩe: sed nõ alieno: qñ aũt non suo, tũc indistinctè non valet iudiciũ: licet exceptio nõ fuerit apposita secundũ la. bu. & alios. & no. in d. l. ita demũ. †Fallit quod dicit hic in casibus q̃ hic habent. & in l. vix certis. ff. e. in quibus põt esse in iudicio etiã cum effo. Idẽ fallit si ꝓuocat ad libertatẽ: quia tũc ordinata cã liberali nõ repellit à iudicio: sed habetur pro libero quousq; cã liberalis terminet. & si apparuerit liber, remanebit iudicium firmũ, si seruus irritabit retro, & nullũ fuisse apparebit vt l. ordinata. ff. de liberali causa. Adde q̃ nec valebũt iudiciales satisdationes factæ a eo, vel factæ sibi. nec fideiussores obligant. vt l. ij. §. j. ff. qui satisd. cog. & vide qd̃ ibi no. in glo. Fallit etiã in iudicio quod non agitur in forma iudicij: quia nõ est triũ personarũ. vt cũ petit bonorũ possessio corã iudice non apparẽte cõtradictore: q̃a seruus potest eam petere pro domino. vt l. si seruus. ff. de bono. pos.

a Licèt petenti non est denegandus assensus.
b Contra hereditatem iacentem potest peruenire ad primum decretum præmissa proclamatione. ut hic.
c Super eadem re potest concurrere pignus conuentionale, & etiam prætorium.

LEX VII.

CVm debitoris. †Cum seruo etiã ex personadñi defuncti non potest esse iudiciũ. h. d. Erat ratio dubitandi hic: quia iste seruus tenebat bona hæreditaria debitoris tui: quæ etiam erant tibi obligata: vnde videbatur q̃ posses dirigere actionẽ cõtra eũ, tanquam contra hæredẽ: & non haberes aliud quærere secundum ea quæ no. in l. controuersia. ff. de transac. & j. de pet. hę. vel. si in quibus habetur q̃ creditores hæreditarij possunt dirigere actiones suas contra possessorem hæreditatis, licet non sit verus hæres: quia sufficit q̃ bona teneat vt hæres: nec potest excipere q̃ non sit hæres: quia esset sibi contrarius, sed istud est verum quando ille assereret se esse hæredem: & cũ alio super hæreditate contendit, & est talis qui potest esse hæres, sed ista non erant hic.
2 †No. ergo hic in fi. q̃ licitè petenti non est denegãdus assensus. vt in l. fi. de his qui sunt sui vel alie. iur. ita illicitè petenti denegandus est assensus. & à petitione repellendus. † Item no. secundum Doctos. quòd contra hæreditatem iacentem potest peruenire ad primum decretum, intellige præmissa proclamatione, si sit aliquis qui velit dicere se hæredem, & hæreditatem defendere. & tunc nullo cõparente peruenitur, sed ad secũdum decretum quod est præiudiciale, non peruenitur. nisi dato curatore hæreditati iacenti. vt l. si diu. ff. quib. ex cau. in posse. ea. qui curator si debitum est liquidum, poterit soluere: & bona liberare. aliàs datur libellus contra eum, & liquidabitur debitum per sententiã & postea si non soluetur, peruenietur ad venditionem pignoris.
4 Et adde l. si quis instituatur. ff. de hære. insti. † Not. etiam quòd super eadem re potest concurrere pignus conuentionale, & etiã prætorium. nam ista bona hęreditaria, & etiam seruus erant obligata tuic petitori ex pignore conuentionali: & tamen dicitur quòd in eis fiet missio iudicis officio, per quod constituitur pignus prætorium. Nec obst. quòd res mea non potest amplius efficaci mea. vt l. sequitur. §. lana. ff. de vsucap. quia dominium est ius plenissimum. vnde amplius plenitudinẽ non recipit, sed pignus fit. & est vtilitas: quia facilius deuenitur ad venditionem pignoris prætorij per secundum decretum, quàm pignoris conuentionalis in quo multa requiruntur. vt j. de iure domi. impe. l. fi. & l. si conuenerit. ff. de pigno. actio.

a Ex his equitas est scripta in genere, & rigor in specie præfertur rigori.
b Quid si equitas non esset scripta, & rigor scriptus uideretur non æquus?
c Esset dubium de intellectu legis: debemus sequi intellectum æquiorem & benigniorẽ: & quando intellectus legis est clarus non debemus ab eo recedere propter æquitatẽ, quam de capite nostro fingimus.

LEX VIII.

1 b PLacuit. †Æquitas scripta[b] a prefertur rigori scripto. h. d. Et licet gl. multũ laboret in exẽplis ponendis. tu potest petere exemplum clarum in l. ij. §. eo. vbi de rigore ob. exceptio: sed de æquitate datur replicatio. & quia ista æquitas est scripta. vt
2 in illa l. ideo præferẽ rigori. vt hic: † & hoc b quando æquitas est scripta in specie. si autẽ in genere, & rigor in specie, præferẽtur rigor vt l. j. ff. de vsucap. iuncta l. naturaliter. cum l. seq. ff. de condi. inde. nam rigor vsuca. vel præscrip. scriptus in specie præferẽ æquitati scriptæ in genere, quæ est q̃ nullus debeat locupletari cũ aliena iactura. Dictus enim rigor est bonus propter bonum publicum, ne semper dominia sint in incerto, sed non est æquus: quia contra rationẽ naturalẽ, quæ succũbit propter iustitiã positiuam quæ versat̃ in rigore. vnde quoddã est ius bonũ & æquũ, quoddam bonũ & non æquũ, quoddã ecõuerso, quod dic vt in glo. in
3 l. j. ff. de iusti. & iure. †Si verò nõ esset æquitas scripta: licet rigor scriptus, & videreẽ nõ æquus, nec esset seruandus. hoc ad nos nõ pertinet: sed saluare debemus. qm̃ ad solũ principẽ pertinet istã æquitatẽ discernere. & hoc habetur in l. j. §. de legi. nec debemus de capite nostro propter æquitatem quã esse putamus, à iure scripto recedere: quia sic oẽs ll. possent aboleri propter prẽsumptuosos & temerarios asserentes contrariũ, & nõ tenẽtes iura scripta propter æquitatẽ capitis eorũ, dicẽtes nõ curamus de vestris ll. & subtilitatibus: sed de æquitate quã nõ cognoscũt: sed credunt
4 cognoscere. †Itẽ si esset dubiũ de intellectu. l. & possent dari plures intellectus, debemus sequi intellectũ æquiorẽ & benigniorẽ qñ aũt intellectus l. est clarus, nõ debemus ab eo recedere ꝓpter æquitatẽ, quam de capite nostro fingimus. & adde quod habeẽ in l. si seruũ. §. sequitur. ff. de ver. oblig. quia in subtilitatibus iuris aliquando perniciosè erratur. quod declara vt §. qñ intellectus. l. est dubius. & quis vellet sequi intellectum rigorosum: vt faciũt multi, vt ostendant se sciolos, & multas ll. habere præ manibus: contra quos facit dictum Salomonis. Noli esse nimis iustus.

a ¶ Instructio ac modus quem tenere debeat iudex in causis quæ coram eo uertuntur. & nu. 3.
b Causus in quibus summariè proceditur, & tamen requiritur plena probatio.
Clausula summariè & de plano sine strepitu & figura iudicij. quid importet: & quid de uerbo summatim procedatur?
c Causa qualiter dicatur summaria, multis modis.
Quæ dicatur causa ordinaria, & plenaria?
d Interrogatio iudicis (si partes aliquid noui dicere uelint) debet fieri ante conclusionem in causa.
Conclusio in causa, an sit de substantia ordinis iudiciarij? & an extendatur ad causam appellationis?
e Post dilecta testificata non possunt produci testes super eisdem articulis & directò cõtrarijs, etiam in causa appellationis.
Iudex potest quandocunque interrogare partes super negotio principali de quo agitur ad informationem.
f Quòd pars per modum interrogatorij non debeat audiri nisi super præparatorijs iudiciorum, & quando interrogat, nihil ponit.
g Si dantur interrogatoria parti tuæ tangentia principalem, dicat non teneor respondere: sed da tua capitula, uel positiones. & respondetur per uerbum credit uel non.

LEX IX.

1 IVdices. †Regulariter per iudices in causis adhibenda est plena causæ cognitio: quæ cõsistit in sæpius audiendo partes, & in expectando eas, si aliquid de nouo dicere volunt. hoc dicit. Et diuide in tres partes. Primò ponit dictum, q̃ debet adhiberi diligens inquisitio secundũ qualitatem causę, vsq; ibi. [& tunc vtrãq; partem.] Secundò declarat in quo cõsistat ista plena causę cognitio, vsq; ibi. [cũ hoc ipsum.] Tertiò ponit quę vtilitas ex eo resultet, & ex ista l. emanauit. & sumptũ est ca. indicantem oportet cũcta rimari &c. xxx. q. v. qd̃ est. c. fi. vbi tex. plenius loquit̃ quã hic: sed vtit̃ verbis istius l. † Instruit ergo istã. l. iudicẽ quẽ modũ
2 habeat tenere in causis q̃ corã eo vertunt̃: vt possit eas cũ iustitia terminare ꝓ suã sniam diffinitiuã. Per primũ dictũ huius l. Cy. in l. j. de prẽto. stip. dat istã regulam. quã Bar. refert & approbat. & melius declarat in extrauagãti ad reprimendã. super verbo sum-

a ¶ Seruus non potest esse. Adde. l. vix. ff. de iud. l. j. C. si per vim. vel alio modo Card. zab. in c. sciscitatus. in iij. q. de rescriptis. eundẽ Car. in c. præterea. in ij. conclusiõe de dila.
b ¶ Æquitas scripta. Adde. l. quod si ephesi. ff. de eo quod cert. loc. Cyn. in l. fi. C. de legi. c. fi. de transact. c. disciplina. xlv. dis.

a Didicerũt teſtificata. Adde tex.in.c. iurauit.de proba.& in c.ſeries. de teſtib. & vtrobiq; per doc.

marièe. quod qñcunq; eſt talis cauſa in qua ſententia diffinitiua facit plenũ ius,& præiudiciũ, quod nõ põt reparari niſi p appellationẽ,aut per reſti.in integ. ibi regrit plena cauſæ cognitio:& dicit cauſa ordinaria: intellige quãtùm ad triplicẽ effectũ.Primus eſt quantũ ad ordinem iudiciorũ: quia debet dari libellus,& lis conteſtari. & ferri diffinitiua,& pars citari peremptoriè ad ipſam audiendam.Item quia in ea admittuntur exceptiones requirentes altiorem indagi nem:& dantur dilationes.ſecundùm l.ii.ff.de fer. & l.j.ſ.de dila-

3 †Item quia requiritur plena probatio per teſtes, vel inſtrumẽta. Fallit in quibuſdã caſibus,in quibus ſummariè proceditur: primus in caſu l.de ſubmerſis.j.de naufra. lib.xj. Item in caſu illius extrauagã.ad reprimendã. Item in caſibus qui ponuntur in cle. diſpendioſam.de iudicijs.in quibus proceditur ſummariè & de plano ſine ſtrepitu & figura iudicij. Item quando cauſa eſſet cõmiſſa vel delegata cũ illa clauſula:vt procedatur ſine ſtrepitu & figura iudicij:vt in cle.ſæpe.de ver.ſig.& in dictis caſibus in quibus agitur de plano:licet ſummariè agatur, nihilominus requiritur plena probatio: & illa verba ſummariè & ſine ſtrepitu &c. important quòd non ſeruetur ordo iuris: puta libelli oblatio. vt in d.cle.vbi declarantur iſta verba,& quid cenſeatur remiſſum, & quid non:ſed ſi cõmitteretur duntaxat quod ſummatim procederetur,& non illa verba adijcerentur de plano & ſine ſtrepitu &c. figura iudicij ſolùm importaret quod deberet procedere terminis abbreuiatis:& q̃ poſſit denegari ſecunda dilatio.& darentur minores dilationes: non autem videretur ſublatus ordo iudiciarius.imò daretur libellus, & lis conteſtaretur. vt patet in l.tigni.§.ij.vel iij.ff.ad exhiben. vbi loquitur in actione ad exhibendũ,quæ ſummaria eſt,& tamen lis ibi conteſtatur.ergo & daretur libellus.importaret etiam illud verbũ ſummariè q̃ non deberet admitti exceptio requirens altiorẽ indaginem, ſi tamen ſit talis quæ in alio iudicio poſſet reparari:vt l.ille à quo.§.j.ff. ad Trebel.Si verò ſententia diffinitiua nõ parit plenũ prejudicium.vel parit tale quod non poteſt reparari citra appellationẽ.vel reſtitutionem in integ.ibi nõ requiritur plena cauſæ cognitio,ſed ſummaria.vt in caſibus qui ponũtur per gl.in l.iij.§.ſciendũ.ff.ad exhibend.Et ſi præiudicium ſit quaſi nullum, ſufficit probatio per iuramentum.vt l.theſaurus.ff.ad exhib. Si verò ſit,quare requiritur ſaltem probatio per vnum teſtem.vt in caſu l.ſi quis à liberis.§.ſi vel parens.de libe.agnoſc.nec requiritur ordo iuris:vt l.à Diuo pio.§.ſi ſuper rebus.ff.de re iud.Cætera die vt ibi per Bar.

4 qui multum ſubtiliter & plenè examinat. †Dicitur ergo cauſa ſummaria pluribus modis. primo ratione ordinis iudiciarij: de quo in l.prolatam.j.de ſentẽ. quãdo in eo non eſt neceſſariò ſeruandus ordo:quod poteſt,cõtingere etiam in caſibus in quibus ſententia facit plenũ præiudiciũ:vt ſ.dixi. Secundò ratione probationis,quãdo nõ requiritur exacta probatio: ſed ſufficit iuramentũ,vel vnus teſtis:& hoc vbi ſentẽtia non facit plenũ præiudicium:quia poteſt reparari per appel. vt in caſibus poſitis in l.iij.§.ibi.dẽ.ad exhiben.in quibus etiam dicitur ſummaria ratione ordinis.qui nõ requiritur. Tertio modo quandocũq; proceditur cõtra abſentẽ.vt j.eod.l.properandũ.§.ſinautẽ reus.& in auẽ. qui ſemel.quomodo & quãdo iudex.& l.ampliorẽ.de app.l.cũ proponas.& in auẽ.ibi poſita.de bo.autho.iudic.poſ.& ibi no.Nam quãdo proceditur ad primũ & ſecundũ decretũ contra abſentẽ, dicitur ſummariè procedi:etiã ſi requiratur plena probatio:vt in ſecũdo decreto quod facit plenũ præiudiciũ. cũ regula ſit q̃ negotiorũ merita partiũ aſſertione pandũtur: vt in l.h.j.ſi per;vim vel alio modo.vbicunq; proceditur cõtra abſentẽ:etiam ſi adhibeatur ordo iudiciarius,debet ſummariè procedi, quaſi non plenè adhibita cauſæ cognitione. quia ſi foret præſens, aliqua allegaret quæ nunc non allegat:quia ſententia lata cõtra abſentẽ ſibi ſoli præiudicat,& nõ alteri tertio, cui præiudicaret ſi foret præſens,vt l.qui repudiãtis.in fi.ff.de inoff.teſt.& l.ſi ideo.ff de euic. tanquam lata potius ex contumacia, quã q̃ habeat malam cauſam. Quarto modo videtur ſummariè procedi quãdo proceditur terminis abbreuiatis:nõ tamen prætermiſſo ordine iudiciario.vt ſi cõmitteretur q̃ ſummariè procederet nõ adiectis verbis de plano ſine ſtrepitu & figura &c.quo caſu etiã nõ admitterentur exceptiones requirẽtes altiorẽ indaginẽ.ſi tamen in alio iudicio poſſent reparari citra appellationem; aliàs ſecus. ne tollatur defenſio,& iſta caſu denegabatur ſecunda dilatio propter hoc ſolum quod cauſa eſt ſummaria:ſed in plenaria nõ,ſi fuit impoditus in prima:vt no. in l.fi.ff.de fer.Extra iſtos caſus cauſa dicitur ordinaria & plenaria per iſtam l.In tex.ibi. [rei qualitatem.] id eſt,rei veritatem ſecundũ Bal.ſub quo verbo comprehẽditur

5 ſubſtantia,& qualitas.† In tex.ibi. [ſæpius interrogare.] iſta interrogatio iudicis ſi pates aliquid noui dicere velint. debet fieri ante concluſionem in cauſa: quia poſt nil poſſit dicere vel allegare:vt in c.cum dilectus.de fide inſtrum.& in c.paſtoralis.cum ibi not.per Inno.de cauſa poſſeſ. & proprie. & ſi dixerint ſe amplius nolle dicere vel allegare,iudex concludet in cauſa:vel mãdabit partibus q̃ concludant, vel renuntient allegationibus & probationibus: vt not.in Specu.de renun. & conclu.in princip. de qua concluſione an ſit de ſubſtantia ordinis iudiciarij, dic vt in d.l.prolatam.per docto.poſt gloſ.& de ipſa potius habetur in iure canonico quàm ciuili. Et not.quòd talis concluſio & renũtiatio non extenditur ad cauſam appellationis, quominus in ea poſſint fieri allegationes nouæ & probationes: vt not. Specu.titu.de renun.& conclu.§.j.verſicu.ſcias.licet Bal. ſequendo Alb̃ericum in authen.iubemus.dicat contrarium.& non bene: nec allegat Specu. quia per appellationem reponuntur partes in eo ſtatu in quo erant tempore litis conteſta. in prima cauſa vt not.

6 in l.ita demum.ſ.de procur. †Fateor tamen quod ſi didicerunt

a teſtificata*,illud impediat eos etiam in cauſa appellationis,quominus ſuper eiſdem articulis & directò contrarijs non poſſint

✠ teſtes producere propter timorem ſuborna.& ita loquitur c.interrogatis.de teſti.quod allegant.& hoc potius de iure canonico quàm ciuili.vt not.in l.per hanc.de tempo.appel.poteſt etiam iudex interrogare partes ſuper negotio principali de quo agitur ad informationem ſuam.& iſtam interroga. poteſt facere quãdocunq; etiam poſt concluſionem.vt l.vbicunq;. ff.de interrog. actio.& in c.cum Ioannes.de fide inſtru.& not.in Spec.de probatio

7 ſcriptionib.§.iiij.poſt princ.† Pars autem per modum interrogatorij non debet audiri niſi ſuper præparatorijs iudiciorũ.de quibus.ff.de interrog.actio.per totum:ſed ſi vult ſuper negotio principali petere, puta an ſit debitor eius, vel an tibi mutuauerit, vel ſuper cauſa concernente negotium, nõ debet audiri niſi pro modum poſitionum,ad quas teneris:quia in illis videor confiteri illa quæ pono: & iſta confeſsio poſſet tibi prodeſſe,ſed quando interrogo.& nihil pono, nihil confiteor:peto tamen vt contearis:vnde ſi teneris,non ſeruaretur æqualitas:& ita reperio determinatum in deciſionibus Rotæ deciſione. xl. ſed de hoc ci gloſſ.ordina.quæ non allegatur ibi in c.iudicantem.xxx.q.v. in prin allegato quod tene menti.& iſtud habui de facto.& quotidie contingere poteſt.Tene menti cum practicabis. †Si darẽtur

8 interrogatoria parti tuæ tangentia principalem. dicas nõ teneri reſpondere:ſed de tua capitula,vel poſitiones:& reſpõdetur proverbum credit,vel non. & pauci hoc ſciunt. & faciet tibi honorem. In gloſſ.iij.ibi: [ſed pleniſsima in criminali.] & ſic in defectum proba.nõ datur iuramentum:ſed in ciuili ſic.ſecundum Baldum,iuxta not.in l.iij.per gloſſ.ff.de iureiuran.Et iſta eſt differentia inter plenam & pleniſsimam. Item in criminali non vodentur ſufficere duo teſtes ſine alijs præſumptio.iuxta not.in l. ij.circa princip.j.de execu.rei iudi.ſed in ciuili ſic. vt in l.vbi numerus.ff.de teſti.

1 *Lex faciens mentionem de menſe,intelligitur de xxx.diebus. & an debeat intelligi ſecundum quod occurrit?*

2 *Renuntiatio allegationum & probationum quid operetur? & an valeat,& quomodo intelligatur iſta renuntiatio? & quid de allegationibus factis ſuendis per partem*

3 *Allegationes an tranſeant in actas?*

4 *Poſtquam aliquis renuntiauit allegationibus, vel probationibus, an hoc non obſtante poſſit allegare uel probare infra terminos datos alteri parti?*

5 *Quòd poſſit quis renuntiare inſtrumentis etiam poſtquam ipſa produxit, ſi hoc dicat expreſſe:& quid ſi ſimpliciter renuntiat?*

Quando cenſeatur concluſum in cauſa?

6 *Si iudex aſſignat terminum ad allegandum,poſtquam una pars renuntiauit allegationibus,an & antequam renuntiauerit poſſit aſſignare terminum ad exceptiones dilatorias uel peremptorias proponendum utroque parti?*

7 *Quid in probationibus & productione inſtrumentorum quæ poſſunt produci uſque ad concluſionem in cauſa,an poſſit aſſignari alius terminus,atque poſt eum lapſum non poſſint inſtrumenta produci,licet non ſit concluſum in cauſa?*

8 *Quare detur plures dilationes ad allegandum quàm ad probandum allegata?*

9 *Licet quis plures habuerit dilationes, & fuerit contumax in probando, uel allegando, tamen cum fertur ſententia debet ſpecialiter citari ad ipſam audiendam.*

Author.

AVTHENTICA.

IVbemus. †Ista auth. declarat vnum dubiũ circa l. C. quia ibi dicit̃ ꝙ iudex debet interrogare partes sæpius, si volunt aliquid noui addere. i. dicere, allegare, aut probare. Sed pone interrogat partẽ vnam quæ dicit ꝙ non, & renuntiat allegationibus, & petit sententiã ferri: quia cõfidit de iure suo, quia aduersarius nõ probauerit suã intentionẽ, & cũ instantia petit sententiam. Alia pars interrogata dicit se velle addere, allegare, vel ꝓbare: & petit̃ iudici ꝙ nõ festinet ad sententiã antequã audiat̃. Quærit̃ quę erunt partes iudicis? Rñ. ꝙ debet ei assignare terminũ, intra quẽ dicat vel alleget quicquid vult: & si intra illũ terminũ nõ fecerit, erit contumax: propter quod prẽsumit̃ in dolo. & ad maliciã fugandã datur alia dilatio. quibus elapsis si nihil dixerit, ꝓceditur ad sententiã secundũ leges, vel statuta, & cõsuetudines. Et poterat esse dubiũ si satis erat de tẽpore instantię: & ille qui volebat allegare petebat à iudice ꝙ nõ procedat ad sententiã vsque ad finẽ tẽporis instantiæ: quia nõ erat periculũ in mora. vt j. eod. l. ꝓperandũ. §. huiusmodi aũt sententia &c. Certè Iudex non tenetur tñ expectare, postquã altera pars renũtiauit allegare: sed debet assignare terminos. vt hic: sed si pars altera nõ renũtiasset, posset procedere quod dixi: vt ibi. istud tñ quod dentur tres mẽses, nõ seruat̃: quia secundũ formã statutorũ instantiæ causarum non tñ durant ꝙ possint tam longę dilationes dari: imò nec solent dari tres: sed secundũ iudicis arbitriũ: vt hic sentit Bar. † Colligitur ex isto tex. ꝙ lex faciens mentionẽ de mense, intelligitur de xxx. diebus: licet alij menses habeant xxxj. diẽ. gl. tñ in c. quã sit in ver. mẽsem. de elec. li. vj. aliter dicit, quod debet intelligi secundũ ꝙ occurrit casus, vt intelligas de xxxj. diebus, si ille mensis habeat tot dies. † Quęrit̃ in prima gl. quid operet̃ ista renuntiatio, de qua in prin. aut̃. §. alleg. nam hoc verbũ põt intelligi tribus modis. Primò de alleg. iuris quę fiunt per aduocatos viua voce, vel in scriptis. Secundo de alleg. facti quę fiunt per partes excipiẽdo, vel replicando. Tertiò de proba. testiũ, vel instrumentorum circa ea quę sunt allegata in facto. Vtrũ ergo ille qui renuntiauit allegationibus videat̃ renuntiasse oĩbus istis, vt sic nõ possit probare amplius per testes, vel instrumẽta? glo. vult ꝙ nõ: quia etiã si specialiter renũtiasset probationibus, nõ valeret renũtiatio: quam quàm contra publicã vtilitatẽ. Et videtur tex. in aut̃. de testibus. §. quia verò. vbi dicit̃ ꝙ volenti testes ꝓducere nõ nocet renuntiatio: sed nocet quarta ꝓductio, & didicisse testificata. Breuiter inquantũ vult ꝙ expressa renũtiatio ꝓbationũ non valeat. Dott. dicũt ꝙ imò si fiat in iudicio, valet. vt est casus in c. de testibus extrà de testi. Sed si fiat extra iudiciũ, non valet: ita põt saluari glo. vnde renuntiatio quæ fit instrumentis, ꝙ non possit probari solutio nisi per instrumentũ cãcellatũ, nõ valet. vt no. in aut̃. vt sine prohi. matres debi. & credi. §. vlt. in gl. mag. & in Spe. de probi. §. videndũ. ver. sed pone. el primo. & ita no. in c. cũ dilectus. de fide instr. Nunc ergo restat videre qũo intelligat̃ ista renuntiatio allegationũ. Breuiter not. Intelligit̃ tertio modo. i. probationibus: quia aliud est allegare, aliud probare. & no. ꝙ si renũtiauerit probationibus in iudicio, nec testes nec instrumẽta posset producere, cũ oĩa cõprehẽdant̃ sub isto vocabulo. Sit ergo casus vult renuntiare testibus tm̃. ꝙ ita dicatur expressè. & tunc hoc non obstãte poterit ꝓducere instrumẽta: ita notat in Spec. in tit. de usti. §. fi. Qualiter aũt intelligat̃, an de allegationibus iuris tm̃ per aduoca. an verò de allegationibus factis fiẽdis ꝑ partem? Ille amplius nõ possit excipere, vel replicare, vel dicere qd̃ tangit negotiũ principale. gl. ista in fi. sentit. & etiã doc. hic. quod intelligat̃ primò de allegationibus iuris fiẽdis per aduocatos: sed in cõtrariũ, qd̃ intelligat̃ de allegatiõibus factis fiẽdis per partẽ: secus tex. hic in verbo [quod ꝓponat.] & in verbo [ꝓponere.] Breuiter istũ articulum disputauit Guido de Suzaria: & adducit plura iura pro & contrà in l. qm̃. §. de hęreticis. Cuius dicta refert Io. an. in addi. Spe. in tit. de renũ. & cõclu. §. j. & ad primã partem allegat. l. j. cũ glossella. §. de iur. & fac. igno. in ver. allegationes. & glossella exponit id est exceptiões: & titulũ si ex falsis instrumentis in rubro & nigro: & plura alia iura: & istã partẽ videtur tenere Bar. in l. cõsentaneũ. j. qũo & qñ iudex. nõ allegando prædicta dicit de iure cõi hanc partẽ esse verã: vt intelligat̃ de allegationibus factis: sed secundũ communẽ stylum iudiciorũ dicit primam partẽ esse verã: vt intelligatur de allegationibus iuris. Breuiter si hoc verbũ proferatur à lege, vel statuto, si a aliud nõ apparet, dico ꝙ intelligatur de allegationibus facti: vt satis ꝓbatur hic: & ita intelligit̃. l. minor xxv. annis omissam allegationẽ. ff. de mino. sed si ꝓferat̃ ab homine dicẽdo renũtio allegationibus, dico inspiciendũ esse ex coniecturis. nã si fecerat b aliquando allegari per aduocatos, dicendo postea renũtio allegationibus, videtur tm̃ de allegationibus iuris: vt sic non possit petere ꝙ amplius audiant̃ aduocati. Nec posset conqueri de iudice nolẽte audire. non tm̃ per hoc videtur renuntiare legibus, vel statutis facientibus pro se. vt l. ornamentorum. de aur. & argen. lega. Ideo bene imputaret̃ iudici si iustitiã suã nõ perquireret, & nõ suppleret de iure, nisi aliqua fuerint omissa per aduocatos. vt §. vt quę desunt aduocatis partiũ. l. vnica. † & dicit Bal. vnũ notabile. ꝙ allegationes prius factę trãseũt 4 in acta: & si causa cõmitteretur cõsulenda, deberẽt mitti cũ aliis actibus ad consul. sed illa quę fierent post renũtiationẽ: licet iudex debeat eas accipere, tm̃ nõ deberet eas mittere in sacculo cũ aliis act. & scripturis. Tene menti bonã practicã. tenendo autem ꝙ videat̃ renuntiasse allegationibus facti: & semper renũciauit expresse allegationibus, quęritur an iste renuntiãs hoc non obstãte infra terminos datos alteri parti possit allegare, vel ꝓbare? videtur quod sic: quia dilatio est communis. per l. petendæ. §. de tempo. in integ. restit. Doctores tenent contrarium: quia illud si non renuntiasset, sed ideo quia se excludit per suam renũtiationem dilatio illa non est sibi proficua, vel communis. secundùm Iaco. bu. & hoc expressè tenet Specu. in tit. de test. §. fi. in fin. dicens quòd sit cautus: vt renuntiet sub cõditione, si altera pars re- 5
nunciauit. † Item dicit Bal. quòd potest quis renũtiare instrumẽb tis b etiam postquàm ipsa ꝓduxit: & si hoc dicat expressè: vt est casus in l. iñ. j. de fide instrumen. Sed simpliciter renũciando instrumentis, intelligitur de producendis: non de iam productis. ne videatur sibi contrarius. Dicit etiam quòd in criminali nõ valet renunciatio allegationum vel probationum, etiam facta in iudicio: & allegat. l. non tantùm. cum ibi nota. ff. de appel. hoc nõ placet: quia quotidie videmus seruari contrarium: quia postquã criminosus confessus est ad banchum, renunciat omnibus defensionibus suis: & etiam appel. & mittitur ad iustitiam: & ad hoc consueuit glos. j. allegari in l. j. & ibi Bald. notat. ff. de furtis. Dicit etiam Bald. quòd quando ambæ partes renunciant allegationibus, censetur in causa conclusum: non sic qñ vna pars. & allegat. c. fi. de arbi. li. vj. hoc tenet Io. an. in addi. Spec. de renũtia. & conclu. † Vltimò quęri potest. an sicut iudex assignat terminum ad allegandum, postquam illa pars renũtiauit allegationi- 6
bus, ita & antequam renũtiauerit possit assignare terminum ad exceptiones dilatorias, vel peremptorias proponendas vtrique parti? videtur quòd non. cum à iure præfigatur terminus ad dilatorias vsq; ad litis contest. & ad peremptorias vsque ad sententiam. vt in l. peremptorias. j. sententiam rescindi non posse. Et iudex non potest auferre beneficium à iure indultum: vt in c. indultum. de reg. iur. li. vj. breuiter vt sit litium finis: & abbreuient̃ potius quàm protelentur: de dilatorijs est casus in contrariũ in c. pastoralis. de excep. Et idem dicunt Doct. in peremptorijs: ex iusta tamen causa. Sed in dilatorijs sola abbreuiatio litis est causa iusta: in peremptorijs non: nisi videret partem malitiosè differre. † Et eodem modo quæritur. quid de proba. & de produc. in- 7
strumentorum quæ possunt produci vsq; ad conclusionem. an possit assignari alius terminus, ita quod post eum lapsum non possint instrumenta produci: licet non sit conclusum? vide de hoc per Bar. in l. mancipiorũ. ff. de obti. leg. & glo. in cle. sæpe. de ver. sig. vbi dicunt doc. An ius alterius partis esset effectũ deterius: quia perirent suæ probationes si instrumenta admitterẽtur: & tunc non debent recipi. An res sit integra: & tunc secus, aliàs vidi seruari in romana curia: ꝙ etiã primo casu si producantur instrumenta realiter: & non petatur dilatio ad ipsa producenda, debent recipi. secus si peteretur dilatio. In glo. quę incipit [similis.] ibi: [sol hic absenti:] Ista nõ est bona: quia hic loquitur etiã de præsente: dic ergo quòd hic loquitur de dila. allegatorijs: lex contraria loquitur de dila. probatoris. nam maius periculum est in non volendo allegare iura sua, quàm in non volendo proba-

r 3

¶ Lex faciẽs mentionem de mense. Adde l. cũ bussextus. & ibi Doct. ff. de verb. sig. Alex. de imo. in cõsi. incip. In causa & lite vertẽte inter christophorum. in iij. vol.

¶ Renuntiare instrumentis. Adde Ange. in authen. vt cum de app. cogno. in §. sed hoc. colla. viij.

a ¶ Contumax. Adde eundē Paul.de ca. in l.quāuis. ff. de in ius voc. Abb.in c.propoſuiſti.ad fi. & in c.dilecti.de for. cōpe. & hoc intellige verum, etiā ſi talis cōtumax vellet refarcire expēſas.ita Bar.in l. quāuis.ff.de dam.infect. & d.Ant.in d.c. propoſuiſti. de quo per Ang.Imo.& d. Alexan.in d.l. quamuis. Cur.

re. nam ſi allegem, fortè aduerſarius meus cōfitebitur:& nō indigebo probationibus: Ideo †plures dantur dilationes ad allegandū: vt hic ſed ad probādum allegata datur vnica tantū, cū modica cauſæ cognitione in ciuili & etiā ſecunda cū tertia cū magna cauſæ cognitione:vt in cōtrario. In ea.gloſ. in fi.ſbi:[ſed illa ad dandā diffinitiuā.] Tu dic q illa loquitur in dila. expectatorijs ad cōparendum.iſta in dila.allegatorijs.† Vltimo no.gl.ſeq.quæ ſemper allegatur.q licet quis plures habuerit dilationes:& fuerit cōtumax in probando,vel allegādo,nihilominus cū fertur ſnīa debeat ſpecialiter citari ad ipſam audiēdā:aliàs nō valeret.vt l.j.§.Item cū ex edicto.ff.quæ ſent.ſine app.reſcin. & ad hoc vide tex.cum glo.in cle.ſæpe.de verb.ſig.ſuper verbo adhibitis.

1 ☞ *Cauſa conuentionis & reconuentionis etiam ſi non ſint inuicem continentes, ſed ſeparatæ, an debeat fieri diuiſio: & an ambæ ſint coram eodem iudice tractandæ?*

2 *Plures caſus in quibus pendente lite coram uno iudice: poteſt quis conueniri corā alio.*

LEX X.

1 NVlli prorſus. †Non poteſt quis ſuper cauſa poſſeſsiōis & proprietatis eiuſdē rei eodē tēpore & cotra eundē diuerſos iudices impetrare:ſed ambæ cauſæ debēt corā vno tractari ſecūdā lec.quæ cōiter tenetur in ver. [vel pone ſecundū Ioā.] Cōtra lec.Io.quæ cōiter tenet.op.pro declaratiōe gl.nā tex. vult in effectu q nō debeat quis diuerſos iudices impetrare cōtra eūdē.ſ.aliū ſuper poſ.& aliū ſuper proprietate.ſed vnū tantū.Cōtra iſtud vltimū oppono:quia poterit quis intētare:& cumulare poſſeſſoriū & petitoriū.& procedet eodē tpe.Sed cōtra.de l.incerti.j.de interdi.& de rei ven.l.ordinarij.Timore huius.d.gl. q intelligendo ſecundū Io. oportet intelligere de poſſeſſorio recuperādæ, vel adipiſcendæ quod poteſt cumulari cū petitorio: vt in l. cū fundum.§.fi.ff.de vi & vi ar. & in c.paſtoralis.de cau. poſ. & proprie.nō autē in poſſeſſorio retinēdæ:quod cumulari nō pōt. vt in cōtrarijs.& in l.ſi de vi.ff.eo.ti.ratione cōtrarietatis. quia in poſſeſſorio aſſerit ſe poſsidere: & in petitorio dicit aduerſarium poſsidere.Sed quid iſtud eſt nimis reſtringere iſtā l.vt nō habeat locum in poſſeſſorio retinendæ. Plac.receſsit ab hac lectura. dicens poſſe poni caſum in poſſeſſorio retinendę,qñ poſſeſſorium intentatur ab vno:& petitoriū ab altero per viam reconuentionis.nam tunc poſſunt cumulari:& ſuper vtroq; procedi.quia ibi nulla eſt cōtrarietas. Doc.reprehendūt hanc poſitionē caſus.nō tamen quin ſit vera in ſe: ſed quia nō congruit huic l.quæ fundat ſe in hoc.quod cōtinentia cauſæ nō debet diuidi.†Sed certè
2 in cauſa cōuentionis & recōuentionis,etiā ſi nō ſint inuicē continentes: ſed ſeparatæ,nō debet fieri diuiſio:ſed ambæ ſunt corā eodē iudice tractādę.vt j.de ſen.l.ſi.& auť ibi poſita.vt ſi te conuenio ſuper quantitate,& tu recōuenis me ſuper equo:quia non debes impetrare diuerſum iudicem:ſed coram eodem debes me recōuenire propter veram conuentionē:& recōuentionem, quę debent eadem tentētia terminari:ita etiā no. Inn.in c.ſi. extra eo. tit.gl.etiā vult.h.d.tamen q ſi fiat recōuentio in cauſis continēt. vt in petitorio & poſſeſſorio. ſatis poteſt ſuſtineri q duplici ratione prohibeatur corā diuerſis.ſ.natura recōuen.& natura continentiæ:prima tamē nō prohibetur,finita cauſa conuen. incipit cauſa recōuen.ſed nō fret propriè recōuentio:ſed noua cōuētio. ſecūda verò cauſa impedit etiā finita prima agi corā diuerſo iudice. Et idē dicit gl.ibi in quarta lec.in ver.[vel dic tertiò.] Doc. tenent cōtrarium in hoc.quia finita vna cauſa nō prohibetur moueri alia cauſa corā alio iudice: etiā ſi ſint cauſæ cōtinen.vt in c. fin.extra eo.vbi eſt caſus ſecundū vnum intellectū.vel dic q ibi actor & reus erant diuerſi fori principalis: vt clericus & laicus: quo caſu etiā pendēte vno iudicio poteſt inchoari aliud coram alio.Si enim cōuenio clericū ſuper poſſeſsione coram epiſcopo, ipſe pōt me recōuenire ſuper proprietate corā poteſtate. ſecundū aliū intellectū:quem tene mēti. Alij timore prædictorum ponunt caſum etiā in poſſeſſorio retinēdæ intētato ab eodē.eo caſu quo nō reſultat cōtrarietas:vt ſi ago vti poſsi. ratione ciuilis poſſeſsionis quam habeo:& rei ven.ratione naturalis quā tu habes: propter quam me moleſtas in mea ciuili.nam poſſum impetrare vnum iudicem ſuper vtraq;:tamē prius procedit in poſſeſſorio, poſtea in petitorio:quia ſi pronunciabitur me eſſe in poſſeſsione ciuili,incumbet tibi onus probādi dominiū:quia præſumor dīa ratione poſſeſsionis quā habeo de præſenti. Et hoc modo intelligi poſſunt.ll.contrariæ.q non poſſunt cumulari:vt ſuper vtraq; procedaē ſimul. ſed prius debet ꝓcedi ſuper poſſeſſorio, vt in l. exitus cōtroverſiæ.ff.de acqui.poſ.& ita etiā dixit Io. volēdo iuſtinere ſuā lectură in verſi.[vel dic tertiò.] Alij intelligunt q ſi nita vna cauſa alia poſsit intētari:corā tamen eodem iudice.non diuerſo:& ſic nō obſtāt ll.cōtrariæ.quia hic nō cumulantur eodem tēpore.ſed iſtā reprobaui. Alij timore prædictorū dicunt q
→ hic loquitur de cauſa poſſeſsionis & proprietatis:quia in fi. dicitur [atque aliū ſuper poſſeſsione, aliū ſuper principali quæſtione:] & nō dicit proprietatis:& ponunt aliter caſum.q ſint duæ quæſtiones cōpetentes ad diuerſa. cū tamē ſint cōtinentes:quia ambæ illæ res veniunt in vna actione generali:puta tutelæ:quæ poteſt dari per malam adminiſtrationē,& pro retentione fundi cuius rei gratia notandū eſt,ne procedamus in æquiuoco:q aliquādo actor nō vult diuidere iudicia,ſed mutare idem iudicium de vno iudice ad aliū iudicem:vt ſi primò te cōueni coram vno, poſtea volo te cōuenire coram alio ſuper eodem,tunc nō loquitur iſta l.ſed l.vbi cœptū.ff.eo. Nam poteris corā ſecūdo excipere q cauſa pendet corā alio.& q debes ad illum remitti: quia nō debes ſuper eodē corā diuerſis iudicibus tradi:tū qui eſſet laborioſum:tū quia poſſent ferri cōtrariæ ſententię.de quo etiā habetur per Inn.in c.cū M.circa fi.de cōſti.datur etiā iſta exceptio.li. penden.& eā nō ſolū tu potes obijcere: ſed primus iudex adiſtantiā tui poteſt præcipere ſecūdo iudici vt de cauſa ſe nō impediat:quia ipſe prævenit.ad quod ſufficit ſola citatio facta per eū. vt l.ſi quis poſtea.ff. eo. & hoc etiā ſi ſecūdus iudex eſſet maior, vel ſuperior:quia in hoc nō eſt maior:cū nō debeat impedire ritſditionē alterius,nec per viā querelæ debet adire:ſed per viam tantū appellationis.vt in auť.de defen.ciui.§.nulla.& §. interim.

3 †Et de hac materia per Gui. de cu.habetur.j.de iuriſ.om.iudic.l. nemo qui excipit plures caſus.in quibus poterit conueniri corā ſecūdo.l.qñ primus denegat copiam proceſſus:vt §. vt li.pendē. l.ij.Item ſi retardat litem.de temp.app.l.ſi.§.pe.in auť.demanda. princip.§.non permittas.colla.iij. & vt differentes iudi. §.j.vel ſi non vult pronūtiare. vt in auť.in medio litis nō fieri facras formas.Adde alium caſum.quando reus coram primo iudice eſt
a contumax* quia tunc non poſſet ſe iuuare de iudicio alibi pendente,in quo cōtumax eſt:vt per Bar.in d.l.vbi cœptum. & l.ſepulchri violati.ff.de ſepul.vio.Quid autem ſi non appareret coram quo fuerit primò conuentus? Reſpondeo q non habet reus exceptionem præventionis,de qua loquitur illa l. vbi cœptum.& l.ſi quis poſtea.ſed habet exceptionem, ne ſuper eodem corā diuerſis trahatur:ideo poteſt petere q actor eligat coram quo velit litigare:& ſit cautus in modo excipiēdi ſecundū Bal. & ſi actor nō eligeret,nō valeret proceſſus:& ſi reus non exciperet,valeret coram vtroq; factus:ſecundū Inn.in d.c.cum M.& ſi excipiat, impeditur ad vlteriora proceſſus.vt hic in princi.dum dicit[audientia præbeatur &c.] Et ſic poterit obijci ad inchoationem litis ſecundū Ange.ponitur autē qui trahit aliquē coram diuerſis iudicibus,& perdit actionē litis ſecundū doct.per l.j.in fi.j.de aſſer.tollen. Sed illa loquitur in ſpeciali caſu fauore libertatis,contra quem non perdit cauſam:ſed dānatur in expenſis ſecundum Bal.hic in fi.& eſt glo.ordi.in c.ex tenore.in fi. extra de reſcript. Interdum actor non vult diuidere,nec mutare. ſed augere: vt dedi libellum contra te ſuper vno,& poſtea ſuper eodem,& coram eodem do alium libellum, non debeo audiri ſuper ſecūdo. ſi continet illud idem.arg.in l.fi.§.in refutatorijs.j.de temp. app. & per Bal.in l.edita.§.de eden.in xvij.colum. Sed ſi aliquid addit vel detrahit de primo libello.diſtinguitur:an erat lis conteſta ſuper primo,vel nō,vt plenè habetur in d.l.edita. vbi eſt illa materia.& tunc dicitur oriri exceptio lit.penden.quia ſuper hoc lis pendet per alium libellum,quæ exceptio dicitur inuenta ad tollendum gorem iuris conſeruandum.de qua habetur.& no.in l.Iuliana. ff.de condi.indebi. Interdum actor vult cauſam diuidere. & ſic loquitur iſta lex.circa quam not.quod diuiſio cadit inter ea quę inuicem ſe attingunt. quod poteſt contingere pluribus modis. primo modo quādo ſe contingunt occaſione vnius rei, licet inter ſe ſint diuerſa,vt cauſa poſſeſsiōis & proprietatis eiuſdem rei vt in

vt in l.naturaliter.§.nihil cõmune.ff.de acqui.poſ.vel ratione vnius actionis qñ ſunt plura quæ veniũt:in vna actione: licet ſint inter ſe diuerſa.vt in vlt.lec.gl.vel qñ vnius cauſæ: licet tangant plures:vt ſi habeo rem cõmunẽ cũ pluribus:& volo agere ad diuiſionẽ:& conuenio vnũ corã vno iudice,aliũ corã alio non poteſt petere ad primũ iudicẽ ſe remitti.& ita loquitur ti.ff. de quibus re.ad eundẽ iu.eatur.Et idẽ ſi eſſent ex parte agentis:vt ſi eſſent plures qbus aliquis eſt obligatus & vnus vellet reũ trahere corã vno iudice,alter corã alio.eadẽ rõne:debẽt ergo cõcordare in agendo corã vno.Et quid ſi quilibet eſt obligatus inſolidum? tangitur per Guli.de cu.in d.l.nemo.j.de iuriſ.omnium iudi.

a libus* proceditur ordinariè,& lis conteſtatur,vt hic innuitur,& ita no.in l.j.j.de conduc.& procu.lib.xj.circa fi.libri per Bar. vi debatur contrarium fauore fiſci. quòd deberet procedi. † Item no.qꝙ inſtãtia incipit à tempore litis conte.vnde dicit Bal.in authen.clericus.de epiſ.& cleri.ſi ſtatutum dicat qꝙ cauſæ terminentur infra xl.dies, debet intelligi.ſ.à tempore litis conteſta. per hanc l.& per gl.quæ eſt ibi ſup verbo menſes. † Sed pone qꝙ erat cauſa in qua lis non conteſtabatur:vt ſunt cauſæ ſummariæ.de quibus dixi in l. iudices.& in quibus remittitur ordo iuris.tenet hic Cyn. quod incipiat à tẽpore cõtradictionis,quæ habet vim litis conteſta. iuxta no.in l.nihil.ſ.de procu.quod no. pro cauſis executiuis, ſi petit̃ executio ſentẽtiæ vel inſtrumẽti ex forma ſtatuti:& pars citatur, & contradicit,extunc incipit currere tẽpus præfixum à ſtatuto. & niſi intra illud finiatur,oportet executionem de nouo petere. & ita eleganter no.Bald.in l.j.ſ.de iura calum.& j. de execu. rei iudi.l.ij.Alij dicunt quòd tales cauſæ non habent inſtantiam. & de hoc vidi iudicari,& determinari ſecundùm dictum Bal. pro quo facit dictum Cyn.hic. † Ex tertia parte dicit Iacobus but. in l.ij.infrà de falſis. quod vbicunque iudex videt aliquid fieri ad protelationem litis,debet illud amouere: & ex officio prouidere.etiam parte non petente.Item dicit Barto.in l.Seius & Augerius.ff. ad l.fal.quod quando iudex videt inſtantiam,citò debere perimere:etiam partibus non petentibus, & ex officio poteſt ferre ſententiam:ne in negligentia deprehendatur. & idem Bart.in l.j.ſ.vt quæ deſunt aduo.partium:dicit quod poteſt dare dilationes ex officio:vt expediat cauſam,ſi ambæ partes ſunt preſentes:& negligentes:ſed ſi altera pars abeſt,non debet aliud facere in prꝑiudicium illius,niſi ad petitionem illius qui eſt preſens:vt in §. [& ſi quidem.] qui ſtatim ſequitur. do Ang.videtur hic aliter loqui quod ſi ambæ partes ſint præſentes, & feratur ſententia pro actore:etiam ſi apparet ex proceſſu quòd eam non petijt:quia nõ continetur in actis,valet tamen: quia ſufficit petitio facta in libello,quæ ſemper durat:ſed ſi lata ſit pro reo, ſi non apparet qꝙ eã petierit ferri,non valet:quia nunquam petijt. Certè ſufficit nunc petitio actoris:ſiue feratur pro eo,ſiue ꝙ reo: vtipſe idem dicit:& ſibijpſi contrariatur.per ea quæ habẽtur in l.ea quæ.j.quomodo & qñ iudex, & aliquando vidi proceſſum in quo continebatur ſententia:& non apparebat ad cuius petitionem vel inſtantiam lata eſſet:& fiebat dubium an valeret:ſed ſi poſſet apparere quòd aliqua pars fuerit præſens,cenſetur lata ad inſtantiam eius.Bart.verò non videtur curare: & videt̃ velle quòd ſi ambæ partes ſint in loco iudicij,& tempus inſtantiæ inſtabat,qꝙ iudex ex officio etiam nemine petente poteſt eã ferre. Sed raro vidi hoc fieri qꝙ iudices dent ſibi iuſtum laborẽ, ſi pars non petat.nec poteſt eis negligentia imputari.vt l.iij.§.hoc autẽ iudicium.ff.de dam.infec.iunctis ita. † No.etiam hic in verbo [delegati:] qꝙ inſtantia coram delegato durat triennio, ſicut coram ordinario:& hoc verum ſi fuit delegatus ſimpliciter ſine præfixione temporis:aliàs videtur quòd nõ duret vltra tempus præfixum in delegatione.vt l.j.§.& ſi iudex.ff. eo. hoc tñ nõ põt facere niſi princeps ſecundùm Cy. qui ita not.j.ead.l. §.[ſinaũt in medio.] in fin. Tu dic melius quòd iuriſdictio delegati non durat vltra illud tempus:niſi fuerit prorogata de conſenſu partium:vt in dicto §. & ſi iudex:ſed inſtantia cauſæ cœpta coram eo quæ eſt diuerſa à iuriſditione, non finitur illo tempore: ſed deuoluitur ad delegantem iterum deleganda in eodem ſtatu ſecundùm Bald.in dictò §.in fin.& ideo non eſt verum quòd ſolus princeps poſsit delegare:& vt terminetur cauſa infra minus tempus triennij.Nam verum eſt quòd inferior à principe nõ poteſt tempus triennñ abbreuiare:ſed iuriſditionẽ quam committit bene poteſt limitare ad tempus, cum in ſua poteſtate fuerit non delegare: ergo potuit delegatam iuriſdictionem limitare. per l.videamus.§.ſed an iudex.& l.in actionibus.ff. de in lit.iuran. Quid autem in arbitro,vel in arbitratore? tangam in dicto §.[ſinautem in medio.] vbi Cyn.tangit. In glo.mag.in fi. ſuper verbo[triẽnñ.] circa prin.ibi.ſ. [vt oẽs iudi.tã ciuiles.] l.j.in fi. vñ dic ſecundũ oẽs qꝙ ibi nõ eſt ſpeciale: quia ibi nõ dicit̃ qꝙ inſtantia duret minus triẽnio,ſed dicitur qꝙ iudex qui habet expe-

a In cauſis fiſcalibus. Adde Bart.in l. ij. in §.ſenatus.ff.de iu. fiſ.
b Inſtantia incipit. Adde Innoc.in c.j. de lit.conteſt.
c Durat triẽnio. Adde Spec.in tit.de iura calũ.in §.ſequitur. in verſi. quid ſi inſtantia.doct. in c. pen. de iudi. Archi.in c.anteriorum.ij.q.vj.

Statuta de compromiſſis fiendis:licet dicantur concernere publicam utilitatem, & fiant abbreuiantia tempus inſtantiæ, non tamen debet tantum abbreuiari quòd impedatur cognitio.

Cauſæ criminales & coram inſtantiæ non durant niſi biennio, & quid ſi moueãtur per viam inquiſitionis?

In cauſis fiſcalibus procedit ordinariè & lis conteſtatur.

Inſtantia incipit à tempore litis conteſtatæ.

Quid in cauſis in quibus lis non conteſtatur? quid incipiat à tempore contradictionis, & in talibus cauſis non habeant inſtantiam.

Vbicunque iudex videt aliquid fieri ad protelationem litis, debet illud amouere: & ex officio prouidere etiam parte non petente.

Videat ne inſtantia pereat, & partes ſint negligẽtes, quid poſſit ex officio ſuo facere?

Inſtantia coram delegato durat triennio, ſicut coram ordinario: niſi tẽpus ſit præfixum in delegatione.

An inſtantia poſſit de conſenſu partium prorogari? & nunc. 9.

Quid in arbitro, vel arbitratore?

Dictum quòd cauſæ debeant expediri infra dies ſexaginta vel infra certum tempus, ſunt expellantur: an poterunt poſtea expediri?

Caſus ſpeciales in quibus inſtantia durat minus triennio.

Inſtantia an poſſit ſuſpendi, ut certo tempore non currat: & quid in tẽpore appellationis interpoſitæ?

Inſtantia an finiatur ipſo triennij ipſo iure, an per interlocutoriam iudicis abſoluentis eum ab inſtantia iudicij?

Inſtantia cauſæ appellationis proſequendæ durat anno, & ex cauſa biennio: & quid ſi ſtat per iudicem quòd tempus inſtantiæ ipſo iure non currat, & quid in inſtantia cauſæ principalis ſi ſtat per iudicem.

LEX XI.

1 PRoperandum. † Lex iſta mandat cauſam ciuilem terminari infra triẽnium à tẽpore lit.cõteſtatæ.hoc primo vult vſq; ad §. [& ſi quidem.] Et ne hoc impediat abſentia actoris, prouidet ſecundò vſq; ad §. [ſinautem reus.] Et ne impediat abſentia rei,prouidet tertiò vſq; ad §. [ſinaũt vtraq;.] Et ne impediat facti iudicis,vel caſus fortuitus,prouidet quartò.ibi: [illo ꝙcunq; dubio.] & ne culpa aduocatorũ,tutorũ vel curatorũ, prouideret quintò ibi: [ſinautẽ vtraq; parte imminente.] vſq; in fi.l.ſi.hut. Ex quibus patet diuiſio huius l.primò ponit prœmiũ. vſq; ibi. [cenſemus itaq;:] ſecũdò ſtatutũ vſq; ibi: [ſed oẽs iudices.] tertiò inſtruit iudices vſq; ibi: [hoc etenim.] Et notandũ qꝙ etiã de iure veteri inſtantia lit.finiebat̃ certo tẽpore:ſed nõ habemus qñ& hoc patet in l.arbitrio.§.dolo cuius.cũ gl.ff.de dolo. Sed ꝙ iſta ſtatuit̃ tẽpus triẽnij,per ſtatuta verò certarũ terrarũ multarum tps quę valẽt:quia abbreuiatio tẽporis inſtãtię pertinet ad publicã vtilitatẽ,vt hic patet:& etiã habet̃ in gl.mag.ſi.in ver. [imo an põt prorogari.] de iure canonico nullũ tps præfigitur: ideo põt durare lõgiſſimo tpe.vt in fi.eiuſdẽ gl.& narrat Spe.in ti.de app.§.nũc breuiter.ver. Itẽ iuxta qꝙ qõ tñ vertebat̃ corã eo in curia romana, quæ fuerat incœpta añ tps natiuitatis ſuæ. qđ erat vt dicit xxxiij.ann.Et no.mirabilẽ virũ,qꝙ in tam paruo tpe eſſet ita excellẽs.& dicit quod adhuc lis non erat conteſt.† Not. ergo argu.ex prima parte quod ſicut ſtatuta de cõpromiſſis fiẽdis dicuntur concernere publicã vtilitatem: quia pertinent ad abbreuiationem lit.& ſic ſunt fauorabiliter interpretanda,vt per Bart.in prima quæſtione huius voluminis:ita & ſtatuta abbreuiantia tempus inſtantiæ.Non tamen tantum debet abbreuiari tempus,quòd impediatur cognitio: quia multa mala ex hoc ſequerẽtur,vt narrat Specu.in loco prælegato de curia Franciæ. † Item no.ſecũdò quòd cauſæ criminales & eorum inſtantię nõ durant niſi biennio.& hoc quando mouentur per modũ accuſationis,ſed ſi per viam inquiſitiõis,tenet hic Guli.de cu. quod de iure communi nullum tempus præfigatur,ſicut nec in cauſis fiſcalibus:quia iudex tendit ad vtilitatem fiſcalem, vel publicam de hoc per Cy.j.vt infra certũ tempus.& Bal.hic plenè diſputat. † Ex ſecunda parte no.in verbo. [fiſcale:] quod in cauſis fiſca-

a ¶Iudici. Adde de hoc per Roma. in conſil. cccxvij. per Abb. in conſi. xlvj. & in cõſ. lxiij. in ij. vol. & per Alex. de imo. in cõſi. lxxxij. in iij. vo. Cur.

b ¶Valere. Adde de hoc & die vt per eũdẽ Pau. de ca. in cõſi. cccxvj. in primò impreſſ. Et vide p Alexan. in cõſi. lx. col. ij. in iij. vol. & ibi quã do valeat ſentẽtia lata poſt lapſum inſtãtiæ. Cur.

c ¶Sed inſtantia. Quã do iudex fuit negligens. An inſtãtia curat. per Ale. de imol. in cõſil. xlij. in tertio volu. & ibi an detur reſtitutio. Cur.

d ¶Per cauillationes. An & qñ alter ex litigatoribus per ſubterfugia ,ptelat cauſam, inſtantia currat alteri ſi quo ceſſat culpa. vide per Alex. de imo. in d. conſil. xlij. co. pe. & in cõſ. lxxj. col. ij. in v. vol. Fran. Cur.

dire cauſam in caſu iſtius l. infrà quinquaginta dies, ſi nõ expedit, punitur: & nihilominus inſtãtia durat. & poterit expediri p eundẽ infra trienniũ. † vnde facit ad q. ſtatuti dicẽtis qd cauſæ debeãt expediri infra certũ tps, puta xl. dierũ. Quid ſi nõ expediãtur: an poterũt poſtea expediri j. triẽniũ? Breuiter diſtingue tres caſus. aut ſtatutũ dirigit verba in inſtãtia, dicẽdo q inſtãtia cauſarũ duret per xl. dies. & tũc poſtea expediri nõ poterit: quia inſtantia perimitur. & illud tps ſtatuti ſuccedit loco temporis iuris cõis. argu. j. de nõ nu. pec. l. in contractibus. poſt prin. Aut dirigit verba in iudicẽ: puta q poteſtas debeat expedire cauſas infra tale tps, & tũc illud tps cẽſet præfixũ potius iudici ſyndico, quàm inſtãtiæ. & ideo ſi eſt iudex ordinarius, puniet ſi non expedit. tñ ipſe idẽ poterit poſtea expedire per illã l. vt omnes iudi. tam ci. &c. Sed ſi eſt delegatus nõ poſſet ipſe expedire: quia finita eſſet iuriſditio ſua, inſtantia tamẽ non eſſet perempta, vt dixi ſuper text. Interdum ſtatutũ loquitur imperſonaliter: puta cauſæ expediãtur infra xl. dies, & ſic eſt dubiũ an tps cenſeatur prefixũ iudici, an inſtãtiæ. & tũc fuerunt opi. nã Spec. in ti. de iud. dele. §. reſtat. ver. quid ſi ſtatuto. circa fi. videt velle q cẽ

a ſeatur præfixũ iudici: & ſic etiam poſtea poterit expedire infra trienniũ: licet debeat puniri. ſed Cy. ſecundùm Iac. de are. j. e. l. §. [ſinautẽ vtraq.] in addi. videt tenere cõtrariũ. q cẽſeat præfixũ inſtãtiæ: & ſuccedat loco triẽnij. & alleg. l. ſcire. §. cõſequẽs. ff. de exc. tut. & ibi per eundẽ Iac. Idẽ videtur tenuiſſe Rich. malũ. in q. diſputata per eũ. quàm refert Io. an. in addi. Spe. tit. de appel. §. nunc breuiter. Et iſta pars videtur verior, & cõmunior: & ita vidi conſultũ. Et adde ad caſus ſpeciales quos ponit glo. in quibus durat minus triennio. l. j. cũ ibi not. per Bar. ff. de glande legẽda. In glo. ibi. [ſed dic vt ibi.] quia ibi nõ loquitur de tẽpore inſtantiæ: cũ loquatur ante litis cõteſt. quo tempore non erat inſtantia cœpta. In gl. ibi: [Item not.] dic iſta glo. nõ dicit perfectè. declara vt dicã in §. [& ſiquidẽ.] In gl. ibi [reſpõdeo non cũ publica ſit vtilitas.] & ad l. ij. §. ſed ſi iudex. reſpõdeo q ibi nõ prorogat inſtãtia: ſed iuriſditio iudicis delegati. Circa iſtũ tamen articulũ aduerte. q aut quærimus de prorogatione tẽporis inſtãtiæ & die & illa nõ poteſt prorogari cõſenſu partiũ: ſiue loquatur de inſtãtia cauſæ principalis. vt in iſta gl. quæ cõmuniter tenetur. ſiue de inſtãtia cauſæ appellationis proſequẽdæ: de qua magis erat dubiũ: quia magis vertitur ibi peculiũ: ſed ita diſputãdo fuit terminatũ per Mar. ſili. Bononiæ. & per Ric. malũ. in ciuitate iſta per plures rationes: quarũ diſpu. refert in d. §. nec breuiter. Io. and. in

10 addi. in tit. de app. in eo. Spec. † Aut quęrimus an poſsit ſuſpẽdi, vt certo tempore nõ currat tẽpus inſtãtiæ; quod eſt longè diuerſum à prorogatione. & tũc eſt diſtinguendum inter tẽpus proſequendæ app. & tempus app. interponendæ, & tẽpus primæ cauſæ. primũ tẽpus poteſt ſuſpendi per cõpromiſſum de iure ciuili. vt j. de tẽp. app. aut. ſi tamẽ in medio. Sed de ſimplici cõſenſu nõ facto cõpromiſſo etiã conſentiente iudice, nõ poterat ſuſpẽdi de iure ciuili. Ratio diuerſitatis: quia pendẽte cõpromiſſo ſemper litigatur. vnde nõ eſt incõueniens q tempus inſtantiæ nõ currat. arg. j. de inoff. teſt. l. cõtra maiores. & l. eũ qui. nõ ſic ſi nõ cõpromittitur: licet partes cõſentiant in prorogando: ita debes intelligere ſanè quod not. Bar. in d. aut. ſi tamen in medio. Hodie verò de iure canonico in cle. quãdiu. de app. quæ addit ad illam auth. poteſt ſuſpendi de cõmuni cõſenſu partiũ, etiã ſine cõpromiſſo, cõſentiẽte tamẽ iudice. & de illa cle. Bar. nõ meminit in illa aut. ſi tamẽ. & ſic videt loqui cõtra illã cle. ſecundũ tẽpus appellationis interponẽdæ: nec põt prorogari: quia eſt præfixũ à l. ſine miniſterio iudicis, vt no. in c. cùm ſit romana. de app. in gl. & in authen. offerat. j. de lit. cõteſt. nec etiã debet ſuſpẽdi per cõpromiſſum, vel de conſenſu partiũ. ſecundũ Pau. de leaza. in illa cle. & Bal. in aut. ei qui. circa fi. j. de tẽp. app. licet Pau. nõ alleget: bene tamẽ allegat rationẽ eius. tertiũ tẽpus valet primæ inſtãtiæ: ſicut non poteſt prorogari. vt in iſta gl. ita nec ſuſpẽdi per cõpromiſſum. vt no. in Spec. de iudi. deleg. §. reſtat. ver. ſed nũquid de tempore triẽnij: quia in eo nõ vertitur tantũ præiudiciũ. cũ inſtantia finita iterũ agi poſsit: nõ ſic finita inſtantia cauſæ appellationis. quia ſentẽtia trãſit in rem iudicatã. multominus poteſt ſuſpendi de communi cõſenſu partium: quia minor eſt ibi ratio: ſtatuta tamen ſolent prouidere in cõtrarium. q poſsit ſuſpendi: & quotidie videmus hoc fieri q poteſtas propter aliquã ſuam occupationem, vel procurator ſuſpendi facit terminos inſtãtiarum, vel vnius inſtantiæ. quod fieri nõ poſſet. niſi eſſet ſtatutũ. vel ſtylus

11 curiæ qui eſt ſeruandus. † In gl. ibi: [Reſpondeo nõ tenet.] hoc procedit præſuppoſita opi. quæ eſt cõmunis, quod inſtãtia ipſo iure finitur lapſu triennij. & ſic acta ſunt perempta. & ſententia

b non poteſt valere non præcedẽtibus actis. iuxta no. in l. prolatã. j. de ſent. ſed tenendo opi. Pet. quã refert Cy. ea. l. §. illo quod nõ ſit peremptа ipſo iure: ſed perimatur per interlocutoriam iudicis abſoluentis ipſum ab inſtantia iudicij, ſi ante dictam abſolutionem iudex proferret ſententiam, valeret. ſed illam opi. reprobat Io. and. in d. §. reſtat. de offic. deleg. & communiter non tenetur: imò quod finiatur ipſo iure: hoc tamen non obſtante durat iuriſditio iudicis, vt etiam poſt lapſum termini poſsit abſoluere ab obſeruatione iudicij, vel potius abſolutum declarare: vt eſt text. notabilis. & ibi per Bart. j. vt infra cer. temp. & etiam vt poſsit actorem condemnare in expenſis, etiam ſi ſit iudex delegatus: cuius iuriſditio eſſet finita in cauſa principali. non tamen eſt finita quoad hoc. vt in cle. j. de reſcri. & ibi no. ſimiliter ſentẽtia diffinitiua lata finito tempore appellationis proſequendæ, cum ſententia tranſiuerit in rem iudicatam. & ſi pronuncietur cõtra eã, nõ valet ipſo iure: ſi ambæ partes fuerint proſecutæ appellationem iam deſertã per lapſum temporis. vt eſt caſus notabilis. in cle. ponul. de app. In gl. ibi: [imò minus quàm biennio.] Tu dic q inſtantia cauſæ appellationis proſequendæ durat anno. & excuſa biennio. vt in aut. ei qui. de temp. app. & ſi lapſus eſſet annus, & non fuerit impetratus alius annus, & ab appellatione illegata iuſta cauſa impedimenti in primo diceretur etiam appellatio deſerta: & ſententia tranſiſſet in rem iudi. vt eſt caſus in cle. ſicut de appel. ſed dicta impetratione facta de facili conſequetur. In gloſſ. ibi. [Item quid ſi per iudicem ſtetit?] dic q quando ſtat per iudicem inſtantiæ cauſæ appella. ipſo iure non currit. vt j. de tẽp. app. auth. ſi appellatione. cum ibi notatis in gloſſ. & per Iaco. bal. qui põderat tex. dum dicit nullum præiudicium &c. & per hoc no. glo. in authen. de his qui ingre. ad appel. §. ſi verò. licet quidã dicant currere: ſed dare reſtitutionem: prima verior: ſed inſtan-

c tia cauſæ principalis bene currit. licet ſtet per iudicem. vt dicit glo. in authen. vt ſponſalitia largitas. §. j. Idem ſi ſtetit per cauſationes partis appellatæ. nam nihilominus currit tempus inſtan-

d tiæ per illam glo. quæ eſt ſatis no. licet Cy. videatur dicere contrarium. in l. ſi. in fin. j. de adul. per l. ſi cum ipſe. ff. de excuſa. tuto. & per l. intra vtile. ff. de mino. Sed illæ ll. loquuntur in alio tempore, quod non eſt præfixum propter publicam vtilitatem: multominus impeditur curſus temporis ſi ſtetit per tertium impedientem contra ipſum: cui ſuccurritur per authen. de dolo. vt dicit tex. cum glo. in l. arbitrio. §. dolo cuius. ff. de dolo nec reſtituitur agens in integrum ad inſtantiam peremptam: niſi in ſubſidium illo doloſo non exiſtente ſoluendo, ſicut nec minor: vt j. ea. l. §. ſi licet regulariter reſtitutio in integrum concedatur. etiam ſi alia via ordinaria ſit prouiſum contra diuerſam perſonam: & etiam non in ſubſidium. vt in l. eccleſia. §. ſi tutor vel curator interuenerit. & eſt ſpeciale fauore publico. vt lites finiantur, quod nõ. nisi in ſubſidium. Non ſunt alia. ſequitur. §. [& ſiquidem.] & adde ad id quod dixit glo. in authen. de appella. & intra quę tempora. §. ad hæc ſancimus.

2 ☞ *Semeſtre tempus dicitur illud quod diſtat per ſex menſes: uel per ſextam partem temporis inſtantie.*

Quando dicatur quis proximus pubertati?

Si abſens fuit citatus, etiam facta relatione per nuntium, non poteſt dici contumax niſi per alteram partem præſentẽ ſua contumacia fuerit accuſata. & qualiter hoc fiat & tunc uolens comparere non auditur niſi refuſis expenſis.

4 *Tres citationes habent uim peremptorij, etiam ſi non dicatur: ſed quando ſit una pro omnibus, deberet dici peremptorie.*

Quando requiratur peremptorium, & quando ſufficiat una citatio.

Practica quòd in ſententijs apponantur illa uerba. uiſis actis & actitatis & ſimilia uerba non apponantur, nec apparet quòd uiderit, an ualeat ſententia? & que alia de-

beat

Nec valet

Quid si perueniatur ad primum uel secundum decretum, & iudici non constet de citatione

Sententia ab obseruatione iudicij ut hic, est interlocutoria: & per eam non decidit quæstio principalis: sed perit instantia: & quos alios effectus pariat & vide num. 7. & 9.

Illæ laudantur expensæ legitimæ, quæ consueuerunt in iudicio expendi.

Videtur absens non fuit inuentus, an possit peruenire ad sententiam absolutoriam ab obseruatione iudicij?

Compromissum, uel delegatio facta de communi consensu partium, si continet clausulam quod infra certum tempus deberet causam terminare: an illud tempus appositum in ratificationi uel cognitioni de consensu partium habeat etiam uim termini dati ad prosequendum? & an habeat etiam uim peremptorij.

Item si non est liquidatum de iure suo, an possit absente actore liquidare?

§. Et si quidem. †Si actor se absentat post litem contesta. & non liquidat de causa, potest reus præsens illo peremptoriè citato, & accusata eius contumacia petere se absolui ab instantia iudicij: si est propè finem triennij & actorem absentem in expensis legitimis sibi condemnari. Sed si erat liquidatum de causa, potest petere vt feratur sentẽtia diffinitiua: pro illo qui instãtiam fouet: & ista est ferẽda. punitur tamẽ actor propter suam cõtumaciam dupliciter. primò. quia de condemnatione suarum expẽsarum (si sentẽtia feratur pro eo) deducitur expensæ rei: item punitur: quia propter veram contumaciam denegatur sibi beneficium appellãdi: siue sentẽtia lata sit contra eum, siue partim pro eo: & partim contra eum. h.d. vsq; ad §. [Sinautem reus.] & primò loquitur quãdo nõ erat liquidatum de causa, antequã actor se absentaret: quo casu absente actore nõ poterat reus de iure suo liquidare. nec de iure fforum. nec de isto iure. C. sed solũ de iure fforum. poterat petere se absolui ab edicto, ideſt à citatione de ipso facta, remanẽte firma instãtia totius causæ quam & actor postea refusis expẽsis poterat prosequi, faciẽdo reum iterũ citari. & ita loquitur. l. & post edictũ. §. j. & §. circũduc. ff. de iure. sed per istum. §. inducitur de nouo: vt possit petere se absolui à tota instantia: vt sic actor necesse habeat iterũ agere: & dare nouum libellum. & de nouo litẽ cõtestari: non autem vt possit liquidare reus de iure suo: vt sic obtineat sentẽtiam diffinitiuam absolutoriam à petitione actoris. primò q; si trãsiuisset in rem iudicatam, nõ admitteretur actor ad iterum agẽdum: qa obstaret exceptio rei iudicatæ. secũdo in §. [Sinautem ex gestis.] loquitur quãdo se absentauit postquam erat liquidatum de causa. & sic ex tunc poterat cõstare quæ pars fouebat iustitiam. quo casu de iure fforum nõ poterat reus prius petere sententiam ferri: quia actore absente illo iure nõ cõtrahebatur eremodicium nec vt posset reus de suo iure liquidare, si prius nõ erat liquidatum: nec etiam vt posset petere ferri sentẽtiam diffinitiuam: quod posset, posito quod constet esse liquidatum: sed per istum. §. inducitur de nouo. quòd si erat liquidatum, possit petere sentẽtiam diffinitiuam: & sic lis totaliter finiatur hodie per authẽ. qui semel. j. quomodo & quando iudex. introducitur aliud. quòd etiam si non fuerit contesta. actor se absentet, possit reus de iure suo liquidare. seruata forma illius authen. & post liquidationem petere ferri diffinitiuam sentẽtiam. & in hoc stat substantia istorum iurium.

a *Videtur.* [& si quidem.] No. primò dum dicit. [vt semestre tempus] quod propriè dicitur illud, quod distat per sex menses. vel dic per sextam partem temporis: quia semestre est sexta pars totius temporis instantiæ. & sic si per statutum instantia esset coartata per minus tempus. deberemus dicere an esset propè finem, vel sextam partem totius. & facit iste tex. vt pupillus dicat̃ propinquus pubertati, cum distat ab illa per sex menses. facit. l. nõ tam. ff. de excu. tuto. & c. continebatur. de despõsa. impube. doc. tamen aliter dicunt. quod cum ab infantia quæ finitur septennio vsque ad pubertatem quæ finitur finito. xiiij. anno. in masculo remanet alij septem anni debent diuidi per medium: & quælibet medietat facit tres cum dimidio. si ergo masculus transiuit quartum decimum annum cũ dimidio est proximus pubertati: quia proximior est pubertati tunc quàm infantiæ; aliàs diceretur proximus infantiæ si non attingeret, vel nec infantiæ nec pubertati si attingit & non excelsit de hoc no. per doc. in. l. j. ff. de noua. & l. pupillus. de reg. iur. In text. ibi. [licentia erit iudici.] subaudi reo petente. cum procedatur contra absentem. vt l. ad peremptoriũ. ff. eo. Sed si esset præsens in ciuitate, posset etiam reo non petente, si imminet tempus instantiæ. iuxta not. per Bar. in l. j. ſ. vt quæ

3 desunt aduo. partium. † In tex. ibi. [absentiã incusante.] No. tex. quo melior in iure ciuili non reperitur. quod si absens fuit citatus, etiam facta relatione per nuntiũ, nõ potest dici contumax: nisi per alteram partẽ præsentem sua contumacia fuerit accusata. & tunc volẽs comparere non auditur. nisi refusis expensis. vt j. eo. l. sancimus. & c. j. de dolo & cõtu. lib. vj. Cõstat autem sententiã datam cõtra absentem, vel etiam pro reo nõ citato, vel nõ cõtumacem non valere. vt l. ea quæ. & ibi not. in prima gl. j. quomodo & quando iudex. & in l. furioso. ff. de re iudi. Tene mẽti. Debet ergo ille qui fecit citari se p̃sentare in termino: & accusare cõtumaciã: & expectare quousq; iudex sedet ad bãchũ: vel si vult prius recedere, recedat licẽtiatus à iudice: & aliquo istorũ deficiente nõ dicetur actor cõtumax. vt no. Bar. in l. cõsentaneũ. in fi. j. quomodo & quãdo iudex. & l. si finita. §. Iulianus. de dã. infe. Requiritur etiã aliud, q; iudex nõ fuerit impeditus. ita q; si cõparuisset potuisset procedi. aliàs nõ posset sibi imputari cur nõ comparuerit: eũ & si cõparuisset, nihil fieri potuisset: vnde nec incidit i pœnam promissam. vt l. ij. §. fi. ff. si quis in ius voca. nõ ie. & de arbitris. l. arbiter kalẽdis. † In tex. ibi. [& si per tres vices.] Istę tres citationes habẽt vim peremptorij, etiam si nõ fuerit expresè dictũ vt l. tres denũciationes. j. quomodo & qñ iudex, posset tamẽ fieri vna pro omnibus: sed tũc deberet dici & peremptoriè: aliter non sufficeret. vt l. ad peremptorium. cùm l. seq. ff. eo. vbi patet q; etiã possunt abbreuiari. No. ergo hic tex. q; sicut cum peruenitur ad primũ vel secũdum decretũ. vt in l. præsenti. de his qui ad eccle. cõfu. extra istos casus nõ requiritur peremptorium: imò requirit̃ citatio, quæ dicitur perẽptoria. etiam si nõ dicatur: vt si quis citat̃ ad videndũ iurare testes, vel de calumnia. ita elegãter no. Inn. in c. in petitiõe. de accusa. sed si quis nõ absolueretur ab instãtia totius iudicij: sed solũ ab instãtia edicti: ideſt citatiõis de se facte, nõ requireret̃ citatio alterius partis secũdum Inn. qui ita no. in c. cõsuluit. de offi. dele. † In tex. ibi. [acta apud se confecta cõspicere.] hinc sumpta est practica: quia semper in sententijs apponũtur illa verba visis actis: & actitatis. Quid autem si nõ apponãtur, nec appareat quòd viderit? dicit Bar. nõ valere sentẽtiam, quia ignorabat se posse eam ferre: & sic eius iurisditio est suspensa. arg. in l. quæro. ff. quod falso tuto. vnde dicit se consuluisse cùm quidam esset citatus, & relatio non erat facta: sententia lata contra eũ nõ valebit per l. hæc autem. §. non defendi. ibi dum dicit quod constare, liqueréque debet prætori &c. ff. qui ex cau. in possess. eatur. vt ipse not. hic. & plenius in l. multùm. ff. de condit. & demon. & d. l. si finita. §. iulianus. Bal. limitat dictum suum in l. ij. ſ. de edendo. quando non vidit acta substantialia iudicij. sine quibus non potest sententia valere: vt est datio libelli. & lit. cõtesta. & assignatio termini ad probãdum: quia tũc est verum quod ignorat se posse sententiam ferre. Et habet locum ratio Bartol. etiam si re vera erat datus libellus: & lis contest. quia non sufficiebat hoc. Et eodem modo cùm peruenitur ad primum vel secundùm decretum si sibi non constat de citatione. sine qua non posset diffinire. d. §. non defendi sed si non vidit acta probatoria: puta testes vel instrumenta: tunc secus. quia non est sententia nulla: cùm etiã sine illis possit ferri sententia, si iudici constat per confessionem, vel per alia iudicia. vt l. cum putarem. ff. fami. erciscund. dicit tamen Bald. Innoc. dicere in. c. cum Bertoldus. de re iudica. quod si iudex non vidit attestationes, vel instrumenta. hoc solum est iusta causa retractandi sententiam in causa appellationis. quod ipse Bald. limitat si aliqui testes vel instrumenta sint producta: aliàs secus. vt ipse not. in l. ab eo. infrà quomodo & quando iudex.

6 Tene menti prædicta: quia singularia sunt. † In text. ibi. [ab obseruatione iudicij.] subaudit totius. & ista est sententia interlocutoria. vt in l. harum. & ibi not. ff. si ser. ven. & plenè per Bartol. in l. Titia. ff. de accusat. de qua plura per Innocen. in capitu. consuluit. de officio. delega. & per eam non decidit̃ quæstio principalis. sed bene perit instantia: & perimuntur acta quatenus ad sententiam diffinitiuam seruandam ordinantur: sed effectus introducti per litem. constet. non pereunt. vt

a Tres citationes. Adde gl. summæ. & q; ibi not. v. q. ij. Spec. titu. de cita. in §. viso ver. sit ergo.

b Nõ vidit attestationes. Adde Hẽri. bo hic. in c. fraternitatis. & in c. series. de testi.

c Interlocutoria. De hoc quando sit interlocutoria & quando diffinitiua. dic etiam vt per Flori. j. l. harũ ff. si serui. vendi. & p Alex. in l. Titia. ff. de accu. in addi. ad Bar. Fran. de Are. in c. examinata. col. fin. extra de iudi. & do. Mari. soz. in repeti. c. dilecti. art. xxix. q. v. de libe. obla. Cur.

a ¶ Expẽsæ legitimæ. quæ dicãtur expẽsæ iustæ. vide Bal. in c. cũ venissent. de eo q mit. in possess. Et quę dicãtur expensæ necessariæ. vide gl. in l. si seruus. ff. de pigno. act. gl. in c. pastoralis. de dec.

not. in seq. §. per glos. super verbo [iudici.] & potest ferri etiam ante lapsum triẽnij: vt hic patet. & ex tunc instãtia erit peremptа: potest etiã ferri post lapsum: & tunc potius declarat reum absolutum, quàm absoluat. vt patet in l. fi. j. vt intra cert. temp. ibi dum dicit: sed post biẽnij excessum. & quod ibi

7 not. Bart. †Vltimò not. quod illæ dicũtur

a expẽsæ legitimæ' quæ cõsueuerunt in iudicio expẽdi. In gl. super verbo, [licẽtia.] opponitur tribus modis. Primò. quod nõ debeat fieri absolutio ab instãtia totius iudicij: sed dũtaxat circunducatur edictum. id est, citatio facta de reo. & possit ad instãtiam redire, citato iterum reo, & refusis expensis. per l. & post edictum §. circũducto. ff. eo. tit. Sol. illud de iure veteri fforum. sed per istam l. additur hic. vt ś. dixi. circa prin. Secũdò oppo. quod nõ sit necesse expectare vt sint prope finem triẽnij: sed quãdocunq; hoc possit fieri per d. l. & post edictum. in prin. gl. fatetur. dicẽs q nõ est intẽtio istius tex. dicere q sit necesse expectare prope finem: sed solum ne fiat post. Pla. dicit quod nũquam ante finem triẽnij, per tex. j. ea. l. §. huiusmodi autẽ. tamẽ nõ respõdet ad cõtrarium gl. vt respõdeat distinguit. q aut abest reus: & actor est præsens, & tũc loquitur cõtrarium. vt actor habeat necesse expectare finem triẽnij: sed quãdocũq; cõstat de iure suo possit facere dari sentẽtiam diffinitiuam, q hoc erat de iure veteri: quia cõtrahebant eremodicium dicto casu. Sed ecõuerso quãdo actor abest. & reus est præsens. de iure veteri nõ poterat peruenire ad sentẽtiam diffinitiuã, vel interlocutoriã ab obseruatiõe iudicij: sed hodie hoc additur per istos tex. & ga isti text. loquũtur qñ sunt prope finem triẽnij, debemus hanc formã seruare, postquã per aliã l. nõ datur ista potestas. iuxta not. in cle. j. de iurepatro. Pe. & Cy. dicũt q si actor antequam absentaret se, renũtiasset allegatiõibus & probatiõibus. & sic amplius nõ esse, audiẽdus. & tũc licut si ipse foret præsens posset ad istas sententias peruenire. vt ś. e. in aut. iubemus. ita si se absentat: ne sit in sua potestate hoc impedire. & ad hoc allegat l. q̃uis indubitati. j. de adul. hoc dictũ satis placet. Sed si nõ renũtiauit, q debeat distingui inter actorẽ absentẽ & reũ, videtur cõtra tex. quẽ Pla. allegat j. ea. l. §. huiusmodi autẽ. Vbi tã in actore quã in reo absente dicit expectãdũ finẽ triẽnij: vt possit ad istas sentẽtias peruenire, vel diffinitiuã: vel absolutoriã ab obseruatione iudicij: vnde possumus dicere q per illũ §. corrigat. l. & post edictũ. in prin. vel potius limitet: quia ibi nõ limitat tps: sed in §. huiusmodi. limitat, & hoc placet. Qñ autẽ absoluit ab instãtia iudicij scẽm illã l. §. circũuicto: nõ expedit expectare finẽ triẽnij. & hoc etiã vult ille §. huiusmodi. dũ dicit & absolutiõe forsitã &c. vt ibi dicã: qa non loquit de absolutiõe per quã tota lis moriatur. Tertiò & vltimò opp. q qñcũq; possit ad istas snias peruenire, etiã ante finẽ triẽnij: siue loquamur in actore, siue in reo. vt ś. eo. l. ver. [sed omnes iudices.] & j. e. l. §. [sinautẽ vtroq;.] Sol. verũ est si ambæ partes sint præsentes. i. in ciuitate. quia iudex etiã ex officio põt causam expedire. secus qñ vna pars est absens altera prẽsens. si autẽ ambę absentes essent, nõ debet iudex se impedire nemine petẽte. In gl. super verbo. [decẽ] ibi: [sed hodie &c.] Tu dic q hic loquit qñ absentauit se post litẽ cõtestatã. sed aut. quã gl. allegat. vnde sumit aut. qui semel. in princ. j. quo. & qñ iud. loquit qñ ante litẽ cõte. & sic nõ erat liquidũ de causa: nec poterat ad diffinitiuã peruenire: sed per illã aut. statuit cõtrariũ. q reus præsens possit liquidare: & facere ferri diffinitiuã. & tũc requirũtur maiores dilationes. s. xxx.

8 dierũ. †In gl. super verbo [inuẽta.] opp. cõtra tex. quod si actor absens nõ fuit inuẽtus, nõ possit ad istã instam absolutoriã ab obseruatiõe iudicij peruenire: sed esset nulla. vt l. j. §. ltẽ cũ ex edicto. ff. quæ sen. fine app. rescin. Sol. expone minimè inuẽtus: s. in iudicio: qa noluit cõparere: bene tamẽ fuit inuẽtus p nũtiũ; aliàs procederet cõtrariũ: vel dic q quãtũ ad valorẽ sentẽtiæ nõ expedit q fuerit inuẽtus per nuntiũ: cũ possit fieri citatio ad domũ. & ita põt hic intelligi. Ad cõtrarium rñdetur. q ibi nõ fuit citatus nec pśonaliter, nec ad domũ: ideo nõ valet. Sed cõtra. quod longa sit differẽtia an fuerit inuẽtus, vel nõ: quia primo casu est verus cõtumax: & sic nõ admittat ad appellãdum: nisi veniat iudice sedẽte pro tribunali. vt l. post edictũ. in fi. ff. e. iuncta l. Diuus. ff. de integ. resti. Sed si nõ fuit inuentus: sed citatus ad domum, est fictus cõtumax. & potest appellare infra x. dies à die notitiæ. vt l. ab eo. j. quomodo & quando iudex. So. fateor quantum ad hunc effectum vt valeat sententia mero iure, non est differentia an sit verus contumax, vel fictus: sed sufficit q fuerit citatus personaliter, vel ad domum. Si autem non appellauit, sibi non succurritur nisi fuisset absens ex iusta & necessaria causa: quia tunc restitueretur in integrũ. vt ś. de procura. l. quia absente. adde ad gloss. q etiam si non fuit inuentus, sed citatus ad domum, potest dici verus contumax: si citatio ad eius notitiam peruenit per l. ex cõsensu. ś. fi. ff. de appella. secundum communem opinio. secus si non peruenit. & tunc est fictus contumax. quod dic vt ibi no, per Bar. to. & per gl. in clem. j. de do. & contu. Et secundùm hoc pauci poterũt appellare: quia videmus quotidie seruari quod citationes fiunt ad domum: & statim perueniunt ad notitiam citati, si est pśens: & tamen videmus seruari cõtrarium: quia appellant. vnde quidam dixerunt hodie nõ esse aliquem verum cõtumacem, nisi personaliter inuẽtus: & dicũt q isti tex. volũt hoc dicere: iste articulus est dubius. dic vt no. in d. cle. In gl. super verbo [termino.] oppo. quòd possit peruenire ad sentẽtiam diffinitiuam: quia non potest esse quin appareat iudici ex actis quę pars foueat iustitiã. Nam aut actor qui se absentauit probauerat de intẽtione sua: & cõstat quod pro eo venit sentẽtia ferenda: vel non probauit aliquo modo. vel non probauit plenè: & tunc cõstat iudici: & tunc reus venit absoluẽdus. vt l. qui accusare. ś. de eden. scilicet differuè. vt sic actor amplius nõ audiatur si non appellat hic autem dicit q absoluitur reus ab obseruatione iudicij: & sic actor iterum admittitur. glo. dicit q ista opi. procederet si actor esset præsens, nõ quando est absens. Ista so. nihil valet: quia secũdum hoc melioris cõditionis esset absens quam prẽsens: dic ergo contrarium procedere si fuisset datus terminus ad probandũ: q tũc si nõ probasset in termino, verũ esset dicere nõ sufficiẽter fuisse probatũ. & reus præsens absoluetur diffinitiuè: sed hoc debet intelligi q nõ fuit datus terminus ad probandũ quo casu nõ dicitur nõ esse probatũ: sed dicitur nõ esse sufficienter actitatum. & ita loquitur tex. hic & tunc nõ potest peruenire ad diffinitiuam: quia nõ constat de nõ iure actoris cum probatione: cum probationem nõ sint fiendę ante termini assignationẽ: & sic absoluitur ab obseruatiõe

9 iudicij. †Adde quod dicit Bar. in l. admonendi. ff. de iureiurã. vbi fit similis opp. in glo. quod si partes litigarent coram arbitris electis in compromisso habẽte certum terminum, vel coram iudice delegato dato de communi cõsensu partium, cum clausula q infra certũ tempus deberet causam terminare, illud tempus appositum iurisditiõi vel cognitiõi de cõsensu partium habet eum vim termini dati ad probãdum. & ideò si actor infra illum terminum nihil probauit: licet alius terminus non fuerit sibi datus ad probãdum, diceretur nihil probasse: & posset reus absoluti diffinitiuè: in fine tamẽ termini. Et vlterius dicit Bald. in aut. ei qui. j. de temp. appel. q ille terminus habet etiam vim termini citatorij ad sententiam audiendam. & sic si feratur sentẽtia vltima die vltimæ horæ termini, nõ est necesse quod actor citetur ad sententiam audiẽdam. & pro isto dicto Bal. est dictum Innoc. expresse in c. per eo. de appel. Spec. clarius in tit. de sententijs. §. nũc videndum ver. illud autem. quæ dicta tene mẽti singulariter. Nõ sic si iste terminus nõ esset appositus iurisditioni de cõsensu partiũ. Istud credo apposuisse in d. l. admonẽdi. de iureiuran. in repe. quam fici. In glo. ibi super verbo [iudicij.] Quęritur de tribus primò quid operatur ista absolutio ab instantia iudicij? Respondeo quia tollit omnia quæ pertinent ad ordinationẽ causæ: vt possit ad sententiam diffinitiuam veniri: videlicet dationem libelli: litis constationem; & iuramentum de calumnia. & sic ista pro non factis habentur. & sic virtute ipsorum non potest ad diffinitiuam peruenire: in qua requirũtur quod acta præcedant valida: non tamen tollitur ius actoris, quominus possit ipsum in iudicio deducere, dando nouum libellum. & iterum litem contestando. & de calumnia iurando. & in hoc differt à sentẽtia diffinitiua, per quam reus absoluitur à petitione actoris: & actor non potest iterũ agere si sententia transiuit in rem iudicatam, etiam ex instrumentis de nouo repertis. vt l. sub specie. j. de re. iudi. Secundò quæritur. quid de effectibus productis post litis contestationem. Nam per eam actio temporalis effecta est perpetuata ad quadraginta annos. Item res petita est effecta litigiosa: vt alienari non possit. vt j. de litigiosis per totum. Item reus est constitutus in mala fide ficta, vt sic teneatur de fructibus percaptis &

& percipiendis:an isti effectus tollãtur perempta instantia? glos. quòd non. Et eodem modo non tolluntur acta probatoria: puta examinationes testium:& instrumentorum productio. & sic in nouo iudicio poterunt produci:& fidem facient sine alia examinatione inter easdem personas. De his omnibus. vide plenius per Bartolum in l.cum lite mortua.ff.iudic. sol.& l. secunda supra de edendo.& infra de fructibus & litium expen. l. secunda. & j.de præscriptione longi temporis. In quibus omnino vide & per Innocen.in c.causam extrà de testibus. †Tertiò & vltimò quæritur an reus si non est liquidatum de iure suo,possit absente actore liquidare? Breuiter dicendum ꝙ non:vt patet per illi ff. text.& sic non potest peruenire ad diffinitiuam.hodie secus per aut.qui semel.j.quo.& quando iudex. Nã si potest hoc facere lite nõ contesta.fortius post. In vltima gl.super verbo, [euacuabitur.]ibi,[actore absente.]dic hoc verum cum se absentat ante litis contest.ita loquitur illa auth.si autem post.tunc potest reus eligere vel processum.& viam istius.l.vel illius aut.non excedatur triennium. Illa enim auth.in hoc non tollit istam. l. sed addit secundam Petr.& Dy. Non sunt alia.

Actor si est absens,an sufficiat generalis citatio quòd veniat ad prosequendum litem,ut virtute ipsius possit etiam ad sententiam diffinitiuam peruenire sine alia citatione?

Casum quo victus victori non condemnatur in expensis:sed potius de condemnatione earum deducuntur expensæ victi.

§. Sinautem ex gestis. †Diuide istum. §. in tres partes: quia primò loquit quando fertur sentẽtia in totum pro actore.vsq; ibi. [nullo penitus.]Secundò quando in totum pro reo præsente. vsq; ibi. [si vero aliqua.] Tertio quando partim pro actore & partim pro reo: quia in aliquibus condemnatur.& in aliquibus absoluitur.& loquitur quando constabat ex actis quæ pars fouebat iustitiam,an tequam actor se absentauerit. In tex.ibi.[etiam absente actore.] subaudi citato tamen ad sententiam audiendam.vt not.s.eo.aut. iubemus.in vlti.glo.aliàs nõ valeret sentẽtia etiam lata in fauorẽ actoris.vno.in l.ea quæ in prima glos.j.quomodo & quando iudex.& l.furioso.ff.de re iudi.sed nõne sufficiunt tres citationes, de quibus in §.præcedẽti.vt virtute ipsarum possit ad sentẽtiam peruenir diffinitiuam.Respondeo nõ:quia illæ non sunt ad hoc fore,sed vt ipse actor compareat ad prosequendam litem.& ad allegãdum de iure suo:vnde requiritur alia citatio.per glos. in d. aut.iubemus.& per tex.in cle.sæpe.ver.sentẽtiam.de ver. signi. †Sed contra.quod si sufficiat generalis citatio, quod veniat ad prosequẽdum litem:vt virtute ipsius possit etiam ad sententiam diffinitiuam peruenir sine alia citatione vt l.cõsentaneum.j.quomodo & quãdo iudex.& in extrauaganti ad reprimẽdam.in verbo de crimine,seu super crimine.Sol.& tene mẽti.verum quãdo iudex in illa generali citatione cõminatus est se ad sentẽtiam peruenturum si nõ venerit:aliàs secus.vt no.gl.singu.in c.eum qui. de do.& cõtu.lib.vj.neque debet fieri tam generalis citatio nisi ex dolo,quæ valde longè differt.& esset laboriosum & difficile ad singulos actus ipsum citari.& no.in c.cum cõtingat. de offic. deleg.& vide per Bar.in extrauaganti super dicto verbo de crimine. † In text.ibi.[ad eandem litem.]subaudi si vult appellare. si hoc si fuit verus contumax:qui nõ auditur appellans.nisi veniat,dice sedente pro tribunali.& ita intellige quòd infrà sequitur ibi.[eãdem litem.&c. Et no.hic casum in quo victus victori non condemnatur in expẽsis:sed potius de condemnatione earum deducuntur expensæ victi:quod declara in glo.super verbo.[ut pendis.]

Vtrum ad hoc vt absoluatur,an requiratur eius petitio?

Quo iudex possit mittere executioni suam sententiam?

Quando iudex alterius territorij mittit executioni sententiam alterius iudicis,in bonis seu in sua iurisdictione,debet hoc facere ad literas & requisitionem iudicis qui sententiam tulit.

Quid idem sit quando fit missio ex primo decreto.

Quid si quis interest actionem in factum?

An alius iudex teneatur parere,& si non paret,puniatur?

§. Sinautem reus. †Reo absente legitimè citato põt actor præsens de iure suo liqdare, si prius nõ erat liquidatũ:& liquidatione facta põt obtinere sententiam cõdemnatoriam diffinitiuã:quæ mittitur executiõi vel super re petita,vel sup bonis rei absentis per ipsum iudicẽ qui tulit sententiam,si sunt sub eius iurisditiõe:vel per aliũ ad eius requisitionẽ in cuius iurisditiõe sunt, nec audit reus de proprietate vel de possessiõe nisi soluat, etiã sit velit satisdare de soluẽdo,vel destando furi.& si fuit reus verus cõtumax,nõ appellat.ad ista tñ sentẽtiã reo absente nõ debet peruenir nisi ꝑ pẽ finẽ triẽnñ:sicut nec ad absolutoriã ab obseruatiõe iudicij qñ actor abest:& reus est ꝑsens: licet ad absolutoriã ab edicto vel instãtia edicti bñ possit peruenire ante finem triẽnñ.h.d.vsque ad.§.[sinautem alterutra.] Et primò dicit ꝙ est perueniendum ad diffinitiuam,& ad eius executionem vsque ibi. [cum autem.] postea circa hoc determinat duo dubia.an reus audiatur appellans.quo tempore poterit ad diffinitiuam peruenir. In princip. §. ibi. [sinautem reus abfuerit.]subaudi post litem cõtestatam.sicut in superioribus. §. aliàs non posset procedi ad sentẽtiam diffinitiuam:nec de iure fforum nec de iure.C.nec de iure auth.iuxta no.in l.præsenti.in gl.mag. §.qui ad eccle.cõfu.& l.consentaneum.& auth.qui semel.j.quomodo & quando iudex.Nam prouisio illius auth. locum habet quãdo actor est absens ante lit.cõte.& sic emanauit in fauorem rei præsentis.nõ ecõtra.quia fauorabilior est reus quàm actor.Et hoc voluit gl.& doc.in §.[& si quidẽ.]in vl.gl.ma. super verbo, [euacuabitur.]in fi.In text.ibi.[& similis eius processerit requisitio.]i.trina citatio:vt veniat ad prosequẽdam litẽ:& tũc etiã erit alia citatio necessaria cum peruenietur ad diffinitiuã:nisi in præcedẽti citatiõe iudex fuerit comminatus de peruenirẽdo ad sentẽtiam ipso amplius non citato.vt dixi in §.[sinautem ex gestis.] In text.ibi.[eremoditium contrahatur.]in lit.deserto quãtum ad duos effectus:scilicet vt possit peruenir ad diffinitiuam si liquet de causa.& si nõ liquet:vt possit liquidare actor præsens. & hoc erat de iure veteri vt l.& post edictũ.ff.e. Et infrà subijcitur.[secũ dũ ꝙ veteribus legibus &c.]Et in hoc secũdo differt à casu præcedẽti quãdo actor abest:quia reus præsens liquidare nõ põt, si nõ erat liquidatũ:nec peruenire ad diffinitiuã.vt in §.[& si qdẽ.] sed in primo nõ quãdo erat liquidũ.vt in §.[sinaũt ex gestis.] gl. tamẽ super verbo.[absentẽ.]videtur intelligere istũ tex.vt possit peruenir ad diffinitiuam quãdo erat liquidũ.aliàs nõ,sed tũc iste casus nõ differt à præcedẽti.ꝙ nõ est de mẽti imperatoris. Prẽterea hoc est cõtra tex.dum dicit.[ex vna parte cum subtilitate causam requirat.]i.liquidet.& sic patet ꝙ põt liquidare,& postea facere sentẽtiam ferri. †In text.ibi.[etiam cõtra absentem.]Ista dictio etiam cũ sit implicatiua,innuit ꝙ possit ferri sentẽtia etiam pro reo.absente,si fouet iustam causam. Nã & pro actore absente posset ferri.vt in § [& si quidẽ.]fortius pro reo absente.Sed cõtra:qa diuersa est ratio nã pro actore absente nimirũ est si põt ferri:quia ipse hoc petijt in suo libello:sed reus absens nõ petijt,nec tũc petit:quomodo ergo potest ferri sentẽtia pro eo,cũ iemper seratur ad instantiã partis petẽtis.& nõ debet alter iudex procedere in ciuilibus.vt in §.[& si quidem.]& l.ad peremptorium.ff.eo. Respõdeo quãtum ad hoc vt reus absoluatur à petitione actoris nõ requiritur eius petitio:sed sufficit petitio actoris:argu.in l.qui accusare. §. de edẽ.quia actore nõ probante lex imponit iudici necessitatem ꝙ reum absoluat.& sic ex officio hoc potest facere. Sed si reus assumpsit in se onus probandi. & quæritur an iudex posset declarare de iure istius:puta si agitur reivẽ.ꝙ declarat ipm esse dñm,dico ꝙ iudex hoc facere nõ posset reo nõ petente: siue sit absens siue sit præsens.ita no.in c.ex cõquæstiõe.de restit.spo. per Io.an.in nouella post Host.licet Inn.dixerit contrariũ.quem ipsi reprobant.& isto modo debet intelligi quod no. per glo.in l. circa.ff.de prob.Solum ergo si non petijt potest ipsum absoluere à petitione actoris:non autem declarare eum esse dominum.Sed quid si nõ liquet de causa,nec potest liquere,an poterit reus absens absolui ab instantia iudicij.sicut ecõuerso quando est præsens,& actor absens?illa glo.super verbo.[absentem.]vult quod sic:sed hoc verum quando propter suam absentiam hoc cõtingit ꝙ de causa non possit liquidare:sed contingit culpa actoris præsentis.aliàs non debet procedi ad absolutionem ab instantia iudicij: sed actor prætens mittitur in possessionem bonorum rei post litem contestatam sicut ante.quia non debet esset deterioris conditionis, imò melioris:quia cùm missio fit post litem

a ¶ Victus victori. An victus victori in criminalibus condemnet in expensis. vide per Salice.in l. nõ ignorat. in secundo not.C.de fru. & litis expen.

b ¶ Dictio etiam. Ad de Bar. in l. si tertius in §.officium.ff.de aqua plu.ar.& l.etiã C.si tutor vel cur. in l.etiã.C.de fur. & in c.accusatus. in §. de quæstionibus.de hære.li.vj. & in cle. dispendiosam. in fi. de iudi.

a

b

a

b

a ¶ Puniatur. Adde & dic de hoc vt p. Frā. de Are. in suo consil. lviij. col. ij. Cur.

b ¶ Cōtumax non appellat. Adde l. ex cōsensu. §. eū q. ff. de appel. & per Arch. ij. q. vj. in summa.

c ¶ Quod bānitus debeat. Adde Nellum in tract. de bānit.

contesta. vel quasi ex primo decreto, reus postea veniens nō auditur de possessione: sed de proprietate tantū. & sic de reo efficitur actor. & habebit necesse ꝓbare de proprietate, vbi prius nō habebat. Et iste est casus in l. cōsentaneum. qui loquitur quando erat verè contestata in actione reali. & in l. ij. vbi in rē actio. quæ loquitur quādo erat fictè cōtestata, seu quasi. & de his tangitur in glo. fi. super verbo [audiatur.] In tex. ibi. [ad effectū perducatur.] id est, executioni mādetur per officiū iudicis nobile. in quo nō requirit libellus, nec lit. cōtest. non per actionē in factū, seu iudicati, quę nō habet paratā executionem. vt no. in Spec. in tit. de execu. sentē. §. nūc breuiter. In tex. ibi: [& per res & facultates fugiētis:] hoc qñ agebat actione personali ad quantitatē. nā capiūtur bona condēnati pro mēsura debiti: & nō vltra. etiā iure veteri. & cōstituitur pignus iudiciale. de quo j. si in causam iudicati. in rubro & nigro. Sed illud quod capit ex primo vel secūdo decreto, nō pro execu. ione sniæ diffinitiuæ dicitur pignus prætoriū, & olim fiebat missio in omnia bona: hodie pro mensura debiti declarati. vt in aut. ei qui. j. de bo. auth. iudi. pos. & de hoc loquit tit. j. de præto. pigno. Item primū pignus capitur, vt soluat. secundū capit, vt ad iudiciū veniat. & causam defendat: sed si agit reali, fit missio in repetita. Item si personali

3 ad certā speciem. † In tex. ibi. [ex sua iurisditione hoc facere potest:] vt quia sit ordinarius, & habeat bona sub sua iurisditione, & habeat territoriū: & sic familiā publicam, per quā potest executionē facere: si autē sit delegatus nō potest exequi suā sententiā: nisi sit delegatus principis. vt in c. quærenti. de offi. deleg. sed remittit ad delegantē. vt hic in gl. super verbo. [ad maiorē.] Idē si sit ordinarius, & nō habeat territoriū, nec familiam. vt rector vniuersitatis, vel officialis mercātiæ. nā eorū sentētiæ mittuntur executiōi per potestatē qui habet territoriū & familiā. quod dic vt plenè no. in l. à diuo pio. §. j. ff. de re iudi. & no. de epis. audiē. l. episcopale. in fi. in gl. fi. & no. per Inno. in c. cum ab ecclesiarū. de

4 offi. ord. circa fi. † In tex. ibi. [siue per relationē ad maiorem iudicem.] iste tex. cōmuniter allegatur. nec habemus meliorē. q. qñ iudex alterius territorij mittit executioni sententiā alterius iudicis in bonis sitis in sua iurisditione, debet hoc facere ad literas & requisitionē iud. qui snīam tulit. & aliter facere nō pōt. & hoc dixit gl. allegādo istū tex. ff. si quis in ius voc. nō ie. in l. ij. §. j. in j. gl. Idē qñ fit missio ex primo decreto. & sic per interlocutoriā, si bona nō sunt in territorio iudicis pronūciantis, pronūtiat: vt mittat in bonis vbicunq; sitis. & scribit iudici in cuius iurisditione bona sunt, quod snīam interlocutoriā exequatur. vt in c. romana. §. cōtrahentes. de fo. cōpe. lib. vj. Istū articulum plenè examinat & disputat Spec. in tit. de exe. sen. §. nūc dicendū. versi. sed pone Iudex Perusinus. vbi omnino vide. propter hoc est vtile habere actionē in factū: licet non habeat executionē paratā: quia illa pōt moueri cora quocūq; iudice: etiā sine literis iudicis qui eā tulit. vt l. argentarius. §. nomine pupillæ. ff. eo. Sunt etiā aliæ duæ vtilitates. de quibus in l. j. §. eo. † An autē alius iudex teneatur parere:

5 a & si nō paret, puniatur: * tangitur hic per Cy. similiter qñ vnus iudex facere vult citari aliquē qui non sit in suo territorio: sed alterius iudicis, nō potest ad ipsum mittere nuntiū: sed debet scribere ad iudicē in cuius est territorio vt faciat eum citari. vt in cle. j. de re iudi. quod tamē declara. vt no. Bar. in l. j. ff. de requi. re. nā Cy. disputādo videtur tenuisse cōtrariū. quod possit mittere nūtium per l. omnes. §. verū si appariror. s. de epis. & cle. sed Bar. distinguit in prę allegata. l. j. In tex. ibi. [fideiussores dare:] scilicet de stādo iuri: cū iam sit iudicatū: vel de soluēdo: quia debet soluere: non fideiussores dare. & ideo actor remanebit in possessione rerū pignori captarū quousq; sibi de debito satisfiat. ff. de re iud. l. debitoribus. sicut in cōuētionali pignore. ff. de distra. pig. l. iij.

nec obst. l. si quis emptionis. §. pe. j. de præscrip. xxx. annorū. vbi prætādo satisdationē de iudicio sisti recuperat possessionē: quia ibi loquitur in pignore prætorio, capto ex eo quia nō sistebat in iudicio. vnde satisdationē de iudicio sisti recuperat. nos loqmur in pignore iudiciali capto: quia nō soluitur: vnde nō recuperat nisi soluatur. vt l. is cui. §. Imperator. & l. pecuniæ. §. j. ff. vt in pos. leg. & per hoc patet qd' tota gl. mag. super verbo. [audiatur.] est superflua: qa allegat iura quæ nō faciūt ad propositū; cū loquantur de prætorio pignore. Sed si pignus iudiciale esset iam datti solutum actori, non audiretur reus volens etiam soluere per l. si finita. §. postea. ff. de dam. infect. secundùm Pe. & Cy. licet quidā contra. sed non seruatur. imò quod s. dixi.

2 *¶ Contumax uerus non appellat, & quis dicatur uerus contumax, & quis fictus, & quid si fuit citatus per edictum in ualuis palatij & nu. 5.*

3 *Statutum q. bannitus debeat infra mensem comparere: alias habeatur pro confesso, & possit condemnari: licet quis sciat se bannitum, & fore citatum per statutum, & non comparet, non denegatur sibi beneficium appellandi.*

4 *Vera contumacia procuratoris, non tollit domino beneficium appellandi.*

Iudex qui tulit sententiam, debet admittere appellationem: licet dicatur per dictam partem non admittendam.

5 *Maior contumacia est in non ueniendo ad iudicium, quàm in non soluendo, & non restituendo.*

§. Cum autē eremodicium.

1 † Iste §. determinat duo dubia circa præcedentes. §. primum est. quia videbatur q. non posset procedi ad diffinitiuam sententiam absente reo. cuius contrarium dicebatur in præcedenti. §. vel absente actore. cuius cōtrarium dicitur in §. [sinautem ex gestis.] quādo erat liquidū de eō quoniam ad diffinitiuam nō debet peruenirī nisi cū plena causæ cognitione. vt in l. iudices. s. eo. sed plena causæ cognitio nō pōt fieri nisi præsentibus partibus. vt in l. fi. j. si pervim vel alio modo pars enim absens si foret præsens, aliquid fortè allegaret, q. nunc allegari non potest. Ad hoc respondetur q. licet sit absens vere: quia sua absentia non debet nocere præsenti, fingitur esse p̄sens: quia propter librum euangeliorum quę coram iudice exhibetur illius absentia dei præsentia repletur. Item posset dici frustratoria est ista sententia: quia absens comparebit, & appellabit, & irritabit. quia non fuit auditus. Respōdetur q. propter suā cōtumaciū appellare nō poterit. & sic habet effectum sententia. Not. primū

2 dictum pro quo facit. c. j. de dolo & contu. li. vj. † Item not. secun-

b dum dictū. q. cōtumax nō appellat. [b] Cōtra hoc opp. de l. ab eo. quomodo & quando iudex gl. soluit q. ibi loquitur in ficto cōtumace, qui fuit citatus ad domum. & ad cuius notitiam citatio nō peruenit. hic verò si fuit citatus personaliter: vel ad eius notitiam peruenit citatio: qui non auditur nisi veniat iudice sedente pro tribunali. Quidam alij vt Odoffre. & quidam alij tenuerūt quod nullus contumax appellat. per istos tex. etiam si sit factus contumax. nam hic loquitur indistinctè. & §. [sinautem ex gestis.] loquitur de illo qui non fuit inuentus. & sic fuit citatus ad domū. Sed glo. subaudit quod postea ad eius notitiam citatio peruenit. & tali tempore q. commodè potuit comparere aliàs non dicitur verus contumax. Opi. gloss. communiter tenetur: & de his duobus articulis quis sit verus contumax: & quis fictus: & quis eorū possit appellare: plura hic tanguntur per Cy. & per glo. in l. Diuus de in integ. resti. seu in l. fi. & plenius per gl. in cle. j. de dolo & cōtu. Et adde quod verè contumax est ille qui est citatus per iudicem personaliter, vel ad eius notitiam peruenit citatio per partē. Sed si est citatus à lege, non est verus contumax: & non prohibetur appellare. vt not. in c. j. de ele. & hic tangitur per Cy. † Et ideo

3 si statutum dicat quod bannitus debeat infra mensem comparere: aliàs habeatur pro confesso, & possit condemnari: licet quis sciat se bannitum, & fore citatum per statutum, si non comparet, non denegatur sibi beneficium appellandi: quia non est citatus per iudicem: sed per statutum. & ita reperio Bal. cōsuluisse. Imo tunc non potest appellare quando est citatus per nuntium. Si verò per edictum positum in ualuis palatij, vel ecclesiarum, potest appellare infra. x. dies à die latæ sententiæ. Et in hoc deterior conditionis est quam si non esset verus contumax: quia fictus contumax app. in fra. x. dies à die sententiæ: vt d. l. ab eo. quomodo & quando iudex. Et ita reperio in decisionibus Rotæ seruari in prælatio apostolico. Item vera contumacia procuratoris non tollit domino beneficium appellandi. l. ij. §. fi. cum ibi no. ff. quādo appellandum sit. † Item iudex qui tulit sententiam debet admittere appellationem: licet dicatur per alteram partem non admittendam: quia est verus contumax. nam hoc discutiendum relinquere debet iudici appel. qui si reperiet hoc, pronunciabit nullitatem fuisse appellatum secundùm doc. & vide Bar. in l. ex consensu. §. fi. ff. de app. Opp. de l. creditor. & est l. fi. §. iussus. ff. de appel. vbi

5 verus contumax appellat. † Sol. vt in glo. ex quo no. quod maior contumacia est in non veniendo ad iudicium: quàm in non soluendo: & non restituendo: quia prima impedit cognitionem &

FRANCKESCHE STIFTUNGEN

diffinitionē. & per cōsequens etiam solutionem: sed secunda solum tardat solutionē. quod est minus præiudiciale.

§. Huiusmodi autē. †Hic determinat aliud dubium, quando debeat ferri illa sententia. de qua in §. [sinautem reus.] & in §. [sinautem ex gestis.] & dicit quod propè finem triennij. & sic loquitur de sententia diffinitiua duntaxat. hoc vult gl. j. & etiam alia superverbo [condemnatio.] sed interlocutoria ab obseruatione iudicij pōt ferri etiam ante finem triennij scdm Bulg. pro quo videtur iste tex. dum dicit [& absolutione forsitan præstetur pœnalis sententia.] qui videtur loqui de illa absolutoria: sed in cōtrarium videtur tex. in § [& siquidem.] Gl. ibi secundū Hug. subaudit & etiā hoc gl. quæ incipit [ex necessitate:] tamen ipsa glo. dicit inter reū absentem & absentem. dic vt dixi in §. [& siquidē.] quia iste text. loquitur tam de diffinitiua quàm de absolutoria ab obseruatiōe iudicij, per quam lex moritur: vt non debeat ferri nisi propè finē triennij. vt hic. & in §. [& siquidē.] & tex. dū dicit [absolutione.] intelligatur de absolutione ab instantia edicti. q̄ quandocunque post ferri: quia per eā nō moritur lex. vt in l. & post edictū. §. circū dicto. ff. eo. tamen inquantum loquitur de diffinitiua lata cōtra reum absentem, prout referē ad §. [sinautē reus.] videē cōtra tex. in d. l. & post edictum. in prin. quia tunc q̄cunq; poterat ferrivi detur dicendum q̄ iste tex. corrigat illum. vel potius declaret, & limitet: quia ibi nō fit mentio de tempore & per hoc patet Gl. esse declaratas quæ videntur adinuicem contrariari.

1 ℣ Quando ferur absolutoria interlocutoria ab obseruatione iudicij, quæ expensæ veniant absumēde illi absoluto.

2 An hæc sufficat victori contemnetur in expensis: an requiratur quòd fuerint petitæ a libello, vel in calculo ferendæ sententiæ?

3 Iusta causa litigandi excusat ab expensis, & qui si fuit iusta causa litigandi in parte iudicij tantum?

4 Iuramentum de calumnia non excusat ab expensis victoriæ.

§. Siue autem alterutra. †Victus victori[a] condēnatur in expensis legitimis. h. d. & semper allegatur ad hoc: & determinat vnū dubiū circa §. [sinautem ex gestis.] & §. [sinautem reus.] qui loquunt q̄n 1 ferur diffinitiua. quo casu est dare victum & victorē. †sed quando ferur absolutoria interlocutoria ab obseruatione iudicij, non est hic recū quæstio nō finit: tamē veniūt expēsæ nō ratione victoriæ sed ratione cōtumaciæ. vt in §. [& siquidem.] in fi. de quibus etiam loquitur l. sancimus. j. eo. Et etiā dare expēsas ratione temeritatis vocatiōis in ius. de quibus in l. eū quē temere. ff. eo. ltē ratione calūniæ: si calūniosè & malitiosè aliqua exceptio opponatur. vel omittatur. vel alia pars fatigetur laboribus & expēsis. vt j. de frue. & lit. expē. l. non ignorat. & q̄ not. Cy. in l. j. s. vt quæ deluntur adiect. partium. & de ista materia quæ est satis longa dic vt in cap. prout. de dolo & contuma. per Canonistas. & in 3 §pe. de expensis, per totū. †In tex. ibi. [& reddere eam pacti lesæ coarctabuntur.] hoc si fuit petitū. alias secus. vt in l. iij. §. hoc aūt iudicium. ff. de dam. infecto. sed Dy. dicit etiā si non fuit petitū per lædites. §. Item sciendum. ff. de ædili. edic. Cyn. & bene dicit q̄ nō requiritur q̄ hoc sit petitum in libello: sed sufficit q̄ saltem in calculo ferendę sententiæ petatur. & ita intelligitur ille. §. dicit aliquod sufficit q̄ petat sententiā pro se: quia cēsetur petijsse qđ fecit tam in principali quàm in expēsis. quod tene menti. Sed licet non teneatur iudex si non petit: potest tamen ex officio facere condemnationem in expensis: postquam contigerunt in lite. 4 ita potest intelligi ille. §. Item sciendum. †Ab istis tamen expēsis excusat iusta causa litigandi. vt in aut. de iudi. §. oportet & l. qui solidum. §. etiam. ff. de leg. ij. Et si fuit iusta causa in parte iudicij si in parte non, pro tēpore quo fuit excusatus, nō pro alio. vt no. Bar. in l. si quis inficiatus. ff. depositi. & l. destitisse. de iudi. & hoc quando veniunt iudicis officio mercenario. sed si iure actionis, non excusatur ab eis propter iustā causam litigandi. vt no. per gl. fing. in l. si mulier. §. j. de leg. iij. & l. non solum. ff. de rei vēdi. † Iuramentum autem de calumnia non excusat ab expensis victorię 5 vel ab his quę veniunt ratione calumniæ: q̄ non præsumitur calumnia qui de calumnia iurauit. vt l. iij. de iureiur. ff. vbi mulier non præsumitur calumniare propter iuramentum de calumnia. Et quod hic dicitur in eo qui succumbit in diffinitiua. habet locū etiam in eo qui succumbit in interlocutoria. vt j. de fruc. & lit. expen. l. non ignorat. & ibi per Barto. & de istis expensis litis plenè Cy. tractat in. l. sancimus. j. eo.

2 ℣ Iudex qui non audet causam expedire, dicitur habere miserrimum animum. a

3 Plus punitur maior quam minor.

4 Ille qui remouetur ab officio nunquam amplius ad illud redire potest, intellige propter aliquod crimen.

5 An post lapsum triennij finiatur instantia, antequam sit secuta absolutoria ab instantia iudicij? b

1 §. Sinautem vtraque. † Hic incipit tractare quando contingit impedimentum ex parte iudicis, quo minus causa terminetur infra triennium. & primò loquitur q̄n dolo vel culpa eius. vsque ibi. [sinautem in medio.] postea quando casu cōtingēte in eius persona, siue suo dolo vel culpa. Et primo casu dicitur hic q̄ iudex debet puniri: sed nō declarat an tps instā tiæ currat gl. tenet q̄ sic: tamen pars cui currit, vel ad cuius damnum, vt est actor: restituit in integ. scdm gl. Tu dic circa primum scdm Iac. bu. aut loquimur de tēpore præfixo actioni. & tunc si stat per iudicē quominus causa expediat, vel lis contestetur, tempus currit. & actionē perdit: tamen actor restituit in inte. & recuperat actionē vtilē. vt in l. sed & si per prætorē. in prin. ff. qui. ex cau. maio. etiā non in subsidiū: vt quia iudex est soluēdo: & pōt ab eo dānū recuperari in syndicatu. Aut tempus præfigitur instā tiæ causæ principalis: vt est hic. & tūc currit: & nō restituit actor ad instantiam peremptā: nisi fortè in subsidiū. vt dicitur in pupillo: & minore. vt dicitur j. eo. l. circa fi. aut præfigitur causæ appellationis, vel eius prosecutioni: & tūc si stat per iudicem quominus expediatur, ipso iure non currit. vt j. de appel. auth. si appellatione. vbi dicit nullum præiudicium ex hoc penitus fieri. Glo. tñ dicit quod currit mero iure: sed restituitur & ita videtur sentire Bar. dicit tamen restitutionem fiendam incidēter. & sine libello: plus placet dictum Iaco. But. per illum tex. dum dicit nullū præiudicium. q̄ si curreret mero iure, non esset sine præiudicio si nō peteretur restitutio. & vide hic omnino gl. in c. ex ratione. de appel. & in auth. vt spon. lar. §. & hoc quoque. & dixi circa princi. In tex. ibi. [accipere noluerit.] i. expedire. aliàs non inciperet currere triennium si à principio denegaret audientiā. & nō fieret litis 2 contest. † In tex. ibi, [miserrimis animis.] Not. q̄ iudex qui nō audet causam expedire, dicitur habere miserrimum animum. † In 3 text. ibi. [si autem iudex minor.] Not. quod plus punitur maior quam minor. facit. l. præsbyteri. in ratione sui. de epis. & cleri. ga ab eo cui plus cōmittitur plus exigitur. vnde dicitur q̄ potentes delinquentes potenter patiūtur, & plus quàm alij. q̄ no. q̄ principes qui superiorem non habent plus puniantur à deo. † In tex. 4 ibi. [remouendo] si. no. q̄ ille qui remouetur ab officio nūquam amplius ad illud redire potest. vt no. in l. mancipia. j. de seruis fugi. per doct. per tex. in aut. de armis. in fi. col. vj. & j. de libe. & eorum lib. l. ij. & ibi per Bal. in fine. In gl. ibi. l. [præsbyteri.] de hoc 5 die per Cyn. in l. nemo. 5. de sum. trini. † In ea. ibi. [finitur instantia.] ista distinctio non procedit retenta opi. Cy. & Pe. qui tenuerunt quod per lapsum triennij non finiatur instantia nisi secuta absolutoria ab instantia iudicij: vt ipsi no. in § fi. huius. l. sed cōis opinio est in contrarium per illum. §. dum dicit à causæ decideri. & per l. cùm lite mortua. ff. iudi. sol. & hoc tenet Io. And. in addi. Specu. de iud. deleg. §. restat. & dicit Albe. quòd cum haberet istum casum de facto volebat defendere opi. Petr. coram magnis & peritissimis viris. & non potuit obtinere: quia fuit pronūtiatum ipso iure instantiam peremptam.

3 ℣ Si superior iudex uetat inferiori quòd de tali causa amplius non se impediat an finitur instantia?

3 Quid si in delegatione ponatur clausula quòd debeat causam infra sex menses expedire & non expedierit, & propter hoc alteri committatur simpliciter. an uideatur commissa ut infra eúdem tempus ex integro dando expediat.

1 §. Sinautem in medio. †Si iudex pendente instā tia moriatur, vel mutetur successor debet cām expedire infra annū: si tantū supersit de tpe instantiæ alias debeat sibi suppleri vsq; ad annum. h. d. † In gl. ibi 2 [soluitur tamen.] vt sic pereat instantia. & eius virtute nō possit ad diffinitiuam peruenire. vt in casibus legum quas gl. allegat inter quas est l. iudiciū. ff. eo. per quā patet secūdū hoc q̄ si superior iudex vetat inferiori q̄ de tali causa amplius nō se impediat, finit instantia: nō aūt ad ipsum superiorē deuoluitur. Aliud est q̄n à se

℣ Victo victori. Add de l. eum quē temerè. ff. de iudi. c. calūniā. de pœnis. c. finem litibus. de do. & cōtu. gl. in c. ulti. de maio. & obedien.

℣ De calūnia. Adde de hoc & dic vt per Alex. de Imo. in l. ij. in prin. ff. de iureiu. p Bar. & Bal. in auth. generaliter. ē. de epi. & cle. per l. amphrā. de brixia. in repet. c. q̄n contra extra de probatio. Cur.

a ¶ Exprimere cām. De hoc adde. vt per Alex. & doc. in l. Iulianus. ff. de cōdi. indebi. & in l. præses. ff. de pœn. Et adde an & qñ libellus alternatiuē concludit: vt puta qa dicit ꝙ emphyteuta cecidit āiure suo ꝓpter canonē nō solutū: vel ꝓpter nō petitā inuestituram infra tp̄s. iuxta cap. j. quo tēpo. miles quo casu talis libellus ꝓcedit. iuxta notata p Bald. in l. gallus. §. si ei⁹. ff. de li. & posth. tunc an iudex teneaē exprimere ī sua cām cōdēnationis. Et dic ꝙ sic. saltē per dictionē maximē: iuxta nota p Iac. but. in l. ñ. §. ignominiæ. de his q not. infa. & ita sentit hic Are. de quo vide p Ant. de bu. de rest. in integ. q hāc practicam dānat. & addeq ꝙ qñ qs petit recursū ad arbitriū boni viri, opus est ꝙ in libello exprimaē causa lęsionis: aliàs nō ꝓcedit. ita Bal. in l. j. j. de his quæ pœn. no. Idē qñ ferī sua ī cōcessum. ita Ang. in l. ñ. j. quo. app. nō reci. allegās Inn. in c. romana. extra de app. Et idē qñ petiē restitutio in integrum. ita Bal. in l. eos. j. de appellatio. Cur.

causam abdicat. vt in c. intimasti. de app. ga tunc trāsit in eodē statu: & hoc frequenter facit summus pōtifex. & sic causa deuoluit̄ ad cancellariā. & per præsidem alteri committitur in eodē statu. † In glo. sequenti ibi. [ff. e. l. si iudex.] ibi soluitur multis modis: veritas est ꝙ loquitur de tēpore præfixo iurisditioni: & loquitur de iudice delegato: quia si cū clausula ꝙ debeat causam infra sex menses expedire: nō expedierit propter hoc alteri cōmittitur simpliciter, sine cōmoratione tēporis videtur cōmissa: vt j. idē tempus ex integro dādo expediat: hic loqtur de tēpore præfixo instantiæ de iudice ordinario: in hoc tamen illa lex recipit suppletionē per istū tex. vt si in delegatione sit appositū maius tēpus, nō debeat egredi instantiā tēporis triēnij secundū Doc. Certè qñ apponit̄ tēpus in delegatione, etiā si sit maius triēnio, durabit instātia quousq; durat iurisditio: sicut qñ apponeret̄ in cōpromisso arbitrorū. ita sentit Spe. in tit. de arbi. §. excipitur. circa fi. Sol. ergo ꝙ ibi in tēpore præfixo iurisditioni: & in iudice delegato. hic in tēpore præfixo instantiæ: & in iudice ordinario. In gl. ibi. [quod nō placet:] scilicet ꝙ nō habet locū in annali: quia imò sine dubio pōt in eo locum habere: cū successor habeat annū pro sua iurisditione. vn de si tantū * super erat de instantia potest causam expedire & si tantū * nō supererat, suppletur vsq; ad illud tēpus: & idē erat. & sic nullū incōueniens resultat: sed in iudice semestri. Gl. videtur tenere ꝙ nō habeat locū: quia sic nunquā peribit instātia. nā cum quilibet successor debeat habere annum, & nullus duret anno, nunquā finietur. Cy. tenet contrariū: quia oēs successores habebunt solū annum, & non plus. arg. de leg. iñ. l. fideicōmissa. §. si quis decē. quia tēpus semel suppletum amplius nō suppletur. vt in l. ab hostibus. §. sed quod simpliciter. ff. qui. ex cau. maio. Gul. de suza. vt refert hic Bar. tenuit nō habere locū istū tex. in iudicibus tēporalibus, vt debeat aliqua suppletio fieri: imò dicit ꝙ successor cēsetur idē cū prędecessore: & tēpus quod superat prædecessori: datur successori. & nō plus. quasi sit idē iudex: & dicit sibi placere hanc op. & sic tenet opi. primā. ꝙ loquaē in iudicibus perpetuis, nō tēporalibus. quantū ad id quod dicitur de suppletione: & ita videmus seruari. nā si tēpore quo finitur officiū potestatis, nō supererat nisi mediū tēpus instantiæ post aduentū successoris debet eā expedire infra illud modicū. aliàs perit. & ita videmus seruari de facto.

3 ☞ *In sententia quando debeat exprimi causa?*
An causa sit exprimenda in libello?

1 *Aduocatus qui semel sumpsit causam, non potest eam derelinquere sine iusta causa, & potest compelli officio iudicis ad prosequendum.*

2 *Si lite pendente clientulus non soluit aduocato à labore suo, potest aduocatus officium iudicis implorare, & ipsum compellere ad soluendum: & potest clientulus eum mutare, & alium loco eius accipere.*

1 §. illo proculdubio. †Hic loquitur quando causa nō expeditur infra triennium propter defectū aduocatorū vnius vel vtriusq; partis: quo casu puniūtur: & fertur interlocutoria ab obseruatiōe iudicij expressa causa: sed si aduocatus habuit iustā causam nō prosequendi: quia clientulus nō soluebat sibi de labore suo, prouideē hic ꝙ Iudex ex officio cōpellat ipsum ad soluendū: ne causa differaē. h. d. Debet ergo aduocatus petere hoc. & nō ꝓmittere ꝙ tp̄s labatur: quia sibi esset imputādū. In gl. ibi: [sentētia, qua condēnat patronos.] hoc placet: quia nō debet condemnare patronū nisi ad pœnā de qua hic nisi dicat ob quā causam facit hoc: sequēs non placet quoad istum text. quia non habet necesse in absolutoria obseruatione iudicij dicere ꝙ ista sit perempta culpa patroni. sed sufficit dicere ꝙ perempta sit vt no. gl. dū dicit [absoluit, vel absolutas declarat.] nā prima habet locū qñ absoluit prope finem triēnij. & sic antequā sit perēpta instātia. Secda verò qñ absoluit
~ ea perempta. nam hoc facere pōt *. vt in l. fi. vt infra certū tēpus
2 & dixi in §. & si quidē. s. eo. l. † In gl. ibi [inserere causam in sentētia.] dic ꝙ in sentētia cōdemnatoria si præcesit petitio, vel accusatio, nō expedit inserere causam: quia cēseretur ex causa deducta in petitione: & sentētia referatur ad petitionē, & ad acta. vt in l. ait prætor. §. j. ff. de re iudi. Sed si nō præcesit petitio: quia cōdēnat ex officio, debet exprimere causam. vt hic secdm primā expositionē. In sentētia verò absolutoria q̄ pōt ferri ex pluribus causis vel ab obseruatione iudicij, vel propter libellum malè concepē vel diffinitiue à petitione actoris, debet iudex exprimere cau-
a sam. ne fiat interpretatio vltra intētionem eius: quia si vult absoluere ab instātia iudicij: vel quia libellus sit malè cōceptus, nō debet absoluere simpliciter: sed exprimere. aliàs præsumeret absolutus diffinitiuē: quis actor nō probauit: & sic fieret præiudicū actori si sentētia trāsiret in rē iudica. Et de isto articulo an causa sit exprimēda in libello. tāgitur in l. qui Romæ. §. duo fratres. ff. de verb. ob. & in c. sicut. de re iud. Similiter si vult augere & minuere pœnā, ita ꝙ videat ex infamia dispēsatum secdm materiā l. gl. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de infa. aliàs nō censetur dispēsatū. vt ibi no. Quid aūt si exprimit causam, & illa nō sit vera, an reddatur sentētia nulla? dic vt no. ꝓ gl. & doc. in l. si is adquē. de acqui. hær. ff. & si est appellatū, pot reformari ex alia causa meliori. vt in l. Titianus. & ibi no. ff. ꝙ cum eo. † Itē no. in ver. [necdū sitate.] ꝙ aduocatus qui semel sumpsit causam, nō pōt eā derelinquere sine iusta causa: imò pōt cōpelli ex officio iudicis ad prose-
4 quendū. vidi tamen per quosdā fieri cōtrariū. † Itē no. in ver. [honorarijs.] quod lite pēdente si clientulus aduocato nō soluit de labore suo: pōt aduocatus officiū iudicis implorare, & ipsum compellere ad soluendū: sed si clientulus vult ipsum mutare: & alium loco eius accipere pōt, ꝙ not. quia in hoc clientulus est melioris cōditiōis quā aduocatus, cum possit aduocatū derelinquere, & aliū assumere: etiā sine alia causa: & tamē aduocatus nō pōt eum derelinquere, dicit tñ glo. ꝙ tūc qñ mutat aduocatū, licet nō possit cōpelli iudicis officio ad soluēdū primo: poterit tamē de ſiteri-
to tēpore cōpelli iure actionis. vt in gl. quæ incipit. [tunc enim.]

2 ☞ *Tempora iudiciaria quod etiam hodie currant minori.*
Instantia, an ipso iure finiatur per lapsum triennij?

3 *Per absolutoriam ab obseruatione iudicij, uel perem̄ptionem instantie non perit actoris nec actio.*

4 *An dicta testium quæ non pereunt, faciant fidem in alia instantia: absque eo quod examinentur de nouo?*

5 *An tēpus triennij (de quo in ista lege) habeat locum coram arbitro iuris & num. 6.*

6 *Quid si compromissum: fit de iure & de facto, seu tanquam in arbitratorem?*

7 *Potest causa delegari à principe, ut expectatur longiori tempore quam sit tempus instantiæ.*

1 §. Hæc autem omnia. †Pupillo, vel minori currit tp̄s instātiæ: etiā si interueniat culpa tutoris, vel curatoris: tñ cōtra illos succurit̄ minori ad interesse: & si nō sunt soluēdo, restituit̄ in inte. cōtra aduer-
2 riū. h-d. No. hic. & ad istud semp allegaē. ꝙ tpa † iudiciaria currit minori hodie: sicut olim. nō obstāte. l. fi. §. de tēp. in inte. restit. vbi dicit̄ ꝙ tpa quæ olim currebāt: & dabaē restitutio, hodie ipso iure nō currūt. Nā fallit hoc in tpe iudiciali: puta instātię primę fatalis. Idē in instātia cauæ appellatiōis & ī tpe dato ad ap. vt no. gl. in l. fi. §. si aduer. rē iudi. & Bal. in l. fi. in qbus cau. ī int. rest. nō est necesse. Pe. dicit ꝙ nulla est fallētia: qa illa loquit̄ qñ in tpe ꝙ currebat etiā dabaē restitutio nō est necessaria: tñ in illis nō immerito illā. l. certè, imò dabaē in subsidiū. vt hic. tene ergo. ꝙ primò dic & cōiter ita dicimus. Itē iste tex. dū dt [& à causa decideri.] agaē cōtra Pet. prout exponit̄ cā. i. instātia. ꝙ instātia ipso iure tur per lapsum termini triēnij: sed ipse subaudit nō ipso iure: sed
3 per sniam absolutoriā. † Itē dū dicit. [item quidē &c.] No. solu-
expositionē gl. ꝙ per absolutoriā ab obseruatiōe iudicij, vel pmptionē instātiæ nō perit ius actoris, nec actio: & sic poterit in alio
4 iudicio intentari. † Sed quærit gl. super verbo. [vigorē.] an dicta testiū q̄ nō pereūt. vt no. s. ea. l. §. & si quidē. poterūt ꝓduci in alia instātia: & faciāt fidē absq; eo ꝙ examinētur de nouo. Gl. tenet ꝙ debeāt iterū examinari: nisi fuerint mortui: qa tūc credit̄ examinatiōi primæ ꝓ l. fi. j. de testibus. Doc. tenēt ꝙ si attestatiōes erant publicatę. i. autēticatę manu notarij, etiā si viuāt, nō sint amplius examinādi: sed possit ꝓduci corā alio iudice ēt iter easdē ꝓ-
ꝓ l. gesta. j. de re iudi. aliter secus. vt no. ī l. ñ. s. de edēd. Nec ob. l. fi.
de

de testi. quia illa loquitur in attestationibus receptis corã arbitro: quia nõ faciunt fidẽ coram iudice, nisi sint mortui. Et sic debent examinari de nouo. Secus in receptis corã iudice. & ita tenet Inno. in c. significauit. de testi. est casus. in c. fi. de proba. & ibi etiam per Inn. & Bar. in l. fi. de testibus. Vltimò oppo. in gl. fi. quod restituatur etiam nõ in subsidiũ per l. etiam suprà si tutor vel cura. intervenerit: quia remedium ordinarium actionis tutelæ vel negotiorũ gestorũ nõ potest cõcurrere cum extraordinaria resti. in toto. cõtra diuersas personas. & est electio ipsius minoris. & ad hoc allegãtur illæ ll. Solu. Speciale est hic propter rigorẽ iudicio rũ vt denegetur restitutio: præterquã in subsidiũ. dicit Pe. q̃ non est speciale: sed est dicẽdũ q̃ aut per restitutionẽ in integrũ nõ cõsequitur aliud quàm illud q̃ põt cõsequi per actionẽ. & tũc non datur restitutio nisi in subsidiũ. & ita loquit hic: qm̃ à tutore vel curatore cõsequitur interesse. & illud idem cõsequit̃ per restitutionẽ in integ. aut potest cõsequi aliud puta rem suã, vel sibi debitam. Sed per actionẽ nõ nisi pecuniã. & tũc loquunt̃ ll. cõtrarię. Aduerte quia Pe. sentit q̃ hic nõ restituatur ad cursum instãtiæ. sed ad pecuniã, & ad interesse. hoc esset valde absurdũ & iniquũ: si minori currit instãtia, vel tempus eius quod aduersarius suus qui in nulla culpa fuit, teneatur sibi ad interesse mediãte restitutione in integ. & hoc nõ cõsiderauit Pet. neque doc. vnde nõ puto ipsum bene intellexisse. Sed intelligo hic q̃ restituitur ad instãtiam peremptam, vt possit eam prosequi: & restituitur per vim: actio nõ est perempta: & tũc propter rigorẽ iudiciorũ nõ dat̃ ista restitutio: nisi in subsidium, si nõ potest interesse recuperat à tutore, vel curatore: & sic videtur debere intelligi. l. arbitrio. §. dolo, cum ff. de dolo. † Vltimò quærit de vna quæstione, quã format Cy. in §. finautem in medio. an tempus, de quo loquitur ista l. lo cum habeat coram arbitro iuris: sicut habet locum coram iudice ordinario, vel delegato. vt §. post princ. huius l. Breuiter aduerte ad tres casus. nam aut in compromisso fuit appositum maius tẽpus quàm sit tempus instantiæ. & ita sentit Spe. licet Cy. non alleget in ti. de ab. §. excipitur. circa fi. aut apponitur minus tempus & tunc putõ illo tempore finito finiri instantiam. Nec ob. q̃ dixi in prin. huius. l. quando in delegatione est appositum minus tempus quod licet finiatur iurisditio, nõ finitur instantia: sed deuoluitur in eodem statu ad delegantem: quia non sic gesta corã arbitro deuoluuntur ad iudicem: sicut gesta coram iudice deuoluuntur ad alium. vt §. dixi. de attesta. aut in compromisso nõ fuit appositum tempus. & tunc procedit quæstio. quo casu dic secũdum Spec. in loco prælegato. & Cy. hic & Bal. in l. falso. §. de diuer. relict. q̃ si partes nõ caperent coram arbitro, & nõ fuerũt lit. conte. & sic non est cœptum tempus instantiæ: compromissũ durat coram arbitro. tanto tempore quanto durat coram iudice: & sic triennio de iure communi. & ita debet intelligi glo. quæ est in l. Item si vnus. §. si multo post. ff. de arbit. Et si per statutũ esset minus tempus, durabit. tanto tempore. & prædicta in arbitris iuris. coram quibus procedit̃ ad instar iudiciorum. vt l. j. ff. de arbi. vt sunt illi qui habent pronuntiare de iure tãtum: quia ita fuit actum: & etiam procedere in vno: tamen est differẽtia inter arbitrum & iudicem: quia si arbiter pronuntiaret cõtra ius. & sic cõtra formam compromissi, nõ valeret sentẽtia ipso iure: nec committerẽtur pœna secundùm Bart. qui ita not. in l. diem proferre. §. fin. ff. de arbi. & dicit se ita consuluisse: sed sententia iudicis laudantis: non tamen expresso errore iuris, valeret mero iure licet eam ipse teneatur de iure pronunciare: quia in arbitrio suo reputãtur, melius & iustius sibi videtur. vt j. eo. ti. auth. hodie.

6 †Sed si fit compromissum de iure & de facto, seu tanquam in arbitratorem tũc quanto tempore duret potestas arbitrãdi. Bart. in l. si quis arbitratu. ff. de verb. ob. dixit quod durat anno per l. fin. §. Sed & si quis. j. communia deleg. Bald. ipsum reprehẽdit in multis locis: dicẽs q̃ est alia: q̃ talis ratio & potestas durat perpetuò. Sed in c. j. de l. corradi. in vsibus feudorum. distinguit melius: q̃ aut fuit compromissum de lite vertẽte: vel quæ speratur moueri inter partes: prout communiter fit. & tũc talis arbitrator est ad instar arbitri: quia positus ad quæstionẽ decidẽdam: ideo decidẽdam est idem quod §. dixi in arbitro sine tempore assumpto. Aut fuit compromissum nõ de lite: sed de contractu: puta vẽdidisti pro pretio declarando per Titium: vel fecimus societatem pro partibus per Titium declarãdis. vt in l. si quis societatem. ff. pro socio. & tunc potest sustineri dictum Bar. quod per lapsum anni finiatur potestas arbitrãdi per illam. l. finalẽ §. sed & si quis. quę loquit̃ dicto casu: quasi partes videantur renuntiasse arbitramento silẽdo: nisi appareat de ipsorum diligentia: 7 & negligẽtia arbitratoris. †Quod autem §. dixi posse causam delegari, vt expediatur lõgiori tempore quàm sit tempus instãtiæ. & quòd tunc tantum durabit instantia, procedit in delegatione facta à principe, qui nõ potest tempus instantiæ prorogare: non in facta ab inferiore. per id quod dixi in §. finautem in medio. in contrario de. l. si iudex. ff. eod. sed bene potest inferior à principe apponere minus tempus tamen tunc finietur iurisditio: & non instantia. Sed in compromisso potest apponi etiam maius tempus: & tantum durabit instantia secundum Specu. in loco prælegato: quia illud totũ dependet ex voluntate compromittentium. vt l. non distinguemus §. de officio. ff. de arbitris.

2 *☞ Iudices ordinarij hodie iurant in ingressu officij, & ulterius ab eis non exigitur iuramentum in singulis causis, & iurant seruare leges & statuta quod intelligitur de honestis.*

Aduocati quando possint astringi ad iurandum de calumnia?

3 *Ambulandum est per uiam ueterem, nisi uia noua esset melior, & securior.*

Calculum quid importet?

4 *Litis contestatio qualiter fiat?*

5 *Aduocatus si dicat coram iudice derelinquendo causam, quòd hoc facit: quia cognoscit quòd clientulus suus non fouet iustitiam, quòd præiudicium ei fiat.*

LEX XII.

1 REm non nouam. †Iudices & aduocati debẽt iurare ĩ singulis causis solẽniter forma hic cõtenta. & aduocatus in quacũque parte litis si reperiat cliẽtulum nõ fouere iustitiam debet causam derelinquere: cuius loco cliẽtulus alium surrogare nõ potest. h. d. tota. l. quæ est moralis & vtilis pro salute iudicum & aduocatorum. si eam seruarent: sed malè seruãt: maximè aduocati: quia quantumcũque videant clientulum nõ fouere iustitiã: 2 nihilominus perseuerant: ne perdant lucrum. †Hodie iudices ordinarij iurant in ingressu officij: & vlterius ab eis non exigitur iuramẽtum in singulis causis. & iurãt seruare leges & statuta, quod intelligitur de honestis. vt in c. finali. de iureiuran. libro vj. Aduo a cati non iurant de calumnia in principio cauſæ* quia possunt prętendere ignorantiam: sed publicatis attestationibus consueuerũt astringi ad iurãdum. & ita vidi seruari in ista ciuitate: & etiã alijs locis quãdo pars vna cõfidit fouere iustitiam: quia facit astringi aduocatum alterius partis vt iurẽt de calumnia. quod si in eorum cõscientiam comprehẽdũt partem suam nõ fouere iustitiam, debeãt causam derelinquere: & ita credo quod hoc sit statutum: tamẽ multi absorbẽt sibi iuramentum. informãtes eorum cõscientias ad eorum modum: sed deus est desuper. qui nouit abscõdita cordis. †Not. in prĩ. quod ambulãdum est per viam veterẽ: quod 3 est verum: nisi via noua esset melior, & securior. vt j. de iure do. l. vlt. §. præterea. secũdùm Cy. adde. j. de iur. delibe. l. fi. §. sed quia quidam. Item no. istud verbũ [calculum] quod exponitur id est sentẽtiam diffinitiuam. vt j. subĩcitur ibi. [& diffinitiuæ sentẽtiæ recitationem &c.] Aliter sumitur in titu. de errore calculi. scilicet b pro computo rationis. Item nota ibi. [icituri quòd nõ magis alios &c.] Nam id quod hic dicitur deberet terrere omnes iudices à malè iudicãdo vt dicit Albri. qui ante oculos gerũt iudices cernẽtes. vt inquit Boe. in fin. sui operis. In §. [patroni.] post princip. 4 †No. quia semper allegatur quod lit. cõtest. fit per narrationem factam ab accusatore. supple cũ petitiõe, vel cõclusiõe. quia non sufficeret narratio facti, nisi sequeretur petitio: & cõtradictio alterius partis. i. narratio. Cõsueuit ergo dicere nego narrata prout narrãtur, & petita prout petũtur sibi debere. videtur ergo quod si reus cõfiteatur, nõ videatur fieri lit. cõtesta. Cõtrarium dic postquam libellus præcesserit: nisi dicat expresè quod nõ animo litẽ cõtestãdi: sed potius declinãdi iudicium per l. ĩj. §. de iura. calum. 5 post prĩ. vbi patet q̃ potest ferri etiã p. cõfessionẽ. †Itẽ nota inver. [hoc que subsecuto.] magnũ p̃iudiciũ. quod potest facere aduocatus parti suæ. videlicet de relinquẽdo causam, & dicẽdo corã iudice q̃ hoc facit, quia cognoscit quod cliẽtulus suus nõ fouet iustitiã. Nam ex tũc clientulus nõ potest capere aliũ aduocatũ. & aduersarius potest à iudice petere quod inhibeat aduocatis ne assumant talem causam. Certè credo quod in hoc iudex debeat habere magnam diligentiam, & aduertentiam in qualitate & cõdi-

a In principio cauſæ. Adde glos. in l. ĩj. C. de iura. calũ. Cy. in l. ĩj. eo. titu.

b Silicet pro cõputo. Adde. l. j. C. de errore calculi.

ctione aduocati:ſi ſit talis cui meritò ſit credẽdum. & etiam explorare de cauſa, & non credere ſimplici aſſertioni: quia poſſet hoc facere fraudulenter,& malitiosè:nunquã tamẽ vidi hoc fieri:& adde quod no. Cy.in l.ij.de iur.cal.qui dicit q̃ etiam cũ aduocato alleganti in cauſa debent iurare de calumnia, quoniam etiam in legibus allegandis poſſunt vti malitia & calumnia:ſi leges ad propoſitum non facientes allegant ſcienter. vt iudicẽ inducant ad eorum libitum.& quia etiam multa quę ſunt in facto conſueuerunt dicere & poſſunt dicere calumniosè.

3 ☞ *Index ſi credat bene iudicare,& tamen malè iudicat ductus errore iuris: an in foro conſcientiæ teneatur parti quam læſit?*

5 *Medicus imperitus non excuſatur propter ignorantiam.*

AVTHENTICA.

HOdie. Iſta auẽ.videtur facere differentiã inter iuramentũ delegati, & iuramentũ ordinarij. i.defenſoris ciuitatis:vel aliter & melius ſecundũ Alberi.primum dictum huius auth.debet intelligi in his quæ nõ ſunt terminata à iure:ſed cõmittuntur arbitrio iudicis.

1 Secundũ dictum in his quæ terminata ſunt. †Item dicit Bal.ſecundũ Inno.q̃ maiores magiſtratus(vt ſunt iudices perpetui,vt epiſcopi.& Comites) poſſunt leges tranſgredi cũ eis expediens viſum fuerit ex aliqua cauſa.per ea quæ no. Inn.in c.j.de conſti. Sed inferiores magiſtratus temporales iurant ſeruare ll.& ſtatuta.& non poſſunt ab eis recedere: & ideo ſi per ſtatutum imponeretur alia pœna quàm imponatur à iure cõi,nõ poſſet omittere pœnam ſtatuti,& imponere pœnã iuris cõmunis:licet ius cõmune per ſtatutũ nõ ſit ſublatũ.vt in l.quoties.ff.de act.& oblig. quod no.in l.qui ſepulchra.j.de ſepul.vio.& no.idẽ Bal.in l.& ſi

2 ſeuerior.ſ.de inſa.& tangitur per Bar.in l.j.ff.vi bo.rap.† Itẽ pone q̃ Iudex credit bene iudicare: & tamen malè iudicat,ductus errore iuris:an in foro conſcientiæ teneatur parti quã læſit? dixit hic Petr. & Cyn. quod ſi ex neceſsitate aſſumpſit ſibi officium iudicandi: vel ex voluntate,etiã de cõſenſu partium:nõ tenetur niſi de dolo. vt l.j.ff.ſi men.fa.mo.dixe.quod not.pro arbitris & arbitratoribus qui aſſumũtur de volũtate partiũ:vt nõ faciant litem ſuã ſi malè iudicant:niſi cũ dolo hoc faciãt. Et ita debet intelligi.l.ſi quis in cõſcribendo.ſ.de pac.in fi.& voluntariè.& nõ de voluntate partiũ tenẽtur. nec excuſant per ignorãtiam iuris, quia aſſeruere ſe eſſe peritos.iuxta not.in l.ij.ff.quod quiſq; iuris. Et per hoc reſpondetur ad id quod dicitur iuris ignorantia non

3 nocet in damnis vitandis.†quod eſt verũ:niſi quis aſſerat ſe peritum.vt in acceptante officium medicandi:nam medicus imperitus non excuſaretur propter ignorantiam.

2 ☞ *Contumax ſi compareat incontinenti poſt contumaciam, an tunc purgetur contumacia?*

Reus qui non comparuit in termino,& poſtea comparet,& producit ſuas exceptiones & capitula,quòd non ſint admittẽda:niſi refuſis expenſis,ſi pars altera hoc petijt, & quid ſi non petijt,& fuerunt admiſſa?

4 *Contumax ſi fuit auditus non refuſis expenſis,nec poſtea fuerunt petitæ lite pendente, an ea finita per ſententiam iudicis poſſint peti?*

5 *Contumax quando etiam teneatur ad alia damna ultra expenſas?*

6 *Quid de expenſis uel damnis quas altera pars feciſſet, uel recepiſſet, etiam ſi aduerſarius non fuiſſet contumax.*

7 *Statutum quòd ſi reus ſit contumax in ueniendo ad litem conteſtandam, habeatur pro conteſtata,& procedatur ad ulteriora,& ita fuit proceſſum:nõ recuperabit actor expenſas citationis illo poſtea comparente.*

Quid ſi non fuit proceſſum ſuper eo ad quod fuit citatus?

Quid ſi citatus fuit impeditus ſine ſui culpa?

8 *Citatus ter ſi in prima & ſecunda citatione non comparuit,in tertia ſic, an teneatur refundere expenſas factas in prima & ſecunda?*

9 *Iudex qui admittit non admittendam, facit litem ſuam:& idem in executore qui non diligenter exequitur.*

Plus punitur Iudex ſi non facit quod facere debet,quàm ſi ferat iniuſtam ſententiam.

10 *Succumbens in aliqua exceptione dilatoria, uel aliquo articulo incidenti, non debet condemnari uincenti.*

11 *Actor cum teneatur ſequi forum rei,ſi obtineat ſententiam, an victus debeat condemnari in expenſis factis per actorem in hoſpitio in loco ubi reus ſortiebatur forum?*

12 *Qui non comparet in termino citationis, præſumptione iuris uidetur mala conſcientia abeſſe:& quòd præſumatur potius uera contumacia quàm ficta.*

An refectio expenſarum de qua in iſta lege.habeat locum in ficto contumace?

13 *Iudex pedaneus ſeu delegatus ab ordinario,an poſſit citare per nuntium: & quid in arbitro?*

LEX XIII.

1 SAncimus. †Contumax nõ auditur volẽs poſtea comparere:niſi refectis expẽſis factis per alteram partem propter eius contumaciam. quas nõ feciſſet ſi contumax non fuiſſet.h.d. in effectu. Et primò ſtatuit. vſq; ibi[ſcituris.]Secũdò punit.vſq; ibi.[quòd &.] Tertiò ſtatuti

2 ampliat.†Et not.q̃ iſta lex vĩ limitãda.niſi cõtumax incontinẽti poſt contumaciam cõparuerit:quia tũc purgat cõtumacia, ſicut purgat mora vt l.ſi ita quis.§.Seia.ff.de verb.obl.ita videtur ſentire gl.j.quę eſt in l.& ſi poſt tres.ff.ſi quis cau.& ſic iſta lex limitatur ſecundum illam:ſecundum Iac.Bu.ibidem. Sed Bal. contra quia non dicitur cõparere niſi legitimè compareat. ſed non vi-

3 detur legitimè coparere non refuſis expenſis:vt hic.†In text.ibi. [perſona citata:]& ſic loquitur in reo qui non comparuit in termino:& poſtea comparet:& producit ſuas exceptiones & capitula:nam non ſunt admittenda:niſi refuſis expenſis.ſi pars altera hoc petit:ſed pone quòd non petijt,& fuerunt admiſſa.Reſpondeo propter hoc non præiudicatur alteri parti, quominus poſſit implorare officium iudicis mercenarium,quouſque durat lis:vt ille condemnetur in expenſis & damnis receptis propter eius cõtumaciam:ſed ſi hoc non fecit ante ſententiam, poteſt petere q̃ in ſententia diffinitiua condemnetur: vt eleganter not. Inno.in c.ſæpe.extra de appel. Intelligo etiam ſi feratur ſententia pro illo qui fuit contumax: quia non per hoc euitat expenſas contumaciæ:vt in l.properandũ. §. ſinautem ex geſtis. põt etiã habere locum in actore qui non cõparuit in termino in quo reum citauit fecit:& reus bene cõparuit,& eius cõtumaciam accuſauit: alias contumacia nõ noceret.Et idẽ etiam intellige in caſu præcedẽti. vt in l.properandũ.§.& ſi quidem. nã ſi vult poſtea comparere, & litem proſequi,nõ auditur niſi refuſis expenſis.& hodie per c.

4 j.de dolo & cõtu.lib.vj.debet etiã cauere de proſequendo litem quod dic vt ibi.†Sed pone q̃ contumax fuit auditus non refuſis expenſis.nec poſtea fuerunt petitæ lite pendente,an ea finita per ſententiam iudicis poſsint petiri videtur q̃ non.ar.in l.ĩj.j.depoſiti. In contrarium.quia non ſolũ cõpetit exceptio.vt hic: & iudicis officium mercenarium.vt.ſ.dixi:ſed etiam actio in factũ ut edicto.ff.ſi quis ius di.non obtempe.& l.non ignorat.j.de fructũ lit.expen.Bal.videtur tenere primam partẽ:quaſi talis actio ſit rogetur loco officij iudicis:& ſic non duret vltra quàm illud cõſet duraturum:maximè ne lis ex alia lite oriatur.vt l.terminato.j.

5 de fruc.& lit.expen.† In text.ibi.[niſi prius omnia damna.] Nota quia non ſolum expenſas, ſed damna quæ altera pars recepit in bonis ſuis,vel etiam in operis perditis propter contumaciam debet reſtituere,non ſic cum fit condemnatio ratione victoriæ non ratione contumaciæ:quia non veniunt niſi expenſæ quas ſueuerũt fieri in lite:vt in aduocatis,& notarijs:& procuratoribus vt in l.properandum.§.ſinautem alterutra.Et idem in actione q̃ oritur ex titulo.de alie. iudicij. vt veniant non ſolum expenſæ ſed etiam cætera damna:vt in.l.j.& ibi not. per gloſſ. & Bald.ff. ibi omnino vide.ff.de alie.iudic. Et idem quando quis condemnatur propter retardationem proceſſus malitioſè factam.vt in

6 non ignorat.j.de fruc.& lit.expen. †In text.ibi [ex huiuſmodi vitio.] Nota iſtud verbum:nam expenſas vel damna quas quis feciſſet vel recepiſſet,etiam ſi aduerſarius non fuiſſet cõtumax, non recuperat per hanc l.Vnde etiam dicit Cy.quod ſi non obſtante contumacia fuit proceſſum ad vlteriora: perinde eſt ac ſi

7 comparuiſſet.†puta dicit ſtatutum quod ſi reus ſit contumax in veniendo ad litem conteſtandam, habeatur pro conteſtata:& procedatur ad vlteriora:& ita fuit proceſſum.Certè non recuperabit actor expenſas citationis illo poſtea comparente: q̃ ſua contumacia non impediuit proceſſum. ſed ſi non fuit proceſſum ſuper eo ad quod fuit citatus: puta ad miſsionem in poſſeſsionem ex primo decreto, bene recuperabit expenſas:ſi poſtea comparens vult recuperare tenutam: quia non debet audiri niſi refuſis expenſis, & præſtita cautione de iudicio ſiſti.vt in authen.& qui iurat.j.de bo.auth.iudic.poſ.Sed quid ſi citatus fuit impeditus ſine ſui culpa: dicit Bartol.in l. & ſi poſt tres.ff.ſi quis cau.in ĩj.colum. non habere locum hanc l.quia non videtur fuiſſe contumax. vt etiam probatur in l.ĩj.§.ſi quis in iudicio ff.ſi quis cau.ſicut enim non tenetur ad pœnam quam promiſit ſi non ſiſtit, ſaltem ope exceptionis: ita nec ad iſtas expenſas.

8 †Sed pone fuit citatus ter,in prima & ſecunda cita,non comparuit.in tertia ſic.an teneatur refundere expenſas factas in prima & ſecunda? Quidam dicunt q̃ non:quia non dicitur contumax niſi in tertia citatione.nã ſciebat ſe debere ter citari. vnde potuit vti beneficio legis,& comparere in vltima:maximè ſi oẽs cum

Periculosum est sub suspecto iudice litigare.
3 Appellatio ab interlocutoria, & recusatio iudicis quomodo equiparentur?
4 Iudex si post recusationem propositam procedat in causa spreta recusatione, an valeat processus?
5 Arbitri qui eliguntur de necessitate imposita à lege, cēsentur potius iudex quàm arbitri: & sic quòd ab eorum sententijs possit appellari.
Ex sententia arbitri sponte electi, an committatur stipulatio de euictione?
6 Iudex ordinarius an possit recusari?
7 Causa suspicionis an sit alleganda in libello recusatorio?
8 Quæ sint causæ, & an arbitri qui eliguntur ex forma huius l. habeant ipsi cognoscere de negotio principali, & sic an succedant loco iudicis recusati?
9 Si in rescripto delegationis remoueatur causa appellationis, an uideatur etiam remota recusatio?
Ille ad cuius instantiam fuit delegatus non potest recusare, & an poterit appellari ab eius sententia?
10 Illud quod facit ille cui dedi potestatem faciendi, censetur à me factum.

LEX XIIII.

1 APertissimi. †Iudices delegati pñt ex causa suspicionis recusari ante litem contestatam. & partes cogũtur ad eligendum arbitros. qui vicem delegati fungentur. h. d. Bar. Et de eadem materia tractat. l. fi. sed differt ab ista: quia loquitur quando iudex delegatus est in loco vbi sunt partes: quo casu libellus recusatorius datur sibi: & ipse requirit iudicem ordinarium, vt cogat partes ad eligendũ arbitros. lex illa loquitur quando non est in illo loco: & tunc libellus datur iudicio ordinario: vel in eius defectum si non est datum administrantibus rempublicam: qui vocantur duumuiri. & cõmuniter vocantur in vulgari priores, vel Anciani: sed in ista ciuitate essent illi qui deputati sunt ad vtilia ciuitatis. Et dicit Barto. q̃ istæ non sunt delectabiles: quia non sunt in vsu his temporibus in foro seculari. Et canonistæ plenius habent quàm legistæ: q̃d dic vt in c. suspicionis. de offi. dele. & c. secundò requiris. de app.
2 Casus ergo est iste &c. † No. primò q̃ recusatio[b] debet fieri ante
b litem cœptam: postea fieri non potest. supple nisi ex noua causa. vel de nouo ad notitiam perueniente. arg. in l. de ætate. §. ex causa. ff. de interro. actio. & quod habetur in l. ij. j. de cõsor. eiusdem litis. in alia exceptione dilatoria post litem contestatam superueniente. Item nec ante litem cœptam semper fieri potest. vt si esset elapsus terminus ad proponendas exceptiones dilatorias. vt in c. pastoralis. de exce. vel alio modo consensisset in iudicem: puta proponendo aliâs exceptiones, & petendo, super eis pronunciari. vt in l. sed & si suscepерit. in prin. ff. eo. ti. de iudi. Et sic illa quę concernit iurisdictionem iudicis, debet ante omnes aliâs proponi. vt j. de exce. l. fi. quod plenè examina per Bar. in l. quidam cõsulebat. ff. de iudi. Item no. ad id quod allegatur. quod periculosum est sub suspecto iudice litigare. sicut in auth. de tri. & semis. §. hæc autem. † Item no. in ver. [cum post.] q̃ appellatio ab interlo
3 cutoria, & recusatio iudicis æquiparantur: & sicut nõ potest ab interlocutoria appellare post li. conte. ita nec recusatio proponitur: quia per vtranq; suspẽditur iurisdictio iudicis. vt no. in Spe. de recusatio. §. effectus. in prin. & in c. legitima. de appel. li. vj. in
4 nouel. † Et hoc facit ad q. qua quęritur. si iudex post recusationẽ propositam procedat in causa spreta recusatione. an valeat processus? Inno. dicit q̃ non meminit se legisse q̃ non valeat in c. cũ speciali. de appel. Idem videtur tenere Spe. in ti. de recu. dicit q̃ est necesse appellare. aliâs processus valebit. Bar. in l. quia poterat. ff. ad Treb. dicit q̃ meminit se legisse q̃ processus est nullus: quia proposita recusatione statim iudex desinit esse iudex. vt in l. ij. j. si quacunq; prædi. potestate. Contra istud dictum facit ista æquiparatio. de qua hic: nam processus factus per iudicẽ à quo post appellationem interpositam ab interlocutoria valet: nisi per iudicem appellationis fuerit sibi inhibitum. vel nisi ipse detulerit appellationi: quia tunc desinit esse iudex: vt plenè habetur in c. non solùm. de appel. li. vj. nec reuocatur per viam attentati. sed demum si pronunciabitur bene fuisse appellatum. Idem ergo

a ¶ Seu delegatus. Add de do. Maria. Soci. in rub. de libel. obl. art. iij. in iij. illatiõe. Et ibi idẽ tenet in arbitris, & arbitratoribꝰ quãdo sunt iuris. scilicet electi ex necessitate inducta per statutum. per no. in l. arbitro. & in l. si ab arbitro. ff. qui satisd. co. in l. si quis & à quo. app. in c. cum spãli. de arbi. & in c. ab arbitris. de offi. dele. li. vj. Et idẽ dicit in arbitris compromissarijs. per l. sed interpellatur. §. j. ff. de recep. arb. qa arbitria sunt redacta ad instar iudiciorum. l. j. ff. de arbi. & adde q̃ etiã arbitri non possunt citare testes: sed debẽt citari per iudicẽ, vt coram abitro cõpareant ita Bald. in d. l. sed interpellatur. §. j. & refert & sequitur præfactus do. Mari. in loco. ũ. alleg. Cur.
b ¶ Recusatio. An iudex ordinariꝰ vel delegatus possit recusari, & ex qua causa. vide Bal. in l. nemo. C. de iurisd. om. iudi.

AVTHENTICA.

POst iusiurandum. †Ista taxatio expensarũ debet fieri antequam iuretur: quia si fieret post, posset detegi periurium, si prius iurauerit se expẽdisse duo milia: & postea fieret taxatio de cc. & dicit Iano. in c. læpe. de appel. q̃ ista taxatio fit etiam in expensis factis iure actionis. & vide quod idem no. in c. fi. extrà quod metus. Item dicit Bal. quod nunquam fit nisi in illis in quibus staretur iuramento. Sed si probarentur expensæ per testes, non fieret ista taxatio nisi essent excessiuè. vel non legitimè factæ.

1 q̃ Recusatio iudicis ex causa suspicionis debet fieri ante litem cœptam: postea non. nisi ex noua causa, uel de nouo ad notitiam perueniente.

a ¶ Arbitri qui eligun tur. Adde.l. quisquis C.de postu.

b ¶ An iudex ordinarius. Adde Car. Ale. fe.cū spāli.de appel.

c ¶ Quæ aūt sunt caut ſæ. Adde philipum. in c.postremo.de ap pe. vbi enumerat. xl.casus: & diffuſe per Car. Ale. ibi nu merat lxvj.casus.

d ¶ Rectores terrārū. Adde Saly. in l. sta tutus.C de senten.ex breui.rec.

videtur in facto post recusationem vt va leat:nisi postea appareat cā recusa. vera.& tunc reuocabitur. Breuiter mihi videtur q̄ istud dubium decidatur per c.iudex de of fici,deleg.lib.vj.vbi ponūtur tres casus. cū quæritᵉ an iudex recusatus possit causam alteri subdelegare,si erat delegatus princi pis. Nam aut libellus recusatorius nō erat adhuc datus,tamen viua voce dixit pars q̄ habebat ipsum suspectum,& fuit prote stata q̄ ad viteriora non procederet: tunc iurisditio nec est sublata, nec est suspensa. ideo etiam partibus inuitis potest subdele gare. Aut erat propositus libellus recusato rius. non tamen super illo erat pronuntiatum per arbitros. & tūc iurisditio non est extincta. sed suspensa, quantum ad hoc vt sine voluntate partium subdelegare non possit. sed cū eorum cōsen su sic:& tunc non est suspensa. Aut erat pronuntiatum q̄ causa recusationis erat legitima:& tunc iurisditio eius est extincta, nō suspensa. ideo etiam de voluntate partium subdelegare non po test. & dicti tres casus ponuntur in d.c. Idem videtur dicendum in alio processu causæ per omnia. nā subdelegare est vti iurisdi tione vt l.& qa.ff.de iur.om.iu. Sicut ergo in primo casu pōt. vti iurisditiōe subdelegādo,& partibus inuitis. ita etiā in cā p̄cedē do. Eodē modo in secundo casu pōt de consensu partium: non aliter. In tertio de consensu etiam poterit quia postquam est ex tincta iurisditio consensu priuatorum non potest resuscitari. vt
§ in l.priuatorū.j.de iurisd.om.iud. †Item no. circa fi. illud ad q̄ al
e legatur. q̄ arbitri q̄ eliguntur' de necessitate impolita à lege, cen sentur potius iudices quàm arbitri: qa succedunt loco iudicis. ideo ab eorum sententia potest appellari. vt infra eo.l.fi.in fi. nō sic in illis qui eliguntur ex mera voluntate cōpromittentis: vt in l.j.§.de arbi. Item ex hoc sequitur q̄ ex sententia arbitri sponte electi non committatur stipulatio de euictione. si emptor com promisit cum eo qui mouit litem super re empta. vt l. si dictū. §. si compromisero. ff.de euic. bene tamen committetur ex senten tia arbitri electi ex necessitate statuti: si dicat q̄ causæ inter cōsan guineos debeant cōpromitti,& emptor erat cōsanguineus illius
↩ qui litem mouit.* facit c. ab arbitris. de offici. delegat. libr. vj.
6 †Prima glosſ. magna disputat: an iudex ordinarius[b] possit recu
b sari:& tenet quod non. sed duntaxat delegatus. sed de iure cano ni. expeditum est quòd potest. vt in c.cum ipecfali. de app.& in c.si quis contra clericum. de foro compe. Item etiam de iure ciui li potest recusari in certis casibus primo quando erat inimicus magna inimicitia. vt in l.j.infra si quacunque prædi. potestate. & l.si pariter. ff.de lib.cau. per quas dicit Bart. in l. quia poterat. ff. ad trebel. quod si potestas vel alius. Iudex ordinarius est tuus inimicus potes eius iurisditionem declinare protestando q̄ con te non procedat. quo casu tu cum tota domo tua es exem ptus ab eius iurisditione:& postea non valebit q̄ facit contra te: & est speciale hoc casu. Item in casu.l.fi.§.de assessori. Item in ca su auth. habita. ne filius pro patre. Item in casu l. prætor. ff. de iu risd.om.iud. vel dic quod non recusatus vt eligantur arbitri: put hic dicitur: sed non cognoscat per se: sed vt causam deleget alteri non suspecto. vt in d.l. prętor. nec tunc erit locus illi distinctioni illius.c. Iudex. Item & in casu.l.qui iurisditioni.eodē. titu. de iu
7 risdi.omn.iudi. secundùm Bal. in d.l. prætor. † Alia glosſ. magna disputat. an causa suspitionis sit alleganda in libello recusato rio:& tenet q̄ non de iure ciuili: sed sufficit quod cum iuramen to asserat se habere illum suspectum ex tali causa: de iure cano nico requiritur assertio & probatio coram arbitris qui eligiun
8 tur ex forma huius. † Quæ autem sunt causæ ' Specu. enume
c ratquàm plures in titu. de offici. deleg. §. post quàm. secundū hoc sic de iure ciuili non requiritur expreisio causæ: arbitri qui eli guntur ex forma huius. l. habent cognoscere de negotio prin cipali: quia succedunt loco recusati iudicis. & hoc est de men te istius. l. Et dicit Specu. in titul. de recusa. quod si cognouerint causam non esse legitimam. debent remittere ad eundem: sicut Iudex app. ab interlocutoria. vt in l. intra vtile. ff.de mino. ne fru stra iudicem recuset: quia si hoc contingat, habebit iudicem malluolum: nec ipium exaudiet etiam in rebus iustis. Si autem cognouerint causam recusatiōis esse veram, dicit q̄ de negotio principali non debent se intromittere: nec remittent causam ad illum iudicem: sed erit alius iudex impetrandus. hoc non placet imō ipsi arbitri habebunt tunc cognoscere de negotio princips li: sicut cū prouinciatur appellatio ab interlocutoria fore iustꝫ quia deuoluitur negotium principale ad iudicem appel. & pro batur per illam l. vt dixi. q̄ si de iure ciuili non requiritur expreſ sio causæ isti arbitri non habebunt cognoscere nisi de negotio principali. per ius autem canonicum ista potestas eis non tollit addit̄ alia. q̄ etiam cognoscant de causa suspicionis: & si non
9 fuerit p̄bata, remittāt, aliâs de causa principali cognoscant. †Sed quæritur. quid si in rescripto dele. remoueatur causa app. an vi deatur etiam remota recusatio? dic vt in l.fi.j.de sen. Item ille ad cuius instantiam fuit delegatus, non potest recusare: quia cense tur in ipsum consensisse: sed bene poterit appellari ab eius sentē tia: quia in ea non consensit. vt l. ex consensu. in prin. ff.de app. si cut ille qui testem producit non potest reprobare personam: sed bene potest reprobare dictum eius. vt l. si quis testibus.j.de testi. Licet autem de iure ciuili non teneatur quis exprimere causam suspicionis quando recusat iudicem, bene tamen tenetur expri mere quando petit debitorem suum capi: tanquam suspectum & fugitiuū. quia oportet dicere causam propter quā suspicatur. qa si illa fuisset tempore debiti contracti, nō posset eam allegare: sed sibi esset imputandum quare cū eo contraxit secundū Bal. per l. si creditores. de priui. cre. & arg. j. de spon. l. fi. & l. qui bona. §. de illo. ff.de dam. infe. Vlti. no. glo. fi. q̄ illud quod facit ille cui dedi potestatem faciendi, censetur à me factū. vt in concor. alle. in gl.
§ *Rectores terrarū possunt esse illiterati. & habent penes se literatos, per quos pos sunt proferre sentencias.*

LEX XV.

1 **CErti iuris.** †Magistratus militares,& homines illiterati possunt esse iudices & ha bere officiū iudicandi. hoc dicit. Et sic patet per istum l. quod capitanei gentiū armorum supra illos qui sunt sub sua conducta habent iurisdictionem ordinariam: vt possint inter eos iudicare. de hoc in l. magisteriæ.j.de iurisd.om.iudi. nam in causa criminali si delictum non esset militare, vt furtum, vel aliud quod à quolibet potest committi: non pertinet ad eum co
2 gnitio: sed debet remittere ad potestatem. †No. q̄ rectores terra
d rum[d] possunt esse homines illiterati: quia habent penes se litera tos. per quos possunt proferre sententias. & ipsi videntur eas p tulisse si sunt præsentes. ar. de ver. obli. l. si procuratori præsens & in c. fi. de re iudi. li. vj. & vide quod no. Bal. secundùm Nic Mat. in l. iubemus.j.de test. & l. hac consultissima. §. at cū huma na.j. qui testamen. facere possunt.

2 § *Adiunctus ordinario, an sit ordinarius: uel delegatus?*

3 *Si aliquis iudex, à seipso adiungit sibi alium, & cum illo procedit, an ualeat proces*

4 *In iudicem ordinarium potest fieri compromissum de iure & de facto, tanquam in arbi tratorem licet tanquam in arbitrum fieri non possit.*

5 *Arbitramentum arbitratoris dicitur potius conuentio seu transactio quàm sententia.*

6 *Non est quis extrahendus extra locum sui domicilij.*

AVTHENTICA.

1 **SI verò contigerit.** †Per istam aut. prout detur parti quæ habet iudicem ordinariū suspectum. & sic periculosum est sub eo litigare. & ipsum recusare nō potest de iure ci uili. nam prouidetur vt eidem ordinario adiungatur episcopus: istud hodie non est in vsu. sed do. Guli. de Cug. dicit quod loco episcopi eligetur alius probus homo. Sed quæro. qd si causa de legatur vni. & postea alius sibi adiungatur propter suspicionē de hoc dic vt in c.coram. de offi. dele. & eo.ti.c.cū plures. li. vj. in nouel. quia censetur ab ipso prę̄side fuisse datus. †Quęro. an ad
2 iunctus ordinario sit ordinarius, vel delegatus? dic q̄ est ordi narius si adiūgatur à lege. vt hic. sed si ab homine, est delegatus. vi
3 no. per Bar. in l. duo iudices. ff.de re iu. † Sed qd si aliquis iudex à seipso adiungit sibi alium: & cum illo procedit, an valeat pro cessus? Respondeo si credit se sine illo non posse procedere, non valet: licet procedere posset: vt in c.cum super. de offic. dele. alias secus per l.j.§. Idem Pomponius. ff. q̄ fal. tu. auth. & per regulam vtile per inutile non vitiatur. Item allegatur iste tex. dum dicit
4 [per amicabilem compositionem.] † q̄ in iudicem ordinarium potest fieri compromissum de iure & de facto, tanquam in arbi tratorem: licet tanquam in arbitrum fieri non possit. vt l. si seder in seruū. §. si quis iudex. ff.de arbi. quia fieret iniuria iurisdictio ni ordi

ni ordinarię:cum arbiter habeat procedere eo modo quo iudex. Vide cum possit procedere vt iudex non debet procedere vt arbiter:sed arbitrator non habet necesse procedere vt iudex: sed procedit de bono & æquo:& potest de iure vnius auferre, & da re alteri:in parua tamen quantitate.quod facere nō debet iudex. vt in l.si de meis aliàs incipit. Idem Pompo.§.fi.ff.de arbi. nō fit ergò iniuria iurisdictioni ordinariæ de tali cōpromisso.facit qđ no.in l.j.§.& post operis.ff.de ope.no.nun. † Allegatur etiam ꝙ arbitramentum arbitratoris dicitur potius conuentio seu transactio,quā dicatur sententia:nō tamen est propriè transactio.quę dicitur fieri aliquo dato,vel retento.ideo potest arbitrator in totum absoluere:vel in totum condemnare.si sibi videtur iustum: absq; eo quod auferat aliquid vni parti: & det alteri. quod non esset propriè transactio.vt ſ.de transac.l.transactio.& ista no.per Bar.in l.quod si ephesi.§.j.ff.de eo quod cer.lo. & de his qui no. infa.l.qui iussu.† Vltimò no.in ver.[ne prouinciales.]ꝙ non est quis trahendus extra locum sui domicilij: & ideo rescripta per quæ impetrantur iudices extra locum sui domicilij. sunt odiosa & restringenda:quod dic vt in c.statutum.de rescri.li.vj. & ista est etiam ratio.ꝙ actor tenetur sequi forum rei:vt in l.ij.j. de iudi.om.iudi.licet ergo quis fortiatur forum in pluribus locis: in vno,ratione originis:in alio, ratione contractus: in alio, ratione domicilij:in primis duobus nō potest conueniri:nisi ibi reperiatur.non tamen tanquam viator:sed habens per gulam,vel arma rium.licet non domicilium,ne trahatur extra domicilium:sed in loco domicilij.bene potest conueniri:licet ibi non sit prędens:qa talem est præsens familia: & poterit contra eum procedi facta citatione ad domum.ad quod vide quod no.Bal.in l.assumpto. §.filius.ff.ad municipa.

1 ☞Illud dicitur fieri illico quod fit intra triduum:sed non semper hoc est uerum.
1 Quando est discordia inter partes,pertinet ad iudicem concordare.
4 A sententia arbitrorum de quibus hic,appellatur.sicut à sententia iudicis, & quòd non appellet ad iudicem recusatum.sed ad quem?
1 Quando iudex appellationis confirmat sententiam, debet eam mittere executioni: non primus iudex.& quid si appellatio remaneret deserta?

LEX XVI.

1 VM specialis.† Libellus recusatorius debet offerri coram recusato:si est prę sens.aliàs coram iudice illius loci vbi est pars. qui iudex debeat partes cogere ad arbitros eligendos: quorum sententia per primum delegatum executioni mandabitur:sed si appellet, debet ad primum delegantē appellari.† No.ibi illico autem,id triduum:ꝙ illud dicitur fieri illico.* quod fit intra triduū.hoc nō est semperverum.nam pactum non dicitur fieri incontinenti iuxta contractum vestitum,nisi fiat antequam partes habeant cōtractum pro absoluto.ad hoc vt insit, & actionem producat. vt no.in l.iuriſgentium.§.quinimò.ff. de pac. sed quantum ad purgationem moræ quæ fit.si fiat incontinenti vel infra modicū tēpus,diceretur fieri incontinenti,vt in l.& si post tres.si quis cautum. Item si spoliatus recuperaret possessionem infra triduum, diceretur recuperasse incontinenti.& sic licitè.aliàs secus.vt no.in l. ij.§.eum igitur.ff.de vi &vi arma.iuncta l.qui possessionem.eo. tit. Item an arbitri cogantur? dic vt no.in c.suspicionis. de offi. ide.† Item no.ibi.[electionevidelicet &c.]ꝙ quando est discordia inter partes,pertinet ad iudicem concordare:ideo si non cōstat informatione puncti mittendi ad consiliū sapientis,ipse iudex debet formare punctum.ad hoc.ff.de bo.autho.iud. posſ.l. in venditione.§.fi.& ibi no.& facit l.in copulandis.j. de nup. Itē Bar.in l.à diuo pio.ff.de re iudi.in prin.circa finem.in versi.exequtere negotij prout exponitur, id est iudice delegato recusato. dicit ꝙ delegatus à principe etiam de iure ciuili potest suam sententiam mittere executioni.& dicit esse casum hic.Nam si mittit sententiam arbitrorum,qui vice eius funguntur,vt hic patet.ergo & suam. de iure autē canonico clarum est ꝙ intra annū hoc facere potest.vt in c.quærenti.de offi.dele. sed delegatus ab infertori à principe non potest: sed debet eam mittere ad delegantē. vbi.† Item no.ꝙ à sentētia istorum arbitrorum appellatur.ꝰsicut à sententia iudicis.Item ꝙ non appellatur ad ipsum iudicem recusatum:sed ad ipsum qui delegauit.† Vlti.no. & ad hoc allegatur.ꝙ quando iudex appellationis confirmat sententiā, ꝙ debet eam executioni mandare.non primus iudex:quia prima sententia est transfusa in secundam:sed si appellatio esset deserta,& sic prima sententia remaneret firma, deberet executioni mādari per iudicem primū. ita cōmuniter tenetur.& ꝓbatur ſ. de epis. audi.authē. si quis litigantium.& ibi no.& in l.tale pactum.§.qui prouocauit.ff.de pactis.& l.furti.§.j.ff.de infa.

a ¶ Illud dicitur fieri illico. Adde l.si quis, in §.simpliciter.ff.de verbo.obliga.

b ¶ Istorum arbitrorū appellatur. Adde Alberi.in l.j.C.de arbi. Bāl.in l.si seruus plurium.ff.de leg.j. doc. in c.ab arbitris.de officio delega. lib. vj.

c ¶ Argumentū à rub. Adde l.si vno.ff.loc. glo.in l.si qui.de cōdi.inde. gl. in c.vno. de cle. percu. gl.in c. j.de offi.dele.li.vj.& per Alex.de Imo.& doc.in rub.seu in l.j. ff.si cer.peta.

De sportulis & sumptibus in diuer. iudi.faciendis & de executoribus litium. *Rubrica.*

No.quia de prima & secunda parte huius rub.nihil tāgitur in nigro: sed solùm de vltima parte:scilicet executoribus.& sic rubri.est generalior quàm nigrum.quandoq; econuerso.& no.j.de relig.& sump.fu.† Et ideo dicit glo.ꝙ argumentum à rubrica ‘ nō semper est bonum. licet glo.in l.j.j.ne fideiuss.do.den.ante fi.glo.magnæ videatur dicere contrarium:ita no.in authen.de ince.nup.in princip.in glo. quæ incipit.hoc generale.

1 ☞ *Punitus pecuniariter de uno delicto,si non est sufficienter punitus, quia exigit pœnam corporalem,iteratò punitur per alium iudicem.*
1 *Delegati à principe, uel ad uniuersitatem causarum, possunt sibi assumere nuncios & executores quos uolunt: & ipsos remouere, & pecuniariter punire & quid in aliis delegatis?*

LEX I.

1 QVisquis.† Executor qui fuit in prin.causæ perseuerare debet in ea vsq; in finem: nisi ex iusta causa fuerit remotus.quod facere potest quilibet iudex de executore quē ipse eligit:& ipsum etiā punire pecuniariter.Et si excessus mereatur corporalem punitionem, etiam illam potest imponere.si est de magnis iudicibus habētibus imperium:sed si de paruis,remittitur ad superiorem.h.d.cum l.seq. Primum dictum nō seruatur:cum in curia iudicis ordinarij sint plures nuncij.si feci aduersarium semel citari pervnum,possum postea facere citari per aliū:quicquid hic dicatur de hoc per Bar. in l.cum sententia.j.de sen.notarius tamen qui incipit scribere in vna causa,debet perseuerare vsq; in finem:& nō alius debet surrogari.nisi ex iusta causa.vt no.in aut.de hęre.& fal.§.si verò abſunt.in glo.super verbo inuentarium.& facit l.in fraudē. §. quoties.in l.j.in verbo manu commētariensis.ff.de iure fis.& vide omnino quod no.Bal.post Guli.de Cu.in l.repetita. in fi. de epis. & cle. † No. etiam in ista l.[omnibus iudicibus.]quod punitur pecuniariter de vno delicto,si non est sufficienter punitus, quia exigit pœnam corporalem, iteratò punitur per alium iudicē secundū Bal.& de hoc habetur in c.at si clerici.extrà de iudi.† Et dicit Guli.quod delegati à principe,vel ad vniuersitatem causarum,possunt sibi assumere nuncios:& executores: quos volunt. & ipsos remouere,& pecuniariter punire: sed alij delegati ab ordinario,& non ad vniuersitatem causarum, non debent eligere nec assumere nisi de nuncijs deputatis in curia ordinarij:& si esset sibi datus specialiter ab ipso ordinario delegante, non posset ipsum mutare sine illius licētia: & per hoc sunt expeditæ oēs gl.

De pedaneis iudicibus *Rubrica.*

☞ *Si partes sciēter litigauerūt corā delegato à iudice incōpetente,an ualeat processus?*
Quid si delegans erat competens ad cognoscendū de causa,tamen non poterat delegare?
Causa appellationis an possit delegari?

LEX I.

1 PRocuratori.† Delegatio facta à iudice incompetenti non valet:nec sententia lata per dictum delegatum.hoc dicit.sic j.titu.j.l.j.dic vt ibi: quia plura requirun tur ad hoc vt valeat delegatio facta ab ordinario.† In glo.si quæritur de duabus quęstionibus. Prima si partes scienter litigauerunt coram isto delegato,an valeat processus?& tenet ista glo.quod non.ista glo. verum dicit si iste delegatus nullam habebat iurisdictionem ordinariā:sed erat simplex priuatus.& ita probat l.priuatorum.quam allegat:sed si habebat iurisdictionē ordinariam, puta procurator cæsaris delegauit inter duos priuatos,puta potestatē.vel magistratū munici-

palem,quod poteſt fieri.vt l.prætor.ff.de iuriſ.om. iudi. & tunc eſt diſtinguendum.Aut litigauerunt coram eo tanquàm delegato:quod poteſt comprehẽdi ex actis:& tunc idem. Aut tanquã ordinario.& tunc valent acta & ſententia.poſito q̃ illi nõ eſſent de ſua iuriſdictione ordinaria. tanquàm prorogata iuriſdi. vt in L j.ff.de iudi.& j.de iuriſdi.omni.iudi.l.j.& ita no. per Cy.in l.j.j.
3 titu.j.vbi eſt ſimilis gloſ. † Item quæritur gloſ.quid ſi delegatus erat competens ad cognoſcendum de cauſa,tamen erat talis cauſa quæ non poterat delegari.iuxta no.in l.ſeq.ſi partes ſcienter litigant coram delegato:& non opponitur iſta exceptio cõtra delegationem,an valeat iſte proceſſus?glo.tenet quod non.quam tene menti:licet enim partes poſſunt facere iudicem competentẽ ex prorogatione:qui prius non erat competens: & ſic darent ſibi iuriſdictionem:non poſſunt tamen facere quod cauſæ quæ prohibent delegari à iure poſsint delegari:quia fauore publico emanauit prohibitio:cui non poſſunt renunciare.vt in l.ius publicũ.
4 ff.de pac.† Item no.glo.dum dicit de cauſa appellationis.quod illa cauſa non poteſt delegari. & ita quidam intelligunt authen. ad hęc ſ.de iudi.vbi allegaui iſtam glo.ſed communiter tenetur contrarium. & de iure canonico clarum eſt. vt patet in c. ſuper queſtionum.extrà de offi.delega. & ad authen.reſpondetur. qđ ibi alius eſt intellectus.vt ibi dixi.

2 ☞ *A delegato appellatur ad delegantem: & quid ſi appellatur à ſubdelegato?*

LEX. III.

1 PLacet vt iudicibus.† Delegati de qua cauſa cognouerint iudicare debent: nec poſſunt ad delegantem appellare.hoc dicit. In tex.ibi.[ad iudicium pręſidiale.]id eſt ad prælidem,qui eis delegauerat.Et no.quod regulariter prohibita eſt relatio ad ſuperiorem ordinarium. ſed ad principem ali-
2 quando permittitur.vt in titu.j.de rela.in l.j.in fin.† No.quod à delegato appellatur ad delegantem. Quid ſi appellatur à ſubdelegato eo caſu quo poteſt ſubdelegari,an appellabitur ad ipſum delegatum delegantem. An autem ad primum delegantem?diſtinguitur inter delegatum principis, & delegatũ ab ordinario. quod dic vt in l.j.ff.quis & à quo appelletur.in fi.per Bar.& tangitur.j. titu.j. in fi.ſecundùm diuerſas lecturas. Et emanauit iſta l.cõtra delegatos ab ordinario:qui poſtquam audiuerant de cauſa,non audebant dare ſententiam. ſed remittebant ad delegantẽ vt daret. quod procedit ex miſerrimo animo. vt in l. properandum.§.ſinautem vtraque. & hic prohibetur ne hoc fiat: quia de qua re cognouerit iudex de ea quoque pronunciare debet.vt in l.de qua re.ff.de iudicijs.

LEX. IIII.

1 PLacuit quoties.† Si iudices delegati cauſas terminare impediunt, debent alij ſurrogari loco ipſorum.hoc dicit. Et ſi hoc impedimentum erat longo tempore duraturum.ſecus ſi breui.& in l.ſi longius.ff.de iudi.in princi.& l.ſi legationi. Superior ergo lex loquitur quando poterat expedire,& nolebat:& tunc alius loco eius non ſurrogatur.hic quando non poterat. Et Guli.de Cu.allegat iſtam l.in l.& quia.ff. de iuriſ.om.iudi. ad limitationem.l.iudicium ſoluitur.ff.de iudi.vbi habetur: q̃ ſi ſuperior iudex,vel delegans poteſt inhibere inferiori vel delegato ne in cauſa procedat,& delegationem vel iuriſdictionem reuocare. & tunc ſoluitur iudicium:dicit ipſe q̃ hoc poteſt facere,quando aufert ab vno,& committit alteri.vt hic:ſecus ſi non committeret. iſtud non eſt verum. nec probat iſta l.quia loquitur quando delegatus non poterat cognoſcere propter impedimẽtum ſuperueniẽs.& ſic delegãs nolebat ad ſe aduocare cauſam: ſed ipſum alteri committere quod poteſt:ſed ſi vellet ad ſe aduocare,& delegationem reuocare:poſſet etiam lite conte.quia delegatus non efficitur dominus lit.per conteſtationem:vt in d.l.iudicium.differt tamen an vetet procedit per eum:& ſoluitur iudicium:an ad ſe aduocet:& tunc eodem ſtatu ad eum deuoluitur. vt dixi ſ. de iudi.nõ recordor vbi.& in c.intimaſti. de appel.& dictum Guli.
* reprobat*Bar.in l.& quia.ff.de iuriſ.om.iudi.dicens q̃ iſta l.nõ
2 probat*dictum ſuum.† In tex.ibi.[alium in locum eorum.]dic quod recipiet cauſam in illo ſtatu in quo erat apud primum.Sed quantũ tẽpus habebit ad expediendũ cãm?videt q̃ tantũ tẽpus integrũ.quantũ habebat primus.per l.ſi iudex.ff.de iu.ſed illa loquitur qñ finitũ erat tẽpus primi. & alius poſtea ſibi ſurrogatur ſine p̃finitione tẽporis.Sed ſi nõ erat finitũ,videt q̃ habeat illud tantũ q̃ reſtabat primo,& etiã tertiã partem temporis vltra.ꝗd dicit in l.ꝑperãdũ.§.ſinaũt in medio ſ.de iudi,vbi ſuppleꝯ vſq̃ ad tertiam partem temporis inſtantiæ:ſi tantum non ſupererat.

LEX. V.

1 QVædam ſunt.† Cauſæ minores,vel infirmæ iuriſditionis poſſunt per ordinarios ad nutum alteri delegari:ſiue impediantur ipſi procedere,ſiue non.hoc dicit.Et dicunt infirmę iuriſditionis cauſæ breues.puta ad duos.vel tres,aut quatuor aureos in qbus plus expẽderetur litigãdo quã eſſet ſumma quæ petitur vt auth.niſi breuiores.j.de ſentẽ.ex breui.reci.& in authẽ.de iudicibus.§.ne autẽ.& l.id eſt vſq̃ ad duos aureos. ff.de dolo. vel etiã maiores ſummæ,vſq̃ ad trecẽtos aureos.quæ dicunt minores:non infimæ.ſed ſi trãſeũt trecentos aureos.ſunt magnæ iuriſ. Et licet olim poſſent delegari ante l.ij.ſ.eodẽ per illã.l.ſtatuit q̃ nõ delegenter in totũ:ſed ſolum quò ad audiẽtiam,reſeruata ſententia.niſi ordinarius propter publicas occupationes, vel cauſarũ multitudinem impediatur in eis procedere:quia tũc poterit committere plenariè quò ad audientiam. & etiam ſententiam: iſte eſt caſus illius.l.difficilis.quæ per prædicta remanet clara, & ſic neceſſarium fuit primò videre hanc legem.quæ prima facie videtur illis contrariari.

2 ☞ *Ea quæ ſunt meri vel mixti imperij,an poſſint delegari?*

LEX. II.

1 PLacet nobis.† Iſta l.reputatur difficilis,& dicit Barto.quòd reputat eam difficiliorum quàm aliquam quæ ſit in codice:& hoc nõ eſt ꝓpter aliud,niſi qđ oportet diminare in intellectu eius:& diſtinguere illa quæ no reperiũt p̃ tex.diſtincta,cuius ratio gratia eſt ſciendũ quòd iſtud verbum iuriſditio eſt verbum generale:quia eſt poteſtas de publico introducta.vt notat in l.prima de iuriſditione omniũ iudicum.cum neceſsitate iuris dicendi et ęquitatis ſtatuẽdę.quę diffinitio cõgruit ſingulis ſpeciebus ipſius.Sunt autem tres ſpecies iuriſditiõis in genere ſumptę:ſcilicet merum imperiũ.quod cõſiſtit in illis quæ expediuntur iudicis officio nobili.& ad publicam vtilitatẽ.vt eſt cognitio cauſarum criminalium.Item mixtum qđ expeditur iudicis officio nobili.tamen ad priuatam,non publicam vtilitatem. vt mittere quem in poſſeſsionem ex primo vel ſecũdo decreto:vel dare tutores & curatores.vt in l.iubere cauere.& l.imperium.ff.de iurisdi.omni.iudi.Item eſt ſimplex iuriſditio.quæ cõſiſtit in his quæ expediuntur iure actionis.non autem officio iudicis,& ad priuatam vtilitatẽ.vt ſunt cauſæ pecuniariæ:vel quæ ad æſtimationẽ pecuniæ poſſunt deduci.Concedere ergo reſtitutionẽ in integ. eſt de imperio mixto.qa expeditur iudicis officio nobili. & ad priuatam vtilitatem.Quælibet autem iſtarum trium ſpecierum habet ſex gradus.ſecundũ q̃ conſiderauit ſubtiliter Bar.puta in ueſtigando.in d.l.imperiũ:dicens q̃ eſt imperium merum, maximum,maius,& magnum.paruũ,minus, & minimum. in ſingulos gradus exẽplificat.Similiter & mixtum.& ſimplex iuriſditio.q̃ eſt reperire maximum gradum iuriſditionis.vt cognoſcere de cauſa liberali.de qua loquitur fi.huius.l.& illa nec olim nec hodie poteſt delegari:niſi eo modo quo merũ imperium. & hoc vult iſta.l.in fin.Item maior iuriſditio, vt ſunt cauſæ pecuniariæ,quæ expediuntur iure actionis. tamen in defectum vel propter paupertatem non valentis ſoluere, deuenitur ad penam corporalem.vt in l.diuus.ff.de iniur.& iſtę ſimiliter ſecũdum nõ poſſunt delegari.Itẽ magnæ iuriſditiõis ſunt cauſę tranſcendẽtes ſummã trecentorũ aureorũ.vt in authẽ.de defen.ciu. §.& iudicare.& de iſtis loquit principium huius.l.dicens quod olim delegabãtur indiſtinctè maximè quãdo præſides nõ poterant in eis vacare:propter quodcũq̃ impedimentũ etiam lecte. hodie vult q̃ non delegent:ſed per ſeipſos cognoſcant:ſi nõ ſint impediti magno impedimento:& hoc vſque ibi,[ita tamen.]& cum iſto principio coniũge ver.[q̃ vſque adeo.] Nam poſſet quis dicere per diminuuntur iudicia pręſidum plus quã eſſent prius quia olim poterant cognoſcere & delegare:Reſpondetur quod poterunt delegare cognitionem,ſed reſeruare ſibi iudicia.& ſententias.ita intelligũt doc.illũ ver.Si verò ſint occupati magnis occupationibus publicis:vel multitudine cauſarũ,poterũt ex toto delegare quò ad cognitionem.& quo ad ſententiam. vt in ver.

[ita ca

[in tamen.] vſq; ad ver. [quod non ita.] quẽ intelligunt ita doc. & glo. quid autem de cauſis meri imperij, quæ olim nullo modo poterant delegari? quia non competebant iure magiſtratus. niſi propter abſentiam præſidis vt in l. j. ff. de offi. eius cui man. eſt iu ri. & in §. j. Reſpondetur in ver. [quod nõ ita.] q; nec hodie poſ ſint delegari. quia quod §. dictum eſt. vt poſsint cauſæ delegari propter magnas occupationes. procedit in cauſis ſimplicis iuriſ. magnæ nec medię. quę olim indiſtinctè delegabantur hodie nõ indiſtinctè. ſed ſecundũ quod dictum eſt per hoc tamen non in tendit aliquid immutare in illis quæ nullo modo delegabantur. vt erant cauſę meri imperij. in quibus ex offi. ſuo nobili habebat cognoſcere ad publicam vtilitatem. & idem de mixto imper. vt d. l. iubere cauere. fallit tamen hoc quando eſſet impeditus, ꝓpter abſentiam. vt d. l. j. de offi. eius cui man. eſt iuriſ. Nec etiam inten dit aliquid immutare in cauſis liberalibus, in quibus agitur de ingenuitate & libertinitate: quæ ſunt maximæ iuriſ. nã nec olim nec hodie vult q; illæ poſsint delegari. h. d. iſta l. ſic planè decla rata. In quo ergo caſu loquitur. l. fi. huius titu. cum etiam aliæ. ll. quæ indiſtinctè videntur permittere præſidi vt cauſas ſuæ iuriſ. delegare poſsit. Reſpondetur in paruis & minimis: vt à trecẽtis infrà. Et per prædicta remanent expeditæ oẽs glo. quę nil aliud faciunt niſi q; tendunt ad declarationem literæ. ſed melius habe tur per prædicta quã per gloſ. In prin. ibi. [in quibus q; ipſi non poſſent cognoſcere.] id eſt non poterant. nõ tamen intelligas de impotẽtia iuris: quia imò poterant cognoſcere, ſi volebant: quia habebant iuriſdictionem & merum imperium. vt in l. illicitas. §. qui vniuerſas. de offi. præ. ſed intellige non poterant impotentia iuriſ. etiam propter alias occupatiões, etiam minimas. ſed hodie non poſſunt propter magnas. de quibus in ver. [ita tamen.] pro pter minimas non: vel etiam nullas non debent delegare. ſed per ſeipſos cognoſcere. vt ſtatim ſequitur. limitando tamen vt dicit in ver. [quod vſq;.] vt non poſsint delegare: quó ad iudicia. i. ad ſententias. ſed eas ſibi reſeruare: quantum verò ad cognitionem & audientiam poſſunt. ſicut olim poterant. † In tex. ibi. [vel per occupationes publicas.] ſubaudi etiam ſi propter eas non habe bent ſe abſentare, propter quas merum & mixtum imperiũ non poterant olim delegari. nec etiam hodie poſſunt per hanc l. vt j. ſequitur in ver. [quod non ita.] ſed ſi habebant ſe abſentare pro uinciam publicam: poterat olim imperium merum vel mixtum delegari. vt in l. j. de offi. eius cui man. eſt iuriſ. hodie etiam pote nitnon obſtante eo quod dicitur in ver. [quod non ita.] In tex. ibi. [iudices dandi habeant poteſtatem.] ſcilicet in totũ nihil ſibi reſeruando aliâs non differret iſte caſus de magnis occupationi bus à paruis. In tex. ibi. [quod non ita.] quaſi dicat q §. diximus procedit in his quę olim poterant delegari. & indiſtinctè delega bãtur. nos volumus quod indiſtinctè delegãtur. & ſic volumus reſtringere, & non ampliare poteſtatẽ delegandi. vt vbi olim fie bat, hodie non poſsit. nec etiam licentiam delegandi cauſas inge nuitatis & libertinitatis: quæ non ſunt de iuriſdictione ſimplici. ſed maxima. imò volumus quod ipſi præſides per ſemetipſos co gnoſcant. vt in fi. Or ſufficiant iſta. In gl. j. ibi. [vel dic cauſas pe cuniarias.] Dic hæc vera per id quod ſequitur in glo. ſuper gl. fi. quæ opponit contra fi. huius l. vbi dicitur q; prę ſides ipſi habent cognoſcere de cauſa ſtatus, & non delegare. contra de l. j. j. de or. in. vbi dicitur q; præſes non poterat cognoſcere de cauſa ſtatus. multę habentur ſolutiones. ſed iſta eſt vera: quia iſta l. nõ intelligit q non poſſet propter defectum ſuæ iuriſdictionis. imò poterat. ſcil. propter qualitatem perſonæ. de cuius. ſtatu agitabatur: quia erat pupillus, quo caſu de quæſtione ſtatus non debet cognoſci durante pupillari ætate. ſed debet differri in tẽpus pubertatis. vt inſti. ff. de car. edi. Et hoc quãdo principaliter cognoſcitur: ſed in cidenter poterat cognoſcere. vt ibi habetur. Cætera quæ ſunt in glo. ſunt impertinentia quo ad intellectum huius l. ſed pertinent ad titu. ff. & C. de carbo. edicto. Non ſunt alia.

Qui pro ſua iuriſdi. iudices dare dariue poſſunt. Rub.

hoc ſciens ratificauit, an ualeant acta?

7 *Conſenſus partium non poteſt facere ſententiam nullam reconualeſcere, ut ualeat tan quàm ſententia. ſed ut pactum ſic.*

8 *Atteſtationes nullæ an poſsint conſenſu partium ualidari?*

9 *Delegatus principis an poſsit ſubdelegare cauſam quæ non erat delegabilis, niſi ex ſpe ciali priuilegio principis?*

Delegatus principis non utitur omni priuilegio principis.

Delegatio facta per principem mortuum uirtute legis ſcriptæ: an ſit maioris efficaciæ quàm facta per principem uiuentem?

LEX VNICA.

1 IN cauſarum. † Non poſſunt delegari cauſæ quę non pertinent ad iuriſdictionem delegantis: delegatus tñ prin cipis omnem cauſam ſibi delegatã ſubdelegare poteſt, quia nulla cauſa eſt quæ nõ pertineat ad iuriſdictionẽ principis: & per cõſequens illa quę per eum delegatur pertinet ad iuriſdictionem delegati: & cũ ap pellatur à ſubdelegato delegati à principe appellat ad ipſum de legatum. ſecundũ vnam lecturam. quę dicit ad eos: vel ad ipſum principem omiſſo medio. i. ipſo delegato ſubdelegante. ſecundũ aliam lecturã. quæ dicit ad nos. h. d. Et quia iſtæ duæ lec. ſunt in uicem contrariæ, tamen aliquando eſt verum vnum. aliquando aliud. dicvt no. in l. j. in fi. ff. quis & à quo appelletur, quia ſi quis delegatus eſt à principe: & poſtea ſubdelegat, ſi aliqd ſibi de iu riſdictione reſeruat, appellatur ad eum: non ad principem. & ita declaratum eſt de iure canonico in c. ſuper quęſtionum. de offi. dele. & iſto modo procedit prima lec. vt dicat ad eos. Si intelligi mus in delegato principis. Si autẽ nihil ſibi reſeruat, appellatur ad principẽ: & tunc procedit ſecunda lec. dum dicit ad nos. Sed ſi loquimur in delegato ab ordinario in eo caſu quo poteſt ſub delegare, appelletur ad ipſum ordinarium omiſſo delegato: qd' 2 dic vt hic plenè no. per Bar. in fi. Tria ergo † requiruntur ad hoc vt valeat delegatio facta ab inferiore à principe. Primum. q; ipſe ſit ordinarius iudex: quia delegatus non ſubdeleget. vt in l. iudi ces. §. de iudi. Secundũ eſt. q; cauſa quã delegat pertineat ad ſuã iuriſdictionem ordinariam. aliâs non valet vt in l. j. §. ti. j. Tertiũ eſt. q; cauſa de ſui natura ſit delegabilis: quia non ſit de imperio mixto, vel mero: vel non ſit de maxima iuriſdictione: vt in l. pla cet. & in l. ij. §. ti. j. ſed de iuriſdictione ſimplici, quæ competit iu re magiſtratus: vt in l. j. §. ſi verò. ff. de offi. eius cui man. eſt iuriſ. Eſt & quartum. q; delegetur in caſu in quo datur licẽtia delegã di, ſi eſt delegabilis. non ſimpliciter: ſed in certo caſu. vt in d. l. ij. circa prin. Eſt & quintum quod requiritur. vt non valeat delega tio: ſed vt delegatus poſsit compelli delegationem acceptare: q; ipſe ſit de iurit. delegantis. aliâs licet valeret delegatio, compelli non poſſet. † In gl. j. ibi. [niſi in caſu quando confirmatur.] dic. ſ. 3 delegatio facta de cauſa non pertinente ad iuriſdictionem dele gantis: & dic. [confirmatur]. ſ. ex cauſa de præterito: quia ibi pro conſulerat electus pro offi. conſulatus: nondum tamen fuerat in greſſus prouinciam: & ſic nondum habebat iuriſdictionem, vel exercitium: & tamen cauſam delegauit, non valuit delegatio: ſed ipſo ingrediente prouinciam confirmatur ex cauſa habente ori ginem ante delegationem: confirmatur tamen ex nunc nõ vt ex tunc. vt ibi habetur. & no. j. in alia gl. hic autem in prin. nõ ſuper uenit cauſa cõfirmans: ideo nõ valet. † In gl. ibi. & no. q; hic. No. 4 quod in prin. iſtius l. & qd' j. ſubijcitur. in ſequenti caſu. ſupple. ſ. in ver. [qd' ſi qs.] vel dic q; iſta eſt diuinatio, qd' ambo caſus poſ ſunt intelligi eodẽ modo. ſ. qñ cauſa nõ erat de iuriſdictione de legantis: tamen delegatus bene erat. & in prin. dicitur qd' nõ va let delegatio in ver. [qd' ſi quis.] quia qd' geſtum eſt corã eo nõ valet: verum qa hic dicitur q; delegatus nõ cõpellitur ſuſcipere delegationẽ. qd' non eſſet ſi foret de iuriſdictione delegantis. po ſito qd' delegatio non valeret: qa poſſet cogi de facto: ideo gl. ſic fuit locuta. q; in ſecundo caſu delegatus nõ erat de iuriſdictione delegantis: ſed certè etiã ſi delegatio eſſet valida, non cõpelleret tunc delegatus acceptare. vt patet in alia gl. ſup. verbo. [reſediſ ſent.] † In gl. quę incipit. i. [cõſenſum. ibi. [habebat aliâs iuriſdi ctionem.] ſubaudi ordinariã, puta præſes delegauit magiſtratui municipali qd' fieri põt. vt in l. prętor. ff. de iuriſ. om. iudi. & hoc ideo dicit gl. qd' ſi non haberet aliã iuriſdictionẽ, ex cõſenſu par tium ſpõte corã eo litigantiũ nõ poſſet acquirere. vt in l. priuato rum. j. de iuriſ. om. iu. Sed ſi habebat, põt acquirere ex ꝓgatio ne: vt in l. j. e. ti. gl. tenet q; acquirat per illã l. Tu diſtingue vt dixi

Que requirantur, ut ualeat delegatio facta ab inferiore à principe?

Delegatio facta ab eo qui eſt electus ad officium conſulatus antequam ingrediatur pro uinciam, qualiter confirmetur eo poſtea regrediente?

Quando cauſa non erat de iuriſdictione delegantis. tamen delegatus bene erat, an ualeat delegatio? & uide nume. 5.

Si præſes delegauit magiſtratui municipali, an ualeat delegatio?

Subaudiri tanquam delegatus. (cùm non eſſet) proceſſit in cauſa, & poſtea ordinarius

a ¶ Ex tribus psonis. Adde Barba in rub. extrà de iudi.

b ¶ Nō pōt esse Iudex ī cā ppria. In qb⁹ casi b⁹ qs pōt esse Iudex in cā sua. viō p Bar. ſ l. ſi qs sortè. in §. ſi. q̄s. ff. de pœnis. & p Ale. de imo. in cons. suo. cxxxv. col. j. & ij. in j. vol. Et qñ pos sit cognoscere de iniuria illata offō suo. p eūdē Ale. de imo. in cōſ. xxxv. col. ſi. y⁹ſ. iñ. ꝓsuppono. ſ ij. vo. & add an' eps sit Iudex cōpetēs in cā ppria. Et in his quæ sunt de ei⁹ mēſa. dic vt p Alex. in suo cō. lxxix. colun. ij. vers. qs igit. ſ j. vo. & in ꝓpoſito vid Per. de anch. ſ cōſ. cclxxvij. inci. Ex ꝓdicta facti narratiōe co. v. ver. venio ad qntū repetitū in cōſ. cccxxx. ex. Cur. Et adde tu. qñ qs posit eē Iudex in cā ppria. & dic vt p do. meū Soz. in cōſ. xcvj. colū. iij. ver. iij. qa. & ibi qd ſi cōcurrat volūtas aduersarij. in cōſili. cxx. colū. ij. circa prin. & ſ cōſ. cxxxvj. col. ij. ver. ad quo rū confirmatiōē. in cōſ. clxxxvij. co. ſi. et in cō. ccxxxj. co vij. circa ſi. Sua.

in l. j. §. tit. j. An litigauerunt coram eo, tanquā corā delegato. q̄ potest cōprehēdi ex actis: ſi ſe appellabat delegatum, vel cōmiſſarium alterius: & tunc non acquirit. quia censetur vt priuatus: postq̄ coram eo non litigauerunt: tanq̄ coram iudice ordinario per argumentū de tanq̄. vt in l. ſi pater. ff. de adop. Si autē tanq̄ corā ordinario, pōt procedere. vt dicit glo. Et hoc quando cā non erat etiam de ipsius ordinaria iurisdictione, ſicut nec de iurisdictione delegantis. Si autem erat tunc etiam ſi ignoranter litigassent, vel tanquā coram delegato, postquā in veritate causa erat de sua iurisdictione, & poterat in ea procedere, non attenditur error partium: imò valent acta ex ea iurisdictione. quam reuera habet inſpecta potius veritate. & hoc voluit Innocenti. in c. cum ex officij. de præſcriptio. facit. l. regula. §. j. vel ij. ff. de iur. & fact. igno. vbi In translatione dominij potius inſpicitur veritas quā falſa opinio transferentis. facit. ff. mand. lege ſeruum. Tene menti. In fi. gl. ibi. [videtur confirmari.] dic hoc intellige verum. vt dixi in prima glo. quando efficitur de iurisdictione delegantis ex causa de præterito, quæ habuit originem ante delegationem. argu. in l. ſi rem. §. fi. ff. de pigno. acti. ſecus ſi ex causa ſuperueniēte post delegationem. vt not. infra vbi de crimi. agi. opp. l. j. in gl. quæ incipit non oppoſita. Et p ꝓdicta procedūt qñ interuenit delegatio ſed erat nulla, qa cā nō erat de iurisdictiōe delegātis. † Sed ponamus q̄ erat: tñ delegatio nō interuenerat: & aliquis tanq̄ delegatus ꝓceſsit in cā postea ordinari⁹ hoc ſciēs ratificauit. An valeāt acta? videt q̄ ſic. p l. licet. ff de iudi. dic cōtra per notata in c. prudentiam. in prin. de off. dele. quia iudiciū fuit funditus nullū à principio. cū cōſiſtat ex tribus perſonis ⁊. ſ. actore. reo. & iudic: vt in c. forus. de ver. ſig. & hoc deficiebat per ſona iudicis: vñ nō pōt recōualeſcere. l. q̄ ab initio. de reg. iur. ſed in l. licet allegata in cōtrariū. iudiciū nō erat funditus nullū: quia erāt tres pſonę: imò valebat reſpectu pſonarū iterueniētiū in iudicio in earū ꝑiudiciū, nō tñ extēdebat ad illū cuius noīe tāq̄ ꝓcurator qs egerat. qa nō habuit mādatū. ſed ſuperueniēte ratihabitiōe extēdit ad eius ꝑiudiciū. Nō aūt recōualeſcit q̄ nullū erat qa nō erat nullū. vt dixi: & adde q̄ no. in l. j. j. de iur. fiſci. lib. x. or

7 ſufficiāt iſta. † In alia gl. quæ incipit [quo caſu:] ibi. [niſi hîc partes post ſententiā cōſenſiſſent.] Tu dic q̄ cōſenſus partiū non pōt facere ſnīam nullā recōualeſcere: vt valeat tanq̄ ſnīa. qa ſententia nō depēdet ex voluntate partiū: ſed à poteſtate publica. i. à iurisdictione proferētis: vt no in l. ſi diuerſa. §. de trāſa. facit tñ eā valere vt pactū: vel vt cōuentionē. & ita communiter intelligunt Doc. illā l. ij. quā glo. allegat. & de hoc per Bar. in l. ſi expreſsim.

8 ff. de appel. Sed † an atteſtationes nullæ poſsint validari cōſenſu partiū? vide Inn. in c. cū cā de teſti. ſup verbo præſumptione. In ea. glo. ibi. [ſunt ergo tria neceſſaria.] Dic ergo §. addidi alia duo: & ſic qnq; In gl. ſuper verbo [iudicandas.] in fi. ibi. [qd ergo ſi delegatus à principe.] Dic prēmitte q̄ iſte ver. hoc dicit de plano pōt intelligi qñ causa delegata à principe de ſui natura eſt delegabilis, vt qa eſt de ſimplici iurisdictiōe: & tūc eſt verū qd delegatus pōt eā ſubdelegare: nō habita diſtinctiōe an pertineāt ad iurisdictionē delegātis: vel nō: qa hoc nō cadit in principem,

9 ad cuius iurisdictionem omnes causæ pertinent. † Sed ponamus quòd causa de ſui natura nō erat delegabilis, princeps tamē ex ſpeciali priuilegio poterat delegare. vt ſunt causæ meri & mixti imperij: vt in l. placet nobis. verſ. q̄ nō ita & ver. fi. §. ti. j. An illa poterit ſubdelegari? gl. tenet q̄ ſic per iſtū tex. dū dicit [nullo perſonarū cauſarum ve &c.] No. verbū [cauſarum.] quaſi dicat ne ſiue ſit delegabilis de ſui natura: ſiue nō. Pet. de bel. partica cōtrà: quia delegatus principis nō vtit omni priuilegio principis. & princeps propter plenitudinem poteſtatis pōt illas cauſas delegare. Sed delegatus non habet illam plenitudinem. Item ꝓbat per pulchram rationem: quia nō debet esse maioris efficaciæ delegatio facta per principem viuentē virtute reſcripti, quā facta per principē mortuū virtute legis ſcriptæ. imò minoris. quia lex fit cum maiori maturitate. ſed ille cui committitur merum imperium per legem ſcriptam, nō poteſt ipſum delegare: quaſi ſit electa induſtria perſonæ propter magnitudinem cauſæ: vt in l. j. in prin. de offi. eius cui man. eſt iuriſ. ergo nec ille cui committitur per reſcriptum. Et iſtam partem videtur tenere Ioā. An. in addi. Spe. de offi. dele. §. ex qui. poteſt. Alq̄ tenent contrariū. dicentes quod licet de originali natura tales cauſæ non ſint delegabiles. poſtquā tamen efficiuntur ſemel, & fuerunt licitè delegatæ per habentem poteſtatem, mutant naturam: & efficiuntur delegabiles in perpetuum. & allegat ad hoc l. pater filium. §. quindecim libertis. ff. de le. iij. vbi etiam tangitur per Bar. ad quod bene facit l. videamus. ff. quod me. cau. & iſta videtur cōmunior opi. tangit per Gul. in l. oēs. ff. de reſti. in inte. Et hic refert ſe habuiſſe longā diſputationē cum quodā venerabili doctore: qui poſtea fuerat effectus Cardinalis, nō tamen aliter determinat. In vlti. glo. in fi. diſtingue. vt §. dixi cōcordando literas. vel dic q̄ illa l. j. in fi. ff. q̄ & à quo appel. non loquitur in ſubdelegato. ſed in vicario, à cuius ſententia ſi appellatur ad illū qui ipſum cōſtituit, cum cenſeatur vnū & idem tribunal. & ideo videretur appellari ad ſeipſum: quia ſentētia lata à vicario, videtur lata ab illo qui deputauit. Et hoc eſt hodie expreſſum in vicario epiſcopi: vt in c. ij. de conſue. li. vj. Appellatur ergo ad ſuperiorem ipſius epiſcopi, ad quē appellaretur ſi ſentētia lata eſſet ab epiſcopo. Nos loquimur in ſententia lata à ſubdelegato. & qualiter cognoſcatur an ſit vicarius, vel delegatus ad vniuerſitatē cauſarum. dic vt ibi per Bar. quia vicarius ſedet in eod. tribunali, in quo ſedet ille qui ipſum deputauit: vt etiā patet in vicario poteſtatis: vnde nō habet iuriſdictionem delegatā ad vniuerſitatē cauſarū: ſed potius illā quē habet poteſtas: ſicut vicarius epiſcopi. delegatus aūt ad vniuerſitatem cauſarum ſedet in alio tribunali. In fi. glo. ibi. §. [de iudi. l. fi.] Dic q̄ ibi loquitur in arbitris electis ex neceſsitate iuris: qui nō ſunt ſub iudice delegato. ideo non appellatur ad ipſum delegatū: ſed ad principem in ſubdelegato, qui eſt ſub iurisdictione delegati. vnde appellatur aliquando ad ipſum delegatum, quando eſt delegatus à principe: & aliquid ſibi de iurisdictione reſeruat. ſecōdùm vnam lecturam: quæ habet hic ad eos. & eſt declaratum à iure canonico. vt ſuprà dixi.

Ne quis in ſuā cauſa iudicet. uel ius ſibi dicat. Rubrica.

a ¶ Quod quis poſsit esse iudex in cauſa propria. & quod in ea non poſsit ſibi ius dicere, quòd ſint diuerſa.

Iudex quando poſsit in cauſa propria cognoſcere?

3 *Si inferatur iniuria iudici, an ipſe idem poſsit uindictam ſumere, & punire?*

LEX VNICA.

1 Generali lege. † Lex iſta loquitur etiam in iudice ordinario. vnde licet poteſtas habeat iuriſdictionē vniuerſalē, tamen in cauſa ꝓpria non habet: nec de eo, pōt cognoſcere: nec ꝓnunciare. & eodē modo nec de cauſa familię ſuę: puta vxoris, vel filiorum, vel libertorū, vel familiarū. vt ff. de iuriſ. om. iu. l. qui iuriſdictioni ꝓ eſt. Sed delegatus bene pōt esse in cauſa taliū. licet poſſet recuſari. & ſi nō recuſatur, poteſt ꝓcedere: vt in l. in priuatis. ff. de iudi.

2 quę no. in d. l. qui iuriſdictioni. † In glo. ij. ibi. [ff. quod me. cau. extat.] vel dic quartò q̄ quis non pōt esse iudex in cauſa ꝓpria b vt in primo dicto. & ex hoc ſequitur quod nec in ea pōt ſibi ius dicere. i. ſentētiare. vt in ſecundo dicto. & ſic iſta duo dicta non ſunt vnū & idem: ſed diuerſa. de aliis cōtrarijs dic vt in glo. quia ſunt leuia. Adde aliū caſum in quo quis pōt esse iudex in cauſa ꝓpria. ſ. cū agitur an quis ſit iudex cōpetens in aliqua cauſa. Nā ipſe pōt de hoc cognoſcere. & ſup eo ꝓnūciare, vt in l. ſi quis ex aliena. ff. de iudi. & tamē videtur esse cauſa ꝓpria. i. eſt de ſua iuriſdictione. quia de hoc recipit cōmodum pecuniariū, ſi ꝓnunciat ſe iudicem cōpetentem. Secus ſi perciperet. vt no. gl. in l. de iure. ff. ad muni. & hoc caſu quando quis percipit cōmodum. loquitur iſte tex. † Quærit hic Cy. & plenè diſputat de iſta qō. ſi infertur aliqua iniuria iudici, an ipſe idem poſsit vindictam ſumere, & punire inferentem: quia non ſolū ipſe offenditur: ſed reſpu-

3 blica:

bliter & breuiter tenet q̃ ſi iniuria eſt notoria, poſsit. quia tũc ma
gis exequitur quã cognoſcat, vel pronunciet. Non enim in noto
ris expedit cognoſcere vel ſententiare: ſed exequi, vel punire:
hoc tamen quando redundaret in iniuriam officij aliâs ſecus. Si
autem non eſt notoria: & ſic oportet cognoſcere & pronunciare
tunc ipſe non poſſet: ſed ad ſuperiorem. eſt recurrendum: & vi
de quod habetur in c. ex parte. de verbo. ſigni. per Inno. & etiam
in c. dilecto. cum ibi no. de ſenten. excom. lib. vj.

Qui legitimã perſonã ſtãdi in iudicio habẽt uel nõ. Rub.

1 ☞ Pupillus qui cõpromiſit cũ tutore, an poſsit proſequi litẽ corã arbitro ſine tutore? Monachus ſine licentia abbatis non habet legitimam perſonam ſtandi in iudicio: & fide iuſſores ab eo dati non obligantur.
2 Caſus in quo claudicat iudicium.
3 Quid poſsit facere iudex contra pupillũ, uel adultũ, non habentẽ tutorẽ, uel curatorẽ?

LEX I.

SI cũ eſſes. †Pupillus ſine tutoris authori
tate non habet legitimam per
ſonam ſtandi in iudicio: nec valet ſentẽtia lata cõ
tra eum. Idem in adulto litigãte ſine curatore. hoc
dicit. cum l. ſeq. Et poſſunt intelligi quando agũt:
tunc reus poteſt excipere q̃ non debent admitti ſine authorita
te ſuorum: adminiſtratorum: quia non habent legitimam perſo
nam ſtandi in iudicio. ideo facient ſibi dari tutorem, vel curato
rem ſi non habent. vt j. qui da. tu. poſ. l. in vniuerſis. intereſt enim
rei eos repellere: quia ſi obtineret ſententiam contra eos, ſibi nõ
non prodeſſet. vt in iſtis legibus. & ſi daretur ſententia cõtra eũ.
& pro illis, bene valeret. per l. non eo minus. ſ. de procu. quando
nõe conueniuntur, ſimiliter ſit cautus actor: ne admittat eos cõ
parentes niſi legitimè compareant cum authoritate ſuorum ad
miniſtratorum. aliâs procedat contra eos tanquã ſe non defen
dentes ad primum & ſecundũ decretum. iuxta ea quæ habentur
in l. ij. ſiue iij. ff. qui. ex cau. in poſ. ea. & in l. ſi minor. de bo. auth.
iu. poſ. Sed pone q̃ adultus non habebat curatorem: an tunc ha 1
bebat legitimam perſonam ſtandi in iudicio? videtur q̃ ſic. ſicut
habet ad contrahendum. quo caſu ciuiliter & naturaliter obliga
tur & cum effectu. niſi reſtituatur in inte. vt in l. ſi curatorem ha
bens. ſ. de in inte. reſti. Contrarium determinat glo. in l. cũ & mi
nus. ſ. ſi aduer. rem iudi. licet ibi dicat q̃ nulla lege hoc reperi
tur. lacta. ſ. fi. ff. de re iu. & in iſta l. ij. quæ indiſtinctè hoc vult
q̃ non valeat ſine curatore. & j. qui pe. tuto. l. j. & l. admone. vbi
quando vult litigare, debet petere curatorem. ergo ſi litigat ſine
eo, non valet, nec poteſt dici quod curatoris authoritas faciat ne
reſtituatur in inte. quia imò poteſt hoc non obſtante reſtitui. vt
in tit. ſi tutor vel curator interue. requiritur ergo ad hoc vt va
leat ſententia, vel proceſſus mero iure. aliâs ſentẽtia ipſo iure nõ
valeret. nec eſſet neceſſaria reſtitutio. † In gl. j. ibi. [l. ſi pupillus.] 2
lex iſta vult q̃ pupillus ſine tutore nõ poteſt compromittere in 3
arbitrũ ſed pone q̃ cõpromiſit cũ tutore. & ſic valet: poſtea ſine
tutore vult proſequi litem coram arbitro: an poſsit? glo. innuit q̃
nõ relata ad tex. qui loquitur quando vult litigare Guli. de Cu.
mulum no. dicit q̃ longa eſt differentia. quia ſi litigat coram iu
dice, non obligatur ciuiliter & naturaliter ex quaſi cõtractu: qui
conſueuit fieri in iudicio: quia non habuit legitimam perſonam.
& prohibetur à iure: & ideo ſi dedit fideiuſſores, ipſo iure nõ ob
ligantur: quia non ſubeſt obligatio principalis. l. cũ lex. ff. de fide
iuſſo. Sed ſi litigat coram arbitro, obligatur. ſaltim naturaliter. ſi
erat doli capax: ideo ſi dedit fideiuſſores, obligantur efficaciter:
& erit damnum ipſorum fideiuſſorum: vt in tit. de fideiuſ. mi. &
Lincuſæ. in prin. ff. de mi. quia compromiſſum & litigium corã
arbitris potius accedit naturæ contractus in quo poteſt natura
liter obligari: ſi eſt doli capax. vt in l. j. ff. de noua. quã naturæ iu
dicij. † Tenementi: nam non eſt diu q̃ fui interrogatus: quia qui
dam monachus ſine licentia abbatis litigauit, & dedit fideiuſſo
res. & dicebatur quod monachus poterat obligari naturaliter: &
ſic fideiuſſores ciuiliter & naturaliter. ſed certè in iudicio mona
chus non habet legitimam perſonam ſine cõſenſu abbatis: ergo
nec fideiuſſores obligantur. iuxta no. in l. ſi longius. ſ. j. ff. de iud.
in glo. Tenementi iſta dicta Guli. † In ſequẽ. glo. ibi. [non eo mi
nus.] & ſic claudicat iudicium. quod videtur reprobari à iure. l.
ſi cum dies. ſ. pe. ff. de arbi. ſed dic q̃ propter priuilegium perſo
næ vnius litigantium permittitur iſta claudicatio. vt l. Iulianus.
§. pen. ff. de actio. emp. ſed quando neutra a
pars eſſet priuilegiata, nõ permittitur. † In
glo. ibi. [ſecus in interlocutoria.] Intellige
ſanè ſecundũ Guli. Pe. & Cy. ſcilicet in in
terlocutoria de mittendo in poſſeſsionem:
nam illa bene poteſt fieri contra pupillum,
vel adultum ſine tutoris vel cura. authorita
te. quia fit contra abſentem: & tales haben
tur pro abſentibus. vt in l. ſi quis litigatorũ.
§. coram. ff. de arbi. ſed aliæ interlocutoriæ b
quæ feruntur contra abſentem, nõ poſſunt
ferri cõtra pupillum, vel adultum: ſi litigat
ſine tuto. vel cura. j. quomo. & quã. iudex.
l. ſi præſes. quod tene menti perpetuò. & ſic
dilationes datæ pupillo, vel adulto. ſine tuto. vel cura. non arctãt
j. de dila. l. ſiue pars. & l. ſi quando. & productio teſtiũ, vel inſtru
mentorum. Tene menti. quia eſt multum vtile: & declarat iſtam
materiam. Non ſunt alia.

¶ Pupillus ſine tuto. Adde quid ſi pupillus compromittit ſine authoritate tutoris & ſi fideiuſſorem præſtet an poſsit poni pœna à fideiuſſore ad quam pupillus aliâs nõ teneretur. vide per Specu. titu. de compẽ. iudi. §. j. verſ. ſed pone clericus.

¶ Monachus non habet legitimam perſonam. Adde doc. in c. cum I. & A. de ſentẽtia & re iud.

2 ☞ In cauſa poſſeſsionis ſeu poſſeſſorii ſi feratur ſententia contra minorem, cum ualeat ſine curatore: an poterit petere reſtitutionem in integrum.
3 Statutum ſi dicat quòd contractus factus à minore xxv. annis, maiore tamen xviij. ualeat, an poſsit peti reſtitutio?
4 Quid ſi ſtatutũ dicat quòd cõtractus geſti, uel acta geſta per maiorem xviij. an. ualeãt?
5 Caſus in quo agens poſſeſſorio retinendæ poteſt reconueniri petitorio: dummodo legitimè compareat, quando agens eſſet maior.
6 Seruus q̃ non poſsit intentare poſſeſſoriũ adipiſcendæ: & quid in minore ſine curatore?
7 An ſit differentia an quis agat interdicto unde ui, an condictione legis ſi quis in tantam. eodem titu. infrà unde ui?
8 Agens poſſeſſorio ſicut non poteſt ratione illius accumulare petitorium ſi agit ſine tutore uel curatore, ita teſtis inductus in cauſa poſſeſsionis, quòd non debeat interrogari de proprietate.
9 Si ageretur interdicto retinendæ, & uterque litigantium aſſereret ſe poſſeſſorem, & pariter de poſſeſsione probaret, q̃ tunc ille qui probat de proprietate præferatur.

LEX II.

MOmentaneæ. † In cauſa poſſeſsiõis ſeu poſ
ſeſſorij minor xxv. ann. habet
legitimam perſonam ſtandi in iudicio: etiam ſine cu
ratore ſi agit. hoc dicit. primò: ſed in cauſa proprieta
tis. ſeu in petitorio * non habet. hoc dicit. ſecundo. Si verò cõue
niatur, vel reconueniatur, nec in poſſeſſorio, nec in petitorio le
gitimam perſonam habet ſine curatore. hoc tertiò & vltimò di
cit iſta l. difficilis in tex. ad cuius declarationem tendunt omnes
glo. Et eſt ſingularis in primò & vltimò dicto. & in ſecundo. di
uide in tres partes. vt in ſummario. ſecunda ibi. [ſub colore.] ter
tia ibi. [nihil autem.] In prima agebat poſſeſſorio tantùm: & ad
uerſarius opponebat q̃ non tenebatur ſibi reſpondere: quia ve
niebat ad iudicium ſine tutore, vel curatore, & ſic non ſunt legi
timè. nam ſi ſententia feratur pro eo, eſſet nulla: ſed ſi feratur p
minore agente, eſſet valida. vt in l. non eo minus. ſ. de procu. in
tereſt ergo ſua cum eo non litigare. Contrarium determinat: ga
tale iudicium poſſeſſorium poteſt agẽdo moueri: & exerceri per
quancunq; perſonam. etiã ſi aliâs eſſet inhabilis. Ex † hoc ſequi 2
tur q̃ etiam ſi feratur ſententia contra ipſum minorem agẽtem,
& pro reo, erit valida. ſicut ſi interueniſſet authoritas tutoris, vel
cura. alâs reus deciperetur authoritate huius l. quod eſſe non de
bet. vt ſ. de his qui ve. æta. impe. l. j. in fi. Sed an poterit petere re
ſtitutionem in integrum? videtur q̃ non. eadem ratione per illã
l. j. & per glo. quæ eſt in l. exigendi. in vltima glo. ſ. de procu. be
ne facit in ratione ſui tex. cum glo. in l. j. ff. de appel. reci. contra
rium tamen determinat hic Bal. quia legitimatur perſona ſua. vt
perinde valeat proceſſus & ſententia, ac ſi interueniſſet tu. & cu.
authoritas. Sed ſi non interueniſſet, daretur nihilominus reſtitu
tio. vt ſ. ſi aduer. rem iudic. per totum. Sufficit ergo q̃ proceſſus
valeat mero iure: qui non valeret ſi non eſſet diſpenſatũ per hãc
l. Ad glo. quæ eſt in l. exigendi. Bal. non reſpondet. ſed dic q̃ lo
quitur quando legitimat̃ perſona alicuius minoris, vt agere poſ
ſit: vel interueniente pro alio: non quando pro ſe. vt hic. Et eodẽ
modo reſponde ad l. j. de appel. reci. Sed ad l. j. de his qui ve. æta.
reſponde, q̃ ibi minor ætas fingitur maior. quo caſu habetur pro
maiore xxv. an. ſicut in caſu quando minor iurat non venire cõ
tra contractum. nam iuramentum repreſentat eum maiorẽ xxv.
an. ideo denegatur reſtitutio. vt in aut. ſacra. puberũ * ſ. ſi aduer.
ven. * † Et ex hoc deciditur qõ notabilis. Si ſtatutũ dicat q̃ con
3

a ¶Quid autem.adde hoc & dic etiã vt per Spe.in ti.de pba.§.ñ.ver.xxij. & p Alex. in l.ñ.col.j.ff.de iurisdic.om.iud. & in l.j. ff.ſi cer.pet.a.& in l.ſi duo.§.idem Iulian⁹. ff.de iureiu. Frã.cur. tractus factus à minore xxv. an. maiore tñ xviij.valeat,an poſsit peti reſtitutio? Iac.de Bel.diſputauit hãc q.& Io. An.refert addi. Spe.de reſti.in inte.§.j.& inci.l.peruſina cauetur.breuiter dic ꝙ quicqd ipſe dicat. aut ſtatutũ dicit ꝙ maior xviij. an. in omnibus ſuis agẽdis habeatur pro maiore xxv. vt dicitur Florẽtiæ.& tũc duo operaẽ ſtatutum. primò ꝙ valeãt geſta per eum ſine curatore:quæ aliãs ipſo iure nõ valerent. Itẽ ꝙ nõ poſsit petere reſtitutionẽ in inte.per illã l.j. videl tñ ꝙ alienatio bonorũ immobiliũ non valeat per l.ij.eo. ti. Sed illa qñ per reſcriptũ minor ætas fingitur maior. Secus puto
4 quãdo per l.vel ſtatutũ.quia loquitur quãdo indiſtinctè.†Sed ſi dicat ſtatuũ ꝙ contractus geſti, vel acta geſta per maiorẽ xviij. an.valeant:& ſic nihil diſponũt circa ætatẽ,fingendo ipſum eſſe maiorẽ:ſufficit ꝙ ſtatutũ operet vnum.ſ.ꝙ valeãt mero iure,qui aliãs non valerẽt:ſed non tollit reſtitutio in integrũ per gl. mag. quę eſt j.ſi de nomẽ.poſ.l.j.Et ad prædicta vide omnino qd' no. Bal.in aut.ſi captiui.ſ.de epi.& cle. in ſecũdo dicto ſeu caſu minor agebat poſſeſſorio adipiſcẽdæ:& cũ ipſo cumulabat in eodẽ libello,vel etiã in alio durante iudicio poſſeſſorio,etiã petitoriũ: aſſerẽdo rem vel hæreditatẽ ad ſe pertinere,& petendo ita declarari,nõ interueniente authoritate tuto.vel cura. Aduerſarius excipiebat ꝙ non tenebatur ſibi reſpondere: niſi legitimè veniret ad iudiciũ cum authoritate illorum,ipſe replicabat ꝙ non tenebatur.quia cum ageret poſſeſſorio, habebat legitimam perſonã: & ſic ſub colore poſſeſſorij volebat agere petitorio, qd' erat maioris præiudicij:dicitur ꝙ non valebat.qa iſta eſt quædã obrepti tia petitio: maximè ſi iudiciũ poſſeſſoriũ eſt initiatũ ſine tutore vel curatore.Nã & idẽ cum eo,ſi poſtea ſine eo vellet agere petitorio.& iſte caſus colligit ex dictione maximè.& ſic ſunt duo caſus.& in prin.ponitur tertius.& in fi.quartus qui talis eſt. Pone ꝙ minor nõ agit poſſeſſorio:ſed cõuenitur ſine curatoris authoritate:ipſe non vult cõparere in iudicio.niſi habeat curatorẽ: aduerſarius vult quod procedatur etiam ſine illo. dicens ꝙ ipſe minor agẽdo cõtra ſe ſine curatore haberet legitimã perſonã,& ipſe nõ poſſet repellere eum.Idẽ debet eſſe econtrà vt minor nõ poſsit repellere agentẽ. Contrariũ reſpondetur. quia priuilegiũ poſſeſſorij vt legitimet perſonã minoris,nihil opitulatur quãdo minor conuenitur: quia tunc non ipſe, ſed curator potius debet conueniri.& hoc ſecundũ vnam lectu.quã tenet Bar. Vel dic ꝙ minor agebat poſſeſſorio retinẽdę,dicens ſe poſsidere,& ab aduerſario turbari,& declarari petebat ſe poſſeſſorem, & aduerſarium repelli à moleſtia ſeu conturbatione.Nunc aduerſarius cõuentus volebat ipſum reconuenire petitorio, dicendo ad ſe pertinere dominium:an poterit ſine curatore? videbatur ꝙ ſic propter naturam recõuentionis.per l.ſi.j.de ſen.quia cum agat ſine curatore,& habeat legitimam perſonam,non debet dedignari ſi reconuenſatur:etiam ſine curatore.Cõtrarium reſpõdetur.quoniam alterius naturę eſt cauſa petitorij,& alterius cauſa poſſeſſorij:cum vna ſit magis præiudicialis: quia grauamen illatũ in illa non poſſet reparari per iudiciũ poſſeſſoriũ.ſed ecõuerſo ſic.ideo dicitur poſſeſsio momentanea:quia præiudiciũ quod in illo poſſeſſorio ſit,parum durat:cum poſsit reparari per iudiciũ proprietatis.in quo ſententia lata præfertur ſentẽtiæ latæ in poſſeſſorio.
5 vt in c.cum eccleſia.& c.cum ſuper.de cau.poſ.& proprie.†Eſt ergo hic caſus ſecundùm iſtum intellectum.ꝙ agens poſſeſſorio retinendæ poteſt reconueniri petitorio,dummodo legitimè cõpareat:qñ agens eſſet maior.ſecundũ Ang. In tex.ibi.[actio].i. actus agendi.nam non ſemper poſſeſsio petitur per actio.ſed interdum per officium iudicis,interdum per indirecta. vt in glo.j.
6 † In tex.ibi.[per quancunq;.] ſubaudi etiã inhabilem.puta minorem ſine curatore.vel etiã ſeruum.vt j.ſi per vim vel alio modo.l.j.in hoc tamen differunt. quia minor quodlibet poſſeſſoriũ etiam adipiſcendæ poſſeſsionis poteſt intẽtare ſine curatore. vt j.ſubijcitur in ſequenti caſu.in verſic.[adipiſcendæ.] ſed ſeruus duntaxat poſſeſ.vel recuperandæ,vel retinendæ non autem adipiſcendæ.vt in d.l.j.ita intellige glo. hic quæ incipit.i.[quælibet perſona.]vt illa verba glo.[non ſic in adipiſcenda.] referanť ad ſeruũ:nõ autẽ ad minorẽ.Sed contrà ꝙ iſta verba generalia.[per quãcunq; perſonã.]recipiant reſtrictionẽ de habilitate.vt intelligat.[quãcunq; perſonã].ſ.habilẽ.vt in l.j.cum ibi no.ſ.ſac.ſan. ecclę.& l.vt gradatim.§.& ſi l.ff.de mu.& ho.Sed illud quando aliquid operatur lex.licet fiat dicta reſtrictio.nam ante illam.l.j. non erat licitum relinquere eccleſiąs.quia non erant collegia approbata.vnde ſatis eſt quòd per illam legem detur licentia relinquendi:dummodo relinquens ſit habilis ad hoc ſed hic nihil operaretur lex iſta ſi fieret iſta reſtrictio. quia regulariter quilibet eſt habilis ad agendum:ſi non reperitur expreſsè prohibitus ad quod vide per Iac.de are.& alios in l.j.§.j.de oper.noui nun. In tex.ibi.[alteri obeſſe nõ debet.]ſcilicet quominus poſsit agẽtem repellere,ſi vult litigare ſine tutore, vel curatore. Vltimò glo.ponunt hîc caſum in pupillo:ſed rectius ponitur in adulto. vt patet in fin.vbi facit mentionem de curatore.non tamen negatur quin habeat etiam locum in pupillo proximo pubertati. ſed ſi eſſet infans,vel proximus infantiæ, cùm videatur carere intellectu:etiam in poſſeſſorio non haberet legitimam perſonã ſtandi in iudicio agendo.argu.in l.ſi infanti.infra de iure delibe-
7 ran.& qd' nota.in l.j.§.ſufficit.ff.de adminiſtra.tuto. † In gl.j.ibi. [eſt ex vi conſtitutionis non interdicti.]No.quod per l.ſi quis in tantam.j.vnde vi.non corrigitur iſte titulus.& ideo eſt in electione actoris ſpoliati,an agat interdicto vnde vi.& tunc ſolam poſſeſsionem recuperabit.& hoc ſibi ſufficit.ſi ipſe erat prius dominus:vel agat condi.ex illa.l.ſi prius non erat dominus,ſed ipſe ſpolians.& tunc non ſolum recuperat poſſeſsionem: ſed acquirit dominium,quod ille ſpolians perdit.In fi.glo.ibi.[quia cito, debet expediri,et ſine mora.] Dic.ideſt ſine iudiciario ordine & ſic in eo non ſeruatur ordo iuris.Contrarium tenent doc. per tex.in inſti.de interdic.§.retinendæ. vbi lis conteſtatur.ergo & datur libellus.& ſententia lata eſt diffinitiua.vt infra de ſenten. l.poſt ſententiam & no.infra ſi de momen.poſ.l.j.in gloſ. & in l. quod fuſsit.ff.de re iudic.& per Inno.in c.cum venilłet.de inſtitu.Aliquando tamen in poſſeſſorio non requiritur libellus, nec lit.conteſtatio.vt quando non eſt legitimus contradictor.vt infra de edic.diui.adria.tol.l.fi.& l.momẽtaneæ.infra vnde vi. de hoc plenè per Bar.in l.naturaliter.§.nihil cõmune.in vltima.vel penultima.col.ff.de acquirẽda poſſeſsiõe.In glo.quæ incipit.[.i. quælibet perſona.]ibi.[ſi tñ pupillus ſuccũbens in poſſeſſorio.] dic gl.intelligit ſcd'm caſum huius l.qñ prius egit poſſeſſorio,& ſuccubuit:poſtea vult agere petitoriò ſine curatore. Cerè tunc nõ haberet dubiũ.nec illud verbũ.[ſub colore.]nec illud.[obreptitia petitio.]cõueniret huic caſui.ideo intellige vt dixi.qa volebat cumulare petitoriũ cũ poſſeſſorio in eodẽ libello:vel in diuerſis libellis.vnde videbatur ꝙ ratione adiũcti.ſ.poſſeſſorij haberet legitimã perſonã etiam in petitorio.ꝙ remouet iſta litera. In eadẽ gl.ibi[& ſimiliter &c.]dic iſta gl.ſentit ꝙ minor in poſſeſſorio non habeat legitimam perſonam pro alio:licet habeat ꝙ ſe.Contrarium tenent doctor.quia imo magis. per l.cũ mandato.ff.de minori & per l.quæſitum.ff.de in ius voc. †In vltima gl.
8 ibi[No.argumẽtũ.] Dic.ſ.ex iſto ver. [ſub colore aũt.] qa ſicut agẽs poſſeſſorio nõ põt rõne illius accumulare petitoriũ, ſi agat ſine tutore vel curatore:ita teſtis inductus in cauſa poſſeſsionis non debet interrogari de ꝓprietate.& ſi interrogatur vt rñdeat, nihil opitulať poſſeſsioni.vt in interdicto recuperãdę poſſeſsionis:ꝙ põt intentari ab eo qui non habebat dominium: ſed poſſeſsionẽ qua fuit ſpoliatus.Si enim inducit teſtem ad probãdũ poſſeſsionẽ ipſius,& teſtis pro eo deponit,& iudex interroget an ille eſſet dñs:& ipſe reſpondeat quod non:ſed erat ille qui ſpoliauit nõ debet attendi dictũ ſuũ,nec ferre ſententiã.etiam ſi eſſent plures qui hoc dicerent pro ipſo ſpoliato:cũ ſpoliatus añ omnia ſit reſtituẽdus.nec admittatur exceptio proprietatis.vt in l.ſi qs ad ſe fundũ.j.ad l.Iul.de vi.& l.ſi maritus.de do.ĩter vir.& vxo-
9 †Eſt ergo iſta interrogatio impertinẽs,ſed ſi iſta ꝓprietas opitularetur:vt quia ageret interdicto retinendæ poſſeſsionis,& vterq; litigantiũ aſſereret ſe poſſeſſorẽ:& pariter de poſſeſsione probarent.& tunc ille qui probat de proprietate, præfertur.vt in c.licet cãm.de proba.tũc ergo interrogatio non eſſet impertinẽs.& eſſet diſtinguendũ an iurauerit,dicere veritatem de poſſeſsione & tunc dicẽdo de proprietate,nõ ſtať dicto eius:qa dicit nõ iuratus.aut iurauit ſimpliciter ſup tota cã.& tunc bñ ſtabiť ad hoc
a ꝙ no.in l.ſi duo.§.Iul.ff.de iureiu.Quid aũt'ſi teſtis nõ interrogatus aliqd dicat extra articulũ?vt frequẽter cõtingit.vide Bar. in l.j.§.Diuus Anto.ff.de quæſtio.Et adde quod no.in l.ſi quis libertatem.de peti.hære.in glo.fin.& ibi per doctо.

Vt

Vt nemo inuitus agere uel accusare cogatur. Rubrica.

†Guli.de cu.vitramõtanus dicit vnũ bonum verbũ: q; si debitor principalis dedit plures fideiussores, deinde volens recedere trasdidit pecuniã debitã vni ex fideiussoribus: & creditor conuenit alium fideiussorẽ: si ille potest ostẽdere q; alius recepit pecuniam à debitore, potest agẽtem repellere: & petere q; primò ex cuius illum ad cuius manus pecunia peruenit. ar. ff. cõmo. l. vnde quæritur. sed si hoc non posset probare, posset creditor eligere quem vellet: maximè si renuntiassent beneficio diuisionis. Te ne menti & pluries allegaui istud dictum, & vide super isto tit. quod no. Inn. in c. lator. qui fi. sint legi.

1 *Vtrum quare possit petere examinari testes ad æternam rei memoriam? etiã si non sint senes, & valetudinarij, uel de proximo ab futuri, & non sic actor.*

Iudex quòd possit compellere filios uel hæredes ad accusandum occisores de morte patris, licet alius non possit ad hoc compelli.

Licet non possis me compellere ut agam contra te, potes tamen me compellere ut agam contra alium: & exigam, & tibi soluam.

Quando astringatur quis ad agendum pro alio?

Videns se absentare si dubitat ne postea contra eum absentem moueatur litigium, an possit compellere alium ad agendum?

LEX VNICA.

INuitus agere. † Per istam legẽ patet q; si dubitas ne moueã tibi litem, nõ potes facere mihi assignari terminũ intra quẽ nisi agam de cætero, agere nõ possumq; nec præcisè nec causatiuè cogor agere si nolo hoc verum nisi possis probare quòd vadam me iactando, vel diffamãdo q; sis debitor meus: vel quòd res quã possides, ad me pertineat. vt in l. diffamari. j. de inge. ma. de cuius intellectu per Inn. in c. cum quæritur. in gl. ij. de of. or. & per Cy. in l. in causis. j. de actu. & de adul. l. ob commissa. Et adde quod idẽ Inn. in c. causam. qui fi. sint leg. & de confir. vti. vel inuti. c. vlt. circa medium.

2 †Propter hoc ergo quod hic dicitur, prouisum est q; reus (in cuius arbitrio non est qñ agatur) possit petere examinari testes ad æternam rei memoriam: etiã si non sint senes, & valetudinarij, vel de proximo abfuturi nõ sic potest actor in cuius arbitrio est quando litem moueat: quia sibi potest imputari cur eam nõ mouit quod dic vt j. de testi. aut. si quis ab aliquo per Barto. & in c. quoniã frequenter. vt lit. non conte. Not. etiã verbũ [accusare.] non Gandi. in materia maleficiorum in prin. operis plenè dispu

3 tauit videtur tenere †q; iudex possit bene compellere filios, vel hæredes ad accusandũ occisores, de morte patris: licet alius non possit ad hoc compelli. †Adde q; licet nõ possis me compellere vt agam contra te: potes tamen me compellere vt agam contra alium & exigam, & tibi soluam & sic admittitur istẽ libellus ago vt agas. vt l. q; ff. ad l. rho. de iac. et l. cum in plures. §. messem. ff. locati. Lex etiam interdum astringit quem ad agendum pro alio. vt in casibus no. hic in glo. Fallit etiam quod hic dicitur quando ille qui vult compellere alium ad agendum esset forensis: & vel let recedere vt in casu quẽ ponit hic gl. in fi. secus in habente domicilium, licet velit se absentare: & dubitet ne ipso absente moueatur litigium: & obtineatur sententia contra eum quod interdum fieri potest ex forma statutorum, quando potest peruenire ad diffinitiuam etiam sine vera contest. vt est Florentiæ.

De ordine iudiciorum. Rubrica.

1 †Contra istam rubricã pro declaratione gl. opp. & loquitur in plurali [iudiciorum.] nam secundũ hoc l. j. huius tit. nõ conuenit rubricæ q; ibi nõ est nisi vnũ iudicium. & idem potest dici de l. ff. ij. Propter hoc gl. exponit [iudiciorũ.] j. de p̃stionibus iudicij quia potest esse vnũ iudicium: & tamen ibi sunt plures quæstiones, vna principalis altera incidẽs vel emergẽs. vnde dubitatur de ordine iplarum nã aliqñ incidens examinatur vna cum principali & simul cũ ea decidit saltem tacitè. vt in l. j. & aliqñ examinat prius quã principalis. vt si erat præiudicialis, vel maior. vt in l. ij. & iij j. de peti. hære. l. liber. j. de adul. l. quoniam Alexandrum. & insti. de act. §. præiudiciales. & differt iste tit. à titu. de ordi. cog. quia ibi quãdo vertitur q. status, seu libertatis, & seruitutis hic autem generalius loquitur lex autem fi. loquitur quã do sunt duo iudicia & sic rubrica stat propriè.

1 *Quæ dicatur quæstio principalis incidens & quæ emergens? & nu. 8.*

2 *Sententia lata super principali, an faciat præiudicium uel ius in incidenti? & nu. 7.*

4 *Causa nullitatis testamenti, & petitio hæreditatis ab intestato, quomodo possint simul cumulari? & nu. 5.*

5 *An eo ipso quòd quis dicit testamẽtum nullum, uel ruptum, censeatur petita hæreditas?*

Qui dicit testamentum inofficiosum, an uideatur hæreditatem adire? & quid si dicat nullum, uel ruptum?

6 *Causa status, seu filiationis, quando differatur in tempus pubertatis?*

7 *Pronuntiatione facta super principali causa, an censeatur facta super incidente?*

8 *Succumbens agendo in aliquo articulo, an possit postea illum deducere in alio iudici & per modum excipiendi?*

An sit uerum indistincte quòd super incidenti non sit pronuntiandum?

Quòd aliud sit pronuntiare expresse, & aliud repellere.

9 *Si non pronuntiatur super emergenti, an teneat processus ad ulteriora?*

¶ Potest cognoscere. An possit cognoscere de criminibus. vide gl. in c. si quis epẽ scopus. ij. q. vij.

LEX I.

1 ADite præsidem. † De incidenti q. cognoscitur simul cum principali, sed super ea non est necesse pronuntiare expresse: sed sufficit pronuntiare de principali tantum, cum per hoc videtur etiam super incidenti pronũtiatum. h. d. Et habet materiã notabilem & singularem. Primò consuluit quærẽtibus vsq; ibi. [neq; enim.] Secundò remouet dubium quod habebant vsq; ad fi. ibi. [quoniã.] Tertiò assignat rationẽ eius qd' dixerat casus est iste. Aduertatis rogo

2 vos quia multa bona veniunt dicẽda hic. †Et notandũ q; quæstio principalis dicitur illa q̃ mouetur per modũ agendi siue intentetur actio, siue officium iudicis nobile, siue interdictũ. Et de quacunq; re agatur: siue de proprietate, siue de possessione. sed q. incidens dicitur illa quæ mouetur per viã exceptionis, vel replica. seu triplicationis & concernit negotiũ principale: ita q; de cisa principali quæstione, in consequentiã censeat̃ etiã incidens decisa tacitè. vt j. l. proxi. in fi. ideo nõ est necesse q; decidatur expresse. vt in fi. huius legis. Sed quæstio emergens est etiã illa quę mouetur per modũ excipiendi, vel replicandi non tñ tangit negotiũ principale: sed concernit processum, vel personas intervenientes in iudicio. vt si opponat̃ defectus iurisditionis, vel inhabilitas actoris ad agendũ, vel procuratoris, vel q; libellus sit ineptus & talis q. si nõ decidit̃ expresse p̃ decisionẽ negotij principalis, non censetur tacitè decisa: cũ nihil habeat cõmune cũ illa & ideo requirit̃ expressa decisio & pronuntiatio. vt in gl. ma. fi. qd' tamen dic. vt j. dicam. In text. ibi. [præsidem.] & dic istud verbũ põt stare propriè pro præside, & tunc quod j. subijcitur. [& si super status causa cognoscere non possit &c.] debet intelligi nõ ex defectu suæ iurisd. qa cũ habeat merũ & mixtũ imperium, põt cognoscere* etiã de causis maximæ iurisditiõis vt est causa status. vt est casus in l. ij. in fi. §. de peda. iudi. sed non posset cognoscere. s. si pupillus conueniretur propter conditionem personæ suæ: propter quam q. status debet differri in tempus pubertatis. vt in j. gl. verũ quia non cõuenitur, sed agit & si expedit pupillo q; cognoscat̃, bene põt hoc casu cognoscere. vt hic in versi. [neque enim.] & in ver. [pertinet enim.] qui videntur cõtrariã illi ver. [& si super status causa.] sed patet quòd non contrariantur quia in diuersis casibus loquunt̃ potest etiã stare impropriè pro quolibet magistratu municipali: qui dicitur præses in loco vbi exercet officiũ. Ideo quotidie vdemus rectores huius ciuitatis vocari præsides & tunc quod infrà subijcitur q; de causa status cognoscere nõ potest debet intelligi. s. ex defectu iurisditionis, quãdo agitaret̃ principaliter per modum agendi quia cũ sit de maxima iurisdi. nõ cõpetit minoribus magistratibus, non habentibus merũ & mixtũ imperiũ vt sunt magistratus municipales de iure communi sed quãdo non mouet̃ principaliter, sed incidenter: bene potest cognoscere vt est in casu isto. & §. de iud. l. quoties. Ratio diuersitatis est: quia in primo casu cognoscit vt pronuntiet, & diffiniat expresse. vt in l. de qua re in prin. ff. de iudi. Sed in secũdo casu nõ cognoscit vt pnũtiet expresse qa nec est necessariũ: cũ sufficiat pnuntiare de principali, vt in fi. huius legis licet tacitè p̃ hoc cẽseatur pronũciatũ super incidẽti. s. quatenus expedit necessariò p̃ decisione principalis nõ vltra & sic eius pnũtiatio nõ facit p̃iudiciũ super incidenti, mouẽdo in alio iudicio, etiã inter easdẽ psonas p̃ modũ agẽdi, & sic isto casu nõ

3 habebit locũ distinctio quã facit hic Bar. † An sñia lata supprincipali, faciat p̃iudiciũ in incidẽti, in quo tacita etiã latavr̃, si etiã postea in alio iudicio deducat̃ prĩcipaliter sed solũ sua distinctio locũ habet qñ iudex q; pnũtiauit sup̃ principali, potuisset de in-

eidenti cognoscere.& pronuntiare etiam principaliter.Et no.qa Bar.hoc nō cōsiderauit nec perpendit.& tñ est necessariū ad de liberationem suæ distinctionis.vt infra dicā.& est subtile:& per alios non tāgitur.In tex.ibi.[agnatione filij.]Gl.exponit.i.natiuitate.quæ rūpit testamentum,Sed tex.magis propriè loquitur. nam quilibet nascitur:sed non quilibet agnascitur:sed ille tantū qui nasceretur viuente patre,nasceretur in potestate illius:& sic esset suus hæres:& ille tātum rumpit testamentum paternum,in quo reperitur præteritus.de hoc loquitur tex.in l.ij.§.si quis ex liberis.ff.ad tertul.Non sufficeret ergo ꝙ iste filius natus esset,si non agnasceretur.puta si non erat natus ex legitima vxore: sed ex cōcubina.quia esset naturalis:non legitimus.& hoc fortè dice-
4 bat aduersarius hæres institutus in testamento.†Et no.hic iūcto tex.cir.fi.ibi.[quid de hæreditate cognoscit &c.]Quod ista duo iudicia possunt simul cumulari.s.nullitatis testamenti & perit.hæred.ab intesta.& primum petitur declarari officio iudicis nobili.iuxta no.per Bal.in l.quæ sub conditione §.fi.ff. de cōdi. instī.Secundū verò petitur iure actionis.i.peti.hæred.Item primum est præparatorium secūdi.sicut etiam querela quæ potest intentari simul cum peti.hæredi. conditionaliter tamen. vt post quā fuerit testamentum declaratū nullum,vel inofficiosum, ꝓnuntiet hæreditatē ab inte.pertinere ad agentem. vt in gl.in l. q de inofficioso.in fi.glo.mag.ff.de inof.test.Vel potest dici ꝙ qñ in eodē cumulātur libello:semper secundum censetur condio-
5 naliter positum.vt dixi.in l.j.ś.de iudi.† An autem eoipso quòd quis dicit testamentū nullū,vel ruptum,censeatur petita hæredi tas?Bar.remittit ad no.in l.suus infra de repudi.hære. Breuiter hic dic ꝙ non.Sed quæritur an ille qui dicit ista in iudicio. & petit declarari se hæredē,videatur hæreditatē adire? & dicēdū est ꝙ sic.quia nihil impedit eum adire,si testamētū est nullum: non sic in eo qui dicit inofficiosum.quia posito ꝙ sic sit,quousq; pronuntiatum est,& rescisum testamētum,non defertur hæreditas ab intest.de hoc in l.quidam propinquus.ff.de bo.pos.tit.generali.Tamen Barto.in l.filio prætorito.in v.vel.vj.col.& circa fi. secundæ partis.l.ff.de iniusto testa.videtur intelligere illum text.
* aliter.s.quod isti tutores non petebant principaliter testamētum declarari nullum vel ruptum.sed agebant peti.hæred.vt ibi.[de hæreditate cognoscit &c.] de nullitate vel ruptura testamenti non habebant necesse facere mentionem in libello.sed si per aduersarium excipiatur de testamento,habebunt replicare de nullitate,vel ruptura.& sic venit incidenter in iudicio. vtraque tñ practica est bona:videlicet ꝙ nullitas & hēditas deducātur in libello,& tunc venit nullitas principaliter.vel quòd sola hæreditas. & tunc veniet incidenter. vt ipse idem not in dicta.l. quæ sub conditione.§.fi.vbi omnia vide.vt vtroque istorum modorum necesse habeant isti tutores ostendere pupill.eorum esse filium testatoris legitimum, & naturalem. & hoc probato, per prius aduersarius habebit necesse probare cōtrarim.& hoc vult gloss.super verbo[quæstionem.]quæ incipit.[s.de statu.] & sic q.status dupliciter veniet in iudicium incium incidenter.s.affirmatiuè ex parte agentium.& negatiuè ex parte conuenti secundùm Bald. In prima glo.mag.quæ format tria vel quatuor contraria contra text.qui vult quòd hic præies cognoscat de causa status ipsius pupilli,cum videatur debere differri in tempus pu-
6 bertatis.† recolligendo omnia distingue. Aut enim mouetur pupillo causa status non sui,sed defuncti.& illa non differtur: siue agat,siue conueniatur.vt in l.liber.infra de peti hæredi. quæ generaliter loquitur.sic & etiam in pupillo potest habere locum. quia illud propter quod differtur causa status,fuit introductum fauore pupil.quando agitur de statu ipsius pupilli: tunc autem distingue.Aut pupillus conuenitur, & sic patitur quæstionem status,& bonorum.tunc vt cesset conuentio & molestia, differtur causa status & bonorum in tempus pubertatis.nisi expediat pupillo quòd non differatur.quia fortè habet testes, de quorum morte vel absentia dubitatur.vt in l.iij.§.duæ autem sunt causæ. ff.ad carbo.Si verò agat,tunc aut petitorio, aut possessorio, petendo se mitti in tenutam bonorum defuncti, tanquam patris sui:vt inde alatur Primo casu aut agit peti. hæredi. contra illum qui contendit se esse hæredem vniuersitatis.& tunc quæsti. status non differtur: sed plenè cognoscitur, quia de pleno agitur præiudicio.ita debet intelligi ista lex.Nam ex quo agit,expedit sibi quod cognoscatur,quia non posset aliter obtinere sentētiā.

Aut agitur contra singulares possessores bonorum,qui non contendunt se esse hæredes, vel contra debitores hæreditarios qui nolunt soluere: negantes illum esse filium, & hæredem. tunc si ipse missus erat in possessionem bonorum ex carboniano, & satisdederāt de conseruatione bonorum, non habet necesse plenariè docere de filiatione. quia per prædicta videtur constitutus curator bonis hereditarijs.& sicut alius curator posset agere nomine hæreditatis, absque alia probatione filiationis. ita & ipse met.ita loquitur vltimum contrarium.glo.de l.penul. ff. de carbo.edic.Si autem agit possessorio.i.petit se mitti in possessionem ex carboniano edicto:& apponatur quod non sit filius testatoris, non habet necesse probare plenariè: sed sufficit summatim probari:& per coniecturas, vel similitudines fauore alimentorum. quia sanctius est quod alatur:licet non sit filius, quàm qꝫ fame moriatur,si esset filius & sic differetur. q. status quantum ad plenariam cognitionem.licet agat:non quantum ad summarium.& ita intellige glo.in versi.[sed expone.]vsque ad fin.Or-
7 sufficiant pro isto articulo.†In gloss.mag.fi.circa princi. est notandum quòd duo sunt articuli examinandi pro declaratione glo.primus est.quod iste text.in fi.dicit quod non expedit pronuntiare super incidenti.sed sufficit pronuntiare super principali causa,vtrum pronuntiatione facta super principali, censeatur tacitè facta super incidenti.videtur primo qd sic per. l.iij. eo.ti. in seq.vbi dicit quod vtraque q.censetur terminata. s. principalis expresè,& incidens tacitè. in contrarium l.si quis à liberis. §.si vel parens.ff.de libe.agno.& l.pen.de his qui sunt sui vel alt. iur.vbi si quis petit alimenta à patre tanquam filius, & pater dicit non esse filium, si pronuntietur pro petente:non propterea censetur pronunciatus filius: quominus pater in alio iudicio possit dicere eum non filium,& hoc probare. glo.hic distinguit quantum ad casum huius legis.quod aut fertur sententia in petitione hæreditatis pro puero, & censetur pronuntiatus filius. quia non potuisset talis sententia ferri pro eo de iure,si non esset filius.& sic in necessariam consequentiam venit.quia iudex qui vnum dixit,censetur etiam aliud dixisse, sine quo illud dicere non potuisset argu.in l.illud.ff.de acqui. hæredi. Et est verum. Aut sententia fuerat lata contra puerum,& aduersarius absolutus:& tunc non propterea censetur pronunciatum super incidēti,quòd iste agens non sit filius. Nam potest intelligi duobus modis.primò quod hoc sit fauore status.quia in primo casu sententia est pro statu.in secundo esset contra statum.vel sit ex eo quod in primo casu sententia super principali non potest stare sine incidenti,sed in secundo secus.Nam si reus absoluitur. potest videri absolutus ex eo quòd pupillus vel tutores non probauerunt filiātionem,quod necesse habebant facere, postquam agebant:absque eo quod aduersarius probasset ipsum non esse filium.vt hic,in gloss.super verbo[quæstionem.] in princip.& vterque intellectus est bonus.Et hoc est vtile. quia si aduersarius censetur in dubio absolutus ex eo quod actor non probauit filiationem,non ex eo quod reus non probauerit ipsum non esse filium,si pos.bon.peruenit ad puerum,& ille ageret tanquam hæres institutus,posset filius nunc se defendendo probare se filium:licet in alio iudicio cum agebat non probauerit: quia non venit contra sententiam.& excludet agentem. Non sic si videretur absolutus ex eo quòd esset probatum illum non esse filium vt hic habetur in tex.& gl.in l.Iulianus.ff.de condi. inde. nisi ex processu appareat cotrarium.puta quia possessor probasset plenè illum non esse filium:quia cū sententia referatur ad acta.l.in prętor.§.j.ff.de re iud.censeretur lata ex causa de qua constat in processu.vt etiam no.in l.hę enim causę.ff.de suspe.tu. l. si quis rem à non domino.ff.de exce.rei iud.& idem intelligas generaliter extra casum huius legis, qñ reus est simpliciter absolutus quia alio non apparente,cēsetur absolurus potius quia actor nō probauit intentionē suā,quā ꝙ reus ꝓbauerit suā exce.vt notat d.l.Iulia.Secūdus est articulus eo casu quo cēsetur tacitè ꝓnūtiātū super incidēti,an talis tacita renūtiatio faciat ius super ipso incidēti,intātū ꝙ ille nō possit in alio iudicio principaliter deduci ꝑ modū agēdi.sed ob.exce.rei iud.sup hoc dic plenius quā Bar. ꝙ aut est tale incidēs ꝙ nō pōt deduci nisi ꝑ modū excipiēdi.vt exceptio per prescri.& similes perēptorię.& tūc facit plenū prę iudiciū.ita no.Cy.in l.perēptorias.j.sen.rescin.non pol.Aut erat tale incidēs ꝙ poterat deduci,etiā ꝑ modū agēd.et fuit deducta solùm

sōlī per modū excipiēdi,& succubuit deducens postea vult de
ducere p modū agēdi cōtra eundē qa si cōtra aliū, nō est dubiū
q̄ posset. vt in ti. q̄ res iud. non noc. & tūc aut iudiciū in quo fuit
prius deductum, fuit summariū & non prohibet deduci in alio
iudicio plenario ita loquunt leges allegatæ in gl. de lib. agno. l. si
quis à liberis. §. si vel parēs. ff. de lib. agno. & l. pe. de his q̄ sunt
sui vel alie. iur. Aut fuit plenarium iudicium et tunc aut incidēs
concernit causam status, & dicit aut lata fuit sententia in fauo-
rem status, & præiudicat in alio iudicio aut cōtra statutū, & non
præiudicat. vt in j. gl. secundū vnum intellectū. Si verò non con
cernit causam status & tunc aut proponitur in alio iudicio per
modum agendi ad eundē finē, & tunc lata sententia super prin-
cipali non præiudicat in illo incidenti: nisi expressè illud inci-
dens fuisset reprobatum, tanquam nō verū & sic sufficit tacita
reprobatio & iste est casus in l. quod in diem. §. si rationem. ff. de
cōpen. & l. finaūt. ff. de neg. gest. Si verò proponatur ad aliū finē
etiam cū eodē tunc non præiudicaret snīa prius lata: etiā si fuis-
set incidens expressè reprobatū. vt in l. vendicantē. cū l. seq. ff. de
exic. Et prædicta qñ excipiens succubuit, seu ille qui mouit in-
cidens si aūt obtinuit tunc snīa lata super principali facit præiu
dicīū in incidenti vt si de incidenti nulla sit facta mētio. vt l. qui
Romæ. §. duos fratres. de ver. ob. & ibi tangit per Bart. in iij. col.
& in distinctione magna. Et prædicta qñ iudex habebat iurisdi
ctionē cognoscendi & pronuntiādi super illo incidēti etiā si fuis-
set principaliter in iudiciū deductū. Si aūt non habebat vt infe-
rior à præside de causa status, q̄ non potest cognoscere de statu
incidenter. vt l. quoties š. de iud. tunc dico distinctionem prædi-
ctam non vendicare sibi locū imò sententia lata super principa-
li non faceret præiudiciū in incidenti postea mouendo principa
liter in alio iudicio qa si non pōt pronunciare expressè, nec tacī
tè pronuntiatū debet ius facere: ne plus operetur tacita quā ex-
pressa. arg. ff. loca. l. q̄ ad certū & dixi in prin. huius legis. qa suffi
ciant tibi de istis duobus articulis. Prædicta vera nisi qñ ille qui
succubuit, excipiēdo iterū deduceret in iudiciū per modū agen
di ad aliū finem quā impugnandi snīam. Nam illā impugnare
nō posset quia quo ad vxorē eius potuit articulū decidere inci-
dentē, licet etiā principaliter ad quod facit quod no. j. de fi. in
fra. & in fi. vltimæ glo. †Sed quæro quid econuerso si aliquis
agendo succubuit in aliquo articulo, si postea vult illum dedu-
cere in alio iudicio per modū excipiendi, an possit? dicit Inno. q̄
non indistinctè in c. fi. de ordi. cogni. qa plus est succūbere agen
do quā excipiendo Tene menti. Restant alij duo articuli quorū
vnus ponitur per glo. in vlt. q. An sit verum indistinctè q̄ super
incidenti non sit pronūtiandū licet hoc dicatur hic tamē in mul
tis legibus habetur cōtrarīū q̄ allegant in gl. simpliciter gl. distin
guit inter incidentē & emergentē. Nam ille dicit articulus inci-
dēs qui tangit negotiū principale, & cadit in nomē exceptionis
peremptoriæ: sed ille dicitur emergēs qui concernit processum
vel personas existentes in iudicio & cadit in nomine dilatoriæ
exceptionis, quia posito quod sit vera non perimit intentionem
agentis sed differt à primo & dicit seruandū esse q̄d hic dicitur.
Intellige vt necessariò non sit pronuntiandum: cū sufficiat pro-
nuntiare super principali. Et tacitè censetur pronuntiatū super
incidenti, sine quo principale stare non pōt. vt j. e. l. fi. in fi. Limi-
ta quādo articulus incidens examinaretur per eundem iudicem
qui cognoscit de principali. Si verò per aliū, vt cū articulus ipi
us incidit coram iudice seculari, & reuertitur ad curiam ec
clesiasticā, vt iudex ecclesiasticus p̄nuntiet super eo. aliàs iudex
secularis nesciret quā sententiā deberet ferre ita not. in c. tuā. de
ordi. cogni. & per Mod. in cle. fi. de appel. Et nisi articulus inci-
dens moueretur, non solum excipiendo: sed quodammodo re-
conueniendo. vt in l. ij. §. si publico. ff. de adul. posito tñ q̄ nō te-
neatur p̄nuntiare, si de facto p̄nūtiat, valet pronuntiatio: & est
snīa interlocutoria. vt in l. viro atq; vxore. ff. sol. mat. & in l. intra
vtile. ff. de mino. Nisi fortè per hoc decideret totum negotium
principale tunc enim potest dici q̄ nō valet quia principale ne-
gotiū debet decidi per snīam diffinitiuā, non per interlocutoriā.
vt j. commi. vel epist. l. fin. ideo tunc faceret contra p̄ceptum
legis q̄ mandat vt iudex cū suo motu non properet vsq; ad diffi
nitiuā sententiā. vt j. de fal. l. vbi. & ff. de offi. præsi. l. obseruandū.
& hoc videtur sentire Bal. quod est notandū vt placet. Quando
autem non decidit totū negotiū principale, valet interlocutoria:
& de iure ciuili nō pōt appellari: qa grauamen quod infertur ex ea, reparat p̄ appella
tionem à diffinitiua: sed de iure canonico
potest appellari. Et ideo videbat q̄ si non
appellet, transeat in rem iudicatā: & nō pos
sit postea reparari in appellatione à diffini-
tiua tñ contrariū est determinatū hodie per
c. fi. de appel. lib. vj. per quod tollit istud du
biū & est singularis determinatio si tñ ap-
pellet, & succumberet in duplici appella-
tione, non posset reparari in causa appella-
tionis à diffinitiua. Et est casus in cle. fi. de
appel. Tene menti. Et q̄d dixi quādo pro-
nūtiatur expressè, idē si tacitè: qa iudex re-
pellet exceptionē: & nollet eam admittere, nec examinare. vt pa
tet in d. cle. fi. quæ incipit à repulsione &c. Nam aliud est pronū
tiare expressè: aliud repellere pōt autē iudex hoc licitè facere,
qñ cōprehendit malitiosè proponi secundū Inno. Et tunc si ap-
pelletur, ad iustificandā appellationem non sufficit q̄ obtulerit
se paratū probare incontinenti iuxta not. in c. interposita. de ap-
pel. sed debet probari veritas exceptionis. Sed si non malitiosè
proposuisset, tunc sufficeret illud quod dixi in d. c. interposita. &
ita not. in d. cle. fi. vtile est ergo vt iudex cū repellit hoc expressè
dicat: & faciat in actis constare. Super emergenti verò glo. tenet
q̄ sit pronuntiandū: qa sententia lata in principali non censetur
articulus incidens terminatus: cū non tangat negotiū principa-
le. vt in l. à p̄cedēte. j. de dila. † Sed alius articulus & vltimus est
si non p̄nuntiat sup̄ emergēti an teneat p̄cessus ad vlteriora. Ista
gl. sentit q̄ nō qa dicit q̄ nō pōt ad vlteriora p̄cedi. Bar. tangit in
d. l. à p̄cedēte & aliter videt terminare multi maximi viri super
hoc dubitauerunt. Mihi videt dicendū q̄ si tangit iurisdi. iudi-
cis q̄ op. q̄ est iudex incōpetens necesse sit pronuntiare intantū
q̄ si procedat ad vlteriora, nō pronuntiādo q̄ sit iudex cōpetēs,
nō valeat processus. qa tunc nō est certus de sua potestate & sic
posito q̄ causam habeat, non pōt eam exercere. arg. in l. quæro.
ff. de eo q̄ pro tuto. & l. properandum. §. & si quidē de iudi. š. per
no. per Bar. ibi. & in l. multū. de condi. & demō. Ideo tex. dicit q̄
cum dubitatur de iurisditione, pertinet ad iudicem corā quo agi
tur super hoc pronuntiare. vt in l. si quis ex aliena. ff. de iudi. &
in l. ij. §. sed et si dubitetur. & videtur hoc expressè determinare.
Inn. in c. præterea. de dila. secundum quosdam. Sed do. Ange. in
l. ij. ff. si quis in ius voc. nō ierit. dicit q̄ allegātes Inn. in loco præ
dicto non intelligunt ipsum: quia ipse loquitur quando iudex
procedit contra absentem & tunc bene debet pronuntiare ante-
quam procedat, si fuerit opposita exceptio incompetentiæ: sed
quando contra præsentem, non expedit quòd pronūtiet expres
sè si de illa exceptione cognouit, & examinauit, imò proceden-
do ad vlteriora censet tacitè pronūtiare mihi plus placet quod
suprà dixi. Dictū verò suum dico procedere in alijs excep. emer
gentibus non tangentibus iurisditionem, vt contra libellum de
ineptitudine, vel contra personam actoris q̄ non sit habilis isto
casu si examinauit exceptionem, & postea ea non obstante ad
vlteriora procedit, censetur pronuntiasse, & ipsam repulisse, ca-
sus est not. in c. ex parte. M. extrà de appel. Sed si contempsisset
exceptionem, & ipsam noluisset admittere, vel examinare: cum
hoc facit in contumelia. l. processus sit nullus sicut in simili not.
per Ioan. and. in nouel. in c. inter monasterium. de re iudi. & op.
excep. rei iudi. & sic iudex ipsa contempta procedit ad vlterio-
ra: & dat sententiam contrariam primę, nam tunc dicit quòd ha
bet locum. l. j. j. quando prouo. non est necesse. quòd sententia con
tra sententiam lata non valet quia contempsit l. nolendo exce-
ptionem admittere, & ad vlteriora procedendo: sed si non pro-
cedit, sed pronuntiat esse procedendum, potest à tali pronuntia-
tione appellari & tunc habet locum quod dicitur in c. interposi-
ta: de appel. quòd si obtulit se incontinenti probaturum, hoc so-
lum sufficit ad iustificationem app. aliàs requiritur quòd probe-
tur veritas exceptionis, & vide hic vnam addi. quę est infrà post
rubricam de lit. conte. ante. l. j.

¶ Sententia lata sup̄ principali. Adde Bart. & Bal. in l. si iudex. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. Bar. in l. qui Romæ. in §. duo fratres. ff. de ver. obl. Bart. in l. finaūt. in §. fi. ff. de neg. gest. Ant. de but. in c. aduersario. de exce. Idē Ant. de bu. c. cum ecclesia. de cau. poss. & propric. Io. cal. in repe. c. intellexim̄us. in v. q. de ordine cognitionum.

1 ☞ *Aliud est compellere aliquem ad agendum contra se (quod non potest fieri nisi duobus casibus) & aliud est agere ad declarationem iuris sui, & facere citari volentem contradicere, & hoc potest indistinctè fieri.*

a ¶Tempus instãtię. An tempus instantiæ currat iacente hę reditate. vide per Barto. in l. fina. C. si pendente. appellati. mors interuenerit.

LEX. II.

1 SI quæstio. †Si.q.status incidit in iudicio diuisorio, prius de statu cognoscitur quàm feratur sententia diffinitiua. h.d. Et istud additur ad l.præcedẽ tẽ. vbi dicitur ꝙ de incidẽti cognoscit̃, & examinatur, sed non expedit super ea pronuntiare. Ista l. declarat ꝙ ista cognitio & examinatio fieri debet anteq̃ feratur diffinitiua sententia: cognoscitur tñ simul cum negotio principali. ni si esset. q. prę̃iudicialis: vt infra de adul. l. qm̃ Alexãdrum. & tũc non dicitur incidens. sed potius emergens: vt patet ex illa lege. In tex. ibi. [prius.] hoc potest intelligi duobus modis. Primo (vt dixi) si iste iam dedit libellũ super iudicio diuisorio, & tunc quęritur de statu anteq̃ ad sententiam diffinitiuam perueniatur, & non pronuntiatur, quia sufficit pronuntiare super diuisione. Itẽ potest intelligi ꝙ adhuc libellum super diuisione nõ dedit: quia fortè intellexit ꝙ illi volunt sibi obijcere quę̃stionẽ status: videlicet ꝙ ipse non sit patruelis, nec in eodẽ gradu cum eis: & tunc potest agere ad declarationẽ sui iuris, & petere hoc declarari, & offerre se hoc probaturũ, & tũc prius cognoscet̃ & ꝓnũtiabitur
2 quã det̃ libellus sup̃ diuisione. †Nec obst. ti. præcedẽs. Nã aliud est cõpellere aliquẽ ad agẽdũ cõtra se, & hoc non potest nisi in duobus casibus, vt ibi dixi. aliud est agere ad declarationem iuris sui, & facere citari volentem cõtradicere, & tunc indistinctè hoc fieri potest etiam per illum qui est in possessione sui iuris, iuxta no. in l. si duo patroni, in prin. ff. de iureiu. & l. si contendat de fideiuss. & l. Aurelius. §. centum. de lib. leg. tũc eñ nõ cõpellit aduersarium dare libellum. sed requirit eum vt contradicat. si putauerit sua interesse. Et si hoc non facit, sententia declaratoria illi prę̃iudicabit, iuxta ea quæ no. ꝑ Cy. ś. de aduo. diuer. iu. l. iij.

2 ☞ *Si petitur debitum ex instrumento, & allegatur falsitas instrumenti: quæ sit forma sententiæ contra reum?*

LEX. III.

1 CVm ciuili. †Si.q.ciuilis vel criminalis incidẽter mouet̃, debet vnà cũ principali terminari. h.d. Quasi dicat nõ debet incidẽs terminari de per se: vt in l. j. sed terminatur vnà cũ principali tacitè. & hoc addit ad l. j. vbi dicitur ꝙ sufficit terminare principalẽ: non tñ dicit ꝙ illã terminando cẽseatur terminasse incidentem: sed iustud bene dicitur, hoc intellige tacitè. & secundũ ea quæ dixi in l. j. In tex. ibi. [põt iudex dirimere.] subaudi & debet. nõ
2 autẽ per se terminare. q. incidentem. †In tex. ibi. [sua sententia.] Dic hoc potest intelligi vt dixi etiam quòd Iudex in sua diffinitiua expressè terminet causam principalem & incidentem: vt si petebatur debitum ex instrumento, & allegabatur falsitas instrumenti: potest condemnare reum. & declarare instrumentum nõ esse falsum, vel adijcere per modum causæ vel rationis hoc modo. quia reperimus tale iustrumentum non esse falsum. idcirco reum condemnamus. & gl. laborat in ponendo exempla &c.

2 ☞ *Si quæstio criminis non exsorbet ciuilem, poterit expediri ciuilis antequã criminalis.*
3 *Terminata causa possessionis per unum iudicem, an possit causa proprietatis moueri coram alio iudice?*
4 *Mota quæstione ciuili si accusetur mouent de falso, & sic non possit interim procedi in causa ciuili, an currat tempus instantiæ, & an sentẽtia lata in criminali mora per uiã accusationis ad pœnam criminalem faciat præiudicium in ciuili?*

LEX. IIII.

1 QVoniam. †Si.q. criminalis & quæstio ciuilis principaliter hincinde mouentur, antequam procedatur super ciuili, debet expediri & determinari. q. criminalis: tanquàm maior. h.d. cõcordat l. qui prior. ff. de iudi. Et in hoc differt à præcedentibus legibus. in quibus vna. q. mouebat̃ principaliter, & altera incidẽter. quo casu non terminatur incidens sine principali. hîc verò mouebatur quælibet earum æquè principaliter: & tunc vna terminatur sine altera. s. illa quæ maior est: qua terminata descenditur ad ci-
2 uilem. †Quidam intelligunt istam l. quando. q. criminis absorbet quæstionem ciuilem. puta agis contra me ex instrumento. Ego te accuso criminaliter de falso, & si apparebit falsum. q. ciuilis per te mota absorbetur, & sic. q. criminis est prę̃iudicialis. ideo quod præcedat. licet si eam non mouerem accusando, sed excipiendo, deberet terminari vnà cum q. ciui. vt in l. præceden ti. Si verò. q. criminis non absorberet ciuilem. & si agis cõtra me ad pecuniam. Ego te accuso de homicidio, nõ habet locum ista l. quia posito ꝙ esses homicidia: quia quousq̃ sis condemnatus, & bona tua sint publicata, non perdis administrationem bonorum tuorum: & sic potes agere contra me: vt l. reo criminis. ff. de fol. Non ergo subesset aliqua iusta ratio: vel causa. quare deberet supersederi ĩ tua. q. ciuili quousq̃ esset terminata causa criminalis, postq̃ est habilis ad agendum: ista opi. placuit Iac. butri. & Bal. & mihi placet: sed gl. & alij Doc. videntur intelligere istam l. etiam dicto casu quo in d. l. qui prior. propter maioritatis rationem. Et isto casu tenendo istam opi. prohibetur cumulatio quę̃stionis ciui. & crimina. & est vna de regulis prohibitiuis secũdũ Bal. in l. edita. ś. de eden. & vide Inn. in c. j. de mu. peti. pro intelec. huius. l. tenẽdo primũ intellectum, nõ semper finita crimina li potest peruenire ad ciuilem. Sed ita demum si est finita fauore
3 mouentis ciuilẽ secundũ gl. † Et hoc no. pro eo ꝙ dixi cõtra gl. in l. nulli. ś. de iudi. quæ vult ꝙ terminata causa possessionis per vnum iudicem, nõ possit causa proprietatis moueri corã alio iudice: sed corã eo. cert̃ nõ est verũ. quia postq̃ est terminata, habet obstare sequenti. sicut hîc. secundũ istum intellectũ. In text. ibi. [vt pote maius.] in hoc videtur gl. se fundasse, & etiã in alio ꝙ infra subijcitur. [quocunq; modo cessauérit.] vt ista l. habeat locum etiam quando. q. criminis non absorbet ciuilem: quia sufficit ꝙ sit maior, & quia si absorberet, non esset verum ꝙ quocũque modo fuisset terminata, possit super ciuili procedi: quia si esset terminata contra mouentem ciuilẽ, procedi non posset. ideo
4 tenetur opi. gl. cõmuniter. licet alia sit magis rationabilis. † Sed circa istam l. posset dubitari de quæstione iam disputata per Ricar. mal. si mota. q. ciuili accusetur mouens de falso: & sic nõ posit interim procedi in causa ciuili, an currat tempus instantiæ. & an sententia lata in criminali mota per viam accusa. ad pœnam criminalem faciat præiudicium in ciui. ꝙ frequenter contingit si mota. q. ciui. & productis testibus vel instrumentis acceletur producens: vel ipsi testes de falso ad pœnam criminalem: vide omnino per Cyn. infra qui accusa. non poss. l. j. circa fin. seu in vltim. quæst. & est quæstio notabilis.

De litis contestatione. Rubrica

2 ☞ *Quæ dicatur litis contestatio, & quæ stipulatio?*
3 *In contestatione an requiratur præsentia utriusque partis, & an requiratur actus hincinde?*
4 *Super quæstione emergenti quando non sit necessaria pronuntiatio iudicis?*
Si non appellatur à pronuntiatione facta super emergenti tacitè uel expressi, grauamen quod infertur ex ea non potest reparari per appellationem à diffinitiua.

1 † Super rub. de lit. cõte. s. ꝑ quã inchoat̃ iudiciũ: vt ś. de iudi. l. j. & efficit̃ res litigiosa: vt in l. ij. de lit. Et ꝑ quã quasi cõtrahũ: vt l. iij. §. Idẽ scribit. ff. de pecu. Et per quã mora trahit̃, si prius ꝑ interpellationẽ, vel alio mõ contrahatur vt nõ currat: vt in l. fi. ff. de triti. Et per quã bonæfi. pos. efficit̃ malæfi. fictiõe iuris: vt neat̃ de fructibus perceptis, & percipiẽdis: vt in l. q icit. §. penũ.
2 fi. ff. de vsur. Et à qua incipit tẽpus instãtiæ.ª vt l. ꝓperandũ. posprin. ś. de iudi. Et per quã res deducit̃ in iudiciũ: vt in l. j. huius
2 †Sed quæritur quæ dicatur lit. cõte. & quæ. sit eius diffinitio: ãcũt quidã ꝙ lit. cõte. est verborũ cõceptio, cõsistẽs in interrogatione, rñsione: seu in narratione negotij, & negatiõe: vt in l. j. Sed alij reprobant. dicẽtes ꝙ lit. cõte. est q̃dã effectus verborũ prædictorũ. & cõsistit in iure: sed negatio & narratio cõsistũt in facti sicut stipulatio quæ cõficit̃ ex verbis, dicit̃ cõsistere in iure ĩstes deponẽtes ꝙ Titius ꝑ stipu. mihi ꝓmisit. nõ ꝓbãt: qa antẽ tur de eo ꝙ cõsistit in iure. ꝙ ꝑcipere nõ possunt sensu corporeo: sed potius iudicio intellectus. vñ debẽt deponere de verbis quæ cõsistũt ĩ facto & q̃ poterũt ꝑcipi sensu corporeo, et dico ꝙ ficet sit interrogatio, & secuta est rñsio incõtinẽti. aliàs nõ ꝓbãt: iuxta ea q̃ plenè no. in l. j. j. de vsur. Guli. de cu. dicit ꝙ ista diffinitio potest tolerari, sicut tolleratur diffinitio stip. quę dicitur stipulatio verborũ cõceptio: vt ĩ l. v. in prĩ. ff. de ver. ob. & tñ. ẽ q̃dã effectus iuris resultãs ex verborũ cõceptiõe. q effectus appellat̃ sti. sicut hîc appellat̃ cõtestatio. ad ꝙ ẽ simul: & sic habet similitudinẽ cũ
3 stipulatiõe † vñ tenẽt Doc. ꝙ in cõtestatiõe requirat̃ ꝑsentia vtriusq; ꝑtis. & requirũt̃ verba hincinde. vt post narrationẽ facti interquatur

quã riſio cõtradictoria: vel cõſonans nec poſſet abſente altera parte fieri, & hoc tenet Bar. in l.j. Quotidie tñ videmus fieri con
2 trariũ. qa datur libellus in ſcriptis * & pars recipit & in ſcriptis reſpondet ex interuallo, opponendo primò exceptiones genera les & poſtea dicendo & in caſu quo teneat conteſt. litem, & reſpondere libello, nego narrata prout narrantur, & petita prout petuntur animo litem conteſt. & ſic nõ interueniunt verba, ſed ſcripturæ: nec eodem inſtãti fit narratio & reſponſio, ſed ex interuallo & nunquã vidi opponi quod conte. nõ ſit legitimè facta quicquid de iure in contrarium ſit ſufficiat in l.j. adde vnum
3 verbum. †Quæ ś. dixi in q. emergenti procedunt qñ ſunt tales quæ ſuſpendunt proceſſum cauſæ vt quando contingũt in perſona actoris, & rei, vel procuratoris ſed ſi non ſuſpendunt, vt ſi contingãt in perſona teſtium puta oppo. ꝙ teſtis non ſit recipiendus quia criminoſus, vel inimicus, vel infamis. & tunc non eſt neceſſe pronuntiare & per proceſſum ad vlteriora non cenſetur tacitè pronuntiatum ſed cenſetur exceptio reſeruata in calculo ferendæ ſententiæ. Ita videtur no. Bal. ſecundùm Nico. de erat. in auẽ. ſi teſtis. j. de teſti. Item ſcias ꝙ ſi non appellatur à pronuntiatione facta ſuper emergenti tacitè vel expreſsè, grauamẽ quod infertur ex ea non poteſt reparari per appellationem à diffinitiua licet ſecus in incidenti, quia tangit negotium principale & ſic eſt caſus in c. fi. de appel. lib. vj. Vltimo de materia huius legis & totius tit. vide omnino in Spec. de incidenti. quæſtionibus per totum in ſecunda parte. Spe. ibi multa dicit & tangit.

1 ¶ Per litis conteſtationem res deducitur in iudicium, & ſuper re que non fuit in iudicium deducta non poteſt ferri ſententia.
Verum poſtulatio, quòd non importet litis conteſtationem: & quid de verbo petitio?
2 Libellus debeat continere narrationem & concluſionem in ciuilibus, ut poſſit peruenire ad diffinitiuam licet ſecus in criminalibus.
3 Quidam ſero debeat reſponſio ſi reus nult negare, an debeat narrata prout narrantur negare, an etiam petita?
4 Quomodo fiat litis conteſtatio, & quid in criminalibus? & nu. x.
5 Per oppoſitionem exceptionum peremptoriarum, an inducatur litis conteſtatio?
6 Si quis reſpondeat non animo litem conteſtandi, an poſſit iudex hanc proteſtationem reprobare, & declarare ꝙ habeatur lis pro conteſtata?
7 Si reus nult litem conteſtari, quomodo procedatur contra eum?
8 Nunc mihi teneri ex tali cauſa: & tu dicis non puto vel non credo tibi teneri, an aliquo per hoc non ſit litis conteſtatio.
Quæ per talem reſponſionem factam poſitionibus, qualitercunque facta ſit, non inducatur litis conteſtatio.
9 Per confeſſionem factam ante datum libellum, non inducitur litis conteſtatio.
Quid ſi erat datus libellus?

LEX VNICA.

RES in iudicium. †Licet actor poſtulet & faciat reũ citari, & licet ipſi cõparenti poſtea petionem vel libellum offerat, & ipſe recipiat: nõ propterea dicitur lis cõte. ſed tũc demũ cũ narratum fuit negotium coram iudice per actorẽ, & ſubſecuta fuerit reſponſio rei animo
1 litigandi, & ad ſententiã perueniendi. h. d. cum glo. †In text. ibi. [deducta nõ videtur.] id eſt non cẽſetur lis conteſta. vt j. ſequitur in ver. [inter litem &c.] per quã cõteſta. res deducit in iudicium, vt poſsit ſuper ea ferri diffinitiua aliàs ſi non eſſet in iudicium deducta, ſecus. vt l. non põt videri. ff. de iudi. In tex. ibi. [ſi tamen poſtulatio ſimplex celebrata ſit.] quia petijt actor reum citari coram iudice dicens ꝙ volebat ab eo petere centum, vel talem rem & iudex citationem commiſit. Et not. ſignificatum huius verbi poſtulatio: quia nõ importat lit. conte. Secus in verbo petitio, ſeu petijt: quia non dicitur quis petijſſe niſi litem conteſtatus fuerit. vt l. amplius non petitum. ff. rem ratam haberi. In tex. ibi. [vel actionis ſpecies.] id eſt petitio, vel libellus continens petitionem fuerit deductus reo comparenti, & per ipſum receptus nõdum tamen reſpondit quia debet habere terminum ad deliberandum an velit cedere, vel contendere. vt in auẽ. offeratur quinimò etiam ſi dedit fideiuſſores de iudicio ſiſti: non dicitur lit. conte. vt ibi probatur in verbo data fideiuſsione. † In fi. ibi. [cum iudex per narrationem negotij.] ſupple & concluſionem. Nam non ſufficit narrare negotium puta ꝙ Titius recepit à me mutuò, vel vẽdidit mihi talem rem, niſi petam ipſum condemnari quæ petitio dicitur concluſio libelli & eſt neceſſaria in ciuilibus vt poſsit peruenire ad diffinitiuã, licet ſecus in criminalibus. vt no. per Cy. in l. in cauſis. j. de accu. & de fal. l. nec exẽplum quidam verò dixerunt idem in ciuilibus: ſed cõmuniter teneẽ contrariũ, vt patet ex no. per Bar. in l. j. ff. de edẽ. Ex qua cõcluſione declaraẽ narratio præcedens, et intentio agentis, qua actione intendat agere. vt l. Aurelius. §. ſticho. & ibi no. ff. de liber. leg. Non tamen eſt neceſſe narrare quæ cõſiſtũt in iure, qñ incipitur à narratione facti quia ex facto ius oriẽ. vt l. ſi ex plagis. §. ij. ff. ad l. aquil. vnde nõ habeo dicere ꝙ ex illo mutuo eſt mihi obligatus ſed ſi inciperem ab eis quæ cõſiſtunt in iure, qua dicerẽ ꝙ Titius eſt mihi obligatus. in c. non ſufficeret condẽnationem, vel aptitudinem libelli: niſi exprimerem cauſam exiſtentẽ in facto: ex qua reus reddatur certus, an velit cedere, vel contẽdere. vt plenè no. in l. j. ff. de eden. & requiritur ꝙ concluſio ſit apta, & quæ neceſſariò ſequatur ex narratione facti ſuper iuris prẽſumptione aliàs libellus eſſet ineptus, & nullus & quandocunq; de tali ineptitudine poſſet opponi. vt patet ex no. ꝙ Bar. in l. edita. ś. de edendo, in articulo de emẽda. libel. etiam poſt ſententiã ſi priùs non fuiſſet oppoſitum quia reddit ſnia null a data ſuper inepto libello. vt ſentit glo. inſti. de obli. & Bal. in l. actori. j. de iureiu. qui allegat text. in c. dilecti. de emp. &
4 vendi. Et ſupple hic & reſponſionẽ ſubſecutã vt in gl. †Sed oriẽ dubiũ qualiter debeat fieri reſponſio, ſi reus vult negare an debet narrata prout narranẽ negare, an etiã petitaẽ & cõmunis obſeruatio eſt ꝙ vtraq; negenẽ & ꝙ dicat nego narrata prout narranẽ, & petita prout petunẽ, fieri debere. Sed & ſi narrata tantũ negauerit, ſufficit ſecũdũ Inn. in c. j. extra eo. ti. qa ſi nego narrata, in conſequentiã nego petita: cũ ab illis dependeat petitio & ſi illa non ſunt vera, petitio non ꝓcedit. Sed quid ecõuerſo ſi negat petita fieri debere, & de narratione nihil dixit. Cy. videẽ hic variare. Alij dicunt aliter idẽ tenet hic Bar. & vide in Spec. e. tit. vbi plures mouenẽ q̃ſtiones. Et iſtã opi. videẽ ſentire gl. hic magna dũ dicit. [vt det mihi x. Titius & Titius dicit nego: vel non
5 eſt verũ vel ſimile.] Bar. † In tex. in fi. ibi. [audire ceperit.] ꝓ hoc vĩ ꝙ non ſufficiat dediſſe libellũ in ſcriptis, & reſpõſionẽ factã fuiſſe in ſcriptis, per quã reus negat narrata prout narranẽ, & petita prout petuntur: ſed requiritur ꝙ ambę partes ſint corã iudice, & actor dicat dico narrata in libello meo, & petita prout petuntur, fieri debere animo lit. conteſt. & reus econuerſo dicat eo dẽ modo negãdo aliàs iudex nõ audiret qa multa dantur in ſcriptis: q̃ nõ veniunt ad notitiã iudicis in principali & hoc non ſufficit ſed requiriẽ ꝙ iudex audiat: licet partes referãt ſe ad libellũ et ita ſeruaẽ in Romana curia ſed in alijs locis tanta ſolẽnitas nõ ſeruatur ſed ſufficit reſponſio per ſcripturã nec vnquã vidi fieri dubium. Sed pone ꝙ reus primò reſpondet ꝙ actor narrauit dicẽs dñe iſte fecit me citari ob talem cauſam ego nihil ſibi debeo an dicatur lis cõteſtata? Gul. de cug. mouet & allegat ꝙ ſic l. ſi ſine. in prin. ff. de interrog. actio. tñ ipſe determinat contrarium ſicut non valeret ſtipulatio ſi non præcederet interrogatio reſponſio num. vt l. j. §. j. de verb. obli. quia conteſtatio litis eſt illi ſimilis vt patet ex vi vocabuli. Item quid ſi libello nõ reſpondeat ille contra quem fuit porrectus, ſed quidam tertius comparens pro ſuo intereſſe, & negat narrata & petitaẽ? Reſpondeo non fit conteſtatio: vt poſsit peruenirì ad diffinitiuam cõtra illum contra quem fuit porrectus. vt not. Innoc. in c. j. in fi. extra eo. tit. Item pone ꝙ reus reſpondet petita fieri debere pro parte, & pro parte non. an dicatur lis legitimè conteſ. Bar. in l. permittẽdũ. ff. ſi pars hæredi. peta. dicit quòd ſic per illum text. Item quid ſi actor cum dedit libellum reo abſente, dicat narrata prout narrantur vera eſſe & petita prout petuntur & reus poſtea comparens actore abſente negat, an dicatur lit. conteſt. facta? tex. videtur ꝙ non in auẽ. qui ſemel. j. quomodo et qñ iu. vbi dicitur quòd reus tunc lite nõ cõteſtata poteſt litigare de iure ſuo, & peruenire ad diffinitiuã qd' non erat ante illam auẽ. ergo comparitio rei, & contradictio, nõ facit litem haberi pro conte. Item adde ꝙ lit. conteſt. retrotrahiẽ ad diem dati libelli. vt no. Cy. ś. de alie. iudi. l. j. in ix. q. In criminalibus verò quãdocunq; reus cõpareat, & neget accuſa. etiam accuſatore abſente habeẽ lis pro conteſt. & nomen eius recipiẽ inter reos: qa cum concernat publicam vtilitatem, iudex repræſentat perſonã accuſatoris ita no. Bar. in l. is qui reus. ff. de publ. iud. In gl. fi. ibi. [& Titius dicit nego, vel non eſt verum.] per iſtã gl. dicit Gul. de cu. ꝙ ſi reus reſpondet actori tu mentiris. cũ actor. dicat ipſum eſſe obligatum ex tali cauſa, inducitẽ lit. conteſt. licet

non fuerit vsus verbis cõsuetis.nego narrata prout narrant &c. Nec obst.l.turpia.ff.de lega.j.vbi verba iniuriosa vitiãt dispositionẽ.quia verũ est quãdo ei contrariantur.vt ibi.vbi testator intẽdebat bonificare legatariũ,& vtebatur verbis iniuriosis.secus si non cõtrariãtur.vt hic.quia si dico tibi aliquid qđ reputas falsum,licitũ est tibi dicere mẽtiris, quãdo agitur de tuo præiudicio.vt in l.quæ oĩa ff.de procu. † in glos.ibi.[vt si exceptionem
6 opponat [pacti,vel iurisiu.]īquãtũ dicit [pacti,]vult ista gl. qꝫ per oppositiones exceptionum peremptoriã inducaẽ litis contest.licet nõ dicat verba formalia.de quibus.ſ.sed in cõtrariũ est hodie decisum in c.j.eo.ti.lib.vj.cui decisioni standum est: licet de subtilitate iuris gl.videaẽ verius dicere,& melius:quia si dico te teneri mihi ad x.ex tali cã.licet non dicas nego me teneri. sed dicas feci sti mihi pactũ de nõ petendo,satis videris negasse te teneri.qa licet tenearis mero iure,non videris teneri:ex quo habes excep.quia nõ teneris cũ effectu.Bar.cõcor.gl. cum iure cano. vt ista gl.intelligatur quando exceptio peremptoria opponiẽ sta tim facta narratione per actorẽ.sed ius cano.intelligatur quãdo nõ statim,sed ex iteruallo.ista est nimia restrictio ad illud.c. sed in quãtũ dicit si illa exceptio opponereẽ in vim declinatoriæ ad impediẽdũ processum,non induceretur lit.contest. quia potius declinaret.vt ibi dicit gl.& idẽ de alijs exce.litis finitæ.sed si op-
7 ponatur in vim peremptoriæ,dicit idem qꝫ in excep. pacti. † In gl.ibi.[sed nõ animo cõtestãdi litẽ.]istũ arti.disputauit Mar. sil'. & tenuit istam glo.sicut responsio facta ad interrogationem, cũ protestatione qꝫ non intelligatur stipulatio.facit vt stipulatio nõ sit:licet verba patiãtur.vt in l.Iurisgẽ.§.qꝫ ferè.ff.do pact.ita facit vt nõ intelligatur cõtestatio.Sed an iudex possit repellere hanc protestationem,& declarare qꝫ habeatur lis pro contest.videtur qꝫ sic.sicut potest declarare contra non respondentem,vel nõ iurantem,qꝫ habeatur pro confesso.vt in l.ij.§.sinautem reus.ſ. de iura.ca.Doc.determinant contrarium.qꝫ postq̃ data est forma à iure,nõ potest Iudex derogari iuri scripto.arg.in l.j.§.j.ff.de fer.
8 †Quid ergo fiet ex quo non vult contest.Respõdeo. Iudex procedet contra eũ,tanquã si esset cõtumax in cõparẽdo ad primũ & ad secundũ decretum.vt no.in auth.qui semel. quomodo & quãdo iu.poterit etiã ipsum cõpellere captis pig.& mulcta indicta.arg.in l.j.§.qd ergo.ff.de vẽ.inspi.sed licet nõ fuerit lis cõtest. vt possit ad diffinitiuã peruenirí.quãtũ tñ ad interrũpẽdã p̃scri. vel perpetuãdã ac.postq̃ actor fecit quicqd potuit,habetur pro cõte.per l.eũ q.§.quæ iniuriarũ.ff.si quis cau.& audiui Bal. dicẽ tẽ se audiuisse à Bar.& vide qꝫ idẽ Bar.no.in l.j.ff.de priua. deli. In gl.ibi.[Itẽ puto per veritatẽ respõderi.]dicit Bar.id est de eo qꝫ vehemẽter opinatur,& crediẽ.vt no.in l.j.§.Labeo.ff.de aqua
9 plu.arcẽ.aliàs cõuẽtus de facto nõ posset litẽ cõtest.†Et no. istã gl.sing.qꝫ si dico te mihi teneri ex tali causa.& tu dicas non puto me tibi teneri in aliquo.& per hoc non fit.li.cõte.verbũ ergo credit nõ est sufficiens ad respondẽdũ libello, vt fiat cõtestatio. licet sit sufficiens ad respõdẽdũ positionibus.sed per talẽ respon sionem factã positionibus qualitercunq; facta sit.non inducit̃ litis cõtestatio.vt in c.dudũ.de elec.Bal.tamẽ videẽ sentire hic qꝫ
10 fiat litis cõtest.quia si dicit nõ credo,videtur negare. † Vltimò in gl.ibi.[sed puto,si erat libellus datus.] Ioã.an.in addi.Spe.eo. ti.tenet distinctionẽ istius gl.licet Guli.de cu.videaẽ tenere contrariũ.& Cy.hic in addi.Breuiter si nõ erat datus libellus, clarũ est qꝫ per confessionẽ non inducitur lit.contest. quia nec posset induci vt esset valida.vt in auth.offeraẽ.in fi.Sed si erat datus libellus:& tũc si constat qꝫ cõfiteatur non animo litigãdi: sed declinandi iudicium.idẽ.per l.si reus paratus.ff.de ꝓcu.& ꝓ id qđ ſ.no.gl.sed si aliter non cõstat,videẽ cõfessus animo cõt.litẽ. nõ vt litiget:sed vt feratur sententia diffinitiua.quę põt sibi ꝓdesse, vt habeat regressum de euic.quẽ nõ habet si nõ esset cõuictus ꝓ sententiam:vt l.vtique.ff.de rei.ven.& posito quod sentẽtia nõ esset lata,habetur pro condemnato per l.vnicam.infra de confe. Et no.mirabile.quod ista confessio facta post dationem libelli habet vim contest.proba.& sententiæ.vt dicit Specul. & quòd per confessionem posset fieri,sicut per contradictionẽ.satis probatur in l.ij.post princi.de iura.calũ. vbi loquitur magis largè quàm in l.rem non nouam.§.patroni.vbi dicitur per narrationẽ & contradictionem.sed ibi dicitur per responsionem.quòd potest intelligi tam de responsione,contradictoria,quàm de respõ sione consonante.Et vide hic per Cyn.& Bart.in Specu.eod.tit. vbi mouentur plures quæstiones.& ista materia est magis practicabilis & vtilis quàm subtilis,& similiter authen.sequen.

2 ☞ *Cuius fauore sit introductum,an actoris,uel rei, ut libellus detur in scriptis? & ꝙ debeat dari expensis actoris.& quare soleant fieri tres scripturæ?*
3 *Quando actor possit dicere reo quòd accipiat copiam à iudice,uel à notario suis expensis,& tunc non diceretur offerri libellus,sed edi.*
4 *Antequàm libellus offeratur,an requiratur citatio partis,& quomodo fiat ista oblatio?& nume.5.*
5 *In criminalibus debet mitti copia accusationis,uel inquisitionis.*
6 *Libellus quid sit,& qualis debeat esse?*
7 *An statim porrecto libello soluantur sportulæ?*
8 *Lex noua simpliciter & indistincte loquens,debet intelligi & distingui per legem uetustiorem,si congruè fieri potest.*
Quis dicatur fideiussor idoneus?
9 *Oblato libello & termino dato reo ad liberandum,potest reus statim respondere libello,si uult,& non expectare finem termini.*
Si fuit reo missa copia libelli in citatorio,& transiuissent.xx.dies:non habitur diuturnus.& quòd talis dilatio deliberatoria non detur actori.
10 *Iudex non potest abbreuiare uel elongare tempus. decem. dierum datum ad appellandum',nec tempus datum ad appellationem prosequendam, & an prorogare possint?*
11 *In criminalibus non datur tempus ad deliberandum.*
Transacto tempore ad deliberandum,an possit Iudex recusari?
12 *Iudicem quem quis sibi,dari petijt,non potest recusare,sed poterit ab eius sententia appellare.*
Testem quem quis produxit non potest reprobare respectu personæ. quòd sit inhabilis ad testificandum:sed eius dictum poterit impugnare.
13 *Iudex non debet compellere reum ad respondendum libello:nisi constet sibi quòd transierit tempus datum ad deliberandum.*
14 *Plures casus in quibus non est necessarius libellus.*
15 *In conceptione libelli grande eminet periculum.*
An possit renuntiari dationi libelli,& alijs quæ sunt de ordine iudiciorum? remissio.

AVTHENTICA.

1 Offeratur. †Ante quàm perueniatur ad contestationem litis. oportet quod offertes libellus in scriptis,& quòd reus habebat dilationem ad deliberandũ,ad velit cedere, vel contendere intra quam potest iudicem recusare,vel petere alium sibi adiungi.quo tempore transacto,& nihil allegato,quod habebat retardare quæstionem,poterit reus compelli ad litem contesta.ter ad respondendum libello.& si aliquod dictorum factum non fuerit,lit.contesta.de facto facta non valebit. hoc dicit. Aliud aliud per se.authen.quòd actor præstet cautionem,quando in libellum de contestando litem infra duos menses. Item aliud additur per authenti.generaliter.de episco.& cle. quòd satisfiet de prosequendo litẽ vsq; ad fi.Sed istæ satisdationes ex parte actoris non sunt in vsu:vt dicit Bar.hic & ibi & dicit qđ vidit aliqꝫ peti,sed non obtineri.& ista auth.quatuor facit primò ponit qđ incũbat actori vsq; ibi.[& exinde.]secũdo qd incũbat reo.vsq; ibi [deniq;.]tertiò quid incũbat iudici.vsq; ibi.[litis ergo contest.] quartò & vlti.annulaẽ contestatio,si prædicta nõ obseruentur.
2 † In tex.ibi.[offeratur.] Dic cuius fauore fuit hoc introductum an actoris,vel rei,vel iudicis qꝫ daretur libellus in scriptis.vide gl.in cle.sæpe.de verbo.sig.super verbo pronuntiatio:& ex illo verbo videtur qꝫ debeat dari expẽsis actoris, & ideo solent fieri tres scripturæ.quarum vna datur iudici, & illa reputatur ordinalis.altera remanet apud actorem:altera traditur reo:& cũ reuenit ad contest.lit.videri debet an illa quæ sibi data est,concordet cũ illa quæ data fuit iudici,aliàs non teneretur contestari.
3 hoc in Spe.de libel.concep.§.restat.circa prin. † & ideo dicitur dari expensis actoris:quia ipse actor soluit scripturam. Aliq; verò dicũt quòd non tenetur actor dare copiam suis expensis,sed potest dicere reo quòd accipiat copiã à iudice vel à notario suis expensis.per.l.j.in prin.ff.de edẽ.& hoc tenet Cy.& Bal.sed ista reuera nõ diceretur offerri libellus.Sed bene diceretur edi actis sed in hoc seruanda est practica curiæ vbi agitur:vt l.iij.in ff. de testi.& ſ.de epis.& cle.l.cum clericis.cir.fi.† In tex.ibi.[ei qui vocatur ad iudicium.]potest intelligi tribus modis.Primò sic cet.postquàm vocatus comparuit,& sic offertur ab ipso actore, & prius fit citatio quam oblatio, quòd ita sit fiendum, patet ex ordine titulorum in ff.vbi titul.de in ius. voc. præcedit titul.de edend. Item iudicium quia incipit à citatione vt instituta de pœna temere litigan. & sic citatio est primus actus. Item per l. ij.infra de requir. rei vbi dicitur quòd citatus comparere debet

debet explorare quæsitum. id est quid actor, vel accusator velit dicere. Alij dicunt q̃ prius debet offerri libellus iudici, vt possit deliberare an velit cõmittere citationem, an nõ postquã citatus cõparuit, tunc Iudex debet dare sibi copiã, & hoc probatur ex ordine titulorũ in C. quia tit. de eden. præcedit tit. de in ius voc. Sed ista deliberatio in iudice non est necessaria: nisi qñ quis petit citari illã quẽ non põt in ius vocare sine venia vt parentem, vel patronũ. Nam tunc Iudex nõ debet cõmittere citationẽ, nisi primò videat petitionẽ, & si videt quod intentet actio famosa, non debet eam cõmittere, aliàs sic vt hæc habetur in tit. ff. de in ius voc. maximè in l. sed si hac. §. pe. vel fi. Alij dicunt q̃ non tradit iudici, vt deliberaret an debeat committere citationẽ vel nõ: sed vt citato mittat copiã petitionis, & q̃ sit mittenda facit aut. qui semel. j. quomodo & qñ iud. ibi loquit de copia rescripti, nõ petitionis. Itẽ facit l. sicut j. de præscrip. xxx. ann. vbi per citationem interrumpitur præscriptio: sed si non esset missa copia: tunc simpliciter nesciret super quo citatus est, ergo nõ deberet interrumpi præscriptio. † Breuiter in criminalibus bene debet mitti copia accusationis vel inquisitionis: sed in ciuilibus nõ, & ideo licet quælibet practica possit esse bona prima verior, & magis de mente huius literæ, seruandus est tamẽ stylus curiæ. † In tex. ibi [libellus.] Dic q̃ est breuis scriptura & clara, continẽs intentionẽ agentis & q̃ debeat esse breuis, & nõ verbosus patet ex l. fi. §. in refutatorijs. j. de tẽpo. appel. q̃ debeat esse clara patet in l. ita filei ff. de iure fisci. Et quia debet esse talis, ex qua reus possit reddi certus: ita q̃ possit deliberare an velit cedere, vel contendere: vt l. j. in prin. ff. de eden. Ponit autẽ istud vocabulum multis modis, interdum pro libello conuentionali vt hic, interdum pro supplicatorio: vt §. qñ libe. prin. da. sit. interdum pro delegatione iudicis: vt l. nec quicquã. §. vbi decretũ. ff. de offic. procon. interdum pro libello declaratorio, vel pro literis dimissorijs, quę vocantur apostoli. vt ff. de libel. dimis. per totum ponit etiã pluribus modis. vt no. Spec. de libel. conce. §. ij. vel iij. sed ante istam aut. non erat necessaria scriptura in ciuilibus: vt d. l. j. ff. de eden. sed in criminalibus sic: vt l. libellorum. ff. de accu. † In tex. ibi. [& exinde prabitis sportulis.] Iste text. innuit q̃ statim porrecto libello soluantur sportulæ: sed cõtra q̃ imò tẽpore contest. li. vt in aut. de iudi. §. ne autẽ. oportet ideo pro parte in principio, & pro parte in fi. temporis latæ sententiæ. So. sportulæ sunt multiplicis generis quædã quæ dant iudicibus delegatis pro eorum salario & illæ dant ab vtraq; parte secundũ formã prædictã quædam quæ dant à solo actore quando consueuit solui tantũ pro libra de contentis in petitione, & illud applicatur fisco, & de illis põt loqui iste tex. quia soluuntur statim porrecto libello quædã quę soluuntur executoribus & illę soluuntur à citato dumtaxat tempore quo eunt secundùm longitudinẽ itineris, & si ipsum non soluerit, possit ipsum expignorare de his loquit l. omnes. §. executores. de epti. & cle. de materia istarum sportularum vide gl. plenam in tit. de actio. §. tripli. & in aut. de iudi. §. nullo quidem. In tex. ibi [& data fideiussione.] supple de iudicio sisti. si citatus non possidet immobilia: aliàs non esset danda. † In tex. glo. quæ semper allegat q̃ lex noua simpliciter & indistinctè loquens debet intelligi & distingui per l. veterẽ: si congruè fieri potest per l. nõ est nouũ. ff. de lega. per id quod nota gl. j. de iure delibe. l. fi. §. in computatione, in fi. glo. mag. Et debet esse fideiussor idoneus: vt l. fi. ff. de in ius vocan. Et tunc dicitur idoneus, quando possidet immobilia. vt not. glo. in corpo. vnde sumitur ista aut. Et qñ habet priuilegium fori. vt scholaris *. qui non esset idoneus: vt in l. fi. ff. si quis in ius voca. non ie. & facilitate conueniendi: vt ibi gl. in d. l. q. in prin. ff. de in ius vocan. Nec sufficerent pignora quia est satisdatio prætoria, s. primo à prætore inuẽta, quę requirit personas, non pignora: quod dic vt l. prætoriæ. ff. de p̃to. stip. per Bar. in l. j. de in ius vocando & hic in gl. † In tex. ibi. [xx. dierum gaudeat inducijs.] hoc est si vult reus, aliàs posset statim respondere libello: quia sui fauore datur ista dilatio deliberatoria: vt no. Cy. j. de dila. l. j. Et si fuisset sibi missa copia libelli in citatorio, & transiuissent xx. dies, non daretur alius terminus secundũ Cy. ibidem. talis autẽ dilatio deliberatoria nõ daretur actori: qui debuit venire instructus. vt j. de dila. l. si quãdo. In tex. ibi. [gaudeat.] non dicit q̃ Iudex det, & sic patet q̃ ista dilatio datur à l. sine ministerio iudicis, & sic Iudex non posset ipsam abbreuiare inuito reo, vel elongare inuito actore, secus quando cum mi-

nisterio iudicis. hoc tamen dic vt plenè no. a
10 per Bar. in l. ij. ff. de re iud. † Et not. glo. quæ incipit. [scilicet ad plus.] in fi. quæ semper allegatur quòd iudex nõ potest abbreuiare vel elõgare tempus x. dierum datum ad b
appellandum nec etiã in casu datum ad appellationem prosequẽdam, quid autem de partibus, an possint? dic vt dixi in l. properandum. in prin. per glo. Et loquitur in ciui
11 libus: † sed in criminalibus nõ datur tẽpus ad deliberandum. qa cum interrogatur de facto, debet esse certus: ideo statim debet respõdere accusationi, vel inquisitioni. In tex. ibi. [vel recuset.] innuit iste tex. q̃ trãsacto tẽpore dato ad deliberãdum nõ possit iudex recusari. Contrariũ tenet Cy. in l. j. j. de dila. vsq; ad cõtest. li. per l. apertissimi. s. de iudi. supple nisi prius in iudicẽ cõsensisset. vt proponẽdo alias exceptiones, & petẽdo super illis prouidiari per l. sed & si susceperit. in prin. ff. de iud. nec iste tex. contra dicit quia licet possit petere durante dilatione, non dicit quòd
12 postea non possit. † In tex. ibi. [petierit.] Not. quòd iudex quem quis petijt dari, recusari nõ põt. sed bene potest appellari ab eius sententia. vt l. ex consensu. ff. de appel. Sic & testem quẽ quis produxit non potest reprobare respectu personæ, q̃ sit inhabilis ad testificandum: sed põt bene impugnare eius dictũ vt j. de testi. l.
13 si quis testibus. & no. Inno. de excep. c. cum venerabilis. † In tex. ibi. [denicq; præsens interrogetur.] Not. secundum Bal. q̃ iudex non debet compellere reum ad respondendum libello: nisi constet sibi q̃ transiuerit tempus datum ad deliberandum & si con
14 trarium faceret, nõ valeret lit. contest. † Circa istam materiam & pro declaratione glossarum hic positarum, quæ sunt breues, vide per gl. pleniores & lõgiores in corpore vnde sumitur §. sancimus & §. susceptо. & vide vltra quadraginta casus in quibus non est necessarius libellus qui no. in Spec. de libel. cõce. §. nunc dicendũ.
15 qui etiam dicit in §. j. † q̃ in concep. libelli grande eminet periculum quia est fundamentum totius iudicij & q̃ pauci reperiuntur qui vario non ducãtur errore. Ideo semper debet recurri ad valentissimum aduocatum in causis magnis tanguntur etiam per Cy. hic quædam satis leuia. Et an possit renũtiari dationi libelli, & alijs qui sunt de ordine iudiciorum, vide in c. de causis. de offi. deleg. in glo. & per doc. in cle. sæpe. de ver. signi.

¶ Vt scholaris. Adde aut̃ habita & ibi diffusè p Bartholomeũ de bologninis. C. ne filij pro patre.
¶ Cõtra vsurarios. Adde diffusè p doct. in c. quãquã. de cẽsi. lib. vj. & per doct. in cle. præsenti. eo. titu.

De plus petitionibus. *Rubrica.*

2 *Vsurarij qui exigunt promissionem de duplo ueræ sortis, & postea totum petunt q̃ debeant cadere etiam à uera sorte: probato q̃ sit de duplo ueræ sortis.*
3 *Petens plus debito quando puniatur. ut hic?*

LEX VNICA.

1 2 b **Diosas.** † Qui per dolum cautionem plurís exigit, & plus petit litem conte. debitum perdit nisi transactio & secũda cautio interuenerit. h. d. & est no. l. secundũ Bart. † Et not. contra vsurarios [b] qui exigunt promissionem de duplo veræ sortis, & postea totum petũt. vt debeant cadere etiã à vera sorte hoc probato q̃ sit de duplo veræ sortis qd̃ perpetuò tenemenți. In tex. ibi. [nullo eum dispendio prægrauari.] subaudi de quo infrà, s. vt cadat à toto debito bene tamen patitur pœnam plus petentis per dolum quæ est pœna tripli expensarum, vt insti. de act. §. tripli. In tex. ibi. [exordiũ.] scilicet litem conte.
3 vt l. præcedenti. † In tex. ibi. [transactionibus.] puta quia nõ potuit probare reus q̃ cautio esset de pluri quã deberet, ideo transegit pro certa quãtitate tunc põt probare q̃ vult agere ad pœnã certè non potest. quia per transact. decisus est ille arti. & idem si faceret iteratam confessionem facit j. de agri. & censi. l. cum scimus. li. xj. & quod ibi no. Plura ergo requirunt ad hoc vt habeat locum pœna de qua hic. Primò quia per dolum quis exigit cautionem de pluri. Secundò q̃ eam petierit. Tertiò q̃ petierit per dolum. Quartò q̃ perseuerauerit vsq; ad lit. conte. si autem non exigit cautionem de pluri, tamen plus petijt per dolum: punitur in triplo expensarum. vt in eo. §. tripli. Item si exegit cautionem per dolum, non tñ petijt, non punitur ciuiliter sed criminaliter crimine stellionatus si nõ cadit in aliud speciale delictũ. Si verò non fuit in dolo, tunc etiam si exigit & petijt, non punitur ciuiliter vel criminaliter, & hoc voluit gl. ff. de condi. fur. l. si seruus. §.

a ¶ Post terminū. Adde Bar. in l. ante sententiā. ff. de appel. & bar. in l. qui vltra. ff. de pœnis..

b ¶ Multiplex dilatio Adde Car zaba. in c. præterea. in j. q. de dilatio.

c ¶ Verbū puincia. ad de tex. glo. & doc. in c. ius quiritū. j. dist.

Bone. In dubio gl. fi. hīc in fi. videtur tenere ꝙ eoipso præsumatur fuisse in dolo, qđ plus petijt. sed per omnes doc. reprobatur. imò requiritur ꝙ dolus probetur vt l. quoties. §. qui dolo. ff. de proba. Isto ergo casu quādo plus petijt sine dolo: sed nō probat nisi de parte. vt petij. x. & probauí. de. v. an. posim obtinere sententiam in. v. videtur quod nō. ꝙa non fuit fuit lis cōte. in. v. sed in. x. Cōtrariū determinat Cy. in l. j. §. ti. j. in vl. q. quia petit x. censetur etiam petijsse. v. quod patet. quare vt absoluatur reus simpliciter, nec. x. nec. v. possunt ab eo peti. vt in l. si quis cū totū. ff. de excep. rei iudi. ꝙ nō esset si non videretur petita. et vide ꝙ no. Bar. ī l. si ꝙs ducētia. §. vtrū. ff. de reb. dub.

De dilationibus. *Rubrica.*

1 † Notandum tamen est ꝙ probationes possint fieri etiā dilatione nō data. vt infra l. si qñ & l. cū à nobis. & in Spe. eo. ti. §. vidēdū. ver. vtrum valeant. & in l. in crimine. ff. de adul. & ibi tangitur, per Bar. Si tñ non fiant. & dilatio fuerit data ad probādum, non dicitur cognitum de causa. ideo sententia diffinitiua lata nō 3 valeret in qua requiritur causæ cognitio, & plena deliberatio. vt ff. de iudi. l. iudices. & per Bar. in l. prolatam. ante fi. infra de sen. ś. de iudi. l. iudices. & per Bar. in l. prolatam. ante fi. infra de sen. sed bene posset ferri absolutoria ab obseruatione iudicij. l. prope

2 randum. §. & si quidem. ś. de iudi. † Et no. quòd in dilatione data ad probandum possunt produci testes, & etiam instrumenta de vi verborum. cum probatio fiat tam per testes quàm ꝑ instrumenta. si tamen non fuerint ante producta instrumenta possunt etiam produci post. vt no. in Spe. eo. ti. §. vidēdū. versi. qd si data. sed testes non possunt produci lapsa dilatone. nec etiā capitula, quibus teneatur pars tñdere. vt eo. §. ver. Itē qd si datus. & in curia Romana, & in multis alijs etiā infra terminū datū ad probandum non producuntur instrumenta: quia solet dari terminus per se ad producendū iura, vel instrumenta. sed si nō appareret de alio stilo, habet locum ꝙ §. dixi. sufficit autem infra terminum datum ad probandum producere capitula, & facere testes iurare parte citata, si ante vltimam diem termini producantur. vt infra de testi. l. si quando. secus si vltima die termini quæ interpellat vtrāq; partem. iuxta not. per Bar. in l. item illa. ff. de cō-

a sti. pecu. Post terminū * verò possunt testes examinari. vt plenè no. per Bar. in l. damni. §. fabini. de dam. infect. & per glo. in cle. vnica. de offi. leg. nisi fuerit datus ad probandum, & probatum habendum. quia de stylo & consuetudine est quòd infra termi-

3 num etiam examinentur. vt aliquid operentur illa verba. † Est

b autem multiplex dilatio. * secundùm Iac. de are. vt refert Cy. in l. j. istius ti. quia quædam est deliberatoria. & ista datur ante litē l. j. istius ti. quia quædam est deliberatoria. & ista datur ante litē conte. vel interrogatorijs quæ fiunt ad præparationē iudicij. vt ff. de inter. act. l. qui interrogatur. Et etiam post litem contest. ad respōdendū capitulis & positionibus cōtinētibus actū alienū. vt l. iusiur. & ad pecunias in prin. ff. de iureiur. secus si proprium actum contineant in quo non cadit ignorantia. vt l. quanquàm. ff. ad velle. nisi sit de longinquo. vt l. peregre. in prin ff. de acqui. poss. vel multum intricatum. l. emptor. §. Lucius. ff. de pac. & no. per Bar. in l. si res obligata. de leg. j. Quædam est dilatio probatoria. & de hac loquitur. l. j. tit. & l. fi. ff. de ferijs. Quædam allegatoria. puta ad proponendas exceptiones dilatorias, vel perēptorias. vt in c. pastoralis. de excep. & in auth. iubemus. ś. de iudi. secundū vnum intellectū. Quædam expectatoria. quæ datur absenti citato ad comparendum. de qua in l. ad peremptorium. cū seq. ff. de iudi. Quædā dilatio est iudicatoria. quæ datur ad iudic. soluendum. & de ista loquitur. l. fi. infra de vsur. rei iu. & oēs istę intelliguntur peremptoriæ etiā si nō dicat. excepta dilatiōe expectatoria, quæ non dicitur nisi dicatur. vel. nisi sit trina. qa tunc habet vim peremptorij, vt patet in d. l. ad peremptoriū. licet quidam dicant ꝙ omnis dilatio quæ fit post lit. contest. dicitur peremptoria, secus si ante. sed Specu. dicit quòd non meminit se legisse in. d. §. sciendum. post princi. Et adde quòd dilationū materia amputanda est vt l. ij. infra de temp. appel. ne lites scilicet protelentur. vt l. properandum.

1 §☞ *Iudex non potest ad diffinitiuam procedere nisi causa plenè cognita, vel infirmata.*
1 *Dilatio ad probandum non debet dari nisi petenti, & quando etiam ex officio nō petiit.*
4 *Verbum prouincia, qualiter sumatur?*
5 *Iudex an possit moderari tempus dilationis? & ui de. numero. 8.*
6 *Dilatio intelligitur peremptoria licet dictum non fuerit.*
Dilatio secunda si detur sine causæ cognitione, an ualeant probationes factæ infra illā?
7 *Quid in criminalibus?*
8 *Quòd si statutum diceret simpliciter dandam secundam uel tertiam dilationem.*

LEX. I.

Voniam. † Iudex ad probandum debet dare dilatiōes moderatas secūdū diuersitates locorum: & semel tantū, non amplius h. d. ista. l. no. secūdū Bar. & primò ponit dictū: vsq; ibi. [qđ hac ratione.] secūdo illud declarat. vsq; ibi. [quod ita.] tertiò illud limita & restringit In prima parte. ibi. [vel personarum.] puta testium. secūdū verū intellectū

2 quia loquitur de personis necessarijs ad probationē fiendam † in tex. ibi. [necessitate.] quia iudex non pōt ad diffinitiuā procedere nisi causa plenè cognita, vel instructa. vt l. Iudices. ś. de iud. ergo necesse habet dilationes dare ad producendū testes & instrumēta. ex quib. causa instruatur. vt l. notionem. §. instrumētorū. ff. de verb. sig. & patet ex tex. sequenti. in verbo [instructiōis exhibēdę.] In tex. ibi. [postulatū.] † No. ꝙ dilatio ad probādū nō debet

3 dari nisi petenti. dicit Bar. ꝙ etiam non petenti ex officio potest Iudex dare, quando videt instantiam debere cito perire per ꝙperandū. post princi. ibi. nullus tam audax inuenit &c. Et remittit ad no. per eū in l. iij. §. hoc autem iudicium. ff. de damn. infect.

4 † In secūda parte. l. ibi [vt si ex ea ꝓuincia.] Qualiter sumat hoc

c verbū ꝓuincia' dic vt no. per Cy. in l. fi. infra de præscript. long. tēpo. Nam hodie quodlibet territorium alicuius ciuitatis vel dominationis habetur pro vna prouincia. vt Florentia cū suo territorio. vt no. de iud. l. fi. Et de iure canonico. vbi fit de hoc mētio

5 die vt in c. corē de electio. per gl. † In tex. ibi. [ex continētibus ꝓuincijs.] supplevel nō cōtinentibus. dū tamen citramarinis alio nō daret perfectam doctrinā. & procedit ista lex de iure communi. quo durat instantia per terminū. & sic bñ possunt cadere tam longæ dilationes. Sed secundū statuta ciuitatū, quæ dāt modicum tempus: erit in arbitrio iudicis moderare tempus dilationis

6 nisi per statutū aliud disponatur. † In tertia parte. ibi. [qđ ita cōstitutū.] illud ꝙ dictum est in prin. l. ꝙ Iudex possit dare dilationes: ad ꝓbādū. nō credāt iudices cōcessum esse in libero arbitrio ipsorū. vt dēt quoties voluerint: sed semel tantū. & sic intelligi dilatio peremptoria. licet dictum non fuerit. Et effectus est vt ipsa dilatione amplius non audiatur, volēs probare: vel etiam de nouo capitulare super eo super quo data fuit dilatio, vt excepto queat confessionem partis: quæ est species probationis. ad hoc infra de non nume. pec. l. in contractibus. §. illo. Si ergo Iudex sine causæ cognitione dedit secundam dilationem, quam ex officio non debeat dare: probationes factæ infra illā nihil valebunt si prima dilatio fuit perfecta. aliàs secus: vt infra eod. l. siue pars. Nam si dedit quinque dies, cum deberet dare decem ex forma statuti, potest sine alio impedimento contingente in prima dare in secunda dilationem aliorum quinque dierum secundùm Innocen. in c. vltra tertiam. de testi. & Barto. hic. ex causa vt si fuit impeditus in prima dilatione, etiam perfectè data, & de cuit de impedimento, posset dari tertia. & sic plures dilationes cum plena causæ cognitione super dicto impedimento vt Lanc tione. ff. eodem. titu. Sed in prima dilatione non requiritur tanta magna causæ cognitio: sed sufficit quòd appareat non calliditè petì. & quòd ad causm faciant testes, vel instrumenta, quæ vel quæ vult producere. & quòd petatur dilatio congrua secundùm distantiam locorum. & ideo videtur quòd prima possit dari à iudice non sedente pro tribunali. argu. in l. voluit. ff. de interro. actio. secus in secunda vel tertia. & ita intelligatur. l. à prouo-

7 dēte. j. eo. & prædicta in ciuilibus. † Sed in criminalibus, siue pu-

cuntur

rumtarijs, ſiue corporalibus accuſatori dãtur due ſine magna cau
ſe cognitione. id eſt abſq; eo quòd fuerit impeditus in prima. da
tur ſecunda ſi concurrant illa tria de quibus. §. & accuſato dãtur
nes. vt d. l. fi. ff. de fer. † Similiter ſi ſtatutũ diceret ſimpliciter dan
dam ſecundam vel tertiã dilationem, non requireretur in ſecun
da probatio impedimẽti in prima. alias nihil operaretur diſpoſi
tio ſtatuti. Notandũ tamen quòd probato impedimento nõ poſ
ſint produci niſi teſtes in quibus fuiſſet impeditus. per l. admo
nendi. ff. de iureiu. ibi dũ dicit quibus ſolus vſurus ſit. ſecũdum
doc. Item Iudex bene poſſet abbreuiare dilationem, [a] poſtquàm
daretur à lege cũ eius miniſterio. & etiã prorogare antequàm ex
piret etiã non probato impedimẽto. ita tenet Ang. in d. l. fi. et non
intelligit de Spe. qui ita ſingulariter determinat. eo. ti. §. nũc dica
mus. ver. & ſunt hæc in argumẽtum. vbi dicit q; ſecundam dila
tionem (finita prima) nõ debet dare ſine magna cauſę cognitio
ne. & ſi dederit, nõ valent probatiões factę in ea. nec etiam ſi fue
rit vſus his verbis prorogamus &c. quia non debet prorogari di
latio quæ finita eſt. ſed diceretur de nouo dari. Sed ſi nõ erat fini
ta dicitur prorogari. vt in l. ſed ſi manẽte. ff. de præca. ratio diuer
ſitatis eſt: quia finita dilatione iam eſt quæſitũ ius alteri parti ad
excludẽdum volentem probare. vnde non poteſt Iudex ſibi ius
auferre. ſed ante lapſum dilationis nõ erat adhuc ius quæſitum:
vnde facilius poteſt impedire ne acquiratur arg. in l. patre furio
ſo. ff. de his qui ſunt ſui vel ãlie iur. poteſt etiã ab ipſo principio
dare maiorem dilationem quàm dicat lex, vel ſtatutũ: cauſa ta
men cognita. & ita loquũtur ea quæ no. per Bar. in l. ij. ff. de re iu
di. quando ab ipſo principio dat minorẽ vel maiorem, ex quo
lex dat eum miniſterio ſuo. Secus ſi ſine miniſterio. vt not. glo. in
auth. offeratur. ſuper verbo viginti dierum. §. de litis conteſ. Sed
quid do dicit talem qualem, dicit lex vel ſtatutum ſi vult poſtea
prorogare, videtur quòd poſsit: etiam ſine magna cauſæ cogni
tione. ſecundùm Specu. in loco præallegato. & Ange. in d. l. fi. &
Bald. ſingulariter in l. j. in fi. j. quomodo & quando iu. qui dicit
quòd ſicut Iudex illum quem citauit ad actum ipſius iudicis, vt
ad ſententiam audiendam, poteſt expectare poſt lapſum termi
ni de benignitate. vt in ca. conſuluit. de offic. delega. ita. & illum
qui petit dilationem ad probandum, vel allegandum: & ſic ad
actum partis, non ad actum iudicis. Tene menti. quia eſt optima
cautela quòd pars ante lapſum dilationis, ſi non poteſt probare
impedimentum contingens ſine culpa ſua; facit quòd Iudex
proroget dilationem: quia hoc poteſt facere: etiam alteram altera
parte inuita. Sed ſi eſſet iam lapſa, non poſſet. Et vidi ſemel bo
nam memoriam domini Prodocimi facere magnum feſtum de
iſto dicto. tamen non allegabat niſi Ange. Ego tamen allego
Spe. & Bart. quos Ange. non allegat. Cætera dic per glo. Bar. &
alios in d. l. fi. ff. eo.

1 *Qui fecit te citari tanquam procurator alterius, & tu comparuiſti, & petiſti inſtrumentum mandati, an ille poterit petere dilationem ad producendum?*
2 *Delegatus, quid dicatur extraordinarius.*
3 *Circa quas probationes poſſunt fieri ſine termino.*
4 *An incumbat reſcriptum incumbat onus probandi narrata in ſupplicatione eſſe uerat etiam parti probandi contrarium?*

LEX II.

1 **Si quando.** † Ei qui reſcriptum impetrauit ad iudicem delegatum non de
bet dari dilatio ad reſcriptum producendum. quia
debuit venire inſtructus; ſed ei contra quem im
petrauit reſcriptum bene debet dari dilatio ad im
pugnandũ ipſum reſcriptum de ſurreptione. h. d.
ſecundũ intellectum Pe. ſecundum quem debet poni q; ali
quis impetrauit iudicem delegatũ contra te, & fecit te citari co
ram eo cũ copia reſcripti, quæ debet inſeri in citatorio: vt probat
auth. qui ſemel. in prin. j. quomodo & qñ iu. ibi dum dicit & per
eum aduerſario cognitis &c. & in c. ij. de dila. comparuiſti & fe
ci produci originale, vt poſsit videre an eſſet abolitũ, vel can
cellatum, vel vitioſum: ipſe dixit ſe non portaſſe ſecum, & petijt
terminum ad producẽdum. certe debes abſolui à citatorio facto:
nec debet dari iſta dilatio. ſed debet tibi condemnari in expenſis
litis & iterum debet facere te citari: ſi vult contra te procedere:
quia eoipſo videtur contumax, licet comparuerit in termino,
quia non portauit reſcriptum originale. ex quo fundatur iuriſdi
tio iudicis citantis, pro qua nõ præſumitur. [a] niſi reſcriptum appareat: vt in c. cum in iu
re. de offi. dele. ſed ſi corã iudice ordinario:
non eſſet cõtumax. ex quo comparuit: ſi ta
mẽ portauit ſecum libellum, vt tibi trade
ret. ſed ſi nõ portauit, & peteret terminum
ad dãdum libellum, eſſet eadem ratio per [b]
iſtam. l. quia nõ deberet dari, & tu debes ab
ſolui à citatione: & ille cõdemnari tibi in ex
2 penſis. & faciet poſt ea iteratò te citari. † Et
eadem ratio eſſet in procuratore, qui fecit te citari tanquã procu
rator alterius, & comparuiſſes, & peteres inſtrumentum manda
ri: petijt dila. ad producendum, omnia iſta probãtur per iſtam l.
notabilem. Si autẽ produxit ſcriptum delega. bene debet dari tibi
terminus ad impugnãdum, & probãdum de ſurreptione. vel fal
ſitate, quia iuſtam cauſam habuiſti nõ comparẽdi inſtructus. Et
per hoc patet ratio. quia reus põt facere examinari teſtes ad per
petuam rei memoriam. etiam non ſenes, neq; valetudinarios. qa
nõ eſt in eius poteſtate quando conueniatur. & doceat de iure
3 ſuo. vt dixi. §. in l. j. vt nemo inuitus. † In text. ibi. [extraordinariũ
iudicem.] id eſt delegati, & ſic no. quòd delegatus dicitur extra
ordinarius: quia præter ordinem à iure præfixum impetratur. nã
iura præfigunt ordinarios in omnibus locis, & coram eis debet
quis trahi, non coram illis. quia hoc eſt odioſum trahere quem
extra domicilium: hoc eſt prouinciam. vt §. de iudi. auth. ſi verò
4 contigerit. cir. fin. † In text. ibi. [dilatio ei penitus deneganda eſt.]
gl. intelligit. ſ. ad probandum intentionem in negotio principali,
& ſic debet habere ſecum probationes ſuas. hoc non placet: quia
prius eſt fundanda iuriſditio delegati, & lis conte. quàm proba
tiones fiant. vnde non tenetur ſecum portare. niſi intelligas quòd
etiam poſt fundatam iuriſdictionem & lit. conteſt. debeat facere
ſuas probationes. etiam dilatione nõ data. Et ita quidã intelligũt
& ſic eſſet hic caſus, in quo probationes poſſunt fieri ſine dilatio
ne. Item ſequeretur ex hoc quòd Iudex in fi. ſuæ delegatiõis poſ
ſet dare diffinitiuam, & abſoluere reum à petitione actoris: tan
quàm actor non probauerit: vt l. qui accuſare. §. de eden. & nõ di
ceretur lata cauſa non cognita, & hoc odio impetrãtis extraordi
narium iudicem. non ſic ſi coram ordinario litigaſſet. & hoc etiã
ſi nõ de cõſenſu vtriuſque partis eſſet impetratus, aliàs terminus
præfixus iuriſditioni haberetur pro termino dato ad probandũ
ſecundum Innocen. in c. ſuper eo. de appel. & dixi in l. properan
dum. §. & ſi quidem ſuper glo. quæ incipit. id eſt diffinitiuæ. Te
ne menti iſtum notabilem intellectum. In tex. ibi. [illi autẽ qui.]
5 hic loquitur quando reſcriptum originale fuit productum. † In
tex. ibi. [ad improbãdã precũ mẽdacia.] No. diligẽter. quia vide
tur hic probari q; ille qui impetrauit reſcriptum, & aliqua narra
uit principi, nõ habet neceſſe probare illa eſſe vera. ſed præſumũ
tur vera. illi verò contra quem impetrauit ſi dicit nõ eſſe vera, in
cumbit neceſsitas probãdi q; non ſint vera. In contrarium vide
tur tex. quòd ille qui impetrauit habet neceſſe probare coram iu
dice delegato. §. de his qui ve. æta. impe. l. ij. ver. ita vt poſt. & de
reſcri. c. ſtatutum. §. cum verò. circa fi. lib. vj. ibi dua dicit primò
fidem iudici faciat &c. & quod no. in Specu. in §. nunc dicendũ.
ver. debet autem, & in addi. Specu. de eiande. deſpon. de hoc per
Cy. §. ſi contra ius vel vtilitatem pub. l. præſcriptione. cir. fin. & q
habetur in cle. j. de proba. vbi habetur quòd ſi princeps narrat ali
quid de facto ſuo, quòd iſta narratio habet vim probationis iuris
& de iure. nec poſſet probari contrarium. Si autem non conſiſtat
in facto ſuo. dic vt ibi no. in glo. &c.

2 *Statutum quòd teſtamentum debeat inſinuari infra tantum tempus poſt mortem teſtatoris: licet non inſinuetur, non reditur nullum, quia non requirebatur tempore teſtamenti confecti.*

[a] Abbreuiare dilationẽ. Adde gloſſ. & doc. in c. præterea. de dila. gl. in c. romana de appel. lib. vj. Bar. in l. 9. ff. de re iudic. doc. in regula indultum. de reg. iur. li. vj.
[b] Secundam dilationem. Adde l. oratiõe. ff. de fer. gl. mag. in l. fi. j. eo. tit.

AVTHENTICA.

1 **Quod fieri.** † Iſta aut. ponit duo dicta. quorũ pri
mũ eſt ſpeciale qñ actor trahit reum
corã extraordinario iudice, ſcilicet delegato: & non ha
bet locum quãdo corã ordinario. nec habet locũ de iu
re ciuili: quia reus nõ tenet ſibi reſpõdere, niſi ipſe actor prius p̃
ſtet ſatiſdationẽ de certa quãtitate iudicis arbitrio moderãda, &
reo caueat, ſi ipſe actor nõ proſequat cauſam. & gl. intelligit etiã
ſi actor vincat. qa foueat iuſtã cauſam. iuxta. l. properandũ. §. ſin
autẽ exgeſtis. §. de iudi. reo cauſam proſequẽte, & actore negligẽ

a ¶ Datio dilationis. Adde quod quælibet dilatio intelligit esse peremptoria. secundū Bald. in c. j. in fi. quo tpe miles in vsibus feud. Doc. in c. j. de elec. lib. vj. hoc verū. nisi subsit vltimū impedimentum. qa tūc nō intelligitur perēptoria sēdm Bal. in c. fi. de prohi. feu. aliena. per lotha. in vsibus feu.

b ¶ Debet innouari. Adde gl. summæ. ff. q. vj. & an pēdēte appel. à quo possit se intromittere de his q̄ tendūt ad faciliorem exitū appellationis. vide in ca. cum inter de ma. & obe. & per Inn. & doc. in c. constitutus. & c. qua frō te de appel. tex. i cle. quādiu. de app. Fallit quando causa est sic mera q̄ sine causa app. expediri nō potest. per tex. in c. solicitudinem. de appel.

te. nam condemnabitur actor in dicta quātitate reo victo. & sic est alia pœna quæ sibi vincenti vltrà imponitur. de qua in dicto. §. finautem ex gestis. etiam si reus in nullo fuerit læsus. & in hoc differt ab alia de qua in authen. sed libellum. §. de lit. contesta. vbi cogitur præstare aliam cautionem, coram quocunque iudice agat: sed & de contestādo litem infra duos menses. aliàs tenebitur reo ad omne dānum & interesse. & est alia cautio de qua in auth. generaliter. de episcopis & cler. quæ simsliter habet locum corā quocunq; iudice. & simsliter committit dicta cautio si litē prosequat, & nō obtineat & hoc odio trahētis reū ad extraordinariū iudicē. q̄ leges abhorrēt. vt in auth. de mād. princ. §. sit tibi. col. iij. Sed istæ cautiões ex parte actoris nō sunt in vsu. dicit tamē Albe. q̄ nūquā vidit exigi. Sed si peterent, deberēt p̄stari Bar. aūt in d. auth. gñaliter dicit q̄ vidit peti. sed nō obtineri. aliud dictū nō est spāle in iudice delegato: qa idē esset in ordinario. videlicet q̄ si actor sit negligens in prosequēda lite: reus prosequens si vult absolui ab instātia iudicij, nō tenetur ipsum expectare vltra decē dies: qbus elapsis pōt petere se absolui ab instātia iudicij, & actorē cōdēnari tā in quātitate prædicta: quā etiā in expēsis legitimè factis. de quibus staretur eius iuramēto interueniēte taxatione iudicis. & istud in decē diebus nō ponitur hic in tex. sed habetur in corpore vnde sumit de exhi. reis. §. j. & istud additur ad aut. qui semel. j. quomodo & qñ iudex. vbi reus tenetur expectare actorem lōgiori tēpore, si vult absolui: etiā lite nō cōtest. Sed illa loquitur qñ vult absolui diffinitiuè: ita q̄ postea nō audiat. ista quando interlocutoriè ab instātia iudicij, ita q̄ postea actor audiretur. vnde sentiūt Doc. q̄ si corā iudice ordinario reus esset tractus, & actor nō prosequeretur litē, nec etiā esset lis cōtest. si reus vellet absolui ab instātia iudicij, non haberet expectare vltra decē dies per illā aut. sic illud dictū habet locū coram ordinario, & etiā quādo corā delegato. & est canonizata ista aut. iij. q. iij. inducí. el. ij. §. fi. & cū ibi not. In tex. ibi. [q̄ fieri nō debet.] l. vt reus tractus per rescriptū corā extraordinario iudice teneat actori respōdere, si ꝓducat rescriptū vt debet: & etiam petitionē suam: prout innuit. l. j. & sic eam non corrigit. sed addit ad illam. In glo. j. ibi: [imò tenet.] dic quia talis cautio nō præstat corā principe ante rescriptū impetratū: sed post corā ipso delegato antequā reus cogatur respōdere libellū; ideo rescriptū tenet: licet cautio præstita nō sit per id q̄ no. in l. vniuersa. §. de preci. imper. offe. quia illud q̄ nō requiritur tēpore actus celebrati, si post requirat, non dicitur de forma actus, & sic eius

2 defectus nō vitiat actū. vt ibi no. †vnde si statutum dicat q̄ testamentum debeat insinuari infra tantum tempus post mortem testatoris: licet non insinuetur non reddītur nullum: quia nō requirebatur tempore testamenti confecti. vnde non poterat dici de forma, cuius defectus vitiat actum.

a *¶ Si post dilationem datam ad deliberandum an uellet cedere, uel contendere, procederet iudex ad ulteriora: an censeatur tacitè dilationem reuocare, & an possit eam reuocare expresse?*

3 *Dilationem datam ad probandum: an iudex possit reuocare?*

4 *Pendente dilatione ad probandum, quid possit iudex facere? & quando possit ad ulteriora procedere?*

5 *Si erat data reo dilatio decem dierum ad probandum exceptiones dilatorias, & ea pendente iudex dedit dilationem actori ad probandum intentionem suam, & reus non probauerit exceptiones suas an ualeat dilatio facta actori?*

6 *Iudex si dedit dilationem reo ad deliberandum an uelit cedere, uel contendere, cum hoc quòd si deliberat contendere, eadem die respondere debeat libello, an ista adiectio potuerit fieri?*

7 *Tempus dilationis est continuum.*

8 *Si ultima dies dilationis incidit in diem feriatum: an arctet illum cui data fuit, eam illa die non possit facere quod fecisset, si non fuisset feriata: & quid si totum tempus dilationis reperiatur feriatum?*

Quòd regulariter omne tempus sit continuum.

L E X III.

1 Siue pars. †Pendēte dilatione iudicis officiū cōquiescit. & dilatio data ad probādū est cōtinua. & in ea cōputantur tēpora feriarū solēniū, vel repentinarū. h. d. & semper allegat maximè primū dictū. & intellige primū dictū quādo Iudex in p̄iudiciū dilationis vellet ad vlteriora procedere: puta dedit dilationē ad exceptiones dilatorias vel declaratorias probādas. quibus probatis nō posset ad vlteriora procedi. & hoc nō obstāte. ante lapsum dilatiōis volebat ad vlteriora procedere: certè nō pōt stāte dilatione, & ea nō reuocata: quia suspēsa est eius iurisditio quātùm ad hoc, & ideo processus quē faceret, ipso iure esset nullus: vt in c. significāte. de app. cū concor. cū sibi. l. & ipsam declarat. & hoc tenet gl. in l. j. ff. de fer. super verbo nullius esse momēti. q̄ dicit hoc idem in dilatione &c. & probat ibi

2 corpore de exhi. reis. §. suscepto. ibi dū dicit: nihil &c. †Et idem si post dilationē datā ad deliberandū an vellet cedere, vel cōtendere, & procedere cōtra reū, nec per istum processum censetur dilationē tacitè reuocare. Sed si prius reuocaret expressè, q̄ posset q̄

a datio dilationis est quæ dā interlocutoria, quam Iudex reuocare pōt: vt in l. q̄ iussit. ff. de re iud. & probatur expræssè in dilatione expectatoria q̄ Iudex postquā eam dedit, pōt mutare, vel tollere: vt in l. dicere. §. fi. ff. de arbi. tūc posset ad vlteriora procedere, quia cessante dilatione cessaret suspensio. & hoc vult expres-

3 glo. ij. quæ incipit nisi. † Quidam tamen dicunt q̄ per dilationē ad probādum datā reuocare non possit. quasi ei sit quæsitum in cui data est dilatio. vt probare possit propter ius quæsitum. nec potest interlocutoria reuocari: vt l. j. §. fina. cum ibi not. ff. de pacto. stipu. dic vt dicta. l. quod iussit. Sit autem Iudex vellet procedere in præiudicium dilationis, nulla ratio esset: quia non posset sicut videmus. quoniam pendente appellatione nihil debet innouari. b verum est in præiudicium appellationis. sed pro executione eius bene posset. vt si inhiberetur parti ne aliquid innouet ꝓ

4 pellatione pendente: vt in cap. cum teneamur. de appella. †Nam & si pendente dilatione ad probandū inducerentur testes, bene posset Iudex eos recipere, & examinare: quia hoc non tendit in præiudicium dilationis. sed in executionē eius. Et ex prædictis etiam sequitur q̄ super alijs capitulis in quibus nō esset data dilatio, bene posset procedi: si nō veniretur cōtra dilationē per ea q̄ not. in l. creditor. in prin. ff. man. & j. de rebus cred. l. pen. §. his de ⊸ præsentibus. ✳ in fi. & in c. super eo. de app. & quod habetur in Spec. eo. tit. §. j. ver. sed pone duos. potest etiam procedere Iudex quando periculum esset in mora: vt quādo ille cui datur dilatio ⊸ fugā pararet: vt in l. ait prætor. §. si debitorē. ff. ✳ quæ in fraud. Item si finita esset causa dilationis: quia probationes (propter quas fiendas data erat) factæ fuerāt ante finē dilatiōis. nisi ille vellet alias probatiões facere. & tamē adhuc multū restabat de tēpore dilationis. Nam censetur finita dilatio. vt l. à filia. §. alumno. ff. Trebel. Idem si dilatio etiā data super actu nullo, & sic esset nulla, vel ad probandum id quod probatum non releuabat per id quod not. in l. cum pater. §. curatores. ff. de lega. ij. & ibi vide. Item quid autem si certum erat infrà tempus dilationis fieri non posse id ad quod data est, & tamen multum restabat de tempore: dic vt not. per gloss. in c. vbi periculum. de elect. libr. vj. & in c.

5 commissa. in prin. eod. titu. †Sed pone data erat dilatio reo decem dierum ad probandum exceptiones dilatorias, & ea pendente Iudex dedit dilationem actori ad probandum intentionem suam: si tunc reus non probauerit exceptiones suas, an valeat dicta facta actori? videtur quòd non. per illum text. contrarium. de quò nihil fiat in præiudicium dilationis, cum illa secunda conferatur in tempus finitæ primæ. & tunc incipit. & ita habetur ꝑ

6 Barto. in l. quamdiu. la ij. ff. de acquiren. hære. †Item pone quod Iudex dedit dilationem reo ad deliberandum. an velit cedere, vel contendere, cum eo quod si deliberat contendere, eadem die debeat respondere libello. an ista adiectio potuerit fieri? quidam dicunt quod non per istam legem: quia non debuit cumulari cum dilatione. Et sicut dicunt quod in termino dilationis potest dicere quod deliberauit, & postea quod iterum citetur ad respondendum libello Specul. tex. contrarium eod. titu. §. j. versi. deliberatoriè. circa fin. Idem dicit Albe. se habuisse hanc quæstionem de facto. Iudex dedit decem dies parti ad aliquid opponendum, vel probandum: lapsis quinque diebus iterum dat sibi octo dies, vtrum possit? & quod operetur. & tenet quod possit. & quòd isti octo dies incipiant à fine primæ dilationis. & sic post lapsum aliorum quinque & allegat tex. & quod no. Cyn. in l. fi. de repu. hære. & nō placet

FRANCKESCHE STIFTUNGEN

Sed credo quod incipiat ſtatim: & quod videat potius prorogaſ ſe primã dilationẽ. vt ibi debeat finire, finitis quinq; diebus durer per octo. & illud quod allegat loquitur in aliꝭ terminis in eo qui habebat priuilegiũ tp̃is à iure cõi. & poſtea addit aliud tp̃s à iudice. vel à principe qui nõ intendit tollere primũ priuilegiũ, ſed addit: ideo illa ſecũda dilatio incipit poſt lapſum primæ. Cir
7 ca ſecundũ dictũ huius legis. †No. j. q; tp̃s dilationis eſt cõtinuũ,
4 vt etiam currat tẽpore feriato ſiue ſint feriæ ſolennes, ſiue repẽtinæ. dicit tamẽ Alber. hoc ſecũdo caſu, q; licet dilatio currat, tamen reſtituitur in integrũ ille cui data fuit per l. ſed & ſi per prætorem. §. ſi feriæ. ff. qui. ex cau. maio. Spec. mouet iſtud dubium. quem ipſe non allegat in §. fi. eo. tit. ante fi. & dicit quoſdam tenere contrarium per illum tex. mihi videtur dicendum q; ſi tempus dilationis fuit finitum durantibus ferijs repentinis, quas ille præuidere non potuit: vera ſit prima opinio. Sed ſi non fuit finitum durantibus ferijs, & habuit tempus faciendi quod facere debebat, tunc vera ſit ſecũda opinio: quia non iubeſſet iuſta cau
1 ſa petendi reſtitutionem. †Vltimo quæro. quid ſi vltima dies dilationis incidit in diem feriatum an arctet illum cui data fuit, cũ illa die non poſsit facere quod feciſſet, ſi non fuiſſet feriata? Inn. tenet quod non arctet: & ſic dilatio erat nulla. Alij dicunt cõtrarium. quia ſaltem debet hoc facere die ſequenti. Alij dicũt quod imo die præcedenti, & non feriata. de his vide per Cy. j. titu. prox. li. ſi. & in Spec. de cita. §. j. in verſi. Item obijcitur quod citatio. & de dila. §. j. verſi. ſed pone. el j. Et adde quod omne tempus eſt continuum regulariter: vt nõ deducãtur tempora feriata: vt not. per gl. ff. de diuer. & temp. præſcrip. ſuper rub. Et circa hoc vide bonum text. qui videtur probare q; debeat prius expedire actũ die præcedenti. quando vltima dies dilationis eſt feriata: vt l. ſi. ſi ũ. de temp. app. & ibi per Bar. de hoc articulo. Sed pone q; totum tempus dilationis reperiatur feriatum: puta in ſabbato oliuarum propoſuit quis exceptionẽ, & ſibi ſit dilatio data xv. dierum & omnes illi quindecim dies immediatè ſequentes ſint feriati. vt in tit. proxi. l. omnes. cum l. ſeq. Bal. mouet iſtud dubium in l. ſi quando. j. de teſti. in iij. q. & alleg. Hoſt. & do. Anto. in c. licet cauſam. de proba. q; tunc non habeat locũ illa lex. in fi. quia quando tempus feriatum abſorberet totam dilationem, vel magnam partem, non incipit currere dilatio niſi finitis ferijs. vel tẽpus feriatum deducitur de dilatione. Alij dicunt quod ſibi imputet qui ſe tantum arctauit ad proponendum exceptionẽ: quia hoc euenire proſpicere debet: vt l. ſi quis. §. j. ff. locati. & quia non ſuccurrit ei qui ſe arctauit. l. ij. §. ſi quis in iudicio. ff. ſi quis cau. dic vt ibi not. per Bar. qui etiã alia dicit circa hoc, & eſt pulchra quæſtio de eo not. quod hic tangit prima gloſſ. an dilatio poſsit per iudicem arctari. quando tempus ſtatutum eſt à lege, vel ſtatuto. & an poterit elongari? vide Cy. in auth. qui ſemel. * j. quo. & quando iud. vbi recitat plures opi & Dy. in rub. indultum. de reg iur. in vj. & glo. ordi. in auth. de exhi. re. §. ſancimus. in gl. quę incipit nunquid &c. & Bar. in l. ij. de re iudi.

1 Dilatio prima an poſsit dari iudice non ſedente pro tribunali?
Item ſi adſit reus ex officio dat actori dilationem ad probandum, quam actor recuſat acceptare: licet quod reus non eſt præſens, & iudex dicat quod faciet eum ratificare, an ſecuta ratificatione valeat?
2 Dilatio non datur niſi poſtulanti, & quando etiam ex officio non poſtulanti?
Verum in pleno, quid importet?
3 Super emergenti eſt pronunciandum, & quid ſi non fuit pronunciatum, ſed ad ulteriora proceſſum?

LEX IIII.

1 Procedente. †Quæ cauſæ cognitionẽ deſiderant, debent expediri iudi
2 ce ſedẽte pro tribunali. & ſuper emergenti eſt pronunciandum. h. d. Bar. & ſemper allegatur. In tex. ibi: [pro
3 tribunali. i. de ambulante,] non ſedente pro tribunali: vt j. colligitur in verbo. [ſed conſidente magis &c.] Quidã dicunt q; quãdo eſt in loco vbi conſueuit ſedere pro tribunali: vt in ſala palatij: & non ſedeat ad bãchum: ſed deambulet, poteſt actum expedire. & iſtam opi. videtur ſequi Spec. de dila. §. j. ante fi. & Abbas communiter tenet contrarium. per iſtum tex. & per l. diuus. ff. de in integ. reſt. & §. de offi. ciui. iudi. in l. j. & in authen. de iud. ſi debẽt. & no. in c. fi. de re iud. lib. vj. ſi tamen ſtaret ſupra bancum, in quo ſolet ſedere, licet non ſederet, ſed ſtaret rectius, poſ
2 ſet tolerari alia opi. † In tex. ibi. [dilationẽ.] Bar. intelligit de. ij. & iij. & reliquis q; dãtur cũ magna cauſæ cognitione. & requiritur partis præſentia. ſed prima in qua nõ requiritur partis præſentia: nec tanta cauſæ cognitio bene poſſet dari iudice nõ ſedẽte pro tribunali: ſed de ambulante per palatiũ. ſecus ſi extra. argu. in l. voluit. ff. de inter. act. Spec. tamẽ diſputat eo. tit. §. nũc videamus ſi abſente reo ex officio dat actori dilationẽ ad probandũ & actor recuſet accipere, dicens q; reus nõ eſt præſens. Iudex aũt dicit q; faciet eum ratificare: an ſecuta ratificatione valeat. vt ſic excludatur actor ſi nõ probauit? & facit plures rationes prò & cõtrà. finaliter tenet q; valet. & ita dicit ſibi fuiſſe
3 reſpõſum à pluribus peritis. † In tex. ibi. [poſtulari.] No. ergo q; dilatio nõ datur niſi poſtulanti. Sed vt dixi in l. j. nõ poſtulanti poteſt dari ex officio. ſi Iudex videt imminere tp̃s inſtãtiæ: aliàs nõ procederet dictũ Spe. de quo, pximè dixi. In tex. ibi: [etiã ſi vtraq; pte p̃ſente.] Nã ſi altera pars eſſet abñs, etiã ſi Iudex ſederet pro tribunali, nõ deberet dare dilationem requirentem cauſæ cognitionẽ: niſi parte citata ad contradicendum, ſi vult. & ſi daretur, nõ valeret: vt dixi in l. j. §. eo. In tex. ibi. [non interpellatione plenaria.] i. cum Iudex nõ ſedet in alio loco pro tribunali, ſed per palatiũ deambulat. & nota iſtud verbum ad intellectum illorũ verborũ ſummariè & de plano. quia illud verbum de plano importat vt nõ teneatur ſedere pro tribunali, ſed ambulando poſsit procedere, & cauſam expedire: vt in clemen.
4 ſæpe. de verb. ſign. † In tex. ibi: [vt ſi fortè dilationis petitio fuerit improbata:] ſubaudi à parte aduerſa cõtradicente q; nõ debeat dari: quia iam habuit vnam, & non probauit. nec impedita fuit: vt l. j. §. eod. & petens dicebat cõtrarium. vnde Iudex hanc differentiã & quæſtionem quæ vertitur: an ſit danda, vel nõ debet per ſuam ſententiam interlocutoriam terminare, pronunciando dandam eſſe, vel non. Et poſtquam pronuntiauerit eſſe dandam debet dare: non prius. & hoc eſt quod ſequitur [ſuſcepta. q. &c.] vnde allegatur quod ſuper emergenti eſt pronunciandum, ſed ſi non fuit pronuntiatum, & advlteriora proceſſum. dic vt dixi in l. j. §. de ord. iud. & vide iſtam legem canonizatam. iij. q. iij. * in c. inducię. §. ſpacium. gloſſ. quæ ſunt hic ſunt expedite.

a Tempore feriato. Adde gloſſ. in c. fi. de ſer. glo. in c. cupientes. in §. ſi per xx. in verbo cõparere. de ele. li. vj. Inn. & Hoſti. in c. licet. c. cauſam & c. vltra tertiam. de teſti. doc. in c. ij. de conceſ. præben.

b Vide ne perperã hoc loco adiecta ſit hæc expoſitio de ambulãte: quando neq; in præcedenti nec ſequenti textu nulla ſit de tali ſignificato mentio. vt magis ad rem, vel mero iudicio conueniat nõ eſſe interpellandũ tũc pro dilationibus iudicẽ. quãdo cauſam principalem proſequitur. vel aliàs ad finẽ ipſius procedit. cũ tũc etiã legitimè nõ poſsit intendere cognitioni cauſæ ad dilationes petitas. quo circa nec licitum eſſe ipſas eo tempore poſtulare, vt ex ipõ tex tu colligitur, quem vide. adde q; neque etiam in toto hoc tit. ff. talis expoſitio quę cum hac conueniat reperiatur.

2 Cauſa ſi committitur alteri conſulenda, q; conſultor non debeat recipere aliquas probationes, uel inſtrumenta, uel ſcripturas: niſi illæ quæ ſibi fuerunt miſſa per iudicẽ in ſacculo.
An talis relatio, uel miſsio habeat uim concluſionis in cauſa, ſi non erat concluſum?
3 An iudex qui miſit poſsit aliqua de nouo recipere, & an poſsit talem commiſsionem uel relationem reuocare, & per ſeipſum cauſam terminare?
4 Ad ualiditatem proceſſus uel ſententiæ, an ſit neceſſarium quod ex actis appareat fuiſſe ſtatutum terminum ad probandum?
5 In cauſa quæ uertitur coram papa, an detur dilatio ad probandum extra curiam?
6 Delegatus debet ſeruare in procedendo illum modum & ordinem, quem deberet ſeruare delegans.

LEX V.

Cum à nobis. In cauſa appellationis quæ vertitur coram principe, non datur dilatio ad probandum: ſiue per ſeipſum cognoſcat, ſiue per alium cui per reſcriptum commiſit. h. d. ſecundum primam lect. glo. Sed glo. eam reprobat: quia contra naturalem æquitatem: cum in cauſa appellationis ita ſit requirẽda veritas ſicut in cauſa principali. & ſicut per inferiorem à principe, ita
1 & per principem. † ideo ſecundùm aliam licet Ioan. h. d. In cauſa deuoluta ad principẽ per relationem inferioris iudicis: quia illa relatio non fit niſi cauſa plenè examinata, & inſtructa: & poſt cõcluſionem: ſiue cognoſcatur per principem, ſiue per delegatum ab eo, non datur dilatio ad probandum: nec admittuntur teſtes, vel inſtrumenta coram principe, vel eius delegato. h. d. ſecundò. Et iſtam lect. approbat glo. in l. fin. ff. de ferijs. circa fin. gloſ. mag.
2 & in l. j. §. j. ff. de appel. † Et per hoc dicunt docto. quod ſi cauſa

a ¶Corã papa. An dicta data per Papã possit moderari per inferiorem. vide glo. in c. latorem. xxxiij. q. ij. gl. in c. tempora. xxvj. quæstio. vñ. Doc. in c. ad hoc. el ñ. de appel.

b ¶Solẽnes. Add doc. in c. fi. extra eo. tit. & Spe. eo. tit. in §. j.

c ¶Hominum. Adde Spe. eo. titu. j. §. nunc dicamus.

d ¶Per statutũ. An feriis introductis per statutũ possent partes renũciare. vide q̃ Bal. in l. j. in. §. j. ff. eo. tit. & per Alexan. de Imo. cõs. ccxiij. incipiviso et opportunè discusso. in ñ. volu.

e ¶Repẽtinæ. An istis feriis repentinis possit renuntiari vide in l. sed & si per prætorem. l. §. si feriæ. ff. ex qui. cau. ma. & Spe. in tit. de fer. in fi.

per iudicem committitur alteri consulẽda, quod consultor non debet recipere aliquas probationes, vel instrumenta, vel scripturas. nisi illa quæ sibi fuerunt missa per iudicem in sacculo, vt moris est: quia non committitur consulenda. nisi postquam omnia coram iudice gesta sunt. Et hoc not. pro eo q̃ dixi secundùm Bal. in auth. iubemus. de iudi. Nã aut erat cõclusum in causa: & tunc nihil de nouo recipitur etiam per iudicem: vt in c. pastoralis. de cau. pos. & propriè. nisi ex magna causa iudex reuocet cõclusionẽ vt producãtur instrumẽta, q̃ dicũtur de nouo reperta, vel testes qui prius nõ potuerũt haberi. ita seruaẽ in Romana curia: vel si nõ fuerat expressè cõclusum, dicũtquidã q̃ talis relatio, vel missio ad cõsiliũ sapiẽtis habet vim cõclusiõis: maximè quando fit de cõsensu partiũ: vel ex forma statuti. Adde q̃ postquã missa est ad cõsiliũ sapientis, vel relatio missa est ad superiorẽ, vt rescribat q̃ sentẽtia dari debeat de iure: nec ipse Iudex q̃ misit debet aliqua de nouo recipere: vt est tex. secũm vnã lect. j. de appel. l. ex illo tẽpore. quã Bar. ibi multũ singulariter notat. posset tamẽ iudex illã cõmissionem vel relationẽ reuocare. & nõ expectare cõsilium, vel respõsum: sed per seipsum causam terminare, si sponte, & nõ ex necessitate misit ad consiliũ. vt est text. in l. ad principẽ. & ibi no. per Bar. ff. de appel. Secus si ex necessitate statuti. Sit tamen cautus. vt primò reuocet, & postea procedat, vel pronuntiet: quia stante relatione vel missione ad consilium, suspensa est iudicis iurisditio. sicut per appellationẽ. vel recusationẽ: vt in c. legitima. cum ibi no. in nouel. lib. vj. de appella. j. de relatio. l. j. & q̃ dixi in l. siue pars. §. eo. in gl. ij. In tex. ibi. [rescriptũ.] subaudi cõmittendo causam alteri: siue erat causa appellationis, siue principalis, q̃ per relationẽ iudicis deuoluta erat ad principẽ.

3 Nec de statu. †Tempus à lege statutũ in dilationibus dandis propter magnitudinẽ causæ nõ augeẽ. h. d. Tene mẽti not. per quãcunq; causa sit magna, vel magni præiudicij, istud solũ nõ est iusta causa elogãdi, vel dandi plures dilationes quã deberi debeãt: imò elapsa prima dilatione esset quis excluſus. cum li perẽptoria: vt l. j. §. e. circa fi. nisi ꝓbeẽ impedimẽtũ in prima: maximè qñ esset illatũ ab altera parte ꝓpter suas cauillationes. vel cum ipse. ff. de excu. tu. & l. intra vtile. ff. de mino. † Adde q̃ dicit Bal. notabiliter in auẽ. iubemus. circa fi. §. de iudi. q̃ si statutũ præfigeret certũ tẽpus: puta q̃ bannito assignentur octo dies, infra quos si nõ cõparuerit, & defensiones suas nõ fecerit. habeãt pro cõfesso: q̃ nõ posset tũc Iudex abbreuiare vel prorogare terminũ quantũ ad effectũ q̃ habeatur pro cõfesso. sed debet seruari forma statuti: licet ministerio eius assignetur dicta dilatio: vnde abbreuiaret, puta q̃ cõpareat infra v. dies. nõ tamen ipsis eius habeãt pro cõfesso. & ecõuerso si elongaret: nõ esset necesse expectare nisi lapsum octo dierũ, ad hoc vt habeatur pro confesso nec isto casu procedunt opi. quæ no. per Bar. in d. l. ij. de re iudi. & per Cyn. in auth. qui semel. q̃ perpetuò tene menti: quia multum declarat istum articulum. quando lex, vel statutum per ipsum dilationis aliquid statueret de nouo: quia tunc ad illũ effectum inducendum vel tollendum Iudex nullum habet arbitrium: sed debet seruari forma à statuto tradita.

4 †In tex. ibi. [siue sit primò iudicio petita dilatio:] subaudi & cõcessa. siue petita, & nõ cõcessa: vt sequit in ver. [siue sit] Itẽ siue nec petita, nec cõcessa: vt sequit in ver. [siue ne.] Et sic no. secũdũ Bal. nõ esse necessariũ ad validitatẽ processus vel sniæ q̃ ex actis appareat fuisse statutũ terminũ ad probandũ: imò etiã si nõ appareat põt ferri diffinitiua: vt hic patet. si tñ nõ est lata, nõ videt̃ plenè de causa cognitũ. vt no. in l. properãdũ. §. & si quidem. s. de iudi. Sed si hoc est, videt̃ q̃ nõ valeat sentẽtia: in qua requirit̃ plena causæ cognitio. per ea quæ no. per Bar. in l. prolatã. circa fi. j. d sentẽ. Breuiter oportet intelligere dictũ Bal. qñ nõ apparet præcipitẽter latã fuisse seu subito: sed qñ trãsiuerat tẽpus instãtiæ. Si aũt subito taliter q̃ ꝓbationes verisimiliter (nõ data dilatiõe) fieri nõ potuerãt. tũc procedit q̃ dixi. & ita loquit̃ dictũ Bar. in l. prolatã. bene facit tex. in c. cũ ex literis. de rest. in integ. circa fin. & gl. ordi. in l. necnõ. §. si quis seu in l. sed & si per p̃torẽ. qb. ex cau. ma. q̃

5 dicit q̃ in breui tpe nõ præsumit̃ de causa plenè discussum. †In tex. ibi: [eã dare cuiquã nõ licebit.] dicit hic Alber. ꝓ istũ tex. ser-

a uari in curia q̃ in causa q̃ vertit̃ corã Papa, ª nõ datur dilatio ad ꝓbandũ extra curiã: sed solũ in curia. tñ sc̃dm lec. Ioã. ista. l. non ꝓbat: quia loquit̃ in causa trãsmissa ad eũ instructa: in qua habet rñdere, vel iudicare ex actis sibi trãsmissis. Sed illud q̃ dicit albe. habet locũ in causa nõ instructa: & sic princeps deberet velle instructionẽ etiã extra curiã, vt veritati locus sit. ff. de proba. l. fi. &

6 §. de edẽ. l. ij. † In tex. ibi. [qua ne in iudicijs quidẽ cognitionũ nostrarũ. &c.] No. q̃ delegatus debet seruare in ꝓcedẽdo illũ modũ & ordinẽ quẽ deberet seruare delegãs: q̃ tene mẽti. Et ideo si esset causa in qua ꝓcederet̃ summariè & de plano, eodẽ modo debet ꝓcedere de legatus. bene facit. c. super literis. de rescrip. circa fi. & l. j. circa fi. ff. de off. præfe. præto. In gl. sup verbo [vel ibi: magis aũt cõtradicit æquitas naturalis.] Dic q̃ in causa principali dãda est dilatio ad reperiendũ veritatẽ. ita & in causa appellationis. & sicut corã alio iudice. & ita corã Imperatore, vel eius commissario. In gl. eadẽ ibi: q̃ [Iudex examinata causa.] Dic p̃cedẽs loquit̃ qñ causa nõ examinata deuoluta est ad principẽ per appellationẽ tm̃, nõ per relationẽ: q̃ relatio nõ debet fieri nisi post examinationẽ: vt sequit̃ in gl. In fi. gl. ibi [sicque hodie corriget̃ hæc lex.] [. inquantum permittebatur olim referre principi quãdo Iudex dubitabat in iure, vel se insufficientẽ sentiebat: cum hoc fieri non debet: cum possit habere instructionem ab aliis iurisperitis, vel à suis assessoribus: vnde non debet molestare principem: qui aliis maioribus est occupatus. & hoc voluit tex. in auẽ. vt iudices non expectent sacras iussiones.

LEX VI.

1 Inter priuatos. †In causis fiscalibus dantur dilationes. sicut in aliis. h. d. Intellige tã fisco quã alteri litigãti: tamẽ in fisco videbatur cõtrariũ fauore fisci: sed Imperator nõ vult alicui facere iniuriã ꝓpter fauorẽ fisci: vt j. de cad. tol. circa fi. & de secun. nup. l. j. ibi: dũ dicit ne fisci videamur habere rationẽ. nõ tñ curritps instãtiæ: vt l. ꝓperãdũ. q̃ intelligo fisco agẽte: quia sibi curret. & hoc bene potuit ꝓduci sine iniuria alterius. Nã posito q̃ curreret, nõ ꝓderet fiscus ius suum: sed iteratò posset agere. Sed si priuatus agit cõtra fiscũ, nõ debet esse deterioris cõditiõis fiscus quã esset alius priuatus, cõtra quẽ ageret: nec id q̃ est introductũ in eius fauorem debet conuerti in eius præiudiciũ. ita limito & intelligo. l. properandũ. §. j. dũ dicit exceptis tantũmõ causis &c.

2 ☞ *Quando lex uel statutum per lapsum dilationis, aliquid statueret de nouo, ut quis bannitus habeatur pro confesso si non comparuerit, & defensiones suas non ferret tunc ad illum effectum inducendum, uel tollendum Iudex nullum habet arbitrium: sed debet seruari forma à statuto tradita.*

LEX VII.

1 Nec de statu. †Tempus à lege statutũ in dilationibus dandis propter magnitudinẽ causæ nõ augeẽ. h. d. Tene mẽti not. per quãcunq; causa sit magna, vel magni præiudicij, istud solũ nõ est iusta causa elogãdi, vel dandi plures dilationes quã deberi debeãt: imò elapsa prima dilatione esset quis excluſus. cum li perẽptoria: vt l. j. §. e. circa fi. nisi ꝓbeẽ impedimẽtũ in prima: maximè qñ esset illatũ ab altera parte ꝓpter suas cauillationes. vel

2 cum ipse. ff. de excu. tu. & l. intra vtile. ff. de mino. † Adde q̃ dicit Bal. notabiliter in auẽ. iubemus. circa fi. §. de iudi. q̃ si statutũ præfigeret certũ tẽpus: puta q̃ bannito assignentur octo dies, infra quos si nõ cõparuerit, & defensiones suas nõ fecerit. habeãt pro cõfesso: q̃ nõ posset tũc Iudex abbreuiare vel prorogare terminũ quantũ ad effectũ q̃ habeatur pro cõfesso. sed debet seruari forma statuti: licet ministerio eius assignetur dicta dilatio: vnde abbreuiaret, puta q̃ cõpareat infra v. dies. nõ tamen ipsis eius habeãt pro cõfesso. & ecõuerso si elongaret: nõ esset necesse expectare nisi lapsum octo dierũ, ad hoc vt habeatur pro confesso nec isto casu procedunt opi. quæ no. per Bar. in d. l. ij. de re iudi. & per Cyn. in auth. qui semel. q̃ perpetuò tene menti: quia multum declarat istum articulum. quando lex, vel statutum per ipsum dilationis aliquid statueret de nouo: quia tunc ad illũ effectum inducendum vel tollendum Iudex nullum habet arbitrium: sed debet seruari forma à statuto tradita.

De ferijs. *Rubrica.*

Quia feriæ differunt cognitionem totius causæ. sicut dilata differunt in illis articulis, in quibus dantur: vt in l. siue pars. §. final. proxi. vnde post illum congruè subijcitur iste titus. sed in ff. habetur vnus tantum titus. scilicet de ferijs & dila. † Et quædam sunt

1 b solennes[b], quædam repentinæ. Solennes sunt feriæ ordinariæ. iure sunt duplices. vel inductæ in reuerentiam dei, vel sanctorum vt j. eo. l. omnes. & l. fi. quibus non possunt partes renũciare. Quædam ob necessitates hominum vt meſsium, vel vindemiarum

c & istis bene possunt renuntiare: vt habetur in l. si feriatis. ff. e. p

d statutum[d] tamen bene possunt tolli feriæ inductæ in honorẽ alicuius vt patet ex not. per gloss. in eod. titu. l. quadraginta. Et istæ dicuntur ordinariæ: quia semper sunt vniformes. Quædam verò dicuntur repentinæ[e] quæ inducũtur propter rem prosperè gestam vel

e ex alijs causis. & istæ non possunt ita præuideri, ideo præbet causam restit. in integ. si propter eas quis cecidit ab actio. sua: quia non potuit eam exercere. vt in l. sed & si prætorẽ. §. si feriæ. ff. ex quibus cau. ma. sed ordinariæ non quia præuideri potuerunt. vt ibi habetur. in quibusdam tamen æquiparantur: vt in l. j. huius titu. ad quas veniamus.

3 ☞ *Libellus appellatorius in quo petitur pronunciari bene appellatum, & male iudicatum.*

tum quòd possit produci die feriato: & an dicatur actus iudiciarius? & quid de libello primæ causæ.
Appellatio potest interponi die feriato in honorem dei.

LEX I.

QVoniam. †Tempore feriarum solennium vel repentinarum currit tempus appel. & etiam appel. prosequēdæ & sic de tali tēpore non deducuntur dies feriati. Quantū ad primum de tempore interponendæ appel. est clarū. quia †appellatio potest interponi etiam tempore feriato* in honorem Dei. quia non est actus iudiciarius cum nō fiat cum parte: nec pars potest ei contradicere. ideo tēpore feriato potest porrigi libellus appellatorius coram iudice à quo in quo interponitur appel. & corā iudice ad quē licet ille libellus non sit necessarius. vt no. Bar. in l. j. §. libelli. ff. de app. tñ sicut libellus cōuentionalis in prima causa pōt produci tpe feriato. rōne p̄dicta: vt in l. miles. §. exagitata. ff. de adul. ita & libellus appellatorius. in quo appellās petit pronūciari bene appellatū, & malè iudicatū. quia (vt dixi) cū iste actus nō geratur cū parte, nec sic necessaria partis citatio ad productionē libelli, licet sit necessaria quantùm ad effectū procedendi ad vlteriora, nō potest dici actus iudicarius: licet corā iudice geratur, qua est volūtariæ iurisditionis: nō contentiosæ: vt j. eo. l. actus quātum verò ad tēpus prosequēdæ app. vt est annus. & ex causa bienniū: cū prosecutio nō possit fieri tēpore feriato, videbat̄ q; illud tēpus deberet deduci de tempore prosequēdæ app. Cōtrariū est verū. quia tempus illud est continuū. sicut nō deducit̄ de tēpore dila. vt l. siue pars. §. ti. j. & vtroq; erat maior ratio in tēpore feriarū repentinarū. quæ nō potuerūt preuideri: & illud dubiū tollit ista l. q; hoc nō obst. nō deducit̄ & iste est verus intellectus. In text. ibi: [& sine additamento.] vult dicere q; tēpus præfixū ad app. prosequendā nō augetur propter istas ferias repentinas: nec suspendit̄ eius cursus: vt ipsis durantibus non currat. In glos. ibi: [vel dic.] tu dic clarè q; voluit scire iste Verinus vtrū sicut tēpore feriarū solennium currit tempus app. prosequendæ, ita & tempore feriarum repētinarum quia maior ratio vi debatur in illis q; non currant.

LEX III.

OMnes iudices. †Dies dominica est feriata in omnibus præterquàm in opere rusticali. videtur ergo q; laboratores & comitatiui possint laborare sine peccato diebus dominicis: sed restringe istam l. per rationē quam assignat. videlicet cū imminet necessitas. & periculum est in mora. vt contingit tempore sementis, vel vindemiarū propter pluuias, quādo non potest seminari. & postea die dominico est tempus clarū absq; pluuijs, licitum est ergo illa die seminare: quia tempus seminandi transit.

* *Quæ carent nomine carent effectu, & quæ sunt nulla, nec nomen habere merentur.*

LEX IIII.

NVllo. †Feriæ repentinæ non inducuntur per inferiores à principe, & si inducātur, nō valent nec merentur habere nomen feriarum: nec etiā effectum. h. d. † & semper allegatur q; quæ carent nomine carent effectu: & quæ sunt nulla: nec nomen habere merē tur unde sententia nulla[b], non meretur dici sententia: vt l. ij. j. de sententia ex breui. recit. facit j. de inoffic. testamen. l. fi. & ff. de captiuis. similiter.

LEX V.

VBlicas. †Causæ publicę & fiscales, ac etiam pistorum possunt tractari tempore feriato. h. d. sunt & aliæ plures de quibus in l. ij. ff. eo. Itē executio sententiæ potest fieri tempore feriato ob necessitatem hominum: vt in c. fi. extra de iudi.

* *Vbi statutum non potest fieri quòd dies dominica non sit feriata, & quid in aliis diebus fiendum.*

LEX VI.

QVadraginta. †Tempore quadragesimali nō debent iura reddi in causis criminalibus. h. d. Et gl. dicit q; nō seruatur de cōsuetudine. & per cōsuetudinē & statuta possunt tolli feriæ inductæ in honorē dei. Fallit secūdū quosdā in diebus dominicis. in quibus aliqua specialia seruātur: vt j. e. l. fi. cū gl. j. l. si (vt propotā) j. quomo. & quando iud. videtur dicere q; illa quæ statuuntur in die dominica, locum habēt in alijs diebus festiuis. de quibus loquitur l. seq. vt sic nō sit specialeī die dominica. Nā cum iste feriæ inducāt istis diebus per l. scriptā: & aliàs nō haberēt locū si non fuissent inductæ. Sed si statutum pōt tollere l. scriptam in suo territorio: potest etiā tollere istas ferias: licet priuati per pactū non possint ei renūtiare, sed aliqua possunt fieri per pactū, quæ non possunt per peccatū. licet gl. videat̄ contrariū innuere. j. de decre. decu. super ru. lib. x. de hoc tñ dicit in l. nō impossibile. ff. de pac. & q; hic dicitur de quadraginta diebus. habuit respectū ad illos qui ieiunantur: nā computatis dominicis quibus nō ieiunatur sunt. xlvj. de conse. dist. v. c. quadragesima. vel dic. & ista est veritas: †quia aut loquimur de die dominica. & nō pōt fieri per statutum q; non sit feriata: quia succedit loco sabbati. q; per l. diuinā veteris test. erat feriatū: iuxta illud sabbata sanctifices. & nulla. l. humana etiā imperialis pōt tollere. l. diuinā: vt etiam no. in materia statutorū per Bar. in l. omnes populi. *. ff. de iusti. & iur. q; non valet statutum contra legē diuinā: Aut loquimur de alijs diebus festiuis: & tunc aut sunt feriati de iure cañ. & idē. quia licet per statutū laicorū possit tolli ius ciui. in eorū territorio: qa hoc fit authoritate legis: vt d. l. omnes populi. non sic ius cañ. q; imitatur diuinum: quia nullus canon. dat laicis potestatē hoc faciendi. & quia in his quę respiciunt cultū diuinum seu peccatum. ll. imperiales nō dedignantur sacros canones imitari: vt in aut. de ec. ti. *§. j. & fi. ī aut. de noua. *multominus statuta terrarū quæ sunt minoris authoritatis aut de iure cañ. non reperiuntur feriati: & tunc licet nō essent feriati de iure ciuili. q; tamen non credo reperiri: quia omnes sunt feriati de iure ciuili, vt l. seq. & l. fi. sunt etiam de iure cañ. & plures alij: vt patet in c. fi. extra eo. tamen posito quod reperirentur, si. essent feriati ex forma statuti, tunc bene posset fieri per aliud statu. quod non essent feriati: quia leges ciuiles & etiam statuta bene possunt tolli per aliud statutum in territorio statuentiū: vt d. l. omnes populi. & ita refert Albe. se consuluisse cum magnis & valentissimis viris. qui remanserunt in hac conclusione. &c.

1 Tpe feriato. Adde gl. in c. fi. extra eo. ti. c. appellatio de app. li. vi. An de bu. & Io. de Imo. in c. pręterea de dila. Bart. in l. j. in §. dies. ff. qñ ap. fit & Bar. in l. diuus. ff. de fer.

2 Sentēia nulla. An sententia nulla validata per rescriptum Papæ noceat tertio vide Fely. in c. quāuis. in fi. vlti. colū. de re iud.

a

b

1 *Feriæ messium, & feriæ vindemiarum debent durare per unam mensem quælibet earum.*

2 *Quòd diebus feriatis ob necessitates hominum possit renuntiari: non sic in feriatis ad honorem dei: nec etiam in ferijs repentinis.*

3 *In hebdomada sancta, & sequenti post paschā: non debent reddi iura, nec debent fieri executiones, nec capi debitores, ut hic. & vide nume. 2.*

4 *Festum paschatis seu resurrectionis quare sit maius quam festum natiuitatis domini?*

5 *Si in compromisso dicatur quòd possit procedi diebus feriatis & non feriatis, de quibus feriatis intelligatur?*

6 *Transactiones & pacta quòd non prohibeantur fieri diebus festiuis.*

7 *Statutum quòd de delicto commisso in diebus paschalibus imponatur maior pœna, uel quòd non possit diminui pœna propter pacem: quomodo intelligatur illud uerbum in diebus paschalibus?*

8 *Executio sententiæ uel instrumenti non potest fieri tempore feriato in honorem dei: secus si ob necessitates hominum.*

LEX VII.

OMnes dies. †Lex ista ponit regulā q; omnes dies sint iuridici ad reddendaiura. Item ponit exceptionem: quia excipit multos dies, quos vult esse feriatos tam ob honorem dei quàm ob necessitates hominum. & alij adduntur in c. fi. extrà e. & est regula q; ille quæ asserit talem diem esse vel fuisse iuridicum, habet iurisditionē tuam fundatam nisi probetur cōtrariū. In tex. ibi: [geminis mensibus.] i. duobus. vno in æstate, altero in vindemia. In tex. ibi: [mitigandis.] iup. & fructibus messiū eligēdis. vt in sequenti. †No. ergo q; feriæ messiū & feriæ vindemiarū debent durare per vnū mēiem quælibet earū: sed quando incipiant hic non habetur. sed in singulis locis sunt statuta de hoc. † Item dic isti sunt feriati ob necessitates hominū. & eis potest renuntiari, nō sic in feriatis in honorē dei: nec etiam ferijs repētinis pōt renūtiari. ícdm Doc. quia nō fauore priuatorū, sed publico sūt inuētæ. In tex. ibi: [Calēdarū quoq; Ianuariū cōsuetos dies.] hoc nō erat olim ꝓpter reuerētiā diei, sed qa principiū anni, dies calēdarū Ianuarij dūtaxat est feriatus ob reuerētiā Dei. & sic no. ícdm ritū christianorū annū incipere in calēdis Ianuarij. & sic est primus mēsis anni. sed apud Hebræos est x. mēsis. In tex. ibi. [his adijcimus.] Isti dies nō sunt hodie in vsu: nec etiā sciūtur propter magnā declinationē istarū ciuitatū. quæ

a ¶Si in compromisso dicatur. Add doc. in l.si feriatis.ff.d arbi.Spe.in tit.de arbi. in §.sequitur.ver. in forma.doc.in c.j.d fe. Ant.de but.in c.quia nullis.de iureiuran.

b ¶Feriato. Adde bar. in l.cũ filius.in §.vlti.ff.de verb.obl.glo. in c.placita.xv.q.iij doc.inc fi.de fer.bar. in trac.de cita.ivij.q.

de sũmo venerũt ad infimũ. In tex.ibi.[sacros quoque.]No.hic:iũcto fine †q in hebdomada sancta,& in sequenti post pascha, nõ debẽt reddi iura:nec,debẽt fieri executiões instrumẽtorũ vel sentẽtiarũ.& sic nõ possunt capi debitores pro debitis publicis vel priuatis.† In tex.ibi.[dies etiã natalis.]s. Iesu xpi.& no.quia nõ dicit de septẽ prẽcedẽtibus,& septẽ sequẽtibus.sicut dicit in p̃ cedẽ.ver.[sacros.]& sic dicũt quidã hic pro bari q festũ paschę seu resurrectiõis est maius quã festũ natiuitatis dñi.nec mirũ: quia nasci est naturale in omnibus:sed resurgere est miraculũ,& diuinũ:tamẽ de iure cano.etiã sequẽtes dies,& sancti Stephani: Ioannis euãgeliste.& Inno.& sancti Syluestri.vt habẽt extra eo.c.fi. & xv.q.iij.c.placita.& de festo paschæ.vide plura in tex. & gl.p

6 Archi.de cõse.dist.ij.c.celebritatẽ.† In tex.ibi.[arbitros.]qd ergo

a si in cõpromisso dicatur q possit procedere diebus feriatis,& nõ feriatis:vt cõiter dicit:dic q debet intelligi de feriatis ob necessitates hominũ:nõ ob reuerẽtiã dei per istũ tex.& hoc de arbitris q habet pronũciare.de iure.de quibus dic:vt l.si feriatis. ff. de arbi. licet arbitratores possint procedere etiã diebus feriatis in honorẽ dei:posito etiã q nõ esset dictũ expresse in compromisso:quia arbitramentũ est quædã transactio.vt dixi in auth.si verò. §. de iudi.& trãsactiões & pacta nõ prohibẽt fieri diebus festiuis vt j. eo.l.fi.† In tex.ibi:[in xv.aũt paschalibus diebus.]Quęrit Ia.but.

7 si statutũ dicat q de delicto cõmisso in diebus paschalibus impo nat maior pœna:vel q non possit diminui pœna propter pacem qũo intelligit illudverbũ in diebus paschalibus?an de die paschę cũ duobus sequẽtibus:an verò cũ septem præcedẽtibus, & septẽ sequentibus,ista pars videtur verior.per istũ text. sed nõ placet: quia expresse dixisset.xv.sed dicit[diebus paschalibus.]vnde vi

8 detur prima pars verior scdm cõem vsum loquẽdi. †Not. etiam hic q executio sententiæ vel instrumenti non potest fieri tẽpore feriato in honorem dei.secus si ob necessitates hominũ:vt est casus secundùmvnum intellectũ in c.fi.extra de iudi.Et sic poterũt capi debitores pro executione instrumenti habentis paratã executionem ex forma statuti:si tamẽ periculũ esset in mora:vt quia dubitatur ne pararet fugã.posset capi etiã die dominica:vt nota. glo.ij.in l.fi.j.eo.quæ semper allegatur:& est notabilis.

2 ☞ *Quis dicatur actus contentiosæ vel voluntariæ iurisditionis?*

3 *Desmanumissionibus & emancipationibus conficiuntur acta coram iudice, & similiter de adoptione: & de cunctis alijs pertinentibus ad legitimationem personarum. & debent remanere in publico loco.*

Quid interpositione decreti super alienationibus rerum minorum?

LEX VIII.

1 ACtus omnes, †Actus cõtentiosæ iurisditionis nõ possunt fieri tempore fe

2 riato.secus si sint iurisdi.voluntariæ.h.d.† Contentiosę dicitur quãdo requiritur.partis citatio,& admittitur contradictio: sed voluntariæ quãdo nullus habet citari:nec admittitur cõtradictio alicuius prędecedentis interesse:ideo miror de j.q.quã formant hic doc.Et videntur dubitare quãdo iudex interponit decretũ in alienatione bonorũ minoris:an possit hoc fieri die feriato.maximè in reuerentiam dei.& vidẽtur dicere q nõ quia requiritur causæ cognitio.quæ consistit in multis. quæ habentur in l.magis puto.ff.de re.eorum & de omnibus illis debẽt acta confici.Et sic videtur q iudex debeat sedere pro tribunali: vt l.à procedente.§.tit.j.ergo non potest interponere decretũ tẽpore feriato,quo sedere nõ potest.Ego miror de hoc: quia licet debeat adhibere causæ cognitionem in fauorem minoris:non tamen admittitur contradictor prætendens proprium interesse. & sic non dicitur contentiosæ iurisdi.& ista causæ cognitio potest fieri de plano:quia non est propriè actus iudiciarius,qui. dirigat

3 contra certum aduersarium.† Et not. q de manumissionibus & emãci.conficiuntur acta coram iudice,& similiter de adoptione & de cũctis alijs pertinentibus ad legitimationẽ personarũ.& debent remanere in publico loco.& etiã de legitimatione filiorum naturalium.& ita seruatur Florentiæ:quia talia acta remanent in curia mercatorum:vt possit quilibet videre cum quo habet agere.facit quod no.per Inno.in c.j.extra de fide instru. Dicit autem hic Albe.quod in interpositione decreti super alienatione minorũ,nõ cõficiuntur acta hodie de consuetudine:licet de iure reqrãtur:vt patet ex illa.l.magis puto.sed sufficit cõtineri in instrumẽto q Iudex tali venditioni causa cognita interposuit authoritatẽ & decretum:& omnia præsumunt solẽniter acta per authoritatẽ iudicis.hoc etiam expressè ponit Spe.in tit.de emp.& ve-

LEX IX.

1 PRouinciarum. †Not.in ista lege q publici latrones,& insidiatores strarũ,etiam diebus dominicis & quibuscũq festiuis possunt poni ad torturam,et etiam mitti ad furcas.propter rationẽ quæ hic ponitur.& idem putarem in quocunq reperto in flagranti crimine magno:quia nõ potest fieri maius sacrificiũ deo quàm vt hi qui in suam & aliorum perniciem debachantur competenti debeant vigore cõpesci:vt dicit tex.xxiij.q.v.c.quali.& Seneca in tragedijs:quòd non potest pinguior victima mactari Deo quàm reus iniquus.

2 ☞ *Citatio facta die feriato,an ualeat & uide quatuor casus.*

3 *Iussus comparere die feriata:si compareat, quòd possit petere expensas à reo, tanquam fuerit temerariè citatus,& facere se absolui ab illa citatione.*

Si non compareat nec illa die nec sequenti, nec præcedenti,an sit contumax?

4 *An in diebus dominicis & feriatis in honorem Dei, uideatur concedi securitas eundo?*

5 *Debitor suspectus & fugitiuus potest capi die dominica,& quacunque die festiua, facta prius fide iudici quòd sit suspectus.*

LEX X.

1 DIes festos. †Lex ista specialiter loquitur de die dominica.ponẽdo aliqua quæ prohibentur fieri tali die:& aliqua quæ permittuntur tamen glo.in l.si(vt proponis).j.quomodo & quãdo iudex.vi detur dicere quòd nõ lit speciale die dominica:sed idem in aliis festis in reuerentiam Dei & sanctorum.plus placet q dixi: quia vt dixi.s.maior est ratio in die dominica:quia succedit loco sabbati.& sic per legem diuinã est celebranda:quod non est in aliis diebus festiuis,qui sunt celebrandi ex constitutione hominum: scilicet iure cano.vel ciui.Et est ista.l.ita pulchrè dictata sicut l.ũ quenquã.§.de episcopis & clericis & ambæ fuerunt Leonis imperatoris,qui fecit plures leges fauoràbiles ecclesijs.& pro ecclesiasticis personis:vt est l.iubemus.de sacrosan. eccle. & habetur in auth.de non alie.§.qa vero leonis.Ipse tamen suggestiõe quorundam hæreticorum habuit contentionem cũ ecclesia romana quia fecit remoueri oẽs picturas de ecclesijs, tanquã cõtinentes idolatriam:sed cũ per papam qui erat Romæ acriter fuisset reprehensus,& ipse persisteret in suo proposito,Papa fecit concilium Romæ.& ipsum existentem Cõstantinopoli excommunicauit, & dicitur q lepra ipsum apprehendit:& mortuus est.& inde iterum surrexit secta Machometi.vt legitur in quibusdam, chronicis.

2 In tex.ibi,[taceat apparitio.]iste tex.allegat quod nonvalet citatio facta die feriato,' vt compareat etiam nõ feriato.super qua q b Cy.hic multa dicit.& Bar.post Cy.tangit in.l.j. §. rem nunciario ff.de ope.no.nun. Aduerte quia quatuor sunt actus de quibus potest dubitari.Primus est de commissione citationis quam Iudex facit nuntio.& sine qua nuntius non debet citare:vt j. de re qui.re.l.fi.licet de consuetudine seruetur cõtrarium.quia nuncij ad requisitionem partis citant sine commissiõe iudicis,& postea referunt se citasse.& sufficit.vt no.in c.qm̃ cõtra falsam.de fide superverbo relationis.in nouel.& ista commissio potest fieri etiã die feriata in honorem Dei,quia nulla requiritur hic causæ cognitio.Et quia vt dixi de consuetudine non requiritur ista cognitio. Secundus actus istius nuncij, qui dicitur executio. & de hoc dubitatur an nuntius die dominica vel die festiua possit dicere parti quòd compareat tali die nam si potest hoc dicere,citatio arctat,& tenetur comparere.Si non potest,non arctat: videlicet si non compareat,non est contumax.Quidam dicunt hanc secundam partem esse veram per istum text.quia apparitor, si est nuntius illo die debet tacere, & per hoc etiam text.superius dicit[nulla quemquam vrgeat admonitio:]& inferius dicit.[preconis horrida vox sileicat.]Nam & citatio interdum fit voce præconis.Docto.videntur dicere hoc esse verum in die dominica:non sic in alijs diebus festiuis, in quibus hoc expressum non reperiretur.vnde non videtur prohibitum,ex quo confertur in tempus permissum. Tenementi:quia secundùm hoc si pars posset probare,quod die dominica nuntius sibi retulit: licet non comparuerit,non valebit processus factus contra eũ,tanquã cõtra

contra contumacẽ. Tertius actus est relatio quàm nuntius facit. & illa potest fieri die feriata: quia nec requiritur prẽsentia partis vt no. Bart. in l. Theopompus. de do. præleg. nec præsentia iudicis, quia põt fieri notario qui scribit acta: vt not. Bar. in l. si finita. & Iulianus. ff. de dã. infec. Quartus actus est ipsa cõparitio. & circa istum actũ plures sunt opi. doc. si dies in qua citatus debet cõparere, est feriata: an citatio sit nulla. vt sit nõ teneatur cõparere: per illa die, nec sequenti: nec præcedẽti. quod videtur per l. ij. §. ff. si quis in ius. vo. nõ ie. An verò valeat: & sic teneatur cõparere vel die sequẽti, vel præcedenti non feriato. diuersæ fuerunt opi. de quibus in Spe. de cita. §. j. ver. Item obijcitur ꝙ citatio & per Cy. hic. & per Bar. in l. ij. circa fi. j. de tempo. app. & tetigi remissiuè in l. siue pars. §. tit. j. †Vnum tene menti quod dicit Spe. ꝙ si cõpareret die feriata, prout est iussus cõparere, posset petere expensas à reo: tanquã fuerit temerariè citatus. & facere se absolui ab illa citatione, vt sic de nouo sit citandus. Si autem nõ comparet nec illa die: nec sequẽti: nec præcedenti: an sit cõtumax? die vt in dictis locis no. & doc. videtur facere differentiã in modo citandi: quoniam aut fuit iussus comparere tali die, & illa erat feriata: & tunc si fuit expressus error: puta ꝙ cõpareat die dñica, vel die sancti Bartholomei. & tunc citatio est ipso iure nulla: & non arctatur ad cõparendum illa die, nec sequẽti, nec præcedẽti. Sed si nõ est expressus error: puta compareat die martis, & illa est feriata: tunc debet cõparere sequenti die. per c. dilecti. de do. & cõtu. sed si fuisset citatus ꝙ cõpareat vsq; ad decem dies, vel infra xj. & vltima dies esset feriata, deberet intelligi exclusiuè. & sic debet cõparere die præcedenti. & ita videtur tenere Spec. in tit. de dila. §. j. ver. sed pone. el. j. qui etiam dicit no. ꝙ si aliquis est iussus dare in scriptis tali die. ꝙ tũc etiam si esset feriata dies, posset producere scripturam. arg. l. miles. §. sexaginta. ff. de adul. cum l. j. §. eo. vbi appellatio in scriptis potest produci. tempore feriato &c. vide hoc per Cy. † In tex. ibi. [aduersarij nõ timentes.] per illum text. dicit Bar. ꝙ in diebus dominicis & feriatis in honorẽ dei, videtur per istã legẽ cõcedi securitas omnibus. & ideo si quis offenderet inimicũ suum tali die, censeretur rupisse saluũ conductum darum ab ista l. sic deberet puniri de fide rupta quamquàm si alia die: sicut qui offendit legatum, seu ambasiatorem. ff. de leg: per totũ: quia legati à iure habent saluũ conductum de isto tamẽ non confidũt hodie: sed cum mittitur ambasiator ab inimicum, petitur primò saluus conductus: sed de iure communi non requiritur: imò eoipso ꝙ vadit tanquam ambasiator, debet esse securus. & non capi tanquam inimicus: Non sunt alia. †Vltimò no. gl. ij. quę semper allegatur. ꝙ debitor iupectus & fugitiuus potest capi die dominica, & quacũq; die festiua. de hoc tamen debet fieri fides iudi: aliàs non teneretur dare familiem. Non sunt alia.

De iurisd. om. iudicum: & de foro compe. Rubrica.

ℭ Quis dicatur forus.

†Quia in iudicio requiruntur tres personæ. s. actoris, iudicis, & rei vt in c. forus. de ver. sig. & ille dicitur iudex qui habet iurisdictionẽ inter partes: quę est potestas de publico introducta. si verò nõ habeat inter partes, licet habeat inter alios, nõ dicitur iudex, sed habetur ad instar priuati. ideo post præcedentes ti. in quibus tractatur de iudicijs. & qualiter agitari debeant, subditur ista rubrica, per quã declaratur quis sit ille iudex qui habet iurisdictionem inter partes: & si sit cõpetens. † & quia locus vbi agitatur iudicium dicitur forus: quia multæ personæ ibi cõueniunt: sicut in foro nundinarum. Subditur de foro cõpetenti. qui tunc dicitur quãdo agitatur corã iudice iurisdi. habẽte. & dicitur à Fora pretege. qui primò introduxit modum litigandi: vt habetur in d. c. forus. & vidi quendam doctorem derisum de illa rubrica, cũ esset interrogatus vbi esset ti. de foro cõpe. in iure ciuili. Respondit ꝙ de iure ciuili non reperiebatur, sed de iure canonico sic. & cum præsens essem. miratus ꝙ non erat recordatus. Respondi ꝙ non erat mirandum, quia nõ sedet in sella, sed in groppa. vt hic.

ℭ Iurisdictio ordinaria potest prorogari de persona ad personam, & an etiam de loco ad locum, vel de tempore ad tempus? & vide nu. 7.

ℭ Quid in iurisdictione delegata?

ℭ Materia prorogationis iurisdictionis. remissiuè.

ℭ Partes possunt consentire in iudicem ut certam ferat sententiã. vel prout talis sapiens consuluerit, & an poterit tunc à tali sententia appellari, & quid in arbitro?

ℭ Iurisdictio iudicis incompetentis quando acquiratur, etiam ante litem contestatam?

ℭ *Vniuersitas de facili recipis incrementum.*

LEX I.

1 NOnquidem. † Iurisdictio ordinaria põt per nõ subditũ prorogari, qñ ipõre corã nõ competente iudice litigauit. h. d. Et primò præmittit vnum. vsq; ibi: [sed cũ ipsi.] Secundò determinat causam de quo vertebatur. vsq; ibi: [cum & procurator.] Tertiò rationẽ assignat. vsq; ibi: [ꝙ & in alijs.] Quartò quod dixerat in procuratore, extendit ad omnes alios iudices ordinarios. †No. ergo ꝙ iurisditio ordinaria potest prorogari de persona ad personam: de loco verò ad locum non potest quia debet seruare locũ maiorũ: vt l. pe. ff. de iusti. & iure. nec possunt facere priuati ꝙ in alio loco sedeat pro tribunali quã statutũ sit. licet quidã dixerint contra per l. quæro. ff. de sol. sed alia est ibi ratio. & etiã casus diuersus, nec etiã põt prorogari de tẽpore ad tẽpus: quia si officium & iurisditio iudicis ordinarij limitata est ad certũ tempus: puta anuum, vel sex menses. nõ possunt facere partes ꝙ vltra illud tempus sit iudex: quia iurisditio debet esse vniuersalis. & hæc esset particularis post tempus. † Iurisditio verò delegati, & econuerso non potest prorogari de persona ad personam non contentam in rescripto delegantis. in c. P. & G. de offic. deleg. quia si impetrauí contra te non potest alius quàm tu subijcere se iurisditioni illius, & eam prorogare: sed de tempore ad tempus bene potest prorogari: vt l. ij. §. si iudex. ff. de iudi. cum consensu tamen ipsius iudicis. & in hoc differt à prorogatione quæ fit coram ordinario ad alium ordinariũ: quia fit etiã iudice ignorante. si reus qui non curat dè sua iurisditione, sciens litigauerit: & non opposuit exceptionem: & Iudex credebat ipsum esse de sua iurisditione: quia ille error non est circa substantiam iurisd. cum ipse sciret se iurisdi. habere, & habebat: licet non contra illum: & sic currat circa appenditia iurisdi. Potest prorogari etiam iurisdi. delegata de loco contento in rescripto ad locũ alium: vt in c. statutum. §. in nullo. de rescri. lib. vj. requiritur tamẽ expressus consensus partium, & iudicis: sed de prorogatione de tempore ad tempus sufficit tacitus consensus. si partes coram iudice delegato scienter post tempus comprehensum in rescripto litigauerint: vt in c. de causis. de offi. deleg. & de illa materia prorogationis iurisdi. plenè tractatur per Cy. in l. si qui ex consensu. §. de episc. audi. & in Spec. de comp. iudi. adi. §. j. vel. ij. vbi format quàm plurimas quæstiones: de quibus multæ leges & etiam canones tractãt. & fuit prima materia, quã ego post doctoratũ meũ repetij publicè in curia Auenionẽsi in epali palatio. vbi arguerũt bene octo prælati, & vltra & fuit. l. j. ff. de iudi. qa materia erat in ista: & per totã diẽ à mane vsq; sero stetit in scholis. † In gl. super ver. [ex cõsensu.] ibi. [ff. de arbi. l. qualẽ.] Tu dic ꝙ illa loquit in arbitro. in quẽ non põt fieri cõpromissum vt talẽ ferat sniam. puta tali modo: quia tũc nihil operaretur arbiter: & esset potius quidã cõtractus quã snia: sed in iudicẽ bene possunt partes cõsentire vt certã ferat snĩam vel prout talis sapiẽs cõsuluerit: vt l. si cõuenerit. ff. de re iudi. quia tunc etiam satis operaretur iudex qui habet iurisditionem à publico: & sic facit eam valere tanquam sententiam: vt sic habeat executionem paratam: nec poterit tunc appellari à tali sententia: cum sit lata de volũtate partium. qđ dic vt no. in d. l. si conuenerit. per Bar. † In gl. ibi. [Respondeo & dico tria Guliel. dixisse.] subaudi & quolibet malè. vt dicit gl. in l. si per errorem. & inter alia ꝙ iurisditio sola prorogatur etiam ante lit. contest. cuius contrariũ tenet ibi gl. per. l. si conuenerit. c. tit. Tu dic aut partes conueniunt coram ipso iudice incompetenti: ꝙ ipse possit cognoscere tanquam Iudex: & se subijciunt iurisditioni suæ; & statim iurisditio acquiritur: vt in l. j. ff. de iudicijs. dũ dicit si se subijciant &c. & l. est receptum. ff. eo. tit. vbi maior potest se subijcere iurisditioni minoris in c. j. extrà de iudi. Aut extra præsentiam iudicis se subijciunt, & consentiunt corã tali litigare. & tunc est prorogata iurisditio: & nõ subditus potest pœnitere vsque ad litem cõtest. & ita loquitur. l. si conuenerit. ff. e. tit.

2 ℭ Debitor suspect⁹. Adde Bar. in l. ait ꝓtor. in §. ũ debitorẽ. ff. de his quæ in frau. cre. Ange. & Rapha. Fulgo. in l. ij. ff. de iter. bal. in c. ij. extra e. tit. Ale. de Imo. eõs. clxx inci. Circa primũ dubiũ. Pe. de Aneh. cõs. cxvij. incip. Vnus ꝓcurator. & adde ꝙ etiã sequester poterit fieri & reuocari die feriata in honorẽ Dei. ita Lanfran. in c. quoniã. cõtra. col. ij. in ver. citationes. de proba. Ang. Aret. in l. Imperatores. ff. de app. in §. fi. & do. Ioan. bap. de sancto seue. in tract. de debi. suspe. & fug. qõ viij. prin. Et dixi in repet. l. vnicæ. j. de prohi. sequestr. pecul. q. x. & seq. Cur.

3 4 5

Aut se nō subiiciūt expræsse in præsentia, vel extra præsentiā: sed si nō subditus compareat, & aliquē actū facit voluntariè corā iudice incōpetēti, nō oppolita exceptione incompetentiæ: & tūc aut per actū consentit in iudi. tum quia petit pronūtiari procu. nō esse admittēdū: vel etiam libellū tanquā malè cōceptū. & tūc cenetur iurisditio prorogata: vt l. sed & si luscepcrit. in prin. ff. de iudi. aut nō cōsensit in iudicē: quia nihil petijt à iudice fieri: sed petijt sibi dari copiā libelli à parte: vel dedit fideiussorē de iudicio sisti: & tunc nō est prorogata iurisd. ante litē cōte. vt l. nō videtur. ff. de iudi. & patet in auth. offerat. s. de litis cōtes. vbi pōt adhuc iudicē recusare. † In glo. fi. mag. ibi. [ordinariam, vel delegatā.] In hoc. dic etiam vt s. dixi. quātū ad prorogationem de persona ad personam. & ratio diuersitatis est: quia iurisditio ordinaria est vniuersalis respectu pſonarū existentiū infra territoriū, & vniuersitas de facili recipit incremētū: vt l. si grege. de leg. j. quia si legatur grex, veniūt capita nō solū quæ erāt tēpore testamēti: sed etiā quæ fuerūt post addita: qa censetur eadem vniuersitas: vt l. proponebatur. ff. de iudic. sed iurisditio delegata non est vniuersalis, sed particularis: vel pone etiā q̄ sit generalis: vt si impetrauī delegatū cōtra oēs mercatores. nam licet sint plures, nō faciūt vniuersitatē: & talis particularis vel generalis non sic recipit augmētū: vt patet in l. si ita. ff. de auro & ar. leg. vbi si legat quis omnes vestes suas, vel supellectilia, nō veniūt ea q̄ postea addita sunt. In gl. ibi. [secundo de re ad rem.] Illā speciē deleg. s. omis. sed dic de ea vt s. dixi in prorogatione de tēpore ad tē pus: & de loco ad locū: quia pōt fieri in iurisditione delegata sicut ille. Aduerte tamē q̄ Inn. videtur dicere in c. de causis. de offi. delega. q̄ illud sit verū quando cadit in eadem specie iurisditiōis secus si in diuersa. nā sunt tres species principales. merum imperiū. ltē mixtū. Item simplex iurisdit. si Iudex habet iurisditionem dūtaxat in causis meri imperij, vt Iudex maleficiorū. si partes vellent prorogare ad simplicē iurisditionē, vt videlicet q̄ cognoscat de causa pecuniaria principaliter: nō posset fieri per l. solemus. §. latrūculator. ff. de iudi. & idem ecōtrà per id quod ibi subiicitur in gl. q̄ de causa meri imperij non potest fieri prorogatio in iudicē habētē cognitionē dūtaxat de causis simplicis iurisditionis: vt sunt pecuniarię. Tene mēti. In ea ibi: [sed fortè potest in iudicē.] Idem no. ff. ad muni. l. inter conuenientes. hoc tamē verū: nisi Iudex loci dediti peteret remissionē: vt in auth. vt nulli iudi. §. si quis verò cōprehensorū. no. ergo illud dictū. Vñ si ille qui deliquit in ista ciuitate, dubitat hic litigare. videt per illā gl. q̄ ipse possit submittere quendā accusatorē, qui accuset eū coram alio iudice: puta corā potestatæ Vincentiæ: qui est eius amicus, & sperabat absolui: & postquā erit absolutus, nō poterit hic accusari qa de delicto eiusdē hominis nō pōt pluries cognosci: vt in l. licet. ff. nautæ cau. sta. nisi doceat de q̄uari. primi. vt, l. si cui. §. hisdē. ff. d accusa. Sed potestas huius ciuitatis de iure cōi pōt scribere potestati Vicētiæ vt nō cognoscat: sed remittet ipm ad locū delicti. vt d. §. si quis verò cōprehensorū. sed hodie nō vtimur istis remissiōibus qñ Iudices non subsunt vni. & eidem superiori. quod dic vt not. in auth. qua in prouincia. j. vbi de crimi. agi opor.

a ¶ De tempore ad tē pus. Adde doc. in c. de causis. de of. dele. & ibi Bal. in xiij. col. ver. quæro numquid possit.

b ¶ De loco ad locum. Adde Ang. in l. fi. ff. de iurisd. om. iu. Doc. in c. statutum. de referip. libr. vj. Abb. in c. cū olim. el j. in ij. col. de off. del. Rotam de cisio. ccclxiij. Inouis.

c ¶ Domicilium. Adde glo. in c. dilectus. de rescri. de fo. cōpe. c. ex parte. c. cū nullus. de temp. ordi. lib. vj. glos. in. c. vbicunque. xiij. q. ij. Ant. de But. in c. postulasti. d fo. cōpet. & an clericus sortiatur domicilium ratione præbendæ. Vide p Car. za. in c. dilectus filius el ij. in j. q. de reseri. quādo concurrunt i vna persona domicilium originis, & domicilium habitationis qs eorum attendiē. dic q̄ domicilium originis tex. est in l. libertus. in §. præscriptio ff. ad munic. glo. in l. ciues. C. de inco. li. x. & quando sit necessario de domicilio de quo domicilio sit intelligendum. vide p Ant. de But. consilio. xxv. incipiē. viso pācto & quæsitis prædictis prope fi.

d ¶ Si scholaris. Adde glo. & Barto. in l. lex cornelia. in §. domū. ff. de iniur. Bal. in l. j. C. vbi d crimi. agi opor.

a ☞ *Quando quis vult aliquem conuenire, debet ire ad locum ubi reus sortitur forum.*
Casus in quibus actor trahit reum ad forum suum.

1 *Reus debet sortiri forum ubi habet domicilium.*
Vbi dicatur quis habere domicilium?
Scholaris si steterit in loco studij per decem annos: an sortiatur forum, ut ibi possit conueniri ratione contractus, uel causæ celebratæ in alio loco?

4 *In loco domicilij potest quis conueniri, etiam si ibi non reperiatur personaliter.*

5 *Ratione originis propriæ, uel paternæ: ratione contractus, uel quasi, delicti, uel quasi sortitur quis forum. tamen in illis locis non potest conueniri: nisi ibi reperiatur non tanquam uiator. sed pergulam ibi habens, uel armarium.*
An Rome sortiatur quis forum (cum sit cōmunis patria) & quid in curia imperatoris.

6 *Licet ratione contractus sortiatur quis forum, si tamen non est ibi oriundus, nec habet domicilium, non per hoc dicitur subditus: nec Iudex illius loci dicitur proprie iudex suus: & quid si ibi conuentus non compareat?*

7 *An debeat quis conueniri in loco domicilij quod habet de nouo, an in eo quod habebat tempore contractus.*

8 *Forus, an possit mutari?*

9 *Vbi possit conueniri aliquis consuetus de patria?*

LEX II.

1 IVris ordinem. † Actor sequitur forum rei & ibi dicitur reus sortiri forū vbi habet domicilium tempore quo cōuenit: vel vbi habuit tempore cōtractus celebrati, ratione cuius conuenitur. h. d. † No. regulā quæ semper allegatur. q̄ quando quis vel aliquē conuenire, debet ire ad locum vbi reus sortitur forū: non aūt trahere reū ad forū suū. & hoc siue laicus contra laicum. vt de Paduanus nō posset trahere Vincentiū coram potestate Paduano: sed debet trahere coram Vincentino: siue clericus contra laicū: quia debet accedere ad curiā secularem, nō ad ecclesiasticā vt in c. si clericus laicū de fo. cōp. nisi ratione oppressiōis, q̄ esset facta per laicū: vel oppressiōis rei ecclesiasticæ, vel doli, vel fraudis commissæ in contractu celebrato inter laicū & clericum. quæ omnia dic. vt in c. cū sit generale. & c. licet ex suscepto. de fo. cōpe. in quibus etiam non placent alij casus, in quibus actor trahit reum ad forū suū. & in Spec. de compe. iudi. additione. vbi ponit multos casus notabiles. Est & alius quando esset reus voluntarius non necessarius. vt si Paduanus conueniret Paduanum rei vendicatione coram potestate Paduano, & Vincentinus qui vendiderat illam rem illi Paduano cōuento, vult ipsum defendere: teneatur de euict. nam non potest petere q̄ causa remittatur Vincentiæ: vbi ipse sortitur forum: sed debet venire coram potestate Paduano. vbi causa est inchoata: vt in l. venditor. ff. de iudi. quia ipse nō esset reus necessarius. sed voluntarius, cum ipse non fuerit vocatus ad iudicium: sed venit sponte pro suo interesse, quando debet defendere in eodem foro, in quo iudicium est inchoatū. † Item nota q̄ reus debet sortiri forum vbi habet domicilium & ibi videtur habere domicilium, vbi habet maiorem partem fortunarum suarū: & vbi habitat cum familia vt j. vbi sena. vel circa fi. circa finem. vbi dicitur q̄ etiam in loco in quo assiduè conuersatur: licet ibi non habebat domicilium: q̄ perpetuò tenet mens. quia semper allegat. & ibi dicitur assiduè conuersari, si in maiori parte anni conuersatur. arg. in l. cùm de lanionis. §. Sabinus. ff. de fun. instru. facit l. ij. j. vbi de crimine agi oportet. & per Inno. in c. ex parte. de foro compe. & per gl. in c. dilectus filius. l. saracenus de rescrip. dicit aūt Cy. in d. l. ij. q̄ illa cōtinua seu assidua cōuersatio debet fuisse per decennium. Et ideo dicit Guli. de cu. quod si scholaris in loco studij steterit per decennium, sortitur forum vt ibi possit conueniri ratione contractus, vel causæ celebratę in alio loco ratione assiduæ conuersationis Rayn. contra & etiam Pet. hic: quia cum scholaris semper habeat animum recedendi finito studio, non potest dici quod sortiatur domicilium: vel acquirat forum ratione assiduæ conuersationis: quia non censetur fuisse in loco, qui non habet animum illic remanendi. ff. ad muni. l. domicilium. & j. de incol. l. ij. lib. x. & argu. in l. nihil. ff. de eq. quando ergo habet locum auth. habita. C. ne filius. &c. vbi dicit quod potest eligere iudicem in loco studij. Respondeo quando conuenitur ratione contractus celebrati in loco studij, vel ratione rei quam iam ibi fouet, aut possidet: vt j. vbi in rem actio. l. fi. 4 † Et no. quod in loco domicilij potest quis conueniri etiam si ibi non reperiatur personaliter: quia potest citari ad domum solitè habita. & procedi ad omnes actus ad quos potest procederetur contra absentes in diffinitiuam. si erat causa in quàm non requiritur contest. lit. quia erat summaria. & de plano: vel quia sic habetur pro contest. ipso non comparente. vt est Florentiæ: quia non dicitur trahi extra locum contra id quod dicitur in auth. 5 si verò. s. de iudi. licet à loco domicilij multum distet. † Sortitur etiam forum ratione originis propriæ, vel paternæ. Item ratione contractus, vel quasi delicti, vel quasi. quod dic vt l. hæres absens. ff. de iudi. tamen in illis locis non potest conueniri nisi ibi reperiatur: non tanquam viator, sed pergulam ibi habens vel armariū. vt in d. l. hæres absens. §. j. ne trahat post domicilium.

cilium quod est valde incommodum. & hoc declara vt no. Bar
tol. in l. assumptio. §. filius. ff. ad municip. & in hoc differunt illa 1
loca. in quibus sortitur forum. similiter nec Romæ: quæ est com
munis patria. & in qua quilibet sortitur forum: sicut in curia ro
mana, vel in curia imperatoris, non potest quis conueniri: nisi
ibi reperiatur: & etiam si reperitur, tanquam legatus habet ius
reuocandi ad domicilium, & quòd non veretur durante lega
tione. l. ij. §. legatis. ff. de iudi. ita intelligitur l. Roma. ff. ad munic.
4 †Et not. q licet ratiõe cõtractus' sortiatur quis forum: si tamen
5 non est ibi oriundus: nec habet domicilium: non per hoc dicitur
subditus: vt not. glos. in cle. j. de foro compet. super verbo subdi
torum. nec iudex illius loci dicitur propriè iudex suus: sed iudex 2
domicilij: vt dicit Inn. in c. fi. eo. tit. de foro cõpe. in prin. si tamen
ibi reperitur, potest ibi conueniri: sed si non comparet, nõ potest
procedi in causa: sed solum ad missionẽ ex primo decreto. si ibi
habeat bona aliqua: vel si non habet, pronuntiatur vt fiat missio
in bona. alibi sitis: & iudex illius loci scribat iudici vbi sunt bo
na: vt in c. romana. §. cõtrahentes. de fo. compet. Et hoc idem vi
detur posse dici q̃ conuenitur in loco originis propriæ, vel pa
ternæ: & ibi tamen nõ reperiatur, nec cõparet ad citationem: cũ
sit eadẽ ratio. & in hoc differunt illa loca à loco domicilij. in quo
potest peruenire ad diffinitiuam sentẽtiam in casibus quos s. di
xi sed in istis nõ: sed dũtaxat ad primum decre. ita intelligo illã
materiam. in quã aliàs multùm fantasticaui. & nescio alium in
tellectum extrahere de his quæ dicunt doc. & glo. quia per præ
dicta valde bene intelligunt omnia: & reducuntur ad concor
7 diam. †Vltimò videtur hic tex. quòd si tempore contractus ha
beas domicilium in vno loco: & nunc cum te volo cõuenire ha
beas domicilium in alio loco, nõ habeo necesse te conuenire in
domicilio præsenti, sed possum conuenire in domicilio quod
tũc habebas illud videtur mirabile quia domicilium potest mu
tari pro libito voluntatis: & si antequam mutetur nõ fuit præuẽ 3
tum à iudice domicilij mutati, nõ cogitur ibi respõdere: sed in do
micilio nouo. ita colligitur expresse in l. si quis postea quàm. ff.
de iudic. breuiter dic q̃ ille tex. intelligitur quando in veteri do
micilio cõtraxerat: & tunc in loco illius domicilij poterit ibi cõ
ueniri. si reperiatur ibi. nõ ex eo quòd alias habuit domicilium,
quia potuit ipsum mutare: sed ex eo quod ibi contraxerat, & fo
rum quem quis sortitur ratione contractus vel delicti, non potest
mutari. sicut non potest fieri quòd contractus non fuerit ibi ce
lebratus. vt in l. in bello. §. factæ. ff. de capti. sed si in loco veteris
domicilij non cõtraxerat. sed in tertio loco, tunc non potest in 4
illo veteri conueniri. si non fuerit ibi præuentus per citationem.
5 sed debet conueniri in nouo. ita intelligo illum tex. licet Barto.
6 transeat. & non examinet. †Similiter non potest mutari forus
quem quis sortitur ratione originis, eadem ratione. nisi per mu
tationem ortam de vna ciuitate, & nuptam in alia. nam ex toto vi
detur delinere esse ciuis ratione loci originis, vt ibi non possit
conueniri in causa publica, vel priuata, sed solum in domicilio
mutui. nisi in primo fuisset præuentus: vt in l. cum quidam. ff. eo
dem tit. & l. fina. §. Item rescripserunt. ff. ad municip. etiam solu
mmodo. & ipsa existente vidua. vt l. filij. §. vidua. eod. titu. quod
tamen declaratur per Bartol. in d. l. finali. §. Item rescripserunt.
8 †Sed vbi potest conueniri aliquis confinatus de patria. Respon
deo in loco de quo confinatus est. scilicet in patria per l. Papinia
nus. ff. de minorib. quia debet ibi constituere procurato
rem, non tamen contra eum potest peruenire ad secundum de
cretum. quia non potest dici latitare si ad illum locum non reuer
titur cum non possit. & hoc voluit glo. not. in l. ad cognitionem.
C. qui bo. ex cau. in pos. ea. In loco verò vbi est confinatus adhuc
potest conueniri, si est confinatus perpetuo, vel ad decennium,
vel vltra. & sic potest intelligi. l. filij. §. relegatus. ff. ad munic. sed
si minori tempore, videtur secus. per id quod habetur in text. &
glo. & in l. eius qui. §. j. eod. tit. nisi ratione contractus. vel quasi ibi
celebrati, seu delicti commissi.

LEX III.

Priuatorum. †Prorogatio iurisdi
tionis de cõsensu partiũ nõ cadit b
in eo q nõ habet aliquã iurisditio
nem. secut si habet. saltẽ inter aliquos: licet
nõ inter litigãtes: vt l. j. §. eo. sicut nec proro
gatio termini cadit vbi nullus est terminus:
quia iã est transactus. secus si durat: vt l. sed
si manente. ff. de præca. & l. j. in prin. de dã.
infec. & l. j. de dila. & per Spe. in tit. de dila.
vbi de hoc. †Not. q cõsensus priuatorũ nõ
dat iurisditionẽ nõ habẽti: quia est potest.1 s
de publico introducta cũ necessitate iuris
dicẽdi & æquitatis statuẽdæ: vt no. in l. j. ff. eo. in glo. priuati verò
apud quos nõ est administratio reipublicæ, dare nõ possunt: qa
nemo dat quod nõ habet: sed bene possunt dare notionẽ. vt in ar
bitro. qui nõ habet iurisditionẽ, sed notionẽ: vt no. in l. ait prętor.
ff. de re iud. quis ergo potest dare iurisditionẽ ordinariã, vel de
legatã? dic vt no. in l. & quia. ff. de iur. om. iud. & in c. cũ ab eccle
sia. & c. pastoralis. de offi. ord. nã ordinariã dat lex, vel etiã prin
ceps: sed delegatã dat nõ solùm princeps, sed etiã qui habet ordi
nariam: quia dat vsum illius ordinariæ quã habet. vt in l. j. §. qui
mandatã. ff. de offi. eius cui man. est iurisd. In casu autẽ istius legis
isti priua. i cõsenserunt in istũ priuatũ, tãquam in iudicem: ideo
nõ valuit sentẽtia ab eo lata. Sed si cõsensissent simpliciter, cen
serentur cõsensisse vt in arbitrum: vt potius valeat quàm pereat.
Sed quid si tempore quo consenserunt nullam habet iurisditio
nem. postea lite pendẽte acquisiuit eam inter alios nõ inter istos
cõsentientes: an extũc recõualescat cõsensus, & habeatvim pro
rogationis? de hoc tangitur ibi. & dixi in l. j. §. qui pro sua iurisdi
tione. & j. vbi de cri. agi opor. l. j. per glos. † In glo. ibi: [vel etiam
decem.] imò si essent mille, vel duo millia: si tamẽ non facerent
collegium approbatum, nõ possent iurisditionem dare. vnde di
cit Imo. alibi. q si omnes clerici vnius diœcesis consentirent in
vnum, non facerent eum iudicem. si non faciunt vniuersitatem.
vnde licet dicatur clerus Florentinus, vel Paduanus, non signi
ficatur propterea vniuersitas: quia non habent signa vniuersita
tis: vt arcam cõmunem, vel locum communem, in quo conue
niant: aliàs secus. quod dic vt in l. j. q̃ cuiusq; vni. nomine. vbi ha
betur qualiter cognoscitur collegium approbatum, & quæ sunt
eius signa. † In gl. ibi. † Item secus in cõsensu vniuersitatis.] sub
audi. faciant ciuitatem, castrũ, vel villam, quæ remanent sub hoc
nomine vniuersitatis. vt differat ab eo quod suprà dictum est de
collegio Cerdonum pelliparíorum, nã & talia collegia sunt vni
uersitas: tamen non econuerso: quia vniuersitates facientes ca
strum, vel villam, non vocãtur collegia. & sic differunt tãquàm
5 genus à specie. †In eadem ibi: [Sed dico quòd statim facta ele
ctione habent iurisditionem, sed non effectum &c.] No. ex illa
glo. quòd rectores electi ab vniuersitate statim acquirunt iuris
ditionem: sed non exercitium quousq; sint confirmati à superio
re. ego intelligo illam gloss. in vniuersitate faciente castrum, vel
villa recognoscente superiorem. à quo habent petere confirma
tionem: sed quid in electo à collegio approbato non faciente ca
strum, vel villam? Cy. & Bald. videntur hoc idem tenere. quòd
non acquirat exercitium ante confirmationem. hoc non placet
per l. fi. j. eod. vbi patet quòd electi ab vniuersitate facientes col
legium approbatum, statim acquirunt iurisditionem. vel exerci
tium authoritate illius legis. sine alia cõfirmatione superioris. &
6 hoc expresse tenet Barto. in l. ij. ante fin. j. de consti. pecu. † & eo
dem modo statuta eorum quæ facere possunt in his quæ concer
nunt eorum ministeria: vt dicta l. ij. in fine. de constitu. pecun. &
in authen. de fideiuss. §. argentariorum. non indigent cõfirmatio
ne superioris. vnde ista communitas non habet approbare statu
ta artificum huius ciuitatis: quia dicuntur potius priuata quàm
publica: non sic in statutis vel electis ab vniuersitate faciente ca
strum vel villam subditã superiori: quia requirunt confirmatio
nem superioris. ita loquitur illa gl. quia illa concernunt rempu
blicam: quæ consistit non solum in corpore ciuitatis: sed etiam
totius territorij castrorum, consistit non solum in vrbe Roma
na, sed totius imperij. Inquantũ verò glo. dicit electus ab vniuer
sitate statim acquirit iurisditionem, licet non exercitium. pro

a ¶ Ratione cõtractus. Adde c romana in §. cõtrahẽtes. & ibi do
cto. de for. cõp. li. vj.
b ¶ Licet Barto. Adde quod contra Bar. te
net Ant. de bu. Abb. & ibi Fran. de Aret. in c. proposuisti. de
foro cõpe. & do. Ma
ria. sozz. in c. licet. q.
x. principali. de foro
compet. Et in mate
ria vide per Alex. de
imo. in l. cũ quædam
puella. ff. de iur. om.
iudi. Cur.

1 Confessio priuatorum non dat iurisdictionem: sed potest dare notionem ut in arbi
tro.
2 Quare cognoscatur collegium approbatum: & quæ sint eius signa tremiss.
3 Collegium, & vniuersitas quomodo differant?
4 Rectores electi ab vniuersitate statim acquirunt iurisdictionem, & an etiam exercitiũ,
licet non sint confirmati a superiore?
5 An ciuitates vniuersitatis indigeant confirmatione superioris.

a ¶ Potestas de publico introducta. Adde q̃ princip. postquã semel principibus cõcessa est, publico & communi consensu apud ipsos remanet de iure gentium, quo fit vt nec ab illis auocari possit. Et penes eos omnis potestas, & omne ius sit cõcedere. videlicet, admittere, retinere, & prorogare &c. iurisditionis munia, quæ propterea ab inferioribus aut priuatis cõcedi non possunt. vt de iur. na. gẽ. & ciui. instit. & ff. de instit. & iur. l. ex hoc iure.
✠ No. cautela. 1

b ¶ Criminalis. Adde gloss. in cle. j. de offic. dele. Doc. in c. super qõnum. e. tit. Archi. in c. saluo. ix. q. iij. Car. ab in c. sententiã sanguinis. in j. oppositione ne der. vel mona.

cedit in eo qui cogitur acceptare, quod est regulariter de iure cõi; vt l. munerũ. §. iudicandi de mune. & hono. ideo dicitur iurisditio potestas de publico introducta cum necessitate iurisdicendi, sed si de stilo vel consuetudine non cogitur acceptare, imò talia officia quæruntur, & non dantur inuitis, nullam iurisditionẽ acquirunt quouscq; ingrediantur officium: quod dic vt plenè & subtiliter no. Bar. in l. absenti. ff. de dona. secundũ quem debent intelligi notata per eundem in l. pupillus. in princ. ff. de condi. & demonst.

2 ☞ *Miserabiles personæ possunt adire superiorem per uiã querele omisso inferiore, si sperant habere faciliorem expeditionem.*

LEX IIII.

NEmo post. †Ordinarius iudex nõ potest recusari: nec ab eo potest recedi, & adiri superior per viam querelæ: sed bene potest adiri per viam appellationis à grauamine, vel diffinitiua. h. d. notabiliter. †Fallit quod dixi in miserabilibus personis, quæ possunt adire superiorem per viam querelæ omisso inferiore: etiam si ab eo non sint grauatæ: si sperant habere faciliorẽ expeditionẽ: vt l. j. j. tit. proxi. Existẽtes ergo de
a aliquo castro vbi sit rector, vel potestas, * qui reddere possit iura, non possunt venire ad potestatẽ Paduæ superiorẽ, & trahere aduersariũ extra domicilium suum: licet debeant adire potestatem castri primo loco. & si non ministraret eis iustitiã, tunc possunt recurrere ad superiorẽ. vt in auẽ. vt diffe. iud. & etiam in quibusdam aliis casibus post dicã j. e. l. fi. & tetigi in l. nulli. §. de iudi. In tex. ibi: [declinet examen.] gl. intelligit rõne suspicionis: & sic nolebat recusare. & tunc iste text. facit pro opin. Mar. q̃ ordinarius possit recusari ante litem cõtesta. sicut delegatus. ar. hic à cõtrario sensu, sed gl. hoc non tenet: quia oẽs leges loquentes de recusa. iudicis, loquuntur de delegato: nõ de ordinario. cui debet adiungi Eps in casu suspicionis: non aũt tanquàm suspectus recusari: vt in auẽ. si verò. §. de iudi. & istũ tex. expone vt no. hic in gl. & in l. apertissimi. §. de iudi. vel subaudi hic maximè. dũ dicit [post litem contest.] & secundũ istum intellectũ illud prin. habet locũ in actione qui habebat iudicẽ ordinariũ suspectũ: ideo nolebat litem inchoare coram eo: sed corã superiore, & trahere aduersariũ suum extra suũ domiciliũ. & dicitur q̃ non põt: quia illud est adire superiorem per viã querelæ: quod fieri nõ potest: nisi negligente inferiore administrare iustitiã: ideo enim iunt positi rectores per singula loca, vt habeant reddere iustitiam inter homines illorũ locorũ: & non trahantur rei extra proprium domicilium. si verò inchoauerint coram eis: & illi grauauerint eos, possunt ab eis appellare in casibus à iure præmissis: & tunc per viã appellationis possunt adire superiorẽ: qui in hoc positus est vt releuet appellantes à grauaminibus inferiorum. Ideo præses prouinciæ non põt de causis vertentibus inter homines castrorum vel villarum sibi subditarũ cognoscere, & eos à se aduocare, & remouere de manibus specialium rectorũ: quia non habet potestatẽ ad hoc; vt in auth. de defen. ciui. §. nulla. & §. sed iureiuran. Eodem modo Archiepiscopus de causis pertinentibus in diœcesi alterius epi sibi subditi: vt in c. pastoralis. de offi. ordi. & in multis decretalibus habetur. & facit in auth. de quæstore. §. iu per hoc. Gul. de cu. intelligit illud verbũ [declinet.] nõ per viã recusa. tanquàm de iuspecto; ted quia volebat adire superiorem omisso inferiore. & sic potest intelligi vt loquatur in actore. sicut sequens ver. vel põt etiã loqui in reo, qui volebat potius litigare corã superiore propter aliquã causam. vterq; intellectus est bonus. Bart. in fi. intelligit q̃ velit dicere q̃ ante diffinitiuam ab interlocutoria non potest appellari: sed appellabitur à diffinitiua; melior est intellectus quem. §. dixi. Gul. tãgit hic aliqua quæ tetigi in l. nulli. §. de iudi.

3 ☞ *Cautela ut conuentus coram iudice incompetenti faciat pronuntiari aduersarium cecidisse à iure suo.*

5 *Reus an possit prouocare actorem, & illum trahere ad forum suum.*

4 *Actor qui traxit reum coram iudice incompetenti, an possit per penitentiam euitare pœnam huius legis*
Si reus comparuit, actor non incidit in pœnam huius legis.
5 *An per rescriptũ principis possit quis trahere reũ ad extraordinarium iudicem*
6 *An requiratur sententia iudicis, vt actor uel reus patiatur pœnas huius legis*
7 *Practica huius legis.*
8 *Trahens aliquem coram alio iudice, quando non incurrat pœnas huius legis*

LEX V.

1 IN criminali. †Ista est singularis lex, & terribilis illis qui trahunt aliquẽ coram iudice incompetente, vel ordinariè litigando, vel petendo executionem alicuius sententiæ: vel instrumenti: quia cadunt à iure suo: si sint actores, & rei habentur pro confessis. & puniuntur tales iudices scientes se non esse iudices, & præbentes audientiã, vel ministrantes & dãtes auxiliũ. & hoc sufficiat pro summario. Primò ponit dicitũ. per quod suppleẽ. l. ij. §. e. vt in causa criminali (sicut ibi dicit in ciuili) accusator vel actor sequatur forũ rei. vsq; ibi: [is verò.] Secundò punitur cõ trafacientẽ: siue sit actor qui trahat reum: siue sit reus qui trahat actorẽ. vsq; ibi: [& tribuni.] Tertiò punit tales iudices qui præstant audientiã vel auxiliũ. nunquàm tñ vidi practicari hanc legem super istis pœnis: non tñ propter hoc tollit: quia posset practicari: quia non est abolita per contrariã consuetudinem. iura
2 no. per Cy. in l. ij. j. quæ sit longa consue. † Caueat ergo quilibet
✠ ne adeat iudicẽ incompetentẽ contra aduersarium: quia de facili potest sustinere maximũ dãnum, si aduersarius sit cautus: & taceat, & faciat ipsum perseuerare vsq; ad litem contesta. & fingere se ignorasse illũ esse iudicem incõpetentem, & sic nõ probare iurisd. nam poterit postea petere pronuntiari illũ cecidisse à iure suo: quod perpetuò tene mẽti hoc declara tñ vt dicam super gl. In tex. ibi. [sine cœlesti oraculo.] i. sine rescripto principis. qui reputatur Deus in terris, sicut Deus in cœlis. & ad illius similitudinẽ: vt §. de sacrosanc. eccle. l. iubemus nullã nauẽ. post prin. vbi est similis tex. cum gl. super verbo cœleste facit. j. de nupt. l. Imperialis. & collige hic iuncto prin. l. quod cã criminalis quæ est de mero imperio, põt per principẽ delegari per rescriptũ: nõ sic per alium ordinarium: vt in l. j. §. j. & circa fi. ff. de offi. eius cui man. est iurisdi. sed de iure canonico dicit secus: q̃ etiã per ordi-
b narium possit delegari causa criminalis: b vt no. in c. in archiepiscopatu. extrà de raptoribus. In tex. ibi: [aut executionũ poposcerit militarem.] i. petit executionem instrumenti, vel sententiæ cõtra litem. i. familiã pro sua fienda à iudice incompetente. In textu. [& tribuni siue vicarij.] No. hic terribilem pœnã iudicibus incompetentibus qui præstant audientiã vel iuuamen: & ideo ille qui asserit se delegã. à Papa, imploret auxilium brachij secularis, vel Epi pro executione suæ sententiæ, debet iudex secularis vel Eps esse cautus in videndo rescriptũ suæ potestatis: an sit delegatus vel non, antequã præstet auxiliũ: ne incidat in pœnã huius legis secundũ Bal. & vide qd' no. Inn. in c. j. de off. ord.
3 † In gl. quæ incipit: [sed qũo.] illa gl. debet recitari per quinque quæstiones. Prima est qualiter ꝓcedit qd' hic innuit. q̃ reus mittit actorẽ in vetito examine. i. corã iudice incõpetente: cũ tamen nõ possit etiã corã cõpetente: vt §. vt nemo inuit. in rubro & in gro. gl. respondet vt habetur j. eo. Gul. de cu. aliter exẽplificando dicit actor q̃ ipse impetrauerat rescriptũ ne posset conueniri nisi corã tali iudice. & propter hoc reus corã illo conuenitur. cum tñ non erat verum q̃ impetrasset: nam si fuisset verum, non incideret in pœnam: quia nõ sine cœlesti oraculo: vt hic dicitur: vel dicerius secundũ Bar. exẽplifica. qñ intẽtauit cõdi. ex l. diffamari de ingenuis ma. vel sibi fecit assignari terminũ ad agendũ. q̃ bus modis potest trahere actorẽ corã competenti iu. non coram incõpetenti. Sed quæro extra glo. & Bar. quis diceretur competens, & quis incõpetens: an poterit reus hoc petere coram iudice suo, corã quo actor debuisset agere si voluisset: an aũt corã iudice actoris: vt si vincẽtinus vult agere cõdi. ex illa l. diffamari petere assignari terminũ Paduanorũ: an debeat adire ptãtẽ Paduanũ. vel an petere corã potestate Vicentino? rñdeo corã Paduano: quia in hoc ipse est actor: & alter reus: vñ si hoc petat corã Vicentino, traheret reũ corã incõpetente iudice: & esset locus huic legi. ita intelligo istũ articulũ. licet Doc. non declarent.
4 † Secundò quæritur. quid si actorẽ pœniteat, postquã reus comparuit? nam si non cõparuisset, clarũ est q̃ actor nõ incideret in pœnam: vt in præcedenti glos. per l. quãuis. ff. de in ius voc. si vo-

nō comparuit:& sic fuit versatus indebitè:an actor per pœniten
tiam possit pœnam euitare:glo.tenet q̄ sic per eādem l. quāuis.
sed illa loquitur q̄n pœnitebat:& act. reinittebat. & sic amplius
nō poterat agere:quæstio gl.est q̄n solū pœnitet eū egisse coram
incompetente:& vult pœnitere. ne cadat à iure suo:& sic possit a
gere corā cōpetente:vnde Pet.& Cy.tenēt cōtrarium:quia ex io
la vocatione in ius cū cōparitione acquisitū est ius ipsi reo con
tra actorē ad pœnā.& sic per pœnitētiam nō potest eam euitare:
quia delictū est iam cōsummatū:vt l.inter omnes.ff.de fur.& pa
tet hoc in verbo [vocauit:] sicut q̄n pœna incurritur ex eo q̄ a
liquis petijt lit.cōtest.& ꝓmisisset iub pœna nō petere:nā postea
nō potest pœnam euitare. quæ fuit cōmissa propter malè agere:
vt in l.amplius.nō petitum.ff.rem ra.hab.sed hic cōmittitur pro
pter malè vocare:& sic nō requiritur litis cōtest.sed sufficit cita
tio cū cōparitione. Bar.tenet gl.quia in istis pœnis legalibus nō
dicitur quis vocasse vel petijsse,nisi perseueret vsq; ad sententiā:
vt l.Papinianus.§.meminisse.ff.de inoff.test.& l.qui cū maior.§.
accusasse.de bo. lib.& l.in seruitutē.§.petijsse.quia mitius agitur
cū lege quàm cū homine. verbū ergo petere prolatū ab homine
in contractu,verificatur lit.cōtest.sed prolatū à l.nō. sed in perse
uerantia vsq; ad sentētiam:vt not.Bar.in l.si libertus.ff.de bo.lib.
Bal.videtur tenere cū Pet.& Cy.quia illæ ll.quas allegat Bar. lo
quuntur cū quis petijt vel accusauit corā iudice cōpetēte:& sic
poterit expectari sentētia de iure valida ferēda ab eo. vnde suffi
cit q̄ pœniteat ante sentētiam ad euitādum pœnam legalem.hic
loquitur quādo coram iudice incōpetente:à quo nō ꝑerabatur
sententia valida:vt j.si à nō compe.iudi. per totum. ideo non
debet expectare sentētiam,nec permitti pœnitētia vsq; ad sentē
tiam sed ex sola vocatione facta de facto cū comparatione:& sic
cum cōuersatione cōmissa est pœna irreuocabiliter:& verè Bal.
subtiliter cogitauit.sed Bar.benignius & verius:& sua opin. po
tius deberet seruari plus de æquitate quàm de iuris rigore.† Ter
tiò quæritur.an per rescriptum principis possit quis trahere reū
ad extraordinarium iudicem?gl.dicit q̄ non. per authen. qua in
prouincia.in princi.j.tit.ij.& sic corrigit l.ij.§. de dila. hoc potest
procedere.nisi ordinarius esset negligens, vel in rescripto cōtine
atur clausula nō obstante quacunq; lege contrarium disponen
te.vt auth.vt differentes iudi.* §.j.& de manda.prin.*§.sit ti
mendū Cy. quia Imperator non censetur sibi legem impo
nere.de iure verò canonico Papa quotidie delegat causas perti
nentes ad iurisditionē Episcoporum, nō deuolutas ad eum etiā
sine negligentia eorum,& sine clausula nō obstāte:& hodie de
bet seruari.c.statutum.de rescrip.lib.vj. quod autem habent do
micilium in eodem loco:& tūc nō debent extra domicilium tra
here aut in diuersis locis,& tūc reus non debet trahi vltra vnam
dietam à loco domicilij.dic vt ibi.& aliter iura canonica dispo
nebant prout in c.nonnulli.de rescrip.† Quartò quæritur. an re
quiratur sentētia iudicis: vt actor vel reus patiatur istas pœnas.
an autē sufficiat sentētia huius glo.tenet primā partē.per tex.qui
dicit [mulctetur:] & sic in futurum:nō autē mulctatus sit. Idem
notat per gl.s.de sac.san.eccl.l.iubemus.§.œconomus. quæ incipit
per sentētiam:adde q̄ si diceret mox priuetur,vel mulctetur.ista
dictio mox.facit vt non requiratur alia sentētia iudicis:vt no.gl.
in aut.de incest.nup.§.j.vbi est bona glo.& per Bar. de isto arti
culo in l imperatores.ff.de iur.fis.& in aut.qui semel.j.quo.& q̄n
bene aduerte:quia in actore requiritur sentētia priuatiua.sed in
eo q̄ habeatur pro cōfesso, sufficit sentētia declaratiua. antequā
nō uteretur dispositio legalis,nec transiuerit ista pœna contra hę
redem:vt l.eius qui delatorem.ff.de iure fis.& ibi per Bart.in l.fi.
§.inuitē reus.s.de iura.cal.& pro ista gl.facit secundū Cy.l.qui
cunq; in fi.s.de hære.& j.de pœna iudi.qui malè iudicauit.auth.
nouo iure.cū ibi not.& etiam quia in pœnis mitior pars est eligē
da l.interpretatione.ff.de pœnis. † Quintò quæritur de practica
huius l.gl.dicit q̄ est practica q̄ reus tractus corā iudice incōpe
tenti patiatur se cōdemnari:& postea agat condictione sine cau
sa,vel condi.ex ista l.vt absoluatur ab illa cōdemnatione,& libe
retur ab actore per sentētiam iudicis: vel q̄ non patiatur se con
demnari: sed in calculo ferendæ sentētiæ petat se absolui ex illo
q̄ actor debet cadere à iure suo: & sic priuabitur actor: & reus
absoluitur.inquātum gl.dicit [condi.sine causa.] nō bene dicit
quia non est sine causa apud actorem antequàm sit priuatus per
sententiam. Item si expectat condemnationē, debet agere cōdi.

ex hac l.coram iudice actoris:corā quo ipse actor potest conueniri.nō corā iudice corā quo fuit conuentus.si non erat iudex actoris:sed q̄n non expectauit condemnationē potest petere se absolui coram illo eodem iudice. qui licet sit incompetēs nec habeat iurisditiones inter partes:inter hoc tamē habet sicut ille qui pronūtiat se iudicē incompetētem:potest nihilominus cōdemnare partē in expēsis:& in hoc dicitur competens: vt in cle.j.de rescrip.& no.per Cy.in l.properandū.§.illo.s.de iudi. Item intellige istā gl. verā quando nō fuit prorogata iurisditio illius iudicis:quia ignorāter litigauit coram eo,credens eum esse cōpetentem:vt in l.si per errorem.ff.eo.vel sciēter: & protestatus est de incōpetentia: & iudex nihilominus cōpulit ipsum ad litigādum:vt l.ij.ff.de iud.in princ.ibi dum dicit viribus præturæ compulsus &c si verò prorogata est iurisdi.quia scienter litigauit:& sine protestatione non habet locum ista lex:quia non esset iudex incompetens.nec vetitum examen. propter prorogationem: vt in l.j.s.eo.Sed pone q̄ opponit exceptionem incompetentiæ: & iudex pronuntiauit se competentē? Respondeo q̄ potuit appellare ab illa pronūtiatione etiam de iure ciuili. vt no. in aut.habita.ne filius pro patre.j.per glo.& si non appellauit,videtur acquiescere. & talis pronuntiatio facit ipsum iudicem cōpetentem.per ea quæ no.Inn.in c.super literis.de rescrip.& Bar. expresè in l.ij.ff.si quis in ius voc.nō ierit.hic videtur Bar.dicere q̄ licet faciat ipsum competentem in causa de qua cognouit, nihilominus poterit agi ad pœnam huius l.& in illo iudicio poterit probari de incompetentia,& q̄ illa pronuntiatio fuerit male facta,sed salua pace illud nō est verum:quia illa pronuntiatio etiam si fuerit iniusta,facit ius in causa pœnæ:vt l.qui Romæ.§. duo fratres.& ibi per eundem Bar.ff.de verb.obli.Si autem pronuntiet se non esse iudicem competentem,& sic vlterius nō potest procedere:vt in c.significantibus.de offi.delega.vtrum tunc poterit agi ad pœnam?videtur q̄ non quia iniuria non habuit effectum:vt l.j.ff.quod quisq; iuris.contrarium sentit hic Barto. q̄ eoipso q̄ fuit vocatus:& comparuit, delictum fuit consummatum.per istum text.dum dicit [vocauit.] nec obstat q̄ ipse Bar. supra tenuit q̄ potest pœnitere vsq; ad sententiam: quia isto casu pronuntiatio erit illa sententia quæ impedit de cætero pœnitentiam fieri,ex quo nō potest ad vlteriora procedere:sed si procederetur vlterius, tunc procederet illud quod suprà notauit.
8 quod vsq; ad sententiam diffinitiuam possit pœnitere. †Vltimò contra istam l.oppo. extra glo.de eo.quod dixi s.de iudic.l. nulli.quod speciale est in casu l.j.§.fina.j.de asser.tol. quòd actor incurrat istam pœnam priuationis. regulariter contrà. per ea quæ not.in c.ex tenore.de rescript. sed illa lex debet intelligi quando iudex coram quo fuit tractus, erat prorsus incompetens. & hoc vult gl.iij.quæ incipit [id est prorsus.] siue non prorsus:vt quia poteram conuenire reum coram duobus iudicibus: & sic electio iudicis ad me pertinebat.vt j.eod.l.fina.& j.vbi in rem act.l. fina.& incœpi agere coram vno: postea recedo ab illo, & transeo ad secundum. tūc loquuntur ea quæ notaui in illa l.nulli.Tene menti.Et circa materiam huius l.vide xj.q.j.c.inolita.& c.placuit.de foro competen.& c.si diligenti.in glos. quæ incipit: sed nunquid.

In loco vbi merentur stipendia. Adde Car.zab.in c.fi. in ij. q.de parochijs.

LEX VI.

1 MAgisteriæ.† Magister militum potest cognoscere summariè inter milites suos & etiam inter non militem,& militem ab illo conuentum. hoc dicit. Et hoc in ciuilibus: in criminalibus autem dic vt in glos. In tex.ibi. [audiendi.] subaudi & dicendi. In text. ibi. [nisi à suo iudice.] subaudi quando peteret se remitti ad illum. sicut in scholari conuento coram potestate; qui potest petere se remitti ad rectorem.aliàs videtur ab ipso potestate posse condemnari: quia milites censentur sortiri forum
a in loco vbi merentur stipendia: vt ff. ad municip.l. municeps. §.fina. & idem in doctoribus salarijs. qui etiam dicuntur militare. vt ibi nota. In fin.l.ibi: [nec si in culpa fuerit.] Bal.no.istū tex.quia etiam si delictum sit notorium.iudex incompetens nō debet se impedire.

2 ☞ *Licet aliquis desierit esse mercator,pro his tamen quæ gessit tempore quo erat potest conueniri coram consulibus mercatorum.*

a ¶Sed quantũ ad ea. Adde Bal. hic. & intellige hoc verũ etiã de consensu partiũ. vt per. Cy. in l. j. ũ. c. & Io. de Imo. in c. P. & G. de off. dele. col. xxiij. Bal. in l. hæres absens. §. si quis tute lã. ff. de iud. Et Ludo. roma. cõs. cclxxxix. inci. omnipotẽtis dei in casu proposito prima fronte. Et ibi intelligit hoc verũ nisi cõsuetudo sit in contrariũ. qa cõsuetudo tribuit iurisditionẽ. Et adde q̃ pro dependentibus & cõnexis à mercantia. Iudex mercãtiæ erit competẽs. ita Bal. in l. si qs. §. rõnẽ. ff. de eden. Itẽ adde q̃ iudex mercãtiæ dicitur Iudex cõpetens etiã non mercatori litigãti cũ mercatore. ita ipse Paul. de cast. post Ia. bu. in l. cũ eorum. j. de sen. Fran. Cur.

b ¶In personam. Adde Bal. j. in l. receptitia. col. ij. ver. dubitatur. j. de cõst. pec. & Ale. de Imo. in consl. ccxviij. in ij. vo. & qd requiratur ad hoc vt aliquid dicatur mercãtia vel negotiatio. vide per Fran. de are. in consl. xxix. col. x. in fin. Cur.

c ¶Et q̃ scholares. Adde q̃ etiã si sunt plures scholares habitãtes in vna domo, faciunt collegiũ: & syndicũ constituere possunt. ita Bar. post gl. in l. j. in prin. ff. quod cuiusq̃ vniuersi. no. Franc. Cur.

d ¶Dicuntur miserabiles personæ. Adde Spe. tit. de instru. edi. in §. nunc verò. aliqua. versicu. & scias. Card. & Io. de Imol. in c. significantibus. de off. del. Alexan. de imo. consi. cxxj. inci. viso processu causæ. in j. vo. in fin. vlt. col.

Quid in his quæ non pertinent ad artem mercantiæ, etiã tempore quo quis est mercator?

Præpositi collegiorum uel artium habent iurisdi. & an possint facere statuta?

Si aliquis miles esset de arte mercantiæ: non potest ratione militiæ declinare iurisdi. consulum mercantiæ.

Quòd idem sit in clerico mercatore.

Quòd tales artifices habentes consules illius artis nõ sint exempti à iurisditione potestatis.

Quando quis subest pluribus iudicibus, actor habet eligere coram quo ipsum conueniat.

Scholares, an dicantur facere uniuersitatem approbatam?

LEX VII.

PEr iniquũ. †Qui sunt de aliquo collegio approbato ratione alicuius professionis vel negotiatiõis, iurisditionẽ illius qui præest collegio recusare non possunt. h. d. Bar. & habet locũ hoc: & postquam desierint esse de illo collegio. quantũ ad ea quæ tũc tẽpore gesserũt quæ pertinẽt ad illã artem per l. ij. j. vbi de ratio. agi oportet. l. prætor. §. etiã. ff. de eden. & p̃ Iac. de are. in l. hæ demũ. & l. hæ operæ. ff. de ope. libe. Tene mẽti. † Quod licet aliqs desierit esse mercator, pro his tñ quæ gessit tẽpore quo erat põt conueniri corã consulibus mercantiæ per illas ll. aliàs. ũ. allegatas. Sed quantũ ad ea quæ nõ pertinẽt ad artem mercantiæ non põt etiã tẽpore quo erat mercator eũ conuenire coram illis consulibus: quia non habent iurisdi. nisi in concernentibus artẽ. & hoc expresè tenet Ino. in c. cùm ab ecclesiarũ. de offi. ordi. vbi pulchrè tractat de illa materia. quod etiam senrit hic gl. super verbo [in publicis.] & adde quod no. per eundẽ Inn. in c. cùm dilecta. de excess. p̃la. Et primò ponit prooemiũ. vsq; ibi. [quapropter.] Secundò ponit statutũ. vsq; ibi. [ita tñ.] Tertiò limitat vsq; ibi. [his videlicet.] Vltimò imponit pœnã contra facientibus. †In text. ibi. [iurisdi. & præceptionẽ declinare.] patet ergo q̃ præpositi collegiorũ vel artiũ habent iurisd. & ad hoc semper allegat̃ ista lex, sed à quibus datur illa iurisditio? cõiter dicitur q̃ datur ab illa vniuersitate: ergo penes illos est iurisditio: posset tñ dici q̃ datur à lege mediante electione ipsius collegij: nec obst. l. priuatorũ. §. eod. vt ibi fuit notatũ. & videnẽ tenere Doct. q̃ requirat̃ confirmatio superioris: cuius contrariũ ibi dixi secũdùm Bald. & dicit Bar. per istum tex. q̃ postquã habent iurisditionem, possunt facere statuta cõcernentia iurisditionẽ circa ministeriũ illius artis: vt etiã no. per Bart. in l. oẽs populi. de iusti. & iure. ff. Circa hoc vide plura bona quæ tanguñ per Barto. circa finẽ. l. ij. de consti. pec. vbi dicit q̃ talia statuta cõcernentia decisionẽ causæ debẽt seruari etiã in curia ptãtis. si actor vellet ibi cõuenire mercatorẽ: & non corã consulibus mercatorũ; nisi loquenẽt in personã [b] rectorũ, seu consulũ artis. Nã si diceret statutũ q̃ cõsules artis possint ferre sententiam virtute libri mercatoris, vel vnius testis cũ certis indicijs: tale statutũ nõ haberet seruare potestas: secus qñ loquunt̃ in rẽ, vel in personã mercatorũ. Item dicit q̃ si talia statuta cõcernũt modũ ꝓcedẽdi, nõ sunt seruãda in curia ptãtis: vbi est alius modus ꝓcedẽdi. †In tex. ibi. [cuiuslibet militiæ seu singuli vel dignitatis:] & sic si aliqs miles esset de arte mercãtię, nõ posset rõne militię declinare iurisditionẽ cõsulũ mercãtiæ: etiã si habebat priuilegiũ vt nõ conueniat̃ nisi sub certo iudice. Et eodẽ modo si est clericus, nõ põt petere remitti se ad eꝑm: quia nõ cõuenit̃ vt clericus, sed vt laicus mercator secundũ Cy. & alios. In tex. ibi: [tam in publicis.] illud facit contra id qd̃. ũ. dixi. q̃ ista lex intelligit̃ qñ cõueniret occasiõe illius artis. nã si cã erat publica, nõ põt esse occasiõe illius artis, sed põt intelligi hoc verbũ impropriè de publica cã ipsius artis: vt ille q̃ est de arte posit cõueniri nõ solũ ab alio priuato occasiõe ipsius artis: siue ipse cõueniẽs sit de arte, siue nõ: vt dicit̃ §. l. proxi. de illis qui nõ sunt milites, & volũt agere cõtra militẽ: vt possint corã magistro militũ: & etiã si cõueniant̃ ab ipsa arte, siue à syndico ipsius artis: & sic dicit̃ cã publica ipsius artis: & ita de consuetudine restringit̃ illa l. †In tex. ibi. [ita tñ.] Iste ver. vult dicere q̃ licet possint cõueniri corã consulibus illis artis, nõ propterea sunt exempti à iurisdi. ptãtis illius loci. qui est iudex vniuersalis omniũ. & etiã illius artis: & sic etiã cõsulum illius artis, & sic cumulat̃ iurisditio iurisditioni. & addit̃ Iudex specialis iudici vniuersali. pro hoc vide optimũ tex. §. de offi. præfec. vr. l. j. Et erit in electione actoris corã quo velit illũ cõueniri, †quia illa est regula generalis. q̃ qñ quis subest pluribus iudicibus, actor habet eligere coram quo ipsum conueniat. & ad hoc allegatur iste tex. & l. cum clericis. §. de episc. & cle. & l. iij. j. vbi in rem act. & ff. de iudi. l. sed & si susceperit. §. si ea res. & in l. iij. ff. de eo quod cer. Io. & per Inno. in c. cum ab ecclesiarum. de of. or. nec reus habet priuilegium petendi se remitti ad consules artis: quia hoc est speciale in militibus, & in scholaribus: vt l. proxi. & in authen. habita. ne filius pro patr. sic & quando quis habet plures actiones ad idem competentes, electio est ipsius actoris: vt l. quod in hereditatem. §. eligere. ff. de trib. licet reus habeat electionẽ circa res debitas, quam earum vult soluere. si teneretur alternatiuè. vt l. pio. & runcq̃. in fi. ff. de iure do. in quo loco soluat: sed actor in quo loco agat: vt d. l. iij. de eo quod cer. lo. † In gloss. super verbo [pernoctare.] ibi: [& sic fit parisius.] Dic & quasi in cunctis partibus vltramontanis. vnde in Auinione Docto. collegij eligunt primicerium. & ille habet ordinare studium, & omnia facere quæ faciunt rectores scholariũ in partibus istis. Et vidi semel magnã multitudinem scholarium ex in citatione cuiusdam doctoris nouelli venientis de Italia: & volentis complacere scholaribus, facere magnum tumultum. & velle eligere rectorem sicut in partibus istis: & non potuerunt obtinere: ideo ille doctor venit in maximam indignationem aliorum Doctorum: in tantum quòd postea recessit. Doct. tamen nostri tenent cõtrarium eius quod hic dicit glo. quòd scholares [c] dicuntur facere vniuersitatem approbatam: quia est casus in c. quia in causis. extrà de proce. & in prooemio sexti libri: & clementinarum. & ũ. de offi. magist. officiorum. l. j. & quod habetur in l. j. j. de excu. artifi. lib. x. & quod ibi per Bar. Non sunt alia.

Quando Imperator inter pupillos uel uiduas uel miserabiles personas cognoscat & ne exibeantur. Rubrica.

Prima pars istius rubricæ vsq; ibi: [& ne exhibeant̃.] concernit secundam partem. l. quæ incipit in ver. [quod si pupilli.] & secũda pars rubricæ ibi concernit primam partem legis. & hoc voluit glo. rubricæ in effectu. † Quæro quæ differentia sit inter pupillum & orphanum? Respondeo pupillus propriè dicit̃ qui non est in patria potestate, vel emãcipatus: vel quia mortuus est pater. & non excesit quartumdecimum annum: vt l. pupillus. in prin. de verb. sig. & ille qui est in patris potestate non propriè vocatur pupillus, sed impubes: aliqñ tñ impropriè sic appellatur. & ponit̃ pupillus pro impubere: vt l. fi. §. j. ff. de ver. obli. qd̃ no. quia si statutũ loquereẽ de pupillis. cũ verba statutorũ sint propriè intelligenda: vt l. iij. §. hæc verba. ff. de neg. gest. intelligit̃. primo modo. Orphanus est ille qui nõ habet matrẽ: & est in quartodecimo anno. ita no. propriè Cy. in l. orphanotrophos. ũ. de epis. & cle. in fi. tñ iste tex. in prin. videtur probare q̃ etiã si sint maiores quatuordecim, possunt dici orphani: tñ Petrus rñdet ad illũ tex. Ideo tene mentí quod dixi: quia si testator reliquit certã quantitatem inter orphanos. non debet distribui inter illos qui sunt maiores quatuordecim annis. Tunc aũt pupilli & orphani dicũtur [d] miserabiles personæ. [d] & habent priuilegium ex illa l. qñ sunt impotentes: & non habent defensorem. quod dic vt plenè no. per Inno. in c. significantibus. de off. deleg.

a ☞ *Quòd quis non possit trahi extra domicilium: nisi in duobus casibus.*

b *In rescripto contra personas debet fieri mentio de qualitate personarum.*

c *Miserabiles personæ an possint omissis ordinarijs iudicibus adire principem per suam querelam?*

d *Fortuna dicitur iniuriari illis quibus accidit infortunium.*

e *Quæ sint miserabiles personæ?*

LEX VNICA.

SI contra. †Pupilli, viduæ, & aliæ miserabiles personæ,* de quibus hic, habẽt hoc priuilegium ꝙ extra proprium domicilium nõ possunt trahi. etiam per rescriptũ principis: vel in curia principis. sed in proprio domicilio sunt conuenien. ipsi tamẽ bene possunt trahere aduersarios eorum extra domicilium coram principe, etiam per viã simplicis querelæ. h. d. ista notabilis lex. Et prima pars eius quæ durat vsq; ibi. [quod si pupilli.] limitat l. si qñ. §. de dila. & l. in criminali. circa prin. §. ite. proxi. in quibus patet ꝙ cũ sacro oraculo. i. rescripto imperantis potest quis trahere aduersariũ suum ad extraordinariũ iudicem etiã extra propriũ domicilium. †Hoc fallit in istis personis miserabilibus: quæ trahi nõ possunt. etiã si iudex ordinarius est negligẽs in administrãdo iustitiã cõtra eos: & etiã si in rescripto cõtineretur clausula nõ obst, quacũq; l. cõtrarium disponẽte adhuc nõ valeret rescriptũ per quod traherẽtur extra proprium domicilium. sed debet impetrari & delegari iudex in domicilio. ista intelligũt Doc. illum tex. hodie verò etiã alij nõ possunt trahi extra proprium domicilium. nisi in dictis duobus casibus. i. qñ iudex ordinarius esset negligẽs. & si in rescripto esset clausula nõ obstãte vt in d. l. in criminali. per aut. vt differẽtes iud. & per aut. qua in prouincia. j. tit. proxi. In hoc ergo istæ personæ miserabiles sunt melioris cõditionis. si tamẽ in rescripto apponeretur clausula specialis nõ obstante. l. ista. vel nõ obstante ꝙ sint miserabiles personæ: bene valeret rescriptũ: quia Imperator nõ potuit sibi vel successori imponere legem, à qua recedere non liceret: vt in simili no. per gl. in aut. quib. mod. nat. effi. sui. §. fi. † oportet ergo ꝙ fiat expressa mẽtio de qualitate personarũ: vt valeat rescriptum: vel priuilegium aiteri cõcessum cõtra tales personas. propter quod dicit hic Cy. fuisse terminatũ ꝙ cum quibusdam modalibus fuisset cõcessum ne haberent soluere aliqua grauamina sedis apostolicæ: & postea venisset quidã legatus cũ literis generalibus, ꝙ omnes soluerent. nõ obstante quocũq; priuilegio: per hoc nõ erat derogatũ priuilegio illarũ monialiũ: quibus erat cõcessum tãquam miserabilibus. ex quo de qualitate personarum eram nõ fuit facta mentio specialis. †Secunda verò pars huius limitat l. nemo. §. tit. proxi. vbi habetur ꝙ quis nõ potest adire iudicem per viam querelæ omisso iudicio inferiore: sed debet coram illo inferiore litem primò mouere: & si grauauerit, poterit appellare ad superiorẽ. hoc fallit in istis miserabilibus personis: quæ possunt omissis ordinarijs iudicibus adire principẽ per viã querelæ & ibi trahere aduersarios suos, vel coram principe, vel coram delegato ab eo: quia princeps est specialis defensor taliũ personarum: & idem in regibus & alijs principibus. xxij. q. v. c. regum. lxxxvij. dist. c. defensionis. & quod ibi no. per glos. & per Arch. qui etiam dicũt ꝙ causa talium personarum pertinet ad forum ecclesiæ: & sic possunt adire episcopũ omisso potestate. xxij. q. j. & facit in aut. vt hic qui obligatas. §. fi. & extra ne cle. vel mo. c. j. & j. q. ij. c. sicut episcopũ. In tex. ibi. [comitatui nostro.] id est, in curia nostra. † In tex. ibi. [fortunæ iniuria. Not. ꝙ fortuna dicitur iniuriari illis quibus accidit infortunium. & alibi dicitur quod dicitur insidiari. vt l. fi. §. & cũ antea. post prin. j. de tempo. appo. †Et quæ sint miserabiles personæ. vide omnino per Inn. in *Le significantibus* de offi. deleg. * & in specu. de instru. edi. §. nunc verò aliqua. versi. 3. scias. & de censib. c. licet. per gl. & Innocẽ. ibi etiam secus connumeratur. Non sunt alia.

Vbi de crimine agi oportet. *Rubrica.*

Post generalem titulum de iur. om. iud. in quo tractatur de iudicibus competentibus & incompetentibus. subijciuntur ti. speciales. in quibus tractatur de competentibus tantum & qui sint competentes in singulis causis: & actionibus. & primò in causa criminali. quæ est maioris ponderis, & præiudicij. & dicit Bar. ꝙ iste est valde bonus tit.

* In criminibus principalis forus est locus delicti: sed de ciuilibus maximè actionibus personalibus principalis forus est locus domicilij. & in realibus est locus vbi est res quæ vendicatur. sed locus originis propriæ uel paternæ est accessorius.

Quæ dicatur causa ciuilis, & quæ criminalis?

4 Casus in quo sicut in causa ciuili habet locum prorogatio, ita & in causa criminali.

5 Si Florentinus commisit delictum Bononiæ, & iudex bononiensis inchoauit processum contra eum, & posuit ipsum in Banno, & condemnauit ad poenam capitalem quam locunque pervenerit in fortiam communis, an iudex florentinus possit contra eundem similiter procedere ratione originis, uel domicilij?

6 Remissiones de uno iudice ad alium, an fiant ex mera uoluntate? & quòd in contractibus non fiat remissio.

7 Si duo litigauerunt coram uno iudice incompetenti ignoranter, & sic non fuit prorogata iurisditio, & acta facta coram eo erant nulla: deinde pendente lite peruenit ad eorum scientiam de incompetentia, & tamen perseueraverũt. quòd acta prius gesta reconualescant: & consensus retrotrahatur ad principium litis.

Quid in gestis per iudicem incompetentem, non nomine partium.

a ¶ Viduæ & aliæ miserabiles psonæ. An vidua dicãt miserabilis psona. vide per Abb. in c. licet. de fo. cõpe. Card. zab. in c. significãtib⁹. in j. not. de offi. deleg. Et quæ dicantur miserabiles personę. vide per eũdẽ Pau. de ca. in cõst. vij. & vide do. Maria. Sozi in c. ex parte. in tiij. limita. de fo. compe. Cur.

LEX I.

1 QVæstiones. †De crimine potest cognosci in loco delicti, & in loco iurisditionis prorogatæ, & in loco domicilij: & etiam vbi criminosus plurimum conuersatur. h. d. ista l. cũ seq. De primis tribus loquitur l. j. de vltima loquitur l. ij. 2 †Et scias ꝙ in criminibus principalis forus est locus delicti. vt in c. ij. de constitu. lib. vj. in nouel. super verbo noscuntur. sed de ciuilibus maximè actionibus personalibus principalis forus est locus domicilij: extra quem regulariter non debet quis trahi. In realibus verò actionibus principalis forus est locus vbi est res quæ vẽdicatur. vt j. vbi in rem actio. l. fi. & per totum. locus verò originis propriæ vel paternæ est accessorius. 3 †In tex. ibi. [qui legibus.] vt sunt crimina publica. de quibus. ff. de publi. iud. per totum. cum titulis seq. quæ ideo dicuntur puniri per l. quia certa & determinata pœna imponitur in singulis delictis: ideo dicuntur crimina ordinaria: quia quilibet in eis admittitur ad accusandum: & ideo dicuntur publica. quod autem sequitur [aut extra ordinem:] loquitur de criminibus priuatis. de quibus habetur. ff. de priua. deli. per totũ. licet imponatur certa pœna pecuniaria applicanda parti. quo casu dicitur crimẽ puniri ciuiliter. imponitur extraordinaria pœna, quę relinquitur arbitrio iudicis: & aliquando est pecuniaria applicanda fisco: aliquando corporalis secundũ qualitatem delicti. vt l. fin. de priu. delictis. & tunc punitur criminaliter. ex forma tamen statutorũ etiam in illis imponitur certa pœna applicanda fisco. non tamẽ per hoc dicuntur ordinaria, nec publica: quia nõ admittitur quilibet ad accusandum: sed ille tantum cuius interest. & qui fuit offensus. quod dic vt in d. l. & in titu. de popu. act. super rubri. titu. autem iste loquitur quando agitur de puniendo crimen criminaliter pœna corporali, vel pecuniaria applicãda fisco: quæ dicitur etiã criminalis: vt in l. agraria. ff. de termi. moto. sed si ageretẽ ad pœnã pecuniariam applicandã parti: diceretur causa ciuilis: non criminalis. & principalis forus esset in loco domicilij. nec esset tunc tractandum de remissione in loco delicti. de qua tangitur in glos. 4 †In tex. ibi: [vel inchoata sunt.] hoc potest intelligi duobus modis. primò ꝙ erat inchoata corã iudice incompetenti: partibus hoc scientibus. & sic prorogauerunt iurisditionem: & tũc est hic casus ꝙ sicut in causa ciuili habet locum prorogatio: vt l. j. §. tit. ij. ita & in causa criminali. quod est intelligendũ quando ille iudex cuius iurisditio prorogatur, habebat potestatem cognoscendi de causis criminalibus inter suos subditos. & sic habebat imperium: vt not. in d. l. j. §. ti. ij. videtur etiã ꝙ requiratur consensus iudicis vbi delictum fuit cõmissum. cui respublica fuit offensa: sicut in prorogatione quã facit clericus in episcopum non suum: quia requiritur consensus sui episcopi: vt in c. si diligenti. de foro cõpe. & ita videtur tenere Spe. in tit. de compe. iudi. adi. §. j. ver. sed nunquid in iudicẽ. in ciuilibus autem non requiritur consensus iudicis proprij: tamen prorogatur iurisditio in alium iudicem: quia non agitur de illius præiudicio: vt no. in l. j. & ij. ff. de iudic. secus si ageretur: vt quando est iudex perpetuus. vnde subditus vnius comitis sine eius cõsensu non potest se subijcere alteri iudici de hoc videtur tex. in c. per venerabilẽ. circa med. qui filij sint legi. & in c. feudali. cuius cognitio pertinet ad dñm feudi: non potest fieri prorogatio sine illius consensu. ad quod vide quod no. Barto. in l. j. §. & post operis. ff. de ope. no. nuntia.

& in c.verum.extra de iudi.& in c.ęterũ.credo q̃ ſit de foro cõpe.Iudex enim delicti põt petere remiſsionem:vt in auẽ.vt nulli iudicum.§.ſi verò quis cõprehenſorũ.ratione dictæ offenſæ in rempublicã:ergo requiritur eius conſenſus.Secundò põt intelligi q̃ fuerint inchoatę coram iudice competente:& tunc facit ad
5 quæſtionẽ diſputatam per Iac.de bel.†Si Florentinus commiſit delictum Bononiæ:& iudex Bononiẽſis inchoauit proceſſum contra eũ.& poſuit ipſum in banno, & condemnauit ad pœnã capitalẽ qñcunq; peruenerit in fortiam cõis,vtrũ Iudex Florentinus poſſit cõtra eundẽ ſimiliter procedere ratione originis, vel domicilij?& videtur q̃ nõ:ſed q̃ ipſe poſsit ſe defendere per hãc l.q̃ proceſſus erat inchoatus Bononię: & præuenta erat iuriſdictio.cõtrarium tñ videtur verius:quia de illo proceſſu non põt ſe iuuare,poſtquàm in eo fuit contumax.& eſt:vt no.per Bar. in l. vbi acceptum.ff.de iudi.& l.ſepulchri.de ſepul.vio. dic vt ibi. & ſic poterit puniri Florentiæ:nec eſt moris q̃ fiant iſtę remiſsiões de locis non ſubditis eidẽ ſuperiori:& ſic Florentinus iudex nõ impediet̃ ꝓcedere ꝑ literas iudicis Bononiẽſis petẽtis ſibi remitti.per ea quæ no.per Cy.in auẽ.qua in prouincia. quæ ſtatim ſequitur.†In gl.iij.ibi. [tñ illuc remittantur.] ad requiſitionẽ iu-
6 dicis illius loci:aliàs non tenetur remittere: nec põt ipſe iudex poſt requiſitionẽ de delicto cognoſcere: & ipſum remittere puniendũ.per iſtũ tex.in verbo [perfici debere.] per quẽ patet q̃ totus proceſſus debet expediri per illũ iudicẽ:bene tñ põt cognoſcere ſummariè an ſit locus remiſsioni:quod dic vt in l. fi. ff. de publicanis.§. Diuus.ſeu Diui.per Bar.Et adde quod idẽ not. in l.magiſtratibus.ff.d iuriſ.om.iud.& l.Diuus.de cuſto. reo. & l.ſi cui.§.fi.de accu. allegata hic per gl. & olim fiebãt iſtę remiſsiones:quia oẽs erant ſub vno imperio.& iudex requiſitus,& nõ remittens,puniebatur per ſuperiorẽ.Alij dixerũt contrariũ, q̃ fiebant remiſsiones ex mera voluntate,ſed Pet. (vt refert Cyn. in auth. qua in prouincia) truffaẽ de hoc hodie.vt dixi.qñ nõ ſunt ſub vno ſuperiore,nõ fiant niſi de vrbanitate: nec etiã ſubditus dominationi audio q̃ fiant niſi de vrbanitate: quia dñatio vult vt ſe regant vt prius ſe regebant,antequàm veniret ſub diœceſi ſua in cõtractibus verò clarũ eſt q̃ non fit remiſsio. de hoc in c.
7 romana.§.contrahentes.de foro compe.li.vj.†In ſeq.gl.ibi. [ſed quid.] No.iſtã gl.ſing.quæ ſemper alleg.& vult hoc in effectu. q̃ ſi duo litigauerunt corã iudice incõpetenti ignoranter, & ſic non fuit prorogata iuriſdictio.& acta facta corã eo erant nulla:vt ĩ.ſi à non cõpe.iudi.per totum.deinde pendente lite peruenit ad eorũ ſcientiã de incõpetentia.& nihilominus perſeuerauerũt: q̃ acta prius geſta recõualeſcũt,& q̃ cõſenſus retrotrahiẽ ad principiũ lit.quia nõ deficiebãt acta.niſi propter defectũ conſenſus partiũ.vnde qñcunq; ſuperuenit,retrotrahiẽ.per l.licet.ff.de iud. licet illa l.loquatur in alijs terminis.ſ.in geſtis per procuratorem nõ verũ nomine dñi poſtea ratificantis. vnde nimirũ ſi retrotrahitur.nos loquimur de geſtis per iudicẽ incõpetentẽ, non noĩe partiũ:ſed ſuo proprio.vnde non videbaẽ q̃ conſenſus ſuperueniens traheretur retro,ex quo non noĩe ipſarũ ille geſsit:tñ pro iſta parte q̃ trahaẽ:facit l.ſi fundus.§.j.ff.de pig.vbi nõ erat actus geſtus noĩe ratificãtis:& tñ retrotrahiẽ:ſi tñ ille nõ erat Iudex in aliquo:ſed ſimplex priuatus:& ſic etiã ſi ſcienter litigaſſet,nõ feciſſet eum iudicẽ.vt l.priuatorũ.ſ.tit.ij.licet poſtea iuriſditionem acquirat,non tñ inter dictas partes;quia efficiaẽ rector, vel ptãs illius loci.de quo loco tñ partes non erant. licet perſeuerent in litigando corã eo,non propterea acta prius gesta reconualeſcant: quia non deficiebãt in conſenſu partiũ duntaxat tñ etiã ſi ſcientes litigaſſent,nõ valerent:ſed deficiunt in fundamento iuriſditionis:vnde nõ poſſunt recõualeſcere:ſed inſpicitur initiũ ſecũdũ gl.de hoc tetigi in l.vnica.ſ.qui pro ſua iuriſditione:& ibi dixi quod iſtud erat verũ qñ ſuperuenit iuriſditio ex cauſa habẽte originẽ poſt proceſſum inchoatũ.Si verò prius,vt quia erat electus ad illud officiũ:non tñ fuerat ingreſſus. tunc acta reconualeſcent.per l.ſolent.§.fi.de offi.proconſu.& per illud qd̃ no. glo. in d.l.priuatorũ.in fi.primæ gl.Tene aũt mẽti hanc gl.In glo. ſequenti.ibi. [vel dic q̃ loquitur ibi de vagabundis:] Idẽ not. ĩ.l. proxi.& l.hæres abſens.§.j.ff.de iudic.& quis ſit vagabũdus no. in l.is qui.§.fi.ad muni.& l.iiij.§.prętor.de dã.infe. In glo.in ver. vt à patre.ibi. [Sed tu dic ſecundũ Azo.] contràdic q̃ imò eſt crimen publicum.nam ponitur ſub titulo de publicis iudicijs, & omnia crimina de quibus tractaẽ in titulo illius libri, dicuntur publica:quia de facto dicuntur ex legibus publicorum iudiciorum.& ſic non ſolùm pater,mater,& frater. imò etiam quilibet de populo admittitur ad accuſandũ:dum tamen alijs ſit habilis.Nam in criminibus publicis multi repelluntur ab accuſando.vt j.qui accuſare non poſſunt.& ff.de accu.l.ei qui. iſte ergo text.in hac l.ij.dum dicit [qui ſuper hoc quæri.] i.conqueri poteſt.vult excludere inhabiles ad accuſandum.nõ dicit quòd nõ ſit crimen publicum. In glo.ſeq.ibi [vel dic.i.conueniatur.]Dic ſ.vt plurimum,& maiori parte anni:& hoc cõmuniter tenetur: vt aliquid addat ad l.prędecedentem.& probatur in l.ij.j. vbi ſcna. vel clariſ.vbi habetur q̃ non ſolum in loco domicilij:ſed vbi plurimum conueniatur,ſortitur quis forum:licet ibi non habeat maiorem partem fortunarum ſuarum ponunt exemplum Doct. in mercatoribus Florentinis . qui diſcurrunt per totum mundum & conſtruunt ſibi pergulam,vel armariũ. i. conducunt domos & apothecas ad lucra facienda:vt ibi poſsint conueniri etiã pro contractibus alibi celebratis,ſicut Florẽtiæ ratione originis. vel vbi habent domicilium.exemplum autem quod ponit gloſſ. de ſcholari.reprobatur per Petrum:quia non ſtat in ſtudio cauſa ſtudendi;ſed ſemper cum animo recedẽdi. vnde pro contractibus alibi celebratis non põt conueniri:& ſi fortè ſtetiſſet per decennium: ſed in illis mercatoribus non requiritur tantum tempus:ſed iudicis arbitrio poteſt relinqui quòd non eſt de leui receſſurus.Non ſunt alia.Sequitur authen.qua in prouincia. quæ multũ eſt gloſſata:ideo nolo vobis declarare niſi tex.hoc mane &c.

1 *In generali mandato nõ uenit ut procurator aliquid illicitè faciat: & an tunc ipſe procurator teneatur?*

3 *Fideiuſſor condemnatus poteſt dare inſolutum bona domini:uel petere quòd in illa fiat executio.*

4 *Omnia priuilegia exiſtentia in eodem territorio, quòd faciunt unum forum: licet ſint diuerſi iudices.*

Quid ſi ſtatutũ dicat.ut Florentiæ.quòd nullus Florentinus ſub pœna capitis poſſit habere alium Florentinũ coram epiſcopo Florentino in cauſa ſpirituali, uel ſæcularis?

Qui eſt de caſtro ſubdito ciuitati,an dicatur forenſis iſtius ciuitatis?

5 *Clauſula non obſtante quocunque priuilegio,quòd non præiudicet priuilegijs inſertis in uolumine ſtatutorum.*

6 *Sicut inter plures ordinarios locus eſt præuentioni:ita inter ordinarium & delegatum.*

AVTHENTICA.

QVa in prouincia. Iſta authen. reputat̃ vide ſingularis:tamẽ eius eſt valde ineptus;& diuide:quia primò ponit num dictum. vſq; ibi. [eo autem.] & cum iſta pars coniunge ver. [Excipitur] vbi ponuntur duo caſus exceptati.vſq; ibi. [inducíarum.] Secundò ponit caſum mirabilem ver. [eo autem abſente.] qui durat vſq; ad ver. [Excipitur] Et cũ iſta parte iunge verſi. [inducíarũ verò.] qui declarat iſtũ caſum ſingularẽ in illa parte.dum dicit [datis inducijs:]licet citum eſt [denuntiare domino cauſæ &c.] Nam in ver. [inducíarum.] declarat quæ ſunt iſtæ inducíæ: & quæ ſint tempora danda abſenti ſecundũ diuerſitatem locorum:vbi abſunt. Extimitur iſta auth.ex corpore vt omnes obe.iudi.prouin.§. hæc cõſiderantes.Debes aũt ſcire pro intellectu & declaratione literæ ſatis ineptæ.q̃ ante iſtã auẽ.quidã delinquentes vel trahentes in vno loco,vel occupantes aliena bona per potentiã eorum:& ne actores vel accuſatores eluderent,impetrabãt à principe priuilegium quòd non poſſent conueniri niſi ſub tali iudice;iſtud priuilegium tollitur per hanc authẽ.quòd in loco delicti, vel contractus,aut vbi eſt res de qua agitur,actione reali poſsint conueniri,vel accuſari:non obſtante priuilegio prædicto:iſto modo declarat iſtum tex.Inn.quartus qui fecit.c.j.de priuile. lib. vj. qui fuit extractum de iſta authen.& eius corpore: videtur tamen q̃ de iure ciuili per iſtam authen.idem ſit de loco domicilij. per id quod dicit ibi; [aut criminum reus ſit.] quia exponitur,ſic reſidet,vel habet domicilium:ita videtur ſentire Bart. licet de illo c. non faciat mentionem:nec ipſum vidit,ſed Bal.bene vidit:& no. tenet hoc dictum:quia in illo c. non dicitur niſi de iſtis tribus caſibus.ſ.delicti commiſsi,vel cõtractus,vel res de qua agitur actione reali. qui habeant priuilegium vt in eis non obſtante priuilegio prædicto poſsint conueniri.Proderit ergo priuilegium quo ad alia loca.ab iſta regula excipiuntur duo caſus in ver. [Excipitur.] quando partes delinquẽtes,vel contrahẽtes pragmaticã ſanctionem , à principe foret aduocatus pro negotio publico. vel

vel fortè princeps illam cauſam ad ſe aduocaret pro bono pu-
blico quia fortè dubitandum de ſcandalo, ſi in illis locis agitare-
tur ſecundùm intellectũ Bal. alius caſus eſt. quãdo per viam ap-
pellationis, fortè propter aliquod grauamen illius iudicis deuol
ueretur ad curiam principis. Alius caſus. qui ponitur in verſicu.
[eo autem.] quem gl. tenet multis modis. & quilibet poteſt ſu-
ſtineri. & eſt notabilis. tamẽ iſte eſt verus caſus. quia quidã ſe ab-
ſentabant de loco ſui domicilij. & locabant eorum bona pro ali-
quo tempore, vel relinquebant ſuum factorem vel caſtaldionẽ.
& cõſignabãt omnes poſſeſsiones, quas aſſerebant eſſe ſuas. dã-
do eis mandatũ quid agere deberent ipſo abſente. ille cõductor
vel caſtaldio, ſeu factor amputauit fortè arbores de vna iſtarum
poſſeſsionũ aſsignatarũ: quæ reuera non erant dñi ſui. ſed tunc
putans ipſam eſſe dñi. Certè tũ pateris iniuriam de domo illius
abſentis. Nam domus ſumitur multis modis: & interdum pro fa
milia: & ita hic tu cõueniebas illum caſtaldionẽ actione l. aqui-
liz. vel de turbata poſſeſsione: ipſe cõparebat, & dicebat ſe illud
feciſſe non tanquam in re ſua ſed tanquã in re domini ſui: quia
ſibi fuerat aſsignata per eũ tanquam ſua. & oſtendebat ſcriptu-
ram. vnde dicebat q̃ non tenebatur tecum litigare. ſed q̃ debe-
res expectare reditũ ſuum, & litigare poſtea cum ipſo. ſuper hoc
non erat prouiſum ante iſtã auth. quis modus eſſet tenendus: &
longum erat expectare reditũ. per iſtam auth. prouidetur q̃ huic
caſtaldioni detur ſpatiũ ad notificandum dño abſenti: vt ipſum
inſtruat de iuribus ſuis: quibus poſsit ſe defendere aduerſus te:
quia tu habes intentionẽ fundatã contra ipſum: quia incidit ar-
bores. & te turbat: & interim ſuperſedeatur in cauſa: & quãtum
tempus detur illi ad denũtiandũ. declaratur in ver. [inducias.]
& ſi ille nõ veniat, nec mittat: vult q̃ iſta denũtiatio habeat vim
cõſtitutionis: vt ſi probes rem eſſe tuam, poſsit cõdemnari nõ ſo
lum ipſe caſtaldio: ſed ipſe abſens. & fiat executio contra caſtal-
dionem. ſi eſt ſoluendo: vel ſi nõ eſt, fiet in bonis abſentis: & hoc
ſi caſtaldio cõparet. Sed ſi non cõparet, citatur voce præconis:
& hoc ſufficit ad ſententiam ferendã: ſed ſi cõpareret: & tunc non
abſoluit ab inſtantia iudicij. hic eſt effectus & caſus clarus iſtius
autẽ. non ſunt elicienda ſingularia quæ per eam inducuntur
1 de nouo & ante ipſam non erant. quæ tanguntur per glo. ſi. †Et
poteſt ſic ſummari iſte tex. Captus in loco delicti, vel in quo qs
alias ſortitur forũ, põt (ſi ibi reperiatur) cõueniri perſonali, reali:
& etiam mixta actione. nõ obſtante quocunq; priuilegio exem-
ptionis. niſi ex cauſa publicæ vtilitatis, vel neceſsitatis ipſum ab-
ſentari oporteat: vel cauſam ad conſiſtorium principis deuolui.
vel niſi per appellationẽ legitimam fuerit ibi deuoluta. Item pro
damno per te mihi illato nomine alterius, vel illius mandato ſeu
voluntate, poſſum te præſentẽ conuenire in loco damni dati: &
datur tibi terminus ad denuntiandũ illi: vt te inſtruat de iuribus
ſuis. quo nõ comparente, vterq; condemnatur etiam lite non cõ
teſtata. ſi ſunt cuipabiles. & ego in termino comparui: aliàs con-
tumax abſoluitur ab obſeruatione iudicij. h. d. in effectu. Et ſunt
plura ſingularia. quæ alibi nõ reperiũtur. Primũ eſt. dum dicitur
[omni priuilegio ceſſante.] Nam ante iſtam auth. ſi quis impe-
traſſet a principe q̃ nõ poſſet pro aliqua re cõueniri niſi ſub cer-
to iudice: non potuiſſet cõueniri nec in loco delicti, nec in loco
contractus, nec in alio loco vbi ſortiretur forũ: excepto iudice il-
lius priuilegij: quia princeps poteſt derogare iuri cõmuni: ſed q̃
ponã quis fortiri forum in pluribus locis, non: vt not. in l. hæres
abſentẽ. de iud. Sed per iſtã auth. tale priuilegiũ nõ prodeſt. quo-
minus in loco delicti. & in loco contractus. & in loco vbi eſt res 4
de qua agitur, actione reali, vel mixta: * poſsit conueniri * ita
declarat in d. c. j. de priui. In aliis verò locis vbi fortiẽ forũ, nõ po
teſt cõueniri propter priuilegiũ: & ita vbi hic habeẽ. ſed iſte tex.
videtur largius loqui q̃ etiam nõ perdet. quominus poſsit cõue-
niri in loco vbi eſt. i. vbi habet domicilium: ſed Bal. dicit debere re-
ſtringi per illud c. vt cõcordemus ius ciuile cum iure canonico.
Scilicet ſingulare in ver. [eo aũt.] quod daẽ procuratori, vel caſtal-
dioni terminus ad denũtiandum dño abſenti: & interim ſuperſe
deatur in cauſa: licet ipſe procurator, vel caſtaldio cõueniatur ex
ſuo facto. ſi. n. conueniretur ex facto dñi abſentis, minus eſſet du
bium: vt in c. dilectus. de procu. ſed hic videbatur non debere ſu
perſedere: poſtquã cõueniebatur de facto proprio. verũ quia il-
lud nõ feciſſet niſi de cõmiſsione dñi. & ſic fecit bona fide, cre-
dens rem eſſe dñi: loquit de benignitate: ſibi ſuccurritur. & aduer
te. quia iſta denuntiatio nõ fit abſenti: vt veniat ad iudicium: &
ipſum in ſe ſuſcipiat eo modo quo fit. j. vbi in rem actio l. ij. quo
caſu ſi dñs cõpareret, ille conuẽtus eximereẽ à iudicio. & etiam
ſi non cõpareat: procederetẽ cõtra illũ. & non cõtra ſe. ſed ſoiũ fit
vt inſtruat præſentẽ iuribus ſuis. nec per hoc eximitur ipſe præ-
ſens à iudicio: quia etiã ſi ille abſens cõpareret procederetur cõ-
tra vtrũq; : quia mãdatarius in delictis nõ excuſat propter mãda-
tum: quin ipſe minus teneatur principaliter: & mandans acceſſo
riè. vt l. nõ ideo minus. j. dè accu. in l. aũt. ij j. vbi in rẽ actio poſſeſ
ſor nõ conueniebatur ex delicto, nec ex facto ſuo: ideo alterius
naturę eſt illa denuntiatio. Tertiũ ſingulare eſt: quia illa denun-
tiatio habet vim quaſi conteſtationis. vt poſsit perueniri ad diffi
nitiuã cõtra illũ abſentẽ, lite aliter nõ conteſtata. ſicut in caſu l. ij.
j. vbi in rẽ act. & etiam cõtra ipſum procuratorem, ſeu caſtaldio-
nem ex facto ſuo. ſiue cõpareat in termino, ſiue nõ. & iterũ ſit ci-
tatus voce præconia ad audiendũ condẽnationẽ. vel dic hodie
per edictũ. quia vox præconia paucis innoteſcit. vt in auẽ. qui ſe
mel. qũo & qñ iu. Quartũ ſingulare eſt: quia ſnia lata contra ca-
ſtaldionẽ, in ſubſidiũ mittiẽ executioni cõtra abſentẽ. & in bonis
illius. †Cõtra hoc op. nã aut dicimus q̃ habuit mandatũ. & tunc 2
etiã nõ in ſubſidium debet fieri executio contra dominũ abſen-
tẽ. & nullo modo cõtra procuratorẽ. Aut dicimus q̃ nõ habuit
mandatum. & tũc contra ipſum defenſorem fit executio. & nul-
lo mõ contra dñm. etiã in ſubſidiũ. vt l. Plautius. ff. de proc. So.
iſtud ꝓcederet qñ ꝓcurator cõueniretur ex facto domini abſen-
tis: ſed hic conuenit ex facto proprio. tñ de mãdato abſentis ex-
preſſo. Ideo adhibetur media via. primo loco fiat contra ipſum:
ſi eſt ſoluẽdo. & in ſubſidiũ cõtra dominũ. ſed ſi nõ dediſſet man
datum expreſſum: ſed generale. quia dimiſit eum caſtaldionẽ ſu-
per omnibus bonis ſuis: & iſte credens aliquam poſſeſsionẽ eſſe
dñi, cũ non eſſet: ligna incidiſſet. nullo modo teneretẽ dñs vbi con
tra eũ fieret executio: quia in generali mãdato nõ veniebat vt ali
quid illicitè faceret. vt l. ſi procurator. ff. de condi. inde. hoc tñ li-
mita: & declara vt notabiliter declarat Bar. in l. in illa ſtipulatiõe
3 parte verò ſi. ff. de ver. ob. vbi omnino vide. †In ver. [Excipit.]
Gul. de cu. ponit caſum ſic, q̃ conuentus fortè rei vendicatione
ſuper aliquibus bonis, allegabat illa bona pertinere ad rem pu-
blicã: & ſe ab illa cognoſcere: vel cõuentus de inciſione arborũ,
ſimiliter allegabat illã poſſeſsionem pertinere ad rempublicã: &
ſic hoc feciſſet de mãdato publicorũ officialiũ: propter hoc Im-
perator cũ ꝓceribus reſcripſit. q̃ illa cauſa remitteretur ad curiã
ſuã: quia volebat eam tractari in ſuo conſiſtorio. & ſic fuit deuo
luta ad curiã principis per aduocationẽ: licet de ſui natura non
eſſet in curia tractãda. vt. n. frequẽter facit Papa: poſſet etiam op
poni q̃ licet conueniatur ex facto ſuo: ex quo tñ negotium per-
tinebat ad dominũ, & nõ ad ſe dedit, ſed fit executio recta via in
bonis dñi: & non in bonis caſtaldionis. vt videmus in fideiuſſo-
re cõdemnato. qui poteſt dare inſolutum bona domini: vel pete
re q̃ in illis fiat executio: & tñ conueniẽ ex ſua promiſsione in l.
ſi procuratorem. §. ſi ignorantes. ff. man. vbi eſt caſus ſingularis.
& quod no. in l. venditor. ff. iud. ſol. Aliud eſt quem cõueniri ex
ſua promiſsione: cũ tamen negotium ad aliũ pertineat: & tunc lo
quitur ibi. eſt & aliud conueniri ex ſuo delicto: & tunc loquitur
hic. Tene menti: vt ſi eſt ſoluendo, fiat executio contra eum: ipſe
tamẽ recuperabit à domino per actionẽ mandati: poſtquàm ipe
cialiter mandauit. & poteſt eſſe vtilitas agentis: quia forte domi
nus eſt non ſõluendo: & ſic nõ erit damnum ſuum: ſed ipſius ca
ſtaldionis. qui non potuit recuperare. †In glo. quæ incipit [. ſed
nonne.] ibi. [So. ſecũdum quoſdam] iſta eſt bona ſo. ex qua no.
ſecundum Iac. bu. q̃ omnia tribunalia exiſtentia in eodẽ territo-
rio faciũt vnum forũ: licet ſint diuerſi iudices: vnde clericus con
uentus coram iudice ſeculari ciuitatis Paduę, nõ dicitur declina
re forum ciuitatis Paduæ ſi petat ſe remitti ad epiſcopũ. Itẽ dicit
Bal. cum ſtatutũ ciuitatis Florentię dicat q̃ nullus Florentinus
ſub pœna capitis poſsit trahere alium. Florentinũ corã epiſcopo
florẽtino in cauſa ſpirituali vel vſuraria, non faciat cõtra ſtatutũ,
quia illa poteſt dici curia florẽtina. cum reſpublica Floren. cõſtet
tam ex curia ſeculari quàm eccleſiaſtica: quia cõſiſtit in ſacris: &
ſacerdotibus, et magiſtratibus. vt l. j §. j. ff. de iuſti. & iu. & aliquis
exiſtens de caſtro & communitatu Bononiæ ſubdito epiſcopo
Bononienſi, ſic non dicitur Bononiæ forenſis poſtquam eſt de
vniuerſitate territorij. nec comprehẽderetur in ſtatuto loquente

5 de forensibus secundū Ia.but.quæ omnia tene menti.† In gl.ibi. [sed non indulta per legem redactā in corpore iuris.] Dic istā tenēt Doct.& est singularis & vtilis.& similis est in l. hæres absens.in prin.ff.de iud.& propter hoc vidi semel quendā procuratorem Florentiæ qui habebat multa priuilegia à cōitate Florentiæ propter beneficia impensa cōitati. & cū quotidie fierent reformationes ꝙ quilibet deberet sic facere non obstāte quocūq; priuilegio.dubitans per hoc derogari suis priuilegijs,& non cōpelli vnà cū alijs,nisi esset electus ad compilandū statuta noua vna mecum,& cum quibusdam alijs.voluit ꝙ sua priuilegia inserrentur in volumine statutorū:ad hoc vt non censeretur eis derogatum per tales reformatiōes generales , cum clausulis derogatorijs.& cum à me petijt consilium , dixi ꝙ sapienter faciebat:& allegaui istam gl.& gl.in l.hæres absens. & statuta postea
6 fuerunt approbata per consiliū.†In glo.ibi. [sed tu dic illam in hoc corrigi.] Bar. dicit ꝙ imò nō corrigit.s.in criminali. inquātum innuit à contrario sensu ꝙ cum cœlesti oraculo. i. rescripto principis reus possit declinare forum ordinarium . & trahere actorem ad extraordinarium.imò etiam hodie hoc potest. si specialiter concedatur:& tunc si iudex extraordinarius præueniat in citando,coram illo agitabitur causa : & si conueniatur coram ordinario,poterit allegare priuilegium præuentionis : quod est in corpore iuris clausum.vt l.si quis posteaquam.ff.de iud. & sic non censetur sublatum per hanc auť.vt in prēcedenti parte glos. sed priuilegium generale nō prodest.etiam si præueniatur: quia in hoc non habet iurisditionem prēueniens contra iudicem delicti,vel cōtractus.Et sic no.ꝙ sicut inter plures ordinarios locus est præuentioni:ita inter ordinarium & delegatū.secundū Bart. ad quod vide c.vt debitus.extrà de appel.

Vbi de possessione agi oporteat. *Rubrica.*

1 ☞ *Si quis existens in territorio Paduano cum balista percutiat existentem in territorio Vicentino,quod in utroque sortiatur forum:& possit puniri.*

Quid in mandatis?

LEX VNICA.

1 Bi autem. †De possessiōe turbata vel violenta potest agi in loco violentiæ commissę. & in loco vbi est possessio de qua agitur.h.d.In gl. ibi.[& agā vñ vi,& Bononię.] Dic imò breuiter quòd non Bononiæ, sed Mutinæ.vbi fuit collatus effectus violentiæ.argu.in l. contraxisse. ff. de act.& oblig.Solu.tene menti.illud in contractibus.in quibus non agitur in loco initiati contractus . vt est ille in quo fuerunt verba prolata:sed in loco vbi fuit collatus effectus.vt no.j. tit. ij. l.j.in glo.nos loquimur in delictis.vbi inspicitur etiam locus in
2 quo delictum fuit initiatum: † & hoc inducitur pro solutione. si quis existens in territorio Paduano cum balista percutiat existentem in territorio Vicentino,in vtroque territorio sortitur forum.& potest puniri:vide per Bar.in l.libellorum.ff. de accu.& si quis existens in territorio Paduano mandat alicui vt aliquem interficiat in territorio Vicentino,vel tractatum faciat in vtroq; territorio potest puniri.de hoc in l.si vt proponitur.ff.de fideiuss. & in l.& si amicis.ff.de adul.

Vbi fideicommissum peti oporteat. *Rubrica.*

2 ☞ *Hæres quantùm ad petitionem legatorum sortitur domicilium ubi habet bona sua uel maiorem partem.*

LEX VNICA.

1 Ideicommissum. † Fideicōmissa & legata possunt peti in loco vbi est hæreditas,vel maior pars eius. h.d. tex.iuncta l.si fideicommissum. ff. de iud. & die plenè per gl.eo.tit.l.quod legatur.vbi glos.distinguit in quo loco fideicommissa & legata sint soluenda:& in quo
2 loco possunt peti.†Et not.hic ꝙ hæres quantūi ad petitionem legatorum,sortitur domicilium vbi habeat bona sua,vel maiorem partem.vt j.vbi sena.vel cla.l.ij.iuncta.l.hæres absens. in prin.ff. de iudi.

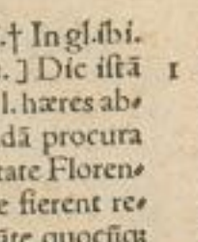
Vbi conueniatur qui certo loco dare promisit. *Rubr.*

4 ☞ *Quot modis sumatur actio arbitraria tam ratione loci quàm alia ratione?*

3 *Generalitas recipit restrictionem de idoneitate.*

Ad solennitatem contractus debet inspici locus contractus:non autem locus ubi fuit collatio solutio.

LEX VNICA.

1 Vi certo. †Licet solutio collata sit in certo loco potest tñ promissor eiū in alio loco idoneo cōueniri. habetur tñ ratio interesse actoris:& rei. & ideo actio dicitur arbitraria.h.d.de hoc vltimo qualiter intelligatur. dic vt l.ij.ff.de eo quod cer.lo.an veniat simul interesse vtriusq; :an aūt in diuersis tm casibus,ita tñ ꝙ vbi venit interesse vnius,non veniat interesse alterius? Dic vt ibi no.In tex.ibi. [si solutioni satis non fecerit:] quia noluit,vel quia non potuit.vt ff.e.l.j.& primo casu est in mora.ideo iustum est ꝙ teneatur ad interesse actoris sed non videtur iustum ꝙ veniat interesse ipsius morosi. In secundo casu non est in mora:ideo videbat ꝙ veniret interesse rei tantū,& non actoris. tñ dic vt d.l.ij.vbi declaraui anno præterito.†In tex.ibi. [arbitraria actione:]quia datur arbitriū iudici vt possit facere condemnationem vltra summā in stipulatione deductam,ratione loci vbi collata est solutio. quod est præter naturam actionis ex stipulatione:quæ cùm sit stricti iuris , non videtur in ea venire nisi summa in stipulatiōe deducta. vt l. quicquid astringendę.ff.de verb.oblig.alijs modis sumitur arbitraria actio.de quibus dic vt instit.de act.§.prēterea quasdā. Venio ad gl.primam.ibi. [in tribus casibus.] Tu dic in quatuor.in auť.ex testamento.& in auť.ex stipulatu.& in certi.q. ex mutuo. & in auť.de cōsti.quod dic vt in ll.alleg.in gl.& hęc in arbitraria rōne loci.sed in his quę sunt arbitrarię alia rōne.puta rōne doli cōmissi in obligatione cōtrahenda.dic vt l.arbitrio.in princ.ff.de dolo. & d.§.prēterea quasdā.Actiones aūt bonę fidei non dicuntur arbitrarię ratione loci:quia in illis ex propria natura actiōis potest fieri condēnatio in maiori quātitate quàm sit in obligatione deducta.cum habeant amplā naturā.vt veniant oīa quæ æquitas venire.vt l.fi.ff.de condi.ob tur.cau.iuncta l.in bonæfidei.ff.de eo quod cer.lo.sequit alia glo.aduerte.In gl.seq.quæ incipit.[quolibet.] ibi. [Expone ergo idoneo.] hęc vera.& cōtra tenentem:& dic [idoneo.] i. in quo fortiat forū ratione originis, vel domicilij,vel alia ratione:& hoc plēnè examina.vt l.j.ff.co.ait.vi debatur cōtra:quia secundū hoc ista generalitas nihil importat, sed dic contra:quia satis importat,quod videtur nō debere posse conueniri nisi in loco collatę solutionis:quasi videretur cuilibet alteri loco renuntiatum.Sed contrariū est:quia non censetur stipulator alteri loco renuntiasse:sed solutionē cōtulerat in vetantū loco.† Et sic ꝙ generalitas recipit restrictionē de idoneitate:vt l.j.§.de fac.san.eccle.in verbo vnusquisq;. cum glossella ibi posita.In gl.ibi.[Io.dicit ꝙ nō.] hęc vera secundū Pet.& ita fus in l.quæro.ff.de solu.& ita no.in l.ij.de bo.aut.iu.poss.& hęres absens in fi.ff.de iudi.sed in loco in quo fuerunt ,plata verba contractus,nō dicatur promissio sortiri forum:qñ solutione alibi collata,secundū illā opi.Inquantū ad solennitatē contractus debet inspici ille locus.non aūt locus vbi collata est sol.secundū Dy.in l.contraxisse.ff.de act.& obli.ideo si in instrumēto requiritur certa solennitas,secundū statuta illius loci debet adhiberi alias non faceret fidem:vt si veniret soluenda gabella secundum statuta illius loci,deberet ibi solui secundū Bal. quia solutio gabellæ pertinet ad robur cōtractus.Sed op.contra gl.& id qđ hic prà dixi.ꝙ imò videtur sortiri forum in loco illo. cùm ibi fuerit initiatus contractus.vt ś.vbi de po.agi oportet.l.vnica.Solu. vñ dixi:quia loquit in delictis.in quibus qnis sortit forū tam in loco in quo delictū est consummatum, quàm etiam vbi est initiatum:& vide ad id quod suprà dixi.versi.inquantum.Bartol.in cunctos populos.de sum.tri.in prin.q.principalis.

Vbi in rem actio exercere debeat. *Rubrica.*

3 ☞ *Venditor quomodo admittatur ad defendendum rem uenditam:quæ possidetur per emptorem?*

3 *Emptor cum quo mota est lis super re uendita , qualiter debeat eum denuntiare uenditori,ut teneatur de euictione?*

4 *Statutum quòd causæ inter consanguineos compromittantur:& aliquis consanguineus malus uendidit tibi rem meam:& cum mouerim tibi litem , ueniat ad te defendendum . an possit ex persona sua petere quòd causa compromittatur? quia consanguineus.*

5 *Differentia an uenditor ueniat ad defendendum rem uenditam , super qua mota est lis, tanquam procurator in rem suam uel pro suo interesse , an tanquam simplex procurator & nu.2.*

6 *Agens uendicatione,quòd non uendicet dominium.*

† An procedat libellus in quo quis petit aduersarium condemnari ad restitutionē rei, quā actor asserit esse suam: licet non petat declarari se dominum.

LEX. I.

IN rem actio. † Actio in rem datur cōtra possidentem: non cōtra auctorem eius qui non possidet. datur tamen contra illum regressus de euictione, si sibi fuit lis denuntiata: & si vult defendere possessorem, de euictione, tenetur ipsum defendere in loco vbi lis est inchoata: nec potest eum trahere ad forum suum. h. d. Et primò ponit dictum. vsque ibi. [Nam si denuntiasti.] s. primo in genere. postea in specie. Secundò tollit quandam obiectionem quæ posset fieri. vsq; ibi. [nec enim.] Tertiò declarat vnum dubium q̄ potest contingere circa prædicta. & ista. l. non videtur congruere rubricæ: quia rubrica dum dicit. [vbi in rem actio.] loquitur de loco vbi debet actio intentari. quia dictio vbi est ad verbum loci: sed tex. loquitur de persona contra quam debet intentari. Sed certè per hoc declaratur in quo loco. i. illa persona forū forum: quia actor sequitur forum rei: siue intentetur actio personalis, siue realis: vt l. fi. infra eo. ti. In tex. ibi. [sed contra possidentem.] subaud. ciuiliter & naturaliter. vel naturaliter tantū vel ciuiliter tātum: vt no. in l. proxi. in j. gl. circa fi. vel etiā detinēt licet nullā possessionem habeat: vt l. officium. ff. de rei vē. Itē etiā cōtra illum qui dolo desijt possidere: licet nullam possessionem vel detentationem habeat vt l. si autem. §. sed & is & l. qui petitorio. ff. de rei ven. tunc tamen datur vtilis, non directa. vt l. actio. §. si is. ff. de noxa. † In tex. ibi. [frustra itaque desideras.] Intelligē hoc nisi venditor veniens ad defensionem tuam, pro suo interesse velit in se iudicium assumere. tanquam procurator in rem suam: tunc enim incipit exceptio tibi competere ex persona illius: & debeo cum illo, non tecum litigare. ff. de pe. hæred. l. sed & si lege. §. Itē si rem distraxit. & circa fi. l. nisi dicam & probem personam tuam legaliorem: & interesse mea potius tecum quàm cum illo litigare: & hoc à principio: sed postquam incœpissem litigare secum, non possum agere tecum: & hīc est tex. & dictum Doc. in l. si actor. ff. de procu. Est autem vtile hoc scire, quia postquam incœpissem litigare cum illo, ipse deberet iurare calūnia: & respōdere positionibus. nec ecōuerso possum facere q̄ faceret te ad iudiciū venire. & rñdere. qa tua rñsio sibi nō noceret: postquā ipse venit pro suo interesse: & tāq̄ procurator tuē suā. iuxta no. per Cy. in l. fi. ſ. de procura. sed si nō venit tanquā procurator in rem suā, nec pro suo interesse: sed tanq̄ simplex procurator, tūc posset petere q̄ faceret te cōparere ad iurandum vel rñdendū positionibus: quia tua rñsio faceret præiudiciū illi. vt ex ea possit ferri sn̄ia cōtra ipsum. quæ tibi nocebit. & hæc declarant per Bar. in d. l. si actor. vbi oīno vide: sed quō admittitur ille ad te defendendū hoc modo, cū nō habeat facultatem rei restituendæ? Respōdeo quia cōdēnabitur perinde ac si possideret. vt d. §. Itē si rē distraxit. & ꝓpter hoc ne sn̄ia sit dilatoria. si vult admitti, hoc mō debet ꝓmittere sub pœna restitutionis rei. si fuerit cōdēnatus. vt hæc habētur per gl. & Bar. notabili 3 vt in Lāñ §. fi. ff. de aliena. iudi. vbi omnino vide. † In tex. ibi. [nā si denūtiasti.] subaudi litē tibi motā. Et notādū q̄ nō sufficit. ita dicit vt tibi teneat credere: & arctet si nō vult teneri de euictiōe, nā minuatur sibi copia libelli: & eorū quæ acta sunt cōtra te. vt no. Bar. in l. empt actio. j. de euic. & l. nō solū. §. j. ff. de ope. no. nū. ter nā sufficiūt illa. nisi addas q̄ veniat ad te defendēdū: vt l. si plus vel minus. §. mota. ff. de euic. & l. q̄ absentē. ff. de ꝓcu. & sic nō est simplex denūtiatio notificatoria, sed requisitoria: & ꝓpter hoc licet ille sciat litē motā, adhuc illa denūtiatio fieri debet. iuxta no. per Bar. in l. denūtiasse. ī prin. ff. de adul. sed si fortè notificatoria tātū, nō esset fienda ei qui certus est: vt l. j. §. fi. ff. de act. emp. Sed an cogat præcisè te defendere? dicit Gul. de cu. q̄ nō: q̄ speciales casus sunt in q̄bus tenet præcisè. inter quos iste nō est q̄ no. in l. sed & hæ. §. defendere. ff. de procu. Sed. etiā quæro. an oporteat cautius iudiciū in se suscipere: vt sic ipse sit citādus: & expēsis suis ḡbationes faciat. & nō sufficiat q̄ ipse adsit liti cum emptore inchoatæ: & ipse faciat expensas. Iac. de are. in l. dāni. la vit. ff. de dā. infec. videt renere hāc secūdā partē per l. si parentes infra de euict. in ver. ad cōtestationē. l. empti. & ita no. Bald. in l. qui absentem. ff. de procu. nisi instrumento dictū fuerit contrarium. & ideo videmus q̄ notarij semper apponūt q̄ vēditor mota lite emptori, & facta sibi denuntiatione, veniet ad defendendum: & suscipiet in se iudicium omnibus suis expensis: quia si hoc non esset dictum: sufficeret q̄ adesset. In contrarium facit, quia ipse tenetur defendere, vt d. §. mota. Sed appellatione defensionis venit hīc q̄ litem in se suscipiat, vt no. per Bar. in l. pater. post prin. ff. de dote præle. securrius rñ est q̄ apponatur in instrumento. & quando suscipit in se iudicium tanquam procurator in rem suam, an teneatur satisdare de iudicato sol. videtur q̄ non. quia causa est propria. ergo &c. vt insti. de satisd. §. sed hodie. contrarium dic vt no. in d. l. qui absentem. & in Spe. de satisda. §. pe. ver. sed nūquid vēditor. quia principaliter videt ad emptorem pertinere cui auferenda est res: licet secundario pertineat ad eum. Tene mēti. In in tex. ibi. [nec enim iurisditionis forma.] idest dicit q̄ si actor & reus sunt eiusdē loci. & lis est ibi inchoata: sed venditor sit alterius loci & iurisditionis, non mutabitur iurisditio. idest non remittetur causa ad forum vēditoris: sed est defendenda in loco in quo emptor fuit conuentus: & cōcordat. l. venditor. ff. de iudi. si tamen venditor susciperet in se iudicium animo nouādi consentiente actore. & sic emptor esset liberatus. Iac. bu. disputando videtur sensisse q̄ causa deberet remitti ad forum venditoris. sed non placet per gl. quæ est hīc. quæ loquit dicto casu. & tenet contrarium. quod in eodem foro & loco debet defendere. & iste tex. facit ad quæstionem disputātem per Bar. † Si statutum dicat q̄ causæ inter consanguineos veniant compromittendæ: & quidam consanguineus malus vendidit tibi rem meam: & cum tibi mouerim litem, venit ad te defendendum: & petit q̄ causa cōpromittatur ex persona sua: quia consanguineus meus: non ex tua: quia non est consanguineus. Nam facit iste tex. q̄ non sit cōpromittenda. quia ille debet defendere te in eodem foro: & non trahere causam in alium forum Bar. determinauit contrarium. quia non dicitur trahere ad aliū forū: licet poterat cōpromitti. sed tunc trahere dicitur ad alium iudicē. Item dicit q̄ cum ille veniat tanquam procurator in rem suam, & pro suo interesse, poterit allegare beneficium statuti ex persona sua. licet tibi talis executio non cōpeteret. vlt. idemq; §. generaliter. ff. man. & l. procurator ad exibendum. §. j. ff. rem ra. habe. & ibi per eum de illa. q. Bal. verò tenet contrarium. & fortè plus studio contradicendi quam pro veritate. Vnde tenerem semper determinationem Bar. reiectis subtilitatibus Bal. in hoc casu quas tacitare non curo. habetis bene declaratum tex. Chete besogna studiare, tu deue studiari vna lectione. & non piu quate cose, se po imperare in vna lectione trista la vita tua. & ita dico studia, tu impera mile cose in quæsta lectione. venio ad glos.

5 † In gl. j. ij. ibi [sed quid si venditor.] Ista gl. dicitur reuocare in dubium. & etiam de crimine illud idem q̄ colligitur ex text. & sic videtur superflua. nam ex tex. colligitur à contrario sensu. quia si venditor non vult mutare forum, ved locum. potest emptorem defendere. & sic iudicium in se suscipere. & hoc idē determinat gl. Sed aduerte. quia gl. potest intelligi quando vult in se suscipere iudicium animo nouandi, & liberandi emptorem à iudicio. tex. autem dicit quando non animo nouandi, & tunc gl. est notabilis: quia tenet q̄ in eodem foro potest etiā inuito actore: & idem tenet gl. in l. liberto. §. fi. ff. de neg. gest. Contrariū determinant Doc. per l. si mandato meo. §. j. ff. man. quia non cogit actor liberare reum à iudicio. si non vult. per illū text. sed si vult defendere, & in se iudiciū suscipere. non animo nouandi: sed tanquam procurator in rē suam, tunc cogitur actor ab ipso principio ipsum acceptare: & tunc non poterit amplius facere emptorem ad iudicium comparere ad respondendum, vel iurandum. & sic erit liberatus. vel si non vult ipsum admittere, debet allegare & probare secundū emptoris allegationem: & vellem pōtius cum eo litigare q̄ qualiter probatur dic vt l. si actor. ff. de procu. & in hoc differt iste casus à præcedenti: quia illa gl. vult q̄ indistinctè actor teneatur venditorem. admittere, & reum liberare. si autem venditor velit venire vt simplex procurator, nō suo interesse: & tunc actor indistinctè teneatur eum admittere. etiā si dicat personam domini legaliorem: quia potest se defendere per procuratorem. hoc nō ob. vt l. j. §. vius. ff. de procu. tūc tñ tenebit procurator facere dominum comparere ad respondendū positionibus. & iurādū de calūnia: nisi habeat mādatū q̄ aliud sit rñdendū. Sequit alia gl. † In gl. quæ incipit. [l. rem.] op. contra tex.

6 dū dicit [dominiū vendicantē.] & sic vult q̄ agens rei vēdicatio

ne vendicat dominiũ.contrà.quia illud vendicat quis quod nõ habet ſed ipſe aſſerit ſe dñm ergo non vẽdicat dominium.gl. fatetur & exponit dominium.i.rem ratione dominij quod ipſe habet nã eſt differentia inter rẽ & dñium eius:quia res eſt corporalis,ſed dominiũ eſt ius incorporale rem autem non habet cum alius poſsideat:licet habeat dominiũ & ſic nõ vendicat id quod habet: ſed id quod non habet vel dic q̃ nec dominiũ habet perfectè ex quo deficit ſibi poſſeſsio & ſic text.ſtat propriè. Prima
b ſolutio magis placet,& per eam determinatur quod †procedit libellus in quo quis petit aduerſarium condẽnari ad reſtitutionẽ rei,quã actor aſſerit eſſe ſuam:licet non petat declarari ſe dominum ſed in contrarium facit:quia in rei vendi. debet concludi ad declarationẽ dominij.vt l.ex diuerſo.§.j.ff. de rei vendi. ſicut in alia quacunq; actione reali concluditur ad declarationem iuris realis.vt in l.ſicuti.§.ſi quæratur.ff.ſi ſer.vend.videt q̃ vtroq; modo poteſt concludi & rectius cũ petitur declaratio dominij & iuris agentis:quia illa petitur iure actionis:& facta declaratione:licet reus non fuerit condẽnatus ad reſtitutionẽ rei, ſed tamẽ tacitè cenſetur condemnatus:& ſiue condẽnetur expreſsè, ſiue tacitè hoc dicitur expediri officio iudicis deſeruiẽte actioni rea li.vt l.licet minimã.& l.regulariter.ff.de peti.hæred. & econuerſo licet non petat declarari dominiũ:ſed petat aduerſarium condemnari ad reſtituẽdũ, quia res eſt actoris procedit libellus per iſtam glo.& per l.j.in prin.ff.de rei vendi.petitur res, ſed tacitè cenſetur petita declarans dominiũ vnde iudex poteſt eum dominum declarare licet nõ fuerit expreſsè petitum:& ita not.per Bar.in d.l.ex diuerſo.§.j. quia nõ ſolùm in eo quod eſt petitum ſed etiam in cauſa petendi iudex poteſt expreſsè pronuntiare: vt not.per Inno.in c.fi.poſt prin.de ordi.cogni.Tene menti:non ſunt alia.

a *Per miſsionẽm in poſſeſsionem ex primo decreto q̃ ius acquiratur.& nu.13.& 15.*

2 *In caſu iſtius l.miſſo actore in poſſeſsionem ex primo decreto: an teneatur colonus vel inquilinus rem dimittere?*

4 *Facta nominatione abſentis,in quo differat proceſſus huius legis, & nominatio de qua hic,ab illa de qua habetur in auth.qua in prouincia. ſupra ubi de cri.agi opor.*

5 *Si agatur poſſeſſorio,quòd habeat locum prouiſio huius legis.*

6 *Poſsidens alieno nomine,& conuentus rei uendicatione ſi oppoſuit quòd poſsidet alieno nomine:ante litem conteſtatam poſsit pœnitere.& dicere ſe poſsidere nom.ne ſuo, & uelle iudicium ſuſcipere?*
Si aſſerit quod poſsidet nomine alieno,non tenetur hoc probare, & abſolaitur ab inſtantia iudicij.

7 *Si non uult dominium nominare,quomodo procedatur contra eum: & an præiudicet dño abſenti:& ſi abſens poſtea compareat, an debeat ſibi dari nouus libellus? & nume.8.*

8 *Quando abſenti aſſignatur aliquis terminus,debet ſibi notificari aliàs ipſum nõ arctat.*

9 *Peremptoriam q̃ requiratur in tribus caſibus,& extra illos caſus quælibet citatio dicitur peremptoria etiam ſi in ea non apponatur uerbum peremptorie.*

10 *Ad hoc ut fiat miſsio in poſſeſsionem ex primo uel ſecundo decreto, non ſufficit prima nuntiatio ſeu aſſignatio terminj ad comparendum: ſed requiritur peremptorium. & nume.9.*

11 *In actione realj quod non ſit locus miſsioni ex ſecundo decreto.*

12 *Emphyteuta,feudatarius,uel uſusfructuarius conuenti actione reali, an poſsint declinare iudicium nominando dominum:ut in hac lege.*

13 *Abſens requiſitus ſi poſtea compareat,tamen non habeat niſi ciuilem poſſeſsionem, an poterit conueniri rei uendicatione.*

14 *Miſsio in poſſeſsionem ex primo decreto,an ſit ſufficiens titulus ad præſcribendum?*

LEX II.

SI quis. Iſta eſt ſingularis lex & alibi non habetur in toto corpore iuris ciuilis:licet de iure canonico tranſſumptiuè habeatur in c. quoniam frequẽter.§. ſunt & alij extrà vt lite non conteſtata. & eſt l.
3 quotidiana.& h.d.†Poſsidens vel detinens rem alieno nomine ſi conueniatur actione reali,& velit iudicium declinare: & cum agente non litigare, ſed transferre in illũ cuius nomine detinet vel poſsidet, poteſt vel debet ab ipſo principio illud in iudicio nominare:& petere ſe abſolui,& nõ compelli litigare:ſed debere procedi contra illum.& hoc facto denuntiandum eſt abſenti: vt per ſe vel per procuratorem infra certum terminum compareat ad litem ſuſcipiendam:& ſi comparuerit, litigabitur cum illo:ſi verò non comparuerit,iterum citabitur legitimè: & peremptoriè,& ſi ſic non cõparuerit,lis habebitur pro conteſtata quãtum ad triplicem effectum.ſ.interrumpendum præſcriptionem ſi non erat dñs:ſed eam præſcribat: & quantum ad hoc vt actor 6
mittatur in poſ.ex primo decreto per quã miſsionem ſtatim efficitur verus poſſeſſor, & abſens ſi poſtea cõpareat, non auditur de poſſeſsione,ſed de proprietate: & ſic de reo efficit actor.h.d. ſinguiariter:& aduerte:quia quaſi conte.non ſufficit ad ferendã diffinitiuam, nec ad capturam perſonæ ſed ſolũ ad dictos effectus,& iſte eſt caſus in l.conſentaneum.j. quomodo & quando
2 iud.†Sed ſi lis non eſſet conteſtata: nec q̃a per promiſsionem in poſ. ex primo decreto non acquireret miſſus poſ. ſtatim ſed domũ poſt annum.ſecundũ vnam opi.vel acquirit ſtatim:tamẽ reuocabitur vſq; ad annum ſed poſt non reuocabitur ſecundum aliam opi.quã tenent Canoniſtæ quod dic vt no.in l. ſi quis em-
* ptionis §.ſed & ſi quis.j.de præſcript.xxx.anno. Et hoc in reali actione.Sed in perſonali ſi fiat,idem quod in reali ſed in alia re, nunquã poſsidet quouſq; fit peruentum ad ſecundũ decretum, ſed detinet:vt l.iij.§.fi.ff.de acqui. poſ. & de proprietate offeredo ſatiſdationem de iudicio ſiſti.Si verò fit poſt ſententiam,pro exceptione ipſius ſtatim acquirit dñiũ in poſ. & aduerſarius nõ auditur nec de proprietate,nec de poſ.vt l.properandum.§. ſin autem reus.ſ.de iud.Fuit autem inuentus proceſſus iſtius lẽ fauore actoris:vt perueniat ad intẽtionem ſuam: quia licet ante iſtam legem poſſet agere rei vendicatione contra colonum & inquilinum:quoniam habent facultatem rei reſtituende per l.cõcium.ff. de rei vendi. Proceſſus tñ agitatus contra illum non faciebat præiudicium locatori:vt infrà res inter ali. ac. per totum. Et ſic nõ habebat intentionẽ ſuam: ſed procedendo ſecundum iſtã legẽ conſequitur intentionẽ ſuam ſaltẽ in acquirẽdo poſſeſsionẽ rei propter quod de actore efficitur reus & vbi prius habebat probare de dñio,nunc habebit neceſſe:ſed incumbet omnino
3 li locatori probare ſe eſſe dñm.vt in fi.huius legis.† Item q̃ ſi ſub le locator nõ erat dominus,ſed poſſeſſor cũ titulo & ſic præſcribebat contra actorem:qui re vera eſſet dñs interrumpitur præſcriptio & perpetuat actio ita q̃ licet poſtea ad vlteriora non procederet,nec faceret ſe mitti in poſ.poterit agere vſq; ad quadraginta an.ſicut enim per verã conteſtationẽ interrũpitur præſcriptio longi tẽporis.vt l.moræ.j. de rei ven. & perpetuatur actio ad xl. annos.vt infrà de præſcrip.triginta an.l. fi.ita & per iſtam quaſi conteſtationem quod eſt not. Iſtud autẽ de perpetuatione non dicit tex.ſed Gul.de cu.ita intelligit.Secundò eſt vtilis prouiſio huius l.ipſi colono,vel inquilino conuento quoniam anteà non
5 l.cogebatur ſubire iudiciũ poſtquã detinebat: ſi nolebat dimittionem dimittere per dictã l.officiũ. de rei ven. iuncta l.fi. nec verò per hanc l.poterit declinare iudicium: & nihilominus ſic net quouſq; declaratum ſit ad quem res pertineat illo cõparente & iudicium ſuſcipiente nec puto quòd actore in poſſ. miſſo & acquiſita poſſ.propterea teneatur colonus,vel inquilinus dimittere &c.quouſq; ſit declaratum per diffintiuam non perire ad locatorem. Tertiò eſt vtilis prouiſio huius l. ipſi locatori cuius intereſt ſcire litem motam & eam defendere ne ſi ferat ſententia lata cõtra colonũ vel inquilinum, durior fiat eius conditio:quia licet non præiudicet ſibi totaliter: facit tamen magnã
4 pr̃ſumptionem ergo &c.arg.in l.à ſententia.ff.de app.†Differt autem proceſſus huius l.& nominatio de qua hic ab illa de qua habetur in auth.qua in prouincia.ſ.vbi de cri. agi opor. quia per iſtam conuentionem eximitur à iudicio,& tranſfertur iudicium contra abſentem:ſed per illam non ratio quia ibi conueniuntur ex facto ſuo vnde fit ibi nominatio de abſente:intellige vt inſtruas cum ſuis defenſionibus.In tex.ibi.[poſsidens.]i.detinens.vel colonus,vel inquilinus quorum corpore locans retinet naturalem ſed ciuilem animo ſuo vel tene propriè vt ille qui precario poſsidet,penes quem interdum eſt naturalis & tamẽ ambas habet alieno nomine non tamen prædicti prætendunt aliquod ius dominij directi,vel vtilis ſi autem prætendunt: vt emphyteuta, vel feudatarius,vel etiam fructuarius, qui prætendit ius vtile actus,an poſsint ſe eximere à iudicio hoc modo? gl primò diſputat dic vt dicam ſuper ea.†In tex. ibi. [per actionem.] in rem vt
5 eſt rei vendi. Idem ſi actio erat mixta cum petito haberet idem ſi erat perſonalis in rem ſcripta ſecundùm doct. aliàs in actione mere perſonali non haberet locum proceſſus huius l.ſecundùm Inno.in c.inter quatuor.de maio.& obe.Quid aũt ſi agatur non petitorio:ſed poſſeſſorio? gl.decreti dicit idem q̃ non habeat locum prouiſio huius l.xij.q.ij.c.quicunq;.ſed Doc. tenent contrarium per glo.quæ eſt in l.locum.§.j.ff.de tabu.exhi.† In text. ibi.
6 debet

1 [Debet statim.] id est ante litem cõtest. cum ista sit exceptio dilatoria vnde postea opponere eam non potest ad declinandum iudicium: posset tamen ille qui proposuit eam opponere ante litem contestã. & dicere se possidere nomine suo: & velle iudicio suscipere. secundum Iac. de ra. & Cyn. ar. in l. electio. §. si is. ff. de noxa. An autem teneatur probare q̃ possidet alieno nomine si hoc allegat? Cy. & Pe. q̃ sic. & aliter non euitat iudicium. Bar. tenet contrarium. q̃ statim absoluitur ab instãtia iudicij: nisi actor probet quod possidet nomine suo: & tunc Innocenti. in hoc sentit mendacium. q̃ possessio transfertur in actorem. vt l. fin. ff. de rei ven. & ita Inn. in c. quoniam frequenter. vt lite non cõte. [Si autem non vult nominare dominum in iudicio poterit procedere. sententia tamen lata contra eum: & etiam missio in poss. & oblatio rei non præiudicabunt absenti qui locauit. nec op. l. peregrè. §. quibus explicitis. ff. de acqui. pos. quia ibi quando colonus, vel inquilinus expellitur à priuato. quo casu locans perdit ciuilem: & non habet possessionem. secus quando expellitur à iudice. qui non intendit præiudicare nisi ei qui expellit secundum Inno. qui ita eleganter not. in c. quoniam. & etiam Bar. tã. gibhic. & semper allegatur istud dictum. In tex. ibi. [eaq; ad nocumentum eius perducendo.] Iste tex. semper allegatur q̃ quando absenti assignat̃ aliquis terminus. debet sibi notificari. aliàs ipsum non arctat. Et vide id q̃ no. Bar. in l. Labeo. ff. de iureiu. sed per quem fiet ista notificatio? videtur q̃ per ipsum colonum, vel inquilinum nominãtem: vt in auth. qua in prouincia. contrariũ tenent Pe. & Cy. quia si hoc committeretur sibi: & ipse diceret se notificasse: & tamen non notificauit, processus factus contra absentem sibi non noceret: ideo cautius est q̃ actor faciat per iudicẽ notificari: & puto quòd expẽsis ipsius coloni, vel inquilini nominantis: quia sua nominatio est causa q̃ ista expẽsa fiat. argu. eorum quæ not. in l. secunda. ff. quibus ex cau. in possess. ea. In tex. ibi. [actoris intentiones excipiat.] Docto. intelligunt qd̃ si absens compareat, debeat sibi dari nouus libellus: nec contra eum procedatur virtute veteris libelli porrecti contra colonum vel inquilinum. Albericus dicit se obtinuisse in practica quòd procederet virtute veteris libelli. dummodo addantur ea quę dicta erant contra colonum, vel inquilinum, & nunc dicantur cõtra ipsum absen. & comparentem. Et est vtilis ista inuestigatio: quia tunc non soluetur noua gabella. si virtute statuti veteris libello soluenda. sed tenendo primam opinionem pona. q̃ conuentus habebat ciuilem et naturalem: puta pręcariò: quomodo poterit nouus libellus dari contra comparentem? cũ nullam possessionem habebat. nec detentionem. Respondeo. qa potest vacare pręcarium. & possessionem ciuilem & naturalem recuperare: & sic habet facultatem rei restituendæ. Adde q̃ no. in l. Pomponius. §. si is qui. ff. de acqui. poss. In tex. ibi. [contestatus.] Sed vnde oritur ista contestatio, in qua requiritur narratio: & responsio, cum hic non interuenit nisi narratio? Respondeo ex negatione coloni: qui conuentus negauit esse actoris. & dixit ad absentem seu locantem pertinere. quàm negationem absens non comparẽdo dicitur approbasse: qui si comparuisset, & negasset, facta esset vera contest. In tex. ibi. [vt pote domino possessionis. absente locatore. quem colonus vel inquilinus asserit esse dominum. & tamen potest esse q̃ non sit. imò ipse actor cõtra quem ipse actor pręscribebat tit. & bona fi. vt §. aliàs iste tex. videretur libri ipsi contrarius. dũ hic appellat eum dominum. & dixit contrarium. q̃ præscribebat. & sic non erat dominus. vt l. 9 sequitur. §. Iana. ff. de vsuca. † In tex. ibi. [edictis legitimis.] idest tribus citationibus. quæ. habent vim peremptorij. vt l. tres decẽ dationes. infra quomodo & quando. iu. vel vna pro omnibus. apponendo istud verbum peremptoriè. vt l. ad peremptorium. cum l. seq. ff. de iudi. est ergo hic expressum quòd sicut citatio peremptoria requiritur ad sententiam audiendam, ita ad missionẽ ex primo & secundo decreto. & hoc vult gl. in l. præsenti. §. de his qui ad eccle. consu: & Inno. in c. ad petitionem. de accusa. dicens q̃ in tribus casibus requiritur peremptorium. s. vt pueniat̃ ad definitiuam. Item ad interlocutoriam ab obseruatione iudicij. Item ad missionem ex primo & secundo decreto: extra istos quælibet citatio etiam vnica, censetur peremptoria: licet nõ fuerit facta per edictum: vt dixi in l. properãdum. §. & si quidem. s. de iudi.] Sic ergo no. q̃ non sufficit prima nuntiatio & assignatio termini ad comparendum. quantum ad hoc vt fiat missio ex primo decreto: licet sufficiat quantum ad interrumpendam præscriptionem: & vt lis habeatur pro contest. sed requiritur alia citatio peremptoria: vt hic in text. ibi. [summatim discutiens:] quia non credit simplici assertioni agentis, quòd res ad eum pertineat iure dominij: sed faciat sibi fieri fidẽ summatim. Sed an sufficiat iuramentum? videtur quòd sic per ea quæ not. in l. cum proponas. & authẽ. ibi posita. infra de bon. aut. iudi. pos. dic contra. quia ibi quãdo absenti nullum fit præiudicium in proprietate vel possessione: quia comparens & satisdans de iudicio sisti recuperat possessionẽ idest detentationem: hic verò fit præiudicium in possessione. quoniam missus actor requirit & absens postea comparens eam nõ recuperat: etiam si velit de iudicio sisti satisdare: ideo requiritur probatio. saltem per testem: & ideo dicitur summaria. per ea quæ dixi in l. iudices. §. de iudi. sed si fieret plenum præiudicium. requireretur plena probatio. circa quod vide quod no. Bar. in l. si quis à liberis. §. si vel parens. ff. de libe. 11 agno. & in l. j. de præto. stipu. † Vltimò dicit Bal. q̃ iste tex. in fi. allegatur. q̃ in actione reali non est locus missioni ex secũdo decreto: sed nescio vnde hoc necessario colligat̃: sed dic de hoc vt plenè no. per Bar. & gl. in l. si finita. §. Iulianus. de dã. infec. & vide circa materiã huius. l. q̃ no. in Spe. de primo decreto. §. restat. ver. hoc etiã no. cũ seq. per duas colũnas. Veniamus mõ ad gl. aduertatis: capio primã gl. Ista glo. j. format duas quęstiões. nã ista l. sine dubio procedit qñ cõuẽtus alieno nomine possidens vel detinens nõ prętendebat aliqd̃ ius in re. 12 † Quid si prętẽdebat? vt emphyteuta, feudatarius, vel vsufructuarius. Sol. dicit idem. Gl. videt̃ tenere cõtrariũ. q̃ tales nõ possint declinare iudicium sic nominando. cum ratione iuris quod prætendũt videantur proprio nomine possidere: & nõ alieno. iõ tenent̃ rem defendere. Doc. distinguunt. aut conueniuntur ratione iuris q̃ pretendunt: & de iure absentis nihil dicit actor. vt qd̃ dico te non esse emphyteutam, vel feudatarium. & superficiariũ vel fructuarium, sed me: & fateor q̃ Titius quẽ tu recognoscis in dominum directum, est directus dominus: & volo ipsum in dominum recognoscere. & tunc vera est illa opi. gl. qd̃ non potest enitare iudicium: nec habet locũ processus huius. l. aut ego te cõuenio pro toto iure: quia dico me esse directũ dominũ, non Titium. nec te habere vtile dominium. & tunc habet locum prima opi. quia agitur de pręiudicio illius. Certè etiã in primo casu licet agatur ratione iuris q̃ tu prętendis. dũtaxat potest esse præiudiciũ illi Titio: qa fortè interest sua magis habere te in emphyteotã, vel feudatariũ quã me: & quia fortè ipsum recognouisti. & nõ est certum q̃ ego debeã ipsum recognoscere. ideò potest dici q̃ etiam in primo casu debeat fieri denuntiatio domino absenti. aliàs processus agitatus inter te & me nõ faciet illi pręiudi- 13 cium. † Secũda quęstio est ponamus. q̃ absens requisitus cõparet. tñ non habet nisi ciuilem possessionem, an potero agere cõtra eum rei ven. in gl. sunt opi. Doct. distinguunt. aut habet facultatẽ rei restituẽdę: vt quia aliàs habet naturalẽ præcario quæ ab eo potest aduocari. & sine dubio põt cõueniri. & ita intelligitur q̃ no. ff. de rei vendi. super rubrica. & l. Põponius. §. si is qui. ff. de acquirẽ. poss. Idem videt̃ si nõ potest naturalem recupare: vt quia concesit alteri vsumfru. vel dedit in feudũ, vel emphyteusim. & sic ipse prætendit directũ dominiũ. nam potest in me transferre suam ciuilem. per quã translationem transfertur etiã directum dominium: q̃ prętẽdit: & hoc mihi sufficit: quia postea alij recognoscent me directum dominũ: aut non prætẽdit aliquod ius: puta possidebat seruũ meũ bona fide q̃ aufugit ab eo: & sic perdit naturalẽ pos. & retinet ciuilẽ. vt l. j. §. per seruum. de acqui. pos. isto casu non dabitur contra eũ rei ven. vt possit cõdẽnari ad restitutionem rei. sed vt caueat de restituendo eũ cũ ad manus eius puenerit: vt l. si à bõę fidei. ff. de rei vẽ. & vide ad istã q. l. cuiuscũq; ff. de vsufru. In gl. seq. in fi. ibi. [per auth. qua in pꝓuincia.] sed illa loquit̃ i alio casu. Doc. tñ tenẽt equitatẽ huius l.

Statf. Adde q̃ ista dictio aliqñ importat valde lõgius spatiũ. videlicet. xx. annorum. est in l. j. in §. fi. & ibi glo. in verbo statim. ff. de iur. fis. qñque verò magis qñq; minus. sed materiã subiectã. vt est in gl. i verbo statim in c. qcũq; lxxvñ. dis. & gl. in c. j. de mu. pet. Bar. & alij in l. j. in §. qui prędes in fi. ff. de ver. ob. l. tã tũ proprię & de sui natura intelligitur sine aliquo interuallo vt in l. qdiles. in §. Itẽ sciẽdũ. ff. de qdil. edi. & firmat expresse Io. de Im. in l. diuortio. in pe. colũ. ff. solut. matr. Itẽ ista dictio statim importat ipso iure ita Bar. in l. imperator. ff. de iure fis. & in l. iubem⁹. in fi. §. sanè. C. de sac. san. eccles.

extendi ad rem mobilẽ quia eadẽ ratio viget in ea:& nulla l.per hoc corrigit:licet iure nõ caueatur.In gl.ſi.poſt prin.ibi. [Sol.vt ibi in l.properandum.] Die ibi glo.loquitur confuſè.dic contra ꝙ in l.ſi quis emptionis.§.pen.miſsio in poſſ.in actione reali fuit facta lite non conteſtata: nec quaſi conteſtata vnde non acquirit poſ.ſtatim: ſed poſt annum ſecundũ vnam opi. vel acquirit: ſed reuocabitur vſq; ad annũ: qa eam recuperat abſens ſi infra annum ſatisfidet de iudicio ſiſti ſecundũ aliam opi. quam tenent Canoniſtæ & hoc eſt de quo loquitur glo.illa in fi. Sed hic poſt litis quaſi conteſt.quo caſu ſtatim acquirit l.properandum.§.ſin autem.dic ꝙ hic fuit facta miſsio per exceptionẽ ſententiæ: quo caſu abſens ſiue condemnatus nõ recuperat.Et ſic diſtingue vt
14 ex ſupĝoribus patet hic eñ erat facta miſsio ante diffinitiuã.† In gl.ibi.[Rñdeo vſq; ad x.an.] quia poſito ꝙ actor nõ foret dominus,prout aſſerit:ſed ille abſens locator,actor poſtquam acquiſiuit poſſ. præſcripſit longo tempore ſi tantũ tacuit aduerſarius. Alĳ reprehẽdunt gl.quia præſcriptio longi tẽporis nõ currit ex ſola poſſeſsione ſine ti.vt l.nullo.j.de rei vendi. Sed hic non habebat niſi titulum primi decreti & ille non eſt titulus ſufficiens ad præſcribẽdum ſicut nec ad acquiſitionem dominĳ cũ iudex nõ intendat trãsferre dñiũ: ſed cõſtituere pignus prætoriũ ergo nec vſucapiẽdi cõditionẽ:ſed audiet vſq; ad xxx.an.quia in prę ſcriptione lõgi tẽporis nõ requiritur titulus ſed ſufficit ſola poſſeſsio.Et illã opi.tenet Cy.in antiqua lec. poſtea fecit additionem ex dictis Gul.de cu.ſuſtinendo gl.quia iſte actor potuit præſcribere longo tẽpore ex gñali ti. pro ſuo quia fuit miſſus in poſſeſsionem rei tanquã ſuæ: & eã tanquã ſuam poſſedit ſecus ſi non tanquã ſuam vt contingit qñ fit miſsio pro debito pecuniario actione perſonali quia miſſus tenet bona tanquã pignus & tanquã aliena & iſta eſt vera poſſet etiã dici ſecundũ Bar.ꝙ ſi prius habebat ti.præſcribet ex illo tit.licet ex eo non habuerit poſ. ſed per miſ.in poſ.per l.cùm ſolus.cũ ibi plenè nota.ff.de vſucap.Et vide quod idẽ Bar.no.in l.eũ qui ædes. poſt prin. & l. ſi is q pro
15 emptore.§.pe.ff.de vſucap. In gl.ibi.[aliud† autẽ eſt in noxali.] Dic ꝙ iſta gl.vult ꝙ in actione noxali & in cauſa dã.infec. quæ habet naturã noxalẽ:& in quibus propriè cadit primum & ſecũ dũ decretũ acquiratur dñiũ ſtatim ex primo decreto qđ eſt falſum,imò nõ niſi ex ſecũdo:vt l.ſi finita.§.ſi plures.ff. de dã.infe. qui loquit in cauſa dã.infec.& l. ædiũ.in fi.ff.de pecu. vbi patet ꝙ in cauſa noxali miſſus ex primo decreto tenet rẽ loco pignoris:nõ iure dñĳ. Alĳ fatebantur hoc in cauſa dã.infec.vbi fit miſſio in re mobili:ſed in actione noxali. vbi fit in re mobili: cuius poſſeſsio eſt vtilis & abiecta: dicebant ſtatim acquiri dominiũ. vt no.in l.iubere cauere.ff.de iuriſ.om.iudi. Sed gl.iſta non facit differentiã:nec eſt ſienda per d.l.ędium. In gl.ibi.[ſed in actione perſonali vſq; ad xx.ann.] Tu dic etiã vltrà:qa miſſus ex primo decreto in actione perſonali nunquã poſsidet nec dñiũ acquirit niſi ſibi adiudicet ex ſecundo decreto: ergo quouſq; ſit ad illud peruentũ auditur abſens de proprietate & de poſſeſsione ſi ſatisdat de iudicio ſiſti niſi facta fuiſſet miſsio in rem debita & petita quia tunc idem quòd in reali ſecundum Gul.

1 ☞ *Qui ſortitur forum in aliquo loco ratione cõtractus,vel quaſi,vel ratione rei quæ eſt ibi:non poterit tamẽ conueniri in eo loco niſi ibi reperiatur nec eſt ibi remittendus,& ꝙ tamen poſsit ibi citari:& ſi non comparet,quomodo procedatur?*

2 *Qui cæpit rem meã mobilem poſsidere in aliquo loco,poſſum ipſum ibi cõuenire:etiam ſi alia ratione nõ ſortiatur ibi formam:etiam ſi res non erat ibi manſura neque hoc caſu legatus conuentus habet ius reuocandi domum.*
Quid ſi quis reperiatur ibi cum illa tanquàm uiator?

4 *Quando quis habet plures iudices coram quibus poteſt conueniri,electio eſt actoris eorum quo conueniat.*

LEX III.

1 ACtor rei.† Actio in rem poteſt intẽtari in loco vbi reus ſequitur forũ aliqua rõne puta originis,vel domicilĳ, vel aſsiduæ conuerſationis, vel communis patriæ:& etiam in loco vbi eſt res quę petitur.ſed in alia actione non ſortiatur forum quia ex hoc ſolo dicit forũ ſortiri in actione reali.h.d.ſcdm intellectũ gloſſarũ hic & j.ti.ꝓxi.l.j.in gl.ſuper verbo degit.& ff.de iud.l.hæres abſens. §.ꝓinde.in gl.ij.mag.in fi.dũ dicit. ltẽ ratione poſſeſsionis: & in dicto loco vbi eſt res,põt quis cõueniri actione reali,nõ obſtãte quocunq; priuilegio generaliter conceſſo, ꝙ nõ poſsit conueniri niſi ſub certo iudice.Nam intelligitur niſi ratione delicti, vel contractus,vel rei de qua agitur,conueniat,vt c.j. de priui.li.vj. & dixi in auť.qua in prouincia. † Et intelligo iſtud ſi aduerſarius 2
reperiatur in loco vbi res eſt aliàs non,ſi ibi nõ habet domicilĳ ſicut in foro qui cõtrahitur rõne cõtractus:vel quaſi in quo nõ põt quis cõueniri ſi ibi non reperitur:nec ibi eſt remittendus.vt d.l.hæres abſens.& in c.romana.§.contrahentes.de fo.compe.li. vj.poterit tñ ibi citari.& ſi non comparet, poterit fieri miſsio in poſ.ex primo decreto per iudicem illius loci: qui habet rem ſub ſua iuriſditione ſicut dicitur in d.§.contrahentes: qñ cõueniatur rõne cõtractus ibi celebrati ſi ibi non habet domicilĳ: qa nõ eſt fortior forus ille qui cõtrahitur occaſione rei de qua agitur: quã ille qui cõtrahit rõne contractus nec poterit ad vlteriora procedi:etiã ſi ſit ibi ſtatutũ ꝙ poſsit procedi lite nõ conteſtata ad dãfinitiuam vt dixi in l.properandũ.& hoc tene menti qa per alios nõ tangitur aliàs non eſſet differentia inter forũ qui contrahitur rõne domicilĳ,vbi põt cõueniri licet ibi præſentialiter nõ ſit & illum qui contrahitur ratione cõtractus vel alia ratione. in quo nõ poteſt cõueniri:niſi ibi reperiat & tene menti:quia hoc malè declarat per doc.Et aduerte quia circa intellectũ iſtius l. Canoniſtæ habuerunt diuerſas opi.vt no.in c.ſanè.de fo.cõpet. Nam quidam tenuerunt quod rei vendicatio non poſsit intentari niſi in loco vbi eſt res ꝓpter verbũ[iubemus.] quod eſt hic in fi.& importat neceſsitatẽ hoc eſt falſum et cõtra prin.l.vbi dicit[ſiue in rem ſiue in perſonã.] Et ſic vult ꝙ actio in rem poſsit intentari in quolibet loco vbi reus ſortit forũ. Alĳ dixerunt ꝙ in loco vbi eſt res põt reus cõueniri:ſi vult pati.ſed ſi nõ vult, nõ cogit ibi rñdere:ſed debet remitti ad locum domicilĳ: vel in alio loco vbi quis ſortitur forum non poteſt etiam inuitus conueniri: ſed eſt etiam falſa. vt hic patet in verbo [iubemus.] quod importat neceſsitatem:& ſic etiã inuitus poteſt cõueniri eſt tertia opi.qui dixi in ſummario quod in quolibet iſtorũ poteſt inuitus conueniri & ſic actor habet plures iudices & electio pertinet ad eum dũmodo ibi reperiatur ſed in loco domicilĳ:etiã ſi non reperiat & ita intellige gl.j.in fi. Adde qđ licet iudex loci vbi res eſt, habeat iuriſditionẽ ſupra rem:nõ ſic ſuprà perſonã quæ ipſam poſſidet.vt l.libertus.§.ſola.ff.ad muni.ideo nõ poſſet capere perſonam:etiã in caſu quo poſſet capere perſonã ſibi ſubiectã.vt in caſu l.conſentaneũ.j.qũo & qñ iudex nec etiã excõicare:ſi eſſet iudex eccleſiaſticus:vt no.in d.c.ſanè.per Ioã.and.in nouella poſt alios. Tene mẽti ſi autem peteretur res per actionẽ perſonalem, non poſſet agi in loco vbi eſt res: ſi ibi non ſortiret forũ alia ratione:vt not. in l.forma.§.ſi verò quis agrũ.ff. de cenſi. ſecundum Bar.Sed Spec.vñ ſentire contrariũ maximè in actione perſonali in rẽ ſcripta & ita dicit ſi non eſſet in rem ſcripta in tit.de ciuitone.§.j.verſi.& nota.vbi dicit duas dietas cõputari à loco vbi res quæ petitur:etiam ſi agatur actione perſonali in rem ſcripta, vel non ſcripta,ſi competit ad illam rem:& hoc non eſſet nimis dicamus ꝙ in tali loco poterat conueniri vnde non debet trahi vltra duas dietas ab illo.vt in c.nonnulli.de reſcri. Tene menti qa
3 iſtud eſt ſubſtantiale.Et Bar.non allegat Spe.venio ad gl.† in gl.ſuper verbo[res:]ibi.[ſed certè ſecũdũ Hug.] ſuper iſta quæſtione recolligendo dicta doc. dic ꝙ aut quis incipit rem meam mobilẽ poſsidere in aliquo loco,& tunc poſſum ipſum ibi conuenire:etiã ſi alia ratione nõ ſortiať ibi forũ:etiã ſi res nõ erat ibi manſura: & hæc probant in l.ſi legationis tẽpore ff.de iudi.vbi patet ꝙ etiã legatus nõ habet ius reuocandi domũ dicto caſu licet aliàs haberet aut incœperat aliàs poſsidere:& tunc aut ibi peritur cũ illa re tanquã viator & non põt ibi cõueniri ſicut ratione contractus:vt l.hæres abſens.§.j.*ff.de iudi.* & not. Spec.de cõpe.iud.adi.§.j.ver.quid ſi quis per locũ tranſiens.ſed tũc poterit dici illud quod dicit gl. quod poſsit cõpelli ſatisdare de ſtando iuri in proprio domicilio;& ſi nõ poterit ſatisdare,ſequeſtrabiť ſi eſt perſona ſuſpecta;vel ſtabiť ſimplici ꝓmiſſioni:vt l.ij.§.ſed & ſi dubiteť. ff.de iudic. Pone enim quòd Vitalinus cum equo meo tranſiuit per iſtam ciuitatem: & non erat perſona ſuſpecta,quominus in ſuo foro mihi reſponderet, certè ſufficeret ſola promiſsio ſua ſine fideiuſſore. Si autem ibi reperitur,non tanquàm viator: & tunc aut in illo loco ſortiebatur forum ratione communis patriæ,& poterit ibi conueniri:etiam ſi res non erat ibi ſemper manſura:vt colligitur à contrario ſenſu l. non aliàs.§.fi.ff.de iudi.Nam ſpeciale eſt ibi in legato ne aduocetur ab officio legationis ergo in cõtrarium eſt ius commune.

vtin

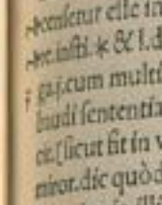
vt in l.j.in fi.ff.ad munici.Si verò non sortiebatur forum ratione communis patriæ tunc distingue:aut res erat ibi continuè mansura,& habet locum opi.Azo.vt ibi sortiatur forum pro qua videtur casus in l.quod legatur.§.fi.ff.de iudi.& l.sed & si suscepe eis.§.penul.seu finali.qui incipit si ea res.sed si non erat ibi continuè mansura,tunc secus.& habet locum opi.Hug. quia tūc nō ꝓsumitur esse in illo loco.vt l.ex facto.*circa medium.ff.de hæred.instit.* & l.debitor.ff.de pig.& l.huiusmodi.§.legatum.de legat.j.cum multis si.† In gl.ibi.[quis executioni mandabit?] sed iudi sententiam latam pro actore.& not.quia gl.infra dum dicit.[sicut fit in vera diffinitiua.]innuit ꝙ ista non sit vera. vnde miror.dic quòd loquit in alia diffinitiua lata super pecunia: sed in territorio illius qui eam tulit non esset bona.in quibus posset fieri executio.nam scribetur iudici alterius territorij:vbi sunt bona,vt eam exequatur:vt in l.properandum:§.sinautem reus. & idem in interlocutoria de mittēdo ex primo decreto.vt in l. quā gl.allegat:& in c.romana.de fo.competē.lib.vj.† In gl.ibi.[Respondeo actoris.] Dic ista gl.semper allegatur ꝙ quando quis habet plures iudices,sub quibus potest conueniri,electio est actoris coram quo conueniat.probatur in l.fi.§.de iur.om.iu.& infra de prescrip.long.temp.l.fi.& hoc per rationem quæ ponitur in l.iij.§.ff.de eo quod cer.loc. Idem in actionibus,si plures competant ad eandem rem.vt l.quod in hęredem.§.eligere.de tribu. eadem ratione.secus in rebus alternatiuè debitis:quia electio est ibi regulariter.vt l.plerunque.in fi.ff.de iur.dot.& etiam locorū in quibus venit soluendum.vt d.l.iij.§.j.de eo quod certo loco. Non sunt alia.

Vbi de hæreditate agitur. *Rubrica.*

1 ☞In loco vbi est res quæ petitur,sortitur quis forum non solùm in actione merè reali sed etiam mixta.

2 Paduanus instituatur hæres ab alio Paduano habente bona Vicentiæ:an poterit producere testamentum coram potestate Paduano,& petere pronuntieri per ipsum eū fore mittēdum in pos.& scribere iudici ubi sunt bona,quòd ipsum immittat,si per eum non possidebantur?

LEX. VNICA.

1 Llic vbi res. †Missio in pos.rerum hæreditariarū ex legis edicto infra de edic.diui. adr. tol. vel per interdictum quorum bo.debet fieri per iudicem vbi sunt bona hæreditaria.& non per alium:sed petitio hæreditatis potest moueri etiam in alio loco vbi reus sortitur forū & etiam in loco vbi sunt bona hæreditaria.h.d. Ex hoc vltimo 2 patet† quòd in loco vbi est res quę petitur,quis sortitur forum non solùm in actione merè reali:vt ſ.l.proxi.sed etiam in actione mixta.vt est petitio hære.vt hîc.& infra de peti. hære. Et loquitur primò de secunda parte rubricę.vsq; ibi.[vbi autem.] post de prima parte.† In tex.ibi.[postulandum:]quod dic & nō ibi vel coram alio iudice:quia istud verbum postulandum ne cessitatem importat vt no.ff.de eden.in rub. Si ergo Paduanus instituatur hæres ab alio Paduano habente bona vicentiæ vel Paduæ:instítutus debet producere testamentum coram illo iudice vbi sunt bona.& ibi petere se immitti:non coram potestate Paduano.& hoc quando bona per alium non possidebātur:sed si possidebantur,& sic erat deueniendum ad petitionem hæreditatis,si allegabat se potiora iura habere secundùm l. edicto. post *vbi.*infra de edic.diui.adri.tol.*quia de possessorio transibit ad petitorium:tunc poterit agere petitione hæreditatis in loco vbi quidā sortit forū aliqua rōne domicilij,vel originis. & etiā in loco vbi sunt bōa,si ibi degit.gl.dicit ꝙ etiā si nō degat per l.prę allegatā ex qua no.id ꝙ dixi.Sed an in primo casu qñ nullus possidet,poterit ꝓducere testamētū corā ptāte Paduano, & petere se immitti ꝓ ipm eū fore mittēdū in pos.& scribere iudici vbi sunt bōa,ꝙ ipsum īmittat?gl.vī tenere ꝙ sic in d.l.edicto. sup verbo deportētu.Bar.vbi vī tenere cōtrariū.qa iudex Paduanus nec rōne rerū quę nō sunt in sua iurisditiōe.nec rōne ꝑsonæ quæ ipsas possidet(vt dixi)iurisditionē habet.vñ dicit ꝙ nō videt qualiter possit se impedire:sed si possideret ꝓ ꝑsonā sibi subiectā, cognito de eā vī illū debere deijci.de posse.tūc bñ posset hoc facere se *vtilitātē eī.Nec obstat prīo dicto.c.romana.§.cōtrahētes*de for. *cōp.li.vj *vbi nec habebat bōa in sua iurisditiōe: nec ꝑsonā:& in pōt ꝓnūtiare actorē mittēdū in pos.bonorū alibi positorū: qa sic licet possessor nō sit subditus suus ꝓpriè loquēdo;attñ:qa cō traxit in suo territorio,sortitur ibi forū ratione cōtractus. vnde illi rationi videtur subditus:licet non propriè & simpliciter intel ligendo.Guli.aūt de cu.videtur sentire ꝙ Iudex.paduanus posf sit hoc facere indistinctè:& allegat l.præses.infra de interdi. & non allegat gl.in d.l.edicto.plus placet id quod dicit Bart.Non sunt alia.

Vbi de ratiocinijs tam publicis quam priuatis agi oportet. *Rubrica.*

3 ☞Qui dicantur contubernales,& qualiter unus ex eis præpositus ad emendum expensas omnibus,ex pecunia soluta pro rata teneatur ad reddendum rationem eius successori?

3 Clericus qui fuit notarius in curia episcopi,si postea efficiatur bigamus,quod pro gestis tempore notarius teneatur respondere episcopo.
Qui desijt esse mercator,potest pro gestis tempore quo erat conueniri in curia mercatorum.

4 Non datur fides instrumento facto in longinquis partibus per illum qui ignoratur an sit notarius,sed de consuetudine portantur literæ testimoniales.ut hic.

LEX. I.

1 Vm qui. †Ratio administrationis priuatæ vel publicæ debet reddi in loco vbi negotia fuerunt administrata:& córam iudicibus illius vniuersitatis cuius erant negotia: & ad dictum locum, & coram dictis iudicibus gestor negotiorum est remittendus.h.d.l.j.& ij.Et primò loquitur in eo qui gessit negotia alicuius priuati.vt est tutor:curator, vel negotiorū gestor Secūdò loquit in eo ꝙ gessit negotia alicuius vniuersitatis.camerari⁹ vnius artis vel negotiatiōis,vel prior alicuius collegij. nam tenētur reddere rationē corā alio priore successore eiusdē collegij:& ad dicta loca.& ad iudicem debet remitti.vt vult glo.in ista.l.j. in fi. licet in administratione priuata dubitet:sed in publica tenet pro certo:Sed Gul.de cu.in l.j.infra vbi quis de curiali vel cohortali.tenet idem in casu istius. l. j. & dicit esse speciale ꝙ in cōtractibus,vel qñ fiat remissio,quia ista administratio potest habere delictū inclusum ſtaudulenter administrare:vñ sicut in delictis fit remissio in locum delicti. vt in auth.vt nulli iudicū. §.si verò quis cōprehensorum.ita in reddi tione rationis alicuius administrationis.& idē vbi agit de statu. vt j.ti.proxi.l.j.& idem si semel cōparuisset corā vno iudice, & promisisset ibi de iudicio sisti.vt in auth.de exibē. reis. §. si verò *etiā quidā.regulariter secus.vt in c.romana.§.contrahētes.* de fo.cō.li.vj.*& nō.i auth.qua ꝓuincia*.ſ.vbi de cri.agi.opor.*

2 In l.ij.debes scire † qd' quando milites erant in expeditione pro republica,conueniebant adinuicem.x.vel xx.de viuendo similiter.& communiter.& proponebant vnum ex eis qui faceret expensas.& quilibet soluebat pro rata:& isti vocantur contubernales:quia sub eodē contubernio vel societate viuebant vt l.rē mihi.§.j.ff.commo.Si ille prępositus finiebat officium:& postea cō trahebat societatē cum alio numero militū:pro primo gesto teneretur reddere rationem corā alio successore in illo numero:& hoc dicit hic.& idē in similibus collegijs,vel vniuersitatibus.puta mercatorū,vel alterius artis tm̄.† Dicit Gul.per istū text. ꝙ si 3 clericus fuit notarius in curia episcopi:& postea efficitur bigamus,si accusatur vel cōuenitur pro gestis tēpore notariatus tenet rndere corā epo:nō rōne clericatus,vel ꝓpter bigamiā. sed propter offm̄ ꝙ habuit in curia sua.patet ēt per illā l.ꝙ si aliquis desijt esse mercator,pro gestis tpe quo erat pōt cōueniri in curia mercatorū.licet alij nō mercatores,& ꝙ nūcꝯ fuerūt,cōueniri nō possint.& hoc dixi in l.fi.ſ.de iurisd.om.iu.ldē videt in eo qui desijsset esse scholaris.vt ꝓ gestis tpe quo erat,rndere corā rectore. Et no.rōnē quæ ponit circa fi.ex qua patet ratio quare ad locū gestionis negotiorū debet remitti ꝓ rōne reddēda:licet nō repe- 4 riat.† Et est ar.istius tex.ꝙ nō det fides instrō facto in lōginquis partibus ꝓ illū qui ignorat an sit notarius.de quo in Spec. de instru.edi.§.restat.ver.qd si producit.de cōsuetudine seruatur qd' portatur litera testimonialis qualiter ille est notarius factus per superiorem illius loci.Non sunt alia.

Vbi causa status agi debeat. *Rubrica.*

1 ☞Quando seruus an fugit à domino,an priuet dominum possessione:& an proprietate,& quanto tempore,& qualiter dominus posit ipsum uendicare?

LEX I.

a ¶ Propria authoritate. Adde Bar. l. fi. ff. de li. ho. exhibendo. Bar. cep. veronensis. in l. Marcellus. ff. de ver. sig.

EA quæ. † De statu serui q̃ aufugit ad non dñm, an tractari debet in loco vbi aufugit & ad illum debet remitti per iudicẽ loci vbi reperitur. h. d. Et li ipse dñs hoc vult, et petit sed si vellet ꝙ tractaretur in loco vbi reperitur, posset hoc fieri & iste est casus infrà tit. j. l. j. secundũ vnũ intellectum: vel dic ꝙ ipse seruus allegabat se liberum: & ideo est remittendus.: sed si hoc nõ allegat, non expedit ꝙ remittatur ad iudicẽ loci de quo aufugit: sed probata fuga restituit ipsi domino per iudicem illius loci vbi reperitur: & iste est casus illius l. secundũ alium intellectũ. Vel tertiò si allegat se liberũ, remittitur ad locum vnde aufugit. vt hic tamen prius cognitio per iudicem loci vbi reperitur an verum sit ꝙ fugerit, & reperto ꝙ aufugerit, remittitur. vt ibi. sed si hoc non apparet, non remitteretur: quia esset in quasi poss. libertatis bona fide: in qua debet tueri & defendi vt j. eo. l. iij. & sic tribus modis soluitur contrarium de illa l. j. de qua glo. fi. hic voluit opponere & aduerte ꝙ hic dantur duo. s. quod debet agitari vnde aufugit. Item quod ad illũ locum est remittẽdus in illa l. j. probãtur alia duo. s. quod dñs propria authoritate, & sine sententia iudicis loci vbi reperitur potest ipsum capere & ad iudicem illius loci ducere: & hoc ideo quia nõ perdit possessionẽ ciuilem. vt l. j. §. per seruum qui in fuga. ff. de acquir. pos. & sic nõ videtur occupare rem alienam: vel ius sibi dicere quo casu priuaretur iure suo sed dicitur defendere suam possessionẽ. quod facere potest etiã de facto remouendo obstaculũ. vt in l. quẽadmodũ. §. j. ff. ad legem aquiliã. lege si vitem. §. si ad ianuã. quod vi aut clam facit j. quod cũ eo. l. si seruus tuus. secundò dicitur ibi ꝙ ille iudex antequam remittat debet cognoscere de fuga: & sic an sit in possessione libertatis bona ffde, vel mala. quia primo casu sibi prodesset. vt dixi: secundo nõ. vt j. de proba. l. vis eius. † Vltimò Cy. cõmentauit istã l. referendo quandã petitionem Pet. qñ seruus aufugit à domino nõ autem priuet dominũ possessione: & an proprietate: & quanto tempore & qualiter dñs possit ipsum vendicare, & recuperare: & quo iure? de quibus vide hic plenè per eũ quia multæ ll. & variè loquuntur. Est tamen extranea materia: & parum in vsu &c.

b ☞ *Procurator cæsaris licet regulariter sit iudex inter fiscum & priuatum, quãdo tamen agitur causa status illius qui asserit se nunquam fuisse seruum, non est iudex cõpetens: sed in causa pecuniaria sic.*

c *Qui recessit de ordine fratrum minorum, dicens se nunquã fecisse professionem: nec uelle facere, & conuentus illius loci asserat contrarium, an teneatur ipsum corã episcopo an coram suo iudice quem habet ex priuilegio?*

LEX II.

1 PRocuratores. † Procurator cæsaris nõ est iudex cõpetens in causa status. h. d. Et hoc inter duos priuatos. sed inter fiscũ & priuatum si fiscus asserit aliquẽ esse seruũ suũ: & ille dicit se ↷ esse libertũ. ✳ tũc loquitur l. iã dudũ. j. eod. vbi distinguitur. aut ↷ dicit se esse liberũ, ✳ & sic fatetur semel se fuisse seruũ fisci: sed dicit se fuisse manumissum, & tũc procurator cæsaris poterit cognoscere. Aut dicit se nunquã fuisse seruũ fisci: sed fuisse & esse ingenuũ & sic de facto fuisse per fiscum occupatũ & tũc procurator cæsaris nõ cognoscit: sed iudex ordinarius puta præses prouinciæ. & soluit contrariũ de illa l. de qua gl. voluit hic opponere & soluit pluribus modis tene quartã sol. & sic no. ex illa l. in fi. ꝙ

2 † licet procurator cæsaris regulariter sit iudex inter fiscũ & priuatũ: qñ tñ agitur causa status illius qui asserit se nunquã fuisse seruum, non est iudex cõpetens sed in causa pecuniaria sic. Et hoc

3 inducit Gul. de cu. ad quæstionẽ. † Fratres minores habẽt priuilegium à papa ꝙ possint agere vel conueniri coram certo iudice: & non coram alio. Pone ꝙ quidam recessit de ordine: & dicit se nunquã fecisse professionem, nec velle facere: cõuentus illius loci asserit contrariũ, & vendicat ipsum tanquã religiosum: coram quo debet agitari ista causa: an coram iudice spirituali, quẽ habent dicti fratres: an coram episcopo loci? & tenet ipse per illam l. iam dudum. in fi. quòd coram episcopo loci.

a ☞ *Quilibet defendendus in sua quasi possess. & ei qui non possidet incumbit onus probandi. & si non constat quis litigantium sit in possessione, quæ erũt partes iudicis?*

b *Propter dignitatem actoris non debet mutari iudex rei: sed iudex ipsius consistentis in dignitate quando retinet partes rei, immutatur.*

LEX III.

1 SI in possessione. † In causa status actor se quit forũ rei, & ille tenet partes rei q̃ est in pos. vel quasi bona fide. h. d. cũ l. seq. & differt à l. j. quia ibi ille q̃ asserebat se liberũ, erat in quasi possessione libertatis mala fide: quia aufugerat. vñ sibi nõ prodest. vt l. vis eius. j. de proba. In istis aũt legibus erat in quasi possessione iuris quod prætendebat bona fide. si ille q̃ asserebat se liberũ in ista prima l. vel ille qui asserebat eũ seruũ in l. seq. & sic ibi de statu seruitutis prouocabat ad libertatem hic verò econuerso de statu libertatis prouocabat ad seruitutem. vt l. liberis. §. fi. ff. de li. causa. † Quilibet ergo est defendẽdus in sua quasi pos-

2 sessione & ei qui nõ possidet incumbet onus probandi & si nõ cõstaret quis eorũ esset in possess. iudex ex officio deberet cogno scere summatim & eũ qui melius probaret cõstituere debere tenere partes rei, & alterũ partes actoris: vt d. l. liberis. §. fin. nec requireret in hoc libellus. sed (vt dixi) iudex ex officio posset hoc facere per id quod no. Inno. in c. cũ venissent. de institu. & Spec. in ti. de libelli cõcep. §. j. ver. xxj. & nõ est diu ꝙ habui in simili facto casum in ciuitate. Fede. quia erat contentio de possessione quarundam terrarum inter ep̃m loci ex vna parte, & cõmunitatem eius ex altera & quælibet pars asserebat se possidere, & volebat tenere partes rei in causa proprietatis: & ꝙ altera daret libellum. Iudex practicauit illud quod ś. dixi. & dedit terminum cuilibet ad probãdũ & quælibet pars induxit testes, & iudex declarauit ep̃m melius probasse, & debere tenere partes rei. Et cũ causa esset hic cõmissa, & essem aduocatus cõitatis, feci retractari sniam quia visis actis Eps nullo modo probauerat de possessione: sed aliqualiter videretur probasse de ꝓprietate, sed illa probatio erat impertinens: qm̃ ad illud non fuerat terminus assignatus: & sic non proderat ep̃o iuxta notata in l. momẽtaneæ. ś. qui legitimo-

3 so. Et no. in illa l. si in possessione in fi. ꝙ ꝓpter † dignitatẽ actoris nõ debet mutari iudex rei sed iudex ipsius cõsistẽtis in dignitate: qñ retinet partes rei, bene immutatur qa senator ꝓpter tã dignitatẽ nõ cõuenit corã q̃bus alij cõueniunt maximè in causa criminali. vt j. vbi sena. vl' cla. l. quoties plus ergo subuenit existentibus in dignitate qñ conueniuntur quã qñ agunt: & alium molestant.

LEX V.

1 IAm dudum. † In ista l. iam dudum ibi. [ad rationalẽ vel magistrũ rei priuatæ.] i. ad procuratorẽ cæsaris qui dicitur rationalis & magister rei priuatæ. i. rerum quæ non sunt publicæ sed sunt principis tanquã eius bona priuata, & circa illas habet administrationem. vt j. de fundis rei priua. li. xj. per totum.

LEX VI.

1 IN litibus. † In quęstionibus ingenuitatis alicuius viuentis præscriptio quinquẽnii est sublata. h. d. Præmitte illud qd' habetur in gl. quòd olim ante istam legẽ si possedi aliquem liberum hominem tanquã seruũ, & postea ipsum manumisi & sic dicebam ꝙ sum esse libertum meũ, ipse aũt asserebat nunquã se fuisse seruũ, sed semper ingenuum, & sic nolebat teneri tanquã libertus ad operas in quibus ille tenetur, si per quinquẽniũ steterat in quasi possessione libertinitatis, non debeat postea audiri: nisi mediante rescripto principis hodie per l. iudicis etiam sine principis rescripto: nec ob. j. ne de statu defun. vt in glo.

Vbi quis de curiali uel cohortali, aliáue conditione conueniatur. *Rubrica.*

Titulus præcedens loquitur qñ agitur de statu illius qui asserit se liberum, & per alium asserit seruus hic verò quando agitur de statu alicuius liberi hominis, qui non est seruus: tamen est obnoxiatus & obligatus ad operas ꝑpetuas & sic nec est perfectè liber: nec perfectè seruus.

a ☞ *Monachi fugitiui ubicunq; reperiantur, possunt capi propria authoritate prædicta: & duci ad episcopum loci: qui hoc comperto statim sibi restituet. & quid si dicat se non esse monachum?*

b *Quid in uxore alicuius fugiente?*

LEX I.

1 QUi quis. † Homo alteri obnoxiatus ad operas ꝑsonales fugiens ab eo, potest capi per illum à quo fugit ꝓpria

propria authoritate.& ad iudicem illius loci vbi reperitur,duci. qui hoc reperto sibi restituet.hoc dicit.& hoc quando nō negat se alteri obnoxiatum:sed si negaret debet remitti ad iudicem loci vnde aufugit.vt l.j.§.tit.j.Et no.istam l.contra monachos fugitiuos.† ꝙ vbicunq; reperiantur,possint capi propria authoritate per abbatem:& duci ad episcopum loci.qui hoc cōperto statim sibi restituet.Sed si dicat se non esse monachum eius.remitti debet ad iudicem abbatis.& hoc quia tales fugitiui non priuant illum à quo fugiunt possessione.aliàs em̄ secus esset.quia propria authoritate non possent sibi ius dicere.vt voluit gl.hic.& dixi in l.§.ti.j.†Et ita dicendū esset in vxore alicuius fugiente ab eod. Bal.tene mēti.& debes scire ꝙ antiquitus aliqui parū industrioli.& non habentes artē vñ viuerēt, dedicabant se alicui curiæ alicuius ciuitatis:vel iudicū.et faciebāt se balios,vel executores, vel scriptores vt ex illis lucris viuerēt:& ꝓmittebāt ppetuā obedientiam,& operam.& isti largo vocabulo dicebantur milites non armatæ militiæ:sicut alicui qui se offerunt alicui monasterio.non tamen faciunt professionem.qui vocantur oblati :* & sunt ibi ad expensas monasterij.& faciunt hortos per passar lo tempo.vel coquinam.

1 ☞ *Contra officiales de quibus hic.& in casibus hic positis.potest ferri sententia diffinitiua lite non contestata.*

2 *Quando camerarius alicuius communitatis in fine officij trādidit libros suos rationum illis qui erant deputati ad reuidendum:licet postea se absente , possunt dicti reuisores sine alio processu ipsum condemnare diffinitiuè.*

LEX. II.

1 Ac perpetua.† Si secularis cōueniatur propter statum,vel propter exactionem,vel concussionem indebitè factam,conueniatur omni exceptione fori cessante:præter quā armatę: militiæ & bñficij principis:sed si cōuenit̄ propter publicas functiones,cessat̄ eis exceptio.& ordinarius non recusatur.h.d.Iac. bu.Et de prima parte summarij loquitur vsq; ibi.[Super publicis.]Postea de secūda parte.In prima ergo parte conueniebatur à curiam vt rediret ad offm̄ ad ꝙ erat obligatus.ꝙ officium de facto detractabat,& nolebat exercere : non tñ aufugerat à loco: vt differat à lege præcedenti. vel conueniebatur ab aliquo primo pro exactione illicitè facta ab eo: vel pro concussione & violentia illata.Certè poterit conueniri coram ordinario:nō obstante aliquo priuilegio ꝙ haberet,vt sub certo iudice tm̄ debeat conueniri.nam debet intelligi priuilegiū qñ ex alijs causis cōueniret:non rōne delicti in officio commissi.In secūda parte cōueniebatur à fisco,vel à procuratore fiscali pro publicis functionibus:vel debitis exactis partium,& non redditis fisco, vel camerę fiscali: & tunc non prodest militia armata sed duntaxat 2 speciale priuilegium principis.† Vltimò in fi.gl.colligit notabiliter secundū quosdā ꝙ contra tales officiales in casibus p̄dictis, potest ferri sententia diffinitiua lite nō contestata.tñ gl.hoc non tenet.Gul.de cu.tenet per.l.j.§.pe.j.de asser.tol.vbi contra illū q̄ petit in seruitutem,pōt dari sententia lite nō cōtest.fortius in illo qui petitur vt veniat ad deseruiendū officio quæ nō est ita p̄iudicialis.cū illa nō multū facit.quia ibi promiserat sistere in iudicio.& nō sistebat hic nō.Item mouetur Gul.quia contra tales officiales iura seuerius loquuntur cū consueuerunt omnia mala operari & scire:& multa denegant eis,quę alijs non denegātur: vt de pœnis l.ne diu.vbi videt̄ casus.& de iure fis.l. defensiōis limitas in fi.li.x:cū ibi no.Itē per auth.de man.prin.§. coges. & ibi tenet Bal.& est casus spālis vt contra tales officiales in casibus quibus loquitur illa l. posset p̄cedi addiffinitiuā li. non 3 cōuēt.† Adde aliū casum quem ponit.Bar.in l.j.§.j.ff.de administratione ad ciui pertinentiū.qñ camerarius alicuius communitatis in finē officij tradidisset libros suos rōnum illis qui erant deputati ad reuidendum.Nam licet postea se absentet,possunt diti reuisores sine alio processu condemnare illum diffinitiuè. quod perpetuò tene menti.& vide omnino quod ibi ipse not. Non sunt alia.

Vbi senato uel clarif.ciui.uel crimi.cōueniātur. Rub. 4

1 ☞ *Dignitatum quot sunt species?*

† Super rubrica.not. ad euidentiam istius tit.quod sunt tres ordinariæ dignitates b.s.clarissimi:spectabiles,& illustres : vt in auth.de non alienā.§.pen.Aliæ sunt extraordinariæ;vt militia.j.

qui militare nō possunt.l.pe.& fin.Itē sup̄ illustres.quia nō est dignitas de per se : sed est quædam adiectio dignitatis secundùm Gul.de cu.licet gl. dicat quod sit dignitas. vt in auth.vt ab illustribus.& qui super eā digni.sunt.§.j.Gul.verò in d.auth,dicit qd̄ tres sunt species dignitatum.nam est dignitas maxima:vt superillustris. & ista est in Papa.& in imperatore:& olim erat in consulibus,& in patricijs.Item magna , & ista est illustris.vt in præfecto orientis : quædā mediocris. & ista dicitur spectabilis. quæ est supra clarissimam:& ista erat in proconsulibus: quædam est parua & ista dicebatur clarissima.quæ est infra spectabilem. & ista erat in præsidibus prouinciarum.vt in l.illicitas. §. qui vniuersas.ff.de offi.præsi.quædam erat minima.& carebat nomine dignitatis:& ista est in magistratibus municipalibus.& defensoribus ciuitatum.Nam sunt dignitates,quia sunt officia cum administratione.& non habebant aliquod de prędictis nominibus de his no.*gl.in §.cunq;.in proœ.insti.quæ ponit quatuor ordines dignitatum.& *in Spe.de iurisd.om.iu.post prin. per vnam columnam:vbi omnino vide pro declaratione istius titu.Declaratur ergo in isto titul.coram quibus iudicibus tales constituti in istis dignitatibus possint conueniri tam in ciuilibus quàm in criminalibus.Et prima.l.loquitur in spectalibus & clarissimis, non illustribus:& loquitur in causa criminali.l.quoties loquitur in illustribus.& similiter in causa criminali.qui sunt magis priuilegiati:vt non possint accusari,nec conueniri criminaliter:nisi coram principe,vel delegato à principe.si sunt illustres ratione dignitatis quam exercuerint.sed si ex priuilegio,vt contingit in istis quos Imperator facit comites per bullam,vel dant aliam dignitatem:isti tales non gaudent tali priuilegio per omnia l. autē ij.loquitur quando conuenitur in causa ciuili.& loquitur etiam in illustribus:vt sunt senatores.

a ☞ Qui vocāt oblati. Qui dicāt oblati,vt de Abb.in c.nō est ā regula Abb. in c. cū dilectus.de succe.ab intest. & in cle.j. de deci.L.a.alle.cxxix.

b ☞ Dignitates Adde Bal.in c.cū accessissent.de cōsti. in. iij. col.ver.& not.ꝙ de iure ciuili.& in rub. de ma. & obedien. in prin.

2 ☞ *Crimen quod committitur culpa,& non dolo,ita potest puniri criminaliter pœna applicanda fisco:& sic pecuniaria.sicut quando committitur dolo.non tamen punitur corporaliter propter culpam.*

3 *Quid si statutum dicat ut homicida decapitetur,an habeat locum in eo qui per culpam sine dolo interfecit hominem.*

4 *Quis dicatur de prehensus,& quid si statutum dicat quod deprehensus cum armis puniatur tali pœna,an locum habeat si ille non fuit captus?*

5 *Forensis committens aliquod maleficium in alieno territorio,an debeat puniri secundùm formam statutorum illius territorij:quòd sic.*

6 *Reatus & crimen excludit omnem honorem. Intellige postquàm est probatum.*

LEX. I.

1 Vicunque.† Cōstituti in dignitate.i.illustres,nō habēt priuilegiū fori in cā criminali:sed possunt cōueniri & condēnari sub quocūq; iudice ordinario cōpetēti.h.d. Si aūt 2 sint in dignitate illustri.dic.vt j.eo.l.quoties.† In tex.ibi.[vel ī aliqua culpa.]No.ꝙ crimē ꝙ cōmittit̄ culpa & nō dolo,ita pōt puniri criminaliter pœna applicāda fisco.& sic pecuniaria:sicut qñ cōmittit̄ dolo:nō tm̄ punit̄ corporal'r ꝓpter culpā:sed solū p̄pter dolū vt l.lex cornelia.ff.ad l.cornel.de sica. cū ibi.no.& adde.l.Respiciēdū.§.delinquūt,cū ibi no.per Bar.ff.de pœnis & Gādinus in suo opere maleficio.plenè tractat de hoc 3 qñ cōmittit̄ crimē nō dolo sed culpa.& hoc de iure cōi.† Quid ex forma statuti si statutū dicat ꝙ homicida decapiteť, & aliqs p culpā sine dolo interfecit hoiem:assessores ignorātes cōsueuerūt dicere ꝙ nō debemus distinguere inter dolū & culpā:sed statur simpl'r verbis statuti.qa nō inspicit̄ al's:sed factū.vt l. diuus. ff.ad l.cor.de sica.Bal.notabiliter tenet cōtrariū in l.data opera j. q accusare nō pos.al's sequeret̄ ꝙ de homicidio casuali deberet qs decapitari.ꝙ est cōtra omnē equitatē.& ita pluries cōsului:et à morte aliquos defendi.Tene mēti.Nā qdā noctis tpe potū ex lasciuia quā dolo ꝓiecit lapidē,& quēdā pcussit in capite,q mortuus erat:cōsului ꝙ deberet puniri mitius.s.pecuniariter:vel sibi dari bānū ꝓut iudici visum fuerit.† In tex.ibi.[deprehēsus.]qdā intelligebat.i.captus in flagrāti crīe:secus si nō esset captus,licet crimē ꝓbaret̄.gl.reprehēdit.nā deprehēsus dī ille cōtra quē crimē est ꝓbatū.licet nō fuerit p familiā deprehēsus,vel captus. & hoc vult gl.sup̄ illo verbo.& vide ꝙ no.Bar.j.de peti.bo.subla.l. j.li.x.et ꝙ no.j.de custo.reo l.si qs in ea culpa.Et est argu.si statu

a ¶Maiorem partem. Adde Io.cald. I repe. c.j. in vj. q. de rapto.

b ¶Cynus. Adde Frā. de are. I c. q clericis. col.ij. de fo.compe. et do. Mari. fozi. in c. licet. q.vj. ver. j. eo. tit. quos vide Frā. Cur.

c ¶A papa. Adde qs sit ꝑferendus: an doctoratus à Papa, vel Imperatore, an à collegio. dic q à Papa vel Imperatore, secundū Lud.ro. in l. si verò. in §. de viro. in lix. fall. ff. so. mat. per tex. I l.ij. ff. de al. feri. & per Abb. in c. per tuas. de ma. & obed. idē tenet Mar. de lau. in trac. de digni. in §. xv. sed vltra Lu. ro. Abbatē & Mar. vbi ſ. allego. gl. in l. restituendæ. C. de aduoc. di. iudicū. & gl. in c. dūs noster. xciij. dis. & in c. Eꝑos. & ibi doc. xvij. dis. I. limita dicta iura qñ est doctoratus à Papa vel Imperatore in rigore examinis: et hāc opi. tur Mart. de senis. in c. qualiter & qñ. el ij. in ij. no. de accusa. & idē tenet Barb. I. pœ. clemētinarum. in ij. col. & ibi dicit Barb. q prerogatiuæ datæ per regulas cācellariæ doctoribus, non cōpetunt doctorellis imperij. & ibi dicit hoc fuisse decisum in curia Roma. tempore Eugenij quarti.

tum dicat q deprehēsus cū armis puniat talis pœna: & probat q aliquis portauit arma non tñ fuit captus cū armis à familia, an debet puniri pœna statuti? & facit tex. cū glo. q sic. in contrariū l. si Barsatorā. j. de fideiu. & no. per Bar. in l. j. circa prin. ff. de acquir. pos. Breuiter si statutū diceret q si deprehē sus portaret arma &c. posset ꝓcedere qd' ſ. dixi: sed si dicat deprehēsus cum armis debet intelligi. ſ. q familiā. & idē fortius si hoc diceret expresse: & tunc ꝓcederet qd' ſcdo loco dixi. † In tex. ibi. [publicis legibus subiungetur.] iste text. facit q forēsis cōmittēs aliquod maleficiū in alieno territorio, non debet puniri secūdū formā statutorū illius territorij ꝙ fortè imponant maiorē pœnam quā ius cōe: sed ſcdm ius cōe. qa illa statuta nō dicunt publicę leges respectu totius imperij: sed priuatæ leges illius populi, Doctores tñ cōiter tenēt cōtrariū: siue puniat in illo loco vbi deliquit, siue in loco domicilij, vel originis: vbi pōt cognosci de crimine etiam alibi cōmisso: saltē per viā accusationis: licet alij teneāt q etiā per viā inquisitionis: ꝙ quæstio fuit disputata per Cyn. & eam refert Bar. in l. cunctos populos, circa fi. de sum. tri. Nam licet quantū ad modum procedendi debeat attendi statutū vel cōsuetudo loci, vbi de crimine cognoscit: quantū tñ ad imponendū pœnā debet attē di statutū loci vbi delictū est cōmissum: qa hoc decreuit decisionē cauſęnō ordinē: dic de hoc vt in l. cūctos populos. nā & illa statuta dicunt. ll. publicę respectu illius populi & tale crimen ibi cōmissum subijcit quó ad pœnā illius statuti quibus videtur delinquens se subijcere delinquēdo. arg. l. si duo de acqui. hęre. † In tex. ibi: [omnem enim.] Nota istum finē qui semper allegatur q reatus & crimē excludit omnem honorem: qd' est verum postquā est probatum: sed antequam sit probatū licet sit accusatus vel inquisitus, habetur respectus ad honorem & dignitatem. vt j. eo. l. quoties. ante medium ibi ne quas ante probationes iniurias patiatur &c. Non sunt alia.

2 ☞ Vbi dicatur quis habere domicilium & quomodo in tribus locis sortiatur quis forum

LEX II.

1 SEnatores. † Senatores, vel constituti in dignitate illustri, in causis ciuilibus possunt cōueniri corā ordinarijs, tam Romæ coram suis magistratibus, quā in prouincijs vbi sortiuntur domicilium vel assiduè cōuersant. h. d. non habent ergo priuilegium fori de iure cōi in causis ciuilibus. Tu dic nisi sint ad seruitiū principis:
2 vt familiares, vt cubicularij, & similes. & tūc dic vt j. ti. ꝓxi. † In tex. ibi. [larem fouent.] i. domicilium & q j. subijcit. [aut maiorem &c.] innuit q nō dicatur habere domicilium vbi habet ma
a iorem partem ' fortunarū quia alternatiua ponitur inter diuersa sicut & copulatiua. vt l. si is qui ducenta. in prin. ff. de re. du. contrariū tñ cōiter dicimus, & ad illū tex. rñdeo. quia domiciliū pōt quis habere ēt si nō haberet ibi maiorē partē fortunarū, si cōstat de intentione sua q ibi se transtulit ad habitandū cū sua familia. & cū intentione ibi perpetuò stādi: qd' etiā ex pluribus cōiecturis potest cōprehēdi & etiā dicitur habere domiciliū vbi habet maiorē partē fortunarum: quia potest habere in diuersis locis. vt in l. assumptio. ff. ad muni. & iste text. semper allegat q in tribus locis sortiē quis fortū. et maximè in eo qđ vltimò dicitur de loco vbi assiduè conuersatur. i. maiori parte anni. arg. in l. prædia. §. fi. de fund. instru. vt sunt mercatores florentini qui discurrunt per mundum & ibi habent fundi cū vel tabulam quę dicunt pergulam, vel armarium nam possunt ibi cōuenīri ratione contractus alibi celebrati: sicut in loco originis, vel domiciliij licet non habeant domicilium quia nec maiorem partem fortunarū nec apparet q se transtulerunt illuc animo perpetuò standi dicit tamē

b Cy. b q istud est verum si steterit per decennium non aliter. Sed Inno. & Canonistæ videntur de hoc non curare. vt not. per eos in c. ex parte. de foro compe. & in c. dilectus filius. de rescript. & istam partem tenet Barto. sed Barto. videtur tenere dictum Cy. hic, & in l. j. & ij. s. vbi de cri. agi. opor. Credo standum esse arbitrio iudicis nam non statim q ibi recipit apothecam potest dici ipsum continuè conuersare: sed requiritur lapsus aliquorum annorum: prout iudici videbitur. Et per prædicta patet an scholaris in loco studij possit conueniri pro contractibus propriis, vel patris, cui successit, ratione assiduæ conuersationis & Gul. tenet hic q sic. Ray. cōtra. & Io. an. in c. quod clericis de foro compe. etiam si stetisset per decennium quia semper habet animum recedendi & sic aliud in scholari: aliud in istis mercatoribus: qui stant animo lucrādi: vt sicut inde recipiunt lucra: & ita subijcian tur huic oneri iurisditionis. & istud placet: vt dixi in l. j. vbi de crimi. agi oportet.

2 ☞ Ille qui fuit senator, uel pater eius certo tempore: si postea finitur officium, adhuc remanet in dignitate illustri, & gaudet priuilegio. ut hic.

3 Quid in eo qui nūquam habuit officium: tamen princeps concedit sibi dignitatem, ac si habuisset?

4 Princeps delegat causam meri imperij, sed alius inferior secus: nisi postquam efficium semel delegabilis.

5 Illi qui habent dignitatem ex priuilegio, non sunt ita digni, sicut illi qui habent ratione officij, uel administrationis.

Illi qui faciunt se doctorari à Papa, uel Imperatore sine examine: an sint ita digni sicut illi qui transeunt per uiam ordinariam?

6 Nobilitas prouenit à principe.

LEX III.

1 QVoties. † Viri obtinentes dignitatem illustrem ratione administrationis præhabitæ in causis criminalibus arduis, in quibus non admittitur procurator solū corā principe, vel cui princeps cōmiserit, possunt accusari à quo comissario possunt absolui: sed non condēnari principe inconsulto: & eorū aduersarij possunt de crimīnia cōdemnari nisi habeāt simile dignitatē hoc primo vsq; ad ver. [viuos autem.] Qui verò sunt illustres ex priuilegio, nō ex præcedēti administratione possunt sub quibuidā iudicibus hic nominatis in vrbe, & in prouincijs, apud eorū capitaneos accusari qui poterunt eos absoluere: sed non cōdemnare principe inconsulto hoc secundo vsq; in fi. l. est ergo differentia inter illos qui habent dignitatem ratione officij publici, cum administra-
2 tione iam habiti. Nam ille qui † fuit senator, vel pater eius eo tēpore, si postea finitur officium, adhuc remanet in dignitate illustri, & gaudet priuilegio huius l. respectu iudicū, quòd in criminali non possunt conueniri coram ordinarijs: sed coram principe tantū: vel eius cōmissario. Itē quia nō possunt à commissario condemnari principe inconsulto. Item & tertiò cū causa agitatur, non tenentur in carceribus: sed sedent vna cum iudice in
3 aliquo tamen loco inferiori, & non tantum eminenti sed ij ali quis nunquā habuit officium, princeps tñ concedit sibi dignitatem ac si habuisset. vt patet in istis qui efficiūtur comites a principe: & nunquā habuerunt comitatum, vel milites: & nunquàm exercuerunt personā suam pro republica in factis armorum isti tales non sunt priuilegiati respectu iudicum, quia possunt trahi corā ordinarijs de quibus hic tamen sortiūtur priuilegium in alio: quia nō condemnātur principe inconsulto. Sed an debeant sedere cū iudicibus? distingue aut conueniuntur in vrbe romana, vel in constantinopolitana vbi sunt magni iudices & non debent cum illis sedere vt ibi. dum dicit. [ita vt huiusmodi viri &c.] aut in prouincijs. vbi non sunt ita magni iudices: tunc secus. vt in verſic. [quoties autem viri illustres.] & per hoc
4 patet tex. declaratus. Et no. hic † q princeps delegat causam meri imperij: vt patet ibi cum dicit. [nostra serenitas huiusmodi negotij &c.] sed alius inferior secus. vt in l. j. in princ. ff. de offi. eius cui man. est iur. postquā autem princeps semel delegauit, videtur effecta delegabilis, in alios etiam per inferiorem à principe, iuxta not. per Doc. in l. j. §. qui pro sua iurisd. & l. pater. §. fundum. ff. de leg. ij. vbi Bar. tangit. † Item not. ex ista parte quòd illi qui
5 habent dignitatem ex priuilegio, non sunt ita digni. sicut illi qui habent ratione officij, vel administrationis. & est arg. q illi qui
c faciunt se doctorari à Papa, ' vel Imperatore ex priuilegio sine examine, vt frequenter contingit non sunt ita reputati digni doctō. sicut illi qui transeunt per viam ordinariam, in contrarium

facit

6 facit.l.cum ratione.ff.de execu.tut.† Item no.q̃ nobilitas proue
nit à principe.hoc declara vt plenè per Barto.in l.j. infra de di-
gnit.lib.xj.quam repetij.

In quib.cauſis militan. fori præſcri.uti nõ poſſunt. Rub.

1 *Qui familiares cardinalium,coram quo iudice conueniantur?*

LEX. VNICA.

OMnes. † In iſto tit.tractatur de his qui mili
tant in curia principis.i. habẽt offm̃
circa perſonam principis.exemplum in familia-
ribus Pape vt ſunt capellani,cantores,ſcutiferi,
& ſimiles:& cubicularij.nam quouſq; ſunt ad ta
le officium.habẽt certa priuilegia.maximè circa
iudices.vt nõ trahant̃ corã ordinarijs:ſed corã quibuſdã ſpecia-
libus iudicibus.& hoc erat in familiaribus quibuſdã Imperato-
ris.qui hic nominantur.Si aũt erat de licentia principis venſant̃
circa alia,vt ſi negotiantur:tũc ſi cõueniunt̃ rõne adminiſtratio
nis non gaudent illo priuilegio:ſed ſi non ſunt in curia,ſed in pa
tria propria circa propria negotia:nam ibi non gaudebũt priuile
gijs.ſed cõuenientur corã ordinarijs,niſi habeãt cõmeatũ à prin
cipe vſq; ad certum tps,puta quod poſſint ſtare per vnum men
ſem, vel duos, & poſtea redeunt ad curiam.nam tunc etiam in
prouincijs gaudebunt priuilegijs.h.d.iſta lex. & ſic nõ loquitur
de militibus armatæ militiæ.ſed de officialibus publicis qui di-
cuntur militare,vel etiam armatæ militiæ,qñ de licentia princi-
pis obtinẽt poſſe negotiari,aliàs nõ poſſent.vt j.negotiatores ne
militẽt.l.j.nã licet aliàs nõ poſsint niſi ſub magiſtro militũ cõue
niri:vt ſ.de iur.om.iu.l.magiſterię.rõne negotiatiõis pñt tñ corã
iudice ordinario cõueniri.vñ facit ad q.ſecũdũ Gul.q̃ Abbas,
vel prior exemptus ab eẽo ſi ſit in ſtudio: & ibi tanq̃ ſcholaris
emit,& vendidit,poſsit cõueniri corã eẽo.vel alio ordinario.fa-
cit.c.volententes.de priui.li.vj.& dixi in l.fi.ſ. de iuriſ.om.iu. &
ide videtur † de familiaribus cardinalium,ibi dũ dicit.[ſiue do-
morum diuinarũ.]i.principis.] ſiue virorũ potentium.]i.exiſtẽ
tiũ ad latus principis quando cõueniuntur.ſiue pro priuatis de-
lictis,ſiue pro publicis functionibus concernentibus cameram
principis,& conueniuntur à procuratore fiſcali.etiam, ſi ſint in
curia nõ gaudẽt priuilegio,quominus poſsint conueniri ibi
coram quocunq; alio iudice ordinario, coram quo alij poſſent
cõueniri:vt ibi poſt prin.[pro functiõibus publicis &c.] In tex.
ibi,imò & in alijs priuatis actionibus.]i.actibus.quia non reſi-
dent in curia pro publicis officijs,ſed ſi occupãtur in prouincia
pro priuatis Non ſunt alia.

Vbi cauſæ fiſ.uel diui.domus dominum que eius
agantur. *Rubrica.*

1 *Procurator fiſci,& procurator cæſaris,in quo differant?*
1 *Heres qui adiuit,& necem defuncti non accuſauit,& cõuentus coram procuratore cæ
ſaris ſi dicat ſe non fuiſſe negligentem.quia defunctus non fuit interfectus, ſed ſua
morte mortuus,quod erit officium procuratoris cæſaris?*
2 *Auferri non poſſunt accuſari,quia mortui,an poſsit auferri hæreditas ab hærede tã
quam ab indigno,ſi non vindicauit necem defuncti?vt hic.*
4 *Scienter non adiuit hereditatem,an poſsit accuſari de negligentia,vt perdat hæredita-
tem?vt hic & nu.1.*
5 *Auferri ſunt accuſati & condemnati,infra quantum tempus poterit hæres poſtea
conueniri coram procuratore cæſaris?*
6 *Iniqua ſententia contra occiſores per præſidem, poſsit procurator cæſaris procedere
executiue,& auferre bona hæredis?*
7 *Item quòd pater teneatur ſoluere condemnationem pro filio delinquente, & filius
per ſententiam condemnatus de delicto,an poterit fieri executio cõtra patrẽ ſine nouo proceſſu?*
8 *Quomodo petere reſtitutionem in integrum contra ſententiam.ex eo quòd dicat eam
latam ex falſis inſtrumentis,uel teſtibus,an habeat primò neceſſe accuſare criminali-
ter coram iudice maleficiorum notarium de falſo,uel eum qui fuit uſus falſo inſtru-
mento,ut ſic conſtet de crimine?*
9 *Item quòd bona que non fuerint poſita in eſtimo infra tantum tempus, intelligan-
tur eſſe publica,an prius requiratur accuſatio coram iudice maleficiorum,& petatur
declarari ipſum incidiſſe in pœnam ſtatuti?*
Nihil Titius moriatur ante factã declarationẽ,an iſta pœna trãſeat cõtra heredẽ eius?

LEX. I.

NOn defenſæ, † Cauſa bonorũ auferẽdo
rũ alicui tãq̃ ab indigno
ꝓpter inultã necẽ defuncti,debet agitari corã ꝓ-
curatore cęſaris priꝰ tñ expedita accuſatiõe crimi
nali cõtra occiſores,& cõſtito de crimine corã p-
ſide.h.d.& reputatur bona lex.niſi occiſores ſint mortui, quod
tunc nõ poſſunt amplius accuſari:& de hoc intelligo q̃ fiet fides
coram procuratore cæſaris,q̃ hæres non debet adire hæreditatẽ
quando defunctus fuit interfectus, niſi primò vindicauerit ne-
cem eius.ſ.accuſando occiſores:& faciendo eos puniri.aliàs pri
uatur hæreditate.& applicatur fiſco:vt j.dẽ his qui. vt indi.l.j.&
l.minoribus ſi ergo adiuit,& necẽ nõ vindicauit, & aliquis vult
ipſum accuſare de negligentia:& facere ſibi auferre hæreditatẽ:
quæritur de tribus.Primo coram quo debebit hoc facere, & re-
ſpondere coram procuratore cæſaris. qui eſt iudex inter fiſcum
& priuatum:& procurator fiſci coram illo debet dare petitionẽ.
2 † Eſt enim diuerſus procurator fiſci à procuratore cæſaris, quia
procurator cæſaris adminiſtrat bona quæ habet cæſar,vt priua-
ta perſona:vt ſunt molendina,& alij reditus.quæ conuertuntur
ad vſum principis.ideo dicitur procurator priuatæ rationis: ſed
procurator fiſcalis adminiſtrat bona fiſci,quæ conuertuntur ad
3 publicum vſum.Secundò quæritur† ſi dictus hæres conuentus
coram procuratore cæſaris dicit ſe non fuiſſe negligentem,quia
defunctus non fuit interfectus, ſed naturali morte mortuus.qđ
erit officiũ ꝓcuratoris cæſaris? certè ſuperſedebit in lite quouſq;
de crimine cõſtet in curia preſidis:faciet ergo iſte ꝓcurator fiſca
lis per aliquẽ accuſari occiſores corã præſide:vel quod preſes in
quirat cõtra illos,& eos condẽnet,quo facto poterit ꝓcedere in
cauſa.quia apparebit de negligẽtia. Tertiò pone q̃ occiſores nõ
poſſunt accuſari:quia ſunt mortui:& ſic eſt crimen extinctũ:cer
tè tũc poterit procedi coram ꝓcuratore cęſaris in cauſa fiſcali:in
tellige q̃ tũc oportebit incidenter fidem facere q̃ defunctus fuit
interfectus à talibus.& hoc coram procuratore cæſaris: qui po-
terit cognoſcere de hoc incidenter.licet principaliter non poſſet
cognoſcere de cauſa criminali. alias nõ appareret de negligẽtia.
4 † Quæro primò.quid ſi hæres adhuc non adiuit hæreditatẽ, an
poſsit accuſari de negligẽtia,vt perdat hæreditatẽ? Rñdeo ſic.ſi
ſibi fuiſſet aſsignatus terminus per iudicem vt accuſaret,& non
accuſauit:vt no.j.de his qui.vt indi.l.j.plus videtur velle ibi glo.
q̃ etiã ſi nõ fuit aſsignatus.ſi tamẽ tranſiuit tantũ tẽpus quo po-
tuit accuſare,& nõ fecit,idẽ ſit. Ex quibus videt̃ q̃ ſi nõ ſit aſsi-
gnatus,nõ poſsit accuſari de negligẽtia:niſi hæreditatẽ adiuerit.
& ita poteſt intelligi.l.minoribus.j.qui. vt indi. quæ loquitur de
5 eo qui adiuit.† Secũdo quæritur. quid ſi occiſores ſunt accuſati
& condẽnati, infra quantũ tẽpus poterit hæres poſtea cõueniri
coram procuratore cæſaris ? Reſpõdeo infra quinquẽniũ.& nõ
vltra: ſi erat extraneus: ſed ſi de deſcẽdẽtibus,ꝓpetuò:quia plus
delinquunt non vindicando mortẽ defuncti deſcendentes, quã
6 extranei:& ille eſt caſus in l.in cognitiõe.ff.ad ſille.† Tertiò que
ritur an lata ſententia cõtra occiſores per præſidẽ: poſsit procu-
rator cæſaris ꝓcedere executiuè & auferre bona hæredis: videt̃
q̃ ſic:quia doc.dicunt q̃ ſententia lata cõtra occiſores habet effe
ctum cõfiſcandorum bonorum contra hæredem. Contrariũ dic
q̃ iſta poſſunt ſimul ſtare q̃ defunctus fuit occiſus.& tamẽ hæ-
non fuit negligens.quia ignorauit occiſores.& ſic non venit pu
niendus:expedit ergo q̃ procedatur ordinariè: & detur libellus
per procuratorem fiſcalem.& illa erit cauſa ciuilis.non crimina-
7 lis:& ſic erunt duo iudicia.† Et hoc facit ad quęſtionem ſtatuti.
dicentis q̃ pater teneatur ſoluere condemnationem pro filio de
linquente, ſi filius fuit condemnatus de delicto, an poterit fieri
executio contra patrem: an autem debeat fieri nouus proceſſus.
ita q̃ primus ſibi non noceat? de hoc vide per Bar.pleniſsimè in
l.cum filius.de ver.obli.& per Bal. qui adhuc ſubtiliùs declarat
multa in d.qõ.in l.j.j.ne filius pro patre. vbi omnino vide. Vlti-
8 mò per iſtum tex.in fi.dixit Iaco.de Are.† q̃ ſi quis vult petere
reſtitutionem in integ.contra ſententiam, ex eo quod dicat eam
latam ex falſis inſtrumẽtis,vel teſtibus.iuxta.l.diuus.ff. de re iu.
& j.ſi ex fal.inſtru. per totum. neceſſe habet primò accuſare cri-
minaliter coram iudice maleficiorum notarium de falſo,vel illũ
qui fuit vſus falſo inſtrumẽto.vt ſic conſtet de crimine.Nec ob.
q̃ in electione agentis eſt poſſe incipere à cauſa ciuilis,vel à cau
ſa criminali:licet ambas ſimul non poſsit agitare.vt j.de fal.l. di-
uus.iuncta l.vnica quando ciuilis ac.cri.præiu.quia illud quan-
do contra eundem competit ciuilis,& criminalis.non ſic qñ cõ-
tra diuerſos. vt in caſu iſtius l.& in caſu ꝓpoſito. vbi criminalis
cõpetit contra notariũ principaliter,& ciuilis cõtra reũ:& ita de
bet intelligi qđ no.in l.fi.j.de fide inſtr.in gl. quę incipit quæ in-

ſcriptiones &c.iuncta l.j.§.de aduo.diuer.iudi.Idē dicit Iac.But.
9 per illā l.†Si ſtatutū dicat q̄ bona quæ nō fuerunt poſita in æſti 1
mo infra tantū tēpus,intelligant eſſe publica.& aliqs deferat bo
na Titij in fiſcū:quia nō fuerūt poſita in eſtimo corā officialibus
cameræ,nō audiatur:niſi primo accuſauerit eū corā iudice male
ficiorū. & petat declarari ipſum incidiſſe in pœnam ſtatuti.hoc
placet. q̄a hic non reſultat alia pœna quā confiſcatio bonorum.
Ideo totum hoc poteſt expediri coram officialibus cameræ: ca-
ſus eſt in l.proxi.non ſic in caſu huius l.vbi venit imponēda pœ
na occiſoribus. fateor tamen q̄ requiritur ſententia officialium
cameræ declaratoria:licet ſtatutum ipſo iure cōfiſcet per c.cùm
ſecundùm.de hære.lib.vj.Et ſi Titius decederet ante factam de
claratiōnem,videtur q̄ iſta pœna non tranſiret contra hæredem
eius.argu.in l.eius qui delatorem.ff.de iur.fiſ.& vide quæ nota.
Bar.in l.Imperatores.eo.titu. Item facit iſte tex.q̄ nō poſsit quis
accuſari eo q̄ præſtiterit opem homicidæ. niſi primò occiſores
fuerint conuicti,& cōdemnati.de hoc vide per Bar.in l. ſi is q.§.
ſi tu Titiū.in fi.ff.de fur.& facit l.ſi qs in graui.§.illud.ff.ad Silla. 2

LEX II.

1 NOn animaduertimus. † Cauſa pertinens ad procuratorem cæſaris non debet ad alium iudicem à ſe aduocari.vel ſic.quando de maleficio nō reſtat imponē da alia pœna quā cōfiſcationis bonorum,tota cauſa venit tractā da coram procuratore cæſaris.hoc dicit.& in hoc differt à l.præcedenti.vbi veniebat imponenda alia pœna vnde expedit q̄ tūc primò agatur coram iudice ordinario, & declaretur delictū cōmiſſum. In tex. ibi. [aduocare velis.] loquitur in filio iſtius qui ſe interfecit.qui poſsidebat bona paterna, & fuit citatus corā p̄curatore cæſaris volētis bona cōfiſcare:tūc ipſe cōparuit,& allegabat q̄ p̄curator cæſaris nō debebat ſe impedire, quouſq; corā præſide cōſtaret de hoc maleficio. certè non expedit ibi cōſtare: quia non agitur de alia pœna inferenda de tali crimine.cū morte criminoſi extinctum ſit tale crimē:& omnis alia pœna,poterit ergo liquidare corā procuratore cæſa.q̄ ille metu pœnæ futuræ ſe interfecit.ſic ſ.l.proxi.in fi.Et ſic no.contra Ia.Bu. & Bal.qui ipſum ſequitur.vt ſ.in l.præcedenti.facit j.qui teſta.fa.poſ.l.ij.cū ibi nota.& ff.de bonis eorum qui mor.ſibi conſciue.per totum. 3

3 *Qui non poteſt aliquem condemnare, an poſsit pronunciare ipſum eſſe condemnandum, & qui non poteſt abſoluere, an poſsit pronunciare ipſum fore abſoluendum?*

LEX III.

1 PRocurator. † Procurator cæſaris ſicut pōt exigere pœnam applicandam fiſco, ita poteſt pronunciare ipſam fore exigendam. h.d.ſcd'm literā affirmatiuā in primo & ſecundo dicto.& tūc loquit̄ de pœna legali quæ venit imponēda accuſatori deſiſtenti ab accuſatione.ſ.q̄nq; librarum auri.vt in glo.vel ſic prout habet literam negatiuam procu.cæſa.ſicut non poteſt exigere pœnam pecuniariam non applicandā fiſco:ſed parti:ita nō poteſt pronūciare ipſam fore exigendā,& tunc loquitur de pœna conuentionali,promiſſa per accuſatorem ipſi accuſato, ſi deſiſteret ab accuſatione.& ſic no.q̄ talis promiſsio valet. quod te
2 ne menti.† Item no.q̄ qui non poteſt aliquē condēnare,non pōt ipſum pronunciare condemnando,& qui nō pōt abſoluere, nō pōt p̄nūciare ipſum fore abſoluēdū. de hoc in l.j.ſ.ſi aduer. lib. Nam ſtatuta in multis locis dicūt q̄ in vltimis xv.diebus officij nō poſsit poteſtas,vel iudex maleficiorū, aliquem criminoſum abſoluere.quia conſueuerunt gratificari circa fin.officij propter ſyndicatum.Certè ſicut non poſſunt abſoluere.ita nec pronunciare q̄ veniat abſoluendus. Et vidi aliquos iudices dimittere ſchedulas in proceſſu,in quibus declarabant qualiter talis inquiſitus venit abſoluēdus:ſed nō potuerunt abſoluere.quia erat infra tempus ſtatuti:certè non debet attendi talis ſchedula per ſue ceſſorē:imò videtur iudex puniendus.ſi ſtatutū dicat q̄ debeat expedire proceſſus criminales condemnando, vel abſoluendo, ſub certa pœna.ſi habuit tēpus faciendi,& non fecit:nec excuſa tur rōne dictę ſchedulę vel p̄nūciationis q̄ veniat abſoluēdus.

2 *Accuſatus, vel inquiſitus per iudicem maleficiorum, ſi dedit fideiuſſores de pœna pecuniaria ſoluenda fiſco, & facta condemnatione iudex maleficiorum compellat fideiuſſores ad ſoluendum pœnam, quòd poſsint fideiuſſores implorare eius officium, ut eodem modo compellat criminoſum ad ſibi reſtituendum, licet iudex maleficiorum de cauſa ciuili non habeat ſe impedire.*

5 *Quid in conſulibus mercantiæ ſuper incidentibus & dependentibus?*

LEX IIII.

1 CVm vendente. † Qui emit à fiſco, vel generatore fiſcali, vel ceſſa.tenet & cogi pōt ſoluere p̄tiū:licet emerit alieno nōie,ſeq; p alio & ab illo p̄tiū nō habuerit. ſed pōt īplorare offiū dicti p̄curatoris cogētis ipſum ad ſoluēdū, vt ēt cogat mādatarios ad ſibi refundēdū licet illa cā nō ſit inter fiſcū & priuatū:ſed inter duos priuatos:tñ deſcēdit à cā fiſcali: iō talis p̄curator tāquā de depēdētijs,cognoſcere pōt.hoc no.& ſemper allegat. In tex.ibi. [emiſſe te.] ſ.noīe quorūdā.vt j.patet. In tex.ibi. [neceſſariò ſoluere debes:] q̄a licet ipſe emat alieno noīe,q̄a tñ cōtractus,perficit ex ſuo cōſenſu: ipſe eſt ille q̄ obligat ad ea q̄ ſunt de natura cōtractus:ſicut & ſibi acquirit actio quā debet cedere: vt in l.ſolutū.§.p̄ liberā.cū ibi no.p̄ Bar.ff.de pi.act. In tex.ibi. [tradidiſſe dicis.] nō tñ recœpiſti pretiū ab eis.iō ſi vis habere, potes implere officiū eiuſdē p̄curatoris: vt ſicut de facto te cōpulit ad ſoluēdū:ita & de facto illos mādatores cōpellat ad tibi reſtituēdū: fa-
2 cit l.minor.xxv.an.in fi.prin.ff.de eui. Et p̄ illū tex.dicūt doc.† q̄ ſi accuſatus vel req̄ſitus p̄ iudicē maleficiorū dedit fideiuſſores de pœna pecuniaria ſoluēda,& facta cōdēnatione iudex maleficiorū cōpellat fideiuſſores ad ſoluendū pœnā poſſunt fideiuſſores implorare eius officiū: vt eodē modo cōpellant criminoſum ad ſibi reſtituendū. licet iudex maleficiorū de cauſa ciuili nō habeat ſe impedire:vt in l.ſolemus.§.latrūculator.ff.de iudi. q̄a illa cauſa deſcēdit à criminali.ad quod bene facit l.ſi quis ex argentarijs.§.rationē.ff.de eden.in fi.vbi idē iudiciū eſt de depēdentibus.† Et ibi dicit Bal.q̄ conſules mercātiæ eodē modo videntur 3
habere ſuper incidētibus & dependētibus ab eiſdē. & ſic coram fideiuſſores,& ſup pœnis hincinde p̄miſsis, & hoc habui de facto in ciuitate Lucana.de hoc vide bonū tex.& q̄d ibi no. Bar. j.de ſen.l.cum eorū.vbi alle.hanc l.glo.tamen quæ eſt hic. videt aliter intelligere,q̄ hic procurator cæſa.cognoſcat de conſenſu vtriuſq; partis.& ſic per viā prorogatiōis: certè ſufficit cōſenſus emptoris.vt colligit ex litera:quia hoc nō ex vi p̄rogationis vel rōne dependentiæ: & ſic etiā inuitis mandatoribus pōt de hoc cognoſcere.imò & perviam executiuam p̄cedere.quia illa ſunt ſibi nota vt iudici:& quo officio compellit emptorem ad ſoluendum fiſco.eodem & mandatores ad ſibi refundendum.ar.in d.l. minor.in fi.prin.poterit etiam via ordinaria per actionem mandati recuperare.vt l.ſi quis cū procuratorio poſt prin.ff.de pu-

LEX V.

1 AD fiſcum. † In tex.ibi. [rationalis].i.p̄curator cæſa. & intellige hoc in loco vbi talis p̄curator eſt. vt contingat in ciuitate Romana,& Conſtantinopolitana,vbi princeps conſueuerat mandare, ſed in prouincijs in quibus non eſt præſentialis procuratoris,præſes fungitur vice eius.& ad cognitionē eius pertinent.ita habetur in tex.& glo.j.de bonis vacan.l.ſi vacātia lib.x.& ibi vide Bar. qui dicit q̄ omnes leges dicentes ad procu-
2 ratorem cæſa.pertinere.debeant limitari per illam l.† In tex.ibi. [concuſsionibus prohibendis.] aliās punitur procurator cæſaris.vt j.eo.l.vniuerſi.ſi exigat illa quæ exigere non debet.

LEX VI.

1 SI quis. † Procurator cæſaris cognoſcit etiam inter duos priuatos, quando alter ipſorum, vel ambo ſunt conductores bonorum cæſaris. hoc dicit cum l.ſeq.ſecundùm Albe. quòd conductor bonorū eccleſiaſticorum poſsit à ſuis creditoribus conueniri coram ep̄ſcopo. Item l.ſequens eſt argumen.quòd ſi eſt conuentia de ſolido inter duos hæreditarios:dom̄inus debet eſſe iudex inter eos. Quid ſi inter feudatarium,& alium? vide in vſibus feudo. in principio.de controuerſia inter vaſallum & alium de beneficio.

LEX VII.

1 CVm aliquid. † Leges præcedentes loquuntur in cauſa ciuili,iſta in criminali & vult q̄ colonus principis in cauſa criminali conueniatur coram p̄ſide,p̄ſente tñ procuratore cęſaris.

LEX IX.

1 NIuerſi. † Hic ponitur procurator cæſaris magna pœna ſi faciat concuſsiones indebitas, & dicit Guli. de Cu.q̄ quidam procurator nostris Franc. pro concuſsionibus factis accuſabatur ad

pœnam ignis per istam l. & quod ipse defendit eum. dicendo q̃ cum ipse esset illustris. vt ſ. eo. l. ſi quis aduersus. nullus alius inferior à rege poterat eum condemnare. vt ſ. titu. ij. l. quoties. & q̃ ista l. debet intelligi de ministris ipsius procura. vt sunt baiuli, & exactores aliàs contradiceret illa l. quoties.

LEX X.

NVllum. †Officiales ptocuratoris cæsaris in causa ciuili debent conueniri coram ipso, p curatore. Sed in causa criminali coram præside. hoc dicit. Sic videmus in scholari qui conuenitur coram rectore in causa ciuili, [a] sed in causa criminali coram potestate: vt no. in authen. habita. j. ne filius pro parte.

Quando liceat unicuique sine iudice se uendicare ob publicam deuotionem. *Rubrica.*

1 ☞ Quid sit statutum disponens, ut licitum sit occidere uel offendere bannitum.
2 An permittendo offendi bannitum, uideatur permissum quod possit occidi.
3 Si aliquis fecit pacem cum inimico: & promisit eum non offendere sub pœna, & postea ille fuit bannitus, an poterit eum impunè offendere ex forma statuti, ut non teneatur de pace rupta.
4 Statutum quòd uulneratus ab aliquo, uel percussus possit propria authoritate & uulnerantem uel percutientem simili uulnere uel percussione offendere, quod poterit ideo huic suo fauori renunciare.
5 Si aliquis minatur alicui quòd ipsum interficiet, uadat per quancunque uiam, & uult quod ille possit preuenire: & illum impunè occidere, si erat talis qui consueuerat minas suas mandare executioni.
6 Vbi per legem uel statutum permittitur offensa non est licita defensio.

LEX I.

IBeram. †Visum est in præcedentibus coram quibus iudicibus possit quis ius prosequi suum: in isto tit. ponuntur casus in quibus non expedit q̃ aliquem iudicem adeat, sed propria authoritate põt ius sibi dicere. etiam occidendo, scilicet in nocturno depopulatore agrorum, & in robatore seu in latrone stratarum, & in desertore militiæ. Nam licitum est tales occidere, & etiam capere: nec illis illicita defensio, & si in captura se defendãt possunt occidi impune. & hoc est introductum ob publicam vtilitatem. † Et ideo dicunt doc. per istas ll. valere statutum quo cauetur vt licitũ sit occidere, vel offendere bannitum. [b] quia concernit publicam vtilitatem. videbatur contrarium. quia permittit homicidium: sed sicut permittitur iudicibus & ministris reipubli. ita promittitur cuilibet priuato. quia in hoc sunt ministri reipublicæ. † An autẽ permittendo offendi bannitum, videatur permissum q̃ possit occidi. doc. videntur tenere q̃ sic. quia appellatione offensæ venit occisio. & hoc cõsuluit Bar. in consi. quod incipit. Statuto castri plebis. Illã q. plenè disputat Gandinus circa fi. operis sui. & Ioã. An. in addi. Spec. titu. de consti. super rubri. Alij distinguunt an sit bannitus pro maleficio ex quo imponitur pœna mortis, & verum sit hoc. an pro causa pecuniaria. & tũc secus. sed communiter videntur teneri contrarium. si statutum dicat q̃ bannitus à certam libris suprà possit impunè offendi. quia hoc fit vt timore huius veniat ad soluendum sicut videmus in excommunicatione: quæ dicitur medicinalis. vt timore eius quis veniat ad obedientiam. & quia (vt dixi) tale statutum concernit publicam vtili. cui quis non potest renunciare. vt l. ius publicum. ff. de pac. disputatur ibi. in q. quę incipit. Lucanę ciuitatis &c. & determinauit q̃ [c] aliquis fecit pacem cum inimico, [d] & promisit eum non offendere, si postea banniatur: vel est bannitus, q̃ possit postea per statutum offendi bannitus, nõ obstante pace & promissione facta potest eũ offendere: nec tenebitur de pace rupta. nec incideret in pœnam. vide quod no. Ioã. An. in c. frustra. de regu. iur. l. j. lib. vj. in mercurialibus. Bal. no. in l. accusatio. ſ. quod me. cau. dicit hoc esse verum quando fauore publico statutum hoc permittet. vt est quando permittit etiam cuilibet nõ offenso à bannito. [4] sed si permitteret fauore priuato. vt † in statu. florentino. quo cauetur q̃ vulneratus ab aliquo, vel percussus possit propria authoritate vulnerantẽ vel percutientẽ simili vulnere vel percussione offendere. nã hoc censet facere statutũ potius in fauorẽ offensi. vt habeat suæ iniuriæ vltionẽ: quã fauore publi. & tũc poterit huic fauori suo renuntiare. l. si quis in eõscriben [a] do. ſ. de pac. ideo faciendo pacẽ, & promittendo nõ offendere: non poterit postea uti beneficio statuti. Tene menti. quia subtiliter imaginatus est. & ibi oĩno vide per eũ. [b]

5 †Per istũ tex. ibi dũ dicit. [minabatur.] videtur dicere Bald. q̃ si aliquis minatur alicui q̃ ipsum interficiet vadat per quãcũq; viam. vult q̃ ille possit præuenire, & illum impunè occidere. per rationem quę hîc ponitur. [melius est enim &c.] hoc est periculosum dictũ: nã homines frequenter ex iracundia vel superbia prorũpũt ad talia verba, & tñ non facerẽt. ideo melius est distinguere an sit talis qui consueuerat suas minas executioni mandare, & tunc, verum dicit Bald. aliàs secus ar. in l. famosi. ſ. ij. vel iij. ff. ad l. iul. maiest. vbi habẽt q̃ lubricũ linguæ nõ debet facilæ ad pœnã trahi. Vidi tamen semel fuisse factũ. quia: quidam bonus ciuis & apothecarius cũ haberet verba cũ quodam, ex iracundia dixit ego faciam te suspendi & vadas per quancũq; viam velis. ille in paucos dies cũ reperiret ipsum in horto interfecit ipsum. caueas ergo à talibus verbis si prudenter vis viuere: & non mineris alicui vnquã de offendẽdo ipsum quia scribitur in marmore, & in medio pecioris. Not. [6] eriam in l. seq. † q̃ vbi per l. vel statutum permittitur offensa, nõ est licita defensio. ideo si quis vadat cã capiẽdi bãnitum pro pecunia, & bannitus se defendat, & illum interficiat, licet primò esset bannitus pro pecunia, nunc bãnietur in personam. quod nõ esset si defensio fuisset licita. ad hoc ſ. de his qui ad eccle. confu. l. si seruus. in fin. & quod not. Bald. ſ. de infa. l. decuriones.

[a] ☞ Causa ciuili. Adde Frãci. paui. i tracta. de ptãte capituli se de va. in x. q. ij. ptis.

[b] ☞ Bãnitũ. Adde Nel lũ in trac. de bãnitis vbi diffusè: & an possit offendi qũ appellauit? vide p Bar. in l. ij. ſ. si seruꝰ ff. de acqui pos. in l. j. ff. nul no. app. interpo. & l. qui à latronibus. in ſ. ſi qs. ff. de testa.

[c] ☞ Inimico. Adde qd si feci pacẽ cũ titio & pmiſi eũ nõ offendere sub certa pœna. qd si cõsanguineus offendit eũ, an dicẽꝰ Titius incidit i pœnã? vide Pet. de anch. in c. sciãt cũcti de elec. li. vj. Ant. de Bu. & Io. de imo. in c. ij. de renun.

[d] ☞ Petitio hæreditatis directa contra quem detur? & quid de utili?
An petitio hæreditatis directa uel utilis, sit idem quòd querela?
3 Querela quando datur contra fideicommissarium uniuersalem post restitutam hæreditatem, si fertur sententia super querela contra testamentum: & sic rescinditur: & nũc uult exhæredatus intentare petitionem hæreditatis contra fideicommissarium possidentem, an illa petitio erit utilis, uel directa?
4 Hæres si fuit grauatus restituere partem hæreditatis, & ita restituit: an si actum est cõtra fideicommissarium, & obtentum, sententia præiudicabit hæredi in parte quæ sibi remansit?
Quid econuerso, si actum est contra hæredem?
5 An ista lex hodie non procedat per auth. ex causa qui rupto testamento per querelam legata & fideicommissa firma permanent: licet rumpatur directa institutio.

LEX. I.

1 CVm de inofficioso. † Contra fideicõmissarium uniuersalem qui bona possidet, datur querela inofficiosi testamẽti. quæ plata cõtra eũdẽ datur petitio hæreditatis: tanquam contra possidentem pro hærede: vel pro possessore. hoc dicit. Sed ante eam prolatam ideſt antequam sit sententia rescissoria testamenti, non possidet vel pro possessore habetur. quia ille qui taliter possidet, non est hæres licet reputet se hæredem: ideo datur contra eum petitio hæreditatis. quæ non daretur si esset verus hæres cum illa actio detur vero hæredi contra illum qui non est verus hęres. sed possidet tanquam verus hęres vtiliter tamen. quia per restitutionẽ hæreditatis transeunt vtilia. & fideicommissarius loco hæredis habetur. vt l. si filius. ff. quod cum eo. ideo nõ datur petitio here.

ſed reſciſſo teſtamẽto deſinit eſſe hæres.etiam vtiliter: & incipit tenere pro hærede, vel pro poſſeſſore. & ex tunc incipit contra eum cõpetere peti.hęre.vt in ij.dicto huius legis.in ver.[vt perinde.]& primò loquitur de querela poſtea de peti.hęre.& expo
2 nitur.[perinde].i.exinde ſecundũ glo.ad quã veniamus.† Præmitte q̃ habemus peti.hære.directam: quæ datur contra illũ qui prætendit ſe habere iura directa & vtilem.quę datur contra illũ qui prætendit ſe habere iura vtilia.puta iure fideicommiſſi. Item præmitte q̃ quidam antiqui(vt Guarneriſus)tenuerunt qd' peti. hære.directa vel vtilis,idem ſit cum querela,vel econuerſo querela eſt eadem cũ peti.hære. Item q̃ intentando querelam,cẽſea tur quis intentare peti.hære. quia apparet q̃ vult hæreditatẽ habere,ſicut in ſimili.quæ intentat bo.poſ.contratab. ad reſcindendum teſtamentũ,cenſetur intẽtare bo.poſ. vnde libẽ ab inteſtato:vt l.cum quidem.ff.de bo.poſ.His premiſſis quęritur de duobus.primò quæ erat ratio dubitandi in hac l.glo. primò reſpondet ſecundũ prædictos.q̃ peti.hære.non datur contra titulo poſſidentem.vt l.hæreditatem.j.in qui.cau.ceſ.lon.tem.præſerí. ſed ſi fideicommiſſarius vniuerſalis habet ti.teſtamenti.ergo contra illum non datur peti.hære.Et ſi ſic eſt:ergo non poteſt intentari contra illum querela:quia cenſeretur intentata peti.hære.tamen contrarium eſt.quia ille ti. habetur pro non ti.ita dixerunt antiqui:ſed quia habeatur pro non titulo glo.ſequens ma. poſt prin. in ver.[ſed contra primam.]volendo ſuſtinere dictam opi. antiquorum.q̃ querela & peti.hære.ſint idem:& q̃ intentando.querelã cenſeatur intentata petitio. reſpondet ſecundũ eos ad dictã oppo.verum eſſe q̃ peti.hære.non datur contra poſſidentem.ti. ſ.particulari in vna re.vel in aliquibus: ſed contra poſſidentem vniuerſali.vt contra illum qui emit totam hereditatem ad alium quã venditorem pertinentem.ſi erat malęfidei.vt l.nec vllam.§. j.ff.de peti.hære.& ſi maiorem partẽ hæreditatis. Iſte autẽ fideicommiſſarius habeat ti.vniuerſalem. & debet intelligi iſta l.quãdo erat malæfidei:quia ſciebat teſtamentũ eſſe inofficioſum: meritò cõtra ipſum põt dari peti.hære.quia ti.habetur pro nõ tit.ſicut in q̃buſdam alijs.caſibus Breuiter diuinatio eſt dicere q̃ hic erat malæfidei.Itẽ falſum eſt q̃ peti.hære.& querela ſint idẽ: cũ habeant diuerſos terminos & tractatus:vt l.ſi idem.j.de cõdi. Itẽ falſum eſt q̃ intentando querelam,cenſeatur intentata peti.hęr. quia querela datur exhæredato:qui non eſt hæres,contra illum qui eſt verus hæres.nam teſtamentum inofficioſum valet mero iure.& ex eo poteſt hereditas adiri.& contra verũ hęredẽ datur querela l.ſi non mortis.§.fi.ff.eo.datur ergo ei qui non eſt hæres contra verum hæredem.Sed peti.hęre.ecõuerſo datur ei qui eſt verus hęres.aliãs enim non haberet eam.ſicut & rei vend. datur ei qui eſt verus dominus.Item contra eum qui non eſt hęres,vel non eſt dominus, ſed reputat ſe hęredem: vel dominum.& hoc important illa verba poſſidere pro hęrede:vel pro poſſeſſore:nõ q̃ ſit verus hęres:cum ergo ante ſententiam latam in querela, & ſic antequã ſit reſciſſum teſtamentum non ſit hęres: non eſt ſibi nata peti.hęre.ergo non poteſt dici q̃ intentata querela cenſeat intentaſſe peti.hęre.& hoc proſequere per gl.plenius in l.qui de inoffi.teſt.ff.eo.dicit tamen ibi glo.in fi.not.q̃ ſi expreſsè, & ſub conditi.deduceret peti.hęre.procederet libellus. puta peto teſtamentum reſcin.quo facto peto pronunciari hęreditatem ad me pertinere. ſecus ſi ſimpliciter & purè. & idẽ ſi videtur tacitè intentata.ſecundũ prędictos.quia cenſeretur iure intentata. quod fieri non poteſt expreſsè.ergo nec tacitè.reſponde ergo ad dictã opi.ſecundũ glo.ibi:quod non placet: imò aliud prorſus eſt querela &c.& ibi dum dicit:& hoc expone &c. quod fideicõmiſſarius vniuerſalis bene habet titulum antequã ſit obtentũ in querela. & iſte titu. non impedit intentari querelam. quia illa ſemper datur contra habentem verum titu.& habentem ius in hæreditate.ſed poſtquã eſt obtẽtum in querela,ille titu.eſt reſciſſus. & ex tunc contra eum datur petitio hæreditatis:quia poſſidet pro hærede:id eſt tanquã hęres.cum tamen non ſit.& hoc vult iſte tex. in fi.& ſic non ſimul competunt iſtę actiones. & eo tempore cõtra eundem:ſed ſucceſsiuè vna poſt alteram.& exponitur.[perinde].i.exinde.Sed nunc redeundo ad prin.gloſ. & retenta opi. antiquorũ.quia tex.in illo ver.[vt perinde.]videtur facere quãdam ſimilitudinem de vno caſu ad alium : quæritur quis ſit ille caſus:ad quem per ſimilitudinem reſpõdent illi antiqui.ſ. ad caſum quo querela & directa peti.hære.daretur contra hæredem directum:quia clarum eſt quod poteſt dari.& ſicut tunc querela,& peti.hære.directa ſunt idem, & intentata querela cenſetur intentata peti.hære.contra illum qui eſt verus hæres,& poſſidet pro vero hærede,& ſicut daretur peti.hęre.directa contra illum qui non eſt hæres,ſed poſſidet tanquã directus hæres,& ſic pro hærede,vel pro poſſeſſore.ita & in caſu noſtro contra fideicommiſſarium vniuerſalem qui eſt vtilis hęres.Breuiter iſtę ſunt ambages.& iſta glo.ſatis ineptè recitat opi.antiquorum.patet tamẽ
3 declarata per prędicta.† Nunc extra glo. quęritur primò quando querela datur contra fideicommiſſariumvniuerſalem poſt reſtitutam hęreditatem:vt in caſu huius l.in prin.ſi fertur ſententia ſuper querela contra teſtamentum, & ſic reſcinditur,& nũc vult exhęredatus intentare peti.hęre.contra fideicom. poſſidentem,an illa petitio erit vtilis:vel directa?glo.iſte ſecundùm antiquos tenent q̃ ſit vtilis.Item Guli.de Cu.dicens q̃ per ſententiã prędictam reſcinditur titu. quem habet fideicommiſſarius: non ille titu.qui remanſit apud hęredes:quia etiam reſtitutione facta remanſit hęres directus,& fideicommiſſarius eſt vtilis. ergo nõ poteſt filius plusconſequi per reſciſsionem quã eſſet apud fideicommiſ.ſed apud eum non erant niſi iura vtilia:ergo &c.Bal.videtur ſentire q̃ reſcindatur etiam titu. qui remanſit apud hęredem: quia fideicommiſ. effectus eſt procurator in re ſua. iſta ratio parum concludit: & plus dictum Guliel. quia ſententia lata contra fideicommiſ. qui habet cauſam ab hęrede, non prędiudicat hæredi.ſicut lata contra ſucceſſorem ſingularem non præiudicat actori:vt l.ſi à te.§.j.vel ij.ff.de excep.rei iudi.ſed econuerſo ſententia lata contra hæredem ante reſtitutionem hæred. vel poſt,& cùm querela fuiſſet intentata,aut poſtea facta, reſtitutio præiudicaret fideicommiſſario.& omne ius in ipſum tranſiit:tamen reſoluitur.tex.eſt ſingu.in l.ſi patroni.§. penul. qui incipit actiones.ff.ad Trebel.& tunc acquiret peti.hære. directam tam contra fideicommiſſarium poſſidentem, quã contra quencunq; alium.ſecundũ Guli.de Cu.qui ſubtiliter loquitur: ſed ſi querela foret intentata contra hæredem ſcriptum poſt reſtitutam hæreditatem , ſententia lata contra hæredem non faceret præiudicium fideicommiſſario,vt l.facta.§.ſi hæres.eo.titu.& argu.eorũ
4 quę habentur in l.ſi ſuperatus.§.fi.ff.de pig.& l.prędes.j.eo.† Sed ponamus q̃ hęres fuit grauatus reſtituere partem hęreditatis.& ita reſtituit.quæritur ſi actum eſt contra fideicommiſſarium.& obtentum:an ſententia præiudicabit hæredi in parte quæ ſibi manſit:dic quod non.vt ſ.dixi. ſed econuerſo ſi actum eſt cũ hæredem,& obtentum, an ſententia præiudicet fideicommiſſario in parte reſtituta:diſtingue vt ſ. dixi de tota. an fuerit actum poſt reſtitutionem,vel ante.† Vltimò videtur q̃ iſta l.hodie nõ
5 * procedat per authen.ex cauſa.*j.de libe.præte.*quia rupto teſtamẽto per querelam rumpitur directa inſtitutio, ſed legata & fideicommiſſa tam particularia quàm vniuerſalia firma permanent per illam authen.ergo contra fideicommiſſarium non poterit intẽtari querela:nec peti.hære.quia & ſi exhæredatus egiſſet querela contra hæredem,& obtinuiſſet hæreditatem,tenetur reſtituere fideicommiſ.vniuerſali virtute illius authẽ.ergo ſi fideicommiſſarius poſſidet,nõ poteſt ab eo auocare:vt in regula cui damus:Breuiter ſecundùm Bal.verum eſt.niſi ratione legitimæ quàm poſſet retinere filius exhæredatus ſi egiſſet contra hæredem,& obtinuiſſet.Nam eodem modo ſi poſt reſtitutionem hereditatis vult agere contra fideicommiſſarium querela , & poſt victoriam petitione hæreditatis,& legitimè conſequatur, poterit.Et iſta opinio.eſt valde ſubſtantialis: & miror quòd nec Cy. nec Bar.eam fecerunt nec gloſ.

☞ *Bonorum poſſeſſio cauſa litis agnoſcendæ qualis ſit? & propter quid fuerit introducta, & quis ſit eius effectus?*

An hodie iſta bonorum poſſeſſio gratia litis agnoſcendæ ſit neceſſaria:cùm emancipatus hodie admittatur ad ſimilitudinem filij in poteſtate.

LEX II.

1 QVanuis.† Per bonorum poſſeſ. cauſa litis agnoſcendæ intentatam & obtentam per filium emancipatum exhæredatum,volentẽ agere querela,non obtinet hæreditatem:nec eam à ſcriptis hæredibus poteſt auferre:quia non tribuit ius:ſed aperuit viam querelæ: ideo neceſſe eſt poſtea querelam intentari: & poſt querelam petitionem hæreditati.hoc dicit.tex.cum glo.de qua bonorum † poſſeſ.cauſa litis agnoſcendæ.dic vt ff.eo.l.poſthumus.j.
2 ſi.ad

fiad l.se.& qualis sit,& ꝓpter quid fuerit introductā: & quis sit eius effectus.q̄.hoc declarat.& cōiter doc.videnť eā seq.sed po tius eā sequiť Cy.qui aliter & subtilius intellexit,& credo q̄ ve rius tamen cōmuniter.& etiā Gui.de cu.sequitur gl. veniamus ad casum retēto intellectu.gl.ponit vīq; ibi.[Alij dicunt.]& re ꝑ locūs alios quæ postea sequuntur.†in gl.quæritur an hodie ista bonorum pos.gratia litis agnoscendæ sit necessaria: videtur qđ non.quia emancipatus hodie per Iustinianū cognoscitur.& ad minimē ad similitudinem filij in potestate,tam de iure.C.vt l. me minimus.infra de legi.hær.quàm de iur.auth.quo sublato subla ta est differentia emancipationis & pīæ potestatis. vt in authē. de hæredi ab inte.si cognoscitur ab inte.de iur.ci.ergo & contra tm̄:vt possit ipsum querelare.si fuit indebitè exhęredatus:abs que eo q̄ obtineat licentiam à prætore viuo per bo. pos. gratia litis agnoscendæ.Gui.tamen de cu.tenet contrarium.per l.præ cipimus.de app.infra quia q̄ nō mutatur,stare non prohibetur. & per iura noua & nouissi.non corriguntur vetera.nisi in causa interstati.non ex testō:vel cōtra testm̄:seu qn̄ est factū testamētū: & hoc dicit gl.alibi.in l.si emācipati.j.de colla. Posset tn̄ dici cō trariū per id q̄ no.Bar.in l.gallus.§.& quid si tm̄.ff.de li.& post. nā si verū esset q̄ dixi,sequeret q̄ habens filium emancipatum & nepotē ex eo in ptāte retentū,si institueret emācipatū:& præ teriret nepotem,testamentū esset nullū.sicut olim erat.vt d.§. & qā sic tūc.& tamē nepos in successiōe intestati nihil haberet: qa pater suus sibi præferret.postq̄ hodie cognitus est de iure ciuili cuius cōtrariū determinat ibi Bar.nā cā testati regulat ad cām intestati:vt l.maximū vitiū.circa mediū.j.de lib.præte.& hoc mi nus placet superflua est ergo hodie illa bo. pos. sicut & plures alię de qbus dic vt l.certū.j.vn̄ cog.Pe.aūt dicebat q̄ illa bo.pos. nō impetrabat ad hūc finē:vt posset intētare querelam.& vt co gnoscereť de iure ci.qa remediū prętoris.nō habet hoc cōe cum remedio iuris ciuilis:nec ꝓpter illud ius ciuile magis cognoscit: vīlicet emācipatus de iure ver.obtineret bo.po.vn̄ liberi,nō ꝓ pterea efficiebat hīs de iur.ciui.sed dicit ipse q̄ impetrabatur ad alīū finēga si emācipatus obtinebat in quærela, & rescindebat testm̄.ꝓpterea efficiebatur hęres suus & necessarius. sed erat merē volūtarius:& si volebat hæreditatē,habebat petere bo.po. vīliberiga ergo poterat reddere patrē intestatū intētādo quęre lā,rūpēdo testm̄,& postea nō petēdo bo.pos. vn̄ lib. imò non fuit intestatū,sed fortè etiā sine hærede.si nullus alius esset pro pinquus q̄ vellet hæreditatē:& hoc est valde odiosum & vitupe randum vt qs decedat sine hærede.fuit introductū vt si volebat intētare querelā,debeat se obligare ad capiēdū hæreditatē ab in testato:& sic petere bo.pos.gratia litis agnoscēdę:qa dicit potius vn̄ liberi licet adhuc sibi nō cōpetat an̄ per datā querelā, sic & nō videť q̄ possit implorari.tn̄ ius ꝓmittit q̄ possit, & q̄ teneat eā implorare.tn̄ nō habebit effectū quousq; postea obtineat in querela:& tūc incipiebat habere effectū:& efficieť hæres ab in testo de iure præto.Et tūc poterit auocare hæreditatē à scripto hęrede q̄ bo.pos.hīditatis petitiōe.Ista fuit imaginatio sua.cōtra quā in facit.qa i exhæredato à matre eadē rō est.qa rescisso testa mēto efficit suus & necessarius.& est in volūtate sua an postea velit hæreditatē,vel nō.& tn̄ nō reperiť q̄ si vult agere querela, debeat se obligare ad capiēdā hæreditatē:iō trāseamus cū cōmu ni intellectu.sed'm intellectū Pet.eadē rō esset hodie q̄ olim. & sic ista bo.pos.esset necessaria:qa licet emācipatus hodie cogno scat de iure ciuili.ad similitudinē filij in ptāte,nō tn̄ est suus & necessarius:sed merè volūtarius hæres.pōt tn̄ adhuc de iure ci.q̄ olim non poterat:sed habebat necesse venire per bo.pos.infra tē pus debitum:sed aditio potest fieri perpetuò.vt no. in l. licet. in fra de iure deliberandi.

1 ✠ Præteritio materna facta sine causa hodie non habetur pro exhæredatione:sed red dit testamentum nullum. & nu. 5.

2 Præteritus a patre, quòd non habeatur pro instituto, etiam in casu legis. & nu. 4.

3 Mater si præterijt filium iam natum quem credebat se non habere, sed fore mortuum: an habeat locum ista lex, ut habeatur pro instituto, si instituit alios filios?

Quid si constat de intentione matris, quòd noluit aliter prouidere?

4 Tertia diuersitatis inter præteritionem paternam, & maternam.

5 Si mater in testamento instituit unum de filijs iam natis in octo uncijs, & alium in qua tuor uncijs, quantum habebit iste posthumus præteritus?

6 Si filium iam natum instituit in legitima tantum, & extraneum in residuo, an iste post humus habeat querelam contra extraneum, & totum sibi auferat, & diuidat inter se & fratrem?

* Quod unus hæres non teneatur alteri per actionem ex testamento dare partem suam cùm quilibet accipiat à seipso:non à cohærede.

Quo iure iste posthumus petere poterit suam virilem portionem?

LEX III.

1 SI mater. †Ista l.ponit vnum casum singularem, qui nō reperitur alibi. in quo filius præteritus habetur pro instituto authoritate huius l.quando tria concurrunt.s.q̄ sit præteritus à matre,& q̄ mater ignoranter præterijt, nesciens se illum filium debere habere. & postquā sciuit,non habuit tempus mutandi testamentū. quia mortua est in puerperio. quo incepit ipsum habere. & tertiò q̄ in testamento fuerint instituti alij filij:secus si extranei cōcurrentibus ergo prædictis tribus habetur.pro instituto in virili portione hæreditatis.quia erant duo filij instituti.& venter præteritus. posthumus.qui natus fuit, habebit tertiā partē hæreditatis alias duas tertias diuident instituti inter se. vel equaliter , si equaliter fuerūt instituti:vel inequaliter.si iequaliter instituti fuerūt: vt ff. de vul.& pu.l.qui cum plures.deficiente autē aliquo istorū non habeť pro instituto.sed pro præterito , & per cōsequens pro ex
2 hæredato iure isto.sed †hodie præteritio materna facta sine causa nō habetur pro exhęredatione sed reddit testamentū nullū:vt no.per glo.in aut.de hære.& fal.§.exhæredatos rūpetur testamē tum agnatione posthumi præteriti,sicut rūpitur testamentū pa
3 tris.ff.de iniu.test.l.posthumorū.in †prętęritione autem paterna non habet locū ista l.vt præteritus habeatur pro instituto : etiā si fuit ignoranter præteritus:nec pater habuit tēpus mutandi testamentū:vt l.militis codicillis.§.miles in supremis.ff.de test.mi. & quod no.in l.vxorem.ff.de manu.testa.in glo.& fundatur prouisio huius l.in triplici fauore. s. fauore testamēti. ne testamentum rumpatur per querelam. Item filiorū institutorū. Item filij prętęriti non excludantur ab hęreditate materna. Item & quartò in facto materno.quia non habet tēpus mutandi testamentū.quod si
4 habuisset,verisimiliter prouidisset.†Sed pone q̄ prętęrijt filium iam natum,quē credebat se nō habere,sed fore mortuum: an habebit locū illa lex,vt habeať pro instituto. si instituit alios filios. videtur q̄non.quasi sit speciale quādo mortua est in puerperio. contrarium sentit glo.ordinaria.in l.cū mater.ff.eo.in glo.j. Item pone q̄ constat de intentione matris q̄ noluit aliter prouidere, puta q̄ sibi fuit dictum q̄ prouideret circa testamentum quod fecit:& ipsa respondit quod non curabat : sed volebat stare sicut stat:& statim mortua est.tenet hic Gui.de Cu. q̄ iste filius non habetur pro instituto:& poterit intētare querelā:quia ista lex nō ponit præsumptionē iuris & de iure.contra quā non admittitur probatio in cōtrarium.sed iuris tantū:sed in incertis nō certis locus est cōiecturis.l.cōtinuus.§.cū ita.ff.dever.obli.secundū hoc difficile est istā l.sustinere.nam licet fortè tempore testa.nō esset prægnans,vel esset:tamen nō credebat,negari non pōt quin an partū vel prope partū sciret se pręgnantē:& sic habuit tēpus mutandi testamentū: & tamen nō mutauit ergo videť sibi imputandum.quod tn̄ ista l. non cōsiderat.sed dūtaxat an post natiuitatē habuerit tēpus mutandi,vel nō secundū Guli.an noluerit mutare,vel sit dubiū.Bal.formąt illud dubiū.& nō soluit: sed dicit cogita.pōt dici q̄ ideo nō cōsideratur tēpus anterius.quia licet sciret se prægnantē,ignorabat tn̄ an salua deberet parere. quia pau cæ sunt quæ nō dubitēt de tali casu.& q̄ ignorabat an esset paritura masculū,vel fœminā.vel aliter vellet ꝓuidere circa masculū,& aliter circa fœminā:ideo nō est curādū de tēpore anteriori. & sic habet locū etiā in illi quæ tēpore testamēti sciebat se prægnantē:vel etiā ignorabat sed postea nō potuit,nisi sciret. & ista declarāt hāc l. In gl.j.ibi.[illud in maribus.] s.testatoribus. quia prætęritio patris de filio in potestate,nō habetur pro exhæredatione.& ideo reddit test.nullū:si erat iam natus.sed si natus non erat,nō reddebat nullū à prin.vt l.iij.§.j.de iniu.te.sed nato post humo rūpiť testamentū ipso iure:& sic nō est necessaria querela inofficiosi.sed prętęritio mīna habebať olim pro exhæredatiōe. vt insti.de exhæ.li.§.mī.& sic test.nō reddebať nullū. & sic erat necessaria querela.eodem modo si nō erat natus,nascēdo postea non rūpit ipso iure:sed habet querelā.vt hic post principiū. Sed
5 †hodie prętęritio materna sine causa reddit test.nullū.si tn̄ cum causa. Idē hodie q̄ olim. vt ŝ.dixi. Quæ aūt sit ratio diuersitatis inter prætęritionē paternā.& maternā.dic vt no.Bar.in l.in suis. ff.de lib.& posth.quia dn̄ium rerum maternarū non transit ipso

iure in filios: ſicut bonorum paternorum: ideo non erat neceſſaria expreſſa exhæredatio: ſed alium inſtituendo videbatur filiũ exhæredare: non ſic in patre. niſi exhæredaret expreſsè. quia cũ dominium per legem tranſeat in filiũ, neceſſe eſt q̃ pater ſibi auferat per expreſſam exhæredationem. aliâs non poteſt in aliũ cõferre. quia duo non poſſunt eſſe domini inſolidum eorundẽ bonorum: ideo pꝛeteritio non habetur pro exhęredatione. † In glo. quæ incipit. [etiam ſi ſcripti hæredes.] quæritur primò circa finhuius l. quid ſi teſtatrix vnum de filijs iam natis inſtituit in viij. vncijs, & aliũ in quatuor, & ſic primus habet in duplo plus quã ſecundus quantũ habebit iſte poſthumus præteritus. glo. vult q̃ etiam tunc habeat virilem. i. tertiã partem hære. ſicut ſi ſuccederent ab inteſtato. & ſic habebat locum ille tex. aliæ duę textiæ remanẽt apud inſtitutos: de quibus debebunt facere tres partes. & primus inſtitutus in viij. vncijs habebit. ij. & alter inſtitutus in quatuor habebit vnam. & ſic ſeruabitur voluntas teſtatoris. quę voluit vnum habere in duplo plus quã alium. vt l. qui cũ plures. ff. de vul. & pu. facit l. ſi ita. in prin. de li. & poſth. Sed op. in fi. gl. q̃ imò iſte poſthumus debet habere tantũ quantũ ambo iam nati. & ſic dimidiam partẽ hæreditatis: quia lege cauẽtur q̃ ſi teſtator diſtribuit totũ aſſem inter quatuor, puta inſtituit vnũ in ſex. vncijs alterũ in alijs ſex: quia hæreditas diuiditur in xij. varijs. * l. ſeruũ. §. hæreditas. ff. de hæ. inſti. & §. hæreditas. inſti. eo. ſi poſtea inſtituat alterũ in alteram partem, cenſetur tranſiſſe ad dupõdium: & facere de qualibet vncia duas. & ſic de xij. xxiij. & ſic duos aſſes. & cenſetur voluiſſe q̃ primi duo habeãt vnam, & alter inſtitutus ſine parte alteram habeat. vt inſti. de hære. inſti. §. ſi verò totus. ſed hoc eſt huiuſmodi: quia diſtribuit totũ aſſem inter iam natos: & poſtea lex illa habet pro inſtituto iſtum poſthumum: cui teſtatrix nullam partem aſsignauit. tertiò cẽſetur inſtitutus in alio aſſe. ſ. diuiſa tota hẽditate in xxiij. vncijs. primi duo habent xij. & ille poſthumus alias xij. & ſic tantũ ipſe ſolus, quãtũ primi duo. & ſic in effectu dimidiam partem hæreditatis. glo. ſoluit q̃ contrariũ loquitur in inſtituto ſine parte ab ipſo teſtatore. lex illa loquitur in eo qui nõ fuit inſtitutus à teſtatrice: ſed habetur pro inſtituto ab illa l. vnde noluit ipſum vocare ad aliũ aſſem, ſed ad virilẽ. ne ſit melioris conditionis quã alij duo. & ſatis debet ſufficere. In glo. fi. ibi. [ſed nullo inſtituto vel pro inſtituto habito cõpetit querela.] Illud nõ erat verũ iure veteri ante Iuſtinianũ, quia inſtitutus in minori parte quã ſit legitima, habebat querelã: & rũpebat totũ teſtamentũ. hoc corrigitur hodie, quia ſoliũ agit ad ſupplementũ, quod ſuccedit loco querelæ. vt j. eo. l. oĩmodo. j. eo. ſimiliter inſtitutus in integra legitima ſi in ea erat grauatus, habebat querelã. & hodie hoc corrigitur fauore teſtamenti: ne rũpatur, & remouetur omne grauamẽ. vt j. ea. l. quoniã in prioribus. & fortè habuit glo. reſpectũ ad dictas leges nouas. in q. tamen gl. videtur æquius dicendũ. q̃ ſi eſt vtilius & ęquius q̃ ille poſthumus pręteritus habeat querelã, ſibi ſit concedenda contra extraneum. † Quid enim ſi mater filiũ iam natũ inſtituit in legitima tantũ, & extraneũ in reſiduo? certè æquũ videtur q̃ poſthumus habeat querelam cõtra extraneũ, & totum q̃ habet ſibi auferat, & diuidat inter ſe & fratrem, quia non debet priuilegium habere ex illa l. pro hoc j. de teſta. l. hac cõſultiſſima. vbi ſi extraneus miſceretur cũ filio, teſtamentũ non ſolenne valet reſpectu filij tantũ: & nõ reſpectu extranei. facit etiam l. ſi. j. cõmunia vtriuſq; iudi. in verbo. ſi autẽ extranei. † Vltimò quærit Gul. de Cu. & Bar. poſt eum, quo iure ille poſthumus, petere poterit illam virilem portionem: an condi. ex iſta l. an actio. ex teſtamẽto? & dicunt quod actione ex teſtamento, quã habet mediante teſtamento, & hic formiter. condi. verò extra l. datur quando informiter. i. non mediante cauſa apta producere actionẽ. ſicut dixi. mus in iuramento informiter præſtito. quod parit vtilẽ actionem ex illa cauſa: & præſtitum informiter parit actionem in factum Breuiter Bal. dicit eos erraſſe: & credit q̃ per inaduertentiam. quia neutra iſtarum actionum competit: ſed ſola petitio hęreditatis. nam vnus hæres nõ tenetur alteri per actio. ex teſtamẽto dare partẽ ſuã. quia q̃libet accipit à ſeipſo: non à cohærede. vt l. ſed & ſi ſub cõditione. ff. de hære. inſti. & ſecus in legatarijs & fideic. quia capiunt ab hærede: nõ à ſeipſis. vnde ipſi bene habẽt actio. ex teſtamẽto. & hoc fortè voluerunt prædicti Gul. & Bal. aliàs maximè erraſſent. Vltimò quærit Bald. an ille poſthumus habebit remediũ. l. edicto. j. de edi. diui Adri. tol. vt poſsit petere ſe mitti in poſſ. bono. videtur q̃ non quia illud remediũ datur hęredi. ſcripto. ille autem dicitur ſcriptus, qui videri poteſt oculis corporeis. l. j. ff. de his quæ in teſt. delen. Sed iſte vilo teſtamento non poteſt videri ſcriptus. ſed bene poteſt intelligi oculis mẽtis. ipſe tamẽ tenet cõtrariũ. Intellige dictũ eius facta fide corã iudice, & confecta ſcriptura qualiter fuit filius talis mulieris defuncta, & præteritus in teſtamẽto: & tunc dabitur vtile remedium. ſicut dicunt glo. & doc. in inſtituto in præſentia teſtium ſine ſcriptura notarij. quia facta examinatione teſtium habebit remedium illius l. & ſimiliter venientes ab inteſtato facta fide quòd ſint propinquiores: & poſtea illa ſcriptura producetur coram iudice. & petetur miſsio in tenutam bonorum.

LEX IIII.

CVm ex cauſa. † Per querelam non retractatur libertas relicta per fideicõmiſſum: & ſemel data. h. d. ſupple hanc l. per l. Papinianus. §. fi. ff. eo. quia manumiſſus tenebit dare filio exhæredato xx. aureos pro ſeipſo. Item iſtud quod hic dicitur procedit: ſiue querela intentetur infra quinquennium, & ſic de iure cõmuni: ſiue poſt ex magna cauſa impedimẽti. & ſic de iure ſpeciali: & hoc in libertate data per fideicõmiſſum: quæ nullo modo retractatur: quia nititur duplici voluntate, ſeu conſenſu. videlicet teſtatoris & hæredis manumittentis. Sed in relicta directõ quę non nititur niſi voluntate teſtatoris, diſtinguitur. an intentetur querela intra quinquennĩũ, & ſic de iure communi debeat. imò reſcinditur: ſicut & alia legata nõ fauorabilia. an poſt quinquennĩũ de iure ſpeciali. & tunc idẽ q̃ in fideicommiſſaria: quia non reſcinditur. ſed ſoluit xx. aureos vt hæc habentur in tex. & glo. in dicto §. finali. cum l. ſequenti. ff. eodem.

2 ☞ *Querela quando dicatur præparata?*

3 *Querela non præparata quando tranſmittitur, non tranſmittitur ad extraneos: ſed ad deſcendentes tantùm.*

LEX V.

SI pater tuus. † Querela præparata tranſmittitur ad quoſcunq; hęredes. h. d. dicitur autem præparata poſt lit. conte. ſuper ea. vt hic: vel etiam poſt. aut ante datum libellũ poſt petitionẽ bo. poſ. gratia lit. agna. de qua in l. ij. ſ. eo. vel poſt contiouerſiam motã. cum appareret q̃ exhæredatus vult eam intentare. vt hic habẽtur in l. poſthumus. §. fi. cum l. ſeq. ff. eo. nam ſi poſtea exhæredatus decedat, tranſmittit ad quoſcunq; hęredes. vt hic. ſuprà niſi præparatione facta receſsiſſet per tranſa. vt §. de tranſ. lis mota. & ibi no. per Bar. tunc enim etiam quando eſſet præparata, non tranſmitteretur ad hæredem: quia odioſa, ſicut neceſſe iniuriarum tranſmittitur ad deſcẽdentes ipſius filij exhæredati. vt j. eo. l. ſcimus. in fi. ſicut lapſa hæreditas aſcendentis etiam non adita tranſmittitur ad deſcendentes. per tit. de his qui ante apertab. Et hoc quando competit contra teſtamentum aſcendentis ratione prædicta. Sed quando contra teſtamentũ fratris turpem perſonam inſtituentis, & fratrẽ pręterẽuntis. vt j. ea. l. fratris. & fratres. quo caſu loquitur illa l. glo. quæ eſt hic. videtur idem ſentire. dum alle. illam l. ſcimus. in fi. Pe. Cy. & alij tenent contrarium non eſt eadẽ ratio. nam hæreditas fratris nõ adita non tranſmittitur ad deſcendẽtes fratris. ergo nec querela cõpetẽs contra teſtamentum fratris. Tene menti. † In tex. ibi. [vel poſtquã propoſitum abſoluiſſet.] ſupple. & ad aliquem actũ exteriorẽ proceſsiſſet. per quem peteret de ſuo propoſito. & tunc diceretur querela pręparata vt ſ. dixi. Non autem ſufficeret propoſitum in mente retentum. ſicut nec in aditione hære. ſufficit volũtas adeũdi ſine aliquo actu exteriori. vt no. in l. pro hærede. in prin. ff. de acqui. hære. † In tex. ibi. [te hærede relicto deceſsit.] Idem ſi reliquiſſet inquẽtum extraneum. ſed quando tranſmittitur non pręparata, non tranſmittitur ad extraneos: ſed ad deſcendentes tantùm.

2 ☞ *Donatio inofficioſæ facta per patrem, qualiter poſsit reſcindi?*

3 *Filius exhæredatus: cui pater fecit relictum quod eſt minus legitima: non poteſt intentare querelam: ſed debet agere ad ſupplementum.*

LEX VI.

CVm quæritur. † Exhẽdatus nõ habet querellam ſi ſibi fuit relicta integra legitima: quæ eſt quarta pars bonorũ quæ habebat teſtator tempore mortis ſuæ. h. d. In tex. ibi. [an filij.] exhæredati ſub. etiam indebitè. quia ſine iuſta cauſa. nã nihilominus valebat teſt. nec

scilicet posset expugnari per querelã. hodie verò idem. si causa iusta fuit expressa: licet non esset vera quia seruata est solenni
1 tas à iure requisita de filijs instituendis, vel exhęredandis. vt l. in ter cætera. ff. de libe. & posthu. & l. Gallus. §. in omnibus. In tex. ibi. [si quartam bonorũ partem.] supple deducto ære alieno, vt ff. eo. l. Papinianus. & §. quanta. & §. quoniam autem. & istud de quarta corrigitur hodie per authẽ. nouissima. hic posita quia est tertia, vel semis. secundũ numerum liberorũ. † In tex. ibi. [mortis tempore.] hoc etiam corrigitur per auth. vnde si parens. quia non semper inspicitur tempus mortis, sed etiam inspicitur tempus anterius. si pater exrenuauit patrimonium suum per donationem. nam filio debetur licentia. i. quarta, vel tertia non solùm de bonis quæ pater habebat tẽpore mortis, quę fortè erant pauca sed etiam de illis quæ habebat tempore donationis: quę fortè erant multa. & sic rescinditur donatio inofficiosa per querelã inofficiosæ donationis. vt ibi. & in ti. proxi. quod etiam iure veteri digestorũ videbatur introductũ. vt in l. Titio Seio. & §. seq. ff. de leg. ij. sed si alio modo pater diminuebat patrimoniũ, sufficiebat & sufficit q̃ habeat quartam vel tertiam de bonis quæ reperitur habere tẽpore mortis. vt in hac l. Sed oppo. q̃ imò licentia secundum illa tempora sit quarta pars illius portionis quę tangit filiũ ab intestato. nõ autem quarta vel tertia omnium bonorum. vt j. eo. l. parentibus. Solu. aut quæritur de licentia filiorũ. & est quarta, vel tertia omnium bonorum inter omnes æqualiter diuidenda. vt in aut. nouissima: aut quęritur de legitima vnius filij, cum sint plures: & est quarta, vel tertia illius portionis quæ ipsum tãgit ab intestato. vt in d. l. parentibus. & hoc recidit in idem cum primo. † In tex. ibi. [inspicitur.] quia si sibi fuit relicta integra legitima, non potest intentare querelam. etiã si velit repudiare relictum. secus si non fuit relicta integra iure illo. sed hodie etiã tũc non potest intentare querelam: sed debet agere ad supplementũ. vt j. eo. l. omnimodo. quinimò etiã iure veteri quando filius erat exhæredatus & ti. legati, vel donati. causa mor. vel inter viuos fuerat relictum, vel datum aliquid minus licentia, non habebat querelam. sed agebat ad supplementum. casus est in l. si non mortis. eo. sed si non erat exhæredatus, sed institutus in minori parte legitimæ, habebat querelam iure veteri. sed hodie per l. omnimodo non habet: sed agit ad supplementũ. Sed oppo. quia filius instituto debebat habere legitimam iure instituti. & si non erat institutus, testamentum erat nullum: licet iure legati vel fideicõmiss. legitima esset relicta: vel si erat emancipatus, intẽtabat contrata. vt l. in tamen. §. qui rogatus. ff. ad Treb. & hoc est clarum secundùm omnes. Solu. verum est si non erat exhęredatus, nec institutus. licet indebitè. ad excludendum ipsum à querela sufficiebat relinquere iure legati. casus est huic. vel dona. vt in d. l. si non mortis. nõ tenebat eam acceptare, si nolebat: sed acceptando sibi prę iudicabat in querela: sed legitimã tenebatur acceptare: vellet nollet. & ita intelligitur illa l. quia tunc (cùm pater sit mortuus) non posset prouidere. si non acceptaret: sed quando vult donare, non cogitur acceptare quia potest prouidere pater ipsum instituendo. facit l. si verò. §. fina. ff. de bo. liber. Tene menti prædicta. quę declarant istam materiam.

1 *Per futurum quomodo legitima possit augeri, uel minui?*
1 *Quando hodie debeat aliquid relinqui filio iure institutionis: & quod deest suppleatur uel ex legatis, uel fideicommissis: quæ computantur in legitima: uel ex alijs quæ prouenunt ex facultate defuncti. & unde omnino. nume. 5.*
4 *Tam filius instituatur in aliquo, licet ei iure legati uel fideicommissi relinquatur maior hereditatis: testamentum non ualet.*
5 *Quis statutum auget legitimam, an etiam requiratur titulus institutionis?*
6 *Legitima quæ debetur ascendentibus, an debeat relinqui iure institutionis?*
7 *Quid etiam in testamento inter liberos debeat relinqui legitima titulo institutionis: & quid si noluit testari, sed diuidere bona sua inter filios.*
1 *In descendentibus si erat pater, & mater, an quilibet eorum debeat habere tertiam pro sua legitima. & an sufficiat una tertia inter ambos?*
1 *Quæ statuantur in legitimis debita iure naturæ non censentur statuta in falcidia uel Trebellianica. & quid econuerso?*
11 *Si ex pluribus filijs unus instituatur uniuersaliter, & alij in eorum legitima, an institutus computetur in numero, ut habeat partem legitimæ?*
12 *Si unus ex quatuor filijs est incapax, an portio sua remaneat apud alios tres?*
13 *Si unus eorum est exhæredatus, an portio sua remaneat apud institutum: an apud alios?*
14 *Si pater instituat filium uniuersaliter in omnibus bonis, & uxori suæ legat usumfructum communi bonorũ, quod uxor nõ debeat habere usumfru. nisi pro duabus tertijs.*
14 *Itane statuto quod extantibus agnatis usque ad quartum gradum mater non succedat, ex tunc debeat habere saltem legitimam?*

AVTHENTICA.

NOuissima. † Ista authẽ. cõtinet quatuor dicta. Primũ vsq; ibi: [quoquo relicti ti.] Secũdũ vsq; ibi. [ex æquo.] Tertiũ vsq; ibi [cuius portiõis.] Quartũ vsq; in fi. Primũ dictũ corrigit l. cũ quę rit. dũ dicit si quartã bonorũ. &c. & l. Papin. §. qm̃ aũt cũ seq. & aliàs similes. quæ dicũt legitimã omniũ filiorũ esse quartã partẽ totius hæreditatis. & sic tres vncias. nõ distincto numero liberorũ: & sic pater de dodrãte. idest nouẽ vncijs quæ faciũt tres partes: de quatuor poterat facere q̃ volebat, & relinquere etiã extraneis. dũmodo reseruaret filijs & quartã partẽ totius. vt in l. parẽtibus. per istã auth. augeẽ legitima. vt si tertia pars. i. quatuor vnciæ. si eĩ sint quatuor, vel pauciores filij. sed si plures, sit semis. i. dimidia. sic notaẽ per ius positiuũ posse augeri debitã iure naturæ: eo modo potest minui, vel etiã in totũ tolli. vt no. per Cy. in l. sancimus j. de nup. & Bar. ĩ l. Titio cẽtũ §. Titio gñro. de cõdi. & demõ. & Dy. in capit. indultũ. de reg. iu. in vj. licet videatur contrariũ quia ius positiuũ. nõ põt tollere ius naturale. vt inst. de iu. na. §. sed naturalia. sed quia ius successionis est de iure positiuo. sicut ius positiuũ potuit inducere: attenta tĩ ratione naturali ita potest tollere: & hæc est cõmunis opi. licet quidã dixerunt q̃ bñ põt minuere, sed nõ tollere. sed certè si nõ posset tollere, nec minuere. quia per hoc etiã tolleret minuendo vsque ad minimum. quod de bonis. §. fin. ff. ad l. fal. & quod dixi de iure positiuo cõ
2 muni. idem de iure municipali. quo ad eius territorium. † & sic per statutũ potest augeri legitima. vt in ciuitate Teruisina vbi est statutum q̃ ascendens non possit extraneis relinquere vltra tertiam partem bonorum suorum. reliquæ duæ tertię debent applicari venientibus ab intestato. idest descendentibus. & sic legitima sunt duæ tertiæ econuerso ad ius commune. quod dat potestatem testãdi de duabus tertijs. & non de alia tertia. istud ecõuerso & eo modo potest minuere, vel tollere: vt in statutis vrgẽtibus communiter per Italiam. q̃ existente masculo filia fœmina non succedat: sed debeat dotari. nam illi tali fœminæ nulla legitima debebatur. licet debeatur dos: si maritetur. & non aliter quia legitima est portio portionis debitæ ab intesta. vt l. parentibus. sed tali feminæ existente masculo q̃ nulla portio debeatur ab intestato quia statutum dicit q̃ non succedat ergo nulla legitima debetur. nec tunc dos succedit loco legitimæ: quia si succederet, nulla inesset conditio. vt. infra. eo. l. quoniam & tamẽ nũc conditio inest, si nubat. aliàs nõ debet & si decesserit antequam nubat, non transmittit ad hæredem: & hoc pluries vidi consultũ Secundum confirmat ius. C. Iustiniani. quod est in eadẽ. l. oĩmodo. Vbi dicit idem. sed tam ista quàm illa corrigunt iura vetera digestorum. quæ nolebant filio relinqui legitimam iure instituti. aliàs etiam si fuisset relicta iure legati, & fideicom. dicebatur filius præteritus. cum præteritio sit non instituere, nec exhæredare. vt j. de fideicom. l. pe & l. inter cætera. ff. de libe. & posthu. & l. gallus. §. in omnibus. iũcta. l. ita tamẽ. §. qui rogatus. ff. ad trebe. dicebatur præteritus. & habebat contratabu. filius cui iure fideicõmi. s. hæreditas vel pars eius erat relicta. † hodie verò per aliã auth. nouiorẽ. illa in ti. vt cùm de appel. cog. §. aliud quoq; capitulum. requiritur ti. institutiõis. saltem in vno nummo. & in hoc differt à iure veteri. quo tota legitima habebat relinqui iure inst. hodie sufficit quòd instituatur in aliquo. iuxta nota. in l. si quis priore. ff. ad trebel. & l. tertia. §. sed vtrum. ff. de mino. & hoc q̃d deest suppletur vel ex legatis: vel ex fideicom. quæ computantur in legitimam, vel ex alijs quæ prouenĩunt ex facultate defuncti. iuxta plene not. per Bar. in l. in quartam. ff. ad l. falci. vel si nihil fuit relictum vltra aliud modicum in quo fuit institutus, suppletur ab hærede. & interdum etiam à legatarijs: quibus relictæ sunt res testatoris in speciæ. vt no. per Bart. in d. l. in quar
4 tam. † Et est mirabile quod si filius instituatur in vno nummo tantum. valeat testamentum: & si non instituatur, sed iure legati vel fideicommissi relinquantur mille marchæ auri, vel maior pars hæreditatis. testamentum non valet. & hoc contingit. quia titulus institutionis est honorabilis: vt l. filium. de lega. præstan. & habet ius accresc. posito quod sit in certa re institutus. quod non habet titu. legati, & hoc in filio, sed in extraneo titu. institutionis in certa re alio instituto in toto, non habet ius accrescẽdi: vt l. quoties. infra de hær. inst. Aduerte tñ ad vnũ notabile dictũ
5 Bald. † si statutum augeret legitimam, nisi dicat expressè quod

a ¶ Falcidię. An appellatione falcidiæ comprehendatur Trebel. vide in l. ij. ff. ſi quis ali. teſta. prohi. & in l. j. in fi. ff. de iure co.

b ¶ Frater minor. adde cle. exiui de paradiſo. de ver. ſig. doc. in c. in p̄ſentia. de .pba.

debeat relinqui iure inſtitu. ſufficit q̄ relinquatur quoquo relicti tit. quia ſtatutū vult derogare iuri communi. & ſic non tantùm in quantitate, ſed etiam in modo relinquēdi cenſetur voluiſſe derogare. ita ſingulariter tenet Bal. & dicit ſe conſuluiſſe in l. maximum vitium. in vlti. col. vel in fi. pe. j. de libe. præte. Tene menti pro ſtatuto Teruiſino. quod frequenter venit prę manibus. ſuper quo plures habui conſulere. Aduerte etiam ad aliud dictum Bar. in l. pater filiū. §. fi. de lega. ij. qui tenet q̄ non ſufficiant verba directa inſti. niſi dirigantur ad ipſum filium: puta inſtituto filio in tali re vel cauſa, ſibi relinquo iure inſti. ſi autem dirigantur ad hæredem vniuerſaliter inſtitutum, vt quia grauetur quod filiū teſtatoris recipiat in cohæredem: licet illud verbum cohæredem importet inſtitutionem in ſe. vt l. verbis ciuſdibus. de vul. & pupil. ff. illo caſu nō importat. ſed potius fideicommiſ. per illum §. & ſic nō ſufficit in relicto facto filio pro legitima, quod perpetuò tenę menti. & ita reperio conſultum per do. Ioan. paiarenſem de ſenis. qui fuit doctor Bald. & per ipſum Bal. commendatur ſatis. quia erat maximus textualis: & circa prædicta vide quod no. Bar. in l. illa inſtitutio. ff. de hære. inſti. vbi recitat diſputationem Richar. malum. quā etiam hic de verbo ad verbum refert Alber. ſi pater per verbum commune relinquo aliquid relinquat filio. & vult teſtamē tum aptari ſecundū conſilium ſapientis, an ſapiens poſsit declarare q̄ addat illud verbum iure inſtitutionis? nam ſi hoc poſsit, teſtamentum non valet: quia verbum commune relinquo. prolatum ſuper certa rei quantitate, non importat titulum inſtitutionis: ſi non dicatur expreſsè alio reſtituto vniuerſaliter ſecundū cōmunem doctrinam doc. per l. cogi. §. & generaliter. ff. ad Tre. ſed alio non inſtituto, ſecus. quod dic tamen. vt l. his verbis. eo. ti.

6 de hære. inſti. alia duo dicta huius aut. ſunt clara. † In gloſ. mag. quæ inci. [imò.] ibi. [iure inſtitutionis.] hodie in deſcendētibus. ſed quid in aſcendētibus, an legitima quæ debetur patri, vel matri, aut auo, vel auiæ, debeat relinqui iure inſtitutionis. gloſſ. & Bar. in l. ſiue. §. excluditur. de iure pat. ff. videntur tenere q̄ non: quia parentes æquiparantur patronō: præter quā in quibuſdam caſibus. de quibus ille non eſt: ſed patrono poteſt relinqui legitima quoquo relicti titu. etiam hodie. & eodem modo parentibus. Moder. doc. vt Bal. & Ang. tenent contrariū. per l. nam & ſi parentibus. ff. eo. q̄ relinquatur iure inſti. vt no. Bal. j. eo. l. omnimo

* do. & Ang. in aut. ex cauſa. j. de libe. præte. Bar. autem ſe fundat in glo. quæ eſt in l. j. §. j. ff. ſi quis à pa. fuerit manumiſ. tamen in l.

* filio præterito. ff. de iniu. teſta. * videtur ſentire idem quod Bal. præterea glo. j. tenent q̄ legitima parentum ſit aucta ſicut legiti-

7 ma filiorum. ergo & modus relinquendi debet eſſe idem. † In gl. ibi. [vel refert vtrum fiat ſolēne teſtamentum &c. quidam intelligunt ſolenne. ſcilicet in ſcriptis. non ſolenne ſcilicet nuncupatiuè: & ita intelligit Alberi. ſed certè illa non fuit intentio gloſ. ſed voluit dicere q̄ aut teſtator teſtatus eſt ſolēniter cum ſeptem teſtibus: & tunc requiritur q̄ relinquat iure inſti. aut ſine ſolennitate coram duobus inter liberos, & tunc ſecus illa opi. non habet in ſe rationem: quia ſic eſſet deterioris conditionis teſtamentum ſolenniter factum: & de iure communi, quā non ſolenne, & de iure ſpeciali. quod eſſe non debet. quia ius commune potentius eſt vt in l. eius militis. §. ſi militia. ff. de re mili. & quod no. per gl. in l. j. §. ſi aduer. ven. Poſſet tamen tertio modo intelligi. q̄ aut teſtator voluit teſtari, & tunc ſiue ſolenniter, & de iure communi: ſiue non ſolenniter. & de iure ſpeciali. requiritur q̄ relinquat iure inſti. ad hoc vt valeat. & ſic in hoc teſtamentum factum inter liberos non eſt priuilegiatum: licet ſit priuilegiatum in numero teſtium. & hoc fauore liberorū. quia intereſt eorum quod relinquat iure inſti. Aut noluit teſtari, ſed diuidere bona ſua inter filios, & ſic potius inteſtatus decedere, & tunc licet non vtatur his verbis iure inſti. valet diſpoſitio teſtatoris, vt j. fami. erciſ. l. quoties. & l. fi. cum ibi nota. nam non omnes ſciunt vti dictis verbis.

8 † In ea. ibi. [Item intelligo etiam in aſcendentibus quartam auctam.] ſed pone q̄ erat pater, & mater, an debeat habere quilibet eorum tertiam pro ſua legitima: an ſufficiat vna tertia inter ambos? dic q̄ ſic. per l. quodcunq; ff. ſi quod in frau. patroni. & l. ſi patronus. §. ſi plures. & in aut. vt cum de appel. cog. §. & hic quidem de hære. & fal. §. j. & ar. j. ad Ter. aut. defuncto. † In eo. in fi. ibi. [Item quarta Treb. vel iure inſti. &c.] no. ex iſta gl. q̄ ea quę ſtatuuntur in legitima debita iure natu. non cenſentur ſtatuta in falſi. vel Trebel. & ſic appellatione legitimę, non comprehenditur falci. nec Treb. ita dicit Ioan. An. in addi. Spe. titu. de ſucceſ.

10 ab inteſtato. & inducit ad pulchram qō. † Sed econuerſo appel-

a latione falcidiæ * vel cōtinetur interdum legitima debita iure naturæ: vt ſeq. aut. vnde & ſi parens. & etiam Trebellianica. vt in l. Titia. cum multis aliis ſimi. ff. ad l. fal. Vltimò circa primum dicium huius authenticæ dubitatur primò an inſtitutus computetur in numero liberorum. Pone enim q̄ teſtator habens quatuor liberos, vnum inſtituit hæredem vniuerſaliter: alios tres inſtituit in eorum legitima. illi petunt tertiam totius hæreditatis, inſtitutus dicit q̄ de illa tertia debet habere partē ſuam: vnde cum ſint quatuor vnciæ, & ſint quatuor filij, vult retinere vnam pro ſe. & aliis dare tres: illi dicunt q̄ non poteſt hoc facere: quia habet ipſe bonorum reſiduum: quod debet ſufficere ſibi: & ſic non debet computari in numero. ſed habetur perinde ac ſi non eſſet tres ſed tùm. quo caſu deberent habere integram tertiam: & ſic quatuor vncias. quęritur quid iuris? Guli. de Cu. tenet primam partē per inſtituto. vt poſsit retinere vnam vnciam pro ſe. per l. ab omnibus. §. ſi à Titio. ff. de lega. j. & de condi. & demon. l. qui hære-

11 §. fi. † Item quæritur. quid ſi vnus de quatuor filijs erat incapax

b quia deportatus, vel frater minor. ᵇ Reſpondetur q̄ portio ſua remanet apud alios tres. quia habetur pro mortuo. vt in l. ſi nec deportatus. ff. de bo. li. & l. j. §. fi. de contrata. & ex hoc ſequitur q̄ ſi erant quinq;, & vnus erat incapax, legitima aliorum quatuor non erit ſemis: ſed triens. quia non computatur in numero, ſicut

12 ſi eſſet mortuus. † Sed pone q̄ vnus de quatuor, vel vnus de ea-que erat exhæredatus: quid erit de portiōe ſua. an remanebit pones inſtitutū. an verò apud alios? illa eſt magis dubitabilis quaſtio. de qua & quibuſdam aliis per Bar. in l. pater filium. ff. con. per Dy. in l. planè. §. duobus. & ibi credo plenè tetigiſſe. ff. de le. j. & hoc tangitur per Gul. & Bal. qui Bal. hic aliter loquitur quā in l. pater filium. vbi videtur in omnibus cōtradicere Bar. dicit ibi. quia eſt ſublimis & alta materia. & Iac. But. diſputauit circa eam vnam pulchram qō. in qua Bar. tenuit contra eum. ſed Bal. hic & ibi tenet pro eo in vlti. glo. ibi prima verior eſt. & ſic no. q̄

13 † ſi pater inſtituat filium vniuerſaliter in omnibus bonis, & vxori ſuæ legat vſumfru. omnium bonorum: q̄ vxor non debet habere vſumfru. niſi pro duabus tertijs. de quibus poterat pater diſponere. etiam quó ad proprie. eodē modo de vſufru. ſed dicta tertia quę erat neceſſaria p̄ legitima filij, nō debet habere vſufru. quia ſicut pater de illa non poterat teſtari quó ad proprietatem: ita nec quó ad vſumfr. nec commodum proprietatis, quod habet filius in alijs duabus tertijs, tenetur compenſare cum vſufructu ſuæ tertiæ, & hoc vult illa glo. quæ communiter tenetur & obſeruatur: & ita no. in l. omnium. ff. de vſufr. quæ debet limitari. niſi teſtator inſtruxerit filium. Adde † an ſtante ſtatuto q̄ ſtantibus agnatis vſq; ad quartum gradum mater non ſuccedat, an tunc debeat habere ſaltē legitimā? & per dicta in prin. huius l. videtur q̄ nō. Sali. hic p̄, & cōtrà multa dicit. tandē tenet q̄ ſic.

2 *Mater quæ ſecundo nubit, licet nō poſsit ſecūdo marito donare, nel relinquere plus quàm uni ex liberis primi matrimonij, an poterit donare filijs ſecundi tantum plus quàm filijs primi?*

3 *Quæ dicatur immenſa donatio?*

4 *Quæ dicatur propriè falcidia: & quid computetur in ea? & quòd etiam improprie poſsit accipi pro legitima.*

5 *Si filia nō vult conferre dotē, an poſsit repudiare hæreditatē paternā, & retinere dotem?*

6 *Si pater recepit emphyteuſim pro ſe & uno ex filijs, an ille ſiue repudiet hereditatem paternam, ſiue non, poſsit ſolus ipſe retinere emphyteuſim?*

7 *Sicut donatio ſimplex poteſt eſſe inofficioſa, & reuocatur uſque ad legitimam: ita donatio ob merita facta: & ſic non poteſt pater remunerare aliquem in præiudicium filiorum, & legitimæ ipſorum.*

AVTHENTICA.

1 VNde ſi parens. † Donatio inofficioſa facta vni ex liberis, p̄ alios reuocatur vſq; ad legitimam ei debitam. & non vltra: & filius donatarius licet velit abſtinere ab hæreditate & retinere donationem: non propterea euadit quominus fratribus ſuis teneatur ſupplere legitimam ſi eam integram non habet. ſpecta quātitate bonorum quæ erat ante donationem. hoc dicit. Et pone caſum hoc modo. pater habens quatuor filios, vni eorū (quem magis diligebat) donauit decem vncias ſuæ hæreditatis, vel huic

vel ſuorũ bonorũ,quæ diuiduñt in duodecim vncijs poſtea ve-
niens ad mortẽ oẽs dictos filios æqualiter inſtituit hæredes vel
decesit inteſtatus:& ſic æqualiter veniũt ad ſucceſsionẽ in hæ-
reditate iſtius patrimonij non reperiuñt niſi duæ vnciæ de duo
decim qa non erant plures tempore mortis ſuæ:nã aliæ decẽ exi
erant patrimoniũ per donationẽ:& hæreditas cõſiſtit in bonis
quæ defunctus habebat tẽpore mortis,de iſtis duabus vncijs di
uidendis inter eos nullus eorũ põt habere vltra dimidiã vnius
unciæ: cõquæruñt ergo alij tres de dicta donatione quæ ſi non
fuiſſet facta: ſaltẽ ꝓ legitima quẽlibet eorũ tetigiſſet vna vncia:
cũ ſint quatuor & legitima eſt tertia pars:q̃ facit quatuor vncias
nec pater per teſtamentũ potuiſſet eos priuare dicta vncia ſine
iuſta cauſa:vñ petunt ab illo fratre donatario ꝙ debeat ſupplere
eis legitimã,& ſic dare tres vncias:vnã pro quodlibet et reſiduũ
teneat qa pater potuit priuare eos reſiduo ꝑ teſtm̃.vt in l.parẽti-
bus.eo.modo ꝑ dona. legitima erat olim quarta hodie tertia bo-
norũ quæ erãt defuncti tẽpore mortis ſuæ.vt in l.cũ quæriť.ſ.e.
ſed tẽpore mortis non erãt niſi duæ vnciæ,de quibus ab inteſta
to quẽlibet noſtrum tãget dimidia vncia:legitima ergo cuilibet
noſtrũ eſt tertia pars illius dimidię vos aũt nõ ſolum habetis ter
tiam,ſed totã dimidiã ergo habetis pluſquã legitimam:nõ ergo
poteſtis cõquæri quæriť quid iuris imperator corrigendo l.cum
quæriť inquãtũ dicebat inſpici tẽpus mortis, & bona quæ tunc
habebat defunctus:& vult ꝙ inſpiciať tẽpus donationis,& bo-
na quæ tũc habebat,& de illis debeať tertia cũ ergo inſpecto il-
lo tẽpore legitima cuiuslibet eorũ eſſet vna integra vncia,dona-
tio ꝑdicta q̃ diminuit illã legitimã,dicit fuiſſe immẽſa,& inoffi-
ciоſa.& ideo ille filius donatarius ex bonis donatis teneť fratri-
bus ſupplere legitimã, vt quilibet habeat integrã vnciam & ſic
cuilibet ſupplebit dimidiã vnciã alterã verò dimidiã habent ex
inſtitutione.Sed pone ꝙ iſte filius dixit ego repudio hæreditatẽ
habeatis vos illas duas vncias q̃ remanſerunt,& non detis mole
ſtiã in donatiõe mihi facta.An poterit hoc dicere?certè nõ quo
minus adhuc teneať eis ſupplere vt ſic habeant vltra illas duas
alĩ vncias& ſic vnciã ꝑ quolibet.Iſte eſt caſus ſingularis iſtius
1 authenticæ.& probať in l.j.j.tit.j.†In tex. ibi. [quendã liberorũ.]
dicit Odof.primi,vel ſecundi matrimonij non curo. Et per hoc
dicit Bal.qd̃ licet mater q̃ ſecundò nubit.nõ poſsit ſecundo ma
trimonio auferre vel relinquere pluſquàm vni ex liberis primi matri
monij,cui minus donauit,vel relinquit.& ſi contrariũ facit, re-
uocatur per liberos primi matrimonij:& ſecundus vir redigitur
ad inſtar illius cui minus donauit,vel reliquit.vt in l. hac edicta
ti.j.de ſecundis nup. Bene tamẽ põt donare filijs ſecundi matri-
monij plus quã filijs primi dũmodo filios primi nõ fraudet ſua
legitima.Caius eſt hic ſecundũ expoſitionẽ Odof.& expreſsior
tex.in auť.de nuptijs.§.pen. & hoc ipſe conſuluit & tenuit in l.j.
j.de inoffi.do.& ſi erit aperta via fraudandi in l.hac edictali, qd̃
non relinquat ſecũdo viro:ſed filijs natis ex eo. ſed certè nõ erit
fraudatio:qa illa lex prohibuit ſecundo coniugi donare nõ plus
quã filijs primi matrimonij:qa ille eſt eis magis exoſus: & ſic qñ
ex eo non habebat filios,vnde tunc ſiue relinquat ipſi viro,ſiue
liberis ipſius viri ex alia vxore, locum habet diſpoſitio huius
legis.Sed ſi habet liberos ex eo,illi non ſunt ita exoſi liberis pri-
mi matrimonij cũ ſint fratres eorũ.Ideo nõ tantum habent indi
quam.Tenementi hãc deciſionẽ ſed cõtra conſiliũ Bal.vidi con
ſiliũ ſũi lo.de ligna.& quã pluriũ aliorũ cõtemporaneorũ Bal.
qui in eodẽ puncto cõſuluerunt cõtrariũ qa fraudareť illa l.hac
edictali opinio Bal.magis placet:nec illi conſiderauerunt illũ §.
penult intellectũ Odo. †In tex.ibi.[donationẽ immẽſam.]dicit
glo.ꝙ immenſa donatio dicitur qñ excedit dodrantẽ.i. nouem
vncias:ſi enim nõ excedit,nõ eſt inofficioſa:quia reſiduũ. ſ. tres
vnciæ ſufficiũt pro legitima omniũ filiorũ illa glo.habuit reſpe-
ctum ad ius antiquũ.quo legitima erat quarta pars bonorũ:ho-
die verò eſt tertia,vel ſemis ſecundũ numerũ liberorũ.vt in auť.
præce.& ideo dicit inofficioſa,ſi excederet beſſem.i.viij.vncias.
& eſſent quatuor filij, vel paucíores: vel ſi excederet ſemiſſem
& eſſent quinq̃ filij,vel plures:ſi autẽ non excederet hoc intelli-
ge: verum ſi illud quod ſibi reſeruauit pro legitima filiorum eis
reliquit,& aſsignauit & ſic non ſint fraudati legitima ſed in eo
quod vltrà erat in quo ſicut poterat eos fraudare per teſtamen-
tum.vt in l.parentibus.j.eo.ita potuit per donationem. Si verò
aliud quod ſibi reſeruauit filij non aſsignauit,ſed alijs:licet dona
tio non fuerit inofficioſa à princip.ex poſtfacto:& reuocatur ac
ſi à prin.fuiſſet inofficioſa:vt no.j.titu.j.in l.j.in glo. magna ver.
Item octauò.& verſic.nonò quæro.licet alio modo quàm facto
ſuo perditum eſſet illud quod ſibi reſeruauit,nõ redderetur do-
natio inofficioſa:vt in d.verſi.nonò quæro.& ita hoc anno con-
ſului in quodam puncto miſſo de Bononia.in quo plures Doc.
ceſpitabant:& dicebant quòd cum à princip.non fuiſſet inoffi-
cioſa, non debebat retractari, & non conſiderabant quòd ex
poſtfacto efficiebatur inofficioſa facto patris:& ſic erat perinde
ac ſi princip.quia futurus euentus hoc declarat: quòd nõ reſer-
uauit pro filijs,ex quo alteri aſsignauit.argu.ff.ad macedo.l.ſed
Iulianus.§.proinde.ver.quod dicitur.j.de natu. libe.l.cum quis.
ver.neque enim.vbi ex ſequentibus probatur qualis fuerit ani-
mus in præcedentibus.quid autem ſi filijs aſsignauit:& eos gra-
uauit? Reſpondeo non tenet grauamen: ſed reijcitur de legiti-
ma,vt l.cum patronus.ff.de lega.ij.& l.quoniam in prioribus.j.
eod.titu.& ſic non retractabitur donatio.In tex.ibi.[ex hæredi-
tate.] glo.enim exponit,id eſt ex patrimonio quod erat ante do-
nationẽ:& quòd ſi donatio non fuiſſet facta,mortuo patre fuiſ-
ſet conuerſum in hæreditatem.nam propriè loquendo bona do
nata non erant in hæreditate: quia exiuerant patrimonium per
dona.& ſic non potuerunt in hæreditatem conuerti. Sed oppo.
gl.quòd reuocetur in authen.de nup.§. quia verò. dic quòd hic
pater donauit bona ſua:ibi verò bona primæ coniugis:quæ de-
4 bebat reſeruare filijs natis ex ea.In tex.ibi.†[nomine Falcidiæ.]
glo.dicit,id eſt debitæ iure naturæ:quæ impropriſsimè dicitur
falcidia dicať illa quę detrahiť de ſingularibus relictis in quã nõ
computatur niſi illud quod capitur iure inſtitutionis: vt in l.in
quartam.ff.ad l.Fal.& per totum. Impropriè verò ponitur pro
trebellianica:quæ detrahitur de vniuerſali fideicõmiſſo, in qua
computantur ea quæ iudicio teſtatoris habentur:etiam ſi nõ titu
lo inſtitutionis:ſed legati,vel cauſa conditionis implendæ:& de
hoc habetur in multis legibus:quæ trebellianicam appellant fal
cidiam:vt patet in l.Titia.ff.ad l.falci.Impropriſsimè pro debi-
to iure naturæ:in quam computantur illa quæ ex ſubſtantia pa-
trimonij paterni habentur etiam iure legati,vel donationis inter
viuos,ſi hoc fuit actum.dummodo aliquid habeat iure inſtitu-
tionis.vt in authenti.vt cum de appel.cog.§.aliud quoq; capitu
lum. Et per prædicta dicit Barto.ſi aliquis dicat relinquo filio
meo talem poſſeſsionem pro ſua falcidia,cùm inſpecta qualita-
te filij:cui debetur legitima iure naturæ,poſſet congruè intelligi
id eſt ꝙ legitima:quia repugnat ſignificatio vocabuli: vt in iſto
tex.cum glo.non cenſebitur iſte præteritus:licet non dixerit iu-
re inſtitutionis:quia ſubintelligitur inſpecta qualitate perſonæ
& eius quod relinquitur:cum legitima ſit relinquenda iure in-
ſtitutionis:& verba intelliguntur ſecundùm materiam præiacẽ-
tem:vt in l.ſi vno.in princip.ff.locati. ſed ſi hoc nõ fuiſſet dictũ,
ſed ſimpliciter relinquo:quia illud eſt verbum commune.quod
apponitur certę rei,vel quantitati,nõ importat inſtitu.nec fidei-
commiſſum vniuerſale ſed ſingulare:vt l.cogi.§. & generaliter.
ff.ad treb.quæ ſemper allegatur ad hoc per omnes.& quod not.
in l.his verbis.de hæred.inſti.& iſte dicetur præteritus: & ſic te-
ſtamẽtum erit nullum.Adde dicit Bal.in l.quoties.j.de hære.in-
ſtit.ꝙ eſiam dicat relinquo meliori modo quo poſſum:& debeo
cẽſetur dixiſſe iure inſtitutionis.Item in l.ſi adulta.j.de hær.act.
dicit Bal.ꝙ ſi apponat illa verba quod debeat ſtare cõtentus &
plus petere non poſsit ſimiliter videtur voluiſſe relinquere iure
inſtitutionis:quimò idem ait quod de iure canonico ſi nullũ de
prædictis verbis ibi apponat,videtur ſufficere fauore teſtamẽti
de iure canonico,& allegat tex.& Abb.in c.Raynutius. de teſt.
communiter Legiſtæ tenẽt cõtrarium.vide omnino Bal.in d.c.
quoties.& l.fi.j.fami.erc.& magnam vidi quæſtionem in ciuita-
te iſta in teſtamẽto Bartholomei de Leone.†In tex.ibi.[licet au
5 tem] id eſt.& facit ad illum ver.l.fi.ff.de colla.do.vbi ſi filia non
vult cõferre dotem,poteſt repudiare hæreditatem paternam: &
dotem retinere.dices tu imò contrariatur huic: quia hic dicitur
ꝙ non poteſt:niſi ſuppleat legitimam.Reſpondeo imò non con
trariatur:quia ibi non erat neceſſaria ſuppletio.& fratres totã hæ
reditatem haberent.& idem hic ſi non eſſet neceſſaria ideo dicit
6 [ſi opus ſit.] †Et dicit Bal.ꝙ Specu.allegat iſtum text. ad quæ-
ſtionem.ſi pater recipit emphyteuſim pro ſe & vno ex filijs po-
teſt ille repudiare hæreditatẽ paternam, & retinere emphyteu-

ſim.certè etiã ſi non repudiat,põt ſolus ipſe retinere emphyteuſim:quia pater potuit ſibi ſoli ꝓuidere:vt in l.quodcũqꝫ.§.j.ff.de verb.obli.nec obſt.l.cõtinuus.§.fi.e.tit.& ibi plenè not.& ꝓl.eum qui.§.j.vel ñ.eo.ti.vbi in his quæ cõſiſtunt in dãdo nõ põt ꝓuidere vni ex hæredibus:quia ibi qñ hæredes erat extranei : & ſic nõ poterat eis prouidere niſi tanquã hæredibus. nos loquimur in filijs quibus põt ꝓuidere tanquã filijs:licet nõ ſint hæredesvt d.l.quodcũqꝫ.§.pe.dic ergo diſtinguẽdum:an receperit pro ſe & filijs:& hæredibus.& tũc ſi filij nolũt,neceſſe eſt ꝙ ſint hęredes, vt in aut.de nõ alie.§.emphyteuſim.idẽ ſi recepit feudũ ſimplici ter,cẽſet recepiſſe pro ſe & filijs.dũmodo ſint ſibi hæredes:vt in c.vnico:an agnatus vel filius:nõ tñ diuidẽt ꝓ hęreditarijs portionibus:ſed viriliter.l.vt iuriſiurãdi.§.ſi liberi.ff.de oper.libe.ſed ſi recepiſſet pro ſe & filijs ſimpliciter,nõ dicendo hæredibus poſſent filij retinere feudũ:abſqꝫ eo ꝙ eſſent hæredes: & hoc voluit Bal.in d.c.vnico:an agnatus vel filius.& ꝓ Cy.in l.ñ.j.de libe.& eor.libe.Et an ſufficiat eo caſu quo reqrit ꝙ ſint hæredes,vt ſint inſtituti in certa re.vel ſit relicta iure inſti.an aũt requiraẽ quod ſint inſtituti in quotaꝫvide qđ no.Bar.in d.§.ſi liberi.& in Spec. de teſti.§.j.ver.fi.In gl.mag.ibi.[ſed qua actione.] Dic in iſta.q. Breuiter ꝙ poterũt agere cõdi.ex iſta aut.ad ſupplemẽtum legiti mæ.ſicut qñ filio eſt relictũ iure inſtit.minus legitima.quia agit cõdictione ex l.omnimodo.j.eo.nec expedit ꝙ agatur querela. Tu dic ꝙ expedit:qa oportet ꝙ prius reſcindatur donatio : quæ à principio valuit:ſicut cũ donatur in fraudẽ patroni vel in fraudem creditorum,expedit ꝙ imò agatur caluiſiana,vel fauiana, & reſcindaẽ donatio.& primo agitur actione in factum.vt inſt. de act.§.Item ſi quis in fraudem.In gl.ibi. [ſed cum non valuerit donatio.] hæc glo.voluit opponere ꝙ illa donatio nõ reſcindatur dũtaxat vſqꝫ ad legitimam:ſed ſit ipſo iure nulla:& ſic oĩa bona veniũt cõicãda per actionẽ fami.ercisc.ac ſi donatio facta nõ fuiſſet:quia facta filio in ptãte nõ valet l.ñ.j.tit.j.Sol.hic erat emãcipatus:& ſic valuit à prin.vel ſi erat in poteſtate, facta fuit ſibi donatio:nã tanquã filio:ſed tanquã extraneo propter merita impẽſa patri,quæ ſi fuiſſent impẽſa ab extraneo,merebatur hãc dona.remunerationis gratiu:licet em filius teneaẽ ad obſeqa reuerẽtialia patri ſuo:vt in tit.de obſequijs,nõ tñ teneẽ ad operas, tanquã libertus:ideo ſi operaẽ,mereretẽ retributionẽ : & illa quæ acquirit ex operibus ſuis,dicuntur aduentitia:quæ hodie acquiruntur filio.vt titu.de bon.quæ lib.& ex cauſa aduentitia poteſt hodie cadere obligatio ciuilis:& iudicium etiam inter filium & patrem:vt no.per glo.in l.frater à fratre.ff.de condic.indeb.non tamen ſufficit quantum ad hunc effectum quòd pater dicat dono tanquam benemerito:ſed debent merita ſpecificari,& proba
7 ri eſſe condigna:vt no.in l.ſi donatione.j.de colla.& in aut.ex teſtamento.per Bal.& etiam hic:& ex hoc no.ſecundũ dictũ †Ra. ꝙ ſicut donatio ſimplex põt eſſe inofficioſa , & reuocaẽ vſqꝫ ad legitimam:ita & donatio ob merita facta:& ſic non poteſt pater remunerare aliquem in præiudicium filiorum:& legitimę ipſorum.Secus in liberto.vt ff.ſi quid in frau.pat.l.Diuus.& bene loquit:& notauit:vel tertiò poſito qđ à prin.fuerit nulla,morte tñ cõfirmatur:ſed reuocatur vſqꝫ ad legitimã:vt l.ñ.j.ti.j.& adde ad præcedẽtem articulum quod no.per Cy.in l. pactum.ff.de pac. conuen.In glo.ibi.[Item alia ratione.] Glo.hic oppo.quod tota donatio retractatur per l.Titia.§.Imperator.de legat.ij. Breuiter dic quod quando eſt facta vni ex liberis,non retractaẽ per alios niſi vſqꝫ ad legitimam:ſiue ſit inofficioſa re tantum,ſiue re & cõ filio:& hoc declaratur per illam aut.licet veteres videantur etiã hoc dicere quæ ſunt in titu.j.per totum. Si autem facta ſit extraneo,tunc dicitur an fuerit inofficioſa re tãtum: & idem:an re.& conſilio,& tunc in totum:vt in contrario.& habetur per gloſ.in l.j.j.titu.j.verſi.quintò quæro.vſqꝫ ad verſic.ſextò.dic vt ibi: per Bal.in l. Titia.§.Imperator.& §.fi.

1 ☞ *Quòd hodie ſufficiat filium emancipatum inſtituere,licet de neponte|uel nepte nulla fiat mentio.*

LEX VII.

1 NEptem defuncti. †Neptis ex filio emancipato ꝑdefuncto exhæredata,põt agere querela.h.d. pro declaratione gl. quæ ſunt hic:& ſunt obſcuræ. Oppo.ſic:aut ille filius emancipatus erat præmortuus viuente auo iſtius neptis, patreqꝫ ſuo: & tunc iſta l.nullum habet dubium:nam cum neptis non præcedatur à patre ſuo,ſed teneat primum locum:nulli dubium eſt ꝙ ſi fuit exhæredata indebitè,habeat querelam:nam ſi fuiſſet præterita,redderet teſtamentum nullum: ſi remanſerat in poteſtate:aut iſte filius ſuperuixit patri eidemqꝫ auo:& tunc iſta lex non poteſt procedere nec iure veteri,nec nouo.Primum patet:quia filius emancipatus,& nepos vel neptis ex eo,ſimul vocabantur ad ſucceſsionem inteſta.de iure veteri per edictum de cõiung.cũ eman.li.quod emanauit ad diſcordiam quę erat inter ius ciuile:quod emancipatum nullo modo cognoſcebat: ſed vocabat neporẽ,vel neptem in poteſtate retentos: & ius prætorij: qđ vocabat eman.ac ſi fuiſſet in poteſtate: & ſic ꝑferebat ipſum nepoti,vel nepti:qa prior in gradu:ideo emanauit edictũ de cõiung.vt ſimul vocẽtur per vnde lib.ergo ſola neptis nõ debet habere querelã vnius:cõtrarium videtur velle ille tex. Item attẽto iure nouiſsimo,quo emãcipatus cognoſcitur à iure ciuili: ſimiliter ipſe filius ſolus deberet vocari,& non neptis. Timore huius cõtrarij ſunt hic duæ gl.j.gl.intelligit iſtũ tex.qñ emãcipatus ſuperuixit patri ſuo:& ambo erãt exhæredati.tam ipſe quã neptis quia ſi poneremus ꝙ eſſet mortuus,nõ habet dubiũ,vt in oppoſitione formata:tñ ad cõtrariũ qđ ſupra feci : ſed propter ipſum videẽ recedere ab ipſo intellectu:qa tũc deberẽt ambo vocari ab inteſtato:ergo & ad querelã:& ille tex. videẽ velle ꝙ ſola neptis ſed ſuſtinẽdo dic ꝙ iſte filius mortuus eſt poſtea,& illa neptis ſibi ſucceſsit:& ſic habet querelã partim iure ſuo,& ex ſua perſona:partim ex perſona patris:tanquã eius hæres,& ad eã trãſmiſſam:vt j.e.l.ſcimus.in fi.Secũda verò glo.videẽ intelligere ꝙ ille filius erat mortuus viuẽte patre ſuo,& dum dicit tunc non habet dubiũ,rñdeẽ ꝙ imò:qa illa erat nata ex filio emãcipato,& ſic videbaẽ extra familiã:ſed nõ ob.quia nõ erat nata vel concepta poſt eman.qa tũc fuiſſet extra familiã.iuxta no.in l.qui ſe patris j.vnde libe.ſed erat nata,vel ſaltẽ cõcepta ante emãcipationẽ:& ſic erat in poteſtate aui:& poſito ꝙ nõ eſſet: nõ ſequitur ergo nõ habet querelã:nam etiã emãcipatus eſt extra familiã:& tamẽ habet nõ intẽtata bon.poſſeſ.gratia litis agnoſcendæ: iuxta no.s.e.
2 l.ij.† In tex.videẽ ineptè loqui dũ dicit[quãuis pater eius emãcipatus fuerit defunctus:] qa illud qđ fuerit defunctus,eſt cauſa magis ipſius neptis admittẽdæ quã excludẽdæ,nõ debent loqui aduerſatiuè:ſed debent dicere quia pater emãcipatus erat defunctus:ſed dic ꝙ illa dictio quãuis, determinat verbum emancipatus:non verbum defunctus:& eſt ſenſus quãuis pater ipſius neptis fuiſſet emancipatus , ex quo tamen erat defunctus, nepos admittitur.hoc voluit illa glo.quæ videtur contrariari primæ: illa gloſſ.videtur optimè facere pro determinatione Bart.quam ponit in l.Gallus.§.& quid ſi tantum.de libe.& poſthu.de qua dixi in l.ij.§.eo.quia vult quòd ſi filius emancipatus hodie profertur : ideo ſufficit ipſum inſtituere, licet de nepote vel nepte nulla fiat mentio: licet iure veteri non ſic eſſet: vt d.§.& quid ſi
* tantum.vt colligitur ex illa glo.ibi.dum dicit [quia donec] filet viueret præcederet eam filius[& neque iſta neque alia via,admitteretur.] ſubaudi iure nouiſsimo autenticorum,non iure veteri:quod eſſet falſum,vt in glo.

2 ☞ *Legitima filiorum quanta ſit,& an habeat locum ius accreſcendi?*

3 *Inſtitutus in minori parte quam ſit legitima,adeundo hæreditatem non perdit ius agendi ad ſupplementum.*

LEX VIII.

1 PArentibus. † Pater poteſt bona ſua diuidere inter liberos:prout vult,etiam inæqualiter . dummodo neminem fraudet ſua legitima quæ eſt quarta pars portionis ſibi debitę ab inteſta.& qui agnouit iudicium defuncti , perdit ꝓquerelam quam habebat ex eo quod ſibi erat relictum minus legitima.h.d. Nota pro mò contra errorem vulgarium.maximè mulierum,quæ credũt quòd pater vel mater non poſsit plus relinquere vni filio quam alteri:quia dicunt quòd non debet eſſe baſtardus plus vnus quã alter. Nam pater vel mater non tenentur facere eos equales:ſi plus diligit vnum quàm alium:licet eis teneatur relinquere tertiam legitimam:de hoc eſt tex.expreſſus.j.de ſec.nup.l.hac edictali.§.j.ibi ſinautẽ nõ ęquis portionibus.& in aut.de nup.§.pe. ibi tamen Imperator conſuluit patri ꝙ moderatè hoc faciat:ne naſcatur inuidia inter fratres. † Item no. quòd quando agitur de legi-
2

de legitima vnius filij, dicendū est qđ olim erat quarta. & hodie tertia, vel semis eius quod erat habiturus ab intestato, et sic verò olim de legitima omnium simul erat quarta, vel hodie tertia, vel semis omniū bonorū ęqualiter diuidenda inter eos. vt in auť. no uissima. Si ergo vnus ex filijs excludať à portiõe sua, alij filij ad illum nõ veniunt ex propria persona: sed necesse habent venire iure accrescendi & hoc iure dicit Bart. non posse venire qa non habet locū in particulari successione sicut est successio in legiti ma q̄ ideo dicit particularis quia est deducto ære alieno nam in vniuersali venit æs alienū in particulari verò nõ habet locū ius accrescendi inter eos q non sunt coniuncti cõiunctione facta à testatore: licet sint coniuncti cõiunctione legali: & ita per istum tex. tenet Bar. in l. pater filiū. ff. eo. ꝓpter quod determinauit cõ tra determinationē Iac. but. in q. disputata per eū sed Bal. tenuit ꝙ imo in legitima habeat locū ius accrescendi: per tex. in auť. de nup. lib. curia depu. §. qđ si legitimorū imo fortius in alijs: quia nõ põt prohiberi per testatorē vt in auť. vt cū de app. cog. §. hæc auť. dic vt ibi. † Vltimò no. hic expressum in versi. [quid aūt.] ꝙ filius iure filius institutus in minori parte quā legitima, habebat querelam: sed eā perdebat si institutionē agnoscebat adeūdo hæ reditatē qđ sentire videtur soluendo creditoribus hæreditarijs. vt hic colligitur vel legatarijs. vt l. ij. j. de iure deli. & idem puto si aliter probetur adiuisse licet nihil soluerit & etiā per alios mo dos videtur agnoscere iudicium defuncti qui habentur in l. pe. in fi. & l. fi. ff. eo. tit. hodie vero per l. omnimodo. j. eo. non habent querelā: sed agere debet ad supplementū, & sic debet acceptare si vult agere ad supplementū aliàs vtroq; careret: quod olim nõ erat si non acceptabat, sed habebat querelam vt hic acceptando auť similiter hodie licet olim perdebat querelam: hodie nõ perdit ius agendi ad supplemẽtum. vt est casus j. e. l. si qñ. §. fi. & hoc post mortē patris licet renũtiet expresse: sed in vita patris etiam si expresse renuntiet, non valet & potest post mortē petere supplementum. vt eo. l. si quando. §. illud. prędicta habent locum in instituto, in exhæredato verò cui aliquid esset relictum iure legati. dic vt ś. eo. l. iij.

LEX IX.

De inofficioso. †Cõtra test. militis nõ datur querela. h. d. et hoc fauore militis similiter præteritus à milite non dicit test.] nullū, si sciebat se habere filiū aliàs secus: & sic eius præteritio habetur pro exhæredatione. vt l. sicut certi. & l. si cū vel in vtero j. de testa. mili. In tex. ibi. [vel iure militari.] i. sine solennitate testium dummodo sint duo. vt j. de test. mi. l. milites. nam etiam in hoc miles habet priuilegium. vt ff. de testa. mil. l. j. in prin. dū subdit de iure ciuili. i. cum solennitate requisita in testamentis aliorum & sic valet de iure communi. In tex. ibi. [vel centurionis.] Nam & Centurio erat miles qui præerat centum alijs.

1 ☞ *Querela licet non transmittatur ad hæredes extraneos nisi præparata, ex parte tamen illius contra quem competit bene transmittitur contra hæredem eius: uel uniuersalem successorem ipsius.*

LEX X.

Si hæredum. †Querela competit contra fiscū ad quē bona testatoris vniuersaliter peruenerūt. h. d. sic & contra fideicõmissariū vniuersalē eadē rõne. vt ś. e. l. j. Idē in quocunq; vniuersali successore facit l. ij. §. ex causa. ff. de iure fis. In text. ibi. [quem.] s. Quintianū. † In tex. ibi. [patrē tuū esse.] i. fuisse. No. ex ista l. ꝙ licet querela nõ transmittatur ad hæredes extraneos nisi prępa rata. vt ś. eo. l. si pater tuus. ex parte tamē illius contra quē cõpetit bene transmittitur cõtra hęredē eius, vel vniuersalem successorem ipsius. Secus videtur in successore singulari.

1 ☞ *Præteritio filij infamis non reddit testamentū nullū: & habetur p exhæredatione.*
2 *Non potest quis imputare alteri turpitudinē in qua ipse uersatur: & sic usurarius non potest hoc imputare alteri usurario.*
4 *Non potest quis excipere contra testes de crimine in quo ipse laborat.*
Iudex potest ex officio criminosum testem uel infamē repellere etiam parte non petēte.

LEX XI.

In arenam. †Infamis nõ prohibetur à successione intestati sed testamẽtum querelare non potest: si testator etiam fuerit infamis. hoc dicit

In tex. ibi. [sed sua sponte arenario constitu to.] dic quòd talis est infamis ipso facto: quia præbet spectaculū hominū: vt l. j. circa prin. ff. de his qui no. infa. In tex. ibi. [legitimę successiones.] s. ab intestato, vl ex testō: vt ff. pro soc. l. iij. vel iij. qa sunt scd'm volūtatem tacitā vel expressam vt in l. cõficiunt. ff. de iure cod. † In tex. ibi. [testamẽtū fecit.] supple & filiū infamem exhęredauerit, vel præterierit. Nam nõ põt querelare, nec contrata. nec test. dicere nullū: qa veniret cõtra voluntatē defuncti: & no. & tene mẽti ꝙ præteritio filij infamis nõ reddit test. nullū. & habeť pro exhæredatiõe. nā & largo modo præteritio dicitur exhæredatio. vt no. p Bar. in l. filio præterito. de iniust. rup. & irri. test. † In tex. ibi. [nisi & ipse.] Not. illud ad qđ semper allegať: ꝙ nõ põt qs imputare alteri turpitudinē in qua ipse versať: & sic vsurarius nõ põt imputare hoc alteri vsurario: vt in c. qa frustra. extra de vsur. † nec põt quis excipere cõtra testes de crimine in quo ipse laborat: vt vt no. per glo. in l. iij. §. lege Iul. ff. de test. vide c. testimoniū. extra eo. tit. potest tamen ex officio Iudex criminosum testem vel infamem repellere: etiam parte non petente: vt in l. quos prohibet. ff. de postulando.

2 ☞ *Si aliquis uel aliqua mulier emat ab aliquo monasterio fructus alicuius possessionis ad uitam, puta pro mille, & ipsa postea tantum superuixit q. percepit duo millia. an talis contractus dicatur illicitus, & usurarius?*
3 *Si coniuges faciant sibi inuicem reciprocam donationem, si contingat alteram præmori an talis donatio erit prohibita?*

LEX XII.

Si pater puellæ. † Si inter filios in legitima institutos fiat reciproca substitu. neuter dicit grauatus: & ideo neuter habet querelam ratione dubij euentus: quia ita põt acquirere sicut erogare. h. d. In text. ibi. [ipsa autē ex triēte.] i. in quatuor vncias & sic maiori parte quā ipsam tãgeret pro legitima: cū em essent duo filij, & masculi, & fœmina: legitima eorū erāt tres vnciæ. de quibus tãgebat istā filiā vna cū dimidia: & sibi fuit facta substi. fideicom. de fratre. vnde videbatur ꝙ haberet querelā: licet fuerit instituta in sua legitima: & vltra: quia erant in ea grauata: hodie verò propter hoc non datur querela: quia grauamen reijcitur: & j. e. l. quoniam in prioribus: sed nec in casu huius l. olim dabatur: & fuit grauamen reciprocum: & sic neuter ipsorum lęsus videtur: vt ś. de transa. l. de fideicõmisso: sed an hoc hodie corrigať. gl. fi. tenet ꝙ sic p d. l. qm̃. sed ibi gl. tenet cõtrariū: qa illa l. habet locū vbi olim ꝓpter grauamē cõpetebat q̄rela in odiū q̄relæ sed qñ grauamē erat reciprocū, nõ cõpetebat: vt in illa l. ergo nil imutať. Doc. tū tenēt illā gl. ꝙ re vera est grauamē, licet fingereť olim nõ esse: & vtilius est filio ꝙ remoueať, quā ꝙ exponat se casui futuro: & ita cõiter teneť scd'm Bart. quē sequit Bald. † Et no. hic ar. scd'm Cy. ꝙ si aliqs vel aliqua mulier (qa frequẽter in mulieribus cõtingit) emat à quodā monasterio fructus alicuius possess. ad vitā, puta ꝓ mille: & ipse postea tm̃ supuixit ꝙ p̄cepit duo millia, ꝙ potuit licitè p̄cipere & retinere, nec reputať cõtractus illicitus, nec vsurarius: qa potuisset mori primo an. & totū pretiū remãsisset pœnes monasteriū. vñ rõne huius dubij reddit licitū qđ aliàs nõ esset. ar. hic, & j. de vsu. l. si ea. Doc. tñ dicūt illud esse verū si tpe cõtractus celebrati verisimiliter dicta mulier nõ tm̃ credebať supuiuere: facta cõputatione ætatis scd'm l. hæreditatū ff. ad l. fal. & sic præter præsumptionē & cogitatū hoc euenit, ꝙ tm̃ fuit lucrata. aliàs si verisimiliter tm̃ poterat viuere contractus talis est illicitus ex intẽrione emẽtis: licet nõ ex forma sui: qa apparet ꝙ voluit multū suplucrari. vnde scd'm bonā cõscięntiā retinere nõ põt: licet in foro iudiciario nõ posset cõpelli ad restituẽdum: qa nõ est vsura formalis, sed mẽtalis: vt in c. cõsuluit. extrà de vsu. & qđ no. in c. in ciuitate. de vsu. per Inn. d. Raph. miratur ꝙ de hoc debeat dubitari: cū proponať ꝙ fuit vẽditio, & ꝙ datū fuerit nomine pretij, ꝙ dubiteť an sit cõtractus vsurarius: sed dicit esse recurrendū ad matetiā. l. ij. j. de rescin. ven, an fuerit deceptio vltra dimidiam: vel nõ, sicut quãdo quis emeret à domino directo vnū liuellū reddentē quinq;, ponamus in anno: an æstimabitur valere centum cõi æstimatione: quia reddit quinq; pro centenario: quia est cõis cursus. Sed aduerte: quia ipse nõ subtiliter cõsiderauit. nam aliud est emere rẽ, vel ius: ex quo percipitur

a ☾ Nõ põt. Adde Dy. in regu. frustra. de regu. iur. lib. vj.
b ☾ Fructꝰ. Adde Paul. de Castr. consil. xxj. inci. communitas ali cuius terræ & diffuse. per Iac. in l. j. C. de sum. trini. vbi diffuse iuncta mea apostil.

a ¶ Parte teſtatus. Adde l.ius noſtrũ.ff.de ff.de regu.iur. & per Bar.in l.j.in v.q.pri. C.de ſac.ſan.eccle.

reditus.aliud eſt emere ipſos reditus ſine re vel iure.Primo caſu emptio fit in perpetuũ, & ęſtimaẽ ipſa vel ipſum ius res.vñ ſi emeret liuellũ reddentẽ quinq; ꝑ centenario:& ſic c. viſo pretio.Licet ego poſtea,vel hæredis mei,percipiamus ex eo mille.ſine dubio eſt contractus illiciti tus:quia ipſa res ſtat periculo meo:ita & lucrũ debet eſſe meum ſed qa nõ emiẽ ipſa res,vel ius,ſed fructus,vel reditus qui ex eis ꝓcipiunt:nõ fit ęſtimatio ipſius rei:vel iuris,nec aliqs reſpectus habeẽ ad ipſum ius,vel rem:ſed ad ipſos reditus:ideo ꝓcedit qđ dicũt doct.q; iuſtũ pretiũ reputaẽ eſſe illud qđ inſpecta ætate q̃ erat illo tpe,poterat percipi de fructibus.nam poteſt eſſe qđ res valet quatuor millia:& ego emam fructus ad vitam meam pro mille:ſi inſpecta ætate quæ erat illo tempore,poteram tm̃ ſuperuiuere quód perciperem mille, vel modicum vltra, contractus eſt licitus,licet eueniat caſus quod multo plus viuam , & percipiam duo millia.Sed ſi inſpecta illa ætate poteram tantum verisimiliter viuere q; percipere duo vel tria millia,& ita euenit:cõtractus non fuit licitus ex intent. & ita teneor reſtituere in foro cõſcientiæ,licet nõ in foro iudiciali:ſed ſi nõ ita euenit licet peccauerint in intentione:& de hoc merear pœnitentiam : nõ tamẽ teneor reſtituere illud quod non percepi:& ſic in hoc q; ſit iuſtũ pretiũ,non habetur cõſideratio ad rem: ſed ad ætatem mentis: & ad id quod poterat contingere veriſimiliter:& ad illam diſtinctionem optimè facit quod habetur in ſimili in l.ſi conuenerit. ff.de pact.do.vbi diſtinguitur an mulier dederit fundum in dotem:an verò fructus percipiendos ex fundo. Nam primo caſu maritus debet lucrari fructus:& nõ valeret pactum quod reſtituerentur vel augerẽt dotẽ.Secundo caſu non lucratur fructus ſed vſum ex eis:vnde tenetur ſol.mat.reſtituere æſtimationẽ fructuum,& ſatis eſt q; interim fuerit vſus eis,& illud nõ conſideravit d.Raph.†Facit etiã ſecundũ Cy.& alios iſte tex.cũ ſi.qđ ſi
3 coniuges faciant ſibi inuicem reciprocam donationem,ſi cõtingat alterum præmori:non dicatur donatio prohibita, ſi dicaẽ q; ſit donatio inter viuos,& non poſsit reuocari ſecũdum l.vbi ita donatur.ff.de dona.cau.mor.talis donatio ſtatim erat valida & non indigebit confirmatione per mortem:& etiam non interueniente traditione poſt mortem poterunt bona peti:tene menti: quia Cyn.non declarat illo modo:& eſt vtilis quæſtio.& poteſt frequenter contingere.Tene menti ſingulariter:& habet locum etiam in donatione omnium bonorum præſentium inter virum & vxorem facta.

2 *☞ Per querelam reſcinditur teſtamẽtum ipſo iure,& reducitur res ad cauſam in teſtati.*
Quòd ex poſtfacto poſsit quis decedere pro parte teſtatus,& pro parte inteſtatus.
3 *Per querelam qui ſemel effectus eſt hæres,poteſt deſinere eſſe hæres,non ſic per contrabulas.*
4 *Quomodo poſsit contingere quod ille cum uno ex inſtitutis obtinuerit,& cum altero ſuccubuerit?*

LEX XIII.

1 Vm duobus. †Rupto teſtamento per querelam pro parte legata diuidua ſoluuntur.pro parte indiuidua nõ ſunt pro ſolido præ
2 ſtanda.h.d.†No.hic per querelam reſcindi teſtamẽtũ ipſo iure,& reduci rem ad cauſam inteſtati.Item q; ex poſtfacto
2 poteſt quis decedere pro parte teſtatus,& pro parte inteſtatus, licet à principio ſecus;vt in l.ius noſtrum. de regu. iur.ratio eſt: quoniam à prin.conſideratur diſpoſitio iuris cõmunis: quæ vigorem habet ſuper toto teſtamẽto:ideo propter vitiũ vnius partis annullat:& annullare poteſt alterã partẽ:vt in l.pen.ff.de iniuſto teſt.ſed ex poſtfacto habetur reſpectus ad ſententiam iudicis:quæ non poteſt extendere vires ſuas vltra illam partem, vel illam perſonam ſupra quam vel contra quam lata eſt:vt l. cùm
3 quæritur.ff.de excep.rei iud.†No.etiam per querelam quòd ille qui eſt ſemel effectus hæres,poteſt deſinere eſſe hęres:vt hic colligitur ex text. dum dicit. [reſolutum eſt teſtamentum.] & in verbo [iure inteſtati.] non ſic per contratab. vt in l.filium.ff.de contrata.quia querela eſt de iure ciuili.quod poteſt facere quem deſinere eſſe hęredem:vt no.in l.in ſubſtitutione filij.ff.de vulg.
4 & pupil. †Quæro,quomodo potuit contingere quòd ille cum vno ex inſtitutis obtinuerit,& cum altero ſuccubuerit? Gloſſ.j. ponit duo exempla.primò quando iſte exhæredatus erat filius, & de inſtitutis:vnde erat etiam filius inſtitutus in v.vncijs.& alter extraneus egit exhæredatus contra extraneũ,& obtinuit:ſed agendo cõtra fratrẽ nõ obtinuit:nec obtinere potuit: quia frater nõ habebat vltra quã eſſet ab inteſtato habiturus:ſed minus illa enim poſitio nõ cõgruit literæ: quia vult q; contra illũ extraneũ inſtitutũ in vij.vncijs obtinuerit in totũ.& tñ nõ debuit obtinere niſi in vj.vncijs quæ ipſum tãgerent ab inteſt.vt l.mater decedens.ff.e.ſed ſi ille inſtitutus eſſet in vj.vncijs,vel in minus, optimè ꝓcederet.Aliud exẽplũ ponit:q; iſte teſtõr erat frater,& obtinuit in q̃nq; vncijs perſonã non turpẽ.in vij.verò vncijs inſtituit turpẽ perſonã præterito fratre:tũc bene ꝓcedit q; frater præteritus habet querelã cõtra inſtitutũ.in vij.vncijs, turpẽ perſonã & oẽs ſibi aufert:vt j.eo.l.fratris.& l.fratres.ſed cõtra altera nõ põt etiam exemplificari in filio exhæredato qui egit contra vnũ: ille enim non probauit illum ingratum:& ſic ſuccubuit poſtea contra alterũ,& ille probauit eum ingratũ,& ſic obtinuit:& iſtud de leui poteſt contingere. Contra ſi.huius l.opp.q; debeat diſtinguj inter libertatem datam directò,vel per fideicõmiſſum l.Papin.in fi.cum l.ſeq.ff.eo.& dixi ſ.eo.l.cum ex cauſa.Sol.duobus modis.primo vt iſte tex.intelligaẽ ſecundũ illos:vel dic ſecundũ glo.q; ibi loquitur quando teſtamẽtum in totum reſcinditur q̃ verò pro parte,tunc ratione alterius partis quæ remanet nõ reſciſſa:legata libertatis remanent firma : nec diſtinguitur in directam & fideicommiſſariam.nec tenebitur liber factus dare pro ſe viginti aureos.licet in primo caſu ſecus : vt l.contraria.& ita intelligit glo.iſtam l.Tene menti.

2 *☞ Quòd poſsit quis in libello dicere hoc modo,dico teſtamentum falſum, vel nullum & ſi reperiretur uerum,& ualidum,dico ipſum inofficioſum.*
3 *Si primò egit uno remedio,an lite pendente poterit intentare aliud? & quid ſi primum iudicium finitum ſit? & uide nu.4.*
4 *Electo uno ex remedijs contrarijs,an tollatur aliud?*

LEX XIIII.

1 Vm qui. †Iſta eſt bona l.ſuccumbens in querela inofficioſi nõ ꝓhibetur dicere teſtamentũ falſum:nec ecõuerſo.h.d.ſimiliter non prohibetur dicere teſtamentũ nullũ:nec ecõuerſo. Item qui dixit nullũ,& ſuccubuit:nõ ꝓhibeẽ dicere inofficioſum; vt colligitur.j.e.l.cõtra maiores.q̃venit ad ſuppletionẽ iſtius.et ſupplet duobus.Primò in eo quod dixi.Secũdò quia pẽdente lite ſuper nullitate & falſitate non currit tempus præfixum ad intẽtandã querelam.ſ.quinquennium.ſed dormit quouſq; lis ſit finita.& ergo ſnĩa abſolutoria lata ſuper vno de iſtis remedijs non parit exceptionẽ rei iud.ſuper altero:& ratio eſt:quia ꝓueniunt ex diuerſis cauſis,ſeu principijs:licet tẽdant ad eundẽ effectũ, ſeu finem.& ad faciendũ defunctũ inteſtatum.ſed hoc nõ curatur q̃ cauſæ ſunt diuerſæ:ex quibus oriũtur remedia. Nam requiritur idẽtitas trium.ſ.cauſæ,rei de qua agitur:& perſonarũ inter quas agitur:vt oriatur exceptio rei iudi.querela enim oritur ex impietate patris,qui filium iniuſtè & ſine legitima cauſa exhæredauit: ſed falſitas oritur ex impietate hæredis ſcripti:qui facit falſum te-
2 ſtamentum fabricari.†Contra iſtam l.extra glo.oppo.primò iſti remedia ſunt inter ſe contraria.quia quærela prę ſupponit teſtamentum eſſe verum & validum.falſitas verò contrariũ.ſ.falſum & inualidum:ergo nõ poſſunt ab eo intentari vt l.j.j.de furt.Sed ſimul & in eodem libello.fateor:quia eſſet ſibi contrarius per iam l.& hoc ſi purè.ſecus ſi ſub conditione:puta dico teſtamentum falſum,vel nullũ:& ſi reperiret verũ & validũ,dico ipſum inofficioſum.ſicut põt quis dicere ſnĩam nullã:& ſi qua eſt inſta:& ideo appellat:vel petit reſti.in integ.vt no.in l.j.j.qñ quã nõ eſt neceſ.& l.ſi expreſsim.ff.de app.& c.reſtituatus.de reſtitu. integ.Si verò primò egit vno remedio,& lit. pendente vult intentare aliud,ſimiliter non admittitur:quia eodẽ tẽpore eſſet ſibi contrarius:etiã ſi vellet intẽtare ſub cõditione: & tũc eſſent duo iudicia:& ſecundũ eſſet fundatũ in futuro euẽtu: quod eſſe non debet:vt l.non quemadmodum.ff.de iudi.& dixi in l.j.ſ.de iud. Si verò finitum eſt illud iudicium : tunc ſi agens obtinuit ſit idem.vt non poſsit aliud intentare : quia eſſet ſuperfluum cum iam habeat intentionem ſuam:ſi verò ſuccubuit,bene poteſt: vt hic:q; in l.Aurelius.§.Idem quæſijt.ff.de libe.lega.& no.in dicta lege,prima. infrà de furtis. † Sed contrà adhuc ſi ſuccubuit cum

cū ſnīa pro veritate habeat & præſumit illud remedium ſibi nō cōpetijſſe.vñ cū elegerit remediū incōpetens,ſibi imputet: quia cenſet renūtiaſſe remedio cōpetenti.vt l. mater decedens. circa fi.ff.eo.Sol.intelige hoc qñ ignoranter elegit remediū incompe tens iuſta ignorantia facti& ſic nō cenſet renūtiaſſe qa ignorās nihil agere videt.vt l.ex maleficijs.§.lōgè minus.ff.de act.et ob. & l.ſi per errorē.ff.de iur.om.iud. Si verò ex certa ſcientia, pro cedit cōtrarium.Quid autē ſi per errorē iuriſt dic vt l. Clodius. cū ibi plenè no.ff.de acqui.hære.quia Papinianus & Paulus iu riſcō.fuerūt in hoc diſcordes.vt Bar.ſubtiliter examinat. Tertio opponit ad idē qd nō poſsit ad aliud remediū redire. vt l. poſt quā.& l.legitimā.ff.de pe.hære.Sol.ibi loquit quando primò ap probauit teſtamentū:cōſequēdo legatū ex eo poſtea vult impu gnare:tūc diſtinguitur an ignorāter accepit legatum : & poſtea vult impugnare an ſciēter:tūc aut erat talis nullitas quā ipſe po terat tollere,puta præteritionis.vt l.filio p̄terito. de iniu. teſta.& nunc non pōt eam allegare aut nō poterat eā tollere puta ſi pro uenīebat ex defectu ſolennitatis teſtiū,& tunc ſecus qd dic vt l. poſt legatū.ff.de his quib.vt indi.hic verò primò impugnauerat vno modo,poſtea vult impugnare alio modo. In glo.ij.ibi. [ſed dic.]hoc recedit à præcedenti opi.quæ eſt falſa.nā idē eſt in pe titione hæreditatis qd in rei ven.ſ. qa ſi proponatur inuicē in li bello nulla cauſa expreſſa quare ad agentē pertineat,omnis cau ſa cenſetur in iudiciū deducta & ideo licet vnā tantū proſequat & ſuccūbat,ad aliam redire non pōt:vt l.ſi mater. in princip. & §.eandē.ff.de excep.rei iu.ſecus ſi in libello expræſsiſſet reliquā cauſam quia tunc illa tantum cenſet deducta:ideo poſſet ad aliā redire.vt d.l.ſi mater.§.j.& hoc in fi.gl.ſed hic nec rei vendi.nec pet.hæred.fuit in iudiciū deducta ſed quoddā præparatorium ad eam,ſ.querela vel quæſtio facti in quibus lata ſententia ape ritur via ad petitionem hære.vnde non habent locū iura prædi cta quæ loquunt in actione reali vel mixta:ſed alia quę loquun tur in actione perſonali,in qua requirit expreſsio cauſæ in prin. & ſubſtantia tantum cenſetur in iudiciū deducta: imò ſuccum bens poteſt ad aliam redire l. & an eadem §. actiones. & l. cùm quæritur.de excep.rei iud. Vltimò ad ſequentē gl. In glo. ſe ibi. [ſi non ſic eſt patrono debita hæreditas liberti vt filio patris.] ſic licet hoc ſit verum aliquādo vt in caſu quem poſui in aut. vndē parens.quia libertus in præiudicium legitimæ patroni poſſit benemerentem remunerare de bonis ſuis.vt l.diuus.ff. ſi quid in frau.patr.pater verò non in præiudicium legitimæ filio rum.vt elit gl.in d.aut.vnde ſi parens. in alio tñ videtur ſecus qꝫ magis ſit debita legitima patrono quàm filio per l.nō vſq; adeo. ff.ſi quis à pa.fuerit manu.Tene ergo ſequen rem ſol.qꝫ in l. con traria patronus fuerat inſtitutus in minori parte quàm legitima: quocaſu habebat contra tabulas per quam petebat ſupplemen tum legitimæ ſi ergo accuſauit teſtamētū de falſo, & ſuccubuit perdit illam portionē in qua fuit inſtitutus quia non debet quis lucrare cōmodum ex teſtamēto quod nixus eſt impugnare. vt l. filium.§.omnibus.ff.de le.prēſtan.& in c.ex eo.de reg.iur.lib.vj. ergo perdidit contrata. quæ datur ad ſupplemētū quia ſi deficit ſupplementū,deficit ſuppletio quę non pōt fieri niſi ad aliquid ſed in caſu noſtro ceſſat illa ratio quia ſi ſuccubuit in q.falſi, & poſtea vult agere querela:nō agit vt ſuppleatur illud quod erat in teſtamento relictum ſed vt teſtamentum reſcindatur:& idem fuiſſet olim ſi fuiſſet inſtitutus in minori parte quàm legitimæ: & propter hoc haberet querelam.vt in l.parentibus.§. eod. quia etiam ſi accuſaſſet de falſo,& ſuccubuiſſet,nō repelleretur que rela licet perderet illud in quo eſſet inſtitutus : quia non agit ad ſupplementum , ſed ad reciſionem teſtamenti hodie verò quia non agit querela,ſed ad ſupplementum: vt in l. omnimodo. vi detur dicendum in filio illud quod erat olim in patrono l. ſi pa tronus ex minori.ff.de bonis liber.qꝫ ſi accuſauit de falſo, & ſuc cubuit,cum perdat illud in quo fuit inſtitutus, non poterit age re ad ſupplementum ratione prædicta. Tene menti perpetuò quia non reperies fortè ita bene alibi & illam ſolutionem tenet Bart. licet non declaret nec dicat ea quæ dixi. Bald. verò impu gnat dicens quòd qui intentat contrata. non agit ex teſtamen to ſed contra teſtamentum. Breuiter nō bene conſiderauit quia contratab.quæ datur patrono,non datur ad reſcindēdum teſta mentum:ſed ad ſupplementū legitimæ licet ſecus in illa quę dat filio. † In e.ibi.[de codicillis.l.fi.] Dic qꝫ ibi loquit in remedijs cō

trarijs oriētibus ex eadē ſcriptura:in quibus vno electo ſtatim al terum tollitur.hic verò loquitur in remedijs contrarijs non oriē tibus ex ſcriptura teſtamēti,ſed contra eam.vnde vno electo nō tollitur alterum:nec etiam per ſentētiam abſolutoriam latam in electo.vt hic patet:eodē modo ſolue contrariū de l.quod in hæ redē.§.eligere.quia ibi in pluribus actionibus oriētibus ex eadē obligatione:quarum vna electa ſtatim altera tollitur.hic verò in remedijs oriētibus ex diuerſis cauſis: vt ſuprà oſtēdi. Vltimò pro intellectu plurium iuriū conſidera tres caſus: qꝫ aut ille qui impugnauit teſtamētūvno modo,& ſuccubuit,vult impugnare alio modo:& loquitur iſta l.& l.contra maiores.j.eo. Interdum quia approbauit teſtamētum:petēdo & cōſequendo commodū ex eo:vult poſtea impugnare & reſtituere quod percepit: & lo quitur l.poſtquā.& l.legitimam.ff.de pet.hære.& ff.de his quib. vt indi.l.poſt legatum.Interdum econtrà teſtamentū impugnat & ſuccubuit,& vult poſtea approbare:& ex eo conſequi com modum:& loquitur l.filium.§.omnibus.de legat.præſtan.& d.l. poſt legatum:& idem ſi vult poſtea petere ſupplementum eius quod erat in eo relictum:vt l.ſi patronus ex minori.ff. de bonis lib.& in illa glo.

LEX XV.

1 FIliam præteritam. † Præteritio materna facit cōpetere querelā & ſic habet pro exhæredatiōe.h.d.nō aūt cōtrata. vt l. illud.§.teſtamēta.ff.de cōtrat. nec ius dicēdi nullū iſto iure:ſed hodie ſic:ſi in pręteritione nō eſſet expreſſa cauſa:vt hic in glo.j.& no.in aut.de hære.& fal.§.exhæredatos.in gl. magiſt. In gl.i.ibi.[iuſta cauſa.] Glo.habet reſpectum ad ius autentico rum.nam de iure veteri teſtamentum non erat nullum:licet cau ſa in præteritione non eſſet expreſſa:quia habebatur pro exhæ redatione.vt in ſeq glo.

2 *☞ Querela non eſt actio,nec accuſatio,ſed tenet medium.*
Cum agitur de nullitate teſtamenti,non intentatur actio,nec officium iudicis.

3 *Si aliquis dixit ſententiam nullam,& ſuccubuit,poſtea vult appellare infra decē dies, an poſit.*

4 *Citatus q. compareret infra XV.dies,quorum quinque pro primo,quinque pro ſecun do,& quinque pro tertio,& ultimo peremptorio termino aſsignatur,ſi miſit pro curatorem in primo termino,de cuius mandato fuit diſputatum,& fuit pronuntia tum non eſſe ſufficiens,& interim lapſi ſint dicti termini:an ille citatus reputabi tur contumax?*

LEX XVI.

1 COntra maiores. † Donec agitatur quęſtio ſuper nullitate teſtamēti, vel etiā falſitate,nō currit tēpus in querela inofficioſi teſtamēti.h.d.nota. Veniamus ad caſum. † In text.ibi. [duplicē actionē.] impropriè loquit:qa nec querela eſt actio, nec accuſatio:ſed tenet mediū:vt no.in l.poſthumus.§.ſi quis ex his.ff.eo.Nec etiā cùm agitur de nullitate teſtamēti intētat actio nec iudicis officiū.iuxta no.per Bar.in l.filio præterito. de iniuſ. teſta.& l.iub cōditione.de codi.inſti.Expone ergo[actionem,] id eſt modū agēdi.In tex.ibi.[nō ſit iure perfectū:]puta qa defi ciat in ſolēnitate teſtiū.In tex.ibi.[præſcriptio.] id eſt exceptio. In tex.ibi.[ex priori iudicij mora quinquēnalis.] puta qa ante quam diceretur teſtamentū nullū erāt lapſi de quinquēnio,quo pōt querela proponi:deinde litigiū ſuper nullitate durauit trien nio:& ſic lapſi ſunt alij tres. vnde videbatur quod ſi ſuccubuit in iudicio nullitatis,nō poſsit filius ad querelā redire: cōtrarium tamē eſt:quia durāte litigio ſuper nullitate non cucurrerunt alij tres anni:quia nō pōt dici fuiſſe filius negligēs in ꝓponēdo que relam durante iudicio nullitatis: quia non potuit proponere,cū ſint iudicia cōtraria:quia querela præiupponit teſtamētum vali dum:ſed dicit eſſe inofficioſum:ſed iudicium nullitatis dicit te ſtamentum inualidū:ſed primi duo anni bene cucurrerunt:quia tunc ceſſabat illa ratio.Dormiuit ergo illa præſcriptio quinquē nalis durāte litigio:licet ſemel fuerit cœpta:& ſic eſt cōtra Bart. qui dicit in l.naturaliter.ff.de vſuc.qꝫ de iure ciuili non reperitur præſcriptionē ſemel cœptam poſtea dormire niſi in caſu l.ſicut. de præſcr.xxx.an.licet de iure canonico reperiatur.certè etiā de iure ciuili reperitur.vt hic.& in alio caſu j.de iure delib.l.fi.§.do nec.& etiā plures alij reperiētur:ſi quis bene ſcrutatus fuerit. In tex.ibi.[nō ceſſantibus.] Iſte tex videtur velle qꝫ tempus nō cur rat:nec proueniat ex eo quod ſuprà dixi.ſ.quia non potuit que

a ☞Non fuit iusta cā, quando ex ea nulla ingratitudo obiici posſit,ex quatuordecim illis enumeratis in authenti. vt cum de appella. cogn.§. si quis de prædictis.qn potius cogendi sint parentes hoc casu ad sustinenda onera matrimonij,filiam instituere.aliàs exheredata aut præterita per querelam rumpit testamentū,vt ex tex. hoc patet.

relam proponere durāte primo iudicio:sed ꝓueniat ex eo quod illo iudicio durāte nō cessat filius testamētū impugnare:licet non per querelā: vnde ex hoc videtur colligi ratio quare durāte cōpromisso nō currat tempus app.prosequendæ:quia litigando corā arbitris appellationē videtur ꝓsequi : quia quotidie impugnat snīam.si ergo nō litigāt nec corā arbitris,nec corā iudice: licet agāt adinuicem,ꝙ tps si currat nō cēseat valere, nec impedit cursus de iure ciuili:sed de iure cañ.vī aliud.vt in cle.quādiu.de ap. Cōtra istū tex.op.ꝙ imò durāte primo iudicio currat tps in querela:vt in l.qnquēniū.ff.de adul.Sol.intellige hic ꝙ ignorauit ꝓbabiliter testm esse validū: & sic nō imputat sibi si nō incœpit à querela.qa nō putabat eā sibi cōpetere:sed potius à iure dicendi nullū:sed si sciebat testm nō esse nullū,& sic eligit viā incōpetētē,durāte illo litigio curret
3 tps l.mater decedēs.ff.e.Et per hoc soluit quæstio. † si aliqs dicit snīam nullā,& succubuit,postea vult appellare infra x.dies à tē pore quo succubuit an possit?nā si habuit iuxtā cām credēdi qd snīa esset nulla,nō est sibi imputādū si incœpit à nullitate: & durāte iudicio nullitatis nō currit tps appellādi:si prius nō erat decursum:sed si nō habuit iustā cām credēdi:tūc bene currit tēpus appellādi:& sibi imputet quare elegit viā incōpetētem: consiliū est ergo ꝙ simul dicat nullā:& si qua est,appellet iuxta not.in l. jj.qn prouo.non est necē.quidā verò dicunt ꝙ postquā potest hoc facere,etiam si iustè credidit snīam nullam , imputandū est sibi quare etiam non appellauit ad cautelam:& sic dicunt tēpus appellādi cucurrisse.certè etiam hic poterat cum iudicio nullitatis testamenti cumulare querelam conditionaliter.& tamen hoc
4 sibi non imputatur:ideo tene quod supra dixi. †¶Inducitur etiā ista l.per Doct.ad quæstionē.si aliquis fuit citatus ꝙ cōpareret infrà xv.dies. quorū v.ꝑ primo,v.pro secūdo v.ꝑ tertio & vltimo peremptorio termino assignantur.in primo termino procuratorem misit.de cuius mandato fuit disputatū: & finaliter fuit pronuntiatum non esse sufficiens,& interim lapsi sunt dicti termini:an ille citatus debeat reputari contumax?vt sic cōtra eum alia citatione nō facta possit procedi tanquā contra cōtumacē. nam si iustè credidit mandatum sufficere,non debet reputari cōtumax:quia putabat se satisfecisse primo termino.& sic non esse locum secundo,vel tertio.argu.huius.l.sed si non habuit iustam causam credendi:tunc reputatur fuisse contumax:quia dicti termini cucurrerant non ob.disceptatione facta super mandato: & hoc etiam ponit Bart.in l.ij.§.non solum.ff.ad tertu.& l.si finita. §.Iul.de dam.infe.Inducitur etiam per Cy.ad plures alias.q.simi les.In gl.fi.ibi.[Sed ar.contrà.ff.vi bo.rapt.l.si seruus.] illa nihil facit:quia ibi quæritur an negligentia adhibita in vno noceat in altero quo casu dic vt ibi:& l.fi.de his qui à non domi.manu.infrà,hic verò econuerso:an diligentia adhibita in vno prosit in altero,vt non currat tempus.In eadem ibi.[de euict.l.minor.§.j.] nec ille facit ad propositū:quia loquitur an sententia lata in vna actione præiudicet in altera:hic nō quæritur de sententia,sed de diligentia adhibita in vno:an prosit in alio.In glo.ibi.[Respondeo vtile est quo ad quid.] nō intelligas quo ad id quod statim sequitur in glos.dum dicit [quia ex quo currere incœpit &c.] nam quo ad illud cōtinuum est:nō vtile:sed quò ad illud quod infrà iubēcitur in ver.[sed nō illi quibus iusta causa &c.] & dic non potuit agere querela in alio libello:& in alio iudicio post primum inchoatum:sed in eodē libello bene poterit intentare querelam conditionaliter:tamen sibi non imputatur si non intentauit,& iustam causam habuit credendi quòd nō expediret , quia testamentum erat nullum.In fi.glo.ibi.[quia omnes simul proponere potest.] distinguo ergo secundū Doct.cum quis habet plura remedia,& elegit vnum:an durante litigio currat tempus in altero:quòd aut ambo competebant aut vnum:& alterum putabatur competere. Primo casu aut poterant simul proponi,& non fuit propositum nisi vnum:& tunc currit tempus in altero: vt insti.de excu.tut.§.cum autem.Aut non poterant simul competere:& tunc secus:vt in l.quinquennium.ff.de adul. Secundo casu principali si elegit remedium quod non competat,sed putabatur competere,distingue:an iustam causam credēdi habebat, vel non:vt suprà dixi:& hoc si non poterant simul agitari in diuersis libellis & iudicijs.aliàs idem esset quod in casu præce.

b ☞ *Soror si præterijt sororem suam,& filium ipsius sororis turpem personam heredem instituit:quòd illa soror eademque mater contra filiam habeat querelam.*

LEX XVII.

1 ¶VM filium, †Præteritio facta à filio de matre habetur pro exhæredatione.h.d. secundū vnū intellectum ꝙ filius ille fuerit testatus& præterijt matrē,& instituit sororem . nam mater habet querelam, tanquam exheredata:sicut econuerso si mater præterijsset filiū.intellige tñ hodie vtrūq; dictum:qñ in præteritione esset inserta causa:pater verò præteritus à filio emācipato habet cōtratab.vt in l.filio.§.contratab.ff.eo.sed in l.pater filiū.eo.titu. dicitur ꝙ habet querelam.Glo.exponit ibi querelā.i.contratab. do.Raph.subtiliter dicit aut pater emancipauit filiū.vel nepotē & tunc habet ius manumis.sicut patronus:ideo habet cōtratab. sicut ille per quē non rumpit testamētum,sed consequitur legitimam:nisi sit instituta turpis persona : quia tunc rumpit totum: vt in l.patronus.ff.si quis à pa.fue.manu. Aut non manumisit, sed alio modo erat extra suam potestatē:vt si nepos ex filio emācipato conceptus est post emācipati:& natus: & tunc contra testamentū talis nepotis non habet contratab. quia non habet ius manumissoris.ideo habet querelam:sic debet intelligi.l.pater filium.& dicit hāc distinctionē probari per l.j.§.fi.ff.si quis à pa. fue.ma.dic de hoc vt l.pater filiū.quæ est valde difficilis & repe
2 tibilis,& profunda in tex.& glo.& materia.† Alio modo intelligitur ista l.in testamento sororis,quæ præterijt sororē suā:filium autem ipsius sororis turpem personam hæredem instituit. dicit hic ꝙ illa eademq; mater contra filium habet querelam:per l.patris.j.eo.quod no.quia mater potest filio imputare turpitudinē, & totam hereditatem sororis ab eo auferre:vt l.Pantonius.si qs à pa.fue.ma.tunc ergo supple ad tex.dum dicit [filium tuum] s.turpem personam:aliàs non procederet:vt in d.l.fratres.& potest regi ex parte ante,& ex parte post.

2 ☞ *Offensa dicitur etiam illa,quam quis reuocat sibi animum:licet non insit:& non est punibilis.*

3 *Quod possim tibi imputare inimicitiam,quæ prouenit ex defectu uel culpa mea. Varietas improbatur.*

LEX XVIII.

1 ¶VM te, †Nolle diuertere à marito,nō est iusta exhæredādi filiā.h.d.ista l.cū; l.filia.sed hæc loquitur in patre:illa in matre . qui volebant filia à marito ducere.& quia noluit:ipsam exheredauerūt.
2 nō fuit iusta causa:sed potius de hoc est cōmēdanda:vt in lā prehēdenda.j.de insti.& substitu.sub condi.fact.†No.in ista l. verbo[offensum.] ꝙ offensa dicitur etiam illa quā quis reuocat sibi ad animū:licet non iustè:& sic non est punibilis. qñ aūt agitur de pœna imponēda,non dicitur offensa,ex qua pœna non imponitur:vt l.testamento.ff.de manu.testa. de hoc plenè Bar. in l.licitatio.§.quod illicitè.ff.de publi. †Et est arg.ꝙ nō possim tibi imputare inimicitiam quæ prouenit ex defectu, vel culpa mea:vt j.l.proxi. Item not.in l.filia.contra homines mutabiles voluntatis.qui hodie volunt vnum:cras aliud,nam improbatur varietas.

3 ☞ *Filia si antequam pater sit negligens ipsam maritare, (quia non transijt adhuc tempus xxv.anno.) se maritet sine consensu patris:an possit iuste exheredari? Quid in filio recipiente uxorem contra uoluntatem patris?*

4 *Filie post xxv.annum possunt seipsas maritare,& pater tenetur eis assignare dotem, & possunt patri ponere cornua,nec potest pater eis imputare.*

LEX XIX.

1 ¶SI filiam †Filia propter impudicitiam potest exhæredari.h.d.idem in filio:vt in authen. vt cum de appel.cognoscitur.§.causas. nisi pater eam iam dederit,vt in authen.hic posita : quam not.& tene
2 menti:& sume argu.à contrario sensu ipsius. †quòd si filia antequam pater sit negligens ipsam maritare,quia non transiuit adhuc tēpus xxv.ann.se maritet sine consensu patris, pōt iustè exhæredari.Item videt de filio recipiēte vxorē cōtra voluntatē patris.ar.in l.iij.§.si emācipatus.ff.de cōtratab.& de iure ciuili non valeret matrimoniū:vt in l.si (vt ꝓponis.)j.de nup.de iure canonico sic:vt no.in l.Paulus.in fi.gl.ff.de sta.ho.tñ pater offendituꝝ vnde

vnde illa aut.remanet incorrecta:licet do.Raph.dubitet de hoc sed mihi non videtur dubitādum:quia ius canonicum disponit defendere matrimoniū,non de iniuria patris: sicut in simili in l. j.& ij.j.de secundis nupt.quia de iure canonico mulier habet licentiam nubendi infra annum luctus quo ad pœnam infamiæ: non quo ad ea quæ cōcernunt vtilitatē filiorum primi matrimonij,vt in c.cū secundū.extrà de secundis nupt. †Et not. hic magnum periculū in habentibus filias nubiles,vt non differant eas maritare vltra xxv.an.aliàs possunt seipsas maritare: & pater tenetur eis assignare dotem.ª vt in c.semē.xxx.q.ij.Et etiā possunt patri tales filiæ ponere cornua.qa nō potest pater eis imputare.

¶ Appellatione fratris uel sororis simpliciter prolata non comprehenduntur nisi fratres carnales qui obtinent primum gradum de iure canonico sed de iure ciuili secus dum & ꝙ non comprehendatur nisi consanguinei.i.ex eodem patre nati, nisi communis usus loquendi sit in contrarium.

Hic prouidetur lineæ masculinæ quàm fœminine.

Quæ infamia faciat competere querelam contra testamentum fratris, & an concurrentibus illis tribus de quibus hic competat querela si frater non fuit exhæredatus, sed preteritus?

Frater per hanc querelam an obtinebit solam legitimam?

Quid si frater in testamento reliquisset ei integram legitimam: & in residuo instituisset turpem personam?

Si illa turpis persona erat successura ab intestato. & non frater,quia erat filius testatoris,eiusdemque fratris,ꝙ tunc frater non habebit querelam.

Frater si occidit fratrem,uel uulnerauit,an sibi succedat ab intestato?

Si frater instituit turpem personam,& etiam non turpem, an agetur querela contra turpem,& non contra non turpem?

LEX XXI.

RAtris. †Contra testamentum collateralis non competit alteri collaterali querela inofficiosi nisi tribus concurrentibus.s.ꝙ esset frater, vel soror carnalis. & sic in primo gradu & ex eodem patre, & quod fuerit instituta turpis persona:de falso verò testamento quilibet cuius interest. s. qui succederet ab intesta.non facto testamento,potest accusare.h.d.ista l.fratris.& l. fratres.j.eo. & de ista materia solum hic habet & in l.j.ff.eod.& instit. de exhæ. li. contratab.verò non habet locum inter collaterales.et etiam concurrentibus prædictis tribus.vt patet in l.j.§. liberos. ff. si quis à pa.ma.sed solum inter ascēdentem & descendentem & per istam masculinā inter quos pōt habere locū bo.pos.vnde libertus l.j.§.j.vel ij.de cōtratab. †Not.in ista l.dum dicit[exceptis fratre & sorore.]iuncta l.fratres.quæ intelligit de cōsanguineis. ꝙ appellatione fratris, vel sororis simpliciter prolata non comprehenduntur nisi fratres carnales,qui obtinent primum gradū de iure canonico sed de iure ciuili secus alij verò fratres, puta patrueles,vel consobrini,vel cusini, non comprehendantur de hoc vide quod habetur in tex.& per Bald.in l.Lucius.§.quæsitum.ff.de leg.ij.videtur etiam quod non comprehendantur nisi consanguinei.i.ex eodem patre nati,nisi communis vius loquēdi sit in contrarium per illas ll.† Item not.in l.fratres.ꝙ plus proficitur lineæ masculinæ,quàm fœminæ. Queritur de pluribus & primò de qua infamia loquatur tex.in l.fratres. dic quòd etiā de infamia facti.vt not.per glo.in l.nullā.§.de infa. q̄ ponit effectus infamiæ facti.s.tres & inter eos est ille, quod facit competere querelam contra testamentum fratris. Item quæritur cōcurrentibus dictis tribus,an competat querela si frater non fuit exhæredatus, sed præteritus quidam dixerunt ꝙ non: sed contrarium. Contrarium determinant Doct. per illum §. liberos:& quia talis præteritio habetur pro exhæredatione sicut præteritio matris. †Tertiò quæritur quid obtinebit frater per hanc querelam? dicunt quidam ꝙ solam legitimam vt sentit glo. in aut. nouissima.dum loquitur de legitima fratris.i. quā dicunt fore debitam quando turpis persona sit instituta,non aliter. & erat quarta pars,quæ hodie non est aucta.Guli.de cu.dicit quòd non meminit se legisse de legitima fratris & ideo tenet & etiam alij Doctores quòd rescindat totum testamentum,& totā hæreditatem obtinebit:qa in odium institutę turpis personæ conceditur ideo datur in totum,etiam si esset talis persona cui etiam aliàs nō deberetur nisi legitima vt patet in patre, & patrono,qui per contrarium non auocant nisi legitimam & tamen quando est instituta turpis persona,auocant totum.vt in l.Pantonius.ff. si quis à patre.ma. †Ex quo sequit quòd si frater in testa.reliquisset fratri integram legitimā,& in residuo instituisset turpē personā,adhuc cōpeteret querela ad obtinendū residuū.secus in filio exhæredato,vel instituto in integrā legitimā:quando non esset instituta turpis persona.ś.e.l.cum quæritur.Alij dicūt cōtrariū:quia nō debet esse melioris cōditionis frater quā filius:& ita dicit d.Ang.de Peru.in l.j.ff.e. sed verū est ſtātibus etiā terminis.aliàs secus,vnde quādo turpis persona est instituta, videt ꝙ filius etiā si sit relicta sibi integra legitima posit agere querela ad residuū odio instituti.per illā l.Pantonius.& tene mēti.& vide gl.in aut.de hære.& falc.§.primū quidē. quæ tenet ꝙ fratri debet legitima.† Quæritur etiā quid si ab intest.illa turpis persona erat successura,& nō frater? vt quia erat filius testatoris eiusdemqꝫ fratris. dic ꝙ tunc frater nō habet querelā:vt sentit gl.in l.Titia.ff.eo.quod.no. †Quæro etiā quid si frater occidit fratrē,' velvulnerauit:an sibi succedat ab intest.vī ꝙ sic p l.hi cōsequēter.§. j.ff.fa.erc.& p l.cognatis.ff.vñ cognati.Breuiter quādo occidit,dicas cōtra per l.cū ratio.§.fi.ff.de bo.dā.nam perderet hæreditatem si alius occidisset:& ipse necem defuncti non vindicasset:vt in l.j.& ij.ś. vbi causæ fi.fortius si ipsemet occidit: sed si vulnerauit,quia erat inimicus,puta quia accusauerat de crimine capitali:non prohibet à successione intestati: sed bene posset exhæredari:etiam turpi hærede instituto.& causæ ingratitudinis sunt tres.de quibus dic vt in aut.de nup.§.ingratitudinē. Nec obst.l. cum patronus.de iure patronatus.quia facilius tollūtur iura patronatus quā sanguinis secundū Gul.& Bar.† Item quæro quid si instituit turpem personā,& etiā non turpē? dic ꝙ aget querela cōtra turpē:& nō cōtra nō turpē:vt ś.e.l.cum duobus.& ibi gl.j. hoc sentit. Itē dicit Gul.de cu.ꝙ in exhæredatione fratris qñ instituitur turpis persona,quo casu est necessaria,ad repellendum fratrē à querela non expedit inferere causam ingratitudinis: sed sufficit ꝙ subsistat vera causa:licet secus in exhæredatione filij: in qua requirit expresio causæ:quia hoc nō reperitur in exhæredatione fratris.certè si subsistit etiā vera ingratitudinis causa: si non sit exhæredatus expresè,sed præteritus,cum talis præteritio habeatur pro exhæredatione, sufficit ad repellendum fratrem à querela probare causam ingratitudinis: sicut olim sufficiebat quando filius exhæredebatur:vt j.e.l.liberi.tunc tamē requiritur expressa exhæredatio:non tamen requirebatur expresio causæ.

¶ Filius si hodie exhæredetur cum expressione legitimæ causæ,licet non uerè:& aliquid sit sibi relictum,etiam iure legati:testamentum non dicitur nullum:licet nō habeat iure institutionis,sed aget ad supplementum.

Vsufructuarius si emit proprietatem a domino,& sic extinguitur ususfructus,& per uicinum uel propinquum fuit retractata emptio ex forma statuti:an ususfructus extinctus reuiuiscat?

LEX XXII.

SI maritus. †Rescisso testamento per querelam actiones cōpetentes hæredi,quæ propter additionē erant cōfusæ:restituunt eidem.h.d.Et sic omnia reponūtur in pristinū statū: sicut post restitu.in inte.vt suprà de reputa.quæ fiūt in iudicio.l.ij.ś.si aduer.transf. In glo.ij.ibi.[vel dic hoc fuisse additum.] No.ex ista glo.ad tex. relata qui in filia exhæreditata loquit:ꝙ si hodie filius exhęredetur,taliter,ꝙ exhæredatio valeat:quia fuit facta cum expresione legitimæ causæ:licet nō verę ꝙ aliquid sit sibi relictū etiam iure legati:nō dicitur testamētum nullū:licet nō habeat iure institutiōis,postquā est legitimè exhæredatus,nec agit querela postquam aliquid sibi fuit relictū:sed agit:ad supplemētū. Iura ergo quæ dicunt ꝙ debet habere iure institutionis.aliàs pro pręterito habetur,debēt intelligi nisi fuerit legitimę exhæredatus. Tene menti. Olim verò talis exhæredatus cui fuisset relictum iure legati minus legitima,habuisset querelā:secus si legitima:vt ś.eo.

a ¶ Dotem. Adde glo. in cap.de raptoribus xxxvj. quæ.j. Abb. in capit.j. de adulte. in c.accedēs. de pœn. & in c.j.de despō.impub.Bal.Io.de Imo. Raph.Cu.Lu.Ro.in l.j.ff.so.ma. Alex.de Imo.cōsi.cxxxix. in cip.Viso themate.in iij.col.in ñ.vol.

b ¶ Appellatione fratris. An appellatione fratris cōtinetur frater illegitimus.vide per Pau.de Ca.cōsi. cxxxiij. inci. In cā q̄ vertit corā dño vicario.& an appellatione fratris in statutis veniat frater vterinus vide per Ang. consi. xcvij.& an cōprehēditur frater patruelis vide per Bar.in l.Lucius. §. quæsitum.ff. de leg.ij.

c ¶ Si frater occidit fratrē. Adde Barb. cōsi. lxx.incip.vbi Christus.in iij.vol.Ixiij. col.eūdē Barba.cōsi. viij.incip.vbi Christus.in iij.volu.in j. colum.

l.cum quæritur.tm̃ aũt exhęredatio lepitima valet quo ad valorem teſtamẽti,quantũ tit.inſtitutiõis qñ eſt hæredatus.No.bene & tene mẽti.In gl.fi.in fi.ibi.l.[propter.§.neptis.] Doctor reprobant illam glo.quia ille §.loquitur qñ hæres adiuit hæreditatem cum crimine ſeu delicto:quia nõ vindicauit necẽ defuncti: quo caſu ſi ſciuit,ſibi aufertur hæreditas per fiſcũ:& nõ reſtituuntur ſibi actiones quas habebat cõtra defunctũ ſcelere ſuo deperditas.Præterea licet ſibi auferaſ hæreditas per fiſcũ nõ tamen deſinit eſſe hæres:& ſic nõ deficit cauſa extinctionis:vt l.ex facto.§. Iulius longinus.ff.de vulg.& pup.Sed ſi ignoraſſet,nõ perderet hæreditatẽ:in caſu verò noſtro licet ſciret teſtm̃ ſubiacere querelæ.nõ videreſ deliquiſſe adeũdo hæreditatẽ: & ſi per querelam poſtea auferſ,ipſo iure deſinit eſſe hæres vt ſ.e.l.cũ duobus . vñ ſibi reſtituuntur priſtinę actiones indiſtinctæ:ſiue ſciuerit,ſiue ignorauerit ſcd'm oẽs.ad qd' adducũt.l.dñs.in prin.ff.de vſufru. Sed qũo pñt reuiuiſcere actiones ſemel extinctæ:vt in l.qui res. §.areã.de ſol.Dic q̃ nõ reſtituunſ eędẽ in ſubſtãtia vel numero: ſed aliæ ſimiles illis.Et an ſint directæ,vel vtiles:vt l.ſed reuoca
3 ta.ff.de iure fiſci.vel in l.auferſ.§.fi.cũ ll.ſeq. †Et illa inducũtur ad q.nã pone q̃ vſufructuarius emit ꝓprietatẽ à dño, & ſic extinguiſ vſusfructus:qa nõ põt qs habere vſumfructũ in re ſua.ſ. formalẽ,ſed cauſalẽ ſic:vt l.vti frui.in prin.ff.ſi vſufr.peta. Pone ergo q̃ poſtea ꝓvicinũ vel ꝓpinquũ ex forma ſtatuti diſponẽtis poſſit ꝓ̃ infra certũ tp̃s retractari,fuit retractata ẽptio ꝓprietatis an vſusfructus extrinſecus reuiuiſcat,vel ſibi reſtituatur?dic q̃ ſic indiſtinctè:ſiue ſciebat poſſe retractari,ſiue ignorabat.per illã l. dñs.& per id quod ſ.dixi.quia ſine delicto emere potuit ꝓprietatem:licet Gul.de Cug.videatur aliter dicere.& vide ff.de iure fiſci.l.eius qui delatorem.ꝓ.§.fi.

2 ☞ *Filius qui prohibuit patrem teſtari,ſi poſtea ꝑnitentia ductus permittat, cum teſtari, q̃ non debeat exhæredari propter prohibitionem præteritam.*

LEX XXIII.

1 TEſtamenti. †Prohibere quẽ teſtari eſt iuſta cã exhæredãdi illũ qui prohibet.h.d. Et hoc ꝓcedit etiam hodie:quia numeratur inter quatuordecim cauſas vt patet in aut.vt cũ de app.cogn.§. cauſas.Glo.hoc no.intelligit:& etiã ibi probaſ qñ ꝓhibuit cum effectu,ita q̃ tũc teſtari nõ potuit:ſed poſtea nõ ꝓhibitus teſtatus eſt,vnde in illo teſtamẽto põt illum exhæredare ꝓpter præteritam prohibitionẽ:ſed ſi nihilominus teſtatus fuit tunc, puta quantũ potuit fecit ne teſtes vel notarius ingrederentur domũ; ſed nihilominus ingreſsi ſunt . nam pro illo conatu qui non ha-
2 buit effectum:non poterit illum filium exhæredare. †Sed pone quod filius qui ſemel prohibet cum effectu,pœnitentia ductus permiſit poſtea patrem teſtari, puto q̃ non deberet exhæredari propter prohibitionem præteritam.ar.j.famil.erc.l.in ipſius.Sed quando poſtea ignorante filio,& de pœnitentia eius non apparente fuiſſet inſtitutus.

3 ☞ *Si reperiuntur in teſtamento illa uerba quòd teſtator, inſtituit talem, cum hoc pacto quod debeat facere ſic, & ſic exponitur:id eſt cum hac conditione uel modo: nec habet uitiare teſtamentum ex eo quod miſceatur contractus cum ultima uoluntate.*

4 *Si mater inſtituat filium ſub conditione ſi emancipetur à patre,an tamen ea conditione pendente poterit pater petere bono.poſſeſ.ſecundum tabu.& habere adminiſtrationem bonorum?*

5 *An bonorum poſſeſſ.ſecundum tab.quæ poteſt peti pendente conditione inſtitutionis,ſit iuris:uel facti?*

Cui fiet illa reſtitutio,an filio,uel patri?

LEX XXV.

1 EIijs matrem. †Conditio quæ reſpicit fauorem filij inſtituti,non facit eſſe locum querelæ.h.d.Bar.nec etiã hodie reijcitur de legitima.quod dic vt plenè no.in l.cum filio.ff.devulg. & pup.per Bart.ſecus ſi reſpiciat odium: vel cum dubitatur an contineat odium,vel fauorẽ:quia tunc bene reijcitur hodie:vt j. eo.l.quoniam in prioribus.olim non:ſed faciebat cõpetere querelam.Et diuide:quia primò ponit vnũ dictũ:vſq; ibi atq;.Secũdò reſpondet duobus oppoſitionibus quæ poterãt fieri: vel dic q̃ primo ponit cõſiliũ:poſtea remouet duo dubia.veniamus ad
2 caſum.†In tex.ibi.[atq; eo pacto.] No.ar.q̃ ſi repiunſ ĩ teſtõ illa verba q̃ teſtõr iſtituit talẽ,cũ hoc pacto q̃ dẽat facere ſic & ſic exponit.i.cũ hac cõditiõe,vel mõ.nec habet vitiare teſtm̃ ex eo q̃ miſceaſ cõtractus cũ vltima volũtate.de verb.ſig.l.verba gſ-
3 ſerunt & cõtraxerunt.†Et dic q̃ mouet vnũ dubiũ circa conſilium pręcedens,q̃ non videaſ bonũ:quia ſi mater inſtituat filiũ ſub condi.ſi emancipatur à patre,ad quẽ mater noluit bona ſua peruenire,nõ propterea ſequetur iſte effectus:quia l.cauetur q̃ iſtitutus ſub cõditiõe poterit ea pẽdẽte petere bo.poſ.ſcd'm tabu. quæ dat ſibi adminiſtrationẽ bonorũ:vt in l.ij.§.ſi ſub cõditione ff.de bo.poſ.ſecũdũ tab.vnde pater poterit nomine filij antequã emãcipet,& ſic pendente cõditione illã bono.poſ.petere,& occupabit bona:& diſsipabit,ad hoc reſpõdet Imperator duobus modis ſecundum diuerſas literas, primo dicit ſi haberur in tex. [patrem cum accipere nõ videri.]q̃ illo caſu non poterit pater de iure illam bon.poſ.petere:licet aliàs regulariter detur iſta bo. poſ.inſtituto ſub cõditione:& hoc ideo ne fiat contra voluntatẽ teſtatoris,qui noluit bona ad patrẽ peruenire per viam directã: ergo nec per viam indirectã:& hoc ſatis bene probatur in ſimili in l.ſcire oportet.§.j.ff. de tu.& cu.da.ab his. Aliqui habent tex.cum re.tunc eſt ſenſus q̃ ex illa bo.poſ.pater nullũ ius acquirit ſed erit facti potius quã iuris:& ſic habebit eam:ſed non cum re.i.nõ cum effectu:& pro illo intellectu facit finis huius.l.dicit: [& ideo reſtituere debet.] licet quidã non habeant:& eſt ſenſus q̃ ſi pater de facto illam.bo.poſ.intentauit,& de facto nõ debet illã retinere,ſed debet bona reſtituere:& nõ dicit cui: ſed glo.fi.declarat poſtea in ver.[neq; ei.]opp.cõtra cõſiliumq; ſit bonum:quia iure illo filius inſtitutus ſub conditione quæ non erat in eius poteſtate,habebat querelã:& ſic pater poterit querelam intẽtare nomine filij:& obtinebit hæreditatẽ:ſed reſpõdetur q̃ imò nõ poterit:quia tunc demũ cõditio facit cõpetere querelam,qñ cõtinet grauamẽ filij:ſed hic cõtinet ꝓuiſionẽ filij:vnde nec etiã reijciẽ hodie:quia lex quoniã in prioribus loquiẽ de cõdi.vel grauamine quæ vel quod olim faciebat querelã cõpetere in odiũ querelæ:nõ in illa quæ non faciebat cõpetere:vt in eam
4 illo.†Quæriẽ in gl.quæ incip.[alias cum re.]quæ multũ inquit loquitur an bo.poſ.ſecundũ tab.quæ poteſt peti pẽdente cõdi. inſtitutionis,ſit iuris,vel facti.Gl.hic vacillat.dic q̃ eo reſpectu quo à iure cõceditur,dicit iuris.quantũ verò ad effectũ:aut loquitur cum cõditio pẽdet,aut poſtquã extitit, aut poſtquã defecit.primo caſu eſt em̃ facti,& non iuris:quia ſolã adminiſtrationem bonorũ acquirit:& quodãmodo cõſtituitur curator bonorũ ne pereant.nam iuſtius eſt & cõuenientius quod ſint in eius manibus,& q̃ cuſtodiantur ab eo quã ab alio:cũ ſperet ipſe habere conditione exiſtente,tunc verò cum conditio exiſtit,efficitur iuris:& ſine alia bo.poſ.vel aditione etiam ignorãs condi.extitit efficitur dominus bonorum hæreditariorũ.Si verò conditio defecit,tunc aut erat inſtitutus extraneus,ad quem non erant deſcendura bona ab inteſtato:& tunc annihilatur:& tenetur ea reſtituere yenięt̃ibus ab inteſta.& de hoc caueat à princ.cum accepit & hoc vna cum fructibus:vt l.inter omnes.ff.qui ſatiſda.cog.& l. Paul.de præto.ſtip.Si verò erat talis cui ab inteſt.bona erãt peruentura,tunc illa bon.poſ.ſecundũ tab.conuertitur in illam bo. poſ.quam ille ab inteſt.vel ex teſtamento fuiſſet habiturus:ſic in contratab.ſi erat filius:vel in vnde liberi:vel agnati:vel cognati,ac ſi de albo fieret nigrum:vt dixit glo.in d.l.ij.§.ſi ſub conditione.de bo.poſ.ſcd'm tab.Et p̃dicta in alio caſu quã huius l.ſi in caſu huius l.ille pr̃ ſcd'm vnã lec.nõ põt petere bon.poſ.ſcilicet alterã ſi petet:hodie de facto nec ius in bonis acquiret: nec eſt de adminiſtratione:ſed de facto tenebitur reſtituere,ſicut de facto accepit:vt in fin.& ſic ſeruatur vtraque litera.& per hoc illa
5 Gloſſ.infraſcata remanet clara. †Sed cui fiet illa reſtitutio? Glo. fina.declarat quòd fiet filio:ſi emancipetur & hoc eſt clarum ſi tamen filius eſſet minor, dubitatur ſi curator: & non patereted alius extraneus per illam l.icire oportet.§.j.nec per viam vnam fiet,quod per alteram iure fieri prohibuit. Si autem emancipauerat, tunc appoſitum fuit tempus emancipationi fiendæ: & erat lapſum . ſi enim conditio defecerat, extinguitur inſtitutio & filius poterit ab inteſtato ſuccedere: & non acquiret patri: & ille eſt caſus in lege, penultima.ff.vnde liberi. quod tamen facere non poſſet ſi conditio adhuc non defeciſſet : quia quouſque eſt ſpes ſucceſsionis ex teſtamento, non defertur caſa inteſtati: vt ibi nota . in gloſſa . Si ergo conditio pendet, & non fuerat appoſitum tempus , fiet reſtitutio ipſi filio: & pater non poterit ſe impedire . argumen . in lege, Imperator.

ff.ad trebel.& si esset minor,dabit curator.vt in gl.& hoc nō solū iure nouo,quo filio acquiritur ꝓprietas. sed etiā iure veteri: quo non acquirebat.sed patri ꝑ illam l.imperator.hodie cōsiliū istius l.non est necessarium.quia cùm filia possit acquirere sibi ꝓprietatem iuris:poterit ipsum istituere purè:adiecta clausula ꝙ pri nō acquirat vsusfructus:vt in aut.excipitur.j.de bo.quæ lib.non tamen est correcta.quia si vteret consilio huius.l.habet locū quod hic dicit:sed in institu.patris non videt habere locum quod hic dicit:quia institutus à patre sub cōditione quæ non sit in eius potestate,dicit testamētū nullum:quia iterim nec est institutus, nec exhæredatus.ergo ꝑteritus & ꝑteritio patris reddit testamētū nullū.vt in l.si pater.j.de insti.& substi.secundùm tamen gl. & Bart. qui eas tenet, talis cōditio reiicit hodie de legitima: sicut conditio potestatiua.& sic testamentum esset nullum.vt ibi not.

1 *Pū testator dixit quandocunque filius meus decesserit sine liberis,talem substituo ;an si deceat post pupillarem ætatem ualeat substitutio,si erat impubes?*
2 *Inficiatus in legitima ,an hodie possit grauari per uiam legati, uel fideicommissi?*
4 *Fideicommissum,an uideatur relictum à pupillo,an ab hæredibus eius, ut sciamus an ualet uel non?*
3 *Pater reliquit filiæ mille pro dote sua,quæ non excedebant legitimam.& si decederet sine liberis,uoluit quod distribuātur inter pauperes,& decessit in pupilleri ætate: an istud fideicommissum relictum pauperibus ualeat?*
4 *Habens duos filios,unum puberem,alterum impuberem,eos æqualiter instituit : & inuicem substituit uulgariter,pupillariter,& per fideicommissum.& ultimò morientis substituit Titium,& decessit primò impubes:& succesit pubes ex pupillari:postea decessit pubes relicto Sempronio hærede,si postea Titius fideicommissarius petat hereditatem à Sempronio,an possit Sempronius detrahere legitimam amborum filiorum,& etiam trebellianicam?*

LEX XXVI.

1 EXtribus. †Filio impuberi instituto in legitima tantum potest fieri substitutio pupillaris.& propter eam non dicitur grauatus. Ideo non habet querelam.hoc dicit.& est bona lex.& semper allegatur.& frequenter dat in punctis:propter ea quæ nota. hic per Doct.In text. in fin.ibi.[certum est.] & ꝓpter talem substitutionem non habet querelam ita substitu.ad text.vt conueniat titul. Opponi.quod non habeat dubium hæc l. postquam fuit institutus tribus vncijs:& sic est integra legitima iucundùm illa iuram etiam si fuisset exhæredatus, & per viam legati relicta extra legitima,nō habet q̄relā.vt ſ.e.l.cū quærit.Sol.fateor qd' ex dicto capite clarū est, quod non habet q̄relā:sed vi debatur ꝙ haberet,propter substitutionem sibi factam.arg.ſ.eodem.l.si pater puellæ à contrario.Nam ibi ideo non habet:quia illa substitutio fuit reciproca.hic non:sed respondet per eandem l. nā ibi ideo non habet,quia illa substitutio non contineat grauamen, postquam erat reciproca.sed hic quia erat directa pupillaris non continet grauamen:posito quod non sit reciproca.sed continet protectionem filij & fauorem:nam honor est habere hæredem ex testamento,pupillus autem testari non potest. sed datur patri facultas substituere sibi pupillariter directè ,quæ substitutio dicit tacitā filij:vt l.pūs & filij.de vul.& pu.sicut ergo ipse testatus nō diceret ex suo testō grauatus:& ita nec ex testō quod pr̄ sibi non facit non sic si foret grauatus ꝑ fideicommissum : nisi etiam ipse haberet alteri per fideicommissum substitutus:vt d.l.si pater puellæ.& per hoc est expedita prima gloss. Secundò oppo. quod illa pupillaris non potuerit sibi fieri.vt l.cohæredi.§. cùm filiæ. de vulg.& pupilla.Sol.text.hæc solu.dum dicit.[intra pubertatis tempus]poſtea verò nō potest fieri substitutio pupillaris.vt in cōtrario.& l.verbis ciuilibus.eodem titul.& l.in pupillari. & ꝑ hoc 1 est expedita gloss.secunda.†Vltimò quæritur in gloss.fina. pone quod testator dixit quandocūque filius meus decesserit sine liberis talem substituo.vtrum si decedat post pupillarem ætatem valeat substitutio?gloss.dicit quod sic iure fideicōmissi. siue decedat in pupillari,siue post. & dicit quod tunc directa pupillaris trahitur ad fideicommissum.quia ista interpretatio facit vt vtroque tempore valeat vniformiter.hæc gloss.ineptè loquitur dum dicit quod hic directa pupillaris trahitur ad fideicommissariam: quia si verum est quòd dicit gloss.vt omni tempore valeat iure fideicommissi, illa substitutio nunquam fuit directa: ergo non est verum quòd directa trahatur ad fideicommissum, imò non potest procedere, si semel fuisset directa per legem, verbis ciuilibus. per quam dicunt gloss.& Docto .quòd postea nunquā 4 obligatur,sed efficitur inutilis. gl.tamen voluit hic dicere ꝙ illo

casu quia substitutio est facta per verbum commune,si nō fuissent apposita illa verba quandocunq; decesserit:sed solū dixisset si decesserit in pupillari ætate,talē substituo:illa substitutio fuisset pupillaris inspecta qualitate personæ,cui facta fuit. vt l. iam hoc iure.de vulg.& pupil.sed quia fuerunt apposita illa verba quandocunq;,& fuit facta per verbum commune substituo: talis substitutio quæ infra pupillarem,fuisset directa pupillaris : si non fuissent apposita:nunc etiam ibi pupillarem ętatem non est pupillaris:sed omni tempore fideicommissaria:quia si esset pupillaris directa in pupillarē & ætatem,post pupillarem ætatem non posset esse directa:sed fideicommissaria : & sic non esset vniformis pro omni tempore,sed variaretur : sed tenendo quòd omni tempore sit fideicommissaria,non contingit variatio, & ista fuit communis opi.glo.in l.precibus.j.de impub.& etiam antiquorū doctorum,sed gloss.insti.de pu.substi.§.qua ratione: tenet quòd infra pupillarem sit directa pupillaris : postea verò sit fideicommissaria.Bart.hoc tenet nisi mater sit in medio:quia tunc dicit ꝙ omni tempore erit fideicommissaria.doc.moderni & glo.tenent indistinctè in d.§.qua ratione etiam si mater sit in medio.per d.l. precibus.& c.si pater.de testa.lib.vj.& illa est veritas, licet Bart. conetur respondere dictis iuribus.dic vt l.præcibus:quia nō est
3 propria materia huius l. † Item aduerte,quia illa quæstio gl. & determinatio sua non debet referri ad casum qui ponitur in tex. qñ filius erat institutus in sola legitima:quia tunc per fideicommissum,ned vltra pupillarē ætatem nec post posset grauari : sed reiceretur omnimodo hodie per l.quoniā in prioribus. & olim propter talem substitutionem habuisset querelam,nisi esset substitutio reciproca.debet ergo intelligi quæstio glo. quando erat institutus vltra legitimam,& tunc in eo quod est vltra bene potuit grauari per fideicommissum tam infra pupillarem ætatem quā post. Ideo de tali fideicommisso detraheretur legitima ante oīa:& postea trebellianica,& sic dimidia iuxta notata in l. quāquam.j.ad l.fal.Extra glo.oppo.ꝙ imo etiam si fuit institutus in sola legitima,possit apponi grauamen per viā legati, vel substi. quinimò non solū in legitima sibi relicta, sed etiā in alijs bonis proprijs ipsius pupilli:saltē vsq; ad pupillarem ætatē,non vltra. vt l.si fundū per fideicom.§.fi.cū l.seq.ff.de leg.j.So.dixit Dyn. notabiliter,& plures consuluit,& etiam Cy.hic refert, & Bar.& oēs tenent ꝙ aut fideicōmissum vel legatum relinquitur ab ipso pupillo,& tunc nō valet:sed reiicitur hodie de legitima,& de bonis proprijs ipsius pupilli. Aut relinquitur tale fideicommissum à venientibus ab intest.ipsius pupilli,& tunc valet vique ad pupillarem ætatem.i.si decedit in pupillari,& non vltra,vt in contrario,quia tales venientes ab intestato , quibus pater potuit auferre dando substitutum pupillarem,qui excludit omnes venientes ab intestato, etiam matrem non dando , videntur habere ab ipso patre tam legitimam filij: quàm alia bona eius: & ideo à patre possunt grauari.licet filius non potuerit grauari:quia non habuit legitimam à patre.Sed ex dispositione l. in l.si arrogator. §. sed an impuberi.ff.de adop.& similiter alia bona sua non habuit à patre,sed ab alijs attinentibus eius : si autem decedat post pupillarem ætatem,fideicommissum euanescit:quia tunc pater nō potuit eis auferre dando substitutum pupillarem:cum dare non possit vt statim dixi.& ꝙ illi text. loquantur quando venientes ab intestato pu.grauantur in legitima pupilli, & in alijs bonis quæ non habuit à patre.patet:quia si in illis quæ habuisset à patre vltra legitimam , non expiraret fideicommissum pubertate, quia testator potest grauare non solùm hæredem suum in his quæ sibi voluntariè reliquit,sed etiam hæredem hæredis perpetuò.vt l.si fuerit.in fi.ff.de leg.iij.& sic non solum venientibus ab intesta.posset relinquere:sed etiam ab ipso pu. & perpetuo quādocunq; decidit̃.necessariò ergo debet intelligi quòd venientes ab intestato grauabātur in bonis pupilli,vel in legitima eius, in quibus ipse pupillus non poterat grauari. & quod dixi ideo in venientibus ab intestato , idem & fortius in pupillari substituto:vt possit grauari non solum in bonis testatoris quæ peruenerunt ad pupillum vltra legitimam : sed etiam in bonis pupilli aliunde quæsitis : quoniam ipse habet expressa voluntate & prouisione testatoris. sed venientes ab intestato ex tacita vt l.conficiuntur.de iure codicil.& hoc patet in l. in ratione.§. quod vulgo.& in l.qui fundum.§.qui filios.ff.ad l.falcid. † Sed 4 à quo videatur fideicommissum relictum. an à pupillo, an ab

a ¶Inimicitia. Adde Abb.in c.repellãtur. de accus. & præsumitur inimicitia qñ nolle salutare.gl. est in c.cum Adrianus.lxiij.dist. quod intellige quando solitus erat salutare gl. in c. eũ super.de offi.dele. vbi d. Abb. dicit illã gl.intelligi qñ salutatur ab alio,& ille nõ vult respondere. & illã glos.alleg.& sequitur Abb in d.c.repellantur.

b ¶Ipsius mulieris.Ad de Bal. consi.lix.incipi.Factũ tale est Nardus in ij.vol. Barba. consi.ixj.incip. Illud deducam in iiij. vol.

c ¶In legitima.Addecpdos & legitima æquarant.per Bart. in l. Titio centũ.in §. Titio genero.ff. de condi.& demon. Paul.de Ca.consi.cviij.incip. Super eo de quo quæritur.in j col.& in cõsil.cccxl viij.incip. In puncto quæritur in j.columna.

hęredibus eius vt sciamus an valeat,vl' nõ. Bart.in l.cohæredi.§.cũ filiæ.ff.de vulg.& pup.circa prin.dicit ibi esse casum qꝫ in dubio ab ipso pupillo. licet sit relictum post mortem pupilli.seq in l.ſe quæ incipit qui duos dicit melius qꝫ tunc videt relictum à pupillo,qñ grauauit pupillum expressè: licet post eius mortẽ videbat contrarium:qa tunc pupillus non põt soluere.sed hæredes eius. ergo ab hæredibus videt relictum tñ contrarium est.qꝫ imò à pupillo.& sic non valet.sed si simpliciter relinquat post mortem pupil.censet relictum ab hęredibus.& sic valeret si decederet ī pu.ætate.†Ex quo soluitur talis qõ.qñ Raph.dicit vidisse in ciuitate Mediolani.quod pater reliquit filiæ mille ꝑ dotibus suis,quæ nõ excedebant legitimam:& si decederet sine liberis, voluit quod distribuant inter pauperes. decessit in pupilla.ætate,debes scire licet ipse nõ dicat hic,qꝫ pauperes non possunt venire ex pupillari directa: quia illa verba debent & distribuant sunt verba obliqua quæ nõ possunt ĩportare directam pupillarẽ: & hoc expresse determinat Bar.in l.Cęturio. de vulga.& pupil.in ij.q.principali compendiosa facta ꝑ verba obliqua.qñ non dixit ꝑ meos executores.Secus si hoc dixisset. dic vt ibi. hoc ꝑ suppositio.an istud fideicommissum relictum pauperibus valeat:dicit ipse qꝫ Bal.& plures alij cõsuluerũt qꝫ nõ:quia ꝑ fidei cõmissum nõ potuit ista filia grauari in legitima.dicit ipse qꝫ cõsuluit cõtra.& ita fuit obtentum.quia verũ est qꝫ ipsa filia nõ potuit grauari:sed hæredes eius,seu venientes ab intestato bene potuerunt grauari,ex quo decessit in pup.ætate ꝑ iã dicta:& in dubio(vt potius valeat ꝙ pereat) censet relictum à veniẽtibus ab intesta.& non alleg.determinationem Bart.in d.l.qui duos.& d. §.cũ filiæ.Istum casum etiã ego habui de facto Bononiæ & fuit mihi portatum vnũ cõsilium do.Bar.qui cõsulebat valere fideicõmissum.& oẽs doct.Bo.ex illo consilio decepti consuluerunt idem.quia res videbat sine dubio.do. Io.de Imo. & ego ꝓpendimus de isto errore & fecimus retractari oĩa.d.consilia.& omnes fatebant se errasse:sed se excusabãt ꝓpter authoritatem. Bart. licet de dicto do.Raph.nullã notitiam haberemus.Et etiam in ciuitate ista habui istum casum:& quidam doct.qui reputabatur valens fuit deceptus.& ego scripsi sibi: & pœnitentia ductus reuocauit.Ideo tene menti magnumqúe honorem habebis ex ꝑdictis.quia iste est casus quotidianus. & ꝑdicta quãdo filius vel
6 filia erãt instituti solũ in legitima.†Quid autem si vltra pone casum quẽ Bal.hic dicit se habuisse de Viterbio, pater habẽs duos filios,vnum puberẽ,alterum impuberem:eos æqualiter instituit: & eos inuicem substituit vulgariter, pupillariter, & per fideicõmissum.& vltimò morięti substituit Titiũ.& decessit primò impubes,& sic pubes succesit sibi ex pupillari: postea decessit pubes relicto Sempronio hrde:Titius fideicommissarius à Sempronio petit hrditatem:Sempronius vult detrahere legitimam amborũ filiorũ,& trebellanicam:& sic dimidiam partem habere dicit Titius tu bene potes detrahere legitimam & trebellianicam de dimidia illius puberis cui succesisti:qa ipse fuit grauatus,& sibi debebat legitima:vñ tu ex ꝓsona sua potes detrahere.vt l.quanꝫ j.ad l.fal.sed de dimidia in qua fuit institutus impubes,cui pubes succesit ex pupillari,non potes detrahere legitimã:quia fideicõmissum ipsum non fuit relictum ab ipso impubere: sed à pubere hærede.Aut ergo tu vis detrahere ex ꝓsona ipsius puberis:& nõ potes.quia illi puberi non debebat legitima in bonis fratris non instituta turpi ꝓsona aut vis detrahere ex ꝓsona impuberis,& nõ potes.qa fideicõmissum istud nõ fuit relictũ ab eo: sed à pubere hrde suo : ipse aũt hrs potuit grauari in legitima filij impuberis. ꝑ ea ꝙ s.dicta sunt:ergo illa legitima cadit in fideicommisso. Bal. super ista ꝙstione loquit obscurè.mihi sic videtur dicendũ qꝫ de vna dimidia in qua fuit institutus pubes,sine dubio possit detrahi legitima & trebe.& sic dimidia dimidiæ,sed de altera dimidia in qua fuit institutus impubes,nõ possit detrahi legitima,sed trebellianica sic:& sic quarta pars dimidiæ.& hoc siue fideicõ.fuerit relictũ ab vltimo moriente,siue post mortem amborũ: quod idem est.vt l.codicillis.ff.de vsufruc.le.sed si dixisset relinquo ab eis,& quolibet eorũ.tũc etiam de dimidia impuberis deberet detrahi legitima,& trebellianica.quia fideicommissum censet relictum à pupillo.videlicet post mortem vtriusqꝫ: sed iste pupillus nõ potuit grauari in legitima:ergo &c.& iste casus frequẽter cõtingit & pluries dedit mihi laborem,& habui de facto.& allegabat determinatio Bal.hic. Ista sunt subtilia & speculatiua,& de appicibus iuris.tene menti perpetuò.

2 ☞ *Qualiter probetur inimicitia?*

LEX XXVIII.

1 LIberi.† No.ĩ ista.l.qꝫ magis credit pr̃ contra filiũ, ꝙ ecõuerso:quia si pr̃ dicit filiũ sibi fuisse ingratum credimus sibi.nisi cõtrariũ filius ꝓbet ecõuerso si filius dicit patrem ingratũ:vl' matrem ingratã fuisse,non credit sibi nisi hæres eius hoc ꝓbet.hodie idem in præcedenti casu:quia causa ingratitudinis est inferẽda,& etiã ꝓbanda
2 ꝑ hrdẽ testatoris:aliàs testm rumpit ꝑ q̃relã.† Itẽ no.in fi. qualiter
a ꝓbat inimicitia.ª & qꝫ q̃ cõuersat cum inimico nro,censet meus inimicus.certè hoc verum in filio vel alio intrinseco. qui debent ab hoc abstinere mei contemplatione.non sic in alio extraneo,q ꝓpter me non debet abstinere ab inimico meo.

1 ☞ *Filia donata si exhæredetur,uel aliàs excludatur à patrimonio, non tamen excluditur à dote quam habet.*

3 *Si instituatur insolidum,& rogetur hæreditatem restituere, dos quam habet, non computatur in fideicommisso.& quid si specialiter grauetur in dote?*

4 *Dos licet conferatur,non tamen sequitur quod in legitimam computetur nisi reperiatur caueatur à iure,& quid in dote data à matre,& quid si filia præcedat relictis liberis,uel maritofnu.5.& 6.*

5 *Si ego dedi dotem pro nepte ex filio meo. & postea filium instituam in certa quantitate,quæ non sufficiat ad legitimam.& ipse petit supplementum: debet computari dotem quam dedi pro filia sua.*

LEX XXIX.

QVoniam nouella. Hic incipiũt.ll. nouæ Iustiniani, quæ multa corrigũt.dell.veteribus,et multa vtilia addũt.q̃ etiã ilnõ fuerũt. & ponunt illa q̃ etiã erãt de iure veteri.sed sequẽtes ponũt noua.& ista est vtilis.& venit ad suppletionem vt liberis.j.de colla.q̃ etiã fuit noua.quia illa incœpit poneresuitates q̃ nõ erant de iure.ffor̃.non tñ fuit Iustiniani, sed leo. Ista verò Iusti.posterior.quia facit mentionem de illa in prin.
1 huius l.& h.d.† sicut dos & dona.ꝓpter nup.data ꝑ liberis à pr̃ vel eius linea.à matre,vel eius linea,cõferunt qñ ille vel illa pro quibus datæ sunt veniãt ad successionem cũ fratribus ꝑ virilem successionẽ ꝑ l.vt liberis.ita & si veniũt ad successionẽ vilẽ cum eis,nõ petunt supplementũ legitimæ: & si veniũt ad singularem successionẽ,debẽt in legitimã computari:vt sic nõ suppleat si sufficit ad integram legitimã.h.d.text.suppletus ꝓut debet suppleri. Potest aũt exemplificari.l.ista quatuor modis. Primò qꝫ filia dotata fuit instituta in certa re vel quãtitate, q̃ nõ sufficit ad legitimam:& ipsa petit supplementũ secundũ l. sequẽs. vt nõ debeat suppleri:si dote computata ipsa habet integram legitimam.Secundò,si pater vel mater filiam dotatã à se instituat in legitima simpliciter sic loquendo.Nam prima facie videretur qꝫ voluerit ipsam habere legitimam vltra dotem.sed non est verum.imò debet intelligi deputata dote:ita singulariter dicit Ias de Are.in l si cum dotem.§.si pr̃.ff.sol.mat.& refert.Bal.j.eo.tit. l.quoniam in prioribus. Tertio modo si pater,vel mater instituat eam in dote.nã valet ista institutio:licet dos sit ꝓprium patrimo-
b nium ipsius mulieris,& nõ sit in patrimonio patris,vl' matris: in l.fi.in fi.de colla.& sic censet eius filia instituta in re ꝓpria. si sufficit ad legitimam,non debet vltrà petere pro dote,sed si non sufficeret.peteret supplementum.ita nota. per glos. in l.iij.§.sed vtrum.ff.de mino.non sic valeret si foret instituta in alia re ꝙm pria aduentitia:quia tanꝙm in nihilo instituta censeretur præmorta & diceret testamentum nullum.vt not.j.eo.l.scimus. Ratio diuersitatis.quia dos processit ab ipso testatore vel testatrice.& sic licet reuera sic extra patrimonium eius tamen quantũ ad impubem ta.legitima censet esse de pr̃monio dicit tn̄ gl.ī illo.§.sed verũ.q ~ securũ est qꝫ ✳instituat etiã ī ✳aliquo modico. puta ī xij. ipertis
c libus.& dos computabitur in ✳ legitima:ª nam quòd computetur eo

tur non est dubium. vt hic. sed quòd in illa sola instituat, est ma
gis dubium. per id quod supradixi. tamē glossē. & doct. ita tenent.
quātum verò ad alia dicit esse extra patrimoniū. † & ideo si filia
exhæredet, iste etiam si excludat à patrimonio, non ꝓpterea ex-
cluditur à dote quam habet. vt in l. j. §. videamus. j. de rei vxo. ac.
& si instituat insolidum, & rogeť hæredi. restituere. dos quā ha-
bet non cōputatur in fideicō. sed remanet etiam si excedat legiti
mā, vt in Là filia. ff. ad trebel. & hoc in gnali fideicō. sed si specia
liter grauet i dote, tenuit Dy. ꝙ quatenus excedit ltia tenuit gra
uamē. Sed viq; ad legitimam nō. ꝙ l. fin. §. filiæ. ff. de leg. ij. & ibi
vide per Bart. & ꝙ Cy. in d. §. videamus. Bald. dicit vnum verbū
quod non est verum: videlicet ꝙ tunc potest grauari in dote qua
mus est vltra legitimam, quādo erat reuersura ad testatorem: qa
fuerat stipulatus sibi restitui alias secus. quia consolidaret in filiā
certè si esset reuersura, non grauaret filia: sed hæredes patris: ad
quos esset reuersura. & sic non haberet dubium. Doct. autem lo-
quunť in casu dubio quando erat remansura pœnes filiam. & si-
ne dubio Bal. errauit. Quarto & vltimo modo potest exemplifi-
cari in casu quam suprà ꝓxímè dixi. quando est instituta vniuer
saliter, & grauata de restituendo, & ipsa vel eius hæredes aduer-
sus fideicommissum volunt detrahere legitimam. Nam debent
in ea computare dotem, & etiam si sit maior: non venit restituen
da vt dixi, sed tunc vt æs alienum deducit: vt l. mulier. §. cum ꝓ-
ponere. ad Trebel. ff. si verò succederet ab intestato cum fratri-
bus, vel ex testamento æqualiter vel inæqualiter, instituta tamē
vltra legitimam: tunc non esset tractandum an deberet in legiti-
mam imputari: sed an deberet conferri. nec sic imputari in suam
portionem hæreditariam. vt tantò minus accipiat. & est dicen-
dum quòd sic. vt j. de colla. l. dotis quidem. † Nunc oppono. ꝙ li
cet dos conferat: non tamen sequit ꝙ in legitimam computet. li-
cet enim ea quæ computant regulariter conferant, non sic econ
verso. vt l. illud de colla. j. in ver. hæc autem regula. Solu. verum
est nisi caueat expresso iure: vt ibi dicit. Ideo ista lex fuit necessa
ria ad suppletionem. l. vt liberis. quæ dicit eam debere conferri:
etiam quando dat à matre, vel linea materna. quia non sequebat
ergo in legitimam computat. Ideo Iustinianus hoc introduxit ꝙ
lex & sic non contradicit illi. l. ille ver. hæc autem regula. sed
potius illum versiculum exemplificat, & declarat & ita intelligit
Cuiacius. l. Adhuc oppono secūdò, Imperator introduxit hoc
ad similitudinem colla. vt patet in prin. sed similitudo non est bo
norum illa conferunt quæ non sunt in patrimonio testatoris. sed
sunt propria illius conferentis: vt patet in emancipato: qui con-
fert filio in potestate acquisita post emancipationē: quæ sunt sua
ꝓpria, vt in toto tit. ff. de colla. bo. quando enim sunt in patrimo-
nio testatoris tempore mortis, sunt communia inter hæredem. &
sic veniant diuidenda. & non conferenda. vt in l. certum. infrà,
saluo dos autem data est extra patrimonium patris. & sic est ꝓ-
prium ipsius mulieris. vt in l. fin. de colla. do. & in d. §. sed vtrum. in
fi. nam tum si in ea propriè cadit collatio: sicut in bonis emanci-
pati sed suppletio legitimę fieri debet de his quæ sunt in patrimo
nio non de his quæ sunt extra patrimonium ipsius filij. vt l. sci-
mus. § repletionem. j. eodem. vnde de ipsa (cum sit extra patrimo
nium, & ꝓpria ipsius filiæ) non videtur legitima debere supple-
ri. Solu. hoc erat quod faciebat dubium: ideo necessaria fuit pro-
visio huius. l. nam attento quòd ꝓfecerit à patre, non censetur esse
extra patrimonium quantum ad hunc effectum: quia pater inui-
tam dedit. cum possit de iure compelli, vt l. qui liberos. ff. de
ritu nup. ideo subuenitur patri, vt tantò minus sibi debeatur pro
legitima. Intellige tamen nisi pater fuisset stipulatus sibi soli resti
tui. Nam tunc est reuersura ad eius hæredes. & non est propria
ipsius mulieris. ideo mulier non debet eam in legitima sibi com-
putare nisi hæredes remittant sibi stipulationem secundùm Bal
dum hic circa fin. & hoc est valde bene dictum. & ad illud de re-
missione stipulationis bene facit. l. vxorem. §. pater naturalis. ff.
de legatis tertio. Sed † tertiò & vltimò opponi. licet istud posset
obtineri in dote data à patre: non sic videtur in dote data à ma-
tre, & agitur de ipsius successione quia mater non tenetur dota-
re filiam & si dotat ſponte facit, & donare videtur. vt j. de rei vxo.
act. l. j. § accedit. & l. cum is. §. si mulier. ff. de cōdi. inde. Constat
autem ꝙ donatio inter viuos voluntaria si à principio est valida,
non computatur in legitimam: nisi dicatur expresè. vt patet in
dote quam pater facit filio emancipato: vt j. eodem. l. si qñ ex-

6 presse per Bart. in l. in quartā. ff. ad l. fal. ista verò lex vult quòd
computetur. etiam si non dicatur expresse. Solu. fateor quòd in
data à matre erat maior ratio dubitandi. vnde nec olim confe-
rebatur, sed fuit introductum per l. vt liberis. & per istam intro-
ducitur vt computetur: quia non est donatio simplex, sed ob
causam dotis. sicut quando causa militiæ. vt infrà. l. proxima. §.
imputari. in donatione verò non simplici fateor contrarium, ꝙ
si est valida à princ. non computatur, nisi expresse dicatur. ra-
tio diuersitatis est quia licet ad talem donationem ob causam
mater non compellatur à iure: nisi quando esset dives, & filia
non posset aliunde dotari. vt not. infrà de iure dotium. l. neque
mater: tamen quia succedit loco alimentorum, quia de dote ma-
ritatur, & sustentatur, mater compellitur saltem stimulo natura-
li: licet non sanctione iuris ciuilis. ideo lex sibi subuenit, sicut &
patri qui compellitur de iure positiuo. & in istis stat subtilis in-
tellectus istius materiæ: & aperitur ad multa. si bene conside-
retur. Vltimò dubitatur: quia iste text. loquitur de dote data
filiæ: an computetur in legitimam ipsius filiæ, quando ipsa ve-
6 nit ad successionem cum fratribus. quid † si præmortua est vi-
uente patre & dos remansit apud liberos eius, vel apud maritū
propter liberos inspecta consuetudine, quia de iure debet ad pa
trem redire per consolidationem: etiam si non fuisset stipula-
tus: sic econuerso quando pater prædecedit, consolidatur in
filiam, vt plenè habetur in l. dos à patre. eodem titulo, solut. ma-
trimonio. si verò pater prædecedit & aliquid relinquat nepoti
ex filia iure institut. & instituat filios suos vniuersaliter: illi au-
tem petunt supplementum: filij dicunt quòd imputent sibi in
legitimam dotem maternam sicut ipsa mater deberet imputare
si viueret: nepos dicunt quod non tenentur imputare. licet ma-
ter imputaret: quia non est eadem ratio. nam mater ideo impu-
taret: quia ipsam habuit à patre de cuius hæreditate agitur. ipsi
verò non habent imputare: quia non habuerunt eam à patre,
sed à matre cui successerunt. vnde cum veniant ad legitimam
bonorum aui ex propria persona de medio matre subducta, &
habeant imputare. nisi illud quod processit ab ipso patre eo-
demque auo. vt in fine huius l. Quæritur quid iuris? Istam quę-
stionem tangit Bartolus, in l. in quartam. ff. ad l. falsidiam, qui te-
nuit quod debeant computare: quia habēt potius ab auo quam
à matre. eo quia de iure communi debuisset ad patrem redire,
& consuetudo non aufert patri. & immediatè attribuit nepoti-
bus ex filia: nō aūt ipsi filię, vel marito eius: & in illa ratione dicit
Bar. ꝙ nō se fundebat cū esset aduocatus in cā cōtra aduocatos
alterius partis, & ita tenuit Iac. but. Bal. erat aduocatus alterius
partis. & in l. illā. j. de colla. fortiter reprehēdit Bar. & mordaciter
& ibi tetigi de hoc. hic verò melius loquit: & tangit veritatē: quę
etiā fuit de mente Bar. ꝙ si ista dos fuit per patrē filię donata: vt
quia fecit filiā stipulari, vel ipse stipulatus est filię reddi, vel sibi
vnū casum: & sic in alterū videtur stipulatus ipsi filiæ. l. si cū do-
tem. in prin. ff. solu. matr. quæ donatio valebat etiā iure veteri, vt
in l. pomponius. ff. fa. ercti. & in ea etiā iure veteri habebat hære-
dem ab intesta. licet regulariter filius fa. etiā in castrensi peculio
de iure veteri non haberet hæredem ab intesta. vt l. ij. de castren.
pecu. & ita disputando tenuit Iac. de bel. per. l. inter socerū. §. cū
inter. de pac. do. quo casu nepotes ex filia dicuntur habere a ma-
tre: non ab auo materno. & sic non computarent, sed si non fuit
dona. deberent ab auo habere. per rationē Bar. & sic cōputarēt:
& ita dixi in l. illā. de colla. quod etiā Bar. in l. post dotē. sentit, li-
cet in l. in quartā dubitaret. do. Rap. ful. facit hic vnā rationē con
tra Bar. ꝙ nullo casu debeāt sibi cōputare: aliàs sequi potest vnū
inconueniens, ꝙ vna & eadē dos tenebit locū duarū legitimarū,
quod esse non debet: puta habeo in bonis trecenta & dedi filiæ
meę. c. in dotē: quę sufficiūt ad legitimā: in alijs ducentis instituit
Titiū. illa filia vltra illa centū acquisiuit à matre vel ab alio alia
ducēta. & sic ipsa reperit habere trecēta: reliquit filijs suis centū.
& in alijs ducētis instituit extraneū: & mortua est me viuēte, filij
sui ab hęre. ma. nō possunt petere supplementū legitimę: quia ha
bēt integrā legitimā. si postea mater instituto extraneo non pos-
sunt petere similiter de hæreditate mea legitimā: si illā dotē sibi
computent in eam: & sic illa centū tenebūt locum legitimę de-
bitæ in bonis maternis, & in bonis aui materni debitæ quod esse
non debet. dicit ipse quosdam dicere ꝙ illo casu non computa-
bunt in legitimam eis debitā in bonis meis. Ego dico econuer-

2 ¶ Fuiſſe ingratum. adde doct.in c. quin tauallis. de iureiurā.

ſo ꝙ illam computabūt:qa eā hñt à me:cui conſuetudo abſtulit,& eis dedit.ſed indebitā in bonis maternis nō: quía nō habent ab ea:ſed à me,finaliter ipſe tenet ꝙ ſi petunt ſupplementum ab extraneo inſtituto,non debeāt cōputare:ſecus ſi à fratribus. arg. in l.fi.j.cōía vtriuſq; iudicij.q̄ diſtinctio nō placet.quia rō Bar.locū habet vtrobiq;:ideo illo caſu quē ipſe ponit.& etiā ī alijs caſibus
7 tene quod ſ.dixi.† An aūt ecōuerſo,ſi ego dedi dotē ꝑ nepte ex filio meo poſtea filiū inſtituo in certa quātitate,q̄ non ſufficit ad legitimā.& ipſe petit ſupplemētum, an debeat in ſuam legitimā cōputare dotē quā dedi ꝑ filia ſua? dic ꝙ ſic.tanc̄ datam ſibi.cuius contemplatione dedi filiæ:vt in l.dedi dotem.ff.de colla. bo.

3 ☞ *Quodetiam hodie dicatur ille præteritus cui non fuit factum relictum iure inſtitutionis,licet iure legati,uel fideicommiſſi.*

1 *Pater turpi perſona inſtituta à filio,an poſsit totum teſtamentum impugnare,& hæreditatem auocare.& quid in filijs quibus aliquid eſt relictum,& turpis perſona ſit inſtituta à patre?*

4 *Frater qui inſtituit turpem perſonam,& uult excludere fratrem à querela an debeat allegare fratrem fuiſſe ſibi ingratum?*

5 *Qua actione petatur ſupplementum legitimæ?*
In legitima,an poſsit prohiberi ius accreſcendi?
Teſtator ſi inſtituit filium in aliquo minus legitima,& expreſsè dicit quòd deberet ſtare contentus dicto relicto,q; iſta uerba habeantur pro non appoſitis.

6 *Quid ſi dicat quòd ſi plus petierit,cadat à relicto,an habeatur pro non facto?*

7 *Si filius in teſtamento fuit inſtitutus in certa re pro ſua legitima,talis inſtitutio non poteſt in codicillis reuocari.*

LEX XXX.

1 OMnimodo.† Ille cui aliquid in teſtamēto relinquitur etiam iure legati vel fideicommiſsi,nō poteſt expugnare teſtamentum ꝑ querelam.vel cōtrata.vel ius dicēdi nullum,ex eo ꝙ nō ſufficiat ad legitimam:ſed debet agere ad ſupplementū.niſi ꝓbet̄ ingratus:vel ratione præteritionis: quia nō cēſetur præteritus ille cui aliquid eſt relictū: licet nō iure inſtitutionis, & ſic nō habet cōtratab.nec ius dicendi nullū. ſi verò nil ſibi relictū eſt,vetera iura remanent incorrecta:vt ſi fuit exhæredatus,habeat querelā: ſi præteritus,habeat cōtratab.vel dicat teſtamētum nullum. hoc dicit.vſq; ad §.imputari. Et primò loquitur de illo cui fuit aliqd relictum.vſq; ibi.[& hæc quidem.]Secūdò de illo cui nihil fuit relictum. Item prima pars ſubdiuidit̄ in duas. quia primò ponit procemium.vſq; ibi.[vt ſiue adīciatur.]Secūdò tractat & corrigit tria quæ erant de iure veteri. Primū, quia ſi filius inſtituebat̄ in minori parte quā eſſet legitima,habebat querelam.niſi iudicium teſtatoris approbaret,adeūdo hr̄ditatem.vt ſ. eo. l.parētibus.hic ſtatuitur ꝙ nō habeat querelam:ſed agat ad ſupplementū.& fortè Imperator accepit hoc ex iure veteri.quod habet̄ ī l.ſi nō mortis.ff.eod.licet gl.ibi & hic dicat ecōuerſo ꝙ cōpoſitores noui iuris aſſumpſerūt illud ab illa.l.ſed primū veriſimilius eſt:quia cōpoſitoribus noui iuris non eſt credendum ꝙ miſcuerint iura noua cum veteribus:ſed ꝙ poſuerint vetera prout reperierūt.tñ ibi loquit̄ in eo quod erat datum inter viuos ꝑ dona.in qua filius ſemel conſenſerat,ideo excludebatur à querela: ſed agebat ad ſupplementū.& in eo quod relinquitur in vltima volūtate filius nō conſentit à principio:cū poſsit fieri eo abſente.ideo habebat querelam,quam hodie tollit hic Imperator ſed ſi conſenſiſſet à prin.
2 dic vt not.j.eo.l.ſi quando.§.illud. † Secundū quod corrigit eſt. quia de iure veteri filius debebat inſtitui,vel exhæredari ꝑ ſolennitate teſtamenti.vt l.inter cætera.ff.de libe. & poſt.& l. Gallus. §.in omnibus.& ſi nō erat inſtitutus,nec exhæredatus licet iure legati vel fideicommiſsi etiam vniuerſaliter eſſet ſibi relictū dicebat̄ præteritus.& habebat contratabu.vel dicit nullum vt in l. ita tamē.§.qui rogatus.ff.ad trebel.quod tollit̄ per hanc l.ꝙ ſufficiat quoquo relicti titulo,nec dicat̄ p̄teritus ille cui aliquid eſt relictū in vltima volūtate:& ſic nō habeat cōtratab.nec poſsit dicere nullū ratione præteritionis.hodie per iura nouiſsima hoc corrigitur.& redit̄ ad iura vetera:vt debeat relinqui iure inſtitutionis aliàs dicatur præteritus.vt in auth.de ap.co.§.aliud quoq; capitulum.& hic in gl.fi.quæ incipit.[hodie verò.]Tertiū eſt,quia olim per l.liberi.§.eod.hæredes patris ad excludendum filium à querela non habebāt neceſſe probare ingratitudinem,ſed ipſe filius probare debet ꝙ fuerit gratus,vt poſsit intentare querelam.hoc tollit̄ ꝑ hanc l.vt hæredes in neceſſe habeāt probare.Et adde ꝙ hoc nō poſſunt.niſi exp̄ſsè teſtōr dixerit filiū fuiſſe ſibi ingratū.ſi em̄ nō dixit,cenſet̄ ingratitudinē remiſiſſe,nec hæredes poſſunt eam allegare,vt j.de reuo.dona.l.fi. Hodie verò requiritur plus.ſ.ꝙ exprimat̄ ꝑ teſtm̄ cauſa ingratitudinis:nec ſufficit quælibet ingratitudo:vt olim ſufficiebat:ſed reſtringitur ad xiij.vt in d.§.aut̄.cās.Si ergo exprimat̄,& ꝓbet̄.ſicut olim filius excludebat̄ à querela:ita per hāc l.excluditur à peti. ſupplementi. vt hic in ver.[ſi tamen nō ingrati &c.]& Prædicta quidam inducunt principaliter fauore teſtatorū:& teſtatricū:ne ſubuertāt teſtamētā:non aūt filiorū.quía vtilius fuiſſet eis ſubuertere. nec obſt.hoc dum dicit.[quàm liberis eorum.] quía eſt ſenſus ꝙ cōſeruat eos indemnes:ne perdant legitimā eis debitam iure naturæ:nō aūt̄ fauet eis in extorquēdo plus.& non ſolū habet locum iſta.l. in liberis quibus aliquid relinquit̄,ſed etiā in parentibus.quibus debetur legitima:& etiam in fratribus,quibus debetur,turpi perſona inſtituta.ita ſentit hic gl.j.ſuper verb.[perſonis.]quā tenet̄ti:quia eſt de directo contra opini.Guil.de Cu.qui tenet in l.fratres.§.eod.ꝙ tunc poſsit expugnare teſtm̄ in totū etiā ſi ſibi aliqd ſit relictū ꝑ legitima eius:ſed hoc vult iſta gl.quā Bart.tenet:ſed
3 puto opi.Guil.veriorē ꝑ l.Pātonius.ſi qs à patre fue.manu.†.vbi pater turpi perſona inſtituta à filio poteſt totum teſtamētum impugnare,& hæreditatē auocare:cū ſi non eſſet turpis,non poſſet niſi legitimam petere:& idem videtur in filijs quibus aliquid eſt relictum.vt ſi turpis perſona ſit inſtituta à patre,non habent necceſſe petere ſupplementum:ſed agere querela.& totum teſtamētum expugnare.quia non debet eſſe deterioris conditionis filius contra teſtamentum patris,quā ecōuerſo.licet Bal.dicat nō reperiri ꝙ turpi ꝑſona inſtituta à patre filius nō agat ad ſupplemētū ſed querela.licet nō reperiat̄ expreſsè.l.illa Pantonius. probat̄ reduc.ad incōueniēs. & hoc tenuit in l.fratres. & tene mētinquā
4 eſt vtilis valde.& magna limitatio ad hanc l.† Item iſte text.cum medium ibi.[nā ſi nullam eorū &c.] videt̄ cōtra id quod dixit cundū Guil.de Cu.in l.fratres.§.eo.ſed nō eſt.nā frater ꝙ vult excludere à querela turpi ꝑſona inſtituta, bene debet allegare fratrem ſibi fuiſſe ingratū. * aliàs videret̄ ingratitudinem remittere: nec hæres eius poſſet eam allegare.vt hic.ſed nō tenet̄ exprimere cauſam ingratitudinis:quia hoc nō reperitur ſtatutum niſi in parentem.erga liberos.vel econuerſo.& ita loquit̄ dictū Guil.Sed autem tres cauſæ in exhæredatione fratris.vt in authē.de nup. ingratitudinem.Sed cū iſte text.loquat̄ qñ fuit aliquid relictum filijs.quo caſu agunt ad ſupplementum:niſi ſint ingrati.quia nō linquebat. Nam videtur per hoc ingratitudinem remittere.& ſpond.ſi erant ingrati, relinquebat aliquid:ſed non tātùm quòd ſufficeret ad legitimam. Et dicit ſe ideo hoc feciſſe:quia fuit ingratus. Vnde ſi tunc probatur ingratitudo, repellitur à ſupplemento . Idem per illum verbum. [& hæc quidem.] Videtur quòd ſi pater exhæredat filium , & nihil ſibi relinquat, non ſit correcta.l.liberi.§.eodem.& ſic hæredes patris non habent probare ingratitudinem:ſed filius ſe fuiſſe gratū: quia text.ſuper loquitur quando aliquid relinquit. aliàs iura vetera remanent incorrecta. Domi.Rapha.fatetur hic quod per illam legem,dicto caſu non eſſet incorrecta.lege illa. ſed corrigitur per legem ſi quis filium. circa medium.infrà eodem.ibi.& ſi nō hæres aperti ſimis proba. & cætera. vel dic quòd iſte ver. loquitur quantùm ad modum rumpendi. quia quando nihil relinquitur, iura vetera ſunt incorrecta:vt ſic detur querela, & contratabu.& non dicendi nullum . vt in gloſſ.fina.quæ incipit. [hodie.] ſed non quantùm ad probationem ingratitudinis:imò illa lege,adhuc remanet correcta,vt hæres non teneatur probare. Item ille text. dum dicit. [iam natam vel ante teſtamentum quidem conceptam.]videtur probare quòd ille qui non erat natus vel conceptus tempore teſtamenti , non poſsit expugnare teſtamentum per querelam, vel contratabu.vel ius dicendi nullum. quod tamen eſt falſum.vt in multis ll.in titu.de iniuſto teſtamen. Nam poſthumus poſt teſtamentum conceptus , & poſt mortem natus , rumpit teſtamentum. Solu.fateor de plano in conceptoab ipſo teſtatore, de cuius teſtamento agitur: ſed conceptus à filio teſtatoris niſi ſit conceptus viuente teſtatore , non poteſt expugnare : ſicut nec ab inteſtato. ſuccedere ex ſua perſona. vt lege prima . §. ſi quis proximior. ff.vnde cog. Sed ex perſona

filij & videtur transmissio.bene potest.vt not.per Cy.post gloss. in l.si quis filium.post princ.j.eod.& l.j.de his qui ante aper. tabu.Item gl.quæ incipit.[arg.]inducit ad q.de feudo.de qua vide per Cy.in l.j.j.de reuo.dona.& p glo.in c.j.quib.mo.feu.amit. & de phi.aliena.feu.p Fede.c.j.§.callidis.& illud quod infrà dicit glo.pcedit,nisi ꝓpter ingratitudinē fuisset ipso iure priuatus feudo.vt cōtingit quādo committit in alienādo feudum sine domini voluntate secūdùm Bald.j.§.insup.eod.c.de phibi.feu.alie.p Fed.p l.iij.§.p aūt.ff. qd quisq; iuris.† Vltimò q̄rit, quo iure vel qua actione petat supplementum legitimæ? Dic p cōdi.ex ista l.vt not.p glo.in l.Papi.§.si cōditiōi:& ibi hoc firmat Ang. ff.eo. reprobās quosdam qui dicūt dari peti:hęre.do.Raph.dicit posse dici p competat actio ex testamēto:quia ipso iure ĩest suppletio. vt habeat perinde acsi integra legitima fuisset relicta, quasi plus dictum,& minus scriptum videat.vt j.eod.l.sancimus. in princ. hoc tamē nō pcederet testator expīsse dixisset quòd deberet stare cōtentus dicto relicto.nam tunc apparet quòd noluit plus relinquere.& sic cessaret ratio sua.ꝓpter dicta tamē verba non repellitur filius:sed haberentur p nō apposi. vt in authen. vt cùm de appel.cog.§.cæterum.vbi est text.no.secūdùm Bald. quòd in legitima nō potest phiberi ius accrescendi. regulariter secus. vt est in l.dominus.§.fi.ff.de vsufru.† Quid autem si dicat quòd si plus petierit,cadat à relicto.& habeat p nō facto,vel p nō institutus reperio cōsultum p nobilem virum.do. Io. Pagliarēsem de Ferr.magistrum Bald.q tūc filius habet p præterito.& sic dicit nullum.Cōtrarium tñ videt verius.q illa verba nihil valeāt: nec apponerent.sed rejciant per no.per Bar.in l.j.ff.de his quæ pœnā no.& ita videt tenere Bal.j.eod.l.si qñ.§.fi.& p.d.§.cæterum. † Et p hoc etiam Iac.de Bel.in auth.de hære.& fal. determinat. & ita cōsuluit q si filius in testamēto fuit institutus in certa re p sua legitima,talis institutio nō possit in codicillis reuocari. quoniam ex ea pēdet substātia testamenti: quia si valeret reuocatio, filius remaneret præteritus:& sic testamentum esset nullum: sed nō potest annullari in codicillis:in quibus nec dari nec auferri hereditas directè potest:vt j.de codicil.l.ij.licet regulariter institutio facta in certa re alio instituto in vniuersio habeat vim legati.in l.quoties.j.de hære.insti.& legata facta in testamēto possunt revocari in codicillis.iuxta not.in l.hæredes palam. §.si quis pōt de test.tñ qñ instituit filius in certa re, talis institutio non habet vim legati:sed vim institutionis vniuersalis. quantum ad hoc vt testamētum nō subiaceat querelæ,vel rupturę.sicut si fuisset vniuersaliter īstitutus,licet subiaceret:si per viam legati fuisset relictum.vt no.p glos.in l.si quis priore.ff.ad Trebel.

¶ Item si acquisiuit filio beneficium ecclesiasticum,& in hoc magnam impensam fecit quæ pensa quam pro illo expendit, non computetur filio in suam legitimam. nec in suam portionem.sic nec impensa facta pro filio in studio uel in doctoratu.

Quid de libris,& expensis factis in nuptijs filij?

Quid de vestibus factis nurui?

Quid de feudo uel emphyteusi acquisito filio per patrem?

Quid de officio scriptoriæ acquisito filio per patrem in curia romana?

§.Imputari. †Datum filio per patrem causa militiæ q̄ poterat vēdi, vel ad hæredem trālmitti imputatur in legitimam quatenus pcepit ex militia tempore testatoris.secus si nec vēdi,nec ad hæredem trālmitti poterat.h.d. Et ꝓpterea militias quædā officia q̄ dabātur de publico. ex quibus aliqui emolumētū annuatim pcipiebat.†Si ergo pater acquirit filio beneficium ecclesiasticum,& in hoc magnam facit impēsam cum illud nō possit vēdi, nec ad hæredem trālmitti, pecunia quā pro illo expēdit nō computatur filio in suam legitimam:nec in suam portionem.sicut si pater faceret expēsas filio in studio,vel in doctoratu: quia crēditur fecisse causa pietatis:vt in l.quæ pater.ff.famili. her. † Quid autem de libris? Dic vt nota.in l.filij.tui.j.fa.erci. & per Bart.in l.j.§.sed nec castrense.de colla.bono.& per Bald.in aut. de testamēto.eo.tit.j. Et de expensis factis per patrem in nuptijs filij? † Quid autem de vestibus factis nurui? dic vt ibi.Si verò pater acquisiuit filio feudum vel emphyteusim.licet nō possit venire sine concessu domini:quia tamen ad hæredes proprij corporis.scilicet,filios ipsius filij transmittitur, bene computaretur sibi in legitimam.non quantum fuit expensum : sed quatenus reputatur valere secundùm reditus qui percipiuntur tempore mortis patris. † Item si acquisiuit filio officium scriptoriæ in Romana curia:licet illud non ad hæredes trālmittatur: quia tamen cōsueuit vendi:simpliciter imputaretur in legitima.omnia illa probātur hic.& sunt exempla clara moderno tempore.Bart.autem ponit alia exempla.dic vt in d.l.j.§.sed an id quod.de colla.bo. In text. ibi.[ex pecunijs mortui.] idē si precibus paternis sit acquisita:quia reputatur professitia.ff.de vul.sub.l.sed si plures.§.in arrogato.secundùm Pet.

LEX XXXI.

Qvæ nuper. †Quæ dicta sunt in l.præcedenti.non solum habent locū quādo fit testamentū in scriptis: sed etiam quando sine scriptis.h.d.Et ista l. cum sequenti.veniunt ad suppletionem l. pręcedentis.& etiam l.scimus. vsque ad §. cum autem.

1 ☞ *Statutum quod filia debeat stare contenta illa quātitate quam pater in suo testamento sibi reliquerit pro dote,nec possit plus petere,& pater reliquit sibi centū, quæ non sufficiunt ad legitimam. & ultra hoc apposuit dilationem,uel tempus, quod filia poterit petere remoueri grauamen conditionis,uel temporis.*

2 *Grauamina propter quæ olim non dabatur querela, etiam si tendebant in præiudicium filij, an remouentur per hanc l.*

3 *Filius si instituatur sub conditione casuali, uel mixta, an ualeat testamētum nisi in eius defectum exheredetur?*

4 *Si filius dupliciter fuit grauatus primò quia sibi fuit relictum minus quā legitima,secundò quia in illo etiā fuit grauatus,an habebit locū querela,an uerò suppleatur legitima,& remoueatur grauamen?*

5 *Si filius masculus institutus est uniuersaliter,& filie fœmine iure institutionis relicta est quātitas pro dote sua. cum illud relictum de se sit conditionale si maritetur, an illa conditio reijciatur: ut sic statim possit petere quantitatem antequā nubat,& interim decedens trāsmittat ad suos hæredes.& nu.7.*

6 *Quid si statutū dicat quod exstante masculo fœmina non succedat,sed debeat dotari?*

7 *Si filio instituto in legitima facta est substitutio uulgaris, & fuit grauatus de aliquo dando.& repudiet relictū legitimæ, & uelat ad substitutionem uulgarem,an teneatur subire grauamen?*

8 *Si filius fuit grauatus per fideicommissum uniuersale de restituendo alteri legitimam sibi relictam:& ipse repudiet,an fideicommissarius possit compellere ipsum adire,& restituere.*

9 *Quid si fuit institutus ultra legitimam,& ipse uelit legitimam retinere,& residuum repudiare,an possit?*

LEX XXXII.

Qvoniam in prioribus. †De legitima reijcit oīs conditio,& omne grauamen & omne tempus dilationem inducens.h.d.ante istam l.licet relinqueretur integra legitima,si tamen in ea grauabatur filius per fideicom.vel relinquebatur sub conditione vel in diem habebat filius querelā & rumpebat testamentū,nisi esset tale grauamen,vel talis conditio quæ cōcerneret potius fauorē filij quā odiū.vt ff.eo.l. si pater puellę.& l.filijs matrē.sicut ergo iura vetera quę dabant querelā ex eo q fuerat minus relictum quæ esset legitima: fuerunt correcta vt non detur querela:sed agatur ad supplementum.ita & alia quæ propter prædicta dabant querelam, corriguntur per istam: vt hodie non detur,sed reijciatur grauamen,& conditio, & etiā tempus.ita quòd purè & sine onere censeantur relicta. videtur tamen quòd etiam illud esset de iure veteri per l.cum patronus. ff.de leg.ij.vbi de legitima patroni reijcitur omne grauamen:sed in legitima filij hoc non reperiebatur:sed alia fuberat ratio: quia potius expediebat filio quòd non reijceretur,vt posset querelare testamentum,& totam hęredi.auocare,sed in fauorem testamenti nō filij principaliter introducitur per hāc l.sed in legitima patroni potius intererat eius q grauamen reijceretur ipso iure quàm q haberet contratabu.cum per eam non plus conseque-

a ¶ Propter ingratitudinē. Adde Bald.in c. eā te.de rescri. Anto. corse.in tract. de inimis.in xj.co. versi. nunquid.

b ¶ Bñficiū. Adde Rapha. cu. & Paul. de ca.in l. continuus. in §.cū quis.ff. de verb. oblig. Rapha. cu. & Alexan. de imo.in l. apud Iulianū. in §. cōstat.de le.j. Nic.de vbaldis de perusio,q fuit aduocatus consistorialis.in tra.de succes.ab intesta.in xvj. colum.

c ¶ De libris. Adde Cy.Bar.& Ang. in l. filiæ licet. C. de col. Bar.in l. donationes. in §.pater.ff. de don. Bal.in l.j.ff. so. matr. & in tractatu de duobus fratribus. & in consi.xxj. inc. quinque queruntur. in iij. vo.Rapha.cu. consi. ccxxvj.inci. quidam filio studenti.Pau.de cast.consil. clxxxiij. inci. videtur dicēdū. Alex. de imo. consil. cxlij.inci.circa primā dubitationē.in pe.co. in ij.vo.& est duplicatum.cōsi.cij.in iij. volum.

d ¶ Filio feudū. Adde Bald. in c.imperialē. in iij.colū.de prohib. feu.alie. per Fede. in vsibus feu. & in c.j. tit.an agna. vel cog. in v.col.ver. quærit, in vsibus feudorum. & in l. Itē videndū. in §.nunc videamus. ff.de pe.hær.

e ¶ Qñ in prioribus. Ad intelligentiā huius l.vide Francis. de are.in l.si mater. col. iij. ver. sed tenendo sol.Bal.& in l. cū ex filio.colū.vj.versi. in eadem gl.ff.de vulg. & pupil.Cur.

reſ quàm legitimam ſine onere.vnde potius intererat quòd ipſo iure tolleret onus,quàm quod haberet litigare, & facere ipſum tolli p iudicem.Item videt q ſta l.non fuerit neceſſaria,& quòd ſufficeret.l.omnimodo.nã illa ,puidebat qñ erat minus legitima relictum.ſed minus ſicut & plus dicitur tribus modis.ſcilicet re, tempore,& cauſa:vt inſtit.de act.§.plus.Poſito ergo quòd relinquereſ integra legitima,ſi tamen ſub conditione,vel in tempus, dicebaſ relictũ minus cauſa.ergo ſufficiebat illa lex ad dicendũ quòd deberent remoueri.Sol.eſt quia illa lex veniebat ad correctionem.Vtrum enim illud verbum minus ſtrictè ſumebaſ quãdo minus re.& ſic cauſa vel tempore remanebant iura vetera in
2 correcta:ideo fuit neceſſaria prouiſio huius.l. † Et ex hoc dicit Iaco.But.not.& etiam Bal.ſi ſtatutum dicit q filia debeat ſtare contenta illa quantitate quã pater in ſuo teſtõ ſibi reliquerit pro dote in teſtõ,nec poſsit plus petere,& pater reliquit ſibi centum quæ non ſufficiunt ad legitimam,& vltra hoc appoſuit cõdi.vel tempus,licet debeat ſtare contenta de quantitate, non in condi. vel tempore:quia ſtatutum quod venit ad correct.l.omnimodo. vt non poſsit petere ſupplementum, ſi relinquiſ minor quantitas,debet reſtringi quãdo relinquiſ minus re & quatenus relinquiſ minus.nõ autem debet extendi,nec corrigere.l. iſtam quãdo minus tempore vel cauſa:ideo poteſt petere remoueri graua nẽ cõdi.vel temporis:Tene menti:quia eſt puchrum dictum. Et adde q ſicut.ſubſtõ pupillaris nõ dicit grauamẽ.vt ſ.eo.l. ex tribus.ita nec vulgaris. & ſic filio inſtituto in legitima poteſt fieri ſubſtitutio vulgaris ſi noluit,vel ſi non potuit acceptare, vt in l. ſi poſthumus.§.quod vulgo.ff.de lib.& poſthu.vbi ſi filius eſt in ſtitutus in primo gradu,nõ eſt exhæredãdus à ſecundo gradu, cui nõ eſſet locus ſi ipſe nollet:ſed vellet acceptare.ſibi ergo imputet.vt l.iam dubitari.ff.de hære.inſti.die xxvij.Ianuarij.M.ccccxxxix.in ciui.Paduæ:& tũc audiui q Talianus Furlanus fuit ruptus cum ſuis gentibus ,ppè caſtrum archi. in montibus vna
3 cum epiſcopo tridentino.† In text.ibi.[de inoffi.teſta.]videt ergo q grauamina propter quæ olim non dabaſ querela: etiam ſi tendebant in præiudicium filij, nõ remoueanẽ p hanc l.vt ſunt grauamina libertatũ fauore libertatis:quæ præferebaſ legitimæ. ff.eod.l.Papi.§.quarta.licet glo.dicat ibi cõtrarium.& in l.,phibemus.in authẽ.de triẽ.& ſemiſ.quãdo aũt cõcernerẽt fauorẽ filij, nõ deberenẽ grauamina: ideo de ſilis eſt minor dubitatio q non remoueanẽ.vt in caſu.l.ſi pater puellæ.& l.filijs matrem. ſ.eo. & hc in gl.ſuper verbo.[tollaſ.]tamẽ Bar.in caſu.l. ſi pater puellę. tenet contra.quod dic vt ibi dixi.ſed in caſu.l.filijs matrem.bene ,pcedit quod dixi quod dic vt l.cum filio.de vulg.& pu. Oppoſitin gloſſ.ſuper verbo.[grauamẽ.]de l.vxori.de viufr.le.gloſ. dicit q corrigit p hanc l.do.Raph.dicit q imò non p hãc: ſed p authẽ.de trien.& ſemiſ.poſitã.ſ.e.authẽ.nouiſsima.in fi.aliàs fruſtratorie diſponeret illa authẽ.q filius nõ poſsit fraudari vſufru. legitimæ ſi p illam l.hoc introduceret. põt dici quòd introducit generaliter de omni grauamine.ſed ibi ſpecialiter & ſpecificè de
4 grauamine vſusfructus. † In text.ibi.[vt ſi conditionibus quibuſdam.]cõtra text.oppo.de l.ſi pater.j.de inſtit. & ſubſtit.vbi filius ſi inſtituaſ ſub conditione caſuali, vel mixta, non valet teſtamentum.niſi in eius defectũ exhæredetur. iſta verò lex vult q valeat,& reijciaſ condi.Sol.tribus modis. Primo, quòd hoc nõ loquaſ de conditione appoſita in inſtitutiõe filij: ſed grauamine ſibi iniuncto.Secundò intelligaſ in appoſita in inſtitutione filij,& loquatur de cõditione poteſtatiua,quæ cõtinet grauamẽ. puta inſtituo filium in ſua legitima ſi aliquid fecerit,vel dederit Titio:& illa bene remouetur.vt hic: quia etiam iure veteri teſtamẽtum nõ erat nullũ.vt in l.ſuus quoque. ff.de hære. inſtit. cõtrarium loquiſ in cõditione caſuali, vel mixta.quæ olim reddebat teſtamẽtum nullũ:& aduerſus nullitatem lex illa nõ,phibetur:nam interim eſt ,pteritus.& aduerſus præteritionem nec lex omnimodo ,puidet. vt patet ibi in ver.& hæc quidẽ:nec etiã illa quæ venit ad ſupple.illius.& ſic eodẽ caſu debet intelligi. vt in auth.de filijs añ dotalia inſtra natis,& illa fuit cõmunis inia doc. antiquorũ p illũ ver.& hæc quidem.Sed tunc circa conditiõem poteſtatiuam quæriſ quid ſi filius fuerit inſtitutus ſub conditione ſi voluerit:an illa conditio reijciatur per illam legem non eſt poteſtatiua.l.iam dubitari.de hæred.inſtit.ff.videtur quòd non: quia ex ea filius non gratur,vt patet in illa l.iam dubitari. & hoc quidam tenuerunt.Bal.tenet contrarium:quia imò grauaſ, quia neceſſariò efficit merè voluntarius & ſi decederet antequàm declararet,nõ tranſmitteret hæreditatem ad ſuos hæredes iure ſuo tatis.vt l.ſi ita.§.illi ſi volet.ff.de lega.j. intereſt autem tua quod tranſmittat.& ſic q reijciaſ. Tene menti. Tertia ſol.ad l.ſi pater eſt quòd illa corrigaſ p iſtam l.vt teſtamẽtum nõ ſit nullũ, ſed reijciaſ cõditio.& hoc tenet glo.ibi.& in l.ſuus quoq;.de hæred. inſti.quæ licet cõmuniter reprobenẽ.Bart.tñ eas iuſtinet p licimus.§.cũ autem.j.eod.vbi dicit eſſe caſum : nec ob q interim ſit præteritus.Nã hoc negaſ:quia l.oĩmõ.in veri.& hæc quidẽ vult q tũc dicaſ præteritus:& nihil corrigaſ de iure veteri quãdo nihil eſt ſibi relictũ:ſed inſtituto ſub conditione hoc dici non poteſt:quia eſt ſibi relictum:licet minus tpe, vel cauſa ; & ideo ille ver.potius ,p gloſſ.facit quã contra : ſuper hoc magna fuit altercatio inter.Bart.& Ray.de forliuio. qui cum legeret in ciuitate iſta,& audiret Barto.legẽtem peruſij iuſtinere dictas gl.p §.cum autem.ſcripſit ſibi multũ mordaciter,ſed Barto. venuſte ſibi re-
5 ſpondit.dic vt ibi in d.l.ſi pater.† Extra gloſſ.quæritur primò,qd ſi filius dupliciter fuit grauatus,primò quia fuit ſibi minus quã legitima relictum.Secũdò,quia in illo etiam fuit grauatus. dicit hic Albericus quod illę ll.nõ habent locum vt ſuppleatur legitima,& remoueaſ grauamẽ.ne concurrant duæ ſpecialitates. Et ſic dabitur querela:hoc non placet:quia nullum incouenies ei
6 q illa duo concurrant,ne teſtamentum ſubuertant.† Item quæro pone quòd inſtitutus eſt filius maſculus vniuerſaliter, & filia fœminæ iure inſtitutionis relicta eſt certa quantitas p dote ſua illud relictum de ſui natura eſt conditionale ſi maritetur: ſicut & ſtipulatio dotis nomine. vt in l.talis ſtipulatio facta. de iure dotium,quærit an reijciatur illa conditio:vt ſic ſtatim poſsit petere quãtitatem anteq; nubat,& interim decedens tranſmittat ſuos hæredes.Iſta q.fuit diſp.p Ricar. malumb. qui tenuit q ſic quia illa dos ſuccedit loco legitimę.Cy.refert in l.tancimus.C.ẽ
7 nu.& de iure cõi eſſe verũ quod dicit Ricar.† Sed ponamus q ſtatutũ q exiſtente maſculo fœmina nõ ſuccedat:ſed debet dotari ipſe Ric.idem tenuit:quia ſtatutum nõ poteſt auferre legitimã:licet poſsit minuere.Cy.hoc reprobat:quia imò poteſt licet Dy.in c.indultum.de reg.iu.teneat cõtra Barto.tenetidem quod Cy.in l.Titio cẽtum.§.Titio gño.de cõdi.& demõ.vtne q cũ illa filia nõ ſuccedat ex forma ſtatuti,nulla legitima ſi debeẽ.vt dixi ĩ l.parẽtibus.& ſic de illo relicto non remoueicditio poſtquã nõ ſuccedit loco legitimę:vñ nec poteſt petere quã nubat:nec interim decedẽs hæredi.trãſmittit. & hoc pro
8 conſului. † Sed tertiò quæritur, pone quòd filio inſtituto legitima facta eſt ſubſtitutio vulgaris:quæ datio valet: quia non tinet grauamẽ,vt ſ.dixi. Item fuit grauatus filius de aliquo casdo ipſe repudiat relictum legitimæ,& ſic vadit ad ſubſtitutum vulgarẽ.quæriſ an teneaſ ſubire grauamẽ? videt q nõ:quia habet nullũ ipſo iure:vt hic.ergo tranſit cũ legitima ſine onere. Contrarium eſt verius.nã tũc eſſet nullũ quãdo vellet eam filio restore,ſed ſi nõ vult nõ eſt nuliũ quia eius fauore fuit illud introductũ & ĩ eius priuilegiũ pſonale:vñ nõ trãſit ad ſubſtitutũ. hic di-
9 caſus no.ĩ l.cũ pronus.in fi.ff.de leg.ij. † Quartò quæriſ,pone q filius fuit grauatus,p fidecommiſſum vniuerſale de reſtituendo alteri legitimam ſibi relictam : ipſe repudiat , fideicommiſſarius vult compellere ipſum ad adeundum, & reſtituendum: an poſsit videt q nõ:quia nõ teneẽ ſubire grauamẽ, vt hic. nam verum eſt ſi vult eã p ſe:ſed ſi repudiat, tenet grauamẽ fauore fideicommiſſarij:vt poſsit eum compellere adire,& reſtituere.text.eſt in l.ita tñ.§.ſi pronus.ff.ad trebel.poteſt tñ filius pœnitere animo cogaſ.& dicere ſe velle retinere p ſe q fideicommiſſum reſtituat vt in l.nã quod.§.j.e.ti.& p dicta quãdo fuiſſet inſtitutus dũtaxat
10 in legitima:† ſed quid ſi vltra legitimã. ipſe autem vult legitimã retinere,& reſiduum repudiare,an poſsit? Dicit Cy.q non ſit hæres inſtituti.j.de impu.& ali.ſubſti.hoc verum.niſi duobus currentibus.ſ.q habeat ſubſtitutum vulgarem.& quòd tũ grautus legitima.vt eſt caſus not.in l.libertus ſub condi. ff.de bo&. & ſic erit caſus in quo cõcurret inſti.& ſubſti. vulg. ſicut in caſu.ff.de hære.inſtit.l.pfa.titium.cũ l.ſeq. & hoc tangit p ſua in l.j.de vulg.& pupil.& in l.gerit.de acq.hæred.in iij.leu.iſpa. Si tamen filius nõ haberet ſubſtitutionem vulgarẽ: ſed ſi decaſu poſt mortem ſuam,quo caſu de fideicommiſſo venit detrahenda legitima,& trebellianica.põt in eius vita petere vt ſeparet ſibi vt poſsit de ipſa facere q ſibi placet ſecũdũ Bal.q qui ita no-
guiatur

gulariter in l.debitori.ſ.de pact. quoniam ab ipso principio re-
ouerur grauamen de ipsa legitima.vt j.eod.l. scimus in prin.§.
cum autem.Trebellianicam verò non potest detrahere:nisi cum
venit casus restitutionis.

*Qui permisit se condemnari in dando certa quantitate relicta alicui puelle maritan
de relicta in testamẽto patris pro legitima,uel dote cogitur eam reddere duplicatã.
Verba plus minus que referuntur ad modicum,uerificantur in quarta parte,quãdo pro
seruatur à lege,& quid si ab homine?
Verbi stirps,ponitur pro descendentibus.
Idem in verbo posteritas.
Idem in verbo soboles.
Idem in verbo proles.
Idem in verbo prosapia.
Filius institutus in legitima,debet eam capere de manu hæredis,nisi sit institutus in certa
& determinata re,& tũc potest propria authoritate occupare sicut quilibet alius.
Legitima licet succedat loco alimen.tamen in eius petitione proceditur ordinarie, licet
in petitione alimentorum procedatur summarie.
Cauete auares & tenaces nihil potest extorqueri etiam iusto iudicio.

LEX XXXIII.

SI quis in suo. †Qui in danda legitima filio quæ sola relicta est vsq; ad sententiam,fuerit cõtumax:ipsam duplicatam soluere cogitur.hoc dicit.Bar.vsq; ad §.legis.& hoc prout habet in recante fi.ibi. [sed etiam aliam tantũ.] Aliqui habent[aliam tertiam.]& tunc dic q; ipsam cum altera tertia cogitur soluere. *Et no. singularem l.q puellis:quibus instituto masculo relinq; una certa quãtitas q legitima,vel dote.& frequenter contingit q fratres sunt iniqui.& nolunt soluere:nam dicuntur vti crudelitate.& auaritia.& si maritant,& q mittunt soluere, & non soluũt, & permittunt se condemnari: habet locum pœna huius legis: nec meminit perpetuò circa casum.in principio.l.ibi.[libero.] id est,ni ex liberis.& est sensus q vnum instituit in vniuersum,& alteri vel iure institutionis vel legati reliquit legitimam tantùm: quam appellat minusculam.quæ erat quarta pars † vnde allegatur quòd verbum minus vel plus referuntur ad modicum: vt in hac adiectio.de verb.sig.verificãtur in quarta parte:& hoc qñ referuntur à l.si autem ab homine:vt à teste,nihil operant: vñ licet quòd talis possedit decem annis,& vltrà,vel plus, non q̃ simili de decem annis.cum illud plus sit incertum. & testis deponere certum secundũ Cy.& alios.† In text.ibi.[de iua stirpe.] id est,de suis descẽdentibus.& not.illud verbũ stirps: quia ponitur pro descendentibus secundũ Bal. Item in verbo posteritas l quod his verbis.§.fi.de lega.iij.& l.j.de iur.immu.Idem in verbo soboles.vt in l.fi.de bo.dã.Idẽ in verbo ples:vt in l.officiales.de epi.& cle.& l.ij.de infan.expo.Idem in verbo genies. vt in l.fi.C.de emã.lib.Idem in verbo sapia:vt l.si quis ex corpore.de murileg.lib.xj.†In text.ibi.[eam capere voluerit. Not.secundum Bald.q filius institutus in legitima, debet eam capere de manu hæredis.nec de ppria authoritate occupare bona,quia non est institutio vniuersalis:cum intelligat deducto ære alieno. hoc declara vt per Barto.in l.j.j.quando & quibus quar.pars debet.& ibi omnino vide.Si tamen esset institutus in certa & determinata re, bene posset propria authoritate capere: sicut & qui liberalius institutus in re certa,iuxta not.q Bart.in l. ex facto.ff. de hæred.inst.† In text.ibi.[expectato iudiciorũ strepitu.] Not. secundum Bald.q licet legitima * succedat loco alimentorum, tñ in eius petitione procedit ordinarie,vt hic.licet in petitione alimẽ torum procedat sũmarie.vt ĩ l.ij.ff.de ferijs.†Vltiò no.ĩ fi.cõtra auaros tenaces. b à qbus nihil potest extorqri etiã iusto iudicio.

*Quomodo infans suum non possit ingratus à matre sua uocari.
*Quia tam extraneus postquam est institutus,non possit etiam in eodem testamento ex
heredari nec priuari hæreditate propter culpam alterius quàm suam.
*Quando reperitur uia facilior,& magis iusta non debet habere locum minus iusta.

§. Legis autem. † In posthumo nõ cadit iusta cã exhær.cum nõ possit esse ingratus:nec alieno odio grauari.h.dicit Bar.Sed miror,quia hic nõ loquit de posthumo,sed de infante.eadem tñ ratio est.dic autem plenius.filius etiam infans poterat añ istam l.exhæredari à matre odio matris patris illius:ne ad ipsum pueniant bona sua. sed hodie non potest: quia q aliam viã potest pr̃ q̃uidere ne ad patrem pueniãt bona instituendo eũ sub conditione si emãcipetur. vt l.filijs matrem.eodem.h.d.† In text.ibi.[cũ enim infantem suũ nõ posse ingratũ a matre sua vocari paulus scripsit.]sed hoc qũo nã de iure veteri. ff.& C.non solũ infans iam natus, sed etiã posthumus poterat exhæredari:& valebat exhęredatio.vt j.de lib.pręteritis vel exhęre.& multæ sunt ll.in volumine ffortũ. quæ hoc dicunt.qũo ergo Paulus iurisco. dixit hic q infans non poterat exhæredari ? do. Raph.dubitans de illo cõtrario videtur in effectu dicere, licet nõ clarè loquat,q exhæredatio fiebat olim ad duplicẽ effectũ. primò ad solennitatẽ testamẽti:vt esset validum.l.inter cætera.& l.gallus.§. in omnibus.ff.de lib.& posthu.& illo respectu poterat exhæredari nõ solũ infans, sed etiam posthumus.licet nullã causam ingratitudinis possent cõmittere. secundò quantũ ad excludendum filiũ ab hæreditate si intentat querelam. & illo respectu nec posthumus,nec infans poterant exhęredari:quia causam ingratitudinis nõ poterãt cõmittere.hoc verum,nisi à matre odio mariti. & hoc corrigitur hic, q nec odio mariti põt ab hęreditate excludi:& ideo poterat secũdum illã l.testamentũ querelare cũ effectu q erat validũ propter exhæredationẽ, sed inofficiosum:quia nõ suberat causa ingratitudinis:& dicit ipse vlterius q quãtum ad primũ effectũ validitatis testamẽti.l.ista nõ corrigit iura vetera:licet glo.d.contrariũ in l.fi.j.de lib.præte.& sic valebit testm̃ etiam hodie,in quo posthumus:vel infans fuerit exhęredatus:& est necessaria querela.certè licet ipe subtiliter moueat:quia sine dubio op.quã facit multũ vrget. attamen decisio nõ placet.qm̃ hodie ad solennitatẽ exhæredationis requiritur expressio causæ ingratitudinis pro forma.& nisi exprimat,exhęredatio habetur pro nõ facta:& sic præteritus censetur.cũ ergo in posthumo, vel in infante non cadit causa ingratitudinis: quomodo poterit testator eam exprimere?nescio ergo quid voluerit do. Rapha. sed olim poterat procedere dictum suum, vbi non requirebatur expressio causæ.intelligo olim etiam tempore huius l.licet sit noua Iustiniani. † In tex.ibi. [vt alieno odio alius prægrauetur.]Not. istam regulam.nam non solum habet locũ in filio, cui pater necesse habet relinquere legitimam & etiam sine causa non potest auferre:sed etiam procedit in quocunque hære.extraneo voluntariè instituto,vt postquam est institutus:etiam in eodem testamento nõ possit ipsum exhæredare:nec priuare hæreditate propter culpam alterius quàm suam.vt est casus singu.in l. paterfamil.testamento. ff. de hære.insti.& ex illo text.sumpta est regula non debet aliquis.de regulis iuris, libro sexto. † In text. ibi. [cum possit.] Not. quòd quando reperitur via facilior, & magis iusta.non debet habere locum minus iusta: & sic videtur q cum hodie per ius nouissimum authenti.mater. possit prouidere ne aliquid de bonis suis perueniat ad maritum, etiam per aliã viam leuiorem quàm sit illa de qua hic. videlicet vt instituat filium purè & vetet ne patri acquiratur vsusfruct.vt in authenti. excipitur infrà. de bon. quæ lib. non debeat vti illa via de qua hic.& in l.filijs matrem.ŝ.eodem.videlicet quod instituat filium sub condi.emancipationis.& si hoc faceret, videretur quòd hodie haberet querelam.sic sit correcta etiam.l.filijs matrem.ŝ.eod. sicut est correcta.l.pater puellæ.secundùm opi. Bart.non tamen erit testamentum nullum si interest filij quòd non sit nullum. aliàs fortè erit nullum,tanquam sit præteritus non inserta causa legitima. Tene menti;non tamen dico assertiuè: sed cogita super prædictis.

a ¶Legitima succedat. Adde authẽ.de trien. & se. in §. phibem⁹. ver.vñ etiã.& Barb. cõsi.lxxxj.inci.Illud referã in mediũ.in iij. col.in iij.volu.

b ¶Tenaces. Adde q auarus seruit mundo tanq; Deo. gl.j. in c. omnis.j.q.j. Itẽ auaritia est idolorum seruitus. vt in c. auaritiæ.de prębẽ.Itẽ auaritia appellatur cœcitas.vt in c.auaritiæ cœcitas.de ele.lib.vj. Item auaritia excecat mentẽ homini : vt in c.quorundã.de ele. e. li. Itẽ auaritia est simulachrũ seruitutis. vt habetur ad colossenses iij.c.Item auaritia est immoderata libido.i. amor habendi secundũ Aug.libr. iij. de ciuita.Dei. Itẽ nil deterius auaritia: præsertim in principibus, & in senibus secundũ Tullũ lib. ij.officio.

c ¶Exhæredari. Adde Ioã.de Imo.in l. filio præterito. ff. de iniu. rup.te. Limita tamẽ nisi sit impubes proximus pubertati. & sic doli capax.secundũ Bar.in l.ij.in prin. ff.de vulg. & pupil. Ol.in l. precibus. C. de impu. Sal. in l. si testamento. C.eod.

1 ☞Imperator diligit subditos tanquam filios:& tanquam pater debet se habere erga eos,ne nihil seueram:nihil iniustum,nihil inhumanum faciat contra eos,sic & iudex facere debet.
Apud principem non est acceptio personarum.
2 Casus in quo querela non solum non præparata,sed etiam nec nata (quæ tamen sperabatur nasci) transmittitur ad descendentes.

An requiratur quod ille in quem tranſmittitur, ſit hæres tranſmittentis?

4 *Caſus in quibus nepos excluditur à querela, ſi eius pater fuit exhæredatus in teſtamento patris eiuſdemque aui. & uide nu. 6.*

5 *Si aliquis recepit emphyteuſim uel feudum pro ſe & deſcendentibus ex eo: quod ueniãt deſcendentes etiam concepti poſt mortem illius.*

6 *Nepos an poſſit uenire ad rumpendum teſtamentum aui, quãdo filius paterque ſuus exhæredatus ipſum præcedebat tempore mortis aui.*

LEX XXXIIII.

1 SI quis filium. †Querela competens, velque ſperatur competere, tranſmittitur ad liberos etiam non pręparata: ſed non competens vel extincta tranſmiſsionem non recipit. hoc dicit Bal. qui valde melius ſummat quàm Bar. Præmitte quod antequam adeatur hæreditas, non eſt nata querela: vt in l. Papinianus. §. ſi conditioni. ff. eod. titu. quia nec eſt confirmata exhęredatio, quæ requirit additionem hæreditatis: vt l. filium. §. ſed cum exhæredatio. ff. de contra tabulas. Item quod querela non præparata non tranſmittatur ad hæredem. vt colligitur ex lege quinta. ſ. eodem titulo. & l. poſthumus. §. fi. cum l. ſeq. ff. e. ti. ſi ergo filius exhęredatus ante aditam hæreditatem decedebat relicto nepote, quia querela nõ erat nata & ſic nec præparata non tranſmittebatur ad nepotem: nec poterat dicere nepos teſtamẽtum nullum, tanquam in eo pręteritus: quia cum tempore mortis aui pater ſuus præcederet eum in gradu, ſufficiebat exhæredari patrem eundẽq; filiũ nulla facta mentione de nepote: vt l. ſi quis filio exhæredato. ff. de iniuſt. teſta. nec ſuccedebat nepos in locũ patris per l. velleiani: vt poſſet dicere nullum. quia illud habebat locum patre ſuo defuncto de medio viuente auo. quod hic non erat: & ſic nepos erat deſtitutus omni remedio tam querelæ quàm iure dicẽdi nullum: & hæreditas remanebat penes extraneum. cum tamen fortè pater ſuus nullam cauſam ingratitudinis commiſiſſet: & ſi viueret, expugnaret teſtamentum per querelam, & hæreditatẽ tranſmitteret ad ſuos deſcendentes, quod erat valde iniquum: & per iura vetera non erat prouiſum. contra hanc iniquitatem prouidetur per iſtam l. vt tranſmittatur ad nepotem: licet nõ nata, nec ꝓparata. & ſic tranſmittitur ſpes querelæ: quæ adita hæreditate cõuertitur in rem: & ſic naſcitur querela etiam poſt mortem filij: q̃ cenſetur tranſmiſſa etiam cum ipſa ſpe cui inerat. Si verò nõ erat nata, nec ſperabatur naſci: quia filius nõ fuit exhæredatus: ſed inſtitutus in aliquo: & ſic competebat ius agendi ad ſupplementũ: non tranſmittitur querela, ſed illud ius. Similiter non tranſmittit querela ſi filius erat ab illa excluſus: vel ratione ingratitudinis ꝓ ſententiam, vel per repudiationem expreſſam, vel tacitam: ſcilicet per lapſum temporis: puta quinquennij: ꝙa quod filius non

2 habebat tranſmittere non potuit. h. d. iſta l. ſingularis. † Not. text. ibi. [affectiõe paterna.] qđ ĩperator diligit ſubditos tãq; filios: & tanq; pr̃ debet ſe habere erga eos: vt nihil ſęuũ, nihil iniuſtũ, nihil inhumanum faciat contra eos, & ſic Iudex facere debet. vt ſuprà de defenſoribus ciuitatum. l. iij. & in authen. vt iudices ſine quo quo ſuffragio. §. eos. & in authentica. iuſiurandum. quod præſta. ab his. §. deuotos. & apud principem nõ eſt acceptio perſonarũ. de caducis tollendis. poſt principium. de fideicom. l. vlti. de legi-

3 timis hæredi. & de emancipatis. in fi. † Secũdò not. caſum improuiſum à iure veteri: ſed prouiſſum per Iuſtinianum. in quo quere la non ſolũ non præparata: ſed etiam nec nata, quæ tamen ſperabatur naſci tranſmittitur ad deſcendentem, ſcilicet nepotem & etiam inferiores. per l. ſcimus. in fi. j. eod. vbi dicitur quod trãſmittitur ad poſterioritatem: cuius nomine omnes deſcendentes cõprehenduntur. Sed dubium eſt hic an requiratur ꝙ ille in quem tranſmittitur ſit hæres tranſmittentis. & videtur quod non: quia non tranſmittitur tanquam ad hæredem: ſi enim hoc eſſet, tranſmitteret etiam ad extraneos hæredes. in quibus eſt eadem ratio, ſicut tranſmittitur quando eſt nata, & præparata. vt ſ. eod. l. v. ſed trãſmittitur tanquam ad deſcendẽtes: ergo ſufficit quod ſit deſcẽdens. argu. in l. quodcunq; §. ij. de verb. obliga. breuiter ego puto ꝙ ſit neceſſarium, vt ſit hæres: quia tranſmiſsio non fit niſi ad hæredem iuxta no. in l. qui ſe patris. j. vnde liberi. & l. ſi quis filium. de acquiren. hæredi. non tamen tranſmittitur tanquam ad hæredẽ: ſed tranſmittitur ex eo quia eſt hæres, & deſcendens. Sicut vidimus in feudo & in emphyteuſi. vt in authen. de non ali. §. emphyteuſim. & l. vt iuriſiu. §. ſi liberi. ff. de ope. lib. Et ideo ſi eſſent alij hæredes extranei vna cum nepote, ad ſoluendum nepotem 5 fieret tranſmiſsio. & ſi eſſent plures nepotes inæqualiter inſtituti tranſmitteretur tamen æqualiter. vt d. §. ſi liberi. & hoc non tangitur per doct. & tamen eſt neceſſarium. Item quod hic dicitur procedit in querela ꝙ datur contra teſtamentũ aſcendentis, vt ſicut hæreditas aſcendentis etiã nõ adita tranſmittitur ad deſcendentes per titulũ de his qui ante apertas tabulas. j. ita & querela per quam peruenitur ad hęreditatem. nõ ſic in illa quæ competeret contra teſtamentum fratris: vt in d. l. v. ſ. eodẽ. ſecundùm Pet. & Cy. in l. ſcimus. in fi. j. eo. ſicut nec hæreditas fratris nõ adita non tranſmittit etiam ad deſcendẽtes. vt j. de iure deliberandi. l. quoniam

4 ſororem. † Tertiò not. exceptiones ab illa regula, ſcilicet tres principales. prima eſt qñ filius exhæredatus probaretur ingratus per hæredẽ ſcriptum. ſicut enim ipſe ſi viueret excluderet à querela ita & nepos veniens ex perſona ipſius. & ſic de ingratitudine ſuperuenienti qñ quęrit etiã poſt mortem filij ad finem excludendi nepotem licet de delicto defuncti ad pœnã aliã imponendam ſibi vel hæredi nõ quæratur poſt mortem: vt in l. j. ne ex delictis defun. Secundus caſus eſt qñ querela fuiſſet repudiata exp̃ſsè. Tertius qñ tacitè ꝑ lapſum quinquẽnij. & iſta duo locum habent poſt acitã hæreditatẽ: qñ ante aditam querelã nõ eſt nata: & ſic nõ põt repudiari: nec poteſt intẽtari. & ſic nõ debet currere tempus: vnde iste duæ exceptiões nõ referunt ad tp̃s ante aditam hæreditatem licet nullo tempore fiat trãſmiſsio: & hoc voluit gl. ſi. A lius caſus principalis fallentię eſt: qñ filio fuiſſet aliquid relictũ ꝑ legitimam quo caſu non habet querelã, ſed ius agendi ad ſupplemẽtũ. eodẽ modo non trãſmittit querelã, ſed dictũ ius agendi ad ſupplementũ. Intellige. niſi filius ipſum repudiaret exp̃ſsè, vt ĩ l. pxi. §. fi. q̃ excluderet ab eo ſicut à querela repudiata. Sed eſt dubium an licut querela ꝑ lapſum quinquennij tollit tanq̃ tacitè repudiata & ius agendi ad ſupplementum. Bar. tenuit ꝙ ſi ꝑ iſtum text. in fi. relatum ad ſuperiora. in quibus tã de querela q̃ de iure agendi ad ſupplementum fit mentio. & ſic ad vtrũq; debet referri poſsit: ſalua ratione recti ſermonis: vt in l. ſi idem cũ eodem. in fi. de iur. om. iud. ff. & quia ſuccedit loco q̃relæ: ergo debet eſſe eiusdem cõditionis. arg. in l. j. §. hæc actio. ff. ſi quis teſta. liber eſſe iuſſue. & ꝑ text. in l. fi. j. tit. j. vbi querela inofficioſæ dona. ꝑ quã ſupplet legitima, nõ autem reſcindit tota donatio, & ita ius agendi ad ſupplemẽtum tollit quinquennio: ſicut querela inofficioſi teſtamenti, & ita conſuluit Bar. Bal. Ang. & omnes moderni contrarium tenẽt: qa ius agendi ad ſupplementum eſt actio perſonalis. ſ. cõditio. tex. l. omnimodo. ſ. eo. vt not. in l. Papinianus. ſi conditioni. in gl. ff. eo. ſed actio ꝑſonalis regulariter durat xxx. annis in l. ij. j. de cõſt. pecu. nec eſt verum ꝙ ſuccedat loco querelæ contrariat̃ querelæ. & ad eius excluſionem emanauit. Item quia fit ipſo iure. vt l. ſcimus. j. eod. in princip. & ſic eſt ius quæſitum querela eſt ius quærendi: & ſic primum dicitur eſſe in bonis querela nõ. nec ex ea auget̃ patrimonium: ſicut nec ex iure adeundi hæreditatem: quod eſt potius ius quærendi q̃ ius quæſitum vt in l. pretia rerum. circa mediũ. ff. ad l. fal. & vide plenè ꝑ Bar. in d. §. ſi cõditiõi. vbi plures alias ratiões adducit cõtra. Bar. & ꝑ Bal. cõtra de epi. & cle. aut. presbyteros. Pro declaratiõe glõmo tres op. ꝙ ille nepos nõ poſsit venire ad hanc querelam ratione ꝑ iſtam legem. & alias tres. ꝙ imò potuerit etiam iure veteri. qđ eſt contra iſtum text. qui dicit quòd erat deſtitutus omni remedio. Primò ergo opponitur in gloſſ. j. de l. Titius. & l. fi. ff. de iure legi. & l. ſi qs filio. §. ſed hoc ita. de iniuſto teſt. Sol. tex. hic in pte. tollit illud contra. dum dicit ꝙ iſte nepos erat viuus. id eſt, tantus natus tempore mortis aui. vel erat iam cõceptus: ſi autem necdum natus nec conceptus: non poſſet venire ad hanc querelam etiam ꝑ iſtam l. ita ſentit gloſſ. Cy. tenet contrarium. & quaſi omnes: & dicit ſe conſuluiſſe de facto: quia ll. contrariæ locum habent quando nepos ex ſua propria perſona, & non ex tranſmiſsione veniret ad ſucceſsionem aui inteſta. vel ad expugnandum teſtamentum tanquam agnatus, vel cognatus, vel de libe. tũc enim non poſſet: quia nunquam fuit agnatus vel cognatus aui: vt in l. prima. §. ſi quis proximior. ff. vnde cognati. ſed quando venit iure tranſmiſſo, & ſic non ex propria perſona: ſed tranſmittentis, non requiritur quòd eſſet natus vel conceptus in vita aui, & ſic tranſmiſsio de qua loquitur l. prima. infrà, de his qui ante aper. tabu. fit ad nepotem etiam conceptum poſt mortem aui: & hoc dicitur tenuiſſe Dyn. in lege Gallus. in fine mag. diſtinctionis. ff. de libe. & poſth. & ita dicit Cy. ſe obtinuiſſe. † Eo-

dem modo ſi aliquis recepſit emphyteuſim', vel feudum pro ſe & deſcendentibus ex eo:veniunt deſcendentes etiam concepti poſt mortem illius:quia veniunt ex contractu vel promiſsione recipientis:non ex propria perſona duntaxat,ſicut ſi venirẽt ex tranſmiſsione facta per illum,de quo vide per Bar.in l.quod dicitur.circa fi.ff.de ver.obli.& per Bal.in l.ſi in Perſonam.j.de fideicommiſ.† Secundò op.ad idem ꝙ nepos non poſsit venire ad rumpendum teſtamentum poſtquã filius patérque ſuus exhæredatus ipſum præcedebat tempore mortis aui.vt in l.ſi quis filio exhæredato.circa princi.ff.de iniuſto teſta.Solu.aut vult venire ad dicendum teſtamentum nullum tanquam prẽteritus: & non poteſt etiam hodie venire per illam l.quæ non eſt correcta per iſtam:quia auus non tenebatur ipſum inſtituere vel exhæredare vt filium poſtquam filius præcedebat in gradu. Sed ſufficiebat ſibi exhæredare filium. & hoc vult gloſſ. iñ. quę incipit. [propriũ.] & alia ſuper verbo [cauſam.] quæ incipit. [id eſt querelam.] ſed ſi vult venire nõ tanquã præteritus,nec ex propria perſona:ſed tanquã pater fuerit iniuſtè exhæredatus: & ſic per querelam ex perſona patris olim non poterat: hodie ſic per hanc l. Tertiò oppo.ad idem quòd ille nepos etiã ex perſona patris & ex iure tranſmiſſo non poſsit venire:quia querela nõ fuit nata ſibi in vita:quia non erat hẽreditas adita:cum deceſſerit hẽre de deliberante:vt in prin.ergo non potuerit tranſmittere querelam quã non habebat.vt l.papinianus.§.ſi conditioni.ff.e. Sed verum eſt ꝙ non habebat querelam ſed habebat ſpem:quia ſperabatur nasci per additionẽ:& illam ſpem tranſmittit. quę conuertitur in rem ſecuta additione hæredi.& hoc vult glo.ſuper verbo cauſam in ver. [Item no.hic.] Nunc venio ad alias tres opp. ꝙ ille nepos etiã veteri iure potuerit venire tanquã ſuus: licet pater ſuus ipſum prẽcederet in gradu tempore mortis aui.per l.icrip.ff.vnde libe.Sol.iſta lex loquitur quando poſt mortem filij exhæredati ſecuta eſt aditio hẽreditatis per ſcriptum hæredem: & ſic fuit locus cauſæ teſtati.Si autẽ ſcriptus repudiaret, fateor ꝙ etiam iure veteri nepos poſsit venire ad ſucceſsionem inteſtati tanquã ſuus.vt in d.l.ſcripto.Nec ob. ꝙ non poteſt quis venire vt ſuus,nec teneat primum locum tempore mortis defuncti. Ergo ille nepos non tenebat:quia pater ſuus ipſum prẽcedebat:quia ſi ſic procederet ſi nullum factum fuiſſet teſtamentum: ſed qñ fuit factum:& poſtea deſtituitur per repudiationẽ hæreditatis, ſequitur quòd tunc reperiat ſe tenere primum locum: & ita erat ante ſtatum illius legis:quia filius exhẽredatus erat præmortuus poſt mortem aui,& poſtea hæres repudiauit hæreditatem:& tũc fuit deſtitutum teſtamẽtum.& res ad cauſam inteſtati deuoluta:vnde ſufficiebat & ſufficit ꝙ nepos tunc reperiatur ſe tenere primum locum ad hoc vt ſit ſuus hæres:& nunc intelligis gl.& cõſidera altitudinem ingenij Accurſij.Secũdò op.ad idem ꝙ etiã iure veteri nepos poſsit venire:& rũpere teſtamentũ:quia ſublato filio exhæredato de medio,nepos agnaſcitur auo: & rumpit teſtamentum,ſi reperit ſe prẽteritum,vt l.ſi quis filio. de iniuſto teſta.Sol.hoc procederet ſi exiuiſſet de medio viuente auo: & hoc voluit lex velleia,ſed quia non eo viuente:ſed poſt mortem hic ſublatus eſt de medio:nõ habet locum quod dixi:& hoc volut tex.hic dum dicit [vt neque ex l.velleia.] & hoc vult gloſſ. ibi dicit. [ideo dixit.] Tertiò & vltimò op.fortiſsimè in gl. quæ incipit [nepotẽ.] ꝙ imò iſte nepos etiam iure veteri poterat venire ad querelam ex perſona propria, etiam ſi filius exhæredatus erat à querela excluſus repudiatione.vel lapſu temporis. vt dicit tex.cum gloſſa in l.ſi is qui ff.eo.quę lex videtur totaliter deſtruere hanc l.in principio dum dicit quod de iure veteri omne adiutorium nepotem dereliquerat:& ibi dicit contrarium.quod poterat venire nepos ex propria perſona:qui autẽ omne dicit, nihil excludit.l. Iulianus.de legatis tertio. & ſic falſum dicit hic Imperator. Item tex.in illa l.in fine dum dicit quod ſi filius erat excluſus à querela repudiatione,vel tempore,etiam per illam l. nepos venire non poteſt:& ibi dicitur contrarium:quòd imo poterit per ſucceſsorium edictum.glo.ſol.duobus modis. Primò ꝙ ſi nepos volebat venire ex perſona patris ex iure tranſmiſſo, nõ poterat iure veteri:hodie ſic ſi filius non erat excluſus,ſed ſi nolebat venire ex propria perſona per ſucceſsorium edictum, etiã iure veteri poterat per illam l.& per l.pater filium.eod.tit. & eodem modo poterit hodie.non per hanc l. ſed per illam quæ non eſt correcta per iſtam:& illam ſolutionem videntur ſequi Doctores:quam tamen litera nõ patitur. dum dicit [omne adiutorium &c.] dicit domi. Rapha.ꝙ illa non fuerunt verba Imperatoris:ſed eius qui imperatori conſuluit.truſfa eſt. Aliam ſol.dat glo.ꝙ in l.cõtraria nepos fuit exhæredatus:ideo potuit querelam habere:hic fuit prẽteritus:& prætérito non datur querela:& ſecundùm hoc exhæredatus erat melioris conditionis quã prẽteritus quod eſt cõtra tex.in l.maximum vitium.j. de libe. prẽte. circa medium ibi.inuenta fuerat filia prætérita minus habens quàm filia exhæredata.Præterea non eſt verum ꝙ prẽterito non detur querela: imò datur quando habetur pro exhẽredato:& dicit Bar.ꝙ qñ nepos non tenet primum locum tempore mortis:habetur pro exhæredato:quia in ipſum non continuatur dominiũ,& illum dicit eſſe intellectum illius l.ſi is qui.ſed licet hic defendat illam l. non tñ defendit iſtã:inquantũ dicit ꝙ iure veteri omne adiutoriũ dereliquerat iſtum nepotẽ.dicit do.Raph.ꝙ ipſe cogitauit dicere ꝙ ſi tẽpore mortis filij exhæredati querela erat iam nata: quia erat adita hẽreditas:tũc loquitur lex contraria.vt filio excluſo nepos ad eam venire poſsit ex propria perſona:quia reperiretur in rerũ natura, ſed ſi non erat nata: quia non eſt in rerum natura nepos ad illam etiam ex propria perſona non poteſt venire: illa verba demulcent aures prima facie, ſed bene conſiderata potius probant econuerſo.nam qñ nepos venit ex propria perſona per ſucceſſorium edictũ,querela que ſibi datur non eſt illa quæ competit:ſed alia noua quæ incipit ſibi oriri per excluſionem filij.Sic videmus in poſſeſsione quam acquirit hæres in bonis hæreditarijs:quia non eſt illa quã habuit defunctus:ſed noua poſſeſsio:& illa non admittitur.vt l.j.§. Scæuola. ſi quis teſtamento liber eſſe iuſſus fue.Si ita eſt,potius deberet admitti iſte nepos ꝙ ſucceſſorium edictum ex propria perſona,qñ nunquã nata fuit filio,quia ſic alteri non fuit delata,quæ qñ fuit nata:quo caſu cũ primo loco alteri fuit delata:ne delatio fuerit eluſoria, debet habere locum ſucceſſoriũ edictũ.licet poſita fuerit ad irritum deducta,per tex.expreſſum cum glo.ff.de ſuc.edi.l.fina.breuiter ergo tranſeas cum communi ſolutione:quia meliorem dare non poſſumus & ille articulus an in querela habeat locum ſucceſſoriũ edictum,eſt ſubtilis:& Dy.tenuit ꝙ ſic per tex.vbi dicit eſſe caſum in l.iij.§.ſi emancipatus.ff.de contratab.in fin.& tunc quando venit ex propria perſona,non conſiderantur merita vel demerita filij,ſed ipſius nepotis:vt ibi habetur: ſed quando ex iure tranſmiſſo,conſiderant merita & demerita ipſius filij,vt eſt tex. hic.in ver. [& ſi non hæres.] Guil.de cu.tenuit quòd habeat locum de perſona in perſonam eiuſdem gradus: vt de filio in patrem:qui ſunt eiuſdem gradus.ſ.primi.licet filius præferatur. vt in l.pater filium.ff.eo.non ſic de gradu in gradum ſequẽtem. & illam l.ſi is qui.intelligit in caſu.l.pater filiũ.do.tenent cõtrarium ꝙ imo etiam de gradu in gradũ.& ſic de filio in nepotẽ.ſecundũ Dy.per illum.§.ſi emancipatus.vnum tamen ſemper fecit mihi dubium.nam ſi pater habens filium & nepotem inſtituat filium in ſua legitima:& nepotem prætereat:licet filius repudiet legitimam,nepos non poteſt nec querelare teſtamentum, nec dicere nullum:facit.l.j.§.ſi parens.ſi quis à pa.fue.manu.Eodem modo ſi ipſum exhẽredauit:debet eſſe:quia ſufficit patri ꝙ filiũ exiſtentem in primo loco inſtituat,vel exhæredet. So. qñ inſtituit ſatisfecit ſolennitati iuris:& etiã debito naturali.qñ verò exhẽredauit,ſatisfecit ſolennitati iuris:ideo nepos de prẽteritione nõ põt conqueri,vt poſsit dicere nullum,vel contratabulari: ſed non ſatisfecit debito naturali:poſito ꝙ filius meruerit exhæredari:quia de iure naturę delictum patris nocere nõ debet filijs:iuxta illud, anima quæ peccauerit,ipſa morietur.ideo attenta æquitate naturali ſiue ſit exhæredatus, ſiue prætéritus, poteſt conqueri de teſtamento:an ex propria perſona. & hoc eſt dicere ſucceſſoriũ edictum habere locum in querela.No.tu qui nunquam audiuiſti:quia nunquã ab alijs reperies ita declaratum, aliàs ſi prędicta nõ cõſideres,videbiẽ tibi ſomniare in iſto articulo:nec intelliges.

¶ Recepit emphyteuſim. Adde do.meum Alex. neuium vicentinum.in repe. c. potuit.de locato.

☞ *Quando datur liberum arbitrium Poteſtati ſuper aliquo, an poſsit aliquid facere contra diſpoſitionem iuris?*

LEX XXXV.

SI quando. †Si conceditur libera teſtandi facultas ei qui teſtari non poteſt, cenſetur conceſſum vt teſtetur ſeruato iuris ordine:& ſic cum ſolen-

a ¶ Liberū arbitrium. Adde & vide Ro. in rub. de arbi. colū. vij. Alex. in d. l. filius f. Et latè per eundē in cōſ. lxv. col. ij. verſic. nec prætextu. & col. fin. circa prin. in j. vol. in cōſil. lxxx. col. vj. & ibi de verbo liberè. aliqd in cōſi. xxxiij. colū. j. & conſi. xlvij. col. iiij. eo. vol. Et de verbo libere. per eū. Alex. in cōſi. xij. col. j. & cōſil. xiiij. col. ij. ver. nā verbum. in ij. volu. Et quid poſsit facere ille cui eſt conceſſum plenū & liberū arbitriū. vide eundē Alex. in cōſi. ccxj. col. ij. ver. nā videlicet in ij. vo. Et de hac quæſtione vide etiā per eūdē Paul. de ca. l. cohæredi. §. qui patrem. & ibi Frā. are. ff. de vulg. & pupil. Fran. Cur.

b ¶ Inter viuos. An donatio inter viuos reuocet propter ingratitudinē donatarij vide in l. fi. C. de reuo. do. & in l. fina. & ibi doct. C. de pac. & in c. fi. & ibi doc. de donat. Spec. in ti. de don. in §. j. ver. quid ſi pactum.

nitate debita: & ꝙ filium inſtituat vel iuſtè exhæredet & ſic exhæredatus habebit quę relam cōtra teſtamētum taiis. quia non eſt credendum principē voluiſſe alteri præiudicare. h. d. & facit l. ij. §. meritò. ff. ne quid in loco publ. Vnum facit dubiū. quia princeps cōcedit duo. ſ. vt teſteť. & vt liberè teſtetur ſi nō poteſt prætermittere iuris ordinē, ſufficiebat cōcedere quod poteſt teſtari. illud ergo verbum liberè teſtari quid importabit, ſi nō poterit iuris ordinem prętermittere. cogita ſuper hoc cōtrario. quod eſt difficile. †Et inducitur ad quæſtionē. quando datur liberum arbitriū' poteſtati ſuper aliquo, an poſsit aliquid facere cōtra diſpoſitionē iuris? & videtur ꝙ non. per iſtū tex. Et ſic ꝙ cōceſsio operetur in caſibus à iure non deciſis, ſed in deciſis videtur ꝙ debeat obſeruare; iura. vt no. per Inn. in c. j. de conſtit. & vide per Bar. in l. filiusfami. ff. de dona. & per Bal. in l. milites. j. de teſta. mili.

§ Filius qui aliquid habuit in uita à patre uel in ultima uoluntate an mortuo patre poſsit agere querelat an agere ad ſupplementum.

§. Illud etiam. †Pactum factum patri per filium de non agendo querela, vel petēdo ſupplemētū legitimæ, nō nocet filio quominus poſt mortem patris agere poſsit. h. d. vſq; ad §. & generaliter. Sicut ergo nō poteſt quis renuntiare hæreditati viuētis. l. qui ſupſtitis. de acquiren. hære. nec etiam per pactum ſe aſtringere. vt j. de col. l. pactum. Ita nec iuri expugnandi vel petendi ſupplemētum legitimæ. quod videtur verū eſſe hodie. niſi

2 interueniat iuramentū. vt in c. ij. de pac. lib. vj. †Pro declaratione gloſ. opponitur ꝙ ille filius mortuo patre nō poſsit agere querela, poſtquam aliquid à patre habuerit in vita: vel in vltima voluntate: etiam ſi nullum pactum feciſſet de non agendo. ſed debeat agere ad ſupplementum. vt in l. omnimodo. ſ. e. Gl. fatetur: & dicit ꝙ non repellitur à petēdo ſupplementum ratione pacti: ſed à querela bene repellitur etiam ſine peccato. illam ſol. nō videtur tex. pati. dum dicit ꝙ poſt mortem filius non agnouit iudicium patris: ſed oppugnandum putauit: qui enim agit ad ſupplementum. nō impugnat teſtamentum: imo ad tollendum impugnationem fuit inuentum. vnde ſoluit gloſ. ſecundò. quod contrarium procederet quando in vltima voluntate eſſet aliquid relictum. vt tunc non agat querela: ſed petat ſuppleri legitimam. hic autē loquitur quando recepit inter viuos. quo caſu nō agit ad ſupplementum. Si intentat querelam, quando non ſufficit ad legitimā. Illud videtur contra tex. in l. ſi non mortis. ff. eo. vbi recipit inter viuos: & ſi non ſufficit non agit querela. ſed ad ſupplementum. poſſet dici ſuſtinendo illam, quòd illud verum quando fuiſſet datum expreſsè vt computaretur in legitimam. vt j. §. proxi. & j. l. proxi. poſt princip. ſed quando ſimpliciter datum fuit ſiue per modum dona. ſiue ſimplicis datio & non fuit dictum quòd imputetur in legitimam, tunc non agitur ad ſupplementum ſi non ſufficit ad legitimam: ſed intentatur querela. & ita loquitur hic quod eſt intelligendum ſi fuit exhæredatus. ſed ſi nec exhæredatus, nec inſtitutus, tunc diceret teſtamentum nullum: etiam ſi per pactum promiſiſſet non venire contra teſtamentum. & iſta eſſet notabilis ſol. & eſſet hic caſus contra Barto. qui tenet in l. j. §. ſi parens. ſi quis a pa. fue. ma. ff. quòd in duo quando pater dat filio ſuo in vita, videatur dediſſe vt imputet in legitimā. ſed tunc fruſtra text. in ſequenti. §. requireret, ꝙ hic dicatur expreſsè. & etiam in l. ſi non mortis. vbi dicamus dictum Bartol. procedere quando non dedit per modum donationis, ſed ſimplicis donationis. quando autem per modum donationis non videtur donaſſe vt imputet in legitimam; niſi dicat expreſsè: & ita intelligatur hic ꝙ per modum dona. & nō fuit dictum ꝙ imputaret in legitimā. Tertio modo ſol. glo. ꝙ contrarium procederet niſi pater filium aſtrinxiſſet per pactum. ſed quia aſtrinxit perdit prouiſionem. l. de qua conſilius non fuit & ſic agit querela: ſicut olim agebat: & totum teſtamentum expugnat: ſiue habuit inter viuos ſiue in vltima voluntate. ad quod j. de iure deli. l. fi. §. ſed quia quidam. vbi perdit prouiſionem illius l. qui de ipſa non conſilius noluit tempus ad deliberandum. & ſecūdum hoc eſſet magna limitatio ad l. omnimodo. ſ. eod. Tene menti. nam non videtur iſte tex. poſſe aliter intelligi: quia ponit caſum tam quādo habuit inter viuos, quā quando in vltima voluntate: & tamen vult ꝙ poſsit expugnare teſtamentum non obſtante pacto. & non obſtante ꝙ aliquid habuit. & ſic iura vetera in hoc caſu remanent incorrecta quæ dabant querelam quando minus legitima fuerat relictum: vt l. parētibus. ſ. eo. Or ſufficit. Secundò opp. gl. de l. j. §. ſi parēs. ſi quis à pat. fue. ma. vbi pater emancipans filium & aliquid ab eo recipiens, poteſt per pactum renuntiare contra tab. bon. poſſ. quam erat habiturus contra teſtamentum gl. ſoluit pluribus mo dis. docto. tenent contrarium. Sol. quia iure veteri quando pater emancipabat filium, non habebat ius ſuccedendi ſibi niſi per pactū ſibi reſeruaret. & tunc dicebatur emancipare cōtracta fiducia, & hoc ideo: quia deſinebat eſſe agnatus: vnde ſicut per pactum acquirebat ita & per pactum poterat ſibi tollere: vt ſi primò emācipauit cōtracta fiducia, & poſtea recepit ab eo, & promiſit non intentare contra tab. arg. ff. de ſol. l. prout quiſq. hodie verò non ſoluitur ius agnationis inter patrem ꝙ filium per emancipationem. vt inſti. de legitima. agna. ſuc. §. fi. & no. in l. fi. j. vnde liberi. & ſic poteſt pater hodie ſuccedere ſine pacto. maximè per authē. defuncto. j. ad tertul. & in corpore vnde ſumitur ideo pactum non poſſet ſibi tollere ius ſuccedendi filio. Barto. tamen videtur tenere illam ſolut. ꝙ ibi habuit tantùm quod ſufficiebat ad legitimam: ſed tunc etiam ſine pacto fuiſſet excluſus à contratab. quia illa non datur niſi ad conſequendum legitimam. ſi autem ad expugnandum teſtamentum in totum. vt patet in Libio. §. contratab. ff. eo. titu. & hoc gl. hic ſentit dum dicit quod filius habuit integram quartam: & quod non excluditur ibi vi pacti, ſed vi exceptionis doli.

2 *§ Donatio facta per patrem filio inter uiuos, an ita demum computetur in legitima, ſi fuit expreſsè dictum? & nu. 3.*

3 *Legata computantur in legitimam, etiam ſi non ſit dictum, dummodo filius aliquid habeat iure inſtitutionis.*

4 *Si pater uolebat inſtituere filium, & dixit filius quòd non inſtitueret, quia non debebat habere ſuam hæreditatem, an ſi ipſum non inſtituat, ſed præteriat, ſciens redet, poterit dicere primo caſu teſtamentum nullum, & ſecundo caſu querelari?*

5 *Si pater bona ſua donauit cum conſenſu filij, an poſsit filius poſt mortem actare eas?*

1 §. Et generaliter. †Filius qui accepit vel acceperit relictū: a patre relictū vel datum inter viuos vt imputetur in legitimam, non excluditur per hoc iure petendi ſupplementum: niſi expreſsè ei renuntiauerit. h. d. Sed contra. ſ. proxi. §. Solu. ibi renuntiauit in vita patris. hic poſt mortem. & ſic non eſt pactum de futura ſucceſsione tollenda.

2 Sed de præſenti. vnde non eſt reprobatum. ecce caſum. †Non iſtum textum dum dicit vt [hæc inter viuos donatio.] quod do-

b natio facta per patrem filio inter viuos ita demum computatur in legitimam: ſi fuit expreſsè dictum Barto. in l. in quartam ff. ad legem falcid. dicit hoc eſſe verum quando talis donatio fuit valida ab ipſo principio: vt quia facta filio emancipato. & ita dicitur quòd fecit Accurſius quando emancipauit domi. Franciſcum filium ſuum primogenitum. Vel quando filio in potestate tanquàm benemerito, & ſic tanquàm extraneo. iſtud vltimum non placet. quia tunc illud diceretur aduentitium: & non profectitium. vt not. in authen. vnde ſi parens. ſ. eo. & ſic nō deberet imputari in legitimam: vt j. l. proxi. §. repletionem. in fi. ibi dum dicit quaſi iure aduentitio. &c. Si autem donatio non ſit valida à principio. ſed confirmetur morte, tunc habet vim prælegati. †Sed legata computantur in legitimam. etiam ſi nō ſit dictum dummodo filius aliquid habeat iure inſtitutionis. vt in authenti. vt cum de app. cog. §. aliud quoque capitulum. non tamen talis donatio quæ morte confirmatur, confertur ſecundùm communem opinionem. not. in authen. ex teſtamento. j. de colla. Si autem donatio non ſit ſimpliciter. ſed ob cauſam dotis, vel dona. propter nupt. licet ab ipſo princ. eſſet valida. vt in l. Pompo. Philadelphus. ff. famil. ercis. & no. in l. ij. in tit. j. in glo. j. nihilominus in legitimam computatur etiam ſi non ſit dictum. vt in l. quoniam nouella. ſ. eo. Breuiter poſito quòd primum dictum ſit verū, quòd donatio facta filio emanc-

emancipato non cõputetur in legitimã' nisi sit dictum, non tñ pato secundũ dictum esse verũ.videlicet q facta filio in potesta ac quę morte confirmatur,computetur etiã si non sit dictũ: imo dico q requiritur q sit dictũ si à principio sit valida. & ille text. simpliciter loquitur tam de facta filio emancipato,quàm filio in potestate,& etiam per tex.in l.si non mortis.ff.eo.quæ nõ distin guit. Item per rationem: quia non confertur. ita videtur notari per glo.in l.illud.j.de colla.tamen non sufficit hodie dedisse filio 5 in donationis inter viuos,vel causa mortis,ad hoc vt valeat te stamentum:nisi aliquid fuerit relictum iure institutionis: & tũc talis donatio imputabitur si fuit dictum:sed si dictum non fuit, non imputabitur:sed habebit eam præcipuam.& petet sibi sup pleri legitimam de alijs bonis.& ita videtur notari.in l. filiũ quẽ habentem.j.fami.ercis.nam glo.in l.illud.vult q licet simplex do natio aliquando conferatur:vt quando est facta filio emancipa to,vt in l.vt liberis.in fi.j.de colla.non tamen vnquã in legitimã computatur.nisi fuerit dictũ expresse. Item videtur hic text. b q filius post mortem patris acceptat relictum sibi factum, quod ad legitimam nõ sufficit:& facit pactum hæredi de amplius nõ petendo.nihilominus poterit petere supplementum: quia pactũ tamen non autem extenditur ad id quod non recepit. Sed quid si di deret quòd promittit plus non petere:videtur Bald.tunc idẽ sen tire.mihi videtur q tunc non possit amplius petere: aliàs illud verbum plus non importaret aliquid:nõ enim potest referri ad id quod recepit.quia verba non patiuntur, sed ad id quod non recepit.quod est plus.i.vltra illud quod recepit.Sed dicendo am plius non petere, congruè potest restringi ad id quod recepit quia fortè plures petijt extra iudicium: sed nunc promittit am plius non petere. Item quid si pater apposuit in relicto istã clau sulam,q nihil plus petere posset:dic adhuc habere locum istum tex.vt simpliciter petendo non videatur renuntiasse iuri agendi ad supplementum quia pater illam clausulam apponere nõ po tuit in prẽiudiciũ filij:vt in aut.vt cum de ap.cog.§.cæterũ, sim pliciter ergo acceptando non censetur approbasse illud quod à iure erat improbatum.& quod apponi non potuit, & hoc sentit hic Bald.no.licet in contrarium faciat.c.officij.extra de testa.sed dic q censetur approbare illud quod fieri potuit.nõ autem illud quod de iure fieri non potuit, sed quid si dixit si amplius petie rit,nihil à dicto relicto? videtur quod testamẽtum per hoc red datur nullum:quasi filio nihil videatur relictum si plus petat.cõ trarium dic fauore testamenti quòd nec illud pater apponere po tuit per ea quæ no.Bart.in l.j.ff.de his quæ pœ. no.& hoc etiam sentit hic Bald.Et conclude secundùm Guil.de cu.ff.de transac. l.de his quòd non censetur filius renuntiare legitimæ: nisi hoc expresse dicat.& sic non cadit in generali renuntiatione. & ita intelligit istum text.sed ego limito secundùm superiora: quia si renuntiatio fit in ipsa receptione eius quod est relictum pro le gitima,& diceretur promitto amplius non petere:licet non dice ret expresse rationem legitimæ,vel supplementi, deberet ita ta men intelligi secundùm naturam præ iacentis materiæ, super qua factum est pactum.licet quidam videantur contradicere q requiritur,quòd expresse dicat per istum tex.dum dicit [nõ ad tentus vllam superesse sibi de repletione quæstionem.] & ibi dum dicit. [quod contentus relicta vel data parte, de eo quod deest nullam habeat quæstionem.] qui text.satis vrgẽt. † Vlti mò glo.fina.disputat vnam q.si pater volebat instituere filium, & dixit filius quòd non instituereret:quia non intendebat habere suam hæreditatem:quæritur si ipsum non instituat, sed præte reat,vel exhæredet,an poterit dicere primo casu testamentũ nul lum & secundò casu querelare? clarum est enim quòd si post mortem patris filius præteritus approbaret testamentũ: licet te stamentũ esset nullũ,reconualesceret de æquitate prętoria.vt in l.filio prętorito.de iniusto testa.An idẽ sit si ab ipso principio cõ stitit? videtur q sic:quia facilius impedit nasci ius impugnãdi, quã natũ tollat:& recõualescat id quod fuit nullũ.arg.in l.patre tuniolo.de his qui sunt sui vel alieni iuris.& qd' not.in l. si testm̃. ff.de testa.In contrariũ:quia plus operat̃ consensus & renũtiatio facta post mortẽ, quã facta in via patris:vt in illo §.in fi.iũcto §. prędẽt.Breuiter doc.tenẽt q si pater ipsum pręteriret vel exhę redaret nõ inserta aliqua cã,testm̃ esset nullũ, sed si insereret illã causam q ideo nõ instituit,sed præterijt,vel exhęredauit: quia si filius ipse nolut instituí:valeret exhęredatio: a & testm̃.nec haberet querelã licet illa non sit de causis enumeratis in §.causas.vt cum de app.cog.in aut.quia illæ causę locũ sibi b vendicãt qn̄ filius pręteriret:vel exhęredaretur inuitus,sed qn̄ volẽs,hoc solũ sufficit pro cã legitima.argu.in l.nõ putauit.§.si qs sua manu.ff.de cõtratab. † Vltimò quærit. quid si bona sua pater donauit cũ cõsensu filij:an põt filius post mortẽ venire contra? dic per Cyn.j.si quid in frau.patro. l. ij. per Bar.in l.filius.ff.de solu.

2 *Quando pater relinquit aliquid filio pro legitima, quod ad eam non sufficit,licet dicat quod si non sufficeret,debeat supplerí.tamen ipso iure,id est, ex dispositione legis sine dispositione testatoris potest & debet peri supplementum.*

Quando aliquid fit ipso iure,quod tamen debeat allegari.

1 *Supplementum legitimæ debet fieri arbitrio boni uiri.*

Sicut falci.resecat ipso iure legata,ita & legitima filij.

4 *Si pater instituat filium in re aliena, uel iure institutionis eã sibi relinquat licet non potuerit hoc facere in præiudiciũ domini:quia tamen potuit facere in præiudiciũ hæredis,ut teneatur de euictione,censetur institutus in æstimatione ipsius rei, nec potest filius dicere se præteritum.*

5 *Quid si illa erat res propria ipsius filij?*

Quid si instituit eum in re quam putabat in rerum natura, & non erat?

6 *Quid si erat in rerum natura,sed postea desijt esse?*

7 *Quid si pater postquam filio reliquit rem iure institutionis, eã sponte alienauit quòd filius non uideatur præteritus.*

8 *Descendẽs cui debebatur legitima si sit institutus uniuersaliter in maiori portione quàm sit legitima: & rogatus per fideicommissum restituere sub conditione, uel ad tempus.quo uel qua aduenientе restituat retenta legitima non cadit in fideicommisso, potest detrahere in legitimã de corporibus rerum hæreditariarum:nec computat in eam fructus interim perceptos.*

9 *Si detrahit legitimã & trebellianicã:an illi fructus computentur in trebellianica?*

10 *Si pater relinquit filio tantum quod sufficiat ad legitimam,in pecunia numerata.potest filius dimittere pecuniam, & habere in rebus hæreditarijs.*

11 *Supplementũ legitimæ an debeat fieri duntaxat per hæredem,an etiam per legatarios?*

12 *Filius cui relictum est minus quam sit legitima,si sit substitutus legatario uel hæredi.an illud quod capit ex substitutione imputet sibi in legitimam?*

Quid in eo quod capit ex iure accrescendi?

LEX XXXVI.

1 SCimus. †Si res filio relicta vel data pro legitima euincatur à filio:non propterea testamẽtum est nullum:quasi nihil sibi videatur relictum:quia eo eius rei censetur relicta æstimatio eius,sed ad supplementum agendum est,si non sufficit. Item de eo quòd est relictum pro legitima,non detrahitur falcidia: quia legitima plus est debita filio, quàm falcidia sit debita hæredi. Item supplemen tum legitimæ debet fieri de ipsis rebus hæreditarijs. & illa quæ aduentitio lucro veniunt, in eam non imputantur. hoc dicit vs que. §.cum autẽ. & sic tria dubia in effectu declarat circa præ sentem materiam: & ad supplementum.l.omnimodo. suprà eo dem.veniamus ad casum. † Not.in principio quòd quando pa 2 ter relinquit filio aliquid pro legitima:quod ad eam non sufficit: licet dicat quòd si non sufficit,debeat suppleri:nihilominus ipso iure,id est,ex dispositione.l.sine dispositione testatoris potest pe ti supplementum: sed si non peteretur, non fieret suppletio. & hoc vult glossa secunda super verbo [ipso iure] que allegat plu res leges in simili. in quibus cauetur quòd licet aliquid fiat ipso iure: nihilominus debet allegari. aliter habetur pro non facto. domi. Rapha. in quibusdam ll. huius titu. videtur intelligere istum text. dum dicit [ipso iure.] quòd censeatur à patre ta citè relictum etiam illud quod deficit ad supplementum. & sic tenet quòd illud possit peti per actionem ex testamento: tan quam tacitè relictum.gloss.tamen & docto.dum dicunt dari cõ di.ex l. ad supplementum. sentiunt contra, quia si daretur actio ex testamento, cessaret condi. ex l. quæ est remedium subsi diarium in defectum ordinarij remedij. ideo melior est in tellectus quem suprà posui. vt velit dicere quòd ipso iure, id est, ex dispositione testatoris. & ita est de mente literæ, dum 3 dicit [& si non adijciatur] supple per testatorem. † Item

¶ Legitimã. Adde gl. & Bartol.in l.j.C. de ope.lib.& Barto.in l. vt iurisiurandi.ff. eo.

¶ Itẽ videtur hic tex. Adde ad hæc dicta eum.dẽ Pau.de ea in l. omnimodo. in princ. ũ.eo.Bal.in l.hac edictali.in ver. quã obseruationẽ.j.de secun. nup. Ange.in l. iubemus.j. ad tre, & Ioã. de Imo.in l quod de bonis.§.cũ fideicommissum.ff.ad l.falsid. Alex.de imol.in cõs. lxix.col.ij.ver. super secundo.in cõs. cviij. co.pe.& in cõsi.cxxviij.in j.vo.in consil. viij.in iij.vo.Et in cõ sil.lxxxiij.in iij.vo. Bar.in l.Papinianus. §.si cõditioni. ff. eod. tit.& Io.de ana.in cõ sil.xcix.Cur.

not.q̄ ſupplementum legitimæ debet fieri arbitrio boni viri.per quod dicit Oldr.q̄ ſi iudici(qui dicitur bonus vir.l.cōtinuus.§. cū ita.de verb.obli.) videatur equum:poterit facere ſupplementum in vna re hæreditaria tātùm:vel duabus.licet de iuris rigore poſſet filius eam petere in ſingulis rebus.& hoc ne incōmodum ſubſequatur ex diuiſione cuiuslibet rei.l.non amplius.de lega.j.

4 †Item no. q̄ ſicut falcidia reſecat legata ipſo iure:vt l.lineā.ff.ad l.fal.ita & legitima filij.In §.[quærebatur.] no.& ille eſt intellectus literæ licet ineptè loquatur. q̄ ſi pater inſtituat filium in re aliena,vel iure inſtitutionis eam ſibi relinquat, licet nō potuerit hoc facere in præiudicium domini: quia tamen potuit facere in præiudicium hęredis:vt teneatur de euictione: cenſetur inſtitutus in æſtimatione ipſius rei & ſic certè nō poteſt dicere filius ſe præteritum quaſi nihil ſibi fuerit relictum. & ſic iura vetera remanent incorrecta.vt l.omnimodo.ver. & hæc quidem.§. eo.& per cōſequens teſtamentum nō eſſet nullum.& hoc ſiue ſciebat rem alienā,ſiue ignorabat:quia erat cōiuncta perſona.vt j.de le-

5 ga.l.cum alienā.& etiam fauore teſtamēti,ne rumpatur. †Quid autē ſi illa erat res propria ipſius filij?Reſpon non valet inſtitutio,vel relictum ſibi factū,vt in l.mea res. de cōdi. & demon. & ſic non videtur relicta æſtimatio. & diceretur præteritus: & teſtamentum eſſet nullum ſecundū Bal.licet pater haberet vſumfructū.quia morte eius finitus. Itē ſi inſtitueret eū in re quā putabat eſſe in rerū natura,& nō erat:& ſic nō valet,circa quod vide

6 Bar.in l.ſuus quoq̄.in fi.principij.ff.de hęre.inſti.†Quid autem ſi erat in rerum natura:& poſtea deſijt eſſe?dic q̄ ſi viuēte patre, filius reputabitur præteritus: niſi aliud ſibi relinquatur, ſi verò poſt mortē patris,damnum erat ipſius filij.ff.de bo.lib.l.ſi patronus.§.j.nā & ſi patrimoniū augeretur poſt mortē:non propterea augeretur legitima,vt eadē lege.§.fi.quod tene mēti:& eodē modo ſi filius diſsiparet rem ſibi datā à patre pro legitima:ſiue viuēte patre,ſiue poſt eius mortē,damnū eſſet ipſius filij,nec pater teneretur loco illius rem aliā relinquere:ſicut nec dotare filiā quæ dotē primā diſsipauit.vt no.in l.ſi cū dotē.§.j.ff.ſol.mat.hic tamē nō obſtante q̄ diſsipauit, nō poteſt alimēta denegare ſecūdùm Bal.arg.ff.de ope.lib.l.libertus qui operarū.in fi. nec etiā denegarē quominus ipſum redimat ab hoſtibus. ſecundùm Bal.qui ita no.in aut.ſi captiui.circa fin.§.de epiſ.& cle.Et adde quod idem

7 not.in aut.q̄ locū.j.de colla. †Quid autē ſi pater poſtquam filio reliquit rē iure inſtitutionis,eā alienauit ſpōte. an videatur inſti. reuocaſſe.& ſic filius remaneat præteritus, videtur quod ſic per l.ſi deicommiſſa.§.ſi rem. de leg.iij.cōiuncta.l.quoties. de hæred. inſti.Contrariū tenēt doc.fauore teſtamēti:ne rūpatur cū ſuccede

8 dat inſtitutio in æſtimatione.†In §.[repletionē.] no.primò q̄ ſi filius vel alius deſcendēs cui debebatur legitima,ſi inſtitutus vniuerſaliter in maiori portione quā ſit legitima,& rogatus per ſi deicōmiſſum reſtituere ſub cōditione,vel ad tēpus:& aduenięte cōditione vel tēpore reſtituat retenta legitima,quæ non cadit in fideicōmiſſo.vt ſ.eo.l.quoniā in prioribus.poteſt detrahere in legitimā de ipſis corporibus rerū hæreditariarū:nec habet imputare in eā fructus interim perceptos.quia illi non ſunt hæreditarij: cū nunquā fuerit teſtatoris.vt l.quod his verbis.ff.de leg.iij.& legitima debet detrahi ex ſubſtātia defuncti.vt hic dicitur.i. ex rebus quæ fuerūt eius.ſecus in trebel. in quam imputātur fructus percepti iudicio teſtatoris puta pēdēte die, vel cōdi. fideicōmiſ. vt j.l.in fideicōmiſſariam.ff.ad treb.Sed cōtra de l.papinianus.§. vnde ſi quis.ff.e.& de l.iubemus.in princ.iuncto fi.j.ad treb.vbi eſt hoc ſpeciale in liberis primi gradus:q̄ nō imputēt,iſte autem tex.ſine dubio locū habet etiā in liberis ſequētiū graduū quibus debetur legitima.omnes enim iſtæ ll.ita debēt intelligi.Sol. cōſidera tria iura.ſ.ius antiquū fforum.& ſecundū illud fructus iudicio teſta.percepti imputabātur in legitimā.& etiā in trebel. tā libe.primi gradus,quàm ſequentiū.vt in §.vnde ſi quis.Itē ius.C. ante Iuſtinianū:& tunc fuit introductum ſpecialiter in liberis primi gradus,vt nō imputarent in trebel. & per cōſequēs nec in legitimā.in quam trebel.cōputabatur:quia non erat detrahenda niſi vna quarta,& iſte eſt caſus in l.iubemus.j.ad trebel. quā credo fuiſſe Theodorij.Tertiū ius fuit illud Iuſtiniani.ſecūdū quod licet ille tex.loquatur in filijs,generaliter intelligitur in omnibus

9 deicēdentibus,vt nō imputent in legitimā. †Sed pone q̄ detrahit legitimā & trebellianicā,quia rogatus erat ſub cōditione ſecundū opinionē canonizatā in c.Raynutius.de teſta.An ſaltem tunc fructus cōputentur in trebellianicam? habui ſemel conſilere.& viſum fuit mihi quod ſic:quia text in l.iubebus loquitur quādo detrahitur vna tantū quarta, quod patet quia dicit quod retenta quarta dodrans reſtituitur,quæ quarta trebellianica imputabatur in legitimā.& magis cōtemplatiōe legitimæ fuit hoc introductū quàm trebellianicæ:ſi ergo detrahūtur ambæ, ſufficit q̄ liberi primi gradus vel ſequentiū habeāt hoc priuilegium quantum ad legitimam : ſed in trebel.debeant computare.vt ſic quantū minus fieri poteſt recedatur à diſpoſitione iuris veteris & ita legendo Boñ.infortiatum tenui in l.mulier.§.cum proponeretur.ff.ad treb. & ita cōſului in ciuitate iſta in quodā caſu de mutina.plures doc.viderunt. & fuit viſum eis quod imaginatio eſſet bona:tñ quia nullus tāgit,& ſic nō habet authoritatē,noluerunt ſe ſubſcribere: ſed ego ita iudicarem ſi eſſem iudex.& vide

10 quod not.Bart.in l.quod de bonis.§.quod auus. ff.ad.l.fal. †Secundò no.arg.ex illo tex.ſecundū Guli.de cu.quod ſi pater relinquit filio tantū quod ſufficiat ad legitimā in pecunia numerata ipſe verò velit habere in rebus hæreditarijs, & dimittere pecuniā,poteſt.ar.ff.de mino.l.ſi in emptione.j.de admi.tut.l.lex quę tutores.§.j.& in auth. neq̄ virū quòd ex dote.§.j. &.ff.de bo.lib. l.libertus qui ſoluendo.in quibus pater q̄ debet haberi conſideratio affectus quā habet ad bona paterna.Sed cōtra de tex. precedenti.ibi dum dicit habeat rem, vel pecunias &c. ſed dic q̄ ſimiliter loquitur quando idē cōſenſit habere pecuniā,nos loquimur qñ non cōſenſit. Itē in contrarium facit in auth. vt cum de ap.co.§.cæterū:ſed dic q̄ nō poteſt dicere teſtamentū nullū tanquam præteritus : tñ poteſt petere res ipſas.i.pecuniā dimittere. Item cōtra.de leg.j.l.nō amplius. §.fi. ſed dic q̄ in ſingulis rebus nō debet petere propter incōmodam ſeparationē, ſed iudex poteſt in vna re vel duabus eam ſibi aſſignare. arg.j. quādo & q̄. quarta pars debetur. l.iij.lib.x. ſecundum Gul.de Cu cuius lex

11 hæc verba. †Tertiò facit iſte tex. ad q̄.illā qua quæritur an ſupplementum legitimæ debeat fieri duntaxat per hæredē:an etiam per legatarios quia ſi fuerūt legatæ res hæreditariæ & filius vult habere de ipſis rebus,videtur q̄ debeat fieri etiam per legatarios.quaſi iſtud onus ſequatur res ad quoſcunq̄ vadāt. & tamen Ang.in l.papinianus.ff.eo.ſecus in legatarijs quantitatis.& ita debeat intelligi quod no.Bar.in l.in quartā. ff.ad l.fal.vbi tenuet iſtam.q.& tamen non facit iſtam diſtinctionē.& alle.l.libertus ſub condi. §.ij. de bonis liber. Bal.etiā tenet quod dixi: ita multi text. ſint qui probant & dicunt debere fieri ſuppletione

12 per hæredes & pluries vidi hoc de facto. †Vltimo ſingulariter not. quod ſi filius cui eſt relictum minus quàm ſit legitima ſubſtitutus legatario vel hæredi:illud quod capit ex ſubſtitutione:non imputet ſibi in legitimā:& ideo in eo quod capit ex iure accreſcendi etiā non imputat. & iſta ſunt valde dubia. cum ſit de corpore bonorum defuncti:ideo deberent imputari:circa hoc vide Bar.in l.in quartam.circa finem.ff.ad l.fal.

1 *Nota in quibus differat iſte §.à l.quoniam in prioribus.ſ.eo.*

1 §.Cùm autem.†De fideicōmiſſo vniuerſali relicto filio ſub cōditione vel in die vſq; ad legitimā ſibi debitā detrahitur cōditio vel tēpus.in reſiduo vero

2 remanet.h.d.notab.†& differt à.l.quoniā in prioribus.ſ.eo. qua ibi loquitur quādo ſola legitima fuit relicta ſub cōditione,vel in tēpus quo caſu remoueē cōditio,& dilatio, hic vero qñ vltra legitimā:imo tota hęreditas fuit relicta vnde videbatur q̄ debeat compenſari illud plus cum grauamine cōditionis vel tēporis:& ſic nō deberet remoueri arg. ſ.eo.l.ſi pater puellæ. & per regulā qui in vno releuatur in alio grauatur,& ecōuerſo: vt in l.cū quis ff de iureiu.tamen contrariū eſt.vt hic patet.ſimile quod no.in l. omnium.ff.de viufruc.& l.vxori.de viufr.leg.vbi relictum proprietatis vltra quā debeatur pro legitima, nō compenſatur cum fructibus legitimæ:imo eo nō obſtante debet habere fructus legitimæ:& ſic de legato vſusfructus:debēt deduci. Itē in alio differt:quia in l.quoniā in prioribus.communiter per antiquiores doctores fuit intellecta in cōditione poteſtatiua.quæ dicitur continere grauamen.iſte autem.§.loquitur etiam in caſuali:quia noſtri tutus fuit rogatus reſtituere poſt mortem filio. nam habet in ea conditionē ſi filius ſuperuixerit ipſi grauato.vt.l.hęres meus circa prin.ff.de condi.& demon.& tamē reijcitur illa cōditio vtpote ad legitimam. & ſic illa debet incontinenti reſtitui. ted in reſpect

3 duo expectatur euentus conditionis. †Ideo Bartol. per iſtum §. approbat

§.approbat opi.gl.quæ tenuerunt in l.si pater.j.de instit.& substit. & l.suus quoq;.de hæred.instit.quod conditio casualis vel mixta reſcinditur hodie de legitima:& sic illa iura sint correcta,quæ volunt testamentum esse nullum,si filius sub illa conditione institutus:& in eius defectū non exhæredetur, quasi interim sit præteritus.& nihil sibi sit relictum,sed certe non est præteritus si recipiatur conditio.de legitima,& sic valet testamentū. per istū §. & dicit q̄ legendo ipsum de hoc perpendit. & sic mutauit opinionem:cum pluries per prius consuluerit contrarium sequendo alios doctores,sed do.Ray.de Forly.qui legebat hoc, scripsit sibi perulij,quòd ille §.nihil faciebat:quia loquitur de iure. C.q̄ non requirebat titu.instit.sed sufficiebat quoquo relicti titulo. vt Lomusmodo.supra eodē.sed ipse respondet q̄ istud nihil ad propositum,sed dic vt ipse notat in dicta l.suus quoq;. fateor autem quod iste §.est hodie correctus,dum vult quod sufficeret relinquere filio legitimā per fideicommissum vniuersale. quod tū de iure digestorum non erat.imo talis filius habebat contratab.tanquam præteritus. vt in l.ita tamen.§.qui rogatus. ff. ad trebel. & hodie idem est per ius authenticorum vt in §. aliud quoque capitulum * in authentica vt cum de appellatione cogno. * licet quidā dixerint contrarium: quia fideicommissarius vniuersalis videtur hæres vt in l.si filius.ff.quod cum eo.& hoc tāgit hic gl. sed verum est quantum ad effectum:quia habet vtilia iura: non quantum ad honorē:quia non habet directa.& honor consideratur in legitima.vt in l.filiū.de leg.præstan. ideo requiritur hodie titu.instit.non quantum ad hoc q̄ reuocatur conditio. iste §. non est correctus.& hoc voluit Bar.Or.sufficiat.

§.Illud præterea. †Tempus querelę incipit currere adita hæreditate: quæ debet adiri infra sex menses,vel annum:qū filius esset exhæredatus: aliàs habetur pro repudiante:& querela etiam non præparata, vel non nata,quæ tamen nasci speratur,transmittitur per filium ad suos descendentes.hoc dicit vsq; ad finem. Et hoc vltimum declara: vt i.eo.l.si quis filium.

1 ¶ Quando aliquis testatur ex priuilegio quod contra eius testamentum non detur filius querela.& nu.5.

1 ¶ Contra testamentum militis militantis,& in expeditione degentis non datur querela.

Quisnam possit testari sine solennitate testium,& duo testes sufficiant etiam si sit in potestate patris.

Quis desinat militare,& effectus sit veteranus.& nu.4.

Triplex peculium filiusfa.& de quo possit testari,& an tunc subiaceat querelæ.

1 Qui sint filiusfa.habentibus peculium acquisitum de publico?

1 Fortius & potentius est testamentum factum ex priuilegio, quàm testamentum factum de iure communi.

Vnum priuilegium trahit ad se aliud priuilegium.

LEX XXXVII.

1 Cum antiquis. †Lex ista est lōga, & aliqualiter confusè dictata:& intentio fuit eius principaliter decidere illud dubiū. s. an filiusfa.habens quasi castrense peculium possit de ipso testari:nam regulariter testari nō potest:etiā de voluntate patris: & etiam de peculio aduentitio.de quo pater nō habet vsumfructum:secundùm glo.& doct.in l.pe.j.qui test.fa.pos. Item clarū 2 est q̄ de peculio castrensi * bene potest testari. sed erat dubium de quasi castrensi:& dicitur quasi castrense illud quod acquiritur officijs publicis:& de publico.Et dicitur hic q̄ de iure veteri reperiebatur in quibusdam personis q̄ testari poterant: puta in consulibus:& in præfectis regionum, & præsidibus prouinciarum,& in alijs qui habuerunt officium cum dignitate:sed dubiū erat quid in alijs qui habuerunt officia sine dignitate. vt notarij, aduocati, salariati de publico ad scribendum aduocandum. & doct.& magistri artium salariati ad legendum,vel docendū: nā illa salaria dicuntur esse quasi castrense peculium.Et breuiter respondetur & deciditur per istam l.q̄ idem sit.vt possit testari ex 5 priuilegio huius l.licet sint in patris potestate: mortuo verò patre,vel postquam exiuerunt patriam potestatem:nō dicitur amplius peculium quasi castrēse,sed desinit esse peculium, & trāsit in nomen patrimonij:& sic non testatur ex priuilegio: sed de iu 1 re communi. † Et effectus huius est:quia primo casu cum testetur ex priuilegio,contra tale testamentum nō datur filio querela:sicut nec contra testamentum militis: qui testatur ex priuilegio militari.etiam sine aliqua solennitate iuris ciuilis:sed in secūdo casu quando testatur de iure communi: & non ex priuilegio, testamētum tale subijcitur iuri communi: etiam quo ad querelam,vt possit contra ipsum intentari:hæc est substantia huius l. in breui.quæ primo ponit vnam regulam claram in iure.de quo etiam habetur s.e.l.qui de inoffi. † videlicet q̄ contra testamentum militis militantis:q̄ in expeditione degentis, nō datur querela.& in hoc miles habet priuilegium,de quibuscunque bonis ipse testetur.habet etiam aliud priuilegium,q̄ potest testari sinè solennitate testiū:quia sufficiunt duo testes:vt l.j.de testa.milita. Itē tertiū si est in patris potestate: quia nihilominus pōt testari. Si aūt desinit militare,& effectus est veteranus, si erat sui iuris: nullū de istis priuilegijs habet.& sic debet testari de iure cōi: sicut & alij testantur: & contra testamentū ipsius datur querela: vt in l.Papinia.§.cōtra veterani.ff.eo.Si aūt sit in patris potestate,permittit Imperator quod potest habere triplex peculium:scilicet castrense,quod acquisiuit in castris,q̄ in actu militari.Item quasi castrense,quod acquisiuit ex officijs publicis. Item paganicum,quod aliunde acquisiuit:constat autē q̄ sine solennitate testiū postquā non militat,non potest testari.Item constat quod de castrensi peculio bene pōt testari.licet sit in patris potestate. Itē constat q̄ de paganico non:sed est dubiū de quasi castrensi: & Imperator dicit quod olim reperiebatur in quibusdā: vñ erat dubiū de alijs.& decidit in omnibus habentibus quasi castrense peculiū:vt de ipso possint testari ex priuilegio huius l. licet sint in patris potestate:& quia testantur ex priuilegio,tale testamentum nō subijcit querelæ.sicut nec qui testantur de castrēsi peculio:postquā verò fuerint effecti sui iuris,desinit appellari peculiū castrense,vel quasi.& non testātur de priuilegio, sed de iure cōi.Igitur subijcitur querelæ.Si aūt miles est in expeditione, licet sit sui iuris,non desinit dici castrense peculiū:nam dicitur miles habere duplex patrimoniū:scilicet castrense, & paganicum. & habet priuilegium vt possit facere duo testamenta. & vnū instituere in vno:alterum in altero:& vno repudiante alteri nō accrescit:sed decedit intestatus in illo.contra regulā q̄ non potest quis decedere pro parte testatus,& pro parte intestatus. de quibus dic vt in l.j.cum sequen.j.de test.mil.& in istis stat substantia huius l.quàm gl.malè intellexerunt.& etiam docto.valde parum:imò nihil substantialiter declarāt.† In tex.ibi. [In castrensibus & enim.] hic incipit loqui de his qui non sunt milites: fuerunt tū,& desierunt militare;& habent peculiū acquisitū in castris.vel nunquā fuerūt,& habent peculiū acquisitū de publico. & sunt filijfa.& de istis loquitur vsq; ad §.fin. Si enim essent sui iuris:etiam si fuissent milites,nullum habent priuilegiū:nec quo ad potestatem testādi:quia possunt testari de iure communi: nec quantum ad solennitatem euitandam: licet fuerint milites : ex quo desierunt militare. nec quantum ad querelam: in istis ergo qui sunt in patris potestate, & non sunt milites, vertitur dubiū. an priuilegio possint testari de dictis peculijs. & per consequēs an eorum testamenta subijciantur querelæ. & dubium principaliter consistit in quasi castrensi peculio.nam de castrensi non est dubium quòd sic. vt in ver. [sed & veterani.] Item de paganico clarum erat quòd non remanet dubium de quasi castrensi: vnde respondet vt sequitur . quòd olim reperiebatur in quibusdam tantum , & non in alijs , sed deciditur quòd in quibuscunque habentibus tale , scilicet quasi castrense. ad similitudinem habentis castrense : vt in ver. [in his itaque omnibus.] ibi [ad limitationem peculij castrensis &c.] Idem de alijs ibi: dum dicit. [patronis causarum .] dicit domi.Rapha. quòd hic est tex. de eo quod dicunt gloss.in multis locis.quòd olim aduocati habebāt salarium de puplico : & nihilominus recipiunt à clientulis quod hodie non seruatur: sed Florentiæ sunt duo ciues deputati pro sapientibus communis:qui sunt aduocati fiscales. & habēt salariū de publico. Et recolligit ex ista l.mirabile.† quòd fortius & potentius est testamentum factum ex priuilegio.quia non subijcitur querelæ,quam testamentum factum de iure cōmuni,quod subijcitur querelæ. regulariter contrà : quia potentius est ius commune quam priuilegium, vt l.eius militis.§.si militia.ff.de testa.mili.& quod not.in l.j. suprà si aduer. ven. in vltima gloss.in fine,& sic vnum priuilegium trahit ad se aliud priuilegium. sed ius commune priuilegium ad se non trahit. & ista sunt merè positiua:quia non possit assignari viua ratio, & mul-

¶ De peculio castrēsi. Adde doct.in rub. extrā de pecu.cle.

tùm vrgens.

De inofficiosis donationibus. *Rubrica.*

1 ☞ *Querela inofficiosæ donationis, quare & à quibus fuerit introducta? Ius agendi ad supplementum, quanto tempore tollatur?*

Præmitte quod aliquãdo donatio reuocatur propter defectũ donatarij: quia est ingratus erga donatorẽ: & tunc loquitur. l. si j. de reuo. dona. Interdum ex tacita voluntate donantis. propter liberos de nouo susceptos. quos non putabat donator se habiturum. vt loquitur. l. si vnquam. eod. tit. nam tunc reuocatur: etiam si non sit inofficiosa: dummodo sit de dimidia vel maiori parte bonorum: & reuocatur ipso iure etiam viuente donante. & circa materiam illius. l. quæ est nota. Bal. hic in pe. & vlt. col. formatur plures notabiles quæstiones. Interdum reuocatur contra voluntatẽ donatoris, quando est inofficiosa: quia per eam filij fraudantur legitima. & tunc reuocatur per filios: post mortem tamen donantis. quoniam primò non erat eis debita legitima. vt. l. j. §. si impuberi. ff. de col. bo. & non reuocatur ipso iure: sed per querelam inofficiosæ donationis per prius rescinditur donatio. & ea rescissa res donatę reuocantur. vt hic in gl. magn. in x. & vlt. quæstio. sicut quãdo in fraudem patroni: vel in fraudem creditorum reuocantur per caluisianam. & Paulianam: vt instit. de act. §. Item si quis in fraudem. & ff. si quid in fraudem patroni. per totum. quam tamen Caluisianam vel Paulianam non habebant filij in bonis patris nisi filij adoptiui pro quarta quę eis debetur ex consti. principis. vt ff. si quid in frau. pa. l. fi. iuncta. l. nõ vsque adeo.

2 ff. si quis à paren. fue. manumis. † fuit autem introducta querela inofficiosæ donationis per constitutiones principum: nam per iura fforum nõ erat prouisum filijs quando fraudabantur legitima: nisi quando per testamentũ: quia non relinquebatur eis integra legitima, quæ erat quarta bonorum quæ defunctus habebat tempore mortis. quo casu dabatur filijs querela inofficiosi testamenti: per quam totum testamentũ rescindebant. parẽtes autem volentes filios fraudare nõ eligebant viam testamenti: sed viam cõtractus, seu donationis, diminuentes patrimoniũ per donationem. & non relinquentes tantũ q̃ sufficiebat ad legitimã filiorũ: & de illo modico q̃ eis remanebat relinquebant quartã partem: vnde nõ habebant querelã inofficiosi testamenti. quoniam habebant quartã bonorum quæ erat tempore mortis: vt l. cum quęritur. s. tit. j. & sic remanebant destituti. & fraudati legitima propter hoc: quia resultabat iniquitas q̃ parẽtes tali modo filios fraudarent. Ideo emanauerunt constitutiones principũ: & prima fuit imperatoris Alexandri. cuius tempore fuit Vlpianus. de quo fit mentio in l. Titia. §. Imperator. ff. de le. ij. & in nullo alio loco habetur mentio in volumine. ff. de illa querela: postea per constitutionem aliorum principũ: quorum sunt. ll. huius tit. quæ dãt querelam vsque ad integram legitimam, & in hoc differt à querela inofficiosi testamenti. quæ datur in totum: & quatenus ab intestato esset habiturus: vt in. l. mater. ff. de inoffi. test. postea emanauit cõstitutio nouissima Iustiniani. de qua. s. ti. j. auth. vnde si parens. quæ videtur hoc introducere de nouo. vt si aliquid fuit relictum filijs fraudatis, quod tamen ad legitimã non sufficit, inspecta quãtitate bonorum quæ erat tempore donationis, nõ agatur querela: sed agatur ad supplementum legitimę si donatio erat facta vni, vel aliquibus filijs magis dilectis. & est vtile † quia querela inoffi. dona. durabat quinquennio: sicut querela inoffi. test. vt. j. eo. l. filius agendi ad supplementum est perpetuum. quia petitur conditione ex illa auth. & sic actione personali. quę durat. xxx. an. secundùm communem opi. doc. licet Bar. tenuerit quod ius agendi ad supplementum tollatur quinquennio: sicut querela. per. l. si quis filium. in fi. s. ti. j. & omnes doc. moderni tenẽt contrarium. Si autẽ donatio sit facta extraneis, videntur iura vetera incorrecta: & sic dabitur querela. tamen videtur resultare inconueniens. q̃ filius defraudatus sit deterioris conditionis quãdo facta est extraneis, quàm quando fratribus. vnde potest dici quod vtroque casu detur conditio ex. l. tamen quãdo filijs, nunquam reuocatur: nisi vsq; ad legitimam. etiam si sit inofficiosa re & consilio: & ita intelligatur illa auth. quando verò extraneis, si est inofficiosa re & consilio, reuocatur in totum: & sic agitur querela. quæ durat quinquennio. Si verò re tantũ, agitur ad supplementum legitimæ. & non vltra: & agitur per condi. ex. l. quæ est perpetua. non per querelam. Quantum verò ad querelã inofficiosi testamenti, non est verum. nam fit inofficiosum re & consilio. & re tantũ: quia vtroq; casu datur in totum quod habiturus erat filius ab intesta. quia facilius rumpitur testamentum quod fundatur in vnius voluntate tantum, quàm donatio quæ fundatur in voluntate duorum.

1 ☞ *Querela inofficiosi testamenti, & querela inofficiosæ donationis in quibus differant, remissiue.*

2 *Ius agendi ad supplementum, an solum competat respectu bonorum quæ erant tempore mortis, an etiam respectu inofficiosæ donationis antea factæ?*

3 *Donatio facta alicui, quando reuocetur usque ad legitimam filiorum tantum: & quando in totum: & quid si facta fuerit pio loco? ut ecclesiæ, uel monasterio, seu hospitali?*

4 *Pater habens unicum filium, si donauit alicui extraneo dodrantem, & sic non fuit donatio inofficiosa, & postea in aliis tribus uncijs remanentibus filium heredem instituit, & legatis & fideicommissis grauauit, an habeat aliquod remedium contra istum donatarium?*

5 *Si pluribus singulariter donauit, an ultima donatio recidat alias inofficiosas?*

6 *Si donatio non excessit dodrantem, sed postea donans reliqua bona casu amittit, an figetur donatio inofficiosa?*

7 *Quæ actio proponatur, pro reuocanda huiusmodi donatione?*

8 *An talis filius in cuius præiudicium pater donauit, sit similis patrono respecta libertis?*

9 *Filius quando possit reuocare alienata per patrem, titulo onerose?*

LEX I.

1 SI vt allegatis. † Si per donationẽ, legitima filiorũ minuatur, per querelam inofficiosæ donationis vsque ad legitimã reuocatur donatio. hoc dicit Bart. Certè hoc vltimum non dicitur in tex. quòd vsque ad legitimã tantũ reuocetur: sed bene dicitur quòd ex eo quia filij fraudati nõ habebant integram legitimã, datur querela: nam tex. loquitur quando donatio erat facta extraneis, vel aliquibus exliberis: & constat secundùm opi. doc. & gl. quòd quando extraneis, si est inofficiosa re & consilio, reuocatur in totum. per. l. libertus minorem. in fi. ff. de iure patro. vnde iste tex. in fin. prout refertur ad donationem factã extraneis: cum in prin. dicat quod fuit facta ad eludendum querelam inoffi. test. & sic fuit inofficiosa re & consilio, debet intelligi quod reuocetur in totum. sed prout refertur ad casum quando fuit facta liberis, est verum quod dicit Bartol. vt debeat intelligi quòd reuocetur vsque ad legitimam: & hodie non per querelam: sed ius agendi ad supplementum. vt dixi super rubrica. & pone casum hic prout posui in authen. vnde si parens. quòd pater donauit. x. vncias norum suorum duobus ex liberis, vel extraneis: & sic non reseruauit integram legitimam filiorum: quæ erant tres vnciæ secundùm illa tempora. hodie verò quatuor: deinde in testamento los eosdem filios donatarios, & etiam alios duos instituit vniuersales hæredes. & sic alij duo de alijs duabus vncijs non habent nisi vnam: cùm debuissent habere vnam cum dimidia pro integra legitima. & vltra hoc plura legata fecit. & sic patrimonium exinaniuit. dicitur quòd illi duo filij fraudati habent querelam inofficiosæ donationis: quæ fuit introducta ad similitudinem querelæ inofficiosi testamenti. glo. verò non ponit quòd illi duo filij donatarij fuerunt instituti vna cum alijs duobus: sed quòd illi duo: alij tantum in alijs duabus vncijs remanent hæredes. Et ponendo illo modo resultat contrarium. de quo in prin. glo. mag. Sed ponendo vt dixi. cessat illud contra. & illo modo Bal. ponit casum hic. & bene. veniamus ad casum. In text. ibi. [si vt allegatis.] loquitur filijs fraudatis à matre: qui erant saltem duo. ex quo loquitur in plurali. vt. l. vbi numerus. de testi. ff. & alijs quibus erat facta donatio, saltem erant duo. per text. seq. qui loquitur in plurali: dum dicit in quosdam liberos. In tex. ibi. [ad eludendam inofficiosi querelam.] & sic patet. quòd erat inofficiosa non solum re, sed etiam consilio: quia videns non potest fraudare duos filios per viam testamenti: quia competeret querela inofficiosi, ad excludendum illam elegit viam contractus: credens sibi sufficere quòd de illo modico sibi remanente relinqueret istis duobus quartam partem per. l. cum quæritur. §. ista. ipsa autem relinquit nõ solum quartam partẽ: sed dimidiam ponendo casum vt posui: vel totum quod remanserat si ipsos solos instituit in illis duabus remanentibus. secundum vnam positionem glo. vel saltem quartam. secundùm aliam positionem. quia in duabus vncijs minutis: diuidendo illas glossa. in. xij. & sic habebant vltra quartam inspecta quantitate bonorum quæ erant

erant tempore mortis:quia cum essent quatuor filij, tangebat a-
3 bos duos vna vncia cum dimidia pro eorum legitima. & fuerūt
instituti in duabus.tamen non sufficit:quia debet inspici quanti-
tas bonorum quæ erat tempore donationis factæ. † In text. ibi.
[intra formā &c.] in multis tamen differunt querela inofficiosi
testamenti.& querela inofficiosæ donationis.quod dic.vt j.e.l.fi.
per gl.Glo.mag.videtur primò formare quatuor oppositiones,
vsq; ad ver. [quinto quæro.] tamen reuera non sunt nisi duæ:
quia repetit idem per idem in tertia & quarta oppositiõe. postea
format sex oppositiones circa materiam.& sic sunt x.inter oppo
sitiones & quæstiones.Prima ergo oppositio est contra decisio-
nem huius l.& contra rationem quam assignat.dicit enim quòd
isti duo filij qui conquęrebantur,habent querelam:quia non ha-
bent integram legitimam contra,quòd imò habeant integrā le-
gitimam:& sic non debeant habere querelam.nam fuerunt insti
tuti in duabus vncijs:& tamen pro legitima eorum etiam consi-
derata quantitate bonorum quæ erat tēpore donationis,non de-
bebant habere nisi vnam vnciā cū dimidia:quia iure isto legiti-
ma omniū quatuor erat tres vnciæ:de quibus tāgebat vna cum
dimidia istis cōquærentibus.& ipsi habent duas,vnde debet ces
sare ista querela:sicut cessaret ista querela inofficiosi testamenti.
vt.cum quæritur.ſ.tit.j.glo.soluit duobus modis. primò quòd
fuerunt instituti in duabus vncijs minutis.diuidendo illas duas
grossas in alias xij.& sic in duabus vncijs patrimonij remanētis:
quæ duæ vnciæ non faciebant vnam vnciam cum dimidia de
vncijs grossis:quæ erant inspecta quantitate patrimonij tempo-
re donationis.vel si fuerūt instituti in illis duabus vncijs grossis
remanē.dic q; si habent plusquā esset quarta.non tñ videbantur
habere:quia in illis erāt grauati legatis & fideicommissis.& hoc
vsq; ibi. [secundo.] Ibi est secūda oppositio cōtra istas sol.q; nō
procedit.& primò cōtra primā:quia posito q; duæ vnciæ minu
tæ non faciāt vnā vnciā cum dimidia de grossis:nō deberent tñ
habere querelā:sed agere ad supplementū postquā aliquid fuit
eis relictum nomine legitimæ.vt ſ.ti.j.l.omnimodo.& posito q;
essent grauati legatis & fideicōmissis,tenēdo secundā solutionē
q; fuerunt instituti in duabus vncijs grossis.adhuc nō deberent
habere querelā istam:quia nec habent querelā inoffi.test. cū tale
non de legitima reijciatur.vt l.qm̄ in prioribus.ſ.tit.j.glo. rñdet
q; po-procederet inspectis illis legibus nouis, sed ista lex fuit
antiqua.& tēpore eius non agebatur ad supplementū: sed dabat
querela inoffi.test.si non erat relicta integra legitima. vel si erat
relicta,& filius esset grauatus legatis & fideicō.eodē modo com
petebat illa querela.hodie fateor q; decisio huius l.non procede-
ret.& hoc vult glo.vsq; ibi. [dico ergo.] & cū illa particula iun
ge ver. [inop.] & versi. [quartò quęro.] in quibus repetit idē
per idē.nā quod ſ.dixerat simul cōtra ambas solutiones.in ver.
[inopponо.] dicit cōtra primā.& in ver. [quarto quæro.] di-
cit cōtra secundā.repetēdo idē quod dixerat in effectu. licet per
alia verba inepta.præterea in illo ver. [dico ergo.]gl. dicit hoc
præsupposito q; hodie propter grauamina nō debet dari quere-
la quia reijciunt.vt dixi.licet olim daret saltē per viā exceptiōis
contra legatarios adhuc si non reperiunt se habere integrā legiti
mam,inspecta quantitate bonorū quæ erat tēpore donationis,
habebunt hanc querelā contra filios donatarios.& sic duplex re
medium.ius agendi ad supplementū,& querelandi. qm̄ ad idem
tendit hoc secundū eum.primò nam per querelam non obtinet
ius supplementū legitimæ,qñ donatio est facta alteri filio. & sic
non corrigit ista lex per l.quoniā in prioribus.ista gl.in hoc con-
tradicit sibiipsi in eo quod dicit [tertiò.] in ver. [pone.] in fi.
vbi videtur dicere quòd hodie non habet querelam,sed ius agē-
di ad supplementum.& etiā.ſ.hoc dixerat.† Bar.reducit ad con-
cordiam,vt eo casu quo per querelā aduocat plusquā supplemē
tum legitimæ:tunc detur querela etiā hodie: & non ius agendi
ad supplementum:aliàs concurrūt:sed aduerte quòd ius agendi
ad supplementum competit respectu bonorum quæ erant tem-
pore mortis.ita loquitur l.omnimodo.sed illa bona donata iam
exiuerant patrimoniū.& sic illa l.omnimodo.non potest habere
locū vt agatur ad supplementū contra donatarios.ideo remanet
incorrecta per istam l.quia cessat in agendi ad supplementū, sed
per auth.vnde si parēs.videtur corrigi vt possit agere ad supple-
mentum etiam contra donatarios.doct.breuiter tenent primam
solutionem.quòd hic fuerūt instituti in duabus vncijs minutis.
& sic non agebatur ad supplementū contra donatarios,sed que-
rela:hodie per illam authen.secus. Secundam verò solutionem
non tenent:quia etiam iure veteri de legitima reijciebatur onus
legatorū per l.cum patronus.ff.de leg.ij.sed illa nihil facit: quia
loquitur de legitima patroni,cuius intererat reijci onus:quia nō
plus consequebatur per contratab.sed de legitima filij:licet non
reijciebatur olim onus,sed faciebat competere inoffic.testamen.
querelam per quam filius melioris conditionis erat: quia totum
testamētum expugnabat.hodie secus in d.l.quoniam prioribus.
tamen per alias rationes potest dici quòd determinatio Doct.sit
bona.vt tangitur j.in ver. [sexto quæro.] vbi glo.reuocat in du
bium illud quod hic firmauerat quando pater reseruauit inte-
gram legitimam:& in ea instituit filios, & grauauit legatis & fi-
deicommiss.an propter hoc habeant querelam inofficiosæ dona-
tionis.& tenet quòd non.nec querela inoffic.test.nisi cum distin
4 ctione.† In ver. [v.quæro.] glo.recitat duas opin.in illa q.qua-
rum prima fuit Azo.altera Hugolini.Bald. recitat quinq; alias
breuiter recolligēdo omnia.dic quòd aut donatio fuit facta vni
ex liberis:& tunc per alios non reuocatur nisi vsq; ad legitimam,
siue reuocatur ex tacita voluntate donantis per liberos iuperue-
nientes.vt j.e.l.si totas.siue contra volūtatem per liberos iam na-
tos,qui sunt fraudati legitima: & siue sit inofficiosa re tantùm,
siue re & consilio.vt j.eod.l.si liqueat.si verò facta est extraneo:
tunc si reuocatur ex tacita volūtate donātis per liberos superue-
nientes,reuocetur in totū per l.si vnquā.j.de reuo. dona. nisi fa-
cta fuerit pio loco:vt ecclesiæ,vel monasterio,vel hospitali: quia
tunc vsq; ad legitimā:& vltra xviij.q.c.fi.si verò reuocetur con-
tra voluntatē donantis per liberos qui erant nati tempore dona.
& sunt fraudati legitima:& tunc si erat inofficiosa re : reuocatur
vsq; ad legitimam:vt j.e.l.si mater.si re & consilio : & tunc reuo
catur in totum.ne filius sit deterioris conditionis quā patronus
qui reuocat tunc in totū:vt in l.si libertus minorē.circa fi,de iure
patro.quidā tamen dicūt hoc verū si nihil erat filij, relictum,quo
casu de iure veteri nihil corrigitur:vt ſ.tit.j.l.omnimodo.§.fi.sed
si aliquid erat relictū,dicūt quod etiā tunc qñ erat inofficiosa re
& cōsilio,nō reuocat nisi vsq; ad supplemētū legitimæ. per aut.
vnde si parens,sed gl.ibi dum dicit,vel loquit qñ in alium filiū.
sentit contrariū:dum dicit q; illa aut. loquitur qñ est facta filio.
quasi dicat,si extraneo,nō reuocaretur in totū : si est inofficiosa
re & consilio.do.Raph.Ful.tenet q; quando est inofficiosa re &
consilio:etiam si sit facta filio, reuocatur in totum q; reuocatus
erat habiturus ab intestato:& etiā iure veteri per §.Imperator.in
li.Titia.de le.ij.vbi reuocat totā dimidiā quæ ipsum tangit.sed il-
la opi.videtur contra tex.in l.si liqueat.ipse tñ nititur soluere:sed
securius est tenere opinionē doctorū.Bald.autē tenet q; excepto
casu.l.si vnquā.de reuo.do.quæ loquitur qñ reuocatur per filios
superuenientes,nunquā reuocetur:nisi vsq; ad legitimam,etiam
si sit facta extraneo:& etiam si sit inofficiosa re & consilio,& sibi
aliquid fuerit relictū pro legitima:& ita vident sonare oēs ll.hu-
ius tit.& illa opi.est fortè melior quàm alia,& illa querela differt
à querela inofficiosi testamenti.Guli.verò de cu.tenuit q; ppter
liberos superuenientes nō reuocet donatio in totū:nisi qñ fuisset
facta liberto donatoris:& ita loquit.l.si vnquā.secus si alteri in-
genuo.quæ opi.cōiter reprobat.lac.but.tenuit q; ita demū reuo-
cetur in totū,qñ donator nullū filiū habebat tēpore donationis:
sed si habebat,tunc si voluit illū fraudare,ita credendū est q; vo-
luerit fraudare nascituros:ad quos non maiorē affectionē habe-
bat quā ad iam natū.& ideo sicut iam natus nō reuocat nisi vsq;
ad legitimā.per hāc querelā si donatio erat inofficiosa re tātum.
ita & nati postea reuocabūt vsq; ad legitimā tm̄.nō ex tacita vo-
luntate donātis,sed per hāc querelā,& cōtra voluntatē.Bald.te-
net cōtrariū q; imò reuocabūt in locū q; essent habituri ab intest.
pro eorū portione:licet iam natus solū vsq; ad legitimā mihi vi-
detur q; si ille iam natus erat exosus patri:& quia nō putabat se
alios habiturū,donauit extraneo:vera sit opi.Bal.cū sit eadē ra-
tio quæ esset si nullū habuisset:quia verisimile est, quod si sciuis
set se habiturū alios gratos,nō donasset.facit l.tale pactū. §. fi. cū
ibi no.in gl.ff.de pac.sed si non habebat iam natū exosum : sicut
ipsum voluit fraudare:ita & nascituros credendū est voluisse. &
ita procedit dictum Ia.bu.vnū tamen scias q; propter liberos de
nouo susceptos non debet reuocare nisi ex tacita voluntate nisi
donator de liberis desperasset.vt quia habebat vxorē sterilem:&

poſtea illa mortua recepit alterã,ſed ſi non deſperaſſet:tũc nõ eſt credendum quod voluerit donare ſub conditione ſi liberos non habebit:niſi hãc cõditionem exprimat. & ideo liberi poſtea nati reuocabunt per hanc querelã vſq; ad legitimam.& non vltra.In ver. [vj.quæro.] aduertendum eſt. quia gl.hic reuocat in dubiũ illud quod in principio gl.in ver.ij.cum aliquid determinauit,& præſupponit contrariũ eius quod ibi dixit. nam ſi intelligimus ipſam.l. quòd iſti filij cõquærentes fuerũt inſtituti in duabus vn cijs groſsis remanẽtibus:& q ideo habeãt querelã : quia fuerunt grauati oneribus legatorũ,quæ olim nõ reijciebantur. Gl.ibi tenuit q cũ hodie reijciãtur per.l.quoniã in prioribus.nõ habeant querelã:quia reiectis legatis reperiuntur habere plus quàm legitimam. In illo autẽ verſi.præſupponit quod nõ reijciãtur etiam
5 hodie †.vnde quærit.ſi pater habebat vnicum tantum filium,& donauit cuidã extraneo.v.vncias,& ſic nõ fuit donatio inofficioſa,quia non vltra dodrãtem, & poſtea in illis tribus vncijs remanentibus filiũ hæredẽ inſtituit & legatis & fideicõmiſsis grauauit:an habeat aliquod remediũ:quia ſolutis legatis non remaneret ſibi integra legitima:ſed eis nõ ſolutis:ſed reiectis nõ eſſet dubium quòd nullam querelã haberet : nam querela inofficioſi nõ haberet:quia reperitur habere integrã quartam:& quia etiã non eſt dare alium cohæredem,contra quem poſſet ipſam intentare, quia ipſe ſolus fuit vtiliter inſtitutus. & ſic cõtra ſeipſum intentaret.¶Item querelam inofficioſæ donatio. ſimiliter omnino non haberet:quia donatio nõ fuit inofficioſa:ſed dubium eſt propter legata:quæ ſi habeat ſoluere an remanebit integra legitima. glo. præſupponit quòd habeat ſoluere & quòd nõ reijciantur : & ſic remanet fraudatus:nec mirum,nam in alio caſu poteſt pater defraudare filium ſi omnia bona diſsipet,vel in mari proijciat. vel dic ſecundũ Ioan.vt diſtinguatur ſi apparet quod donationẽ fecit cauſa fraudandi filium poſtea per iſtum modum , grauando ipſum legatis:& tũc poſsit per hanc querelã totam donationem reuocare. & ſic ſolus donatarius habebit damnũ. & non legatarius.nec ob.quòd donatio nõ fuit inofficioſa à principio:qa ſufficit quòd ex poſtfacto reddatur inofficioſa.& alleg.gl.duo ſimilia.quod dic vt in eadẽ.Si verò non cõſtat de illa fraude. & ſic re tantum fraudatur.& non conſilio. tunc fatetur Io.quòd de iure illo filius remanebit fraudatus. Sed per auth.de immenſis dona. quæ habetur.§.ti.j.auth.vnde ſi parens. ſecus.nõ tamen declarat qualiter ſecus.an ideo quia reijciantur legata.& ſic ad damnum legatariorũ dũtaxat.an ideo qa reuocatur donatio.& ſic ad dam num donatarij dũtaxat ideo gl.redditur obſcura. ſed vnde pro-
8 cedit hoc quòd præſupponat legata nõ reijci:cũ ſibi præſupponat cõtrarium,q reijciũtur etiã iure.C.Reſpõdeo potuit habere iſtum reſpectũ.nam tunc iure. C.reijciũtur quãdo filius eſſet inſtitutus in ſola legitima. & in illa grauatus. In reſiduo verò fuit alius inſtitutus. ſed iſte reperitur inſtitutus in toto patrimonio quod defunctus habebat tempore mortis. & ſic ſicut relicta ab alio vtiliter inſtituto nõ reijciuntur:ita nec relicta ab iſto.Breuiuiter Guli.de cu.quẽ etiã alij ſequuntur.dicit quòd Ioã.nõ bene determinauit. nam licet iſte videatur inſtitutus in toto patrimonio , habito reſpectu ad patrimoniũ quod habebat tẽpore mortis.nõ habito reſpectu ad illud quod habebat tẽpore don. nõ reperiet inſtitutus in toto patrimonio.Sed in ſola legitima. & cũ legitima detrahat tãquàm æs alienum, abſorbet legata:ſicut & æs alienũ.vt.j.de legatis.l.ſi vniuerſæ. & ſic etiã ſi nõ eſſet.l.quoniã in prioribus.deberẽt iſta legata remoueri ratione prædicta. l.illa loquit qñ alius erat inſtitutus in reſiduo patrimonij.& ſic ꝓpter legata dabatur querela.Sed ſi per illã.l.nõ rumpitur teſtamentũ, nõ dãtur querelæ.ſed remouẽtur.In caſu autẽ noſtro per illam.l. nõ eſt prouiſum.ſed ꝓuidetur per rationẽ prędictã.Itẽ cõuenientius eſt quòd legata reijciãtur, quæ depẽdent ex volũtate vnius tãtùm, quàm q reuocetur donatio, quæ pẽdet ex volũtate duorum:& eſt fortior & potẽtior. vt patet ex his quæ no.hic circa fi. gl.& iſta magna declarat ea quę dicta ſunt circa prin.gl.in op.& iſta procedũt etiã de iure.C.Nam & iura vetera volebãt quòd filius nõ fraudareť legitima. ſicut & illa auth. ſi tñ velimus dicere quòd iſta legata reijciãtur per.l.quoniã in prioribus. tunc poſſemus dicere q tẽpore huius.l.quia nõ reijciebãtur,ꝓpter hæc onera dabatur querela.& iſte eſt caſus huius.l.in fi. quæ videtur hic præſupponere q ex eo quod iſtæ duæ vnciæ erãt exinanitæ le-
6 gatis,debeť illa querela. †In gl.j. [ibidẽ ergo in ſeptima.q.] Dic quòd ſi omnes donationes fuerint factæ eodẽ tempore diuerſis perſonis.tũc procedit id quod voluit gl. videlicet quòd licet nõ eſſent inofficioſæ.tũc ſi vltima nõ eſſet facta, ꝓpter vltimã filium reperiret fraudatus,omnes deberẽt retractari:quia cenſeret vna donatio propter vnitatẽ temporis.prout in ſimili no.j.vnde vil. j.circa fi.gl.mag.fit ergo ſuppletio ex omnibus.Si autẽ in diuerſis tẽporibus,tunc primæ quæ ſumpſerũt robur ante vltimã, per vltimã nõ retractabũtur.ſed vltima tantũ.& ita videť probari in gl.quã all.de iurepa.l.ſi libertus.§.fi.in gl.ibi.Item cõtra determinationẽ gl.in iſta.q.facit.l.Iul.ff.qui & à quibus.poſtquàm à principio donatio fuit inofficioſa,nõ debet cõſiderari caſus aduentius poſtea ſuperueniẽs,vt dicatur effici inofficioſa:quia primus ſtatus debet inſpici:& ex primo facto nõ variari. ar.de ver.obl. inſulã.Item facit.l.in ratione.ff.ad.l.fal.vbi ſi à prin.propter multa legata minuebat fal. licet poſtea creſcant facultates , quæ ſi à prin.fuiſſent,falcid.nõ minuebat.& ſic illud argum.prodeſt hæred.& nõ legatarijs. Doc.tenẽt determinationẽ gl.per.l.quã alleg. in auth.de nupt.qa inſpicitur tẽpus mortis an dicatur inofficioſa vel nõ:& ſi tẽpore mortis reperiebãtur tot bona nõ donata,quæ ſufficiant ad legitimã:donatio nõ debet retractari. & ſtatus eius fuit in pendẽti vſq; ad tẽpus mortis:& tunc declaratur nõ fuiſſe nec eſſe inofficioſa:nec obſt.l.in ratione.quia ibi ſuperuenit argu-
7 mentũ poſt mortẽ.nos loquimur quãdo in vita donãtis.†In glo. ibi.[nono quæro.] cõtra deciſionẽ gl.in hac.q. facit quod dictũ eſt in præcedenti.q.quia ſi inſpiciatur tempus mortis:vt ibi dixi. cum hic tẽpore mortis non reperiatur aliquid in patrimonio,de quo filius poſsit habere legitimã:extunc apparebit aliam donationem fuiſſe inofficioſam:& ſic debere reuocari : maximè quia filius prætẽdit cauſam oneroſam:cum ſibi debeatur legitima:& donatarius cauſam lucratiuã. & ſic filius deberet præferri.vt j. de iure deli.l.fi.§.licentia. ſed glo. dicit aliud eſſe quãdo donatio videť inofficioſa à prin.ſed pendet vſq; ad tempus mortis: aliud eſt quãdo à prin.nõ fuit inofficioſa:quia tũc aſſumit ſtatũ irrevocabilẽ ſtatim:nõ autem pendet.& hoc fauore dona.poſtquam ſumpſit,ex poſtfacto nõ mutatur : & ſic caſus fortuitus nocebit filio:nõ autẽ donatio : bene facit.l.ſi patronus.ff.de bo.li.vbi ratio ſuprà facta quòd filius prętẽdit cauſam oneroſam.quia nil eſt omnimodo oneroſa:cum ſit quaſi debita.nõ autẽ propriè debita:& propterea etiã ſi non eſſet verè oneroſa,nõ deberet revocari donatio:quæ ſumpſit robur antequàm ipſa legitima incoret deberi:nam nõ incepit deberi niſi poſt mortẽ:vt in.l.j.§.ſi impuberi.ff.de col.bon.† In gl.ibi.[x.quæro.] In iſta.q.gl.loquitur
8 multùm ſubtiliter:& vult hoc in effectu.quòd duo iudicia reperiuntur.ſ.quod primò intẽtetur querela: per quã reſcindatur donatio.Et iſta querela nõ eſt actio,nec accuſa.ſed tenet medium ſicut dicimus in querela inofficioſi teſtamẽti. vt no.in l. poſtremus.§.ſi quis.ff.de inoff.teſta.Sicut etiã in illa querela inofficioſi teſtamenti oportet quòd prius intẽtetur:& ſic reſcindatur teſtamentum:& poſtea intẽtatur petitio hæreditatis,& ſic ſunt preparatoriæ alterius iudicij:& ſic donatio facta in fraudẽ patroni,vel in fraudẽ creditoris,q primò intentetur actio reuocatoria.l.Paliana,vel fauiana. per quas reſcinditur. & poſtea agit actione in factũ.vt inſtit.de act.§. Itẽ ſi quis in fraudẽ. demũ reſciſſo agitur rei ven.vtili.& quare nõ directa?quia dominiũ fuit trãslatum in dona.mediante traditione,& mediãte tit.donationis.licet autem ſit reſciſſus titulus:qa cõſiſtit in iure,nõ eſt reſciſſa traditio. quæ cõſiſtit in facto:ideo remanet adhuc dominiũ directũ penes donatarium:licet à principio ſine titulo valido nõ potuiſſet trãſiri etiã interueniẽte traditione.vt in l.nunquàm. ff.de acquir.poſſ. rerum dona.poteſt tamẽ acquiſitum remanere etiam reſciſſo titulo.quia ergo filius nõ eſt dominus antequàm bona ſibi tradantur,non habet directam rei vẽdicationem.ſed habet vtilem:quæ poteſt dari non ſolum ei qui eſt dominus vtilis.ſed etiã ei qui eſt nullo modo dominus. vt patet in eo cui ceditur rei vendicatio qui habet vtilẽ.& ſolũ modo eſt dominus. iuxta no.in l.ſi culpa. ff.de rei ven. donatio autẽ iſta ideo fuit valida & habilis ad trãſlationem dominij:licet fuerit fraudulenta:quia non fuit facta in
9 fraudem legis : ſed in fraudem hominis. Si autem fuiſſet facta in fraudem.l.non valeret.vt in.l.ſi libertus de iure patronatus.† Et ſi dicatur tu videris allegando illam. l. quæ loquitur in patrono æquiparare filium patrono : & legitimam filij legitimæ patroni.quæ comparatio non eſt bona.vt in.l.non vſq; adeo. ff.ſi quis à par.

1 par.fuerit ma.dicit gl.verum est q̃ per omnia nõ comparantur quia filius nõ reuocat nisi alienata titulo lucratiuo dona.Sed patronus etiã alienata titulo oneroso.vt in d.l.non vĩq; adeo. Item filius reuocat alienata titulo lucratiuo,etiã sine dolo patris; quia sufficit quòd reipsa sit fraudatus legitima:sed patronus non nisi alienata per dolũ.& sic in aliquibus filius est melioris conditiõis quàm sit patronus:& in aliquibus econtrà.quantũ autẽ ad propositum bene comparantur.quia alienatio facta in fraudem hominis non est ipso iure nulla:sed facta in fraudem.l.sic: tunc aũt dicitur fieri in fraudem legis,quãdo fit ad hũc finemvt legitima non debeatur.& hoc potest cadere in patrono: cui non debetur leg.in bonis liberti.nisi maior centenario.i.nisi habeat vltra centum in bonis.Si ergo libertus in fraudem legis: vt legitima non debeatur,facit se minorem centenario alienando bona.& seruãdo vltra.c.alienatio est nulla:tanquã facta in elusionẽ:sed si facit vt minor legitima debeatur:tunc facit in fraudem patroni:& valet,nec reuocatur nisi vsq; ad leg.sed præcedens reuocatur in totum.In filio autem hoc nõ cadit:quia sibi debetur legitima: siue parum,siue satis habeat pater.& non potest dici alienatio facta in fraudem.l.sed hominis tantũ.Item si dicatur quòd imò rescisso titulo donationis dominium directum reuertatur ad filiũ fine alia traditione:& sic habeat directum,& non vtile: sicut rescisso test.per querelam:& sic datur filio directa pe.hæ.Glo. Respondet non esse simile:quia in hærede per solam hæreditatis additionem sine apprehensione hæreditatis mansit dominium directũ: licet non possessio:vt in l.cum hęredes.de acquiren.possess.eodẽmodo rescissa additiõe recedit ab eo dominium:& transit in filiũ Sed in donatarium non potuit transire sine traditione: vt in l. in traditionibus.ș.de pac.eodem modo nec ab eo recedere sine tradítione.argu.l.prout quisq; ff.de ser.de hoc est intentio glo.multi subtiliter loquentis.Guli.de cu.dicit pro ista glo.inquantũ dicit competere rei ven.potest procedere quando donatio consistit in rebus immobilibus,vel alijs quæ extant:& possunt vendi.Si autem in pecunia quæ reperitur consumpta,& sic non potest vendi loco querelę dabitur condictio ex.l.vel certi.condi.generalis. Ipse tamen Guli.consentit q̃ non sint necessaria duo iudicia sed totum possit expediri vno iudicio:quia per dona.fuit fraudatus suum ipsis:eo modò debet recuperare per solam querelam ipsas resicut videmus in resti.in integ.l.in causæ.ff.de mino. §. interdum.& hoc si est probabile.facit tex.in l.si sine hęrede.§.interpo sito.ff.de admit.tut.vbi simul & semel in eodem libello potest intentari iudicium rescissorium restitutionis in integ. & iudicium rescindens.scilicet recuperatorium rei.Not.tamen ex ista gl. dũ 2 dicit q̃ filius nõ potest alienata reuocare titulo oneroso.*putavẽditionis.super hoc Pe.& Cyn.dicunt multa verba hic.& in l.ij. j. si quid in fraudem patroni.Hostien.tenuit contrarium in c.Raynutius de testa.& per illũ tex.& videtur casus.ff.si quid in frau. patroni.vbi filius adoptiuus:reuocat: multomagis legitimus & naturalis.Nec ob.l.nõ vsq; adeo quia loquitur in patre emancipante.cui non sic debetur legitima sicut filio.& sicut patrono.verius est q̃ si non constat de numeratione pretij nisi per confessionem patris:filius poterit reuocare venditionem sicut dona. quia præsumitur confessio facta in fraudem donationis per. l. j. §. si mutuam in fi.ff.si quid in fraud.patroni.sed si constat de numeratione pretij per alium modum,tunc si pretium fuit iustũ: potest retractari venditio hoc modo:q̃ vel emptor suppleat pretium iustum,vel recuperato pretio filio restituat res donatas:quia sic est 3 patrono.vt in l.j.ff.si quid in fraudem patroni.sed si fuerit vendita insto pretio,non est æquum q̃ emptor pretium perdat. nec etiam quod bona restituat.nisi fortè participauerit de fraude, & tunc filius refuso pretio poterit recuperare bona propter affectionem quam habet. vt in l.si in emptionẽ. ff.de mino.& in alijs iuribus allega.dic vt hic per Bal.& per Cy.qui nec dicunt plus in substantia.nec ita declarant:vt ș.declaraui.

1 ¶ Ratio quare donatio facta a patrem filio in potestate non ualeat.
1 Alias familiæ erciscundæ cui competat? & nu.5.& 6.
Heres quando possit impugnare factum defuncti.
4 Casu quibus donatio facta a filio in potestate ualet:nec indiget confirmatione per mortem.
1 An bona sint obligata teneat?
4 Confirmatio non trahitur ad prohibita.

L E X II.

SI pater. †Donatio facta per patrem filio in potestate a
non valet:nec cõfirmatur morte patris b quatenus est inofficiosa.ideo non est necessaria querela.Sed officio iudicis deseruiẽte ac.fami.ercis. prouidendo filio fraudato: sed si erat emãcipatus,valet à prĩcipio.ideo necessaria est ista querela.h.d.& do.Cy. dicit hanc l.esse difficilem & obscuram,& in b
hoc latet anguis in herba,& mihi non videtur hic esse tanta obscuritas:& illud in quo ipse dicit,satis tangitur hic per glo. Pone ergo casum q̃ pater vni ex filijs quasi totum patrimonium donauit:& modicũ:putavnã vnicam sibi reseruauit.deinde illum & alterum filium hæredes instituit æqualiter:vel decessit intestatus:& sic illa vncia quæ reperitur in bonis tempore mortis,venit diuidenda inter ambos iure hæreditario: alter ergo filius reperit se deceptum & fraudatũ legitima,cum debuisset habere vnciam cum dimidia,& non habeat nisi dimidiam:quæsiuit vtrum deberet intentare querelam contra fratrem,tanquàm donatarium.& respondetur quòd si ille frater donatarius erit in potestate patris, donatio non valuit: nec morte patris fuit confirmata,quatenus fuit inofficiosa.sed in residuo sic:vnde illa vncia quæ deficit huic filio,reperitur in hæreditate tempore mortis.cum ergo habeant diuidere hæreditatẽ, arbiter vel iudex assumptus super diuisione poterit iuꝑ hac prouidere filio,scilicet adiudicando illam vnicam filio fraudato, & sic reperiretur habere vnam vnciam cum dimidia.sicut si debetur:videlicet dimidiam iure hæreditario,& vnciam per adiudicationẽ:sicut solet adiudicare p̃legata:vt j.fa.ercis.l.si qua petitio nõ est ergo necessaria querela ad rescindendam dona. sed si erat emãcipatus,donatio q̃ fuit à prĩ.valida:& sic de bonis donatarij, nõ reperit in hr̃ditate q̃ possit p̃iudicẽ adiudicari ex officio deseruiẽte ac.fa.erc.q̃a illud nõ põt exerceri sup̃ bonis hr̃ditarijs.& ideo illa donata nõ sunt hæreditaria.ideo necessaria erat querela ad rescindẽdũ don.vsq; ad vnicã q̃ deficit huic filio.posset etiam poni q̃ nihil reseruauit filio,tñ hr̃ditas prout in iure cõsistit: etiã sine aliquo corpore q̃ est cõis æqualr inter eos:& poterit adiri iudex sup̃ diuisioe:& si nihil corporale reperit in hr̃ditate,q̃ possit diuidi:q̃a tñ ac.fa.erc.poterit itẽtari,saltẽ exercebit offm̃ iuũ mercẽnariũ in adiudicãdo huic filio vnã vnciã cũ dimidia de bonis don.q̃ reperiũt in hr̃ditate:postquã don.nõ valuit.nec fuit morte cõfirmata.nõvult ergo dicere iste tex.q̃ debeat diuidi illd̃ q̃ deficit huic filio,& eximat̃ de don.ipso iure:sed q̃ debet ĩ totũ illi adiudicari.ar.huius.l.ibi.[impetu quodã.]q.d.nõ fraudulẽter:q̃nõ excogitauit alterũ filiũ fraudare:sed nimia dilectiõe quã hẽt ad alterũ filiũ:ex quodã impetu:& nõ dolosè,oĩa bona donauit sibi & sic fuit inoffi.re & cõsilio.sed re tm̃.Ita allegat gl.istũ tex.j. e.l. si liqueat.in vltima gl.cõtra illos q̃ dicebãt q̃ ista q̃rela nõ dat̃ nisi qñ donatio est ĩofficiosa re & cõsilio.Sicut nec Caluisiana dat̃ patrono cõtra donationẽ factã per libertũ ĩ eius fraudẽ:sed gl.ĩ l. p̃ce.dicit q̃ in hoc filius est melioris cõdi.quã p̃onus:q̃a sufficit q̃ sit fraudatus re,& nõ cõsilio:vt possit donationẽ retractare:sed p̃onus nõ nisi dolosè:sufficit tñ dolus liberti donãtis. nec reqrit̃ dolus donatarij:seu q̃ participauerit:vt in l.j.ff.si qd in fraudẽ pa
2 tro.†In tex.ibi.[siue in ptãte.]Iste tex.semp̃allegat̃ q̃ donatio facta p̃ patrẽ filio in ptãte nõ valet:rõnẽ assignat gl.q̃a si valeret,esset frustratoria:q̃a dñiũ trãsiret in filiũ:& eo instãti rediret ad patrẽ.cũ q̃cq̃d acqrit filius,acqrat p̃ri iure isto: nec momẽto remanet apud eũ.ar.ĩ l.q̃ sic.ff.de iol.facit.l.si q̃s p̃ eo.ff.de fide.& hoc est verũ hodie:q̃a licet filius acqrat sibi,& nõ p̃ri hodie aduẽtitia vt j.de bo.q̃ lib.p̃ totũ p̃fectitia tm̃ acqrit p̃.sicut olim.& nihil est in eis immutatũ.vt sunt illa q̃ contẽplatione p̃ris ad eũ peruenĩũt l.sed si plures.§.in arrogato.ff.de vul.& pupi.nihil aũt magis dici põt profectitiũ quàm illud q̃ ab ipso patre procedit:vnde si valeret hodie,esset idem q̃ olim:quia statim reacquireretur ipsi patri.
3 In tex.ibi.[offõ fa.er.]erat† ergo iste filius fraudatus hr̃ditate patris:aliàs non haberet actionem fa.erc.quæ non datur nisi hæredibus vniuersalibus.ș.directa,hr̃di directo,& vtilis hr̃di vtili: vt est fideicõmissarius vtilis,& tm̃ hoc ĩpugnat fctm̃ p̃ris.Sed cõtra q̃a hæres nõ põt impugnare factũ defuncti.vt j.de rei ven.l.cũ à matre.Istud contra.sentit gl.ij.quę inci.[videt̃.]circa fi.l.q̃ hęres

a ¶ Titulo oneroso.q̃ dicatur titulus oneroſus.vide text.in l.j.§. lucratiuas.j.d impo. lucra.descri.lib.x. Et vide gl.in l.j.§.j. j. de ac.emp.Et.§ latè per moder.in §. Item si quis in fraudẽ instit. de acti.Cur.

b ¶ Confirmatur morte patris. Adde Bal. in l. si donatione in pe.co.C.de dona. Angel in l. donationes. C.de dona. inter vir. & vxo.

a ¶Quibuſdam caſibus. Adde Bald. in.l. cum oportet. in. §. j. C de bo.quę li.Ang. in auth. de immenſ. doñ.Ale. de Imo. & ibi latè do. Io.baptiſta cacialupus in. l. frater. à fratre. ff. de cõdit.inde. Frã.Cur.

venit cõtra defuncti factũ.& eo modo quo nõ veniret ſi nõ eſſet hæres:quia per act.fa. erc.& dicit gl.quòd hoc eſt mirũ:quia regu lariter ſecus:ſed dic quòd ideo iſtud eſt. qa nõ habuit hic quòd defunctus neceſſe ha bebat ſibi relinquere. vel ideo eſt:qa ex do natione facta per patrem nõ remanebat pa ter obligatus.& ſic obligatio ex perſona pa tris nõ deſcendebat in filium fraudatum.aliàs non poſſet venire cõtra:vt in contrario.hoc tamẽ declara:vt ſubtiliter not.in l.ĩ.j.ſi

4 in frau.pa.†Pro declaratione gl. poteſt op.contra illud quod in nuit illa. l.ſcilicet quòd donatio filio in poteſtate facta nõ vale bat. Contrà.imò valebat etiam iure antiquo:quia lex dicit quòd filiuſſa.eſt capax donationis ſibi factæ propter dotẽ:vt in.l.Pom ponius philadelphus.ff.fa.erc. gl.dicit quòd regulariter non va

a lebat,nec valet.Fallit hoc in quibuſdã caſibus ² tam de iure ve teri quàm nouo.in quibus valet. nec indiget confirmatione per mortem:vt hic in gl.vſq; ibi:[Idem videtur.]Et aduerte inquan tum loquitur de caſu.l.Pomponius.ſ.in eo quod datur pro dote: debes ſcire quòd interdum datur animo donãdi filiæ,vel marito pro filia:& tũc valet donatio.& actio de dote eſt ſolius filiæ:nec pater in ea habet communionem: puta ſi filia ſola fuit ſtipulata volũtate patris,vel ipſe pater fuit ſtipulatus ſoli filiæ, vel fuit ſti pulatus ſibi in vnum, & ſic in alterum cenſetur filiæ donaſſe. vt in.l.ſi cum dotem.in prin.ff.ſol.ma.& illud totũ declara per Bar. in l.poſt dotem.in iĩj.q.eo.ti. & in tali dote donata filia habebat olim hæredem.regulariter ſecus:quia pater occupabat omnia iu ra peculij, etiã quæ erant ipſius filij:puta caſtrẽſia,vel quaſi.non tanquàm hæres. ſed tanquàm pater. vt in l.ij.de caſtrẽſi peculio: ſed ſpeciale erat in dote donata. vt filiafami. haberet in ea hære dem.& ita diſputãdo tenuit Iac.de bel.& ita intellexit. l.inter ſo cerum.§.iĩ.j.de pact.dot.& talis dos nõ conferebatur cum fratri bus:Aliquãdo pater dabat dotẽ ſimpliciter:nec apparebat quòd animo donandi.tunc nõ cenſetur donata:tamen hoc eſt ſpeciale in dote q̃ filia etiã iure veteri habebat cõmunionem in actione de dote ſimul cum patre:& ſic erat capax huius actionis:non ta men in ea tũc habebat hæredẽ:ſed ſi præmoriebatur patri etiam relictis liberis, cõſolidabatur actio in patrem excluſis liberis ſe cundum communẽ opi.notatã.in l.dos à patre.j.ſo.ma. ſed ſi pa ter præmoriebatur, cõſolidabatur in filiam:ſiue haberet liberos, ſiue non.vt in l.iĩ.ſol.ma.& tunc ſi veniebat ad ſucceſsionẽ cum fratribus, tam olim quàm hodie debet ipſam conferre. vt in l.vt liberis.j.de colla. ita intellige iſtum articulũ. Adde alium caſum in quo valebat donatio.quando non erat remanſura penes filiũ: ſed ad alium trãſitura per.l.ſi conſentiente.j.de dona. ante nupt. &.ff.de iure do.l.profectitia §.pe.de do.inter virũ & vxo.l.vxor marito.ſecundum Iac.de are.vt refert Bart.in.l.ij. j.de don.& ibi omnino vide per eum de illa materia.Extra iſtos caſus non vale bat:ſed morte cõfirmabatur.niſi in tribus caſibus.quorum vnus ponitur hic quãdo erat inofficioſa quatenus inofficioſa eſt, ſed in reſiduo cõfirmatur. Secũdus quãdo excederet legitimã ſum mam quingentorũ aureorũ,& nõ eſſet inſinuata: vt.j.de do. l.pe. Tertius caſus eſt quando pater donaſſet rem alienã:quia nõ con firmatur morte ſecundũ Cy.hic.& in.l.fi.j.de don.per illã legem.

5 †Secundò opp. quòd hodie indiſtinctè teneat:quia quod acqui rit filius hodie,acquirit ſibi:& ſic ceſſat ratio inualiditatis,& pro bari videtur in auth.vnde ſi parens.ſ.tit.j.& in corpore vnde ſu mitur.Alĩ dicũt quòd illa loquit quãdo erãt filij emãcipati: vel quòd morte fuit cõfirmata.Tu diſtingue an ꝓpter merita ipſius filij facta fuit,& tũc valet hodie.licet nõ olim: quia nõ tanquam filio:ſed tanquã extraneo,& benemerito: & ſic dicitur aduenti tia,& nõ profectitia, ſi autẽ merita nõ proceſſerunt, idẽ eſſet ho die quod olim.etiã ſi diceret dono tibi: & benemerito,quia non ſtatur his verbis:niſi appareat de meritis. vt no.in l.ſi donatione. j.de coll.& in l.ſi fortè.ff.de caſtren.pecu. & ita reducas ad con cordiã iſtas opi.quæ tãguntur in gl. & de hoc tetigi in auth. vn de ſi parens.ſ.ti j.& per Bal.tangitur in auth.ex teſtamento. j.de coll.Confirmaretur etiam donatio prædicta ſecuta emãcipatio ne filij, ſicut ſecuta morte patris per.l.donationes in concubinã.

6 §. pater.ff.de dona.& j.de dona.l.ſiue emancipatis. † In ſequen ti gloſ. pro declaratione opp. quòd actio fami. ercil. non poſsit hic competere: nec etiam officiũ iudicis ei deſeruiens.cum non competant niſi pro bonis hæreditarijs diuidendis: vt patet ipſo vocabulo,quia dicitur fami.erci.i.hæreditatis diuidẽdæ. ſed illa bona donata non ſunt in hæreditate:quia licet donatio nõ tenue rit à principio:ſed confirmetur morte:illa cõfirmatio retrotrahit ad diem donationis vt in l.donationes.j.de dona.inter virum & vxorem.& ab illo die cenſentur iſta bona exiuiſſe de patrimonio donantis,& fuiſſe filij donatarij:ergo tempore mortis non repe riuntur in hæreditate.Glo.ſoluit tribus modis. Primò quòd iſto caſu illa confirmatio non trahitur retro quantum ad acquiſitio nem dominij,vt filius donatarius fingatur fuiſſe dominus tempo re donationis factæ:cum verè non potuerit effici dominus obſtã te prohibitione.l.quia fuiſſet acquiſitio momentanea:ita nec per fictionem poteſt hoc introduci.quia fictio licet ſit contra verita tem.non eſt tamen ſuper impoſsibili,vel à iure prohibito:vt no. in l.gallus.§.ſi eius.ff.de liber.& poſthu.aliàs.l.confirmans ſtem contraria ſibiipſi confirmando id q̃ ab ea prohibitum erat: licet vbi non eſſet prohibitio,bene poſſet trahi retro,vt ſi dono tibi bo na aliena,& dominus poſtea ex interuallo conſentiat.nam cenſe ris fuiſſe dominus à die dona. quia hoc fuit poſsibile ſi dominus à principio conſenſiſſet.ſed in caſu noſtro non fuit poſsibile q̃ filius efficeretur dominus viuente patre:& confirmatio nõ trahi tur ad impoſsibile,& prohibitum à iure.vt l.talis ſcriptura.& ibi no.de leg.j.Iſtud dictum glo.eſt verum in ſe.& notabile:ſed per ipſum nõ ſoluitur contra.poſito enim quòd non trahatur retro, ſi dicimus eam cõfirmari per mortem domini rerũ,ſtatim tranſ in filium:& non in hæreditatem,& ſic illa bona nunquàm in hæ reditate fuerunt reperta:ergo non competit actio fami.erciſ.Alij fatentur quòd trahitur retro:ſed per fictionem,non per veritatẽ dicit Cy.quòd illa ſolutio non valet vnam muſcam:quia tunc ſi tum operatur fictio quãtum veritas. Tertia ſo.eſt.& eſt vera ſi quatenus eſt inofficioſa nõ confirmatur morte: quia lex ſibiipſi contrariaretur.dum eam improbat,dando querelam ſi eam con firmaret.Ex quo ſequitur quòd dominium vſque ad illam quan titatem non tranſit in filium:ſed tranſit in hæred.& ſic ceſſat con trarium:quia poteſt dari fami.erc.poſtquã eſt in hæreditate: in tellige(vt dixi)quòd poſsit adiudicari:non quòd debeat diuidi no.ergo quòd confirmatio non trahitur ad prohibita:ita q̃ dicit

7 l.talis ſcriptura.†Op.ſecundò act.fami.erci.non datur niſi inter cohæredes,vel directos,& tunc datur directa,ſed vtilis.vel in fideicommiſſarij vtiles,& tunc datur vtilis: ſed hic vnus tantũ filius erat hæres.ſ.ille fraudatus.alter verò donatarius.gl. dicit debemus intelligere vt tex.procedat,quòd ambo erant hæredes vel quia ambo fuerũt inſtituti:ver. quia pater deceſsit inteſtatus & ſic hæreditas ſit exinanita,ad ambos æqualiter fuit deuoluta & ambo adierint hæreditatem:& cum alter filius vellet diuidere ignorans fortè de donatione,donatarius dixit non expedit labo rare:quia omnia illa bona fuerunt mihi donata à patre, vnde to neo ex tit.donationis:non tanquam hæres.bene tamen volo eſſe hæres pro honore meo:ſed ſi ipſe repudiaret hæreditatem.gl.ta tetur contrarium.quòd non daretur actio.fam.erc.ſed dicit gl.q̃ dabitur querela.hoc non placet:quia querela datur ad reſcindẽ dum dona validam:vt no.per gl.mag.circa fi.ſ.l.proxi.ſed quan nus eſt inofficioſa.non eſt valida:quia non fuit morte confirma ta.datur ergo vel petitio hæreditatis,vel rei ven.vel condi.ex lo ge.vt ſ.tit.j.auẽ.vnde ſi parens.& ſuper hoc contrario Cy. multũ ſe inuoluit.dicens quòd latet anguis in herba:ſed patet latis ejus declaratio. In fi.glo.ibi.[Item eſt contra huic dicto.]inquantum iſta lex vult q̃ filio fraudato adiudicetur dũtaxat tantum q̃ ſuffi ciat ad legitimam.contra.imò donatio venit æqualiter inter eos diuidẽda.vt in l.ſi donatione.j.de colla.dic q̃ ibi non fuit vera do natio:ſed conceſsio in peculium.ergo &c.vt l.certum.j.fami.erc. hic fuit vera donatio.vnde quatenus nõ eſt inofficioſa,cõfirma tur:& non diuiditur.ſed ad filiũ donatariũ pertinet.& alteri ali gnatur ſola legitima.Nõ ſunt alia gl.ſequens fuit expedita in.l.

LEX III.

I PRecibus. †Iſta querela locum habet etiam ſui lo teſta.facto per donatorem.h.d.ſed ficit enim quòd ſit facta inofficioſa donatio:quia con tra eam datur,non contra teſtamentum:ſed in querela inofficioſi teſtamenti quæ datur contra teſtamentum, ſufficit quòd ſit factum.& quòd ſit adita hæreditas ex l.filium.§. ſed cum

cum exhæredatio.ff.de contratab.& l.Papinianus.§.si conditio- 1
nis ff.de inoffic.test.

¶ Vis remedia concurrunt: an alterum per alterum tollatur

1 *Sicut filij habent querelam contra donationem factam á parente, ita & econuerso: cùm parentibus debeatur legitima.*

Quid in fratre?

LEX IIII.

SI filius. †Ista querela non datur quando competit aliud auxilium etiam extraordinarium
1 si per ipsum plenius prouidetur quàm per querelàm.h.d.& sicut remedium ordinarium excludit extraordinarium.vt l.in causæ.de mino.ita & vnum extraordinarium: vt est restitutio in integrum, excludit aliud extraordinariū minus plenum.vt est querela inofficiosæ donationis.quia per restitutionē in integ.retractatur tota donatio: si donans fuit læsus.& erat minor.xxv.& transmisit beneficiū resti.ad matrē hæred.eius.vt in l. non solùm.ff.de in integ.resti.vnde nō indiget mater querela ex persona sua, per quam non retractaret nisi vsq; ad legitimam. Vt filius est ergo sibi impetrare restitutionem ex persona filij defun-
2 cti. Adde ꝙ plenè no.in l.in prouinciali.de ope.no.nun.† De cō cursu remediorū, an alterum per alterum tollatur. adde ꝙ extra-
1 ordinarium etiā tollit ordinariū: quando per ipsum plenius' prouisetur.vt no.s.si aduer.rem iud.l.fi.in glo.veniamus ad calum. In ex.ibi: [si filius tuus.] supple qui erat minor.xxv.an. tempore quo donauit: & sic tanquam læsus habebat resti.in integ. si donatio fuit valida mero iure: puta quia facta de rebus mobilibus. & cū authoritate cura si ipsum habebat: vel sine, si ipsum non habebat. Si verò de immobilibus, etiā cum cura.authoritate nō potuit valere: quia nō poterat immobilia alienare: nisi cū decreto iudicis.& ex causa æris alieni exoluēdi. Vnde restitutio nō esset necessaria. vt d.l.in causæ. sed bona possent vendicari: vt hæc habētur in l.ij.§.si aduer.dona.& multominus est necessaria querela: tu autem mater successisti eidem filio qui decesserat sine liberis.
3 †Nec ergo ꝙ sicut filij habent querelam contra donationem factam à parente: ita & econuerso, quia parentibus debetur legitima. Idem dicit glos.j.in fratre, & sic innuit ꝙ sibi debetur legitima intelligē: scilicet turpi persona instituta, quod non placet: qa legitima vniformiter debetur: in fratre verò non potest esse vniformitas: dic vt tactum fuit in l.fratres.§.tit.j.

LEX V.

ITotas. †Quod immoderatè liberis est donatum, propter superuenientes liberos etiam viuo
1 donatore, reuocatur ipso iure. hoc dicit. secundùm Bar eo. licet dicat contrarium in vtroque scilicet quòd non ipso iure: sed per querelam, nec viuo donatore: sed post mortem eius. quòd videtur esse contra tex.in fi.secundū Bart.& pro ipso facit l.si vnquam.de reuo.dona.& etiam ratio, quasi insit cōditio tacita si allos liberos non habebit. casus est iste.

LEX VI.

CVm donationibus. †Non potest intentare hanc querelam qui
1 iudicium defuncti agnouit vel qui habet aliud auxilium pinguius: vel qui habet integram legitimam. vel tantùm ꝙ sufficiat & in eam computetur.h.d. In tex.ibi. [agnouisti.] quia accepisti illud modicum ꝙ pater tibi in codicillis diuidēdo assignauit & promisisti amplius non petere occasione legitimæ. si autē simpliciter illud acceptasti, nō videris renuntiasse huic querelæ quæ datur ad supplementum legitimæ: sicut nec iuri agendi ad supplementum. vt §.tit.j.l.si quando.§.fi.licet gl.hic videatur sentire contra. dum dicit. [vel tacitè accipiendo legatum &c.] sed querelæ inofficiosi testamenti bene censeretur renuntiatum acceptando legatum ex testamento.ff.de inoffi.test.l.fi.

LEX VII.

SImater. †Ista lex nihil vltra dicit quàm per alias leges appareat. sed solū quòd donatio inof-
1 ficiosa reuocatur vsq; ad legitimam. hoc dicit.

¶ Donatio quòd non retractetur per hanc querelam: nisi quando est inofficiosa re & consilio: si autem re, secus.

LEX VIII.

SIliqueat. † Donatio facta liberis: licet sit inofficiosa re & cōsilio, nō reuocatur: nisi quatenus est inofficiosa. Item in eo ꝙ vxor donauit de bonis viri: debet inspici an filij per illā donationem in bonis viri fraudentē. h.d. Bar. Per istā legem fundātur duæ opi. vna Azo. qui tenuit ꝙ donatio inofficiosa etiā re & consilio nō retractatur nisi vsq; ad legitimā. vt in l.j.§. eonam hic fuit inofficiosa re & consilio: vt patet in prin. dum dicit [interuertendæ quæstionis &c.] & ibi dum dicit [consilijs.] & tamen non retractatur nisi vsq; ad legitimam. vt patet ibi: dū dicit [pro ratione quartæ:] sed hoc sentit Bulga. qui tenuit contrariū & exponit tex. dū dicit. [pro ratione quartæ] .i. ex eo ꝙ nō habet integrā, reuocat in totum: non vult aūt dicere ꝙ reuocat vsq; ad quartā. vel melius dic ꝙ reuocat vsq; ad quartā: & hoc ideo quia fuit facta alteri filio. vt patet ibi dum dicit [emācipato filio. &c.] sed si fuisset facta extraneo, reuocaretur in totū per l.si libertus minorē. ff.de iure pa. Alij tenuerūt ꝙ etiā si sit facta filio, reuocetur in totū: qñ erat inofficiosa re & cōsilio. per l.Titia.§. Impator. de le.ij. sed ad illā legē rndit Hug. seu Bulg. vt no.in l.j.s.e.in glo. mag. inver. quintò quæro. ibi: nec ob. ff.de le.ij. l. Titia.§. Imperator & per p̄dicta est expedita gl.j. Alia † opi. quorūdā q̄ dixerunt ꝙ donatio nō retractatur per hāc q̄relā: nisi qñ est inofficiosa re & cōsilio: quia cōstat ꝙ expressè voluit filiū fraudare legitima. Si aūt re. tūc secus, & ita debent intelligi & limitari oēs leges huius ti. & in hoc differt illa querela à querela inofficiosi testamēti. quæ dat etiā si re tātū filius fuit fraudatus legitima. gl. fi. huius. l. reprobat hanc opi. per l.ij.§.eo.in verbo impetu &c. vt ibi tetigi.

1 *¶ Argumentatio à casu simili est multum debilis.*

LEX IX.

NOn conuenit. †Ista quærela assimilat querelæ inofficiosi testamenti. &
1 ideo durat quinquennio tantū. & non vltra. h.d. & in ista lege fundat se Bar. ad dicendū ꝙ ius agendi ad supplemētum tollitur quinquennio: sicut q̄rela inofficiosi testamēti: quia per illā querelā suppletur legitima. & nō irritatur donatio tota qñ fuit facta vni ex liberis. vel qñ non fuit inofficiosa consilio, & sic assimilatur iuri agēdi ad supplemētum magis quā querelæ inofficiosi testamenti: per quam rescinditur totū testm̄. cōis opi. modernorū est in cōtrariū: quia illud supplemētū petitur cō di. ex l.quæ actio est personalis: & durat perpetuò. & nō dat̄ ad rescindendū testamentum. sed illa querela etiā quando cōpetit vsque ad legitimā, datur ad rescindendū donationē. ideo est alterius naturę: per hoc apparet vtilitas aut̄. vnde si parens. quia introducit de nouo vt si aliquid erat relictum filio, agat ad supplementum contra donatarium. non aūt querela. hoc tamen decla-
2 ra vt dixi in l.j. † Et no. in l. ista cū gl. ꝙ argumētatio à casu simili est multū debilis: quia rarò sunt aliqua per omnia similia. facit quòd no. in l.fi.§.si inter de verb.ob. & l.comparationes. de fide instru.j. & ad mu.l.pe.§.pe. & in aut̄. de fide instr.§.si nonnullus. & per Guli. in l. de quibus. ff. de legibus.

De inofficiosis dotibus. Rubrica.

2 *¶ Quando duæ leges uidentur prima facie inter se contrariæ, debent ambæ cum distinctione saluari: si possunt.*

3 *Filij mortua matre an possint agere querela inofficiosæ dotis contra patrem, & consequantur legitimam?*

4 *Quid in filijs secundi matrimonij?*

5 *Pater, uel mater an possit dotare filiam in præiudicium legitimæ filij?*

Quid in liberto in præiudicium legitimæ patronæ?

LEX VNICA.

CVm omnia. †Sicut donatio in officiosa rescinditur per querelā inoffi
1 ciosæ donationis. ita & dos inofficiosa rescinditur p̄ querelā inofficiosæ dotis. h.d. Erat aūt hic maior dubitatio: qa maritus in dote nō habet cām lucrati uā, sed onerosam. vt l.fi.§.fi.ff.q̄ in frau.cre. & de ac. & obl.l.ex p̄missiōe. & si dicatur qñ paciscit̄ de lucrādo dotē: quo casu loq̄t̄ ista lex: nō habet cām onerosam, sed lucratiuam, ideo videbatur

¶ Plenius. Add̄ bar. in l. in prouinciali. ff. de no. oper. nunc. & Pan. in c. ex pte extrā de reſcri. Et vide satis in proposito eū dē Pau. de ca. cō. suo xv. incī. Circa ea q̄ superius. col. xj. circa prin. in antiqs. Cur.

a ¶Quãdo duę leges. Adde Ia.bu.in.l.cùm de ætate. ff. de prob. Spe.in tit. de disp. & alleg. in §. potest hic autẽ Ant.de bu. in.c. cum tu.de testi.

sufficere querela præcedentis ti. Respõdetur ꝙ imò illud lucrum nõ est merũ lucrũ: sed contingit propter onera præcedẽtis matrimonij:vt no.in l.si donaturus,in fin.ff.de condi.ob.causam.& quia prouenit ex quadam necessitate: quia fortè maritus aliter eam non accepisset: vnde videbatur quod nõ esset retractanda: quia ti. præcedens loquitur quando ex mera liberalitate quis dotauit,nulla necessitate subsistente:& ideo ista lex fuit necessaria, quæ decidit contrarium. vt possit reuocare si filij per eam sunt fraudati legitima,& illa lex bene facit secundũ prædicta ad illã. q.de qua tetigi in.l.j.in fi.mag.gl.ş.ti.j.an filij sicut possunt reuocare donationẽ inofficiosam : ita & venditonem quæ est titulus onerosus.& facit ꝙ sic.vt dixi: venio ad casum.† In text.ibi:[leges legibus cõcordare.] Iste tex.semper allegatur. & ex eo sumptum est.c.cũ expediat:de elec.li.vj.Et allegatur ꝙ quando duæ

a leges* videtur prima facie inter se cõtrariæ:si possunt cũ distinctione saluari, debent saluari ambæ:nec debemus dicere ꝙ altera per alterã corrigatur.vide quod no.Bar. in extrauagãti ad reprimendũ, super verbo nõ obstante , & facit in prima constitutione huius voluminis.§.quibus.& quod no.Cy.in l.in exercendis.j.de fi.instr.iste tex.tamẽ noluit hoc dicere : sed voluit dicere ꝙ debemus cõcordare per similitudinẽ:vt sicut per leges præcedentes fuit introducta querela inofficiosæ dona.cõtra meram & puram donationẽ , ita & per istam. l.debuerit introduci querela inofficiosę dotis cõtra dotem inofficiosam:licet nõ sit mera, nec simplex donatio. ex eadẽ æquitate : ne filij fraudentur legitima.

ş † In gl.j.ibi dum dicit [trãseunte ad secundas nup.] & sic loquit̃ de filijs primi matrimonij volẽtibus retractare inofficiosam dotem datã secundo viro.sed qd de liberis eiusdẽ matrimonij:puta mulier quæ alium virũ nõ habuit,nupsit:& dedit in dotẽ omnia bona sua , cũ pacto de lucrãdo dotẽ totã si prædecedat in matrimonio sine liberis,vel etiã cũ liberis decesit qui nõ possunt tanquam heredes aduocare dotẽ à patre ipsorũ propter pactũ prædictũ:volũt agere querela inofficiosę dotis vt sequant̃ legitimã, vtrũ possint?Gul.de cu.format hic istã quęstionẽ.& determinat quod nõ tali ratione:qa fortè marítus aliter eam nõ recepisset:& sic isti nõ fuissent nati : vnde nõ debẽt cõqueri de eo quod dedit eis:quæ ratio cessat in filijs primi matrimonij.Itẽ quia pater eorũ ꝙ fuit lucratus,tenet̃ eis reseruare illã dotẽ:siue transeat ad aliud matrimoniũ,siue nõ hodie:licet olim non.nisi trãsibat ad secundũ matrimoniũ : vt in auth.neq; virũ quod ex dote. §.propterea posita.j.de secũ.nup.aut̃.vxore mortua.vnde nõ cẽsetur fraudari.nã si totã dotẽ possent recuperare tanquã heredes,pater habet vsumfructũ.nõ ergo debent cõqueri quod interim tota proprietas sit apud patrẽ,postquã ad eos est reuersura.Tene mẽti qa alij

4 doc.l.Cy.in addi.& etiã Bal.sequitur illã decisionẽ.†In ea.gl.ibi. [pactũ cum viro de dote lucrãda.] Idẽ si sine pacto:si tamen ibi erat statutũ de lucranda dote tota vxore præmortua:vt est Florentię,qa non debuit omnia bona dare in dotẽ:postquã sciebat, vel scire debebat tale statutũ:sed debuit tm̃ reseruare quod sufficeret ad legitimã filiorum primi matrimonij,& sic rescinditur lucrũ statuti quod verisimiliter nõ credit̃ voluisse prędiudicare filijs primi matrimonij:nisi diceret expresse ꝙ maritus lucret̃ totã dotẽ etiã extãdibus liberis primi matrimonij:qa statutũ põt tollere legitimã.secundũ cõmunẽ opi. no.per Cy. in.l. sancimus j.de secũ.nup. & ita recordor cũ essem vnus de cõpositoribus nouorũ statutorũ Florentię,ꝙ fecimus poni in illo statuto,& addi qđ prius nõ erat:qa illa erat intentio populi:alias viduę nõ reperiebãt maritũ qñ habebãt liberos ex primo matrimonio. In alia gl. quę incipit[hodie.]ibi.[vel dic secũdũ Hug.eã cõpetere etiã cũ auxilio.] Istã sequitur Bart.declarãs hoc modo:qa cõpetunt ad diuersa.nã querela inofficiosæ dotis dat̃ ad retractãdũ lucrũ dotis vsq; ad legitimã debitã filijs. remediũ verò.l.hac edictali.dat̃ ad aliud:videlicet vt in residuo filij primi matrimonij reducãtur ad æqualitatẽ cũ viro:vt ibi no.in gl.sic & ibi erit ordo:vt primò petat̃ legitima per hãc querelã.& sic debet ante reduci, & postea residuũ æqualiter diuidat̃ inter liberos primi matrimonij & secundũ maritũ. Illud ergo quod reuocat̃ per illã.l.non cõputat̃ in legitimã.& hoc videt̃ tenere gl.in illa. l.hac edictali:& in aut. de nup.ş.optimè,quod etiã hic videt̃ seq; Bal.& in illa.l.hac edictali.dicẽs se pluries ita cõsuluisse:sed d.Bartolomeus de salice-

to videtur tibi tenere cõtra.ꝙ imò cõputetur,& ꝙ incipiat à tractata,quæ fit authoritate illius legis.& si illud sufficit ad legitimã,vlterius nõ agatur ad eã per illã.l.& sic ista.l.erit̃correcta per illã.iste passus est quotidianus & pluries habui de facto:temerariũ esse in cõsulẽdo recedere à p̃dictis.& à gl.p̃dict.tamen volentes tenere cõtra,dicũt ꝙ illa nõ fuit intẽtio gl.& est satis dẽpurabilis passus.Bal.hic format tres notabiles quæstiones circa materiã illius.l.hac edictali.quas non recito:quia non pertinẽt ad illi

5 l.sed cũ ibi erimus,deo dãte dicemus.† In glo.ibi.[vel tertiò sed dùm placẽ.loquitur quando dotabat filiam,vel extraneam.&c.] Contra primũ dictũ oppo.de l.j.§.vtrum in fi.ff.si quid in fraud. patron.vbi libertus potest dotare filiam in præiudiciũ legitimæ patroni:nec põt patronus conqueri.ergo & pater vel mater possunt dotare filiam in præiudiciũ legitimę alterius filij masculi.tus contrariũ vult ista gl.Sol.aliud in patrono , cui præferuntur filij liberti.imò nõ debetur eis legitima si restãt tales filij,aliud in patre vel matre,qui nõ possunt dotare filiã in præiudiciũ legitimæ aliorũ filiorum,& istud no.quia frequẽter hoc contingit,q pater dat largas dotes pro filia:vel promittit,intantũ ꝙ nõ remanet legitima masculorũ.nã mortuo tali patre vel matre alij filij possunt reuocare dictã dationẽ dotis vsq; ad legitimam, etiã cõstãte matrimonio inter filiã dotatã & maritum eius:licet maritus habeat causam onerosam:quia non debẽt alij filij carere legitima propter dotationẽ sororũ.ita intelligo istam glo.sed quando mulier dotat seipsam,ea viuente nõ possunt filij retractare:quia non habent ius in legitima viuẽte patre vel matre:ex hoc nõ sequitur incõueniẽs aliquod cõtra maritũ.ex quo nõ sustinet onera matrimonij:licet lucrũ retractet̃:Tene mẽti. Inquãtũ verò loquitur de alia extranea.dicũt doc.ꝙ tũc nõ fuisset necessarius ille tit.sed officiebat tit.præcedens:quia illa est merè donatio.Tu dic cõtra propter ea quæ.ş.dixi quia non est mera dona.respectu mariti.

De petitione hæreditatis. *Rubrica.*

1 ☞ *Quando hæreditas aliqua deuoluitur in fiscum tanquam caduca, uel tanquam bona uacantia, uel ex eo quòd hæres priuetur tanquam indignus, competit fisco petitio hæreditatis contra possessores eius, licet non sit proprie hæres, sed uniuersalis successor.*

3 *Iura loquentia in fisco, quando habeant etiam locum in aliis?*

4 *Bonæfidei possessor hæreditatis licet propter bonam fidem faciat fructus suos, tamen eos lucratur: sed reddere tenetur.*

Quid in industrialibus?

5 *An teneatur etiam ad usuras, & quid in malæfidei possessore?*

LEX I.

1 SEnatusconsultum.† Senatusconsultum factum in materia petitionis hæredi.& ex quo peti.hæreditatis habuit originem.licet loquatur in personam fisci,ad quem pertinebat hęreditas,tanquam caducam,dominus habet locũ in alijs priuatis,ad quos pertinet hæreditas.Item bonæfidei pos.hære.ad alios spectantis non tenetur:nisi quatenus ex ea effectus est locupletior pro tempore ante litem conte.vel controuersiam motam:sed pro tempore currente post tenetur insolidum:etiam vltra quàm sit locupletior.& sic de fructibus non solum perceptis:sed qui percipi potuerunt, & eius culpa non sunt percepti.& etiam ad vsuras pecuniarum redactæ ex venditione rerum hæreditariarum: & hoc totum dicebat senatusconsultum.cuius verba habentur.ff.eodem.l.Item venit. §.pridie.& §.cum antequam.h. d.text.cum glos. Et pone casum quòd quidam tenuit & possedit de facto quandam hæreditatem pertinentem,& fructus percepit,& consumpsit,& quosdam percipere potuit, & non percepit eius culpa, vel negligentia. Item res hæreditarias vendidit,& pretium percepit: quod venit in peti.hæred. quia in vniuersali iudicio pretium succedit loco rei.vt l.si rem & pretium.ff.eod.& hoc totum fecit bona fide, credens ad se pertinere : volo agere contra eum petit.hæred. & petere non solùm fructus perceptos & extantes, sed etiam consumptos.& etiam non perceptos:quos tamen percipere potuit.& vltra hoc etiam vsuras dictarum pecuniarum.dubitatur principaliter de fructibus consumptis, & non perceptis.de prædictis vsuris,an veniant in petitione hære.& an debeãt in ea condemnari.super hoc emanauit senatusconsul. q fuit factum tempore Adriani imperatoris.quo tempore vigebat l. Papi.qua inno-

introduxerat materiam caducorum,& faciebat hære.& leg.effici caduca in multis casibus.& ea applicari fisco:quæ hodie sublata est per l.vnicam.j.de cadu.tollen.Et cum quædam hæreditas, vel pars eius essent caducæ:& sic essent deuolutæ in fiscum,& quidam tertius eas possedit bona fide, contra quem datur fisco hæc actio, & dubitarum fuerit de prædictis statutis,quid esset fiendum.Dubitatur an illud statutum & senatusconsultum prædictum locum habeat in alijs priuatis & respondetur q̃ sic. vt in dd.Item veniunt.§.in priuatorum.nam ideo loquitur in persona fisci:qui ita contingit de facto q̃ casus euenit in eius personã qui dedit cautam edicto,seu senatui.ad propositum autem respõdeo,dicitur q̃ dictus pos.non tenetur pro tempore ante litem cõ.ad vsuras dictarum pecuniarum:nec etiam ad fructus cõsumptos,nisi ex eis sit effectus locupletior:nec etiam ad fructus non perceptos:quia ex illis non põt esse locupletior pro tẽpore verò cuẽrte post litem cõte.supple vel cõtrouersiã motam, teneẽ ad omnia prædicta:quia tunc reputatur esse malæfidei iuris fictione quantũcunq; adhuc credat hæreditatẽ ad se pertinere:si postea p̃ sententiã declaratur cõtra.vnde sicut si esset verè malæ fidei: qa sciebat ad illũ pertinere,tenetur ad prædicta:ita & nunc,licet nõ verè,sed ficte sit malæfidei.h.d.in effectu.Or ecce casum clarũ.

1 †In tex.ibi [non solũ ad fisci caulas.] No.q̃ quando aliqua hęreditas deuoluitur in fiscũ tanquàm caduca vel tanquã bona vacã nisi vel ex eo q̃ hæres priuetur tanquã indignus,cõpetit fisco petitio hæreditatis cõtra possessores eius:licet non sit propriè hæres, sed vtilis successor: vt no.ff.de fideiu.l.inter eos.§. fi. de hoc not. j. de bis qui.vt indig.l.j.& per Bar.in l.facultas de iure fisci.lib. x. Et recolo audiuisse Bal.dicere q̃ audiuit semel Bar.conferendo contra lectionem,q̃ ipse mirabatur de hoc:quia petitio hæred. data nar vero hæredi.nõ alteri:& fiscus non est verus hæres & q̃ sibi detur petitio hęreditatis,patet ex illo senatuscõsulto posito in illa materia:vnde emanauit hic actus.vnde dicitur iudicium cẽtumuirale à senatoribus.qui erant.c.numero.vt j.eo.l.fi. † Item no.hic contra illos qui cum alleg.cõtra eos aliqua.l.loquens in fisco.dicunt,cum non habeant aliud responsum)q̃ est ipeciale in fisco: tamimò iura loquentia in fisco habent locum etiam in alijs,quã do non continent aliud præter ius cõe:alias illa ratio esset bona: sic intelligе gl.hic.quæ incipit.[no.ergo arg.] In tex.ibi. [nec mittã fructus.] subaudi etiã cõumptos: vel dic nõ perceptos de lis enim dubitabatur,non de perceptis:vel extantibus,ideo sine dubio veniunt.& augent hæreditatem.vt j.l.proxi. † In text. ibi [locupletiores extiterint.] No.ergo q̃ bonæfidei poss.hære.licet propter bonam fidem faciat fructus suos:non tamen eos lucraturised reddere tenetur.& hoc in naturalibus:sed in industrialibus videtur secus.vt eos lucretur propter culturam & curã. vt infi.de rerum diui.§.si quis à non domino.vel dic q̃ ibi loquitẽ in possessore rei singularis,cõtra quẽ datur rei vendicatio.hic loquitur in possessore hæreditatis,contra quem datur vendi. quæ largiori naturæ est:& quę ex fructibus augetur.vt no.j.ti.proxi. Certum. Quod autem efficiatur dominus propter bonam fidẽ probatur in l.qui scit.ff.de vsuris,sed de fructibus naturalibus nõ efficitur dominus:ideo si ibi extãt,non possunt vendicari.vt l.neque.eo.tit.de vsur.si consumpti sunt,condicantur. vt not. in.d.l. certũ in gl.super verbo vniuersas.† Oppo.contra fi.huius.l.q̃ tenetur etiã ad vsuras etiam pro tẽpore lit.conte.nisi pecuniã conuerterit in suas vtilitates.vt ff.eo.l.si poss.in prin. Sol. hic loquitur de vsuris pecuniæ redactæ per possessorem exvenditione rerum hæreditarium.de quibus tenetur post lit.cõtest.licet illã non cõuerterit in suas vsus.cõtrariũ loquitur de vsuris pecuniæ in hæreditate repertæ,ad quas etiã malæfi.pos.nõ tenetur.nisi eã verteret in suam vtilitatẽ:vt in cõtrario:& qualiter dicatur conuertere,dicvt in gl. multominus bonæfi.pos.propter lit.cõte.Secundò oppo. q̃ non requiratur lit.conte.sed sufficiat motio cõtrouersiæ per denũtiationẽ extraiudicialem.vt in l. ltẽ veniunt.§.petitã.ff.eo.gl. fatetur, & dicit istũ tex.supplendum per illum esse.nam in petitione hæreditatis res efficitur litigiosa per solã denuntiationem cõtrouersiæ:& impeditur eius alienatio.vt in.l.Diuus.ff.eo.non sic in iudicijs singularibus.vt in l.ij.j.de litig.licet hodie idem quòd in pecunia hære.vt in auth.ibi posita.Tertiò & vltimò opp. quod nõ sufficit lit.conte.vt veniant vsuræ pecuniæ redactæ ex venditione rerum.vt in l.hæres furiosi.in fi.ff.eo.tit.Sol.hic loquitur de pecunia redacta ex venditione rerum hæreditarium quæ fuerunt defuncti:ibi loquitur de redacta ex venditione fructuum rerum hæreditariarũ,qui fructus nunquam fuerunt defuncti.& fuerũt percepti post lit.conte.super quibus nõ cenietur facta cõtestatio Ideo contestatio facta super alijs,nõ facit venire vsuras illius pecuniæ.sed si fuissent percepti ante lit.cõte.& vẽditi,tũc secus. qa super illis cenietur facta lit.cõte.& hoc vult gl.Et sic no. triplicẽ pecuniam.s.redactam exvenditione rerum hæreditarjarum,quę fuerunt defuncti.& in illa differt inter tẽpus ante lit.cõte.& post. Et hoc verum non solum in bonæfi.pos.sed etiã in malæfidei verè:licet ille non teneatur de fructibus etiã non perceptis: sed qui percipi potuerunt.etiam ante lit.conte. & motam controuerliã. inde non tenetur advsuras,nisi post motam controuersiam.vt in l.Item veniunt.§.petitã.in fi.ff.eo. Item est pecunia in hæreditate reperta:& ad vsuras nõ tenetur possessor etiam malæfi.verè vel fictè.& sic etiam post lit.conte.nisi illam conuerterit in proprios vsus.vt in l.si possessor.ff.eo.Item est pecunia redacta ex venditione fructuũ:& in illa dicitur an fuerint percepti ante lit.conte. vel controuersiã motã.& tũc teneẽ advsuras illius post lit. cõtest. Aut fuerunt percepti lit.pendente.& tũc advsuras pecunię redactæ ex venditione ipsorum nõ tenetur possessor.ratione quam 5. dixi:quia super eis non cẽtetur facta cõte.licet gl.assignet aliam rationem.& ille est casus l.hæres furiosi.ff.eo.

2 *§ Emptor singularum rerum hæreditariarum,non totius hæreditatis uel quotæ,non tenetur petitione hæreditatis:sed rei uendicatione.*

3 *Petitio hæreditatis quare non detur contra titulo possidentem?*

4 *Petita hæreditate censentur petitæ res,& eum fructus.*

LEX II.

1 SI post motam. †Emptor hæreditatis ad alium spectantis quã ad venditorem, tam ipse quam hæredes eius tenentur ad fructus etiã nõ perceptos:sed qui percipi potuerunt. h. d. primò. sed bonæfidei emptor non tenetur ad illos nisi post lit.conte.& hoc secũdò. Itẽ fructus rerum hæreditariarũ augent hæreditatã:ideò veniunt in peti.hære.simpliciter intentata:licet de ipsis nulla sit facta mẽtio hoc tertiò nõ sic in iudicio particulari:vt in rei vẽdi.proposita p̃re in qua nõ venirẽt fructus nisi fuerint petiti.& hoc vult glo.&

2 doc. †Emptor verò singulariũ rerũ hæreditariarum, non totius hæreditatis vel quotæ nõ tenetur peti.hære.sed rei ven.h.d.quartò & vltimò & est difficilis,& malè declarata per doc. Et aduerte.quia ista lex cõtinet quatuor dicta.vt patet ex summario:viq; ibi:[si verò.] siue vsque ibi.[fructibus.]tertium vsque ibi. [Emptor.]quartũ vsque ibi:[fructibus.]& secundum quoidã quos refert gl.tertium dictum debet iungi cum primò: & quartum cũ secundo.& hoc fortè ideo dixerunt.quia licet in primo dicto p̃ supponatur q̃ contra istum emptorem qui possidet titulo,detur peti.hæredi.quia titulus habetur pro non titulo:eò quia fuit acquisitus post lit.motam:& sic postquam bona erant effecta litigiosa.vt in l.Diuus.ff.eod.vbi prohibetur alienatio bonorũ post motam litem,vel controuersiam.& ista sola facit rem litigiosam in vniuersali iudicio.vt no.in gloss.fi.l.præte.in ver.enim.si enim non est secundum dictum,ista ratio non cadit:quia emptio facta siue ante motam controuersiam.& sic bona erant effecta litigiosa.vnde tit.fuit validus.& contra tit.poss.non datur peti.hære.vt in l.hæreditatem.j.quibus causis.long.tempo.præscrip.cessat. ideo intelligitur quod in isto secundo dicto detur rei vendicatio. & ad ipsum refert vltimum dictum in versi.[emptor autem.] tu dic q̃ etiam in secundo datur petit.hære.licet titulo pos.eò. quia emit vniuersitatem,scilicet dimidiam partem hæreditatis:sicut si emisset totã,daretur in duobus casibus,scilicet si modico pretio distraxit,vel si vẽditor non comparet,vt in l.etiã.§.quòd si quis. ff.eo.ita & si emit totam partem hæreditatis vrbis est casus secũdum verum intellectum.& hoc est verum si emit bona fide. Si verò mala.sciens ad alium pertinere:etiam extra dictos suos casus teneretur vtili.peti.hære.vt d.l.etiam.§.si quis sciens.Quãdo autem non emit totam,nec quotam:sed res singulas:tunc si emptio est valida, quia bona non erant adhuc litigiosa, non datur contra eum peti.hæredi.sed rei vend.& hoc est quartum dictum huius legis.& ita intelligo.l.hæreditatem.j. in quib. caus. ces.longo.tempo.præscrip.iste verò versic. loquitur in bonæfi. emptore:quia dicit eum teneri de fructibus percipiendis post lit.contesta.Vnde debet intelligi in illis duobus casibus in quibus contra eum datur petitio-hæredi.poss.etiam intellige secũdũ

Petr.in empt.malæſidei.qui propter titulum excuſatur à fructibus non perceptis ante li.cõteſt. etiã poſt cõtrouerſiam motam. vt in titu.j.l.ſi fundum.ſed poſt lit.cõteſta. non excuſatur. & ita intellige quod ibi no.& tunc intellige etiã extra dictos duos caſus:& in peti.hære.vtil.vt d.l.etiã.§.ſi quis. †Quæro quę ſit ratio 3
quòd peti.hære.nõ datur contra titulo poſſ.gloſſ.tangit.j.eod.& Cyn.in l.cogi.Dic breuiter melius quàm ibi nota. quia actor ad hoc vt vincat reum,debet ſe fundare in iure potẽtiori quàm habeat reus:aliàs in pari cauſa potior eſſet condi.rei. & poſſ.vt in l. ſi ſeruũ.§.ſequitur.ff.de verbo obliga.& l.vti frui.ſi vſusfru.pet. ſed ille qui agit peti.hære. fundat ſe in poſſeſsione vel detẽtione defuncti:quia illa veniũt in hac act.quæ erant apud defunctum tempore mortis.etiã ſi non erat dominus . & etiam ſi nõ erat poſſeſſor,ſed detẽtor.vt in l.& non minus.ff.eo.tit. & hoc ſufficit ſibi probare.dummodo probet ſe hæredẽ: & quòd bona quæ petit erãt apud defunctũ tempore mortis , ſed reus qui habet titulum , fundat ſe in iure fortiori. vel dedit ſibi dominium , ille a quo habuit ſi erat dominus vel quaſi dominum id eſt, vſucapiẽdi condi.ſi nõ erat dominus.poſſeſsio verò vel detẽtatio ſola quę erat apud defunctũ,nõ ordinabitur ad dominiũ,vel quaſi dominiũ.fateor iam quòd in peti.hæred.veniunt.etiam illa quæ nõ erant apud defunctum:ſi inde defunctus erat dominus,quia tunc ſunt hæreditaria. vt in l. Item veniunt.ff.eo.titu.ſed ſi agẽs hac actio.neceſſe habet probare vnum & alterũ,ſivult obtinere. Ex hoc ſequitur quòd ſi vellet probare defunctũ fuiſſe dominum rerũ quas petit quòd tunc rei vendi.cõcurrat cum pet.hære.poſ. Agetur etiam cõtra titu.poſsidẽtem:quia plus eſt probare dominium quàm oſtẽdere titulum.qui poteſt eſſe ſine dominio:licet ordinetur ad dominiũ:& ita limito hanc materiam.Tene menti.quia hoc nõ reperio dictum ab alio.dicit etiã Bal.tunc eſſe verum quod nõ datur cõtra tit.poſ.quãdo tit.fuit acquiſitus ante mortẽ defuncti.Secus ſi poſt.per l.edicto.in fin.j.de edicto di.adria.tol.vt ipſe no.in l.cõtra.& ſecũdò oppo. quod dicit eſſe valde notandũ. & ab alio nõ fuiſſe dictum:ſed nõ videtur verũ: quia eſt ſpeciale in tit.vniuerſitatis.i.de tota hæreditate,vel eius quota,vt nõ excludat peti.hære.ſi ſit acquiſitus poſt mortẽ vt d. l.etiã.§.quod ſi quis.& hoc in ver.[Si verò.] ſecundũ intellectũ quem dedi.ergo in cõtrarium eſt ius cõmune.Item Barto.ſentit cõtrarium in d.l.cogi.circa fi.dum vult quòd ſi ſit acquiſitus lit. pen.ſuper peti.hære. deberet diſtinguí an ab illo qui poterat cõueníri peti.hære.& eã non excludit.an ab illo qui nõ poterat cõueníri:& tũc eam excludit.Ergo ſi nõ lit.pẽden. ſed prius ſit acquiſitus:licet poſt mortẽ,eã excludit. Item quæro.quare coutra illum qui habet titulum vniuerſalem ſuper tota hæreditate , vel quota:hic datur in duobusvel tribus caſibus,& non cõtra illum qui habet ſingularem titulum?dicit Guli. de cug.in habentibus ſymbolum facilior eſt tranſitus. vult dicere quòd qui agit peti. hære.agit ad vniuerſitatem:quia poteſt ſe dicere hæredem vniuerſalem:vnde § reus poſsidet vninerſitatem:reſiſtentia rei adaptatur petitioní actoris:ſecus ſi poſsidet certam rem:licet de vniuerſitate:quia non contradicit actorí,cùm ſit hæres vniuerſalis: ſed hoc non obſt.dicit rẽ ad ſe pertinere iure dominij,vel quaſi: & iſta poſſunt ſimul ſtare.tertiò quia in peti.hære.vel rei vendicatio.poteſt ſimul cõcurrere.glo.ſi.tangit,& non declarat. Gul. dicit an contra diuerſas:an cõtra eaſdem.& hoc vltimo caſu videtur ſentire quòd non concurrat : ſed ꝙ actor debeat alterum eligere.& ita etiam videtur ſentire Bald.Ego nõ video cauſam quare hoc debeamus dicere:nam agenti petit. hæredit.ſufficit ſe probare hæredem:nam videtur probare quòd res quas poſsidet aduerſarius,& quas petit ſibi reſtitui,erant defuncti:etiam ſi res nõ erant apud eum tempore mortis.vel ſi non poteſt hoc probare ſaltem probet quòd erant apud eum tempore mortis.Et obtinebit,ſi aduerſarius poſsidet pro hærede.tãquàm hæres, vel pro poſſeſſore:quia nullum titulum allegat,nec cauſam. Quid ergo repugnat dicere in libello quòd bona quæ petit pertinebant ad defunctum iure dominij, vel quaſi:& quòd erant apud eum tempore mortis:& ſi poterit probare dominium,ſufficeret in primo caſu.cum aſſerit ſe dominum ex perſona defuncti, cumulat rei vendic.cum petit.hic non video quid repugnet. Et iſtud poteſt frequenter contingere. Et ſi ageret rei vendica. ex perſona defuncti petendo ſe pronuntiari dominum : ſi ſuccumberet. nõ obſtabit exceptio rei iudica. ſi poſtea aget petitio. hæredita. & oſtendet fuiſſe apud defunctum tempore mortis:quia agit ex diuerſa cauſa.vt in l.pxi.ergo nõ impeditur cumulatio.licet Guli. & Bal.dicant contrarium per.l.ſi fundum.ff.de excep. quia quãdo duo iudicia ſunt inter ſe talia ꝙ abſolutoria lata in vno , facit præiudicium in altero,non poſſunt cumulari : ſed iſtud non eſt niſi ratione dependentiæ:quando vnum dependet ab altero. & ita loquitur illa lex:ſed hic nulla eſt dependẽtia:quia dominium non dependet à poſſ.nec econuerſo.vt l.naturaliter.§.nihil commune.de acquir.poſ.Tene menti.quia poteris habere honorem in practica:nam non omnes intelligunt , & tanti Doctr.ſicut ſunt Guli.& Bald.bene conſiderando videntur deuiare à veritate.
†Vltimò circa ver.ſi.quæro quis ſit effectus eius: quod ibi dixit 4
ꝙ hæreditas augetur fructibus.Reſpondeo.quia vna eſt petitio hæreditatis quæ datur pro rebus ex quibus percipiũtur fructus, & pro ipſis fructibus.non ſic rei vendi.competens pro re eſt vna & eadem cum illa quæ competit pro fructi. Et ex hoc ſequitur quòd petendo hæreditatem:licet nulla fiat mentio de fructibus petitæ res,& etiam fructus:& in vtriſque poteſt fieri condemnatio:nam ſicut ſi petatur res ſingularis per rei ven.non põt condemnari in fructibus,ſi de illis non fuit facta mentio in libello & iſta habentur in.l.Item veniunt.§.Item placere.ff.eod.Reſpõ. diuerſi ſunt quia hæreditas recipit augmentum.l.grege.de leg.j. non ſic res ſingularis.

LEX III.

Hæreditas. †Conuento ex vna cauſa non obſtat exceptio rei iudi.ſi agat ex alia cauſa etiã ad eandẽ rem. h.d. Et ad hoc factum allegatur & pone caſum ꝙ poſsidebas quædam bona,quæ ego aſſerebam eſſe de hæreditate cuiuſdam materteræ meæ:quam dicebam ad me pertinere ex illa cauſa,tanquàm hæres eiusdem petí.hær.& non potui probare me eſſe hæredem materteræ , nec volo eadem petere tanquàm bona hæreditatis cuiuſdam auunculi mei:& ſic de diuerſitate hæreditatis.certè poſſum:& nõ obſtat exceptió rei iudica.& illa eſt melior poſitio quàm illæ quas ponit gloſſ. in quibus in ſecundo iudicio aſſerebam eſſe de hæreditate materteræ ſicut in primo : tamen in primo egeram tanquàm Titius : nunc volo agere tanquam hæres eius & contra alium poſſeſſorem : vel tanquàm hæres ſempronij,volo agere contra te.ſicut prius. In iſtis enim gloſſ. nunquam perſona coniuncti vel perſona agentis:nõ autem ipſa hæreditas vel cauſa hęreditaria:ſed tex.vult contra.qui dicit[ex alia ſucceſſione:]ſed in verſic.[ſed ſi quæſtionis,]nõ donabatur ſuccurritur quia egi petitione hæreditatis ab inteſtato. tanquàm teſtamentum fit inofficioſum,& ſuccubui:nunc volo agere ad eandem hæreditatẽ ab inteſtato:tanquàm teſtamentum fuerit nullum.& ſic liter poſſum,ꝙ cauſa eſt diuerſa,& non obſtat exceptio.Iaſon ibi.[hęreditas materteræ].i.bona quę poſsidebas].quæ aſſerebam fore de hæreditate materterę:quæ dicebam ad me pertinere, ſed probaui parentelam,& illa verba declarant caſum. In gloſſa ibi.[dic ergo.] Illa laborat eodem morbo quo præcedens,quia præcedẽti narrabatur perſona conuenti:in illa variatur petitio agẽtis.ꝙ in primo iudicio egi ex ꝑſona mea:nũc volo agere ex perſona Titij,tanquã hæres eius:licet ergo illę poſitiões ſint diuerſæ bonæ,non conueniunt literæ in primo caſu,qui vult ꝙ in illo iudicio aſſerebantur eſſe de diuerſa hæreditate,& ſic non variatur perſona agentis,vel conuenti:nec bona quę petebantur:ſed ſola cauſa petendi:& hoc ſufficit,nã ad hoc vt obſtet exceptio debet eſſe idẽtitas in omnibus iſtis tribus. †Sed quęro in primo iudicio 2
in quo nõ potui ꝓbare me hæredẽ materterę:tu aſſumpſiſti onus probandi in te,& probaſti te hęredem,& Iudex pronũtiauit te bona ad te pertinere,tanquã ad hæredẽ materteræ:nũc volo ego agere ad illa bona,tanquã ſint de alia hẽditate:an poſsim?ſi ego ſimpliciter fuiſſes abſolutus,ganõ probaui,clarũ eſt ꝙ poſſim:& ita loquit illa lex. Dicit Guli.de cu.& bar.ꝙ etiã nũc potero cõtra ipſos facit ꝙ no.in l.Iulianus.ff.de condi.inde. in gl.ſi vult ꝙ ſi fuiſti abſolutus:quia nõ probaui,ſi poſtea agis cõtra me:nõ poſſum ꝓbare ꝙ ad me ꝓtineat:ga veniet quẽres peruenit,poſſum oſtẽdere rẽ ad me pertinere:quia nõ vult rẽ cõtra ínĩam:ſed ſi fuiſti abſolutus:qa ꝓbaſti ad te ꝓtinere,ſi poſtea agis cõtra me:nõ poſſum ꝓbare ꝙ ad me ꝓtineat:qa veniet rẽ cõtra ínĩam:ꝙ ꝓ veritate habet. Breuiter puto dicẽdũ ꝙ ſi primo iudicio nõ fuit diſceptatus ille articulus.ſ.de cuius hẽditate illa bona eſſent:ſed ſolũ quis eſſet hæres materteræ.tu,vel ego:tu

ctum Guli.& Bal.sit verum.Sed si fuit disceptatus, &. pronun-
2 tiatū fuit esse de hæreditate materteræ,& ad te pertinere, tanquā
3 ad hæredem eius volens postea dicere contrariū,q̄ erat de hære
ditate auunculi,non essem audiendus.per illā gl.in cōtrariū alle
gatā.In glo.ibi.[sed & si nulli.]hic facit gl.transitum ad secundū
casum.qui ponitur in ver.[sed & si quæstionis.]ibi eñ nōvaria-
tur hæreditas quia primò petijt tanquā sint de hæreditate pris,
vel matris meæ,& nunc eodem modo peto,tamē variabatur: qa
causa qua primò dixi testamentum inofficiosum,nūc dico testa-
mentum nullum.vt §.de inoffi.testa.l.contra maiores.

☞ Petitio hæreditatis datur hæredi,non contra hæredē.
Tutores an possint dari illis qui non sunt sui iuris,sed in al terius potestate?
Qualiter auus de quo in hac.l.agat contra tales tutores an suo proprio nomine,& ad suam utilitatem,an nomine nepotum?

LEX IIII.

1 IN restituenda. †Possessor hæreditatis con demnatus ad restituendum bona.pōt ea retinere quousque sibi refundantur expē sæ factæ in persona defuncti,vel circa funus eius.h. d. & sic illa exceptio retentionis potest opponi in executione sentē tiæ:quia non contradicit ei.l.Nesennius.§.fi.ff.de re iudi. & l. ex diuerso.§.fin.ff.solu.ma.†Et no.secundùm Bal.pro illis qui mo rantur in hospitio.circa quorū infirmitates vel funus hospes fa cit impensas de suo,vt non teneatur eorum bona restituere. nisi refusis talibus expensis:necesse tamen habet hospes probare q̄ fecit de suo.vt in fi.nec staretur dicto eius iuramento,sed tamen probatio potest fieri per verisimiles coniecturas.vt j. de alimētis pupil,præstandis.l.j.arg.in l.fi.ff.de insti.

LEX V.

1 DE hæreditate. †Possessor hæreditatis cōdē natus,pōt retinere bona quo usq; sibi restituatur illud q̄ soluit creditoribus hæredi tarijs:& sic vt hæreditas vt hæredē liberauit.ab illis au tem quibus soluit repetere non potest quia sibi debitū accœpe rit.h.d.In primo dicto erat ratio dubitandi:quia post sniam quę tulerat in rem iudicatā,non videbatur posse opponi hāc excep tionē retētionis vt l.perēptorias.j.senten.rescin. non posse. vbi vigil sententiā tantū tales exceptiones possunt opponi:sed dic vt ibi in l.præcedenti verū esse qñ cōtradiceret sentētiæ:sed illa non contradicit,& vide hic omnino gl.q̄ est in l.si quid possessor. ff.eo.tit.†Cōtra vltimū dictū huius legis opp.q̄ ille possessor pos sit repetere à creditoribus quibus soluit:quia illi recœperint qđ ei debebatur:non tamen recœperunt ab eo qui debebat:quia il le possessor non debebat,si nō erat verus hæres:sed debebat ipsa hæreditas.vel verus hæres: & videt casus in l.si pœnę causa.§. j. ff.de cōdi.inde.gl.dicit q̄ ibi soluit suo nomine:credēs se suo no mine teneri.hic soluit noīe hæreditario.& sic volēs hæreditatem vel verū hæredem liberare:certè si isti erant creditores hæredita rij,nō potuit soluere suo noīe:quia suo noīe non tenebatur : sed tanquā hæres:ergo ille tex.nō procedit.doc.transeunt, & nō de clerāt:aliàs dixi & dico q̄ aut soluit antequā quæstio de hæredi tate esset sibi mota,& tūc quia putabat se hæredē, & se teneri vt hæredē,soluit aio se liberādi:vnde si nō est verus hæres,cū libera tio nō sequatur,pōt ab illis repetere tā per cōdi.inde.quia recœ perunt vt indebitum:quàm per condi.ob.cau.quia causa nō est secuta.& nihilominus per viā exceptionis poterit cōsequi à ve ro hærede,cedēdo sibi conditionē indebiti.per quā poterit se de fendere aduersus creditores à quibus nō fuit liberatus per solu tionem possessō.qui nō soluit aio liberandi alium quàm se.Si ve rō post motā cōrouersiā,vel litē super hæreditate,tūc quia inci pit dubitare an sit hæres,vel nō:& sic an ipse teneat, vel alius.cē setur soluisse sub tacita cōditione.s.pro se & animo se liberādi si pronūtiabitur hæres,vel pro vero hærede:& animo illū liberādi si pronūtiabitur cōtra se.& tūc nō recuperabit ab illis q̄bus sol uit,sed à solo vero hærede per viā retētiōis.& iste est casus huius l.in fi.Sed si restitueret bona nō recepto q̄ soluit, haberet actio nem neg.gest.per l.soluēdo.ff.de nego.gest. nec obest.l.si in area in tit.de condi.inde.vbi nō habet actionem si nōvtitur retētione quia ibi nō soluit animo aliū obligādi,cum crederet rem in qua impendit esse suam.hic verò præsumitur soluisse animo obligā di verum hæredem,si contingat illum vincere.vide quod plenè not.in d.l.si quid possessor.in gloss.ij.& in glo.mag.

a ☾Hospes.An hospes qui tenet hospitium teneatur de vulnere illato per famulum suum hospitanti.vi de per Io.de Ana.cō si.ij. incip. an hospes vulneratum. q̄ cōsi. sequitur Ias.in l. j. in iij.col.in vlt.no.C. ff ser. fugi.

b ☾Standi in iudicio. An talis possit esse iudex. vide per Spe. in tit.de leg.in §. viij. ver. Itemque istis.

non exprimitur. ſicut in ſentẽtia diffinitiua iniuſtè lata: quia ita demum eſt nulla: ſi iuris error exprimitur. vt in l.j.& ij.j. quãdo prouo. nõ eſt neceſſ: Doct. tenẽt illam glo.& aliud in ſentẽtia diffinitiua: quæ eſt maioris authoritatis: ſed decretum quod eſt ſententia interlocutoria, ſi datur ex falſa cauſa: licet nõ exprimatur, redditur nulla: ſiue nullũ. vt l.j.§.hæc verba.ff. ne vis fiat ei. hoc dictum gl. ꝙ decretum datum ſit nullum: limita per glo. ſi. huius legis quæ vult ꝙ ſi hoc fuiſſet diſceptatum,& ſuper hoc iudicatum ꝙ eſt fiẽda datio, teneret decretum: ſeu datio. Secũdò quæritur. præſuppoſito ꝙ non valuerit, an geſta per illos tutores valeant ratione dubitationis in prẽiudiciũ pupillorum. glo. dicit ꝙ nõ, facit ff. ꝙ falſo tut. per totum. Sed opp. gl. quia cõtrahẽtes nõ debẽt decipi authoritate decreti, vt in l.j.ſ. de his qui veniã ætat. impe. gl. ſol. ſed dic melius, ꝙ ibi in decreto valido: hic in inualido. Item extra gl. oppo. de l. Barbarius. ff. de offi. præto. ſed dic ꝙ
4 ibi concurrebat publica vtilitas cum communi opi. hic nõ. †In glo. ſeq. quæritur de vna quæſtione, circa quã tota gl. verſatur. ſ. qualiter iſte auus agat contra iſtos tutores: an ſuo proprio nomine,& ad ſuam vtilitatem. an nomine nepotum: & ad vtilitatem illorum. in gl. ſunt duæ opi. vna ꝙ ad propriam vtilitatem & ſuo nomine. ſecundùm quod poſui caſum: quia hæreditas in effectu pertinebat ad eum. tenendo illam opi. quæ vera eſt. Reſpondeo opponitur duobus modis. Primò de l. lis nulla. ff. de iud.& ſol. vt ſ. dixi. ꝙ hoc cõtingit hic ratione dubitationis. Secũdò quia hæreditas ipſius filij emancipati non eſt deuoluta ad patrem: ſed ad nepotes filios ſuos, quorum eſt prima cauſa in ſucceſsione. vt in auf. in ſucceſsiõe. j. de leg. hære. quidam dicunt hoc verum ſi fuiſſent in poteſtate ſui patris: ſed nõ erant, ideo fuit deuoluta ad eũ eundémq; patrẽ. glo. reprobat. ꝙ imò ad eos. per l. ſi retẽtus. ff. de cõtra tab. ideo extra gl. volẽdo ſuſtinere hãc lecturam: fatẽdum eſt ꝙ fuit ad illos deuoluta. tamẽ per eos fuit quæſita auo, cuius iuſſu adiuerint. timore tamẽ dicti cõtrarij de l. ſi retẽtus. Gl. trãſit ad ſecũdam opi. ꝙ hic agat auus nomine nepotum: quorum eſt illa hæreditas, cõtra iſtos tutores inuaſores bonorum tanquam tutores: & ſic dicatur ꝙ nõ potuit eſſe hæreditas iſtorum pupillorum, ſi eam nõ adiuerint, vt in l. potuit. j. de iure delib. Glo. reſpondet ꝙ erãt infantes: & ſic auus potuit adire ſuo proprio nomine: per l. ſi infanti. j. de iure delib. certè illa eſt lex noua, ſecundum quam bene poterat acquiri, & remanere apud iſtos nepotes. Iſta eſt lex antiqua. ſecũdum quam licet nepotes potuerint acquirere adeũdo iuſſu aui. tamẽ nõ retinebant, ſed acquirebant auo. & ſic illa lex nihil facit ad propoſitum. Præterea ꝙ agatur cõtra tutores tãquam tutores, & tãquam inuaſores nomine pupillorum, eſt implicare cõtradic. quia ſi tenẽtur vt inuaſores, nõ tenẽtur vt tutores. l. interdum. §. qui tutelam. ff. de furt. Tene ergo primam opinionem ꝙ agat nomine proprio, & ipſi adiuerũt iuſſu aui, tãquam exiſtentes in ſua poteſtate: ſed poſtea mutauerunt propoſitum, quia fuit eis ſuggeſtum ꝙ nõ erant in poteſtate aui, & ſic volebant bona pro ſe retinere. Barto. tamen videtur tenere hãc ſecundam, dicẽs ꝙ prima ratio ſibi non placet. quia ſi agebat ſuo nomine, & erat quęſtio an illi eſſent in poteſtate eius, vel non, cum eſſent pupilli: iſta quæſtio debuiſſet differri in tempus pubertatis. vt in titu. ff. de carbo. edic. ſed dic ꝙ ibi loquitur quando erat quæſtio de filiatione: hic nõ: ſed an ſolum eſſent in poteſtate aui, vel non. nam iure iſto non poterant agere nomine nepotum: quia eis non erat acquiſita hæreditas cum effectu, ſed ipſi auo.

1 *Perſonali actioni quanto tempore præſcribatur. vide tamen. nu. 4.*
2 *Quid in realibus & nu. 2.*
4 *Præſcriptio longi temporis non poteſt eſſe niſi adſit titulus.*
Petitio hæreditatis in caſibus in quibus datur contra titulo poſſidentem, quòd tollatur longo tempore.

LEX VII.

1 **Hæreditatis.** †Petitioni hæreditatis præſcribitur xxx. annis. ſed rei vendicationi præſcribi poteſt longo tempore cum titu. hoc dicit. In tex. ibi: [præſcriptione longi temporis nõ ſummoueri.] ſuper. nec etiam longiſsimi illo iure quo talis præſcriptio non erat inuenta. vt no. in l. qui occidit. in prin. ff. ad l. aquil. ſed hodie toleratur præſcriptione longiſsimi tẽporis. vt j. de præ-
2 ſcrip. xxx. ann. l. ſicut per totum. †In tex. ibi: [cum miſtæ perſonalis act. &c.] nam iure iſto perſonalis actio nullo tempore tolebatur: quia tempus non erat modus tollendi, vel inducẽdi obligationes. vt l. obligationum ferè. §. placet. ff. de actio. & obli. hodie verò bene tollitur præſcriptio. xxx. an. vt l. ij. j. de conſti. pec. petitio ergo hæreditatis licet ſit realis vno reſpectu: quia petit bona corporalia, tanquam ſint ipſius petentis. tamen alio reſpectu quia veniunt perſonales præſtationes,& etiam iura incorporalia, vt actiones: dicitur actio mixta: & ſic per mixturam quam habent realis & perſonalis, aſſumit realis naturam perſonalis, vt
3 non tollatur longo tempore: ſed longiſsimo hodie †Quando autem realis eſſet ſine mixtura, perſonalis bene poſſet tolli longo tempore,& hoc eſt quod ſequitur [à cæteris autem &c.] nam vſucapio & præſcriptio longi temporis quæ etiã dicitur vſucapio: ſi fuerunt inuentæ de iure veteri, non vendicant ſibi locum niſi in actionibus realibus. nam per eas aquiritur dominium directum vel vtile,& ſublato dominio per vſucapionem vel prẽſcriptionẽ à vero domino, nõ poteſt ſibi remanere rei vendi. quæ nõ dantur
4 niſi verò dño. †In gl. magna ibi. [ſed melior ratio eſt.] licet ſit bona ratio. tamen Imperatoris eſt etiam bona. nec ob. ꝙ multæ ſunt actiones perſonales quæ tolluntur nõ ſolũ longo tempore ſed minori. vt actio de dolo. Itẽ redhibitoria. & quãtò minoris actiones prætoriæ pœnales. vt inſtit. de perpe.& tempora. actio per totum: quia ſpeciale eſt in illis. regulariter ſecus. qa ad hoc habuit reſpectũ imperator. In gl. ibi. [& eſſet quædã repugnantia certè non propter hoc fuit ſtatutum ꝙ petitio hæreditatis non daretur contra tit. poſſidentem: quia debeat durare. xxx. ann. ſed potius ecõuerſo: ideo durat. xxx. ann. quia non datur contra titulo poſſidentẽ:& præſcriptio longi tẽporis nõ põt eſſe niſi adſit titulus. vt in l. nullo. j. tit. j. melior ergo eſt ratio illa quam dixi ibi. ij. ſ. eo.& per Cy. ſatis prolixè & tediosè. in l. cogi. j. e. In fi. gl. [ſol. vt ibi.] loquitur in caſibus in quibus petitio hæreditatis dat contra tit. poſſidentem: quod aliquando contingit: & tunc bene tollitur longo tempore. quia ceſſat ratio de qua ſ. & quia ecce dat ſuos terminos, excedítur à non ſuis terminis. vt ibi notant.

2 *Exceptio quando non eſt præiudicialis. primò datur terminus actori ad probandam ſuam intentionem: & quòd de conſuetudine detur utrique parti cauſa abbreuiandi lites.*

LEX VIII.

1 **Liber.** †De exceptione præiudiciali primò & in omnia diſcutitur ꝙ ſuper principali nõ datur terminus ab probandum actori. h. d. Si ergo petebam te hæreditatẽ Titij, quia dicebã ad me pertinere ex teſtamento Titij,& tu opponis ꝙ Titius non potuit facere teſtamentum: quia non erat liber homo, ſed ſeruus. antequam alias cogaris reſpondere libello,& antequam mihi detur terminus ad probandum, ſi iam reſpondiſti: debet dari tibi terminus ad probandũ ꝙ erat ſeruus: quia eſt præiudicialis illa exceptio. ſi enim eſt vera, non poteſt procedere intẽtio mea:& ſic impedit litis con-
2 teſtationem, vel proceſſum ad vlteriora: †quando verò non eſt præiudicialis, vt exceptio pacti, vel ſolutionis: primò datur terminus actori ad probãdum ſuam intentionem.& ita probatur reo ad probandam ſuam exceptionem:& eam prius non impedit probare. iuxta notata in l. ſi quidem. j. de excep. licet de re fit hodie cauſa abbreuiandi lites,& etiam ex forma ſtatuti quod vtrique parti datur terminus ad probandum quicqd dicit vel dicere volunt: quod dic vt not. Barto. j. l. ſi quæramus. ff. de teſta. vbi melius declarat iſtam. l. quàm hic. ideo ibi vide omnia. In gloſſ. ibi: [vel ibi agitur poſſeſſorio.] hæc vera ſecundùm doctores. In gl. ſequenti ibi. [non tamen pronuntiari.] tu dic quòd ſi opponitur ad impediendum proceſſum ante litem conteſtatam, debet etiam pronuntiari ſicut ſuper emergentibus. vt not. in l. à procedente. ſ. de diſa. ſed ſi poſt litem conteſtatam in vim peremptoriæ, ſufficit quod fuerit cognitum: quia in ſentẽtia diffinitiua nominatur: nam ſi pronuntiatur pro petente, cenſetur declaratum illum non fuiſſe ſeruum. ſi contra, tunc ſecus: ſecundùm Cy. & Bar. quod dic. vt d. l. ſi quæramus.

LEX IX.

1 **Si ſcripti.** †Contra illos qui repudiauerunt hæreditatem datur ſequẽtibus in gradu, vel illis ad quos eſt deuoluta de iure ciuili, vel prætorio peribono. hoc dicit & modicæ vtilitatis eſt iſta lex cum ſuis gloſſ. non curo de eis.

Liber

1 ☞ Licet ea que consistunt in facto non præsumantur, nisi probentur. tamen aliquando probantur per coniecturas propter patientiam & possessionem longi temporis.
2 Præsumptio legis cium de in rem uerso. ff. de usur. quæ uendicat sibi locum in eo qui præstitit per longum tempus. habet etiam locum in eo qui non præstitit, sed passus est: in his quæ sunt modici præiudicij.
3 Fratres si per longum tempus tenuerunt hæreditatem patris pro diuiso, licet aliter non probetur diuisio, censetur per hoc probari si non erat magnum præiudicium: quia quasi equaliter tenuerunt.
4 Iter longum tempus iui per fundum tuum te sciente & patiente, & allego te mihi cõstituisse seruitutem. hoc præsumitur ex patientia longi temporis.
Quid si hoc non allegem sed directè dicam me præscripsisse?
5 Aliquis electus ad aliquam dignitatem eam tenuit & possedit per longum tempus sciente & patiente superiore ad quem pertinebat confirmatio, præsumitur confirmatio interuenisse.
6 Si filiusfa. adiuit aliquam hæreditatem sine consensu patris, & eam tenuit per longum tempus sciente & patiente patre, an præsumatur adiuisse cum consensu patris ut filiusfa obligetur ac si consensus patris requisitus ex forma statuti interuenerit?

LEX X.

I filiusfa. † Ista est bona lex. & semper allegat. hoc dicit. propter patientiam longi temporis præsumitur interuenisse solennitas etiam extrinseca. hoc dicit. & non habet parem nisi aliam quæ est in l. qui in alienam. §. j. ff. de acqui. hære. quæ loquitur in casu ecõuerso: quia loquitur in filio possidente patre patiente: vnde præsumitur interuenisse iussus patris: & aditio filij. ibi loquitur ecõuerso quando pater tenuit & possedit longiore tempore filio patiente: & ibi dicitur idem. nam iure ísto filiusfa. hæreditatem sibi delatam non poterat adire sine iussu patris precedente: vt l. si qs mihi bona. §. iussum. ff. de acqui. hære. nec pater per se poterat eã adire quia nõ erat sibi delata, sed debebat adire per filium. Si ergo filius tenuit & possedit per longum tempus* sciente & patiẽte patre: & postea moritur, veniẽtes ab intestato vel alij ad quos foret deuoluta hæreditas, si non fuerit adita per filium iussu patris, dicunt eam non fuisse aditam: & ad se deuolutam. pater aũt dicat contrarium: sed non potest probare nisi q̃ filius eo sciente & patiẽte possedit per longum tempus, satis dicitur probasse intentionem suam: & idem econuerso si probat se possedisse longo tempore patiente filio. expedit tamen q̃ hoc alleget: & tũc resultaturis præsumptio: sed si hoc non allegaret q̃ ista duo interuenisse, sed diceret solũ sibi fuisse acquisitã ex dicta diuturna possessione cum patientia, hoc sibi non sufficeret: nec resultaret præsumptio super eo quod non fuit allegatum: iuxta no. in l. si certis annis. ff. de pac. & quod no. Bar. in l. cũ quid. ante finem. ff. si cer. pe. vbi dicit non resultare præsumptionem iuris super his quæ allegata nõ sunt per l. si adulterium cũ incestu. §. idem Polioni. ff. de adul. &c. † Et sic no. q̃ licet ea quæ consistunt in facto non presumantur nisi probentur. vt in l. quæcunq̃. ff. de publiciana. tamẽ aliquando probantur per coniecturas propter patiẽtiam & possessionem longi temporis, vt hic: quod est no. secundũ Bal. hodie verò non requiritur iussus patris, cũ acquiratur ipsi filio: quod dic vt in l. ei non solũ. j. de bo. quæ lib. lex. ergo inducit præsumptionẽ iuris & de iure contra quã non admittitur probatio in cõtrarium: nisi per confessionem patris. non tamen producit fictionem: quia fictio est super certo: & diceretur fictio si constaret iussum nõ interuenisse. tamen illo casu non loquitur ista lex: quia hic erat dubium an interuenisset vel non: & dicebatur q̃ interuenerat: tamẽ non poterat aliter probari: nisi per hanc iuris presumptionem: & sic intellige: quicquid dicat ista gl. † Et per istam legẽ dicit Bar. in l. cũ de in rem verso. ff. de vsuris. q̃ præsumptio illius l. quę vẽ dicat sibi locum in eo qui præstitit per longum tempus, locũ habet etiã in eo qui non præstitit: sed passus est: in his quæ nõ sunt modici præiudicij: & sic si fratres per longum tẽpus tenuerũt hęreditatem patris pro diuiso: licet aliter non probetur diuisio: censetur per hoc probari si nõ erat magnum præiudiciũ: quia quasi equaliter tenuerunt. & ita voluit glo. in l. pe. j. commu. diui. † Itẽ per longum tempus iui per fundum tuum te sciente & patiẽte, si allego te mihi cõstituisse seruitutem, præsumitur ex patientia longi temporis. Sed si hoc non allegem, sed directè dicerem me præscripsisse, etiam si longissimo tempore fuissem non haberem intentionem meam fundatam. quia cum habeat causam discontinuam, non præscribitur tanto tempore cuius contrarij memoria non existit. l. hoc iure. §. ductus. ff. de aqua quo. & æsti. ita vo hait glo. no. in l. seruitutes. la grande. ff. de ser. ti. generali. in l. j. in fi. & ibi Bar. de aqua plu. ar. † Et dicit Bal. etiam per hanc l. q̃ si aliquis electus ad aliquam dignitatem eam a tenuit & possedit per longum tempus sciẽte superiore ad quem pertinebat confirmatio, præsumitur cõfirmatio interuenisse. Et si statutum dicit q̃ filiusfa. sine cõsensu patris non possit se obligare: & filius adiuit quandam hæreditatẽ: & eam tenuit per longum tempus sciente & patiente patre, præb sumitur adiuisse cũ consensu patris. Hic aduerte: quia iste tex. loquitur quando patri acquirebatur emolumentum, & etiã onus. ideo requirebatur eius iussus. Bal. loquitur quando requirebatur ipsi filio, & consensus patris requirebatur ad solennitatem. quo casu videtur contradicendum, quod patiẽtia patris non inducat consensum. Et idem si diceret quod non posset minor obligari sine consensu consanguineorum: & ipse adiuit, & tenuit per longum tempus scientibus consanguineis. hic verò Bal. no. in l. ij. j. de legi. hære. vbi omnino vide aliqua bona dicta circa materiam huius l.

a ¶ Lõgũ tẽpus. quod dicat tẽpus lõgũ. vide gl. in l. cũ de in rẽ verso. ff. de vsu. Bal. l. imperiũ. ff. de iurisd. om. iudic. Hosti. in c. pe. de cõsue. Ioan. de Ana. in c. querelam. in iij. colũ. de symo.
b ¶ Nõ ꝑsumant. Adde l. j. C. de pba. c. solẽnitates. de cõse. dis. j. c. cũ Ioãnes. de fide instr. Inno. in c. innotuit. p eo q or. fur. re.

2 ☞ Quando non possum agere contra te simpliciter, sed ratione alicuius qualitatis: necesse est quòd de illa qualitate appareat.
3 Quare factus sit titulus de interrogatorijs actionibus?
4 Reus quando teneatur actori & an eius commodum dicere titulum & causam suæ possessionis, sed regulariter secus. & nume. 6.
5 Qualiter sumatur illud uerbum titulus?
6 Actor in suis positionibus & articulis non debet ponere uel articulare de iure rei, sed de iure ipsius actoris. aliás reus non tenetur respondere.
7 Reus conuentus rei uendi. & interrogatus an possideat, si mentitus fuerit. quia dixit se non possideret, cùm possideret: perdit possessionem, & transfertur in actorem.
8 Possidens beneficium ecclesiasticum, quod non potest licitè possidere sine canonica institutione: cogitur episcopo dicere & ostendere titu. suæ possess. non alteri priuato.
9 Conuentus rei uendicatione, quare sufficit quod respondeat an possideat uel non?
10 Qualiter debeat fieri interrogatio in petitione hæreditatis. & si non uult respondere, an condemnetur in expensis & nume. 11.
11 Si respondeat se possidere titu. & uult hoc probare, an ista exceptio impediat proces.
12 Si possessor post litem cõtestatam acquisiuit titulum, an excludat agentem: ut sic debeat absolui ab obseruatione iudicij?
13 Conuentus actione publiciana, quæ non datur contra titulo possidentem. quando habet causam à diuersis auctoribus, an debeat interrogari, an possideat cũ titulo, uel sine

LEX XI.

1 Cogi possessorem. † Dicit Bar. quod ista l. est maluasia, & horribilis. reus & pos. cũ conuenitur ratione rei possessę, non tenetur dicere actori ad commodum ipsius actoris, & ad preparationem iudicij, ex qua causa rem possidet: nisi cũ agitur petitiõe hæreditatis: quia tenetur dicere an possideat pro hærede, vel ꝑ possessore, ad hoc vt actor sciat an possit agere hac actione contra eum. nam aliter agere non potest: vt l. regulariter. ff. eo. quia si possideret titu. & sic non pro hærede, vel pro possessore. pro hærede non: quia non possidet tanquam hęres, sed tanquã emptor, vel donatarius. pro possessore non. quia ille possidet pro possessore: quia nullam causam possidendi prætendit. ille autem prætendit titulum: & sic non possit conueniri. † Et præmitte quod
2 quando non possum agere contra te simpliciter. sed ratione alicuius qualitatis, necesse est quod de illa qualitate appareat: aliás frustra agerem. vnde si volo agere contra te tanquam contra hæredem Titij ad debitum in quo Titius tenebatur: oportet me dicere quod sis hæres eius. Item si volo agere contra te actione noxali tanquam contra dominum talis serui qui dedit mihi noxã: oportet me probare quod sis dominus. Item si volo agere cõtra te rei vendicatione, quæ non datur nisi contra possessorem, vel detentorem, qui habeat potestatem seu facultatem rei restituendæ oportet me probare quod possideas. & si agerem antequam hoc constaret: & postea de hoc nõ facerem fidem: appareret me frustratorie egisse. & sic oporteret me succumbere: & in expẽsis condemnari. vt l. qui petitorio. ff. de reiven. & si volo agere peti. hære. quæ non datur nisi contra illum qui tenet bona hæreditaria, tanquam sit hæres. cũ tamen non sit. vel tanquã possessorem sine aliqua causa. & sic possidet ꝑ possessore, oportet me de hoc docere: ne postea frustra videar egisse, si ex post facto appareret quod nec pro hærede, nec pro possessore, sed cũ titulo possideret per l. regulariter. ff. eo. † Propter ista fuit factus titu. de interrog.
3 actio. vt reus antequam detur libellus interrogetur per iudicem ad instantiã actoris de istis qualitatibus vt actor sciat quid agere

a ¶ Verbū titul. Quot modis dr̃ titul⁹. vid gl. in c. dudū. el. ij. de ele. gl. i c. fi. de of. archi. præſb. Archi. in c. ſi qs diacon⁹. l. dif.

b ¶ Titulū vel cauſam ſuę poſſeſſiōis. Add gl. in c. conſtitut⁹. de elec. Ioan. in c. abbate de ver. ſig.

c ¶ Būficiū eccleſiaſticū. Adde q̃ oē būficiū eccleſiaſticū dicitur canonica ſecundū Ioan. i c. de ele. li. vj.

debeat: an agat vel non agat. Pone ego volebam agere cōtra te peti. hæredi. quia poſſidebas bona cuiuſdā hęreditatis ad me pertinētis: ignoro ex qua cā poſſideas an tāq̃ hęres vel tāq̃ nō hęres: & hoc ſecūdo caſu an cū ti. vel ſine ti. peto te interrogari p̃ iudicē ex qua cā poſſides illa bona: tu nō vis rn̄dere, dicēs nō teneri: quæritr̃ q̃d iuris. & quæ erūt partes iudicis. † Rn̄de q̃ regulari 4
ter actori ad cōmodū eius reus nō tenetur dicere ti. & cām ſuę poſſeſſionis: quia eſſet inciuile dicere alteri facta ſua ad commodū illius, & ad ſuū incōmodum: & dare illi arma ſua contra ſe arg. j. de teſt. l. nimis grauе. Fallit hoc caſu cū actor vult agere peti. hæredi. quia tenetur reus dicere an poſſideat pro hærede, vel pro poſſeſſore. poterit ergo præcisè cōpelli per iudicem: & ſi compulſus noluerit dicere, & propter hoc actor dederit libellum in peti. hæredita. & lis fuit conteſtata: & proceſſum quaſi vſquæ ad ſententiam: & poſtea reus dicat ſe tenere ex titulo legitimo, & oſtendat quia illa eſt exceptio peremptoria, quia perimit actionem: & ſic poteſt opponi vſque ad ſententiam: per l. peremptorias. ſententi. reſcin. non poſſe. audiet: nec propter contumaciam in non reſpondēdo eam perdit. iuxta not. in l. contumacia. ff. de re iudi. & ſic abſoluetur. tamen quia fruſtrauit actorem non dicendo hoc à principio, condemnabitur in expenſis. ſecundùm Gul. de cu. & Bal. ad hoc vide Cy. qui ita not. in ſimili in l. vnica. §. vt quæ deſunt aduoca. parti. & dicunt quidam quod primum dictum huius legis loquitur in conuento rei ven. Secundùm in conuento peti. hære. ſed certè cū ſecūdū dictū veniat per modum excep. & exceptio non ſit bona. niſi ſit de regula. l. j. de reg. iur. cum ibi not. non eſſet bona exceptio ſi primum dictum reſtringeretur ad rei ven. ideo dicendum eſt quod primum dictum generaliter intel-
5 ligatur: ad hoc vt exceptio ſit bona. † Itē illud verbū titulus
a ſumitur largè pro cā vel qualitate poſſidēdi, eadē ratione vt exceptio ſit bona: quæ dicit quod cōuentus peti. hæredi. bene tenetur dicere an poſſideat pro hærede, vel pro poſſeſſore: quia poſſidere pro hærede vel pro poſſeſſore: non eſt poſſidere titul. ſed eſt quædam qualitas poſſidendi: & ſic non eſſet bona exceptio ſi illud verbum titulus propriè & ſtrictè intelligeretur de titu. in empti. dona. vel ſimilibus. & hoc etiam ſentit gl. ſecundū Bulg.
6 veniemus ad glo. † In l. iij. ibi. [ſol. vt ibi.] quod ad commodum
b actoris & ad præparationem iudicij regulariter reus nō tenetur dicere titu. vel cauſam ſuæ poſſeſſionis vt hic. ſed ad commodum ipſius rei, & ad victor iam obtinendam ſi actor fundauit ſuam intentionem vt eam excludat bene tenetur reus cauſatiuè ſi vult dicere & allegare. & etiam probare ſuæ poſſeſſionis cauſam meliorem & potiorem quàm ſit illa de qua actor docuit. ita loquitur contra. & eo modo ſolue ſequens contrarium de l. in ciuilem. infra de furt. In eadem ibi. [Item non cogitur dicere an ſit ſua. vt. ff. de rei vendi. l. in ſpeciali.] per hoc dicit Specu. quod actor. in ſuis poſitionibus & articulis non debet ponere vel articulare de iure rei, ſed de iure ipſius actoris. aliàs ſecus nō tenetur reſpondere. vt ipſe not. in titul. de articulorum exhibi. §.
7 nunc videndum. verſicul. Item agens. † In gloſſ. ibi. [ſed an poſſideat.] cogitur etiam conuentus rei vendi. per rationem quæ ponitur in l. qui petitorio. ff. de rei vendi. & l. qui ſeruū. §. in iure. de interroga. actio. & ſi mentitus fuerit, quia dicit ſe non poſſidere: cum tamen poſſideret, punitur: quia poſt. perdit. & tranſ-
8 fertur in actorem. vt in l. fina. ff. de rei vendi. † Sed extra gloſſ. op
c po. contra primum dictum de c. ordinarij. de offic. ordin. libr. vj. Sol. ille qui poſſidet beneficium eccleſiaſticum, quo non poteſt licitè poſſidere ſine canonica inſtitu. vt in c. j. de regu. iur. eod. libr. bene cogitur epiſcopo dicere & oſtendere titu. ſuæ poſſeſſ. non alteri priuato volenti agere contra eum iſta lex loquitur in ꝓphanis, quæ poſſunt licitè poſſideri ſine aliquo ti. & qn̄ ad inſtātiā actoris Iudex iterrogabat, nō ex ꝓprio officio. veniamus
9 ad gl. mag. † Gl. magna debet recitari p̃ duas quæſtiones principales. Prima eſt quare cōuentus rei vēdi. ſufficit q̃ rn̄deat an poſſideat vel non poſſideat, & ſi poſſidere ſe dicat, non requiritur q̃ dicat ex qua cauſa: ſed in peti. hære. bene requiritur q̃d dicat an poſſideat tanquam hæres: an tāquam ſimplex poſſeſſor. dicit Bul. quod in rei vend. ſufficit q̃ actor ſciat an reus poſſideat vel non poſ. quia ſi non poſſidet ſcit q̃ agere nō poteſt, ſi poſſidet, ſcit q̃ agere poteſt: qualitercunq; poſſideat. ideo interrogatio de qualitate poſſidendi eſſet ſuperflua. ſed in peti. hęredita. non ſic: quia non ſufficit agere volenti ſcire quod poſſidet, niſi etiā ſciat ex qua cauſa poſſidet: quia poſſet poſſidere titu. & ſic non poſſet agere. vnde expedit actori ſcire cauſam poſſeſſionis. tantū ergo operatur ſimplex poſ. in rei ven. quantum modificata in peti-
10 tio. hære. † Secūda quæſtio eſt. qualiter debeat fieri interrogatio in peti. hæred. & qualiter debet fieri reſponſio. In iſta quæſtione fuerunt tres opi. prima fuit Bulg. qui adhærendo huic tex. in l. dicit q̃ debet fieri alternatiuè. ſ. an poſſideat pro hærede: vel pro poſſeſſore: & eodem modo debet ſequi reſponſio: cū debeat adaptari ad interroga. vt l. qui interrogatur. ff. de interro. acti. & ſic dicatur ille tex. non loquitur alternatiuè, quia non ponitur hęc dictio vel. ſed dictio an. ipſe reſpōdebat q̃ deberet fieri duplex alternatio. ſcilicet in quolibet verbo vna. hoc modo. poſſides te pro hærede, vel pro poſſeſſore, & ſi reſpondeat nō poſſideo pro hærede. iterum interrogatur non poſſides pro hærede, nec pro poſſeſſore. Breuiter Ioan. & Azo. & Hugo. reprobant opi. ſic dicentes q̃ reſponſio debet eſſe certa: aliàs non. admittitur vna l. certum. ff. de confeſsis. ſed alternatiua parit obſcuritatem. Gul. de Cu. ſuſtinet Bulg. nam tunc parit obſcuritatem quando non eſt idem in vno de alternatiuis quod in altero. ſed quādo eſt idem tunc ſecus. vt in l. quod ſi dubitet. ff. de acqui. hęre. vbi eſt bona tex. & in l. Gallus. §. ſi eius. de liber. & poſthu. ſed hic eſt idem in vno quod in altero. quia ſiue poſſideat pro hærede, ſiue pro poſſeſſore, poteſt conueniri hac actione: ergo actor redditur certus ex illa reſponſione. Pla. autem dixit quædam verba ſatis obſcura: & ſemetipſum non intellexit. quæ gloſ. ponit hic: ſed Ioan. & Azo. dixerunt quod ipſe ſomniauit. & Azo dixit in ſumma q̃ merebatur volui in ſceno. ipſe autem Placē. in ſua ſumma dixit q̃ qui aliter intelligit, q̃ ipſe decipitur: & inſanit. Bar. dixit pocat mihi Pla. nam per legem quam ipſe allegat. j. de probat. qui poſſidetis ipſe ſentit & loquitur de reſponſione quā facit ad commodum, & ad excludendum actorem. nos loquimur de illa quā facit ad commodum actoris: & ad præparandum ſibi viam agendi. Ioan. ergo & Azo dant aliam practicam. quod non ſit interrogatio alternatiuè: ſed de ſingulis per ſe: & ſimiliter reſponſio. Et primò debet interrogari an poſſideat, vel non: & ſi dicat ſe non poſſidere: vlterius non interrogatur: quia ſcit actor quid agere non poteſt. ſi dicat ſe poſſidere, interrogatur an poſſideat tanquā hæres, vel non, & ſi reſpondeat q̃ ſic. vlterius non interrogatur: quia ſcit actor quod agere poteſt ſi dicat quod non. Item interrogatur qualiter poſſidet. & ſi nonvult dicere, vlterius non interrogatur: quia ex tunc apparet q̃ poſſidet pro poſſeſſore, & ſic agi poteſt. Si verò dicat q̃ poſſidet titu. vlterius interrogatur à quo habuit titulum: vt ſciatur an valeat, vel non valeat: quia ſi non valet non habetur pro titulo: & poteſt cōueniri tanquā poſſeſſor. ſecus ſi titulus probatur aliàs poteſt conueniri tanquā poſſidens pro poſſeſſore. & ita dicit Bar. quod practicatur in omnibus & per omnia. † Sed nunc quæritur extra glo. ſi dicat ſe poſſidere titulo. & vult probare an iſta exceptio impediet proceſſum, vt li non teneatur reſpondere libello quouſq; probauerit, vel non probauerit. doc. tenent quod ſic: tamen ſi non fuit interrogatus ante li. conte. vel fuit, & de titulo nō reſpondit, poteſt opponi in vna peremptoriæ ad ſententiam abſolutoriam conſequendam. vt dicimus in exceptione litis finitę. quę poteſt dupliciter opponi. vt in l. eleganter. §. ſi poſt. ff. de condi. inde. cōdemnabitur tamen in
11 expenſis quando fuit interrogatus, & noluit reſpōdere, vt ſ. dixit
12 ſecundū Guli. de Cug. † Item quæritur. quid ſi poſſeſſor poſt litem conte. acquiſiuit titulum, an excludit, agentem, vt ſic debeat abſolui ab obſeruatione iudicij. Illa quæſtio fuit diſputata Bonon. per quendam doc. iuuenem. qui determinauit q̃ titulus non poteſt: quia res erat effecta litigioſa per litis conte. & ſic nō poterat alienari. illam rationem reprobant Bal. & Ang. quia licet res litigioſa per poſſeſſorem cum quo eſt lis nō poſſit alienari: bene tamen poteſt ſibi alienari per alterum: quia hoc non reperitur prohibitum. Bar. determinat quod ſi acquiſiuit titulum ab illo qui non poterat conueniri petitione hæreditatis: vt quia habebat titulum, q̃ ille titu. prodeſt poſſeſſori: licet acquiſitus lite pendente, quia ſucceſsit in locum illius qui ſibi vendidit. ar. in l. ſi. §. ſi. ad velle-

velle. ſed ſi ab eo qui conueniri poterat: tunc ſecus. aliâs de facili excluderetur agens peti. hære. ſemper enim de facili conuentus ſi poſſet lite pendẽte acquirere titu. ab aliquo amico ſuo. † Vltimò quæritur quid in conuento actio. publiciana. quæ non datur cõ * tra poſſidẽtem qñ habet cauſam à diuerſis actoribus: vt l. * ſiue autem. §. ſi duobus. & §. fi. cum ibi plenè no. ff. de publiciana. an debeat interrogari an poſſideat cum titu. vel ſine titu. dicit Bal. & Guli. quod non: quia titu. quem prætendit conuentus nõ im pedit proceſſum in publiciana: ſed debet opponi advictoriã cau tio per modum exce. peremptoriæ &c. vide hic per Cy. qui val de fuit prolixus. per Guli. & Bal. qui multũ vtiliter & clare exa minant materiam huius legis ponendo multas alias quæſtiones volles. quæ non pertinent ad intellectum tex. & glo.

a ¶ Petitio hæreditatis eſt actio bone fidei. & ſic habet amplam naturam: & in ea ue nunt omnia quæ eſt æquum venire.

b Legatarij contra quem agant quando eſt controuerſia de hæreditate?

c Item creditores contra quem agant?

d Quid ſi ſcriptus hæres non poſſideat hæreditatem, & legata non erant ab inteſtato re licta? & nunc. 6.

e Quid ſi iudicium particulare moueatur ab altero ipſorũ litigãtiũ ſuper hæreditate? An tunc alter ex ipſis litigantibus poſſit mouere litẽ contra aliũ tertiũ tanquã hæres?

f Si petitor hæreditatis qui non poſſidebat fuit conuentus à creditoribus hæreditariis, quia ſe heredem aſſerebat & eis ſoluit: & poſtea ſuccumbat, quia poſſeſſor abſolui poterat ſibi ſuccurratur in recuperãdo quod ſoluit ab illo poſſeſſore & victore?

LEX XII.

CVm hæreditatis. † Lex iſta ẽ lex noua Iuſti. quæ corrigit iura ve 2
tera in quibuſdã. nam ſecundũ illa ſi erat quæſtio de hæreditate inter te & me. vel ſperabatur moueri ex iuſta & euidenti cauſa: puta eram actor, & tu reus, qui prætendebas te hẽredem inſtitutum, & ego dicebam teſtamentum nullũ, 3
& ad me ptinere hæredi. ab inteſta. & tu eras poſſeſſ. interim quouſq; ſperabatur moueri hoc iudicium vniuerſale. vel ſi erat motum quouſq; eſſet finitum. ſi aliquis tertius volebat mouere iudicium particulare contra alterum noſtrum tanquã contra hæredem puta volebat agere ad legatum ſibi relictum in teſtamẽto, vel volebat petere debitũ in quo tenebatur defunctus: ſi volebat agere contra te, poteram ego opponere pro meo intereſſe: quia aſſerebas te eſſe hæredem, cum ego ſim hæres. & ſi ferretur ſententia pro eo, reſultaret præſumptio contra me. & ſimiliter tu poteras excipere qd ſuper hæreditate pateris vel ſperas pati cõtrouerſiam, vnde non intendis ſibi ſoluere quouſq; ſcias an ſis hæres, vel non. & ſic pendente iſto iudicio vniuerſali tanquã maiore, debeant ſilere iudicia particularia: tanquã minora. vt in l. ſi quis libertatem. ff. eo. ti. & l. per minorem. ff. de iudicijs. eſt enim hoc magis ratione authoritatis: quia emanauit à ſena. conſul. qa erant centum numero: & magnæ authoritatis: & etiam quia vniuerſale. & ex hoc ſequebatur inconueniens, quod iudicia particularia minus differebantur & quod fiebant concluſiones interſcripteam hęredem & legitimum, ad impediendum particularia iudicia. & propter hoc emanauit iſta lex. quæ corrigit omnia vetera iura contraria dicentia. ſ. l. ij. ff. de exce. rei iudi. & l. qui cum hærede. de acti. & obli. & ſtatuitur quod ſi ſint legatarij, poſſunt agere contra hæredem ſcriptum: ſiue ipſe poſſideat. & ſi conueniatur ſiue nõ poſſideat & ſic agat vel aſſerat ſe hæredem. & ſic non poteſt contra aſſerere. & quod teneatur ſoluere recepta cautione de reſtituendo rem cum fructibus, ſi contingat eum ſuccũbere: vel legatarius poteſt expectare euentum litis. & hoc eſt in electione ſua ſi autem ſit creditor hæreditarius, poſſit agere contra quencunq; ipſorum vult & ſi cõuentus ſibi ſoluat, & poſtea 4
ſuccumbat, recuperare ab eo qui obtineat: vel per modum exceptionis ſi poſſidebat bona quę habent reſtituere vincenti: ſiue p modum actionis ſi non poſſideat: vel ſi non fuit vſus retentione vt agat actio. nego. geſt. vel condi. ex illa l. ſi autem fuit legata libertas: quia libertas poſtquã eſt data non poteſt reuocari, debet ſuperſedere per annum petens. & ſi interim finiatur quæſtio hæreditatis, apparebit an debeantur libertates vel non. ſi autem nõ finiatur, debebuntur libertates: nec reuocabũtur: licet poſtea appareat non deberi: quia teſtamentum erat nullum: ſecus ſi fuiſſet iuſtum. † Vltimò dicitur quod iſta actio eſt bonæfidei. Et primò ponit proœmium vſq; ibi. [ſi quis hęreditatis &c.] Secundò ponit ſtatutũ quando pendẽte iudicio ſuper hæreditate inter duos 5
mouetur particulare iudicium per legatarios: quorum legata ſoluta poſſunt retractari. & quæ legata non debentur: niſi teſtamẽtum valeat. & ſic niſi à ſcripto hærede poſſunt deberi. ideo non petentur niſi ab ipſo. vſq; ad ver. [ſi autem ex contractibus. Tertiò quando mouetur per creditores hæreditarios, quibus debetur in omnem caſum: ſiue valeat teſtamentum: ſiue non valeat. & ſic vel ab hærede ſcripto, vel à legitimo veniente ab inteſta. & ideo poſſunt agere contra quencunq; ipſorũ volunt: & ſi ille eis ſoluat, & poſtea ſuccũbat in peti. hære. repetit à victore, vel per viam reten. ſi erat poſſeſſor hære. vel per viam agendi ſi non erat poſſeſſor: nec talis creditor tenetur præſtare aliquam cautionem. quia tale ſolutum non poteſt fieri indebitum, qualiſcunq; ſententia ſequetur in quæ. hæredi. vſq; ibi. [ſi autem libertates.] Quartò quando mouetur iudicium particulare per ſeruos libertate donatos: in quibus non poteſt prouideri per modum cautionis: quia libertas ſemel competens ſeu data retractari nõ poteſt. ideo neceſſe habent expectare vſq; ad annum & ſi interim terminetur quæſtio de hæreditate. ſi quidam pronuncietur pro teſtamento: debebuntur vel directò ipſo iure, vel fideicommiſſariè per manumiſſionem hæredis ſcripti. Si autem contra teſtamentum, non debebuntur: ſed ſi non fuerit terminatum infra annũ: tunc fauore libertatis ipſo iure debeantur: nec retractabuntur: licet poſtea pronuncietur contrarium: ſi tamẽ tales ſerui geſſerũt negotia defuncti, tenentur reddere rationem: non hæredi. Hæc autem vera niſi pronuncietur teſtamentum falſum: quo caſu apparebit dictas libertates nunquam competiſſe: non autem retractantur iam competentes. † Vltimò dicitur q; illa eſt actio bonæ fidei, & ſic habet amplam naturam: & in ea veniunt omnia quæ eſt æquum venire. Circa primam partem, in qua ponitur proœmium. debes ſcire quo iura vetera variè loquebantur: in tantùm quod ſi reſultabat perplexitas. † ſi quæſtio de hæreditate erat inter te & me, & iterum creditores volebant agere cõtra te, vel cõtra me. nam quædam leges dicebant quod poterant. ff. ad Treb. l. cum hęreditas ex Trebelliano. in fi. quędam dicebant expreſsè contrà: quod debeant iſta iudicia particularia ſilere. & quod cõuentus poterat opponere excep. ne fiat præiudicium petitio. hęreditatis. vt ff. de excep. rei iudi. l. ij. & de actio. & obli. l. qui cum hærede. & ad Treb. l. ita tamen. §. quoties. & ff. eo. l. ſi quis libertatem. quídam dicebant quod legatarij poterant agere contra ſcriptum hæredem præſtita cautione euicta hæreditate legata hęredi: ſi tamẽ iam erat mota lis ſuper hęreditate, vel de proximo ſperabatur moueri ex iuſta cauſa: aliâs non tenebatur præſtare cautionem prædictam: quia minæ demouenda quæſtione poterant eſſe eluſorię. vt ff. ſi cui plus quàm per l. fal. l. ſi autem. in prin. quidam dicebant vel dicere videbantur quod ſi lis non erat adhuc mota: ſed ſperabatur moueri: non poterat moueri iudicium particulare: ſed ſi iam erat mota. i. inchoata: tunc ſecus. vt ff. de exce. l. ſi poſt moram. quæ lex videbatur contra rationem: quia ſi iudicium & vniuerſale antequam ſit motum ſperabatur moueri: poteſt impedire particulare iudicium: quod multò fortius eſt poſtquam eſt motũ. Propter ergo iſtas varietates emanauit iſta lex. & cum petuntur legata eligitur tertia via, vt poſsint peti ab hęrede deſcripto præſtita cautiõe. & ſic erat in eius arbitrio. & ita intelligitur tex. cum glo. in l. teſtamentum. ff. eo. ſed hodie eſt in arbitrio legatarij, agat vel differat vſq; in fin. litis: vt in iſto tex. ibi. [vel ipſe maluerit &c.] † Tertiò quæritur. iſta lex loquitur quando iudicium particulare mouetur à tertio cõtra vnum ex

litigantibus ſuper hæreditate. quid ſi moueretur ab altero ipſorum, contra alterum? die quod olim debebat ſuperſederi. vt l. nō diſtinguemus. §. ſi is. ff. de arbitris. nec per iſtam legē corrigitur
6 iſta lex: quia non loquitur dicto caſu. † Quartò quærit. quid ecō uerſo ſi alter ex litigantibus ſuper hæreditate vult mouere litem contra tertium tanquam hæres. puta contra debitorem hereditarium debitor opponit: ego neſcio an ſis hæres vel non: quia mouetur tibi quæſtio ſuper hæreditate, expectemus euentum li. ga poſſet fieri ſententia cōtra te. & nō haberent neceſſe ſoluere, qd iuriſ. videtur quod bene dicat per l. ſi debitor. ff. eo. & per l. ſi qs inficiatus. ff. depoſiti. & per l. quandiu. de bo. lib. & de carb. edi. l. iſti. §. miſſum. In contrariū ſi vult cauere de defendendo ipſum. & de reſtituendo ſi ſuccumbat, quod teneatur ſibi ſoluere. ff. depoſi. l. j. §. apud Iulia. Breuiter die quod ſi periculum erat in mora, auditur primo loco bonæfidei poſſeſſor, & eo negligente auditur petitor. ff. eo. l. ſi bonæfidei. ſed ſi non eſt periculum in mora, tunc poteſt ſoluere ſi vult recepta cautione. ſi nō vult, poteſt expectare finem li. ita debet intelligi ille. §. apud Iuli. ſūctis alijs. ll. in contrarium allegatis. & illa iura non ſunt correcta per hanc l. quæ non loquitur dicto caſu: ſed econuerſo: quando alter ipſorū à tertio cōueniebatur. & hoc vult glo. hic. quæ incipit. [aliud eſt.] Et eodem modo ſi erat periculum in mora, etiam iure veteri 8 poterat tertius creditor mouere litem cōtra alterum ipſorum. & ita intelligitur tex. in l. cum hæreditas ex trebel. in fi. ff. ad Tre. Quintò quæritur. quid ſi lis erat finita? Reſpondeo tunc nō ob. exce. volenti mouere iudicium particulare, etiam iure veteri. & iſte eſt caſus in l. ſi poſt litem. ff. de exce. ſecundū vnam lec. & ibi tangitur per Bar. de iſta materia. & ſi erat finita per trāſactionē, contra quem ipſorum debebat agi, & debebat hodie. dic vt in l. ſingulari. ff. de tranſ. l. controuerſia. Vltimò quæritur. quid ſi lite pendente mouetur rei vendi. contra alterum ipſorum. Reſpondeo etiā iure veteri non ob. exce. Si mouebat ex alia cauſa quā ex cā teſtamētī: quia non mouet tanquā cōtra hæredem: ſed tanquam contra poſſeſſorem. vt l. ex eo. §. fi. ff. ad exhi. & de hoc eſt glo. in d. l. ſi poſt litem. quæ intelligit ita ſecundū vnam lect. Or ſufficiant iſta. & remanent expeditæ quaſi omnes gl. In glo. quę incipit [aliud.] in fi. Tu ſolue melius aliud contrariū de l. ſi poſt. quod ibi loquitur quando iudicium vnuerſale erat motū & terminatum pro eo quis volebat mouere particulare contra tertiū. & ſic illi tertio nō competit exceptio. & hoc patet ex illo tex. dū dicit futuri enim iudicij, non facti. nam tunc dicitur factum qñ eſt terminatum. ſi autem non eſt terminatū, tunc ſiue non ſit inchoatum, ſed ſperatur: ſiue ſit inchoatum, multòmagis non pōt moueri per illum contra tertium niſi res ſit peritura, vel periculum ſit in mora. vt d. l. ſi bonæfidei. & illa eſt vera lectura illius l. ſi poſt. quæ non corrigitur per iſtam. & eſt prima lectu. poſita. in in gl. In gl. ſeq. in ver. [Item per hoc.] Iſta glo. quęrit quādo agit legatarius. tex. dicit quod debet agere cōtra hæredem ſcriptum. quid ſi res legata non poſſidebatur per eum: ſed per legitimum? glo. tenet quod tunc etiam debeat agi contra ſcriptum: ſiue agatur actione ex teſtamento, ſiue rei ven. ex cauſa legati. nam ſi teſtamentum non valeret, neutrum iſtarum haberet contra poſſeſſorem qui eſſet hæres ab inteſta. quando autem nō agitur per legatarium: ſed per creditorem, puta per deponētem, vel commodantem. quidam dicunt quod debet agere contra poſſeſſorē. gl. tenet quod poteſt agere contra quencunq; vult. vt in ver. [ſi autē ex contractibus.] & iſta eſt verior. non ergo habet neceſſe ſeq poſſeſſorem ſi agat actio. perſonalis, quæ nō ſequitur fundum. vt l. ſi fideicommiſſum. ff. de iudi. ſed ſi ageret rei ven. neceſſe habet
7 agere cōtra poſſeſſorē rei, nō tanquā cōtra hæredē. † In ver. [ſin autem ex contractibus.] circa fi. quæritur, ſi petitor qui nō poſſidebat fuit cōuentus à creditoribus hæreditarijs. qa ſe hæredem aſcribat, & eis ſoluit, & poſtea ſuccūbit: qa poſſeſſor abſoluitur. qualiter ſibi ſuccurritur in recuperādo quod ſoluit ab illa poſſeſſore & victore: nā per viā retētionis non pōt ſibi ſubueniri. quia nō habet quē cōueniat. tex. dicit quod ſubueniē officio iudi. mercenario, vel nego. geſt. actione, vel condi. ex illa l. primū dictū intellige hoc modo. quia iudex non abſoluet reum & poſſeſſorem ſimpliciter: ſed cū illa adiectione q debeat refundere petitori id quod ſoluit. ex illa reſeruatione habebit ille actio. ex illa ſententia facit quod no. Bar. in fin. ante. ff. de eo quod certo loco. ſi hic non fecit, ſed ſimpliciter abſoluit. tunc ſi ille ſoluit nomine hęre-
ditario. ſ. lite pendēte: quo caſu videt ſoluiſſe p ſe. ſi cōtingat eū vincere: vel pro reo ſi cōtingat q ille vincat. & ſic aō gerēdi negotiū eius. vt dixi §. eo. l. de hæreditate. tūc habebit ne. geſt. act. p l. ſoluēdo. ff. de neg. geſ. Si verò nōie ſuo ſoluit, qa firmiter credebat ſe hęredē, nec erat fortè adhuc mota quęſtio: tūc qa nō habuit animū obligādi aliū. ſed liberādi ſe: ceſſat actio neg. geſt. & dabit̄ ſibi cōdictio ex iſta. l. dē ſi erat mota lis: & ipſe erat malę fidei: qa ſciebat ad ſe nō pertinere. nā adhuc ſubeſt equitas vt recuperet quod ſoluit, poſtquam ſolutio profuit vero hæredi. & tūc dat̄ adhuc cōdi. ex illa l. nō actio neg. ge. ꝓpter malā fidē. & ita declara gl. hīc poſitas. In ver. [ſi aūt libertates.] quęrit gl. q̄ ſi incipit [ſi ꝓnūtiet̄.] eo caſu quo. j. annū terminet qō hęreditatis. & pronuntiet̄ cōtra teſtamentū: an illa ſnīa lata cōtra hæredē ſcriptum faciat præiudicium illis quibus eſt relicta libertas. & gl. tenet q non: ſed quod requiratur alia ſententia. & hoc qñ ſnīa fuit declaratoria. puta q teſtamentum erat nullum: ſecus ſi reſciſſoria. puta q erat inofficioſum: qa tūc facit ius inter oēs. Tu dic ſecundū doc. q etiam qñ eſt declaratoria, poſtq̄ eſt lata cōtra hæredē, ad quē principaliter ꝓtinet defenſio teſtamēti, ꝓiudicat legatarijs etiā nō citatis: licet talis ſnīa nō faciat ius: qa nō faciat de aliquo nullū, ſed declarat. & ita no. in l. ij. ff. de exce. rei iud. ſecus ſi eſſet cōtra † vnū ex legatarijs: qa alijs nō ꝓiudicaret. In gl. q̄ 8
incipit. [qa tūc nō fiunt liberi.] quæro primo quæ ſit rō q qñ teſtm eſt nullū, nō tñ falſum. ſi quæſtio de hæreditate nō eſt finita infra annū, libertates cōpetūt tā directę quā fideicōmiſſarię, nec retractantur. licet poſtea pronuntietur nullū. ſecus ſi pronuntietur falſum. quia tunc nō dico quod retractent. ſed apparebit eas nunquam cōpetijſſe: Reſpondeo quia primo caſu libertatum hñt voluntatem defuncti, licet illa voluntas fuerit nulla. ſed lex de hoc non curat fauore libertatis & voluntatis defuncti conſeruandæ. in ſecūdo caſu nunq̄ habuerūt volūtatē defuncti. ſi lex ꝓpter ſolū fauorem libertatis non aſſiſtit libertati, nec facit eas competere. dicit tamen glo. q ſentia lata contra hęredem licet per falſitate non faciat præiudicium legatis libertatum. interim ge ſi illi non fuerunt reuocati. tu dic contra. vt dixi in præcedēti gl. Item opp. q ex falſa ſcriptura debeantur libertates. vt l. quamuis. de fideicō. li. & de l. cum ex falſis. de manu. teſt. tenet ſecūdū ſol. declarando eā hoc modo. quod ibi fuit relicta libertas per fideicōmiſſum in codicillis falſis. teſtamētū aūt nō erat falſum. & hæres ſcriptus manumiſit ſeruum: ex falſa tamen cauſa, qa credebat codicilos veros, valet manumiſſio: quia erat dominus ſibi: ſed ſi fuiſſet relicta libertas directò. & ſi nō interueniſſet manumiſſio, non cōpeteret dicta libertas ex dictis codicillis. & ſimiliter ſi teſtamentū foret falſum, & ſic hæres in eo deſcriptus non eſſet dominus, nō cōpeteret libertas etiā per fideicōmiſſum relicta & etiam ſi interueniſſet manumiſſio. vt in hac l.

De rei uendicatione. *Rubrica.*

De materia huius ti. vide plenè per Cy. ī l. j. §. de alie. iudi. mu. & in l. j. ff. de acqui. rerum do. Item qualiter dicitur quis acquirere dominium de iure ciuili. vide gl. de iure autem gentium quatuor modis efficitur dominus. qui habentur per totum titulum illum. ei verò qui efficitur dominus de iure prætorio, vt ecce ſuperficiarius: datur vtilis actio. & aliquādo dat̄ vtilis illi qui eſt dominus de iure ciuili, ver gentium. ſ. quādo vult agere contra illū qui nō poſſidet, ſed dolo deſijt poſſidere. vt in l. electio. §. fin. ff. de noxalibus. quia deficit vnum extremum de duobus quę requiruntur vt detur directa ſcilicet poſſeſsio ex parte conuenti. v. d. l. vnica §. de aliena. iudicij. Item datur vtilis aliquando cui non eſt dominus directus, vel vtilis. vt eſt ceſsionarius cui ceſſa eſt rei vendi. nam antequam adipiſcatur poſſeſsionem rei non eſt dominus, & tamen habet vtilem rei ven. vt plenè notatur in l. ſi culpa. ff. eod.

2 ☞ *Quod debeat quis operari ubi alimenta recipit.*
Seruus bonæfide poſſeſſus quando acquirat uero domino: & non bonæfidei poſſeſſori.
3 *Malafides ſuperueniens an impediat acquiſitionem?*
4 *Liber homo non poteſt poſſideri.*

LEX. I.

1 ETiam. per alienum. † Quia ad hoc vt poſsit quis agere rei ven. requiritur dominium ex parte ſua. vt in l. in rem. ff. eod. in iſta. l. cū ſequēti ponunt̄ duo caſus in qui-

in quibus efficitur dñs alicuius rei de iure gentium & sic pertinent ad titulum: licet non loquentur de rei ven. i. de actione. sed loquuntur de causa ex qua oritur: scilicet de dominio. & sic totus titulus de acqui. re. do. pertinet ad materiam huius titu. sed'm Bal. h. d. ista l. † Per seruum bonafide possessum acquiritur domi
1 nium ex duplici causa: licet possessor non sit dominus: scilicet ex re possessoris. & ex opera ipsius possessi. sed si est possessor malæfidei, etiam ex dictis causis non acquirit. sed tenetur restituere seruum vero domino cum omnibus acquisitis per eũ. † In tex. ibi. [per alienum seruum.] & etiam per liberum hominem bonafide possessum. vt in l. liber homo. de acqui. re. do. In tex. ibi. [vel ex operis.] hoc propter alimenta quæ pos. sibi ministrat. argu. ff. cõmo. in rebus. §. possunt. quia ibi debet quis operari vbi alimenta recipit. vt in l. sicut. ff. de ope. lib. & de do. inter virum & vxo. Sed si vir ex lana. secundũ Guli. extra istos duos casus, puta si instituaretur hæres à quodam tertio, vel si fieret sibi legatum, ac quireret vero domino: licet non possideat: nisi fuisset institutus, vel sibi relictum factum contemplatione possessoris: quia tunc videretur acquirere ex re pos. vt in l. sed si plures. §. in arrogato. de vulga. & pup. & l. aditio. de acqui. hære. In tex. ibi. [vti defensionibus tuis.] scilicet contra verum dominum serui, quem possidet vendicantem ipsum seruum: & etiam mancipia peremptа per eum de tuis nummis. nam seruum illum bene potest vendicare sed mancipia empta de pecunia tua non. † In glo. ij. opponi
2 tur quòd malæfidei possessor[a] acquirat ex istis duabus causis sicut bonæfidei: vt in l. qui scit. §. fi. ff. de viu. dicit glo. quod ista lex loquitur quãdo semper fuit malæfidei à prin. & ex postfacto. si autem à principio fuit bonæfidei. licet ex postfacto efficiatur malę fidei, talis malafides superueniens non impedit acquiri: vt in cõtrario: sicut nec interrumpit vsucapionem: vt j. de vsuc. transfer. l. hoc tamen verum in seruo alieno bonafide possesso. quia superiens malafides nõ facit quòminus adhuc possideat. sed in libero homine bonafide possesso superueniẽs malafides bene im-
3 pedit acquisitionem. quia desinit esse possessor. nã liber homo[b] nõ potest possideri: quia desinit esse possessor per scientẽ ipsum esse liberum. ff. de acqui. re. do. l. qui bonafide. certè ista lex ęquiparat illos casus duos. ideo glos. non videtur bene dicere, inquantum vult quod seruus alienus postquã superueniat malafides acquirit pos. imò non acquirit: sicut nec liber homo. dic ergo quod possessor nullum titu. habebat: & tunc superueniens malafides facit vt nihil sibi acquirat. vt in d. l. qui bonafide. ver. tandiu. habebat ti. & tunc propter superueniẽtem malam fidem nõ impedit acquisitio sibi fieri mero iure. vt in d. l. qui scit. §. fin. sed in effectu secus: quia tenetur restituere vero domino, qui potest illud condicere: non vendicare. nisi sit acquisitum ex repo. vt in l. præterea. ff. eo. de qua opponit gl. pe. quæ incipit. [imò videt.] & illam differentiam inter habentem titu. & non habentem sentit glo. no. in l. sed & si lege. §. de eo. ff. de peti. hęre. & l. Item Mela. §. fin. in eo. ff. ad l. Aquiliam.

1 Ille est dominus partis superioris ædificij qui est dominus partis inferioris: & an possideat sicut possidet partem inferiorem?
2 An fiat cedit solo?
Quid si ædificatur castrum in solo meo?
4 Quid si aliquis in solo meo ædificat sine calce?
5 Quando detur ædificium quod feceris super meo, non potes materiam ex qua feceris vendicare.
Quid si materia erat aliena?
6 Postquam ædificium est diruptum, si ædificaueris de tuo quando possis repetere?

LEX II.

SI inferiorem. † Ædificiũ qd' quis facit super alieno efficit illius qui est dñs eius sup quo ædificat: sed postquã diruitur dñium materiæ redit ad ædificantẽ: nisi habuerit animũ donãdi.
2 h. d. † No. primò quod ille est dñs partis superioris. ædificij qui est
c dñs partis inferioris. Si ergo ędificas sup muro meo, efficit meũ sed an ego possideã sicut possideo partẽ inferiorẽ. gl. hoc quęrit. dic qd' si ad partẽ superiorẽ nõ erat accessus nisi per inferiorem. ego qui possideo inferiorẽ videor possidere etiã superiorẽ: licet tu qui ædificasti me etiã patiẽte vtaris parte superiore: sed si erat accessus aliũde nõ possideo: licet sim dñs sed tu qui vteris parte superiore. ita no. in l. si duo. §. itẽ videamus. & §. Labeo. ff. vti pos. & optimè põt poni exemplũ in ciuitate Senarũ, in qua vidi dire
2 e ctẽ illum casum: quia domus sunt ędificatæ in plagijs. & habent aditũ ex parte superiori & inferiori. † No.
d etiam quod ædificiũ cedit solo.[d] & ad hoc semper allegatur. quid ergo si ędificatur castrum in solo meo? Respondeo dñium est meum. ita ponit Spec. in titu. de resti. domi. ver. quid si petatur ciuitas. vide per Innoc. in c. pisanis. de resti. spo. † Sed quid si aliqs
4 in solo meo ædificat sine calce, qd' vocatur murum siccũ. videtur quod non solo meo
c cedat. quia non videtur cohærere: cum de facili possit tamen amoueri. sicut est ædificium de ligno positũ super meo. vt l. si Titius. ff. de acqui. re. do. & hic in glo. j. contrarium tamen videtur verius. vt no. ff. cõmu.
5 prędio. l. si pręcario. per glo. & doc. † Tertiò no. quod quousq; durat ædificium quod fe
e cisti super meo, non potest materiã ex qua fecisti vendicare: quia nõ consideratur de per se quousq; ædificiũ constat: sed vnà cũ vniuersitate ædificij. vt in l. eũ qui ædes. de vsuc. hoc verũ si ædificasti de materia tua. si verò de aliena, dñs illius potest agere cõtra me actio. ad exhibendum. per quam cõsequetur à me æstimationẽ: nõ vt destruat ædificium. vt in l. in rẽ. §. Itẽ quæcũq;. ff. e. ti. & idẽ si ego de aliena materia ædificarẽ in
6 meo. † Quartò no. qd' postquã ædificiũ est diruptũ, si ædificaueris de tuo, potes repetere: & vẽdicare materiã. cui dominiũ redit ad te: quia nũc cõsideratur de per se: & hoc si nõ animo donandi: in dubio si ędificasti bona fide, credens solũ esse tuum: non videris habuisse animum donandi: sed si sciebas esse meum, tunc si habebas causam à me. quia tibi locaueram, idem. Si verò nullã causam habuisti à me, in dubio videris donasse impẽsam. vt in l. si seruus seruum. §. qui oliuam. ff. ad l. Aquil. iuncta l. habitator. ff. eo. tit. Sed pone quod ędificasti super area mea & per me possessa, clarum est quod dominium ædificij est meum: sed quid de possessione: dicunt doc. quod illam perdo. quia mutatur facies areæ: & amplius non dicitur area. & sic perderem vsumfru. ita & posses. glos. tamen videtur dicere quod possideo solùm. & tu superficiem.

a ¶ Malæfidei possessor. Adde Dy. Pe. de Anc. & doc. in regula possessor. de regu. iuris. libro vj.
b ¶ Liber homo. An liber hõ possit se obligare ad obsidiũ pro cã publica. vide per Innocẽ. in c. ex rescripto. de iureiuran.
c ¶ Super muro meo. Adde Cy. in l. granaria. ff. de actio. emp.
d ¶ Aedificiũ cedit solo. Adde insti. de rediui. in §. cum in suo Inno. in c. cũ olim. de priui. gl. in c. apostolicos. xij. quæstio. ij.
e ¶ Istã alternatiuam. Adde Bal. in l. supra inter. in §. officiũ. ff. ad aqua plu. arc. doc. in c. cũ decorẽ. de vi. & hone. cle. Rap. Cum. cõsi. xcvij. inci. stãte dicto statuto. eũdem cõsi. clxxvj. inci. statuto Papiẽsi caueat. Item ista alternatiua vel posita subiuncti uè includit similitudinẽ secundũ Bar. in c. sedes. in j. col. de re.

1 Potest quis uendere rem alienam in præiudicium ipsius uendẽtis ut obligetur ad tradendum: & transfert usucapiendi conditionem.
3 In uniuersalibus pretium succedit loco rei: & aliquando etiam in particularibus.
4 Si quis uendidit rem alienam. quando possit dominus habere ratam uenditionem, ut consequatur pretium? & nume. 5.
5 Re perempta uel præscripta, an possit eam ratificare in subsidium: ut consequatur actionem ad pretium?
6 Si res mea quæ fuit tibi donata ualebat quindecim, & tu eam uendidisti pro decem. ea perempta uel præscripta quantum repetam à te?
Quid si habeat causam onerosam, & eam plus uendidisti.
7 Si tantùm emisti quantum uendidisti, & percepisti, tot fructus qui æquiualeant pretio, quòd debeant cõputari in eo quod soluisti: ut cõueniaris ad pretium quod recepisti.
8 Si culpa possessoris esset perempta, quia mihi daretur actio. l. Aquilie contra eum, non possum agere cõtra uenditorẽ habentẽ causam lucratiuã, sicut si nõ esset perempta.
9 Sicut contra illum qui uendidit rem meam suo nomine possum agere ad pretium re peremptа, uel præscripta. ita & etiam contra illum qui de pecunia mea emit rem suo nomine in subsidium agere possum ad rem?
Quid in eo qui uendidit rem mihi obligatam?
Quid in eo qui exigit quod mihi debetur?

LEX III.

MAter tua. † Ista est lex solennis, & repetibilis. h. d. non potest quis vendere rẽ alienam in præiudiciũ domini sine consensu illius. ideo potest verus dominus rem ab emptore vẽdicare etiã non oblato pretio. si tamen postea ratam habet venditionem, vẽdita res est peremptа: vel præscripta. & sic verus dominus non habet regressum ad rem. potest agere contra venditorem ad pretium per actio. nego. gesto. hoc dicit. & est lex solennis, & repetibilis. & bene glossata. & habet materiam subtilem. In tex. ibi. [mater tua vel maritus.] hic poterat facere dubium. quia videbatur quod tam coniunctæ personæ potuissent præiudicare huic
2 dominæ: sed contrarium est. † In tex. ibi. [inuita vel ignorante.] Nota istam alternatiuam secundũ Bal. propter. id quod di-
e cit. j. de actio. nego. gest. quia non potest referri ad istum casum,

a ¶ Velle cuius eſt nolle. An inter velle & nolle ſit dare medium vide in l.j.§.ſcietiã. ff.de trib. quê tex. ad hoc alle. Bar. in l. licet circa mediũ. C. de iure delib.

qñ inuita & cõtradicente filia mater vẽdidit. poſtq̃ reprobauit cõtractũ, nõ põt amplius approbare: vt ex eo cõſequatur act. & ſic ad cõmodũ ſuũ licet poſsit ad ſuũ incõmodũ. vt repellat exceptiõe. vt habet in l. diſpẽſatorẽ. ff. de ſol. referẽ ergo ad caſum qñ ipſa ignorãte. In tex. ibi. [vẽdere iure nõ potuit.] ſ. ad præiudiciũ tuum de pñti. qa nõ potuit tibi aufferre dñiũ, & trãsferre in emptorẽ: ſed ad p̃iudiciũ futurũ nõ põt negari qn vẽdere potuerit ad tui p̃iudiciũ qa trãsfert in emptorẽ vſuc. cõditionẽ ꝓpter ti. qa nõ trãsferẽ. & ſic poterit emptor acq̃rere dñiũ in præiudiciũ ipſius filiæ ſimiliter bñ potuerũt vẽdere vt obligeẽ ad tradẽdũ ad præiudicium ipſorũ vẽdẽtiũ. vt in l. rẽ alienã. de cõtrahẽ. emp. ẽt ſi emptor erat malefidei. vt no. glo. no. in. l. ſi Ttiũ. in fi. ma. gl. ff. de pig. niſi res eſſet furtiua, vel vi poſſeſſa: & emptor ſciret. quia tũc venditor nõ obligareẽ ad trandẽdum. vt l. ſi in emptione. §. Item ſi emptor. ff. de cõtrahen. emp. &

3 hoc voluit gl. j. quam ita intellige. † In tex. ibi. [à poſſeſſore vẽdicare.] q. d. non autem agere cõtra venditorem ad p̃tiũ, ex quo põt vendicare rem: quia nondum cõſenſiſti. nec eſt res perẽpta, velpræſcripta. quia in actione particulari pretium non ſuccedit loco rei. quia licet ſis dominus rei venditæ non es dñs pretij: ſed venditor ex ſua negotiatione. ff. de hære. ven. l. venditor ex hæreditate. circa mediũ. iuncta l. qui vas. §. fi. ff. de fur. non ſic in emptione hæreditatis, quæ põt intentari ad pretium contra venditorem ſi res venditæ eſſent: nec enim ſunt p̃ſcriptę: quia in vniuerſalibus actionibus pretium ſuccedit loco rei. vt in l. ſi rem & pretium. ff. de peti. hære. & aliquando etiam in particularibus. vt ſi vendens habebat cauſam à dño pone depoſiti, vel commodati. vt eſt caſus in l. j. §. fi. infra depoſiti. q̃ tamen declara. vt infra p̃ Bar. in l. ſi cum ſeruum. in fi ff. ſi cer. pe. Itẽ in alio caſu bñ venditio rei in te eſſet facta ex quadam neceſsitate iniuncta à ſuperiore. vt ſi poſsidebas rem meã: & ſuperior te cõpulit ad ipſam vendendam vt daret militibus. nam poſſum à te petere pretium perceptum. quia tunc nõ habeo regreſſum à rem. vt l. Itẽ ſi verberatum. §. j. ff. eo, & ar. l. qui ſolidum. §. j. ff. de leg. ij. In tex. ibi [de ea venditione conſenſiſti.] ſcilicet tpe quo adhuc poteras rẽ vendicare: qa non perẽpta. nec præſcripta: ſed per iſtum cõſenſu perdis facultatẽ vẽdicãdi. & ſic facto tuo. & nihilominus agis cõtra vẽditorẽ ad pretiũ & hoc eſt difficile ad ſuſtinendũ. & tota difficultas gl. mag. & doc. cõſiſtit in hoc paſſu. Si aũt tẽpore quo ratum habuiſti non durabat facultas vendicãdi, quia erat res perempta, vel præſcripta: nõ habet dubium. nam etiã ſi nõ haberes ratum, poſſes in ſubdiũ agere contra venditorẽ ad pretium certę condi. generali. & etiam actione in factũ. quę datur ex. l. ſi & me & titium. ff. ſi cer. pe. quia concurrunt ambo qui requiruntur: qa venditor eſt locupletior ex re aliena: & quia domino non eſt cõſultum contra aliũ, & quia hoc contingit ſine ſui culpa. vñ etiam poteſt ratam habere venditionẽ, etiã nõ ſuo noĩe factã ſed ipſius vendentis in ſubſidium. & dabit actio. ne. geſt. vtilis vna cũ prædictis duabus per l. fi. ff. de neg. geſt. & illa eſt potius actio negotiorũ geſtũ eſt. ſed directa datur gerẽti. † Et no. q̃ ex illa alternatiua

4 apparet iſtum tex. ponere duos caſus vnum quando illa conſenſit tempore quo proprietas non erat perdita: ſed perditur nũc ꝓpter cõſenſum. alterũ qñ erat perdita. qa perẽpta, vel præſcripta. & ſic agitur in ſubſidiũ. & primus caſus recipit dubitationem maximam. Pro declaratione prin. gl. oppo. contra tex. dum dicit quod habendo ratã venditionem poteſt illa filia petere pretiũ ꝓceptum à matre venditrice. contra ſi mater vẽdidit ſuo nomine. non nomine filiæ, non poteſt filia ratam habendo vẽditionẽ acq̃rere actio. neg. geſt. quoniam ad hoc vt illa competat oportet q̃ negotium ſit ipſius ratum habẽtis. ſed non poteſt eſſe ſuum niſi ſit geſtum ſuo nomine. & tunc his duobus concurrentibus datur actio iſta. Si autem non fuit geſtum ſuo noĩe, licet poſsit habere ratum quo ad præiudicium ipſius ratum habentis. vt in l. ſi fundus. §. j. ff. de pig. & ſic vt perdet dñium: & repellat ab agendo contra emptorem: non ſic ad ſui vtilitatem, vt acquirat actio neg. geſt. ad pretium. & hoc eſt quod dicit lex. quod nõ eſt meo nomine geſtum ratum habere non poſſum. vt l. ſi pupilli. §. ſed ſi ego. ff. de nego. timore huius in gloſ. ſunt tres opinio. prima fuit Bald. qui fatetur contra. & dicit iſtum textum. debere intelligi in quantum dicit competere actio. nego. geſto. ſed ad pretiũ debere intelligi quando mater vẽdidit nomine filiæ. licet videatur diuinatio. Adde quod hoc in dubio videtur feciſſe quando non vendidit vt ſuã, ſed vt alienam ipſius filiæ per l. ab vno. §. de nego. geſt. & per l. in familię. j. fami. erci. ſi autem vendidiſſet nomine ſuo, fatetur contra Bul. quod ratum habendo faceret ſibi p̃ę iudicium. quia perderet dominium & rei ven. non tamen acquireret actio nego. geſto. ad pretium. & ſic mater lucrabitur pretiũ cum iactura filiæ. Sed contra de l. fi. ff. de nego. geſt. vbi datur dicta actio: licet venditor ſuo nomine vendiderit rem alienam. ne locupletetur cum aliena iactura. Sol. verum eſt in ſubſidiũ ſi illa res eſſet perempta, vel præſcripta. & ſic non poſſet dominus eã vendicare. tunc poteſt ratificare venditionem. & habebit actio. hanc ad pretium ſi venditor habebat cauſam lucratiuam. ne locupletur cum aliena iactura. nam & ſi ratam non haberet, competeret ſibi actio in factum ex equitate. l. ſi & me, & Titium. ff. ſi cer. pe. quia concurrunt ea quę requiruntur vt illa actio detur. ſ. quod venditor eſt locuplex ex re aliena, & qđ dño non datur regreſſus ad rem ſuam cõtra aliquẽ: ſed idem eſſet ſi daretur regreſſus: tamen ille cõtra quem daretur liberareẽ cedẽdo actio. vt ex. ti. l. cum fundus. §. ſeruum tuũ. In caſu autem iſtius l. tẽpore quo illa filia ratam habuit venditionẽ res ſua extabat & non erat præſcripta: quod patet. quia poſtea ſubiicitur in tex. alius caſus quãdo erat perempta, vel præſcripta. dum dicit. [vel alio modo proprietatẽ eius amiſiſti.] cũ ergo habet regreſſum ad rem ſuam cõtra poſſeſſorem: licet per ratihabitionem ipſum perdat: quia hoc cõtingit facto & culpa ſua, ſibi imputet vt non poſsit agere ad pretium ex illa æquitate: quæ nõ habet locum niſi qñ ſine culpa ſua res eſſet perempta, vel præſcripta. iſta fuit opi. Bul. quã ſeq. & doc. videnẽ tenere. ſecunda fuit opi. Mar. cui viſum fuit ſatis iniquum quod illa mater debeat lucrari pretium, & filia debeat in damno remanere, licet ſui culpa & facto ratam habendo vendi. tempore quo poterat rem vẽdicare ceciderit à dño. tñ adhuc æquius eſt qđ mater teneatur ſibi reſtituere pretium: ne lucretur cũ iactura filiæ quã qđ propter iuris rigorẽ filia remaneat in dãno, & ipſa in lucro. & iſto modo intelligit iſtũ tex. dicens hic eſſe caſum qđ etiam ſi venditio nõ fuit facta nomine filię, ſed nomine vendentis, & etiam ſi res extabat non perempta, nec præſcripta. & ſic non habet ratificare in ſubſidium, ſed ex mera voluntate, ex quo non ratificatur. & per hoc perdit dominium. & habet actionem nego. geſto. ſicut ſi ratificaſſet poſtquam eſſet perempta, vel præſcripta. & quod iſte tex. loquaẽ in eo caſu quo mater vendidit nomine ſuo, & non noĩe filiæ, ſatis colligitur hic. qa copulantur duo caſus. ſ. quando ratificauit re extante & nõ præſcripta, qñ erat perempta, vel præſcripta: ſed hoc ſcđo caſu tenet ſi venditio ſit facta nomine vendentis, datur actio ad pretiũ vel nego. geſto. ſi ratificauit in ſubſidiũ. vt d. l. fi. quæ ſic debet intelligi. vel in facto ex æquitate dictæ l. ſi & me & Titium. ergo & eo. primus caſus quãdo ratificauit re extante, & non præſcripta, debet intelligi qñ venditio fuit facta nomine vẽdentis: nec põt mater imputare filiæ quare ratificaſti, cum poſsis agere ad rem tuam: quia culpam filiæ ex qua ipſa mater lucrum ſentit, imputare ſibi nõ poteſt. vt in l. cum fundus. ff. de iure dotium. & ꝓpter iſtam rationem do. Ray. ſequitur opinionem Mar. licet Guil. de Cu. & alij contrà. quæ etiã mihi videtur vera per iſtum tex. Sed do. Ray. dicit quædã alia quæ non placent. videlicet quod illud negotium non eſt negotium filiæ ratihabitione: ſed re ipſa. ſalua pace. quia ſi eſſet re ipſa, etiam ante ratihabitionẽ daretur actio nego. geſt. quod tamen non eſt verum. quia niſi ratificet eam, non habet ſic. & dicitur negotium ſuũ ratihabitione. nam re ipſa diceretur, ſi in re mea aliquam impenſam feciſti, ex qua melioram eſt. & tunc habes actio. antequam ratificẽ: vel ex quo eſt determinata: & tunc ſtatim habeo actionẽ, etiã ſi nõ ratificem: imò tunc magis. † Itẽ truffaẽ de eo qđ cõiter dicuntur gloſ. & doc. quod re

5 perempta vel præſcripta poſsit dñs ratificare in ſubſidiũ, ex qua conſequeẽ actio. ad pretium. quia nulla l. hoc cauetur qđ requiratur iſta ratihabitio. cum etiã ſine ea detur actio ex l. ſi & me & Titiũ. & quia non põt tũc dñs cõtractũ improbare, vt agere poſsit ad rem ſuã. ergo nec debet poſſe approbare, vt agere poſsit ad

a pretiũ: quia eius eſt velle, cuius eſt nolle. * vt in regula iuris cano. doc. & glo. nõ ſine cauſa dicunt neceſſariã ratihabitionem quia lex ſi. de nego. geſt. vt conueniat tit. dum dicit poſſe peti pretiũ, debet

debet intelligi per actio.nego.gest.sed illam non pōt habere,nisi negotiū sit suū sed non pōt esse suū si non ratificat.nec ob.quod non pōt improbare,quia illa ratificatio fingit fuisse facta tēpore quo poterat improbare.& sic antequam esset perempta,vel præscripta. Tertia fuit opi.glo.quæ ponit tres casus. Primus.si re extante & nō præscripta venditio fuit facta nomine vendentis. & sic per errorē facti ratificauit.quia credebat eam factā noīe suo: cū esset facta nomine vendētis.& tūc talis ratificatio nō valet.& pro nō facta habetur:vnde ea nō obstāte pōt vēdicare rē.& hoc præsupposito nō pōt agere ad pretiū.per regulā qd' in particulabus pretiū nō succedit loco rei.& per aliā qd' pretiū redactum per te ex re mea nō est meū,sed tuū tibi acquisitū ex tua negotiatione sicut res empta ex pecunia mea nō est mea sed tua.vt j.e.si ex ea.† Secūdus qn ratificasset per errorē iuris.quia bene sciebat qd' venditio nō erat facta suo noīe:sed noīe vendentis.credebat tamē qd' hoc nō obstāte posset agere ad pretiū eā ratificando.cū tamen non posset retēta opi.Bul.& tūc videt velle glo.qd' mero iure præiudicet illa ratificatio.nō tamē in effectu. quia si agit ad rē,& opponat exceptio de ratificatione.replicabit de dolo. doc. reprobant hoc dicentes qd' imò præiudicat cū effectu:quia perdit dominium:& sic nō pōt agere mero iure:ergo nec replicare. quia replicatio dat ad sustinendā actio.quæ cōpetit.vt l.sub prętextu.la j.ſ.de transſed hic nulla cōpetit.ergo nō est locus replicationi.per illā l.error enim iuris nocet qñ vtercp tractat de damno vitando.vt in l.si fideiussor.§.nō malè.ff.man.& hic tam filia quā emptor tractant de dāno vitando. dicunt tamē per aliā viā succurri filiæ ad pretiū.qd' dic vt hic per Cyn.qui satis inuolutè loquitur.Guli.de Cu.dicit ipsam veritatem.cp imò nullo modo præiudicat illa ratificatio facta per errorē iuris,quòminus agere possit ad pretium: sicut quādo per errorem facit. ꝓpter defectū causæ finalis:quia ideo ratificauit qd' sperabat posse pretiū repetere.si ergo teneamus opi.Bal.cp non pōt deficit causa finalis ꝓpter quā facta est:ergo & ipsa deficit.& sic idē qd' in casu præcēdenti,qd' poterit agere ad rē: & non ad pretiū si verò ratificatio est facta ex certa scientia.quia sciebat venditionem non esse factam suo nomine, & etiam sciebat cp eam ratificando perdebat dominiū.& non poterat agere ad pretiū, tunc opi.Bul.est vera. qd nec ad rem agere poterit:propter ratificationē.nec ad pretiū, propter iuris rigorē.& sibi imputet cur ratificauit.in dubio autē quia nō præsumitur animus donandi,potius videtur ratificasse sperans posse pretiū repetere.& sicut per errorē iuris: vnde non præiudicabit quin possit repetere.& hoc in ratihabitione expressa.Idē in tacita.cū agat ad pretiū,cū agere non possit:qa per hoc nō videtur ratificare venditio.& hoc voluit glo.in sequēti versi. [Item quid si tantū petij pretiū &c.] Nec ob.l.j.de fur.j.quia ibi competebat actio ad pretiū ex contractu serui.ideo pretiū petendo videt ratificasse contractū serui:sed hic nō competebat actio nego.gesto.ad pretiū.ideo si pretiū petijt,& sic elegit viam incōpetentē,potius videt per errorem elegisse.& sic poterit agere ad rem succūbendo in pretio:aliās secus. ista sunt quæ colliguntur ex glo.vsq; ibi. [Itē si tu vēdidisti.superuenit Bar. qui tenet opi. Mar.per aliā viā quā Mar.faciat hoc modo. Mar.vult qd' si vēdidisti rem meā tuo noīe, & ego ratā habui venditionē re extante.& nō præscripta,cp ego habeam actio.nego.gest.ad pretium. ne sim in damno,& tu in lucro.tanquā gesseris negotiū meū. & sic sensit de actione nego.gest.cōtraria:quę dat ei cuius negotiū eſ gestū. Bar.dicit ego intelligo alio modo,qd' mihi det actio nego.gest.directa: quia ego ratā habēdo venditionē gero negotiū tuū ipso gestu:quia libero te ab actione de euictione: quia teneris emptori si nō ratificassem.sed agerē rei ven.vnde sicut quādo soluo pro te,& te libero,gero negotiū tuum ipso gestu, & repeto qd' solui per actio.nego.gest.vt in l.soluēdo.ff.de neg.gest. & l.quæ vtiliter.§. fi.& actio directa quæ dat gestori. ita & hoc ad pretiū.Sed ponamus quod non tenebaris de euictione: quia emptor sciuit rem alienā:certè cessat ista ratio:& sic opi.Bar.nō est ꝓbalis:vnde reprobat hoc per Bal.per plures rōnes.quas hic vide.& etiā do.Rap.eam nō tenet.teneamus ergo opi.Mar.,put eam recitaui.quia sine dubio æquior est.de ipsa videtur casus in illa l.nolendo destruere tex. & à contrarijs de facili defensatur: quanquam doc.quasi omnes sequantur opi.Bul. or nunc habeatis difficultatē huius l.& est expedita glo.vsq; ibi. [Item si tu vēdidisti paruo pretio. In glo.ibi. [Item si tu vēdidisti.] glo.vsq; in fi.format quatuor qōnes,quæ nō cōcernū 1 casum.s.examinatū quādo vendidisti rem meā tuo noīe, & antequā esset perēpta vel præscripta ratificaui. & sic perdidi dñium facto meo.sed cōcernunt aliū casum,quando antequā ratificassem res mea erat perempta,vel prescripta.& sic possum in subsidiū agere cōtra te ad pretiū si habeas causam lucratiuā,vel actione in factū ex æquitate. d.l. si & me & Titiū. etiā nulla facta ratificatione.vel nego.gest.ea facta per l.fi.de nego.gest.Hoc præsupposito quærit glos.de quatuor.Primò quid si res mea quæ fuit tibi donata valebat xv.& tu eam vēdidisti,p x.ea perēpta vel præscripta quantū repetā à te.an x.vel xv.glos. distinguit an eras bonæfidei possess.ignorans rē esse meā,& repetam tantū x.an sciebas esse meā.& tunc xv.ista determinatio est bona:tñ aduerte.quia primo casu repetā x. de æquitate tm illius l.& sic ita demū si habeas cām lucratiuam: nec possum à te plus extorquere quā ex venditione redegeris: quia nō plus lucratus es.& bonæfidei pos.nō teneē nisi quatenus est effectus locupletior.sed si eras malæfidei: possum agere de rigore ad ipsam rem etiā si cām onerosam habebas:quia dolo desijsti possidere & sic haberis pro possessore.vt in l.parē.de regu.iur. & quia restituere nō potes,cōdemnaris ad verā æstimationē rei.quinimò quantū in litē iurauero.vt l.qui restituere.ff.de rei ven.& de pig.l.si fundus.§.in vendicatione.Et aduerte. nā dicunt qd' etiā contra illū qui habet cām onerosam si plus vēdidit quā ipse emerit, habeo regressum ad illud plus:quia in illo habet cām lucratiuā.facit l.si 7 donationis.ff.de cōtrahē.emp.† Quinimò dicit Guli.de Cu.no. qd' si tm emit quantū vendit.si tm tot fructus percœpit qui æqui ualeant pretio,dicit habere cām lucratiuā.& debent computari in eo qd' soluit.& sic poterit cōueniri ad pretiū qd' recœpit. Tene mēti. Dicit etiā qd' sicut re perēpta vel prescripta possum agere in subsidiū.ita nec perēpta nec præscripta. si tm cū difficultate possum agere ad rē.vt quia erat mobilis,& fuit vendita cuidā forēsi qui recessit cū ea.quia satis cēset perēpta in effectu.† Itē dicit qd' si culpa possessoris esset perēpta : quia mihi daret actio.l. Aquil.cōtra eū,nō possum agere contra venditorē habentē cām lucratiuā.sicut si nō esset perēpta:quia cessat rō æquitatis.ex qua mihi succurrit cōtra aliū ad oē interesse meū : licet nō ad ipsam rem:Tene mēti:quia ista sunt notabilia dicta & necessaria.& certè Guli.de Cu.fuit singularissimus hō. In scd'a qōne.glo.tene id qd' habet in glo.quia est clara.† In iij.q.in ver.[sed pone.]tñ secū dū Guli.qd' possit agi cōtra vtrūcp habentem cām lucratiuā,intelligе.i.cōtra quēlibet de per se.& si ab vno exegero,alter liberatur.ar.in l.semper.§.si in sepulchro.ff. qd' vi aut clā.nō tñ intelligas qd' simul.agam cōtra vtrūcp.vel qd' à quolibet possim extorquere.& idē videt dicēdū in vlti.q. Postremò sicut cōtra illū qui vēdidit rē meā suo noīe possum agere ad pretiū re perempta vel præscripta.ita & etiā cōtra illū qui de pecunia mea emit rem suo noīe in subsidiū agere possum ad rē.vt not.ff. de iure dotiū.l. ꝓculus.& de do.inter vir.& vxo.l.vxor marito.& ita limitat lex si ex ea.j.e.Idē in eo qui vendidit rem mihi obligatā.vt videt sentire glo.in l.j.ff.de distra.pigno.quid aūt in eo qui vendidit rem indebitā actione personali:glo.videt idē sentire in l.venditor ex hæreditate.ff.de hęre.vel actio.ven. Idem videt in eo qui exigit quod mihi debetur.vt no. in l.eius qui in prouincia.ff. si certum peta.in glo.super verbo nego.gest.

¶ Malæfidei possessor. Adde Dy.Pe. de Anc.& Feli. in regula possessor de regu. iuris.libro vj.

LEX IIII.

ADuersus.† Ita demū pōt quis rē suā vendicare si non est vsucapta,vel prescripta.hoc dicit.Et no. hic cp olim mala fides vēditoris nō nocebat emptori,quominus posset vsucapere vel præscribere:si erat bonæfidei.hodie secus.vt in authenti.malæfidei.j. de præscriptio.longis tempo.

☞ *Malæfidei possessor de quibus fructibus non teneatur?*
Si faciat aliquam impensam de nouo,an videatur donare?

LEX V.

DOmum.† Malæfidei possessor* tenet de fructibus perceptis, & quos percipere potuit. & expensas nō recuperat:nisi fuerint necessariæ.quas recuperat per retentionē:nō per actionem.nisi fuerint vtiles. quas recuperat per abrasionē. dummodo possit fieri sine læsione rei.hoc dicit.& materiam istius l.quantū ad primā partē

a ¶ De expẽſis nõ neceſſarijs. Adde quod poſſeſſor malæfidei nõ repetit expenſas per actionem nego. geſto. ſecundũ Bald. in l. mãdatũ. in fi. C. de nego. geſt. & per Bar. in l. in fundo. ff. de rei vendi.

b ¶ Expenſæ vtiles. Quæ dicantur expẽſæ neceſſariæ. vide gl. in l. ſi ſeruos. ff. de pig. actio. l. j. & ſeq. ff. de impẽſis in re. dõ. hac. glo. ſ. in c. vt præteritæ. de elec. & quę dicantur expenſæ. in ſtæ vide per Bald. in c. cũ veniſſent. in vj. tol. de eo. qui mit. in poſ. & quæ dicãt expenſæ legitimæ vide per Pau. de Ca. in l. properandũ. in §. & ſi quidem. in vlti. nõta. C. de iudi.

c ¶ Eccleſia eſſe idem quod in minore. Ad de q eccleſia & minor æquiparãtur. vt eſt gl. & doc. in l. imperatores. ff. de re iu. a Io. de Imo. in l. quæſitum. ſuper gl. j. ff. e. ti. tex. iuncta gl. in c. auditis. de reſtitu. in integ. glo. in c. ex literis. de iureiur. doc. in c. cãm. de iudi. Spec. titu. de loca. in §. vj. verſi. xiij. & xv.

de fructibus, examina. vt plenè no. in l. ex diuerſo. in prin. ff. eo. & plenè per Cy. j. e. l. certũ. quantũ ad ſecundã partẽ. de impẽſis. Cy. examinat hic. ſed glo. & Bar. plenius. in l. in fundo. ff. eo. & continet quatuor dicta. Primũ vſq; ibi. [Eius autẽ.] Secundò vſq; ibi. [niſi neceſſarios.] Tertiũ vſq; ibi. [Sin autẽ vtiles.] Quartũ vſq; in fi.† Circa primum occurritur dubitatio: an teneatur de fructibus non perceptis ſeu perſonalibus quos percipere potuiſſet ipſe, vel quos dñs potuiſſet fortè percipere tantũ plus quã alter. tex. hic vult q teneaꝫ ad illos quos ipſe poſ. potuit pcipere, & nõ percepit. ſed tex. in l. ſi nauis. ff. e. dicit de illis quos percipere potuiſſet dñs ſi rẽ ſuã habuiſſet. dicunt doc. q tantũ eſt dicere vnũ quantũ alterũ. & ſic referamus nos ad illud qd cõiter potuiſſet percipi per quẽlibet hominẽ. & ita fiendũ eſt. non autẽ ad illud qd ex ſingulari induſtria alter eorũ potuiſſet percipere. nã de illo nõ debet haberi cõſideratio. argu. in l. ij. ff. ad l. fal. quia diceretur, puenire potius ex negotiatione quã ex re. Secundũ dictũ huius l. debet intelligi de expẽſis non neceſſarijs, nec vtilibus: vt differat à tertio & quarto dicto. & ſic de merè voluntarijs: ex quibus nulla vtilitas percipitꝫ. pone exemplum in picturis. & illas malæfidei poſ. non recuperat nec per modũ ac. nec per viã retentionis, nec per viã abraſionis. vt colligitur hic dum dicit. [nullã habeant repetitionẽ.] iuncta gloſ. quia videt donatæ. vt in l. ſi ſeruus ſeruũ. §. ſi oliuã. ff. ad l. Aquil. & hoc ſi impẽdit tanquã in re propria: ſecus ſi tanquã in re aliena. quia cenſere tur voluiſſe gerere negotiũ illius. Si tamẽ ex hoc res aliqualiter plus valeret. vt colligit hic. dum dicit. [non eorũ negotiũ gerentes.] facit l. ex duobus. ff. de nego. geſt. Tertiũ dictum debet intelligi de expenſis neceſſarijs, quibus nõ factis res fuiſſet peritura: vel deterior futura. ſiue conſiſtant in faciendo de nouo, ſiue reficiendo vetus. nam ſi eas non feciſſet, fuiſſet ſibi imputandum. & teneretur ad intereſſe: ergo non imputatur. & ſi fecit: tamen quia fecit tanquàm in re ſua, & ſic non habuit animum obligandi dominum, non recuperat per actio. nego. geſto. ſed per retentionẽ. & non per vim exceptionis. ſed officio iudicis. vt ff. de petitio. hæredi. l. planè. & in hoc differt à poſſeſſ. bonæfidei. qui tales expenſas recuperet per viam exceptionis. vt l. ſi in area. ff. de cõdi. indebi. Et aduertendum quia ſecundùm hoc ſi res in qua factæ ſunt non extarent, non eſſet quid poſſet retineri: ideo eas perderet in rei vendicatio. ſed in petitione hæreditatis, in qua veniunt omnia: licet illa res non extaret, poſſunt retineri aliæ res pro talibus impenſis neceſſariò factis. vt in dicta l. planè. cùm l. præcedenti.† Quartum & vltimũ dictum debet intelligi quando ex-
§ b penſæ vtiles ᵇ conſiſtunt in reficiendo vetus ædificium: non in faciendo de nouo. Si autem in faciendo de nouo, viderentur donatæ per poſſeſſorem. vt l. adeo. §. ex diuerſo. ff. de acquiren. rerũ dominio. & ſi etiam non poſſet abradere, Item debet intelligi quando ex abraſione aliquam vtilitatem conſequeretur abradens. alias abradere non poſſet. Pone exemplum in picturis. nã videtur hoc ſolùm facere vt ſibi noceat, non vt ſibi proſit. & hoc probatur in l. in fundo. circa finem. ff. eo. Tertiò debet limitari iſte tex. ſi aliquid eſſet adiunctum per applumbationem, id eſt per diuerſam materiam. vt ædificium ſolo. ſi verò per ferruminationem, id eſt per eandem materiam, vt ſi fierent plantationes, vel ſeminationes: quia poſtquam radices emiſerunt vniuntur cum terra, & efficiuntur eadem materia. vel ſi fimus fuiſſet appoſitus, non haberet locum abraſio. vt ff. eodem. l. ſi fundi poſſeſſor. & nota infrà eod. l. ſi quis ſciens. quid autem in bonæfidei poſſeſ. die vt dicta l. in fundo. ff. eodẽ. ſatis vtiliter. & nota maximè per Bar. In gl. ibi. Sol. [ſpeciale in fure.] vel dic ſpecialiter in expenſis alimentorum: quæ licet ſint neceſſariæ, tamen non recuperantur à malæfidei poſ. quia videntur donatæ fauore alimentorum. In gl. ibi. [l. ſi in area.] in fi. ille tex. potius concordat. quia dicit quod per retentionem recuperantur: non alio modo nec curo an conſiſtant in nõ faciendo de nouo, vel in reficiendo, quando erant neceſſariæ: ſed ſi non erant, licet eſſent vtiles, bene adhibetur dicta diſtinctio. vt ſ. dixi.

LEX. VI.

1 Si ex ea.† Res empta per alium de pecunia mea ſuo nomine eſt ſua. ideo non poſſum eam vendicare hoc dicit. debeo ergo condicere pecuniam: quia pro conſumpta habetur. & hoc verum niſi in ſubſidium: vt quia ille non eſſet ſoluendo. nam poſſem vẽdicare rẽ vtili rei ven. à quolibet poſſeſſore, ar. ff. de do. inter virũ & vxo. l. marito. & no. in l. proculus de iure dotium. & tetigi ſuprà eo. l. mater. ſicut in ſubſidium poſſem petere pretium redactum ex re mea. licet non ſit meum vt in dicta l. mater. Fallit etiam quod hìc dicitur in caſibus. ſpecialibus. qui notantꝫ. infrà eodem. l. ij (vt proponis.)

2 ☞ *Natus ex libera quantum ad honores & dignitates ſequitur conditionem patris & non matris.*

LEX. VII.

1 Partum.† Partus ſequitur ventrem: vt cuius ẽ ancilla, eiuſdem ſit partus. hoc dicit. Si ergo ancilla mea exiſtens penes te concepit ex libero homine, ille partus non eſt tuus: licet ſis bonæfidei poſ. & ſic debeat lucrari fructus, quia partus propter dignitatem hominis non dicitur eſſe in fructu. vt l. in pecudum. ff. de vſuris. nec eſt liber licet conceptus ex libero homine quia in hoc non ſequitur conditionem patris: ſed matris: pertinet ergo ad me iure
2 dominij.† ſed natus ex libera quantum ad honores & dignitates, ſequitur conditionem patris: & non matris. vt hìc in gl. & tionem dſuerſitatis tangit hìc Cyn.

3 ☞ *Si aliquam rem emis meo nomine, etiam de pecunia tua, an acquiras mihi dominium & poſſeſſionem?*

LEX. VIII.

1 Si vt proponis.† Res empta ex pecunia militis licet non nomine militis poteſt ex ſpeciali priuilegio militis vendicari. hoc
2 dicit. & etiam agi mandati, vel neg. ge. h. d.† In tex. li [quædam nomine ſuo.] hìc loquitur militi ſed ſi nomine militis fuit comparata, nulla ſpecialitas videtur in milite: quia idem in quocunq; alio. quinimò ſi aliquam rem emis meo nomine, etiã ſi de pecunia, tua acquiris mihi dominium & poſſeſ. vt in l. per procuratorem. de acquir. poſſe. verum eſt quando hoc fuit actũ inter ementem & vendentem. aliàs licet aliquis pro me emat aliquam rem, hoc tamen non acto inter ipſum & venditorem, ſed in animo ſuo, vel inter ipſum & me duntaxat, non acquirit dominium mihi. ſed ſibi. licet per actionem mandati teneatur ad transferendum in me dominium. vt l. res ex mandato. ff. de negre. do. & l. ſi ita quis. §. Seia cauit. ff. de verbo. obliga. Fallit in milite ſi de pecunia eius fuit empta. aliter ſecus & iſte eſt caſus ſpecialis. l. notabilis. & ſic poteſt vendicare. & cum rei vendi. etiam cõcurrit actio mandati, & neg. geſt. & intellige de milite militãte, qui prohibetur negotiari per ſo. vt in l. milites agrum. ff. de re militari. ideo in compenſationem ſortitur hoc priuilegium: ſecus ſi nõ militabat. ſed erat in domo propria: quia tunc poſſet mercari per ſe ſecũdũ Gul. de cu. Itẽ glo. hìc ponit alios caſus, quos dicit eſſe ſpeciales. l. in minore. Tu dic hoc verum quãdo emitur ab adminiſtratione minoris. ſecus ſi ab alio ſecundùm doct. & ita loquuntur leges allegatæ in gl. & reprobatur in l. filiæ. & ibi tangitur per gloſſ. ff. de ſolu. ſed Guli. & Bald. idem dicunt in milite quia loquitur hìc de adminiſtratore eius. alij tenent eſſe idem à quocunq; ematur. Item alium caſum ponit glo. in eccleſia. Do-
c ctio. dicunt in eccleſia eſſe idem quod in minore. ſ. vt ſit ſua. quido fuit empta per ſuum adminiſtratorem: licet hoc non acto ex venditore. ſecus ſi per alium in ſubſidium. Item addit gloſ. alium in viro & vxore. ſed doc. dicunt eis non acquiri niſi in ſubſidium & ſic iſti caſus non ſunt ſimiles.

2 ☞ *Vxor, an ſit domina rei dotalis? & nu. 3.*
3 *Sententia lata contra maritum, an noceat uxori?*
Sententia lata contra procuratorem, an noceat domino?

LEX IX.

DE ancillam. †Res dotalis non pōt vendi cari per vxorem sed pertinet vendicatio ad maritū.h.d.vnde allegatur quod †vxor non est domina rei dotalis,sed maritus sed tex. in l. in rebus.j.de iure do.dicit hoc verum de iuris ciuilis subtilitate:sed de naturali vel gentiū dñium videtur ab vxore recessisse.& sic duo iunt domini eiusdē rei,diuersis tn respectibus vnus de iure ciuili,alter de iuregentium,vel naturali & potentior est primus 1
quā secundus:qa censetur in ipsum translatū exercitium & de sensio rei.†Alia lex dicit qd licet maritus sit dns rei dotalis,que est res corporalis.vxor tn est domina dotis,quæ consistit in iure sicut hæreditas est sine aliquo corpore:vt in l.quod dicitur.cum sibi no.ff. de impēsis:ideo si res dotalis euincatur à marito quam ab alio emit,vxor ipso iure agit de euictione:non maritus: quia incipit esse indotata.& sua interest esse dotata qa melius tractatur à marito & ille est casus in l.quamuis.ff.de iure do. Effectus huius l.autem est si vxor vendicauit rem à possessore,& succubuit,sententia lata contra eam non præiudicat marito qui non fuit citatus,nec sciuit litem motam.vt l.sæpe.ff.de re iud.Sed sententia lata contra maritum qui habeat ius vendicandi, bene nocet vxori.fol.ma.sicut sententia lata contra procuratorem nocet dñoquia censetur constitutus proc.in rem suam & hoc nisi culpa mariti succubuerit. vt probatur ff. de condit. & demon.l. Titio centū.§.fi.in fi.secundū Pet.& Cy. facit de euic.l.si pro re pupilli.Bart. autem aliter videtur loqui in illo passu. in l. de die. §.vel ij.ff.qui satisda.cog.vbi omnino vide & nō est diu quod habui super hoc videre de facto. In glo.ibi.[de procu.l.quia absente.]in fi.tu dic.ibi ideo vxor agebat,quia maritus mandauerat sibi actionem hic nō. In gl.ibi.[dominus est rei dotalis.]sub. & etiam poss.vt j.fol.ma.l.dotis.

LEX X.

VM super. †Dominiū potest probari non solum per instrumēta: sed etiam per testes,& per alia indicia & coniecturas.h. d. In text. ibi.[te habere assidueres.]si.in tua supplicatione,in qua petebas per nos rescribi iudici vt admitteret probationes per testes licit Imperator nō expediebat hoc petere à nobis:quia potuit petere à iudice coram quo causa erat cœpta: cū bene sciat, retinere debeat probationem fieri posse nō solū per instrumenta,sed etiam per testes,quinimò per interrogationem & responsionem ipsorum seruorum de quo dominio agitur non intelligas quod eis solis credatur in præiudicium possessoris:nisi concurrant alia indicia.vt ff.de proba.l.cū probatio.& de ædil.edic. Iquæro.in fine secundùm Gul.de cu.& vide bonam glo.ff.si ex nota.ca.ag.l.ij. quod confessio serui nō noceat domino:sed posset eam reuocare.

3 *Potentior vel magis dignum trahit ad se minus potens & minus dignum.*

LEX XI.

SIquis. †Quicquid plantatur vel seritur solo cedit postquā radices emiserit & sic pertinet ad dominum soli & si plantans est bonæfidei, recuperat per viam exceptionis à vendicante solum.h.d. In text. ibi.[si quis sciens.]idem tamen si non erat sciens, quantum ad hoc vt plantata & sata cedant solo. In tex.ibi. [radicibus terram fuerint amplexæ.]quia tunc efficiuntur pars soli.vt ff.q̄ in frau. credi.l.fi.§.pen.†In tex.ibi.[dñi enim.]nota quod potentius vel 2
magis dignum‡ trahit ad se minus potens vel minus dignum: 3
non autem econuerso.de au.& arg.le.ff.l.& si non sunt.§.peruenimus. In text.ibi. [eum qui bona fide possidens.] si autem est malæfidei:nec per viā exceptionis repeteret,nec necessarias impensas per illam viam repeter,sed per officium iudicis.vt dixi in l.domū.nec etiā hoc casu per officiū iudicis:quia nō sunt impense necessariæ:sed vtiles, sed nec per viam abrasionis quoniam illa adiuncta sunt per ferruminationem.i.per eandem materiam quia vnita sunt cū terra.& iste est casus in l. si fundi possessor.ff. co.licet adiuncta per applumbationem.i. per diuersam materiā, bene posset consequi per abrasionem.vt in l.domū.in fi.§.eo. In glo.in fi.ibi.ȝ.[Item quæcunqȝ.] tu die quod nec vtilis rei vendicatio,nec actio in factum daret bonæfidei possessori ad removendum sata,vel plantata.nec obstat ille.§. Item quęcunqȝ.quia si quādo sine facto suo res sua fuisset iuncta cum ea puta vi fluminis secus si facto suo secundū Pe. vt no. a
ff.de acqui.re.do.l.quicquid.§.cum partes. in glo.fi.

Non dicatur quis habuisse fidem de pretio quando credidit statim pretium consequi nulla data dilatione, & propter hoc rem tradidit: & potest rem suam vendicare, secus si dedit aliquam dilationem.

LEX XII. b

IN ciuile. †In cōtractibus noīatis cōtra nō implentē cōtractum ex parte sua nō agit cōdi.ob causam ad rescindendū contractum: tanquā causa non impleta vel ex pœnitentia:sed agitur actione ex eo contractu vt impleatur.h.d. ista lex. 2
†Not.gl.quod tunc nō dicitur non habuisse fidē de pretio quādo credidit statim pretium consequi nulla data dilatione, & propter hoc rem tradidit & tamen pretiū non percœpit: tūc enim non transfert dominiū & sic pōt rem suā vendicare. vt instī. de rerum diui.§. vendit æ. si verò aliquam dilationem dedit quantuncūq; modicā,dicitur habuisse fidē de pretio & sic transfert dñiū & licet pretium non soluat in termino, res vendita non pōt cōdici nec vendicari: sed debet agi ad pretium. In cōtractibus verò innominatis propter causam nō impletam posset agi cōditione ob causam ad rem datam.vt toto tit.ff.de condi.ob causam.

2 *Quando duo contendunt de possess. & neuter ipsorum vult dare libellum ne uideatur tenere partes actoris potest iudex ex officio suo etiam neutro petente ne ueniat ad arma, assignare terminum ut probent de poss. & postea poterit pronūtiare pro eo qui melius probauit: etiam sine libello, & sine petitione quacunque.*

3 *Qui est iudex in præparatorijs:an debeat etiam esse in deciforijs?*

Quid si conuentus coram iudice seculari obijciat de simulatione contractus?

4 *An possessorium possit concurrere cum petitorio?*

LEX XIII.

ORdinarij. †Si contenditur inter duos de possessione & de ꝓprietate alicuius rei mobilis existētis penes alterum eorum, prius expeditur iudicium exhibitorium.Secundo loco iudicium poss. tertio loco iudicium petitorium.Primū fit vt res ostendat testibus & vt non possit negari rem nō esse apud eum: licet actio ad exhibendū aliquando detur vt fiat restitutio: aliquando vt fiat separatio:quæ sunt alicuius præiudicij hic datur vt res ostendatur,quod est parui ꝓiudicij ideo sufficit probatio per iuramentum.vt l.thesaurus.ff.ad exhi.sed in præcedētibus requiritur maior probatio iuxta no.per Bart. in l.j. de præto.stip. Puto autem quod in casu huius l.quādo petit exhibitio per eum qui agit rei vendi.debeat & possit fieri officio iudicis mercenario deseruiēte illi actioni.vt in l. non solum.ff.eo. & sic non requiritur libellus,nec litis cōte.iuxta no.per gl.ff.de interrog.act.super rub.qñ verò peteretur principaliter,nō ad finem alterius iudicij, deberet fieri iure actionis ad exhibendū: licet summarim procedatur quantū ad dilationes & probationes.vt in l.iij.§.ibidem.ff.ad exhibendum est aūt hæc exhibitio præparatoria tam ad iudicium possessorium quā petitoriū,quæ ſperabantur moueri & eo libello potest peti.Secūdum verò iudicium.s. possessorium fit ad ordinarium petitorium: vt sciatur quis in eo debeat tenere partes actoris, & partes rei. & sic cui veniebat onus probandi nam ei qui non possidet.& sic agit.vt instī. de interdi.§.commodum.et hoc satis colligitur ex l.incerti.j.de interdictis.& l.exitus cōtrouersiæ.de acqui.possess.ff. Sed qualiter poterat esse hæc quæstio de possessione:cū ꝓsupponat quod ista mancipia erant penes alterum istorū,qui pōt cōpelli ad exhibendū ergo ipse erat possessor et debet tenere partes rei. Vñ fortè alter dicebat se possidere,illū verò detinere:qa sibi erant cōcessa precariò: vel in cōmodatū.

¶ Per instrumenta. Adde Barba. consil. xliij.inci.clementissimū deū.in ij.col.ver. facit etiā ad hoc.in tiij.vol.eūdē cōsi.lv. inci.clemētissimū & omnipotentē Deū.in vj. col.in eo.volu.

¶ Per testes. Adde Bal.in l.ij.ad fi. & in l.ꝓprietatis.C.de ꝓba. Angel. in aut. de testi. in §. & licet,& Bald.in c.cām el.i de testi. & an probetur per famā. vide l. iij. C.de prob i.glo.in l. atqui natura. in §. cū me absente. ff. de negest.et ibi Ang.dicit hoc esse verū qñ allegatur dñiū fuisse eius cuius memoria nō existit.& sic ignorant initiū nisi per famam exēplum quod ista domus sit dominicalis vel alterius q̄ decessit iam sunt centū anni: ita q̄ nemo viuit q̄ viderat: sed tn per famā dicitur. & ibi Ange. dicit se obtinuisse de facto in ciuitate Paduæ in quadā arduā qōne. Isē Papa probat dominiū terrarū per famam secundū Bald. in l. cōuenticulā. C. de epis.& cle.

¶ Magis dignū. Adde l. hæreditas. ff. de pe.hær c.quod in dubijs.de cōse.ec.vel alta.c.super qōnū.in §. si verò.de offic. dele. Arch.in c. anteriorū. ij.q.vj. eundē Archi. in c.d ieiunio.lxxv. distin.

vnde volebat pronuntiari hꝛe se pos.& hoc per interdictū vtro-
2 bi:ꝙ datur pro possessione rerum mobiliū.† Et adde ꝙ quando duo cōtendunt de possessione,& neuter ipsorum vult dare libel lū ne videatur dare partes actoris.& ne sibi incūbat onus ꝓbādi in rei vēdi.pōt Iudex officio suo etiam neutro petēte ne veniant ad arma,terminum assignare:vt probēt de possessione,& postea poterit pronuntiare pro eō qui melius probauit.etiam sine libel-lo,& sine petitione quacunqꝫ.vt no.in Spe.de causa possessiōis. §.j.ver.pe.in ij.parte.Spe.& in ti.de libellorum concep. §.nūc vi dendum.ver.xxij.& per Inno.in c.cū veni.Sent.de instī.per.l. li-beris.§.fi.de liberali causa.& tangitur etiam hic per Bal. secun-dū alios legistas:licet non alleget Spe.& istum casum pluries ha bui de facto.Tertium iudicium est iudicium principale, postꝙ erit declaratum quis sit pos.& quis debeat tenere partes actoris, dicetur illi qui det libellum. & hæc omnia expediuntur coram
3 eod.iudice. † & sic ille qui est Iudex in præparatorijs debet esse etiam in decisorijs secundùm Bal.qui dicit per hoc posse dici ꝙ si aliquis conuentus in curia seculari,vel cōtra quem petitur exe cutio instrumenti in quo interuenit iuramētum,vt possit obijce re de simulatione contractus,& quod erat vsurarius petat abso lutionem à iuramento in curia ecclesiastica,& si obtinuerit,tra-het totam causam ad illam curiam. & sic actor habebit necesse petere executionem in curia illa:& Iudex ecclesiasticus ratione iuramenti & relaxationis factæ acquirit iurisdictionem inter laī-cum & laicum facit.c.plerunque de dona.inter virum.vbi ratio ne matrimonij(quod est spirituale)Iudex ecclesiasticus cogno-
4 scit etiam de dote.& semel habui de facto in Brixia. † sed ille q petebat executionem instrumēti,ne traheretur ad curiam eccle-siasticam,in qua nunquam finiuntur lites, & ne postea per ap-pellationem traheretur ad romanam curiam,volebat iuramen-tum relaxare:quod facere poterat.etiam de iure canonico:cū ad sui cōmodū esset prestitum.iuxta no.per Bar.in l.j.§.post opetis. de ope.no.nun.& sic non indigebat absolutione tenda per iudi cem ecclesiasticum,sed poterat obijcere quancunqꝫ exceptionē volebat.ille tamē hoc non obstante petijt se absolui ab ep̄o. dixi ꝙ ista absolutio fuit superuacua.ideo non trahit causam ad illū forum:sed tentur respōdere in curia seculari.quāquam dictum Bal.nō videbat.omno verū:quia Iudex hic nō acquirit iurisditio nem super negotio principali ex hoc solo ꝙ cognouit de præpa ratorio.imò ex eo qđ habebat iurisditionem in principali:habe-bat etiam in præparatorio & accessorio. vt ꝛ. de iudicijs.l. quo-ties.Iudex tñ ecclesiasticus non habebat super principali : licet haberet super pr̄paratorio:ꝙ est minus.vnde nō videtur quod trahat ad se id quod maius erat.arg.optimū.ꝛ.eo.l.si quis scien-ver.dñi enim &c.Per illā.l.dum dicit ꝙ prius expeditur cā pos-sessionis.vt patet ibi dum dicit prius de possess.iudicetur,& post ea causa proprietatis agitetur,& decidatur.Allegatur per Io. & Azo.ꝙ nullum possessorium potest concurrere cum petitorio. vel econuerso,& quod possessorium semper debet præcedere, & petitorium sequi.& fundantur per illam.l.& per l. incerti. in-fra de interdi.& per.l.si de vi.de iudi.ff.& hoc tam in eodem li-bello quàm i diuersis.& eodem tempore non possunt istæ cau sæ inter eosdem agitari occasiōe vnius rei.illa fuit vna opi. Alia fuit opi.Mar.qui dixit istās.ll.loqui & debere intelligi in posses sorio retinendæ:quod non potest cōcurrere cum petitorio rōne cōtrarietatis:q qui agit possessorio retinendæ,asserit se posside re.q verò agit rei vendicatiōe,offerit aduersariū possidere.& sic esset sibi contrarius.& ideo simul nō pōt ambo intētare,et ꝓseq: sed prius debet intētare & expediri facere possessoriū rōne ordi nis vt iudiciū petitoriū ordinet:& sciat quis in eo debeat tenere ptes actoris,& qs rei certū possessoriū recuperādæ & adipiscen-dę possunt bene cōcurrere cū petitorio.qa nulla cōtrarietas re-sultat.& de hoc dicit esse casum in l.cū fundus.§.fi.ff.de vi & vi arma.vbi pendēte vno iudicio prius inchoato nō ꝓhibet actor alterū inchoare & ꝓsequi vnà cū illo.& ista opi.est canonizata in c.pastoralis.de cā pos.& si dicat illud certè idē video in pos-sess.retinēdæ ꝙ ille q inchoauit istud iudiciū nō ꝓhibet postea agere rei vē.in alio libello & ꝓseq.vt in l.naturaliter.§.nihil cōe. de acqui.pos.ff.ipse rñdet ꝙ ibi intētādo sc̄d'm ꝙ nō poterat con currere cū primo,renūtiabat expresse vel tacitè primo.& sic re-nūtiabat expresse vel tacitè,& ꝓcedet sup secūdo dūtaxat. Sed qñ possunt cōcurrere,intentādo secundū nō renuntiatur primo expresse vel tacitè:sed proceditur in vtroq.nisi actor velit con-trarium:puta primò intentauit petitorium:postea vult illo iuxtā-so intentare possessorium,potest.& primum remanet in pendē vt in prælegato.c.pastoralis.& de hoc multū habent Canoni-stæ clarius quàm Legistæ.Tertia fuit opi.Pe. qđ omne posses-sorium pōt concurrere:cum petitorio,si quærimus de potenti & ꝙ nulla lex prohibet hoc fieri:licet det consilium quod prius moueatur & terminetur possessorium retinendæ quam petu-niatur ad petitorium.vt ista.l.cū similibus.sed si hoc non vult fa cere:imò licet asserat se possidere paratus est dare libellum su-per petitorio,probare dominium:nulla lex ꝓhibet hoc fieri:imò mos ei gerendus est:vt in l.circa.ff.de proba cum enim compe-tant ad diuersa:quia nihil habet cōmune proprietas cum posses-sione,non impeditur cumulatio:quia regulæ impeditiuæ cumu-lationis loquuntur quando agetur de eadem re diuersis actio-nibus vel quando ad diuersas, & essent talia iudicia in quorum vno lata absolutoria pareret exceptionem rei iu.in alio.vt quāod po-titur res,& fructus.vt l.fundi.& l.fundum.ff.de excep.ꝙ hic nō est.quia absolutoria lata in possessorio non parit excep.rei iudi-prætorio.l.eadem.§.finali.ff.de exceptione rei iudicatæ. & dicit illam esse veritatem sicut Deus est.Bar.in.§.nihil commune.& cit hanc opi.esse falsam sicut Iudas scarioth:& ostēdit quid imò omnes regulæ prohibitiuæ cumulationis possunt habere locum hic:in diuersis tamen casibus.& sic dicere ꝙ nūqꝫ prohibetur cu-mulatio istorū iudiciorū:quia nūqꝫ potest subesse aliqua regula prohibitiua,falsissimum est.ꝙ prosequere vt plenè,subtiliter,& altè tractat ipse Bar.ibidem.cōmuniter aūt tenetur opi.Mar.& uo ꝙ dū ipse dixit indebitè possessoriū retinēdæ non posse con-currere cum petitorio ratione contrarietatis.gl.& doc.dicunt ꝙ potest esse casus in quo nulla est cōtrarietas.vt si ago interdicto retinendæ & pro possessione ciuili & naturali quā dico esse pe-nes me,& rei vendi.ratione detentatiōis,quā dico esse penes nam sufficit hoc in rei vend.vt in l.officium.ff.eod.vel si ago in-terdicto ratione ciuilis tantum,quā dico esse penes me,& rei vi. ratione naturalis tantum quam dico esse penes te. nam ista po-ssunt simul stare.vt hæc habentur in l.clam possidere.§.qui absol dinas.ff.de acqui.poss.potest etiam esse alius casus.f.cum pro-nerentur illa iudicia pro quasi possessione iurium incorporal. & ꝓ ipso iure.nam etiam quasi pos.seruitutis potest inter-tare in fessoriam:quæ competit,ꝙ ꝓprietate ipsius iuris.vt l.& si fon-j.ff.si seruitus vendi.sic ergo inuicem contradicunt illa iudi-quia in quacunqꝫ ipsorum potest asserere se possidere,& non a uersarium.Est & tertius casus in iudicijs diuisorijs.in qbus po roborat petitorium.vt in l.j.fami.er.& ꝓsequere vt hic ꝙ Cy.fa multò plenius & vtilius ꝙ Barto.in.d.§.nihil comune. Bal.etiā hic recitat aliquas.q.circa materiam tit.vti possideris. quæ sunt notabiles:tamē hic non cadunt.& eas assumpsit ex dicto Inno in c.licet causam.de proba.&c.

2 ☞ *Ex qua persona quis lucrum sentit,eius factum improbare non debet. & an singula semper habeat locum? & nu.1.*
Quem de euictione tenet actio,eundem agentem repellit exceptio.& an hoc semper habeat locum? & nu.3.
1 *Hæres non potest improbare factum defuncti*
4 *Si res filij uendita non fuit tradita per matrem,an emptor possit conuenire filium hæredem matris ut tradat?*
5 *Quod in patre uendente rem filij,si postea filius sit hæres eius?*
6 *Quid si filius non est hæres patris,uel matris,nisi in sua legitima?*

LEX. XIIII.

1 CVm à matre. †Pro ea parte qua qs succedit defuncto reprelentat persol eius,& pro illa parte non potest venire cōtra factū de functi:seu contractū factum per defunctum super re ipsius iuccedentis hoc dicit.Et venit ad suppletionē.l.mater.& nā ibi filia vel filius cuius rem mater vendiderat suo nomine,vi lebat viuēte ipsa matre venire contra,& rē ab emptore aduer re.ꝙ facere poterat si contractui non consensit.hic verò ea mor tua: quo casu adhuc potest si ei nō succesisit:si autē succesisset pro ea parte qua succesisit prohibetur venire cōtra.& repellitur
2 exceptione triplici ratione.† Prima ex regula iuris, quæ est qđ ex qua persona quis lucrum sentit,eius factū improbare nō de bet.Sc̄d'a per regulā.Quem de euictione tenet actio,eū dē agen tem repellit excep,ff.de euic.l.vēdicātē.sed ipse ex persona ma
3 tris cuius est hæres,tenet de euic.sicut ipsa tenebat. † Tertia rō est quia

est-ga hæres non potest improbare factū defuncti sicut enim ip se defunctus non posset viuens venire contra factū suum l. post mortem. ff de adop. ita nec hæres eius, qui reputat eadē persona cum eo. ad hoc l. cum hæres. ff. de diuersis & temporalibus præscrip. Prima trī ratio non semper habet locum quid enim si hæreditas nō est soluēdo: certè tunc nullū lucrū sentit & ideo cessante illa ratione posset venire cōtra: tamen cōtrarium est, si non cōfecit inuentariū: ga iuris præsumptione fingit esse soluendo: secus si inuentariū cōfecisset. Itē si sentiret lucrū aliter quàm per successionē vniuersalē: puta p viam legati, nō prohiberet venire cōtra nisi tale legatū esset factū animo cōpensandi, vel fingeret factū vt in casu l. si cū dotē. §. si pater. ff. solu. mat. & l. Titia. §. qui dotale. ff. de leg. ij. Similiter secūda ratio nō semper habet locum quid enim si mater nō tenebat de euic. vt quia venditio erat facta scienti rem alienā. vt hic, nihilominus filius repellit quatenus est hæres ideo tertia ratio est melior: & vniuersalior: quia non pōt improbare factū defuncti. arg. in l. rem alienā. in fi. ff. de pig. act. in tex. ibi. [doli mali.] Ista nō est exceptio duntaxat in rem: sed ppria exceptio præsupponēs actionē: licet enim filius successerit matri, nihilominus dñiū rei retinet: ga emptor q non fuit ei factue dñs p traditionē sibi factā ,ppter hoc quod dicit successit venditrici: adhuc nō efficit dñs sine noua traditione vera, vel ficta vt si expressè filius approbaret venditionem, & permitteret apud eū stare qd' vim traditionis haberet. vt l. qua ratione. §. interdū. ff. de acqui. re. do. & hoc ,phatur per id qd' habē in text. & gl. ff. eod. l. si à Titio. † Quid aūt si res nō fuerat tradita per mrem an emptor possit cōuenire filiū hæredem matris vt tradat? videt qd nō. g d. l. rem alienā. ver. j. ff. de pig. ac. & sic vēditio cōfirmata erit quantū ad hoc vt filius agēdo repellatur: nō quantum ad hoc vt conuētus tradere teneatur. Cōtrariū puto q etiā tradere teneatur, sicut iure tenebat: postquā est hæres eius. Nec ob. l. rem alienā. quia ibi loquit in iure reali vt si aliquis tibi obligauit rem meā. & sic nō valet obligatio: nec constitutū est pignus: vnde li cet succedā obliganti, non confirmat vt agere possis. Nos loquimur in actione personali: ga si aliquis vēdidit rem meam, valet venditio quo ad sui præiudicium, vt obligeē efficaciter. vt l. rem alienā. de contrahen. emp. & illam obligationē etiā efficacē trāsmittit ad hæredē eius. † Quærit glo. quid in patre vendente rem filij & postea filius sit hæres eius: an possit reuocare venditionē? & determinat q non: ga est eadē ratio quæ in matre. Tu dic hoc vel qñ vendidit tanquā suā, & suo nomine ita loquitur ista lex sed nō tanquā rem filij, & administratorio nomine filij, cū à iure prohibeat vendere. vt in l. j. de bonis maternis. j. ipse idē pater pōt administratorio nomine venire contra per l. quēadmodum. j. de agri. & censi. lib. xj. & per l. Iubemus. §. sanè. de sac. sanc. ecc. eodē modo filius: licet sit hæres eius, si contrariū nō ratificauit, ita loquit d. l. j. de bo. maternis. Nec obst. ad primum dictū q nō pōt quis venire cōtra factū suum * etiā ex persona alterius. vt in l. si non sortē. §. filius. ff. de condi. inde. quia verū est ad cōmodū suū ita loquit ibi, sed hic ad cōmodū filij nec etiā obst. ad secūdū q licet vendiderit rē tanquā filij & eius nomine, tñ suo proprio nomine tenet. vt in l. fi. & si is. j. de prædijs mi. & in l. seruū. ff. māda. quæ obligatio descendit in ipsum tanquā in hæredem ergo non pōt venire contra l. vendicantē. ff. de euict. ga respondet per ea quæ plenè not. in l. ij. j. si quis in frau. pa. † Itē quærit gl. quid si filius non est hæres patris, vel matris nisi in sua legitima: an prohibeatur venire contra venditionem rei suæ? super hoc distingue. Aut fuit institutus in re certa pro sua legitima, & sufficit vt valeat testamentū: & habeat pro hærede vniuersali quantū ad hoc iuxta not. in l. si quis priore. ff. ad treb. & tūc cū quantū ad alia loca legatarij habeatur: sicut non cogitur suscipere actiones creditorum ex persona parentis. vt in l. quoties. j. de hære. insti. ita nec ex eorum persona posset repelli per excep. si venit cōtra factum eorē. Item si fuit institutus in tertia parte bonorū pro sua legitima: quia intelligitur deducto ære alieno. vt in l. si quis seruum. §. fi. ff. de leg. ij. vnde sicut actiones creditorum non darētur contra eum: sed contra institutum vniuersalem ita nec exceptio sibi potest opponi ex persona parentū per eandem rationē. & idē si fuisset institutus simpliciter in sua legitima: ga legitima est tertia pars bonorum deducto ære alieno: non autem est tertia pars hæreditatis in qua cōputatur æs alienū. vt l. Papi. §. quoniam autē quarta. ff. de inoffic. test. iuncta l. si quis seruum. §. fi. cū l. seq. ff. de leg. ij. Si verò fuit institutus in tertia parte a hæreditatis pro sua legitima, quo casu continetur æs alienum: sic vt creditoribus darentur actiones cōtra eū pro tertia parte ex persona defuncti. ita & si ex pſona sua agit volens contractum defuncti retractare, dabitur exceptio contra eum ex persona defuncti cuius est hęres. Nec ob. q legitima debet sine aliquo onere. vt l. quoniam in prioribus. §. de inoffi. testa. quia verum est de onere legatorum q pater vel mater imponere nō potest in vltima voluntate non sic in onere creditorum: quia pater bene poterat contrahere debita in præiudicū legitimæ filij. & si tot contraxit q totam hæreditatē absorbēt, nulla legitima debetur: cùm debeatur (vt dixi) deducto ære alieno. i. de eo quod supereſt deductis debitis. & hic nihil supereſt. ita vult gl. hic sed alia gl. quę est in l. fi. §. in computatione. j. de iure delib. in glo. mag. vult q si fecit inuentarium, nō patiatur exceptionem: quia nō cēsetur habere aliquod lucrū si non habet vltra legitimam: sed legitima debetur sine onere. Doc. approbant illam gl. & reprobant istam: tñ vtraq; pōt sustineri in diuersis casibus. quos dic vt ibi no. & ibi plenè dixi: quia est difficilis illa glo. dicit tamen hic glo. q si reperiat se habere minus quā sit legitima, repulsus per exceptionē habebit regressum contra cohæredem ad supplementum legitimæ. arg. in l. sancimus circa prin. §. de inoffi. testa. quòd qualiter possit contingere difficile est cogitare & iste est subtilis passus qui melius examinatur in dicto §. in computatione.

¶ Venire contra factū suū. Adde l. post mortē. ff. de adop. gl. in c. certē. xij. q. j. doc. in c. nosti. de cle. glo. & Ant. de but. in c. diuersis fallacijs. de cle. coniug.

1 *Si idem beneficium fuit duobus collatum diuersis temporibus: quis præferatur*

2 *Quid in duobus ementibus à non domino?*

4 *Rex si habeat filium naturalem ex concubina, & postea acquirat legitimum & naturalem, deinde legitimet filium naturalem, ad quem pertinebit regnum? dic quòd ad secundò natum.*

5 *Si quis vendat rem suam, tenetur emptori tradere sua instrumenta, & iura quæ habet de ipsa re.*

LEX XXV.

1 QVoties. † Ex duobus habētibus causam emptionis vel donationis ab eodē diuersis temporibus super eadem re, ille præfertur in domino cui primò res fuit tradita: licet instrumenta tradita nō fuerint non autem ille cui prius fuit vendita, vel donata si tradita non fuit: sed secundo ementi, vel donatario. Item si emptori res euincitur per alium ex iure quod habuit à vēditore licet potuerit ipsum repellere: si tamē non repulit, habet regressum de euic. contra venditorem: qui non potest sibi imputare culpam quare illum non repulit, cum dederit causam agendi. Item in iuris pretij, quod repetere potest: & etiā in sumptibus factis in re debent computari fructus quos ex illa re percœpit. h. d. in effectu ista lex not. loquitur tamē hic in eo cui prius fuit vendita, & etiā tradita: licet instrumenta tradita nō fuerint qui præfertur secundo emptori: non ex eo q ipse prius emerit: sed ex eo quòd sibi prius tradita fuit, nam ex sola emptione non acquisiuisset dominium. vt eo. tit. l. pe. ideo potuisset venditor secundo emptori tradendo trāsferre in eum: & sic esset potior in dominio quā prior emptor: ecce casum. In tex. ibi. [distrahitur.] supple diuersis temporibus: quo casu cuilibet censetur insolidum vendita. Si autem eodē tempore simul, censeretur cuilibet vendita pro parte. vt in 2 simili. ff. de pig. l. si fundus. §. si duo. & l. si debitor. † In text. ibi. [priori traditum est.] supple etiam si secundo loco emerit et hoc nisi prior emptor sit priuilegiatus, vt in eū transierit dominium sine traditione. vt in ecclesia prius emente. vt §. de sac. sanc. ecc. l. fi. Item loquitur hic in contractibus, ex quibus non constituitur ius in re sine traditione: secus si cōstituitur ex solo titu. vt in pluribus quibus diuersis temporibus fuisset res hypothecata, & q sola conuentione sine traditione cōstituitur ius in re. vt in l. j. ff. de pig. act. ideo ille præfertur cui prius fuit obligata. licet secundo fuerit tradita. vt in c. qui prior est tempore potior est iure. de reg. iur. & l. potior. & l. si balneum. ff. qui potiores in pig. habeantur similiter in duobus quibus idem beneficium ecclesiasticum fuisset diuersis temporibus collatum. nam præfertur primus: licet secundus prius habuerit: pos. ga primò fuit quæsitū sine aegritiōe pos. vt in c. si tibi. de reseri. li. vj. cū multis similibus. † Quid 3

a ¶De rege habēte filiū naturalem. Add Bar.in l.cū decē.in §. fi.ff.de so.lo. and.in regula sine culpa.de reg.in.li.vj. in mercu. Abb.cōs.lxxxv. inci.vī primō dictā donationē.in j.vol.

b ¶AEdificiū cedit solo. Adde l.adeo.in §. cū i sito.ff.de acquire.do. Spec. ti.de ēp. & vē.i §.tertio loco. ver.qd si clericus.

autem in pluribus ementibus à non domino.& sic à quasi domino? Rei pōdeo si ab eodem non domino,idem q̄ hic.vt in publiciana præferatur ille cui fuit prius res tradita.nec requiritur q̄ ille soluerit pretiū. vt l.de prætia.ff.de publicia.licet secus sit in dominio acquirendo.quando emerunt ab eodem domino:quia non præfertur ille cui prius fuit tradita:nisi prætium soluerit, vt hic vel non habita fuerit fides de pretio vt insti.de acqui.re.do.§.venditæ.& sic facilius acquiritur quasi do.ex publiciana quam do. ex rei ven. vt ex prædictis patet Si autem emerunt à diuersis non dominis.prefertur ille q̄ possidet.vt hæc habentur in l.qui autem §.fi.cum l.seq.ff.de publicia na.& ibi vide plenam gl.hoc tamen verū secūdū Odof. & Bal. quando possessor ante litem sibi motam in publiciana titulū acquisiuerat.Si verò post litem motam,præsumitur in fraudem acquisiuisse:nec sibi prodest.q̄ perpetuò tene menti. & illud etiā fuit no.in l.cogi.§.ti.j.vbi doc.formant istam q.quæ fuit disputata si post litem motam in peti.hære.pos.acquisiuit ti.an excludat agentem q̄ dic vt ibi dixi.†Et istum tex.inducit Iac.bu.ad q.de

a rege habente filium naturalem ' ex concubina,& postea acquirente legitimum & naturalem:deinde legitimante filium naturalem,ad quem pertinebit regnum:an ad primò natum secūdò legitimatum:an ad secundò natum:sed promò legitimum.& dicit qd' ad secundò natum.quia prius habuit iura legitima. licut hic secundus emptor præfertur primo,si prius fuit res sibi tradita;quia prius acquisiuit do.In tex.ibi.[te possessionem emisse:] supple & traditam fuisse.vt conueniat superiori text.dum dicit [cui priori traditum est.] In tex.ibi.[probaueris:] sed mirum est q̄ teneatur probare rem ipsi prius fuisse traditam: sifam erat in pos.& ostendebat prius emisse:quia ex his duobus videtur præsumi.s.q̄ prius sibi fuit tradita:potest dici q̄ hoc ipso probetur nisi fortè adsint coniecturæ in contrarium:puta q̄ alius emptor aliquando possedit.& adde hic q̄ habetur in l.j.de iure fis. infra & q̄ ibi per Bar. In tex.ibi.[instrumētorum.] potest intelligi de

5 instrumētis emptionalibus quæ habebat vēditor.& sic not.†q̄ si quis vendit rem suam,tenetur emptori tradere sua instrumenta,& iura quæ habet de ipsa re.de hoc.ff.de act.emp.l.Lucius.facit.infra de fideicō.l.instrumenta.vbi videtur probari cōtra. dicit vt ibi. In tex.ibi.[Erit sanè in arbitrio tuo:] s.si nō curas retinere prædium emptum.dummodo rehabeas prætium q̄ soluisti. sicut enim si ipse venditor moueret litem emptori super re vendita ex causa & iure de nouo superueniēte sibi:posset emptor vel ipsum repellere,vel si non vult repellere , permittere se vinci & agere de euic.contra eundē:qui non pōt sibi imputare: quia me non repulisti.vt in l.vendicantem.cum.ll.sequētibus.ff. de euic. ita & si mota fuit lis per alienū habētē cām ab eodē vēditore. & ex iure habito ab eodē vēditore.vt in hoc tex.cū gl.vt nō possit imputari quare illū nō repulisti:cum posses.Or sufficiūt ista. In gl.j.per officium iudicis.tene primam:quia magis notabilis.

LEX. XVI.

1 SI in area. †Quod in cōi ædificat,cōe efficit: sed ædificanti bona fide debēt expēsę restituí.h.d.Bar. In tex.ibi.[aliqs:]puta vnus de socijs: vel alius extraneus.In tex.ibi.[iuris facit.]rō: q̄ ædificiū

b cedit solo: ideo si solum est vnius cātū,illius solius est ædificiū vt s.eo.l.ij.& fierat cōe inter duos:similiter & ædificiū cōe erit. In tex.ibi.[sumptus offerre debet.]i.pro parte contingēte,si fuit tertius qui ędificauit:nec cogeris soluere sibi integrū sumptum si vendicas partem ædificij secūdùm Pet.& Cyn.

2 ☞ *Si uis emere fundum meum à titio possessore: & ego tibi protestor q̄ non emas:quia non est illius:licet non dicam q̄ sit meus,si poste a probo quòd erat meus , constituí te in mala fide.*

3 *Si denuntiatio non fuit facta à domino.sed à quodam tertio, an constituat emptorem in mala fide?*

LEX. XVII.

1 SI fundum. †Denūtiatio facta antequā quis incipiat possidere;vel antequam acq

2 rat,facit quē esse malę fidei:& teneri de oībus fructib⁹ ceptis.h.d.ecce casum.† In tex.ibi.q̄ distrahētis non fuerit.]No.singulariter q̄ si sis emere fundū meū à Titio posset fore:& ego tibi protestator q̄ non emas,quia non est illius: licet non dicam q̄ sit meus:si postea probo q̄ erat meus, constituis te in mala fide:& multò fortius si asserui illum esse meū. Videbar contrà: quia nō debebas mihi credere si alio modo tibi nō ostendebam q̄ esset meus vt ff.depos.l.si quis inficiatus.poteras probabiliter credere q̄ esset illius,postq̄ possidebat: sed certè cum illa denūtiatio fuerit facta re integra antequā acquireretur res,debebas mihi credere:& perquirere veritatem quia de facili poteras abstinere ab emendo.postquam autē emisses,per simplicem denuntiationem extraiudicialem nō constituerā te in mala fide si non ostenderem me esse dām.vt in d.l.si quis inficiatus.vel si facerem protestationem cum authoritate iudicis. per ea quæ no.per Bar.in l.nō solū.§.fi.de ope.no.nun.vel dic adhuc nō sufficere hoc,nisi interuenerit lit.cōtest.& tunc cōstitueris in mala fide ficta.q̄ est vt tenearis tunc ad omnes fructus etiam cōsumptos,vel percipiendos.& hoc in rei ven.sed in pet.hę.per solam motionē controuersiæ quę fit extra iudiciū. cōstituitur quis in mala fide:& res efficitur litigiosa.vt l.diuus.& l.ltē veniūt.§.petitā.ff.de pet.hæ.& s.ti.j.l.ij.in prin.†Sed quæro hic. quid si denuntiatio non fuit facta à dño à quodam tertio:an constituat emptorem in mala fide quātum ad vtilitatē dñij? Rñdeo nō: q̄ nō habebat ius denuntiādi.vt j.de rescin.vēdi.l.si maior.& fidemino.l.tutor vrgētibus.in prī.In tex.ibi.[mala fide percepisse.] sub.etiā si sint cōsumpti.& ex eis nō sit effectus locupletior: sic etiā bōę fidei pos.teneret videlicet rei vēd.si extarēt:vel si essent cōsumpti.et esset locupletior cō ditiōe sine causa.iuxtà no.per.Cy.j.eo.l.certū.hic ergo de consump.tantū.& ex quibus nō erat locupletior,erat dubiū:quia ille se excusabat q̄ simplici denuntiatori nō tenebat credere:& sic dicebat se semper fuisse bonæfidei possessorē:sed certè reputāt malæfidei fictiōe iuris:quātūcūq̄ remānerit in bonafide.erat etiā quæstio de fructibus nō perceptis,qui tñ percipi potuerūt.ad quos tenet malæfidei possessor tamē hic dicitur cōtra.à contrario sensu.dū dicit[percepisse:] vt ad illos tātū quos percepit teneatur:quia à percipiēdis excusat propter ti.& ad hoc semper allegat ille tex.cū gl. quæ dicit hoc fallere in quibusdam casibus:sed aduerte.aut post denuntiationem fuit effectus verè malæfidei:quia scisit rem ad vēditorem non pertinere.& tunc ti.non excusat à percipiendis:quia reputatur prædo.vt l.sed & si lege.§.de eo.ff.de pet.hær.licet gl. ibi videat sentire cōtrariū.quæ videt contra illū tex.si verò nō apparet q̄ fuerit factus verè malæfidei:licet per denūtiationē facta prin.cōstituat in malę fide facta,vel per lit.cōtest.facta ex post facto,nihilominus tit.excusat à percipiendis.ita potest intelligi iste tex.cū gl.& etiam illa quæ est in d.§.de eo.sicut etiā excusat à falsitate rei,vt non teneatur de interitu si iustam habuit causam litigandi,vel retinēdi.vt in l.illud.ff.de pe. hæ. sicut etiā operatur titulus vt nō obstante malafide ficta efficiat dñs fructuū perceptorū quousq; res sit sibi euicta.vt.ff.de vsu.l.qui scit.§.pe.& licet teneatur eos restituere:nisi sint percepti ex re sua.vt in l.ptterea.ff.eo.ti.& si dicat quid prodest q̄ efficiatur dñs,si tenetur eos restituere.Rñdeo:qa pōt eos alienare,& emptor nō potest molestari super eis ab illo qui est dñs rei.vt no.per Io.an.in consultationibus.de iure patro.Tene mēti prædicta.quæ declarant istam l.cum gl.malè declarata.Et prædicta in actione realiuerò cōueniatur quis act.personali ex propria obligatione:siue sit bonæfidei obligatio:siue stricti iuris,nō excusatur à percipiendis quin teneatur primo casu à tempore moræ.& secundo casu à tēpore lit.cōtest.propter ti.quē habet in re.vt no.per Bar.ff.de vsuris.l.in fideicommissi.in princi.& l.cum fundus.in princip.& si cert.peta.

3 ☞ *Si patior aliquem uendere rem meam tanquam suam,an mihi præiudicet*

3 *Si filius ex hæredatus præstat patrocinium hæredi:an perdat querelam?*

LEX. XVIII.

1 RE tua. †Si dominus aliquid facit in re sua tāquā in aliena per errorem iuris non præiudicat sibi in proprietate.hoc dicit. Glos. ponit exemplum pluribus modis.& specialiter.per l.inter officium.ff.eo. qñ prestat patrocinium p̄ aliquo illā vēdicātē tāq̄ suā,vel defendentē tanq̄ suam, cū nō esset: sed erat ipsius aduocati, tñ ignorabat. Pone exēplū si fuit Iudex,& dedi iniam p̄ vēdicante: adhuc ibi non p̄a

bi nõ præiudicat quod dic. vt in c. inter dilectos. de fide instru. & ibi tangitur per Inn. & Io. an. in nouella. Sed quæritur quid si sciebat rem esse suã? gl. in d. l. inter officiũ videt dicere idẽ per ratiõẽ: quia sciebat ius suum ita durare vbiq; & idẽ sentit hic in fi. quia ista ratio non põt referri nisi ad casum qñ scisuit sed certè l. qui allegat, i. sicut. §. non videtur. qui. mo. pig. vel hy. sol. loquit in eo q̃ sciuit, & passus est: nihil tñ fecit ex quo posit de suo cõsensu apparere. vñ potius præsumitur cõtradicere. per l. qui vas. §. vecare. ff. de fur. vnde si patior aliquẽ vendicare ab alio rẽ meã tanquã suã, nõ præiudicio mihi si pronuntiet pro eo si non vẽdicauit ex iure qd̃ habuit à me, vel ego ab ipso. ff. de re iud. l. sæpe. ¶ ff. † Et similiter si patior aliquẽ vendere rem meam tanquã suã cã posit hoc facere etiam me inuito quó ad sui præiudicium, mihi non præiudico: licet secus si me inuito nõ poterat facere. vt si eam obligauit: quia non potest constituere in re ius sine meo consensu. vt hĩ. in l. Caius. ff. de pig. act. in text. & glo. nos aũt loquimur in eo qui nõ solũ passus est: sed etiã aliquid fecit ex quo colligitur contentus: quia præstitit aduocatis, vel dedit licẽtiam vnde sicut si venderes rem meam, & ego apponerẽ in subscriptione sigillũ meum ex certa sciẽtia viderer cõsentire: & sic præiudicarem mihi in dñio ita & in d. casu. Breuiter simplex cõsensus præstitus in actu nõ ordinato ad trãslationẽ dñij: sed ad declarationẽ non præiudicaret in dñio: sicut nec simplex cõfessio, si confiterer rem meã esse tuã, quominus possem probare cõtra. vt in l. cũ falsa. de iur. & fac. igno. §. dico ergo q̃ præstando patrocinium, vel dando licentiã viderer fateri rem esse tuam, & ista confessio præiudicat mihi qnouisq; probẽ contra nõ tñ ex causa dñium perdẽdi, & in te transferendi. vt no. in d. c. cũ falsa. grauabitur tñ conditio mea mihi in probando, cum habeas cõtra me confessionẽ tacitam, vel expressam: vt requirant̃ testes omni exceptione maiores: & sic licet frater nõ repellat̃ à testificãdo pro fratre iuxta no. in l. qui testõ. ff. de test. quia tñ nõ est omni exceptione maior, nõ sufficerent duo fratres testificando pro me: sed requiruntur alia indicia. vt alius testis. Non sic si nõ haberẽ contra me confessionẽ: sed qñ ordinatur ad translationẽ dominij. vt si consentio q̃ vendas rem meã tanquã tuã: præiudico mihi in dominio. vt §. e. l. mater. ver. si aũt postea. † In gl. j. ibi. [sed dices.] iunge ambas illas solutiones: si filius exhæredatus præstat patrocinij hæredi: aut per errorẽ: q̃a nesciebat se esse exhæredatũ: sed credebat sibi legitimã relictam: & tunc nõ perdit querelam. arg. hic aut sciebat: & tunc perdit. vt in d. l. fi. & hoc ideo querelæ nõ non sic perdit dominiũ qui præstat patrocinium: sed aggrauat suam conditionem in probando. vt §. dixi. per hoc est differẽtia inter istos casus.

1 ☞ *Si pro aliqua re tanquam emphyteutica solui tibi pensionẽ per longum tempus, & non possim probare q̃ eam mihi concesseris, & tu hoc negas, an præsumatur facta concessio? & nu. 3.*

3 Quid in fideiussore?

4 Fama publica, an sufficiat ad probandum dominium.

LEX XIX.

1 INdicia. † Non solũ per testes, vel instrumẽta põt quis probare dñiũ: sed etiã p̃ indicia, & præsumptiones à iure approbatas. h. d. Cyn. ponit duo exempla primò si quandam rem emi à dño: & hoc possum probare quod aut mihi dñs tradiderit: & sic dñium trãstulerit. vt §. eo. l. quoties. aut non possum probare p̃ testes, vel instrumenta: sed probo per indicia: quia ipso sciente & patiente fui in possessione. nam ex hoc colligit̃ propter ti. præcedentẽ quod de consensu venditoris, & ipse teneret̃ tradere, & posset ad hoc cõpelli vnde scientia & patientia pro cõsensu & traditione habetur. vt in l. fi. j. de acqui. pos. & l. quædã mulier. cum ibi no. ff. e. ti. per quas 2 Istud indiciũ approbatur: ideo sufficit. † Itẽ ponit aliud exẽplũ si pro aliqua re tanquã emphyteutica solui tibi pensionẽ per longum tempus, nõ possum probare q̃ eam mihi concesseris: tu negas mihi concessisse: & sic me agentẽ vtili rei ven. vis repellere cum nõ potes: quia probando tanto tẽpore me tibi soluisse tanquã emphyteutã. probo iure præsum. eam à te habuisse iure emphyteutico sicut econuerso si negarẽ à te habuisse: & nollem amplius soluere: nisi probes te dñm directũ, probando me soluisse per longum tempus, quod sufficit ad probationem directi iuris præsumptione. per l. litibus. j. de agri. & censi. lib. xj. quod etiam no. Cy. in l. competit. in fi. de præscri. xxx. ann. † Sed opp. contra primũ q̃ non sufficiat mihi soluisse per decennium ad probandum concessionem tuã sed debeam probare de xxx. anno. vt in c. si quis per xxx. ann. si de feudo fuerit cõtrouersia. Sol. & tene menti. Aut ego allego concessionẽ factã per te. & sic induco sol. decẽnalẽ ad probandũ huiusmodi tit. & tũc sufficit vt dixi. Aut ego fateor te nõ concessisse: sed dico me præscripsisse ius emphyteuticum bona fide: quia credebã concessionẽ factã fuisse alicui antecessori meo, & reperio q̃ nõ fuit facta & sic induco sol. nõ ad probationẽ ti. sed ad acquisitionẽ vtilis dñij, & tũc nõ sufficit so. per longũ tempus: sed requiruntur xxx. an. quod istud quasi possederim sine ti. & sic nõ sufficit longũ tempus. vt j. eo. l. nullo. Tene menti quia istud est subtile. Et sic patet si aliquis tanquã feudatarius soluit multo tempore ecclesiæ tanquã dñæ: an per hoc probetur feudũ si ecclesia cõtradicit? his diebus habui consulere & quantũ tempus requirat̃: & prædicta distinctio probat̃ per glo. q̃ est in l. seruitutes. la grãde. ff. de serui. ti. generali. & per ea quæ no. doc. in l. cũ de in rem verso. ff. de vsur. & extrà de censibus c. peruenit. 4 † Sed quærit̃ an fama publica sufficiat ad p̃ba. dominij̃ dicunt quidã q̃ sic qñ do. allegat̃ de longissimo tẽpore: aliàs secus de hoc no. j. de proba. l. proprietatis. & in l. atqui natura. §. cũ me absente. ff. de neg. gest. per gl. & Bar. & §. eo. tit. l. cum super. per Bald.

2 ☞ *Si tu tenes & possides castrum uel uasallos ad me pertinẽtes, non debeo conuenire istos uasallos qui non faciunt mihi controuersiam de iure meo: sed te qui eam facis, & eos detines inuitos. & quid si uolentes?*

LEX XX.

1 NOn seruum. † Rem meã quã possidet seruus tuus debeo vẽdicare à te qui videris possidere, nõ ab eo qui nec possidet, nec detinet 2 nec põt esse in iudicio. h. d. Et per hãc l. patet † q̃ si tu tenes & possides castrũ vel vasallos ad me pertinentes: non debeo conuenire istos vasallos qui non faciũt mihi cõtrouersiam de iure meo: sed te qui eam facis, & eos detines: & hoc etiam no. in c. auditis. de præscrip. et hoc si detines eos inuitos: si aũt volentes, & sponte, etiam ipsi possunt cõueniri: tãquam faciãt controuersiam vt in simili videmus in eo qui detinet filiũ meum quia distinguitur an inuitum, vel volentem quod dic vt plenè not. in l. j. §. per hanc. in glo. mag. ff. eo. tit.

LEX XXI.

1 APosidentibus. † Contra nõ restituentem rem ad mandatum iudicis per sententiã diffinitiuam datur actori iuramentũ in litem ad probandam æstimationẽ, q̃ poterit ab eo peti. h. d. Datur etiam aliud auxiliũ manus militaris: quia si res apud eum, potest sibi auferri: & tradi actori. vt l. qui restituere. ff. e. Itẽ si dolo desijt possidere, agitur contra eum vtili rei vendi. in qua condemnatur ad interesse. vt l. parẽ. de reg. iur.

2 ☞ *Malæfidei possessor, de quibus fructibus teneatur?*

3 *Si post litem contestatam fiat instantia perempta: & sic ex ea non fuit secuta sententia, postea iterum actum fuit, & secuta est sentẽtia pro actore, ex quo tempore ueniunt omnes fructus?*

LEX XXII.

1 CErtum est. † Lex ista cõtinet tria dicta. Primũ loquit̃ in possessore q̃ semper fuit malæfidei. Secundũ in eo qui semper fuit bonæfidei. Tertiũ in eo qui à principio fuit bonæfidei: sed ex post facto p̃ lit. cõte. est effectus malæfidei: saltẽ ficte in quo postquã est effectus malæfidei, vel ab illo tẽpore citra, idem est qd̃ in primo: sed ab illo tẽpore videtur idẽ quod in secundo, ecce casum: & aduerte aures ad me. Primũ debet intelligi dũ dicit [oẽs fructus.] i. tam naturales, in quibus percipiẽdis modica vertit̃ industria: vt sunt poma: quidã etiã industriales, in quibus vertit̃ magna industria: vt sunt segetes, vl vinũ istos debet restituere deductis impensis factis gratia fructuũ quærẽdorũ: eũ fructus semper dicant̃ deductis talibus impẽsis. vt l. fructus. ff. so. ma. & l. si à patre. in fi. de pe. hæ. & sic deducet pretiũ operarũ suarũ, & etiã pretiũ operarũ animalium suorum: si cũ bobus suis acquisiuit. vt in l. præterea. ff. eo. facit l. fundus. ff. fa. er. Item non solũ perceptos: sed qui percipi potuerunt. vt §. eo. l. domũ. & ff. e. l. si nauis. Item perceptos non solũ extantes: sed etiam consumptos. Itẽ cõsumptos non solũ ex quibus effectus est locupletior sed etiã ex quibus non est effectus & imputet sibi cur tenuit rẽ quã sciebat

a ¶ Prescriptio lōgi tē poris:s.x.ann. Adde q̄ p̄scriptio decēnalis inducta per statu tū succedit loco prescriptiōis.xxx.ann. vide q̄ Bar.in l.fi.C. de tēp.in integ. rest. Bal.in l.in cōtractib⁹.in prin. C.de nō nu.pe. Abb.i c.illud in ij̄.co.de p̄scri.sed Io.de imo.in d.c. illud.tenēt contrariū.

b ¶ Post lit.cōte. Add gl.Iaith. offerat. C. de lit.cōte.Sal. in l. p̄ima.in ij̄.not.C. de præscri.lō.temp.

ad se non pertinere.Secundū dictū dū dixit[extātes.]sub.tantum:non autē cōsumptos.nisi ex eis sit effectus locupletior: qa eos lucratur propter culturam & curā bonæfidei pos.nō illos ex quibus est effectus locupletior.vt insti.de acquir.re.do.§. si qs à non domino. Item non tenetur de nouo percep.quos tamen percipere potuit: quia cum possideret rem tanquam suam, nō est imputandū cur eam neglexit:secus si sciebat alienam. Aduertendum tñ q̄ extantes fructus si erant naturales,possunt vendicari:quia non efficitur bonæfidei pos. dominus illorum.vt l.herennius.ff.de vsu. sed si erant industriales possunt condici:quia p̄pter bonam fi.cum ti.tñ effectus est dominus illorum.vt in l.qui scit.§.pe.& fi.ff.de vsur.licet teneatur eos restituere.in quo cōsistit vtilitas.dixi.ś.eo.l.si fundū. Distinguit an post litem.cōtest.fuerit effectus malæfidei pos.verè vel fictè. & hoc secūdo an habuit ti.vel nō.q̄ dic.vt ś.eo.l.si fundū,dic vt hic not..per Cyn.qui examinauit illam materiam quam glo.posuit in l.ex diuerso.ff.eo.& ibi plenius per Bart.† Quæro quid si post lit.contest.fuit instantia peremptа:& sic ex ea non fuit secuta sententia:postea iterum actum fuit,& secuta est sententia pro actore:ex quo tempore veniunt omnes fructus:an à die primæ contest.vel secundæ:vide per Bar.ff.de iu.fis.l.fiscus in quæsti. testamenti.

LEX. XXIII.

1 SImancipium. †Vendicans rem suam tenetur possessori offerre pretium quod alteri solui.h.d.nisi fuerit cōuersum in suam vtilitatem.vt l.emptor.ff.eodē.de hoc non ś.quod metus causa.l.iij.in gloss.

2 ☞ *Præscriptio longi temporis quantum tempus requirat,& an procedat cum mala fide:& an etiam requirat titulū:& quid in præscriptione longissimi temporis?*

LEX. XXIIII.

1 NVllo iusto. †Præscriptio longi temporis sine ti. habili ad translationē dominij procedere non potest.h.d.Intelligetit.vero,vel putatiuo interueniente facti errore:non iuris.nam ille putatiuus sufficit.vt in l.non solum.§.quod vulgo.ff.de vsuca.& tit. pro emptore,putatiuus debet esse iustissimus propter frequen-
2 tiam:sed in alijs ti.putatiuis sufficit q̄ sint iusti.vt in d.l.ij̄.† dicit
a autem præscriptio longi temporis.x.an.inter p̄sentes.& xx. inter absentes:requiritur etiam bonafides.saltē à principio de iure ciuil.sed de iure canonico requiritur quod adsit toto tempore præscrip.& superueniens malafides interrumperet eam de iure canonico.vt in regula possessor malefi.de reg.iur.li.vj.de iure ciuili secus:vel in l.j.j.de vsuca.transfor.sed in præscri. longissimi temporis:nec ti.requiritur.de iure ciuili,nec bonafides:cum currat solum propter negligentiam non petentis.vt l.sicut.de præscri.xxx.an.de iure autē ca.requiritur bonafides:an aūt requiratti.distinguit an contrà præscribentē faciat ius cōe, vel non faciat.q̄ dic vt in c.ij̄.de præscri.li.vj. In tex.ibi.[idcirco:] iste dubitabat ne sibi opponeretur exce.præscri.vnde dicebatur sibi p̄ aliquos quòd habebat necesse petere restitui in inte.propter causam absentiæ:quia steterat in captiuitate hostium per.x.vel. xx. annos ex ti.qui.ex cau.ma.qua restitutione concessa & rescissa vsuc.vel præscri.intentabit vtilem rei ven.quæ dicitur rescissoria.de qua in l.fi.ś.ex qui.cau.cau.ma.imperator dicit q̄ non habet necesse ad ista deuenire:quia postquam aduersarius non habuit tit.non potuit præscribere longo tempore:& sic non est necesse impetrare restī.ad rescindendum vsuc.vel præscri. qa qd' nō est rescindi non potest.vt in l.nā & si sub condi.§.fi.ff. de iniu.testamento.nec perdit do.directum.& sic habet directam rei vend.vnde non habet necesse recurrere ad vtilem rescissoriam.

3 ☞ *Si res mea fuit in æstimo tuo,& pro eo soluisti onera publica etiam per longum tēpus:non præiudicantur mihi in dominio:& solutio illa mihi prodest.& quid si soluisti me sciente & patiente?*
Soluens ei à quo habeo rem in emphyteusim uel feudum,facit ut res non incidat in commissum.

1 *Si unus ex pluribus fratribus faciat aliquas emptiones & instrumenta cantare in suam tantum personam,& res emptæ fuerunt positæ ad æstimum communem omnium, præsumuntur communes.*

4 *Si possides rem feudalem ad me pertinentem,& soluis superiori:licet ego non petierim inuestituras quando oportuit petere,quia dominus superior sit renouatus, non tamē perdo feudum:nec reuertitur ad dominum propter non petitam inuestituram.*

LEX. XXV.

1 SOlennibus. †Soluens onera communit pro re aliena tanquam sua per hoc non acquirit dominium si alius titu.non interuenerit inter se & do.h.d.& semper allegatur. In tex.ibi. [non interueniente vendi.]& tunc habant vim traditionibus patientia q̄ ille soluat pro ea.& sic acquireret do.ex tit. præce. vt infra
2 de dona.l.quisquis.† No.ergo q̄ si res mea fuit in æstimo tuo: & pro eo soluisti onera publica etiam per lōgū tempus, nō præiudicaret mihi in dominio:quinimò illa solutio mihi prodest:quia si soluisti ei,à quo habeo in emphyteusim, vel in feudū. facit vt res non incidat in commissum:nec perdam vtile do. propter solu.non factam:quia sufficit superiori à quocunq; facta fuerit.vt patet in l.lex vectigalis.j.de pig.sed gl.hic dicit q̄ si me sciente & patiente soluisti longo tempore,mihi præiudico. Gul. de cu. & alij doc.dicūt contra:quia simplex patientia cū scientia nō est causa perdendi dñium q̄ est magni præiudicij.facit q̄ dixi.ś.eo. l.re tua.sed in eo q̄ est modici præiudicij bene noceret.ar.ś.fi.ff. si filiusfa.& per Bar.in l.cū de in rem verso.ff.de vsur.Sed opp. q̄ pro æstimo cōmunis præsumitur.vt infra de prædijs rusticis. l.fi.li.xij.So.verū est q̄ si res mea est in æstimo,non præsumitur tua quò ad tui præiudicium:& ad vtilitatem cōis.vt tenearis p̄ illa soluere.& etiam vt tm̄ valeat quantū est æstimata.sed non facit præiudicium mihi,vt per hoc perdam dominium.bene tamē facit præsumptionem quā præiudicat quousque probē contra-
3 & vide per Ang.de perusi.in l.decem ff.de verbo.obli.† Item vide q̄ no.Bar.in l.rura.de omni agro deser.li.xj.j.vbi dicit q̄ si vnus ex pluribus fratribus:puta maior facit aliquas emptiones & instrumenta cantare in suā tantū personā,si tamen res emptæ fuerunt positæ ad æstimum commune omnium,præsumuntur
4 cōes.non ob.instrumentis prædictis.† Itē dicit Gul. hic notabiliter q̄ si possides rē feudalē ad me pertinentem,& soluis superiori,licet ego non petierim inuestituras quādo oportuit petere quia dominus superior sit renouatus,non perdo propterea feudum:nec reuertitur ad dominum propter non petitam inuestituram:quia alio possidente non tenebat rem petere per tex. notabilem vbi videtur quasi casus.ff.de censibus.l.forma.§. sicut ego.& illud dictum Gul.& Bald.semper allegatur.

2 ☞ *Præscriptio longissimi temporis interrumpitur per solam nuntij missionē:& perpetuatur ad triginta annos.*

3 *Quid in usucapione rei mobilis?*
Quid in præscriptione longi temporis?
Quid in actionibus temporalibus,ut redhibitoria,& quanto minoris,& similibus?

4 *Si præscribis contra me rem meam,& aliquis tertius moueat tibi litem,asserens rem sibi suam:an interruptio facta per eum mihi prosit?*

LEX. XXVI.

1 MOræ litis. †Præscriptio lōgi tp̄is post lit. cōtē nō corrit:sed p̄ eā interrūpit.et sic non
b est necesse si nō sequat̄ snīa,sed perimat̄ instāria.& vt inchoet̄ noua præscriptio:& erit necessariū lōgissimi xl.an.tp̄s:quia actio fuit p̄petuata.vt in l.fi.de præscri.xxx.an. & no.in l.cū notissimi in prin.eo.ti.per glo.facias ergo articulo tu reus & possessor q̄ possedisti lōgo tēpore ante lit.cōtest. sibi tibi nō p̄desset possessio lōgo tēpore scd'm Bar. Sic cōtra actor habet necesse p̄bare q̄ cā qua egit ante li.cōte.habuit ortē: alias nō p̄baret intētionē.i.si agerē ex p̄missione facta à parte: & probarē eā factam,sed non probarē q̄ añ li.cōte.vt no.p̄ gl.in c.abbate.de re iudi.li.vj.Adde q̄ li.cōte.trahitur retro ad diē dati libelli.vt no.per Cy.ś.de a,ie.iudi.l.j.in ix.q.& sic videtur necessariū p̄bare q̄ añ datū libellū cōcurrerat præscriptio, vel intergenerat cā agendi.Et istud dictū Cy.videt satis hīt̄ p̄bari.dū dicit[in præteritū æstimatur.] Vel vult dicere q̄ si opponit̄ exc. præscri.debet inspici an tp̄s necessarium ad præscribendum concurrit ante li.contest.& tunc poterit opponi. An partim ante,& partim post:& tunc secus:quia si tempus cucurrit post nō p̄dest ad cōplēdum p̄scriptionem.quę iam erat annihilata & interrupta.et hoc vult dicere[morę litis.]i.tēpus quo lis durat &c. cessa

FRANCKESCHE STIFTUNGEN

nostatiui & numeri pluralis nō instruunt. i. non prosunt, vel non prodest ad inducendū præscr. lon. tem. Aliqñ verò tempus litis deducitur de præscriptione: nō aūt interrūpit præscri. sed suspē- dit. vt §. de inoff. test. l. contra maiores. & vide hoc quod no. Bar. in l. ij. §. fi. ff. pro emp. & l. fi. in princ. de eo per quem factum est: vbi distinguit † q quædam est præscriptio quæ currit mera ne- 2 gligentia non petentis. vt præscri. long. temp. & illa interrumpi- tur per solam nuntij missionem. vt in l. sicut. de præscri. xxx. an. non tamē per hoc perpetuatur actio ad xl. an. sed sufficiūt xxx. 3 ad nouam præscr. vt no. gl. j. l. cum notissimi. e. ti. in prin. †Quæ- dam est præscri. quæ currit merè in fauorē præscribentis. vt est 1 vsucapio * triennij in rebus mobilibus: & illa non interrumpitur etiam per lit. cōtest. mero iure, sed in effectu sic: qa licet lite pen- dente compleatur vsucapio, tamen reus condēnatur ad restitu- 2 endo perinde ac si non fuisset completa. vt in l. si post acceptum. ff. e. tit. Quædam est præscriptio quæ partim currit fauore præscri- bentis, partim odio, vel negligentia non petentis: vt est præscri. long. temp. x. vel xx. ann. & in illa seruatur media via: quia inter- rumpitur per lit. conte. vt in hac l. & etiam actio perpetuatur ad xl. an. per missionem verò nuntij, vel per protestationem extra- iudicialiter factam non interrumpitur. vt in l. pe. ff. pro emp. et il la distinctio colligitur ex l. edicto. circa fi. j. de edic. diui. adri. tol. 4 †Quædam est præscriptio sui natura currens: vt in act. tempo- ralibus. vt est redhibitoria, quanto minoris, & similes: & ista in- 3 terrumpitur etiam per solum libellum datū principi. l. j. §. quādo libellus principi datus sit. & in d. l. fi. in prin. ff. de eo per quem fit. est. adde q est dare præscr. conuentionalem. & illa interrum pitur per protestationem, vel petitionem extraiudicialem. vt in l. si mandato tit. ij. §. ille. ff. manda. In glo. ibi. [non nocet, cum sit ciuilis interrup.] si ergo prescribebas contra me rem meā. et qui dam tertius asserens esse suam mouit tibi litē & fuit eam contes- tatus. illa conte. non prodest mihi vt interrumpatur præscri. quæ cur- rebat contra me: sed si te expellit de possessione: & sic desinas possidere: quia illa est interruptio naturalis, bene prodest mihi. vt in l. naturaliter. ff. de vsuca.

1 ☞ Dominū utile acquiritur feudatario, uel emphyteutæ sine traditione corporali ip suri, si interuenit inuestitura per annulum, uel biretum.
* Quia beneficio ecclesiasticos
4 Priuatum uel consuetudinem potest induci ut possessio acquiratur sine apprehensio ne corporali.
Iura incorporalia, an acquirantur sine traditione?

LEX XXVII.

SEruum. †Ex solo ti. habili ad translationem do- minij non transfertur dñium, si non in- 1 teruenit traditio. h. d. Facit l. traditionibus §. de pac. in- tellige vera & ficta quia si vendo tibi rem meam quæ est apud te: statim transfertur dñiū sine traditione: quia fingitur tradita. vt in l. qua rōne. §. interdū. ff. de acqui. re. do. aliqñ tñ non requirit ex priuilegio emptoris. vt in ecclesia emēte. vt §. de sac. 2 sanc. l. fi. † Itē prædicta in dñio directo: sed dñium vtile vī ac- quiri feudatario, vel emphyteutæ sine traditiōe corporali ipsius rei, si interuenit inuestitura per annullū, vel biretum quæ diuer- sa est à traditione corporali ipsius rei qd' dic vt in c. j. de reg. iur. lib. vj. per Dy. Itē in beneficio ecclesiastico no. Bal. §. eo. l. quoties. 3 nō in † videt q p hoc acquiratur pos. nisi apprehendat l. cū hæ- redes in prin. de acqui. pos. Nam potest acquiri dñium sine pos. licet non sine traditione regulariter. vt l. si fundū. cū ibi not. ff. de 4 fundo dotali. † per consuetudinē tñ vel statutū potest induci vt possessio acquiratur sine apprehensione corporali. vt in c. ex lite ni. de consue. & not. per Cyn. in l. ea lege j. de condi. ob causam. post princi. & etiam hoc est sciendum q pos. quæ erat apud de- functum per additionem hæreditatis censeatur transferri in hære dē, & continuari quod tñ non est de iure cōi. vt in l. j. §. Scæuola. ff. si quis testa. libe. esse ius. fuerit. Dico tñ q non erit eadem pos. sed diuersa. cū pos. defuncti morte eius extinguat: sicut corpus & animus quæ sunt instrumenta retinendę pos. si statutum ope ratur vt noua pos. acquirat hæredi sine apprehensione corpora li quod regulariter nō est. vt in l. iij. in prin. de acq. poss. ff. Quid autem in alijs iuribus incorporalibus, an acquirantur sine tradi. dic q ius pig. vel hypothecæ bene acquirit. vt in l. j. ff. de pig. sed ius seruitutis prædialis vel personalis non: imò requiritur q ille cui conceditur inducat in prædium vel fundum seruientem, &

per hoc videbit tradita seruitus: in qua tñ 1 nō cadit vera traditio sicut in vera pos. qua si traditio quæ fit modo prædicto. vt l. iij. §. dare. ff. de vsufru.

2 ☞ Reus potest opponere agenti de iure tertij, quando il- lud est exclusiuum iuris agentis ipso iure.
Quid si non ipso iure: sed per sententiam est exclusiuum iu ris agētis: et quid si nō erat exclusiuū, sed diminutiuū?
4 Actor metitur ius agendi ex persona sua: & ex iure suo: & non ex iure rei.

LEX XXVIII

REs alienas. †Si actor non probat dñium, reus absoluitur si nullum ius habeat in re. h. d. s. eo iure quo possessores sunt melioris cōdi. eo ipso q possideant, quàm actor qui non possidet. vt l. vti frui. §. si fortè. ff. si vsufru. pe. †Et alle. ista l. duobus mod. pri- mo q reus pōt opponere agenti de iure tertij, qñ illud est exclu siuum iuris agentis ipso iure: si enim actor non est dñs rei quàm petit, sed quidam tertius: licet reus nullū ius habeat: ius illius ter- tij excludit agentem ipso iure, & in hac actione requirit dñium ex parte agentis & pos. vel detentatio ex parte conuenti. Quid autem si non ipso iure: sed per sententiam vel excep. sit exclusi- uum iuris agentis? Rñ. nō potest de illo opponi per ea quæ not. in l. his consequenter. in prin. ff. fa. er. per gl. & in l. ij. si ager vecti- 3 galis. in parua glossella. † Item quid si non erat exclusiuū: sed di- minutiuū iuris agentis: vt si ago contra te rei vendi. directa. Tu opponis mihi q quidam tertius habet in ista re vtile dñium sibi à me concessum: quia est emphyteuta, feudatarius, vel superfi- ciarius, vel habens seruitutē vsufru. et si ille possideret nō posset ab eo aduocare: qa in iure vtili est ipse potior me: imò posset ip- se à me aduocare. vt in l. j. §. qui in perpetuum. ff. si ager vec. vñ sicut non possem ab eo aduocare: ita nec à te: quia non pertinet ad me te molestare: sed ad illum: quid iuris? Dic vt singulariter no. per glo. & Bar. in l. indebiti. §. ied si nummi. ff. de condi. inde. & vide quod idem Bar. no. in l. ij. ff. de excep. rei iudi. & per Cy. 4 in l. cū seruum. j. de ser. fugi. Allegatur etiā ista l. † q actor metit ius agendi ex persona sua, & ex iure suo: nō aūt ex non iure rei. Sic ff. si pars hæredi. peta. l. j. post prin. Quidam in iure excipien di. dic vt in l. militis. §. Neratius. ff. de test. mil. & l. qui ex liberis. §. testamento. ff. de secū. tab. & vide Inno. in c. cū Bertoldus. ante fi. de re iudi. vbi dicit idem in beneficialibus: quod hic dicitur in rebus prophanis ecce casum.

De usufructu & habitatione & ministerio seruorū. Ru.

1 ☞ Ad usurarium non pertinent omnes fructus, uel reditus: sed quantum sufficit ad usum, & ad sustētationē ipsius, & suæ familiæ: nec ad ipsum pertinet colere fundū: & quid possit facere?
2 Habitatio in quo differat ab usufructu: & usu?
Ministerium seruorum debetur in seruis tanquam in rebus.

1 †No. ex ista rub. q quatuor sunt seruitutes [b] personales quę debentur à re personæ scilicet vsus. fr. vsus habitatio & minister- b rium seruorum ad vsufructuariū pertinent omnes fructus: om- nes reditus, & omnes commoditates rei: quæ sunt inter se diuer sa. vt in l. v. & vj. ff. eo. ti. & ad ipsum pertinet colere fundū & de manu sua fructus percipere. vt in l. fundi trebatiani. ff. de vsufr. 2 lega. † Ad vsurarium verò non pertinent oēs fructus, vel reddi tus: sed quantum sufficit ad vsum & sustentationē ipsius, & suę familiæ. vt ff. de vsu & ha. l. plenū in prin. & §. j. nec ad ipsum per tinet colere fundū: sed ad proprietariū: potest tamen ad fundum accedere pro libito voluntatis: & aliqua facere quę habentur ibi 3 dē. † Habitatio est seruitus diuersa ab vsufructu & vsu. & habet diuersam naturā. vt j. eo. l. cum antiquitas. & non debetur nisi in domo sed præcedentes tam in domo quā in agro. Ministerium seruorū debetur in seruis tanquā in rebus: non enim tanquā in personis est dare quoddam ius personale: quod non est seruitus noīata: sed innoīata de quo in l. pecoris. ff. de ser. rust. prædi. & in l. vt pomū. de serui. ti. generali. de quo etiam per Bar. in l. iij. §. fi. ff. de alimentis & ciba. leg. & not. hic gl. rub. q sicut in rebus cor poralibus est reperire dominium, ita in seruitute & iur. incorpo- ralibus: nam possum me appellare dñm istius iuris seruitutis. vt ff. si vsusfr. peta. l. vsumfru. & l. in venditione. de bo. aut. iud. pos. secundùm Gul. de cug. no.

a ¶ Libell⁹ nō ſit ineptus. Adde q̄ vbicū que libellus eſt ineptus tunc nullus terminus currit ad excipiēdū.ſecūdū Bal. in Ledita.in pen.col. C. de eddo. quā ſequ tur Barb.in c.examinata. in.xj.colum.de iudi.

2 ☞ Duplex cautio præſtanda per uſufructuarium.

Si quis in libello dicat ſe eſſe in poſſeſſione quorundam iurium incorporalium, libellus non eſt ineptus.

Si quis dicat rem ad ſe pertinere iure dominij, & poſtea non probet de domino directo, ſed utili: an libellus poſſit dici fuiſſe ineptus?

4 *Cum relinquitur uſusfructus omnium bonorum, cenſetur etiam relictus de nominibus debitorum: ſeu de his quæ ab eis debentur poſtquam fuerint exacta.*

5 *Ille qui obligat bona ſua, an uideatur obligaſſe nomina debitorum?*

Vſufructu rius quando petit uſumfru. & non offert cautionem, non tamen debet reus abſolui: ſed condemnari ſub conditione ſi uſufru. præſtiterit cautionem. ut in hac.l.

LEX. I.

1 SI vſusfructus. † Teſtator qui legat vſumfru.bo.ſuorū nō poteſt vſufructuario remittere cautionē quā lex mādat per vſufructuarium præſtari.h.d.† Et eſt duplex.vna de vtendo & fruendo arbitrio boni viri:& de conſeruanda & reſtituēda proprietate finito vſufructu. & iſta præſtat quando relinquitur vſufr.in rebus quæ vſu non cōſumūtur in immobilibus vel mobilibus:quo caſu eſt propriè vſufru.qui dicitur propriè ius vtēdi & fruendi ſalua rei ſubſtantia.vt ff.eo.l.j.& ita loquit iſta l.ſed l.iij.infra eo.vbi tñ dicit idē
3 q̄ hīc.† Alia eſt cautio quæ præſtatur cū relinquitur vſufru.regum quæ vſu cōſumūtur:puta vini:frumenti vel etiā quantitatis:quæ licet verè nō cōſumatur vtēdo.vt in.l.j.§.fuit quæſitum. ff.ad trebe.vi detur tñ quo ad hoc cōſumi:quia non poteſt vti niſi eam expendat.& in iſtis non cadit propriè vſufructus,cum in vſufructuarium transferatur proprietas.ſine qua nō poſſet vti: nō ſic in præcedenti caſu,& in iſtis præſtatur cautio de reſtituēdo tantā quantitatem finito vſufructu quantā percœpit, & hoc fuit introductum per ſenatuſcō.vt habetur in ti.de vſufr. ea. re. quæ vſu cōſu.ff.Et prima cautio pręſtat,ne deā materia deliquēdi.iſta verò nō ob.ſed pro forma vſusfructus.q cū ꝓpriè nō cadat in iſtis rebus.ſenatuſcō.introduxit q̄ p̄ſtita cautiōe dicat cadere potius fictiōe iuris quā naturaliter & verè,& de illa loq̄tur iſta lex.vt nō poſsit remitti.Quidā dicūt q̄ hodie poſſet remitti:ſicut pōt teſtator remittere falcidiā.qa nō dat p̄ hoc materia deliquēdi,ſed p̄cedēs:nō etiā hodie ne deā talis materia. vt l. conuenire.ff.de pac.dota. In tex.ibi.[vſusfructus.]glo.dicit qđ reſpectu rerū quæ vſu non cōſumunt iſtud verbū ſtat propriè: ſed reſpectu rerū quæ vſu cōſumūtur ſtat impropriè : quia non poteſt propriè ſtare.Et hoc inducit Gul.de cu.q̄ ſi qs in libello dicat ſe eſſe in poſſeſsione quorundā iuriū incorporaliū libellus
2 nō ſit ineptus: licet in illis iuribus non cadat poſſeſsio:ſed quaſi quia illud verbū poſſeſsio intelligit ſecūdū ſubiectā materiā, & eo modo quo pōt ſumi.i.in quaſi poſſeſsione.vt ff. de iureiur.l. ſed & ſi §.ītē ſi iuraſſero.ītē ſi aliquis dicat rē ad ſe pertinere iure do.& poſtea non probet de do.directo:ſed vtili:ſcilicet q̄ eſt feudatarius,vel emphyteuta:nō dicitur libellus fuiſſe ineptus: & ſic poterit obtinere ſententiā.quaſi videat deduxiſſe in iudiciū vtile dñiū:certè iſtud eſt verū ſi in libello appellauit ſe emphyteutā,vel feudatariū.aliàs intelligeretur de directo dñio: qa verba ſunt intelligenda in potiori ſignificato:vt l.j §.qui in perpetuum,ſi ager vect.ff.& ſic videtur quod non poſſet obtinere vtili in iudicium non deducto. vt in l. non poteſt videri. ff. de iudi.ſed G..l.ñ ſic ſentit contra.dicens qđ ille qui aſſerit ſe dominū videtur in iudicium deducere oē dominiū tam directum quam vtile.& de quocūq̄ probauerit debet obtinere ſententiā: ſicut videt deduxiſſe in iudicium oēm cām dñij.vt l.& an eadē. §.actiones.ff.de excep.rei iudi.& ibi tangitur per Bar.de hoc.& ſolemus.ff.de iudi.In tex.ibi.[marito.]de quo iſta teſtatrix nō habebat liberos,aliàs non deberet habere maritus integrum vſumfructum oīm bonorū:ſed fortè alimēta duntaxat:ſecus ecōuerſo quando maritus reliquit vxorē dominam,& vſufructuariam oīm bonorum ſuorum.vt no.in l.ñ.infra ſi ſecūdò nup.mu. & auth.ibi poſita.vel ſaltem non deberet habere vſumfructum legitimæ ipſorum.vt in auth.nouiſsima.§.de innoffic.teſt.in fin.
4 & quod no.in l.omnium.ff.eod.titu.ſecundum.Cyn.† In text. ibi.[a debitoribus ſoluta.]No.& tene menti q̄ cum relinquitur vſusfructus oīm bonorū,cētietur etiā relictus de nominibus debitorū:ſeu de his q̄ ab eis debent,poſtq̄ fuerint exacta, & ſic ſi teſtator erat gabellarius,poterit vxor fructuaria petere quod ſibi tradantur ad vtendum reditus qui percipientur ex gabella ſecundū Odo.& Bal.† Quid in eo qui obligat bona ſua:an videatur obligaſſe nomina debitorū?dic.vt no.j.de act.hęre.l.ñ.in tex. ibi.[quā oblata.]quid ſi non obtulit,an debet reus abſolui, licet probauerit vſum fructum ſibi legatum?dic q̄ non.ſed debet cōdemnari ad ſoluendum ſub conditione ſi vſufructuarius præſtiterit cautionem per l.iiij.§.illud vidēdū.ff.de gdeicō.liber. & ita reperio Bar.cōſuluiſſe.facit q̄ idē no.in auth.hoc amplius.j.de ſ deicō.q̄ tene menti.Nā frequēter cōtingit qđ mulieres ignarę iuris quibus eſt relictus vſusfructus omnium bonorum,petunt ab hærede bona ſibi tradi:& nō offerunt cautionem:nō propter ea hæres debet abſolui,ſed condemnari ſub dicta conditione. per illum text.not.& non fiet executio niſi cautione præſtita.

2 ☞ *Proprietarius quando alienat ex mera uoluntate, debet interuenire conſenſus uſufructuarij ne cogatur habere malum proprietarium: & an debeat habere laudemium?*

3 *Sicut feudatarius non poteſt alienare ſine conſenſu domini, an idem ſit econuerſo ſi bona uel alienare uelit?*

4 *Si in bonis aduentitijs filij ſint bona emphyteutica quæ alienentur, quòd neceſſarius ſit conſenſus patris: & an ipſe habebit quinquageſimam ſeu laudemium?*

5 *Si talia bona incidant in commiſſum propter canonem non ſolutum: an commiſſum applicetur patri habenti uſumfructum, an filio proprietario?*

6 *Filius proprietarius an poſſit obligare uel alienare proprietatem ſine conſenſu patris uſufructuarij?*

LEX. II.

1 VErbis teſtamenti. † Proprietarius nō prohibetur obligare proprietatem:licet vſusfructus ad alium pertineat:hoc tñ vſufructuario non nocet.h.d.Sic etiam notaliter alienare vt l.iuſto.§.non mutat.ff.de vſucapi.& in l. locum. §. pro-
2 prietarium. ff. eodem titul. de vſufruct. † Dicit tamen Gul. de cug.q̄ ſi talis alienatio eſt merè voluntaria, debet interuenire conſenſus vſufructuarij.ne cogatur habere malum proprietarium.& ideo debet vſufructuarius habere laudemium.vt Oldin con.xxxiij.tenet.† Pro primo dicto facit quod in feudo habemus:quia ſicut feudatarius non poteſt alienare ſine cōſenſu domini,ne dñs cogatur habere malū vaſallū:ita & ecōuerſo dominus nō debet alienare proprietatem & dominiū directū niſi cōſenſu vaſalli:ne cogatur habere malū dñm.vt hī in vſibus fe-
4 dorum in ti.de lege conradi.§.ex ea.cū ſeq.† Quantū ad ſecūdū de laudemio.facit q̄ Gul.no.in l.ſi.§.filijs aūt.j. de bo. quæ li vbi dicit Gul.q̄ pr̄ qui habet vſumfructū aduentitiorū :ſi inter illa ſint bona emphyteutica,& alienent:neceſſarius eſt conſenſus patris:& ipſe habet laudare,nō filius qui habet proprietatem:& iō quinquageſima quæ debet ex laudatione pertinet ad patrē,nō ad filiū.per.l.ſeptimā.ff.eo ti.tñ ipſe loquit q̄n alienat vel dñiū.in qua alienatione requirit cōſenſus ſuperioris dñi.nos loquimur q̄n alienatur ipſum directū dñiū. in qua alienatione nō cadit laudatio:ex qua debeat ſolui quinquageſima. cum illa non ſoluatur niſi ratione ſuperioris iuris:& hoc non eſt dare ſuperius.licet requiratur conſenſus fructuū propter ſuum intereſſe.
5 vnde in hoc nō placet placet determinatio prędictorū.† Quid aūt in caſu quem tangit Gul.in d.§.filijs autē.l.de patre habente vſumfructū in bonis filij:ſi ſint bona emphyteutica quæ teneant à filijs & incidūt in cōmiſſum propter canonē nō ſolutū:an commiſſum applicetur patri:an filio proprietario?& vī q̄ patri.& q̄ nō teneat reſtituere etiā finito vſufructu per illā l.poſt prin.& cōtra dic q̄ ibi loquitur de cōmiſſo alterius rei quā illius in qua habet vſumfructum.nos loquimur de cōmiſſo eiuſdē rei.vī ei ſalua debeat eſſe proprietas,nō applicabit patri:qa ſic nō ſalua vī tñ q̄ quouſq̄ durat vſusfructus pater debeat habere ēt vſumfructū in cōmiſſo:& finito vſufructu redibit ad filiū ꝓprietas
6 ſicut in alienatione,vt l.Item de fundi.ff.eod.ti.† Ītē q̄ hoc dicit in j.dict. proprietariū poſſe obligare vel alienare ꝓprietatē.falſa in filio ꝓprietario,q̄ nō pōt ſine cōſenſu patris.vt d.§.filijs aūt.q̄ vī cōtra determinationē ſupradictorū doctorū:qa ſi eſt ipſe in patre vſufructuario q̄ debeat cōſentire in alienatiōe ꝓprietatis. In cōtrariū debet eſſe ius cōe,q̄ ſine cōſenſu fructuarij poſſit talē alienationē facere.Nec ob.q̄ dixi de feudatario:quia magis ſua intereſt habere bonum dominum cui tenet ad fidelitatem et ad certa opera perſonalia, quàm vſufructuarium , qui ad talia non tenetur.vnde nihil ad eum quis ſit proprietarius: dummodo ipſum non turbet in vſufructu.

Lex

LEX III.

SI patri. † Morte vſufructuarij extinguit vſusfructus: non ſic morte ꝓprietarij. h. d: Gl. dicit quod hoc vltimum fallit in quibuſdam caſibus in quibus morte ꝓprietarij extiguit vſusfructus: ſed nō ſunt bonæ fallentiæ: quia in illis non ꝓpter ſolam mortē ꝓprietarij extinguitur: ſed ex eo quod ꝓprietas venit ad vſufructuarium. vñ non poteſt amodò dici habere vſumfr. formalem. qui cū ſit ſeruitus, non cadit in re ꝓpria: cū illa non poſsit dño ſeruire. vt in l. vti frui. in prin. ff. ſi vſusf. pet. In text. ibi. [cùm morte eius.] ſupple vel capitis diminutione. quod dic. vt j. eo. l. corruptionem. Et idem in ſeruitute vſus, quæ finit illis modis quibus & vſusfructus. vt j. l. iij. in fi. ff. eo. ſed ſeruitus habitationis non finitur niſi ꝓ mortem illius qui eam habet: non ꝓ capitis diminutionem. vt j. eo. l. cum antiquitas. adde hic quod habetur. j. eo. l. ſi domina.

1 ☞ *Vſufructuarius ſi non præſtitit cautionem de qua hic: & tamen percœpit uſumfructum, an teneatur eos reſtituere tanquam indebitè percœperit?*

2 *Si non reperiat fideiuſſores, an ſtetur iuratoriæ cautioni cum hypotheca bonorum?*

LEX IIII.

USufructu. † Vſufructuarius tenetur cauere de vtendo & fruēdo arbitrio boni viri ex quacunq; cauſa debeatur. h. d. & etiam de reſtituendo rōnē finito vſufructu. vt ff. vſufr. quēadmo. caueat. l. j. §. habet. & iſtæ cautiones non poſſunt remitti per teſtatorem: ſed per hæredem ſic: vt not. ſ. eo. l. j. In text. ibi. [ſatisdatio.] & ſic cum fideiuſſoribus. † In tex. ibi. [boni viri arbitratu] hoc arbitriū verſat tam circa fideiuſſores dādos ſi ſunt idonei vel nō: quā circa modum vtendi. Sed quæritur. ſi iſta ſatisdatio nō præſtet: & nihilominus vſufructuarius ꝓcœpit vſumfru. an eos fructus reſtituere tanquā indebitè perceptos teneat? So. diſtingue. An illiciè percœpit: puta inuito vel ignorante ꝓprietario: & tūc non facit eos ſuos: ſed tenet reſtituere: an ipſo ꝓmittente vel ſciente & patiente: & tunc ſecus. quod dic vt per Bar. in l. vxori. ff. de vſuf. leg. & per gl. in l. ſi cuius. §. j. ff. eo. tit. † In glo. j. ibi. [dic ergo.] hāc videtur tenere doct. de rigore iuris. nec obſt. l. cum nō facilè. ff. ſi cui plus quā. per l. falci. & quod not. in l. j. ff. qui ſatisda. cogan. vbi lle q tenet ſatisdare ſi nō reperit fideiuſſores: ſine ſua tñ culpa cōmittitur iuratoriæ cautioni cum hypotheca bonorum. vt l. ſimon in poſ. leg. quia loquūtur quādo ſatisdatio non eſt de forma vel de ſubſtantia rei hic ſecus: quia diffinitio vſusfructus eſt, quod eſt ius vtendi & fruendi ſalua re ſubſtantia. licet non videatur ſaluari niſi ſatisdatio præſtetur. aliq; de ęquitate dicūt ꝙ ſi perſona non eſt ſuſpecta: quia eſt diues, & ſoluēdo, nec eſt forenſis: ſufficit quod ſe obliget ſolēniter. ar. in l. de creationibus. cum ibi not. ſ. de epiſ. aud. In glo. ſuper verbo. [ſufficienter.] ſi verò perſona ſit ſuſpecta, poſsit procedere determinatio. gloſſ. de rigore: quia illa difficultas dandi fideiuſſores debet nocere ſibi, & non proprietario: poſtquàm ſubeſt ſuſpicio.

LEX V.

SI pater. † Vſufructuarius tenetur reſtituere fructus perceptos poſt finitum vſumfr. h. d. facit. l. fructus. ff. de rei vend.

1 ☞ *Quæ ſit differentia inter uſumfructum qui conſiſtit in iure, & fructus qui ſunt res corporales?*

LEX VI.

INtereſt. † Maritus qui ſolū vſumfructū in dotem recœpit, proprietatem obligare nō pōt: idē ſi recœpit ꝓprietatem inæſtimatā: ſecus ſi æſtimatam tali æſtimatione quæ faciat emptionē: quia tūc est iua. n. d. ſecūdū gl. q̄ dicit quod hic ponunt tres caſus tacti in ſummario: & rñdetur ad primum & vltimum. ſed non ad ſecūdū. in quo idē dicendū eſt quod in primo: caſus eſt iſte. † In text. ibi. [Nam vſufructuarius.] aliquando verò nec proprietas nec vſusfructus dat in dotem: ſed dant ipſi fructus percipiēdi ex tali fundo. Nam longa eſt differentia inter vſumfructum qui conſiſtit in iure, & fructus qui ſunt corporales res. vt l. vaſc. ff. de vſuris. iſto ergo caſu cum dant fructus percipiendi ex tali fundo, ꝙd iuris eſt. vide bonam. l. de pact. do. ff. l. ſi conuenerit. nam maritus illos fructus non lucrat: ſed duntaxat vſum eorum habet. & ſol. ma. tenetur reſtituere pretium eorū, ſed quādo dat vſusfructus, vel plena proprietas, lucratur fructus: ꝓpter onera matrimonij: nec valeret pactum factū in contrarium: quia ſic remaneret mulier indotata. vt ibi habetur.

2 ☞ *Vſufructuarius in quibus ſit tanquam procurator in rem ſuam?*

LEX VII.

LVm ad quem. † Modica impenſa pertinet ad vſufructuariū: magna verò ad proprietariū. h. d. Et ratio eſt, quia prima non cōſeq̄t concernere perpetuā vtilitatem rei: ſed temporalē perceptionem fructuū. Secūda verò cenſet cōcernere perpetuā vtilitatem rei q̄ debet ꝓtinere ad ꝓprietatem. cuius proprietas eſt perpetua. & hoc videmus etiam in marito: qui licet ſit dñs rei dotalis: quia tñ habet reſtituere ſolu. mar. cōparat vſufructuario. & ideo expenſas factas ad ꝓpetuam vtilitatem rei repetit ab vxore: vel ab hærede eius petentibus reſtitutio. fundi dotalis: ſecus ſi cōcernebat temporalem vtilitatē rei. vt l. diuortio. §. impendia. ff. ſolu. mat. & l. ij. §. generaliter. de impenſis. dicit tamen Bar. in l. cotem. §. fi. ff. de publicanis. † q̄ cura & ſolicitudo refectionis impenſæ pertinet ad vſufructuariū, tanquàm ad procuratorem conſtitutū in rem ſuam: & ſic tenetur facere paruam & etiam magnam impenſam: & paruam non recuperat à ꝓprietario: ſed magnam ſic. & ita intelligit. l. hactenus. ff. eo. tit. & etiam iſtam l. Bald. contrà hic. & melius. quia durum eſſet fructuario impenſam magnam facere de ſuo, & poſtea non recuperare. vnde dicit quòd non tenetur niſi ad purā, quæ eſt de natura ipſius vſusfructus. nec obſt. quòd eſt procurator in rem ſuam, & ſuper proprietatem. vt l. j. in fi. cum ibi not. ff. vſusf. quemadmodum caueat. quia verum eſt, quantum ad ipſam defendendam & tuendam: non vt de ſua bursa teneatur facere impenſam quæ pertinet ad ꝓprietarium. Tenemēti iſtud dictum: quia puto ipſum veriſsimum. quicquid dicat Bar. ad hoc. l. ſi verò non remunerandi. cum l. ſequen. ff. manda. vbi ꝓcurator conſtitutus ad aliquod opus faciendum, non tenetur expendere de ſuo: ſed dominus debet ſibi miniſtrare. Poteſt dici (& iſta eſt bona limitatio) q̄ vſufructuarius licet magnā impenſam non teneat facere de ſua burſa: quando tamen imminet neceſsitas, ne res deterioretur. debet denuntiare ꝓprietario quod eam faciat, aliàs imputaretur ſibi culpa ſi proprietarius ignorabat. & hoc per l. Item quæritur. §. exercitum. ff. loca. In gloſſ. quæ incipit. [ſ. actione neg. geſ.] Bar. hoc reprobat. quia cum hoc faciat ex neceſsitate, non dat act. nego. geſt. l. ſi cōmunes. ff. de nego. geſt. vnde dicit dari actionem in factum. p̄ l. prætor. §. his verbis de boñ. aut. iudi. poſſ. Bald. tenet glo. tum quia nō eſt verum q̄ faciat ex neceſsitate. vt dixi: tum quia negotiorū geſtori datur vtilis act. neg. geſt. vt ſ. de nego. geſt. l. curatoris.

2 ☞ *Licet morte uſufructuarij extinguatur uſusfructus, ſi tamen hæredes eius tenuerint fundam tanquam proprietarij: fingunturtamen tenuiſſe & poſſeduiſſe eo modo & forma quibus tenebat defunctus.*

LEX VIII.

NEque fructuarium. † Fructuarius vel eius hīs quouſq; poſſidēt rōne vſusfructus nūq̄ p̄ſcribūt ꝓprietatē. h. d. rō eſt, qa nō poſsidet ciuiliter, ſed naturaliter tm̄: et ſola naturalis nō eſt ſufficiēs ad p̄ſcribendā ꝓprietatē directā. vt in l. acquirit. §. fi. ff. de acq. re. do. ſed bñ ſufficit ad p̄ſcribēdū vtile dñiū vel ius vſusfructus. Vñ ſi fundū meū tenuiſſes p̄ tēpus legitimū, non tāq̄ dñs directus, ſed tanq̄ fructuarius, vel tanq̄ emphyteuta, vel tanq̄ feudatarius, & habuiſſes tit. à quodam tertio, & ignoraſſes me eſſe dñm directū, p̄ſcribis ius vſusf. aliàs vtile dñiū cōtra me. ſed directū nunq̄: quia nō poſſediſti eo animo vt illud acquireres. vt quēad. ſer. ami. l. fi. iuncta. l. ſi ego. §. j. ff. de publiciana. & j. de p̄ſcri. lō. tēp. l. fi. & ſine tit. p̄ſcriberes xxx. an. vt j. c. j. §. ſi qs p̄ xxx. ſi de feu. fue. cōtro. & quod no. Bar. in l. j. in prin. ff. de acq. poſ. dū tractat de naturali poſſeſsiōe & eius effectu. poſtq̄ aūt in cœpiſſes poſsidere tanq̄ dñs directus: qa in repoſcēti rē meā: an caſu quo poſsim noluiſti reſtituere, & ſic interuertiſti poſſeſsionem: ex tunc ſpolias me ciuili poſſeſsione: & incipis præſcribere longiſsimo tempore: ſicut fur, & violentus poſſeſſor. de iure ciuili. vt l. fi. de præſcrip. xxx. ann. ſecus de iure canonico: cùm ſit mala fidei: & adde quod habetur in l. malè agitur. de præſcrip. xxx. ann. † In text. ibi. [neque ſucceſſores eius.] Iſtud eſt mirabile: qa per mortem fuit finitus vſusfructus: ergo ſucceſſores nō tenue-

runt tanquã vsufructuariꝰ,sed tãquàm proprietariꝰ.& sic habuerunt animum acquirendi dominum si nõ habebant: ergo saltem debuerunt præscribere spatio xxx.ann.per iam dicta.Sol.successores iuris præsumptione quantuncunq; alium habeant animũ, censentur & finguntur tenuisse & possedisse eo modo & forma quibus tenebat defunctus.arg.in l.hæres de diuersis & tẽporalibus præscrip.quia reputantur eadẽ persona cum eo.cui igitur ille defunctus teneret tanquã fructuarius,& ipsi hæredes censentur eodem modo tenuisse.licet reuera tenuerunt vt domini: quia non superueniente noua causa sicut defunctus solo animo non poterat sibi mutare causam possessionis.vt in l.nemo.j.de acquir.pos.ita nec hæredes eius si domino reposcente non interuertant pos.& sic est hic casus de vno in quo cõsului his diebus.& de ista l.non memini.quia quidã incœpit quædam bona possidere precario nomine,postea mortuus est, & hæredes eius per xxx.ann. & vltra ignorantes precarium possederunt ꝓprio nomine.quærebatur an præscripserint.constat enim quod defunctus si centũ annis vixisset cum teneret alieno nomine,non præscripsisset per dictam l.malè agitur.Sed dubium erat de hæredibus qui possederunt suo nomine.ego dixiquòd nec illi præscripserunt. per rationem quã suprà tetigi:& de hoc est casus in l.ista si bene considerabitur.& not.illud verbum. [nulla temporis,&c.]& sic nec triginta annos:licet quædam glosſ.in vsi.feudo.dicat quod sub ista generalitatenon venit præscriptio longissimi temporis: sed longi tantùm.Sed illud verũ nisi subiectæ materiæ natura suadeat contra.vt isto casu.

LEX IX.

1 VSufructu. †Vsufructuarius & ille cui relictæ sunt operæ seruf:non habet alienãdi facultatem.hoc dicit Bart.

2 *Conductio ususfructus morte conductoris finitur.*
Quid in locatione proprietatis?

LEX X.

1 SI domina. † Morte domini seu proprietariꝰ nõ extinguitur vsusfructus. hoc dicit. secundũ primam lect.quæ non placet:tum quia nõ cõgruit literæ sine impropriatione.vt in glo. tñ quia non continet vtilitatem de hoc habet etiam in l.iij.s.eod. Vnde dic secundũ aliam lect.ꝙ morte eius qui conducit vsumfructũ extinguitur vsusfructus conductus:licet non sit propriè fructuarius. nec in eo radicatum est ius vsusfructus.Si ergo locaui tibi vsumfructum fundi mei quem habeo, & teneo pleno iure ꝓ hũc titu. locatiõis.sic vt ĩ te nõ transferret ꝓprietas si ꝓprietatẽ locassem. vt in l.nõ solet.ff.locati.ita nec transfertꝰ in te ius vsusfructus:sed habes cõmoditatem vtendi & fruendi.& illa commoditas ita finitur morte tua sicut si esses vsufructuarius.h.d.ista l.not. † Nec ob.l.viam veritatis.j.locati.vbi locatio non finitur morte conductoris:quia verum est de locatione ꝓprietatis. secus in locatione vsusfructus.vt hic:quod singlr.no. videbat contrà:quia ille qui conduxit ꝓprietatem nihil aliud consequit ꝙ vsumfructũ rei:tñ aliud est locare ꝓprietatem,aliud locare vsumfructum. quod est mirabile.quia censetur locatus secundùm ntauram quam habet vsusf.formalis.nec etiam ob.l.necessariò.§.j.ff.de peri. & cõmo. rei ven.vbi locatio commoditatis non finitur morte conductoris.quia ibi qñ vsufructuarius locauerat alteri commoditatem vsusf.vel etiam vsumfr.retinendo apud se ius vsusfr. & transferendo cõmoditatem:nã tunc morte eius qui habet commoditatem nõ finitur,sed morte vsufruc. locantis.hic verò qñ ipse proprietarius locauit vsumfructum.quod est mirabile.& fortè alibi nõ est.& vide no.Cy.j.si pignus pignori datum sit. l.j.in j.q.

2 *Vsusfructus si relictus sit alicui usque ad certum tempus:non finitur per mortẽ usufructuarij ante illum diem uel tempus.*
3 *A persona hæredis erit nouus ususfructus?*
4 *Si reliqui tibi usumfructum duraturum per x.annos,& post decem annos eundem usufruct. reliqui Titio,& tu mortuus es antequam lapsum esset illud tempus:ad Titius statim admittetur?*
5 *Quid si legatus sit ususfructus uxori quousque uiduatam uidualem seruauerit,& post eius mortem fuit relictus Titio,& postea uxor transiuit ad secunda uota: an Titius debebit expectare quousque uiuat?*
6 *Dictio donec quòd faciat conditionem extinctiuam.*
7 *In eo statu in quo quis moritur præsumitur semper debuisse durare si plus uixisset.*
8 *Furiosus præsumitur in eo proposito durare in quo erat antequã in furorem incideret.*

LEX XII.

AMbiguitatem. †Hic incipiunt nouæ constitutiones Iustiniani vsque ad finem tit.h.d.ista l.Quando tẽpus certæ ætatis ponitur ad exclusionem iuris quæsiti, facit diem; & non conditionem.h.d.primò.& in statu in quo quis moritur, præsumitur debuisse perseuerare si plus vixisset vsq; ad mortem.h.d. tota l.quæ ponit duos casus.†Primus relinquo tibi vsumfructũ quousq; Titius qui erat ætatis decem annorũ peruenerit ad pubertatem,& sic vsq; ad quatuor ann.extantes.si Titius moriatur in xj.an.& sic non perueniat ad pubertatem, non propterea extinguitur:sed durabit adhuc per tres annos.quibus lapsis Titius peruenisset ad pubertatẽ,si mortuus non fuisset.Alius casus est reliqui tibi vsumfructum duraturũ quousq; Titius qui non erat sanæ mentis,peruenerit ad sanam mentẽ:mortuus est Titius antequam ad aliam peruenerit.& sic nõ põt dici quodammodo si non sanæ mentis:quæ mens fuerit extincta:quæritur an vsusfructus extinguatur?& dicitur ꝙ non:quia non peruenit ad sanam mentẽ:& præsumendũ est ꝙ si non foret mortuus perseuerasset in eadem non sana quousq; vixisset: & sic non finietur vsusfructus nisi per mortem tuam,vel capitis diminutionẽ tuã: nõ propter mortẽ tertij.Cõtra determinationem primi casus op.de.li. ista scriptum.de ma.test.& de.l.si cui legetur.de lega.j. Vbi tẽpus certæ ætatis legatarij vel alterius facit conditionẽ: quia si ad illã peruenerit,legatum non debetur.Glo.quæ sunt hic dicunt quòd legatũ fuit factum sub cõditione.hic verò in certũ tempus: quia dixit lego tibi vsq; ad decem annos seu per decẽnium donec veniet filius meus.hoc non placet:imò dixit lego tibi quousq; filius meus peruenerit ad talem ætatem:non autem dixit duraturum per decem annos.Ad contrarium respondeo ꝙ hoc tempus certæ ætatis fuit appositum ad finiendum emolumentum pure relictũ:quia purè reliqui tibi vsumfruct. & volui quod duraret quousq; Titius peruenerit ad pubertatem, qui distabat ab eo per quatuor annos.& sic si vixisset,debuisset.iiij.ann.durare.& vsq; ad iiij.ann.videtur testator voluisse ꝙ duraret.licet ergo nõ peruenerit ad pubertatem,non extinguitur vsusfru.quia illud tempus certæ ætatis non facit conditionem:sed facit tempus. in l. verò contrarijs relictum factum fuit sub conditione:puta reliquo tibi si vel cum peruenieris ad quartumdecimum annum vel cum peruenerit Titius:licet ergo tẽpus de se sit certũ qñ peruenisses ad pubertatem si vixisses:tamen non erat certũ an deberis peruenire vel nõ:ideo si non peruenisti, legatum tanquã defecta conditione non valet:tñ non semper est verum quod nõ tempus dicto casu faciat conditionem,sed dic vt in l. Seius Saturninus.ff.ad trebel.& in l.ex his verbis.j. qñ dies leg.cedat.Et no.hic post princ.ibi. [nisi ipse.] ꝙ si relinquo tibi vsumfructũ vsque ad tale tempus duraturum:si prius decedis, finitur vsusfructus:nec expectat lapsus tẽporis.quĩ nihil põt operari.videbatur contrà:quia postquã volui ꝙ duraret per tantum tempus, perinde videt esse ac si voluissem quod illò tẽpore durante non finiatur morte:sed transeat ad hęredes tuos.†vt tñ in persona hęredis sit nouus vsusfructus.vt l.stipulatio ista. §. si quis ita. ff.de verb.oblig.contra hoc patet.& sic illa verba vsq; ad tale tempus habent conditionem si tanto tempore vixeris:quia non videtur testator reliquisse vsumfructum nisi secundùm naturam ipsius vsusfructus.vt extinguatur morte tua:& capitis diminutione, & alijs modis quibus solet extingui,& vltra hoc per lapsum temporis extinguatur,si per nullum alium modum fuerit extinctus.

4 Sed † pone reliqui tibi vsumfructum duraturum per decem annos,& post decem annos eundem vsumfructum reliqui Titio tu mortuus es antequam lapsum esset illud tempus: quæritur an Titius statim admittatur? videtur ꝙ non, sed debeat expectare lapsum temporis, postquam fuit sibi relictum. & interim stat apud hæredes testatoris.cõtra dic quòd statim admittatur: quia tunc facere videtur legatum dilatatum vt non ante veniat quàm habebatur tempus vsq; ad quod fuit tibi relictus. Si ergo hoc tempus non potest operari tuum fauorem:quia nec transmittitur ad tuos hæredes,sed finitur per mortem tuam,vt hic:nec etiam operatur odium tertij vt debeat expectare lapsum temporis.hoc probat in l.à filia.§.alumno.ff.ad trebel.Et vide quod not.in addi.Speculi de sec.nup.super rub.Si

5 † fuit legatus vsusfructus uxori quousq; vitam vidualem seruauerit: & post eius mortem idem vsusfructus

fructus fuit relictus titio: deinde vxor transiuit ad secunda vota: & sic finitur vsusfructus: an Titius debebit expectare quousq; viuat: & determinaꝫ ꝙ non. sedꝙ statim admittatur. per illum. §. per rationem quã ſ. dixi. Item not. in versic. [sinautem talis.] ꝙ dictio† donec, facit conditionem extinctiuam: de hoc per Bart. in l. j. de condi. & demõ. † Item not. ꝙ in eo statu in quo quis moriatur, præsumit semꝑ debuisse durare si plus vixisset. Circa hoc vide quod not. Ioã. And. in c. sì gratiosè. de rescri. libro sexto. in nouel. super verbo placitum. Sed op. ꝙ casum aduersamqúe forte non debemus præsumere. vt in l. inter stipulantẽ. §. sacrã de verbo. obli. ff. Solu. in personam viuẽtis verum est: sed in personam iam mortui, & ad fauorem viuentis non est incongruum debere præsumi. vt hic secundũ Guil. de Cu. Facit de ali. lega. l. Mela. j. de inge. ma. l. si Auiam. Sic† etiam furiosus præsumitꝫ in eo proposito durare, in quo erat antequam in furorem incideret. vt habetur in c. maiores. §. fi. de bapt. & si erat in peccato mortali, & impœnitens, censetur in eodem peccato decessisse, & sic debere ei denegari ecclesiastica sepultura.

☞ An paria sint dicere relinquo tibi habitationem talis domus, & dicere relinquo tibi vsumfructum habitationis. & an differat ab vsu? & nu. 3.

Habitatio an finiatur per mortem?

LEX XIII.

Vm antiquitas. † Habitatio est ius seu seruitus de per se diuersa ab vsufru. & ab vsu diuersam habens naturam. & qui eam habet, eã potest locare: & illi cui relinquitur habitatio nõ præsumitur relictum dominiũ rei: sed commodum habitandi. nisi contrà appareat hoc dicit. Et præmitte ꝙ possum tibi relinquere commoditatem domus meæ, & habitandi altero de tribus. primò, relinquendo tibi vsumfructum domus, sicut enim in alijs rebus cadit vsusfru. ita in domo. secundo modo relinquendo tibi vsum domus, qui vsus in alijs rebus minus importat quàm vsusfru. puta in fundo: quia non potes capere de fructibus nisi ꝓ vsu tuo, reliquum pertinet ad hæredẽ: sed in domo totam occupas, si aliter cõmodè vti non potes. & sic nihil remanet ad hæredem de commoditate. vnde videbaꝫ quòd tantum esset relinquere vsum quantũ vsumfructum: tamẽ non ita est, qa si tibi relictus est vsus fructus, potes eum alteri locare: non sic si relictus est vsus. vt in Laboribus. penul. de vsufru. & de vsu. & habi. l. ij. cum seq. licet habitando possis alios recipere tecum: sed sine te alteri nõ potes concedere. Item tertio modo possum relinquere tibi habitationẽ domus. Nam & ipsa habitatio est quædam seruitus personalis. ita habitatio videbatur eiusdem vtilitatis cuius & præcedentes seruitutes. † Quæritur ergo an hoc sit verum. Itẽ iure veteri erat statutum quòd paria sint dicere relinquo tibi habitationem talis domus, & dicere relinquo tibi vsumfruct. habitationis. vt in l. si habitatio. §. sed si sic. ff. de vsu & habita. Quæritur ergo hic si legaui tibi habitationem domus meæ, vel legaui tibi vsumfr. habitatiõis, quod est perinde ac si legassem habitationem, vt sic illud verbum vsumfru. nihil addat vel diminuat de commoditate habitationis, vtrum istud relictum æquipareꝫ vsufructui vel vsui? & dicitur quòd habet diuersam naturam ab illis. & ꝙ legatarius potest ipsam domum alteri locare: licet vsuarius non posset: & ꝙ virtute istius legati non potest vendicare dominium domus: sed duntaxat commoditatem habitandi: licet interdum istud verbũ habitatio ponatur pro pleno domino rei, & pro ipsa domo quæ inhabitatur. vt si dico lego tibi habitationem quam habeo in tali loco: non sic si dico habitationem talis domus quam habeo in tali loco: quia tunc non ipsam domum lego: sed commoditatem habitãdi. In quo ergo differt seruitus habitationis à seruit. vsusfr. & in quo conueniant. Breuiter in potestate locandi conueniunt: quia sicut vsumfr. potest locare. ita et qui habet seruit. habitatiõis. In alio verò differunt. quia vsusfr. non solum morte, sed etiã capitis diminutione, & multis alijs modis finitur. vt in tit. ff. quibus modis vsusfructus tollitur. † Sed habitatio non finitur ꝓ solam mortem. Item ab vsu differt: quia vsuarius non potest locare sine se licet ipse habitando possit alium recipere: sed habens seruit. habit. potest eam alteri locare. vt hic in prin. l. vbi. [vsufruc. habitationis legato.] quo casu etiam iure veteri decisum erat vt censeretur relicta soli habitatio. vt l. habitatio. §. sed si sic. ff. de vsu & habit. & sic adiectio non restringit legatum: sed ampliat. nam habitatio in plus se habet quàm vsusfr. in hoc. quia non finitur nisi morte: sed vsusfr. finitur alijs multis modis: & sic illud verbum habitatio, adiunctũ cũ verbo vsusfru. ampliat, & non restringit: vt censeaꝫ relictus vsusf. & non habitatio. sed contra de leg. iij. de ali. & cib. leg. vbi nõ attenditur illa adiectio. Sol. ibi quando tendebat ad diminuendum. hic quando ad agendum. & vide omnino quod ibi not. plenè ꝑ Bar. in j. distinc. dum alleg. illam l. si habitatio. §. sed si sic. Vult ergo quærere Imperator quando legatur habitatio vel vsusfr. habi. quod idem est, quod importat hic legatum. & videbatur quòd tãtùm esset vnum quãtùm alterum: cùm legatarius totam domum occupet: tamen determinaꝫ cõtrà. & sic est vis in modo legandi: quia legando vsumfruct. censetur voluisse legatum restringere ad naturam vsusfruct. vt sic finiatur illis modis quibus vsusfruct. & legãdo vsum restringere ad naturam vsus: vt sic nõ possit locare: sicut nec vsuarius. sed legando habitationem censetur voluisse quòd habeat diuersam naturam. & sic partim de natura de vsufr. vt possit locare, & partim naturam separatã. vt nõ finiaꝫ nisi morte. An autem censeaꝫ relictum do. rei? Gl. hic sup verbo. [relictum.] distinguit. Tu dic vt dixi secundũ Guil. de cu. per l. Seia. ff. de fun. instru. §. Caio. & de le. iij. l. qui cõcubinã. §. q quatuor. vt aliud sit legare habitationem quã quis habet, & legare habita. domus, quã qs habet. Ponit etiam Guil. differẽtias veq rationem diuersitatis inter naturam vnius, & alterius seruitutis.

a Habitationem talis domus. An sit differentia inter vsum domus & habitationis. vide in l. si habitatio. ff. eod. tit. & in l. ij. eod. tit.

b Comprehendit oẽs hæredes. Adde Car. zab. ĩ c. in præsentia. de proba. Et an comprehẽdatur institutꝰ & substitutus. vide per Bar. in l. vt iurisiurandi. in §. si liberi, ff. de ope. li. Sa. in l. ij. in xx. q. C. de iu. emphy. Ale. de Imo. cõsil. viij. inci. Visis subtilissimis dubitationibus. in iij. vol.

1 ☞ Appellatio hæredis relata ad id quod de sui natura ad hæredem transit, comprehendet omnes hæredes in infinitum etiam extraneos.

2 Non ualet legatum ꝙ non confert utilitatem.

3 Liber homo an possit locare operas suas in perpetuum?

LEX XIIII.

Antiquitas. † Appellatio hæredis relata ad id qd' de sui natura ad heredẽ nõ trãsit, primũ tm̃ hęredẽ cõprehẽdit. h. d. † Bar. et semꝑ allegaꝫ. sed si de sui natura ad hęredem trãsit, cõprehendit omnes hæredes' in infinitum. vt l. sciendum. ff. de verb. sig. & nõ solũ descendentes: imò etiam extraneos hæredes. vt ibi patet. & istos duos articulos an cõprehẽdat extraneos, vel restringaꝫ ad descendentes tm̃. Item an cõprehẽdat oẽs in infinitũ, an restringatur ad primos tm̃ hęredes. plenè examinat Bar. in l. gallus. §. etiã. ff. de lib. & posthu. vbi omnino vide. In text. ibi. [quatenus vsuf. apud hæredẽ maneret.] legauit ergo ꝑprietatem deducto vsufr. quẽ voluit remanere penes hęredẽ, vel hęredes suos. Quid si hęc verba nõ appposuit, sed simpliciter legauit ꝑprietatẽ deducto vsuf. Rñ. idẽ. qa censeaꝫ voluisse vsumfructũ remanere penes hæredes suos, & sic erit idẽ quod hic text. est & ibi no. Bar. in l. Sẽpronius attalus. ff. de vsuf. leg. Sed quid si testator legauit vsumfru. Titio & hæredibus suis? Rñ deo adhuc idem: vt intelligaꝫ de primis hęredibus, nõ de vlterioribus: cum sit eadẽ rõ. Secus dicit Guil. de Cu. si legaret vsum talis rei Titio & hæredibus suis: qa tũc licet nunc̃ iste vsus finiretꝫ: nõ tm̃ reddit ꝑprietas inutilis: quia vsurarius nõ debet habere oẽs fructus, sed ad suã tm̃ indigentiã. vt in l. plenũ. §. j. cũ seq. ff. de vsu. & habi. & sic cessat rõ huius l. Finit tm̃ vsus sicut & vsufr. vt ff. e. l. iij. §. fi. nõ tm̃ hoc casu, cũ diuersa sit ratio. † In tex. ibi. inutile legatũ esse. No. nõ valere legatũ qd' non cõfert vtilitatẽ ad hoc. l. si creditori. ĩ fi. cũ l. se. ff. de le. j. ꝑpter hoc qm̃ ꝑ re legata venit aliqd' soluendũ, & si legatarius soluerit, nullã cõsequeretꝫ vtilitatẽ: ne legatũ reddaꝫ inutile, ptinet ad hęredem onus soluẽdi. vt l. q cõcubinã. §. q hortos. & l. his verbis. §. fi. de lega. iij. & not. ꝙ Bar. in l. cũ seruus. & l. apud Iul. §. si fundũ. de le. j. vĩ ergo nõ valere legatũ de quo nullũ commodũ ꝓcipitꝫ. puta de turri. vl' dic valere si possibile est aliquãdo posse ꝓcipi: licet ꝓsentialiter nõ ꝓcipiaꝫ. nã diruta turri cemẽta & rudera ꝑtinebũt ad legatariũ. Op. cõtra l. hãc. de l. ĩ annalibus. de le. j. vbi legatũ annuũ factũ alicui & hęredibus suis, censeaꝫ factũ oĩbus ĩ infinitũ; & tm̃ de sui natura si simpliciter fuisset factũ, nõ erat trãsitiuũ ad hęredes. so. ibi hoc nõ erat ꝑpter naturã rei legatę: sed ꝑpter modũ legãdi: qa ꝙ primo anno est purũ, ꝙ sequẽtibus est cõditiõale. hoc loquit qm̃ ꝑpter naturã rei legatę. † Vltimò gl. inducit ꝙ liber homo nõ possit locare operas suas in ꝑpetuũ: ne libertas sit inutilis.

a ¶ Bona acqsita monasterio. Adde gl.in c.si qs rapuerit.xxv-ij.q.j.ca.vlti. xvij.q. iij. gl.in c.quod à te. de cle.cõiu.inn.i c.ex trãmissa.d renũ.Spe. titu.de sta.mo. in §.j. ver.vj.& versi.xxv. Pe.de anch.in reg.ac cessoriũ. de re. iur.li. vj. Ant.de Bu.i c. sta tuim⁹.in j.cõ.de reg. Io.de imo.i cle. ne in agro.de sta.mo. lap. al.lxij. bar.i l.ij.i §.ii. ff.d bo.pos. scdm ta. bal.i aut.ingressi.C. de sacrosan.eccl.Cal. ti.de.reg.cõs.xxij.idẽ cõs.xxvij.e ti. Barb. cõs.xx.inci. Vbi chri stus.in v.col.i iij.vo.

b ¶ Perdãt vsumfructũ. a Adde Nellũ diffusè i tractatu de bãnitis.

ad hoc de agr.& cẽsi.l.cũ scimus.dicit Gui. q⁹ si fuit actũ vt posset seruire p substitutũ, valet.Si nõ fuit actũ,& erat pauper homo, nõ habẽs aliunde vnde viuat.idem.argu.in l.j.j.de medicãtibus validis in tribus libris. C.de patribus q filios distraxerunt.l.j.& ij. aliàs nõ valet.ar.in aut.vt nulli iudi.§.quia verò.& l.Titio.§.j.de condi.& demon.

☞ *Bona quæsita monasterio per monachũ licet ingrediatur monasterium,& transeat ad aliam religionem, an remaneant penes primum monasterium.*

LEX XV.

INter antiquã. † Per alienationem serui partis eius nõ extinguit vsufructus quæsitus dño p ipsum seruum.h.d.tota l.† Et est arg. quòd bona acquisita monasterio * per monachũ, licet egrediat monasteriũ & trãseat ad aliã religionem,remanẽt penes primum monasteriũ.& facit quod no.in c. q⁹ à te. de cleri. coniu.& quod not.Bar.in l.sodales.de collegijs illicitis. Alij dicunt cõtrariũ:ne secũdo monasterio sit onerosus:sed certè nec debuit esse primo onerosus pro tpe quo ibi fuit.ideo de iure prima pars videtur verior.tamen isti religiosi habent intra se suas ordinationes & constitutiones.

2 ☞ *Bannniti nostri temporis,an per bannum perdant usumfructum?*

3 *Actio personalis competens pro usufructu constituẽdo,an tollatur spatio longi tẽporis?*

LEX XVI.

1 COrruptionem. † Vsusfructus & actio psonalis competens pro eo, p non vsum tollit spatio longi temporis:non minori. Item p capitis diminutionem maximã,vel magnam non p minimam licet olim secus.h.d.tota l.Et tria inducit de nouo.primũ est in vsufr. constituto,qui olim p non vsum pdebat anno, vel biennio.vt j. tit.j.l.sicut.hodie non nisi p longum tempus quo perditur dominium.videlicet x.ann.inter p̃sentes.& xx.inter ablentes:& idem in alijs seruitutibus p̃dialibus.vt d.l.sicut.Secundũ est,quia vsufru.olim pdebat p minimam capitis diminutionem: p quam nec ciuitas:nec libertas perditur:puta p emãcipationem,vel adoptionem,si vsufructuarius erat in patris ptãte:& acquisiuerat vsumf. ex causa castrẽsi.& sic erat suus:& postea emancipabat:quia videbat nouus homo.& hoc pbatur j.l.pxi.q̃ fuit ante istam.vt ex hoc colligit,vel si erat sui iuris,& transit in alienã ptãtẽ p adoptionẽ.hodie per hãc l.non tollitur nisi p capitis diminutionem magnam,p quam pditur ciuitas,& retinetur libertas,vel p maximã:
2 p quam pditur vtraq⁹.† Quid aũt in bãnitis nostri temporis:an p
b bannum perdant vsumfructum? [b] tangit hic per Cyn.in fi.& in his duobus ista.l.est clara:& sine dubio procedit. Tertium est q⁹ inducit de nouo.s.in actiõe psonali,quæ cõpetit p vsufructu nõ constituto:sed constituendo,vel constituto non perfectè. nã de iure veteri bene reperit q⁹ talis ac.tollit per mortẽ eius cui debet vsusfructus:vel per capitis diminutionẽ. vt patet in l. Sempronius Attalus.de vsufruct. lega. & l.j. quibus modis vsusfruct. amit.Sed an perdatur per lapsum temporis quo perditur vsusfruct.erat dubitatio inter antiquos.licet enim in tali actione possit cadere mors,& capitis diminutio in eo cui debetur vsusfru. non tamen propriè potest cadere non vsus. Nam antequam vsusfructus sit constitutus,vel traditus,non potest quis dici nõ vti:quia non cadit vsus in eo quod non competit,& sic non potest vti: quia ipsum non habet adhuc:ista non potest dici quòd sit negligens in vtendo: & ista pars videtur probari expresè per textum,cum glosſ.in l.si partem. in princip.ff. quemadmodum serui.amitt.vbi actio personalis competens pro seruitute prædiali non constituta sed constituenda, non tollitur tempore:licet ipsa seruitus postquam est constituta, & sic potest ea vti, bene perderetur per non vsum.& eodem modo actio confessoria quæ est realis:& competeret pro seruitute constituta, perdebatur tempore sicut ipsa seruitus: & sicut rei vendicatio perdebatur,& perditur perdito dominio. Imperator hic determinat quòd actio personalis non perditur anno,vel biennio: sicut nec vsusfr.sed perditur longo tempore: & sic idem sit in actione personali,quod est in actione reali & in ipso vsufr. constituto:& in isto tertio.l.ista recipit magnam dubitationem propter difficilem oppo.quam facit gl.& propter d.l.si partem. vbi expresè habetur contrarium.propter hoc glosſ. hic & ibi dicit hanc legem intelligendam in actione personali quæ competeret pro vsufructu,constituto.Et si dicatur hic non potest procedere:quia si ille qui debebat vsumfr. actione personali. vt quia promiserat per stipulationem,vel vendiderat ipsum vsumfr. amisit:& si bene constituit,liberatus est ab obligatione personali per solutionem eius quod debebatur.vt in sti.qui.mod. tol. obli. in prin.si ergo semel est sublata per solutionem, non potest amplius tolli per lapsum temporis. Glo. respondet non esse verum quòd per talem traditionem & constitutionem vsusfr.sit liberatus ab obligatione & actione personali:quia illud procederet in rebus corporalibus,in quibus cadit perfecta traditio.nos loquimur in iure corporali,scilicet,vsusfru. vel alterius seruitutis. in quibus non cadit perfecta traditio:sed patientia habet vim traditionis.vt l.pe.ff.de serui.Patientia verò habet tractum successiuum:& licet hodie præstetur,poterit esse quod non præstabitur cras.ergo per traditionem & patientiam præsentis tẽporis, quæ habet vim traditionis non perfectè,non est liberatus.sicut in re corporali si nõ tradat perfectè.puta quia tradit rem alteri obligatam:& sic potest aduocari,non dicitur perfectè tradita:& sic licet transtulerit dominium:quia tamen non irreuocabiliter, ei possit per alium aduocari per hypothecariã,non dicit liberatus ab obligatione dandi,sed põt adhuc conueniri ad dandum sicut si non dedisset.vt l.si rem meã.ff.de sol.& consequenter illud q⁹ sibi deficit:& sic vt liberetur à pignore.sic in proposito licet constituendo vel tradendo vsumfr.quod fit per inductionẽ in fundum seruientem.vt l.iij.§.datur.ff.de vsufr.transtulerit vsumfr. quia tñ remansit dñs fundi,& ratione dominij põt semper contradicere:& non pati:adhuc remansit obligatus ad dandũ obligatione prima.Et de ista loquitur ista l.secundũ gl.& hoc colligit ex tex.circa mediũ ibi. [sed vsumfr.quẽ sibi aliquis acquisiuit.] & sic loquit in vsufr.iam acquisito & cõstituto. Itẽ ibi dicit [retinere quod habent nõ possunt:] & sic iam habebat vsumfr.Itẽ ibi dum dicit [amittere quod semel possessum est.] est tunc ideo in prõptu:quia postquã vsusfr.erit traditus & constitutus,potest eo vti:& si non vtitur,potest dici negligens in vtendo:& si ita est,sicut perditur ipse vsusfr. quod est ius reale & etiam confessoria,quæ pro ipso competit: & est actio realis & sine iure vsusfr.stare non potest ita & actio personalis quæ manet,& non fuit extincta:cum in ea sit eadẽ ratio.sed si vsusfr. nunquã fuit traditus,nec constitutus,talis actio personalis competens pro ipso constituendo nõ tolleret longo tẽpore. vt est casus in d.l.si patrem.sed hodie per l.ij.de constit.pec.& per l.sicut de præscri.xxx.an.perditur tẽpore longissimo: & sic plus iuris habet ille qui minus habet.nam qui non habet vsumfr. minus habet quã ille qui habet.& tñ ille qui habet vsumfr. perdit ipsum, & omnẽ actionẽ cõpetentẽ pro ipso spatio longi tẽporis pro vsum:& ille qui vsumfr.non habet, sed actionem personalẽ ad ipsum,non perdit eam.licet in iudiciũ non deducat per spatium longi tẽporis:sed dũtaxat longissimi.in hoc stat substantia huius
3 tex.cũ gl.† Quidã verò dicunt q⁹ glo.circa fi.postea dũ dicit [sic est mirabile.]vult intelligere hanc l.etiã in act.personali q⁹ cõpetit pro vsufructu cõstituẽdo:& tũc bene est mirabile q⁹ tollatur spatio lõgi tẽporis:cũ nõ sit dare aliud ius principalius, in cuius consequentiã ipsa tollat.Qñ aũt competit pro vsufr.constituto,nulla est mirabilitas:quia ibi est dare ipsum ius vsufructuarium quod est principalius.vnde si illud tollat,non est incõueniens si tollat acti.pro eo cõpetens tam realis cõfessoria quã personalis & illã opi.tenuit Azo in sum.sed non potest sustineri per l. illã partẽ.nec ista gl.hoc voluit.sed retulit se ad idẽ:quia in superiori dixerat:& tñ sibi videt mirabile q⁹ personalis tollat spatio longi tẽporis,cũ hoc nõ sit de natura personaliũ acti.sed realiũ tantum in quibus cadit præscriptio dominij,vel alterius iuris.Per hoc bat istam gl.quia gl.videtur velle q⁹ ille qui est obligatus actione personali ad dandum & constituendũ vsumfru. vel aliam seruitutem,sit obligatus ad factum.i.ad patiendũ q⁹ factum non potest perfectè explicari quouisq⁹ viuat:sed illud non est verũ; imò est

est obligatus ad dandum duntaxat: quia constituit vsumfru. vel aliam seruitutem. ipsam dat. j. transfert ipsum ius: sicut q est obligatus ad dandō, non aūt ad tradendū: quia traditio venit in consequentiam: sine qua dare non posset: ideo potius est in officio iudicis mercenario quàm sit in obligatione. & ideo tenet Pet. q̄ sta tim q̄ tradidit vsumf. vel seruitutem, inducendo quē in fundum seruientis, sit liberatus ab obligatione qua tenebatur dare vel cō stituere vsumfru. & sic illa obligatio non posset tolli amplius tē pore. verum quia in futurum posset prohibere ratione dñij, cum tradit debet cauere de non prohibendo. vt l. harum. ſi ſer. ven. & ex ista cautione incipit noua obligatio. & de ista loquitur & debet intelligi ista l. non de pristina, quæ sublata erat: vt ista tollatur spatio longi tēporis, sicut ipse vsusfru. vel ius seruitutis. & bene facit Pet. quod si non esset tradita, actio personalis nō tolleretur. Bar. in l. ij. ff. de verb. obli. in prin. sustinet gl. istam, & reprehēdit Pet. & tenet q̄ qui tenetur ad seruitutem non solū teneat ad dandum, sed etiam ad factum. & q̄ dando licet libereť quatenus tenetur dare, nō liberatur quatenus teneť facere. mihi videť q̄ neuter bū dicat: nec Pet. inquantū intelligit istam l. in noua obligatione quæ oritť ex cautione: quia est diuinare, nec Bar. inquantū tenet q̄ qui teneť ad seruitutem, tenetur ad factū: imò teneť ad dā dū tantū. vt dicit Pe. tñ dico: & illa fuit intētio gl. q̄ licet det ipam seruitutem cōstituendo, nō tñ liberať ab obligatione qua teneť dare, quia non videť perfectè dedisse eum postea prohibēdo: q̄ facere pōt ratione dñij, ne videat auferre quod dederat, & ideo postea prohibendo non solū potest conueniri confessoria, in qua petit libi deberi seruitutē declarari, & ipsum compelli ad ipsum non impediendū, sed etiam potest conueniri vt det quasi non pfectè dederit. & illud idem consequenter. Et hoc videmus in similibus. es mihi obligatus ad dandum rem corporalem, & eam deberis alteri obl. cum possit mihi auferre per hypothecariā: nō videris dedisse: & possum te conuenire ad dandum: licet iam deberis ratione iuris quod mihi deficit: & cōsequar vt eam liberes. vt in l. ſi rē meā. ff. de sol. & illa est intentio istius gl. melius declarare quā declarāt doc. nec expedit venire ad cōtētionē q̄ inter Pet. & Bar. est. In vltima aūt. q. gl. puto (quicqd dicat gl.) q̄ sicut vsufructus tollitť ipso iure per non vsum: ita & confessoria, & etiam personalis actio, quæ tolluntur in consequentiam. ipso iure tolluntť: 1 actio personalis quæ non tollitur in consequentiam alterius anni, & sic per xx. ann. duntaxat: illa bene tollitur per excep. non ipso iure: quia tempus non est modus tollendi obli. ipso iure. vt l. obligationum ferè. §. placet. ff. de actio. & obli.

1 ☞ Si legatus est usufructus filiofa. quid hodie acquiratur patri? cum in aduentitijs acquiratur proprietas filio & usufru. patri.

LEX XVII.

EX libris. Ista est vna noua lex. & credo q̄ alibi nō reperitur casus eius. & fuit ante l. p̄cedentē, q̄ p̄supponit q̄ p minimā capitis diminu. pereat vsufr. dū loquitť de emācī. filij vsufru. quod hodie 1 corrigitur per l. præce. & h. d. †Si vsusfructus sit relictus filiofa. vel seruo alterius, & non apparet cuius contempla. fuit relictus: an ipsius filij vel serui: an verò patris, vel domini. Si contingat filium vel seruum, præmori, vel capite minui, fingitur relictus cōtemplatione patris: vel domini. & ideo nō extinguitur morte. vl' capitis diminutione illorū: sed remanet apud ipsum patrem. vel dominum. Si verò contingat patrem præmori, fingitur relictus contempla. filij. & apud eum remanet. nec extinguitur morte: vl' capitis diminutione patris. h. d. Et in hoc vltimo nihil dicitur de seruo. quia non posset apud eum remanere. Veniamus ad casum & est nouus. Ista l. recipit dubita. magnam. nam aut iste vsusfru. fuit relictus contempla. ipsius filij, vel serui. & tūc quicūq; prius moriatur, vel posterius, non est vis, quia non debet inspici persona patris, vel domini. sed ipsius filij, vel ipsius serui: vt per eorum mortem extinguatur. licet pater vel dominus superuiuat. cuius contrarium dicitur hic in primo dicto: quia vsusfruct. concernit personam vsufructuarij: & hæc persona est ipse filius, vl' seruus. Nam & seruus potest vti de facto: licet non de iure. Aut fuit relictus contemplatione patris, vel domini. & tunc per mortē eorum deberet extingui, non autem remanere penes ipsum filium: quia ipse pater est vsufructuarius. cuius contrarium dicitur hic in secundo dicto. Breuiter opi. procederet si constaret cuius cōtemplatione relictus esset, sed hoc debet intelligi qñ nō cōstabat. quo casu. l. ista vult q̄ ex futuro euentu hoc deprehēdať: vt si primò moriať filius, vel seruus: videtur fuisse relictus cōtemplatiōe patris, vel dñi. & sic ipse pater vel dñs sit vsufructuarius: & mors filij vel serui nō attendať. sed duntaxat patris, vel dñi, qui postea sequitur. Et econuerso si pater prius moriatur, fingatur relictus contemplatione filij: & mors patris præcedens non attendatur: sed mors filij, vel capitis diminutio postea secuta. & per istam di
2 stinctionem tollunť omnia contraria formata in gl. †Et dicit Cy. q̄ in examine suo fuit interrogatus per quēdam doc. bonō. si legatus est vsusfr. filiomilias: quid hodie acquiritur patri? cùm habeamus. quod in aduentitijs quæritur proprietas filio, & vsusfr. patri. vt j. de bo. quæ lib. per totum. hic non est dare ꝓprietatē distinctam ab vsufr. patris, an nihil remaneat penes filiū: an acquiratur filio ipsum ius, & cōmoditas sit ipsius patris. dicit ipse Cy. q̄ ipse aliter nō respōdit illi doctori, nisi q̄ de quæsito suo erat causus in ista l. & dñs Lābertinus de rāponibus q̄ erat ꝓmotor suus, dixit q̄ optimè responderat: sed Mar. sil. dixit q̄ malitiosè sibi responderat. quia de casu huius. l. multū dubitabať. nec per istam l. videť istud dubium tolli. quia ista l. loquitur qñ ignorať cuius cōtemplatione sit relictus vsusfructus. sed dubium ꝓcedit quando est certum quod contēplatione filij: & sic ipse censeť vsufructuarius: & p eius mortē & capitis diminutionem debet tolli. sed dubiū est, cū pater in aduentitijs debeat habere vsumfr. & filius ꝓprietatem. & hic non est dare proprietatem distinctam ab vsufr. quid iuris? Gl. mag. hic in fi. dum opponit de l. cum oportet. j. de bo. quæ lib. & dicit istam l. corrigi p illam videť sentire quod ius vsufr. resideret in persona filij, & patri acquiratur commoditas: & hoc magis placet. & sic finietur ex persona filij. tunc autem videtur constare quod contemplatione filij, qñ fuit relictus ab eo qui non habebat notitiam patris, sed filij tantū: & econuerso qñ ab eo qui habebat notitiam patris magis quàm filij, videtur relictus contemplatione patris: vt l. sed si plures. § in arrogato. ff. de vulg. & pupi. quando autem est dubium, seruanda est distinctio huius. l. mirabilis: quam puto non esse correctam p ti. de bo. q̄ lib.

De seruitutibus, & aqua *Rubrica.*

† Super gl. Rubricę ibi. [de seruitutibus personalibus.] sub. q̄ debenť à re pſonæ. hic verò de realibus, q̄ debeat à re rei: & ideo verba libelli & sentētia debet cōcipi ī rē, puta peto declarari fundū tuū debere seruitutē fundo meo: nō aūt debeo dicere debere seruitutem mihi: & ita etiā est pronuntiandū. ideo dicit lex q̄ sīnia prædio dať in his seruitutibus. vt l. qui aliena. §. fi. ff. de neg. gest. Nō ꝓpterea tñ libellus esset ineptus: nec sīnia īualida, si verba cō ciperenť in pſo. meam: puta mihi deberi seruitutem de p̄dio tuo ad p̄diū meum. vt l. ij. in prin. ff. si serui. ven. & ibi tangiť per Bar. quia verba libelli interdū impropriantť & sustinetť impropriatio: vt potius valeat: vt l. sed & si possessori. §. Itē si iurauero. ff. de iureiu. & quod dixi. s. tit. j. l. j. sed licet seruitus debeat prædio, actio tamen cōpetens pro ea cōpetit pſonæ: nō prædio. vt patet in d. l. ij. Est aūt actio cōfessoria. quę datur ei qui asserit prædio suo seruitutem deberi: & negatoria. quę competit eī qui hoc negat. vt d. l. ij. si ser. ven. & istæ actiones fuerunt originaliter inuentæ, ꝓ seruitutibus pſonalibus. de qbus in tit. p̄ce. & postea extensę ad seruitutes p̄diales. vt d. l. ij. sed etiā doc. dicunt vtilē confessoriā vel negatoriam dari ꝓ quibuscūq; iuribus incorporalibus: licet non cadant in nomen seruitutū: puta ꝓ iurisditione quam quis asserit habere in tali loco, vel ꝓ iure eligendi prælatū, quod dic vt plenè tractať & subtiliter p Inn. in c. bonæ. de postu. p̄la. sunt istæ actiones reales, sicut rei vēdicatio: q̄ dať ꝓ re corpali. ideo cōpetūt cōtra quēcūq; turbatorē: & periť declaratio iuris, sicut in rei vend. l. sicuti. §. sed si quæratur. ff. si ser. vendi. est & alia seruitus personalis quæ debetur à persona personæ: vt in seruitute seruorum: de qua habetur in materia seruorum. ff. & C. in prin. vij. lib.

2 ☞ Sex requisita ut acquiratur seruitus per præscriptionem seu per usum. & nu. 3.
3 Seruitus quando dicatur habere causam continuam. & quando discontinuam?
4 Ille qui præscripsit seruitutem in domo vicini, si vicinus aliquid fecit contra eum, habet actionem: & uincit. nisi aduersarius præscripsit postea libertate, quam potuit præscribere longo tempore. dummodo non ui nec clam fuerit usus libertate.
5 Si allegans præscriptionem possedit ui, clam, uel precario ab alio: non ab aduersario, in hoc sibi noceat, ut contra aduersarium non potuerit præscriberet
6 Scientia & patientia possessoris non sufficit ut super re possessa possim acquirere ius

ſeruitutis:ſed requiritur ſcientia & patientia domini.

Quid in eo qui utitur iuris ſdictione contra ciuitatem ſciente & patiente tyranno qui eam occupauit: an præſcribat?

7 *Quando dicatur quis eſſe in quaſi poſſeſſione ſeruitutis, ad hoc ut habeat interdictum uti poſſidetis utile, ne in ea turbetur, & ad hoc ut poſſit præſcribere lõgo tempore?*

6 *Sicut in acquirenda ſeruitute requiritur bona fides utentis: quod credat ſibi ſeruitutem competere: an ita in acquirenda libertate, q̃ credat rem ſuam eſſe liberam.*

LEX I.

1 SI quas actiones. †Lex iſta legit̃ tribus modis in gl.& hoc cõtingit ꝓpter finẽ eius, qui non videt̃ cõcordare cũ principio: cũ tñ ꝓſequat̃ eundẽ caſum: qa in principio loquit̃ ī ſecũda ꝑſona: & loquit̃ ei q̃ volebat agere, qa turbabat̃ in ſeruitute quã acq̃ſierat ꝑ ꝓſcriptionẽ in domo vicini: & in fi. loquit̃ in tertia ꝑſona. & vī velle ꝓſequẽdo eũmo vicini: & in fi. loquit̃ in tertia ꝑſona. & vī velle ꝓſequẽdo eũdẽ caſum. q̃ ille cõtra quẽ p̃ſcribit̃, et cõtra quẽ agit̃, debuerit poſſidere domũ in qua fuit ſeruitus p̃ſcripta nõ vi, clã, vel p̃cario. & tñ iſtud nõ requirit̃ in eo contra quẽ p̃ſcribit̃: ſed requirit̃ in ipſo p̃ſcribente. ideo vt iſtud nõ obſtet, quod vī obſtare primę lecturæ: trãſit ad ſecũdã: ſed incidit in aliã improprietatẽ. quia tũc illa verba ſeruitutis non congruũt: ſed deberet dicere vicẽ libertatis. ideo gl. vt euitet iſtas impropriationes, trãſit eſt ad tertiã lectu. in qua nulla fit impetratio. & quælibet lect. de ſe eſt bona, & not. &

2 ſecundũ primam. h. d. †Contra turbantem quẽ in poſſeſſione ſeruitutis p̃dialis dant̃ act. inuentæ ꝓ ſeruitutibus defendendis: hoc primò. Et ſufficit agẽti ſi non poteſt aliter ꝓbare ſeruitutem ſibi conſtitutam, ꝓbare ſe fuiſſe vſum ſeruitute longo tpe in p̃dio vicini, non vi, clam, vel p̃cario. h. d. ſecũdò, partes patent ꝑ ie. Not. ſecundùm iſtam lect. quòd duo requirunt̃ ad hoc, vt ſeruitus acquirat̃ ꝑ p̃ſcriptionem, ſeu ꝑ vſum. Primò, quòd fuerit vſus longo tempore. ſ. x. annis inter præſentes & xx. inter abſentes. Secũdò, q̃ non vi, clam, vel præcario, & diceretur vſus vi, quando adueſario ꝓhibente. clam verò quando aduerſario ignorante, præcario, quando aduerſario concedẽte ad ipſius bene placitum, & non vltra: & nullo iplorum caſuum poſſet præſcribere: quia nõ haberet bonam fidem. Adde tertium, quod requirit̃ quòd fuerit vſus ſciente & patiente aduerſario: vt l. ꝓxi. quæ ſcientia & patientia loco quaſi poſſeſſionis habetur in turibus incorporalibus. vt l. penulti. ff. eod. ſine qua nõ poteſt ꝓcedere præſcriptio iurium incorporalium: ſicut nec rerum corporalium ſine vera poſſeſſione. vt in c. ſine poſſeſſione. de iureiu. tamen quia res corporales poſſunt propriè poſſideri, non requiritur ſcientia & patientia illius contra quam præſcribitur. vt leg. fi. j. de præſcript. longi. tempo. ſed in incorporalibus ideo requiritur, quia ſine ea non diceretur quis quaſi poſſidere. Adde quartum, quòd fuerit vſus iure ſeruitutis: tanquam ſibi debeatur ſeruitus & bona fides. vt l. fina. ff. quemadmodum ſer. amit. ſi enim iure familiaritatis: & ſic non animo acquirendi ſeruitutem, eam non acquireret: etiam ſi ꝑ mille annos fuiſſet vſus. quia non dicit̃ quaſi poſſediſſe. vt l. q̃ iure. ff. de acqui. poſ. & ſimiliter ſi nõ bona fide, qa tantũ ſciebat ſeruitutem ſibi non deberi, adhuc non acquireret: quia in p̃ſcriptione longi tpis etiam de iure ciuili veteri requirebat̃ bona fides. ſaltem à principio, non autem p̃ſumit̃ bona fides: ſi ſciebat fundum eſſe alienũ: quia ſciebat vel ſcire debebat alieno non poſſe vti ſine licentia domini. vt l. ſicuti. §. ſed ſi q̃rat̃. ff. ſi ſerui. ven. Requirit̃ ergo ꝙ credat ſe habere ſeruitutem qua vtit̃. licet reuera non habebat; ſed errabat in facto: quia forrè audiuerat à patre ſuo hoc dici. nam hoc tribuebat iuſtam cauſam credẽdi. non autem requirit̃ ad probandam bonam fidem ꝙ habuerit aliquem tit. vel conceſsionem à non domino. licet gl. videat̃ hoc requirere in l. j. §. ij. ff. de iti. actuq́e pri. Doct. dicunt quod licet iſta conceſsio vel tit. cauſet bonam fidem: tamen non neceſſariò requiritur: quia iſtæ ſeruitutes longo tempore poſſunt p̃ſcribi, & ſine tit. per l. ſi quis diuturno. ff. ſi ſer. ven. licet dominiũ rerũ corporalium (quod eſt maioris præiudicij) non præſcribatur ſine ti. longo tpe. vt l. nullo. §. de rei ven. nec etiam vſuf. licet ſit ſeruitus: quia tamẽ eſt pars dominij. ꝑ vſum longi temporis ſine tit. p̃ſcribit̃. vt l. fin. j. de p̃ſcri. long. tempo. & ff. de publici. l. ſi ego. §. j. Dy. autem dixit p̃ſumi bonam fidem. contra quem Cyn. cum reuerentia reprehendit: & vide gloſſ. & ꝑ Bartol. in dicta l. j. §. ij. de iti. actuq́e pri. Item quinto requirit̃ vt p̃ſcribatur longo tempore, ꝙ ſeruitus habeat cauſam continuam, vel quaſi. Si autem dicõtinuam: tunc requireret̃ tantùm tempus, cuius memoria in contrariũ non exiſtat: quia in illis nõ cadit quaſi poſſeſsio ciuilis, vel naturalis: vt l. ſeruitutes. ff. de ſerui. la grande. & l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quoti. & eſtiua. † Dicũtur aũt habere cauſam cõtinuam, qñ ad vſum earũ nõ requiritur factũ hominis: vt in ſeruitute aquæ ductus: quia poſtquã factus eſt riuus vel canale, & aqua eſt in ipſum deriuata. nõ requiritur vlterius factũ hominis: quia per ſeipſam ſemper currit, quando eſt apta ſemper currere: ſed quando nõ eſt apta ſemper currere, ſed aliquãdo, vt aqua pluuialis: ſufficit ꝙ inſtrumentum quo poteſt currere, ſit ſemper paratum ad recipiendum aquam: & tunc dicitur habere cauſam continuam: vt l. foramen. de ſer. vr. prędi. Quando verò requiritur factum hominis, vt eſt ſeruitus hauſtus aquę pro fundo: vt ſeruitus itineris, dicitur habere cauſam diſcontinuã: quia quaſi poſ. talium ſeruitu. realium non retinetur animo hominis, ſed retinetur ſolo corpore & vſufr. quia cum debeãtur rei, & rei nõ habeat animũ, ſed corpus, nõ poteſt dici ꝙ poſſideat ciuiliter animo quem nõ habet, ſed nec dominus rei poſſidet: quia ſibi nõ debetur, ſed rei. ſed in ſerui. perſonalibus ſeu in alijs incorporalibus, quæ debentur perſonæ bene cadit ciuilis quaſi poſ. quæ retinetur animo illius. & ideo licet ad vſum earũ requiratur factum hominis ſemper: quia tamen quaſi poſ. ciuilis retinetur animo, & animus põt eſſe cõtinuus in retinendo, licet non corpus, præſcribuntur longo tempore cum ti. tamen. vt ſ. dixi: quia non dicuntur habere cauſam diſcontinuam propter cõtinuum animum in retinendo. l. iuſto. §. nõ mutat. & ibi tãgitur per Bar. ff. de vſuca. licet quidam dixerint contrarium. vt refert Cy. hic. & l. ſeq. cõtra quos eſt ille §. & l. ſi ego. §. j. ff. de publicia. vbi vſusf. poteſt præſcribi longo tempore. & ante completã præſcriptionem competit publiciana pro eo, ſicut pro rebus corporalibus. quod non eſſet ſi diceretur habere cauſam diſcontinuam. quoniam ad hoc præſcribendum requiritur continuata poſſeſsio. aliàs interrumpitur præſcriptio. vt in l. naturaliter. de acquiren. poſ. Adde ſextum & vltimum, ꝙ requiritur vt præſcribens ſit dominus fundi, cui venit acquirẽda ſeruitus completa præſcriptione: aliàs ſi ſimplex poſſeſſor, ſicut nõ poſſet acquirere per pactũ: ita nec per præſcri. ſicut nec poſſet eidem ſeruitutem imponere, etiam ſi partem haberet dominij. vt in l. pro parte. ff.

4 de ſerui. †Secũdum verò ſecundam lec. h. d. Ille qui præſcribit ſeruitutem in domo vicini, ſi vicinus aliquid facit cõtra eam habet actionem: & vincit. niſi aduerſarius præſcripſerit poſt libertatem, quam potuit præſcribere lõgo tempore. dummodo non vi, nec clam, fuerit vſus libertate. h. d. & tũc nõ oportet quòd reponatur. dum dicit [ſi is qui pulſatur.] id eſt, tu qui pulſaris: inquietaris: ſed ſtat propriè. & loquitur de aduerſario cõtra quẽ agis cõfeſſoria: & ſic pulſatur à te in iudicio. ipſe autem allegat contra te præſcri. libertatis, dicens eam præſcripſiſſe contra ſeruitutem, quæ tibi prius debebatur. nam vincit ſi longo tempore fuit vſus libertate, non vi aut clam, vel precario, ſed tunc textus impropriatur. dum dicit [conſuetudinem vicem ſeruitutis obtinere ſciet.] deberet enim dicere vicem libertatis. vt tantum valet libertas acquiſita per præſcriptionem, quantum libertas conceſſa per contractum. gl. reſpõdet vel dic ꝙ vult dicere, vt ſicut ſeruitus acquirit̃ per vſum lõgi tẽporis: ita & libertas, ſi longo tpe fuerit quis vſus libertate. ecce caſum. Et ſecundũ iſtã lect. aduerſarius tuus contra quẽ agebas confeſſoria. & petebas cõpelli eũ ad deſtruendũ ædificiũ factum, contra ſeruitutem dicebat ſe præſcripſiſſe libertatẽ: quia lõgo tẽpore tenuit ædificatum alterius ſciente & patiente. vnde ſicut tu potuiſſes præſcribere ſeruitutem contra eum per vſum longi temporis: ita & tu libertatẽ quam habet in hoc vicem ſeruitutis, & ſic per eũ fuit extincta ſeruitus & res ipſius priſtinã libertatem recuperauit: quia & libertas eſt extinctio ſeruitutis. vt l. ſi ædes. §. libertas. ff. de ſer. vr. prę. ſed hoc verum dicit Imperator ſi is qui pulſatur, id eſt, aduerſarius tuus qui pulſat̃ à te agente: nec vi, nec clam, nec præcariò tenuit ædificium eleuatum per longum tempus: ſed te ſciente & patiente

5 poſſidet, id eſt, poſſedit libertatem. † Quærit glo. ſecundũ viam quę lec. quid ſi allegans præſcriptionem poſſedit vi, clam, vel precario ab alio, non ab aduerſario: an ſibi hoc noceat, vt contra aduerſarium non potuerit præſcribere? videtur quod non, ſed ſufficiat non habuiſſe ab aduerſario: vt l. j. in fin. ff. vti poſ. & ibi gloſſ. tamen tenet contrarium. nam verum eſt quantum ad retinendam poſſeſsionem, & ipſam defendendũ aduerſus agentem interdicto

interdicto vti pos. istud bene sufficit q; ab aduersario non ita tenuerit: licet tenuerit ab alio vi, clam, vel precario: nos loquimur quantũ ad acquirendũ ius de nouo, in qua acquisitione requiritur bona fides, ille autem qui possidet vi, clam, vel precario ab vno non habet bonã fidẽ: qa scit rẽ vel ius non esse suũ. sed credit esse illius à quo sic tenet. vñ nec cõtra illũ p̃scribit. nec etiã cõtra aliũ cõtra quem p̃scribere non intendit. ista gl. dicit veritatẽ inquantũ ad primam lect. quæ loquit̃ de p̃scribente seruitutẽ, nõ quantum ad secundam quę loquit̃ de præscribente libertatem: quam potest præscribere contra illum à quo non tenet vi, clam, vel p̃cariò, licet teneat precario ab alio: casus est notabilis secundùm Guil. de cu. in terminis in l. si ædes. præallegata in prin. de ser. vr. præ. Tertio modo gloss. legit seu ponit casum vt tollant̃ istæ imporprietates. q; ego prætendebam habere seruitutem in domo q̃ nunc est tua: quia te sciente & patiente fui ea vsus p̃ longum tẽpus, vincam te, nisi tempore quo sciuisti, & passus fuisti, nõ eras dominus: sed possessor. possidendovi, clam, vel precariò ab alio. licet nunc sis dominus. Nam sicut non poteras tunc mihi concedere seruitutem: quia nullum ius habebas in domo, ita nec scientia & patiẽtia tua potuerunt esse causa quod acquireret: quia nõ plus debent operari, quàm expressa concessio. † Et sic not. quod scientia & patientia possessoris non sufficit vt super re possessa posset acquirere ius seruitutis: sed requirat̃ scientia & patientia domini: & ita debet intelligi & limitari lex sequens, vnde dicit dicit Bart. q; si aliquis tyrannus occupauit aliquam ciuitatem: & alius sciente & patiente tyranno fuit vsus iurisditione in aliquo loco subdito illi ciuitati, super quo iurisditionem habebat, non p̃ scripsit iurisditionem contra ciuitatem. Circa quod vide quod p̃ eundem not. in l. j. §. si quis fundum. in fi. ff. de iti. actuq́e priua. Guil. de Cug. videt̃ dicere contrariũ quod sufficiat scientia possessoris. per l. inter quos. §. si dominus. ff. de dam. infect. & p̃ l. Imperatores. de publicia. & p̃ l. si ego. §. j. secundùm intellectum gl. ff. de publi. de quo tangitur per Innocen. in c. bonæ. de postu. p̃. la. Breuiter ista est veritas, q; scientia & patientia solius possessoris sine patientia domini non sufficit ad p̃scribendum. per illam gloss. & per dictum Barto. sed si cum illa concurreret etiam scięntia patientia domini, sufficeret: ita intelligo dictum Guil. si em̃ Titius possidet rem tuam tanquam suam. & ego ipso sciente & patiente vtar seruitute: te tamen ignorante, vel contradicente: non acquiro in præiudicium tui sed si sciuisti, & non contradixisti, cum posses, tunc secus: vnde in casu Bar. quia ciuitas obsessa à Tyranno non audet contradicere, non potest dici quod fuerit passa. vnde puto Bar. bene dixisse morte solito. † Quęro circa primam lect. quando dicatur quis esse in quasi possessione seruitutis, ad hoc vt habeat interdictum vti possidetis vtile, ne in ea turbetur. & ad hoc vt possit præscribere longo tempore? Rñdeo aut erat seruitus negatiua: puta altius nõ tollendi: & dic vt hic in gl. post prin. ibi. [& incipit ab eo tempore &c.] ff. de ser. vr. præ. l. q luminibus. ff. de vsuc. l. si is. §. si seruus. quorum lega. l. j. §. quæritum. aut erat seruitus affirmatiua: & tunc aut consistebat in actibus qui solent competere iure facultatis in alieno, vt seruitus eũ di per fundum vicini: nam licitum est ire domino non prohibente per alienum de iure naturali: vt l. diuus. de ser. rusti. præ. & tũc requiritur quod ierit per xxx. dies: ad hoc vt videatur ire iure seruitutis: & habeat interdictum de iti. actuq́e pri. non dico vt ista quasi pos. sit sufficiens ad præscribendum longo tpe seruitutem iueneris: & habeat causam discontinuam: vt suprà dixi. Aut cõsistit in aliquo quod non solet concedi iure facultatis: vt inducendo aquam per fundum alienum: nam etiã domino non p̃hibente nõ est licitum: vt j. eo. l. aquã. & tunc sufficit q; semel duxerit domino sciente & patiente: cũ sit in quasi possessione ducẽdi, & videat duxisse iure seruitutis. vt in l. j. §. j. vel ij. de aqua quotidiana & æsti. & per prædicta rñdet̃ ad multas q. de quibus dic: vt in c. cum ecclesia sutrina: de causa pos. & proprieta. p̃ gl. & doc. † Circa secunda lect. quęro, an sicut in acquirẽda seruitute requiritur bona fides vtentis q; credat sibi seruitutem cõpetere: ita in acquirenda libertate, quod credat rem suã esse liberam? respondeo qd' aut loquimur de ser. rusti. quæ perduntur per non vsum, absque eo quod præscribat̃ libertas, quibus perditis res reuertit̃ ad pristinam libertatem quam semel habuit: & sic potius detegitur libertas quàm præscribat̃, & tunc non requiritur bona fides, imò posito quod sciat prædium suum debere seruitutem: si tñ aduersarius ea non fuit vsus legitimo tẽpore, cũ a seruitus sit extincta, vt j. eo. l. sicut recuperata est libertas. vt in l. sequit̃. §. si viam. ff. de vsuca. & propter hoc Bar. ibi determinauit quod in actionibus p̃sonalibus si creditor stetit p̃ xxx. ann. quod debitorem suum in b iudicio non molestauit: licet debitor sciat se debitorẽ, nihilominus p̃scriptũ est debitum: quia ista p̃scritio currit sine facto sola negligentia creditoris non petentis. & hoc etiam de iure ca. Nec ob. c. malæfidei poss. de reg. iu. lib. vj. quia debet intelligi in p̃scr. rerũ corporaliũ, q̃ nõ currit sine pos. p̃scribentis. sed de illa non requirit pos. quia debitor nõ possidet debitũ quo tenet̃: vt not. in l. regulariter. ff. de pe. hæ. Pro qua opi. facit. quia etiam hodie de iure can. si vsuf. vel ille cui debetur seruitus prædialis, non vtet̃ seruitute p̃ lõgũ tẽpus: eam p̃deret: licet dñs p̃dij seruientis sciret seruitutem deberi: & sic ille §. si viam. nõ est incorrectus de iure cano. quia ipse non præscribit libertatem, sed eam recuperat per prædi. seruitu. Cano nisti tamen & etiam legistæ communiter tenent contra Bartol. & etiam ipse idem Bart. videtur terminare contra in l. omnes populi. de iust. & iure. vbi tenet quod si statutum dicat creditorem negligentem petere per quinquennium cadere ab actiõe sua: nõ habet locum si debitor sciebat esse debitorem. sed debet restringi quando erat bonæfidei: ne includat peccatũ: & hoc etiam hic tenet Bal. licet Bart. in loco prædicto non alleget. Aut loquimur in seruitute vrbana, in qua non sufficit negligentia nõ vtentis vt recuperetur libertas: imò requirit̃ vt ipsa libertas præscribatur. & sic quod interueniat factum præscribẽtis. vt si habeo seruitutem tigni immittendi in parietem tuum, licet enim ea non vtar spatio longi temporis: si tamen mihi feci sti in contrarium, eam non perdo: sed requirit̃ q; aliquid feceris: puta quod foramina quę ibi erãt obturaueris, vel quod eleuaueris parietem: cum deberes seruitutem, vt possem supra ipsum parietem ponere tigna: & tunc non possum. propter eleuationem: tunc ergo requiritur quod obturaueris, vel eleuaueris bona fide: credens non debere seruitutem, aliàs libertatem non præscriberes. vt hæc habentur in l. hæc autem. ff. de ser. vrba. præ. & l. si ædes. §. libertas.

¶ Põt p̃scribi dñiũ, an dominiũ tyranni cũ possit præscribi, vide per Io. de Ana. in c. j. in ñ. columa. de schisma.

¶ Vsusfructus posset prescribi. Adde glos. & Bar. in l. iusto. in §. non mutat de vsuc. Bal. in l. fi. de lon. tẽp. præscri. Abb. in c. cũ nõ liceat de præscri. Bart. in l. iij. §. ex contrario. ff. de acq. pos. Et vide Bal. in l. fi. in ñ. col. ĩ ver. veluti. C. de lõ. tẽp. præscri. & ibi q; præscribit̃ spatio cẽtũ an. quoduis intellige verum sine ti. & vide eũdẽ Paul. de ca. in con. v. incip. In causa quæ vertitur. Franc. Cur.

1 *Vsusfructus quanto tempore præscribatur?*

2 *An contra prohibitionem tuam possim præscribere seruitutem in re tua, & quanto tempore?*

3 *Negatoria quanto tempore tollatur?*

4 *Extraiudicialis interdictio, an interrumpat præscriptionem longi temporis, seu seruitutem continuam?*

LEX II.

1 **S**I aquam. † Seruitus habens causam continuam, acquiritur longo tempore, si præscribens fuit ea vsus sciente & patiente aduersario: nisi per aduersarium fuit interrupta. quod fieri potest etiam p̃ interdictionem extraiudicialem: & tunc qui incœpit præscribere si aliquos sumptus fecit in alieno pro acquirenda seruitute, eos perdidit. hoc dicit. In text. ibi. [eo sciente.] sub. & patiente: & hoc dictum non dicitur in l. præceden. & sic supplet̃ p̃ istam, In text. ibi. [duxisti.] sub. p̃ longum tp̃s: vt s. l. p̃xi. & sic seruitu-
2 tem acquisiuisti, vnde postea p̃hibere non potuisset. † In tex. ibi. [exemplo rerum ĩmobilium.] s. quantũ ad longũ tempus, sicut
a enim potest p̃scribi dominium * rerum immobilium p̃ lõgum tẽpus: ita & seruitus p̃dialis. quæ minoris est p̃iudicij, quia nõ aufert dominium, sed incommodat: non autem quo ad ti. qui requiritur in p̃scriptione seruitutum. ppter rationẽ p̃dictam: sed in prę scriptione dominij bene requirit̃. vt s. tit. ij. l. nullo & eodem modo in p̃scriptione vsusfructus: qui est pars dominij: & maioris p̃iudicij respectu dominij: & sic loquit̃, l. fina. j. de p̃scrip. long. tẽpo. & l. si ego. §. j. de publicia. & hic p̃ Pet. & Cy. Si tamen non in
b teruenisset titu. adhuc vsusfructus posset præscribi[b], & acquiri tpe longissimo xxx. ann. sicut & alia iura rerum corporalium & incorporalium. vt in l. sicut. de præscriptio. xxx. ann. & non solùm si bona fide fuisset vsus. sed etiam si mala de iure ciuili: li-
3 cet secus de iure canonico. † In tex. ibi. [vsus tibi interdictus est.]

a ¶Ordinata charitas. Adde Bart.in l.pupillum.de excu. tut.no. in c.j de iup.negl.prę la.libr.vj.not.in cap. quiescam9.xlij.distl.

& sic nō fuisti postea vsus illo patiente. Vñ nō potuisti complere præscriptionem: iste text.videt contra Inno.in c.bonę.Si postu. p̄la.qui videt dicere quòd contra ꝓhibitio nem tuam præscribo seruitutem in re tua. & quod idem not.in c.conquęrente. de offici.ordi. Sed potest dici quòd longissimo tpe bene præscribo. non longo.vt hic.& sic in prima non requiritur scientia & patiētia aduersarij:sed solus vsus.sicut etiam non requiritur si interuenisset titulus.puta Titius pos.fundi tui cōcessit mihi seruitutem in eo,qua fui vsus te ignorante,vel contradicente. Si bona fide, credens te non esse dominum,sed illum Titium, p̄scribo contra te longo tempore:nisi interuenerit lit.contest. ꝑ quam illa p̄scriptio interrumpitur:vt in l.moræ.ſ.de rei vend.& sic potest intelligi.l.fi.j.de præscrip.long.tem.secundùm Pe.hic quod ergo operatur titulus vt possim præscribere longo tempore etiam te ignorante,vel non patiente:ita operaī longissimum tempus quando
4 titulus non interuenit.Tenementi,quia ista sunt subtilia.† In gl. ij.super verbo.[quæsisti.]ibi.[Sed negatoria quando tempore tollitur?]&c.gloss.in illo versi.vult formare vnā opinionem nō cōtra istum text.sed contra solutionem datam ad primum contrarium.ibi.[vel hic habet perpetuam causam ibi non.]nam dū dicit [ibi.]nō vult quòd quādo seruitus non habet causam ꝓpetuam,vel quasi,sed discōtinuum. vt est seruitus, vel alia in qua requiritur factum hominis ad quotidianum vsum,quod factum hominis non potest esse cōtinuum,requiritur ad præscribēdum tantum tempus,cuius in contrarium memoria non existat.puta c.anni.per l.hoc iure.§.ductus aquæ.ff.de aqua quotidi. & æsti. Cōtra istud & contra illum.§.oppo.quòd imò sufficiat longissimum tempus xxx.ann.quod sic ostenditur.Si ego iui per fundū tuum te sciente & patiente per xxx.ann.perdidisti negatoriam ꝑ quam poteras defendere libertatem fundi tui per l.j.§.j.de anna. excep.& sic non poteris allegare libertatem.ex quo sequit quod vincam in confessoria.qua dicatur mihi seruitutem deberi:postquàm non potes allegare contrarium.& sic vsus xxx.an.tribuet mihi seruitutem itineris:cuius contrarium dictum est. Gloss. dicit secundùm quosdam quòd non sequitur perdidisti negatoriam, & non potes allegare libertatem,ergo ego acquisiui seruitutem: cum ista possint simul stare quòd prædium tuum sit liberum:& sic nō habeū seruitutem. & inde allegare hoc nō potes istud nihil est dicere.quia paria sunt nō habere ius,vel habere & nō posse id allegare.l.q habebat.in fi.cum glo.ff.de man. test. quia sic obtinebo perinde ac si haberem ius.ideo gl.soluit secundò verum esse quod perdidisti negatoriam pro itionibus præteritis,nō ꝑ futuris cū ergo agendo confessoria agam pro futuris itionibus,quia volo adhuc ire:tu poteris allegare libertatem qđ nō præscripsi seruitutem.& obtinebis ꝙ reiterentur itiones, ꝙ itiones stant,& sic intentabis negatoriam pro futuris itionibus. & poteris petere damna & interesse rōne prędictorū.& totaliter expediet vno iudicio.hoc dicit gl.cum qua trāsit Bar.ꝑ qua etiā
5 facit capitulū querela.de elect.† In glo.sequenti opponit contra text.dū dicit.[vius tibi interdictus est.]nā innuit statim prędescriptionem interrūpi ꝑ interdictionem extraiudicialem.cōtra.quia prędescriptio lōgi tpis nō interrūpit ꝑ extraiudicialem denūtiationem:vt l.alienam.ff.ꝑ empto.sed requirit litis contest.vt l.moræ. ſ.de rei vendi.gl.respondet hic quod nō fuit sola interdictio. sed abstinuit ab vsu.& sic fuit naturalis interruptio, in qua nō regrit litis contestatio.vt l.naturaliter.ff.de vsuca. sed si nō cessasset ab vsu,nō sufficeret extraiudicialis interdictio,sed requireret litis contestatio:vt aliter,& melius, etiam si non cessauit ab vsu, nō requirit litis cōtestatio:sed sufficit extraiudicialis interdictio: per quam apparet quod non patitur, vnde cum in præscriptiōe seruitutis requirat quasi possessio,& ista quasi possessio cōsistat in scientia & patientia aduersarij,talis interdictio facit cessare quasi possessionem.& sic naturaliter interrumpitur hęc p̄scriptio:nō sic in præscriptione longi tpis,quæ currit cum tit.in rebus corporalibus,quia ibi est dare possessionem veram rei, quæ p̄scribitur sine scientia & patientia aduersarij:& hoc vult gl.in effectu. Ex quo sequit quod si p̄scribens haberet titulum concessum à non domino:quo casu non requireret scientia & patientia aduersarij ꝑ l.fin.de præscrip.long.tempo. talis interdictio extraiudicialis non interrumpet præscriptionem.vt in contrario.

2 ☞ *Emphyteuta,uel feudatarius,qui non sunt domini directi sed utiles: an possint imponere seruitutem rei emphyteuticæ,uel feudali?*

LEX III.

ET in prouinciali. † Prædio tributario pōt imponi seruitus, & res
1 quæ debet seruitutem,transit ad singularem successorem cum eodem onere seruitutis. h.d. † Et est ar.iste
2 text.cum gl.j.ꝙ emphyteuta vel feudatarius qui non sunt domini directi,sed vtiles,possint imponere seruitutem rei emphyteuticæ,vel feudali.In contrarium quia nō possunt alienare sine voluntate domini directi:ergo nec seruitutē imponere: quia continetur sub verbo alienationis:vt l.fi.de rebus alie. nō alienandis predia verò tributaria non poterāt alienari sine cōsensu fisci: ad quem videbatur pertinere directum dominium. breuiter ista quęstio est determinata in vsibus feudorū, de inuestitura de re aliena facta,ꝙ valeat constitutio seruitutis quousq; durat apud ipsum constituentem,vel hæredes eius:sed si propter aliquā causam & res ad dominum reuertatur,extinguitur per l. lex vectigali.ff.de pig.

2 ☞ *Aqua quæ oritur in alieno, postquam ingressa est fundum tuum, non possem eā inde extrahere sine uoluntate tua, & de ea potes facere quicquid uis.*

3 *Quid si est egressa de fundo tuo? quod possim eam ducere ad fundum meum, nisi deueretur per riuum à te factum.*

4 *Si aquam quæ oritur in fundo tuo concessisti titio, ut posset eam deriuare in suo, an possis postea eam mihi concedere?*

5 *Ordinata charitas incipit à se, & quod de fonte tuo primus haurire debeas.*

LEX IIII.

AQuam. † Ex fundo alieno non pōt duci aqua
1 sine voluntate domini.h.d. & hoc iure dñs indigeat pro se.vt j.eo.l.prędes.quæ idem dicit quā ista siu: nō indigeat, quia nō tenetur cōicare cū alio
2 vltra quā velit.vt in hac l.ecce ergo casum.† In tex.ibi. [aquam quæ in alieno loco oritur:] Idem si nō oriretur ibi, sed alibi, & postea duceretur ad fundū tuū iure seruitutis:& alio modo quia nō possem eā inde extrahere sine volūtate tua:quia est tua postquam est ingressa fundū tuū:vt ff.de aqua quoti.& æsti.l.j.ſ.ludi.& de ea potes facere quicquid vis:† postquā verò esset egressa de fundo tuo,possem eā ducere ad fundū meum: quia nō est amplius tua:nisi duceretur per riuū à te factū:quia ille est tuus & sine tua voluntate non possem eam inde extrahere.ita intelligo quod not.Bart.in l.quominus.ff.de fluminibus.in xij. quæst.
4 circa finem.† Quid si aquam quæ oritur in fundo tuo concessisti titio:vt posset eam deriuare in suo: an possis postea eam mihi concedere? gloss. quòd sic.si tantum abundabat quod sufficiebat vtrique. per l.Lucio.de aqua quotidiana & æsti. & ita fuit determinatum Bonon. inter fratres prædicatores. quibus primò commune conceſſerat aquam,& minores quibus concessit secundo: quia fuit iudicatum valere secundam concessionē quia non derogabat prioribus.ltē quid si tu cui primò fuit concessa,vis mihi concedere. Respondeo. aut vis concedere quod extraham de fundo concedentis:& non valet:vt in l. ex meo.ff. de seruit.rustico.prædio. aut quod extraham de tuo. postquam
5 tuum ingressa est. & tunc potes:& valet. † Vltimò not.l. pen
a ses.ad id quod semper allegatur, quod ordinata charitas incipit à se. & quod de fonte tuo tu primus haurire debes,& si cōtrarium facis locum habet quod dicitur. alpibus ille perit qui ei plus diligit vllum.

LEX V.

SIquid † In confessoria actione venit vt res in pristinum statum reducatur,& dānum reparetur.hoc dicit. Et idem dicit in l.si ædibus.j. eodem.
1 tem in confessoria iure actionis venit declaratio seruitutis.l.sicuti.§. si quærit.ff.si ser. ven.remotio verò vel destructio eius quod factum est contra debitam seruitutem, & etiam condemnatio ad interesse venit officio iudicis mercenario deseruienti illi actioni.vt l.loci corpus.§. in confessoria. ff. si serv. vendic.

2 ☞ *Illi qui consueuerunt in syluis communitatis & nemoribus incidere ligna, & permittuntur armenta pascere in pascuis communis, quod potius dicatur esse in patrimonio priuato.*

3 *Si quis habet molendinum in flumine publico, an alius in superiori parte possit construere aliud molendinum quod haberet nocere sequenti molendino, propter excessum aquæ?*

LEX

LEX VII

SI manifeſte. †In aquæductu ſeruanda eſt antiqua conſuetudo. h.d. Et pone in prædijs fiſcalibus. qdā habebat ſeruitutē aquæductus la irrigāda prædia ipſorū: & per antiqua tpa cōſueuerant ducere per vnū locū: ſeu partem prædiorū: nūc cōductores ſortè dictorū prædiorū volebāt q̄ ducereť per aliū locū illis inuitis. Similē in ſeruitute altius nō tollēdi: vt ff. de ſer. vrb. p̄di. l. qui lumnibus: pōt etiā poni qd' nō habebāt ſeruitutē: ſed ita cōſueuerunt ducere per longū tp̄s. †Et ſic no. arg. ſecundū doct. pro illis qui cōſueuerūt in ſyluis cōitatis & nemoribus incidere ligna & permittunť excidere, vel paſuare in paſcuis cōis: nō vt in prato publi. vel platea: ſed potius dn̄r in patrimonio rei priuatę: vt j. de fundis rei priuatæ per totū. †Glo. inducit ad q. de illo qui habet molēdinū in flumine pub. & quidā in ſuperiori parte vult conſtruere aliud molēdinū, q̄ haberet nocere ſequēti molendino ꝓpter auerſionē aquæ: vtrū poſſit? & vī q̄ ſic: qa cōſtruit in flumine publi. & ſicut licuit illi prius cōſtruere & vti aqua pub. ita vī licere ſcdo: licet noceat primo. ar. j. l. ꝓxi. in prin. in cōtrariū facit iſta l. quia nō debet immutari antiqua cōſuetudo in præiudiciū alterius, ſed hic loquit qn̄ ille alter habebat ſeruitutē cōtra quam fiebat opus: vt ſ. e. l. ſi quid. Sed in caſu noſtro nō habebat: & iſtā partem videtur tenere glo. ſ. q̄ poſſit. Et de iſta q. tangitur per gl. in pluribus locis. ff. de eden. l. ſi quis ex argentarijs. §. ſi initiū tabularum. dic pleniſſimè per Bar.ª in l. quominus. de flu. in j. q.

1 ª Quodlibet prædium urbanum, uel ruſticum præſumitur liberum à ſeruitute, niſi ſeruitus probetur. & nu. 3.

2 ᵇ Ille qui utitur in alieno iure ſeruitutis, an præſumatur bonafides, & qualiter probetur bonafides? & nu. 2.

4 ᶜ Vicinus poſſit altius ædificare, & obſcurare lumina domus vicini, ſi nullam utilitatem ſentit de illa eleuatione, ſed hoc facit ut noceat vicino: & an cogatur deſtruere ſi fecit

Ad poſſit tantum eleuare, quod uideat omnia ſecreta domus uicini?

5 In pariete ſuo in quo non conſueuit eſſe feneſtra: poſſit facere unam feneſtram, per quā uideat omnia ſecreta domus uicini.

6 In ædificio ſuo poſſit quis facere tectum: quod protenderet ſuper publico.

LEX VIII.

ALtius. †Solū eſt liberū vſq; ad cœlū: niſi ſeruitus ſit ei impoſita: & in pariete alterius nemo pōt feneſtrā facere. h.d. Barto. cū primo dicto concordat l. ſi. ff. e. l. cū meo. de ſer. vrb. prædi. Cum ſecūdo dicto cōcordat l. pe. e. tit. quæ tñ loquit in pariete cor. in quo nō poteſt alter ex ſocijs altero inuito vel nō cōſentiente feneſtrā facere. †Ex primo dicto gl. colligit no. q. ad qd' ſemper allegat, quod quodlibet p̄diū vrbanū, vel ruſticū[b] præſumit liberū à ſeruitute: niſi ſeruitus ꝓbet: ex hoc ſequunť alia duo: primū†† eſt: q̄ in illo qui vtit in alieno iure ſeruitutis, nō p̄ſumit bona fides: ſi aliud nō apparet: qa ſcit vel ſcire debet q̄ illud p̄diū eſt nō ſuū, & ſic nō licet in eo aliqd facere iure ſeruitutis: ad hoc ergo vt p̄ſcribat ſeruitute oportet quod doceat de aliqua iuſta cauſa ꝓpter quam credit habere ſeruitutē: puta qa dictum fuit ſibi à patre ſuo, vel à ſuis antinentibus, & ita no. doct. j. l. j. §. j. ff. de iti. actuq; pri. glo. tñ ibi ſentit q̄ ad ꝓbandū bonā fidē requirit titulus: ſed docto. hoc nō tenent per l. ſi quis diuturno ff. ſi ſer. ven. certè glo. nō vult q̄ requiratur titulus tanquā tit. eodē modo quo requirit in præſcri poene rerū corporaliū. l. nullus. ſ. de rei ven. ſed tanquā cā iuſta adinducēdā bonā fidē nō tñ negat quin ſi alia iuſta cā ſubeſſet, quæ induceret bonā fidē, quin illa ſufficeret. Dy. aūt tenuit q̄ bona fides præſumat. ſicut in præſcriptiōe rerū corporaliū: quē Cy. ſuus diſcipulus reprehēdit in l. j. ſ. eo. cū ſit diuerſa ratio: nam rē alienā iuſtè potes credere eſſe tuā, ſi eā poſſides vt tuā: qa nō habes p̄ſumptionē aliquā iuris cōtra te. Ideo in dubio præſumeris in bona fide: vt plenè no. in l. Celſus. ff. de vſuc. maximè per Bar. Sed in re quā ſcis eſſe alienā, nullā cauſam habes; vel præſumeris habere facere aliquid iure ſeruitutis: quia cōtra te eſt iuris habere facere aliquid iure ſeruitutis: quia eſt cōtra te eſt iuris præſumptio: vt hic: & ideo dicūt Canoniſtæ quod in præſcriptione ſi an. quæ currit in rebus eccleſiaſticis, ſi quæriť an. requirať tit. de iure cañ. nam de iure ciuili non requiriť ſine dubio. Non debet diſtingui an cōtra præſcribentē faciebat ius cōmune: vt cum

c vnus eps vult præſcribere decimā ᶜ in alieno epatu: vel vnus parochialis p̄ſcribere in aliena parochia, & tūc requiriť titulus: aliàs ſecus: vt no. in c. ſi diligēti. de præſcri. eſt caſus in c. j. eo. titu. lib. vj. & iſta determinatio multum facit cum gl. quæ eſt in d. l. j. §. j. de iti. actuq; pri. quia cōtra præſcribentē ſeruitutē in fundo alieno ſibi facit iuris p̄ſump. & ſic videtur acquiri ad inducēdā bonam fidē. Item patet aliud notabile: quia ille qui agit cōfeſſoria, licet ſit in quaſi poſſeſsione ſeruitutis, nihilominus nō releuat ab onere ꝓbandi ꝓpter hoc: ſed debet probare ſeuitutem ſibi competere: vt no. in l. ſicuti. §. ſed ſi quæratur. ff. ſi ſer. ven. & pleniſsimè not. in l. ſi priuſquā. ff. de oper. no. nūci. Certè ratio eſt: quia contra cum eſt iuris p̄ſumptio q̄ ſeruitus nō debetur: vt hic alias poſſeſsio releuaret quē ab onere ꝓbandi: quia qui poſſidet p̄ſumit dn̄s: niſi contrariū ꝓbet: ar. in l. fi. ſ. de rei ven. & quod no. in l. pe. ff. de cōdi. inſti. qd' aūt ille qui eſt in quaſi poſſeſsione ſeruitutis, vel alterius iuris incorporalis nihilominus poſsit ea vel ipſum vendicare per confeſſoriā: vel quaſi cōfeſſoriam: vt habetur in l. & ſi fortè. §. j. ſi ſerui. ven. licet ille qui eſt in poſſeſsione rei corporalis nō poſſit eā vēdicare, qa tenēti & poſsidēti omni genere poſſeſsioīs nō datur rei vendic. licet deť interdictū vti poſsidetis: vt l. j. §. interdictum. ff. vti poſsi. †Vltimò extra gl. queriť de duobus. primò qd ſi vicinus qui vult altius eleuare, & obſcurare lumina domus vicini, nullā vtilitatē ſentit de illa eleuatione: ſed hoc facit dūtaxat vt noceat vicino, qd̄ p̄ſumit: poſtquā vtilitatē nō ſentit: & an poſſit & an cogať deſtruere ſi fecit. d. Ang. de Peru. in l. cum eo. ff. de ſer. vrba. p̄di. tenet q̄ nō poſsit: & cogať deſtruere. per illū tex. & per iſtum. Sed in contrariū facit l. j. §. denīq; ff. de aqua plu. ar. & l. in fundo. cir. fi. ff. de rei ven. & iſta pars videť melior & æquior: ſic ergo iſtæ ll. debent intelligi. q̄ hoc facit principaliter vt ſibi proficiat, nō vt alteri noceat quod præſumit: ſi vtilitatē ſentit, & nō aliter. Ex hoc deducitur aliud dubium: quod tangit hic Cyn. quod ſi vult tantum eleuare quod videat omnia ſecreta domus vicini: †vel pone quod quis in pariete ſuo in quo non conſueuit eſſe feneſtra, vult facere vnam feneſtrā: per quā videbit omnia ſecreta vicini ſui. An poſsit? videtur quòd ſic: quia nihil facit in alieno, ſed in ſuo: quod ſibi videtur permiſſum: ſed reſpondetur per dictam diſtinctionem: aut ex hoc vtilitatē ſentit, vel ſubeſt iuſta cauſa: & tunc poterit: aut nō, ſed hoc facit dūtaxat ad emulationem & diſplicentiam vicini: & tunc non debet ſibi permitti. arbi. ff. de ope. publ. l. opus publi. †Vltimò debes ſcire q̄ iſtud principium debet intelligi quando quis vult eleuare ædificium ſuum per altum: ita quòd nihil occupat de publico, ſed dūtaxat aērem ſuperiorem. Si autem in ſuo ædificio vellet quis facere tectum ex tranſuerſo, quod protenderet ſuper publico, non eſſet ſibi licitum: & per interdictum ne quid in loco publico cōpelleretur remouere vt l. ñ. §. cum quidam. ff. ne quid in lo. pu. hoc videmus in iſtis parietibus quæ pendent ſupra publicū. nam quatenus tolerātur à publico: vt in iſta ciuitate permittunť: ſed quatenus extenderenť ſupra ſtratā publicā quæ non tranſit per medium, non poſſent fieri: & ſic pontem de vna domo ad alteram quæ eſt ex oppoſito, ſi tranſiret ibi ſtratam publicam, non poſsit quis facere: vt l. ſi. ff. eo.

2 ☞ *Vicinus tuus poteſt in ſuo facere opus, ex quo auferatur tibi commoditas, quæ ad te perueniebat de ſuo: dummodo nihil faciat tuo.*

LEX X.

SI tibi. Quilibet in ſuo poteſt facere quòd vult niſi faciat contra debitam ſeruitutem. hoc dicit Bar. Limita per ea quæ dixi in l. altius. No. tex. in prin. dum dicit [ſeruitutem aquæ ducēdæ deberi:] q̄ licet vicinus conſtituerit tibi ſeruitutem aquæ ducendæ de fundo ſuo:: nihilominus adhuc ſeruitus dicit tibi deberi; & hoc per ea

a ¶ Per Bart. Adde dc iſta q. vt p eūdē Bar. in l. j. §. ſicut aūt. ff. de aqua plu. arcē. & per Bald. in c. cū eccleſia vulterana. col. c. j. de elec. in c. & q excep. in c. j. §. ſi qs de māſo. de contro. inueſti. & notabiliter per eūdē Bal. in rubr. ff. de rer. diui. Ang. in l. j. §. idē aū. ff. ne qd in flumi. pub. & Flo. in l. Imperatores de ſer. ruſ. p̄d. Et vide latiſsimè per d. Alex. in conſi. clxxiij. in ij. vol. aſſ. eſt cxcij. Et adde hic ea q̄ in ꝓpoſito decidit Sign. de homod. in ſuo conſi. xxxiij. incip. ex quodā flu. pub. Fran. Cur.

b ¶ Prædiū vrbanum vel ruſticanū. Adde q̄ dicať prediū vrbanū, vel ruſticanū vide glo. in l. dotale. ff. de iun. do. & in c. eccleſia ſanctæ Mariæ de conſtitu.

c ¶ Præſcribere decimam: an decima poſsit præſcrbi. vide glo. in c. nup de deci. gl. in c. decimæ. xvj. q. j. Car. in c. dudum. in ij. nota. de deci.

a ¶ Qui per hoc dicit. Adde hic quæ dicuntur p Bar. & doc. in l. ſi ita. ff. de aur. & ar. leg. per Ang. in l. Titia. ff. de manu. teſ. & tex. & ibi no. p Bart. in l. ſi cognatis. ff. de re. dub. Franc. Cur.

b ¶ An ſtabit. Adde de hac. q. & dic vt per Alex. de imo. in rub. ff. de no. ope. nun. co. vj. verſ. ſed dubium. Cur.

quæ no. in l. corruptionem. ſ. ti. j. quia in eis nõ cadit perfecta traditio: & iſtud multum bene facit cõtra Pet. qui dixit cõtrariũ ꝙ il le qui tenetur ad ſeruitutem, tenet̃ ad cõſtituẽdum tantum: & ſic eo ipſo ꝙ conſtituit eſt liberatus ab obligatione, qua tenebatur conſtituere. glo. tenet contrariũ in illa l. cor
2 ruptionem quã declara vt ibi dixi.† In fin. huius l. no. quod vicinus tuus põt in ſuo facere opus ex quo auferat̃ tibi cõmoditas, quæ ad te perueniebat de ſuo: dũmodo nihil faciat in tuo, & ideo licitũ eſt ſibi in ſuo fodere, & auertere venam aquę q̃ decurrebat in tuo, ſi hoc facit vt ſibi ꝓficiat nõ vt tibi noceat. vt in l. j. §. denique. de aqua plu. arcen. & in l. fluminũ. §. fi. cum ibi no. in glo. etiã in ll. ſequentibus. ff. de dam. infec. & ibi plenè vide de iſta materia.

1 ☞ *Per agrum alienum qui ſeruientem non debet: ire uel agere uicino nõ licet domino prohibente, & quid eo non prohibente?*

2 *In domum non licet ingredi, etiam domino ignorante, per loca ubi poſſint uideri ſecreta domus: & qui facit contrà, tenetur actione iniuriarum.*

LEX XI.

1 ¶ Per agrum. † Primum dictum iſtius l. intellige dño prohibente, ſed pro eo non prohibente ſiue ſciat, ſiue ignoret, bene licet. vt in d. leg. duus. ff. de ſerui. ru. præ. dummodo ſine dãno vicini hoc fiat qa cũ ſit nullus p̃iudicij, cõpetit cuilibet iure cuiuſdã facultatis ſi tñ iret per xxx. dies, videretur ire iure ſeruitutis, & extũc conſtitueretur in quaſi poſſeſsione ſeruitutis eundi, vt habeat interdictum de itine. actuq; priuato. ſed aliũ actũ pręiudicialem non licet facere in alieno, nõ ſolum domino prohibente, ſed nec ipſo ignorante & ideo ſi facit eo ſcięte, & nõ prohibente, ſtatim
2 acquirit̃ quaſi poſſeſsio illius ſeruitutis. vt dixi ſ. eo. l. j. † In domum verò alienam non licet ingredi etiam domino ignorante, per loca vbi poſſunt videri ſecreta domus. & qui facit contrà tenetur actione iniuriarum. ff. de iniur. l. is qui in domum circa fi. ti. & vide hic l. ij. ff. de acqui. re. do.

• ☞ *Si quis legauerit religioſis alicuius loci tantam quãtitatem quolibet anno, tantum pro quolibet & augeatur numerus an debeat augeri præſtatio?*

LEX XII.

1 ¶ Non modus. † Licet prædia quibus debetur ſeruitus aquę fuerint aucta, non tamen augetur modus aquæ ducendæ à principio limitatus & eſt bona. l. h. d. Et pone caſum ꝙ vicinus tuus conceſsit tibi ſeruitutem aquæ ducendæ de fonte agri ſui quæ ſeruitus intelligitur vſq; ad indigentiam fundi tui. vt in l. ergo. §. j. ff. de ſerui. ruſti. prædi. poſteà emiſti quædam alia prædia vicina, & adiunxiſti cum fundo tuo vnde nunc indiges maiori aqua quæ prius certè hoc non inſpicitur ſed non poteris ducere niſi quãtum prius ducebas quia vſq; ad illum modum & quantitatem videtur tibi facta conceſsio. Contra iſtam l. opp. de l. ſeruitus. ff. de ſer. vrba. prę. d. vbi qui cõſtituit ſeruitutem altius non tollendi ne officiat luminibus domus vicinæ, non ſolum cenſetur conceſsiſſe pro luminibus quæ erant tempore conceſsionis: ſed etiam pro futuris & ſic ſi poſtea fecit feneſtras quæ prius nõ erant, nõ poteſt altius eleuare: vt illis officiat, licet fortè per hoc non officiat primis. Sol. ibi poterat à principio imaginari & prouideri ꝙ lumina vel feneſtra poſſent ibi fieri vnde ſimpliciter concedendo videtur conceſsiſſe pro futuris & præſentibus: hic non ſic quia non potuit ſibi prouidere ꝙ vicinus deberet emere prædia vicinorum vnde non cenſetur concedens de illis ſenſiſ-
2 ſe † ſecundũ Pet. Qui per hoc dicit ꝙ ſi quis legauerit religioſis
a cuiuſdã loci tantam quãtitatem quolibet anno, tãtum pro quolibet, ſi augeatur numerus, non propterea debeat augeri præſtatio: quia hoc non potuit præuideri. Adde quod not. per Dyn. & Bar. in l. ſi mihi & tibi. §. in legatis. de leg j. & adde l. ſi cum meus proprius. ff. ſi ſerui. vendi.

2 ☞ *Seruitutes urbanæ an perdantur per non uſum?*

LEX XIII.

1 ¶ Sicut vſumfru. † Seruitutes reales non vtendo perdunt̃ ſpatio longi temporis ſ. annorũ x. inter præſentes & xx. inter abſentes ſicut ſeruitus vſusfructus, vel vſus. h. d. olim pdebant̃ biẽnio. ſicut vſu-
2 fru. qđ corrigit̃ p l. corruptionẽ. ſ. ti. j. † In tex. ibi. [nõ vtendo.] g hoc apparet ꝙ loquitur in ſeruitute ruſti. nam illæ ſunt quę non vtendo perduntur, etiam ſi dominus prædij ſeruientis ſciat ſeruitutem deberi: vt in l. ſequitur. §. ſi viam. ff. de vſuca. ſed ſeruitutes vrbanæ per non vſum non perduntur. ſed demum ſi dominus prædij ſeruientis præſcripſerit libertatem: in qua præſcriptione requiritur factum ſuum. puta ꝙ aliquid fecerit contra debitã ſeruitutem, aduerſario ſciente & patiente. & ſic requiritur bona fides. quæ regulariter requiritur in præſcribente longo tempore. Aut ergo eſt bonæ fidei. & ſic fuit vſus libertate longo tempore. & præſcripſit. & ſic ſeruitus non tollitur per non vſum: ſed per præſcriptionem libertatis. Aut fuit malefidei, & ſciebat ſeruitutem deberi. & tunc non præſcripſit libertatem longo tempore, ſed requiritur tẽpus longiſsimum xxx. an. de iure ciuili. vt in l. ſicut. de præſcriptione. xxx. ann. ſed hodie de iure canonico nec tantum ſufficeret tempus malefidei poſſeſſori libertatis ad eam præſcribendam: vt in c. poſſeſſor. de reg. iur. lib. vj. Sed quæritur præſuppoſito ꝙ loquatur in ſeruitute ruſtica. an habeat locum in habentibus cauſam diſcontinuam? vt eſt ſeruitus eundi. videtur ꝙ nõ. ſed ꝙ requiratur tẽpus duplicatũ: vt j. l. proxima. Guil. de cug. dicit hic contrarium. ꝙ etiam talis ſeruitus tollitur ſpatio longi tẽporis. Nec ob. l. ſequens. quia interdũ ſeruitur habens cauſam diſcontinuam habet interualla annorum, vel menſium: & tũc requiritur tempus duplicatum: vt ibi. Aut dierum, vel horarum: & tunc ſecus: vt in l. ſi ſic. ff. quẽadmodum ſer. amit. per quam declaratur l. ſequens. quod etiam ſentit hic glo.

LEX XIIII.

1 ¶ Cum talis. † Seruitus habens cauſam diſcõtinuam, perditur tempore duplicato. h. d. & hoc quando habebat interualla annorum, vel menſiũ. ſecus ſi dierum, vel horarũ: vt ſtatim dixi. ſi ſic in iſta l. non requiruntur anni. xx. tam inter præſentes, quam inter abſentes: quia x. anni qui ſufficerent inter præſentes ſeruitus habet cauſam continuam, vel etiam diſcontinuam, cum interuallo dierum vel horarum duplicantur nunc quæ habent interualla annorum. & ideo licet loquatur quando habet interuallum quinquennij, eſſet idem ſi triennij vel quadriẽnij: vel etiã vnius anni: puta ꝙ licet in quolibet anno tranſire per fundũ vna die: nam iſta ſeruitus non tolleretur minori ſpatio xx. annorum etiam inter præſentes: nec duplicaretur tẽpus xx. ann. inter abſentes. & ita ſentit glo. in l. ſicut. quemadmodum ſeruit. amit.

1 §. Cùm autem. † Si area in qua ſegetes terunt̃r, non poteſt habere ventum, niſi ex vna parte, ipſo iure vicini ſeruitus cenſetur impoſita ne altius tollat, & ventum impediat. hoc dicit ſecundùm vnam lectũram ſatis notabilem. Et eſt hoc fauore agriculturæ: quo & alia ſtatuuntur l. ij. ff. de nundi. & extrà de treu. & pa. c. j. & per hoc limitatur l. altius. ſ. eo. Sed an valeat pactum in contrarium. videtur ꝙ ſic per tex. & glo. in l. ij. in prin. ff. de ſer. ruſti. prædi.

De lege aquilia. *Rubrica.*

Super glo. rubricæ ibi [damna venire.] ſcilicet incidẽter, & officio iudicis tam in actione confeſſoria quæ datur pro ſeruitute retinenda: vt ſ. tit. j. l. ſi quid pars. & etiã in rei vẽdi. vt ſ. de re. vẽ. l. domum. & ff. e. l. non ſolum. Inde ſumpta occaſione ſubijcitur de l. aqui. quæ generaliter proſequitur damnum datum: & per actionem legis aquiliæ petitur eius emendatio principaliter, nõ incidenter. & datur domino paſſo damnum: vt l. Item Mela §. legis. ff. eod. ſufficit tamen agenti probare poſſeſsionem rei. ex qua præſumitur dominus: quia dominium deducitur in iudicio incidenter: non principaliter. ſicut in eo qui agit confeſſoria qui debet eſſe dominus prædij dominantis. aliàs ſibi non daretur. & tamen ſufficit probare poſſeſsionem rei de qua agit, vt præſupponatur dominus: vt l. ſicuti. §. ſed ſi quæratur. ff. ſi ſeruitui. vendi. & ibi not. per Barto. in l. penult. ff. de condictio. indeb.

1 Damnum verò deducitur principaliter. † Sed quid ſi ſtatutum dicat quod de damno dato ſeu eius quantitate ſtetur iuramento
b to domini poſſeſsionis: an ſtabitur ᵇ iuramento poſſeſſoris, ſi non probat ſe aliter eſſe dominum? vide in Specu. de proba. §. vi dendum. ver. ſicut pœnæ ſtatutum. datur etiam pro damno da-

so.non ſolum dolo:ſed etiam culpa leuiſſima:vt ff.e.l.in l.Aqui lia.dammodo conſiſtat in faciendo:vt l.ſi vſusfructus.§.de prę tertiis.ff.de vſufru.niſi factum præceſſerit:vt l.ſi ſeruus ſeruum. §.ſi fornicarius.ff.eo.& habebat olim tria capita: ſed ſecundū ca put abīit in deſuetudinē:& remanſit primū & tertiū.& in primo emēdatur damnum conſiſtens in vēdendo ſeruum alienum:vel aliud eius animal.in tertio qñ alio quocunq; modo:vt in effun dendo vinū,vel oleū alienū:vel cōburendo ſyluam,vel ſegetes, vt l.j.in iſto tit.Et ambo capita loquuntur quando datur damnū de corpore in corpus. Sed aliquando datur de non corpore in corpus,& tunc ceſſat directa actio.l. Aquil.quia deficiunt ver ba eius:ſed per extenſionem factam à viris prudentibus datur vtilis,vel in factum:quod dic vt j.eo.l.de pecoribus.

LEX I.

DAmnum. † In hac actione venit damnū datum in ſylua cōburendo,vel excidendo.x.d.& dic.ſ.ex tertio capite : vt.ff.eo. l.ſi ſeruus ſeruum.§.iij.& ſylua non erat cedua: aliàs ſi excidendo damnum dedit, non daretur hæc actio,ſed furti:vt hic in glo.ij. ſecus ſi com burendo:quia ad hoc non erat ſylua deſtinata:ſed ad excidendū ſic.ecce caſum.

LEX II.

ILegis. † Per hanc actionē emendatur damnum præteritū:vel ſi fieri pōt reponit res in pri ſtinum ſtatū & ſic ceſſat damnum.h.d.In text.ibi: [vt id damnū ſartiatur,] & hoc venit iure actionis:& hoc debet in libello peti cōdemnetur ad emēdationem damni: & ad hoc eſt aduerſarius obligatus:ſed ſi diceret ſe velle reponere rē in priſtinum ſtatū,vt non cōdemnetur ad æſtimationem totius domus,deberet audiri:vt ſequitur in fi. & ſic illud eſt potius in ſolutione quā in obligatione:ſicut in actione noxali: vbi emen datio damni eſt in obligatione:& datio pro noxa eſt in ſolutio ne.& ita intelligo iſtum text.& ceſſant ambages. de quibus hic per gl.& Cy.mirantur enim q̄ actio.l. Aquil.detur vt res in pri ſtinum ſtatum reponatur:imò datur emendatio.damni:ideo gl. intellexit q̄ ad reponēdum in priſtinū ſtatū nō detur hæc actio: nec interdictum quod vi aut clam.Alij dicunt q̄ imò hæc actio niſi lex conueniat titulo. Tu autem dic q̄ ad hoc non agitur: nec poteſt peti hac actione principaliter:licet reus habeat facul tatem hoc faciendi,& cum hoc veniat ex diſpoſitione.l.videtur durare illa facultas quouſq; cōueniatur iudicati,ſi fuerit condē natus emendationē damni:vt l.itē veniunt.§.cum prædiximus. ſeu in §.Idem rectè.ff.de peti.hær.ſed quādo venit ex forma cō tractus,non durat niſi vſq; ad litem conte.vt ff.de ſol.l.ſi quis ſti pulatus fuerit decem in melle.ſed in cōtrarium facit iſte tex.q̄ principaliter poſsit peti,& in hoc debeat fieri cōdemnatio.dum dicit[vt in priorem ſtatum reſtituatur,eiuſdem iudicis cura im petrabis.]reſpon.per id quod in ſimili dicitur.§.de pac.l.ſi pacto quo pœnam ver.ex ſtipulatu agens &c.nam verū eſt quod im petrabis per indirectum:quia ſi volet euitare condemnationem damni dati,offerret ſe rem reſtituere in priſtinum ſtatum,& au ditur iudicis officio.non tamen nego ſi etiam facta reſtitutione adhuc agens remaneret in damno,in illo debeat cōdemnari: vt in ſimili habere & no.in l.ſi cum dies.in fi.cum l.ſeq. ff.de arbi trio.Quando etiam mora purgata creditor remanet in damno: quia non admittitur purgatio moræ,niſi aliud ſoluatur.

1 ¶ Qui occidit hominem,quando debeat etiam ipſe occidi?
2 Abſolutio facta in cauſa ciuili propter mortem ſerui, an profit,ne amodo poſsit quis eundem accuſari?
4 Si reus fuit condemnatus,an illa condemnatio ſeu probatio facta in uno iudicio profit agenti in alio iudicio,at non teneatur iterum probare,ſed ſufficiat ſibi producere pro ceſſum vel actat

LEX III.

XMorte. † Propter mortem ſerui poteſt do minus agere.non ſolum ciuiliter hac actione ad emendationem damni: ſed etiam crimina liter l.cornelia.de ſiccarijs , poteſt accuſare occiſorem ad pœnam publicam.hoc dicit. † Et eſt pœna mortis : quia qui occidit hominem, debet etiam ipſe occidi habita diſtinct. quis vel qualis fuerit homo mortuus.aut occidens Nam ſi magnus & potens vir occidat minimum & viliſsimum hominem , meretur pœnam mortis. hoc vult text.in l.j.poſt principi.ff.ad. l.cor neliam de ſicarijs.facit ſ.de epiſcop.audien. l.tertia. In tex.ibi.[quàm criminalem]vin dictam publicam.& propter offenſam rei publicæ : quæ diuerſa eſt ab offenſa priua ti hominis:vt l.licitatio.§.q̄ illicitè.ff.de pu blic.& licet quis poſsit remittere ſuam of enſam non poteſt inde remittere publi.cau ſam:vt l.ſi vnus.§.Item ne experiar.ff.de pact.quod dic : vt in l. trāſigere ſ.de tranſ.In prin.gl.mag.ibi:[aliàs non vt ff.ad l.cor.] bene tamen poteſt accuſari de culpa criminaliter , non ex l.cor nelia.ſed ex titulo de extraordinarijs criminibus ad pœnam pe cuniariam,vel aliam arbitrio iudicis imponendam:vt l.reſpiciē dum.§.delinquunt.ff.de pœnis.& ibi plenè nota. In gloſſ.ibi. [Item hoc intellige non ſimul.] ſupple , & vno finito poterit aliud inchoari. & hoc ſi primum fuit finitum in fauorē agentis: quia reus fuit condemnatus in actione l.aquil. nunc vult actor accuſare criminaliter.Si verò contra eū qui fuit abſolutus,tunc habet locum quod ſequitur in glo.in verbo.[ſed quid ſi fuit cō uentus.]in glo.ibi.[ſed quid ſi fuit.] In iſta queſtione quam gl. proſequitur vſque ad fin. † & ponit duas quæſtiones. quarum vna fuit Placen. qui tenuit indiſtinctè quod abſolutio facta in cauſa ciuili profit:ne ammodo poſsit criminaliter accuſari. Alia fuit opi. Accurſij , qui indiſtinctè tenuit contrarium per vnam rationem.quæ parum facit ad propoſitum dicit enim quod tan tum valet abſolutio quantum condemnatio cum ſolutione. Sed in iſto caſu condemnatio cum ſolutione non prodeſſet condem nato:quominus poſſet accuſari criminaliter vt dixi in præc.per ticu.gloſſ.per l.vnicam. j.quando ciui.actio. eodem modo non debebat prodeſſe abſolutio.Certè iſta regula procedit ad com modum rei:vt ſicut reus abſolutus ſi iterum conueniatur, habet exceptionem rei iudicatæ.ita & ſi fuit condemnatus , & ſoluit, & iterum conueniatur ad idem habet eandem exceptionem : vt l.ſi quis cum totum.§.planè.de exceptio.rei iudicatæ. Et ſic con demnatio prodeſt condemnato.tamen dicit gloſſa ibi à tali pro deſſe liberet nos deus l.euidenter.eodem titu.ſed quod abſolu tio non poſsit plus prodeſſe quàm condemnatio cum ſolutio ne prodeſt , ſicut abſolutio. ſed abſolutio adhuc poteſt plus: quia præſupponit maleficium non eſſe commiſſum : condem natio præſupponit contra:vt ſi accuſetur iſtud ſecundum iudi cium contrariatur primo in quo fuit abſolutus : ſed non ſi fuit condemnatus.vnde do.maximè Cy.in dicta.l.vnica. quando ci uilis act.in iij.queſt.vbi multum plenè examinat iſtum paſſum diſtinguit an fuerit abſo.quia tale maleficium non commiſit, & ſic fuit lata ſententia ſuper facto.& non poteſt accuſari: quia re plicaretur in dubium quod in alio iudicio fuit determinatum quod eſſe non debeat. cum illa ſententia debeat haberi pro ve ritate l.res iud. de re iudica. & l.ſi quis. cum totum §.ſi ancil lam.ff.de exceptioni.rei iudicatæ.aut fuit abſolutus : quia actor non probauit:& poterit accuſari:& probari maleficium , quod in alio iudicio non fuit probatum.nec obſt.l. iub ſpecie j.de re iud.& ff.eo.titu.l.Imperatores. vbi qui ſemel non probauit non admittitur ad agendum iterum:etiam ſi velit probare per inſtru menta de nouo reperta , licet excipiendo qui ſemel non proba uit agere.bene admittatur ad proban. quod alias non probauit: vt in l.Iulianus. ff.de condic.inde. nam illa procedunt quando agetur ad idem:ſed quando ſecundùm iudi.ordinatur ad aliud penitus diuerſum : vt eſt in caſu noſtro : quia primùm fuit ac tum ad emendatio.damni. & ad vtilia priuata. nunc agitur ad pœnam public.& ad vindictam publi.nunc ille qui non proba uit in primo,poteſt probare in ſecundo etiam per viam agendi: non ſolùm excipiendi : & iſta procedunt quando ciuilis actio primò intentata proſequitur damnum rei familiaris. Si autem vindictam priuatam , vt eſt actio iniuriarium , in qua ille qui agit non proſequitur damnum familiare , vel buriale ſed ran corem animi ſui:indiſtinctè qualitercunque fuerit abſolutus, etiam ſi ex eo : quia non probauit , non poteſt poſtea agere cri minaliter:vt in l.prætor. §.ſi dicatur. ff.de iniurijs. † Sed nunc extra quæritur. ſi reus fuit condemnatus an illa condemnatio ſeu probatio facta in vno iudicio proſit agenti in alio iudicio ,

¶ Qui occidit hominem. An liceat occidere pro defenſione filiorum,vxoris,vel alterius coniunctæ perſonæ.vide per In. in c.olim cauſam.de reſti.ſpo.& eum ſequitur Ange. l.quoniam. in j.col.C.ad l.iul.de vi pu.

a ¶ Confiteri de hoc. Adde & dic vt per Bar.Bald. & Salt. in auc.contra q̃ propriã j.de nõ nu.pec.& per Ludo.ro.in cõsi.suo. xxj.Franc.Cur.

b ¶ Vltimò. Adde de ista qõne & dic vt p̃ Pet. de Peru. in trac. de duobus fratribus parte v. prin.col xij. ver.xij ꝙro. Bald. in consi.lxxx.in v.vol. & Car.in cõs.xxvij. Franc.Cur.

c ¶ Verba statuti. An verba statuti debeãt intelligi in proprio significato. vide per Doct.in c. in nostra. de iniu. Car. zaba.in c.cum dilect9.in xiij. q.de consue.

vt non teneatur iterũ probare: sed sufficiat sibi producere illum processum, vel actat Breuiter si lata fuit condemnatio primò in criminali videtur hic sufficere in ciui.arg.l. j.s.vbi causæ fiscales. & l. in cognitione.ff. ad silleia. vbi sententia lata in crim. causa. habet effectũ cõfiscandorũ bonorũ in causa ciui.Aut ecõuerso fuit lata in causa ciui. & tunc nõ p̃dest vel non prosunt in causa cri.in qua requirũtur probationes luce clariores:vt j.de prob.l.fi. & vide Bart.in d.l. prętor.§.j.quę est l.iij.ff.vi bono.rap. & per Cy.d.l. vnica.j.qñ ciuilis actio præiu.cri.

☞ *An ille q̃ negauit admittatur si vult confiteri,& actorem releuando ab onere probandi, ut euitet condemnationem dupli.*

1 *Statutũ quod confitenti maleficium remittatur certa pars pœne & reus primo negat, an possit postea confiteri, ut obtineat beneficium statuti.*

LEX IIII.

1 CONtra. †In hac actione cõtra negantem de mendacio conuictum sit condemnatio ad duplum.h.d.Supple etiam sine nouo libello,& in eodem iudicio:licet non fuerit.hoc petitum: quia venit ex natura actionis.vt no.Bal.in l.j.in princi.pen.col.j.de furt.Est ergo actio hæc pœnalis in hoc.Itẽ in alio: quia habet oculos retro cũ actio hæc pœnalis in hoc.Itẽ in alio: quia habet oculos retro cũ fiat cõdemnatio quanti plurimi fiat à xxx.diebus retro etiã non fiat cõdemnatio quanti plurimi fiat à xxx.diebus retro etiã non contra negantem:circa quod vide quod plenè no.in l.vnde quę
2 ritur.ver.sed si legis.ff.commo.an autẽ † ille qui semel negauit: vt euitet condemnatio dupli,admittatur si vult cõfiteri ad actorem releuandum ab onere probandi.vide quod plenè not.Bart.
3 in l.eum qui.ff.de iure.Et † si statutum dicat quòd confitenti maleficium remittatur certa pars pœnæ, & reus primò negauit:
a posteà vult confiteri*, vt obtineat beneficium statuti tangitur hic per Bal.& vide quod not.Barto.in quæstio.dispu. per eum, quæ incipit per Italiam communiter sunt statuta.

LEX V.

1 DE pecoribus. †Qui dat occasionem damni, tenetur hac actione vtili. h.d. tex.cum gl.si enim inclusisti pecora mea, ex illa inclusione non recipio damnum:sed si ibi famę moriuntur, recipio damnum occasione inclusionis,& ex fame ipsorum,& sic non corpore tuo tamen in corpore animalium meorum ideo non datur directa actio:sed vtilis cum qua cõcurrit etiam actio in factum.

LEX VI.

1 DE ijs. † In ista l. quærit Cyn. quid si animalia tua per te immissa in meum fuerunt depasta segetes existẽtes in herbis, quod damnum venit in hac actione:quia segetes non sunt ordinatæ ad hoc vt de pascantur eodem modo quo herbæ pratiles inquãtùm condemnaberis:an intantùm quantum valeret frumentùm, quod inde fuisset recollectum si non fuisset depastum: an intantùm quantùm valerent herbæ de prato?& dicit considerandum esse quantum posset vendi dubius euentus perceptionis arg.ff.fami.ercis. l.propter spem.Non sunt alia.

Familiæ erciscundæ. *Rubrica.*

LEX I.

1 SI non. †Si quid hęreditarium non est diuisum,datur hæc actio,vt illud diuidatur.h.d.& loquit̃ quando alia bona erãt diuisa extra iudicium, & remanserat vnum prædium diuidendum:sed si fuisset facta diuisio in iudicio, pro diuisione prædij quod remansit indiuisum:non daretur actio fa.er ciscun.sed communi diui.ff.eo.l.si filia.§.fa.ercis.& quæ sit ratio dic vt ibi subtiliter no.per glo.& tene vltimam solutionem glo. ad illud contrarium.

• ☞ *Statutum quod uxore præmortua uir lucretur dotem, & contingat quod uiuente patre uxor unius de filijs mortua est sine liberis,& sic dos debet cedere lucro mariti,an cedat lucro patris mariti?*

1 *Si uiuente patre filius uult ab eo recedere cum uxore, & uiuere de per se, & petat patre ut consignet sibi dotem uxoris,& pater non uult,sed dicit nolo quod recedatis,& uolo ministrare uobis expensas,quid iuris?*

LEX II.

1 VXor tua. † In hoc iudicio filius deducit dotem vxoris præcipuã,si tempore diuisionis durabat matrimoniũ:& pœnes eũdẽ remanet etiã mas. sol.nec tenet̃ eã cõicare cũ fratribus: sed eius tm̃ lucro cedit,si est pactũ vel statũ de dote lucrãda.h.d.In tex.ibi.fa.ercisicun.Ji.officio iudicis deseruiẽte huic actiõi.nã actio datur ad diuidẽdũ. Ista verò dos nõ diuidit̃:sed ante patrẽ assignat̃ filij filio qui est vxoratus:sicut in simili.j.eo.l.si qua fideic. petitio.& ista assignatio venit ex illa regula,vel æquitate:q̃ ibi debet esse dos vbi sunt onera matrimonij:viuẽte aũt patre onera erãt apud patrẽ:nũc verò erunt apud illũ filiũ:nec debet audiri frater si dicat ego sum paratus stare in cõtione tecum,& sustinere onera matrimonij p̃ parte mea:si fortè nõ expedit fratri vxorato, si ille non esset cõtrarium postulaturus:nec debet cõpelli stare secũ si non vult.nã alia rõ est viuẽte patre quã eo mortuo.facit q̃d not.in l. Caio.§.Imperator.de adi.leg. p̃uidebit̃ aũt fratri qui ex persona patris est obligatus ad restitutionẽ dotis pro hæreditaria portione per cautionẽ:quia frater ipsam percipiẽs debebit̃ cauere de cõseruãdo ipsum indẽnem ab vxore:vt l.si filia.§.hoc amplius ff.eo.& nõ solũ dotẽ vxoris: sed & dotẽ nurus suæ: si habet filium vxoratũ:& pater idemq; auus dotẽ illius nurus recœpit:tam &c onera filij sui & nurus eum sequuntur vt.ff.eod.l.si filia. & vide hic quod no.per Bar.in l.si cõstante.solu.mat.in ij.q.prin.q.vi.

2 †Vltimò b allegatur ista l.si statutum vult q̃ vxore præmortua
b vir lucretur dotem,& contingat q̃ viuente patre vxor vnius de filijs mortua est sine liberis:& sic dos debet cedere lucro mariti, an cedet lucro patris mariti:quia tunc erat postea dos cõmunis inter oẽs filios, an dũtaxat lucro illius filij,quia tunc erat ei lucrum præcipuũ:& non tenebit̃ cõicare fratribus?& reperit̃ Cyn. visuluisse pro prima parte:sed quando vxor decessit post mortem patris,cedat lucro solius mariti per hanc l.vt ipse not.in l.si cum dotem.§.transgrediamur.ff.sol.ma. Doct.dicunt q̃ primũ dicit̃ p̃cedebat iure isto,quo oĩa bona quæsita per filiũ quærebantur patri:& sic siue cederet lucro ipsius patris de directo: siue lucro ipsius filij:& sic etiã ipsius patris per indirectũ debebat esse commune:sicut & alia bona acquisita per vnũ ex filijs: sed hodie p̃prietas aduentitiorũ acquirat̃ ipsi filio,& vsufr. patri,& ista lucra nuptialia sint aduentitia vt l.j.& ij. de bon.quæ lib.dicẽdum est q̃ tale lucrum erit præciputum illius filij: cuius vxor mortua est:licet pater quousq; vixit habuit vsumfruct.per id q̃ not.per Bar.in l.dotem.ff.de castren.pecu.sed in tractatu de duobus fratribus dicit esse distinguendum qualiter statutum loquatur,an in personam mariti:& tunc indistinctè est ipsius mariti: puta si dicat q̃ maritus lucret̃:an in personã recipientis dotẽ: & tũc habet locũ distinctio. Dy.alibi videtur dicere q̃ si viuente patre filius erat separatus à patre:& sustinebat onera matrimonij,lucrum debet esse suum:sed si viuebat cum patre,& pater sustinebat onera matrimonij,lucrum debet esse patris:quia venit propter onera matrimonij:& sic non est merum lucrum:vt not.in l.si donaturus.in fi.ff.de condi.ob causam.Tu potes ex prædictis colligere distinctionem per teipsum:quia quælibet opi.videtur habere fundamentum iuris recollige in isto passu:q̃ aut vxor vnius de filijs moritur post mortem patris qui dotem receperat,& tunc lucrum dotis ex forma pacti vel statuti est illius solius filij:cuius erat vxor:nec tenebitur fratribus communicare:vt hic in fine q̃ intelligo verũ siue iam diuiserant bona paterna: & dotis partem ille filius habuerat:quo casu loquitur hic:quia iste solus sustinet onera matrimonij tẽpore delati lucri:siue non diuiserant,sed ibi bant in cõmuni:& sic onus matrimonij erat cõmune:nam sufficit q̃ fructus dotis sint cõmunes, quousq; ille filius dotem consequatur:aut decessit viuente patre,& tunc aut loquitur secundũ tempora huius l.& lucrũ applicabit̃ patri:& sic postea erat commune inter omnes filios secundũ Dy.& alios. Aut sequimur secundũ tempora hodierna,secundum quæ filius est capax proprietatis:& tunc inspicienda sunt verba statuti: nam si loquatur
c de marito,vt ipse lucretur lucrum,erit suum.tamen pater habebit vsumfruct.quousq; viuet:nec tenebitur proprietatem cõmunicare

municare eũ fratribus:quia aduentitia nõ cõferunt:vt j. de collat.l.fin.Aut loquuntur in persona recipientis dotem:& tunc applicabitur patri qui eam recepit:& sic erit commune inter filios: aut nõ põt cõprehendi de quo loquat:& tunc si filius habitabat seorsum à patre cum vxore:& sic sustinebat onera matrimonij, & lucrum erit suum:aut habitabat cum patre, & sic pater sustinebat,& tunc lucrum erit patris:& sic cõmunicabitur inter oẽs filios:& per hæc reducuntur ad concordiã dictæ opi. †Sed nũc quæro:& istud cõcernit primum dictum eius.l.quid si viuente patre filius vult ab eo recedere [a] cum vxore, & viuere de per se & petit à patre vt consignet sibi dotem vxoris‖: pater non vult consignare:sed dicit nolo q̃ recedatis: & volo ministrare vobis expensas.quæritur quid iuris? Et breuiter si de voluntate patris iam recessisset,deberet audiri filius repetens dotem,vt posset eã repetere officio iudicis ex æquitate:de qua in l.si is.§.j.ff.de iure do.quæ est vt ibi sit dos vbi sunt onera matrimonij: & ad hoc vide quod no.Bartol.l.si constante.in ij.quæstio.princip.q. viij. ff.solu.matri.& in l.ij.circa fi.de dote prælegata.nam & ipse pater eoipso q̃ concessit licentiã recedẽdi,videt etiã voluisse q̃ dotem rehabeant,vnde viuere possint:per ea quæ no.in l.si lõgius §.si filiusfami.circa fi.gl.mag.ff.de iudi.& ita refert Bal.Cyn.de facto respondisse in ciuitate Perusij:& idẽ tenet Bal. & Ang.in l.si cũ dotẽ §.trãsgrediamur.sol.mat.Si verò nõ cõcessit licẽtiã, imò cõtradixit tũc,pcedit q.circa quã dic q̃ si habebat iustã causam quã recedẽdi puta qa poterat pacificè viuere cũ patre, quod in tctũ relinquit arbitrio iudicis:tunc deberet filius audiri per ea q̃ in simili notant de vxore cui maritus relinquit alimẽta in domo ipsius test.si non põt ibi pacificè viuere, vel honestè põt petere sibi ministrari alimẽta extra domũ in l.Caio.§. Imperator.ff. de alim.& cib.leg.aliàs si nõ haberet iustã causam,nõ deberet audiri: quia innititur contra pietatem paternam:& sicut non tenet sibi dare legitimam,ita nec restituere dotẽ,nisi in casu solu.matri.& adde hic quod no.Bar.in l.contra.§.j.ff.rerum amotarum.

LEX III.

ADuersus. †In hoc iudicio vniũt subtracta,hæreditate iacẽte ab altero ex hæredibus: ideo nõ põt intẽtari crimẽ expilatæ hæreditatis pro illis.h.d.Pro declaratione gl.j.opp.tribus modis. primo dicitur.ff.de crimine expila.hæredi. vbi tale crimẽ concurrit cum alia actione ciuili,& nõ odiosa.iste tex.vult contrarium:q̃ esset quãdo datur alia actio nõ odiosa:vt fami.erc.ex gl.colligũtur tres solu.prima.q̃ hic ideo non concurrit:quia nec fuit commissum nam vt cõmittatur,requirit dolus:sicut in furto. nam cũ vnus ex cohæredibus post aditã hæreditatẽ aliquã rem cõmunẽ cõtrectat,nõ præsumit dolosè facere:nec cum malo animo: sed ratiõe partis quã habet in ea.vt in l.meritò.ff.pro soc.ista nõ placet,quia alia ratio redditur in tex.in fi.quod ideo non potest intentari,quia alia actio cõpetit:nõ quia nõ sit cõmissum,nam potest esse q̃ dolosè.Ideo gl.soluit alio modo ibi:dũ dicit[alia ẽm &c.] q̃ istud crimẽ nõ cõcurrit cum alia actione actione quæ oriatur ex eodẽ crimine,vt hic.nam actio fa.erc.pro rebus subtractis videtur oriri ex eodẽ crimine, & ex eadẽ subtractione: sed cũ alia actione quæ nõ oriatur ex eodẽ crimine, sed detur ratione possessionis:vt est rei vend.vel peti.hæred.bene potest concurrere: vt in l.contraria.ibi ergo subtrahens non erat cohæres:& sic põt vel hoc crimine accusari,vel conueniri peti.hæredita.& eodem modo hæc petitio hæreditatis bene posset cõcurrere: & propter eum non excluderet hoc crimen:sed propter actio famil.erc.quę facit ipsum cessare:& istam sol.sequitur Cyn. Alij dicunt q̃ ibi contra diuersos:hic contra eundem.Sed oppo.secundò q̃ istud crimen non cõmittatur:& sic nõ habebat dubium ista lex: vt in l.ij.ff.de cri. expil.hære.Sol.verum est si hæreditas erat adita,& possessio apprehensa:nam tunc cõmitteretur furtum: quod est crimen ordinarium:& sic facit cessare extraordinarium; vt est istud.hic autem debet intelligi:vt habeat dubium.q̃ pos.nõ erat apprehensa:vnde non committitur furtum: iuxta ea quæ plenè habentur in l.si homo.ff.de vsuc.ideo recurritur ad hoc crimen extraordinariũ:quod cõmittitur cum cessat furtum;tamen propter aliam actionem non intentatur:sed opp.q̃ nõ referat fuerit apprehensa pos.vel non:vt l.& puto.§.ij.& l.qui erat.ff.e.Sol.istud verũ in fa.erc.quæ cõpetit siue pos.erat apprehensa, siue nõ tempore subtractionis:sed aliud est crimen expila.hære. Vltimò in glo.fi.oppo.qd̃ imò debeat cõcurrere cum act.fa.erc.qa crimen expil.hære.ꝓponitur ad pœnã extraordinariam imponendã sed act.fa.erc.ad res subtractas cõsequendas,vnde cum tendant ad diuersa,nõ debet altera per alterã impediri: maximè postquã vna est finita & terminata.iuxta ea quę habent ſ.ti.j.l.ex morte. Gl. ꝓpter hoc miratur de isto text.& dicit ipsum debere intelligi in act.in factũ.quæ orit.ex quolibet crimine ad consecutionẽ dãni vel interesse.iuxta ea quæ habent in l.nec quicquã.ff.pro socio.& l. querela.j.de fal. vt illa tanquam extraordinaria non concurrat cum ista:quæ est ordinaria. Cæterum accusatio huius criminis ad pœnam extraordinariam imponendam non videt glo.quare debeat cessare propter hoc quòd ista actio competebat: licet loquatur fortè sub dubio.

[a] ¶ Recedere. Adde Petrũ de Anc. in cõsil. ccxxxix. vide eundem Pau.& Alexã. de imo.in l.si cõstante. § trãsgrediamur. ff.sol.mat.

[b] ¶ Dat libros. Adde Bar.in l.donationes. §.pater.ff.de don. & Bald.in l.oĩmõ.in §. imputari.ã:de inoff. test.& Bart.in tract. de duobus fratribus.

2 ☞ *Si pater filio doctori dat libros & uestes doctorales, & alia similia quæ doctori conueniunt,statim efficiuntur quasi castrensis peculij,& statim valet donatio: nec communicantur cum fratribus,nec debent ei computari in portionem suam.*

3 *Si eidem prædia,talis donatio non transit in quasi castrense peculium.*
Quid si donaret aliquas res mobiles.

4 *In his quæ donantur filio multi ab alio quam à patre : occasione tamen militiæ (puta à commilitone) transeunt in castrense peculium:& si donantur à patre,an uideãtur donata potius causa filiationis,quam causa militiæ?*

LEX IIII.

1 SI filiusfa. †Castrẽsia in diuisiõe deducunt præcipua. Secus si non sunt castrẽsia.h.d.

b Bart. † Not.hic casum q̃ si pr̃ filio doctori dat, libros [b] & vestes doctorales,& alia similia quæ doctori conueniunt,statim efficiuntur quasi castrensis peculij: & statim valet donatio:quia filiusfa.quantum ad castrẽse peculium pro patrefamil.habetur,vt in l.ij.ff.ad Maced.nec posset postea reuocari. nec debent cõmunicari cum fratribus,nec debent sibi cõputari in portionem suam,sed debet ea habere prẽcipua:& reliqua de-

3 bent cõmuniter diuidi.†Secundò not.q̃ si donat eidem prædia, talis donatio non transit in quasi castrense peculiũ:& idem esset si donaret res mobiles non aptas ad militiam legalẽ: nisi ista donaret vt vẽderet,& emeret libros,vel alia apta ad sciẽtiam legalem secundũ Guil.de Cug.talis enim donatio nõ valuit à principio,sed morte cõfirmatur:si non fuit reuocata. quæ potest reuocari vsq; ad mortẽ,vnde licet hic in ver.[prædia autem.]dicatur quod non sint castren.pecu.non tamen aliud dicit an debeant esse sua præcipua vel non:vnde debet distingui an donatio fuerit reuocata:& tunc sunt præcipua illius, sicut castrensia: vt j.eo.l.filiæ.aut fuit reuocata:& tunc secus.ar.j.de colla.l.si do-

4 natione.† Vltimò not.q̃ in his quæ donantur filio militi ab alio quã à patre,occasione tamẽ militiæ,puta à cõmilitone trãseunt in castren.pecu.indistinctè:siue sint mobilia, siue immobilia: & siue apta ad militiã,siue non:quia non nisi causa militiæ fuerunt donata,sed quando donantur à patre si non sunt apta ad militiã videntur potius donata causa filiationis quã causa militiæ, hæc est ratio huius l.facit l.ij.de castren.pecu.

1 ☞ *Iniuria & offensa censetur remitti tacitè si partes postea familiariter & amicabiliter se tractent,& ad inuicem sibi seruiant:& hoc in iniuria uerbali.*
Quid in iniuria reali?

3 *Testator habens plures seruos, si in testamento dixit cuilibet ex seruis meis relinquo tantum,an per hoc uideatur remittere offensam illis à quibus fuit offensus?*

LEX V.

1 NIpsius. †Iudex diuisionis nõ debet sequi voluntatem testatoris à qua ipse recessit expresè vel tacitè:sed sequi debet vltimam voluntatem in qua remansit.h.d.& est pulchra. Quidam enim testator cum fuisset grauiter offensus à duobus seruis iratus cõtra eos mandauit in testamẽto q̃ vnus poneret in perpetuis carceribus,alter aũt vẽderetur exportãdus vltra mare: ista volũtas si ab eo nõ fuisset recessum, fuisset seruanda vno ex hæredibus hoc petente:etiam si alij contradicerent per l.his cõsequenter.§. ij.ff.eod.quæ vult q̃ vnus ex hæredibus possit compellere alte-

a ¶Familiariter. Adde gl.in 3.in summa.instit.de iniu. & Bal.in auc.si certis.j.de test. & vide Alexā.in l.j. ff.de pact. & adde q etiam iniuria intelligit remissa, si vnus cōstituat tutor ab altero l.Athletæ.& ibi gl.& Bar.ff.de excu. tu.& in §.Itē propter inimicitiā.9.& ibi gl. & doct.insti. de exc. tu. Itē p indicia præsumit remissa: vt qui vn⁹ seruit alteri vt p Bal.hic. Et alium casum vide p eundē in c.j.colū.iij.de prohi. feu. alie. per Fede.Itē legatū factū p vnū a alteri.l.iij.& ibi Bar. ff.de adi.le. Et qui intelligat remissa p salutationem. vide per Archi. in ca. olim.de 3 iniur. & dāno dato. Francis.Cur.

rum ad seruandam voluntatem defuncti: licet ex ea nullum commodum consequerentur. Nam potuit vindictam sumere de seruis suis:vt j.de emen.ser. per totū secundùm Gul. de cug. sed hic filijs instantibus q seruaretur:vxor defuncti contradicebat asserēs q defunctus ei perceperat:& in gratiam suā eos reduxerat: & sic ab illa dispositione tacitè recesserat: & ostendebat quia postea grata seruitia & merita impenderūt ita q manifestè poterat cōprehendi voluntas defuncti:vnde petebat q dicta volūtas non seruaretur.Imperator respōdet q si ita est,non debet seruari:quia fuit in sua potestate ab illa recedere. † Allegatur ista l.q in 2 iuria & offensa cēsetur remitti tacitè, si partes postea familiariter & amicabiliter se tractent,& ad inuicem sibi seruiant: & hoc in iniuria verbali in reali verò magis est dubiū secūdū Guil.de cu. qui remittit ad not. in l.si non cōuitij.j.de iniur. † Sed quæro,si iste testator haberet plures seruos, & in testamento dixit cuilibet ex seruis meis relin quo tantū,an per hoc videatur remittere offensam illis duobus? Et certè si cōprehēderent in ista gnalitate, videretur remississe, sed dic q non cōprehendūtur.vt l.Lucius.§.Lucius titius.ff. de lega.iij.oportet ergo q specialiter aliquid gratum exhibeat contra illos offendentes,vt videatur eis remisisse offensam.

LEX VI.

1 EA quæ. † Nomina debitor.per hoc iudiciū non veniunt diuidenda cum sint ipso iure diuisa.h.d.Sed bene veniunt adiudicanda,cum expedit quod dic.vt l.ij.in fi.cum l.seq.ff.eo.

LEX VII.

1 SI qua † In hoc iudicio per officiū iudicis deseruiēs huic actioni res prelegatę vni ex hæredibus adiudicantur ei cui prelegatæ sunt:nō ergo iure actionis fit ista adiudicatio:quia ista actio datur ad diuidendum hæreditatem & etiam ad iudicandum quando aliter non potest commodè diuidi & sic adiudicatio succedit loco diuisionis hic verò non prelegata sunt hæreditatis.

2 ☞ *An in uno & eodem libello possim petere quod hæreditas patris uel matris (quæ sunt communes inter te & me) diuidantur?*

LEX VIII.

1 BONa. † Pro pluribus hęreditatibus diuidēdis inter eosdem vnum solum iudicium fa.ercis.habere sufficit.h.d. † Et sic in vno & eodē libello possum
2 petere q hæreditas patris vel matris (quæ sunt communes inter te & me) diuidantur nec est dare duos libellos vel duo iudicia agitare licet pro qualibet earum detur mihi actio fa. ercis.& sic duæ actiones tamē quia sunt eiusdem generis & formę,sufficit q vnica intietur pro ambabus:imò etiā si essent plures:vt patet hic.& ff.e.l.cohæredes.§.de pluribus similiter.ff.pro socio.l.actiones.§.si communis.& l. non est nouum.ff. de actio. emp.sed quando non sunt eiusdem generis & formę,videtur q requirantur diuersi libelli per ea quę no.Bar.in l.edita.§.de edē. in materia cumulationis.Sed in cōtrarium quòd sufficiat etiam tunc vnus libellus:vt l.si idem cum eodem.ff.de iurisd.om.iud.& quod no.in c.querelam.de ele. Breuiter dici pōt pro primo casu quando sunt eiusdem generis & formæ, sufficiat vnus libellus: nec habeatur q pluribus,sed in secundo casu licet sufficiat vnus libellus,tamen reputantur tot libelli quot sunt actiones diuersę, & etiam res quæ petuntur,& hoc est vtile si deberet solui gabella ex forma statuti:quia in primo casu vnica tātum soluetur. In secundo pro tot libellis quot sunt res vel actiones diuersæ in eadem chartula deductæ facit quod no.in l.j.ff.ad treb. & tot videbantur iudicia,& tot conte.litis.& tot sententiæ & sic poterit valere in vna,& in altera non:sed in primo casu:quia est vnum iudicium & vnica sentētia,non potest pro parte valere,& pro parte non:vt l.in hoc iudicio.ff.eo.Tene menti: quia notabilia sunt: licet per doc.non tangantur.

LEX IX.

1 NOn est. † Hęc actio est bonę fidei,& in ea veniūt fructus etiā cōsumpti: sicut in petitione hæreditatis.h.d.Et pone casum q quædam hæreditas erat communis inter te & me,tu tamē solus possedisti bonā fide,credens te solū hæredē, & fructus percepisti, & consumpsisti:ego pero hæreditatē diuidi,& te condēnari ad fructus pceptos ex mea dimidia.Tu dicis q sunt consumpti,& q bonæ fidei possessor,nō tenetur restituere fructus cōsumptos: etiam si sit effectus locupletior,imò eos lucrāt pro cultura & cura. insti. de acqui.re.do.§.si quis à nō domino.& l.ex diuersio.in princ.ff. de rei ven.sed certè aliud in rei ven. quæ est actio particularis, & stricti iuris.Aliud in peti.hære.quæ est vniuersalis,& bonæ fidei:in qua veniunt fructus consumpti,si possessor bonæfidei.est defectus locupletior.l.item veniunt.§.pridie.ff.de peti.hære. Idem ergo in actio.fa.ercis.quæ similiter est bona, & vniuersalis aptitudine & aptitudine etiam plus quā peti.hære.vt l.si filia.ff.fa.erc.cum ibi no.Bar.tamen videtur tenere in d.l.ex diuersio.q etiam in rei ven.veniunt fructus consumpti:si ex eis possessor bonæfi.fit defectus locupletior ex æquitate.l.si inter me & Titium.ff.si certi peta.non solum in fructibus naturalibus, quorum fuit effectus dominus:sed etiam in industrialibus, quorum fuit effectus dominus.

2 ☞ *Si testator non distribuat bona hæreditaria inter omnes hæredes, sed aut tantum facit aliquod prælegatum,quod ille possit repudiare portionem hæreditariā,& timere prælegatum.*

Si distribuit bona inter omnes,an repudiando quis portionem,videatur etiam repudiare illam assignationem?

3 *Clausula generalis,an limitetur per specialem præcedentem, uel sequentem? an una per eam augeatur specialis.*

LEX X.

1 QVoties. † Si testator inter plures vniuersaliter instituatos diuidat bona hęreditaria inæqualiter:seruāda est diuisio per testatorē facta:licet nō conueniat portionibus hæreditarijs:dūmodo nullus fraudetur quarta quæ sibi debetur à iure:& verba generalia sequentia intelliguntur & regulātur specialia præcedētia non autē per ea cēsetur à specialibus recessum.h.d.Et pone casum q testator instituit duos vel quatuor hæredes vniuersaliter & æqualiter postea in eodē testamēto(ne inter eos oriretur discodia in dividendo) cuilibet eorum assignauit certa bona pro parte sua:quòd omnia bona remanent diuisa& ista diuisio non fuit aliqualiter facta:secundū quòd facta fuit institutio:quia bona assignata vni valebāt plus quā assignata alteri: isti sunt hæredes, equaliter,& æqualiter agere possunt cōtra debitores hæreditarios:& rebus aūt corporalibus sic per testatorē distributis nō sunt equales:ideo partē in eis habent iure hæreditario.l.æqualem:alteram verò partem habēt iure prælegati:vt l.ex facto.ff.de hær.instit. ideo si alter cui minus fuit assignatū, nō habet integrā quartam suæ portionis quæ sibi debeē,vel pro legitima debita iure naturæ,vel pro falcidia iure instit.dicta diuisio debet seruari:saltu falcidia,vel quarta:vt sibi suppleatur.Sed pone q assignauerat suos inęqualiter postea in fine testamēti rogauit hæredes vt haberet istos seruos recōmendatos,& bene tractarēt, dicebatur q vedebatur propter hoc recessisse ab illa assignatione:quia eos seruos recōmēdauit omnibus hæredibus.Si ergo mihi recōmēdauit illos quos tibi assignauerat ,vī ab assignatione recessisse:& nō possem ipsos habere recōmendatos.Contrariū tamē determinatur,quia hanc generalē recōmendationem censeē retulisse ad quēlibet eorum pro illis seruis qui sibi assignati erāt:nō pro aliis qui erant alijs assignati,& sic non videtur recōmendasse eos seruos omnibus hæredibus,sed omnes illis hæredibus quibus erāt assignati.h.d.in effectu. In tex.ibi.[successionem iuam diuidat] i.bona hæreditaria:quæ non sunt hæreditas,nec successio,cum illa consistat in iure etiam aliquo corpore:vt in l.hęreditas.ff. de peti.hære.& ista erat causa dubitandi:quia si eos æqualiter instituit hæredes,& postea distributionem bonorum facit inæqualiter, videbatur non seruanda:sed potius inspiciendam esse æqualitatem factam in institutione, tanquam in principali:vt illa attraheret ad se bona hæreditaria : quæ sunt accessoria:sed contrarium est:quia licet inæqualiter instituerit,poterat tamen alteri eorum facere prælegata:quæ etiam erant seruanda:vt §.eo.l.i qua fidei.c.petitio;eodē modo si distribuit omnia bona inter eos

cum talis distributio vim habeat prelegatorũ:vt l.ex facto.ff.de her.instit.† Aduerte tamẽ ad vnũ satis notabile:q̃ si nõ distribuat inter oẽs:sed vni tm̃ facit aliquod prelegatum:ille põt repudiare portionẽ hæreditatis,& retinere prælegatũ:sed qñ distribuit inter oẽs talis distributio licet habeat vim prælegati,nõ tamẽ succedit loco portionũ hæreditariarũ:& ideo si quis eorũ repudiaret suam portionẽ hereditatis,in qua fuit institutus,nõ posset retinere bona sibi assignata pro sua portione:quia loco illius succedit illa assignatio:ideo repudiãdo portionẽ, etiã illam assignationẽ repudiare videtur.tex.est singin l.quid ergo.la ñ.ff.de le.j.cum il.præcedẽ.& l.filio pater.cum seq.quæ cõtinuantur:tene menti singulariter.In text.ibi.[commendanda putauerit hæredibus.] quid si nõ erant nisi duo hæredes,& vni assignauit seruum,alteri nullum assignauit:postea verò loquẽdo in plurali cõmendauit hæredibus suis seruum:certè istud plurale non potest referri ad illum solum qui assignauit:salua ratione recti sermonis:& sic videtur inclusisse alium cui nullũ assignauit.videtur per hoc recessisse ab assignatione.ar.eius quod no.per gl.in l.Mæuius.§. eum qui.ff.de leg.ñ.per l.legatorũ.§.qui plures.eo.ti. Cogita.ga super hoc dubito:cum ratio faciat pro ista parte:sed alia ratio facit in contrariũ:q̃ ista cito non censet pœnituisse:vt l.nam & eam filiũ no.ff.de condi.& demonst.† De materia aũt huius fi.an ciuula generalis limitet per specialẽ præcedentẽ:vel sequentẽ: an aũt per eam augeat specialis dic vt plenissimè, subtiliter, & profundè tractatur per Bart.in l.quæsitum.§.j.ff.de fun.instru. Pro declaratione glo.j.quæ est nota.& propter eam allegat pluries ista l.præmitte q̃ tex.loquitur quando testator expresè aliquos hæredes instituit vniuersaliter:& sic apparet q̃ voluit facere testamentũ ,licet postea distribuerit bona:quæ distributio potest fieri etiam in codicillis:cum habeat vim prælegatorum:quæ possunt in codicillis relinqui.Sed pone qd non apparet aliquos instituisse:sed bene apparet quod in præsentia testium & notarij distribuit bona inter filios,vel alios venientes ab intestato:& quia ista distributio potest fieri tam in testamento quã in codicillis vt dictum est:dubitatur quid præsumẽdum sit voluisse an testari, an codicillari : & an decedere testatus, vel intestatus: & vtilitas huius inuestigationis est:quia si haberet posthumum de quo nullam mentionem fecisset,si voluisset facere testamẽtum, superueniret per natiuitatem posthumi præteriti , & sic etiã illa assignatio quæ est sequela testamenti:non sic si voluisset codicillare:quia codicillus vel vltima voluntas non rumpitur per natiuitatem posthumi:vt j.de codicil.l.j. & sic illa assignatio remanet firma:salua tamen portione posthumi.glo.mirabiliter distinguit aut hoc fecit in voluntate solenni.i.coram vij.testibus,& tũc censetur voluisse facere testamentum:aut fecit sine solennitate requisita:vt coram duobus vel tribus:& tunc glos.distinguit an fecit assignationes per quotas , & idem si dicatur quomodo põt dici testatus si non adhibuit solennitatẽ.respondetur quod cum instituit filios potest testari siue solennitate : vt in l.hac consultissima.§.ex imperfecto.j.de test.& j.eo.l.fi.non tamen præsumitur quando non facit expressam instit.nisi alterum de duobus faciat:vel q̃ adhibeat debitam solennitatem,vel quod distributionem faciat per quotas.Si verò per singulas res tunc censetur voluisse codicillari:quando autem facit expressam institutionem, non refert an adhibeat solennitatem,vel non si testatur inter filios:nec refert faciat distributionem per quotas , vel per singulas res:quia semper præsumitur voluisse testari:& valet testamẽtum iure speciali:ita intellige quod not.j.eo.l.filij.in glo.Item est vtilis ista inuestigatio propter id quod no.per glo.in aut. nouissima.§.de inoffic.testa. quia quando apparet quod voluit testari,debet relinquere legitimam iure instit.aliàs non valeret.Secus si voluit decedere intestatus. Illud tamen dictum non videtur procedere nisi quando aliquos vniuersaliter instituisset: & non quotam , sed aliquam rem particularem reliquisset. Si autem æqualiter inter filios distribueret:quia ista distributio loco portionum hæreditariarũ succedit:non potest filius conqueri quod sibi non est relicta iure instit. Tene menti istam gloss. secundum quam Baldus dicit se plures consuluisse:& quod non habemus meliorem.aliæ glo.sunt per prædicta expedictæ.

a ✠ Intra ex excludentia fœminas extantibus masculis sunt contra ius commune.

LEX XI.

1 INter filios.† Hæreditas patris ĩter filios masculos & fœminas æqualiter diuidẽda est.h.d. † Et sic patet q̃ statuta excludentia fœminas extantibus masculis sunt contra ius commune. Item intellige istam l.in bonis allodialibus.Secus in feudalibus.quæ non transeunt ad fœminas:sed ad masculos tantum.

a ✠ Peculium aũt ꝓfectitium.Quid si peculium ꝓfectitium. vide per doc.in rub. extra de pecu.cle.

2 ✠ Lucrum acquisitum per filium ex peculio profectitio,an mortuo patre diuidi debeat inter omnes?

3 Si filius non habet peculium profectitium,debitum contractum per eum viuente patre, non onerat fratres,ut teneantur soluere pro eo,sicut nec patrem:etiam si communiter viuerent,& quid si sit contractum post mortem patris? & nu.4.

Si pater tale debitum soluit pro filio,an debeat filius sibi in suam portionem computare,cum venit ad diuisionem cum fratribus.

4 Quid si tale debitum obuenit ex culpa ipsius filij,ut quia captus ab hostibus,vel latrunculis?

Quid de impensa quam pater ei fecit in studio?

LEX XIII.

1 CErtum.† Peculiũ ꝓfectitiũ ,vni ex filijs cõcessum mortuo patre diuidit inter oẽs ꝓportionibus hereditarijs:deducto tm̃ eo in quo ille filius erat obligatus ex cõtractu peculiari.h.d. Nam ex illo cõtractu ipse filius erat obligatus suo ꝓprio nomine insolidum: pater verò de peculio,& ista obligatio patris quæ erat prætoria: diuidit inter oẽs filios & hæredes:& sic creditores põt quẽlibet ex hæredibus cõuenire pro rata.Item põt illũ filiũ cõuenire insolidũ ex sua obligatiõe:quia tm̃ istud est debitũ peculiare:& solutio debet fieri de ipso peculio:vt l.frater à fratre.ff.de condict. inde.idcirco iste filius debet à fratribus cõseruari indẽnis:& cõseruatio est vt de illo peculio detrahat tm̃ quantũ ascendit debitum:si iam cõdẽnatus est:sed si nõ esset condemnatus,debet sibi cauere de cõseruando ipsum indẽnẽ:vt subtiliter habetur in d.l. frater à fratre.In tex.ibi:in hæreditate diuidẽda.nõ dicit cõferenda.nam illa cõferuntur quæ sunt illius qui cõfert bona quæsita per eum post emãcipationẽ,quæ sunt sua:& in filia quæ confert dotẽ:quæ similiter est sua,vt l.iij.§.sed vtrũ.in fi.ff.de mino. Pe-
a culiũ aũt ꝓfectitiũ nõ est ipsius filij cui datũ fuerat:licet esset in sua administratione.Sed mortuo patre desinit esse peculium,& idem iuris est de ipso quod de alijs bonis hæreditarijs,vt diuidã-
2 tur pro hereditarijs portiõibus.Sed † quid de lucro acquisito per filiũ ex dicto peculio:loquor de iure hodierno, quo filius est capax aduẽtitiorũ:qa de iure isto nõ erat dubiũ q̃ etiã illud veniebat diuidendũ inter omnes filios.Bart.tenuit q̃ dimidia pars lucri attribuatur labori,& operi ipsius filij,& sic cẽseatur aduentitium,& suũ ꝓpriũ:& quouscq; pater vixit debuit habere vsumfructũ lucri:altera verò dimidia attribuat ipsi peculio:& illa veniat diuidẽda inter omnes,inter quos etiã ille idẽ filius reputabatur.l.ab omnibus.§.pe.de leg.j.Bal.hic videtur tenere q̃ imò totũ diuidatur:quia filius censet operatus,patri,& nõ sibi,quod posset ꝓcedere si hoc appareret:aliàs præsumit operatus sibi.Quod aũt integra dimidia attribuat labori & opibus suis,nõ approbat Bal.sed dicit relinquendũ arbitrio iudicis, & secũdũ consuetudinẽ loci.posset em̃ cõtingere q̃ modica opa & modicus labor filij versatur.Tangit etiã hic Bald.aliquas q.vtiles secundũ Nic. Mat.quæ cõueniunt illi tractatui quem fecit Barto.de duobus fratribus.& Bal.ipsum cõpleuit. In text.ibi. [obligatus fuit.] ex quibus cõtractibus ipse filius põt insolidũ cõueniri mortuo patre,si sibi successisset vltra legitimã:si aũt nõ successit vel nõ vltra legitimã:vt si fuit exhæredatus.vel repudiauit hæreditatem, nõ põt cõueniri nisi quatenus facere põt:vt ff.quòd cum eo.l.ij. & per totũ. † In tex.ibi.[vltra nõ põt.] Nor.q̃ si filius nõ habet
5 peculiũ profectitiũ,debitũ cõtractũ per eum viuente patre non onerat fratres,vt teneant soluere pro eo:sicut nec patrem,vt j.nè filius pro patre:per totũ etiã si cõmuniter viuerent,& lucra inuicem cõicabãt:quia nõ ꝓpterea videbat cõtracta inter eos societas:cum nõ cõtemplatione societatis cõtrahẽdę:sed ꝓpter patrẽ quem sequi tenebant,cõmuniter sic viuebant.Si ergo pater tale debitũ soluit pro filio,debet filius sibi in suam portionem computare cum venit ad diuisionem cum fratribus : siue descendat ex contractu,siue ex delicto:circa quod vide per Iacob.de Are.
4 & Barto.in l.stichus.ff.de pecu.leg.† Sed si facto suo vel culpa

a ¶ Ex cõtractu innominato. quot ſint cõtractus innominati. vide per Ang. in l naturalis. ff. de præſcri. ver. Et an cõtractus innominatus ſit loco pœnitentiæ vide gl. & doc in l. ſi cũ fundũ. ff. de pac. Fallit ſi uore dot. vt l. ſi ego in §. i. ff. de iu. do. bar. in l. ij. in §. ſi pecu. in fi. de don. Bal. in l. ſicut ad fi. C. de act. & ob. in l. mandatũ. in iij. col. C. manda. in l. ſi cum ſocero. in vlt. colũ. C. de iur. do. & in c. j. ad fin. q ſucceſ. feudũ ſdare teneãtur. » in vſibus feud.

tale debitũ obueniret: vt qa fuit captus ab hoſtibus, vel latrũculis, et pater ipſum redemit, cẽſetur hoc feciſſe cauſa pietatis, & nõ teneret in ſuã portionem computare. vt j. de capt. l. liber. ſicut nec impenſam quã pater ſibi feciſſet in ſtudio. vt l. quę pater. ff. e. ſi verò contraxit debitum poſt mortem patris tẽpore quo ſimul viuebant, & lucra inuicẽ cõmunicabant, modo quia videbatur cõtracta ſocietas omniũ bonorũ, iuxta no. in l. Titium & mæuiũ. §. altero. ff. de admi. tu. tale debitum deberet cõmuniter ſolui: ſi cõcernat commodũ ſocietatis, aliàs ſecus, vt ſi culpa ſua fuit contractum, vt l. cũ duobus. §. dãna. cũ §. ſe. ff. pro ſo. Non ſunt alia.

☞ *Si inter duos fratres una & eadem res fuit diuiſa, puta unum prædiũ, & dimidia quã unus habuit ex diuiſione fuerit euicta, quãdo nõ teneatur alter de euictione?*

3 *Diuiſio, an ſit contractus innominatus?*

4 *Si feudum alicui obuentum ex diuiſione reuertatur ad dominum, quia deceſſit ſine filio maſculo, licet relicta fœmina, an poſſit fœmina agere de euictione? & quid ſi alius frater euincat?*

LEX XIIII.

1 SI familiæ erc. †Ex diuiſione etiã facta iudice mediante tenetur quis de euic-
2 tione per actionẽ præſcrip. verbis, niſi fuerit expreſsè actum contrariũ. h. d. †In tex. ibi. [euentum.] i. periculum. In tex. ibi. [pro parte agnoſcere:] quia ſi prædium quod tibi fuit euictũ, valebat centũ: medietas debet eſſe deperdita ad damnum tuũ, quã habebas tuo iure altera dimidia quã habebas à fratre, debet eſſe perdita ad damnũ illius debet ergo frater tuus te reſtaurare de illa dimidia: & ſic eritis æquales: loquitur ergo hic ſecundũ Guil. de cu. qñ fuit euicta res, quę in totũ erat tibi adiudicata: ſi autem vna & eadẽ res fuiſſet inter vos diuiſa: puta vnũ prædium, quod videbatur commune pro indiuiſo: & tunc fuit diuiſum, ſi dimidia quã habuiſti ex diuiſione fuit euicta, ſiquidem facto & culpa fratris tui, quia obligauerat partẽ ſuã pro indiuiſo. Et ſic portio quæ tibi euenit pro diuiſo: quatenus habes ab eo, remanſit obligata: vt l. ſi conſenſit. §. fi. ff. qui. mod. pig. vel hypo. ſol. & creditor à te euicit per hypothecariã, ſimiliter agẽs de euictio. ſi aũt ſine facto fratris tui, vt quia erat aliena, nõ debetur euictio quia ſicut tibi ablata eſt tua dimidia: ita poterit auferri fratri tuo altera dimidia, in qua euidens habet idem ius: & licet non auferatur, vel quia ille non vult: vel quia non poteſt taliter impeditus: vel quia ſuccubuit cum eo, licet tecum obtinuerit: hoc debet cedere lucro ſui: & ſic non tenetur de euic. ſecundum Guil. de cu. quod tene menti. facit ſ. de inoffic. teſta. l. cum duobus. Videbatẽ autem quod in diuiſione nõ veniret euic. quia quilibet videretur in ſe ſuſcepiſſe periculum ſuæ patris. ar. ff. de actio. emp. l. ſi iactum: ſed contrarium eſt: imo in dubio non videtur aliquis eorum ſuſcepiſſe in ſe periculũ, niſi expreſsè fuerit dictũ. vt hic in ver. [vt vnuſquiſque &c.] ſecundũ eũdẽ Guil.

3 †Opp. pro declaratione glo. ꝙ non agatur ac. præ. ver. quia illa
a datur ex contractu innominato: diuiſio verò non videtur contractus innominatus: ſed potius diſtractus communionis gloſſ. dicit ꝙ imò: quia in ea vertitur quædã permutatio: ſi enim vnus fundus adiudicatur ſibi, in quo frater tuus habet dimidiã: & alter fundus adiudicatur ſibi, in quo tu habes dimidiã: videris dimidiã quã habes in illo permutaſſe cum dimidia quam ille habet in tuo: & permutatio eſt contractus innominatus ex quo oritur actio præſcri. verb. vt j. de rerũ permu. l. ex placito. & not. in l. j. ſeu ſuper rubrica. Secundò oppo. de l. ſi fratres. j. titu. ij. Solu. ibi ſciebas fundum qui tibi obuenerat in partem eſſe alienum: quæ ſcientia impedit agi de euictio. vt j. de euic. l. ſi fundum. hic ignorabas. Sed cõtra tertiò: quod etiã ſi ſcibas agere poſsis ſaltẽ ad reſtitutionẽ veri pretij: licet nõ ad intereſſe: vt l. emptorẽ. §. fi. ff. de actio. emp. Gl. dicit ꝙ ibi loquit in emptore: hic in diuidente: qui ſciebat rem ſibi adiudicatam eſſe alienam qui nihil poteſt petere, etiam æſtimationem verã: qa videtur in ſe ſuſcipere periculũ: iſta ratio nõ videtur bona: licet enim ſciẽs videatur in ſe ſuſcepiſſe periculum, nõ ſic alter vnde Guil. dicit ſe putare quod ſaltem ad æſtimationem partis euictæ poſsit agere. Barto. tenet gl. & dicit eam eſſe ſingularem: & aliud fore in emptore, qui ſoluit manualiter pretium, vt poſsit ipſum recuperare: licet ſciuerit rem alienam: niſi expreſsè fuerit dictum contrarium: aliud in ũ uidente, qui nõ ſoluit pretium: ſed partem quam habebat in alio fundo dedit pro iſta quæ euicta eſt. vt videatur ſuſcepiſſe in ſe periculum, poſtquã ſciui rem alienã, & poſſe euinci: & iſta fuit mens glo. quia ſic ecõuerſo alter cenſet eodẽ modo in ſe ſuſcepiſſe periculũ rei ſibi adiudicatæ. Nec ob. tex. in [ver. j.]qa loquitur qñ vterq; ignorabat: quo caſu neutervidet in ſe ſuſcepiſſe periculũ rei ſibi adiudicatæ. Si autem vterq; ſcit, vel alter ſcit, alter ignorat: quia periculum poteſt eſſe reciprocum. iſta gloſ. vult q quilibet eorũ videatur in ſe ſuſcepiſſe periculum: non ſic qñ nõ põt eſſe reciprocum: vt in emptore. Tene menti glo. hanc ſecundùm Bart. qui tñ non declarat eam. Tertiò oppo. de l. cum pater §. euictis. de leg. ij. Sol. ibi diuiſio fuit facta per teſtatorem: vnde ex ea non reſultat cõtractus permutationis inter partes: hic fuit facta per ipſas partes: licet iudice mediãte: vnde reſultat ille contractus: ex quo oritur iſta actio. & vide circa materiã Bart. poſt gl. & alios doct. in l. qui Romæ. §. duo fratres. de verb. obligatio vlt. & xj. q. †In glo. ibi. [Item quid.] dicit Pe. hanc q. fatuam eſſe 4
quia euictio non debetur niſi qñ res euincit culpa auctoris rei aſſerentis rem ſuam cum non eſſet, vel non eſſe obligatum cum eſſet: vt l. & hæc diſtinctio. ff. locati. ſed ſi mihi aſsignatur feudũ in partem, frater meus in nulla culpa eſt: quia nõ aſſerit rem eſſe allodialem. i. propriam: ſi enim aſſereret, & ego ignorarem, eſſe dubio locum haberet euictio. & non procederet iſta gloſ. ſed in quo aſſerit rem eſſe feudalem, hunc caſum euenire poſſe prouidere debuit: vt l. ſi quis domum. §. j. ff. loca. ſi ergo feudum reuertitur ad dominũ, quia ſi deceſſerit ſine filio maſculo, licet relicta fœmina: non poteſt fœmina agere de euicti. dicit Bal. q etiam ſi frater meus euincat: quia feudum erat paternum, & ſic propter defectum maſculi venit ad patrem agnatum, non tenetur frater huic fœminæ de euic. quia nihil facit contra diuiſionem, ſicut in ſimili. in d. l. qui Romæ. §. duo fratres. Si poſtea veniret ratione fideicommiſi poſt mortem relicti: niſi fuiſſet expreſsè ei renuntiatum: ita nec hic: niſi fuiſſem expreſsè in hunc caſum ſtipulatus: quia ſtipulatio generalis ad hunc caſum referetur. de hoc ven. l. nomen. de damno infecto. l. damni infecti. ſtipulatio potinet in princi.

LEX XV.

1 SI diuiſionem. †Ex pacto nudo diuiſionis non oritur actio: nec transfertur dominium niſi traditione ſecuta. h. d. Bart. Si erg. pater tuus qui habebat bona communia cum fratre ſuo, venit ad conuentionem ſecum & diuiſionem: vt quædam eſſent fratris ſui, quædam verò ſua: & iſta cõuentio nõ fuit ſtipulatione valiata: ſi poſtea mortuo patre tuo poſſeſsio omnium bonorum reperitur penes fratrem ſuum patruumq; tuum: & quæritur quo remedio agere poſsis, vt habeas illa bona de quibus actum fuit inter eos ꝙ eſſent ſua: ſi quidem potes probare quod poſt conuentionem interuenit realis traditio, vel cognatio facta patri tuo, iam acquiſiuit dominium illorum bonorum: & ſic potes ea vendicare: nec expedit ꝙ alia diuiſio fiat: ſed ſi hoc nõ potes probare: tunc quia conuentio eſt nuda: & nõ prodeſt ad agendum, non potes petere illa bona: ſed remedium eſt ꝙ agas hac actione, vt omnia diuidãtur: & ſic non ſtatur diuiſioni facię per eos: ſed ſi tu eſſes in poſſeſsione illorum bonorum, haberes contra eum exceptionem: quia conuentio nuda licet non profit ad agendum, prodeſt tamen ad excipiendum: vt l. Iuriſgen. §. igitur nuda. ff. de pact. & ex his patet caſus huius l.

2 ☞ *Teſtamentum factum inter liberos, quod ualeat cum duobus teſtibus, & ſine ſolennitate.*

3 *Quando pater filios non inſtituit, ſed ſimpliciter diuiſionem fecit inter eos, & non reperiatur fraudatus legitima, qualiter ei ſuccurratur? & nota.*

4 *An talis uoluntas ualeat iure teſtamenti.*

LEX XVI.

1 ILij patris. † Iudex in diuidendo inter liberos debet ſequi voluntatem defuncti non ſolẽnem: licet non ſuccedatur ex teſtamento, ſed ab inteſtato. ſalua tñ falc. vel treb. ſi alicui eorum non remaneret integra. h. d. venio ad caſum. Quia text. eſt aliquam

nulam scrupulosus.†dic ꝙ quidam cõquerebatur imperatori de patre suo:qui cum plures filios haberet, in voluntate minus so-
2 lenni non coram.vij.testibus*, qui requiruntur in testamento, nec coram.v. qui requiruntur in codicilis:sed corã duobus vel tribus diuisit bona sua inter filios. & fratribus eius assignauit maiores portiones.sibi verò minimam.ita ꝙ non habebat quartam sibi debitã iure naturę,ꝓpter ꝙ volebat expugnare talẽ voluntatẽ tanq̃ inofficiosam.vt sic omnia bona æqualiter diuideret.Imperator cõsuluit sibi ꝙ ꝓ istã viã nõ vadat:qa necesse haberet probare se fuisse gratũ patri suo:& sic volũtatẽ esse inofficiõsam.aliàs nõ posset eã irritare,vel rescindere:hoc eñ erat necessariũ iure isto.vt in l.liberti.§.de inoffi.test.hodie verò nõ sed incũbit onus,ꝓbãdi hęredi,ꝙ filius fuerit ingratus.vt in l.oĩmodo eo.ti.& fortè erit sibi difficile probare hãc ingratitudinẽ:iõ cõsuluit sibi ꝓ aliã viã:ꝙ agat actione fa.ercis.vt diuidantur bona sine præiudicio suæ quartæ:licet eñ volũtas fuerit minus solennis,tamen est seruanda inter filios.vt j.eo.l.fi.posito ꝙ ex ea non succedat tanq̃ ex testõ:sed ab intestato.h.d.† Et loquitur & debet intelligi inquantũ dicit ꝙ succedit ab intestato,quando pater filios non instituit:sed simpliciter diuisionem fecit inter eos, quo casu post̃q nõ adhibuit solennitatẽ cõsuetã;nõ cẽsetur voluisse testari:nec eos hæredes instituere.sed eos ab intestato debere succedere.vt no.per gl.in l.quoties.§.eo.& nõ solũ si fecit consignatiões per res singulares.vt ibi dicit gl.sed etiã si per quotas, vt ex isto tex.colligit,dũ loquit de senatusconsulto:iubaudi trebellianoːrõne cuius deberet quarta trebel.quæ cõputatur in legitima cõstat enim illud senatusco.nõ habere locũ nisi in fideicõ. vniuersaliːnõ aũt in particulari.ergo necesse esset dicere ad hoc vt sit vniuersale,ꝙ fecerit cõsignatiões per quotas puta volo ꝙ talis filius meus habeat quartã partẽ,& talis tertiã:& talis dimidiũ:et talis quintã.& nũc iste vltimus reperit fraudatus legitima iõ supplet vt fiat cõsignatio detracta quarta trebellianica, quæ cõputabit in legitimã.Si aũt eos expresse instituisset:tũc licet sine solẽnitate,tñ qa pater habet hoc priuilegiũ vt possit testari sine solẽnitate iuris ciuilis:& cũ duobus testibus,& erit testm̃ validũ licet iure speciali.vt l.hac consultissima.§. ex imperfecto. j. de testa.tunc succederet ex testamẽto,nõ ab intest. & ita debet 3
intelligi disputatio quã facit hîc gl.& etiã decisio secundũ Guil. dem.& alios.Gl.verò videt rñdere ad istũ tex.ꝙ ibi possunt succedere ab intest.si volũt,& etiã ex testamẽto,si hoc magis volũt
4 nec gl.loquit clarę.tu dic melius vt dixi.† Aut testator fuit vsus verbo instituo:& indistinctè valet iure testamẽti:aut nõ apposuit illud verbũ:sed distribuit.tũc gl.in l.quoties.distinguit an per quotas,vel non.tu dic ꝙ etiã si per quotas,nõ videt testatus: sed ab intesta.decedisse.vt hîc colligitur: sicut ergo testamentũ militis factũ corã duobus testibus valet iure testamenti,ita & testamentum patris inter liberos.Sed quid si dixit se velle codicillari,& nihilominus filios hæredes instituit:an valeat iure testamenti? videt ꝙ nõ,qa esset repugnantia. cõtrariũ determinauit Bart.per l.militis codicillis.in prin.ff.de test.mi.vbi miles habet priuilegiũ,ꝙ etiã in codicil.possit facere inst.& licet dicat se vel le codicillari,tñ erit testamẽtũ si vtat verbo instituo:inspecto potius eius priuilegio quam verbis suis.

LEX. XVII.

Ohæredibus.† Diuisio facta inter quosdam ex socijs,alijs absentibus non prę iudicat.hoc dicit.

* Donatio facta per patrem filio in potestate,quando & in quibus casibus valeat? & numero.4.

Liberi empti per patrem nomine unius ex filijs,an ex diuisione quæ fit inter fratres, debeant communicari?

LEX. XVIII.

Iliæ cuius.† Quod pater nomine vnius filij vel filię emit,& sibi tradidit,debet illi adiudicari.& in hoc iudicio habet rõ sumptuũ ꝓ vnũ ex cohæredibus factorũ in re cõmuni.h.d.Bar.vel sic qd̃ pater emit noĩe vnius ex filijs,& sibi tradidit, videt donasse: & tanq̃ donatũ in diuisione hæreditatis sibi præcipuum adiudicatur,si donatio non fuit reuocata.Itẽ in hoc iudicio habetur ratio impensarum factarum per vnum in rebus communibus.h.d.In tex.ibi.[cõparauit.]supple & tradidit:aliàs nõ videretur donasse,sed nomine filiæ in contractũ accõmodasse.vt j. si quis alteri

1 ¶ Coram.vij.testibus. An valet testamentum conditum cum duobus testib⁹ & notario parrochiano.vide per Io.an.in addi.Spe.in ti.de instru.edi.in §.cõpendiosè.versi.sed nunquid.de consuetudine.cum ver.seq.doc.in c.cum esses de testa.Iac.de are.in disputatione incipiente secundũ consuetudinem ciuitatis venetiarum.& ista disputatio est posita inter consilia Bar.vbi cõcludit de

vel sibi.l.j.& ij.& posito ꝙ videretur donasse:donatio tamen non videtur confirmata nõ interueniente traditione.ar.in l.Papinianus.ff.de do.inter vir.& vxo.& sic non deberent percipuè adiudicari:nam tũ adiudicant,quia donatio fuit morte cõfirmata:& sic habet dñiũ nõ ex causa hæreditaria,sed ex cõtractu inter viuos:etiam si nõ accepta
2 ret hæreditatẽ paternã:meritò nõ venit in diuisionẽ hæreditatis.† In tex.ibi.[si nõ postea:]nã dicta donatio valuit à prin.& pater poterat quãdocũq̃ postea reuocare, & hoc in filia quæ erat in potestate patris: secus si erat emãcipata,vel postea in vita patris emãcipetur:quia statim cõfirmatur donatio.vt l.donationes in concubinã. §. pater.ff.de dona.& idẽ in filio milite:si res empta suo nomine & traditæ cõueniebãt militiæ:quia statim valuisset donatio:& sic nõ potuisset reuocari.vt §.eo.l.si filiusfa, quæ differt ab ista:quia ibi constabat qd̃ pater voluit donare:quia sic expresse dixit vt patet ibi in verbo donatæ hîc verò non constabat:sed ex duobus præsumitur qd̃ emit nomine filiæ:& sibi tradidit.Si autem non emisset:sed habebat penes se,licet filiæ tradidisset,nõ censeret donasse:sed in peculiũ profectitium confessisse.ff.de pecu.leg.l.fi. & ideo tunc nõ adiudicarentur præcipuè, sed diuideretur inter omnes.vt §.eo.l.certũ & iste est casus in l.si donationes.j. de colla.de qua gl.hîc op.& non soluit.† Per hæc respondetur ad quęstionẽ formatam in gl.
b de libris emptis per patrem b nomine filiį̃an in diuisione hæreditatis debeat eos habere præcipuos,an autem debeant diuidi, vel saltem prætium eorum? Nam gl.innuit qd̃ non:sed habeat præcipuos: vt in hac.l. b Gul.de cu.tenet contrarium. Bar. sequendo Io.de are.distinguit aut emit,sed nõ tradidit:& vera est opi.Guil.aut tradidit,et videtur donasse.vt in hac l.sed si quæritur an donatio statim valeat distinguitur.aut erat iam doctor,& valet: & trãseunt in peculiũ quasi castrense:quia est miles legalis militiæ,& sic potest habere peculium quasi castrense:& tunc non poterit reuocari,et hoc per l.si filius.§.eo.aut non erat tunc doctor & tunc aut postea efficitur viuente patre et idem ar.in d.l.si donationes.§.pater.aut postea efficitur patre viuente & tunc donatio non valuit viuente patre, & sic potuit reuocari,sed si non fuit reuocata, confirmat̃ morte:& sic sibi adiudicantur præcipuè ꝓ hãc l.Sed si nõ emisset:quia fortè habebat penes se.sed sibi tradidit:cẽsetur potius accommodasse quã donasse.ideo non sunt p̃cipui:sed debent in suam portionem computari.non autem sibi auferri,sicut nec militi arma:vel æqui fauore studij̃.vel confertur eorum prætium quatenus valerent tempore quo diuidunt,non quatenus fuerunt empti:& hoc in libris qui extant, aliæ verò expensæ quæ non extant,quas pater fecisset in alio studente, non computantur in eius portionem:sed censentur donatæ fauore pietatis:vt l. quæ pater.ff.eodem.de quibus omnibus vide plenè Bart. in l.j. §.sed nec castrense.ff.de colla.bo.Bald.tangit hîc.& in authenti. ex testamento.j.de collat.Et prædicta qñ donantur filio vt filio

iure non valere talẽ consuetudinẽ. & idẽ tenet Spe. vbi.ă. idẽ Io.de imo. in l.ij̃. ff. de test. Ant.de bu.et Abb.in c.ij̃.de cõstitutio.Ol.cõ.ccxlvij̃. inci.presupposita cõsuetudine Ange.cõsili.cxxvj.inci.testamenti factio.idẽ cõsi.ccxxxij̃.inci.Punctus est tu dic ꝙ hoc nõ habet locũ in venetis: quia non recognoscũt superiorẽ d iure secundũ Alber. de rosa. in l.j. C. de sum.tri.& per consequens veneti habẽt vim supræmi imperatoris in suo territorio.secundũm Bart. in l.hostes.ff.de cap. Bart.in l.j.C. de bo. va.lib.x.sed Imperator potest statuere quod valeat testamentum cum duobus testibus. secundũm glo & doct. in c.quæ in ecclesiarũ. de constit.& in l. fi. C. si contra ius vel vti. pu. ergo.idem pãt veneti, ex quo non recognoscũt superiorem in temporalibus. & sic valet talis cõsuetudo quo ad venetos.& sic nõ obstat. d. disputatio Ioann.de are.vbi.ă. cum suis sequacib⁹ ibi allegatis.vel dic quod dicta iura habent locum in ciuitatibus cognoscentibus imperatorem in superiorem &c.

b ¶ De libris emptis per patrem. Adde Bar.in l. donationes in §.pater. ff. de do. Bal.in l.j.ff.solu.matrimo.& in authentic. ex testamento. C.de col.Rapha.cu. consili.ccxxvj.incipient. quidam filio studenti Paul. de castro. consili. clxxxiij̃.incipien. videtur dicendum quod dicti libri Bald. consiliũ. xxj. incipient. quinque quæruntur in ij̃. volumi. Alexand.de imol. consili. cxlij̃. incipient. Circa primam dubitationem. in penulti.colun.in ij̃. volumi. & est consilium duplicatum. consilium.ciij̃.in. ij̃. volumi.

ſi autem vt extraneo, propter benemerita:ſtatim valet donatio, & reputatur vt aduentitium nec cõfertur cum fratribus. vt not.
4 in auth.vnde ſi parens,de inoffi.teſt.†In glo.ibi.[non eſt donatio inter viuos.Tu dic q̃ imo:ex quo interuenit traditio nec obſt.q̃ non valet qa fateor à principio & hoc etiam probat hic dñs dicit ſi non poſtea contrarium &c.quia poteſt reuocari: ſed ſi nõ fuit reuocata,morte cõfirmatur & ſic videt habere quodãmodo iure prælegati:ideo non confertur non tamen eſt propriè prælegatum,quod requirit traditionẽ hæreditatis.ſed iſta donatio cõfirmatur ſola morte:etiam non ſecuta aditione,vt not.per glo. in l. poſt legatum §.qui mortis.ff.de his qui.vt indi.& l. ſequens quę ſtio.de leg.ij.

LEX XIX.

1 INcerti.†In hoc iudicio habetur ratio rerũ ſubtractarũ & deterioratarum per alterũ ex cohæredibus.h.d.Bart. quod eſt verum quando poſt mortẽ defuncti:ſecus ſi eo viuente,qa tunc non vt hæres feciſſet,& ſic non veniret in hoc iudicio.l.& puto.§. ſed & ſi dolo.ff.eod.& ſic videtur q̃ ſi filius viuente patre aliqua res ſibi ſubtrahit,ſn̄ diuiſione hæreditatis nõ debeat de illis haberi ratio quod qualiter ergo prouidebitur alijs fratribus,tangitur hic per Gul.de cu.vel dic q̃ computantur ſibi in ſuam partem: vel poſſunt condici condictione ſine cauſa:vt l.ſi quis nec cauſam.§.ff.ſi cer.peta.

2 *Quando quis uendit rem alienam tanquam alienam,cenſetur uendere nomine domini,non ſuo & ſi erat communis cum alio,& eam uendidit tanquam communem, uidetur eam uendere nomine communi,& poſſunt uenditionem habere ratam.ſi non datum aliorum non præceſſit & habent actionem nego.geſt. & quid ſi nõ uendidit nomine communi?*

3 *Antequam expediatur iudicium petitionis hæreditatis,non põt agi hac actione diuidẽdũ*

4 *Si res erat communis inter plures ex cauſa ſocietatis conuentionalis,uel ex cauſa hæreditaria ſeu ex alia cauſa,& unus de ſocijs totam rem uendat quo iure teneatur alijs refundere partem pretij,& an poterit eam uendere?*

5 *Bonæfidei poſſeſſor hæreditatis licet non ſit dominus,tamẽ ſi uendat rem hæreditariam tanquam hæres,quod non poſſit emptor moleſtari à uero hærede.*

LEX XX.

1 IN familiæ erciſ.†Pretium rei venditę per vnũ ex cohæredibus non venit hac actione:ſed actione mandati,vel neg.geſt.ſi communi nomine venditio facta eſt,tanquã de re cõmuni:ſed ſi proprio nomine vendentis, venit in peti.hære. h.d. In tex.ibi:[pro ſolido.]hoc ideo dicit quia ſi partem ſuã tantum vendidiſſet,nõ teneretur cohæredibus aliquid refundere de pre
2 tio.vt l.Lucius.ff.e.In tex.ibi: [veluti communis venundatæ.] Not.ſecundũ Bar.qui de iſto tex.facit magnũ feſtum, q̃ quãdo quis vendidit rem alienam tanquam alienam,cenſetur vendere nomine domini,non ſuo,& ſi erat communis cum alio, & eam vendidit tanquã communem, videtur eam vendere communi nomine,quod pater:quia infrà dicitur q̃ ſi mandatum aliorum non præceſſit poſſunt venditionem ratã habere,& habent actionem neg.geſt.ſed ſi nõ venderetur cõmuni nomine, nõ poſſent eam ratam habere quantũ ad hoc aut acquirerent actionẽ nego. geſt.vt l.ſi pupilli.§ ſed ſi ego.de neg.geſtis. niſi in ſubſidium re perempta,vel præſcripta.vt eo.ti.l.ſi.& dictum fuit ſ.de rei ven. l.mater.hic autem datur etiam re non perempta,nec præſcripta: allegat etiam Bald.l.ab vno.ſ.de nego.geſt. In tex.ibi: [pretium non venit.]dic ſed quare hoc?Reſpondetur ſecundum gloſ. & doc.propter duo quia potuit vendere partem ſuam ſine parte ſociorum & ſic vendidit totam ex voluntate, non ex neceſſitate: ideo ceſſat hęc actio:vt l.ſi communes.ff.de neg.geſt.Sed quare hoc caſu nõ datur peti.hære.ſicut datur in vltimo caſu?Reſpondetur ſecundùm Bal.quia poſtquam vendidit communi nomine,in portionibus aliorum non aſſerit ſe hæredem ſed recognoſcit illos in cohæredes peti.autem heredi.datur contra illum qui non recognoſcit agentem in hæredem,vel coheredem:ſed contradicit aſſerens ſe hæredem,vel nullam cauſam poſſidendi prę
3 tendit.† In fi.l.ibi:[hæreditas ab eo petenda eſt.] ſed quare hoc caſu ſaltem non competit etiam hæc actio, cum concurrat cum peti.hære.Reſpondet Bald.quia iſte ſolus prætendebat ſe hæredem:& erat in poſ.bo.vnde oportebat primò declarari quod alij agentes erant cohæredes, & poſtea poteſt intentari iudicium diuiſorium,non prius.vt l.j.ff. eodẽ. non ergo negatur quominus expedito iudicio petitio.hæredita.poſsit agi hac actione ad dividendum:ſed prius nõ imò præcedit petitorium iudicium quod
4 eſt præiudiciale,& præbet viam diuiſorio:vt dicta l.j.† Vbimò eſt hic vna glo.multum verboſa, quã tamen Bart.commendat & dicit ſe pluries conſuluiſſe ſecundũ eam, & proſequitur tres caſus,ſcilicet quãdo res erat communis inter plures ex cauſa ſocietatis conuentionalis.Item quando ex ea uſa hereditaria.Item quando ex alia cauſa, in omnibus quærit ſi vnus de ſocijs totam rem vẽdidit,quo iure vel qua actione tenetur alijs refundere partem pretij? & dicit præſupponendum eſſe vnum,quòd ſi alij non conſenſiſſent venditioni illius, eis non præiudicaret quominus ſuas portiones poſſent vendicare ab emptore.argu. ſuprà eodem l.cohæredibus.Si autem cõſenſerunt,quàm actionem habeant ad reſtitutionem?dic vt in gloſſ.& adde quod not. per Barto.in l. qui Romæ.§. duo fratres.de verbo.obli.in vltimo. In glo.ſi.ſuper verbo[petenda.]in prin.ibi:[vt ff.pro ſocio.Inmo.]hoc verum,niſi res ad hoc eſſet in cõmuni deducta vt verum datur:vt in mercibus,& vænalibus nã vnus ex ſocijs,alijs etiam ignorantibus vel contradicentibus,ſi non habẽt iuſtam cauſam contradicendi,poteſt vendere merces omnes.ar.eius quod not. in l. Sabinus.ff communi diui.& not. in d.l. nemo.ff. pro ſocio.

5 †Et not.ſi.huius glo.quæ eſt ſingularis, quod licet bonæfidei poſ.hære.non ſit dominus tamen ne damnum patiatur,quod lo natuſcon. non vult ſi vendat rem hæreditariam tanquã hæres, non poteſt emptor moleſtari à vero hærede:licet non conſenſorit in venditione,quod perpetuò tene menti.bene facit l.ſi ff.de lega.ij.

LEX XXI.

1 SI cogitatione.†Iſta lex idẽ dicit q̃ l.filij ſ.l. quoties.ſ.eo.ti.& l.ſi.j.eo.ti.& volũtas teſtatoris in diuiſione rerum hæreditariarũ ſeruanda per iudicem diuiſionis.

2 *Si quis ſolueret quolibet anno aliquid pro re ſua(tanquã eſſet illius)præiudicat ſi per longum tempus.*

In his quæ ſunt modici præiudicij, ſcientia & patientia per longum tempus operatur conſenſum.

LEX XXII.

1 SEruum communem.†Qui poſſidet rẽ alienã ſine licet dño ſciente & patiente,nõ propterea acquirit miniũ.h.d.& licet loquat in dño errãte: quia credens rem eſſe poſſeſſoris habet locũ etiã in ſcicte:licet enim ſcienter nere & poſsidere rem meã,nõ propterea mihi præiudico neuideor eam tibi donare,cũ hoc ſit præiudiciale niſi teneas per tem
2 pus conſtitutũ ad preſcribendũ.†nõ ſic in eo qui nõ ſolũ patitur ſed aliquid facit vt ſi quis ſoluerit quolibet anno aliquid pro ſua tanquã eſſet illius, quia ſibi preiudicaret per lõgũ tempus cum de in rem verſo.ff.de vſuris.& ibi plenè no.per Bart.ſimiliter in his quæ ſunt modici præiudicij ſcientia & patiẽtia per longum tempus operatur conſenſum.vt no.in tit.j.l.pe.in prima g̃. per l.ſi filiusfami.ſ.de pe.hæred.

LEX XXIII.

1 LIcet pacto.†Pactum cohæredum nõ preiudicat creditoribus,ſed inter ipſos ex hæredes ſuum operatur effectũ.h.d.cõcordat l. pacta ſucceſſorũ.ſ.de pac.Sed quid ſi teſtator iuſſit vnũ ex cohęredibus ſoluere totum debitum?dic vt in l.ſi filia.§.Papi. §.pe.ff.eo.& l.cùm ab vno.ff.de leg.ij.

2 *Quare de fideicommiſſo uniuerſali ſit detrahenda quarta trebellianica, uel quarta falcidia de fideicommiſſo particulari,ſeu de legatis?*

3 *Sanctio teſtatoris uim legis habet,& poteſt facere teſtator quod mulier maneat in ſua nuptia,& non incidat in pœnam ſicut poſſet facere legislator.*

4 *Datum gratia conditionis implendæ,an computetur in quartam trebellianicam,uel falſi.rebus ſeu legitimam?nu. 5.& 7.*

5 *Quatuor caſus in qbus trebellianica detrahitur de una tantũ re,& nõ de ſingulis.*

6 *Plures ſpecies quartarum?remiſſiuè.*

7 *Quæ debeant computari in legitimam iure naturæ.*

LEX XXIIII.

1 FIlium quem habentem.†Glo. dicit q̃ iſta l.eſt difficilis fama.et etiã re:quidã dicũt q̃ magis fama quã res:difficultas autem cõſiſtit in poſitione caſus: propter quaſdã leges difficiles quæ ſunt in tit.ff.ad l.falc. ſpecialiter.l.in quartam.&l.

Titia.

Titia.& l.Nesennius.de quibus hîc formantur oppo.& ista l. legitur tribus modis.in gl.prima fuit lectura antiquorum, quam prosequitur.gl.j.& etiam ij.& iij.in prin.quæ potuerunt q̃ istud prædium de quo loquitur tex.fuerat datum per patrem filio in peculiũ p̃fectitiũ,& sic veniebat diuidẽdũ inter omnes hæredes p̃ hæreditarijs portionibus.vt ſ.eo.l.certum.nec erat illius filij p̃cipuũ:& nihilominus tota quarta trebel.detrahitur de illo prædio.deducto tamen q̃ erat datum cohæredibus gratia conditionis implendæ.ideo illa.l.certum.facit dubium contra istam lecturam,& propter illam gl.recedit ab ea.& etiam propter quas dã alias opp.quæ fiunt de d.l.Titia.& de l.in quarta. cũ nesciat ad illas respondere:tamen doc.moderni eam tenent pro notabiliori lectura quæ hîc sit ad illas.ll.respondetur clarè.Alia fuit lectura Ioannis qui timore.d.l.certum.quæ vult q̃ peculium profectitiam non sit præcipuum,sed veniat diuidendũ.& ista l. innuit contrarium.dum vult quod quarta detrahatur in illo solo prædio, posuit casum quod istud prædium fuerat huic filio p̃legatum:& sic non veniebat diuidendum: sed erat præcipuum istius filij:verum quia ista lectura non minorem recipit cõtrarietatem quã præcedens,imò maiorẽ,& præcipuè quia tex.non videtur eam pati dum dicit in prin.[quem habentem fundũ &c.] & sic innuit q̃ ipsum habebat in vita patris,& tempore testamẽti.& secundùm istam lect.tunc non habuisset,sed incepisset habere post mortem patris.& post aditam hæreditatem.vt istud cõtrarium effugiat.Azo.& Hug.intellexerunt q̃ habebat tempore testamenti:non tamen peculium:sed in donatione facta à patre,quæ donatio non valebat si erat filius in potestate,sed morte patris confirmabatur.& sic habebat vim prelegati. quod patet, quia de talibus donationibus inualidis à prin.quæ morte confirmantur,detrahitur falcidia.sicut delegatis. l.in donatione. infra ad l. falci.& & sic partim voluit adhærere lec.Io.qui intellexit q̃ erat prælegatus:& partim lecturę antiquorum:dum dixit quod non fuit verè prælegatus in testamento:sed fuerat donatus inter vivos:quæ donatio vim p̃legati habebat: ex hoc saluatur tex. a
dum dicit.[habentem.]& ad op.quæ fiunt contra lect. Ioã.respondet eodem modo.præterquã in vno:& sic patet gñaliter qd̃ istę lect.veniãt ad inuicem,& istas duas lec.prosequitur glo.magistralis.licet lecturã. Io.vsq; ad ver.[vel si vis..]& postea lect.Azo.et Hug.tamen ista lec. Azo.non potest sustineri.& per Dyn.reprehenditur,& confunditur per.l.sequens quæstio.ff.de lega.ij. vbi habetur q̃ tales dona.quæ morte confirmantur,non veniãt in fideicommisso vniuersali simpliciter relicto:licet donatarius possit specialiter & expressè in eis grauari:sed ista lect.pręsupponit contrarium q̃ veniant in quantum vult q̃ iste filius cõputet sibi in quartã hæreditatis partem prædij:& etiam residuũ suppleat in eodem:quia ista sunt paria cõputare sibi in quartã, & venire in resti.vt no l.in fideicommissaria.§.fi.ff.ad treb.p̃ glo. & etiam habetur hîc in gl.tertia mag.circa fi.dum opponit de illa.l.& de illo.§.vt patet in gl.ij.ibi.[Item qualiter sibi computat hæreditatẽ partẽ prædij &c.]tene ergo primã lec,antiquorũ.secũdũ quã
1 hoc intendit.† Filius grauatus de restituendo cohæredibus suis partẽ suam hæredi.in quartam trebellianicam q̃ sibi debetur,tenetur computare totam hæreditariam partẽ fundi sibi cõcessi p̃ patrẽ in peculiũ profectitium:& etiam quicquid datum est à cohæredibus gratia conditionis implendæ & si ista nõ sufficiant, debet suppleri in eodẽ fundo. & sic de portionibus aliorũ cohæredum,quas in eo habent: residuum verò quatenus habet vltra 3
quartã:tã in eodẽ fundo quàm in alijs rebus, tenetur cohæredi- b
bus restituere ex causa fideicommissi.& totũ hoc expedietur officio iudicis diuidentis hæreditatem inter eos, & sic in iudicio
2 fami.ercis.h.d.ista difficilis lex. † Et præmitte quod de fideicõ. vniuersali,quod est quando hæres vniuersaliter institutus rogatus est de restituẽdo hæreditatem totam vel quotam patem:cuius venit detrahenda quarta virtute senatusco.treb. vel. pegasiani:sicut de particularibus legatis & fideicommissis venit detrahenda quarta virtute.l.fal.& hoc est vt hæres aliquã commoditatem habeat de hæreditate.non autem nudum nomem,& sic inducatur ad adeundum hæreditatem:& per consequens ad cõfirmandum fideicommissum vniuersale:quod periret hæreditate non adita.l.ille à quo.§.j.ff.ad tre.& etiam legata particularia: quæ similiter perirent.vt l.eam quam.infra de fideicommi.sicut & alia in testatẽto dispositi:vt ff.de te.tu.l.si nemo.vñ cũ fideicõ

missarius vniuersalis & ẽt legatarij p̃ aditionẽ hæreditatis prosequantur cõmodum beneficio hæredis adeuntis,congruum est vt participent cum eo.istud commodum:quare & in istam quartam treb. computantur omnia quæ perueniunt ad grauatũ iudicio testatoris:siue sit de bonis hæreditarijs,siue non hæreditarijs.dummodo vniformiter p̃cipiantur.Si autem conformiter:quia partim iure hæreditario,partim iure prælegati prima tãtum computatur.secunda non.vt d.l.in quartã.§.j.quod autem percipitur nõ iudicio testatoris,nec ex vltima voluntate, sed inter viuos,illud nõ cõputatur. l. pater filiam.in princi.ff.ad l.fal.Et istud confundit lecturam Azo. qui voluit quod fundus donatus computetur in trebel. & non percipiatur ex vltima voluntate, sed ex donatione facta inter viuos:licet morte confirmata: & nulla aditione secuta. iuxta not.in l.post legatum.§.pe.ff.de his qui.vt indi.& ista est fortior oppositio quàm illa quam facit Dy.de l.sequens quęstio.Et pone casum secundũ q̃ ponit gl.in per.[Ideo dicq; fundus valuit. xxx.&c.]quæ non diuersificatur à prima positione:nisi in hoc, quia in prima ponitur quod fundus valebat.xij.& sic non poterat suppleri tota quarta in eodem fundo : & per consequens nihil de illo fundo veniebat restituendum,cuius contrariũ innuit litera in fi.Sed ponẽdo q̃ valebat.xxx. poterit suppleri in eodẽ fundo.& vltra illud supererant.xv.quæ veniebant restituenda: licet enim primum exemplum possit procedere:quia hîc in fin. non dicitur præcisè quod aliquid supereſſet in eodem fundo:q̃ esset restituendum:vnde põt intelligi de eo q̃ superat in alijs rebus.Et primò ponitur thema ex quo resultat quæstio vsq; ibi. [hæreditaria parte:]secundò ponitur quæstionis solutio.In tex, ibi.[filium.]idest filius casus pro casu * nam illud primum verbum determinat vltimum verbum huius.l.quod est verbũ cõpellitur ex parte ante:& sic non esset bona grammatica.contra.l. Plautius.de auro & ar.le.vnde est hic figura grammaticalis. sic & alibi:vrbem quam statuo , vestra est.vt in Virgilio.Et Iesum quem quæritis,non est hîc.vt in euangelio.& in eodem:sermonem quem audiuistis,non est meus.In text.ibi. [& quibusdam alijs.]Istud sic fuit de facto,non tamen denotat iuris mysteriũ. nam idem si solis fratribus fuisset rogatus restituere. In text.ibi. [sub conditione.]No.quia loquitur in singulari,& sic vnica tãtum videtur fuisse conditio.l.potestatiua,si fratres & cohæredes darent sibi.x.de qua.infra ibi. [quod à cohæredibus vicemutua percepit.]sed quia illa dicitur potius impleri quam euenire. & tex.dicit.infra.[post euentum.]quæ verba conueniũt magis cõditioni casuali vel mixtæ,quam potestatiuæ. Glo. intellexit qd̃ fuerit conditio casualis:puta si nauis ex asia venerit:quæ conditio postea euenit.negare tamen non potest quin etiam fuerit altera potestatiua.de qua.ſ.& istud quod dicit glo.non denotat iuris mysterium:sed facti accidentium:& idem esset si fuisset duntaxat potestatiua. In tex.ibi.[verbis præcarijs.]dic.idest obliqs & non fuit necessarium hoc verbũ : sufficiebat enim dicere qd̃ sequitur.[restituere testator sanxit &c.]quia illud verbum restituere constat quod.est obliquum & præcarium:absq; eo & Imperator diceret.† In tex.ibi.[restituere testator sanxit.] No. secũ
b dũ Bal.q̃ sicut reperitur sanctio b testatoris,quę vim legis habet vt in authen.de nup.§.disponat:vnde potest facere testator qd̃ nubens.infra annum luctus non incidat in pœnam l.j. infra de secun.nup.sicut posset facere legislator. In tex.ibi.[post eius cõditionis euentum.]subaudi quæritur in diuisiõe hęreditatis quę venit fienda inter istos fratres,cum alij petãt ab isto filio q̃ restituat partem suam tertiam hæreditatis,sicut fuit grauatus à patre:& iste dicat se habere debere quartã trebel. & q̃ est paratus restituere residuum;quæritur qualiter detrahat istam quartã. & q̃ in ea veniat computandum?& rñdet vt sequit̃, q̃ primò sibi computabit totam hæreditariam partem prædij , quod sibi fuerat in peculium concessum.& sic totam tertiam:quæ valet decẽ. ponendo q̃ prædium valeat.xxx.quia quilibet eorum habet in prædium vnam tertiam iure hæreditario:& iste debet totam suã tertiã cõputare in quartã:& in hoc stat difficultas: quia pluribus

a ¶Casus p̃ casu. Adde q̃ ista appellatur figura antiptosis.vt l.ordinationes lxxv. di.& in c.qdã.xviij. qõ.ij.& de multis figuris quæ ponũtur in iure. vide glo. in verbo parte ablata. in c.forus.de verbo. signifi.

b ¶Sãctio Adde quæ sit sanctio.vide glo. summæ.iij. dist.gl.j. in c.statutũ.de rescr. li.vj.gl.in poe.cle. ſpe.De ver.sig. Car. & Io.de imo.in cle. ij.de vt. & ho. cler. Domi.i c.sic omnes. xix.distin.

a ¶ Quarta trebel. in vna tantum re. Adde doc. in c. raynutius. de testa. & ibi p Barba. in rep.

ratiõibus videbaẽ q nõ totã tertiã ptẽ fundi. sed duntaxat quartã partem dictę tertiæ deberet cõputare: vt j. dicã in oppositionibus. Itẽ computabit illa x. data à cohæredibus. & sic habet xx. deficiunt lib. v. vsq; in quartã partẽ tertiæ partis hæreditatis quæ valebat c. ista. v. retinebit in eodẽ fundo: & sic de portionibus suorum cohæredum: quas habebãt in eodẽ fundo, vnde reperieẽ iste habere in eodẽ fundo xv. restant alia. xv. In eodẽ fundo illa veniũt restituenda vna cũ omnibus alijs bonis integris, & nõ diminutis in aliquo. Ex quo sequiẽ q licet esset grauatus sub conditione, tñ nõ detrahit duas quartas, sed vnã tantũ trebel. quæ computatur in legitimam debitã iure naturæ: & sic est hic casus expressus contra Canonistas, qui approbauerũt illam opi. no. in l. quãquã. j. ad l. falc. quod qñ filius grauatus est sub cõditione, detrahit duas quartas primò legitimã incõtinẽti: quæ nõ recipit dilationẽ: vt l. scimus. s. de inoffic. testa. secũdò trebel. de residuo cũ conditio euenerit: & est locus restitutioni, quæ ambe faciũt dimidiã partem totius hæreditatis quæ opi. vbiq; seruaẽ: licet de iure ciuili videatur falsa, & cõtra plures tex. videlicet istum. & l. iubemus. in prin. j. ad treb. qui non põt cauillari: dũ dicit dodrãs restituaẽ. † Itẽ in eo q

4 dicit in eodẽ fundo & sic de portionibus aliorũ suppleri istam quartã consistit alia difficultas: quia nõ videẽ q in vna re detrahaẽ quarta, sed in singulis rebus veniat detrahenda: vt l. ij. j. ad l. fal. & ff. eo. l. lineã. & l. Plautius: sed hoc accidit propter rationẽ quæ ponit̃ per antiquos quæ est vera. Sic ergo collige ex ista l. q datũ gratia conditionis implendæ cõputatur in treb. quod est verũ, si penes hæredẽ est remansurum. Secus si rogatus est illud alteri restituere. vt ff. ad l. fal. l. acceptis. sed in falci. debita iure instit̃utionis nõ cõputaẽ nisi illud sit hæreditariũ: vt in statulibero qui põt implere cõditionẽ dandi de peculio quod est hæreditariũ: vt l. id aũt. ff. ad l. fal. vel nisi succedat loco hęreditarię: vt pretiũ illius rei: vt l. in ratione. la. ij. §. tametsi. ff. e. in legitimam verò iure naturæ olim cõputabaẽ. vt l. Papi. §. si cõditioni. ff. de inoffi. test. & patet per hãc l. quia cõputabaẽ in treb. quæ in legitimam cõputareẽ. Hodie verò in legitimã nõ cõputaretur: cum veniat detrahenda de rebus hæreditarijs. vt l. scimus. §. repletionẽ. s. de

5 inoffi. testa. † Secundò habes notare principaliter casum in quo

a quarta treb. in vna tantũ re*, & nõ in singulis rebus detrahitur, etiã fideicõmissario cõtradicente, si hæres grauatus hoc vult qñ illam rem testator dedit illi hæredi quẽ dilexit in vita, vt fuit qa sibi dederat in pecu. profectitiũ. videlicet ergo ne ab eo fiat dura separatio, qui fortè illi rei afficiẽ. arg. j. tit. ij. l. possessionũ. & ne labores sui quos in illo habuit, & fortè ampliauit, alteri quã sibi proficiant. vt l. j. j. de alluuio. & paludi. & hanc cõsiderationem habuerunt antiqui, & est alius casus qñ grauatus restituere rem aliquã hæreditariã alienasset bona fi. nã vt emptor nõ vexareẽ, suggerit æquitas vt illa tota cõputetur in treb. vt l. Marcellus. §. res quæ. ff. ad treb. qđ declara. vt ibi per Bar. Est & tertius casus, qñ venit detrahenda de rebus indiuisibilibus. vt l. sed si nõ seruus. ad l. fal. & l. si fundus. Est & quartus, qñ incommoda esset diuisio singularũ rerũ & inutilis: quia tunc Iudex ex officio põt hoc facere q dic: vt l. põt. cũ l. præcedenti. ff. de leg. j. Extra istos casus de rigore iuris venit detrahẽda de singulis rebus. vt in l. ij. j. ad l. fal. & de hoc arg. plenè per Bart. in d. l. in quartam. In glo. j. ibi. [hoc non placet: quia nõ supereresset aliquid de eo fundo restituendo.] imò deesset subaudi quia deficerent tria nã habet à cohæredibus. x. gratia condi. implendæ & hæredi. portio fundi valet. iij. si fundus non valeat vltra xij. vsq; ad xxv. deficiunt xj. In secundo supersunt octo, quæ sibi assignantur vsq; in xj. deficiunt tria. tamen (vt dixi) text. iste non vrget, ad dicẽdum quòd aliquid supereresset in fundo. Nam dũ dicit. s. [quartam habens.] potest intelligi scilicet in alijs rebus: sed gl. intellexit etiã in fundo. In glo. ibi: [sed de qua quarta loquitur.] Ex ista glo. vsq; in fi. possunt colligi iiij. opp. quæ sunt leues. Prima vsq; ibi: [nec de illa:] secũda vsque ibi: [sed secundum hoc.] Tertia vsq; ibi. [literam autem.] Quarta vsq; in fi. Oppo. q datum gratia condi. implen. nõ computetur in quartam: quia venit detrahenda de ipsis corporibus hæreditarijs. vt l. scimus. §. repletionem. s. de inoffic. testa. glo. dicit quòd ibi in legitima iure naturæ: hic in trebellia. certè si computaẽ in trebellianicã, ergo & in legitimam iure naturæ: in quã imputabatur trebel. tenendo q vna tantum quarta detrahatur: hoc verum iure isto: vt l. Papinia. §. si conditioni. ff. de inoff. test. hodie verò in legitimã nõ computaretur. vt in §. repletionẽ. nec in treb. si vna tantũ quarta detraheretur, sed tenendo q detrahantur duæ in legitima nõ computabitur: sed in tres. fructus nõ computentur, si erat de liberis primi gradus. vt l. Iubemus. in prin. j. ad treb. Cætera dic vt in glo. quæ est clara. iungendo ea quæ s. dixi. Or. sufficiãt ista veniamus ad gl. ij. Glo. ibi quens super verbo [percepit,] laborat circa vnũ tantũ contrariũ quod fit ad lec. antiquorũ vsq; ibi. Et vt hæc clareant. postea intrat materiã quartarũ. Opp. ergo ista l. vult q quarta treb. detrahatur in vna re: quia dicit q in eam computatur tota portio hæreditaria istius fundi in peculium, quæ est tertia pars fundi. & q illud quod deest cõputatis x. gratia cond. implẽ. quæ sunt v. supplentur sibi in eodem fundo: vt valeat ibi dum dicit: [& si quid deest, in supplementum.] quòd quidẽ supplementum à cæteris in eodẽ fundo soluitur. i. detrahitur de portionibus aliorum cohæredum: quæ sunt duę tertiæ. Sed contra, quia quarta venit detrahenda de singulis rebus nõ in vna re tantum. vt l. ij. j. ad l. fal. & l. Plautius. & l. lineã. ff. ad l. falci. Dicunt antiqui doct. q istud contingit ex præsumpta mente testatoris: qui sicut istũ fundum prædilexit huic filio in eius vita: quia sibi concessit in peculium ita præsumitur q dilexerit eũ post eius mortẽ quæ voluntas est mandata est in diuisione hæredi. vt s. eo. l. si cogitatione de rigore autẽ iuris & cessante voluntate defuncti expressa vel tacita procederet cõtrarium, nisi in casibus quos ibi dixi immobilibus & ista est bona solutio, iungẽdo alias rationes quas s. dixi ne inducatur dura separatio & ne labores eius alijs proficiant. gl. tamen responsionem non approbat: quia secundùm hoc iste fundus esset suus præcipuus: saltem in eo q retinet pro quarta: sed hoc esse non debet imò inter omnes cohæredes venit diuidendus pro hęred. portionibus: ex quo erat dare in peculium. vt s. eo. l. cum. Ista responsio gl. non est bona: quia istud procederet si ille filius non fuisset grauatus de restituendo suam portionem hæreditariis suis: sed quia fuit grauatus, & ipse habet detrahere quartam, sibi permittitur vt eam detrahat de fundo: nec per hoc dicitur suus præcipuus: quia loco eius quòd retinet in fundo q se dimittit cohæredibus illud quod poterant detrahere in aliorum bus & sic est quædam permutatio vnde tene responsionem antiquorum bonam & notabilem. Alij volentes istud contrarium soluere, dicunt q semper trebel. potest detrahi in vna re. & in contrarium allegatæ loquũtur in falcidia: quæ detrahitur de singularibus relictis in quibus vna res non succedit in locum alterius sed treb. detrahiẽ de vniuersali: & in vniuersali vna res cedit loco alterius, vt pretium loco rei. vt l. si & rem & pretium. ff. de pe. hære. Eodem modo vna species loco alterius speciei potest succedere. docto. hoc non approbant sed dicunt idem in trebel. quòd in fal. de rigore iuris. Alij dicunt, & est tertia solutio quod est speciale in filio in casu huius l. vt possit detrahere in vna re hoc vult. Alij quia hic aliud inducitur contra eum vt sibi computet in quartam datum à cohæredibus gratia condit. implen. quod regulariter non est in alijs, cum lex dicat quòd extra quartam est. i. in quartã non imputatur quòd à cohærede percipitur. l. in quartam. §. j. ff. ad l. fal. Glo. reprehendit istam sol. duabus rationibus & habetur gl. corrupta in aliquibus libris nam quidam habent quòd non placet q computetur in quartam. Aliquibus habent q non computatur & ista est melior litera & ita dicit Cy. q Bono. fuit correcta ista glos. & sensus eius est iste nam dicet quòd sit speciale in filijs. vt datum gratia condi. implendæ debeat computari in quartam: & q in alijs hoc nõ sit, imò nõ computeẽ est falsum qa imò in quibuscũq; hoc est singulare: quia illud quod percipitur ab hærede si est corpus non hæredi. & sic vniformiter percipitur, in treb. cõputatur. Idẽ si est corpus hæredi. tamẽ est pecunia l. deducta. §. nũmis. ff. ad tre. & in l. cũ pater. in prin. ff. de leg. ij. licet quãdo nõ est pecunia, sed species, & ea hæreditaria non cõputanẽ, quatenus à cohærede percipitur quã tũc partẽ habeat iure hæreditario, & partẽ iure prælegati. si non computetur dissormiter quãta perciperenẽ: ideo solũ computat quod iure hæreditario capit: nõ illud quod iure prælegati à cohæredibus & iste est casus in l. in quartam: sed in casu nostro illud quod percipitur à cohærede gratia condi. implen. non erat corpus hæreditariũ & posito q fuisset, erat pecunia & sic non illum filio: sed cuilibet extraneo cõputareẽ in quartã: nõ est ergo

spacia

ſpecialē in filio.alia rō eſt ſcd'm gl.ga illa.l.in quartam.loquit̄ de quarta detrahēda aduerſus aliū fideicō.cū aduerſus ipſos cohæredes,à qbus pcipit̄ iure prælegati:qñ aūt venit detrahēda quarta aduerſus ipſos cohæ.à quibus iure prælegati pcipiē, illud bñ cōputatur in quarta detrahen.contra cohæ.hīc eſt caſus in l. Neſennius.ff.ad l.fal.vbi hīc dicitur in quarta iure inſti. ideſt falcidi.multò fortius idē in treb.in qua plura cōputantur quā in fal. quod patet.quia in fal.nō cōputatur regulariter niſi illud quod capitur iure inſtitutionis.ideo vocatur quarta iure inſtitutionis. & in ea nō cōputatur.datū gratia condi.implē.ſed in treb.ſic. Et in caſu inſtius.l.iſta quarta venit detrahēda aduerſus iſtos cohę. à quibus hoc pcipitur.Iſta eſt intentio gl.licet loquaē per verba obſcura:& potuiſſet loqui magis compendioſè in verſi.[Itē alia ratione.]vſq; ibi.[Alij dicunt.]ibi ponit duas aliàs.ſo.& ſic in effectu primū cōtrariū remanet inſolutum ſcd'm iſtam glo.quæ eōs reprobat ſol.Ideo lec.antiquorum gl.habetur pro derelicta. maximè:quia poſtea in gl.ſeq.quæ incipit[ſed quare.]fortificatur iſtud contrarium per aliū modum.& neſciēs dare ſolu.trāſit ad lect.Io.Tu autem tene lec.antiquorum & ſolue.vt ſ.dixi.nec aliquid facit in contrarium.l.in quartā.vbi habet̄ q̄ extra quartam eſt illud q̄ à cohæ.percipit̄:quia loquitur in eo q̄ pcipit̄ iure præle.not loquimur in eo quod percipit̄ gratia condi. implē. & ſic nihil ad propoſitū:ſed potius illa lex.ob.lecturæ. Ioā.quæ ponebat q̄ iſte fundus erat prælegatus.† Circa ſecundam partē gl.dic.de iſtis quartis quæ imputentur in eas:vt no.Bar.in d.l.in quartam.vbi tangit profundū:& expedit ſcire omnes.ll.huius ti. & ti.ad treb.& dare aliam quartam q̄ debetur curiæ:de qua.j.qñ & qbus quarta pars debet̄ li.x.Itē alia q̄ debet̄ filio arrogato. de qua in l.ſi arrogator.ff.de adop.Itē alia de iure cano. quæ debet̄ cpo.'alia q̄ debetur rectori parochialis eccleſiæ.de qua in c.certificari.de ſepul.In ſequenti gl.quæ incipit.[ſed quare]adhuc gl. op.fortiter contra lectu.antiquorum.nam ponendo q̄ iſte fundus fuerit datus filio in peculium profectitiū.mortuo patre. iſte filius non reperiebatur habere in illo niſi tertiam partē iure hæreditatiæ duæ tertiæ pertinebant ad fratres,ipſe autem fuit gravatus reſtituere cohæ.tertiā partem hęredi.& ſic tertias quas habet in ſingulis rebus.& per cōſequens iſtam tertiam quam habet in iſto fundo:& ſi hoc eſt,iſta tertia ſubiacet fidei.ſicut tertia aliarum rerum.tres patres de quatuor iſtius tertiæ veniunt reſtituendæ:& vna quarta venit retinenda: vt patet in l. Iubemus. in prin.j.ad trebe.vbi dicitur q̄ dodrans.ideſt tres quartæ debēt reſtitui de rebus ſubiectis fideicom.& quarta retineri.Iſte verò tex.vult quod tota iſta tertia retineatur pro trebe. etiā ſi valebat x.iſta tertia non niſi duo cum dimidia.quæ faciebāt quartā eius veniret retinenda:quare ergo retinētur omnia.x.Quidā dixerūt q̄ ſic voluit teſtator.glo.dicit q̄ hoc eſt refugium miſerorum.& eſt diuinare:ideo relicta lec.antiquorum tranſit ad le.Io. qui dixit timore huius contrarij q̄ iſte fundus erat prælega.huic filio. & ſic non cadebat in fideicom.debebat eſſe ſuus præcipuus. & per hoc tollitur.d.opp.quia ponendo q̄ eſſet datus in peculium non erat ſuus præcipuus.ſed diuidendus : & ſic ſua tertia cadebat in fideicom.hīc non quia nihil cadit in fideic.licet totam tertiam debeat in quartā ſibi computare. Aduerte quia ponēdo q̄ eſſet prælegatus, non videtur verū id q̄ Io.præſupoſuit.ſcilicet q̄ non caderet in fideicom.imò videtur q̄ cadat:vt l.cū virū. cū ſi no.j.de fideicom.Solu. ſuſtinendo in hoc lec. Io.ibi loquitur quando erat grauatus reſtituere alteri quàm cohęredi ſuam portionem hæreditariam:quo caſu ſi quæriē an in fideicōmiſſo cōtineantur prælegata:diſtingue.vt ibi no.in gl.ſed hīc qñ ipſis cohæredi.à quibus habebat prælegatum.quo caſu indiſtinctè præ b legatum nō venit. alias fuiſſet nugatorium ſi ab vna manu perciperet à cohæredibus fundum iure prælegati.& ab alia manu teneretur eiſdem reſtituere. Veniunt ergo in fideicommiſſum alia bona:non autem iſte fundus prælega.nec pro portione hæreditaria:nec quatenus habet à cohære.iure prælegati ratiōe prędicta.Nec tamen eſt inconueniens q̄ portionem quā habet iure hæredita.computet ſibi in quartam totam.nā & datā gratia condi.implen.computat:& tñ in fideicom.non cadit:& nunc intelligas motiuum Ioan.Sed contrà adhuc.quia poſito q̄ ſit verum fundamentum Ioā.q̄ iſte fundus non cadat in fideicom. nihilominus adhuc remanet contrarium.de quo.ſ.quia non tota portio hæreditaria debet in quartam computari:ſed duntaxat quarta pars eius:vt eſt caſus in l.Titia.ff.ad l.fal. a poſito ergo q̄ ratio de qua.ſ.fuerit ſublata: non erit ſublata oppoſitio de illa l.Sol.ſecūdùm Ioan.illa l.loquitur quādo quarta venit detrahenda ſecundùm voluntatem teſtatoris:quia mandauit reſtitui retēta quarta:hīc verò non dixit quòd retenta quarta reſtitueret,& ſic contra voluntatem teſtatoris vult detrahere quartam:qui ſimpliciter mandando quòd reſtituat ſuam tertiā, videtur voluiſſe quòd integrā reſtituat.vnde ſicut ipſe facit contra voluntatem defuncti:ita fit ſibi contra voluntatem ſuam: ga non quartam tantum illius tertiæ:ſed totam iplam tertiam reſtituit:& ſic nihil lucratur:ſed ſi quartam tantum, lucraretur aliàs tres quartas:quia reſiduum detraheret de alijs rebus. & iſta eſt bona reſponſio ad illam.l. Sed fortius nunc opponit̄ contra lectu.Io.quia ſi iſte fundus fuit prę̄legatus,de duabus tertijs quas habet à cohæredi.iure prælegati nil deberet in quartam computare.vt eſt caſus in d.l.in quartam.§.j.ſed duntaxat portionem hę reditariam quam habet à ſe.ſed iſte tex.in fin. vult contrarium. quod illud quod ſibi deficit.ſ.v.detrahatur in eodem fundo: & ſic in portionibus cohæredum:vt patet dum dicit quod [à cæteris in eo fundo ſoluitur.]propter hoc Io.intellexit aliter tex.quā intellexerint antiqui.quod nō ſit intentio.dicit q̄ illud quod deficit ſuppletur in eodem fundo.& in portionibus aliorum,quas habet de iure prælegati:ſed in eo quod datur ſuper eodē fundo. Nam dic quod debemus ponere q̄ iſte filius fuit rogatus reſtituere ſuam partem hæreditatis cohæredi.& in iſto fideicō. vniuerſali non cadebat iſte fundus prælegatus.vt dictum eſt. Item fuit rogatus eundem fundum reſtituere cuidam tertio , ſi daret. ponamus.v. vnà cum x.quę dantur à cohæribus computantur in quartam,vnà cum hæreditaria parte fundi: & ſic exponit in eodem fundo ideſt pro eodem fundo.Certè tūc hęreditatia portio fundi non deberet computari in trebel.detrahendam à cohæredi.ſed in falcidiam detrahendam à fideicommiſſario particulari,cui venit reſtituendus iſte fundus & ſi hoc eſt,non tota hæreditaria,ſed quarta pars eius debet computari nam illam tertiam quam habet iure hęredi.reſtituit illi tertio tanquā hæres:aliàs verò duas tertias quas habuit à cohæ.iure prælegati nō reſtituit tā quā hæres,ſed tanquā legatarius:ideo de illis non poteſt detrahi falcidia.vt l.lex falcidia.§.nunquā.ff.ad l.fal.ſed duntaxat de illa tertia quā reſtituit vt hęres:& ſic quartā tertiæ retinere pōt. Iſte autem tex.vult q̄ totā tertiā computet etiā in trebellianicā reſpectu cohæredum.ergo iſta lec.Io.nullo modo poteſt ſuſtineri:maximè quia videtur contra tex.qui præſuponit vnum tātum fuiſſe fideicō.vniuerſale de portione hæreditatis,& vnā quartā detrahēdā:qs aūt vult q̄ fuerint duo,& ſic duę quartę ſint detrahēdæ:vna de vniuerſali,alia de particulari.Item tex.dicit q̄ habebat tempore teſtamenti:vt patet in verbo[habentem:]& ponendo q̄ fuit prælegatus,non habebat tunc,ſed incipit habere poſt mortem:iſta ergo lex.nihil valet. Ad fugiendum ergo dicta contraria, Azo legit tertio modo:ſcilicet q̄ iſte fundus fuerit huic filio per patrem donatus in vita,vel tanq̄ benemerito:vel tanquā filio.vt ſic tēpore teſtamenti filius ipſum habeat prout ſonat littera in verbo.[habentem:]& ſicut dicebāt antiqui:non tñ p illum modū:vt illi dicebant.ſ.in peculiū quia tūc ob l.certū.ſ.e.qa veniret inter hæredes diuidendū.& hic cū diuiditur,ſed pręcipuus retinet̄.vt ſ.eo.l.filiæ.computatur tamen in quartā eo mō quo dicebant antiqui. Item iſta donatio non valuit à principio: ſed b morte confirmatur .vt l.ij.ſ.de inoffi.dona.& ſic habet vim prę legati.quod patet:quia de ipſa detrahitur falcidia:ſicut delegatis vt infra ad l.falci.l.in donationibus.& ſic adhærebat lect.Io.non tñ per omnia:quia Io.ponebat q̄ non erat verè prælegatus , ſed fingebatur eſſe prælegatus.quia incœpit habere in vita : & tunc non ob.op.formata in prin.gl.q̄ portio hæreditaria caderet in fideicō.& ſic quarta pars ipſius duntaxat deberet computari. per l.in fideicō.§.fi.ff.ad trebel.quia hīc nihil de eo cadit in fideicō. ſed præcipuus retinetur:vt d.l.filiæ.& l.ſequens qō.ff.de lega. ij. Aduerte q̄ cum gl.hīc teneat q̄ iſta donatio non valuit à principio:& ſic potuit reuocari.vt patet ex glo.ibi.[Sed reſpōdeo.] nō bñ diceret gl.q̄ donauit ſibi vt benemerito:& ſic vt extraneo quia tunc fuiſſet valida à principio,& nō potuiſſet reuocari: vt

a ¶Quæ debeē ēpo. Adde c. cōquerēte. de offi.or.cle. dudū. & ſepul.Cardi.in c.& quarta.in primo no. de præſcrip.

b ¶Sed morte confirmat. Adde l. cū hic ſtatus.tūcita gl.ff. de dona. inter virū & vxor.

dixi in aut. vnde ſi parens. §. de inoffi. teſt. vnde nihil. de ipſa imputaret in quartam niſi eſſet dictum: vt l. ſi qñ §. de inoffic. teſta. Tenendo ergo iſtam lect. Azo. oportet ponere quòd fuerit donatus tanquàm filio: non propter benemerita & ſic non valet in vita & poteſt reuocari: & ſi non reuocatur, morte confirmatur: & ſic habet vim vltimi arbitrij, ideſt vltimę volũ. & hoc voluit glo. dum dicit [vel conferendo vltimum arbitrium.] Ponendo autem hãc lecturam formantur illæ eædem oppoquę §. formæ ſunt videlicet de l. Titia. ff. ad l. falcí. quòd non tota hæreditaria portio: ſed quarta pars eius cõputetur. do. Azo ſoluit prout ſoluebat Io. in ſua glo. hic quòd ibi detrahitur quarta ex voluntate teſtatoris. vt hic nota. ſecundò de l. in quarta. §. j. eodẽ ti. per quam videtur quòd ſola hæreditaria portio cõputetur & illud quod deficit non ſuppleatur de eodem fundo, id eſt de portionibus aliorum: quas videtur habere quodammodo iure prælegati. domi. Azo tunc ſoluit aliter quàm Io. quia Ioan. ponebat quòd erat ſpecialiter rogatus de reſtituendo alteri eundem fundũ ſub conditione dandi: & ſic exponebat in eodẽ fundo quod eſt contra literam do. Ange. non dicit quòd eſſet grauatus reſtituere alteri, & quòd idẽ text. dũ dicit [in eo fundo.] repetat illud quod loquitur de illa eadem hæreditaria portione, & ſic fatetur quòd ſola hæreditaria portio computetur. & illud quod deficit nõ ſupletur in eodem fundo: ſed de alijs rebus: deducto tamen quod percœpit gratia conditi implendæ licet autem iſta donatio non cadat in fideicommiſſ. vniuerſali, quia percipitur iure cõtractus, non iure vltimæ voluntatis. In prælegatis tamẽ quæ percipiuntur ex vlti. volũ. an cadant in fideicõ. vel non, diſtiguendum eſt. vt no. in l. cum virum. j. de fideicõ. & hoc vult gloſ. vſq; ibi. Item quomodo. Sed tertiò opp. contra hoc Azo. & iſta opi. non cadit in lec. præcedentibus. quia videtur q̃ nihil de iſto fundo debeat in quartam cõputari qa iſte filius fuiſſet ipſum habiturus etiam ſi ipſe non eſſet hæres ſed alius extraneus. vt l. ſequens quæſtio. ff. de leg. ij. Glo. reſpondet quòd illud contingit ex tacita voluntate defuncti, qui cũ potuerit reuocare, & non reuocauit, cenſet voluiſſe quòd ſaltem hæreditariam portionẽ imputet. Certè ſecundũ hoc cenſetur voluiſſe q̃ totum imputaret, cũ eadem ſit ratio in reliquis portionibus, dic ergo melius tenendo hic Azo. quòd non ſequitur ipſe foret habiturus etiam ſi non eſſet hęres, ergo in quartã non debet imputare nam & prælegata foret habiturus etiam ſi non eſſet hæres quod patet: quia poteſt repudiare partem ſuam hæredi. & retinere prælegatum. l. qui filiabus. §. fi. cũ l. ſe. ff. de leg. j. & tamen hæreditaria portio prælegati bene cõputat: vt d. l. in quartam. §. j. Item quartò opp. in ver. [Item qualiter.] quòd etiã de hæreditaria portione non computet niſi quartam partem: quia illa cadit in fideicõ. vniuerſal. vt l. in fideicommiſſariam. §. fi. ff. ad treb. & ideo tres quartæ de illa portione veniant reſtituendæ: & vna quarta retinenda vt ibi tamen dicit q̃ ſatis reſtituũtur illæ tres quartæ. ſi etiã illæ retineantur pro quarta treb. quia tantũdem dimittit pro alijs rebus. Certè nõ eſt verũ q̃ illa hæreditaria portio cadat in fideicommiſſum: imo nihil de ipſo fundo caderet patri, etiam non adita hęreditate donatio eſt confirmata: & ſic filius habet fundũ ex contractu inter viuos, nõ ex vlt. vol. ex qua non poſſet habere niſi adita hæreditate, & ideo Dy. per illã l. ſequẽs quæſtio. reprobat iſtã lec. Azo. et Gul. de cu. fortificat reprobationẽ: quia cũ fundus non percipiat ex vlt. volũ. ſed ex cõtractu inter viuos: licet morte confirmato, nihil de ipſo deberet in quartã cõputari text. eſt in l. pater filiam. in prin. ff. ad l. fal. vbi habet q̃ in quartã treb. nõ computat id quod extra vltimã voluntatem capitur ex cõtractu inter viuos. & iſta lec. Azo. vult q̃ cõputet hæreditaria portio. Item fortificat: quia tunc non eſſet dare hæreditariã portionẽ & miratur de Azo. ſtatim enim in puncto mortis ſeparatur dñiũ iſtius fundi ab hęreditate & applicatur filio, vñ nõ eſt dare momentum in quo dominiũ huius fundi fuerit in hæreditate, ergo nõ eſt in eo dare hæreditariã portionẽ eodẽ ergo momẽto quo incipit eſſe hæreditas, dominiũ fundi applicat filio & iſta eſt ratio inconuincibilis, & confundẽs lec. Azo. ideo tene lec. antiquorũ. quã defende à contrarijs vt dictum fuit ſuper illa. Vltimò glo. oppo. & iſta oppo. concernit quãlibet lecturã q̃ datum gratia condi. implẽ. nõ computetur in treb. per l. iubemus. in prin. j. ad treb. Gloſ. dicit quòd hodie per illam l. corrigitur. Vel melius. dic q̃ ibi loquitur in fructibus qui percipiuntur poſt mortẽ: & ſic non ſunt hæreditarij: vt l. qũ his verbis. ff. de leg. iij. nec percipiunt expreſſo iudicio teſtatoris in eo verò quod dat gratia condi. implen. aut loquimur an computetur in tre. & eſt dicendũ q̃ ſic ſi eſt remãſurũ penes eũ. vt l. acceptis. ff. ad l. fal. aut quærimus an computetur in legitimã iure naturæ & olim computabatur. vt l. Papi. §. ſi conditioni. ff. de inoffi. teſt. hodie non. vt l. ſcimus. §. repletionem. ſ. eo. tit. & ideo nec in trebelianicam hodie cõputaretur ſi teneremus q̃ vna quarta tantùm detrahatur vt dixi ſuper prima glo. in prima opi. Vltimò tenendo hic Azo. Bar. in l. in quartam. ff. ad l. fal. ſuper illo articulo quæ debeant in legitimam iure naturæ computari dicit quod illa quæ capiuntur ex contractu inter viuos à patre: ſi quidem ex donatione ob cauſam, puta dotis, vel donationis propter nuptias illa computãtur. vt l. quoniam nouella. ſ. de inoff. teſta. Si verò ex donatione ſimplici debet diſtinguian illa donatio à principio fuerit valida quia facta filio emancipato, vel filio in poteſtate propter merita & illa nõ imputatur niſi fuerit expreſsè dictum. vt l. ſi quando. §. fi. ſ. de inoffi. teſt. & ita lecit Accurſius quando emãcipauit do. Franciſcum filium ſuũ. Aut illa donatio non valuit à principio: ſed patris morte fuit confirmata: & tunc dicit quod computatur: etiam ſi nõ fuerit dictum caſus eſt in iſta l. ſecundum lec. Azo. tamen iſta l. non loquitur, de legitima: ſed quia illa computatur in legitimam ex quo vna tantũ detrahitur & ſatis videtur hoc probari hic. ſed (vt ſ. dixi) lec. Azo. non poteſt ſubſtineri an tamen dictum ſit verum in ſe, videtur quod ſic per l. ſi mortis. ff. de inoffi. teſt. tamẽ vbi dicitur quòd fuit expreſſe dictum vnde videtur indiſtinctè dicendum quòd non, niſi dictum fuerit per illam l. etiam ſi fuerit fraudida. & per hoc l. illud. j. de colla. & quod ibi no. in gl. duæ incipit. quę ergo ſunt regulæ ibi dum dicit quædam enim data conferuntur quæ in quartam minimè computantur: vt donatio ſimplex, quę confertur quandoq; &c. ſubaudi vbi fuit expreſsè dictũ & ſen per dubitaui de iſto dicto Bar. non ſunt alia. Laudetur deus de ſiamo inſiti de quæſto pelago.

LEX XXV.

EX cauſa. † Qui non vult ſuccedere, non cogitur conferre. h. d. cõcordat l. fi. de colla. do. & intellígo iſtam l. in his quæ deberent cõferri ſi non repudiaſſet, vt eſt dos, & dona. cau. mor. & etiam donatio ſimplex facta emancipato. vt l. vt liberis. in fin. j. de colla. verò non erat emancipatus tunc donatio ſimplex facta per patrem filio non veniret conſideranda, imò illius filij eſſet propria etiam ſi eſſet hæres patris. vt ſ. eod. l. filiæ. & multò magis fuiſſet facta per alium extraneum quia eſſet aduentitia: & aduentitia non conferuntur. vt l. fi. j. de colla.

2 ☞ *Pater an poſſit teſtari ſine ſolennitate in alijs teſtamentis requiſita, inter liberos naturales natos ex concubina, quibus poteſt relinquere quicquid vult, ſi non extant legitimi & naturales?*

Quid ſi eſſent ſpurij?

3 *Emancipati quòd largè poſſint dici ſui hæredes teſtatoris, & quid de illis qui non ſunt in poteſtate, nec emancipati, ut in hæreditate materna?*

4 *Ad probandum indicium requiruntur duo teſtes.*

Si pater teſtatur inter liberos in ſcriptis manu ſolemniter, an requiratur eius ſubſcriptio, vel omnium liberorum?

LEX XXVI.

1 INter omnes. † Voluntas patris etiã minus ſolennis inter liberos eſt iuſta: ſecus quo ad extraneos. h. d. Bar. & loquitur non ſolum de patre, vel aſcẽdentibus per lineam maternã: vt habeãt priuilegiũ teſtandi inter liberos prout volunt ſine ſolennitate in alijs teſtamẽtis requiſita: & ſic coram duobus teſtibus.

2 † Quid autẽ in patre teſtãte inter liberos naturales natos ex concubina, quibus poteſt relinquere quicquid vult, ſi nõ extant legitimi & naturales. vt in aut. licet. j. de natu. lib. tenuit ſpe. idem eſſe in ti. de inſtr. edi. §. compendioſè. ver. quòd ſi pater. arg. in l. naturalib. ff. de confir. tu. & l. humanitatis. j. de impu. & alijs libertis. Sed ſi eſſent ſpurij non nati ex concubina tũc ſecus in patre, qui nihil poteſt eis relinquere: ſed in matre quatenus relinquere poteſt eſſet idem quod dic vt in l. ſi qua illuſtris. j. ad orfic. & ibi vide quod no. Bal. & etiã hic tãgit. † In tex. ibi. [hæredes ſuos.] Not. q̃ largè loquendo etiam emancipati poſſunt dici ſui hæredes: & etiam illi qui nec ſunt in poteſtate, nec emancipati vt in hæreditate materna: licet propriè loquendo non niſi exiſtentes

3 in poteſtate tempore mortis l. in ſuis. de liber. & poſthu. In tex.

ſibi.[ceptum neque impletum.]ſcilicet quo ad ſolennitatem.tamen quo ad voluntatem bene erat impletum aliàs etiam inter liberos voluntas imperfecta ſeruanda non eſſet.vt no.ff.de teſta.l. ſi ve qui.& de le.iij.l.fideicommiſſa.§.fi.ſecundùm Guli. & Bal.

4 †Vltimò no.hîc vnã gl.quæ incipit[dum tamen.]quam Bar.reputat ſingularem.quia vult ꝙ ad probadũ iudicium requirãtur duo teſtes:vnde dicit ipſe ꝙ licet vnus teſtis deponẽs de veritate facti per ſenſum corporeũ faciat indiciũ,imò plus quam indiciũ,ſcilicet ſemiplenã probationẽ:ſi tamẽ nõ deponit de veritate facti,licet de aliquo indicio,nõ ſufficit vnus teſtis:ſed requiruntur duo vnde ſi volo ꝓbare fugã,q̃ facit indiciũ ad torturã, non ſufficit vnus teſtis:ſed requiruntur duo.Tene mẽti ſingulariter ſecũdũ eũ.Item ſcias ꝙ quædam auth.quæ eſt hîc.& pars cuiuſdã alterius quæ eſt j.de teſta.auth.ꝙ ſine.habent locum quando non extant duo teſtes qui deponant de volũtate patris: quia nõ fuerunt præſentes:ſed reperitur quædam ſcriptura facta manu alterius quã patris,in qua diſponitur voluntas patris:nã ei nõ ſtaret niſi habeat ſubſcriptionem patris,vt l.omniũ liberorũ,& hoc dicunt in iſta auth.quæ tamen ſubſcriptio non requireretur ſi tota eſſet ſcripta manu patris cum quibuſdam aliis quæ requiruntur.vt in illa auth.quod ſine.ita quod non negatur ſcriptura.

Communi diuidundo. *Rubrica.*

1 *☞Si habeo rem communem tecum pro indiuiſo,potes alienare partem tuam me irrequiſito,licet,ſim frater tuus*

1 *Quid ſi conſuetudo locorum inducat,quòd ſi cõſanguineus uel ſocius meus alienet,debeat me requirere?*

4 *Iudicium diuiſorium debet intentari contra nouum dominum,qui rem tenet & poſſidet*

1 *Concluſio libelli in iudicio diuiſorio.*

6 *Per iudicium diuiſorium non fit res litigioſa niſi poſt litem conteſtatam,& quid ſi agatur rei uendicatione?*

7 *Per donationem factam in potentiorem,an alienans teneatur ad intereſſe, & an inſpiciatur an ſit lis conteſtata?*

1 *Vnus litigioſi non afficit rem,quominus poſſit alienari cum conſenſu partis aduerſæ, ſed ſolum quando ſine conſenſu.*

9 *An poſt litem conteſtatam poterit ſocius pignorare partem ſuam?*

LEX. I.

Frater tuus. †Hæc actio datur cõtra ſingularẽ ſucceſſorem,& in ea venit adiudicatio:vel diuiſio ſecundũ quam cõmodius fieri poteſt.& poſt lit.conteſt.impedit alienationem fieri.h.d.in hoc vltimo. not.& con-
1 tinet quatuor dicta.Secundũ ibi.[ſed aduerſus.]Tertiũ ibi: [& in actione.]Quartũ ibi.[hoc videlicet.]†Ex primo dicto no. ꝙ ſi habeo rem cõmunem tecum ꝓ indiuiſo, potes alienare partẽ
3 tuã me irrequiſito:licet ſim frater tuus.†Statuta verò & conſuetudines locorũ inducunt contrarium.ꝙ ſi conſanguineus vel ſocius meus alienet,debeat me requirere:aliàs poſſum retractare venditionem infra certum tempus.de quo no.infra eo.l. pe. per
4 Cy.& in add..Spe.de emp.& ven.§.nunc videndũ.†Ex ſecundo dicto no.ꝙ iudicium diuiſorium debet intentari cõtra nouũ dominum qui rem tenet & poſſidet.quia cum illo qui habet rẽ communẽ.nõ cũ veteri domino qui ſuã partẽ alienauit:hoc eſt verum ſi antiquus ſocius vendidit,& tradidit,& ſic trãſtulit dominium,poſſum intentare iudicium diuiſorium contra eum: qa cũ ipſo rem cõem,& diuiſio quę cum eo fiet,vel adiudicatio ꝓiudicabit emptori.vt teneat eã ſeruare:etiã ſi non fuerit ad hoc cautus.vt eſt caſus no.in l.Iulia §.idem cellius.ff.de act.emp.Ex tertia parte not.duo.primò dum dicit parte prætij.non autem dicit pretio partis.nam glo.dicit ꝙ per hoc hoc debet æſtimari tota res:non autem pars quælibet de per ſe:& eſt vtilitas:quia maior fiet æſtimatio de vtraque parte ſimul iuncta:quam de quilibet de per ſe.Primo enim caſu poterit valere.c.& tñ neutra partium ab altera ſeparata valeret.l.ſed.xl.pone ergo ꝙ eſtimat tota ſimul centum:& ego ſum paratus dare tibi dimidiã partẽ iſtius pretij.& ſic quinquaginta pro tua parte:tu aũt non vis dare mihi de mea niſi.xl.quia vis ꝙ quælibet pars conſideretur de per ſe: certè ego vincã te: & ſic adiudicabitur mihi dari pro quinqua-
5 ginta.& econuerſo adiudicaretur tibi ſi plus offerres.†Secundò colligie ex iſta parte cõcluſionem libelli in iudicio diuiſorio: qa debet quis petere fundum certis portionibus diuidi:vel ſi commodè diuidi non poſſit,alteri adiudicari ſoluta parte prætij ſecũdũ Bar poſt Gul.de hoc.j.eo.l.ad officium:quando autem diuiditur certis regiõibus de vno fundo fiũt plures:vt l.ſi quis duas. §.ij.vel.iij.ff.communia prædio.& l.plànè in fi.la prima.ff.de le.

6 † Ex vltima parte no.alia duo:primò ꝙ per iudicium diuiſoriũ non fit res litigioſa:niſi poſt lit.conteſt.& hoc ideo qa in eo principaliter non tractatur de dominio:quia non reuocatur hoc iudicium:ſed ſolum de diuidendo:qñ aũt tractatur de dñio: vt cũ agitur rei ven.tunc res efficitur litigioſa per ſolam conuentionẽ: vt j.de litigioſis.l.ij.cum auth.ibi poſita.dummodo citatio peruenerit ad citatũ:& in ea exprimatur cuſaa.vt in cle.j.vt lite pendẽte.per quã illa auth.declaratur.quidam dicunt ꝙ per iudiciũ diuiſoriũ,ĩ quo tractat de dñio,etiã poſt lit.cõteſt.res nõ dr̃ litigioſa:nec impedit alienatio:ſed ſolũ ne fiat præiudiciũ alteri ſocio. vt cogatur ꝓ diuiſione fienda ſequi aliũ poſſeſſorẽ,vel rociũ. ſecũdũ Gui.de cu.& Cy.in addi.iſtam partẽ prædictã in diuiſorio iudicio rei ſingularis.vt erat hîc.ſed in diuiſorio vniuerſali,vt in iudicio fami.ercíſ.inducit vitiũ litigioſi per ſolã motionẽ cõtrouerſiæ.ſicut ꝓpeti.hære.cuius naturã ſequit vt l.diuus. ff. de peti.hære.& hoc tenet hîc glo.In actione aũt perſonali quia non agit de dominio:nec de diuiſione rei ratione dominij, nõ efficit res litigioſa quãtũ ad impediẽdũ trãſlationẽ dñij etiã poſt litẽ cõteſt.licet ipſa actio bñ efficiat litigioſa.vt poſtq̃ eſt intẽtata, nõ
7 poſsit alteri cedi:vt not.in l.j.& ij.ſ.ne lic. potẽ.† Itẽ prædicta qñ quęritur an impediatur translatio dominij:ſed ſi quærit an alienãs teneret ad intereſſe ꝓpter alienationẽ factã in potẽtiorem, nõ eſt attẽdẽda lit.cõteſt.ne motio controuerſiæ: ſed ſolũ dolus alienatis:an alienauerit vt conditionẽ aduerſarij faceret deteriorẽ alienando in potẽtiorẽ vel nõ:ad ꝙ ſufficit etiã timor litis mo-
8 uendæ:licet nõ ſit mota:vt in titu.de alie.iudi.† Vltimò nota. in fi.ſecundũ Bal.dum dicit.[cęteris eiuſdẽ rei dominis non cõſentiẽtibus:]ꝙ vitiũ litigioſi nõ afficit rẽ,quominus poſsit alienari de conſenſu partis aduerſæ:ſed ſolũ qñ ſine cõſenſu:& pro eo ꝙ dixi ſ.vide ꝙ no.Inn.in c.cũ.M.ferrarienſis.circa fi.de cõſti.vbi dicit ꝙ ſi Papa mãdat capitulo,vt mihi cõferat prębẽdã:& cũ petijſſem à capitulo ꝙ mihi cõferret,cõtulit alteri:valet collatio:qa præbẽda nõ erat affecta vitio litigioſi:qa nõ dixi eã meã:ſed mihi debitã:& ſic egi potius perſonali quam reali:ſed ſi Papa mihi contulit.& ego petij me recipi,& declarari rem ad me pertinere licet collatio mihi facta eſſet nulla:tamẽ quia ſic agendo potius egi reali quã perſonali:ſi capitulum eã contulit alteri, non valet collatio:licet habuerit poteſtatem conferendi: quia erat affecta vitio litigioſi.& ſic potero ipſam iterum impetrare.taliter ꝙ va-
9 leat impetratio.Or.ſufficiant iſta.habetis bona & notabilia.† Vltimò quærit gl.ſi.an poſt litem conteſtatam poterit ſocius pignorare partẽ ſuam?& dicit fortè ꝙ non.Sed contra in auth.de lit.§. & hoc.dicit gl.ꝙ vitium litigioſi impedit trãslationem dominij, non pignorationem.vt ibi,ſed hîc non erat vitium litigioſi:quia non erat quæſtio de dominio:ſed de diuiſione. Certè maius eſt impedimentum vitij litigioſi:quia impedit alienari poſt citationem:quàm prohibitio iſtius.l.qui non impedit niſi poſt litem cõteſt.ideo dic ꝙ vtroq; caſu ſicut prohibetur translatio dominij ita & pignoratio:ſed vult dicere ꝙ quando non agitur de dominio:ſed agitur de hypotheca:quia non dico rem quam poſsides eſſe meam:ſed mihi obligatam:licet hypothecaria ſit realis actio non tamen inducit vitium litigioſi. ſicut nec perſonalis.in qua non agitur de dominio:ſed de obligatione perſonæ. & ita tenet hîc Cy.Non ſunt alia &c.

2 *☞Peruerſio ordinis de uno iudicio ad aliud,non reddit proceſſum nullum. ſed peruerſio ordinis in eodem iudicio bene redderet proceſſum nullum.*

3 *Si ego contra fideiuſſorem,uel pignorum poſſeſſorem,non excuſſo principali debitore,ſi non fuit appoſita exceptio,an proceſſus ſit nullus?*

4 *Quando unus ex ſocijs poſſidet totam rem communem, & negat alterum eſſe ſocium, agendum eſt prius petitorio. & declarandum eſt ipſum eſſe ſocium,& quid ſi ambo poſſiderent?*

5 *Sicut contra ſocium qui alienauit partem ſuam,non tamen tradidit, poteſt iſtud iudicium moueri,& quod actum fuerit cum eo debebit emptor habere ratum:an ita etiam ſi tãtum obligauit,poſſit iſtud iudicium intentari contra creditorem, & debitor debeat habere ratum.*

LEX. II.

Si probatum. † Vnus ex ſocijs habentibus rẽ communem pro indiuiſo, non poteſt partem ſocij obligare:& ſi contra fecerit, probato quòd alter habebat partem:ſi hoc negẽ, poterit iudiciũ diuiſoriũ intentari cõtra creditorẽ.& ꝙ cũ eo geſtũ fuerit,

a ¶ Peruersio ordinis. Adde gl. summæ. ij. q.j. & ibi Archid. & dñs Spec.ti.de cã po. & pprie.§.j.ver.qd si primò. Pe.de anch.in c.fi.in vlti.colũ. de re iud.lib.vj. Abb. in c. exhibita in v.colũ. de iudicijs. Ioã.de imol. in c. ab excõicato.in ij.col.de reser. Bal.& Sali.in l.platã. C.de fen Bal.in l.j.ij.col.C. de appel. Pet.de ane. cõsi.clxxxviij.incip. in auxiliũ veritatis. Et an vitiet libellũ. vide per bar.in l.j.C. de exec. rei iudi.& in l. si cũ nulla. ff. de re iu.p Bal. & Io. de Imol. in §. quibus.in proœ.C. Bal.in l.con uenticulã in pe.colũ. 2 C.de epi. et cle.Ang. a in l.gallus.in §.j.ff.de lib.& posth. Abb.in c.j.de lit.cõtest. & in c.olim.de censi.

debebit ratũ haberi p debitorẽ quẽ sibi obligauit.h.d. Et differt à l.præce.in princ.quia ibi dedit,hic obligauit & tradidit. Itẽ ibi vẽdidit partẽ suã tm̃: & sic nõ retractaẽ vẽditio hic obligauit totã rẽ: & sic ẽt partẽ socij. vnde nõ valet p illa parte, & retractaẽ quatenus de facto p̃cessit. Itẽ ibi singularis successor.i.emptor non negabat alterũ habere partẽ: & sic non erat necessariũ nisi iudiciũ diuisoriũ hic negabat: & sic est necessariũ per prius iudiciũ petitoriũ, in quo petat alter declarari se partẽ habere iure dominij: quo facto peruenietur ad diuisoriũ: aliàs si prius ageret diuisorio obstaret exceptio ne fiat præiudiciũ iudicio p̃prietatis. vt l. fundi. & l. fundũ. ff. de excep. dicit hic tñ gl. notabiliter q̃ si ista exceptio nõ fuit opposita, procederet iudiciũ diuisoriũ p l. si mãcipiũ. §. si cõi diui. ff. de euic. † Ex qua no. q̃ puersio ordinis' de vno iudicio ad aliud nõ reddit p̃cessum nullũ. facit l.j.j. de app. Sed puersio ordinis in eodẽ iudicio bene redderet p̃cessum nullũ. vt l. prolatã. j. de sen. Intellige tñ glo. in iudicio diuisorio intentato nõ præcedẽte petitorio si negetur dominũ habere partẽ, debeat

5 hoc liquidare aliàs nõ obtineret snĩam. † Et pro hoc determinat Bar. & semper allegaẽ q̃ si ago cõtra fideiussorem, vel pignorũ possessorẽ, nõ excusso principali debitore quod fieri non debet. vt in aut. de fideiuss. §. sed neq̃. si nõ fuit opposita exceptio: processus nõ est nullus: tamẽ si volo obtinere snĩam, debeo facere fieri executionẽ in hoc iudicio: aliàs eã nõ obtinerẽ. Tene mẽti. Nec ob. l. non põt videri. ff. de iudi. qa hic' superuenit facultas agendi post lit. cõtest. ex causa de præterito. qd' sufficit ad snĩam

4 obtinẽdã. vt l. si rẽ. §. fi. ff. de pig. actt. secus si ex causa superueniẽte post lit. cõte. vt d. l. nõ põt videri. veniamus ad casum. † No. ergo ex prima parte. q̃ qñ vnus de socijs possidet totã rem communem: & negat alterũ esse iociũ agendũ est prius petitorio, & declarãdũ est ip̃m fore iociũ si verò ambo possiderẽt, licet alter negaret illũ fore iociũ, nõ expediret per prius ventilari iudiciũ petitoriũ: quia p̃sumerẽtur ambo dñi ieu socij: sicut ambo possident. vt l.j. cũ ibi no. ff. fami. erci. Idẽ si vnus possideret: & nõ negaret alterũ fore iociũ: vt l. p̃cedẽ. rñ. respõ. sed ex quo in iudicio petitorio aduersarius cõdẽnatur ad restitutionẽ partis cũ fructibus, ad qd est necessariũ aliud iudiciũ diuisorium. Rñdeo q̃ illa snĩa intelligit̃ de parte p indiuiso: & hoc nõ sufficit agẽti, si vult

5 recedere ab actiõe, & habere partẽ pro diuiso. † Itẽ no. ex secũda parte q̃ sicut cõtra iociũ q̃ alienauit partẽ suã, nõ tm̃ tradidit, põt istud iudiciũ moueri & qd' actũ fuerit cũ eo, debebit ratũ haberi per emptorẽ: vt l. iul. §. Idẽ Celsus. ff. de act. emp. Ita si obligauit tm̃: & sic remãsit res cõis, cũ nihilominus possit istud iudiciũ intentari cũ creditore cũ quo est res cõis, & agetur cũ eo, debebit ratũ haberi per debitorẽ. Bal. intelligit hoc verũ si ille debitor sciuit iudiciũ motũ, sed nõ fuerit citatus per l. fin. ff. de re iudi. & per c. quãuis. eo. ti. Nã ad ipsum pertinebat principaliter defensio rei, si prætẽdebat se solũ dñm. ideo si sciuit, & passus est, sibi præiudicat sed in casu l. iul. §. Idẽ Celsus. non requiritq̃ emptor sciuerit, nec q̃ citatus fuerit: quia res non erat communis cũ eo, si traditio non interruenerat. & sic ad eum nõ pertinebat principaliter defensio: sed ad venditorem.

1 ¶ Diuisio debet fieri officio iudicis: & quid seruetur de consuetudine?
2 Index delegatus contra vnum, non potest uti iurisdi. contra alterum.
4 Quòd contra singulos singuli libelli sint dandi, & quid si haberes res communes cum pluribus?
5 Forme libelli in hoc iudicio.
6 Si habeo rem communem tecum, quæ non potest congruè diuidi, & sic est adiudicanda alteri nostrum, & ille est condemnatus ad dandam partem pretij alteri si illa res ponitur ad incantum. & ego offero centum, nec reperitur qui plus offerat res tamen valet plus: tu autem es pauper, & non potes offerre illud quòd valet, an possis petere quod alius emat pro eo quod valet, & diuidatur pretium?
7 Si consuetudo est quòd uenditio facta per unum ex propinquis uel uicinis possit retractari per alterum, offerendo idem pretium, si alter non uult retractare pro se nec offerre, an possit ius suum retractandi alteri cedere?

LEX III.

1 AD officium. † In hoc iudicio veniũt ea tantũ quæ sunt cõmunia cũ eo contra quẽ agit̃ non quæ sunt cõmunia cũ alio & per iudicẽ nenda est diuisio certis regionibus, vel adiudicationibus. Itẽ ad licitationẽ põt alter ex socijs extraneũ submittere, si ipse nõ sufficit ad soluendũ cõgruam æstimationẽ. li. d. In prima parte impetrasti iudicẽ delegatũ cõtra fratrẽ tuũ super diuisione bonorũ, q̃ remanserant cõia inter vos, de quibus ille q̃dã alienauerat: & in libello porrecto cõtra fratrẽ petebas diuidi etiã bona alienata, dicit̃ q̃ iste iudex delegatus cõtra fratrẽ nõ põt diuidere illa bona alienata: qa diuisio illorũ debet fieri cũ illis cũ quibus sunt nũc cõia, nõ cũ fratre cũ quo fuerũt olim cõia, & nũc non sunt: & sic cõtra illos possessores impetrandus est alius iudex: &

2 dãdus est alius libellus. † No. ergo primò in verbo. [ad officiũ.] q̃ diuisio debet fieri officio iudi. vt insti. de offi. iudi. §. si familiæ. & §. eodẽ. Cõsuetudo tm̃ est q̃ vnus de habentibus bona cõia si nõ negaẽ cõmunio, diuidat: & alter capiat partẽ, & si in hoc cõueniũt bene quidem & ista cõsuetudo p̃baẽ etiã p l. ñ. j. de mett. circa fi. li. xij. si non conueniãt, iudex habet se interponere, & iungere alteri eorum (vt sibi videbitur) q̃ partẽ faciat. & alteram p̃iat arg. in l. in copulãdis. j. de nup. Alij dicunt quod si sunt duo fratres maior habeat diuidere, et minor habeat capere. Bar. dicit in l. j. de his qui se deferunt: & l. ñ. quando & quibus quarta pars debe. q̃ hoc nõ reperitur iure cautũ & si nõ probaretur consuetudo, & nõ cõcordarẽt, in hoc esset recurrẽdũ ad officiũ iudicis.

3 † Secundò no. q̃ iudex delegatus cõtra vnũ, nõ põt vti iurisdi. contra alterũ sed cõtrà. ff. de quibus rebus ad eũdẽ iudi. exẽ. Sed ibi qñ plures res essent cões inter plures nã si habeo rẽ cõmunẽ cũ pluribus, possum eosdẽ conuenire: & etiã debeo corã vno & eodẽ iudice. Sed si habeo vnã rem communẽ cũ vno, & aliã cũ altero, nõ habet locũ ille ti. vt hic: vel hoc in iudice delegato eius iurisd. non extendit̃ vltra personas expressas in rescripto vt in

4 c. P. & G. de offi. dele. Secus si ordinario de q̃ loquit̃ ille tit. † Ite no. qd' cõtra singulos singuli libelli sunt dãdi: & videt q̃ nõ possim cõuenire plures in eodẽ libello: hoc est verũ super diuersis rebus vel causis: & ita erat hic q̃ qlibet possidebat diuersas res sed si haberẽ res cões cũ pluribus: & simul possidebamus, possum dare vnũ libellũ cõtra oẽs, nec p̃nt mihi dicere da libellum contra quẽlibet nostrum: vt no. in Spe. de libelli. conce. §. fi. ver. sed pone. P. agit rei vẽdicatione cõtra quatuor. vbi oĩno vide: qd' no. Bar. ĩ l. supra inter. §. Calsius. ff. de aqua plu. arc. & l. edi.

5 §. de edendo. in primo genere cumulationis. † Itẽ no. secundum Bar. in ver. [discedi placeat.] qualiter debet cõcipi narratio libelli in hoc iudicio, qa debet dicere se habere rẽ cõmunẽ cũ talia q̃ sibi nõ placet, nec expedit amplius esse in cõmunione. Quali-

6 autẽ sit concludendũ, dic vt s. e. l. j. & ibi tetigi. † Vltimò no. singulariter in fi. huius l. q̃ si habeo rẽ cõmunẽ tecũ, quæ nõ possit cõgrue diuidi & sic est adiudicãda alteri nostrũ, et vnus est condemnatus ad dandã partẽ prætij alteri si illa res ponit̃ ad incantũ, & ego offero centũ, nec reperit̃ q̃ plus offerat in licitatione, tamen valet plus, & hoc põt probari. Tu aũt es paup & nõ potes offerre illud qd' valet: vt des mihi partẽ illius: sed dicis ego reperiam vnum qui dabit quantũ valet puta supra l. & sum contentus q̃ illi vẽdat, & tu habeas partẽ dimidiã: & ego alterã dimidiã, ego aũt recuso admittere tertiũ sed dico q̃ vel offeras tu quãtũ tu dicis q̃ valet, et des mihi partẽ dimidiã vel si nõ vis, aut nõ potes, adiudicet mihi p quantitate quã ego offero q̃ certè his duobus cõcurrẽtibus. q̃ ego nõ offerã cõdignũ prætiũ: & tu es impotens ad illud offerendũ, potes submittere tertiũ emptorem: sed alterum istorũ deficiẽte secus scdm Guli. q̃ dicit illud verbũ [maxime] quod ponit̃ in tex. abũdat. Si ergo offerrẽ iustũ p̃tiũ scdm cõem æstimationẽ, licet tu esses impotẽs ad offerẽdũ, nõ debes audiri volẽs submittere tertium, qui offerat vltra cõdignã æstimationẽ quia hoc posset fieri malitiosè q̃ submitteres inimicũ meũ, q̃ ad diſplicendũ mihi nõ curaret plus cõdigno offerre: et eodẽ modo tu esses potẽs ad offerendũ condignũ & velles submittere tertium plus offerentẽ, nõ deberes audiri eadẽ rõne secũdũ Guil. & Bal. si aũt ille tertius nõ submittatur ab aliquo nostrũ, sed à seipso veniat, & plus offerat: non debet audiri secundũ eosdẽ. ar. in l. fi. eodẽ mo. ff. de testa. tuto. & de iure dotiũ. l. cum in fundo. §. si fundus.

7 † Et predicta inducit Cy. si consuetudo est quòd venditio facta per vnũ ex propinquis vel vicinis possit retractari per alterum, offerendo

offerẽdo idẽ prætium, ſi alter nõ vult retractare ꝓ ſe: nec offerẽs vult iura ſuum retractã di alteri cedere: an hoc poſsit? & determinat ꝙ nõ: ꝙ videtur debere intelligi quando alteri penitus extraneo, non propinquo: nec vicino. ꝙ ceſſat ratio ſtatim in illo & adde ꝙ no. in ſimili in l. ij. infra de reſcin. ve. & ꝙ ibi per Bal. in ſi. antepen. col. & in addi. Spe. de emptio, & ven. §. nunc dicẽdum. in vi. addi. mag. circa fin. Non ſunt alia.

1 ¶ Diuiſio ſi non poteſt probari per inſtrumentum, nec per teſtes, ſed poteſt probari ꝙ per longum tempus illi qui habebant bona communia poſſederunt ea pro diuiſo, an ex hoc præſumatur & probetur diuiſio?

1 Ex poſſeſſione rei per longum tempus, an præſumatur emptio?

LEX. IIII.

SImaior. †Diuiſio facta inter fratres debet haberi rata: licet non interuenerit ſcriptura. niſi bñficio reſtitutionis reſcindatur. Item nõ diuiſa debẽt diuidi: ꝙ in hoc iudicio debet haberi rõ culpæ: & etiã fructuum per alterum ex ſocijs perceptorum. h. d. In tex. ibi. [ſta ritũ finitis cõuenit.] ſubaudi etiam ſi in aliquo fuerit ſoror tua læſa poſtq̃ enim erat maior, nõ poterat petere reſtitutionẽ. aliàs ſecus. vt ſequitur: & hoc niſi dolo tuo, vel niſi enormiter eſſet læſa, puta vltra dimidiam iuſtæ æſtimationis. vt infra titu. j. l. iij. In tex ibi. [præſes prouinciæ æſtimabit.] quia ſi erat modica læſio, non concederet reſtitutionẽ. vt ff. de reſti. in integ. l. ſcio. ſi nõ modica, ſũ non enormis. vel interuenit dolus. ſecus. vt dixi. In tex. ibi. [diuiſionẽ fieri prouidebit.] No. ꝙ licet iſtud iudicium communi diuidundo ſit ſemel intentatum pro vna re, poteſt poſtea intentari pro alia. non ſic in iudicio fa. er. ꝙ eſt vniuerſale: quia ſi ſemel fuerit intentatum. licet non omnes res fuerint diuiſæ: pro illis tamen amplius non intentatur: ꝙ dic vt plenè no. in l. j. ſ. tit. j.

1 †Quærit gl. notabiliter de duobus primò. quid ſi nõ poteſt probari diuiſio per inſtrumẽtũ, nec per teſtes, ſed bene poteſt ꝓbari ꝙ per lõgũ tẽpus illi qui habebant bona cõia poſsederunt ea ꝓ diuiſo. ga vnus poſſedit aliquas res ſolus, alter aliàs res. & onera ꝓdiuiſo ſubierũt: an ex hoc præſumat & ꝓbet diuiſio ſi allegetur: & ꝙ diuiſerint illo modo? glo. ſingul'r dicit ꝙ ſic: ꝓ qua bñ facit. l. filius. ſ. de peti. hẽre. & l. ꝙ in aliena. §. j. ff. de acqui. hẽre. Dicit Bal. hoc eſſe verũ ſi portiõ aliter poſſederunt: ita ꝙ inter iſtas res inæqualitas. vel propriè; vt in fi. huius. l. ſed ſi eſſet inæqualitas: res quas ego poſſedi valebãt lõgè plus quã illæ quas tu poſſe dimiſi nõ præſumeret illa diuiſio: & ſic poſſes petere ꝙ diuidãtur

1 æqualiter ꝓ finẽ huius. l. † Itẽ quærit gl. ꝙd in dño, ſi poſſedi ſti rẽ meã lõgo tẽpore me ſciẽte & patiente. nunc volo agere rei vẽditis illã rẽ à me emiſſe, & nõ probas aliter quã ex dicta poſſeſſione ſciẽtia & patientia mea: an iſta vẽditio per hoc ꝓbet? gl. tenet ꝙ ſic. Doc. tenent cõtrariũ: quia ꝙ dictũ eſt in præcedenti qõne procedit ꝓpter modicũ præiudiciũ ꝙ reſultat ex præſumpta diuiſione ſi æqualiter poſſederũt: ſed hoc eſſet magnũ præiudiciũ: ſi per iſtũ modũ perderẽ dominiũ. & ſic ſcientia & patiẽtia mea nec operat conſenſum, nec præſumptionem tituli aliàs rarò haberet locũ. l. nullo. ſ. de rei. vẽ. nec ob. l. cũ de in rẽ verſo. ff. de vſuris. vbi etiã in his q̃ ſunt magni p̃iudicij præſumit titulus cã allegata ex diuturna preſtatione. quia aliud eſt ſcire & pati. aliud nihil facere aliud per decennium ſoluere. quia plus ſibi imputatur quod dic vt plenè no. per d. l. cum de in rem verſo.

1 ¶ Eccleſia ſi habet rem communem cum priuato, an poſsit priuatus prouocare ad diuiſionem, & quid ſi habeat rem communem cum alia eccleſia?

LEX. V.

INcommunione. †No gl. quę ponit caſus in quibus qs cõpelitur pſeuerare cõmunione. Dicit Bal. ꝙ inquantũ loquitur de minore, ꝙ non poſsit prouocare ad diuiſionem: procedit. niſi ex iuxta cã. vt ſi habebat ſocium rixoſum: cũ quo expediebat potius diuidere. quam in communione perſiſtere facit. ff. pro ſocio. l. ſi conuenerit. † Item inquantum loquitur de eccleſia, procedit quandò eccleſia haberet rem communem cum priuato: quia priuatus poteſt eam prouocare: ſed ſi haberet rem communem cum alia eccleſia. ne perpetuo habeãt perſiſtere in cõione. quælibet earũ poteſt alteram prouocare arg. eius ꝙ habetur in l. niſi finita. de ture. & ratio diſtra. Non ſunt alia.

Communia utriuſque iudicij tam familiæ &c. *Rubr.*

1 ¶ Si aliqui prohibentur alienare, poterit alter alteri alienare partem ſuam.

3 *Statutum quod vicinus vel conſors poſsit retractare infra annum venditionem factam per vicinum vel conſortẽ ipſo non requiſito, an poterit etiam retractare permutationem?*

4 *Nullum ſimile eſt idem.*
Quòd permutatio ſit nomen generale, & quòd videatur interuenire in quolibet contractu.
Permutatio eſt contractus innominatus, & quod ſimilis ſit emptioni.

5 *Tria in quibus diuiſio habet ſimilitudinem cum contractu emptionis, & duo in quibus differt remiſsiuè.*

6 *Diuiſio præbet cauſam uſucapiendi.*

LEX I.

1 DIuiſionem. †Per iſtam legem videtur ꝙ illi qui prohibentur alienare ſeu vendere, non poſsint etiam inter ſe diuidere. vt ſi ſint plures emphyteutę vnius rei, vel feudatarij. contrarium tamen eſt verũ per l. Iubemus poſt prin. ſ. de ſac. ſan. eccle. ibi. ſed ea prædia diuidere quidem &c. & no. in l. cum hi. §. ſi vnĩ. ff. de tranſac. Item

2 †alter alteri poteſt alienare partem ſuam. quia prohibitio eſt de alienando in extraneos. non autem inter ſe. arg. j. de fideicom. l. voluntas. de lega. iij. l. pater. §. quindecim. & in c. j. de aliena. feudi. pat. & extra de iure patro. c. ex inſinuatione. † Itẽ glo. quæ eſt hic. dum dicit quòd permutatio eſt ſimilis emptioni, videtur ꝙ ſi ſtatutum dicit ꝙ vicinus, vel cõſors poſsit retractare infra annum venditionẽ factã per vicinũ, vel conſortẽ ipſo non requiſito, quod poterit retractare etiã permutationẽ. Contrariũ tamen ſeruatur in quibuſdã locis: quia nõ eſt eadẽ ratio retractandi. ga vẽditio fit pro pecunia habẽda quã quilibet põt ſoluere. ideo debuit requiri vicinus, vel cõſors eius, cuius pecunia tãtũ valebat, quãtũ pecunia extranei: ſed permutatio fit ꝓ habẽda alia ſpecie, quã quilibet ſoluere nõ poterat: ſed ille tantũ qui erat dñs illius. Vnde nõ videtur imputandũ permutanti ſi non requiſiuit vicinum, vel conſortẽ, qui nõ erat dñs illius rei, ſicut dicimus in donatione: quã facere põt prohibitus vẽdere: quia non fit pro habẽda pecunia: ſed ꝓpter affectionẽ quam quis habet ad donatariũ, & non ad aliũ, ſecundũ opi. glo. & no. in l. iij. j. de iure emphy. & vide hic quod no. in addi. Spe. ti. de emp. & vẽ. ver. nũc dicendũ reſtat, ante fi. †Inqãntũ aũt glo. hic dicit ꝙ diuiſio eſt ſimilis per-

4 mutationi. a nõ congruè loquitur. quia nullũ ſimile eſt idẽ. vt no. a in l. quod nerua. ff. depoſiti. & tamẽ diuiſio eſt vera permutatio: quia permutatur portio vnius cũ portione alterius. nã cũ in quolibet ceſpite terræ quilibet habet partẽ pro indiuiſo, quæ nõ põt ad oculũ demõſtrari: vt l. Meuius. §. duobus. de leg. ij. diuidimus iſtud prędium. neceſſariũ eſt dicere ꝙ in parte quę tibi obuenit, vnã partẽ habeas iure tuo à te. alterã habeas à me. & ſic ecõuerſo. vnde portio quã habes à me, permutat cũ portiõe quã habes à te. Itẽ permutatio nõ eſt emptio: ſed ſibi ſimilis. quia permutat vna ſpecies cũ altera ſicut in emptione permutat ſpecies cũ pecunia. Et eodẽ mõ in quolibet cõtractu videt interuenire quædam permutatio. ideo nomẽ eſt gñale. & per cõſequens permutatio ꝓpriè ſumpta quæ eſt de ſpecie ad ſpeciẽ, nõ eſt cõtractus nominatus: ſed innominatus. quia nõ habet nomen ſpeciale: ſed

5 gñale. vt no. j. de rerũ permu. ſuper rub. † Itẽ no. ex glo. tria. in quibus diuiſio habet ſimilitudinẽ cũ cõtractu emptionis. & duo in quibus differt. & ſic iſta ſimilitudo non eſt per omnia: vnde leue eſt argumentum à ſimili. quia raro reperitur aliquid omnino ſi-

6 mile. vt etiam no. in l. fi. ſ. de inof. do. † No. ex glo. ꝙ diuiſio præbet cauſam vſucapiẽdi ideo ſi tu & ego diuidimus inter nos prædium alienum tanquã noſtrũ bonaſi. iſta diuiſio cuilibet noſtrũ præbet titulum: ratione cuius quilibet poteſt præſcribere partem ſuam longo tempore. Sed contra. nam in parte mihi obueniente vna pars traditur mihi tanquam mea, altera tanquam tua. & ecõuerſo. illa ergo pars quæ mihi obuenit tanquam mea, non videtur quòd poſsit per me præſcribi. quia non traditur mihi animo transferendi dominium, cũ putetur eſſe mea. & ideo ſi eſſet tua, & eam trades mihi tanquam meam, non transferes dominium: vt l. iij. §. ſubtilius. ff. de condi. ob cauſam. ergo ſi non eſt tua, ſed aliena, & eam tradis mihi vt meam, non das cauſam vſucapiendi: quia vbi tradens non transfert dominium ſi eſt dominus, nõ transfert vſucapiendi conditionem ſi non eſt dominus. vt l. clauibus. ff. de contrahen. emp. & econuerſo portio quæ euenit tibi

a ¶ Similis permutationi. Adde ꝙ nec in totũ ſimilis eidẽ ſit: qñ alias eſſet idẽ. ſicut nec emptiõi etiã vt habet in principio huiꝰ l. ſed aliqua ex pte tm̃. vñ vtriſq; cõmuniter cõuenit. vt ſi caſibꝰ enumeratis in gl. ff. hic ſup ꝙbo plãcuit. qñ aſs peculiares differẽtias hũt, vt ex ſingulo. diſtinctis titul. colligi poterit.

a ¶ Quia lata die feriata. Adde Sali. in l. si (vt proponis) in j. not. C. quomodo & quando iudex. Spec. in titu. de sen. in §. iuxta versicu. Item q̃ est nulla.

tanquam tua, nõ videt q̃ possit per te præscribi: licet illa quæ euenit tanquã mea possit. quia in illa trãsferre dominium si essem dominus. si ergo dimidia tantũ istius prædij poterit præscribi, non altera. videt verũ in diuisione extraiudiciali: sed in iudiciali quæ fit per iudicem, secus. quia per authoritatem sententiæ si es condemnatus ad restitutionem rei tanquã meæ, & tradis, si nõ est mea, sed tua, transferes dominium. & nõ habet locũ ille. §. subtilius: vt no. in l. Pomponius. §. qui iussu. ff. de acqui. pos. & instit. de iudi. §. fi. eo modo si non est tua, sed aliena transfertur vsucapiendi. condi. De isto articulo tangitur hic plenè per Cy. & Bal. Non sunt alia.

a ☞ *Sentẽtia nulla approbata à ptibus, vadet iure cõtractus seu pacti, & an oriãt actio?*

a *Sentẽtia si est nulla, quia lata die feriata ob necessitatẽ hominũ, & partes ipsam approbauerũt. an per hoc reconualescat, vt valeat iure sentẽtiæ. ac si esset lata die feriata?*

LEX II.

1 ETiam. †Sententia nulla potest de cõsensu partiũ approbari. ad hoc allegatur. nõ tamen per

2 hoc †q̃ valeat tanquam sententia: quia quó ad istum valorem consensus partium nihil operatur. cum sententia valeat iure publico, à quo recipit fomentum. non autẽ iure priuato. vt no. in l. si diuersa. §. de transf. valebit ergo iure cõtractus, seu pacti. vt no. §. qui pro sua iurisd. l. j. Et ideo si quæritur an oriat actio, debet distingui an interuenerit stipulatio, & orit: an simplex pactum, & non oritur: sed bene oritur exceptio ei qui est in possessione: vt l. iurisgentium. §. igitur nuda. ff. de pactis. & tamen si valeret iure sentẽtiæ oriretur indistinctè actio in factũ: vel iudicati. In tex. ibi. [arbitrum]. i. iudicem delegatũ. puta cũ essemus lasci, impetraui iudicem delegatum ab ep̃o. vel cum essemus clerici impetraui à iudice seculari. vnde sicut delegãs nõ habebat iurisdictionẽ inter nos, ita nec delegatus. & sic diuisio facta per eum qui habet vim sentẽtiæ nonvaluit vt §. de peda. iudi. l. j. cũ fuit executioni mãdata, & cuilibet fuit tradita pars sua: si postea diussionem prædictam communi consensu approbauimus: si tu postea velles retractare diuisionẽ, & petere quod iterum diuidatur, haberem exceptionem pacti: si non fuit peruentum ad traditionem, & egovellem agere vt mihi tradatur portio quę mihi obuenit, non possem agere si non interuenit stipulatio: vt l. diuisionis placitum. ff. de pac. & j. eo. l. si inter vos: cũ ibi no. sed si sententia valeret iure sententiæ, bone possem agere ex ea.

3 vt §. dixi. †Sed quæro hic. Ponamus q̃ sentẽtia sit nulla ex eo q̃a

a lata die feriata ob necessitatem hominũ, & partes ipsam approbauerunt: vtrum per hoc reconualescat vt valeat iure sententię, ac si esset lata die non feriata? videtur q̃ sic: quia istum defectum & causam nullitatis potuissemus à principio tollere cõmuni cõsensu, renunciando feriis: vt l. j. ff. de feriis. ergo ex postfacto ratificando reconualescit. argu. ff. de iudi. l. licet. cõtrarium determinant doc. s. Cy. & alij. §. de arbi. l. cũ antea. in fi. quia iste defectus & causa nullitatis prouenit ex iure publico, quod mandat vt tẽpore feriato nõ ꝓcedatur. & licet permittat ius publicum q̃ partes possint huic renunciare à principio, non tamẽ permittit si nõ renunciauerunt, quod possint facere vt sententia quę erat nulla iure publico reconualescat consensu priuato, nõ sic quando iudicium non est nullũ iure publico, licet mihi qui non consensi nõ præiudicet. nã tunc quó ad hoc est in pendenti: licet ex se nõ valeat: & ideo secuta ratihabitione non dico q̃ reconualescat, cùm de se valeret: sed tollitur suspẽsio: & perinde est ac si à principio cõsensisset: & ita loquitur. l. licet. ff. de iudi. vt cum aliquis nomine meo tanquam procurator cum nõ esset, litigauit tecũ. nã valet processus quó ad præiudicium eius. non quó ad meum. sed est in pendenti quouscq̃ ratificem: sed sententia lata die feriata est ipso iure nulla. & non in pendenti.

2 ☞ *In diuisione quæ dicatur enormis lesio?*

3 *Rescisio propter lesionem ultra dimidiam iusti prætij, non solum habet locum in cõtractu emptionis & uendationis, sed etiam in omnibus contractibus bonæfidei secundũ qualitates eorum quinimò etiam in stricti iuris aliter tamen, & aliter.*

4 *Si partes diuidunt per breuia, & ex postfacto apparet enormis lesio: potest lesus implorare iudicis officium, uel condictionem ex ista l. ut iterum fiat æqua diuisio.*

Quid si non uteruenisset dolus, nec tanta lesio?

LEX III.

1 MAioribus. †Diuisio facta etiam inter maiores, si interuenit dolus, vel enormis læsio, debet

2 rescindi. h. d. †Et diceretur enormis, quando alter ipsorum esset læsus vltra dimidiã iustæ æstima. vt si mihi fuit æstimata vna res quæ valebat. c. & tibi altera quæ valebat cc. vel clx. tanquam valens c. & non vltra nam hic etiã sum enormiter læsus: & possum petere q̃ rescindatur, nisi per te probetur q̃ de hoc habebam notitiam. argu. j. eo. l. si fratres. & no. in l. ij. j. de rescin. ven. vbi doct. tenent quòd illa l. non habeat locum quando venditor sciebat verumvalorem rei. & tamen passus est se decipi. vltra dimidiam iusti pretij: in dubio quando est tanta læsio, præsumitur potius ignorantia quàm scientia. iuxta no. per Cyn. post Pe. eo. titulo. l. quisquis: licet quando non tanta, secus. quia quilibet præsumitur habere notitiam de facultatibus suis. argu. in illa l. quisquis.

3 & nota. in authen. sed cum testator. j. ad l. falci. per Cyn. †Et allegatur ista l. q̃ illa l. ij. de rescindẽ. vendi. non solùm habet locum in contractu emptio. & vendi. sed etiam in omnibus contractibus bonæfidei secundùm qualitates eorum: quinimò etiam in stricti iuris: aliter tamen & aliter. vt no. in l. si quis cum aliter. §.

4 de verbo. obligatio. Et dicit Bal. per hanc l. †quòd si partes diuidunt per breuia. & ex postfacto apparet enormis læsio, potest læsus implorare iudicis officium, vel condictionem ex ista l. vt iterum fiat æqua diuisio: sed si non interueniret dolus, nec tanta læsio, sed aliqualis, non deberet rescindi: si partes essent maiores xv. annis. sed si altera pars esset minor, posset petere restitutionẽ in integrum. vt suprà titulo. †. l. penulti. in princip.

a ☞ *Res empta à tutore de pecunia pupilli, est pupilli: licet tutor nomine suo proprio emerit, si uerò de pecunia communi, erit communis, priuilegio minoris ætatis.*

1 *Res empta de pecunia communi, ad hoc ut sit propria ementis, & non communi, quæ debeant tria concurrere.*

4 *Cùm unus de fratribus habentibus bona communia emit aliquas res, & sic dicitur ipse nomine uideatur emisse an proprio, an communi: si scripsit empticnem in libro, cuius procemio dicatur iste est liber computorum & rationum communium me & fratrem meum, quod per hoc censeatur emisse communi nomine.*

LEX IIII.

1 SI patruus †Ista est bona lex: & famosa. & quotidie contingens de facto. secundũ Bartol. qui eam vtiliter legit: licet docto. qui fuerunt ante eum, nullum bonum verbum hic dicant. secundùm eum Bald. in recitando ipsum supplet dicta sua in multis. hoc dicit. Res empta per vnum ex sociis habentibus bona communia suo proprio nomine, non est communis: sed propria ipsius ementis: licet fuerit empta de pecunia communi, vel de pecunia propria redacta ex vendi. re. communium. ideo non tenetur eam communicare: nisi essent socij conuentionaliter communium bonorum: sed solùm tenetur refundere partem pecuniæ contingentem alterum socium. hoc dicit. Glossa super verbo [bonis.] exemplificat textũ, duobus modis. dum dicit. [ex communibus bonis.] primò quòd pecunia ex qua fuit empta, erat communis: & tempore mortis patris erat in communi. Secundò quòd erat propria ipsius patrui, tamen redacta per eum ex venditio. rerum communium. puta fructuum. dicit enim glo. quòd illa non est communis. sed propria ipsius vendentis. per l. qui vas. §. fina. ff. de fur. vbi pretium redactum per furem ex venditione rei furtiuæ non est furtiuum, quia non est illius domini cuius erat res. quia tunc esset furtiuum: sed est proprium. & in propria re non potest committi furtum. & hoc ideo, quia illa venditio fuit facta suo nomine. non nomine domini: & ideo illud quod dicit glo. hic intellige verum. quando ille patruus vendidit res vel fructus suo proprio nomine: & sic tanquam suam, vel suos. si verò nõ tanquam suam, vel tanquam communem, videretur vẽdere cõmuni nomine. vt no. §. titu. ij. l. in familiæ: & sic esset pecunia cõmunis. Item dicit glo. q̃ maius dubiũ erat in primo casu, quando de pecunia cõi. quã in secundo, quãdo de pecunia propria nõ redacta ex ven. rerũ cõmuniũ: nam tũc sine dubio esset

2 sua. †Pro declaratione vltimæ glo. oppo. extra glo. q̃ imò in primo casu, qñ de pecunia cõi res illa debeat esse cõis. vt l. curatores. arbitrium tut. & no. in l. ij. qñ ex facto tutoris. Solu. secundũ glo. illud procederet si tu nepos esses minor xxv. annis. nam tũc res empta de pecunia tua esset tua, si velles: ergo si de pecunia cõi tota esset communis per illam l. sed hoc debet intelligi quia erat maior. Breuiter primum dictum glo. procederet & esset verum quando iste patruus esset tutor, vel curator tuus. & tunc est verum quod si de tua pecunia rem emeret. etiam suo nomine, non esset tua: & si de communi, esset communis. priuilegio minoris ætatis.

ris ætatis & rõne offic̃ij tute. vel curę: sicut ex priuilegio militię. vel l. fi (vt proponis) supra de rei vẽ. Sed si patruus tuus non esset tutor, vel curator tuus. licet tu esses minor, res empta de pecunia tua vel communi non esset tua, nec cõis: nisi in subsidium. vt in l. filiæ ff. de sol. † Vltimò ad abbreuiandũ dicta Bar. & Bal. quæ sunt in hac l. die ꝙ ista l. in eo q̃ dicit rẽ istã emptã de pecunia communi nõ esse communẽ. sed ꝓpriam ementis. ꝓcedit tribus cõcurrentibus. Primò ꝙ iste patruus emerit suo ꝓprio nomine: & hoc patet ꝓbari ex inspectione instrumenti, vel ex inspectione proprij libri. si autẽ emisset cõi noĩe, tunc secuta ratihabitione nepotis esset communis: sicut si fuisset empta nomine nepotis, dũtaxat esset ipsius: non solùm si de pecunia ipsius nepotis, vel de cõi, sed etiã si de propria ipsius patrui. licet pecunia sit sibi restituẽda per l. si ego. cũ ibi no. ff. de nego. gest. & l. ij. j. si quis alteri vel sibi. & si præcessisset mãdatũ, statim ꝙ esset empta tradita, esset cõis. l. per procu. j. de acqui. pos. Quinimò isto casu q̃n præcessisset mãdatũ, etiã si emisset suo proprio nomine, teneretur eã communicare: licet pecunia esset propria, postquã suscepit mandatum: & posset compelli actione mandati. l. si ita quis. §. Sejo. de ver. obli. & l. res ex mandato. de acqui. re. do. & l. iij. §. si ab igno. ff. de manu. † Et per prædicta dicit Bar. cum semel accidisset sibi iste casus, ꝙ cum vnus de fratribus habentibus bona cõia emisset quasdam res, & esset dubiũ quo nomine videretur emisse, an proprio, an cõi nomine, fecit sibi ostendi librũ in quo erat scripta emptio, & in procœmio dicebat iste est liber cõputatorũ & rationũ cõmuniũ inter me & fratrẽ meũ: vnde per hoc dixit ꝙ censebat emisse cõi nomine: in dubio autẽ cessante omni alia præsumptione censet emisse ꝓprio noĩe. arg. in l. & magis. ff. de solu. si nõ erat tutor, vel curator, vel procurator. Secundò requiritur vt ꝓcedat ista l. ꝙ iste patruus nõ sit tutor vel curator istius nepotis: alias dic vt ŝ. dixi. quia de pecunia nepotis etiã si ꝓprio nomine emisset, esset nepotis. & si de cõi, esset cõis. si aũt de propria, tunc aut redacta ex bonis cõmunibus. & idẽ. Aut aliunde acquisita, & esset ꝓpria ipsius patrui. Tertiũ & vltimũ ꝙ requiritur etiã ꝙ nõ esset socius oĩm bonorũ: & sic erat societas incidẽs: quia habebant bona cõia: non autẽ conuentionalia: ga tũc etiam si ꝓprio noĩe emisset, licet essent propria, tenet tamẽ iudicio societatis & actione ꝓ socio ipsam cõicare: vt l. si quis societatẽ. ff. ꝓcio: licut suprà dixi q̃n præcesisit mandatũ de emẽdo. q̃n aũt viderãt socij oĩm bonorũ, si apparet de cõtractu societatis, clarũ est. Si nõ apparet, videret tacitè cõtracta: si omnia lucra quæ cuilibet eorũ obueniebãt ponebant in cõi, & erant ambo maiores: secus si alter minor, qui non posset cõtrahere expresse: vnde nõ videret cõtrahere tacitè. Itẽ secus si vnus tantũ lucraret. alterius quod ꝓsequere vt plenè no. per Bar. in l. Titiũ & męuiũ. §. alterius ff. de admi. tu. Si verò societas nõ esset oĩm bonorũ, sed alicuius negotiationis: tũc si res empta pertineret ad talẽ negotiationem dẽ esset: aliàs secus: vt si habebat societatẽ emendarũ & vẽdendarũ merciũ, & inde emisset merces: secus si nõ haberet: vt si vnus de pecunia cõi apothecæ emeret prædiũ, quia esset suũ: & non teneretur communicare, sed pecuniam pro parte refundere.

¶ Instrumenta communia debent esse penes antiquiorem & digniorem.

LEX V.

DE instrumentis. † Penes quẽ debeant esse instrumẽta cõia, pertinet ad iudicẽ ꝓuidere. h. d. Et dicit q̃d penes † antiquiorẽ, & digniorẽ. vt ff. de fide instru. l. ij. præstita cautione ꝓ eum de ostendendis originalibus cùm opus fuerit. & data copia aliter. vt ŝ. de eden. l. procurator. & hic in glo. fina.

¶ Cautio in qua quis iurauerit se nullum dolum commisisse, habet in se aliam tacitã conditionem, scilicet si uerum sit quòd iuratum fuerit.

1 *Admissus post conclusionem in causa ad probandum per testes, si iurauerit eos de nouo ei eius notitiam peruenisse, & quòd ante conclusionem in causa nullam habuit notitiam de ipsis, & fuerunt testes examinati, & postea ex depositione apparet quod imò habuit notitiam: an ualebit eorum depositio?*

4 *Conditio iurisiurandi siue sit de præterito, siue de futuro, non remittitur in contractibus: sed in ultimis uoluntatibus, si est de futuro, remittitur per prætorem, non de iure ciuili.*

LEX VI.

1 SI cum patruo. † Diuisio facta sub conditione iurisiurandi, non præstito
2 sacramento, non sortitur effectum: tanquam deficiente conditione. hoc dicit. † In glo. secunda. in princi. ibi. [dicam non stari placitis.] Illa ergo condõ. a si iurauerit se nullum dolũ commisisse, habet in aliam tacitã cõditionem. scilicet & si verum sit ꝙ iuratũ fuerit: & sic requiritur
3 cõcursus vtriusq; secundũ istã glo. † Quæ facit ad vnam quæstionẽ, quã nunc habeo de facto. iudex vel arbitri post cõclusionẽ in causa admiserunt vnam partẽ ad probãdum per testes, quos dicebat de nouo reptos, & de nouo ad sui notitiam peruenisse, sub conditione si hoc iurauerit. ille iurauit ꝙ ante conclusionẽ nullã habuit notitiam de ipsis, & fuerunt testes examinati, postea ex depositione apparet ꝙ imò habuit notitiam: quæritur an valebit depositio eorum? ista gl. facit quod non: quia illa conditio si iurauerit de nouo ad sui notitiam pueniſſe, habet in se aliã tacitã. i. & verum sit. ideo si reperitur factum, tãquã defectũ vna cõditio, non videt valere vt l. si hæredi plures. ff. de condi. insti. Cõstat em̃ ꝙ q̃n aliqs admittit̃ ad aliquẽ actũ per iudicẽ, sub tali exceptione vel cõditione si reperit̃ cõtrariũ, nõ valet actus. iuxta no. per Bar. in l. prætor. circa prin. ff. de dã. infec. Pe. tñ nõ tenet ista gl. in terminis in quibus loquitur per. ll. quas glo. allegat in cõtrarium. i. l. ij. j. de re. cre. & ff. de iureiu. l. j. & ij. Sed certè ibi loquit̃ de iuramẽto decisiuo: ꝙ defert̃ ad finiẽdũ litẽ. vñ sufficit ꝙ præstitũ sit iuramẽtũ, vt lis decidat̃. nec quærit̃ de periurio quãtũ ad resuscitãdũ litẽ: sed hoc non fuit iuramentũ decisiuũ: quia nepotes non asserebant certò dolũ fuisse cõmissum: sed dubitabãt an esset cõmissus vel non. ideo voluerunt iurare antequam cõsentirent diuisioni, sed si certò hoc dixissent: & patruus negasset: & super hoc fuisset delatũ iuramẽtũ, & ille iurasset se nõ cõmisse, nõ quærit̃ postea de periurio per illas leges: sed solũ deum habebit vitorẽ. Tene menti ꝙ in simili habetur in l. quæ sub conditione. §. quoties. ff. de condi. insti. vbi licet remittatur iuramentum, nõ tñ remittitur onus comprehensum in iuramento. vnde si legatũ, fuit tibi factũ sub cõditione si iuraueris te facturũ monumẽtũ: licet nõ tenearis iurare, quia talis cõditio reijcitur in vltimis voluntatibus. vt hic in gl. tñ debes monumẽtũ facere: ergo illa cõditio si iuraueris facturũ, habet in se aliam tacitam: scilicet & quod facies. & hoc propter religionẽ iuramẽti. quia debet qs iurare verũ, & non falsum: si est de præterito. & si de futuro: debet iurare, & facere, ꝙ iurauit. † In gl. ibi. [vel refert.] Iunge ambas istas so. & dic ꝙ conditio iusiurandi siue sit de præterito, siue de futuro, non remittitur in contractibus. in vltimis verò voluntatibus quidem si de futuro, remittitur per prætorem. non de iure ciuili. vt in l. allega. in gloss. & l. facta. §. si in danda. ff. ad trebelli.

¶ Instrumẽta cõia. q̃ dicãtur instrumenta cõia. vide gl. in c. j. & ꝓba. Docto in c. G. perpetuo. de fide instru. Et quot modis instrumẽta dicantur cõia. vide Spe. tit. de instru. edi. in §. nunc videndum. verſ. ex præmissis.

¶ Si duo fratres dividant fundum, cuius partem pro indiuiso unus ex eis obligauerat: an remaneat obligatio in illa re quæ obuenit in parte obligata, & si eam uendiderat, & non tradidit, qualiter teneatur?

Si unus ex fratribus sciens rem quæ ei obuenit in partem esse alteri obligatam, & euincatur, an poterit agere saltem ad precium rei euictæ.

LEX VII.

1 SI fratres. † Si res quæ venit in partẽ vni ex diuisione, vel eius pars euincatur facto alterius, potest contra illum agi de euictione: nisi scienter illã rẽ receperit. & sibi de euictione nõ cauit, vel per stipulationem, vel per pactum: aliàs agere potest ex stipulatio-
2 ne, vel præscriptis verbis. h. d. † In tex. ibi. [in quibus obligatio tantum constitit.] licet ergo obligauerit totum fundum quẽ habebat is communem pro indiuiso: non tamẽ tenuit obligatio nisi in parte ipsorum. vt ŝ. ti. j. in l. ij. peruenit ergo portio ipsorum ad te ex diuisione, cum sua causa obligationis realis: ideo potuit nobis per hypothecariam aduocari. vt l. si consensit. §. fina. ff. qui mo. pig. vel hypo. so. Sed contra imò videtur quod postquam ille fundus peruenit ad nos in partem, & alter fundus peruenit ad illos quod obligatio extinguatur pro illa parte, & trãsferatur in fundum qui viuca illis in diuisionem per. l. Iulianus. §. Idẽ Celsus. ff. de act. emp. Sol. ibi loquitur in obligatione personali, quæ remanet in his quæ euenerunt in partem ei qui se obligauit: & extinguitur quò ad partẽ quæ venit alteri ex diuisione. hic loquitur in obligatione reali: quæ sequitur ipsam rem, circa quam vide q̃ no. Bar. in l. is q̃ fundũ. ff. de vsufr. leg. Vel dic ꝙ ẽt in obli-

gatione personali qñ sunt res diuersæ,non remanet in illa re quę euenit in partem obligato. si enim habemus cões duos fundos pro indiuiso,& tu vendis vnum, & postea in diuisione antequã tradas ille venit mihi in partẽ:& alter nõ venditus venit in partẽ tibi,remanes obligatus ad tradendũ quẽ vendidisti, non aũt illũ qui in partẽ tibi euenit,& si nõ tradis, quia nec potes, teneris ad æstimationẽ illius qui põt esse maior,vel ratione affectionis, vel alia causa quã illius quæ euenit tibi. Sed si loquimur de eadẽ re, vt quia vendidisti partem quã habebas in fundo cõi, & postea illum fundum diuidimus per regiones. obligatio qua teneris ad tradendũ,remanet in illa sola parte quæ tibi euenit.& extingu-tur quó ad illã partẽ quæ euenit mihi.& ita loquit̃.§.idẽ. Celius: quia ista est obligatio personalis:& sic emptor tenet̃ recipere illã tantũ partẽ:sed si obligasses partẽ tuã quã habebas pro indiuiso, & postea diuidimus per regiones, obligatio realis remanet etiã in parte quæ euenit mihi. cũ partẽ illius habeã à te,qui habebas partẽ in quolibet cespite terræ,& partem habebas à me.vnde in illa quã habeo à te remanet obligatio realis. & iste est casus in l. si consensit.§.fi.ff.qui.mo.pig.vel hypo.solui.& etiam hic proba
9 tur.†In tex.ibi.[nam si fundi scientes obligationem &c.] an autem hoc casu possit agi saltẽ ad pretiũ rei euictæ:licet non possit agi ad interesse?dic vt §.titu.ij.l.fi.familiæ ercis.per glo. Itẽ ista l. loquit̃ quando euincit̃ facto alterius socij cũ quo erat cõis.Idẽ si ex alia causa.qa fortè tertius habebat ibi partẽ,& hoc quia erant res diuersæ.vt d.l.si familię.sed si esset vnus fundus,si euincatur portio quæ euenit vni non ex facto alterius socij non posset agi de euictione secundùm Guli.de Cu.vt dixi in d.l.si familiæ.nisi quando euinceretur facto alterius socij.per rationẽ quã ibi dixt.

LEX VIII.

1 SI inter vos.†Si post diuisionẽ peruentũ est ad traditionẽ. dicit diuisio pfecta. & sic per alterũ(altero inuito) nõ debet retractari.hoc dicit.intellige nisi rõne doli alterius partis, vel enormis læsionis.vt §.eo.l.iij.& etiã nõ enormis læsionis, sed rõne minoris ætatis.vt l.pe.§.titu.j.sed si nõ esset peruentũ ad traditionẽ ex solo pacto diuisionis certo modo fiendæ,non esset diuisio perfecta. sed si alter sit in possessionis, non potest ex illo pacto agi vt perficiatur. sed bene posset excipi.& excipiens esset in possessione.vt l.diuisionis placitum.ff.de pactis.

LEX IX.

1 EAmiliæ.†Post interitum rei communis nõ potest agi iudicio diuisorio ad diuidẽdũ id quod non erat in rerum natura. hoc dicit. sed propter accessiones & alia posset agi.vt in gl.facit l.vltim. ff.de rei vendi.&c.

LEX X.

1 SCriptura.†Verbis testatoris enunciatiuis nõ statr nec credit̃:si contrariũ apparet. h.d.facit l.verba.j. de test. nisi quãdo testator iurauit, & de prędiudicio dũtaxat hæredis quæritur.vt j.de p. ba.l.rationes.& authẽ.quod obtinet.Et pone casum quod testator plures hæredes instituit æqualiter,putà tres:postea verò bona diuisit inter eos, & secundùm illam diuisionem duobus euenit vltra tertiam partem pro quolibet.omisit tamen quædam diuidere:tñ in testõ dicit se omnia diuisisse:mox repertis alijs volebat alter ꝙ æqualiter diuiderent̃ postquam ęqualiter erant instituti:illi duo volebant quod diuiderẽtur ad similitudinẽ aliorum diuisorũ.vt sic ad eos deueniat vltra tertiam partẽ pro quolibet: postquã testator dixerat se omnia diuisisse:quasi per hoc videat̃ voluisse qd etiã illa de quibus nullam mentionẽ fecerat,etiã eodẽ modo diuiderent̃.contrariũ est verũ.& sic põt alter perquirere pro non diuisis,& petere ꝙ cõmuniter diuidantur: verba etiã illa non fuerunt dispositiua : sed enunciatiua. quibus non statur apparente contrario.

LEX XI.

1 POssessionum.†Officium iudicis in bonis diuidẽdis esse debet vt vna familia seruorum ad inuicem se attinentium non diuidatur,sed integra vni adiudicetur.ne inducatur dura separatio.hoc dicit.

2 ☞ *Licet actio de dote profectitia sit communis inter patrem & filiam,exercitium tamen est ipsius patris, & solu.nutri.potest pater dotem recuperare & confundit̃ in alio patrimonio.*

3 *Filia dotata veniens ad successionem patris cum alijs fratribus,debet bodie dotẽ cõferre.*

4 *Dos recuperata si erat maior quàm dos alterius nuptæ,puta mille, & illa nupta habebat nisi quingenta.& instituatur unà cum extraneo, an illa uidua rehabebit ante partẽ mille,an solũ quingenta.& quid si altera filia nullã dotẽ habeat? & no.*

5 *Quid si dos recuperata erat minor,quia quingenta : & dos alterius maior, quia mille, an ista uidua recuperabit mille,ut sit æqualis cum sorore?*

6 *Si dos fuit data à matre,uel auo materno.& ad eum uel eam reuersa,quia fuit stipulata sibi reddi,an habebunt locum dicta in ista lege?*

7 *Si pater fuit stipulatus sibi dotẽ restitui,& moriatur antequam eam recuperet, an ista stipulatio inter omnes hæredes diuidatur pro hæreditarijs portionibus,an tota transibit ad illam solam filiam uiduam?*

LEX XII.

1 LLud æquitatis.†Lex ista est singularis, nec alibi habetur in corpore iuris. & est l.noua. quia hæc quæ hic dicuntur non erant de iure veteri. & hoc dicit. Dos & donatio propter nuptias à patre profecta,& ad eum reuersa, debet esse præcipua illius filij vel filiæ pro quo vel pro qua data fuerit: extraneis institutis cũ illo vel illa sed institutis filijs debet ita demum ad eundẽ redire,qñ alij simile lucrũ haberẽt nõ diuidendũ:aliã diuidit̃ inter oẽs:h.d. Vel sic dos à patre profecta,& ad eum reuersa,venit inter liberos diuidenda:nisi ratio inęqualitatis aliud inducat,sed cum hærede extraneo non diuiditur sed ad ipsos liberos pro quibus data fuerat,reuertitur.h.d.Iaco. But Et diuide in tres partes : quia primò formatur implicata quæstio. vsq; ibi. [tunc filius.] Secundò ponitur responsio cum distinctione pluriũ casuum.vsq; ibi. [ea igitur.] Tertiò ponitur extensio.vsq; dictũ fuerat in patre,locum habeat in alijs ascẽdentibus per lineã
2 paternã,vel maternã:quod est singulare.venio ad casum.†Premitte ad euidentiam,ꝙ licet actio de dote profectitia sit communis inter patrẽ & filiam.l.ij.§.quod si in patris.ff.so.ma.exercitium est tamen ipsius patris:& ideo soluto matrimonio pater põt dotem recuperare.Si ergo soluatur morte generi,& eam pater recuperauerit,illa dos cõfunditur in alio patrimonio patris,& venit diuidenda inter eius hæredes æqualiter: nec est præcipuè filiæ pro qua fuit sibi data:imò si vult se remaritare de nouo,debet se dotare de parte suæ hæreditatis: non de communi.†Intelligas præmitte quod de iure veteri:& etiam tempore huius l.facto testamento dos quę non erat recuperata à patre,quia matrimonium quod constabat non conferebatur per filiam;licet veniret æqualiter ad successionem cum fratribus:sed erat sua præcipua:& nihilominus vltra illam debebat habere portionem hęreditariam qua fuerat instituta.& sic erat melioris conditionis quã alijs licet hodie per aut̃.ex testamento.j.de colla.ꝙ etiam facto testamento & filia instituta cum alijs debeat conferre:nisi dicit̃ fuerit per testatorem. Et ex hoc sequebatur decisio talis casus, q pater habebat duas filias, & ambas maritauerat, & pro qualibet dederat mille in dotẽ, postea mortuo marito vnius recuperauit dotem vnà cum filia,vel ex stipulatione,si fuerat stipulatus vt ex l.si nõ fuerat stipulatus. propter id quod suprà dixi in primo euidentiali:deinde constante matrimonio alterius decessit condito testamento,in quo ambas filias hæredes instituit æqualiter, & dos illius viduæ recuperata erat communis inter ipsam & sororem nuptã:cum quibus veniebat æqualiter diuidenda.donec rò alterius nuptæ erat sua pręcipua:nec veniebat cõmunicanda, vel diuidenda cum sorore vidua: quia facto testamento non tenebatur eam conferre.vt §.dixi in secundo euidentiali.ex hoc resultabat inæqualitas inter filias.& suscitabatur materia inimicitiæ inter eas.nec erat prouisum per iura vetera contra hanc inæqualitatem:sed per istam l.singularem prouidet̃.non ꝙ nupta conferat.quia fortè maior est:& sua non interest conferre:sed ꝙ filia vidua rehabeat suam dotem præcipuam:sicut si foret nupta,& ante partem:licet per recuperationem fuisset confusa cum alio patrimonio.& ista est pars casus qui hic decidit̃ in ver.[nunc filiusvel filia.]sed si vnã maritauerat & dotauerat,alterã nõ,deinde recupauerit dotẽ,& mortuus est, tũc habet locũ qd §.dixi.ꝙ ista dos tãquã cõfusa cũ alio patrimonio,venit equaliter dividenda cũ alia sorore nõ nupta.vel ꝙ hæreditarijs portionibus,si fuissent inæqualiter instituę:nec debet illa ante partẽ ipsam recipere qa nulla hic resultat inęqualitas,postquã altera nullam habebat dotẽ:& iste est secũdus casus.qui decidit̃ in ver.[finautẽ nihil.] Sed pone ꝙ nõ habebat nisi vnã filiã,& ipsam maritauerat & dotauerat,

tauerat,& postea dotem recuperauerat,deinde veniens ad mor
tem,instituit ipsam in dimidia,& fratrem ipsius testatoris in al
tera dimidia:ille fratervult ꝙ omnia bona æqualiter diuidãtur.
filia verò vult trahere dotem suam præcipuam,& cætera æqua
liter diuidere:ille frater contradicit.quia ipse nullum auantagiũ
habet ante partem.vnde nec filia debet habere.ar.casus.s.proxi
mè dicti.qñ esset instituta filia non nupta,quæ non habebat do
tem.Imperator determinat pro filia postquã succedit cum extra
neo.noncum fratribus,vel sororibus.& est casus singularis qui
determinatur in ver.[sinautem extranei.]†Sed pone quartò cir
ca primum casum ꝙ dos recuperata erat maior quam dos alte
rius nuptæ:puta mille.& illa nupta non habebat nisi quingenta,
an vidua rehabebit ante partem mille?certè non:sed quingenta.
& alia quingenta diuidentur æqualiter.& iste est quartus casus
in ver.[si tamẽ minus &c.]†Sed pone quintò econuerso quod
dos recuperata erat minor:quia quingenta, dos alterius maior,
quia mille:an ista vidua recuperabit mille.vt sit æqualis cum so
rore?certè non:sed quingenta tantum quæ fuerunt recuperata.
& altera habebit suam dotem prẽcipuam ante partem.& iste est
quintus casus in ver.[Illo proculdubio.] nec tenebitur eam cõ
ferre & quę dicta sunt in filia quo addotem.locũ habent in filio
quo ad donationem propter nuptias datam à patre,& recupera
tam.Item quod est dictum in dote data à patre,locum habet etiã
in dote data ab extraneo contemplatione patris. quia etiam illa
est profectitia.†Sed vltimò quæritur.quid si fuit data à matre,
vel auo materno?& ad eum vel eam reuersa,quia fuit stipulata
sibi reddi:alias non reuerteretur ad eum:quia tunc ferretur dota
ta,sed ad ipsam filiam.l.j.§.accedat j.de rei vxo.act.an habebunt
locum prædicta,si erat alia filia pro qua mater dederat dotẽ? Rñ
detur ꝙ sic:& i.dẽ in auo paterno,vel proauo, vel auia paterna.
ꝙ est singulare secundũ Bal.& iste est casus vltimus huius.l. sin
gularis val.de.†Sed pone extra tex.quod pater fuerat stipulatus
sibi dotem restitui:sed antequam dotem recuperaret mortuus
est,an propter istam stipulationem inter omnes hæredes diuide
tur pro hæreditarijs portionibus:an autem transibit ad illam so
lam filiam viduam,vt sic illa dotem recuperare posset? Ista quæ
stio formatur in l.j.§.videamus.j.de rei vxo. acti. Constat enim
q̃ stipulatio nõ interuenisset morte patris antequam dos esset
recuperata,actio de dote consolidaretur in ipsam filiam:etiam si
pater pro se obtinuisset sententiam.& non exegisset dotem. vt l.
si marito.§.fi.ff.sol. ma.an ergo stipulatio facit cessare hanc con
solidationem,sicut faceret cessare exactio? longa fuit dubitatio
antiquorum.Bar.examinat in l.post dotem.sol.ma.ff.Et dicit es
se distinguẽda tria tempora.s.ffforum,seu veterum iurium.& se
cundum illa talis stipulatio faciebat cessari consolidationem,qa
per eam pater sibi soli appropriauerat actionem:in tantum ꝙ fi
lia nullam habebat communionẽ:& dicit hoc probari per l.j.§.j.
ff.de col.dot.Secundũ tempus fuit huius l.secundũ ꝙ ipse deter
minat ꝙ cũ exactio dotis nõ faciat cessare consolidationẽ:qa fi
lia debet retrahere dotẽ exactã sicut si exacta nõ fuisset, qñ erat
alia soror:q̃ similẽ dotẽ habeat,similr nec stipulatio facit cessare
cõsolidationẽ.imò actio cõpetẽs ex ista stipulatiõe nõ descẽdet
in eõs hæredes:sed in filiã tãtũ p̃ istã.l.eo casu quo dotẽ recupe
ratã debebat habere prẽcipuã.nõ aliter:sed tũc diuidet inter hę
redes.Est tertiũ tẽpus auth.sed qm̃ ius j.de rei vxo.ac.secũdũ ꝙ
pater hodie nõ recuperat simpliciter,sed cũ onere dãdi p̃ eadẽ fi
lia in secũdo mrimonio:& sic dos recuperata nõ cõfundit cũ a
lio prĩmonio.iõ videt ꝙ indistinctẽ cõsolidet in ipsam filiã: etiã
si sint alij filij,vel filię q̃ nõ habebãt similẽ dotẽ, vel donationẽ
ꝓpter nuptias:quæ oĩa plenè examina p̃ eũ in d.l.post dotẽ.in fi.
& facit magnũ festũ de ista.l. Quærit hic primò extra gl.quid si
iste pater decessisset intestatus,qd erit in primo casu huius.l. qñ
erat alia soror nupta,q̃ habebat dotẽ? Rñdeo tũc cessaret disposi
tio huius legis:qa filia nupta tenet cõferre dotẽ suã.ergo filia nõ
detrahet suã ante partem.quia cessat inæqualitas:& hoc videtur
sentire litera in ver.[sinautẽ.]in fi.dũ dicit.[& hæc qdẽ, si inter
fratres patris elogiũ cõpositũ sit.]quasi dicat si nullũ cõpositũ.
In cõtrariũ facit.qm̃ adhuc inæqualitas remanet:qa quousq; cõ
stat matrimoniũ sororis,ista vidua de dote sororis nihil habet:li
cet speret habere so.ma.& tñ filia nupta statim habet partẽ de do
te viduæ:sed hoc contingit propter casus cõtingẽtiã.Nam & in
ver.[Illo proculdubio.]est dare inæqualitatem.& tamen tolera

tur.quia vltra terminos huius l.egredi non debemus.Item quæ
ritur pro declaratione glo.quæ est in ver.[Sinautem extranei.]
super ver.[omnimodo.]de tribus.primò quid vult dicere litera.
ꝙ quando filia vidua est instituta cum extraneis,omnino habe
bat prælegatam suam dotem.quidam(quos refert glo.)intelligũt
tex.quando ista filia vidua est instituta cũ extraneo.vel etiam cũ
alio filio,vel sorore,quę nullam dotem habebat:& tunc propter
mixturam extranei debeat rehabere suam dotem præcipuam,li
cet si extraneus non esset institutus,nõ rehaberet.vt in ver.[Sin
autẽ nihil.]& sic institutio extranei nocebit alteri filiæ, quæ nul
lam dotẽ habet glo.nõ approbat:quia hoc est inconueniẽs: ideo
intelligit glo.qñ est instituta cũ solo extraneo.& dicit ꝙ vult di
cere ꝙ licet extraneus nihil habeat vltra suam partẽ hereditatis,
filia oĩno nihil habebit:quia priuilegiũ huius l. bene cõpetit sibi
indistinctẽ contra extraneũ:non cõtra fratrẽ,vel sororem.† Sed
tunc quæritr.qd si est instituta vnà cũ extraneo,& cũ alia so
rore:, quæ nullam dotẽ habet?glo.rñdet totum econuerso,ad id quod
primi dicebant.s.ꝙ isti extraneo proderit institutio alterius filię.
& habetur perinde ac si viduam cum altera non nupta dũtaxat
instituisset.vt sic vidua non detrahat suam dotem,nec habeat lo
cum iste ver.[Sinautem extranei.] & sic institutio alterius filiæ
proderit extraneo:quia si nõ fuisset altera filia instituta,bene de
traxisset aduersus extraneum,sed nunc per filiam non detrahit.
facit l.ñ.j.ad Tertul.tex.reprobat.hoc arg.l.hac consultissima.§.
ex imperfecto.j.de testa.vbi institutio filij nõ prodest extraneo,
si non fuit seruata solennitas:sed prodest soli filio.ad hoc l. fin.s.
fami.ercis.dicit hic Cy.quod pro rata detrahet.s.aduersus extra
neum, & non aduersus sororem. & idem dici potest secundùm
Bal.si fuit instituta cum duabus alijs sororibus, quarum vna ha
bebat dotem:altera non,vt detrahat aduersus habentem, & non
aduersus non habentem. Tertiò quæritur.an hodie inquantum
loquitur facto testamento l.ista sit correcta per authen.ex testa
mẽto.j.de collat. Rñ.in hoc est correcta.quia præsupponit quòd
tunc non fiat collatio.quod hodie non est verum per illam authen.
sed eo casu quo etiam hodie non fieret,quia testator ita expresse
disposuisset:stat firma dispositio huius l.quãtum ad hanc perce
ptionem.Cætera vide hic per Bal.qui examinat hic quasdã qõ
nes.quæ tanguntur per Barto.in l.post dotem.solu.matri.& leq
tur satis subtiliter,licet eius dicta possint probabiliter in quibus
dam impugnari:sed nimis esset longum.Non sunt alia.

Finium regundorum. *Rubrica.*

LEX I.

REgionem.† Põt quis in fundo suo muta
re terminos antiquos, & po
nere nouos pro libito voluntatis:& si postea ali
quã partẽ vendidit inspiciuntur noui confines:
nõ veteres.h.d. Et qñ emptor sciebat mutationẽ:
sed credebat venditorem non potuisse mutare,
quia supinè creditur,& erratur:ideo sibi imputet.Et pone casum
ꝙ quidam tenebat suum fundum diuisum gratia vberioris cul
turæ:& vnam partem appellabat certo nomine,quæ continebat
ponamus x.iugera:& alteram partẽ appellabat alio nomine,quę
continet viij.iugera. postea mutauit illos terminos, & voluit ꝙ
istæ partes essent æquales.& ꝙ quælibet cõtineret nouem iuge
ra, postea vendidit illam partem quę prius continebat x.iugera,
non facta aliter mentione de terminis,emptor volebat habere x.
iugera,credens ꝙ venditor non potuisset mutare. hic determina
tur contrarium.quia debet habere nouem, inspectis nouis termi
nis qui potuerũt pro libito volũtatis mutari. facit l. si quis duas.
ff.communia prædio.

☞ *Si ago rei uendicatione contra te ad fundum terminatum per nomina uicinorum, qui ei cohærebant tempore quo pater meus emit, & tu dicas quod nõ est ille de quo loquitur instrumentũ,quia nõ habet illas cohærẽtias,quomodo mihi prouideatur*

LEX II.

SVccessionum.† Varietate successorum & consensu dominorum pos
sunt agrorũ termini mutari.h.d.Barto. Et põt poni in
vno prædio qd' dñs gratia vberioris culturæ tenebat
terminatũ certo mõ, vt in casu l.præce. quia si decedat pluribus
hæredibus relictis,possunt terminare alio modo: sicut etiam ille

dñs poterat. vt ibi: & tunc stabitur terminis nouis, non antiquis; nisi de ista nouitate nõ cõstaret. põt etiã intelligi in duobus prædijs vicinis, inter quæ erant termini, vt cõsensu vicinorũ seu dominorũ possint illi termini mutari & sic occupari, & de prædio vnius alteri dari, præstita tamẽ æstimatione: vt no. in l. proxima.

2 † In glo. quę incipit. [scilicet.] Sed pone nõ sunt mutati termini, sed nomina vicinorũ, puta pater meus emit prædium tot iugerũ, cui ab vno latere cohęrebat talis: ab altero talis: tu possides istud prædium, ago contra te rei ven. & produco illud instrumẽtum. tu dicis q̃ istud prædiũ qd̃ possides non est illud de quo loquit instrumentũ: quia non habet illas cohærẽtias. quærit quomodo mihi, puideatur? Rñdeo debeo facere mihi articulũ seu capitulũ q̃ illud prædium quod possides est illud idẽ qd̃ continet in instrumẽto, quod olim habebat tales cohærentias. hodie non: ga sunt mutatę. vt no. Bar. in l. demonstratio. ff. de condi. & demon.

¶ *Querimonia dicitur mota per solam porrectionem libelli, sed quæstio non dicitur nisi post litem contestatam.*

¶ *Possessio an possit isto modo probari quod feci arari, seminari, & coli tale prædiũ per tot annos, licet non dicam vel non probem quòd fructus perceperim. & an in possessione domus sufficiat probare receptionem pensionis?*

LEX III.

1 SI quis, †Si alter ex dñis vicinorũ prędiorũ cõque rãt quod vicinus (turbatis terminis) occupauit de prædio suo. primò inspicit quantũ ipse conquerens possidet: secundò quantũ possidere debet: & sic de ꝓprietate. quibus repertis mittit agrimẽsor, qui debeat terminare, put exigit rei veritas, quæ terminatio in cõtumaciã vicini poterit fieri etiã lite non conte. hoc dicit. secundũ intellectum docto. In tex. ibi. [prius possessionis quæstio.] dic hoc vt sciatur cui incũbat onus probandi in ꝓprietate. ff. de acqui. pos. Lexitus cõtrouersiæ. Si ergo possidẽs de meo, incumbit mihi onus probandi quantũ sit meũ qd̃ occupas, nõ autẽ tibi qd̃ iustè teneas. nisi posit fundatã intentionẽ meã. vt l. siue possidetis. j. de proba. In tex. ibi. [huiusmodi litigiũ terminetur]. s. proprietatis. In gl. j. ibi. [actor agit finiũ regundorũ.] supple cõquerendo qd̃ per vicinũ fuerũt turbati termini antiqui, & occupatũ de prædio suo: vñ petit reponi terminos in pristinum statum, & sibi restitui occupatum. † In alia glo. super verbo. [querimoniã.] No. istã gl. cũ

2 alia gl. fi. qa querimonia dicit mota per solã porrectionẽ libelli: sed quæstio nõ dicit nisi post litẽ cõte. qd̃ est notandũ qñ aliquis ꝓmisit iub pœna nõ mouere quæstionem vel querimoniã, vt incurrat pœnam eoipso q̃ dedit libellum, propter verbũ querimoniam. de hoc vide per Bar. in l. amplius non petitũ. ff. rẽ ra. habe. Quid de eo qui ꝓmisit nõ venire cõtra, qualiter dicitur cõtrauenire? dic vt ſ. de transa. l. ſi quis maior. quia per solã interpellationẽ iudicis, vel per supplicationẽ datã principi de causa cõmittẽda. † In alia glo. sup verbo finiat. ibi. [quia feci seminari terrã, &

3 arari, & coli.] Et Bal. no. istã glo. q̃ possessio isto modo põt ꝓbari q̃ feci arari, seminari, & coli tale prædium per tot annos; licet nõ dicã vel non ꝓbem q̃ fructus percepcrim, qd̃ esset singulare si esset verũ: non ꝓbarem possessionem domus q̃ ipsam locauerim per tot annos, nisi probarem receptionẽ pensionis. vt in c. inter dilectos. de fide iustr. & no. in l. qui vniuersas. §. quod per colonũ. ff. de acqui. pos. quia in locando modica vertitur industria. nec res ipsa rangitur: non sic in arando & seminando. perceptione verò fructuum clarũ est q̃ probat possessio, & etiã pręsumit dominium: quia talis actus pertinet principaliter ad dominũ. vt

4 l. Titia. ff. de iol. † In glo. fi. ibi. [alias non posset diffinitiuè procedi.] dicit Bar. q̃ istud non posset esse verũ, vbi contra contumacem posset prouideri permissionẽ in pos. ex primo decreto. aliãs ne prouisio deficiat potest peruenire ad diffinitiuã lite non cõte. vt in auth. si oẽs. ſ. ſi minor se ab hęre. abſti. Sed ſi peto poni terminos inter prædiũ meum & tuum, nihil peto à te, sed à iudice; vñ si es contumax, iudex non posset nec deberet me mittere in pos. fundi tui, vel alicuius partis, quia hoc non peto; & ideo poterit venire ad diffinitiuam lite non contest. & in tui absentia, non sic si peterem te condemnari ad relaxationem eius quod possides de meo: quia tunc in tui contumaciam essem mittendus in pos. eius quod peto ex primo ex decreto. l. consentaneum. j. quomodo & quando iudex. Tenementi.

¶ *Statutum quòd si aliquis voluerit aliquam violenter corrumpere, puniatur pœna mortis quòd talis propter solum ausum seu voluntatem sine actu nõ incidat in pœnam statuti.*

3 *Quilibet debet stare contentus suo, & non ex petere alienum, nec etiam concupiscere.*

LEX IIII.

1 SI constiterit. †Qui post litem conte. aliquid inuadit: vel occupat propria authoritate, pœna hic contenta punitur. hoc dicit. Est vna de constitutionibus punientibus inuasores. quae enumerat glo. in l. extat. ff. quod me. causa. & Goffre. ipsam commendat inter constitutiones prædictas in suo opere libellorum. vnde pone casum q̃ ego dicebam te vicinum occupasse de prædio meo duo iugera, & fines antiquos turbasse, & post litem contesta. non expectata sententia propria authoritate occupasse, si falsum erat quod occupasses indebitè, quia erant tua illa duo iugera, punior vt hic continetur. Et si indebitè occupaueras, quia pertinebat ad me, ego cado à iure meo. vt dicta l. extat. Iste tamẽ casus non ponitur hic. In tex. ibi. [vsurpare voluisse.] id est voluntariè occupasse. quia per solam voluntatem siue factum non

2 puniretur. simile. ff. de rerum diuisio. l. fina. † Et est argu. quòd si statutum dicat quòd si aliquis voluerit aliquam violenter corrupere, puniatur pœna mortis, quòd intelligatur de illo qui actualiter corruperit voluntariè quó ad se, sed violenter quo ad corruptam. & quia propter solum visum seu voluntatem sine actu non incidet in pœnam statuti. argumen. in l. j. §. fi. ff. quod quisq; iuris: quia non afficit conatus si non sequatur effectus. † In tex. ibi. vnusquisq; contentus suo &c. No. istum tex. moralem quòd

3 quilibet debet stare contentus suo, & non expetere alienum, sed nec debet concupiscere secundùm legem Mosaycam. quę dicit quòd nec vxorem, nec seruum, nec asinum alienum cõcupiscere quis debet, nec agrum. Oppo. quod ista l. sit superflua, per illã quis in tantam. infrà vnde vi. Solu. plures sunt differentiæ inter istam & illam. quod dic vt in glo. Aliæ duæ glos. sequenter sunt expeditæ per id quod dixi suprà. Non sunt alia.

¶ *Statutum quòd ille qui habet prædium xiiij. camporum iuxta prædium alterius quatuor camporum, possit ingrossare prædium suum, petendo illum compelli ad vendendum prædiũ quatuor camporum, an si sit vltra quatuor, pro quarta vel quinta parte vnius campi cesset dispositio statuti?*

LEX V.

1 QVinq; pedum. †Etiam pro modica cognitione, & pro vili cęspite terræ, redditur hoc iudicium. hoc dicit. Si ergo conqueratur quòd tu vicinus turbando terminos occupasti quatuor vel quinq; pedes de prædio meo: & ideo petebam poni terminos in pristinum statum, vt erant olim, non debeo audiri: sed tibi competebat exceptio. quæ vocatur præscriptio, qd̃ de tam modico non poteram conqueri. per hanc l. statuitur contrarium. & sic simile in l. & in maioribus. infrà de appella. & ibi pro modico potest proponi iudicium ordinarium. quod est secundùm ius commune: sed extraordinarium pręter ius commune: secus. in l. scio. ff. de restitutio. in integrum. & quod notat in l. si proprietarius. ff. de damno infecto. quòd de modico non est curandum. quando per hoc receditur à iure speciali & acceditur ad ius commune. Idem si erat ordinarium, tamen odiosum in actione de dolo, quæ non datur pro modico: vt l. prima. vsq; ad duos aureos. ff. de dolo. Faciunt prædicta ad quæstionem

2 quàm habui de facto hoc modo. † Dicit statutum huius ciuitatis quòd ille qui habet prædium xiiij. camporum iuxta prædium alterius quatuor camporum, possit ingrossare prædium suum, petendo illum compelli ad vendendum prędium quatuor camporum, dummodo non sit vltra quatuor campos. pone ergo quòd est vltra quatuor, pro quarta parte vnius campi, vel quinta: vel propter tam modicum cessabit dispositio statuti? videtur quòd sic: quia quando receditur à iure speciali, & acceditur ad ius commune, non est curandum de modico: vt l. scio. ff. de restitutio. in integrum. hic receditur à statuto; quod est de iure speciali, & acceditur ad ius commune; quo nullus compellitur rem suam vendere. super ista quęstione ego consului; sed nunc non bene recordor. Quæstio terminorum turbatorum non tollitur longo tempore, sed longissimo. hoc dicit. dicitur ergo sic quod si occupasti de meo, turbando. licet possideres longo tempore, non præiudicatur contra me, quoniam possim agere hac actione. Et ratio huius est. quia occupans de alieno non habet titulum; ergo &c. vt l. nullo. suprà de rei vendicatio.

Decem

De consortibus eiusdem litis. *Rubrica.*

LEX I.

EXploſis. † Licet plures ſint conſortes eiuſdem litis, tamen vnus poteſt pro parte ſua agere,& defendere, & etiam conueniri aliis abſentibus.h.d. ſi ergo ſunt tres qui poſsidēt prædium meum pro indiuiſo tanquam ſuum, & ego ago contra vnum rei ven. ille poterat opponere exceptionem ꝙ alij duo erant abſentes,& ꝙ non tenebatur reſpōdere ipſe ſolus. ſed debebat expectare ꝙ illi redirent. & ꝙ agerē cōtra oēs.hodie per hanc l.ſtatuit cōtrariū. Et ecōuerſo ſi dico me dām fundi quē poſsides vnà cū duobus aliis, & agā ꝓ parte mea, poteras excipere ꝙ nō ſum audiēdus, niſi etiā alij duo ſimul mecū agant. Hodie ſecus. per hāc l.quia poſſum agere ſolus pro parte mea. & ſic in eo quod eſt cōe pluribus vt ſingulis, poteſt quilibet de parte ſua diſponere in iudicio,& extra, ſine cōſenſu aliorum. facit l.ſi fundum.de ſerui.ruſtico.prædio.& vide bonam.l.nō id circo.ff.de iudi.& aliā adhuc meliorē pro intellectu huius l.ff.de libera.cauſa.l.ſi pariter.quæ declarat hanc legē.

1 ☞ *Non admittitur quis ad agendum pro alio, etiam cum cautione rati, quando conſtat quod nullum habet mandatum: niſi ſit cōiuncta perſona, uel niſi aſſerat ſe mandatū habere: ſed eſt dubium an habeat, uel non, quia ſemiplene probatur mandatum.*

Quare rati, an poſſit peti poſt litem conteſtatam?

LEX II.

OMmune negotiū † Lex præcedens permittit alterum de conſortibus eiuſdem rei poſſe agere & conueniri ſine aliis pro parte ſua. † Iſta lex permittit quod etiā pro parte aliorum poſsit vnus agere poſt li.cōte.per omnes ſine mandato aliorum, dummodo caueat: & eodem modo poſsit defendere præſtita cautione.de qua eſt caſus hic ſpecialis. licet cōſtet quē non habere mandatū: poteſt tamen agere pro aliquo.regulariter ſecus. vt nō admittat, qñ conſtet ꝙ mandatū nō habet. niſi ꝙ velit de rato cauere. vt l.Pomponius.§.fi.ff.de ꝓcu. niſi ſit cōiuncta perſona: quæ admittit cū cautione de rato: vt l.ſed & hæc.in prin.ff.e.tit. hic verò etiā ſi nō ſit cōiuncta ꝑſona admittit ratione cōſortiariæ vel cōionis eiuſdē rei: regulr aūt tunc admittit qꝫ alio cū cautione rati, qñ aſſerit ſe mandatū hre, & eſt dubiū an habeat, vel nō: qa ſemiplenè ꝓbat mādatū. vt l.j.ſ.de ꝓcu. ſed hic nō requirit ꝙ aſſerat ſe hre mandatū[b] & vide hic Glo.in c.cū dilecti.in prima gl. extrà de dolo & cōtu. & quod no. Inno.in c. cū dilectus.de cōſti.circa fi. In tex.ibi. [poſt litem legitimè ordinatam].i.cōteſtatā. & eſt rō ſcd'm doc. quia poſtquā lis erat cōte. cū oībus, cenſent alij velle ꝙ terminet.arg.ff.de pig. actio.l.ſi ſeruos. Et diſtingue ſecundū doct. ꝙ aut plures habēt eandē litē circa rem indiuiduā: & pōt vnus agere & defendere indiſtinctè inſolidū. vt l.ſi cū vno.ff.ſi ex noxa.cauſa aga. & ff.ſi ſer.vē. l.loci corpus.§.ſi fundus. & ſentētia lata ꝓ eo ꝓderit aliis. & lata cōtra eū aliis nō nocebit.ff.de cōdi.de demon. l. Tītio. in fi. ſil'r in l. denūciaſſe.§.fi.cū l.ſeq.ff.de adulte. & hoc lite cōte. vel nō cū oībus. nec tunc loquit iſta l. Aut erat cauſa diuidua: & tūc ante lit. conte. pōt vnus agere & defendere ꝓ parte ſua tantū: vt ſ.l.ꝓxi. defendere verò poſſet in totū, ſicut quilibet extraneus.ff. de ſol. l. ſolutionem & iudicium. poſt lit. verò conte. cū oībus inuitis & cōtradicentibus aliis non poſſet agere. per l.ſi petitor.ff. de iudi: ſecundū glo. Sed aliis ignorātibus vel non cōtradicentibus pōt agere pro eis. vt in hac l. præſtita tñ cautione de rato. † Sed cōtrà. quia cautio rati poſt lit. conte. non petit. vt l. Pomponius.§. ratihabitionis.ff.de ꝓcu. Solu. verū eſt in emergētibus añ lit. conte. quia tūc cōteſtatio imponit finē, ſed in emergētibus poſt ſecus. quia cōteſtatio imponit finē præteritis, nō futuris. & ad hoc alle gat iſta l.ſi ergo poſt lit. conte. aliquis cōparet procuratorio noīe alterius, & ſit dubiū de mādato, tenet de rato cauere. & iſta exceptio debet opponi antequā ꝓcedat ad alios actus cū eo, qa poſt ea nō poſſet opponi: qa illi actus habēt vim cōteſtationis. vt no. in l. nihil.ſ.de ꝓcu. ꝑ Cy. & glo. in c.j. de elec. lib. vj. Nō ſunt alia.

De noxalibus actionibus. *Rubrica.*

Super rub. dicit glo. continuata à remo. poteſt aliter continuari. qa in ſuperioribus viſum eſt qualiter quis cōuenit facto ſuo: ſed aliquādo quis cōuenitur aliena culpa ex facto vel ex defectu rei ſuę ſine ſui culpa: ſiue illa res ſit animata anima rōnali, vt ſeruus. ſiue irrationabili, vt quadrupes. ſiue ſit res inanimata, vt ſi domus tua cecidit ſupra meam, & ego te conuenio ad emendationem damni. Nam oībus iſtis caſibus conceditur tibi facultas dandi dño illā rem ꝓ noxa, ne ex delicto eius graueris vltra quā illa valeat. vt l.prętor.ff.de dam.infect. & ſi qua.pau.fe.di. per totū in iſto ti. qui tractat de primo caſu. qñ datur mihi damnū à ſeruo alieno dño ignorante, vel ſciente & prohibente, vel prohibere non valente: aliàs teneretur ſine noxę deditione. vt j.eo.l.pe. & habetur iſte ti. etiā in ff. & alius ſimilis. ſ. ſi ex noxali cā agatur. cum tractatur qualiter dñs habeat defendere ſeruum quē dico dediſſe mihi noxā: ſi vult ꝙ nō mittat in poſſeſsionem ipſius, ex primo decreto vel ſecundo. iſte verò qualiter dñs teneatur ad emēdationem damni.

a ¶ Coniūcta ꝑſona. Quæ dicat cōiūcta ꝑſona. vide in l. ſed & hę. ff. de ꝓcu. l. ex gēdi. C. eo. auth. licētia. C. de epi. & cler. c. nonnulli. de reſcri. li. vj. glo. in c. fin. de poſthu.

b ¶ Habere mādatum. An cōiuncta ꝑſona poſsit ſtare in iudicio ꝓ alio cōiūcto i cā ſpirituali. vide in c. fi. de iudi. li. vj. Rota deciſiōe. cccc xvij. inci. cōtra ſi mittat. Bal. in c. cū pridē. de pact. Lap. allega. I xx. in iiij. col.

2 ☞ *Actio ad exibendum datur etiam ad reſtitutionem non ſolum ad oſtendendum.*

3 *Noxa caput ſequitur.*

Ex aſſidua contrectatione quòd naſcatur noua actio furti, quando à principio non fuit nata: quis non poterat.

LEX. I.

1 SI extat. † Pro furto facto per ſeruū propriū nō datur dño actio furti noxalis cōtra ipſum ſeruū poſtea factū liberum, quia actio furti quæ non fuit à principio nata, non naſcitur ex poſtfacto licet furtū fuerit cōmiſſum: ſed res furtiuæ poſſunt vendicari. vel condici ab eodem ſi extāt, & per ipſum poſsidētur. Sed ex furto facto per ſeruū alienū: licet actio furti à principio ſit nata cōtra dām, non cōtra ſeruū, ipo tñ poſtea effecto libero datur contra eum ex regula iuris. quæ eſt qd' noha caput ſequitur. h.d. ꝓ cuius declaratione vide bonam. l. ff. de furtis. l. ſerui & filij. in prin. In tex. ibi. [agere nō prohiberis.] ſ. rōne pñtis poſſeſsionis. q.d. nō potes agere actione furti ad duplū vel quadruplum ratione furti in ſeruitute cōmiſsi. qa ex eo nō fuit à principio actio furti nata. vt j. ſequit: vñ nec naſcit ex poſtfacto: ſeruus em tuus ex furto tibi cōmiſſo non potuit ciuiliter obligari. vt l. ꝙ attinet. de reg. iur. licet naturaliter obligatus fuerit. ergo nec actio furti contra eum dari: quæ non naſcitur niſi ex ciuili & naturali: ſed nec erat alius contra quem naſci poſſet: cum nō haberet alium dominum quā te: & tunc contra te naſci non poterat: quia nemo poteſt ſibi ipſi eſſe obligatus, etiam diuerſis reſpectibus. vt no. in l. frater à fratre. in fi. j. glo. ff. de condi.

2 *idem.* Item † no. hîc ꝙ actio ad exhibendum datur ad reſtōnem nō ſolū ad oſtēdēdū. & ꝓpter hoc ſubijcit titulus ſequēs. in quo

3 tractatur de illa actione. † In tex. ibi. [nā quāuis. rñderet.] tacitę obiectioni quę fieri poſſet de regula iuris. quæ eſt ꝙ noxa caput ſequitur. ideſt ꝙ actio furti quæ à principio non fuit nata cōtra ſeruum, ipſo poſtea facto libero datur contra eum, & rñdet qd' iſtud eſt verū aliàs. i. in alio caſu. ſ. qñ ſeruus alicuius commiſiſſet tibi furtum: quia tunc naſcitur à principio contra dām eius. poſtea deſinit contra eū competere: & datur contra ſeruum manumiſſum. & ſic tranſit de vna perſona in alteram: licet nō ſit illius hæres. facilius em trālgreditur de vna ꝑſona in alteram ex poſtfacto, quā de nouo naſcat. ar. l. ad teſtiū. cū ibi notatis. ff. de teſt. In tex. ibi. [quanuis furtum committat.] No. poſſe committi furtum, & tñ ex eo non naſcitur actio furti: & effectus eſt quia res efficitur furtiua: & ſic non præſent vſucapi, obſtante vitio reali quouſqꝫ in poteſtatem domini fuerit reuerſa. In fi. ibi. [contrectet.] No. ꝙ ex aſsidua contrectatiōe noua naſcitur actio furti: qñ à prin. non fuit nata. non poterat: & nūc poteſt. ſecus ſi fuiſſet nata. vt l. eum qui. ff. de fur.

1 ☞ *Statuta recipiunt interpretationem reſtrictiuam, ne quis indebitè damnū patiatur:*

3 *Statutum non reſtringitur, ſed ſecundum proprietatem uerborum intelligitur.*

4 *Statuta non extenduntur ultra quam loquantur, cum ſint ſtricti iuris.*

5 *Satutum in dubio non præſumitur alicui uelle beneficium iuris communis auferre.*

LEX. II.

1 SI ſerui. † Iſta. l. ſemper allegatur quod ſtatuta diſponentia aliquid ſuper quo diſponit ius commune, intelliguntur ſecūdū ius cōmune, & cū hoc etiam allegatur gl. quę eſt in l. fi. §. in cōputatiōe. in

a ¶ Recipiũt interpretationẽ. An vnũ statutum interpretet & declaretur per aliud. vide per Bal. in l. oẽs populi. in xv. col. ff. de iust. & iur. & per eũdem Bal. in c. j. de præscriptio.

b ¶ Sanguinẽ in palatio. Adde Bar. in l. omnes populi. in vj. q. ff. de iust. & iu. Bal. in c. j. in vj. col. de cõst. Car. zaba. in c. cũ dilectus. in xvij. qõ. de cõsue. doc. in regula pro possessore. de re. iu. li. vj. Abb. in c. solitæ. de ma. & ob. Car. Alex. in c. ephesi. in j. no. xliij. dist.

c ¶ Secundũ pprietatem verborũ. An statutũ debeat intelligi ad litterã, vel precisè: vel prout iacet. vide Bal. in authen. si qua mulier. C. de sa. san. eccle. & in l. ñ. C. de pact. Angel in l. si ita scriptũ. ff. de liber. & posthu. Paul. de Ca. in l. j. in vj. colũ. ff. si cer. pe. Io. de Imo. & Lud. Ro. in l. Cæsar. ff. de pub. Bal. in c. in præsentia. de proba. Pe. de Anc. in rep. c. j. de consti. Domi. in c. relatũ. in j. col. xxx vij. dist. Car. cõsi. lx. xxiij. incl. Titi⁹ nunc sunt ver. ad septimũ. Paul. de Ca. cõsi. cxc vj. incl. sup hoc punct. in v. col. Fran. de Are consi. cix. incip. coegistis me. eũdem consi. cxlv. incl. licet statuta. Ale de Imo. cõsi. l. incip. Visis & opportunè ponderatis. in ñ. & penul. colum. in j. volumi.

d ¶ Cũ seruo non possit esse iudiciũ. Adde Ange. in l. si certis annis. ī iij. col. C. de pa. noxali: & etiam quatenus ad eũ peruenerit. sed si eo sciente & prohibere valente si non prohibuit, tenetur præcisè & insoliũ sine noxæ deditione. criminalis verò accusatio contra solũ seruũ instituitur. h. d. In tex. ibi. [si nec dum vtilis annus excesserit.] quia pœna quadrupli quæ datur ex titulo vi bo. ra. in quo cõpurantur simplũ, & quæ nunc intentatur cõtra dominũ, datur infra annũ vtilem ad talem pœnam, posteaverò in simplum tantũ. † In tex. ibi. [ad eum peruenit.] No. quòd dando seruum pro noxa, non propterea liberatur quin restituere debeat id quod ad eum peruenit, nec teneatur illud emendare.

1 2 3 4 5

fi. mag. glo. j. de iure deli. quod est verum si potest aliquid operari. retenta dicta interpretatione. vt l. si quãdo. s. de inof. test. aliâs ne sit superfluũ, non intelliguntur secundũ ius commune: sed potius vt illud quod corrigunt. vt l. j. §. fi. ff. ad mun. † Item allegatur q statuta recipiunt interpretationem restrictiuam, ne quis indebitè damnũ patiatur: nam indebitè pateretur dominus damnũ, si cogeretur emendare vel soluere pœnam ex delicto serui sui cõmisso ipso ignorante, vel prohibente: & sic nulla sua culpa concurrẽte: & propter hoc determinatur quæstio. Si statutum imponit pœnam extrahenti alteri sanguinem in palatio, b q restringatur ad extrahentem sanguinem iniuriosè, secus si non iniuriosè: vt in barbitonsore: quia indebitè damnum pateretur: † similiter quando restringitur statutũ ne quis indebitè lucretur. statutum non restringitur: sed secundũ proprietatem verborum intelligitur. vt l. p spexit. ff. qui & à qui. dic vt no. per Bar. in l. non dubium. s. de legi. In tex. ibi. [furtim arbores exciderũt.] Dic, de hoc etiam disponit ius commune qua pœna debeant puniri. vt ff. arbo. furtim cęsarum. per totum: sed isti dubitabãt. quia ius commune in pœnis introductis per ipsum bene disponit q dominus ex delicto serui nõ cogatur illas præcisè soluere: si vult dare seruum pro noxa. statutum verò quod erat in loco isto, & imponebat aliã pœnam, non permittebat dari seruum pro noxa. sed simpliciter loquebatur. † & statuta sunt huius conditionis q non extẽduntur vltra quã loquantur, cum sint stricti iuris. vt ff. ad mu. l. cõstitutiones. & de ver. obli. l. quicquid astringendæ. sed certè verum est q non extenduntur: vt decidant casum ab eis nõ decisum, nec ista potestas dandi seruũ pro noxa. in casu isto pouenit à statuto. quia si statutum extenderet vltra quã loquatur: sed prouenit à iure cõmũni restringẽte statutum. † In tex. ibi. [iuxta legem]. s. municipalem. In tex. ibi. [saltui]. i. possessionibus. ff. de acqui. pos. l. quãuis saltus. fuit enim facta. l. municipalis. ad vtilitatem possessionum. No. etiam quòd statutum in dubio nõ præsumitur alicui velle auferre beneficium iuris communis secundùm Bal. & ad hoc potest allegari.

a ☞ *Licet cum seruo non possit esse iudicium ciuile, tamen potest esse iudicium criminale ad pœnam corporalem imponendam.*

b *An sit in electione damnum passi, vtrum agat contra dominum ciuiliter, an accuset seruum criminaliter?*

LEX III.

Si ue seruum. † Pro crimine serui competit accusatio criminalis contra ipsum seruum, & etiam actio ciuilis noxalis contra dominũ. h. d. No. in prin. † q licet cum seruo non possit esse iudicium ciuili, vt §. de iudi. l. seruus. bene tamen potest esse iudicium criminale ad pœnam corporalem imponẽdam. vt l. hos accusare. §. omnibus. ff. de accu. † Itẽ no. quia videtur tex. dare electionem damnum passo, an agat contra dominũ ciuiliter, an accuset seruum criminaliter. & sic vna via electa non possit ad alteram redire, hoc videtur verum eodem tempore. sed finito vno iudicio, & obtenta victoria, poterit ad aliud iudicium procedi. vt j. quan. ci. ac. l. vna. & ff. de publi. iud. l. interdum. & plenè per Barto. in l. prætor. § j. ff. vi bono. rapto.

a ☞ *Dando quis seruum pro noxa: non tamen liberatur quin restituere debeat id quod ad eum peruenit.*

LEX IIII.

Si seruus. † Pro delicto serui cõmisso inscio domino, vel prohibere non valẽte, tenetur dominus noxali: & etiam quatenus ad eũ peruenerit. sed si eo sciente & prohibere valente si non prohibuit, tenetur præcisè & insoliũ sine noxæ deditione. criminalis verò accusatio contra solũ seruũ instituitur. h. d. In tex. ibi. [si nec dum vtilis annus excesserit.] quia pœna quadrupli quæ datur ex titulo vi bo. ra. in quo cõpurantur simplũ, & quæ nunc intentatur cõtra dominũ, datur infra annũ vtilem ad talem pœnam, posteaverò in simplum tantũ. † In tex. ibi. [ad eum peruenit.] No. quòd dando seruum pro noxa, non propterea liberatur quin restituere debeat id quod ad eum peruenit, nec teneatur illud emendare.

1 2

LEX V.

Si tibi. Pro furto serui non potest agi ciuiliter contra eum, sed contra dominum. hoc dicit.

Ad exhibendum. *Rubrica.*

a ☞ *Actio ad exhibendum cui, & contra quem, & ad quid, & qualiter detur? Actio ad exhibendum est personalis, tamen in rem scripta.*

1 † Super rub. hæc actio nõ datur pro rebus immobilibus quæ per se patent, vt j. qñ & qui. quarta pars debetur. l. ij. & ibi no. & Bar. sed pro mobilibus. Itẽ est actio personalis: tñ in rẽ scripta. vt l. iij. §. est aũt. & l. de eo. §. fi. ff. eo. Itẽ datur ei cuius interest pecuniariter interesse, qd possit æstimari: aliâs secus. vt ff. e. l. pe. & datur interdũ vt res duntaxat ostendat, & exhibeatur. q possit contingere multis modis. vel vt possit agi reali actione ciuiliter, vel criminaliter. & tũc est præparatoria ad aliud iudicii plenarii. vt l. ordinarij. s. de rei ven. Et interdũ datur vt res exhibita reseruatur. vt s. ti. pxi. l. j. ibi. vel ad exhibendũ agere &c. Interdũ vna res separetur ab altera. ff. eo. l. gẽma. & est summaria quoad æstimationẽ. quia cũ agitur de modico præiudicio, nõ recuritur plena & exacta pbo: imò sufficit iuramentũ. vt l. thesaurus. ff. eo. quantũ verò ad ordinẽ iudiciariũ videtur plenaria, quia in ea lis cõtestatur. & per cõquens alia quæ sunt de solẽnitate iudiciorũ debent obseruari. vt l. tigni. §. j. & ñ. ff. eo. vbi fit mẽtio de cõte. & tetigi in l. iudices. s. de iudi. datur etiã non solũ cõtra possidentem, sed etiam contra desinentem dolo possidere. vt j. ad exhibendum. & ff. si certum peta. l. rogasti. §. fina. & ex pluribus cãusis. quas difficile esset enumerare.

2 ☞ *In hac actione, an sufficiat unus testis?*

3 *Post publicatas attestationes in hoc iudicio, quod agitur ad finem agendi rei vendicatione, non prohibetur quis inducere testes super eisdem articulis in iudicio ordinario, in quo agitur ad alium finem.*

LEX I.

Si domininm. † Volenti agere rei vendicatione mobili debet ipsa res exhiberi, à quo põt agi per hãc actionẽ. h. d. † In tex. ibi. in fin. [de rei veritate quæratur.] Dic & sic res ostendatur testibus, qui nõ possent aliter deponere an ista erat ancilla matris tuę, vel nõ. vt l. cũ si exhibuissent. de publi. & ista pbatio fiet summariè. nõ tamẽ per solũ iuramentũ. quia de aliquo præiudicio agit. sed fortè sufficiet vnus testis. xta no. in l. si qs à liberis. §. si vel parẽs. de li. agno. Nã exhibet ad finẽ vt postea vendicet: secus si ad aliũ finẽ nõ ita præiudicialiter.

3 † Et no. q post publicatas attestationes in hoc iudi. quod agitur ad finem agendi rei vendi. non prohibetur quis inducere testes super eisdem articulis in iudicio ordinario, in quo agitur ad alium finem. vt in c. veniens. extrà de testib.

LEX II.

Si crimiñis. † Etiã si de crimine serui velit quis agere debet sibi seruus exhiberi. h. d. & vtilit. ad declarationẽ. l. iij. §. ti. j. & l. pe. in fi. vbi dicit q criminaliter põt seruus accusari. Si ergo dñs ipsum occultat potest per hãc actionẽ cõpelli ad exhibendũ. vt hic: similiter vt ostendatur testibus. vt l. cũ si exhibuissent. ff. de publ. Glo. verò intelligit hanc l. qñ agebat ciuiliter cõtra dñm ex delicto serui, & sic agit & prætendebat interesse pecuniarium. pro quo datur actio hæc. locus dicit si accusaretur seruus criminaliter. quia tunc accusator non prætendit interesse pecuniarium. ergo &c. vt l. penul. ff. eo.

1 2

2 ☞ *In rei vendicatione si probaui me dominum, licet fueris absolutus, quia non probauit iudex debet declarare me dominum. & si postea incipis possidere: possum petere quòd sententia mittatur executioni contra te, absque eo quòd agam de nouo. quid si index non declarasset me dominum?*

3 *Vendicans rem ex aliqua causa, si in ea succumbat, an prohibeatur agere ex alia vel de nouo superueniente?*

Lex

LEX III.

NEque ad exhibendum. †Sententia ab solutoria non nocet agenti ex causa post lnīam superueniēte.h.d.facit l.si mater.§.eādē.ff.de excep.rei iudic.†In text. ibi.[si nūc cōpetit.]qa nūc incœpisti possidere, cū prius fueris absolutus qa nō possidebas. Aduerte tn̄ qa in rei ven.si probaui me dn̄m:licet fueris absolutus,quia nō possidebas. Iudex debet declarare me dn̄m:& sicut snīa partim ferē p me, & parum pro te,& si postea incipis possidere,possum petere qđ mittat̄ executioni cōtra te,absq; eo qđ agā de nouo.tex.est cū gl.satis singularis in l.si à te.§.j.ff.de excep.rei iudi.secus si iudex non declarasset me dn̄m quia forte nō p̄bauí dn̄īū,quo casu loquitur hic, vt de nouo agere debeā & nō obstabit excep.rei iu.†In gl.fi.ibi.[& distingue.]Aduerte ad gl.qa tex.& etiā gl. in superioribus loquit̄ qñ volo agere ex causa de nouo superueniēte vt mihi nō obstet exce.rei iud.qa illa nō p̄ōt dici fuisse deducta in iudicium:& sic snīa illa nō facit p̄iudicīū.vt l.nō p̄ōt videri.ff. de iudi. Sed qđ si volo agere causa nō superueniēte de nouo: sed q̄ fuberat tpe primæ lnīs:tn̄ nō fui ūlā cām p̄secutus,& fuisti absolutus?gl.distinguit.Aut in libello deduxi aliquā spālem causam, & illā tm̄ fui prosecutus,& nō alīā,& nihilominus succubuit, & tūc volēdo intētare alīā quā nō deduxi,possum:& nō obstat mihi exceptio vt l.si mater.§.j.ff.de excep.rei iud. Aut nullā cām spāliter deduxi in libello,sed gn̄aliter & simpliciter dixi rē esse meā: sed postea in p̄secutione & in capitulis vnā tm̄ cām deduxi,& p̄bauí.& sic fuisti absolutus simp̄r qa non p̄bauí dn̄īū,isto casu si vellem agere ex alia causa in libello nō deducta in p̄secutione,nō possem.vt l.& an eadē.§.actiones.ff.de excep.rei iudi.qa simpliciter asserēdo rē meā,videor oēm cām in iudicīū deducere,ex qua sit vel esse possit mea:si ergo in p̄sequendo tm̄ vnā cām deduxi,& nō p̄bauí q illa esset mea,imputandū est mihi:qa debebā deducere illā ex qua erat mea, & quā nunc volo deducere & hoc in actione reali sed in personali licet generaliter egerim, si tantum vnam fui p̄secutus nō p̄bauí licet mero iure fiat mihi prætudicia alijs non prosecutis,de æquitate tamen secus & cōtra excep. tiu.quæ potest opponi de rigore possum replicare de æquitate vt s.de iudi.l.licet.Non sunt alia.

1 ¶ Non restituens rem ad mandatum iudicis,cum posit,uel præsumatur posse,dicitur esse in dolo,& qualiter iuretur in litem contra eum?

1 Lege contra illum qui à me habuit causam,puta commodatarium, uel depositarium, uel creditorem cui pignorauit,tales præsumuntur hodie habere ex quo semel habuerunt,& si dicant contrarium quod perdiderunt sine ipsorum culpa uel dolo,detentor hoc ipsi probare.

4 Lege contra illum qui non habet à me causam,puta rei uendicatione, tanquam contra possessorem,& probo quod aliquando possedit:ipse uerò asserit se hodie non possidere,non præsumitur possidere:nisi tempore litis contestatæ possidebat.

5 Si firmares te possidere,& aliquando possedisse, & ageres contra me interdicto uti possidetis præsumeris etiam hodie possidere.

Qui in iuramento?

LEX IIII.

NOn ignorabit. †Cōtra nō exhibētem instrumēta iurat̄ in litē, & res q̄ petit̄ præsumit̄ esse apud reū,si tpe lit.conte. fuit. h.d. In tex.ibi nō exhibeant̄.i.ad mādatū iudicis.l. q restituere.ff.de rei vē.& j.e.l.exhibitiōis ibi explēdo &c.†In tex. ibi.[iurandi in litē.]hoc nō est iuramētū affectiōis qa circa instrumēta nō cadit affectio sicut in nūmis l.nūmis.ff.de in li.iurā.Est ergo iuramentū veritatis qđ defert̄ in defectū p̄bationis cōtra dolosum.vt Lī actionibus.in fi.ff.de in li.iurā. Et aūt in dolo, ex quo nō restituit ad mandatū iudicis cū restituere possit, vel p̄ius mat̄ posse,sed si nō posset,nec fuisset in dolo quominus posset, nō iurare t̄ in litē:sed deberet p̄bare per testes, vel alio modo & sic intelige gl.fi.dū dicit.[qñq; fit ad interesse.] Nā vtroq; casu siue sit in dolo,siue in culpa,fit cōdēnatio ad interesse veritatis: nō affectionis sed in prīo casu probat̄ p̄ solū iuramentū:in secūdo non habet etiā locū manus militaris si hoc magis vult actor: vt l.q restituere.s.de rei vēdi.& hic in fi.gl.In gl.ñ.ibi. [Alīj sub audiūt qñcunq;.]& p̄ ista parte facit tex.cū glo.ff.mā.l p̄tor.§.si inter.†In gl.pe.iūtā opi.tenēt:dic qñ agerē cōtra illū,q à me habuit causam puta cōmodatariū,vel depositariū,vt̄ creditorē cui pignorauí.vt j.de pig.act.l.si creditori. nā tales p̄sumunt̄ hodie hīe ex quo semel habuerūt & si dicāt cōtrariū qđ p̄diderūt sine ipsorū dolo vel culpa,necesse hīnt ipsi hoc p̄bare: al's cōdēnant̄ tanquā babētes. †Sed si ago cōtra illū q nō habet à me cām,putà rei ven.tanquā cōtra possidētē,& p̄bo q aliquādo possedit ipse verò asserit se hodie nō possidere,præsumit̄ nō possidere:nisi tē pore lit.cōte.possidebat:vt in prima opi.glo.p hāc l.qa possessio de facili p̄dit̄:vñ nō sequit̄ aliqñ possedisti,ergo hodie possides: si negas te possidere:†sed si affirmares te possidere,& affirmares aliqñ possedisse,& ageres cōtra me interdicto vti possi. p̄sumeris etiā hodie possidere:qa animus possidēdi p̄sumit̄ cōtinuatus,secūdū Odof.quē sequit̄ Cy.in dn̄io verò talis distinctio nō adhibet̄,qa cū de facili nō perdat̄ eo modo quo possessio:vt l.si quis vi.§.differētia.ff.de acq.pos.si semel probat̄ fuisse dn̄s,etiā hodie præsumit̄ dn̄s:vt j.de proba.l.siue possidetis.hoc tn̄ verū si asserat se hodie dn̄m:sed si hoc nō assereret, & ageret rei ven. dicēs, se fuisse olim dn̄m:& probans,succumberet:iuxta not.per Bart. in l.certum.§.& si fundum.ff.de confes.& Cyn.in d.l.siue possidetis. Aetas verò minor quæ mutatur solo lapsu temporis:licet olim fuerit,non præsumitur hodie esse:ideo qui ætatem minorē allegat,habet necesse eam probare:vt s.de in integ.restitu.l.si minorem. Alia glo.est expedita.

LEX V.

AD exhibendum. †Hæc actio datur cōtra possidentē,& etiam cōtra eum qui dolo desijt possidere.h.d. In gl.ibi. [hic enim tenetur vtiliter.] q.d.cōtra dolo desinentē possidere dat̄ hæc actio directa,nō tn̄ directò:sed vtiliter :vt patet ex sequētibus:vel dic q dat̄ vtilis:per l.electio.§.si is.ff.de nox.directa em̄ dat̄ cōtra possidentē:& ista differentia inter omnia & ad verba reprehenditur per Pe.& alios doct.in l.j.§.de alie.iud.non enim potest dari directa vtiliter,& vtilis directò:qa oportet concurrere extrema habilia:& vno deficiente non datur directa, & ita in proposito : quia duo extrema requiruntur : vnum ex parte agentis,q sit dn̄s in rei ven.alterum ex parte conuenti & possideat,vel habeat facultatem rei rescindendæ:si ergo nō habet,nō potest dici q detur directa vtiliter:sed datur vtilis licet vnū extremū adsit.In gl.ibi.[cū seruus dolū cōmisit:]qa seruus non est capax actionis etiā passiuè:vnde propter eius dolū in desinēdo possidere non datur vtilis:secus in libero homine:qui est capax.

LEX VI.

INstrumenta †Contra inuasorē instrumētorū dat̄ hæc actio,& etiā criminalis accusatio cōpetit.h.d.In gl.fi.ibi. [Et no.q accusatio de instrīs subtractis.]Intellige gl. sanè.i.furtū:non per violentiā:nam tunc esset accusatio.l.Iuliæ.de vi pub. vel priuata.in quolibet instrumēto.quæ est publici iudicij. Sed qñ furto subtrahūtur:tūc si est instrm̄ testamēti,cōpetit accusatio falsi: quæ est publici iudicij:nō sic alterius instrīs:ista intelige gl. In fi. ibi.[Item no.qñq; nō agi instīto ad exhibendū.] sed qñ quis non prætendit interesse.recolligit à notario:sed prætēdit ad aliud interesse dn̄i,qa ipsum nō exhibet:quo casu dat̄ actio in factū: vt in ll.alleg.in gl.ff.e.l.iij.§.interdū.& §.si quis extra.sed q̄ est dn̄s bene habet locū actio ad exhibēdū:ita debet intelligi fi. huius l.

¶ Quòd ista actio sit personalis,tn̄ in rem scripta,cū sequatur rem quocunq; uadat"

2 Quatuor casus in quibus durat actio prima,quando res soluitur uel restituitur cum alio quo defectu.

4 An recipiendo quis rem deterioratam,sibi præiudicet?

LEX VII.

EXhibitionis. †Qui rem deterioratam per culpam suam exhibet,potest cōueniri actione in factum:non actione ad exhibendū,quę prius tenebatur:quia per exhibitionem fuit ab illa liberatus.h.d.& habet materiam difficilem:quam expedit hic Cyn. per duas colūnas.& Bar.dicit & nō dedit sibi parum de labore.

2 †Præmittæ(vt dixi in rubr.) q hæc actio est personalis:vt l.iij.§. est autem.ff.eo.& sic præsupponit reum esse obligatum. & dico q est obligatio legalis,nō ex cōtractu,vt̄ quasi delicto vel quasi sed ex varijs figuris causarum,& in hoc differt à rei ven.vel alia merè reali:quia illa nō præsupponit reum obligatum:vt instit.ad act.post princ.Est tamē ista in rem scripta:quia datur cōtra quēlibet possessorem : & sic sequitur rem quocunq; vadat etiā si ad singularē successorē:sicut dicimus in actiōe qđ met.cau.Si ergo petebā à te per actionē ad exhibēdum vt aliquam rem exhibe-

a ¶ In quibus durat actio.qđ modis sumit actio.vide p gl. in l. j ff.de eden.Et q̄ dicãtur actiones directæ & quæ cõtrariæ.vide gl.magnã in l. ex cõsensu.ff.de actt.& obl.& Ange. in l. actio in prin.ff.de nego gest.

res,& mihi traderes.quod cõtingere potest multis casibus:& iudex te cõdẽnauit ad exhibẽdũ:tu aũt rem illam deteriorasti culpa vel dolo,& ipsam postea restituisti mihi: q̄ fortè ignorãs deteriorationẽ eã recepi: q̄rit an mihi aliquo modo cõtra te succurratur? Respõdeo q̄ sic:vsq; ibi.[ita vt si rẽ.]qa nõ est cõuenies q̄ dolus vel culpa tua mihi noceat:sed qua actione succurrẽt?nã ab actione ad exhibẽdũ qua tenebaris,fuisti liberatus exhibẽdo & tradẽdo,qa solutione eius quod debeo tollit̃ obligatio.respõdeo verũ est de rigore:sed de æquitate mihi succurrit̃ per actionẽ in factũ. Et primò ponit vnũ dictũ gñale qđ habet locũ tã q̄n deteriorauit per dolũ,quã etiã q̄n per culpã, vt cõtra eũ succurrat.vsq; ibi.[ita vt si rẽ.] Secũdò ponit̃ aliud dictum q̄ debet restringi per culpam .Nam si per dolũ, nõ dareẽ act.in factũ:sed actio de dolo,quæ nõ cõcurreret cũ alia actione speciali:vt l.& elegãter.§.nõ solũ.ff.de dolo. Opp.primò q̄ imò cõpetat actio prima ad exhibendũ:vt l.Iulia.scribit.§.si q̄s.ff.eo. Sol.ibi fuit reddita in alia forma quã fuerit petitũ:ideo nõ videẽ reddita:cũ ꝓpter mutationẽ formæ cẽseat̃ alia res diuersa ab ea quæ petita fuit hic in eadẽ forma:licet cũ deteriorationẽ. Secũdò opp.q̄ deẽ actio.l.Aquil.vt l.qui tabulas.ff.ad l.Aquil.glos.dicit qđ datur illa & etiã ista actio in factũ: quæ est subsidiaria.l.aql. doct.dicũt q̄ hic nõ loquit̃ de illa actione in factũ ipãli quæ est subsidiaria.l.Aquil.sed de generali,quæ dat̃ in defectũ aliarum actionũ:nõ põt esse qđ illa deterioratio cõtingat ex culpa commissa in negligẽdo:& sic nõ cadit in actionẽ.l.Aquil.vt l.si vsusfructus.§.de præteritis ff.de vsufru.sed si cõtigisset ex culpa cõmissa in faciẽdo,& agẽs esset dominus rei petitæ,daretur actio. l.Aquil.& sic cessaret illa gñalis subsidiaria.Item oppo. q̄ detur actio prima s.ad exhibẽdũ:vt l.j.§.si res.ff.depositi.& l.iij.§.si redita.ff.cõmo.Sol.ibi in actionibus bonæfi.à quibus nõ liberatur restituẽs rem deterioratã:hic nõ cõuenit̃ actione prima: qa tales actiones ampliorẽ habent naturã,hic in actione ad exhibẽdum: quæ est stricti iuris.Sed cõtra q̄ idẽ in stricti iuris:vt ff.de solu.l. etiã.Sol.ibi plus deficiebat quã hic.nã res fuit ibi soluta sine deterioratiõe:tñ nõ perfectè:qa soluẽs debebat cauere,& nõ cauerat vnde videbat̃ perfectè soluisse:qa pro nõ soluta habeẽ,cũ posit euinci:& ꝓpter hoc tenebat̃ cauere,& nõ cauit.ff.de cõdi.ob cã. l.fi.in fi.& l.Iul.§.j.ff.de verb.obli.hic aũt nõ deficiebat ius:& sic erat perfectè exhibita vel restituta quo ad ius:licet cũ deteriorationẽ.Sed extra gl.opp.de l.nõ solũ.ff.de rei vẽ.vbi erat actio stricti iuris:& res fuit restituta deteriorata, & nihilominus durat actio pristina.So.ibi agẽs erat dñs:hic verò debet intelligi q̄n nõ
3 erat dñs:sed aliud interesse p̃tẽdebat. †Et ex istis recollige quaa tuor casus in q̃bus durat actio' prima,q̄n res soluit̃, vel restituit̃ cũ aliquo defectu.Primus q̄n erat actio bonæfi.idẽ si stricti iuris habẽs instar bonæfi.vt l.hmõi.§.æ des.ff.de leg.j.Secũdus cũ debitor soluẽs erat obligatus in gñe,& soluit nõ pfectè.etiã quoad deteriorationẽ:vt l.q̄ sibi aut titio.§.j.ff.de sol.Tertius cũ post solutionẽ peto illud qđ est meũ,licet actio sit stricti iuris:vt l.non solũ.ff.de rei ven.Quartus cũ res soluit̃ cũ defectu iuris cautiõis vel alterius iuris.l.etiã.ff.de solu.& d.l.Iulia.§.j.Extra istos casus nõ agit̃ actiõe prima,sed de dolo si dolus iteruenit:vel ĩ factũ,si
4 culpa:vt hic.† An aũt recipiẽdo q̄s rẽ deterioratã, sibi præiudicet?distingue an ignorãter,vel sciẽter receperit.Primo casu non p̃iudicat:vt hic.& no.in l.ĩ hac.ff.de tri.Secũdo casu aut deteriorationẽ veniebat iure actiõis,& idẽ:aut officio iudicis,& tũc sibi præiudicat:vt j.depositi.l.iiij. quod dic vt no.in l.fin.de eo quod certo loco.Cætera dic vt hic per Cy.& Bar.

1 ☞ *Per liberam personam' nostro iuri non subiectam, non acquiritur nobis actio, & hoc fallit in aliquibus casibus de æquitate.& nu.1.*

LEX VIII.

1 SI restua. †Ex pacto alterius apposito in traditione rei meæ,& ad meã vtilitatẽ, acq̄ritur mihi actio vtilis.h.d.& ad hoc semper allegatur. Et hoc est durũ:siue durabat mea,vt hic:siue non.vt si creditor qui rẽ meã habebat obligatã,vendidit eã iure pig.& sic trãstulit dñium:apposuit tñ pactũ q̄ emptor teneat̃ mihi restituere,q̃cũq; refundã sibi pretiũ:vt est casus no.in l.si cũ vẽderet.ff. de pig.act.Sed si in traditione rei tuę apponis pactũ ad mei vtilitatẽ,puta q̄ restituat̃ mihi,tunc distinguit̃:an duret tua,& tunc mihi acquirit̃ vtilis ex illo pacto:vt l.Publia.ff.depo.in princ.an nõ duret tua:tũc secus.nisi meo nõie tradas:vt l.certi cõdictio.ꝓ si nũmos.ff.si cer.pet.& nisi in casu spãli.j.de dona.quæ sub mõ. l.quoties.facit j.de pac.conuen.l.pactum.In tex.ibi.[vti potes.] q.d.nõ aliàs si nõ interuenit pactũ q̄ tibi restituant̃:si aũt interuenit,habet locũ quod sequitur.In tex.ibi.[vti nõ prohiberis.](tanquã hæres:quia ex illo pacto directa actio fuit tibi quæsita cet pacto appolito super re tua:& sic tanquã hæres potes eã in-
2 tentare:secus si non es hęres.† In tex ibi.[nullam te &c.]propter regulam quæ est q̄ per liberam personam nostro iuri nõ subiectam non quæritur nobis actio:tamen ista regula fallit de æquitate in quibusdam casibus:inter quos sunt illi de quibus dixi,& hic est vnus.quãdo quis paciscitur super re mea ad mei vtilitatẽ.

LEX IX.

1 SI exquocunque. †Debitor qui soluit põtest petere instrumentũ cancellatum sibi reddi.h.d.Item si erat suum,quia recollectum à notario de propria pecunia, potest petere per actionem ad exhibendum & per rei vendicationem: vt hic:sed si non erat suum:sed creditoris, quia ipse creditor recollegerat, debet agere condictione sine causa.vt infra condictio.ex lege.dissolutæ &c.

De reli.& sump.fune.& aleæ lusu.& aleatoribus. Rubrica.

Super rub.ibi.[& sumptibus funerum:]de ista secunda parte rubricæ non fit mẽtio nisi in l.iij.quæ incipit legatum.Alię vero ll.loquuntur de prima parte rubricæ.de vltima verò nulla lex ius tit.tract.licet hic sit quædam aut.Græca translata in latinum quæ prohibet ludum alearum:& annullat contractum facti ludo occasione ludi:& cõcedit repetitionẽ eorũ quę perdunt ludo:licet malè seruetur.circa quam vide l.si quis cum sciret ibi no.ff.pro emptore.Et no.glo.dum dicit [& quia extrema luctus &c.] sicut econuerso extrema gaudij luctus occupat quamplurimum contingit.

2 ☞ *Si testator mandauit in testamento hæredibus suis,quòd corpora filiorũ quæ erant sepulta in alio loco,deberent facere portari ad locum vnde ipse erat oriundus, ubi mandauerat fieri sepulturam suam,& debere condi in eadem sepultura pœna priuationis hæreditatis,an ista sit iusta & legitima causa*

LEX I.

1 SI vi fluminis. †Corpus humanum sepultũ in vno loco potest in alium locum transferri subiecta iusta causa:& interueniente superiore hu- Et istæ superior olim erat præses prouinciæ vel Iudex ordinarius loci secularis.hodie erit Episcopus: ad quem pertinet cura religiosarum:vel si nulla subeant iusta causa,erit Papa:sicut olim erat princeps.s.Imperator.vt j.e.l.fi.fa-
2 §.de peti.l.hæreditas. †Sed quidam testator mandauit in testamento hæredibus suis quòd corpora filiorum quæ erant sepulta in alio loco,deberent facere portari ad locũ vnde ipse erat oriundus,& vbi mandauerat fieri sepulturam suam, & deberent condere in eadem sepultura sub pœna priuationis hæreditatis. An ista sit iusta & legitima causa? habui istum casum de facto & videtur quòd non: quia ipse testator non posset hoc facere si viueret,non subsistente alia causa:ergo nec mandare in testamento potest quòd fiat:& sic licet non faciant, non incident in pœnam priuationis:quia præcedit præceptum improbatum a lege vt j.de his quæ pœ.nomine.l.j.in fi.licet cum hic occidisset equas hæredes volentes transportare reliquias filiorum,fuerunt prohibiti:& propter hoc nihil fecerũt,opponebatur per illos ad quos hæreditas debebat peruenire,q̄ propter hoc debebant ire ad Papam,& impetrare ab eo.quod cùm non fecerint, debebant puniri.arg.ff.de eo qui pro tut.l.j.§.fi.facit l.j.§.j.vers.si quis omiss.causa testa.vbi facere posse dicitur qui mediante vel aliquo mediante potest facere.In contrarium allegaui quòd non erat eis imputandum si non adiuerunt Papam: quia non facit aditur.arg.in l.qui cum maior.post princi.ff.de bon.lib.vbi dum

dicitur alterū nō facilè &c. & l. ij. §. tractari. quæ optimè facit. ff. ad tertul. & quia videt impossibile quod à solo principe depen-
det l. apud Iul. §. fi. cū ibi not. ff. de leg. j. & ita cōsului in fauorem
hæredū ꝙ non essent hæreditate priuādi. In gl. ibi. [aliàs cōtra.]
quia potest trāsferri etiā nulla subsistente iusta causa, & sine au-
thoritate superioris, quando fuit positū in vno loco, nō vt perpe
tuò ibi staret: sed vsq; ad certum tēpus, & postea ad aliū locū trās
ferretur. Nam tūc potius dicitur depositum quā sepultū. vt j. eo.
Li nec dum oportet tamen ꝙ constet ita fuisse actum à prin.

1 ☞ Id quod nostrum est, sine nostra uoluntate à nobis auferri non potest.
alteri per alterum iniqua conditio inferri non potest.
Sicut de facto corpus humanum fuit sepultum in tua possessione. an eodem modo poteris
propria authoritate ipsum inde amouere?

LEX II.

Nuito. † Locus in quo sepelit corpus humanū voluntate dñi, efficitur religiosus, & sic desinit esse in commercio, vt non possit vēdi. nec obligari: qa in nullius bonis est: secus si contradicente dño vel etiā ignorante. h. d. quid si eo sciente & non prohibente? Respondeo fauore religionis censet cōsentire: & sic pōt prohibere de cætero ꝙ aliud corpus ibi inferat. vt ff. de mor. infe. l. si prius.
in fi. † Et no. in ista l. regulā iuris. vt id quod nostrum est sine no
stra voluntate à nobis auferri non potest. vt l. id quod nostrum.
de reg. iur. & ꝙ alteri per alterum iniqua cōditio inferri non po-
test. facit j. de reb. cre. l. nec filius. & §. fa. here. l. cohæredibus. † In
tex. ibi. [facere nō potest.] & videtur ꝙ propria authoritate pos-
sis illud corpus inde amouere: & in alium locum transferre: vel
etiam alius de mandato & voluntate tua: & sic cessat l. prędecēs
quia ista est iusta causa inde amouendi, nec puto ꝙ requiratur
superioris authoritas: quia sicut de facto fuit ibi positum: ita de
facto potest inde amoueri: arg. eius quod not. in l. minoribus. ff.
de cuic. in glo. & l. quēadmodum. §. j. ff. ad le. aquil. & l. si vitem.
§. si ad ianuam. quod vi aut clam: quia quilibet potest suam pos-
sessionem propria authoritate defendere, & amouere obstacu-
lum per illa iura.

LEX III.

Legatum. † Legatarius non prohibetur vnà cū legato petere etiam impensas quas fe
cit in personam defuncti, vel in eius sepulturam. h. d.
videbat contrariū qd' propter legatū qd' dicit q̄dam
donatio. vt l. legatum est donatio. de le. j. & de le. ij. l. legatum. vi-
detur istas expensas fecisse animo donandi quia ex præcedenti
donatione quā mihi fecisti, præsumit in me animus donandi in
alio erga te: vt l. si verò nō remunerandi. §. Inde Papinia. ff. man.
sed illud est verum in vna & eadem re quam mihi donasti. vt si
postea tibi tradam, licet nō appareat quòd animo donandi præ
sumatur ex præcedenti donatione: quod dic vt ibi. & l. quæ do-
tis ff. iol. matri. & quod ibi no. hic verò erant res diuersæ, vel di-
uersæ quantitates.

1 ☞ Ius patronatus ecclesie transit ad hæredes extraneos, & ad unum ex eis tātùm ex
diuisione non potest pertinere.
Locus destinatus ad usum alterius loci censetur esse portio illius.
In sepulchro familiæ omnes de familia. i. de agnatione habent ius sepeliendi, licet non
sint hæredes. Item etiam hæredes, licet non sint originaliter de familia. i. de agna-
tione sed extranei.
Quid in sepulchro hæreditario, quod quis fecit pro se & hæredibus suis?
Quoties cognoscatur an sit familiare, uel hæreditarium?
Quid monumenta, dicuntur etiam fines & termini diuidentes duo prædia uicina.

LEX IIII.

Si sepulchrum. † Locus religiosus vendica-
ri non potest: quia nullus est
dominus eius & vēdicatio non competit nisi domino.
Item in sepulchro familiari * quod quis fecit sibi & fa-
miliæ suæ, omnes hæredes etiam extranei, habent ius sepeliendi
quia censetur de familia: nec per diuisio. bonorum ad vnum tan
tum potest deuenire. hoc secundò. Item locus prophanus [b] licet
sit iuxta locum religiosum, non est religiosus: & si est deputatus
ad vsum alterius loci, dicit etiā pars vel portio loci illius & per-
tinet ad illū ad quē pertinet ipse locus ad cuius vsum est destina
tus. h. d. Et pone casum ꝙ tu & Titius eratis hæredes cuiusdā de
functi, in cuius hæreditate erāt duo prędia separata cū domibus
& iuxta domū vnius erāt q̄dā prateola deputata ad vsum ipsius
domus, & ī angulo dictæ prateolę defunctus erat sepultus illud
prædi ū & prateola venit in partē cohæredia tuo, & aliud venit in partē tibi. Volebas in sepulchro sepelire mortuum: ille contradicebat, quia obuenerat sibi in partem, tu volebas vendicare ratione dominij, quasi non videret fuisse actū de illo sepulchro ꝙ debeat esse tuū pręcipuū. Rñdet imperator ꝙ vēdicare nō potes: quia nō est in dñio tuo: sed per actionē in factū tibi succurrit: vt ff. de rei vendi. l. quæ religiosis: & istud sepulchrū fuit factū ꝑ defuncto & sua familia: sic dī familiare: & ambo & vos hæredes, & quilibet in solidū habetis ius sepelicēdi: licet sitis extranei, ꝙ nō in agnatione defuncti: quia hæredes reputant esse de familia, quicunq; sint illi: nec dicit venisse in partē isti: licet obuenerit illud prædiū cū illa prateola: quia intelligit illud sepulchrū exceptuatum: cū etiā si expresse voluisses ad illū solum pertinere, nō potuisses. Illa tñ prateola quæ est ꝓphana: licet sit iuxta locū religiosum, nō est religiosa: sed bene est illius q̄ obuenit in partē domus, ad cuius vsum illa prateola est deputata, tanquā pars eius. h. d. † Et no. ar. in ver. [sed si familiare.] ꝙ ius patronatus eccl'iæ trāsit ad hæredes extraneos ': & ꝙ ius ad vnū ex eis tm̄ ex diuisiōe nō pōt ptinere. dic circa istā materiā vt plenè no. in cle. plures. de iure patro. † Itē not. ꝙ locus destinatus ad vsum alterius loci cēsetur esse portio illius gl. fin. circa hoc allegat bonas cōcor. & opponit qd' locus iuxta locū religiosum dicatur religiosus. l. q̄ religiosis. ff. de rei ven. & distinguit: aut loquimur de rebus adhærētibus loco religioso, q̄ faciūt partē ipsius: vt sunt lapides marmorei, vel statuæ: & illi vel ille dū sunt ibi sunt religiosi, vel religiosæ; vt in cōtrario. Aut loquimur de loco qui nō est pars loci religiosi: licet sibi adhæreat, i. appropinquet: & ille nō est religiosus, sed ꝓphanus: vt hic. † Itē debes scire ꝙ in sepulchro familiari oēs de familia. i. de agnatiōe habēt ius sepeliendi, licet nō sint hæredes. Itē etiā hæredes licet non sint originaliter de familia. i. de agnatiōe: sed extranei: vt hic. l. familiaria. cū l. seq. ff. eo. † sed in sepulchro hæreditario qd' fecit pro se & hæredibus suis, nō habēt ius sepeliēdi nisi illi qui sunt hæredes: licet sint de familia. i. de agnatione. præterquā liberi, & descēdētes: qa habēt ius sepeliēdi: & si nō sint vniuersales. dūmō non sint exhęredati mala mēte. l. q̄ vel pr̄fa. §. j. vel ij. ff. e. † hoc aūt an sit familiare vel hæreditariarū deprehēditur ex prescriptionibus quæ solent fieri super lapidē monumēti: per ea quæ habētur: & not. in c. cū cām. de proba. & habetur in Spe. de proba. §. vidēdum. ver. ix. licet in contrarium faciat. l. monumētorum. j. eo. sed ibi patebit solu. † In glo. j. in fi. Dic & alio modo dicuntur monumenta. i. fines & termini diuidentes duo prædia vicina: vt j. finium regun. l. ij. quod dic vt ibi in glo.

¶ In sepulchro familiari. An qs possit ꝑscribere iussepulchri vide tex. cū glo. in l. pe. ff. de mort. inferē.
¶ Locus ꝓphanus. Quis dicat locꝰ prophanus. vide c. abolē dæ. & ibi doct. de sepul.
¶ Ad hæredes extraneos. Adde ꝙ sunt opi. tñ cōior est ꝙ sic vide in c. cōsiderādū & in ca fi plures. & ibi gl. xvj. q. vl. Inn. in rub. de iure pa. do cto. in c. cū secundū. eo. tit. Bald. in l. j. C. de bo. lib. & in l. insu Iam. ff. fol ma. Paul. de eleaza. in disputa. incip. Patronus.

2 ☞ Si defunctus mandauit construi capellam, & unus hæres uult q̄ construatur, alius
negligat, q̄ detur primo actio fam. erc. contra hæredem.
Inuidia seu blasphemia apud uulgares, interdum inducit necessitatem, quæ à iure non in-
ducitur.

LEX V.

Militis. † Ad construendum monumentū secundū
voluntatem defuncti coguntur hæredes: nō
iure actionis: quia non est cui competat: sed officio iu-
dicis. h. d. † Et si vnus tantùm hæres vel plures, & oēs
negligunt: nam non est cui competat actio contra eos: imo Epi-
scopus ex officio potest eos compellere fauore religionis. per l.
quintus. ff. de ann. leg. & idem si mandasset defunctus construi
capellam, sed vnus hæres vult quòd construatur: alius negligit:
bene datur primo actio fa. erc. contra hæredē. vt ff. fa. erc. l. his cō
sequēter. §. sed cum monumentū. † Not. ꝙ inuidia seu blas. apud
vulgares interdū inducit necessitatem, quæ à iure non inducitur. facit l. quintus. ff. man. & l. cum vnus. de ali. & cib. leg.

LEX VI.

Monumentorum. † Hoc dicit secundū se-
cundā lect. quæ est vera
ꝙ in monumēto hæreditario quod quis fecit pro se &
hæredibus suis, liberti non habent ius sepeliendi, si nō

a ¶ Data pecunia. An emẽs vel vẽdens sepulchrũ si cõmittat simoniã. vide gl. in c. abolendæ. de sepul. Card. Alex. in c. his ergo. in ij. col. xxiij. dist.

b ¶ Appellatiõe familiæ. An veniãt filiæ maritatæ & astantes extra domũ. vid ꝑ Bart. in l. fi. in §. itẽ rescripserũt. ff. admuni. Et an vẽiãt, filij nascituri. vide ꝑ Paul. de Ca. cõsil. xvij. incip. In cã quę vertũ Parmæ: qđ cõsiliũ sequitur Ias. in l. suggestio ni. in j. col. C. de ver. sig. & an veniat dñs vide ꝑ Barb. in c. j. in ij. co. de loc. & an veniat vxor. vide text. & Bart. in l. quoniq. C. de re mili. li. xij. et Bar. in auth. de restit. fi. de com. in prin.

c ¶ Quod probare est. Adde Hosti. in sum. eo. tit. in §. j. doct. canonistas in rub. eod. tit: Inn. in c. forus. de verb. signi.

sunt hæredes: nisi longo tpe præscripserint. h. d. Et pone casum per l. vel quæ pater fa. §. liberti. ff. e. vbi gl. dicit ꝙ in sepulchro familiari bene haberẽt liberti ius sepeliẽdi: licet nõ essent hæredes ꝙa bene sunt de familia: vt l. ꝓnunciatio. §. familiæ. ff. de ver. sig. prima verò positio nõ placet: quia si suprascriptio diceret hoc modo sepulchrũ talis & familiæ suæ: posset quilibet de familia: & sic libertus qui est de familia, ibi sepeliri: vt no. glos. in d. §. liberti. quare ergo nõ ꝓñt liberti qñ sunt specificati, nõ video: imò multo magis deberẽt posse. tertia lect. est diuinatio: ꝙ aũt stetur talibus suprascriptionibus: patet ex his quę dixi in l. si sepulchrũ. In gl. se. ibi. [alij debent:] hoc nõ placet: quia iste versi. [præscriptio.] continuatur, cum ponatur aduersatiuè, & suprà locutus est de iure sepulchri: id est sepeliendi.

1 ☞ *Omnia censentur permissa, quæ non reperiuntur prohibita.*

LEX VII.

1 a **Statuas.** † Not. hic ꝙ si religiosi alicuius loci cõcedãt tibi sepulchrũ in aliquo loco ecclesiæ, quod solent facere data pecunia, licitũ est tibi facere sepulturam honorabilẽ cũ statuis & figuris honorificis: licet de istis nihil esset dictũ in cõcessione: ꝙa hoc includit ipso iure: vt hic: & l. j. §. interdictũ. ff. de mor. infe. Tene mẽti. † Itẽ no. bonam regulam: ꝙ omnia censentur permissa, quæ non reperiuntur prohibita.

LEX VIII.

1 b **Vs familiarium.** † No. hic ꝙ appellatione familiæ nõ cõtinent cognati qui sunt cõiuncti per fœminas, nec etiã affines: sed cũ sublata sit differẽtia agnationis vel cognationis. vt in auf. de hære. ab intestato. veni. an ista l. erit correcta? dico ꝙ non: quia illud quo ad successionem intestati.

LEX IX.

1 **Locum.** † Opp. hic ꝙ locus religiosus possit vendi: vt l. liberi. circa princi. & l. liberti. ff. de cõtrahẽ. empt. Dic ꝙ hic loquit qñ vẽditor & emptor sciebãt locũ religiosum: vnde tũc nõ valet contractus: nec orit obligatio, vt actio ex empto ad tradẽdum: sed si emptor ignorabat, tũc siue vẽditor sciebat, siue ignorabat, cũ ignorantia sua nõ debeat emptori nocere, valet cõtractus: nõ vt oriat obligatio ad tradendum, sed vt venditor obligetur ad interesse emptori: vt in contrario.

LEX XIII.

1 **Vs sepulchri.** † Ista l. dicit idem quod dixi in l. si sepulchrũ. qđ hæredes etiã extranei, habẽt ius sepeliẽdi tã in sepulchro familiari, ꝙa censent de familia: quã in hæreditario: ꝙa sunt hæredes: sed in familiari non habent ius sepeliendi: nisi sint de familia. i. de agnatione: & etiam hęredes extranei licet nõ sint de familia &c. h. d. Pau. de Castro.

Lectura Iuris vtriusq; doctoris domini Pauli Castreñ. super primo, secundo, & tertio C. fœliciter explicit.

Sequitur lectura super quarto.

De probationibus. *Rubrica.*

2 ☞ *Euidentia facti & notorietas sunt species probationis, & an sint de re dubia? & nu. 2. & nu. 9.*

3 *Statutum quod in tali causa admittatur probatio, nisi per instrumenta publica: non tamen excluditur probatio quæ fit per euidentiam facti.*

Probari est iudici fidem facere de eo quod coram eo discepetatur, & ad eam peruenitur per tres gradus. s. per suspicionem, per opinionem: & per credulitatem.

Suspitio consistit in indicijs, quæ sunt minus quã semiplena probatio, ut in fama, uel fuga: quæ sunt multum à re separatæ.

4 *Opinio consistit in præsumptione hominis, quæ resultat ex his quæ faciunt semiplenam probationem, i. unius testis de ueritate.*

Confessio partis facta altera parte absente, facit semiplenam probationem.

Quid in confessione extortæ in tormentis sine persœueratione?

Quid in priuatis scriptura probata per testes tantum, qui uiderint eam scribi, uel per comparationem.

Quid in præsumptione iuris?

5 *Credulitas resultat ex perfecta probatione.*

6 *Probationum plures sunt species, & quomodo sit reperire probationem mixtam per instrumentum, & interuenientibus testibus?*

7 *Statutum quod in causis excedentibus summam xx. librarum non admittatur probatio nisi per instrumentum, quod admittetur probatio quæ fit per instrumentũ, licet mediantibus testibus.*

8 *Probatio quando fit per instrumentum, non requiritur quod testes in eo descriptum gnouerint partes, nisi in certis casibus.*

Quid si fiat per testes?

9 *Confessio partis, non est probatio: sed releuatio ab onere probandi.*

In mera negatiua non cadit probatio, & tamen cadit confessio.

10 *Positio potest fieri negatiua ad extorquendum confessionem: & sic ad releuandum ab onere probandi.*

Licet sit renuntiatum probationibus, uel conclusum in causa, an admittatur confessio partis, ut prosit alteri parti quæ renuntiauit allegationibus?

Si post conclusionem uel renuntiationem fieret positio: & peteretur pars compelli ad respondendum, non teneretur respondere: sicut nec teneretur admittere probationes, quæ postea fierent.

In gl. rubricę ibi. [opus est probationibus.] s. vt quis ꝙ se obtinere possit sentẽtiam. † In ea. glo. ibi. [rei dubiæ.] quidã reprehẽdũt gl. ꝙa euidẽtia facti & notarietas rei nõ sunt de re dubia, sed clara & manifesta: & tñ sunt spẽs ꝓbatiõis: intm ꝙ omnẽ alium spẽm excedũt: nec aliqua lege põt ꝑcludi via talibus ꝓbatiõibus.

2 † Vnde si dicat statutũ ꝙ in tali causa non admittat ꝓbatio nisi per instrã publica: nõ ꝓpterea excludit ꝓbatio quæ fiat per euidentiã facti, secundũ Bal. qui allegat Azo. in summa. §. ad legem aquil. qđ tene mẽti. facit qđ no. Inn. in c. intimasti. extra. co. glo. põt sustineri: nam antequã res subijciatur oculis iudicis, põt dici dubia: ideo opus est ꝙ subijciat: & tũc dicit facta probatio de re clara & manifesta, nõ per credulitatẽ: sicut fit per alias spẽs ꝓbationis per sensum corporeũ: qui percipit visu: & nõ opinatu. Dic

c tñ melius: ꝙ ꝓbare est iudici fidem facere de eo quod corã ipso

3 disceptatur. l. quinquaginta, in fi. ff. e. † Et ad eam peruenitur per gradus. s. per suspitionẽ, per opi. & per credulitatẽ: suspitio consistit in indicijs, quæ sunt minus quã semiplena probatio. vt no. eo. in l. cum ꝓbatio. in gl. de quibus loquit. l. absentem. de pœnis. † Opinio cõsistit in præsumptione

4 hominis, quæ resultat ex his quæ faciunt semiplenã ꝓbationẽ. vnius testis de veritate. Item confessio partis facta altera parte absente: vt in c. cum dilectus. de suc. ab intest. Item in confessione extorta in tormẽtis sine perseueratione: quia cum illa faciat plenã ꝓbationẽ: nam hic Bal. videtur notanter sentire ꝙ faciat semiplenã: quæ sufficit cum vno teste. Item priusta scriptura probata ꝑ testes tm̃ q̃ viderint eã scribi. vel per cõparationẽ, dũtaxat vno. i l. admonẽdi. ff. de iureiu. Si aũt ꝓbaret ꝑ testes & ꝑ cõparationẽ faceret fidẽ plenã: vt ibi no. ꝑ Doc. & j. de fide instru. auth. hęc. ideo dixi præsumptionẽ hoīs: nam secus si esset præsumptio iuris: vt est in casibus in iure expressis, cum ius aliquid præsumit puta ꝙ qui semel fuit dñs, hodie præsumat esse: vt j. e. l. hoc posse detis: illa talis præsumptio faceret plenã ꝓbationẽ & euidentem ff. de leg. j. licet imperator vt no. j. de peri. tut. l. si tutor. in vlti. gl.

5 † Credulitas verò resultat ex ꝑfecta ꝓbatione: ꝙa tunc iudex taliter inclinat animũ ad vnã partẽ plenè ꝓbatã: & sic inducitur ad fidẽ & credulitatẽ quæ oĩa plenè ꝓsequunt̃ per Bart. in l. admonẽdi. † Sunt plures spẽs ꝓbationũ. i. per testes: itẽ per instrã publica, vt in titulis sequẽtibus: ideo ꝑmisit hũc titulũ gñalẽ. Sed

6 est reperire ꝓbationẽ mixtã q̃ dicit fieri ꝑ instrm̃ interuenientibus testibus: vt si ꝓmisisti mihi emẽdare omne dãnũ: & ego peto a te cẽtũ in ꝙbus dico me dãnificatũ & ꝓbo ꝓmissionẽ per instrm̃

7 sed quãtitatẽ ꝓbo per testes. † Vnde si statutũ dicat ꝙ in causis excedẽtibus summã xx. librarũ nõ admittat ꝓbatio nisi per instrumentũ nihilominus admittet ista: quæ dicit fieri per instrm̃ principaliter: licet mediantibus testibus: & ista fuit Bononie disputatũ per Iaco. But. vt refert Bart. in l. certi cõdictio. §. quãquã

8 cer. pe. in gl. j. † Et hoc inducebã hoc anno. cum nõ habeamus ꝙ qñ ꝓbatio fit per instrm̃: nõ requirit ꝙ testes in eo, descripti eo gnouerint partes nisi in certis casibus notatis per glos. l. de iure deliber. l. fi. §. finautem dubius. per Ioan. An. in addi. Spec. in tit. de teste. §. primo. in additione incipiente quid voluerit actor. &c.

& ſñi p Spe. verſi. itē q̄ nō nouit. qñ autē ꝓbatio fit p teſtes bene regni q̄ ipſi teſtes cognouerint cōtrahētes: nā tūc omnis ꝓbatio elicit̄ de teſtibus. Et cū ꝓduceret quoddā inſtrm in quo erāt teſtes deſcripti, & vnus eorū dicebat ſe nō īterfuiſſe ꝓpter inſtrm qđ reddebat ſuſpectū. vt in l. j. §. fi. quēadmo. teſt. ape. & ideo vt tolleret ſuſpicio fuerūt alij teſtes examinati ad corroborationē inſtrumēti p l. pe. j. eo. q̄ depoſuerūt ꝓ inſtrō: ſed dicebāt ſe non habuiſſe notitiā teſtatoris p prius: vñ dicebat qđ p p̄dicta ipſorū non tollebatur ſuſpicio, quare cū probatio reducat ad teſtes, debuerūt habuiſſe notitiā, ego dixi contrariū q̄ hoc caſu ꝓbatio nō fit p teſtes ſed p inſtrm roboratū teſtibus: & ſic perinde ac ſi per ſolū inſtrm: vñ nō nocet q̄ teſtatorē nō cognouerit cū nō eſſet de caſibus de q̄bus in illa gl. & hoc p̄ no. in d. l. certi cōdictio §. quoniā. in j. glo. & ſic ſuſtinui inſtrm contra latratus quorūdā.

9 † Et eſt quarta ſpecies ꝓbatiōis p euidētiā facti, vt ī l. ſi irruptiōe § ad officiū. ff. finiū regū. & in c. noſtra. de coha. cle. & muli. Item eſt alia ſpecies extraordinaria q̄ cōmittit̄ iudicis arbitrio, qñ ſub ſunt multa & diuerſa argumēta q̄ nō cadūt in aliquē de p̄dictis ſpeciebus tñ adeo mouēt animū iudicis qđ inclinat ad tot ā et in dubitatā credulitatē: de qua ī l. ob carmē. §. fi. ff. de teſtibus. & ſufficit in ciuilibus non in criminalibus maximè vbi agit̄ de pœna corporali, q̄ caſu debēt eſſe ꝓbationes luce meridiana clariores. vt j. e. l. fi. Et q̄ iudex habeat tm̄ arbitriū: patet ex notatis in c. p̄te rea. de teſti. in nouella ſup verbo iuratorū. & p̄ Bar. ī l. ſi qñ. in fi. ff. vñ vi. & in l. lucius. ff. de infa. & p̄ Bal. notāter in l. nō hæc. §. vñ

a cog. Cōfeſsio aūt partis, * nō eſt probatio ſed releuatio ab onere probādi. vt no. extra eo. ſuper rubrica patet: q̄a in mera negatiua

10 nō cadit ꝓbatio. vt j. e. l. actor. & tñ nō cadit cōfeſsio † & etiā confeſsio pōt fieri negatiua ad extorquēdū cōfeſsionē, & ſic ad releuādū ab onere ꝓbādi. vt extra ī c. j. de cōfeſsis. li. vj. ideo licet ſit renūtiatū ꝓbationibus vel cōcluſum ī cā, q̄ ꝓ renūtiatiōe habeat nihilominus admittit̄ cōfeſsio partis & ꝓdeſt alteri parti q̄ renūtiauit allegatiōibus ſcdm Bal. tene mēti: hoc tm̄ nō eſt verū ſi eſt cōfeſſa ſpōte: ſed ſi poſt cōcluſionē vel renuntiationē fieret poſitio, & peteret pars cōpelli ad reſpondendū nō teneretur reſpondere: ſicut nec teneretur admittere probationes q̄ poſtea fierent per l. in cōtractibus. §. illo. j. de non nume. pecu. & eſt dictū Spe. in tit. de excep. §. pen. in ti. de dila.

1 ¶ Reo non incumbit onus probandi, quando tantum negat intentionem agentis & quando incumbat? & nu. 4.

1 Reo ipſo quod reus excipit dicendo ſe ſoluiſſe, uel ſibi factum pactum de non petendo uideatur fateri intētionē agentis: ut ſic teneatur probare ſuā exceptionē. & nu. 4.

4 Caſus pro reo ut primò neget intentionem agentis, & poſtea dicat quod ſi de numerata non apparet factum fuit ſibi pactum de non petendo, uel quod reſtituet pecuniam & an ſit bona?

Ex exceptione quam actor impugnat, an poſſit ſe iuuare?

1 Si reus primò negauit intentionem actoris, & cum actor eam probauerit, an poſſit reus recurrere ad exceptionem? & nu. 6.

6 Caſus in quibus propter mendacium, quis cadit à iure ſuo remiſsiuè.

Qui negauit maleficiū ſeu homicidiū commiſiſſe, & in mēdacio deprehenſus ſit, quod non prohibeatur poſtea dicere & probare quod fecit ad defenſionem ſui?

7 Si dixit uſurarius mutuauit tibi centum quæ tenuiſti per annum & ſoluiſti uſuras, deinde reſtituiſti ſortem & recuperaſti pignora, & fecit tibi quietationē de pecunia mutuata: & nunc agis cōtra eum & repetis uſuras, an ſufficiat probare per præſumptionem de qua hic.

LEX I.

VT creditor. † Sicut actor tenetur ꝓbare ſuam intentionē, ſic reus ſuā exceptionem. h. d. Cy. & Bart. † Opponitur q̄ reo non incumbat onus probandi. vt in l. proxi. & l. fruſtra. & l. actor. Sol. verum eſt quando reus dū-

1 taxat negat intentionē agentis: puta q̄ factū fuerit mutuum vel promiſsio: quare factum negātis probare nō poteſt. vt d. l. actor. ſed hic nō negat ſed dicebat ſe ſoluiſſe & idem ſi dicatur ſibi factum pactum de nō petendo vel ſe præſcripſiſſe: nam tunc affirmat & excipit & in exceptionibus reus loco actoris habetur. vt

3 in l. j. ff. de exce. & ff. eo. ti. l. in exceptionibus. † Sed quæro an eo ipſo q̄ reus excipit dicendo ſe ſoluiſſe vel ſibi factum pactum de non petendo, vt videatur fateri intentionem agentis quod mutuum fuerit factum intantum q̄ actor nō cogatur aliter probare mutuum. Dy. tenuit q̄ ſic in c. nullus pluribus. de reg. iur.

4 in vj. quando ſimpliciter excipit † ideo cautela eſt quòd primò neget intentionem agentis: & poſtea dicat quòd ſi de numerata tione apparet, factū fuit ſibi pactū de non petēdo, vel q̄ reſtituit pecuniā: per ea quæ no. in l. ſi quidē. j. de exce. Canoniſtæ dicūt cōtrariū, q̄ ſimpliciter excipiendo etiā ſine negatione p̄cedēte nō cēſeat cōfiteri intentionē agētis: vt in c. cū venerabilis. de exce. & vī caſus in l. nō vtiq̄. ff. de exce. Ex quo ſequit̄ qđ nō tenet̄ ꝓbare ſuā exceptionem quouiq̄ actor ꝓbauerit ſuā intētionē: & ita limitat̄ iſte tex. vt intelligat̄ qñ actor iā ꝓbauerat intentionē ſuā, q̄a fundata eſt intētio actoris: vt j. eo l. ſiue poſsidetis. nō aūt quā-

b do actor adhuc nō ꝓbaſſet, nec reus fuiſſet cōfeſſus. Bal. ſaluat vtranq̄ opi. in d. l. non vtiq̄. hoc modo, q̄a ſi actor cōfitet exceptionē oppoſitā per reū: videlicet q̄ ſoluit, vel fecit ſibi pactū de nō petēdo: tñ dicit ſe fuiſſe minorē tūc tp̄is, & læſum, hæc ſolutio nō nocet ſibi, q̄a pecunia fuit p̄dita: nec etiā pactū, q̄a nō interuenit authoritas tutoris, vel curatoris: tunc ſit vera opin. Dy. q̄a poſtquā actor exceptionē rei cōfitet: quatenus in facto eſt: pōt ex ea ſe iuuare cōtra eū. vt per illā reus videat̄ cōfeſſus ſuā intētionē. Si aūt negaret ſibi nunquā fuiſſe ſolutū, vel ſe nunquā feciſſe pactū de nō petendo tūc q̄a negādo ipſam impugnat, nō pōt ex ea ſe iuuare: vt per eā videat̄ reus cōfeſſus intētionē ſuā: vt in regula ex eo qđ de reg. iur. lib. vj. & ſic ſit vera opi. canoniſtarū. tñ Bal. nititur eam improbare in l. alia. j. de his quib. vt indi. vbi vide per eum. † Itē quæro. ſi reus primò negauit intentionē actoris, & cum actor eā ꝓbauerit, vult reus recurrere ad exceptionē: an poſsit? vī q̄ nō, quia ſibiipſi cōtrariaret̄. Si em̄ negaſti primò me tibi mutuaſſe: poſtea verò cū ꝓbaſſem dicis te mihi reſtituiſſe: cōfiteris me mutuaſſe ergo nō debes audiri: vt in l. j. j. de fur. & qui cōuictus eſt de mē dacio, & debet puniri: & hoc tenet Dy. in d. c. nullus pluribus. & ideo dixit q̄ reus non pōt opponere duas exceptiones contrarias eodē tp̄e: & ita limitat d. c. nullus pluribus. Bald. vel Bart. reprehendit eum in l. nemo. ff. de exce. & in l. cum de indebito. ff. de proba. vbi patet q̄ licet quis negauerit intentionē agentis, nō propterea perdit ius ſuum: quin per aliam viam poſsit ſe iuuare licet grauetur in onere probandi: in quo non fuiſſet grauatus ſi non negaſſet, nec in mendacio deprehenſus fuiſſet. Item per authenti. contra qui propriam. de numerata pecunia. infrà vbi qui negauit ſua ſcripturam, & in mendacio deprehenſus eſt: licet puniatur pœna ibi contenta, tamen non perdit ius ſuum & exce-

6 ptionem quam habebat. † Sunt enim quidam caſus in quibus

b propter mendacium * quis cadit à iure ſuo: quos not. per Bald. in l. j. j. de furtis. regulariter contra. vt ibi plenè per eum. Et his infertur quòd ille qui negauit maleficium commiſiſſe, ſeu homicidium: & in mendacio deprehēſus eſt, quia fuit probatum per teſtes, non prohibet̄ poſtea dicere & probare quòd fecit ad defenſionē ſui. nam cum ſit de gñe ꝓhibitorū, nō præſumit̄ feciſſe ad defenſionē: ſi nō ꝓbat: vt l. ſi nō cōuitij. j. de iniur. etiā ſi à principio hoc dixiſſet, cōfitendo ſe occidiſſe: & ſic releuādo acculatorem ab onere ꝓbādi: nā nō ꝓpterea releuat ſe ab onere probādi ſuā exceptionē: ſecus ſi factū qđ ipſe cōfitet̄ nō eſſet de gñe ꝓhibitorū: quia tunc releuando actorē ab onere ꝓbandi etiā ipſe releuaretur: vt dixi in præcedenti q. quando confiteris te mihi ſoluiſſe, vel reſtituiſſe pecuniam quam tibi mutuaui: nam releuo te ab onere probandi ſolutionem: & eodem modo ego releuor ab onere probandi numerationem: ex qua ago, quaſi videaris il-

7 lam fuiſſe confeſſus. † Tertiò & vltimò quæritur de pulchra & notabili q. Quidam vſurarius mutuauit tibi centum, quæ tenuiſti per annum: & ſoluiſti vſuras; deinde reſtituiſti ſortem: & recuperaſti pignora, & fecit tibi quietationem de pecunia mutuata: nunc tu agis contra eum, & repetis vſuras quas dicis te ſoluiſſe, ſed non potes probare niſi per præſumptionem, probando quòd ille eſt vſurarius, & conſueuit mutuare ad tantum pro libra, & quòd tenuiſti ſortem per annum: & ſic vſuræ aſcendebant ad tantam quantitatem, & quòd nō eſt veriſimilè quod reſtituiſſet tibi pignora, niſi ſoluiſſes vſuras, an iſta ſufficiant ad condemnandum ipſum in curia epiſcopali, vel hæredes eius ad reſtitutionem vſurarum? videtur quòd ſic. per ar. à ſolitis. vt in l. v elvniuerſorum. ff. de pig. act. & in lege, qui ſemiſſes. ff. de vſur.

a ¶ Confeſsio aūt partis. Adde text. in c. cū cām. in ij. rū. de rapt. Bal. in l. ij. §. q̄ obſeruare. C. de iura. calū. quē ſequit̄ eius ſcholaris. Pe. de Anc. in c. j. circa fi. de iur. calū. li. vj. Anto. de But. in c. licet cām. extra de ꝓba. idē in c. ſi ſacerdos. in j. col. de offic. ordi. idē in c. in præſentia. in ij. col. de renun.

b ¶ Caſus in quib⁹ ꝓpter mēdaciū. Caſus in q̄b⁹ mēdaciū punitur à iure. vide p̄ gl. in l. ſi dubitet̄. in §. j. ff. de fideiuſ.

a ¶ Actore non ꝓbante. Adde gl.in c.mulieri.de iureiur. quæ allegat concordantes.

Contrariū determinãt hic Pe.& Cy. ꝓ istã l.qa q numerationẽ allegat,debet eã ꝓbare: etsi dicat satis ꝓbat ipse ꝓ tales cõiecturas. Rñdeo ꝙ nõ sufficiũt: qa nõ ꝓbat hoc esse qđ ab hoc cõtingit abesse:vt j.eo.l.neq; natales:& licet iste sit vsurarius:& nõ cõsueuerit mutuare ad tm̃ pro libra:nõ sequit ergo sic semper mutuabat quia poterat esse magis amicus,vel alius respectus ꝙ mutuasset gratis:vel minus secũdũ Bal.qui tenet opi.prædictã.Sed Io.An. in c.quãquã.de vsur.in nouel.videt tenere cõtrariũ,ꝙ ista sufficiãt ad cõdẽnationẽ,& videt dicere quod ita in iudicijs seruatur & miror quod Bal.nõ allegat,nec ob.cõtrariũ.qa verũ est quod nõ ꝓbat hoc esse &c.s.qñ,sæpe,& frequẽter cõtingit abesse:aliàs secus:qa bonũ est argumẽtũ ab his quæ sunt solita frequẽter. Si ergo ꝓbatur ꝙ iste semper sic mutuat,præsumitur & istud mutuum sic fuisse:secus si aliquando sic:aliquando aliter:vt in contrario:vel nisi probaretur amicitia magna,propter quam potuisset gratis mutuare.

2 *¶ Conuentus rei uendicatione,licet non teneatur probare se dominum quousq; actor suam intẽtionem probauerit,si tamen uult sponte probare,potest,& quid iste operabitur?& nu.3.*

Si tunc feratur sententia absolutoria, & postea reus caderet à possessione, an uirtute talis sententiæ poterit rem uendicare?

Iudex an debeat pronuntiare reum esse dominum, si hoc ipse probauerit, & licet hoc non petierit?

3 *Absolutio facta quia actor non probauit,an transferat in absolutum dominium, uel usucapiendi conditionem?*

4 *Ille qui agit rei uendicatione,& succubuit quia non probauit se dominum,non prohibetur postea agere ad eandem rem actione publici,& dicere se quasi dominum.*

5 *Si aliquis fuit accusatus uel inquisitus de percussione cum sanguinis effusione:& probetur percussio,& non sanguinis effusio,an debeat sequi absolutio?*

LEX II.

1 POssessiones. †Agens rei vendi. debet ꝓbare se dñm:aliàs reus absoluit̃:& dominus esse præsumit̃.h.d.Bal.In tex.ibi. [possessiones quas ad te pertinere dicis.]sub iure dominij.In tex.ibi.
2 [persequere.]s.petẽdo & ꝓbãdo ꝙ sint tuæ.†In text.ibi.[nõ em̃ possessori incũbit necessitas &c.]subaudi.f.si asserit se dñm: & ꝓ cõsequẽs neget te dñm:vt in l.Pomponius.§.si is.ff.de ꝓcu.nam nõ ꝓpterea tenet̃ ꝓbare se dñm:licet hoc asserat:qa præsumitur ex eo qa possidet tanquã dñs,quãtũ ad effectũ excipiendi: quousq; tu ꝓbaueris te dñm.nã põt postea per meliores probationes ꝓbare se dñm:& reprobare tuas ꝓbationes:dũmodo nõ didicerit testificata:vt in aut̃.at qui semel.j.eo. qa est articulus directè cõtrarius:vel dũmodo ꝓbet nõ per testes,sed per instrã:in qbus nõ est timor subornationis:licet aũt nõ teneat̃ ꝓbare se dominũ quousq; actor suã intentionẽ ꝓbauerit:si tm̃ vult spõte probare, pót.vt l.circa.ff.e.ad hũc finẽ vt nõ absoluat̃ ex isto capite: quia actor nõ ꝓbauit:quia tunc de suo dñio nihil esset ꝓnuntiatum: ideo si caderet à possessione,& perueniret ad actorẽ,illa sentẽtia nõ ꝓdesset,vt ab eo vẽdicaret:sed vt absoluat̃:qa est dñs:& tunc ꝓderit sibi hæc absolutio:vt possit ab eodẽ vẽdicare:non ab alio cõtra quem sentẽtia nõ fuit lata:vt hæc habeñt̃:in l.sed & si possessori.ff.de iureiu.& in l.si inter me & te.ff.de excep.rei iud. Dicit tm̃ in c.ex cõquæstione.de resti.spo.ꝙ Iudex nõ debet ꝓnuntiare reum esse dñm.licet hoc ipse ꝓbauerit : nisi hoc petierit.per l.fi.j.de fideicom.liber.& reprehendit Inn.qui videt̃ sentire contrarium:sed hoc videt̃ intelligere do.Ant.de Bu.hoc modo: nõ ꝙ det libellum de nouo,in quo hoc petat, sed in calculo ferendæ sententiæ petat viua voce:sicut in alijs quæ contingunt vel emergũt lite pendente:vt in l.ædiles.§. Itẽ sciedũ.ff.de ædil.edic. & per hoc apparet qualiter debeat intelligi glo.quæ est in l.circa.
3 ff.eo.titu.vbi omnino vide. †Oppo.pro declaratione vltimæ gl.
a contra tex.in fi.dum dicit ꝙ actore non probante [a] reus absoluitur,& dominium apud eum remanet:contra.quia ista absolutio non transfert in eũ dñiũ:vt est tex.cũ gl.in l.exceptio.ff.de exce. nec vsucapiẽdi cõditionẽ:vt no.in l.si pro fundo.§.de transf.nam sufficit ibi ad absolutionẽ cõsequẽdã ꝙ actor nõ ꝓbauerit se dominũ,posito quod nec ipse reus sit dñs:vt l.fi.§.de rei vẽ.vt glos. fateť:& ꝓpter hoc exponit dñiũ.i.possessio. vel dic (& etiã ista est bona)vt est tex.propriè,si reus nõ erat dñs,sed actor,nõ trãsferat̃ in eum dominium in rei necessitate:tm̃ præsumit̃ dominus: alio non probato:qui possit tanquam dominus:vt dicta l. Titia. de ꝓba.ff.& ista possessio de præsenti quantũ ad retinendũ,facit præsumi ipsum esse dñm:& etiã quãtũ ad effectũ agẽdi, si principaliter nõ deducit dñium ad iudiciũ:sed incidẽter iuxta no.in l.sicuti.§.sed si quæratur.ff.si serui.ven. Vltimò no.tertiã lo.glo. quæ non placet,tũ qa est diuinatio:tum etiã quia posito ꝙ ꝓcẽs subijsset in se onus ꝓbãdi,& ꝓbasset de se dñium: ista sententia non faceret ipsum dñm,nec mutaret veritatẽ : licet haberet̃ pro veritate:vt non posset dici contrariũ:vt in l.res iudicata . de reg. iur.nisi per cõfessionẽ partis:quæ bene admitteret̃ contra talem præsumptionẽ iuris & de iure:vt no.in aut̃.sed iam necesse,& in
4 corpore vnde sumit̃.j.de do.ante nnp. †Vltimò scias ꝙ ille qui agit rei ven.& succubuit,quia non ꝓbauit se dñm, nõ ꝓhibetur postea agere ad eandẽ actiõ.publ.& dicere se quasi dñm quia habet titulum & bonam fidem: & similiter causam præscribendi: vt est tex.& gl.in l.minor.§.j.ff.de euic.nec potuisset ex hoc capte obtinere sententiam virtute libelli in quo allegauit se dominũ & sic non deduxit in iudicium quasi dominium:ideo debuit fo-
5 qui absolutio.& noua interpellatione seu libello fuit opus.†Et istud inducitur:si aliquis fuit accusatus vel inquisitus de percussione cum sanguinis effusione : & probetur percussus & non sanguinis effusio,ꝙ non debeat sequi condemnatio de simplici percussione,sed absolutio.quia de illo non fuit accusatus: vñ nõ possit postea accusari de percussione simplici.Alij dicunt cõtra illam quæstionem plenissimè & subtiliter examinat Bar.in l.denuntiasse.§.quid tamen.ff.de adulte.vbi loquitur vtilius quãlo quatur Bal.qui vadit per abrupta:sine magna vtilitate.

2 *¶ Quando sunt plures tutores, si omnes administrant, & malè:aut nullus administret:& pupillus ex negligentia damnificetur,quilibet eorum tenetur in solidum,si tutela non erat diuisa:ut hic.*

3 *Si omnes soluendo,quod habeant beneficium diuisionis ex epistola diui Adriani,& sint soluendo:quid inspiciatur tempus depositi officij.]*

Quid in fideiussoribus?

4 *Tutela si non fuit diuisa per iudicem,uel testatorem,sed alter tutorum gessit, & dic non,an habeant beneficium diuisionis?*

5 *Talis præsumitur quis fuisse,in quali habitu nunc reperitur.*

Præsumitur clericus,qui uadit in habitu clericali.

6 *Quando ex præterito non præsumatur in præsens:& quando sic.*

LEX III.

1 LEX persona. †Ex præsenti statu præsumitur præteritũ:& qualis qs hodie reperitur,præsumitur fuisse:nisi probetur contrarium:ad hoc alleg.Item allegatur ꝙ ex persona tutoris qui erat so-
2 uendo tempore finiti officij,non potest quis conueniri.h.d. †Et præmitto ꝙ quando sunt plures tutores,si omnes administrant & malè,aut nullus administret,& pupillus ex negligentia damnificet̃:quilibet eorum tenetur in solidum:quia quilibet habet officium in solidum:& sic pupillus potest eligere quem vult:vt j.de diui.tu.l.ij.si tutela non erat diuisa per testatorem,vel iudicem:& tamen omnes sunt soluendo,habent beneficiũ diuisionis ex epistola diui Adri.vt l.j.§.nunc tractemus.de tu.& ra.distr. An aũt sint omnes soluendo inspicitur tempus depositi officij: quia tũc si fuerunt omnes soluendo,intelligitur actio diuisa ipso iure:& sic licet alter postea efficiatur non soluendo,tamen alter ex persona illius non potest conueniri : tamen ille qui hoc dicit, debet hoc ꝓbare : quia si hodie reperitur non soluendo: præsumitur etiam non fuisse tempore depositi officij,& hoc dicit illa lex.
3 † In fideiussoribus verò inspicitur tempus lit.contest.vt si tunc alter eorum sit non soluendo,alter insolidum teneatur:vt in l.inter eos.§.j. ff.de fideiuss.& si tunc omnes sunt soluendo: licet in præteritum aliquis non fuerit,diuiditur actio.quæ autem ratio diuersitatis inter plures fideiussores & tutores,quidam retulerunt assignare rationem:ideo non tenuerunt istam lectu. quæ ponitur in principio gloss.sed tenent secundam: tamen ista lect. est bona, & ratio diuersitatis est : quia tutores gerunt officium necessarium:ideo magis prouidetur, vt sufficiat fuisse soluendo tempore depositi officij : sed fideiussores se sponte obligant secundùm Petrum & Cynum vnde non sufficit olim omnes fuisse soluendo , si tempore litis contestat. aliquis eorum non fe-
4 †Debes scire quòd quando tutela non est diuisa per iudicem vel testatorem,si alter ipsorum gessit,alter non,nec mãdatum qui non gessit,non debet ante eos qui non gesserunt(si idonei sint) cõueniri:quia habent in hoc beneficium ordinis:sicut in præce-

dem

denti casu habent beneficium diuisionis. vt j. si tutor non gesse. l.fi.sed si tunc ille qui gesit non erat soluendo, alter qui non gesit est soluendo,potest insolidum conueniri. & sic ex persona illius gerentis.si ergo hodie gerens reperitur non soluendo, & sic alter non gerens conuenitur, qui asserat non debere conueniri: quia gerens erat soluēdo tempore depositi officij. debet hoc probare aliàs præsumitur non fuisse soluendo: sicut hodie nō est:& hæc est secunda lec.glo.secundū vnum intellectum.Sed si tutela erat diuisa per iudicem, vel testatorem, quilibet tenetur pro sua administratione:& non pro administratione alterius:nisi videret alterum malè administrare, vel negligere dolo vel culpa: & prætermisit ipsum accusare de suspecto,& facere eum remoueri:licet in præcedenti casu quando non erat diuisa, etiam si in hoc non commisit dolum vel culpam: nihilominus tenetur ex administratione alterius:& ista potest esse tertia lect. quę colligitur ex glo.dum dicit quia non petijt eum remoueri &c. quia licet commiserit dolum vel culpā in hoc, si tamē ille est soluendo tempore depositi officij, ille debet conueniri: & non alter sed si non fuisset in dolo vel culpa,nullo modo conueniretur ex administratione alteri commissa.Et prædicta vera quando potest aliquid imputari pupillo quondā,vel curatori suo, quare nō conuenerūt illum,postquam erat soluendo tempore depositi officij: sed si nulla culpa potest imputari,non excularetur alter ex eo q̄ ille tunc fuisset soluendo: secundū quod videtur hic sentire Cy-
Tenemenți.In glo.ibi.[quo casu etiam magistratus primò conuenitur quā auus.]huic glo. contrariatur alia glos. quæ est in §. nunc tractemus.hic allegato in gl.& illā tenēt doc. q̄ imo prius conueniatur collega quā magistratus,& de ista materia plenè et subtiliter tractatur in l.j.§.de transl. †In gl.fi.ibi.[quia ex præsenti præsumitur in præteritum.]vt ff.eo.l.nō est.& not.in l.ij.eo.ti. sicut & talis quis præsumitur in quali habitu nunc reperitur. vt l.moueor.j.si ieruus expor. væneat. vnde prę̄sumit clericus qui vadit in habitu clericali:vt in c.si iudex laicus.de sent.excom.li. vj.†Quod autē dicitur an ex prę̄terito prę̄sumatur in præsens, colligе ex his quæ §.dixi ad exhiben.l.non ignorabit.nā in ætate quæ solo tractu temporis mutatur, non præsumitur quis esse hodie illius ætatis cuius olim fuit:vt in l.Spadonē.§.qui absolutus.de excu.tu.In possessione verò quæ non solo tractu temporis mutatur:tamen de facili perditur: an prę̄sumatur quis hodie possidere:quia olim probatur possedisse? distingue vt in domi-
nio q̄ nō ita de facili perditur,& præsumitur hodie esse dns qui probatur olim fuisse:vt in eo.l.siue possidetis.Et adde quod no. Bar.in l.si cui.§.ijsdem.ff. de accu. q̄ not.in c.mandata. extrà de præsump.& adde j.de adult.l.antepenul.

Quid aliud sit proprietas,& aliud dominium,& quid sit proprietas,& quid dominans!
An ex solo instrumento emptionis probetur dominium!
Testes probent me esse dominum talis rei quam peto,quomodo debeant deponere!
Fama an sit sufficiens ad probationem dominij!
Fama inducit iustam causam credendi,& sic titulum putatiuum,& an sufficiat ad prescribendum
Fama aliquādo inducit semiplenam probationem regulariter verò nec plenam nec semiplenam: sed factam coadiuuat.

LEX IIII.

PRoprietatis. †Dominiū pōt probari tā per instrumētum, [a] quā per testes [b] h.d.vel per alia indicia.†In tex.ibi. [proprietatis dominium.]Et sic no.q̄ aliud est proprietas,aliud dñiū.[c]nā proprietas dicitur prout distinguitur ab vsufru. formali. Nam in re corporali est dare nudā proprietatem,& est dare vsumfru. formalē. Itē proprietatem plenā.s. iunctā cū vsufructu causali. Dominiū verò dicitur prout distinguit à possessione, nam est libera potestas disponēdi de re in qua quis habet dñiū: vt l.in re mādata.j.mandati.& no.de hoc in l.si quis vi.§. differentia.ff.de acq.pos.vñ q habet nudā proprietatem,dicitur habere dñiū proprietatis:quia de illa potest disponere,& ille qui habet vsumfructū formalē,dicit habere dñium vsusfructus.i.illius iuris.vt in l. qui vsumfructū.ff.si vsusfru.peta.& sic istud vocabulū dñiū est latum & cadit in omni iure q̄ quis habet,de quo possit disponere non tñ intelligas q̄ vsufructuarius possit disponere de vsufr. transferendo ipsum in alium,sed solū abdicando à se. vt instit.de vsufr.§.finitur.† In tex.ibi.[instrumento emptionis.] p̄ hoc solū nō probaret dñiū:nisi cū altero ex duobus.s.q̄ post emptionē &

a ¶Tam p̄ instrūm.Add de Barb.cōsil.xliij.ci.clemētissimū deū. in ij.co.in iij. vo.cūdē Barb.cōsi.lv.inci. clemētissimū & ospotētē Deū.in vj.co. in eo.vol.

b ¶Quā p̄ testes.Add Ang.in auc.de testi. in §.& licet.Bal.in c. cū cām.el j.in vij.co. de testi.

c ¶Aliud est p̄prietas aliud dñiū.Add tex. & Doc.in l.si p̄cura tor.ff.de acq.rer.do. Io.Fab.in §.sed iste.i xij.col.inst.de acti.

d ¶Reddere rōnem sui dicti.Adde gl.i l.cū hi.i §.i cā.ff.de transl. gl.i l.j.C.de testi. gl. in l.j.C.de no. oper. nūc.Bart.& Pau.de Ca.i l.q testō.i §.fi.d testi.ff.Ant.de But.in c.super hoc.in vij.colum.de renun.

e ¶Fama nō est sufficiēs.Adde Bald.in c. cōuēticula.C.de epi. & cle.Barba. consil. xiij.inci.deū iuocat adiutorē.in ij.vol.& fama p̄bet in factis antiqs: Vide p̄ Host. & Abb.in c.inter dilectos.de fi.instru.

1 †Dominiū pōt probari tā per instrumētum, [a] quā per testes [b] h.d.vel per alia indicia.†In tex.ibi. [proprietatis dominium.]Et sic no.q̄ aliud est proprietas,aliud dñiū.[c]nā proprietas dicitur prout distinguitur ab vsufru. formali. Nam in re corporali est dare nudā proprietatem,& est dare vsumfru. formalē. Itē proprietatem plenā.s. iunctā cū vsufructu causali. Dominiū verò dicitur prout distinguit à possessione, nam est libera potestas disponēdi de re in qua quis habet dñiū: vt l.in re mādata.j.mandati.& no.de hoc in l.si quis vi.§. differentia.ff.de acq.pos.vñ q habet nudā proprietatem,dicitur habere dñiū proprietatis:quia de illa potest disponere,& ille qui habet vsumfructū formalē,dicit habere dñium vsusfructus.i.illius iuris.vt in l. qui vsumfructū.ff.si vsusfru.peta.& sic istud vocabulū dñiū est latum & cadit in omni iure q̄ quis habet,de quo possit disponere non tñ intelligas q̄ vsufructuarius possit disponere de vsufr. transferendo ipsum in alium,sed solū abdicando à se. vt instit.de vsufr.§.finitur.† In tex.ibi.[instrumento emptionis.] p̄ hoc solū nō probaret dñiū:nisi cū altero ex duobus.s.q̄ post emptionē & traditionē possederit lōgo tpe: ita q̄ potuit acqrere dñiū p̄ p̄scripti onē,positoq̄ vendi tor nō fuisset dns:& sic ipsum nō trāstulisset:vel qd' p̄bet vēditorē fuisse dnm,q̄ similiter p̄bare pōt,si p̄bat q̄ ille possedit tanto tpe cū titulo q̄ p̄scribere potuit:vt not.j.eo. l.cū res:aliàs non sequereť emisti rē à Titio: ergo es dns rei.In tex.ibi.[sed & q̄buscūq̄ alijs legitimis p̄bationibus.]puta p̄ testes: vt j.de fide instru.l.in exercēdis . q̄ debeant deponere de p̄dictis,& sufficiūt,sicut istrm ad p̄bādū tit.emptiōis: & alia de quibus supra.†Aduertēdū ergo:si testes deponerent me esse dnm talis rei quā peto,nō p̄barent: nisi etiā nō interrogati assignēt & exprimāt cās:q̄a hoc sciūt:puta q̄a viderūt me emere & mihi rem fuisse traditā, & me possedisse longo tpe:qm dñium est quid incorporale cōsistens in iure quod nō percipitur sensu corporeo,sed iudico intellectus:puta ex p̄dictis,& in talibus debet testis dicere cām sui dicti etiā non interrogatus: aliàs nō valet:quia nō tenet dictū eius:vt no.Innoc.in c.cum cām.extra de testi.nō sic in alijs quę sensu corporeo percipiunt:in quibus nō tenetur reddere rationem sui dicti,[d] nisi fuerit interrogatus:& nihilominus valet:sed si fuit interrogatus,& non reddidit rationem,vel nō reddidit bonā:tunc valet dictum eius:vt j.titu.proxi.l.solam.& ibi no.glo. Item p̄batur dominiū ex alijs indicijs:vt §.de rei vē. l.indicia.& dicit hic gl.puta per famā. †Doct.dicunt q̄ fama nō est sufficiens [e] ad probationem dominij:quia fama non probat, sed probationem coadiuuat:quia si probationes sunt æquales in alijs,& p̄ vna est fama, p̄ alia nō,illa præualet:puta in interdicto vti possi.si pariter p̄bauerūt de possessiōe:interdū tñ fama probaret,qñ esset de antiquissimo dñio:puta possidesvnū castrum, & ego prætēdo habere aliquod ius infra dñium in dicto castro, ex cōcessione mihi facta per certos nobiles,in quorū dñio istud castrum tunc erat,& p̄duco cōcessionē: tu negas illos potuisse cōcedere,dicēs q̄ nō erāt dni,nisi p̄bēt:tūc q̄a agit de dñio illorum p̄pter se:sed p̄pter meā cōcessionē,si p̄barē per publicā vocem& famā q̄ illo tpe lōgissimo:puta iam centū annorū illi erāt dñi illius castri:istud sufficeret.Secūdo modo pōt intelligi glos. quæ est in l.cum actū.aliàs.l.at qui natura.§.cum me.ff.de negot.gest.& quod no.Bal.in l.cū super.§.de rei vē.& Inn.in c. veniēs. de verb.sig.sicut in simili dicimus qñ dñium nō deducit princi paliter propter se, p̄batur ex sola possessione de præsenti:vt not. 6 in l.sicuti.§.sed si quæratur.ff.si ser.ven. †Dicit etiam Barto.q̄ fama inducit iustam causam credendi:& sic titulū putatiuū,qui sufficit ad præscribendū:vt in l.Celsus.ff.de vsucap. quod declara sic.Si pater meus tenuit & possedit aliquam rem:non tamē tēpore sufficienti ad præscribendū:ego tanquam hæres eius cōtinuaui pos.per pos.per tempus sufficiēs ad præscribēdū lōgo tpe cū ti.tñ certè titulus p̄ hærede mihi nō p̄dest:quia eram filius in potestate:vt infrà pro hærede.l.nihil.nec tit.pro suo:vt ibi no.in gl.sed si allego titulum emptionis:quia pater meus emit,& non possum p̄bare tit.nisi p̄ famā:certè dat mihi iustā cām credēdi q̄ adducit tit.putatiuū iusto errore interueniēte q tñ p̄dest quātū 7 verus titulus:vt l.nō solū,§.quod vulgo.ff.de vsuca.†Aliquādo verò fama inducit semiplenā probationē quod qñ sit. dic vt per Bar.in l.de minore.§.tormenta.circa fin.ff.de quæsti.regulariter verò nec plenam,nec semiplenā facit:sed factam probationem coadiuuat:vt l.iij.§.eiusdem quoq̄.ff.de testi.

Instrumentorum appellatione quid contineatur,& an etiam testes!
Scriptura publica dici potest non solum scripta manu notarij publici: sed etiam illo modo authen.quod potest contingere sex modis.
Scriptura priuata quando faciat fidem plenam contra eum qui scripsit: & quando debeat esse trino teste subscripta!& nu.5.
Quid si negetur esse de manu illius contra quem producitur? uel si producatur contra eius hæredes,ad hoc ut fidem faciat quid requiratur!& an sola comparatio literarum faciat plenam fidem!

a ¶ Appellatiõe ĩstrorũ. Adde Bar.in l.notionẽ.in §.instrorum ff.de verb.sig.Io.An. in addi.Spe.in tit. de instr.edi.in §.j. Abb. in c.licet dilectus. de testi

b ¶ Libris agẽtariorũ. Adde Car.Alex. ĩ c. ecclesiasticarũ.xj.di. in vlti.col. versi.propterea credit libris.

c ¶ Priuata scriptura. Adde Bar.in l.nuda. ff.de don.& an ĩ scriptur. priuata regrat q̃ apponat dies & locus.vide gl.ĩ c. quoties cordis oculus. j. q.vij.Angel.in l.j.§. editiones.ff.de eden. Ioã.de Imo.in l.j̃.ff. quẽad.test.aper.Abin c.j. ad fi. de proba. Alexãd.cõsi. lxxvj. incip.Põderatis his. in themate.in iij̃.vo. eũdẽ cõsil.cxxij̃. ĩci. discussis hæsitationibus.in j. vol.

6 Quid in scripturas tertij facta ad utilitatem meam:an faciat fidem? & quid si est argentarius uel mercator.

7 Scriptura priuata regulariter non facit fidem.

Ea quæ non prosunt singula, multa iuuant.

LEX V.

INstrumenta. †Scriptura priuata sine alijs adminiculis non sufficit ad ꝓbationẽ plenã inducẽdã.h.d. Et vt differat à l.seq. pone casum in scriptura priuata debitoris cõtra quẽ agit̃.l.aũt sequẽs.& l.exẽplo.loquunt̃ in scriptura priuata ipsius agẽtis,vt nõ faciat fidẽ ꝓ se: sed nec scriptura priuata cõiuncti facit fidẽ cõtra se,nisi habeat alia adminicula:nũc est vidẽdum quæ sint illa quæ debẽt habere. †In tex.ibi.[instr̃a] largè ponit̃ pro scriptura q̃ inducit̃ ad instruendã cãm.i.ad ꝓbandũ:licet nõ sit de se sufficiẽs:nam & testes largo modo cõtinẽtur appellatiõe instrorũ.' vt l. notionẽ instrumẽtorũ.de ver.sig.strictè verò & ꝓpriè loquẽdo instrm̃ dicit̃ scriptura publica cõfecta manu notarij:quæ fidẽ facit plenã,ꝓ qua sumit̃ in dubio vt j.e.l.cum precibus.& l.scripturas.j.qui pot.in pig.ha. de hoc quid cõtineat̃ appellatiõe instrorũ:vide per Barto.in l.in fraudẽ.§.neq; instr̃a.ff.de iure fis.†publica verò scriptura dicit potest nõ solũ scripta manu publici notarij,sed etiã illo modo aut. quod põt cõtingere sex modis:vt no.in Spe.de instru.edi.§.nũc dicẽdum.& per Bar.in l.admonẽdi.ff.de iureiuran.†In text.ibi. [si nõ alijs quoq; adminiculis.]sed quæ sunt illa? Respõdeo, cõfessio rei,si cõfitet̃ illã scripturã esse manu sua:tũc facit plenã fidem cõtra ipsum:licet neget cõtẽta in ea esse vera:quia stat̃ scripturæ de veritate.nam nõ præsumit̃ aliàs scripsisse cõtra se si nõ esset vera:vt l.gñaliter.j.de nõ nume.pec.nisi in cõtractu mutui. in quo nõ facit nisi trãsacto biennio,in quo põt opponere exceptionẽ nõ nume.pecu.Contra alitũ verò qui habet instrm̃ publicum,cõtra ipsum talis scriptura etiã cõfessata nõ facit plenã fidẽ in præiudiciũ instr̃i:nisi sit trino teste notata.i.subscripta:& recognitæ subscriptiões per illos testes.vt in d.l.scripturas.aliàs de facili possit quis ꝓbare suos creditores cõponẽdo vnã falsam scripturã ad vtilitatẽ alterius:nõ tñ requirit̃ q̃ illi testes interfuerint cõtractui:sed sufficit q̃ viderint eam scribi tpe descripto in ea.& sic si illud tps p̃cedebat tps cõprehẽsum in instro: puta qa obligaueras mihi bona tua,& primò obligasti per instrm̃ publicum alteri,scriptura mea simpliciter solẽnizata præfert̃ publico instro & hoc est secũdũ iudiciũ. †Si verò scriptura neget̃ esse de manu illius cõtra quẽ ꝓducit̃,seu si ꝓducat̃ cõtra hæredes eius: tũc vt fidem faciat requirunt̃ duo.s.cõparatio literarum. Item duo vel tres descripti vel nõ descripti,qui viderint eam scribi per illũ cõtra quẽ ꝓducit̃:& in his duobus cõcurrentibus faciãt plenã fidẽ licet testes nõ deponãt de ipso cõtractu:quia tũc ipsi soli sufficerent:& scriptura esset superflua.& hoc habet̃ in aut̃.de instr.caute.& fide.§.si quis igitur.& plenè no.in aut̃.ad hæc.j.eo.tit.sed si ad alterũ istorũ valet,sola cõparatio & sola certificatio nõ faceret plenã fidẽ:sed semiplenã:vt plenè no.in l.admonẽdi.ff.de iureiuran.per glo.& doct.Et prædicta q̃n cõfessio cõtenta in scriptura cõtinet causam obligatoriã.Si aũt nullam causam cõtinet, vel nõ obligatoriã,etiã si esset cõfessata per scribẽtẽ, nõ valeret. nec ꝓbaret per l.cum de indebito.in fi.ff.eo.& ita sanè intellige glos.hic,super verbo nisi tres: quæ prima facie quem deciperet. †Et vide Bart.in d.l.scripturas,vbi colligit distinctionẽ: sed clarius patet ex his quæ dixi.Potest etiã intelligi hæc l.in scriptura tertij facta ad vtilitatẽ meã,& cõtra te:quia nõ facit plenã fidem siue adminiculũ.Sed quæ sunt illa:patet si esset cõsuetudo q̃ staretur libris mercatorũ de cõtentis in eis inter extraneos:nam frequẽter recurrit̃ ad fidẽ eorũ:quia nõ semper partes volũt notariũ grauare,vel nõ p̃nt.& cõcorditer vadũt ad vnũ mercatorẽ, & faciunt sibi scribi in libro suo qualiter talis & talis venerũt ad talẽ cõcordiã.olim verò stabat̃ libris argẽtariorũ[b] & nũmulariorum: quia statuebãtur ex publico,& nullus poterat erigere banchum sine licẽtia publica,& cum iuramento describendo legaliter sub pœna falsi.& videt̃ mihi q̃ ita seruetur Florẽtiæ:& tunc dabatur plena fides.vt ff.de edẽdo.l.si quis ex argẽtarijs.§.j.& in l.quadam.§.nũmularios.hodie dicit glo.ibi secus. quia nõ deputãtur à publico.Secus ergo si etiã hodie deputarẽtur. Itẽ secus vbi ẽ set cõsuetudo in cõtrarium:nam & talis cõsuetudo facit cessare scripturã publicã:vt in c.cum dilectus.de fide instr. †regulariter c veró priuata scriptura' nõ facit fidẽ:quod dic vt in d.§.nunc dicẽdum.ver.regulariter.in Spe.de instru.edi. Vltimò de notabili glo.q̃ quæ nõ prosunt singula multa iuuãt.vide Bar.in l.j.§.Idẽ Cornelio.ff.de quæstionibus.

1 Scriptura defuncti,an faciat fidem?

2 Scriptura priuata etiam ad utilitatem fisci non facit plenam fidem.

Quid si confecta esset manu officialis deputati per fiscum in camera fiscali:puta camerarij communis,licet non sit notarius? quod diceretur scriptura publica.

4 Si rex,uel dominus haberet sententiam pro se sigillatam sigillo suo,an tale sigillum faciat pro se?

LEX VI.

RAtiones. †Scriptura priuata nõ facit fidẽ pro scribẽte.h.d.vsq; ad versi.eiusdẽ iuramẽtum. cum l.exẽplo.j.eo.& vide bonum tex.cum glo.in l.inter chartulas.j.de cõuentiõ.fisci debi.lib.x.†In text.ibi. [solas sufficere nõ posse.]No.istum tex.q.d.nõ sufficiũt istæ rationes ad plenã probationẽ:tamẽ aliqualẽ fidẽ faciũt:qa sunt scripturæ defuncti.pro quibus magis præsumit̃ quam pro scriptoris viuẽtis:quia nõ est verisimilẽ quod voluerit mori in peccato & si dimiserit librũ apertũ,si nõ cõtinuauerit acta,vnde si creditur defunctũ fuisse bonæ vitæ & famæ scriptura sua in libro rationũ in quo erãt descripta alia facta sua, faceret̃ semiplenã probationẽ:& sufficeret vnus testis cum illa scriptura,vel posset deferri hæredi iuramẽtum in supplemẽtum ꝓbationis si sciebat multa:ita videt̃ intelligere Bar.istũ tex.no.in l.admonẽdi.ff.de iureiurã.†In l.exẽplo.no.singulariter q̃ scriptura priuata etiã ad vtilitatẽ fisci nõ facit fidẽ.hoc exẽplificat̃ per d.l.inter chartulas.q̃ in bonis cõfiscatis reperit̃ scriptura cõspecta de manu illius,cui nẽs aliũ esse sibi debitorẽ:sed si scriptura esset cõfecta manu officialis deputati per fiscũ in camera fiscali,puta camerarij cõmunis cet nõ sit notarius,diceretur scriptura publica per aut̃.ad hæc.de fide instru.quod no.& in l.quædã.§. nummularios.ff.de eli & est in arg.secundũ Cy.†q̃ si Rex,vel dominus habeat sententiam pro se sigillatam sigillo suo,tale sigillum non facit fidẽ pro se contrarium tamẽ dicit:quia princeps potest esse iudex in causa propria.in l.proximè.de his quæ in testa.delentur.

1 Dictio taxatiua negat residuum.

3 Hæres non potest uenire contra iuramentum defuncti:nec ipsum de periurio uel mendacio arguere.

§.Eiusdem iuris. †Iste versi.legitur duobus modis.

primo vt prosequatur eundem sum qui positus est in principio:& tunc nihil aliud est dicẽdum, & differt solum in hoc: quia principium loquitur in eo qui viuens scripsit pro se. Iste versicu. in eo qui moriens fecit scribi pro se,vt ei non stetur:alio modo vt loquatur in eo qui fecit scribi contra se & hæredem suum:quia cum haberet debitorem qui sibi tenebatur in viginti:fecit scribi in decem:vtrum per hoc præiudicetur hæredi,quominus possit petere viginti:si potest probare quod in tantum tenetur.Respondetur quòd non in plus petit iudicat: quia non sequitur tenetur in decem: ergo non in plus. ista enim fuerunt verba enuntiatiua, quæ non disponunt vltra quam sit eorum proprietas:secus si dixisset quòd tenetur in decem tantum non per errorem,sed ex certa scientia:quia tunc valet legasse liberationem in alijs decem.†secundum glo.quæ semper allegatur de significatu dictionis taxatiuę.quia negat residuum:sed si non probaretur quod ex certa scientia:tunc probatio veritatis in contrarium præsumeretur dixisse per errorem.& non præiudicaret:vt j.de falsa causa adiec.leg.l.j. & ita intelligit glos̃.& isto modo intelligendo bene venit ad propositum authentica quod obtinet hic posita. quæ limita vt prius dictum quando non fuit apposita dictio taxatiua:quod non præiudicet sit verum quando testator non iurauit:sed si iurauerit, tale iuramentum in præiudicium hæredis habet vim dictionis taxatiuæ, vt vltra decem non debeantur, & sic hæres vltra decem non poterit plus petere:sed creditoribus ipsius testatoris præiudicet

præiudicat,quin si alia bona non sunt,ex quibus possit eis intergrè satisfieri,possint probare hęredi.& illud debitum petere: qa iurm illius alteri piudicare nō debet:sed duntaxat iuranti & eius hæredi.vt in c.ij.de pact.lib.vj.& vide Bar.in l.cū quis decedēs. §.Titia.ff.de leg.iij. Adde q illa loquitur quādo testator apponit dictionem taxatiuam tantū quod sibi debuerit x.tantū:quo casu præiudicatur hæredi,vt plus petere non possit:siue dixerit scienter,siue ignoranter:sed si iurauit distinguit:an scienter,vel ignoranter,& illud videtur de mente gloss.† Et sic not. quod hæres non potest venire contra iura defuncti.nec ipsum de mendacio vel periurio arguere.vt in l.rem alienam.circa finem.ff. de pign. act.nam iuramentum habet vim clausulæ vt valeat meliori modo quo potest.vt l.cum pater.§.filius matrem.de leg.ij.

¶ *Quando intentio actoris est fundata,tunc probandi onus incumbit reo.*

LEX VIII.

ERruſtra veremini.† Reus non tenetur pbare, sed actor.hoc dicit.Et intellige,vt dixi in l.j.scilicet quādo negat intentionē agentis:& tūc negatio nō potest probari.l. actor. §.eo.secus si eam nō negat fuisse verā,sed dicit hodie non habere locum,quia sublata.& sic excipit affirmatiuè opponendo de solutione,vel de pacto.† Item procedit quando intētio actoris non est fundata,sed postquam fundata erat,tenet probare. vt j.eod.l. siue possidetis,etiā si nō excipiat,sed negat eā.& vult reprobare de falso probationes actoris,vel directo,& sic non possit post dicita testificata,vel per indirectū,& sic bñ posset.vt si probauī q promisisti mihi x.iam est annus in ciuitate ista. & tali mense. Tu vis probare hoc esse impossibile:quia eras,& fuisti continuè Romæ:ita q non potuisti hæc promittere post,etiam per dicta testificata:quia diuisus est articulus.vt in c.series extra de testi.

¶ *Quandocunque quis in libello asserit & allegat aliquid, quod non sit necessarium ad fundandam intentionem suam,nunquam censetur se astringere ad illud probandum,sed solum ad illud quod sufficit.*

Cum appellatur à diffinitiua,non requiritur expressio causæ grauaminis, sed sufficit simpliciter dicere appello,& si sic exprimatur,an debeat necessariò probari?

Clausula in libello apposita,non astringens ad probandam nisi ea quæ sufficiant ad literam causæ,quando aliquid operetur?

Licet in accusatione non sit necessaria appositio diei commissi criminis,uel causæ,sed dūtaxat anni & mensis,si tamen ponatur,an debeat necessariò probari?

Impens contra procuratorem quod est inhabilis,quia minor xxv.an.an ipse habeat se probare quod est minor? & nu.5.

Qui asserit se esse talem,quando debeat probare se esse talem? & nu.4.

Cui incumbit onus probandi ætatem maiorem,uel minorem?

LEX IX.

VM te.† Qui ætatem minorem allegat ad suam intentionem fundandā,debet eā pbare.h. d.Et idē si allegat maiorem.per regulā q̄ est q ei qui dicit incumbit onus pbandi.vt l.ij.ff.e.& no.s.de in inte. rest l.si minorē.siue neget qs agendo,siue excipiēdo.In glo.ij.ibi. [quod non placet.] quia & maior petit restitui.quidā approbant istā opi.dicētes q licet nō habeat necesse allegare vel probare se minorem tempore quo petit restitutionē in integ. sed sufficiat pbare & allegare q fuit minor tpe quo contraxit. si tamē hoc allegauit in suo libello,necesse hoc pbare.quia cēsetur ad hoc se astrinxisse.facit l.habebat.in prin.ff.de īstitoria.† Cy.hic hoc reprobat. dicens(& tenemenți) q q̄cunq; quis in libello asserit & allegat aliquid quod non sit necessarium ad fundādā intentionē suam, nunquā cēsetur se astringere ad illud probādū:sed solū illud qd' sufficiat.ar.in l.quæ.extrinsecus.ff.de ver.obli.& l. scio.ff.de app. nā cū appellat à diffinitiua,nō requirit expssio cāę grauaminis, vel īstrumēto:sed sufficit simpliciter dicere appello: sed pone q expressit aliquā,an habeat necesse pbare? & ibi dicit q nō. & q̄ potiustificare appellationē ex alia causa nō expressa. & p̄ isto dicto vide bonā gl.ī c.ij.extra de rescri.† Procuratores tñ ad maiorē cautelā dicūt in fi.libelli.nō astringēs ad pbandū nisi ea quę sufficiūt ad victoriā tuę cāę.istud limitat qñ allegaret duo.vnū p modū substātię:aliud p modū qualitatis.puta qa dicit testes erratos falsum testimoniū dixisse,& sic petit rescindi snīam,p ea quę not Bar.ī l.diuus.ff.de re iu.Itē idē Bar.ī l.qui reus.ff. de pub.iu. dicit qd' licet in accusatiōe nō sit necessaria appositio diei cōmissi criminis,vel causę,sed dūtaxat anni & mensis.si tñ ponunt, necesse pbare habēt.qd' videt cōtra dictū Cy.Sed hoc ideo est, qa aliud esset maleficium cōmissum alia die, a quàm illud quod cōmissum fuisset die apposita in accusatione:quia diuersitas tēporis diuersificat maleficia.quando tamē maleficiū potest reiterari: puta q vulnerauit, vel percussit.per ea quæ no.in l.Pātonius.§.rei perduellionis. de acqui. hær.ff.Secus qñ nō diuersificaret maleficiū,vel illud qd' in libello deducit:& ità debet intelligi dictū Cyn. In glo.in fi.ibi [vel dic nolebat.à curatoribus liberari.] Aliqui habent in gl.volebat.tu dic clarius.q cū ipse fuisset electus tutor,cum ipse volebat se excusare à tutela,asserebat se inhabilē,qa erat minor xxv. ann.per l.fi.j.q.d.tu.po.† Sed pone aliquis cōparet tanquā pcu. alterius,opponitur sibi q est inhabilis:quia minor xxv.an.per l. minor.ff.de proc.an habet necesse probare se maiorē, ad hoc vt admittatur? an excipiens habeat necesse probare q est minor,ad hoc vt ipse repellatur? videt prima pars verior:quia qui asserit se procu.censetur asserere oīa illa sine quibus nō pōt esse proc. ar. in l.ij.ff.de iu.om.iu.ergo asserit tacitè se maiorē. Et regula est q qui talē se dicit,debet talē se esse probare:vt in l.nō ignorat.j. qui acc.nō pos.& hoc quidā tenuerūt.Pe.tenet contrariū.q imò excipiēs de inhabilitate:qa in excipiendo affirmat:& sic tenet partem actoris.vt in l.in exceptionibus.ff.e.† Nec obstat cōtrarium quia verū est qñ quis expresse aliquid affirmat asserendo se talē. vñ fateor quod cū asserat se procuratorē,debet hoc probare: sed alia quę sunt necessaria vt possit esse pcurator nō habet necesse probare:quia pręsumit,nisi probet cōtrariū.cū edictū de procuratoribus sit prohibitoriū:quia quilibet pōt esse pcu.nisi reperiatur phibitus in iure,& sic habet intētionē fundatam.de regu.iur. qui non excipit non habet intentionem fundatam: nisi doceat. Alij nō distingūt p quę verba opponat ista exceptio:an p negatiua:an per affirmatiua.qd' doc.reprobāt:qa nō curat de mō loquēdi,sed de substātia locutiōis.possunt em esse verba affirmatiua.& tñ importāt negatiuā,vel econuerso.† quod dic per Bar.in l.stipulantē.§.j.ff.de verb.oblig.& l.ij.si ser.ven.& ff. de mino.l. de ætate.in iij.q.principali.vbi declarat cui incumbat onus probandi ætatem maiorē,vel minorem.per hoc patet declaratio sequentis gl.& non esse verum q innuit circa fi.fiendam differentiam an sint verba prolata affirmatiuè,vel negatiuè.

¶ Articulus impertinens. Adde Inn.in c. per tuas. de testi. & in c.j.de confes. libr. vj.gl.in cle.constitutionem.de ele.

¶ *Nō probat hoc esse,quod ab eo cōtingit abesse,& quid si frequēter cōtingat adesse?*

Articulus impertinens non debet admitti:& dicitur impertinens,quando probatus non reuelat intentionem articulantis.& quod per statuta locorum omnes articuli & capitula locorū admittantur: saluo iure impertinentiū,& non admittendorum.

Scriptura priuata facta à parentibus quorum interest,quando probet ætatem?

Quid si confecta sit per tertium extraneum, & an possit notarius rogari ut conficiat instrumentū qualiter hodie natus est tali uxori filius sic nominatus à baptismo?

An possim rogare notarium de magna mundatione aquarum, quæ aliquid destruxisset certa die uel tempore? quis forte mea interest.

Partus sequitur conditionem patris quo ad honores: sed quo ad statum libertatis uel seruitutis,sequitur conditionem matris.

LEX X.

NEque natales.† Licet pater alicuius fuerit ingenuus,nō ppterea probat filiū fuisse ingenuū:quia potuit nasci ex ancilla, & sic esse seruus.cū partus ventrē sequat quantū ad hoc. & ideo si est in possei.seruitutis:quia tanquā seruus ab alio possidetur,necesse habet per alium modū se ingenuum probare. h. d. †Et allegatur ad duo.primò q non probat hoc esse,quod ab eo contingit abesse.vt l.non hoc.j.vnde cognati.glo.dicit verū esse qñ frequenter contingit abesse. secus si frequenter contingeret adesse:vt j.e.l.matrē tuā.Item qñ nec necessariò nec pręsumptiuè concludit:secus si saltē prælumptiuè.nam qui semel fuit dñs, potest hodie non esse:tamen quia præsumitur hodie esse, sufficit q olim fuerit dñs,& allegare q hodie est, & concludit articulus.vt j.eod.l.siue possidetis:sed hic nec necessariò nec præsumptiuè concludit pater meus est ingenuus,ergo & ego sum ingenuus,vel ingenua:cum in hoc non sequatur conditionē patris: & aliquis me possideat vt seruū,& vide Bal.in d.l.nō hoc.† Allegatur etiā q articulus impertinens non debet admitti.dicitur autem impertinens.qn probatus non releuat intentionem articulantis.vt j.e.l.ad probationē.& l.momentaneæ.s.qui legiti. personam.& l.si quis libertatem.de pet.hær.ff. Statuta verò locorū volunt quòd omnes articuli seu capitula admittantur: cum protestatione saluo iure impertinentium, & non admittendorū.ad

a ¶Probatio autem. q̃ dicatur probatio eui dens. vide per Cardi. Ale. in c. ſi cuius. in j. no. xxxiij. diſt.

b ¶De ſubſtantia. An ſit de ſubſtantia contract⁹ emphyteu. vide in l. j. & ibi Bald. et Ia. C. d̃ iu. emphy. & Bal. in rubrica. C. de cõd. ex lege. & an ſit de ſubſtantia gratiæ cõceſſæ p̃ Papã. vide per Inn. in c. paſtoralis. de reſcri. arch. in prõe. vj. gl. & Doc. in c. dudũ. de ſepul. & Bal. ff. humanũ. in fi. & in l. fi. C. de ſer. con. manumi. Bal. in l. ſi qua per calũniã. i ij. co. C. d̃ epi. & cle. Bald. in l. fi. j. col. C. ſen. reſcri. non poſ. ſ. l. falſus. i xj. co. C. de furtis. in l. fin. ff. de cõſti. prin. & in l. Idẽ vlpian⁹. ff. de excu. tu. Rota. deciſio. cccclxxxj. inci. Signata ſupplicatiõe. i antiquis. deci. ccccxxij. inci. licet Romana in antiquis. & dec. ccccl vj. inci. circa ſecũdũ dubiũ in antiquis. & an ſit d̃ eſſentia legis vide p̃ Bal. i ſ. omnẽ. iſti. de iur. natu. Ang. d̃ ar. i ſ. ex nõ ſcripto inſti. e. ti. Io. an. in regula nemo põt. de regu. iur. li. vj. i mercur. Io. an. in addi. Spe. in rub. de cõſti. Anto. de Bu. in c. fi. in v. colũ. de conſue.

c ¶Quid ſit poſſeſsio vacua. Adde gl. i l. fi. C. vñ vi. Sali. in l. impba. in j. no. C. de acqui. poſ. & q̃ dicatur poſſeſsio adẽpta. vid̃ in c. ſi quis tã träslat⁹ xxj. q. ij. glo. i c. ſi tibi cõceſſe de p̃be. li. vj. Car. in cle. ſi plures. i ij. col. eo. tit. & q̃ dicatur poſſeſsio. vacãs. vide per Franc. pauí. in tract. de poteſtate. c. ſede vacã. in prælud io. in fi. v. col. verſi. & q̃ dicat vacãs poſſeſ. & qũo ſit intelligenda poſſeſsio pacifica. vide per pau. de Ieaza. in cle. grätiæ. d̃ reſcri. & ibi Car. zaba. in xiij. quæſtiõe.

hoc vt lites abbreuient: quia ſi diſputaretur de ptinẽtia & impertinẽtia, cõtingeret multum cauſam differri. de iure tamen cõmuni non debet hoc fieri. vt not. in c. cũ contingat. de offi. dele. quia durat inſtãtia triẽnio, & in curia Romana nõ ſeruat: imò diſputatur, & capitula impertinẽtia repellunt. ideo contingit ſæpe fieri appellationes ab interlocutorijs, & lites fieri quodãmodo immortales. In tex. ibi. [pro filiæ tuæ ĩgenuitate.] Tu ſupple naturalis tantum quã ſuſcepiſti ex quadam muliere quã Titius aſſerebat, fuiſſe & eſſe ancillam ſuam, & ſic iſtam filiam vnã eſſe ſuã ancillã, & eam tanq̃ ancillam poſsidebat, & tu eam petebas p̃ act. præiudicialem. iuxta ea quæ not. in l. j. §. per hãc. de rei ven. ff. & de lib. agn. l. ſiue. §. quia
4 Plaucianum. †In prima glo. ibi. [& quibus conſulibus.] & quo tempore. & not. q̃ talis ſcriptura etiam priuata probat ætatẽ. vt in l. ij. §. j. ff. de excu. tut. quod eſt verum ſi eſt facta à parentibus quorũ intereſt, & qui cõ ſueuerũt tales ſcripturas facere de natiuitate filiorũ. vt j. e. l. non epiſtolis. in verbo ſed
5 natalibus. †Sed quid ſi ſit cõfecta per Titiũ extraneum? Puta rogo notarium vt conficiat inſtrumẽtum qualiter hodie natus eſt tali vnus filius ſic nominatus à baptiſmo: an iſtud inſtrumentum probet? nam notarius ſolet rogari de actibus qui geruntˉ à rogante, vel à rogantibus. puta de contractibus qui geruntur conſenſu duorũ. ideoambo debent rogare, vel qñ eſt actus qui dependet ex volũtate vnius: puta proteſtatio, ſufficit rogatio illius tantũ: ſed natiuitas alterius non dependet ex voluntate hominũ: ſed ex natura vel naturali curſu: an de hoc poſsit rogari notarius? vide de p̃dictis in ad di. Spe. in tit. de inſtr. edi. §. poſtquã. ver. & breuiter. qui videt dicere tunc q̃ nõ. niſi de mandato iudicis. & iſtum caſum habui de
6 facto. †Eodem modo ſi vellet rogare notarium de magna inũdatione aquarũ, quæ affluxiſſet certa die, vl' tẽpore: quia fortè mea intereſt: ſi fortè conduxi prædiũ, & locator nõ vult mihi remittere dictã penſionẽ propter inundationem, & perditionẽ fructuũ: an poſsim hoc probare per inſtrumentum? nam nõ ſufficit q̃ ego ſolus rogẽ ſine iudicis authoritate: Tene menti. †In glo. fin. ibi.
7 [ne de ſtatu defun. l. ſi pater.] dic q̃ in honoribus gerendis filius ſequitur cõditionẽ patris. vt ibi: ſed in libertate vel ſeruitute ſequitur conditionem matris. vt ſuprà de rei vendi. l. partum.

LEX XI.

1 SI ſcriptum. †In dubio præſumitur pro teſtõ. niſi contra ipſum probet. h. d. Bar. Et not. q̃ ſi ſcriptus hæres petat ſe mitti in poſſeſ. bonorũ & aliquis ad impediẽdũ miſsionem ſine poſ. allegat defectum teſtamẽti, vel ex perſona teſtatoris. quia non poterat teſtari, vel hæredis. qui erat incapax, vel præteritionis filij in ptãte: vel filialitatis in vſibus. nõ audit, etiã ſi velit probare iſtos defectus. qui potius concernunt iudiciũ petitoriũ quã poſſeſſorium: & requirunt altiorẽ indaginem. vt l. ij. j. de edi. diui adri. tollend. ſecus ſi allegaret defectus viſibilis: quia eſſet inſtrm cãcellatum, vel vituperoſum. vt in l. edicto. e. tit. Si verò erat qõ proprietatis, quia agebat petitiõe hære. habet locum iſta l. quia p̃ hærede ſcripto p̃ſumit: & pro teſtõ, niſi probetur contrarium. ſiue ipſe agat contra aduerſarium poſsidentem. & ſiue econuerſo aduerſarius nõ poſsidens agat contra ipſum poſsidentẽ. hoc vult gl. hic

s ¶ *Probationum ſpecies quot ſint. remiſſiuè.*

3 *Inſtrumentum, uel ſcriptura, an ſit de ſubſtantia contractus?*
4 *An ante rogatum contractus dicatur perfectus, ſi prius erat facta certa conuentio inter partes?*
5 *Poſſeſsio uacua quæ ſit?*
6 *Quæ ſit poſſeſsio libera?*
7 *An uenditor teneatur ad transferendum uacuam poſſeſsionem?*
8 *Quid in quaſi domino, & ſic publiciana?*
9 *An requiratur traditio ut emptor habeat publicianam?*
10 *An ad probationem dominij ſufficiant iſta quatuor. ſ. titulus, traditio, tranſlatio poſſeſsionis uacuæ, & ſolutio pretij?*
11 *Cum ago actione reali contra illum à quo habeo cauſam, uel contra aliquem qui habet cauſam ab eo, non poteſt mihi referre quæſtionem dominij.*
Quid econtrà ſi ille à quo cauſam habeo tanquam à domino, agat contra me tanquam dominus.
12 *Emptor quomodo probabit q̃ uenditor erat dominus?*
13 *An eoipſo q̃ quis poſsidet, uel poſsedit, præſumatur dominus: & an uerificet ſi celat poſſeſsionem?*

LEX XII.

1 CVm res. †Ad ſubſtãtiã cõtractus regulariter nõ eſt neceſſaria ſcriptura, vl' iſtrm: & ideo licet quis careat inſtrumẽto, poteſt probare cõtractum per teſtes. & ſi allegat ſe dominum ex cõtractu emptionis, debet probare q̃ emit. & q̃ res fuit ſibi tradita. & q̃ poſſeſsio erat vacua. & q̃ ſoluit pretium. ſupple. vl' habita fuit fides de pretio. h. d. nam ſi probaret titulum, ſimplex traditio etiam facta à domino nõ ſufficeret ad tranſlationem dñij. vt in l. nunq̃ nuda. ff. de acqui. re. do. Item titulus ſine traditione etiam habitus à domino, nõ ſufficeret. vt ſ. de rei ven. l. penul. & de pac. leg. traditionibus. & ff. de rei ven. l. ſi ager. Item traditio ſi nõ fuiſſet trãſlatiua poſſeſsio vacua, & vendẽs nõ eſſet dñs, & ſic nõ trãſtuliſſet dñiũ nõ ſufficeret ad pręſcribendũ: & ſic nec ad acquirẽdũ dominiũ nõ probato quod vendens eſſet dominus, licet probaret vãditionem, & traditionẽ, & longũ tẽpus, nõ eſſet dñium probatiſecus ſi probet vacua poſſeſsio: nã traditio põt fieri ſine tranſlatione poſſeſsionis. vt l. ſi fundũ. ff. de fundo do. cũ ibi no. Item d̃ oĩa iſta nõ ſufficerẽt, ſi nõ probaretur nũeratio pretij, vel fides in
2 bita. vt inſtit. de rerũ diui. §. vẽditæ. †In text. ibi. [cum res.] id eſt contractus, vel obligationes. quia geruntur & conficiuntur conſenſu partium: licet inſtrumentum adhibeatur ad probationem.
a probatio aũt ' multis modis fieri põt. Nam ſunt. xiij. vel xiiij. probationum ſpecies quas ponit Spe. eo. tit. §. fi. Et adde hic ad id quod dixi ſuper rubrica. aliquando tñ fallit in caſibus in quibus
3 ſcriptura eſt neceſſaria. qui not. in l. cõtrahit. ff. de pig. † Oppo.
b j. gl. q̃ imò inſtrumentum, vel ſcriptura ſit de ſubſtãtia ' contractus & anteq̃ ſcriptura perficiat nõ dicat cõtractus celebratus vt j. de fi. inſtr. l. cõtractus dicit gl. q̃ illud eſt verũ qñ apparet ſa ſe actũ inter partes q̃ contractus celebraret in ſcriptis. Secus q̃ non fuiſſet actũ. exponit quũ pro quando. & vult dicere q̃ quando inter partes res non gerit per inſtrumẽtum: quia nõ fuit actũ
4 &c. vel ſtat propriè: & ſic ponit rationem eius quod ſequit. † Sed aduerte quia quotidie contingit q̃ partes faciunt mercatum de aliqua re in pręſentia teſtium pro tanto pretio: & vtraq̃ pars cõſentit q̃ illa res ſit vendita pro tanta quãtitate, & quod debeat cõfici inſtrumentũ. quia fortè tunc nõ habẽt notarium præparatũ emptor: poſtea petit cõfici inſtrm, vẽditor nõ vult, dicẽs ſe pœnituiſſe, & potuiſſe pœnitere: q̃ a videt fuiſſe actũ q̃ cõtractus celebraret ĩ ſcriptis, poſtq̃ fuit dictũ q̃ debeat notarius rogari: & ſic añ rogitũ cõtractus nõ eſt pfectus: nec vẽditio facta adrõciuãda de faciẽda. put ĩ ſimili habet ĩ l. fidecõmiſſa. §. fi. ff. de legã. ſ. quid iuris? & habui iſtũ caſum Florẽtię. & pluries vidi de facto. & p̃ iſta pte ego allegabã talẽ rõnẽ. ſi poſt primũ mercatũ facti ĩter partes notarius rogaret, ille notarius apponet in inſtr. nõ dũ mercati facti, ĩ quo ipſe nõ interfuit: ſed diẽ ĩ quo cõfecit inſtrm & dicit q̃ talis tali die vẽdidit talẽ poſſeſsionẽ: ergo prius vẽditio nõ erat facta: nã partes q̃ cõficiat iſtrm, cẽſent tacitè egiſſe q̃ in inſtrõ apponat dies quo notarius fuit rogatus, & quo inſtrm cõfecit. aliũ verò diẽ nõ ponit. quia nõ debet recipere rogitũ nili de his q̃ fiunt in ſui pñtia. Sed tunc dicit vẽditor ie velle vẽdere, & emptor emere: ergo prius nõ fuit facta vẽditio: tñ multi ſentiunt cõtrariũ. & fundant in iſta l. & in d. l. contrahit. nõ conſiderãtionẽ p̃dictam: & iſtud credũt eſſe euangelium. tangam in Le
5 tractus. † In glo. magna. pro cuius declaratione q̃rit de pluribus
c & primò quid ſit poſſeſsio vacua ' de qua fit mentio in tex. gl. remittit ad l. ij. ff. de ac. emp. dic q̃ illa eſt vacua poſſeſsio, ſi qua nõ

lus alius participat. si aũt participat: & habet possessionẽ, neutra dicetur vacua. Item si vnus habet ciuilem & naturalem, alter detentationem: quia esset missus in tenutã ex primo decreto, non dicereť vacua. vt in d. l. ij. † Quæ aũt sit possessio libera. [a] dic q̃ si la q̃ à nemine turbatur. aliàs secus. posito q̃ nullus participaret sed duntaxat turbaret, vt l. vim facit. ff. de vi & vi arma. & ibi per Bar. in l. Mæuius. §. eũ qui. de le. ij. seu in §. fundo † Secũdò quæ ni, an vẽditor teneať ad transferendũ vacuam possessionẽ. conflat aũt q̃ bñ teneť tradere: & ad hoc principaliter cõtrahiť obligatio exẽpto: vt in l. j. in prin. ff. de act. emp. Itẽ certũ est q̃ nõ cõtrahitur ad trãslationẽ dñij. si eñ vẽditor tradit, & emptori nõ liceret tenere, nõ teneť vẽditor in plus quousq; res sit euicta: licet dominiũ nõ sit trãslatũ: vt l. j. ff. de rerũ p̃mu. Sed dubiũ est an teneatur trãsferre possessionẽ vacuã. & aliàs nõ sit liberatus tradẽdo. g. hic dicit q̃ trãslatio dñij nõ est necessaria: nec trãslatio vacuæ possessionis: ga si vẽditor est dñs, & tradat, quæ traditio facti est licet nullã possessionẽ trãsferat: ga nõ erat apud eũ. nihilominus trãsfert dñiũ. vt est text. cũ gl. in l. fundũ. ff. de fundo dota. & hęc est cõis opi. Sed qõ est an sit liberatus: & sic an obligatio esset cõtra ad translationẽ possessionis, licet nõ ad trãslationẽ dñij. Breuiter videť q̃ sic p̃ istã l. ij. de act. em. quod est verũ si habet facultatẽ eã trãsferẽdi: vel etiã si nõ habet, & ipe asserebat se habere: vl emptor ignorabat eũ nõ habere. al's si sciebat emptor eũ nõ habere facultatẽ, nõ teneť: vt l. si cũ fundũ. §. fi. ff. de cõtrahẽ. emp. & in l. fi. de ac. emp. in fi. qd ergo hic diciť qd trãstulit vacuã possessionẽ, nõ hic significat vt sit hoc necessariũ ad translationẽ dñij: sed significat q̃ vẽditor ex pte sua fecit qd debuit: & ad qd erat obligatus. † Sed q̃ro extra gl. qd & de quasi dñio: & sic de publiciana, an ad hoc vt in emptorẽ trãsferat quasi dñiũ, sit necessaria trãslatio vacuæ possessiõis? vr̃q nõ. ga iudicant ad paria. vt l. cla uibus. ff. de cõtrahẽ-em. In cõtrariũ. ga quasi dñiũ & publicianã trãsferunt in emptorẽ vt possit vsucapere vl p̃scribere. ille aũt q̃ vsucapit vel p̃scribit, diciť habere quasi dominiũ & publicianã. similiter qui non præscribit: sed sine possessione vacua quis non pot præscribere. licet habeat titulum. vt l. sine possessio. de vsuc.

[b] Dic q̃ aut est casus ĩ quo ex solo titulo trãsfertur dominiũ [b] sine traditione. puta causa legati: & tũc sicut si testator esset dominus, transfertur dominium in legatariũ sine traditione, & sine possessione per secundam adi. hæredi. vt in l. à Titio. ff. de furtis. ita & si ille erat quasi dñs, & p̃scribebat, trãsferť quasi dñiũ in legatarium: & etiam publiciana q̃ cõpetebat defuncto. vt in l. j. §. j. ff. de pub. & in l. Celsus. de vsuca. sed si testator non habebat quasi dñium, nec pub. quia non habebat titulum: tũc si legatarius vult incipere vsucapere à se ex titulo pro legato, necessaria est traditio & trãslatio possessionis, & idem si erat casus in quo dominiũ sine traditione non transferebatur. de ista quęstione tangitur per Bar. in d. l. Celsus. † Quærit autem Cyn. hic an requiratur traditio vt emptor habeat publicianam, quæ quæstio est inepta: quia text. hic expreisè dicit quod traditio requiritur. in l. traditionem. ff. de publicia. cum l. præceden. §. vltimò. sed credo quod voluerunt quærere: & de quo s. dixi. an requiratur traditio, scilicet cum translatione vacuæ possessionis. † Vlterius quæritur in gloss. in verbo. Item dum dicitur Placentinus. an ad probationem dominij sufficiant ista tria quæ ponuntur hic in text. vel (vt dixi) sunt quatuor. scilicet, titulus, traditio: translatio possessionis vacuæ, & solutio prætij. Placen. dixit quòd sic. per istum textum. aliàs frustra Imperator loqueretur gloss. tenet contrarium. quòd sic: text. debeat suppleri vt ista sufficiant: dummodo probetur etiam quòd venditor erat dominus. Nam & in alio recipit suppletionem. dum dicit de solutione pretij. quia subauditur vel qd fuerit habita fides de pretio: vel si noluerunt supplere etiam re-uenia ad venditorem, & emptor ageret rei vendicatione contra eum vel contra hæredem eius: nam non posset dicere istum emptorem non esse dominum, cum habuit causam ab eo. vel auctore suo tanquam à domino, & asserente se dñm. vnde allegaret turpitudinem suam. quod facere non potest. † Not. istam glo. q̃ cũ ago contra illum à quo habeo cãm actiõe reali, non potest mihi referre qõnem dñij. Ideo si agerem hypothecaria cõtra debitorẽ, nõ habeo necesse probare illum fuisse dñm tẽpore obligatiõis. qa obligauit tanquam dñs: & sic asseruit se dominũ, nõ pot tunc dicere contra. vt not. in l. j. in prin. ff. de pigno. Sic nec econtrà si ille à quo cãm habeo tanquam à dño, agat contra me tanquam dñs, non possum sibi referre quæstionem dñij: [a] vt no. in l. ita vt si fur. ff. cõmo. & vide bona iura quę allegant ad hoc in Spe. de locato. §. nunc verò aliqua versi. lij. pro hoc. j. eo. l. siue posidetis. vbi non solũ qñ ago contra eũ à quo habeo causam, sed etiã si contra illum qui habet causam ab eodẽ à quo etiã ego habeo tanquã à dño, nõ pot mihi referre quęstionẽ dñij. facit qd no. in l. si alienã. ff. sol. ma. & vide quod ibi plenè no. p̃ Bar.

12 † Sed qũo probabit emptor q̃ vẽditor erat dñs? Rñdeo probãdo q̃ possedit tanto tpe cũ tit. & bona fide, q̃ potuit acquirere dominiũ: posito q̃ non esset dñs. & si hoc non posset p̃bare, sufficeret q̃ p̃baret se tanto tpe possedisse cũ iusto tit. & alijs de quibus [b] hic. q̃ potuit præscribere, si ista non posset probare Bar. videtur inducere alium modũ probãdi dñium in l. si rem mobilẽ. ff. de

13 acqui. pos. † Vltimò Placen. dixit per hãc [c] l. q̃ eoipso quod quis possidet vel possedit, præsumiť dñs. sicut ŝ. eo. l. ij. quæ loquiť de eo qui possidet de præsenti. illa verò de illo qui semel possidet: quia emit & fuit sibi tradita & trãslata vacua possessio. & diciť hic q̃ hoc sibi sufficit ad vendicandũ: ergo præsumiť dñs. Gl. rẽprehẽdit: quia illa l. debet suppleri. vt dixi. & similiter in l. ij. ŝ. e. nã cũ sint diuersa. vt in l. naturaliter. §. nihil cõe. ff. de acquir. pos. nõ sequiť possideo: ergo sum dñs. & q̃ possessio præterita nõ sit sufficiẽs ad probationẽ. patet ex no. per Bar. in l. pe. de condi. insti. ff. & per Io. and. in nouel. in c. illud. de præsum. aliàs facile esset à quolibet possessore rem auocare per illũ qui semel possedit. si tñ nõ agat rei vendicatione, sed agat possessorio recuperãdæ ex l. cũ querebatur. j. vnde vi. videť q̃ si probẽ me aliqñ possedisse tit. & bona fide, & tũc reperiť possessio apud te: & ego dicã q̃ illa pos. est clandestina, & occupata me absente, debeo vincere. nisi probes iustã causam possidẽdi per ea quæ ibi no. & per Inno. in c. sæpe. de restit. spo. possessio verò de præsenti aliqñ sufficit præsumptiuè ad p̃bandum dominiũ. & non deducitur principaliter propter se, sed propter aliud. vt dixi in l. ij. & probatur in l. penul.

[a] ¶ Quæ aũt sit possessio libera. adde Doc. in l. meminimus. ff. de leg. iij. & quę dicatur possessio momentanea. vide gl. & doc. in l. j. C. si de momẽ. pos. & glo. in c. cũ ad sedẽ. de restit. spo. & quæ dicať possessio irreuocabilis vide p̃ docto. in c. prout. de dolo & contu. & quę dicať possessio colorata, & quæ incolorata. vide p̃ doc. in c. ij. de cõcess. p̃bẽ. L. ap. alleg. xxj. inci. an valeat collatio. & alleg. ciij. incip. sæpe mihi.

[b] ¶ Solo tit. trãsfertur dñium. adde l. pe. C. de rei ven. l. traditionibus. C. de pac. & Iason in l. si ex stipu. I j. no. ff. de acq. possi.

[c] ¶ Filiatio naturalis. Qualiter probetur filiatio. vide gl. & Inno. in c. michael. de fi. presby. Inno. in c. qm̃ cõtra. de p̃b. An. de bu. ĩ c. trãsmissę. q filij sint le. Bart. in l. j. in §. j. ff. de lib. agno.

2 ☞ *Filiatio naturalis qualiter contrahatur, & qualiter filiatio ciuilis.*

3 *Qualiter constituatur quis in possessione consanguinitatis? & nu. 1. & 4.*

4 *Sicut reperitur possessorium filiationis, & paternitatis, an ita & possessorium fraternitatis, uel sororitatis, uel alterius consanguinitatis?*

5 *Epistola, quando inducat dispositionem, seu probationem;*

LEX XIII.

1 NOn epistolis. † Per literas assertorias consanguinitatis non inducitur consanguinitas, nec probatur: simpliciter propter aliud sunt emissæ. h. d. † In text. ibi. [sed natalibus.] q̃ quis

2 sit natus ex legitimo matrimonio: & tunc cõtrahitur filiatio naturalis: [c] vt in l. filium de his qui sunt sui vel alie. iur. In text. ibi. [vel adoptionis.] & tunc cõtrahitur filiatio ciuilis. In text. ibi. [quasi ad sororẽ:] Ista fuerunt verba enuntiatiua emissa principaliter propter aliud. i. pro diuidẽda hereditate. † In tex. ibi. [an-

3 cillã te posse probare cõfidis.] ergo ista verba præiudicium faciunt proferenti: quia transferunt in ipsum onus probãdi. dic q̃ ista erat in quadã possessione cõsanguinitatis. aliàs secus. Si aũt verba enuntiatiua fuissent emissa principaliter propter se, constituerent etiam illam in quasi possessione causa ingenuitatis, vt no. in l. quam allegat de liber. agno. l. j. §. Iul. per Barto. Idem videtur quando principaliter propter aliud si pluries fuerũt repetita: vt idem Bar. no. in l. cum scimus. j. de agri. & cen. Item cõstituitur quis in quasi possessione consanguinitatis, quando fuit habitus & tractatus tanquam cõsanguineus. vt in l. ij. §. j. & ij. ff. de

4 quæstioni. & no. in d. §. Iulia. † Et dicit hic Cy. quòd sicut reperitur possessorium filiationis & paternitatis. vt l. siue cõtra. §. quia plautianum. ff. de liber. ita reperitur possessorium fraternitatis, vel sororitatis, vel alterius consanguinitatis. vt sic illa quasi possessio releuet ab onere probandi. In contrarium: quia non est possessorium dare. vbi non est dare petitorium: quia inter pa-

a ¶ Epistolæ. Adde hic quæ p ené notaui in materia ī repetitiõe. l. admonẽdi. ff. de iure iuran. & ibi vide per scribentes. & adde q̃ licet epistola principis habeat vim legis l. fi. de lega. j. & l. j. ff. de constit. princ. Tñ inferioris á principe non habet vim legis. ita Ang. in l. j. ff. de ser̃is. & Alex. de Imo. a latè in consil. xcvij. col. ij. in prin. ī ij. vol. ver. & primò dum dicitur. Franc. cur. ad de de hoc enã & dic vt per Fely. in c. j. col. iij. ver. in tex. ibi epistolæ de proba.

b ¶ Hinc est adde eandẽ Paul. de ca. & Ale. in l. eũ qui §. in popularibus. ff. de iureiur. & Ale. in l. j. §. j. col. ij. ff. de fer. Bald. in c. de testi. extra de testi. Imo. & Ant. de But. ī c. cãm. de ele. & per Phi. Frã. ī c. ex parte de ap. Ang. are. ī trac. malefi. ī ver. q̃ iudex iussit carcerari. col. fi. in fi. & Ang. de peru. in suo cõs. clxx. Cur.

trem & filium est dare petitorium & actionem præiudicialem, per quam petatur declarari quem esse patrem, vel filiũ suum: nimirũ etiam si reperiretur possessorium, nõ sic etiam reperiretur in alijs coniunctis. hoc declara per Bar. in d. §. quia plautianũ. Cy. dicit hic ita secundũ Pet. fuisse obtẽtum vltra montes per glos. quæ est hic. quæ dicit ideo isti fratres probant q̃ illa erant in possessione filiatiõis legitimæ & naturalis. † Tractat hic Cyn. de effectu epistolæ a dicẽs q̃ aliq̃ continet dispositionem, & aliquãdo enuntiationem. primo casu si est talis dispositio quæ posset fieri inter absentes; & cõtractus qui consensu contrahuntur, inducit epistola dispositionem. vt ī l. quidam. §. qui autẽ. de consti. pecu. secus si non poterat fieri inter absentes. vt stipu. l. j. in prin. ff. de verbo. obli. Secundo casu aut enuntiatio fuit emissa principaliter propter se & inducit p̃sumptionẽ. vt in l. publia. §. fi. ff. depo. aut principaliter propter aliud, & tunc secus. vt hic in text. & in fi. huius gl. primæ.

☞ *Si quis fuit appellatus filius, an per hoc constituatur in quasi possessione filiationis.*

LEX XIIII.

1 **N**On nudis. † Lex præcedens loquit̃ de verbis emissis inter patrem & sororem. hic de emissis inter patrẽ filiũ. & sic dicta in præcedenti. l. cadunt hic. iste tex. videtur probare q̃ assueueratio faciat præiudicium quantũ ad transferendũ
2 onus probandi. sed glos. ff. dicit q̃ illud erat hic ex eo: † quia ille in quasi possessione filiationis erat, non ex eo tantũ q̃ fuerat appellatur filius, sicut in l. præcedenti erat in possessione fraternitatis. Alij autem quia ex sola appellatiõe constituitur in quasi possessione filiationis. Tu distingue vt dixi in l. prẽce. dicit aũt Bart. in §. Iul. aliàs est quod senatusc̃. l. j. ff. de libe. agno. q̃ si verba enũciatiua cõtinent aliquid quod non cadat nisi in filium; puta exhæredationem, quòd illa inducant quasi possessionem.

2 ☞ *Contra agentem possessorio, an possit excepi de priori uiolentia? & nu. 1. & 4. Spoliatus si agat rei uendicatione contra spoliatorem, sufficit sibi probare possessionem & spoliationem: nisi fuisset in possessione uiolenta. uide tamen numero. j. & 4.*

3 *Secunda uiolentia, an & quando absorbeat primam.*

4 *Carceratus indebitè potest appellare, elapsis decem diebus.*

LEX XV.

1 **V**Is eius. † Violenta pos. non releuat possidentem ab onere probandi. h. d. Not. & pone casum q̃ quidam qui esset in quasi possessione libertatis, fuit occupatus per quendam asserentem se dominum ipsius propria authoritate: & sic violenter iste post aliquod tempus aufugit ab eo: & sic recuperauit statũ libertatis. similiter violenter ille qui occuparat eum petit à iudice illum compelli ad redeundũ: asserens illum esse suum: & ad hoc probãdũ inducebat qualiter per prius possederat eũ tanquam suũ: & quod ille spoliauerat eũ quasi possessione seruitutis, & dicebat hoc sibi sufficere ad probandã seruitutem. per l. si quis emptionis. §. sed hæc super, j. de præscrip. xxx. ann. vbi si ago rei vendi. cõtra illũ qui me spoliauit, nõ habeo necesse aliter p̃bare dñium. sed sufficit probare meipsum aliq̃ possedisse, & eundẽ me possessione spoliasse. Itẽ inducebat. l. j. C. vbi causa status. vbi si aliquis aufugit à pos. hoc cõperto debet sibi restitui: & postea de proprietate disputabit̃. Ille verò allegabat quod possessio illius nec p̃desset sibi ī possessorio, nec in petitorio: quia fuerat violenta q̃ ille per prius ipsum p̃pria authoritate occupauerit. Imperator p̃mittit qd̃ possessio violenta non p̃dest ad transferandũ onus p̃bandi in aduersarium: & ideo si verũ est quod asserit̃ q̃ iste aufugit ab illo possessore: & ipe possessor ipm violẽter per prius occupauerat. debet discuti p iudicem, & inquiri vtrum ante primam occupationem ille occupatus esset in possessione libertatis bona fide. & tunc illa occupatio fuit iniusta, & possessio fuit violenta: ideo etiam si iuraret, non prodesset sibi ad releuandum ipsum ab onere probandi. eodem modo non prodest ad onus probandi transferendũ in ip̃m fugientem: quia inspicitur prima violentia. quæ non auferetur p secundam. quasi dicat, si ante primam violentiã commissam per occupatorem ille fuisset in possessione libertatis mala fide, non attenderetur illa occupatio prima, sed fuga: & sic non prodesset isti fugienti quod esset in possessione libertatis: quia est possessio violenta. Et primò præmittit vnum ad euidẽtiam vsque ibi. [et igitur.] postea repetiti propositionem factam per quẽrentẽ vsq ibi. [inquisito prius.] Tertiò declarat quæ sint partes iudicis opposito contra istum textum. primò de l. j. suprà. vbi causa status vbi sufficit possessori probare fugam: cum sibi debebat incontinenti restitui: & non audiatur fugiens de libertate, quousque sit restitutus priori possessori. lex illa limitatur per istam. quando ille a quo quis fugit possidebat prius licitè, & nõ violenter. hic secus.

2 † & ideo contra agẽtem possessorio ex illa l. potest excipi de priori violentia. per hãc l. tamen hic non agebatur possessorio, sed petitorio: vt patet in princ. dum dicit. [qui se dominum coactẽ.]

3 † Sed tunc oppo. de dicta l. si quis emptiõis. §. sed hoc super illo. Solu. eodem modo si spoliatus agat rei ven. contra spoliatorem, sufficit sibi probare possessionem & spoliationem seruitutis: nisi fuisset in possessione violenta per hanc l. not. Secundò opp. secundo: quia secunda violentia absorbet primam quando committitur ex interuallo. vt in l. j. §. qui vi. & l. qui possessionem. in vlti. glos. ff. de vi & vi arma. sed hic licet seruus prius violenter occupatus fuerit, iste occupatus postea violenter aufugit: & sic sublata est prima violentia, quia non licuit propria authoritate aufugere, sicut non licuerat propria authoritate occupare. Sol. & tenet mentem illud procedit in rebus inanimatis: quia si primò te spoliaui possessione fundi, & sic habes interdictum vnde vi: contra me, deinde ex interuallo tu me spolias, perdis interdictum quod habebas: & ego acquiro interdictum vnde vi contra te: quia mea violentia est purgata propter tuam. vt etiam. not. per Doct. in l. j. ad se fundum. j. ad legem Iul. de vi. sed non procedit in personis animatis. vt in homine violenter possesso: quia ista violentia non absorbetur propter secundam: sed potius econtra secunda violentia fugæ non attenditur propter primam violentiam in occupando: & hoc fauore libertatis. casus est hic singularis: licet non declarẽt per Doct. bñ tamẽ dicit Bar. hic vnum verbum per quod illud innuit̃ q̃ si aliquis per ptãtem fuit indebitè captus, & indebitè detinet̃: si fugit, non præsumitur probata iustitia primæ detentionis. Glos. vltima quærit de intellectu literæ in versi. [inposito prius.] & ponit tres expositiones. tene vltimam. quæ adaptatur literæ. vt debeat inquiri an iste ante primam occupationem esset in possess. libertatis bonafide, an non. quo reperto apparebit an huic seruo licuerit propria authoritate auferre, vel non: & hoc reperto apparebit cui incumbat onus probandi in petitorio. sicut in simili dicitur in l. exitus controuersiæ. de acquiren. pos.

4 † Paul. Castr. iuris vtriusque docto. die v. Maij. M.cccxxxv. Vel dic subtiliorem rationem quòd quando prima violentia committitur in retentione personæ quotidie renouatur. Hinc b est q̃ semper potest appellari, si facta est per iudicem post x. dies à tempore primæ capturæ: quia non appellatur ab illa. sed ab illicita retẽtione, q̃ hodie fit. vt not. Spec. de retentionibus. §. restat. vers. sed non secundũ Vicentium. & ver. quid dicis. bene facit quod not. ff. de serui. & aqua. l. ij. in glos. quæ incipit. & sic x. annis media medium. ibi dum dicit pro præsenti tuitione. & quod not. in eũ qui. §. in popularibus. ff. de iureiur. & l. j. §. interdũ. ff. de vi & accrescendo. Secunda ergo violentia quæ committitur in fugiendo non potest dici q̃ committatur ex interuallo, imò incontinenti, habito respectu ad primam capturam, sed ad detẽtionem quæ fiebat tempore fugæ. & ideo ista secunda non absorbet primam violentiam. vt in ll. ff. alleg. quia tunc absorberet quando ex interuallo. & istam rationem sentit hic Bar. licet non alleget ea quæ ff. allegaui. qui etiã dicit quãtũ ad intellectum. l. si quis emptionis. §. sed hoc super illis. de præscriptio. xxx. ann. non esse verum nisi distinctè q̃ agens rei ven. contra spoliatorem non haberet inde p̃bare dominium, sed sufficiat probare possessionem precedentem & spoliationem: licet Bart. videatur hic sentire nisi possessio precedens fuerit longæua: & ita intelligit istum tex. ideo cautus esto agere interdicto possessorio recuperandæ: in quo non opponitur exceptio dominij. cum spoliatus ante omnia sit restituendus. Tene menti.

1 ¶ Qui semel probatur fuisse dominus, præsumitur semper durasse, dominus usque ad
mortem: uel si nunc, præsumitur hodie esse dominus, nisi contrarium probetur.
Agens petitio hæreditatis contra illum qui habet causam à defuncto, & asserit se causam
habere, non habet necesse probare quod res quam petit erat in bonis defuncti, uel
moriens hereditate tempore mortis suæ.
Filij in potestate de quibus in hac l. negent intentionem filiorum emancipatorum, in-
quantum asserunt prædia sibi fuisse donata à patre, attamen possunt se iuuare ex ta-
cita confessione illorum emancipatorum, quæ resultat ex allegatione donationis præ
dictæ. s. quod pater erat dominus: & sic durauit dominus.
Quando possit quis se iuuare ex eo quod ipse impugnat?
Præsumptio iuris recipit probationem in contrarium.
Præsumptio iuris & de iure non recipit probationem in contrarium, nisi per confessio
nem partis.
Fallit, quod non recipiat probationem in contrarium: etiam per confessionem partis.
Intenta quæ dicunt quod hæres mittatur in possessionem rerum hæreditariarũ, seu quæ
probentur fuisse usucapta, uel possessa per defunctum tempore mortis suæ obstanti
bus quibuscunque instrumentis singularum personarum (ut hic) uidentur cõformia
iuri communi: & debent extendi, & fauorabiliter interpretari.
Ego contra te rem uendico, asserens me tali tempore fuisse dominum, & ad hoc probo
quod tali tempore fui dominus, quod ista probatio mihi non prosit: nisi allegarem
etiam quod hodie sim dominus.
Quid si allego te fuisse excommunicatum, & non dico quòd hodie sis: & probem excõ
municationem, non tu absolutionem, an sit præsumptio, quod etiam hodie sis?
Quid si possessione, an qui semel possedit præsumatur etiam hodie possidere, uel posses
sionem continuasse?
Reus & possessor cogitur dicere titulum suæ possessionis ad excludendum actorem, qui
suam intentionem fundauit: si non, uult condemnari.
Acquisita per mulierem præsumuntur acquisita de bonis uiri, pro euitando suspicionẽ
turpis quæstus: potest tamen probari contrarium.
Qui habuit conuersationem aliquo tempore cum aliqua muliere libera, præsumitur con
traxisse matrimonium cum illa, sed potest probari contrarium.
Quæ sit præsumptio iuris, & quæ iuris & de iure, & quando recipiam probationem in
contrarium.

LEX XVI.

Siue posſidetis. † Ista est lex famosa, & etiam vtilis. hoc dicit. Actor tenetur probare suam intentionem. & etiã reus post fundatam intẽtionem actoris. hoc dicit. vel sic. res quæ probatur fuisse defuncti, præsumi
tur eius fuisse & perseuerasse usq; ad mortem, & sic transiuisse
ad eius hæredes, nõ autem præsumitur fore illius qui prætendit
a defuncto ti. singularem: nisi probet, siue posſideat, siue nõ. hoc
dicit. Nam & sic maior resultat præsumptio pro successore uni-
uersali, quàm pro singulari. † Item allegatur q̃ qui semel proba-
tur fuisse dñs, præsumitur semper durasse dñs usque ad mortem:
ut si uiuit, præsumitur hodie esse dominus. nisi contrarium pro-
betur. Et pone casum q̃ quidam decessit relictis duobus filijs
emancipatis & exhæredatis, & alijs duobus in potestate, & hæ-
redibus institutis. in hæreditate eius erant duo prædia, quæ illi
emancipati prætendebant esse sua ex donatione eis facta per pa-
trem. Alij duo contradicebant, negantes donationem: & dicẽ-
tes ad se pertinere tanquam ad hæredes: quæsiuerunt ab Impe
ratore quibus incumbat onus probandi? an illis emancipatis,
q̃ eis fuerint donata, an ipsis, quòd fuerunt ad eos transmissa tã-
quam ad hæredes. Imperator respondet quòd incumbit illis
emancipatis, siue agant contra istos filios in potestate posſidẽ-
tes, per regulam generalem quòd actori incumbit onus proban
di suam intentionem, & sic donationem prædictam, in qua fun-
datur eorum intẽtio: ut in eo l. actor. siue agatur contra eos quia
possident per filios in potestate petitione hæreditatis, vel rei vẽ-
dicatione quia intentio ipsorum agentium est fundata ex duobus. scili-
cet quòd apparet eos esse hæredes patris per ostensionem testa
mẽti. Item apparet illa prædia fuisse patris ex tacita confessione
filiorum emancipatorum: qui allegando donationem eis factam
a patre tanquã de prædijs ipsius patris, tacitè cõfitentur patrem
fuisse dominum. & hoc præsuppositio præsumitur pater semp
fuisse dominus, & cõtinuasse dominium usque ad mortem: &
sic ad hæredes suos dominium transmisisse, nisi per emancipatos
probetur cõtrarium: q̃ ante mortem pater eis donauerat, & tradi
derat. & sic desierat esse dñs. hoc dicit ista l. famosa: † & not. Ex
qua apparet q̃ agens petitione hæreditatis cõtra illum qui habet
rem à defuncto, & asserit se rem habere, nõ habet necesse p̃bare
q̃ res quã petierat in bonis defuncti, vel in eius hæreditate tem-
pore mortis suæ, quia p̃sumitur ex eo q̃ ille p̃tẽdit causam à de-
functo habuisse: & sic eoipso fundata est intentio agentis: nisi
reus probet causam quam allegat. † Not. etiam quòd licet isti
filij in potestate negent intentionem filio-
rum emancipatorum, inquantum asserunt
sibi fuisse donata: attamen possunt se iuua-
re ex tacita confessione illorum emancipa
torum, quæ resultat ex allegatiõe donatio-
nis prædictæ. videlicet q̃ pater erat dñs. &
sic durauit dñs. & in ista tacita confessione
isti filij in ptate fundant intentionẽ eorum,
5 agendo cõtra emãcipatos. † Sed contra de
eo quod dixi in l. ij. §. eo. secundũ Bar. & de
c. quod. de reg. iur. libr. vj. quia ex positione
aduersarij quã ego non possum recipere in
vim tacitè confessionis, vt si peto à te cen-
tum tanquã mutata, & tu excipis vel facis
positionẽ quod mihi soluisti, vel quod feci
a tibi pactũ de nõ petẽdo, & ego hoc nego,
nõ possum dicere q̃ videaris tacitè confes-
sus debitũ præcessisse. & sic habeo necessè
probare. secus si cõfiterer, & replicarẽ. ista
est fortis oppo. & nullus eã facit. Põt dici
q̃ qñ intentio tota aduersarij mei cõsistit in
eo quod ponit: licet eã negẽ, possum tñ me
iuuare ex ea. vt hic: secus si non tota inten-
tio: quia posito q̃ cõfitear te soluisse vel me
fecisse pactũ de nõ petẽdo, quod nõ valet:
quia erã minor, vel q̃ pecuniã dissipaui, nõ
fuisti liberatus, quia soluisti mihi sine tuto
ris authoritate. qd̃ quid sit. ista solutio non
est sine scrupulo: & oppo. est difficilis. & p̃
6 nũc occurrit alia resposio. Cogita † allegaẽ
enim ista l. q̃ p̃sumptio iuris recipit p̃ba-
tionem in contrarium: sic infrà eodem. l. cum precibus. &. ff. eo-
dem. titul. l. cum de indebito. quia vna præsumptio tollit alte-
ram, vt ibi notatur. Secus si est præsumptio iuris & de iure: quæ
non admittit probationem in contrarium. vt in casu. l. antiquæ.
infrà ad vellejan. cum quis confitetur instrumentum publicum
factum de sua voluntate, & postea illud impugnat. Vel pone
exemplum in sententia: quæ pro veritate habetur. vnde si Iudex
pronuntiat te esse debitorem meum, præsumeris esse: nec potes
dicere contrarium. vt in l. res iudicata. de re iudic. recipit tamen
probationem in contrarium per confessionem partis, si confite-
tur te non esse debitorem: licet pronuntiatum sit contrarium. vt
no. in l. Iulianus. ff. de condi. inde. fictio verò non recipit proba-
tionem in contrarium, etiam per confessionem partis. vt in casu
l. j. de rei vxor. actio. vbi mulier quæ dedit dotem fingitur stipu-
lata fuisse restitutionem eius: licet reuera non fuerit. & licet de
hoc constet etiam per confessionem mulieris. quod dic vt in gl.
fina. magna. † Item not. istam l. pro statutis quæ dicunt quòd
7 hæres mittatur in possessionem rerum hæreditariarum, seu quæ
probantur fuisse certa & processa per defunctum tempore suæ
mortis. non obstantibus quibuscunq; instrumentis, singularũq;
personarũ: in quibus continentur aliqua ex eis fuisse donata, vel
vendita. vt est in ciuitate ista. tale enim statutũ quod præsumitur
pro hærede potius quam pro titulo singulari, videtur conforme
iuri communi. arg. hic. & sic debere extendi, & fauorabiliter in-
8 terpretari, cũ aliqua dubitatio occurrit. † In gl. quæ incipit [per
quod.] ibi. [qui eñ fuit dñs, adhuc dñs p̃sumit.] Solu. si hoc
asserat: quia p̃sumptio iuris nõ prodest nisi ei qui allegat eam
pro se. arg. in l. ti adulterium. §. Idem pollioni. ff. de adulte. Si ergo
ago contra te rei vendi. asserens me hodie dominum, & ad hoc
probandum probo quod tali tẽpore fui dominus, hoc mihi suf-
ficit. per istum tex. cum glo. sed si non allegarẽ quod hodie essem
dominus, sed agerem contra te rei vendicatione, dicendo me tali
tempore fuisse dominum: & probando, ista probatio nõ prodest
imò potius resultaret probatio in contrarium quòd hodie non
sim: postquam non allego: vt no. per Bar. in l. certum. §. si fundũ.
ff. de confessis. & etiam tenuit hic Cyn. in fi. secundũ Pet. in tali
q. si ego allego te fuisse excõmunicatum, & nõ dico q̃ hodie sis,
licet probem excommunicationem, & tu nõ probes absolutio-
nem, nõ propterea p̃sumeris hodie esse. Sed si allego quod ho
die sis, nisi probes absolutionem p̃sumeris hodie esse. & istam
quæstionem dicit fuisse vltra montes: & malè fuisse determina-

¶ Et hoc ego nego. Et sic habes hic qñ exceptione negata posſit pars negans se iuuare de quo pe. Bar. in l. post legatũ. col. iij. ff. de his qui. vt indi. per eundẽ in l. nõ vtique. ff. de exce. & in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acqui. pos. co. v. q̃ Alex. & Moder. in l. j. §. si quis simpliciter. ff. de ver. obli. & per Fely. late in c. capitulum. col. ix. extrà. de rescri. p̃ Ale. de imo. in consil. ccij. & in consi. lj. in v. vo. & In consi. clxxxiij. col. ij. versi. non obstã. e. vo. & adde quod licet quis se non posſit iuuare ex dispositione negata, poterit tamen se iuuare ex probationibus factis super dicta dispositione negata. ita Ange. in consi. clvj. & refert & sequitur Ale. cclxxxiij. allegato in d. ij. col. & aduerte ad hæc dicta Paul. hic quia hæc etiã habes in excipiente. q̃ Bar. in d. l. nõ vtiq;. ff. de exce. Fran. Cur.

a ¶ Titulū Arę possessionis. Adde Barba. consi. vij. inci. clemẽtis. mum deū. in tiñ. vol. in x. col. ver. Itẽ etiã facit. & in consi. xñ. inci. difficile est i iiñ. vol. vj. col. in ver. Item ex possessione.

b ¶ Per confessionem partis. Adde quòdcõtra talẽ præsumptionem iuris & de iure admittitur etiam probatio in contrarium per indirectũ. ita gl. in c. j. de prob. in cle. & refert Sozi. præceptor meus in consil. cxcj. col ij. in fi. & ad de in materia eũdem Pau. de cast. in consi. cclxxxvñ. col. iij. in prin. in antiqs. Sera.

tam. facit aut. si testis. j. de test. & quod not. per Bald. in l. dotem. de ver. obl. ff. † In glos. ibi. [quid in possessione?] de hoc dic vt dixi in l. nõ ignorat §. ad exhib. & gl. videtur hic sentire quod ibi dixi. nam aut ille qui semel possedit asserit se hodie possidere, vel se hodie possedisse quousq; præscripserit, & sic quæritur quãtum ad cõmodũ ipsius qui semel possedit: & præsumitur ita esse q hodie possideat, vel cõtinuauit possessionem quousq; præscripserit. nisi cõtrarium probet. Aut negat se hodie possidere: quia fortè conuenitur tanquam possessor, & sic quæritur an præsumatur hodie possidere ad incommodum suum. & dicẽdum est q nõ. nisi in tribus casibus. quorũ duos ponit gl. scilicet quãdo tempore lit. cõtesta. possidebat: vel quãdo habuit causam ab agente. Adde tertium qñ præcedens possessio fuit longo tempore cõtinuata: quia pręsumitur etiã hodie: secus si nõ probat de longinquitate præcedẽtis possessionis: vel dic aptius. si probo q possedisti iam sunt x. anni, nõ sequitur q hodie possideas. & sic intelligatur ista opi. Sed si ꝓbo q iam est mẽsis q possidebas, vel iam sunt x. dies præsumetis etiã possidere: qa in modico interuallo non præsumitur interuenisse mutatio. secundũ doct. quos refert Bal. & est satis ꝓbabile dictũ. licet vltima gl. opponat cõtra finem huius l. quinque modis. Primò, q si isti emancipati possident: & sic conueniuntur, nõ incũbat eis onus ꝓbãdi. vt §. eod. l. frustra. & de rei vẽdi. l. fi. Sol. verũ est q reo nõ incumbit onus ꝓbandi quousq; intentio actoris sit fundata in cõtrarijs. hic autem erat fundata ex his duobus. de q-
10 bus dixi: vnde si volunt eam repellere, necesse habẽt ꝓbare. † Itẽ oppo. secundo de l. cogi. §. de peti. hæredi. Sol. reus possessor non
a cogitur dicere titulum suæ possessionis * ad commodum actoris & ad eius instãtiam. vt ibi. sed ad commodũ ꝓprium. & ad excludẽdum actorẽ qui suam intẽtionẽ fundauerat bene cogitur causatiuè, si nõ vult cõdemnari: vt hic. Tertiò opponitur, q intẽtio istorum agẽtium erat fundata ex pręsumptione iuris, quæ est, vt qui semel fuit dñs. præsumatur perseuerasse vsq; ad mortem, & trãsiuisse ad suos hæredes: sed præsumptio iuris nõ recipit ꝓbationem in cõtrarium. vt insti. qui. mo. ius pa. pote. fol. §. si ab hostibus. Sol. ibi nõ loquitur in præsumptione, sed in fictione. dicitur autem fictio, quãdo sit super facto certo. & in cõtrarium eius q reuera fuit. vt quod captus ab hostibus si reuertat fingitur nunq; fuisse captus: sed semper in ciuitate fuisse. Vel q si ibi moriat, fingatur mortuus prima hora captiuitatis: & tamen reuera fuit in cõtrarium veritas in vtroque. vel quod mulier quę dedit dotem fingatur stipulata: cum tamẽ reuera nõ fuerit. l. autem illa loquitur in præsumptione iuris, quæ præsumptio est super incerto. nã vtrum donauerit vel nõ donauerit erat incertum: ius pręsumit q nõ donauerit, quousq; probetur cõtrarium: sic etiam præsumitur pro instrumẽto: de quo est dubium an sit verũ vel falsum & p̃sumit q sit verũ & tñ potest ꝓbari cõtrarium, vt j. eod. l. cum precibus. Item p̃sumit q acquisita p mulierem, sint acquisita de bonis viri: p euitãdo suspitionẽ turpis quęstus. ff. de do. ĩter vir. & vxo. l. quintus. tñ potest esse cõtrarium: & sic factum est dubiũ. certè
11 põt ꝓbari cõtra p̃sumptionem iuris q aliunde quęsiuerit. † Item lex præsumit quod ille qui habuit conuersationem aliquo tẽpore cũ aliqua muliere libera, contraxit matrimonium cũ illa: & tñ est incertũ an cõtraxerit, vel non. vt in l. in liberæ. ff. de ritu nupt.
12 certè põt ꝓbari cõtrarium quod non contraxerit. † Sed quartò op. q contra præsumptionem iuris nõ possit probari contrariũ. Sol. nisi ex confessione partis. vt j. ad velleia. l. antiquæ. dicit glo. quod quædam est præsumptio iuris, nõ tamẽ de iure. vt quando lex p̃sumit, & nõ statuit: & tũc recipit probationem in contrariũ: vt in casibus præcedentibus. quædam est præsumptio iuris & de iure. scilicet quãdo præsumit ius super facto incerto, & vltra hoc statuit: & tunc loquitur contrarium. quod non admittatur probatio in cõtrarium: & allegat glos. casus plurium legum: in quibus secũdùm quosdam est præsumptio iuris & de iure. gl. tñ reprehendit dicens: q in illis legibus admitteretur ꝓbatio in cõtrarium: & sic est iuris, & nõ de iure. excepta. l. antiquæ. Tu pone casum magis in sententia: pro qua ius præsumit, & habet eam pro veritate: vt sit litium finis, statuit ius quod contra eam nõ possit veniri: etiam per instrumenta de nouo reperta. vt in l. Imperatores. ff. de re iudi. ista est præsumptio iuris & de iure contra q̃ non
b si per confessionem partis veniri nõ potest, eo modo agẽdo quo primo actũ fuit: sed si quis agẽdo succubuit, & vera excipiendo vult venire contra, potest per testes, & etiam per instrumenta cundũ tamen ea quę habent in l. Iulianus. ff. de cõdi. inde vel de quod illud qñ fuit lata: quia nõ ꝓbatũ sed si sit debitum, vel non debitum, tũc nec agendo nec excipiẽdo potest veniri cõtra, nec ꝓbari nisi p cõfessionem partis. vt ibi not. Quinto & vltimò opo. q onus ꝓbãdi incumbat agẽtibus, nõ conuẽtis. per l. cum indebito. ff. eo. Sol. si ibi filij in potestate tradidissent ista prędiis filijs emancipatis, tanquam eis donata, & postea vellẽt repetere tanquam indebitè tradita, necesse habent ꝓbare se indebite tradidisse. vt in cõtrario: quia nõ p̃sumitur iactasse suum: sed bene non tradiderũt: imò illi alio modo occupauerũt. ex his remanẽt omnia declarata.

1 *Nata ex matre, quæ semel fuit serua, licet postea manumissa. quare præsumatur ipsius serua quàm libera?*

2 *Si ago hypothecaria contra te tertium possessorem, & allegas titulum à debitore, qui uendita, & ego dico quod per prius erat mihi obligata, & sic trãsiuit in te cum sua causa obligationis, tu uerò dicas quod tibi prius fuerat uendita & tradita, quàm mihi obligata, cui nostrum incumbet onus probandi?*

4 *Testes quod regulariter non habeant necesse deponere de tempore, uel loco, licet fuerint interrogati, & uarient, non detur eis fides.*

Quando intentio agentis fundatur in tempore, uel loco, cui incumbat onus probandi? missiuè.

LEX XVII.

1 MAtrem. † Qui fundat intẽtionem suam ĩ tẽpore agendo vel excipiẽdo, debet tempus ꝓbare. ad hoc semp allegat. l. eũ qui. ff. de neg. gest. Ponne casum q quædam mulier que asserebatur serua quẽdam. allegabat se liberam & ingenuam, & petebat se ita pronuntiari, & ꝓbãdum intẽtionẽ suam ꝓducebat instrumẽtum, in quo continebatur quod mater sua quæ olim fuerat serua: fuerat postea manumissa, vnde cum sit nata ex libera, sequitur q ipsa nua. allegabat etiam se habere fratres ex eadem matre, qui in possessione libertatis, & nũquam fuerat eis mota quæstio uitutis. quærebatur an ista sibi sufficerent? Imperator respõdit nõ. primum ideo. quia potuit nasci ante manumissionem. vel constet matrem fuisse seruam, nõ sequitur ergo tu es libera, nata post manumissionem. & hoc probare debes. quia ꝓs ei substãtia tuæ intẽtiõis. quòd autem fratres tui sint in possessione libertatis, & eis nũquam fuit mota quęstio, nihil facit ad ꝓpositũ ista possint simul stare q ipsi sint liberi: quia nati post manumissionem, & tu sis serua: quia nata prius. † Sed quæritur, quam p̃sumatur potius serua q̃ libera, & nata añ manumissionẽ potius q̃ post, postq̃ sibi incumbit onus probãdi? quidam dicũt ex quia cõstabat matrem semel fuisse seruam quod glo. reprehẽdit quia nõ ꝓpterea debemus interpretari in partẽ magis odiosam. gl. dicit quod hæc ratio est, quia ista possidebat vt serua: & sic pro uocabat in libertatẽ. & erat actrix: ideo debet fundare intẽtionẽ suã. Tu dic secũdũ doct. q etiam si erat in possessiõe libertatis, sic erat rea, & petebat in seruitutem. si ipsa allegabat se ingenuã & petebat ita se ꝓnũtiari, necesse oñdere se ingenuã, & sic ꝓbare q asserebat: sed si nõ petijsset se ita pronuntiari: tunc sufficeret sibi quod esset in quasi libertate: quãtum ad hoc, vt actore non probãte seruitutem, ab eius petitione absolueretur, nõ tñ pronuntiaretur eam esse ingenuam: & hoc est magni effectus. quia secunda nõ proficeret sibi ad probãdum ingenuitatem, si postea alium occuparetur tãquam serua: & si ago rei vẽdi. & nõ probo dominium, absolueris: tamen non pronuntiaris dominum. hoc asseras, & probes te dominum. & petas ita ꝓnũtiari. l. finem & te. ff. de excep. rei iudi. vide quod not. in l. circa ff. de prob.
3 in glos. † Et inducitur iste tex. q si ago contra te tertium possessorem hypothecaria, & allegas titulum à debitore quia vendita & ego dico quod per prius erat mihi obligata: & sic transiuit in te cum sua causa obligationis. vt l. si conuenerit §. fi fundus. ff. de pigno. act. tu verò dicas quod tibi prius fuerat vendita & tradita, quàm mihi obligata: & sic non potuit obligari cui nostrum incumbat onus probandi. an mihi, quod prius fuerat

ſcripta obligata quàm tibi? an econuerſo? nam vterque videtur
fundare ſe in tempore. Docto. tenēt quod mihi. per l. & quæ nō-
dum. §. quod dicitur. ff. de pigno. vbi creditor agens contra tertiū
poſſeſſorem, habet neceſſe probare quod erat tempore obliga-
tionis factæ res in bonis debitoris. Item quod intētio tua ſuper
dominio tuo eſt fundata, ſiue vendiderit antequàm fuerit mihi
obligata, ſiue poſt. vtroq; autem tempore huiuſmodi dominium
quod in te trāsferre potuit: ſed intentio mea nō eſt fundata. niſi
mihi obligauit antequam in te dominiū trāsferret, ergo neceſſe
habeo hoc probare. Item per l. j. j. de iur. fi. li. x. vbi eſt ſpeciale in
fiſco agente in hypothecaria cōtra donatarium, vt nō habeat ne
eſſe probare: ſed ipſe donatarius quod ſua donatio præceſſit: er-
go in cōtrarium eſt ius commune: vt in l. j. in fi. ff. ad muni. † Ad
quæ vide quod not. Bar. in l. ſi is qui. ff. de iure fiſci. & plura circa
iſtam materiam quādo intentio agētis fundat in tempore, vel in
loco, cui incumbat onus probandi. vide pulchrè per Bar. in l. nō
ſolū. §. ſed vt, pbari. ff. de no. ope. nun. regulariter autem teſtes nō
habent neceſſe deponere de tempore, vel de loco: quia non ſunt
de ſubſtātia eius de quo agitur, licet ſi fuerint interrogati, & va-
leant, nō detur eis fides: vt l. qui falſa vel varia. ff. de teſti. & quod
not. j. tit. proxi. l. teſtium. in gloſſ. & ff. eodem tit. de teſti. l. ob car-
mem. §. finali.

¶ Sex ſpecies ſcripturarum publicarum, ſeu authenticarum. quibus datur fides remiſſiua.
1 Instrumentum publicum, quomodo per teſtes redarguatur de falſo?
2 Quid ſi negatur illum qui ſcripſit eſſe notarium?
3 Quando fuit actum, & aliud ſimulatum: ſi illud quod fuit poterat valere ut agebatur non habet locum exceptio ſimulationis, ſed ſi poterat valere ut agebatur: ſed alio modo, tunc valet prout ſimulate fuit conceptum.

egerunt: quo caſu ſtatur ei quod fuit actū a in veritate: nō ei quod fuit ſimulatum. vt j. plus valere quod agitur per totū. & ſi intē-
tio partiū erat nihil agere, ſed ſimulare age-
re; quia nolebat vendere, vel donare: ſed ſi- b
mulare, ꝓpter timorē fortè inſtrumēti, vel
tyrāni: tūc inſtrumentū hoc ꝓbato caret o-
mni ſubſtātia: quia non debet operari vltra
intētionē partis. & diceret tūc donatio vel c
vēditio imaginari: vt l. imaginaria. de regu.
iu. & l. nuda. ff. de cōtrahē. emp. † Et no. q; ſi
ſtatutū facit mentionē de inſtrumēto ſimu
lato, vel de excep. ſimulationis, debet intel
ligi hoc caſu qn̄ intētio partiū fuit nſl age-
re, ſed ſimulare q; agerēt: qa illa eſt propriè
c ſimulatio. quæ præſumit ex eo q; vēditor
vel donator remāſit in cōtinua poſſeſſiōe:
vt l. ſicut §. ſuperuacuā. ff. qui mo. pign. vel
hypo. ſol. Et qn̄ fuit vnū actum, & aliud ſi- d
mulatū, ſi illud quod fuit actū poterat va-
lere vt agebat, nō eſt propriè ſimulatio: cū
nō deficiat ſubſtātia veritatis: ideo non ha-
bet locū exceptio ſimulationis: vt ſ. ſi cer-
tum peta. l. ſi ex pretio, ſed ſi non poterat valere vt agebatur, ſed
alio modo: tunc valet prout ſimulatè fuit conceptum. ff. depoſi.
l. Lucius. l. ij. & vide quod ibi no. per Bart. & etiam in l. emptor.
de aqua plu. arcend. & conſilio ſuo quod incip. Petrus nicholæ.
vbi ponit aliqua bona ſuper iſta materia ſimulationis.

2 ¶ Præſcriptio longi temporis, quare opponatur ante litem conteſt. & probetur poſt?
3 Exceptio mere peremptoria, debet proponi & probari poſt lit. conteſta. uel etiam ante. & nu. 4. & 6.
4 Quid in exceptione dilatoria?
5 Si quis ante diem uel conditionem agat, & non opponatur, & tempore finis inſtantiæ dies uel conditio euenerit, fingitur fuiſſe bene actum: & condemnabitur reus. & quid ſi dies, uel condtio non euenit?
6 Exceptio mere peremptoria non poteſt probari poſt concluſionem in cauſa, uel poſtquā fuit renuntiatum probationibus. & an ante poſſit quandocunque probari?
7 Quod ſint aliquæ peremptoriæ quæ oppo. etiam poſt ſententiam: nec impugnant ſententiam.
8 Dilatoria ſolutionis an debeat proponi ſub conditione, ſi actor probauit. ut hic. & an uideatur fateri intentionem agentis?
An poſt dilata teſtificata poſſit reus probare per teſtes?
9 Ordo proponendi exceptiones dilatorias.
An declinatoria poſſit opponi poſt litem conte. nu. 10.
10 Exceptio dilatoria ſi eſt talis quod retarderet proceſſum & ſententiam ipſo iure nullā, poteſt oppo. & probari etiam poſt ſententiam.
11 Exceptio peremptoria quæ à principio non tollit actionem ipſo iure, ut pacti de non petendo, uel iuriſiurandi, ſi fuerit oppoſita: & ſuper ea pronuntiatum pro reo, an tollat actionem?

a ¶ Scriptura authentica. Quæ dicatur ſcriptura authentica. vide in c. j. iuncta glo. j. extra. de fide inſtru.
b ¶ Habet vim. Adde eundē Pau. de caſt. in cōſi. xlix. col. j. in nouis inci. conſilium in cauſa quæ vertit coram poteſtate. Cur.
c ¶ Simulatio. Adde de hoc & die vt per Alex. de imo. in cōſi. xxviij. colū. iij. & in conſi. lvij. co. j. in ver. verò. plenè p Cepo. in tra. de ſimula. contractu. Et etiam adde eundē Pau. de caſt. in cōſ. clxxiij. inci. præſuppoſitis his. col. j. in nouis.
d ¶ Dilatoria non ſolū proponi. Adde gl. & Doc. in c. exceptionē. de excep. & Abb. in c. j. in ij. colū. de ordi. cogni.

LEX XVIII.

Cum precibus. † Præſumitur verum quòd in inſtrumento publico cō-
tinetur. niſi probetur cōtrarium. hoc dicit. & ſemper
allegatur ad hoc quod præſumitur in inſtrumēto: quia
propter officium publicum, & iuramentum quod præ-
ſtatur & propter timorem magni peccati quod incurrit ſi cōfitere
inſtrumentum falſum, nō præſumitur ſcripſiſſe niſi veritatē,
& illud quod fuit de intētione partium, & appoſuiſſe verba hoc
importantia, & non alia, iuxta not. per Bart. in l. ſi quis filiabus.
cum lieq. ff. de teſta. tu. & ſ. de iura. calū. l. j. & per Bal. in l. errorē.
C. de teſta. † & idem in qualibet ſcriptura authētica, quæ habet
vim publicæ ſcripturæ: vt ſi habet ſigillum authenticum. vt in c.
poſt ceſſionem. extra eod. & l. ſi Publicanus. §. de rebus. ff. de pu
blicanis. cum ibi not. vel ſi ſit extracta de archiuo publico manu
cōmētarienſis illius cui eſt commiſſa cura ſcripturarū dicti ar-
chiui, ſi nō ſit notarius: vt in auth. ad hæc. de fide inſtru. j. vel alte
nus officialis publi. & vide in Spec. de inſtru. edict. §. nūc viden-
dum reſtat. circa princ. vbi ponit ſex ſpecies ſcripturarum publi-
carum, ſeu authēticarum, quibus datur fides ſicut inſtrumento
publico. † Et poteſt poni caſus q; illud inſtrumentum nunquam
fuit confectum de voluntate tua, nec in aliquo fuit notarius ro-
gatus: & ſic erat ſimpliciter falſum. vel quòd fuit rogatus de pi-
gnore, vel obligatione: & ipſe ad inſtantiā creditoris potuit q; do
mutare, vel vendiderat, qualiter poterit probare cōtrarium? Rñ
deo per teſtes deſcriptos in ipſo inſtrumento, ſi contradicunt,
etiam ſi ſit vnus ſolus alijs mortuis, vel abſentibus, qui dicit ſe
nūquam interfuiſſe tali inſtrumento. vt l. j. in fi. ff. quemadmodū
teſta. ape. Secus ſi dicat ſe non recordari ſecūdùm Inno. in c. cum
Joānes. de fide inſtru. & idem tenet Bartol. in d. §. fi. ſed ſi omnes
ſint mortui, vel abſentes, nec poſſunt haberi, tūc per alios teſtes
plures numero quā ſint in inſtrumento neceſſario deſcripti. iu-
xta not. j. de fide inſtru. l. in exercendis. quia inſtrumentum ha-
b bet vim b tot teſtium quot ibi neceſſariò deſcripti ſunt etiam ſi
omnes illi mortui ſint. vt not. in l. fi. j. de fideiuſ. Ad hoc reſpōdeo,
ergo vt vincatur à teſtibus, neceſſe eſt vt ſint plures q; ibi ſint
deſcripti: quia in pari numero potius ſtaretur inſtrumento: pro-
4 pter authoritatem publicā notarij. † Quid autem ſi negat illum
qui ſcripſit eſſe notarium? vide in Spe. de inſtru. edi. §. reſtat. ver.
Item quid ſi producit. & verſi. illud autem. in vlt. ſiue penul. col.
poteſt etiam poni caſus in inſtrumēto ſimulatè cōcepto: & ſic fuit
ſcriptum de volūtate vtriuſq; partis: tñ vnum ſimulauerūt, aliud

LEX XIX.

Exceptionem † Exceptio dilatoria ſolutio-
nis debet opponi ante litem
conteſt. & poteſt probari poſt lit. conteſtatā vſque ad
2 ſententiā. h. d. † Not. ſimil ein prę̄ſcriptione lōgi tēpo-
ris. l. emptor. j. de præſcrip. longi tēp. vbi exceptio præſcriptionis
opponitur ante litē cōteſtatā. & probat poſt. quod eſt mirabile:
quia ſic proponēdo habēt vim dilatoriæ: & in ꝓbādo habēt vim
peremptoriæ. Sed quare hoc gl. neſciuerūt hic declarare. nec etiā
Bar. tāgit: ſed Bal. ſecundū Nic. de matar. dicit aliqua bona ver-
ba. ex quibus patet rō: vt infrà dicā. do. Cyn. in iſta l. multa dicit
in materia exceptionū perēptoriarū. & fuit valde verboſus. & in
aliqbus ineptè loquit. melius ſtat in tit. de excep. ſed iō fuit po-
ſita in iſto ti. quia tractat qn̄ debet fieri ꝓbatio iſtius exceptiōis.
3 † Venio ad caſum gl. quę eſt hic & multa inculcat. & in aliqbus
imperfectè. in aliquibus nō bñ loquit. Pro eius declaratiōe opp.
tribus modis. primo qd exceptio tāgēs rē de qua agit, debeat ꝓ-
poni & ꝓbari poſt litē cōteſtatā vſq; ad ſniam. vt in l. perempto-
rias. j. ſentētiā reſcin. nō poſ. hic aūt dicitur q; ꝓponitur ante, &
probat poſt. Sol. contrariū loquitur in merè peremptoria exce-
ptione, vt eſt exceptio pacti de non petendo ſimpliciter facti:
4 vel ſolutionis. hic loquitur de dilatoria. † Sed contra ſecundò:
d quia dilatoria non ſolum proponi d ſed etiam probari debet ante
litem conteſtatam, vt j. de excep. l. fin. & ff. de iudic. l. ſed & ſi ſu-
ſceperit, in prin. Sol. verum eſt in merè dilatoria, quæ non con-

a ¶ Didicisset testifica. a. Adde Doct. in ca. series. de test. & doc. in c. iuravit. de prob.

cernit rem de qua agitur, sed personas in iudicio interuenientes. vt si opponat cõtra iudicem ꝙ nõ habeat iurisdictionem, vel cõtra actorem ꝙ non est habilis ad agendum. vel cõtra ꝓcuratorem ꝙ non habet sufficiens mandatum, vel ꝙ nõ pot esse ꝓcurator, vel cõcernit ineptitudinem libelli, cui dicit nõ esse respondendum, vel ordinem iudicij: quia dicitur ꝙ præposterè agit. hic verò loquit de dilatoria non merè, quia non cõcernit ꝑsonas prædictas: sed concernit negotium de quo agitur: quia dicit ꝙ actor agit ante diem vel cõditionẽ. Sed tunc oppo. Tertiò, si ita est, malè dicit quod debet opponi ante litem cõtest. nam si non fuit opposita ante, tũc potest opponi post: & petere se absolui duplicatis dilationibus: quia nõ ꝓpterea debet causam perdere quod litem cotestatus est ea non opposita. vt instit. de excepti. §. temporales. Glos. fatetur quod ex voluntate potius, q̃s ex necessitate opponit ante litem cõtestatam. Certè etiam merè peremptoria cõtestari posset, & opponi ante litem cõtesta. ex mera voluntate. quod patet: quia per ꝓpositionem exceptionis peremptoriæ nõ censet lis cõtestari. vt in c. j. de exce. lib. vj. & not. in l. j. §. de lit. cõtest. & sic est necesse ꝙ postea cõtestet in forma. preterea tex. in fi. in verbo. [oportet.] significat necessitatem. Breuiter si vult declinare iudicium, & non arctari ad cõtest. lit. necesse habet opponere ante litem conte. & etiam ꝓbare. & absoluet duplicatis inducijs, nec prima admittet nisi ab actore, refusis expẽsis. nã qui agit añ diẽ vel cõdõnẽ, malè agit: ergo põt repelli à iudicio: vt l. j. in prin. ff. qñ dies vsusfru. lega. ce. cũ l. bouem. §. si sub cõdi. de ꝙdi. edic. & sic ista exceptio impedit lit. contest. sicut exceptiones lit. finitæ: vt est exceptio rei iudi. trãsactionis, & iurisiurandi, & præscriptionis l. ij. in fi. ad Tertu. & l. eleganter. §. si post. ff. de cõdi. inde. & in c. ij. de li. cõte. li. vj. & ista est rõ & itellectus. l. emptor. j. de ꝓscrip. lõg. temp. si aũt nõ potuit eã ꝓbare ante lit. cõte. nõ impedit ꝓbare post. & si iam nõ opponit añ lit. cõte. non
5 impeditur opponere post. † tñ tũc nõ absoluit statim ab obseruatione iudicij. quę ablolutio est interlocutoria. iuxta no. in l. harũ. ff. si ser. vendi. in parua glo. & ꝑ Bart. in l. Titia. ff. de accu. sed expectat inia diffinittiua, quam iudex potest differre vsq; ad finem temporis instantiæ: & tunc si dies vel conditio cõcurrerint: licet malè fuerit actum: ex quo tamẽ à principio nõ oppositũ fuit, fingit bene fuisse actũ, & cõdẽnabit reus, quia ius superuenit actori ex cã de preterito: vt l. si rẽ. §. fi. ff. de pig. act. & casus est de hoc: quẽ doct. nõ allegãt: nec dicũt quod dixi in l. ꝙ si in diẽ. circa prĩ. ff. de peti. hære. Si verò dies vl' cõditio nõ euenit, cõdemnabitur ad soluẽdũ adueniẽte die vel conditione. vt in d. l. ꝙ si in diem, & cogit cauere de soluẽdo tunc: sed an tũc punit in duplicatione inducias? Bal. hic sentit ꝙ sic. vnde si restabant vj. menses de termino, cõdemnabit ad dandũ infrà xij. menses. ꝑ ea quæ no. Inn. in c. j. de pius peti. licet Nico. ma. videat sentire ꝙ ad hoc vt duplicentur inducię debeat proponi, & ꝓbari añ lit. cõtest. Si autẽ nullo modo eam ꝓposuisset, tamẽ de ipsa iudex habebat notitiam: an poterit supplere de facto? dicit Bar. quod aut illa dilatio fuit orta à princip. obligatiõis contractæ, quia ꝓmisit dare certo termino, & hoc apparet ex instrõ: & tũc quia cõstat sibi vt iudici, potest supplere, & nõ cõdemnare simplr ad dãdum de præsenti: licet nõ oppoluerit: sed dũtaxat adueniente die vel termino: non tñ duplicabit inducias postquã illud nõ petit: sed si habet originẽ ex post facto obl'onẽ pure cõtractã pactũ fuit factũ de nõ petendo vsq; ad annũ: tunc quia nõ interest actoris, ꝓpter interualli tẽporis. Iudex licet notitiam habeat nõ debet supplere de facto, postq̃ nõ oppoluit, sed ipsum simpliciter cõdemnabit ad dãdũ de præsenti. quasi videat renũtiasse dilationi per id quod habet. & not. in l. ti vnus. §. pactus. in glos. in ver. in opponendo. ff. de pact. & hoc qñ actor egit añ diem: sed si ante cõditionem nullam actionem habeat, potest iudex de facto supplere: & reũ absoluere ex officio. per glo. quæ est in l. vbi pcm. C. de trãsa. & per l. si pupilli. §. videamus. ff. de neg. gest. & ex his patet intellectus
6 huius legis malè declaratæ per glos. & doct. † Circa exceptionẽ verò merè peremptoriam glos. dicit aliquã quę indigent suppletione. Primò, ꝙ potest probari qñcũq; ante sententiam. Intellige qñcunq;: dummodo nõ sit cõclusum in causa, vel non sit renuntiatum probationibus. quod fieri potest. licet glo. dicat contrariũ in aut. iubemus. s. de iudi. in prima glos. Item dicit postq̃ actor mõstrauit intentionem suam hic de iure communi. quia reo non incumbit onus probandi, vt in l. frustra. s. eod. sed ex forma statutorum iudices statuunt terminum communem ad ꝓbandum incumbentia tam actori, quàm reo: & sic reus nõ debet expectare quod actor mõstrauerit: sed in dilatione debet exceptionem ꝓbare, nec videtur per hoc intentionem actoris fateri per l. nõ vi-
7 que. ff. de except. † Item dicit glos. Tertiò, quòd quædam exceptiones peremptoriæ opponuntur etiam post sententiam, quæ not. in l. j. C. de iur. & fact. ign. & istæ sunt illæ quæ sentẽtiam nõ impugnãt. vt l. Nesennius. in fi. ff. de excep. rei iudi. & l. ex diuerso. §. fi. ff. solu. matrimo. & quædam aliæ. de quibus in dicta l. j. ꝙ prædictæ nõ sunt peremptoriæ intentionis, sed limitatoriæ exS ctioni: vt nõ exigatur vltra q̃ facere possit. † Circa dilatoriam lolutionis. Glos. dicit quòd debet proponi sub cõditione, si actor ꝓbauit &c. quia si hoc opponit sine conditione, videtur fatere intentionem actoris. Tu dic contrarium. vt s. dixi. & l. j. eod. Item dicit glos. quòd hodie per auth. hic positam si reus dicat
a set testificata', nõ posset probare per testes. propter timorem subornationis. Docto. tenẽt cõtrarium: quia auth. debet intelligi si vellet ꝓducere testes super eodem vel eisdem articulis, aut circà contrarijs, sed exceptio est articulus diuersus, & nõ directe cõtrarius. & hoc declaratur melius ꝓ iura canonica in c. cautum. & c. fraternitatis. de testi. extra. & in clemẽ. vnica. eodem titulo.
9 † Super merè declinatoria, vt est declinatoria iudicij. glos. dicit quod si quis scit eam sibi competere, debet opponere à principio. vt l. fi. j. de excep. & aduerte quod inter dilatorias est ordo: quia primò debet proponi illa quæ cõcernit iurisdictionem iudicis, vel eius personam: vt quia sit suspectus. & per propositionem istius nõ renuntiat alijs. sed si primò proponeret talis, nõ facta mentione de ista, censeret ibi renuntiare. quia hoc ipso quod alis proponit non facta mentione de ipsa, censetur petere à iudice quod super eis pronuntiet. & sic tacitè in ipsum consentiret. sed & si susceperit. in prin. ff. de iudicijs. quod die plenè ꝓbatur in l. quidam cõsulebat. de re iud. ff. Item dicit glos. quòd si non sibi competere, & post lit. contesta. perueniat ad eius notitiam, potest etiam apponere post. secus in casu præcedenti quãdo Tu dic quod etiam quãdo ignorat, nõ potest opponere: quia minus lit. cõtesta. præsupponitur à iure: & sicut arctat scientem, ita etiam ignorantem. glos. est ordinaria. in l. qui ꝓcuratorem. §. fin. ff. de ꝓcu. & quod no. Inno. in c. cum in tua. qui matrimo. post. nõ sic intermino dato à iudice, postquam si peruenit ad eius notitiam, potest adhuc opponere. & probare: vt in c. pastoralis extra de except. Fallit quod dixi quãdo post litem cõtesta. ita
10 ueniisset exceptio: vt in l. ij. s. de conforti. eiusdem litis. † vel quando esset talis exceptio dilatoria, quæ redderet processum &c. tẽtiam in ipso iure nullam, vt defectus iurisditionis in iudice: vel j. si à non competenti iudi. per totum. vel quod procurator est funditus talius: nam ista exceptio potest opponi etiam post litem tẽtiam, & ꝓbari. vt in l. licet. s. de ꝓcura. ergo fortius post tempus. num. iuxta not. in simili. in c. licet causam. extra eod. titu. Quando aũt iudex nõ caret funditus iurisdi. sed est suspectus, vel procurator non caret mãdato, sed est inhabilis, vt quia miles, filius exceptiones nõ opponuntur añ lit. cõtest. licet reus ignoret sibi competere eas, nõ poterit oponere post. & ita intellige & limita gloss. circa materiam istam exceptionum vide per Cynum hic
11 & plenius in Spec. de except. per totum. & tangit hic Cyn. quod exceptio peremptoria, quæ à principio non tollit actionem ipso iure, vt pacti de non petendo, vel iurisiurand. si fuerit opposita, & super ea pronuntiatum pro reo, an tollat. & quidam dicunt quod sic: quia peruentum est ad conflictum. & cum reus interficit actionem: prius non erat interfecta hoc articulum reassumit Bartol. in lege Iulianus. ff. de condictione indebiti. vbi vide per eum.

2 *Quæ & quot sint illæ quæ impediunt quem producere testes & nu. 3. & 4.*
3 *Publicatio processus & attestationum facta per iudicem, quid operetur?*
Renuntiatio probationum, an extendatur ad ignoratas?
4 *Renuntiatio in causa impedit ulteriorem productionem, & quid in causa appellationis & nu. 10.*
Si in causa non magna, in qua sufficiunt tres: vel quatuor testes, velint quinque xx. vel xxx. non debet admitti.
5 *Qui an teneat à testibus quid ipsi testificati sunt, vel quid promiserunt testificaturos men excludatur à producendo alios.*
6 *Qualiter præsumatur quis didicisse testificata? & nu. 1.*
7 *Si per rescriptum principis admittatur quis ad producendum testes, debet iuxta*

nisi didicerit testificata, nisi dicatur in rescripto non obstante quod didicerit testificata.

1 *Si non apparet quod quis didicerit testificata, non expedio subire iuramentum de quo hic, ut admittatur ad aliam productionem nisi fecerit tres probationes.*

2 *Post didicta testificata potest quis personas testiū aduersarij reprobare, & quid aliud facere possit?*

3 *An in causa appellationis poterit postea alios testes producere, in qua (ut dicitur) non allegatum allegabo, & allegatum & non probatum probabo? & nu. 11.*

4 *Qualiter cognoscatur an sit nouus articulus, ut sic possint post didicita testificata testes produci, an non sit nouus?*

5 *Vbi notabiles, qualiter veniat ad l. Cod.*

6 *Post didicita testificata non prohibetur quis testes iterum producere, si examinatio non valuit, vel liber attestationum sit perditus, vel super eo super quo primi testes non fuerunt interrogati, nec aliquid dixerunt, vel si non fuerunt interrogati, secundū interrogatoria data per partem, vel fuerint recepti coram arbitris, & nullus super eis articulis coram iudice alios inducere.*

7 *Ad quartam productionem testium cum solennitate de qua hic, an quis admittatur si renuntiauit probationibus ulterius faciendis?*

8 *Post quis renuntiare instrumentis quæ habet.*

9 *Quomodo intelligatur una productio, vel duæ, aut tres, ut quis ad quartam non admittatur, sine solennitate de qua hic. & nu. 16.*

10 *Vna dilatio & una productio testium, an sint idem, & an quælibet dilatio sit peremptoria?*

11 *Qui uno die nominauit tres testes, & antequam sint examinati eadem die vel sequenti nominat alios tres: & sic de singulis, quod non dicantur plures productiones.*

12 *Vnus & eadem vice nominauit. x. vel xij. testes. & uno die faciam examinari tres, alia die duos tres, & alia die similiter alios tres, an sim postea prohibitus in quarta die facere examinari alios tres, tanquam dicatur quarta productio nisi iuremur ut hic.*

13 *An post tertiam productionem fuerit quis admissus ad quartam, & non fuerit observata solennitas de qua hic. non tamen vitiantur attestationes.*

14 *Quid si quis admittatur post didicita testificata, altera parte contradicente?*

15 *Vtrū possquam deposuit dictum suum, an possit redire ad iudicem, & corrigere vel declarare dictum suum, vel addere?*

AVTHENTICA.

AT qui semel. †Qui didicit testificata p̄ suos testes, vel per testes aduersarij. non admittitur vlterius ad producendum alios testes, propter timorem subornationis: etiam si semel produxerit testes: sed si non cōstat ipsum didicisse, potest facere tres productiones pro libito volūtatis. Ad quartā verò productionē nō admittit: nisi cū solēnitate de qua hic: vt iuret se nō didicisse, nec aliquē aduocatorū suorū, seu p̄curatorū nec malitiosè petere. h. & primò loquit qn̄ cōstat ipm̄ didicisse testificata. vbi ibi: [si verò.† Secūdò qn̄ nō constat: sed in corpore vn̄ sumitur primò ponitur iste secundus casus. postea ponitur primus. de primi casus materia vide in Spe. de teste. §. satis vtiliter. vsq; ad ver. [illud autē.] vbi ponuntur plures casus. in quibus fallit quod hic dicitur. & sunt. xxiij. vel xxij. de materia secundi casus. vide eo. titu. §. qualiter aūt. ver. Iudex. & ver. quarta autē p̄ductio &c. vbi plene & clarè examinat. & sic habes hic duo quæ impediunt quem producere testes. s. didicisse testificata (& hoc impedit simpliciter) & confecisse tres positiones. aliàs productiones. & hoc impedit nō simpliciter: sed si vellet facere quartam sine solennitate hic contenta: ad quintā verò cū solennitate non admitteretur. vt no in Spe. in d. §. qualiter autem. ver. quarta autem. Sunt & alia duo quæ colliguntur ex corpore vnde sumitur hæc aut. s. renuntiatio probationum, vel testium, seu cōclusio quæ idem est. quia qui concludit, renuntiare videtur.† Istē publicatio testiū seu processus, quādo Iudex videns partes nolle amplius dicere vel probare, pronuntiat processum & attestationes fore publicas. id est, pro publicatis haberi, per quam pronuntiationem dat licētiam partibus q̄ accipiant copiam omnium attestationum, & opponant quicquid volunt contra personas, vel dicta testiū, nam tūc etiam si adhuc partes nondum didicerunt testibus, ne prohibentur vlterius testes produci. vt in c. constitut. ij. col. test. Et q̄d no. Bal. in l. per hāc. j. de temp. appel. in xj. col. ver. sed statim quę no. & d. §. satis vtiliter. versi. quid si sunt publicatæ. & Cano. clarius habent quam legistæ super istis duobus quæ colligūtur ex corpore. licet obscurè. Docto. tamen limitant vtrunq;. primū q̄ renuntiatio probationum tunc noceat, quando notitiam habebat, vel habere poterat: sed si post renuntiationem ad eius notitiā peruenerint probationes seu testes, quos ignorabat habere. renuntiatio non nocet: quominus possit eos producere: quia non extenditur ad ignorata. vt in l. qui cum tutoribus. §. fi. ff. de transactio. Et secundum limitant. quando publicatio processus fuisset facta ambabus partibus præsentibus, & acceptantibus: secus si altera parte absente vel contradicente: quia factum iudicis nō debet illi nocere. aliàs de facili posset alteram partem damnificare, & auferre sibi potestatem producendi testes. † & quòd ista publicatio quæ fit per iudicem, & etiam renuntiatio quæ fit per partem, seu conclusio, quæ idem est: habet impedire vlteriorē productionem. est tex. expressus in authēt. de testi. in fi. & in c. intimauit. extra de test. licet de iure ciuili non sit ita clarè decisum; quia text. in corpore vnde hæc sumitur. videtur loqui quando omnia ista concurrūt, scilicet quòd sit renuntiatum, & publicatę attestationes, & cognitæ. & iura canoni. declarant alterum sufficere. Est & vnum quod habet impedire, quando quis produxisset testes ad sufficiētiam, & vlterius vellet producere ex effrenata multitudine nō necessaria, vel etiam si vna & eadem vice p̄ducat. xx. vel xxx. testes in causa non magna: in qua sufficiunt tres vel quatuor testes. nam non debet admitti. & in arbitrio iudicis est refrenare multitudinem: vt l. j. in fi. ff. de testi. quod dic vt in c. cum causam. & quod ibi per Inn. extra de testi.† In text. ibi. [testificationes.] seu scripturam continentem dicta testium: nam non sufficeret quòd à testibus audiuerit quid ipsi testificati sunt. vel quid promiserunt testificari: quia plerunque promittunt, & non seruāt: vnum dicūt iudici, & aliud parti: vnde per hoc non excluditur à producendo alios: quia non videtur didicisse testificata quousque viderit scriptuam depositionis, & non perfunctoriè: sed sufficit quod eā fuerit percunctatus. vt in verbo [percunctatus.] secundùm Docto.† & præsumitur hoc fecisse si liber fuit apud eū: & ipse erat persona diligens: & intelligens licet non appareat quòd legerit, præsumitur legisse, & percunctatus fuisse: vt j. in verbo [subtraxerit] & in c. constitutus. extra de testi. circa fin. facit. l. nō est ferendus. ff. de transact. Idem si fuisset penes aduocatū, vel procuratorem suum: quorum sententia nocet. vt ibi [vel aliquis aduocatorum eius.] In text. ibi. [aut ab aduersario hoc faciente disputationem accepit.] habuit librum attestationum aduersarij. & sic nocet sibi didicisse testificata per testes aduersarij: sicut per suos. ideo non admittitur ad probādum articulos directè cōtrarios articulis aduersarij: & ad producendum testes super eis: quia præsumitur eos subornasse.† In tex. ibi. [ex diuina etiam iussione.] id est ex rescripto principis. quo mandat quod admittatur ad producendum testes. nam debet intelligi secundùm dispositionem huius authē. si non didicerit testificata. Sed si diceret non obstante quod didicerit testificata, bene admitteretur: cum istud introducatur de iure positiuo istius authen. nec erat de iure veteri. Nam sicut Imperator inducit de nouo: ita potest tollere per suum rescriptum. iuxta no. in simili per gl. in authen. quibus modis natura. efficiun. sui. §. fi. & j. de testa. auth. hoc inter liberos.† In tex. ibi. [si verò hoc non egerit,] id est non appareret quod didicerit testificata. si apparet quod non didicit, non expediret subire iuramentum, de quo hic, quia non sequitur timor subornationis, sed quando non constat pro vel contra, trina productio facit præsumi contra eum nisi iuret. vt hic.† In glo. quæ incipit. [nisi ad reprobationem testium.] Albericus dicit se vidisse multum dubitari de isto articulo: sed finaliter doct. tenent id quod dixit gloss. quia reprobatio est diuersus articulus. Bartol. dicit quòd aut quis vult reprobare personas testium, vt quia dicat eos inhabiles ad testificandum: & tunc suos testes nō potest reprobare, quos semel approbauit, sed testes aduersarij sic: licet didicerit testificata per eos: quia est articulus nouus, super quo testes non fuerunt producti. ergo &c. vt in c. cum cau-

¶ Et præsumit. Adde de hoc & dic vt per Doc. & maximè ibi per Fely. in c. constitutus. col. j. & in c. vltra tertiā. col. j. in fin. extra de test. Et per eundē Paul. de Castr. in consi. xc. tanci clarum est in iure q̄ res in ij. co. in nouis. Aliquid per Alc. in cōsi. suo cij. col. iij. ver. p̄batur. in j. vol. & per eundem. in l. qui Romæ. §. duo fratres. Car. xij. ff. de verbo. oblig. Et adde quod licet quis viderit exemplum dictorum per testes, si tamē nō vidit originale: tunc non dicitur didicisse testificata secundùm Bald. & Ange. in l. fi. ff. quemadmod. testa. aper. quod limitat singulariter Imo. in d. l. ff. nisi tale exēplum fuisset scriptū manu eiusdem qui scripsit originale: qa tunc est verisimile quod contineat idem quod originale. & tale exemplum probat iuxta ea quæ ponit Bartol. in authen. si quis in aliquo. §. de eden. col. fina. ver. puto etiam & ibi Bald. in ver. dixit hic Bart. & ibi Bald. & Ange. in l. si quis ex argentarijs. §. prætor. ff. de eden. Francis. Cur. & vltra prædicta vide quæ in proposito cumulatiuè ponit Fely. in proœ. decre. in gl. j. rubricæ. Stra.

e ¶ Prima instãtia. An deserta instantia cause appellationis prima sententia remaneat valida. vide in l.si contra maiorem. C.de app.gl. & Bar. in l.cos.eo.tit.

b ¶ An sit nouus articulus. Adde Doct.in l.ĥ.in.§. quod obseruari.C.de iureiu.propter calum.dando & Spe.titu.de test. in.§. nunc videndum.

c ¶ Post didicita testificata. Adde Hostiē. i.e. fraternitatis. de testi.

d ¶ Vna dilatio. An Iudex potest augere vel minuere dilationes legatis.& quę sit iusta causa eas augendi. vel minuēdi. vide glo. in.c.romana.de app. li.vj. Inn. in.c.vltra tertiam.de testi.glo.& doc.in.e. præterea.de dila.Docto. in regula indultum de regu.iur. lib. vj.Bar. in l.ĥ.ff.de re iudi. Bal.in.l.j. C.de dilat. & in. l. j. ff. de iure deli.

sam.extrà de testi.aut vult reprobare personas & dicta simul, vt quia ille qui testificatus est de tempore.xxx.anno,nō est adhuc. xxx.an.& sic nō potuit dicere verum:quia de tanto tempore non potuit recordari.aut vult admitti ad reprobandum dictum tantum; & tunc si dicat illos fuisse corruptos per pecuniam,adhuc potest.quia sicut non valet sententia lata per corruptelam:vt in.l. venales.j. quādo prouocare nō est necesse: ita nec testificatio. Si verò non dicat eos fuisse corruptos:sed falsum dixisse: tunc si vult probare falsitatem per indirectum,poteſt.de testi.c.ex tenore. Si verò directo faciendo articulos directè cōtrarios:tunc tecus. vt in cle.j.de testi. iuncto eo quod no.
10 Inno. in.c.in præsentia.de proba. † In glo. ibi. [Item nunquid in causa appellationis possunt produci.] subaudi super eisdem articulis, vel directè contrariis. Breuiter opinio gl. cōmuniter approbatur per legistas. quia propter veritatem instantiæ: licet sit eadem causa,quia tamē non est diuersa instantia,sic vt propter hoc renūtiatio & conclusio factæ in prima instantia* non habēt
a eum impedire, quominus in causa appellationis iterū possit testes producere:quia appellatio rescindit pronuntiatum:& reponit partes in eo statu in quo erant tempore lit. contest.vt not.in l.ita demum.§.de procu.& tunc testes nō erant examinati:& sic nō poterat didicisse testificata: ita nec si didicit testificata,prohibetur in causa appellationis producere testes, in qua dicat nō allegatum allegabo, & non probatum probabo. vt in.l.per hanc.alleg. in gl.sed Cano.approbant opi.Alberi. quod nō sufficit diuersitas instantiæ postquā est eadem causa,cū vtrobiq; vertatur idē timor subornationis:finaliter Doc.tenent quod in foro ciuili & in terris imperij nō subditis romanę ecclesiæ debeat seruari opi.legistarū.sed in foro ecclesiastico & etiam ciuili in terris subditis romanæ ecclesiæ seruandum sit ius canonicum vt in simili not.in c.fi. de arbi.lib.vj.& in.l.priuilegia. §.de sacrosan.eccl.& in c.j.de ope.no.nun.quādo est diuersitas inter ius ci
11 uile & canonicum.† Qualiter autē cognoscatur an sit nouus ar-
b ticulus*,vt sic possint produci an nō:& quod non possint.declarat spe.in d.§.satis vtiliter.in tit.de testi.in ver.illud autē,& Bal. in d.l.per hanc.Quando autē est instātia diuersa,& causa diuersa:quia nō agitur ad idem ad quod primò fuerat actum:sed variatur mòdus agendi sed ad alium finē agitur:licet vnum & idē iudicium fuerit deductum in articulis,nō prohibetur post didicita testificata in persona etiam super eisdem articulis deducere testes in secūdo.vt in.c.veritas.extrà de testibus. vt si in persona deduxi interesse meum ad finē vt admittar ad agendum. postea ago, & eosdē articulos deduco ad finem consequēdi sentētiam, possum inducere testes nouos super probatione interesse: quia fortè primi non probant ad plenum: & sufficiebāt in persona in quo nō agebatur de magno præiudicio: sed non sufficiūt in secundo.vel pone quod ille qui asserit se minorem dicit se læsum, & sententia fuit lata cōtra eum, à qua non appellauit, vel à qua nō potuit appellare.& petit testi.in integ.ad appellandum. nam debet docere summariè quod bonā fouebat causam. & quod si appellasset potuisset obtinere: quo probato summariè restituitur ad appellandum. & si induxit testes ad summariā probationem: potest super eisdem articulis alios inducere: vt obtineat in causa appellationis: quia variatur modus. Primo eīm induxit vt obtineret restitutionem ad appellandum, nunc inducit vt obtineat in causa appellationis. In ea gl.ibi.[possint instrumēta produci:] dic idē econuerso si primò probauit per instrumenta,non prohibetur producere testes eadem ratione:quia non timetur de
12 subornatione.† Nunc extra gl.opp.contra illam auth. de.l.Codicis.vbi reus post fundatam intentionem actoris(vt ibi sentit gl.) admittitur ad probandum exceptionem dilatoriam solutionis. & sic habebat notitiam de testificatis pro actore quod suā intentionem probauerat. Dicūt quidā quod illa lex corrigitur per hāc auth.& ideo fuit hic posita. hoc tenet gl.in.l.officiū. ff.de reiu. & etiam. in l.Codicis circa fi.gl.ibi. ita tamen &c. Contrarii nonent docto.quia articulus est diuersus.aliud est enim quod promiseris mihi centum. aliud est quod fecerim tibi terminū vnius anni ad soluendū.& ita dicit Iac.de are.quod omnes approbāt. Qualiter venit ergo ista auth. ad.l.Codi. Respōdeo nō correctiuè sed declarādo.vnum dubiū q̄ posset occurrere circa. l.Codi
c an sicut post didicita testificata* pro actore reus admittitur ad probandum per testes super excep.& sic super diuersis articulis, eodē modo quis admitteretur super eisdē articulis super quibus iam p̄duxerat:& fuerūt testificati. & dicit q̄ nō hodie:licet olim
13 secus.† & hoc si testes primi fuerint ritè recepti:& sic valuit examinatio:alias nō præstat impedimentum quod de iure non sortitur effectū. vt in regula iuris. & est casus in cle. vnica. extrà de testibus.in ver.rite receptis. & ibi per gl.facit. l.qui per salutem cum ibi no.ff.de iureiurā.Idem si liber attestationum esset perditus. Nam nec didicisse testificata, nec renuntiasse testibus: nec processum fuisse publicatum,habet nocere: quominus de nouo possint probationes fieri super eisdem articulis,vel directè contrariis: quia paria sunt non fuisse testificatus,vel fuisse & nō apparere.secundū doct.vt in.l.vtilia.ff.de contrahen.emp. similiter super eo super quo testes primi non fuerunt interrogati: nec ob quid dixerint, nō prohibetur testes produci. cum cesset ratio timoris, & idem si non fuerunt interrogati secūdum interrogatoria data per partem:vt in.c.per tuas.extrà de testibus.Idem videtur si fuerunt recepti corā arbitris:& tūc quis coram iudice vult super eisdem alios inducere per.l. fi.j.eo.tit. alios casus videre
14 satis vtiliter.per vnā vel per duas columnas.† In seq.gl.quæritur:[renuntiauerit vel non.] vult ergo ista glo.quod ad quantamcumq; productionem testium cum solennitate de qua hic, admittatur quis:etiā si fecerat tres productiones,& renuntiauerat probationibus vlterius fiendis: quia talis renuntiatio non valet tanquam contra publicā vtilitatem.& idem tenet gl.j. in auth. iubemus. de iudi.Tu dic verum esse quando renuntiat extra iudicium. secus si in iudicio.vt est casus in.c.de testibus.extrà de testi.& hoc in ciuili causa.sed in criminali secus.vt non valeat etiam in iudicio.ar.de pac.ff.l.Iurisgen.§.si paciscar.quia vertitur publica vtilitas:cui non potest renuntiari.talis tamen renuntiatio testium facta in iudicio in causa ciuili non extenditur ad testes quos tempore se habere ignorabat. vt.§. dixi secundum Bartol. in instrumentis quæ quis habet potest renuntiare. vt.l iij.j.de instrum.In glo.fi.quæritur de duobus circa secundam partem thien. quæ permittit trinam productionem sine solennitate
15 quartam non sine solennitate. † Quæro. quomodo intelligitur vna productio,vel duæ,aut tres.in gl.sunt duę opi.Prima quod vna productio dicatur vna nominatio testium. simul facta. post illam fiat altera etiam eadem die, vel alia die ex intervallo, tamen dicatur secunda:& sic de singulis.etiam si infra vnam eandem dilationem,puta habui terminum.x.dierum ad probandum:vado coram iudice,& nomino tres testes: ista est vna productio.eadem die vel sequēti iterum vado & nomino alios tres. ista erit secūda.& sic de singulis postquam factæ sunt tres,etiam durante eadem dilatione non admittar ad quartam,sed finitum dum feci tres, etiam in secunda dilatione possum facere: si hoc mihi data secunda dilatio ex causa impedimenti. & istam opi-
16 tenet glo. † Alia opi.est. vt intelligatur vna productio.j.vna dilatio:& tunc corrigeretur.l.fi.ff.de feriis.vbi habetur quod non
d uili non datur nisi vna dilatio* ad probandum sine causæ cognitione. & sic est peremptoria, & etiam.l.j.§. de dila.in fi.ista vero authen.concederet tres sine causæ cognitione,& sine solennitate. Item quartam cum solēnitate,& sine causæ cognitione quod est absurdum quod illæ.ll.corrigantur,nam non attenditur vnitas vel pluralitas dilationum:sed productionum:quæ sunt inter se diuersæ. Bart.supplet glo.dicens quod vna productio dicitur vna nominatio testiū semel facta cum examinatione. si examinatio mò nominaui tres, & antequam sint examinati eadē die vel sequenti nomino alios tres, & sic de singulis, non dicerentur plures productiones,sed vna:non habet locū quod hic dicitur quod etiam ad quartam & quintam nominationes admitterentur ratio huius auth.cōsistit in timore vel præsumptione.quod dicerit testificata,postquā fecit tres, sed si nō fecerat testes examinari,ista ratio cessat: & est pulchrum dictum.Bald.dicit quod fal-

17 Nico.de ma. †plus dicit Bart.quod si vna eadem vice nominati x.vel xij.testes,& vna die facio examinari tres, alia die alios tres. alia die similiter alios tres, non admittar si postea alia die vellē facere examinari vltimos tres:quia diceretur quarta produ ctio.nisi iurem:vthic.& hoc si interuallū tantū fuit inter vnā & alterā ꝙ potui didicisse testificata,quia subest eadē præsumptio sicut si fuissent diuersis diebus nominati.certè ista malè seruant hodie:quia cū testes non possint de facili simul examinari, tam propter impedimentū ipsorum,quàm notariorū, qui ad examinandum deputantur,facilè posset quis periclitari si vna die facit examinari vnū,& alia die alterū,& sic de singulis.& sic impediretur post trinā examinationē admitti ad quartā sine iuramento. quod nō vidi seruari,sed qñcunq; subest habilitas, examinantur pluries,etiā & pluries nominātur:quia notarij habent sub iuramento ꝙ non debeāt partibus reuelare.& in causa satis ardua in qua fum aduocatus,vidi ita de facto seruari: in qua sunt examinati pro vtraq; lxx.testes in diuersis tēporibus.† Dicit tū Innoc. in c.intimauit.extrà de testi.ꝙ licet solennitas de qua hic nō fuerit obseruata,sed fuerit admissa quarta ꝓductio,nō vitiant attestationes:quia non reperitur iure cautū.secus in primo casu auct. si post didicita testificata fuisset quis admissus de facto ad producendū testes altera parte contradicēte : quia testis dicit ꝙ non habet vlterius producendi licentiā:& sic aufertur sibi per hāc l. potestas.nō sic in secūdo:licet dicat ꝙ debeat iurare.† Itē quærit glo.certū est ꝙ post didicita testificata nō admittit quis ad producendum nouos testes,quos prius non produxerat. quid si idē qui primò fuerat productus redit ad iudicē, & vult corrigere dictum suum:glo.dicit ꝙ non debet admitti si fuit locutus cū parte.quod præsumitur,qñ ex interuallo.aliàs secus.facit.l.repeti.ff. de quæstioni. Dic ergo hoc esse verum qñ vult corrigere se.vt dixi,sed si vult addere,potest.vt no.in addi.Specu.in ti. de teste. § nunc videndū.in fi.& de testi.cogē.c.præterea.in fi.vbi omnino vide.Iudex etiā ex officio,non ad instantiā partis alicuius potest mittere pro testibus qui deposuerūt,etiā postquàm fuissent locuti partibus,vt declarent dictum suum:quia in iudice facīte ex officio cessat timor subornatiōis:vt in c.cum clamor.& quod ibi per Inn.extrà de testi.& adde quod not.in corpore vnde hęc authen.sumitur.& ff.de testi.l.produci.

1 ☞ *Instrumentum debiti incisum,uel cancellatum,quando probet debiti remissionem?*
1 *Dicitur si probatur instrumentum debiti subtraxisse,licet tenor eius non probetur ad plenum,sufficit iuramentum creditoris ad eius condemnationem?*
4 *Quid si per tertium fuisset subtractum?*

LEX XX.

1 SI de possessione. † Habere instrumētum cancellatum,non ꝓdest ei qui subtraxit.Item qui instrumētū subtraxisse probatur,cōtra eū facit plenam fidem.h.d.Bart.& est bonus tex.& no.per eū in l.ij.§.j.de iure fisci. ff. vbi est bonus text. & primò loquit qñ ista Eutichia ancilla tua à te aufugit: & subtraxit instrumentū emptionis suę:quia empta fuerat à quodam, provocabat in libertatem,& ad probandū se liberā,& à te manumissam,producebat instrumentū cancellatū,vel incisum,credēs sibi sufficere.per l.si chirographū.ff.e.tit. † Sed istud esset verū si probaret ꝙ de voluntate tua foret incisum:nam si remittis debitori tuo instrumentū debiti,videris debitū remisisse:& idē si incidis vel cancellas:quia videris facere pactum de nō petendo.Sed hic negabas fuisse incisum de volūtate tua.vñ cū potuerit incidi per illā,postquā reperitur penes eā, nō sufficit sibi ad probationem suæ intentionis:sed potius illi nocet,& prodest tibi: quia licet sit incisum,apparet ꝙ eā emisti:& semel fuit ancilla tua : vt l. qui tabulas.cum ibi no.ff.de fur.† In secūdo casu in ver. [Nam si in seruitutē.] non producebat instrumentū subtractū: imò occultabat,& dicebat se esse in poss.libertatis:& tibi incumbere onus probandi,& petendi eā in seruitutē:tu non poteras probare nisi per illud instrumentum quod negat se habere:certè si potes probare ꝙ tibi subtraxit instrumentū emptionis suæ,licet testes non deponant de tenore ad plenū , sufficit tibi probasse furtum: & de tenore stetur iuramento tuo.ar.in l.si qñ.in fi.j.vnde vi.qd' perpetuò tene menti:quia idem esset in quolibet alio instrumento debiti per debitorē tibi subtracto.vt hic probatur:licet tenorē non probes ad plenum,sufficit iuramentum tuum ad condēna-

tionem eius. Circa quod vide omnino in Spe.de instru.editi.§.quæ restare.ver. illud quoq;.† Sed si per tertiū fuisset subtractū, nō prodesset probare subtractionē:nec etiā tenorē eius per testes, qui non interfuerūt negotio:sed legerunt instrumentū quantū ad plenā probationē:sed dūtaxat ad semiplenā.vt j.de fi.instru.l.sicut.cū ibi not. nisi sint testes literati, & intelligētes defectum instrumenti:puta notarij, vel iuris periti:vt in c.cū olim.extrà de priuile. Tene menti. & vide Bartol.in dicta l.ij. §. j. circa fin. de iure fisci.& quod no.Inno.in c.intimauit de testibus.

a ¶ An instrumentum ꝓdest ei. Adde Bald. in auth.rogati. C. de test. Ange.in l.fi.ff. ꝓ derelictio.Io. de imo. in cle.j.de iureiuran.

b ¶ Tenor scripturæ. Adde.c.cum adeo.de rescri. cū super quæstionū.in §. intentionis.de of.dele.c. porrò.& c. seq. de priui. car.zaba.in c.cum olim.in ij.not. de arbi.

2 ☞ *Instrumentum non prodest ei qui notarium non rogauit.*
3 *Instrumentum non prodest ei qui non est nominatus in instrumento , nisi ille successerit nominato.*
Si Titus deposuit rem suā apud te,cum pacto quòd eam restituas ei qui tibi portauerit literas suas,& dat mihi literas,& etiam instrumentum,ut à te repetam, & tu non uis mihi restituere,an ex illo instrumento possim à te petere?
4 *Tenor scripturæ est ille quem oculus comprehendit per interpretationem eius.*
Mulier si dedit dotem marito,& nō fuerit stipulata eam sibi reddi sol.mat.tamen subintelligitur tacita stipulatio.
In instrumento censetur comprehendi etiam illud quod à iure tacito disponitur, licet ad oculum non comprehendatur.
5 *Non admittitur quis ad probandum id quod probatum non releuat,sed hodie in palatijs admittuntur articuli saluo iure impertinentium.*

LEX XXI.

1 AD probationē dominij. † Ad probationem dominij non sufficit agenti producere instrumentum in quo alius suo nomine emit, & probare ꝙ emit de pecunia ipsius agentis.h.d.primò.ideo nō prodest ꝓductio,quia ipse agens in illo instrumēto nō est nominatus, sed dūtaxat emptor.& ꝓpter hoc procurator & aduocati obijciunt ꝙ nō ꝓdest agenti:quia de ipso non loquitur nec cantat instrumentū, sed de alio.Secundū ideo nō ꝓdest:quia non sequitur res est empta de mea pecunia:ergo est mea.§.de rei vend.l.si ex ea.Et pone ꝙ Titius aliquā rem emit de pecunia mea:& postea deponit penes te eā,ego subtraxi instrumentū tibi,& ago rei vendi. & ꝓduco instrumentū,& probo ꝙ Titius emit de pecunia mea. Imperator dicit ꝙ probare debeo dominiū per aliū modū:quia neutrū istorum mihi prodest:sed nec ambo simul. † Not. ar.ex prima parte
2 a ꝙ instrumentū nō prodest ei ' qui notariū nō rogauit: an hoc sit verū simpliciter.vide in Spec.de instru.edi.§. postquàm ver. & breuiter.& per Inno.in c.j.de fi.instru.† Itē ꝙ instrumentum non
3 prodest ei qui nō est nominatus in eo.hoc verū.nisi ille successerit nominato : nā si Titius emit à Sirinio qui possederat per primum:ego emi à Titio,si ꝓduco instrumentū ꝙ Titius emit vnà cū instrumēto quod ego emi ab eo,bene ꝓdest mihi primū:quia per primū ꝓbo dñiū titij,& per secundā translationē illius dñij in me,licet in primo nō sim nominatus. Sed pone Titius deposuit rem suā apud te,cū pacto ꝙ eā restituas ei qui tibi portauerit literas suas,& dat mihi literas,& etiā instrumentū vt à te repetam:tu nō vis mihi restituere,an ex illo instrumento possim à te petere?Cy.videt tenere ꝙ non:quia nō cōprehēdor specificè in illo instrumēto:& quia nō potuit mihi ille acquirere act. vt in l. stipulatio ista.§.alteri.de ver.obl.prima ratio nō placet:quia licet nō cōprehendar specificè:tū cōprehendor implicite. ꝙ tantūdē valet arg.ff.si ex noxali causa agat.l.fi.Nec obst. secunda ratio, quia deponēs ex pacto appositō super re sua quæ durabat sua, potuit mihi actionē acquirere:vt in l.publia.in princ. ff. depo.& sic videtur ꝙ agere possim:sed an tenear restituere deponēti, inspicitur an voluerit mihi donare vel non:quia si emit ascendens meus:putà pater,vel mater,& res nō erat magni pretij, ꝓsumit voluisse donare:& sic nō teneor restituere:vt d.l.Publia. iunctis his quæ no.in l.si filij.j.de dona.inter vi.& vxo.& qd' no.Bar.in l.quæ doris.so.ma.ff.sed si nō erat ascendēs,videt mihi acquisita actio tanquā ꝓcuratori suo:& sic teneor restituere.ar.in l. Julianus.§.j.ff.de ver.obl.† No.etiā secundū Bal.ꝙ teneor scripturę
4 b est illic quē oculus cōprehēdit per inspectionē eius.Pone ergo dicit statutū ꝙ instrumēta mittant executioni, quod debet intelligi.s.secundū tenorē ipsius instrumēti,seu sup eo quod continet.

a ¶Quod ſic. Adde quod hãc.q.in terminis ponit Bart. in l.j. ff. de his quæ in teſt. delẽ.& ibi latè per.d. Ale. & quod habeat executionẽ.ponit idẽ Ale.in.l.Iuriſgentiũ. §.quod ſerè. col.ij.ff. de pac. per eundẽ remiſsiuè. in.l.j.ff.ſolu. mat. de quo etiã per Ang. are.& Mod.inſti.de act. Fran.Cur.

b ¶Dubia probatio. Adde cardi.zab.in c. quod ſuper his.in vl. col de fi.inſtr.

c ¶Vel per iuramẽtũ. Adde in. l. præſenti. C.de his q ad eccl.cõ fu.car.in c.preſentiũ. in j.not de teſti. Ant. de bu.in.c.veſtra. de coha.cle.& mu.

d ¶Negatiuæ ſcripturę. An negatiua poſſit ꝓbari per ſcripturam.vide Ang.in.l.ſi qs diuturno. in.ij.co. ff.ſi ſeruꝰ vendi.

Pone ergo quod mulier dedit dotẽ marito, & nõ continet in inſtrumẽto ꝙ fuerit ſtipulata ſibi reſtituꝰ:vel ꝙ maritus ꝓmiſerit.ſolma.petitur executio inſtrumenti:an debeat fieriꝰ.qa tenor inſtrumẽti viſibilis nõ cõprehendit reſtitutionẽ fiendã:licet tenor inuiſibilis & à iuris diſpoſitione bene cõprehendat,ſubintelligiť tacita ſtipulatio.dicit Bal. fuiſſe conſultũ à quodã iudice ꝙ ſicꝰ qa in inſtrumẽto cẽſetur cõprehẽdi etiã illud qđ à iure tacitè diſponiť:licet ad oculũ nõ comprehendaťur.vt.l.j.de rei vxo.act.& dicit fuiſſe primũ cõſiliũ qđ vnquã dederit poſt doctoratũ ſuũ. Tene mẽti:qa frequẽter talis caſus & ſimiles poſſunt accidere. †Ex vltimo dicto no. ꝙ nõ admittiť qs ad probandũ id quod ꝓbatũ nõ releuat:& ꝙ Iudex nõ debet pati vt fiant ſuperfluæ ꝓbationes,& nihil releuãtes.facit.l.ꝓxi. ſed hodie in practica palatiorũ admittũť articuli ſaluo iure impertinẽtiũ. & nõ diſputaťur de hoc niſi in calculo ferẽdæ ſentẽtiæ:vt lites abbreuientur.

a ☞ *Dubia probatio,non releuat probantem.*

Ad probandum quem eſſe hominem meum,nõ ſufficit mihi probare quòd ſeruiuit mihi per x.annos, niſi probem quod tanquã homo meus,& qui ſint homines mei. *Quid in ſeruitute rerum.*

LEX XXII.

1 De probationẽ ſeruitutis. †Idem dicit iſta lex ꝙ. ſ. dixi.i.ꝙ articulus ſi nõ adminiculaťur ad cãm,nõ eſt admittẽdus.h.d.Bart.ad hoc vide quod no.per gl.& ipſum in l.ſi duo. §.Idẽ Iulianus.in fi.ff.de iureiu.vel ſic.Ad probandũ quẽ eſſe ſeruũ meũ qui eſt in poſ.libertatis,non ſufficit mihi ꝓbare ꝙ mater ſua, vel fratres ſui fecerũt mihi ſeruilia ſeruitia, vel obſequia. qa iſta poſſunt ſimul ſtare ꝙ illi fuerunt ſeruꝰ mei:& tamẽ ille cõtra quẽ ago:nõ eſt ſeruus meus:puta ſi fuit natus poſt manumiſſionẽ matris.vt.ſ.e.l.matrẽ tuã.& præſumptio eſt ꝓ eo, poſtquã eſt ĩ poſ.libertatis. hoc verũ ſi apparet ꝙ mater fuit manumiſſa:quo caſu incũbit mihi onus ꝓbandi,poſtquã ille eſt in poſſ.libertatis, qa fuit natus ante manumiſſionẽ: ſed ſi eſſet in poſ.ſeruitutis,& ageret cõtra me,onus probãdi incũberet ſibi ꝙ fuerit natus poſt, vt ibi. ſed ſi mater ſua fuit & eſt hodie ſerua:& nõ apparet ꝙ fuerit libera,ſatis eſſet fundata intẽtio mea:qa partus ſequiť vẽtrem in hoc. vel dic ꝙ licet probẽ matrẽ vel fratres ſuos feciſſe vel facere hodie mihi ſeruilia obſeqa, nõ ꝑ hoc ꝓbo ipſam matrẽ eſſe meã ſeruã. nã & liberi hoĩes tanquã famuli cõſueuerũt ea facere.vñ cũ ſint actus indifferẽtes cõueniẽtes ſeruis & liberis,nõ ꝓ-
2 bãt intentionẽ meã circa ſeruitutẽ:†qa dubia ꝓbatio nõ releuat
b probãtẽ.vt in c.in pñtia.extra de ꝓb.oportet ergo ꝙ alio mõ ꝓbẽ ipſam eſſe ſeruã meã:vel per inſtrm emptionis ipſius tanquã de ſerua:vel qa ipſam tenui & teneo de pñti tanquã ſeruã. ſint ergo cauti qui emũt ſclauas,vt bene cuſtodiãt inſtrm emptionis:qa ſi ꝓderent,illa ſclaua poſſet dicere ſe liberã:& ſeruiuiſſe tanquã fa-
3 mula.niſi aliud appareret. †Et ꝓpter hoc dicũt quidã ꝙ ad ꝓbandum quẽ eſſe hoiem meũ nõ ſufficit mihi ꝓbare ꝙ ſeruiuit mihi per.x.annos. niſi probẽ ꝙ tanquã homo meus. & q ſint homines mei.dic vt in Spec.de ferijs. Aliud dicũt eſſe in ſeruitute rerũ qa ſi vtor in re tua aliqua ſeruitute:puta aquæ ducendæ per decennium,acquiro ſeruitutem.l.ſi quis diuturno.ff.ſi ſer.ven. ſi ſeruitia non conſueuerunt fieri à re rei niſi iure ſeruitutis:ſed à perſona perſonæ conſueuerunt fieri etiam non iure ſeruitutis: & adde quod no.Cy.in.l.ſi certis annis.ſ.de pactis.

a ☞ *Actor ſi fundat intentionẽ ſuã in negatiua,& ſic eam aſſeuerat,quòd teneatur eam probare,& qualiter probabit:non autem reus tenetur probare contrarium.*

Negatiua an poſsit probari:& quotuplex ſit negatiua

LEX XXIII.

1 Actor quod. †Actori aſſerenti incũbit onus probãdi:reo verò negãti nõ incumbit:etiã ſi actor dicat ſe probare nõ poſſe.& propter hoc nõ conuenit in eum onus probãdi trãsferre.
2 qa negatiua ꝓbari non poteſt.h.d. †In tex.ibi.[quod aſſeuerat.] ſed quid ſi actor fundat intentionẽ ſuã in negatiua;& ſic aſſeuerat aliquid non fuiſſe,vel non eſſe:puta ꝓmiſiſti mihi centum ꝙ nauis ex Aſia non venerit hinc ad annum:ago cõtra te,dicens ꝙ nõ venit:& ſic partẽ aſſero,& partẽ nego. an mihi probãdi onus incũbat,an verò tibi aſſerẽti cõtra ꝙ venit:videť ꝙ tibi qui quod aſſeris poteſt probari: ſed quod ego aſſero nõ poſſum ꝓbare,qa aſſerẽdo ago.cõtrarium eſt verum ꝙ poſtquã ago.quia mihi,nõ tibi incũbit probare quod dico.& no.per Inn.in.c.inquiſitionis. & in.c.ſuper his.de accu.& per Bar.in l.hoc iure.ff.de ver.ob.& qualiter potero ꝓbare:dic vt per eũ in.l.cũ quidã.in fin.cũ.l.leg. ff.de leg.ij.In tex.ibi. [probare ſe nõ poſſe profitẽdo.]Vnde dicebat propter hanc impoſsibilitatem: & quia dignior erat perſona
✠ actoris quàm rei:* & ſic potius debere credi aſſertioni luæ qui
✠ negationi rei.* ſed contrariũ eſt verius.qa in adminiſtrãdo iuſtitiã nõ eſt fiẽda diſcretio perſonarũ.ſed ita magnũ iudicabit vt
3 paruũ. †In fi.tex.ibi. [probatio nulla ſit.] Super iſto articulo an negatiua poſsit ꝓbari. gl.tractat in.l.ij.ff.e. ponẽdo plures caſus. & Spe.pleniſsimè & pulchrè extra eo.ti.§.j. vel.ij.vbi diſtinguit triplicem negatiuã.i.facti,iuris,& qualitatis. Et primã ſubdiuiſit in alias tres. quia quædã eſt negatiua facti ſimplicis,& indeterminati:quędã facti determinati:certo loco vel tẽpore,quędam facti prægnantis quod habet in ſe implicitã affirmationem. vt ſi negat quis ſe ſponte renuntiaſſe,vel cõtraxiſſe. nam implicitè aſſerit ſe fuiſſe roboratũ: & iſtas omnes ſpecies proſequitur ibi.& adde ꝙ negatiua determinata loco vel tempore, poteſt probari tam per indirectũ,quàm etiã directò.vt ſi dico te promiſiſſe mihi centũ tali die in hac ciuitate, tu negas,& probas te alibi illa die fuiſſe.Item directò.vt ſi dicam te fuiſſe condemnatum ad rem,tu negas,& probas per teſtes qui fuerunt præſentes in tempore cõdemnationis factæ à iudice,& tali die,& bene recordatur ꝙ nõ fuiſti cõdemnatus ad rem,ſed ad quantitatẽ. vt per Cy. & gl.no.in.l.ij.ſ.de erro. aduo. Itẽ negatiua facti ſimplicis & indeterminati licet nõ poſsit probari per teſtes: poteſt probari per
c confeſsionem.vel per iuramentũ:& ideo admittitur poſitio negatiua:licet per teſtes ſit improbabilis,vt extorqueatur cõfeſsio
d vt in.c.j.de confeſ.lib.vj. Item negatiuæ ſcripturæ ꝓbantur inſpectione ſcripturæ negatiuæ,vt ſi dicatur quem non eſſe liberatum:vel deſcriptum in matricula.vt.ſ.de reb.credi.l.ſi.j.glo. ff. de lega.j. l. Titiæ textores. & ibi per Bartol. & vide omnia quod not.in ſolu.quæſtionis poſitæ ſuper regula ſine poſſeſſione.in mercu. circa fi.& vide hic per Cy. qui multa verba effundit.& etiam in Spe.loco.ſ.alleg.

2 ☞ *Scriptura,qualiter dicatur ſuſpecta?*

3 *Si unus teſtis ſcriptus in teſtamento contradicit.ſ.quòd nunquam interfuit teſtamento an debeãt examinari omnes alij ad tollẽdã ſuſpitionẽ quæ reſultat ex cõtradictione unius? & an debeant deponere quod ille qui contradixit, fuit preſens*

LEX XXIIII.

1 Iubemus. †Qui producit ſcripturã ſuſpectã, niſi probet eam veram,punitur ſicut falſarius. h.d. ſecundũ vnã lectionem. ſecundum aliã.h.d.Qui accuſat inſtrumẽtũ de falſo,& nõ ꝓbat, puniť tanquã falſarius.h.d. Et not.qa in primo casu punitio fiat officio iudicis corã quo fuit ꝓducta ſcriptura ſuſpecta,nõ puniť pœna ordinaria criminis falſi:ſed extraordinaria ꝙ motu iudicis: ſicut ille q ꝓducit teſtes falſos,vel ipſi teſtes aliter iudicis offendẽtes.vt in ti.j.l.nullũ. In ſecundo caſu qñ accuſatus criminaliter producentẽ ſcripturã tanquã falſariũ, & nõ probat,
2 punitur pœna ordinaria talionis. † Quæro circa primam lectionem.qualiter ſcriptura dicatur ſuſpecta?gloſ.ponit duos modos. ſ.quãdo ex forma ſui raſa eſt in loco ſuſpecto.vt not.in l.ſi vnus j.de teſta.& in.l.edicto.de edi.diuꝰ.adria.tol.ſupple vel quia non continet conſuetam formam, vel ſolennitatem. vt.l.iubemus.ff.j.de teſta. Itẽ ſecundũ gl.redditur ſuſpecta ex perſona cõtra quam
tis eã.vt ſi cõſueuit facere falſa inſtrumẽta.ad quod vide Spec. inſtr.edi.§.poſtremò.aliàs eſt.§.inſtrumentũ.ver.Itẽ opp.q.tabellio.ad qđ.l.ſi qs ex argẽtarijs.§.j ff.de eden.& j.de ſuſceptoribꝰ & archarijs.l.ſi aliqd.lib.x. Adde aliũ caſum. vt ſi nõ concedatur cũ ꝓtocollo.vt in auť.de tabellio.§.fi.vel ſi ꝓducit reſcriptũ ꝓbitũ impetrari vt.ſ.de paganis.iij. adde quod dicit Inno.ꝙ ſi ſuppoſitio oritur aliũde quàm ex inſpectione ſcripturæ, Iudex ſibi ſcripturę authẽticę vel publicę quouſq; probet cõtrariũ.vt ꝓbatur no.in c.j.de fide inſtr.& Spec.e.tit.§.ij ver.& no.ꝙ tabellio
qñ aũt ex inſpectione ſcripturæ,obſtabit etiamſi ꝓbet veritatẽ

ptaræ.pōt aſſe probari per teſtes in eo deſcriptos ꝙ ita eſt prout in ſcriptura cōtinet.†Sed pone ꝙ ibi in teſtamēto continent̄ teſtes,quorū vnus cōtradicit ꝙ nūquā interfuit teſtamēto de quo in inſtrumēto:an debebūt examinari oēs alij ad tollendū ſuſpitionē quæ reſultat ex cōtradictione vnius?vt l.j.quēadmo. teſta. ape.Rñdeo nō:ſed ſufficiūt duo:qui præualent vni.& ſi dicatur ad probationē teſtamēti nō ſufficiunt duo teſtes.Rñdetur ꝙ iſti examinant̄ ad probationē teſtamenti: quia illud probat̄ per inſtrumentū publicū,cui ſtatur.vt §.e.l.cū precibus.& examinant̄ ad denotandū ſuſpitionē reſultantē ex cōtradictione vnius. qđ facilius eſt.Sed an debebunt deponere ꝙ ille qui cōtradixit fuit præſens,licet ipſe neget?Rñdeo ꝙ nō:quia ille vnus negās non reprobat inſtrumentū:licet vacillare faciat.vñ ſufficit ꝙ duo aſſerāt ſe interfuiſſe vnà cū alijs:licet nō recordent̄ de quibus: & ꝙ ita ſtat̄ put ibi cōtinet.& ſufficiūt duo cū authoritate notarij: & ſi duo cōtradicerent,reprobarēt inſtrumentū.& requirerent̄ tres qui teſtificent̄ pro inſtrumēto, ꝙ illi duo fuerūt præſentes quid ipſi dicāt.iſta colligunt̄ ex no.per Inn.& Io.and.in nouella. in c. cum Ioan.de fi.inſtr.& adde eo.tit.in Spec.§.reſtat.circa prin.

1 ☞ *Qualiter conſanguinei in cauſa ciuili poſſint deponere pro conſanguineo: licet non ſint omni exceptione maiores,& non in cauſa criminali?*
2 *In cauſa ciuili in defectum probationis,& ad ſupplementum daretur iuramentum, ſed non in cauſa criminali.*
3 *In ciuili poſſet probari intentio agentis per præſumptionē iuris,ſed in criminali non.*
4 *In criminali ſi accuſatur notarius de falſo,an ſufficiat probare quòd alia inſtrumenta falſa fabricauit?*
De qua cauſa criminali loquatur iſte text?
5 *Malefitium, an poſſit probari per inſtrumentum?*
Indicia indubitata quæ dicantur?& nu.6.
Si reperiat̄ ſit aliquis occiſus in domo ſua, & nō reperiatur aliquis teſtis qui viderit ipſum occidi,ſed reperiantur teſtes qui viderunt illum exire de illa domo cum gladio euaginato,& ſanguinolento,& qui erat inimicus illius interfecti:an hoc ſufficiat ad condemnandum?
6 *Quòd vnus teſtis de viſu etiam cum multis aliis indicijs & cum iuramento, non faceret plenam fidem ſine confeſſione inquiſiti ſaltem extorta per tormenta.*

LEX XXV.

SCiant.†In cauſa criminali requirūtur probationes pleniores quā in cauſa ciuili. ad hoc ſemper allegat̄,ſed in quo:nā ſicut hic dicit̄ teſtes debent eſſe idonei in cā criminali:ita & in cauſa ciuili. vt Idonei.ff.de teſti.Rñdeo in ciuili licet requiratur ꝙ ſint idonei: puta quia non ſint infames,vel habeāt ſimiles defectus: non tñ 1 requirit̄ ꝙ ſint omni exceptiōe maiores.*†nā & conſanguinei 2 poſſent[b] pro cōſanguineo tñ nō ſunt omni exceptione maiores: b quia eſt ſuſpitio ꝓpter cōſanguinitatē:ſed iſta ſuſpicio pōt tolli 1 aliquæ cōiecturæ adſint pro teſtibus:ſed in cā criminali ꝓ accuſatore,nō admitteret̄ conſanguineus pro cōſanguineo:vt frater pro fratre:qa debēt eſſe omni exceptione maiores.† Itē in cā 3 ciuili in defectū probationis & ad ſupplementū daretur iuramē tum:vt in l.in bonæfidei.ff.de rebus cre. non ſic in cā criminali. Itē in ciuili poſſet probari intentio agentis per præſumptionem iuris.vt ſ.eo.l.ſiue poſſidetis.in criminali non.pone exemplū.ſ. l.proxi.ſi producit inſtrumentū cōfectum à notario, qui cōſueuit facere falſa inſtrumenta,non probat in ciuili: ſed repellitur, 4 nili fides ei apponatur per teſtes.† Sed in criminali ſi accuſatur notarius de falſo inſtrumento,an ſufficiat probare quòd alia inſtrumenta falſa fabricauit?& de illis fuit condemnatus: vt condemnet̄ de iſto?certè non.niſi probetur falſitas iſtius inſtrumenti:poſsibile eſt ꝙ alia fuerunt falſa:& tñ iſtud nō eſt falſum,quātum ad hoc vt de iſto condēnetur pœna ordinaria,& tñ eſt ſubiectum,& repellit̄ in ciuili tanquā falſum & per hoc vt habetur in c.aſſerte.de præſum.vbi Salomon dedit ſentētiā pro vna muliere contra alterā,quæ ſubtraxerat filiū illius ex præſumptione: quia voluit filiū diuidi per mediū,quod altera nolebat: & tñ nō 1 condēnauit alterā de filio ſubtracto:quia in hoc maior require- e batur probatio ſecundū Alb.Quæro de qua cauſa criminali loquatur iſta litera?Rñdeo de illa in qua venit imponenda pœna corporalis:& ſic agitur de maiori periculo,ſed vbi agitur de pœ f na pecuniaria,nō tanta requiritur exactio.† Itē quæro,an per in- c ſtrumentū poſsit probari maleficiū?videtur ꝙ ſic per iſtū text. dum dicit [documentis.] de hoc tractant Cy.& Bar. in l. ſenatus ff.ad turpil.die vt ibi.Item quæro,quæ dicātur indicia indu- d bitata?c Reſpondeo illa quæ arctant mentē iudicis ꝙ omnino credit,nec poſsit in contrariū inclinari.puta repertus eſt aliquis occiſus in domo ſua, non reperit̄ aliquis teſtis qui viderit ipſum occidi:ſed bene reperiūtur teſtes qui viderunt quendam exire de illa domo cum gladio euaginato,& ſanguinolēto: & qui erat inimicus illius interfecti:nā hoc indiciū dicitur indubitatū.& ſufficit ad condēnandū illū pœna mortis.& idē in ſimilibus. & ita diſputando tenuit quidā antiquus doc.Bo. vocatus de piperata.vt habet̄ in addi. Spe. ti.de proba.§.videndū reſtat.& per Bart.in b l.ij.vel iij.ff.de furtis.Gādinus in ſuo opere maleficiorū ſub rub. de præſumptionibus quæ ſufficiūt ad condēnandum.dicit cum eſſet Bononiæ, & caſus ſimilis accideret. omnes doc.Bononien. concordauerunt ꝙ non ſufficiat ad condēnationem pœnæ capitalis:ſed ſi eſſet tale maleficiū de quo veniret imponēda pœna pecuniaria,bene ſufficeret:& ita dicit ſe vidiſſe practicari vbique.Et per dictū ſuum ſemel defendi quēdam à pœna capitis: cum quidam in agro fuiſſet interfectus, & nullus vidiſſet eū interfici,ſed bene viderūt exire de agro quē- c dam filiū titij cū gladio euaginato: & probabat̄ ꝙ Titius erat inimicus illius interfecti,& ꝙ dixerat filijs ꝙ non redirent ad do- d mum quin ſentiret nouū, & ille iuit ad domum patris, & pater ſibi dixit ꝙ fugeret: nam oīa iſta ſecundū Gandinum non ſufficiunt,poſtquā nullus teſtis reperitur, qui deponat de veritate ꝙ viderit eū percutinam doct.hic dicunt ꝙ teſtes debuerūt deponere de veritate, & ꝙ fuerūt præſentes, & ſic de viſu corporeo,nō de eo quod perceperunt iudicio intellectus. Tene menti. quoniam ad multos caſus poſſunt iſta adaptari. † & vide quod no.Bald.in l.quas ac- 6 tiones.de ſac.ſan.eccl.qui dicit ꝙ vnus teſtis de viſu etiam cum multis aliis indicijs, e & cum iuramento,nō faceret plenā fidem ſine confeſsione inquiſiti, ſaltē extorta per tormenta:etiam ſi nō in ea perſeueraverit: quia ſi perſeueraſſet,illa ſola ſufficeret.& hoc perpetuò tene mēti:quia non prodeſt inquiſitio vel accuſato reuocare confeſsionē factam in tormentis,ſi vellet in ea perſeuerare,qñ inſtaret vnus teſtis deponens de veritate:& per nullū aliū modū poteſt ſupplerī probatio vnius teſtis quā per confeſsionē factā in tormētis:& ſi nullo modo confiteret̄ & ſi mille eſſent indicia nō poſſet condēnari pœna corporali ſecundū eū. Quæ ergo ſunt iſta indicia indubitata,quæ ſufficiūt ad condēnationē?vt hic patet. Rñdeo ꝙ lex præſumit,& ſtatuit.vt in caſu.l.ſi qui adulterij.& authē. ſi quis ei quē.j.de adul.Itē id qđ ſ.dixi ſecundū Bal.& Nic. ma. ſ. vnus teſtis de viſu,& cōfeſsio extorta in tormentis ſine perſeuerationē.nā non faciunt plenā & directā probationem, ſed vehementer adminiculantur.vt dicit tex.in fi.de ſucceſ.ab inteſt.

a ¶Omni exceptione maiores. Qui dicant teſtes omni exceptione maiores.vide glo. in c.j.de conſang. & affi.glo.inſti. de inu. ſtipu.Car.in c. mulieri.de iureiu. Alex. de imo.cōſ. xvij.incip. Viſo proceſſu cāe vertētis inter Ant. quōdā Io. betini in j.volu. & adde tu eundē Ale.conſi. lxx.col.v. in prin.in ij.volu.

b ¶Et cōſanguinei poſſent deponere. Adde Bal.in l.lex cornelia. ff.de iniu. Car. Zab. in c.cū oporteat.in ij. opp.de ac.& Spec.in ti.de teſte.in §.j. ver. ſed nūquid. Albe malate. in trac. de teſte. & Alexan.de imo.in conſi.v.colū.ij.& in conſi.xij.col pe.in j. vo.per doc. maximē Fel.in c.literis. de teſti.& in c.cum oporteat. col. ij.de accuſ. Fran.Cur.

c ¶An per inſtrumentum.Adde Bald.in c. cum in eccleſijs. in ij. not.de ma.& obe.

d ¶Quæ dicant̄ indicia indubitata.Quæ dicantur indicia ſufficientia.vide per Bar. in l.fin. de quæſti. & quæ dicantur indicia probabilia ad ꝓbandū dolū.vide per Io. an.in c.nihil.de elect. Spec.in tit. de proba. in §.vi.verſ.xij. doc. in l.dolū.C. de dolo. & quæ dicantur indicia leuia, & quæ grauia.vide per Bart. in l.ij.ff.de excu.tut.

e ¶Ingenuitas pōt probari.Adde c.ſi teſtes. §.teſtium. & ibi doc. iij.q.ij.

3 ☞ *Actore non probante poteſt reus ſponte probare,ut abſoluatur diffinitiue.*
Quot teſtes ſufficiant ad probationem ſine inſtrumentis?

LEX I.

SI tibi.†Ingenuitas pōt probari* non ſolū per teſtes,ſed etiā per inſtrumēta, & alia argumenta ſeu præſumptiones.h.d.ſecundū gl.quę legit̄ duobus modis.Primo vt loquat̄ in reo, ꝓpter duo verba quæ ſunt in tex.dum dicit: [ſi tibi cōtrouerſia ingenuitatis fiat:quia propriè loquēdo cōtrouerſia dicitur fieri reo,non actori.Item propter verbum [defende:]qa defenſio pertinet ad reum. Alio modo ꝙ loquatur in actore.& no.eodem modo quòd reſiſtendo fit altera controuerſia. de hoc in l.non ſolum.§.ſi ſtatus controuerſiam.ff.de procu. Item quòd

a ¶Domestici. adde l. præsenti. §. sanè. C. de his qui ad eccl. cõfu. gl. summæ. ij. q. v. gl. in. c. in literis. de test. Spec. tit. de teste. in. §. j. in ver. Itẽ ꝙ est domesticus. Domi. in c. regulę. xxix. di. Domi. in. c. fin. de ver. si. lib. vj. & de domestico, qñ admittaĩ. per Ale. de imo. in consi. xxxij. col. j. in j. vol. & in cõsi. v. co. iij. & in consi. lxxix. co. iij. e. vo. & in cõsi. xcix. & seq. in. iij. vo. & q sint domestici. vide per Fel. in c. cũ oporteat. col. iij. de accus. Fran. Cur.

b ¶Quid de vxore. Adde gl. in l. j. in. §. si vir. ff. ad sill. & l. sed & si qs. in. §. præterea. ff. si quis cau. Et adde & dic vt ꝙ Fel. in. c. literis. detesti. & per Ale. de imo. in l. si cum dotẽ. §. si maritus. col. fi. ff. sol. mat. & per eundẽ in cons. xvij. in. j. vol. & ibi qd de vxore fratris & vide tu do. mari. Sozi. in cõs. suo. xvij. Et eũdẽ Ale. de imo. in cõs. clvj. col. iij. circa fi. in v. libr.

c ¶Cõmissione. Adde Bar. in l. admonẽdi. ff. de iureiur. Lud. ro. in repe. l. si verò. in Iv. fallen. ff. sol. matr. Anto. de bu. in c. fi. in vj. col. de iureiur.

1 ille qui agit in eo ꝙ probat intentionẽ suã, dicitur se defendere: sicut ille qui conuenitur. Et adde quod no. in l. j. §. de iuris & fac. igno. & ff. de dolo. l. si oleũ. in prin. in verbo defendat. & de ver. sig. l. verbũ oportet. §. fi. †Opp. qa si loquit in reo. prout litera sonat, nõ debet sibi incũbere onus ꝓbãdi. vt in. l. frustra. §. titu. j. Sol. fateor. & hic assumpsit onus probãdi spõte. vt in. l. circa. ff. de ꝓba. & quod dixi. §. tit. j. l. si de possessione. quia 2
actore nõ probãte, simpliciter nõ debuisset 3
reus absolui qa actor nõ probauit: sed ipse volebat absolui: quia ingenuus. & declarari ingenuus. quod fieri nõ potest: nisi se ꝓbet ingenuũ. Vel dic ꝙ contrariũ ꝓcederet si esset in quasi possessiõe libertatis, nõ vitiosè, nec violẽter: quia nũc haberet prę̃sumptionem pro se. si autẽ violenter: qa aufugerat, illa quasi possessio sibi non ꝓderat, si possidẽs nõ possidebat vitiosè antequàm fugerat. vt in. l. vis eius. cũ ibi no. §. tit. j. ideo licet sit reus, habuit tñ necesse ꝓbare. Alij timore huius cõtrarij, intelligũt ꝙ hic erat actor: & tũc verba tex. impropriantur, & latè sumuntur. vt. §. dixi. Adde quod no. in l. Lucius. §. tres hæredes. ff. ad treb. & quod not. in l. iij. §. fi. regũ. † Itẽ opp. pro declaratione cõsequẽtis gl. cõtra fi. qa innuit ꝙ testes nõ sufficiant ad probationẽ sine instrumentis. cõtra de. l. in exercẽdis. in ti. j. vbi parẽ vim habẽt testes & instrumenta. ergo soli testes sufficiũt sine instrumẽtis. ꝓpter hoc gl. fatetur. & exponit tex. vt in ea. In gl. pe. ibi. [vel dic soli, cũ non reddãt rationẽ sui dicti.] de hoc dic vt in. l. solã & in Spe. eo. tit. §. j. vers. Item quod interrogat ibi. in. xiij. col.

2 ☞ *Ille qui erat famulus tempore contractus, si postea recessit à domino, an possit dominus ipsum producere in testẽ & ipse testificari?*
Quid si malitiosè fuerit expulsus?

3 *Vxor non potest testificari pro viro: nec maritus pro uxore.*

4 *Domesticum tuum quòd possim contra te in testem inducere.*

5 *Quid si subsit ratio reuerentiæ, vt quia libertus?*
Vxor non potest induci in testem contra maritum.

LEX II.

1 ETiam. †De materia huius. l. vide in Spe. e. tit. §. j. ver. Itẽ excipit ꝙ est domesticus. vbi etiã
a declarat q sint domestici, [a] qui repellunt à testimonio. Doct. dicũt ꝙ illi qui sub potestate producentis. Item famuli, & mercenarij, simul cum eo habitãtes, vel nõ habitantes: sed frequẽtantes domũ suã: vt laboratores possessionũ. arg. in. l.
2 respiciendũ. in §. furta domestica. ff. de pœnis. †Sed qd si tẽpore cõtractus erat famulus: postea recessit à domino: & tũc illo dñs vult ipsum ꝓducere in testẽ: an poterit testificari? videt ꝙ sic: qa qñ testis nõ prohibet ad solẽnitatẽ: sed ad veritatẽ probandã: sufficit ꝙ sit idoneus: licet tẽpore actus gesti non esset idoneus. vt. l. iij. §. duæ autẽ sunt causæ. ad carbo. & l. iij. §. Iul. ff. de testi. cũ ibi no. licet qñ adhibet ad solennitatẽ, dicendũ sit ecõtrà. vt in testamẽtis. l. j. cũ ibi no. & l. ad testiũ. ff. de testa. Doct. fatent hanc par tẽ: nisi malitiosè fuerit expulsus, vt ferret testimoniũ. quòd præsumit, si postea reuertat ad eundẽ sine lõgo interuallo. arg. in. l. si vẽtri. §. in bonis. ff. de priui. credi. Ad hæc vide omnino qd no. Bar. l. j. §. si seruus. cum. §. præcedẽti. ff. de quæstionibus. vide etiã
5 quòd no. in. c. in literis. extra eo. per gl. & Inn. †Hæc lex quærit.
b qd de vxore [b] dubiũ facit: qa nõ est vt famula, sed vt domina in domo viri: sed domestici potius dicuntur illi qui sunt vt famuli. breuiter etiã vxor tenet famulari viro: & est sub eius obedientia: ideo est domestica, & nõ potest testificari pro viro. Sed qd econtrà vir nõ tenet famulari vxori, nec est sub eius obedictia: tñ adhuc idẽ videt ꝓpter cõmunẽ vitã & summã affectionẽ, vt repellat, nõ tanquã ꝑsona domestica: sed qa suspecta est, vt potius ob gratiã & fauorẽ quã ꝓpter veritatẽ testificet: vt. j. e. l. eos. in verbo omni gratiæ. † Itẽ quærit gl. si ego nõ possum inducere domesticũ meũ contra te, an domesticũ tuũ possim cõtra te inducere. 6
4

dicit ꝙ sic. qa ille ꝓhibet testificari ꝓ te tui fauore. ergo ego possum huic fauori renũtiare, & adducere in testẽ, vt deponat veritatẽ ꝓ vtraq; parte. & sic etiã testis debet parere: vt no. j. e. l. iuriscõsulta. Doc. dicũt hoc verũ si suberat sola rõ domesticitatis. † Si autẽ reuerẽtiæ: puta qa erat libertus tuus, nõ possum ipsum inducere cõtra te. vt. j. e. l. libertorũ. Et idẽ in vxore tua, quã contra te inducere nõ possum, sicut nec tu pro te. vt. §. dixi. arg. j. de qõnibus. l. pridẽ. & ff. sol. matr. l. alia causa. §. elegãter. & j. de rei vxo. actũ. lij. §. cum autem. ne aliqua machinatio &c. vt j. de fur. l. vlt. in fi.

☞ *Sex modis dicitur testatio sola, ut non valeat. & nu. 3. & per totam l.*
Iuramentum testium, potest de consensu partium remitti.
Notarius causæ non potest à seipso examinare testes sine cõmissione sibi facta per iudicem, sed pertinet examinatio ad iudicem quam tamen potest notario committere.
4 *Attestationes solenniter receptæ, an sint alicuius efficaciæ si non sequatur sententia?*
Protestatio facta per aliquem coram vicinis, quòd intentio sua non est contrahere, & si contingat ipsum contrahere, hoc facit coactus, & per uim, non probat violentiam, si postea contrahat.
5 *Attestationes seu dicta testium, qualiter publicentur?*
Scriptura notarij, an dicatur publica si non continet testes?
6 *Testis interrogatus, qualiter debeat reddere rationem & causam sui dicti?*

LEX III.

1 SOlam. †Pone casum ꝙ reperit scriptũ manu notarij ꝙ talis testis ita testificatus est ꝓ me. an hoc solũ sufficiat? rñdit ꝙ nõ sine aliqs adminiculo, ista sunt verba satis obscura. & gl. exponit sex modis.
2 & quælibet expositio est nota. †Primo qñ est sola sine iuramẽto. vt j. eo. l. iurisiurã. intellige nisi de cõsensu partium fuerit remissum iuramentum. vt ibi no. & est casus in c. tuis. extra eo. & no. in. l. j. ff. de ferijs. in gl. †Secundo scilicet quãdo est sola sine præsentia iudicis. & ex hoc no. quod notarius causæ non potest a
c ipso examinare testes sine cõmissione sibi facta per iudicẽ. sed pertinet examinatio ad ipsum iudicẽ, quã tamen potest notarius cõmittere. vt quotidie fieri videmus. de hoc. j. de testa. l. hac consultissima. in fi. gl. & de liberali causa. l. Iubemus. & j. de fi. instru. auth. apud eloquentissimũ. & in cle. j. & ibi no. de off. dele. & ꝑ Bart. in. l. instar. in fi. j. de iure fisci. & l. cũ scimus. circa fi. de aqu.
4 & censi. li. x. †Tertio modo quãdo sola. s. sine sententia subsecuta. Ex hoc no. ꝙ attestationes etiã solenniter receptę nullius sunt efficaciæ, si nõ sequat sententia secundùm eas. & sic nõ producunt actionẽ, neq; exceptionẽ per seipsas. vt no. in. l. sed & si possessori. §. fi. ff. de iureiu. in gl. hoc verũ si nec in illa instãtia nec in alia subsequat. Si autẽ in illa nõ fuit subsecuta: qa forte prætempta fuit instãtia, si attestationes erãt publicatæ de mãdato iudicis, & cũ signo notarij, faciunt fidem inter easdẽ ꝑsonas in alia instãtia, & in eadẽ causa. vt in. l. gesta. j. de re iudi. cũ ibi no. & no. in. l. ꝓperãdũ. §. fi. §. de iudi. & sic nõ sunt nullius momẽti, si postea in alia instãtia sequat sententia ex his. Quarto modo glossa dicit vt nõ loquat de authoritate testiũ: sed de quadã ꝓtestatione quã pars cõtrahens facit corã vicinis ꝙ intẽtio sua nõ est cõtrahere, & si cõtingat ipsum cõtrahere: hoc facit coactus & ꝓ vim. si postea cõtraxit, & vult rescindere cõtractũ, & ad probandam vim inducit illã protestationẽ, nihil valet: nec per eã ꝓbatur vis
5 lentia. vt in. l. metũ. §. quod me. causa. † Quinto modo gl. exponit solã sine publicatione. cuius gratia debes scire qd scriptura notarij nõ dicitur publica, nec facit fidẽ, nisi cõtineat testes qui fuerint præsentes actui de quo cõfecta est scriptura. & sic requiritur ad solennitatẽ, nõ ad probationẽ: qa etiã ipsis mortuis scriptura faceret fidẽ, modo notarius quãdo examinat testes, & scribit dicta ipsorũ, si nõ adsunt alij testes q audiãt ea quæ testes dicũt, qa debent examinari in secreto. vt. j. eo. l. nullum. & ideo nõ potest de dictis testiũ confici publicum instrumentum nisi de mandato iudicis, qui pronuntiat attestationes fore publicatas & authenticas, & pro publicis vult haberi. & tũc notarius apponit signũ suũ. & ista duo faciũt quod illa scriptura pro publica & authentica habeatur, & ei credat vbiq; locorũ: de qua publicatione habetur in Spe. eo. ti. §. vtiliter. post prin. & in ista publicatione debẽt partes vocari. vt vult gl. hic. & ibi habet. in Spe. ergo ista publicatio nõ sit facta, scriptura cõtinens dicta testium maioris est valoris corã alio iudice: & ita intelligatur hic: sed coram eodẽ iudice qui testes examinauit, vel examinari fecit: licet dicta publicatio nõ sit facta, cũ ipse sit certus de veritate, bene facit fidem. facit quod no. in. l. ij. §. de eden. † Sexto modo exponit lex

sum à redditione rationis, vel causæ. & ista gl. semper alleg. q̃ testis interrogatus debet reddere causam vel rationẽ sui dicti. iubet audiri bonã & concludentẽ. & quodcunq; istorũ deficiat, non valet testimoniũ eius. vt no. in Spe. eo. tit. §. j. versi. Itẽ q̃ interrogatus. vbi omnino vide. sed si non fuit interrogatus, non tenetur dicere: quia nõ debet esse verbosus. hoc verũ secundũ doc. qñ deponit de his quæ potuit percipere aliquo sensu corporeo. Si autem solum iudicio intellectus: puta q̃ quis sit dominus talis fundi tunc debet reddere rationem etiam non interrogatus. aliàs nõ valeret dictum eius secundũ Inno. singulariter in c. causam. extra eo. & in Spe. eo. tit. §. nunc tractandum. ver. quid ergo si quis. Bald. hic tangit plures quæstiones, sed infinitas, quas ponit Spe. in titu. de teste. quia ista materia est magis practicabilis & vtilis quàm subtilis. recurrendum est ad authoritates doctorum scribentium. vt in §. j. ponit multos defectus, qui possunt opponi cõtra testes, & super quolibet insistit.

1 ☞ *Dominus alicuius terræ habens quæstionem cũ alia terra, vel domino, an possit pro se inducere subditos suos in testes?*

LEX IIII.

1 Os testes. †per istã l. in verbo. [omni gratię.] videtur q̃ amicus nõ possit testificari b pro amico. & ecõtra. cũ possit opponi qđ est valde amicus producentis: & sic nõ debet sibi fides dari, quia præsumitur locutus, & deposuisse potius ob gratiã & amicitiã quã propter veritatẽ. & pro hoc est tex. in l. iij. circa prin. ff. eo. hoc nõ est verũ simpliciter, sed qñ esset multũ magna amicitia, & testis non esset persona multũ authentica: aliàs nõ est credendũ q̃ velit pro amico dicere mendaciũ: quia amicus perfectus vult amico suo bona, & non mala, secundũ Aristotelem. vt inquit Bald. sed testificari falsum pro amico esset malũ: & nõ bonum: sed hoc totũ relinquitur arbitrio iudicis pro qualitate personarũ & amicitiæ. facit. l. latè. §. amicos. ff. de verb. sig. de hoc in 2 Spe. in d. §. j. post prin. vbi omnino vide. † Itẽ videtur ꝓbare iste tex. dum dicit, [& potentatui.] q̃ dñs alicuius terræ si habet quæstionẽ cũ alia terra, vel dño, nõ possit pro se inducere subditos suos, quia præsumunt potius deponere propter potentatum eius qui eos inducit, & timorẽ, quàm pro veritate. Doct. hoc tñ non approbant: quia iniquum esset auferre dominis facultatem probandi si alios testes habere non possent. & sic subditi ratione iurisdictionis possent testificari, secus si ratione patriæ potestatis. vt ff. eo. l. idonei.

1 ☞ *Frater vel mater, an possint testificari pro fratre vel filio.*

LEX V.

1 Parentes. †No. hic q̃ descendentes non possunt testificari contra ascendentes: nec ascẽdentes contra descendentes. sicut nec pro eis. ne scãdalum & inconueniens seu rancor inter eos oriatur. etiã si velint: qa Iudex ex officio debet eos repellere. h. d. † De quæ c sitionibus gl. scilicet de fratre & matre, an possint testificari pro fratre, vel pro filio. vide in eodẽ Spe. §. j. quia frater põt: licet minor fides adhibeatur. Bald. hic dicit q̃ si simul habitãt, nõ potest testificari ratione domesticitatis. vt l. iij. §. e. si non habitant simul, tunc si testificatio nulli nocet. & fratri prodest, valet. vt si defendit fratrem ab hæresi, vel à delicto deponendo, quod frater fecit ad sui defensionẽ. Nam statur dicto eius. nisi noceat fisco, cui erãt bona confiscãda. quia nõ debet nocere fisco: cũ illa pœna sit odiosa. Si aũt alteri nocet testificatio sua tũc si esset cã ardua, non staret dicto eius, si nõ ardua, stabitur: licet nõ sit omni exceptiõe maior. & ideo in pari numero præferent testes alterius partis, q essent omni exceptione maiores. Item mater in quibusdam casibus potest testificari pro filio. d secus regulariter. vt not. in loco prælegato in Specula.

1 ☞ *Non tenetur quis aduersario suo dare arma sua contra seipsum.*

LEX VI.

1 Nimis. †No. in ista l. q̃ sicut actor ad intentionẽ suã fundandam non põt petere q̃ reus reddat ipsi actori instrumentum propriũ ipsius rei, quod ipse recollegerat à notario: vt in l. qui accusare. §. de edẽdo. & plenè not. in l. fi. eod. ti. de edendo. ita non põt petere q̃ aliqui de domo eius rei exhibeant testes cõtra ipsum reũ: quid enim si vult stare dicto serui ipsius rei, vel libertiꝰ nõ tenet eos exhibere: vt in l. proxi. quæ istã declarat. † Et sic notat q̃ nõ tenet quis aduersario suo dare arma sua cõtra seipsum. h. d. & ad hoc allegat: qa nimis esset graue.

2 ☞ *Testis si deposuit sine iuramẽto, an possit accusari de falso, cũ depositio sua non valeat? & quod iuramentũ possit ei remitti per partem.*

3 *Si notarius dicat talis testis iuratus sic deposuit, an credetur notario de iuramento?*

4 *Testes quando sunt pares numero, quibus tunc stetur.*

5 *Non statur dicto unius quantuncũque sit magnæ dignitatis: nisi agatur de modico præiudicio.*

LEX VIII.

1 Iurisiurandi. †In ista l. tria dicuntur. Primò q̃ testes antequã deponant debent iurare. Si cm̃ primò deponerẽt, & postea iurarẽt nõ valeret. facit. c. dilectus. de capellis monac. & not. per Io. an. in c. de testibus extra. e. tit. hoc verũ si ex interuallo, sed si eodẽ instãti, secus: qa b ea quæ incõtinẽti fiũt, videt esse secũdũ 2 Bal. & bene. † An aũt si deposuit sine iuramẽto possit accusari de falso? cũ depositio sua nõ valeat. vide per Bar. in l. si qs legatũ. in prin. ff. de falsis. hoc tñ iuramentũ põtremitti per partẽ, vt dixi in l. solã. & hoc patet in gl. † Itẽ si notarius dicat talis testis iura- 3 e tus sic deposuit: an credat notario de iuramẽto? vr̃ q̃ nõ: quia de illo debuit cõficere specialẽ scripturã: sed ista sunt verba enuntiatiua: quibus nõ videt standũ: quia notarius nõ sic debet loq. In cõtrariũ vr̃ text. in l. Theopõpus. ff. de dote p̃legata. dic vt ibi per Bar. & quotidie videmus fieri: tñ cauti notarij cõficiũt scripturã de iuramẽto cum appositione diei: dicẽtes tali die tales testes iurauerũt dicere veritatẽ &c. & iste est me- 4 lior modus † Secundũ dictũ est, q̃ qñ testes sunt pares numero, & differũt in cõditiõe, stat dignioribus. Quod põt intelligi duobus modis. scilicet qñ aliqui pro vna parte fuerũt inducti, aliqui ꝑ altera vt in l. ob carmen. §. ff. eo. alio mõ qñ oẽs pro vna parte. tñ quidã deponũt pro, quidã contra: statur dignioribus. Sed tũc cõtra quia postquam variãt neutris stet: vt infra tit. j. l. scripturæ. Sol. ibi qñ quis produceret duas scripturas vel instrumẽta, quorũ vnũ faceret pro se alterũ cõtra: quia potuit præuidere. ideo sibi imputet. Secus si ꝓducat plures testes: qa nõ potuit præuidere qđ dicerent. ideo põt dicere q̃ stet illis q̃ deposuerũt pro se quia fuerũt digniores. † Tertiũ dictũ est, q̃ non 5 stet dictio vnius quãtuncunq; sit magnæ dignitatis. hoc verũ, nisi agat de modico p̃iudicio: vt no. ꝓ In. in c. prudẽtiã. de off. dele. sup. ẏbo notãdũ. & vide qđ no. de ꝓcu. c. ex insinuatiõe. & c. veniẽs. e. ti. de testibus.

2 ☞ *Donator pro donatario, an sit idoneus testis? & an cedens pro cessionario? & an venditor pro emptore?*

Si est quæstio de possessis inter unam cõmunitatem & aliã: an singulares personæ unius cõmunitatis possint pro ea testificari licet habeant commodum pascuorum.

6 *Procurator an possit esse testis pro domino?*

LEX IX.

1 Omnibus. †In causa ꝓpria non est quis idoneus testis. h. d. Et dicitur propria altero de quatuor modis. scilicet rõne p̃iudicij, qñ sentẽtia ī ea lata esset nociua. Itẽ rõne vtilitatis qñ ꝓdesset. Itẽ rõne officij, vt in cã quã qs tractat tãquã ꝓcurator, vel tãquã aduocatus: qa nõ p̃nt in ea esse testes. vt l. fi. ff. e. & in c. fi. li. vj. e. ti. Itẽ rõne affectionis. s. qñ vellet testificari ꝓ eo q̃ habet ab ipso cãm, vt

a ¶ Si aũt. Adde quod hoc idẽ tenet cõsulendo. d. Alex. de imo. in cõsi. cxxxvj. colũ. ij. ver. nec etiã deponit. & in cõsi. cxlj. co. ij. ver. Gaspar. de la. in j. vol. Et idẽ do. Bar. Sozi. in consil. cxlij. co. ij. ver. multũ etiã mihi. & I cõsi. clxxj. co. ij. circa fi. & adde q̃ qñ testis deponit super consuetudine, tũc etiã nõ interrogatus tenet reddere rõnẽ sui dicti. ita Inno. in c. cũ causam. de testib. Et Bal. in l. cum hi. §. fi integra. ff. de transac. & tenet Ale. in d. cõsi. cxxxvj. co. iij. ver. præterea.

b ¶ Testificari. Adde c. si testes. §. testiũ. iij. q. ij. gl. in §. cogitandũ. in auth. de mona. Bald. in l. data opera. C. qui accu. non pos. gl. in c. quoties. de testi. Spe. in ti. de teste. in §. j. Ale. de imo. cõsil. lxxviij. inci. In cã & lite vertente inter Bar. in j. vol. & in cõsil. lxxxviij. colũ. iij. & in cõsi. cliij. colũ. pe. in v. vo Barba. in cõsi. ij. col. v. in j. vo. & in cõsi. xix. co. vj. & in cõsi. xxix. colũ. xij in ij. li per Feli. & Doc. in c. quoties. co. ij. ver. quintò not. de testi. & in c. literis. co. pe. eo. tit. Cur.

c ¶ De fratre. Adde Albe. malate. in trac. de teste. in iij. colũ. vbi enumerat plures casus, in quibus frater admittit pro fratre, & per Ale. de imo. in consi. xviij. in j. vol. co. iij. versi. cõstat autẽ. in j. vo. & ꝓ Cepo. in cõsi. xxj. col. ij. & quid de patre ꝓ filio, & de genero ꝓ socero, per eundẽ Ale. in cõsi. lxx. co. ij. e. vo. & per Are. in consil. xij. colũ. vij. & adde qñ pater vel mater possint in cã matrimoniali testificari ꝓ filia. siue ille cũ quo asserũt illã contraxisse, superat ipsam nobilitatẽ. diuitijs, potẽtia, vel honore. & qũo hoc intelligat. Vide ꝓ Ale. de imol. in cõsi. cliij. co. ij. ver. ex quibus. & ibi qđ qñ sunt pares. & in cõsi. cliij. in prine. & co. si. Fran. Cur.

d ¶ Pro filio. Adde Spec. tit. de teste. in §. j. ver. Itẽ q̃ est parens. & doc. in c. super eo. de testi.

e ¶ Testis iurat⁹. Adde q̃ ex tali enũtiatiõe nõ ꝓbat iurm̃ ꝑstitũ ita d. Ale. de imo. in consi. xlij. co. ij. ver. si aũtnos. I iij. vo. Cur.

a ¶ Pro donatario. Ad de Alb. male in trac. de teste. vbi diffuse in materia testium.

b ¶ Laboratores. Ad de barb. cōs. lxij. inci. Paul. apostro. in prin. iij. col. ver. & subdit ibi Bal. in iij. vol.

vēditor pro emptore. vt in gl. nā dicūt doc. quòd nō potest etiā si nō teneā de euictiōe
2 ratione prædicta. † Itē donator pro donatario. a Itē cedēs ꝑ cessionario. de quo in Spe. de procu. §. fi. ver. fi. & per prędicta patet ꝙ si est quæstio de pascuis inter vnam cōmunitatem & alterā singulares personæ vnius cōmunitatis non possunt ꝑ ea testificari ꝙa habēt cōmodū pascuorū: & illud cōtingit quotidie. In gl. ibi. [puta venditor pro emptore:] nā principaliter tāgit emptorē agentē rei vendi. pro suo dño. secundò venditorē si teneā de euictione: & idē si nō tenetur ꝑpter affectionē. vt. §. dixi. Et idē in donatore
3 ꝑ donatario. † In gl. ibi. [fini. regū. l. pe.] sed ibi in causa finiū hic in causa emptionis secūdū Pe. & quæ sit ratio diuersitatis. dic vt hic per Cy. In gl. ibi. [quā aliqs per se agit.] id est agitat: licet nō pro se, sed pro alio tanquā procurator. Sed qd in procuratore, an possit esse testis pro dño? dic ꝙ sic in his quæ per eum nō fuerūt gesta: aliàs non. nisi agatur de consens. i partiū ambarū, sicut pro scripta. vt in. l. deferre. §. Item decreuerunt. ff. de iur. fisc.

1 *Si unus commisit unum homicidium: & alter commisit aliud homicidium, an unus pro altero possit testificari?*

2 *Qualiter possit probari coniuratio?*

3 *Laboratores, an debeant alit?*

LEX X.

1 QVoniam. † Qui testes de lōginquo producere vult, teneā eis administrare expensas & ad testimoniū nō admittūt serui, nec etiā participes criminū in causa criminali. h. d. de materia primæ partis summariā. vide qd' no. in. c. si qs testiū. extra. e. ti. ꝑ gl. & Io. an. in nouel. & in add. Spe. e. ti. §. qualiter. in additione quæ incipit. & in prædicta decretali statutū &c. vbi plura dicit scilicet quòd is cōtra quē ꝑducit, nō debet participare ī expēsis: licet testis debeat testificari pro vtraq; parte & etiā debeat respōdere interrogatoriis ipsius. & quòd istæ expēsæ sunt ministrādæ antequā testis de loco vbi est, recedat: & ꝙ nō debet haberi cōsideratio de eo qd' in domo sua esset expensurus. & ꝙ si recepit sumptus pro decē diebus & in quinq; expediuit, debet restituere residuū. De vltima parte. scilicet de partibus criminū, scilicet ꝙ nō possint esse testes in eodē crimine. vide qd' no. in. c. veniēs. extra e. tit. & in c. j. e. ti. li. vj. & quod ibi no. in gl. ma. & qd' habet per gl. in. l. si qs filiū. j. de lib. cau. Et dicit hic Bal. quòd si fuerūt quatuor socij in
2 au lire ꝑpter hoc verbū; qd' est futuri tpis. † In gl. quę incipit [nō ergo.] quærit in prin. si vnus cōmisit vnū homicidiū alter alterū, an vnus pro altero possit testificari? videt ꝙ nō quasi videāt participes criminis. gl. tenet cōtrariū. dicēs ꝙ ille tex. loquit qñ participat de vno & eodem crimine: secus si in diuersis istud qd' dicit gl. ꝓcedit de iure ciuili: & qñ ille q ꝑducit in testē nō erat de homicidio cōdēnatus: aliàs qa esset infamis, repellit à testimonio. iuxta no. in l. iij. §. miles. ff. de infamibus. & idē de iure canonico: licet nō esset cōdēnatus: qa criminosi de iure canonico repelluntur, nisi post peractā pœnitētiā: vt in. c. testimoniū. extra eo. Bal. dicit posse idē dici de iure ciuili, quasi testis criminosus sit vilis & abiecta ꝑsona. ff. e. l. iij. post prin. sed qualiter poterit ꝓbari coniuratio: cū illa teneāt secreta, & nō nisi participes sciāt dicit Bt. quòd
3 tūc per eosdēmet ꝓbabit. arg. l. cōsensu. j. de repu. per mediū. † In
b gl. pe. ibi. [& est arg. quòd laboratores [b] debēt ali] doc. tenēt contrariū. per. l. suo victu. ff. de ope. liberto. qa q teneā ad operas debet eas suo sumptu præstare. Nec obstat illa. l. qa hic ad cōmodū tantū producentis veniūt testes, sed laboratores præstāt pro recipiendo mercedē: & sic gratia vtriusq;, nisi cōsuetudo fit in cōtrariū vide quod no. Bar. in. l. si non sortē. §. libertus. ff. de cōd. inde.

2 *Si oppono cōtra testes per te productos quòd sint inimici mei, & dico quòd non debēt examinari: et tu dicis quòd examinētur, et reseruetur hoc in fine litis. quid iuris?*

3 *Mitior est inimicitia quæ contrahitur ex causa criminali, quam quæ ciuili.*
Litigia generant inimicitias inter litigantes.
Personis uelibus quòd non credatur sine tortura, & quòd omnes exceptiones quæ proponuntur contra eos, debeant examinari priusquam torqueantur.

4 *Duo casus in quibus exceptio opposita contra personam testis impedit examinationem, sed regulariter tales exceptiones non impediunt, sed reseruantur in fine post conclusionem in causa.*

5 *Si pars non opponit cōtra personā, an Iudex ex officio possit ipsum testē interrogare de qualitate suæ personæ: an sit amicus, uel inimicus producentis, uel eius cōsanguineus*

6 *Si postquam testis deposuit pro me contra te, interrogatus an sit inimicus eius, responderat quod sic: & an sit infamis, uel criminosus, respondeat simulater, irritabitur dictum eius, secus si ex interuallo.*
Quid si diceret quod falsum testimonium reddidit?

7 *Si cùm non haberem nisi duos testes, & procurasti inimicitias cum eis, pertinula ipsos, uel alium iniuriam inferendo, quomodo mihi prouideatur?*

AVTHENTICA.

1 SI testis. † Idē. l. C. in princ. dicit quòd liberi tenē admittūtur ad testimonium. Quæritur si producis testes cōtra me, & ego oppono ꝙ sunt tales, & ꝙ nō debēt examinari, sed repelli, & offero me probaturū, tu petis ꝙ examinent, & quòd ista exceptio reseruet in fine causæ: vt si probent serui, nō valeat dictū ipsorū, si nō ꝓbetur, valeat: interim autē expediant testes: qa volūt recedere. quæritur qd iuris? & quæ erūt partes iudicis. Imperator respōdet ū distinctione. quòd aut dicūt se ingenuos, & nunquam fuisse ingenuos, & tunc est præsumptio pro eis. ideo debēt examinari, & exceptio mea reseruari in fine causæ: vt post publicationē processus in termino dato ad opponendū cōtra personas testiū, & contra dicta possim hoc ꝓbare ꝙ sunt serui: & tūc nō valebit ipsorū testificatio: aliàs secus. Aut fatentur se fuisse seruos: sed dicunt se fuisse manumissos, & tūc est prę̄sumptio pro me excipiēte: ideo nō debent prius examinari quàm adducāt manumissionē. quæ fundata est intētio mea: & no. per hoc ꝙ ille qui dicit se absolui
2 ab excōmunicatione, nisi ꝓbet absolutionē præsumitur excommunicatus hodie, de quo per Bar. in. l. decē. de ver. ob. † Sed quæro hic sumpta occasione. qd si oppono cōtra testes per te productos ꝙ sunt mei inimici? & dico ꝙ non debēt examinari, tu dicis quòd examinentur, & reseruet hoc in fine litis. more quo supra. & si dico eos inimicos ex aliqua causa criminali, vel delicto, qa accusaui ipsos de crimine capitali: & pēdet accusatio. nō debent examinari, si volo probare, & quouisq; pēdet accusatio. posqui autē esset finita: innuit ꝙ possent, qd' est verū si succubui in accusatione sed si obtinui, ꝓpetuò repellent. secundū Nic. ma. & Bal. si enim inimicitia prouenit ex lite ciuili quam habeo cum eo, nō debet superfederi in examinatione. idē si alio modo: sed potius examinabitur causa inimicitię. & si erit magna, nō stabitur dicto eius: secus si parua. ita intellige istum tex. vt not. ff. de quęst. l. j.
3 quæstioni. per gl. & Bar. facit. l. licet. ff. de arbi. † Not. ergo quòd mitior est inimicitia quæ contrahitur ex causa criminali, quam quæ ex ciuili. Item quod litigia generāt inimicitias inter litigantes. facit. l. properandum. post prin. s. de iudi. Et notandum quòd distinctio huius auth. vendicat sibi locum in teste qui examinatur sine tormētis: si autem in tormentis, vt accidit in personis nobilibus, quibus non creditur sine tortura, omnes exceptiones quæ proponuntur contra eos, debent examinari priusquam torqueantur. vt. l. j. §. si quis dicatur. ff. de quæstion. lib. & ibi per Bart. & vide quod not. in. c. ex parte adæ. extrà de testi. Pro declaratione huius authen. in nouel. & quod no. Inno. in. c. præsentium. ex
4 titu. lib. vj. † Not. ergo duos casus hic in quibus exceptio opposita contra personam testis impedit examinationem. regulariter autem tales exceptiones contra personam non impediūt, sed reseruantur in finem processus post conclusionem in causa, & publicationem processus, nam tūc datur terminus. vt. §. dixi, ad opponendū contra personas & dicta. de quo loquitur. l. si quis nobis. j. eo. & ibi do. Cyn. legit hanc auth. dicens quòd melius
5 ibi quàm hic. † Sed quęritur, quid si pars non opponit cōtra personā? an iudex ex officio possit ipsum testē interrogare de qualitate suæ personæ: an sit amicus vel inimicus producentis, vel eius cōsanguineus, vel infamis, vel criminosus? Quidā dicunt ꝙ nō: quia illa sunt extrinseca & nō tangunt testimoniū. nec ad illam restringitur iuramentū sibi cōtrarium. tenent hoc Nic. ma. & Bal. & ita de facto seruatur. ad quod vide quod no. in l. Marcellus. ff. rerū amota. per Bar. † Ex hoc sequitur quod si postquam
6 testis deposuit pro me cōtra te interrogatus an sit inimicus eius, respōdit ꝙ sic. & an sit infamis vel criminosus: & similiter respōdeat ꝙ sic, irritabit dictū eius: secus si ex interuallo hoc dicat. vel diceret ꝙ falsum testimoniū reddidit: qa mihi ꝓ hoc nō ꝓpo-
dicat: nec tollit mihi ius quęsitū. ar. in. l. si qs in graui. §. & ibi no. ff. de

7 ff.de quæstioni. †Item pone non habebam contra te nisi duos testes tu ad impediendum testimonium ipsorum procurasti inimicitiam cum eis,percutiendo ipsos,vel aliam iniuriam inferendo quæritur quomodo mihi prouideatur? Istam quæstionē determinat Bar.in l.j.§.si quis.de quæstioni.quod si cum fratre tuo inimicitia superueniat,non debet mihi nocere.& q nihilominus dabitur eis fides.Et sic not.magnam limitationem ad hunc text. quia debet intelligi de inimicitia quæ non venit malitiosè ab opponē te:quia de illa non potest opponi.patet etiam hic:& in vltima gl. in fi.quia post dedicita testificata & publicationem testiū possunt induci alij testes ad reprobandum eos.quod declara : vt dixi in aut.at qui semel.s.titu.j.

1 ¶ Vasallus quòd non posit testificari contra dominum,cui tenetur exhibere reuerentiam.

Teste etiam non vocatus,an posit uenire sponte ad testimonium perhibendum?

LEX XI.

1 Libertorum. †Liberti nō possunt testificari cōtra patronum:propter reuerētiam quam ei debent.h.d.& si sponte testificantur, puniuntur.secus si non sponte.Sed an eoipso quòd citatus & iussus testificari,testificatur:videatur coactè testificatus? dic q nō:nisi excipiat q nō est cogendus.qa est libertus: & Iudex hoc nō obstante ipsum coegit per.l.ait prætor.§.permittitur.ff. de mi
2 no.& †est iste tex.q vasallus non potest testificari contra domi-
3 num,cui tenetur exhibere reuerentiam. Item iste text. innuit q testis etiam non vocatus possit venire sponte ad testimoniū perhibendum:si non est prohibitus:an hoc sit verum.dic per Bar.in l.post legatum.§.his verò.ff.de his quibus vt indig.

1 ¶ Iudex,quòd possit quemlibet eius officialem in officio sibi commisso delinquentem punire.

Quid si officialis fateretur se extra officium deliquisse?

Casus in quo quis extraordinariè punitur sine processu accusationis,vel inquisitionis.

1 Testes debent examinari in secreto,sine partium præsentia: sed iuramentum præstatur parte præsente,vel citata. & similiter separatim unus ab altero.

4 Iuratum,qualiter committi dicatur?

Si unus testis contrariatur alteri,an possit Iudex eos punire,an autem debeat reducere ad concordiam,si fieri potest?

5 Clericus si testificatur coram iudice seculari,an poterit per eū puniri pœna de qua hic?

Iudex si fuit punitus extraordinarie(prout hic)an poterit ordinariè puniri crimine falsi si tulit falsum testimonium?

LEX XII.

1 Vllum †Iudex ex suo officio potest testē vacillātem, vel sibi ipsi contrariantē, vel falsum euidenter testificantē,punire pro arbitrio suo:licet nō sit de sua iurisdictione.ratione priuilegij vel iuris cōis.
2 h.d.& semper allegatur.ad q vide.l.qui falsa vel varia.ff.e.ti.† Et idē videtur in quolibet officiali iudicis delinquente in officio sibi cōmisso.vt in notarijs cautæ:vel nuntijs curiarum. vt §.d spon.
3 Lij.Secus si extra officium fateretur se deliquisse.licet enim possit ipsum repellere à testimonio ratione vtilitatis,vel infamiæ.vt dixi in aut.si testis.non propterea ex officio mercenario posset ipsum de illo crimine punire.sed debet formare inquisitionem, vel expectare q acculetur via ordinaria.& sic not. casum hic in quo quis extraordinariè punitur sine processu accusationis, vel
4 inquisitionis.† Not.tex.ibi:[ad iudicantis intrare secretum.] q testes debent examinari in secreto,sine partium præsentia.sed iuramentum præstatur parte præsente vel citata.vide etiā hic q not. in Spe.eo.tit.§.nunc tractandum.l.minimè.ff de legib.Et similiter separatim vnus ab altero,ne vnum & eundem sermonē proferant.licet gl.videatur dicere contrariū in d.l.minimè & vidi in quodam processu.xij.simul & semel interrogatos deposuisse per eundem modū in publico.vnde non videtur eis stādum.arg.hic. In tex.ibi.[data cūctis iudicibus.]intellige de illis qui de illo crimine possent ordinariè puniri:aliàs secus.ita intelligit Bar. in.l.si
4 quis obrepserit.in fin.ff.de fal.† In tex.ibi:[falsitate vel fraude.] No.q falsitas cōmittitur dicendo.fraus verò tacendo,vel ironicè loquendo.q declara per Bal.in l.presbyteri.§.de epi.& cle.Item si libripsi cōtrariantur.si aūt vnus cōtrariatur alteri,nō posset alicui ē ipsorū Iudex punire hoc modo.sed eorum dicta debent reduci ad concordiam,si fieri pōt.ita no.Bar.ff.de fal.l.pe.in fi. declarando istum tex.vel stabitur dignioribus.vt §.e.l.iurisiur.ver.
5 j.& adde q no.iij.quæstio.vj.c.hic quippe.in gl.† Sed quid si clericus testificatur coram iudice seculari:an poterit per eum,puni-
b

rī pœna de qua hic? Inn.tenet q nō de foro a
cope.in c. verū. circa finē & in.c. dilectus de pœnis.licet Cy.videatur hic tenere contrarium.Item pone q testis fuit punitus extraordinariè,prout hic:an poterit ordinariè puniri crimine falsi si tulit falsum testimonium? Cy.tenet hic q non:quia de eodē crimine non debet quis pluries puniri: vt in l. b
licet.ff.nau.cau.fta.in fine.& l. quod sena. de iniu. Bal.tenet hic contrarium,si nō fuit condignè punitus.ad q facit q no.in.c.at si clerici.extrà de iudi.& q idē Bal.no.in l. cūctos populos.de tum.tri.

2 ¶ Frater non admittitur in testem pro fratre, sed pro altera parte bene potest,& quando?

3 Quòd idem testis possit in eadem causa examinari super diuersis articulis.

4 Testis qui in aliqua causa deposuit pro una parte ad probandum mutuum,an possit postea produci contra me ad probandum solutionem,uel pactum de nō petendo?

An alius in alia causa possit ipsum contra me producere: & quid si tunc contra eius personam obijciam, quòd sit seruus? & nu.7.

5 Si produxi aliquod instrumentum manu talis notarij, & tu nihil opposuisti,& postea produxeris aliud instrumentum manu eiusdem,quòd non possim obijcere quòd ille non est notarius.

Producens aliquod instrumentum pro se, non potest postea ipsum reprobare in eo quod continet contra se.

6 Si produxisti unum testem contra me,quem poteram reprobare: & non reprobaui: & postea in alia causa eundē contra me producis,an potero tunc eum reprobare?

7 Si reprobasti testem quem produxi contra te,& fuit repulsus,si postea uelis eundem contra me producere, an potero eum reprobare?

8 Si tempore quo produxi testem credebam ipsum esse habilem sed postea peruenit ad notitiam meam eius inhabilitas,an si producis eum contra me possim eum reprobare?

9 Testes quando probantur fuisse corrupti pecunia, etiam si non constat eos falsum iurposuisse,non uacent depositiones eorum.

LEX XIII.

1 Si quis testibus †Contra personam testis quē quis semel produxit,non potest opponere,nisi causa de nouo emerierit: sed contra dicta eius sic.hoc dicit bonus casus.quem tene menti.Barto.dicit hoc esse verum,etiam si nolit vti dicto eius: quia sufficit ipsum * semel produxisse, & vti potuisse.ff.quòd quisque iuris.l.iij.in princi. * secundum Iaco. de Raue. & Petr. & primò ponit vnum dictum vsque ibi.[non adimenda.]cum vna exceptione.Secundò ponit aliud dictum vsque ibi.[sed & si liquidis.]Tertiò redit ad primum casum:ponēdo aliam exceptionem,vt possit opponi contra personas,si redarguantur de corru
2 ptela.† Sed addo tertiam quando esset diuersus à causa opponendi.pone quod contra te induxi fratrem tuum,nunc tu vis ipsum inducere contra me:oppono quòd non sit ei credendū,cum alia ratio sit in persona tua quam fuerit in mea:quia pro te nō potest testificari,vt sibi adhibeatur plena fides ratione parentelæ: sed pro me & te bene potest:nisi sit persona quæ debeat tibi reuerentiam.vt l.libertorum.§.eo.titu.Et vide hic quòd no.Inno. de excep.c.cum venerabilis.& quod not.in addi.Spe.de testa.§. sæpe.
3 circa.fin. † In text.ibi.[in alia lite.] Idem dico in eadem, si primò induxi pro me ad probandum mutuum:tu postea vis producere contra me ad probandum solutionem, vel pactum de non petendo:nam multominus possum ipsum repellere.quicqd dicat gl.prima,quòd idem testis semel examinatus in vna causa non debet amplius examinari.sed hoc est verum super eodē: sed super diuersis articulis sic.† Sed pone quod nō tu, contra quem primò produxi:sed alius in alia causa contra me producit eundum.glo. tenet idem q non.& sic approbatio testis facta tecum
4 extenditur ad aliam personā.† Sed pone quòd iste erat seruus. & sic ipsa testificatio est ipso iure nulla : quomodo ergo ei est standum? Respondeo.qui non possum ei obijcere,nec Iudex debet vlterius querere,postquā semel approbauit pro me.& paria

¶ Vasallus non pōt. Adde glo.in c.d. forma.xxij.q.v. Specu. tit.de teste.in.§.j.ver si.sed nunquid vasallus.Abb.i c.accedēs. el.ij.vt lite nō contestata.Ant.de bu.in c. insuper.de testi.

¶ Si clericus testificat. Adde Ange. in.l. si vacantia. in xxj. col.versi.sed tūc dubitatur de clerico.C. de bo.vacan. hbr. x. Bal.in c.ij.in j.col.de cōfes.& in c.si clericus.de pace te.in vsi. feu.Pet. de ancha.in regula ea quæ de re. iur.li.vj.q.xxij.in fin. Io.de ana.in.c.j. in j. col.de cri.fal.Fede.de senis cōsi.ccxxxv.in ci.Factū tale est quidā ex bannitis,q cōsiliū sequitur Pe.de ancha.in d.regula ea q. & adde q dīus Maria.so.in c.postulasti q.xviij.de so. cōpet. dicit q licet clericus possit puniri.reseruatur,tñ in tali casu executio eius ep , licet ipse Iudex laicus potest executionem in bonis ipsius clerici facere, etiā cōtra fideiussores ipsius clerici alleg.notata hic. & notata per Archi. in c. quia iusta.§. presbyteri.v. q. vj. & in materia adde Abb. in c.verū de foro cō pe.& eundem dom. Marianum in c.j. eo. tit.fal.xxij. Cur.

a Scripturam. Adde gl.j.ver.sacrosa oratorijs.ff.generaliter. in.§.pen. C de re.cre. & ibi Bal.& in.c.j.in §.sacramẽta.in.tij.co. de p.t. tenen . in vsi. feu. & in.c.j.de nouæ forma fidelitatis. in vsibus seu. & an sit necesse tãgere dictã scripturã.vide glo.in ver. tacta. in cle.j.de hære.& gl.in ver.tactis. in cle. vnica. de iureiur. Bal. in auth. sacramenta. C.si aduer.vẽ. Et an valeat iuramentũ si iurãt super reliquias & crucẽ.vide tex. in.c.qua de causa. ibi ante corpus sancti apolinaris.ij. q.v.& p Inno. in.c. & si christus. de iureiur. Spe.in tit.de iureiur. in.§.j.ver. in summa.c.cõstitutus. iuncta gl.ij.de appel. doct. in.c. fraternitatis. de frigi. Ioan. de fan.l.c. Episcopus in synodo.xxxv.q.vj.

sunt ipsum fore habilẽ,& esse inhabilem,& de inhabilitate non posse opponi. per text. & gl.in.l.q habebat. in fi.de manumiss. test. †Et per istũ text. videtur si produxi quoddam instrumentũ manu talis notarij, & tu nihil opposuisti, postea producis aliud instrumentum manu eiusdem notarij. non possum obijcere quod ille nõ est notarius. eadem ratione secundùm Bald. In text.ibi. [testimonium eorum arguere:] quia producẽs non potuit præuidere quia testis esset dicturus. sed bene potuit præuidere an esset habilis, vel non,& ideo si quis producat instrumentũ pro se,in quo aliquid continetur contra se, non postea potest ipsum reprobare in eo quod continet contra se: quia illud potuit præuidere, & producendo instrumentum censetur verè confessus esse omnia quæ in eo continentur. vt not. Innocẽ.in.c.cum venerabilis. de exceptio. & per Bart. in l.post legatum. ff.de his qui. vt indig.die.xv.martij. M.cccexxxix.in ciuitate Paduæ. †Quæro. quid si produxisti 6 vnum testem contra me, quem poteram reprobare,& non reprobaui: postea in alia causa istum eundem testem contra me producis: an possim ipsum reprobare? videtur quòd non: quia semel ipsum approbaui non reprobando. Contrarium dic secundùm docto. quia aliud est approbare ipsum producendo. vt in ista.l. aliud non reprobando: quia in minus hoc se habet. argu. 7 in.l.voluntariæ.j.de excusa.tut. † Item pone quod testem quem produxisti tu reprobasti, & fuit repulsus, vis nunc eundem testem contra me producere in eadem causa, vel in diuersa. ego volo ipsum reprobare:an possum? videtur quod non per hanc.l. in contrarium postquàm mea productio non fuit sortita effectum te reprobante, non potes in ea te fundare ad impediẽdum me reprobare.argu. eorum quæ dixi in.l.ij. §.titu.j.& quod not. 8 Barto. in.l. non vtiq;. ff.de excep. † Item quæro. quid si testem quem contra te produxi, alius nunc vult contra me producere: an possim ipsum reprobare. Docto. videntur tenere quòd non per istam.l.quæ generaliter loquitur dum dicit quòd producantur. & sic posset intelligi à quocunq; : non solum ab illo contra quem fuerunt producta.certè putarẽ.contrarium, quia res inter alios acta sicut alteri nõ nocet:ita nec debet prodesse. vt.j.res inter alios acta &c.Item quero si tempore quo produxi credebam ipsum esse habilem: sed postea peruenit in notitiam meam eius inhabilitas: an si producis eum contra me possum ipsum reprobare: dic quod sic: quia paria sunt causam inhabilitatis de nouo ad notitiã peruenire,quo casu possum reprobare vt in fi.huius.l. vel fuisse tempore productionis, & me ignorasse vt in.c. pastoralis.de excep.& de testi.c.præsentium.Quasdam alias quæstio- 9 nes necessarias vide per Cy.hic.†Debes etiam scire quod quando testes probantur fuisse corrupti per pecuniam etiam si non constat eos falsum deposuisse, non valent depositiones eorũ secundùm Pet.& Cy.sicut nec sententia iudicis,qui probatur corruptus:licet non appareat iniusta.l.ij.in fi.ff.de condi.ob tur. causam.& l.venales.infrà quando prouocare non est necesse.

2 *§ Quando de debito constat per scripturam,ad hoc ut probetur solutio per duos uel tres testes,tunc requiruntur.*
3 *Quid si non erat scriptura publica,sed priuata debitoris & confessata,uel cum subscriptione trium testium pro ea deponentium?*
4 *An duo testes nobiles sufficiant ad probandum solutionem?ut hic.*
Testes(de quibus hic)qualiter debeant iurare:& an debeant esse rogati? & nu.6.
5 *Testis qualiter debeat reddere rationem sui dicti? & nu.11.*
6 *Si cõtra confessionem debitoris redactã in scriptis cũ causa legitima nõ admittitur probatio in contrariũ nisi per aliã scripturam,admittitur tamen probatio:de qua hic.*
7 *An per duos testes posit quis probare instrumentũ fuisse simulatum, & non uerũ, & etiam per alias duas coniecturas,quæ sufficiunt ad probandam simulationem?*
8 *Quid si statutum dicat quòd contra instrumentum continens quantitatem ultra.xxx.libras non admittatur probatio nisi per aliud instrumentum?*
9 *Licet aliqua fiat probanda per scripturam, & non per testes, ut mandatum principis, uel acta esse coram iudice: si intercenit scriptura, & fuit perdita, poterit fieri probatio per testes.*

10 *Iuramentum testis est de ueritate: & an etiam de credulitate?*
11 *Instrumentum,quot testes debeat continere?*
12 *Testis cum interrogatur de contestibus,an debeat dicere quòd ipsi audierunt, uel alia uiderunt? & si diceret non recordari qui fuerint præsentes,non uitiatur eius dictum.*
13 *Testes,quod debeant interrogari de loco & tempore, & si dicant non recordari,an uideatur dicta eorum? & si discordent in tempore,an reddantur suspecti?*
14 *Instrumentum si est perditum,an sufficiat quod quis probet solam perditionem: an eius tenorem & ueritatem reit?*

LEX XIIII.

1 TEstium. †Quando debito apparet per scripturam,ad probandum solutionẽ eius sufficiunt scriptura,requiruntur quinq; testes omni exceptione maiores:vel alia scriptura authẽ.sed si fuit scriptura confecta & probata.hoc probato sufficiunt ad probandum solutionẽ duo testes,sicut regulariter sufficiunt in alijs causis.h.d ista.l.singularis quæ semper allegatur:dubiũ erat hic,quia in instrumẽto publico sufficiunt duo testes ad eius solennitatẽ regulariter.& si quando tres concurrẽtibus quibusdam de quibus in l.fi. §. siquet.Si ergo produco contra te instrumentum publicum: continens duos vel tres testes in quo continetur quòd tibi numerauit centum: videbatur q; ad probandum solutionem deberent sufficere tot testes,quot continentur in instrumento, & multò magis.tamen quia contenti in instrumento si mortui sunt vel non deponunt,faciunt vt instrumentum faciat fidem de debito: iuxta no.in l.fi.j.de fideicom.multò ergo magis duo vel tres testes deponentes de solutione deberent sufficere quia parem authoritatem habent testes q; instrumentũ,vt in.l.in exercendis.j. tit.j. Item quia obligatio probatur per tale instrumentũ q; habet vim tot testium quot ibi sunt descripti.fortius liberatio quæ est magis fauorabilis,deberet posse probari per totidem. Contrarium hic statuitur propter falcitatẽ testium: quia multi proni sunt ad dicendũ potius falsitatem quàm veritatem:& quia multi procuntur,qui sunt viles & redempti.& ad hoc obuiãdum propter ea probatio debiti requiritur ita solennis:quia per scripturam publicam & authenticam prouidetur per hanc legẽ,propterea ei solutio & liberatio debent solenniter fieri per aliã scripturã publicam & authenticam in qua contineantur totidem testes & sufficiũt duo vel tres.Sed si scriptura non fuit confecta, imparat sibi soluens:quia non admittetur ad probandũ nisi per quinq; 2 stes idoneos,& bonæ opinionis,qui deponant vt hic habet.† Si tamẽ fuit confecta scriptura & perdita:quia non cõtemplatione huius l.permittitur sibi vt probato q; fuerit confecta scriptura,& q; fuit perdita probetur solutio per duos testes vel tres & sic tria erunt probanda:q; scriptura fuerit cõfecta.Item q; fuerit perdita.Item solutio ipsa q; testes viderint eam fieri.Cy.in.j.tit.j.dicit q; testes etiã dabẽt deponere de tenore scripturæ perditæ:aliàs non bene probarent perditionem.Iterũ ibi qui in istis.gloss.intelligit duobus modis siue fuerit actum quòd contractus redigatur in scriptis:& sic scriptura erat de substantia obligationis:vt in l.contractus.j.titu.j.siue quòd contractus redigetur in scripturam:& sic non erat de substantia obligationis,sed ad fidem & ad probationem faciendam.vt in l.cum res.§. item 3 †Sed quid si non erat scriptura publica:sed priuata debitoris & confessata:vel cum subscriptione trium testium pro ea deponentium,& sic facit fidem contra eum etiam si fuerit negatiua? Item pturas.j.qui po.in pig.ha.puto idem quòd hic vt non admittatur debitor volens probare solutionem nisi producat similem scripturam:quæ dicitur antipocha:vel si non fuerit cõfecta nisi per bet per quinque testes vt hic quia tex.generaliter loquitur de de- 4 bito in scriptis contracto i.cum scriptura.† In tex.ibi.[vel quinque vtiles &c.]sed qd si ꝓducat duos testes nobiles ad probandũ solutionem:an sufficiant? videtur q; sic.arg.huius tex.à cõtrario sensu.cõtrarium dic per text.qui sequitur maximè in ver.[vt dictum omnes &c.]nã istud quòd hic dicit de vilibus,fuit causa finalis siua nõ finalis huius legis cum deinde ideo licet deficiãt, in non deficit dispositio legis sicut dicimus ĩ Calsurnia q̃ dedit cãm ad- ćto:vt l.j.§.sexũ.cũ ibi no.ff.de postu.& l.ij.in fi.ff.de don.p[illegible] 5 †In tex.ibi.[cũ sacramẽti religiõe.]dicit cy.scdm Pe.tacitis cultibus,vel Christi imagine,vel iurando per Deũ vel sanctos vel per a principẽ.Tu die more solito tangẽdo quãlibet scripturã' repræsentat scripturã euangeliorum: nec sufficeret quòd iuraret per sanctum

ſanctum Iac.quicquid dicant Cy.& Pe.vt no.in aut.iuſiu. quòd præſtatur ab his in glo. In text.ibi:[ſub præſentia ſua.] Iſte text. ſemper allegatur ad hoc ꝙ teſtis debeat reddere rationem ſui dicti per ſenſum corporeum:puta per viſum vel auditū : quia viſu & auditu percipiuntur.nam nō cenſetur fuiſſe præſens niſi audiſſet vel vidiſſet.l.ſi quis litigatorū.§.coră.ff.de arbitr. ſed ſi teſtificatur de alijs quæ non percipiuntur viſu vel auditu ſed guſtu, vel odoratu aut tactu:debēt deponere per ſenſum illi appropriatum:aliàs non eſſet ſufficiens probatio. vt nota. per Barto. in l.j. ff.de verbo.obliga. Adde tamen ꝙ ſenſus viſus eſt generalior:& adaptatur ad omnem alium ſenſum.vnde in his quæ percipiunē viſu,ſi teſtis dicat vidi,ſuſtinetur dictum eius ſecundū Cy.ar. ff. de leg.ij.l.ſi Titio.& j.ibi dum dicit.vt ſcientes.& ff.de iniur.l.ltē apud.§ prætor ait.de rei vxo.ac.l.j.§.videamus.& not.iij.q.ix.c. hortamur in gl. Adde.d.Io.an.in addi.Spe.tit.de iſtr.edi.§.reſtat. ꝙ licet teſtis habeat reddere rationē per oēs ſenſus corporeos ſe cūdū materiā rei ſuper qua deponit notarius,tamē nō poteſt cōficere inſtrumētū niſi de his quæ percipit viſu,vel auditu:ꝙ tenemēti.Nō ergo poteſt cōficere inſtrumentū ꝙ vinū ſit dulce : vel amarū : quia licet hoc percipiat per guſtū ſuū teſtes tamē q̄ ſunt neceſſarij in inſtrumēto,poſſunt habere aliū guſtū diſformē: non ſic in his quæ percipiūtur per viſum,vel auditū. Tene menti. In text.ibi:[debitum eſſe ſolutū.] ſed quid ſi vult probare pactū de nō petēdo,an habeat locū iſta.l.videtur ꝙ nō:cū de ſolutione loquatur.Cōtrariū ſentit hic Bar.in ſuo ſummario.dū dicit ꝙ non poteſt probari liberatio de debito:niſi prout hic.& pro hoc tex.j. eo.aut.rogati.quæ hic ſequitur.vbi in cōfeſsione creditoris de recepto requirunt quinq; teſtes:prout hic in ſolutione. & hoc adducitur per illam auth.† Itē additur aliud. ſcilicet ꝙ tales teſtes debent eſſe rogati:* tam illi quinq;:quando nō fuit confecta ſcriptura,quam duo quādo fuit cōfecta,& perdita. vtroq; caſu loqt̄ iſta aut.quæ venit ad interpretationē iſtius legis.& ſic debet intelligi in omnibus caſibus in quibus loquitur iſta.l.vt in auth. de ſſrante dotalia inſtrumēta natis.& in.l.nihil dum,coniugē. cū enāā.ff. In text.ibi.[vel ſecuritatem in ſcriptis capiant.] ſic & cōfeſsionē debitoris redactā in ſcriptis cū cauſa legitima nō admittitur probatio in contrariū:niſi per aliā ſcripturā:vt l.generaliter.j.de nō nu.pec.videtur tamē intelligenda & limitāda ſecūdūm legem,vt etiam per quinq; teſtes ſine ſcriptura poſsit probare contrarium,vel etiam per duos ſi fuit confecta ſcriptura,& perdita per hanc notabilem. l. Adde quòd licet contra tenorem ſcripturæ non admittatur probatio , niſi prout hic contra tamen præſumptionem quæ reſultat ex ſcriptura,bene admittitur probatio in contrarium per duos teſtes.vt j.de apocis publi.l.quicūque lib.x.& ibi per Bar.pone exemplum in l. Iuriſgentium. §. ꝙ ſi re.ff.de pac.† Et hoc etiam dico ſi quis vellet probare inſtrumētum fuiſſe ſimulatum,& nō verum poſsit hoc probare per duos teſtes,& per alias duas coniecturas,quæ ſufficiant ad probandū ſimulationem,iuxta not.in l.emptione.j.plusvalere quod agitur per Bal.ſicut ad probandum dolum:vt ſ.de dolo. l. dolum. quia iſta.l.præſupponit inſtrumentum verum,& cōtinere verum debitum:ſed inſtrumentum ſimulationis non eſt verum nec continet verum debitum.vt l.imaginaria.de reg.iur.& l.nuda.ff.de cōtrahen.emp.& de aqua plu.ar.l.emptor.nec meretur dici inſtrumentum,cum deficiat ſubſtantia debita:vt no.Bal.in l.cùm precibus.s.titu.j. & ſic oportet per prius conſtare quod inſtrumentū ſit verum,vt habeat locum diſpoſitio huius. l. iuxta ea quæ no. in l.diuus.ff.de teſta.mili.per Bar.& per eundem in.l.j.in prin.ff. quod vi aut clam.& ita his diebus conſului Bononiæ. † vbi eſt ſtatutum quòd contra inſtrumentum continens quantitatēvltra xxv.libras non admittatur probatio niſi per aliud inſtrumētum non per teſtes.non dixi quòd ad probandum ipſum eſſe ſimulatum vel fictum bene admittetur probatio per teſtes duos:quia loquitur ſtatutum de inſtrumento continente verum debitum : & de hoc oportet prius conſtare:vel ſaltem quòd non appareat contrarium:quia præſumitur ſemper verum.vt in dicta.l.cùm precibus,& ſi pars vult probare contrarium,ꝙ erat ſimulatum deficit intentio ſtatuti tenemenți . Hoc tamen in propria ſimulatione: quæ eſt quando partes ſimulāt aliquid agere:& tamen agunt ꝙ nihil agatur:ita loquuntur.ll.alle.Sed ſi reuera agūt vnum & ſimulant agere aliud illa non eſt propria ſimulatio,quæ reddat inſtrumentum nullum:quia non deficit ſubſtantia debiti.& ſic patet vt actū fuit,nō prout ſimulatè fuit cōceptū:vt.j.plus valere ꝙ agit̄.vnde de tali ſimulatione nō poſſet opponi ad irritādū inſtrumētū.† In tex.ibi.[ſin verò facta.] Nor. per iſtū tex. videtur quod licet aliqua ſint probanda per ſcripturā non per teſtes:puta mandatum principis:vt ſ.de man.princ.l.j. & in c.cum in iure.de offi.deleg. Item acta cauſæ coram iudice:vt in c.quoniā contra. extrà de proba.ſi interuenerit ſcriptura , & fuit perdita poteſt fieri probatio per teſtes. facit quod no.in l.quoties.§.fi.ff.de prob.in glo.& ſufficit quòd deponant de tenore:licet non fuerint præſentes in actu geſto , ꝙ dic vt in l.ſicut.j.tit.j.& adde quod no.in d. c.quoniā cōtra.in fi.& per Cy.in l.j.j.titu.j. Et adde ad id ꝙ dicitur hic teſtē debere deponere fuiſſe præſentē.& ſic videntēvel audiēte ꝙ no.in Spe.eo.tit.§.j.ver. Item ꝙ nō prohibet.vbi allegat iſtū tex.† Et ſic iuramētū teſtis eſt de veritate non de credulitate : no.ff.de iureiur.ſuper rubrica.ideo nō valeret eius dictum ſi deponeret de ſua credulitate[b] niſi eſſet adiuncta ſenſui corporali: vt quia diceret credo quia ſic vidi.pone exemplū in probatione adulterij quæ nō poteſt fieri per viſum:licet exteriora poſsint per viſum probari ſi dicit credo tales ſe inter ſe miſcuiſſe : quia vidi eos in tali actu , & tali propinquo:vt in c.p̄terea.extrà de teſti. de hoc tangit hic Cy.& Spec.eo.tit.§.j.ver. Itē ꝙ deponit de credulitate. Dicit tamen Bal. in l.ſolā.ſ.eo.ꝙ poſtquā teſtis depoſuit de veritate:licet addat ꝙ ita credat:& ſic videatur dubitatiuè loqui nō vitiat̄ eius depoſitio.quod no.Item in l.ſiue poſsidetis.ſ.tit.j. in pe.col.dicit,ꝙ ſi teſtis dicat pro certo ſic credo, non valet niſi addat cām quare ſic credat:q̄ cā per ſenſum corporeū cōprehendat̄.Quid aūt ſi dicat videt̄ mihi ꝙ ita fuerit?vide Bar.in l.j.ff.de ventre inſpi. † In gl. ſuper verbo[nō facilē.]opp.ꝙ ſufficiāt tres teſtes.vt ſ.ſi cer.pe.l.fi.dic ꝙ ibi loquitur q̄n p̄ducit inſtrm vel à creditore cōtra debitorē vel ecōuerſo.& q̄ritur quot teſtes debeat cōtinere & regulariter ſufficiūt duo . Fallit q̄n inſtrm cōtinet quātitatē ſupra qnquagīta libras auri:quo caſu requirūtur tres cum ſubſcriptionibus:q̄ tñ ſubſcriptiones teſtiū aliàs nō requirūtur:ſed ſufficit,ꝙ veritas teſticet̄ eos fuiſſe p̄ſentes,hic loquimur q̄n ex parte creditoris fuit productū inſtrm,& ex parte debitoris ad probandū liberationem producuntur teſtes,quo caſu ſeruanda eſt diſpoſitio huius l. In gl.magna.quæritᵉ primò qualiter teſtis debeat reddere rationem dicti ſui? Reſpondeo per viſum , quando deponit ſuper eo quòd viſu percipitur puta quòd Titius vulnerauerit Seium,ſi verò percipitur auditu : tunc per auditum proprium:puta quòd Titius contraxit cū Seio & ſic de alijs quæ alijs ſenſibus,percipiuntur:vt debeat reddi ratio per ſenſum appropriatum illi rei. debet ergo dicere interrogatus qualiter ſcit,ſcio quia vidi, vel audiui , vel quia præſens fui. & ſi diceret hoc ſolum quòd præſens fui, ſufficeret quòd ſubintelligitur ergo audiui vel vidi per.l.ſi quis litigatorum. §. coram.ff.de arbitr. ſi vera dixerat primò eſſe contenta in cap.& hæc de auditu proprio : ſed de alieno non niſi in caſu:vt in gloſ.

12 †Secundò quæritur an teſtis debeat interrogari de conteſtibus & ita gl.præſupponit. quid ergo ſi interrogatus reſpondeat ꝙ talis & talis fuerunt præſentes:an debeat dicere quòd ipſi au-

a ¶Eſſe rogati. Adde glo.in auth.de tabel. in.§.nos aut ē. Cy. in l. hac conſultiſsima. C.de teſta. Bart.in l. ſciendū.ff.de ver.ſig. Spe.tit. de teſte. in §. j.ver.ſed quid in prędictis.car. zab.in. c. ſi dominus in.j.no. ¶ ſimo.& quid ſ teſtamentis.vide in. l. hæredes palam.in §. in teſtamentis.ff.de teſ. Ant.de but.in c.indicante.de teſta. Do.in c.cū oēs.e.tit. Io.fab. inſti.de teſt. Alex.de Imo.cōſ.xxxiij. inci. Ponderatis verbis vltimi teſt.in vj. col. in iij.vol. Idem Ale. cōſ.xlvij.inci . Abū de.in ij.col. in ij. vol. Barb.conſi.xlij. inci. Clementiſsimū deū. in ij.col.ver.pręterea in teſtamento. in iij. vol.Et quid in cauſa matrimoniali . vide per Car.Ale. in c. ex parte in ij.co.ver.antequā ad glo. veniā, de ſponſa Barb.cōſ. xlj.inci.à ioue principium.in iij. co. in iij. volumi.

b ¶Credulitate.Adde ꝙ quotieſcūq; teſtis deponit puta ꝙ Titius occidit Caiū ad ſui defenſionē:& deponit ꝙ ita credit, dictum eius valet: ita Bar.in cōſil.ſuo inci. Raynutius & latè refert & ſequitur Ale. de Imo.in cōſ.xxvj. col.fi.in fi.in j.vo. Et ad dicta hic per Pau. vide eūdē Ale.i cōſi. c.col.iij.ver.& q̄uis & in conſil. cxxxiij. col.iij.in prin.co.vo. Et de teſte qui dicit ſcio & ſic credo, ꝙ nō probet. Adde Anto.de hu. & ibi doc. In c.quoties.de teſti. & per Fran.de Aret. in conſi.lxiij.col.iij. in fi.& princ.ſeq. & in propoſito vide eūdem Are.in cōſi.xliij. co.iij.ver.ſextus aūt & ꝙ teſtis qui dicit quod credit & ita firmiter tenet. nō p̄bat. adde do . meum Sozi.in conſi.cxviij. col. v. verſ. ex qbus cōcluditur . & adde ꝙ in his quæ ſunt difficilis probationis teſtes de credulitate admittuntur: & probant ita ipſe Sozi.in cōſ.cxlvj col.iij.ver ſi.nec ob.alleg.Cyn. Bal.in l.vnica. C. de ſent.quæ pro eo qd inter eſt.Stra.

a ¶Testes absentes. Adde Abb. antiquũ & doctũ.in.c.cũ olim de testi. Doc. in.c.ista tutũ. de rescrip. li.vj.

b ¶Vt testes iurẽt. adde Bald.in.c.testibus de testi. in ij.col.ver. Itẽ no. Abb. in.c.tuis quæstionibus eo.tit. Azo.in sum.ti.de testi in.§.iurabit. & an qs possit iurare per 13 ꝓcuratorẽ. vide Ioã. an.in.c.fi.de iura.cal. li.vj. Abb. & Doct. in.c. licet ex quadã. de testi. Lud.ro. singulari.viij.& an possit iurare per nuntiũ. vide per Bart. in.l. q hoc.a. in. §. si alieno. ff. de dã. infe. & per Bal.in rub.ff.de iureiur. Et in quibus casibus creditur testibus nõ iuratis dic quinque casibus. Primò vbi agitur de informatione sup fama, vel super notorio secundum Ant. de But. in c.cum in tua.ad fi. de spõsa. Secũdò vbi agit de informatione famæ promouẽdi ad dignitatẽ vel repellẽ di. secũdũ Abb. in.c. j.in pen.co.de postu. præla. Tertiò in sacerdote sup penitentia de quo per Are. in.c. in capite. l. dist. Are. & ibi Do. de sancto Geni. in.c.ipsi apli. ij.q.vij. Ant.de but.in c.testimoniũ.de test. Quarto qñ statutũ vellet ꝙ dictũ testis nõ iurati ꝓbaret secũdum Lu.ro. cõs. suo. ex incip. viso pune.

c ¶Tpe feriato. Adde do. Ale.de imo I cõs. ccxiij.col.ij.in.ij.vol. diuerũt,vel viderũt? gl.qđ nõ. qa hoc non potest scire:sed sufficit qđ dicat quod tales fuerũt præsentes qñ actus fuit celebratus. Si tñ diceret se nõ recordari, vel non recognouisse q fuerũt prẽsentes,nõ vitiat dictũ eius. Et sic si plures examinati cõcordãt in idẽ,licet aliter nõ deponãt de prẽsentia alterius,ratione prædicta:nõ vitiat dictũ eorũ. & hoc videt tenere.Spe.in ti.de libellorum cõceptione.seu in ti.de inquisitione. †Item quæro. an debeat interrogari de loco & tẽpore? gl.qꝙ sic vt in Daniele & Susanna.sed si diceret nõ recordari, nõ vitiaretur dictũ eius.nisi tempus esset de substãtia ꝓbationis:vt in.l.matrẽ tuã.ś.tit.j.& no. per gl.in l. ob carmẽ.§.fi.ff.e.ti. sed in loco nõ sic cadit iusta ignorãtia:qa facilius potest de loco recordari quã de tẽpore.tñ dic vt.ś.nisi locus esset de substãtia ꝓbationis:vt si maior pœna imponeret de delicto cõmisso in platea. & ipse induceret ad probandũ ꝙ in platea. quod dic vt ꝙ Bar.in.l.nõ solũ.§.sed vt probari.de ope.no.nũ. & vide in.c. cũ Ioan.de fide instru.& in.c.ex tenore.super verbo tẽpus & locũ.in nouel. Si tñ discordarent testes,qa vnus diceret tali tẽpore alter alio tẽpore vel loco,redderent suspecti.& nõ starent eis:qa essent singulares: vt.l. q falsa vel 14 varia.ff.eo.ti. †Vltimò op.in gl.pe.cõtra fi. l.quæ videtur dicere ꝙ debeat probari ꝑditio instrumenti: & vltra hoc veritas rei: & ego dixi. ś.ꝙ tenor instrumẽti, absq; eo qđ probet veritas rei.vt no.Cy.in.l.j.j.tit.j.contra.ꝙ sufficiat probari solam perditionẽ instrumenti:vt.l.si de possessione.ś.tit.j.Solu. ibi qñ aduersarius subtraxit.si verò alio modo perditũ est:tũc aut qs vult probare cõtra instrumentũ:& requiritꝙ ꝓbet tria.vt hic. aut nõ vult ꝓbare cõtra instrumẽtũ,& sufficit probare duo.s.perditionẽ instrumenti, & tenorẽ eius.per testes tamẽ peritos: vt in c.cum olim.extrà de priuil.alias nõ sufficeret nisi ad semiplenã probationẽ: vt in.l.sicut.& ibi no.j.ti.j. non autẽ habet necesse probare veritatem rei. in auth.de testi.§.& licet.col.vj.super.l.testium facilitatem.

2 ☞*Confessio creditoris facta extra iudicium ad liberandum,quòd ualeat.*

3 *Si probatur confessio per quinque testes,an poterit obiici exceptio non nu.pecu?*

AVTHENTICA.

1 ROgati. †Ista auth addit duo ad.l. C.secũdũ verũ intellectũ. Primò ꝙ testes de qbus illa.l.loquitur debẽt esse rogati,& nõ fortuiti:sicut in testamẽtis.regulariter secus.vt.ff.e.l.ad fidẽ. Secũdũ est vt ibi dicitur,ꝙ quãdo qs vult probare solutionẽ debiti,de quo appareret per instrumentũ,locũ habeat & in eo qui vult probare cõfessionẽ creditoris de recepto.licet quidam aliter intelligãt vt in gl. nã si probandũ solutionẽ requirãtur quinq; testes,potius ad probandũ cõfessionẽ:qa fortius & potẽtius est testimoniũ de veri-
2 tate quàm de cõfessione.†gl.colligit quod valet cõfessio debitoris facta extra iudiciũ:sed cõtra quòd nõ valeat sine expressione causæ: vt in.l.cũ de indebito in fi.ff.de ꝓb.So.verũ est quãdo fit ad obligandũ.& sic in cõfessione debitoris:secus quãdo ad libe-
3 randũ:& sic in cõfessione creditoris. †Itẽ queritur si probat̃ confessio per quinq; testes: an poterit obiici exceptio non nu.pecu. infra.xxx.dies,sicut quãdo probatur per duos.vt.j.de nõ nu. pecu.l.in cõtractibus.§.j.quidã ꝙ sic.gl. tenet cõtrariũ propter tantam solennitatem quam tenemenți ad limitationem illius legis.

a ☞*Testes si non sunt subditi,& existant in alieno territorio,scribitur iudici illius territorij quòd eos examinet.*

3 *Testis uidetur deponere quando iurat: & ad illud tempus refertur testimonium. Testis quãdo adhibetur ad solemnitatẽ,uidetur tunc deposuisse quãdo adhibitus fuit.*

4 *Iuramentum debet deferri testibus iudice sedente pro tribunali: & non tempore feriato:sed postea poterunt examinari etiam die feriata.*

Si testes iurauerint infra terminum datum ad probandum,possunt etiam deponere post terminum:nisi dilatio fuerit data ad probandum,& probatum habendum.

LEX XV.

1 SI quando. †Testes absentes possunt cogi venire ad testificãdum:etiam in causa pecuniaria.& postquã venerint,possunt detineri per xv. dies cum satisdatione de nõ recedendo; si voluerũt ei præstare,vel si noluerint,saltem cum iuramento. aliàs violentia nõ debet eis fieri.& infra dictos.xv.dies debent iurare parte absente:vel citata,& deponere dicta eius,& iudex in hoc debet esse solicitus.ꝙ si factum non fuerit,possunt propria authoritate recedere,& sine licẽtia iudicis,et iudex qui fuerit negligẽs debet puniri.h.d.ista.l.sing.& solennis.quę quotidie venit in practica:Primò præsupponit testes absentes posse cõpelli venire ad
a perhibendũ testimoniũ veritatis,vsq; ibi:[si quidem.& hoc est
2 verũ quãdo sunt subditi iudici causę:& sunt in eius territorio.†si aũt in alieno territorio,& nõ sunt subditi,non cõpelluntur venire.sed scribitur iudici illius territorij ꝙ eos examinet super tabus articulis per.l.sed si quis ex signatoribus.ff.quẽadmo. testaper.secdm vnũ intellectũ,quem gl.hic tangit.& ita quotidie fieri videmus:si nõ esset in alieno territorio,tamen esset subditus,posset Iudex si necessaria esset præsentia aliqua de causa,scribere iudici illius loci ꝙ ei scriberet ex parte iudicis ipsius causæ vt deberet comparere sub certa pœna:licut & reus alibi existens citatur iuxta no.in l.j.ff.de requi.re. Posset etiã directa via dirigere mandatum ad ipsum:vt l.ocẽs.ś.de epi.& cle.& hoc quãdo requirit vt veniat ad deponendũ:sed quãdo vt ad recognoscendũ subscriptionem suam veniat,videtur ꝙ nõ debeat cõpelli venire per illam eãndem legem secundũ gl. Deinde in ver. [si quidem.] præsupponit ꝙ possunt inuiti detineri per xv.dies: si fortè. Iudex alias occupationibus detentus nõ põt eos celeriter examinare,& ideponit tex.practicã vt debeãt dare fideiussores de nõ recedendo, vel iurare.& hoc sufficit,si pars ꝓducẽs cõfidit de iuramẽto ipsorũ sup tota cã fortius debet cõfidere sup isto articulo de non recedẽdo vsq; ibi:[intra quos.] Tertiò instituit iudicẽ qđ habeat fare infra p̃dictos.xv.dies & dicit ꝙ debet facere citari parcã adessam,vt veniat ad audiendum testes gl.intelligunt & ita dicunt ꝙ practicatur,ꝙ ista citatio fiat ad videndum iurare testes,ꝙ iuramentum debet præstari vel parte præsente,vel citata.alias non valeret eius depositio.postquã verò iurauerint in examine partes non debent esse præsentes,sed debet fieri secretò:vt in.l.nullẽ.s
b eo.Et aduerte.quia solicitudo vt testes iurent ᵇ pertinet ad partem producentem:& si pars negligeret,esset culpa sua,& non iudicis & sic non puniretur.sed postquam iurauerint solicitudo pertinet ad iudicem:qui ex officio etiam parte non instante potest eos examinare,& compellere ad deponẽdũ:& si non faceret punitur.ita intelligit Bal.istũ tex.in l.ij.ś.de edendo. vbi omnino vi-
3 de.†Videtur autẽ testis deponere quãdo iurat: & ad illud tẽpus testimoniũ refertur.vt colligitur hic,dũ dicit [testimonia eorum capere]exponẽdo testimonia:id est iuramẽta,sicut quãdo testis adhibet̃ ad solennitatẽ,videtur tunc deposuisse quando adhibitus
4 tus fuit:vt colligitur ex l.non speciali.j.de testamẽ.Ex†qua infertur quod iuramentum debet deferri testibus iudice sedente pro
c tribunali.& non tempore feriato: sed postea poterunt examinari etiam die feriata,& in cle.j.de offi.deleg.Item quòd si iurauerint infra terminum datum ad probandum,possunt etiam deponere post terminum:quia depositio refertur ad primũ tempus. quod dic vt no.per Bar.in l.damni.§.Sabini.ff.de dã.infe.Sed si dilata esset data ad probãdum,& probatũ habẽdũ,cõsuetudo & stylus curiarũ est ꝙ infra terminũ iurẽt,& deponãt:vt aliquid illaverba operẽtur in auth.de testi.§.hæc omnia.col.vj.super.l.si quando.

a ☞*Reus ante litem inchoatam potest petere testes examinari ad eternam rei memoriam etiam si non timeatur de eorum morte,uel absentia,& quid in actore? & quomodo tunc publicari,& qualiter? & nu.*

3 *Publicatio instrumenti uel testium non facit fidem in præiudicium non citati & qui debeat esse citatio?*

Quid si quis uelit habere copiam instrumenti?

AVTHENTICA.

1 SEd & si quis. †Ista authen.addit ad l.C.quãdo illa loquitur,quando testes producuntur post litem inchoatam.& vult ꝙ pars aduersa eorum

tur, vt veniat ad videndū iurare testes: quid si lis non erat inchoa
ta, & vult quis testes facere examinari ad perpetuam rei memo
riam: an possit hoc fieri? & respondetur quòd sic eodem modo
tamen. ſ. parte citata & comparente, vel per cōtumaciam negli
gente, & potest intelligi tam in actore quam in reo: quia text. est
prægnans. & si intelligatur in actore, cum in arbitrio suo sit iitē
inchoare, si fortè aliqua occupatione detentus nō vult adhuc in
choare sed facere testes examinari, tunc auditur: ita demum si te
stes sunt abfuturi diuturna absentia: vel est periculum de morte
ipsorum vt l. in lege aquilia si deletum. ff. ad leg. aquil. & tūc exa
minentur, & eorum dicta publicentur, non publicatione iudicis
quia tunc non possent postea alij testes produci: sed publicatiōe
notarij cum præpositione signi sui, ad hoc vt faciant fidem, corā
quocunque iudice lis moueatur. † Si vero intelligatur in reo qa
tunc in eius arbitrio non est quando lis debeat inchoari, potest
petere testes examinari: etiam si non timeatur de ipsorum morte,
vel absentia diuturna. & ista declarantur plenissimè in c. quoniā
frequenter. §. sunt & alij. vt lit. non cōte. vbi plenius & melius ha
betur quàm nos habeamus: licet Canonistę assumpserint ex istis
legibus q̄ dic vt ibi plenè no. & etiam Bar. ponit hic bonā distin
ctionem, quā vide. In tex. ibi. [testimonia publicare.] si hoc ver
bum referatur ad reum, qui potest ad defensionē suam propter
metum futuræ litis facere examinari omnes testes quos vult, etiā
non senes, vel valetudinarios. intellige de publicatione fiēda per
iudicem: qui potest pronuntiare dictis attestationibus perpetuā
fidem adhibendam: & hæc est sententia interlocutoria: nec pote
rit postea alios testes producere, maximè si didicit testificata: vt
in auth. at qui semel. ſ. titu. j. Ideo si habet alios testes, quos vult
producere, debet protestari iudici q̄ talem publicationem nō fa
ciat: sed teneat attestationes secretas, publicatas authoritate no
tarij cum suo signo & subscriptione. & ita vidi fieri & practica
ri. Sed si referatur ad actorem, qui nō potest ante lit. cōtesta. face
re examinari ad offensam nisi testes senes, aut valetudinarios, &
de quorum morte dubitatur super quo adhibenda est causæ co
gnitio, & relinquitur arbitrio iudicis: tunc talis pronuntiatio nō
debet fieri per iudicem, quia datur sibi terminus anni, infra quē
debeat litem mouere: q̄ si non facit, nisi valent attestationes: vt in
d. c. quoniam frequenter. circa prin. sed post lit. contesta. fiet pu
blicatio de istis vnà cum alijs qui postea examinabuntur, non cū
dicta interlocutoria: sed simpliciter q̄ testes habeantur pro publi
catis. & sic datur licētia notario q̄ ostendat partibus, & recipiant
copiam cum termino ad opponendum contra personas & dicta
de quo loquitur. c. de testibus. extra eo. & hoc voluerunt glos. in
d. c. quoniam frequenter. §. sunt & alij & etiam in princip. quòd
primò casu statim possit fieri publicatio. secundo non, quod in
telige modo prædicto & de ista publicatione vide Inno. in c. Al
bericus. extra eo. & in Specu. de instru. edi. §. ostenso. ver. sed qua
liter. Et adde quod dicit hic Bal. quòd quando reus petit exami
nari ad ęternam rei memoriam ante lit. consta. quòd etiam actor
petit examinari facere quoscunque testes per l. petendæ. de tem
po. in integ. hoc mihi non placet: cum est in sua potestate agere:
sed si non posset agere, quia penderet dies: vel cōditio, posset hoc
tolerari. † In text. ibi. [aduersarius moneatur à iudice. sed qualis
debet esse ista monitio: an personalis: an vero sufficiat domū cita
ri. Dyn. tenuit primam partem in l. iiij. §. prætor ait. ff. de dam. in
fec. Alij dicunt contrarium, q̄ sufficit ad domum. Ista fuit quæ
stio disputata: quam ponit Io. and. in regula præsumitur de reg.
iur. in mercu. Bartol. post Dyn. eam examinat in dicto §. prætor
ait. dic vt ibi. Et sic not. arg. quòd publicatio instrumenti vel te
stium non facit fidem in prę iudicium non citati. & hoc probatur
in c. significauit. & c. Albericus, extra eo. tit. & ita debet limitari.
l. publicati. infrà de test. & per Bart. in authen. si quis in aliquo
suprà de eden. Et sic no. pro illis qui faciunt corā iudice aliquod
instrumentum publicari, cum velint se absentare: & portare co
piam, vt faciant partes requiri: aliàs etiam si authoritate iudicis
fuisset copiatum & etiam si essent decem notarij subscripti, non
faceret fidem in illa copia contra non citatum.

1 ¶ Arbiter debet procedere, & etiam pronuntiare de iure tantum: & quid de arbitra
tore?
Testibus receptis coram bonis viris an detur fides coram iudice?
2 Attestationes etiam invalidæ, ut sine iuramento, vel propter alium defectum, possunt
validari de consensu partium.

Quid in alijs actibus iudiciarijs?
An sine attestatione possit valere iudicium, & sententia?
4 Duplex limitatio ut testes semel examinati, possint iterum examinari.
5 Si postea, cùm iterum examinentur, dicant contrarium eius quod primò deposuerunt: an stabitur ultimo dicto?
6 Attestationes licet sint publicatæ, non tollitur ius opponen tis contra personas & dicta?
7 Confessio facta coram arbitris, quòd possit allegari coram ordinario iudice.
Citatio facta coram arbitris, ita interrumpit præscriptio nem, sicut facta coram iudice.
8 Testes quando iterum examinantur: an sufficit quòd dicant: dico in omnibus & per om nia sicut dixi coram arbitris, si examinantur coram iudice?

a ¶ Ista monitio. Add doct. in c. ex literis. de cōtu. doc. in c. cū nobis olim. de elec. Inn. in c. cū te. de ost. dele. Paul. de Leaza. in cle. j. de dec. & an admonitio facta i synodo, habeat vim tri næ monitionis, vide per Rotam dec. vlt. in tit. de dol. & cōtu. in nouis.

LEX XVI.

1 CVm apud. † Testibus examinatis coram arbi tris, non tenetur quis stare corā iudi ce si viuunt: sed potest petere eos iterum examinari si vult: sed si sunt mortui, non requiritur vlterior exami natio: sed standum est eis sicut si corā iudice fuissent recepti, sal uo tñ iure opponendi cōtra personas & dicta, & si aliqui viuūt aliqui mortui sunt: quādo viuunt, dic idē q̄ suprà quādo omnes viuerent: sed quātum ad mortuos, dic idem q̄ suprà quādo sunt omnes mortui. h. d. ista l. singularis quæ in iure ciuili nō est alibi. nisi in l. pe. §. de arbi. in fi. tamen illa declaratur & limitatur p̄ istā Nā ibi generaliter dicitur q̄ talibus testibus est standum in iudi cio ordinario: sed ista distinguitur: vt §. dictum est. addit q̄ sit sal uum ius opponendi: Et ex ista. l. sumptum est c. presentata. extra eo. tit. q̄ videtur requirere aliud, vt isti testes fuerint publicati co ram arbitris. scilicet authoritate notarij, cum appositiōe sui signi & subscriptione, & etiam authoritate arbitrorum tali qualem ha bent, & cum appositione signorum suorum, ad hoc vt faciant fi dem coram iudice. & rationabile est hoc. nam & recepti coram vno iudice non facerent fidem coram alio diuerso, non succesſo re suo, nisi essent publicati modo prædicto, vt de re iudi. l. gesta. multò minus si coram arbitris: qui non habent iurisdictionem, sed notionem: vt not. in l. ait prætor. ff. de re iudic. hoc tamen est plus quando coram iudice: quia tunc si sunt publicati. siue viuūt siue mortui sunt, faciunt fidem cōram alio: nec vlterior examina tio requiritur: vt no. in d. l. gesta. licet glo. in l. properandum. §. fi. §. de iud. videatur sentire idem debere quando coram iudice, vt quando coram arbitris. sed Doc. tenent contrarium. & est casus in c. fi. de proba. & de testi. c. causam quæ. & ibi per Innocē. ratio diuersitatis est: quia potius præsumitur pro examinatis coram iu dice: qui potest eos punire, si videt eos vacillare, vel sibi contra riari. vt §. eo. l. nullum. quod facere non potest arbiter. ideo suspi tio est q̄ coram arbitrio facilius mentiantur quam coram iudice
2 secundùm Bal. † In princ. l. ibi. [apud compromissarios iudices.] id est arbitros qui procedere debent. & etiam pronuntiare de iu re tantum. cum arbitria sint redacta ad instar iudiciorum: vt in. l. j. ff. de arbi. & sic habēt similitudinem cum iudicibus: ideo appel lat eos iudices. Sed quid si coram arbitratore, qui potest procede re & agere non seruato iuris ordine? Doct. dicunt idem: si fuerūt examinati in forma iudicij: quia arbitrator fuit assumptus super lite, & commisit notario quod reciperet testes in forma iudicia ria: aliàs secus. quia non facerent fidem coram iudice ordinario indistinctè: cum non fulciantur aliqua authoritate. Et idem in re ceptis coram bonis viris, vt contingit in istis syndicis communi tatis deputatis ad denuntiandum malefitia. nam faciunt aliquan do examinari testes coram priuatis personis, vnde nulla est eis fides adhibenda secundùm Bal. In text. ibi: [fuissent producti & examinati:] nec postea fuit scriptum laudum arbitrorum: sed ex pirauit compromissum. & sic partes fuerunt coram iudice, & co ram eo producebantur dictæ attestationes. pars contra quàm fuerunt productæ nolebat stare, tanquàm essent inualidæ: & sicut expirauit compromissum, ita & attestationes prædictæ: vnde quæritur quid iuris? & dicitur vt j. sequitur. nam primò inspicitur an aliquid inter partes fuerit super hoc actum tempo re compromissi. Si enim egissent quòd attestationes receptæ co ram arbitris perinde valerent ac si essent receptæ coram iudice, si non sequeretur laudum: tunc distinctio huius legis non esset ser uanda: quia etiam si viuerent, nō requireretur vlterior examina tio: sed Bal. videtur dicere cōtrariū: nisi hoc esset expressum: & q̄

a ¶Et laceraſti. Adde Bal. in l. qui accuſare. circa medium. C. de edē ſpecu. in ti de teſt. in. §. ſatis vtiliter. facit ad hoc gl. in ver. cōpellas. in. c. cū cauſam. de teſti. quæ vult teſtem haberi pro producto contra eum qui præſtat cauſam ne producatur. & ibi Abb. & p doc. in. c. peruenit. el. j. de teſti. cog. & quid de inſtrumētis laceratis coram iudice. an iudicaē ac ſi plenē probaſſent? vide p Abb. in. c. accepimus. de fi. inſtru. & quid de lacerante proprium inſtrumentū quādo redarguitur de falſo. vide per Pe. de anch. conſil. clxxxij. incipi. Circa primum.

non ſufficit dicere q̄ valet tantum quātum ſi eſſent receptæ corā iudice. Hoc non placet: quia iſta verba nihil operarētur. præterea fuiſſe receptas coram iudice, operatur vt vlterior examinatio non recipiatur. & hoc ex vi verborum includitur. † Et no. ex iſto tex. arg. quod atteſtationes etiam inualidæ: puta ſine iuramento, vel propter alium defectum: poſſunt validari de conſenſu partium: nō ſic in alijs actis iudiciarijs: vt ſi nō eſſet lis cōteſt. vel alia forma debita ſeruata quæ cōſenſus partium non poſſet facere valere: vt no. in c. de cauſis: de off. dele. quia ſolennitas & forma iudiciorū fuit introducta ob publicum fauorem: ſicut & cæteræ ſolennitates cui renuntiari nō poteſt: vt de teſta. l. teſtandi. &. l. nemo. de leg. j. Sed atteſtationes recipientur in fauorem priuatorum: & etiam ſine atteſtatione poteſt valere iudiciū, & ſententia: non ſic ſine ſolennitate requiſita. & iſta voluit Inno. not. in. c. cum cauſam. extra eo. in gl. pe. quæ incipit no. atteſtationes &c. Sed ſi nil fuit actū, tunc ſi omnes teſtes viuunt, poteſt pars cōtra quā ſunt producti, dicere ſe nolle ſtare dictis atteſtationibus q̄ iterū examinētur. † Et ſic no. duplicē limitationem. vnā ad. l. producī. ff. e. vbi habetur ſecundū vnū intellectum, quòd teſtes examinati ſemel, amplius non examinentur: ſed hoc fallit hic. alia eſt ad auē. at qui ſemel. §. ti. j. vbi dicit quòd poſt didicita teſtificata nec ijdē: nec alij teſtes recipi debēt. fallit hic. & hoc totū eſt ex eo: qa poſtquā recuſat ſtare illis atteſtationibus partiū, eſt ac ſi factę nō eſſent. & ſic nō præſtat impedimētum, quòd de iure nō ſortitur effectū: vt. l. qui per ſalutē. cum ſibi not. de iureiur. ff. & in cle. j. de teſti. in ver. recte receptis. cum ſibi no. in gl. quod prouenit ex eo: qa arbitri nō habent authoritatem pulicā: & ſic parte recuſante dictæ atteſtationes habētur pro nullis. † Sed quid ſi iſti teſtes dicāt contrariū eius quòd prima vice depoſuerūt. Reſpōdeo ſtabitur vltimo dicto: alias fruſtratoria eſſet diſpoſitio huius legis. Sed qñ ſunt recepti corā iudice ſi poſtea ex alia cauſa iterū examinarentē: & aliter loquerētur, ſtaretē primò dicto: qa illa examinatio valuit. ad quod vide p Bar. in. l. eos. ff. de fal. Alij dicūt q̄ iſta cōtingunt ꝓpter varietatē inſtātię, quę facit vt nō noceat didiciſſe teſtificata. l. per hāc. de tēp. app. quod licet ſit verū de iure ciuili. de iure canonico ſecus. quod nō conſiderat variationē inſtātiæ: ſed idētitatē rationis: qa ita ſubeſt ſuſpitio ſubornationis in inſtātia diuerſa, ſicut in eadē, qñ ſuper eiſdē capitulis examinātur, vel directò cōtrarijs. Si autem omnes ſunt mortui, vlterior examinatio non requiritur: qa illæ atteſtationes cōfirmātur authoritate huius legis ſi probata ſit ſcriptura in qua continētur. quod nō. pro eo quod. §. dixi: qa requirit q̄ cū authoritate notarij, & ſubſcriptione publicent, & ſigno. & hoc declarat in. d. c. præſentata. † No. etiā cum dicit [omni iure legitimo.] quòd licet atteſtationes ſint publicatæ. non tollit ius opponentis cōtra perſonas & dicta. & dicit Bald. in d. auth. ſi quis in aliquo. poſt prin. quod eſt verū etiā ſi ſint publicatæ de cōſenſu vtriuſque partis. & etiam dicit ſecundū Inno. q̄ poterit opponi quòd nō ritè ſint receptæ non obſtāte publicatione facta de conſenſu partiū: ſed poſtea in. iij. col. circa fi. dicit quòd ſi iudex ꝓnuntiaſſet de cōſenſu partiū illis atteſtationibus dandā eſſe fidē, nō poſſet opponi cōtra ꝑſonas, vel dicta, nec cōtra ordinē receptionis. quod perpetuò tene menti: ſed ſtandū eſſet interlocutoriæ iudicis. Sed opp. & videtur quòd licet omnes ſint mortui, nō teneat quis ſtare illis atteſtationibus: ſicut non tenetur ſtare ſentētiæ arbitri: quæ nō habet vigorē: licet metu pœnæ pareatur: vt in. l. j. §. de arbi. Solu. aliud in ſententia. cui licet non teneatur ſtare præcisè: patitur tamen pœnā ſi nō ſtat. & ſic ſentētia nō eſt omnino fruſtratoria: ſed ſi nō teneretur ſtare atteſtationibus, nullam pœnam pateretur, quare non cenſetur promiſſa ſi nō ſtetur atteſtationibus: ſed ſi omnino ſtetur ſententiæ, vel ſi per eū ſtat quominus ſentētia feratur: vt. l. ſi quis rē. ff. de arbi. ſic atteſtationes prædictæ omnino eſſent fruſtratoriæ poſtquā teſtes nō poſſunt examinari iterum. ne ergo veritas pereat, introduxit iſta. l. vt eis ſtetur. & ſufficit quòd reſeruetur ius excipiendi contra perſonas & dicta. † & q̄ hic dicit in atteſtationibus. idem dicit in cōfeſſione facta coram arbitris, vt poſſit coram ordinario iudice ſecundum Io. an. ī c. iij. de iureiu. li. vj. in nouel. Similiter citatio corā arbitris facta interrumpit præſcriptionem: ſicut facta coram iudice: vel. cum antea. §. pe. ſ. de arb. † Quærūt doc. quādo iterum examinantur teſtes: an ſufficit quòd dicant, dico in omnibus & per omnia ſicut dixi coram arbitris? Bar. in l. eos. ff. de fal. videtur dicere q̄ ſic. Bal. hic tenet contrariū: aliàs iſta. l. eſſet fruſtratoria. nam ideo pars petit iterum examinari, vt videat an teſtis loquatur aliter quā primò fuerat locutus: certè ſi vult aliter loqui, poteſt: & ſtat vltimo dicto. vt dixi. & ſic no. quòd nō punitur de periurio: quia illud iuramentum & depoſitio habentur pro nō factis, poſtquā pars nō vult eis ſtare. Sed ſi non aliter loqui, non video quid repugnet ſi remittat ſe ad id quòd primò dixerat: & hoc quotidie practicatur in teſtibus qui recipiuntur primò ad vnū finē, poſtea ſuper eo examinantur ad alium finem: quia dicūt dico in omnibus & per omnia prout aliàs depoſui, Cōſilium tamē eſt q̄ faciat ſibi legi primum dictū, ſi fortè nō bene recordetur de eo q̄ dixerat, quia ſi primò depoſuiſſet coram iudice: & poſtea cōtrariaſſet in aliquo, eſſet periurus. & puniretur de falſo: vt l. qui falſa. ff. ad. Sequitur de fide inſtrumentorum. & continua: vt hic per glo. ī. adde quòd hic not. Bald. ſuper facta qui vult bonam diem.

De fide inſtrumentorum. Rubrica.

1 *Statutum quòd in talibus cauſis ſufficiant quælibet probationes: an debeat intelligi dummodo ſint legitimæ?*

2 *Inſtrumentum ſi eſt perditum, qualiter poterit fieri probatio? & quid ſi facto alterius fuit perditum?*

4 *Si cum producerem inſtrumentum contra te, ipſum rapuiſti de manibus meis, & laceraſti: quòd de tenore ſtabitur iuramento meo: & an tenearis de falſo?*

5 *Si facto meo inſtrumentum meum quod habebam contra te proieci in ignem ex iracundia, an perdam debitum?*

LEX I.

1 DEbitores. † Perditio inſtrumēti nō nocet ſi poteſt fieri probatio per teſtes vel alios modos legitimos. h. d. Et ſic loquitur ſecunda parte rub. de qua etiam loquuntur multę aliæ. li. ſ. à. l. illatæ. vſq̄ ad. l. ſcripturæ. ibi cum lege & alia ſequenti loquitur de prima parte rub. ī. de fide inſtrumentorum. de vltima parte ſcilicet de apochis & antipochis loquitur l. plures. j. eo. † In tex. ibi: [quibuſcunque rationibus.] gl. ſuppl. dummodo idoneis & legitimis. & ſimilis gl. eſt j. de iud. inſtru. ī iure ha. fiſca. li. x. l. & ſi inſtrumenta in ij. glo. quod no. proſtatur dicente quòd in talibus cauſis ſufficiant quælibet probationes nam debet intelligi dummodo ſint legitimæ: nec cenſetur ſtatutum diſpenſare contra non legitimas. hoc videtur verum, nam ſtatutum eſſet ſuperfluum ſi reſtringeretur vt aliquid operetur, debet intelligi vt non plenæ probationes ſufficiant: puta vnus teſtis vel iuramentum, vel alia indicia: puta ſi diceret in cauſis à decem libris. j. arg. eorum quæ no. in l. j. in fi. ff. ad muni. vbi gl. dicit quòd nunquam debet fieri talis interpretatio: vt ſtatutum reddatur ſuperfluum, cum alia interpretatio fieri poteſt. † In tex. ibi [ſi probaueris.] puta per teſtes qui interfuerūt contractui vel negotio: & ſic deponunt de veritate. nam ſufficeret etiam ſi inſtrumentum non fuiſſet confectum. ergo & ſi fuit confectum & perditum: quia ſubſtantia debiti non conſiſtit in inſtrumento ſed in la probatio: vt. l. cum res. §. titu. ij. ſpecies ideo probatiōis ſunt plures: vna ergo perempta remanent aliæ. Sed an ſufficiant teſtes deponentes de veritate rei, quia non fuerunt præſentes ſed deponere inſtrumenti, quod dicunt ſe vidiſſe & legiſſe inſtrumentum in quo continebatur quòd Titius erat debitor meus ex tali cauſa dic vt not. in. l. ſicut iniquum. j. eod. Si verò ſubſtantia debiti dependebat à ſcriptura. tunc non ſufficit teſtes deponere de veritate negotij: niſi etiam deponant de inſtrumento, & de tenore eius: vt ſuprà titulo. primo lege teſtium. in fine. tenēdum quinque numero: vt ibi habetur. Et prædicta quando casu fortuito perditum eſt inſtrumentum: ſi autem facto aduerſarij ſufficit probare illud: & de tenore inſtrumenti ſtabitur iuramento creditoris. vt ſuprà titulo ſecundò lege. ſi de poſſeſſione: vt ibi per Cynum. † Quid ſi cum producerem inſtrumentum contra te ipſum, & rapuiſti de manibus meis, & laceraſti. a Reſpondeo de tenore ſtabitur iuramento ſed ſi tenear

tenearis de falso? videtur q̃ sic: vt in l. j. §. qui in rationibus. ff. de falsis. dic secūdum Bal. qui allegat Io. an. in c. accepimus extra e. tit. in nouel. q̃ illud esset verū, si pēsatè & deliberatè meū instrumentū cācellares, vel vituperares, nō ex iracundia. sed q̃n ex iracū dia, nō teneris pœna falsi ordinaria: sed extraordinaria. † Quid si facto meo instrumentū meū q̃ habebā cōtra te proieci in ignem ex iracundia: an perdam debitum? dicit Bal. in fi. hic q̃ nō. argu. in l. q̃ calore. ff. de regu. iur. sed ignorabitur conditio mea: quia si probo per vnum testem, non dabitur mihi iuramentum in defectum probationis: quia liquidam probationem mihi subtraxi facto meo. Tenemini ista dicta.

5 *Si de quo fuerit pronuntiatus legitimus, uel nō legitimus, respectu unius, an sententia prosit uel noceat respectu alterius, quominus iteratò possit allegari legitimus, uel non legitimus?*

Ex solo usu falsi instrumenti potest quis accusari de falso, & etiam puniri: licet ipse falsum non commiserit, nec committi fecerit: & quid si non abstineat: & quid in te stibus. & nu. 4.

Quid si utens ignorabat esse falsum?

Quid si protestatur quòd utetur sub conditione, quòd quandocunque apparebit falsitas, tunc non intendit eo uti?

An publice ista causa criminali de falso, superseleatur in ciuili, uel in executione instrumenti petita?

In diuersis instrumentis contentis in eadem charta: si unum est falsum: an censeatur etiā alia esse falsa?

Instrumentum continens diuersa capitula: an uitietur totum, si in uno capitulo reperiatur falsitas?

An possit quis excipere de falsitate instrumenti, antequam accuset illum qui fabricauit. criminaliter?

Nemo delinquit, & minùs punitur qui utitur instrumento falso, & non fabricauit, nec fabricari fecit: quam ille qui fabricauit.

Sententia lata contra unum, quando noceat uel non noceat alteri?

Repulso teste tanquam falsario, an faciat eum infamem, ut repellatur à testimonio alterius?

LEX II.

SI vteris. †Licet instrumentum fuerit probatū falsum, seu pronunciatum falsum quo ad vnum vtentem: sententia non nocet alteri volenti vti. sed requiritur quòd de nouo accusetur, & pronūtietur falsum. hoc dicit not. & per hoc dicit Innocē. in c. causam q̃. qui 6 sint legi. † vbi allegat causam huius. l. q̃ si aliquis fuerit pronūciatus legitimus, *vel non legitimus, respectu vnius, sententia nec prodest nec nocet respectu alterius, quominus iteratò possit allegari legitimus, vel non legitimus: sed in contrariū facit: quia sententia lata super statu personæ cum vno, facit ius quo ad omnes alios. vt in l. ingenuum. ff. de sta. ho. vel dic hoc verum quādo cū persona ad quam principaliter pertinebat defensio. † In text. ibi: [si vteris.] Not. quòd ex solo vsu falsi instrumenti potest quis accusari de falso, & etiam puniri. licet ipse falsum non commiserit, nec committi fecerit: sed alius fabricauit ipso ignorante. Videtur hoc intelligi indistinctè, etiam si talis vtens ignorabat ipsum esse falsum: quia in dubio præsumitur scire præsumptione iuris, nisi probet errorem: vt in l. diuus. quæ est. l. pe. ff. ad l. cor. de fal. & ita videtur tenere Gandinus in opere suo super rubrica. de falsis. licet aliud dicat esse in attestationibus falsis. & assignat rationem quia super instrumento potuit deliberare antequā produceret, sed super his quæ testes habuerint deponere non potuit deliberare. Breuiter mihi videtur q̃ ista distinctio non sit bona: & q̃ vtēs falso instrumēto ignoranter nō puniatur: quia ignorans non delinquit: vt in l. ex maleficijs. §. longè minus. ff. de act. & ob. & in l. generali. j. de tab. lib. xj. an autem præsumatur scire in dubio, vel ignorasse, non pōt dari certa regula, vel doctrina: sed ex qualitate personæ vtentis, & ex qualitate falsitatis quę opponitur, iudex habet perpendere. & in dubio potius præsumitur per errorē fuisse vsus, quā ex malitia: vt est text. no. l. pe. de his qui sibi ascri. in test. in fin. Prætérea licet in testibus non potuerit deliberare antequam deponerent, & videret dicta ipsorum, posteaverò deliberare potuit. & ideo si videtur ipsos vel aliquem ipsorum dixisse falsum in aliquo, debet incontinenti abstinere abvsu: & dicere q̃ vti non intendit depositione talis testis. & ita vidi practicari. Est ergo consilium q̃ ille contra quem producitur instrumentum: allegat ipsum fore falsum. & si ex tunc producens prosequatur, & non abstineat, nō excusatur propter ignorantiam. & si postea apparebit falsum, punietur. & ita dicit Gandinus in opere p̃dicto 4 super rubrica prædicta. † nisi ipse vtens protestetur q̃ vtitur sub conditione, si verū est q̃ protestetur. & q̃n 2 cunq̃ apparebit falsitas, ex tūc nō intendit vti. vt no. Spe. de instr. edi. §. videndū. post 3 prin. sed si ille contra quem producitur, facit producentem interrogari, iuret si velit vti, vel non: quia vtendo vult accusare de falso. prout quotidie fieri videmus: & ille respondeat modo prædicto, potest ille petere à iudice q̃ illi assignetur terminus ad deliberatè respondendū. ita dicit Bart. in l. antepe. ff. de fal. & sic vel abstineat, si non vult subire pœnam falsi. vt j. l. proxi. vel si non abstinet, & postea reperiatur falsum, non obstante protestatiōe punietur de falso. † Sed opp. quòd licet abstineat, non euitet pœnam falsi, vt j. de falsis. l. si falsos. Solu. ibi eo qui fabricauit, vel fabricare fecit: quia cum delictum sit commissum & perpetratum, per pœnitentiam non abolētur: vt. l. qui ea mente. ff. de fur. secus in eo qui non fabricauit, seu fabricari fecit. sed duntaxat vtitur quia delictum non est consummatum, & sic habet locum pœnitentia antequàm consummetur: vt l. qui falsam. ff. de fal. Et ideo si testes deposuerunt falsum, si quidem super falso articulo producto aperte nō ꝓdest parti abstinere ab vsu testificationis suæ: quia ponendo articulū falsum fecit deponi falsum. sed si super articulo vero aliquam falsitatē commisit, prodest sibi abstinere ab vsu. & habet locū quod superius dixi: & per hanc etiam legem dicunt Doct. q̃ licet testis fuerit accusatus de falso, & punitus sententia non nocet producenti: sed est necesse ad hoc vt puniatur, q̃ de nouo accusetur, & condemnetur tanquam producens falsum testē. & fuit quæstio disputata: quam refert Cy. in l. j. ante fi. j. qui accu. nō pos. nam & sententia lata contra adulterum, non nocet adulteræ: nec ecōuerso: licet sit maleficium commissum. aliàs commixtum: vt l. denūtiasse. §. fi. cum. l. seq. ff. de adult. licet sentētia absolutoria lata pro vno alteri prosit. & ita videtur dicēndum in proposito: vt si lata fit pro teste, prosit producenti, vt amplius accusari non possit: licet lata contra non noceat: econuerso si fuit pronuntiatum testē falsum dixisse respectu producentis: & sic fuerit repulsus à testimonio: & hæc sententia lata contra producentem non nocet testi: vt per hoc tanquam falsarius in alia causa repellatur: vt est casus singularis. ff. de infa. l. Lucius. † In text. ibi. [alius accusatus falsi. criminaliter, & etiam punitus: vt patet. j. dum loquitur de pœna. l. cor. de fal. sed an pendente ista accusatione criminali supersedeatur in ciuili, vel in executione instrumenti petita? vide Cy. in d. l. j. qui accu. non possunt. Posset etiam intelligi ciuiliter per modum excipiendi, quia fuit allegata falsitas instrumenti, & instrumentum tanquam falsum fuit pronuntiatum, & lata absolutoria fuit pro reo. In fi. l. ibi [nec tu appellare debuisti &c.] qd est in fi. sed contrà. imò debueras appellare. saltem ratione qualis qualis præiudicij. vt in l. à sententia. ff. de appella. Solu. bene potuisti appellare hoc respectu, sed appellare non tenebaris: quia sententia non nocet quo ad plenum præiudicium. vt etiā ibi habetur. vel dic licet faciat prę iudicium qualequale quo ad causam ciuilem: vt ibi. Secus quantum ad causam criminalem: vt debeas puniri de falso, sicut si ille fuit punitus: & sic non debebas appellare: nec poteras hoc respectu: qui tua non interest. In gloss. j. ibi: [vel correus] non intelligas quod erant duo rei credendi: quia tunc sententia lata contra vnum, nocet alteri: vt in l. ex duobus. & ibi per Barto. ff. de duo. re. in articulo de sententia lata contra correum, vel pro correo. vbi dicit quod lata pro correo vel contra eum, indistinctè alteri nocet, & prodest: quia censetur præoccupasse debitum. & istum dicit esse casum illius legis. Intellige ergo quod non erant duo rei credendi insolidum: sed quilibet pro parte: quia continebatur in instrumēto quòd Seius promiserat centum. & Titius. quo casu quilibet censetur pro dimidia promisisse: & tunc sententia pro vel contra vnum, non nocet nec prodest alteri: cum iam debitum sit diuisum. ita sentit Ang. licet quæ dixi nō dicat. nos possumus intelligere in correis insolidum, q̃ licet sententia lata cōtra vnum noceat quo ad cām ciuilem, non noceat quo ad causam criminalē: vt debeat de falso puniri: quia in hoc non sunt correi: quia tamē tex. innuit q̃ tu poteras vti non obstāte sententia lata cōtra Titiū, nisi accusetē de nouo pōt procedere q̃ dicit Ang. quia vti non posses, ex quo correus tuus fuit victus in causa ciui. In glo. ibi: [vel cum essent duo creditores, fecerunt sibi caueri.] subdit super scribere & publicare duo instrumenta diuersa respectu diuersarum personarum, &

¶ Pronuntiatus legitimus. Adde Bal. l. l. fi. i fi. C. de peti hær.

¶ Ignorāter. Adde archi. in c. i memoriā. in j. col. xix. dist.

a ℂRenuntiare instrumento. Adde Bal. in Iubemus. C.de iud.

diuersorum contractuum:vt in l.quã glos. allegat,sed an tũc reperta falsitate in vno, censeat alius similiter falsus absq; alia probatione falsitatis? dic ꝙ sic.per ea quæ not.Inn.in c.fraternitatis. de hære.& Spe.in tit.de instru.edi. §.instrumentum. ver.quid si vnum.sed ipsi loquuntur in vno & eodem instrumento etiã contínẽte diuersa capitula,ꝙ si in vno capitulo reperitur falsitas, totum vitietur etiam respectu aliorũ.nos loquimur de diuersis instrumentis: licet cõtentis in eadem charta, propter diuersitatem cõtractuum, & cõtrahentium. in quo casu nõ ita puto dicendũ eodẽ modo in testibus,si super vno capitulo dicant falsum,& in vna causa, dictũ eorũ reprobetur etiã in alijs capitulis diuersis, tanquã in illis præsumantur dixisse falsum.de quo vide Gandínum in rubrica præallegata. vbi plenè disputat de hoc articulo.

7 Et est tertia rubricella post rubricam de falsarijs. † In gl. seq.ibi. [Alij dicũt.] Tu distingue ꝙ cõtra eandem personã potest quis eligere quã viã vult, vel primò accusare criminaliter, vel agere aut excípere ciuiliter. vt.l. damus. j. de fal. sed quo ad diuersas personas si vult agere ciuiliter cõtra vnum, qui non cõmisit falsum:sed vtitur instrumento:nõ potest: nisi primò accuset illum qui fabricauit,criminaliter:vt no.in.l.fi.in fi.j.eo.si ergo producis instrumentũ falsum cõtra me, videtur ꝙ nõ possim ciuiliter excipere vel agere, nisi primò accusem notarium qui confecit. de hoc in.d.l.fin. In glo.magna.pro eius declaratione aduerte. quia tria facit.nam mouet tres quæstiones.duas in principio vsq; ibi: [Item no.] & vnam in fi. Item secundò colligit quoddam notabile secundùm quosdã:quod tamẽ reprehendit vsq; ibi:[Itẽ contra.] Tertiò format tres opi.inquantum illa litera vult quod sententia lata cõtra vnũ super falsitate instrumenti, nõ noceat alteri volenti vti dicto instrumento,quod imo noceat,partes patẽt per se veniamus ergo ad gl.in ea.gl.in prin.ibi. [quæ est deportatio, & omniũ bonorũ publicatio. Hodie nõ vtimur istis pœnis.ideo statuta prouidẽt cõtra falsarios de alijs pœnis.& illa sunt seruan

8 da.† In eadem ibi:[vel dic verius decennio.] hęc verior:quia minus delinquit qui vtitur & non fabricauit, nec fabricari fecit, quàm ille qui fabricauit.& licet ambo incidãt.in l.Corne.de fal. minus tamẽ punitur qui solùm vtitur. Et idem potest dici de statuto imponente certam pœnã falsarijs, vt in illud nõ incidat qui vtitur duntaxat falso instrumento:sed mitius puniatur officio iudicis.vt in l.hodie.ff.de pœnis.cõiuncta gl.l.aut facta.multa sunt consideranda in crimínibus ad grauandum pœnã,vel minorandum.& hanc tenuit Gandínus sub rubrica prædicta. In glo. ibi: [Nos dicímus non esse necesse.] subaudi quod se expresè obliget ad pœnã talionis:sed sufficit ꝙ se subscríbat: & si nõ probat,

9 punietur illa pœna.& hæc est intentio gl.† In gl.ibi: [Item contra.] Super isto contrario cum sequentibus. dic breuiter quòd si sententia lata cõtra testamentum vel instrumentũ cum persona, cuius principaliter interest:puta cum hærede:siue illa sententia sit rescissoria. vt lata super querela, quæ de testamento aliquo facit nullũ:siue declaratoria nullitatis.quę nihil facit de nouo,sed declarat.vt alibi habetur in l.hęredes palã.§.sed si notan.ff.de testa. &.l.adeo.§.cum quis in fi.ff.de acqui.re.domi. talis sentẽtia præiudicat alijs quorũ interest secundariò,& legatarijs.Sed lata contra vnũ,cuius principaliter nõ interest: nõ nocet alteri,cuius interest principaliter.& si plurium interest æquè principaliter,lata cõtra vnum similiter nõ nocet alijs:vt hic.& in.l.j.ff.de excep.rei iudi.secundùm ista intellige.l.fi.de peti.hære.ff.&.l.polla.j.de his

10 qui.vt indig.potius cõcordat secundum doc.† In fi.gl.ibi:[si Iudex notauit illum falsum.] quare pronunciauit contra ipsum testem super falso,ex qua pronũtiatione efficitur infamis:vt.l.j. ff. de infa.nam tunc si producatur per alium, potest repelli.non ratione sententiæ,de cuius natura est quòd lata contra vnum alteri non præiudicat.vt ibi:&.j.qui.res iudi.per totum. sed ratione infamiæ:quæ ipsum committatur sicut lepra leprosum. & repellit quem ab officio publico,& à testimonio.quod est publicum officium: vt. ff.de infa.l. Miles. cum ibi no. Sed si non pronunciauit contra testes:quia nec contra ipsum processit, sed ipsum repulit à testimonio tanquam falsarium.quo casu sententia repulsionis potius videtur lata cõtra producentem quàm contra testem & non est infamis: ideo non repellitur à testimonio alterius.vt.l.Lucius.ff.de infa.

a ☞ *Potest quis renuntiare instrumento quod habet, & eo amplius uti non poterit in iudicio contra eandem personam, & quid si extra iudicium renuntiet? & quid si tale renuntiatio non extendatur ad causam appellationis.*

1 *Ille qui renuntiauit instrumẽto quod allegabatur falsum,censetur tacitè confiteri quòd sit falsum,nisi expresse protestetur contrarium.s.quòd non renuntiat propter hoc quòd credat ipsum esse falsum, & quis effectus resultet ex hoc*

4 *Abstinens ab usu instrumenti falsi,euitat pœnam falsi.*

Si non allegatur suspectum de falso, renuntiando usui, non censetur fateri ipsum fore falsum.

Statutum si dicat bannitum haberi pro confesso, debet intelligi in comprehensis in ipso banno.

LEX III.

1 SI aduersarius. † Qui instrumento quod habebãt renuocatur tanquã falsum, se non vsurum cõfitetur:videtur confiteri ipsum fore falsum:ideo nõ potest eodẽ instrumento postea vti

2 tra eundem.h.d.no.& est singularis casus. † No.quod potest quis

a renuntiare instrumento* ꝙ habet.& eo amplius vti nõ poterit contra eandem personam.hoc est verũ in iudicio,& hoc patet in pridum dicit [apud acta.] Secus extra iudiciũ.vt not. in auth. vt liti prohi.matres debitrices:& creditrices.§.pe.& dixi in auth. iubemus.§.de iudi.& hoc est verum siue renunciauit ex eo,quia allegabatur falsum vt no.in Spe.de instr.edi.§.instrumentum, verũ item opponitur ꝙ aduersarius.& not.Bal.in l.ne quisquã. in fin. gl.ff.de edẽ.Et maximè hoc procedit de iure cano, secundũ quod declaratum est ꝙ quis possit in iudicio renuntiare probationibus testium & instrumẽtorum.vt in c.de testibus.de test.& dixi in auth.iubemus.quæ tamen renuntiatio nõ extenditur ad causam appellationis secundùm Spec.imò sicut appellatio rescindit sententiã.ita rescindit cõclusionem & renuntiationem: & reponit partes in statu in quo erant tempore litis contesta.in prima causa. † Item not.ꝙ ille qui renuntiauit instrumẽto quod allegabatur 3 falsum:censetur tacitè confiteri quòd sit falsum:ꝙ est verum, nisi expresè protestetur contrarium.s.ꝙ non renunciat propter hoc quòd credat ipsum falsum esse.& hoc est vtile:quia primò cum producat ipsum contra aliam personam,poterit illud allegare, semel confessus est fore falsum.& sic non debet audiri:quia confessio expressa facta in vno iudicio præiudicat confitenti in alio etiam si primum iudicium sit nullum aliqua ratione:vt in c.Pennis cum ibi not.de resti.spol.circa fi.& quod not.Bar.in l.Iulius confessus.ff.de custo.reo.Sed secundò casu quando non fuit confessus ipsum fore falsum,renuntiatio non nocet sibi respectu alterius personæ:sicut nec sententia lata contra eum respectu vnius personæ non nocet sibi respectu alterius vt ś.l.proxima.Coeterum autem protestationem declarare animum protestantis,& referre

4 gere ipsum:vt in.l.& si quis.ff.de relig. Vltimò not. † ꝙ abstinens ab vsu instrumenti falsi euitat pœnam falsi,quod declaratur vt dixi in l.præcedenti. Item si non allegatur suspectum de falsitate,renunciando vsui,non censetur fateri ipsum fore falsum. Vnde dicit Bald.si statutum dicat bannitum haberi pro confesso. debet intelligi in comprehensis in ipso banno.secus in non cõprehensis. quia quod mihi non obijcitur non videor tacitè confiteri: ideo tenor banni diligenter est inspiciẽdus.& hoc probatur hic in ista dum dicit.[aliud fortè si nõ reuocaretur:] dic imò sine fraude. & dic aliud.quia non videtur fateri ipsum fore falsum, postquã non allegatur,tamen non poterit vti si confessus est se non vti secundùm Bar.

2 ☞ *Debitores fiscales qui soluerunt, possunt petere à fisco uel officialibus fisci, ut conficiant scripturam de soluto: quæ dicatur apocha.*

5 *Si non habent scripturam de soluto, quia non fuit confecta: & molestentur ad iterum soluendum: possunt petere à fisco edi librum fiscalem, in quo describuntur soluentes ad exceptionem probandam, uel fundandam, sicut debitores aliorum proventuum.*

LEX IIII.

1 ILlatæ dispensatori. † Lex ista cũ sequentibus vsque ad finem scripturæ.tendit ad vnum tantum effectum. videlicet quòd nõ noceat amissio instrumẽti si per aliũ modũ pot[est] probare,in vno tñ nocet aliqñ,cũ quis vult probare contra aliud instrumentum:quia grauatur in onere probandi, vt requiratur quinq; testes:nisi probetur perditio instrumenti: & etiam arroc vtis

vt in l.testium.in fi.§.titu.j.sed qñ non vult probare contra aliud instrumentum, non nocet etiam in onere probare perditionem instrumenti: nec tenorem eius: & ad hoc tendũt istæ leges, quando superſunt teſtes qui interfuerunt negotio, & ſic deponunt de
2 veritate: aliàs dic vt in l.ſeq.† & not.in iſta.l. ꝙ debitores fiſcales qui ſoluerunt, pñt petere à fiſco, vel officialibus fiſcꝯ, vt eis conficiant ſcripturam de ſoluto: quæ dicitur apocha: ſicut debitores
3 aliorum priuatorũ: vt j.eo.l.plures.† Item ꝙ ſi non hñt ſcripturã de ſoluto: quia non fuit confecta, nec perdita, & moleſtentur ad iterum ſoluendum, pñt petere à fiſco edi librum fiſcalem: in quo deſcribunt ſoluẽtes ad exceptionem probandã, vel fundandam: ſicut debitores aliorum priuatorum: licet actor ad fundandã ſuã intẽtionem nõ poſsit petere à reo proprium inſtrumẽtum ipſius rei. qui accuſare. cum ll.ſeq. & in l.fi.§. de eden.

☞ An ſufficiat probare inſtrumentum perditum per teſtes, qui non interfuerunt contractui: ſed viderunt & legerunt inſtrumentum: & deponant de eius tenore?

Probatio perditionis inſtrumenti abſque probatione debiti prodeſt in duobus caſibus: ut hic?

LEX V.

SIcut iniquum. † De perditione inſtrumenti non ſtatur ſimplici verbo hoc aſſerẽtis: ſed habet neceſſe hoc probare. hoc dicit. Et pone caſum ſic. quòd petebam à te centum: de quibus dicebam me habuiſſe inſtrumentum publicũ, & in igne fuiſſe perditum, & petebam te condemnari, & credi ſimplici verbo meo tam de perditione, quàm de debito: dicens ꝙ ad impoſsibile nemo tenetur: vnde cum non poſsim probare per inſtrumentum, debeo releuari ab onere probandi: & etiam ꝙ ego ſum talis qui nõ dicerem mẽdaciũ: inſpecta qualitate mea: certè ſi reus negat, ſicut nõ eſſet iuſtũ ꝙ ꝓpter inſtrumẽti perditionẽ ꝓdaꝝ dictũ debitum, ſi poſſum aliter probare: ita non eſt iuſtum ꝙ de debito ſtetur ſimplici verbo meo, etiam cũ iuramẽto: & etiam ſi velim probare perditionem inſtrumenti: ſed debeo aliter debitum pro
1 bare per teſtes qui interfuerunt contractui.† Sed an ſufficiat probare per teſtes qui non interfuerunt contractui.† ſed viderunt & legerunt inſtrumentum, & deponũt de ipſius tenore? glo. hic no. dicit ꝙ non quãtum ad plenam probationem: ſicut nec creditur inſtrumento facienti mentionem de inſtrumento: vt in authen. ſi quis in aliquo.§. de eden. Sed bene creditur quantũ ad probationem ſemiplenã, vt ſic poſsim ſupplere eam per iuramẽtum, ꝙ gl. ſemper allegatur: ſed inſtrm faciens mẽtionem de alio inſtro, non facit etiã ſemiplenam probationem: vt in d.auꝝ. ratio diuerſitatis eſt, quia plus creditur teſtibus deponentibus cũ iuramẽto de tenore inſtrumẽti quod viderũt: quã notario referẽti ſine iuro tenorẽ alicuius inſtri. ita intellige dictã gl. ſecundũ quod ſentiũt doct. Item limita iſtã gl. niſi teſtes deponẽtes de tenore inſtri ſint periti literarũ. i. in iure: vt ſic poſsint diſcernere defectus. ſi ꝙ fuiſſent in tenore: puta doctores legũ, vel canonum, aut notarij. quia tunc facerent plenã probationem: vt in c.cum olim. extra de priuile. ſecũdũ Bar. probato tñ caſu & perditiõe inſtri, ſaltẽ ꝓ iurm: vt j.eo.l.ſi. aliàs eſſet ſibi imputandũ qa nõ producit inſtrm, ſi haberet: & eſſet præſumptio cõtra eũ ꝙ malitioſè hoc faceret. ita intelligas dictũ Bar. qñ aũt inſtrm fuiſſet ſurreptũ per aduerſariũ, probato furto per teſtes de tenore, ſtaretꝝ iuro creditoris: vt not. in l.ſi de poſſeſsione.§. tit.ij. nec puto ꝙ tũc furtũ probaretꝝ per iuramẽtum, qa ſic eſſent duo ſpecialia. ad hoc ergo vt ſtetꝝ iuro de tenore, & de veritate debiti: oportet furtũ probari aliter quã per
1 iurm gl.ſi qñ j.vñ vi.† In gl.ibi. [illud enim.] ſubaudi ꝙ ſufficiat ꝓbare perditionẽ inſtri abſq; probatione debiti: ꝓdeſt in duobus caſibus. vt ſequit in gl.ſ.cũ fuit perditũ facto aduerſarij: quia tũc de debito ſtatꝝ iuro & cũ vult exonerari ab onere ꝓbãdi ꝓ quinq; teſtes: quia vult probare contra aliud inſtrm. Nã ſi nunq; fuiſſet inſtrumentũ cõfectũ. volendo probare ſolutionẽ debiti: de quo cõſtabat inſtrumẽtum: habens duos teſtes neceſſe haberet probare per quinque. ſed ſi fuerit, cõfectum, & perditum, hoc probato ſufficit probare per duos teſtes. vt in l.teſtium. in fine. §. titulo j. extra iſtos caſus non prodeſt probare perditionem inſtrumenti, ergo non ſufficeret ſi ſtaretur ſimplici verbo creditoris. cuius cõtrariam innuit iſta litera. 'dum dicit ꝙ non eſt iuſtum ſibi credi. ergo ſi crederetur, ſufficeret. propter hoc gloſſ. ſoluit quòd bene ſufficeret quó ad ſemiplenam probationem, vel dic quòd text. habuit alium reſpectum, ſ. ꝙ non eſt iuſtum ſtare ſimplici verbo creditoris. ſ. de perditione inſtrumẽti, & de debito: ſed quod habet neceſſe debitum ꝓbare. & hoc ſatis innuit litera in fin. dum dicit. [fidem precibus veſtris addeſſe.]

LEX VI.

1 STatum. † Licet ſit perditũ inſtrumentum manumiſsionis, poteſt tamen probari manumiſsio ꝓ teſtes. hoc dicit.

Bon⁹. Adde l. ſi verò. in §.j.ff. qui ſatisd. cog. l. ſeruos. ff. de manu. teſt. regula ſemel de reg. iur. li.vj.c. de⁹ omnipotens. ñ.q.j. limita dicta iura. niſi agatur de prẽiudicio alteri⁹ ſcdm Abb. in c.cũ ĩ iure. de of. dele.

2 ☞ Quilibet præſumitur eſſe vel fuiſſe bonus, niſi contrarium probetur.

3 An ſufficiat alicui eſſe in quaſi poſſeſsione priuilegiorum: niſi probet, ſi negatur ipſum habere.

4 Quid in eo qui negatur eſſe notarius: & nu.5.

5 Doctor ſi perdidit priuilegium doctoratus: vel etiam nunquam redemit à notario?: an ſufficiat probare doctoratũ per teſtes? & quid ſi geſsit ſe pro doctore per decennũ.

LEX VII.

1 SI ſolennibus. † Præmitte ꝙ quãdo milites remittebantur à duce belli ex iuſta cauſa: puta propter valitudinem, vel ſenectutem, recipiebant literas teſtimoniales à duce: & tunc gaudebant priuilegijs veteranorũ: aliàs ſecus. dicit ergo iſta lex ꝙ licet quis perdat tales literas, ſi poteſt aliter probare, ſufficit: ſed gl. mi-
2 ratur qualiter teneatur aliter probare.† nã quilibet præſumit eſſe
a bonus *, vel fuiſſe, niſi cõtrarium probetur vt in c.j. extra de ſcrutinio. dicit gl. hoc ideo. quia nõ erat in quaſi poſſeſsione priuilegiorũ: ſi autem fuiſſet, releuaretur ab onere probandi: ſicut ille ꝙ eſt in quaſi poſſeſsione filiationis & fraternitatis, releuatꝝ ab onere probandi: vt not. per Cy.§. tit.ij. l. neque natales. & l. non epiſtolis. Pet. dicit ꝙ non ſufficit eſſe in quaſi poſſeſsione priuilegiorũ, ſeu priuilegij, quantùm ad hoc vt quis releuetur ab onere probãdi: quia priuilegia ſunt contra ius commune: & ſic contra illam poſſeſsionem vel quaſi facit ius commune, ergo non prodeſt. ſicut videmus in eo qui eſt in quaſi poſſeſsione ſeruitutis prædialis, vl perſonalis: quia ſiue agat, ſiue ſe defendat, cũ habeat ius cõmune contra ſe, quia omnis res præſumit libera: niſi cõtrariũ probetur. vt in l.altius.§. de ſerui. & aqua. talis quaſi poſſeſsio nõ releuat eum ab onere probãdi: vt habetur per gl. in l.ſicuti.§. ſi quæratur. ff. ſi ſer. vẽ. & plenè per Bar. in l. ſi prius. de ope. no. nun. ſecũ dùm hoc licet aliquis eſſet in quaſi poſſeſsione notariatus, & cõficeret inſtrumenta tanquam notarius, hoc non prodeſſet ſi negaretur notarius: niſi aliter probaret notariatũ. quia hoc eſt quoddã priuilegium contra ius commune: quod à principe confertur. vt eius ſcripturæ, & ſic voci mortuæ credatur. iuxta no. per Inno. in c.cum P. tabellio. extra eo. tit. tamen Spe. videtur tenere contrarium de inſtru. edi.§. inſtrumentũ. aliàs incipit poſtremò. in j.co. ver. ſed quid ſi tabellio. pro eo tñ quod dicit Pe. videtur caſus in c.cum perſonę de priuile. li.vj. vbi qui allegat priuilegium. debet ipſum probare, nec ſufficit eſſe in quaſi poſſeſsione ipſius. & dicit ita fuiſſe terminatam quandã quęſtionẽ eccleſiaſticã de quibuſdam canonicis.† Breuiter dic ꝙ aut quis vult vti priuilegio
3 in præiudicium alterius: & tunc nõ prodeſt ſibi eſſe in quaſi poſſeſsione priuilegij: niſi probet, ſi negatur ipſum habere. ita loquit c.cũ perſonę. quia volebat vti priuilegio exẽptionis cõtra epiſcopum cui erat ſubditus. & ita etiam loquitur quod dictũ eſt de ſeruitute. qñ quis vult ea vti in re aliena in præiudicium dñi. Si verò vſus priuilegij non tendit in præiudicium alicuius, tũc videt ſufficere eſſe in quaſi poſſeſsione priuilegij, quantũ ad hoc vt nõ debeat excludi ab vſu: niſi probetur contrarium. per gl. quæ eſt hic. & maximè quando talis vſus tendit ad publicam vtilitatem.
4 † Et ſic in quæſtiõe de notario ad hoc, vt inſtrumẽta valeãt, & ꝙ geſta ſunt: quod tẽdit ad publicam vtilitatem: vt l. Barbarius. de offi. præto. quòd ſufficit ſi allegat notarius quod eſt in quaſi poſſeſsione notariatus. & quod talis tenetur & reputatur. & oſtenderet plura inſtrumẽta ab eo confecta. & dicit Spe. ꝙ nõ ſufficeret oſtendere duo, ſed debent oſtẽdi quàm plura arbitrio iudicis. vt idẽ not. eo. tit.§. reſtat. in vlt. col. Si tñ peteret pronuntiari ſe notarium ad perpetuam memoriam. nõ ſufficeret ſibi iſta quaſi poſſeſsio ad hoc probandum: ſed aliter probare deberet. ita intelligo
5 iſtam materiam. & ſufficit.† Et per iſtam l. dicit Baldus, quòd ſi doctor perdidit priuilegium doctoratus, vel etiam nunquam redemit à notario, poteſt probare doctoratum per te-

a ¶ Per testes. Adde Io. de Ana. in rubric. de mag. in ij. columna. ½

b ¶ Statur illi sententiæ. Adde q̃ hoc idem tenet Imo. & Ro. in l. iiij. §. cõdẽnatorũ. ff. de re iudi. & Imo. ibi c. cũ in iure. de of. dele. Et ibi dicit hanc esse cõem opi. & hoc idẽ tenet Alexã. de Imo. in cons. xxij. in ij. vo. Et in proposito vide Pau. de Ca. in consi. Ixxvij. col. ij. vers. nõ obstat. i j. parte consi Iiorũ nouorũ vbi q̃ si in sententia nõ fit mentio de actis, licet sit transacta in rẽ iu. & sit de antiquo lata non præsumitur pro ipsa snia. Et si sit de lõginquo lata cõtra absentẽ, licet de actis in ea habeat mentio, nõ tñ præsumit pro pro ea alle. In. in c. cũ in iure. de offi. dele. §. alle. & in c. innotuit. de eo q̃ fur. or. fusce. & no. secundũ eundẽ Paul. in d. consi. ver. & co. q̃ ad hoc vt p̃sumat̃ p snia, absq; eo q̃ acta producantur, requrit q̃ ista oia cõcurrãt. videlicet q̃ snia faciat mẽtionẽ d actis. & sit lata cõtra pñtẽ nõ cõtradicẽtẽ. vel contra absentẽ ci tatũ, & cõtumacẽ: vl̃ sit ita antiqua q̃ sit difficile & quasi impossibile reperire acta. Frã. Cur.

c ¶ Nõ parcit. Adde q̃ nõ parcitur errãtib⁹ in iure naturali. vel quasi: vt in l. venia. & ibi Ang. & doct. C. de in ius voc. sec⁹ si errant in iure mere ciuili.

stes' qui interfuerunt. & ideo q̃ aliquis doctoratur, in secreto vocant̃ testes. Et in doctore possunt dici ea quæ dicta sunt de notario, si aliquis se gessit p̃ doctore: & ita fuit tẽtus & reputatus: postea opponitur q̃ non est doctor, & q̃ gerendo se p̃ doctore commisit falsum: vt in l. eos. in fi. ff. de falsis. sufficit probare q̃ ita fuit tẽtus & reputatus lõgo tempore: nec credo q̃ sufficeret parũ tempus: sed & requiritur saltem decenniũ. arg. eius quod habet̃. ꝭ. de pet. hær. l. si filius fa. & ff. de acqui. hæ. l. qui in aliena. §. j. in tribus legibus sequentibus nihil dicitur.

☞ *Licet sint perdita acta alicuius causæ, an stabitur sentẽtiæ continenti tenorem actorum? & nu. 3.*

Sententia si transiuit in rẽ iudicatam: tunc censentur omnia solenniter acta: & statur illi sententiæ.

LEX XI.

Mãcipatione.

† Acta probari

pñt per testes, si iteruenit scriptura: & postea perdita est, h. d. Dubium erat: quia in actis quæ fiunt corã iudice tam super his quæ sunt voluntariæ iurisditionis: vt est emancipatio, adoptio, & manumissio, quam super his quæ sunt iurisdictionis contentiosæ, de necessitate requiritur scriptura: & sicut substantia eorũ depẽdet à scriptura: vt hic. & in c. quoniam contra falsam. extra de proba. sicut & in multis alijs casibus, in quibus scriptura est de substantia. qui no. in Spe. e. tit. §. postquã. & per gl. in c. j. extra de censi. & sic videbat̃ q̃ per dicta scriptura nõ possent dicta acta probari per testes. leges aũt p̃cedẽtes loquunt̃ quando scriptura nõ erat de substãtia à prĩcipio: sed fuit adhibita ad probationẽ. vt in l. cum res. ꝭ. tit. ij. & in l. cõtrahitur. ff. de pig. & sic minor erat dubitatio: quia sicut nõ nocebat ab ipso principio scripturã nõ cõfici: vt in duabus legibus præcedẽtibus. ita nõ deberet nocere si fuit adhibita seu confecta, & postea fuit p̃dita. sed hic à prĩcipio fuit necessaria, ergo p̃ditio videt̃ nocere. Tñ ne veritas pereat, contrarium statuitur: vt licet si non fuisset confecta à principio, hoc noceret: nec posse probari per testes: si tamẽ fuit confecta: & sic non est imputandum parti q̃ casus perditionis non noceat, dummodo per testes probetur: qui interfuerint, vel viderint scripturam actorum. circa quod vide Cy. j. de eman. lib. l. in emancipationibus. perditio tamẽ videt̃ probari per iurm secundũ Bar. per l. fi. j. eod. In text. ibi. [tenor nõ existat.] nõ ex eo q̃ nõ fuerit confecta scriptura: quia nõ sufficerẽt testes, sed quia fuit confecta, & perdita: vt in fi. & sic tene primam opi. gl. reprobata secunda. † Et inducitur ista lex. per Cy. q̃ licet sint p̃dita acta alicuius causæ, stabitur tamen sententiæ continenti tenorẽ actorum. vt si dicat lite conte. iuramentum de calumnia &c. sed & in contrarium facit illud. c. quoniam contra falsam. extra de proba. vbi habetur quòd de actis & tenore ipsorum nõ statur verbis iudicis: sed ista verba prolata in sententia, sunt verba iudicis. debet ergo produci scriptura actorũ confecta manu notarij, vel bonorum virorum. Breuiter super hoc fuerunt diuersæ opinio. doct. Cy. dicit hic q̃ si de recenti snia lata est, non creditur ei: nisi ostẽdantur acta. secus si de longinquo. Barto. in authen. si quis in aliquo. de eden. ꝭ. & l. j. j. de rela. per illum textũ. dicit an fuerit lata parte præsente contra quam lata est: & non contradicente, & statur verbis snĩæ: aut parte absente: & tunc secus. certè ille tex. parum probat opi. Bar. quia ibi loquitur quãdo cõtradictio poterat actum impedire: vt in scriptura relationis quam Iudex volebat facere ad superiorem: quæ legi debet partibus. vnde vna pars potest dicere, ista relatio non bene stat alio modo: & si iustè mouetur, ista contradictio impediet. Nam ista relatio habetur instar puncti seu casus qui formatur pro habendo consilium. vnde debent partes esse concordes in facto: sed in casu isto talis contradictio nõ habet impedire iudicẽ proferentẽ: quia fit de iam gestis. vnde si pars vult contradicere, appellet: vel si non põt appellare, dicat postea sententiã nullã: non video ergo qualiter possit cõtradicere simplici verbo. † Spe. verò in ti. de instr. edi. §. restat. in vlti. co. dicit an sentẽtia trãsiuit in rem iudicatã: & tũc censeri oĩa solẽniter acta: & statur illi sentẽtiæ ᵇ siue sit de recẽti, siue de longinquo. quod etiã videt̃ tenere Inno. in c. bonę. de elect. Aut nõ transiuit in rem iud. quia fuit appellatũ: & tũc habet locũ. c. qm̃ cõtra falsam. aliàs aũt actis nõ credit̃, nisi ostendat̃ scripturæ notarij. & ista videt̃ melior sententia. Videtur tñ in primo casu subdistinguendũ. Aut de actis fit mẽtio in sentẽtia: prout cõtra fieri solet, & habeat locũ dictũ Spe. aut nõ fit mentio, & habeat locũ distinctio Cy. vt si sit de longinquo, stetur sentẽtiæ: & præsumant̃ oĩa fuisse solenniter acta. Nã lex dicit q̃ lata sententia ludex põt acta circũducere, & cãcellare: vt in l. acta. ff. de re iudi. go nõ requiritur exhibitio actorũ ad valorẽ sentẽtiæ. Aut est de propinquo, & tunc si põt probari q̃ interuenit scriptura, & sit perdita, stabitur sentẽtiæ. per hanc legẽ. si nõ põt probari, nõ stabitur. nisi ostendat̃ etiã circũducta, vel cancellata. nam & illa faciunt fidẽ quantũ ad valorẽ sententiæ: sicut instrumentũ cancellatũ probat debitũ precisè: vt l. quidã tabularũ. cũ l. qui tabulas. ff. de furt. nec nocebit parti q̃ fuit præsens, & non cõtradixit: q̃ sciebat ius suũ durare in iudicio nullitatis sentẽtiæ. vt in l. si cui. §. non videtur. ff. qui. mod. pign. vel hypo. fol. Scripturæ ex illa fuit sumptum. c. imputari. extra eod.

2 ☞ *Producens unam scripturam continentem unum pro se, & aliud contra, repellitur? continet contrarietatem? & quid si non continet contrarietatem? & qualis dicatur contrarietas, & quando stetur dignioris? & nu. 3. 4. & 6.*

Quid si protestatur quod producit in parte, & partibus pro se tantum, & non ita?

3 *Quid in instrumento producto per partem aduersam, cum non poterit illud probare?*

4 *Si produxit duo priuilegia imperatoris diuersa, non tamen inter se contraria, & in uno erat sigillum magnum, in altero partium eiusdem characteris, an videatur ipsa falsitas?*

5 *Quid si producantur duo instrumenta facta eadem die de una & eadem re, an unum ualeat?*

6 *Scripturæ quæ uidentur adinuicem contrariæ, uel repugnantes: an & qualiter possint iuuari?*

Faciens positionem contrariam iuramento: quod eoipso censetur periurus, nisi forte contrarietas posset cum distinctione iuuari.

LEX XIIII.

1 **Scripturæ.** † Et tam hic quam ibi pone casum quòd cõtra te produxi duas scripturas publicas, vel priuatas, vel vnam publicam, aliam priuatam, quæ adinuicem erant diuersæ, & altera alteri derogabat, & vna faciebat pro me, & altera cõtra me. ego dicebam fore standum ei quæ faciebat pro me, & alteram quæ contra habui pro non producta, quia per errorem: quia non est verisimile q̃ scienter produxissem illam quæ facit cõtra me. certè non prodest mihi hoc allegare: nec admittar ad probandum errorem: sed est mihi imputandum quia produxi, cũ potui prouidere: & ideo neutri statur: sed illa quæ facit contra me, derogat ei quæ facit pro me. h. d. & limitat Cyn. nisi producens esset talis cui error iuris non foret imputandus. puta mulier vel rusticus. vt l. cum de indebito. ff. de proba. post prin. aut non potuerit cognoscere peritiores. quæ limitatio non videtur bona. maximè in casu co. per ea quæ no. idem Cyn. in l. j. ꝭ. de iur. & fac. ignor. vbi dicit q̃ rustico non parcitur ᶜ propter rusticitatem, nisi in his quæ reperiuntur in iure expressa. & vide hoc quod habetur in Spe. e. tit. §. videndum. versi. Item not. † Sic & si produco vnam scripturam continentem vnum pro me, aliud cõtra me: si contineat contrarietatem, repellitur. & in neutro sibi creditur. per l. vbi repugnantia. de regu. iur. si non continet contrarietatem, statur vni tam ei quod pro me, quam ei quod facit contra me. licet protexerim præmissa protestatione quod producebã in parte, & partibus facientibus pro me, & non contra me. per ea quæ no. glo. in l. j. §. editiones. circa fi. mag. glo. ff. de eden. & in Speculo eo tit. §. videndum. versi. quid si produxi. & ver. Item si produco. † Sic in instrumẽto producto per partẽ aduersam, bene prodest prohatio quod ipsum admitto inquantum facit pro me, non inquantum contra: quia non potui præuidere: sed producũ à me præuidere

uidere potui: & postq̃ constat iudici, vt iudici de eo quod facit contra me, potest ex suo officio supplere: vt ſ. vt quæ desunt aduoca. per l.j. In text. ibi. [derogantes.] ſ. vel ratione directæ cõtrarietatis, vel indirectæ vel ratione verisimilitudinis. & in hoc cõsistunt exempla. gl. licet nulla sit contrarietas directa, vel indirecta. & licet altera publica, & altera priuata. licet quidam contra: vt in prin. gl. vel vna dignior altera, nec quantũ ad hoc eadẽ ver-
tetur ratio: quia debet producenti imputari, non sic qñ vna producitur ab vno, altera ab altero: qa statur digniori. sicut dicimus in testibus: vt l. ob carmen. §. fi. ff. de testi. sed in testibus est plus, quia etiam si producant ab vna & eadem persona. & sibi ad inuicem cõtrariantur, nõ omnes repelluntur: sed statur dignioribus, quia non potui præuidere quid essent dicturi. vt not. ſ. tit. j. l. si qs testibus. sed si vnus testis sibiipsi contrariatur, repellitur tanquã fallarius: vt l. qui falsa vel varia. ff. de testibus. Et diuide glo. magnam in tres partes. quia primò dicit istam legem posse intelligi altero de tribus modis. ſ. quando sunt diuersæ scripturæ: nõ tamẽ contrariæ directè, vel per indirectum: non tamen verisimiles. de quo potuit duo exempla. & primum reprobat, secundũ tenet Itẽ qñ sunt diuersæ & contrariæ per indirectum, de quo ponit vnũ exemplum. Tertiò & multò magis quãdo sunt contrarię directò vel ibi. [prædicta autem seruantur.] Sed si essent diuersæ, & nõ cõtrariæ directò, vel per indirectum, & verisimiles: tunc nõ procederet ista l. & hæc est intentio gloſſ. Postea ex glo. illa secundo loco colliguntur tres opi. vna de l. optimam. j. de contrahen. stip. q̃ stetur digniori: non autem ambæ repellantur. & soluit q̃ ibi vna producebat ab vno, & altera ab altero. hic ab eodem. & eodem modo solue aliud contrarium. de l. cum de ætate. ff. de prob. quod est vltimum contrarium gl. Est & tertium. q̃ ista l. sit superflua. per l. vbi repugnantia. de reg. iur. & soluit q̃ ibi in vna & eadem scriptura erat contrarietas, hic in diuersis. & hoc vsque ibi. [An autem.] ibi format. q. quid in testibus sibi contrariantibus? in quibus dic vt ſ. dixi. Quid autem si quis producat vnam scripturam, & etiam testes contrarientes scripturæ? Alberi. formatium q. & distinguit aut illi testes sunt descripti, ĩ illa scriptura: et sic testib. aut nõ sunt descripti, & stat scripturæ publicæ, vl' dic vti l. seq. dicet. † Itẽ qd si ꝓduxi duo priuilegia ĩperatoris diuersa sibi ĩter se cõtrariãtia? & ĩ vno erat sigillũ magnũ, ĩ altero parum eiusdẽ characteris? dicit hãc q. fuisse de facto ĩter quendã regem, & quandam comitissam. & cũ allegarentur suspecta, propter diuersas formas sigillorum: quia vnus erat maius altero, cõmissa dicebat Imperatorem mutasse sigillum, sed quia non probauit, fuit iudicatum contra priuilegia: tanquam suspecta de falsitate secundũ Guidonem de Suzaria de Rhegio. In princi. glo. ibi. [de contrahẽ. stipu. l. optimam.] sed gl. j. in versi. [prædicta autem.] dicit illam legem loqui qñ vna scriptura producebatur ab vna parte, altera ab altera, & tũc statur digniori: & sic si vna esset publica, altera priuata, staretur publicæ, qñ autem ab eadem persona, tũc etiam dicto casu habet locum ista lex, vt neutri steť. & hoc etiam dicit Io. An. in d. c. imputari. extra eod. In gl. ibi. [quia vtrũq̃ potest esse verum si diuersis temporibus &c.] & quia primò vnũ continet vsumfr. postea aliud proprietatem. & produco ambo instrumenta contra te, agendo rei vendi. ad probãdum dominium, certè habet locum ista lex, vt neutri stetur: quia staretur secũdo instrumẽto cõtinenti emptionẽ proprietatis: propter qđ vsusfr. fuisset extinctus. si formalis, & sic probarem dominium, si cõstabat vendẽtem esse dominum: sed si eodem tempore emissem vsumfr. formalem & proprietatem, & vtrũq̃ instrumentum producerem: tunc bene haberet locum ista lex, sed istud exẽplũ nõ esset de diuersis. ſ. & nõ à diuersis seu cõtrariis. sed de directò contrariis: quia ista nõ possunt simul stare q̃ habeam proprietatem & vsumfr. formalem in eadem re: vt in l. vti frui. ff. si vsuf. pe. & hoc vult gl. ibi in ver. [multò magis si sunt directò contraria. &c.] Sic ergo improbat glo. illud exemplum quantum ad primũ intellectum. † In gl. ibi. [quod nõ est verisimile.] sicut ergo nõ reprobantur ista instrã ex eo q̃ sint cõtraria: quia vtrũq̃ poterit esse secundũ naturam q̃ eadem die erat pro me: postea ꝓ me & vxore, & confecta fuerunt instrumenta per diuersos notarios, & per diuersos testes: tñ non est verisimile: & ambo repelluntur hac ratione: & eodem modo potest esse q̃ primò emi à Titio: & postea coram alio notario Titius mihi donauit eadem die: tamen est verisimile: ideo repelluntur. In gl. ibi. [sed per medium.] non dicto. Nam in vtroque continetur affirmatio a in vno quod promisisti Boñ. ibi existens. in alio quod promisisti Romæ eadem die ibi existens. Istæ propositiones non sunt contrariæ: nec contradictoriæ. sicut ista: omnis homo currit: omnis homo legit, sed sunt cõtrariæ propter reductionem ad impossibile quia impossibile fuit q̃ eadem die omnes essent in duobus locis tantum distantibus: secus si non tantum distarẽt: puta Bonoñ. & Mutinæ. nam tunc non essent contraria directò, nec per indirectum: ideo ratione contrarietatis non essent instrumenta irrita dummodo essent verisimilia quæ in eis cõtinentur. Directò verò contraria sunt, quãdo vnum continet negatiuam & aliud affirmatiuam. Vel si producerem duas sententias, vel instrumenta sententiarum, in quarum vna fuisses mihi condemnatus, in altera absolutus in eadem causa. Nam & secundùm Dyalecticos vniuersalis affirmatiua & vniuersalis negatiua sunt contraria directò. vt omnis homo currit: nullus homo currit: sed vniuersalis affirmatiua & particularis negatiua sunt contradictoriæ. vt omnis homo currit: q̃dam homo non currit, quæ possunt dici contrariæ per indirectũ secundũ modum loquendi legistarum. quia si ista omnis homo currit, est vera: ista quidam homo non currit, est impossibilis: seu
6 falsa. † Vltimò recollige quòd aut scripturæ diuersæ * quæ vidẽ
a tur adinuicem contrariæ vel repugnantes, possunt aliqua subdistinctione iuuari, ita quòd esset contrarietas, vel repugnantia. tunc non habet locum ista l. sed sunt ad concordiam reducendæ per subdistinctiones, vt in prima constitutione huius voluminis in §. quibus. siue producantur ab eadem persona, siue à diuersis. & sic vtrique statur: siue sint æqualis dignitatis, siue altera sit dignior altera: vnde dixit alibi Iacob. But. quòd si aliquis habet duas positiones contrarias prima facie purè & simpliciter. puta quia in vna dicit se emisse à domino, & dominum effectum fuisse per emptionem & traditionem, in alia dicit se præscripsisse longo tempore cum tit. & bo. fi. quæ videtur contraria primæ, quia si erat dominus, non potuit præscribere: vt in l. sequitur. §. lana. ff. de vsuca. nõ debet repelli: quia possunt saluari hoc modo. nec q̃ secunda positio censeatur facta sub conditione, si prima fuerit negata, & non possit probari venditor fore dominus, quia saltẽ ex titu. habito ab eo potuit præscribi. Nam & plures exceptiões contrarias potest quis proponere etiam purè & simpliciter, & cẽsentur propositæ conditionaliter si vna poterit probari locum habeat altera: vt in l. nemo prohibetur. ff. de exceptio. & sic ponens cum iuramento non erit periurus. nec habebit locum. c. fi. de iureiu. lib. vj. & ibi dicitur q̃ faciens positionem contrariam eoipso censetur periurus, & idem si vna & eadem positione continetur contrarietas. quia hoc est verum quando talis contrarietas non potest cum distinctione iuuari. Tene menti. Si verò tales scripturæ contrariæ, vel inuicem derogantes ratione verisimilitudinis, non possunt cum distinctione iuuari, tunc aut fuerunt productę ab vna & eadem parte, & habet locum ista lex, vt neutri steť. siue ambæ sint publicæ, siue ambæ priuatæ. siue vna publica, & altera priuata: & siue sint eiusdem dignitatis, siue vna sit dignior altera. Si autem vna producatur ab vna parte, altera ab altera, tũc statur digniori: & si essent æqualiter dignæ, staretur verisimiliori vt in testibus. vt in l. ob carmen. §. fi. ff. de test. & esset casus specialis in quo sententia præsumeretur lata ꝓ vna parte, similiter p̃sumeretur in illa scriptura quæ faceret pro illa parte, vt in casu qui habetur in cap. fi. de re iudi. Si autem ista cessant, & esset omnino æqualitas, & tunc pronuntiaretur contra partem, cui non incumberet onus probandi: quia istæ ꝓbationes propter repugnantiam colligunt se adinuicem: & perinde est ac si neutra pars probasset per capit. in p̃sentia. extra de testi. in ratione sui: & ita distinctio colligit ex dictis doct. hic. Ioã. Cal. de bono. in d. c. imputari. extra eodem. sequit l. in exercendis. vide etiam eodem tit. §. instrumentum. ver. Item oppo. cõtra instrm quòd p̃ allegatam scripturam. vbi de materia huius legis.

☞ *Probatio, in quibus casibus melius fiat per testes, quàm per scripturam, & in quibus fit melius per scripturam quàm per testes!*

¶ Scripturæ diuersæ. Adde Bal. in c. j. de ꝓba. in xj. col. Et aliqd vide in c. cũ tu. de testi. & ibi quid in testibus. & per Ale. in cons. lxxiij. col. j. i cõsil. cxvj. & in consil. cxviij. col. ij. & i cõs. cxxxiij. col. j. circa fi. in j. vol. Et adde q̃ ēt cõfessio partis reducit ad concordiã. ita Bal. in l. cũ falsa. ff. de iu. & sa. ign. Itẽ rñsio facta per partẽ positionibus. ita Sali. in l. cũ pręcũ. j. de li. cau. & circa prędicta vide Ale. de Imo. i cõs. cij. colũ. ij. in v. volu. Franc. Cur.

Quot testes requirantur ad reprobationem instrumenti? & nu. 4. & 5.

Quid si non reprobatur tenor instrumenti, imò pars confitetur sed nult tollere præsumptionem quæ resultat ex tenore?

Casus in quibus contra instrumentum non admittitur probatio in contrarium. remissiué.

Si notarius attestatur in actis quem fuisse citatum, prout constat ex relatione talis nuntij: & ille nuntius dicat se nunquam citasse, nec retulisse, an faciat nacillare scripturam notarij?

Quid si examinauit testes, & unus de testibus dicat se nõ dixisse prout notarius scripsit?

LEX XV.

In exercendis. † Ista lex est vulgaris. & habet vnam materiã quam doc. tamlegistę quàm etiã cano. in c. cum loãnes. extra eod. tit. tradũt ita confusè ꝙ vix potest capi bona conclusio. In ista l. potest poni casus duobus modis. primò, quòd si ego ago cõtra te, necesse habeo probare intẽtionem quam ego habeo, per testes & etiam per instrumentũ. & in ꝓductione testium imminet expensa notariorum, qui habent ipsos examinare: in productione instrumenti non imminet expensa: vellem producere instrumentum, & omitto testes, dubito an bene faciam. quæsiui ab Imperatore quid habeam facere. Respondet Imperator ꝙ possum facere securè. quia tantùm valet instrumentum ad probandum, quantùm depositiones testium. & econuerso si nõ haberem instrumẽtum ad manus, quia fortè est in longinquis partibus, & expediret expensam facere in mittendo pro eo, vellem producere testes quos habeo in promptu: certè sufficit. † cum tantùm valeant testes quantùm instrm: & sic ponitur casus in vna & eadem persona: & tunc dic ꝙ ista lex ponit regulam: quæ fallit in multis casibus. in quibus ad substantiam rei requiritur scriptura, & ꝓ cõsequens etiam ad probationem, quæ ponuntur ꝓ glo. in c. j. de cẽsi. lib. vj. & in Spe. de instru. edi. restat. vbi plenius quam tangant. gl. iuris ciuilis. quæ ponunt aliquos casus in l. contrahitur. ff. de pig. fallit etiam in quibusdam: in quibus licet non requiratur ad substantiam rei, melius tamẽ fit ꝓbatio per scripturam quam per testes, vt in facto valde longinquo, ꝙ melius creditur scripturæ quàm memoriæ testium, quæ est labilis. vt in l. peregrè. in prin. ff. de acqui. pos. vel quãdo est factum valde implicitum, & habẽs plura capitula. arg. l. emptor. §. fi. ff. de pact. in quibus casibus etiã in facto ꝓprio cadit iusta ignorantia. iuxta not. per Bartolum in l. si res obligata. ff. de lega. j. Item fallit in quibusdam casibus, in quibus melius fit probatio per testes quam per scripturam. in quibus est dubium, an possint probari per instrumentum: sed de testibus non est dubium. vt not. in l. in senatuscõ. ff. ad Turpil. Item in ꝓbatione dominij: quod ꝓ instrumẽtum nõ bene probatur. vt l. cum res. §. de ꝓbatio sed per testes reddẽtes bonam rationem potest probari. & in quibusdam alijs, qui tanguntur in Spec. loco præallega. Potest etiam poni casus si produco contra instrumentum continẽs duos testes, in quo continetur quòd promisit mihi centum Bonoñ. tali die. tu producis duos testes, qui deponunt quòd illa die eras Romæ: quod prævalebit? & respõdet quod tãtùm valent duos testes tui, quãtùm instrumẽtum cõtinẽs alios duos: ex quo sequit quòd tua ꝓbatio elidit ꝓbationẽ meã, & sic duo testes reprobãt instrm cõtinẽs alios duos testes. Alij dicũt quod nõ sufficiunt duo testes tãtùm: quia ꝓ me habeo authoritatẽ notarij. & sic tres. vnde requirunt tres ad reprobationẽ instrumẽti mei, vt sic sint pares probationes. Alij dicunt quòd nec tres sufficiunt: quoniam ad vincẽdum aliquem requirit ꝙ sit fortior eo, alias neuter vincit. si ergo instrumẽtum habet vim trium testium propter notarium, ad hoc vt tua probatio præualeat ipsi, requirit maior numerus: & sic quatuor. & hęc procedũt quãdo instrm continet duos testes de necessitate solennitatis instrumẽti, & etiam probationis actus. quod est regulariter: vt in authen. eod. tit. §. sed & si instrã. Si verò cõtinet plures de necessitate, puta tres, quãdo contractus excedit librã auri: vt in l. fi. §. si cer pet. & tunc instrm habet vim quatuor testium ꝓpter notariũ.

a ¶ Authoritatem notarij. Quod testibus æquiparetur notarij. vide per Albe. de ro. in l. cũ precib⁹. C. de proba. Bal. in l. j. §. fi. ff. de verb. ob. Car. in c. quoniã cõtra. de ꝓba. in j. col. Car. in c. cũ Ioã. de fide instru.

b ¶ Requirãtur. Adde gl. in c. testes. in iij. q. q. ij. gl. in c. in nostra de test. Alb. de ro. in l. cum precib⁹. C. de prob. Bar. in l. ij. in §. si dubitetur. ff. quãd mo. test. ap. Spe. I tit. de constr. edi. in §. instrumentum. ver. ltẽ ꝙ testis iscript⁹. Paul. de eleaza. An. de Bu. & Abb. in c. tertio loco. de ꝓb. An. de bu. in c. cũ à nobis. in iij. col. de test. Bart. in l. hęredes palã. in prin. ff. de test. per d. Fely. in c. cũ oẽs extra eodem titu.

1 ergo requirerentur quinque ex parte tua. Et si meum instrumentum contineret quinque de necessitate: vt quia est instrumentũ codicilli, & sic habet vim. vj. testiũ propter notarium: requiritur. viij. ex parte tua: & si non cõtineret. viij. vel x. ex parte tua: & ita fuerunt considerationes quorundam antiquorum. Iaco. autẽ de ra. reprobat, inquantum computant notarium pro vno: quia sumunt idẽ bis. nam numerus testiũ comprehensorũ in instrumento non habetur pro illo numero, cũ etiã si sint mortui, vel nõ deponant. habeantur pro numero: nisi propter authoritatem notarij: quæ facit vt instrumentum habeat vim testium etiam nõ deponẽtium, vel mortuorum, ꝙ ibi necessariò sunt descripti. iunc. no. in l. fin. j. de fideicom. Quidam vlterius dixerunt ꝙ notarius in instrumento habet vim duorum testium. vt Odof. de quo in Spe. e. ti. §. restat. post prin. in ver. sed quæro. pro quo facit quod habetur & no. in c. quoniam contra falsam. de proba. & sic dixerunt ꝙ ad reprobandum instrumẽtum vltra numerum testium ibi descriptorum requiruntur etiam alij duo ad reprobationem notarij. quæ opi. falsa est: quia nec duorum, nec vnius testis locus habetur, quando probatio fit per instrumẽtum tantum, mortui vel non examinatis testibus ibi descriptis: sufficit enim ꝙ auctoritas notarij faciat illos testes haberi pro examinatis. vnde si vltra hoc augeret numerũ, bis cõputaretur: sed si fit probatio per testes ibi descriptos, quia fuerunt examinati cum iuramento, sic quia cessat ratio prædicta, & sic bene posset augere numerum siue fuerit examinatus ipse notarius vnà cum testibus, siue non, propter attestationem quam fecit in instrumento tanquam persona publica, & propter iuramentum quod præstitit in notaria-

3 tu. vt no. in l. domitius. ff. de testa. † Videndum est ergo quot tes-

b stes requirantur ᵇ ad reprobationem instrumenti eo casu quo solum producitur instrumentum, & testes in eo descripti nõ examinantur. In hoc fuerunt plures op. vna fuit Azonis, quam ponit hic glo. vt distinguatur inter instrumentum seu scripturã privatam, & tunc sufficiunt duo. per l. optimã. j. de contrah. stipu. scripturam publicam, & tunc requiruntur tres, vel quatuor. Primum intellige de scriptura priuata, non confessata par parẽ aduersam, tamen roboratam subscriptiõe trium testiũ: si enim esset confessata, nõ reprobaretur per duos testes: vt in l. generaliter. j. de non nu. pecu. & si nõ esset roborata subscriptione testiũ, pro quam est negata: nullam faceret fidem. vt §. tit. ij. l. instrumenta. & sic non essent necessarij duo testes ad reprobandũ: sed sufficeret negatio. In secundo autem dicto gl. loquitur alternatiuè q requiruntur tres vel quatuor, sed quæ pars alternatiuæ sit vera non declarat. & sic remanemus in dubio, & in quo fundenda sit alternatiua. §. tetigi. Alia fuit opin. vt distinguatur inter reprobationem quæ fit per indirectum, & sufficiunt duo testes. etiam si in instrumento sint plures descripti: puta probando quòd comparentes die descripta in instrumento non erant in illo loco, sed in alio longè distanti, & sic reducitur instrumentum ad impossibile. Aut loquimur de reprobatione directa, puta per testes qui dicunt se interfuisse tempore instrumenti, & ꝙ res aliter fuit gesta quam notarius scripserit: & tunc requirũtur tot testes quot sunt in instrumento descripti ad elidendam fidem instrumẽti: sed ad reprobãdum de falso requiritur saltem vnus vltra dictum: vt sit potentior probatio. & primo casu producens instrumentum non pateretur aliam pœnã: nisi quia deficeret in probatione. Secundo casu tanquam vtens falso instrumento punietur de falso. vt §. eod. l. ij. Istam opi. inter directam & indirectam reprobationem ponit glo. insti. de inuti. stip. §. Item verborum: & etiã ꝓ in d. §. restat. post prin. vbi tractat de materia huius l. Tertia fuit opin. quòd non sit distinguendum inter directam, & indirectã. imò cum instrumentum habeat vim tot testium quod ibi necessariò sunt descripti, semper requiritur maior numerus ad reprobationem ipsius: siue fiat directò, siue per indirectum. nam etsi & tunc quando per indirectum, quodam respectu videtur fieri directò. cum enim notarius attestetur ꝙ tali die in tali loco contraxerunt, si testes dicant ꝙ imò illa die nõ erant in illo loco, sed alibi, contradicunt directo verbis notarij. nec debet cõcedi via, quod altera denegatur. vt in reg. iur. Quarta fuit opi. vt circa hoc nõ possit dari certa doctrina: sed committatur arbitrio iudicis ex qualitate personarũ. si enim notarius esset suspectus, crederet potius testibus quam instrumento, & ecõuerso si notarius est legalis, & testes suspecti, potius crederet instrumento. In dubio

bio cæteris paribus standum est instro. vt §. ti. ij. l. cum precibus, secm Nic. mat. cuius opi. vr sequi Bar. in l. j. §. fi. circa fi. ff. quēad. test. ap. eo enim casu quo testes qui producunt ad reprobationē instrumenti, non sunt in eo descripti: qn autem sunt, idē Bart. ibi proprius examinat. & plenius Inn. & Io. And. in c. cum Io. extra eo. Quinta fuit opi. Inno. quam tenet Ioā. an. in d. c. & etiā Albe. in l. cū pribus. §. tit. ij. licet dicat vidisse practicari tertiam opin. & quod etiam Dy. tenuit eam consulēdo. dicit enim Inn. ꝙ siue loquamur de directa reprobatione, siue de indirecta, sufficiūt duo testes ad reprobationem instrumēti, etiā cōtinentis quam plures testes, si illi nō examinātur ad corroborationem instrumēti: quia licet instrumētum habeat vim tot testium quot ibi sunt necessario descripti. iuxta. not. in l. fi. j. de fideicō. hoc tn est tunc verū qn instrumētū nō reprobat̄ per alios testes: sed quādo duo reprobāt tollitur authoritas notarij, & sic totum ruit: requiritur ergo adtollendum reprobationem quæ fit per duos testes: ꝙ examinentur tres de contentis in instrumento, qui deponant pro eo: aliàs illi duo sufficiunt. quam opi. Barto. nō recitat. † Et prædicta quādo reprobatur tenor instrumenti: si verò non reprobatur tenor, imò pars confitetur: sed vult tollere præsumptionem quæ resultat ex tenore: & tūc sine dubio etiam secūdùm Legistas sufficiunt duo testes: vt si continetur in instrumento quòd ꝓmisisti mihi centū. nam lex præsumit quòd per stipulationem: vt in l. sciendum. de verbo. obli. ff. si vis probare ꝙ nō animo stipulādi, sufficiunt duo testes, licet plures sint in instrumento descripti. vt not. in l. Iurisgentium. §. quod ferè. ff. de pact. vel si continetur quòd vendidisti. Nam lex ꝓsumit ita esse vt scriptum est. si vis probare quòd licet ita fuerit scriptum, tamen reuera egimus quod esset pignus, non venditio, similiter sufficiunt duo testes: licet in eo sint plures descripti. vt l. emptione infrà plus vale. quod agitur. Quid ergo dicendum inter tot opiniones? Breuiter dic, aut in instrumento contradicunt testes in eo descripti. primum potest contingere altero de tribus modis. Primò, quòd dicant se non recordari ꝙ vnquam fuerint in illo contractu, & sic loquantur dubitatiuè. Secundò, quòd loquantur affirmatiuè, quòd pro certo nunquā interfuerunt quia si interfuissent recordarentur. Tertiò, quòd deponant se interfuisse: & ꝙ res fuit aliter gesta, quàm scripta. Primo casu etiam si omnes dicant se non recordari, quia tamen non cotradicunt cum ista possint simul stare quòd instrumētū sit verum, & quòd illi interfuerint, tamen non recordentur, & sic nō reprobant instrumērum nec vacillare faciūt fidem. vt not. Inno. & Ioā. An. in d. c. cum Ioānes. & etiam Bart. in d. l. §. fi. tāgit quemadmodum testa. ap. licet loquantur quādo vnus tātum testis. hoc dicit. sed eadem ratio est quādo omnes, licet maior sit præsumptio cōtra instrumētum, quando omnes ita dicūt. hoc tn videtur intelligēdum si tantùm tempus transiuit ꝙ verisimiliter possunt nō recordari. quia memoria hominū est labilis, quod totum iudicis arbitrio relinquitur. Sed si nō tātum tempus trāsiuit, & est verisimile ꝙ si interfuissent, recordarentur: putarem idem ꝙ in casu sequenti: quādo loquerentur affirmatiuè, & non interfuerunt. Aut omnes in instro descripti hoc dicunt. & clarum est ꝙ instrumentum reprobatur de falso: nec adiuuari potest per depositiones aliorum. Aut vnus tātùm hoc dicit, & tūc aut erat supernumerarius: quia tot remanebant qui sufficiebāt ad instrm, & etiam ad actum in instro descriptum, etiam si iste contradicens non fuisset adhibitus. & tunc non reprobat, nec facit eius fidem vacillare. arg. optimum in l. hæredes palam. in princ. de testa. ff. si autem non erat supernumerarius: sed de necessarijs, quia non remanebant tot alij qui sufficerent: vt si erant septem tantùm in instrumēto testamenti, & vnus tātùm contradicit, ꝙ & non interfuit, & tunc non reprobat instrumētum tāquam falsum: sed facit eius fidem vacillare, vt ei nō stetur: nisi saltem per alios duos ibi descriptos approbetur, dicendo se interfuisse, & ita actū fuisse prout descriptum est. etiam si nō dicant ꝙ ille contradicens interfuerit: quia fortè ipsum non cognoscebant, nec perpenderūt. ita debet intelligi & limitari quod habetur in l. j. §. fi. quemadmo. testa. ape. & expresè. per Ioā. An. in d. c. cum Ioānes. post Inno. Aut duo de rescriptis in instrumēto contradicūt, quòd nūquam interfuerunt, & tunc etiam si sunt supernumerarij: quia tamē cōtradicunt, videtur sentire Ioā. And. & Inno. ꝙ reprobant instrumentum: nisi per alios duos vel tres imponatur fides instrumento. & etiam dicant non esse verum ꝙ illi duo non interfuissent: quia imò interfuerūt: & cum isti asserāt affirmatiuam, præferuntur illis negātibus. iuxta not. in l. diem proferre. §. si plures. ff. de arbit. In tertio verò casu quando dicūt aliter fuisse actum quàm scriptum: tunc aduerte. aut isti nō fuerunt adhibiti tanquam testes ad solennitatem instrumenti, sed instrumētum de ipsorum dictis fuit cōfectū: puta quādo notarius examinat testes, & de examinatiōe cōficit instrumētum, adhibet alios testes secum. qui audiant depositiōes: sed solus examinat. si illi examinati dicant se aliter deposuisse quàm notarius scripserit statur attestationi notarij. vt nota. in Spec. eodem titu. §. restat. ver. quid si vnus. cum prece. iuxta fi. §. & in tit. de teste. §. j. ver. sed pone ecce. ꝙ c. ad audiētiam. de præscrip. Si autem illi fuerūt adhibiti tāquam testes in instro, & asserāt aliter fuisse actū quàm scriptum: & sic directò reprobāt, etiam si sint plures descripti, locum habet opinio. Inn. ꝙ reprobat̄ instrumentū: nisi ei fides imponat̄ ꝓ alios. ꝓrationem suam quādo autem testes nō descripti in instro cōtradicūt, videt tenēda opi. quam sequitur Bart. in d. l. j. §. fi. vt sit in arbitrio iudicis. & cæteris paribus si instrumētum est de lōginquo facto, stabitur potius instrumēto quàm testibus cōtradicentibus: si autem de ꝓpinquo potius testibus. per not. in d. §. restat. in iij. col. vbi tractat de his quæ melius ꝓbātur ꝓ instrm quàm per testes, & ecōuerso. In dubio autem dicūt Inno. & Io. An. potius esse stādum instrumēto: quia firmior probatio præsumitur &c. † Sed dic prædicta vera: nisi in casibus in quibus cōtra instrumētum nō admittitur probatio in cōtrarium. qui ponūtur hic in gloss. scilicet, in casu l. fi. j. arbitrium tute. & l. antiquæ. ad velleia. Vide etiam circa prædicta quod not. Cy. ī l. si quis decurio. j. de fal. quādo notarius falsè attestatur in actis quem fuisse citatum: prout cōstat relatione talis nuntij: & ille nūtius dicit se nūquam citasse, nec retulisse, an facit vacillare scripturam notarij? Videt quòd sic. per dictam l. j. ī §. fi. ff. quemadmo. testa. ape. ipse tenet cōtrarium post multa: quia ille. §. fi. loquit̄ ī teste. adhibito, vt teste. sed iste nūtius nō est adhibitus vt testis in scriptura notarij: quia scriptura iudicialis non indiget testibus, propter authoritatem iudicis. † & sic dicit standum scripturæ notarij sicut in simili not. Spec. in notario qui examinauit testes, & vnus de testibus dicit se nō dixisse prout notarius scripsit. quia non facit vacillare scripturam notarij: sed statur scripturæ, ratione p̄dicta: vt nota. in Spec. de instrumē. edi. §. restat. ver. quid si dum attestatur. & versi. quid si vnus. in iij. colū. quid autem si Iudex in sentētia attestetur quem fuisse citatum, & ille negat, an stabit̄ sententiæ si nō apparet ex actis? Vide ī addi. Spec. titu. de sen. §. vt autem. vbi plenè tractat de hoc. & quid si nūtius refert se citasse: & ille negat se citatum, an stabitur verbis nuntij? Vide in addi. prædi. de teste. §. j.

¶ Scripsit. Adde de hoc & dic vt per Abba. in c. ad audientiā. de prescrip. & in c. cū causam el j. de test. in fi. per Lu. ro. in l. j. §. fi. ff. de ver. ob. & per Ale. de Imol. in cons. lxx. col. j. in fi. & cō. lxxiij. co. iij. ver. fortificantur in j. vol. & ibi ꝙ neutri creditur, ad hoc vt aliquis eorū puniatur de falso. Et quod magis creda tur notario ꝙ nūtio. adde Ang. in §. j. l. j. ff. quēad. test. ap. quod ī telligē verū: nisi notarius esset suspect⁹. ita Imol. Ab. & Phi. Franc. in c cū parati. de appel. & ita intellige quod dicitur de teste, qui dicitur notarium aliter scripsisse quā dixerit. & qđ neutri creditur, vt alter puniat̄. adde Ale. de Imo. in consi. lxv. in ij. vol. Franc. Cur.

1 ☞ *Imbreuiatura notarij in quo differat à protocollo, & ab instrumento, & à minuta seu cheda. & nu. 5.*

2 *Si partes simpliciter egerunt quòd contractus conclusus inter eas fiat in scriptis, quid importent hæc verba? & nume. 4.*

4 *Contractus an sit perfectus & consummatus statim ꝙ notarius fuit rogatus & stipulatus, & quando possint partes facere remoueri uel addi aliquod uerbum? & nu. 6.*

5 *An liber protocollorum seu imbreuiaturarum faciat fidem sicut instrumentum?*

6 *Scriptura publica notarij, ꝙ non requirat subscriptionē partium, nec testium, sed ipsius notarij cum signo suo, cum attestatione eius de testibus.*

7 *Si in uno contractu sint plura capitula: & unum facit pro una parte: & aliud pro altera non potest altera dicere & allegare se esse melioris conditionis quàm altera, quia capitulum præcedat in scriptura.*

Quòd aliquando prosit in ordine scripturæ præcedere.

8 *Si in uolumine statutorum sunt statuta contraria: & uno & eodem tempore confirmantur, an recipiant uigorem: ut sic neutrum per alterum tollatur: an uerò præcedens censeatur correctum per sequens?*

9 *An post conuentionem factam de uenditione, cum hoc ꝙ fieret instrumētum, si una pars non uult postea stare conuentis, possit altera agere ad obseruantiam contractus, tanquam fuerit perfectus & probare hoc per testes? & uide nu. 10.*

10 *Quid si tunc datæ sint arrhæ? ꝙ de earum perditione uel reddītione cum duplo procedat in duobus casibus. ut hic.*

11 Si nolo recipere, an possim agere ut impleas, uel ut condemneris ad interesse?
12 Venditor an possit præcise compelli ad tradendum, & an sibi possit auferri res manu militari?
An ex nuda promissione transferatur dominium, & quando dicatur nuda?
Venditor si tradat rem ante instrumentum nondum completum, an transferat dominiũ.
13 An transferat etiam usucapiendi conditionem?
Si contractus non impletur, qua actione agatur ad arrhas: & si aliquis est passus dãnum arrharum, an nihilominus teneatur ad interesse?
14 Si non reperitur nisi ultima scriptura redacta in mundum, non autem protocollum, uel imbreuiatura, an faciat fidem si pars aduersa petit q. aliæ producantur?
Quid si pars uelit redarguere instrumentum de falso?
15 Si non fuit actum inter partes de aliqua scriptura fienda, & concluserunt contractum an postea ex interuallo possit alter ab altero petere q. conficiatur publicum instrumentum?
16 Si instrumentum est perditum, an possit quis petere à notario q. iterum conficiat: & an notarius possit sine mandato & authoritate iudicis.

LEX XVI.

1 Contractus. † Contractus qui celebratur in scriptis, nõ dicitur perfectus. nec aliquod ius in eo acquiritur quousque scriptura non sit completa, & habita pro absoluta. Quod contingit si redacta est in mũdum. & sit subscripta à partibus, si est priuata. uel à notario, si est publica. & partes ad alios actus processerunt. hoc dicit. primò: & prædicta locum habent in instrumentis seu contractibus post hanc legem, factis. & in illis qui erant facti tempore huius l. nõ tamẽ cõsummati: nisi super eis interuenerit transactio, aut sententia. nõ autem habet locum in perfectis & cõsummatis. hoc dicit. ij. Et si per alteram partem steterit quo minus perficiatur & cõsummatur, si dedit arrhas, illas perdit. si recepit, restituat eas duplicatas. hoc. iij. & vltimò dicit lex tota singularis, quam diuide in quatuor partes. Primò enim loquit qñ talis cõtractus dicatur fore pfectus. usque ibi. [vt nulli liceat.] Secũdò declarat quãdo nõ erat adhuc perfectus, an ex eo foret aliquod ius quæsitum ex eo q; inter partes fuerat cõclusus. usq; ibi. [quæ tam in postea.] Tertiò declarat aliquos cõtractus trahi tur dispositio huius l. usq; ibi. [illud.] Quartò & vltimò ponit illum p quem stat quominus cõtractus perficiat. Et pone casum vt clarè intelligas. quod inter te & me solis verbis fuit cõclusus & cõcinatus aliquis cõtractus: tamẽ quia plura imminebãt capitula, ne in verbis alter nostrum posset decipi, ad remouendũ deceptionem fuit actum inter nos q; iste cõtractus celebret in scriptis. & ponamus quod fuerũt testes præsentes, quæritur quid importãt illa verba q; celebret in scriptis? Rñdetur q; importãt hoc q; ille cõtractus nõ sit pfectus, nec in effectu conclusus, quousque scriptura sit perfecta, id est, in mũdum redacta: & à partibus absoluta. † Nam primò cõficitur vna scriptura, quæ dicit schẽda: & illa traditur partibus, vt videãt & remoueãt, & addant quod eis videbitur. & quẽlibet pars facit apostillas de manu sua: postea redigitur in mũdum per notariũ, vel alium qui eã habet conficere, interserendo apostillas, & remouendo quæ voluerũt remoueri: & est verum q; notarius quãdo est rogatus, primò faci protocollum quod dicit à ptos. quod est primum. & colos. quod est scriptura. id est, prima scriptura: in qua ponit annos dñi noĩa testium, & contrahẽtiũ, & substantiam cõtractus postea extendit. & ista secũda vocatur schẽda: quẽ traditur partibus. & nõ est mũda propter dictas additiones & cãcellationes. postea ponit in libro: & tunc vocatur imbreuiatura: postea redigit in mũdũ in pergameno. & illud vocat instrumentum publicũ. scribit & apponit signum suum. his factis & recitatis inter partes si remanẽt cõcordes, dicit cõtractus absolutus, cũ ad alios actus gue nerit. Est ergo intentio partium per illa verba quod contractus non sit perfectus, & quòd nullũ ius ex eo sit acquisitum, quonsq; oĩa ista sint cõsummata. Quidã tamen dixerunt dici tunc in scriptis celebrari, qñ fuit actum expresse quod nõ valeret cõtractus: nisi scriptura sit completa. Alij dicunt q; non expedit dicere q; non valeat: sed sufficit dicere quòd conficiatur scriptura. Nam tacitè videt actũ q; aliter non valeat. vt habetur hic in glo. super verb. [in scriptis.] uterq; intellectus est bonus: tamẽ nõ bene declarat. † Sed declara vt dixi quando partes simpliciter egerũt q; contractus concluſus inter eas fiat in scriptis. quid importãt ista verba, lex ista interpretat importare hicq; oĩa ista sint completa. Quid ergo erit de contractibus qui hodie celebant super rebus immobilibus? nam cõiter partes agunt q; conficiat instrm: super mobilibus verò rarò vel nunquam, an dicẽtur moderni contractus celebrari in scriptis? Spe. videt dicere q; sic in ti. de empt. & ven. §. j. ver. sed si dictum. in secũda col. Idẽ videtur sentire hic
4 Bal. quãdo fuit actũ à prin. † Secus si partes ex postfacto egerint q; fiat instrumẽtum: mihi videtur q; ipsi nõ bene intelligũt. nã in cõtractibus modernis licet agat q; cõficiatur instrumẽtũ statim q; notarius fuit rogatus, & stipulatus fuit, cõtractus inter partes dicit perfectus & cõsummatus, licet adhuc scriptura nõ sit extẽsa, nec partibus commissa, nec in mũdum redacta: nec posset alitera pars pœnitere. cuius cõtrarium vult ista l. propter hoc. Idem Spe. in ti. de loca. §. nũc verò aliqua. versi. quinto. videtur dicere quod forma huius legis hodie de cõsuetudine nõ seruetur in cõtractibus qui celebrãtur in scriptis. hoc nõ placet. nã in modernis cõtractibus intẽtio partium hæc est vt statim contractus sit perfectus & cõsummatus q; notarius fuit rogatus, & stipulatus, & formã scripturæ cõmittũt peritiæ notarij: vt extẽdat (more solito) nõ mutatis substãtialibus: sed qñ partes agũt nõ vt contractu cõficiatur instrumẽtum: sed vt cõtractus celebret in scriptis, nõ videtur cõfidere de peritia notarij, vel alteris scriptoris: & intẽtio eorum est quod scriptura tota extẽdatur, & ostẽdatur partibus, vt possint addere, & remouere: quia plura possent cõcingere in modo scribẽdi, qui retraherẽt alteram partium. & hęc videmus fieri in cõtractu pacis: qui habet plura capitula: quia nõ dicitur concluſa quousq; tota scriptura sit perfecta. & ita intelligo istam legem. Et idẽ dicẽdum est in actibus in quibus requiritur scriptura: & in appellatiõe ab interlocutoria nõ dicitur perfecta quousque tota scriptura sit cõsummata, & correcta: & postea nõ licet addere, vel minuere: & ideo errãt notarij secũdum Bar. qui rogãtur de dicta appellatiõe. nam recipiũt schedulam vel scripturam à parte appellãte: quæ nõ est adhuc correcta. nec perfecta: & statim eãdem scripturam restituũt sibi, vt addat & corrigat prout sibi placet. nam nõ debet facere, sed eam retinere nã qualis producta est: & si nõ stat in forma, dãnum erit appellãtis quia nõ poterit postea addere, vel corrigere. & idem in schedula sentẽtiæ, si iudex eam tradat notario nõ acceptam: & postea velit corrigere: quia notarius nõ debet sibi restituere. Tenet nõ-
5 † In tex. post princ. ibi: [nisi instrumẽta.] glos. intelligit. id est interrogationes, id est, schedula inbreuiatura: & sic no. quòd tales scripturæ licet nõ completæ, nec in mundum redactæ, dicũtur instrumenta, quod facit ad quæstionẽ hic formatã per Cyn. fi. an faciãt fidẽ si producãtur in iudiciũ. pone enim q; notarius antequam publicaret instrumẽtum, decesisset: altera pars cõtra teram produxit librum protocollorum, vel imbreuiaturarum in iudicio, an stabitur tali libro? videtur q; sic: argu. hic quia vocatur instrumẽta. nec ob. si dicatur imò facit cõtra: quia vult q; ex tali scheda vel rogatione nullũ ius acquiratur parti antequã reducatur in mundum: quia loquitur qñ fuit actum q; contractus fieret in scriptis: & sic antequam scriptura sit redacta in mundũ, non est cõtractus completus, nec perfectus. nos loquimur quãdo erat iam completus cõtractus: quia nõ fuit actum q; fieret in scriptis, licet fuerit actum q; notarius esset rogatus, & sic stante q; fuit rogatus cõtractus est perfectus: licet scriptura nõ sit perfecta. i. cõsummata. Breuiter distinguendũ est. Aut talis scriptura habet signũ & subscriptionem notarij, vel in princi. quinterni, vel post cũ annis & cæteris quæ requirũtur: & tũc procedit ista pars. multi eñ cauti notarij statim hoc faciũt: quia ponit in libro imbreuiaturarũ. aut illa scriptura nõ habet formam instrumẽti puta est schedula manu notarij scripta de contractu cum annis dñi, & nominibus testiũ, nõ redacta adhuc in libro: & tũc nõ liceret fidẽ in iudicio quousq; de mandato iudicis per alium notarium fuerit in mũdum redacta, & publicata: vel illum cui fuerit commissæ rogationes notarij authoritate publica, secundum quæ habẽtur in c. cum P. tabellio. extra eo. tit. in tali tamen schedula non inserta in libro nõ sufficeret generalis commissio, sed requireretur: quia possent esse aliqua quæ redderent ipsam infectam. si tamen est reperta inter protocolla & scripturas notarij potest committi eius publicatio: sicut si non esset reperta inter illas scripturas: quia esset suspecta. † In tex. ibi [subscriptiones busque partium.] hæc referas ad scripturã priuatã, qñ fuit actum inter partes q; illa fieret: si autem q; fieret publica per notarium, non requiruntur subscriptiones partium nec testium. sed sufficit subscriptio notarij cũ signo suo, & attestatio eius de testibus, vt no-

no.gl.in auth.de hære.& fal.§.si verò absunt.in gloss.quæ incipit ergo.& hoc iatis innuit tex.sequẽs ibi.[& si per tabellionẽ &c.] In text.ibi.[postremò à partibus absoluta sint.] quod fit cũ partes diuertunt ad extraneos actus.quousque verò hęc faciant.res nõ dicit absoluta:& semper partes possent dicere remoueatur tale verbum,vel apponatur.quia semper cẽseretur dictum hoc ab initio.arg.j.de instit.& substit.sub cõditio.fa.l. pe.in fi.& quod ibi not.Bart.vel diceretur fieri incontinẽti.vt idem not.in l.lecta. ff. si cer.pe.in q.ij.† In tex.ibi.[vt nulli liceat.]Per istũ ver.qui vult q; ãn cõtractũ perfectum & absolutum neutri partium sit aliqđ ius quæsitũ:sed vno & eodẽ instãti quæritur.s.cũ parcitur. & absoluitur.dicit Barto.q; si in vno contractu sint plura capitula, & vnum facit pro vna parte,& alterum ꝓ altera, nõ potest altera dicere & allegare se esse melioris cõditionis quàm altera.quia capitulum præcedit in scriptura:licet enim p̃cedat, nõ prius sibi g̃rit ius q; alteri:imò vtriq; eo.istam.s.cũ cõtractus p̃ficitur,& cõsummatur.facit de leg.j.l.si ita scriptum.aliquãdo tn̄ prodest in ordine scripturæ p̃cedere:vt in casu.l.quoties.ff.de vsufru.& in similibus.† Quid autem si in volumine statutorũ sunt statuta contraria,& vno & eodẽ tẽpore cõfirmant:an recipiãt vigorem, & sic neutrum per alterum tollatur:an verò præcedens censeatur correctum per sequens:fuit antiqua q.de qua per Bar.in l.oẽs populi de iust.& iu.& in l.tutores.ff.de testa.tut.† In tex.ibi.[aliquod ius sibi ex eodem cõtractu vel transactione vẽdicare &c.] Quæro quid in contractibus modernis:pone partes cõcluserunt mercatum de vna possessione pn̄tibus testibus, & expresso pretio, & dederunt sibi manus ad inuicem, & more solito dederunt denarium:hoc tn̄ acto q; notarius vocaretur, & esset rogatus.ante quã notarius fuerit vocatus,altera pars pœnitet: altera vult agere ad obseruãtiam cõtractus,tãquam fuerit perfectus,& vult p̃bare per dictos testes,an poterit:vidi hoc de facto Florentiæ.& dixi q; nõ:quia postquã egerũt à princip.q; notarius deberet ro-
a gari,* videnť tacitè voluisse suspendere substãtiam cõtractus in tempus rogationis,& quod prius cõtractus nõ esset perfectus: sed fuisset quoddam ratiociniũ de futuro contractu.sicut in simili habeť in l.fideicõmissa.§.j.ff.de leg.iij.vñ sicut qn̄ agitť q; cõtractus fiat in scriptis,nõ dicitť perfectus antequã scriptura sit in mũdum redacta,& absoluta.vt hic,ita qn̄ agitur vt notarius rogetť, nõ dicitur perfectus quousq; sit rogatus. & sic in casu huius l. potest altera pars pœnitere,& pœnam nõ patitur:nisi arrharũ .vt hic in fi.nõ autem cõpellitur ad perficiendũ.ita in casu isto.quod autẽ hoc sit verũ,patet euidenti ratione:quia si notarius adhibeť, nõ ponit in scriptura diẽ in quo partes inter se concluserunt: sed diem rogationis.ergo illa die perficitur cõtractus: & nõ erat per prius perfectus.in hoc tn̄ differt à cõtractu in scriptis: quia sufficit notarium fuisse rogatum,licet scriptura nõ esset in mundum redacta.nõ sic quãdo fuit actũ vt fieret in scriptis.Idem postquã notarius est rogatus,nõ licet aliquid addere,vl̃ mutare circa substantiã cõtractus.sed solũ circa corroborationem eorum quę gesta sunt:sed qn̄ geritur in scriptis,antequã scriptura sit completa possit quælibet pars addere,& mutare circa substantialia: & istã
b partem puto veram.† In ver.[illud etiam.]quod dicitť i isto ver. vide q; in fi.de perditione arrharum,[b] & redditione earum cum duplo:procedit in duobus casibus.primus quando fuerũt datæ arrhæ contractu adhuc non completo: & per alteram partem stat quominus perficiatur.vt si dedit arrhas, perdat: si recepit,reddat duplicatas. Item procedit qn̄ cõtractus erat perfectus,nõ tamen completus:quia res nõ erat tradita:& per partem stat quominus impleatur.Circa primum intellectum op.si per testat quominus contractus perficiatur,videtur q; debeat haberi pro perfecto.ar. in l.iure ciuili.ff.de condi.& demon.& in l.Labeo scribit si mihi bibliothecam.ff.de cõtrahẽ.emp.& sic cùm possim agere ad implementum cõtractus,videť q; cesset hæc pœna.qn̄ debeo tibi aliquid dare vel facere:& per te stat quominus dem vl̃ faciã,fateor q; est perinde ac si dedissem,vel fecissem.vt cõtrario:sed quando tu debes mihi dare aliqd,vl̃ facere,& p̃ te stat quominus des,vel facias,nõ est verum quòd perinde sit ac si dedisses, vel fecisses: imò quia nõ das,vel facis,perdis:vel reddis arrhas tanquam con
c tumax. in lege, autem Labeo. suprà allegata contractus erat perfectus, licet non esset conditionalis, si alius bibliothecam ubi venderet,& per te stabat quominus venderet, perinde esset ac si conditio esset impleta.& per hoc apparet declaratio eorum

11 quæ hic no.Cy.in j.q.† Circa secundùm intellectum quæritť. si contractus erat perfectus quó ad substantiam: sed nondum impletus & dederam tibi arrham,si nõ vis implere,possum repetere arrhas duplicatas.vt hic.sed qd si nolo recipere:sed agere vt impleas.id est,tradas:vt interesse cõdemneris an possim?clarum est enim q; si arrhas nõ dedissem,possem.per l.j.ff.de act empt.sed quando dedi arrham, videor recedere voluisse à prouisione legali,de qua ibi.& solũ voluisse pœnam arrharum duplicatarum. ista fuit quæstio disputata,per Mar. de faqui pulchras rationes facit pro & contra. & nõ determinauit:vt refert Io.an. in addi. Spe.tit.de emp.& vẽ.§.j. nec etiam ipse determinat:licet ꝓ altera parte q; possim agere vt impleas,adducat opi. Io. seu Azo.de qua in gl.fi.tenuit quòd etiam si pœnam arrharũ fuit cõsequutus,si maius est interesse possim illud plus petere: mihi videť quòd ista pars sit vera. nec sit verum q; per dationem arrharum videatur recessisse à prouisione legali: & quòd mihi præiudicauerim.arg.j.eo.l.plures.in fi.& sic possum eligere quam viam magis velim.Si autẽ elegi pœnam arrharum,an possim petere interesse quatenus excedit?habetur in gl.fi.& Cy. in addi.tenet q; non. vt ibi dicam. sed antequam eligam,possim eligere viam iuris cõmunis ordinariam.& cum illa etiam repetere arrhas nõ duplicatas: vel conuertere in
12 pretium.† In gl.quæ ĩci.[cõtra Mar.facit.] fortior ratio facit contra Mar. quia venditor tenetur ad factum.i.ad tradendum:non autem ad dandum.i. dominium transferendũ.vt in l.j.ff.de re.permu.sed in obli. facti nõ potest quis præcisè compelli ad factum.sed liberatur p̃stando interesse.vt l.si quis ab alio.§.fi.ff.re iud.Bt̃ opi.Mart. cõmuniter tenetur eo casu quo venditor habeat facultatem rei tradendæ vel præcisè possit compelli ad tradẽdũ,& manu militari possit sibi res auferri.l.qui restituere in fi. ff.de rei ven.sed si non habet facultatem,libereť p̃stando interesse.quam opi. sequitur gl. insti.de contrahen.em.§.pretium.& Cy.in l.traditio.j.de act.em. Cano.in c.cũ Ioãnes.eo.tit.Nec ob.ratio sua.quia licet tradere sit facti,non tamen meri facti est quãdo venit ex contractu emptionis:imò habet in se naturam dationis:eo quia si tradens est dominus,transfert dominium:licet ad hoc oligatio non fuerit contracta.ideo seruatur media via. quam ŝ.dixi.Secus quando traditio esset meri facti:nec continetur translatio dominij aliquo casu. vt l.si rem tradi.ff.de ver.ob.In glos.ibi.[Bul.dixit aliquando quòd non.]& pro ista parte facit.l.nunquam nuda. ff.de acquir.re.do. vbi nuda promissio non transfert dominium.& dicitť nuda quãdo non subest iusta causa habilis:sed si contractus non erat perfectus,non suberat causa:ergo &c.tamen Bulg. mutat propositum,& bene:quia illud est verum quando non subest in re nec
⁂ in spe.* sed si in spe* vt in contractu conditionali: licet conditione pendente,non subsit in re,quia tamen subest in spe, traditio non dicitur nuda.& transfert dominium.vt est casus in l.dotis fructus.in fi.de iur.do.ff.& ita hic.quia suberat in spe propter consensum partium.licet esset suspensus in tempus scripturæ cõpletæ.quando autem contractus esset nullus, & à iure reprobatus licet:subesset causa in re,quia tamen de facto,& non de iure, non trãsfertur dominium ex tali contractu à iure reprobato:vt l.non dubium.ŝ.de legi.cum ibi not.per Cy.possessio verò quia
13 facti est,bene transfertur.vt in l.j.§.si vir.ff.de acquir.possess.† In glos.ibi.[an causam vsuca.præstet:]videtur quòd sic per regulã: quia vbi transfertur dominium, eo casu quo tradens est dominus,transfertur etiam vsucapiendi conditio:non vbi nõ erat dominus:vt l.clauibus.ff.de contrahen.emptio.glos. tamen ibi determinat contrarium per l.j.& ij.ff.pro dote. & sic fallit hic illa æquiparatio. Tu dic quòd aut quæritur an transferatur vsucapiendi conditio ex illo titulo conditionali,cuius conditio adhuc

a ¶Rogari. Adde in §. nos autẽ. in authẽ.de tabel.Bar.in auth. si quis in aliquo.in pe. col.C.de eden.glo.in ver. requisitis.in cle. j.de iureiu.Et an I dubio notariꝰ presumit esse rogatus.vide ll. quęcũq; in §. fi.ff.de publiciana. Inn.Ant. de But.& Abb.in c. j.de fi.instr. Et à qbꝰ debet rogari notariꝰ. vide per Io.An.in addi.Spe.tit.de fi. instr. in §.postquã. ver.sed numquid in conficiendo.Ant.de But.Abb. & Io.de Imo.i c. scripta.de fi.instr.Io. an. in reg.semel malꝰ.de reg.iur.lib.vj.in mercu.Bal.I auth.rogari. C.de test. Ang.in l.fi. in fi.ff.pro derelicto. & an debet rogari de cõmissiõe sibi facta. vide per Hostiẽ.in c. quoniãcõtra falsam. de pb.& ibi diffusè p̃ Lãfrancũ in repe.

b ¶ Arrharum.An sit differẽtia ĩter arrhas & pœnas. vide per Car.zab. in c.gẽma.I j.q.de sponsa. & an I spiritualibꝰ valet interuentio arrharũ. vide per Sozi.consi.iij. incip. Circa præsentem consultationem in j.volu.

a ¶Scriptura. Quid de notario qui reduxit vltimã scripturã instrumẽti in imagine. vide per Pau. de cas. cõs. xxvj. ici. in Christi. &c. dubium facit.

b ¶Perditũ. Adde bar. in l. ij. C. de discu. lib. x. Bal. in rub. C. de fi de instru.

c ¶Causa criminalis. Adde doct. in c. super qõnũ. e. tit. Archi. l c. saluo. ix. q. iij. Card. zab. in c. sententiam sanguinis in j. op. ne cle. vel mona. Et an causæ criminales episcoporũ possint delegari. vide gl. in verb. apostolicę in c. inquisitionẽ. de hære. li. vj. Bal. in c. decernimus. in vlt. col. de iu. Et an in causis criminalib⁹ deferetur iuramẽtũ necessarium. vide gl. & doc. in ver. agatur. in l. iij. de iureiur. ff. & Bart. in l. maritus. ff. de qõni. gl. fi. in regu. cũ sunt partiũ. de re. iuris. li. vj. gl. in ver. famosa. & ibi doct. in c. fin. de iureiu. & gl. in ver. prolatum. in c. tam literis. de testib. Host. in summa ti. de iureiu. in §. vt supra ver. quid si criminaliter. Arc. in c. si qs presbyter. ij. q. v. bar. in l. fi. ff. de in litẽ iu. Bar. l. eũ qui. in §. in popularibus. in j. col. ff. de iureiu. Bal. in l. Iudices. in j. op. C. de iud. quãuis cõtrariũ & malẽ, tenet glos. in verbo cęteris causis. l. in bonæfidei. C. de rebus creditis. & bal. in l. qui calumniatores. C. de calum.

pendet: & fateor q̃ nõ transfertur. quoniã ad vsucapiendũ nõ sufficit quòd causa subsit in spe: sed debet subesse in re: cùm tẽdat in alterius præiudicium vsucapio, non sic in dominij translatione, cum tradẽs est dominus: quia nulli alij nocet nisi sibi. Sed si quæritur an pendẽte conditione vsucapiat titulo generali pro suo: dic quod sic secũdũ Pe. & Cy. & si vsucapione pendente superueniat conditio, mutatur causa: & dicit acq ri dominiũ ex tit. superueniente. ar. in l. fundo. ff. ad l. fal. quia ille titulus subest tempore quo perficitur vsucapio. In gl. penul. ibi. [vel actionẽ ex eo contractu.] de hoc erat dubium: quia illa actio debet dari ad obseruantiam cõtractus: & vt impleatur: sed ille qui repetit arrhas, non agit ad obseruantiã: sed potius ad resolutionem contractus. Sed ista opi. tollitur per l. quã gl. alleg. ff. de act. emp. l. ex empto. §. is qui vina. vbi actio ex eo contractu datur ad resolutionem, nõ ad obseruationem: quia est bonæ fidei. & largam habet naturã. vt l. fi. ff. de condi. ob turpem causam. Super isto casu vide quod no. Bart. in l. si id quod aurum. ff. de ver. oblig. aliàs. l. si cùm aurum. de sol. & l. ij. de rescin. vendi. circa prin. qua act. agatur ad resolutionẽ cõtractus. In eadem ibi. [Item si qs.] In ista q. Cy. in antiqua lec. tenuit opi. Bul. vt possit agi ad interesse, quatenus excedat pœnam arrharũ per l. prædia. ff. de act. em. sed in additione quam postea fecit, tenuit primam opinionem Mar. & Azo. q̃ agere nõ possit: quia elegit viam extraordinariã. & illa debet remanere cõtẽctus. vt ĩ legibus allegatis in glo. nec ob. l. prædia. quia pœna erat conuentionalis. & sic eligendo pœnã elígit viã ordinariam. hæc verò erat pœna legalis. s. duplum arrharũ. Et si dicaẽ pœna legalis, cõcurrit cũ actiõe rei p̃sequutoria. vt ĩ l. si p̃ fure. ff. de cõd. fur. ip̃e rñ. verũ esse qñ est pœnalis ĩ principio: secus si ex postfacto. vt in l. metum. §. licet. ff. quod met. cau. dic vt hic per eum. Die iij. Junij. M. ccccxxxix. & die præcedenti fuerunt conducti in ciuitate Paduę tres captiui ducis Mediolani. quorum vnus vocabaẽ Nicolaus guerrerius filius domini Ottonis, alter Ioãnes Bõtrotus, & alter erat nepos Rismiri de triulcio. & fuerunt capti ab armata do. Venetiarum. & tũc temporis audiui dicere quòd Nicolaus Picininus

14 capitaneus eius erat castrametatus circa Veronã. Quæro, †quid

a si non reperitur nisi vltima scriptura redacta in mundum, nõ autem protocollum & imbreuiatura, seu scheda an faciat fidem si pars aduersa petit q̃ aliæ producantur? iste text. facit quod nõ, quia videtur velle q̃ omnes istæ scripturæ debeant confici. bal. super rubrica istius titu. in viij. col. videtur hoc tenere per hanc legem. quãdo agitur q̃ contractus fiat in scriptis: sed si fuit actũ duntaxat quod conficeret instrumentum. sufficit p̃ducere instrumentum publicatum: licet p̃tocollum vel liber imbreuiaturarũ non reperiatur. primum dictum non placet. nec iste text. vrget nam verum est quod si incipias à prima scriptura. s. protocollo, vel imbreuiatura, illa non sufficit. quia non est munda: sed requiritur vltima, in qua negotium concluditur. sed si incipis ab illa, sufficit. quia nihil aliud quæritur nisi quòd partes concluserint, & habeant negotium p̃ perfecto. & hoc in pluribus alijs casibus reperitur. quod glo. dicunt si incipis ab vno. requiẽ aliud si incipis ab alio, illud sufficit. Quid enim si scriptura ita fuit concepta quòd nihil partes voluerunt addere vel minuere, sed ipsam subscripserunt, non video ad quid sit opus alia scriptura. Secundũ verò dictum procedit, nisi pars aduersa velit redarguere instrumentum de falso ratione alicuius suspicionis, producitur protocollum: quia tunc præstito iuramento per eum quòd non petat malitiosè, debet protocollũ produci, aliàs instrumentum non faceret fidem: nisi producens iuret protocollum non reperiri, vel esse perditum. per l. fi. j. eod. & ibi expresse hoc

15 tenet Bar. †Item quæro quid si nõ fuit actum inter partes de alia qua scriptura fienda, & concluserunt contractum, postea exteruallo petit alter ad altero q̃ conficiatur publicum instrumentum an poterit compelli? dic q̃ sic. s. ad faciliorem probationem: quia testes possent mori. & hoc examina vt plenè no. Bart. in l. si finita. §. eleganter. ff. de damno infec. facit. l. chirographis. de admi. tut. & quod no. in l. si pupillus. ff. de noua. in glo. ij. vel iij. fi. & debitor qui soluit, potest petere vt sibi fiat instrumentum solutionis & liberatiõis. vt j. e. l. plures apochis. & plenè etiam no. in

16 d. §. eleganter. †Item quæro. quid si instrumentũ sit perditũ, an

b possit quis petere à notario q̃ iterũ conficiat. & an notarius possit sine mandato & authoritate iudicis? videtur q̃ non. vt l. si quis ex argentarijs. in fi. ff. de eden. & de hoc dic vt no. per doc. in l. ff. de bo. autho. iudi. pos. & Specu. in ti. de instru. edi. §. j.

2 ☞ *Causa criminalis potest tota alteri committi in casu necessitatis, propter absentiam iudicis.*

Notario an possit committi delatio iuramenti fienda testibus, & examinatio articulorum sine consensu partium?

3 *Petenti remissionem ad alia loca pro examinandis testibus debet deferri iuramentum? non petit calumniosè, nec causa differendi iudicium sed credat postea per alios absentes probare, vel per instrumentum, cuius copia petitur.*

4 *Quæ sint partes iudicis commissarij in referendo iudici committenti?*

5 *Ille cui committitur examinatio testium in causa ciuili, quare non possit alteri delegare?*

6 *Quando fit remissio ad alium locum, pars contra quem fit, debet admoneri vt ad illum locum accedat si velit: & quis sit effectus huius citationis?*

LEX XVII.

1 IVdices. †In remissionibus quæ fiunt ad alia loca pro examinãdis testibus ibidem, vel pro extrahenda copia instrumẽtorum originaliũ, quæ inde non possunt amoueri, debet Iudex alteram partem monere q̃ ad illum locum accedat ad videndum iurare testes, vel sumi copiam instrumenti: & ille iudex cui hoc committitur postquam expleuerit commissionem, debet eam clausam & bullatam remittere ad iudicẽ committentẽ. In causa tñ criminali talis commissio pro recipiẽdis testibus nõ debet fieri: sed Iudex causæ debet eos coram se facere venire, & per seipsum examinare. hoc dicit cum auth. hic posita. & istæ leges multũ practicantur in romana curia. vbi fiunt istæ remissiones ad partes lõginquas de quibus non esset conueniens adducere testes: nec possent ne à suis negotijs aduocentur. de qua materia vide in Specu. de teste. §. qualiter. ver, sunt autem testes producendi. vbi Spec. ponit formam literæ quæ debet dirigi per iudicem causæ ad examinatorem extra curiam. & in §. nunc tractandum. ver. hoc autem scias. & in §. j. ver. quid si aliquis. & in istis prosequitur hanc materiam. Et licet hic distinguatur inter causas ciuiles & criminales: vt in primis possit fieri, in secundis non. doc. videntur aliam distinctionem facere: quia etiam in ciuilibus dicũt quòd si esset causa multũ ardua, nõ deberet facere: sed testes ad se vocare, & sic in criminali: si esset parua: puta quia pœna esset pecuniaria. & non magnæ quãtitatis, posset fieri totũ ergo relinquit iudicis arbitrio, qui potest vel ad se vocare. vt §. tit. j. l. si qñ. & l. qñ liberi. quod declara vt ibi dixi. vel cõmittere iudici loci vbi sunt testes. & hoc vt plurimũ practicaẽ. & in ciuili etiã ardua posset hoc fieri qñ necessitas vrgeret: quia testes non essent de iurisdictione. & sic nõ posset eos cõpellere corã se venire: ne veritas occultetur,

2 vel pereat. secundũ Nic. ma. & Bal. †nam & tota causa criminalis posset alteri cõmitti in casu necessitatis, propter absentiã iudicis. vt in l. j. §. j. ff. de offic. eius cui man. est iu. & de iure canonico

c etiam necessitate non imminente causa criminalis põt delegari. vt in c. in archiepiscopatu. de rapto. & fiet cõmissio iudici minario loci. vt in authen. apud eloquẽtissimũ. in prin. j. eo. & ejus committi totalis receptio. i. vt deferat iuramentum, & examinare. sed & alteri non existenti in magistratu, puta notario, nõ potest cõmitti delatio iuramenti fienda testibus, nec examinatio articulorũ: nisi de cõsensu partiũ. ita videtur intelligendũ quod hic no. Bar. & etiã cle. vnica. de offi. dele. quæ videt probare contra q̃ indistinctè posset cõmitti. quod etiã sentit hic Bald. Sed ego intelligo vt dixit Bar. Postquã autem esset delatũ iuramẽtum per iudicem, & examinati essent articuli, simplex examinatio in

stiam in facto cõsistens posset bene fieri à notario,etiã sine consensu partiũ:licet vt plurimũ partes cõcordẽt in notario. facit l. scire oportet.§.oportet.ff.de exc.tut.& vide pro cõcordãtia tex. in c.cõstitutus.extra de fideius.† In text.ibi:[& hoc si iustè peti, Judex inuenerit &c.]debet ergo deferri iuramẽtũ petẽti talẽ remissionẽ,q̃ nõ petit calũniosè,nec cã differendi iudiciũ:sed credat postea per testes illos absentes probare,vel per instrm,cuius copia petit:& hoc ꝓbare nõ põt:& hoc ne ꝑeat veritas.]In tex.ibi: [similis proferat sententia.] s.interloquutoria:quæ est q̃n Judex decreuit cã prius cognita,vt fiat remissio.†In text.ibi: [postquã in locis.]hic ponit quæ sint partes iudicis cõmissarij in referẽdo iudici cõmittẽti:quia postquã facit examinari testes, siue taliter deponãt qd' fidẽ imponat instrõ,qd' allegabat suspectũ:siue nõ, dicta & attestationes eorũ remittat ad iudicẽ cõmittente: intelligas & sigillatas,& sic non debet publicare : & ita est de more fieri.debet ergo Judex cautæ expectare relationẽ, & interim nõ ꝓcedere ad actũ iudicialẽ:vt ſ.de dila.l.siue pars. In aut. apud.in fi.No.testes posse torqueri prout iudici videt in criminali,sicut in ciuili.† Itẽ q̃ examinatio testiũ in causa ciuili põt cõmitti:& vide ibi aut.si clerici.de iudi.& de offi.dele.c.sup quæstionũ.§.quòd si delegatus.in gl.super ver.alij delegare. Et adde q̃ ille cui cõmittitur examinatio testiũ in ciuili, cùm videat electa industria personæ,nõ põt alteri delegare:quia in hoc non est Judex,sed simplex executor facti:vt not.in d.cle.vnica.de offic. dele.† Item not.ex l.indices.q̃ quando aliqua remissio fit ad aliũ locum,pars cõtra quẽ facit,debet admoneri vt ad illum locũ accedat:intellige si vult:nõ autem compellitur præcisè :& ad hoc valorem negotij:nec possit dicere se non fuisse requisitã:de qua citatione vel requisitione conditionali habetur per gloss.in l.ea quidem.in vlt.gl.j.si mancipium ita fuerit alienatum: & tũc non dicitur aduersarius,nisi se opponat.Et aduerte:quia per hoc patet q̃ etiam si non sit subditus iudici, potest isto modo requiri:& sic iudex ecclesiasticus potest requirere laicum vt coram se cõpareat si vult:& q̃ licet non possit sibi mandare vt veniat, nolit vel velit:cum non sit sibi subditus:& effectus primi est:qa si nec comparet nec opponit,& ita excluditur ab oppositione sicut si fuisset admonitus per iudicem suum:vt no.Bal.in l.testamenta. ſ de testa.& ſ.de testi.aut.si quis.in pe.col.facit ad istum tex.l.generaliter.§.his de præsentibus.ſ.de reb.cred.

1 ✠ Quid sit apocha:& quid antapocha? nu.5.

2 Debitor qui soluit an possit compellere creditorem ad restitutionem instrumenti debiti,aut faciendum instrumentum de solutione? nu.9.

4 Notarius si est rogatus de solutione quam fecit mihi debitor meus: sicut tenetur tradere sibi instrumentum,quia principaliter concernit eius fauorem,quare ita & mihi?

1 Quando creditor reddit debitori instrumentum cancellatum propter solutionem, potest petere quòd sibi fiat instrumentum quòd illud quòd soluit debitor erat debitum.

Emphyteuta si uelit soluere pensionem pro pluribus annis futuris,an teneatur dominus eam solutionem recipere?

6 Si nihil ad annuam præstationem,& steterit per annos.xxx.q̃ nihil soluerit,an præscripserit pro præteritis præstationibus,& etiam futuris?

7 Conductor contra locatorem quousque tenet,tanquam conductor nunquam præscribit & quid si cessat soluere:an uideatur tenere suo nomine, & præscribat ? & numero 8.

8 Si colonus,uel inquilinus,uel emphyteuta,soluit longo tempore pensionem, an dicatur dominus contra eos præscripsisse,si non potest aliter ostendere concessionem uel locationem?

LEX XVIII.

1 DLures.† Creditor nõ tenẽt tradere apochã debitori sibi soluẽti de recepto:nisi debitor faciat sibi antapocham de debito soluto, vel tradat scripturã apochę cũ tua subscriptione:& est maximè necessariũ creditori posse solutionẽ in annuis præstatiõibus,ne debito trãsacto ꝛpe sufficiẽti ad præscriptionẽ possit præscriptionẽ oppone requia per tales solutiões cũ videat debitũ recognouisse ꝓscribere nõ potuit,si tñ creditor omisit hæc facere,non ꝓpterea perdet ius suum,si alio modo potest de teipso docere: hic duo dicit: tñ Alber.q̃ hodie parũ practicat̃ ista l.in apochis & antapochis quia cõficiuntur instrã publica manu notarij:& est hoc cautius: quia semper reperit̃ liber notarij:& possent de facili perdi ; & in 2 vulgari vocant̃ schedulæ;† sed in iure vocatur apocha schedula quã facit creditor debitori de debito recepto:& etiam illa quam facit debitor creditori de debito:quia confitet̃ se recepisse in mutuum,vel depositũ tantã quantitatẽ:& promittit eam restituere:sed antapocha dicitur illa quam facit debitor creditori de solutione, quam ipse debitor facit ad sui liberationẽ:& hoc fit ad securitatẽ creditoris,vt possit ostendere qd' solutio illa fuit facta de vero debito.& in ea debet contineri causa: ne postea ipse soluens agat condictione indebiti ꝓbando solutionẽ:& dicẽdo se indebitè soluisse.facit l.qui tabulas.cum ibi not. ff.de furt.& etiã in annuis præstationibus, vt creditor ꝓsit ostẽdere recognitionem debiti:& sic q̃ debitor nõ posit præscribere lõgo tpe.de præscri.xxx.an.l. cũ notissimi.§.sed si q̃s.qd' faceret si negaret se vnquã soluisse,& creditor nõ posset ꝓbare solutionẽ:& adhunc finẽ facta fuit ista l.& vide q̃ habet in Spe.de instru.edi.§.postquã.ver.quid si debitor.& in 3 ver.seq.qui incipit quid si solui.x.† p̃mitte qd' debitor qui soluit creditori,potest petere,& compelli facere creditorem restituere instrumentum debiti per conditionem sine causa,vel officio iudicis:vt in l.dissolutæ.ſ.de condictio.ex lege,potest etiam petere:& compelli facere creditorem vt faciat sibi schedulam de solutione recepta,vel hodie instru.publi.quod est magis in vsu.vt dixi:& hoc est securius,vt dicit Specu.in præallega.quia si reperiretur.instrumen.debiti penes debitorem,non propterea probaret se liberatum,si non ostẽderet quod creditor sibi restituit, vel * sibi restitui fecit:* quia posset creditor dicere quod sibi subtra-† xit,vel sibi subtrahi fecit:* interest ergo debitoris posse ostendere se soluisse:contingebat autem quod si mutuaui tibi centum sub annuis vsuris , & tu retinuisti per ann.xx. & quolibet anno soluisti vsuras : & ego feci schedulam tibi de recepto. transactis annis xxx.dicebas te debitum prescripsisse,& ego allegabam te non potuisse præscribere:quia quolibet anno soluisti vsuras , & sic debitum recognouisti,tu negabas te vnquam soluisse,& etiã habere schedulas prædictas de soluto. Et similiter locabam tibi prædium pro certa quantitate fructuum annuatim soluenda,& tu soluistis per annos triginta:postea negabas soluere : & dicebas te nunquam soluisse ,& rẽ tenuisse tuo nomine,& præscripsisse : & quia non poteram probare solutionem, nec etiam locationem,succumbebam:propter hoc prouidetur per hanc l. vt non tenear tibi facere schedulã ꝓdictã de recepto,nec possis me ad hoc compellere:nisi facias aliam de soluto,vel copiam illius tradas cum tua subscriptione : vt sic possim ostendere quod nomine meo tenuisti præstium,& præscribere non potuisti:vt in lege,malè agitur.infrà de præscriptionibus xxx.anno.si ramen non fui vsus ad cautelam , non præiudicatur mihi : quia fuit inuenta mei fauore: vnde non debet in odium redundare. quod est intelligendum . dummodo alio modo possim probare solutionem prædictam,vel etiam locationem.Nam si illã probarem,etiam si nunquam mihi aliquid soluisti,non potuisses præscribere:quia semper videris retinuisse nomine meo,nõ tuo:etiã si contrarium gessisti in animo:quia solo animo nõ potuisti mutare tibi causam possessionis.scilicet de nulla in aliquam:vt l.nemo.j.de acqui.pos.non superueniente causa de nouo:aliàs secus. puta si requisiui vt solueres,& negasti,quia extunc videris poss. interuertisse,& me possessione spoliasse,& tuo nomine possedisse:& tunc de iure ciuili potuisses longissimo tempore præscribere:non de iure canonico propter malam fidem:sed si non possem probare solutionem , vel locationem , fieret mihi præiudicium:non propter omissam cautelam : sed propter defectũ pro-4 bationis,quæ mihi incumbit. †Et per istam l.dicit Bart.quòd si notarius est rogatus de solutione quam fecit mihi debitor meus,sicut tenetur tradere sibi instrumetum, quia principaliter concernit eius fauorem:ita & mihi:quia cõcernit fauorem meũ 5 secundariò : propter causas prædictas. †Item dicit per hanc l. Bar.q̃ q̃n creditor reddit debitori instrumẽtum cancellatũ propter solutionẽ,potest petere q̃ sibi fiat instrumentum q̃ illud qd̃ soluit debitor erat debitum:sicut q̃n facit schedulam de recepto. Item dicit Bar.hic probari id qd' ſ.dixi.q̃n debitor soluit creditori,potest petere vt creditor sibi faciat instrm , vel ſchedulam de soluto.facit etiam iste tex.vt si emphyteuta velit soluere pensio-a nem pro pluribus annis futuris,non teneatur * dominus recipe-

a Teneat dñs. Adde Spec.in tit.de loca.ſ. nũc aliqua ver. xlij. & ver.seq.& ibi Io. An.in addi.Bar.in l. statuliber.ſ. fin.ff.de statuli.& in l.cũ qui aliàs Iabolenus ff.de annuis leg.& Bal.in l.si qs argẽtũ. col.iij. ff.de do.Per.de anch. & Imo.in c.potuit.ẽ Io.& hãc cõem opi. intellige & limita vt p Bar.in d.l. statuli. ẽ.alleg.Franc.Curt.

a Longũ tẽpus. Addę dicatur tempus longum gl.in l.cũ de in rẽ verſo.ff. de vſu. Bald.in l.imperiũ.ff. de iur. om.iu. Hoſti. in c.pe.de cõſue.Ioã. de ana.in c. quærelã. in iij.colũ. de ſim. & quod dicitur multũ tẽpus,vide per doct. in l. Item ſi vnus. in §.j.ff.de arbit.& Bal. in c.plerunq;. in j.co. de reſcri.

re:qa ſua intereſt vt pro quolibet anno per ſe ſoluatur:vt appareat de cõtinua recognitione rei:aliàs poſt longiſsimũ tempus poſſet negari ſe ſoluiſſe. De hoc not. in l.inter ſtipulantem.§.ſacram.ff.de verbo.oblig. ſecundum Gui.de cug. In glo. ibi: [Alij, vt Bul.] Tu dic quòd illa quam fecit debitor creditori de debito,quia confitetur ſe debitorem, dicitur apocha. ſicut illa quàm fecit creditor debitori de debito recepto, & ſic duobus modis dicitur apocha. tene ergo quod ſuprà dixit gloſ. In fin. gloſ. ibi. [qđ non placet.] ſcilicet vt illa apocha quę reſtituĩ creditori ſcripta à debitore, dicat antapocha:qa iſta ponitur in tex.tãquam diuerſa ab antapocha: vt patet in tex.ibi.[vel exemplar cũ ſubſcriptione.]qui loquitur de prima,& poſtea ſequit.vel antapocham ſuſcipere:& ſic illud exemplar nõ eſt apocha,ſed exẽplar apochæ:quod propter ſubſcriptionẽ debitoris habet vim antapochæ.In gloſ. quæ incipit.

6 [imo eſt perpetua.]ibi.[†Item no.hic.] Ad euidentiã huius debes ſcire q; ſi teneris mihi ad annuã prę̃ſtationẽ,& ſtetiſti per annos xxx.q; nihil ſoluiſti. Si quærit an præſcripſeris pro præteritis præſtationibus & etiam futuris:fuerunt opi. Vna fuit Mar. q; nõ præſcripſeris niſi vni præſtationi.ſ.illi qui debuit fieri iam ſunt anni.xxx.ſequentibus verò & etiam futuris nõ præſcripſeris.nam ad hoc vt præſcribas requiritur q; ceſſaueris per annos xxx.& hoc non poteſt dici niſi in illa præſtatione quę debuit fieri iam ſunt anni xxx.non in ſequentibus, in quibus nõ tranſiuit tm̃ tempus, ſed xxix.vel xxvij.& ſic de ſingulis. Alia fuit opi. Azo.& Bul.qui tenuerũt quod præſcripſeris pro omnibus præteritis:quia ſublato initio obligationis cætera tolluntur:ſed ſi ceſſaſti per xxx.annos, ſublatum eſt initium: ergo &c. Et pro iſta parte facit l.eos.in prin.j.de vſur.& etiam iſte tex. ſecundum gl. quia hic cum non conſtaret de ſolutione vſurarum facta ſingulis annis allegabatur præſcriptio temporis adducens annuam præſtationem vſurarum.Tertia fuit opi.gloſ. vt diſtinguatur an tenebaris an annuam prę̃ſtationem ex contractu & vera ſit opi. Azo.quia tunc vnica eſt obligatio pro omnibus annis.vt l. ſi ſtichum.§.ſtipulatio.de verbo.obli.in qua inſpicitur initium: quo ſublato ſequentia tolluntur:ſed ab initio iſtius obligationis tranſiuerunt anni xxx.ergo &c. facit quod habetur in l. eum qui. §. in popularibus.ff.de iureiur.Aut eras obligatus ex vltima volũtate,& tunc quia tot ſunt obligationes quot anni,& ſic quotidie renouantur:vera ſit opinio Mar.quia lapſis xxx.an. præſcriptũ eſt primæ: non ſequentibus à quibus non ſunt tot anni elapſi, vt hæc habentur in l.cùm notiſsimi.§.j.in glo. quæ incipit Martinus ſic exponit j.de præſcrip.xxx.ann.Breuiter opi.Mar.communiter tenetur per docto.vt etiam quando teneris ad annuam præſtationem ex contractu,licet vna ſit obligatio pro omnibus annis, non præſcripſeris niſi pro vna quæ debuit fieri iam ſunt anni xxx.non pro ſequentibus præteritis à quibus non ſunt tot anni elapſi,& multominus pro futuris: quia licet vnica ſit obligatio pro omnibus annis,tamen petere non poſſum niſi pro prę̃teritis:pro futuris verò non poſſum petere:& non valenti agere non currit præſcriptio l.prima in fin. de anna. except. & ſic pro futuris non eſt inchoata præſcriptio: ſed pro præteritis ſic ſed non eſt completa niſi pro illa prima: quæ etiam debuit fieri iam ſunt anni xxx.de quo per Barto.in l.de pupillo. §. ſi plurium.de oper.no.nun.& tangitur in Spec.de locato.§.nunc aliqua.verſi. xxxij.& per Cy.in d.§.fi.nam interdũ obligatio annua eſt principalis,non reſpectiua reſpectu alterius oblig. & procedit quod dixi.Interdum non eſt principalis, ſed reſpectiua: puta præſtatio vſurarum propter obligationem ſortis, ſtando per xxx. annos quòd non petam ſortem: nec tu ſoluas vſuras & ſic non recognoſcis debitum,præſcribis obligationi ſortis:quæ eſt principalis & in conſequentiam annuæ obligationi vſurarũ: tam pro omnibus præteritis quam pro futuris annis:vt l.eos.in prin.j. de vſur.& ita loquitur iſte tex.& ſic nõ facit cõtra Mar. cuius opi. loquitur & debet intelligi in annua præſtatione non reſpectiua ad aliam principaliorem: ſed æquè principalem vt ſi ex cauſa donationis re obligaſti mihi ad dãdum quolibet anno decem.

7 †In ea.gl.ibi:[Itẽ arg.huius l.] Ad euidentiã huius q̃ſtionis prę̃mitte q; conductor contra locatorem quouſq; tenet,tanquã conductor nunquam præſcribit:quia non poſsidet,ſed detinet:poſſeſsio enim tam ciuilis quã etiam naturalis eſt penes locatorem qui retinet ciuilem animo ſuo,& naturalem corpore conductoris:ſine poſſeſsione verò præſcriptio non procedit: vt in regula iuris ſine poſſeſsione.& contra poſsidentem non currit præſcriptio:etiam ſi ciuiliter tantum poſsidet:vt no.per gl.in l.j.de refug.in fi.magnæ glo.& in l.malè agitur.j.de præſcript.xxx. annmodò quidam dixerunt q; videtur tenere tanquam conductor, quando ſoluit penſionem:ſi autem ceſſat ſoluere,videtur tenere ſuo nomine:quia non cognoſcit locatorem:& ſic priuat locatorem poſſeſsione:& etiam ſibi appropriat:& extunc incipit præſcribere contra dominum:& pro hoc allegant iſtum tex.dum loquitur de conductore,qui tenebatur annuatim ad certam partem redituũ loco penſionis; & vult q; ſi ceſſauit per xxx.annos vel non poteſt apparere q; ſoluerit:& ſic dñs recognouerit,potest allegare pœnitentiam rei:ideo dño prouidet per hãc l.vt poſſit probare recognitionẽ debiti,& q; non tenuit ſuo nomine,ſed locatoris.Breuiter glo.tenet contrarium:quod poſtquam ſemel conduxit,ſemper videtur retinere tanquam conductor: & ſi non præſcribat,quantuncumque gerat contrarium in animo ſuo,non poteſt ſibi mutare cauſam poſsidendi: & de ↄnon poſſeſſoretur de detentore facere ſe poſſeſſorẽ,nec ſpoliare; dñm poſſeſsionem vt in l.cum nemo.j.de acqui.poſ.Sed ſi dominus petiiſſet pẽnem,& ille non ſoluiſſet,extũc videret interuertiſſe poſſeſsorẽ, & dñm poſſeſsiõe priuaſſe:vt in l.colonus.& l.cũ ſundũ.ff.de vi & vi arma.quia tunc ſolo animo mutat cauſam poſsidendi: ſed ✠ interueniente actu,& contradictione ſua: & ſi ex tunc ✱de iure ciuili poteſt incipere præſcribere,licet non de iure canonico: q; ✠ eſt malæfidei:ſed ✱de iure ciuili malafides non impedit præſcr. xxx.ann.nec obſt.iſte text.quia debet intelligi quando locator non poterat oſtendere ſolutiones redituũ annuatim factas: nec etiam contractum locationis: vnde conductor dicebat ſe nunquam conduxiſſe,ſed proprio nomine poſſediſſe:ideo facit vacillare ius domini.Sed poſito quod non poſsit probare ſolutiões redituũ: ſi tamẽ põt ꝓbare locationẽ factã ſemel: & ſic cœpiſſe poſsidere nomine cõductoris,alio nõ oſtenſo præſumitur ſemper eodem modo poſſediſſe quo incœpit:& hoc vult iste text.in fi.q; locator ſibi non præiudicet,licet non vtatur cautela de qua hic ſupple dummodo poſsit probare locationẽ,licet non

8 ſolutiones.†Poſtremò vide quod not.Cy.in l.competit.in fi.ff. præſcript.xxx.anno.qui quærit quid ſi colonus,vel inquilinus, vel emphyteuta ſoluit longo tꝑe: & in hoc differt ab iſta l. quæ loquit quãdo nõ ſoluit:ſed ſoluere ceſſauit: poſtea videns dñm nõ poſſe oſtendere locationẽ,vel cõceſsionem in emphyteuſim negat ſe in futurum velle ſoluere:aſſerens ſe non recognoſcere ab eo,& indebitè ſoluiſſe, niſi oſtendatur cauſa: & ſic quæritur econuerſo ad caſum præcedentem:ſi dñs põt oſtendere ſolutionem,& nõ cõceſsionem vel locationẽ,an ille poſsit ſe aduersus dñm defendere:& tenet quod non:ſi ſoluit per longum ꝑpetuum ſpatio x.annorũ.per tex. expreſſum in l.litibus.j.de agri.& cẽſ. li.xj.debet eẽ in ſua quaſi poſſeſsione annuæ p̃ſtatiõis defendi dñs:vt in c.q̃relã.extrà de elec.Sed aduerte: qa hac rõne annus

a nõ ſolũ ſi per longũ tꝑs,* ſed etiã ſi minori tꝑe ſoluiſſem,dicerem dñs in quaſi poſſeſsiõe:qa nõ deberet de facto priuari:vt in d. querelã.Rñdet,& tene mẽti,ſi ille ſoluit per longũ tꝑs, defendendus eſt dñs in ſua quaſi poſſeſsiõe:quouſq; ſoluẽs ꝓbet ſe nõ teneri ad ſoluẽdũ,& rẽ eſſe ſuã iure directi dñij: ſic intelligo.Iura bus.Sed ſi ſoluit minori tꝑe,defendẽdus nõ eſt dñs in ſua quaſi poſſeſsiõe:quouſq; in iudicio ꝓprietatis doceat de iure ſuo:quia præſumit in illo iudicio potius pro poſſeſſore quàm pro ſpolia ta ſit quædã ſpecies ſeruitutis:& quælibet res præſumitur libera:niſi ꝓbetur cõtrariũ:licet dñs ſit in quaſi poſſeſsiõe huius ſeruitutis.iuxta ea quæ no.in l.ſicuti.§.ſed ſi quæraꝫ.ff.ſi ſer.vin. quod dixi ſ.eo.l.ſi ſolẽnibus.de facto aũt non debet ſpoliari in quaſi poſſeſsione.Tene menti:quia hoc non tagit Cyn.nec alii. Econuerſo ſi aliquis ſoluit longo tẽpore tanquã emphyteuta,& eſt paratus velle ſoluere in futurum dño,dicit ſe nunquã illi conceſsiſſe in emphyteuſim,& ſic non vult incipere ſolutionẽ:niſi oſtendat conceſsionem,& vult de re dispo nere ad ſenſum ſuum pleno iure:ille aũt ſoluẽs non poteſt oblõ dere conceſsionem,& dicit ſe præſcripſiſſe ius emphyteuticum

per lōgissimū tp̄s sic soluēdo: an hoc possit dicere? videt q̄ non: quia sic asserendo asserit dn̄m possedisse ciuiliter, & se naturaliter dn̄s ciuilē: iuxta no. in c. j. de cap. cor. in vsi. feu. Possessio verò naturalis nō sufficit ad p̄scribēdū: vt in l. acquirit. in fi. de acquir. re. do. & cōtra ciuiliter possidentē nō præscribit. per gl. quæ est in l. j. de ser. fugi. Breuiter cōtrariū determinat gl. ordi. j. de iure empt. l. ij. in fi. gl. magnæ, quæ est super verbo repellere. ibi: dum dicit. Item quid si aliquis nō emphyteuta possidēs fundum pro quo lx. annis soluit pensionē, desciat nunc? quæ tenet q̄ præsumitur emphyteuta, ꝓpter tam longā solutionē: vel dic & prescripsit ius emphyteuticū: vt est tex. in c. j. §. si quis per xxx. annos. si de feu. fue. cōtro. hoc etiā idē videt Dy. aliàs Cyn. in l. indicia. §. ter ven. Nec ob. rationes superius allegatæ in contrariū: quia verum est q̄ solùm naturalis possessio nō sufficit ad præscribendū dīnium directū: sed bene sufficit qđ præscribit vtile: qm̄ illi dn̄io appropriat: & hoc voluit Bar. in l. j. ff. de acqui. pos. in prin. in art. de naturali possessione: & similiter aduersus possidentem ciuili ter non currit præscriptio super directo dominio: sed super vtili ter non currit præscriptio super directo dominio: sed super vtili lic. Tene menti: quia ista sunt vtilia & subtilia: ex quibus remanet ista lex bene declarata.

1 Duo genera scripturarum, ex quibus potest fieri comparatio: & ex quibus aliis scripturis fiat comparatio?
2 Quando deueniatur ad comparationem scripturæ, & quando non debeat fieri, uel nō sit necessaria?
4 Scriptura de manu debitoris quot testes requirat, & an debeant esse præsentes, & uiderint eam scribi à debitore: & an debeant se subscribere?
5 Ad probandum ueritatem debiti quando & qualiter sufficiant duo testes, & quādo requirantur tres, & quando quatuor uel quinque?
6 Librorationum qui consueuit esse penes debitorem, an sufficiat sola comparatio sine testibus?
7 Scriptura ex qua fit comparatio, si est priuata, requirit subscriptionem trium testium & an sufficiat q̄ duo ex tribus deponant de subscriptione omnium trium?
Quid in scriptura, ad quam probandum fit comparatio?
8 Interuentu trium testium potest probari per duos.
9 Si probauco contra te scripturam priuatam continentem aliquid contra me, non prodest mihi ad probandum aliquid pro me: sicut si nihil contineret contra me.
10 Iudex potest committere comparationem peritis: ut notarijs: & an ipsemet Iudex debeat eam facere?
11 Quòd isti commissarij teneantur iurare, licet non referant uel deponant tanquam testes: sed potius tanquam in arte periti: & de eo quod percipiunt iudicio intellectus potius quàm sensu corporeo: & iurant de credulitate.
12 Quòd isti possint reprobari, sicut alij testes: & quod per eos factum est potest per iudicem emendari.
Quis petat comparationem fieri, debet præstare iuramentum quòd non petit calumniosè & q̄ nullo alio modo potest probare suam intentionem.
Quid in illo contra quem petitur fieri comparatio, & an possint ista iuramēta omittit
q Comparatio, an non possit fieri nisi ex generibus scripturarum hic contentarum?

LEX XIX.

1 COmparationes. * Materia huius l. est valde intricata: & ꝓpter hoc reputat difficilis: & difficultas ꝓuenit ex testibus q̄ habent in auth. de instru. caut. & fide. vnde sumunt duæ auth. hic positæ. s. auth. ad hæc. & auth. At si cōtractus. & aliæ q̄ ponunt ff. si cer. pet. auth. sed nouo iure. & j. qui pot. in pig. hab. auth. si quis vult caute deponere. super l. scripturas. nam text. illi in corpore sunt ita ineptī q̄ vix p̄nt intelligi, nisi gl. aliter declarēt diuinādo: & in gl. in d. auth. §. si cer. pet. & in vltima gl. mag. in corpore vnde sumit melius & clarius tradit quā hic tradat glo. in auth. ac si cōtractus. Et hoc dicit ista lex. quæ debet legi simul cū auth. quia venit, suppletiuè. & ita legit Bar. † Scriptura de qua fit cōparatio literarū, debet esse vel priuata & approbata, vel forensis i. facta corā iudice, vel publica. & illi quibus est cōmissa cōparatio, debēt solēniter iurare de faciēdo ipsam videri fideliter: posposita affectione, vel causa lucri, vel inimicitiæ. Qua cōparatione facta & approbata, scriptura facit plenā fidē absq̄ alijs admi-
2 niculis. h. d. in effectu ista lex. † & ꝓ auth. ad hæc. addunt alia duo genera scripturarū, ex quibus pōt fieri cōparatio. s. de scriptura quę producitur per partem aduersam, & de sumpta ex archiuo pu-
b blico. ‡ & sic sunt quinq̄ genera: quorum tria ponuntur in hac l. cōparationes. & duo in auth. ad hęc. sed ꝓ auth. at si cōtractus. q̄ loquitur de scriptura, ad quam probandam fit comparatio. & in hoc differt à l. Codicis. qui loquitur de scriptura, ex qua vel de qua fit cōparatio. corrigitur l. cōparationes. inquantū vult quod soli cōparationi stetur, si fuerit scriptura approbata per cōparationem: & vult q̄ nō stetur soli comparationi. sed aliud arg. requiratur ad probationem scripturæ quæ negatur, & pro qua probanda fit comparatio: & arg. cō sistit in hoc (vt habetur in corpore) vt deponāt se vidisse scribi illam scripturam per talem cuius esse dicit: licet per partē aduersam negetur: & licet nihil deponant de veritate facti: quia non fuerunt præsentes tempore contractus: sed viderunt eam scribi: nec curatur an ipsi sint descripti in illa scriptura, vel non: licet in scriptura ex qua fit cōparatio, si est priuata, debeāt esse descripti seu subscripti propria manu ipsorum, ad hoc vt illa scriptura sufficiat ad ¡comparationem: vt hic ✻ in tex. ibi. [nisi trium testiū habuerint subscri. &c.] Et ista lex primò ponit procœmium vsque ibi. [Ideoq̄.] Secūdò Secundò ponit statutū vsq̄ ibi. [omnes autē]. Tertiò ponit modum tenēdi in cōparatione, & extēdit & limitat quod suprà dictum est. Potest autem hic poni casus duobus modis. Primò qđ producebam contra te scripturam priuatam, quam dicebā esse scriptam manu tua, vel patris tui, cui successisti, in qua continetur te vel ipsum esse vel fuisse debitorem meum ex iusta causa in c. Tu negabas esse scriptā manu tua, vel patris tui, & sic oportet me hoc probare: probatio autem fiebat & fit per comparationem literarum, vnde producebam aliam scripturam priuatam: quam similiter dicebam esse scriptam manu tua, vel patris tui, ad quam petebam fieri comparationem: tu similiter illam negabas: certè ante hanc l. sufficiebat mihi fortè probare etiā per vnū testem quòd ista secūda erat scripta manu tua, vel patris tui: sed ex hoc dabatur materia falsitatis: ideo statuitur q̄ nec hæc secunda sufficiebat postquam negatur: nisi habeat subscriptionem testium trium', qui recognoscant suas subscriptiones: vel omnes tres, vel saltem duo: vel si omnes sunt mortui, vel absentes, quòd fiat comparatio de subscriptionibus eorum ad alias scripturas eorundem: de quibus constet, & aliter non sufficiat: etiam si ista secunda aliquid contineat contra me: puta quòd teneor tibi in decem: nam non propterea sufficit ad dandum robur primæ parti negatę, in qua continetur quòd tu es debitor meus in centum. Item ad comparationem fiēdam possum producere scripturam forensem id est, iudicialem factam manu tua, vel patris tui: non in forma publica: & sic licet largo modo sit publica, propter authoritatem iudicis: strictè tamen sumendo non est publica: quia deficit forma: etiam si tu, vel pater tuus eratis notarij deputati ad banchum: vnde nec requiritur quòd ista habeat subscriptionem trium testium: sed sufficit quòd sit forensis: propter authoritatem iudicis: potuistis etiam facere dictam scripturam, etiam si non eratis notarij, ex commissione iudicis: vt in capitulo quoniam contra falsam. de probatio. Possum etiam inducere aliam scripturam publicam, si erat notarius: vel pater tuus, & produco instrumentum factum manu tua, vel patris tui: ad probandum primam scripturam priuatam non habentem formam: etiam si testes dicti instrumenti non deponant pro instrumento: & in hoc differt à prima scriptura priuata; in qua testes tres debent esse descripti: & pro subscriptionibus testificari: sed in publica non requiritur quod sint descripti: sed sufficit quod fiat de ipsis mentio: nec requirit quod sint tres: sed sufficiunt duo. Secundus casus: quod produxi contra instrumentum publicum scriptum manu Titij notarij: tu negabas esse scriptum manu illius, confitebaris tamen illum esse notarium producere possum aliam scripturam etiam priuatam, ad probationem huius: quam dicam esse scriptam manu eiusdem Titij: dummodo habeat subscriptiones trium testium pro ipsa deponentium: vel aliam scripturam eiusdem notarij factam in iudicio: licet non in forma publica: vel aliud instrumentum in forma publica, de qua constet: & hoc quando Titius notarius non viuit: si enim viueret, sufficeret testimonium ipsius, si interrogatus diceret instrumentum quod primò produxi, fore de manu sua, vt in l. si quis ¡decurio.¦. de fal. & in authen. eodem titulo. §. si verò moriantur: vel etiam si extarent testes: de quibus fit mentio in instrumento primo loco producto, sufficeret testimonium eorum, ad probandam veritatem scripturæ sine alia comparatione: tunc enim venitur ad comparationem

a ¶ Comparatiões. De materia istius l. vid ꝓ Dy. Bart. & Sal. in l. vēditor. ff. de iud. Hostien. in summa ti. de fi. instr. in §. iij. & Spec. tit. de ꝓbat. in §. fina. ver. sed instrumentorum.
b ¶ Ex archiuo publico. Adde Doc. in c. ij. de fide instru. extrā.

Pauli de Caſtro Prima ſuper Codice.

a. Libr̃ auri. Quod ducati faciãt libram. vide Bar.l1.quoties. C. de ſuſce. & arca. li.x.Cy.in l.pe.C.de dona.Bald.in l. fi.C. cõmu. de leg.& in l. quicũq;.C.de ſer.fu. gloſſ.in c.ij. de male. glo.& doct.in c.fi.de deci Io. and. in addi. Spec.in tit. de inſtru. edit.in §. porrò. in ff. Pau.de caſ. in l. fi.C. cõmu.de leg. Alexã. de imo.cõſi.iij.inci. Circa primũ quæſitum.in j.volu.

iſto caſu,quando nec extat notarius,nec diſcipulus eius:cui fortè notarius cõmiſerat. nec etiã teſtes.& tunc talis cõparatio faciebat plenã fidem:ſi per hoc ſecundũ approbaf primũ.hodie remittit in arbitrio iudicis,vt vel faciat plenã.vt hic in glo. ſuper verbo [teſtium.] vel qualemqualẽ fidẽ. i.ſemiplenã.vt in gl.quæ eſt in auf.at ſi contractus.circa princ.ibi. hodie verò &c. Per 3 tex.aũt allegatos in gl.† Debes aũt ſcire,altius exordiẽdo materiã,& incipiẽdo à ſubſtantialibus,q; ad comparationẽ ſcripturæ tunc deuenit quãdo ille contra quem producitur,negat debitum ſeu contractum:& etiam negat ſcripturam eſſe de manu illius cuius aſſeritur eſſe:& quando illa ſcriptura eſt talis quòd ſi eſſet manu illius cuius eſſe aſſeritur,faceret plenam probationem: & ſufficeret ad condẽnationem:aliàs ſecus. vnde ſi producerẽ ſcripturã,quã dicerem eſſe ſcriptã manu tua, in qua cõtinereꝛ te eſſe debitorẽ meũ in centũ,& non exprimereꝛ cauſa ſufficiẽs,non fieret cõparatio,ſi negas eſſe ſcriptã manu tua qa etiã ſi cõfiteris poſtquã nõ habet cauſam,nõ ꝓdeſt qa confeſsio tua ſine cauſa non valet l.cũ de indebito.in fi.de proba.ff.& l.ij.§.circa. de doli excep. Itẽ ſi producerẽ inſtrm̃ nõ ſolenne : qa deficeret aliquod de ſubſtantialibus,ſimiliter nõ fieret cõparatio , ſi negas ſcripturam manu illius notarij:quia etiã ſi cõfiteris non probare intentionẽ meã,nõ valeat. Itẽ ſi confiteris debitũ , & etiã ſcripturam, nõ fit cõparatio;quia eſſet ſuperflua. Idẽ ſi debitũ & non ſcripturam.Idem ſi ſcripturã,& nõ debitũ.etiã ſi nullam cõtineat ſolennitatem:quia ſcripturæ tuæ ſtatur cõtra te , ſi cõtinet legitimam cauſam:etiã ſi nullos teſtes habeat.vt l.generaliter. infrà de non nu.pec.& iſte eſt caſus ſecundũ verum intellectum in l.ſcripturas.infrà qui po.in pig.ha.in prima parte ipſius l.quæ vult vt ſtetur tali ſcripturæ confeſſatæ:etiã ſi nullos teſtes habeat & etiam ſine alia comparatione in prẽiudicium hæredum tuorum ſed in prẽiudicium alterius,puta creditoris tui,non ſtatur : niſi habeat ſubſcriptionem trium teſtium : & tunc ſtatur : etiam ſi illi teſtes nõ examinenf:poſtquã tu eã cõfiteris:etiã in prẽiudiciũ tertij habentis publicũ inſtrumẽtũ,et ſic ſi cõtinet diẽ anteriorẽ,facit me prẽferri creditori habẽti inſtrumẽtũ publicũ cũ die poſteriori vt ibi eſt caſus et hoc caſu loquit quod vulgariter dicitur ſcriptura priuata,ſi ſit trino teſte notata hic vis eſt nata q; ſcriptura publicè facta quando verò negas debitum,& etiam ſcripturã , quam produco fore de manu illius cuius eſſe aſſero:quo caſu loquuntur iſti tex.ſi haberem teſtes qui fuiſſent præſentes tẽpore cõtractus,& deponerent de veritate debiti,adhuc comparatio non eſ-
4 ſet neceſſaria:nec tunc loquuntur iſti tex. † Sed contingit interdum q; contractus ſit ſine teſtibus:quia creditor confidit de debitore poſtea incipiẽs dubitare petit à debitore quòd faciat ſibi vnam ſcripturam de manu ſua , & debitor eam facit : quicquid olim eſſet,hodie Imperator conſulit creditori q; de ipſa non confidat:quia debitor poterit eam negare , & creditor habebit difficultatem probandi q; ſit de manu ſua: vnde conſulit Imperator quòd aduocet ad ſe teſtes,qui videant illam ſcribi à debitore.& poſsint deponere de hoc:nec expedit quòd iſti teſtes ſe ſubſcribant:dummodo de hoc deponant: ſed melius eſſet quod ſe ſubſcriberent & dicit text.q; debeant eſſe tres : & non pauciores in
5 auth.ſi quis cautè deponere.j.qui po.in pig.habe.† Aduertendũ autem quòd ad probãdum veritatem debiti interdum ſufficiũt duo teſtes,ſcilicet de iure antiquo indiſtinctè.vt in l. vbi numerus.ff.de teſti.& de iure.C. ſi debitum non tranſcendebat quinquaginta libras auri & de iure auf.ſi nõ tranſcendit libram auri, interdũ requiruñ tres.vt de iure. C. ſi tranſcendit.l. libras auri: & tũc etiam requiritur ſubſcriptio eorum in inſtrõ publico , vel priuato.vt in l.fi.§.ſi certum pet.& de iure auf.qñ tranſcendit libram auri,& non cõcurrunt quatuor de quibus ſtatim dicã:ſed aliquid eorũ deficit,interdũ requiruntur.v.qñ quatuor concur-
a runt.ſ.q; tranſcendat libram auri, * & quòd fiat in ciuitate & q; fiat in ſcriptis.& q; ab imperitis literarum , vel parum peritis.vt in auf.ſed nouo iure poſita ſuper d.l.fi.§.ſi cer.pet. & in corpore vnde ſumitur.de inſtru.caute.& fide.& tangitur per glo.in auf. at ſi contractus quæ ſuppletur per illam auf.ſed nouo iure.dum dicitur adſit arg.j.teſtificatio teſtium:quia ſi quẽritur quot requirantur,vt deponant ſe vidiſſe ſcribi:dicendum eſt (vt ſupra dixi)q; aliqñ duo,aliqñ tres.aliqñ v.ſicut requirerentur ad probandum veritatẽ ſi fuiſſent præſentes tpe cõtractus:& tũc dicta ſcriptura priuata ſit roborata per teſtificatiões teſtium,qui viderint eam ſcribi:& etiã per comparationem literarum facit plenam fidem:ſed alterũ ipſorũ.ſ.teſtificatio teſtiũ,vel ſola comparatio nõ facit plenã fidẽ:ſed ſemiplenã:ita declarat bona glo.quæ eſt in §. ſi quis igitur.in auf.de inſtr.cau.& fide.in gl.quæ incipit.Si ago ſuper verbo faciamus.in fi.& ita debet intelligi iſta auf.at ſi contractus:hoc tamẽ verũ in ſchedulis,ſeu in apochis,& etiã in epiſtolis:in quibus de facili poteſt cõmitti fraus:ideo licet olim ſa-
6 ficeret dicta cõparatio per iſtam l.comparationes.† hodie nõ ſufficit:ſed in libro rationum qui cõſueuit eſſe penes debitorem.f. in quo non ſic de facili committitur fraus,ſufficeret ſola comparatio ſine teſtibus.per l.cõparatiões.quę nõ eſt correcta per tex. in auf.niſi in ſchedulis,ſeu apochis,ſecundũ Bar.quod etiam tenet Bald.in d.auf.ſed nouo iure.vbi tangit de iſta materia comparationis.in ſcripturis autem publicis dicvt j.dicam in auf at ſi
7 contractus. † No.ergo in ſecunda parte huius l.tria.ſ.q; ſcriptura ex qua fit comparatio,ſi eſt priuata,requirit ſubſcriptionem trium teſtium.ſcriptura verò ad quam probãdam fit comparatio, tũ quæ prius fuit producta,& negata:licet requirat præſentiam teſtium:non tamen requirit ſubſcriptiones eorum:& hoc vult gl. quæ incipit [hodie] ibi[vel verius hic loquitur &c.] Eſt etiam alia differentia:quia de tribus teſtibus qui requiruntur in ſcriptura,ex qua fit comparatio,ſufficit quòd duo deponant de ſubſcriptione omnium trium:ſed de tribus qui requiruntur in ſcriptura,ad quam probandam fit comparatio quando contractus excedit libram auri, non ſufficit teſtificatio duorum : imò debent
§ omnes tres teſtificari quòd viderunt eam ſcribi: & hoc vult ibi eadem glo. † Secundò no.quòd interuẽtus trium teſtium poteſt probari per duos:vt ibi:dum dicit.[ſiue cunctis:ſiue omnimodo duobus.] Et iſtud inducit gloſſ.ſuper verbo[duobus.]ad quæſtionem notatam.in l.ij.j.de bono.poſſeſ. ſecundùm tabu.quod ſi confiteris teſtamentum fuiſſe factum,ſed negas interfuiſſe numerum vij.teſtium,poteſt hoc probari per duos ex eis:quia non deponunt de teſtamento : ſed tantum de ſolennitate : poſtquam confiteris teſtamentum : ſed negas ſolennitatem:ſed ſi negares etiam teſtamentum , non ſufficerent duo: ſed requirerentur ſeptem:facit id quod dixi in l.exercendis.§.eod.quia ſi duo contradicunt inſtrumento teſtamenti quòd non fuerunt præſentes, ſufficerent tres dicentes contrarium: quòd imò fuerunt præſentes vt reformetur inſtrumentum teſtamenti continens vij.teſtes.
9 † Tertiò & vltimò no.in ver.[licet in ſemetipſum.]quòd ſi produco contra te ſcripturam priuatam continentem aliquid contra me,non prodeſt mihi ad probandum aliquid pro me: ſicut ſi nil contineret contra me:vt §.de probat.l.inſtrumenta. Securũ ergo non produco eam,ſed tu.nam tunc poſſum ea vti pro me: poſquam vteris pro te:& iſte eſt caſus in auf.ad hæc.in prin.qui contradicit huic l.in illo ver.[licet in ſemetipſum.] quanquam aliqui dicant contrarium,quód ille verſi . corrigitur per auf. falſum eſt.quia in diuerſis caſibus loquuntur:iſta enim l. loquitur quando ambæ producebantur per me:& vna faciebat contra me,alia pro me,tamen ſi volebam ea vti pro me ad probandum alteram quæ faciebat pro me,non poſſum.authen.loquitur quando vna producebatur contra me,alia pro me, contra te ego ſi illa non habebat ſubſcriptionem trium teſtium,poſſum ea vti ad comparationem productæ per me:ita intelligitur authentica
10 primo caſu.aliàs nil adde ret ad l. C. † In tertia verò parte huius l.in ver. [omnes autem.] no.alia tria. primò quòd iudex poteſt committere comparationem peritis: vt notarijs : vt patet ibi dum dicit[comparationem faciunt.]ſed tex.in corpore eod. ti.§.oportet.el primo.videtur dicere q; ipſemet iudex debet eas facere,& alteri non committere,quod etiam videtur ſentire glo. eo.tit.§.ſi verò nihil.quæ incipit qualiter.Sed dicit Ang.commu-dando & bene, quòd poteſt cõmittere nõ vt fiat ipſo abſente,ſed qd teneaf ſtare relationi illorũ,ſed vt fiat ipſo præſente,qd ſentimenti:debet enim interuenire ſimul cũ illis notarijs: q; ſi omnes cõcordant q; literæ ſint ſimiles,approbatur ſcriptura negata,ſi
11 reprobatur.† Item not.quòd iſti commiſſarij tenẽtur iurare,ſi non referant vel deponant tanquam teſtes:ſed potius tanquam

in arte periti:& de eo quod percipiunt iudicio intellectus potius quã sensu corporeo:contrariũ videtur voluisse gl.q̃ tales nõ te-
2 neantur iurare*.ff.de ventre inspi.l.j.circa prin.vel dic q̃ non te-
neantur iurare eo modo quo testes.ſ.de veritate:sed de credulita-
12 te,& de eo quod eis videtur in iudicio rationis.†Et no.q̃ isti pñt reprobari sicut alij testes.vt in c.causam matrimonij.de proba.& quod per eos factũ est,põt per iudicem emendari.ff.qui tatis.co-gan.l.arbitro.in ij.lectu.& quod ibi per Bar.ff.à qui.app.nõ licet lĩ per eundẽ.Adde q̃ etiam ille qui petit cõparationẽ fieri debet præstare iuramentũ q̃ non petit calumniosè,& q̃ nullo alio modo potest probare suam intẽtionẽ:quia hoc est remediũ subsidiariũ,vt in cor.autb.eo.tit.§.si verò nihil.& similiter ille cõtra quem agitur & petitur fiet cõparatio,debet aliud præstare iuramentum.de quo eo.tit.§.si verò moriantur.& habẽtur hic in gl. pe.quæ incipit.[scilicet peritis.]Et dicit Bal.q̃ si ista iuramenta omitterentur,non valeret comparatio:quia dantur pro forma:&
13 prohibentur aliter fieri.†Vltimò no.comparationem non posse fieri nisi ex generibus scripturarum hic contentarum:etiam de sensu partium:& hoc vult glo.quæ incipit [hoc refertur.]in ver. [in semetipsum.]in fi.glo.Propter hoc dicit Bar. si ꝓduco cõtra te scripturam,quam dico esse de manu tua,& tu negas,ego volo q̃ fiat cõparatio de alia scriptura,quã cõfiteris esse de manu tua: puta de libro rationum tuarum,quòd nõ possit fieri: quia nõ est de istis tribus gñibus scripturarũ.de quibus ista l.in alijs duobus de quibus in auẽ. Itẽ q̃ si peto vt cõpellaris scribere aliã schedulã,vt videaẽ an ista quã negas, sit similis illi.qd̃ hic fieri nõ debet nec valeret talis cõparatio.Gul.de Cu.dicit cõtrariũ:& etiã Bal. dicẽs Bart.errasse,& fuisse locutũ contra text.in §.j.qui incipit si quis igitur.in corpore authenticorum.eo.tit.vbi dicit Imperator quendam qui negabat scripturam esse de manu sua fuisse cõpulsum ad scribendum:vt fieret comparatio,nec est verum(vt dicit Bal.)q̃ ista talis scriptura non sit de generibus hic cõprehensis: quia imò est de genere forensium scripturarum:cum fiãt de mãdato iudicio & in iudicio:certè ad illum tex.potest responderi:q̃ ille fuit cõpulsus secundũ obseruantiã iuris veteris:sed post constitutiones imperiales dantes formam,non habet locũ illa compulsio.ista tamen responsio non multum placet : quia etiam tũc vigebat ista l.vnde dictum Bal.videtur verius:& etiã mihi videtur absurdũ dicere q̃ si cõfiteris aliquam scripturã esse de manu tua,q̃ ego non possim illã inducere ad cõparationẽ alterius quã negas.nam & si tu producis scripturã de manu tua cõtra me.facturis esse de manu tua,& ego possum inducere ad probãdũ meã quã negasti:licet nõ habeat subscriptionẽ triũ testium:ꝓpter hoc solũ quia in producẽdo cõtra me asseris esse tuã.ergo idẽ in qualibet alia quam asseris esse de manu tua.nec ob.iste tex. nã fateor q̃ ex alia scriptura quã hic cõtenta non possum petere q̃ fiat cõparatio quando negas:sed si tamen confiteris,non video quid repugnet:nec puto istam glo.bene dicere.

1 *Scriptura quæ redigitur ex archiuo publico,dicitur publica propter publicum testimonium:scilicet illius qui præest archiuo:sine cuius subscriptione non staretur ei & nu.4.*

1 *Scriptura quot modis dicatur publica?& an debeat continere annum & diem: & quid si scriptura priuata?*

4 *Quid si alia scriptura confecta ab officiali publico?vt à datiarijs,vel gabellarijs,in his quæ concernunt officium suum licet non sit in archiuo publico.*

1 *De quo genere scripturarum possit fieri comparatio ad idem genus,vel diuersum?*

AVTHENTICA.

1 AD hæc.†In aut.ad hęc.no.primò q̃ quælibet scriptura quã producis cõtra me,ꝓ te possum vti cõtra te:etiam si sit scriptura priuata,& talis cui nõ sit credendũ pro te:quia eo ipso q̃ ꝓducis,videris fatere omnia quæ in ea continentur esse vera:iuxta not.in c.cũ olim. de censi.extrà.per Bar.in l.post legatum.ff.de his quib.vt indig. quod ego intelligo verũ si eam cõfiteor:aliàs non possem me ex ea iuuare cõtra te.vt regula ex eo.de reg.iur.lib.vj.Gloss.j.huius aut.oppo.ad hoc primũ dictũ de l.cõparationes.ibi dum licet in semetipsum.Solue melius quã gl.quod ibi loquatur quãdo amborũ ego produxi.ſ.vnam quæ facit pro me: & aliam quæ facit contra.hic ego ꝓduxi vnam,& tu alterã : quòd hic in producta à te non requiratur subscriptio testiũ,patet:quia nihil adderet ad
2 l.C.†Secundò no.& ad hoc semper allegatur.qd̃ scriptura quæ redigit̃ ex archiuo publico,dicitur publica: a ꝓpter publicũ testimoniũ.ſ.illius qui præest archiuo:sine cuius subscriptione nõ staretur ei:vt in l.fraudem.§.quoties.ff.de iure fis.Contra hoc opp.in gl.quæ incipit [non dico.]quia si est publica,nil addit ista aut. ad l.quę loquitur de publicis scripturis ibi: vel publicis instrumẽtis &c.†Sol.scriptura publica dicitur quatuor modis secũdũ Cy. hic.sed Spec.in tit.de instru.edi.ponit alios modos in §.nunc dicendum restat. propriè b
b aũt loquẽdo scriptura publica ᵇ dicitur illa quæ est cõfecta manu notarij,qui est publica persona:& habet formã publicã cũ annis c
dñi: indictione,loco,& tpe: & alijs notatis in l.generali.j.de tabu.& de tali loquit̃.l.C. sed largè loquẽdo,etiã si nõ sit scripta manu publici notarij,vel nõ habeat formã publicam:puta est quidam liber rationũ: si tamen reperitur in archiuo publico,dicit̃ publica scriptura:licet propriè loquẽdo sit scriptura priuata:& hoc vult gl.hic:quę incip. [non dico.]statur sibi,sicut si esset ꝓ publica ꝓpriè sumpta.Et ꝓpter hoc dicit Barto. quod cum respectu formæ sit scriptura priuatæ vel respectu scribentis,si non sit notarius : licet non habeat annos dñi,vel diem ᶜ
c stabitur sibi:quia ista non requirunt̃ in scriptura priuata:vt l.cum tabernã.§. Idẽ quæsijt.ff.de pig.non ex eo capite quod est priuata:sed ex eo qd̃ est de archiuo publico,ᵈ
d 4 & habet publicũ testimoniũ.Adde †quod idem est in scriptura confecta à quolibet officiali publico , licet non sit in archiuo publico:puta datiarijs,vel gabellarijs, in his q̃ concernunt suũ officium:vt no.in l.quædã §.nummularios.ff.de eden. Intelligo tamen istum tex.quãdo producitur originalis scriptura reperta in archiuo publico:cum testimonio tamen illius qui præest archiuo: alʒ si produceretur exemplum,non proficeret ad comparationem:
5 vt patet cuilibet intuenti.†Vltimò quicquid dicant aliqui, quos refert glo.tene secundũ doct.q̃ de quolibet ¹genere scripturarũ, de quibus hic:& in l.C.potest fieri comparatio ad idem genus, vel diuersum:puta publici ad publicum : forensis ad forẽsem & sic de singulis:vel publici ad scripturam priuatam:& econuerso secundum opi.Azo.hic relatam per glo.

2 *Comparationi literarum quanta fides detur? & nu.1.*

3 *Quot testes requirantur hodie ut deponant pro scriptura priuata,ad quam probãdã? fit comparatio?*

4 *Notarius si dicat instrumentum non esse scriptum de manu sua,& producens dicat contrarium:an iste possit petere fieri comparationem ad alia instrumenta scripta de manu sua?*

5 *Instrumentum factum in longinquis partibus,quando faciat fidem,licet negetur scripta de manu illius notarij?*

6 *Instrumentum ad hoc ut faciat fidem,quot testes requirat? & nu.1.*

AVTHENTICA.

1 AT si contractus.†In authentica at si cõtractus.No.q̃ duobus cõcurrentibus.ſ.q̃ cõtractus sit factus in ciuitate,& excedat librã auri:si ꝓduco schedulã scriptam manu tua de tali contractu,quam tu negas: non creditur soli comparationi, sine alio argumento,i.sine testificatione testium deponentium quod viderunt eam per te scribi:licet nõ interfuerint cõtractui: qd̃ tñ olim nõ requirebatur:sed soli cõparationi stabatur:vt in l.C.quę per hanc corrigitur in hoc.Sed oppo.q̃ nõ sufficiãt ista duo: sed & requirãtur alia duo.i.q̃ cõtractus celebretur in scriptis: & qd̃ ab imperitis literarũ:vt in aut̃.sed nouo iure.§.si cer.pe.& in cor. vñ illa,& ista sumit̃.Sol.supple istũ tex.ꝓ illas: si intelligamus de v.testib.dũ tex.dicit[augmẽtũ.]sed si volumus itelligi de tribus vt dicit tex.in aut̃.si qs vult cautè deponere.j.qui po.in pig.hab. & in corpore vnde iumitur.de instru.caute. & fide.§. ⁎ si quis

¶ Iurare. An periti in arte teneant̃ iurare. vide per Bal.in ꝓœ. ff.in x.col.& in l.nemini.circa fin.de aduo.diuer.iud.Bar.& Ange.in l.si vacãtia. ff.de bo.vac.libro x. Ant.de Bu.in c. ꝓpo suisti.de ꝓb. & in c. venies.el j.de test.Io. An.Abb.& doc.in c. fraternitatis.de frig.

¶ Scriptura publica. Adde gl.& doc. in c. j.extra eo.tit.in antiquis.

¶ Vel dic. Adde gl. in c quoties cordis ocu lus.j.q.vij.Ang.in l. j.§.editiões.ff.de edẽ do.Io.de Imo.in l.ij. ff. quẽad.testa. aper. Ab.i c.j.ad fi.de ꝓb. Alex. de Imo. consi. lxxvi.inci. Põderatis his de qb⁹ in themate.in iij.vol. & in cõsil.cxxiij. inci.discussis hæsitationib⁹. in j.vol.

¶ Publico. Adde q̃ licet credaʒ tali scripturæ sumptæ ex archiuo publico, tñ intellige q̃ hoc ꝓcedit in territorio illi⁹ ciuitatis vbi est archiuum ita Bal.in l.exẽplo.ff. de ꝓba.vel si ꝓducere extra territorium cõtra subsidiũ illi⁹ ciuitatis,vel rõne contracti⁹,vel alia rõne: tũc ẽm ꝓbaret.secũm Bal.vbi ff. quẽ refert & sequit̃ Alexan.de imo.i cõs. cxxxvij. col.iij.in prin.in ver. nõ ob.q̃ credatur.in j.vol.

a ¶Requirunt. Adde doc in l fin.C.si cert. pet.Bar. in l.admonẽ di.ff.de iureiur.Spec. ti. de instrumen. edi. in §. nũc videndum. & ibi Io. an. in addi. Doct. in l. chirographis.ff.de admini. tutorum.

igitur.*sufficit q excedat librã auri: & sic non solum duo de quibus hic:sed istud solum sufficeret.si autẽ esset infra libram auri,sufficerent duo secundũ glos.hic.Sed illi tex.fortiter contradicunt: qa indistinctè loquuntur,& dicunt requiri tres testes,& nõ minus,vel pauciores:quod aũt gl.dicit procederet quando testes interfuissent contractui,& deponerent de veritate contractus. quo casu cõparatio non esset necessaria: sed quando nõ interfuerunt contractui,sed scripturæ:& sic de illa tantũ deponũt,& sic est necesse deuenire ad cõparationem:ad hoc vt detur plena fides scripturę:etiam si sit.j.libram auri,puto requiri tres: siue sint subscripti,siue non,qui deponãt q viderũt eam scribi:& pro certo ista veritas est bene cogitando.Et est vna glo. magna:quę loquitur satis ineptè:& tractat de effectu cõparationis quã diuido in tres partes.Primò enim tractat quãta fides detur cõparationi

a vsq; ibi.[Item cautius.]Secundò quot testes requirunt hodie, vt deponant post scripturã priuatã:ad quã probandũ fit comparatio vsq; ibi.[ex prædictis autem.] Tertio ponendo practicam

2 recolligit per distinctionem ea quę s.dicta sunt.†Circa primam partem gl.dicit q olim sola comparatio sufficiebat:& sibi dabatur plena fides,si literę reperiebantur similes: hodie verò aliquãdo relinquitur arbitrio iudicis, aliquando facit plenam fidem: aliquãdo nullam.Primum dictum procedit in publicis scripturis,si produco cõtra te instrumentum publicũ, quod negas esse scriptum manu notarij ibidẽ descripti:& non viuit notarius,vel discipulus eius,qui possit testificari.* nec etiã testes ibi descripti.*quibus viuentibus & testificantibus nõ esset opus comparatione & sic in subsidium deficiente omni probatione deuenitur ad comparationem:si apparet scriptura similis est,in arbitrio iudicis vel adhibere plenam fidem: vt no.gl.in l. comparationes super verbo testiũ.dum dicit & videtur committi iudici an plenam faciat fidem cõparatio &c.An autem faciat aliqualẽ fidem i.semiplenam,secundũ Ang.vt sic deferatur iuramentũ in defectum probationis & sic differt scriptura publica à priuata: quia in publica licet oẽs prædicti mortui sint,nihilominus deuenitur ad cõparationẽ:sed in priuata à testibus qui viderũt eam scribi: quia non expedit deuenire ad cõparationẽ quantũ ad plenam fidem,fiendam,sed quantũ ad semiplenã secus videtur:& ita limito dictum gl.& doct.in ista materia qui simpliciter dicunt differentiam esse inter publicam scripturã,et priuatam:quia in publica mortuis testibus fit comparatio:sed in priuata non sed intelli ge vt dixi aliquando non facit plenam fidem,quãdo viuunt testes qui viderunt eam scribi.& pro ea testificãtur, & hic vult gl. dicere.dum dicit. [quandoq; etiam plus argumenti exigitur. vt hic.]Et adde quod hic dicit Bart. in ista materia & in l.nuda.ff. de dona. quòd si scriptura priuata haberet subscriptionẽ partiũ & etiam trium testium:tunc etiam mortuis testibus,vel non deponentibus pro ea,propter tot subscriptiones comparatio faceret plenã fidem & isto modo intelligit l.scripturas.in prima parte.j.qui po.in pig.ha.& eius dictum videtur sequi Ange. hic:sed Bal.secundũ Nic.de mat.in d.aut.sed nouo iure non videtur sequi sed etiam requiritur testificatio testium quod verũ puto qa l.scripturas.in nullo facit pro Bart.& valde miror de ipso nã illa lex loquitur de subscriptione partium in prima parte legis nos loquimur in comparatione literarum:quia illa lex secũdum verum intellectum tam glo.quàm doct.loquitur totaliter quando pars contra quam producebatur schedula, confitebãtur esse de manu sua:& si erat de manu tertij, confitebatur subscriptionem esse de manu sua.& ad istum casum loquitur iste tex.dum loquitur de subscriptione: non autem ad casum quando tota erat de manu sua:quia tunc subscriptio esset superflua: cõtra quam ego confitebar:etiam si nulli testes ibi erant descripti, statur scripturæ contra se & hæredem ipsius sine alia comparatione: & hoc vult prima pars illius legis:& sic nihil ad propositum. Secunda verò pars loquitur quando quæritur an præiudicet tertio habenti instrumentum publicum: & sic bene requiritur subscriptio trium testium & postquam confessatur per scribentes, adhuc comparatio non est necessaria. vnde non video qualiter Bar.fuerit motus per illam legem,ad dicendum quòd sola comparatio sufficit propter dictas subscriptiones cũ ibi ad comparationẽ nõ deueniatur propter cõfessionẽ suã:vnde salua reuerentia sua ipse errauit hic:licet Bal.videatur ipsum hic sequi. Aliqui nullam fidem facit cõparatio.s.quando testes contradicunt cõparationi:quia tunc magis statur testibus & viuæ voci, quã scripturæ dubiæ sed quando est certa:dic vt in l.in exercẽdi.de quo infra. Et prædicta voluit glo.ibi.dum dicit [quandoque nullo modo &c.]

3 †In secunda parte in versi.[Item cautius.]gl.vult in effectu illud quod aliàs suprà dixi:quod hodie cũ maiori cautela fit cõparatio quã olim:quia requiritur quod scriptura quæ negatur,& ad quam probandam fit comparatio, nitatur augmento testium. Sed si quæritur quot requirantur,distinguere s.dixi.quod aliquando sufficiunt duo:aliquando requirunt tres aliquando quinq;:sed(vt s.dixi)credo qd' cũ testes nõ deponũt de veritate cõtractus:sed solũ de scriptura,ad hoc vt illa scriptura possit per comparationem approbari,semper requirunt tres & non potiores:etiam si infrà libram auri:non tamen requiritur quod sint in ea descripti:sed sufficit quod deponant pro ea vt in

§.si quis igitur.cum seq. in auf.eo.* Et not.glo.in l.comparationes.quę incipit hodie.licet in scriptura ex qua fit comparatio, debeant esse subscripti:propter hoc reprobo vnum dictũ Ang. satis mirum & pernicioſum:& miror valde de ipso.nam dicit q hodie in dubio testes se non subscribant.si produco cõtra te scriptam manu tua,sine subscriptione testiũ, quam tu negas,non potes peruenire ad comparationem:sed istud est verum si nec extarent testes qui eam viderint scribi: & ita debet intelligi:aliàs loqueretur contra tex.& gl.illam prædictam. Vltimò glo.in vltima parte dixit q aut producitur priuata scriptura aut publica:& prosequere vt in glo.quæ est clara.ex qua colligo differẽtia inter publicam, & priuatam:& etiã ex quo dixi in prima parte,& quòd in publica nõ est necessaria comparatio,licet notarius. qui dicat eam subscripsisse, & pro ea testificatur

4 †Sed quærit Gul.de Cug.quid si dicat instrumentum non esse scriptum manu sua,producens verò dicit contrariũ, & petit hanc comparationem ad alia instrumenta scripta manu sua, an debeat fieri?tenet qd' sic:& dicit q tex.in corpore vnde hanc aut.sumitur,videtur dicere quod non facit fidem: hæc debẽt intelligi quando notarius ibi confitetur esse de manu sua:secus si negat.per hoc sequetur quod si fiat comparatio, & reperiantur literæ similes,stabitur comparationi:& non suæ negationi:alias fruſtra fieret:quod non placet.Nam si statur potius dictis testibus de scriptura aliena,quam comparationi:vt suprà dixi:multòmagis debet stari notario de scriptura propria,quam comparationi. Dicit etiam Guli.quod licet notarius dicat esse scriptum manu sua:& sic non sit fienda comparatio scripturæ:tamẽ fiet respectu signi:quia in alijs instrumentis est signum diuersum ab eo quod est in isto quod nũc producitur:improbatur instrumentũ, quia notarius non debet vti diuersis signis:sed eodẽ.Tene menti prædicta:

5 †quia omnia procedunt quando comparatio est possibilis:sed si non est possibilis:quia producitur instrumentum factum in longinquis partibus per notarium incognitũ, & negatur esse scriptum manu illius:licet nõ esset notarius qui pro eo deponat nec etiã testes:si tamẽ habet formã publicã & cõsuetam sine alia qua testificatione vel cõparatione,stabitur ei:si producens est legalis persona,& scriptura nõ est in aliquo suspecta:& hoc tãget Mar.in vj.q.ne pereat probatio:quia negatio præsumitur calumnioſa.arg.in l.prox.post prin.ibi:quid enim &c.de ista quæstione plenissimè habet in Spe.de instru.edi.§.restat.ver.quid si probatur.quod etiã sentit Inn.in c.j.de cleri.pere.& Ang.& alij hic loquuntur.& vidi ita cõsultũ per d.Fran.Tig.de Pisis.& fuit opinio Azo.in summa.†Ex his quæ s.dixi,quãdo cõtra te vel cõmunitatem tuum producit aliquod instrumẽtũ de quãtitate,vel re,redemptionis ad

di ad quãtitatẽ: semper inspiciatis quæ sit illa quãtitas. nã si exce dat libra auri: & sic viginti duos aureos veteres, vel hodie saltem vsq; ad centum, inspiciatis an ibi sint descripti quinq; testes, vel non quia si non essent nisi duo, instrumentum non faceret fidẽ: vt hic in gl. circa medium. dum dicit. [sine scriptis tũc tres &c.] de quo pauci perpendunt: ideo notarij qui iura ignorant, de leui possunt decipi: credentes quod sufficiãt duo regulariter: vt l. vbi numerus. ff. de testi.

1 *Ille qui semel produxit instrumentum in iudicio, potest post productionem reportare secum originale: nec tenetur dimittere apud notarium: nec aduersario tenetur dare originale, sed copiam eius sine die & consule, & quid si uelit instrumentum accusare de falso? & nu. 4.*

2 *Qualiter hæc productio possit fieri altero de tribus modis?*

3 *Qui semel produxit instrumentum: non tenetur iterum producere ad instantiam aduersarij: nisi quando aduersarius dicit se uelle redarguere illud de falso: & ultra hoc iurat de calumnia, & se subscribit ad pœnam talionis: & quid in protocollo?*

4 *Quòd illa subscriptio, & etiam iterata productio, debeat fieri coram iudice criminis.*

5 *Ille qui dicit se instrumentum uelle accusare de falso, non tenetur dicere in qua parte uelit accusare: nec de hoc est interrogandus.*

6 *Ad impossibile non potest quis compelli: & excusatur si non facit id quod facere non potest sine suo dolo, uel culpa.*

Quilibet heredibus usurariorum, qui tenentur exhibere codices, si dicant se non habere?

1 *Casus si testibus qualiter probetur per iuramentum?*

Appellans si petat ut appellatus producat sententiam latam pro se, & à qua fuit appellatum, & ille ad mandatum iudicis non produxit, nulla subsistente rationabili causa, potest iudex pronuntiare quòd si unquam illa sententia producatur, non habeat uigorem sicut hic, si non producitur instrumentum &c.

2 *Posse iterum producere instrumentum si dicat esse deperditum, & non uult iurare, ut hic: licet hoc casu repellatur instrumentum tanquam falsum, non tamen dictus contumax in non producendo punitur de falso.*

Scrupulosi conscientia ultra quam sit de iure, non excusat à culpa: sed à dolo sic.

a *Lata sententia quæ transiit in rem iudicatam, non potest peti ut exhibeatur instrumentum: etsi dicat se uelle ipsum de falso accusare. uide tamen. nu. 11.*

Quid si pendente prima causa non fuisset allegatum suspectum?

2 *Quid si aduersarius uelit allegare falsitatem ex alia causa, quæ non colligitur ex inspectione scripturæ?*

a *Notarius si scripsit talis produxit quoddam instrumentum non abolitum, nec cancellatum, nec in aliqua sui parte uitiatum: in quo sic se cõtinetur, quod ita incipit, ita finit, & hoc parte præsente & tacente: & postea reperitur quòd in aliqua parte est uitium an nocebit?*

3 *An possit quis excipere ciuiliter contra instrumentum falsum, ut obtineat pro se sentẽtiam, & non accusare criminaliter?*

a *Licet accusauerim de falso, & succubuerim, non prohibeor dicere testamentum nullum ex alia causa.*

Expens de falso si succumbat, an possit postea de falso accusari criminaliter?

a *Producens instrumentum falsum, sicut potest accusari de falso: ita & producens falsam scripturam priuatam, & quando procedat?*

LEX XXII.

1 Cum quidam. †Instrumẽtum semel ꝓductũ in iudicio, & etiã per testes approbatũ, si videbatur suspectũ, si petat iterũ ꝓduci: qa petens dicat se velle ꝓbare ipsum falsum, debet iteratò ꝓduci: dũmodo petẽs iuret se nõ calũniorẽ hoc petere: sed ꝙ credit falsitatẽ ꝓbare posse: & qd' etiã subscribat se ad pœnã talionis: & nisi iterũ producatur, fidẽ nõ facit pro eo qui semel producit: nisi iuret se nõ posse ꝓducere: qa est perditũ: & qd' ipsum nõ habet, nec dolo desijt habere: hæc tñ petitio fieri non põt post cãm finitã per sententiã, & quę trãsiuit in rẽ iudicatã: sed tm̃ lite pẽdẽte. Et dicit ista lex singularis. ex qua, multa & multa bona colligũtur.

1 †No. primò ex hac lege ꝙ ille qui semel ꝓduxit instrm̃ in iudicio, põt post ꝓductionẽ reportare secũ originale, nec tenet̃ dimittere apud notariũ, qd' patet: qa si remãsisset apud notariũ, nõ peteret ab eo qd iterũ ipsum ꝓduceret: sed à notario ꝙ ipsum exhiberet cuius cõtrariũ hic patet: & hoc ne originale perdat̃: sic etiã eadẽ rõne nõ tenet̃ aduersario originale dare: sed copiã eius sine die & cõsule: vt no. j. de app. l. eos. §. super his. in glo. super verbo & exẽpla. & l. à procõsulibus. & l. qm̃. †Potest aũt fieri hæc productio altero de tribus modis. Primo ꝙ trãscribat̃ tenor instrĩ de verbo ad verbũ in actis: & tunc ipse tenor efficitur de actis: & ita feruatur in curia Romana: & tunc dicit Io. An. ꝙ si aduersarius vult habere copiã, debet petere copiam illius transsumpti: nõ autem ꝙ iteratò ꝓducat̃ originale * pro copia danda: vt per ipsum in nouella. in c. qm̃ cõtra falsam. super verbo instrm̃orum. extra de proba. facit l. chirographis. ff. de admi. tut. Secũdo ꝙ nõ transcribatur de verbo ad verbũ: sed ponat̃ effectus: puta talis produxit tale instrm̃, qd' sic incipit, & finit in quo cõtinetur in effectu qualiter talis vẽdidit talẽ rem pro tãto pretio &c. si tãtum transcriba tur copia instrumẽti: & his duobus casibus non expedit etiam pro ferenda sententia ꝙ iterum producatur ad instructionem iudicis: quia satis est instructus. Tertio modoꝙ b nihil de eius tenore vel effectu transcribat̃: sed solum principium & finis instrumenti: & tunc iterum erit producendum pro obtinenda sententia ad instructionem iudicis: etiam si aduersarius non petat iterum produci: vt no. in loco prælegato in d. c. quoniam. non antẽ sufficit scribere in actis productionem instrumenti: nisi aliquid de prædictis tribus fiat: quia incerta esset ꝓductio: Specu. arguit aliquos de falsitate, qui portant plenum saccum de scripturis: & dicũt ego ꝓduco omnes istas scripturas, & post
4 reportãt: & sic ignoratur quæ sint illæ. †Secũdo not. quòd ille qui semel produxit instrumentum, non tenetur iterum producere ad instantiam aduersarij: nisi quãdo aduersarius dicit se velle redarguere ipsum de falso. & vltra hoc iurat de calũnia: & se subscribit ad pœnam talionis. Et per hoc dicunt doc. quòd si produxisti instrumentum publicũ, non potes dicere quòd mihi producas etiam protocollum, vt videatur an concordet cum meo: quia nõ teneor. nisi dicas te velle instrumentum accusare de falso: & alia facias de quibus hic. & quia si discordaret à protocollo, potius staretur protocollo: tanꝯ magis originali scripturæ. vt not. in l. Sempronius. ff. de leg. ij. & in authen. de tabellionibus. Ex hoc etiam dicit Bart. quòd si aduersarius petat sibi dari copiam instrumenti cũ die & consule, dicens ꝙ vult instrumentum accusare de falso: nõ est danda cum die & consule: nisi præstet iuramentum. de quo hic: & etiam se subscribat ad pœnam talionis. Bald. limitat. dicens hoc esse verum quãdo dicit se velle accusare criminaliter, ita loquitur ista lex. sed si diceret se velle ciuiliter excipere, nõ requireretur hoc iuramentum: nec ista subscriptio: quod puto satis bene dictum: quia tunc non quæritur de pœna imponenda: cum ex crimine probato per modum exceptionis pœna non imponatur. vt not. in l. ij. §. si publico. ff. de adul. nisi in quibusdam casibus: vt ibi not. in c. j. de
5 exceptionibus. facit. l. Lucius. ff. de insa. † Tertio not. quòd illa subscriptio & etiam iterata productio debet fieri coram iudice criminis: & sic coram iudice maleficiorum: licet causa ciuilis in qua fuit facta prima productio pendeat coram vicario:
6 vt patet ibi. [apud iudicem criminis.] † Quarto not. secundum Iacobum de aretio quòd ille qui dicit se instrumentum velle accusare de falso, non tenetur dicere in qua parte velit accusare: nec de hoc est interrogandus: quia tunc non illa tantum particula deberet exhiberi, sed totum instrumentum exhibendum est: quia non potest aliter deliberare. facit cap. accepimus. cum ibi not. extrà de fide instrumentorum. Dicit Albericus hoc verum nisi quando petit exhiberi cum die & consule: quia tunc debet dicere quòd vult accusare circa diem & consulem. Baldus videtur dicere contrarium: certè quando petitur exhiberi originale, non expedit quòd petat cum die & consule: quia non potest aliter exhiberi nisi prout facet: sed tunc habet locum illa petitio quando petitur copia instrumenti: quia non est danda cum die & consule: nisi cùm dicit se velle accusare de falso: & tunc dic vt. §. dixi. distin-
7 guendo criminaliter, vel ciuiliter. † Quinto not. in ver. [sin-
b autem.] quod ad impossibile ᵇ non potest quis compelli. & excusatur si non facit id quod facere non potest sine suo dolo, vel culpa. facit. l. si ideo. cum ibi nota. j. de his quibus vt indig. Et hoc not. secundum Baldum pro hæredibus vsurariorum: qui tenentur exhibere codices: vt si dicant se non habere, nec ad manus suas peruenisse & iurent non sint vlterius cogendi. vt not. in clementina prima. de vsuris. in glossa quæ in-
8 cipit, quid si dicatur. † Item allegatur iste text. quòd casus for-
c tuitus probatur per iuramentum: sed hoc declara, vt hic not.

a Originale. An ꝓducto instrumẽto sit necesse ꝓducere instrumẽta originalia. vide per Bal. in l. ij. ff. de fi. instr. in recollectis Inno. in c. cũ in iure. circa fi. ff. de of. dele.

b Ad impossibile. Quot modis aliqd dicat̃ ipossibile. vide gl. in §. impossibilis. insti. de hære. inst. gl. in §. fi. ipossibilis. insti. de inut. stip.

c Iuramẽtũ. Adde Ia. de Are. i l. scire oportet. in §. sufficit. ff. de exc. tut. Bar. in l. j. C. depos. Bal in l. q accusare. C. de edendo. Ang. si l. nõ exigim⁹. & est in l. ij. in §. qd' dix im⁹. ff. si qs caut. Spec. tit. de dila. in §. fi. ver. in summa. Archid. & Io. An. in c. j. de dolo & cõt. li. vj. Io. de Imo. in c. querelã. de ꝓcu. Bar. cõsil. inci. Ex facto ponitur ꝙ ex causa.

a ¶De falso. Adde eũdem Bal. in l. fi qs de curio. j. ad leg. cor. de fal. & do. Alexan. de imo. in cõsil. lxxvij. col. j. in j. vol. & adde q̃ stante statuto q̃ falsificans instrumẽtũ puniatur tali pœna. q̃ ta'e statutũ habet locũ in falsificãte acta. ita Bart. in l. in fraudem. §. neq; ff. de iur. fis. & Bal. in cõsil. excvij. in ij. vol. & p Gãd. in tractatu malefi. in tit. de fal. & p Ange. are. in tra. malefi. in verb. falsario. col. fi. Franc. Cur.

in glo. quæ incipit: [quia præsumitur.] in contrario facit de l. si creditor. j. de pig. act. & plenius per Bar. in l. si quis ex argẽtarijs. §. fi. ff. de eden. Vlterius not. in versiculo [q̃ si prędictum.] bonum tex. pro eo quod no. Inno. in c. g. perpetuus. extrà de fide instru. quod etiam refert Bar. in l. ij. §. de eden. q̃ si appellãs petat vt appellatus producat sententiã latam pro se, & à qua fuit appellatũ, & ille ad mandatũ iudicis nõ producit, nulla subsistẽte rationabili causa, potest iudex pronuntiare qd' si vnquã illa snĩa producatur, nõ habeat vigorẽ sicut hic: si nõ p̃ducitur instrumentũ, q̃ sit penitus vacuatũ: & nulla fides sibi detur contra aduersarium, puto tñ hanc interlocutoriã nõ nocere quo ad alios, quominus cõtra alios possit vti: prout in simili habetur
9 per Inn. in c. causam quæ. qui filij sint legi. † Item no. in ver. [neque.] casum. qd' licet isto casu repellatur istud instrumentũ tanquã falsum: vt patet §. dum dicit [quasi falsa chartula &c.] non tamẽ dictus cõtumax in nõ producendo punit̃ de falso: sed iolum vt careat vsu instrumenti: & hoc quia potius culpa põt sibi imputari quã dolus: si fortè scrupulosa conscientia ductus non vult iurare se non habere, nec dolo desijsse habere: licet ita sit in veritate. Ex quo no. quod scrupulosa conscientia vltra quàm sit de iure, non excusat à culpa: sed à dolo sic. secundũ Bal. qd' tene
10 menti: & sic propter culpam perdit commodũ instrumenti: sed quia caret dolo, nõ punit̃ criminaliter. † Vltimò not. q̃ lata snĩa quæ transiuit in rem iudi. non põt peti vt exhibeatur instrumentum: etiam si dicat se velle ipsum de falso accusare. Sed cõtrà de ti. j. si ex fal. instru. & l. Diuus. de re iud. in quibus habetur quod etiam post sententiam quæ transiuit in rem iudicatã, potest quis allegare falsitatem instrumenti, vel testium: & petere sentẽtiam rescindi mediãte resti. in integ. Hoc est difficile contrariũ: quod format glo. fi. & respondit ipsum procedere quãdo lite pendente non fuisset de falsitate quæsitum: sed hic fuit: vnde amplius quæri non potest hanc etiam solutionem videtur tenere Bar. in l. qui agnitis. ff. de excep. & Inno. expresè in c. licet causam. post prin. de proba. Ista solu. videtur contra tex. quia hic nõ fuit quęsitũ de falso: sed dicebat se velle accusare de falso: & dicitur hic q̃ hoc potest dicere ante sententiam: non post. Dicunt quidam quòd imò ab ipso principio allegauit instrumentum fore suspectum de falso, & propterea producens fuit coactus officio iudicis fidem imponere instrumento, faciendo examinari testes pro eo secundùm quod habetur in l. iubemus. §. de proba. vt patet in prin. huius legis ibi: dũ dicit [eique fidem imposuerit &c.] hoc tamen non nocet parti aduersæ, quominus iteratò possit dicere se velle ostendere falsitatem instrumenti, non obstante impositione fidei, quousq; pendet causa: sed ea expedita per sentẽtiam diffinitiuam hoc dicere non potest: sed si à principio nõ allegasset instrumentum suspectum de falso, & non fuisset sibi imposita fides, fatentur q̃ etiam post sententiam diffinitiuam posset al-
11 legari falsitas. † Alij dicunt q̃ aut quærimus an post sententiam possit petere q̃ instrumẽtum producatur ad præparandũ viam accusationis, & non potest peti: & ita loquitur hic. Aut non petitur q̃ iterũ exhibeat, sed allegatur falsitas, & offertur probatio: quia fortè potest probari absq; iterata exhibitione: & tunc fatentur contrarium per leges in contrariũ allegatas. Alij vt Nic. ma. & Bal. dicunt q̃ aut aduersarius vult redarguere instrumẽtum de falso ex inspectione ipsius instrumenti ratione cancellaturę, vel alterius euidentis defectus: & tunc quia ista falsitas fuit semel allegata, & purgata propter examinationes testium: licet iteratò super ea sit audiendus lite pendente, quia illa interlocutoria non claudit sibi viam, quousq; pendet lis. ea tamen finita per diffinitiuam iterum non potest allegari sed si vellet allegare falsitatem ex alia causa quæ non colligitur ex inspectione scripturæ, fatentur q̃ poterit allegare per leges contrarias: quia de illa non fuit vnquã quæsitum & dicit Bald. q̃ est illa rei veritas &
12 est satis notabilis intellectus. † Nunc quæritur quid si notarius scripsit talis produxit quoddam instrumentum non abolitum, nec cancellatum, nec in aliqua sui parte vitiatum: in quo sic & sic continet: quod ita incipit: & ita finit, & in hoc parte præsente & tacẽte: postea reperit̃ q̃ in aliqua parte est vitiatũ, an nocebit? Rñdeo nõ: post quã fuit semel imposita fides: qa potuit hoc fieri post: & hoc p̃bat̃ in l. fi. ff. si tabu. testa. nullæ extra. & ibi per Bart. qui etiã allegat istũ tex. in princ. ibi dum dicit. [eique fidẽ impo- fuerit.] Dicit etiã Io. An. post Inn. in d. c. q̃m cõtra fallam. de p̃b. super verbo, instrorũ. vbi optimè declarat: & ibi oĩno vide q̃ qñ pars est præsens, & tacẽs, nec p̃testat̃, & permittit ita scribi: videtur fateri q̃ instrm fit sine vitio. nam postea põt accusare de falso respectu tenoris instri: sit ergo cautus in protestãdo qđ sibi sit
13 saluũ ius suũ, & allegatio falsitatis. † Vltimò quæro, quare accusabat criminaliter? nõne melius esset sibi excipere ciuiliter vt obtineret pro se sententiã: quã accusare criminaliter ad pœnã impo-
nendã? de quo nihil lucrabat̃: sed ponebat se in periculo & in dã
crimĩæ pœnæ si nõ p̃baret falsitatẽ: p̃pter hoc dixerũt, quidam quos refert glo. quæ incipit [quæ inscriptiones.] q̃ nõ poterat ci uiliter agere, vel accusare, quousq; accusasset criminaliter. p̃ter aliquas leges allegatas hic in glo. sed gl. reprehẽdit: qa imò est in arbitrio & electiõe sua an incipiat à ciuili, vel criminali: vt in l. l. damus. j. de fal. Doct. dicũt q̃ hoc est verũ cõtra ipsum crimi-
nosum: sed cõtra aliũ qui sentit cõmodũ ex crimine nõ põt agere ciuiliter: nisi primò criminosum accuset criminaliter: & hoc modo p̃cedit opi. illorũ: & etiam isto modo loquũtur per leges illas allegatas: & hoc si criminosus viuit: si ergo p̃ducis cõtra me instrm falsum ignoranter, videt̃ q̃ non possim excipere de fal-
sitate, si notarius viuit, nisi primò accusem notariũ de falso: & si
ciam ipsum puniri: & tunc sentẽtia lata cõtra eũ faciet fidẽ p̃ me in causa ciuili: vt in l. j. §. vbi cau. fil. Tene mẽti: sed si notarius
14 viueret possem excipere. † Scias etiã q̃ licet accusauerim de falso, & succubuerim, nõ p̃pterea p̃hibeor dicere instrm nullũ et alia cã: vt est tex. in l. Lucius. ff. de pe. hære. facit l. eũ qui §. de to- offic. testa. Item si excepi de falso, & succubui, an possim postea de falso accusare criminaliter? dic q̃ sic: per id quod no. Inno. in c. fi. de ordi. cogni. vbi dicit q̃ illud in quo quis succubuit semel excipiendo, nõ prohibet̃ iterũ in alio iudicio deducere agendo nõ sic ecõuerso: quod tamẽ videtur intelligendum nisi exceptio mea fuerit repulsa tanquam nõ vera, & non subsistente falsitate per l. sinautẽ. §. fi. ff. de neg. gest. & l. quod in diem. §. si rõe. ff. de
15 cõpẽ. & vide oĩno in Spe. eo. tit. §. instrm. ver. pe. & fin. † Notandum hic Bal. in prin. super ver. [chartulam.] cum glos. quæ exponit
a priuatã: q̃ sicut producens instrm falsum põt accusari de falso vt §. eo. l. ij. ita p̃ducens falsam scripturã priuatã. Sed hoc est verum qñ erat p̃ducibilis: ita dicit gl. hic: qa faciet fidẽ plenam vel qualẽqualem: vt qa erat scriptura notata tribus testibus: aliàs si de se nõ habeat effectũ, etiã si sit vera, nõ tenetur p̃ducẽs de falso: quia neminẽ læsit, vel lædere potuit: ad hoc solet allegari glo quæ est in l. damus. j. de falsis. super verbo priuatas.

Plus ualere quod agitur, quam quod simulatè concipitur. *Rubrica.*

a ☞ *Scriptura quando discordat à rei ueritate, stetur ueritati: & nõ scripturæ: & quando stetur scripturæ, & non ueritati!*

LEX I.

INcontractibus. Ista l. premittit vel quod postea dicetur sis modis exemplificat: primò quando simulata fuit circa personas cõtrahentium: quia in scriptura continebatur q̃ vnus contrahebat, & reuera non ipse sed alius contrahebat: vt in l. ij. & in l. iiij. postea quãdo con-
1 tinebat̃ simulatio respectu contractus: † quia in scriptura continebatur vnus contractus: puta emptionis: & reuera agebatur alius, scilicet pignoris: & hoc in l. emptione: & illa simulatiõe frequenter vtuntur vsurarij, qui recipiũt pos. pignori & ne habeant computare fructus in sortẽ: vt j. rit. j. aliàs ij. volunt q̃ fiat instrumentum vẽditionis, cum pacto de retrouendendo: cum emptor etiam cum isto pacto lucretur interim fructus: vt in l. ij. j. de pac. inter empto. & vendito. Sed si ex coniecturis potest apparere quòd cõtractus sit simulatus: & in fraudem vsurarum: quia non facta venditio cum minori pretio quã valeat, ex quo vna cum pacto resultat p̃sumptio: & p̃ualebit quòd inueritate fuit gestum, quia reputabitur pignus, non emptio: & sic compara-
bunt

huntur fructus in sortẽ: vt in c. illo vos. de pigno. & in c. ad nostram. de emp. & vẽd. Resultat etiam præsumptio ex alio. s. si apparet quod venditor petebat pecuniam mutuò, & offerebat se obligaturum pos. cum hoc quod creditor lucraretur fructus. sed creditor noluit instrumentum cantare de pignore, sed de vẽditione. nã tũc etiã si pro iusto pretio fuisset vẽditio facta, deberet rescindi. cũ ex his quæ præcesserunt colligitur intẽtio partiũ secũdũ Bal. Ni. de ma. postea in l. fi. loquitur qñ nõ interuenit simulatio de consensu partium, sed falcitas preter cõsensum. Die xij. Junij M.cccc xxxix. in ciuitate Paduæ. † Not. in l. j. quod qñ scriptura discordat à rei veritate, statur veritati. & non scripturę: & sic admittitur quis ad probandum contra scripturam quod scriptura non est facta de sui volũtate, sed falsò: vel per errorem: vt infra eo. l. fi. Fallit in casu. l. fi. infra arbi. tute. vbi etiam si per errorem tutor aliquid apponat in inuentario, tanquam de bonis pupilli, cum non sit: non potest probare contra. & est speciale fauore pupilli: quinimò & si scriptum sit de sua voluntate ficte tamen: & sic apparenter, & non existenter: vt l. iij. Sed contra de l. antique. infra ad velleia. glos. dicit q ibi etiam est speciale. Cyn. multum se inuoluit in hoc contrario. dic quod ibi mulier contra instrumentum factum de sua voluntate ideo non admittitur qa tendit ad consequendum priuilegium contra ius commune. Puta q teneatur de intercessione propter. §. cum. secus si tendit ad consequẽdum aliquid de iure communi. vt in istis legibus, Item cõtra de alijs legibus allegatis in glos. in quibus statur scripturæ sententiæ vel iuramenti: licet veritas sit in contrarium. gl. dicit q fallit. tu dic q in illis nõ solùm fuit scriptum, sed etiam dispositũ contra veritatem rei. & ratione litium dirimẽdarum, sentẽtia & iuramentum habẽtur pro veritate. nec admittitur probatio in cõtrarium. ne lites sopitæ suscitentur.

LEX. II.

ACta simulata. † In l. ij. no. qd' qui potest emere pro se, si facit cantare instrumenntum in personam vxoris, quæ poterat emere, perinde non valet acsi cantaret in personam suam. Sic videtur quod cũ ex forma statuti forẽsis non descriptus in æstimo non possit acquirere immobilia, non poterit facere cantare instrumentum in personam vxoris: etiam si fecerit eam describi in æstimo, contrarium seruatur: quia cessat ratio prohibitionis. Nam ideo prohibetur ipse acquirere quia non est ciuis nec descriptus in æstimo: nec fraudaretur. sed si facit vxorem ciuem, & in æstimo describi, non fraudatur commune: & ista emptio radicatur in illius persona: & sic non censetur nomem vxoris accommodatum duntaxat in instrumento quo casu dominiũ acquireretur viro, nod vxori: vt infra si quis alteri vel sibi. l. multum. imo acquiritur ipsi vxori, quæ est capax: & non viro. licet de pecunia viri emptio facta sit teneatur eisdem ad restitutionem pretij. vt no. in l. & si instrumenta infra de fide instru. & iur. hast. fisca. lib. x.

¶ Contractus si est factus in fraudem alterius, non potest ipse contrahens hoc allegare qui fecit in fraudem. sed ille in cuius fraudem factus est bene potest.
1 An heres eius possit hoc allegare?
Quid si contractus est simulatus?
4 Quoties plures sint species simulationis?
Quoties allegat contractum simulatum, debet exprimere speciem simulationis.
Exceptionis simulationis renuntiari non potest.
Quid si interueniat iuramentum?
Contractus simulatus non habet uoluntatem partium.
7 Dictum quod contra instrumentum guarentigiatum nulla exceptio admittatur nisi simulationis, an admittetur exceptio simulationis?
In instrumento continetur quòd uenditor uendidit, & tradidit: & tamen postea semper remansit in pos. an præsumatur contractus simulatus?
Quid si uenditor constituerit se precario nomine emptoris possidere?

LEX. V

SI falsum. † Vltimo no. in l. fi. q q subscripsit se' in aliqua scriptura, ea non lecta non censetur eam approbare: Idem si apponat sigillum: vt infra de reb. alie. non alie l. ij. & adde quod not. Bart. in l. j. §. fi. circa fi. ij. col. ff. quemad. test. ape. Et quod no. in c. si quis presbyterorum. de rebus eccles. non alie: per glo. & ff. de pign. act. l. Caius. secus si scienter: & ea lecta & intellecta: vt l. fideiussor. §. j. ff. de pig. nisi se subscripsisset tanquam testis: quia tunc non videretur approbare in sui præiudicium. vt l. Titia. §. Caius. ff. de leg. ij. Circa quæ tñ vide q no. Bar. in l. diuus. §. itẽ senatus. ff. de fal. & Inn. in c. humilis. & est c. fin. de maio. & obe. & in c. ij. de fid. instru. & q no. in l. j. §. sed & si mandauerit. ff. q iussu. † Circa materiã verò huius ti. debes scire secũdũ Bar. in quodam suo consilio qd' incipit. Petrus nicholæ. q interdum cõtractus fit in fraudẽ alterius: & tunc nõ loquitur ille titulus. Interdũ fit simulatio: & tũc loquitur. in primo casu ipse cõtrahens nõ potest hoc allegare q fecerit cõtractũ in fraudem alterius quia allegaret turpitudinem suam: vt in l. cũ profitearis. infra de reuo. dona. & in l. si creditoribus. de ser. pi. dato. ma. ille verò in cuius fraudem factus fuit, bene potest hoc allegare. vt in toto tit. ff. quæ in frau. cre. & in titu. si qd in fraudẽ patroni. † Si aũt quæritur an hæres eius possit hoc allegare, distinguitur: aut erat talis cui defunctus tenebatur aliquid relinquere. vt patronus, vel filius: quibus est relinquenda legitima. & per cõtractum fraudabatur: quia minor legitima relinquebatur: & tunc potest hoc allegare: vt l. ij. infra si qd in frau. patro. Secus si nõ tenebat sibi aliqd reliquere vt ibi no. Circa sc'm verò dicẽdũ q etiã ipse idẽ qui simulatè contraxit põt simulationẽ allegare, & petere cõtractũ rescindi, quatenus de facto processit: qa non allegat turpitudinem suã. † Sed aduertendũ q plures sunt spẽs simulationis, nam interdum partes simulãt aliquẽ cõtractũ facere, tñ agitur inter eos q nullus cõtractus fiat vt si aliquis dubitans de tyranno, ne sibi auferat bona: vel fiscus auferat propter delictũ eius simulat vẽdere: sed vẽdere nõ vult: & tunc ex simulato cõtractu nil agit: & ista est propriè simulatio. de qua loquitur. l. nuda. ff. de cõtrahẽ. emp. & l. imaginaria. de reg. iur. & l. emptor. de aqua plu. arcen. & si statum diceret q cõtra instrumentum publicum nõ admittatur nisi exceptio simulationis: intelligitur de ista & non de sequentibus. cum verba statuti sint propriè intelligenda. Interdum simulatur agi vnum, & agitur aliud, vel in substantia: vt in casu. l. iij. in hoc titulo, vel in æqualitate, quia agitur sub cõditione, & simulatur agi purè: & tũc reiecto q simulatè cõceptũ est, statur ei quod verè actũ fuit vt in hoc ti. Interdũ dicit agi simulatè, quia modico tempore est cõtractus duraturus: vt l. iij. §. si ab ignoto. ff. de manu. Itẽ sciẽdũ q qñ vnũ agitur, & aliud agi simulatur, interdũ: illud qd' agitur potest valere eo modo quo agitur: & tũc valet illo modo: non q simulatè cõcipitur. Interdum nõ põt valere illo modo, sed quodã alio, & tunc valet q simulatè cõcipitur: vt l. Lucius. la. ij. ff. de positi. & ibi vide per Bart. & in l. emptor. de aqua plu. arcen. isto ergo casu simulatio habet voluntatem partiũ apparenter, & nõ existenter, Interdum aũt habet etiã existenter. vt qñ debitum ex vna causa fingitur deberi ex altera de cõsensu vtriusq; partis. vt in casu. l. singularia. ff. si cer. pe. & l. si ex pretio. C. eo. ti. & l. si sub specie. de postu. & tũc distingue vt in dictis legibus habetur: an dicta fictio fiat per modum habilẽ ad transferendũ vnũ debitũ in aliud: puta per stipulationẽ. & inspicitur q simulatè agitur: an fiat per prætium quod nõ est ita potens. & tũc distinguitur an pecunia esset parata solutioni, vel nõ. & illa nõ est propriè fictio in qua deficit substãtia obligationis. quia hic nõ deficit vt in d. l. si ex pretio. dicit etiam Bar. ibidem q † cũ plures sint species simulationis, ille qui agendo vel excipiendo allegat cõtractum simulatũ, debet exprimere' speciẽ simulationis. aliàs allegatio tãq; inepta & dubia nõ admittit. bñ facit q no. gl. in c. j. de exce. li. vj. super ver. exceptionẽ. † Item debes scire quod si partes renuntiant in cõtractu omnibus exceptionibus etiam simulatis & promittunt non venire contra, nec allegare, quòd renuntiatio exceptionis simulationis non valet. quia in hoc partes sibijpsis con-

¶ Subscripsit se. Adde gl. i c. si qs presbyterorũ. de reb. eccle. nõ ali. et an sola subscriptio designat cõ sensum. vide in l. distrahẽte. et est l. ij. C. de re. ali. nõ ali. l. j. in §. inter filiũ. ff. de fal. l. si qua p calũniam. C. de epi. & cle. Bar. i l. ij dotis. ff. so. mat. Barb. cõ. lxxxvij. in ci. Illud referã in mediũ. in v. col. i iñ. vo. & an subscript. vnꝰ faciat tantã fidẽ ac si ille totã scripturam scripsisset. vide per bal. i l. admonẽdi. ff. de iurciu & ibi Luro. in xix. co. & per Ant. de bu. in c. ij. de fide instru.

¶ Simulationis. viũ per Bar. cepo. veronẽ. i suis caute. cau. cccxxviij & p Ale. de imo. in cõsil. ex ij. col. j. & ij. in iij. vol. Fran. Cur.

¶ Exprimere. Adde Bar. in cõsi. suo q in cip. petrus nicholæ. & eũdẽ Pau. de ca. i l. iurisg. §. adeo. ff. de pactis. & in suo cõs. lx. inci. viso puncto. suprascripto. in prima pte cõ. antiquorũ. d. Ale. de imo. in cõsi. xxviij. co. iij. in fi. in v. vo. Ange. de are. in §. fuerat. inst. de actio. & Bar. cep. in tract. de simu. cõtrac. de simu. cõtrac. in vltima præsumptione Fran. Cur.

a ¶ Leuissima.quid sit culpa leuissima vide per Bar.in l.qđ Neru.ff.depositi.& car. zab.in c.j. in x.q. de cõmo. & an culpa leuissima sit peccatum mortale vel veniale, vide per Feli.in c.cũ te de re iudic. in iij. col.ver. & dicit q culpa leuissima culpa.

b ¶ Susceptio. Adde in materia do. Alex. de Imol.in consil.iij. col.ij.ver.& pro hoc in j.volu.& in consil. cvij.col.pe. & fin.in iij.volu.Cur.

tradicunt, dum simulatè agendo nil agere intendunt: & renuntiando tali exceptioni videnť velle agere.vt no.Bar.in l.nemo potest.ff.de lega.j.dicens q quo iure inducuntur ad simulatè agendum,eodem inducuntur ad hãc renuntiationẽ.arg.in l.doli.§. diuersum.ff.de noua. quinimò etiã si iurauerunt tenet glo.in l.emptione.j.eo.quæ semper allegatur, quia sicut simulatus contractus nõ habet voluntatẽ partiũ,ita nec iramentũ.vt no.in l.fi.j.de non nu.pecu. Et iramentũ non habẽs consensum partiũ non obligat hoc tamẽ videtur verum nisi iurẽt omnia & singula prędicta esse vera,& non simulata: qa tũc neutra pars admitteretť ad allegandũ simulationẽ:qa allegaret se perturum : habet ergo locum quod dixi quando iurant non venire contra contractum, vel obseruare contractum adde quod notat Bar.aliàs Bal.in l.fi.j.de non nu.pe.vide etiã quod no.Bal.de illa materia in l.cũ precibus.§.de proba.& Bart.in l.j.in prin.ff. qđ
7 vi aut clam.quãdo †statutũ dicit q cõtra instrumentum guarentigiatum nulla exceptio admittatur nisi solutionis : an exceptio simulata admittetur? dic vt tibi per eũ quẽ tamen Bal.hic limitat. & inter alios modos pręsumẽdi contractũ fuisse simulatum prima species simulationis est †si in instrumẽto cõtineť q venditor
8 vendidit,& tradidit,& tamẽ postea remansit in possessione sem per:vt in l.sicut.§.superuacuum.ff.quib.mod.pig. vel hypo. sol. sed an hęc pręsumptio resultans ex retentione ꝓssessionis tollatur,si constituerit se pręcario nomine emptoris possidere : vel si retinuit sibi vsumfructum tangitur in l. post contractum. ff. de dona.per Bar.& Bal.in l.illud.de sacrosan.eccle.& j.de dona.ante nup.l.j.

Commodati. *Rubrica.*

2 ☞ *Commodatarius de omni culpa tenetur etiam leuissima & an etiã de casu fortuito?*
3 *Quòd sint aliqui contractus in quibus tenetur quis de casu etiam prꝛter sui culpam contingente.*
4 *Commodatarius,uel alius si suscipit in se casum , an sufficiat generalis susceptio , ut teneatur? & nu.5.*
5 *Quòd talis susceptio intelligatur de casibus solitis uenire.*
6 *Si aliqui casus fuerunt specificati , & postea subiecta clausula generalis , restringitur ad similes casus,uel minores.*
Si tempore guerrꝛ aliquis suscipiat in se custodiam & castrum,uidetur in se suscipere casum fortuitum:etiam si per uim ei auferatur.
7 *Quando quis recipit rem ęstimatam an ista ęstimatio faciat uenire casum fortuitum: & an faciat emptionem,uel non?*

LEX I.

1 LEGA quidem. †Cõmodatarius non tenetur de casu fortuito contingente sine sui culpa : nisi illum casum in se susceperit.h. d.ista l. In tex.ibi. [imputari &c.] supple si prꝛter eius culpam veniant aliàs secus. vt in l.in rebus &
2 l.fi vt certo.q.interdum.ff.eo.nam †commodatarius de omni cul
a pa tenetur,etiam leuissima: quia eius gratia regulariter celebratur cõtractus de casu tamẽ fortuito non tenetur : nisi illum in se susceperit quia casus tantum censetur esse dẽ natura contractus cum ex conuentione partium contractus legem.i.naturã accipi
3 ant.vt in l.j.§.si conueniatur.ff.depositi. †Sunt autẽ quidam contractus in quibus tenetur quis de casu,etiam prꝛter sui culpam contingẽte.vt in l.incendium.§.si cer.pe.Et in illa l.Cy. plenissimè examinat vnum passum:in quo multæ fuerũt opiniones dũ
4 hic dicitur †q si suscepit in se casum,tenetur de casu:an sufficiat generalis susceptio,dicendo volo teneri de omni casu fortuito, vel de omni periculo:non tamen specificat aliquem casum specialiter.Et breuiter in prꝛparatorijs iudiciorũ habemus expressum q talis generalis renuntiatio nihil valet : sed expedit quòd specificentur puta in me suscipio casum fortuitum incendij,naufragij,aut incursus latronum : nec operetur ista susceptio nisi in specificato:etiam si postea subdatur clausula generalis , scilicet & omnium aliorum casuum fortuitorum. vt habetur in l. sed & si quis.§.quæsitum.ff.si quis cautio.quia in illis prꝛparatorijs iudiciorum seruatur æquitas prętoris in multis potius ꝙ rigor iuris ciuilis.vt in l.si seruus.§.si pluriũ.eo.tit.& in l.& si post tres. cũ ibi no.vnde nõ vult prætor sub generali inuoluero veberi quem incurrere pœnam,vt si promisi sistere in iudicio certa die non obstante quocunq impedimento , etiam obueniente casu fortuito:nisi exprimat.vt dixi.Sed dubium est quid in cõtractibus & in hoc fuerunt plures opi.vna fuit Mar.alia Ioã. & Azo. alia Bulgari.alia doc.postea sequentium quas Cy. hic plene recitat & Bal.hic recitat opi.Nic.de ma.Bar.in d.§.quæsitũ.distinguit hoc modo q aut fit expressa mentio de casibus fortuitis,& tunc sufficeret generalis suiceptio in contractibus : licet in iudicijs non sufficiat.vt l.quę fortuitis.j.tit.j. & in hoc sit vera opinio Mar.aut nõ fit expressa mẽtio de casibus fortuitis:sed solum de periculo:qa suscepit in se periculum:quod quidem vocabulum latius est quod põt intelligi nõ solum de casu fortuito,sed etiam de culpa leuissima iuxta not.in l.si quis nec causam.ff.si cer.pe
5 vñ isto casu dicit aut in illũ qui suscepit in se periculum nõ fit translata possessio,vel detentio rei , & tunc qa in re quæ nonci apud eum nullam culpam etiam leuissimam potest cõmittere, non potest intelligi nisi de casu fortuito. & istũ dicit esse casum in l.si vendit.in princ.de periculo & commo.rei ven.ff. aut si sum fuit translata possessio,vel detentio: & tunc potest culpam committere & tunc aut de natura illius cõtractus veniebat culpa leuis & non leuissima:vt in contractu locati qui celebrat gratia vtriusq; & tũc susceptio periculi operatur hic solum vt veniat culpam leuẽ veniat & leuissima:non autem casus fortuit.vt in l. opus quod aduersione.ff.locati.& satis operat in hoc aut de natura illius contractus veniebat etiam leuissima. vt in contractu cõmod.& etiam mandati quãdo erat datũ mandatum ad lucrandum : & tunc susceptio periculi vt aliquid importet, facit vt teneatur de casu,etiam sine culpa contingente.aliàs nihil operatur.vt l.Aristo.ff.mãdati. Aut erat talis contractus, de cuius natura veniebat etiã casus fortuitus:et sic debet scire q illud quod dicitur habet locum, nisi obueniat culpa alterius partis: vt in
6 cum proponas.j.de nautico fœ. susceptio autem periculi vt aliquid operetur , facit vt teneatur de casu cõtingente etiam sine alterius partis interueniente scilicet debitoris.vt in d.l.cũ proponas.†Et not.q talis susceptio intelligitur de casibus solitis ve
b niret:secus de insolitis , & ratio contingentibus vel qui veniunt rarò.vt est tex.no.in l.fistulas.§.frumenta.ff.de contraben.exp
7 †Et si aliqui casus fuerunt specificati, & subiecta clausula generalis restringitur ad similes casus, vel minores nõ extenditur ad maiores.argu.in c.sedes.extra de rescrip.Dicit etiam Ioan. in addi.Spe.super rub.de locato.q si tẽpore guerræ aliquis suscipiat in se custodiam & castrum , videtur in se suscipere casum fortuitũ etiã si per vim ei auferatur & hoc ex natura eius quod in se suscepit:qa custodiã tempore guerræ suscepit. Tene mem
8 †Examinat etiam Cy.ad aliũ articulũ quãdo quis recipit rem ęstimatam.an ista ęstimatio facit venire casum fortuitum in consequentiam,& an faciat emptionem, vel non , quia in contractu emptionis venit casus de his duobus articulis vide plenissime per Gul.de cu.& Bar.post eum in l.si vt certo.eo.ti.ff. vbi post aliam rationem quam ponit hic Bal.

2 ☞ *Quando dico tolle hanc pecuniam,uel rem,an uideor donare, uel commodare, uel mutuare?*
3 *Si quis reperit rem tanquam commodatam,& non probauit commodatum,fallitur non poterit obtinere ex causa commodati quam non probauit.*
4 *Quæ sit differentia inter commodatum,& precarium & nu. 1.& nu.6.*
5 *Precarium,quòd possit reuocari ad nutum concedentis.& quid in commodato?*
Precarium non finitur morte concedentis,sed morte eius cui fit concessio.& quid in commodato?
6 *In precario uenit lata & leuis culpa duntaxat.*
In commodato uel precario non transfertur dominium: sed tantum usus rei non proprietas,sed ad tempus.
Mutuum,an possit repeti ante usum expletum,ad quem fuit factum?

LEX II.

1 CVm eum. †Secundùm primam lec. gl. h. dicit lex.Si cõmodator repetit rem cõmodatã ante expletũ vsum ad quẽ fuit cõmodata , si vult obtinere,necesse habet ꝓbare: qa cõmodauit ad certum tẽpus:et q illud tẽps est finitũ:licet nõ sit finitus vsus,et sic de reus cõfitebat rẽ fuisse sibi cõmodatã ad certũ vsum: q non erat adhuc expletus scdm secũdã negabat cõmodatã:sed asserebat donatã esse & sic asserebat habuisse ab agẽte:sed nõ ex causa mutua per agentẽ.vñ dicit hic q si vult agens obtinere, debet ꝓbare q

ꝙ commodauit: non autem donauit. & secūdū hoc in dubio prę
sumeretur donasse, vt reus asserebat. ꝙ videt cōtra no. in l. cū qd
a filii cer. pe. in gl. † quæ quærit qñ dico tolle hāc rem, vel pecuniā:
an videor donare vel cōmodare, aut mutare: & videt gl. & doc.
tenere ꝙ nō videor donare: sed potius commodare. nisi ex qua-
litate personarum, vel paucitate rei cōtrarium præsumat. iuxta
no. in l. si filij tui. infra. de dona. inter vir. & vxo. Ista lectura non
placet. Vnde tertiò potest poni ꝙ reus non fatebatur se habuisse
ab agēte: & sic negabat illius intentionem: meritò agens tenetur
probare ꝙ illam sibi cōmodauit: quo probato tenet sibi restitue-
re. nec pōt obijcere exceptionem dominij, etiā si vellet ꝓbare rē
suā esse. vt. j. locati. l. qui rem. & ꝙ plenè no. in l. si a. ienā. ff. so. ma.
per Bar. † Et adde quia si repetijt rem tanq̄ cōmodatā, & nō ꝓ-
bauit cōmodatam, sed locatā: licet potuisset obtinere si egisset ex
locatione, non poterit obtinere ex causa cōmodati: quā nō pro-
bauit argu. in l. nō possumus. ff. si pars hęredi. pe. & l. habebat. in
prin. ff. de insti. & quod no. Inno. in c. j. de lit. contest. Die. xiij. Iu-
nij. M. cccc xxxix. & die. x. comes Franciscus de codignola cum
sex milibus æquorum & tribus milibus peditū ingressus est Pa
duanū districtum. † Quæro iuxta prædicta quæ sit differētia in-
3 ter cōmodatū, & precarium. * gl. in l. j. ff. de precario. ponit tres
differentias. & Cy. eas hic examinat. Prima est. quia cōmodatū
cōceditur ad certū vsum, & certū tēpus expressum, vel tacitum.
precariū verò ad vsum incertum, vel incertū tēpus: puta conce
do tibi hanc rem. s. ad quemcunq̄ vsum tu vis: vel concedo tibi
domum ad habitandum: non præfixo certo tēpore. nā intelligit
ad voluntatē meā. & possum qñcunq̄ reuocare. casus est no. in l.
Lucius. ff. de dona. etiam si dixissem commodo tibi domū hanc:
quia magis inspicitur natura conceptionis. quia facta sine deter
minatione tēporis, quā inspiciatur hoc verbū cōmodo. secundū
Bal. per l. si tibi. ff. de prę scri. ver. in l. si vno in prin. ff. loca. † Secū
b da differentia. qa cōmodatū non potest reuocari ante vsum ex
pletū, vel ante expletū tēpus. sed post. vt in hac l. & l. in cōmoda
to. j. sicut. ff. eo. sed precarium ad nutum cōcedentis: vt d. l. Lu
cius. Ité precarium non finitur morte cōcedentis, sed morte eius
cui fit concessio: vt l. cum precario. §. fi. ff. de precario. sed cōmo-
datū neutrius morte finitur: sed solum finito vsu, vel tēpore. Sed
mirabile est ꝙ precarium non finiatur morte concedentis: cum
sit ad voluntatem & nutū eius: & voluntas morte finiatur. l. iiij.
locati. vbi videtur casus in contrarium: sed dic aliud esse quan
do expresse fit cōceptio ad nutum & voluntatem cōcedētis, vt
tunc morte tūc finitur. secus si simpliciter. licet hoc tacitè ibi sit in
4 concessione. † Est & tertia differentia, in commodato venit etiā
c leuissima culpa * l. in rebus. ff. eo. sed in precario lata & leuis dūta
xat. vt no. in l. j. ff. de precario. conueniunt tamen in vno: quia in
neutro transfertur dominiū, sed vsus tantum rei. Item in neutro
7 transfertur perpetuò, sed ad tempus. † Vltimò dicit hic Bal. vnū
ꝙ etiam mutuū non potest repeti ante vsum expletū, ad quem
fuit factū. vt si tibi volenti quandā rē emere mutuaui: quia añq̄
tradas pro pretio repetere non possum. nisi protestaretur quomi
nus conuerteres. & allegat gl. quæ hoc sentit in l. si pœnam ff. de
verborum obligatio.

1 ☞ *Si commodaui tibi rem meam, ut pro te obliges, an si nondum soluisti debitum, pos-
sim te compellere ad soluendum & liberandum eam?*
Quid si obligaui me pro te?

LEX. III.

1 DE restituendis. † Si commodo tibi rē meā
vt pro te obliges, soluto de-
bito pro quo obligasti possum repetere per hanc actio
nem. h. d. hoc si ex mera voluntate. sed si ex quasi neces
sitate: vt quia tenebar tibi in cētum. & cum à me peteres, & ego
pecuniam non haberem, & tradidi tibi rem vt poneres pignori.
2 tunc soluto debito repetam per act. præscrip. ver. vt in glo.
& habetur in l. petenti. ff. de pig. act. † Quid autem si nondum
soluisti debitum, an possim te compellere ad soluendum, & libe
randum rem, & quando? dic vt ibi not. Si autem non commoda
ui, vel tradidi tibi: sed ego pro te obligaui, dic vt hic in gloss.

LEX. IIII.

1 PRætextu † Pro declaratiōe huius legis an rem
meam tibi nō obligatam possis deti-
nere pro debito, in quo tibi teneor: dic aut peruenit ad
te vitiosè, & sine voluntate mea: & non potes retinere
l. j. §. rediguntur. ff. quo. lega. Aut non per- a ¶ Et p̄cariū. add̄ bar.
uenit vitiosè: sed ex voluntate mea, vel alio in l. fi. ff. cōmo. gl. &
modo sine vitio: & tunc aut erat tibi obli- Bar. in l. ij. C. de prec.
gata pro vno debito quod postea fuit solu gl. i c. precariū. de
tum, nunc vis retinere pro alio debito, pro preca. Inno. in c. j. de
quo non fuerat vnquam obligata, & potes commo.
retinere per titu. infra etiam ob cirogra. pe. b ¶ Reuocari. Add̄ do
& c. nisi pro illo debito pro quo vis nūc re- cto. in c. j. de cōmo.
tinere, aliud pignus à me recepisses. vt no. & Spe. ti. de cōmo. ſ
in Specu. de pigno. §. j. ver. pone mutuasti. §. j. versi. quid si res.
Aut pro nullo debito fuerat tibi per me c ¶ Leuissima culpa.
obligata: & tunc aut vis eam retinere pro expensis factis in ipsa Adde Cardi zaba. ſ
re, & potes. l. in rebus. §. possunt. ff. eo. ideo scriptor potest retine- c. j. in ij. no. de cōmo.
re quinternum, vel lecturam scriptam in chartis locatoris. quæ
est ipsius locatoris pro mercede sibi debita. & vecturalis potest
retinere fardellū pro mercede sibi debita: vel pro gabellis solutis
per eum: & marescalus qui curauit equū, & dedit sibi expēsas,
potest pro eis retinere equum. Aut quæritur an possit retinere ꝓ
alio debito: & tūc aut res peruenit ad eum propter illud debitū.
& idem. l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pig. act. Ant non perue
nit ad eum propter illud debitum: & tunc secus. vt hic & l. si nō
sortem. §. si certum. ff. de condi. inde. quod autem dixi quādo ꝓ-
pter illud debitū intellige qñ fuisset data insolutū ꝓ illo: aliàs li-
cet ꝓpter illud debitū nō posset retineri. vt patet ex no. in l. petē-
ti. ff. de pig. act. scriptor ergo nō potest retinere quinternū exem-
plaris pro suo labore: licet peruenerit ad eum occasione laboris
futuri: quia non fuit datum insolutum pro illo debito.

De pignoratitia actione. *Rubrica.*

☞ *Hypothecaria actio quid sit, & cui, & quando competat.*

1 †Super rubrica quæ differentia sit inter pignoratitiam & hy-
pothecariam. vide gl. quæ semper allegatur in prima constitu-
tione ff orum. & inter alias ista est quia pignoratitia est actio per
sonalis. & oritur ex contractu & rei traditione, & datur debitori
2 pro recuperanda re pignorata † sed hypothecaria est actio rea-
lis: & competit creditori pro constructione pignoris contra quē
cunq̄ possorem: vnde dicitur vendicatio. l. si fundus. §. in vendi-
catione. ff. de pig. contrahiturq̄ solo consensu. l. j. ff. eo. titu. dicit.
autem Bal. in l. j. infra eodem. quòd pignoratitia est aliquādo in
scriptam. de iure tamen cano. non ciuili. quando cōpetit pro cō-
tractu fœneratitio: quia si tibi obligaui fundum, hoc pacto qd̄
fructus retineres pro vsuris: & tu istum fumdum alteri tradidi-
sti, qui fructus percepit tot qd̄ extenuant fortem, possum agere
pignoratitia cōtra illum pro recuperatione rei: licet cū illo non
contraxerim. secundū Hostien. in c. conquestus. extrà de vsur.
Item dicit hic ꝙ pignoratitia potest etiā cōpetere ꝓ re non tradi
ta per debitorem, sed occupata ꝓ creditorē. l. vtiq̄. ff. de dā. infec.
licet retrahatur hæc obligatio. Item dicit eam competere etiam
pro recuperatione pignoris prætorij sicut pro recuperatione pi-
gnoris conuentionalis. l. is cui. §. quæri. ff. vt in poss. lega. Et di-
cit esse text. vnicum: certè imò est in l. si pecuniam. ff. eodem. se-
cundùm intellectum docto. ibidem: & etiam hypothecaria cō-
petit pro tali pignore. l. si is qui. §. j. ff. de pigno.

2 ☞ *In quibus casibus etiam hodie usuræ non computentur in sortem, seu fructus?*
3 *Quid si res fuit uere uendita: tamen in fraudem usurarum ut pro maiori pretio quā ue-
leat, propter terminum quem uenditor fecit emptori de soluendo?*
4 *Si tibi obligaui domum, & tu non locasti eam, sed inhabitasti, an debeas pensionem com
putare in sortem?*

LEX. I.

1 QVod ex operis. † Fructus & aliæ con
moditates quæ percī-
piuntur ex re pignorata, computantur in sortem.
hoc dicit. cum l. ieq. propter hoc vsurarij volen-
tes lucrari fructus, nolunt quòd conficiatur in-
strumentum mutui & pignoris, sed venditionis:
quia emptor etiam si facit pactum de retrouendendo, lucratur
fructus interim perceptos. infra de pact. inter empto. l. ij. sed non
prodest eis probata fraude quod contingit si rem emit titulo mi-
nori pretio quam valeat. & apponit dictum pactum de retrouen
dendo: maximè si consueuit exercere vsuras. vt not. in c. con-
questus. de vsuris per gloss. vna tamen præsumptio non suffice-
ret: puta pactum tantum de retrouendendo, si iustum foret pre-

tium:vel paucitas pretij sine dicto pacto:quia licitum est contrahentibus inter se decipere nisi deceptio excederet dimidiam iusti pretij.sed tunc non rescinderetur tanquã vsurarius: sed remedio l.ij.j.de rescin.vend.nec sufficeret q̃ consueuit exercere vsuras,si alia deficerent: quia etiam vsurarij facitũt interdum licitos contractus, nisi ex præcedẽtibus appareret q̃ venditor nolebat
2 vendere,sed pignorare.vt dixi in l.emptione.§.ti.ij.Opp.q̃ †ista non computentur in sortem,nec ea æstimer: sed cedãt lucro creditoris.l.si ea pactione.j.de vsur.So.ibi fuit expresse cõuentum q̃ retineret pro vsuris:quæ erant licitæ hoc iure hic verò nõ fuit conuentum: sed cùm hodie vsuræ sint prohibitæ, tale pactum non valeret de iure cano.nisi in casu capituli salubriter de vsur. & c.j.de pig. & etiam de vsuris in quibus fructus non computantur in sortem,sed cedunt lucro creditoris:etiam si hoc nõ fuerit expresse dictũ:& quæ sit ratio dic vt ibi.& no.in d.c.conquestus.de vsuris.Secũdò oppo. q̃ fructus percepti ex re pignorata nõ extenuant sortem:quia non sunt ipsius creditoris percipientis quod patet q̃a sunt obligati pro debito: sicut ipsa res, ex qua percipiũtur:vt j.in quib.cau.pig.tacitè contrahi.l.ij. sed si essent sui,non possent esse obligati l.neq; pignus.ff.de regu.iur.si ergo non sunt sui,non possent cedere in solutum.nam etiam pecunia pro debito,si dominium non transit in creditorem,non cedit in solutum:nec debitũ extinguit l.nõ omnis.§.j.ff.si cer.pe. propter hoc dicunt doc.q̃ l.ij.quæ loquitur de fructibus,deberet intelligi postquã fructus sunt consumpti:quo casu creditor tenetur ad quantitatem.i.æstimationem eorũ.l.in summa.§.in frumento.ff. de cõdi.inde. vnde cùm hinc inde debeatur pecunia,fit inuicem compensatio:& hoc idem voluit gl.in l. diuortio.§. donationes. ff.sol.mat.sed in casibus.l.potest non ex[illegible]edit hoc dicere:quia loquitur quãdo pecunia peruenit ad creditorem ex re pignorata, prædicta vendicant sibi locum in vero pignore. Sed ponamus
3 †q̃ res fuit verè vendita,tñ in fraudem vsurarũ: pro maiori pretio quã valeat, propter terminum quem venditor fecit emptori de soluendo nam ista est vera venditio:sed quatenus pretium excedit:est vsura c.in ciuitate.& c.nauiganti.de vsu. dicit Bal.q̃ tunc emptor statim efficit dñs fructuũ: quia percipiuntur ex re sua:& ratio est,q̃a etiã antequã consumantur cedunt in sortem: quatenus fors excedit iustũ pretiũ.Nec obstat si dicatur imò nõ transit dñium ex contractu facto in fraudẽ l. si libertus minorẽ. de ope.li.Rñdetur verũ esse qñ in fraudẽ l.et alterius tertij.secus si legis & ipsius tantũ contrahentis sit præiudiciũ. vt est in casu
4 isto cùm quis in sui præiudicium emit rem maiori pretio.†Vltimò quæro quid si tibi obligaui domũ, tu autem non locasti eã, sed inhabitasti,an debeas pensionẽ computare in sortẽ? Rñdeo sic,si fuisses aliam domum conducturus,si hanc non recepisses. arg.in d.l.si ea.& tunc cõputare debes tantã pensionem,quanta cõsueuit percipi ex re illa.vt no.per eum in l.excepto.j. locati.secus puto si non fuisses aliam domũ conducturus.nam potius videris inhabitare pro vtilitate domus:q̃a melius est habitata: quã inhabitata licet hoc nõ tangatur per doc.vñ debes damnum sentire et ita semel de facto interrogatus dicebam:ad qđ vide quod habetur in l.si debitor.ff.in qui.c.au.pig.ta.contra.

a ☞ *Pactum quod creditor retineat rem insolutum pro debito,si non soluatur infra certum tempus,non valet:sed reprobatur in pignore,nisi fuit appositum ex postfacto vel nisi fuisset actum quod pro iusto pretio retineat.*

LEX III.

1 PActum. †Per pactum q̃ creditor possit vendere pignus,non perdit debitor pig.actionem.h.d.Sed ad quod cõpetet tũc pig.Dic vt in gl. q̃a competet ad ipsam rem soluto debito,si creditor nõ vẽdidit eam.vel si vendidit vltra debitũ, cõpetit ad illud vltra vel si minus vendidit quã debeat dolo vel culpa, competet ad interesse.In text.ibi: [vendere liceret.]hoc pactum valet & quid im-
2 portet dic vt in l.si conuenerit.ff.eo.† licet pactum q̃ creditor retineat rem insolutum pro debito,si non soluatur infra certũ tempus,non valet:sed reprobat in pignore.j.de pac.pig.l.fi. quando fuit appositum à princ.secus si ex postfacto. Item secus si fuisset actum q̃ pro iusto pretio retineat quod dic vt ibi no. & l.si fundus.§.fin.ff.de pigno.

b ☞ *Qui sint casus fortuiti.*
In contractibus valet gñalis renũtiatio,uel receptio casuum fortuitorũ, secus in iudicij.
c *Qualiter intelligatur illud quod res semper perit ei qui dominus eius est?*
Obligatus ad aliquid dandum pro re quæ perit,an liberetur ab illa obligatione?
4 *Excusatur quis a culpa,quando facit illud quod maior pars personarum facit licet male sibi de hoc succedat.*
5 *Quis teneatur probare amissionem rei: & quis culpam interuenisse, uel non & qualiter? & nu.7.*
6 *Qualiter probetur casus fortuitus,& furtum? & nu.7.*
In loco in quo quis patitur casum fortuitum & perditionem, potest facere examinari testes coram iudice illius loci: etiam non citata parte cum qua ista examinatio fit & faciet fidem coram competenti iudice contra non citatum.

LEX IIII.

1 SI creditor. †Si creditor perdit rem pignoratam sine sui culpa,nõ tenetur ad eius restitutionẽ,& hoc non obstante potest petere debitum nisi casum fortuitum expresse in se receperit: debet tamen probare perditionem:aliàs ad restitu.tenetur quia præsumitur habere, postquã semel habuit à debitore nisi probet contrarium.h.d ista lex cum seq.& cum l.si nulla.& l.pignus.j. cod.in tex.ibi.[restituere id nõ cogitur.]& sic liberat pignoratitia: qua tenetur restituere nec etiam prohibetur petere debitum.vt in l. proxi.in fi.&c.Sed quæro quid si perdidit sui culpa: & sic tenet si autẽ ipse petit debitum,qualiter possit repelli à petitione? vide tex.cũ gl.ff.de doli excep.l.apud Celsum.§. Itẽ quæritur si vi-
2 nes.†In l.quæ fortuitis.no.quòd casus fortuiti sunt illi qui præuideri non possunt mere fortuiti & non tenetur quis de casu fi no.in fi.quòd in contractibus valet generalis renuntiatio,vel ceptio casuum fortuitorũ secus in iudicijs l.sed & si quis.§. quæ
3 situm.ff.si quis cau.quod declara vt dixi in l.illa.§.tit.j.† In pignus.not.ibi: [in bonis debitoris.] per quod ponitur ratio quod dixi in l.si creditor.q̃ res semper perit ei qui dominus eius est hoc verum quantum ad damnum ipsius rei quæ perit. Sed quid si erat obligatus pro illa re ad aliquid dandum an liberetur ab illa obligatione? vide Dy.in l.j.in fi.j.de iure emphy.vbi dic aut non erat plenè dominus vt emphyteuta.qui non habet dominium directum:& liberatur.vt in l.j.iuxta illud.si perit res ta,liberabit emphyteuta. Sed si pro parte,nulla liberabitur ac. Aut erat plenè dñs,& tunc non liberat:et sic sentit duplex dan num vnum de ipsa re,aliud de ipsa obligatione in qua remanet vt si aliquis donauit cuidã monasterio domũ suam,cũ hoc q̃ ret sibi expensas quousq; viueret: nõ transit directum dominii in monasterium:& si res postea pereat, remaneret nihilominus
4 monasterium obligatum ad alimenta.†Nor.etiã in ista l.citata bonũ text. q̃ excusatur quis à culpa, quãdo facit illud qđ maior pars personarum facit licet male sibi de hoc succedat.Ideo si modaui tibi animal meũ,vt deduceres frumentũ ad molendinũ non expresso quo molendino.& tu dixisti ad molendinũ ad q̃ communiter ibant oẽs,si propter guerrã tibi fuit ablatũ, excusaris à culpa.Hic est vna gl.veniamus ad eam expediendã pro declaratione gl.quæ est in ista l.si creditor. vide omnino quod no in Spe.de pig.§.j.ver.& no.q̃ si creditor.& Bar.in l.si quis ex
5 gentarijs.§.fi.de edẽ.ff.vbi plenius.†Nam aut quærimus quis teneat probare amissionẽ,aut quærimus quis teneat probare culpam interuenisse,vel nõ interuenisse primo casu aut amittit legat per argentẽ ad fundandã suã intentionẽ,& ipse debet eam probare.vt d.l.si quis ex argẽtarijs.§.fi. Aut allegat per rem ad sui defensionẽ, & tũc aut nõ apparet q̃ nunquã ad manus eius peruenerit:& eo ipso q̃ iurat hoc,credit sibi:vt j.de iur. delib. licẽtia danda.in fi.& qđ no.in l.cũ.de lege.ff.de proba. Aut apparet ad eius manus peruenisse,vel semel habuisse: & tunc aut tenebat exhibere nõ iure obligationis,sed officio iudicis. Et si vt sufficiat iuramentũ q̃ rem nõ habet, nec dolo desijt habere. fi.§.de fide instr. Aut tenebat iure actionis:et tũc nõ sufficit iuramentũ:sed debet plenè probare per testes:vt hic dũ dicit [manifestis.†Qualiter aũt ꝓbabit p testes? Rñdet q̃ quidã sunt casus
6 qui manifestè eueniũt:vt incendiũ,ruina & naufragiũ & deniq; nõ est dubiũ.Quidã qui occultè veniũt vt furtũ & isti probantur per cõiecturas vt si ꝓbat q̃ sibi fuit fractũ ostiũ: & hoc apparet per testes,& euidentiam facti:sed q̃ res fuerint asportatæ nõ apparet stabit eius iuramẽto de hoc & vide in Spe. loco allegato & vide qđ no.Bar.qualr ꝓbatur furtũ.j.vñ vi.l.si qñ.et adde q̃d dicit Bar.in l.ij.j.de naufrag.& li.xj.per illũ tex.q̃ in loco in quo quis patit casum fortuitũ & pditionẽ, põt facere examinare te-

ſtis coram iudice illius loci:etiam non citata parte cum qua iſta examinatio fit & faciet fidem corã competẽti iudice cõtra nõ citatã q̃ perpetuò tene menti.facit l.ſcire oportet.§.ſufficit.ff. de excu.tut.Probatur aũt perditio.quidam ſunt caſus qui raro euẽniunt ſine culpa.vt furtũ propter malam cuſtodiam.l.cum duobus.§.dãna.cũ ibi no.ff.pro ſocio.& incẽdiũ.l.ſi vina.de pericu. & cõmo.rei vẽ.& tũc ei qui dicit ſe perdidiſſe ſine ſui culpa incũbit onus probandi:quia habet præſumptionẽ iuris contra ſe. Quidam verò ſunt caſus qui ſolent euenire ſine culpa.vt incurſus hoſtium:& tunc ei qui culpã allegat incũbit onus ꝓbandi. l. quotiẽs.§.j.ff.de proba.& iſto modo reducũtur ad cõcordiã opiniones tacitæ hic per gl.Quid autem ſi nõ dicat ſe.rẽ prodidiſſe per caſum,ſed ſe dicat impeditum fuiſſe aliquid facere propter caſum.ad euitandũ pœnã quia non fecit:qualiter poterit probare caſum?cùm ſufficiat iuramentum.vel requirãtur teſtes de impedimento:vide per Barto.poſt Guil.de cu.in.l.ij.ff.ſi quis cau.

2 ✠ *Actio pignoratitia non ſolum competit pro recuperanda re pignorata,ſed etiam ad id quæ eſt æquum venire.cùm ſit actio bonefidei.*

LEX. VI.

1 CReditor. †Dãnũ illatum per creditorẽ in re pignorata cõputat in ſortem:& creditor recuperat expenſas neceſſarias & vtiles factas in ea.h. d.Ad vltimũ caſum vide.l.ſi neceſſarias.in prin. ff.eo.

2 †& no.hîc ꝙ actio pignoratitia nõ ſolum cõpetit pro recuperãda re pignorata:ſed etiã ad aliã quæ eſt æquum venire. cùm ſit actio bonæfidei.facit.l.quamuis.§.fi.ff.eodem.

1 ✠ *Creditor in re pignorata habet eiudem & naturalem poſſeſſionem:& ad eius commodum*

Qualiter habeat iuſtam cauſam detinendi

1 *Ius offerendi quod habet ſecundus creditor contra primum vt confirmet ſibi pignus, ꝙ poſſit præſcribi.*

4 *Heres creditoris,an poſſit rem pignoratam præſcribere longo tempore?*

1 *Propter ſolam oblationem res non eſt liberata à nexu pignoris:nec etiam debitor ab obligatione perſonali.*

4 *Priſtina qualiter debitor poſſit rem uendicare à creditore,nec creditor poſſit ipſum excludere ratione dominij acquiſiti per lapſum temporis.*

LEX. IX.

1 NEc creditores. †Creditor non præſcribit pignus lõgo tẽpore.nec poteſt ipſum tãq̃ pignus retinere,vel petere: niſi probet delictum,& obligationẽ pignoris.h.d.intellige hoc vltimũ qñ debitor negat debitum.Pone exemplum ſi cõfeſſus fuiſpe futuræ numerationis recepiſſe à te centũ mutuum ꝙ quibus obligaui rem aliquam.nunc dico me nunquam recepiſſe pecuniã:& hoc in tempus quo poteſt opponi exceptio non numeratæ pecuniæ:certè non potes rẽ defendere tanquã pignoratã:niſi probes numerationem : & ſi non probes, teneris actione pignoratitia ad reſtituendum:licet pignus nunquam fuerit contractum:quia non præceſſit debitum: & ſic pignoratitia datur ad recuperationem rei datæ ob cauſam pignoris:licet pignus non fuerit cõtractũ.l.ſolutum.§.ij.qui incip.ſi quaſi.ff.eo.Eodem modo ſi obligauit rem alienã,& pignus non fuerit contractũ : quia non poſſum obligare rem alienam l.rẽ alienã.ff.eo. tñ ſoluto debito poſſum eam repetere per actionẽ pignoratitiã nec potes mihi obijcere exceptionẽ dominij ꝙ non eſt mea:ſed tertij.l.ſi rẽ. §. ii quoq;.ff.de pig.ac.vbi eſt caſus.niſi opponas de dominio tuo: quia exceptio tũc elidit intẽtionẽ meã,cũ in re propria nõ cadat pignus.etiã de volũtate dñi.l.neq; pignus.ff.de regu.iu. ſed in re aliena ſic de volũtate domini.& ſufficit ꝙ fuerit tradita in cãm pignoris,vt teneat creditor eam reſtituere.Si tñ debitor intentaret vtilẽ condi.ex.l.ſi quis conductionis.infra locati.quę locũ habet etiam in alijs cõtractibus ſcd'm doc. ibidẽ:nõ poſſet excipere creditor de proprio dñio.quia illa cõditio habet ſimilitudinẽ cũ interdicto recuperãdæ:cõtra quod nõ obijcitur exceptio dominij.circa qđ vide no.per Bar.in l.ſi alienã.ff.ſol.mat.†In text. [nec.creditores.]hîc erat dubium. quia creditor ſecũdũ veram opinionem habet ciuilem & naturalem poſſeſsionem. Not.in l. cum notiſsimi.infra de præſcrip.xxx.anno. Item habet iuſtam cauſam detinendi.ſ.voluntate domini pignorantis:& ſic videbatur quod poſſet longo tempore præſcribere:ſed contrarium eſt: quia illam poſſeſsionem ciuilem & naturalem habet potius ad commodum debitoris quam proprium:quia ſi debitor non erat dominus,ſed rem præſcribebat:poſſeſsio creditoris prodeſt debitori ad cõplendam vſucapionem vel præſcriptionẽ.ff.de vſucap.l.ſerui nomine.& l.j.§.per ſeruum corporaliter.ff. de acqui. poſſ.Item illa iuſta cauſa detinendi non eſt ſufficiens titulus ad translationem dñij,ſi tradens eſt dñs.ſ.l.proxi in prin. ergo nec ad transferendum eam ad præſcribendum contra ipſum debitorẽ Itẽ nõ poſsidet ipſe cogitatione dñij.ideſt tanq̃ dñs.ſed tanq̃ creditor.& ad hoc vt quis præſcribat,requiritur ꝙ poſsideat vt dñs.Itẽ habet ſcientiam rei alienæ.& omnia procedunt antequã debitor ſoluat vel offerat,conſignet & deponat:& iſto tempore non ſolum longo imò nec longiſsimo prę dictis.ſicut nec colonus,vel inquilinus.l.malè agitur.j. de præſcrip.xxx.an.nec etiam per lapſum.xxx. an. tolleretur debitori ius offerendi & liberandi rem pignoratam.nam tale ius offerendi competit iure facultatis,cui nunquã præſcribitur.l.viam publicam. ff.de via publi.& iſta eſt vera opi.ſecundũ doc.licet glo. in l.cũ notiſsimi.§.j.quæ incipit quid ergo ſi debitor.de præſcri. xxx.an.tenuerit contrarium.quæ per doc.reprobatur. † Sed ius offerendi ꝙ habet ſecundus creditor contra primũ vt confirmet ſibi pignus,bene poteſt præſcribi:quia illud nõ competit iure facultatis,ſeu ratione iuris quæſiti.poſtquam verò pignus foret liberatum per ſolutionem,vel oblationem cõſignatã & depoſitã, ſi eſſet nata actio pignoratitia.l.ſi rem.§.omnis.ff.eo.ſ.ſi ſtaret ꝙ xxx.annos ꝙ nõ ageret,tolleretur lõgiſsimo tempore:ſicut aliæ actiones perſonales:vt.j.de cõſti.pecu.l.ij.ſed an tollatur rei vẽ. & ſic creditor præſcibat rem?puto ꝙ ſic:quia ex tunc nõ poſsidet vt creditor,ſed vt iure proprio cauſa debiti.licet nõ ſic in colono,vel inquilino non ſoluente penſionem: vt dixi in l. plures. §.ij.de fide inſtru. † In tex.ibi.[nec qui his ſucceſſerunt.]ſ.titulo vniuerſali,& iure hęreditario:& in iſto erat maior ratio dubitandi:quia hæredes potuerunt habere iuſtam ignorantiam in facto defuncti.l.pignus.de reg.iur.& ſic potuerunt tenere rem pignoratam tanquam propriam:& per conſequens præſcribere etiam longo tempore tit.pro hærede.ſed ad hoc reſpõdet gl.ſuper verbo.[longi.]ꝙ hæres cũ ſit ſucceſſor bonorum defuncti,ſicut defunctus,non poterat præſcribere,propter cauſas ſupradictas:ita nec hæres eius:licet dictæ cauſæ videantur ceſſare.l.cùm hæres. ff.de diuer.& tẽpo.præſcri.intellige per omnia ſicut.ſ.dixi in creditore.†In tex.ibi:[conſignata & depoſita.]hoc qñ obtulit extra iudicium.nam propter ſolam oblationem res non eſt liberata à nexu pignoris.nec etiam debitor ab obligatiõe perſonali.niſi poſtea ſequuto interitu pecuniæ oblatæ.l.qui decem.in prin. ff. de ſolu.ſed ſi ſequatur conſignatio & depoſitio,tollitur omnis oblatio.j.de ſol.l.obſignatione.& eodẽ modo per ſolã oblationẽ factam in iudicio.l.ſi rem.§.finali.ff. eodem.& ſic ex tunc incipit facultas agendi pignoratitia: & ſic tunc ſtaret per annos. xxx. contra ipſum præſcriberetur,vt dixi:ſed tempus præteritũ quãtuncunq; longiſsimũ non prodeſt creditori ad præſcribendum. etiam ſi fuiſſet facta oblatio extra iudiciũ:quia adhuc res non eſſet liberata.nec orta actio pignoratitia.In tex.ibi.[lõgi tẽporis.] ſed nec longiſsimi:licet gl.ſuper verb.[longi.]in fi.dicat contrariũ ſecundũ la.ſed intellige eo modo quo.ſ.dixi:aliàs malè dicere.† In tex.ibi.[vnde intelligis.]hîc ponit practicam & effectũ eius ꝙ ſ.dixerat.dicens ꝙ debitor poteſt rem vendicare à creditore:nec creditor põt ipſum excludere ratione dñij acquiſiti per lapſum temporis.dummodo ipſe debitor probet originem rei.i. ꝙ tradidit eam loco pignoris:aliàs ſi creditor diceret ſe nunquã habuiſſe loco pignoris:ſed eam ſemper tenuiſſe,ſaltẽ lõgiſsimo tempore,ſi alium tit.non oſtenderet,poſſet ſe defendere:ſed ſi ꝓbatur origo , locũ habẽt rationes dictæ in prin.l.adhuc poteſt ꝓbare originem.non aũt prodeſt ad probandũ dñiũ ſi agat rei vẽdi.& ſic non vt debitor,ſed vt dominus: nec contra creditorem tanquam habentem ab eo,ſed tanquã contra quenlibet poſſeſſorem.ideo neceſſe habet probare dñiũ,ſi creditor negat ipſum dominũ.prout in ſimili no.in l.ita vt ſi fur.ff.commo.& hoc voluit gl.quæ inci.[ſed an creditor poterit dicere.] Non ergo ſufficiet ad probationem dominij poſtquã agit rei ven.probari ꝙ eã tradidit pignori:quia potuit tradere rem alienam:ſed ſi debitor ageret pigno.non poſſet creditor excipere ꝙ res non erat ſua,ſed alterius:vt ſ.dixi in gl.illa ibi:quia emptor tenetur rei vendi. debitori.hæc ratio non placet.quia rei vendi.ita tollitur tẽpore, ſicut pignoratitia.dic ergo ꝙ ille qui emit rem pignoratam, habet titulum habilem ad acquiſitionẽ dñij & eodẽ modo ad præſcriben-

dum. Itē posidet pro suo:non sic in creditore,nec in hęrede:qui reputatur in hoc eadē persona cū eo cū sit vitiorū successor:vt ſ. dixi.In gl.quæ incipit.[scilicet decem.]ibi.quia personalis est ignoratitia.]ista glo. non bene loquit. qa hic nō quærit de præscrip.actionis pignoratitiæ:qm̄ illa nō erat nata antequā soluere tur debitū,vel cōsignaretur, & deponeretur & de hoc tempore loquit iste tex.scilicet q̄ currit antequā solueretur:vnde non potuit tolli præscript.actionis, quæ nondum nata erat. vnde dic q̄ aliæ erant actiones quas dixi in prin.l.& cætera quæ sequuntur in glo.superius sunt declarata.

LEX X.

1 PIgnoris. †Creditor soluto debito tenet restituere pignus nec potest ipsum propria authoritate occupare:si non præcesserit de hoc conuentio, vel iussus iudicis.hoc dicit cum lege sequenti.

De exercitoria & institoria actione. Rubrica.

a ☞ *Institoria actio quare sit introducta,& quis dicatur institor?*
b *Quid in exercitoria,& qualiter differat ab institoria?*

1 †Notandum est q̄ licet in ista rubrica præmittat de exercitoria prius tñ fuit inuenta institoria & ad eius similitudinem fuit postea inuēta exercitoria quæ sunt actiones prętoriæ. Cuius rei gratia sciēdū est q̄ de rigore iuris ciuilis ex cōtractu vnius alter nō obligat: etiā si nomine illius sit celebratus quia cū obligatio oriatur ex cōsensu,requiritur cōsensus prius ad aliquē obligandum nec sufficit alienus sicut videmus in aditione hæreditatis, per quā quis obligat: & ex sola volūtate adeuntis perficit nam nō potest quis adire per volūtatē alterius:sed q̄ propriā:vt l.Paulus per procuratorē.ff.de acqui.hæ.†Ex his sequebat hoc inconueniens q̄ si aliquis seruū suū,vel filiū suū,quē habebat in potestate,vel in famulū suū,præponebat alicui negotiatiōi quæstuariæ,& in manibus suis ponebat merces & pecunias,vt negotiaret ad lucrū prępontis: cōtrahentes cum tali præpositō decipiebant,credentes illū præpositū esse dñm: contrahebant cum eo: & postea reperiebat quod ille nihil habebat in illis mercibus: vnde ipsum nō poterāt cōuenire: quia nihil habebat:vel erat in potestate domini nec etiam præponentē qui ex cōtractibus illis non obligabat ratione qua s.& imputabat eis q̄ se non informauerant de conditione illius.vt l.qui cum alio.ff. de reg. iur. Propter quod etiā impediebat exercitiū talis prępositionis:qa homes cauebant negotiari cū talibus propter hoc prętor prouidit per suū edictū quod præponēs obligetur,& cōtra ipsum introduxit actionē:quæ dicit institoria quia talis præpositus dicit institor. Sed si non erat prępositus negotiationi vniuersali: tamen habebat speciale mandatū ad cōtrahendū cū aliquo, cessabant verba edicti & sic mādans non obligabatur ex cōtractu illius : sed Iuriscōsulti extēderunt prouisionē edicti etiā ad hūc casum & dederunt vtilē institoriā ad exemplū directæ: quæ orit ex verbis edicti sed ista ex mēte prætoris.vt j.eo.ti.l.si mutuā. & l. in eū.in prin.ff.eo.& l.iul.§.si procurator.ff.de act.emp. obligat etiā ipse institor.vt patet in l.j.§.est aūt.ff.de exer.sed licet prępones obligetur sibi:tamē ex contractu institoris non acquiritur actio sine cessione præterquā in subsidiū.vt in l.j.in fi. cū ll.seq.ff. de insti.

3 & in d.§.est autem.†Postea ad similitudinem institoriæ fuit introducta exercitoria quādo aliquis pręponebat negotiationi naualī:quia institoria habet locū qñ negotiationi terrestri et maior ratio fuit prouidendi : qa nauali propter opportunitatē nauigij: & ex eo quia contrahētes non habebant tempus deliberandi,& videndi cū quo cōtrahebant.vt l.j.in prin.ff.de exerci. quæ ideo sic vocatur:quia præponens vocat exercitor: sed præpositus vocatur magister nauis:tunc autem obligatur præponens quando præpositus contrahit in causam in quam præpositus est principaliter,vel in cōsequentiam:non autem in aliam.vt l. quicunq;. §.non tamen omne.ff.de instit.& de exerci.l.j.§. non autem. & j. eo.l.ij.ibi.dum dicit ex causa cui prępositus fuit &c.& l.iij.ibi.si eius negotij causa &c.& ista materia est quotidiana,et vtilis valde:vt inquit Bal.qui longum facit tractatum.

4 ☞ *Præponens aliquem alicui negotiationi,obligatur etiam si contrahentes ignorauerint talem esse præpositum.*

LEX I.

1 SEruus. †Ex mutuo facto institori nō obligatur præponēs nisi institor ad hoc habuerit mādatū tacitum,vel expressum si tñ in eius vtilitatē versum est,tenetur dein rem verso.quatenus est versum.h.d.Sic ergo ingenerali prepositu ræ quæstuariæ negotiatione non venit vt possit accipere pecuniā mutuò, nisi exprimat:certè etiam sine expressione q̄ venit in cōsequentiam vt si erat præpositus mercibus emendis,& vendendis qa sine pecunia non poterit emere vel si nauis cui prepositus erat indigebat refectione,seu ministri indigebāt alimentis. vt l.j.§.non autem.ff.de exerc.In text.ibi.[quia si hæc actio locē &c.] vt qa non fuit expressè dictū : & tunc non datur institoria insolidū,et de in rem verso.quatenus est versum,possit dari eiā actio de peculio vsq; ad vires peculij,si seruus ꝓpositus habebat peculium:& notandū quod præponens obligatur: etiam si contrahentes ignorauerint eum præpositum & sic non contraxerit ea intentione vt alium obligarent quā illum cum quo contrahebant secundum opi.Iac.quam refert gl. licet teneat contrarium.

LEX II.

1 EX contractibus. †Exercitoria et institoria competūt insolidum sed actio de peculio,& de in rē verso, quatenus est in peculio:vel versum est. In text.ibi.[de peculio dumtaxat domini teneatur.]scilicet qñ seruus qui contraxit non erat prepositus per dominū alicui negotiationi quæstuariæ, nec habet mandatū speciale ad contrahendum:quia tunc daretur exercitoria seu institoria : vel q̄ iussu in vltimo tantū aliàs datur actio si habet peculium vsq; ad vires peculij de in rem verso,etiam si peculium non habet : si tamen vertit in vtilitatem domini : aliàs nec peculium habet:nec vertit in vtilitatem domini, nō tenetur ex contractu serui.

LEX III.

1 INstitoria. †Ex illo cōtractu dat institoria, vel exercitoria,q̄ celebratus est ob causam in quā præpositus & intelligo vt ſ.dixi tacitè,vel expresse.h.d.In hoc ergo cōtrahētes debēt esse curiosi vt perquirāt in quam fuit præpositus causam qa nō excusarent propter ignorantiā si contraxissent in aliā causam : sed quando in illam:licet ignorent,hoc eis non nocet:& ad vide glo.in d.§.

LEX V.

1 SI mutuam. †Ex contractu facto cum procuratore speciali datur cōtra dominū vtilis institoria.h.d.dic vt dixi super rubrica : quia si non erat præpositus negotiationi vniuersali quæstuariæ,& ficiebant verba edicti prętoris:& sic cōtra dñm non dabat actio ex cōtractu procuratoris ideo fuit extensa prouisio edicti pretoris.con.licet ergo liberam personam nostræ potestati non subiectam nō acquiratur nobis actio & sic procuratorio nōe nobis contrahat.vt in l.j.j.tit.ij.bene tamen qñq; obligatur ex cōtractu procuratoris,si habuit ad hoc mandatū tacitum, vel expressum. hoc declara vt dicit Bart.in l.solutū.§.per liberam.ff. de pig.

2 ☞ *Tributoria actio quando habeat locum,& quare ita dicatur.*

LEX VI.

1 QVi secutus. †Ex contractu celebrato cū seruo de volūtate dñi tenet seruus in solidum,etiam si negotiationi quæstuariæ erat præpositus:& dic quod tenet pro iussu vel vtili institoria licet

2 agit dñs ex cōtractu procura.vt in l.præcedenti.† fuit etiā introducta alia actio per prætorem , quæ dicitur tributoria & locum habet quando seruus habet peculium,& est præpositus negotiationi peculiari & ista habet diuersam naturam ab institoria, vel exercitoria quæ locum habent quando est negotiationi de tota non quæstuariæ præpositus de qua vide in tit.de tribu.ff.

Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur uel de peculio, siue quod iussu, aut de in rem uerso. *Rubrica.*

In hoc ti. tractatur de contractibus celebratis cum eo qui est in potestate nam tempore contractus celebrari non erat prepositus alicui negotiationi quæstuariæ: quo casu dubitatur primo quales

qualiter teneamur ex tali contractu. & de hac loquuntur vt plurimū, ll. huius ti. Item loquitur qñ postea ipse factus fuit sui iuris loquor tñ de filio. non seruo cùm teneatur seruus contrahens. & de hoc loquitur. l. ij. & l. si ex cõtractu. & l. nulla. & l. si ex alio. & etiam qualiter conuenitur durante patria potestate. Item tertiò dubitatur. an filius vel seruus possint facere præiudiciũ domino alienando rem domínicam, vel peculiarem. & de hoc tractat. l. si seruus tuus.

LEX I.

CVm fillusfami. †Pro officio filij. pater qui non consensit, nõ tenetur nisi de peculio: vel de in rem verso: sed si cõsensit, tenetur insolidum. h.d. Primum dictum procedit etiam si pater sciuit, & passus est quia non habetur pro consentiente, nisi qñ officium est publicũ authoritate & vtilitate. vt l. ij. ff. admuni. Secũdũ dictũ procedit qñ expresse consensit: secus si tacitè: vt in l. si filius. ff. de tute. Itẽ in tutela datiua. sed in testamentaria secus. quia nõ tenetur. vt l. Lucius. ff. de admi. tu. distingue ergo ꝙ aut officium qd' gerit filius est publicum vtilitate & authoritate. & sufficit quòd pater sciat, & non contradicat. vt l. quoties. ff. de admi. tu. aut erat publicum authoritate, sed vtilitate priuatum: vt tutela, & cura. & tunc aut testamentaria. tunc tñ pater non tenetur nisi de peculio, & de in rem verso. vt l. Lucius. ff. de admini. tut. aut priuatum, & tunc si expresse consensit, tenetur insolidum. si non consensit, tenetur de peculio tantummodo, & de in rem verso.

LEX II.

FIlius rei. †Hic tractatur qualiter teneat ipse filius ex contractu celebrato eo tẽpore quo erat in potestate. Cuius rei gratia debes scire ꝙ quousque fuit in ptãte tenebatur insolidum & poterat insolidũ cõueniri. vt in l. tã ex contractibus. ff. de iudi. præterquã in mutuo, & voto. vt l. filius fami. ff. de acti. & oblig. & l. & si condemnatus. de nox. ff. postquã verò est factus sui iuris, vel emancipatione, vel morte, videt esse nouus homo, vnde de rigore iuris ciuilis liberabatur ab omni obligatione qua tenebatur sed qa hoc iniquum videbatur, prætor per edictũ de quo habet in ti. de capi. di. restituit contra eum vtiles actiones, quę primò erant directæ. verũ quia & hoc videbatur iniquũ. nã filius interdũ contrahebat sub spe hæreditatis paternæ: & pater ipsum exhæredabat, vel in legitima instituebat, prætor fecit aliquod edictũ. quo modificauit primũ: videlicet vt vtiles actiones restituantur in eum si habet totã hæreditatẽ: vel ꝑ magna parte. aliás nõ teneatur nõ nisi quatenus facere potest deducto ne exeat: & de hoc dicto fit mentio. ff. eo. ti. l. ij. & etiam in illa. l. & in l. si ex contractu. lex tñ si ex contractu. loquitur qñ filius contraxit vt nuntius. quo casu non tenetur in aliquo si abstinet se ab hæreditate paterna: sed qñ non est vt nuntius, tenetur quatenus facere potest.

LEX III.

ETiam. †Actio de in rem verso datur etiam si non interuenit consensus patris, vel dñi. h.d. differentia inter mandatũ & iussum est. sicut inter genus & speciẽ: quia mandatũ dicitur siue fiat ipsi seruo, qa ꝙ cum alio cõtrahat. siue fiat contrahenti vt contrahat cum seruo. iussus verò fit ipsi seruo. & sic omnis iussus est mandatũ: sed non omne mandatum est iussus. habet tamen vim iussus.

LEX V.

NVlla res. †Filiusfamilias põt fideiubẽdo obligari. et pater obligatus de peculio tantum. seruus autem non potest fideiubere pro alio. nec fideiubendo obligat dominum. vt l. si seruus. ff. de fideiussor.

¶ Vtilius est defendi iudicis officio, quàm agere interdicto uti possidetis. & quare?

¶ Seruus alteri tradendo, an priuet dominum ciuili possessione: & quid in colono, uel inquilino, seu procuratore?

¶ si praesset dominum ciuili, quod non posset dominus propria authoritate recuperare ex intervallo, & expellere possessorem: sed incontinenti sic.

LEX VI.

ISeruus. †Serus non potest alteri cõcedere vsum rei dominicæ sine volũtate dñi: nec ipm dñm priuat possessione, alteri eam tradẽdo: & possessor iudicis officio defendẽdus est in sua possessione aduersus illicitum detẽtorem. h.d. Et ad hoc vltimũ semper allegatur ista lex. & l. fi. de offi. procu. cæsa. & §. de transac. l. si de possessione: in fi. † Est em vtilius defendi iudicis officio, quàm agere interdicto vti possidetis. in quo est necessarius libellus, & ordo iudicarius. non sic in officio iudicis. iuxta no. ff. de interro. ac. super ru. sed. de facto requisitus prohibebit vim fieri sub pœna. In tex. ibi. [non obligauerit.] etiam personaliter ad restitutionẽ mutui: si nõ habuit à te mãdatũ vel iussum, nec etiam habebat peculiũ: nec in rẽ tuã vertit pecuniam. & sic nec de iure ciuili, nec prætorio es obligatus ad restitutionẽ pecuniæ. Sed quid si habebat mãdatũ ad accipiendum pecuniam, non tñ ad cõcedendum vsum rei dñicæ, nec etiã obligandum? Rñdeo non propterea potest concedere vel obligare rẽ dñi. licet propter mandatum potuerit obligare personam actione ꝙ iussu: vel mandati. vt. ff. ꝙ iussu. l. dominiũ. cum ibi no. In tex. ibi. [& ingrediens rem tuam.] scilicet quamille occupabat ex confessione serui. tu non possidebas eam ciuiliter. ad cuius ciuilis possessionis defensionem potuisti expellere illicitũ detentorẽ à naturali possessione propria authoritate: vt no. in l. clã possidere §. qui ad nũdinas. ff. de acqui. poss. 3 Sed †nonne seruus alteri tradendo priuauit te ciuili possessione? videtur ꝙ sic. sicut si fuisset ipse de possessione expulsus. vt l. per egrè. §. quibus. & l. iij. §. qd' si seruus. ff. de acqui. poss. glo. laborat super hoc contrario. & dat tres solutiones. tu dic clarius. ꝙ contrarium procederet qñ dñs possideret rem ciuiliter animo suo, et naturaliter corpore serui. faciendo ipsum colonũ, vel inquilinũ in illa te, vel ꝓcuratorẽ, aut castaldionẽ: sed hoc debet ītelligi qñ nõ corpore serui. illã rẽ possidebat: qa nõ facerat illũ ꝓcuratorẽ in illa re. & sic ipse dñs ꝓ seipsum possidebat ciuiliter aĩo suo & naturaliter corpore suo. quo casu dño absente vacat naturalis & si seruus eam alteri tradit, non priuat dñm ciuili. sicut si alius sine traditione serui occupasset naturalem: vt in d. §. qui ad nundinas. & sic põt suã ciuilẽ defendere, vt dixi. Sed si priuasset ipm ciuili nõ posset dñs ꝓpria authoritate recuperare ex ĩteruallo, & expellere possessorẽ, sed incõtinẽti. sic sicut in prima solutiõe gl. vel dic vt in vltima solutione ꝙ tũc colonus, vel inquilinus, seu procurator, quorum corpore dominus possidet naturaliter, alteri tradendo naturalem priuat dñm ciuili: qñ hoc animo tradunt: sed hĩc non ita. quia non tradidit vt faceret creditorem possessorem: sed duntaxat vteretur commodo habitandi. & sic vt faceret eum detentorem, non possessorem. In fi. tex. ibi. [protegeris.] qa Iudex mandauit illi patri expulsone tibi vim faciat sub pœna: sed permittat te vti sua possessione.

LEX VII.

EI qui. †Actio de peculio est perpetua quousq; viuit seruus. & est in eiusdem domini potestate: licet sit pretoria: quia est rei persecutoria, non pœnalis: sed mortuo seruo manumisso, vel alienato, efficitur annalis à tempore mortis manumissionis, vel alienationis. actio verò de in rem verso semper est perpetua. etiam post manumissionem, vel alienationem. h.d. vsque ad versi. fi. qui incip. [alioquin.] de illa annali vide in titu. ff. quando actio de peculio est annalis. per totum.

2 ☞ Ratihabitio, an faciat dominum teneri, si mutuum non fuit acceptũ nomine domini?

1 §. Alioquin. †Suprà locutus est Imperator de contractu celebrato cum seruo alterius: an dominus ex illo teneatur, & qua actione, & vsq; ad quãtum tempus. hĩc loquitur qñ cum libero homine gerente negotium alterius, & recipiente mutuũ authoritate illius cuius negotium gerit. an dñs teneatur, & qñ? & rñdetur ꝙ si dans mutuum nõ habuit respectũ ad dominium, sed ad illum cum quo contrahebat: ille solus tenetur, & nõ dñs. nisi in duobus casibus. s. si pecunia fuisset in rẽ ipsius dñi versa. vel si dominus habuisset ratum contractũ. h.d. & reputatur singularis. Opp. ꝙ imò dominus cuius negotia gerebantur, indistinctè teneatur vtili institoria. vt §. titul. j. l. si mutuã. Sol. ibi dominus dederat expressum mandatum procuratori de recipiendo pecuniam mutuam: quo casu teneretur dominus, etiam si mutuans nullũ respectum habuit ad eum, sed dũtaxat ad procu. cum quo cõtrahebat: sicut dixi in actione institoria, & exercitoria. hoc debet intelligi qñ non habebat mandatũ. Sed tunc op. si nõ habebat mandatũ, postq; mutuans nõ habuit respectum ad dñm: sed ad negotiorũ gestorẽ: indistinctè dominus nõ debet tenere. vt §. si cet. pe. l. eũ qui. Sol. limita illã. l. & hũe

a ¶An sit actio personalis, vel realis. Adde Bar. i l. frater à fratre. ff. de condi. indeb. & in l. summa cum ratione. in §. fin. ff. de pecu.

ver. vt dñs nō teneat nisi in duobus hic cō tentis. vel dic q̄ etiā in his duobus nō principaliter: sed secundariò dñs tenet vel act. neg. gest. vel act. condi. ex mutuo. vt hic in gl. quæ incipit. ¶his enim duobus. ¶q̄ ponit
2 de vtraq; actione. †Sed tertiò op. quod ratihabitio nō faciat dñm teneri, si mutuū non fuit acceptū nomine domini, vt patet q̄ quidam mutuans non habuit respectum ad dñm: sed neg. gest. quia non meo nomine gestum ratum habere nō possum l. si pupilli. §. sed si ego. ff. de neg. gest. gl. & doc. super hoc laborāt tu dic clarius quod nō possum habere ratum nondū meo nomine gestū, quantū ad vtilitatem meā: vt per hoc consequar actionem neg. gest. quasi negotio facto meo per ratihabitionē: vt in contrario: sed ad mei p̄iudicium bene possum: vt tenear vel p̄iudicem in re mea. vt l. si fundus. §. j. ff. de pig. & no. hic per Cy. qui ponit vnā distinctionē longam circa intellectum gl. magnæ quę est in l. si pupilli. §. sed si ego. ff. de neg. gest. quæ tractat an dominus teneatur ex contractu procu. quam plene prosequere. vt fl. i per Bar. quidam verò timore huius contrarij dixerunt non dari directam act. neg. gest. postquā contractus non erat suo nomine gestus. sed dari vtilem in subsidio. arg. in l. mater. §. de rei vend. hęc est vna truffa. Alij dixerūt (quos etiam glo. reprobat) quod licet mutuans non contraxerit nomine domini: ipse tamen qui mutuum recepit bene contraxit cum domino. & hoc similiter est truffa: quia non sufficit q̄ in mente hęc gereret, postquā non expressit cū mutuante. Solue ergo vt dixi. & est res clara: & per hoc patet intellectus glo. mag. fi.

LEX VIII.

1 SI mandator. †Pater tenetur insolidū ex contractu filij quando mandauit vel iussit fieri eum, vel fideiussit pro eo. h.d. Aliàs non tenetur nisi de peculio, vel de in rem verso: nisi filiū præposuisset negotiationi quæstuariæ: quia tunc etiam insolidum exercitoria, vel institoria. vt §. tit. j. per totum.

LEX IX.

1 SI ex alio. †Filiusfamilias ex licito cōtractu insolidum obligatur: & etiam conuenitur viuente patre, & durāte paterna potestate: sed ea soluta nō tenetur: nisi quatenus facere potest nisi sit hæres patris insolidum: vel pro magna parte: quia tūc tenetur insolidum. h.d. & sic loquit de materia l. ij. §. eo. & l. ij. ff. eo. tit. cū concor. facit l. filiusfami. ff. de act. & ob. & qualiter fit executio sententiæ si durat paterna potestas cōtra ipsum filium? dic vt no. per Bart. in l. si filio. ff. sol. ma. l. si finita. §. si de vectigalibus. de dā. infec. & q̄d no. in l. si dubitet. de fideiu. & in l. & si condemnatus. ff. de noxa.

2 ☞ *Nemo dat quod non habet nisi det de voluntate habentis.*

3 *Seruus non habens liberam administrationem si alienat, & tradit, committit furtum, & sic res efficitur furtiua: nec potest usucapi.*

LEX X.

1 SI liberam. †Seruus habens liberā peculij administrationem, pōt res peculiares alienare: & dominiū transferre: aliàs secus quia nec transfert dominiū, nec vsucapiendi conditionē in scientem eius conditionē. h.d. tria ergo operatur confessio liberæ quia facit dñm teneri q̄d iussu insolidū: & quod possit transferre dñiū alienando, si illud erat penes dñm q̄ peculium cōcesserat. si non erat penes dñm, vt transferat vsucapiendi conditio si autē non habebat vllū istorum, sequit q̄d non tenet dñs quod iussu insolidū sed de peculio vt sentit glo. nec trāsfert dñiū, nec vsucapiēdi conditionē quod intellige sanè. s. in rebus nō traditis ad venden dū. & ita est intelligendū q̄d istæ ęquè erant traditæ in peculiū, ad conseruādū ꝓpter fœtus futuros: secus si ad vendendum. vt merces. qa illas pōt alienare sine cōcessione liberæ facit. l. cū tabernā. cū ibi no. ff. de pig. Sed an pōt obligare res peculiares, q̄n nō habet liberā? videt q̄ sic. quatenus pōt obligare personā dñi vsq; ad vires peculij, nā si pōt obligare personā, fortius res cōtra tiū dic per l. dñm. ff. quod iussu. cū ibi no. nā obligare, est alienare. vt in l. fi. j. de reb. alie. non alie. †In tex. ibi: [neq; dñiū.] Not. re
2 gulā q̄ nemo dat quod nō habet q̄ locū habet nisi det de volūtate habētis: vt patet in prin. l. si conuenerit. ff. de pig. act. vbi credi-
tor vēdendo rē pignoratā iure creditoris trāsfert dñiū & ei ipsum nō habet: qa facit ex ptāte sibi data ab habēte, vel à lege. †In tex.
3 sibi. [scientibus.]certè idē si ignorātibus: quia seruus nō habēs liberā administrationē, si alienat, & tradit, cōmittit furtū: vt patet hic in fi. & sic res efficitur res furtiua. Respondeo cū sit actio vitio reali, non potest vsucapi: nisi purgato vitio furti. vt inst. de vsuca. §. furtiuæ quod etiam voluit hæc glo. magna.

LEX XI.

1 VM ancilla. †Ex contractu facto cum seruo vel ancilla impubere nō tenetur dñs simpliciter de peculio: sed eatenus, quatenus peculium est locupletatum. h.d. secundū intellectum gl. & doc. regulariter autē actio de peculio dat cōtra dñm vsq; ad vires peculij: etiā si ex tali cōtractu peculiū non fuerit in aliquo locupletatum. qa in peculium nihil est versum ex illo cōtractu. & glo. ponit hic aliquos casus in quibus nō datur similiter nisi quatenus est locupletatū: quos casus no. & sing. ratio huius legis est quia si seruus, vel ancilla impubes esset sui iuris, nō obligaretur ex suo cōtractu sine tutore nisi quatenus esset effectus locupletior. vt l. ij. in princ. ff. commodati. eodem modo dñs ex peculio eius non obligatur de peculio: nisi quatenus est peculiū locupletatū. Sed quid si peculium non est locupletatū, tamen vtilitas ex contractu versa est in vtilitatē domini, non peculiarem: Respondetur tenetur actione de in rem verso, quatenus est versum.

a ☞ *Actio de peculio, an sit realis, vel personalis, & an natiua, vel datiua: & si supponat obligationem, ex qua oriatur, vel non, & quæ sit illa obligatio an ciuilis, vel naturalis.*

LEX XII.

1 DOminum. †Actio de peculio datur deducto eo quod dño debetur à seruo. h.
2 do. †Cy. hic tractat materiā actionis de peculio an sit
a actio personalis, vel realis. & an sit natiua, vel datiua & sic an præsupponat obligationē, ex qua oriat vel non. & quæ sit illa obligatio: an ciuilis, vel naturalis de quibus altius & profundius, vide per Bar. in l. frater à fratre. ff. de cōdi. indeb. an sit inquibus habet naturā realiū, propter quæ quidā dixerūt eam esse realē sed falsum est imò est personalis. vt ff. de pec. l. summa ratione. §. fi. & inst. de ac. §. in personā. Itē alij dicebant eam dotiuā esse, non natiuā. qa nō præsupponit aliquā obligationē precedere cū cōtractus nō fuerit celebratus p̄ patrē, vel dñm cōiugē daī. Alij dicunt quod præsupponit obligationē ciuilē quia lex potuit ciuiliter obligare eos nō autē subest obligatio naturalis q̄ oriē ex consensu quia non adest eorū cōsensus, vel de iure gentium. vt l. cū amplius. §. is natura debet. de reg. iu. & ista actio non daī ex dispositione iuris gētium sed nec etiā ex dispositione iuris ciuilis: sed p̄torij. Ex quo nō producit ciuilis obligatio sed prætoria quę tm̄ largo modo dicitur ciuilis. vt ff. de iusti. & iur. nam & ipsum illa prosequere vt per Bar. in d. l. frater à fratre.

2 ☞ *Pro literis credentiæ an debeat pecunia credi, vel numerari, licet dicat filius credentia fuisse commissum?*

LEX XIII.

1 DOminos. †Literæ commendatitiæ non important vt ille cui dirigunt debeat pecuniā mutuare cōmendato ideo cōmendās scribens literas, ex tali mutuo non obligatur: sed patitur damnū
2 cuniæ mutuatæ mutans. †& istud not. pro literis credētiæ quod non debeat pecunia credi vel numerari sibi, licet dicat sibi literis credentia fuisse commissum. de quibus literis vide per Bart. in l. Lucius. ff. de fideiussoribus.

Per quas personas nobis acqui. Rubrica.

2 ☞ *Per procuratorem an domino possit acquiri dominium per alium ciuilem?*

3 *Si procurator emit, & venditor constituit se nomine procuratoris possidere ante traditionem sit domino quæsita possessio?*

4 *Possessio & eius causa possunt nobis acquiri per liberam personam nostro iuri subiectam, & nil aliud, & quotuplex sit causa.*

Quid de dominio?

5 *Quæ subiectio faciat nobis acquiri per aliquam personam, an sit dominica, vel paterna & an sufficiat reuerentialis, vel iurisdictionalis?*

6 *Casus in quibus per liberam personam potest nobis acquiri actio utilis, licet ex traditus vel stipulationis concipiantur in suam personam.*

7 *Quòd etiam omne illud quod per quasi traditionem acquiritur, possit per liberam personam nobis acquiri.*

Expedit

1 Ex pacto legis commissoriæ apposito per procuratorem, an transferatur dominium in dominum, & acquirat etiam actionem personalem ad traditionem rei, quæ est accessoria ad illud? & in. 9. & .10.
2 Quid in pacto de retrouendendo?
3 Hypothecaria actio, an acquiratur alteri per liberam personam?

LEX I.

1 EXcepta. †Per procuratorē acquiri possunt duo. tam possessio quàm etiam dominiū sed actio personalis, vel obligatio non potest acquiri sine cessione. h. d secūdū lec. gl. nā acquirit actio, & obligatio ipsi procuratori: quā postea tenetur cedere dño, qñ cōtrahit procuratorio nomine. nō autem acquiritur immediatè ipsi dño. vt in l. possessio quoq; §. & si possessio. ff. de acqui. poss. in subsidium tm etiā cessione non facta datur vtilis dño. in l. j. in fin. ff. de instit. & j. de act. & oblig. l. j. Quinimò nō solùm personalis actio, & obligatio per procuratorem nō acquirit dño immediatè. sed nec etiā realis abstracta à dño. vt hypothecaria. vt in l. solutum. §. per liberā. ff. de pig. act. ni si in consequentiam personalis obligationis. qñ esset casus specialis, in quo talis personalis & principalis acquireretur dño per procuratorē. puta ex mutuo. vt in l. proxima. vbi est casus. obligatio verò, & possessio recta via per procuratorē, & ex traditione eidem facta acquiritur dño. nec momento residet penes procuratorem. ita debet intelligi. l. per procuratorem. j. de acqui. posse. Per autē cuius opi. fuit secutus Cy. in antiqua lect. & etiam Bar. hoc sequitur. dicit hoc verū in dño qñ acquirit per actū naturalē vt per verā traditionem. †si autem per actū ciuilem, puta per
2 puta per fictā traditionē, vel interdum solū pacto. puta. l. cōmissoriæ, vel adiectionis in diem. ex quibus retro acquiritur dominium sine alia traditione, potius ex dispositione iuris ciuilis quā iuris gentiū, vel naturalis. tūc nec dominium acquiritur dño per procuratorem. & hunc dicit esse intellectū huius. l. in ver. [si igitur.] quia ibi procurator vendendo rē dñi, & tradēdo, & sic trāsferendo dominiū, habita fide de pretio ex ptāte sibi data à dño apposuit pactū. l. commissoriæ q; nisi soluatur pretiū intra tm tēpus, res esset inempta. ex quo pacto si fuisset appositum p ipsum dñm, trasferretur dñiū ipso iure in dūm sine alia traditione. vt in l. cōmissoriæ. j. de pact. inter emp. & vendi. sed quia fuit appositū per ꝓcuratorem, vult iste tex. secundū intellectū Pe. q; ex tali pacto nō trāsferatur dñiū. quæ opinio fundatur in l. ea quæ ciuiliter. ff. de acqui. re. do. vbi habet q; per actū naturalē (vt est vera traditio) facilius per aliū alteri acquiritur quam per actum ciuilē Sed dñs Cy. in addi. post Guil. de cu. istā opin. reprobat. & tenet opi. gl. q; etiā p istū actum ciuilem transferatur dominiū: licet nō acquiratur actio ꝓsonalis, vel obligatio. & hoc vult iste text. ibi. [nulla domino obligatio. acquisita est.] & sic dicunt Petr. loqui contra tex. qui non loquitur de domino, sed de obligatione. Idē tenet Bal. post Nico. de mat. ꝓ quibus facit l. si eùm venderet. ff. de pign. actio. vbi videtur casus pro eis. q; ex pacto facto per creditorem vendentem iure creditoris rem, vt restituatur dño pro eodem pretio, acquiritur domino dominiū: quia creditor in hoc censetur procurator dñi, seu debitoris circa quæ vide Bar. in l. q
3 mihi donatum. in fi. ff. de dona. † Sed quid si procurator emit, & venditor constituit se nomine procuratoris possidere. vtrum ex ista ficta traditione sit domino quęsita possessio Guil. in l. ab emptione. ff. de pact. videtur dicere q; non. Bar. contrarium in l. si is qui pro emptore. ff. de vsuca. in vij. q. principali. vbi omnino vide. Idem consuluit Dy. in consi. q; incipit quidam confessus. de quibus vide in addi. Spe. ti. de confessis. §. nunc restat. ante fi. in addi. quæ incipit dubitatur. Et primò præmittit vnum ad euidētiā. vicq; ibi. [si igitur.] Secundò determinat casum de quo quæritur. vicq; ibi. [seruis.] Tertiò ponit casum nouum: cùm in principio fuerit locutus de procuratore libero. postea loquitur de ser-
4 uis. † In tex. ibi. [excepta possessiōis causa.] q. d. possessio & eius causa bene possunt nobis acquiri per liberam personam nostro iuri non subiectam. & nil. aliud obligatio vel actio. est autem causa dublex scilicet causa causans, & causa causata. possessio. autem est causa causans dominium. quod glo. dupliciter ostēdit. primò in rebus quæ in nullius bonis sunt. nam per occupationē eorum, & sic per acquisitionē possessiōis acquirimus dñiū. l. j. in princip. ff. de acqui. pos. vbi dicitur quod dominium à possessione cœpit. iuxta illud quicquid calcauerit pes tuus, tuum erit.

Secundò ostēdit in rebus quæ sunt in alienis bonis. nā ęstimatio & possessionis cōtinuatio per tēpus congruū acquirit dñium. & sic dñium est causa causata. Itē econtrà pōt esse qd' dominiū est causa causans possessionē. nam si dñium rei est apud me, possessio verò est apud te, dñium causat mihi rei vēdicationē: per quā possum à te aduocare possessionem. & hæc est intentio glo. tam ergo possessio quā etiam dñium possunt nobis acquiri per liberam personam nostro iuri nō subiectam. licet quidā dixerint cōtrarium de dñio. & quod sola possessio. quod glo. reprobat. & bene per l. per procuratorē. j. de acqui. pos. vbi est expressum. † In tex. ibi. [alterius iuri non est subdita.] sed quæ subiectio est illa quæ facit vt possit acquiri? certum est q; dñica, vel paterna sufficit. Sed an sufficiat subiectio iurisdictionalis, vel reuerētialis. puta subditi, vel liberti? vide per Bar. in l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. de ver. obli. ff. † In tex. ibi. [nihil acquiri posse.] id est nulla obligatio, vel actio. vt patet ibi circa fi. Fallit in quibusdam casibus no. insti. de inuti. stipu. §. Item ei. in quibus per liberā personam pōt nobis acquiri actio vtilis. dum tm verba contractus vel stipulationis cōcipiātur in suā personā. puta promittis mihi procuratorio nomine talis. vt no. in l. huiusmodi. in prin. ff. de lega. j. Si verò in personā domini cōciperentur verba obligatiua. puta promittis tali: tunc stipulatio esset ipso iure nulla. & sic nec sibi nec domino aliqua obligatio acquireretur. sed in præcedenti casu acquiritur sibi directa. & in quibusdam casibus ibi no. acquiritur verò vtilis domino. extra illos nō. nisi per procuratorē cedatur. l. possessio. §. & si possessio. ff. de acqui. pos. & hæc habentur
7 per glo. in l. j. in prin. ff. de stipu. seruo. † Nico. de Mat. hoc intelligit. quod omne illud quod per traditionem vel quasi traditionē acquiritē, possit per liberā perionam nobis acquiri: siue sit possessio. siue dñium, vel vtile. siue quasi dominiū, vel quasi possessio. vt sunt iura incorporalia: in quibus est dare quasi possessionem. vt in seruitutibus, & iurisdictionibus. sed in actionibus personalibus, quæ actiones sunt iura incorporalia: nō est dare possessionem, vel quasi. vt no. glo. in l. regulariter. ff. de peti. hære. nisi cōpetant ad aliquid annuū, vel menstruū. vt in c. querelam. de ele.
8 † Nunc contra intellectum secundę glo. mag. super verbo. [red integratæ.] oppo. fortiter extra glo. & doc. quia si ponatur casus hic in ver. [si igitur.] in pacto. l. cōmissoriæ oppositio per procuratorem. prout ponit glo. & dicimus ex illo pacto transferri dominiū in dominū. tamē sibi nō acquirit actionē personalē prout dicit glo. & doc. sequentes eam. licet Petrus in primo cōtradicat. videtur q; ex quo acquiritur dominiū, quod est principale. acquiratur etiam actio personalis ad retraditionē rei: quæ est accessoria ad illud: vt j. l. proxi. quæ incipit cū per liberā. & in aliquibus libris est. l. fi. vbi ecōuerso qñ per procuratorem acquiritur personalis, in consequentiā etiam per eundē acquiritur hypothecaria. vt q; iuris est de principali, sit de accessorio: vt ibi dicam. Breuiter dic q; ista est. l. antiqua. illa verò noua Iustiniani. & hodie per illam. l. tenendo quod acquiratur dominiū ex solo pacto: acquiritur etiam personalis obligatio ex pacto. scilicet præscriptis verbis. vel ex stipulatione, si interuenit. secundū quod no. Bar. in
9 l. certi condictio. §. si nummos. ff. si cer. pe. † Sed adhuc oppo. fortius. quod etiam secundū. ll. antiquas non solū dominiū, sed etiā personalis actio ex pacto acquiratur domino ex tali pacto per ꝓcuratorem: non solū si sit pactū. l. commissoriæ: quod est quādo agitur vt res sit inempta. & sic est resolutiuū contractus. sed etiā si sit pactū de retrouendendo. quia nō est resolutiuum, nec translatiuum dominij de sui natura. vt l. ij. & ibi no. j. de pac. inter empto. & ven. tex. est singularis in l. si cū venderet. ff. de pig. actio. verū illa. l. facit me dubitare cōtra istam. nec video vllam respōsionē. nisi dicamus qd' illa loquitur in creditore vendēte pignus iure creditoris: qui apponendo tale pactū in fauorē debitoris, vt ei restituatur res quandocunq; obtulerit pretium, acquirit debitori dominium vtile: vt sic possit vendicare oblato pretio. & datur etiam actio personalis in factum, id est præscri. ver. hic loquitur in simplici procuratore. ratio diuersitatis. quia creditor vendit ex iure quod habet in re. ideo potentior est ad acquirendum debitori quā ꝓcurator simplex: q; nullū ius habet. licet creditor dicat ꝓcurator debitoris in rē suā. Sed adhuc cōtrà. nā ex pacto alterius facto super re mea bene acquiritur mihi etiā iuris alterius actio vtilis. vt §. ad exhi. l. pe. sed ita erit hic. Sol. verū est qñ super re mea: quæ durat mea. Idē qñ sup re sua: quæ durat sua. vt

in l.publia.in prin.ff.depo.sed qñ non durat sua,secus.nisi in casu speciali.l.certi cõdictio.§.si nummos.ff.si cer.pet.& l.quoties.
* j.de don.quæ sub modo.& facit j.de pac.*conuentis tam super dote.l.pater.*sed qñ super re mea,quæ nõ durat mea,secus.nisi in casu speciali qñ creditor vendit rẽ meã iure creditoris. vt d.l. si cũ venderet. Adhuc quartò op. q̃ ex isto pacto.l.cõmissoriæ nõ acquiraẽ domino dñium per l.ea quæ ciuiliter.de acqui.rerũ do.Solu.pactũ non est iuris ciuilis:quia fuit introductũ à iuregẽ tiũ seu naturali:non à iure ciuili.vt in l.j.in prin.ff.de pac.tamẽ à iure ciuili assumpsit hanc virtutem. vt qñ est pactũ.l.commissoriæ.sit habile ad transferendũ dñium sine traditione propter naturã.facit.quia traditionibus & vsucapionibus rerũ dñia transferunt:vt l.traditionibus.§.de pac.contrariũ loquit̃ de his modis q̃ sunt à iure ciuili inuẽti.vt stipulatio sit acquisitio, vt non possit alteri stipulari,vt illi acquirat:sed bene põt recipere rem per tra-
10 ditionẽ:vt alteri acquirat possessionẽ,vel dñium.†Vltimò op.q̃ ex isto pacto nõ acquiraẽ dñium domino per l.solutũ.§.per libe ram.ff.de pig.actio. vbi per liberã personã non acquiritur alteri actio hypothecaria quæ est realis.ergo nec rei ven.contrariũ foret si acquireretur dominiũ.Solu.hypothecaria est realis. tamen accessoria ad personã:vnde si non acquirit mihi personalẽ, quia fortè prius fuit mihi acquisita per meipsum , non põt acquirere mihi hypothecariã ex sola cõuentiõe.vt in l.cõtraria. sed dñium est quod personale.vnde põt ipsum mihi acquirere , etiã ex sola cõuentione,quia est actus de sui natura talis qui sufficit ad trãslationẽ dominij.& in contrariũ acquiris etiã actionem realem.i. rei ven.quidã enim intelligunt illũ.§.quãdo interueniret sola cõuentio de pignore,vel hypotheca.vt per illã non acquirat alteri. si autẽ traditio interueniret,quæ est actus naturalis: dicunt non habere locũ illum.quia acquireretur hypothecaria.hoc non placet.quia hypotheca.non constituitur traditione,sed consensu solo.vt in l.j.ff.de pig.actio.vnde posito quod interueniat traditio, nõ plus operaẽ quã si non interuenisset.Ex his declarata est ista l.obscura.& dubia videre meo.quam tamen doc.malè declarãt.

1 ☞ *Qualiter ante illam legem ex numeratione pecuniæ tuæ facta meo nomine facta cõuentione de pignore:obligatio & actio directa ex numeratione acquirebatur mihi, & pignus vel hypotheca tibi?*

3 *Pignora,an constituantur traditione,vel sola conuentione?*

4 *Quod iuris est de principali,debet esse de accessorio.*
Si mutuaſti nõie meo,& fuisti stipulatus pecuniam, vel usuras , an sicut acquiritur mihi certi cõdictio,ad restitutionẽ pecuniæ:ita & actio psonalis ad pœnã,vel usuras?

5 *Quid si recepisti fideiussores,an mihi contra eos acquiratur obligatio?*

6 *Si aliquis in terra sua constituat procuratorem ad litigandum in longinquis partibus, & coram iudice terræ suæ promittat pro illo procuratore de iudicato soluendo,releuãdo ipsum à satisdatiõe,an aduersarius poterit dicere illã insufficiẽter releuatũ?*

7 *Actio quæ est cedenda,quando habeatur pro cessat?*

LEX II.

1 CVm per liberam.† Quando per liberam personam alteri acquiritur obligatio psonalis. vt in mutuo facto nõie alterius. acquiritur etiã hypothecaria.licet ante hanc l.hoc non esset.sed veniebat cedẽda. quæ cessio hodie nõ est fienda. & est l.Iustiniani.per quã Bar.in l.certi condictio.ff.si cer.pe. dicit correxi.§.quoniã.in ea.l.vbi dicitur qd̃ si mutuaſti pecuniã , postea fuisti stipulatus nomine meo,quia ista stipulatio non valet, sed est inutilis:& tamẽ si numeraſti meo nomine , valet numeratio: & ex ea mihi acquiritur actio.& est spãle in mutuo.propter eius frequentiã,& propter singularia præcepta pecunię.vt in l.singularia.eo.titu. qd̃ ex numeratione pecuniæ tuæ acquirit̃ mihi directa actio ac si ego numerassem. & tamẽ ex stipulatione per eũ dem facta super eadem pecunia mihi restituẽda nulla obligatio mihi acquirit̃.dixit ipse qd̃ hodie valebunt per hanc l.quia sicut põt mihi acquirere hypothecariã,quæ est accessoria:ita & personalẽ ex stipulatione: quæ similiter est accessoria ad illã. quæ erit ex numeratione.sed in contrariũ facit l.si pecuniã militis. eo. tit. per locũ à speciali.quia si est spãle in milite,in contrariũ videtur ius cõmune.vt l.j.in fi.ff.ad muni.sed dic quod loquit̃ de iure ve-
2 teri.sed hodie nõ esset spãle in milite.secundũ opi.Bar.No.† mirabile.quia ante hãc l.si numerabas pecuniã tuam meo nõie, & cõueniebas de pignore:obligatio & actio directa ex numeratione acquirebaẽ mihi: pignus vel hypothecaria acquirebatur tibi. quã debebas mihi cedere.& sic penes diuersas personas erat iste actus:quod erat valde absurdũ.cũ tamen nõ esset principalis &
3 accessoria apud vnũ. & hoc erat satis rigorosum & inutile.† Tolno.dũ dicit.[procurator data vel supposita sunt pro eo qd̃ dicš.l. proxi.cõtra illos qui distinguebant an pignora cõstituantur traditione,vel sola cõuentione.nã hic erant tradita procuratori & tñ dño nõ acquirebaẽ hypothecaria:qa traditio nõ constituebat
4 pignus,sed solus consensus.† No.etiã qd̃ iuris est de principali debet esse de accessorio. Quærũt doc. qd si mutuaſti nõie mei, & fuisti stipulatus pœnã,vel usuras, an sicut acquirit̃ mihi certi cõdictio ad restitutionẽ pecuniæ: ita & actio psonalis ad pœnã, vel usuras?videt̃ qd̃ sic.cùm sit accessoria.cõtrariũ tñ tenentes est odiosa.nõ sic in hypothecaria.vnde nõ debet extẽdi cõtra regulã iuris antiqui.q̃ per liberã personã &c.vt §.l.px. nisi in casu in quo loquit̃.& sic erit necessaria cessio:& adhuc sequit̃ mirabile,qd̃ olim erat:qa principalis obligatio erit apud me:& accessoria pœnæ usurarũ erit apud te.quã debes mihi cedere. qd̃ est ho-
5 tis extraneum.†Sed quid si recepisti fideiussores,an mihi obligatio cõtra eos acquiraẽ?Cy.tenet hic q̃ sic.qa nõ est odiosa. & sic est eadẽ rõ quæ in hypothecaria.mihi vr̃ contrariũ.qa in alio vdeo dr̃iam qa si cedis personalẽ mihi cõtra Titiũ, vr̃ cessa etiã hypothecaria cõtra eundẽ. vt j.de acti.& obli.l.si à creditore.& nõ vr̃ cessa cõtra fideiussores.& requirit̃ noua cessio.vt colligitur ex.l.q̃ filij.in prin.& l.vẽditor.de hæ.vel act.ven.& expresse no.in Spe.de cessio.acti.§.j.in addi.quæ incipit res. & credo qd̃ nõ dicat verũ ꝓ certo. & qd̃ requiraẽ noua cessio cõtra nouam psonam.sicut ergo in hoc est differẽtia inter hypothecariam & actionem competentem contra fideiussores : vt facilius transeat hypothecaria quã illa.ita vr̃ in casu huius l.& sic erit necessaria cessio contra fideiussores.Tene menti. quia ista sunt subtilia.
6 †Vltimò Cy.inducit hanc l.ad nouã.q.q̃ si aliquis vltramontanus in terra sua cõstituit procuratores ad litigandum in roma vel longinquis partibus,& coram iudice terræ suæ promittat iudicato sol.pro illo procuratore,releuãdo ipsum à satisdatione quod aduersarius modo possit dicere illum insufficiẽter releuatum,quia iudex non potuit ei acquirere actionem:cũ ipse nõ sit subditus eius.dicit Cy.secundũ alios q̃ imò est sufficienter releuatus,& quod sibi acquiritur actio.quia sicut procurator potuit fieri coram eo,quia iudex erat procuratoris & constituentis.ita
7 & satisdatio.quæ est accessoria.quod tene mẽti.& dicit Bal.† q̃ ita practicatur in glo.& est ratio ibi.nec tamen ipso iure competit.aliãs multa & infinita iura essent correcta.quæ dicunt omnia debere cedi.quia ad euitandum circuitum haberetur pro cessa.hoc declara. vt no.in l.cùm fundus.§.seruum tuum.ff.si cer.pe. nam in subsidium actio quæ est cedenda.habetur pro cessa,quando non supereſt qui cedat.vt quia abest mortuus est sine hærede.vt in l.j.in fi.ff.de instit.cum.ll.seq.& l.j.§.de actio.& obligã. in casu.d.§.seruum tuum.in fi.glo.ibi.Tu dic melius quod ibi loquitur quando per illum qui volebat acquirere hypothecã,non fuerat acquisita personalis mihi. vt si ego numeraui tibi, & ista fuit acquisita per me,& postea Titius conuenit tecum quod bona tua sint mihi obligata:talis conuentio non valet.nec mihi acquiritur hypotheca,vel hypothecaria.vt in l.solutum.§.per libe-
ram. actio. ff. de pigno. hoc verò Titius mutauit tibi nomine meo. & sic acquisiuit mihi personalem , eodẽ modo hypothecã.

2 ☞ *Si unus dominorum tantum iussit stipulari,& seruus non iubenti fuit stipulatus, autem iubenti,cui tunc acquiratur:an nominato,an iubenti,an utrique,vel neutri?*

3 *Nominatio quando præualeat iussui.*

LEX III.

1 SI duo.† Iussus specialis præualet nominationi sed iussui generali præualet nominatio.hoc dicit.Barto.secundùm intellectum glos.præmitte quod habetur in l.seruus communis. de stipula. seruo. cum ll.seq.ff.q̃ seruus communis duorum simpliciter stipulando vtrique acquirit vtriq; pro portionibus dominicis. fallit si alteri tantùm fuisset stipulari.quia tunc illi tantùm acquirit. Item fallit si vni tantùm fuisset stipulatus nominatim.quia illi solùm acquiritur.nisi rẽ alterius fuisset stipulatus:licet ei restituere teneretur, ex cuius re stipulatio fuit interposita.nisi esset talis cui non posset so-
2 ri.quia tunc illi soli acquiritur.†Nunc occurrit talis dubitatio vnus dominorum tantũ iussit stipulari:& seruus nõ iubenti stipulatus,nõ autem iubenti.cui acquiritur:an nominato, an iubẽti,an vtriq;,an neutri:& imꝑator dicit olim fuisse altercatum

inter ptudẽtes. & eligit primã viam. q̃ acquiratur iubenti tantũ: ne malitia ſerui noceat iubenti. vt tẽpus ab altero ſtipuletur illi, & nõ iubenti. & hoc vſq; ſbi. [quod enim.] ſibi format vnam opi. de eo q̃ apud antiquos dicebatur iuſſionem dñi eſſe abſimilem nominationi. & ſic antiqui dicebant quod noïatio eſt potentior quã ſit iuſſio. & ſic videtur quod nominato acquirat, non iuben ti ſed rñdit quod aut venit dũtaxat iuſſio, & acquiritur iubenti. aut interuenit duntaxat noïatio vnius, & acquiritur noïato. & tũc fateor quod nominatio eſt potentior quã iuſſio. qm̃ noïatio põt acquirere ex re etiam alterius, dñi. non ſic iubenti. vel ſi ſti pulatur ex re alterius non iubentis non acquiritur iubenti pro pter ſolũ iuſſum. & ſic plus valet noïatio ad acquirendũ, quàm valeat iuſſus. iſte eſt vnus videre meo intellectus nõ tactus per glo. vel doc. & ſic ceſſant ambages tactæ per doc. qui videnť du bitare. cũ iſta l. videatur ſibi cõtradicere. qa in prima parte vult iuſſum præferri noïationi: & poſtea in fine dicit contrariũ. quod plus valet noïatio quam iuſſio: ſed ponit caſum vt dixi, & ceſſat cõtrarietas. aliàs ille ver. [q̃ enim.] non veniret ad propoſitũ. qa videť velle opponere cõtra determinationẽ ſuã. & nõ ſequereť bona reſponſio. † De declaratione glo. j. oppo. ad primã partẽ. l. vbi dicit q̃ iuſſus prẽualet. de fi. l. vbi q̃ prẽualet noïatio. glo. ſol uit tribus modis prima & vltia ſunt bonę. Et diſtingue. aut ſunt de per ſe. & tunc maioris virtutis eſt noïatio quã iuſſus: qa facit vt acquirať noïato: etiã ſi ſtipuleť ex re alterius. dico tamẽ quod quærit actio. ſed qd' conſequit ex ea teneť ei reſtituere ad quem res pertinet. l. ſi ex re. §. ſicut. ff. de ſtipu. ſer. & l. j. §. ij. non ſic ope raretur vt acquirat iubenti ex re alterius. aut conſideranť ſimul: quia vnus iuſsit, & alter fuit nominatus. & tũc aut iuſſus fuit ge neralis: quia iuſsit vt ſtipularetur. & nõ dixit ſibi iubẽti, vel alte ri & idẽ. vt noïatio præualeat. vt in vltima ſolutiõe glo. quæ fuit Azo. aut fuit iuſſus ſpecialis. quia iuſsit vt prodeſſet ipſi iubẽti. & ipſe ſtipulatus eſt alteri. & tunc aut ex re iubentis. & acquirit iubenti. nec obſtat qd' ſ. dixi. q̃ noïatio acquiritur ex re alterius. quia verum eſt. ſi non præceſsit iuſſus illius. tunc enim duo vin cula præferuntur vni. vt l. re coniuncti. de lega. tertio. ſi veró ex re nominati, acquiritur nominato. eadẽ ratione. quia duo cõcur runt pro eo. ſed pro iubente vnũ tantũ. aut ex re alterius, non ali cuius eorũ. & puto q̃ acquiratur iubenti. & ſic in hoc præualet iuſſus. vt in prima parte huius l. per rationem quã gloſ. aſsignat.

Ad ſenatuſconſultum macedonianum. Rubrica.

1 ☞ *Ex mutuo facto filiofamilias oritur ciuilis, & naturalis obligatio, ſed obſtat excep tio macedo.*

An ſit in arbitrio iudicis diſcernere an creditor habuerit iuſtam cauſam credendi filio fami. vel non. ut ceſſet exceptio macedo.

LEX I.

1 SI filiusfa. † Hic ponitur vnus caſus in quo ceſſat ſenatuſconſultũ macedo. & non datur exceptio contra creditorem. ſcilicet quando filiusfa. qui mutuũ recepit, aſſeruit ſe pa trem familias. & creditor iuſta ratione motus cre didit ibi. & ſic duobus concurrentibus. Alij caſus ponunť in l. proxi. alij in l. ſi permittẽte. & l. macedoniani. alij in l. fi. qui ſunt ctio, vel nouẽ. puto autem in caſu huius l. aſſeuerationẽ filij nõ nocere patri. quia potuit fieri malitioſè. & ſic filius cõuentus nõ habebit exceptionẽ macedonia. ſed pater ſic, ſi cõuentatur de pe 2 culio. † In tex. ibi. [exceptio ei denegabitur.] debes autẽ ſcire q̃ 3 ex mutuo facto filioſa. oritur ciuilis & naturalis obligatio. vt in l. quia naturalis. ff. eo. quia. l. non reſiſtit contractui, ſed effectui ipſius: licens actionem ex mutuo non dari. quod eſt intelligen dum ſcilicet cum effectu. quia bene oritur actio: ſed obſtat exce ptio. Si autem reſiſteret contractui, nulla naſceretur obligatio etiam naturalis. vt in l. cum lex. ff. de fideiuſ. Item puto quod ſit in arbitrio iudicis diſcernere an creditor habuerit iuſtã cauſam credendi, vel non. Cy. autem dicit quod iuſtam cauſam videtur habuiſſe, ſi ille iurauit ſe eſſe patremfami. vel ſi pater erat alibi, & filius aſſeruit illum eſſe mortuum: ſi tamen poſtea conſtaret quod creditor ſciebat patrem viuere, & ipſum eſſe in poteſtate patris, & tunc aſſeueratio filij etiam cum iuramento non prodeſ ſet creditori contrarium ſcienti: quia ſeipſum decipit. nõ autem à filio decipitur. cùm ſcienti non inferatur dolus, nec deceptio. ſ. de tranſactio. l. cùm donationis.

LEX II.

a ¶ Ex mutuo facto ff liofa. An mutuũ factũ p filiũſa. noſe patris. quæratur patri vide per bar. in l. fra ter à fratre. in iij. co. ff. de condi. inde.

1 ENodorus. † In iſta l. ponuntur. v. caſus, in quibus ceſſat ſenatuſcõſul. pro intellectu primi dicti, qm̃ pu blicè ſe gerebat pro homine ſui iuris, quã to tẽpore debet hoc feciſſe, ad hoc vt habea tur pro tali vide omnino q̃ no. Bal. in l. ij. ſ. ſi aduerſus rem iudi. & Bart. in l. Labeo. ff. de ſuppel. leg. qm̃ aũt aſſerit ſe eſſe ſui iuris, nõ requiriť q̃ longo tẽpore ſe pro tali geſſe rit, ſed ſufficit aſſertio cũ longo tempore. vt ſ. l. proxi. ſed vbi non aſſeruit. longum tem pus requiritur: vt hîc. cum not. in dictis locis.

LEX III.

1 SI filiusfa. † In alio contra ctu quàm mutui non habet locum exceptio mace do. h. d. Et pone caſum vt habeat maius dubiũ q̃ filiusfa. emit quandã rẽ p centũ: & dicta centum confeſſus eſt ſe ha bere ex cauſa mutui, & promiſit per ſtipu lationẽ reſtituere. & ſic non attenditur hæc cauſa propinqua actioni ſoluendæ: ſed ori ginalis cauſa fuit contractus emptionis.

LEX IIII.

1 SI permittente. † Hic ponit i dẽ caſus qui in l. ij. ſ. eod. in quo ceſſat ſenatuſcõſulrum macedo nianum. ſcilicet quando eſt factum patre permittente. hoc dicit.

2 ☞ *Filius ſi eſt in ſtudio de voluntate patris, q̃ neceſſe ha bet pater perſeuerare, & adminiſtrare ſibi expenſas ne ceſſarias.*

An peter teneatur filium mittere ad ſtudium?

3 *Sicut pater tenetur dotare filiam, & dare donationem filio propter nuptias, ita & dare filio aliquam artem ex qua viuere poſſit.*

4 *Licet pater ſaltem quando filius eſt in ſtudio de voluntate ſua, teneatur ſibi emere libros: non tamen tenetur eos ſibi donare, & ſic quod poſt mortem patris erunt communes inter fratres.*

Quod tamen fratres debent eſſe contenti quod computetur pretium eorum in ſortem ſuam: ne auferantur ſibi. ſicut nec militi debent auferri arma.

b ¶ Dotare filiã. Add. l. fi. C. de dotis promiſsiõe. et an tenea tur dotare filiã diuitẽ. vide p Ang. i d. l. fi. iũcta gl. iij. & an teneať dotare filiam emãcipatã. vide. in d. l. fi. et an teneať do tare filiã ingratã. vi de per Bal. & Io. de imo. in. l. poſt mortẽ in vñ. col. ff. ſol. ma. & an teneatur dota re filiam ſi eſt mere trix: vel ſimilis cõdi tionis. vide p Bal. in l. q̃ liberos in re portatis antiqs. ff. de ri tu. nupt. & an tenea tur dotare filiã ẽt nu ptã. vide gloſ. & ibi Bar. et Ang. de ac. et ob. Bald. in l. fi. C. de ſen. q̃ ſine certa quãti. pſe. Nic. de neap. in ru. ſo ma. glo. in c. hoc ſanctũ xxxvj. q. ij. Abb. in c. accedẽs. de peur. i c. j. d. deſp. ſpu. et in c. j. de adul. Alex. de imo. conſil. cxxxix. incip. Viſo. themate in ij. vol. & an teneatur dotare fi liã ſpuriã. viđ p bar. in l. ſi quis à liberis. in §. vtrũ. ff. de lib. agn. Bal. in l. ſi pater. C. đ do promiſ. Abbas. c. cum haberet. & ibi cor. ale. in pe. not. de eo q̃ cog. cõſan. vxo ris ſuæ.

LEX V.

1 MAcedoniani. † Hic ponitur alius caſus, in quo ceſſat hæc exceptio. ſcili cet qm̃ fit mutuum filio in cauſam ſtudij: in quã pater habet filio neceſſe ſubuenire. puta in ſtudio. vel cã le gationis. gl. miratur de iſto tex. quia primò innuit q̃ quando mu tuum fit filio cauſa ſtudij, vel legationis, pater teneatur inſo lidum. dum dicit. [ad ſumptus neceſſarios. &c.] & poſtea in ver. [ſed ex contractu.] dicit eum teneri de peculio tantum. & rñdit q̃ quidam ſunt ſumptus neceſſarij. puta expenſæ, victus: & em ptio librorum. ſine quibus ſtudere nõ poteſt. & ita loquitur prin. legis. & ad iſtas pater tenetur inſolidum. quidã ſunt cã ſtudij, nõ tñ neceſſaria. vt coopertura librorũ. & aliæ ſine quibus filius poſ ſet trãſire. pone fecit ſcribere lecturas non neceſſarias. pro tũclo 2 quitur verſ. [ſed ex cõtractu.] † Item vult gl. q̃ ſi filius eſt in ſtu dio de volunta te patris, neceſſe habeat pater perſeuerare, & ad miniſtrare ſibi expenſas neceſſarias. ſed ſi non de voluntate patris, tunc ſecus. quia pater non tenetur filium mittere ad ſtu dium ſi nõ vult. aliàs diſputãdo tenui contrarium: ſi filius eſt ad hoc aptus. & facultates patris ſuppetunt. & pater teneť prouide re filijs. & ſicut † tenetur dotare filiã, b & dare donationem filio 3 propter nuptias: ita & dare filio aliquã artem. ex qua viuere poſ ſit ad quod allegatur. l. de bonis. §. non ſolùm. ff. ad carb. & illum caſum vidi de facto. vbi filius contra volũtatem patris venit ad ſtudium, cupidus ſtudere. & tamen reuocauit eũ: & nihil voluit ſtudium, cupidus ſtudere. & tamen reuocauit eũ: & nihil voluit ſibi adminiſtrare. dicẽs q̃ volebat q̃ ipſum iuuaret in ſuis agen dis. ſed malè fecit, & malè ſibi ſucceſsit. † Dicit etiam Bal. quod 4

a ¶ Emere libros. Adde Bar. in l. donationes. in §. pē. ff. de do. Bal. in l. j. ff. so. ma. & cōsi. xxj. inci. quinqt quærūtur. in vij. vol.

b ¶ Ratihabitio retrotrahit. Adde l. hoc iure. in §. deiecit. ff. de regu. iur. & in regula ratihabitionē. de regu. iuris. libro vj.

licet pater saltē quādo est in studio de volū tate sua, teneat sibi emere libros. a non tamē tenet eos sibi donare. & sic post mortē patris erunt cōes inter fratres. si pater eos sibi nō prælegauit. debent tamē fratres esse contenti qđ computet pretiū eorum in sortem suam: ne auferant sibi. sicut nec militi debēt auferri arma. argumē. ad hoc quod dixi in l. si familiæ. suprà fami. ercis.

2 ☞ *Pecunia mutuata filiofa. si est salua, nec dum mutuata in causam necessariam, an tesset exceptio macedoniani?*

LEX VI.

1 SI filius. †Ex mutuo facto filiofa. non datur actio de peculio cōtra patrem. Item senatuscō. quod loquit in filijs. habet etiā locū in nepotibus constitutis in potestate. h. d. † Quæro, quid si pecunia mu
2 tuata filiofamilias est salua, non tn fuit mutuata in cām necessariā: an cesset exceptio mace. videt quod sic. sicut qn pecunia mutuata filio esset salua: vel ex ea esset effectus locupletior, teneretur cū effectu. l. ij in prin. ff. cōmoda. quia nō debet locupletari cū aliena factura. Bal. tenet contrariū. quia hoc casu propter prohibitionē senatuscon. & dolum mutuantis permittit vt ille locupletetur cū sua iactura. & allegauit. l. sed & si pater. §. ij. vel iij. ff. eo. titu. vbi pecunia erat conuersa in ornamenta filiæ: quę pertinent ad decorē patris. & sic poterat dici salua. & nihilominus habet locum exceptio. Breuiter istud videt satis durum, & iniquū dicere. & contra ius naturale. l. nam hoc natura. ff. de condi. inde. nec obstat textū quia non dicitur salua eo quod esset expressa in ornamenta, si pater non esset illa facturus.

3 ☞ *Ratihabitio retrotrahitur, & mandato comparatur.*

4 *Quid si contractus non fuit celebratus nomine ratum habentis, & quando non trahatur retro? & nume. 2.*

5 *Statutum quod filiusfamilias non possit se obligare sine consensu patris: nisi sit mercator. & sit mercator, sed non obliget se ex cā mercātiæ, an erit efficaciter obligatus?*

LEX VII.

1 SI filiusfa. †Sicut cessat exceptio senatus. quādo pater consensit à principio, vel permisit filio mutuari, ita si ex postfacto ratum habet: quia ratihabitio retrotrahitur. & mandato comparatur: ad hoc semper allegat ista l. & si filius erat miles: quia habet pro patre fami. quó ad castrense peculiū. & in illud prēsumit accepisse:
2 in dubio cessat senatus. ma. h. d. tota l. † No. qđ ratihabitio retro-
b trahit. & mādato comparat. Bar. in l. uxor. §. si quis. ff. de adul. dicit esse hoc verū in his quæ gesta fuerūt nomine ratū habentis. per l. ij. ff. cōmu. prædio. Breuiter hoc videt mihi falsum. & contra istū tex. quia hic nō dicit qđ filius recepit mutuū noīe patris. vñ potuit recipere ꝓprio noīe. Itē qđ dicit Bar. est expresè contra tex. l. si fundus. §. j. ff. de pig. vbi actus nō erat gestus noīe ratū habētis. dic ergo ꝙ in prætiudiciū ratū habētis trahit retro à principio in cōtractu nō celebrato noīe eius. non sic in fauorē ratificantis: vt per hoc negotiū efficiat suū, & acquirat actionē. per l.
3 si pupilli. §. sed si ego. ff. de neg. gest. † Itē trahit retro: quādo actus deficiebat solū in consensu ratū habentis. si verò habebat alium defectū præter cōsensum: tūc ratihabitio nō faceret actum recō ualescere. sicut in sentētia nulla ꝓpter defectū ordinis: quia ratihabitio partiū non faceret eam recōualescere, vt valeat iure sententiæ. sed du taxat iure pacti. vt in l. ij. §. cōia vtriusq; iudicij. & circa prædicta vide oīno qđ tractat per glo. & Inno. & alios modernos canonistas in c. prudentiā. de offic. dele. in prin. & in c. cū nos. de his quæ fiunt à prælato. Bal. etiā ponit plures casus, in quibus cessat hęc regula. ꝙ ratihabitio nō trahitur retro. nec manda
4 to cōparatur. quorū aliqui colligunt ex. ll. allegatis in glos. † Ex vltimo dicto nota. argu. Si statutum dicat ꝙ filiusfami. non possit se obligare sine cōsensu patris. nisi sit mercator. quæritur si est mercator, tamen se obligat nō ex causa mercatiæ. puta emit vnā possessionem: an erit efficaciter obligatus? videtur quod sic. arg. huius tex. quia sit præsumptio iuris & de iure: contra quam non admittatur probatio in contrarium, quod se obligauerit in causam mercantiæ. sicut hæc est præsmptio quod miles accepit in causam castrensis peculij. contrarium sentit Bal. quia debet intelligi quando euidenter nō apparet contrarium. aliàs sicut per cō fessionem potest probari contra præsumptionem iuris & de iure ita & per euidentiam facti quæ nō est minoris potentiæ imò excedit omnem probationem. vt l. si irruptione. §. ad officium ff. fini. re. die xxiiij. Junij. M. cccc xxxix. Et tunc comes Franciscus de codignola fuerat ad castrum Mōtagnanæ die præcedenti cū gētibus suis. & ibi erat Gattamelata capitaneus. S. ve. & Comes Franciscus erat capitaneus ligæ, scilicet Venetorum Florentinorum. domi. Papæ eugenij. do. Marchio Ferrariæ & Genuensis & Nicolaus piciminus capitaneus ducis Mediolani vna cum domi. Marchione Mantuæ erat castrametatus circa veronam.

Ad senatusconsultum uelleianum. Rubrica.

1 ☞ *Senatusconsul. uelleianum, quare fuerit introductum?*

† Quia mulieres propter sexus fragilitatē pronę sunt ad promittendū plus quā masculi. sed ad donandū vel soluendum vel diminuendū de proprio matrimonio tenaciores sunt quā masculi. quoniā eorū genus auaritiosimū est vt traditur per antiquos. ff. eo. l. sed si ego. idcirco senatuscon. prouidet eis quādo incipiunt à promissione, & promittant pro alio: & sic intercedant: vt soluere nō teneantur. sed habeant exceptionē. & si soluant ex cā dicti promissionis per errorē iuris, vel facti, repetant per condictionē indebiti. & hoc ne ex facilitate earū periclitentur. quia soluendo fortè nō poterunt repetere ab eo pro quo soluerūt. quia forte nō est soluēdo. vnde repetūt ab eo cui soluunt. Excipiunt ne soluere cogantur. cū verò donant, vel incipiunt à solutione nulla precedente promissione pro alio: quia in hoc nō sunt faciles, sed tenaces. vnde non ex facilitate hęc faciūt. senatuscon. eis non prouidet, vt repetant ab eo cui soluunt. sed possunt repetere ab eo quo soluunt. & si ille nō est soluendo, imputent sibi, hęc est substantia senatuscon. vellei. quod sic dicitur à velleio consule, qui ipsum rogauit, & fieri fecit in fauorem mulierum. & sic dicitur exceptio fauorabilis: cui potest renunciari. vt no. glos. in l. j. & in l. fi. j. eo. sed exceptio Macedoniani non fuit introducta in fauorem filij recipiētis mutuum: nec patris, sed in odium mutuantis. ideo filius nō potest ei renunciare. & potest eam opponere etiā post sententiam quæ transiuit in rem iudi. vt l. tam & si. ff. ad trebel. quia est odiosa. non tamen inducit repetitionem solutionis per errorem iuris: sed facti. sicut in l. fi. ad Mace. ff. secus in exceptione velleiani. quæ inducit repetitionem: siue per errorem iuris, siue facti. vt in l. qui exceptione. ff. de condi. indebi. & sic fit exceptio fauorabilis magis reddit indebitum quàm odiosa quamlicet vtroq; casu tam filius recipiens mutuum, quàm mulier intercedens, obligētur ciuiliter & naturaliter. tamen exceptio velleiani competens mulieri, facit perinde haberi ac si nec ciuiliter nec naturaliter deberetur, quocunq; errore solutū repetitur. sed exceptio Mace. facit haberi perinde ac si esset debitū naturaliter tantū: non ciuiliter. quo casu solutū per errorem iuris non repetitur: sed per errorem facti sic. vt j. ad l. fal. l. error. & plenè no. in l. j. ff. de condi. indebi. & ille titulus. in ff. est subtilis & difficilis.

2 ☞ *Duo modi intercedendi pro alio. & in quo iuuetur mulier exceptione uelleiani?*

3 *Quod creditor tunc repellatur à muliere per exceptionem uelleiani, quando fecerit mulierem, ut pro alio intercederet.*

Quid si ignoraret eam esse mulierem, quia induit se uestē uirilē?

LEX I.

1 MVlieribus. †Tunc mulieri datur exceptio velleiani, qñ incipit à promissione, scilicet alienam obligationem in se suscipiendo. vel in se transferēdo. sed si incipit à solutione, & soluit pro alio, non repetit virtute senatusc. ab eo cui soluit supple. sed repetit ab eo pro quo soluit per actū nego. gest. In tex. ibi. [senatuscon. subuenitur.] scilicet vt non teneantur soluere. si soluunt per errorem, repetant. vt ff. eo. l. quauis. In ver. [si id.] & infrà sequitur. [eū obligatæ non essent &c.] q. d. secus si erant obligatæ. quia tunc videntur soluere non spōte, sed ex necessitate præcedentis obligationis. & hoc faciunt per errorem. quia præcedens obligatio eas non necessitabat cum aduersus eam haberent exceptionem. quando autem nulla præcedente obligatione soluunt pro alio, rem non repetunt. quia spōte hoc faciunt. non quod videantur donare. licet glo. ff. dicat contrarium. cum subsit alia præsumptio, scilicet vt repetāt ab eo pro quo soluunt sed ideo non repetunt ab eo cui soluunt. quia incipiunt à diminu. patrimonij: non à promissione. ad quam faciendam non sunt faciles. imò tenaces plus quam masculi. ideo frag-

liras ſexus nō meruit hunc fauorē. qa hoc nō facit ex fragilitate.
2 & patet in l. quāuis. §. interdum. ff. eo. & j. eo. ti. l. ſenatus. in fi. † Et not. in hac l. duos modos intercedendi. ſcilicet cum quis alienā obligationē in ſe ſuſcepit. q gl. intelligit. ſcilicet participando quia obligatio principalis remanet firma. & altera. ſcilicet interceſsionis ei adiūgitur. quæ dicit accеſſoria. & hoc poteſt fieri altero de tribus modis. vt in gl. j. ſecundus modus qñ alienā obligationē in ſe trāsfert. & hoc pōt fieri duob. mo. vt in gl. ij. in quibus principalis obligatio nō cōtrahitur: vel cōtracta in aliā tranſfertur iure nouationis. Et no. quia primo caſu qñ participādo in
3 tercedit, ſenatuſcon. producit mulieri remediū excluſoriū. quia creditorē agētē pōt p exceptionē excludere. Sed in ſecō caſu ſi
1 quidē alienā obligationē iā cōtractā in ſe trāsfert aīo nouādi. qa tūc tenet mero iure. verū quia obligatio nouās nō eſt efficax, propter exceptionē vellei. ſenatuſcō. prouidet creditori qa ſibi reſtituit vtilem actionē cōtra priſtinū debitorē ipſo iure eodē inſtanti quo prima tollitur per nouationem. & iſtud dicitur remediū reſtitutorium. vt infra eo. l. ſi paternam. in fi. quod non datur mulieri, ſed creditori. Si autem. prima obligatio non fuiſſet contracta. ſed cū fuiſſet cōtrahēda cū maſculo in fraudē ſenatuſcō. omiſſo maſculo cōtrahit cū muliere. vt ſic nō videat interceſsiſſe: ſed per ſe principaliter cōtraxiſſe. & ſic fuit color quęſitus. ſenatuſcō. tribuit creditori actionē vtilē in maſculū acſi cū eo contraxiſſet. quo caſu fuiſſet acquiſiturus directā. & hoc dicitur remediū inſtitutoriū. vt. ff. eo. l. quāuis. §. ſi cū eſſem. & no. infra eo. l. ſenatus. in gl. quæ incipit accipiendo. & ſic tria ſunt remedia ſenatuſc. excluſoriū, reſtitutoriū, & inſtitutoriū. habet quartū. ſ. repetitoriū. ſ. qñ p̄cedēte obligatione per errorē ſoluit vt d. l. quamuis. † Sēd no. in ver. [nō ignorēt.] q tunc creditor repellit à muliere per exceptionē velleiani, qñ ſic illuderet mulierē vt p alio intercederet. Si autem ignorat eſſe mulierem, quia induit ſe veriſimō videt intercedere. quia fingebat pro ſe ipſo habere: nō p alio. & ſic quia decipit creditorem, non ſuccurritur ei: quia decepti nō decipiētibus iura ſubueniūt. vt infra. eo. l. ſi ſine. §. j. & ff. eodē l. ſi decipiendi & de modis intercedendi vide bonam gloſ. in l. in perſonam. §. j. ff. de pac.

Mulier ſi intercedat pro creditore ſuo ultra quantitatem quam debet, quòd pro illo pari iuuetur exceptione velleiani.

LEX II.

1 RUſtra. † Non videt intercedere mulier, nec iuuat velleiano, qñ erat debitrix illius pro quo ſe obligauit. h. d. rō eſt qa potius vī gerere negotiū ſuū quā alienū. nec pōt in hoc dānificari, vel periclitari qa ſi p illo ſoluat, non habet neceſſe repetere ab eo p quo ſoluit: cū libereť ab eo. & hoc ſufficit ſibi. ſed qñ non debitrix, ſi ſoluerit, haberet ab illo repetere. & fortè nō poſſet. quia nō eſſet ſoluendo. ideo ſibi ſubuenitur ne ſoluere cogat. & adde q no. in
2 l. quāuis. §. ſi mulier apud. ff. eo. † Et intellige vſq; ad quantitatē quā ipſa debet. ſed ſi quatenus vltra quam debet pro eo p̄mittere, in eo haberet exceptionē. quia in eo q iuris eſt de toto, eſt etiā
2 de parte. vt l. quæ de tota. ff. de rei ven.

LEX III.

1 SI cum ipſe. † Etiā ſi pro filio mater intercedat, iuuatur velleiano. hoc dicit. videbatur cōtrarium. quaſi cenſeatur negotiū propriū ipſius
b mulieris: cū filius reputetur eadē perſona b cum patre, vel matre &c. ar. ſ. l. proxi. ſed certè in hoc non reputatur eadem perſona, quantum ad hoc vt videatur geſsiſſe propriū negotiū.

Mulier ſicut dicitur intercedere quando obligat ſe & perſonam ſuam pro alio: ita etiam quando obligat vel patitur obligari rem ſuam tanquam ſuam: ſecus ſi tanquam ſit ipſius obligantis & idem ſi patitur obligari rem ſibi obligatam.

EXL IIII.

1 SEnatuſconſultum. † Iſta lex vult idem in effectu q l. j. q mulieri ſuccurritur qñ intercedit, non qñ rem ſuam vēdit, & pretium pro alio ſoluit nulla præcedente interceſsione. † Not. hic in ver. [quod in rerum.] quod ſicut mulier dicitur intercedere quando obligat ſe & perſonam ſuam pro alio: ita etiam quando obligat, vel patitur obligari rem ſuam tanquam ſuam. vt in l. proxi. ſecus ſi tanquam ſit ipſius obligantis. quia tunc deciperet creditorem vt habetur ibi. Idem ſi patiť obligari rē ſibi obligatā. vt in l. vir vxori. §. j. ff. eo. & tāgā. j. eo. l. Iubemus.

In fi. ibi. [deficit auxilium ſenatuſcō.] quia a tales actus non videtur feciſſe ex fragilitate ſexus. cum ad eos ſit magis tenax quàm maſculus. & iſta eſt melior ratio quàm illa quam ponit glo. quę dicit quod videtur donare. quod eſt falſum. cum ſubſit præſumb ptio. vt in l. ſi cum aurum. de ſolu. repetet ergo à viro pro quo ſoluit: nō à creditore cui ſoluit ſponte. qa nulla præcedebat p̄miſſio.

Qui patitur obligari rem ſuam, an ſibi præiudicet?

LEX V.

1 SI ſine. † Si res mulieris obligatur per aliū ſine voluntate mulieris, nō valet ipſo iure obligatio. ideo nō indiget auxilio ſenatuſcō. Sed ſi cū eius voluntate expreſſa vel tacita obligat, tanquā res ipſius mulieris, valet mero iure obligatio. ſed obſtat exceptio velleiani cōtra agentē hypothecaria. Si verò patitur eam obligari nō tanquā ſuā, ſed ipſius obligantis, cū ſciat eſſe ſuam, decipit creditorem. ideo cōtra eum nō ſubuenitur. quia deceptis, & non decipiētibus iura ſubueniunt. h. d. ſic. j. e. l. fœminis. & ponit tres caſus illa. l. in primo nullus interuenit cōſenſus mulieris expreſſus vel tacitus: quia ignorabat. vel ſi ſciuit cōtradixit. vſq; ibi. [quod ſi conſenſiſti.] in ſecundo interuenit eius cōſenſus expreſſus. intellige ſcilicet, quod obligareť tanquā res ipſius mulieris. vñ imputet ſibi creditor qd' eā recepit. quia ſciebat, vel ſcire debebat eſſe interceſsionem. vt §. l. proxi. ſicut eſt in rem. Idē dico ſi non expreſsè conſenſit, ſed paſſa eſt eam obligari tanquā rem ipſius mulieris. quo caſu cōſenti re videtur ſecundū opi. glo. hic. & in l. Caius. ff. de pig. acti. quia cum cōtradicendo poſſet actum impedire, patiētia habetur pro cōſenſu ſecundū glo. Pe. dicit contrariū. & etiā Cy. quod nō placet. licet Bal. videat eos cōſequi. † In tertio & vltimo caſu inver. [quod ſi patientia.] non interuenit cōſenſus expreſſus ſed ſcientia & patiētia. verū quia paſſa eſt obligari tanquā rem ipſius obligantis, nō tanquā ipſius mulieris, cū ipſa mulier ſciret rē eſſe ſuā, decipit creditorē: quia ſi ſciuiſſet eſſe eam mulieris, veriſimiliter eam nō recepiſſet: ſed feciſſet ſibi dari aliā. ideo mulier perdidit exceptionē velleiani. p̄pter aūt patiētiā ſolā perdidit auxiliū iuris cōis. qd' eſt q quis nō poſsit obligare rem alterius ſine volūtate dñi. quia ſciēdo & patiēdo videtur velle ſecundū glo. ſed p̄pter fraudē perdidit auxiliū velle. ita intelligo. & hoc præſuppoſito ſuccedit qō formata in glo. quia ſi vēdis rem alienā illo ſciēte & patiēte, nullū ei facis præiudiciū. ſed ſi pignoras, facis præiudiciū. quia cōſtituit ius in re. glo. nititur reſpondere. ſed dic vt clarius colligitur ex glo. l. Caius. quia cūvendis, cōtradictio eius nō potuiſſet actum impedire. qm̄ qui vēdit, nō intēdit cōſtituere ius in re: nec cōſtituit ſe duntaxat obligare ad tradendū. dñs aūt rei non pōt impedire venditorē, quominus ſeipſum obliget: ſed qui obligat rē, intendit cōſtituere ius in rebus. & hoc non pōt facere in aliena re ſine volūtate dñi. & ſic dñs cōtradicendo poteſt impedire, ſi ergo nō cōtradicit, cenſeť conſentire. iſta eſt rō optima. quæ tñ non placet Pe. qa fundat ſolū in iſta l. quæ loquit' qñ dñs patit' fraudulenter obligari rem ſuā tanquā alienā. & eodem modo loquit'. l. ij. j. ſi aliena res pig. data ſit. quādo autē non fraudulenter, quia nō patereť obligari tanquā alienā, & tanquā ſuā. tenet ipſe quod patiētia nō habeť pro cōſenſu. per l. ſicut. §. non videtur. ff. quib. mod. pig. vel hypo. ſol. qui. §. nihil facit. quia loqtur in eo qui patitur vendi, non obligari. Præterea ſi domino patitur rem ſuam obligari tanquam alienam, videtur conſentire. quantò magis ſi tāquam ſuam. nec obſtat, iſte textus, quia dico quod propter fraudulentiæ pœnas perdit auxilium ſenatuſcon. duntaxat. quod eſt de iure ſpeciali. ſed auxilium iuris communis non perdit propter fraudem, ſed propter patientiam. per rationem gloſ. & iſta eſt veritas.

Mater ſi malè gerat tutelam filiorum, non iuuatur velleiano.

LEX VI.

1 SI mater. † Si mulier ſe obligat, vel indemnitatem promittit futuro debitori de eo qd' eſt debiturus futuro creditori, nō videtur intercedere. ideo nō iuuatur velleiano. ſecus ſi futuro debitori. hoc dicit. Secundùm intellectum

a De toto eſt etiā de pte. Adde c. j. xij. diſt. cle. ne romani. in j. reſponſo. de elec. c. cognouimus. xij. qō. ij. & gl. in c. in noribꝰ. de præbendis.

b Filius reputeť eadē perſona. Adde gl. in c. ſup. eo. el ij. de teſti. & p Abb. in cōſil. lxxiij. inci. videtur primò dictū legatū. in j. vol. in iiij. col. & quare pater plꝰ diligit filiū quā filiꝰ patrē. vide per Ioā. An. in ru. de ſeu. in v. col. ver. ité in hereditate.

glo.& ponit tres casus.in primo qui durat vsque ibi.[si autem.] se obligauit tutoribus filiorū suorū pro eo,quia dixit erūt debitu
1 ri pupillis ex eo qđ nō gesserunt tutelā,sed ꝑmiserunt eam geri per matrē.& sic se obligauerūt futuris debitoribus pro eo qđ es sent debituri.vnde nō est intercessio.quia nō pōt quis intercede re pro eodē apud eundē.vt in l.si quis pro eo.& l.hęres à debito re.§.qꝑ si stipulator.ff.de fideiuss.& cū isto primo dicto cōcordat. l.quāuis.§.ꝑ.ff.e.vbi assignatur alia ratio. scilicet quia tūc mulier nullā obligationē in se suscepit veterē,vel nouā. sed eam de nouo facit.In secūdo casu.s.in ver.[si autē.] se obligauit tutoribus pro eo qđ eis debebat à pupillis ex administratione. & sic futuris creditoribus pro eo qđ debebūt futuri debitores.& ista est ꝑ priè intercessio.quia nō est pro eodē apud eundē. sed pro pupillis futuris debitoribus apud tutores futuros creditores.In tertio casu.in ver.[si verò.] se obligauit pupillis pro eo qđ tutores erūt debituri.& similiter est intercessio.eadem rōne.& cōtra ista duo dicta glo.oppo.de d.l.quāuis.§.ꝑ.ff.eo. & ponit quatuor cōbinationes.sed formalis solutio ad contrariū est ꝙ ille §.cōcordat.cū primo dicto huius l.qui est diuersus à secundo & tertio:quia ibi se obligauit debitori pro eo quod ipse debet: vel debiturus est. in istis aūt duobus se obligauit debitori seu creditoribus pro eo
2 quod eis debebitur à creditoribus.† In primo casu ibi.[cū filiorum suorū gereret patrimoniū].i.gerere vellet.rogauit enim tutores quod de administratione se nō intromitterēt: sed permitterēt eam geri per ipsam matrē.cum ipsa esset melius instructa,& informata.& cùm tutores hoc recusarent, dubitantes ne ex hoc teneantur pupillis , si tutela malè administrabit̄ per matrē.quia eis incūbit onus administrādi.ista mater promisit eis indemnitatem de omni eo quod possent ex ista causa debere pupillis.& dit fideiussores,& pignora.certè si pupilli postea cōueniant tutores,qui habent regressum contra matrē & fideiussores datos per eam,& cōtra pignora,non pōt se iuuare velleiano. quia nō fuit intercessio , quia se nō obligauit pupillus creditoribus pro ipsis tutoribus futuris debitoribus. sed obligauit se ipsis debitoribus pro ipsis eisdē & sic si foret intercessio,esset apud easdē ꝑ eisdē. quod esse nō debet.In secūdo casu ibi.[se excusare.]dic propter aliquā causam quæ præbet excusationē.vt in titu.de excus.tuto. & hoc ideo faciebant,quia nō videbāt se posse bene administrare nisi ponerent de suo consi.sed pupilli haberent largū patrimoniū.& paucam pecuniam.vnde dubitabant si aliquid expenderetur , nō posse faciliter à pupillis recuperare.mater etiā rogauit vt gererent & nō se excusarent.& sic ecōuerso ad prędcedentem casum & promisit eis indēnitatē de omni eo quod pupilli essent debituri huic tutori. & sic se obligauit creditori futuro pro suis pupillis debitoribus.ista est priè intercessio:quia non est pro eodē apud eundē.sed pro pupillis apud tutorē.In tertio casu ibi. [si verò tutores.]fecit aliquos fortè amicos suos:cùm tamen alij cōsanguinei,vel iudex recusarent eos dari:timentes ne sint idonei.sed mater suscepit in se periculū : & promisit indemnitatem: & sic se obligauit.& sic se recipientibus pro eis pro futuris debitoribus.scilicet tutoribus quos dedit,vel dari facit,si nō bene administrarent,illa est bene intercessio: & similiter iuuatur authoritate.§.ne teneatur. In glo.magna ibi.[& in vtroq; est intercessio.] & sic nō tenetur vt in secundo & tertio casu.quia in ambobus se obligat creditor pro debitore. In glos.ibi.[in vtroq; cessat velle.] vt in ll.cōtrarijs.iupple.& dic in primo casu.quia in vtroque se obligat debitori pro eo qđ debiturus est alteri. & sic non est intercessio inter eos pro eodē apud eundē. secundū Oldrad.

LEX VII.

1 SI sciens.† Mulier quæ consentit alteri obliganti rem suam dicitur intercedere. ideo creditor nō potest rem illam iure creditoris auferre. hoc dicit.in effectu.In tex.ibi.[dominium mulieri auferre nequiuit.] nec ob.ff.de pig. actio.l.si conuenerit. vbi creditor vendendo iure creditoris transfert dominium:licet non habeat. quia ibi quando obligatio pignoris erat valida saltem in effectu quia continebat intercessionem mulieris. & ideo quærens si est hæres mulieris: potest vendicare rem ab emptore. nec habet necesse sibi soluere pretium,sicut poterat ipsa mulier.vt ś.de rei vē dica.l.si mancipium & hoc est quod sequitur nec ibi.

a ☞ *Quando plures fideiubent pro uno an quilibet teneatur insolidum? Quid si obligauerunt se æquè principaliter?*

LEX VIII.

SI paternam.† Si masculus & fœmina suscipiūt in se obligationē alterius animo nouandi simpliciter, subducta muliere per velleianū restituitur actio in veterē debit. pro virili & pro illa tantū remanent obligata pignora data pro obligatione nouata. sed si data sunt ꝑ nouante,remanēt obligata insolidū.h.d.& est aliquantulū difficilis. Vnde pone casum qđ pater habens duos filios masculos & duas filias fœminas,erat tibi obligatus in centū: ille volēs liberari à te facit qđ isti quatuor filij suscepērūt in se obligat.suam animo nouādi,& ꝑmiserunt tibi ista centū simpliciter,vt pater liberaret.debes scire.& hoc colligit̄ ex isto tex.& est no.qđ quilibet istorū filiorū obligatur pro rata sua. & sic pro quarta parte.non autē quilibet insolidū : quāq; se obligent pro alio.s.pro patre.nec ob.insti.de fideiuss.§.si plures.vbi habet̄ qđ quādo plures fideiubent pro vno quilibet obligatur insolidū.quia ibi qñ fideiussorio nomine,& sic accessoriè se obligant participando obligationem alterius.hic verò æquè principaliter se obligauerunt,suscipiēdo in se obligationē patris animo nouādi.nunc hoc præmisso clarū est qđ illæ duæ filiæ ꝑpter senatusco. deducunt̄ ab obligatione ipsorū. & pro parte ipsorū obligatio effectū nō habuit. quia fuit intercessio. quæritur ergo an pater remanet obligatus insolidū, postquā obligatio noua est inefficax ex parte mulieris. & rndet qđ non quia saltē est efficax ꝑ parte filiorū masculorū & sic pro illa parte remanet pater liberatus.pro parte aūt filiarū fuit etiam mero iure liberatus.tamē quia mulieres subducunt̄ ab obligatione pro earū viribus restituitur in eum vtilis actio tibi creditori quæ dicitur restitutoria,per idē senatusco.poteris ergo cōuenire pro dimidia obligatione nouāte,& patrē pro alia dimidia exobligatione & actione restituta.Sed pone qđ erant data pignora patrē,an remanebunt insolidū obligata.& rndetur ꝙ si erant data ꝑ obligatione prima quæ fuit nouata,saltē pro dimi. nō remanent ꝑ illa dimi.nisi fuerit hoc expressē dictū.vt l.alia.ff. de noua.sed solū remanēt obligata ꝑ altera dimi. ꝑ qua pater tenuit actio.vtili restituta quia fuit restituta cū sua causa. & sic cū obligatione pignorū.Si verò pater dedit ista pignora pro obligatione nouante:& sic pro obligatione filiorū, bene remanēt obligatæ insolidū tam pro parte masculorū,pro qua tenet nouatio,q; pro parte fœminarū in actione restituta.h.d.ista difficilis lex. Ad primum dictum qđ est not bile.vide omnino Bar. in l.si
2 ne.ff.de duo.reis.in v.q.principali.† quādo plures se obligāt pro alio,an quilibet teneatur insolidum,an pro parte:& dicit ac fideiussorio nomine.& tunc quilibet insolidum,licet habeant beneficium diuisionis ex edicto diui Adria.an principaliter, suscipiendo in se obligationem animo nouandi.& tunc quilibet ꝑ te.per hanc l.vbi dicit esse casum no.iuncta l.reos.§. cum tale.ff. de duobus reis.an autem constituendo se debitorem pro alio.& tunc videtur idem quod in primo casu quando fideiussorio nomine.quia tunc accessoriè se obligant. vt in l.fina. ś. de constitu. pec.an autem mandatario nomine:tunc dicit esse opi. diuersa. qđ examina vt ibi per eum. & prima solutio glos. notabiliter est.

LEX IX.

1 QVanuis.† Si mulier pro alio nulla præcedente ꝓmissione vel intercessione soluit,non iuuatur velleiano vt repetat ab eo cui soluit.secus si ꝓcedēte promissiōe,vel intercessione. h.d. In primo casu repetit ab eo ꝑ quo soluit.nisi soluerit animo donādi.qđ in dubio nō præsumitur.vt dixi ś.l.j. In secundo casu intellige qui soluit per errorē iuris,vel facti.secus si ex certa scientia.qa tūc videretur donare & donāti &c.vt ff.e.l.j.in fi.ſ.vt non iuuetur velleiano.quia incipit à diminutione patrimonij:nō à promissione.

LEX X.

1 SI aduersarius.† Si contrahitur principaliter cum muliere , & sic negotiū ad ipsam pertinet, non iuuatur velleiano. secus si cōtrahatur cum alio,& illa pro illo se obligat.& sic principaliter non pertinet ad eam negotium.h.d.idem dicit.l.si fœnebris.j. eo. sed hoc limitatur nisi fuerit color quæsitus in primo casu.i. facta fraus.vt ibi tit.l.cum ad eas.In tex.ibi.[sed tecum negotium gesit.] scilicet locando tibi , & non marito. & hoc nisi primò fuisset locatum marito,& recepturus te in fideiussorem.sed cutrata persona mariti propter timorem senatusconsultum. voluit potius ibi locare

locare.& de istis apparet,& potest probari quod fuerint acta inter ipsum & vos & tunc.diceretur color quæsitus,& facta fraus & haberet locum.l.cum ad eas infra eo.& l.quamuis.§.si cum essem.ff.eo.& haberet locũ actio vtilis institoria in personam mariti.vt d.§.si cum essem.

2 ☞ *Qui remittit hypothecam,non dicitur donare.*
1 *Aliud est remittere ius suum,aliud est intercedere & remittenti ius suum senatusconsul. non prouidet.*
Ius hypothecæ non dicitur augere patrimonium illius cui competit.
4 *Si mulier renuntiat rebus specialiter obligatis pro dote iuuatur velleiano.*

LEX. XI.

1 ETiam. †Si mulier renuntiat hypothecæ quam habet in bonis mariti pro dotibus suis,nõ dicitur intercedere.ideò non iuuatur velleiano:& valet renuntiatio.h.d.nec dicitur donare.quia nõ diminuit de patrimonio.ideo non infirmatur renuntiatio ex ti.de do.inter
1 vi.& vxo.†Et no.istam.l.quæ semper allegatur cum glos.quod qui remittit hypothecam,non dicitur donare.ideo si bona essent obligata vltra mille,vel duo millia,non requireret insinuatio.& loquitur ista.l.quãdo remissio est facta ipsi marito.quo casu est generalis,& prodest alteri postea contrahenti cum marito,vt nõ possit contra illum vti hypotheca.Si autẽ tempore quo maritus cõtrahit in alio renuntiat pro securitate illius,censetur potius facta illi quàm marito.ideo alteri quàm illi non prodest vt j.eod.l. Iubemus.per quã ista.l.limitat & declaratur.videtur etiã adhibẽda alia limitatio.quia in primo casu quãdo fit marito non cõtrahẽti cum alio,valet in totum:etiam si reuntiet hypothecæ omniũ bonorum.sed in secundo casu nõ valet. nisi supersint alia bona,ex quibus possit sibi satisfieri de dote.& in quibus nõ fuerit facta renũtiatio.vt in authẽ.siue à me j.eodem.& dicam in illa.l.Iubemus.† No.ergo q̃ aliud est remittere ius suum:aliud est intercedere.Item quod remittenti ius suum senatusconsul.nõ p̃uidet.Item no.quod ius hypothecæ non dicitur augere patrimonium illius cui competit.& ideo remittens illud non dicitur do-
4 nare.vt in glos.& in ll.allegatis per eam.† Vltimò not.glos.primum.quæ vult l. illam nõ habere locum in rebus specialiter obligatis pro dote.sed in obligatis generaliter vel per maritũ ,vel per legem tacitè.vt infra de rei vxo.act.l.j.per glos.facit.l.quod autem.§.si vir & vxor.ff.de don.inter vir.& vxor.& est casus in authen.siue à me.etiam in corpore vnde sumitur.infra eod. plus ergo valet specialis prouiso.& fortior est quam generalis.facit l. est differentia.ff.in quib.cau.pig.ta. contrahen. est ergo cautela quando conficitur instrumẽtum dotis,in quo obligãtur omnia bona mariti,quod specialiter obligetur talis possessio. & tũc nõ poterit vxor renuntiare hypothenæ illius rei : nisi supersint alia bona , ex quibus possit sibi satisfieri de dote.vt in dicta authentic.siue à me.

LEX. XII.

1 SI dotare. †Mulier dotans aliam mulierem , non iuuatur velleiano.h.d.& hoc quia donare videtur.vt l.cùm is.§.si mulier.ff.de condi.inde.& l.j.§.accedit.infra de rei vxo.ac.& mulieri donãti non succurrit senatusconsul.quia in donando non est facilis. vt in l. sed si ego.ff.eo. Item quia speciale est in dote , quod licet ipsam non doter,sed pro alio donante & dotante se obligat,non iuuatur velleia.vt.infra eodem.l.fina.

LEX. XIII.

1 SI fœnebris. † Quando mulier principaliter cõtrahit pro se,licet vtilitatem contractus transferat in alium,etiam creditore sciente,non iuuatur velleia.h.d.Si ergo mulier scit maritum suum esse implicitum debitis,& volens sibi prouidere accipiat pecuniã mutuò ab illo qui scit illam velle conuertere in rei vtilitatem mariti,& pro isto soluere,nihilominus efficaciter obligatur , nec iuuatur velleiamo,nec nocet creditori sua scientia:quia non habebat quærere nec esse curiosus quid mulier vellet facere de illa pecunia.casus est notabilis hic.hoc verum nisi primò fuisset requisitus à viro:& creditor voluerit instrmẽtũ cãtare in personã vxoris:quia tũc diceretur color quæsitus,& facta fraus senatus vt in ti.gl.mag.& in l.Seia.§.fi.ff.eo.secũdũ vnũ intellectũ.vel nisi mulier,aut res sua foret obligata p̃ debito viri.& vt illã liberaret recipit pecuniã mutuó à creditore hoc icirẽte.nam ista esset intercessio veniens etiam in cõsequentia primæ intercessionis, & sic iuuaretur velleiano.d.l.Seia.§.fi.secundùm alium intellectũ. & hoc in prima solutione glo. In glo.quæ incipit.[id est,senatorum.] ibi. [iuuaris inquantum tu pauperior &c.] hoc intellige quando soluit pro viro animo donandi.quia non tenet donatio. sed si non animo donandi,non haberet locum illa glo.quia posset à viro repetere per actionem negotiorũ gestorum. In dubio autem an præsumatur animo donãdi vel non. dic vt in l.vtrum. ff.de dona.inter virum & vxorem.

LEX XIIII.

1 MVlierem. †Excepto velleia.competens mulieri,competit etiam fideiu.suo,& mandatori, vel ei cui ipse mandauit.h.d.cum l.seq. & hoc est verum secundũ glo.primam.etiam si fideiussit animo donandi.& sic non erat repetiturus à muliere.Secus in exceptione macedoniani.& quæ sit ratio dic vt in l.quam gl.allegat. ff.eo.l.si mulier.§. si ab ea.nã subducta muliere & etiam fideiussore suo ab obligatione propter senatusconsultum.creditori remanet ius agendi contra filium,vel patrem.& sic perderet debitũ.ideo hoc casu si fideiussit animo donãdi: nõ subducitur fideiussor ab obligatione.quoniam exactio eius non nocet filiofa. vel patri. sed si non animo donandi,noceret: quia ab eis repeteret. & sic in effectu videretur exactio fieri ab ipso filio, vel patre : quod improbat senatusconsultum.macedo.

LEX XVI.

1 SI mulier. † Si mulier alienã obligationem in se transtulit animo nonãdi creditori cõtra debitorẽ, restituitur vtilis actio prima.h.d. sicut.§. eo.l.si paternã in fi.glo.h.d.tamẽ intelligit hoc nisi creditor decepisset mulierem,& sic fuisset in dolo:quia tunc non restitueretur sibi per l.Titius.ff.de fideiuss.quæ limitat omnes.ll.loquentes de ista restitutoria actione.& probatur.in l.qui res. post principium.ff.de sol.In tex.ibi.[alienam suscepit obligationẽ.] scilicet animo nouãdi. vnde cũ mulier obligetur mero iure tam ciuiliter quã naturaliter,fit nouatio : & prior debitor liberat. Cũ autem mulieri detur exceptio , creditor perderet debitum si sibi non prouideretur.vnde senatusco.eidem prouidet de vtili actione , quæ prius erat directa necessaria : & dicitur rescissoria. quia idem senatusco.rescindit nouationem prædictam.vt in l.in honorarijs.§.sed cum rescissa.ff.de actioni.& obliga.

LEX XVII.

1 SI cùm pater. †Si mulier se nõ obligauit p̃ alio sed simulatè nomẽ suũ fuit in instrumẽto appositũ,nõ eget auxilio senatusco.h.d.pone casum per l.ñ.§. plus valere q̃ agi. & per l. multũ interest. si quis alteri vel sibi.

LEX XVIII.

1 FOeminis. †Mulieri creditorum decipienti non datur exceptio velleiãi.h.d.facit.l.ñ.§.j.ff.e.

LEX XIX.

1 QVm ad eas. †Etiam cum principaliter contrahit mulier,datur sibi exceptio si fuit color quæsitus: quia volebat contrahere cum masculo, & recipere mulierem in fideiussorem.sed timore senatusco.euitato masculo voluit cõtrahere cum muliere, ne iuuetur velleiano. per l.si aduersarius. §. eo. certè non prodest sibi. Vltimò in l.seq. dicitur quod ista exceptio transit ad hæredem mulieris.

2 ☞ *Mulier renunciando iuri hypothecæ,an iuuetur velleiano?*
3 *An eo ipso quod consentit venditioni vel obligationi rei mariti sibi obligatæ censeatur tacitè renunciare iuri hypothecæ.& nume. 5.*
4 *Quid in alio creditore quàm in muliere.& nume. 5.*
5 *Si mulier renunciet iuri hypothecæ omnium bonorum viri,an perdat dotem suam?*

LEX XXI.

1 IVbemus. † Mulier potest renunciare iuri hypothecæ quod habet in bonis mariti cum maritus contrahit cum alio.tamen illa renunciatio nõ extenditur vltra res vel personas quibus facta est.hoc dicit.Bar.Si ergo maritus vendit rem suam,& vxor consentit,& renunciat hypothecæ quã habet in illa re,non præiudicat sibi in hypotheca quam habet in alijs rebus. nec etiam in illa re præiudicat sibi nisi respectu emptoris , & habentium causam ab eo.vnde si illa res perueniret ad manus tertij nõ habentis causam ab emptore posset ab eo illam aduocare per hypothecariã

& hoc probat iſta l.& ſic non extinguitur ius hypothecę:ſed nō poteſt eo vti contra eū qui contraxit cum viro, & cuius cōtemplatione renunciauit. Tene menti. Similiter ſi maritus receperit pecuniam mutuò:& obligauit bona ſua: vxor verò conſenſit & renunciauit iuri hypothecæ poſtponitur illi creditori.& ille efficitur prior.ſed ſi bona mariti tenerentˉ & occuparentur per aliū, nō prohiberetur mulier illa aduocare per hypothecariam.& eſt ſpeciale fauore dotis,vt talis renunciatio reſtringatur tam ad res quàm ad perſonas. non ſic in alio debito. nam ſi bona tua prius eſſent obligata Titio,poſtea vendis vnam rem,& Titius conſentit,& renunciat hypothecæ quā habet in illa. & etiam ſi illa perueniret ad tertium non habentē cauſam ab emptore, non poſſet Titius ab eo aduocare: qui cenſetur renunciaſſe quó ad omnes. vt in l.creditor.ij.§.ſi tecum.cum ibi no.ff.qui po.in pig.hab. Et ſi bona tua erant obligata Titio,poſtea cōtrahis cum alio.& Titius renunciat hypothecæ, etiam ſi bona tua reperiantur penes alium non habentem cauſam ab eo cū quo contraxiſti, non poterit Titius ab illo aduocare:quia cenſetur extinctum ius hypothecæ quó ad omnes.per no.in d.§.ſi tecum.& per l.Paulus.quibus mo.pig.vel hyp.ſol.& idē videtur in muliere ſi haberet hypothecam pro alio debito quàm pro dote : quia non eſſet in hoc priuilegiata. Tene menti perpetuò hanc ſingularem. l. ſecundū
2 quod doc.videntur eam intelligere.† Oppo.q mulier renunciā do iuri hypothecæ iuuetur velleiano: & ſic nō valeat in effectu cuius cōtrarium vult ibi.l.& l.etiā.§.eo.de l.vir vxori.Cy.multū inuoluit ſe in ſolutione huius cōtrarij.vera ſolutio eſt.q hic log-
1 tur quando mulier renunciat hypothecæ,quia tunc non dicitur intercedere.ideo non iuuatur à diminutione iuris ſui.de quo ſenatuſcon.non cogitauit.vt in l.quāuis.§.interdum.ff.eo. ibi non renunciauit expreſsè iuri hypothecæ, ſed conſenſit marito alie-
1 nanti rem ſuam obligatā vxori.quo caſu non videtur renunciaſ-
1 ſe,ſed interceſsiſſe.ideo valet mero iure:ſed reſcinditur per vellei.ope exceptionis,vel replicationis.hodie verò per auť. ſi qua mulier.j.eo.ipſo iure conſeruaretur illæſa:& ſic non valet cōſenſus,quia intercedit pro viro.quo caſu ipſo iure eſt illæſa. vt in dicta auť.& hoc ſentit ibi Cy.in ver.ſed aduerte.†Sed oppo.ſecū-
3 dò.q iſta ſolutio nō ſit bona. qa eoipſo q cōſentit vēditioni vel obligationi rei mariti ſibi obligatę,cenſetur tacitè renunciare iuri hypothecæ.ff.quibus mod.pig.vel hyp.ſol.l.ſicut.§. ſi voluntate.& l.Paulus.& l.creditor.ij.§.ſi tecum.qui pot.in pig.haben. †Solue & tene mēti perpetuò. q illud eſt verum in alio credito
4 re quā in muliere.ſed mulier ſi renunciet expreſsè.non cenſetur tacitè renunciare:ſed potius intercedere.vt patet in d.l. vir vxori.§.j.& ideo ſit cautus ille qui cōtrahit cum marito,& facit vxo
1 rem cōſentire,vt faciat apponi in inſtrumēto q renunciauit expreſsè iuri hypothecæ.aliàs ille conſenſus nihil operaretur. Tene mēti.quia pauci ſunt qui aduertāt.†Tertiò oppo.quia ſi mu-
5 lier renunciat hypothecæ omnium bonorum viri , perdet dotē ſuam,quia non poterit illa bona aduocare ſi ſunt alienata. & ſic videtur quodammodo illam dotem donaſſe viro : quæ donatio non valet.propter hoc doc.dicunt quod non poteſt renunciare in omnibus bonis.ſed requiritur quod tot remaneant quæ ſufficiant ad ſatisfactionem dotis.pro quo in auť. ſiue à me. ibi dum
1 dicit & aliæ res &c.de quo per Iaco.de Are.& Bar. in l.Meuia. §.fi.ſolu.matri.ff.& per Dy.in l.pignus.ff.quæ in frau.cre.& per Iac.de Bel.in auť.vt immo.ante nup.&c.Sed contra q imò poſſit in omnibus.vt ſ.eo.l.etiam. Solu. ibi renunciauit ipſi viro nō cōtrahenti cum alio & ſic bona remanebant in ſuo patrimonio. de quibus ſibi poterat ſatisfieri.nos loquimur quando renunciauit viro contrahenti cum alio,& alienāti vel obliganti bona ſua: & ſic nō remanerent in patrimonio ad commodum vxoris. Tene menti. Aduerte tamen q ſi vir dediſſet fideiuſſores de dote reſtituenda,& eſſet caſus in quo valeret datio, vt eſt Florentiæ. vbi eſt ſtatutum q poſsint dari. licet de iure communi ſit ſecus. j.ne fideiu.do.dentur. dico q ſi fideiuſſor eſt ſoluendo , valet renunciatio hypothecæ in omnibus bonis viri,quia remanet vxori conſultum contra fideiuſſorem.cuius fideiuſſoris bona cōputantur inter bona viri quantum ad hoc.vt l.ſi plures.§.præterea. ff.de fideiuſ.& ita ſemel conſului Florentiæ. Sed ponamus tempore quo renunciauit hypothecæ omnium bonorum venditorum ſupererant iocalia , quæ ſufficiebant ad dotem , poſtea illa perierunt:an irritabitur renunciatio?dic q non.quia iuſpicitur tē pus renunciationis:vt ſi tunc fuerit facta legitimè,ex poſt facto non irritatur.& hoc videtur probari. in c.peruenit. extra de emptio.& vendi.vbi omnino vide. facit l.ſi patronum ex debita.§. j.vel ij.ff.de bo.liber. Item oppo. q iſta renunciatio extenderet etiam ad alias perſonas:quia extinguit ius hypothecæ. vt l.Paulus.ff.qui.mo.pig.vel hypo.ſol.& quod no.in d.§.ſi tecum.Solu. & tene menti.illud in alio creditore renunciante expreſsè,vel tacitè.vt cum conſentit alienationi,vel pignorationi:quia tunc extinguitur ius pignoris quo ad omnes.& ſic etiam ſi perueniat ad alium non habentem cauſam à contrahente , non poterit aduocare per hypothecariam.ſecus in muliere creditrice in dote quia non extinguitur ius hypothecæ. ſed nō poſſunt eo vti contra contrahentem cum viro,vel habentem cauſam ab eo.hoc tamen verum.niſi confiteatur pecuniam ad ſe peruenisſe.quia tunc extinguitur.& præiudicaret quo ad omnes vt in l.vir vxori.§.j.ſ. allegato ſecundùm vnum intellectum.ſi tamen erat caſus in quo cōſtante matrimonio poterat dos reſtitui ſecundùm Bar.hic.quod tene menti.facit auť.ſi qua mulier.in fi.j.eo. Vltimò oppo.q nō nocebit quo ad alios.pone enim q mulier conſenſit viro alienāti vnam rem ſuam,& renunciauit iuri hypothecæ in illa re.poſſea agit contra tertium poſſeſſorem aliorum bonorū,quibus non renunciauit,ille poſſeſſor offert ſe ſoluturum dotem ſuam viro,& petit ſibi cedi iura ſua in bonis viri, tam perſonalem actionem quæ hypothecariam: clarum eſt q mulier tenetur recipere & cedere.& ſi hoc nolit facere : excluderetur à poſſeſsione. vel mulier.ff.qui pot.in pig.hab.mulier dicit ſum parata tibi cedere. poſſeſſor dicit tu non potes mihi cedere hypothecariam contra emptorem illius rei, cuius alienationi conſenſiſti, & renunciaſti iuri hypothecæ.vnde cum facto tuo perdideris ius cedendi,poſſum te repellere per exceptionem cedendarum. vt l.Stichum.§. pen.ff.de ſolu. & ſic per indirectum renunciatio facta in vnam, & reſpectu vnius perſonæ extenditur ad alias res:& ad alias perſonas.cuius contrarium hic dicit Cy.& alij. q ſufficit mulieri q cedat in illis in quibus poteſt cedere.nec obſtat contrarium de Stichum. §. pen. quia ibi loquitur in mandatore vel fideiuſſore qui contraxit contemplatione hypothecę,cui creditor renunciauit vt ſibi cederetur.vnde ſi creditor facto ſuo perdit ius cedendi:perdit etiam ius agendi.ſed iſte poſſeſſor non contraxit contemplatione illius hypothecæ,ergo &c.ff.de fideiuſ.l.ſi ſupplicatus.§.j.& l.ſi Titius & Mæuia.eo.titu.Tene menti prædicta.in quibus remanet iſta l.optimè declarata.quę eſt vtilis & quotidiana. & licet de iure ciuili non valeat interceſsio etiam cum iuramento.ſecus de iure canonico.vt in c.cùm contingat.de iureiu.

☞ *Si mulier conſentit viro alienanti rem quæ fuit ſua: & nunc nō eſt marito ſed viro:quia ſibi fuit data donatio propter nuptias(quo caſu tranſiuit dominium in mulierem) an per iſtum conſenſum perdat dominium quod habet, & etiam ius hypothecæ?* 1

Quid ſi conſentiat marito alienanti rem dotalem,quæ eſt in dominio viri ,ſed ſpectat ad uxorem rediret? 2

Ex priuilegijs dotis qualiter quædam ſint realia,& quædam perſonalia. 3

Dominium rei dotalis an incontinenti ſoluto matrimonio reuertatur ad uxorem? 4

Quid in donatione propter nuptias?

AVTHENTICA.

Siue à me.†Lex iubemus.loquitur quando mulier conſentit viro alienāti rem ipſius viri hypothecatam mulieri pro dote,& renunciat hypothecæ. quæ renunciatio valet. iſta authen.loquitur quando conſentit viro alienanti rem quæ fuit ſua. & nunc non eſt,ſed eſt ipſius vxoris.quia fuit ſibi data donatio ꝓpter nuptias quo caſu tranſit dominium in mulierē.vt colligitur ex rex.illius auť.in verſi.[in rem actionem.]& nihilominus quia ſperatur ad eundem virum redire ſolu.matri. ſicut dos ad mulierē. & ſic dicitur perfectè facta mulieri.dicunt doc.q licet ſit ſua, eſt tamen ſibi obligata.eo iure quo non perfectè eſt ſua.argu. optimum l.in bello.§.ſi quis ſeruum.ff.de capi. Quæritur ergo an per iſtum conſenſum perdat mulier dominiū quod habet,& etiam ius hypothecæ.& reſpondetur q non:etiam ſi pluries conſentiat quia illa res eſt ſpecialiter obnoxiata pro dote. quia donatio propter nuptias fit pro ſecuritate dotis.& eſt vtilius mulieri quā ius hypothecæ generale.quia illi licet renūciare.vt l.iubemur.ſed hoc non.& ita no.per glo.in auť.dos data.j.de donatione ante nup. & ideo gloſ.in l.etiam.§. eo. dixit idem in alia re viri non data in donationem propter nuptias, ſed ſpecialiter hypothecata pro

vxore quæ eſt notabilis.vt dixi. & probatur per rationem huius auth.& quod dixi in re quæ fuit viri:& per ipſum data in donatione propter nuptias, etiam locum habet in re quæ non fuit viri ſed per alium data vxori in donationē propter nuptias. vt in princ.huius auth.prædicta fallunt duobus concurrentibus.ſcilicet quod poſt primum conſenſum interuenerit ſecundus poſt biennii à die primi. & q̄ ſuperſint tot bona ex quibus poſsit dotati ſatisfieri: & hoc faciendo perdit dominium;& ius hypothecæ in illa re.& hoc vſque ibi.[vir tamen.] ſed licet iſtis nō interuenientibus non valeant conſenſus vxoris, nec tranſferatur dominium in emptorem in præiudicium vxoris. tamen vir obligatur emptori ad omne damnū & intereſſe. & hoc dicitur in ver.illo. & adde quod habetur in.l.& ſi is quem.j.de prædijs mino.& q̄d not.in.l.cum is qui.ff.de fideiuſ.& quod no.j.de iure do.l.ſi præ-
1 dium. † Sed quid ſi conſentiat vxor marito alienanti rem dotalem,quæ eſt in dominio viri,ſed ſperatur ad vxorē redire? dicitur in verſic.[idem in dotibus]eſſe idem & multo magis glo.dicit quod non valeat conſenſus ſeu alienatio etiam concurrentibus illis duobus de quibus. ſ.& ſic ille verſ.referatur ad id quod ſ.dictum eſt de prohi.alie.vſq; ad verſi.[niſi.]non ad id quod dictum eſt de permittenda.concurrentibus.his duobus in illo ver. [niſi.] quia intendit corrigere. l.dotalē. de fun.do.quæ indiſtinctè impedit alienationem fundi dotalis. vt in toto tit. de fun.do. & j.de rei vxo.act.l.vnica. §.& cum lex. ſed quia videtur abſurdum quod iſte ver. non referatur ad omnia præcedētia. quidam dicunt debere intelligi ne corrigatur illa. l.in re data in dotē æſtimata etiam illa æſtimatione quæ non facit emptionem,vt poſsit alienari concurrentibus illis duobus ſicut res data in donationem propter nuptias.vt in.l.ſi æſtimatis.ff.ſolu.matr. quæ declaratur per iſtam authen. & limitatur. dum vult quod illa poſsit alienari. & quod hoc operetur æſtimatio. ſed iſta. l.limitatur. ſ. concurrentibus his duobus.quod tene menti. Alij reſtringūt ad res mobiles datas in dotem,quæ ſeruando ſeruari poſſunt.vt ille poſsint alienari concurrentibus illis duobus,& conſenſu mulieris aliàs ſecus.& ſic etiam iura antiqua,quæ permittebant alienationem ſed ſi ſint res quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, indiſtinctè hodie poſſunt alienari. l.ſi ex lapidicinis. ff.de iure do. & vide omnino Cy.in illo.§. & cum lex. & Barto.in.l.prima. ſolu. matrimo. ff. & ſunt clara in text. vſque in fin. Tene menti hanc authen.cum his quæ dixi. & remanent expeditæ omnes glo.no. ſtam quæ incipit [hæc referunt quidam.] Or aduerte & oculos
1 ad me volue tuos. † Et nota circa finem. in verſiculo [omnibus.] ad euidentiam. quod multa ſunt priuilegia dotis * de quibus in.l.j.ff.ſol.matri. & quædam ſunt realia:quæ dantur rei dotali,vel actioni de dote.quædam perſonalia,quæ dātur perſonæ mulieris.vt quod præferatur alijs in hypotheca tacita etiā habenbus priorē in tēpore.vt in.l.aſſiduis.j.qui po.in pig.hab.de quibus in priuilegio dotis:iſta priuilegia.perſonalia cōpetunt mulieri quouſq; viuit,& cuique agēti nomine mulieris. ſed ea mortua non tranſeunt ad hæredem extraneū,ſed ad filium ſic.& hoc dicit ille ver.[omnibus.]vſq; in fi.& dum dicit [ad ſuos.]nō intelligas quod mulier habeat iuū hæredem propriè loquendo.prout ſumitur in.l.in ſuis.ff.de libe.& poſthu.cùm non habeat filios in
1 poteſtate. ſed intellige impropriè i. ad ſuos deſcendentes. † In glo.j.in fin. [authen.æqualitas.] Tu dic quod etiam ſi non fuit factum pactum de lucranda donatione propter nuptias, poteſt procedere iſte text.dum dixit vxori competere actionem in rem ſolu.matrimo. pro illa re. ſcilicet ſi nondum rehabuit rem ſuam: quia donatio talis fit pro ſecuritate dotis. & tūc eſt verum quod ſoluto matrimo. reuertitur dominium ad virum quando dotem ſuam rehabuit,non prius.ſed dominium rei dotalis incontinenti ſolu.matri.reuertitur ad vxorem. vt.l.in rebus.j. de iure do.& ſi tam dos quā donatio propter nuptias conſiſterent in rebus mobilibus,ſaltem ſolu.matri.dominium cuiuslibet rediret ad priſtinum dominum.ſed ſi dos cōſiſtebat in pecunia, & donatio conſiſtebat in re immobili, dominium illius pœnes vxorem remaneret quouſq; rehabuiſſet dotem.

1 *¶ Mulier,an poſsit renuntiare velleiano?*

LEX XXII.

1 SImulier. †Mulier quæ ſecundò cauit, poſt biennium nō iuuatur velleiano. & hoc ideo quia poſt lapſum biennij ſi approbat primam interceſſionem,& iterū promittit ſeu cauet,vel quo a quo modo confirmat, cenſetur hoc feciſſe ex magna deliberatione:nō ex fragilitate ſexus.ideo non iuuatur,ſicut quando donat, b vel quando patrimoniū diminuit.& in ratione huius.l.fundatur id q̄ dicitur in auth. ſiue à me.facit l.cum fidem.j.de nō nu. pec.
2 † Et per hanc.l.patet an mulier poſsit renūb tiare velleiano. quia ſi renuntiat extra iudicium, non valet niſi poſt biennium à prima interceſsione.qa qui fragilitate interceſſit præſumitur renūtiaſſe.vt in l. doli. §. diuerſum.ff.de noua.& iſto modo limita glo.quæ eſt in l.j.ſ.eo. ſuper verbo ſi non ignorent.in iudicio verò poteſt indiſtinctè renuntiare.vt in l.ſi.ff.eod.titu.in.§.penulti.

a ¶ Multa ſunt priuilegia dotis. Add hal. & Io.de cāpe. bono. in ſuis tract. de dote.

b ¶ An mulier poſsit renuntiare velleiano. Adde gl.in l.ſi. ff. ad velleian.Bar.in l. doli mali.ff.de noua & in.l.ſi quis in cōſcribendo.in iñ.q. C. de epi.& cle.& gl. in.c. ſi diligenti. de foro competen.

2 *¶ Mulier ſi intercedat pro viro ſuo,qualiter debeat renuntiare velleiano, & cuilibet alteri auxilio,quòd de iure competeret:& quid ſit iſtud auxilium, & an requiratur iuramentum?*

3 *An ſtetur confeſsioni mulieris,ſi confiteatur in inſtrumento pecuniam ſeu contractum uerti in ſuam utilitatem? & uide.nu.5.*

4 *Si non valet contractus,an tamen valeat iuramentum in eo interpoſitum?*

AVTHENTICA.

1 SI qua mulier. †Quādo mulier intercedit pro viro ſuo,ipſo iure non obligat. niſi contractus vertatur in eius vtilitatem. ideo excep. ſenatuſcon.non eſt neceſſaria.quæ habet locum eo caſu quo obligatur ciuiliter & naturaliter.h.d.in effectu:& ſic corrigit omnia iura antiqua,quæ volebant contrarium q̄ obligaretur.ſed habet exceptionem.vt ſ.eo.l.vxor. & l. ſi aduerſarius. licet ergo mulier renuntiet ſenatuſcon.velleiano quando ſe obligat pro viro etiam poſt biennium, nihil nocet ſibi renuntiatio: quia renuntiat ei quòd nō habet.ſcilicet exceptioni velleia. quā
2 non habet.† Debet ergo renuntiare velleia. & cuilibet alteri auxilio q̄ de iure ſibi cōpetereret.& hoc eſt auxilium iſtius auth. quæ tuetur eam ipſo iure.Sed an tunc ſufficit iſta renuntiatio,quantū ad hoc vt obligetur efficaciter? dic quia non eſt modus inducendæ obligationis niſi renuntiet cum iuramento, promittendo nō opponere aliquod remedium ſibi datum à iure: & tunc tenetur ſeruare iuramentum de iure cano.vt in.c.cum contingat.de iure iuran.ſed de iure ciuili ſecus per l.non dubium.ſ.de legi.& ita intellige principiū glo.& hoc voluit Bal.j.l.proxi.§.ne aūt.vbi ponitur alius caſus,in quo mulier ipſo iure ſeruatur illæſa. & quando intercedit pro alio quā viro. ſcilicet quando intercedit ſine inſtrumento continente ſubſcriptionem trium teſtium.quo caſu etiam non nocet renuntiatio velleiani.ratione quam ſ.dixi. Et ſi adſciatur & omni alteri auxilio, valet cū iuramento ſecundùm Bal.non aliter,q̄ intellige.vt ſ.dixi. Quidam autem intelligebāt iſtam auth.generaliter pro quocunq; intercedat.& ſic totus iſte titulus corrigetur.q̄ glo.reprobat. Quidam verò intelligūt vt corrigatur.l.ſeq.q̄ etiā docto.reprobāt.tene ergo q̄ dixi.& ratio quare magis ſibi ſuccurrit qñ intercedit pro viro,eſt qa facilius induc
3 itur per virum quàm per alium.& interdum malè gratibus ſuis propter timorem vel reuerentiam eius. nam antequam emanaret ſenatuſconſul.per conſtitutionem principum prohibebatur intercedere pro viro.ſed poſtea per ſenatuſconſul.prohibita fuit intercedere pro quocunque.vt pater.in.l.j.&.ij.ff.eodem.tit.Quidam verò dicunt per hanc auth. quòd quoties mulier ſe obligat pro viro in eodem inſtrumento,non obligatur.certè non eſt curandum an in eodem inſtrumento,an in diuerſis. ſed an ſe obliget pro viro,& eius vtilitate,& ipſo iure non tenetur. an pro ſua vtilitate,vel communi.& tunc tenetur pro rata ſua.etiam ſi in eodem inſtrumento. In text.ibi.[crediti.] In hoc fundant ſe illi de quibus.ſ.dixi.Sed dicit Bal.ſecundùm Nico.ma.quòd hic ponitur contentus pro contento.& exponit id eſt obligationi viri cōtentæ in inſtrumento participando de ipſa modis qui infrà ſequuntur.& qui not.in.l.ſ.eodem. In tex.ibi.[proprio.] hoc verbum pondera per rationem quam ſuprà dixi. In tex.ibi.[nullatenus non valere.]ſcilicet ipſo iure.vt aliquid addat ad leges veteres. In tex.ibi.[ſiue multoties.]etiam ſi poſt biennium. Nec ob. l.C.ſi mulier.quia illa reſtringitur ad caſum quando interceſsit pro extraneo,quo caſu obligatur ciuiliter.& naturaliter licet ha-

beat exceptionē:quam perdit si post biennīū approbat intercessionem:& sic remanet obligata efficaciter remota exceptiōe.sed quando ipso iure nō fuit obligatata,cessat ratio illius. l. In text. ibi:[siue publicum.]puta quia maritus tenebatur fisco.vnde propter priuilegium fisci videbatur ꝙ mulier potuerit se obligare.ꝙ
3 hic tollit.& sic eius priuilegium præfertur priuilegio fisci. †In tex.ibi.[pecuniæ.]versam proba.quia tuncnō esset intercessio. vt §.eo.l.ij.Sed quæritur an stetur confessioni suæ si confiteatur in instrumento pecuniam seu contractum verti in suam vtilitatem?videtur ꝙ nō.quasi eadē fragilitate cōfessa fuerit qua interceisit.vt in.l.C.&.l.doli.§.diuersum.ff.de noua.Potest dici ꝙ stetur confessioni si interuenerunt illa de quibus.j.l.proxi.§. j. scilicet ꝙ contineatur in instrumēto publico signato tribus testibus: & ꝙ tūc non admittatur probatio in contrariū,si confitetur illud fuisse scriptum de sua voluntate.vt ibi no.illa.l.loquitur quando pro alio intercedit.vnde istud videtur,dubiū qñ pro viro.qui faciliter potest inducere mulierē ad hoc cōfitendū. & securius est
4 dicere nō sufficere cōfessionē,nisi aliter appareat.†In prima glo.[in.l.non dubiū.]hoc procedit de iure ciuili.secundū ꝙ nōvalet principalis contractus,non valet etiā iuramētum.vt in illa.l. sed de iure canonico licet contractus sit ipso iure nullus, iuramentū tamen est seruandum si potest seruari sine interitu salutis æternę vt in.d.c.cùm contingat.imò tenent docto. quod interueniente iuramento cessat inualiditas,quasi cum iuramento contrahendo cessat causa inualiditatis & prohibitiōis.quòd plenè examina ꝙ Barto.in l.si quis pro eo.ff.de fideius. In gl.ibi.[iumpserunt.]quidam intelligentes hanc aut generaliter loqui pro quocūque intercedat.licet loquatur de viro gratia exempli.In glo.ibi.[de do. &c.]si ista ratio esset bona,sequeretur ꝙ nec econuerso vir posset intercedere pro vxore.quod est falsum secūdùm omnes. imò efficaciter obligatur,& olim & hodie.præterea non sequitur intercedit,ergo donauit.dic ergo vt dixi.& facit pro eo ꝙ ſ.dixi.l.
5 fi.ſ.ne vxor.pro marito.†In gl.ibi.[vel scdm Bal.]secūdū alium intellectum Bal.illa aut.deberet intelligi seu legi super.l.antiquę ad cuius correctionemveniret,ꝙ nullus tenet.tamen ex ista opi. nota.quia Bal.sentit quòd non stetur confessioni vxoris, & ꝙ pecunia sit versa in suam vtilitatem.nisi aliter probetur.

2 ☞ *Si mulier recepit premium pro intercessione, & contingat quod soluat pro alio quo intercessit,repetit solutum:nec debet sibi imputare illud quod recepit, cum sit pretium periculi.*
Quid si talis pecunia fuit data pro securitate?

3 *Si non apparet per testes sed per confessionem ipsius mulieris quod recepit pretium pro intercessione,an hoc sufficiat ad probationem ut excludatur à beneficio uelleiani? & nu.1.& 4.*

4 *An possit quis probare contra publicum instrumentum, quando confitetur ipsum fuisse scriptum de uoluntate sua?*

5 *Quòd fauore libertatis cessat senatusconsultum uelleianum.*

LEX XXIII.

1 ANtiquæ.†Si mulier recepit præmiū pro intercessione,nō iuuatur velleiano.sed efficaciter obligatur.quia non videtur interceisisse ex leuitate vel fragilitate sexus.sed præmio consequendo.h.d.primò. Et si hoc cōtineatur in instrumento publico subscripto à tribus testibus, statur suæ confessioni absque alia probatione.aliquo autē istorum deficiente non excluditur à beneficio velleiani: nisi sufficiēter probetur quod pretium vel præmium receperit aliter per eius cōfessionem.h.d.secundò.Et eo casu quo pretium recepit.& sic excluditur à beneficio velleia.si interceisit.transferēdo in se obligationem animo nouandi,& sic est facta nouatio. quatenus tamen mulier non est soluendo restituitur actio in pristinum debitorem.h.d.tertiò. Itē qñ nō recepit pretiumvel pecuniam,si nō intercedit cum instrumento publico cōtinente subscriptionem trium testium,ipso iure seruatur illæsa.Si aūt cum tali instrumēto,iuuatur velleiano.& omnes ll.huius tit. tūc vendicāt sibi locum.h.d.ista singularis.l.& vtilis.inducens de nouo quæ de iure veteri nō erant inducta.nam illo iure bene reperiebatur ꝙ si debitor pro securitate mulieris intercedentis dabat sibi totā pecuniam contractus,vel alio modo ipsam cācellabat,dando fortè pignora sufficientia pro tota quātitate ꝙ cessabat senatusconsultū.vt.l.si mulieri dederim.ff.eo.quia tūc nō potest damnificari: vel periclitari ꝙ senatuscō.voluit.Sed si nō dabatur pecunia pro securitate cōtractus,sed pro præmio intercessionis.puta obligabatur se pro alio in centum:sed ne frustra subiret periculum pro alia,voluit habere in pretiū.x.prout frequenter fit florētiæ: quia sunt multi qui pro aliquo lucro fideiubēt pro alijs, cum auaritia ducti.& sic non reperiebatur iure veteri cautum ꝙ perderet excep.senatusc.sed inducitur hoc per hanc.l.notabiliter.quia sic nō mouet ex fragilitate sexus,sed ex cupiditate lucri. vnde sibi l.aufert sibi beneficiū senatuscō.velleia. & hoc quādo cōstat ꝙ
2 testes de receptione talis premij.†Et aduerte secundū Bald.quod isto casu si soluat pro alio,repetit:nec debet sibi imputari illud ꝙ recepit.quia est pretium periculi ꝙ suscepit.vt in.l.periculi.ff.de nautico fœnore.Sed in primò casu quādo pecunia fuit data pro securitate,si soluit creditori,nō repetit ab eo pro quo soluit,quia iam habuit ꝙ soluit.Quid autē si nō appareat per testes, sed per
3 per eius†cōfessionē ꝙ recepit pretium pro intercessione,an sufficiat ad probationē.& dicitur hic ꝙ sic duobus cōcurrentibus ſ.ꝙ interuenerit instrumentū publicum:& ꝙ sit subscriptū à tribus testibus,& ꝙ in eo cōtineatur dicta cōfessio. altero istorum deficiente nō statur cōfessioni.sed est necesse probare per testes, vel alijs modis.& si probetur,nō excusatur si non probetur,iuuatur velleia.& hocvīꝙ ibi:[sed si minus.] & vltra hoc additur per gl.ꝙ interuenientibus illis duobus vel tribus nō potest probari cōtrarium per mulierem.ꝙ tamen in tex.nō dicit; sed doc. addūt hoc verum si cōfiteatur illud fuisse scriptum de sua voluntate,nō aliter. †Vnde inducitur per hanc.l.non posse quem probare contra publicum instrumentum quādo confiteatur ipsum
4 fuisse scriptum de sua voluntate.sed hoc nō verū generaliter,sed solum in casu huius.l.quando vult probare cōtrarium vt vtatur priuilegio speciali cōtra ius cōmune.de hoc per Cy.in.l.opeinl.
5 j.de cōtrahen.stipu.†Quod aūt hic dicitur de subscriptiōe testiū nō est hodie in vsu ꝙ in instrumento publico testes se subscribāt sed sufficit ꝙ notarius atteſtetur de interuētu ipsorum.vt not. hære.& fal.in gl.& hoc tenet Bald.in l.j.ſ.eo.Et sic hodie sufficit ꝙ notarius atteſtetur de interuentu triū testiū ad hoc vt habeat locū ꝙ hic dicitur.præsuppositio autē ꝙ probetur ipsam recepisse pretium vel per cōfessionem de qua ſ.vel per testes,si interuenit transferendo in se obligationem animo nouandi,cum efficaciter teneatur.& sic nō subducitur in obligatione,& facta innouatio si non esset soluendo,nō deberet restitui actio vtilis in pristinū debitorē:quia senatuscō.ꝙ eam restituit: loquitur eo casu quo mulier subducitur per excep.senatuscō.sed per hāc.l.in vsi.[sed si minus.]prouideretur etiā hoc casu vt excutiat mulier per prius.& in eo in quo reperitur nō soluendo restituatur actio in pristinum debitorem,ꝙ est notandū.& sic tam quando subducitur de iure,quā quādo etiam de facto quia non est solucio. quia inanis est actio,quam inopia debitoris excludit.l.nam is à de dolo.& habet locum restitutoria,vel institoria actio. de quibus in l.senatus.& in.l.j.ſ.eod.Prædicta quando apparet mulierem recepisse pretium pro intercessione.quo casu nō refert an se obligauerit cum scriptura,vel sine scriptura.& si cum scriptura publica,vel priuata.& si publica, an habeat subscriptionem testium vel non.vt patet in princi.l.ibi.[siue sine scriptis &c.]in ver.[sinautem sine scriptis.] quia obligatur efficaciter.& non habet auxilium senatuscon.si autem pretium non recepit venit locum sequens.§. [ne autem.] secundùm verum intellectū Bald.qui.§.inducit tertium de nouo.vt tunc obligetur ciuiliter & naturaliter: & habeat exceptionem velle.quando se obligat per instrumentum publicum habens subscriptionem testium aliàs ipso iure non obligatur quòd olim non erat.imò obligabatur,& habebat excep.& illud est bene singulare.vnde quando ostendit tibi instrumentum in quo mulier se obligauit pro alio, respicias an interuenerint tres testes vel non. & licet quod notarius atteſtetur de hoc, vt voluit Bald.in l.j.ſ.eo.non ergo corrigitur principium. l. per hunc.§. licet Mar.diuersum trarium.quia Imperator sibi ipsi contrariaretur, statuendo primò vnum.scilicet quòd efficaciter obligetur,& sine auxilio senatuscon.quando recipit pretium:siue cum scriptura sine scriptura obligetur.& postea statuendo hoc contrarium, quod nullo modo obligetur quando sine scriptura, vel non publica, vel non continentur tres testes.tria ergo in effectu inducit diuersa uo.primum continetur in prin.l.secundum in ver.[sed si minus.] tertium in isto.§.[ne autem.] Lex veterum. dicit quod fauore libertatis cessat senatusconsul.

2 ☞ *Maritus qui recepit uxorem sine dotis promissione, non potest postea compelere eam*

rem al se dotandam.
si dos promissa non soluatur uiro in totum, potest uir uxorem licitè repellere de domo.
secus si dos non fuisset promissa.
Non licitur quis compulsus facere illud, ad quod faciendum est obligatus.
Decem casus in quibus cessat senatusconsultum uelleianum.
Quando mulier renuntiat uelleiano, ad hoc ut renuntiatio ualeat, debet certificari quid continet uelleianum in fauorem eius: nec præsumitur certificata nisi hoc appareat in instrumento. & si renuntiatio facta sit cum iuramento, an extendatur ad ignoratas

LEX XXV.

GEneraliter. †Hic ponitur vnus casus specialis in quo cessat velleianū fauore dotis secundùm gl. Sed aduertendū. quia impropriè videtur loqui. quia ista lex loquitur, quando mulier promittit dotē pro alia muliere, quæ tamen pro seipsa non promisserat. vnde non est intercessio, quia non est dare aliam promissionem principaliorē: sed est quidam contractus celebratus principaliter in personam mulieris dotantis, continens donationem præsumptione iuris: quia ille vel illa quæ mulierem aliquam dotat de suo, in dubio fauore dotis censetur dotare animo donandi mulieri, non animo repetendi ab ea. vnde sol. matri. nō sibi competit repetitio: sed mulieri dotatæ nisi cōuenerit sibi restitui per stipulationem vel pactum. vt. j. de rei vxo. act. l. j. §. accedit. etiam si errore ducatur. quia credat se teneri ad dotandum vt. in. l. cum quid. §. si mulier. ff. de condi. inde. constat autē quod mulieri dotanti senatusconsul. non prouidet. vt in. l. sed si ego. ff. eo. ideo ista l. non videtur fuisse necessaria. †Nō obstat si dicatur imò est intercessio: quia mulier quæ dotatur tenebatur seipsam dotare: quia hoc est falsum si maritus eam recœpit sine dotis promissione. quia non potest eam compellere postea ad se dotandum, nec eam repellere de domo si non dat sibi dotem: vt est casus in. l. fi. j. de diuor. Ad hoc ergo vt ista. l. congruat huic titulo, & aliquid inducat de nouo, & saluentur glo. & dicta docto. potest intelligi vt si mulier etiam quæ dotabatur promiserat dotē si illa mulier pro ea intercedat, & eandem dotem promittat, etiā si animo repetendi ab illa muliere non habeat excep. senatusco. & sic conuinct vtilitatem. Et no. ibi. [& sic à viro forsitan repelli.] quod si viro dos non soluatur promissa in totum, potest licitè vxorē repellere de domo. concor. text. in auth. de non eligendo secundò. sub. §. fi. sed si dos non esset promissa, non posset eam repellere ex hac causa. vt est tex. in illa. l. fi. j. de diuor. † Itē no. in fine quod non dicitur quis compulsus facere illud ad quod faciendum est obligatus. quia sicut voluntariè se obligauit: ita & voluntariè dicitur soluere: licet fuerit compulsus, facit. l. de accessionibus. §. fi. ff. de diuer. & tem. præscrip. & no. extrà de spō. c. requisiuit. † Vltimò no. gl. quæ numerat nouem casus in quibus cessat senatusco. velleia. Adde decimum quando interuenit decretum iudicis. vt. j. si mater indemnitatem promiserit. l. fi. iuncta gl. j. cum ibi no. Super illo autem quādo renuntiauit velleia. dic vt dixi. s. eo. l. si mulier. quia procedit quando in iudicio, vel post biennium à die primæ intercessionis: alias esset ponenda in renūtiatione, ad hoc vt valeat. vide in addi. Spe. de renun. & conclu. §. j. in addi. quæ incipit quomodo huic dicto &c. † Dicunt enim doc. quod quando mulier renuntiat velleia. ad hoc vt valeat in iudicio vel extra: debet certificari quid contineat velleianum in fauorē eius: nec præsumitur certificata nisi hoc appareat in instrumēto renūtiationis. quia consistit in facto. & facta non præsumuntur nisi probētur. l. quæcunq;. de publiciana. ff. non enim valeret renuntio eius quod ignorat: vt. l. qui cum tutoribus. in fi. ff. de trāsac. hæc vera nisi renuntiet cum iuramento: quia extenditur etiā ad ignorata: vt no. in. c. ij. de pac. li. vj. in nouel. & per Bar. in. l. si duo. §. Idem. Iuli. ff. de iureiuran. licet Dy. consuluerit contrarium. vt not. per Cy. in. l. ij. j. de rescin. ven. quem Bar. reprehendit. & pro ejus opi. est determinatio can. in. d. c. ij.

De non numerata pecunia. *Rubrica.*

Qui confessus est recepisse, si re uera non recepit tunc infra biennium est ciuiliter tantum obligatus, & an ille ciuilis sit efficax ad agendum, & an lapso biennio assumat naturam naturalis obligationis?
Senatusconsultum uelleianum & etiam macedonianum licet prohibeant mulierem intercedere, uel filiofa. mutuari, non tamen impediunt dari ciuilem & naturalem obligationem, & per consequens actionem: licet tribuant exceptionem.
Contra pro creditore numerante pecuniam, ne ei postea agenti noceat exceptio non numer. pecu. si fortè debitor esset malignus.

1 †Quia frequenter contingit q; aliquis propter indigentiam pecuniæ confitetur in scriptura publica vel priuata de manu sua se habuisse & recœpisse mutuò aliquam quātitatem ab aliquo sub spe futuræ numerationis: quam ille pollicetur se facturū: & promittit eam reddere & restituere. ille verò postea malignitate ductus non numerat: sed repetit pecu. tanquam numeratam: & ad probandam numerationem inducit confessionem prædictam: quam ille non negat fecisse se: sed dicit pecuniam non fuisse reuera numeratam: se sub spe numerationis fiendæ confisus de creditore sic fuit confessus. & quia regulariter confessio debitoris probat contra eum quando continent causam obligatoriam: vt j. eo. l. generaliter. & propter hoc contingebat q; fiebant extorsiones illicitæ cōtra. l. illicitas. in prin. de of. præsi. ff. idcirco fuit prouisum q; in contractu mutui, in quo hoc frequenter contingit, talis confessio non probet numera. sed ille qui se dicit numerasse perinde habeat necesse probare, ac si nulla emanasset cōfessio: & hoc si agat infrà annum de iure veteri, vel infra biennium. vt j. eo. l. in contractibus. & instit. de literarum obli. §. fi. & in prī. quinimo si non agat, possit ille qui confessus est querelam exponere infrà biennium coram iudice, & repetere cautionem, vel facere cancellari instrumentum, nisi creditor probet: vt. l. in contractibus. §. fi. j. eo. & ista dicitur excep. non nu. pe. quæ pōt proponi non solum excipiendo, sed etiam agendo. vt dixi. q; est contra naturam aliarum exceptionum. Et ideo est temporalis: cū tamen aliæ sint perpetuæ. vt l. purè. in fi. ff. de doli excep. quia non possunt proponi agēdo: sed dumtaxat quando conuenitur debitor. lapso verò biennio confessio assumit robur, & probat numerationem: nisi debitor assumat in se onus probandi: & sic probet cōtrarium: quia falsa confessio (si potest probari falsitas) nō debet nocere confitenti: etiam si scienter fuit confessus. l. cùm falsa. §. de iur. & facti igno. nam omnis probatio recipit probationem in cō
2 trarium. l. cum de indebito. ff. de proba. † Iste autem qui sic cōfessus est si reuera pecuniam non recipit infra biennīū, est ciuiliter tantum obligatus, non naturaliter: quia titulus nō est habilis ad agendum: & ista est opinio gl. sed lapso biennio illa ciuilis efficitur efficax, & assumit naturam naturalis obligationis: vt no. insti. de literarū obl. in fi. gl. mag. licet docto. multùm super hoc passi fuerint cōtrarij: quia quidam dicunt q; nullo modo est obligatio per lapsum biennij. quidam q; imò est obligatus ciuiliter & naturaliter: sed Bar. eos reprehendit. & tenet opi. glo. quòd dic vt plenè no. in l. cùm quis. §. de iur. & facti igno. tunc autem est verum q; ei ciuiliter est obligatus, quando interuenerunt verba de futuro: quia confessus fuit se habuisse & recœpisse. & promisit restituere. Alij dicunt q; prima verba de præterito sufficiunt: vt not. in l. in contractibus. j. eo. in secunda glo. q; dici potest quando cō tinentur in scriptura propria manu facta. quo casu loquitur titu. de litera oblig. & oritur ex dispositione iuris ciuilis contra naturam verborum, quæ non sunt apta parere obligationem, & nullā contineant promissionem de futuro: vt in l. v. §. stipulatio. de verbo. oblig. dicit ergo gl. rectè, q; per hunc titu. prouidetur tantùm ciuiliter obligatis: sed per articulos præcedentes prouidetur obligatis ciuiliter & naturaliter. † Et sic no. q; senatusco. vellei. & etiā macedo. licet prohibeant mulierem intercedere, vel filiofa. mu-
3 tuari, non tamen impediunt dari ciuilem & naturalē obli. & per consequens actio. licet tribuant excep. q; videtur contra. l. cum lege. ff. de fideiusso. sed dic vt ibi per Bar. Aduerte tamen advnum q; cùm iste titulus emanauerit contra creditorem recipiētem cō fessionem. & volentem extorquere q; non numerauerit, frequenter contingit q; etiam si verè numerauit, remanet in damno: qa ignorantes naturam huius tit. de numera. recipiunt scripturā de numera. recipiūt scripturā de manu debitoris: in qua continetur se habuisse & recœpisse mutuò talem quantitatē, & eam verè recœpisse: tamen debitor malignitatis confisus negat eā se recœpisse. & cōqueritur in biennium: & quia creditor aliter non pōt probare nume. reus absoluitur: & ipsi creditori silentium perpetuū imponit: & vidi aliquando fieri, & est magnum periculū mutuā tis: & ideo non cōfidant de schedula vel scriptura debitoris: siue dicat confiteor me habuisse & recœpisse, siue dicat habui & recœpi, siue ponat vtranq; partem: quinimò dicat hæc non confiteri ipe futuræ nume. nihilominus quia hoc totum est de cōfessione, creditor per talem schedulam vel scripturam nō posset ipsum conuincere, nec probare numerationem. adhibeat ergo notariū

a Ex sola confessione. An ex confessione extrāiudiciali oriat̄ actio. vide per Bart. in l. cum scimus. in fi. C. de agri. & cēsi. lib. xj. Lu. ro. in l. nuda ratio. in. j. co. ff. de dona. Lu ro. in l. sed & si à possessore. in §. ff. ff. de iurein. & p eun dē lu. ro. cōsil. cccxc. inci. in casu propositæ consultationis.

& testes: qui in sua præsentia & etiam testiū numerationem sequi & fecisse videant. vt no. j. eo. l. si ex cautione in glo. vel si non potest haberi notarius, non facias scribi schedulam de mutuo, sed de depositō: confiteris habuisse tantam quantitatem: quia tunc confessio statim est valida, & probat nume. vt j. eod. l. generaliter.

☞ *Qui dedit pignus sub spe futuræ numerationis, ea non secuta qualiter agere debeat & quid debeat probare*

L E X I.

1 SI pecuniam. †Qui confessus est se recœpisse pecuniam mutuò, & dedit pignus, obtinet: probando se dedisse pignus. nisi creditor probet nume. & eodem modo si conuenit̄ hypothecaria. h. d. sicut ergo quando deducitur numeratio principaliter in iudicium, infrà biennium incumbit onus ptobandi ei qui dicit se numerasse nō obst. confessione aduersarij, quæ non habet effectum. vt j. eo. l. si ex cautione. ita quando deducitur incidenter: quia principalis quæstio est de pignore restituēdo, vel tradendo: sed incidens quæstio est de nume. vt in hac. l. secundū
2 Bar. † In tex. sbi. [nam intentio.] dubitabas si repeteres pignus ac. pig. q̄ ille nō opponat exce. nō potes repetere nisi mihi restituas pecuniam pro qua pignoraſti: quia ista actio non datur nisi soluto debito. vt l. si rem. §. omnis. ff. de pig. act. Sed Imperator dicit q̄ non habes timere: postquàm asseris numerationem tibi nūquam fuisse factam: & potes probare te dedisse pignus: quia obtinebis. nisi ille probet se tibi numerasse. quod facere nō poterit si reuera nō numerauit. incumbit ergo tibi onus probādi quòd dederis rē pignori. nam competit pignoratitia, etiam si pignus non fuit cōstitutum: quia numeratio nūquàm fuit facta: vt l. solutum. §. si quasi: de pig. act. ff. licet ergo hypothecaria nō competat quando pignus nō est cōstitutum, pignoratitia tamē bene competit, dū tamē res fuerit data pro pignore: vt in. d. §. si quasi. Pro declaratione gl. mag. oppo. cōtra tex. dum dicit [in rem experiri potes.] nam ad repetendū pignus competit debitori actio pignoratitia etiam in casu de quo loquitur ista lex. quādo fuit res tradita pignori sub spe futuræ numerationis, quæ nō est secuta: vt in d. §. si quasi. Sed actio pignoratitia non est actio realis: imò personalis. vt no. in gl. in proœmio. ff. vete. & re cōtrahitur. gl. fatetur contrarium. & exponit tex. dum dicit [in rem.]. i. pignoratitia ꝓpter rem, vel ad rem: & ista est bona solu. Aliī verò nolentes impropriare tex. intelligūt de rei vēdi. quia nō sufficit probare te dedisse pignori, sed habes necesse probare te esse dominum, & illum possidere. vt §. de aliena. iudi. l. j. sed iste text. dicit sufficere si probes te pignori dedisse: ergo non pōt loqui de rei vē. ipsi respōdēt q̄ aduersarius nō referebat tunc. q. dominij: imò confitebatur q̄ illa res erat tua: sed dicebat q̄ nō fuit sibi vnquā tradita pignori. & sic negabat se possidere. sed cōtra non possidentem nō datur rei vēdi. ista est diuinatio. Vnde alij dicūt quòd etiam si referebat q. dominū, sufficit probare tibi quòd tradideris eam pignori tāquam dns eius. quia cum habebat causam à te tāquàm à domino, necesse habet fateri te dñm, nec potest tibi referre. q. dominū gl. istam opi. nō tenēt: quia cum agas tanquā dominus, nō ex eo q̄ tradideris tanquā dominus necesse habes probare dominium. vt no. in l. nec creditores. §. de pig. act. & l. ita vt si fur. ff. cōmoda. quātum autem ad possessionem quæ requiritur in prima cōuentione: & agitur rei vēd. bene sufficeret se probare tradidisse: & sic semel ad manus eius peruenisse. quia etiam hodie præsumeretur esse postquàm habuit causam à te: vt dixi in. l. non ignorat. §. ad exhibēdū. tene ergo primam solutionem gl. quia hic nō loquitur de rei vē. sed de pig. act. in qua nō habet necesse probare dñium, sed solum quòd tradideris, & loco pignoris: & quòd obligatio principalis nō fuit cōtracta postquàm nō est secuta numeratio. sed si fuisset cōtracta: habet necesse probare eam fore dissolutam vt in. l. si rem. §. omnis. ff. de pig. act. Item oppo. secūdò q̄ non incumbat onus probādi aduersario numerationem fuisse factam: sed potius tibi, quòd eam sibi restitueris. nam si agēdo pignoratitia asseras te rē illam dedisse pignori pro cētū, ex ista noua cōfessiōe apparet q̄ illa cētum habuisti: ergo nisi ea restituas agere nō potes: sic cōtingit quando quis iurat se pignori dedisse rem pro cētum. nam nō potes obtinere restitutionem eius, nisi solueris illa cētum. vt ff. de iureiurā. l. si duo, §. Marcellus. Solu. ibi quādo iuraſti te dedisse pro centum quæ nō habuisti: hic quādo asseris te dedisse pro centum quæ non habuisti: licet fueris confessus habuisse: & sic non est verum quòd hodie confitearis te habuisse. licet cōfitearis te fuisse confessum habuisse.

a *De exceptione non numeratæ pe. constare dicitur ex eo q̄ contrariū non probatur.*

L E X II.

1 MInorem. †Exceptio nō nume. pecu. sicut potest opponi pro tota quātitate confessata, & nō numerata: ita pro parte non numerata hoc dicit tex. sus. In tex. sbi. [constiterit.] hoc verbum facit dubium: quia innuit q̄ habeat necesse probare. vt §. l. proxi. Dicūt quidā quòd ibi loquitur quādo negas nihil fuisse numera. de summa cōfessata: sed quando fateris numeratam fuisse partem: & alteri partem negas, præsumitur contra te: nisi probes alteram nō fuisse numeratam. Sed quomodo poteris probare? glos. dicit per cōfessiones. Item per numeratiōes &c. ponamus, de mille probat quòd numerauit semel centum, & alia vice centum, si non apparet, non præsumitur alterum numerasse. not. istam glos. secūdùm Bald. breuiter glos. tenet quòd sicut ille qui dicit nihil fuisse numeratum de summa confessata non habet necesse probare: ita etiam si dicit fuisse numeratam partem, & aliam negat, non habet necesse probare non fuisse numeratam: & sic text. dum di
2 cit [constiterit.] exponitur † quòd constare dicitur eo quòd contrarium non probatur.

2 ☞ *Casus in quo ex sola confessione sine promissione oritur obligatio & actio.*
Si interuenit uera numeratio, an oriatur obligatio & actio ex numeratione uera, vel ex confessione tantum?
3 *An illa confessio probet numerationem tempore confessionis, an verò facta ab illo a te, & quæ sit utilitas?*
4 *An referat qualiter stet confessio?*
5 *Si notarius in instrumento attestatur de numeratione facta in præsentia sui & testium, an possit probari contrarium, & sic falsitas instrumenti per testes uero deponentes, qui dicant nullam numerationem interuenisse. nec potuisse interuenire quin ipsi uidissent?*
6 *Debitor qui fuit confessus habuisse & recepisse si renuntiauit exceptioni non numerat. pecu. an hoc non obstante poterit eam opponere?*
Quid si interueniat iuramentum?

L E X III.

1 SI ex cautione. †Si opponatur exceptio non nu. pe. infra tempus quo potest opponi. creditor habet necesse probare numerationem non absolutè cōfessionem aduersarij. quæ nō probat numerationem: & nisi probet: aduersarius absoluitur. h. d. intelligē scilicet diffinitiuè: & sic transit sententia in rem iudicatam. & non poterit creditor iterum agere, & petere etiam per instrumenta de nouo reperta. vt l. sub specie. j. de re iudic. & l. Imperatores. ff. eo. tit. In glo. j. quæritur quid continebat ista cautio ex qua sibi conueniebatur? glos. dicit quòd potest intelligi duobus modis. Primò quòd cōtinebat confessionem de mutuo absque promissione de restituendo: secundò quòd continebat promissionem cum stipulatiōe vna cum confessione. Ex primò no. ibi cto tex. q̄ dicit quòd ex ista cautiōe cōueniebaris: & sic ex ea eras obligā
2 tus, & oriebatur actio: aliàs non posses ex ea cōueniri. † Nota. cau
a sum in quo ex sola confessione sine promissione oritur obligatio & actio. scilicet in contractum mutui. Regulariter contra. quia confessio non producit obligationem vel actionem: sed duntaxat facit probationem. l. publia. §. fina. ff. depositi. & dicitur obligatio literarum: quia oritur ex literis non meris vel simplicibus, sed iunctis cum intellectu & sensu verborum. vt infra. de literarum obliga. per totum iuncta. l. non figura. ff. de actionibus & obligationibus. Sed pone quòd interuenit vera numeratio: an oriatur obligatio & actio ex numeratione vera, vel ex confessione tantum? videtur hæc vltima verior per. l. cum quis de noua. Sed illa loquitur quādo interuenit stipulatio: quæ est solennior: & impedit oriri ex numeratione, quasi illa sit causa implendi stipulationem in confessione. non reperio iure cautum quòd habeat illam vim: sed puto quòd oriatur ex numeratione, & etiam ex confessione: & sic creditor poterit agere ex qua vult nō sic qñ interuenit stipulatio: quia debet agere ex stipulatione & si ageret ex numeratione, ineptè ageret. & succumbe

ret si stipulatio erat valida:secus si inualida:quia tunc non impe-
dit ortri ex numeratione.vt.l.certi cõdictio.§.quoniam.ff.si cert.
peta.& hoc voluit Bar.j.ea.l.§.si nummos.& l.si ita stipulatus.§.
Chrilogo.ante fi.ff.de ver.obl. Sic econuerso quãdo actio orire-
tur ex nume.sola,non ex confessione,si in libello deduceret con
fessio,& non fieret mentio de numeratione: licet postea proba-
retur numeratio,actor succumberet:quia ineptè egisset si ex causa
nõ producente actio.vel obli.in disputãdo tenet Nico.ma.vt re-
fert Ioã.and.in addi.Spe.tit.de teste.§.j.ver.sed pone egi.& Bar.
etiam hoc sentit,& vult in.l.j.§.si quis ita.ante fi.ff.de verb.obli.
licet non alleget prædictos. Bald.etiam hic facit mentionem de
disputatione prædicta. Dices tu in cõtractu mutui semper ori-
tur ex confessione.vt statim dixisti. Respon.quod.s.dixi.& etiã
ista glos. debet intelligi quando confessio continetur in scriptu
ra facta propria manu debitoris: secus si in alia scriptura publi-
ca,vel priuata:quia tũc nõ producit oblig.vel act.sed facit dun-
taxat probationem: & sic intelligitur tit.de literarum obliga. &
d.l.non figura.†Sed tunc quæro.an illa confessio probet nume-
rationem factam tempore confessionis:an verò factam dudum
ante.& est magna vtilitas:quia in primo casu leuiter potest pro-
bari contrarium per testes qui fuerunt præsentes tempore con-
fessionis & instrumenti quod nulla pecunia interuenit:quia nõ
potuisset interuenire quin ipsi vidissent.& sicut etiam lapso bien
nio posset confitens euadere dictam confessionem probando
contrarium. iuxta not.in gl.mag.sed si probaret. numerationem
dudum ante,difficile erit probare contrarium: verba sunt Ange
li in hac.l.breuiter istum articulum tangit Ange.in.d.§.Chryso-
gonus.& in.l.post dotem.soluto matrimo.in.j.q.& determinant
pro prima parte non obstantibus verbis præteriti temporis:scili
cet habuisse & recepisse &c.tene menti. †Secundò colligitur ex
ista glos. no. quòd non refert qualiter stet confessio: an confi-
tetur se debere ex causa mutui:& sic contineat ius, vt vtroque
casu possit obijci except. non nume. pecu. videtur contrarium
hoc secundo casu: quia non dixit sibi fuisse numeratum: & po-
test esse obligatio ex causa mutui absque numeratione sibi facta:
puta ex causa hæreditaria. & sic except.non contradicit confes-
sioni:ergo non debet eam infringere.cuius contrarium vult ista
glo.quam tene menti.In glos.magna.primò facit tres oppositio-
nes vsque ibi.[sed dic.] Secundò format tres quæstiones vsque
ad fin.ibi.[Item quomodo.] Vltimò redit ad oppositionẽ:& sic
sunt quatuor oppositiones. prima de.l.in contractibus.j.eo.vbi
non licet opponere:scilicet excep.non nume.pe.vltra biennium.
& ista.l.loquitur indistinctè.Solu.limita eam per illam.l.Secun-
da oppo.est de.l.generaliter.j.eo.vbi contra propriã confessionẽ
nõ dicitur hæc exceptio.Sol.speciale est in cauta mutui.secus in
alijs.vt in cõtrario.Tertia oppo.est à sufficienti partium enume-
ra.Nam aut ista confessio continetur in scriptura priuata etiam
facta tam manu debitoris, & supple & confessa per debitorem.
& sic facit plenam fidẽ. confitetur enim nunc se illam scripturã
fecisse,& etiam confessionẽ contentã in ea. tamẽ dicit q illa con
fessio non cõtinet veritatẽ:quia numeratio nõ interuenit,sed fa
cta fuit spe futuræ numerationis. & aduertendũ q tunc non re-
fert qualiter dicat an cõfiteor me habuisse & recœpisse: an dicat
habui & recœpi:etiã si dicat non spe futuræ numerationis:quia
qua fragilitate confitetur se habuisse quod non habuit,eadẽ præ-
sumitur illa verba apposuisse.de hoc no. in.l.si ex pretio. s.si cer.
pera.& l.si nõ singuli. Item potest intelligi quando cõtinetur in
scriptura publica.si tamen notarius non attestatur nisi de confes
sione. secus si de numeratione facta in præsentia sui & testium:
quia tunc procederet oppositio:nec posset opponi non nu.pecu.
quantùm ad hunc finem vt transferatur onus probandi in acto-
rem:quia satis probat per hoc instrumentum.pro quo præsumi-
tur.vt.l.cum precibus.s.de proba. †Sed tunc quæritur primò,an
possit probari contrarium, & sic falsitas instrumẽti per testes in
eo descriptos,qui dicãt nullam numerationem interuenisse, nec
potuisse interuenire quia ipsi vidissent: licet notarius dicat con-
trarium.glo.tenet quod sic.& respõdet quibusdã legibus volen-
tibus q cõtra instrumentũ non possit contrariũ probari.breuiter
istũ articulũ examina plenius & subtilius per Bart. in l.singula-
ria.ff.si cer.pet.in vlt.vel pe.col.vbi quærit an sufficiat depositio
testiũ ad reprobãdũ instrumentũ, cùm potuerit interuenire ficta
numeratio,quæ nõ percipit oculorũ aspectu:sed iudicio intelle-
ctus: & sic attestatio notarij põt verificari 2
6 in illa.dic vt ibi subtiliter per eum.†Secun-
dò quæritur.quid si debitor qui fuit confes
sus habuisse & recœpisse,renũtiauit excep.
nõ nu.pe.an hoc nõ obst.poterit eam oppo
nere?glo.tenet q nõ illam,sed exceptionem doli sic.& q renun-
tiatio ista præiudicet sibi in gloss. vt ibi primò nõ habeat necesse
probare numerationẽ factam non fuisse:sed creditor q numera-
uit nũc propter renuntiationem trãsferatur in eum onus proban
di q numeratio nõ fuerit facta,ad hoc vt aliquid operetur:& po
terit probare(vt.s.dixi)per testes qui fuerunt præsentes in hoc:
ergo valet renuntiatio.& nocet sibi.& importat hoc: quia vult q
confessio sua habeat vigorem incontinenti, sicut habet in alijs
causis,& probet numerationem: non tamẽ tollit sibi facultatem
probandi contrariũ,etiam contra veram & validam confessionẽ
admittitur probatio in cõtrarium,vt l.generaliter.j.eo.& l. cũ fal
sa.s.de iur.& facti igno.& si cõtrarium diceremus q non possit
probari cõtrariũ,daretur materia creditori dolũ committendi.id
est nõ numerandi.qui dolus futurus nõ potest remitti.& etiã da
retur materia faciẽdi illicitam extorsionem.cõtra.l.illicitas.ff. de
offi.præsi.Postea glo.adducit vnam rationẽ. quæ videtur proba
re q dicta renũtiatio nõ noceat in aliquo:& q censetur facta spe
futuræ numerationis sicut ipsa cõfessio,& sic nõ transferat onus
probandi in renũtiãtem.& istam partem tenẽt doc.si facta est in
eodem instrumẽto vel scriptura:secus si ex interuallo.quia vide-
retur cõfessionẽ approbare,& ei dare vigorem.ar.j.l.proxi.maxi
mè si in iudicio:quia tũc non potest dici facta spe futuræ nume.
sed ad finẽ instãtiæ ferendæ hoc tamẽ totũ relinquitur arbitrio iudi
cis,quando dicatur ex interuallo vel nõ:quia non requiritur la-
sus biẽnij,sicut requiritur in velleia.vt.s.tit.j.l.si mulier. quia nõ
reperitur expressum.Quid autem si cum renuntiatione interue-
nit iuramẽtum,& facta fuit in eo instrumẽto,& sic sine iuramen
to?nõ valeret.vt dixi:an iuramẽtum facit eam valere.refert an iu
rauit restituere pecuniam,cuius numeratio nõ est facta nõ obstã
te cõfessione debitoris.& sic ergo ille soluit indebitum,& sic põt
repetere solutum.multò fortius potest excipere super non solu-
to.Solu.duobus modis.primo vt loquatur quãdo soluerit scien-
ter,& tunc cessat ar.quia nõ potest repetere solutum: cum videa
tur donasse:nec potest excipere per cõsequens super non soluto,
quia videtur de nouo cõfessus q illa prima confessio cõtinet ve
ritatem.Alij dicunt posse intelligi etiam quando ignoranter igno
a rantia iuris* vel facti.quo casu potest repetere solutum: tamen ne
cesse habet probare q indebitè soluit.nec sufficit ad hoc proban
dum q erat infra biennium:imò propter solutionem. quia non
præsumitur factasse pecuniam suam,necesse habet probare pecu
niam non fuisse numeratam.vt l.cùm de indebito.ff.de prob.eo-
dem modo si conueniatur ad partem non soluti.& ipse excipiat
de numeratione non facta, necesse habebit hoc probare. Petrus
dicit quod ista est periculosa opi.sed tamen videtur probabilis:
quia ista.l.indistinctè loquitur,& sic vtroque casu potest intelli-
gi in auth.de triente & semisse.§.studium verò not.super. l. cùm
fidem cautionis.

2 ¶ Ignorantia iuris. Quotuplex sit ignorantia.vide glo. in c. non omnis. xxxvj. dist. gl. summæ. xxxvij. dist.

a *¶ Casus in quo quis punitur de mendacio in pœna dupli, & aliquandò propter mendacium punitur ut cadat à iure suo aliquando in diuersis pœnis.cum limita.*

Quòd regulariter propter negationem quam quis facit in iudicio ad sui defensionem licet mendacio conuincatur,non punitur nisi in expensis factis propter negationem?

1 *Qui semel negauit intentionem aduersarij,si antequam conuincatur de mendacio confiteatur,euitat pœnam negationis.*

Quid si statutum dicat quòd negans maleficium condemnetur in quarto pluri,uel quod confitenti maleficium remittatur quarta pars pœnæ, & primò negauit, & postea confitetur.

4 *Ille qui temerariè litigauit:si postea cedit liti:condemnatur in expensis.*

Quòd fauorabilior sit condemnatio in expensis quàm pœna.

5 *Qui semel negauit intentionem actoris,conuictus de mendacio potest recurrere ad aliã defensionem. & uide.nu.6.*

6 *Quid si primò negauit debitum, & postquàm fuit probatum allegat solutionem?*

7 *Si in inquisitione uel accusatione dicatur quòd spiritu diabolico instigãte dolosè & mala intentione Titium occidisti, & tu negasti occidisse,conuictus de occasione poterit dicere.quòd non dolosè nec mala intentione,sed ad tui defensionem.*

8 *Dictio ex quib importet?*

Negans propriam scripturam factam ad probationem:si conuincatur, an punitur, ut hic: & in quibus casibus habeat locum pœna negantis propriam scripturam. ut in hac authentica. & seu in quibus casibus habeat locum ista authentica?

9 *Practica huius authenticæ.*

Quæ contingunt ante litem contestatam:non pertinent ad officium iudicis nisi petãtur:

& quid in his quæ contingunt post?

AVTHENTICA.

CONtrà qui propriam. Leges huius titu. prouident ei qui cõfessus est se recepisse & nõ recepit vel & nũc asserit se non recepisse. Ista verò aut. prouidit cõtra eũ qui econuerso negat se recepisse, & verè recepit, vel negat scripturã factam manu propria, in qua continetur numeratio vel receptio. Et diuiditur in tres partes: quia primò loquitur in debitore qui recepit ab obligandum vsq; ibi: [contra si actor. Secundò loquit in creditore qui recepit ad liberandum vsq; ibi. [hac pœna.] Tertiò loquitur, in curatore vel administratore legitimo, qui recepit pro eo cuius negotia administrat, & scripsit schedulam de manu sua, vt pœna sibi imponatur. non autem ei pro quo recepit, siue pro creditore. Item prima pars subdiuiditur in tres. quia primò loquitur quando perseuerauit in negatione quousq; fuit demendacio conuictus: nec postea recurrit ad aliam defensionem vsq; ibi: [nisi.] Secundò quando non perseuerauit: sed cũ primò negasset postea confitetur antequam de mendacio conuincatur vsq; ibi: [at si.] Tertiò quãdo postquàm fuit conuictus de mendacio recurrit ad aliam defensionẽ, dicens se soluisse & recepe-

1 rat † & hoc dicit in summa. Qui negat scripturam factam manu propria, in qua continetur numeratio: & per consequens negat etiam numerationem vel negat numerationem tantum in ea cõtentam: licet nõ scripturã: cõuictus de mẽdacio punitur vt aliud simplũ cogatur loco pœnæ restituere. h. d. primò: sed si ante quã de mendacio conuincatur cõfitetur, solum punitur in expẽsis factis propter suam negationem. h. d. secundò. sed si postquàm de mendacio fuerit conuictus asserit se soluisse quòd probatus est eum recepisse, nõ prodest sibi dicta solutio: quominus aliud simplum restituere cogatur. h. d. tertiò & quòd dictum est in debito re qui cõfessus fuit se recepisse ad obligãdum se, locum habet in creditore qui cõfessus fuit se recepisse à debitore ad liberãdum. h. d. quartò & si legitimus administrator hoc fecit in causa illius cuius negotia administrat, pœna imponitur sibi, nõ illi. hoc quintò & vltimò dicit ista aut. solẽnis. & aduerte ad ipsam. Cõuictus de mẽdacio cogitur soluere duo simpla. vnum pro debito: aliud pro pœna. In secundo vnum tantũ: scilicet pro debito cõfessato, & expẽsas factas propter negationem. in tertiò similiter vnũ simplũ: & aliud retinet creditor loco pœnæ: quia nõ prodest. vel sic gũtur non prodesse ad liberationem: vnde soluit illud simplum pro debito probato, & tunc etiam confessato. In quarto dicto in ver. contra similiter cogitur soluere vnum simplum loco pœnæ: aliud autem solutum retinet pro debito: quia nõ receperat vt redderet: sed vt retineret. & differt à primò quando debitor recepit: quia ille reddit vt redderet: & sic reddit illud aliud tantũdẽ pro

2 pœna, non casus. † No. ex primò dicto casum in quo quis punitur de mendacio in pœna dupli, & aliquando propter mẽdaciũ punitur vt cadat à iure suo. vt in vsibus feu. de lege conradi. c. fi. aliquando in alijs diuersis pœnis secundùm diuersas materias in casibus qui not. per Bal. in l. j. j. de furtis. & hic etiam, sed ibi melius. regulariter verò propter negationem quam quis facit in iudicio ad sui defensionem: licet mendacio conuincatur, nõ punitur nisi in expensis factis propter negationem: vt inquit Bald. in d. l. j. & allegat glo. in procemio institutionum vt si petij à te centum, & tu negasti te esse debitorem: si postea probo, patieris condemnationem in centum tantùm, & in expensis: non in duplo, si non negasti scriptam de manu tua, vel numerationem in ea contentam. Et not. quòd illud primum dictum dum dicit in duplũ. limitatur per ver. [at si.] vbi in simplum tantùm condemnatur

3 quando recurrit ad aliam defensionem. † Ex secundò dicto not. quòd ille qui semel negauit intentionem aduersarij: si antè quã conuincatur de mendacio cõfiteatur, euitat pœnam negationis, & consequitur commodum confessionis. Vnde si statutum diceret quòd negans maleficium condemnetur in quartò pluri, vel quòd confitenti maleficium remittatur quarta pars pœnæ, si primò negauit, & postea confitetur antè quã maleficium sit probatum: quia releuat curiam vel accusatorem ab onere probãdi: euitat pœnam: & consequitur cõmodum confessionis per hũc tex. Sed cõtrà: quia hic erat iam conuictus de mẽdacio quia text. dicit & erant factæ probationes, & sic non releuauit actorẽ ab onere probandi: ideo eius confessio non debet sibi prodesse: postquã semel negauit. prout videtur circa tex. in l. eum qui. ff. de furtis. ran. Solu. in corpore vnde sumitur non est istud verbum prohibitiones. quòd potest intelligi: scilicet fiendas propter negationem nondum tamen erant factę. Potest etiam dici quod non debet esse verbum factas, sed factis: vt sic determinet verbum expẽsis. & tunc concor. cum tex. in corpore. vel dic quod erant factæ. tamẽ creditor dubitabat an essent sufficientes. ideo non confidens de eis detulit iuramentum: & ille potius voluit confiteri quàm iurare falsum. Si autẽ actor confidit se plenè. & sufficienter probasse, superfluò deferret reo iuramentum: imò nec tenetur recipere cõfessionem sponte oblatam: sed posset dicere volo vti probationibus meis, & non curo de tua confessione vt consequar duplum vel pœnam. vt in. d. l. eum qui. dic vt ibi plenè nota. maximè per

4 Bar. † No. etiam secundùm Bal. & ille qui temerariè litigauit: si postea cedit liti, condemnatur in expensis. Item & fauorabilior est condemnatio in expensis quæ in pœna. quia pœna nõ remit-

5 titur propter nouam confessionem. sed secunda sic. † Ex tertio dicto in versi. [at si post.] no. & ille qui semel negauit intentionem actoris conuictus de mendacio, potest recurrere ad aliam defensionem. & ideo si negasti debitum, & postea factis probationibus dicis te mihi soluisse, vel tibi factum pactum de non petendo, debes audiri. Eodem modo ac si à principio ambas exceptiones simul proposuisses negando debitum: & sic exceptionem intentionis, & etiam solutionis, vel pactum factum debes audiri. licet istæ exceptiones videantur inuicem contrariari. in. c. nullus pluribus. de regu. iur. libr. vj. vbi ponit Dyn. dicens reum non posse simul proponere contrarias exceptiones. & si proponit nõ debere audiri nisi exceptionem proponat conditionaliter hoc modo. nego debitum: & si probetur, dico me sibi soluisse: tunc enim bene audiretur per id quod no. gloss. in l. si quidem. j. de ex-

6 cep. † Et eodem modo si primò negauit debitum, & postquàm fuit probatum allegat solutionem, vel pretium. dicit Dyn. quòd non est audiendus: & allegat tex. illius authen. qui dicit quòd solutio facta sibi non prodest: si non prodest, ergo nec debet admitti ad ipsam probandam, quòd probatum nõ releuat. vt l. ad probationem. s. de proba. allegat etiam. l. cùm de indebito. ff. de proba. Et per hoc determinat si reus negauit se occidisse Titium, & conuictus de mendacio nunc dicit se fecisse ad sui defensionem, non debet audiri. per istos text. Cyn. hic secundùm Iacob. vidi-tur dicere contrarium in hac vltima. q. nec ad istum text. respondit Bartol. hic. & in l. nemo prohibetur. ff. de excep. tenet etiam contrarium. & istum text. & l. cùm de indebito. retorquet contra Dyn. dicens, quòd imò faciunt cõtra eum: quia licet negauerit, si dicit postea soluisse, auditur: vt euitet condemnationem vnius simpli. vt solùm condemnetur in alio. Item text. in l. cùm de indebito. probat manifestè contra Dyn. quia ibi reus negauit solutionem sibi factam, & conuictus de mendacio audiri volens dicere bene fuisse factum, & solutum fore indebitum, & propter mendacium in hoc solo grauatur, quòd cogitur probare debitum: sed si non negasset, non cogeretur probare debitum: quia præsumeretur debitum: nisi actor probaret indebitum. Hic

7 tex. facit pro Barto. sed iste videtur * facere pro Dyn. inquantũ dicit quòd solutio facta sibi non prodest, & sic videtur quòd diuito actore non admittatur ad probandam solutionem factam, postquam sibi non prodest. per dictam. l. ad probationem. nisi actor vellet quòd condemnaretur in duobus simplis: quia postquàm asserit vnum soluisse, admitteretur ad hoc probandum, vt non condemnetur nisi in vno. sed si actor contentatur in vno, non admittitur ad probandum solutionem alterius. Praterea cõtra istum tex. facit tex. in illa. l. cum de indebito. quia ibi solũ grauatur in onere probandi propter negationem. sed hic grauatur: quia condemnatur in vno simplo, & perdit aliud quod soluit: ideo subtilius aduerte: quòd aut negas solutionem factam tibi ex tali causa: & postea conuictus de mendacio confiteris eam, & etiam confiteris illam causam, sed recurris ad aliam defensionem, & tunc debes puniri: & defensio illa tibi non prodest ita videtur probare iste tex. quia negasti te recepisse ex causa mutui: & conuictus de receptione confiteris te recepisse ex causa mutui. sed dicis te mihi restituisse, & tunc puniris: quia postdis quòd soluisti: & iteratò cogeris soluere. Interdum confiteris solutionem: sed non confiteris causam. puta dicebam me tibi soluisse centum indebitè, tu negabas te recepisse

piſſe ego probaui, tu nũc fateris te recœpiſſe, ſed negas quòd indebitè, tũc admitteris ad probandũ q̃ debitè: & in nullo alio puniris, niſi in onere probandi. vt in cõtrario. Et ideo in quæſtionibus prædictis ſi primò negaſti debitum, & poſt cõuictus confiteris, ſed dicis te ſoluiſſe, videt quod nõ debeas admitti per hũc tex. ſed ſi vis dicere q̃ ſolutio tibi facta, & quã ego probaui, non fuit facta ex illa cauſa: puta dicebã me tibi ſoluiſſe centũ ex cauſa mutui, tu negaſti ſolutionẽ, probaui eã: tu nunc confiteris fuiſſe eam factã, ſed dicis q̃ non ex cauſa mutui, ſed ex cauſa donationis, debes audiri: dũmodo probes per illam. l. ſi cõfiteris q̃ ex cauſa mutui: & nũc vis dicere q̃ eam mihi reſtituiſti, non debes audiri. ſecundũ Dy. & iſta videtur veritas. † & in. q. de maleficio: quia in inquiſitione vel accuſatione dicitur quod ſpiritu diabolico inſtigante doloſè & mala intẽtione titiũ occidiſti: tu negaſti occidiſſe: & cõuictus de occiſione dicis quod nõ doloſè, nec mala intentione, ſed ad tui defenſionẽ, debes audiri: tamen grauaris in onere probandi. quia occiſio eſt de genere prohibitorũ: & ſic præſumitur quod mala intentione occidiſti. niſi cõtrarium probetur l. vt. ſi nõ conuitũ. j. de iniu. Et ex prædictis ſubtilius & verius patet veritas iſtarũ. q. & arti. & Dy. non meruit reprehendi ita indiſtinctè. in cõſulendo tamen nõ recederẽ à determinatione Bar. Quidã autẽ in. q. maleficij diſtinguũt. quod aut reo fuit delatũ iuramentum quod diceret merã & plenam veritatem, & ſub iſto iuramẽto negauit factũ, ſcilicet ſe occidiſſe: cõuictus de mẽdacio nõ poteſt dicere q̃ ad ſui defenſionẽ. ſi ſimpliciter fuit dictũ q̃ reſpõderet ad inquiſitionẽ. habet locũ determinatio de qua. ſ. vt poſſit excipere. Cõtra quã tamen facit quod habetur in c. dilecti. de accu. quia confeſsionẽ ſuã nõ poteſt quis perimere, ſed declarare, vel limitare ſic. Ad quod reſpõdit Io. and. in. c. nullus pluribus de reg. iur. in. vj. qa aliud in confeſsione quã quis ſemel facit ad commodum aduerſarij: & vt poſtea eam non poſſit perimere: qa ius acquiſitũ eſt aduerſario, qui in ea conſentit: licet poſſit modificare & exponere. Aliud verò in negatione, ex qua non eſt quæſitũ ius aduerſario: quia in ea non cõſenſit, vt poſſit etiã eam perimere. de quo Bal. hic facit mentionem. licet nõ alleget Ioan. and. Tene menti &c. † Circa iſtum articulum de excep. pluribus contrarijs vide per Bar. in. d. l. nemo phibetur. Hic ſunt aliquæ gl. ſubſtantiales. vna eſt glo. ij. quæ tenet quod iſta auth. quæ loquitur de negante ſcripturam propriã, debeat intelligi de illa ſcriptura quæ eſt facta ad obligationẽ contrahendã. propter tex. qui dicit [ex qua cõuenitur:] qa dictio ex a denotat cauſam proximã. vnde ex ea nõ cõueniretur niſi p̃duceret obligationẽ: & iſta eſt ſcriptura cõtinens numerationẽ factã ex cauſa mutui, & tẽpore ipſius ſcripturæ cõfectæ. vt dixi in. l. ſi ex cautione, ſed ſi eſſet facta ad probationẽ tantùm, puta ex cauſa alia quam mutui, quæ nõ producit obligationẽ, ſed facit probationẽ. l. Publia. ſ. fi. ff. depoſiti. vel ex cauſa mutui: tamen tunc non facit, ſed dudum antè: puta quod recœpiſti centum iam eſt annus ex cauſa mutui. nam glo. vult quod tunc ex confeſsione nõ oriatur actio, ſed fiat probatio: & tũc quia ex ea non cõueneris, ſed ex mutuo dudum facto. vult glo. quod ſi eam negas, & cõuincaris de mendacio, non puniaris. Bal. hic tenet contrarium: quia eadem eſt ratio. nec obſtat tex. dum dicit, [ex qua conuenitur:] quia poteſt exponi [ex qua.] i. propter quam. Alia eſt gl. ſuper verbo. [in duplum] quæ dicit quod ſi non præceſsit numeratio, ambo ſimpla ſunt pœna: ſed ſi præceſsit, vnum tantùm eſt pœna. Iſta gl. in primo dicto vult quod ſi negas ſcripturam manu propria factam, in qua continetur quòd recœpiſti centum à me mutuò, & dicis eam non fuiſſe factam manu tua. non tamen probo numerationem, quod debeas condemnari ad ducenta: & tota ſunt pœna. Nico. ma. & Bal. (qui non ponderauerunt iſtam glo) dicũt contrarium. quòd niſi probem numerationẽ, propter mendaciũ de ſcriptura non debes puniri. tali ratione ſatis bona: quia ſi confiteris ſcripturam, mihi non prodeſſet tua confeſsio, ſi negas numerationem. niſi ego probem: ſi ſumus infrà biennium. vt. ſ. eo. l. ſi ex cautione. ſi non prodeſſet confeſsio ergo negatio mihi non nocet, ſi numerationem non probaui: ſi non nocet, non debes ex ea puniri. per tex. in. l. fundũ. in fi. ff. de nõua. & ſic in nihilo condemnaris: tamen gl. vult quod condemneris in ducentis. & iſtud eſt ſatis ſuſtentabile. Alia gl. ſuper verbo. [abnegat.] dicit hanc auth. habere locum in tribus caſibus. ſcilicet quãdo negaſti ſcripturam manu propria & etiam numerationem in ea contentam. & hoc eſt verũ. Item quando numerationẽ a tantùm, & non ſcripturam contentam, tamen in ſcriptura: & hoc eſt etiam verũ. Itẽ ſcripturam tantùm, & non numerationem in ea cõtentam: & hoc eſt falſum: quia ſi cõfiteris numerationem, negatio ſcripturę mihi non nocet: cùm habeam intẽtionem fundatam: & ſic non debes condemnari ad pœnam. vt ſ. dixi. ſed ſi numeratio nõ cõtinere tur in ſcriptura facta manu propria, ſed in alia, puta publico inſtrumẽto licet de mẽdacio conuincaris, nõ habet locum pœna huius auc. & hoc vult gl. ſuper verbo [numerationem.] & ſic indiſtinctè loquitur in quacunq; ſcriptura contineat. Bal. & alij docto. ſequuntur intellectũ gl. quia plus delinquit quãdo cõuincit 9 in ſua ſcriptura quàm quãdo in aliena. † Vltimò Bal. dicit ex hac auc. colligi practicã. ſi habeo ſcripturam de manu tua, q̃ antequã incipiam agere, faciam te citari ad recognoſcendum ſcripturam an ſit de manu tua, vel nõ, ad præparationem iudicij. & ſi tunc negaſti, non debes officio iudicis condemnari niſi dem libellum & petam te condemnari condi. ex iſta auc. ad probãdum mandatum. quia quæ cõtingũt ante lit. cõteſt. nõ pertinẽt ad officiũ iudicis: niſi petãtur. iuxta. l. ædiles. ſ. item ſciendũ. de ædil. edic. Sed ſi prius petam quãtitatem, & poſt lit. cõteſt. producã ſcripturam, & tu eam negas, & ego eam probẽ, & ſic officio iudicis: ſine alio libello poteris ad duplum condemnari per eum. §. Item ſciẽdum quia quæ cõtingunt poſt lit. conteſt. pertinent ad officium iudicis: licet nõ fuerint in libello petita. dummodo ſimplici verbo petantur: ſed & ſi condemnatio facta nõ fuerit, lite finita poterit p̃ peti condictione ex iſta auc. per l. j. ſ. de iudic. quia poteſt peti iure actionis, non ſolùm officio iudicis mercenario.

¶ Dictio ex. Adde. l. qui liberis. in §. hæc verba. ff. de vulg. & pup. & an hęc dictio denotat cauſam extrinſecam. vel remotam vide per Bar. in l. j. in §. ex incendio. ff. de incen. ru. naufragi. in l. non dubium. C. de leg. in l. ex placito. C. de rerum per. in l. ex hoc iure. ff. de iuſti. & iur. & in l. j. C. ſi cer. pet.

Si debitum ex futura cauſa conuertatur in mutuum, & illa nõ ſequatur, an habeat locum exceptio non numeratæ pecuniæ. vel cauſæ non ſecutæ.

Contra confeſsionem factam ex alia cauſa quàm mutui, non admittitur exceptio non numeratæ pecuniæ.

L E X V.

ADuerſus. † Lex iſta legitur tribus modis in gloſ. ſecundùm primam lectu. h. d. Si debitũ ex vna cauſa conuertatur in cauſam mutui, non habet locũ exceptio nõ numeratæ pecuniæ. hoc dicit. Et redditur ratio. quia tunc illa exceptio locum habet, quando reperitur pecunia tanquàm verè numerata, cùm tamen non fuerit numerata: ſed hic non reperitur tanquàm verè numerata, ſed tanquàm numerata fictè. vt in. l. ſingularia. ff. ſi cert. peta. per quam. l. hic ponitur caſus. & per. l. ſi ex pretio. eodem tit. ſ. & intelligequando præcedebat debitum efficax: aliàs ſecus. quia deficeret cauſa obligatoria.

2 † Quid autem ſi debitum non ex præcedenti cauſa: ſed ex futura conuertatur in mutuum, & illa non ſequatur? dic quòd habet locum exceptio non numeratæ pecuniæ, & non ſecutæ cauſæ, quãdo fieret confeſsio ſpe futuræ numerationis: & illa non ſequeretur. & ille eſt caſus in l. ſi ſub ſpecie. ſ. de poſtu. Ad hoc tñ vt fiat conuerſio in cauſam mutui: & poſsit ex illa cauſa peti, requiritur ſtipu. vel ſi non interuenit ſtipu. quòd pecunia eſſet parata ſolutioni: licet non eſſet pręſens. aliàs nõ fieret cõuerſio ſolo pacto. vt in certis ll. habetur. & hoc tangit gl. quæ proſequitur illam lectu. vſque ibi. [vel hic fuit confeſſus.] † ecundùm aliam lectu. dicit quòd contra confeſsionem factam ex alia cauſa quàm mutui, non admittitur exceptio non nu. pecu. & ſic ponit caſus per l. generaliter. j. eod. & redditur ratio. quia tunc habet locum illa exce. quando pecunia reperitur tanquàm mutuata, cùm non ſit. non quando tanquàm depoſita, vel ex alia lauſa debita. & hanc tangit glo. hic in verſi. [vel hic fuit confeſſus.] & iſtam tenet Pet. ſecundùm tertiam quæ ponitur in verſi. [vel ſecundùm Ir. dicit q̃ contra confeſsionem factam ex cauſa mutui potius ad probandum quã ad obligationem inducendam non opponitur exceptio non nu. pecu. quando autem hoc ſit tangitur per gl. & ibi dixi in auc. contrà qui propriam. in ſecunda gloſ. ſi confiteris te habuiſſe centum mutuò à me iam eſt annus: nam tunc confeſsio non producit obligationem, nec ad illum finem, ſed ſolùm ad inducendum probationem. quando autem ſimpliciter confiteris habuiſſe à me centum: quòd intelligitur tunc confeſsionem feciſti, dicitur fieri ad obligationem inducendam: & tunc oritur obli

a ¶Proteſtatio nō finitur morte.add bal. in c.cumana.in x.co. de ele.

gatio literarum.de qua loquitur titu . inſtit. de literarum obliga.iſta lectu. non placet. quia contra quācunque confeſsionem facta ex cauſa mutui oppo.exce.illa aliàs ſequeretur quòd ſi de confeſsione non fuiſſet confecta ſcriptura propria,ſed ſcriptura publica manu notarij , non poſſet opponi exceptio,quia tunc non fit ad obligationem inducēdam,ſed ad probationem.cuius contrariū vult gl.mag.in.l.ſi ex cautione. in verſicu. Item in publica poteſt loqui. In fin.glo.ibi:[præſumitur pro actore.]tu autem dic hoc verum tenendo ſecundam lectu. quòd fueris confeſſus habuiſſe à me centum ex cauſa debiti , & non habeam aliter probare depoſitum : quia tua confeſsio quæ ſtatim eſt efficax,releuat me ab onere probādi. Sed referēdo iſtā qōnē ad primā lec.qñ debitū eſt ex cauſa mutui:dic ꝙ ſi in cōfeſſione facis mētionē de cauſa p̄cedēti confiteris habere ex cauſa præcedenti,puta decem in quibus teneor tibi ex cauſa depoſiti, vel emptionis:& confiteor habere ex cauſa mutui,& tunc idem. quia duo confiteris:ſcilicet quòd primò habebas ex cauſa depoſiti.& iſta ſtatim facit fidem.& quòd nunc habes ex cauſa mutui & idem ſi non faceres mentionē ſed ſimpliciter confiteris habuiſſe à me decem ex cauſa mutui:& cùm ego peterem opp. excep. non numeratæ pecu.ego replico ꝙ non potes opponere,ꝙa tua confeſsio non fuit facta ſpe futuræ numeratiōis,ſed propter debitum præcedens:& ſic nō deficit cauſa obligatoria.& ſic neceſſe habes probare debitum præcedens,& quòd fuerit actū inter te & me quòd conuerteretur in cauſam mutui. aliàs etiam poſt biennium producendo teſtes qui fuerunt præſentes tempore cōfeſsionis qui dicerent quod nulla numeratio interuenit:& quòd non potuiſſent interuenire quin ipſi vidiſſent : deberes abſolui . & ſi ante lapſum biennij opponens non producit, etiam in iſtis teſtibus idem.& intellige no.in.l.ſingularia circa fi. per Barto. ſi cer.peta.ff.vbi deducit ad plenum iſtam materiam.

a ☞*Campſor quando promittit pro alio,licet videatur intercedere,vel fideiubere , non habet beneficium excuſſionis.*

L E X VI.

1 ERuſtra. †Iſta lex idem dicit ꝙ lex præcedens ſecundū primā lect.ſaluò ꝙ illa loquit qñ debitum à te ex vna cauſa confiteris habere ex cauſa mutui:ita quando debitum ab alio nouandi animo videtur ꝙ non poſsit iſta exceptio opponi. In fin.l. ibi: ſubſtitueris te debitorem.] ſiue per confeſsionem & ſtipulationem animo nouandi.puta.x.in quibus Titius tibi teneť,confiteor habere pœnes me ex cauſa mutui per ſtipulationem quæ promitto ſoluere

2 idem videtur ſi non animo nouandi.†Sed an tunc requiritur vt poſsim te conuenire quòd ille prius excutiatur? Reſpondeo ſi erat campſor,non aliàs:ſecus.de hoc habes glo.ſing.inauť.de fideiuſ.§.fi.& ſic quando campſor promittit pro alio, licet videaťintercedere,vel fideiubere , non habet beneficium excuſsionis propter præcipuam fidem quæ ad tales habetur.quòd perpetuò tene menti ſecundùm Bald.

3 *Querela non numerate pecunie poteſt proponi per modum agendi,& per modum excipiendi.*

L E X VII.

1 SI quaſi. †Qui confeſſus eſt ſpe futuræ numerationis,& reddere promiſit:poteſt intra biennium condicere obligationem,ſi contra eum non agatur:& ſi agatur,ſufficit ꝙ obijciat exce.non nu.pecu.h.

2 h.†Et ſic iſta quęrela de non nu.pec.poteſt proponi per modum agendi,& per modū excipiendi.Et dixerunt quidā ꝙ primò caſu iſta conditio eſt perpetua,& durat.xxx.annis.vt refert gl.in l. ſi ex cautione.ante fi.in ver.quia datur condictio ſine cauſa : ſed nō eſt verum.imò non datur vltra biennium:nec exceptio.vt infrà dicit glo. ſequitur &c.& ꝙ dicit de condi.&c.quia magis eſt de natura exceptionis ꝙ ſint perpetuæ quam act. l. purè in fi. de doli.excep.vnde ſi [illegible] exceptio non eſt perpetua , multominus conditio.Condict[illegible]tem obligatio duobus modis.vel petendo ſe liberari ab illa obligatione tanquam cauſa non ſecuta. propter quam facta fuit,vel petendo ſibi reſtitui ſcripturā quam de hoc fecit,vel cancellari inſtrumentū:regulariter aūt exceptiones non proponunť per modū agendi,ſed excipiendi.ideo ſunt perpetuæ:quia nō eſt in poteſtate eius cui cōpetebat eas proponere eū non poſsit,antequam contra eum agatur,& iſta eſt ratio, d.l. purè.in fi.& in poteſtate rei non eſt quando actor agat:vt ſ.vtrē mo inuitus.in rubro & nigro,& quòd no.Cyn.in l.ad peremptorias.j.ſenten.reſcin.non poſ.eſt autem vtile proponere per modum agēdi:vt ſic perpetuetur exceptio:vt l.proxi.aliàs actor poſſet malitioſè differre agere quouſq; lapſum eſſet biennium:vt ſic confeſsio inciperet ſumere robur.In tex.ibi:[& ſi actor.] quāuis actor nō petat ſupple:ſed differat fortè malitioſè vt labatur biennū.& ſic ad vos transferatur onus probandi ꝙ numeratio facta nō fuerit:quòd fortè erit vobis difficile,ſi teſtes qui fuerunt præſentes confeſsioni,nunc non ſuperſunt. In tex.ibi:[exceptionem non nu.pecu.]id eſt in factum propter pecu.non nu. poſtquàm interuenit ſtipula.vt colligitur.ſ.in verbo[cauiſtis.iuncta l. cum vltra.j.eo.Sed ſi non interuenit,propriè ſtaret litera.

2 ☞*Caſus in quo etiam circa conteſtationem litis fit perpetuatio.ſed regulariter ſola interruptio.*

3 *Caſus in quo proteſtatio non finitur morte,ſed tranſit in hæredem , ſed regulariter ſecus.*

4 *Reſiduum temporis quod reſtabat defuncto ad proponendum exceptionem non nu. pecu.an currat hæreditate iacente quando erat delata maiori.xxv.annis?*

5 *Si erat delata minori,& hæreditas erat adita,an illud reſiduum currat minori?*

6 *An in caſu huius l.aduerſus talem curſum reſtituatur minor ipſo iure?*

L E X VIII.

1 SI intra. †Iſta exceptio tranſmittitur ad hæredē: qui debet eam proponere intra tempus quòd reſtabat defuncto:vel perpetuò ſi per defunctum fuerat in conteſtationem deducta.& ſic perpetuata:ſed ſi tempus erat lapſum defuncto,hæres(etiam ſi ſit pupillus) non poteſt eam opponere:ſicut nec poterat defunctus.h.d.tota lex. Primò loquit quando ille cui competebat hæc exceptio,deceſsit infrà biennū & antequàm perpetuaret exceptionem.vſq; ibi.[ſinautem.]ſecundò quando iam perpetuauerat per querelam in iudicio propoſitam,& tunc ſiue deceſsit ante biennium,ſiue poſt,nō refert: quia hæres poterit perpetuò eam opponere. vſq; ibi. [ſin verò.] Tertiò quando non perpetuauit,& deceſsit poſt lapſum bien-

2 †In tex.ibi.[ſinautem quæſtus eſt.]ſecundùm formā eius quòd habetur.j.e.l.in contractibus.§.in omni no.vſque in fi.& in aut. hanc autem querelam.vel condicendo liberationem:vt in.l.præcedenti.& hic not.caſum in quo etiam circa conteſtationem litis fit perpetuatio.regulariter ſecus quia non perpetuatio , ſed ſola interruptio.vt no.in l.cùm notiſsimi.j.de præſcri.xxx.ann.ſed ludi in act.perpetuandis.hic in exceptione.de cuius natura eſt vt ſit ꝓpetua.ſed fallit hic vbi eſt tēporalis:ideo facilius redit ad ſuā naturam,vt citra conteſtationem perpetuetur ſecundùm Rich.

3 malumb.in quadam diſputatione. †Not.caſum etiā quo pro-

a teſtatio non finitur morte,ſed tranſit in hæredem.ſecus regulariter:vt l.non ſolùm.§.morte.ff.de ope.no. nun. rationem dic vt ibi not. In text.ibi.[ſi verò legitimum tempus exceſsit.] ſiue in vita defuncti.ſecundùm verum intellectum.ſi autem nō exceſſerat viuente defuncto,dubium eſt quando incipiat currere poſt mortem id quòd reſtabat,& ſic quando finietur:& hęc mi vertuntur in dubium:quæ non deciduntur per text.ſed rangi-

4 tur in glo.†Primum eſt an reſiduum tempus currat iacente hereditate quando hæreditas erat delata maiori.xxv.annis . & dic quòd ſic per.l.cœptam.ff.de vſuca.& præſcriptio nōdum cepta in perſonam defuncti non incipit currere iacente hæreditate.vt not.ſ.de tempo.in integ.reſt.l.ea quæ.§.cùm verò maior.in glo.

5 ñ.†Secūdùm dubium eſt.quid ſi erat delata minori pupillo, vel etiam adulto,& hæreditas erat adita,an reſiduum tempus currat minori?videtur quòd non ſi erat pupillus:vt in.l.ſicut.in fi.j.de præſcrip.xxx.anno.ſed illa loquitur in præſcriptione. xxx. anno.quæ incipit:& incepta currit contra minorem.fallit quando eſt pupillus:quia & ſic cœpta etiam contra minorem dormit contra pupillum , & ipſo iure non currit:non ſic in aliis præſcrip.minoris temporis. Item videtur quòd ipſo iure non currat, etiam ſi maior ſit pupillo:vt in.l.fin.ſ.in quib.cau.in integ. reſti.non eſt neceſ.ſed illa loquitur in præſcriptionibus inchoandis contra minorem,quæ ante illam.l.inchoabantur.ſed cœpebat reſtitutio. hodie verò non inchoantur vt ibi habetur per rationem q̄ ibi ponitur . qñ aūt eſſet inchoata cōtra defunctū & ſic iura vetera q̄ dicāt currere cōtra hæredē minorē euā pupillū, ſed dari reſti.nō ſunt correcta ſecūdū cōem opi.& ſic.l. vnica.ſ. ſi aduer.vſuca. &.l.ei qui.ff. de mino. vnde in caſu iſto ſine dubio

bio currit ipſo iure.†Tertiũ & vltimum dubiũ eſt. an in caſu hu-
ius l.aduerſus talẽ curſum reſtituatur minor iure ipſo. ꝙ ſic per
d.ll.quæ volũt currere,& dari reſtitutionẽ.In contrariũ facit iſte
tex.in fi.ſed hic loquitur quãdo inceperat contra defunctũ. Itẽ.l.
Emilius.ff.de mino.ſed illa loquitur in præſcriptione cõuentio-
nali:quæ oritur ex contractu defuncti.vnde ſicut minori aduer-
ſus illum contractum nõ datur reſtitutio. arg.in.l.quæ à patre.ſ.
de teſt.mili. ita nec aduerſus præſcriptionẽ orientẽ ex illo cõtra-
ctu:niſi aliquid fuerit geſtũ cum ipſo minore.vt habetur ibi.nos
loquimur in præſcri.legali. Iac.de are.tenuit idẽ eſſe in legali qñ
currit ad corroborationẽ cõtractus geſti cũ defuncto. vt eſt illa
ſecundã eum.& ſic tenet ꝙ nõ reſtituatur hic in integrũ. Bar.te-
net contrariũ in.d.l.fi. qa hic cenſetur aliquid geri cauſa minoris
quia per lapſum biẽnij incipit obligari,vnde ſicut in preſcriptio-
ne cõuentionali quãdo aliquid geritur cũ minore datur reſtitu-
tio.vt in.d.l.Emilius.ita & in legali multò fortius. Ang.dixit ſal-
va pace Bar.& ꝓpter hoc ſolũ ꝙ poſt lapſum biẽnij incipiat obli
gari,nõ dicitur ꝓpterea aliquid geri cũ minore:vt patet ex illa.l.
Emilius. vbi poſt lapſum tẽporis priuabatur dominio,& reuer-
tebatur ad venditorẽ,& tamẽ propter hoc nõ dicebatur aliquid
geſtũ cum minore,ſed ſolùm quãdo ipſe minor fuiſſet interpella
tus.inde ſatis potes tenere opi. Iac.de are. quod hic nõ competat
reſtitutio.quia tunc ad corroborationẽ cõfeſſionis factæ per de-
functum.licet Cy.eam nõ teneat plenè in.d.l.fi. quia eſt materia
implicita vtilis, & ſubtilis. & per prædicta remanent declaratæ
gl.quæ ſunt hic ſatis obſcuræ,& non bene declaratæ.

¶ Exceptio debet contrariari directæ intentioni agentis.
Quid plures poſſint obligari inſolidum in obligatione quæ re contrahitur, licet pecu-
nia non potuerit ad quemlibet peruenire inſolidum.

LEX IX.

VM VLTRA. †Obligatio quæ re cõtrahitur, non poteſt in plus cõtrahi quã peruene
rit.& ſi ſumma cõfeſſata & nõ ſoluta deducitur,com-
petit exceptio in factũ:nõ autẽ exceptio nõ nu. pecu.
intra tempora tamen exceptionis nõ nu.pecu.h.d.cum primo di
cto cõcordat.l.ſi tibi.in prin.ff.de pa.& l.rogaſti. §.ſi tibi.in prin.
ff.ſi cer.peta.& eſt ratio ipſius.quia effectus limitatur ſecundùm
ſuam cauſam:nec poteſt in plus produci quã ſit cauſa producti-
va,nam limitata cauſa limitatũ producit effectum.l.ita tamen in
prin.& §.j.de admin.tuto.& ff.de fideiuſ.l.Lucius. Et dixit Pet.
ibi ꝙ prius poſſent cadere ſtellæ de cœlo,quàm in plus oriatur
obligatio quæ re contrahitur.†Ratio ſecundi dicti eſt.quia exce
ptio debet cõtrariari directò intẽtioni agentis. quãdo autem in-
tenuenit ſtipulatio, nõ agitur ex numeratione. etiã ſi interueniſ-
ſet.ſed agitur ex ſtipulatione.& illa eſt quæ producit actionem,
nõ numeratio.ſi ergo peto à te centũ quæ per ſtipulationem red
dere promiliſti,& tu excipis:illa centũ mihi non numeraſti, non
contradicis intẽtioni meæ:ego nõ dico me numeraſſe,nec ex nu
meratione te obligatũ, ſed ex ſtipulatione:ideo exceptio eſt ine-
pta quę ſolet opponi ad tollendũ intentionem agentis:ideo loco
eius datur exceptio in factũ: quia ſtipulatio fuit interpoſita ſpe
futuræ numerationis:ſic ipſa cõfeſsio:qua nõ ſecuta ſicut cõfeſ-
ſio nõ habet vigorẽ ipſo iure: ita & ſtipulatio nõ habet vigorem
in effectum. mero tamẽ iure habet vigorẽ. quia obligat ciuiliter
propter ſolennitatem verborũ, non naturaliter propter defectũ
cõſenſus:quia non fuit intentio tua te obligandi niſi numeratio-
ne ſecuta.& hoc probatur in.l.qui pecuniã.ff.ſi cer.pet.vbi dicit
ꝙ licet promiſeris per ſtipulationẽ,eſt tamen in tua poteſtate an
obligeris:ſcilicet nõ recipiẽdo pecuniã.quia nõ cogeris recipere
plus quã velis.ergo obligatio nõ erat nata.quod eſt intelligendũ
de naturali:quia ciuilis ſine dubio erat nata. cum ſtipulatio fue-
rit purè cõcepta, licet quidã vltramontani dixerint quod ambo
naſcuntur incõtinenti.quod eſt cõtra illum tex.ſecundùm Bart.
ibi. & quidã dixerũt ꝙ nulla erat nata:quaſi ſtipulatio habeat in
ſe tacitam conditionem: ſed non eſt verum.ſed potius modum:
qui nõ impedit obligationem oriri de his omnibus. in.l. cũ quis.
ff.de iur.& fac.ign. † In tex.ibi.[re obligari neminem poſſe con-
ſtet.]Sed quid ad propoſitum in caſu iſto vbi interuenit ſtipula
tio:quia obligatio non contrahitur re,ſed verbis.vt in.l.ij.in fi.ff.
ſi cer.pet.reſpon.verũ eſt:ſed tamen cõtrahitur propter rem quę
interuenit.& ſi non interuenit,nõ contrahitur cum effectu.quia
obſt.excep. licet mero iure fuerit cõtracta ſaltem ciuilis, vt dixi.

Sed ſi non interueniſſet ſtipulatio ipſo iure, non eſſet contracta
etiam ciuilis vltra quã peruenerit.gl.opponit de.l.ſi nõ ſinguli.ſ.
ſi cer.peta. vbi plures poſſunt obligari inſolidum in obligatione
quæ re cõtrahitur.vt ibi:&.l.eandem.in prin.ff.de duo reis.& ta-
men pecunia non potuit ad quemlibet inſolidum peruenire. gl.
ſol.multis modis.dic breuiter ſecundùm Pet.& Cy.quod in hoc
conſideratur perſona numerantis,vt quatenus numerat,oriatur
ſibi actio & obligatio,& non vltra.non autem cõſideratur perſo
na recipiẽs.quia pro eo quod numeratum eſt poſſunt plures in-
ſolidum obligari.vt in.ll.contrarijs. Item ad ſecundum dictũ op-
po.quod etiam quando interuenit ſtipulatio habeat locum exce
ptio non nume.pecu.vt inſti.de excep.circa prin.gl.ſuper verbo
in factum. ſoluit multis modis. Tu dic quòd ibi illa verba non
denotant nomen exceptionis: ſed potius denotant factum.quia
oppo.except.in factum vt hic: propter hoc tamen quia pecunia
non fuit numerata.vt ibi.

LEX X.

ASSEVERATIO. †Exceptio in qua excipiens ali-
quid ponit,& per conſequens in
ſe onus probandi aſſumit,eſt perpetua: ſed illa in qua
nil ponit, ſed negat intentionem agentis, & in illum
tranſfert onus probandi,vt eſt exceptio non nume.pecu.non eſt
perpetua:ſed tẽporalis.h.d.in effectu.& idem in exceptione non
numeratæ dotis.Et iſte tex.in fi.dum facit vim in hoc quòd op-
ponens exceptionem non nu.pecu. non aſſumit in ſe onus pro-
bandi,ſed illud tranſfert in actorem,'& propter hoc exceptio eſt
temporalis, & vltra biẽnium nõ poteſt opponi. facit pro opi.gl.
quæ volunt quod quando vellet in ſe onus probandi aſſumere,
poſsit opponi poſt biennium: quia ceſſat cauſa quæ facit ipſam
temporalem. vt no.gl.in.l.ſi ex cautione. licet quidam alij dixe-
rint contrarium.pro quibus facit.l.ſi intra.in fi.vbi dicitur quod
elapſo biẽnio cogitur ſoluere: ſed intellige vt dixi.niſi velit in ſe
aſſumere onus probandi pecuniam non fore numeratam. quod
probare poterit per teſtes,qui fuerunt præſentes tempore cõfeſ-
ſionis:vt aliàs dixi.

LEX XI.

SI TRANSACTIONIS. †Qui promittit ex cauſa
tranſactionis, nõ habet ex-
ceptionem non numeratæ pecuniæ.hoc dicit.& ratio
eſt.quia nõ cenſetur promittere ſpe futuræ numera-
tionis.ſed propter receſſum à lite quã ſecutus eſt:ſed ſi non eſſet
ſecutus,bene haberet per.l. ſi ſub ſpecie.ſ.de poſtu. Et pone ca-
ſum quod petebam à te centum tanquam mutuata, vel alias de-
bita: & timore condemnationis trãiegiſti mecum,& promiſiſti.
xxv. vt recederem à lite, & receſsi. nunc tamen peto.xxv. dicis
me nunquam tibi ea numeraſſe: certè non potes hoc dicere, ra-
tionem ſume ex his quæ dixi.

¶ Exceptiones & defenſiones competentes principali:an'etiam cõpetant fideiuſſori?

LEX XII.

TAM MANDATORI. †Iſta exceptio ſicut alię
exceptiones reo compe
tentes principali:cõpetunt etiã fideiuſſori & mãdato-
ri.h.d Et habet materiã vtilem,& ſubtilem.†quã vide
hic per Cyn.in quadã longa diſtinctione: an exceptiones & de-
fenſiones competentes principali competant & fideiuſſori vel
non.de qua materia multæ leges ſparſæ in corpore iuris loquun
tur.Et aduerte.quia interdum perſona principalis debitoris exi-
mitur ab obligatione: ius tamen creditoris non læditur: & tunc
hoc nõ prodeſt fideiuſſori quominus poſsit conueniri:licet per-
ſona principalis cõueniri non poſsit. Pone exemplum.cùm exi-
mitur per condemnationem & cõfiſcationem bonorum. vt in.l.
vbicunque.&.l.ſi debitori deportato.ff.de fideiuſſo,vel quando
decedit ſine hærede.vt.l.poſtquam.ff.vt lega.no.caue. vel quan
do cedit bonis,vel quando ratione ætatis reſtituitur in integ.l.in
cauſæ.in princ.ff.de mino. & de fideiuſ.mi.ſ.l.j.& per totum.in-
terdum non eximitur, ſed liberatur. & ictus actoris vulneratur:
& tunc diſtingue an ſit excep. perſonalis, vel realis. l.exceptio-
nes.de excep.de quibus hic plenè vide tex.& etiam Bald.multa
tangit.In gl.in prin.ibi:[inuito etiam reo principali.]dicunt doc.
hoc verum quando principalis non eſſet ſoluendo. ſed ſi eſt ſol-
uendo,& ſic fideiuſſor poteſt ab eo reuocare, non tamen poterit
eo inuito exceptionem opponere:ſed certè vtilius eſſet non ſol-

uere quàm solutum recuperare.ideo puto glo.simpliciter tenendam.In gl.ibi: [dummodo rei cohærent.] hoc nō referas ad casum huius l.sed generaliter ad exceptiones competentes principaliter,an competant fideiussori:quia distinguitur an sint rei cohærentes vel non.vt in ll.allegatis in gl.

2 ☞ *Si debitor dicit nunquam fecisse scripturam, uel notarium falsò eam scripsisse, potest probare falsitatem per testes, & idem si uellet infringere præsumptionē iuris.*
3 *Si uult probare se restituisse pecuniam creditori, quod poterit hoc probare per testes. & quot esse debeant.*
4 *Causa, quomodo dicatur generaliter uel specialiter exprimi?*
5 *Quatuor casus in quibus ualet confessio sine expressione causæ. & quod extra istos casus non ualeat sine expressione causæ. & quid in stipulatione? & nu. 7. & 17.*
6 *Confessio non obligatoria etiam cum expressione causæ non ualet.*
Qui scienter confitetur falsum: an possit uenire contra confessionem suam?
Confessio requirit præsentiam partis: nisi facta sit in iudicio.
7 *Confessio extraiudicialis non producit obligationem: & an faciat probationem.*
An probatio possit fieri parte absente?
8 *Plures casus in quibus scriptura minorum uim habet quam testes remissiuè.*
9 *Confessio debitoris emanans ad obligandum ex alia causa quàm mutui, putre sit maioris efficaciæ quàm confessio creditoris emanans ad liberandum similiter ex alia causa quàm mutui?*
10 *Si quis in ultima uoluntate confitetur se esse debitorem alterius ex tali causa, an ista cōfessio probet debitum? & nu. 11.*
11 *Casu quo non facit probationem, an saltem inducat legatum: & an sit melioris cōditionis quàm alia legata?*
12 *Confessio quando emanet in fauorem confitentis, & in præiudicium alterius, an ualeat?*
13 *Quid si confitetur contra se ad liberationem alterius?*
14 *Quid si fiat ad obligandum se?*
15 *Si confessio facta ex causa mutui redacta est in scriptis manu propria confitentis, an obligatio oriatur ex ipsis literis, an ex sensu uerborum?*
16 *Quare si dico confiteor me teneri tibi in decem non expressa causa: non ualet confessio ut producat obligationem, uel etiam probationem, & si scribo me accepisse x. mutuò, ualeat: & obliget?*
17 *Stipulatio sine causa obligatoria, an ualeat?*

LEX XIII.

1 GEneraliter. †Ista est lex solēnis. & hoc dicit. cōfessio debiti ex alia causa quā mutui, vel dotis, statim est efficax ad probandū. recipit tamen probationem in contrarium. & nisi contrarium probetur, stare debet suæ confessioni: & si facta est in scriptis, seu cum scriptura publica vel priuata, non potest probare directo contrarium nisi per aliam scripturam ei contrariam. h.d. ista l.magistra & vulgaris.cui concor.l.cum de indebito. §. fi. ff. de proba. & ibi vide bonam glo.circa intellectum huius l.Et primò ponitur regula vicq; ibi. [nisi.] Secundò ponitur exceptio vicq; ibi. [nimis.] Tertiò ponitur ratio regulæ. & iste est intellectus glo.in hac l.vt loquatur de alia causa.quàm mutui, vel dotis. & si dicatur ergo non congruit huic titu.qui loquitur de confessione facta ex causa mutui.Respondetur q̄ imò cōgruit:quia tollit vnum dubium quod poterat fieri.an sicut confessio facta ex causa mutui non habet statim efficaciam ad probandum,sed demum post biennium.ita & facta ex alia causa. & respondetur q̄ non:quia ex alia causa statim præiudicat, & facit probationē per rationem quæ ponitur in fine.Sed quia omnis probatio recipit probationem in contrarium,poterit contrarium probari q̄ illa confessio non continet veritatē,licet facta fuerit: sed alio modo veritas rei se habet.verum quia,confitetur se illam confessionem fecisse:& de ipsa confecta est scriptura propter ista duo nō potest probari contrarium per testes:sed requiritur contraria scriptura.Si autem non confiteretur se illam cōfessionem fecisse: & sic diceret scripturam falsam: posset cōtrariū probare per testes. per l.cū precibus.ś.de proba.secundū doct.& idem si de ipsa cōfessione non foret cōfecta scriptura publica,vel priuata: sed fuisset facta coram testibus.vt hic in j.glo.& idē tenet gl.in d.l. cum de indebito.§.fi.& si fuisset confecta scriptura priuata manu confitentis,sufficeret negare illā scripturā:& non faceret fidē.vt l.instrumenta.ś.de probationibus.nisi probetur contrariū q̄ sit scriptura scripta manu sua.& tunc ipse pōt contrariū probare per solenniores probationes.& sufficerent etiam testes,postquàm non confitetur se illā confessionē fecisse:sed redarguit ipsam de falso. ad quod sufficiunt testes.Quidā verò (vt conueniat titulo) intelligunt eam generaliter,etiam cū ex causa mutui: & tūc prout intelligitur de mutuo,vel de dote, vt procedat q̄ hic dicitur, q̄ debet stare suæ confessioni debet intelligi:scilicet post biennii, vel post tempus præfixum ad opponēdum excep.nō nu. do. & isto modo videtur intelligere Ange.propter generalitatē huius l.Sed intellectus glo.de quo suprà,magis placet.In tex.ibi.[vt si quid scriptis.] videtur intelligere Bart. q̄ fuerit actū inter partes q̄ fieret scriptura:aliàs nō valeret.& sic scriptura erat de substantia.prout dicimus de contractu celebrato in scrip.vt l.contractus.ś.de fide instru.sed certè gl.in l.testium.ś.de testi.super verbo in scriptis.tenet q̄ qualitercunq; fuerit confecta scriptura licet non fuerit actū q̄ aliter non valeat,dicitur in scriptis fore facta quā glos.ibi Bar.tenet:& idem puta dicendum esse hic quod est intelligendum de scriptura quæ facit fidem: vt scriptura publica notarij,si de confessione fuit rogatus:& ipse confitetur de sua voluntate illam confessionem fuisse scriptam in instrumento & se illā fecisse:nunc verò dicit quod fuit confessus falsum: vel per errorem,vel alio modo.& quòd res aliter se habuit quā ipse
2 fuerit confessus. † Sed si dicit se nunquam eam fecisse, & notarium falsò eam scripsisse, potest probare falsitatem per testes. vt ś.dixi.idem si non vellet probare directiò contrarium: sed infringere præsumptionem iur. quia ibi continetur quòd promissit reddere & restituere, quod intelligitur per stipulationem iuris præsumptione.vt in l.sciendum.de verb.oblig. & si ipse vult probare quòd non animo stipulandi promissio facta fuerit, poterit probare per testes.l.Iurisgentium.§.quod ferè.cum ibi not. ff.de pact. † Quid autem si vult probare se restituisse illam pe-
3 cuniam creditori? Respondeo iste casus deciditur in l.testium: quia potest probare per testes:requiritur tamen quòd sint quinque numero,postquam confessio fuit facta cum scriptura: nō de numeratione confecta fuerit alia scriptura publica, & fuerit perdita. Nam his duobus probatis sufficerent duo testes.vt ibi habetur.hic verò volebat probare directiò contrarium, & falsitatem causæ contentæ in confessione:non autem falsitatem confessionis.& ideo non sufficiunt testes, etiam quinque numero sed alia scriptura requiritur.quod declara:vt in glo. super verbo [scriptis.] post principium. ibi. [Item an per contrariam scripturam tollatur talis obligatio.] Item in tex.ibi. [cautum fuerit.] Ista cautio continebat tria:scilicet confessionem de debito. Item causam ex qua debitum descendebat sufficientem ad obligandum. Item promissionem per stipulationem de restituendo. vt ibi in verbo [promissor.] & in verbo [stipulatorem.] nunc asserebat illam causam omnino forè veram:& petebat quòd stipulator probaret veritatem eius.dicitur hic quòd nō potest hoc petere:sed debet acquiescere suæ confessioni:licet si fuisset con-
4 fessus causa mutui,bene posset hoc petere.† Item tex.ibi.[eam causam specialiter &c.] dicit hic Bartolus,quòd non sufficit dicere confiteor me debitorem talis in tanta quantitate ex contractu emptionis,vel ex causa delicti: sed requirit quòd exprimat emptionem: puta de tali re, vel delictum: puta tale delictum: aliàs non esset specialis,sed generalis.certè idem Barto. in l.vxor.in repetitione.j.de confessis.in j.q.post princi. l. dicit directiò contrarium, quòd imò sufficit. & satis dicitur specialis si exprimitur causa.Generalis autem esset si non exprimeret: sed solum diceret se teneri titio in centum. quando autem specificaretur quæ emptio,vel de qua re, non esset specialis: sed singularis. & hoc non requiritur, sed sufficit quòd sit specialiter expressa:vt hic,& l.filius. ff. de donation.si causa non exprimeretur specialiter, confessio esset ipso iure nulla:tanquam indiscreta. in dicta
5 l.cum de indebito §.finali.aliquando † tamen nō requiritur causa.vt quando facta esset in iudicio:quia tunc habet vim sententiæ,& in sententia non requiritur causa.vt infrà de confessis.l.j. secundùm omnes. Item quando esset facta in causa reali, seu super iure reali. vt si confiteris rem quam tenes esse meam,non requiritur quòd exprimas causam: sicut si eam petentem per rei vendic. sufficeret quòd dicerem esse meam: & facit ibidem ista confessio contra te, nisi probes contrarium.l. cum fassa,suprà de iuris & fact.ignorant.& sic si non erat mea,tua confessio non facit eam esse meam: nec facit te perdere possessionem, si in ea remansisti. quod dic vt not. in dicta l. cum filiusfamilias. Item in tertio casu non requiritur causa, quando fit ad liberandum. vt si confiteris me non esse debitorem tuum: quia non requiritur quod dicas ex eo quia tibi solui: vel quia me per acceptilationem liberasti: vt l.tale pactum.in princip. ff.de pact. quia

qua talis confessio habet vim pacti de non petendo. in quo sufficit sola liberalitas pacisc entis. Item in quarto casu in vltima voluntate quando quis confitetur se debitorem meum in centum, licet non diceret causam: & licet ista confessio non probet debitum, valet tamen. & inducit legatum: quia censetur dicta quantitatem legasse. vt.l.j.circa fi. de dote prælegata: etiam si non dixit expresse lego, vel solui velle. secundùm Dy. qui dicit ibi esse casum no. nisi hæres probaret quod per errorem ita fuisset confessus. vt in.l.j. infrà de falsa causa adiec. lega. extra istos quatuor casus confessio extraiudicialis non valet sine expressione causæ obligationis. † Nam si non esset obligatoria, etiam cum expressione non teneret. vt si fuisti confessus te mihi teneri ex eo quod gessi negotia tua pro remuneratione: quia de iure non teneris. Ibi in text. [nisi &c.] an iste ver. habeat locum quando scienter confessus est falsum, vt possit venire cõtra confessionem suam: dic quòd sic. quando confessio solùm facit probationem: nõ autem inducit obligationem: quia non potest mutare veritatem. & hoc probatur in.l.cùm falsa. de iur. & fac. igno. qa quælibet probatio regulariter recipit probationem in contrarium. sed si produceret actionem, vel obligationẽ: vt quia habet dispositionem annexam. dic vt dicam.j. in glo.ij. scilicet in stipulatione scienter emissa sine causa, vel ex falsa causa. In fine.l.ibi: [quod sua quisque voce &c.] allegatur ipse text. per doc. quod si testis postquã deponit dictum cum suo iuramento diceret se falsum deposuisse, hoc non nocet parti pro qua testificatus est: quia non potest dicere contrarium eius quod sua voce testificando dixit. ad hoc etiam allegatur.l.in graui.§.j.ff.ad silleianum. Et adde quod licet quis non possit venire contra suam confessionem non probando contrarium. vt hic: contra suam tamen negationẽ potest bene venire: quia primo casu ex sua confessione quæsitum est ius aduersario: qui in ea consensit quod sibi auferre non potest: secundo non: quia non cõsensit. ad hoc.ff.de noxa.l.electio.§.neq; hæredi. & extrà de hære.c.accusatus.§.licet. lib.vj. ita dicit. Io.an. in regula nullus pluribus. de reg.iur. in mercuria. & tetigi in authẽ. contra qui propriam. in glo. prima in quo si sine script. fiat huius confessio. puta coram testibus, parte præsente, an possit venire contra confessionem, & eam reuocare non probando contrarium: & dic quod non: per rationem quæ ponitur in fin. quæ est communis tam ad illam quæ facta est cum scriptura, quàm si sine scriptura: sed quia dixi parte præsente, respondeo. quia tunc est valida, & facit plenam fidem. Si autem parte absente, tunc fuit dubitatio inter doc. Petrus tenuit eam valere: quia iure ciuili non requiritur quòd pars debeat esse præsens: nisi in cõfessione facta in iudicio. l.certum. §.si quis absente. ff.de confes. & est ratio in promptu: quia illa confessio parit actionem & obligationem sicut contractus: ergo pars debet esse præsens. vel alius pro eo. sicut requiritur in quolibet cõtractu. vt acquiratur actio † & obligatio. iuxta not. in.l.illud. de sacrosan. eccle. s. in glo. † sed confessio extraiudicialis non producit obligationem, sed facit probationem: probatio autem potest fieri etiam parte absente. Communiter tenetur contrarium. & Canonistæ habent hoc pro expedito. vt in.c. ex parte. extrà de confessis. facit tamen semiplenam fidem confessio facta parte absente [a] secundùm communem opi. per.c.fi. de succes. ab intesta. & per Barto. in.l.admonendi. ff.de iureiur. In glo. super ver. eámque, ibi. [non valeret cautio.] expone. i. simpliciter confessio. & dic non valere: scilicet ipso iure, tanquam indiscreta: si non continet causam. vel continet inhabilem ad obligandum. facit.c.fi cautio. de fide instrumẽ. Sed tunc oppono. quòd imò valeat mero iure. sed obstat exceptio. vt.l.ij.§.circa. de doli exceptio. ff. Solu. gloss. loquitur in simplici confessione non continente dispositionem. quæ facit probationem. & illa est nulla ipso iure. sed stipulatio est dispositio. & licet facta sit sine causa, producit obligationem ciuilem & naturalem: & etiam actionem mero iure: sed obstat exceptio doli. vt in contrario. hoc tamen verum. nisi appareat quod fuit scienter facta: nam tunc siue contineat causam falsam, valet iure donationis. vt in.l.si diuortio. ff.de verb.obl. & patet in eo qui scienter promittit indebitum tanquam debitum: quia videtur donare sicut soluere. vt in.l.cuius per errorem. de regu.iur. siue nullã exprimat causam. vt si dicat instrumentum quod talis sciens se ad infrascripta non teneri promisit tali centum, & non dixit in qua causa. nam videtur promisisse animo donandi. l.Campanus. de ope.lib. & quod no. in.l.sed & si quis.§.fi.ff. a si quis cau. si autem nõ constat quod ex certa scientia promiserit, censetur potius facta promissio per errorem. secundùm Cy. vel ex fatuitate. secundùm Bal. & sic obstat exceptio: ita debet intelligi ille.§.circa. qui generaliter loquitur sed Bart. in.l. hoc iure. ff. de dona. tenuit quod in dubio etiam si non apparet de certa scientia, præsumatur facta animo donandi, & sic valeat: quia speciale b est in stipu. facta reipublicæ: quæ valet sine causa: ergo in cõtrarium est ius cõmune. & facit magnum festum de illo text. Ang. dicit quod salua pace sua ille text. nihil dicit. quia loquitur quãdo cõstabat quod animo donãdi promittebat: nos loquimur quando de hoc non cõstabat: & quærit an in dubio nõ præsumatur voluisse donare. quo casu loquitur ille.§.circa. dum indistinctè loquitur. & dicit obstare exceptionẽ. vult quòd nõ præsumatur animo donandi, sed potius ex facilitate vel fatuitate promisisse prædicta in stipulatione. Quid in pacto nudo, si apparet quod ex certa sciẽtia & sine causa quis per pactũ nudum promisit? dic vt notatur. in.l. quod si maritus. & .l. hactenus. ff. de cõstitu.pe. per gl. & doct. nã in pacto nudo etiã scienter emisso nõ sic præsumitur animo donãdi. quia resultarẽt duæ speciab litates: scilicet ista q; tali animo præsumat, & q; ex pacto [b] nudo donantis oritur actio. l.si qs argentũ. j. de dona. quod esse nõ debet. vt in.l.ij.j. de dotis promis. Item sequeretur quod omnes.ll. dicentes pactũ nudũ nõ producere actionẽ essent hodie correctæ per illam. l.si quis argentum. si præsumeretur animus donãdi. cuius cõtrarium tenẽt docto. q; non corrigãtur. vt in.l. Iurisgentiũ. §. igitur nuda. ff.de pactis. In sequen. glo. in prin. Solu. hic speciale. scilicet quãdo vult probare cõtra confessionem suã, quã fatetur se fecisse: & de suo cõsensu fuit in scriptis redacta: vt nõ possit [g] pbare per testes. † & sic scriptura maiorẽ vim habet hoc casu quã testes. sunt etiam plures alij casus in quibus scriptura maiorẽ vim habet. vt ibi dixi. qui numerãtur per gl. in.c.j. de censi. lib.vj. 9 & in Spec. de instru. edi. §. restat. in. iij. col. † In fi. gl. ibi. [prima placet.] dicit Cy. in.l. sequẽ. q; illud verbum [prima placet.] nõ fuit verbũ Accursij. sed fuit additũ. quia infrà Accur. videbatur tenere secundã partem. quæ nõ est vera. & sic no. q; cõfessio debitoris emanãs ad obligandũ ex alia causa quã mutui, est maioris efficaciæ quã cõfessio creditoris emanãs ad liberãdum similiter ex alia causa quàm mutui: quia prima statim fortitur effectũ, & est efficax ad inducẽdum probationem, & etiam actionem. sed secunda nõ nisi post. xxx. dies. vt.l. proxi. §. super cæteris. præterquàm in tribus casibus positis in.l. proxi. §. j. qui incipit sed quoniã securitatibus. & in alijs duobus additis per gl. in quibus statim est efficax ad liberandum. ratio tamen dictat contrariũ. quia emanans ad liberandum deberet esse melioris cõditionis, quod patet: quia inducit dispositionem, siue pactum de non petendo. vt.l. tale pactum. in princi. ff.de pactis. sed emanans ad obligandum non sic, sed ad probationem tantum. l.publia. §. fi. ff.depo. Item prima non requirit causam: secũda sic. vt in hac.l. & in hoc deterioris est condi. per text. qui præcisè loquitur in illo.§. super cæteris. sed qualiter debeat intelligi, ibi dicam. In glo. super verbo [indignum.] in princi. ibi: [sed ar. contra.] s. quod admittatur variatio cuius contrarium hic dicitur in fi. sed solue quod in eadem causa & cum eadem persona non admittitur variatio, sed reprobatur. vt hic in fine, sed in diuersa causa vel cum diuersa potest bene admitti interdum vt.l. contraria. ff.de inofficioso testamento. l. Papinianus. §. sed nec impuberis. facit lege non10 nunquam.j. de collatione bonorum. † In glo. ibi. [quid autem.] illa quæstio gloss. de confessione facta in vltima voluntate si quis confitetur se esse debitorem alterius. ex tali causa. diuidi-tur in duos articulos. Primus an ista confessio probet debitum nam si probet, licet posset testamentum reuocare, non poterit reuocare confessionem: nisi probet eam esse falsam. per hãc.l. Item ex ea poterit conuinci in iudicio, sicut si facta fuisset inter vi-

¶ Cõfessio facta parte absente. Adde Bal. in.l. vnica. in vj. col. C. de cõfes. Anto. de bu. in.c.fi. de iureiur. Bar. cõsilio. factum sic se habet. Lud. ro. cons. cccl xxiij. incip. In casu proposito, visis allegationibus. circa fi. Paul. de Ca. cõs. cclv. inci. visis actis.
¶ Ex pacto nudo donantis. Adde gl. in.l. legitima. & in.l. Iurisgẽ. in.§. sed cũ nulla. in glo. mag. ff.de pac. istas gl. reprehẽdit Bar. in.l j. in vlt. col. ff.de cõdi. ex.l. & qd in donatione presumpta. an oritur actio? vide per Bar. in l. si tibi decẽ milia. ad fin. prin. ff.de pac. & in.l. fi. in fi. C. si cert. pe. & in.l. si pac. quo pœnã. C.de pac. Ioã. de imol. in.l. in ædibus. in. §. j. ff. de do. Ant. de but. & Io. de imo. in.c. qualiter. de pactis.

a ¶An valeat ſtipula. ſub cõditione. Adde Bart.in l.hoc iure. ff. de don.Bal.in l. gene raliter. in v. oppoſitione. C. de non nu. pecu. Lãfran.in rep. c.qm̃ cõtra falſam.in ver.cõfeſsio.de ꝓba.

uos,vel nõ in vltima volũtate. † Secundus articulus eſt.ſi non facit probationem. vel eo caſu quo nõ facit,an ſaltem inducat legatum,vt ſicut ſi nõ fuit reuocata,poſsit ila quantitas peti tanquam legata:nõ tãquã debita.& ſic concurrat legatarius: nec debeat deduci tanquã æs alienum.Pet.fuit in opi.ꝙ probaret debitum. cõmunis opi. eſt in contrarium per l.Lucius.ij.§.quiſquis.ij.de lega.ij.vbi dicitur ꝙ probat debitum, vel inducit legatum:ſed ſi ſemper probaret debitũ.vt dicit Pet.nũquam induceret legatũ:quia quod debeꝫ, non mihi legari poteſt.& ſi legatur,nõ valet. vt l. ſi creditori. ff. de lega.j.hoc tamen eſt verum ſi me abſente,& nullo pro me recipiente confeſſus es:aliàs faceret probationem. ſicut confeſsio emanãs inter viuos.quod proſequere vt notabiliter tractat Bal. in l.cum quis decedẽs.§.j.ff.de lega. iij. vel niſi probauerit. quo caſu etiam ſi me abſente,facit probationem,vt ea.l. cum quis. §. codicillis.& ſi erat capax legati.aliàs decretis etiam caſibus non facerent probationem:quia præſumeretur tũc emanaſſe in fraudem legantis:vt ea.l.cum quis.Titia honeſtiſsima.& l. qui teſtamentum.de proba.ff.Nam non facit fidem quando me abſente, & nullo pro me recipiẽte emanauit.facit tamen ſemiplenã probationem per c.fi.de ſucceſ.ab inteſt.Sicut emanans inter viuos parte abſente.& ſic poterit ſuppleri per iuramentum delatum in defectum probationis.iuxta no.in l.admonendi.ff. de iurciuran. & expreſsè Bald.in l.j. j. de fur.eo.autem caſu quo facit probationem,etiam ſi emanauerit ex cauſa mutui, nõ poteſt opponere ipſe,vel hæres excep.non nume.pecu.pecu. quia non præſumitur in vltima voluntate fuiſſe confeſſus ſpe futuræ numerationis.hoc tenet Cyn.expreſsè.& not.j.l.proxi. Item eo caſu quo probationem non facit plenam,quia parte abſente,& nullo pro eo recipiente,fallit in confeſsione quam faceret vſurarius in vltima voluntate de vſuris extortis,vel malè ablatis: quia cũ fiat ad exonerationem conſcientiæ,& propter ſalutem animæ, cenſetur potius fieri deo quàm homini:ſed deus eſt vbiq; præſens: ergo non redditur nulla propter partis abſentiam.vt etiam in ſimili not.per aliquos in l.illud.§.de ſacroſan.eccl.ſuper q. formata per glo.& ſic vſurarius licet reuocet teſtamentum,vel recon ualeſcat,non poteſt reuocare confeſsionem.& ex ea poterit conuinci in iudicio ad reſtitutionem earum.Circa ſecundum articulum eo caſu quo non facit probationem, an inducat ſaltem legatum,& ſic poſsit peti vt legata. Breuiter dic quòd ſi non continet certam quantitatem,nil valet. propter incertitudinem, vt in gloſſ. in ver. [ſecus ſi non exprimo.] Si autem continet,tunc ſi ille in cuius fauorem fit, eſt incapax legati, idem ſi verò capax,tunc ſi continet diſpoſitionem: quia confeſſus eſt ſe teneri in tanta quantitate ex tali cauſa,quam mandauit vel voluit ei reſtitui,vel dari,clarum eſt quod ſic.vt in d.§.quiſquis.vbi caſus. ſed ſi non continet quòd reſtituatur, & ſimpliciter eſt cõfeſſus, eſt magnum dubium.tamen docto.videntur tenere idem. & nõ allegant Dyn. qui dicit eſſe de hoc caſum in l.j.§.finali.ff. de dote prælegata. vbi erat ſimplex confeſsio quod ad teſtatorẽ peruenerat talis res de bonis vxoris, nec mandauit eam reſtitui. & poteſt agi actione ex teſtamento:licet vxor non probet rem ſuã eſſe. Tenementi. & ſic remanet gloſſ.clara. quæ loquitur confuſè, & immiſcet iſtos caſus. An autem poſito quòd petatur quantitas tanquam legata,tale legatum melioris ſit conditionis quàm alia legata: cum fuerit legata tanquam debita, vt ſic debeat ante alia legata deduci, ſicut deduceretur debitũ. vide per Bartol,in l.qui vxori.de auro & argen.lega.& in l.cum quis decedens,ſuprà alleg. In gloſſ. mag. quæ incipit. [Not. fidem.] Circa materiam confeſsionis gloſſ. ponit vnam diſtinctionem magnam habentem in effectu quinque membra vſque ibi. [Itẽ no.quod licet.] poſtea format duas quæſtiones. de quolibet ergo membro poteſt fieri vnus articulus. † Primus eſt. quando confeſſio emanat in fauorem confitẽtis,& in præiudicium alterius.& dicit glo.quòd non valet.intellige quo ad plenam fidem: ſed quo ad ſemiplenam vel aliqualem poſſet valere de iure communi,ſi confitens eſt mortuus:& erat legalis perſona, & de fide digna,& reperitur confeſsio in libro ſuo,in quo ſcripſit talẽ eſſe debitorem ſuum in tanta quantitate.& hoc tenet Bar. in d.l. admonendi.per l.rationes.§.de proba.in ver.ſolas.quaſi dicat cum

12

aliis indiciis ſufficeret.de hoc in Spe.de inſtru.editio.§.nunc dicendum.ver.regulariter.vel niſi eſſet cõſuetudo quòd ſtarent libris mercatorum vſque in tanta quãtitate:vt in c. cum dilectus.

13 de fide inſtr.† Secundus articulus eſt quando cõfitetur cõtra ſe ad libertatem alterius.tunc dicit glo.ꝙ valet poſt xxx.dies.vt in l.ſequen.§.ſuper cæteris.hoc quod dicit gl.de xxx.diebus. intelige qñ continet receptionem:puta confitetur ſe habuiſſe & recepiſſe centum à titio,in quibus ſibi tenebatur ex tali cauſa.ſi autẽ non cõtinet numera.vel receptionem:vt ſi cõfitetur ſe liberaſſe etam per accep.vel pactũ,vel titium ſibi nõ teneri, etiam nõ expreſſa cauſa:ſtatim iſta confeſsio produceret effectum,nõ expectato lapſu xxx.dierum.per l.tale pactum.in prin.ff. de pac.& ꝙ ita intelligatur.§.ſuper cæteris.patet in tex.ibi.dum dicit in quo numeratio pec.vel datio certarum ſpecierũ ſcripta eſt.hoc videtenere Bar.in l.ſi ex pluribus.ff.de ſol.licet Ange.& Bald. in dl. certũ.ff.de confeſsis.videantur indiſtinctè tenere,ad quod glel. hic ſcilicet ꝙ cõfeſsio ad liberandũ nõ præiudicat niſi poſt xxx.

14 dies.quod eſt falſum.vt dixi. † Tertius articulus.quãdo ſit confeſsio ad obligandum,ſi nõ cõtinet cauſam gl.dicit ꝙ non valet tu dic.ꝙ hoc fallit in quatuor caſibus.de quibus ſ.dixi.in quibus cauſa non requiritur. Quartus articulus eſt,quãdo continet cauſam mutui,& tunc dicit gl.ꝙ non præiudicat niſi poſt biennium. ſed dic quod hoc fallit in caſibus,in quibus iſta exceptio nõ poteſt opponi etiam infra biennium.qui ponuntur per Cyn.in ſequenti:ſcilicet quando emanauit in vltima voluntate. Itẽ quando in iudicio:quia non præſumitur tunc confiteri ſub ſpe future numerationis,ſed futuræ ſententiæ. An autem intra biennium ſit nata obligatio ciuilis tantum,vel naturalis tantum, vel nulla, & an poſt biennium naſcatur naturalis,vel illa ciuilis habeat effectum naturalem.gloſſ.tangit hic,& plenè habetur de hoc in l.

15 cum quis.ſ.de iur.& fact.igno. † Vltimus articulus eſt.quando continet aliam cauſam quàm mutui,vel dotis,& tunc tene hanc l.cum his quæ ſuper ea dicta ſunt. Vltimò gloſſ. formatdua quæſtiones. vna eſt cum habeamus de obligatione literarum, quæ oritur ex confeſsione facta mutui,& redacta in ſcriptis manu propria confitentis.vt inſti.de lite.obl.per totum. vnde oritur iſta obligatio.& dicit glo.quod non ex ipſis literis: ſed ſenſu verborum, vt teneatur. ſi autem apparet quod per iocum vel alio modo fuiſſet confeſſus,non produceret obligationem.l. obligationum ſubſtantia.in fi.& l.non figura. ff.de actio. & obli. Doct.dicunt quod illa iura non loquuntur de obligatione literarum: quia illa non fuit cognita iure veteri,ſed inducta per Iuſtinianum.& debent ex eo oriri ac in factum, vel ex l. conditione quadam.l.græca.quam non habemus. Sed an ſufficiat ipſa confeſsio ad inducendam obligationem: an autem requiratur promiſsio de futuro.not.in l.proxima.in princi. in gloſſ. ij. in fi.

16 ne. † Vltima quæſtio gloſſ. eſt qualiter ſi dico confiteor me teneri tibi in x.non expreſſa cauſa,non valet confeſsio; vt producat obligationem,vel etiam probationem: & ſi ſcribo me accepiſſe x. mutuò, valet & obligat. reſpondet gloſſ.quod in primo caſu confeſsio eſt indiſcreta, non continens cauſam. vnde non debet plus valere quàm ſtipulatio non continens cauſam,quæ non valet in effectu: vt dictum eſt in ſecunda gloſſ. ſed in ſecundo caſu continet cauſam obligatoriam. & per prædicta remanent expeditæ hic multæ quæſtiones quæ formantur hic per Pet.& Cyn.nam Petrus non habuit bonas opiniones in materia.& in multis per docto. reprobatur: & plenius quàm hic Cyn.tractet.vide per Barto.in l.j.infrà de confeſsis. & etiam per

17 Bal.qui ibi infinita dicit.Pau. die viij.Julij. M.ccccxxxix. † Vide etiam omnino in addi.Specu.tit.de confeſsis.vbi plenè diligen-

2 tat de iſto articulo, an valeat ſtipulatio ' ſine cauſa obligatoria. de quo tetigi in glo.ij.& ibi arguit valde fortiter pro prima parte quod valeat. niſi appareat de falſitate. alia dicit valere, ſi probet quod indebitè promiſit per errorem. per l. cum de indebito. ff. de probationib.vbi qui ſoluit tanquam debitum,non repetit, niſi probet indebitum: ergo & qui promiſit per ſtipulationem, tenetur ſoluere, niſi probet indebitum: quia promiſsio & ſolutio æquiparantur. vt infrà ad l.falcid.l.finali. & ff. de donat.l.ſi patronus.& de condi.indeb.l. ſi is qui perperam. Iudd dictum poteſt tolerari ſi dixi.promitto tibi x.per ſtipulationem,in quibus tibi teneor.licet enim iſta generalis cauſa non ſufficiat,vt valeat confeſsio:bene ſufficit vt valeat ſtipulatio. ſicut ſufficit

sufficit vt valeat solutio: & non possit retractari. nisi probetur indebitum. vt in illa. l. cum de indebito. quæ fortiter vrget pro ista parte. Tene mẽti. Item potest tolerari si promissio esset facta sub conditione: vt promitto tibi decem si nauis ex Asia venerit: licet enim non exprimatur alia causa, solus euentus conditionis haberur pro sufficienti causa. vt est tex. not. si bene inspiciatur in. l. à titio. ff. de verb. obliga. per quam. l. iemel vidi consuli quasi per omnes docto. solenniores Florentiæ, cum quidam promisissent cuidam centum si vsque ad octo dies plueret, quia fuerat magna siccitas: & ille asserebat quod deberet pluere, & pluit: quærebatur an posset illa centum petere, dicebatur quod non. quia ista stipulatio non continebat causam obligatoriam: & sic obstabat exceptio doli per illum. §. circa. l. ij. ff. de doli excep. contrarium fuit consultum per illam. l. à titio. & etiam ita obtentum est: licet ego non fuerim ausus consulere. Tene menti. extra istos casus Bal. tenet eam non valere, tanquam fatuè emissam. d. §. circa. si appareat quod ex tali scientia: & dicit non præsumi causam donandi nisi qualitas personarum: & etiam quãtitas promissa suadeat contrarium. sed hoc non fateor, si instrumentum diceret talis sciens se ad infrascripta non teneri, promisit tali tantum: quia dicta verba non possunt aliud importare quàm donationem: sed si dicta verba non fuissent apposita, licet appareret quod ex certa scientia, posset sustineri dictum Bald. per illum. §. circa. qui præ
§ cisè loquitur. † Item quod. s. dixi. de confessione facta in vltima voluntate, quod aliquando facit probationem, aliquando induc legatũ. intelligo sanè nisi per hæredem probaretur quod fuisset per errorem emissa. per. l. j. cum ibi no. j. de falsa causa adie. lega. Non sunt alia.

1 ✠ *Contra confessionem quæ emanauit ad liberandum, non potest creditor opponere post triginta dies quòd pecunia non fuerit numerata.*

2 *Præscriptio maioris temporis quando per legem nouã redigitur ad minus tempus, quòd tunc omnia quæ habent locum in prima, vendicent etiam sibi locum in secunda, & quid in statutis?*

4 *Præscriptio longissimi temporis, an hodie currat minoribus? & quid in præscriptione statutaria, quæ loco eius succedit?*

5 *Confessio mutui si fiat in vltima voluntate, an possit opponi exceptio non nume. pecu.*

6 *Contra confessionem factam sub spe futuræ causæ, an possit quis etiam opponere exceptionem non nume. pecu.*

7 *In priuata scriptura manu debitoris scripta non refert qualiter loquatur, siue dicat confiteor me habuisse & recepisse, siue dicat notum sit omnibus quòd habui ex mutuo à titio: quia potest obijci exceptio non nu. pecu. sed in instrumento publico refert. quia si notarius attestatur de confessione, est idem: sed si de numeratione, secus.*

8 *An lapso biennio possit obijci exceptio non nume. pecu. si debitor velit in se assumere onus probandi?*

9 *Si causa mutui fecisti confessionem per scripturam manu tua scriptam qualiter recepisti centũ à me mutuo, & post biennium sequatur numeratio, an tũc oriatur obligatio ex numeratione, an verò ex ipsa confessione oriatur obligatio literarum?*

10 *Licentiatum est exceptioni non numeratæ pecuniæ, an nihilominus possit opponi exceptio doli, vel in factum?*

LEX XIIII.

1 IN contractibus. † Quinquennium intra quod olim poterat opponi hæc exceptio per hanc. l. reducitur ad biennium: & qui poterant opponere etiam post quinquennium, poterunt etiã post biennium. h. d. ista solennis lex vlq; ad. §. [sed quonã.] † In tex. ibi. [nullo modo:] scilicet in sua ppria natura. quæ est vt transferat onus probãdi in creditorẽ: sed in natura nõ propria. scilicet si vult probare numerationẽ nõ factam, bene potest proponere etiã post biẽnium. per. l. assueratio. §. eo. & ibi tetigi secundùm Iac. balduini. cuius opinionem gl. sequuntur. & hoc in confessione quæ tendit ad obligandum. sed in illa quę tendit ad liberandum, contra quam potest opponi dũtaxat in xxx. dies. vt in ea. l. §. super cæteris. tenet ibi Bal. eam non posse proponi post lapsum. xxx. dierum. etiam si velit probare cõtrarium: & hoc videtur sentire gl. super ver. nec ei liceat. & in. §. ilto. super versi. offerre. Tene mẽti. Et adde quod dicam super gl. pe. in prin. ibi addim aliũ casum. † In tex. ibi: [licet biennium pro quinquẽnio.] no. & tene mẽti secundùm Bal. ꝙ quando præscriptio maioris temporis. per. l. nouã redigitur ad minus tempus, omnia quæ habẽt locũ in prima, vendicãt sibi locum in secunda: & ideo statutum præscriptio. xxx. anno. quæ currit de iure cõmuni in actionibus personalibus, vel etiam realibus quando possessor nõ habet titulum, reducetur ad minus tempus: puta. xxx. anno. vt est in ciui-

2 tate ista sicut præscriptio. xxx. anno. de iure communi interrũpitur. ista præscriptio statutaria. si statutum aliter non disponit licet de iure cõmuni præscriptio lõgi temporis. x. vel. xx. anno. quæ currit cum tit. in actionibus realibus, nõ interrũpatur nisi per lit. cõte. vt in. l. more litis. §. de rei vẽdi. hoc expresse determinat Bart. quẽ Bal. nõ allegat
4 in. l. ij. §. fi. ff. ꝑ emp. licet alleget istũ tex. † Itẽ isto anno habui de facto casum. nã præscriptio longissimi tẽporis etiã hodie currit minori: siue fuerit cœpta cõtra defunctũ, siue incipiat cõtra eum, nisi sit pupillus: quia durante pupillari ætate nõ currit: vt. l. sicut. in fi. j. de præscri. xxx. anno. iũcta. l. fi. in fi. §. in qbus causis in integ. restit. nõ est necessaria. sed aliæ præscriptiones minoris temporis, puta lõgi, hodie nõ incipiũt currere cõtra minorem: licet olim secus. vt in. d. l. fi. Quid erit in præscriptione statutaria longi temporis, quæ succedit loco præscriptionis. xxx. anno. qa currit sine titulo: an incipiat currere cõtra minorẽ? quidam hoc nõ considerantes per illam. l. fi. habebant pro expedito ꝙ non: dixi quod non bene cogitabant. propter istam rationem: quia succedit loco præscriptionis. xxx. anno. & sic debes in ea dicere idẽ quod in illa respõsione. pro nunc eis aliter non determino: qa quæstio pẽdet de facto: & est satis dubia. quod tene mẽti perpetuò. † In gl. j. ibi. [s. eo. l. aduersus.] & ideo tenet hic Cy. ꝙ si
5 talis confessio mutui fiat in vltima voluntate: supple & sit casus in quo facit probationẽ: vt si facta est parte prę̃sente, vel si interuenit iuramentum defuncti iuxta ea quæ habentur in. l. cũ quis decedẽs. §. codicillis. de leg. iij. per Bar. quia tunc nõ præsumitur fieri ipe futuræ numerationis. etiam infra biennium non poterit opponi. Idẽ tenet si facta fuerit in iudicio per modũ cõtentiosæ iurisdictionis: puta respõdendo libello, vel positionibus. eadẽ ratione: quia nõ videtur fieri ipe futuræ numerationis: sed pro futura sentẽtia. vnde statim prę̃judicat: iecus dicit ipse si per modũ volũtariæ iurisdictionis. vt si ipse confitetur, non respondendo positionibus, vel libello. ego puto ꝙ etiam tunc nõ habeat exceptionem: & ꝙ iudex incõtinenti posit sibi facere prę̃ceptum de soluẽdo infra. x. dies secundum consuetudinẽ. de qua in. l. si debitori. ff. de iudi. quia nõ potest dici ꝙ coram iudice confiteat ipe futuræ numerationis: sed pro futura sententia, vel præcepto. sed si nõ corã iudice habente potestatem iudicãdi: sed corã notario, qui dicitur iudex ordinarius, & nõ habet potestatẽ iudicandi in cõtentiosa iurisdictione: sed duntaxat authoritatem interponẽdi in his quæ sunt de voluntaria iurisdictione. iuxta no. in. l. j. ff. de iurisd. om. iudi. in gl. fi. vel pe. Si ex forma statuti potest facere prę̃ceptũ guarẽtigiæ: & quis corã se per tale instrumentũ se obligauit: & prę̃ceptũ recepit, nihilominus infra biennũ poterit eã opponere. quia satis est verisimile tunc quod fecerim causa futuræ
6 numerationis. h. d. etiã Cy. no. † In gl. ibi. [licet videatur contrarium.] i. quod etiam quando nõ ipe futuræ numerationis posit obijci. vt. l. si iub ipecie per gl. allegatã. sed dic ꝙ ibi ialtẽ iub ipe futuræ causæ. ideo si causa nõ sequatur, propter quam confessus fuerat se mutuo recepisse: potest obijcere excep. non nume. pe-
7 cu. & non subsecutæ causæ. vt in illa. l. † In glo. 1eq. in princi. ibi. [ergo ita est.] supple. & sic non poterit opponi ista excep. cuius
§ contrarium dicitur in text. † In ea. glo. ibi. [hic erat priuatum instrumentum.] expone. i. priuata scriptura manu debitoris scripta in qua non refert qualiter loquatur: quia siue dicat confiteor me habuisse & recepisse, siue dicat notum sit omnibus quod habui ex mutuo à titio, semper poterit opponere: quia totum hoc est de confessione: sed in instrumento publico refert an notarius attestetur de confessione: & idem an de numeratione, & tunc secus. vt in contrario glos. & no. § eodem. l si ex cautione. In glo. ibi. [quod non probat.] Ista glos. non ponit bonam rationem: quia tunc esset verbum ibi. quòd non probaret etiam confessionem, quando debitor negaret eam scriptam de manu sua: & tunc quandoque posset opponere de pecunia non numerata, si scriptura non probaretur per testes, vel comparationem literarum: sed nos loquimur quando probat confessionem: quia confitetur eam scriptam de manu sua: sed negat numerationem: & tunc habet locũ id quod vult gl. & text. quod intra biennium tantum possit obijcere, postea non:

quia habet contra se suã confessionẽ:& habent locũ ea quæ ꝯ. dixi.In fi.gl.ibi. [Alij dicunt hic contrahi etiã per verba præsentis temporis.] Hoc etiã videtur sentire gl.j.in prin.in l.si ex cautione.ꝯ.eo.& instit.eo.§.planè.& Bal.hic secundũ Cy.tenet precedentem.ꝯ.l.proxi.in j.q.plenè disputando præcipuè per l. Publia.§.fi.ff.depositi.sed & illa loquitur in cõfessione facta ex alia causa quã mutui.ex qua nõ oritur obligatio literarũ.& pro precedenti ergo op.facit ratio fortis:quia si non oritur ex sola confessione,sed duntaxat ex verbis futuri tẽporis:puta ꝓmitto reddere,non video ꝙ vnquã orietur obligatio literarũ : quia verbũ promitto,siue cõtineatur scriptura publica,siue priuata, prẽsumptione iuris intelligitur.ſ.per stipulationẽ:vt in l.sciendũ.de ver. oblig.& j.de cõtrah.stip.l.j.quare ergo est necessaria obligatio literarũ,quæ potius est subsidiaria:& inducta per Iustinianũ,non video:& sic est speciale in confessione facta ex causa mutui per scripturã de manu propria ꝙ inducat obligationem,licet contineat enuntiationẽ:& non dispositionẽ cõtinentibus his duobus. In gl.quæ incipit nec si vellet.ibi. [sed Iacobus contra.] cuius
8 opi.gl.sequuntur.†Sed põt distingui aut emanauit confessio facta in scriptura propria in causa mutui:& tunc quia lapso biennio producit obligationẽ efficacẽ ad petendũ, quæ dicitur obligatio literarũ,non poterit debitor probare cõtrariũ etiã per confessionem creditoris ꝙ nõ numerauit:quia ista non est præsumptio:sed fictio.postquã ius præsumit & statuit ꝙ debitor efficaciter obligeꝯ.cõtra quã fictionẽ nõ admittitur probatio in contrariũ etiã per confessionẽ partis.iuxta no.in l.siue possidetis. ꝯ. de proba.& patet in tacita stipulatione quæ fingitur interuenisse in causa dotis.vt j.de rei vxo.actꝯ.l.j.Aut est talis cõfessio quæ non producit obligationẽ post bienniũ:vt quia non est confecta manu propria,sed continetur in instrumento publico,vel fuit facta corã testibus,& isto casu potest probari contrariũ vel per confessionẽ creditoris,si post bienniũ confitetur se numeratse : vel etiã per testes,qui fuerunt prẽsentes:quia instrumentũ non facit prẽsumptionem iuris & de iure,sed iuris tantũ.contra quã probatio in contrariũ admittitur:& ita intellige quod sequitur in glo. ibi: [quid autẽ si creditor:] & illã puto veritatẽ : quia non est verũ ꝙ Ioan.tantus glossator,qui tenuit post bienniũ nõ admitti probationem in contrariũ etiã per confessionẽ partis, somniauerit. vel tantũ errauerit:sed dicto modo reducuntur ad concordiã dicti doctores:& hoc modo tangitur per doctores. Et hoc in cõfessione quæ emanauit ad obligandũ:sed in illa quæ ad liberandũ,
9 locũ habet quod suprà dixi supra textũ.†In gl.ibi.[Item pone.] No.istam gl.quæ vult ꝙ si in causa mutui feciſti confessionem per scripturam tua manu scriptam qualiter recœpisti centum à me mutuò,quæ confessio est apta producere obligationem literarum post bienniũ:ꝙ si sequatur numeratio,nõ oritur obligatio ex numeratione:quæ potius videtur fieri causa implendæ cõfessionis,quã vt de se obligationẽ inducat:sed oritur ex ipsa confessione obligatio literarũ.sicut videmus in stipulatione facta in causa mutui de pecunia numeranda,ꝙ si postea numeratur , nõ oritur ex numeratione,sed ex stipulatione.vt l.cũ enim.ff.de noua.Et hoc est vtile:quia si hoc est verũ,si ageretꝯ ex numeratiõe, etiã si eã probaret,succũberet:quia ageret ex causa nõ producente obligationẽ:nõ ergo deberet dicere in libello dico ꝙ numerauí tali tantũ,sed debet dicere dico ꝙ talis confessus est per schedulam de manu sua qualiter recepit à me centũ mutuo.ideo peto ipsum cõdemnari.iuxta ea quæ dixi in l.si ex cautiõe.& quod no.per Bar.in l.j.§.si quis ita.ante fi.de verb.obli. & l.si ita stipulatus.§.Chrysogonus.& l.certi condictio.§.si nũmos.ff.si cer.pe. ego tñ dixi cõtra.in l.si ex cautione:quia nõ videram istam glos. quia nõ reperitur hoc iure cautũ.& ꝙ maioris est virtutis stipulatio vt trahat ad se virtutẽ numerationis,quàm sit scriptura cõfessionis:ideo potest dici quod ex vtraq; possit agi.nam & Bald. tenet ꝙ si agatꝯ ex numeratione,& de ipsa articuletur, & producatur cõfessio ad ꝓbandum,debeat actor obtinere: quia nõ extranea est probatio,sed intrinseca.vide quod idẽ no. in l.nõ epi-
10 stolis.ꝯ.de proba.†In gl.ibi. [excep.doli,vel in factũ.] Ista glo. vult ꝙ renuntiatio valeat,quantum ad hoc vt nõ possit opponi exceptio non nume.pecu.hoc videt tenere pro cõstanti. Sed dubitat an hic nõ absolutè possit opponi exceptio doli,vel in factũ habens eandem vim.Tu dic quod si in eodem instrumento quo fuit cõfessus,renuntiauit:nõ valet renũtiatio:quia eadem fragilitate præsumitur renuntiasse qua & confessus fuit:scilicet cupiditate habendi pecuniam.Si autem ex præfata:nec illamet exceptionem doli,vel in factum (quæ tendunt ad idem) põt opponere:si vellet transferri onus probãdi in aduersarium: quia renuntiatio debet aliquid operari , sed si vult assumere in se onus probandi,renuntiatio nõ noceat.quominus tam illam quã ipsam possit opponere:aliàs esset imponere legem verbis,& non rebus si faceremus.quales sunt minores:& absentes? dic isti potenter opponere quinquenniũ mediãte restitutione in integrum: quia ipso iure currebat tempus.hodie contra minores non currit ipso iure:& sic non indigent restitutione per l.fi.ꝯ.in quibus causis in integ.restitu.non est necessa.sed hoc nõ reperitur in absente causa reipublicæ.ideo currit.

1 ☞ *Quando maritus nulla præcedente promissione de dote sibi danda confitetur se recepisse aliquam quantitatem in dotem,tunc habet exceptionem non nu. dotis secundũ promissio præcedat.*

2 *Licet in confessione facta ad obligandum distinguatur inter causam mutui & aliam causas,vt in prima locum habeat exceptio infra biennium,in aliis generaliter non habeat locum.tamen in confessione quam facit creditor ad liberationem debitoris,indistinguitur ex qua causa esset creditor,cum ante xxx.dies non probet numerationem:sed post xxx.dies sic.*

4 *Quid si creditor solum confiteatur debitorem sibi non teneri,vel ipsum liberasse pactum,vel acceptilationem?*

5 *Qui confitetur habuisse aliquid in depositum , an possit hanc exceptionem opponere & nu. 6.*

Depositarius,quando possit uti re deposita?

6 *Cautela pro illo qui mutuat,quod faciat scribi de depositio,non de mutuo.*

7 *Si mulier soluto matri.confitetur dotem sibi restitutam,an habeat exceptionem non numeratæ pecuniæ?*

1 §.Sed quoniam. †Per alias leges huius tit. prouidet debitoribus,qui ad se obligandos confitẽtur recepisse quod non receperunt.hic vsq; ad §.in cem prouidetur creditoribus qui ad alium liberandũ similiter contentur recepisse quod non receperunt:& ponuntur tres casus isto §.vsq; ad §.super cæteris.in quibus confessio creditoris tim præiudicat:& probat numerationem. Iuppleni si per ipsum probetur contrarium.postea in §. [super cæteris.]traditur regula generis in quocũque creditore:& ex quacunq; causa confitete se recepisse à debitore , vt talis confessio non præiudicet timsed post xxx.dies.interim verò habet exceptionem non me.pecu.per quam transfert onus probandi in debitorem qui
2 numerauit.h.d.vsq; ad §.illo.†No.hic tertium casum in verbis illis.§ qui non est alibi.per quem limitabis.j. de dote causa nume.& etiam tex.huius l.in fi.de quo op.glo.quæ incipit [nec illam.] vt debeant intelligi quãdo maritus nulla præcedẽte promissione de dote sibi danda,confitetur habuisse & recepisse aquam quantitatem in dotem : vt tunc habeat exceptionem non numeratæ dotis infra tempora.de quibus in auf.ibi posita: secũ præcedente promissione sibi facta de dote danda per mulierem vel per alium eam dotantem postea confiteatur se habuisse & recepisse ea quæ sibi fuerant promissa,statim talis confessio præiudicat,vt non habeat exceptionem non nume.dotis. quod perpetuò tene menti:& iste est verus intellectus.secundũ quod tenet Io.an.in addi.Spe.ti.de dona.inter virum & vxo. super rubrica in fi.per quem soluitur contrarium formatum in illa glo.quæ incipit [nec illã.] de tex.huius l.in fi.& dicto ti.de dote causa cet glo.aliter videatur soluere.sed non bene.† Item no. in §. [super cæteris.] quod licet in confessione facta ad obligandum
3 distinguatur inter causam mutui , & alias causas: vt in prima locum habeat hæc exceptio infra biennium:in alijs generaliter non habeat locum:sed statim præiudicet.vt in l. generaliter. in confessione tamen quam facit creditor ad liberationem debitoris, non distinguitur ex qua causa esset creditor.imò indebita confessio non probat numerationem vique ad xxx.dies. etiam si erat creditor ex alia causa quàm mutui . quo casu confessio debitoris ad obligandum statim præiudicaret: vt in l. præcedenti. & tamen confessio creditoris ad liberandum non statim præiudicat : sed post triginta dies. quod videtur satis mirabile : sed aliter statuitur pro debitore : quia transactis triginta diebus non potest opponi exceptio illa per creditorem , etiam si velit probare contrarium:scilicet numerationem non fuisse factam. per illum text. in fine dum dicit [nec liceat ei &c.] ita videtur intelligere
4 Bal. † & aduerte,& pondera tex.dum dicit [in quo numerata pecu-

pecuniarum,vel datio certarum ſpecierum ſcripta eſt &c.]quia tex. loquitur in confeſsione continente numerationē eius quod debetur,vel ſolutionem eius quod debetur.ſed ſi hoc non continetur,ſed confitetur creditor debitorē ſibi non teneri, vel ipſum liberaſſe per pactum,vel acceptilationem. iſte tex.non habet locum.imò confeſsio ſtatim præiudicaret per.l.tale pactū. in prin. ff.de pac.& ita ſentit Bart.in.l.ſi ex pluribus.ff.de ſolu.licet gl.ſi. in.l.præcedenti.quæ incipit no.fidem poſt prin.videatur ſentire quod qualitercunq; confeſsio fiat ad liberandum, non præiudicat niſi poſt.xxx.dies.quod etiā videtur tenere Iac.bur.& Ang. in.d.l tale pactum.ſed non eſt verum. vt dixi ſuper dicta gl. per illum tex.qui non loquitur niſi in confeſsione cotinente numerationem,vel ſolutionem.Tene menti perpetuò.¶ In gl.quę incipit [eſt hæc lex] ibi. [nec ego diſtinguo:]dic quod reuera iſte §. loquitur in deponente, qui erat creditor:& confitetur ſe habuiſſe depoſitum:ſed in depoſitario loquitur.l.præcedēs.quæ eſt generalis.ex quacunque cauſa debitor cōfiteatur habuiſſe.Sed aduerte: quia in depoſito certarum ſpecierum procedit ſine dubio quod confeſsio depoſitarij ſtatim præiudicat. non tamē videtur confeſſus ſpe futuræ traditionis:cum nō recipiat ad ſuum commodum, ſed potius ad onus. vt cuſtodiat. Quid ſi confitetur ſe habuiſſe pecuniam in depoſitum? & tunc dic quod ſi ſignatam in ſacculo,quo caſu eſt idem depoſitum:& tunc quia non poteſt ea vti,idem.Si verò non ſignatam:ſed numeratam,quo caſu etiā poteſt dici depoſitum ſi ita fuit actum:licet egrediatur fines depoſiti:quia poteſt ea vti:& obligatur ad tantundem in genere.ſicut in mutuo. l.Lucius. ff depoſiti. dicendum eſt quod habeat exceptionem non numeratæ pecu.infra biennium.ſicut ſi cauſa mutui. vt potius rebus quam verbis lex ſit impoſita: ſicut enim auditate habendi pecuniam eſt facilis ad reſpondendum antequam habeat ex cauſa mutui:ita & ex cauſa depoſiti. poſtquam poteſt ea vti. Bald.tenet contrarium. niſi appareat quod in fraudem mutui fuerit facta confeſsio depoſiti. †Et not.pro eo quod dixi in l.præcedēti.quod ille qui mutuat ſit cautus:vt faciat ſcribi de depoſito,non de mutuo. nam hoc prodeſſet. niſi appareret quod pecunia fuerit petita mutuo dari: & creditor voluit quòd conficeretur confeſsio de depoſito:quia iſta eſt cautela.& ſic nō prodeſſet. Tene menti perpetuo,quia ſunt vtilia, & quotidiana. Nam & in ſimili videmus quòd ex tali depoſito:licet adcribatur mutuo, cum tamen ſit contractus bonæfidei de iure ciuili veniunt uiuræ ex mora.l.mora.ff.de uiuris.& in.l.publia. §.Lucius. ff.depoſiti.& tamen ſi fuiſſent data mutuo non venirēt: quia eſt contractus ſtricti iuris, in quo citra ſtipulationem non veniunt. vt.l.quamuis.j.de uiuris.& ſic non poteſt negari quin fiat vis in verbis.& aliud eſt dicere mutuo tibi.aliud depono pœnes te tantam pecuniam numeratam: licet hoc ſecundo caſu poſsit vti ſicut in principio: & obligetur etiam ad tantundem in genere ſicut primo. & videatur omnimodo ſimilitudo. vnde Florentiæ ſemper fiunt ſcripturæ de depoſito, non de mutuo, & ſcripturæ manent in manibus mercatorum, quia fauorabilior eſt contractus depoſiti quam mutui. In gl.ibi. [de fide inſtru.] §.j.dic breuiter,quod ibi depoſitarius negabat ſcripturā eſſe de manu ſua. vnde non facit fidem niſi per tres teſtes approbetur qui viderint eam ſcribi:& per comparationē literarū iuxta ea quæ dicta ſunt in.l.comparationes. * s.de fide inſtru.Si autem confitetur eam: ſed negat ſe habuiſſe depoſitū: & dicit quòd ſub ipe futuræ traditionis vel numerationis fuit confeſſus tunc non auditur. imò ſtatim confeſsio ſibi præiudicat. vt in.l. præceden. & ita intelligę quod dixit gl.s.& ad hoc tendūt ſolutiones gl.quæ infrà ſubiiciuntur. ¶ In glo. [nec illam.]ibi.[vel hic propria.]No. illā ſolutionē in ſe,quod quādo mulier ſoluto matri.confitetur ſibi dotem reſtitutā,habet exceptionem non numeratæ pecuniæ.intelligo.l.infra.xxx.dies:quia ipſa eſt creditrix:licet maritus qui confitetur ſibi dotem traditam habeat exceptionem non numeratæ dotis in maiora tempora,quæ habentur.j.de dote cauta non numerata.auth.ibi poſita quod tamen eſt verum vt.s. dixi. quando non præceſsit promiſsio de dote danda,quo caſu loquitur ille titulus.& etiam poteſt loqui tex.huius.l.in fi. licet gl.ipſum intelligat in vxore confitente dotem ſibi reſtitutā. in iſta ſolutione intellectus eſt etiā bonus:vt conueniat huic ſcilicet,ſenatuſcō.quę loquuntur de confeſsione creditoris.tamen verā ſolutio ad contrarium gl.eſt illa quam.s.dixi quòd etiam quādo maritus confitetur habuiſſe dotem ſi præceſſerat promiſsio de dote danda nō habet exceptionē hanc:ſed ſtatim confeſsio præiudicat.& hic eſt caſus qui non eſt alibi relectis ſolutionibus alijs, quæ ſunt diuinationes & patet ex tex.dum dicit poſt confectionem dotalium inſtrumentorum ſupple in quibus continebatur promiſsio dotis dandæ.& ita ponit Io.an.in loco prælegato.Et ideo iſto modo conſulendo ita dixi:& eſt magna limitatio ad illum titulū. & miror,q; nec Bal.nec Ang.hoc ponderauerint:ſed tenent primā ſolutionē gl.quæ eſt truffa. In gl.ibi.[de quadriēnij præſcriptione.]dic ſecundū doct. ſi apparet de numeratione facta procuratori fiſcali:licet ille procurator efficiatur poſtea nō ſoluēdo hoc non nocet ſoluentibus:ſed imputet ſibi fiſcus curtalem poſuit ſi non apparet de ſolutione:ſed ſolum de confeſsione.tunc aut facta fuit ſolēniter,& more ſolito idem. Si autem more inſolito:& non ſolenniter tunc in ſubſidium illo exiſtente non ſoluēdo poteſt fiſcus agere contra debitores & exigere niſi probent veram ſolutionem ſecundùm Andream de barulo in.l.fiſco. de conue. fiſci.debito.lib.x.C.& hic.per Cy.in fi.

2 ☞ *Poſitio negatiua,an admittatur?*
3 *Quando non ſit manifeſtæ turpitudinis nolle iurare,nec iuramentum deferre?*
4 *Lapſo termino ad probandum, ſi quis non poſsit petere alium terminum, an etiam prohibeatur facere poſitionem?*

1 **§.Illo videlicet.** †Tranſacto tempore proponendi querelā:vel exceptionem nō numeratę pecuniæ non admittitur qui cōfeſſus eſt ſe habuiſſe:& recepiſſe ad deferendum iuramentū aduerſario q; iuret an numerauerat vel nō illo nolente iurare.h.d.ſatis no.Si ergo vult probare per teſtes q; non habuit nec recepit:bene admittitur poſt lapium tēporis,ſi confeſsio facta fuit ad obligandū.vt no.s.eo.l.ſi ex cautione.& in l.præcedenti.in vlt.gl.ſecundùm Iac.balduini. & dixi.s.in prin.l.in gl.quæ incipit nec ſi vellet.ſed ſi nō vult probare per teſtes:ſed releuari ab onere probandi deferendo iuramētum creditori quòd iuret an numerauerit vel non creditor non tenetur ſubire iuramentum: quoniam habet intentionem ſuam fundatam ex confeſsione aduerſarij vna cum lapſu temporis. caſus eſt ſingularis hic.& ideo non admitteretur debitor ſi faceret poſitiones negatiuas, & peteret aduerſarium compelli reſpondere 2 ſub iuramento.& hoc vult gl.ſuper verbo [offerre.]¶ Sed oppoſitiones duobus modis.primo de.c.j.de confeſ.lib.vj.vbi habetur quòd admittitur poſitio negatiua: vt quis poſsit eā probare per confeſsionem aduerſarij.dicit hic Cy.quòd illud. c.fuit factū de cæcitate & orbitate canoniſtarū, non de ſubtilitate iuris ciuilis quia ſicut negatiua non poteſt probari per teſtes:ita non auditur volens aduerſarium compelli ad reſpondendum ſub iuramento dictæ poſitioni negatiuæ per iſtum tex.vbi dicit eſſe caſum.Sed ſalua reuerentia malè loquitur:& maior fuit cęcitas ſua:qui non conſiderauit iſtum tex.qui loquitur quādo aduerſarius habebat intentionem ſuam fundatam ex confeſsione ſua & ex lapſu temporis. & hoc ſufficiebat ſibi nec habebat neceſſe aliter probare. imò conſuetudo quod ille qui ſufficienter probauit teneatur iurare improbatur à iure.vt habetur in.c. ij.de proba. licet audiam quod ſeruatur Vicētiæ de facto quòd quantūcunq; quis probauerit intentionē ſuam non habeat pro ſe ſententiā:niſi iuret ſe fouere iuſtitiam:quando autem non haberet intentionem ſuā fundatam : tunc loquitur illud. c.vt poſſet facere quis poſitionē negatiuam: & compellere aduerſarium ad reſpondendum medio iuramento : ſileat ergo Cy.qui tantùm obloquitur de canoniſtis qui fuerunt valētiores eo:& non niſi ſummi legiſtę. Eodē modo reſpōdetur ad illud contrariū quod faciunt hic Doct. & non viderunt lumē ad reſpondendū.ſcilicet de.l. manifeſtæ turpitudinis.& l.iuſiurandū & ad pecunias.§.ait prætor. ff.de iureiur. † in 3 quibus dicitur quod manifeſtæ turpitudinis eſt nolle iurare nec iuramētū deferre quādo aduerſarius defert & reſpōdit verū eſſe niſi ſubſiſtēte cauſa.vt.l.generaliter.§.ſinautē.s.de iureiur.& hāc ſolutionem ſenſit gl.in verbo [offerre]in fi.dū allegat illam. l. tu dic quòd quādo ille cui defertur iuramentum habet intentionē ſuam fundatam vel ex cōfeſsione iuramenti vel alio modo: tūc non eſt manifeſtæ turpitudinis nolle iurare nec iuramentum referre:caſus eſt hic no.ſed quādo nō habet ſuam intentionem fundatam loquūtur.ll.cōtrariæ:niſi aliquā iuſtam cauſam habeat:& 4 quæ ſint illæ enumerātur per Bar.in.d.l.manifeſtę. † Et ex prędictis deciditur dubiū.quod ſi eſt datus terminus ad probandum,

& sic exclusus est aliquis à termino,si non potest petere aliū ter minum:quia non fuit impeditus in prin.si vult facere positionē: & petere aduersarium compelli ad respondendū non debet au diri:nec admitti sicut nō admitteretur si vellet producere testes: quia confessio aduersarij est species probationis, & ita nominat & determinat Spe.in ti.de dila.§.fi.ver. Item quid si datus est ter minus.& sunt singularia prædicta & est casus in isto §. pro Spe. quia ex lapsu termini est fundata intentio aduersarij super absolutione vel condemnatione:quia si est reus,& tāquam actor nō probauerit debet absolui.& si est actor: & probauit intentionē: & reus non probauit exceptionē,fundata est intentio sua.vt de beat condemnari.In gl.quæ incipit. [& hoc est contra eundem. Iac.] qui tenet q̄ post lapsum biennij admittat̄ debitor ad pro bandū numerationē non fuisse factā.licet Io.cōtra eius Iac. opi. gl.sequuntur,sed hæc gl.arguit cōtra ipsum de isto tex.& etiam per rationē quā assignat.& non respondit.sed tu responde, q̄ Ia. intellexit de probatione per quā ipse debitor oneratur, & sic de fienda per testes.non aūt de fienda per responsionem aduersarij medio iuramento:quia per illa non grauaretur ipse:sed aduersa rius,qui post lapsum biennij non debet grauari.

2 ☞ *Si confectum est instrumentum de duplo ueræ sortis in fraudem usurariū,potest quis in eodem loco in quo confectum est instrumētum adire iudicem,& de hoc cōqueri.*

3 *Quòd in defectum iudicis secularis recurratur ad ecclesiasticum.*

Quando pars non est præsens,sufficit querelam exponere coram iudice, & redigi in actis,ut perpetuetur actio:etiam aduersario non citato.uel debet denuntiari ad do mum suam,uel admitti copia querelæ.

1 §.In omni. †De numeratione non facta potest non solū quis excipere infra tēpus præfixum, sed etiā querelā exponere corā iudice cōpetente,ad interrumpendū pre scriptionem:& quis sit iudex cōpetens,hoc declaratur hic vlq; in fi.& sic ponitur hæc prædicta de eo quod habetur ſ.l.si intra. vbi dicit q̄ potest conqueri per modū agendi.vbi verò ponitur effectus illius querelæ,qui interrumpit præscriptionē: & perpe tuat exceptionem vltra tempus à iure præfixum. & adde quod

2 ibi dixi. † Not.tex.secundū Bald.ibi dum dicit [locis in quibus contractus factus est.] q̄ si confectum est instrumentum de du plo veræ sortis in fraudem vsurarū,potest quis in eodē loco in quo confectum est instrumentū adire iudicē:& de hoc conque

3 ri.† Item no.in fi.q̄ in defectū iudicis secularis recurritur ad ec clesiasticū.Item no.q̄ qñ pars nō est præsens, sufficit querelam exponere corā iudice:& redigi in actis:vt perpetuetur actio:etiā aduersario non citato.vel dic q̄ debet denūtiari ad domum suā, vel mitti copia quærelæ per glo.quæ est in l.si intra.in glo.vel co ram vicinis &c.ſ.eo.

4 ☞ *Mulier soluto matrimonio nō potest occupare bona mariti pro debito dotis, nisi cū authoritate iudicis,uel nisi fuerit sibi data licentia à marito.*

5 *An in debito ciuili possit intercedere fideiussor?*

LEX XV.

1 SI cui non. †Exceptio non nume. pecu. compe tens debitori contra vnam ex credi toribus,poterit per alios veros creditores opponi: siue conueniantur hypothecaria,tanquā possidentes bona debitoris ab eo contra quē competit,siue ipsi conueniant illum hypothecaria,tanquam possidentem bona debitoris: & hoc etiā ignorante vel inuito reo cui competit. si tamen opponens in ea succumbat,hoc nō nocet principali debitori:vel fideiussori suo. h.d.tota l.& Idem in qualibet alia exceptione peremptoria.cum sit eadem ratio & ponit duos casus.ſ.si alq; veri creditores cōue niuntur hypothecaria,tanquā possidentes bona debitoris ab eo contra quem competit ista exceptio.& tunc audiuntur per mo dum exceptionis. Secundò qñ ipsi conueniunt illū contra quē competit similiter hypothecaria,& ipse excipit q̄ prius sibi sunt obligata ex chirographo continente causam mutui. & tunc per modum replicationis audiuntur:replicando q̄ illud non est ve rum debitum:sed fictum,sub spe futuræ numerationis. pōt etiā habere locū in tertio casu,qui non ponitur in textu, quando ipse debitor principalis conueniebatur,cui cōpetebat hæc exceptio: & ipse eam non opponebat, vt possint alij creditores compare re pro eorum interesse, & opponere ne bona illi auferantur, vel ne ille qui non est verus creditor habeat concurrere cum eis qui sunt veteri creditores.& hoc per l.si perlusorio. ff. de appel. & hoc voluit gloss. super verbo [debita.] poterat esse ratio dubi tandi: quia in primo casu l. conueniunt creditores possidentes bona illius cui competat exceptio. videbatur quòd non possent opponere de iure tertij: quod non est ipso iure exclusiuum iur. agentis.iuxta plenè no.in l.cum seruum.j.de ser.fugiti.& l.ij. de excep.rei iud.sed illud habet locum quando talis excipiens de iure tertij non est creditor illius:vel non prætendit se habere ius in bonis illius.& sic duntaxat excipit ad exclusionem agētis nō pro iure quod habeat.hic verò in his qui prætendunt habere ius in bonis illius tertij,de cuius iure ipsi opponūt. Tene menti hic notabilem limitationem ad illam materiam.Item poterat esse du bium in omnibus tribus casibus:quia priuilegio quod quis ha bet ex persona alterius,non potest vti illo inuito. vt in l.amicis simos.§.Lucius.de excu.tut.& l.si Iudex circunuento.ff. de mi no.sed dic verum esse contra illum à quo habet: sed contra alios pro suo interesse bene potest vti etiam illo inuito. vt in l.si post mortem.§.fi.ff.de contratabu.& iste est casus.Tene mēti. Inter. ibi. [creditores.] supple veri.nam ille cōtra quem competit nō est verus creditor.supple & fideiussor eius cui competit.vt j.cle ca fi.in verbo [nec̄ fideiussori.] & ff.de dona. l. fideiussori. In tex.ibi: [siue ipsi conueniantur.] substi. scilicet hypotheraria. [ab his qui debita eius &c.] id est ab illo qui prætendit se esse potiorem in tempore quàm ille qui cum possidet conuenitur.

2 †In tex.ibi. [vel dotis.] dicit Bal.no.quòd mulier soluto matri monio potest occupare bona mariti pro debito dotis: tu dic q̄ non potest.nisi cum authoritate iudicis.vel si fuit sibi data licen tia à marito. In fi.l.ibi.[intra statuta &c.] no.secundū Bal.quod oppositio facta per creditorem non perpetuat hanc exceptionē ipsi debitori principali cui competit:si enim perpetuaret: posset ille debitor post conuentus etiam vltra statuta tempora illa op

3 ponere.cuius contrariumm hic patet.† Vltimò glo.fi.super ver bo. [fideiussori.] colligit vnum notabile,quòd pro debito ci vili potest intercedere fideiussor.nam confessus ipse futuræ nume rationis est tantum ciuiliter obligatus ante lapsum biennij. Sed Bald.opponit de l.j.§.debitum.ff.de consti.pecu.vbi debitum ci uile tantùm non potest deduci in constitutum:& tamen con tutum est quædam intercessio.Solu.verum est quando esset de bitum ciuile,& inefficax re:& etiam ipe.hic autem licet esset ci efficax re ante biennium,sperabatur effici efficax spe post bien nium.

1 §☞ *Iuramentum quod faciat valere promissionem omni meliori modo quo potest.*

Iuramentum semper intelligitur salua authoritate superioris.

3 *Pauper qui non est soluendo,promittendo soluere infra mensem cum iuramento tan quam periurus si in termino non soluat.*

Quòd tunc non possit liberari cedendo bonis.

4 *Si iurasti uera esse quæ confessus fuisti,an tunc possis hanc exceptionem obijcere?*

5 *Si ille qui confessus est,& promisit soluere cum iuramento erat minor xxv. annis a ꝑso biennio poterit opponere hanc exceptionem?*

LEX XVI.

1 INdubitati. †Qui confessus est spe futuræ nu merationis, & reddere promi etiam si iurauit reddere,potest intra tempora cons tuta hanc exceptionem opponere: quia eandem con ditionem habet iuramentum quam habet promissio de reddi

2 do.ſ.si sequatur numeratio.h.d.& semper allegatur.† In text. [etiam sacramenti habet &c.] videbatur contrariū,quasi iura mentū sit potētius vinculū:& importat q̄ ille qui cōfessus est, & promisit reddere,videat̄ promisisse meliori modo quo pōtquis. cramentū habet in se vim talis clausulæ.ff.de leg.ij.cū pater. lius matrem.vnde appositū in testamēto matris habet vim clau sulæ codicillaris:& sic videatur exceptioni non nu.pec. renun se:& vltra hoc faciet illam renuntiationē valere: licet sine iura mento esset inualida.Sed contrarium est:quia posquam potest pati illam conditionem quæ inest promissioni:quia tacite cogi potest intelligi promitto tibi soluere,vel restituere si fidem ser ueris:sicut promissio cum iuramento de attendēdo promissa non habet vim maiorem iuramentum non secuta numeratione sed ea secuta habet in se maius vinculū:scilicet religionis. cuius possit etiam conueniri in curia ecclesiastica ad obseruan tiam iuramenti:iuxta no.in c.fi.de excep.in vj.& intellinge dixi) quando iurauit seruare promissa,in quo iuramēto multæ conditiones:scilicet si tu etiam serues fidem, vt hic. & l. quęro.§.inter locatorem.ff.locati.& si potero de iure:puta quòd nō interueniat inhibitio superioris,cuius authoritas intelligitur semper

ſemper exceptuata.* vt in l.ſi.ff.qui ſatiſ.cog. & multæ conditiones ſunt de quibus per Inn.in c.quẽadmodũ.de iureiu.& aliqua liter ponit hic Bal.& infrà ſi potero ſaluo impedimento ſuperueniente:quo caſu ſi non ſolueret,non puniretur.vt l. nepos proculo.de verb.ſig.quia Deus cui obligatur per iuramentũ,reſpicit intentionẽ ſecus in alia pœna pecuniaria, quæ mero iure imponeret.ſed ob.excep.de æquitate.vt l.ij.§.ſi quis in iudicio. ff.ſi quis cauti. †Sed ponamus quod ſuberat impedimentũ tẽpore promiſſionis puta cũ eſſes pauper, & non ſoluendo, promiſiſti mihi mille poſt menſem:& iuraſti ſoluere:& non ſoluiſti vtrum ſis periurus?tenet hic Bal.quod nõ:qa ante terminũ non es periurus:qa non teneris ſoluere poſt terminũ,non qa nõ potes facit.Odoardus.extrà de ſol.Contrariũ puto verius:quia ꝓpter dolũ teneris cũ te obligaueris ad id quod ſciebas te facere non poſſe.vñ dicunt doct.propter hoc ꝙ non habes beneficium ceſſionis:vt poſsis liberari cedẽdo bonis per l.pe.in fi.ff. de iure dotiũ. †Quid autem ſi iuraſti vera eſſe quæ confeſſus fuiſti? Reſpondeo tunc non poſſes obijcere hanc exceptionem: quia venires contra iuramentum & ſic ſi ſoluis,non repetis tanquã indebitè ſolutum:quia nõ poteras allegare numerationem non fuiſſe factam,poſtquã iuraſti contrariũ: quia erant vera quæ confeſſus fueras.Sed ſi renũtiaſti huic exceptioni:& iuraſti nõ venire contra:& ſic non poteris venire contra quouſcꝙ ſoluenſ:ſed facta ſolutione liberaris tu reus à iuramento: & ſic potes repetere. vt in c.debitores.de iureiur.& dixi ſ.eo.l.ſi ex cautione. Item an huic promiſsioni de reſtituendo: & etiam iuramento dicatur reuera ineſſe conditio ſi ſequatur numeratio: an verò non ſit conditio: ſed magis modus,qui largo modo appellatur conditio:vt de his quæ ſub modo l.j.& ij. dic ꝙ hæc ſecunda pars eſt verior. aliter ante numerationem nulla eſſet nata obligatio,etiam ciuilis. vt l. cedere diem.ff.de ver.ſigni.tunc contrarium tenent doc. de hoc per Barto.in l.cum quis.ſ. de iuris & fac. igno. in tertio articulo de ciuili debito. † Vltimò quærit hic Bald.in fin.pone quòd ille qui confeſſus eſt & promiſit cum iuramento ſoluere,erat minor xxv.annis:lapſum eſt biennium,agitur contra eum,ipſe opponit exceptionem non numeratæ pecuniæ. replicatur quòd lapſum eſt tempus:duplicatur per minorem quòd imò non eſt lapſum:quia erat minor quo caſu non currit ipſo iure.vt l.fin.ſ. in quibus cau.in inte.reſti.non eſt neceſ.triplicatur per agentem ꝙ iuramentum facit ipſum cenſeri maiorem.vt in auẽ. ſacramenta puberum.* ſ.ſi aduer.vendi.quæritur quid iuris?ipſe tenet pro minore dicens quòd hoc iuramentum in quo reuera non conſenſit,niſi ſub conditione,vel modo vt ſequi debeat numeratio, & non eſt ſecuta,non facit eum cenſeri maiorẽ:& eſt pulchrum dictum.

Decompenſationibus. Rubrica.

LEX I.

ET ſenatus. †De debito ab vna ſtatiõe vel camera fiſcali non poteſt obijci exceptio compenſationis alteri ſtationi, vel cameræ fiſcali: ne inducatur confuſio officiorum. hoc dicit.Sed ſi eſſet debitum ab eadem ſtatione vel camera bene poſſet obijci cõpenſatio fiſco ſicut priuato niſi in certis caſibus. vt j.eo.l.iij.Quærit hic Bal.de pulchra quæſtione pone quòd quidam erat creditor vnius cameræ fiſcalis, ad quã perueniebant gabellæ ex cauſa gabellæ[b] in centũ: fuit condemnatus ex maleficio ad centũ ſoluenda infra menſem: aliàs amputaret ſibi manus:& illa centũ ex cõdemnatione ſi fuiſſent ſoluta debebãt venire ad aliã cameram diuerſam:nõ ſoluit. Iudex vult ſibi amputare manum, ipſe dicit ꝙ non debet amputari:qa cenſentur ſoluta cum alia camera debeat centũ:& ſic debet fieri cõpenſatio in iſtis centũ in quibus fuit cõdẽnatus cũ illis. ꝙ iſta compẽſatio facta eſt ipſo iure ad euitationem pœnæ corporalis: iuxta not.j.eo.l.ſi cõſtat. In cõtrariũ allegat iſta l. qa non eſt ſienda compenſatio pro eo quod ſoluendũ erat vni cameræ de eo quod erat debitum ab alia camera. Breuiter ipſe tenet non eſſe manũ ampurãdã nõ tantũ ratione cõpenſationis. Nec obſt. iſta l.ſed quia per fiſcum ſtetit quòminus ſolueret cõdemnationem quia non fecit ſibi ſolui quod ſibi debebatur ab alia camera per l.uil.ff.de condi.& demon.

ꝙ Qualiter poſsit obijci compenſatio de debito naturali a tantum quod peti non poteſt.

Si illud quod ſoluiſti actione iudicati:non eſt debitum, nec potes probare quod ſit indebitum,ſentẽtia de indebito fuit debitum.

LEX II.

EX cauſas. †De eo qd tanquã indebitũ repeti non poterat,cõpẽſatio nõ põt opponi h. d.Et pone caſum:vt in gl.qđ indebitè fuiſti mihi condẽnatus in centũ,& illa cẽtũ mihi ſoluiſti:cũ aũt poſtea peterẽ à te cẽtũ alia: opponebas cõpẽſationẽ de eo qđ ſoluiſti:tanquã indebitè ſolueris:& volebas ꝓbare ꝙ indebitè fueras cõdẽnatus:certè non potes:ſicut emꝫ illud qđ ſoluiſti virtute ſnĩæ nõ potes repetere tanquam indebitũ:qa ſentẽtia de indebito facit debitum:ita nõ potes de illa cõpenſatione obĩcere:quia cõpenſatio eſt vnius debiti ad aliud: ſed hic tu es debitor meus in centum quæ peto:ego autẽ nõ ſum debitor tuus in centũ quæ ſoluiſti: quia nullo iure ſum tibi obligatus reſtituere. In text.ibi:[eum verò.] ſuprà loquitur quãdo petebã à te centum nõ ex cauſa condemnationis: & tu opponeb as compenſationẽ de alijs centum quæ mihi ſolueras ex cauſa ſolutionis indebitæ factæ.hic qñ petebã actione iudicati:vel petebã executionẽ ſentẽtiæ.tu verò obĩciebas compenſationẽ de eo quod tibi debebã,nõ ex cauſa cõdemnationis: quæritur an poſsis?videbatur ꝙ nõ:quia cauſa ex qua peto facit debitũ liquidum:& etiã exequibile:cum ſentẽtia habeat executionem paratã:ſed debitũ de quo tu obĩcis cõpenſationẽ, nõ ſic põt eſſe liquidum:& poſito ꝙ ſic:puta quia ego confiteor,nõ ſic eſt exequibile:nec habet executionẽ paratã: contrarium tamen hic dicitur:imò eſt exequibile ſi ego cõfiteor:quia cõfeſsio ĵn iudicio facta haberet executionẽ paratã:ſicut ſentẽtia:vt in l.ſi debitori.ff.de iud.ſed ſi nõ eſſet ita liquidum per confeſsione, fortè eſſet dicendũ contrarium.per l.ſi.j.eo.vel pone hic ꝙ erãt tibi obligatus ex inſtrumento guarentigiæ:quod habet executionẽ paratã:ſicut ſentẽtia.† Nunc opp.cõtra primũ dictum.de l.j.ff.e. vbi potes mihi obĩcere compenſationem de debito quod petere non potes,naturali tantum.Solu.licet illud non poſſes petere quia naturalis obligatio ſola nõ parit actionẽ: poteras tamẽ ꝓbare quòd erat naturaliter debitum:ideo potes obĩcere compenſationem:& ſic per indirectum conſequeris quod directò cõſequi non poteras: hic non quòd ſoluiſti actione iudicati: nec eſt tibi debitum:nec potes probare quòd ſit indebitũ:vt ſuprà dixi. ſententia de indebito facit debitum:& ſic ſi velles probare ꝙ indebitè fuiſti cõdẽnatus,venires cõtra ſnĩam:pro qua præſumit: & vide bo.glo.in l.quæcunq;.ff.eod.Item oppo.de l.Iulianus.ff.de cõdi.inde.vbi potes mihi obĩcere cõpenſationem de eo quod à me petere nõ potes.Sol.caſus ſunt diuerſi:hic loquitur qñ fuiſti mihi cõdẽnatus indebitè,& ſoluiſti:ibi loquit qñ ego fui abſolutus à tua petitione indebitè:qa reuera eram debitor tuus ciuiliter:& naturaliter:& fui abſolutus:per quã ſola ciuilis tollitur, naturalis non tollitur nec elidĩtur:licet autem amplius petere non poſſes:ſi tamen tibi ſoluo per errorem iuris, ſi poſtea peto tanquam indebitè ſoluta, potes obĩcere exceptionem, quòd imò debitè ſoluta ſunt:quia illa ſententia abſolutoriam non fecit de debito naturali indebitum:nec per hoc venis contra ſententiam ſi fui abſolutus;quia non probaſti:ſecus ſi non:quia cõtractus non fuit celebratus. Sed not.ꝙ non ſolui;& quòd nunc ago cõtra te ad alia centũ,an poſsis de illo debito naturali compenſationem opponere?videtur quod ſic per l.illam.etiam in cõtrarium facit l.quæcunq;.eod.titu.glo.format ibi iſtam quæſtionem;& arguit multum fortiter;& determinat quòd non poſsis mihi obĩcere per illam l.quæcunq;.quia licet naturaliter ſit debitum:poteſt tolli per exceptionem rei iudicatæ.ergo &c.vt in d.l. quæcunq;.& eſt propriè exceptio.ſed in l.autem. non erat proprie exceptio:quia actio non competebat.Cyn.tractat hic iſtam q.poſſe diſtingui:& hoc videtur eſſe de mente Bald.an obĩcien do compenſat.venias contra ſententiam qua fui abſolutus, vel non.primo caſu non poſsis:vt ſi fui abſolutus,quia tecum non cõtraxerã:nam nũc ſi velles probare debitum,neceſſe habes ꝓbare ꝙ contraxeram:& ſic venires contra ſententiam:ſed ſi fui abſolutus,quia non probaſti:vel quia erat debitum naturale tantũ quod peti non poterat: & ſic poſſes bene excipiendo probare

[b] Gabellæ.ex cã gabellę. Adde Berta.de firmo.in ſuo tracta. de gabellis.

¶ Intelligit ſemp ex ceptuata. Adde c.cũ ecclesijs.de maio. & obe. Arch.in c.authoritatem:xv.q.vi.

a An fiat cõpensatio. Adde an compẽsatio fit de liqdo ad liqdũ dic q̃ nõ secũdm Car. zab.i c.ad nostrã. de iureiu. limita. nisi debitũ esset factũ liqdũ p cõfessionẽ meã qa tũc cũ illo debito liqdo p meãcõfessionẽ debet fieri cõpẽsatio cũ eo qđ ẽ liqdũ. de quo est gl. in ver. cõpicta.in l.fin.C.de cõpẽ:& eã ibi sequit Cy.in xj.q.idẽ tenet Abb.i c.fi.i pe.co.de deposito.& istã limitationẽ multum no. Barth. Cep. Veroñ. cautela exñ. & i cautela.clxiñ.

a ℭ Quantum tempus durat ad liquidandum debitum, ut habeat locum compensatio.

LEX III.

1 IN ea quæ. †Contra rempub.põt obĩci cõpensatio sicut cõtra priuatam: præterquã in casibus hic expressis.h.d.& etiã in alio qui ponit.j.e.in l. si ex vẽditione.s.qñ fiscus petit pretiũ rei vẽditę per fiscũ:& itellige qñ debet ab eadẽ statione quæ petit:al's secus:vt ſ.eo.l.j.† In gl.ñ.ibi.[infra duos mẽses.] hoc in paruis summis:sed in magnis infra tres tm̃:tñ terminũ habet debitor fisci ad soluẽdũ:vt in l.auferť.§.qui cõpensationẽ.de iure fis.ff.vnde tantũdẽ sibi datur ad liquidandũ, quãtũ debitor posset obĩcere cõpensationẽ:vt per Barto.in d.§.qui compensationem.& declarat l.fi.j.eo.vbi dicitur quod non potest obĩcere compensationẽ de debito non liquido:nisi incõtinenti liquidet. Sed quantum tps datur ad liquidandũ,dicet incontinenti:tenet ipse per illũ.§.quod tm̃ quãtum ad soluendũ:sed si nullum tẽpus daretur sibi ad soluendũ,nullum dabitur ad liquidandũ. Bal.reprobat ipsum:quia imò datur:vt patet in d.l.fi.quæ loquitur indistinctè:& sic etiam quando habebat terminum ad soluendũ illud quod petebat ab eo:& tamẽ ibi dicitur q̃ potest obĩcere cõpensationem de eo quod sibi debet.dũmodo incõtinenti posit liquidare.videtur ergo relinqui arbitrio iudicis. ¦Vel dic melius q̃ liquidet infra tempus quo durat instantia ita q̃ non sit necesse prorogare terminum,vel suspendere tempus instãtiæ propter liquidationem hanc.per ea quæ no.in l.si is à quo.§.fina.ff.vt in pos.legatorum.

2 ne quæ petit:al's secus:vt ſ.eo.l.j.† In gl.ñ.ibi.[infra duos mẽses.] hoc in paruis summis:sed in magnis infra tres tm̃:tñ terminũ habet debitor fisci ad soluẽdũ:vt in l.auferť.§.qui cõpensationẽ.de iure fis.ff.vnde tantũdẽ sibi datur ad liquidandũ, quãtũ debitor posset obĩcere cõpensationẽ:vt per Barto.in d.§.qui compensationem.& declarat l.fi.j.eo.vbi dicitur quod non potest obĩcere compensationẽ de debito non liquido:nisi incõtinenti liquidet. Sed quantum tps datur ad liquidandũ,dicet incontinenti:tenet ipse per illũ.§.quod tm̃ quãtum ad soluendũ:sed si nullum tẽpus daretur sibi ad soluendũ,nullum dabitur ad liquidandũ. Bal.reprobat ipsum:quia imò datur:vt patet in d.l.fi.quæ loquitur indistinctè:& sic etiam quando habebat terminum ad soluendũ illud quod petebat ab eo:& tamẽ ibi dicitur q̃ potest obĩcere cõpensationem de eo quod sibi debet.dũmodo incõtinenti posit liquidare.videtur ergo relinqui arbitrio iudicis. ¦Vel dic melius q̃ liquidet infra tempus quo durat instantia ita q̃ non sit necesse prorogare terminum,vel suspendere tempus instãtiæ propter liquidationem hanc.per ea quæ no.in l.si is à quo.§.fina.ff.vt in pos.legatorum.

2 ℭ Si debitum non sit usurarium an fiat compensatio ipso iure.

LEX IIII.

1 SI constat. †Ad impediendũ cursum vsurarũ fit cõpẽsatio ipso iure vsq̃ ad cõcurrentem quantitatẽ.h.d.vnde si debeo tibi centũ sub viuris ãnuis vel mẽstruis:& tu postea ĩcipis esse debitor meus in quinquaginta,ab illo die citra nõ currẽt vsuræ nisi de alijs l.

2 h.d. †Quæro,qd si debitũ nõ sit vsurariũ:an fiat cõpensatio ipso

a iure? Martinus tenuit quod sic:& sic intellexit illã.l.gñaliter.licet loquatur in debito vsurario:quia multæ aliæ ll.hoc dicunt: & tm̃ loquũtur in debito vsurario:vt patet j.eo.l.fi.& in multis alijs allegatis in gl.Io.tenuit cõtrariũ,quod nõ fiat ipso iure:nisi in casibus hic notatis per glo.sed requiritur quod exceptio opponatur & ita dicit intelligẽdas illas ll.quæ videnť dicere cõtrariũ: quod ipso iure.dũmodo opponať apertè:& allegat gl.duas rõnes pro opi.Io. Aduerte ad titulũ quæstionis:vt intelligas,& nõ ęquiuoces.nam si es debitor meus in cẽtũ,& postea ego incipio esse debitor tuus in alijs centũ,si quæritur an fiat compẽsatio ipso iure vnius debiti ad aliud antequã ego agam:& tu exceptionẽ opponas:vel ecõuerso hoc modo.s.q̃ vtrũq̃ debitũ extinguať: & oĩs obligatio hinc inde acsi soluerẽ tibi,& tu mihi,dicẽdũ est q̃ non indistinctè,etiã si sit debitũ vsurariũ,vel pœnale.namvtraq̃ obligatio & actio per se subsistit in substãtia: nec vna alterã elidit, vel tollit:quia se adinuicẽ cõpatiunť:hinc est qđ si ego tibi soluo nõ ꝓhibeor à te petere qđ mihi debes:vt est casus in l.si cũ dos. ff.rer.amot.sed si istæ obligationes essent distinctæ adinuicem, nõ possem petere qđ mihi debes:& si peterẽ,ineptè agerem: sed deberẽ repetere quod soluerim post obligationẽ extinctã,& illa l.si cùm dos. manifestè ꝓbat hoc,q̃ ergo dicit hic fieri ipso iure ad impediendũ cursum vsurarũ debet sic intelligi: & extũc quo incipio esse debitor tuus nõ currãt vsuræ de debito meo: & hoc per rationem quam tangit gl.in fi.quia si peterem à te fortẽ,posses me per exceptionem compensationis repellere:ergo nõ possum te constituere in mora:quia vbi non est petitio, saltem cum effectu non potest committi mora:vt in l.pupillus.de verb.obli. & l.lecta.§.sed cum fortis.ff.si cer.peta.Substantia ergo obligationis qua teneris ad sortem permanet:sed vsuræ desinunt currere quia nõ es in mora:& si ꝓmisisses soluere ĩtra certũ tps:& ꝓtinus tps inciperet esse debitor tuus in tantũdẽ nõ soluẽdo in tra terminum nõ incidis in pœnã:rõne prædicta:qa nõ es in mora:& pœna cõmittiť ꝓpter morã:& ꝓpter hoc dico:& nullus alius dicta, si illa ratio glo.quã videnť tenere docto.& est illa quæ impedit cursum vsurarũ:ita l.debet restringi ad illas vsuras quæ currunt ꝓpter morã cõmissam in cõstituendo sortem:sed si nõ currũt nõ ꝓpter morã:sed ꝓpter cõuentionem:vt d.l.lecta.§.fin.nõ desinerent currere.Pone exẽplum in istis vsurarijs qui volunt currere vsuras pro quocunq; tpe dum debitor retineat sortẽ; nec curant quod nunquã sors restituaťur:sed vellent semper eam stare apud debitorem:vt semper currerent vsuræ.nam si incipiunt esse debitores sui debitoris in tantũdem, non propterea desinent currere vsuræ:quæ non currunt propter moram:sed propter retentionẽ sortis:ita videtur posse dici de rigore:licet de æquitate fortè dicẽdum esset contrarium.per rationem:quia per vsurariũ stat quominus debitor sibi soluat,non soluendo idem debitori quod debet:& sic ex isto capite tanquam si soluisset habetur pro soluto. arg.in l.Iulianus.de condi.& demon.& quod dixi secundũ Bal. in l.j.§.eo.debet ergo intelligi illa quæstio glosſ.aliter modo:& ita intelligit Pe.q̃ sit differẽtia inter exceptionẽ cõpẽsationis:& alias exceptiões:nõ in modo ꝓponẽdi:quia tam istæ quã aliæ debent proponi:& nisi proponãtur,nõ prosunt:vt not.in l.si vnus ꝓpter hoc ius ne peteret.in glo.in ver.in opponendo.ff.de pactis. tol. ita differẽtia in effectu ꝓpositionis quare exceptio compensationis postquam fuit appolita per partem extinguit obligationem ipso iure:sed aliæ exceptiones,puta pacti de nõ petẽdo,vel tumultuandi:sicut antequam proponãtur nõ extinguntipso iure obligationem saltem ciuilem,nec etiam actionem:sed eiidũ:ita nec postquam fuerint propositæ:vt patet in d.§.pactus ne peteret.vbi tra exceptionem competit replicatio ad ipsam exceptionem:& coadiuuandam actionem:ergo actio non erat sublata:quia si esset sublata,nõ posset condemnari per replicationem.l. iub pretextu.la prima.ſ.de transactio.iste intellectus videtur mihi dubius. Nam aut intelligimus quòd sola propositio exceptionis compensationis tollat actio.& obligationem ipso iure,etiam antequam sequatur sententia: & illud non videtur bene dictum per rationem primam.quam ponit hic gl.aut intelligimus quod tollatur secuta sententia per quam approbatur compensatio:& tunc non solùm ista,sed etiam aliæ exceptiones idem operantur, vt postquam peruentum fuerit ad conflictum:extinguant obligationem & actionem ipso iure:per ea quæ no.idem Pet. & Cy. in l.exceptionem.ſ.de probat.quod etiam tenet Bald.in l.si plures.ff.de fideiuſ.vbi dicit esse casum.& no.per eum in l.Iulianus. ff.de condictio.indebi.in penulti.vel antepenulti.col.Cogita super his.quæ sunt apicibus iuris.

LEX V.

1 ETiam. †Etiam de eo quod iudicis officio petitum est non iure actionis potest obĩci compensatio.h.d.secundùm glosſ.erat enim hic dubitatio:quia si eras debitor Titij in quinquaginta, & Titius in testamento per fideic.relinquat tibi centũ,illo iure hæres ad solud fideicommissum soluendum non erat obligatus:licet posset implorare officium iudicis:quod non est ita fortè vinculum sicut obligatio:vt patet ex no.in l.cum postulatissem.ff.de dam.infecto.vnde videbatur quòd si hæres petebat à te quinquaginta iure obligationis,non posses sibi obĩcere compensationem de dicto fideicommisso:quia non competebat actio: cuius contrarium hic dicitur:hodie verò bene competit actio ex testamento sicut pro legato:vt lege prima.infrà communia de lega. vel sic quòd hic econuerso erat dubitatio:quia in fideicommisso vel legato fauore vltimæ voluntatis currunt vsuræ ex mora; vt l. de vsu.& fru.leg.per totum:sed contractus non sunt ita fauorabiles:vt semper ex mora currant vsuræ,vt patet in contractu mutui:si ergo tenebaris Titio in quinquaginta ex contractu mutui, & ipse Titius postea per legatum vel fideicommissum relinquebat tibi cẽtũ,videbať q̃ currerẽt vsurę de istis cẽtũ integraliter fauore vltimę volũtatis:nec ꝓpter debitũ tuũ q̃ nõ erat ita fauorabile,desinerent currere in qnquaginta:secus tm̃ est in l.præcedens.

Com-

☞ *Contra uxorē petītē dotē an poſſit maritus obijcere cōpenſationē de rebus amotis?*

LEX VI.

NEque ſcriptura. †Si petitur id quod nō debetur, obijcitur exceptio intentionis: ſi id quod debetur, obijcitur exceptio cōpenſationis. h. d. in effectu ſecundū cōmunem lecturā. glo. quæ legitur multis modis: propter duo contraria quorum vnum eſt de princ. huius l. quod dicit te non eſſe obligatum ex ſcriptura tuæ confeſsionis. † Ad ſecundū reſpōſum, vbi dicitur contrarium ibi. dum dicit quòd deberes te cōſtituere & ſic eras obligatus illud cōtrariū: eſt de l. j. §. ſed nec retentio. ĵ. de rei vxo. actione: vbi dicitur, quòd propter res amotas ab vxore non poteſt per maritum retineri dos, & hic in fi. videtur dicere cōtrariū quod contra vxorem petentem poteſt obijcere compenſationē de rebus amotis per eam propter hoc in glo. duobus modis principaliter legitur. Primo ꝙ hic nō loquatur quando vxor repetebat dotē, quia tūc obſtaret l. cōtraria. ſed petebat aliud debitum, in quo maritus ſibi tenebatur ex ſcriptura propria manu facta, & nunc nō obſtat cōtrariū de illo §. ſed vt tollatur cōtrariū quod ſit de principio ad ſecundū reſponſum gl. legitur tribus modis, vel ponit caſum tene ſecundā poſitionem quæ eſt clara: & etiā tertia poteſt ꝓcedere: alio modo intelligit: vt loquat etiā quādo mulier repetebat dotē: & tunc ad contrarium reſpondit diuerſis modis & ſecundū diuerſitatē modorum variatur caſus. In text. ibi obligare: ſcilicet cū effectu nam bene erat obligatus ciuiliter tantum infra biennium: ſed non cū effectu: quia nō competebat actio. ſecundū intellectū glo. In tex. ibi potuit ſubaudi. & ideo ſi agat infra biennium opponis ſibi exceptionē non nume. pecu. quæ eſt potius intentionis: cū nullā habeat actionem: ſed ſi poſt, habet locum quod infrà ſequitur & compenſatio ius &c.

LEX VII.

SIex venditione. †Venditor petens pretium, patitur compenſationem: falſlit in fiſco. hoc dicit.

LEX VIII.

SIpropter. †Qui tenetur ad fructus cōſumptos, patitur compenſationem. hoc dicit.

☞ *Si ceſſi iura mea titio contra te, an ipſi titio agenti poſſis obijcere compenſationem de eo quod tibi debeo?*

LEX IX.

IUs quod. †De eo quod alius debet quā tu, nō pōt obijci compēſatio creditori tuo intellige etiam illo conſentiente niſi in caſibus hic poſitis in glo. † Quærunt hic doct. ſi ceſſi iura mea titio contra te: vtrum ipſi titio agēti poſsis obijcere compenſationem de eo quod tibi debeo quam q. format gloſ. in l. ſi quis rem. ff. de procur. Dy. in l. qui in ius. de regu. iur. tenet quod ſic: quia actio quam illi ceſſi tranſiuit in illū cum ſua cauſa & vulnere, cū quibus erat apud me: ſed qñ erat apud me, ſi eam intentaſſem contra te, poſſes me repellere per exceptionē compenſationis: ergo eum eadem cauſa tranſiuit in ceſsionarium vt poſsis eum repellere ex perſona mea: qa non debet eſſe melioris conditionis quā ego qui ceſsi. facit l. fi. §. j. ff. ad velleia. Nec ob. iſte text. quia ego nō lum omnino alius, cùm ceſsionarius habeat cauſam à me: & ſic participamus de eadem obligatione: tamen cōtra iſtam rationem facit: quia exceptio cōpenſationis non tangit obligationē, nec elidit. Sed opponitur potius ad exactionem. vt no. Bart. in l. ſi cū dos. ff. rerum amotarū. Si ergo antequam ſit oppoſita exceptio cedo actionem meam, quæ non eſt vulnerata: nec eliſa, videtur quòd liberè tranſeat in ceſsionarium: & ſic non poſsit ſibi obijci exceptio de eo quod debeo, & ſæpe contingit ꝙ inutilis actio apud cedentē eſt tamē vtilis apud ceſsionariū, quādo ceſſat cauſa inutilitatis quæ erat apud cedentem. vt in l. fi. j. de iure do. in prin. cum ibi no. ſed hic ceſſat: quia quouſq; fuit apud me, poterat elidi per exceptionem: quia eram debitor tuus: tūc cùm non ſit apud ceſsionarium: non videtur ꝙ poſsit elidi: quia ipſe non eſt debitor tuus: licet ego ſim, et fortè iſta pars verior eſt: nō ſic eſſet in alijs exceptionibus quæ eliderent actionem: vel obligationem: vt exceptio pacti, vel iuriſiurandi, nā illæ inſunt actio 2 itemeritò cum eis tranſit actio in quencunque.

LEX X.

QVoniam liberum. †Emptor qui pro liberā da re empta ſoluit creditori venditoris, compenſat cum pretio. h. d.

LEX XI.

SI tutores. †Tutor nominatus conuentus à pupillo ꝓ mala adminiſtratiōe ipſius, poteſt obijcere cōpēſationē de eo, quod ſoluit pro pupillo. h. d. Præmitte quod magiſtratus qui nominauit, vel dat tutorem non accepta idonea cautione, ſeu ſatiſdatione, tenetur in ſubſidium pro mala adminiſtratione tutoris exiſtentis nō ſoluendo, vt in tit. de magi. conue. ff.

☞ *Ad parandum pignoratitiam ſufficit ſola oblatio in iudicio ſine conſignatione & depoſitione: ſecus ſi extra iudicium.*

LEX XII.

INuicem. †Pignoratitia naſcitur ſublato debito per compenſationem: ſicut per ſolutionē, vel alio modo. h. d. & faciebat dubiū. l. ſi rem. §. oīs. ff. de pign. act. vbi dicit ꝙ pignoratitia tunc naſcit, quādo omnis pecunia ſoluta eſt: vel ſatisfactum eſt: ſed ille qui compēſat, nō ſoluit: nec ſatisfacit: ſed excludit agentē: certè verū eſt ꝙ nō ſoluit verè: ſed fingit ſoluere. vt in l. ij. ff. qui po. in pign. hab. † In tex. ibi: [& conſignatum deponens.] hoc qñ oblatio fuit facta extra iudicium, ſi autem in iudicio, ipſa ſola ſufficeret ſine conſignatione ad parandum pignoratitiam actionem.

LEX XIII.

SI velut. †Si compenſatio non ſortitur effectum, poſſum debitum de quo hanc exceptionem opſui, petere actione prima. h. d.

1 ☞ *In quibus actionibus poſsit obijci compenſatio? & quid in actione depoſiti, & ea quæ intentātur contra occupantes indebite res alienas per alium poſſeſſas?*

2 *De quo debito poſsit obijci compenſatio?*

Inſtructio iudicum, ne ſint proni in admittendo exceptionem compenſationis poſt liquidatione m debiti quòd petitur.

3 *Compenſatio poteſt obijci poſt publicatas atteſtationes, ex quibus apparet ſententiam ferendam pro actore, & etiam poſt ſententiam, dummodo debitum ſit liquidum, uel de proximò liquidandum.*

Quantum temporis dabitur ad liquidandum.

4 *Statutum ꝙ in cauſis quæ uertuntur inter conſanguineos ſi una pars petit compromiſſum fieri, an poſsit altera pars compelli ad compromittendum, non habet locum poſt probatum & liquidatum debitum, & publicatas atteſtationes.*

5 *Si debitum quod petitur non eſt adhuc liquidatum, poteſt reus opponere exceptionem compenſationis de alio debito non liquido: & etiam de proximo non liquidando.*

6 *Si hincinde debetur ſpecies, uel ex una parte quantitas, & ex altera ſpecies, an admittatur compenſatio?*

7 *Cùm deuenitur ad æſtimationem officio iudicis, quia conuentus deſijt dolo poſsidere, qualiter poſsit condemnari ad æſtimationem rei, & quid ſi æſtimatio petatur, an libellus erit in eptus? & nu. 8.*

8 *In rei uendicatione an res dicatur eſſe in obligatione, uel poſſeſſor dicatur aliquo modo obligatus.*

9 *Si reus fatetur intentionem actoris, an poterit obijcere compenſationem de debito non liquido?*

LEX XIIII.

COmpenſationes. †Lex iſta quinq; facit. Primò declarat in qbus actionibus ſeu cōtra quas poſsit obijci cōpēſatio. & dicit regulariter ꝙ in omnibus tā perſonalibus quā realibus: vlq; ibi: [ita tamē.] Secundò de quo debito poſsit obijci cōpēſatio. & dicit ꝙ ſi debitū qd' petitur eſt iam liquidatū, non pōt obijci niſi de alio debito liquido, vel de ꝓximo liquidādo: quia iniquū eſſet ſi petitor iam liquidaſſet ſuū debitū, & ſperaret infra paucos dies habere ſententiā, ꝙ reus poſſet ſibi auferre hanc ipē obijciēdo hāc cōpenſationē de debito nō liquido: vel nō de ꝓximo liqdādo: ſed qd regrit altiorē indaginē, qa eſſet dare materiā delinquēdi, & fruſtrādi actorem laboribus & expēſis, quos vel quas paſſus eſt in liquidādo debitū ſuum vſq; ibi. [hoc itaque.] Quartò † inſtruit iudices, ne ſint proni in admittēdo exceptionē cōpenſationis poſt liquidationē debiti quod petit, ſed potius reſeruēt in alio iudicio, qñ vidēt ꝙ regrit altiorē indaginē, vſq; ibi. [excepta.] Quintò & vlti. à ſecūda poſita in princi. excipit duas actiōes. ſ. actionē depoſiti, & eā quæ intētat cōtra occupātes indebitè res alienas per alium poſſeſſas. h. d. tota l. † Not. text. in iij parte vnde dicit. [iam penè conuicta eſt.] ꝙ cōpenſatio poteſt

a ¶ Verbum promisit. Quid importãt ista verba promitto defendere de iure & facto vide per Bar. in l. sti pulatio ista in prin. ver. quæro. ff. de ver. obli. & in l. fin. C. de act. emp. Per. de Ancha. cõsi. lxxxiij. incipiẽ. omisso primo dubio.

b ¶ Dubia probatio, Adde Cardi. Zab. in c. quòd super his. in vlt. col. de fide instr.

obijci post publicatas attestationes ex quibus apparet sentẽtiam ferẽdam pro actore: dummodo obijciatur de alio debito liquido, vel de proximo liquidãdo. nam nõ potest cõstare q reus iam sit penè conuictus: & q attestationes sint publicatę: & nihil sit probatum cõtra eas: quinimò videtur quod etiam post cõclusionẽ in causa: quia video q potest obijci post sentẽtiam: quæ trãsiuit in rem iudi. vt patet §. eod. l. ij. ibi. cum verò qui iudicati conuenitur &c. quia potius respicit executionem quã obligationẽ: vt no. Bar. in l. si cùm dos. ff. rer. amota. ad hoc facit quod dicimus de exceptionibus falsi instrumẽti: quę possunt opponi post cõclusionem: quia etiam possent opponi post sentẽtiam. vt legitur & no. in c. licet causam. de proba. Quantũ verò temporis dabitur ad liquidandũ? dic vt dixi §. eo. l. in ea. glo. hoc
4 etiam tãgit super verbo. [indaginem.] † Item iste tex. optimè facit: imò videtur decidere si statutum dicat q in causis quæ vertũtur inter cõsanguineos, si altera pars petit cõpromissum fieri, possit altera pars compelli ad compromittẽdũ: pone ergo quòd actor probauit, & liquidauit debitum suũ, & publicatæ sunt attestationes: reus videns se quasi conuictum, & sententiam debere ferri cõtra eum, petit compromissum fieri: vt sic eludat actorem laboribus, & expensis: certè non debet audiri: per rationem quæ hic ponitur: sed debebat petere antequã actor fatigaret in probando: & hæc est iustissima interpretatio statuti auferẽtis materiam malignandi. bene facit & optimè quod in simili habetur in
5 c. pastoralis. in fi. de causa poss. & proprie. † Sed ponamus quod debitum quoddam petitur, quod nõ est adhuc liquidatum, reus opponit exceptionem compẽsationis de alio debito nõ liquido, nec de proximo liquidando: puto q debeo audiri: quasi hæc exceptio sit quædam mutua petitio: & sic habeat vim recõuentionis: vt est tex. §. e. l. nec̃ scriptura. dum dicit petitioni mutuę &c. & vterq; liquidabit suum debitum infra terminos datos ad pro-
6 bandum: & illa est veritas: cessat enim ratio istius l. † In glos. j. ibi. [& idem si hinc inde debetur pecunia, sed vt species.] & idẽ tenet glo. in l. cùm fundus. §. j. ff. si cer. pe. [Doct. tenẽt contrariũ. nã ratio quare nõ admittitur compẽsatio, si hinc inde debeãt species, vel ex vna parte quãtitas, ex altera species est, quia in speciebus cadit affectio. vnde potius potest quis velle speciẽ quæ valet x. cõmuni æstimatione: quàm habere xv. Sed quãdo debetur quãtitas hinc inde, siue debeatur vt quãtitas, siue vt species: nõ cadit affectio plus ad vnam pecuniam: quàm ad alterã: ideo debet admitti compẽsatio. cessante causa prohibitionis, cessat prohibitio. nec ob. l. quã glo. allegat. quia ibi nõ inhibetur compẽsatio illa ra
7 tione: sed alia: vt ibi not. & in d. l. cùm fundus. §. seruũ tuum. † In glo. ibi. [vnde deuenitur ad æstimationẽ.] [supple officio iudicis quia dolo desijt possidere, potest cõdemnari ad æstimationẽ rei: sed sicut æstimatio non est in obligatione de præsenti: sed iperatẽ effici secuta condẽnatione: & hoc respectu videtur etiam hodie esse de præsenti: & hoc vult glo. dicere infrà ibi.] sed secundùm
8 hoc &c.] † In glos. ibi: [Respondeo videtur esse in obligatione.] Illa glo. videtur malè loqui: quia in rei vẽdicatione res non dicit̃ [esse in obligatione:] nec possessor dicit̃ esse quoquomodo obligatus etiam si non desijt possidere. vt not. instit. de actio. §. primo. multominus si desijt possidere dicit Bal. q ista gl. loquit̃ de grosso modo loquendi: quia interdum quis potest cogi ad restituendũ: & dicitur obligatus: & tamen nõ est. nam etiã actor qui potest repelli per exceptionẽ, largo modo dicit̃ obligatus ad nõ petendũ: & tamẽ nõ est stricto modo loquẽdi: vt habet̃ in l. Mæuia. §. fundũ. ff. sol. mat. vnde Barto. post gl. dicit q si actor in rei vẽdicatione diceret reũ teneri, & obligatum esse ad restitutionẽ rei, nõ propter hoc ineptè ageret. sed potest sustineri libellus de largo modo loquendi per hanc glo. ll. autẽ quas gl. allegat, nihil faciunt: quia loquuntur in actione personali: quæ datur ad dandum aliquã speciem. nam ibi præsupponitur obligatio. & si post moram res deficit extare, adhuc remanet in obligatione: & ipsa res potest & debet peti, nõ æstimatio: licet in illa possit fieri condemnatio. Sed quid si æstimatio petatur? Respõdeo libellus esset ineptus: nisi diceret peto rem, vel æstimationẽ: quia tunc debet intelligi secundũ ordinẽ iuris: sed peto rem, si extat: & si non extat, peto reum condẽnari in æstimationẽ. hoc tenet Spec. in ti. de obligatione & solutione & solutione. §. sequitur. versi. quid si libellus haber. & adde quod habetur in l. vinũ. in fi. magne gl. ff. si cer. pe. In gl. ibi. [satis dici potest.] No. gl. quod obligatio gñis cuiuscunq; æquiparatẽ obligationi quãtitatis. vnde si teneor tibi ad equũ in gñe, & tu mihi ad bouẽ in genere, põt obijci cõpẽsatio viq; ad cõcurrentẽ quãtitatẽ equi & bouis. & adde quod no.
9 Bar. in l. Męuius. §. duobus. de leg. ij. † In glos. seq. ibi. [per testes, nõ per cõfessionem.] pro ista glo. facit: quia ratio huius tex. dum dicit nõ admitti compensationẽ de debito non liquido est, quia actor fuit fatigatus laboribus & expẽsis in liquidando debitum suum: sed si reus confessus est intentionem actoris, ipse actor nõ est fatigatus: sed releuatus per confessionem rei, ergo videtur q reus possit obijcere compensationem etiã de debito nõ liquido. per l. quã gl. allegat. Bal. tamẽ tenet contrariũ, & bene. nam ratio quę hic ponitur in tex. est ratio impulsiua: vnde posito quod esset ex quo debitũ actoris est liquidũ, & potest statim finiri causa & expediri, nõ debet dilatari per calũnias rei. q posset malitiose facere eã differri: opponẽdo exceptionẽ de debito requirente altiorem indaginẽ malitiosè & calumniosè. lites aũt debent abbreuiari. & citò terminari: vnde multò magis innuitur excipere de tali debito ille qui confessus est intẽtionẽ actoris, quã ille qui cõuictus est per testes: quia magis deprehensus in malitia. l. autem quam glo. allegat, habet in se aliam rationem.

De usuris. *Rubrica.*

2 ☞ *Ratio quare si stipulatio probatur per testes, debeant deponere quod præcesserit interrogatio, & incontinenti secuta fuit responsio: & si contineatur in instrumento non requiratur hic: & nu. 3.*

3 *Verbum promisit, quando continetur in scriptura, intelligitur per stipulationem: & quid de verbo convenit?*

Dubia probatio, non relevat probantem.

4 *Si reperitur in scriptura quòd Titius promisit mihi centum, an præsumatur præsentia*

Quando reperitur in instrumento quod talis investivit talem de tali feudo, seu de beneficio, an præsumatur præsentia illius?

LEX I.

1 Si interrogatione. † Quando stipulatio probatur per testes, debent deponere q præcesserit interrogatio, & secuta fuit responsio. h. d. supple, & quod incõtinenti. al's nõ valeret: vt in l. j. ff. de ver. obli. circa prin. & sic attestationes non concluderent. l. non hoc. j. vnde cognat. Non sufficit q testes dicant q talis promisit tali vsuras: quia potuisset promittere pacto nudo non præcedente interrogatione, vel ea præcedente: tamen ex interuallo: & sic esset stipulatio: sed pactum non vitiatur ex interuallo: sed stipulatio sic: vsuræ autem ex pacto non possunt peti. etiam si sit appositum
2 iuxta contractum vestitũ: quia earum odio non recipit velitum à contractu. vt j. eo. l. iij. † In glo. quæ incipit quoniam quæritur. quid si promissio vsurarum contineretur in instrumento? dicit glo. q tunc non expediret q diceretur in eo interrogationem præcessisse, & responsionem secutam esse: sed sufficeret q contineretur in eo qualiter talis promisit tali vsuras, & omnia præmerentur solenniter acta, quod præcesserit interrogatio: & secuta fuerit responsio incontinenti per ll. quas glos. allegat. sed quæ est ratio diuersitatis inter testes & instrumentum. dicunt quòdam quòd instrumentum sit à persona perita: sed testes pos-
3 sunt esse imperiti. Istam rationem reprobat Barto. † quia vide-
a tur quòd etiam si verbum promisit contineatur in scriptura pri-
ta, intelligitur quòd solenniter promiserit per stipulationem: vt in l. prima. infrà de contrahen. stipula. & tamen potest esse facta ab imperito. & contra testes possunt esse periti, & dictum eorum tamen non valeret: nisi dicerent interrogationem præcessisse & responsionem secutam esse: dicit ergo rationem esse: quia instrumentum, & etiam scriptura priuata fit de communi consensu partium: ideo omnia verba in ipsis apposita censentur probata meliori modo quo possunt, & efficatiori. sed testes producuntur ab vna parte contra alteram etiam inuitam: ideo eorum verba strictè intelliguntur: & vbi potest esse aliqua dubitatio, strabterpretatio contra habentem probare: quia dubia probanto releuat probantem. vt in capitulo in præsentia. de probatio. Debent ergo proferre talia verba quæ concludant necessariò, vt

præsumptio

preſumptiuè præſumptione approbata à iure, & cùm debebat deponere de his quæ percipiuntur ſenſu corporeo: vt l. teſtium. §. de teſti. non de his quæ iudicio intellectus: quia tunc magis eſſent iudices, quàm teſtes: iuxta no. per Inno. in c. cauſam quę. de teſtibus. & per doc. in l. ſolam. §. de teſti. non ſufficeret ꝙ teſtes dicerent ꝙ talis promiſit tali per ſtipulationem: quia cùm ſtipulatio ſit cõtractus à iure inuentus: licet reſultet ex facto, dicitur tñ eſſe iur. & non factũ: & percipitur potius intellectu quàm ſenſu corporeo debent ergo deponere de facto: ex quo reſultat ſtipulatio: quia illud factũ bene percipiunt ſenſu corporeo, ꝙ præceſſit interrogatio: & ſecuta fuit reſponſio incontinẽti. & iſta eſt ratio huius l. de quo vide per Bar. in l. ſciendũ. ff. de ver. ob. Sed videtur ꝙ etiam ſi contineatur in inſtrumẽto, nõ importet ſtipulationem. vt in l. lecta. poſt prin. ibi cõuenitq; ff. ſi cer. peta. Sol. verbum promiſit * contentum in ſcriptura publica vel priuata importat ſtipulationẽ. vt in d. l. ſciẽdum. ſed verbũ cõuenit. ᵇ quod eſt latius, intelligitur per pactum nudum. vt ibi per Bar. ſed Bal. hic dicit nõ eſſe differentiã fiendã inter verbum promiſit. & conuenit. ᶜ ſed an fuit prolata in materia fauorabili: & ambo important ſtipulationem cum ſit eadem ratio: an in materia odioſa, & neutrum: & ſic importat ſtipulationẽ illo caſu loquitur l. lecta. & ſecundũ hoc in caſu huius l. vbi fuit facta promiſsio de vſuris etiam ſi contineretur in inſtrumento, nõ intelligeretur per ſtipulationem: niſi diceret expreſsè cuius contrarium ſentit illa gl. in prin. iſtud eſt pulchrum dictum: ſed ſecurius eſt tenere gloſ. & Bar. Eſt etiam alia ratio quare teſtes deponentes ꝙ Titius mihi promiſit: non probant ſtipulationem: niſi dicant per quem modum facta fuerit promiſsio: ſcilicet interrogatione præcedẽte, & reſponſione ſtatim ſecuta. & etiam inter præſentes: licet non fuerint interrogati: quia cùm conſiſtat in iure ſtipulatio, quãquàm reſultet ex facto, & ſic magis percipiatur iudicio iuris quam ſenſu corporeo: & locum habet dictũ eorum regulariter ſi cauſam ſui dicti aſsignent: quia eam debent aſsignare concludentem, etiam non interrogati: aliàs non probant: ſicut cùm deponunt aliquem eſſe dominum: niſi per quem modum dicant. vt not. in l. ſolam. ff. de teſtib. §. †Sed quæro quid ſi reperitur in ſcriptura quòd Titius promiſit mihi centum, an præſumatur præſentia? nam ſtipulatio non niſi inter præſentes fit dic quod ſi in inſtrumento notarij, clarum eſt per l. optimam. de contrahend. ſtipu. quia non debet concipere inſtrumentum niſi inter præſentes, & rogantes: ſed ſi continetur in ſcriptura priuata ipſius titij. tex. videtur velle quòd debet probare præſentiam: aliàs non præſumatur in l. j. eo. tit. glo. tamen ibi tenet contrarium quòd præſumatur: niſi contrarium probetur. & idem Bar. in l. Titia. §. fi. ff. de verb. ob. Ad hoc vide quod in ſimili no. in addi. Spec. ti. de emp. & ven. §. j. ver. ſciẽdum. in addi. quæ incipit quærit Odoffredus. quando reperitur in inſtrumento quòd talis inueſtit talem de tali feudo, vel de tali beneficio, an præſumatur præſentia illius: & videtur inclinare in partẽ affirmatiuam, vt actus potius valeat quàm pereat. & allegat illam l. j. cum ſua glo.

1 *Res vendita ſi remanſit penes venditorem ad cõmodum emptoris: an nihilominus emptor teneatur ad uſuras pretij non ſoluti à die contractus celebratis?*

2 *Si cùm eſſes debitor meus in diem, quia non ſoluiſti: oportuit me capere pecuniam ad uſuras: an tenearis mihi eas reſtituere?*

3 *Tres caſus in quibus debitori non prodeſt deponere pecuniam debitam, ut euitet periculum interitus, uel non teneatur ad uſuras.*

LEX II.

VSuras. †Emptor à die traditionis rei tenetur ad vſuras pretij: ſi ipſum non obtulit legitimè: licet habuit in depoſito: non tamen legitimè facto. h. d. puta quia numerauit pecuniã, & poſuit in marſupio demum in capſa ſua dicẽs quòd quandocũq; venditor voluerit dabit ſibi & hoc poteſt probari per teſtes certè non ſufficit quominus tenetur ad vſuras: etiam ſi venditor nunquã petijt, & ſic non conſtituit eum in vera mora: quiã debuit offerri. & non offerendo cenſetur eſſe in quali mora: eoipſo ꝙ venditor impleuit ex parte ſua. vt not. in l. j. in fi. ff. eo. licet non fuerit in vera mora. vt l. curabit. j. de act. emp. in fin. faciunt quæ not. per doct. in l. de diuiſione. ff. ſolu. mat. vbi dicunt maximè Bar. gñaliter in quolibet cõtractu vltro citroq; obligatorio, ꝙ vno implente ex parte ſua, in inſtãti alter cõſtituitur in mora: intelligo nõ in vera: & ſic nõ tenetur de interitu: ſed pro ficta. quãtum ad hoc vt teneatur ad vſuras: vel ad alias acceſsiones naturales tantũ. In tex. ibi. [æquitatis ratione] no. q. d. nõ ratione moræ. d. l. curabit. in fi. ſed ex eo ꝙ habuit facultatẽ percipiendi fructus, ſi erat talis res ex qua fructus percipiebant. vt l. Iulianus. §. ex vendito. ff. de act. emp. Nã tunc etiam emptor tenet ad vſuras, quæ frequẽtant in regione, puta x. vel octo ℔ centenario: licet fructus vel vſus minus valeant: qa hic attenditur: ita intelligas iſtum tex. & videtur eſſe de mente Bal. cùm iſte text. & ſimilies indiſtinctè loquant: & ſic ſunt intelligẽdi: ſiue percipiant fructus ex re vẽdita: ſiue nõ: poſtquã habet cõmoditatẽ vtendi: quinimò dicit Bal. qd' ſi vẽditor nõ perfectè impleuit cõtractũ: quia nõ promiſerat dare fideiuſſores de euictione: & adhuc non dedit nihilominus qa rem tradidit, & emptor habet cõmoditatẽ & hoc ſi fideiuſſor dediſſet: habet locũ iſta lex non ſolũ ſi tradita eſt ſimpliciter: & ſic emptor ſuo noĩe tenuit & poſſedit: imò etiã ſi tradidit precariò: & ſic poſſedit noĩe venditoris, quouſq; fortè pretiũ ſoluerit: adhuc quia cõmoditatem habuit tenet ad vſuras. tex. eſt notabilis. in d. l. Iulianus. §. ex vendito. in fi. non ſic ſi verè nõ tradidiſſet: ſed fictè. cõſtituendo ſe nomine emptoris precariò poſsidere: & ſic vera poſſeſsio remanſit penes vẽditorem: licet per hoc tranſtulerit dominium, & etiam poſſeſsionem: vt iuris eſt: vt l. quod meo. ff. de acqui. poſ. quia tamẽ nõ habuit vſum in ea, non teneretur ad vſuras ſecundùm omnes. quod tene mẽti: quia illa declarant valde hanc l. †In gl. ibi. [ſed cùm fructus.] glo. voluit opponere ꝙ etiam non tradita re, emptor teneatur ad vſuras pretij à die contractus celebrati: quia licet res remanſerit penes venditorem, remanſit tamen ad cõmodum emptoris: qa omnes fructus poſtea percepti pertinent ad emptorem: qui põt eos aduocare à venditore: vt j. de acti. empt. l. fructus. Sed an poteſt dicere venditor: vſuræ ſunt ęquales fructibus quos percepi. da mihi vſuras quæ poſſunt tranſcendere valorem fructuũ. glo. no. dicit quòd venditor non poteſt hoc dicere nec imputare emptori quare rem ſibi tradi non fecit, poſtquam ipſe fructus percepit. intelligo niſi rem obtuliſſet, & per emptorem ſtetiſſet quominus reciperet: ſed in l. curabit. & in d. §. ex vendito. glo. dicit ꝙ eſt in electione emptoris. Si enim vult habere fructus interim per venditorem perceptos tenetur ſoluere vſuras à die contractus: ſed ſi non vult habere, ſed vult dimittere penes vẽditorem, non poteſt compelli ad dandum vſuras: ſed ſibi computat vendi tor in vſuras. quod intellige vt ſuprà dixi: tene menti. † In ea. ibi: [Reſpõ. ſecundũ Azo. & H. non quia loco intereſſe præſtatur.] quaſi dicat non tanquã lucrũ, ſed in recompẽſationẽ rei traditæ: & hoc caſu etiã iure canonico licitæ ſunt vſuræ: vt patet in c. ſalubriter. extrà de vſuris. tunc emm ſunt ꝓhibitæ qñ petunt vt lucrum ceſſans: nõ qñ vt damnum emergens: vel vt intereſſe recõpenſationis: vnde dicit Inn. ꝙ ſi eras debitor meus ad diem: & qa nõ ſoluiſti, oportuit me capere pecuniam ad vſuras teneris mihi eas reſtituere: qa ꝓpter tuã morã ſum in hoc dãnificatus: et ſic nõ peto vt lucrũ: ſed vt damnũ emergens: vt ipſe not. in c. ij. de vſur. Bal. videt tenere ꝙ illud ſit verum: ſi tenebaris mihi ex cõtractu bonæfidei & tunc poſſum petere officio iudicis deſeruiẽte actioni meæ: & ſic ſublata principali actione petere non poſſem. vt in l. iiij. j. depoſiti. Si verò ex contractu ſtricti iuris: puta mutui: non videtur quòd aliquo iure poſſet peti: quia certi condictio ex mutuo non datur vltra quã fuerit numeratum: vt §. de non numera. pecu. l. cùm vltra. officium autem iudicis mercenarium nõ deſeruit huic actioni, vt faciat venire vltra partem. vt hæc habentur & no. in l. j. §. de condi. indeb. hoc eſt bene ponderandum: quia æquitas dictat contrarium. vnde videtur ex æquitate mihi dari actionem in factum vtroque caſu: quia damnificatus ſum propter moram tuam: per l. iij. §. fi. de condi. ob cauſam. & ſic ſoluta ſorte poſſum petere vſuras: ne facto tuo remaneam in damno.

4 †Vltimò no. gloſſ. ſequentem, quæ ponit tres caſus, in quibus debitori non prodeſt deponere pecuniam: debitam: intellige vt euitet periculum interitus, vel non teneatur ad vſuras. ſ. quando non deponit totam pecuniam debitam: ſiue ſortis, ſiue vſurarũ: quia ſicut non tenebatur creditor recipere partem, vel ſortẽ ſine vſuris quando totum debitum erat liquidum: vt in l. creditor. §.

ᵃ ¶ Verbũ pmiſit. Adde l. eadẽ. in princi. ff. de duo. reis.

ᵇ ¶ Verbum cõuenit. Adde diffuſè ꝑ Iaſo. in rub. ff de ver. obli. in j. col. ver. & quod verbum conuenit.

ᶜ ¶ Inter verbũ promiſit & conuenit. Adde Barto. in l. lecta. ff. ſi cer. pet. per doc. in §. ſi ſcriptum. inſtit. de inuti. ſtip. docto. in l. Titia. in §. Idẽ reſpõdit. el ij. ff. de verbo. oblig.

a ¶ Appellant pœne. Acde l.v.in §.fin. & Raph.Cu. & Mod.I l.in executiõe.& ibi Raph.Fulg.ff.de verbo.obli. tex.in l.qui sine.ff.de neg.gest.et text.in l.Iulian.in §. Idẽ Papinianus.ff.de actio.cmp.

b ¶ Vsura centesima. quæ dicaĩ vsura centesima.vide glo.in l. fi.C.de pet.hære. & gl.in c.qũ.xlvij.dis.

Lucius.ff.dẽ vsu.ita nõ ꝓdest debitori tale depositũ. Aliud est quãdo nõ obtulit: subaudi in iudicio vel extra:sed solùm in præsentiã testium deposuit:dicens ꝙ erat paratus ad omnem voluntatem creditoris. Tertius casus est quando obtulisset:non tamen debito modo.s.congruo loco vel tempore: vt l.si soluturus.ff.de solu.

☞ *Vsuræ indebitè solutæ quando computentur in sortẽ, uel repetantur.& nu.5.*

Pœna promissa per pactum nudum incontinenti appositũ, an uestiatur cohærentia contractus.

4 *In mutuo pecuniæ quare non ualeat pactum incontinenti appositum de usuris præstandis:& quid in mutuo frumenti,uini,uel oleit,*

LEX III.

1 VAmuis. †Pactum super vsuris præstandis non vestitur cohærentia contractus & vsuræ naturaliter tantum debitæ non possunt peti: sed si soluantur supple per errorem iuris, nõ repetuntur, tãquam indebitè solutę:nec in sortem imputantur.h.d.Et semper allegatur propter primum dictum:quia est casus in quo pactum nudum incontinenti appositum iuxta contractum stricti iuris, non vestitur cohærentia contractus,vt pariat actionẽ odio vsurarum:sed si iuxta contractum bonæfidei vestiretur: quia in illis etiam sine pacto veniunt vsuræ ex mora:vt l.moram.§.in bonæ fidei ff.eo.& sic si fieret pactum in casu moræ pareret actionem: quia diceretur legitima conuentio,quæ lege confirmatur. vt in l.legitima.ff.de pact.sed si non in casu moræ,non esset legitima, quia etiam sine pacto in bonæfidei contractibus non veniunt vsuræ citra moram. In tex.ibi.[neque in sortem.]quia si computarentur in sortem:perinde esset ac si repeterentur:quia nõ refert
2 soluenti an sibi restituantur,an sibi in sortem imputentur. †Sed opponitur de l.si non sortem,post prin.ff.de condi.inde.Ivbi cõputantur in sortem vsuræ indebitè solutæ.Sol.ibi erant indebitę omni iure tam ciuiliter quã criminaliter:quia promisit cõtra ꝓhibitionem legis:& sic quocunq; errore solutæ poterant repeti.iuxta no.eo.tit.l.j.ergo & si sors non erat soluta. computantur in eam:& si postea solueretur sors repeteretur ipsa tanquam indebitè soluta.Si autem sors erat prius soluta:tunc repetuntur vsuræ,quanquã errore fuerint solutæ:hic verò erant debitæ saltem naturaliter:quia non contra prohibitionem l.erant promissæ saltem per pactum:& erant solutæ per errorem iuris, qui non induxit repetitionem naturalis debiti soluti: secus si per errorẽ facti: vt l.error.j.ad l.fal.ita intellige hunc tex.licet doct.& glo.nõ de-
3 clarent.†Sed quæro extra glo.quid in pœna promissa per pactũ nudum incontinenti appositum,an vestiatur cohærentia contractus.Respondeo non & si sit contractus bonæfidei, nisi quatenus creditoris interest,vt est tex.in l.seruus.ff.de seruis exportã. Nam in contractibus bonæfidei licet vsuræ veniant ex mora: & sic possit vestiri pactum isto casu.pœna tamen quæ esset ex mora non venit:ꝙ sic non posset dicit legitima conuentio, quæ aliqua lege confirmetur:aut vestiretur quò ad vsuras: vt in casibus specialibus positis hic per glo.vestiretur etiam quò ad pœnam,in quo debet esse idem quod in vsuris.secundùm Doct.nã
a & vsuræ largo modo appellãtur pœnæ .ff.si certum pet.l.lecta.
4 †In prin.glo.ibi.[aliàs esset contra infra eo.l.frumenti. & est ratio diuersitatis:quia æstimatio pecuniæ non variatur:sed æstimatio vini,vel olei,variatur ex tempore:ideo si mutuo pecuniam, non valet pactum incontinenti appositum de vsuris prẽstandis: siue in pecunia,siue in alia re hic.& infrà eadem.l. frumenti. sed si mutuo frumentum,vinum,vel oleum,considerato quòd tempore quo reddi debet potest plus valere quàm hodie. propter hoc dubium duo sunt specialia . vnum quia pactum de vsuris præstandis vestitur cohærentia contractus:vt in l.frumenti.j.eo. secundum quòd constituatur vsura in pecunia, potest ascendere ad duplum . quia si mutuo decem corbes frumenti,vini, vel olei,quæ hodie valent decem possum pacisci de dandis viginti aureis hinc ad annum:quia tantum possent tunc valere. Secun-
b dus est casus in quo promittitur vsura centesima [b] propter dubium. vt infrà eadem l.si ea pactione.& l. si ea lege. regulariter secus.vt in l.eos.infrà eodem.sed si constitueretur vsura in eodẽ genere mutuato, non sic esset . puta mutuo decem salmas frumenti,cum pacto quòd restituas viginti:quia tunc cessaret ratio supradicta:& hoc habetur infra eod.l.ex oleo.in text.& glos.in glo.ibi.[sed in bonæfidei contractibus &c.]& etiam stricti iuris qui assimilantur bonæfidei.vt no.glo.ff.de præscri. verbis.l.Titius.In glo.fi.oppo.tribus modis.contra fi.huius l.quòd deberet in sortem computari.primò de l.in his.§.eidem autem.ff.de sol. Sol.ibi quando soluit simpliciter.quo casu videtur voluisse soluere pro sorte quæ erat ciuiliter & naturaliter debita, non pro vsuris quæ erant debitæ naturaliter tantum.hoc quando specialiter soluit pro vsuris naturaliter debitis.quo casu cessat cõiectu-
5 ra:quia constat de intentione soluentis. †Secundò oppo.quòd etiam quando simpliciter soluit,cedunt prius in vsuras: & aliqd superest in sortem.vt j.de solu.l.j. Solu.ibi. quando vsuræ erant naturaliter & ciuiliter debitæ secus, si naturaliter tantum simplex, solutio cedit in sortem, non in vsuras.vt dictum est.Sed contra.quod idem si naturaliter tantum debitæ.vt ff.de solutio. l.Paulus respondet non ideo.§.j.Sol.non loquitur de pecunia soluta per debitorem:sed de redacta per creditorem ex venditione pignorum obligatorum tam pro sortè quàm pro vsuris naturaliter tantum debitis.nam tunc cùm ea percipiat ex sua industria,potest ea conuertere in vsuras naturaliter tantum debitas: quando autem nec naturaliter nec ciuiliter debebantur. dic vt dixi suprà super text.

a ☞ *Dicta in præcedentibus,non intelliguntur repetita in sequentibus facilitex interuallo:secus si incontinenti:& uide hic unam distinctionem.*

3 *Pignus datum pro una obligatione, quando possit retineri etiam pro alia pro qua non fuit datum?*

LEX IIII.

1 PEr retentionem. †Pignora possunt retineri pro vsuris naturaliter tantum debitis.si pro illis fuerunt obligata:secus si obligata non fuerunt. Item obligatio pignorum interuallo facta pro eo quod tunc incœpit deberi: non autẽ pro eo quod ex interuallo.hoc dicit. Et est l.bona.& venit ad declarationem.l.præcedentis.vt licet vsuræ tantum naturaliter debitæ non possunt peti.vt ibi.tamen sicut possunt retineri si soluantur: vt etiam ibi dicitur.ita & pignora pro eis obligata possunt retineri.Et pone casum quòd mutuauí tibi centum: & per pactum promisisti mihi vsuras,& tradidisti pignora. postea soluisti cẽtũ & repetis pignora. ego volo retinere pro vsuris.tu contrarios: quia illæ vsuræ non possunt peti.vt in l.præcedenti.sed respondetur quòd possunt pro eis retineri pignora: si fuerunt pro eis obligata. Sed pone quòd tempore contractus fuerunt promissæ omnes vsuræ, pro quibus fuerunt pignora obligata ex post facto promittuntur maiores:nec repetitur pignorum conuentio,an possint retineri?Respondeo quòd non: quia nec tacitè censentur repetita.& sic non sunt obligata pro maioribus.hoc dicit. In textu ibi.[cum pignora couentione.pacti etiam vsuris obstricta sint &c.] sed quando est quòd pignora data pro sorte,censeantur data seu obligata etiam pro vsuris tantum naturaliter debitis?Glossellæ quę sunt hic.& etiam clarius in l.pignoribus.infrà eodem sentiunt quòd tunc demum quando expressè & specificè fuerunt obligata non solùm pro sorte: sed etiam pro vsuris : si ergo simpliciter fuissent data, censerentur data solùm pro sorte. Idem sentit Cynus etiam si vsuræ essent naturaliter & ciuiliter debitæ odio vsurarum. hoc non placet: imò puto quòd in omnem casum tam sortis quàm vsurarum censeantur fuisse data.argu.in lege,si quis pro eo.§. nummos.ff. de fideiusso.etiam si naturaliter tantum sint debitæ : alias creditor remaneret deceptus,qui sic intelligitur cogitasse cùm incepit.& imputet sibi debitor quòd legem apertius non dixit,& sic fit interpretatio contra eum:vt in lege,veteribus.ff.de pactis. Nec obstat quòd solutio simpliciter facta cedit in sortem tantum non in vsuras tantum naturaliter debitas.vt not.suprà lege proxima. in vltima glossa:quia aliud in solutio.dijudicatur ex mente soluentis tantum:aliud in contractu. qui cùm celebratur ex consensu vtriusque,debet dijudicari ex vtroque:ne aduersarius remaneat deceptus:& isto casu puto intelligendum illum textum quando fuerunt simpliciter data pignora,vt possint retineri etiam pro vsuris tantùm naturaliter debitis , tanquam pro eis sint obligata. & hoc quando eodem instanti vel ante, seu post

seu post incontinenti fuit facta promissio vsurarum.† Si autem post ex interuallo,secus : & hoc est quod sequit & sic allegatur ꝙ dicta in præcedentibus, nō intelligunt repetita in sequētibus factis ex interuallo secus si incontinenti de isto articulo repetitionis.vide plenè p Bart.in l.si ita stipulatus.§. Chrysogonus.ff. de verb.ob.& l.Titia.§. Idem respondit.nam interdum præcedēt ia sunt præparatoria sequentium:qa concernunt formā & modum sequentis:& sic si sequentia sequantur incontinēti, censentur repetita.vt in d.§.Idem respondit,aliàs cēsentur per errorem emissa & sic habet vitiare sequētia.vt l.ita stipulatus.in prin. eo. tit.Interdum sunt dispositoria de per se à sequētibus.vt loquitur ista l.cum sua gl.& quod no.Bar.in d.§.Chrisogonus.Interdum sunt derogatoria & sequētiū & tunc quid iuris sit.dic vt no.Iac. But.& Bar.post eum.in l.pacta nouissima.§.de pac.vbi omnino vide & hoc in dispositionibus contrahētium: sed in dispositione legali,an dicta in vna lege vel capitulo l. censeantur repetita in alio capitulo dic vt plenè no.Bar.in l.prætor.la.ñ.§.eritq; hęc differentia.ff.vi bo.rap.in dispositionibus autem testatoris diuersi sunt casus, in quibus diuersa deciduntur quos vide recollectos per Bar.in l.licet Imperator.de leg.j.& in locis ad quę ipse remittit.†Vltimò not.gl.quæ incipit [aliàs rata] in fi. ad limitationem ñ.j.etiam ob cyrographariam pec.l.vnica.vbi habetur ꝙ pignus datum pro vna obligatione,potest retineri pro alia etiā pro qua non fuit datum : quia illud non est verum quando illa alia erat naturalis tantùm,vel etiam erat vsura. nam licet ciuilis & naturalis,esset odio vsurarum.

1 ☞ *Quantum tempus requiratur ad hoc ut recipiēs minores usuras quam sibi debeantur censeatur renuntiasse maioribus& vide nu.1.*

1 *Quid si fuissent promisse nunquam est & si ille non soluerentur in quolibet termino, fuerunt promisse maiores.*

LEX V.

1 ADuersus. †Qui recipit minores vsuras per aliquod tēpus , cū posit petere maiores censet maioribus renūtiasse: & pactū de nō petēdo fecisse. Item negligentia administratoris nocet reipublicæ maximè in exigendo vsuras quę sunt lucrum odiosum.h.d.

1 †In tex.ibi.[per certos annos:] sed cōtrà nā videtur etiam si semel recipit minores,cēseatur recessisse à maioribus,vt j.e.l.quāuis balsa.propter hoc gl.j.& etiā ibi dicit ꝙ hic non fuerunt nisi maiores puta semisses:scilicet quæ ascendunt ad medietatē sortis in anno:& fuerunt solutæ , priores quæ ascendunt ad vnam vacīā minus & censet recessum à maioribus: & factū pactum de nō petendo:& nō sufficit semel recipere, sed debet recepisse per plures an.vt scilicet quod esse debeāt.gl.ij.tāgit Doc.videntur dicere ꝙ sufficit qd receperit tribus an.qa sicut in fauorabilibus solutio per tres annos inducit vel fortificat obligationē inutilem.vt l.j.j.de fideic.ita in odiosis inducit liberationem ab eis. tex.verò videtur sonare cōtrarium in l.qui semisses.ff.eo. & in l. cū post.in principio.ff.de iure dot. scilicet ꝙ requiratur magnū tempus:& sit longum x.annorum.†Quādo autem fuissent promissæ minores & si illæ non soluerentur in quolibet termino, fuerunt promissæ maiores:tunc lapso termino , & sic commissa stipulatione de maioribus, si hac non obstante creditor recipiat minores semel , censetur perseuerasse in stipulatione minorum vsurarum : & recessisse à stipulatione de maioribus ita loquit l. quāuis.In tex.ibi.[cōsecutus.]in ỹ. [pacti cū posit habere maiores.]aliàs si propter morā debitoris in nolendo soluere maiores recepisset minores,non facit sibi præiudicium in maioribus: etiam si per multos annos recepisset.vt d.l.qui semisses.secundo vel primo responso. In tex.ibi.[aduersus defensores.]non administratores reipublicæ posse in hoc p̄iudicare reipublicæ quod facit ad not.in Spec.de loca.§.nunc verò aliqua.ver.xxvj. Glo. quæ est.[in ver.lic ergo.]opp.de l.Imperatores.ff.de pac.& solui multis modis. Prima solutio non videtur bona: quia non debet esse maioris potētiæ pactum tacitum quàm expressum l.qui ad certum.ff.locati.glo.videtur velle ꝙ non teneatur ratione pacti tacit,vel expressi:sed negligentia administratoris noceat ecclesiæ,vel reipublicæ.l. Iubemus nullam.§.de sacro san.ec. & tamen contentio eius non nocet.vt in l.alia.l. Iubemus.eo.ti. & in regula iuris delictum. Item propter odiū vsurarum;secus si cessaret odium,si deberent esse tres solidi in anno pro censu,& recti perentur duo pro prelatione:& si per multos annos,nō fieret cō mune præiudicium:quia census non est odiosus.

LEX VI.

SI creditrici. †A tempore obligationis, depositionis,& consignationis sortis,desinunt vsuræ currere:& absente creditore oblatio: fienda est coram iudice,& etiā depositio de eius mandato.

LEX VII.

REditor. †Diuina præstatio nō est causa obligationis inducendæ.h.d.Sed nec inutilis obligationis validandæ:vt in l.si certis annis.§.de pactis.sed bene potest causa præsumendæ iustæ causę habilis ad obligandum,si illa allegetur,& fuerit præstatio facta per longum tempus:vt in l.cùm de in rem verso.ff.eo.In tex.ibi, [si aliquando.]etiam si per longissimum tempus: quando constat ex confessione creditoris vsuras nunquam fuisse promissas: sed fundat se in tempore,& in diuturna præstatione: dicēs ex ea resultare obligationem:quod etiam est verum. Idem si diceret promissionem fuisse per pactum nudum:& sic inutilem : sed ex diuturna præstatione fuisse validatam.per d.l.si certis annis sed si diceret eas fuisse promissas per stipulationem , tamen posset hoc probare,sufficeret ad probationem longi temporis præstatio decem annorum.vt l.cùm de in rem verso.ff.de vsuris.

2 ☞ *Per commissionem stipulationis pœnalis,an fiat nouatio ipso iure : an ita demum si pœna petatur?*

LEX VIII.

QVamuis. †Qui recipit minores vsuras:postquā stipulatio maiorum vsurarum fuit cōmissa:quia non soluebantur minores , censetur perseuerare in promissione minorum,& renuntiare stipulationi de maioribus.h.d.no.casus.In tex.ibi.[ampliores] (licitas tamen)[promisit.]s.loco pœnæ: propter moram commissam in soluendo minores. In tex.ibi.[tamen si post tēpus cautioni prefinitum.]vt quia fuit actum quòd si cessaret per annum vel duos soluere minores,teneretur ad maiores:& ipse cessauit: & sic erat commissa stipulatio de maioribus:& nihilominus cùm solueren tur minores:iponte recepit.nec petijt maiores. † In text.ibi. [ac per hoc non recessisse.] sed contrà.quia eoipso quòd commissa fuit stipulatio de maioribus,censetur recessum à stipulatione de minoribus iure nouatiōis ipso iure.vt in l.obligationū ferè. §. si ita.ff.de act.& obli.& quia per stipulationem pœnalem variatur prima,maximè quando prima est ex causa lucrativa: vt hic erat secundū opi.Bar.quia post multas & varias opiniones quæ fuerunt inter antiquos super isto ar.de quo per gl.in l.si quis.ff. pro socio.residet in ista:vt distinguamus an præcedēs obligatio erat ex causa lucrativa:& nouatē ipso iure : vt d.l.obligationū ferè.in fi.An ex causa onerosa.& tunc secus per l.prædia.ff.de act.emp. cuius opin.fortiter obstat iste text.qui innuit ꝙ non sit recessum per solā cōmissionem maiorum vsurarum quæ pœnę loco fuerunt promissæ:sed tunc censetur recessum,& facta nouatio quādo fuissent petite maiores:seu quando peteretur pœna. Ex quo sequitur ꝙ si creditor vult petere sortem,& non pœnam , cuius contrarium foret si ab obligatione sortis foret recessum.breuiter ego semper tenui contra Bar.per istum tex.quòd non fiat nouatio per solam commissionem stipulationis pœnalis:sed ita demū si pœna petatur.Nam creditor stipulatur pœnam in sui fauorē, non in præiudicium,pœnę.puta promisisti mihi domum ex causa donationis : & si eam non tradideris promisisti mihi centum nomine pœnæ:fuisti in mora tradendi:& est pœna commissa.si vera est opin.Bar.non possum petere domum sed debeo petere pœnam; quia obligatio de domo iure nouationis fuit transfusa in stipulationem pœnalem : & sic si mea interest potius habere domum,illa promissio mihi nocebit.quod esse non debet. facit. l.quamuis.in prin.ff.de pign.act.In vltimis autem voluntatibus fateor hoc per l.pe.ff.de penu lega.quia si testator legat mihi penum:& si hæres non dederit loco penus,cōdemnat eum ad dandum centum si est in mora:& si est cōmissa obligatio de pœna, non possum petere pœnum,sed centum:quia illa promissio non fuit facta à me:sed à testatore: qui censetur recessisse à pœna : & sic cessat ratio de qua suprà.quæ est quòd promissio mea nō debet mihi esse nociua : quia non mea promissio mihi nocet: sed

voluntas testatoris.quæ attenditur in vltimis voluntatibus: & istam puto esse veritatem.quicquid dicat Bar.nam & tex.in d.l. obligatinum ferè.§.fi.non dicit fieri nouationem,sed quasi nouationem.quod intelligo:scilicet sntequam petatur pœna. nam est quasi nouatio;quia priori obligationi adiungitur alia.s.pœnalis. & in arbitrio creditoris est quam eligat.& eligendo sortem non recedit ab obligatiõe sortis:vt hic.& sic annihilatur pœnalis.sed si eligat pœnam:tunc recedit ab obligatione sortis:& fit vera nouatio. Vltimò intellige istum tex. etiam si vnica tantum fuerit facta receptio de minoribus.Nec ob.l.aduersus.§.eo.vt dixi. qđ etiam sentit glo.hic.

LEX IX.

1 SI per te. †Sola obligatio vsurarum minorum impedit committi stipulationem maiorum factam in defectu solutionis minorum:sed si offeratur iors,& deponatur,& consignetur,impeditur & cursus minorum quæ currere incœperunt.h.d.Pau.de Cast.In tex.ibi. [vsuræ maiores non exigentur.]quia censentur promissæ si fueris in mora soluendi minores:sed si minores obtulisti:licet nõ eõ signaueris,neq; deposueris,non es in mora:quia oblatio excusat quem à mora,& constituit aduersarium in mora.conclusio: stipulatio de vsuris non committitur vt l.lecta.§.sed cùm sortis.ff. si cer.pet.Et idem si obtulisset sortem:quoniam ad impediendũ committi stipulationem vsurarum nondum commissarum sufficit sola oblatio:tenet illa glo.vt not.j.e.l.acceptam. Sed si affers sortem,deponis,& consignas, liberaris ab obligatione sortis. & per consequens ab obligatione vsurarum pro tempore futuro quæ cœperant currere.& sic à minoribus.& hoc est quod sequitur: [quòd si etiam sortem.] à quarum cursu non liberaret sola oblatio:sed requiritur consignatio,& depositio:vt ŝ.eo.l. si creditrici,& j.in l.qui acceptam.in prin.

LEX X.

4 VSuræ. †Quod dicitur vsuras non excedere debere duplum.intelligitur de vsura vnius anni: non plurium. hoc dicit secundùm glossf.& Bartol.

LEX XI.

1 EX prædijs. †Post oblationẽ sortis fructus qui primò percipiebantur provsuris incipiunt in sortem computari.h.d.quod intellige postquam sunt consumpti:aliàs possunt vẽdicari.quod dic vt l.j.& ij.s.de pig.act.& ff.sol.mat.l.diuortio.§. ob donationes. casus.Tex.iste dum dicit [oblatam.]videtur velle q̃ sufficiat oblatio ad impediendum cursum vsurarum quæ iam cœperãt currere.Sed quia etiam videtur quod non sufficiat,nisi deponãtur, & consignentur.vt j.eo.l.acceptam.& §.l.si creditrici.& l.si constat.in fin.glo.super hoc multum laborat. & solutiones suæ sunt diuinationes:& destruunt literam meo videre: & hoc tangunt doctores q̃ illud sit verum eo casu quo vsuræ currunt ex mora: quia oblatio facit cessare moram.& constituit creditorem in mora.vt l.illud.ff.de peri.& commo.rei ven.ergo debet cessare cursus vsurarum etiam quæ incœperunt currere: quia cessat causa propter quam currunt.vt est casus in l.lecta.§.sed cum sortis.ff. si cer.pe.Si verò currunt.non propter moram,sed propter conuentionẽ & retentionem sortis:tunc procedit contrarium.q̃ sola oblatio nõ impedit cursum:quia non facit cessare causam ꝓpter quam currunt.sed requiritur consignatio & depositio.per quam tollitur obligatio sortis.& in consequentiam obligatio vsurarũ. vt in l.obligatione.j.de sol.& ita debent intelligi omnes ll.quę faciunt mentionem de depositione & consignatione.

LEX XII.

1 RUmenti. †Lex ista potest intelligi de pacto nudo apposito incõtinenti: & tunc vestitur cohærentia contractus,vt pariat act.præscri. verb.vt j.de pactis inter emptorem.l.ij. Nec ob.l.iij.§. quia tibi tuit mutuata pecunia:cuius æstimatio nõ variat hic frumentũ vel aliud mutuabile.cuius æstimatio variat: vnde qa res põt valere minus tpe quo redditur quã valeret tpe mutui facti, permittit:vt solo pacto possint deberi vsuræ.vt hic.& etiã aliud de quo.j.eo.l.oleo.& l.eos.& dixi in d.l.iij.põt intelligi de pacto nõ apposito incõtinenti:& tunc ꝓcedit hoc quod dicit gl.q̃ petantur condi.ex hac l.quia non vestitur cohærentia contractus: & sic nõ oritur actio ex pacto:sed ex lege propter pactum sic.l. de dona.l.si quis argentum.Item intellige siue promittantur vsuræ in pecunia,siue in frumento,vel hordeo.

2 ☞ *In actionibus bonæfidei lata sentẽtia desinunt currere vsuræ vsq; ad quatuor ses:quibus elapsis incipiunt deberi vsuræ legales.s.centesimæ.*

LEX XIII.

1 IN bonæfidei. †In actionibus bonæfidei vel niunt vsuræ à tempore moræ vsq; ad tempus sententiæ officio iudicis mercenario. Et si feratur sentẽtia super sorte non facta mentiõe de vsuris,nõ retractatur per hoc snia nec põt peti vsuræ per sequia officiũ iudicis mercenariũ nõ põt per se principaliter intẽtari.h. d.Primũ dictũ quod colligitur ex prin.l.& ex fi.declara.vt plenè notatũ fuit in l.j.ŝ.de iudi.Secundũ dictũ declara:vt habet in l.iiij.ŝ.depositi.& ex eo no.limitationẽ ad id qđ no.per gl.& docto.in l.j.ŝ.si aduer.rem iudi.vbi dicũt q̃ si iudex ferret sententiã super parte summæ petitæ,& super altera parte nil dicat condõnando vel absoluendo,snia nõ valet:qa debet super toto iudicare.vt l.in hoc iudicio.ff.fa.ercisc.debet ergo esse cautus q̃ in alia parte absoluat. hoc est verũ in parte summæ petitæ ex vna causa.vt si petij centũ ex causa mutui.& condemnauit in quinquaginta,de alijs nil dixit.Si autem petit summas diuersas:puta centum pro sorte:& quinquaginta pro vsuris nihil dixit, ꝓpter hoc sentẽtia nõ est nulla:vt hic.dum dicit[retractanda nõ sunt &c.]

2 †In tex.ibi.[rationem haberi certum est.] scilicet à tẽpore moræ vsq; ad sententiam:postea desinunt currere vsq; ad quatuor menses.quibus elapsis incipiunt deberi vsuræ legales.s.centesimæ.vt in fi.huius l.iuncta l.fi.j.de vsuris rei iudi.In text.ibi.[non tractanda non sunt.]quia nec retractatur sententia tanquã nulla propter commissionem vsurarum vt innuunt ista verba. necpotest implorari officium iudicis pro vsuris:vt iteratam faciat condemnationem in eis:& hoc vult glo.per d.l.iiij.j.depositi.nec potest creditor intentare actionem primam,quæ per sentẽtiam est sublata,vt iterum condemnet in sortem:& vsuris.vt probatur in d.l.iiij.licet regulariter hoc possit facere:& si facit, possunt sibi obijci exceptiones perẽptoriæ,quæ in alio iudicio fuerũt emissæ:ideo fatuè facit,cùm possit petere sententiam executioni mandari.vt no.in l.duobus.ff.de excep.rei iudi.

3 ☞ *Si quis emit ab ecclesia fructus alicuius prædij ad uitam, & uixit tanto tempore percepit ultra pretium per eum solutum:an illud quod excedit sit usura?*

3 *Vsura non solùm potest consistere in pecunia:sed etiam in alia re æstimabili & reducibili ad pecuniam.*

LEX XIIII.

1 SI ea pactione. †Si pro vsuris datur vel retinetur aliquid incertum,quod potest se habere ad esse vel nõ esse:seu ad plus vel minus inspicitur quantum percipitur: etiam si excedit legitimum modum vsurarum.h.d.illa lex,cum l.si ea lege.j.eo.& infrà loquitur quando retinebatur domus pig.habitatio.cuius habitationis pretium est incertum,cùm veniat ex fortuna & industria locatoris.& possibile est q̃ non reperietur. Item q̃ locabitur multum,vel locabitur parum:per hoc si creditor inhabitauit non potest sibi dici tu potuisses locare pro xxv.in anno.& si hoc fecisses plus percepisses,quàm essent legitimæ vsuræ.ideo illud plus mihi restituas.quantũcũq; ergo possibile fuisset ita fieri potuisse:si tamen non est factum:quia non fuit locata:sed inhabitata per creditorem,non debet illa habitatio æstimari tantum,quantum potuisset locari:sed quantum sunt legitimæ vsuræ. & non vltra.& nihil tenebitur restituere:& hoc vult glo.in authent.ad hæc.post princi.ibi.si autem incertum modum &c.l.autem ea lege.loquitur quando pro vsuris retinebãtur fructus prædiorum ligati.in quibus est eadem ratio: quia possibile est quod nihil percipientur, vel pauci: ideo licet multi fuerint percepti,qui transcendunt legitimum modum: attenta dubitatione nil tenebitur restituere. Glossa tamen ibi limitat prædicta.nisi secundùm communem accidentiam facti appareat contrarium: vel sit certum quod potuit locare, & noluit: quia tunc inspiceretur quod euenire potuit,seu quod facere potuit. †Et ista inducuntur ad quæstio.de illo qui emit vsumfruc.alicuius prædi-

2 dij ad vitam. [2] pone eccleſię, vt facere conſueuerunt prælati, vl' Abbates, qui faciunt tales venditiones de fructibus, cùm nō poſ ſint eas facere de proprietatibus: & emptor vixit tanto tempore quòd percœpit vltra ſexcētum. vltra illud quod excedit ſit vſu ra, & in foro conſcientiæ teneatur reſtituere eccleſiæ: & inducū tur iſtæ ll. quod non. quia potuiſſet mori in primo anno cùm ni hil percœpiſſet, & totum pretium quod p̄cœpit perderet. vnde non poteſt conqueri monaſteriū ſi plus percœpit: ſicut nec em ptor, vel eius hæredes poſſent, ſi nihil percœpiſſent, aut parum. ar. harum ll. & l. ſi pater puellæ. §. de inoff. teſt. Doct. tamen dicūt eſſe diſtinguendum per gl. quę eſt hic. an tempore quo emit erat veriſimile quod tantùm deberet viuere quantùm vixit. & tunc cum conſcientia nō poteſt retinere. quia ab ipſo initio habuit eā læſam, ſperans lucrari: & ita ſibi euenit. Si autem non erat veriſi mile, quia erat antiquus: & tunc licet extra propoſitum plus vi xerit quàm credidiſſet: quia non habuit conſcientiam læſam, nō tenebitur reſtituere. de hoc per Canoniſtas. in c. nauiganti. de vſu ris. Iſte tamen tex. ibi. [licet enim &c.] videtur velle quod etiā ſi conſtat quòd potuit locare pro maiori ſumma: quia fuit requiſi tus de locando, & voluit habitare: quia iſta habitatio non debeat æſtimari vltrà quàm ſint legitimæ vſuræ. † Sic ergo vſura nō ſo lùm poteſt conſiſtere in pecunia: ſed etiam in alia re æſtimabili, & reducibili ad pecuniam. Et contra iſtam l. multi faciunt, non faciendo ſibi conſcientiam. quia mutuant eorū pecunias, & gau dent habitatione domus debitoris: dicentes ipſe gaudet de pecu niis meis: nonne eſt ita æquum quod gaudeam domo ſua? Certè non, ſed eſt vſura manifeſta, vt hic. ſed cùm ſit illicita hodie, quā tenetur reſtituere: an tantùm quantū potuiſſet locari: an ve rò tantùm quantùm ipſe fuiſſet daturus pro conductione vnius domus? dicit quòd hæc pars eſt verior. Quid enim ſi ſecundùm iam cōditionem non fuiſſet daturus vltra x. in anno, & illa do mus erat talis quod potuiſſet locari p̄ xxv. vel xxx. ſufficit q̄ re tinuat x. pro quolibet anno: vt ſic nil lucretur: non autem plus. quia ſic remaneret in damno. plus videtur ſi nihil eſſet expenſu rus pro conductione domus: quia habebat aliam, quam poterat habitare, vel conſueuerat habitare, tamen habitauerit domum pi gnoratam: quia pulchrior erat, & amenior. propter quod tamen non fuiſſet alteram domum conducturus, putarem quòd nihil tenetur reſtituere. & hoc ſentit hic Bal. ſi bene inſpiciatur in fin. & tetigi in l. j. & ij §. de pig. act.

2 Si fuerunt mutuata mille, poterit peti pœna uſque in mille, ut hic. & nu. 1.
Quid ſi ſors venit reſtituenda una cum pœna?
1 Pœna an poſſit tota peti, ut non uideatur appoſita loco uſurarum niſi creditor conſueuit fœnerari? & nu. 6.
4 Quid ſi pœna fuit appoſita obligationi certæ ſpeciei?
3 Quid ſi pœna appoſita in compromiſſo ſi non pareatur laudo?
6 Si promiſi mihi mutuare ſub pœna, & nō mutuas, an committatur pœna etiam ultra legitimam modum?
7 Inuitus uoluntatibus an pœna appoſita dationi, cenſeatur appoſita in fraudem uſura rum? & ſi fuit appoſita ſub nomine uſurarum, an ualeat diſpoſitio?

LEX XV.

CVm allegas. † Pœna addita obligationi quā titatis, cenſetur appoſita loco vl' in fraudem vſurarum: ideo quatenus excedit legitimū modum peti nō poteſt. ad hoc ſemper allegatur. & cō cor. l. Iulianus. §. Idem Papinianus. ff. de act. emp. In text. ibi. [cū pœna quadruplū redderet quod accepit:] quia promiſit pœnā 5
b rato manente pacto. [b] ſed quid ſi ſine pacto, & non veniebat re ſtituenda ſors: ſed pœna tantùm: quia ſtipulatio pœnalis noua bat obligationem ſortis. vt l. obligationum ferè. §. fi. ff. de actio. & oblig. dic quòd poteſt peti pœna vſq; ad quantitatem ſortis: quia cenſetur potius peti pro ſorte, quàm pro pœna, vel pro vſuris tā quam intereſſe. & etiam vltra ſi plus intereſt. l. prædia. ff. de acti. 1 emp. † In caſu ergo huius l. vbi fuerunt mutuata mille, poterit peti pœna vſque in mille. Sed poſtquam ſors venit reſtituenda vnà cum pœna, non poteſt peti vltra quàm ſit legitimus mo dus: vt ſi ſecundùm conſuetudinem regionis dabantur decem pro centenario, tantùm poterit creditor. & non vltra. & ita audiui alias à Bald. licet non ponat hæc in lectura ſua: & 3 eſt ſatis rationabile dictum. † Opponi. quòd pœna poſsit tota peti: & quòd non videatur appoſita loco vſurarum: niſi credi tor conſueuerit fœnerari. vt in l. qui ſemel. es. cum alijs allega tis. in gl. ff. e. quidam fatentur & dicūt hāc a l. debere limitari ſecundū illam. vt Bul. Io. dicit contrariū indiſtinctè: q̄ etiā ſi non cō ſueuit fœnerari. & reſpondet ad l. Bart. in l. ſi ſtipulati ſumus. ff. de verb. obli. tenet pri mam opi. niſi qñ ſtipulatio pœnalis fuiſſet diſtincta per tempora: puta ſi non ſoluerís in tali termino, promittis mihi quolibet an b no vel menſe nomine pœnæ tantam quan titatem: tunc enim diſtributio per tempora quæ magis aptatur vſuræ quàm pœnæ, fa cit cenſeri potius vſurā quàm pœnam. De natura autē pœnæ eſt q̄ ſemper ſtipulatio cōmittatur: non q̄ reiteretur. vt l. ſi duo. cū ibi not. ff. de arbi. & ideo cùm ſit contra na turam ſtipulationis pœnalis quæ ſemel ve nit committenda, quòd cēſeatur vſura, de bet diſtingui an creditor conſueuit fœnerari, vel non. Ang. in l. ſtipulatio iſta. §. alteri. de ver. obl. dicit hanc diſtinctionem Bart. tenendā in alio contractu quàm mutui. in quo nō ita formaliter cōmittitur vſura: ſed mentaliter vt dicunt Canoniſtę: ſed in con tractu mutui. in quo vſura cōmittitur formaliter, etiā ſi non ſit di ſtributa per tēpora: nec creditor cōſueuerit fœnerari, cenſeē ap poſita loco vſurarū: ſic loquitur iſta l. & hodie de iure canonico & etiā de iure ciuili ſecundū opi. not. in auē. ad hæc. nihil poſſet peti de iſta pœna: niſi quatenus p̄baret creditor ſua intereſſe: q̄a tertè ratione dāni quod reccepit ex mora debitoris non lucri ra tiōe. niſi certi & vſitati. l. iij. §. fi. cū ibi no. de eo quod certo loco. iunctis his quæ habent in l. ſocius qui in eo. ff. pro ſocio. in glo. & etiā in fi. huius gl. & hæc ſententia videē iuridica & vera. Secun dò op. ad idē q̄ tota iſta pœna poſsit peti, & nō videat loco vſu rarum, & ſic etiā de iure canonico hodie, quod nō prohibet pœ nam peti: licet prohibeat peti vſuras. iuxta not. in c. ſententia. de pœnis. Vnde op. de l. Lucius. ff. de act. emp. & l. promiſsis. §. de trania. So. diſtinguit gl. no. aut pœna apponit obligationi quāti tatis, ſeu pecuniæ: vel alterius rei, in qua cōſiſtat mutuū: & tunc 4 cenſeē appoſita loco vſurarū: q̄a in talibus cadit vſura: † aut fuit appoſita obligatiōi certæ ſpeciei, vel facto: & tunc ſecus: quia in talibus nō cadit etiam vſura: & ſic poterit tota peti per illas ll. & etiā de iure canonico. per qd̄ il. loquētes de pœna nō ſunt corre ctæ: & p̄pter hoc vſurarij adhibēt cautelā: quia q̄n mutuāt appo nunt pactū q̄ debitor quantūcunq; requiſitus debeat cōparere corā iudice, & recipere præceptū in ſe de ſoluendo, vel cōſigna re pignora: & hoc eſt multū in conſuetudine Bononiæ. nā ſi hoc facit, tota pœna poterit peti: quia eſt appoſita obligationi facti, nō quātitatis. & hoc tenuit Ia. bu. Bar. in l. cū ſeruus. ff. de condi. & demō. dicit q̄ ſi hoc bene fuiſſet appoſitū in principio rpe cō tractus celebrati, talis pœna cēſeret appoſita in fraudē vſurarū: q̄a licet appoſita obligatiōi facti: q̄a tn iſtud factū tēdit ad finem exigēdi quātitatē, reputaē potius appoſita obligatiōi quātitatis q̄ obligatiōi facti. & alle. gl. in l. ſed & ſi qs. §. fi. ff. ſi qs cau. & idē no. in l. cū p̄ponas. C. de dolo. & l. q̄ res. §. mihi Romæ. ff. de ſol. ſi aūt ex poſtfacto fuiſſet hoc actū, fateē dicū Iac. bu. nō ſic cm̄ ex poſtfacto p̄iumit fraus: ſicut à principio: q̄ hoc bonus tex. in l. iij. §. ſi ab ignoto. cū ſequēti. ff. de manumiſ. & p̄ Inn. in c. grauis. cir ca fi. de depoſito extrà. Bononiæ tn̄ ſeruaē indiſtinctè dicū Ia. bu. † Ex p̄dictis etiā apparet q̄d iuris ſit in pœna cōpromiſsi q̄n partes p̄mittūt parare laudo cū pœna, & arbiter condēnat eū ad dandū certā quātitatē infra certū terminū. & ille ſoluit, an pœna poſsit peti? & videē q̄ nō tāquā appoſita ſolutiōi quantitatis. in cōtrariū q̄ ſic in l. j. ff. de ver. ob. glo. dicit q̄ parere laudo cōſiſtit in facto, tanquā appoſita obligatiōi facti: ideo nō poſſet dici vſu ra. vt in hac gloſ. Breueter aūt cōdēnatus venit cōtra laudū, ip̄m impugnādo: & iſta ſecūda pars eſt vera: q̄a parere ibi non impu gnādo eſt meri facti: ſi aūt nō impugnat, ſed nō ſoluit, eſt maius dubiū: q̄a licet ſoluere cōſiſtat in facto. ar. in l. cōſilio. §. fi. de cu ra furio. tn̄ iſtud factū ordinatur ad dandū: quia ex ſolutiōe trā ſfertur dominiū pecuniæ: & ſic potius cēſeē datio quàm factū. vt no. in d. l. cùm proponas. §. de dolo. & in l. naturalis. §. q̄ ſi faciā. ff. de præſcrip. ver. & l. qui res. §. mihi Romæ. de ſolu. verū etiam hic eſt contēptus arbitri. poteſt dici q̄ pœna committitur. & de beatur: quia nō eſt appoſita merę ſolutioni quātitatis: ſed in pœ

a ¶ Alicuius prędij ad vſum. Adde Pau. de ca. conſi. xxj. inci. cō munitas alicuius ter rę. diffuſe per Iaſonē. in l. j. in xv. col. verſi. quintō quæro. & ibi vide meam apo. C. de ſum. trin.

b ¶ Rato manente pa cto. q̄d importet iſta clauſula. vide tex. & Doc. in l. cū p̄ponas. C. de tranſ. Doc. in l. ita ſtipulat⁹. magna. ad fi. ff. de ver. oblig. Doc in l. ñ. C. de iur. emphy. glo. & Doc. in c. fin. de loca. Doc. in c. inter R. ſeniorē. de elect.

a ¶ Quicquid accedit sorti dicitur vsura. ad de in l.j.& ij.C. de pig no.act.in c.j. in fine de vsur.

b ¶ Siliqua, est quoddam genus monetæ. Adde in aut de scūlissimis eūt.in §.sportularū.in gl.in ver.siliquis. Doc. in l.frugē. ff de ver.sig gl.i c.legimus. § huic etiam. xxxviij.distinct.

c ¶ Sunt permissæ. In q ibus casibus vsura sit permissa de iure cano. vide per gl. summæ. xiij.q.iij.host. i sum. tit.de vsu.in §. an ali quo casu.Io de ana.i c.j.in fi.de vsu.Ab.in c.cōquestus e.tit.& i c.post miserabilē. eo. tit.Bar.in l.atqui natura.in §.nō tātū sorte.ff.de neg.gest.Bal. & Io.de Imo.in l.diuortio.ff.so.ma.Bar. cō.incip. Franciscus vxorem quandā nomine Thomasinam.

d ¶ De iure diuino. ad de.c.qm̄ multi xlvij. dis.c.qm̄ multi.xiij. q.iij onginalr.Exo. xxj.Deutero. xxiij. & xxviij.Eze.xviij. & Luce.vj.

e ¶ Et de iure canonico. Adde tex.in c. ga in oīb⁹.de vsur. & i c.super eo.eo.tit. & i c.qm̄ multi. xlvij.di. i. Tho.ij.ij.q.lxxvj. ar.lxxviij.

f ¶ De iure autē ciuili. Adde auth. de eccle. tit.in prin.gl. & in c. quid dicā.xxiij.q.iij. & glo.in c.j.de vsur. lib.vj. Io. de Imo. in cle.j.eo.tit. Ioan.An. in regula peccatum. de re.in.lib.vj. i mer. Abb.in c.cū sit generale.d foro cōp. Car. Ale.i c.licet.x.di.angel.cōsi.ccxix.incip. arbitror dicta litē. in v.col.eūdē.ang.cons. cdxxij.ici.qm̄ dictū priuilegiū. Lu.ro.cō. ccccxvij.inci. In casu propositę cōsultationis. Pet. de anc.cons. xxviij.inci. in q.que vertitur. Car.zab.cō sil.lxxviij.inci. amice & maior charissime.

nam contēptus: quia interest arbitrorum ne contemnantur: & q eorū sententijs pareat. 6 vt l.si quis rē.ff.de arb.† Item opponitur de l.si pœnam.ff.de ver.ob.vbi si promittis mihi mutuare sub pœna quantūcūq; magna, & nō mutuas, cōmittitur pœna vltra legitimum modum. & sic nō censetur vsura: & tñ apponit solutioni quantitatis. & etiā dationi. quia mutuum est cū fit de meo tuum, & de tuo meum, interuenit solutio vel numeratio. Sol. ista debet intelligi cū apponit numerationis simplici: quæ fit vt perpetuò remaneat. ibi verò qñ non simplici: quia nō vt perpetuò remaneat, sed restituatur. et sic potius dicitur factum quàm datio. cùm veniat datio resoluenda. vt in hac gl. Item opde l.qui res.§.qui stipulatur. de sol.ff.vbi si promittis mihi dare & Titio centum, etiam sub pœna maiori mihi danda. si non das, cō mittitur pœna etiam vltra legitimū modū vsurarū. & sic nō censetur vsura. Solu. hæc qñ promittis mihi dare sub pœna. seu restituere quod accepisti. Secus quādo alteri q̄ mihi. quia tunc nō censetur vsura. cùm possit mea interesse q alteri soluas. vt si tenebar illi sub pœna: in quā incido si nō soluis. vt in l.liber homo.§.fi.de ver.obli. Et dicit Bar. in illo.§.qui stipulatur. quòd p ipsum datur materia fœneratoribus extorquendi vsuras maiores quàm debeantur, quando stipulantur alteri quàm sibi sortem soluendam sub pœna soluendi sibi pœnam. Bald. reprobat dicens q nō est aperienda materia committendi dolum. & dicit q si ille cō sueuit vsuras exercere, q talis pœna censet loco vsurarū apposita. & sic nil de tali pœna poterit peti. hodie secus si nō consueuit exercere. vel dic etiam si nō consueuit. si apponatur in mutuo alteri restituēdo, censebitur vsura. arg. huius l. & quod ś. dixi secū dū Ange. In alijs verò cōtractibus poterit tota pœna exigi. etiā si nō probet interesse. quia cùm in obligatione dandi pecuniam non veniat interesse intrinsecum, pōt venire extrinsecum. vt d.l.liber homo.§.fi. † Et prædicta in contractibus. in vltimis autem voluntatibus pœna apposita dationi, non censetur apposita in fraudem vsurarum: & potest peti l.j.§.Item si ita.ff.ad l.fal. et l.j.de penu.leg. Quid autē si nō sub nomine pœnæ, sed sub nomine vsurarum testator mādat hæredi quòd soluat: aliàs teneat quolibet mense pro vsuris dare tantam quātitatem vltra sortem, an valeat talis dispositio? vide per Bart. in l.ij.ff.de his quæ pœnæ nomine. & l.iij.§.fi.de admin. lega. & l.tutor qui repertorium. circa fi. prin.ff.de admi.tu.

2 ☞ *Vsura non solùm potest consistere in pecunia, sed etiam in alia re.*
Quicquid accedat sorti, dicitur usura: etiam si factum uel aliud emolumentum sit.

LEX XVI.

1 CVm non frumentum. † Si mutuatur pecunia: licet cogatur vt restitutio fiat in frumento, vel in alia quantitate mutuabili, nō potest vsura excedere legitimū modū. h.d. Cōtra q opp.de l.oleo.j.eo. Sol.tex.hic voluit soluere: qa illa loquitur qñ nō mutuatur pecunia: sed frumētū, vinū, vl oleū: quorū æstimatio pōt variari. & sic vsura pōt excedere legitimū modū. vt ubi no.ī gl.hic verò nō fuit mutuata pecunia: licet fuerit actū q p pecunia restituat frumentū cū certo additamēto. vñ 2 mutuū nō cōsistit ī frumēto. sed ī pecunia. ¶ Et sic no. q vsura nō solū pōt cōsistere in pecunia: sed in alia re. vt ś.e.l.proxi. & l.si ea a pactione. Quicquid enim accedit sorti, dicit vsura. * etiam si factum vel aliud emolumentum sit. In text. ibi. [vt certa modiatio tritici p̄staretur.] s. pro quantitate mutuata. si mutuaui tibi quinquaginta, hoc acto quòd vsq; ad sex menses restituas mihi pro eis tot modia frumenti. & si nō feceris, soluas quolibet mense tum pro vsuris. & illud excedit legitimū modū. q habet ī.e.l. con.

3 ☞ *Si mutuatur agricolæ pecunia, q non possit mutuans ab eo exigere pro usura nisi unam siliquam pro quolibet solido seu aureo, & quid sit siliqua?*
An istud habeat locum in alijs personis? & nu.1.
Qualiter puniatur creditor non restituens pignus, uel exigens plus. hic dicitur.
3 *An de iure canonico sint permissæ usuræ usque ad modum istum authenticæ?*
4 *Iuramentum de usuris præstandis, an valeat?*
5 *Vsura nautica, an sit permissa?*

AVTHENTICA.

1 AD hæc. † Ista authen. limitat modum vsurarum super mutuo quod fit agricolæ per alium modum quam limitetur in mutuo quod fit alteri personæ. j.eo.l.eos. & hoc fauore agriculturæ in qua vertitur publica vtilitas: sine qua viuere non possent homines; & statuit q si mutuantur fructus aridi: vt frumentum, ordeum, siligines, vel fabæ, non debeat creditor exigere pro vsuris vnius anni nisi octauam partem modij: & sumo hic modium, pro tota sorte. vñ si mutuauit. viij. staria frumēti, nō potest in capite anni vltra dicta octo staria accipere nisi vnum. & si mutuauit cēum, nō poterit accipere. xij. cum dimidio. quæ octauam faciunt partem de centum. nec hic distinguitur in qualitate condi. personæ 2 mutuantis. vt in d.l.eos. † Si autem mutuatur pecunia pro quolibet solido. i. aureo, nō potest exigere nisi vnam siliquā. gl. in aut. sed hodie. ś. de epīl. & cle. dicit quod siliqua est quoddam genus b monetæ. * quod hodie non habemus. Item punit creditorē plus exigētem, vel nō restituentē pignus, si tantum percœpit in sortis. quia cadit ab ea. & sumitur hæc aut. nullum credentum agricolæ. Gloss. mag. quæ hic est: format plures. q. Prima est, an ista aut. quæ loquitur in mutuo quod fit agricolis, habeat locum in illo quod fit alijs personis. quidā dixerunt q sic. l.oleo. et l.eos. j.e. quæ sunt correctæ, q̄ permittunt grauiores vsuras. plus vide 3 dixisse. † Nico. mat. q etiam iure diuino vel canonico nō obstante c te vsuræ vsq; ad modū istius aut. sunt permissæ. * propter publicā vtilitatem. propter quā. l. humana potest. distinguere. l. diuinam, & permittere quod. l. diuina prohibet. vt ś. patet vt liceat vnicuique vt pater dum dicit. liceat vnicuiq; se vindicare. & sic permittit homicidium publicæ vtilitatis occasiōe. Tñ quod l. diuina prohibet. iuxta illud nō occides, & in ore duorum vel trium consistit omne verbū: & tñ l. humana in testamētis in quibus magis timet falsitas, requirit. vij. testes, & multa alia exempla dari possunt, sed publicè interest quod īdigētes reperiāt mutuātes: & per hoc modū reperirēt. quia saltem creditor habet aliquod solatiū de pecunia sua, quæ nō stat sterilis: sine quo nō moueretur ex charitate ad mutuādum gratis. Breuiter ista opi. falsa. est. & reprobata per clemē. vnicam de vsuris. quę reprobat statuta quorūdā locorum ista occasione facta, quod liceat mutuare tm̄ pro cētenario, & cō muniter faciētes, & nō remouēres de volumine statutorum. quia permittūt & fouēt peccatum: ac si vsura nō esset peccatū. sed si diceret statutū quod nō licet capere pro vsuris vltra tantam quantitatem. illud statutum nō esset reprobatum. quia nō propterea permittit malè fieri: sed limitat maleficium secundùm Bald. Secunda quæstio est p̄supposito quod dispositio huius aut. nō habeat locum in mutuo quod fit alijs personis, attēta dispositione iuris ciuilis. gl. ponit hic vnā bonam distinctionem. quæ colligitur et Il. præcedentibus. quam vide & signa. & ad eam semper recurratur. Tertia & vltima quæstio est. cum clarum sit de iure diuino d quod vsuræ fuerint prohibitæ, & de iure canonico. * quod illud e limitat: de iure autem ciuili * antiquo, fuerunt permissæ vsque ad f certum modum. & etiam de iure authenticorum erant permissæ antè quàm fieret. authē. de ecclesia. tit. quod fuit de vltimis factis per iustinianū: an saltem per illud sint hodie p̄hibitę: & sic de iure ciuili. etiā cū illud mandet & disponat seruari quatuor consilia facta in Græcia, in quibus tota fides christiana fundat. Glos. tenet quod sic. quia in concilio. Niceno: quod fuit primum de illis, prohibent vsuræ: ergo & per illud authē. cēlentur prohibitæ. ar. in l. asse toto. ff. de hæred. instit. de isto ar. tractatur in lege prima. ś. de sum. tri. per gloss. & doct. allegat etiam gloss. hic aliam ra-

tionem

4 siones:† & dicit nō valere iuramentum de vsuris præstandis. Canonistæ dicunt contrarium. quia potest seruari sine interitu salutis æternæ. vnde nisi fuerit per episcopum remissum, debet ipm seruare & soluere vsuras, & postea repetere. vt in c. debitores. de
5 iureiu. † Dicit gloss. quia etiam vsura nautica propter periculum quod subit creditor, etiam est permissa per Iustinianum. sed dic quod per ius Canonicum est reprobata. vt in c. nauiganti. extrà 2
de vsur. sic ista authentic. est hodie correcta. cum non liceat hodie à rusticis aliquid exigere pro vsuris: sicut non licet ab alijs. multò minus à rusticis etiam vnum minimum omnino gratuitum. Nec obst. ratio. Nico. ma. quia l. diuina in hoc non est generalis, sed specialis. vt vsuræ nō possint exigi. vnde per legem humanam non potest tolli aliqua ratione. etiam. l. diuina & humana bene cogitauerunt necessitates hominum. propterea non prohiberunt vsuras.

LEX XVIII.

1 INdebitas. † Vsuræ indebitæ omni iure si soluantur antequàm sors, in eam computantur & si postea repetuntur, quocunq; errore fuerunt solutæ. hoc dicit. declara hic per l. si non sortem. de condi. inde. ff. si autem non sunt indebitæ omni iure, sed debitæ saltem naturaliter. dic vt ś. eo. l. iij.

1 ¶ Qualiter debeat fieri oblatio totius sortis debitæ: & penes quem, ut liberetur quis ab obligatiõe sortis & usurarum: & quãdo sola oblatio sufficiat sine depositione? & nu. 3. & 10.
1 Differentia inter tale depositum & sequestrum.
Si tale depositum factum fuit cum authoritate iudicis, depositarius non posset postea restituere deponenti sine eiusdem iudicis authoritate. & nu. 5.
4 Post oblationem & depositionem (de qua hic) pecunia perditur qualiter liberetur debitor. & an ope exceptionis. & quid si sola oblatio fuit? & nu. 9.
5 Ante depositionem (de qua hic) si creditor pœnitentia ductus uellet habere pecuniam oblatam & depositam: qualiter agere debeat contra depositarium non autem contra debitorem qui liberatus est: nisi debitor eam receperit.
6 Depositarius qui recepit tale depositum sine iudicis authoritate, si creditori denuntiauit qualiter habet tantam pecuniam ad sui petitionem, & creditor non recusauit, non debet postea restituere deponenti sine creditoris uoluntate.
7 An depositum (de quo hic) procedat in re animata: ut in equo, uel boue: & an oblatio tũc operetur? & nu. 10.
8 Quid in re immobili? & nu. 10.
Quid in rebus mobilibus inanimatis, & an depositarius possit eis uti? nu. 11.
9 An hoc ut debitor quantitatis soluendo liberetur: an requiratur q. dominium pecuniæ transferat in creditorem?
10 Qui operetur oblatio cum quis portat rem secum, quam offert? Item consignatio. & nume. 12.
Qui operetur uerbalis & non realis oblatio. ut cum quis offert se paratum soluere, nõ tamen habet rem secum.
11 Iudeo forensem transeuntem in ciuitate cum equo meo, possum implorare iudicis officium quod satisdet, uel deponat. & consignet equum. ut hic.
12 Si tales res quæ non possunt deponi & consignari, an sola oblatio tãtùm operetur, quãtum consignatio & depositio?
13 Qui operetur sola depositio & consignatio sine oblatione?
14 Qui operetur sola oblatio realis sine consignatione & depositione?
15 An sola oblatio realis impediat cursum usurarum quæ iam incœperant currere?
An liberet debitorem ab obligatione personali statim, & antequam res interueniat?
16 Quando & quare transferat periculum in creditorem?

LEX XIX.

1 ACceptam. † Oblatio, depositio, & consignatio totius debiti legitimè, facta tollit cursum vsurarum quæ iam incœperãt currere. Item liberat debitorem & pignora: & trãsfert in ipsum periculum pecuniæ depositæ & creditori datur actio contra depositarium. nisi deponens eam recœperit: quia tunc agere poterit contra eundem debitorem. hoc dicit. Et dicit Bart. quod est l. solennis. & masculini generis nō verba quasi dicat: vna maschia lege in vulgari. i. magnæ vtilitatis & substantiæ in sua materia. & semper ad eam recurritur. propterea quæ habẽtur in vltima gl. quia melius in ea tractatur quàm hic. de effectu oblationis debiti. Item depositio vel consignatio qñ omnia concurrunt, vel alterum tantũ sit. nam plures oriuntur effectus. & quid iuris qñ quis offert se paratum soluere, vel tradere nõ tñ habet rem in manibus: & sic est oblatio verbalis. nõ realis. de qua gloss. non loquitur. sed Doctores tangunt. quia non dicitur propriè oblatio de qua loquitur ista l. & etiam glo. in illa.

vnde non solum requiruntur verba sed etiam factum. & primò prouidet debitori, vtq; quasi in fi. ibi. [creditori.] secundò prouidet creditori. die xxiij. Julij. M.cccc xxxix. & tẽc Comes Fracisc̃us transiuit per montes Veronæ inuitis gentibus ducis Mediolani ad succursum & auxilium ciuitatum trium obsessarum, scilicet Veronæ, Brixiæ, & Pergami. quæ quidẽ in malis stabãt terminis. † In tex. [ibi post cõtestationẽ offeras,] id est, in præsentia testium. vt sic possis probare, si ille negaret oblationem factam fuisse. fit autem hæc oblatio non solo verbo, offerendo se paratum soluere: sed rebus ipsis & factis: quia debet habere pecuniam in manibus, & eam numerare in præsentia, testiũ, vt possit aduersarium conuincere. si enim non numeraret, vix posset aduersarius recusare recipere: quia fortè non esset tota: nec ipse cogitur recipere partem. vt patet suprà dum dicit [sortem cum vsuris.] etiam si deficeret in vno numero. vt j. de distra. pigno. l. quandiu. & quod non sufficit aliter offerre sine numeratione in marsupio, vel sole. not. in c. cùm seruus. de condi. & demonst. & si quidem suscipiat eam, clarum est quod liberatur ab obligatione sortis & vsurarum, si non suscipiat, consignet, & deponat, vt sequitur. & eodem modo liberabitur ipso iure secundùm veram opinio. ab obligatione. licet hoc non dicatur hic: sed solum
3 quod impeditur cursus vsurarum. † In text. ibi. [sacratissimas ædes.] scilicet penes custodes rerum ecclesiasticarum, id est rectores earum. & si hoc faciat debitor, non erit opus authoritate iudicis si obligatio fuit facta extra iudicium: quia secutus fuit cõsilium huius l. Si autem vellet deponere penes alium, vel si oblatio sit coram iudice, quo casu sola oblatio sufficit: si tamen ex abundanti velit deponere, requiritur authoritas iudicis vt eligat depositarium. Et nota quod illud est propriè depositum, non sequestrum: quia sequestrum est de re litigiosa, sed ista pecunia nõ est litigiosa. Item sequestrum fit de voluntate vtriusque litigantis, sed illud depositum fit de voluntate debitoris tantum tamen omne sequestrum est depositum, non econuerso, & sic differũt vt genus & species. & quæ sint aliæ differentiæ. dic vt in l. licet. ff. depos. Et aduerte, si fuisset factum cum authoritate iudicis, depositarius non posset postea restituere deponenti sine eiusdẽ iudicis authoritate. arg. j. de nup. l. [si vt proponis.] & de repudijs. auth. econtra si filijfa. vbi in dissoluendo matrimonio requiritur consensus patris: sicut in contrahendo. & si contrarium faceret: non liberaretur à creditore: sed si nõ interuenit authoritas iudicis liberaretur restituendo deponẽti. ita debet intelligi quod habetur hic in fi. dũ dicit [nisi fortè eas receperit.] iuncta l. bonafides. ff. depositi. † In tex. ibi. [etiam periculo.] nam cum esset
4 debitor quantitatis, etiam si totam partem quam habet perderet, non liberaretur. vt in l. incendium. ś. si cer. pe. sed nunc post oblationem, cõsignationem, & depositionem cum sit iam liberatus, etiam pecunia adhuc non perdita, si postea perdatur, perit periculo creditoris: sed si sola oblatio facta fuisset, & tunc antequàm perdatur, pecunia non est liberatus: sed secuta perditione liberatur ope exce. nisi culpa eius perderetur, vt in l. qui decẽ. ff. de sol. intellige etiã leuissima. ex quo tenebat de casu. Sed si erat debitor speciei, & sic nõ tenebat de casu, liberat ipso iure. nisi interuenit eis culpa leuis, nõ leuissima: qa aliquid habet operari oblatio, vt qñ tenetur de casu: liberet de casu & faciat offerẽtẽ teneri de culpa leuissima, liberet ab ea, & faciat eũ teneri de leui. si aũt tenebatur de leui, tantũ liberet ab illa: & faciat eũ teneri de lata, vt hæc habentur in l. semel mora. ff. solu. mat. per Barto. & etiam hic aliqualiter tangitur. In text. ibi. [& ius pignorum tolletur.] & sic nascitur pigneratitia si tradiderat pig. vt in l. si rem. §. fina. de pign. act. si non tradiderat, faciat vt contra creditorem volentem agere seruiana &c. seu hypothecaria posset obijci exceptio. & hoc est quod sequitur. [cũ seruiana &c.] etiã si dũtaxat obtulisset extra iudicium: sed pignoratitia nõ naceretur ex illa oblatione extraiudiciali. sed dũtaxat ex iudiciali. d. l. si rem. §. fin. In tex. ibi. [in traiectitijs.] in quibus currunt vsuræ cẽtesimæ. vnde magis erat dubium an per oblationem, & consignationem, & depositionem impediretur cursus tam magnarum vsurarũ, sicut impeditur cursus minorum. vt in prin. & respondet quod
5 sic. Et quòd etiam quæ dicta sunt suprà locum habeant. † In tex. ibi. [creditori.] scilicet quia à principio recusauit recipere, & nũc pœnitẽtia ductus vellet habere pecuniã. certè nõ debet agere cõtra debitorẽ qui liberatus est: sed contra depositariũ vtili a-

ctione depositi. & si ipse deposuisset : cum debitor deposuerit ad vtilitatem creditoris,vt possit eam habere quãdocunque voluerit.& ideo vtili,nõ directa:quia iste verè nõ deposuit.videtur etiam quod agere possit vtili rei vẽdi.quia ex quo nunc ratificat depositum,dominium pecuniæ in ipsum transfertur.l.si ego.cũ ibi not.ff.de nego.gest.& hoc est quod dicitur in fi.[vel ipsas cõ petente pecunias.]Nam actio depositi quæ est personalis,datur cõtra depositarium.rei vẽdicatio datur in ipsas pecunias potius quàm in depositarium:quia petit declarari illas ad se pertinere, & depositarium cõdemnari officio iudicis ad restituẽdum.Hæc vera si pecunia est apud eum depositarium.sed si nõ restituit deponenti,non debet agere cõtra ipsum,sed cõtra debitorem, qui eam recuperauit. & hoc est quod sequitur.[nisi fortè eas receperit.]quem text.not. Nam innuit quod depositarius non debet impunè restituere deponẽti.& non teneatur creditori.quod intellige vt dixi suprà. quãdo sine authoritate iudicis recepit à solo deponente.sed si cum iudicis authoritate, nõ debet restituere sine eiusdem iudicis authoritate. aliàs nõ liberaretur. Adde

6 † quòd etiam quando sine iudicis authoritate si creditori denũtiauit qualiter habet tantam pecuniam ad sui petitionem,& creditor non recusauit, non debet postea restituere deponenti sine creditoris voluntate. maximè si acceptauit, & denuntiauit sibi vt non restitueret per legem tertiam.j.de noua. & quod nota.in addi.Spec.titu.de depositio. eo igitur casu quo liberatus est restituendo deponenti,debet creditor agere contra ipsum debitorem qui deposuit & recepit.hoc est bene mirabile:quia cum per depositionem fuerit liberatus,nõ deberet rescindere in obligationem:cum actio semel extincta nõ reuiuiscat. vt de solu.l.qui res. §.aream.ff.Glos.super verbo.[& hoc casu.]dubitat de hoc.Sed dic quòd fingitur verè liberatus.& hæc fictio nõ facit vt resuscitetur eadem actio directa,sed vtilis.Vel dic quòd etiam directa: non quòd sit illa eadem:sed alia simul à l.instituta. vt ff.de iure

7 fisci.l.deferre.cum l.sed reuocata. † Pro declaratione.j.opp. qd Imperator non dedit perfectum consilium debitori quòd consignet & deponat,quando creditor non vult recipere quod obtulit. & potest esse debitor talis rei quæ non potest deponi, nec consignari:vt si erat res animata.puta equus,vel bos. tales enim res bene possunt offerri materialiter,sed cõsignari & deponi nõ: quia tunc non possent postea tangi.& sic perirent famæ.vt probatur in authentic.dos data.allegata in glossa prima.Solu. fateor quod consilium Imperatoris procedit in eo qui est debitor rei mobilis inanimatæ.puta pecuniæ,vel alterius rei mutuabilis. nõ autem in eo qui esset debitor rei animatæ. in qua sola oblatio cadit. Sed tunc quæritur,an talis oblatio tantùm operetur postquam non potest fieri depositio & consignatio, quantùm si illa duo interuenissent. Respondetur quòd non. Nam si interuenissent,statim esset liberatus antequam res periret. Sed nunc non est statim liberatus:sed demum re perempta. & tunc si erat debitor generis,vel quantitatis,liberatur ope exceptiõis.Si verò speciei,liberatur ipso iure.quod tamen declara.vt ff.dixi.si non inter

8 uenit aliqua culpa eius.aliàs dic,vt suprà. † Sed quid si erat res immobilis?Certè in illa non cadit etiam oblatio realis. quia non potest portari in manibus sicut res mobilis:sed dũtaxat tradi vbi est.solùm ergo cadit oblatio verbalis.& illa multò minus liberat incontinenti:sed si postea casmate periret,liberaret ipso iure. In glo.ij.ibi.[hoc ideo quia totum debitum debet offerre,&c.]Sed cõtra, quia quando non sunt debita diuersa, potest quis offerre vnum sine altero.& tenetur creditor recipere. aliàs constituitur in mora.vt not.in §.Lucius.allegato in glos.& l.fi.seu pe.ff. qui. mo.pig.vel hypo.solu. sed hic erant diuersæ:s. debitum sortis,& vsurarum.quod patet:quia diuersæ sunt obligationes: vna cõtra trahitur re.vt sortis:altera verbis. vt vsurarum. vt §. eodem.l.ij. Solu.cõtrarium procedit quãdo essent diuersa debita æquè principalia.sed quando vnum est principale,alterum accessorium,reputantur esse vnum & idem debitum : vt non possit vnum sine altero offerre.nec tenetur creditor recipere.patet hoc in text. cõ-

9 uncta gl.nisi in tribus casibus.duos hic enumerat glos.† In glo. q̃ incipit.[Quid miri?]ibi[Nec obstat.],p declaratiõe huius particulæ opp.cõtra id quod dicit gl.in princip. quòd liberatur ipso iure per talem oblationem,cõsignationem,& depositionem. Nã videtur quod nõ liberetur ipso iure.Nam ad hoc vt debitor quãtitatis soluendo liberetur, requiritur quod dominium pecuniæ transferat in creditorem:vt patet in l.empto.post princ.ff. de act. emp.vbi emptor nõ liberatur soluendo pretium,nisi dominium transferat in venditorem:quia tenetur ad quantitatem: licet venditor liberetur rem tradendo,licet nõ transferat dominium.quia tenetur ad speciem tradendam, nõ dandam: sed per istam oblationem. consignationem, & depositionem debitor non transfert dominium in creditorem.quod patet.quia creditor recusando recipere nõ cõsentit acquisitioni dominij. ergo &c. vt not. in l.si ego.ff.de nego.gest.& si nõ transfertur in eum, nõ recedit à debitore:quia nõ potest stare in aëre.vt ibi not. vnde dicimus q nunquàm abdicatur, nisi adducetur.licet secus sit in possessione.quam potest quis perdere:licet alteri nõ acquiratur,si nõ recedit ab ea:ergo nõ debet liberari.gl.vult respondere quod ista cõsequẽtia nõ est bona:quia est dare plures casus,quibus id quod soluit nõ abdicatur à soluente:& tamen liberatio contingit.ponit tria exempla.vnum in hærede cedente nomen debitoris legatario.Nam liberatur act.ex testamento. & directa actio nõ abdicatur ab eo.quæ non potest ab ossibus separari.vt in ll. allegatis in gl.istud exemplum satis procedit. Aliud est in muliere quæ aliquam rem in dotem promisit. nam illam tradendo liberatur. & tamen dominium ab ea nõ recedit.secundùm glos.dic quòd imò recedit.quia maritus efficitur dominus.vt in l.doce ancillam. C. de rei ven.ergo necesse recessit ab ea:aliàs essent duo domini in solidum.quod esse non potest.vt l.si vt certo.§.si duobus vehiculum. ff.commo.& hoc veritate attenta.Sed attenta fictione potest dici quod remanserit domina.vt in l.in rubus.j.de iure dotiũ. Tertium exemplum ponit gl.in debitore qui soluit procuratori creditoris reuocato,ignorans reuocationem : quia liberatur ipso iure.dominium tamen pecuniæ nõ transfertur in creditorem.vt in l.cùm quis.§.si debitorem.ff.de solu. Tu dic quòd imò transfertur.si procurator prædictus bona fide recepit. & animo tradi domino:qa tũc fingit mandatũ nõ fuisse reuocatũ fauore liberationis.Sed si recepit mala fide,& animo sibi retinẽdi, fateor q nõ transfertur in creditorem.sed nec debitor liberatur ipso iure licet ope exceptionis.& in præcedenti casu si postea procurator mutaret propositum & sibi appropriaret, committit furtum ipsi creditori,in quem dominium est translatum.secundo casu committit furtum ipsi debitori soluenti: à quo dominium non fuit abdicatum,postquàm non fuit acquisitum creditori:sed nec ipsi procuratori reuocato:quia hoc nõ intendebat soluere.Alij vero dicunt timore prædicto quòd quandoque per oblationem,consignationem,& depositionem non contingit liberatio ipso iure sed ope exceptionis. Prima pars communiter tenetur.vt not.

10 obsignatione.j.de solu.fauore liberationis.† In ea glos.ibi[Imo hoc verum.]licilicet quòd per oblationem,cõsignationem.& depositionem impediatur cursus vsurarum quæ inceperunt currere,& quòd non sufficiat sola oblatio.siue vsurę per stipulationẽ, siue per officium iudicis debeãtur.vt in act.bonæ fidei. Iodicit quòd tunc quando per officium iudicis,sufficit sola oblatio quod glos.reprobat.tu tene opinionem. Joã. qua per officium iudicis in act.bonæ fidei non possunt deberi vsuræ nisi propter moram.vt in l.mora.§.in bonæ fidei.ff.eodem. sed sola oblatio facit vt quis amplius non sit in mora.vt in l.illud.ff.de peri.& commo.rei venditæ.ergo facit vt amplius nõ currant vsuræ. vt in lecta.§.sed cùm sortis.ff.si cer.pe.& ita dixi.in l.ex prædijs.ff.eod. & reperio Bald.hoc hic tenere.sed quando debentur ex stipulatione,possunt deberi etiam sine mora.& tunc est vera opinio quòd sola oblatio non impedit cursum vsurarum inceptarum. sed requiritur consignatio,& depositio.vt hic:sed bene impedit ne incipiant currere.vt ff.titu.j.l.si cõstat.sed si deberentur ratione moræ,etiam tunc putarem per solam oblationem impedire cursum vsurarum inceptarum. cum sit eadem ratio. vt dixi in ex prædijs.& hoc videtur esse de mente.Bald.quod placet.quia video quòd non malè cogitauit. licet alij Doctio. non tangunt. Glos.ff.recolligendo examinat tres casus.Primus est, quãdo retur oblatio supple realis,quæ est cùm quis portat rem iuxta quam offert. Item consignatio,& depositio.Secundus est, quando operetur sola consignatio & depositio sine oblatione. Tertius econuersò, quid operetur sola oblatio sine consignatione & depositione. Adde quartum casum, quem glos.non tangit. quid operetur verbalis & non realis oblatio. vt cùm quis offert se paratum soluere,nõ tamen habet rem in manibus, nec in

cum. Debes aũt ſcire pro declaratione gl. q̃ ſunt quædam in quibus nõ cadit realis oblatio: ſed duntaxat verbalis. vt ſunt res immobiles, quæ non poſſunt ſolui niſi vbi ſunt. & in iſtis talis oblatio verbalis tantũ operatur, quantùm realis ad tollendam morã, & conſtituendum aduerſarium in mora: & quantùm ad effectũ omnes proſunt. dummodò is qui dicit poſsit implere: quia habet facultatem rei tradendæ: aliàs erit nugatoria. & nõ releuaret oferentem. Quædam verò ſunt quæ poſſunt realiter offerri, non tamen cõſignari, nec deponi. vt ſunt res animatę. vt ceruus, bos, vel equus. quos quis poteſt ſecum ducere, & ſic realiter offerre: non tamen deponere & conſignare, taliter quod non tangantur. prout eſt de natura depoſiti. vt in l. ſacculum. ff. depoſiti. quia morentur, bene tamen poſſunt deponi, cum hoc quod tangantur.
11 vt patet in ſequeſtro. quod fit de re mobili. † Si video forenſem in ciuitate tranſeuntem cum equo meo: nam poſſum implorare iudicis officium quòd ſatisfaciat, vt poſsit ſtare mecum ī iſto loco, vel quod equus deponatur, & conſignetur penes quendam. l. ſi fideiuſſor. §. fi. ff. qui ſatisfd. cog. & ibi not. Quædam verò ſunt q̃ poſſunt realiter offerri, & etiam conſignari, & deponi, taliter q̃ non tangantur per depoſitarium. vt res mobiles inanimatæ: vt pecunia, vel liber. dico non tangantur quantùm ad vſum: quia depoſitarius non debet vti, ſed bene poteſt tangere tranſportando de loco ad locũ. In iſtis ergo quæ poſſunt realiter offerri, oblatio realis dũtaxat, nihil operat etiã quãtũ ad purgãdũ morã. & impunet ſibi quare ſecum non portauit. vt etiam realiter offerret: vt not in l. prætor. §. ſi quis paratus. ff. de oper. no. nun. Dicit tamen Bart. quòd talis oblatio verbalis licet non purget moram, habet quendam effectum. quia ſi fiat creditori volenti pignus vendere: quia debitum ſibi non ſoluit, facit vt ſi venditio poſtea fiat, reſcindi poſsit ſoluendo, vel offerendo poſtea realiter. per legem reſiduum. infrà de diſtra. pignorũ. & per l. fundus. ff. de reſcin. ven. venditio. & in iſtis glo. videntur hoc dicere. quod eſſet ſingulare, ſi foret verum. Sed Bald. ſecundùm Oldr. dicit contrariũ. quòd in illa l. fundus. non fuit facta reſciſsio propter illam ſolam oblationem verbalem: ſed quia non fuerit ſeruata ſolennitas requiſita in venditione: vel quia fuit vendita minus iuſto pretio. l. autem ſi reſiduum. dicit eſſe ſanè intelligendam quando interuenit oblatio realis. ſi enim ſola verbalis non purgat morã, nõ debet etiam effectum moræ tollere. qui eſt vt creditor rem pignoratam poſsit vendere. & ſi poteſt venditio non debet retractari, vel decipere emptorem authoritate. l. & illa opinio ſecurior eſt.
a †Quantum ergo ad primum caſum gl. dicit quod oblatio realis, conſignatio, & depoſitio in illis rebus in quibus iſta tria cadũt, habet vim veræ ſolutionis. & ſic liberat ipſo iure. ſecundùm veram opinionem: licet quidam dicant per excep. & tollit omnem obligationem realem, & etiam perſonalem, ac ſi eſſet facta vera ſolutio. vt in l. obſignatione. j. de ſol. etiam antequam res oblata interiret. Hoc verum. & ita limita gloſſ. ſi fuit facta purè & ſimpliciter, ita q̃ in libero arbitrio creditoris erat eam oblatam recipere. prout hic dicitur in fi. quòd ſibi datur vtilis actio contra depoſitarium: quãquam depoſitum ſuo nomine factum fuerit. facit l. Publia. in princ. ff. depoſiti. Si verò facta fuit ſub conditione etiam intrinſeca, vt ſi emptor deponat precium, cũ hoc quòd venditor tradat rem, & aliter ſibi non ſoluatur: talis depoſitio & conſignatio non liberat. quia non eſt in libero arbitrio creditoris recipere. ita not. Bart. in l. ſi ſolutus. in fine. ff. de ſolu. & ibi vide quædam dicta ſua in hac materia ſatis bona. Et quid ſi eſt talis res quæ non poteſt deponi & conſignari, an ſola oblatio tantũ operetur quantùm conſignatio & depoſitio in his quibus cadunt iſta? Bartol. hic videtur ſentire quòd ſic. per authenti. dos data j. de do. ante nupt. mihi videtur oppoſitum: quia non operatur liberationem: niſi ſecuto interitu. caſus eſt in l. qui decem. ver. planè. ff. de ſolu. vbi loquitur in ſeruo oblato. & tamen ibi dicitur liberationem debitori contingere ipſo perempto, & non prius. Nec obſt. quod ſuprà dixi de rebus immobilibus. in quibus non cadit realis oblatio, & quòd ſufficiat verbalis, quæ fieri poteſt. ita deberet hic ſufficere realis ſola oblatio, poſtquam non poteſt fieri conſignatio & depoſitio: quia nos loquimur quantùm ad diuerſos effectus. Nam illa verbalis ſufficit ad purgandam moram, poſtquam non poteſt interuenire realis: ſed iſta realis non ſufficit ad liberandum: licet non poſsit interuenire depoſitio & conſignatio: niſi ſecuto interitu. quia hæc eſt maioris effectus. videtur tamen q̃ ſufficiat ad liberationẽ pignoris, ſicut oblatio quæ fit in iudicio. vt l. ſi rem. §. fi. ff. de pign. act.
13 †Quantum ad ſecundũ articulũ gloſ. tenet quod ſola depoſitio & cõſignatio ſine oblatione reali nil operetur per l. ij. §. eo. niſi in caſu quando creditor aberat. & ſic nõ erat cui poſſet offerre, ſed tunc dic quod debet adire iudicem, & ibi proteſtari q̃ eſt paratus ſoluere ſi eſt qui velit & poſsit recipere. vt §. eod. l. ſi creditrici. in fi. & expreſsius in l. fi. ff. de lege cõmiſſo. talis namq; proteſtatio habet vim realis oblationis. facit l. ij. ff. de nau. fœno. & l de pupillo. §. ſi quis ipſi prætori. ff. de no. op. nun. & ſine ipſo non ſufficeret debitori propria authoritate facere depoſitũ: licet creditor abeſſet. nec propterea purgaret morã: ſic debet intelligi. l. pecunię. in fi. & l. cum quidã. §. ſi pupillo. ff. de vſur. & ſi non põt habere copiã iudicis, deberet iſtam proteſtationẽ facere coram honeſtis perſonis, & rogare notariũ. vt j. de his qui per metũ iudi
14 cis non ap. l. fi. cũ ſimilibus. & no. in d. §. ſi quis ipſi prętori. † Circa tertiũ articulum de ſola oblatione reali ſine conſignatione, & depoſitione. ſciendum eſt quod illa purgat moram, ſi offerẽs prius erat in mora, & conſtituit creditorem in mora: quia vltima mora nocet. vt l. illud. ff. de peri. & commo. rei ven. iuncta l. ſi ſeruum. §. ſequitur. de verb. oblig. Et ex hoc ſequuntur quatuor effectus, quos gl. tangit. Primus eſt: quia impedit curſum vſurarũ
a quæ nondum inceperunt currere. vt §. eod. l. ſi per te. & hoc eſt clarum. Secundus: quia impedit committi pœnam: quæ veniret committenda ratione moræ. non tamen adhuc erat commiſſa. vt in l. Celſus. in fi. ff. de arb. Contra illud facit. l. ij. in fi. j. de iure emphyt. vbi ad impediendum committi pœnam commiſſam requiritur conſignatio & depoſitio: & non ſufficit ſola oblatio. Sed ſolue vt ibi not. per glo. & Cy. Tertius effectus eſt: quia transfert periculũ interitus in creditorẽ. Quartus eſt: quia liberat pignus, vt faciat cõpetere exceptionẽ cõtra creditorẽ hypothecaria agẽtem. vt hic in ver. [cum ſeruiana etiã actio.] non intelligas vt faciat compignorationem ſi pignora erant tradita. nam quantũ ad pariendum actionem non ſufficeret oblatio extraiudicialis, ſed requiritur quòd fieret in iudicio. vt l. ſi rem. §. fi. ff. de pig. act.
15 facilius enim acquiritur exceptio quàm actio. † Nunc circa prędicta quatuor quæritur de tribus. Primò. an ſola oblatio realis impediat curſum vſurarum quæ iam inceperant currere. Gl. tenet q̃ non. arg. hic à contrario ſenſu. vbi requirit conſignationẽ & depoſitionẽ. tu dic quod dixi in præcedenti glo. ſuper verbo [inhibeat.] in fi. & in l. ex prædijs. §. eo. Secundò requiritur an liberet debitorem ab obligatione perſonali ſtatim, & antequàm res intereat: tenet gloſſ. q̃ ſic in duobus caſibus ſpecialibus. aliàs ſecus. q̃ non ſi poſt interitum. vt in gloſ. j. huius l. & in l. qui decem. ff. de ſolu. & ſic non tantũ valeat ſola oblatio quantum conſignatio & depoſitio. Doct. dicunt quod etiam illis duobus caſibus quos glo. dicit eſſe ſpeciales, non contingit liberatio: niſi ſecuto interitu. hoc verum in extraiudiciali: aliàs ſecus. per dictam l. ſi rem. §. fi. vbi præcedit pignorationem: ergo pignus eſt liberatum. & eodem modo debitor videtur liberatus ab obligatione perſonali. Bar. verò in l. ſi debitor. de ſolu. tenet contrarium: quia ſequereť quod poſt oblationẽ factã in iudicio ſi debitor eſſet liberatus, creditor non poſſet ipſum cõuenire. ſicut nec q̃n conſignauit & depoſuit. vt in l. fi. huius l. ſed certè etiã q̃n cõſignauit & depoſuit poteſt eum conuenire, ſi depoſitum rehabuit. vt hic in fi. patet. Tene dictũ Bar. quod non eſt liberatus ab obligatiõe perſonali, poſtquam rem quã obtulit retinuit penes ſe. vt hic in fi. ſed bene eſt liberatum pignus ipſo iure, vt ſic poſsit ipſum repetere per pignorationem. pactum enim quod indiget pignore. vnde intereſt ſua ipſum recuperare, licet remaneat debitor: & imputet ſibi creditor cũ non recepit. & ſi pignus non erat traditum, per talẽ oblationẽ factam in iudicio non ſolũ paratur exceptio iuris: ſed etiã facti, & intentionis agere volentis hypothecaria: licet quando eſſet facta extra iudicium nõ eſſet liberatum pignus ipſo iure, qd̃ poſsit agi pignoratitia: ſed ope exceptionis ponis cõtra volentem agere hypothecaria. vt §. dixi.
16 † Tertiò & vltimò quærit gloſſ. q̃ ſola oblatio realis transfert periculum in creditorem, & tamen non liberat ab vſuris quæ inceperunt cur-

¶ Curſum vſurarũ. Adde q̃ etiam cõpẽſatio quæ fit ipſo iure à lege impedit conſeſsionẽ pœnę: & curſum vſurarũ. vt in l. ſi cõſtat. §. de cõpen. Et de primo per Bar. & doc. in l. Iulianus. ff. de condi. & demõ. Et p̃ Alex. de imo. de vtroq; in cõſ. lxxiij. co. ij. ver. Sed prędmiſſis. in v. vo. Frã. Cur.

a ¶ Dedit etiã fideiussorem. Adde tex. iuncta gl. in l. quæro. ff. loc. Bart. in l. centum Capuę. ff. de eo quod cer. loco. Inn. & Ab. in c. j. de vsuris.

rere. & dicit q̃ ratio est. quia tunc verũ est, q̃ liberat à periculo, quando erat talis res q̃ non poterat consignari & deponi: aliàs nõ liberaret. nisi interuenerit cõsignatio & depositio. ita etiam recitat Cy. illam gl. hoc est expresse conrra l. qui decem. in princ. ff. de solu. vbi etiam in pecunia quæ potest cõsignari & deponi sola oblatio realis liberat à periculo secuto interitu, non ipso iure: sed ope. excep. Dic ergo quòd sicut secuto interitu liberat ab obligatione saltem ope. excep. ita & liberaret à cursu vsurarum, etiam quæ inceperũt currere. & etiam si nõ propter moram currebãt quod enim hic & in pluribus locis dicit gl. solam oblationem nõ sufficere ad impediendum cursum vsurarum quæ inceperãt currere. debet intelligi nõ secuto interitu rei oblatæ. quia tunc non est liberatus debitor ab obligatione personali ipso iure: nec ope excep. ideo durat stipulatio vsurarum. sed secuto interitu: quia liberatus est saltem ope. excep. cessare debet cursus vsurarum, quæ non debent currere pro eo quod non debetur. & ista est clara & optima rñsio. & ita etiam sentit Cy. & ita procedant in obligatione, consignatiõe, & depositione quæ fiũt per debitorem ad finem liberationis consequendæ, & moræ purgandæ: sed interdum fit p̃ creditorem ad finem acquirẽdæ actionis, & tunc dicit Bart. quod aut loquitur in contractibus: & non sufficit sola oblatio: sed requiritur consignatio & depositio: sed in vltimis voluntatibus sic. vt l. cui fundus. de condi. & demon. circa hoc vide quod ipse melius not. in l. mulier. §. j. vel ñ. ff. de cõdi. insti. & Bal. hic reprehendit Bar. in j. dicto. dicens quod etiam in contractibus sufficeret sola oblatio: nisi quando agereẽ de rescissione contractus. Et ita dicit Bal. debere intelligi illam l. si per te. §. eod. aliàs sufficeret sola oblatio. vide per Bal. de pluribus alijs quæstionibus circa materiam huius. l. tamen ipse non declarat materiam huius gl. sicut declaraui, nec ita explicat materiam.

2 ☞ *Debitor qui promiserat usuras, si dedit etiam fideiussorem, & fideiussor interpellatur à creditore, & soluit sibi usuras, an possit eas repetere à debitore: & an debitor postea à creditore? & nu. 4*

An possit eas repetere à creditore?

3 *Quid si eas soluit ex interuallo necessitate non cogente?*

Quid si promisisti eas soluere cum iuramento, & nõ impetrauit absolutionem ab episcopo, & facilè erat sibi eam impetrare?

4 *Quid si erat talis persona, cui fuisset dedecus uenire contra promissionem suam?*

LEX XX.

1 CONstitutionibus. † Exceptio competens debitori, competit etiã fideiussori & mandatori. concor. l. tam mandatori. §. de non pecu. h. d. Cy. † tangit hic. q. quotidianam. Si debi-

2 a tor qui promiserat vsuras, dedit etiam fideiussorem *, & fideiussor interpellatur à creditore, soluit sibi vsuras: an possit eas repetere à debitore. videtur quòd nõ. quia illæ erant indebitæ vtroq; iure. & sic non tenebatur nec poterat cogi soluere: imputet ergo sibi cur soluit. vt l. si fideiussor. ff. mã. in cõtrarium videtur casus in l. Quintus. eo. tit. quia potuit parcere honori suo in prę̃iudicium debitoris, postquam ad sui instantiam promisit vsuras. quasi esset sibi deterius recusare soluere: sed illa l. Quintus. loquitur quãdo vsuræ erant debitæ saltem naturaliter: quia promissæ per pactum, attenta dispositione iuris ciuilis antiqui. sed hodie tam de iure ciuili nouissimo quàm de iure canonico nullo iure sunt debitæ. quia à l. prohibitæ. l. si non sortem. ff. de cond. indeb. gl. iuris cano. in c. peruenit. extra de fideiuss. dicit quòd si iurauit soluere, soluendo repetit à debitore. quia propter iuramentum erat obligatus ad soluendum. vt in c. debitores. de iureiur. sed si non *iurauit, nec debitor repetit, quia non * debuit soluere ad sui præiudicium. nec etiam à creditore repetit. cui videtur donasse scienter soluendo. Bald. dicit quòd imò à creditore per condi. indeb. quia non videtur donasse: licet scienter soluerit, & nulla necessitate cogente. quia in vsurario ab ipso principio inest peccatum.

3 & dicitur extorquere & recipere. Tene menti. † Alij verò dicũt quòd si ex interuallo, nõ necessitate cogente soluit, non repetit. per illam gl. de illa quęstione, vide in regula peccatum. de re. iur. in mercurialibus. Item dico quòd etiam quando fideiussor promisit cum iuramento soluere vsuras, nõ excusatus, facilè sibi fuit impetrare absolutionem ab episcopo. quod potuit de iure canonico, vt in c. j. extra de iureiur. cum ibi not. per l. iij. §. & vtili act.

4 ff. de contra. iudic. tute. † Secus si non fuit sibi facilè: nec in l. ij. §. tractari. ff. ad tertul. & argu. in l. si procuratorem. §. si ignorantes. ff. man. & eodem modo non esset sibi imputandum si non petijt absolutionem: si esset talis persona cui fuisset dedecus venire contra promissionem suam. puta magnus & fidelis mercator: de cuius promissione quilibet confidebat. Nam poterat parcere proprio suo. per illã legem Quintus. quæ est no. ad hoc. & idem si ignorabat contractum fore vsurarium ignorantia facti. vt in l. si fideiussor in princ. ff. mandati. Secus iuris ignorantia. ea. l. §. non malè cum ibi not. Si ergo in prædictis casibus potest repetere vsuras ab eo p̃ quo soluit, & ille poterit repetere à creditore: sed vbi foret sibi imputãdum fideiussor non repeteret, ab eo: sed ab alio cui soluit, si per ignorantiam iuris vel facti. cùm ipso iure essent indebitæ: & vsurarius tractat de lucro. si autem ex certa scientia. gl. illa in c. peruenit. vult quòd non possit repetere. Bald. hic tenet contrarium. vt dixi.

LEX XXI.

1 SI vsuras. † Qui tenetur ad sortem & ad vsuras efficaciter, si simpliciter soluat quantitatẽ, quæ non sufficiat ad vtranque, & non declarauit le soluere pro sorte, creditor potest retinere pro vsuris et quatenus excederet pro sorte. concor. l. j. j. de sol. sic ergo licet debitũ sortis sit grauius quam debitum vsurarũ: quia sors parit vsuras. non econuersò. nihilominus simplex solutio nõ cedit in grauius debitum satis quando vnum est principale, & aliud accessionis: quia tunc econuersò cedit in minus graue. vt hic & in gl. fi. quæ format istud contrarium. & est ratio diuersitatis. quia primo casu debitor potest soluere vnum sine altero inuitò creditore. vt sit interpretatio pro eo, vt videatur soluisse in grauius. sed in secundo casu nõ posset soluere sortem sine vsuris inuitò creditore. vt colligitur ex l. acceptam. in princ. ideo fit interpretatio pro creditore, vt possit retinere pro debito minus graui. scilicet, pro vsuris casus. In gl. fi. ibi. [quàm quòd alieno.] supple. & tamen inuitus soluit pro alio, quàm pro se. ergo istud non facit censeri grauius debitum quod magis inuitus soluat. hoc voluit dicere gl. reprehendendo rationem quam suprà fecit secũdùm quosdam. In gl. ibi. [cùm ex pluribus causis est debitor.] supple. æquè principalibus. & rationem dicit. vt ŝ. dixi.

LEX XXII.

1 PIgnoribus. † Pro vsuris etiam naturaliter tantùm debitis potest retineri pignus si pro eis fuit obligatum. hoc dicit. Gloss. requirit quod fuerit obligatus expresse. aliàs in dubio vult quòd nõ censeatur obligatio nisi pro sorte. Ego dixi contrarium in lege per retentionem. suprà eodem. & Cyn. secundùm Petrum tenet hoc & prius non videram. posset tamen gl. saluari si primò vēdit pignus pro sorte, & postea promisit vsuras per pactum nudum: quia tũc censetur datum pro sorte, & pro debito præcedenti, non sequenti. sicut in simili no. in l. cùm virum. j. de fideicõ. sed si per promissionem vsurarum fuerit datum simpliciter, censetur datum tam pro sorte, quàm pro vsuris. secundùm Cy. & ista est vera: licet non tangat.

LEX XXIII.

1 QUeo quidem. † Si datur mutuò res cuius examinatio variatur, vel variari potest ex tempore, permittuntur vsuræ vltra legitimum modum, etiam centesimæ quæ æquiparantur sorti h. d. & hoc voluit gl. in aut. ad hęc. ibi si autem incerti, &c. pone ergo exemplum. Mutuauit tibi x. cados olei, qui valebãt x. aureos, cùm hoc vt hinc ad annum debeas mihi restituere xx. aureos. sicut nõ valebant postea in termino soluti x. cadi olei nõ valebãt nisi quatuor, vt v. & sic p̃ x. aureis habẽtur. v. Attenta ergo natura mutui, q̃ est vt reddat tantundẽ in eodẽ genere. vt in l. in prin. ff. si cer. pe. quod si facere potes, dãdo x. cados olei nõ constarent tibi nisi. v. videt q̃ tale pactum quod reddas pereũ in duplo, sit vsurariũ: & vltra legitimũ modũ, quia æquiparat sortẽ. & sic est cẽtesima. & tñ permittit. & eodẽ modo si actum fuit vt p̃ x. cadis olei valẽtibus. v. restituas mihi xx. q̃a poterit esse q̃ tũc p̃ x. aureis haberes xx. cados. et tñ tale pactũ nõ reprobatur ante hanc possibilitate. licet cõtrariũ eueniat. q̃a nõ debet illud inspici: sed quod euenire potuit, vt ŝ. eo. l. si ea pactiõe. & l. si ea lege. nisi tale temporis nõ sit verisimile dictum casum euenire posse secũdùm communem æstimationem omnium hominũ. vt in d. l. si ea lege.

Si aliqua

☞ Si aliquis gerat negotia alicuius fœneratoris: non tenebitur fœnerari pro eo: & si pro alio exerceat, tenebitur ipse ad restitution em.

LEX XXIIII.

SImater. † Gerẽs aliena negotia, si pecuniã illius tenuit otiosam, & nõ dedit eã ad vsuras, tenetur domino ad eas vsuras quas potuit percipere: & sui negligentia non percepit. glo. intelligit verũ quã do dominus consueuit suas pecunias fœnerari. aliàs secus. quia gestor negotiorum debet seruare consuetudinem domini post quam gerit. arg. l. vel vniuersorum. ff. de pig. act. † Sed quid erit hodie si aliquis gerat negotia alicuius, fœneratoris: an tenebitur fœnerari pro eo? dic ꝙ non. quia nec suo, nec alicuius nomine debet quis vsuras exercere: aliàs tenetur ad restitutionem; etiam si pro alio exercuit. xlvj. dist. c. sicut non suo.

LEX XXV.

PRo auro. † Pro speciebus datis æstimatione possunt deberi vsuræ sicut pro pecunia. secus si non sint datæ æstimatæ. vel sint datæ, non tamẽ vt restituatur æstimatio: sed eadem species vt in l. in fidecommissi. in prin. ff. eod. titu. In text. ibi. [pro auro.] quia cùm peteres à me centum mutuò. & ego non haberem pecuniam, dedi tibi tantùm argentum, vel testes æstimatione, cũ potestate vẽdendi pro centum, quibus indigebas. nam est perinde ac si cẽtũ mutuassem. vt l. rogasti. in princ. ff. si cer. pe. & ſ. e. ti. l. si ꝑ mutuo.

☞ Hypothecaria quaditer duret plus quàm obligatio personalis, quæ est principalis.
In præstatione annua quolibet anno incipit præscriptio pro solutione fienda illo anno: non pro futuris.
Rei uendicatio competens pro fructibus perceptis ex re mea, tollitur triennio cùm sint res mobiles. licet rei uendicatio adhuc duret super fundo.
Quid in conditione sine causa, quæ datur loco rei uendicationis, si sunt consumpti, & efficitur est locupletior ille qui consumpsit?

LEX XXVI

POs qui. † Tutus exceptione præscriptiõis in sorte, vl' in re principaliter debita, nõ potest molestari super vsuris, vel fructibus. etiam si à tempore perceptionis fructuum, vel quo vsuræ inceperunt deberi, non cucurrerit tantùm tempus quantùm sufficit ad ꝑscribendum. quia requiritur quòd currat in obligatione principali. qua sublata tollitur accessoria. hoc dicit. not. vicꝫ ad §. super vsurarum verò. & debet intelligi vt habeat aliquod dubium. etiam quando vsuræ poterant peti per stipulationem. vel fructus vendicari, aut condici iure actionis. Si enim non possent peti nisi iudicis officio mercenario, quod per se non potest in iudicium deduci non haberet aliquod dubium, quòd sublata actione principali periret & extingueretur officium iudicis super accessorijs. vt suprà, depo. l. iij. & ff. de eo quod certo loco. l. centum Capuę. in fin. infrà. l. fi. & sic aliud in præscriptione sortis, aliud in solutione. quia si ille qui tenetur ad vsuras iure obligationis, solueret sortem sine vsuris, possent peti vsuræ. vt d. l. centum Capuæ. & tamen præscripta sorte non possent vsuræ peti. vt hic. nam in ꝑscriptione adest negligentia non petentis: quæ ita respicit vsuras sicut sortem. sed in solutione secus. ideo non extendit effectum suum solutio vltra id quod solutum est. In sententia verò condemnatoria idem: sed in absolutoria videtur idem quod in præscriptione: quia causa absolutionis sicut concernit sortem: ita & vsuras. si enim absoluitur, quia debitor non potest ad vsuras esse obligatus: quæ non concurrunt nisi pro debito. Et vide hic omnino quod not. Cyn. suprà, de iudi. l j. in secunda oppositione. † Pro declaratione glos. primæ opponitur tribus modis. primò contra textum dum dicit. [vel xl. præteritos annos.] quia omnis obligatio personalis tollitur spacio triginta annorum. vt infra, de constit. pecu. l. secunda. & l. sicut. de præscript. triginta annorum. Solu. quod hic dicitur de xl. refertur ad hypothecariã. quæ quando competit contra principalem debitorem, durat plus quàm obligatio personalis, quæ est principalis. l. cum notissimi. in princip. de præscriptio. xxx. annorum. & l. intelligere. de laitione pig. & sic durat sublata principali super sorte. & est ratio. quia pignus datur ad maiorem cautelam, & securitatem creditoris. Ideo plus durat hypothecaria. Vt sic sibi aliquis cui prosit 'prouisio. Vel dic etiam quòd potest referri ad personalem actionem super sortè', si super ea interuenit litis contestatio: per quam perpetuatur actio ad xl. annos. vt in glos. Secundò op. inquantũ iste tex. vult ꝙ sublata hypothecaria tollatur stipulatio vsurarum: quia hypothecaria potest tolli ꝑ spatio longi temporis, quando datur contra tertium possessorem habentem titulum. vt j. si aduer. cred. l. j. & ij. & per lapsum lõgi tẽporis nõ debet intelligi stipulatio vsurarum. ex qua oritur actio personalis. glos. soluit duobus modis. tene secundam, quod iste tex. loquatur & debeat intelligi solùm de eo casu quo tollitur hypothecaria ꝑ spatio xl. annorum, vt quando competit contra principalem. vt d. l. cum notissimi. & tunc erat sublata actio personalis obligatio ad sortem: & in consequentiam stipulatio vsurarũ. Tertiò opponitur. si pignoraverant data pro sorte & vsuris, licet essent vsuræ accessoriæ respectu sortis: respectu pignoris erant quid principale ergo sublato principali pignore non debet tolli stipulatio vsurarum: quia accessorium non regulat principale, sed econuerso. breuiter dic quod stipulatio vsurarum non tollit propter hoc solum quod tollatur hypothecaria, sed propterea quia erat principalis sublata ad sortem: quantum autem ad fructus, cum obligato prædio censeantur etiam obligati fructus. vt l. in prædijs. ff. in quib. cau. pig. tacitè contrahitur. si sublata esset rei vendicatio, vel actio personalis ad fundum, non est sublata hypothecaria quo ad fructus. ita videtur sentire Cy. † In sequẽti glo. oppo. similiter tribus modis: primo de l. cùm notissimi. §. his infrà, de præscript. xxx. annorum, vbi in præstatione annua quolibet anno incipit præscriptio pro solu. fienda illo anno & ideo lapsis xxx. annis non est præscriptum: nisi solutioni fiendæ illo anno veniebat. non pro futuris præsta. à quibus non sunt lapsi adhuc anni xx. & ille text. dicit contrarium ibi. dum dicit per xl. &c. Solu. ibi in præstatione annua principali: quæ nec per se tollitur, nec in consequentiam alterius, scilicet principalis sublatæ. Item oppo. de l. intelligere. j. de luitione pignorum. vbi sublata obligatione principali, quæ est personalis per præscrip. non est sublata hypotecaria proinde: licet sit accessoria. Solu. ibi in alio accessorio quæ hic nec in eo quod fit pro securitate creditoris. vt est pignus. nam illud est potentius: hic verò in illo accessorio, quod non sit ad securitatem: sed ad augmentum principalis, quod non est impotens. Vltimò opponitur de l. centum Capuę. post princip. ff. de eo quod certo loco. vbi sublata principali pro solutione non tollitur stipulatio vsurarum. propter hoc glos. intrat distinctionem. de qua dic. vt §. dixi. nam aliud est quòd tollatur principalis pro præscriptione: aliud quòd pro solutione. & hoc in accessorio, qui potest per se stare in iudicio, & per se deduci: quia debetur iure obligationis: sed in illo qui nõ potest per se stare, vt officio iudicis mercenario nam sufficit quòd principalis tollatur per præscriptionem, vel solutionem, an autem idẽ sit quando tollitur per sententiam glos. hoc tangit. dic vt suprà dixi. † Vltimò scias quòd rei vend. competens pro fructibus perceptis ex re mea tollitur triennio, cùm sint res mobiles. & sic vsucapiuntur. licet rei vendicatio super fundo adhuc duret: quia possor bonæfidei habet titulum pro suo in illis fructibus: & sic poterunt triennio vsucapi. l. sequitur. §. fructus. de vsucapio. hoc si extant. quid autem si sunt consumpti, & sic non competit rei vendicatio: sed conditio sine causa, si est effectus locupletior: an illa conditio (quæ est actio personalis sicut rei vendicatio, cuius loco succedit) tollatur triennio? Bartol. similiter tenuit quod sic in dicta l. sequitur. §. fructus. quod perpetuò tene menti: quia notabile est: Quod autem suprà dixi de fructibus, quòd possunt vẽdicari à possessore, & vsucapi. intellige de naturalibus. vt sunt oliuę, vel poma. nam industriales facit suos propter bonam fidẽ. vt l. qui scit. §. final. ff. eodem. possunt tamen condi. & ista condictio tollitur triennio, sicut rei vendicatio: quia nõ habet esse aliquis deterioris conditionis ex eo quòd sit dominus. facit. l. in bello. §. si quis seruum. ff. de captiuis.

☞ Non ualet consuetudo uel statutum de usuris præstandis.
Contractus factus contra prohibitionem legis, non ualet.
Quid si contra prohibitionem consuetudinis?
Fœnerator si mutuauit puta centum, non licet ei aliquid retinere de illa summa pro usuris.
Ad discooperiendum fraudem potest fœneratori deferri iuramentum.
Valet constitutio episcopi quæ dat faciliorem modum probandi quem usurarium esse manifestum quam detur à iure communi.

§. Super vsurarum. † Nota hic quòd constitutis in dignitate minus licet stipulari

a ¶ Nō valet consuetudo. adde l.j.ff.de vsu. & per Car. zab. in c. fi.de consue.

b ¶ Contractū factū. An ille qui post contractum efficitur clericus possit cōueniri i foro secu. vide bar. ¶ Officiales.C. ū epi sco. & cle.Bal.in l.cū ḡdā puella.ff. de iur. om.iu.in l.j.C.an seruus ex facto suo. & I c.j.de eo q arma.bel. 2 depositi.in vsib⁹ seu. Ang.& Io.delmo.l. a nemo pōt.ff.de leg.i. a Io.an.in c.j.de ob. ad ra.Ant.de Bu. & ab. in c.ppositi. de so. compe.

c ¶ Sacra vrbe.i.Hierusalē adde Phi. frā. in c.fœlicis.§.quapro pter.in iij.no.de pœnis lib.vj. 3 b

d ¶ Depositari⁹. Adde gl.instit.quib. mo.re cōtrahi.ob.in §.præterea.doc.I c.j. depo. 4

e ¶ Culpa lata. Quid sit lata culpa. vide p Abb.I c.vnico.de cō mo. Et qñ culpa lata æquiparat dolo.maximè in delictis. vid per Abb.cōs.iij.inci. Facti diligentia talis est.in j.volu. Et quid sit culpa leuissima. vide Bart.in l. quod Nerua.ff.depo. Car. zab.in c.j.in x. q.de commo. & quando culpa dicatur grauis seu leuis.vide p Ab. in c.fi.de his q fil. oc.

pro vsuris,quàm alijs:quia maius eis est decus mutuare ad vsuram. Item quod mercatoribus et negotiatoribus licet plus stipulari ḡ alijs vsq; ad bessem.i.duas tertias sortis.vt si sors est xxij. possunt stipulari viij. in anno.Item quod propter periculū quod creditor suscipit in sorte,licet sibi stipulari vsuram cēteſimam.quod est verum donec substantiæ periculum.id est,postquàm nauis peruenerit ad portum.postea incipiunt currere cōes secūdùm taxationem huius l. & desinunt maiores.vt l.j.j.tit.j.† Item nota in ver.[Cæteros.ibi.occasione consuetudinis.] quod non valet consuetudo * vel statutum de præstādis vsuris.& lex prohibet. vnde cum hodie sint vsuræ prohibitæ etiā vnius nummi non poterit per statutum vel consuetudinem induci contrarium. † Item not.contractum ᵇ factum cōtra prohibitionem.l.non valere.quid si contra prohibitionem consuetudinis?gl.videtur tenere contrarium.ff.de pac.l.Iurisgē.§. quinimò ver. maximè.† Item not.in ver.[interdicta.]cōtra cōsuetudinem aliquorum fœneratorū, qui numerant centum,& incontinenti retinent decem vel xij. pro vsuris vnius anni. & faciunt cantare instrumentum de centū. nam non licet retinere vnum nummū, vel decem solidos pro vno pisce,vel aureū pro recolligendo instrumentum. & quod retinet,minuit debitum sortis. Not.in fi. quod ad discooperiendam fraudem potest fœneratori deferri iuramentum.& est arg.secundùm Bald.quòd valet constitutio episcopi quæ dat faciliorem modum probandi quē vsurarium esse manifestum,quàm detur à iure communi.

LEX XXVII.

1 DE vsuris. † Lex noua trahitur ad præterita, quatenus habet tractum pro futuro tempore. hoc dicit.

2 ☞ *Creditor qui recepit usuras, si eas postea restituat debitori ex causa donatiōis, non potest debitor postea aliquid repetere per cōdictionē indebiti à creditore: nec ab eius hæredibus, postquam semel fuerunt restitutæ: licet ex causa donationis.*

LEX XXVIII.

1 VT nullo. † Vsuræ vsurarum non sunt permissę. etiam si primæ vsuræ fuerint ī sortem deductæ.hoc dicit.gl.intelligit non tamen numeratæ: aliàs possent exigi.sed doc.tenent contrarium.quia da 2 rē materia fraudādi hanc l.quærit hic Bal.†pone quod debitor soluit creditori vsuras,& creditor incontinenti eaidem vsuras sibi restituit,dicens se ei donare: mortuo creditore debitor repetit ab hæredibus vsuras quas soluit in curia episcopali, hæredes se defendunt dicētes,quod defunctus eaidem vsuras sibi restituit: creditor replicat quod illa restitutio fuit facta ex causa donationis,& sic nō tollit debitum,seu condi. inde.quæ fuit nata eoipso quod dictas vsuras soluit creditori: quæritur quid iuris?& tenet ipse quod nō sint restituendæ postquàm sunt semel restitutæ.licet sub nomine donationis impropriè sumatur.& intelligatur potius secundùm subiectam materiam.

De nautico fœnore. *Rubrica*

3 ☞ *Hierusalem qualiter appelletur urbs sacra.licet facta ab imperatore nō christiano.*

LEX I.

1 TRaiectitiam. † Eatenus veniunt vsuræ centesimę,p pecunia traiectitia, quatenus durat suspitio periculi maris apud creditorem.quod est quousq; nauis peruenerit ad portum.quo casu cessant cōes vsuræ.& debentur centesimæ.postea verò veniunt cōes,& nō centesimę. & idem si creditor non suscipit in se periculum.h.d.cum l.seq.& adde quod quando creditor suscipit in sē periculum sortis,etiam si nō pro pecunia traiectitia,erat licitum sibi stipulari cēteſimas vsuras:cum sit eadem ratio in alijs periculis, quæ est in periculo maris.ff.e.tit.l.periculi.† No.tex in l.ij.dum dicit.[in sacra vrbe.] c id est. in Hierusalem ᶜ ꝙ licet ista l.q̄ est de antiquis: & sic facta fuit ab imperatore non christiano, nihilominus Hierusalem appellabat sacram vrbem.quia ibi colebatur Deus cœli,sed in alijs partibus colebantur idola.

2 ☞ *Vecturales,uel muliones,si causa fraudandi uectigal non seruant iter consuetum, eorum est periculum contingens in tali itinere.*

3 *Si quis habeat apodissam de aliquibus rebus quæ portantur ad gabellarios, & aliquas portat aliquam rem quæ non sit in apodissa,& sic fraudat gabellam, quòd propter illam tota salma perdatur.& confiscetur.*

4 *Præceps auaritia,& inciuilis audacia à lege reprobantur.*

LEX III.

1 GVm proponas. † Qui suscepit in se periculum,tenet de eo.nisi ex culpa alterius partis acciderit.h.d.ista not.l. secundū Bar. & declarat & limitat omnes ll.dicentes debitorē posse suscipere periculum in se casus fortuiti.quia contractus ex conuentione partium legē accipiunt* l.j.§.si conueniat.ff.depositi. & sic licet quis de natura contractus non teneat de casu:potest tñ per pactum illum in se suscipere.vt ŝ.de pign.act.l.quæ bona. tis.& l.nec creditores.cum similibus.nam tūc tenetur ex isto pacto,quando casus non accidat culpa creditoris.per hanc l.quam 2 perpetuò tenemenți.† Not.contra vecturales, vel muliones,qui causa fraudandi vectigal,non seruant iter consuetum,vt eorum sit periculum contingens in tali itinere: quia præsumitur nō do buisse venire,si iuissent per rectum iter.† Item allegatur ista l. 3 si quis habeat apodissam de quibusdam rebus quæ portant ad gabellarios: si aliquas portat quæ non sint in apodissa, & sic fraudat gabellam,quòd propter illā tota salma perditur,& confiscatur.& sic etiam illæ res de quibus apodissam habebat: quia sibi non prodest:postquam ea abutitur.& vide ꝙ idem Bar.not.in l. eotem.§.dominus.ff.de publicanis.& hoc etiam tāgitur per Cy. hic. † Vltimò not.tex.in fi.de præcipiti auaritia, & inciuili audacia reprobata à lege.faciūt enim homines odiosos apud omnes. 4

LEX IIII.

1 TRaiectitiæ. † Periculum pecuniæ traiectitiæ pertinet ad creditorem antequam nauis perueniat ad portum,si creditor illud in se suscepit: aliàs ad debitorem.

Depositi. *Rubrica.*

2 ☞ *Culpa lata in quo differat à culpa latiori remissiuè.*

LEX I.

1 SI incursu. † Depositarius ᵈ tenetur de dolo & lata culpa nō de d 1 su,nisi contrarium sit actum.h.d.sed nec de leui,vel leuissima tenetur:quia cōtractus celebratur gratia dantis: nō gratia recipientis. l.si vt certo.§.nunc videndum.ff cōmo.No hic secūdū Bart.de lata quia † rarò reperta 2 in tex.nam.l.quod Nerua.quæ principaliter ad hoc allegatur,ibi loquitur de culpa lata: ᵉ sed de culpa latiori.quæ est dolus ipse e ptus.& longa est differentia inter illam & istam. vt ibi pleniùs tatur per eundem.sed certè imò reperitur in l.Iuliæ.de ver.sig.

LEX II.

1 VSuræ in depositi. † In contractu depositi quia est bonæ fidei, vniunt vsuræ ex mora.sicut in cæteris bonæ fidei tractibus.hoc dicit. Et procedit ista l.cùm apud te pono pecuniam in sacculo, quam conuertisti in tuos vsus: quo casu commitis furtum,& statim es in mora, quousque fueris interpellatus de restituendo.& non restituis cessante quolibet impedimēto.Si autem pecuniam quā apud te deponam, non dū cōsignatam,poteris ea vti.quia videor dedisse licentiam vtendi & sic non commitis furtum vtendo.ff.eo.l. Lucius.

LEX IIII.

1 SI deposita. † Quod venit in officio iudicis mercenario,sententia lata super principali nō pōt peti.h.d.Et vide hic quod no. Inn. de iuramento calumnię

calumniæ. capitulo. cum causam tamen aliâs cum iuramento, & circa fi. In tex. videtur velle q̃ si es mihi condemnatus ad sortem. non facta mentione de vsuris quę veniebant officio iudicis mercenario. sic non possum iudicis officium principaliter in iudicium deducere sine sorte, vt fiat cõdemnatio in vsuris: sed debeo agere prima actione ad sortem: vt sic illa mediante possim venire ad vsuras, & nolo vti sententia lata super sorte tantùm q̃ ego non possum hoc facere. & tamen regulariter possum: quia per sententiam condemnatoriam non fuit prima actio sublata: sed noua actio sibi accumulata: vt l. j. cum ibi plenè no. ſ. de iud. iunctis his quæ habentur & no. in l. duobus. ff. de excep. rei. iudi. & hoc fortè odio vsurarum. & sic non potest negari acquiri per hanc nouationem iudiciariam actionem primæ decedat, & non accedat. regulariter secus. vt no. in d. l. j. secundùm Cy. non tamẽ est sententia nulla propter hoc q̃ non fuerit facta mentio de vsuris licet fuerint petitæ in libello. vt ſ. de vſu. l. in bonæfidei. & ibi dixi: non sic credo interesse fore. q̃ veniret officio iudicis mercenario. vt in actionibus arbitrariis: quia si esset lata sententia super principali, non facta mentione de interesse, licet non possum iudicis officium mercenarium implorare vt condemnet. vt l. centum Capuæ. in fi. ff. de eo quod cer. loco. possum tamen omissa sententia iterum agere actione prima, & petere iteratam condemnationem fieri, tam in sorte quam in interesse. facit l. iij. ſ. Item Iulianus. de eo quod certo loco. quia non sic est odiosum interesse sicut vsuræ. nec obstat quod ex sententia condemnatoria contra volentem iteratò agere obstat exceptio rei iudi. sicut ex absolutoria. l. si quis cũ totũ. ſ. planè. ff. de exce. rei iudi. quia verũ est si post sententiam fuit secuta absolutio. vt no. in l. euidẽter. eo. ti.

1 ☞ *Sequestrum est species depositi, & in quibus differat à simplici deposito tremissiuè.*

LEX V.

1 PRopter. † Sequester tenet restituere sequestrũ ei de quo actum fuit impleta conditione. Item debitor postquam soluit tutus est, licet nõ rehabuerit instrumẽtum debiti. hoc dicit. De materia se-
1 questri vide per Bar. in l. interesse puto. ff. de acqui. possess. † Est enim species depositi. ideo de ipso fit mentio in hoc tit. vt hic. & ſi. eo. l. licet. vbi ponuntur quædam in quibus differt à simplici deposito, cum vltimo dicto. concor. l. indultum. j. de solu. In tex. ibi. [cum aduersario tuo.] hoc est propter quod illud depositum vocatur sequestrum. quia factum ab vtraq; parte cõtendente. nã simpliciter depositum fit ab vno tantũ. & hęc fecit iste colonus: quia non confidebat de locatore: cũ penes se haberet instrumentum promissionis. & vt facilius posset rehabere facta solutione.
1 ☞ *Si deposuisti penes Titium aliquam rem, dicens in instrumento quod illam rem habuisti à me in depositum: licet illud instrumentum sit factum inter te & Titium, an tamen probet intentionem meam contra te?*

LEX VII.

1 DEsiderium. † Actio depositi datur contra depositarium, non contra eum in
2 quem ipse depositarius rem depositam trãstulit. hoc dicit. cum l. sequẽ. videbatur iste depositarius excusatus, si fortè iusta ratione motus. quia fortè habebat se absentare: depositum transtulit in alium cum pacto, q̃ ille restitueret deponenti. ex quo pacto acquiritur deponenti actio: vt in l. penulti. ſ. ad exhiben. & l. si cũm venderet. ff. de pigno. actio. nam ipse non tenetur nisi de dolo & lata culpa cùm nunc nõ habeat penes se, nec dolo desijt habere. videbatur q̃ non teneretur: sed deberet deponens agere contra illum in quem transtulit: sed contrarium est. quia eoipso fuit in lata culpa q̃ in alium transtulit. nisi fortè necessitas ipsum cogeret. In tex. ibi. [instrumentum quo hanc tibi reddi &c.] dicit Bal. fortè istum tex. alibi non reperiri. qui pro
1 bat. † q̃ si deposuisti penes Titium aliquam rem, dicendo in instrumento q̃ illam rem habuisti à me in depositum: illud instrumentum licet sit factum inter te & Titium, probat tamen intentionem meam contra te: & etiam si non possim aliter probare q̃ deposuerim, sufficiat hoc instrumentum ad probandum. Et videbatur contrariũ. quia res inter alios acta alijs non prodest, nec nocet. & quia confessio tua facta me absente, non debet probare intentionem meam contra te. l. certum. ſ. si quis absente. ff. de confes. sed hoc est verum. nisi feceris eam cõtrahendo cum alio, & per publicum instrumentum. quod perpetuò tenet menti. tamen reuera iste tex. non vult hoc dicere * q̃ illud instrumentum probet intentionem meam cõtra te. sed potius vult dicere * econuerso: quod inducebas ad probandum intentionem tuam coram me, videlicet quòd depositum non habebas penes te: sed in alium transtuleras bona fide: & de hoc apparebat instrumentum. nota tamen primum dictum in se propter authoritatem Bal. facit c. peruenit. de fideius.

2 ☞ *Inter successionem filij in potestate, & mortem patris, non est dare medium.*

3 *Si hæreditas patris est delata filijs in potestate ex testamento, uel ab intestato, an antequam se immiscerant possit dici hæreditat iacere?*

4 *Commendare, idem est quod deponere.*

LEX IX.

1 GVm hæreditas. † Ex contractu serui hæreditarij acquiritur actio hæreditati iacenti. & per eam postea hæredi. hoc dicit. casus. In tex. ibi. [personam domini.] defuncti quousq; adeatur: sed postea re
2 præsentat personam hæredis. † In tex. ibi. [priusquam patri vestro successeritis.] sed contra: quia inter successionem filij in potestate, & mortem patris, non est dare medium. vt l. si post mortem. de lega. j. & de condi. inde. l. Iulia. gloi. dicit q̃ isti filij erant emãcipati, & sic nõ cõtinuat dñiũ in istis, nec erat iuri: vel si erat in potestate, erant instituti sub conditione potestatiua. qua pendente similiter non erant hæredes necessarij. & sic hæreditas dicebatur iacere. Si autem erant instituti purè, & erant in potestate, procederet contrarium. nec posset dici hæreditatem iacere.
3 † Dicit Bal. no. singu. hanc glos. per quam patet quòd si hæreditas patris delata est filijs in potestate ex testamento, vel ab intestato, etiam antequam se immisceant, non potest dici hæreditas iacere. cùm statim sint hæredes: licet sine effectu. quantùm ad ea quæ concernunt eorum præiudicium. quia non possunt conueniri à creditoribus. nisi probetur immixtio. vt ſ. si minor se ab hęredi. absti. l. j. sunt tamen hæredes quó ad concernentia commodum. quia transmittunt hæreditatem tanquam aditam ad quoscunq; hæredes. secundùm communem opi. & ideo tali hæreditati non debet dari curator: tanquam hæreditati iacenti: & si daretur, non valeret datio. tanquam erronea. argu. in l. Seiæ egressæ. ff. de tuto. & cura. datis ab his. Breuiter non puto hoc esse verũ: quia propter beneficium abstinendi quod habet filius in potestate ex edicto prætoris: redigitur ad instar emãcipati: vt l. nam nec emancipatus. de lega. j. sed si esset de lata emancipato diceres iacere: vt patet in glos. ergo & nunc: & sic bene potent dari curator. & valebit datio: quicquid dicat Bal. huius dictum est potius inutile quàm vtile. † In tex. ibi. [commẽdatas.] No. quòd idem
4 a est commendare, quod deponere, secundũm Bart. si ego dico commendo tibi hunc librum, vel hanc rem, videor deposuisse: & agam depositi.

☞ *Sententia lata in actione depositi super restitutione rei, quod sit diffinitiua.*

Instrumentum depositi habet executionem paratam.

Deponens condemnatum actione depositi contraria pro expensis factis in re deposita an efficiatur infamis?

LEX X.

1 QVi depositum. † Condemnatus in actione depositi directa: quia non restituebat rem: efficitur infamis. hoc dicit. Et hoc quia redarguitur de fide rupta. qui enim deponit, multum confidit de depositario: & depositarius recipiendo, videtur dare fidem suam de restituendo. vt j. l. proxi. denegando ergo restituere perfidiam cõmittit. vt habetur ibi. † Sunt & alij duo casus in
2 quibus condemnatus efficitur infamis eadem ratione, vt habetur in l. j. de his qui notan. infa. & sic in deponente condemnato actione depositi cõtraria pro expensis factis in re deposita, quia non condemnatur de fide rupta. Et per istam le. patet quòd sententia lata actione depositi super restitutione rei est diffinitiua: aliàs non infamaret: vt in l. quid ergo. ſ. ex compromisso. ff. de in fa. ergo falsum videtur id quod dicit Bar. j. l. proxi. quòd instrumentum depositi habet executionem paratam, quia sic nõ esset necessaria diffinitiua. Certè potest esse quòd de deposito nõ fuit confectum instrumentum: & sic oportuit probari per testes, & ferri diffinitiuam, sed etiam si fuit confectum instrumentum, potest esse quòd non fuit petita executio: sed fuit actum ordinario

a ¶ Idem est commendare quod deponere. Adde l. Lucius. ff. de posi. l. commendare. ff. de verb. signi. c. ne quis. xxij. q. ij. & in c. j. de depo. Item hoc verbum commendare accipitur pro laudare. vt in l. ea quæ. ff. de cõtrahen. empt. c. nemo debet esse ceps. de elec. lib. vj. per Inno. in c. dudũ. el j. de ele.

a ¶ Cōpensatiōis. Add de d. Maria. Io. in. c. primo. de mu. pe. ar. vj. fal. xj. et ibi q̄ tñ admittit cōpensatio de depositō ad depositū licet vnū sit liq̄dū, aliud nō. allega. Bal. & Sal. & in proposito. adde Tinda. in suo tracta. de cōpens. col. ij. & Moder. in §. Bonæfidei. insti. de ac. Cur.

b ¶ Executionē paratā. Adde & intellige vt hic q̄ Ang. Et Ad de q̄ etiā si de depo. cōstaret p̄ testes exa minatos ad perpetuā rei memoriā: in casibus p̄missis, tale depositū sic p̄batū, haberet executionē paratā. ita Math. in suo notabili quem to q̄ dictū refert. & sequit. d. Fel. in c. sicut. col. ij. de re. i. d. & vide alexā. in l. fi. C. de fideicom. Cur.

c ¶ Defunctō depositū set. Adde Ioā. an. & Barb. in c. j. de depositō.

iudicio dato libello super hac actione, & sic per hanc l. non reprobatur dictum Bar. In text. ibi. [suo nomine.] Secus si nomine defuncti. vnde non fieret infamis: quia nō condemnaretur de fide rupta. nam de ipso nō confidit deponens de depositō. nec ipse dedit fidem sed defunctus. & idem in procuratore depositarij: vt l. furti. §. si quis alieno. ff. de infa.

2 *Actio depositi, an sit de iure communi summaria?*

3 *Instrumentum depositi an habeat executionem paratam?*

4 *Licet ex depositō non transferatur dominium nec possessio nec usucapiendi conditio dicitur tamen præbere titulū largo modo.*

5 *Depositarius propter impensas factas in re depositā, potest retinere eam quousque sibi defundantur?*

Depositario si facta fuit protestatio quòd non restituat deponenti, an tamen debeat restituere nulla cautione recepta?

LEX XI.

SIquis. †Depositarius sine dilatione compellēdus est ad restitutionem depositi, nec potest obijcere compensationem vel dicere in contrarium sibi factam protestationem. h. d. hęc singularis. l. † Bar. qui dicit per eam quod actio depositi est de iure communi summaria, quantum ad cognitionem & ordinem iudicij: non quantū ad probationem, vt collígitur in verbo [ilico.] & in verbo [quā celerrimè.] & in verbo [quā ocissimè.] vt no. in l. meminerint. j. vnde vi. Et sic vult Bar. quod non requiritur libellus, nec litis contestatio, quantū ad ordinē iudicarium, hoc est quantum ad terminos qui abbreuiantur: non quantùm ad ordinem iudicarium, quominus requiratur libellus, & litis contestatio sicut in actiōe ad exhibēdū, q̄ est summaria, & tñ illa requirunt. vt l. tigni. §. j. vel. ij. iuncta. l. iij. §. j. vel ij. iūcta. l. ij. ff. ad exhibē. & hoc plus placet: & hoc important illa vocabula quæ hic ponuntur: non tamē omissionem ordinis iudiciorum: sed abbreuiationem terminorum, & etiam remissionem feriarum vt etiam diē feriato ob necessitates hominum possit agi: sicut in alijs casibus requirētibus toleratur. vt l. ij. ff. de feriis. Et aduerte q̄ ista procedunt quando depositarius negaret depositum, vel confiteretur: sed negaret restitutionem, opponendo exceptionem compēsationis, a vel alia si autem confiteretur, & nullam exceptionem opponeret: non esset speciale in depositō, quia idem in quolibet alio debito confessato coram iudice. l. si debitori. ff. de iudi. cum ibi nota. † Dicit 3 etiam Bar. per hanc l. q̄ instrumentum depositi habet executionem paratam. b & non est necessarius libellus, nec sententia diffinitiua. Bal. videtur tenere contrarium per l. præce. sed non ob vt suprà dixi, per illum tex. qui dicit quòd depositarius non pōt. allegare contra deponentem quòd res sit ipsius depositarij, & quod propter hoc depositum non valeat, nec teneatur restituere. per tex. dum dicit [actiones personales vel in rem.] & sic non pōt obijcere exceptionem dominij sicut nec contra agentem cō ditione exceptionis l. si quis conductionis titulo. infra loc. vel cōtra petentem restitutionem. illud videtur esse falsum, & expressè cōtra tex. in l. is qui rem. ff. eo. tit. quia exceptio dominij pro quo excludit intentionem agentis, vt dicat in re propria factum depositum, cùm in re propria nō cadat depositum sic nec locatio, vt ibi habetur. Breuiter si deponens non consentit vt exceptio dominij admittatur, sed petit primò fieri restitutionem, procedere potest quod primò dixit. vt ante omnia fienda sit restitutio. & ista exceptio reseruetur in ordinario iudicio per modum agendi si non consensit, vel tacet: & depositarius fuit admissus ad probandum de proprio dominio, & probauit, & denegabitur restitutio, & sic debet intelligi. l. is qui rem. ad quod facit. c. j. de restit. spolia. vbi licet non admittatur exceptio dominij contra agentē de spoliatione, si tñ fuit admissa: quia agens nō ꝓbauit probato dñio denegatur restitutio, & illo modo videt Bal. istā. l. intellige 4 re, & q̄ suprá dixi. † Nota in princip. in verbo [titulum.] q̄ licet ex depositō non transferatur dominium, nec possessio, nec vsucapiendi conditio, dicitur tamen præbere titulum. sed hoc largo modo sumendo. & quantum ad excusandum quem à mala fide propter retentionem rei alienæ, quia si fuit sibi deposita, non dicitur habere malam fidem. stricte tamē: & proprie loquendo nō dicitur titulus, nisi quando ex eo transfertur dominium, vel vsucapiendi conditio. vt in toto titu. pro emptore, & pro donato. & similibus, & dicit pluraliter alijs modis titulus, quod dic vt per Cy. in l. cogi. §. de peti. hære. Item dicit Bar. in simi. huius. l. probari q̄ de protestatione facta alicui per quendam tertium statur iuramento ipsius. Bal. contrà: quia nō dicit hoc tex. imò oportet q̄ ostendat scisse sibi factam protestationem à tertio: vt patet dum dicit, [quod si inscriptis &c.] sed bene statur eius iuramento, quod ipse non commisit dolum nec fraudem in faciendo sibi fieri talem protestationem, & sic est iuramētum purgationis de proprio debito. vt §. de vsuris. l. eos in fi. & hoc verius est, quàm 5 quod dicit. Barto. † In glos. quæ incipit. [hoc ad vtrunque.] Itemopi. Pla. quod depositarius propter impensas factas in re depositā, potest retinere eam quousq; sibi refundantur. per l. colonus. ff. de vi & vi armata. & quod no. eodē titu. l. si plures. §. fin. & per Azo. in summa. Oppo. in glo. fi. contra fi. q̄ licet facta fuerit protestatio depositario q̄ non restituat deponenti, nihilominus debet restituere: etiā nulla cautio nec recepta de defendēdo ipsum ab illo denunciante, quia potuit elusione fieri. vt in l. hęc autem. in prin. ff. si cui plus quàm per leg. fal. dic quod ibi fuerunt facta minæ verbales, non autem mota controuersia, nec facta protestatio in forma. & illæ non debent attendi, nec propter eas deponens grauaretur onere satisdationis: sed post motam controuersiam, vel protestationem factam in forma, secus, quod tamen hodie corrigitur per authen. hic positam, quæ vult q̄ illa non obstante teneatur liberè restituere, etiam nulla satisdatione recepta, & implere fidem quam dedit, & si protestans postea vult agere contra deponentem agat. Item ad idem oppo. q̄ illa cautio non sit p̄standa, siue tertius non habebat ius: quia non potuit committi. vt in ll. allegatis in glo. quæ dicit quod licet reuera non haberet ius, posset tamen obtinere de facto. vt l. cùm putarem. ff. mi. ercii. & reputaretur habuisse huius l. res iudicata. de rei. &c.

2 *Habens iura directa, quòd interdum ex iusta causa admittatur ad protestandum ei debitori ne soluat habenti utilia, vel econuerso habens utilia, ne soluat habenti directa.*

AVTHENTICA.

1 SEd iam cautum est. † Nota hic casum in quo quis non potest alteri protestari quod non faciat illud ad quod faciendum alteri tenetur, quæ dicitur protestatio inhibitoria. de qua vide plenè per Barto. in l. non solùm. §. monē. ff. de 2 ope. no. nun. † Aliquando tamen admittitur, cum ille qui habet iura directa protestatur ex aliqua iusta causa debitori ne soluat habenti vtilia. vt ff. ad Trebel. l. hæres cùm debuerat. vel econuerso cùm habens vtilia protestatur ne soluatur habenti directa. vt j. de dona. l. iij. & vide omnino quod no. Inno. de officio delegat. c. sanè. an possit talis protestans prohiberi facere talem protestationem vel inhibitionem, & an possit cogi ad remittendam eam officio iudicis: sic ergo corrigitur finis. l. præcedentis per hanc authen. quæ volebat quod facta protestatione per tertium non cogeretur depositarius restituere nisi recepta cautione à deponente de defendendo ipsum aduersus illum tertium. Nam hodie non tenetur hanc actionem præstare. si tamen ille teneretur esset dominus, & ageret rei vendi. contra deponentem, haberet ius cum. l. bona fides. ff. eo. quæ non est correcta per hanc authen.

2 *Diligentia vnius debet sibi prodesse: non alteri.*

LEX XII.

1 SVperuacuam. † In his quæ pondere, numero, vel mensura consistunt vni ex hæredibus deponentibus pro hæreditaria parte persoluitur, residui periculum ad cæteros pertinebit. hoc dicit. Barto. & est optimus casus. ecce casum. † Nota quod diligentia vnius debet sibi prodesse: non alteri, facit l. iij. in princ. ad leg. falci. ff. & loquitur ista l. in his quæ pondere, vel numero, vel mensura consistunt. in quibus fit diuisio numero, vel pondere: non autem in speciebus in quibus non fit diuisio per numerū: sed per singula corpora. vnde si defunctus deposuisset duos c æquos: & depositarius vni ex hæredibus restituisset vnum, & alter postea moreretur, teneretur alter communicare cum hæredes

de: quia quilibet ex hæredibus in quolibet æquo habebat partẽ pro indiuiso. ergo primus recepit rem quę non erat sua propria: sed communis cum suo cohærede. Sed quęritur hic. quando depositum fuit ab vno factum, & postea deuentum ad plures hæredes ipsius, quid si fuit factum à duobus, & postea vni eorum fuerit restituta pars, & antequàm restitueretur altera pars alteri, fuit perdita. Respondeo secundũ Bal. idem quod hic nisi in casibus qui habentur & no. in l. pupillus. ff. quę in fraudẽ. credito. & per glo. in l. tutores. ff. de condi. indebi. In contrariis quæ formatglol. dic vt in ea.

Mandati: uel contrà. *Rubrica.*

1 ☞ *Videtur quis gessisse de mandato alicuius, qui ipso sciente & patiente gessit, sed si ipso ignorante, habet locum actio nego. gesto. non mandati: & si domino prohibente neutra istorum habet locum.*

Casus quo dominus locupletatur cum aliena iactura.

Qui gerit aliena negotia, potest recipere pecuniam sub usuris, si expedit pro utilitate domini, & dominus tenetur sibi pecuniam, & usuras solutas restituere.

Officium procuratoris, an debeat esse gratuitum?

LEX I.

ADuersus. †Pecuniam quam procurator expendit de suo in negotijs domini in dubio recuperat de suo cum vsuris, sed salariũ an possit consequi, nõ est sine dubio, sed relinquitur in cognitione iudicis. hoc dicit. † In tex. ibi. [gesta iunt.] scilicet per te de mandato suo, & sic fuisti procu. ad negotia, & videris gessisse de mãdato, si ipso sciente & patiente gessisti. vt l. qui patitur. ff. eo. & j. ea. l. si fideiuss. sed ipso ignorãte nõ haberet locum actio mandati, sed nego. gesto. vt in toto titu. de nego. gest. sed si domino prohibẽte, neutra istarum locum haberet pro recuperanda æstimata pecunia. l. si pro te. ff. eo. & sic est casus in quo dominus locupletabitur cùm aliena pecunia: aliàs iactura. & imputet sibi gestor. vt ſ. de nego. gest. l. fin. † In tex. ibi. [mutuò acceptam.] dicit glo. cum vsuris. Et sic no. ꝙ qui gerit aliena negotia, potest recipere pecuniam sub vsuris, si expedit pro vtilitate domini: & dominus tenetur sibi pecuniam & vsuras solutas restituere. & isto casu etiam de iure canonico petuntur: quia non vt lucrum, sed vt damnum emergens petuntur. facit c. peruenit. de vsuris. † In tex. ibi. cognitio præbebitur.] sed in quo consistit illa causæ cognitio. glo. propter hoc ponit vnam distinctionem, per quam patet ꝙ aliquando non potest peti salariũ promissum. & hoc in duobus casibus. Primus quando fuit promissum incertum non expressa certa quantitate. puta bene prouidebo tibi de salario. Item quando certum, tamen illicitum. puta de quota parte litis. aliquando potest peti per actionem mandati informatam à pacto, quando ista concurrunt: scilicet & ꝙ promissa fuit certa quantitas. Item per pactum nudum inconti nenti appositum iuxta mandatum. Item ꝙ procurator etiam sine salario fuisset gesturus: & sic est propriè contractus mandati. qui debet esse gratuitus. licet incidenter interuenerit remuneratio. aliquando verò petitur per actionem præscriptis verbis. quãdo ex interuallo interuenit promissio: quia videtur esse contractus innominatus do vt facias. aliquando per actionem ex locato, quando fuisset gesturus sine salario. & est tale opus ad quod ipse procurator consueuit operas suas locare: quia dicetur cõtra ctus locationis & tamen habet in se admixtum mandatum: sed non oritur actio mandati: sed locati. si autem non cõsueuit locare operas, ad hoc petetur per actionẽ præscriptis verbis. ista sunt in effectu quæ voluit glo. quam Bal. dicit esse defectiuam quasi in singulis membris. vnde vide hic per eum.

LEX II.

VM ex causa. †Pecunia quam fideiussor soluit pro debitore, põt tam per ipsum quàm per hæredem eius repeti per actionem mandati vna cùm pignoribus. hoc dicit. Intellige vt dixi in l. præce. quando de mandato debitoris fideiussit expresso, vel tacito: quia ipso sciente & patiente. vt j. eo. l. si fideiussor. secus si ipso prohibente: vt l. si pro te. ff. eo. In tex. ibi. [habes mandati actionem.] sed mirandũ est: quia pignora petuntur per hypothecariam. quæ est actio realis: sed actio mandati est personalis. glo. vt effugiat hoc contrarium. legit istum tex. & exemplificat multis modis. & effectus glo. est: quia iste tex. potest intelligi duobus modis, scilicet de rebus patris tui fideiussoris obligatis creditori per patrem tuum de mandato debitoris principalis. vel per ipsum debitorẽ de consensu patris tui. & primo casu clarũ est quòd habet locum actio mandati. in secundo habet locum actio commodati. Et dicit glo. ꝙ lite cõtestata super actione mãdati ad pecuniam censetur etiam contesta. super actione commodati ad restitutionem pignorum. per l. fi. j. de annali exce. & propter hoc tex. hic dicit. [qua.] id est per quã. Secundò modo potest intelligi de rebus ipsius debitoris. & hoc duobus modis. vel ꝙ fuerint obligatæ creditori: qui tenebitur eas tibi restituere, vel patri tuo, cùm ei soluisti. ꝙ aliàs non tenebaris soluere: vt j. de fideiuss. l. ij. vel quòd fuerint obligatæ patri tuo pro fideiussione: & tunc daretur hypothecaria, & istud relatiuum * qua, facit impropriam relationem. sicut ibi. mulier damnauit quæ saluauit. vt no. ſ. de nego. gest. l. ij. tene quam vis: quia quælibet potest sustineri. & est vera in se.

¶ Et istud relatiuũ. Quid importet relatiuum quę vide Rapha. Cu. consi. xcvij. inci. stante dicto statuto. & consil. clxxvj. incipi. statuto papiensi cauetur.

a

2 ☞ *Si aliquis cesßit iura sua ex causa uenditionis, uel donationis, an hoc non obstante posßit re integra agere directa actione quæ apud eum remansit, nec potuit per cessionem ab eius ossibus separari?*

3 *Qualiter aliud sit ante cedere, & aliud concedere?*

LEX III.

SI pater. †Mandãs alteri actiones, potest hoc nõ obstãte re integra experiri hoc dicit. qui ergo facit procuratorem ad agendum, non tollit sibi potestatem agendi antequàm procura. litem contestetur. postquàm verò non sit effectus dominus litis, nec possit reuocare sine causa. vt l. post litem. ff. de procur. non poterit agere dominus, quia vel vult prosequi eandem litem, & videtur ꝙ non possit. cùm ipse non sit dominus eius, sed procurator. Aut vult inchoare nouam litem: & ob. excep. lit. pendentiæ. vel dic ꝙ potest prosequi eandem litem ratione vtilis. videtur ꝙ habetur in instantia per l. in causæ. §. fi. de procura. non tamen per hoc reuocatur procura. quod prosequere vt per Bar. in d. l. post litem. & hoc in procuratore simplici. † Quid in procuratore in rẽ suã, si alicui cessit iura sua ex causa venditionis, vel donationis, an hoc non obstante possit re integra agere directa actione, quæ apud eum remansit nec potuit per cessionem ab eius ossibus separari: vt l. quis ergo casus. ff. de peculio. videtur quòd non. quia talis procura. non potest reuocari per l. illam. j. de donati. contrarium tamen est quòd admittitur ad agendum. nisi in tribus casibus. qui habentur in l. iij. j. de dona. & hoc quando directa actio remansit penes cedentem nõ omnino inutilis. quod est quando fit cessio inter viuos. secus si in vltima voluntate ex sena. consul. tre. nam postquam hęres restituit fideicommissario, nullo modo potest agere etiam extra casus illius. l. iij. licet apud eum remanserint directæ actiones. vt l. si hæres institutus. ff. ad Trebel. quia remanserunt sine vtilitate, & omnino inutiles. vt l. qui in princi. eo. titu. & ideo potest ei obijci exceptio tu non potes agere tanquàm hæres: quia restituisti hæreditatem. Non sic quando quis cessit inter viuos: quia non potest sibi obijci hæc exceptio tu cessisti alteri hanc actionem quam intentas. nam hoc non põt obijci nisi in tribus casibus. qui habentur in d. l. iij. & sic non remansit directa omnino sine vtilitate. quod tamen exigit tenetur restituere cessionario vel actione ex vendito, si cessit ex causa venditionis: vel actione in factum, si causa donationis. l. hæreditatem. ff. de dona. † In tex. ibi. [mandauit.] non dicit cessit. & sic potius concessit aliud est antecedere, & cõcedere: quia primo casu trãsferuntur vtiles: quas cessionarius suo proprio nomine intentare potest. Secundo casu nullæ transferuntur: sed solùm exercitium directarum. & sic nomine mandantis agere debet. iuxta ea quæ habentur in l. qui stipendia. §. de procu. iuncta. l. fi. in princi. cum ibi no. j. de dona. & primo casu dicitur procura. in rem suam. de quo quærit glo. in fi. secundo nõ. sed simplex procurator. In tex. ibi. [actum est.] quia fortè pater tuus cum debitore transegit. & tu volebas infringere transactionem. quasi non potuerit eam facere, postquam actionem mandauerat. Sed an pater filio in potestate potest actionem cedere. Bald. hic tangit. & videtur casus in l. filiusfami. ff. de actio. & obliga.

2 ☞ *Si procurator damnificauit dominum in xx. sui culpa, sed in alia manu melioruit conditionem domini in x. an ita x. debeant detrahi de illis xx. ut non posßit dominus repetere nisi x.*

¶ Hæreditas non potest adiri per procuratorem. Adde Bal. in rubri. extra de procura. in ix. col. versi. vtrum hæreditas.

LEX IIII.

1 ETiam. †Licet ꝓcurator per dat cautam, tamen si ne sua culpa recuperat expensas quas fecit de suo in prosecutiõe

2 litis à domino principali. hoc dicit. ista l.† Glo. hic quærit in fi. si procurator damnificauit dominũ sui culpa in xx. sed in alia manu meliorauit cõditionem domini in x. an ista x. debent detrahi de illis xx. vt non possit dominus repetere nisi x. & tenet ꝙ non: quia non debet ex eodem facto pœnam vel præmium reportare: vt in l. quàm alleg. glo. doc. tenent contrarium per l. Caius. ff. de vsur. vbi dicunt casum esse notabilem.

2 ☞ *Hæreditas, quare non potest adiri per procuratorem: sed bonorum possessio sic.*

LEX V.

1 SI maritus. †Negligens implere mandatum susceptum: tenetur ad interesse etiã lucri deperditi. hoc dicit. In tex. ibi. [noluerit.] & sic lapso tempore eam perdidisti culpa & negligentia procuratoris tui. In tex. ibi. [si mandasse te vt peteretur &c.] si autẽ non mandasti, expresse innuit ꝙ non potes agere ad emendatio nem huius damni: quia nec in generali mandato cadebat hoc vt eam peteret, cum ex hoc venires obligandus. vnde sine speciali mandato, vel generali cum libertate obligare non potuit: ergo non est sibi imputandum si talem bonorum possessionem nõ petijsset, postquam non poterat petere cum effectu vt te obligaret: potuit tamen eam petere sine effectu vt te obligaret. non statim: sed demum postquam ratam habueris. per rationem quã ponit glo. quia etiam sine aliquo mandato petere poterat: sed te nõ obligat, nisi ratam habeas. tamen non potest sibi imputari si nõ petijt: postquã non poterat cùm effectu. hæc est intentio huius tex.

2 † In glo. j. in fi. ibi. [l. iij. §. acquirere.] & quæ sit ratio diuersitatis

a ꝙ hæreditas non potest adiri per procuratorem. ª sed bonorum possessio. bene potest peti & acquiri per procuratorẽ. dic vt not. in l. Paulus. per procuratorem. ff. de acqui. hære. In glo. fina. in fi. ibi. [multo magis.] certè illi qui debent requiri speciale mandatum. loquuntur de petitione effectuali. per quam dominus status obligatur oneribus hęreditarijs. & ista est veritas ꝙ illi dicũt ꝙ non possit peti sine speciali mandato, vel generali cum libera. Nam generale sine libera non importat quod possit dominum obligare. sicut nec importat ꝙ possit alienare. illud autem quod dicit glo. ꝙ sufficiat generale mandatum: quia etiam sine illo mãdato potest peti. procedit in petitione non effectuali: per quã dominus non obligatur, nisi postquam ratam habuerit. vnde gloss. non bene loquitur. Nam & illa quæ requirunt speciale mandatum, si nõ adiuit, possunt rata haberi: vt l. patri pro filio. ff. de mi.

LEX VI.

1 SI fideiussor. †Qui patitur pro se alium fideiubere mandare videtur. hoc dicit.

2 ☞ *Accipiens pecuniam mutuò de mandato alterius, qualiter obligetur mandati. & si mandans soluat an sibi sit fienda cessio contra accipientem?*

LEX VII.

1 SI literas. †Mutuans vni de mandato alterius, habet vtrunq; obligatum, scilicet primum tanquam principalem certi conditione ex mutuo: & alterum tanquã accessorium, scilicet actione mandati: & hoc quãdo ille recepit suo nomine, & per se. si autem pro mãdato: tunc aut mandatum fuit directum illi recipienti, nõ autem mutuanti: & tunc tale mandatum parit vtilem institoriam. vt §. de exer. l. si mutuam. aut fuit directum ipsi mutuanti, & tunc oritur certi conditio ex mutuo: quia ille recipiens videtur recepisse vt nuncius. & sic contractus mutui videtur celebratus cum ipso mandatario: sed non cum nuncio. tñ oritur actio mandati, post-

2 quam potest oriri ex mutuo: vt l. Idemq; §. si cui. ff. eo. † In glo. j. ibi. [nonvt commendatum eum haberes.] nam talis commendatoria litera non importat vt sibi mutuetur. & si contra fieret, non obligaretur scribens. l. Lucius. ff. de fideiuss. In glo. seq. ibi. [si non potest satisfacere accipiens.] gl. ista habuit respectum ad ius antiquum. secundùm quod non potest agi cõtra fideiussorem vel mandatorẽ nisi excusso principali: vt in auth. de fideiuss. iure verò antiquo secus. quia poterat eligere creditor quem prius volebat: vt j. de fideiuss. l. iij. In glo. ibi. [& debent cedi actiones huic mandanti contra accipientem.] hæc glo. innuit ꝙ ille accepit suo nomine, & pro se nõ tãꝯ ꝓcurator scribentis, seu mãdãtis. alias nõ esset sibi fienda cessio. & tñ infrà innuit contrarium. In gl. ibi. [& sic loquitur hic.] gl. hic sentit ꝙ iste recepit vt procurator. vt patet. §. dũ dicit [vt pecuniã mutuet procuratori.] ꝙ non est verũ vt §. dixi. quia recepit ꝓ se, & suo nomine. In glo. ibi. [& nunc tenetur dñs vtili institoria.] s. qñ recepit vt procurator. videt hoc procedere cuicunq; literæ fuerint directæ: siue procuratori, siue mutuanti. quicquid gl. dicat. si recepit vt nuntius. ꝙ qualiter cognoscatur. dic vt no. j. si quis alteri vel sibi. in l. multum. & nunc tene ꝙ sequitur in gl. per rationem quã. §. dixi. ipse autem institor nõ tenetur. dic vt in l. si pupilli. §. j. ff. de neg. gest. & per Cyn. §. ꝙ cum eo. l. ei qui.

1 SI tibi. †Ex mandato defuncti competit actio cõtra hæredem.

LEX VIII.

1 CVm per procuratorem. †Procurator lædens dominum sui culpa, tenetur hac actiõe ad interesse. l. d. lex sequens. die prima August. M.cccc xxxix. & die præcedenti audiui quod comes Franciscus erat castrametatus circa castrum Suauij. Pau. de cast.

2 ☞ *Negotiorum gestor qui se obligauit pro domino: an antequam soluat, possit agere ut liberetur?*

3 *Qui mandatum accepit de fideiubendo, videtur accipere de soluendo.*

LEX X.

1 SI pro ea. †Fideiussor antequã soluat, non potest agere contra debitorem vt sibi soluatur tribus tamen casibus qui hic ponuntur, agere potest. subaudi non vt sibi soluat: sed vt liberetur ab obligatione. hoc dicit vsque ad §. fideiussorem. & an habeat locum in fideiussore qui se obligauit pro alio sine mandato expresso, vel tacito. vide gl. in l. iiij. ff. de nego. gest. † Item quid in alio gestore negotiorum quã fideiussore qui se obligauit pro domino, an antequã soluat, possit agere vt liberetur. & etiam extra casus qui ponuntur in hãc. l. vide bonam gl. in l. si quis mihi mandato. eo. ti. de neg. gestis. & id ꝙ dixi posse agi non vt sibi soluatur, sed vt liberetur. probatur in l. si mandato. §. quoties. ff. manda. In tex. ibi. [neq; condemnatus.] sub. nec lis erat contra te contest. aliàs videtur ꝙ etiam tunc agere posses vt liberis, vel conserueris indemnis. per l. si socius. ff. communi diui. In tex. ibi. [postea coepisse.] Idem si iam cœperat tempore fideiussionis. sed hoc ignorabat, vel etiam sciebas. tamen nõ tantũ dilapidauerat ꝙ in suspitionem verisimiliter veniret. sed suspicio venit post fideiussionem. aliter tene ꝙ dicitur in gl. j. secundũ Bal. In gl. quæ incipit: [Nota non posse.] ibi. [quartus est si diu steterit in obligatione.] sub. pura. sed si erat conditionalis, quousq; pendet conditio, non dicitur stare in obligatione. & ideo quantuncunq; steterit non agit. nec vt liberetur, nec vt sibi soluat. per l. facere. ff. sol. matrimo. ponit exemplum in fideiussore euictionis anteq; res euincatur. nunq; enim potest agere etiam vt liberetur. secundũ Cyn. & alios doc. In gl. ibi. [& est ratio, quia iam liberauit eum.] sed fideiussor vel mandator non liberant eum. nisi soluat verè vel fictè. nam & ficta solutio sufficeret vt agere possent: si ex ea adesset liberatio debitori. vt. ff. eo. l. inter causas. §. si. is. allegata in gl. secus si non adesset liberatio. vt l. si verò non remunerandi. in princi. cũ ibi no. ff. eodẽ.

3 † In ead. gl. ibi. Item qui mandatum accepit de fideiubendo, videtur accipere & de soluendo. sub. & sic antequam soluat, mandatum adhuc non impleuit, meritò non potest agere vt liberetur ab obligatione qua tenetur venditori. nõ enim debet soluere de suo. primum tamen dictum gl. ꝙ fideiussor videat recipere mandatum de soluendo. reprobat Pet. quia si hoc esset, & ꝓpter hoc ꝙ non soluit creditor venderet pignus, teneretur fideiussor debitori ad interesse. quod tamen est falsum. vt patet ex his quæ no. in l. j. §. de dolo. iuncta. l. proxi. & §. eodem. l. si maritus. in quibus habetur ꝙ qui negligit mandatum susceptum, tenetur mandanti ad interesse. istud ergo ꝙ soluat, venit in consequentiam fideiussionis. non ꝙ susceperit mandatum expressum. ideo tene predentem solu. gloss. quia debitor ex fideiussione debet releuari beneficio affici. non autem grauari: sed hic grauaretur si statim fideiussor agere posset antequàm solueret, quia pro vno creditore debitor haberet duos. igitur &c. argu. in l. in commodato. §. fi. ff. commodati.

¶ Paupertas, an excuset fideiussorem si non appellauit, uel appellationem non fuit prosecutus?

§. Fideiussorem. †Fideiussor[a] indebitè condemnatus debet appellare cōmodè si potest:aliàs non censetur bonafide gessisse.ideo quod soluit repete re non potest.h.d. In tex.ibi.[exceptione munitum.]sub.descendere ex persona debitoris principalis.vt quia sibi fuerat factum pactum de non petendo, qua exceptione fideiussor vti poterat, & fuit vsus.sed non profuit:quia iudex ea non obstante indebitè ipsum condemnauit.Si autem nō descendebat ex persona debitoris principalis,sed ex persona ipsius fideiussoris: si eam non opponat,an sit sibi imputandum:distingue vt in glossa quia aut erat inhonesta,& non est imputandum:aut honesta, & tunc aut proderat etiam reo,& est imputandum:aut non proderat,& tūc secus.l.Idemq;.§.generaliter.ff.eo. & hoc in exceptionibus peremptoriis.in dilatoriis verò iudicijs etiam si vtriq; competebat, non est imputādum si non fuit vsus.vt l.si fideiussor.§. quidam. ff.eo.vt in glo.& etiam ibi no.† Pro declaratione opponi.contra tex.q̄ nō sit imputandum fideiussori si non appellauit:vel si appellationem non fuit prosecutus. nisi paupertas ipsum excuset, vt in princip.glos.

LEX XI.

Procuratorem. †Procurator teneē de male gestis,& etiam de negligentia.h.d.sic.ś.e.l.si maritus. In tex.ibi.[pro his quæ gessit.]sub.& malè. In tex.ibi.[suscepit.] sub. & non impleuit.In tex.ibi.[quam culpam.] hoc intelligitur aliquando de lata tantùm,aliquando de leui, aliquādo etiam de leuissima, vt dicam.j.eo.l.à procuratore.

¶ Si procurator uendidit rem pro maiori pretio quàm haberet in mandatis: an nihil aliud gessisse sine mandato?

LEX XII.

Cum mandati. †Si procurator non seruauit formā mandati quod agit nō nocet domino:nisi ratum habeat.h.d.† In tex.ibi.[vēdidit.]puta pro maiori pretio quàm habuit in mandatis quia forma mandati diligenter est attendenda, & seruanda. alias videtur gestum sine mandato.vt in l.diligenter.ff.eo. & idē in mandato iurisditionis, si iudex delegatus non seruauit formā rescripti.vt in c.cùm dilecti.extra de rescripti.

¶ Si mandatur aliquid in quo quasi nulla industria uertitur: tūc nō uenit nisi lata culpa. Qui si mandatur illud in quo uertitur aliqualis industria,non tamen exacta:quod uenit? leuis culpa.

Qui si mandatur illud in quo uertitur exactissima diligentia?

LEX XIII.

A Procuratore. †Procurator tenetur de dolo, & omni culpa. h.d. & sic etiā de leuissima:sed contrà, quia mandatū fit gratia mandantis tantùm,& non recipientis: sicut depositum. vt patet in l.ij.ff.eo.Illud enim est propriè mandatum: ergo non debet venire nisi lata culpa,sicut in deposito.vt §.depositi.l.j.Solutio.hoc non contingit ex natura contractus.quia tunc procederet oppositio. sed procedit ex eo, quia qui mandatum acceptat: censetur se peritū asserere & diligenter super eo q̄ continet mādatum,& ratione huius assertionis venit leuis & lata,sicut in illo qui recipit custodiam rei.l.si quis fundum.§. Imperator.ff.locat. vnde dicit Bar.† quod interdum mandatur aliquid,in quo quasi nulla industria vertitur.vt in mandato fideiussoris.& tunc nō venit nisi lata culpa.vt in l.si fideiussor.in prin.ff.e.Interdū illud in quo vertitur aliqualis industria,non tamen exacta.vt ad gerēdum negotia extraiudicialia.& venit leuis culpa,non leuissima. vt j.eo.l.procuratorem.in verbo culpam. quod regulariter intelligitur de leui. Interdum illud in quo vertitur exactissima diligētia.vt in mandato procuratoris ad lites:& tunc venit etiam leuissima,quia videtur asseruisse se diligētissimum.& ita intelligitur hæc l.& ff.depositi.l.quod Nerua.in ix.q.& hoc in actione mandati directa.sed in cōtraria quę dat̄ procuratori.dic vt in l.si sed'm.

LEX XIIII.

Si secundùm. †Quod vni traditur de mandato alterius,etiam illi traditū videt.h.d. In tex.ibi. [vni de his vtriusq; volūtate.] iub. & nomine agebas contra ambos vt tibi restituant pretium q̄ soluisti, ille cui non tradidisti dicebat se tibi non teneri, sed q̄ agas contra illum cui tradidisti. certè imò tenetur.& potest conueniri,postquam alteri tradidisti de voluntate sua: & sic etiā illi tradidisse videris.

¶ Fideiussor. An fideiussor possit appellare à sententia lata cōtra principalem. vide glo.in l.fina.C.de vsu.rei iudi.

¶ Mandatum quando finiatur. uel non finiatur morte mandantis?

LEX XV.

Mandatum. †Lex ista licet sit breuis, habet tamen materiam valde longam.quam Cy.tractat hic.sed Bar. subtilius in l.ij.ff.de dona.ego plenius tractaui in repe.l.fi.ff.de solu. † Et pro aliquali notitia materiæ distingue tres casus. Nam aut mandatum & effectus mandati conferuntur post mortem mandantis.vt de funere faciendo.& tunc mandatū non finitur morte mandantis.imò tunc incipit habere robur. vt in l.si verò non remunerandi.§.fi.ff.mandati. Aut mandatum confertur in vita, & effectus eius post mortem.tunc distinguevt habetur in l.cùm pater.§.Meuio.de lega ij.quæ distinctio a[b] ibi non ita bene reperitur. Aut vtrunq;:scilicet mandatum & effectus mandati conferuntur in vita. & sic aut super eo quod in vita geri non poterat. & non debet.vt l.at si quis.§.si cui.ff. de religio. aut poterat geri in vita,& tunc aut hæredi mādantis expedit q̄ nō finiatur morte,& non finitur.vt l.si defunctus.ff.de procura.in eo quod dicit non finiri si procurator sciuit. Aut expedit hæredi q̄ finiatur. & tunc aut erat procurator in rem suam,aut simpliciter. primo casu aut mandans decedit cum hærede.& non finitur morte. vt in l.illam.j.de dona.aut sine hęrede.& sic secus.vt l.j.ś. de actio. & obligati. Secundo casu quando simplex.aut erat vniuersalis seu generalis aut specialis.Primo casu quando generalis, si per mortem mutatur conditio procuratoris,finitur mandatū.vt in l.eius qui in prouincia.ff.si cer.peta.si non mutatur conditio, secus. vt in l.si quis mancipijs.§.si impubes.ff.de instit. Cy. tamē intelligit illum.§.quando aliquid erat certum.quo casu cum vnum cēsetur mandatum respectu omnium quæ veniebant sub vniuersitate,censetur quó ad omnia res non esse integra.& sic etiam quantum ad gerēda non est finitum mandatum. q̄ etiam videtur sentire glo.hic in prin.sed doc.videntur velle q̄ etiam si nil esset cœptum quando mandatum est generale vel vniuersale, non finiatur morte.si conditio mandatarij non mutatur per illum.§.Secūdo casu quando erat specialis. tunc aut constituitur super eo q̄ dominus habebat necesse facere.& nō finitur.vt l.fundi.§. Item si amicus.ff.de acqui.pos.& in c.gratia.de reseri. lib.vj. & hoc in necessitate præcisa.secus si causatiua.vt l.si defunctus.ff. de procura.& hoc nisi ex forma contractus ius foret quæsitum procuratori.vt in l.fi.ff.de sol. & hoc in reuocatione tacita. quæ fit per mortem.in expressa dic vt colligitur in l.si pecuniam.ff.de cōdictio.ob cau.& in l.si quis prohibuit *aliàs incipit.Papi.* de publiciana.& l.vtrū.de cōsti.pecu.reliqua dic vt in locis præallega.

¶ Si semel interfuit mea,& hodie cessat interesse, an cesset etiam actio cōpetere quæ semel competijt?

LEX XVI.

Ad comparandas. †Procurator qui mandatum non impleuit,tenetur domino ad interesse.h.d.glo.quæ est hic:intelligit quando hodie cùm agit interest.si verò hodie non interest,licet olim interfuerit,agi non potest.vt l.si procuratorē. §.mandati.ff.e.† ille articulus est valde subtilis. cùm quæritur an si semel interfuit mea,& hodie cessat interesse, etiam cesset actio competere quæ semel cōpetijt. vt plenè per Cy. hic. & subtilius per Bar.in l.qui autem.ff.si quis cauti. vbi dicit tres casus. q̄ aut peto interesse,aut peto pœnam.quia semel interfuit, aut peto rē propter interesse. & de secundo & tertio dic vt ibi per eum. sed de primo in quo est propria materia. dic aut hodie non interest, licet semel interfuerit:non tamen desinis damnum de præterito: & tunc non cessat actio.competere. Puta mandauī tibi vt infrà certum tempus faceres mihi domum in loco nundinarum, quā si feciſſes fuissem lucratus multa:non feciſti,& sic non fui lucratus.hodie nō interest amplius quod fiat:& sic cessat interesse domum fieri:non tamen cessat damnum lucri de præterito.ideo nō desinit actio cōpetere.vt l.si.§.qui iniuriarū.*ff si quis cau.*sed si cessaret damnum de præterito,haberet locum ista glo.quia ex quo cessat hodie interesse,cessat etiam competere actio.vt in l.si

procuratorem.§.mandati.ff.eodem.

LEX XVIII.

4 POst solutionē. †Qui mandat alteri mutuari,si soluit mandatario, repetit ab eo cui mutuum est factum:ꝙ quo videt mãdando interceisisse.h. d.in effectu. sicut & fideiussor postquam soluit,repetit à debitore:vterque enim videtur interceisisse pro debitore,cùm plures sint modi.intercedenti. vt not. in l.in personam.ff.de pac.

LEX XIX.

1 PRetij. †Vsuræ vltra licitum modum non possunt deberi:etiam si per stipulationem fuerint ꝑmisse vel pro eis datum fuerit pignus.

6 ☞ *Quid dicatur pactum de quota litis.*

LEX XX.

SI contra. †Ex pacto de quota litis nil potest ꝙ curator petere.sed si tale pactum non fuit,bene pōt petere expensas factas de suo.h.d. Quid si fecit pactum de quota litis,& etiam expēsas de suo, certum est ꝙ ex primo non potest agere ad expensas.gl.fi.hic videtur tenere ꝙ non.Alij dicunt contrarium.gl.videtur verior. ꝙ l.si remunerādi.§.Maurus paulus.ff.eo.vbi propter pactum de quota litis.punitur procurator,vt non possit petere quod soluit
2 pro domino.† Dicitur autem pactum de quota litis.siue paciscatur de dimidia,siue de quota,siue de certa quantitate in euentū victorię.quia quia per hoc inducitur ad calumniosè litigādum. & hoc probatur in dicto.§.Maurus paulus.& in l. sequen. nam vtrobique est eadem ratio.post litem verò finitam bene potest pacisci de aliquo dando loco palmarij.propter victoriam quam habuit.l.j.§.honorarij.cum.§.sequen.de varijs & extraor.cog.

8 ☞ *Qualiter intelligatur quod quisque in re sua est legitimus moderator.*

LEX XXI.

1 IN re mandata. †Cōdemnatus in actio. mãdati de fide rupta, efficitur infamis.& licet culpa commmissa in propriis rebus vel negotijs non puniatur:quia quilibet de re sua est moderator & arbiter.commissa tamen in alienis negotijs bene punitur.hoc dicit.sed in propriis etiam licet non puniatur.vt hic.& l. etiam.§.licet.ff.solu.matri.tamen culpanda est & reprehendenda.eo.titu.l.constante.§.si maritus.In tex.ibi.[nam iuæ.]respondet tacitæ oppositioni.posset enim quis dicere quod procurator condemnatus de negligentia non debeat effici infamis.quid ēm si erat talis qui etiam in propxijs rebus erat negligens?de qua negligentia certum est ipsum nō puniri.ergo vt mihi in alienis. qa nō debet plus quis alium diligere quàm seipsum diligat: sed potius econuerso plus se quàm alium.vt in l.ti manifestè. ſ. de serui.& aqua.Ad hoc respondet Imperator, quòd argumentatio non est bona, quod in propriis rebus. ideo quis non punitur, quia moderator est & arbiter:& potest de eis facere quicquid vult,non sic de alienis: quæ non sunt in eius arbitrio quoad malè tractandum:sed ad bene,& ideo exacto officio debet ea gere-
2 re,quia nil neglectum vel declinatum culpa fatuum est.† nota. quia semper ad hoc allegatur.facit.ſ.de iudæis.l.nemo exterius & quod dicit [quisque moderator &c.]intellige dummodo disponat legitimè.alias secus.de testa.in fi.a l.testandi.in text.& gl.

x ☞ *Differentia inter procuratorem simplicem, & procuratorem in rem suam.*

3 *Pactum de quota litis,an sit reprobatū in procuratore in rem suam,& quid si actio erat inutilis cedenti.uel cedens sit pauper?& nu.4.*

5 *Cessio interdum impugnatur ex impotentia cedentis,& aliquando ex potentia cessionarij.& interdum ratione iuris,uel actionis cessæ & interdum impugnatur in fauorem illius contra quem cedituꝛ.*

4 *Cessio quæ fit per creditorem debitori soluēti.uel quæ fit ad defensam,non ad offensam debet de necessitate fieri.*

7 *Cessio potest fieri in omnibus casibus in quibus est eadem uel similis ratio,quæ est in casibus exceptuatis,hic remissiue*

6 *Cessio præsumitur simulata,quando inter cedentem & cessionarium agitur quod totum emolumentum sit cedentis:& an etiam sit inualida quantum ad illum cōtra quem fit: an uerò ualeat tanquam mandatum simplex?*

7 *Paruitas pretij,an faciat censeri cessionem simulatam:& nu.8.& 4.*

8 *Simulatio,quod facilius præsumatur quàm dolus.*
Simulatio, non est dolus.

Quòd quis possit allegare simulationem quam fecit pro fundamento intentionis sue, sed dolum & fraudem non.

Quæ dicatur paruitas pretij?

9 Cessio præsumitur inualida,quando deficit titulus, id est causa habilis ad translationem dominij,uel quasi in rebus incorporalibus.

Sicut se habet traditio in rebus corporalibus:ita & cessio in rebus incorporalibus.

10 An titulus debeat præcedere cessionem,& non sequi?

11 Si in instrumento continetur quod cessi tibi actionem contra Titium pro certum & dixi titulo uenditionis,an ualeat?

Cessio quando fit ex causa donationis,si dicatur pro benemeritis & seruitijs, an sufficiat esse probare merita: & an requiratur insinuatio, si excedat legitimam summam?

11 Cessio quando fit per laicum clerico cōtra laicum. an & quando præsumatur fraudulenter?

LEX XXII.

PEr diuersas. Lex ista cum sequenti quę venit ad eius interpretationem sunt singulares,& vulgares. tamen intentio imperatoris radicitus videtur hic malè declarata per glo.& doc. propter quod emanauerunt illæ leges.Et aduerte † quia aliæ leges huius tituli loquuntur de mandato simplici quod mandatarius seu procurator exercet ad vtilitatem domini.leges istæ loquuntur de procuratore in rē suam qui exercet mandatum ad suum commodum,& suam vtilitatem.vt est cessionarius,qui ex cessione habet vtilem actionē suo nomine,& exercitium directæ nomine domini. iuxta no. in l.qui stipendia.de procu.ſ.sed simplex procurator non habet exercitium directæ. Item eius mandatum potest re integra reuocari expressè,vel tacitè.sed mandatum procuratoris in rem suam, secus quia nec morte finitur.vt l.illam.j.de do.nec reuocari pōt. vt in l.si quidem.ſ.de actio.& obliga.Item quando per procuratorem simplicem agitur causa:cōcessio domini præiudicat.nō sic quando per procuratorem in rem suam,si agit ad suum commodum:scilicet ad eum pertinet periculum cauſæ iuxta notam l.facta.§.si hæres.ff.ad Tre.& in l.fi.ſ.de proc.per Cy.ideo ꝺ̃o. postquam plenissimè tractauit de procuratore simplici in tit. de procu.postea in §.fi.tractat de procuratore in rem suam.id est de cessionario,circa quam materia multa bona dicit, & etiam in tu.de cessione actionis:emanauerunt autem ex his legibus secundum rei veritatem.& hoc est radix & fundamentum earum per glo.& doc.non tactum,quia per leges veteres †pactum de quota litis erat reprobatum in procuratore simplici,& ex eo nil poterat procurator post victoriam petere, vel exigere à domino pro quo sententia lata erat vt ſ.eo.l.si contra licitum.propter hoc multi litiosi carentes anima,& inhærētes facultatibus alienis, faciebāt se fieri procuratores in rem suam, & cedi sibi actionē ad fundādū leges veteres:vt sic agitarent causam proprio nomine,& tanquam domini, & obtinerent sententiam in propria persona,& promittebant cedentibus,quod si cōtingeret eos obtinere victoriam,darent ipsi cedenti certam partem litis,seu victoriæ,& residuum retinerent pro se.vt sic ipsi nō habeant ire post dominos, à quibus nil possent extorquere ratione pacti:sed potius cōtra ipsos domini irent post eos,& peterēt partem eis polliciram,& starent in fide ipsius procuratoris,& propter hoc cōtingebat quod multi vexabantur indebitè & calumniosè. Cùm enim quidam haberent actiones dubitatas,& non auderent eas mouere,dubitantes succumbere:dicti procuratores litigiosi offerebant se, dicentes pur ꝙ cederetur eis actio, & possent litigium ducere suo nomine,& ad suam commoditatem, & multi erant qui cedebāt tales actiones dubitatas,& ipsi cessionarij per calumnias obtinebant propter quod multæ querelæ fuerunt expositæ Imperatori anastasio,qui condidit hanc l. & statuit in effectu ꝙ quando nō apparet ꝙ interuenerit aliqua iusta,vel rationabilis,aut necessaria causa,quæ induxerit cedentem ad cedendum, quòd talis cessio præsumatur facta in fraudem.l.si contra.ſ.eod.& quod inter eos tacitè interuenerit conuentio ꝙ partem eius quod exigebit cedenti,& partem sibi retinebit,vt voluit hic glo.super verbo.[velle.]ideo reus conuentus à tali cessionario, potest obicere contra eum,& repetere per hanc l.tanquam illa cessio sit inualida,& facta contra prohibitionem huius l.& de actione dubita,& causa calumniandi reum:& pro nimia auaritia cessionarij tanquam redemptoris litis, & si exprimatur titulus emptionis ad iustificandum cessionem, & detur minus pretium quàm sit actione quę cedit̃, vt valeat vsq; ad illud pretium quod solutum in residuo non valeat,tanquā sit simulata,& loco pacti de quota litis facta.Si autem subsit aliqua iusta causa,propter quam ces-

sca lege

set suspicio prædicta de calumnia vel redemptione litis, valeat cessio. Et de hoc ponit quinq; exempla in versicu. [exceptis.] & postea circa finem. vult idem esse in alijs casibus rationem habē nbus: scilicet eandem, veluti si fieret ex causa meræ & puræ donationis: quia tunc cessat dicta suspicio, cùm omne emolumentum sit peruenturum ad cessionarium. & sic cessat tacita coniectura q; inter eos interuenit conuentio de diuidendo lucrum interse. & hoc vult illa l. sed dicti procuratores cauilloſi interuertunt modum irritandi vtilem prouisionem huius l. committentes fraudem triplici modo: quia ista l. primò approbat cessionē quæ fit ex causa venditionis vsq; ad quantitatem quæ soluitur pro pretio. vt in versicu. [ita tamen.] in residuo imporbat postea in §. fi. approbat, quando fit ex causa donationis, ideo ipsi faciebant fieri partem ex causa venditionis puta actionem competentem ad mille emebant pro quingentis, & faciebant quod cedens residua quingenta eis donabat: vt sic tota mille possent petere, vel faciebant vt eis venderetur pars pro quingentis, & cuidam alteri quem sibi submittebant, puta consanguineo, vel vxori donabantur alia quingenta, & aliquando faciebant fieri cessionem totam ex causa donationis apparentis: sed quia cedētes volebāt habere partem, & sic non intendebant reuera donare totum: ipsi clarius & occultè dabant sibi certam partem quantitatis, & recipiebant instrumentum donationis de tota quantitate. Istis calūnijs, & fraudibus volens obuiare successor Imperatoris Anasta sij, commēdans prouisionem huius l. statuit dictas cessiones nō valere nisi vsq; ad quantitatem verè solutam: quantùm autem ad alteram partem, quæ erat remansura pœnes ipsum cessionarium loco pacti de quota litis, non valeat: vt sic illa non possit peti ex causa donationis per ipsum cessionarium: sed nec per cedētem qui conscripsit huic fraudi: & sic perditur illa pars, & remanet pœnes debitorem, non sic si fuisset facta cessio pro minore quantitate, quam sit in actione: nam licet id quod excedit non possit peti per cessionarium: non tamen perditur, sed petitur per cedētem, vt in l. per diuersas quæ punit duntaxat cessionarium, & in eius odium disponit, & simulationem præsumit: non autē in odium cedentis, nec ipsum punit: licet consenserit in fraudando l. si contra licitum. §. eo. Sed quando consensit in fraudando sanctam & vtilem prouisionē l. per diuersas. quia dupliciter punit fraudando. l. & interpretationē l. punit ipsum in hoc. q; quatenus plus est in actione quàm in pretio quod recipit, illud perditur. & per neutrum ipsorum peti possit. & quia ista [l. ab Anastasio.] veniebat ad interpretationem l. per diuersas. quia talis cēsetur fuisse intentio imperatoris q; à principio debuisset dispositio huius l. trahi retro ad tempus l. per diuersas. conditæ. sed Imperator mitius agere volens propter nouam pœnam, vult q; nō trahatur ad præterita: sed ad futura. & hoc vult. [l. ab Anastasio. & nunc intelligis medullitus & radicitus fundamentum harum legum. & sine illo fundamento nunquam gustabis intellectum harum legum. † Et no. q; interdum cessio impugnatur ex impotentia cedentis. vt quando cedit ille apud quem non est actio radicata, tamen gerit administrationem legitimam vt tuto. vel cura quod dic vt l. potest. ff. de autho. tuto. Aliquando ex persona. vt quando ceditur potentiori ratione officij publici, qui minacē potest terrorem ingerere. & tunc punitur iactura causæ cedens. & de hoc loquitur titu. & l. ij. §. ne liceat poten. & ibi est optima glo. de ista materia. Interdū ratione iuris, vel actiōis cessæ. vt qñ erat iam facta litigiosa. & de hoc loquitur titu. j. de litigio. l. ij. & authē. ibi posita. Interdum impugnatur in fauorem illius contra quem ceditur. & tunc loquuntur istæ. ll. quę voluerunt prouidere ne quis indebitè vexetur. quod frequenter contingit per illos qui faciunt pactum de quota litis. nam per. ll. veteres (vt §. dixi) erat prouisum circa procuratores simplices, & aduocatos: non circa procuratorem in rem suam. vt est cessionarius. sed per hāc l. prouidetur etiam attento odio recipientium tales cessiones calumniosas. Nam quatenus pro cessione non soluitur, præsumit lex interuenisse simulationem. quia si venditur pro minori quātitate quā valeat, licet simuletur tota actio vendi: & propter hoc videretur totum posse peti. & sic tamen verè noluit vendere qd' vltra est, sed donare cessionario in præmiū sui laboris. & in fraudem pacti de quota litis. ideo glos. dicunt q; præsumunt simulationes ratione paruitatis pretij. intellige scilicet in residuo. quia simulatur vendi. & donatur. non simpliciter, sed in pręmium laboris. & eodem modo si pro parte venditur pro parte donatur, & præsumitur simulata in eo quod donatur quia simulat donare ex liberalitate: & tamen non ita donat. sed in remunerationē, & in fraudē dicti pacti. vt §. dixi. Ex quibus remanent quasi oēs glo. declaratæ. exceptis glo. quæ sunt in ver. [exceptis.] quæ tendunt ad declarandum exemplа quæ ibi ponuntur. Et in effectu recollige † q; vbi cessio fit ex necessitate. vt contingit quando creditor fideiussori soluenti cedit. Nam habet necesse hoc facere. ff. de fideiuss. l. fideiussoribus. vel quando fit ad defensam, non ad offensam. quia possessor dubitās molestari ab aliquo, recipit cessionem ab alio qui potentius ius habet quàm ille: vt se defendat ab alio, nō vt offendat. vel quādo iubest aliqua causa expediēs. vt si sunt plures hæredes diuidentes hæreditatem: in qua est qd' dam nomen debitoris, q; assignatur vni ex eis in partem: cùm diuisio aliter fieri nō possit. l. planè. ff. famil. ercis. Nam alij debebūt cedi pro partibus aliorum. nec requiritur alius titulus in cedēdo. Item in similibus causis. vt si actio quæ erat inutilis cedenti. puta quidam parisiēsis debet mihi mille, ego non sum aptus ire parisium: vnde cedo cuidam parisiensi illam actionem pro cētum. certè non videtur causa vexandi & redimendi litē: cùm alia sub sit causa rationabilis. & sic poterit totam summam petere. hoc tenet hic Bal. in xij. q. qd' perpetuò tenementi. Et idem sentit Spe. tam in hoc, quā in similibus casibus. vt si aliquis est pauper, vel execratur lites, ita q; actio est sibi inutilis: vt possit eam cedere p modica quantitate. & cessionarius totam summā petit: quia cessant præsumptiones harum legum. Et his diebus consului. cùm quædam mulier in pœnā foris iulij cessisset iura sua contra quosdam super hereditate & bonis paternis & maternis pro duobus milibus, quæ valebant vltra sex milia. quia hoc non fecit nisi qa actio erat sibi inutilis propter potentiam aduersariorum. & quę rebatur à me an cessionarius posset exigere vltra duo milia. dixi quod sic. Nec obstat ista lex per diuersas. quia propter qualitatē personæ cedentis aduersariorū cessabat præsumptio. de qua hic: scilicet pacti de quota litis. & vexatur indebitè. vnde nō plus videtur valere hic ius quàm esset dicta quantitas. maximè propter dubium litis. nec plus fuisset emptum etiam ad incantum. † Vltimò omissis alijs glo. quæ tendunt ad expositionem literæ: capio glos. fi. quæ tangit materiam. & primò oppo. de principio huius l. vbi prohibetur cessio fieri: & per consequens annullatur: tanquam facta contra prohibitionem. l. vt l. non dubium. §. de legi. & postea in fi. dicitur q; valet non solùm in casibus specialibus. §. exceptuatis, sed in alijs etiam. ergo semper valet. glossa dicit q; finis intelligitur de non simulatione: vt quando fit ex causa donationis. certè cùm talis specialiter dixerit in ver. [si autē.] illud verbum. [quàm alijs causis.] non debet restringi ad illum. dic ergo melius quod valet in omnibus, in quibus est eadem vel similis ratio, quæ est in casibus specialiter exceptuatis in ver. [exceptis.] quorum aliqui ponuntur in Spe. de cessione actio. §. j. ver. sed oppo. ad præmissa. vsq; ad vers. quid si excommunicatus. & hic per Bal. in xij. q. vbi autem non est eademvel similis ratio, & sic non valet. & præsumitur simulata, & animo calumnię facta, & pro redemptione litis. vt in prin. Postea glo. prosequendo materiam ponit quatuor casus, in quibus cessio est, & præsumitur simulata. † Primus. quando agitur intercedentem & cessionariū q; totum emolumētum sit cedentis: & sic dicit glos. q; non valet. per titulum plus valere quod agitur. nam cùm cedo, videor velle quod emolumentum sit cessionarij. hoc enim importat cessio. vel differret à simplici: in quem non transfertur nisi exercitium directum. si ergo agitur vt emolumentum ad me pertineat, hoc est contrarium naturæ cessionis. & hic plus attenditur quod in veritate agitur, quàm quod simulatè cōcipitur: per titulum plus valere quod agitur. Doc. videntur tenere contrarium. & miratur Iaco. de Are. q; glo. vtatur istis verbis simulatis. quia in tota ista l. de hoc non fit mentio. sed plus est mirandum de ipso: quia in [l. ab anastasio.] pluries fit mentio ad interpretationem istius. vnde glos. non somniarunt vtentes isto vocabulo. Item dicunt Doc. non esse verum q; propter hoc reddatur cessio inualida. & allegant tex. expressum in l. si tibi mandauero. §. interdum. ff. eo. titu. vbi valet. licet commodum & omne periculum pertineat ad cedentem. Aduerte tu clarius. Aut quærimus an sit simulata & inualida quantùm ad cedentem & cessionarium: & est dicendum q; sic: vt dicit glo. quia emolumentū non remanebit penes

a ¶ Mandatum morte mãdãtis. Adde Bar. in l.si cùm filiusfa. §. sed si quis.ff.de don. Inno. in c.quoniã ab bas.de offi.dele.doc. in c.si gratioſæ.de rescrip.lib.vj. Anto.de But.in c.relatum.de offi.dele.doc.in c.licet.eo.titu.Doc.in l. eius qui in puincia. ff. si certum petatur.

b ¶ Simulatio. An simulatio.vid per sanctum Tho.ij.ij.q.iij. Et qd sit simulatio. vide glo. in l.pen.C. de iuris & fac.igno. Cardi.zaba. in c.per tuas.in ij.no.qui filij sint legi. & an simulatio sit permissa de iure.vide per Cardi. alex.in c. quod inter rogasti.in ij. col.xxvij.di. Et quę sit differentia inter simulationem,& fraudẽ.vide per Bal.in c.j.§.beneficiũ.si de feu.fue. cõtrouer.inter do.& agn.in vsi.feu. Et de multiplici specie simulationis.vide per Bar. cepolam veronensem cautela. cccxxvij. 7

c ¶ Allegaret turpitudinem. An liceat allegare suam turpitudinem: vide in l.iusiurandũ.quod ex conuentione. ff. de iureiur.gl.& doc. in c.ex tenore.de concess.prę ben.glo. in c.inter dilectos. de.dona.doc. in c.lator. de re iudi.

d ¶ Cõtractũ innominatum.quot sint cõtractus innominati. vide per Ang.in l.naturalis.ff.de præscri. verbis.Item contractus innominat⁹ habet vim mandati. secundùm Bal. in c.ex parte decani. in vij. col.de reseri.Item omnes contractus de mundo,quos cõsuetudo de nouo inuenit, sunt innominati: ex quo à iure gentiũ vel ciuili nomen nõ acceperunt. secundũ Bal.in c.fi.in vlti. colum.de causa possess. & proprieta. § b

ceſsionarium: licet ceſsio importet contrarium.ſed redibit ad cedentem prout reuera fuit actum. & ſic reputabitur potius ſimplex procurator in rem ſuam propter hoc pactum,quod alterat naturam ceſsionis.vt in ſimili dicitur in lege, vbi ita donatur. ff. de donatio.cauſa mortis.Et propter hoc dico quòd illud mandatum morte mandantis * re integra finietur, tanquàm ſimplex a mandatum. quod non foret ſi eſſet in rem ſuam.vt l.illam.infrà,de donati.Item quòd confeſsio cedentis præiudicabit ceſsionario, ſicut præiudicaret procuratori ſimpliciter per ea quæ nota. Cyn.in l.finali. ſuprà, de procurato.& Barto.poſt Dyn.in l.facta. §.ſi hæres. ff. ad Trebellia. Sed ſi quæritur an ſit inualida quantùm ad illum contra quem fit ceſsio.dic quod non: & quòd ille non poterit ipſum repellere ex cauſa dictæ ſimulationis, quæ non tendit in fraudem pacti de quota litis, quòd nihil ſit remanſurum penes ceſsionarium, & ſic ceſſat diſpoſitio huius legis, ita intellige dicta docto. reprehendentium gloſſa, valebit ergo iſta ceſsio vt valere poteſt, ſcilicet tanquã mandatum ſimplex. argumen. in l. ſi tam anguſti. ff. de ſeruitu. † Secundus caſus in quo ceſsio præſumitur ſimulata, ratione cuius ſimulationis ceſsionarius poteſt repelli ab agendo ex diſpoſitione huius legis eſt paruitas prætij. quando venditur pro minori ſumma quàm debeatur, & iſte caſus ponitur hic in verſicu.[ita tamen.] ſed poſtea in eadem gloſ.ante fin.in verſi.[vel verius.] videtur dicere contrarium. quòd paruitas pretij non facit cenſeri ſimulatam. Dic pro concordia, quòd non facit cenſeri ſimulatam totam.prout dicebat primum dictum: ſed quatenus plus eſt in actione quã ſit ſolutio pro pretio: ſed quatenus eſt ſolutio valet. & ex ea agi poteſt. & conſiſtit ſimulatio in illo pluri: vt ſ.dixi. quia cedens ſimulat totum vendere.& tamen illud plus non vendit. ſed dimittit penes ceſsionariũ loco pacti de quota lite.Sed opponi.in glo. quòd paruitas pretij non faciat præſumi ſimulationem.vt infrà de reſcinden.venditi. l.dolus. dicit gloſ. quòd non facit præſumi dolum ſecundùm ſimulationem, ſicut hic. § † Ex qua gloſ.nota.duo:ſcilicet quod faciliùs præſumitur ſimulatio quàm dolus. Itẽ quòd ſimulatio * non eſt dolus. Et ex hoc b ſequitur quòd quis bene poteſt allegare ſimulationem quàm fecit pro fundamento intentionis ſuæ: quia non allegat turpitudinem ſuam,ſed dolum & fraudem non poſſet allegare: quia alc legaret turpitudinem.ᶜ vt l.cùm profitearis.de reuocan.dona. & hoc tenuit Bar.in conſi.ſuo quod incipit Petrus Nicolę. Item dicit gloſſ.ꝙ hoc caſu non perditur actio in eo quod eſt plus: licet ceſsionarius non poſsit ad illud agere. nam aget ipſe cedens. cũ in iſta l.per diuerſas.non dicat contrarium.quod etiam tenet Innoc.& Spec.in dicto titu.ver.ſi verò dubitatur.licet quidam cõtrarium.vt ibi no. Sed quando pro parte venditur, & pro parte donatur,perditur actio in eo quod eſt donatio.vt eſt tex.in[l.ab Anaſtaſio.Ratio diuerſitatis eſt illa quam primò dixi. quia primò caſu cedens vnam tantùm fraudem committit. ſcilicet contra leges veteres improbantes pactum de quota lit. ſed in ſecundo committit tam cùm illa,quàm etiam contra l.per diuerſas.ergo plus debet puniri per l.ita fidei.ff.de iure fiſ. vbi plus punitur qui fraudat.l.& interpretationem.l.quàm qui.l.tantùm. Item dicit glo.ꝙ pretium reputabitur paruũ,quando computato eo qđ eſt datum,& pretio laboris,& expenſis litis,adhuc plus ſatis eſt in actione.hoc intellige ſanè quando veriſimiliter fuiſſet poſitum ad incantum. & in ſubhaſtatione ſatis plus fuiſſet repertum. Si autem non plus, illud reputatur iuſtum. vnde ſi ceſsi actionem in mille pro quingentis, & in ſubhaſtatione veriſimiliter non fuiſſent reperta niſi quingenta:computato labore & expenſis,illud reputabitur iuſtum pretium:& ſic poterunt exigi mille. hoc videtur velle Specu.in loco prælegato. Nam debet æſtimari futurus euentus,& incertitudo.quæ facit cenſeri iuſtum qđ aliàs eſſet iniuſtum.vt ſ.de vſur.l.ſi ea lege.& ſi ex pactione.& l.oleo.& quod no.in ſimili.in l.Lucius.§.fi.ff.ad trebel.& l.ſi qs cùm aliter.de verbo.oblig.per Bar.quando quæritur an in tranſactione quis fuerit deceptus vltra dimidiam iuſti pretij,non eſtimatur res quæ petitur,ſed dubius euentus.facit l. quæreba- 9 tur.ff.ad l.falci.† Tertiò præſumitur ſimulata & inualida quando deficit titu.id eſt cauſa habilis ad translationem dominij, vel quaſi in rebus corporalibus.ſicut enim nuda traditio in rebus corporalibus ſine titulo vel cauſa non eſt habilis ad translationem dominij,vel quaſi.vt in l.nuda.ff.de acqui.re.do.ita & in rebus incorporalibus.vt eſt actio ſimplex,ceſsio ſine cauſa non eſt habilis ad transferendum iura vtilia in ceſsionarium:quia ſicut ſe habet traditio in rebus corporalibus:ita & ceſsio in rebus incorporalibus. vt ſ.quando fiſ.vel priua.per glo.& iſta melior eſt ratio ad probandum id quod dicit glo.quam id in quo ſe fundat.ſcilicet text.in verſi.[ita tamen.]ibi dum dicit [licet inſtrumento ceſsionis] vbi innuit ꝙ qñ in inſtrumẽto ceſsionis exprimit nomẽ actionis & ſic tit.regulariter valet:ſi ſit ꝓ iuſto pretio. ergo ſi non exprimitur,non valet:& idem ſi exprimitur.ſed pre- 10 tium non eſt iuſtum quatenus eſt vltra. † Subdit glo.quod ins. debet præcedere,& non ſequi: aliàs non prodeſt eius inſertio. hoc expreſsius voluit glo.mag.in fin.ſ.ne lice.po.in l.j.& dicitur quod fuit opi.Azo.quam docto.reprobant.quia non refert qđ eorum præcedat.nam in quacunque parte ſit titulus inſtrumenti.cenſetur præcedere ſuum cauſatum.ſicut non refert in libello ſi dicam debes mihi centum,quia peto te condemnari ad centũ, in quibus mihi teneris ex cauſa mutui.& ſic præmitto cõclusionem vel cauſatũ.ſecundũ Bal.qui ita no.in d.l.fi.pro quo facit cũ in teſtamento.§.hæc verba.ff.de hæredi.inſtit. hoc idẽ ponit Io.an.in d.tit.in addi.quæ incipit rigoroſum.& ſuſtinẽdo Azo dicit ꝙ noluit illud dicere:quia fuiſſet fatuitas.ſed vult dicere ꝙ titulus debet adeſſe tempore ceſsionis facte.& ſi veniret ex poſt facto,non validaret ceſsionem ante factam:niſi retro traheretur. 11 † Sed pone quod continetur in inſtrumento quod ceſsi tibi actionem contra titium pro centum,nec dixi titu. vendi. an valeat videtur quod non.per iſtam glo.contrarium tenet Bar.& conſuluit.quia ſatis videtur expreſſus titulus quando ex expreſſa cauſa:quæ fecit contractum emp.& vendi.ſi fuit dictum pro pretio centum.per. text.in l.fin.infra de fun. patri.libr.xj.& per gloſſ.paruam quæ eſt in l.apud Celſum.§.ſi cùm legitima. ff. de d doli excep.vel.facit cenſeri contractum innominatum * facio vt des.qui tribuit titu.& cauſam transferendi.quam ſequitur Bal. & Ioan.andre.in addit. quæ incipit rigoroſum. tenet expreſſe contrarium.ſed non bene. Item dubitauit Bartol.quando fit ex cauſa dona.ſi dicatur pro bene meritis & ſeruitijs,an ſit neceſſe probare merita, vt agere poſsit?& videtur quod ſic:quia diuerſus eſt titu.donationis factæ ob merita.in l.Aquilius regulus.ff. de don.& l.ſi pater.vbi habetur quod non requiritur inſinuatio.quia dicitur prius remuneratio: & aliud eſt quando ſimpliciter fit ex mera liberalitate.vnde ꝓbatis meritis nec ille titulus expreſſus ꝓdeſt,nec nõ expreſſus.ideo Bar.dicit ꝙ de pluribus ceſsionibus facit remoueri illa verba.Bal.in d.l.ij.dicit ꝙ non expedit dubitare.ſed non declarat.Ego idem conſului. quia cũ ſit talis qui poteſt donare vtroq; modo,tã propter merita, quã ex mera liberalitate,ſtandũ eſt verbis ſuis de meritis.nec requiritur alia probatio: ſed quando eſſet talis qui non poſſet donare ſimpliciter,ſed duntaxat propter merita:vt cùm pater donat filio in poteſtate,vel cùm donatio excedit legitimam ſummam, non ſtat verbis donantis de meritis.vt no.in l.ſi donatione.j.de coll.& l.ſi fortè.ff.de caſt.pecu.& hoc eſt quod decepit Bart. quia non conſiderauit ꝙ probatio meritorum non eſt neceſſaria hoc caſu,quando poteſt vtroque modo donare. ſed ſibi viſum fuit quod ſit neceſſaria.per not.in d.legibus.& ideo ſi non ſit videatur deficere titulus. Tene menti.quia ſunt ſubtilia, & ma- ḽ decla

12 ſit declarata.† Ad quintū in quo præſumitur ſimulatio quando ſit per laicum clerico cōtra laicum.vt in c.fi.de alie.iudi.ſed non eſt verum ſimpliciter.ſed limita in Specu.loco præallegato.ver. iij. præſumitur. Item quando ceſſionarius eſt homo litigioſus. vt in eo.§.verſi.Item etiam præſumitur.Et vltimò quando in inſtrumento venditionis non fit fides de vera numeratione pretij: ſed duntaxat de confeſsione cedentis, nam non probat numeration.hoc tenet Barto.hic,& dicit ſe conſuluiſſe ita cum pluribus aliis doc.per tex.iſtius l.dum dicit[tantūmodo ſolutarum.] per l.ab anaſtaſio. poſt mediū ibi. [dum dicit re ipſa perſoluit.] & quòd not.in l.aſsiduis.j.qui poti.in pig.ha.& quia cùm materia ſit prohibitiua,confeſsio præſumitur ſimulata:& in fraudem facta.per l.qui teſtamentum.ff.de proba.& per l.cùm quis.§. Titia.ff.de lega.iij. Bal.verò dicit hic & in l.ij. ne lice.po. quòd iſti tex.non faciunt pro Bart.quia tex.iſtius l. per diuerſas. loquitur eo caſu quo eſt venditio facta non iuſto pretio & l.ſequens.quādo pro parte vēdita, & pro parte donata.quibus caſibus ex vna preſumptione reſultat altera:ſed ſi ponimus quòd ſit facta iuſto pretio,tenet ipſe quòd ſolutio pretij probatur per ceſsionem cedentis.ita dicit de conſuetudine ſeruari. & ita fuiſſe conſultum [illegible] collegium florentinum:licet Barto.opi.in multis locis tenea [illegible] pluries Peruſij ſecūdùm eum fuit iudicatum. de quo per [illegible].& Bald.in l.deo nobis.ſ.de epiſco.& cler. vide etiam hic per Bald. qui plures quæſtio. format ex his quæ habentur per Ioan.in dicto titulo.de ceſsio.act. Die v. Augu.M.ccccxxxix. in ciuitate Paduæ.

Si ſeruus extero ſe emi mandauerit. Rubrica.

In titu. præcedenti dictum eſt de mandato regulari. ex quo ſecundū intentionem mandātis & mandatarij oritur actio directa & contraria ſcilicet mandati directa, & mandatario contraria.In iſto titu.tractatur de quodam ſpeciali mandato & irregulari ex quo oritur actio directa præter intentionem mandantis, vel eius qui reputatur mandans & tamen non oritur actio contraria mandatario.vt in l.cū ſeruus.ff.manda.quę venit ad declarationem huius & reputatur iſte ti.tam in tex.quàm in glo. valde difficilis & obſcurus qui habet materiam extraneam valde à regulis iur.& obſcuritas procedit:quia nec glo.nec Doc.tangūt vnum verbum ex quo declaretur omnis obſcuritas quæ colligitur ex d.l.cum ſeruus.quæ tractat de eadem materia & ſimiliter iplam ſupplet nam quicquid hic & ibi ſtatuitur contra regulas iuris,& contra rationem diſputandi dūtaxat, de æquitate proceditad refrenandam malitiam ſeruorū, qui malo & peruerſo modo conatur ſe ſubtrahere à dominis, & ipſis dominis ignorantibus mandant extraneo quòd ſe emat à domino,& manumittat, vel etiam retineat volentes potius iugū ſecundi domini emptoris quàm primi vēditoris. Nam ſecuta emptione licet dominus vendiderit ea intentione vt nūquam rehabeat, & emptor emat ſuo nomine,& ea intentione vt nunquam reſtituat venditor tamen reperta veritate dominus ex mandato ſerui poteſt agere mandati vt rehabeat,& recuperet ſeruum:ſicut ſi emptor à quodam tertio de mandato ipſius domini ipſum vel aliam rem nomine domini emiſſet quo caſu ſine dubio teneretur ſibi reſtituere,cuius nomine emit conuentus actione mandati directa. vt in l.ſi ita quis.§.Seia.de verbo.obli. & econuerſo ſi ille cuius nomine res fuiſſet empta nollet ratum habere,poſſet mādatarius agere actione contraria vt recipiat:& pretium quod ſoluit ſibi reſtituat.Sed in caſu noſtro primus dominus venditor poteſt agere directa,vt ſibi reſtituatur ſeruus: ſi hoc vult & tamen mandatarius non poteſt agere contraria contra eum, vt recipiat ſeruum. vt d.l.cum ſeruus.ff.mandati.quia ceſſat ratio propter quam dominus non habet directam:ſcilicet vt malitia ſerui puniatur, & redeat vnde diſceſsit cum malitia,domino ignorante malitiam: ſed ſi ſciuiſſet:ceſſaret ratio æquitatis & non poſſet dominus recuperare ſeruum hæc eſt ſubſtantia huius l.

☞ *Contractum quem non poſſet ſeruus pro me facere:& ad ſuam utilitatem, ſi eſſet liber non poſſet facere exiſtens ſeruus ad utilitatem meam: etiam ſi ego per meipſum poſſem illum contractum facere.*

Limitatio legum,quæ dicunt per ſeruum poſſe acquiri domino.

Liber homo quòd non poſsit mandare alicui ut ipſum emat à tertio.

Si mando tibi ut rem meam emas à me.iſtud mandatum nihil valet.& quid ſi ſequatur emptio? & nu.4.

4 *Mandatum quod fuit à principio nullum,an poſsit ex poſtfacto reconualeſcere?*
Non eſt inconueniens quòd ex poſtfacto extra id quod actum eſt inter partes tacita naſcatur obligatio.

5 *Differentia inter dictionem ex:& dictionem propter.*
Emptor non liberatur à pretio,ſi ſoluat venditori pecuniam pertinentem ad ipſum venditorem.

6 *Allegans contraria,non debet audiri.*

LEX VNICA.

1 Si ſeruus.† Et diuide ī duas partes principales: quia primò præmittit tria antèquā determinet caſum de quo quæritur vſq; ibi.[nec tamen.] ſecundò determinat cū diſtinctione & h.d. in ſumma. Si ſeruus meus mādat tibi me ignorāte vt ipſum à me redimas,& manumittas,vel retineas,ſecuta emptione & traditione de pecunia tibi miniſtrata per eum quæ ad me pertinet,eſt in poteſtate mea vel agere actione mandati ex mandato facto per ſeruū quod reputatur meum,vt eundem ſeruum mihi reſtituas. & ſic reſcindatur venditio, ſicut ſi ab alio ipſum emiſſes meo nomine quāquā tale mandatū à principio nondū facta emptione foret ipſo iure nullū: quia nec pōt tenere ex perſona ſerui,nec ex perſona mea per rationes poſitas in tex.& ſic de rigore non deberet producere actionem mandati:quia ſaltē de æquitate ſecuta emptione propter dictā cauſam reconualeſcit & actionem producit ad recuperationē ſerui. Vel ſi volo ſeruū,nec volo reſcindere cōtractū venditionis,ſed perſiſtere in eo,poſſum agere exemptione vt aliā pecuniā mihi ſoluas.quia ſoluendo à me non fuiſti liberatus ambas verò dictas actiones ſimul intentare non poſſum:quia eſſem mihi cōtrarius. nam volendo retrahere ſeruū improbo venditionem & eam reſcindere volo ſed petendo pretium ſolutū de aliena pecunia ipſum approbo,& iſta ſunt contraria ſed regula eſt quòd allegans
2 contraria non auditur.h.d.in effectu iſta difficilis.l.† Not.primò quòd contractum quem non poſſet ſeruus pro me facere, & ad ſuam vtilitatem,ſi eſſet liber,non poſſet facere exiſtēs ſeruus ad vtilitatem meam: etiam ſi ego per meipium poſſem illum contractum facere & iſta regula limitat d.ll. dicētes per ſeruū poſſe acquiri domino vnde ſi ſeruus meus ſtipulat à te ſeruitutē prædialē,cū ſtipulatio non valeret ſi eſſet liber,& non haberet prædium.l.j.communia prædi.ita non valet quo ad commodum earum:cum mihi acquiratur:licet habeam prędium,& poſsim per
3 me ſtipulari l.& ſi maximè.ff.de ſer.leg.† Itē quòd liber homo non poteſt mandare alicui vt ipſum emat à tertio cum liberi hominis non ſit commercium.vt in l.liberi.ff. de contrahen. empt. Item not.quòd ſi mādo tibi vt rem meam emas à me iſtud mandatū nihil valet.vnde ſi non emiſti,ſed per te remanet, licet mādatum acceptaueris, non poſſum ex eo agere ad intereſſe, licet ſi valeret bene poſſem.vt ſ.titu.j.l.ſi maritus.& l. procuratorem. ſed nec emptione ſecuta poſſum agere ad pretium actione mandati:ſed debeo agere ex vendito: quia quoties aliter contrahendo mandatum executioni mandatur, non agitur ex mandato: ſed ex illo alio cōtractu tex.eſt in l.idemq; §.ſi quis titio.ff. man. & per hoc dico quod iſta l.loquitur quando ſeruus tibi mandauit vt ipſum emeres tuo nomine: & hoc faciebat dubiū quo caſu non eſt idem venditor & emptor ſecundū gl.quę eſt hic.quę incipit.[cum idem.]quæ videtur ſentire quòd mādauit vt eum emeres meo nomine.& ideo non valet mandatum quia idem eſſet venditor & emptor nam emendo meo nomine, ego videor emiſſe & tamen ſum emptor ſed parcant mihi glo.& hæc eſt vera truffa & fatuitas nec iſta eſt ratio:quia non valet mandatum: quia nō habet dubium ſed alia de qua ſupra dixi per dictum §.
4 ſi quis titio.† Quarto no.in ver.[nec tamen.]quòd licet dictum mandatum de rigore iuris ante ſecutam emptionem non teneat vt aliquam actionem producat: ea tamen ſecuta reconualeſcit, vt producat actionē mandati directā & hoc de equitate:pro punienda malitia ſerui.vt ſ.dixi.& ſi dicatur mandatū quod fuit à princip.nullū,non debet reconualeſcere ex poſtfacto.vt l.quod ab initio.de regu.iur.& ſi non producit actionē à principio non debet producere ex poſtfacto.vt l.ſerui & filij, poſt princi. ff.de fur.Imperator reſpondet ſecundū verum intellectum:quē gl.& docto.non tangunt quòd illud procederet ſi à principio fuiſſe

Pauli de Castro Prima super Codice.

a ¶ Oriretur actio. An oritur ex emphyteusi. vide per Card. zaba. I c. potuit. in viij. quæstio. de loca.

b ¶ Inter dictionē ex. & dictionē propter. Adde Cardi. zaba. in c. qualiter in iiij. oppo. de electio.

c ¶ Allegans cōtraria. Adde l. eu[illegible] qui. C. de inof. test. l. Titio ff. de cō[illegible] demō. regula n[illegible]. de regu. iur. li. vj. Cardi. in c. vt nostrū. in §. oib⁹ in j. no. vt eccl. benefi. dic hoc. eē. verū in eadē instātia iudicij, secus in diuersis. vt xiij. q. ij. in princi. & per Arch. in c. qd est circa prin. l. dist.

actum q̄ oriretur actio* ex mandato: quia tunc si non potuisset oriri à principio, non oriretur ex postfacto. sed hic non sic fuit actum inter partes, sed vt oriretur ex alio contractu propter mandatum. vt dicta. l. Idemq; §. si quis titio. ff. man. quæ declarat obscuritatem huius tex. vnde non est incūueniēs quòd ex postfacto extra quod actū est inter partes tacita obligatio nascatur. vt l. si is qui. §. fi. ff. commoda. & sic non expedit transponere. tex. prout trāsponit gl. nullo alio secuto. nec expedit dicere vt dixit Pla. per istū tex. q̄ actio ex mādato nō oriatur ex mandato: sed oriatur exēptione subsecuta propter mandatū. p̄ prima facie sonat litera. imò oritur ex ipso mādato, extra tamen id q̄ fuit actum à principio propter contractum postea subsecutum. qui si non esset subsecutus, non oriretur. vt in princ. l.

5 † Quintò no. ex tex. dū dicit. [ex ipso māda to: sed propter mandatum] differentiam inter dictionem ex. &

b dictionē propter* quia prima significat causam proximā: secunda remotā. l. iiij. circa prin. de ali. leg. ibi vtrum ex prędiis. & l. eo. rpe. §. fi. de pecu. Sextò no. in ver. [si itaq;.] q̄ emptor non liberat̄ à pretio si soluat venditori pecuniā pertinētē ad ipsum veditorē quia debet transferre in ipsum dominium. cùm teneatur ad quā titatē. l. ex empto. §. fi. ff. de act. emp. & nunc non trāsfert. cū iam sit ipsius venditoris. Septimò in versic. [nec tamen.] not. à cōtrario sensu q̄ si iam esset manumissa ancilla empta per emptorem, cessaret prouisio huius. l. fauore liberalitatis. qui fauor præponderet malitiæ serui, vt non debeat in seruitutē redire. & sic non potero agere ad recuperationem ancillæ: sed solum ad pretium actione ex vendito. Itē q̄ si nō ē manumissa, licet emeris tuo nomine, & cū intentione nunquam restituendi, & ego vēdiderim cum intentione nunquā recuperādi: nihilominus præter intentionem serui agere possum mandati, vt ipsum restituas. & hoc quando ignorauit mandatum. vt §. in versi. [itaque.] in verbo [ignorante.] Si autem sciuisset, non posse cōqueri de malitia. vnde non possem agere de recuperatione serui: & iste est verus intellectus. quem ponit glo. super verbo. [ignorante.] in fi. licet autem ego possim agere directa mandati, si tū non curo, tu nō potes agere cōtraria, vt recipiā seruū: dicēdo q̄ sicut ego possum te cōpellere vt restituas, ita tu debes posse me repellere. vt seruet̄ veritas & ęqualitas. vt l. p̄terea. ff. mādati. iūcta. l. seruus. vbi hoc dicit̄ agere non potest, sed nec potes agere de peculio ex contractus serui. vt l. cū seruus. eo. tit. hoc tamen totū est repertū & introductū fauore dñi, & in odium serui. quod nō debet retorque-

6 ri in eius præiudicium. † No. q̄ allegans cōtraria,* non debet au-

c diri. & semper ad hoc allegatur. concor. l. j. infra de fur. si tamen vellem agere vt manumittat & etiam ex vendito ad pretiū, possem agere si mea interest ratione affectionis: quia ille seruus erat filius meus naturalis, vel supernaturalis. & tunc tu recepisti mādatum de emendo, & manumittendo. & ille est casus in l. cū seruus. & tunc non sum mihijpsi contrarius. & vtroq; modo volo contrarium seruari. & hoc tangitur in glo. magna.

Pro socio. *Rubrica.*

1 ☞ *Societas quædam est conuentionalis, & quædam incidens, & quæ actiones ex eis oriantur.*

1 † In hoc ti. tractatur de societate cōuentionali. ex qua oritur actio, quæ est vniuersalis. sicut actio tutel. vt. ff. eo. l. pro socio arbiter: & triplex est. nam aliquando est omnium bonorum. quo casu res hinc inde fiunt cōmunes statim contracta societate, etiā nulla interueniente traditione. vt l. j. §. fi. ff. eo. aliqñ vnius negotiatiōis, aliqñ vnius rei. vt. in l. ij. j. eo. ff. eo. l. v. & in istis requirit traditio, vt res efficiantur cōmunes. l. si id q̄. ff. eo. & potest contrahi re & verbis expresso consensu, vel tacito. vt in l. iiij. ff. eo. & q̄ plenè no. in l. Titiū & meuiū. §. altero. ff. de admini. tut. Est dare aliā societatem quę dicitur incidens. qñ res efficiuntur cōes inter plures ab eq; eorū conuentione. vt in hæreditate pluribus delata. Ex qua oritur actio famil. erciscun: Item in re legata vel donata pluribus, ex qua oritur actio communi diui. de istis non tractatur in isto titulo.

2 ☞ *Sociorum si unus ponit pecuniam, puta mille, & alter operam, & pecunia pereat: & ille qui ponit operam teneatur reficere medietatem: & sic quingenta.*

3 *An tunc finita societate ille qui ponit pecuniam debeat retrahere totum capitale?*

4 *Quid in societate animalium, si unus ponit animalia: & alter operam.*

LEX I.

1 SOcietatem † Societas conuentionalis pōt ita cōtrahi vt vnus ponat pecuniam & nullam operam: & ecōuerso alter operā tm̄, & nō pecuniā ponat. h. d. quia pretium operæ succedit loco pecuniæ, vt ff. eo. l. cū duobus. §.

2 si in coeunda. † In tex. ibi. [conferente.] Bal. no hoc verbū. quia ex eo apparet q̄ ille qui ponit pecuniam, cōmunicat eā cū socio alias non diceretur conferre. & sic statim traditione facta socio illa pecunia est tunc communis inter eos. ergo si perit, vtrique perit scilicet. cuilibet pro sua dimidia. Si ergo posui mille qui postea pereunt. tu teneris mihi reficere quingenta quæ pereunt

3 tibi & alia quinquaginta mihi. † Item ex hoc sequitur q̄ finita societate de iure communi nō debeo retrahere totū capitale. imò debet diuidi inter nos sicut & lucra postea veniētia: quia iam fuit cōmunicata ab ipso principio. & hoc tenet gl. hic. sed dicit de cōsuetudine non seruari. imò q̄ ille qui pecuniam posuit recuperat capitale añ partē. Si ergo durauit societas per plures annos cū multis laboribus & expensis, & tandem non reperitur in ea nisi capitale positū per vnū: totū illud pertinebat ad eū. & sic alter perdidit operas. & ille nihil. q̄ videt̄ absurdū: sed nō est. quia perdidit cōmodū pecuniæ quæ stetit otiosa, & sine fructu. cuius cōmodi loco succedit prætiū operarū, nō loco proprietatis secūdū Bal. & alios. qui dicūt q̄ id q̄ gl. dicit esse de cōsuetudine: est de iure: quia nimis esset durum q̄ ille qui ponit capitale & nullum lucrū habuit deberet ipsum communicare cū socio. & sic ille lucraretur, & iste pateretur damnum, vnde nō esset aequalitas. Et ex hoc resultat aliud quod postquam alter non debet habere partem si extat capitale non debebit etiam refundere partem si non erat. Communicatio ergo fuit facta respectu dominij: non respectu lucri vel damni: vt ille qui præstat operam debeat aliquid de capitali lucrari, vel emendare. & hoc in pecu-

4 nia † sed si fiat societas in animalibus: & vnus ponit animalia alter operam custodiendi, vel pascendi: si tradantur æstimata, videntur pro parte empta. & pro illa parte pertinet periculum ad recipientem. vt l. cùm duobus. §. damna. ff. eodem. vbi videas casus. & not. per Bald. §. de pact. l. si pascenda.

2 ☞ *Eoipso quòd plures communiter emunt aliquam rem, videntur super ea contrahere societatem ad communem usum.*

Quòd ille qui soluit prætiū pro tali re communiter empta, præsumatur soluisse de propria pecunia: non de communi. nisi contrarium appareat.

LEX II.

1 CVm proponas. † Si plures emunt vnam rem, & vtrique fuit tradita, licet vnus soluerit pretium de pecunia propria, & etiam propter varias penſitationes, nihilominus res est communis: non illius tantùm potest tamen per actionem pro socio repetere

2 partem eius quod soluit hoc dicit. † No. ergo quod eoipso quod plures communiter emunt aliquam rem, videntur super ea contrahere societatem ad communem vsum quod patet. quia hic datur actio pro socio. & vide circa hoc l. si ædes. cum gloss. ff. communi diui. Item quòd ille qui soluit pretium pro tali re communiter empta, præsumitur soluisse de propria pecunia: non de communi. nisi contrarium appareat. quod patet: quia potest repetere partem à socio. quod est not. secundum Bart. & bene sic ta quia vtile.

LEX. III.

1 CVm in societatis. † Ad hæredem vnius ex sociis transit actio pro socio & commodum societatis. licet non fuerit hoc dicit. tex. cum gloss.

LEX IIII.

1 SI societatis. † Si conuentio de diuidendo bonis fuerit stipulatione vallata, actio ex ea competens transmittitur ad hæredes ex testamento vel ab intestato. hoc dicit casus. Si autem nō esset stipulatione vallata, sed nudo pacto facta cōuentio de diuidendo bonis ea com-

ro certo modo, tali conuentioni nō esset standum: nisi fuisset ad
cuius diuisionem realiter processum: & etiam traditam: quia tūc
foret standum operi exceptionis non autem iure actionis. vt ff. de
rei. diuisionis pl. scitum.

LEX V.

Andiu. †Quæ est clara & non summe. Gl. quærit an actio pro socio nascatur ante finitam so
cietatem & tenet quod non.

LEX VI.

De societate. †Societas potest cōtrahi etiam sub
cit casus. conditione. non solum purè. hoc di

Ancimus. †Curator furiosi potest dissoluere socie
tatem furiosi. hoc dicit.

De contraben. emp. & uenditione. *Rubrica.*

Vendens si est minor, & sic requritur decretum iudicis, quis Iudex interponet de
cretum an iudex loci ubi est res, an loci ubi est res.
Tradidit & tradidit in instrumento apposita quid operentur.

LEX I.

Venditiones. †Quod hic dicitur fallit in 1
seruo fugitiuo: qui per do
minum non potest vendi quouicp est in fuga po
test tamen cōstituere procuratorem ad ipsum re
periendum: & postquā reperierit ad vendendum
quia tunc non vendit absentem: sed præsentem. vt in l. cp sepe. §.
fi. eo. ti. †Sed quæro quid si vendēs est minor: & sic requiritur 2
decretum iudicis. quis iudex interponet decretū: an Iudex loci
vbi est vendens, an loci vbi est res. Dic cp vtercp est idoneus se
cundū Bal. facit l. magis puto. §. illud quæri. de re eo. & l. pupillo.
de tut. & cu. da. ab his. †Sed pone cp in instrumēto dixi vendidit 3
& tradidit: cum tamen tempore venditionis tradere non potue
rit quia erat in loco valde longinquo respōdeo cp illud verbum
non probat traditionem: sed ex ipso videtur data licentia empto
ri vt eam capiat & sic si capit propria authoritate non delinquit:
cum si ignorante venditore non sic si ab ipso nō haberet licen
tiam. vt l. si ex stipulatione. ff. de acq. pos. iuncta l. p̄dia. cū ibi no.

LEX II.

Emptionem. †Emptio & venditio requirūt
consensum partium. ideo furio
sus qui non habet consensum, vendere vel emere nō
potest: nisi tempore quo habet dilucida interualla. h.
dictum est. & satis patet casus ex prædictis.

LEX III.

Si donationis. †Si fiat donatio re vera, et simu
letur fieri venditio, valet dona
tio nec potest rescindi propter simulationem vendito
ris donatarius tamen debet implere modum vel condi b
tionem appositā in donatione. h. d. volebas enim hic rescindere 3
donationem sub spe simulationis: sed non potest ex isto capite.
licet enim non valeat venditio quā simulasti facere, videlicet tā
quam donatio quam re vera fecisti. vnde si fuit perfecta, nō potest nu
da voluntate rescindi: si donatarius ex parte sua implet quod pro
misit, aliās potes ipsum compellere ad implendum & etiam isto
casu qui promisit tibi alimenta, si ea non impedit, posses resci
dere donationē fauore alimentorū. vt l. j. j̄. de do. quæ sub modo.

LEX IIII.

Cum res. †Ei qui per donationem est effectus do
minus rei irreuocabiliter superueniens
venditio nihil adjicit. secus si non fuisset factus domi- 1
nus: quia posset adjicere dominium. Item secus si reuo
cabiliter quia pōt facere eam irreuocabilē. h. d. in effectu. Et di
cit cp quædam mulier donauit tibi bona sua, & tradidit ea mor
tua filius suus eadē bona tibi vendidit, & quærebas an ex ista em
ptione plus iuris acquisieris quā prius haberes. Et respōdetur cp
non. si ex prima donatione fuisti effectus dominus irreuocabili
ter quia amplius effici non potes nec multiplicari potest titulus
quod not. quia non sic in possessione: quā si acquisiuisti ex vna
causa, licet alia superueniat, non videris habere ex illa: sed ex pri
ma tantū. l. fi. §. ex pluribus. cū ibi not. ff. de acquir. pos. sed si nō
acquisiuisti dominium: quia bona donata non erant illius, sed fi
si. scribene potes ex superuenienti donatione acquirere qđ prius 2

nō habebas. et similiter si erant sua, et sic ac
quisiuisti dominiū, si poterat per filiū à te
aduocari per querelam in confessione, do
nationis venditio facta per eum faciet te ir
reuocabilem dominū hoc intellige sec fidē
gl. si vis stare venditioni, & soluere, vel nō
repetere pretiū solutum: aliās si diceres te
emisse bona tua, & emptionē nō tenere, &
repetere pretium, vel nō soluere, nihil tibi
prodesset ad excludendum illum à quære
la, quia sic esses tibi contrarius impugnan
do emptionem, & postea ex ea te iuuando.

Quòd quilibet ex pluribus tutoribus debeat habere administrationem in solidum.

Tutor an possit à seipso rem pupilli emere? & quòd non possit emere à pupillo: & eidem authoritatē præstare.
Quid in alio administratore publico, uel priuato.

LEX V.

Cum ipse. † Tutor durante
tutela potest pa
lam & bona fide rem pupilli eme
re & multò magis vxor eius. h. d.
Tunc autem videtur fieri palam & bona fi
de, quādo interuenit authoritas alterius tu
toris habentis administrationē. † quia quili 2
bet ex pluribus tutoribus debet habere ad
ministrationē insolidū. l. ij. ff. de admi. tuto.
& vēditio fit per ipsum pupillum illo tuto
re authoritatem præstante. Et ideo si pupil
lus esset infans, non posset ista venditio fie
ri secundū Bal. certè imò posset: quia tunc
solus tutor sine pupillo pōt actum gerere l.
si infanti. de iure deli. Itē quando est facta
pro iusto prętio, & interuenit decretum, si
est res immobilis, vel imobilis, q̄ seruando
seruari poterat ipse autem tutor emptor si
alij tutorē nō haberet, non posset à seipso
emere: quia debet esse distinctio inter ven
ditorem & emptorē secundū Bald sed Cy.
videtur dicere quia vendit vt tutor & emit
vt Titius, & sic gerit vicem duorum. quod
mihi non placet. quia non posset hoc fieri
bonafide. imò magna esset præsumptio cō
tra eū, nec etiam potest emere à pupillo, & b
eidem authoritatem præstare: quia in cau
sa propria b nō potest authorari. l. j. ff. de au
tho. tut. & vide hic bonam gl. † & quod hic 3
dicitur in tutore, & idē in alio administra
tore publico, & priuato. vt l. si in emptione. §. fi. ff. eo. titu. & ideo
executor vltimæ voluntatis habens potestatem vendēdi, nō po
test à seipso emere rem executionis si non alios socios haberet:
sed si eos habet, & habeant potestatem insolidum, bene poterit:
secus si non insolidum, sed vna cum eo. Tene menti quia fre
quenter hoc contingit & Episcopus posset talem emptionem
retractare si tenderet in prejudicium pauperum casus.

¶ Furiosus. Qualiter probet quis furiosus mēte captus, vel de
mēs. vide tex. in l. ob quæ vitia. ff. de ædi
edic. Ang. in l. si cum dotē. in 5. si maritus.
ff. sol. ma. Itē q proj
cit lapides per viam
tex. est in l. fi. C. de in
dæ. gl. in l. si cū dotē,
& ibi Bald. Ange. &
Mod. ff. sol. ma. Item
qui tenetur incompe
dibus. l. diuus. & ibi
Bald. ff. de offi. preti.
Itē q insit cadauer
suū projci in mare,
vt in l. quidā in fu
ff. de cōdi. insti. Item
qui nomen suū igno
rat vt in l. fi. C. de hæ
re. insti. Itē qui nō re
spōdet ad propositū,
iudicatur furiosus se
cundū Domi. in c. j.
in 5. si verō. de clerl.
egro. li. vj. & i c. filij.
de hēr. eo. lib. Item si
infirm⁹ prohibet ne
aliquæ medicinę sibi
dentur in infirmita
te, p̄sumitur furiosus
secundū gl. in verbo
inferas. i c. proniden
dum. lxxxij. dist. Itē
ex sermonib⁹ qs prę
sumit furiosus secun
dū gl. magnā ad fi. in
l. ne codicillos. C. de
co. et est tex. in l. apud
Iulianū. in 5. fi. & ibi
Bar. in j. no. ff. de leg.
j. glo. in c. gonsaldus.
xvij. q. ij gl. in c. legi
mus. xcij. dist. & ibi
est tex. in prin. cp fa
tuus farua loqui &
de ista materia vide
per Bar. in l. is qui. in
§. fi. ff. de tut. & cura.
da. ab his & in l. ma
riti. ff. de acqr. hære.
Alex. de imol. consi.
liij. inci. Ad quesitū
breuiter concludo in
j. vol. & in consi. xlj.
inci. maturē. i eo. vo.

b ¶ In causa ppria. Ad de Bal. in l. bonorū. C. q admittit. & tex. & ibi Bal. in l. si con
sul. ff. de adop.

LEX VI.

Si gaudentius. †Non vitiat actus si post eius
perfectionē peruenit ad casum
à quo nō potuisset incipere. h. d. in effectu secus si ante
eius perfectionē. vt l. pluribus. §. et si placeat. ff. de ver.
obl. & ibi vide per Bar. de illo articulo. & in l. verbis. ff. ad l. falci.
In tex. ibi. [venditionis.] aliqui habent donationis tūc non face
ret ad titulū. ideo dic venditionis. s. pro minori prætio quā vale
ret donationis causa: & sic valuit cū non essent adhuc conjuges:
vt l. si donationis. ff. eo. ti. Sed dubium erat quia postea cū matri
monium contractum sit, & sic peruenit ad casum, cp donatio nō
potuisset fieri: nec valeret si tempore quo facta fuit fuisset vxor:
sed non obstat. vt ś. dixi. quia iam erat perfecta & consummata.

Dominus si rem suam recognoscat ab alio tanquam à domino, an sibi præiudicet 2

LEX VII.

1 SI ancillam. †Quod verè actum est præsumat ei quod fictè actum est.h.d. Et est ar.ad
2 tius l.† q̃ si dñs rem suam recognoscat ab alio tãquam dño,non præiudicat sibi.q̃ tñ examinetur plenè not.in l.si aliquã.ff.de acqui.pos.& l.cũ talia.s.de iur.& fa.ign. Ista cõn. l.loquitur q̃n per fictionem donationis recepit a non dño.et hoc cõstabat:sed si hoc non cõstabat,& sciêtes rẽ suã recognoscat à nõ dño,vr̃ q̃ sibi p̃iudicet:quasi vidaẽ p̃ illi donasse.& postea ab eodẽ recognouisse.sed quia illa donatio non potest dici ni si ficta,& etiam traditio quę resultat ex recognitiõe similiter est ficta.Doc.dicunt q̃ fictus tit.& ficta traditio non sufficiunt ad præiudicãdũ sibi.ar.cuis q̃ no.in l.j.seu.q̃.j.de donis promis. Sed si recognosceret ab ecclesia in quam trãsit dominium sine traditione.s.q̃ videatur donasse:& sic videtur sufficere ad plenum præiudicium.hoc examina per Bar.in d.l.si aliquam.

1 ☞ Conditio ob causam non habet locum in contractu nominato,etiam ex defectu causæ:& multo minus ex capite pœnitentiæ:sed agitur ad implementum.
2 Emptor equi si non soluit pretium,potest uenditor equi incontinenti equum auferre:& implorare super hoc iudicis officium,ut statim habeat pretium &c.a.
Quid in alijs mercibus,uel rebus mobilibus?

LEX VIII.

SI non donationis. †Licet pretium nõ soluatur,non agit venditor cõdictione ob causam ad repetitionẽ rei,sed actio
2 ne ex vendito ad ipsum pretium.h.d.†Et sic no.q̃ cõdictio ob causam nõ habet locum in cõtractu nominato etiam ex defectu causæ:sed agit ad implementũ.multo minus ex capite pœnitentiæ:quæ non habet locum in contractibus nominatis.vt l.si.de condi.ob cau.Fallit q̃d dixi in casu l.cũ te.j.de pact. inter empt.quando emptor non seruat pactum quod dedit causam contractui.Circa quod vide Cy.in l.in bonæfidei.s.de pac. in xiij.q.In tex.ibi,[nec pretium numeratum est.]habuisti rẽ cũ fidem de pretio alias nõ transtulisses dominium:& sic posses rẽ vendicare.insti.de re.diui.§.venditæ.& in dubio videtur habita fides de pretio,nisi sit talis res vendita quæ non consueuit vẽdi sine manuali pretio,puta res mobilis,equus,vel liber,maximè in rundinis,vel quando emitur à forensi sperans recessurus secundũ
3 Bal.†Et sic no.q̃ si emptor equi non soluit pretium,potest venditor equi incontinenti equum auferre.& implorare super hoc iudicis officium.Et illo casu licet sit forensis emptor,& tanquã viator,sortitur forum in illo loco: vt possit compelli ad soluendum,vel restituendum rem emptam:vt no.in l.hæres absens. §. j.ff.de iudi.& in c.romana.de foro.compe.Pone etiam exemplũ in mercatoribus forensibus ementibus merces in ciuitate Venetiarũ,nam videtur actum vt statim debeant soluere.ideo sortiũtur forum ibidem:licet contrahant tanquam forenses.aliàs secus vt in d.l.hæres absens.

2 ☞ Si dico uendo tibi hanc rem pro illo pretio de quo erimus concordes,talis uenditio nihil ualet:nisi committatur in arbitrium tertij,puta pro illo pretio quod Titius declarabit.
3 Venditio quando fuit simulata,non potest peti pretium.

LEX IX.

1 EMpti fides. †In emptorem transit dominiũ facta traditione:licet preciũ non sit solutum:si fuerit habita fides de pretio.nisi vẽditio sit inualida:quia non fuit conuentũ de certo pretio. & si fuit facta animo donãdi,pretium peti non potest. h.d. Et sunt tria dicta huius legis.secundũ ibi.[placito.]tertium ibi. [sed &
2 si donationis.]†Et no.ex primo q̃ si dico vendo tibi hanc rem pro illo pretio de quo erimus concordes:q̃ illa venditio nihil valet.secus si committatur in arbitrium tertij. puta pro illo pretio quod Titius declarabit.vt infra eo.l.fin.Secundũ dictum procedit habita fide de pretio.aliàs dixi dic vt in l.præcedenti.†Et ter
3 tio dicto no.dic quod non potest peti pretium quando venditio fuit simulata.

LEX X.

IMater tua. †Emptio rei suæ non valet.nec præiudicat ementi.h.d.

LEX XI.

1 NUitum. †Et clara est.quia nemo cogitur emere, vel vendere.

LEX XII.

1 NOn idcirco. †Valet emptio,licet nõ sit data fideiussor pro eo ne:& trãsfertur dominium facta traditione,licet ea non fuerit confectũ instrumentum:accipe quod habet p̃ constantia.h.d.Sic ergo fideiussio de euictione non est de substantia contractus.nec regulariter venditor tenetur pro euictione si fuerit actum præter quã in quibusdam casibus de quibus in illud.ff.de euic.inter quos est ille quãdo emeret euictionem alterius rei:& mine contractus idest antè quam solueretur pretium.quia tunc emptor non cogitur soluere nisi dato fideiussore.vt in l.pe.§. de perieu.& commo.rei vend.nisi emptor malitiosè subtraheret aliquem qui moueret sibi litem,ne cogeretur soluere pretium quia tunc sibi fraus non prodesset.argu.ff.de transact.l.cum si cum lis.& ideo cum dubitatur,defertur emptori iuramentum purgationis.argu.s.de uitu.l.eos.

2 ☞ An res uel pretij possit committi in arbitrium alterius uolentis seu alicui extraneo,uel quid in arbitrium cadit? &c.a.
Quid in alijs uoluerit uel uoluerint?
3 Substantia contractus an possit committi in uoluntatem uel arbitrium alterius: & quid in arbitrium alterius ex contrahentibus?
4 Si dico nolo uendere,uel nolo eligere,an sit perinde ac si dicerem uendo & eligo?

LEX XIII.

1 IN vendentis. †Contractus vltrò citroque obligatorius non potest committi in voluntatem vel arbitrium alterius ex communibus & si contrà fiat,non valet.h.d.si non esset vltrò citróque obligatorius,vt stipulatio posset conferri in voluntatem stipulatoris, sicut & legatum.arg.in l.si ita.§.illi si volet.& ibi gl.parua senserit contrarium in l.à titio.in fi.ff.de verb.obli. Voluntatem verò promissoris an posset conferri,refert per quę verba hoc fiat.q̃ dic vt l.centesimis.§.fi.eo.ti.vbi Bar.dicit q̃ est materia periculosa.& quæ sit ratio predictorum.dic vt l.sub hac actio.& obli.ff. In tex.ibi.[voluntatem.]idem si in arbitrium l.q̃ sæpe.§.j.ff.eo.ti.quando eũ in alterum ex cõtrahentibus
2 refert per quæ verba &c.†Ex gl.magna colligũtur v. q̃s & cõnes.Prima est nam certum est q̃ si dico vendo tibi hanc rem vis,vel si voles.vel cũ voles non valet.vt in hac.Idem si dico quãto pretio voles.vel pro quanto pretio arbitratus fuerit vel quantũ æstimaueris.qui casus non ponitur in hac.l.secus sed in l.q̃ sæpe.§.j.ff.eo.ti.Nunc gl.epp.de §.empcio.instit.eo.ti. vbi valet si dico vendo tibi hanc rem,vel hunc librum si placebit,vel nisi displiceat hinc ad mensem.gl.dat plures differentias finaliter dicit q̃ ipsum commercium non potest committi in arbitrium alterius ex cõtrahẽtibus,nec etiam pretium.scilicet vendita.sicut in contrario.Cyn.secundum Petr. reprobatum quia sicut pretium est de substantia contractus:ita & res.imo si est,ergo pretium non potest committi: nec etiam res.Alii cõmitti tenẽt ergo opinio. Ioãnis vt dixi inquã in commissum sub cõditione.quo casu cõditio apponit origini obligationis verò fiat cõtractus purè.& cõditio apponat resolutioni.casu loquit cõtrariũ.facit q̃ no in l.q̃.ff.de in diẽ addic. Illæ qui imponere legẽ verbis.& cõmuniter doc,reprobant.& tenent gl.Nec ob.cõtrariũ.quia si vendo rem si tibi placuerit,potest dari qualitas rei quã substantia eius:sed quãdo cõmittitur ratio pretij,videl cõmissa substantia.Secundo opp.ad id primò dixi non posse pretiũ committi in arbitriũ,del.ff. in voluntatẽ vel arbitriũ alterius ex contrahentibus non posse ista cõmitti.per rationem quæ hic ponitur.quia de natura eius est q̃ postq̃ fuit celebratus,necessario astringat cõtrahentes ad eius obseruantiam:vt l.sicut.s.de act.& obli.q̃ sine non sed in voluntatem vel arbitrium tertij bene potest cõmitti cõtrario.quia cessat dicta ratio.nã si ille tertius declarabit bitrabitur,cõtrahentes erunt necessariò astricti ad obseruantiã & hoc quãdo in certã personã cõmiserunt secus si in personã certã:vt l.si merces.in prin.ff.loca.Sic tamẽ quia arbitratus retur ad arbitriũ boni viri.vt l.si societate.ff.pro socio.sed lo modo arbitratur,cõtractus non valebit.quia esset sub cõditione si ille arbitrabitur.vt in d.l.in.& hoc in cõtra de quo dic vt in l.si quis arbitratu.de ver.ob.ff.

ſſur dic vt plenè no. in l. j. ff. de leg. ij. † Sed quæro hic quid cõmittatur ſubſtãtia contractus in volũtatẽ vel arbitrium tertij vt vendo tibi ſi Titius voluerit, vel arbitratus fuerit? videſ q̃ non valeat vt in l. nõnunquã. de cõdi. & demõ. ff. ſed illa loquit in vltimis volũtatibus in quibus diſtinguit an per verba ſignifi cantia libera voluntatẽ: vt ſi voluerit & non valet: tanquã capta toria an ſignificantia arbitrii. vt ſi arbitratus fuerit: & tũc valet. ut in l. de leg. ij. Sed iſtã differẽtiã nõ reperio in cõtractibus, nec ita reprobat diſpoſitio captatoria & licet nullus tãgat, ego te nendo repetendo Boñ. l. j. de leg. j. valere contractũ iſto modo cele brari, vẽdo ſi Titius voluerit, vel volet ipſo volẽte teneor adim plere cõtractũ & ſic nõ diſtinguo in cõtractibus per quæ verba fiat, etiã quid cõmittat: an ſubſtantia cõtractus, ſeu cõmercium: vel an arbitrii tertij. Tertiò opp. q̃ imò etiã in arbitrio alterius ex cõtrahẽtibus poſſit cõmitti. l. nec venditio. ff. eo. ti. & l. mercatorẽ. ff. pro ſocio. Sol. verũ eſt in nõ ſubſtãtialibus: ſed in accidentalibus cõtractus, ſecus vt q̃ ſeruus venditus reddat ratione adminiſtrationis nã quædã ſunt ſubſtantialia. vt cõſenſus, & pretium. pacta cõuenta. de contrahẽ. emp. quædam ſunt accidentalia cõtractus: vt q̃ vẽditor teneat de euictione, & ad traditionem ei quædã verò ſunt accidentalia q̃ non veniũt niſi expriman. Quartò opp. contra id qđ dixi recurri ad arbitriũ boni viri. l. ſi quis arbitratu. de ver. obl. dicũt quidã q̃ ibi in ſtricti iuris cõtractibus ſecus in bonæfidei. glo. dicit idẽ in ſtricti iuris, ſi non fuerit arbitratus ſi aũt non eſt arbitratus: nec in ſtricti iuris nec in bonæfidei recurrit ad arbitriũ boni viri. vt j. e. l. ſi. Vlti mo opp. q̃ etiã in arbitriũ alterius ex cõtrahẽtibus poſſit cõmitti ſubſtantia cõtractus l. nõnunquã. de cõdi. & de. Sol. in volun tate expreſſam vel expreſſum arbitriũ nõ põt cõmitti. vt hic. ſed in voluntatẽ delatã. i. in factũ alterius ex contrahentibus põt be cõmitti. licet illud dependeat ex voluntate puta vendo tibi ſi uideris capitoliũ cũ aſcẽdere & deſcendere dependeat à tua voluntate vt in contrario. † Sextò & vltimò ad idẽ opp. de l. cen ſus. j. de ver. ob. So. per verbũ futuri tẽporis indicatiui ſeu præ ſentis puta vendo tibi ſi vis, vel ſi voles, vel cùm voles, non põt committi: vt hic. ſed per verbũ futuri temporis ſubiunctiui mo do cũ volueris bene committi poteſt vt in contrario. dic vt ibi. Si eſt conditionaliter per ſi, non refert per quod futurũ cõmitta tur ſed ſi per dictionẽ cũ, quæ principaliter ſignificat tempus, & ſecundariò conditionẽ: bene refert quia ſi dico cũ voles, non va let. ſi dico cũ volueris, valet. & eſt valde ſubtilis materia ad intelligendũ ſufficit de quæſtione glo. ſi dico volo vendere, vel volo eligere, an ſit perinde ac ſi dicerem vendo & eligo cũ hoc dependeat ex ſola mea volũtate vide per no. in l. ſerui electione. §. j. de leg. j. per Bar. et eſt ſimilis gl. huic in c. ſi quis iuſtè. de elec. libro vlt. gl. Et ádde q̃ aliquando iſtud verbum volui ſic ſa cit ſignificat. i. voluntariè feci. & voluit corrumpere. i. volun tarie corrupit. vt not. in l. ſi. ff. de re. diui. & hic vide per Cyn. qui multa verba effundit.

¶ Statuta & conſuetudines q̃ conſanguinei uel conſortes ſeu uicini præferantur in uendi tione rei immobilis non reprobantur per hanc legem.

LEX XIIII.

DVdum proximis. † Poteſt quis vendere rem ſuam cui vult re probata l. quæ cogebat eã vendere cõſortibus, nõ ex traneis. h. d. † Et per hanc legẽ videntur reprobari ſta tuta & conſuetudines quæ ſunt quaſi vbiq; q̃ cõſanguinei, vel a conſortes, vel vicini, præferantur ſed certè licet tollatur l. præce dens non tollunt ſtatuta & conſuetudines poſtea emergentes: qa nõ reprobat l. præterita ratione turpitudinis vel delicti quod ex hoc ſequeretur quia tunc viderentur etiam reprobari futuræ ll. aſſenta ratione ſecundũ Bal. vel dic q̃ ſtatuta nõ prohibent ven dere cuicunq; quis vult. ſed dant hanc prærogatiuam conſortibus pro eodem pretio. & ſic tollitur libera poteſtas dominorũ quod ſtatuta abhorret.

a Propter quam leſionem commiſſam in arbitramento uel in pretio commiſſo in arbitrum ad declarationem alterius poſſit recurri ad arbitrium boni uiri? & nu. 3.
Quæ ſint renuntiatum reductioni ad arbitrium boni uiri?

4 *Dotis promiſſio valet nulla quantitate ſpecificata: etiam ſi non fuerit declaratio alteri commiſſa & intelligitur facta arbitrio boni uiri conſiderata perſona uiri, & quantitate bonorum uxoris, & conſuetudine loci.*

5 *Quæ requirantur ut arbiter poſſit cõpelli ad acceptandum commiſſionem: ſeu ad arbitrandum?*
Quid in ultimis uoluntatibus?

2 ¶ Corrigere arbitramentũ. Adde l. u. ro. in repe. ſub. de arbit. & per Lamphran. in tracta. de arbi.

LEX XV.

1 SVper rebus. † Si pretiũ committat in arbitriũ vel declarationẽ tertij, ſecuta declaratione valet cõtractus ſed ea non ſecuta nõ valet: tanquã defecta conditione, ſub qua cenſet contractus celebratus. Nec eſt curãdum an illi fuerit commiſſa declaratio tanquã amico cõmuni. & ſic fuerit habitus reſpectus ad perſonã eius an tanquã in arbitriũ boni viri. & ſic fuit habitus reſpectus ad id qđ facere debet, vel faceret bonus vir: quia non ſecuta declaratione neutro caſu valet cõtractus nec recedit ab eius perſona, vt p̃ aliũ bonũ virũ declaratio fiat. hoc dicit iſta l. ſingularis & q̃ ſemper allegatur & de materia ipſius. i. arbitratoris qñ aſſumit ſuper contractu dic vt no. per Bar. in l. ſi quis arbitratu. de ver. obl. & per Cy. hic. qñ verò ſuper lite dic vt per eundẽ in l. ſi ſocietatẽ. arbitrorum. ff. pro ſocio. In tex. ibi: [magna dubitatio exorta eſt.] Jqa quidam dicebant non valere contractũ, poſtquã non fuit quantitas pretij ſpecificata per contrahẽtes cũ ſubſtantialia venditionis ſint tria. i. conſenſus, res, & pretiũ. & ſic nõ valet ſi nõ fuerit conuentũ de pretio: vt §. eo. l. empti. fides. in princ. ita & nunc. Alij fortè dicebant indiſtinctè valere ſiue ille declaret, ſiue nõ declaret & q̃ hoc caſu recedat à perſona, & recurrat ad iudicẽ: tanquã ad bonũ virum & loco illius declaret. Alij diſtinguebant. vt ſi habuimus reſpectũ ad illũ reſpectu perſonæ ſuæ: & tanquã ad cõmunẽ amicũ, de quo cõfidimus: nec de alio confidiſſemus: & tunc ſi non declarat, non valet. nec eſſet remediũ aliàs recurrendũ ad iudicẽ de quo non confidimus aut non habuimus hunc reſpectũ: qa non erat nobis multum notus, nec amicus: ſed qa reputabatur bonus vir, habuimus hunc reſpectũ ad eum tanquã ad bonum virum: & ſic ſi nõ declarat, adhuc valeret & recurritur ad iudicẽ tanquã ad bonũ virum. vt in l. continuus. §. cũ ita. de ver. ob. Imperator reprobat hanc diſtinctionẽ: quia nimis eſt difficile & quaſi impoſsibile per cõiecturam poſſe comprehẽdi quem reſpectum habuerimus in eum, & ideo reiectis dictis variationibus determinat cũ diſtinctione poſita in ſummario: vt ſecuta declaratione valeat p̃ ſumma declarata qđ intellige ſi declaratio fuit æqua: vel parum lædit aliquã partem. nam bene cẽſetur cõmiſſum in eum, vt pro bono arbitrio (ſi ſibi videbitur) poſsit modicũ lædere. vt ſi valet centum, poſsit declarare de modico pluri, vel minori. † Hæc eſt enim natura arbitratoris: ſic in modico lædere poſsit. l. ſi de meis: aliàs incipit. Idem Pompo. §. recepiſſe. cũ ibi not. ff. de arbi. & propter modicam læſionem non eſſet recurrẽdum ad arbitrium boni viri: & ſi recurreretur, propter hoc non corrigeretur ab arbitramẽtum: tanquã iniquum ſecus ſi multum læderet. & quantum ſit multum. glo. hic j. ſecundùm quoſdam dicit quando eſſet exceſſus vltra dimidiã iuſti pretij. iuxta l. ij. j. de reſcin. ven. ſed illa loquitur quando per ſemetipſos cõtrahũt & non ſe cõmittunt in arbitriũ tertij. & ſic ſeipſos læſdunt. vnde nõ ſubueniũtur niſi qñ vltra dimidiã: ſed qñ ſe committunt in arbitriũ tertij & ſic per aliũ fit læſio, ſufficit minor læſio. vnde Barto. in d. §. arbitrorum. dicit per l. vnde ſi neruæ. ff. pro ſocio. ſufficerè læſionem in ſexta parte: & tunc per iudicem corrigeretur arbitramentum. * & reduceretur ad æquitatem niſi fuiſſet expreſsè renuntiatum & dictum quòd poſſet lædere non ſolùm in parua, ſed etiam in magna & maxima quantitate. & tũc eſſet imputandum partibus niſi arbitrator doloſè hoc faceret: quia dolus cẽſetur exceptus in generali renuntiatione. vt l. creditor. ff. manda. vnde etiam ſi fuiſſet iuratum de ſtãdo laudo: nihilominus poſſet peti reductio ratione doli quod dic vt not. in addi. Spec. in tit. de arbit. §. ſi. vbi recitat diſputationem recitatam per Ioã. cal. & de hoc in c. quintauallis. de iureiu. Simplex aũt promiſsio de ſtando laudo: etiã cũ iuramẽto intelligit ſi fuerit æquũ, vel modicũ lædat: non aũt ſi multũ: & tũc propter magnã læſionẽ poſſet peti hoc nõ obſtãte reductio ad arbi-
3 triũ boni viri. vt l. ſi libertus. de ope. li. & in d. c. quitauallis. † Sed

a ¶ Renũtiatũ. q̃ non a posſit renũtiari reduc̃ioni ad arbitriũ bõi viri. adde eſidẽ Pau. de ca. in cõ. lxx. inci. qa frustra. co. j. & ſe quẽ. in j. parte cõ. antiquorũ. & in conſi. ccl v. incip. primo & añ oña. in prima parte cõſ. nouorũ. Et qd cũ iuro p eũdẽ Pau. de ca. i cõ. cclxj. inci. viſis cõpromiſsis et laudo. in j. parte cõſ. Qd' cõſiliũ fuit Pe. de ancha. & ibi in ñ. co. ponit cõem opi. eẽ q̃ ſi iurm̃ interuenit in tali renũtiatione: & non appareat dol⁹ ſordes vel gr̃a arbitratoris q̃ talis renũtiatio valeat: d quo etiã per Ale. de imo. in cõ. cxxxi. cõ ſi. añ. in ñ. volu. Cur. Et vide etiã tu p̃ do. meũ ſozi. i cõ. ccxx. co. iiñ. circa finem.

ſi fuit renũtiatũ ᵃ reductioni ad arbitrium boni viri: non autem dũtaxat promiſſum ſtare laudo: tunc talis renuntiatio nihil poſſet operari. niſi quando eſſet magna læſio: quia pro illa poteſt peti reductio: pro modica non: & ideo etiam pro magna videtur non poſſe peti propter hanc renuntiationẽ: vt aliquid operetur. quicquid dixerit Dy. in l. quidã cũ filiũ ff. de ver. obl. niſi eſſet nimis magna: quia tunc præſumeretur dolus in arbitratore. ar. in l. omnes. §. Lucius. ff. q̃ in frau. cre. & ſic cenſeretur exceptuatus. niſi fuiſſet dictũ pro magna & maxima quãtitate: quia tũc nõ poſſet peti. niſi probaret manifeſtus dolus. Si autem nullo modo arbitretur, cenſetur defecta conditio tacita ſub qua contractus cenſetur celebratus: licet non fuerit expreſſa: & ſic cõtractus nõ valet: vnde cũ ex eo non oriatur actio, ſimiliter nõ oritur officium iudicis mercenariũ ei deſeruiens: per q̃ poſsit peti & haberi recurſus ad ſuperiorẽ: vt loco illius arbitret: ideo nõ recedit à perſona: nõ ſic in caſu prę cedenti: quia orta eſt actio. & ſic eſt cui accedat dictum officium. aliquando tamen receditur à perſona, etiam non ſecuto arbitramento: vt in caſibus hic poſitis per glo.

4 quæ incipit: [vt nec &c.] dic per docto. in locis prę allegatis. † In gl. quæ incipit: [vt nec.] in fi. dic q̃ ratio valentiæ in primo caſu eſt fauor dotis: ratione cuius valet promiſsio dotis nulla quantitate ſpecificata: etiam ſi non fuerit declaratio alteri commiſſa. & intelligitur facta arbitrio boni viri cõſiderata p̃ſona viri, & quãtitate bonorum vxoris & conſuetudine loci: vt l. quæro. ff. de iure dot. multò magis ſi fuerit commiſſa declaratio tertio: licet ille non declaret, remanet promiſsio firma. & ad ſuperiorem recurritur vt declaret rationẽ valentiæ in ſecundo caſu: quia in l. nec vẽditio. ff. eo. fuit facta commiſsio ſuper accidentalibus cõtractus, non ſuper ſubſtantialibus. hic verò ſuper pretio. q̃ eſt de ſubſtãtia, ratio valentiæ in tertio eſt vltimæ voluntatis fauor, vt nõ pareat: licet tertius non arbitretur, ſed recurratur ad ſuperiorem. l.

5 inteſtamentis. de regu. iu. ff. † In gl. fi. ibi. [aliàs non.] dicũt doc. ſufficere q̃ ille acceptauerit arbitrium, vel commiſsionem: vt ſic poſsit compelli: bene requiruntur iſta duo q̃ acceptauerit, & qd' compromiſſum fuerit factum, taliter q̃ valeat nec cũ pœna vel pignoribus, ſicut ſi pacto nudo factum ſit. aliàs laudũ arbitri eſſet inane. nam ex ipſo nõ oritur actio. vt l. j. §. de arbi. nec ex compromiſſo orietur ſi non interuenit ſtipulatio: ideo requiritur pignus, vel promiſsio pœnæ. ne laudum ſit eluſorium, ad q̃ ferendum arbiter non poteſt compelli: ſed ſi interueniſſet ſtipulatio. & ſic poſſet agi ex eo ad obſeruantiam laudi, etiam ſine pignore vel pœna poſſet compelli arbiter. & prædicta in cõtractibus. In vltimis autem voluntatibus. an tertius (in cuius arbitrium fuit commiſſum) poſsit compelli ad arbitrandum. gl. in l. j. de lega. ij. dicit quòd non meminit ſe legiſſe. de hoc dic vt ibi per Doct.

De hæreditate vel actione uendita. *Rubrica.*

LEX I.

1 ¶ Salienum. † Quando fiſcus vendit hæreditatẽ, creditores hæreditarij nõ debẽt moleſtare fiſcũ, ſed emptorẽ. et eſt ſpecialem in fiſco vẽdente. ſecus in priuato: quia nõ debet moleſtare emptorem: ſed vẽditorẽ. vt l. proxi. j. & eſt aliud ſpectale in fiſco: qa ſi moueat quæſtio de ipſa hæreditate per petitionẽ hæreditatis, debet agi cõtra emptorẽ. vt. l. etiã. §. Itẽ ſi quis. ff. de peti. hæredi. regulariter verò emens ab alio quã à fiſco, cũ habeat tit. non cõuenitur peti hæred. ſi emit res ſingulares. l. hæreditatẽ j. in quibus cauſis ceſſ. long. temp. præſcrip. & ſi emit vniuerſitatem: ita demũ ſi ſciens eam ad aliũ pertinere. nõ aliàs: vt d. l. etiã. §. ſi quis. emens autẽ à fiſco res ſingulares, nullo modo eſt moleſtandus: ſed fiſcus infra quadrienniũ ſi vẽdit rem tanq̃ ſuam. vt l. ij. infra de quadrien. præſcrip. Si autem tanquam alienam. dic vt no. per glo. §. ſi aduer. fiſcum. l. fina.

2 ☞ Creditor habet actionem contra debitorem, quam poteſt transferre in alium etiam inuito debitore: ſed debitor non põt eã transferre in alium, & ſe à creditore liberare.

3 Debitor meus in diem uel ſub conditione, quòd teneatur mihi ſatisfacere de ſoluendo adueniente die uel conditione iuſta cauſa ſubſiſtente.

4 Si uenditur menſa, uel peculium, ſeu apotheca, ſumendo eam pro contentis, uel ſimiliter uniuerſitates, an debita & credita pertineant ad emptorem.

Quid ſi tales uniuerſitates non uenduntur, nec donentur: ſed legentur alicui?

5 Si delata eſt mihi hæreditas debitoris mei, quam aduiui: & poſtea eam tibi uendidi: ſi debes tu ſoluere aliis creditoribus ne conueniaris à me, ita & mihi de eo quod debebat defunctus?

6 Sicut uenditor regulariter non tenetur emptori ſatisfacere de euictione eam ſibi aſſerenti: licet teneatur promittere. ita econuerſo emptor uniuerſitatis non tenetur uenditori ſatisfacere de indemnitate: ſi non fuit actum à principio.

Quid ſi non tradiderat & agatur contra eam ut tradat.

LEX II.

1 ¶ Ratio iuris. † Venditor hæreditatis debet cõuiniri à creditoribus hęreditarijs. non autem emptor. etiam ſi fuit pactũ inter ipſum & venditorem vt deberet illis ſoluere, vel ſatisfacere. q̃ timo venditor eis ſoluerit poteſt per actionem ex vendito ab emptore recuperare. qui cenſetur eam emiſſe cum commodis & oneribus: non autem poteſt venditor poſt venditionem & traditionem compellere emptorem ad ſatisfaciẽdo creditoribus. ſi tempore venditionis hoc dictum non fuerit. h. d. intelligẽ q̃ emptor inuitus non cogatur reſpondere creditoribus. ſponte verò poteſt ſubire iudicium. & ſic creditores ſecũ videntur tacitum pactũ de nõ conueniendo venditorem. præ deſt ei hoc pactum tacitum: licet abſenti. vt eſt caſus notabilis in l. ij. §. de pac. licet regulariter ex pacto alterius expreſſo non poſſit acquiri exceptio alteri abſenti: quando eſt omnino extraneus q̃ dic vt plenè no. in l. non ſolum. §. ſi liberationis verba. de liberlega. Sed emptor non eſt penitus extraneus, ſed procurator ſuam: ſed poterit acquirere venditori ex tacito pacto: ſicut procurator ſimplex acquirit exceptionem doli, & non pacti: vt ſcriptum. §. fina. ff. de pactis. In text. ibi: [tu experiaris ſuo periculo.] quaſi dicat non autem emptor inuitus habet neceſſe creditoribus reſpondere. vt in fine: quia non eſt obligatus eis: ſed ipſi venditor. qui adeundo hæreditatem cenſetur cum illis quaſi contraxiſſe: vt l. hæc autem. §. ſi. quibus ex cauſ. in poſ. ea. † In glo. quæ incipit: [non ergo.] ibi: [de ſuo poteſt facere quod ei placet.] venditor enim habet actionem contra debitorem. quam poteſt in alium trãsferre. etiam inuito debitore: vt infra l. proxima. ſed debitor nõ dicitur habere actionem qua ipſe tenetur: ſed eius creditor eam habet. vnde cum non ſit ſua: ſed creditoris: non põt in alium trãsferre: & ſe à creditore liberare. l. iij. ff. de iureiurã. quia non debet eſſe in ſua poteſtate ſe à creditore liberare: niſi ſoluat vel ſatisfaciat: vt. ff. de iureiu. l. iij. §. j. † In gl. quæ incipit: [debitor piendis.] ibi. [l. in omnibus.] nam illa. l. vult quod debitor meus in diẽ vel ſub cõditione, teneat mihi ſatisfacere de ſoluendo adueniente die vel conditione iuſta ſubſiſtente cauſa. Sed ſi vendo tibi hæreditatem, tu efficieris debitor meus ad reſtituendum mihi illud quod ſoluam creditoribus hæreditarijs, ſi contingat me à eis conueniri. glo. videtur ſoluere tribus modis. Secunda ſolet bona ſic declarando. nam illa. l. procedit quãdo cauſa ſuſpitionis ſuperueniret de nouo poſt obligationem cõtractã: aliàs enim tisfacere non tenetur ſi à principio fuerat: vt. l. ſi is à quo. §. ff. ut in poſſeſ. leg. & l. ſi creditores. de priuile. credi. hoc autem debet intelligi quando talis cauſa de nouo non ſuperuenit. Et ideo nõ fuerat iuſta cauſa petendi ſatisfactionem. Vltima verò ſolu. nõ eſt bona. quæ vult quòd non poteſt petere ſatisfari cum fideiuſſoribus: vt hîc, ſed caueri ſine fideiuſſore ſic. vt in contrario. ſi illa. l. intelligeretur de nuda cautione ſine fideiuſſore, non eſſet per eam prouiſum creditori, qui ſuſpicatur de debitore. vt de debet intelligi de fideiuſſore: vt etiam probatur in d. ſi creditores. In gl. fi. ibi: [de dona. l. hęreditatem.] gl. videtur ſignare contrarium de illa. l. huic. vt patet ex ſequentibus ſolu. ſed reconcordant. nam ſicut quando hæres vendit hæreditatem creditores non poſſunt conuenire emptorẽ innitũ: ſed debent cõuenire debitorem: vt hîc. ita quãdo donat: non põt cõuenire donatarium: ſed donantem. vt ibi probat. In hoc tamẽ eſt aliud: qa quãdo vendidit illud quod poſtea ſoluit creditoribus, recuperat ab emptore per actionẽ ex vẽdito. quę eſt bonæfidei: vt §. in gl. quę incipit [libello dato.] ſed quãdo donat, recuperat per actionẽ præſcriptis verbis

verbis,vel in factū quę sunt stricti iuris:vt in illa l.hęreditatem.
4 †Nunc ex glo.quæro quid in alijs vniuersitatibus,si vendantur
a vt mensa,ª apotheca,sumendo eam non pro loco contínēte: sed
pro contentis,vel peculio si vendantur? Respōdeo idem quod
hic cùm contineant debita & credita,censetur actum vt emptor
illa teneatur soluere ex natura rei venditæ:non tamen ipse pote-
rit conueniri à creditoribus:sed venditor qui postea recuperabit
ab emptore.vt patet ex l. cū pater.§.mensæ. de leg.ij. vt ibi not.
per Bar. Item quæro quid si tales vniuersitates non vendantur,
nec donentur,sed legentur alicui? de hoc dic vt l.cū filius.§.j. de
5 leg.ij.vbi est casus notabilis. † Itē quæro tertiò quid si delata est
mihi hæreditas debitoris mei,quam adiui: & postea eā tibi ven-
didi: an sicut debes tu soluere alijs creditoribus,ne conuenaris
à me:ita & mihi de eo quod debebat defunctus? videtur q̄ non
quia actio mea per additionē fuit extincta non sic actiones alio-
rum creditorum de isto habes tex.cum glo.fin.satis notabi.s. de
6 pac.l.debitori.vbi omnino vide.† Vltimò not.hic text.in versic.
[nam vt satis.] q̄ sicut venditor regulariter non tenetur empto-
ri satisdare de euictione cum fideiussoribus: licet teneatur pro-
mittere.vt l.j.de rerum permu.iuncta l.j.& l.ij.de eui.ff.ita econ-
verso emptor vniuersitatis non tenetur venditori satisdare de in
demnitate,si non fuit actū à principio tempore venditionis hoc
procedit sine dubio si venditor iam tradiderat possessionem sed
si non tradiderat, & agatur cōtra eum vt tradat, an per viam ex
ceptionis possit hoc cōsequi. vide Bar.in d.l.cùm filius.§.j. in fi.
de leg.ij.& adde hic l. eum qui bona.ff.de iure fisci.

LEX III.

NOminis. Lex ista tractat de secunda parte ru-
bricæ & dicit q̄ potest quis actionem
uam cedere contra debitorem suum: etiam illo igno-
rante,vel inuito.h.d.rationem dixi in l.præcedenti.gl.
1 i.& eodem modo potest cedere actionem quam habet.† sed de
bitorem non potest delegare alteri inuitū: quia delegatio fit per
stipulationem quæ debet interuenire inter delegatū & eum cui
fit delegatio:vt in l.j.de nouat. aliquādo tamen si sibi nil nocet,
cogitur ad instantiam creditoris alteri se obligare.vt in l.ij.ff. so-
mat.& de condi.inde.l.si non sortem.§.libertus.circa fi.

LEX IIII.

QVi nondum. † Qui deceptus ab emptore vē-
dit rem suā minori pretio quā
valeat,non compellitur ad tradendum.nisi tollatur de
ceptio.h.d.In glo.ij.ibi.[& dic dolo dante causam con
tractui:] vt quia non fuissem venditurus, nisi quia mihi suasisti.
quod nihil valebat:vnde tūc venditio erit ipso iure nulla reper-
to contrario.sed quando constat q̄ in omnem euentū erat ven-
diturus,non tamen pro tam modico pretio, tunc dicitur dolus
non dare causam contractui sed incidere in eundem vnde non
est nullus:sed venit in effectum annullandus, nisi pretium sup-
pleatur.vt j.de rescin.vend.l.iij.& quod plenè not.in l.& elegan
ter.ff.de dolo.

1 ☞ *Qualiter cognoscatur an cessionarius intentet utilem,uel exercitium directæ: & an cogatur declarare quam intentet nomine cedentis?*
1 *An sicut emptor hæreditatis habet utiles actiones particulares contra debitores hæreditarios, ita habeat etiam utilem petitionem hæreditatis, quam uenditor habebat directam?*
4 *Si actio non erat adhuc nata tempore uenditionis,& cessionis, sed postea nascitur: an competat emptori, seu cessionario?*
1 *An liceat cessionario iurare de calumnia?*

LEX V.

EMptor. † Qui emit hæreditatem, habet vtiles
actiones:quas suo nomine potest inten
tare,& si fuerint sibi actiones mandatæ.vel cessæ, ha-
bet exercitium directarum quod intentabit nomine
venditoris.& in eo dicitur procura.in rem suam.h.d. In text.ibi:
[quāuis vtiles.] siue etiā sine mandato vel cessione ex solo con-
tractu vēditionis secundū communem intellectum:sed Pe. hoc
nō tenet:imò dicit vtiles non cōpetere sine cessione,cessio ergo
transfert vtiles quas cessionarius intentat suo nomine, & trans-
fert exercitium directarum quod intentet nomine cedētis. † Et
qualiter cognoscatur an intentet vtilem,vel exercitium directæ
dic vt no.in l.qui stipendia.§.de procur.& an cogatur declarare
quam intentat nomine cedentis? dic vt not.in Spec. de procu.§.
fi.& ff.de solu.l.si duo.per Bar. † Sed quęro an sicut emptor hæreditatis habet vtiles actiones particulares contra debitores hæreditarios: vt hic.ita habeat vtilē petitionē hæreditatis, quam venditor habebat directam? dic vt ff.de pe.hær.l.ei qui.in text. & gl.in vltima charta ti.per Cy.s.de pe. hær.l. cogi.in iij.q.& adde l.si optio.§.fi. de optio.
4 lega. † Itē quæro quid si actio non erat adhuc nata tempore venditionis,& cessionis sed nascitur postea: an competat emptori, vel cessionario? dic vt not.ff.man.l.hęredē.
5 in prin.per gl. † In glos.magna quæ incipit: [agit ergo.ibi.] Alij dicunt statim annihilari vtilē.] pro istis facit quia vtilis & directa pro eodē nō possunt cōcurrere apud eundē:imò directa tanquā potentior absorbet vtilē.vt l.stichū.§.aditio.de solu. & l.si hæres institutus.in prin.ff.ad treb. sed dic quod licet vtilis non concurrat cū directa:quia essent directæ apud eundē cū exercitio tū directa bene pōt cōcurrere:qa substantia actionis directæ non est apud cessionariū:licet bene sit actio vtilis:vnde nō concurrūt in persona eiusdē duæ substantiæ.s. directæ & vtilis actionis:imò vna est apud vnū:altera apud alterū. In gl.ibi.[Alij distinguūt.] s.in illa quæstione:an debeat cessionarius iurare de calūnia: sed tu tene præcedentē:qa quācunq; intentet,dicitur ipse principalis:cū intentet ad suā voluntatē & iuramentū de calūnia p̄statur per principalē personā:vt in aut.principales.§.de iu.cal.in gl. In gl.ibi. [Itē huiusmodi cessio inutilis videtur cū & sine cessione detur vtilis.] ad hoc gl.respōdit.sed dic q̄ cū sint diuersæ,p̄nt habere diuersas vtilitates:q̄ intentant̄ nōie diuersorū.& si succumberet in vna, non tolleret sibi altera vnde iuris est plures actiones habere. † In glo.fi.ibi.[an vterq; nostrū:an prior tantū habet
6 vtiles.] dic prima verior:qa sicut à primo venditore nō separant̄ directæ p̄ venditionē:vt in prin.gl.præcedētis.ita à secūdo venditore nō vident̄ separari vtiles:sed aliæ vtiles de nouo produci in personā secūdi emptoris. Cōtrariū dic qa vtiles facilius separant̄ quā directæ:& sic penes secundū venditorē nullæ remanebunt.per l.ex asse.ff.ad treb.cū ibi not.& l.j.§.de illo.& quod ibi
b no.& j.de iure emphy.l.fi.quando emphyteuta ᵇ primus qui vtile habet dominium,dat in emphyteusi secundo.

a ☾ Vt mensa. Et quòd mensa nummulariorum dicat̄ quid vniuersale. Adde Bar. in l.cū pater.§.mensæ.ff. de leg.ij.& l.tabernæ.ff.de fund. instruc. Bald.in l. prædia.C. de fideicō. & in l.in legatis.C.de lega.& per Alex.de imol.in consi.xlvij. col. v.in prin.in j.volu. Fran. Cur.

b ☾ Qñ emphyteuta. Adde dominū meū Alex.neuiū. vincentinū in repe.c.potuit. de loc.

LEX VI.

QVi tibi. † Venditor antequā tradat est dominus,
ideo alteri vēdendo & tradēdo transfert
dominiū:& sic secundus emptor in eo erit potior quā
primus concor.l.quoties.s.de rei vendi.

1 LEX VII.

POstquam. † Nomen debitoris pōt dari pigno-
ri,& ille cui datum est pōt ipsum al
teri vendere iure creditoris:sicut aliā rem pignoratā & emptori datur vtilis actio ad exigendū, sicut dabatur venditori antequā venderet.hoc dicit tex.cū gl. Aduerte tñ q̄ illud quod exegisti (si constabat in specie,& sibi debebatur pecunia) retinuisset loco pignoris,quouisq; pecunia fuisset soluta: nō aūt cōpensasset cū debito:qa de quantitate ad speciē nō fit compensatio:vt l.si conuenerit.de pig.act.sed ille qui emit ab eo,retinebit iure dñij:qa soluit pretiū ex quo satisfactum est venditori.

2 ☞ *Quòd aliud sit uendere rem pignoratam,& aliud ius quod habeo in pignore. Si uendo rem pignoratam iure creditoris,q̄ transeat dominium:licet non sit penes me.*

LEX VIII.

EXnominis. † Ex venditione nominis transit
vtilis:& etiam exercitium directę
si cedatur tam ad debitum quàm ad pignora non autem dominium rerum pignoratarum.hoc dicit. Et differt à l.præcedenti.quia ibi tu debitor meus pignorasti mihi nomē debitoris tui.hic verò aliàs res corporales. Itē ibi vendidi nomen debitoris tui hic vendidi nomen tuum & in emptorē transit vtilis actio contra te:quæ mihi competebat directa. Transit etiam vtilis hypothecaria ad pignora: etiam si in vēditione non sit facta mentio:qa vendita actione principali, trāseunt etiā pignora in emptorem.vt §.de act.& obl.l.si à creditore.& l.si insolutū.non autem transit in te dominiū rerum pignoratarum.h.d.

a ¶Eunuchis. Quis dicatur eunuch⁹. vide gl.in c.eunuchus.lv. dist.glos. & doct.in c. ex parte. de cor. vit Et q̄ sunt spēs eunuchorū. vide per gl.in c.oēs.xxxij.q.vij.& adde q̄ eunuch⁹ vēditur vt morbosus, redhibetur. ita Aius gel.in lib.iij. noct.attī.c.ij.Cur.

b ¶Notarius debet scire iura. Adde gl. & Bar.in l.pe.C.de tabu.li.x. Abb.in c.j.in vj.co.de fi.instr. Abba.I c.licet te.ne cle. vel mo.

a *De eunuchis.* Rubrica

2 *Statutum si simpliciter disponit q̄ occidens vel percutiens aliquem puniatur talis pena, an habebit locum in subdito statuentium occidente extra territorium?*

3 *Statutum episcopi quòd clerici ludentes sint excommunicati: an habeat locum extra territorium?*
An possint statuentes facere statutum contra forensem delinquentem in suum subditum?

4 *Notarius debet scire iura: & an imputetur sibi si conficiat instrumentum contra prohibitionem legis?*

LEX I.

1 ROmanæ. †In l.ista de eunuchis ista l. agitur ad duo. Primò dum dicit [in barbaro.] idest in patria barbariæ.quòd civitas potest facere statutum contra ciuem suum delinquentem extra suum territorium.sicut Imperator fecit istam legem contra subditos imperij delinquentes extra imperium.scilicet in patria barbariæ non erat sibi subdita:scilicet vendendo seruos natos in imperio romano,& factos eunuchos.† Sed quid si statutum simpliciter disponit quòd occidens vel percutiēs aliquem puniatur talis pena:an habebit locum in subdito statuentium occidente extra territorium eorum.vel vulnerante? & intellige si de crimine agitur,vel inquiritur in territorio ratione originis,vel domicilij. s.vbi de crimi.agi.opor.l.j.si enim in loco delicti inquiratur vel accusaretur,non esset dubium quòd ibi non esset locus statuto alterius loci:sed illius vbi quis delinquit.vt s.vbi de cla. vel cla.& ibi tetigi dicunt quidam quòd etiam si inquiratur vel accusetur in loco vbi viget istud statutum,quòd non debet puniri secundùm formam statuti:sed de iure communi:quia statutum simpliciter loquens videtur intelligendum de delinquentibus infra territorium statuentium:prout videtur casus in c. animarum.de consti.lib.vj.tamē. Doct.tenent cōtrarium.quòd ille punietur pœna statuti:licet delictum sit alibi commissum.huius legis quia cùm statuentes specificè poterint super hoc prouidere.vt hîc est casus.simpliciter statuendo censentur voluisse in omni casu in quo prouidere possunt; etiam specialiter cùm prouisio sit vtilis reipu.Nec obst. c. vt animarum.quia ibi in pœna excommunicationis:quæ trahit secum executionem.vt no.glo.in l.si quis filio exhæredato.§.irritum.ff.de inius.quia iudex vnius territorij non potest executionem facere in alio territorio:nisi mediante iudice illius territorij.vt s.de iudi. prouidendum.§.finautem reus.cum ibi not. † Statutum ergo quòd clerici ludentes sint excommunicati:nō habet locum in clerico illius lucēte extra suam diœcesim. quia mitteret falcem in messem alienam faciendo executionem in aliena diœcesi.sed ista ratio videtur debilis:quia verum est quod iudex vnius territorij non potest executionem facti facere in alieno territorio quæ est visibilis.& turbaret alienam iurisditionem:sed executionem inuisibilem videtur posse facere: quia eam non turbat.de hoc dic vt in d.c.vt animarum.quia variæ sunt opin. Sed econuerso: an possint statuentes facere statutum contra forensem delinquentem in suum subditum? videtur quod non per not.per Inno.in c.ex parte.de priuile.dic vt no.in materia statutorum in l.cunctos populos.& est l.j.s. de summa. trinit. facit l. quis in hoc genus.de episcop. & cleri.allegatur etiam † quòd

b notarius debet scire iura: ᵇ aliàs non imputaretur sibi si conficeret instrumentum contra prohibitionem legis.cuius contrarium hîc patet.

LEX IX.

1 CErti. †Vendi & cedi potest non solùm actio personalis,sed etiam realis: puta rei vendicatio. & in emptorem transit vtilis rei vendicatio, sicut trāsiret vtilis actio personalis.h.d.Erat autem ratio dubitandi illa quam tangit gl.ij.quia si vend.rei vendi.habeo cōtra te directam:nam videbatur emptori posse competere vtilem, cum in ipsum non transferam dominium directum,vel vtile:q̄ sine traditione regulariter non transfertur.vt in l.traditiōibus.s.de pac. & de rei vend.l.penu.ergo non potest sibi dari vtilis rei vendicatio:quia sicut directa non datur nisi directo domino.vt in l. in rem.in prin.ff.de rei vend.ita vtilis non videbatur dari nisi habēti vtile dominium:sed ille emptor non habet.† Breuiter negatur q̄ vtilis rei vendicatio non possit cōpetere nisi ei qui habet vtile dominium:imò potest.& ad hoc allegatur iste tex.quem ita intelligunt doc.vt no.in c.pro possessore.de reg.iur.li.vj.& Bar.in l.si culpa.ff.de rei ven.q̄ ille cui est vendita vel cessa rei vendi. habet vtilem rei vendi.& tamen aīquā nanciscatur possess. non habet etiam vtile dominium,postq̄ non fuerit nactus,videt̄ qd̄ non solùm vtile,sed etiam directum dominium habeat:quia videor tibi vēdidisse actionem,& etiam rem,postquam possessionē fueris adeptus.ita intelligo istam legem cum dictis doctorū. Et no.q̄ nomen actionis largo modo sumptum cōprehendit tā personalē quā realē.† In gl.quæ incipit:[viris prudentibus.] ibi. [Item an hypothecaria sine personali possit cedi.] videtur q̄ sic per hanc legem.quæ vult q̄ possit vendi vel cedi actio realis,sicut personalis:sed hypothecaria est realis: ergo &c. gl. determinat contrarium.quia ista.l.loquitur de reali.quæ est principalis. vt est rei ven.quæ datur ratiōe dominij:sed hypothecaria nō est principalis:sed accessoria ad personalem.& sine illa non potest stare. Vnde si illa non fuit cessa,non potest cedi accessoria: esset enim absurdum dicere q̄ tu esses debitor meus,& alius(cuius tu non es debitor)habeat ius pignoris:vel rem obligatam pro debito meo.propterea sequeretur absurdū.q̄ actio in potestate mea illi auferretur.s.agēdo personali:& exigendo à te debitū:quo exacto liberatur pignus:et sic tolleretur hypothecaria.vt in l.soluit in prin.qui.mo.pig.vel.hypo.so.qa nō potuissem plus iuris trāsferre in emptorē quā esset penes me,sed si foret penes me soluto debito extīgueret pignus,& hypothecaria.ergo &c. In cōtrariū facit:qa hypothecaria stare pōt sine p̄sonali:postq̄ semel fuit ī esse p̄ducta:licet à principio nō potuerit nasci sine principali. vt j. de lui.pig.l.ij.‡& cōtrariū eius q̄ hîc no.gl.No.per gl.in l.vsucapio.j.de pig.Breuiter de illo articulo dic vt plenè not.per Bar. ff. de fideiuss.l.fideiussor obligari.in prin.vbi distinguit.nam aliqñ potest cedi sine principali:aliquādo nō.q̄ dic vt ibi.† In gl. quæ incipit:[poterit ergo.] ibi.[vel fortè potest ante:] hæc cōmuniter tenetur vt no.in l.si nomen.ff.eo.& in l. iniuriarum. allegata in glo.Nec ob.si dicatur si ante lit.contest.non transmittitur adhæredem.vt dicit gl.ergo nec videtur posse cedi: quia illa sunt cessibilia,quæ etiam sunt adhæredem transmissibilia:& illa quę transmissibilia non sunt, nec etiam cessibilia.vt l.ex pluribus.ff. de admi.tu.Sed ad hoc respondit Bart.in d.l.iniuriarum.q̄ hoc procedit in illis q̄ ppetuò & nullo casu sunt ad hæredē trāmissibilia: & sic nec actu nec aptitudine,si super ea fit litis contestatio. hoc sufficit,vt possit cedi.In gl.ibi.[& est spes vēdita.] posset dici q̄ sit vendita etiam res.nam licet tenēti & possidenti rem sua non detur rei vendi.actualiter:quia deficit vnū extremū substantiale:scilicet possessio ex parte conuenti:quia tamen adest aliquod extremū substantiale,quod requiritur ex parte agētis:scilicet dominium:potest dici q̄ competat aptitudine:licet non actu.& sic est in esse producta in substantia.sed cùm desinet possidere deducetur in actu.de illa quæstione vide per Cyn. s. de alien. iud. l.fin.

2 a ¶Statutum si simpliciter disponit q̄ occidens vel percutiens aliquem puniatur talis pena, an habebit locum in subdito statuentium occidente extra territorium?

3 ¶Statutum episcopi quòd clerici ludentes sint excommunicati:an habeat locum extra territorium?
An possint statuentes facere statutum contra forensem delinquentem in suum subditum?

4 ¶Notarius debet scire iura:& an imputetur sibi si conficiat instrumentum contra prohibitionem legis?

De patribus qui filios suos distraxerunt. Rubr.

Si aliquis submittat se alicui domino, faciendo se subditum, vel fidelem, vel hominē suum seu vasallum, an istud præiudicet filijs?

Fidelitas patris, quòd non noceat filijs.

Quare mortuo vasallo tenentur filij recognoscere feudum, & petere investituram renouari: & iurare de nouo fidelitatem infra annum & diem?

Si aliquis forensis facit se ciuem alicuius ciuitatis: propter quod astringitur oneribus personalibus & realibus, an hoc præiudicet filijs iam natis, si nolunt illa onera subire?

LEX I.

Liberos. †Parentes nō possunt filios vendere, vel in seruitutem dare aliquo titulo: nisi in vno casu. propter nimiam paupertatem. & causa victus, [a] si aliunde sibi prouidere nō possunt. Not. mirabilem potestatem parentum erga filios. h. dicunt ambæ illæ ll. per istam l. j. dicit Bald. † q̄ si aliquis submittat se alicui domino, faciendo se subditum, vel fidelē, vel hominem suum, seu vasallum, q̄ istud non præiudicat filijs: quia etiam si expresè vellet filios facere tales, non posset contra eorū voluntatem: vt hic. & sic fidelitas patris non nocet filijs: & inde procedit q̄ vasallo mortuo filij tenentur recognoscere feudū, & petere inuestiturā renouari, & iurare de nouo fidelitatem infra annū & diē [b] sed minus plenè examinat hūc passum, sed vide ipsum plenissimè examinatū in Spe. de feu. §. j. ver. quintò quæritur. vbi quærit an filij hoīs mei, dicant hoīes mei & sint mihi subditi sicut & pater. nā dicit inter filios natos, postquàm pater fuit homo meus. & sunt homines mei: & nati, & sic distinguit ex qua causa pater fecit se hominem meum: an ratione delicti commissi per eum contra me. & non nocet filijs: an ad ipsum & filios suos defendendum: & tunc prouisio patris extēditur ad filios. ad hāc distinctionem vide l. iij. j. de libe. & eorum libe. † Dicit etiā Bald. per hanc l. q̄ si aliquis forensis facit se ciuē alicuius ciuitatis: propter quod astringitur oneribus personalibus & realibus illius ciuitatis: q̄ hoc non nocet filijs iam natis, si nolunt illa onera subire: sed non contradicendo videntur assentire: quia consequunt etiam emolumenta ciuitatis. hinc est q̄ libera patris æstimatio debet prodesse filijs: tanquam sint eadem persona: vt no. in l. ij. j. qui ætate. lib. x. & per Bar. in l. fi. in fi. j. de impu. & alijs subst. hinc est q̄ licet authoritas patris nō sufficiat ad obligandū filiū pupillum, qñ agitur de sola obligatione, non de acquisitis: vt in l. fi. §. j. de ver. obl. ff. bene tamen sufficit quādo agitur actione de acquisitione. vt in adeunda hæreditate. vt in l. si infanti. circa fin. j. de iure delibe.

[a] *Si pater in casu necessitatis famis, vendat filium: non tamen filius efficitur seruus, ita quòd perdat libertatem: sed efficitur seruiens. sicut cliens & famulus.*

LEX II.

Si quis. †Lex ij. allegatur dum dicit: [in hoc tantū modo casu.] quæ non vult quod extendat ad terminos de quibus tex. loquitur. aut similes, q̄ qñ constitutio, vel statutum loquitur cum dictione taxatiua, non extenditur ad causam similem, vel maiorem rationē habentem: etiam si non sit correctiuum iuris communis. quādo eīm est correctiuum, non est dubiū. vt no. in aut. quas actiones. §. de sacrosan. eccl. sed in contrariū videtur tex. cum glo. in l. illud. circa fi. §. de sacrosan. eccl. & in l. ob æs. j. de prædi. mi. Barto. examinat istum passum in l. si constante. ff. solut. matr. in j. q. princ. q. ix. vbi allegat hanc l. & distinguit an reperiatur extensio per aliam l. & extenditur. vt in d. l. ob æs. aut non reperitur. & tunc aut statutum inducit odium, & non fit extensio: vt in hac l. aut inducit fauorē: & tunc fit non obstante dictione taxatiua: vt in d. l. illud. † Vltimò teneas hic opi. glos. quòd si pater in causa necessitatis famis vendat, non propterea efficitur seruus filius, ita q̄ perdat libertatem, ita quòd efficiatur seruus: sed efficitur seruiens. sicut cliens & famulus: quia si eam perderet, ingenuitatem nunquam recuperaret. per l. intercidit. ff. de condi. & demon. cuius contrarium patet hic. dum dicitur [ad ingenuitatem eū propriam repetere.] fuit ergo dilata ingenuitas, non extincta. prout alibi no. in l. manumissiones. ff. de iusti. & iure. dic vt in gl. vide hic gl. insti. tu. de patria pote. enumerat aliqua: in quibus consistit patria potestas. inter quæ est illud. de quo in ista l. vt possit vendere filiū: vt hic solo casu propter necessitatem patris: aliàs famis. etiā glo. sequens dicit q̄ quædam nationes (vt sclaui) vendunt filios tāquam seruos. & eos indebitè vendunt.

De rescindenda uenditione. Rubri.

[a] *Si per metum libero te per acceptilationem: licet ualeat liberatio mero iure, & sic perdas actionem: prætor tamen eodem instanti restituit mihi utilē actionē.* [b]

LEX I.

Si pater. †Venditio facta per vim vel metum, retractatur restituto pretio. h. d. Intellige si per actionem quod metus causa. valet enim mero iure: etiam si metus dedit causam contractui: quia venditor aliàs non fuisset venditurus: quia coacta voluntas est: vt l. si mulier. §. fin. ff. quod met. cau. præterquam in contractu dotis: qui redditur nullus propter metū. sicut & matrimoniū: in quo requiritur magis libertas. vt d. l. si mulier. §. si dos. iūcto c. cum locum. extrà. de sponsa. & in hoc differt à dolo qui q̄n dat causam contractui, excludit cōsensum & voluntatem: quia deceptus, sed coactus bene consentit quando coactio nō est precisa, sed causatiua: aliàs etiam coactus non cōsentit. vt in c. sacris. quod met. cau. & per illa est expedita glos. super verbo [irrita.] quæ dicit intellectū quorūdam esse quādo metus non dederit causam contractui: sed gl. indebitè intelligit. illa distinctio bene habet locū in dolo. † In tex. ibi: [ratū non habebitur.] scilicet per legē, vel prætorē, qui facit edictū quod metus cau. vt ff. qd' met. cau. l. j. & dic q̄ ratū non habet etiā ab ipso principio, vnde si per metū libero te per acceptilationē: licet valeat liberatio mero iure: & sic perdā actionē, prætor tñ eo instanti restituit mihi vtilē actionē in l. metum. la iij. §. volenti. eod. ti. & hoc est q̄ nullo tempore ratū habet. In tex. ibi. [irrita.] id est irritanda. mero nanq; iure valet: sed statim cōpetit actio ad rescindendū. In tex. ibi: [maximè.] abundat hoc verbū. nam si nisi restituat pretiū non auditur venditor: quia non debet locupletari: sed sufficit q̄ non sit in damno. vt in l. iij. §. quod me. cau. & per hoc est expedita glos. ff. quæ timore filius l. intellexit text. altero de pluribus modis. sed tene illam q̄ abūdat illa dictio maximè

[a] Et cā victus. Adde glo. in c. ñ. de pign. & gl. in c. quod non est. de reg. iu. lib. vj.

[b] Infra annū & diē. An non petens in dicto termino cadat à feud. vide text. & ibi Bald. in c. j. quo tpe. in vsibus feu. Bal. in c. j. quæ fuit pri. causa ben. amit. in c. j. de ca. corra Bal. & doc. in c. j. de ca. qui cur. ven doct. in c. veritatis. de do. & contum. Cal. cōsil. vñ. inci. an feudatarius. in tit. de feu. Pe. de anc. consil. clxxiij. inci. d. Lazarus fuit vestitus de quodā feu. Car. zab. consil. xxxiij. inci. cit ea primū dubiū duo principaliter sunt vi denda. Abb. consil. lxxxij. inci. cōditoris oīm postulato suffragio. in ij. colū. in j. vol. & consi. iij. inci. Nitar in præsenti. in ij. vo. Io. de ana. cōsi. xxxij. inc. Vltra alia dubia. Lu. ro consil. xxvij. inci. Viso themate mihi propositō. Pau. de ca. consil. clxij. inci. circa id de quo quæritur. in pe. col. Barb. cōsil. lxxxiij. incip. præclarè. in ij. col. in iij. vol.

[1] *Contractus valet de rigore iuris. & non potest rescindi etiam propter deceptionem ultra dimidium iusti pretij, dummodo emptor uelit supplere usque ad iustum pretium. nec sufficeret supplere usque ad quantitatem ad hoc ut deceptio nō sit ultra dimidiam iusti pretij: & hoc nisi interuenerit dolus emptoris. & nu. 2.*

[2] *Qualiter dicatur deceptio esse ultra dimidium iusti pretij? & nu. 3. & 7.*

[3] *Contrahentibus licitum est inter se decipere: dummodò deceptio non sit ultra dimidiam iusti pretij. & nu. 1.*

[4] *De ualore rei quod tempus inspiciatur, ut probetur deceptio esse ultra dimidiā, & qualiter probetur ualor? & nu. 17.*

[5] *In quibus casibus non retractetur uenditio seu contractus propter deceptionem ultra dimidiam iusti pretij?*

Quando sufficiat lesio in sexta parte pretij, ad hoc ut contractus rescindatur?

[6] *Quanto tempore duret facultas emptori supplendi pretium & retinendi, si interuenit Lesio ultra dimidiam iusti pretij.*

[7] *Potest quis renuntiare huic legi. & sic iuri petendi contractum rescindi propter lesionem ultra dimidiam iusti pretij: & an sufficiat generalis renuntiatio de omnibus iuribus, & legibus &c. & nu. 9.*

Quod eoipso censeatur quis renuntiasse, si sciebat uerum ualorem rei, & sic se decepit ultra dimidiam iusti pretij.

Qualiter formetur libellus in remedio huius legis?

[8] *Quando est tanta lesio, & sic ultra dimidiam iusti pretij: quòd præsumatur potius ignorasse uerum pretium quam scisse.*

[9] *Si renuntiauit specialiter prouisioni huius legis, seu fraudi dupli. ualet renuntiatio: etiā si constat quod ignorabat uerum pretium.*

[10] *An per illa uerba: & si plus ualet, donauit dicto emptori illud plus, an censeatur uenditor renuntiasse beneficio huius legis?*

[11] *Si emptor rem emptam alteri obligauit: & postea agitur contra ipsum ex dispositione huius legis: quia interuenit lesio ultra dimidiam iusti pretij: & ipse emptor nolens supplere pretium, rem restituit: an tunc transeat in uenditorem cū iure hypothecæ?*

[12] *Quod remedium competat ad retractandum uenditionem secundū prouisionem huius legis?*

[13] *An remedium huius legis habeat locum in contractibus stricti iuris?*

[14] *An ista lex quæ loquitur in uenditione, habeat locum in alijs contractibus stricti iuris?*

a ¶Rem maioris. Ad hãc legem vide eundẽ Pau.de ca.in cõſi. ccclxxxvj.in.ij.parte cõſ.nouorũ.& ibi. an habeat locum in cõtractu emphyteutico.Cur.

b ¶Arbitramẽtũ. Adde Bar.& ibi doct.in auth. ſi verò cõtigerit.ẽ.de iudi.d.Alex. de Imo.in l. ſciendũ. ff.de ver.ob. & eundem Pau.de Caſt. in cõſ.ſuo.cclxj.inci.Viſis compromiſſo & laudo.col.iij. ver.circa ſecundũ.in.j.parte cõſiliorũ antiquorũ. & adde. an dicatur cõtractus nominat⁹, vel innominatus dic vt per Bal. quẽ vide in rub. j. de rerũ permu.in ſ.Fran.Cur.

c ¶Si ſciebat.Be ſic remedium huius. l. nõ habet locũ in venditore ſciẽte. Adde do. Alex.de imo.in cõſt. cxxvij. per totum in j.vol.Cur.

An per iuramentum excludatur quis à beneficio huius legis ſi iurauit non uenire contra.& nu.10.

Si emptor rem alij uendidit,& tradidit,an habeat locũ remedium huius legis,& quid uenditor debebit agere?

Mulier decepta in eſtimatiõe rei datæ in dotẽ eſtimatæ:an poſt ipſam rẽ peremptã poſſit petere ſuppleri pretiũ?

An iſta lex habeat locum ceonuerſo quando emptor eſſet deceptus.

LEX II.

Rem maioris pretij.

Iſta eſt famoſa lex.& habet materiam ſingularẽ & notandam. quã Doct.multum plenè & vtiliter examinant.maximè Bal. ſecundùm Nico.ma. & examinat per quæſtiones potius,quam per expoſitiones.nam ex glo.magna hic poſita colliguntur nouem quæſtiones.& Doc.ponunt plures alias. quas longũ eſſet recitare: ſed eliciam aliquas cõcluſiones ſuper ſubſtantialibus iſtius legis, & totius ſuæ materiæ:& breues : & quæ melius retinebuntur memoriæ.† In tex.ibi : [humanum eſt.] Ex hoc patet quòd de rigore iuris valet cõtractus.& non poteſt reſcindi etiã propter deceptionem vltra dimidiã iuſti pretij.per regulam , eſt licitum contrahentibus inter ſe decipere.vt in.l.in cauſæ.in prin.ſeu.§.j.ff.de mino. & ex eadem æquitate procedit. quòd ſi emptor vult pretiũ ſupplere , debeat emptio rata manere:quia ceſſat cauſa deceptionis : & hoc ſi non interuenit dolus emptoris : ſed fuit deceptio re ipſa.Si autem interueniſſet,quia induxit venditorem ad vendendũ:aliàs nõ venditurum ſi ſciuiſſet tantùm plus valere, nõ haberet emptor facultatem ſupplendi pretium:imò teneretur rem ſibi reſtituere reſtituto ſibi pretio dato.tex. eſt cum gl.ſingulari.j. ſi vẽdito pignore agatur.l.pen.quinimò non requireretur tanta deceptio.imò propter modicã reſcinderetur cõtractus.vt.j.eo.l.dolus. † In tex.ibi: [quod deeſt iuſto pretio,recipias &c.]Not.& pondera iſtũ tex. quia nõ ſufficit quòd emptor ſuppleat vſque ad quantitatem ad hoc vt deceptio non ſit vltra dimidiã iuſti pretij : imò requiritur quòd ſuppleat vſque ad iuſtum pretium : vnde ſi rem valentem decem vendidi tibi pro quatuor.& ſic ſum deceptus vltra dimidiam iuſti pretij in vno tantum:quia dimidia ſunt quinq;. † & ſi vendidiſſem pro. v.non haberet locũ diſpoſitio huius legis:quia deceptio non eſt vltra dimidiam : cùm habeam dimidiam.& ſic habet locum regula,quod licitum ſit cõtrahentibus inter ſe decipere;ſi tamen offerres illud vnum quo ſum deceptus vltra dimidiam,non ſufficit. cum eſſet diſpoſitio huius.l.ſed debes ſupplere vſque ad iuſtum pretium ; & ſic dare mihi ſex,quæ ſufficiunt mihi ad iuſtum pretium;& tamen ſi vendidiſſem pro.v.non poſſum plus petere.Tene mẽti perpetuò.quod etiam Bal.hoc tenet propter iſtum tex.† In tex.ibi.[ſi nec dimidia pars veri pretij.] ſ. quod inſpecto tempore venditionis erat nõ ante, vel poſt:ſi conſtaret quod ante minus valuiſſet:& etiã poſt incipit minus valere:ſed cõſtat quod tempore venditionis valebat.x.& fuit vẽdita pro iij. quia nõ inſpicitur tempus anterius vel poſterius:vt.j.eo. l.ſi voluntate.in fin.& extrà de emp.& vend.c.cùm dilecti.& .c. cùm cauſam.Quid autem ſi non conſtat de illa veritate pretij diuerſorum temporum, & venditor agat ad reſcindẽdum, dicens quòd rem valentẽ.x.vendidit pro.iij. & probat quòd hodie valet.x.vnde dicit ex hoc præſumi quòd etiam tempore venditionis tantum valuerit,cùm non conſter de contrario , an ſibi ſufficiat ad reſcindendũ?videtur quòd ſic.quia ex præſenti præſumitur in præteritũ : vt.ſ.de proba.l.iij.& hoc vide per Cy. poſt Pe. in auth.ſed quãuis. j.de rei vxo.act.& quid econuerſo. ſi probat quòd per annum antè valuit.x. an ſufficiat , vt ſic præſumatur quòd tantùm valuerit tempore venditionis?vnde Cy.in.l.ſi minorem.ſ.de in integ.reſti. nam in his quæ variãtur ex tẽpore non eſt bona argumentatio de præſenti ad præteritum. vel econuerſo. vt in.l.ſpadonẽ.§.qui abſolutus.ff.de excu.tut.Sed pretia rerũ ex tẽpore variãt. vt in.l.pretia rerũ.ff.ad leg.fal.Sed certè nõ ex ſolo tẽpore,ſed alia extrinſeca ſubſiſtente cauſa.quod tamẽ non eſt in ætate quę ex ſolo curſu temporis variatur.& ideo niſi conſtet de aliqua alia extrinſeca cauſa , quæ habuerit variare pretia vt puta guerra,vel pax.videtur poſſe argui de præſenti ad præteritum.vel econuerſo.ar.d.l.iij.& l.ſiue poſſidetis. ſ.de probat. ergo in arbitrio iudicis hoc diſcernere:an probatio præſtita ſufficiat,vel nõ.quãdo autẽ eſſet longa diſtãtia tẽporis.puta decennium,vel vltra:videt nõ ſufficere:etiã ſi alia iuſta cauſa non probet ſubeſſe.or ſufficiat. Die.xxj. Aug. M.cccxxxix. & tũc anno per duos dies do.Paulus de dotis , & do.Vbertus trapolinus cũ dño filio Lãceloto,& dñs Daniel,cũ magiſtro Stephano uenit Venetias ex eo q̃ eis opponebat.† Adde quaſdã limitationes ad hanc legem. Primò quòd habet locũ in emptione & venditione quã quis facit per ſeipſum vel alium cũ ſpeciali mãdato de vendendo tanto pretio. Si verò ſine ſpeciali mandato,& cum generali,& ille doloſè venderet minori pretio : non valeret per l.diligenter.ff.man.ſed ſi non doloſè,valet.& ſufficit minor læſio in ſexta parte pretij, vt poſſit reſcindi venditio:niſi pretiũ ſupplea- b arbitramentum tur. hoc tenuit Barto. licet ſub dubio. in repetitione.l.ſi ſocietem.§.arbitrorum.ff.pro ſocio. per.l.vnde ſi neruæ.ff.eo.ti. & ſe- b quod habet vim contractus ſeu tranſactionis & celebratur inter partes per alium, dicitur iniquũ : & poteſt reſcindi propter læſionem factam in ſexta parte. Alia limitatio. quod non habet locum iſta.l. ſi in venditione interueniret diuinum iudicium,quod faceret prouiſionem huius legis ceſſare:& ideo emptor cautè facit ſi poſt emptionem factam citato venditore ſi aliquid dicere vult , facit venditionem confirmari per iudicem. & hæc habentur in.l.j. C. de prædijs decu. lib.xj.& ibi per Bartol.not. Item tertiò quædam gloſſ. quæ eſt.x. q.j. c. hoc ius porrectum. dicit non habere locum in venditione facta eccleſiæ : quia eccleſia nullam vult decipere : nec pati ſibi fieri iuſtitiam. ſed hoc eſt falſum.& illa ratio potius tendit in contrarium. quod multo magis quando facta eſt eccleſiæ.& de hoc eſt caſus in.c. cum dilecti.&.c. cum cauſam. de empt.& vend. quum. c. loquuntur in venditione facta eccleſiæ vel per eam. Quarta limitatio. quia dicunt quidam non habere locum ſi venditor apponit pactum quod reſtituto pretio infra annum poſſit recuperare rem venditam , & ipſe non reſtituit infra : ſed poſt annum vult recuperare remedio huius legis:vel quòd ſuppleatur pretium. quaſi videatur huic.l.renũtiatum poſt annum. Doct.tamen tenent contrarium : quia non habet duo iura contrapeſandi.ſcilicet ex pacto,& ex diſpoſitione huius legis:nec primo iuri videatur renuntiaſſe poſt annum:non ſic ſecundo. ſi ſeruí.vrb. præ.l. ſi domus.† Sed quanto tempore durat facultas emptori ſupplendi pretium,& retinendi rem? dic quouſque lata ſit ſententia ſuper reſtitutione rei,& quouſque fuerit contractus actione iudicati ad rei reſtitutionem. per.l. Item ventum. Idem rectè.ſeu.§.cum prædiximus.ff.de peti.hæred.quia quando vnum eſt in obligatione,aliud in ſolutione,ex diſpoſitione legali tantùm durat facultas.ſed ſi ex diſpoſitione contrahentium non durat niſi vſque ad litem conteſtatam ſuper re: vt in.l.ſi tibi pulatus fuero.x.in mille.ff.de ſolu.facit.l.ſi inſulam. ff.de verb. oblig. Deinde collige quaſdam cõcluſiones.† Prima.quod hæc legi poteſt renuntiari expreſsè vel tacitè. per regulam generalem.quod quilibet poteſt renuntiare expreſsè vel tacitè iuri ſibi vt.ſ. de pact. l.ſi quis in conſcribendo. & hoc tenet Bald. hic ſecundùm Nico.ma. per.l. quæritur. §.ſi venditor.ff.de ædil.edic. & etiam reſpondeo in titulo de actione quantò minoris &c. c da concluſio.quod eoipſo cenſetur renuntiaſſe ſi ſciebat rum valorem rei : & ſic ſe decepit vltra dimidiam iuſti pretij etiam ſi aliter expreſsè non renuntiet.hoc tenet expreſsè Specula.in titu. de emptio. & venditio. §.nunc reſtat.de reſcin. venditio.&c. in verſic.quid ſi aliquis ſcienter. ad quod. j.eod.l venditor. & idem tenent hic Bart. & Bal. dicentes quòd in formatione libelli debet aſſerere ſe fuiſſe deceptum : & ſic ignoraſſe vo- 8 rum pretium , ad hoc vt libellus concludat. † Tertia concluſio. quòd in dubio quando eſt tanta læſio, præſumitur ignoraſſe pretium verum pretium quàm ſciuiſſe, aliàs rarò locum haberet iſta lex. ſed quando non eſt tanta læſio, præſumitur poſſe ſcire pretium rei ſuæ per.l. quiſquis.j.eodem. & hoc vult ibi Cy. in effectu. † Quarta concluſio. quia ſi renuntiauit ſpeciali prouiſioni huius. l. ſeu fraudi dupli , valet renuntiatio, etiam conſtat quòd ignorabat verum pretium. l. qui iure. ff. de reg. men. mili. quia licet non cogitauerit in ſpecie , poſtquam ig-

9 tamen

rabat, videtur cogitasse in genere: & voluisse quòd non obstante ignorantia veri pretij (etiam si sit deceptus vltra dimidiã) non liceret vti remedio huius l. per illam l. & per id quod no. in l. sub prę-
textu. la ĩ. ŝ. de transactio. Quinta conclusio est, quòd generalis
2 renuntiatio * de omnibus iuribus &c. non nocet renuntiãti, si non apparet ꝙ sciuerit verum pretium rei. secundũ Nicol. mag. & Bald. ad quod faciunt not. in l. sed & si quis. §. quæsitũ. ff. si quis cau. Rofre. tamen. in d. titu. sentit contrarium. dum dicit ꝙ tutius est vt fiat specialis renuntiatio. & sic innuit ꝙ etiam generalis valeat, sed magis fit dubiũ. ideo tutius est facere spe-
10 cialem. † Sexta conclusio est, ꝙ per illa verba & si plus [b] valet,
b donauit dicto emptori illud: non censetur renuntiasse beneficio huius l. quia illa verba possunt referri commodè. & referũtur ad modicam quantitatem. arg. in l. hæc adiectio, de verb. sig. secundum Bart. sed Bald. limitat. nisi diceret totum illud & quicquid plus valet, donauit: quia tunc referuntur ad omnem quantitatẽ. Si autem ista verba non sint apposita, etiã si in vno nummo excederet dimidiam iusti pretij, haberet locũ prouisio huius l. quia ita figit pedes hic. l. vt in simili not. gl. in l. si non fuerint. §. j. ff. pro socio. Septima conclusio est, ꝙ si iuret non venire contra, excluditur: etiam si ignorauit verum pretium: propter virtutem iuramenti. per ea quæ no. per Arch. & Io. an. in no. vel in c. ij. de pact. lib. vj. & per id quod no. Bart. in l. si duo. §. Idem Iulia. ff. de iure iur. vbi reprobat Dyn. cuius opin. Cyn. hic recitat. qui tenuit ꝙ si adultus iuret non venire contra contractũ: ita demum perdit beneficium restit. in integ. per auth. sacramenta puberum. §. si adu-
uer. vendi. si fuit de illo certificatus Bart. quia sufficit iurare super facto. & eius opi. approbatur in d. c. ij. licet ipse Bart. non allegat. † Quæro hic. pone quòd emptor rem illam alteri obliga-
11 uit: postea agitur contra ipsum ex dispositione huius l. & ipse nolens supplere pretium rem restituit quæritur an transeat in venditorem cũ iure hypothecæ: & sic possit ab eo aduocari per creditorem? videtur quòd sic: quia emptor erat dominus: & sic potuit obligare. nec postea fuit in sua potestate eius creditoris extinguere: & hanc partem videtur tenere Bar. in l. in diem. ff. de aqua plu. arc. dicens quòd ista resolutio contractus non fit ex necessitate præcisa ipsius emptoris: quia tunc resoluto iure ipsius emptoris, resolueretur ius creditoris habentis ab eo causam. vt in l. lex vectigali. ff. de pig. sed resoluitur ex voluntate eius: quia noluit pretium supplere: & hoc non debet nocere creditori cui obliguit per l. iij. de in diem adie. §. ij. vel iij. Bald. hic plenè disputãdo tenet contrarium. & melius: quia illa resultatio fit ex causa de præterito, quæ habuit ortum antequam ipse obligaret: & sic obligatio censetur facta eo modo & iure quo res erat apud ipsum emptorem: quia nõ potuit plus iuris transferre quàm esset apud
12 eum. & ista opinio magis placet. † In glo. mag. Ex qua colliguntur nouem quæstiones. Circa primam. quæ est quod remedium competit ad retractandum venditionem secundùm dispositionem huius l. Quidam dixerunt quòd iudicis officium nobile. per quod venditor petit se restitui aduersus venditionẽ ex clausula generali si qua iniusta causa esse videbitur. de qua in l. j. in fi. ff. quibus ex cau. maio. & hoc per l. in contractibus. ŝ. quib. ex cau. maio. quia ista l. est posita in materia restitutionis in integ. dixerunt tamen hoc officium durare xxx. annis. hoc vltimum secundùm glo. non potest sustineri per l. fina. ŝ. de temp. in integ. resti. quæ vult quòd siue restitutio petatur ratione maioris ætatis, siue alia ratione ex qua maiores restituuntur debeat peti intra quadriennium cõtinuum. Sed nec primum dictum potest sustineri: quia maiores ex dicta clausula generali non restituũtur aduersus gesta per eos: sed aduersus neglecta. hoc tenuit glos. in d. l. fina. de temp. in integ. resti. quæ incipit hoc si hic absens. ibi dũ dicit. si autem lædatur in contractu minori, semper datur quadriennium. maior autem non restituitur in contractu. vt ŝ. de restit. mili. l. ea quæ à patre. tenet ergo glo. quòd competit actio ex
e eo contractu. Nec obst. quòd illa debet dari ad obseruantiam cõtractus, non ad ipsum resoluendum: quia imò. cum sit amplę naturæ: scilicet bonæfidei, datur ad omne id quod æquum est: & sic etiam ad resoluendum. tex. est vltra illum quem glos. allegat in l. ex empto. §. si quis virginem. & §. is qui vinũ. ff. de act. emp. Et sic illa lex in contractibus. licet sit apposita in materia restitutionis in integ. non tamen debet intelligi secundùm illam materiam. vt patet ex ibi no. in glo. & ideo Bar. hic in l. si id quod aurum. ff. de verb. obliga. ponit vnam distinctionem, quãdo agitur ad resolutionẽ contractus, quo iure de qua actiõe agatur. dic
13 vt hic & ibi per eum. † In secunda quęstione, qua quæritur an habeat locum remedium huius l. in cõtractibus stricti iuris, in quibus actio non dat nisi ad id de quo fuit actum inter partes. vt l. quicquid astringendæ. de verbo. oblig. & illud ꝙ venditio deberet resolui, non fuit actum inter partes: videtur quòd non habeat locum. glo. tamẽ dicit ꝙ habebit locum quo ad remediũ excipiẽdi: si solutio vel traditio facta nõ erat. Pone exemplum in cõtractu permutationis, si permutaui librũ meum cum tuo: & meus valet in duplo plus quàm tuus, & ego ignorabam. Sed pone quòd interuenit stipulatio hincinde: nam si nondum tradidi, & agas vt tradam, habeo excep. doli. sed postquam tradidi, nõ possum repetere. addit Cy. rationẽ: quia exceptio doli est odiosa. & tutus exceptione odiosa soluens, non repetit: scilicet qñ per errorem iuris. vt in l. qui exceptionẽ. ff. de cõdi. indebi. ꝙ autem ante traditionem habeam exceptionem doli: probatur in l. si quis cum aliter. de verb. oblig. Bar. dicit ꝙ imò etiam habeo repetitionem: quia tunc exceptio doli est odiosa, qñ competit à principio. secus si ex postfacto. hoc nihil est dicere. salua pace sui: nam & hic à principio cõpetebat. Dic ergo melius vt not. Cy. in l. ĩ. ŝ. quod me. cau. in addi. ꝙ tunc exceptio doli est odiosa, qñ competit contra ius cõmune: vt cum succedit loco exceptiõis macedoniani: secus qñ cõpetit ex æquitate iuris naturalis: vt cũ succedit loco exceptionis metus. & etiã proposito: quia æquitas naturalis dicitat vt de-
e ceptus succurrat. vt l. ij. ff. ad velle. vnde nõ est odiosa: & ita debet intelligi quod no. in l. qui se debere. ff. de condi. ob cau. in glos. ordi. cõpetit ergo cõdictio indebiti secũdũ Bal. & cõdictio incerti: vt res reponatur in pristinũ statũ. vt l. sed & si me putẽ. §. cum inter. ff. de condi. inde. & ex his apparet an prouisio huius l. habet locum in contractu transactionis: qui est stricti iuris. & est di-
c cendum ꝙ sic: tñ aduertẽdum: quia cũ quæritur an quis sit deceptus in contractu transactionis vltra dimidiã iusti pretij, non debet examinari res quæ petitur, & est in controuersia: sed dubius euentus litis, qui potest multò minus valere: ita no. in l. Lu-
14 cius. §. fi. ff. ad treb. † In tertia quæstione, qua quæritur an ista l. quæ loquitur in venditione: habeat locũ in alijs cõtractibus bonæfidei. dicendum est sine dubio quod sic per l. iij. ŝ. communia vtriusq; iud. & de cõtractu locati habet per gl. in l. in vẽditione. §. j. ff. de bo. autho. iudi. pos. super verbo minoris. & j. loca. l. si olei. & bonus tex. est in l. j. §. si quis in fraudẽ. ff. quæ in frau. cred. Est
d tñ dubium de contractu emphyteutico, * vel feudali: quia Spe. in hoc variauit: & in ti. de emp. & vend. loco. ŝ. allegato videt tenere quod non habet locum, dicens quia non venditio, nec locatio, sed idem Spe. in ti. de locato. §. nunc verò aliqua. versi. nona gesimo. tenet contrarium. & ista pars est verior, cum in quolibet
15 contractu, vt deceptis succurratur. † In quarta quæstione quę est
e an per iuramentũ * excludatur quis à beneficio huius legis, si iurauit non venire contra: & sic generaliter videtur ꝙ non: nam iuramentũ de iure ciuili si confirmat contractũ validũ, vel inualidum: imò eiusdem naturæ est cuius est ipse contractus per l. nõ dubiũ. ŝ. de legi. Præterea non videtur venire contra contractũ: ex quo est in arbitrio emptoris supplere pretiũ, & facere contractum remanere. glos. tñ determinat contrarium: quia sicut venit contra contractũ ille qui pręcisè agit ad resoluẽdũ cõtractũ. ita ille qui agit vt resoluatur, vel aliud fiat. hoc ꝓbat in tex. notabili

a ¶ Generalis renũtiatio. Adde do. Alexã. de imo. in consi. xliij. col. ij. ver. iiij. cũ prę-sumat in j. vol. Cur.

b ¶ Et si plus valet. Adde de hoc & dic vt per Alex. de imo. late in l. si quis cũ aliter. ff. de verb. obli. & ibi Are. & in trac. de emp. & vend. in viij. q. principali. q. tiij. vbi latissimè de hac clausula. & ibi, an habeat locũ in cessione iurium. Fran. Cur.

c ¶ Quod sic. Adde ꝙ Ale. de imo. in l. si quis cũ aliter. ff. de verbo. obli. col. iij. tenet contrariũ. Et in cõsi. xlij. col. iij in fi. vers. viij. vol. v. & ibi dicit negatiuã esse cõmunẽ opin. de q̃ vide p. do. Ioã. bap. de san. seue. in trac. de trãsa. q. xiij. Et per Mod. in tract. de emp. & vẽ. in iiij. q. viij. q. principalis per Barba. in cõs. xlj. col. xxiiij. in j. vol. Et per Abb. in cõsil. xij. & in consil. xvj. in ij. vo. Fran. Cur.

d ¶ Emphyteutico. Vide de eundẽ Pau. de cas. in consil. cccl. xxxvj. ĩ. allcg. in j. apostil. ad hanc l. & ꝙ Cepo. in trac. de simula. cõtractuum v. q. & vj. & in trac. de emp. & vend. in d. q. iiij. viij. q. principalis. p. doc. in l. si quis cũ aliter. de ver. obli. Cur.

e ¶ An per iuramentũ. De hoc dic etiam vt p. Alex. de imo. in cõs. xlij. quasi p. totũ. in j. vo. & ibi quid in rustico: muliere: vel minore. & in consil. cxxxv. in vj. col. eo. vo. in cõs. lxxxix. col. iiij. vers. nec etiã ob. & in cõsi. cxxvij. per totũ. in ij. vol. Cur.

In presumptione an sit locũ l. nostra.

Dubius euentus litis et nõ res ipsa æstimanda

a ¶Secundū emptorē. Adde Alex. de imo. in cōsil.xcij.col.iij.in fi.in.j.vol.& in prin. eo.seq.& ibi videtur sentire ꝙ qñ secūdus emptor sciebat remedium huius.l.cōpetere cōtra primum,quod tūc cōpetit etiā cōtra secūdū. & adde Mo. in tra.de empt.& vē. q.vij.viij.q.pri.Cur.

b ¶Valor rei. Quis dicatur valor rei. vide gl.in. l.si seruus furtiuus.ff.de cōdic.fur.l. mortis causa in. §. fi. ff.de do.cā mor. Bar. in l.pretia rerū. ff.ad l. fal. & adde an valor rei dicat̄ esse probatus eoipso qd̄ res fuit tūc vēdita vide p Alex.de imo.in cōsi. xxvij.co.ij. in.v.vo. Et practicā probādi valorē rei. vide p papiēsi. in sua practica in libello i actio. rea. in ver.& in florenis. co.v.& adde ꝙ si volo probare ꝙ saccus frumēti valuerit isto anno. xx.solidos, nō sufficit ꝓbare ꝙ vna die istius anni fuerit venditus.xx.solidis: vt p Bart.& doct.in l.pētia rerū.& Ale.de imo.in cons.xcij.col. iij. cir. medium. in. v. li.& qualiter ꝓbetur valor. adde vt p Cepo.veronēsi.in tra.de simul 1. cōtra tuum. char.antepen.Cur.

c ¶Clausula non obstāte.Quid importet ista clausula.vide diffusē in repertorio bertachini in verbo de clericis in rescripto.

quē gl.alleg.ff.de cōdi.insti.l.quę sub cōdi. §.j.qui incipit si quis.& ibi Bal.tñ ad primā rationē gl.nō respōdit.sed Cy.secundū Pe. videt respōdere.ꝙ nō repellatur ex virtute iuramēti.sed ex tacita renūtiatione,quę includitur in iuramēto.hoc tamē procedit de iure ciuili.sed de iure canonico videt ꝙ ex virtute iuramēti: quod est seruandū.etiā si super cōtractu nullo vel annullando interponat̄, si potest saluari sine interitu salutis æternæ.vt in.c.cum cōtingat. de iureiur.& hoc si vēditor est maior.si autē minor,tunc iuramentū nō excludit ipsum nisi à beneficio cōpetente rationē minoris ætatis: & sic ad restitutionē in integrū. quam posset habere:etiā si non esset tanta læsio: quia iuramentū representat ipsum maiorē:vt in auc. sacramēta puberum.§.si aduer.vēdi.& tale auxiliū est debile. & ideo de facili tollitur. sed beneficiū huius.l.quod maioribus competit: ipsum nō repulit.nisi dixerit ꝙ si venit cōtra,ratiōe minoris ætatis:vel alia quacunq; ratione:nā ex primis verbis repręsentatur maior: & ex secūdis excluditur à beneficio maioris. Breuiter id probat̄(licet gl. nō alleget)in.l.j.§.si maior fac.ra.ha.vbi est
16 tex.cum glo.in vlt.charta v.lib. †In quinta quæstione.si emptor alteri vendidit,contra quē venditor debebit agere. dic quòd non
a poterit agere cōtra secundū emptorē* cum quo non contraxit. vt.j.eo.l.dolus.& l.fi.ff. de cōtrah.emp. sed aget cōtra primum emptorē.etiā si sit bonæ fidei: & bona fide etiā in alterum transtulit: & sic non desijt dolo possidere:quia erat obligatus ex contractu de restitutione rei vel suppletione pretij: à qua obligatione sub facto nō potuit se eximere.arg.in.l.iij.circa prin. de iureiur.ff.nō obstant.ll.dicētes ꝙ non tenetur ille qui nō possidet,nec dolo desijt possidere. quia loquuntur in eo qui nō erat obligatus personali actione;sed poterat conueniri actione reali.& idem si esset obligatus tali obligatione in qua non veniret nisi dolus & lata culpa, sed in illo venit etiā leuis. debebit ergo vel redimere rem & restituere,vel supplere pretium si nō fuit in mora,vel in culpa perēptionis.videtur quod sic.quia erat obli 1
gatus alternatiuè ad rē,vel pretiū.& regula est ꝙ debitor alternatiuus per peremptionem vnius de alterna.nō liberatur:sed remanet obligatus in altero. vt.l.stichū.ff.de solu. &.l.si in emptione. §.pe.de contrahen.empt. Contrarium tamen determinat glo.dicens no.quod in obligatione nō erat nisi ipsa res quasi dicat suppletio pretij erat in solutione, nō in obligatione. vnde peremptа re sine mora,dolo,vel culpa,non potest æstimatio peti:quia non est in obligatione:præterea etiam si esset.tamē est respectu certæ speciei: ideo peremptа specie debet liberari. ar. ff.de noxa.l.electio.§.si is.de leg.j.l.Titiæ textores.in fi.&.l.quidam testa.§.pen. vel antepe.Quidā dicunt contrarium: quia periculum interitus rei venditæ pertinet ad emptorem post perfectam emptionē:sed certè verum est quantum ad hoc vt non obstante peremptione possit conueniri ad pretium conuentum quod est in obligatione.non quo ad hoc vt possit conueniri ad pretium non conuentum.quod non est in obligatione,sed in solutione.vt dictū est.in quodam tamen casu videtur aliud, scilicet in muliere decepta in æstim.rei datæ in dotem æstima. vt post ipsam peremptā nō debeat petere suppletionem pretij: sed bene possit petere pretium 2
conuentum.vt in.l.si res. §.j.ff.de iure do.& plenè habetur. j.sol. ma.l.si circūscripta.dic vt ibi: & vide in Spe.loco.ś.allegato.vbi tangit tres opi.& secundùm quālibet format libellum.vna est ꝙ tantum res.sit in solutione.altera ꝙ suppletio tantum pretij.alte-
17 ra quòd vtraq; alternatiuè.† In septima quæstione. dic vt in glo. quod ista.l.habet locū econuerso quando emptor esset deceptus Similiter in octaua quæstione. quod venditor dicitur deceptus vltra dimidiam:si rem valentem.x.vendidit pro.iij. & emptor si rem valentem.x.emit.pro.vj.reprobata alia opi.quòd tūc quando rem valentē.x.emisset pro xx.licet Pe.& Cy.eam tenentes.sed Bal.dicit esse fantasiam. & tenet gl.& idē Alb. de ros. In vltima
b quæst[illegible].e.qualiter ꝓbatur valor rei ?. gl. ponit aliquos modos. Bal.dicit ꝙ clarus modus est quod ponantur æstimatores.Angelus dicit quod ista practica non valet obolum:quia æstimatores aliquando non inuenirent rem secundùm pretium hodierni temporis: sed hoc non sufficit:imò debet probari pretiū, quod erat tempore venditionis:vt.j.eo.l.si volūtate in fi.tu dic quod imo valet. quia ex præsenti tēpore præsumitur in præteritum, si non erat longū tēpus. nec apparet aliqua extrinseca causa propter quam potuerit esse variatio.per ea quæ not. Cy.in.l.si minorē. §.de in integ.restitu.& quando probatur per testes,qualiter debeant deponere.vide per Bar.in l.fi.de prędijs mi.vbi dicit quod potest recurri ad æstimā communis.& vide quod no.in.l.pretia rerum.ff.ad.l.fal.

☞ *In contractibus nominatis non est locus pœnitentiæ.*

Dato uno inconuenienti, aliud sequitur.

Dato quod non expedit, sequitur quòd non oportet.

LEX III.

1 DE contractu.† Venditio iuris perfecta non rescinditur ex voluntate alterius contrahentium tantū:etiā mediante rescripto principis, vel ex priuilegio fisci:& etiā si offeratur duplum pretiū percepti.h.d.cū.l.ratas.j.eo.quæ debent cōiungi.cum ita cōtendant ad idē:† & sic in cōtractibus nominatis non est locus
2 pœnitentiæ.ltē allegatur.l.ratas. ꝙ dato vno inconueniēti, aliud sequitur. Item dato quod nō expeditur sequitur quod nō oportet.cordat in auth.vt iud.sine quoquo suffra.fiāt post prin. toper verbo alioquin.& no.in.l.sed si plures.§.in arrogato. de vulg.& pupil. casus. In text.ibi:[nec ex rescripto.] dic quod rescriptum non valet:nisi emanauerit ex certa scientia principis, cum clausula non obstante* quacunq;. l.contrarium disponente. vt no. per
c gl.in.l.ratas.j.eo.& ibi dicit quod si tale rescriptū valeret,& deberet obseruari, impetrās deberet vti eodem iure per ti.quod quisque iuris:quia possent venditiones factæ eis rescindi.quod est lige si fuissent factę per aduersarium,contra quē ille impetrāns nam ille solus potest retorquere in ipsum:nō alius. vt in.l.j.§.si quod quisq; iur.ibi dū dicit aduersario postulāte &c.licet gl.in fi.eo.ti.sentiat contrariū. & de hoc tāgitur per Cy. in illa.l.ratas.

☞ *Forma libelli quando agitur ad rescissionem uenditionis propter lesionem ultra dimidiam iusti pretij.*

Dolosus emptor,si in alium transtulit:non est agendum contra singularem successorem, cum quo uenditor non contraxit: sed contra dolosum. & qualiter probabitur dolus & nume.t.

LEX IIII.

1 ADrescindendam.† Ratione doli dantis causam cōtractui etiam ratione iusti metus, bene potest venditio rescindi:tamen ad probationem doli non sufficit probare ꝙ rem quam magno pretio emi vendiderim pro paruo: nec etiam sufficit paruitas pretij respectu valoris rei: nisi fuerit quis deceptus vltra dimidiam iusti pretij.debet ergo probari dolus potius ex qualitate facti:quā ex paruitate pretij nec ratione doli potest agi cōtra singularem successorē committentē dolū. sed est agendum cōtra ipsum dolosum.h.d.ista.l.cum sequēti.l.si volūtate.& l.dolus.j.eo. quæ omnes tendunt ad idē. & iume principii lumarij ex.l.seq. & prin.l.si voluntate. in quibus dicitur ꝙ ratione doli vel metus ꝓbabilis, bene potest vēditio rescindi:sed erat dubium:an probetur dolus eoipso ꝙ rem quā emi pro magno pretio,vendidi pro paruo:nam dicitur quod non.quia potest esse ꝙ plus non valet quā vendiderim: & sic fui deceptus in emendo. vnde non sequitur quod venditorem deceperim in vendendo. Et posito quod plus venderem quam vendi posset, decipere tamen dummodo non vltra dimidiam iusti pretij.quod erat tēpore ven-
2 ditionis & hoc dicitur in.l.si voluntate.† Et hoc vltimum notat practicam.l.ij.§.quia qui agit ad rescindendum venditionem de illa.l.debet dicere in libello ꝙ res vendita tantū valebat tempore venditionis:& ꝙ fuit vendita tanto pretio quod est minus quam dimidia:sed si diceret ꝙ res illa valet hodie tantū, & fuit venditа pro tanto quod est minus quam dimidia:libellus non concluderet:sed esset ineptus.per istum text.& per.c.cum dilecti.de emp. & vendi.Et sententia lata super eo non valeret, vbi gratia quia videretur

videretur continere errorem iuris, si dicat tamen q̃ tantùm valebat tempore venditionis: & ad hoc probandum faceret articulos, quòd tantum valet hodie p̃sumeretur etiam quòd tantum valuerit tempore venditionis, si non probaretur contrarium expressè, vel p̃sumptiuè. vt dixi in d.l.ij. licet Pe. videatur aliter sentire in authẽ. sed quãuis. de rei vxo. acti. in fi. & l. si minorem. suprà de in integ. rest. † qualiter ergo probabitur dolus. text. in l. dolus. dicit q̃ ex qualitate facti. quod declara vt in gl. sed quid si dolosus in aliũ trãstulit. dicit ibi q̃ nõ est agendũ cõtra singularẽ successorem cũ quo venditor non cõtraxit: sed contra dolosum.

1 ☞ *Si rem quam scio ualere decem uendo tibi pro quatuor, non possum allegare dolum, secus si ignorabam.*

LEX XI.

1 VEnditor. † Lex ista tractat de materia legũ p̃cedentium. scilicet an ratione doli possit indistinctè rescindi venditio: & dicitur q̃ non: sed ita demum si talis dolus latuit alteri parti. aliàs nõ. quia scienti & intelligenti non dicitur dolus committi. & primo loquitur in venditore. qui sciens verum pretiũ rei venditæ emit pro minori prætio suggestione, & inductione emptoris. vsque ibi. [igitur.] postea in ver. [sanè.] qui loquitur de eodem casu dicitur q̃ venditor bene potest petere pretium conuentũ: deinde in ver. [igitur.] loquitur econuerso in emptore. qui sciens verum pretium rei emit pro maiori quam valeret suggestione venditoris, asserendo plus valere. ideo imputet sibi: postquã sciebat cõtrarium. & habet locum ista lex: etiam si fit deceptio vltra dimidiam iusti pretij, vt dixi in l.ij. suprà eo. quia scienti non infertur dolus. nec deceptio etiam re ipsa censetur inferri. & hæc hæc est communis opi. doc. in d.l.ij. glo. tamen hæc videtur intelligere quando erat deceptio vltra dimidiam iusti pretij: sed doc.
2 dicunt id quod dixi. s. † Et no. ex hac l. q̃ si rem quam scio valere x. vendo tibi pro quatuor: non possum allegare dolũ tuũ: secus si ignorabam. vt l. proxi. in gl. j. & s. de hære. ven. l. qui nondum.

1 ☞ *Sapiens est qui non petit illicita.*

LEX XII.

1 NOn idcirco. † Necessitas rei familiaris nõ facit vt venditio rescindatur ratione minoris pretij. h.d. in effectu. videbatur cõtrarium. quasi coactus vendiderim: vt s. e. l. si voluntate, sed ibi quando coactio processit ad aduersario vel etiam à tertia persona ipsum improbè inferente. hic verò sine culpa vel dolo alicuius imminebat necessitas. † Et no. hic secundùm Bald. in fi. q̃ sapiens est qui non petit illicita.

LEX XIII.

1 SI maior annis. † Protestatio tertij facta emptori q̃ non emat non ꝓdest venditori: vt propter eam possit vẽditionem rescindere. h. d. & hoc quia ille non fecit eam ad commodum venditoris, sed ad propriam: sed an prodest ipsi protestanti? Rñ. si non habebat ius in re, non habebat ius protestandi. ideo sibi nõ prodest. vt l. tutor. in prin. de mino. sed si habeat ius in re: quia erat fortè dñs, bene prodest sibi: vt constituat emptorem in mala fide, & sic teneatur de fructibus perceptis & percipiendis. vt i. de rei ven. l. si fundum. quid autem si protestatus fuit venditori ne venderet, an cõstituat ipsum in dolo si vendat vt sic perinde teneatur acsi dolo deij̃sset possidere? vide Spec. de emptione. §. nunc dicendũ. ver. vl. not. cũ seq. & sequenti vsq; quasi in fine.

1 ☞ *Venditor si post uenditionem & traditionem soluerit publicas functiones: quia forte res non erat eleuata de libra, uel æstimo suo: nec posita in æstimo emptoris: potest quod solut repetere ab emptore: ad quem pertinet cõmodum & incõmodum.*
Quid tamen fiscus possit agere contra quem uult, etiam contra emptorem. licet non sit posita in eius æstimo.

LEX XIIII.

1 EA conditione. † Licet nõ seruetur modus vel pactum per emptorẽ, non propterea rescinditur contractus, sed agitur contra eum ad interesse. h.d. hoc est verũ. nisi ille modus vel causa de futuro implenda dederit causam contractui: quia venditor non fuisset aliàs venditurus. vt j. de pactis inter emptorem. l. cum te. vbi est casus singularis. † Et nota ex ista l. quòd si venditor post vẽditionem & traditionem soluerit publicas functiones: quia fortè res nõ fuerat eleuata de libra, vel æstimo suo, nec posita in æstimo emptoris, potest q̃ 2 soluit repetere ab emptore, ad quem pertinet commodum vel incõmodum. † fiscus tamen potest agere contra quem vult etiã contra emptorem: licet nõ sit posita in æstimo. vt j. sine sensu vel reliquis. l. fi. in fi. vbi est tex. notabilis.

2 ☞ *Præsumitur scire valorẽ. Adde Spe. tit. de empt. & ven. in §. vj. ver. eodem etiam.*

2 ☞ *Quilibet præsumitur scire ualorem rerum suarum.*
An quis præsumatur scire uires patrimonij sui?

LEX XV.

1 QVisquis. † Vendens rem minori pretio quã valeat non potest rescindere venditionẽ ex eo quòd dicat se ignorasse verũ pretium: quia hoc non præsumitur: & quia hoc est sibi imputandũ quare non implorauit. h.d. † Et allegatur quòd quilibet præsumitur
2 scire valorẽ rerũ suarũ. & vires patrimonij sui. glos. fin. in fi. op. inst. qui & ex qui. cau. ma. nõ po. So. vt plenè no. per Cy. in aut. sed cum testator. in j. q. ad l. fal. infrà. vbi examinat istum passum. An quis præsumatur scire vires patrimonij, sui. quod nõ. Hostien. de iudi. c. ad liberandum. extra. super verbo scienter. & procedit ista l. quando nõ esset deceptus vltra dimidium iusti pretij: aliàs sibi imputandum, nec præsumetur sciuisse, sed ignorasse. per l. ij. supra eo. & per l. si voluntate. circa fi.

2 ☞ *Practica seruanda per publicum exactorem, quando ponit rem uenalem in subhastatione.*

3 *Verum pretium probatur ex qualitate rei, & quantitate reddituum.*
Quæ sint necessaria, cum res priuatorum uenduntur propter publicas functiones non solutas. remissiué.

LEX XVI.

1 SI quos. † Publicus exactor debet vẽdere res subditorum iusto pretio: & non debet pati q̃ aliqua fraus fiat in subhastatione. aliàs venditio potest rescindi. h.d. † Et ponit practicam. q̃ ante quam ponat
2 in subhastatiõe faciat rem æstimari per habentẽ notitiã & postea ponat in subhastatione pro pretio declarato per æstimatores. deinde detur plus offerenti. si enim non præmissa æstimatione poneret in subhastatione, posset magna fraus cõmitti in dãnum debitoris fiscalis: & etiã in dãnum fisci: quia res daretur pro modico pretio gratiosè per publicum exactorem alicui fortè amico suo. & sic plus lucraretur exactor ex gratia, quam fiscus ex debito. Et per hanc l. patet quod licet res fuerit vendita ad incantum, nihilominus possit venditor, vel ille cuius erat res conqueri de deceptione vltra dimidiam iusti pretij: quia nõ sequitur nõ fuit repertus qui plus offerrat ad incantum: ergo non plus valebat. tex. est notabilis hic: & sic per hoc non perdit beneficium. l. ij. s. eod. Tene menti: & vide quod no. Bart. in l. ij. j. de mag. conue. l. fin. † Not. q̃ verum pretiũ probatur ex qualitate rei, & quã-
3 titate reddituum. glos. etiam hic aliqua necessaria ponit: cùm res priuatorum venduntur propter publicas functiones nõ solutas. de quibus j. tit. ij. l. ij. & s. si aduer. fis. l. fi. in glos. & l. ij. de præscri. xxx. anno. l. j. & plenior glo. in l. j. de fide instru. & iure hastæ. fic. libr. x.

Vendino rerũ priuatorũ ꝓpter publicas functiones nõ solutas.

LEX XVII.

1 SI qui. † Fictitij contractus in præiudicium fisci nõ tenent. h.d. ad quod vide. ff. ad munici. l. ordine. §. in fraudem. & quod ibi per Bart. In tex. ibi. [existimant esse contractus.] subaudi vt sub hoc euitent munera quæ inducuntur pro quantitate patrimonij. vt j. de mune. patrimo. lib. x. per totum: & qualiter puniantur emptores. dic vt in glo.

LEX XVIII.

1 VEstium. † Palatini seu consiliarij principis non possunt emere res subditorum. hoc dicit.

Quando liceat ab emptione discedere. *Rubr.*

2 ☞ *Consensus resolutiuus contractus, qui solo consensu cõtrahitur, operatur ut omnis obligatio tam naturalis, quam etiam ciuilis, orta ex cõtractu hinc inde, scilicet, uenditori ad pretium, & emptori ad rem, ipso iure resoluatur re integra, & uide. numc. 4.*

3 *Si uendidi tibi rem pro x. & postea re integra agimus quod sit uendita pro xij. censetur uenditio reformata, & an soluatur noua gabella?*

2 ¶Sed arrha est contractus. Adde q̃ est contractus nominatus.ita Bar. & Alex. in. l. excepto. §.is qui vinum.ff.de ac.emp. & adde quod etiã dicitur contractus pignoris.ita Bar.in.l.j. in. j. no. C. si rector prouin.Cur.

4 Quæ dicatur nuda voluntas: & an ex ea possit agi ut res tradita retractetur?

5 Si venditor (ut moris est) constituit se rem venditam precario nomine emptoris possidere, postea conuenerunt ut uenditio habeatur pro non facta: an ista conuentio operetur resolutionem contractus? & nu. 6.

6 Quòd ista resolutio sit bonæfidei, sicut ipse contractus.

7 Pretium est pars contractus, & quòd arrha, sit contractus de per se.

8 Quòd resolutio contractus de qua hic. non dicatur nouus contractus, sed resolutio primi contractus, & an gabella resoluatur de tali contractu resoluto?

9 Venditio si est conditionalis, an periculum rei pertineat ad venditorem?

LEX I.

1 REquidem. †Cõtractus qui solo cõsensu contrahuntur contrario consensu re integra resoluũtur: & dicitur res integra, quãdo nec est tradita res: nec etiã pretiũ, vel pars eius: licet data fuerit arrha: & tunc poterit repeti. Sed si res non est integra: quia fuit res tradita, vel pretiũ, aut pars eius, non resoluitur cõtractus solo cõsensu partiũ: sed requiritur actus retro similis. scilicet retraditio rei, vel pretij soluti: & nisi hoc fiat: tale pactum resolutiuũ nec producit actionẽ ad repetendum quod traditum est: nec exceptionẽ ad retinendũ quod non est traditũ: sed pro nõ facto habetur. h. d. ista. l. cũ sequẽti. de quarum materia habetur. ff. de pact. l. Iuris gentiũ. §. adeo. in. l. ab emptione. circa fi. ti. & ibi subtiliter examinat̃ per gl. quæ reputatur
2 difficilis. dic vt ibi. †In text. ibi. [vtriusque partis consensu recedi potest.] sub. etiã non stipulatione vallato. & operatur talis cõsensus resolutiuus, vt omnis obligatio tam naturalis quã etiam ciuilis orta ex cõtractu hincinde. s. venditori ad pretiũ, & emptori ad rem, ipso iure resoluatur. Regulariter cõtrà quia pactũ nudũ nõ tollit ciuilẽ obligationẽ, nec actionẽ, sed elidit. ff. de pac. l. si vnus. §. pactus ne peteret. sed speciale est hoc in pacto resolutiuo contractus, qui solo cõsensu fuit celebratus. per rationẽ quæ sequit: [etenim quod cõsensu &c.] Et hoc est verũ: etiam si ex interuallo post primũ contractũ interuenit: cùm enim fit super substantialibus cõtractus, dicitur inesse: etiã si ex interuallo fiat. vt in dicto. §. adeo. non sic si super alijs. vt in ead. l. Iuris gẽtium. §. quinimò. † Et nota. quòd non solùm cõsensu resoluitur cõtractus re
3 integra. sed etiam reformatur, quando super substantialibus fit: vnde si vẽdidisti rem pro. x. & postea reintegra agimus quod sit vendita pro. xij. censetur venditio reformata. & perinde habetur acsi fuisset à principio facto pro. xij. nec erit nouus: sed idẽ: tamẽ ideo non soluitur noua gabella, si ex forma statuti venit soluẽda de quolibet contractu vt est Bononiæ. sed vna tantum soluetur. etiam si ex interuallo facta sit dicta reformatio. vt in. d. §. adeo.
4 quod tamen dic vt ibi per Barto. † In text. ibi. [nuda voluntas.] dicitur nuda quando non interuenit stipulatio. vnde ex ea non potest agi, vt res tradita retradatur, licet ex primo contractu solo consensu fuerit actio & obligatio nata. hinc enim non sic nascitur ex consensu resolutiuo. & eodẽ modo si emptor soluisset partem pretij: & postea fuisset actum quod venditio haberetur pro non facta, ex hoc consensu resolutiuo emptor non posset repetere partem pretij quam soluit. sed deberet agere ex primo contractu de traditione rei. vt infra. l. proxi. in fi. & si interueniisset stipulatio, bene posset agi ex ea: quia volũtas nõ esset nuda. In text. ibi. [priori simílis retro agens.] vt quia emptor sponte tradidit rem venditori: & econuerso venditor sponte restituit pretiũ emptori: tunc enim cõuentio resolutiua bene operaretur in his quæ restabant agẽda: quia tollit hincinde obligationem & actionem ipso iure: aliàs pro non factis habentur prædicta quando inter-
5 uenit vera traditio. † Quid si ficta interuenit. vt quia venditor (vt moris est) constituit se rem venditam precario nomine emptoris possidere. per quod constitutum transtulit in emptorem dominium, & etiam possessionem ciuilem & naturalẽ: & apud ipsum remansit detentatio: vt. l. quod meo. ff. de acqui. poss. postea cõuenerunt vt venditio haberetur pro non facta: an ista conuentio operetur solu. contractus. vt si dominium in emptorem sit translatum, possessio reuertatur ad vẽditorem? videtur quod sic: quia sicut per verba tantum fictione iuris fuerunt translata in emptorem: ita econuerso per sola verba videntur reuerti ad venditorem. per rationem quæ ponitur hic in ver. [etenim quòd consensu.] & per. l. prout quisq. ff. de solu. Istam quæstionẽ examinauit subtiliter gl. in. l. ab emptione. ff. de pact. & finaliter tamen gl. quam doc. videntur concludere quod non reuertentur ex solo pacto resolutiuo. nisi etiam vltra hoc fuerit actum: expressim inter eos q̃ res vendita debeat remanere penes venditorem eo modo quo prius erat: & sic quod precarium vel constitutum re-
6 soluatur. quod etiam tangit hic Bal. † Item adde quòd ista resolutio est bonæfidei: sicut ipse contractus: quia cuius naturæ est contractus, eiusdem est etiam distractus. vt no. in. l. de tutela. & de in integ. restit. & in. l. sub prætextu. la. j. s. de transac. Et est vtilitas. quia si dolus daret causam huic contractui resolutiuo, esset ipso iure nullus: sicut etiam fuisset si dolus dedisset causam contractui: vt in. l. & eleganter. in princ. ff. de dolo. In glo. j. ibi. [quo casu pro tradito habetur.] dic & sic non obstante pacto resolutiuo postea facto potest venditor agere ad pretium: quia tale pactum nil valet ad liberandum emptorem à pretio sicut non valeret si verè seruus fuisset traditus: nisi postea fuisset traditus, vt in hac. l. sicut enim non producit actionem ad repetẽdum quod datum est: ita nec producit exceptionem ad retinendum quod non est datum. vt nota. in glos. ibi quæ incipit. [nec parit.] & in
7 glo. ibi. [secus in arrha.] sed quare secus? Respondeo † quia pretium est pars contractus. ff. de contrahen. emptio. l. j. §. fine. ff. de
a pollicita. l. j. §. cœpisse. sed arrha * est contractus de per se. vt no. in l. contractus. suprà de fide instrumen. & sic non est de substantialibus contractus. ideo non facit definere rem esse integram postquam non est processum ad aliquid de substantialibus. In glo. ibi. [ante litem contesta. vt. j. de iur. om. iudicum. l. & quia.] Tu dic hoc bene procedere in procuratore: vt per litis contestationem perpetuetur eius mandatum: vt postea non possit reuocari sine causa: nec per mortem domini finiatur mandatum: tanquam re non existente integra: secus ante. sed quantum ad perpetuandam iurisdictionem delegati: vt morte mandãtis non expiret, nec requiritur litis contesta. vt dicatur res non esse integra. sed sufficit quod fuerit vsus iurisdi. & sic quod cõmiserit citat. vt in. c. ex parte tum. & c. relatum. de offi. dele. & no. in. d. l. & quia. & eodem modo ad præoccupandum iurisdictionem tam in iudice delegato quam etiam in ordinario. vt. ff. de iudi. l. si quis postea. In gl. quæ incipit: [nec parit.] in fi. quod non placet: nam sicut vẽditor qui tradiderat rem, non parit actionem ad ipsam repetendam sine vis restituere: ita ecõuerso si vis restituere mihi, & ego nolo, sed potius volo pretium, & stare in primo contractu, non producit tibi exceptionem. vt æqualitas seruetur. nec ob. quod pactũ nudum licet non sit potens ad producendam actionem, bene tamen est potens ad producendam exceptionem. ff. de pac. l. Iuris gentium. §. igitur nuda. quia verum est quando fieret principaliter ad liberandum: sed hic principaliter ad contractũ resoluendum fit. vnde si non operatur resolutio: quia res non erat integra: & ideo etiam libera. & ità subtiliter intellige istam glos. † In
8 sequen. gl. ibi. [erit ergo similis actus.] Not. istam glos. quod ista resolutio non dicitur nouus contractus. sed resolutio primi contractus. ergo si statutum disponit quod de quolibet cõtractu soluatur gabella, nõ soluetur de hac resolutione. Sed an soluitur de primo cõtractu resoluto? videtur q̃ non: quoniã habetur pro non facto. cõtrarium dic. quia re vera fuit factus: & sic stat in fuit acquisitum ius fisco. quod ergo postea partes agunt non facit vt habeatur pro non facto in præiudicium fisci. sed quãtum ad ipsos contrahentes. & hoc si resoluitur ex causa voluntaria, quæ retro nõ trahitur. vt. ff. quæ res pig. obli. pos. l. fi. & l. j. qui potio. in fi. ha. secus si ex causa quæ retro fingit: vt si fuisset contractus celebratus sub cõditione quę postea nõ extitisset. nam haberetur pro nõ facto, etiam quantùm ad fiscum. vt ex eo non debeatur ista
9 gabella. ar. l. prætor. & l. qui balneum. ff. qui po. in pig. habe. † In l. seq. in glo. j. ibi. [quantùm ad obligationem.] glo. non bene loquitur. deberet enim dicere quantùm ad contractus indissolubilitatem: & sic verum est quod siue contractus fuerit celebratus sub conditione: quia non est in voluntate vnius partis dissoluere contractum dicitur contractus perfectus quantum ad hoc vt habeat locum quod hic dicitur. vt contrario consensu possint partes recedere. sed quãtùm ad alium effectum: scilicet ad quem pertineat periculum rei venditæ: non dicitur contractus perfectus. nisi quãdo est purus. & sic est nata actio, & obligatio. secus si sit con-

si sit conditionalis. & contingat conditionem non existere: quia tunc periculum non pertinet ad emptorem, tanquam cõtractus nõ fuerit perfectus: licet alio respectu fuerit perfectus: vt l. necessariò. §. quod si pendente. ff. de peri. & commo. rei vend.

Si propter publicas pensitationes uenditio fuerit celebrata. *Rubrica.*

LEX I.

VEnditionem. †Si prædiũ tributatiuũ venditur per officialem publicũ propter tributum non solutum solenniter, & interuenientibus his quæ requiruntur per l. sequentem, non potest venditio retractari: nec per pristinum dñm. nec per aliquẽ creditorem qui haberet illud prædiũ obligatũ: quia fiscus omni creditori præfertur. h. d. intellige scilicet in illo prędio. & ꝓpter tributum: quia semper causa fisci precedit: sed in alijs bonis debitoris, vel quando non propter tributum: tunc fiscus non pręderetur priuato habenti priorem hypothecam in tempore & ita intellige glo. fi.

1 ☞ *In iudicio agitato inter aliquos: semper debet citari tertius, de cuius præiudicio agitur.*

1 *uenditionibus fiscalibus quæ sint necessaria: remissiuè.*

LEX II.

SI deserta. †In hac l. ponuntur quinque necessaria ad hoc vt valeat venditio rei priuatorum, facta per publicum officialem propter pensitationes publicas non solutas. Primum est ꝙ debitor fiscalis cessauerit, & sic sit in mora soluendi. Secundũ est, ꝙ vẽditio fiat cũ authoritate prędis. & sic publicus exactor non poterit vendere: nisi cũ licentia iudicis ordinarij illius loci. Tertium est, ꝙ fiat bona fide, & sine fraude. Quartũ est, ꝙ fiat iusto prętio. Quintum, ꝙ fiat solenniter, & cum subhastatione, si aliquod istorum deficiat, & maximè si non interueniat authoritas prędis: potest retractari venditio. in hac autem retractatione, aliàs venditione debet esse præsens debitor, de cuius prędiudicio agitur. subaudi verè: vel interpretatiuè. sub. ꝙ fuerit citatus & per
2 contumaciam absit: aliàs sibi nõ fieret prędiudicium. † Et ad hoc allegatur semper ista l. quod in iudicio agitato inter aliquos semper debet citari tertius* de cuius prędiudicio agitur. alias posito ꝙ valeret iudicium inter prędentes non faceret prędiudicium absenti non citato. Facit quod no. in l. in causæ. in la j. §. interdum. ff. de mino. & l. cum miles. in fi. qui. ex cau. ma. citato aũt prędiudicium facit. aliàs ad quid fieret citatio, vt dicit gl. in simili in l. j. §.
3 cum dicitur. ff. si cui plusquam per l. fal. † & vide quod no. Cy. ſ. de aduo. diuer. in l. j. ante fin. & adde c. inter quatuor. de ma. & obe. & etiam glo. quas allegaui in l. si quos. ſ. tit. ij. quæ ponũt illa quæ sunt necessaria in istis venditionibus fiscalibus. No ꝙ literę cõmissarij alicuius domini continentes ꝙ vendat bona. intelliguntur ꝙ vendat cum authoritate domini potestatis.

LEX III.

1 SI quis. † Ista l. idem dicit ꝙ præcedens. addit tamẽ duo. scilicet ꝙ si debitor fiscalis erat minor xxv. annis, ꝙ in venditione debet esse curator eius, vel tutor. intellige non ad præstandam authoritatem contractus: cùm venditio fiat ex causa necessaria, & authoritate publica: sed vt assistat obligationi: & videat ꝙ res bona fide geritur, & sine fraude. prout in simili habetur. j. de dis. pig. l. creditor hypothecas. Aliud addit. ꝙ nõ requiritur authoritas proc. fiscalis, sed sufficit authoritas præsidis, seu iudicis ordinarij illius loci.

Sine censu uel reliquis fundam comparari non posse. *Rubrica.*

In titu. prędeẽti visum est qñ publicus officialis propter censum vel publicas functiones non solutas vendit res priuatorũ.
1 In hoc tit. † tractatur quando priuatus. d. fundi censualis vendit ipsum, cum pacto ꝙ emptor nõ habeat necesse soluere censum pro futuro tempore nec reliqua pro tempore præterito. an tale pactũ valeat in præiudiciũ fisci. qui habet fundũ obligatum pro tali censu. & etiam omnia alia bona ipsius cẽsualis. vt in l. j. in fi. supra. tit. j. Et dicitur in hoc tit. ꝙ non. & quod licet tale pactum valeat in præiudicium fisci, qui habet fundum obligatũ pro tali censu. & omnia alia bona ipsius censualis. vt in l. j. in fi. ſ. tit. j. & dicitur in hoc tit. j. quod nõ. & licet tale pactum sit seruandũ inter eos, non tñ præiudicat fisco: quo minus possit agere contra emptorẽ & possessorẽ: tam ꝓ reliquijs præteriti, quam pro censu futuri temporis.

2 ☞ *Exceptio tua non interest agere. repellit agentem, & similiter appellantem: si sua non interest appellare.*

3 *An ista exceptio sit dilatoria, ut sic debeat oppo. ante li. cõte. an uerò sit peremp, & sic possit opponi post*

Si opponatur & feratur sententia pro agente: an ualeat & prosit sibi, uel alteri

LEX I.

EX cõuentione.

†Licet dixerim ſ. ꝙ valet inter eos. & potest ex ea agi. vt in l. epistola. §. ij. ff. de pact. hoc tamen non est semper verum: sed ita demum si interest agentis. & quatenus interest. & hoc videtur in illa l. cum qua concordat. l. ex conuẽtione. ſ. de pact. vbi habetur de verbo ad verbum, soluo eo ꝙ habetur in fine. dũ hic dicitur. [non cõpetit:] &
b sic est litera negatiua. ibi. non habetur ista dictio non.[b] sed est litera affirmatiua: & tunc solue illud contrariũ vt in glo. ego non habeo in text. istam distinctionẽ, sed habeo eam remissam à parte: & sic videretur ꝙ potius cõcordat cũ illa. & hoc dicit. Exceptio etiam stipulatione vallata ꝙ vxor pro re quam dat in dotẽ, soluat publicas functiones. mortuo marito si ad vxorem res reuertatur, hæres mariti non potest agere: quia sua nõ interest. Secus si remansit penes hæredẽ: & quia fuit data æstimata ea æstimatione quæ fecit emptionem. hic dicit si non habes dictionem non. & cum hac concor. illa l. ex conuentione, sed si habes, dic hæredem non posse agere: siue res fuerit tradita inæstimata, siue æstimata tali æstimatione quæ non fecit emptionem. & sic reuertitur ad vxorem: secus si non reuerteretur. vt in l. contraria. vt qñ faceret emptionem. In tex. ibi. [actio tibi.] scilicet hęredi patris tui. vt illa soluat pro tẽpore præterito, quo fundus fuit penes patrem tuũ: posses agere ꝙ pro illo pater tuus erat obligatus fisco: cum fundus esset penes eũ, & fructus ex eo percipiet. & hoc est onus fructuum. vt in l. neq; stipendiũ. ff. de impensis. vnde interest tua ꝙ illa soluat: aliàs cõuenieris à fisco ex persona patris tui. In text. ibi. [non potest:] quia tua non interest: si em̃ non soluat pro tempore futuro, nullum damnũ cõsequeris: sed ipsa tan-
2 tum. secundũ primum intellectũ. glo. j. in fi. † Et sic no. ꝙ ista excep. tua non interest agere. repellit agentem. concor. l. si seruus. la ij. post princ. ff. de condi. furti. & l. sed nec legatarius. eodem tit. similiter repellit appellantem: si sua non interest appellare. vt ff.
3 de appel. reci. l. j. † Sed an ista exceptio dilatoria sit, vt sic debeat
c opponi ante litem contestatem: [c] an verò sit peremptoria: & sic possit opponi post. vide Inno. in c. super his. extrà de accusa. vbi ponit duas opi. & quælibet potest esse bona in diuersis terminis. Item si opponatur, & sententia pro agente feratur: an valeat, & prosit sibi, vel alteri? videtur quòd sic. vt in l. cum putarem. ff. fa. erciscun. vbi prodest sibi. & l. posthumus. §. si quis ex his. ff. de inoffi. test. vbi prodest alijs: & non sibi: & hoc quando est reiciſſoria. de quo etiam per Inn. in c. auditis. extrà de procu. Super istis esset subtiliter cogitandum qualiter procedant: sed tempus non patitur: ideo sufficit habere remissiones.

2 ☞ *Res uendita non debet elenari de æstimo uenditoris, & transferri ad æstimum emptoris: nisi cognoscatur per publicos officiales quòd emptor est idoneus ad solutiones fiscales faciendas. & vide nu. 4.*

3 *Quid si res uendatur alicui ecclesiæ, uel ecclesiasticæ personæ? & quòd licet persona ecclesiastica non possit compelli per iudicem secularem, quòd tamen poterit poni manus ad ipsam rem.*

4 *Quòd sit dare hypothecam sine personali obligatione.*

5 *Tributa quæ imponuntur rebus, & non personis, possunt imponi rebus forensium existentibus infra territorium, sed collectæ quæ imponuntur personis propter res, non possunt imponi forensibus: uel non subditis, licet habeant bona infra territorium?*

6 *Tributa, an possint imponi rebus clericorum?*

LEX II.

1 REi annonariæ. †Possessor potest conueniri à fisco pro publicis pẽsionibus tam præteriti temporis quã futuri: non obstante quæcunq; cõuentione facta inter possessorem & eius

a ☾ Citari tertius. Adde d. Ma. Soz. in rub. de dila. & phi. fran. in repe. c. ex ratione. col. 1i extrà de appe. Et adde do. de rota. dec. lvj. inci. Item si in lite. Cur.

b ☾ Ista dictio nõ. Adde c. innotuit. de elec. c per tuas. qui fi. sint legiti. Rapha. cuma. consi, cxtiij. inci. Ant. in ij. col.

c ☾ Ante lit. cõte. Adde l. exceptionem. C. de proba. Bart. in l. ij. §. numerũ. ff. de excu. tu. Sal. in l. error. C. de iu. & fac. igno. Spe. in ti. de except. in §. v. doc. in c. pastoralis. de excep.

a ¶ Venderet alicui ecclesiæ. Adde Bart. in l. rescripto. in. §. sciendum. ff. de mu. & ho. Bal. in l. fi. C. sine cē. vel reli. Inn. & doct. in. c. nō minus. de immu. ec. ant. de but. & Io. de imo. in. c. fi. de vi. & hone. cle.

b ¶ Dominā prouinciarū. Adde gl. i auc. vt omnes obe. iud. §. si igit. Et italia quantum duret, adde Bar. in l. i. ff. de off. præfe. vr. Et quantū protendatur. vide no. in l. notionem. ff. de ver. si. Et adde q Italia fuit separata à regno Alamaniæ per papā Io. xxij. vt in. sua extrauagāti ne pereat. Et ibi dicit qd esset regnū de per se. Cur.

2 per quā † dicit Bar. in l. incola. ff. ad muni. quod res vendita non debet eleuari de æstimo venditoris, & transferri ad æstimum emptoris, nisi cognoscatur per publicos officiales q emptor est idoneus ad solutiones fiscales faciendas. † Secundò si aliquis vende
3 ret alicui eccle.ª vel ecclesiasticæ personæ, cum ille non possint
a cōpelli pro tempore futuro ad soluendū impositiones cōmunis, quæ non fuerant impositæ ante venditionem. vt not. in Spe. de cle. coniug. §. j. versi. ad huiusmodi. vbi omnino vide per Io. and. post Archi. in nouella in. c. j. de immu. ecc. lib. vj. quod etiam tenuit Bar. in quodam suo consilio. quod incipit punctus talis est. nunquā remouebitur de æstimo venditoris: nisi ecclesia, vel ecclesiastica persona se obliget ad soluendum: & per secularem iudicem non poterit cōpelli persona ecclesiastica: sed poterit poni manus ad ipsam rem. ar. no. in. c. postulasti. de foro competenti. per Inno. & Bal. hic. & l. placet. §. de sacrosan. eccle. Tenementi
4 perpetuò. † Posset etiam intelligi illa auth. de reliquis tempore præterito. nam si sunt occasione tributi, non videtur quod persona possessoris sit obligata. sed ipsa tantū possessio: & sic est dare hypothecam sine personali obligatione: vt habetur in. l. Imperatores. ff. de publicanis. ideo venditor debet specialiter suscipere in se onus, quando transfert possessionem in alterum non idoneum. quia nisi susciperet, fiscus non posset ipsum cōpellere pro tempore præterito, postquam desijt possidere: cùm non sit obligatus personaliter: nec etiam emptor: si nō est idoneus. Si autem foret personaliter obligatus, non video ad quid foret necessariū quod specialiter susciperet in se onus: cùm etiam si nō susciperet posset conueniri: & sic videtur satis probari hic contra illam opi. quòd sit dare hypothecam sine personali hoc casu. licet Bart. in illa. l. Imperatores. eam non teneat per istam authen. quæ potius contra eum facit. & per istam. l. ij. in verbo, [obnoxius.] Sed potest responderi quod non dicitur obnoxius, vt sit obligatus personaliter, sed quia postquam possedit, ratione possessionis potest
5 compelli personaliter ad soluendum. † & hoc in tributis quæ imponuntur rebus, & non personis: & sic possunt imponi rebus forensium existentibus infra territorium. secus in collectis: quæ imponuntur personis propter res. & sic non possunt imponi forensibus, vel non subditis: licet habeant bona infra territorium. vt. l. rescripto. §. fi. ff. de mune. & hon. Et si imponantur subditis, obli-
6 gantur personæ: & etiam bona hypothecantur. † Rebus autem clericorum etiam tributa non possunt imponi: postquam ad manus peruenerūt: quia nondum essent de iurisdictione laicorum: etiam si sint infra territorium eorum: licet si esset impositum tributum antè quam peruenirent ad manus eorum, transirēt in clericos & ecclesiam cum dicto onere. vt suprà de epis. & cle. l. de his. & ideo Barto. tenuit quòd si communitas per legem suam faciat omnia prædia tributaria pro collectis postea imponendis: si peruenient postea ad ecclesiam, vel ecclesiasticas personas, transibunt cum illo onere. Sed Bald. dicit quod hoc non potest fieri, & quod est oppositum in obiecto, vt collecta quæ est munus mixtum, & imponitur personis propter res, per. l. municipalem. efficiatur merè reale. Sed potest dici saluando Barto. verum esse quòd prædia non efficiuntur tributaria propriè loquendo: sed quod illa lex faciat quòd omnia prædia ex tempore legis authorem: etiam si res possessa nō sit descripta in æstimo possessoris, sed authoris sui. h. d. illa. l. cum. l. fin. Et hoc vltimū est valde notandum: quia quotidie contingit q quis vēdit possessionē suam, & nō facit eleuari de ęstimo suo nec poni in ęstimo emptoris: si postea inducat aliqua collecta per solidū & librā, & illa reperiatur allibrata vēditori, an officialis publicus poterit nihilominus cōpellere emptorē ad soluendū. si fortè venditorē habere nō potest: qa est absens. & est casus notabilis q sic in illa. l. fi. secūdū Bar. Potest etiā repellere venditorē si vult, postquam est in æstimo suo: & hoc per auc. quę hic sequitur. sed & periculū. quia nō debet eleuari de suo æstimo: nisi ipse ꝓmittat pro tempore futuro si fortè nō esset idoneus ad soluendū. per istam auth. quæ est notabilis.

conditæ sint obligata pro collectis postea imponendis quæ obligatio incipit sumere effectum postea cum collecta imponetur, & trahetur retro ad tempus legis conditæ: & per cōsequens cum illo onere transibit in ecclesiam, & ita recolo me cum aliis sociis deputatis Florentiæ ad condendum statuta scripsisse statutū quòd omnia bona ciuium sint obligata pro impręstantijs possea imponendis, ad hoc vt cum illo onere trāsirent ad quemcumque. potest dici quòd ista authent. sed & periculum. non facit contra Bart. si intelligatur de tributis in futurum soluendis post venditionem. nam ad illa venditor non est obligatus: ideo requiritur quòd se expressè obliget, si vendidit non idoneo: quia raro fortè reperitur in ciuitate: sed si intelligatur de tributis præteriti temporis, & diceremus ipsum fore obligatum personaliter. vt dicit Bar. non expediret quod de nouo se obligarent. Illud autem constat quod solutio pro tempore præterito pertinet ad venditorem. vt in. l. apud Iulia. §. hæres. de le. j. si emptor compelleretur soluere pro illo tempore præterito posset repetere à vēditore per actionem ex vendito: etiam si alia conuentio inter eos non intercesserit: sed pro futuro tempore pertinent ad emptorem, & si venditor (in cuius ęstimo res remansit) compelleretur soluere pro futuro tempore: repeteret ab emptore actione neg. gest. vt. §. de rescin. ven. l. ea quæ. & quod ibi dixi etiā alia conuentione non intercedente, sed ea intercedente, seruanda est inter eos: etiam si per eam actum fuerit quod solutio pertinens ad vnum fiat per alterum. vt in. l. epistola. §. ij. ff. de pactis.

2 ☞ *Italia prouinciarum domina, quòd hodie sit ancilla: & multis tribulationibus supposita, propter bella ciuilia. & vnde hoc procedit?*

3 *Si officialis publicus uendat aliquam possessionem pro pensitationibus non solutis, emptor non potest conueniri ut soluat pensitationes præteritas?*

LEX III.

1 OMnes. † In. l. fi. super gl. j. in prin. ibi. [Iætātur prouinciales.] non q ex hoc aliquam vtilitatē cōsequantur: sed de ea lætitia qua dicitur solatium esse miseris socios habere penarū. & propter inuidiam, ne Italici sint melioris conditionis quam ipsi. In glo. ibi. [sicut & cum dico.] Not. istam gl. quæ in omnibus exemplis suis ad hoc allegatur. quod verba generalia recipiunt restrictionem de habilitate. quod declara tamen per Bar. & Iaco. de are. in. l. j. § nuntio. ff. de no. ope. nun. facit contra de iureiurā. c. ad nostram. vbi verba illa quod super omni causa seruetur ordo iudiciarius restringuntur ad illas causas in quibus est seruandus. † In fi. glo.
2 b [dominam prouinciarum.ᵇ] Italiam. dicit Alber. quod hodie est ancilla. & multis tribulationibus suppositā, propter bella ciuilia. & vnde hoc procedat: notatur per Archi. xxvij. q. v. c. non vos. & Ioan. and. in nouella. vj. lib. non recordor nunc vbi dicit. quæ procedit propter vitium inuidiæ, quod magis regnat in Italia quam in aliqua parte mundi: ideo nō deficiunt sibi flagella: illa sunt verba sua. quod autem dicit glo. procedebat tempore quo vrbs Romana (quæ principaliter erat caput Italiæ) dominabatur toti mundo: sed hodie scribitur de ea. serui erant tibi Roma prius domini dominorum. seruorum serui nunc tibi sunt domini, vt refert Guil. durandi in commentis suis super constitutionibus Gregorij decimi in prima constitutione. super verbo seruus seruorum. † In glo. seq. ibi, [secus si à procuratore filij.] Nota quod si officialis publicus vendat aliquā possessionem pro functionibus non solutis, emptor non potest cōueniri vt soluat functiones præteritas. circa quod vide Bar. in. l. j. quam gl. allegat de censibus. l. fi. lib. xj.

3

De periculo & commodo rei uenditæ. Rubrica.

1 ☞ *Peculium rei uenditæ quando pertineat ad emptorem, & quando ad venditorem?*

2 *Quæ requirantur ut contra uenditorem possit agi de euictione? & nota.*

LEX I.

POst perfectam. † Periculum contingens in re vēdita post perfectam venditionem sine culpa venditoris, pertinet ad emptorē. sic etiā pertinet commodū postea superuenientes. & venditor tūc tenet de euictione qn̄ ista tria cōcurrunt: quod res auferat emptori ex causa quæ habuit originē ante venditionē. Et quod fuerit denuntiatū venditori quod veniat ad defendendū causam. & quod sententia lata fuerit cōtra emptorem præsentem: secus si contra absentem & non

& non defendentem. h. d. Quæsitum fuit cum venditor re euicta emptori teneatur de euictione: & sic est periculum venditoris si res auferatur emptori post venditionem perfectam quid iuris si res non euincatur, sed pereat, vel deficiat, an periculum ad venditorem pertineat? Et vt sit maior dubitatio: pone quòd ista contingant antequam res tradatur. videtur quòd sic: quia venditor tũc est dñs. & periculũ regulariter pertinet ad dominũ. vt ſ. de pign. actio. l. pignus. & sic non tenebitur emptor soluere pretium si nondum soluit, & si soluit: recuperabit. contrarium hic dicitur: quia sicut commodum postea contingens pertinet ad emptorem: etiam si adhuc res sit penes vẽditorem. vt j. ti. j. l. fructus. ita periculum. vt in l. secundũ naturã. de re. iu. & sic est casus in quo periculum nõ pertinet ad dominum rei. quod intellige. nisi culpa eius interuenisset in malè custodiendo, quia venditor tenetur ad custodiam antequã tradat. vt in l. quod sæpe. §. si res. ff. de cõtrah. emp. Nec ob. q̃ periculũ euictionis pertinet ad vẽditorem etiam cõtingens post traditionem: quia illud procedit qñ euincitur ex causa quæ habet originem tẽpore venditionis: quia res vendita non erat venditoris, sed aliena. vel si erat sua erat alteri obligata: sed nec sufficit hoc nisi emptor enuntiauerit venditori: & etiam causam defenderit iuxta posse. Secus si non desinit: quia fuit absens, vel etiã præsens, & neglexit defendere. nos loquimur de periculo contingente post venditionem perfectã ex causa de præsenti, quæ nõ fuberat tẽpore venditionis: sed de nouo superuenit. & hęc est intentio huius l. secus ergo si obueniret ex causa quæ sic habuisset originẽ. vt si seruus venditus postea moriatur ex infirmitate occulta quæ aderat tẽpore venditionis. vel propter odium venditoris. vt in l. si fundus. ff. locati. † In tex. ibi [perfectam venditionem.] tunc aũt dicitur perfecta qñ est pura, vel purificata. Si aũt conditionalis, & pendet conditio, tunc si interim contingat periculum: distinguitur an cõditio defiriat: & pertinet ad venditorem: quia venditio habetur pro non facta. Aut extitit conditio: & tunc aut loquimur de periculo interitus rei. & idem: quia si non reperiatur res tempore conditiõis existentis: non perficitur venditio: quia deficit vnũ de extremis necessarijs. & sic habetur pro non facta. Aut loquimur de periculo deteriorationis: & tũc venditio perficit. postquã res extat: licet deteriorata: ideo pertinet ad emptorẽ vt teneatur ad integrũ pretium licet deterior res facta sit. vt hæc habentur in l. necessario. §. quod si pendente. ff. eo. Secundò requiritur q̃ sit facta sine scriptis: vel si in scriptis: scriptura fuit cõpleta secundũ tenorẽ. l. contractus. §. de fide instru. aliàs non haberet pro perfecta. vt j. e. l. cũ inter. Tertiò q̃ non sit facta ad mensuram vel si ita facta est. fuit facta mensuratio, aliàs secus. vt in l. pxi. & l. quod sæpe. §. in his. ff. de contrahen. emp. Quartò quòd sit facta de re degustabili: vt de vino. & interuenerit degustatio: aliàs secus vt in l. si vina. ff. eo. & no. in l. proxi. & infra. ti. j. l. sicut. per gl. In tex. ibi [auctor enim.] respondet tacitæ oppositioni, quæ posset fieri. quòd imo ad venditorem pertineat. † In tex. ibi. [causæ agendæ adesset.] non ergo sufficit denuntiare vẽditori litem motam vt possit agi de euic. licet Dy. hoc dixerit in c. eum qui certus. de re. iu. lib. vj. sed requiritur vt veniat ad causam defendendam: vt hic. & l. qui absentem. ff. de procu. ideo non sufficeret q̃ venditor sciret litẽ motam: nisi etiã esset requisitus. sed si vera esset opi. Dy. sufficeret: quia denuntiatio non fieret nisi ad notitiam. & ei qui scit nõ est amplius denuntiandũ, quando denuntiatio non fit ad alium finem. vt l. j. §. fi. ff. de act. emp. de hoc per Bar. in l. denũtiasse. ff. de adul. In tex. ibi: [& non absente emptore.] sub. sed prẽsente, & causam defendente. Idem tñ videtur si est absens: & per procuratorẽ defendat * aliàs si non defendit, siue sit absens, siue prẽsens, est sibi imputandũ: quia non videtur res euicta propter malam causam, sed propter defensionem non factam: vt l. si ideo. ff. de euict. & l. qui repudiantis. §. fi. ff. de inoff. testa.

1 ¶ Periculum vini venditi quando pertineat ad emptorem & quando ad venditorem? Quid in aliis rebus consistentibus pondere, numero uel mensura?

1 Si uendo tibi fundum meum, quem assero esse centum camporum, ad rationem centum librarum pro quolibet campo, & antequam mẽsuretur casmate pereat, uel deterioretur, cuius erit periculum.

4 Quid si non fuit facta uenditio ad mensuram: ut si uẽdidi pro mille aureis, & dixi quod continebat centum campos, & postea non fuerunt tot reperti, an debeat diminui pretium pro rata? Quid si fuerint reperti plures, an augebitur pretium.

LEX II.

1 CVm conuenit. † Periculum vini venditi ad mensurã nõ pertinet ad emptorẽ antequã mensuretur. h. d. sed si fuit venditũ nõ ad mensuram, sed in specie, bene pertinet etiã antequã mensureẽ. h. d. & quod dictũ est de vino. extenditur ad alia liquida, vel arida: in
2 quibus cadit mensuratio. † In tex. ibi: [antequã tradant.] & per cõsequens ante quã mensuretur: quia in traditione fit mensuratio. nã talis venditio censet esse cõditionalis si sequatur mẽsuratio, postquã facta fuit
b ad mensurã. b vt l. quod sæpe. §. in his. ff. de contrahen. emp. tñ nõ est hoc idẽ quod in alia cõditione: quia omne periculũ tã peremptionis quã deteriorationis pertinet ad venditorẽ: quia cõditio est intrinseca: sed intrinseca distinguit vt dixi in l. prędẽti. Sed pone q̃ vinũ fuit traditũ, nõ tñ mẽsuratũ: puta per traditionẽ clauium cellæ: vt j. sequitur [& claues emptoribus traditas. &c.] & ff. de cõtrahẽ. emp. l. clauibus. non censetur traditũ ꝓpter hoc solũ quod vasa fuerint signata si claues remãserunt penes venditorẽ. vt in l. j. §. si doliũ. ff. eo. vtrũ post traditionẽ & ante mẽsurationẽ periculum sit emptoris? dic q̃ sic per istũ text. à cõtrario sensu, & quia per traditionẽ fuit translatum dominiũ in emptorẽ ergo suũ est periculũ: vt in l. pignus. ſ. de pign. act. & sic ergo est verũ q̃ ante mẽsurationẽ periculum
c est venditoris, qñ adhuc non tradiderat. sit ergo cautus qui vẽdit vinũ ad mẽsuram, vt quã citius põt tradat: vel mẽsuret, quia stat ad periculũ suũ. In text. ibi. [& claues emptoribus traditas alleges.] maximè: nã idẽ si nõ tradiderat. cũ regulariter etiã añ traditionẽ periculũ ad emptorẽ ptineat. vt j. e. l. cũ inter hoc tñ itellige postquã vinũ degustatũ est ꝑ emptorẽ, qa qñ vẽditio fit de re gustabili, itelligit cõditionalis si degustet: postquã ergo fit traditio, indebitè pertinet periculũ ad eũ per rationẽ quã suprà dixi. Sed antequàm tradat si fuit degustatũ periculũ est venditoris. secundũ opinionẽ Jo. & Bal. licet Azo. tenuerit contrariũ: quod dic vt plenè no. ff. e. l. j. & j. e. ti. j. l. sicut. in gl. quã omnino vide in fi. l. prædicti. qñ venditio cõsistebat in specie: quia de certo vino cõsistente in certa cella. quo casu põt fieri dupliciter vẽditio: vel ad mensurã. Et tũc vident tot vẽditiones, quot sunt mensuræ: quia tot sunt pretia. vel nõ ad mẽsurã: & sic est vẽditio, & vnũ pretiũ: sed interdũ fit vẽditio in genere generalissimo: vt si vendis mihi decẽ corbes vini nõ referendo te ad aliquod certũ vinũ: & tunc indistinctè pertinet ad te periculũ, etiã si totũ vinũ quod habes in cella pereat, quia genus perire non põt: vt in l. incendium. ſ. si cer. pet. Interdũ fit in genere subalterno: vt decẽ corbes vini de eo quod habes in cella: & tunc si totũ periret idẽ esset ac si in specie: secus si totũ non pereat, sed remaneat tantũ quod sufficiat. facit. l. in naue saufelli. ff. locati. in fi. l. ibi. vel his similia, supple consistentia pondere, numero, vel mensura. vt distinguatur an fiat ad pondus vel ad numerũ. vt sit idẽ q̃ qñ ad mensurã: an autem in specie fiat venditio. † Sed quid in rebus immobilibus: puta vẽdo tibi fundum meũ quem assero esse centũ cãporũ ad rationẽ centũ librarũ pro quolibet campo. quæritur si antequàm mensuretur calmate pereat, vel deterioretur: cuius erit periculũ? dic vẽditoris. rex. est sing. per quem Bart. ita consuluit in l. si in venditione. §. j. ff. eo. ti. Et no. in l. Iulianus. §. si titius. ff. de act. empti. sit ergo cautus venditor, vt cito faciat mensurari. hoc tñ intellige, si casus contingat antequam tradatur. sed si post traditionem: quia
4 si dominium est translatum periculum est emptoris. vt ſ. dixi.
c Tene mẽti. † Sed quid si * nõ fuit facta vẽditio ad mensurã: puta,

2 ¶ Si est absens. & per procuratorẽ defendat. Adde an absentes in causis graues & põderosis teneant mittere procuratorẽ. dic q̃ nõ. gl. est in ver. si enim. in c. querelã. & est c. ij. de ꝑcu. Bald. in c. ij. de testi. Io. de imo. in l. recusatio. in §. fi. ff. ad treb. Frã. de are. cõsi. cv. incipit. præsupponit in facto. in iij. co. secus si nõ sunt graues & põderosæ: quia tũc possunt mittere ꝓcuratorẽ per d. glo. in d. c. querelã. & per Bar. in l. ij. in §. si quis in iudicio. ff. si quis cau. & per Bar. in l. j. ff. de diuer. & temp. præsc.

b ¶ Ad mensurã. Adde qñ dicat facta vendi tio ad mẽsurã: & dic vt per Bar. in l. Iulianus. §. si titius. & ibi. Ale. de imo. in apost. ff. de act. emp. & adde q̃ intelligit de mẽsura q̃ viget in loco contractus. Ange. in auct. de coll. & alijs ca. §. j. & Bar. in l. semper in stipulatiõib⁹. ver. pone florẽtiæ. ff. de reg. iu. & vide eũdem pau. in l. sicut. j. de act. emp. Cur.

c ¶ Sed quid si. Adde de hac qõ. & dic vt plenè per d. Fabi. de sancto saui. in trac de emp. & ven. in vj. q. princ. ver. circa quartũ. & pulchrè per d. metũ Soz. in l. demõstratio falsa co. iij. ff. de cõd. & demon. & in ꝓposito, vide Ale. in cõs. viij. ꝑ totũ. in iij. vol. Et adde eũdẽ Ale. de Imo. in cõsil. cxxxiij. colũ. iij. ver. ꝓterea etiã dato in j. vol. Sira.

a ¶An dolus. An dolus probetur per extrinsec. vide in.l.dolum.C.de dolo. Paul. de ca. in.l. interpositas.in.j.co.C.de tran.

vendidi pro mille aureis:& dixi quòd continebat centum campos, & postea non fuerunt tot reperti. Respõde quòd debet diminui de pretio pro rata.ff.de act.emp.l.si seruum.§.si modus. Sed quid si fuerint reperti plures,an augebitur pretium,videtur quòd sic eadem ratione. tex.videtur in.l.qui fundum.§.qui agrum.ff.de contrah.empt.facit.l.si venditor.in prin.de actio.empt.& l.pe.§.fi.Quidam verò dixerunt quòd non teneor tibi tradere nisi centum campos:& illud quod plus reperitur possum retinere,si nolo tradere per illũ §.fi.de hoc vide in additio.Spec.de emptio.& vendi. §.sciẽdum. in fi.vbi distinguit qualiter verba venditionis fuerint concepta: an inceperint à mensura. vt vendo tibi centum campos terræ in tali loco, & non teneor illud dare quod est plus. an inceperit à re: vt vendo tibi fundum centum camporum, qui est in tali loco.& sic totum venit:quia illa verba centum camporum ponuntur causa demonstrationis: quæ licet non reperiantur vera non habent vitiare. videtur tamen quòd pretium debet augeri per illum textum nota. in.l. qui fundum. §. qui agrum, sicut deberet diminui si non reperiretur integra mensura. vt in.d. l. si seruum. §.si modus.

1 ☞ *Periculum contingens post uenditionem perfectam, quando pertineat ad venditorem, non ex causa de præterito.*

2 *Dolus venditoris, an noceat emptori: ut non possit usucapere, uel præscriberet*

LEX III.

DOlum. Dicit hic. Bald. secundum Nico. de ma. quòd ista lex, per ea quæ hic glossantur non potest intelligi. tu dic, quòd valde bene potest intelligi.& limita totum titulum. †Et est singularis limitatio:vt tunc periculum contingens post venditionem perfectã, non ex causa de præterito,pertineat ad emptorem:quando venditor non fuit in dolo, quia ignorabat ipsum periculum euenturum:sed si fuit in dolo, & sciebat ipsum euenire debere:quia sciebat qualitatem vini sui:quia non consueuit durare:& non admonuit emptorem:pertinet ad venditorem:nõ ad emptorem. quod videtur verum:etiam si contingat post traditionem:propter naturam contractus bonæfidei, quia non debebat subticere quod sciebat. vt in.l.j.§.j. ff.de act.empt. & l.quæro. & hoc vult ista.l. secundùm primum exemplum gloss.Item si in facto ipsius venditoris accederet: vt in secundo exemplo,& hoc siue affirmauit duraturum, quo casu non est dubium. vt. l. Iulia. post princip. ff.de actio.empti. nam tunc etiam si ignorabat vitium, tenetur: quia non debuit esse facilis ad firmandum quod ignorabat, siue non affirmauit sed ignorabat. sed quid si dixi nolo teneri? non sufficit.postquam sciebat,quia videtur mala fide hæc dixisse, & malafide versatur. vt dicta.l.j.§.j. & l.quæro, & ita debet exemplificari vt faciat ad titu. † Sed extra materiam titul. si quæritur an dolus venditoris noceat emptori, vt non possit vsucapere, vel præscribere. Respondetur quòd aut res erat affecta vitio reali,quia furtiua,vel vi possessa, & nocet: vt in gloss. Aut non erat affecta, tamen venditor sciebat rem alienam: & erat res immobilis, in qua vendenda non committitur furtum, & olim mala fides venditoris non nocebat emptori. vt. l. prima. j. de præscriptio. long. tempor. hodie per authenti. malæ fidei. ibi positam, secus: quia facit, vt requiratur maius tempus ad præscribendum.

LEX IIII.

CVm inter. †Istæ tres leges dicunt, quod dicit. l.j. ŝ. eo. & declarant vt post perfectam venditionem,periculum pertineat ad emptorem etiam ante traditionem rei: si venditio est celebrata sine scriptis,& purè.& periculum non eueniat ex præterito vitio. hoc dicunt istæ leges.

De actio. empt. & uendi. *Rubrica.*

1 ☞ *Vendita re si non fuit habita fides de pretio, & emptor non soluat non transfertur dominium: & competet uenditori rei uendi.*

Condictio ob causam non durat in contractibus nominatis.

2 *Emptor si non posset soluere pretium: nec haberet aliam rem, quòd possit venditor facere se mitti in possessionem, & tenutam rei venditæ pro debito pretij: nõ quòd eam repetat per rei uend. uel condi. ob causam si translatum est dominium. & nu.*

Si sunt alij creditores qui uolunt concurrere in illa re, an venditor præferatur.

LEX I.

ADuersus eum. †Contra emptorem non soluentem pretium, vel non perfectè implentem contrarium datur venditori actio personalis ex vendito, non autem datur rei vendicatio ad rem venditam & traditam. hoc dicit:quia † translatum fuerat dominium, si fides fuerat habita de pretio:aliàs,bene competeret rei vẽdicatio. vt in gl. ĝ. de rerum diui. §. venditę. sed nec competit condictio ob causam quasi causa non secuta, quia non datur in cõtractibus nominatis:cum cõpetat ad rescindendum contractum & contractus nominati non rescinduntur propter defectũ causę sed agitur vt causa impleatur. vt. ŝ. de rei vendica. l. inciuilẽ. sed nec actio ex vendito vel empto regulariter dantur ad rescindendum cõtractum. vt. j. eo. l. venditi. quam iunge cum ista opi. cùm emptor (si res nõ tradatur) repetit pretium solutum. vt. j. eo. l. sicut. in fi.& ecõuerso venditor si pretium nõ soluatur debet posse repetere rem. &c. emptor nõ repetit pretium tanquam pretiũ, sed agit ad interesse si res nõ tradatur vt infra. eo. l. si traditio. sub quo interesse venit pretium solutum. †Et eodem modo si emptor nõ posset soluere pretium nec haberet aliam rem posset venditor facere se mitti in tenutam & possessionem rei venditæ pro debito pretij,nõ quòd eam repetat per rei vendica. vel condictionẽ ob causam. Sed pone quòd sunt alij creditores,qui volunt concurrere in illa re: an venditor præferatur:& sic non transtulissent dominium, quia non fuisset habita fides de pretio,nõ esset dubium,quòd præferetur,sed si est translatũ, & sic est itum in creditũ, videtur quòd omnes concurrant,per tex. in.l. procuratoris. §. si plures. versic. nè. vsq; in finem. ff.de trib. sed in contrariũ:quia res vendita iure pignoris videtur posse retineri pro pretio:vt no. ff. eo. l. Iul. §. alteri. sed antequam tradatur cùm sit venditoris non est propriè pignus quod in re sua nõ cadit. vt. l. neq; pignus. de re. iur. cum verò traditur dominiũ transfertur, videtur quòd pignus reconsolletur. & ideo venditor videtur præferendus alijs creditoribus chirographarijs. Iste casus potest esse quotidianus in aliquo mercatore, qui post emptionem mercium fefellit & tamen nondum soluisset pretium: vtrum venditores earum præferantur alijs:& isto articulo vide quod no. Bal. in.l. fi. circa fi. ŝ. commo. & quod idem Bal. & Ang. no. in. l. si cum dotem. §. fi. ff. solu. matri. qui videntur concurrere quòd si statim post emptionem fefellit, venditores præferantur. quasi videantur tradidisse sub spe habẽdi pretium incontinenti:& sic dominium non sit omnino translatum. & adde quod idem Bal. no. suprà depositi. l. fi.

LEX II.

VEnditi. †Venditori datur actio ex vẽdito ad pretium nondũ solutum: vel in falsum debitũ per errorẽ cõpensatũ: & etiã ad fructuũ restitutionem, quos emptor indebitè occupauit. h. d. Bal.

LEX III.

EXarrhali †Ex solo pacto non datur rei vendicatio: sed actio personalis. h. d. secundùm communem lecturam glo. quæ legit illam legem pluribus modis: & quælibet lectura potest esse bona. doct. tamen tenent tertiam in versic. [vel dic tertiò] quòd propter dationem arrharum dominium rei venditæ non transit in emptorem sine traditione: sicut nec per solutionem pretij: quia nudis pactionibus dominia rerum non acquiruntur: sed traditione & vsucapionibus: vt in l. traditionibus. ŝ. de pac. Vel dicq; dominium rei datæ pro arrha non fuit translatum in venditorem: & sic perfecta venditione & soluto pretio bene potest ipsas res vendicare. tamen ista rei vendicatio non oritur ex contractu arrharum: sed ex dominio, quod est penes emptorem: ex illo autem pacto datur actio personalis. vt in gloss. quæ allegat l. contractus. ŝ. de fide instru. Est enim contractus per se separatus à venditione: tamen accessorius ad eam.

2 ☞ *Venditor an possit præcisè compelli ad traditionem rei venditæ*

LEX IIII.

SI traditio. †Contra venditorem non traditorem datur actio personalis ex empto ad interesse. hoc dicit. & super ista l. cadit plures quæstiones, quæ formantur per gloss. in l. j. in princi. ff. co.

tit. quas Bald. prosequitur hic. sed sufficit vnam referre. videlicet
2 an venditor possit precisè cōpelli ad traditionem rei vēditę. Mar.
tenuit q̄ sic: sed gl. inducit hāc l. cōtra eū: quia videtur q̄ agi ad
interesse. Itē ratio inducitur: qa in obligationibus facti post morā
succedit obligatio ad interesse: nec pōt agi precisè ad factū. l. sti-
pulationes nō diuidūtur. §. Celsus. de verb. obli. & l. si quis ab alio
de re iudi. nisi in casu speciali propter publicā vtilitatē. vt in scri-
ptore q̄ se obligauit ad scribendū. vt no. in l. stipulatio. §. siue. de
ope. no. nun. ff. & quando obligatio descēdit ex vltima voluntate.
l. fideicōmissa. §. fi. de leg. iij. & quando est obligatio iudicialis.
vt in. l. sed & hæ. §. defendere. cū ibi no. ff. de procu. sed venditor
obligat ad factū. s. ad tradēdū rem, & promittendū de euic. vt in
l. j. ff. de rer. permuta. nō aūt ad dādū. i. dominiū trāsferendum: li-
cet emptor (qui tenetur in genere ad pretiū) bene sit obligatus ad
dādum, vt hæc habentur in. l. exempto. in princ. ff. eo. tit. constat
autē rem tradi consistere in facto. vt l. si rem tradi. de ver. obli. ff.
cōis tamē opi. est quam gl. insti. de cōtrahen. emp. §. pretiū ponit
q̄ si vēditor habet facultatē rei tradēdæ, posset precisè compelli
ad tradēdū. nam potest sibi auferri res manu militari. vt in. l. qui
restituere. in fi. ff. de rei vend. q̄ dicit hoc posse fieri non solùm in
actionibus realibus cōpetentibus ad aliquam speciē certam: nec
obstant allegata in cōtrariū. quia obligatio rem tradi licet sit me- 1
ri facti, quando descendit ex cōtractu stricti iuris. vt in. d. l. si rem
tradi. & etiā quādo est bonæfidei, si nō ordinatur ad dñij transla-
tionem: vt in actione ex locato. quādo aūt ad hoc ordinatur, non
dicit cōtinere merū factū: sed cōtinet etiā dationē. quod ex eo pa
tet. quia ex tali traditione transfertur dominiū cōsecutiuè si erat
penes tradentē: licet ad hoc nō esset obligatus. q̄ tamē nō est in ca
sibus præcedentibus: quia nō transfertur. etiā si sit penes traden
tem ideo quia talis obligatio descendēs ex tali contractu habet
mixtam causam: scilicet facti & donationis, seruatur media via:
vt si debitor habet facultatem tradendi: precisè possit cogi. & cō
pelli ad tradendum: si non habet, agitur ad interesse. ita debet in-
telligi hic: & l. j. in prin. ff. eod. & hoc etiam tenent Canonistæ. in
tcùm Ioannes. de fide instru. & vide hic per Bal.

1 ☞ *Si venditor non tradat rem, cū tamen emptor tradidisset pretium, an emptor possit repetere pretium & usuras quas soluit ei à quo mutuò pretium recepit: quòd sic.*
Emptor si non soluit pretium, an usuræ ueniant à tempore traditionis, an cōtractus, & quid in fructibus, & quid si erat res ex qua non percipiebantur fructus? & nu..

LEX V.

1 VRabit. *†A tempore traditionis rei venditæ em-
1 ptor qui pretium non soluit tenet ad vsu-
ras pretij. h. d. etiam si alio modo non sit in mora: quia
non fuit interpellatus vt solueret pretium: tamen dici-
tur in quasi mora, postquàm contractus sibi fuit impletus. vt no.
ff. de vsu. l. euic. §. fi. in gl. pōt etiam esse in vera mora etiam tradi-
tione nō facta: si vēditor obtulit rē. & petijt pretiū: & emptor no-
luit recipere, nec pretium solùere: & sic vsuræ veniunt à tēpore
2 morę. ita loquit. l. fructus in fi. j. eo. & dic vt dixi. s. de vsu. l. ij. † In
text. ibi. [fructus percepit.] Idē si nullos percepit. quia erat res
ex qua nō percipiebantur fructus sufficit enim q̄ fuerit tradita:
& sic contractus fuit sibi impletus. & in potestate emptoris fuit
de illa facere quòd volebat. Sed quæro. & ista quæstio cadit in. l.
prece. si venditor nō tradat rem, cū tamen emptor tradidisset pre
tium: an possit emptor repetere pretiū & vsuras quas soluit ei à
quo mutuò pretium recepit. dic quòd sic. & est casus qui non est
3 alibi secundùm Bal. ff. eo. l. Lucius titius. in fi. † Nunc pro decla
ratione glos. op. q̄ vsuræ non veniant solū à tempore traditionis,
sed à tempore cōtractus. Nā à dicto tēpore fructus percepti etiā
per venditorem pertinent ad emptorē. vt. j. e. l. fructus. ergo sicut
ad eum pertinet commodum fructuū, ita debet pertinere onus
vsurarum. arg. huius. l. quæ facit vim in perceptione fructuū: Ti-
more huius quidā dixerunt quos refert gl. j. q̄ illa lex loquit q̄n
ipse emptor percepit fructus. & tunc à tempore traditionis. s. q̄n
venditur: & sic à tempore vēditionis. gl. nō approbat hunc mo-
dum loquendi: sed dicit q̄ si nō erat facta traditio: & sic per ven-
ditorem fructus erant percepti, est in electione emptoris petere
fructus. per illam. l. fructus. & si hoc facit, extūc tenetur soluere
vsuras, vel fructus nō petere: qa fortè pauci sunt. & tunc ex quo
traditio nō erat facta, nō tenebitur ad vsuras: supple etiā si vēdi-
tor ei offerat fructus quos percepit. quia nō tenetur emptor eos
recipere: ne ad vsuras teneatur. Sit ergo cautus venditor. q̄ offe-

rat statim rem, & petat pretium, si videt em a
ptorem non esse paratum soluere, pretium:
tunc cōstituat eū in vera mora: & faciat eū
teneri ad vsuras. & si posteà vēditor aliquos b
fructus percepit, & vult petere pretium cū
vsuris, debet offerre rem, & etiam illos fru-
ctus. sed si non obtulisset, nec ipsum in ve-
ra mora constituisset, nō posset postea offe-
rendo fructus petere vsuras. ita intellige &
declara illam gl. & ista sunt no. quia etiā ho
die de iure canonico tales vsuræ sunt licitę
secundùm gl. quia veniunt potius vt interesse, quàm vt vsurę. vt
etiam no. in. d. l. ij. §. de vsuris.

¶ Curabit. ad mate
riam huius. l. vid ple
nū cōs. d. mei. d. Bar.
Sozi. in cōs. clxxvi.
¶ Probare. Adde de
hoc & dic vt p. Ale.
de Imo. in consi. cxl-
vij. col. fi. in v. volu.
& per dominū meū
Sozi. in consi. lxxx-
ix. col. v. ver. ij. & co
lum. vij. vers. confir-
matur. Stra.

LEX VI.

1 VEnditi. †Actio ex vendito nō datur ad resoluē-
dum contractum: nisi fuerit actum inter
partes de resolutione. si ergo fuit appositum pactum
legis commissoriæ, vel adiectionis in diem, quæ ten-
dunt ad resoluendum, bene. & sic daretur actio ex vēdito ad re-
petitionem rei venditæ & traditæ. vt in gl.

LEX VII.

1 SI seruos. †Non liberatur emptor à solutione pre
tij, si tradat venditori pecuniam propriā
ipsius venditoris. h. d. Concordat. l. j. §. si seruus extero.
& gl. dicit hoc verū si venditor recepit ignorāter: secus
si sciēter. per. l. j. §. elegāter. ff. depositi. q̄ no. de hoc etiam tāgitur
in. d. l. j. in gl. super verbo ignorante. in prima expositione. §. si ser.
extero. quā tamē declara per istam gl. & per. l. allegatam in ea.

2 ☞ *Emptor si posset rem uendicare tanquàm dominus, per solutionem tributorum & publicarum functionum, non posset repelli per exceptionem pretij non soluti.*
3 *Æstimum non probat dominum, nec possessionem.*
Venditor potest conueniri ut tradat rem. & hoc consistit in facto: & transferat uacuā possessionem. & hoc consistit in iure.
4 *Emptor si agat ad traditionem rei nondum soluto pretio, Iudex ex officio potest prouidere ut pretium soluatur, & hoc potest duobus modis practicari.*

LEX VIII.

1 SI pater. †Emptor re non tradita non efficitur do-
minus: etiam si gerat se pro domino soluē
do, tributa & publicas functiones pro ea: ideo non po-
test vendicare: sed debet agere personali actione exem
pto, vt inducatur in vacuam possessionem soluto pretio. h. d. bal.
2 †& aduerte diligenter. quia si posset rem vendicare, quia censere
tur effectus dominus per solutionem tributorum, & publicarū
functionum, non posset repelli per exceptionem pretij non solu
ti. per. l. si filiusfa. post princi. & per. l. cum fundus. §. seruum tuſi.
ver. quòd ad peculiares. ff. si cer. pet. sed deberet sibi res restitui:
quia non debet retineri inuito domino: & postea posset venditor
agere ad pretium. Et idem dico si venditor tradidisset habita fide
de pretio. & sic dominium transtulisset. & postea possessio reuer
teretur ad venditorem, & venditor ageret rei vendicatione non-
dum soluto pretio. sed si dominium non est translatum, & sic ha
bet necesse agere ex empto: vt res tradatur. potest repelli per ex-
ceptionem pretij non soluti. ista fuit intentio huius. l. si subtiliter
intelligitur. In text. ibi: [nec induxit in vacuam possessionem.]
quòd ex eo apparet: quia emptor non probat rem sibi fuisse tra-
ditam: licet probet: & ponat quòd fuit in æstimo suo per tot an-
nos: & continuè soluit publicas functiones. vnde per hoc vult
arguere quòd præsumatur sibi traditio facta: & sic possessio &
dominium in eum translatum. tu autem reperiris in possessio-
ne rei: & hoc præualet: vt præsumatur traditio non fuisse fa-
cta: aliàs præsumeretur pro æstimo communis non apparente
contrario. vt not. de prædijs naui. l. fin. libr. x. & sic debet intelli-
gi. l. solennibus. §. de rei vendi. vt non sufficiat soluere publicas
functiones, & stetisse in æstimo ad probationem dominij & pos
sessionis, quando apparet de contrario: quia alius est dominus
3 & possessor. †Not. gloss. hic secundùm Bald. æstimum non
b probare ᵇ dominium, nec possessionem. quòd intellige vt dixi.
Item in ver [& si re.] quòd venditor potest conueniri vt tradat
rem. & hoc consistit in facto. & transferat vacuam possessionem
& hoc cōsistit in iure. quia possessio est ius. vt in. l. peregrè in prī
ci. ff. de acquirē. pos. & licet hoc non sit necessariū ad translatio-
nem dominij: quia sufficit traditio facti: licet non transferatur

possessio vacua.vt in.l.si fundum.ff.de fundo do.cùm ibi not.tamen venditor post obligationem ad possessionem vacuam trãsferendam nec est liberatus per simplicem traditionem facti, si non transtulit possessionem vacuam: & si adhuc potest conueniri.vt in.l.ij.§.fi.cum.l.seq.§.j.ff.eo.titu. iunctis his quæ no.in.l.
4 cùm res.§.de proba.per Cy. & alios. † Vltimò no.in fin.quod si emptor agat ad traditionem rei nondum soluto pretio, ludex ex officio potest prouidere vt pretium soluatur. quod potest duobus modis practicari. Primo vt opposita hac exceptione p venditorem, repellat emptorem nisi pretium soluat. Secundò si venditor petijt pretium, reconueniendo quòd illum condemnet ad pretium. Tertiò quòd condemnet venditorem ad traditionem rei: dummodo non fiat executio sententiæ nisi soluto pretio per l.iij. §. illud videndum. ff. de fideicom. lib. Tene menti prædicta. quia ex his redditur ista. l. vtilis & not. licet prima facie videatur contrarium.

1 ☞ *Actio quantò minoris fuisset quis empturus, est ciuilis.*
Actio quantò minoris res ualet, est prætoria.
2 *Si uenditor asseuerauit minus esse onus fiscale quàm esset: potest etiam emptor agere ad integrum interesse.*
3 *Quid si uenditor ignorauit? & nu. 5.*
4 *Quid si non asseuerauit? & nu. 6.*
5 *Quid si emptor sciebat uitium rei?*

LEX IX.

1 **SI minor.** †Venditor qui asseuerauit minus esse onus fiscale quam esset: siue sciens, siue ignorans, tenetur emptori ignoranti actione quantò minoris fuisset empturus si sciuisset. sed emptori scienti non tenetur in aliquo. h.d. Ecce casum. In tex. ibi: [capi-
2 tatio.] i. cẽsus. † In tex. ibi: [minus daret pretij.] & ista actio quantò minoris fuisset empturus est ciuilis. sed est quædam alia prætoria. s. quantò minoris res valet: & de illa non loquitur iste text. sed habetur in tit. de ædi. edic. nam potest esse quod non minus valet. & tamen emptor pro tanto emisset. & econuerso potest esse quod non tantum valet: & tamen emptor propter affectionẽ
3 non minus emisset. & sic habent diuersas naturas. † Sed oppo. q̃ imò emptor possit agere ad integrum interesse: quod potest trãscendere si fortè est in aliquo damnificatus propter hoc mendacium: siue venditor sciuerit, siue ignorauerit, propter temerariã assertionem. vt. ff. eod. l. Iulia. post princi. Respondeo fateor. & quod hic dicitur suppleri debet per illam. l. & sic potest agere qua actione vult vel quantò minoris, vel ex empto ad interesse.
4 quæ sunt actiones diuersæ. Item opp. † quod si venditor ignorauit, non teneatur ad aliquid: sicut quando emptor sciuit. vt in. l. si sterilis. §. j. ff. eod. glo. soluit multis modis tene illam in ver. [vel dic, quòd est verius:] quòd istud contingit hic propter temerariam assertionem: quia non debuit esse facilis ad asseuerandum
5 quod ignorabat. vnde propter ignorantiam non excusatur. † Si verò non asseuerauit, & tunc distinguitur an sciuit, & nõ admouit: & idem. vt teneatur non solùm quantò minoris, sed etiam ad omne interesse: an ignorauit. & tunc non teneatur in aliquo. sed cõtra hoc vltimum quod imò teneatur etiam quãdo ignorauit, saltem actione quantò minoris. licet non ad omne interesse extrinsecum. vt. d. l. Iul. circa prin. Quidã fatẽtur hoc. dicẽtes ignorantem non teneri. s. intantum quantum scies tenetur. s. ad omne interesse: sed bene tenetur quantò minoris. Alij videntur tenere, & hoc sequuntur gl. quòd istud procederet in alio qui habet res venditas: & emptor tacuisset ignoranter: sed in hoc qñ est magis grauatus tributis quàm emptor crederet, venditor ignorãs non tenetur in aliquo. & hoc ideo. qa est quid imputetur emptori cũ sciret: vel scire deberet prædium prouinciale fore tributarium, si nõ explorauit de quantitate tributi. Itẽ in alio casu fallit. qñ emit seruum furẽ, si venditor ignorabat. quia scire debebat emptor q̃ si seruus: ergo fur. cũ tales capiferi naturaliter sint fures: qa conantur furari dominis: etiã si cinerem furentur: vt dicit gl. in. d. l. Iul. In alijs autẽ casibus venditor etiam ignorãs tenetur saltẽ quantò minoris: & si dicatur si in dictis duobus casibus, est imputandum emptori sicut si ipse sciuisset: ergo venditor etiã si sciuit vitium, nõ debet teneri. vt in fi. huius. l. Respõdetur q̃ plus attẽditur vera scientia venditoris quæ constituit ipsum in dolo, quam ficta scientia emptoris, quæ cõstituit ipsum in culpa: qa dolus cul-
6 pæ præpõderat. vt in. l. Item si obstetrix. in fi. ff. ad. l. aqui. † Et ex his recollige tres casus. Nam interdum emptor scit vitium rei, & tunc venditor in nullo sibi tenetur occasione dicti viri: interdũ ignorat. & tunc aut venditor etiam ignorat, aut scit. Primò casu aut asserit nõ subesse vitium: & tenetur insolidum propter temerariã assertionem. aut nõ asserit, & tũc regulariter tenetur quantò minoris. Fallit in duobus casibus in quibus in nihilũ tenetur: qz ꝯ. dixi si venditor sciuit & tacuit, tenetur insolidum non solùm quãtò minoris ad omne interesse etiam extrinsecum. vt. d. l. Iul. cùm ibi plenè no. quæ per prædicta remanent clarè expedita.

2 ☞ *Sicut rumpitur fides veniendo contra conuenta: ita veniendo contra promissa.*
Venditor qui rem venditam non tradidit in termino, an possit purgare moram tradendo carnes post terminum?
3 *Si familia seruorum emptoris mortua est propter defectum carnium, an potuit per hoc interesse?*

LEX X.

1 **CVm venditorem.** †Si res vendita nõ traditur in termino, agitur ad interesse. h.d. In text. ibi: [fide conuentionis rupta.] No. q̃ † sicut rumpitur fides veniendo contra conuenta. vt j. l. proxi. in fi. ita non seruando promissa. Quæritur hic.
2 quid si iste venditor vult purgare moram, & dare carnes post terminum: an debeat audiri, vt euitet condemnationem interesse. glo. hic tenet quòd nõ. per. l. Celsus. ff. de arbit. in contrarium qd habetur ibi in l. prece. quia quando est dies: & non pœna, pecunia hic erat. post diem admittitur purgatio moræ. dummodo debitor offerat interesse. i. faciat quòd creditor non remaneat in damno propter moram. So. intellige gl. quando amodò post tempus emptoris non intererat habere carnes: quia propter moram oportet ipsum aliunde emere carnes, & tunc amplius carnibus non indiget. vnde tenetur venditor pretium restituere conuentum: & tamen vltra quantum plus constiterunt carnes postea empt. sed si sua interesset habere carnes, audiretur offerendo carnes. nec habuit restituere pretium perceptum: dummodo tamen vltra quantum carnes aliæ constiterũt. vt ibi. no. † Item quæro. quid si animalia seruorum emptoris mortua est propter defectum carniũ: an potuerit peti hoc interesse. i. pretium seruorum? dic q̃ nõ: quia interesse extrinsecũ, q̃ nõ venit etiam in cõtractu bonæ dei. vt l. si fi-
3 rilis. §. cum per venditorem. ff. eod. sed duntaxat intrinsecum. q̃ consistit in valore rei & vult etiam hoc glo.

LEX XI.

1 **SI ancillam.** †Venditor ancillæ post traditionẽ nõ põt eã manumittere: quia nõ est dñs. sed ante sic: tamẽ tenetur ad interesse: quia non potuit amodò tradere. h.d. casus scẽdm dictum procedit. nam
ex vẽditione etiã sine traditione fuisset translatũ dñium: vt si vendita fuisset ecclesiæ. vt s. de sac. san. ec. l. fi. Sed op. de. l. generaliter ff. qui. & à quib. vbi etiam dominus nõ potest manumittere quia seruus vel liberta subiacebat restitutioni. sed hic erat huiusmodi quia vẽditor tenebatur tradere: ergo nõ potuit manumittere. So. cõtrariũ loquitur qñ subiacet restitutioni ex dispositione vltimæ voluntatis: secus quãdo ex dispositione inter viuos quæ non est ita fauorabilis. vt in. l. in testamentis. de reg. iur. ita intellige gl.

2 ☞ *Venditio uini facta ad mensuram, dicitur perfecta antè quam mensuratio fiat, ad degustetur: quantum ad hoc ut augmentum uel diminutio precij pertineat ad emptorem. & num. 5.*
3 *Quid de periculo interitus, uel deteriorationis?*
Quid si unum uenditur in specie, non ad mensuram?
4 *Quando dicetur uenditio facta ad mensuram?*
5 *Si dico uendo tibi illam uegetem uini ad rationem uiginti solidorum pro qualibet salma, an dicatur uenditio facta ad mensuram.*

LEX XII.

1 **SIcut periculum.** †Si post venditionem perfectam pretium venditæ augeatur: commodum pertinet ad emptorem: & ideo si non tradatur, non solùm repetitur pretium conuentum. sed etiam tantum, quantum hodie plus valet.
2 h.d. † Et no. l. nam puto quòd habeat locũ etiã cum venditio fuit facta ad mensuram: & mensuratio adhuc non erat facta: licet enim venditio non videatur perfecta, quantum ad hoc vt periculum interitus vel deteriorationis vini pertineat ad emptorem, quantum tamen ad augmentũ vel diminutionẽ pretij cẽsetur perfecta vt si pretium postea diminuatur: nihilominus emptor teneat ad uere pretiũ conuentũ. & si augeatur, nõ tenetur plus soluere quã cõuentum

cõuenerit:quia hoc interesse licet vno respectu dicatur intrinse-
cũ.vt dixi in.l.cum venditorẽ.alio respectu.s.deteriorationis, vel
peremptionis rei, dicitur extrinsecũ:ideo quantũ ad hoc nõ attẽ-
ditur an fuerint venditiones in specie:vel ad mensuram. sed sta-
tim dicitur perfecta vẽditio etiam ante mẽsurationem:vel degu- 1
stationem:per hãc.l.quòd tene mẽti: quia per alium nõ tangitur.
†Quantũ verò ad periculũ interemptionis, vel deteriorationis
rei,dic vt in gl.quæ vult in effectu q̃ si vẽditio fuit facta ad men
surã,ad hoc vt periculum pertineat ad emptorem,requiritur de-
gustatio:& etiam mensuratio.nec sufficeret primũ sine secundò:
sed ecõuerso bene sufficeret.quia cũ mensuratur,traditur: & qñ
est traditũ,hoc solũ sufficit sine prædicto.quia transfertur dñium
& sic periculũ est emptoris:vt dixi in.l.j.§.tit.j. Quãdo verò ven
ditur in specie,nõ ad mensurã,sufficit sola degustatio absq̃ men
suratione:vt periculũ pertineat ad emptorẽ:& prædicta nisi em-
ptor susceperit in se periculũ:vel fuerit in mora mensurandi, vel
degustãdi.quibus casibus indistinctè pertinet ad ipsum pericu-
lũ etiã si nõ fuit facta traditio,nec degustatio,nec mẽsuratio.hæc
est conclusio gl.licet diuersæ fuerint opi.retẽta opi.Io.†Sed quę
rit Bal.no.quãdo dicatur venditio facta ad mensurã.‘pone enim
q̃ dixi vẽdo tibi illã vegetem vini ad rationẽ. xx. solidorum pro
quolibet salma,an dicatur facta ad mẽsuram:‘videtur q̃ sic. quia
pretium dinumeratur ex mensuris.Contrariũ tenet ipse.quia mẽ
suratio non fit ad substantiam venditionis,sed ad declarationem
pretij quòd erat certũ in rerum natura.scilicet quantum vinum
erat in vegete:licet esset incertum quo ad nos:ideovẽditio statim
fuit perfecta.& idem in re immobili.si dicerem vendo tibi hunc
fundum ad rationem.xx.librarũ pro quolibet cãpo, vel iugere:
quia nõ diceretur facta ad mẽsuram.Sed tunc dicitur ad mensu
ram facta:si diceretur vendo tibi.x.corbes vel salmas vini ex ista
vegete.vel campos centum terræ ex isto fundo.& tunc ante mẽ-
surationem venditio non esset perfecta. Tene menti perpetuò
hæc verba.quia declarant infinitas leges.& sine ipsis de facili er-
raretur.& fortè multi dicerent contrarium, quòd qualitercũque
de mẽsuratione sit facta mẽtio,dicatur facta ad mensuram. In
tex.ibi.[mutati.].i.deteriorati.In tex.ibi:[ita cõmodũ aucti pre-
tij pertinet:]& sic si plus valet hodie vinum,tenetur tradere pro
pretio cõuento venditor.†In tex.ibi:[si certę.]infert ex prędictis 2
q̃ etiã si vinũ fuit venditum ad mensuram,postea antè quã men
suretur auctum est pretium,tenetur vẽditor tradere pro eodem
pretio conuento.& nisi tradat,nõ solum repetitur pretium cõuẽ
tum q̃ erat traditum:sed tantum plus quantũ hodie valet. Nec
obstat si dicatur vẽditio non erat perfecta nõ facta mensuratiõe:
& sic periculum deteriorationis & peremptionis nõ pertinebat b
ad emptorem hoc casu:licet secus si nõ ad mensuram.vt in prin.
ergo nec cõmodum debebit ad emptorem pertinere. per regulã
quæ ponitur in princ.quia refert(vt ś.dixi)q̃ hoc non attendi-
tur quantum ad commodum aucti vel diminuti pretij, sed solũ
peremptionis vel deteriorationis rei.& tunc distingue vt in glo.

†Fructus semper intelliguntur deductis expensis factis in colendo,& recolligẽdo eos.

LEX XIII.

FRuctus.†Perfecto contractu fructus pertinent ad emptorem sicut & onera fiscalia: & emptor tenetur ad vsuras pretij ex tempore moræ.h.d. Primum dictum intellige nõ solum de fructibus post venditis,satis,& recollectis,sed etiam de fructibus pendentibus licet fuerint sati ante venditionem.vnde propter hoc fortè videbatur contrarium.q̃ nõ debeant ad emptorem pertinere: sed qñ sati sunt post,imputet sibi vẽditor cur hæc facit.potuit enim rem tradere,& nõ serere.quia non tenebatur esse vel factor vel colonus emptoris.vt l.vẽditor.ff.de hære.vel act.vẽdi.sed dic q̃ fructus pendentes veniunt:quia per se nõ considerantur:quia cẽsentur esse pars fundi.vt l.fi.ff.quæ in fraudem credito.ideo veniũt nisi excipiantur.Et quid in pensione coloni,vel inquilini?dic vt l.Iulia.§.si fructibus.ff.eo.& q̃ no.in.l.fi.de iure fisci.per Bar.Secundũ dictũ declara vt dixi in l.curabit.ś.eo. In tex.ibi: [conue- 1
nit.]†refusis tamen expensis venditori,quas fecit in colendo, & recolligendo fructus.vt j.eo.l.post perfectam. quia semper fructus intelliguntur deductis talibus impensis.vt.l.fructus.ff.solu. mat.& in l.si à domino.§.fi.cũ.l.se.ff.de pe.hære. nam nullus est casus qui hanc deductionem possit impedire.vt dicit text.nota.

in l.fundus.la.ij.ff.fa.er.

LEX XIIII.

EMptor seruorum. †Nota hic illa ad quæ tenetur ille qui vendit seruum:etiam si nil expresse dicat:sed simpliciter vendat.nam poterit postea cõueniri vt promittat de omnibus istis de quibus hic:non cũ fideiussore, sed simpliciter.& posito quòd nõ promitteret,teneretur de omnibus istis: ad quid ergo requiritur ista repromissio?Respondeo vt clarior sit intentio emptoris postea agentis.vt no.ff.de sol.l.si pupilli.& hic vide l.ex empto.§.fin.cum ibi not.ff.eod.vbi plenius examinatur.

LEX XV.

VLtra modum. †Venditor qui non fuit in mora, non tenetur ad aliquid vltra sortem.hoc dicit lex ista.& est satis clara. 1

☞ Ad hoc ut possit agi de euictione,debet emptori res auferri per sententiam iustam,& ex causa quæ habuit originem ante venditionem:& quid si solam possessionem amisit? 2

Si emptor agendo contra spoliatorem succubuit,an tenebitur venditor? 3

Si venditor promisit emptorem defendere de iure & de facto manu armata contra volentem spoliare : an in tali casu teneatur emptori? 4

LEX XVII.

EXpulsos. †Si res auferatur emptori ex causa quę non habuit originem ante venditionem,& de facto potius quam de iure,non tenetur de euict. venditor.h.d.& semper allegatur.& hoc duplici 1
ratione. †Primò. quia ad hoc vt possit agi de euic.debet emptori res auferri per sentẽtiam.vt colligitur ex l.vtiq; ff.de reivẽd.sed hic non per sententiã,sed de facto fuit ablata per spoliationem.Secũdò.quia quãdo aufertur per sententiam,requiritur quòd sententia sit iusta:& si est iniusta,venditor nõ tenetur. quia potius dicitur casus fortuitus, b
de quo venditor non tenetur.vt l.si per imprudentiam.ff.de euic. sed hic iniustè fuit ablata:etiam si spoliator esset dominus: quia propria authoritate non debuit sibi ius dicere.vt in.l.nullus.ś. de iudæ.Est & tertia ratio:quia debet auferri ex causa quæ habuit originem ante venditionem.vt in.l.j.ś.titu.j.sed hic nõ sic.In tex. ibi:[quem habere ius in eo negatis.]supple maximè:nam idem si haberet ius:quia debuit ipsum iudicialiter prosequi:& per sentẽtiam rem aduocare.& tunc etiam si solam possessionem aduocasset venditor,teneretur.vt in.l.ratio.§.j.ff.eo. In fi.l.ibi: [experiendum esse perspicitis.]supple contra spoliatorem:non contra venditorem.†Sed pone q̃ agendo contra spoliatorem succumbit.an 3
tenebitur venditor?dic q̃ aut egit interdicto recuperandæ,& nõ tenetur:quia in hoc non habet causam venditor:aut egit rei vendicatione:& tunc tenetur:vt in.l.euicta.§.j.de euic.q̃ tenet hic gl. fi.in fi.& sic actio de euic.competit nõ solum si emptor succumbat se defendendo ab euincente:sed etiam si agendo contra euincentem vt in illa.l.q̃ tamen intellige sanè si venditorem requisiuit vt ipsum iuuaret agẽdo & obtinendo,aliàs secus.per.l.j.ś.ti.j. Item si succubuit in rei vendi.& in publiciana:& sic est omnino exclusus à proprietate:sed si egisset rei vendi.tantum, & succubuisset,supereresset sibi publiciana.ideo nõ ageret quouisq; in pu- 4
bliciana succũberet.vt.l.si minor.§.si seruus.ff.de euict.†Sed pone q̃ vẽditor promisit emptorẽ defendere de iure & de facto,an teneatur defendere manu armata cõtra volentem spoliare?dicũt doct.quod non:cum non sit de natura contractus.vt j. eadem.l. & istud verbũ potest intelligi ciuiliter,& scdm naturã cõtractus videlicet in iudicio.nõ solum de iure producendo iura sua. sed etiã de facto suscipiendo in se iudiciũ suis sumptibus & expẽsis.

a ¶Ad mensuram. Ad de hic quæ notaui ad l.ij.j.de peric.& com mo.rei ven. & in.l.j. ś.eo.titu.

b ¶Fortuitus. Quid sit casus fortuitus.vt de gl.insti.de re.dui. tn.§.thesauros Bald. in l.quæ fortuitis.C. de pig. ac. Car. zab. in c.j.in.xij.q.de cõmo.& qualiter probetur casus fortuitus vide glo.in.l.iij.in.§. si ad diẽ.ff.de re mili. Iac.de Aret.in l. scire oportet.in.§. sufficit. ff.de excu.tut.Bar.in l.j. C. depos. & an sufficit probare per iuramẽtũ.de quo in. c.quia propter.d ele. & in.c.cũ Bertoldus. de re iudi.& per Archi.in.c.j.de dolo & contu.lib.vj.& q̃ sit differentia inter casũ fortuitum,& casum improuisum . vide gl.fi.in.l.j.C. ad legẽ corne.de sicā. quam Bal.ibi dicit se nescire alibi:& an iniuria iudicis sit casus fortuitus.vide in.c.fi.de emp. & ven. Archi. & Io.an.in c.j.de dolo & cõ.li.vj.Io.and. in addi.Spec.de app. in.§.nũc breuiter.Ant o.de But.& Ioã. de Imo.in.c.querelã. de procu.Bar.in l.contumacia.in.§.fi.ff. de re iudi.Cy.& Bal. in l. fin.C.defi.instr.Bal. in.l.qui accusare. C. de eden.Ang.in.l.nõ exigimus.& est.l. ij. ff.si quis cau.Bar.cõ fi.incip.Ex facto .ponitur q̃ ex causa.

a Cſi pater emit libros. Adde Cy. Bart. & Ang. in d. l. filiæ licet. C. de colla Bart. in l. donationes. in §. pater. ff. de do. Raph. cuma. conſi. ccxxvj. inci. quidam filio ſtudenti Alex. ā. de imo. conſ. clxij. incip. circa primam dubitationē. in. ij. vo. & eſt conſilium duplicatū cōſ. ciij. in iij. vol.

hoc enim in facto conſiſtit. nec tenetur venditor ex ꝓpria natura cōtractus hoc facere. ſed ſufficeret quod aſsiſteret emptori ſecundum Iac. de Are. qui hoc tenet in l. dāni. de dam. infec. per. l. ſi parentes. j. de euic. ſed ſi promiſit modo prædicto, verba illa videntur hoc importare. notarij tamē dicunt communiter in inſtrumētis quod vēditor teneatur in ſe litem ſuſcipere ſuis ſumptibus & expenſis. Poteſt etiā illud verbum intelligi alio modo ſecundū Bar. vt teneatur defendere de iure & de facto. i. quod non feratur ſententia iniuſta: & ſi feratur, vult teneri: & ſic renūtiare legi ſuper imprudentia. quod fieri poteſt. ita videtur no. Bar. in l. ſtipulatio illa. de ver. obl. Bal. hic hoc vltimum improbat: quia ſententia iniuſta æquiparatur caſui fortuito: ad quem non cenſetur ſe obligare per verba generalia: ſed requirit ſpecialis mentio. iuxta not. in l. ſed & ſi quis. §. quęſitū. ff. ſi quis cau. Item Bar. dicit hæc vera. niſi oblatio quæ fit de facto, haberet originem ex perſona venditoris. vt quia per inimicum eius. arg. in l. ſi merces. §. culpę. ff. loca. ſed Bal. hoc limitat. ſi inimicitia ſuberat tempore venditionis: ſecus ſi ſuperueniat: quia de caſu aduentitio non cenſetur cogitatum &c. hoc vide per Bal.

Si quis alteri uel ſibi ſub alterius nomine uel aliena pecunia emerit. *Rubrica.*

1 †Rubrica iſta continet tres partes. Prima eſt. qñ quis emit alteri, ſeu pro altero. i. dicere nomine alterius: & ad illius vtilitatē, non ſuam reuera. licet ſoluat pretium de pecunia ſua. quo caſu quæritur illi dominium per traditionē: & de iſta prima parte loquuntur tres primæ leges. intelligendo primam legē quod maritus emit nomine vxoris. gl. tamē non ſic intelligit: ſed ꝙ ipſamet vxor emit pro ſe, de pecunia tamen viri: & vterq; intellectus eſt bonus. de iſta etiam parte loquitur l. cùm per eos. Secunda pars quādo quis reuera emit ſibi: & ad ſuam vtilitatē: ſimulatè tamen facit apponi nomen alterius in inſtrumēto, fingēdo ſe emere nomine illius. quo caſu inſpicitur veritas, & non fictio: & ſic dominium quærit ſibi, & non illi: & nomen illius cenſetur accommodatū in inſtrumento ſine aliquo effectu. & de iſta parte loquitur l. iij. & v. & etiam l. multum. In ſecūdo caſu qui ponitur in ver. [quòd ſiquidē emiſti.] Tertia pars eſt quādo qs emit ſibi & ſuo nomine, & nō ſub nomine alterius, ſoluitur tamen pretiū de pecunia alterius, vel illo inſcio: vel ſciente & patiente, ſeu pecuniā ſubminiſtrāte. & de iſta parte loquitur l. j. ſecundū intellectū gl. & etiā. l. multū. in primo caſu in verſi. nam ſiquidem vxor tua. & i. qui aliena. cum. l. ſi. & iſta multum conferunt ad vtilitatem harum legum. in quibus ſubeſſe videtur quædam confuſio.

2 ☞ *Maritus ſi emat nomine uxoris, & ſoluat pecuniam de ſuo, an uideatur donare?*
3 *Si pater emat libros pro filio ſtudente, an uideatur ei donare?*
Si mater emat nomine filiorum, an cenſeatur eis donare?
4 *Lucrum acquiſitum per filium de pecunia paterna, an ſit patris?*

LEX I.

1 SI pecunia. †Intelligendo hanc legē vt dixi ꝙ maritus emerit nomine vxoris. hoc dicunt tres leges primę. Cùm qs emit rem nomine alterius: ſoluit tñ pretiū de pecunia ſua: & quæritur cui acquiritur dominiū: ſi res fuit tradita illi cuius nomine fuit empta: vel per venditorē: vel per emptorē, ſeu de emptoris voluntate acquiſita, per illum acquiritur illi dominium: quia ex hoc præſumitur empta pro illo: & ad illius vtilitatem. An autē emēs poſsit repetere pecuniam quam ſoluit ab illo pro quo ſoluit: ſub iudice lis eſt. & conſiſtit in cognitione iudicis: vt ſi non fuit donata, poſsit repeti. ſi verò donata, aliquādo repetitur, aliquando nō: aliquando repetitur ſi donatio non valuit, nec fuit cōfirmata, ſed reuocata. aliquando non ſi valuit do-
2 natio: hoc dicunt illæ tres primæ leges. & in l. j. †maritus emit nomine vxoris, & ſoluit pecuniā de ſuo, an poſsit repeti. tex. nō declarat. ſed dicit ſi credis poſſe conſequi, age. Breuiter dubium ſtat in hoc, vtrum videatur in dubio donata: dic vt no. j. de don. inter virum & vxorem. l. ſi filij tui. & eo caſu quo videtur donata, ſi non fuit cōfirmata: ſed potius reuocata, repetitur aliquādo. quatenus mulier ex ea eſt effecta locupletior: vt j. eo. Imitatum. ver. nam ſiquidem. Interdum inſolidum. vt in l. quòd autem. ſi vir. ff. de do. inter virum & vxo. quòd dic vt in l. multum. in glo. ij. In. ij. l. pater emit nomine filiorum, & fecit ſibi patri tradi: poſtea emācipauit filios, & eiſdem tradidit. vel paſſus eſt ꝙ ſibi poſſeſsionē acciperent: ex hoc videtur emiſſe pro illis, & ad illorum vtilitatem: & ſic eis acquiritur dominium: de pretio autē quid iuris ſit. nihil dicit: an poſsit ab illis repeti? dic ꝙ non. quia in dubio inter aſcendentes & deſcendentes præſumit animus donandi. vt in l. Publia. ff. depoſiti. & no. Bal. in l. quæ dotis. ff. ſolu. mat.
3 eſt ergo donatio rei emptæ: ſed donatio pretij. † & iſtam legem
a Bart. alibi allegat ad q. illam qua quæritur ſi pater emit libros pro filio ſtudente, an videatur ei donare per hanc l. ſi tradidit, & non emit: ſecus quia videtur in peculium profectitium concedere. vt in l. ſi. de pecu. leg. vt ipſe no. §. fa. er. l. filiæ cuius. vbi glo. tangit. & l. ſi donatione. j. de col. & ſi filius eſt doctor, vel poſtea doctor efficitur: ſtatim confirmatur donatio: quia tranſit in peculium quaſi caſtrenſe. idem ſi filium emancipauit: vt in l. donationes. §. pater. ff. de dona. alleg. non confirmatur niſi patre præmoriatur. vt in l. ij. §. de inoffi. dona. In l. iij. mater emerat nomine filiorum & illis fuit tradita poſſeſsio. vnde illis acquiritur dominiū & peculia non poteſt repeti: quia cenſetur donata. & donatio ſtatim valuit: quia non habebat filium in poteſtate. ita intelligo iſtas le-
4 ges. † In glo. dicit per iſtas leges non eſſe verum illud quod no. glo. in l. cùm oportet. j. de bonis quæ lib. quòd lucrum acquiſitum per filium in poteſtate de pecunia paterna ſit patris: ſicut nec res empta per filium, vel eius nomine, non eſt patris: ſed filij. ſed ſalua pace ſua. licet emens rem de pecunia aliena efficiatur dominus quando extraneus: & non ille cuius eſt pecunia: ſi tamen eſt in poteſtate illius. cùm iura vetera non ſint correcta in profectitijs, ſed ſolùm in aduentitijs. & de iure veteri ratione patriæ poteſtatis quicquid acquirebat filius, acquirebat patri. & ſi non acquiſiuit ex pecunia paterna: & ſic profectitia in diſpoſitione iuris antiquorum. vt tale lucrum ſit patris ratione patriæ poteſtatis etiam illo inuito. quia pecunia erat paterna. aliàs ſi deficeret primum, verum eſſet quòd ipſe dicit in multis iuribus dicentibus quòd res empta per me de pecunia aliena eſt mea, & non illius. vt. §. de rei vendi. l. ſi ea. Bart. tamen tenuit quòd medietas huius ſit patris ratione ſuæ pecuniæ. & ratione ſupradicta. alia medietas ſit filij propter eius labores. qui ſunt aduentitij. non profectitij. & in dubio medietas lucri appropriatur pecuniæ, & alia medietas induſtriæ, vel operæ. vt in l. ſi non fuerint. in prin. cum ibi no. ff. pro ſocio.

3 ☞ *Quod procedat iſte libellus peto rem cum fructibus perceptis, quos eſtimatos abſque eo quod dicat uel ſpecificet qui, & quales, & quanti fuerint recolecti.*

LEX IIII.

1 QVamuis. †Cùm quis emit alieno nomine, de pecunia tamen ſua, ſi res fuit tradita illi & non illi cuius nomine fuit empta: dominium acquiritur ſibi, & non illi, quia cenſetur eſſe empta pro ſe. & ad ſuam vtilitatem. & nomen illius fictitiè fuiſſe appoſitum in inſtrumento: & ſic accommodatio potius facta eſt ad eorum miniſterium. h. d. illa lex. cum ſequēti. & in illa prima emēs tenet apponi nomen ſocrus ſuæ, & dixit ſe emere nomine illius. In ſeq. fecit apponi nomē vxoris. tamen in vtraq; traditio fuit facta ipſi emēti. & ſic loquitur de ſecūda parte rubr. qua cenſetur emiſſe ſibi: licet emerit ſub alterius nomine. Differūt ergo à præcedentibus legibus: quia in illis traditio fuit facta illi cuius nomine res fuit empta: & ſic pro eo erant duo. ſ. emptio facta ſuo nomine. & traditio poſſeſsionis pro emente non erat niſi vnum, quia ideo erat de pecunia ſua. & duo præualent vni. arg. in l. re cōmūni. ff. de legat. iij. ſed hic pro ipſo emente erāt duo: quia ſoluerat de pecunia ſua: & quia ſibi fuit tradita poſſeſsio. & remāſerat penes eum: nam ſi poſtea tranſtuliſſet in alterum, cuius nomine emit, tunc eſſet quātum ſi ſibi fuiſſet tradita à venditore. vt patet in
2 ij. ſuprà eod. iſta. l. cum text. in fi. allegatur per doctos. † quòd procedit iſte libellus peto rem cum fructibus perceptis, quos eſtimatos tāmen: abſq; eo quod dicat vel ſpecificet qui, & quales, & quanti fuerint recollecti: puta de vino tantùm, & de frumento &c. ſi quia petuntur acceſſoriè. vnde non requiritur tanta ſpecificatio. ſed ſi peterentur ſimpliciter, deberēt ſingulariter ſpecificari. ut gu. in l. iij. §. armamenta. ff. de rei ven. vide hic Bal. qui tangit
qui

quæ bona super isto puncto allegando Inno. in.c. inter dilectos. de dona.&.c.certificari.de sepul.& in.c.grauis.de deposito.vide etiam per eundem in.l.ij. si secundò nupserit mulier.

a ¶Si reperitur in instrumento quòd uxor alicuius suo nomine emit aliquam rem de pecunia mariti, cui acquiratur dominium: an sibi, an marito? & nu. 4.

b Quid si apparet quòd re uera ipse marit us emit pro se, & quòd nomen uxoris fecit apponi fictitie in instrumento, an tunc dominium acquiratur uiro inspecta potius ueritate quam fictione?

c Quid si ipsa mulier emit, nec ipsa sola continetur in instrumento: sed emit ipse maritus, qui uerba emptionis protulit: dicendo uendis uxori meæ absenti. an ualeat cõtractus?

d Nuncius, & procurator, qualiter differant?

LEX VI.

MVltum. †Lex ista est multũ vulgaris. & ad mul' ta allegatur. quę colliguntur ex tertio casu. qui secũdùm doc. nõ est alibi. glos. dicit ꝙ ponit tres casus. & non declarat. sed eos sic declaro. Primus casus est. quãdo quis emit nõie pro se, de pecunia tamẽ aliena: & sic in instrumẽto nomẽ suum dũtaxat fuit appositum: nec erant aliæ cõiecturæ quòd emisset pro alio. Secũdus casus est. qđ erãt aliæ cõiecturæ ꝙ re vera nõ emit pro se, sed pro illo cuius erat pecunia. licet nomẽ suum tãtum cõtineatur in instrumẽto. Tertius casus est. quãdo in instrumẽto cõtinetur quòd emit pro alio. & sic duplex nomẽ cõtinetur, scilicet emptoris, & illius pro quo dixit se emere: cõcepit tamẽ verba in personam illius alterius: & sic tãquam nũtius, nõ tanquàm procurator: & in hoc differt iste tertius casus à tribus primis legibus. in quibus cõcepit verba in personã suam: & sic tãquam procurator: vel neg. gestor. dicẽs emo nõie talis: nam ex suo cõsensu perficitur emptio. sed hoc dixi vẽdit tali absenti: non aũt dixi nomine illius. quæ verba pertinent potius ad nũtium quam ad procuratorem. † Quæritur ergo hic si reperitur in instrumẽto ꝙ vxor cuiusdam suo nõie rem quãdã emit de pecunia mariti, cui acquiratur dominium: an sibi, vel marito? Imperator distinguit. quòd aut ipsa emit pro se: & reuera ad suum vtilitatem. quòd in dubio præsumitur postquàm ita contineatur in instrumẽto: nec apparẽt aliæ cõiecturæ in cõtrarium: & sic acquiritur sibi: sed si maritus subministrauit sibi pecuniã animo donãdi, põt reuocare donationem. & repetere pecuniã. quatenus ex ea mulier est effecta locupletior. nã hoc est regulare in donatione facta inter cõiuges, vt donatarius nõ teneatur vltrà. † ¶ verò nõ obstãte quòd ita cõtineatur in instrumẽto quòd ipsa mulier emit suo nõie, apparet quòd revera ipse maritus emit pro se. & quòd nomẽ vxoris fecit apponi fictitiè in instrumẽto: dominium acquiritur viro. inspecta potius veritate, quam fictione. vt ꝙ plus valere quòd agit. l. ij. Sed quæ sunt istæ cõiecturæ? Bal. declarat. licet tex. & gl. nõ declarent: quia possunt colligi ex præcedentibus: ltẽ ex sequẽtibus. Itẽ ex ambobus semel mixtis ex p̃cedentibus: quãdo cõstat per testes ita fuisse actum & tractatũ inter virũ & vẽditorem. Ex sequentibus qñ vxor hoc fateret. recognoscẽdo bonam fidem ex vtrisq; quãdo traditio fuisset facta viro. & ipse semper fructus percepit, & mulier nil gessit: nec cõmodum percepit. argu. in legibus duabus præcedẽtibus. † Tertius casus qñ ipsa mulier emit: nec ipsa sola cõtinetur in instrumẽto, sed emit ipse maritus. s. verba emptionis protulit. dicẽdo vendis vxori meæ absenti: & isto casu (qui est notabilior aliis) dicitur, ꝙ contractus ille non valet. supple quãdo nõ habebat mãdatum ab ipsa vxore de hoc faciendo. & quòd ex eo nõ acquisiuit actionẽ personalem vxori. quia nõ potuit per liberam personã alteri acq̃rere. vt in regula vulgari. nec etiam sibi acquisiuit: quia noluit. cùm nõ conceperit verba in personam suam: dicẽdo vẽdis mihi. vel dicẽdo emo à te nomine vxoris. quo casu acquireretur sibi: quia contractus perficeret ex suo cõsensu: teneret tamẽ cedere actionem vxori. sicut quilibet alius procurator in contrahendo nomine domini. vt in. l. possessio. §. fina. ff. de acquiren. possess. Si dicit vendis vxori meæ absenti: & sic locutus est vt nuntius. vnde cõtractus non perficitur ex suo cõsensu. sed debet perfici ex consensu vxoris. cùm nuntius tantùm verba absentis portet. & vtitur nudo ministerio. tamen cõtractus debet perfici ex cõsensu illius cuius est nuntius. cùm ergo mulier hoc nõ dedisset mandatum, non perficitur contractus. quia deficit consensus vnius partis, nec potest ratificari: quia deficit substantia contractus: aliàs cùm ratificatio requirat radicem in substantialibus verum, licet contractus non valeat, nec alicui ipsorum acquiratur obligatio: si tamen sequatur traditio, transfertur dominiũ a in personam illius cui fit: & sic ex inutili cõtractu transfertur dominium, sicut & possessio. Nec ob. l. nũquã nuda. de acqui. rer. domi. vbi in translatione dominij requiritur causa habilis: & hic non subest: postquã contractus erat inutilis: quia sufficit quòd putaretur vtilis: vt in toto tit. de condi. inde. & sic sufficit causa vera, vel putatiua. hoc dicit in effectu tota lex. In primis ergo duobus casibus solùm nomine vxoris erat in instrumento. in hoc vltimo nomine mariti: & etiam vxoris. & ipse maritus exercuit actũ emp. licet pro vxore. sed in præcedentibus ipsa vxor tantùm. In tex. ibi: [vxore tua cõparante.] s. re vera, & pro se. quòd præsumitur si ita continetur in instrumento: & aliud non apparet. In text. ibi: [à te nomine tuo habito.] supple re vera: licet hoc non cõtineretur in instrumento quòd tu emisses: sed solũ quòd vxor emit. tamẽ veritas poterat probari in contrarium verè, vel per cõiecturas, inter quas erat illa: quòd possessio fuit tradita tibi, & nõ sibi. vt j. in versi. [quòd si tu quidẽ emisti.] In tex. ibi: [inquantum tu pauperior, & illa locupletior.] hoc procedit secũdùm gl. ij. quãdo maritus ministrauit pecuniam ipsi vxori, vt traderet vẽditori. nã si tradidisset partem, & aliam partem perdidisset, nõ repeteret nisi partem solutam: quia nõ in plus est effecta locupletior. & præsupponit quod ministrauit hic animo donãdi. quod qñ sit dic vt no. per gl. in. l. si filij tui. j. de do. inter virũ & vxo. sed si maritus eã soluisset vẽditori: & sic liberasset eam ab eo, in totum repeteret. quia in totum censetur facta locupletior. vt in. l. quam gl. allegat. Idem si non animo donandi si hoc potest probari: vel si cessat præsumptio donationis. † In tex. ibi: [cõparasti nomine ipsius. s. actũ cõparandi exercuisti: nõ tamẽ cõparasti. quia nõ dixisti: emo nomine vxoris: sed dixisti vendis vxori meę absenti. Sed nũc opponitur fortiter pro declaratione gl. quæ incipit: [sine mãdato.] iste cõtractus cũ perficiatur solo consensu, potest perfici per nuntiũ, vel epistolam. vt in. l. j. in fi. ff. de contrahẽ. emp. Aut ergo iste maritus concepit verba tanquam nuntius, dicendo vendis vxori meæ. & tunc debet acquiri actio vxori. scilicet directa: Aut concepit verba in personam suam, dicendo vendis mihi recipienti nomine vxoris: & tunc actio directa debet acquiri sibi: quàm postea tenebitur cedere vxori. l. possessio quoque. §. & si possessio. ff. de acquiren. possess. Text. autem iste dicit quòd neutri ipsorum acquiritur. quòd non videtur posse stare. propter hoc glos. quæ communiter tenetur. intelligit quando verba concepit vt nuntius. quia si vt procurator, fateretur contrarium. nec obstat contrarium. quia procederet si habuisset mandatum ab vxore de contrahendo vt nuntius: sed hic nullum habuit mandatum de hoc: vel si habuit, non habuit vt nuntius: sed vt procurator, ipse autem egrediens formam mandati non emit vt procurator, sed vt nuntius. & si dicatur licet non habuit mandatum, vxor potuit ratificare. & hoc tantum debet valere quãtum si mandatum habuisset, vt in l. fina. s. ad macedo. posito etiam quòd requireretur speciale mandatum. nam etiam tunc locum habet ratificatio. vt. l. quòd si de speciali. ff. de mino. Respondetur verum esse quòd factum falsi procuratoris, qui tanquàm procurator contraxit, concipiendo verba in sua persona, cum tamen mandatum non haberet, potest ratificari: quia ratificatio reperit substantiam super qua fundatur: videlicet consensum procuratoris, ex quo contractus perficitur. sed factum falsi nuntij non potest ratificari. quia non reperit substantiam neque consensum ratificantis, qui non dedit ad hoc mandatum. & ex quo consensu contractus veniebat perficiendus. & hæc est communis sententia. licet Iacob. de Aret. non considerans prædicta, nec videns rationem quare non posset ratificari, intellexerit istum tex. nec in nuntio, nec in procuratore. sed in proxeneta. qui non habet mandatum concludendi, sed tractãdi. † tamen Docto. tenent glos. quæ postea in glo. se volens ipsam declarare, ponit differentiam inter nuntium, & procuratorem. ª qui se habent vt genus & species. quia omnis nuntius est procurator cùm habeat mandatum: sed non omnis procurator est nuntius: & dicit ea quæ. §. dixi prosequere vt in gl. Dicit etiã ꝙ si nuntius egreditur formam mandati: quia non contrahit vt nuntius, sed vt procurator, concipiendo verba in suam personam: contractus nõ est nullius: sed acquiritur obligatio sibi. quia

¶ Procuratorẽ. Adde Spec. ti. de procu. in §. vt in aũt. vers. & not. ꝙ largè. Card. zaba. in c. j. in secũdo not. de obl. ad ratio & in c. cũ dilect⁹. in j. no. de procu.

a ¶ Per procurat. Adde ꝙ de ista. q. sunt duæ opi. vide p Bar. in l. gallus. in §. forsitan. ff. de li. & posth. Bald. in auth. nisi rogati. C. ad treb. in l. si quis alumnam. C. de nup. & in l. post mortem. in fi. ff. de adopt. Ioan. in regula si qs. de regu. iur. lib. vj. in mer. Abb. & doctores. in. c. veniens. de cogn. spi. Ant. de bu. in. c. per venerabilē. qui filij sint legi. Fed. de senis cōsi. xv. incip. quæstio talis est. syndicus eiusdem vniuersitatis.

b ¶ Subscribens. Adde gl. in c. si qs præsbyterorū. de rebus eccl. nō alie. l. distrahente. hoc tic. l. si qua per calumniā. C. de epis. & cle. Bar. in l. quæ dotis. ff. solu. ma. Barb. consi. lxxxvij. incip. Istud referā in medium. in. v. col. in iij. vo. & an subscriptio vnius faciat tantā fidē ac si ille totā scripturā scripsisset. Vide per Lud. rom. in l. admonendi. in. xix. col. ff. de iureiur. Bal. in l. cum antiquitas. C. de testam. Bald. in prin. ff. in vlt. col.

c ¶ Vel sigillans. An si gillum appositū scripturæ facit illā auth. vide Io. an. in c. ij. de fo. compet. lib. vi. in nouella. doct. in cle. statutū. de ele. cardi. zab. in c. scripta. in. j. col. de fi. instru. & in c. peruenit. in. v. no. de fideiuss.

ꝙ Si in mandato procuratoris dicatur talis constituit talē procuratorem, & nuntium specialem: an poterit procurator concipere uerba cōtractus prout uult, uel in personam suam: tanquā procurator talis. uel in personam domini: tanquam nuntius?

Episcopus uolens conferre beneficium alicui absenti, si dicat inuestio talem absentem per te cōsanguineum suū: & sic dirigat uerba in istum tanquam nuntium, si non habet ad hoc mandatum: licet absens postea ratificet, non acquiritur sibi ius in beneficio.

Quid si dirigeret uerba in ipsum, tanquam procuratorē: uel nego. gestor?

Quid in matrimonio, an possit cōtrahi per procuratorem habentem speciale mandatum?

Maritus non potest acquirere uxori actionem: nisi quando recipit emphyteusim pro se & uxore.

Quod potui nolui: quod uolui adimplere nequiui.

An ex contractu inutili transferatur dominium?

Facilius acquiritur alteri per alterum dominium, quàm obligatio personalis.

LEX VII.

VM per eos. †Ex contractu eius qui potestati meę subiectus est facto nomine meo acquiritur mihi actio: quam possum per me, vel per alium intentare. sed si nō est meo iuri subiectus, acquiritur sibi. quā ille vel alter cui cesserit, intētare potest. hoc dicit. alias leges videte per vos. Item circa l. multū. no. † quod illa quæ sunt dicta circa vltimum casum non videntur habere locum: attenta forma quā vtuntur notarij timore huius l. quia dicunt talis constituit talem procuratorem, & nuntium specialē: & sic potest concipere verba prout vult. vel in personam suam, tanquā procurator: vel in personam domini, tanquā nuntius. cuius contrariū habetur hic in tex. & gl. Bar. autē in l. qui autē. §. fi. ff. de consti. pecu. dicit quod illa verba & nuntium specialē. nil operantur. nisi in his quæ specialiter fuerunt cōmissa: quia nō potest esse nuntius nisi in illis: cum semper requiratur speciale mandatū in nūtio. Bal. hic tenet contrariū, & melius. quia in his quæ cadunt in generali mādato tantū operatur generalitas respectu cōmunium, quantū specialitas respectu quorūdam: vt in l. si duo. de admin. tuto. ff. Si ergo in generali mandato venit quod possit emere, vel vendere: vt qa fuit constitutus cum libera administratione: tunc videtur speciaLiter commissum quod emat, vel vendat: quia quodlibet particulare comprehensum in specialitate censetur specialiter expressum. ergo tanquam in expresse commisso poterit loqui vt nuntius. In his autem quæ non cadunt sub generalitate: vt sunt illi casus in quibus requiritur speciale mandatum, fateor dictum
3 Barto. procedere. † Item inducuntur prædicta. si Episcopus volens conferre beneficium cuidam absenti, inuestiat quendam suum consanguineum pro illo: si dirigat verba in absentem, puta inuestio talem absentem per te consanguineum suum: & sic dirigat verba in istum tanquam nuntium: si non habet ad hoc mandatum: licet absens postea ratificet, non acquiritur sibi ius in beneficio: quia factum falsi nuntij non ratificatur. secus si dirigeret verba in ipsum tanquam procuratorem, vel nego. gestorem. puta te inuestio prę̄sentem & recipientem nomine illius: sic
4 videretur intelligi notabili. in c. accedens. de præbendis. † Item in matrimonio. licet Canonistæ teneant quòd possit contrahi
a per procuratorem habentem speciale mandatum: vt in c. fina. de procura. li. vj. glo. tamen iuris ciuilis dubitat. & videtur sentire contrariū in l. iusticit. ff. de spon. & videtur hæc opinio verior de rigore iuris: quoniam actus qui celebratur per procuratorem, perficitur ex consensu ipsius procuratoris. quia cōcipit verba in suam personam: sed ille qui celebratur per nuntium, non perficitur ex consensu nuntij: sed ex consensu mittentis. quia cōcipit verba in personam illius. dicens, quia talis qui mittit me ad te, emit talem rem me eius nuntio mediante: & verba eius tāl portante. tanquam pica, vel organum. sed matrimonium nō pōt perfici nisi ex consensu ipsorum iugaliū. ergo si cōstituis procu. ad contrahendum matrimoniū, nō poterit cōcipere verba in tui personam. dicendo, cōtraho tecum matrimoniū nomine tuo. sic perficeret ex consensu. sed debet concipere in personam absentis: dicendo talis contrahit matrimoniū tecū me mediante. & sic loquitur vt nuntius, non vt procu. ergo non per procuratorē sed per nuntium est contrahendum inter absentes. nisi dicamus ꝙ fauore matrimonij procurator specialiter constitutus ad matrimonium contrahendū, censeatur constitutus meliori modo quo potest constitui. & sic nuntius potius quā procurator. quia verba nō repugnant. cum omnis nuntius sit procurator: vt hic dicit in gl. & sic posito ꝙ in procuratorio nō dicatur vt nuntiū specialē, nihilominus poterit concipere verba in personā absentis, tanquam nūtius. & nō habebit locū ꝙ hic dicit. sed si ille qui contrahit noīe absentis, nō habet mādatū: puta pater sub cōditione fit cōtrahat matrimonium nomine filij, cōcipiēdo verba in persona illius: puta filius me mediante contrahit matrimonium tecū, non valet: nec reconualescit per ratihabitionem secundùm Per. vtrum fert hic Cy. licet dominus Inn. videatur tenere cōtrariū. fonte in
5 æquitate magis, quam de rigore fauore matrimonij. † Posteriorno. virum non posse acquirere mulieri actionem. dicit Albe. hic fallere cùm recipit emphyteusim pro se & vxore. vt in authē. de alie. & emphy. §. emphyteusim. Item no. verba illa ad quæ leges allegantur. quòd potui nolui quòd volui adimplere nequiui. et
6 quibus in c. cùm super de offic. deleg. † Item quòd ex contractu inutili transfertur dominium. quòd est verum. nisi sit expressum per legem reprobatus. vt in l. non dubium. suprà de legibus. et ex eo, vel ob id de pos. autem clarum est cùm constat in facto quòd transfertur. vt in l. j. §. si vir. ff. de acqui. pos. Item quòd sicilius acquiritur alteri per alterum dominiū, quàm obligatio personalis. ratio tangitur in gl. fi.

De rebus alients non alienandis, & de prohibita rerum alienatione uel hypotheca. Rubrica.

2 ☞ Subscribens uel sigillans aliquam scripturam, censetur consentire contentis in ea si sciebat contenta.

LEX I.

1 SI præsidi. †Omnes leges huius titu. vsque ad l. fi. exclusiuè tractant de prima parte rubr. & volunt hoc in effectu. Quod si vendis vel alienas aliquo titulo habili ad transferendum dominium rem alterius tuo nomine sine voluntate illius, non transfers dominium: nisi vendas iure creditoris. vel ratione alicuius officij publici, ex quo habeas potestatem transferendi: & quod dominus re extante & non præscripta non potest à te petere pretium. quòd non succedit loco rei. sed debet vendicare rem à possessore: & potest. nisi tibi successerit hæreditario iure: quia tunc tu teneatur de euictione, ex persona tua repelleretur per exceptionem quem de euictione tenet actio &c. l. vendicantem. ff. de euictio. Re autem perempta vel præscripta potest in subsidium à te repetere pretium: ne remaneat in damno. nec videtur consensisse licet sigillauerit instrumentum venditionis. si ignorabat contenta in eo. hoc dicunt in effectu istæ. ll. quæ omnia examina vt plenè no. in l. mater. & l. cum à matre. §. de rei ven. & in Spec. no. Illud quòd dixi de sigillo in l. ij. idem habetur in suscriptiōe. Ignorplus valere quòd agitur. l. fi. Ex †quibus à contrario sensu colligitur quòd subscribens b vel sigillans c aliquam scripturam, non censetur consentire contentis in ea: si sciebat contenta. de hoc tamen dic vt in l. Caius. ff. de pigno. actio.

2 ☞ Verbum alienatio. quid comprehendat?

3 Si per statutum prohibetur res alienari in forensem, an censeatur prohibita constitui ususfructus, & an etiam pignoratio rei?

Quid in prohibitione alienationis facta à testatore ne hæres possit alienare aliquem? — in aliquem de consortibus?

4 Prohibitus alienare, an possit locare ad longum tempus?

1 An sit licet aliquem modum vel cautelam, quòd prohibitio contrahentium habeat impedire translationem dominij?

LEX VII.

Ancimus. †Lex ista tractat de secunda parte rubricæ. & dicit q̃ prohibitio alienationis facta à.l. vel à testatore, vel à contrahẽtibus, importat hoc q̃ nõ possit transferre dominium directum vel vtile: nec aliquod ius in re. siue illud ius sit pars dominij vius fructus, siue non: tamen sit tale per q̃ posset res aduocari. tamen 2 iuris constitutum in re, quòd habeat vsum rei incommodare: vt ius seruitutis prædialis. hoc dicit illa.l. †& hoc de largo significatu huius verbi alienat. quòd verificatur in quolibet prædiorum: sed de stricto & proprio significatu non comprehenditur nisi translatio dominij directi, vel vtilis. & illa tantum censeretẽ prohibita. vt no. in auth. de resti. & ea quę parit super verbo alienari. in glo. mag. & hic in glo. Ex quo dicit Bal. †quòd si per statutũ[a] prohibetur res alienari in forensem: cùm verba statuti debeant stricte & propriè intelligi: non censetur prohibita constitutio vsusfructus in aliquem forensem: nec etiam pignoratio rei. pro quo videtur casus in.l. in quorum. ff. de pigno. Et idem si testator odio consortium hæredi mandat vel iubet quòd non possit aliquam rem alienare in aliquem de consortibus suis. quæ deposito est odiosa. ideo non prohibetur hæres constituere vsumfructum, vel pignorare rem hæreditariam consorti. nisi pignoratio esset facta in fraudem. quæ præsumeretur si facta fuisset pro tanta pecunia quanta valet: quia non esset verisimile quòd vnquam cum lucretur: vt habetur in.l. qui habebat. ff. de lega. iij. †Sed an possit locare ad longum tempus ille qui est prohibitus alienare? 3 videtur tenere quòd sic in.l. codicillis. §. instituto. de lega. iij. Sed per omnes reprobatur per.l. j. §. qui in perpetuum. si ager vectigalis. quia ex tali locatione transfertur dominium vtile. & sic contra prohibitionem. & dicitur ad longum tempus, quando ad decennium, vel vltra. in quibusdam tamen locis seruatur q̃ vsq; ad quinquennium. & ad prędicta facit clemen. j. cum ibi notant. de re. eccle. non alie. licet autem ista. l. videatur æquiparare prohibitionem legis, & prohibitionem testatoris, & etiam cõtrahentium, quantum ad significatum verbi: tamen quantum ad effectum non æquiparantur: quia prohibitio legis vel testatoris, q̃ vim legis habet: operatur vt impediatur translatio dominij: & q̃ alienatio sit ipso iure nulla. sed prohibitio contrahentium nõ impedit translationem dominij: sed facit vt veniens contra prohibitionem teneatur actione personali ad interesse: nisi in quibusdã casibus specialibus. in quibus impeditur translatio dominij. & hoc examinatur bene in.l. ea lege. §. de condi. ob cau. & ad hoc tẽ dit prima gl. quam plenius examina. vt in. d.l. ea lege. †Quęrunt tamen doct. vtrum sit dare aliquem modum vel cautelam, quòd prohibitio contrahentium habeat impedire translationem dominij. & Cy. ponit hic plures modos, & aliquos reprobat. Bart. tangit in l. qui absenti. ff de acqui. pos. in. §. fi. & finaliter dat modum clarum & apertum quòd promittatur pœna vel interesse si fiat contrà: & pro tali pœna & interesse obligetur illa res, quæ prohibetur alienari. tunc enim propter ius pignoris, quòd prohibens habet in re, impeditur translatio dominij: textus est in.l. si creditor §. fi. ff. de distrac. pig. secũdùm vnam literam negatiuam. quæ est vera. prout refert Bar. fecisse videri in pandectis, cùm ille casus sibi de facto accideret, & etiam domino Francisco tigrini de pisis. vnde cùm hodie semper in instrumentis publicis partes promittant obseruare conuenta: & pro obseruatione prædicta obligent se & omnia bona sua: semper impediretur dominij trãslatio secundùm opinionem prædictam. Tangit hic Cy. aliquas quæstiones. sed plenius vide per Barto. in l. filiusfami. §. diui. ff. de legatis primò. vbi multa circa materiam tangit. tene primam solutionem gl. quia communiter tenetur.

De communium rerum alienatione. *Rubrica.*

LEX I.

Si nulla †Sicut quis non potest transferre dominium rei quæ est in totum aliena: ita si est communis inter ipsum & alterum, non potest transferre dominium partis alterius. nisi sit fiscus, qui ex priuilegio potest rem quam habet cum priuato, vendere. & transfert dominium etiam partis socij. de parte sua verò quis potest facere quòd vult: & alienare etiam alteri quàm socio. nec potest socius illam aduocare ab emptore: etiam in priuilegio militari. hoc dicit. totus tit.

De pactis inter emptorem & venditorem compositis. *Rubri.*

2 *Si agitur ut res sit inempta si pretium non soluatur, tunc hæc resolutio contractus non dicitur nouus contractus sed distractus.*

3 *Si per statutum esset soluenda gabella de quolibet contractu, non habebit locum in hoc distractu: cum non sit nouus contractus.*

Quid in retrouendutione?

Quando contractus resoluitur, restituitur resuẽdita cum fructibus perceptis etiam ante moram: sed in retrouenditione nõ restituuntur fructus ante moram percepti.

4 *Verbum pertineat, uel reuertatur, an sit uerbum directũ: an obliquum?*

5 *Pactum de retrouendendo pro eodem pretio non est improbatum à iure, tanquàm faciat præsumi contractum pignoratitium, & factum in fraudem usurarum.*

Quid si uenditio esset facta pro multo minori pretio quàm ualeret?

6 *Ex pacto incontinenti apposito quòd oriatur actio præscriptis uerbis.*

7 *Oblatio sola, an sufficiat: ad hoc ut quis possit agere ex contractu, & sic ad actionem consequendam?*

8 *Casus in quo ex solo pacto sine traditione uera uel ficta transfertur dominium.*

9 *Per electionem unius ex contrariis censetur quis alteri iuri contrario renuntiasse.*

10 *Per actum contrarium uidetur quis renuntiare iuri suo quòd habet de iure communi, & quid si habeat ex priuilegio?*

11 *Venditor qui poterat uti pacto legis commissoriæ, & rem uendicare, si petat pretium, uel usuras esse, an statim perdat ius uendicandi quòd habet ex pacto etiam antè quã pretium uel usuras consequatur?*

12 *Si locaui tibi fundum, cum pacto quòd debeam tibi consignare quædam infrà mensem, aliàs possis recedere à conuentione, & ego non consignaui, nec tu recessisti: & petisti quòd tibi consignem promissa: & ego obtuli me paratum, & nunc tu uis à petitione recedere, an possis?*

LEX I.

Si ea lege. †Pactum appositum incontinenti iuxta contractum venditiõis super resolutione contractus si pretium non soluatur, vel de retrouendendo pro eodem pretio, si vẽditor voluerit, valet: & ex eo oritur actio præscriptis verbis. & etiam informatur actio ex vendito: vt competat ad id qđ deuenit in pacto: & vltra hoc si est pactum legis commissoriæ: quòd est quando agitur vt res sit inempta, datur vtilis in rem. nisi tali pacto sit renuntiatum per actum contrarium. hoc dicit. ista l. cum tribus sequentibus vsque ad l. initio. & ista l. j. & iij. & l. iiij. loquuntur de pacto resolutiuo contractus. in hoc tamen differũt quia. l. j. & l. iij. loquuntur quando pactum non sonat in l. commissoriam: & sic non facit haberi venditionem pro non facta sed 2 l. iiij. quando sonat in. l. commissoriã. quia †agitur vt res sit inempta si pretium non soluatur, quæ quidem resolutio contractus non dicitur nouus contractus: sed dicitur distractus. vt not. gl. fi. §. quando licet. ab emp. dicit. l. j. †Et ideo si statutum diceret q̃ de 3 quolibet contractu soluatur gabella[b] non haberet locum in hoc b distractu. cum non sit nouus contractus. Lex autem. ij. loquitur in pacto de retrouendendo pro eodem vel diuerso pretio. quo venditio retro facta esset contractus nouus: & veniret soluenda gabella. & non diceretur resoluere primum. vt no. in. d. glos. fin. quæ declarat istas. ll. Ex vtroque tamen nascitur actio præ. ver. ex ipso pacto quòd nascitur cohærentia contractus, & etiam informatur actio ex vendito, competat ad id quòd deuenit in pacto. Est & alia differentia. quia quando contractus resoluitur. restituitur resvendita cum fructibus perceptis: etiam ante moram. vt j. e. l. cum te. & C. ff. de in diem adict. l. Item quòd. sed quando fit reuẽditio, nõ restituuntur fructus ante morã percepti: sed remanẽt apud emptorẽ primũ vt. l. ij. in fi. Rõ diuersitatis. qa resolutio trahitur retro, vt habeatur perinde ac si facta non fuisset. sed nouus cõtractus nõ trahit retro. Prędicta aũt resolutio vel fit ipso iure, qñ sonat in pactũ. l. cõmissoriæ. quia fuit dictũ q̃ res sit empta vt j. eo. l. si à te. Siue quòd venditio pro nõ facta habeatur. q̃ idẽ est: & tunc transfertur dominium vtile ipso iure sine noua retra-

a ¶ Statutum. Adde de hoc & dic vt per d. Frã. de Are. in consil. suo cxxv. col. iij. ver. circa secundum principale. & ibi an comprehẽdat pignus vel hypothecã. & theoricam Paul. de ca. hic vt cõmunem refert & sequitur. d. Barto. Sozi. in suo cõsi. lxxv. col. ij. vers. circa secundũ. & an locatio ad longũ tẽpus dicatur alienatio. vide p. Alex. de Imol. latè in cõsi. j. col. ij. & seq. in iij. vo. & de locatione de nouẽnio in nouennium. per eũdem Alexã. in cõsil. cv. in iij. vol. Cur.

b ¶ Gabella. Add Bertachi. de firmo 1 trac. de gabellis.

Partim L. Si ea lege. Commissoriæ

a ¶ Retrouēdēdo. Adde de hoc & dic vt plenè per Cep.in trā. desimula.cōtractuū. vers. vj. casu principali.col.ij. & seq. & p.d.Fabi.de.s.sauta. in tract.de empt. & ven.q.vj.vij. q.prin. aliquid per Alex. in cōs.x.in.j.vol.& adde q virtute talis pacti cēsetur causata solūmodo actio ad purum factū.s.ad reuendendum. ita pulchrè concludit. d.Fran.de are. in suo consil. vj. col.iij. Cur. Et addetu q.d.meus Sozi.in suo cōs.clv.col.pe.in fi.dicit q communis opi.est q pactum de retrouendēdo & parvitas pretij nō arguāt cōtractus simulationem.quod no. in practica.Strad.

b ¶ Pacto. Adde quod tale pactū nō operatur trāslationē dominij in venditorē: nisi apponatur in ipso cōtractu vēditionis, & tempore ipsius contractus.ita gl. reputata singu. in l. ab emptione. ff. de pac. & dicit pulchrè Ale. de imo. in consi. x. col. iij. vers. v. cōfirmat. in.j.vol.& an tale pactum. l.commissoriè habeat locū in contractu pignoris. & alijs cōtractibus. vide per.d Fab.de.s.fauti. in tract. de empt. & vēd.q.vj.vij. questionis prin.Curtius.

ditione:& sic vltra prædictas actiones personales competit vtilis rei vendicatio.vt in l.commissoriæ.in verbo:vendicationē.Sed quādo illud nō dicitur, sed q res pertineat ad venditorem,vel ad ipsum reuertatur,nō fit ipso iure resolutio: sed postquam res ad vēditorē peruenit, cōdemnato emptore ad restituendū.tamen etiā tunc fingit à princ. nō fuisse facta.ideo nō restituit rem cū fructibus: ac si nūquā eam emisset.† Ex ista.l. j.& ex.l.iij.no.secundū Doc.iunctis gl.quę dicunt q in istis nō fuit pactū.l.cōmissorię: quod resoluit cōtractum ipso iure. q illud verbū pertingat,vel reuertatur, nō est verbū directū:sed obliquū.quia nō reddit ipso iure,sed mediāte retraditione emptoris.sed quādocunq; qs per manus alterius,sed ipso iure, & propria authoritate potest capere, tūc reddit ipso iure.vt no.in.l.inter omnes. ff.qui satisda.cogan.& de vsufru.leg.l.Sempronius attalus. Et hoc dicit Cy.hic secundum Inn.in.c.Rayn.extrà de testa. q si testator diceret si institutus nō erit hæres, volo q bona mea ptineāt ad Titiū, vel ad Titium reuertātur:q illa nō est substitutio directa,sed obliqua.Sed salua pace sua: quia cum cōcipiantur ante aditā hæreditatē, nō potest dici obliqua: sed directa. si autē post aditā hære.vt si institutus esset pupillus,cui testator potuisset facere directā pupillarē, & etiam fideicommissariā:debet posse dici. si ista essent merè verba obliqua,q nō esset substitutio directa pupillaris, sed fideicommissaria:tamen re vera non sunt merè obliqua,sed cōmunia:quia possunt adaptari ad directā,& etiam ad fideicōmissariam.iuxta no.per Bart.in.l.Centurio. de vulg.& pup. in vlt. col.& ideo directa ad pupillum potius importarent directā. quæ est magis fauorabilis.† Ex.l.ij.& ad hoc semper allegatur.quod pactū de retrouendendo pro eodē pretio non est improbatum à iure:tanquā faciat præsumi contractum pignoratitium, & factum in fraudē vsurarū. Nec ob.c.illo vos. de pigno. &.c.ad nostram.de empt.& vendi. quia illud procederet quādo venditio esset facta pro multo minori pretio quàm valeret:quo casu tam ex hoc quàm ex dicto pacto cōtractus præsumeretur simulatus.& potius pignus quàm venditio in fraudem vsurarū: vt creditor tanquam emptor lucraretur fructus. per istā legem. in fine.quod non esset:sed quādo alia præsumptio nō concurrit ex solo pacto de retrouēdendo,non prę sumitur simulatio:nec in fraudem vsurarū per istam. l.quæ semper ad hoc allegatur. † Itē alleg. semper quòd ex pacto incontinenti apposito oritur actio ⇝ prę scri.verbis.Pet.dixit quòd illa actio nō orit ex pacto:sed ⁎ ex ⇝ quodā cōtractu innominato, q resultat habita relatione ⁎ pacti ad contractū. Bar.tenet contrariū in materia pactorum.& alle.l. in bonæfidei.s.de pact.dum dicit ex pacto actio competit.quod non esset verum si opi. Pet.esset vera.ille text. non apperit vnde oriatur actio ista præscriptis verbis:& sic dictum pactum facit duo.quia parit actionē nouā, & veterē actionem.i.ex contractu super quo apponitur,informat: vt sic actio ex vēdito nō solùm detur ad pretium ad quod principaliter ordinatur:sed ad id etiā quod deuenit in pacto: licet istud non sit de natura contractus.

† Itē dum dicit: [téque parato.]& postea:[post oblatā &c.] Est hic casus contra Bar.qui tenuit in.l.acceptā. s.de vsu. quod sola oblatio nō sufficit, vt qs possit agere ex cōtractu:& sic ad actionem consequendā:sed requiritur cōsignatio,& depositio.& fundat se per.l.si à te.j.eo.licet secus dicat esse vt possit agi ex vltima volūtate.per.l.cui fundus.in prin. ff.de condi.& demon. sufficit enim sola oblatio ad purgandam morā:& ne currant vsuræ quæ currere nō inceperūt.vt.s.de vsur.l.si per te. Breuiter secundùm Bal.ibidem in.l.acceptam.in.v.q.hic est casus in contrariū.quod sufficit ad actionē consequendā sola oblatio: nec obst.l.si à te.vt ibi dicam.† In l.commissoriæ.no.illud primò q s. dixi, casum in

b quo ex solo pacto sine traditione vera vel ficta transfertur dominium.& ratio est secūdùm Dyn.quia cū ex tali pacto resolvatur contractus ipso iure.& fingitur nunquàm fuisse factus,sicut si actus non fuisset:per traditionem nudam nō fuisset dominū trāslatum in emptorē:vt in.l.nunquam nuda.de acqui rer. do. ita & ipso resoluto & habito pro nō facto,nō potest dominium remanere.ar.l.vrānius.ff.de fideiuss.circa medium.ita no.Dyn.in l.j. de dona.super gl.mag.not.quæ est super verbo mortis causa.quod no vid pro declaratione harū.ll.s.j.iij.& iiij.quia non est mens

9 in iure.† Nota etiam ex ea l.q per electionem vnius ex cōtrahē cēsetur quis alteri iuri contrario renūtiasse:nam q cōtractus resoluatur,& res ad vēditorem reuertatur ex vna parte.& q solua pretiū,vel vsuræ pretij ex altera parte,illa sunt inter se contraria vt in l.vnica.s.si seruus extero.& j.de furtis.l.j.qui enim vult pretium,vult q cōtractus firmus maneat.sic res ad se nō reuertatur

10 quia non debet habere rem & pretiū.† Et sic no.q per actum contrariū qs vī renūtiasse iuri suo q hēt de iure cōi.etiā nō ex privilegio,qñ aūt ex priuilegio minus est dubiū:q illud facilius tollitur quāius cōe.iuxta no.in.l.j.s.si aduer.vē.in fi.vltimę gl.istud declara vt plenè not.Cy.j.de excu.tu.l.volūtariæ.in vj.q.cōnovis

11 † Vltimò quæritur.si vēditor qui poterat vti pacto.l. commissoriæ,& rem vēdicare,petat pretiū,vel vsuras eius: an statim potest ius vēdicandi q habet ex pacto.etiam antè quàm pretiū vel vsuras cōsequatur,vt sic nō sit locus pœnitentiæ si vellet recedere à petitione,& exercere pactum? gl.in hoc variauit.ff.de.commiss.l.post diem.& ff.de mino.l.Aemilius.in.iij. gl. Breuiter si petijt extra iudicium,non præiudicat sibi.& potest pœnitere. si in iudicio:aut nō consequitur:quia nō potuit:vt si fuit repulsus aliqua exceptione:& sibi nō præiudicat quominus possit redire ad pactum.vt in l.Iulia.§.si cum filius. ff. de inoffic. testamen. Si verò nondum fuit repulsus: si emptor incontinenti vel intra modicum tempus offert pretium:ne sibi auferatur res, præiudicat sibi:vt ad pactum redire non possit. sed si facit resistentiam & non incontinenti offert,potest ad pactum redire.& ipsum o-

12 ercere:ita colligitur ex not.in dicta.l.Aemilius.Et per † prędicta respondet ad quæstionem in qua Dy.consuluit.Locaui tibi fundum,cum pacto q debeam tibi cōsignare quædam infrà mōtes aliàs possis recedere à conuentione:nō cōsignauit:tu nō recessisti,sed permānsisti super re:petijsti à me q tibi consignē ea q promisi cōsignare.ego obtuli me paratum.nunc tu vis à petitione recedere? quæritur an possis? & cōsuluit Dy.q nō.postquā nō exercuisti pactum recedēdo à me:sed à me petijsti q consignarem per hāc.l.& per.l.post diem.de.l.cō. Ego super hoc fui dubius quid enim si de benignitate post terminum voluisti me expectare:q videaris renuntiare iuri tuo.non bene video.vnde posset distingui vt s.quod si incontinenti offero,tenearis recipere.& non possis consignationem recusare.si resistentiam feci,& ex intervallo offero,non teneris recipere:quia videris petijsse cū hac conditione si incontinenti consignauero.

LEX V.

INitio. † In contractibus bonæfidei venit vsura ex mora.h.d.Et sic primum dictum vt pactum aliquid operetur, debet intelligi vt etiam veniant vsuræ ex mora.nō sic in cōtractibus stricti iuris possunt venire vsuræ nisi pacto,vel ex mora:sed tantùm ex stipulatione.vt.s.de vsuris.l.ij. etiam post litem contest.vt l.j.ff.de condi.inde. 1

2 *In contractibus merè nominatis non habet locum condictio ob causam, nec ex capite pœnitentiæ, nec ex capite causæ non secutæ, sed in contractibus innominatis habet locum. habet ex utroque capite.*

Quid si contractus est mixtus, scilicet nominatus cum innominato? &c.

LEX VI.

CVm te. † In contractibus nominatis est locus exceptioni ob causam, si non seruatur pactum quòd dedit causam contractui.hoc dicit hic singularis l.Barto.vide Cy.qui istum intellectum refert secundùm Pe.in ista.l.s.de pac.l.in bonæfidei.in.xiij q.Et Bar. subtilius declarat in.l.fi.circa fi.indistinctè.ff.de cōd.ob.c.& omnino vide:si vis intelligere hāc.l.dicit enim q in contractibus

merè nominatis non habet locū condi. ob causam. nec ex capite
pœnitentiæ, nec ex capite causæ non secutæ. per illam. l. fi. & per
2 l. ea conditione. §. de rescin. vendi. & de reivendi. l. inciuile. †In cō-
tractibus verò in nominatis verè locum habet ex duplici capite
tum causæ non secutæ, quā ex pœnitentia: si res est integra. vt in
l. si pecuniā. ff. de cōdi. ob causam. sed aliqñ cōtractus est mixtus.
scilicet nominatus cum innominato. & tunc loquitur ista. l. vt si
vendidi tibi rem quandam, vt aliquid mihi dares, vel faceres, nō
venditurus nisi contemplatione eius quod darevel facere promi
sisti. nam venditio est contractus nominatus. sed habita relatione
huius contractus ad id quod dare vel facere promisisti, resultat
contractus innominatus: facio. id est vendo vt des, vel facias. &
tunc ex capite causæ non secutæ locū habet condictio ob cau-
sam ad resolutionem cōtractus. sed ex capite pœnitentiæ si vel-
1 lem recedere à contractu nominato, nō possum. vt in l. Aristo. ff.
de donā. vbi casus. Sed si volo recedere ab innominato, & renun
tiare ei quod dare vel facere debeas. sed mei contemplatiōe erat
dandum vel siendum, possum: iecus si contemplatione vtriusq;,
vel alterius tantum. vt in l. si cum fundum. ff. de pac. In text. ibi:
[exiguo pretio.] supple maximè. nam idem si iusto pretio, si non
haberes alias venditurus. prout gl. hoc intelligit. In tex. ibi: [reuer
ti conueniat.] supple non ipso iure. sed intentata condictione ob
causam, & secuta retraditione: & sic resoluto contractu. In text.
ibi [cum fructibus.] supple etiam perceptis ante moram, postq;
contractus resoluitur: vt in l. Item quod. ff. de in diem adiect. &
ibi ibi. §. in primis legibus.

¶ Si agatur inter venditorem & emptorem quòd restituto pretio percepto, quandocūque venditori placuerit venditio habeatur pro non facta, uel quòd res sit inempta: & emptor postea pretium oblatum non uult recipere, tunc ad hoc ut venditio resoluatur requiritur consignatio & depositio: quæ habet uim solutionis.

Sit locutus pactum legis commissoriæ quando agitur ut non soluto pretio per emptorem res sit inempta: cita quando agitur ut restituto pretio per venditorem res sit inempta & qua cautela uti debeat venditor?

Rescriptum concedens dilationem soluendi, per quam auferetur ius aduersario, non uocatis in consilium describens ius alterius nisi dicatur non obstante quacunque lege in contrarium disponente.

Quid si non describeret ius aduersarij?

L E X VII.

¶ Si à te. †Ad actionem consequendam ex contractu non sufficit sola oblatio: sed requiritur consignatio, & depositio. h. d. Barto. hoc summarium reprobatur secundùm Bal. in l. acceptam. §. de vsuris. in v. q. Per l. ij. §. eo. vbi casus contra Bart. Nec ob. ista. l. q hic non solū volebat agere, sed etiam volebat q venditio intelligeretur resoluta: quia erāt apposita verba resonātia in pactum. l. commissoriā: qa fuit dictū q res esset inempta. vnde sicut ad liberationem consequendam non sufficit oblatio: sed requiritur consignatio: & depositio. vt in l. obsignatione. j. de solu. ita hic: quia resolutio venditæ fienda soluta, id est restituta pecunia recepta ex forma pacti, sed nō posset dici soluta per solam oblationem: nisi fortè esset facta in iudicio. vt l. si rem. §. fi. ff. de pigno. actio. Summa ergo hic. †Si agatur inter venditorem & emptorem quòd restituto pretio percepto, quandocunque venditori placuerit vēditio habeatur pro non facta, vel quòd res fit inempta, si emptor pretium oblatum non vult recipere: ad hoc vt venditio resoluatur, requiratur consignatio, & depositio: quæ habent vim solutionis. hoc. d. †Et nota q sicut dicitur pactū. l. commissoriæ quando agitur vt non soluto pretio per emptorem res sit inempta: vt in toto titulo de l. commissoria: & sic propter moram vel culpam emptoris: ita quando agitur vt restituto pretio per vēditorem res sit inempta. sit ergo cautus venditor quando apponit pactū de retrouendēdo pretio, vt vtatur istis verbis. quia vtilius est facere pactum de retrouendendo: cum oblato, consignato, & deposito pretio dominium ad ipsum reuertatur per. l. commissoriam: & sic poterit rem à quocunq; possessore vendicare. sed si apponat pactum de retrouendendo, non sic reuertitur. sed requiritur nouus contractus, & noua retraditio: quòd perpetuò tene menti. †Vltimò no. secundùm glos. q rescriptum concedens dilationem soluendi, per quam auferetur ius aduersario, nō valet: tanquàm absorbens ius alterius. supple nisi dicatur non obstāte quacunque. l. in contrarium disponente: sed si non absorberet ius aduersarij, bene va-
leret rescriptum concedens dilationem soluendi. vt in l. quoties. §. de precibus imperandis. offerendis.

☞ *Si cùm esses dominus alicuius fundi & possessor: paciscor tecum ne illum facias religiosum, uel ne alienes: an tale pactum ualeat?* 2

Quid fiat traditione rei meæ appono pactum quòd aliam rem tuam quam non trado, non possis alienare: uel religiosam facere? 3

Quòd per pactum possit manumissio impediri. & quare? 4

Non ualet pactum quod in loco religioso non sepeliantur mortui. 5

Quid si interuenit stipulatio?

¶ Manumissio impediri. Quid sit manumissio. vide per Ho. in summa tit. de seruis non or. in. §. quid sit manumiss. & an manumittere possit minor. xx. ann. vide tex. in. §. eadem. inst. q manumi. non possunt. Sal. in. l. j. in fin. j. col. C. de indi. liber. toll. a

L E X IX.

SI quis. †Pactum inter emptorem & venditorem tempore venditionis factum, quòd res vēdita vel eius pars non efficiatur religiosa, valet. & est seruandum: quia interest venditoris vt seruetur eoipso quòd sibi non placet
2 vt religiosa efficiatur. hoc dicit in effectu. †Glossa opponit de lege nemo. ff. de pactis. vbi non valet tale pactum: vera solutio est q aut sit in traditione rei meæ: sed cùm esses dominus cuiusdam fundi, & possessor, paciscor tecum ne illū facias religiosum: vel ne alienes, tale pactum non valet: nec quantum ad hoc vt impediatur alienatio, vel efficiatur religiosus: nec etiam quantum ad hoc vt fiat contrà, possum agere ad interesse: quia est nudum. sed si interuenisset stipulatio, valet. quantùm ad hoc vt interesse possit peti: non vt impediatur alienatio: quia cùm sis dominus, potestas disponendi de tua re non potest tibi auferri per pactum. cū sit simpliciter tua. †Idem per omnia si in traditione cuiusdā rei
3 meæ appono pactum q aliam rem tuam quam non trado, non possis alienare: vel religiosam facere. eadem ratione. si verò appono pactum super illa re quam trado nunc, quia peruenit ad te cum modificatione prædicta, valet. vt hac lege. sed est dubium quem effectum habet: an impediatur fieri religiosus. videtur q non. sicut non impediretur alia alienatio. vt plenè no. in. l. fi. §. de reb. ali. nō alie. maximè fauore religionis. Ange. in l. ea lege. §. de condi. ob causam. videtur sentire contrarium. quia ista alienatio fortior est quia est irretractabilis. cùm postquam fit res effecta religiosa, nō possit ad humanos vsus redire: sicut datio libertatis. q̄
4 postquam data est, non potest retractari. †Et ideo per pactum po-
a test manumissio impediri. quia difficilius retractatur. vt in l. ea quidem. j. si manci. ita fu. ali. & no. in. d. l. fi. in j. col. quam glo. facit ad illam. l. ibi cùm dicit: sed speciale in libertate & hoc satis potest dici fore de mente huius. l. posset etiam agi ad interesse, si diceremus ipsam effici religiosam: & si de alio interesse non appareret, posset agi ad æstimationem rei. iuxta plenè no. in. l. ea lege. §. de condi. ob causam. satis sua interesse videtur, quando facit contra voluntatem suam. facit quod nota. in lege Paulus. de solutionibus. ff. †Vltimò glo. oppo. de l. q si locus. ff. de religio. vbi non
5 valet: nisi interueniat stipulatio gl. dicit quòd ibi erat locus religiosus. vnde non valet pactum q ibi non sepeliantur mortui: sed si interuenit stipulatio, valet: vt agat ad interesse: hic verò locus non erat religiosus tēpore quo tradebatur: & sic potuit vestiri pactum cohærentia contractus. Ex primò dicto Cy. arguit secundum Petrum: q si aliquis sacerdos locauit domum suam vel ecclesiæ, quæ erat cœmiteriū: cū pacto q nō posset ibi sepelire mortuos durante locatione: pactū non producit effectum aliquē. nisi interueniat stipulatio pœnalis. per illam. l. q si locus. Non sunt alia. Laudetur Deus. Faciamus finem pro isto anno die. v. Septēbris. M. cccc xxxix. in ciuitate Paduæ. Paulus de Castro vtriusq; iuris doctor.

FINIS.

Lugduni,
Excudebat Dionisius Harsæus.
Regestum.

a.b.c.d.e.f.g.h.i.k.l.m.n.o.p.q.r.s.t.v.x.y.z.A.B.C.D.
E.F.G.H.I. quaterniones, K quinternio.

MELIOR·EST·BVCCELLA·SICCA·CVM·GAVDIO·Q̃·DOMVS·PLENA·
VICTIMIS·CVM·IVRGIO·
PROVERBIORVM·SALOMONIS·CA·17·
SPES·MEA·DEVS·
DENYS·
DE HAASY·